PATROLOGIÆ
CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) *PRO LATINIS ET CONCILII FLORENTINI (ANN.* 1439) *PRO GRÆCIS FLORUERUNT :*

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE ; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III :

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS CXXIV.

USUARDUS, CAROLUS CALVUS, HINCMARUS, ISAACUS, ODO, ADREVALDUS.
USUARDI TOMUS SECUNDUS, CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : *AVENUE DU MAINE*, 189, OLIM *CHAUSSÉE DU MAINE*, 127.

1879

CLICHY. — EX TIPYS PAULI DUPONT, VIA DICTA BAC-D'ASNIÈRES. 887.7.79

SÆCULUM IX.

USUARDI MARTYROLOGIUM

EX RECENSIONE R. P. SOLLERII, ET AD EDITIONEM BENEDICTINAM COLLATUM.

TOMUM CLAUDUNT

CAROLI CALVI

FRANCORUM REGIS.

HINCMARI LAUDUNENSIS, ISAACI LINGONENSIS, ODONIS BELLOVACENSIS, EPISCOPORUM, ADREVALDI FLORIACENSIS, HERICI ANTISSIODORENSIS, MONACHORUM.

SCRIPTA QUÆ SUPERSUNT UNIVERSA.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS,

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA : *AVENUE DU MAINE*, 189, OLIM *CHAUSSÉE DU MAINE*, 127.

1879

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXIV CONTINENTUR.

USUARDUS SANGERMANENSIS MONACHUS.

(MARTYROLOGII CONTINUATIO.)

CAROLUS CALVUS FRANCORUM REX.

ADREVALDUS FLORIACENSIS MONACHUS.

HINCMARUS LAUDUNENSIS EPISCOPUS.

ISAACUS LINGONENSIS EPISCOPUS.

ODO BELLOVACENSIS EPISCOPUS.

HERICUS MONACHUS ANTISSIODORENSIS.

SEQUITUR
USUARDI MARTYROLOGIUM.

MENSIS MAIUS

HABET DIES XXXI.

Kalendis *Die* 1.

In Ægypto, Hieremiæ prophetæ, qui a populo lapidibus obrutus, apud Taphnas occubuit. Item, natalis beatorum apostolorum Philippi et Jacobi, ex quibus Philippus, postquam pene Schytiam ad fidem Christi convertisset, apud Hierapolim Asiæ civitatem glorioso fine quievit. Jacobus vero, qui et frater Domini legitur, juxta templum Hierosolimorum, ubi et præcipitatus fuerat, sepultus est.In Galliis territorio Vivariensi, beati Andeoli subdiaconi, quem misit ab Oriente sanctus Policarpus una cum aliis, ad prædicandum verbum Dei, in Galliam, cujus prædicatione imperator Severus comperta, spinosis fustibus crudelissime flagellatum, in carcerem trudi præcepit, et sic demum ab ense lignato, in crucis modum caput ejus scindi. Civitate Sedunensi, natalis Sigismundi regis. Apud civitatem Auscium, sancti Orientis episcopi, qui virtutibus ornatus sancto fine quievisse scribitur. Item Autisiodoro, sancti Amatoris episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Ex omni parte puri sunt *Pratensis codex*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Ad menda libraria fere reducuntur, ut *Egypto*, A *Schytiam*, *Hierosolimorum*, *Policarpus*, *Autisiodoro*, etc. Quæ quia ætatem suam redolent, intacta pleraque in textu relicta sunt. Lego *Taphnas*, cum Pratensi, non *Taphnes*, ut apud Gravenum et Molanum. *Orientis* scribunt et codices pro textu citati, et alii passim, male fortasse, nam hodie legunt omnes, non *Orientis*, sed *Orientii*.

OBSERVATIONES.

Hieremiam, vel *Jeremiam* prophetam, sed solo duntaxat nomine, uno quasi ore appellant Beda, Rabanus, Romanum parvum et Ado, a quibus tantillum differt Notkerus, quod scribat : *Pausatio Jeremiæ prophetæ.* Quæ igitur de lapidatione in laterculo nostro dicuntur, ea ab Usuardo adjuncta sunt, quemadmodum de aliis Veteris Testamenti prophetis ab eo factum ostendimus. *Philippi* et *Jacobi* meminere iidem omnes in suis Martyrologiis, uti et Hieronymiani codices, quorum aliqui utrumque *Hierapoli* perperam tribuunt ; plures Jacobos vel saltem pluribus diebus commemorantes. Et quidem notanter *Jacobus frater Domini* ponitur XV Martii, et *Jacobus Alphei apostolus*, XXII Junii. Quod autem ma- B gis mirere, hoc ipso die, postquam in principio Philippi et Jacobi memoria relata est, in medio textu sic legitur : *Natalis Mathei et Jacobi apostolorum.* Primo loco annuntiatur *initium prædicationis Dominicæ*, de quo vide Exercitationem Florentinii, pag. 478. Cæterum de apostolis sic memorat Frontonis Kalendarium : *Natalis apostolorum Philippi et Jacobi.* Beda : *Hierapoli, Philippi apostoli, et Jacobi apostoli fratris Domini.* Simplicius Romanum parvum : *Et apostolorum Philippi et Jacobi fratris Domini.* Cognationem illam paucis explicat Ado in Martyrologio, sed in Festivitatibus apostolorum elegantius utrique elogium concinnavit, ex quibus medullam, ut ita dicam, decerpere Noster satis habuit, Notkero plura conjungente. Aliud elogium contexuit Florus, brevius Rabanus, quæ omnia non est hujus loci discutere, uti nec alia plurima, quæ de Jacobis inter eruditos disceptantur jam ; alibi, cum de Simeone, XVIII Februarii C agendum fuit, cursim indicata, ut et hic facere cogimur, remisso lectore ad dissertationes hodiernas Henschenii, ad Exercitationem Florentinii, pag. 95, Tillemontium tomo I variis locis, et alios alibi citatos.

Hactenus Romani parvi ductum secutus est Ado. Qui tertius ordine est *Andeolus*, ab antiquioribus Martyrologis præteritur. Elogium ipsi contexuit Ado ex vulgatis Actis tunc receptis, in quibus examinandis neutiquam scrupulosus, ea in Fastos sacros retulit, quæ admitti omnino non possunt. Acta ipsa, nec vetustissima esse, nec plane sincera, satis agnovit Henschenius, at recentiores cum Tillemontio tomo III, pag. 636, duriorem eis censuram inurunt. Noster Adoni semper fidens, sua omnia, paucis præteritis, ex ipsius elogio fere ad verbum descripsit. At *Sigismundi* regis encomium, quod plane mirum est, ne attigit quidem, solum nomen et locum posuisse contentus ; opinor, quia laterculus jam ultrà solitos terminos excreverat. Exstat *Sigismundi* commemoratio Hieronymianis omnibus adjecta, ex quibus a Rabano accepta est, Notkerus Adoniano elogio aliquid ex Gregorio Turonensi superaddidit. Vide Sigismundi Gesta, et circa corporis translationem controversa, accurate ab Henschenio explicata. Hic ex Wandalberto tres ultimos versiculos de apostolis, Jeremia et Sigismundo componimus :

Frater ex (et?) his Domini Jacobus micat, atque Philippus,
Hieremiasque simul vatum celebratus opimus;
Rexque Sigismundus fuso pro sanguine regnat.

Binæ annuntiationes ultimæ, de *Orientio* et *Amatore*, Usuardi propriæ sunt, tametsi earum vestigia in apographorum Hieronymianorum accessionibus innotescere videantur. Namque apud Mosandrum asteriscis notata sunt, ea ab ipso editore adjectitia, seu, ut vocat Florentinius, spuria censentur. Atque ex his constat laterculi vera simplicitas. Vide de cætero ipsius Amatoris Acta, et quid de ipsis sentiat Tillemontius tomo XV, a pag. 835.

Herinien. cætera purissimus, tertio loco inserit: « In pago Laudunensi, sancti Marculfi confessoris.» In fine ad marginem recenter adjecta est *Walburgis*.

Tornacen. in Jeremia et apostolis purus, reliquos etiam habet, sed Andeoli et Orientii elogia rescindit.

Pulsanen. incipit ab apostolis. Tum de Jeremia, satis pure. Sequitur de Andeolo, absque elogio. Reliqua absunt. Amator recentiori alia manu in margine adjectus est.

Munerat. deficit in Orientio et Amatore.

Rosweyd. de Jeremia nihil. De cætero in reliquis textus purus est. In fine autem additur : « Translatio sanctæ Walburgis virginis. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. Lovanien et Editio Ultraj.-Belg., toto fere textu puri, post *regis* addunt, *Burgundiorum*. Tum : « Eodem die, sanctæ Walburgis virginis. » Sequitur de Amatore. Noto in Antuerp.-Max. atramento flavo insertam vocem *elevatio* Walburgis. Aliis est *translatio*. Vide Prætermissos.

Antuerp. et Max.-Lubec. in eo solum deficiunt, quod Jeremiæ elogio careant.

Alberg. et Danic. similes sunt Antuerp.-Max., etc. sed apostolos Jeremiæ præfigunt.

Antverp.-Maj. Totus purus esset, nisi ultimam annuntiationem de Amatore prætermitteret. Defuit diligentia in hujus codicis scriptore.

Centulen. ita habet : « Natale beatorum apostolorum Philippi et Jacobi. In Egypto, Jeremiæ prophetæ, qui a populo lapidibus obrutus, apud Thapnas occubuit. Jerosolymts, sancti Judæ episcopi per quem sacra crux Domini reperta est. » Vide die iv Maii : « Antisiodoro, sancti Amatoris episcopi et confessoris. Civitate Seduno, sancti Sigismundi regis et martyris. In Galliis territorio Vivariensi, sancti Andeoli martyris. Eodem die, sancti Marculfi abbatis. Item eodem die, in Flandria, translatio sancti Arnulphi, Suessionicæ ecclesiæ episcopi et confessoris. » Remittitur ad diem natalem xv Augusti. Colitur Aldenburgi in Flandria.

Bruxellen. in apostolis non nihil interpolatus, secundo loco ponit : « Et in Germania, pago Sualavelda, sanctæ Walburgis virginis, quæ cum duobus fratribus suis Willeboldo et Winebaldo S. Bonifacium de Anglia in Germaniam secuta est, ubi ipsa facta est abbatissa, et post castissimam vitam hac die migrasse creditur ad Dominum. » In Jeremia deest locus martyrii. In Andeolo iterum interpolatus est. De Sigismundo ut supra. In Orientio et Amatore ferme purus est. In fine subjungitur : « Remis, sancti Theodulphi abbatis. »

Hagenoyen. de Jeremia, Philippo et Jacobo longas historias texit, quæ hic locum non inveniunt. In Andeolo, purus est. Cetera omittit, diem claudens hoc modo : « Eodem die, Sanctæ Walpurgis virginis, quæ erat de Anglia nobili progenie. Quæ cum duobus fratribus episcopis, scilicet Mallebaldo (Willeboldo) et Winibaldr venit ad Alemanniam, adiens civitatem Eystedosem, et monasterium Heydenheim construxit, quod et rexit per vitæ ejus spatium laudabiliter, et in eo plena bonis operibus migravit ad Dominum. »

Aquicinct. in fine : « Eodem die Wapingo, natalis sancti Arigii episcopi et confessoris. Ipso die, sanctæ Walburgis virginis. »

Ambianen. de Sigismundo adjicit totum Adonis elogium.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Philippi et Jacobi apostolorum. Jeremiæ prophetæ, qui a Judæis fuit lapidatus. Evermari martyris. Amatoris episcopi. Walburgis virginis. » Dies ejus natalis censetur esse xxv Februarii, ut ibi diximus.

Clunacen. : « Eodem die Wapineo, natalis sancti Arigii episcopi et confessoris.

Reg. Suec. signatus num. 428 : « Eodem die, sanctæ Walburgis virginis. »

Codex D. du Cheval. signatus C. et Altemps. : « Eodem die Vapingo, natalis sancti Arigii episcopi et confessoris »

In Vatican. num. 5949, absunt, Jeremiæ, Orientii, Amatoris. Adjicitur : « Jerosolymis, sancti Quiriaci episcopi, qui primo Judas dictus est In civitate Avellina, sancti Ypolisti, martyris. » Vide Acta.

Florentin. : « Romæ, sancti Calepodii presbyteri, qui suo Alexandro passus est : cujus corpus jactari in Tiberim præcepit, ut in gestis sancti Callisti papæ legitur. Item SS. martyrum Simplicii cum omni domo sua, promiscui sexus numero sexaginta octo. Apud civitatem Catanensem provinciæ Siciliæ, passio sancti Comitii (Cominii) martyris, sub Claudio imperatore. » Vide Acta, et Prætermissorum elenchum. Sequitur Walburgis.

Burdegalen. : « Burdegala civitate, natalis sancti Macarii Lugdunensis episcopi. » Remittitur ad iv Maii.

Luxovien. : « Translatio corporis sancti Clementis, Mediomatricæ urbis episcopi, anno mxc. » Hic ad 23 Novembris.

Remens. SS. Timothei et Apollinaris : « In territorio Remensi loco, qui vocatur Avenniacus, passio sanctæ Berthæ, uxoris sancti Gumberti regis. Civitate Sedunensi, loco Aganico, passio sanctorum martyrum Sigismundi regis et uxoris ejus et duorum filiorum ; Remis, depositio sancti Theodulfi abbatis ; Ambianis, sanctorum martyrum Acti et Acioli. » Acta legunt *Acii* et *Acheoli*.

Editio Lubeco.-Col. apostolos præponit Jeremiæ, cetera pure usque ad Sigismundi regis, ubi adjicit : « Burgundiorum, qui in honore sanctorum Thebæorum, collegium Agannensium ædificavit. Qui captus in civitate Sedunensi a Francis, cum uxore et filiis, in puteum demersus occubuit. Sed per ammonitionem angeli, de puteo elevati, in dicto monasterio venerabiliter sepulti sunt. In Germania, cœnobio Eystadensi, depositio religiosæ monialis sanctæ Walburgæ virginis, sororis sancti Willebaldi episcopi Eystadensis, cujus tumba gloriosis miraculis decoratur. » Sequitur Amator. Dein : « In Britannia minori, sancti Corentini episcopi et confessoris. In pago Meldensi, sancti Blandini confessoris. » Corentini dies natalis est xii Decembris.

Belin. fere purus est usque ad, *in Galliam*, præterquam quod Andeolum vocet *Anderolum*. Sequitur immediate : « Item Anthisiodoro, » etc. Tum : « Item Bergomi Galliæ Cisalpinæ, sanctæ Gratæ virginis. Apud civitatem Auscium, sancti Oriensii episcopi. Ipso die, sanctæ Walburgæ virginis. » Notabis Gratam viduam esse et coli xxv Augusti.

Greven. : « Benigni et Andochii presbyterorum, et Tyrsi diaconi, sociorum sancti Andeoli. » Benignus colitur i Novembris, alii xxiv Septembris. « Nota, Sigismundus, de quo supra, rex fuit Burgundionum, jejuniis et orationibus die noctuque intentus. Ipse ex divina revelatione monasterium in loco, in quo sanctus Mauritius cum suis quiescit, construxit, et tandem a Francis captus, cum uxore et filiis in puteum demersus est. Sed abbati Agaunensi revelatus et ab eo extractus, miraculis claruit. Eodem die, vel ut aliis placet, infra iv Nonas, natalis sancti Judæ (qui et Quiriacus) episcopi Jerosolimorum, sub Juliano imperatore passi. » Vide Acta iv Maii. « Item secundum Adonem (sed non genuinum) hic passio sanctorum Calepodii presbyteri, Palmachii et aliorum, qui infra ponuntur vi Idus Maii, die scilicet sepulturæ ipsorum. Item sanctorum Ammonis martyris et Proculi. » Hic apud Hieronym. est : quis alter sit, nescio. « In Britannia minori, Corentini episcopi et confessoris. » De Blandino et Marculpho, ut supra. « Annæ martyris, matris sancti Quiriaci. » Nullibi nota est. « In Germania, cœnobio Eystadensi, depo-

sitio sanctæ Walburgæ virginis sanctimonialis, sororis sancti Wilibaldi episcopi Eystadensis, vita et miraculis claræ. Mantuæ, translatio sancti Joannis Boni confessoris, ordinis Heremitarum sancti Augustini. » Remittitur ad XXIII vel XXIV Octobris.

Molan. : « In Blandinio monasterio, translatio corporis sanctissimæ Amelbergæ virginis. In Blandinio, consecratio basilicæ primæ, a beato Amando pontifice. » Vide Prætermissos. De Grata, Walburge, Marculpho et Theodulpho, ut supra. « In Britannia, sancti Chorentini episcopi civitatis Aquilæ. Ambianis, beatorum martyrum Acii et Acioli, qui religiosis fulgent miraculis. Ipso die, sancti Ultani, fratris sanctorum Fursei et Foillani ; qui post excessum fratris sui Fursei, cum Foillano, sancta adeptus est sanctæ Gertrudis contubernia, cujus multa in ecclesia sanctitatis clarent monumenta. Quorum sancta virgo agnita sanctitate, per manus eorum obtulit Deo partem hæreditatis suæ, scilicet villam, quæ vulgo Fossis dicitur, quam ipsis tradidit in servorum Dei alimoniam, ut in eo loco construerent monaste- A rium, ad perpetuale peregrinorum hospitium. Ipso die, territorio Tungrensi, villa quæ Ruttis dicitur, sancti Evermari martyris, qui ab injustis innocenter interemptus est. Hujus mors pretiosa crebris miraculis illustratur. » Tum typis minoribus : « Eodem die, sanctorum eremitarum Zoerardi et Benedicti martyris, quorum vitam descripsit Maurus episcopus Quinque ecclesiastensis. Furnis, translatio corporum sanctorum Walburgis, Wilibaldi et Winiboldi, anno MCIX. » Hactenus prima editio. In aliis, de Marculpho, Theodulpho, Chorentino, etc., ut est in prima. « Item in Blandinio, etc.

« Majas prima sacrat Christi doctrina Kalendas »

Dein minoribus litteris : « In Hungaria, SS. eremitarum Zoerardi, etc. Furnis, etc. In Scotia, Asapi episcopi, de cujus nomine nunc vocatur episcopatus sancti Asaph. In minori Britannia, sanctissimi Brioci episcopi et confessoris. » Quæ in Molani textu litteris Italicis inserta sunt, facile a genuinis distinguuntur.

VI *Non.* *Die* 2.

Natalis sancti Patris nostri Athanasii, Alexandrinæ urbis episcopi, et confessoris. In hujus persecutionem, universus pene conjuravit orbis, et commoti sunt principes terræ, gentes, regna, et exercitus cojerunt adversus eum, multaque Arianorum perpessus insidiis, toto orbe profugus agitur, nec ei ullus tutus ad latendum supererat locus, dum ad investigandum eum omnes moventur. Moritur autem quadragesimo et sexto anno sacerdotii sui, post multos agones, multasque patientiæ coronas, tempore Valentiniani et Valentis. Eodem die, sanctorum Saturnini et Neopolis, qui in carcere requieverunt.

NOTÆ.

In textu conveniunt codices ferme omnes. Puriores sunt : *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antverp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antverpien*, *Max.-Lubec.*, *Greven.*, et B *Molan*. Quibus addi possunt, *Antverp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Patris nostri post Bedam et Adonem constanter legunt probatissimi codices, Praten., Herinien., Tornacen., Antverp., min. et maj., Max. Lubec. et Greven. In Rosweyd. et Molan. deest *nostri*. In aliis etiam omittitur *Patris*. *Alexandriæ*, pro *Alexandrinæ*, ponunt Greven., Molan. cum nonnullis aliis secundæ notæ codicibus. Herinien., Greven et Molan., atque item citati jam codices, male scribunt *persecutione*, multo pejus Rosweyd. *prædicatione*. In Antverp. et Max.-Lubec. est *contra*, pro *adversus*. Greven. sensum integrum non reddit, dum scribit, *principes terræ, regna, exercitus cojerunt*. De *Arianorum* alibi dictum est. Pro *multaque... insidiis*, Antverp., Max.-Lubec., Antverp.-Maj., Max., etc., habent *multasque... insidias*. In Herinien. inter *nec* et *ullus*, deest, *ei*. Rursus Antverp. et Max.-Lubec. pro *supererat* ponunt, ille *superest*, hæc *subest*. Sensus videtur exigere, ut cum Greven., Molan. et paucis aliis legatur, *moverentur*. Nihilominus secuti sumus Praten., Herinien., Tornacen. et plerosque alios, pro *moventur*, ut est in textu. *Quadragesimo et sexto* legendum est, male omisit Herinien. particulam *et*, turpiterque erravit, qui vacuum in Antverp.-Maj. spatium recentius supplevit per *sexagesimo sexto*, quod etiam in margine expressit. Antverp. et Max.-Lubec. et qui sequioris notæ sunt, pro *Neopolis* habent *Neopoli*. Recte fortasse, sed præferendi nobis sunt probatiores codices. Atque iidem omnes cum Herinien., Ro- C sweyd., Greven. et Molan. legunt *quieverunt*, nobis præplacent Praten. et Tornacen., qui post Rom. parvum et Adonem scribunt *requieverunt*.

OBSERVATIONES.

Illustris et veneranda semper orbe toto magni Athanasii memoria, in sacros Fastos a Beda primum relata est, his verbis : *Sancti Patris nostri Athanasii episcopi Alexandrini*, ut est etiam in Rabano. Romanum parvum scribit : *Athanasii Alexandrinæ urbis episcopi*. Utriusque scribendi modum connectit Ado, ex receptissima ab omni ævo sententia diserte asserens, Athanasium obiisse *quadragesimo et sexto anno sacerdotii sui*. Quomodo autem id cadere possit in annum Christi 373 viderint ii, qui ut ei anno Athanasii mortem innectant, acribus studiis contendere non desistunt. Porro hæc et alia ex Rufino latius deducit Ado in insigni laudatione, cujus amœniores flosculos aptissime Noster contexuit Notkerus, quod mirere, interpolavit et contraxit. Vitam Athanasii, quantum licuit, breviter ex Hermantio et Papebrochio chronologice ordinavimus in citato alias de Patriarchis Alexandrinis tractatu, tomo V Junii præfixo. Vitam aliam studiose adornavit eruditissimus Montfauconus, cum novissima magni Patris operum editione. Hisce junge recentiorem Gallicam Tillemontii, quæ tomi ejus octavi potissimam partem occupat. Pluribus non immoror, locum postulat Wandalberti distichum :

Sextis hinc Nonis, Athanasi magne, refulges,
Arria quo primum periit victore colubra.

Saturninus et *Neopolis* in aliquibus apographis Hieronymianis satis clare exprimuntur, addita positione, seu loco martyrii, *Alexandriæ*. Phrasi non nihil immutata eosdem consignat Romanum parvum, D cujus verba fere ad apicem descripsit Ado, addens solum, *eodem die*, atque ex eo ipsissimis terminis, ut supra nos opinari diximus, Noster desumpsit. Plana est itaque et expedita totius laterculi primæva simplicitas. Sed recte observatus est Henschenio Galesinii lapsus, quis hos martyres, duobus sociis auctos, Romæ collocavit, in quo eum Baronius, re non satis examinata, in hodierno Romano secutus est.

AUCTARIA.

A
Pulsanen. Athanasii elogium mutatum, et mutilum exibet, et pro *Neopolis* scribit *Neapolis*.

Munerat. in textu purus, subdit in fine : « Ipso die, passio sancti Sicharii martyris. »

Centulen. : « Alexandriæ, sancti Patris et pastoris egregii Athanasii episcopi, fortissimi confessoris. Eodem die, sanctorum Saturnini et Neapolis, qui in carcere quieverunt. In territorio Remensi, sanctæ Marcæ virginis, cum aliis virginibus sacris. » Recte, ni fallor, censuerunt majores nostri non aliam hic indicari quam celebrem *Macram ;* sed an hæc socias habuerit *virgines* aliquas, vide indicem Prætermissorum, et superius vi Januarii.

Bruxellen. scribit hoc modo : « Sancti Patris Athanasii, Alexandrinæ urbis episcopi. In cujus persecutionem Constantius imperator, filius Constantini magni, hæresi Ariana seductus, cum omnibus suis fautoribus conjuravit. Cumque ipse Athanasius toto orbe profugus ageretur, nec ullus ei ad
B
latendum locus tutus superesset, B. Maximinus apud Treverim ipsum suscepit, ubi in quadam cisterna solem non videns, Symbolum, *Quicunque vult salvus esse*, composuit, quo nos catholicam fidem quotidie ad Primam confitemur. Et cum ipse ibi sex annis latuisset, tandem tempore Valentini, seu Valentiniani imperatoris, sedi suæ restitutus, quadragesimo sexto sui sacerdotii anno, post multos agones, multas patientiæ coronas, quievit in pace. Item, natale sanctorum Saturnini, » etc.

Hagenoyen. ex Adone multum interpolatus est in baptismo puerili, etc., sed illis hic locus non est. In Saturnino autem et Neopoli purus, hodie *Amatorem* collocat, de quo sic scribit : « Altissiodoro, sancti Amatoris episcopi et confessoris. Qui a pueritia sua litteris erat instructus, et a parentibus nubere coactus, sponsam suam monebat virginitatem servare, quod et fecit. Ipse vero tanto virtutum præconio eminuit, quod post Cladum (voluit dicere *Eladium*) Altissiodorensis factus est episcopus. Hic
C
cæcos illuminavit, paraliticos curavit, mortuos suscitavit, infideles plurimos convertit, sanctum Germanum clericum, licet invitum, consecravit, spiritu prophetiæ claruit. Denique finem suum prævidens, clerum et populum convocans, eis in fide confortatis, inter manus ei obsequentium emisit spiritum. Cujus anima ad cœlum deferri ab angelis in specie columbæ visa est. » De eo actum est die præcedenti.

Aquicinct. in fine addit : « Item sancti Walberti comitis, Luxoviensis cœnobii abbatis. » Melius *Waldeberti*. In Actis ab aliis distinguitur.

Daveronen. : « Apud Salmurum castrum, susceptio corporis beati Florentii presbyteri et confessoris. » De eo agemus cum Usuardo ad diem natalem xxii Septembris.

Ambianen. : « Eodem die. passio sancti Germani, gloriosi martyris. » Est festum loci proprium. Vide
D
Acta.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Athanasii episcopi. Germani episcopi et martyris. Saturnini et Neapoli martyrum. »

Augens. S. Laurentii : « Item sancti Germani episcopi et martyris. » Vide codicem Ambianen.

Camberien. sanctæ Mariæ : « Item Sicharii martyris. » Vide quæ de ipso infra dicentur.

Reg. Suec. signatus num. 428 : « Ipso die, passio sancti Sicharii martyris. »

Florentin. : « Natale sancti Antonini confessoris, ordinis Prædicatorum, archiepiscopi Florentini, vitæ sanctitate atque omni doctrinæ genere insignis, ut ex multis ejus voluminibus apparet. In patria Florentina obiit anno Domini mcccclix, ibique a Pio II pontifice, qui tunc erat Florentiæ, concessa manum ejus osculantibus septennii indulgentia, maximo cum populi concursu sepultus est in ecclesia sancti Marci apud Fratres Prædicatores. »

Codex D. Le Mare. signatus A : « Item sancti Sicharii martyris. » Jam tertio nominatum vidimus. Puer fuit, forte a Judæis occisus : an autem de numero *Innocentium* jussu Herodis interemptorum dici possit, examinat in Actis Papebrochius.

Editio Lubeco-Col. incipit : « In Bunna super littus Rheni, territorio Coloniensi, translatio sanctorum martyrum Cassii, Florentii, Malusii et sociorum. Quorum corpora cum jam septingentis et septuaginta tribus annis sub terra recondita quievissent, Dominus Reynoldus Coloniensis archiepiscopus ea invenit, transtulit et ad capsas honorifice recollegit. » Remittuntur ad diem natalem x Octobris. Sequitur Athanasii elogium pluribus interpolatum. In Saturnino, etc., pura est. Tum : « Treveris, natale sancti Theodolphi monachi et confessoris, nepotis Caroli Magni imperatoris. » De eo actum i Maii : « In Marburch Hassiæ, translatio sanctæ Elisabeth viduæ. » Natalis est xix Novembris : « Ipso die, sancti Florentii confessoris. »

Belini prima editio, in fine : « Civitate Seduriæ, passio sancti Sigismundi martyris, regis Burgundionum. » Altera addit præterea : « In territorio Andegavensi, sancti Florentii presbyteri et confessoris. » De Sigismundo, pridie.

Greven. : « Germani, Hypoliti, Helpitii, et Hermogenis. » Nomina in Actis melius distinguuntur. « Autisiodoro, natalis sanctorum Optati episcopi, Memori et Sanctiani presbyterorum. » Vide Prætermissos. « Evermari martyris, ducis ex legione Thebæorum. » Vide ibid. « Item Waldeberti abbatis, discipuli sancti Columbani. Treveris, sancti Theodolphi, etc., » ut supra. « Florentii confessoris. In monasterio S. Galli, sanctæ Wilberadæ virginis. In diœcesi Coloniensi, oppido Bonnensi, translatio, » etc., fere ut supra. « Metis, translatio sancti Clementis episcopi et confessoris. » Præcipue colitur xxiii Novembris. « In Marburch Hassiæ, » etc., ut supra.

Molan. : « Civitate Seduriæ, passio sancti Sigismundi, etc. In territorio Andegavensi, sancti Florentii presbyteri et confessoris. Apud Florentiam, natalis beati Antonini confessoris, de ordine FF. Prædicatorum, archiepiscopi ejusdem civitatis. » De Sichario ut supra. « Luxovio monasterio, Vualperti, abbatis, discipuli sancti Columbani abbatis. In Alemannia apud monasterium sancti Galli, natale sanctæ Vuilberadæ virginis. » In editionibus posterioribus de Florentio, Antonino, Wilberada, Sichario et Walberto, ut superius. Sequitur : « Treveris, sancti Theodolphi, presbyteri et monachi. » De quo diximus : « In Eischel, Cunegundis virginis. Die secunda, reportatio reliquiarum sancti patris Athanasii monasterio Sithiu, gloriosa elevatio corporis pretiosissimi confessoris Christi Bertini abbatis, quæ facta est anno Dominicæ incarnationis millesimo quinquagesimo secundo. Merbeccæ, elevatio sanctæ Berlendis virginis, et Celsæ atque Nonæ virginum. » De his omnibus vide indicem Prætermissorum.

V *Non.* *Die* 3.

Hierosolimis, inventio sanctæ Crucis ab Helena regina, sub Constantino principe. Romæ via Numentana, passio beati Alexandri papæ, Eventii et Theodoli presbiterorum, sub Adriano principe, quorum primus post vincula, carceres, equuleum, ungula et ignes, punctis creberrimis per tota membra peremptus est.

Sequentes quoque, post longam carceris sustinentiam, ignibus examinati, et ad ultimum decollati sunt. Ipso die, sancti Juvenalis episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Summa codicum consensio. Conveniunt enim *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antverp.-Maj.* *Pulsanen.*, *Rosweyd.*, *Antverpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.* A *Greven.* et *Molan.* His accedunt *Antverp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Editio Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Deest in Rosweyd. primum laterculi verbum *Hierosolimis,* quod reliquimus scriptum ut alibi, more nostrorum codicum. Solus Rosweyd. legit *Nomentana.* Omnes scribunt *Theodoli,* excepta Max.-Lubec. ubi male *Theodori.* Crediderim Romanum parvum et Adonem a Rosweydo editore emendatos, ubi *Theoduli.* In Tornacen. perperam scribitur *Arriano* pro *Adriano,* sed neuter admittendus est, cum legendum sit *Trajano,* ut infra ex Adone et Actis dicemus. Ad veritatem propius accedunt Pulsan. et Belin., qui ponunt *Aureliano,* si modo præfectum hunc, non imperatorem intelligamus. Molani sensus confusus est, dum pro *carceres* scribit *carceris,* sine interpunctione. Nimium sapit Pulsanensis, dum sensum videtur velle perficere post *per tota membra,* inserens *confossus.* Tornac. post *peremptus,* omisit *est. Sequentes quoque* legendum est; sunt tamen non pauci codices qui, cum Antverp., Max.-Lubec. et Molan., legunt *sequentes vero.* Primarii duo codices Praten. et Herinien. diserte ponunt *ignibus examinati.* Repugnant ceteri omnes et merito, ni fallor, nam Beda legit *ignibus exanimati,* et ita Adonis sensus ad Scripturam alludens videtur exigere. In Heriniensi pro *decollati sunt* habetur *sunt decollati.* Tornacen. vero cancellorum suorum, opinor, angustiis pressus, ultimas Laterculi voces suppressit, nempe, *episcopis et confessoris.*

OBSERVATIONES.

Quod in uno alterove Hieronymiano apographo B legitur: *In Jerosolyma, inventio sanctæ Crucis Domini nostri Jesu Christi ab Helena, post passionem Domini, anno* CCXXXIII, *regnante Constantino imperatore,* id ad hoc qualecunque Hieronymi Martyrologium pertinere, frustra contendere videtur Florentinius. Melius abjudicat Papebrochius ex fide vetustissimi codicis Epternacensis, aliisque argumentis, prætensam festi illius antiquitatem a Florentinio assertam evertentibus. Mihi sufficeret sola annuntiationis ratio, in Hieronymianis plane insolita. Verosimillimum est, citata verba ex Floro accepta fuisse, et servato anachronismo, ab aliquo recentiori, textui Hieronymiano præfixa. Ad nostrum institutum quod attinet, certum est, inventionem illam referri a genuino Beda, sed loco duntaxat secundo, post Alexandrum et socios, insigni elogio exornatos. Certum præterea, eamdem festivitatem hac ipsa die memorari a Romano parvo, et ex ipso ab Adone, de ea inventione longam historiam texente, de cujus C veritate consulenda sunt Acta nostra hac die et ad x Martii, ubi de sancto Macario. Usuardus interim solitam brevitatem sectatus, præterita historia, rem ipsam, semotis dubiis circumstantiis, enuntiavit.

Dubium non est quin *Alexander, Eventius* et *Theodulus* ab Hieronymianis consignati sint, ordine licet nonnihil inverso, et sic, ut nusquam appareat, *Alexandrum papam* illic certo indicari, ut ante me observavit Florentinius. Magis mirum est, id ipsum non distinctius exprimi in Kalendario Frontonis, sic legente: *Natalis sanctorum Alexandri, et Eventi et Theodoli*; quæ ferme Sacramentarii Grégoriani lectio est, in quo Inventioni sanctæ Crucis præmittuntur, ut a Beda factum diximus; qui clarius et recte *Alexandrum papam* nominat, ipsumque et socios insigni elogio exornat, sequente Rabano. Exstant etiam in Romano parvo, atque item in Adone, ubi ex Actis Alexandri longius encomium profertur, a Notkero hinc inde contractum et interpolatum. Maluit Noster Bedam D immitari, ejusque verba transcribere, mutato tamen tyranni nomine, contra expressam Adonis sententiam, diserte affirmantis *necdum fuisse imperatorem Adrianum,* dum præfati martyres passi sunt, ubi etiam ex ipsorummet Actis manifestissimum est. Itaque ad *Trajani* tempora revocare necesse est quæcunque in laterculo dicuntur; saltem, si quis pro Actorum veritate acrius certare cum Henschenio in animum inducat. Moderatum de illis judicium pridem tulerat Baronius in Annalibus ad annum CXXXII, num. 1, his verbis: *Exstant Acta Alexandri papæ et sociorum, sed (quod in multis aliis accidit) nimia antiquitate* (addere poterat, vel alio vitio) *mendosa.* Eam censuram non est passus Henschenius, qui quoties de præfatis Actis sermonem variis locis instituit, toties *sincerissima et ob suam antiquitatem veneranda* compellat, de cœtero in hujusmodi elogiis profundendis satis parcus. Impulit me tam singularis magistri commendatio, ut præter institutum meum, laudata Acta diligentius expenderem, si forte ea tueri possem contra Tillemontium tom. II, pag. 258 et 590, aliosque recentioris, Henschenio certatim adversantes. Verum aliter longe evenit, nam quo attentius examinavi, eo magis visa sunt a gravitate et sinceritate primigeniorum Actorum recedere, ut ad XXVIII Augusti, quo ex prædictis Actis *Hermes* recolitur, opportunius demonstrari poterit. Hic solum breviter indico, bina Henschenii argumenta, si quid probent, nimium omnino evincere. Etenim Actorum sinceritatem educere velle ex vetustiorum passionalium splendore et elegantia, aut ex Bedæ, Rabani, Adonis et Notkeri elogiis, inde desumptis, tantumdem mihi videtur, ac passiones omnes in iis contentas admittere, atque una elogia omnia præfatorum Martyrologorum tanquam certa et indubitata supponere, quod quam ab ipsius Henschenii mente alienum sit, exemplis plurimis palam facere, ex opere nostro promptum et obvium est. Hæc cursim, fusius alibi explicanda. En modo quibus versibus martyres nostros honoret Wandalbertus, quibus de Crucis inventione tertius additur:

Præsul Alexander quinas et Eventius ornant,
Theodolusque Die pariter pro nomine cæsi.
His quoque celsa Crucis radiant vexilla repertæ.

De *Iuvenale* silent Martyrologi Adone antiquiores: ipse nulla positione, nullo elogio addito, ita simpliciter consignavit, ut ab Usuardo ex ipso descriptum est, cujus proinde textus purus et genuinus hic exhibetur. In Notkero subticetur titulus *confessoris,* forte quod dubitaverit, an *martyr* appellandus non sit. Vide de his Papebrochii commentaria.

AUCTARIA.

Centulen.: « Jerosolymis inventio sanctæ Crucis, quam solemniter celebrari, sancta Romana Ecclesia decreto sancivit. Romæ, beati Alexandri papæ et martyris et sanctorum Eventii et Theoduli presbyterorum. Ipso die, sancti Juvenalis episcopi et confessoris. »

Bruxellen.: « Jerololymis, inventio sanctæ Crucis ab Helena regina, sub Eusebio papa et Constantino

magno imperatore, cujus et ipsa exstitit mater. A Romæ natale sancti Alexandri papæ et martyris. Qui aquam aspersionis cum sale benedicto consecrari oleumque quotannis ab episcopo benedici, et sicut de latere Christi sanguis et aqua profluxit, ita ad designandam unionem Christi et Ecclesiæ, in consecratione sacramenti altaris, aquam vino misceri constituit, et ob memoriam passionis Christi, in Canone Missæ addidit: *Qui pridie quam pateretur*, etc. Hic Alexander papa sub Adriano imperatore, post vincula, carceres, equuleum, ungulas et ignes, punctis creberrimis per tota membra peremptus, et via Numentana sepultus, sed postea in cœmeterio sanctæ Sabinæ translatus est. Eodem die, sanctorum Eventii et Theodoli presbyterorum. Qui cum præfato papa Alexandro tenti, post longam carceris sustinentiam ignibus examinati, ad ultimum decollati sunt. Et sancti Juvenalis episcopi. Juxta Ponthizeram provinciæ Rothomagensis, beati Walteri abbatis. » Hujus Walteri Vita data est VIII B Aprilis.

HAGENOYEN. incipit: « Romæ, via Numentana, » etc., textu nonnihil interpolato. Sequitur de Juvenale, pure. De Cruce Constantino ostensa deque ejus inventione varia narrat, quæ exactius in Actis tradita sunt. In fine habet de Sigismundo plura quam, superius retulerimus.

AQUICINCT. post *decollati sunt*, interjicit: « Hic papa Alexander constituit aquam sparsionis cum sale benedici in habitaculis hominum, et passionem Domini miscuit in precatione sacerdotum, quando missa celebratur.»

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Inventio sanctæ Crucis. Alexandri, Eventii et Theodoli martyrum. Juvenalis episcopi et confessoris. Silvani episcopi et martyris, cum pluribus clericorum suorum. Andeoli subdiaconi et martyris. » Recte autem in margine eadem in transcriptoris manu notatur, de Silvano agi die sequenti, de Andeolo I Maii. C

CODEX CASTRI-KAROLI.: « Sancti Sereni confessoris. » Nec inter Prætermissos nominatur. Suspicor eum esse, de quo in Auctariis agemus ad diem undecimum Octobris.

DIVIONEN.: « Autissiodori, depositio et translatio corporis sancti Concordini episcopi et confessoris. » Voluit dicere *Corcodemi*, vel *Curcodemi*, vel *Curcodomi*, non *episcopi*, ut hic perperam vocatur, sed *diaconi*, de quo agitur die sequenti.

EDITIO LUBECO-COL.: « Post Constantino principe, addit, junioris, cujus ipsa mater exstitit. Et quia inventio hujus sanctæ Crucis facta fuerat tempore Eusebii papæ et confessoris, ideo instituit festum hujus inventionis ab universis catholicis Ecclesiis per universum orbem solenniter celebrari. Romæ via Numentana milliario septimo, passio sancti Alexandri, etc., pure usque ad, *decollati sunt*. » Tum addit: « Hic sanctissimus papa, Romanæ Ecclesiæ episcopatum, quintus post beatum Petrum, annis decem tenuit, menses duos, dies decem. Et statuit ut vino aqua in Missa misceatur, ad designandum unionem Ecclesiæ et Christi. Et ut oblatio fieret ex azymo et in modica quantitate. Hic etiam ob memoriam passionis Christi, addidit in Canone: *Qui pridie quam pateretur*, usque ibi *Hoc est enim*. Hic etiam constituit, ut aqua aspersionis cum sale benediceretur, et in habitaculis hominum aspergeretur. Ipso die, sancti Juvenalis, » etc.

GREVEN.: « Eodem die, Juvenalis martyris. » Colitur VII Maii. « Aufridi episcopi Trajecti inferioris et confessoris. Florentii et Vindemialis episcoporum et confessorum. » Vide in Actis XI Maii. « In Galliis, loco qui dicitur Cella, Philippi presbyteri et confessoris. » Vide Acta. « Severinæ matronæ, uxoris Aureliani Cæsaris. Brugis, festiva memoria cruoris Christi. » De his vide Prætermissos. « Nota, beatus Alexander papa, de quo supra, quintus post sanctum Petrum, sedit annis decem, mensibus duobus, diebus decem. Ipse statuit ut aqua vino misceatur in calice, ad designandum unionem Christi et Ecclesiæ, et ut oblatio fieret, » etc. ut supra habet EDIT. LUBECO-COL.

MOLAN.: « Antisiodori, depositio sanctorum Optati episcopi, Memori et Santiani presbyterorum. Dominica die post inventionem sanctæ Crucis, Romæ, sanctæ Catharinæ virginis. Hæc de civitate Senensi oriunda, in adolescentia sua habitum de pœnitentia sancti Dominici assumens, ac crebris miraculis clarens, anno suo XXXIII Romæ quievit, sepulta in ecclesia sanctæ Mariæ super Minervam. Dominus autem Pius papa II eam catalogo sanctorum ascripsit.» Vide in Prætermissis. In editionibus aliis, hæc solum habentur: « Apud Pontiseram, sancti Walteri abbatis, » de quo dictum est: « Die tertia, sanctorum martyrum Timothei et Mauræ. » Tum charactere minori: « In Italia civitate Salsena, sancti Ursii confessoris, filii regis Dalmatiæ, qui peregrinus veniens ad hanc civitatem, ibidem plenus virtutum quievit in Christo. Item, sub Festo præside, martyrium Antoninæ virginis et Alexandri militis. » Vide Papebrochii commentarium.

IV *Non.* *Die 4.*

In Palæstina civitate Gaza, natalis beati Silvani ejusdem urbis episcopi: qui persecutione Diocletiani, cum plurimis clericorum suorum, martyrio coronatus est. Hierosolymis, passio sancti Quiriaci episcopi, sub Juliano imperatore. Item in metalla Fanensi, sanctorum martyrum quadraginta, qui simul capite cæsi sunt. Nicomediæ, natalis Antoniæ martyris, quæ nimium torta et variis afflcta cruciatibus, ab uno brachio tribus diebus suspensa et in carcerem biennio detrusa, ad ultimum in confessione Domini flammis exusta est. In Norico Ripensi, sancti Floriani, qui præsidis jussu, ligato ad collum saxo in flumen Anisii præcipitatus est. Autisiodoro, sancti Curcodemi diaconi.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweid.*, *Antverp.-majore*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Palestina*, *Hierosolymis*, *Jherosolimis*, *Jerosolimis*, *Autisiodoro* et hujusmodi scribendi modis, alibi satis dictum est: sequimur codices, ex illius ætatis ingenio scribentes. *Sylvani* legit Rosweyd. contra autographum Ultraject. Herinien. videtur habere *Suvani*, utrumque in textu corrigitur. In *metalla Fanensi* (non *Fatensi*, ut habet Antverp.-Maj.) legunt constanter codices vetustiores et cæteri passim: melius fortasse Greven. et Molan. post Adonem, D *metallo*. At nobis, codicibus adhærendum est; verum loci nomen habes in Actis. Solus Grevenus pro *Antoniæ* scribit *Antoninæ*. Rursus Greven. et Molan. ponunt *sunt cæsi*, pro *cæsi sunt* sic Antverp.-Maj. *adusta est*, pro *exusta est*. Item *præcipitatur*, pro *præcipitatus est*. Herinien. habet *Curcodimi*, Rosweyd. *Corcodimi*, Antverp.-Maj. *Cocordani*, Greven. et Molan. *Curcodomi*, alii aliter. Putamus legendum ut est in textu.

OBSERVATIONES.

Silvani episcopi, in civitate Gaza, cum plurimis clericorum suorum coronati, his verbis meminit auctor Romani parvi, secutus de more Rufini Eusebium lib. VIII, cap. 14, nec quidquam superaddidit Ado, præter notissimam Diocletiani persecutionem. Usuardus et Notkerus Adonem transcripsere. Vide quæ obiter dicta sunt in observatione xx Februarii, quo die *Silvanum* cum *Tyrrannione* aliisque, perperam conjungi ostendimus. Atque hic ex Adone, secundo loco ponendi erant socii illi XL seu potius *triginta novem*, qui simul ad metalla damnati, eadem cum Silvano martyrii corona donati sunt, male ab Usuardo, a duce, ut ita dicam, in nostro laterculo segregati, de quibus vide Eusebium, in Actis relatum et apud Ruinartium pag. 328 et 351. Totam historiam Gallice complectitur Tillemontius tomo V, a pag. 432. De solo Silvano loquitur præfatum Romanum parvum, Hieronymiana autem ita deturpata sunt, ut in iis restituendis multum laboret Florentinius. In *Silvano* et XL *martyribus* mendosa pleraque : Pro *Antonia,* passim habetur *Antonii.* A positione corrupta *Florianus* sejunctus est *Curcodemum,* qui ibi, prima syllaba imminutus, *Codomi* vocatur ab antiquario Gallico adjectum putavit Florentinius, sed vere ad textum pertinere ex mss. Epternacensi, Corbeiensi, etc., melius censuit Henschenius. Crediderim Adonem ex emendatiori aliquo apographo sua decerpsisse. Eum secutus est Noster, transumpsitque omnia, præter annuntiationem ultimam a se adjectam.

Judæ Quiriaci festivitas in Hieronymianis agitur I Maii, uti et apud Rabanum, sed apud Florum longiori elogio, cui cedere non debet hodiernum Notkeri. Breviores sunt Ado et Usuardus : nihilominus antiqua Acta redolent, quibus tot Martyrologorum auctoritas non plus fidei addidit, quam primus eorum compilator mereatur, ut de Actis sancti Alexandri pridie dictum est. Vide Papebrochii commentarium, notas et censuras, ac rursus in Responsionibus, variis locis, præsertim ad art. 10, num. 129. Sed hæc omnia antiquissimo sancti in Ecclesia cultui nihil prorsus detrimenti afferre memineris. *Antoniæ* elogium Adonianum est, quamvis et illud quod Florus habet, a nostro non magnopere discrepet, haud dubie haustum ex eodem latice, de cujus puritate non omnino constat, cum pluribus *Antoniis* vel *Antoninis* feminis, simile elogium a Græcis et Latinis, si non eisdem terminis, saltem eodem sensu aptetur, ut colligere est in actis I Martii, et hic, et in Prætermissis XII Junii.

De *Floriano* agit etiam Rabanus, cujus breve elogium æque ac nostrum et diffusius Notkeri, desumptum est ex eisdem Actis, quæ certe, pro ut primo loco ab Henschenio edita et illustrata sunt, nihil præferre videntur, quo tantopere de suppositione ea arguat Tillemontius tomo V, pag. 67. *Curcodemus* denique ab Usuardo aliis superadditus est, genuino Adoni præteritus. Videat lector quæ de eo Henschenius brevi commentario tradidit, decem ferme variis modis nomen ejus exprimens. Hactenus genuina Usuardi lectio : cui Wadalberti distichon de Silvano, Antonia et Floriano subjiciamus :

> Silvanus quartas, Antonia cum Floriano,
> Perpetua cingunt mentis virtute decori.

AUCTARIA.

Tornacen. deficit in parte elogii *Antoniæ*, omissis nempe iis quæ inter *nimium torta,* et *ad ultimum,* in laterculo ponuntur. Abest etiam annuntiatio ultima.

In Pulsan. desunt Quiriacus, Quadraginta martyres, Florianus et Curcodemus.

Antuerp. Max. Lubec. et Ughellian, deficiunt etiam annuntiatione ultima.

Munerat. post textum integrum, adjicit : « Hierosolymis, beati Quiriaci episcopi et martyris, qui et Judas prius dictus est, Dominicæ crucis inventoris. » Consule Acta.

Antverp.-Max., Ultraject., Leyden., Albergen., Danic. et Editio Ultraj.-Belg. textum referunt non plane purum, et in fine omittunt annuntiationem *Curcodemi.*

Lovan. cum prioribus convenit, sed in fine subdit : « Eodem die, Monicæ viduæ, matris beatissimi Patris nostri Augustini. »

Centulen. : « In Palestina, civitate Gaza, sancti Silvani episcopi et martyris, qui cum multitudine cleri fidelisque populi gloriose passi sunt. In metallo Phanensi, sanctorum XL qui simul truncati sunt. Antisiodoro, sancti Corcodemi diaconi, confessoris. Nichomediæ, sanctæ Antoniæ, crudeliter ac diutissime maceratæ. Loco Lauriaco, sancti Floriani martyris. In suburbio Virdunensi, sanctorum episcoporum Pulcroni, Possessoris et Firmini confessorum.» Jn tabula Prætermissorum sancti illi antistites ad proprios dies remittuntur, hodie enim de ipsorum translatione proprie agitur.

Bruxellen. in Silvano purus, Quiriacum expunxit. Sequitur de XL recte. De Antonia, addit : « A Priscilliano præside, » ut habet Ado. Et in Floriano etiam ex Adone, post *præcipatus est,* adjicit quæ Usuardus prætererat : « Et mox videntibus omnibus, oculi præcipitatoris crepuerunt. Ipso die, beatissimi Justi, Viennensis episcopi. » Rejicitur ad VI Maii. In Curcodemo purus est.

Hagenoyen. in Silvano fere purus, secundo loco Florianum memorat, cum elogio sibi proprio. Sequuntur XL martyres, pure. Tum de Quiriaco, cum narratione apocrypha. De Antonia, nihil. In Curcodemo, purus est.

Aquicinct. Quiriacum non vocat *episcopum.* Pro *Anisii* habet *Nisi.*

Daveronen. : « Et Turonis, natalis beati Antonii confessoris. » Idem a pluribus infra refertur.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Quiriaci episcopi et martyris, qui ante dictus fuit Judas, inventor sanctæ Crucis. Floriani martyris. Sanctorum XL martyrum. Triphanis mrrtyris, » pueri fortasse, qui colitur x Novembris. « Antoniæ martyris. »

Camberien. S. Mariæ : « Castro-Camberiaci, depositio S. sindonis, seu S. sudarii Salvatoris nostri Jesu Christi. » Vide in Prætermissis de Lancea, Corona, Clavis, etc.

In Vatican. num. 5949, deest, « Quiriaci et Curcodemi. » Solet hic codex sæpius deficere.

Florentin. : In territorio Florentino, passio sanctorum martyrum Cerboni et sociorum ejus apud Vallem Cavæ, vel Cavis, juxta sepulcrum sancti Cresci martyris et sociorum ejus, sub Decio tyranno. » Primam Cerboni hujus notitiam dedere Acta S. Crescii a Laderchio edita MDCCVII.

Remens. SS. Timothei et Apollonaris : « Antissiodori. depositio et translatio corporis sancti Corcodomi diaconi et confessoris. »

Editio Lubeco.-Col. incipit : « Colonia Agrippina, in ecclesia sanctæ Cæciliæ virginis, natale beati Paulini diaconi et martyris, cujus caput per ferreum malleum, pro Christo contritum dinoscitur, et cerebrum suum, una cum pio sanguine patienter effudisse. Hierosolymis, passio sancti Quiriaci episcopi, una cum matre sua, sub Juliano imperatore. Ipso die, commemoratio Coronæ spineæ Domini nostri. Apud Hostia tyberrina, depositio sanctæ Monicæ, » etc., cum longo elogio. Sequitur textus fere purus, usque ad « *præcipatus est* ». Tum « In civitate Spirensi, natale sancti Wydonis abbatis. » Hic inferius *Guido* dicitur, de quo inter Prætermissos Henchenius non meminit. Is est, opinor, de quo cum

Molano egimus xxxi Martii, quo die in Actis refertur, titulo « abbatis Pomposiani, etc. Thuronis, beati Antonii confessoris. Antisiodoro, depositio sancti Corcodomi diaconi et confessoris In civitate Hildescheymensi, translatio sancti Godhardi episcopi et confessoris. Viennæ, memoria sancti Justi episcopi et martyris. »

Belin. incipit : « Apud Hostiam Tyberinam, natale sanctæ Monicæ, cujus vita admiranda, ex nono Confessionis libro sancti Augustini episcopi colligitur. » Sequitur textus, tantum non purus. In altera autem editione additur : « In territorio Petragoriensi, sancti sacerdotis Lemovicensis episcopi. » Colitur proprio natali die, v Maii.

Greven. : « Ipso die, commemoratio sanctæ spineæ Coronæ Domini nostri Jesu Christi. Apud Coloniam, etc., » de sancto Paulino fere ut supra. « Item sanctorum Celestini, Majoli et Quinciani. » Melius ponuntur in Actis. « Item passio sancti Gordiani, cujus festum in die sepulturæ ejus agitur. » Differtur ad x Maii. « Eodem die, commemoratio sancti Justi episcopi Viennensis et martyris. Thuronis, beati Antonii confessoris. In Spira, commemoratio sancti Guidonis abbatis. In civitate Hildescheymensi, translatio sancti Godebardi episcopi et confessoris. Apud Ostia Tyberina, depositio sanctæ Monicæ viduæ, ma-

A tris sancti Augustini episcopi. Hujus quanta in Deum fides pietasque fuerit ex libro ix Confess. aliisque ejusdem sancti doctoris libris liquido apparet. Ipsa namque precibus uberrimisque lacrymis et maritum Christo lucrata est, et filium de Manichæorum errore ad fidei unitatem reduxit. Helenæ virginis. In Thoren. prope Ruremundam, beatæ Herswindæ abbatissæ. » De ea agitur inter Prætermissos.

Molan. : « Apud Ostiam Tyberinam, natale sanctæ Monicæ, etc., » ut Belin. « In territorio Petragoricensi, sancti sacerdotis Lemovicensis episcopi. Et sancti Gothedardi episcopi et confessoris. » Sequitur minoribus typis de sancto Paulino, ut supra. Tum : « Item beatæ memoriæ Joannis Hauthon, etc., » ut habes in Prætermissis. Editiones aliæ incipiunt charactere Italico : « Apud Ostiam, etc. » De sacerdote, ut supra. « In Hildesheim, sancti Gothehardi episcopi et confessoris. » De Antonio, ut supra. « Coloniæ Agrippinæ, natalis sancti Paulini martyris, cu-

B jus caput malleo ferreo pro Christo contritum dinoscitur. Die quarta, sanctæ hosiomartyris Pelagiæ. Virduni, translatio ejus loci episcoporum et confessorum Pulchronii, etc. » Sequitur : « Londini, beatæ memoriæ Joannis Houthon, etc. » Jam dixi, vitæ compendium haberi in Prætermissis.

III *Non.* *Die* 5.

Apud Alexandriam, sancti Euthimii diaconi, in carcere quiescentis. Thessalonicæ, natalis sanctorum Hirenei, Peregrini et Hirenis, ignibus combustorum. In Galliis civitate Arelatensi, beati Hilarii episcopi et confessoris, præclarissimi viri et nobilissimi. Item Viennæ, sancti Niceti episcopi, venerabilis sanctitatis viri. Autisiodoro, passio sancti Joviniani lectoris et martyris.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Rosweyd.*, *Antverp.-Maj.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Euthymi, male scribunt Tornacen. et Antverp.-Maj. Sic Rosweyd. pro *quiescentis*, ponit *requiescentis*. *Thesalonicæ* in Antverp.-Maj. librarii sphalma est. Nomina ibi combustorum, sicut in laterculo posita in codicibus ferme omnibus efferuntur. *Irenei* et *Irenis* habet Rosweyd. Apud Molan. paulo nitidius *Irenæi* et *Hyrenis*. *Hylarii* scribit Greven. et pauci alii.

C Herinien., Rosweyd. et Antverp.-Maj. legunt *nobilissimi viri*. *Niceti* habent codices passim, excepto Tornacen. ubi *Nicecii* : Greven. autem et Molan. Adoni conformiores legunt, *Nicetii*. In Herinien. elapsum est *a*, sicut pro *Zoviniani*, sit *Jovinini*. Pejus in Rosweyd. *Joviani*.

OBSERVATIONES.

Unica notatio observationis vices supplere poterit, si textum totum ex Adone ferme ad apicem desumptum dixero. Paucula tamen indicare juverit elucidationis gratia. *Euthymium*, variis modis scriptum, signant apographa Hieronymiana. Romanum parvum ea phrasi, nescio unde accepta, utitur, quam ex Adone transtulerunt Usuardus et Notkerus. Rursus citata apographa, *pugiles Thessalonicenses* diserte exprimunt. Ea præ oculis non habuisse Romanum parvum, inde conjici potest, quod tertiam prætermiserit, solum scribens : *Thessalonicæ, Irenæi et Peregrini*. Interim Ado ipsam restituit, explicato forte ex Actis, quæ interierunt, mortis genere ; plane ut Usuardus, nulla dempta syllaba, servandum putavit, ac ferme etiam habet Notkerus. Utrum postremæ annuntiationes ex Hieronymianis profluxerint, dubitat Florentinius, codicem suum Epternacensi et Corbeiensi hic denuo præferens. Cæterum elogium satis insigne *Hilario* tribuit Ado, quod mirum est a Florentinio ascribi Notkero, qui non aliam sæpius operam contulisse videtur, quam ut Adonis et Rabani verba simul componeret. Noster primis encomii illius elementis contentus, cætera prætermisit. Videri reliqua possunt in fonte, quem cum Rabani elogio miscuit Notkerus. Iste vero, quæ de Hilario fuerit suo sæculo eruditorum opinio, præclare ostendit his verbis : *In Arelato, depositio sancti Hilarii episcopi, qui Pelagianam hæresim in collatoribus deprehendit, et corrigere studuit.* Hæc verbo indicasse sat est, cætera invenies diligenter et erudite in Actis deducta ab Henschenio et Papebrochio, hoc die et in appendice tomo VII Maii, a pag. 594. Cum quibus confer Tillemontiana tomo XV, a pag. 36 ad 97, ubi paulo moderatius censet quam ii qui Semipelagianismi notam, tam illustri sancto calumniose

D inurere non formidarunt, quidquid ipse de cætero cum novis Augustini discipulis, singulari necessitudine fuerit conjunctus.

In Hieronymianis *Niceto* vel *Nicetio* *Nectarius* jungitur, atque item in Notkero. Solum primum appellavit Ado, ac proinde Noster, eum presse secutus, nisi quod pro *Nicetii*, scripserit *Niceti*. *Juvenianus* apud Hieronym. *Juvianus* apud Rabanum, *Jovianus* apud Notkerum, ab Adone sic annuntiatur, ut in laterculo nostro legit Usuardus, hic, ut alibi simpliciter et integre redditus. Quæ a Notkero de *Ascensione Domini* satis fuse memorantur, de *ecclesia in monte Oliveti regio cultu instructa*, de *Dei et hominis ultimis vestigiis arenæ impressis*, ea antiquioribus incognita sunt : forte dici posset, quod hic Wandalbertum secutus sit, qui ita cecinit :

Stelliferum ternis Christus transcendit olympum.
Hilarioque Arelas pollet, Vienna Niceto.

AUCTARIA.

Pulsanen. omittit martyres Thessalonicenses : item Jovinianum, cujus loco hæc substituit : « Ipso die, Ascensio Domini nostri Jesu Christi ad cœlos ex monte Oliveti. »

ANTUERP. et MAX.—LUBEC. brevia Hilarii et Nicetii elogia rescindunt, Joviniano perperam tribuentes titulum *episcopi*.

MUNERAT. in fine adjicit : « Apud Cellas, sancti Fortunati episcopi et confessoris. » Colitur XVIII Junii. Vide ibi Munerati elogium et Acta.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. De Hilario ita habent : « In Galliis, civitate Arelatensi, beati Hilarii episcopi et confessoris, præclarissimi viri et nobilis. Qui paupertatis amator et pius inopum miserator, pro reficiendis pauperibus, etiam rusticationem contra vires suas, homo genere clarus et longe aliter educatus, exercuit, sed nec se in spiritualibus neglexit. » Hæc ex Adone accepta, paulo fusius, ejusdem prope Adonis verbis, ab ALBERGENSI deducuntur, quæ purius ex ipso fonte hauriri possunt. Cætera codices illi puri sunt, nisi quod aliqui pro *Niceti* scribant *Vincenti*, aliique (ut passim recentiores isti codices, solent) menda aliqua habeant minoris momenti.

CENTULEN. : « In civitate Arelas, sancti Hilarii episcopi et confessoris, magni, docti et præclarissimi viri. Autisiodori, sancti Joviniani lectoris et martyris. Castro Duaco, sancti Mauronti abbatis, viri genere et sanctitate spectabilis, qui legitur in baptismate, sanctissimi Richarii filius. Viennæ, sancti Nicetii episcopi et confessoris. » Sequuntur Euthymius et Thessalonicenses, in quibus purus est.

BRUXELLEN. incipit : « Apud Jerosolymam, in monte Oliveti, Ascensio Domini. » In Euthymio et Thessalonicensibus, recte. De Hilario, post « confessoris » subnectit : « Nobilis et præclarissimi viri. Qui paupertatis amator, se in spiritualibus non neglexit. Et Vienna, sancti Nycæsii episcopi gloriosi. » De Joviniano, pure. Sequitur : « Et natale sancti Juvenalis martyris. » An is est, qui colitur VII Maii? Mirum est non notari in tabula Prætermissorum. : « Eodem die, translatio corporis sancti Audoeni Rothomagensis archiepiscopi et confessoris. » Colitur XXIV Augusti.

HAGENOYEN. incipit ab Antonia iis verbis, quæ die præcedenti retulimus. Sequuntur Euthymius et Thessalonicenses, pure. In Hilario fere similis est codd. mediæ notæ. Tum : « Eodem die, sancti Godhardi episcopi et confessoris, Hildeshensis. » De eo etiam actum est die præcedenti. Reliquæ duæ annuntiationes puræ sunt.

AQUICINCT. in fine : « Apud Duacum, natalis sancti Mauronti abbatis et levitæ. »

MATRIC-CARTUS-ULTRAJECT.: «Audoeni episcopi Rothomagensis. Waldradæ virginis. Niceti episcopi et confessoris. Hilarii episcopi Arelatensis. »

CAMBERIEN. sanctæ Mariæ Convent. : « Ipso die, beati Fortunati episcopi et confessoris. » De quo supra. « Antisiodoro, sancti Romani martyris. » Nulla apud alios hac die de eo notitia, ne quidem in Prætermissis nostris. Colitur ibi « Romanus abbas » XXII Maii. « Romanus episcopus, » qui et « martyr » ab aliquo dicitur, VI Octobris. Doceat nos aliquis quemnam duorum hic consignatum velit.

REG. SUEC. signatus num. 428 : « Apud Cellas, sancti Fortunati episcopi et confessoris. »

UGHELLIAM. « pro « Joviniani, » scribit » Viviani.»

ALTEMPS : « In Britannia minori, sancti Buddoci episcopi et confessoris. » Hactenus mihi ignotus est; nisi hic indicetur is, qui a Castellano vocatur « Budocus venetensis, » ab ipso notatus IX Decembris.

FLORENTIN. : « Apud Mediolanum, conversio » (MEDIC. male, « et translatio) sancti Augustini episcopi et confessoris, sub Ambrosio sancto et episcopo ejusdem civitatis, et ab eodem baptizati, nigrum monachalemque habitum induti, ut idem Ambrosius ait in sermone de baptismo B. Augustini. » Hæc remittenda sunt ad diem XXVIII Augusti.

EDITIO LUBECO-COL. incipit ab Hilario, totum Adonis elogium producens. Sequitur : « Eodem die, sancti Godhardi episcopi et confessoris. Hic prius fuit abbas multorum monachorum, sed postea a sancto Henrico imperatore ad episcopatum Hildesheymensem vocatus. Qui postquam pulres annos hoc devote rexisset, in festo Ascensionis Domini, dum in Matutinis cantaretur, ascendo ad patrem meum et patrem vestrum, anima ejus angelis associatis cœlos ascendit, cujus mors exstitit prodigiis et signis miraculosa. Treveris, natale sancti Britonis episcopi et confessoris. » Subditur reliquus textus. Deinde : « Eodem die, sancti Angeli Carmelitæ et martyris. Ipso die, conversio beati Augustini episcopi et confessoris, » cum variis conversionis illius circumstantiis, melius suo loco referendis.

BELIN. « Mediolani » (sic incipit) « conversio sancti Augustini, » etc.' ut supra ex FLORENTIN. Altera editio præfigit : « In monte Oliveti, Ascensio domini Nostri Jesu Christi. » Nonnulla in textu, ut plerumque male impressus est, corrigenda sunt.

GREVEN.: « Ascensio Domini. Apud Leocatam oppidum Siciliæ, beati Angeli de Jerosolymis, Carmelitæ. Qui cum prædicando circumquaque discurrens, innumeras Christo lucrifecisset animas, pro fidei veritate, et pudicitiæ tuitione martyrizatus est. Ipso die, in plerisque ecclesiis officium servatur de bono latrone, qui cum Christo crucifixus, cum ipso paradisum intravit. » Vide Prætermissos. « Item sanctorum Gregorii, Petivii. » Melius in Actis. « Triphonis pueri et martyris, secundum Vincentium libro XII, cap. 47. » Vide Prætermissos. « Britonis, episcopi Treverensis et confessoris. Nectarii episcopi Viennensis et confessoris. Mauronti episcopi. Conversio beati Augustini episcopi, quando ad prædicationes beati Ambrosii a Manichæorum errore, post multas fluctuationes correctus, anno Domini » CCCLXXVII (adde ut minimum annos X) « ætatis suæ supra tricesimum, in amorem Christi totus exarist. Eodem die, depositio sancti Godehardi episcopi et confessoris. Qui cum esset abbas multorum monachorum, a sancto Henrico imperatore ad episcopatum Hildesheymensem vocatus, divinitus admonitus acquievit, impositumque pontificalis dignitatis officium strenue gubernans, cum in nocte Ascensionis cantaretur : *Ascendo ad Patrem meum*, sancta illius anima angelis associata, cœlos ascendit. Hireniæ virginis, filiæ Licinii imperatoris. » Potius diceretur filia reguli alicujus, qui forte « Licinius » vocatus sit. Ut ut est, primo loco in Actis ponitur. « Item sanctæ Waldradæ virginis. Civitate Rothomagensi, translatio sancti Audoeni, ejusdem urbis episcopi et confessoris. Item sancti Avertini diaconi et confessoris. Beatæ memoriæ, Brunonis pueri, cui sanctus Godehardus. qui eum susceptum educabat, sæpius prædixit, quod secum esset ad patriam iturus. Cumque in obitu sancti campanæ pulsarentur, puer clamavit : *Vere Dominus meun cœlum scandit*, immemor promissionis suæ, simulque orans, ne se diutius in carne relinqueret, exaudiri meruit. » Colitur, vel saltem ejus Acta illustrata sunt cum Actis sancti Godehardi IV Maii.

MOLAN. de Joviniano, sic subdit : « Qui cum beato Peregrino episcopo et martyre, imperio Sixti Papæ, Autisiodorum veniens, cum esset vir per omnia eloquens, et in divinis Scripturis egregie eruditus, dum superstitionibus paganorum fortiter resisteret, tentus est, atque in Christi passione perdurans, ab eis interemptus est. Scriptum est in passione sancti Peregrini. Eodem die. sancti Avertini confessoris et diaconi. In monte Oliveti, Ascensio Domini Nostri Jesu Christi ad cœlos. Mediolani, » etc. ut FLORENTIN. usque ad « baptizati. » De Fortunato, etiam ut supra. « In Sicilia, natale sancti Angeli presbyteri et martyris, qui de monte Carmeli prædicationis causa, divino jussu veniens, cum multos ad pœnitentiam convertisset, a quibusdam impiis hæreticis trucidatus est. Ipso die, depositio sancti Mauronti abbatis, cujus suffragiis, si ad sepulcrum ejus fuerint delati variis languoribus ægroti, vere recipiunt præmia sospitatis. Cui sacer præsul Amatus, eo tempore quo

Theodoricus rex tyrannidem exercebat iniquam, post excessum beati Ultani abbatis, gratia sanctæ conversationis traditus fuit in custodiam. Scriptum est in Vita ipsius. » Tum litteris minoribus : « Brugis servatur officium de bono latrone cum Christo crucifixo. » Editiones aliæ conveniunt cum prima in Joviniano. Tum : « In Sicilia, apud oppidum Leochatam, sive Achatam, natale sancti Angeli, » etc. Item in Fortunato. In Mauronte paulo contractior est, utrobique subobscurus ; rem ex Actis clarius percipies. De Avertino, ut supra. « Treveris. Britonis epi- A scopi et confessoris. In monte Oliveti..... Mediolani, conversio sancti Augustini, » etc. ut in prima editione. Pronum est observare, præfatam sancti Augustini conversionem, non ante finem sæculi XV in Ecclesia celebratam fuisse, aut in Fastos relatam. Nam qui primo citantur codd. Florentini, antiquiores non sunt, et quidem pars potissima abest ab editione Usuardi Florentina anni MCCCLXXXVI sic ut ferme BELINO ea qualiscunque commemoratio adscribenda sit.

Pridie Non. *Die* 6.

Natalis beati Joannis apostoli, quando ab Epheso, jussu Domitiani Romam perductus, et præsente senatu ante portam Latinam in olei ferventis dolium missus est, sed minime læsus. Ubi festum eadem die concursum fideles populi usque hodie faciunt. Antiochiæ, sancti Evodii qui, ut beatus Ignatius scribit, primus ibidem episcopus ab Apostolis ordinatus est. Hic glorioso martyrio apud eamdem urbem vitam finivit. Item sancti Lucii Cyrenensis, qui apud Cyrenem primus episcopus a sanctis Apostolis institutus est, quem in Actibus apostolorum beatus Lucas commemorat. In Africa, sanctorum martyrum Heliodori, Venusti, cum aliis septuaginta quinque.

NOTÆ.

Ex toto puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antverp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven. et Molan.* Proxime accedunt *Antverp.* et *Max.-Lubec.*, *Antverp.-Max.*, *Ultraject.*, *Ley-* B *den.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Edit. Ultraject.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

In purioribus codicibus ad pauca reducuntur. Herinien. et Munerat. more suo scribunt *Joannis.* Rursus Herinien. legit *Cirinensis* et *Cirenen.* Munerat. *festive* pro *festum* : Greven. et Molan. *Venuetii.* De *Aphrica* dictum alibi. Reliqui codices, excepto Antverp. majore, omittunt primam vocem, *Natalis.* Codex, qui excipitur, ponit *natale.* Idem pro, *Hic glorioso martyrio*, brevius posuit, *hic gloriose.* Cæteri Adonem potius quam Usuardum sequi videntur, dum legunt melius et clarius, *ubi festivum eadem die concursum*, etc., sed Antverp. et Max.-Lubec. nævos alios habent, uti *est missus, cursim*, pro *concursum*, et *in Actibus Helyodori*, etc.

OBSERVATIONES.

Laterculum totum, si ultimam annuntiationem excipias, ex Romano parvo proficiscitur, nam in præcipuis apographis Hieronymianis de *Joanne ante portam Latinam*, *Evodio* et *Lucio* nec verbum reperias. Ea tamen inter textum nostrum et Romanum parvum diversitas est, quod *Joannes*, hic primo, ibi C ultimo loco reponatur. Nusquam vero distinctius locutum esse Romani parvi compilatorem, textum ejus legenti manifestum erit. Ado prolixius elogium etiam primo loco Joanni aptavit, quod solito nitore contraxit Noster, quem mirum est obscurius legisse *festum concursum*, ubi Ado clarius posuerat *festivum.* Notkerus hic supra ductorem sapuit, aucto pluribus et interpolato ejus elogio. Quæ ex Tertulliano et Hieronymo circa celebrem illam sancti Joannis apostoli passionem, cujus Romæ servatam memoriam vidimus, illustranda essent, bene ab Henschenio remittuntur ad diem ejus natalem XXVII Decembris. Audiatur hic Wandelbertus. Joannis triumphum sic celebrans :

> Præcelsum pridie celebrant Romana Joannem
> Templa Dei, qui pleno hausit de pectore verbum.

De *Evodio* nihilo plus dixit Ado in Martyrologio, quam in Romano parvo repererat, sed in festivitati- D bus Apostolorum, verba S. Ignatii recitat, quæ Noster non descripsit, ex toto Adonis contextu breve suum elogium conficiens : *Hic glorioso martyrio*, etc. Quæ apud Mosandrum leguntur, ipsissimum sunt Adonis inter festivitates encomium. Notkerus eas non consuluit, qui præter Martyrologii verba, Pauli epistolam ad Philippenses non satis apte huc reduxit : *De quo ipse Paulus Philippensibus scribens, ait : Evodium rogo et Syntychen*, etc., non enim de *Evodio* illic meminit Apostolus, sed de *Evodia*, ut notissimum est. Paucis colligit Henschenius, quæ de Evodio in tabulis ecclesiasticis reperit, nec plura alii tradiderunt. *Lucium* refert Romanum parvum his verbis : *Et S. Lucii Cyrenensis, qui Cyrenæ ab Apostolis episcopus ordinatus est.* Cætera ab Adone adjuncta, Noster ad verbum transtulit. Recte observat Henschenius plura hic a Martyrologis Lucio adscribi, quam sacer textus expresserit, rectius facturis, si idem ei elogium tribuissent, quod habet Manahen XXIV Maii, nempe *Prophetæ, ac doctoris, sub Novo Testamento.* Nequeo conjicere ex quo qualive Hieronymi apographo *Heliodorum et Venustum cum* LXXV sociis Usuardus acceperit, quorum loco apud Rabanum et Notkerum *Marianus* et *Jacobus* cum sociis iterum annuntiantur. Si recte Henschenius numerosam apud Hieronym. martyrum turmam dispescuit, *Heliodorus*, *Marianus* et *Jacobus* ad eamdem Africanam cohortem pertinent ; at *Venustus* ad legationem, si ita loqui licet, Mediolanensem reducendus est. Quod vero in Prætermissis notat Henschenius, a Rabano indicari *Marianum lectorem* et *Jacobum diaconum*, de quibus XXX Aprilis ; additæ a Rabano circumstantiæ plane verosimile faciunt. Et hunc verum martyrii diem esse, ibi indicavimus. Utcunque res habeat, certa videtur et indubitata ex codicibus nostris Usuardi lectio.

AUCTARIA.

TORNACEN. jam aliquoties elogia non nihil contraxit, quod hic denuo fecit, omittendo verba, « hic glorioso martyrio apud eamdem urbem vitam finivit. » De cætero purissimus est.

PULSANEN. magis mutilus est, omittit, « ubi festum, » etc. Et de Evodio nec verbum habet.

ROSWEYD. incipit : « Romæ, Joannis ante portam Latinam, » deinde reliquam textus nostri periodum huic initio adaptans : « Quando idem, » etc.

BELIN. multis næ vis, ut solet, respersus est, quorum hic præcipuus, quod contra textum de « Lucio Cyrenensi » egerit loco ultimo.

CENTULEN. : « Natalis sancti Joannis apostoli ante portam Latinam Romæ. Antiochiæ, sancti Evodii

martyris, qui primus post beatum Petrum, Antiochenam rexit ecclesiam. Eodem die, sanctorum martyrum Heliodori, Venusti, Postunii, Maximi, Nicetii. cum aliis LXXII. » Jam diximus in Observatione Heliodorum perperam jungi Venusto aut aliis Mediolanensibus. Vide præterea quæ notavit Henschenius hic. Sequitur: « Antisiodoro, sancti Valeriani episcopi, post sanctum Peregrinum tertii. »

BRUXELLEN. « Sancti Joannis apostoli et evangelistæ. Qui jussu Domitiani fratris Titi, secunda persecutione, quam ipse post Neronem exercuit, ab Epheso ad urbem Romam perductus, præsente Senatu, ante portam Latinam, in ferventis olei dolium missus, sed minime læsus est. Unde tam libera pœna exivit, quam a corruptione carnis fuit immunis. » Quæ textui superadduntur, ex Adone accepta sunt. In reliquis satis purus est.

HAGENOYEN. In Joanne modice interpolatus, secundo loco habet : « Item in Salerno, translatio sancti Matthæi apostoli. » Natalem Matthæi hodie referunt aliqua Hieronymiana apographa. De omnibus agetur die, quo colitur, XXI Septembris. « In Lauffen Herbipolensis diœcesis, translatio sanctæ Reguisidis virginis et martyris. » In Actis remittitur ad XV Julii. Sequuntur quæ ad textum pertinent, nonnihil etiam interpolata.

AQUICINCT. Omittit quæ de sancto Luca in textu recitantur, et aliter periodum terminat.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. « Joannis ante portam Latinam. Lucii Cyrenensis. Heliodori, Venusti, cum aliis LXXV martyris. Evodii episcopi et martyris. »

VATICAN. num. 5949. Deest Heliodori et sociorum. Adjectum primo loco : « Natalis sancti Secundini episcopi et confessoris in sancta Sophia. Eodem die, sancti Secundini martyris. » Quinam sint illi « Secundini, » hactenus mihi non liquet, nec in Prætermissis de iis quidquam invenio. Non arbitror « Secundianos » indicari, quales hodie inter martyres connumerantur. Cæterum primo loco ea adjecta sunt ; sequitur in fine : « Apud Salernum, translatio sancti Matthæi apostoli et evangelistæ. » Consonant sequentes codices.

FLORENTIN. : « Apud Salernum, translatio corporis sancti Matthæi apostoli et evangelistæ. Romæ, translatio corporis sancti Stephani protomartyris, tempore Pelagii papæ primi, et Theodosii principis, et sepultus est in ecclesia sancti Laurentii, extra muros et in ejus sepulcro. » Referuntur hæc in tabula Prætermissorum ; sed translatio illa differtur ad III Augusti, vel XXVI Decembris.

LUXOVIEN. : « Augustoduno, beati Placidi presbyteri et abbatis sancti Symphoriani. » Remittitur in indice Prætermissorum ad VII Maii.

SALINEN. B. Anatoli. « Augustoduno, depositio beati Philiberti episcopi. » Forte idem est, qui proxime superius « Placidus » dicitur. Vide Prætermissos hac die, et Acta VII Maii.

REMENS. SS. Tim. et Apoll. : « Autissiodori, depositio sancti Valeriani episcopi et confessoris. »

EDITIO LUBECO-COL. in textu satis pura est, in fine adjungit : « Eodem die, sancti Melotis pueri, pro Christo decollati. » Vide Prætermissos : ubi nomen varie scribitur. « Antisiodoro, sancti Valeriani episcopi et confessoris. »

GREVEN. «Item, sanctorum Matthæi et Primi, Victoris, Felicis » Duo primi Tarentini sunt, postremi ex numero Mediolanensium. «Eodem die, sancti Melotis pueri, pro Christo decollati. » De quo jam diximus. « Autisiodoro, sancti Valerii episcopi et confessoris.» Valeriano in Actis jungitur : « Secundiani episcopi. » Hoc titulo non magis notus est quam « Secundini, Benedicti et Placidi episcoporum. » Vide Prætermissos de utroque seorsim. « In Anglia, sancti Eadbrechti (quem Edbertum nominant) episcopi Lindisfarnensis et confessoris; viri, ut Beda testatur libro IV, scientia Scripturarum divinarum simul et præceptorum cœlestium observantia, ac maxime eleemosynarum operatione insignis. Constantinopoli, depositio sanctæ memoriæ Joannis Damasceni, doctoris egregii, nec minus vita et miraculis clari. »

MOLAN. typis minoribus : « In Anglia, sancti Eadbrechti, » etc., ut GREVENUS. Tum : « Constantinopoli, depositio, » etc., addens in fine : « Cujus Vitam conscripsit Joannes patriarcha Hierosolymitanus. » Editiones aliæ etiam minori charactere hoc solum habent : « In Anglia, sancti Eadhrechti, sive Edberti episcopi Lindisfarnensis et confessoris, viri in divinarum Scripturarum scientia simul et præceptorum cœlestium observantia, ac maxime eleemosynarum operatione insignis. » Vide GREVEN. supra.

Nonis. *Die 7.*

Apud Terracinam Campaniæ urbem, natalis beatæ Domitillæ virginis et martyris, quæ cum esset Flavii Clementis Consulis, ex sorore neptis, et a sancto Clemente velamine sacro consecrata, persecutione Domitiani, cum aliis plurimis, in insulam Pontiam exilio deportata, longum inibi martyrium duxit. Novissime doctrina, ac miraculis cum convertisset plurimos ad fidem Domini, incenso cubiculo a quodam judice, in quo simul cum suis convirginibus Eufrosina videlicet et Theodora clausa morabatur, cursum gloriosi martyrii sui consummavit. Eodem die, sancti Juvenalis martyris. Nicomediæ, passio sanctorum Flavii, Augusti et Augustini fratrum.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Tarracinam, et *Teracenam* librarii imperitiæ adscribo. *Beatæ Domitillæ* legunt codices omnes, exceptis Greveno et Molano. An *beatæ* pro *Flaviæ* irrepserit, nescio : certe *Flaviæ* nomen nullus apposuit præter duos jam citatos. Munerat. Belin., et præfati duo, male scribunt, *Domicillæ*. *Domiciani* in Praten. et Munerat. notandum non est. Rosweyd tantillum transposuit in, *neptis ex sorore* et *deportata exilio*. Belin. post *Domitiani*, inserit, *ob testimonium Christi*. Item pro *Pontiani* scribit *Pontianum*, pro *inibi*, *ibi* : pro, *fidem Domini*, *fidem Christi*. Sic Tornacen. pro *martyrium duxit*, maluit scribere *produxit*. Herinien. vix inter puros codices hodie meretur annumerari, dum ita sensum torquet : *Quodam judice, in quo et Theodora clausa morabatur, cursum gloriosi martyrii sui consummavit, simul cum Eufrosina convirgine sua.* Probatiores codices habent *convirginibus*, soli Rosweyd., Munerat. et Belin. simpliciter *virginibus*. *Eufrosina* scribunt codices omnes. Nonnulli, sed male, *Nichomedia*. Sic Munerat. pro *sanctorum Flavii*, etc., ponit *Clavii*.

OBSERVATIONES.

Etsi binæ hoc die *Flaviæ* inter multos alios martyres in Hieronymianis recenseantur, nimis quam certum est, *Flaviam Domitillam* nec hoc, nec aliis diebus, in iis codicibus consignari. Primus omnium illustrissimæ sanctæ, in sacris Fastis locum dedit auctor Romani parvi ita hoc die, secundo loco bre-

viter annuntians : *Et Flaviæ Domitillæ*, nec vereor A asserere, eam verosimillime ex Rufini Eusebio lib. III, cap. 17, acceptam, ubi si non de martyrio, saltem de exsilio expresse agitur. Uberior historia ex notissimis actis sanctorum Nerei et Achillei ab Adone contexta est, quam paulo ampliorem fecit Notkerus; Noster eleganti synopsi complexus est. An et cur *Flaviæ* nomen expunxerit Usuardus, frustra divinaveris; evidens est unam ab omnibus eamdemque ipsam memorari; nec magis dubia est antiquissima et receptissima celeberrimæ virginis et sociorum sociarumque ejus in Ecclesia veneratio, licet diversis diebus recolantur, fere pro libitu Martyrologorum eos referentium. Sufficere possent in *Flaviæ Domitillæ* honorem, unum et alterum sancti Hieronymi testimonium ab Henschenio in Actis, XII Maii productum, quo die in Romano, cum Nereo et Achilleo conjungitur. Hactenus satis recte fluunt omnia. Nodus recurrit circa acta ipsa, ab Henschenio laudata tanquam *optimæ fidei*, tametsi pridem agnovisset B Baronius tomo I ad annum XVIII, num. 13, *ea acta in aliquibus fide haud integra haberi*. Rigidius ipsa tractant eruditi recentiores, nec Tillemontius, alias tam moderatus, temperare hic potuit, quin acrem in ea censuram stringeret tomo II, pag. 127, vocans *opus pessimum, dignumque quod inter Manichæorum, sacra matrimonii vincula incessentium, figmenta connumeretur*. Nec nihil, nec omnia recte pronuntiat : præplacet eminentissimi annalistæ judicium, a quo et hic, et alibi, nonnisi inviti divellimur.

Juvenalis martyris primo loco meminit Romanum parvum, nec quidquam ab Adone, aut a Nostro, aut a Notkero suggeritur, quo *de loco et tempore, quibus floruerit, possit aliquid certi proferri*, inquit Henschenius, cætera prosequens, quæ de eo sancto, probabili aliqua conjectura, dici queant. Pro antiquo cultu stat etiam Wandalbertus :

Morte pia Nonas Juvenalis sanctus honorat.

Ultimam quoque annuntiationem ex Adone hausit Usuardus, ille ex Romano parvo; cujus textui, *Nicomediæ, Augusti et Augustini*, nomen *Flavii* interseruit, primusque tres illos, *fratres* appellavit, sic legens : *Eodem die apud Nicomediam, passio sanctorum martyrum Flavii, Augusti et Augustini fratrum.* Patet hic, quid ex Hieronymianis Ado ductori suo superaddiderit; patet et textus nostri traductio. At scire velim, quo demum auctore, tam rotunde *Flavium, Augustum et Augustinum* Viennensis nominet *fratres?* Ex Hieronymianis, inquies. Minime vero : nam licet fatear, *Augustini* nomen non semel ibi appellari, atque item aliquos *fratres* dici; necdum tamen Henschenii aut Florentinii perspicacia satis ausa est determinare, utrum hi tres recte fratres compellari possint. An vero felicius rem attigerit Notkerus, dum fratrum titulum hisce eripiens, tribus aliis, nempe *Marcellino, Macrobio et Eutychio*, alias *Eutheo*, eumdem tribuit, curiosi lectoris judicio relinquo. Diversa ab his omnibus est Rabani oratio. Usuardus, in hujusmodi rebus minus scrupulosus, Adonem, ut diximus, simpliciter descripsit. Atque hæc, pro textus veritate, satis dicta sunto.

AUCTARIA.

Pulsanen. omittit annuntiationem Juvenalis, cætera purissimus est.

Antverp., Max.-Lubec., Ughellian., Antverp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen., Danic. et Editio Ultra.-Belg. Omnes deficiunt in ultima annuntiatione.

Antverp.-Maj. sic incipit : « In Cantia monasterio C Petri et Pauli, depositio sancti Leothardi episcopi et confessoris, qui cum filia regis Francorum Bertha, in has partes directus est, ut sanctitatis exemplo, Christianæ religionis cultum, pagano adhuc regi conjuncta non mutaret. » Observanda sunt quæ de Leothardo, vel Letardo in Prætermissis notantur. Sequitur : « Et natale sancti Joannis Eboracensis archiepiscopi. » In textu purus est.

Centulen. : « Apud Tracinam urbem Campaniæ, natalis beatæ Domitillæ virginis et martyris. Eodem die, Nichomediæ, sanctorum martyrum Flavii, Augusti et Augustini fratrum. »

Bruxellen. in Flavia Domitilla modice interpolatus, in Juvenale purus est. Tum : « Ad radicem montis septimi, passio sancti Gaudentii martyris. » Quis hic Gaudentius sit, fateor me ignorare. « In Nycomedia, sanctorum martyrum Flavii, Augusti et Augustini fratrum et martyrum. Et Benedicti episcopi. » Indicat, opinor, Benedictum papam II, de D quo acta hodie. « Item Donaciani episcopi. » Dies natalis est XIV Octobris. « Item, translatio sancti Petri de Mediolano (quid ni « de Verona? ») martyris de ordine Prædicatorum. » Vide quæ ad natalem dicta sunt XXIX Aprilis.

Hagenoyen. In Flavia Domitilla, nonnihil etiam interpolatus, in reliquo textu purus est. Tum subdit: « Ipso die Romæ, depositio sancti Benedicti papæ II, qui in abeunte (ab ineunte) ætate sua militavit in Ecclesia, et semper paupertatis amator exstitit. Constitutiones edidit et in pace obiit sub Constantino quarto. » Hujus Pontificis ætatem in actis discussam invenies hoc die.

Matric.-Cartus.-Ultraject. «Domitillæ virginis et martyris, cum Eufrosia et Theodora. Domitiani episcopi et confessoris. Juvenalis martyris. Item sanctorum Flavii, Augusti et Augustini fratrum martyrum. » Textum semper mutilat.

In Vatican. signato num. 5949. Deest Juvenalis. Adjicitur : « Transitus sancti Stephani protomartyris in Romam. » De quo etiam heri. Vide diem natalis, vel III Augusti. Fallit Castellani notula.

Altempsian. : « In Cantia monasterio Petri et Pauli, depositio sancti Leothardi episcopi, etc. » ut supra in Antverp.-Maj.

Florentin. : « Romæ, sancti Benedicti papæ et confessoris. Apud Beverlacum, sancti Joannis episcopi et confessoris. » Abdicato episcopatu, eo loco mori voluit, a quo « Beverlacensis » dictus est.

Remens. SS. Tim. et Apoll. « Lauduno Clavato, depositio sancti Basonis confessoris. » Prætermissus est, a Castell. tamen inter sanctos ponitur.

Editio Lubeco-Col. incipit : « Romæ sancti Benedicti papæ, qui sedit ibidem menses decem, imperante Constantino Augusto. » Vide dicta superius, ad Hagenoyen. « Apud Tarracinam Campaniæ urbem, natale beatæ Domicillæ virginis et martyris. Quæ cum esset neptis Domitiani imperatoris et Aureliano filio Flavii Clementis consulis nupta, ipsa propter Christum connubium spernens, a sancto Clemente episcopo, sacro velamine consecrata, » etc. fere pure. Nicomedienses Juvenali præponit. Dein : « In territorio Mediolanensi, translatio beati Petri presbyteri et martyris, ordinis Prædicatorum. Ipso die, beati Domiciani episcopi et confessoris..... Beverlaci, natale sancti Joannis episcopi et confessoris Eboracensis. »

Greven. : « Festum quinque gaudiorum beatæ Mariæ Dei genitricis. » De eo in Prætermissis. « Item, sanctorum Frodisii, Macrobii, Achaici, Marcellini. » Ex Hieronym. : « Celerini episcopi et confessoris. » Duo Celerini sunt inter martyres, sed quis hic « episcopus et confessor, » nescio. « In Anglia, sancti Joannis Eboracensis episcopi et confessoris, vita et miraculis (Beda, lib. v, teste) clari. Augustoduni, depositio sancti Placiti (Placidi) episcopi. Domiciani episcopi Tungrensis et confessoris. Hilarii confessoris. » Vide Prætermissos. « Ceveri confessoris. » An « Cerenicus, » vel « Serenicus » diaconus Sagiensis ? « In Anglia, Ezeleidis virginis. » Vide Prætermissos et Appendicem tomo VII Maii. « Translatio beati Stephani protomartyris, quando corpus ejus a Constan-

tinopoli Romam ductum, corpori sancti Laurentii conjunctum fuit, tempore Theodosii junioris. Mediolani, translatio beati Petri martyris, ordinis Prædicatorum. Mastidiæ virginis; » Trecensis.

MOLAN. : « Domitiani episcopi et confessoris Tungrensis, Trajectensis, Leodiensis; apud Hoyum in ecclesia beatæ Mariæ quiescentis. Augustodini, depositio sancti Placiti episcopi. Romæ, Benedicti pontificis, qui sedit in episcopatu unum mensem, imperante Constantino. » Dein minoribus litteris: « In Anglia, sancti Joannis, » etc. ut GREVEN. : « Festum quinque gaudiorum Mariæ. » Editiones aliæ sic habent: « Beverlaci, depositio sancti Joannis episcopi A Eboracensis et confessoris, vita et miraculis clari. In ecclesia beatæ Mariæ in Hoyo, natalis sancti Domitiani episcopi et confessoris. Qui sub Hileberti gloriosissimi regis tempore, Aurelianensi legitur synodo interfuisse. » De Placito, ut supra. « Trecas, translatio corporis sanctæ Mastidiæ virginis. Die septima, commemoratio signi crucis apparentis in cœlo Hierosolymis, circa horam diei tertiam, sub Constantio rege. Quod quidem figurabatur per astra, a sancto Calvariæ loco usque ad montem Olivarum. Et memoria sancti martyris Acacii. » De utraque jam signata annuntiatione vide Prætermissos.

VIII *Idus.* *Die* 8.

Mediolani, natalis sancti Victoris martyris, qui a primæva ætate Christianus, cum esset in castris imperialibus miles, compellente Maximiano, ut sacrificaret, in confessione Domini fortissime perseverns, primo graviter fustibus cæsus, sed Deo protegente, doloris expers, dein liquenti plumbo perfusus, sed nihil penitus læsus, novissime gloriosi martyrii cursum capitis abscisione complevit. Apud Ægyptum, sanctorum Stephani et Victoris.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Tornacen.*, *Antverp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Fere in minutiis vertitur. Scribit Antverp.-Maj. *Mediolane.* Tornagen. leit, *in confessione Domini perseverans*, omissio adverbio *fortissime*, pro quo Munerat. posuit *constantissime.* Reliqui in textu *abscisione*, ita volentibus codicibus omnibus, tametsi B id fortasse alibi correxerim. De cætero, *primeva. etate, cesus nichil, lesus, pœnitus, apud*, etc. nævi sunt ætatem suam redolentes: penultimus Molani est.

OBSERVATIONES.

Celeberrimam *Victoris* a patria et genere, cognomento *Mauri*, martyris Mediolanensis memoriam apud Latinos fuisse olim oportuit, utpote quem prædicent Martyrologi antiqui omnes, solis Beda et Floro exceptis. Apographa Hieronymiana præcipua ab eo Sancto diem auspicantur: *Mediolano, Victoris.* Romanum parvum, Ado et Rabanus unicum illum hodie annuntiant. In priori solum legitur: *Mediolani, sancti Victoris martyris.* Diversa sunt, licet ex iisdem Actis sumantur, Adonis et Rabani elogia. Notkerus primum secutus est, uti et Noster, qui Adonis verbis quidem utitur, sed more suo aliqua relinquit intacta, a Notkero integre transsumpta. Utrum de elogii veritate dubitandum sit, haud equidem plane perspicio; fontem, ex quo acceptum est, omnino purum non esse fatetur Henschenius, alii ferme ex toto repudiandum existimant. Vide quæ in Commentario prævio expenduntur a num. 8 et apud Tillemontium tomo V a pag. 267. Exstat etiam in Actis, Gregorii Turonensis in Victoris gloriam naroatio. Nec reticenda est nitida Wandelberti poetica exornatio.

Idibus octavis Mediolani urbe coruscat
Martyr præcipuo venerandus Victor amore (honore ?)

Hactenus concors veterum sententia. Qui sequuntur, *Stephanus et Victor*, ab Usuardo ex præfatis Hieronymianis consignati sunt; ubi dubites an pro, *Stephani* et *Victoris*, non sit scribendum, *Victoris et Stephanæ*, ut fecit Notkerus post Hieronymiana, aliis *Januarium* adjungentibus. Nescio an a vero multum aberraverit, qui legendum putet, *Victoris* et *Coronæ*. At cum *Victor* et *Stephanus* I Aprilis, *Victor et Corona* XIV Maii recurrant, malim hac die Usuardi textui insistere, quem ad ejus mentem hic plane expressum esse, equidem nullus dubito. De his brevissime in Actis nostris hoc die disputat Henschenius.

AUCTARIA.

HERINIEN. In reliquo textu purissimus, patrium sanctum hic denuo inserit, ita scribens secundo loco: « Eodem die, depositio sancti Gibriani confessoris, in ecclesia sancti Remigii quiescentis. »

PULSANEN. Ita orditur; « In monte Gargano, apparitio beatissimi Michaelis archangeli. Ubi ipsius sacrata nomini habetur ecclesia, vili facta schemate, sed cœlesti prædita virtute. » Vide tabulam Prætermissorum. In Victore Mediolanensi purus est. Deest ultima annuntiatio.

ANTVERP. et MAX.-LUBEC. Textui puro subjiciunt: « Item Elladii episcopi. » Adnectunt præterea: « In territorio Bisuntino, monasterio Bellævallis, translatio, (alii, natale) sancti Petri episcopi et confessoris. »

ROSWEYD. In fine: « Trajecti, Wironis confessoris. » Vide de eo egregium Bollandi commentarium hoc die.

ANTVERP.-MAX., LOVANIEN. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. In Victore puri sunt. De Stephano, etc. nihil, sed immediate subjungunt: « Autisiodoro, natale sancti Elladii episcopi et confessoris. In territorio Visuntino, monasterio Bellævallis, natale sancti Petri episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Wironis C episcopi et confessoris. » In LEYDEN.-BELG. Deest annuutiatio *Petri.*

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. incipiunt: « In Apuliæ finibus monte Gargano, inventio beati archangeli Michaelis. » Sequitur: « Mediolani, » etc. pure. Abest « Stephani, » etc. De Elladio et Petro, ut proxime diximus.

CENTULEN. « Mediolani, sancti Victoris martyris. In Ægypto, sanctorum Stephani et Victoris. Autisiodoro, sancti Helladii episcopi et confessoris. In Sanctonico Vetavense cœnobio, sancti Martini abbatis. » Remittitur ad XXIV Octobris. « Eodem die, translatio sancti Gentiani martyris. » Colitur XI Decembris.

BRUXELLEN. In textu solito purior, hæc adjicit: « Ipso die, sancti Martini confessoris. In territorio Bisontino monasterio Bellævallis, sancti Petri episcopi et confessoris. Et sancti Dionysii, sexti Viennensis episcopi. » Differtur in diem sequentem. D « Autisiodoro, sancti Elladii episcopi et confessoris. Item apparitio sancti Michaelis archangeli. Qui sanctum Autbertum Abrincatensis ecclesiæ episcopum semel, iterum et tertio admonuit, ut in mari, loco qui propter eminentiam Tumba dicitur, ecclesiam

suo nomini dicatam fundaret; pro signo locum ostendens, ubi taurum religatum inveniret, et sicut eum pedibus terram proruisse cerneret, sic ecclesiæ ambitum duceret. Et ex eo tempore inibi, sicut in monte Gargano, memoria S. Michaelis archangeli cœpit frequentari. » Hæc cum aliis discutienda erunt ad XXIX Septembris. A

HAGENOYEN. in prima annuntiatione purus, secundo loco, ita habet: « In Apuliæ finibus, in monte Gargano, inventio oratorii beati Michaelis archangeli, quæ (quod) per taurum Gargani amissum inventa est (lege inventum est). Item Viennæ, Dionysii viri præclarissimi in doctrina. » De quo supra. « Item Gybriani præclarissimi confessoris. In Gargonia, Scanysolay episcopi et martyris. » *Stanislaum* hic intelligit Henschenius. « Apud Ægyptum, sanctorum martyrum Stephani et Victoris. In territorio Bysontino, sancti Petri episcopi et confessoris. Authysiodoro, sancti Elladii episcopi et confessoris, prædecessoris sancti Amatoris. » B

AQUICINCT. Sic incipit: « Romæ, sancti Benedicti papæ. Hic ab ineunte ætate in Ecclesia militavit, paupertatis semper amator. » Colitur VII Maii. Vide quæ ibi in Auctariis diximus.

VICTORIN. et REG. SUECIÆ num. 130. Ita in fine habent: « Inventio Michaelis archangeli, Romæ, sancti Benedicti papæ. »

AMBIANEN. « in Sanctonico, Vetaviensi monasterio, depositio Martini presbyteri et confessoris, magnarum virtutum viri, cujus vita sanctitate et miraculis refulget gloriosa. Eodem die, translatio corporis sancti Gentiani martyris. » Vide supra.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. « Wironis episcopi et confessoris, cujus corpus est in ecclesia sancti Martini Trajectensis. Victoris martyris et militis. »

REG. SUEC. num. 428: « In pago Biturico, depositio sancti Desiderati episcopi et confessoris. »

VATICAN. num. 5949. Primo loco: « Apparitio sancti Michaelis. Romæ, Benedicti papæ, qui præfuit Ecclesiæ mensibus decem, imperante Constantino. » Deest Stephani et Victoris. C

UGHELLIAN. adjicit: « Item, Elladii episcopi. Item, sancti Petri episcopi confessoris. »

ALTEMPS. « Monasterio Glascoviensi, sancti Indracti martyris sociorumque ejus. » Vide in Actis V Februarii, ubi sociis « Dominica » soror adjungitur.

FLORENTIN.: « In Africa, sanctorum martyrum Naboris, et Felicis, qui decollati sunt cum Joanne et Marino. » Vide X Julii. « Item, sancti Elladii episcopi. In territorio Tarentasiensi, monasterio Bonævallis, sancti Petri episcopi et confessoris. Romæ, sancti Benedicti II papæ et confessoris. »

REMENS. SS. Tim. et Apoll.: « In pago Catalaunico, depositio sancti Gibriani presbyteri et confessoris. »

EDITIO LUBECO.-COL. incipit: « In Apuliæ finibus monte Gargano, inventio sancti Michaelis archangeli. Quod festum sic sumpsit exordium. Tempore namque quo sanctus papa Gregorius, propter pestem inguinariam Letanias, » etc. Quæ quomodo inter se connectantur, eruditus lector judicet. In Victore satis pura est. Sequitur: « In territorio Bisuntino, monasterio Bellævallis, natale sancti Petri, episcopi Tharentasiensis ecclesiæ et confessoris, Ordinis Cisterciensis, qui multis miraculis et virtutibus clarus, quievit in pace. In Polonia, civitate Cracovia, passio beati Stanislai episcopi et martyris. » De Elladio, Stephano et Victore, Martino, Dionysio, Wirone, ut supra.

BELIN. initio præfigit: « In finibus Apuliæ, monte Gargano, apud Sipontum civitatem, apparitio beati Michaelis archangeli. » Tum post textum in fine: « Item Eladii episcopi. » Alii passim scribunt « Elladii. » Acta nostra malunt « Helladii, » in quibus vide pauca, quæ de eo supersunt, ex tom. I Bibl. Labbeanæ accepta et ab Henschenio illustrata.

GREVEN. de Michaele, ut BELIN.: « Secundum quosdam hic, passio beati Stanislai episcopi et martyris. » Fuit heri. « Eodem die, vel secundum alios præcedenti, sancti Benedicti papæ secundi, tempore Constantini quarti Augusti. » De Dionysio et Petro Tarentasiensi, ut supra. « In Trajecto inferiori, beati Wironis episcopi Deivovum et confessoris. In Hibernia, beati Cathaldi episcopi et confessoris, vita et signis celeberrimi. » Colitur X Maii. « In Cenonico monasterio Vercanensi (quam varie hæc exprimantur, ex dictis patet), beati Martini presbyteri et confessoris. Metronis confessoris Veronæ quiescentis. Maximi presbyteri. » Notus non est, nisi sit ex martyribus. « Sibriani confessoris. » Voluit dicere « Gibriani. » « Macharii eremitæ et confessoris, in fine orbis juxta paradisum. » Vide inter Prætermissos.

MOLAN. « In finibus Apuliæ, monte Gargano apud Sipontum civitatem, apparitio beati Michaelis archangeli. Item Eladii episcopi et confessoris Autisiodori. Eodem die, Wironis episcopi et confessoris, cujus reliquiæ habentur in ecclesia Trajectensi. Eodem die, depositio sancti Gibriani confessoris, in ecclesia sancti Remigii quiescentis. In territorio Bisuntino, monasterio Bellævallis, sancti Petri episcopi et confessoris. » In editionibus aliis, de Michaele et Eladio, ut supra. « Cracoviæ, sancti Stanislai episcopi et martyris. Remis, depositio sancti Gibriani, » etc. De Petro, ut in editione prima. Item de Wirone. « Viennæ, sancti Dionysii, sexti urbis episcopi. » Demum minutioribus litteris: « Nivellæ, eodem die, commemoratio Ydubergæ. » Vocatur etiam « Itta, » aliis « Ittaberga, » quæ sanctimonialis facta, sanctæ Gertrudi filiæ subesse voluit.

VII *Idus*. *Die* 9.

Festivitas beati Andreæ apostoli, quando sacratissimum ejus corpus una cum ossibus sanctorum Lucæ evangelistæ, et Timothæi discipuli sancti Pauli, sub Constantio imperatore, Constantinopolim translatum est. Romæ, natalis sancti Hermen, cujus apostolus Paulus, ad Romanos scribens, meminit. Hic digne semetipsum Deo sacrificans, acceptabilisque Deo hostia factus, virtutibus clarissime fundatus, cœli regna petivit. Apud Nazanzi oppidum, beati Gregorii episcopi, cognomento Theologi, qui post multa documenta, in loco suo, ut Hieronymus, ab eodem in divinis libris instructus, perhibet, episcopum ordinans, ruri vitam monachi exercuit. In Perside, sanctorum martyrum trecentorum decem. Castro Vindicino, depositio beati confessoris.

NOTÆ.

secuturos censeo *Praten.*, *Antverp.-Maj.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Antverp.-Maj. ante *Timothæi*, non apposuit conjunctionem *et*. Idem cum Greveno et Molano legit *Constantino*; ego cum Praten., Herinien., Tornacen., etc., servandum puto *Constantio*, saltem ad mentem Usuardi, quamvis utrumque longe pruden- D tius omiserit Baronius in Romano hodierno. *Hermen* scribunt codices ferme omnes, et ita habet etiam, ni fallor, codex Pratensis, in nostro antigrapho a Sirmondo correctus. Fateor, in Adone diserte legi, sicut oportet, *Hermæ*, sed nos hic Usuardum ver-

samus; a quo, etiam errante, non discedimus. Adde, quod Adonis editores satis libere manum correctricem adhibuerint. Nescio quam elegantiam sectentur Greven. et Molan. dum ita textum variant : *Cujus Apostolus meminit Paulus ad Romanos scribens.* Antverp.-Maj. iterum negligit particulam post *acce-*
A *ptabilis*. Rursus præfati Greven. et Molan. pro *virtutibus clarissime fundatus*, male ponunt *virtutibus clarificans*. In Antverp. majore legitur *Nazanci* pro *Nazanzi*, melius Ado *Nazianzi*. Item *Theodoli* pro *Theologi*, *peribet* pro perhibet. Scripsi *Vindicino*, cum plerisque codicibus.

OBSERVATIONES.

Prima textus nostri annuntiatio ita videtur Usuardi propria, ut unde eam acceperit, hactenus nequiverim deprehendere. *Constantinopoli, natalis sancti Timothæi*, inquiunt Hieronymiana apographa : lucem affert Viennensis, dum addit : *Quando ab Epheso ejus sacra ossa delata sunt.* Hinc brevius *translationem Timothæi* substituit, qui Adonem pressius semper sequitur, Notkerus. De pari *Andreæ* et *Lucæ* festivitate, nullus ante Usuardum, quod sciam, hoc die meminit. Utinam felicius id præstitisset! Constat enim trium illorum apostolorum translationem non bene connecti, pejus ab idem tempus, pessime ad eumdem diem, et præsertim hunc IX Maii revocari. Quod autem anno quove die *Andreæ* et *Lucæ* corpora Constantinopolim, inde alio delata sint, propriis locis discutiendum erit. Videat interim lector, quæ dicta sunt XXIV Januarii in Commentario prævio § 3, et Castellanum ibi pag. 394, item Baronium et Florentinium hic. Quibus accedere possunt, quæ diligenter observat Tillemontius tomo I, pag. 320.

De *Herma* nihil hodie Martyrologi Adonem prægressi, imo nec Ado ipse in suo Martyrologio, unde nec in Notkero quidquam. Mirum hoc in Adone et insolitum; postquam inter festivitates Apostolorum, elogio Sanctum ornavit, quod Mosander sua, uti opinor, auctoritate, in Martyrologii textum inseruit. Hoc certum, inde accepta esse omnia, quæ hic ab Usuardo referuntur. *Philippensis episcopus* ab aliquibus dicitur *Hermas*, sed hunc ei titulum Ado non tribuit, nec aliunde quidquam satis certo traditur, quo ei talis dignitas asseratur. Citatur ab Adone locus Apostoli Rom. 16, ubi et *Herman* et *Hermen* salutari præcipit. Porro nonnulla commemorat de libro *Pastoris* ab *Herma* composito, quem apud Henschenium laudant Hieronymus et Origenes; at multò plura de eo et enucleatius exposuit Tillemontius tom. II, a pag. 3, apud quem Patres alios citatos, consulat curiosus lector Satis de Herma.

Nazianzenum Gregorium variis diebus a Græcis aliisque relatum, primus hoc die signavit auctor Romani parvi, sumptum, nisi fallor, ex Rufini lib. II, cap. 9. Ado ex illo nomen accepit, ex hoc egregium suum elogium concinnavit, a Notkero nonnihil contractum, ex quo paucula ab Nostro decerpta sunt, quæ in laterculo ponuntur. De inclytissimi Patris vita et rebus gestis, fuse post Baronium et Hermantium a Papebrochio actum est; nec minus ampla sunt, quæ Gallice digessit Tillemontius tomo IX, a pag. 305. Nec insalutatam volo Castellani notulam Martyrologio universali adjectam. *Martyres* CCCX, primo loco ab Adone relati, ex Hieronymianis et Romano parvo dirivantur. Usuardus et Notkerus Adonis verba transcripsere. De his hæc observavit Henschenius : *Quo vero tempore et mortis genere complererint agonem, nullus prodit : et cum plurimæ*
B *apud Persas in Christianos motæ fuerint persecutiones, difficile est discernere. Florentinius conjicit oculos in Saporem regem Persarum, quod plurimi sub eo fidem Christi fuerint martyrio coronati. Beatus* aliquis et quidem cum apposito *confessoris*, in vulgatis Hieronymianis exprimitur, sed absque positione. A Beda, Floro, Romano parvo et Adone præteritus est. Rabanus, nescio quo fundamento, eum Romæ adscribit : Notkerus potius omisit, sed rectius Noster loco suo proprio, *castro Vindocino* restitutt; adde *in diœcesi Carnotensi*, cæteraque ad eum spectantia accurate explicata require apud Henschenium. De cætero, quamvis pauci codices conveniant, genuinum Usuardi textum hic me reddidisse, plane existimo. Binis annuntiationibus nostris ultimis quadrant bini Wandalberti versiculi :

> Ter centum radiant septenis Idibus una
> Martyrio, denique, simul decorante beato

AUCTARIA.

C In codice Pratensi, sed ad marginem, ni fallor, adjicitur : « Civitate Barri, translatio sanctissimi Nicolai episcopi et confessoris. » Quæ verba, aut his similia, apud alios codices in textum transierunt.

Antverp.-Maj. etiam ad marginem manu recentiori appositum habet : « Ipso die, translatio sancti Nicolai confessoris, » Addere poterat « episcopi. »

Herinien. toto textu purissimus, secundo loco, ampliori phrasi interjicit : « Eodem die, translatio corporis beatissimi Nicolai Mirrorum Lichiæ archiepiscopi. Qui divina dispensatione a Mirrea metropolicis mare translatus et apud Barrensem Apuliæ regionis civitatem in suis honoris basilica gloriose, ac decenter est collatus (collocatus), ubi usque hodie, ac si vivens in corpore, diversis coruscat miraculis magnifice. » Hæc eadem in Molani Auctario, sed correctiora leguntur.

Tornacen. textum refert, sed truncatum elogiis Hermæ et Gregorii Nazianzeni. Ubi et pro martyribus CCCX ponit ipse solum CCCV.

Pulsanen. in prima annuntiatione purus, secundo loco refert Gregorium, etiam pure. Sed cætera omnia desunt.

Munerat. in fine post textum : « Eodem die, translatio beati Nicolai episcopi et confessoris. »

Rosweyd. pro *Beato* substituit, *Gengulfi martyris.* Ita in eccl. Ultraject. Sed colitur XI Maii.

Antverp.-Max., Lubec., et Albergen. Incipiunt a CCCX, ubi puri sunt. De Herma, post « scribens meminit, cætera expungunt. De Gregorio, post « oppidum, » sic ponunt : « Beati Gregorii, qui Theologus dictus est, nobilis, eruditus collega beati Basilii Cæsareensis episcopi. » Reliqua omnia desunt, nempe annuntiatio prima et ultima.

Danic. in eo a prioribus differt, quod Hermæ elogium integrum referat.

Max. Antverp., Lovaninn. et Leyden. supra Danicum in fine adjiciunt : « Eodem die, translatio corporis beatissimi Nicolai Mirreorum Liciæ archiepiscopi. » Convenit Editio Ultraj.-Belg. Sed de Gregorio agit ultimo loco.

Ultraj. his adjicit : « Item, translatio gloriosi Hieronymi, doctoris eximii. » Vide Prætermissos.

Centulensis : « Romæ, sancti Hermen, cujus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit. In Perside, sanctorum CCCX Martyrium. Eodem die, festivitas sancti Andreæ apostoli, quando sanctissimum corpus ejus, una cum ossibus Lucæ evangelistæ et Timothæi discipuli apostoli Pauli, Constantinopo-
D lim translatum fuit. In Apulia apud Barium civitatem, adventus et exceptio corporis beati Nicolai Mirrensis episcopi et confessoris. Cœnobio sancti Bavonis, translatio S. Micharii Antiocensis episcopi, confessoris, Castro Vindicino, sancti Beati confessoris. »

Bruxellen. incipit ab Herma, satis pure. Secundo loco de CCCX etiam pure. Tum : « Natale sanctorum Quirilli, Beati, et Primuli confessorum. » Prava ex Hieronym. connexio. Sequitur de Gregorio, ubi textus interpolatus est : « Item translatio corporis

beati Andreæ apostoli, cum ossibus sanctorum Lucæ evangelistæ et Timothæi discipuli beati Pauli, facta in Constantinopolim, sub Constantino magno imperatore. Et translatio sancti Nicolai episcopi. Et in Gandavo, elevatio sancti Macharii archiepiscopi. Ubi dum increduli miraculum exigerent, iris in modum coronæ, totum ecclesiæ atrium circumdat, et in medio crux aurea resplendet, tanta miraculorum evidentia subsequente, quantam vix aliquis narrare sufficeret. » Vide in Actis ad diem ejus natalem, x Aprilis.

HAGENOYEN. incipit etiam ab Herma, pure, uti et in cccx. In Gregorio modice interpolatus, eum perperam vocat « martyrem. » Sequitur : «Festivitas,» etc., sensu nonnihil truncato. Tum : « Ipso die translatio sancti Nicolai episcopi de Mirrea in Barram Apulliæ. Castro Vindocino, depositio, » etc., pure.

AQUICINCT. post τὸ « decem, » subdit : « Eodem die, translatio B. Nicolai episcopi et confessoris, a Mirrea civitate in Barim. Gandavo, elevatio sancti Macharii archiepiscopi. Castro Windocino, » etc.

VICTORIN. et REG. SUEC. signatus num, 130, in fine : « Festivitas beati Hippolyti martyris, quando sacratissimum ejus corpus translatum est in monasterium sancti Salvatoris. » Colunt XIII Augusti. Nihil in Prætermissis adjungitur.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. « Gregorii Nazianzeni episcopi. Translatio sancti Andreæ apostoli. Translatio B. Hieronymi. Translatio beati Nicolai episcopi. »

REG. SUEC. signatus num. 130. Pro «Beati » scribit : « In Castro, beati Heraclii confessoris. »

Aliud REG. SUEC. num. 428. « Ipso die, translatio B. Nicolai episcopi a Mirea in Barrensem urbem. »

In VATICAN. num. 5949 deest « Andreæ, Hermæ et Beati. » Adjicitur : « Translatio sancti Nicolai episcopi et confessoris in Barium. »

A In UGHELLIAN. absunt etiam Andreas et Beatus. Puto convenire cum ANTV. et MAX-LUBEC.

EDITIO LUBECO-COL. incipit ab Herma. Tum cccx. Sequitur, de Gregorio, ab ANTVERP. et MAX.-LUBEC. Tum de Andrea, etc., ubi dicitur : « Sub juniori Constantino imperatore, anno ipsius vigesimo, ab Achaia Constantinopolim translatum est. Bethlehem Judæ translatio beati Hieronymi presbyteri et doctoris Ecclesiæ, ad Romanam urbem. » De Nicolao additur, « facta translatio, ab obitu ejus anno septuagesimo (an non, septingentesimo ?) quadragesimo quinto. » Ex sensu patet nostra correctio. De Macario et Beato, ut supra.

BELIN. textum plane transposuit. incipiens a cccx. Dein in Gregorio, scribit ut ANTVERP. et MAX.-LUBEC. Post : « Romæ sancti Hermetis, cujus apostolus Paulus ad Romanos scribens, meminit. Item festivitas, » etc., pure, uti et in Beato.

GREVEN. : « Item sanctorum Quirilli, Guidei, Zeno-
B nis, Affrodisii, Primoli. » Inepta denuo ex Hieronymianis connexio. « Eodem dié, translatio beati Hieronymi presbyteri de Bethlehem ad urbem Romanam. Item, translatio sancti Nicolai episcopi et confessoris, de Mirrea Barrim. Gandavi, elevatio corporis sancti Macharii episcopi et confessoris. Corinthiæ, virginis, Romæ, Marinæ matronæ. » Utraque hactenus ignota est, nisi « Marina » intelligatur « uxor Gordiani, » de qua Beda et alii die sequenti meminerunt. Sed de ejus cultu nihil adhuc innotuit, ut vide in Prætermissis.

MOLAN. de Beato subjicit : « Cujus gesta habentur. » De Nicolao, ut supra dixi, verba HERINIENSIS refert, nonnihil perpolita. Dein : « Gandavi, elevatio sancti Macharii Antiochenæ sedis archiepiscopi. » In posterioribus editionibus de Macario eamdem habet, sed in elogio Nicolai, HERINIENSIS verba nonnihil contraxit.

VI *Idus.* *Die* 10.

Job prophetæ. Romæ via Latina, natalis sanctorum martyrum Gordiani et Epimachi, quorum prior pro confessione nominis Christi, tempore Juliani, diu plumbatis cæditur, et in ultimo, capite truncatur. Item Romæ, beati Calepodii presbyteri, sub Alexandro imperatore, qui fecit eum occidi gladio et corpus trahi per civitatem atque in Tyberim jactari. Decollatus est etiam Palmatius consul, cum uxore et filiis et aliis promiscui sexus quadraginta duobus ; cum quibus et Simplicius senator. Quorum capita jussa sunt suspendi per diversas portas urbis Romæ, ad exemplum Christianorum. Item Romæ via Latina ad centum aulas, natalis sanctorum Quarti et Quinti.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweyd.*, *Antverp.-Maj.*, *Antverpien.*, *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.* Ac- C cedunt *Antverp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.* et *Edit. Ultraject.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES

Magni momenti non est, nam *Gordiani*, *Epymachi*, *Tybrim*, *Palmacius* et in genus minutiæ ferme negligi possunt. Deest in Rosweyd. *capite* ante *truncatur*. Ultraject. male scribit *præsul* pro *consul*. Lovanien. autem post *ad exemplum* subdit *et terrorem*. Molan. pro *sanctorum Quarti et Quinti* legit *sancti Quarti et Quinti*.

OBSERVATIONES.

Ab illustri patientiæ miraculo diem hodie auspicantur Romanum parvum, Ado et Noster, ipsissimis illis verbis, *Job prophetæ*. Alia est Hieronymianorum, si tamen vere ad ea pertinet, alia Notkeri expressio : omnes cum Wandelberto, in hoc conveniunt, quod vetustissimum tolerantiæ speculum inter athletas Christianos *Job* reponant, quemadmodum et in Actis nostris locum habet, Commentarie ornatus. *Gordiani* et *Epimachi* meminere etiam præfata Hieronymiana apographa, diversis annuntiationibus et distincto sepulturæ loco, de quare videnda Florentinii notitio ; meminit Beda, meminit Romanum parvum, qui sola ferme nomina prædicant. Ado D editus de more Actorum compendium profert. Rabanus ex eodem fonte, sed alia phrasi rem explicat, habetque fere sequacem Notkerum, solitum ductorem hic deserentem ; Noster a tritis vestigiis non discendens, Adonis elogium paucis circumscripsit, ea aut casu aut studio reticens, quæ de *Epimacho* copiosius dixerat Viennensis, quæque, ex unius codicis nostri Ms. auctoritate, tantum non Adoni abjudicat Henschenius, multa de Epimacho disputans, quæ in ejus Commentario legi possunt. Patet in Actis ab ipso productis, solius *Gordiani* martyrium describi. An satis sincere, non audet ibi asserere præfatus Henschenius, non unum, cum Baronio, falsitatis characterem agnoscens, qui tamen non continuo reliquorum substantiam corrumpant necesse est, nisi Acta omnia, Julianum tyrannum appellantia, eodem casu simul corruant. Non ignoro esse, qui cum Tillemontio tomo VII, pag. 722, ea penitus abrogent ; sed malim existimare, a recentiori manu, diu post

Juliani tempora, fuisse interpolata. Certe præclari martyris illustris memoria etiam ex Kalendariis Allatii ac Frontonis et Gregorii Sacramentario, aut seorsum sola, aut cum socia Epimachi celebritate, perpetuo cultu abunde consecrata est. Sic utrumque cum Jobo honorat Wandalbertus, ut Martyrologiis nostris plane subscribat :

Senis Gordianus et Epimachus ob unam
Cæduntur Christi par ter laud mque fi temque.
Has quoque Job pat ntı ex modo sanctus honorat

Calepodii senis presbyteri, ut scribit Romanum parvum, nulla in Hieronymianis codicibus mentio. Beda encomium brevius, sed elegans ei concinna it, quod prope ad verbum transcripsere Rabanus, et ex hoc Notkerus, in sociorum tamen numero discrepantes. Stylum magis exercuit Martyrologus Viennensis, et illi, et hic Acta sancti Callisti papæ præ oculis habentes. Cæterum potius Bedæ quam Adonis verbis inhærere videtur Usuardus, nitide contrahens quæ ad Calepodii aliorumque laudem conducere possunt. Et hæc quidem præstanter, si ex satis limpido fonte essent deprompta. Nescio quid Henschenium pellicere potuerit ut crederet præfata Acta *per notarios Romanos conscripta*, dum tam aperte persecutionem fingunt, quam certum est in Ecclesia nunquam fuisse. Ut compendio utar, sufficit mihi Baronii judicium, ita ad annum CCXXVI, num. 2, scribentis : « Exstant ejus *(Callisti papæ)* passionis Acta, haud tamen in omnibus sincera : non enim probantur, quæ in eis habentur promulgata ab Alexandro, adversus Christianos edicta, indictamque ab ipso adversus eos persecutionem fuisse. Repugnant enim his, non solum quæ ex Lampridio superius recitavimus, sed et quæ scripta sunt ab antiquis Christianarum rerum scriptoribus, qui omnes æque affirmant nullam sub Alexandro excitatam in Ecclesia persecutionem. » Vide etiam Tillemontium tomo III, a pag. 250. *Quarti* et *Quinti* memoriam in Hieronymianis exstare certissimum est, quidquid nonnulli cod ces mutili sint, ut fatetur Florentinius. Distinctissime eos exprimit vetustior Epternacensis his verbis : *Vita Latina ad Centum aulas, Quarti et Quinti.* Atque hæc ipsa phrasis est, quæ in Adonem, ex hoc in Nostrum transiit : nam in Romano parvo, Beda, Floro, aut Rabano, nulla de ipsis fit mentio. De eorum cœmeterio quærit Henschenius ; at litem aliam movent Capuani, cui componendæ ibidem insudat. Placet Ughelli sententia, qui post Baronium et Bellarminum Romano Martyrologio acquiescendum censet, quo id Capuanis tribuitur, ut *Quarti* et *Quinti corpora Capuam translata* censeantur. Plura vide apud laudatum Henschenium.

AUCTARIA.

In codice PRATEN., recentiori manu, ut puto, adjicitur : « Apud monasterium sancti Germani, dedicatio in honore sancti Joannis Baptistæ, sancti Laurentii archidiaconi, atque sancti Sulpicii episcopi. »

TORNACEN. Gordiani et Epimachi elogium plane rescindit. Item Calepod i usque ad, *decollatus est.* Cætera omnia ab iis verbis, recte cum textu sequuntur et pura sunt

MUNERAT., in fine: « Ipso die, sancti Maturini festivitas. » Remittitur ad 1 Novembris.

In ALBERG. et DANIC. deest *Job prophetæ.*

CENTULEN. : « Obitus Job prophetæ. Romæ via Latina sanctorum Gordiani et Epimachi martyrum. Romæ ad Centum aulas, sanctorum Quarti et Quinti. Item Romæ, sancti Calepodii presbyteri et martyris.» Hic codex textum suo modo disponit.

BRUXELLEN. Gordiano et Epimacho jungit *Januarium*, interpolato deinceps elogio. « In terra Hus, depositio beati Job prophetæ. » Sequitur de Calepodio fere pure. Tum : « Ipso die, jussu Alexandri imperatoris decollatus est Palmacius consul cum uxore et filiis et aliis promiscui sexus XLII. Et Simplicius senator cum uxore et filiis et familia promiscui sexus LXVIII. Et Felix similiter cum uxore Brianda [*lege* Blanda]. Quorum capita jussa sunt suspendi per diversas portas urbis Romæ, ad exemplum et terrorem Christianorum. » In Quarto et Quinto purus est. « In Gandavo, sancti Bavonis. » Vide I Octobris.

HAGENOYEN textum invertit. Primo loco : « Romæ, passio sancti Calepodii presbyteri et martyris. Hic Romæ fecit cimiterium, ubi plures martyres ille sepelivit » etc , ferme pure. Tum de Palmatio et Simplicio seorsim, textu interpolato. Deinde de Gordiano et Epimacho, de Quarto et Quinto, satis pure. « Ipso die, Job prophetæ. Item in episcopatu Argentinensi, Sophiæ viduæ. » Vide quæ de ipsa dicuntur in Prætermissis.

MATRIC.-CARTUS. ULTRAJECT. : « Gordiani et Epimachi martyrum. Job prophetæ Calepodii presbyteri et aliorum plurimorum utriusque sexus et ætatis, inter quos Palmacius consul, cum uxore et ceteris de familia sua passus est ; nec non Simplicius senator cum suis. Perpetua in hoc contractio.

AUGEN. S. Laurentii : « Eodem die, apud Augium, translatio beati Laurentii episcopi Dublinensis, *alias* martyris. » Vide Prætermissos, ubi remittitur ad XIV Novembris.

REG. SUEC. signatus num. 428 : « Ipso die, sancti Maturini confessoris. » Vide MUNERAT.

In VATICAN. num. 5949 deest Job, Quarti et Quinti. Adjectum : « Sancti Cataldi episcopi et confessoris » Clarius loquitur STROZZ.

ALTEMPS. : « Ipso die, sancti Cataldi confessoris. »

STROZZ. « Item sancti Cataldi archiepiscopi Tarrentinæ civitatis et confessoris, Apuliæ provinciæ. Item translatio corporum sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani ad civitatem Venetarum, atque in monasterio S. Gregorii majoris, anno Dom. MCLIV, Indictione secunda collocatorum. » Ita fere BELIN.

LUXOVIEN. : « Medio cœnobio, translatio sanctorum confessorum Joannis presbyteri et Benigni diaconi, discipulorum beati Hidulfi archiepiscopi. » Dies natalis est XXXI Julii.

EDITIO LUBECO-COL. : « In terra Hus, depositio sancti Job prophetæ. » In Gordiano et Epimacho, item in Calepodio et sociis, ex Adone interpolata est, ubi tamen pro LXVIII, egit XLVIII. In Quarto et Quinto pura est. Subdit : « In territorio Bituricensi, sancti Paladii episcopi et confessoris. » Primus sit, an secundus, vide in Actis. « In pago Verastinensi, beati Martini confessoris. » Fallor si hic non notatur « Maturianus, in pago Vastinensi, » de quo I et IX Novembris. « Item Romæ, sancti Januarii, pro Christo in exilium missi. » Vide Prætermissos.

BELIN. in fine subdit : « Item sanctæ Christinæ virginis et martyris. Item, translatio sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani in Venetias, ad monasterium sancti Georgii majoris, anno Domini MCLIV, indictione secunda. » Vide Prætermissos.

GREVEN : « Noe prophetæ. Romæ, sancti Januarii, » etc. De utroque in Prætermissis. « In territorio Bituricensi, sancti Palladii episcopi et confessoris. » De quo supra. « In pago Verastinensi, beati Martini [*pro* Maturini] confessoris. » Vide etiam supra. « Apud Pontizaram, sancti Guillelmi presbyteri et confessoris, magnæ charitatis viri. In Hibernia, Congalli abbatis. Probatæ et Midaris confessorum. » Quænam isthæ sint nomina, nescio. « Translatio sancti Bavonis confessoris. »

MOLAN. de Christina, et translatione Cosmæ et Damiani, ut supra. Notatur hic annus MCLIII. « Eodem die, depositio Venerabilis Bedæ presbyteri. » Vide Prætermissos. Tum typis minoribus : « Item

Gemmulæ monasterio, beatæ memoriæ Beatricis Athestinæ, quæ annos nata xx, obiit anno Domini MCCXXIX. Cujus vitam eo tempore conscripsit Albertus Prior Montis Vinearum. » In editionibus aliis textui inseruntur litteris Italicis, de Job: *In terra Hus, depositio.* De Gordiano et Simplicio nonnulla ex Adonis elogiis admista sunt. In fine. « Item sanctæ Christinæ virginis et martyris, cujus corpus Panormi in Sicilia, magna veneratione atque concursu A in majori templo conditum visitatur. In Sicilia, apud Leontinos, sanctorum Alphii, Philadelphii, et Cyrini fratrum martyrum, sub Licinio imperatore ac Tertullo præside. » De Palladio, ut supra. « Mediolani, translatio corporis beati Nazarii ad basilicam Apostolorum. » De Cosma et Damiano hic recte. Tum caractere minori : « Eodem die, depositio Venerabilis Bedæ presbyteri. Gemmulæ, obiit Beatrix Athestina. »

V *Idus.* *Die* 11.

Romæ via Salaria, natalis beati Anthimi presbiteri, qui post virtutum et prædicationis insignia, in Tyberim præcipitatus et ab angelo exinde ereptus, oratorio restitutus est proprio, dehinc capite punitus, victor migravit ad cœlos. Viennæ, sancti Mamerti episcopi et confessori, qui ob imminentem cladem, solemnes ante Ascensionem Domini Letanias instituit.

NOTÆ.

Textus sumitur ex *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.-Maj.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Pulsanen. pro sua auctoritate interponit, via Salaria *veteri*. In Rosweyd. librarii, opinor, oscitantia, post *imminentem*, omisit substantivum *cladem*. Cætera ferme scriptoria sphalmata sunt. *Rhome*, *Antimi*, *Tiberim*, *celos*, *ac* pro *ad*, *Vihennæ*, *assentionem*, *Sollempnes*, etc. Scripsi *Letania*, quia sic legunt optimi codices, ut supra XXV. Ap.

OBSERVATIONES.

Anthimum in Hieronymianis, in Romano parvo, in Adone, in Notkero invenies. In prioribus apographis, non eodem ubique modo annuntiatur : nam in Epternacensi agmen ducens, socios conjunctos habet, qui in Actis notati sunt. In aliis sub finem et solus ponitur, *Via Salaria, milliario vigesimo secundo*, quæ verba ab Adone et Notkero servata sunt. Romanum parvum distantiam illam reticuit, nec expressit Usuardus, qui tamen proprio marte Acta scrutatus, elogium texuit, quale in laterculo proposuimus. De præfatis Actis recte in Commentario suo censuit Henschenius, nec ab ejus sententia multum recedit Tillemontius, dum de Lucinæ rebus agit tom IV, a pag. 554. Difficultates, quæ hinc inde occurrunt, tales non videntur, ut facile dissolvi nequeant. Utrum *Mamertus* ad codices Hieronymianos pertineat, dubitasse Florentinium, ostendit character Italicus, quo cum *Martino* aliquo, de quo in Auctariis sermo recurret, exprimitur. Henschenius plane asserit, ejus memoriam antiquissimis illis Fastis inscriptam, relatoque subinde Flori elogio, putat Usuardum, Adonem et alios laudatum Florum secutos, ut sæpe alibi supponit. Non assentior: neque enim adverti hactenus, Adonem Flori verba usquam præ oculis habuisse, licet nonnumquam ex sanctorum B Actis non dissimilia in texendis elogiis usurpent. Probabilissimum est Adonis ipsius genuinam phrasim esse, quam in textu repræsentavimus, quamque ex ipso Noster ad apicem descripsit. Plura alia, quæ ab Adone in Chronico, de Mamerto tradita sunt, expendit Henschenius, cætera quæ ejus ætatem, gesta et scripta spectant, accurate in Commentario discutiens. Cursim aliqua de Mamerto attingit Tillemontius tomo XV. Vitam integram dare poterunt, qui prædicti Tillemontii operum editionem prosequuntur. Flori sensum versibus suis reddidisse videtur Wandalbertus :

> Quinas eximio antistes splendore Mamertus
> Insignit, solemne Deo qui ferre litamen
> Jejunii instituit ternis sub luce diei.

In codice Pratensi perperam in fine subnectitur : *Eodem die, depositio domni Maioli abbatis.* Hanc vero annuntiationem Usuardinam non esse, sed a C recentiori aliquo subnexam, ut ex codicibus omnibus pro textu citatis abunde liqueat, tam est aliunde certum quam perspicuum est, Maiolum toto sæculo, Usuardo posteriorem esse atque adeo manifestum, simplicem et puram Usuardi sententiam a nobis in laterculo exhibitam.

AUCTARIA.

De Praten. jam satis dictum est.

Antuerp., Max-Lubec. et Ughellian. Textui puro subjungunt : « Eodem die, sancti Maioli abbatis. »

Munerat., in fine : « Item apud Silmancium [Silviniacum] depositio beati Maioli abbatis, magnificæ sanctitatis viri, cujus vita religionis studio et miraculis gloriosa mundo refulsit. Qui a cunabulis, cultibus litteralis peritiæ traditus, etiam fastibus archidiaconi Ecclesiæ sublimatus, tractu divino repente mutatus, monachicam expetens vitam, monachorum D pater, et multorum fundator cœnobiorum existens, tandem ætatis senio fessus, divinis operibus flagitatum Deo reddens spiritum, in pace quievit. » Alii de ipso brevius agunt.

Max.-Antuerp., Ultraject., Leyden, Lovanien, Albergen., Danic. et Editio Ultraj.-Belg. : «Apud Lingones, sancti Gengulphi martyris, longe lateque gloriosi miraculis. Eodem die, sancti Maioli abbatis. » Cætera satis puri sunt.

Centulen. : « Romæ via Salaria, sancti Antimi presbyteri et martyris. Viennæ, sancti Mamerti episcopi et confessoris. Cœnobio Silviaco, sancti Maioli Cluniacensis abbatis. »

Bruxellen. sic incipit : « Per anticipationem, Romæ via Aurelia, milliario secundo, Pancratii martyris, qui cum esset annorum quatuordecim, sub Diocletiano martyrium capitis detrunctione complevit. Item Romæ via Salaria, milliario vigesimo secundo, natale beati Anthimi, etc. » satis pure. Sequitur : « Et Nartencias, seu apud Lingones, sancti Gengulphi, egregii martyris, longe lateque gloriosi.» In Mamerto fere purus est. Tum : « Et sancti Mamertini. » Opinor *Martinum* indicari, qui ab aliquibus Mamerto conjungitur. Vide in Prætermissis. Tandem : « Silviniaco, depositio sancti Maioli, Cluniacensis abbatis, quem beatus Adomarus loco sui abbatem constituerat. »

Hagenoyen. textui satis puro, hæc superaddit : « Ravennæ, sancti Gangolfi martyris. » Ex uno, ni fallor, geminos facit, mutatis duabus litteris, errans in voce *Varennas*, quam alicubi invenerit. Sic prosequitur : « Item apud Lingones, passio sancti Gengulphi martyris, longe lateque miraculis gloriosi.

Hic propter adulterium, uxorem dimisit, quam ju- A dicio Dei adulteram invenit, et Deo arctius servivit. Unde adulter clericus timens, ne quando a Gengulpho occideretur, ut illius uxoris liberius uteretur, Gengulphum occidit, et martyrem fecit. Uxor vero miraculis ejus detraxit, et sibi maledictionem imprecata est, tali modo, quod Gengulphus miracula faceret, sicut anus ejus loqueretur. Unde cum sexta feria, cum ore aliquid loquebatur, anus ejus turpes sonos cunctis audientibus emittebat. Eodem die, Silviaco, monasterio, sancti Mayoli abbatis. Item Remis, sanctis Motani monachi prius cæci, per lac Eyliniæ, matris sancti Benigni, restituti. » Vide Prætermissos.

Aquicinct , in fine : « Item sancti Montani. Eodem die, transitus beati Maioli abbatis. »

Victorin. et codices Reg. Suec. signati num. 130 et 428 : In territorio Arvernis, cœnobio Silviniaco, depositio sancti Maioli Cluniacensis abbatis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Anthymi pres- B byteri et Sisinnii diaconi, cum sociis martyribus. Gengulfi martyris in Burgundia. Maioli abbatis Cluniacensis. Mamertini [Mamerti] episcopi et confessoris, qui instituit Litanias ante Ascensionem Domini. » Alia vide in elogio Munerati.

Cistercien. qui fuit S. Benigni Divion : « Varennas, sancti Gengulfi martyris. »

Vatican. num. 5949 adjicit : : « Eodem die, sancti Pamphili episcopi. » Vide Prætermissos.

Altemps. : « Eodem die, sancti Palladii confessoris. » De quo pridie. « Item, sancti Langulphi confessoris. » An non *Gengulphi martyris?* « Item sancti Montani. In Britannia majore, sancti Fresmundi regis et martyris. » In Actis vocatur *Fremundus.*

Florentin. : « Item, transitus sancti Maioli abbatis, cujus vita præclara sanctis extitit meritis. Item Varennas, sancti Janigulphi martyris. »

Lugdunen. « Natale sancti Villebadis » aut » Willebudis martyris. » De quo cetera latent.

Burdigalen. « Eodem die, sancti Genulfi martyris. » Melius *Gengulfi*, vel, ut alii, *Gengulphi.*

Bizunticen. : « Lingonis, sancti Gengulphi egregi martyris. » Sic recte, ut supra.

Editio Lubeco-Col. male legit : « Beati Ancimi episcopi presbyteri. » Post *cladem*, addit *luporum.* In fine : « Eodem die, sancti Maioli abbatis. Ipso die, beati Montani confessoris. »

Belin. eadem prorsus habet quæ ex Florentinis retulimus, et eodem modo scribit.

Greven. : « In Asia, sanctorum Demetriatici, Septimi. » Vide in Actis, « Demetrii, Attici, etc. Fremedi regis Angliæ et martyris. Civitate Tergestina, sanctorum Primi presbyteri, Marci diaconi, Jasonis et Celiani martyrum, tempore Adriani imperatoris. E quibus Primum et Marcum jussit Artasius præfectus fustibus cædi et subtus ventre eorum ignem accendi, sulphurque solutum in eorum ora fundi, Cumque illæsi penitus mansissent, et ob hoc plurimi credidissent, foras civitatem ductos decollari mandavit. Jasonem vero et Celianum fustibus cædi, donec deficerent. » Acta hos referunt x Maii. « Metis, natale sanctorum Rufi et Agatymbri, episcoporum et confessorum. » De hoc hodie, de illo agitur vii Novembris. « Eodem die, sancti Majoli abbatis Cluniacensis, vita et miraculis præclari. Montani confessoris. »

Molan. De Majolo Munerat. fere transcripsit ; de Gengulfo, Cistercien. Sequitur ex Rabano : « Et passio sancti Evellii, qui videns passionem sancti Torpetis martyris et mirabilia quæ fecit, credidit Christo : qui antea consiliarius Neronis imperatoris fuit, qualiter Christiani martyrizarenter. » Hæc a Rabano contorta sunt, melius a Notkero reddita. « In Blandinio, dedicatio paradisi in honorem beati Andreæ apostoli. » Vide xxx Novembris. In posterioribus editionibus Munerati elogium contractum est. De Gengulfo et Evellio, ut supra. Item in Blandinio, etc. « Martianis, vigilia sanctæ Rictrudis. » Tum typis minoribus : « Eodem die, sancti C Fremundi, qui quinto Kal. Aprilis elevatus est per Brinum, redeuntem a pontifice cum litteris apostolicis. Die undecima, Genethlia Constantinopolis. » Vide in Prætermissis.

IV *Idus.* *Die 12.*

Romæ via Ardeatina, natalis sanctorum martyrum Nerei et Achilei, fratrum, qui primo apud insulam Pontiam longum duxerunt exilium, et postmodum a quodam judice verberibus gravissimis sunt attrectati, deinde cum equuleo et flammis compellerentur ad immolandum, et dicerent se a beato Petro apostolo baptizatos, nulla ratione posse idolis immolare, capite cæsi sunt. Item via Aurelia, sancti Pancratii martyris, qui cum esset annorum quatuordecim, sub Diocletiano martyrium capitis detruncatione complevit. Eodem die, sancti Dionisii, patrui ejusdem beati Pancratii, qui cum præmiis cœlestibus, carus et dignus Deo, in pace diem vitæ hujus clausit. Apud Cyprum, sancti patris Epiphanii Salaminæ episcopi.

NOTÆ.

Soli puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Heriniensis sæculum suum redolet, dum scribit D *Ardiatina*, *Ponciam*, *Idolis*, *Martiris*, *Dioclitiani*, *Karus.* Munerat. scribit, *insulam Pontum.* Item *verberibus sunt gravissimis.* Tum etiam *Idolis*, *Paucratii*, *quatuordecim*, *Epyphani.* In Greveni posteriore editione, quam sequimur, deest *idolis.* Idem Greven. et Molanus omittunt vocem *beati* post *ejusdem*, quæ in aliis codicibus diserte ponitur, et pro, *capitis detruncatione*, legunt, *obtruncatione.* Antuerp. Maj. pejus legit, *qui cum esset annorum tresdecim sub Diocletiano capitis detruncationem complerit.* Praten. habet *Dionisii*, Grevenus, *Dyonisii*, illum cum aliis sequimur in textu. Ejus encomium obscuriusculum est, nisi bene interpungatur. Obscurius reddidit, dum forte corrigere voluit Muneratus, sic legens : *Qui cum premiis celestibus, carus et dignus esset Deo*, etc. Servanda omnino est phrasis Adoniana, quemadmodum in textu ex probatioribus codicibus retulimus.

OBSERVATIONES.

Celebratissima hodie apud Latinos, tum in vetustis Kalendariis et Sacramentariis, tum apud omnes antiquos Martyrologos sanctorum Nerei et Achillei, seorsim fere a Domitilla, festivitas, de qua et Hieronymiana apographa, Beda et Rabanus diserte meminere, tacito utrobique sepulturæ loco. Romanum parvum expressius eum locum determinat : *In cœmeterio Prætextati*, ubi Noster et alii *viam Ardeatinam* appellant. Porro eam locorum discrepantiam, Notkero mediatore, compositam ait Florentinius, qui et hic et alibi melius ipsum Adonem nominaret, ex quo sua Notkerus et hoc die transcripsit, et pas-

sim transcribere solitus est. Cæterum de ea sepulcri qualicunque controversia, consuli etiam potest Commentarius ad Acta prævius : verbo dicam, utroque loco, varia de causa, sanctorum illorum festivitas celebrata est. Nil interim manifestius quam elogium in textu positum, ex Adone esse decerptum. De Actis ipsis, unde et Adoniana et Usuardina accepta sunt, nihil est quod superaddam iis quæ superius ad VII Maii dicta sunt. Wandalbertus sic Pancratium aliis immiscet, ac si ad eadem tempora pertineret, cum tamen duobus omnino sæculis posterior sit. Sic canit :

> Virgo tuos colimus, Domicilla, quaternis
> Nerea, Pancratium cum quis et Achillea sanctum.
> Primus apostolico docuit tinxitque lavacro
> Quos Petrus, egregia Romæ cum virgine junctos.

Pancratii nomen Hieronymianis et Romano parvo inscriptum, eo encomio a Beda et Rabano ornatur, duo hic in nostro laterculo ; atque ipsissima verba itidem in Adone et Notkero leguntur, sed aliis immixta. *Dionysius* Hieronim. et Bedæ ignotus, a Romano parvo, inde ab Adone ponitur, quem de more sequitur Noster, servata phrasi, in qua nonnullam claritatem desideres. *Pancratii* et *Dionysii* Acta sincera censuit Baronius, censuit et Henschenius, non dissimulans difficultates subesse, quibus extricandis diligenter insudat. Easdem rursus ingerit Tillemontius tomo V, a pag. 259 et 689, sed non video paucos nævos tanti esse, ut Acta de cætero simplicia et gravia repudiari merito possint. Sequitur in Adone ex prædictis Actis : *Sed et tunc temporis passa est virgo sacratissima Soteris, nomine et genere nobilis*, quam Notkerus posuit : Usuardus præteriit : utrum, quod eam cum alia cognomine confuderit, an aliam ob causam, incertum est. Nec enim satis compertum, sitne ea *Sotheris*, quæ in Hieronymianis ponitur sociis comitata, quorum nomina in Actis enumerantur ; an illa de qua diximus x Februarii, ut censeat Ruinartius pag. 405, et Tillemontius tomo V, a pag. 359. Beda, et qui eum passim describit, Rabanus, legunt : *Sancti Patris nostri Epiphanii episcopi Cypri*. Ado dictinctius, iis nimirum plane verbis, quæ ad apicem Noster in suum laterculum transtulit, sic, ut nec in hac, nec in aliis annuntiationibus de textus Usuardini omnimoda simplicitate dubitari possit. Vitam Epiphanii, sub discipulorum nomine obtrusam, respuit Papebrochius, aliamque ex Historicis ecclesiasticis contextam substituit, quam conferre licet cum Gallica Tillemontii tomo X, a pag. 484.

AUCTARIA.

TORNACEN. longius sanctorum Nerei et Achillei elogium contrahit, ea omittens quæ sequuntur post *attrectati*, cætera purissimus est.

PULSANEN., principio purus et integer, post, *sancti Pancratii martyris*, omittit reliqua omnia.

ANTUERP.-MAX.–LUBEC. et BELIN. expugnunt elogium Dionysii. Quod etiam faciunt ANTUERP. MAX., ULTRAJECT.-LEYDEN., ALBELGEN., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. In quibus desunt prætérea de Epiphanio hæ voces, *sancti patris nostri*. Ex quibus colligas, variarum religionum fuisse, ubi appellatio illa, tamquam aliena, admissa non est. Convenit etiam cum posterioribus LOVANIENSIS, alio insuper vitio laborans, quod mutilum reddat sanctorum Nerei et Achillei elogium.

ROSWEYD. nimium sapere voluisse videtur, dum phrasim Adonianam et Usuardinam de Dionysio ita corrigit : « Qui cum præmiis cœlestibus dignus, et carus Domino fuisset. » In fine nihil habet de sancto Epiphanio.

CENTULEN « Romæ in cymiterio Prætextati, sanctorum Nerei et Achillei fratrum martyrum, qui fuerunt Eunuchi beatæ Flaviæ Domitillæ. Martianis depositio beatissimæ Rictrudis comitissæ. Item Romæ via Aurelia, beati Pancratii martyris. Item, beati Dionysii patrui ipsius beati Pancratii. Apud Cyprum, sancti patris nostri Epiphanii, Salaminæ episcopi, fide et doctrina clarissimi. »

BRUXELLEN. longam texit historiam de sanctis Nereo, Achilleo, Domitilla et sociis Eutiche, Victorino et Macrone. Purius ea in fonte lector inveniet. De Pancratio, per anticipationem, egit pridie. In Dionysio et Epiphanio ferme purus est. Additur in margine manu recentiori : « Depositio sancti Modoaldi archiepiscopi Treverensis, qui fuit avunculus beatæ Gertrudis. » Vide progeniem ejus in Actis a pag. 52.

HAGENOYEN., in prima annuntiatione modice interpolatus, plura de Pancratio comminiscitur, melius in Actis ipsis legenda. In Dyonysio fare purus est. « Apud Salaminam civitatem Cypri, depositio sancti Patris nostri Epiphanii. Alexandrini episcopi, etc. » Ubi et alia æque exacta. Inter cætera, de mutuo Epiphanii et Chrysostomi vaticinio.

AQUICINCT., post *clausit*, addit : « Marcianis, depositio sanctæ Rictrudis. »

DAVERONEN. ; « Turonis, exceptio reliquiarum sancti Mauricii martyris Item, depositio sancti Martini in proprio sepulcro, cum aliis episcopis, Brictio, Eustachio atque Gregorio Martinopolim. » De singulis ad proprios dies erit agendum. De Mauricio vide Prætermissos, item de Martino.

MATRIC.–CARTUS.–ULTRAJECT. : « Nerei, Achillei et Pancratii martyrum. Item, Dionysii, patrui ejus. Epiphanii episcopi Salaminæ, cujus meminit beatus Hieronymus. » In margine, eadem manu appositum, « Pancratii martyris » essa requiescunt in ecclesia sancti Salvatoris Trajectensis. »

REG.-SUEC. signatus num. 428 : « Ipso die, commemoratio beati Hippolyti martyris, quando ejus piissimo corpore translato, cessavit vastæ mortalitis tempestas. » Vide Prætermissos et XIII Augusti.

In VATICAN. signato num. 5949 deest Dionysius. Sæpius defectu quam excessu laborat.

STROZZ. : « Item sanctæ Sotheris virginis, quæ sub Diocletiano imperatore bassa est. » Ex Adone.

ABDINGHOFFEN. : « Item Romæ via Aurelia, sancti Pancratii martyris, anno ætatis suæ quarto decimo, sub Diocletiano detruncatione capitis consummati. Eodem die, sancti Dionysii, patrui ejusdem sancti Pancratii, digne Deo in pace quiescentis. » Patet, Usuardi vel Adonis phrasim ab aliquo levigatam ; sed hic codex rarius recurrit.

EDITIO LUBECO–COL. multa narrat de ordinatione sancti Severini Coloniensis archiepiscopi, de qua in Actis agendum erit ad XXIII Octobris. Vide GREVENUM infra. Sequitur longa alia historia de sanctis Nereo, Achilleo, etc. Pancratii elogium etiam interpolatum est, Dionysii, prætermissum. In fine : « Treveris, sancti Modowaldi episcopi et confessoris. Apud Cyprum, sancti Epiphanii, Salaminæ episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « Eodem die, sanctorum martyrum Joannis, Achillis, Affroditi cum aliis DV. Item, sanctorum Quiriaci et Maximi. » Solita confusio vel distinctio. Vide totam classem in Actis. « Treveris, depositio sancti Modowaldi episcopi et confessoris. Apud Coloniam Agrippinam, ordinatio beati Severini, ejusdem urbis episcopi et confessoris. Hic cum esset Senonum episcopus et synodo sanctorum Patrum, propter blasphemum Eufratam episcopum, apud Coloniam congregatorum interesset ; illo deposito, omnium unanimi consensu ad regimen præfatæ ecclesiæ assumitur, præsentibus sanctis Patribus Maximino Treverorum et Servatio Tungrorum episcopis. In Anderlech Brabantiæ, sancti Guidonis confessoris. » Colitur is XII Septembris. « Marcionis monasterio, sanctæ Rictrudis virginis. » Potius *viduæ*, Sermo est de monasterio Marchianensi.

MOLAN. de Pancratio, sed litteris Italicis, textu

ex Adone adjicit : « Cujus reverendum corpus Octavilla, etc. » In fine : « Ipso die Treberis, sancti Modowaldi episcopi et confessoris. Ipso die, sanctæ Rictrudis, in Martianis. » Dein typis minoribus : « Eodem die Agyrre, divi Philippi, qui a divo Petro apostolorum principe, ad Christi Evangelium Siculis concionandum missus, magna Siciliæ parte Christi sacris initiata, apud Agyrenæos tandem obiit ; ubi templum habet miraculorum frequentia celeberrimum, et confluxu hominum adeo notum, ut vel ipsi urbi ex eo divi Philippi nomen vulgo inoleverit. » In aliis editionibus sic habet : « In Hispaniis, S. Dominici Calciatensis, confessoris, miræ sanctitatis. Eodem die, Argiræ in Sicilia, sancti Philippi presbyteri, cujus in dæmoniis effugandis virtus crebris apparet signis. Ipso die, Treveris sancti Modoaldi episcopi et confessoris. Marcianis, depositio sanctæ Rictrudis. » Demum minori charactere : « Suessionis, translatio beati Hippolyti martyris, quando ejus piissimo corpore deportato, cessavit vastæ tempestas mortalitatis. » Jam supra diximus de eo Hippolyto agi, qui colitur XIII Aug.

III *Idus.* *Die* 13.

Natalis sanctæ Mariæ ad martyres, quando beatus Bonifacius papa ecclesiam in honore semper virginis Mariæ et omnium martyrum dedicavit. Item, beati Mucii presbyteri et martyris, qui primo in Amfibuli urbe, multis pœnis atque cruciatibus in confessione Christi affectus, postea Byzantium usque perductus, capitali sententia occubuit. Ipso die, sancti Servatii Tungrensis Ecclesiæ episcopi et confessoris, ob cujus meritum hominibus demonstrandum, cum tempore hiemis omnia in circuitu nix repleret, numquam sepulchrum ejus operuit, donec industria civium, basilica super ipsum ædificata est.

NOTÆ.

Puri codices sunt *Praten.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Editio Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Antuerpien., et codices mediæ notæ omnes legunt, *in honore sanctæ semper Virginis.* Molan. correxit *in honorem.* Reliqui in textu *Amfibuli*, ut scribit Praten. pro quo Herinien. et Greven. ponunt *Amphibuli*, quod eodem recidit et medium ævum sapit. Melius alii *Amphiboli ;* sed pessime Munerat. *Manifibuli*, omittens, *in* et pro *Mucii* scribens *Munitii*. Sic pro *Tungrensis*, habet *Trugiensis*, quæ si vitio typographi tribuas, per me licet. Sunt qui scribant *Thungrensis*, *Servacii*, *Servasii*, *hyemis*, etc. Quæritur an Usuardus legerit, *omnibus demonstrandum*, an *hominibus ?* Posteriori modo scribit solus Heriniensis, cum Tornacensi, qui purus non est, et sic ego tenendum puto ex Adone, Notkero et ipsa, ni fallor, rei natura. *Ad* demonstrandum in Max.-Lubec. redundat, uti *magnifice* ædificata, in Munerato.

OBSERVATIONES.

Panthei Agrippæ in basilicam Christianam conversi vestigia in Hieronym. se reperisse ferme putaverat Florentinius, sed conjecturam ipse suam plane repudiat. Primus itaque, *Dedicationem sanctæ Mariæ ad martyres*, iis verbis consignasse reperitur Beda ; Rom. parvum paulo clarius : *Sanctæ Mariæ ad martyres dedicationis dies agitur, a Bonifacio papa statutus.* Alias circumstantias enumerat Ado, quem usque secutus Notkerus, paululum de suo superadjiciens. Noster solens suo more fecit, dum rei substantiam satis eleganter contraxit. *Servatii episcopi* memoriam recolunt cita in Beda et auctor Romani parvi atque item Rabanus. Inter Hieronymiana apographa, Corbeiense eum Sanctum clare notat, *Trajecto. porto in Gallia.* Wandalbertus solum hunc habet versiculum: *Servatium ternis venerantur in Idibus almum.* Historiam fusius prosecutus est Ado, et qui eum rursus transcripsit, Notkerus. Textus noster ex Adone ad verbum acceptus est, præterita dumtaxat causa quæ Servatium impulit Tungris Trajectum commigrare. Non facile probaverim quæ in elogio Flori asseruntur, nec item, quæ Rabanus commemorat, a Notkero præterita. Sancti hujus progeniem et res gestas pluribus fabulis involutas esse, nemo, qui Vitam legerit, ignorat : sed ad eas hic non attendimus. Egregie de Servatio meritus est Henschenius, cujus commentarium et Tractatum de episc. Tungrens. et Trajectens. consulat curiosus lector. Pauciora habet Tillemontius tomo VIII, a pag. 382.

Atque in prioribus hisce duabus annuntiationibus conveniunt antiqui omnes, *Mutii* vero ante Usuardum nullus in serie nostra meminit, nec satis obvium est conjicere, unde eum pro hac die sumpserit, utpote qui a Græcis V Idus, seu XI Maii referatur, non V Idus, ut male posuit Baronius. In ea incertitudine, nihil occurrit verosimilius, quam quod in Commentario suo XI Maii, num. 5, litt. F, censuit Henschenius, nempe in codice vetusto reginæ Sueciæ, signato n. 569, qui fuit cœnobii sancti Dionysii, probabiliter olim reperisse Usuardum Acta, ex quibus *Mutium*, alias *Mocium*, hac die consignavit. Atque hoc magis placet, quam si dicatur Usuardus sua ex Floro accepisse, cujus ecgraphum unicum, nescio an satis probum, *Mutium* memorat, sed phrasi a nostra diversissima, ut vel ex sola utriusque textus collatione probetur, quod alias dixi, inter Florum et Usuardum nullam prorsus affinitatem intercedere. Undecunque autem habuerit, certum est, *Mutium* Usuardinum esse, ut sunt reliqua omnia in laterculo expressa. Hic, præter morem, Græcis se accommodavit Henschenius, *Mutii* Acta ut jam dicebam, illustrans XI Maii, tametsi hunc XIII diem servet Martyrologium Romanum. Nonnulla reperit Tillemontius, quæ in Mutii Actis, tametsi gravi et simplici stylo scriptis, carperet tomo V, pag. 640, verum leviores istiusmodi maculæ, veritatis solem, qui in ipsis relucet, utcunque obfuscent, certe obscurare omnino non possunt.

AUCTARIA.

Tornacen. in eodem luto hæsitat; hodie totum Mutii elogium expunxit.

Pulsanen. in prima annuntiatione mutilus, in Mutio satis purus est ; Servatium plane omisit.

Rosweyd. sic incipit : « Natale sanctæ Mariæ ad Martyres, quando beatus Bonifacius papa, de fano quod Pantheon ante vocabatur, ecclesiam in honore sanctæ virginis Mariæ et omnium martyrum Christi dedicavit. »

Belin. paulo aliter : « Dedicatio ecclesiæ beatæ Mariæ, ac omnium sanctorum martyrum Christi, quam beatus Bonifacius papa dedicavit in honore ejusdem Virginis gloriosæ matris sive supradictorum martyrum. » Plura dicentur ad I Novembris.

Centulen. : « Natale sanctæ Mariæ ad Martyres. Civitate Trajecto, sancti Servatii Tungrensis episcopi et confessoris. Antisiodoro, sancti Marcelliani episcopi fide clarissimi. » Vide Henschenii comm.

Bruxellen., a Servatio incipiens, sic narrat : « Sancti Servatii Ecclesiæ Tungrensis gloriosi episcopi et confessoris. Hic Armeniæ alumpnus, Christo secundum carnem jure sanguinis attinens, miraculose fit episcopus, porrecto sibi ab altari per angelum baculo pastorali, quem ante annos septem Valentinus ejusdem loci episcopus, moriens cuiquam dari prohibuit, donec angelus de cœlis dator accederet. Dumque Servatius episcopus una et eadem lingua naturali uniformiter Christum prædicaret, cunctis audientibus, genitivæ linguæ intellectus profluxit, cum tamen inverecunde uteretur interprete in negotio seculari. Hic excidium Gallis per Hunnos imminere longe ante in spiritu prævidit. Unde Romam profectus et accepta a beato Petro argentea clave, cum Galliæ et specialiter Tungris subversionem inevitabilem fore prophetice didicisset, in redeundo ab hostibus, miraculo aquilæ se obumbrantis, liberatus, relicta Tungri, ad Trajectum sedem transtulit episcopalem, ibique defunctus, et serico per angelum allato coopertus, in medio publici aggeris est sepultus. Ob cujus meritum, » etc. In dedicatione sanctæ Mariæ, fere ex Adone interpolatus est. In Mutio satis purus.

Hagenoyen. incipit : « Romæ (*novæ* opinor) beati Mucii, » etc. Sequitur Servatius, de quo jam satis diximus. In dedicatione, fere purus est. Tum subdit : « Item Veronæ, sancti Metronis inclusi. » Est *Meiro*, de quo in Actis viii Maii.

Victor. ponit *Mucii episcopi*, loco *presbyteri*.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Servatii episcopi et confessoris. Hujus corpus fertur esse apud fratres nostros in Confluentia, contrarium tamen dicunt Leodiens. et Trajectenses, circa eumdem locum. »

Cluniacen. et Codex D. du Cheval. signatus C. : « Eodem die, translatio sancti Grati episcopi et confessoris, a civitate Cabilonis. » Vita dabitur, die quo colitur, viii Octobris.

Reg. Suec. num. 428 : « Eodem die, sancti Onesimi confessoris. » Forte ex Rabano acceptus est.

In Vatican. sign. num. 5949, deest *Mutii*.

Strozzian. : « Dedicatio sanctæ Mariæ ad Martyres... quæ nunc dicitur sancta Maria rotunda. Consecrata fuit anno dxcv (melius annum tacuisset) Volaterris, sancti Victoris militis et martyris. » Vide quæ dicuntur in Prætermissis. Sequitur, etiam in aliis Florentinis : « Apud Tusciam, civitate Romaniæ, sancti Hilarii monachi et confessoris, patris, eremitæ. » Est haud dubie *Hilarius Galeatiensis*, de quo in Prætermissis.

Caudiacen. « Translatio beati Grati confessoris, Acquæ, a civitate Cabillonis. »

Editio Lubeco-Col. in prima annuntiatione satis pura est. Sequitur : « In Trajecto superiori. Leodiensis diœcesis, sancti Servatii Tongrensis episcopi et confessoris Hic propinquus Salvatoris esse fertur secundum carnem, ex patre suo Emino. Hic tantæ abstinentiæ erat adhuc infans, ut in die, vix altera vice mamillas matris sugeret. Adultus vero Hierosolymis sacerdos est ordinatus, et per ammonitionem angeli ad Tongrensem ecclesiam regendam missus, ubi honorifice ab universo clero et populo susceptus. Hic solitus erat quotidie missam celebrare, et sacra refectione contentus, nullum fere alterius cibi requirebat gustum, » etc. In Mutio pura est. « Treveris, translatio beati Paulini ejusdem urbis episcopi et martyris. » Colitur xxxi Augusti. « Autisiodoro, sancti Marcelliani episcopi et confessoris. Apud Lingonas, sancti Gengulphi martyris, longe lateque miraculis gloriosi. » De eo satis sæpe et satis fuse dictum est supra xi hujus.

Greven. « In Burgundia, sancti Gangulphi martyris. Qui claris ortus natalibus, pietatis actibus totus intentus, magna fide fontem, quem in aliena terra emerat, in suo prædio scaturire fecit. Tandem a clerico, qui cum uxore ejus fornicari consueverat, letaliter percussus occubuit, miraculis coruscans, anno Domini dclxvii. Item, sanctorum Gagi, Luce, Agrippæ et Sabine. » Ex Hieronymianis. « In Hibernia, Karthagii episcopi. » Remittitur ad xiv Maii. De Marcelliano et Paulino, ut supra. « Monasterio Sybergensi, translatio sancti Innocentii et capitis sancti Vitalis martyrum. ex legione Thebæorum. » Vide Prætermissos. « Hilari abbatis et confessoris. Hic cum esset annorum xiii legeretque epistolas B. Pauli, divino fidei calore succensus, angelo ductore, ab urbe Roma exiens, in locum solitarium pervenit. Ubi in magna sanctitate vivens, discipulosque multos coadunans, miraculis inclytus, quievit in pace tempore Theodorici regis Longobardorum. Rolendæ virginis, quæ invocari solet contra iliacam passionem et calculum. » De Hilaro, vel Hilario diximus in Florentinis.

Molan. in textu litteris Italicis restituit ex Adone quæ Usuardus prætermiserat. Post *ædificata est*, subdit : « A successore suo sancto Munulpho episcopo. Depositio sancti Onesimi episcopi et confessoris, qui in suis membris longum pertulit martyrium sine ferro, ut quod non contulerat sanguinis effusio, conferret, etiam in attritione flagelli, prolixa membrorum vexatio. Satis namque martyrii tormentum sustinuit, qui pallidam faciem trahens præ nimiis jejuniis, fluxum luxuriæ in corpore suo edomare potuit, nec mens suo devota auctori vocavit ab assiduitate orationis. Sic itaque evoluto tempore cursus sui, correptus dolore mortis, Christo spiritum reddidit, efflagitatum operibus divinitatis. Ad ejus vero tumulum venientes ægri, optata conferunt remedia suæ sanitatis. Ipse igitur illa divinæ majestatis fruitur præsentia in cœlesti curia, in qua, utraque Cherubin scilicet et Seraphin incessanter Sanctus, Sanctus, Sanctus et quod sequitur proclamant. Scriptum in gestis ejus. » Tum typis minoribus : « Rolendæ virginis, quæ invocari solet contra iliacam passionem et calculum. Cujus corpus requiescit Gerpiniæ, diœcesi Namurcensi. » Vide hic Henschenium scite exponentem, quæ Gerpinienses nimia admirabilitate amplificant. Hactenus prima editio. In posterioribus eadem habet de Servatio. Sequitur : « Gerpiniæ sanctæ Rolendæ virginis, quæ invocari solet contra, etc. Duaci, ex Suessione, depositio sancti Onesimi episcopi et confessoris, qui in suis membris longum pertulit martyrium sine ferro. Ad ejus vero tumulum venientes ægri, optata conferunt remedia suæ sanitatis. Ipse igitur illa, etc. Die decima tertia, sanctæ martyris Glyceriæ. » Tum minori charactere : « Laodicii, apud Trajanopolim. Item sancti Alexandri martyris, sub Maximiano imperatore. Et Joannis episcopi, postea silentiarii in Laura. Quibusdam hodie Gengulphi martyris qui positus est die undecima hujus. »

Pridie Idus. *Die 14.*

In Gallia civitate Cimela, natalis Pontii martyris, cujus prædicatione et industria, postquam conversi sunt duo Philippi imperatores ad fidem Christi, ipse quoque sub Valeriano et Galieno principibus martyrii palmam adeptus est. In Syria, sanctorum martyrum Victoris et Coronæ, sub Antonino imperatore, quæ Corona cum esset uxor cujusdam, et cœpisset beatificare sanctum Victorem, ob martyrii constantiam. vidi[1] duas coronas de cœlo lapsas, unam Victori, et alteram sibi missam. Cumque et hoc cunctis audientibus

protestaretur, ipsa quidem inter arbores scissa, Victor vero decollatus est. Eodem die, sancti Patris nostri Pachomii, qui cum esset factis apostolicæ gratiæ insignis, fundatorque Ægypti cœnobiorum, scripsit monachorum regulas, quas angelo dictante didicerat.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerpien.-Max.*, *Lubec.*, *Greven.* et *Molan.* Quibus adde *Antuerp.-* A *Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.* et *Edit. Ultraj.*, *Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Lego *Cimela*, vel, si mavis, *Cymela*, ut habent Praten., Herinien., Antuerp.-Maj. et Greven. Forte melius alii *Cimella*. Rursus cum iisdem codicibus, post *cujusdam*, omisi vocem *militis*, tametsi ea ex Beda et Adone videatur restituenda. Jam dixi, nos malle cum antiquioribus codicibus errare quam quidquam corrigere. Antuerp.-Maj. male posuit *protestatur*, pro *protestaretur* : sic etiam errant Antuerp. et Max.-Lubec. dum ponunt *quoque*, pro *vero*. Rursus Max.-Lubec. sensum variat, scribens : *Qui cum esset gratia apostolica insignis*, quod quidem clarius est, quam ponant Antuerp.-Max., Ultraject., etc. *Qui cum esset factus apostolicæ gratiæ insignis*, etc. Iidem legunt, *sancti Pachomii abbatis*. At Antuerp. maj. in fine posuit : *Scripsit monachorum regulam, quam angelo dictante didicerat.* Greven. et Molan. habent *ab angelo*. Reliqua, minutiæ sunt.

OBSERVATIONES.

Qui primo loco in textu ponitur *Pontius*, Romanus genere, martyr *Cimeliensis*, vel *Cimelliensis* (Castellanus legeret *Cemenelensis*, a Gall. *Cimiez*). Is, inquam, *Pontius* ignotus est Martyrologis omnibus, nostro vetustioribus vel coætaneis, ut verosimillime hic iterum statuendum sit, illum ex actis quibusdam ab Usuardo inventis, qualia subinde edita B sunt, desumptum fuisse. Videat curiosus lector Henschenii de hoc sancto commentarium et Vitam ipsam ibi suo loco illustratam, quæ profecto magnis difficultatibus implexa est, ut agnovere Baronius ad annum CCXLVI, num. 9, et Petavius de Doctr. temp., lib. XI, cap. 25, et plures agglomerat Tillemontius, tomo V, a pag. 588, adeo ut fere fatendum sit, tam enormiter farta et interpolata fuisse Acta illa, ut vix substare possint, nisi pro magna sui parte castigentur, quidquid scriptor Valerius testetur se *oculis vidisse et auribus hausisse*, quæcunque narrat; quod ipsum a nonnullis impostoribus subinde factum novimus. Mitius est Henschenii judicium, qui nonnulla hic per auxesim dicta concedens, cætera non incongrue salvari posse existimat. *Victor* et *Corona* in Hieronymianis et Rom. parvo breviter celebrantur, sed insigni encomio a Beda exornati sunt. Hic vero cum Adone, toto textu ita convenit, nempe et in his duobus martyribus et in Pachomio, ut non videatur C dubium esse quin iste ab illo sua omnia acceperit. Neque dixeris Adonis textum, Bedæ fortasse suppositum : etenim Rabanus perpetuus Bedæ descriptor, cui cum Adone nihil commune est, ipsissima verba retulit; Notkerus haud dubie ex Viennensi transcripsit, in quo mirum, toties hallucinari Florentinium. Porro illustrissimorum pugilum elogium, a nobis in laterculo recensitum, si non iisdem ipsis Bedæ, aut Adonis verbis expressum, saltem ex eorum sententia eleganter contractum est. In Actis *Victoris* et *Coronæ* non desunt, quæ criticos exerceant; nec illud satis certum quot paria fuerint synonymorum sanctorum, de quibus jam supra non semel actum est. Nonnulla explanat Henschenius, etiam quoad locum martyrii. Nobis plura aut clariora non suppetunt. Vide quæ observat Tillemontius tomo II, pag. 624. Wandalbertus Bedam haud dubie sequitur :

> Pachomius pridie Victorque simulque Corona
> Splendent : hic eremita potens, illique coronis
> Martyriique Deum socia virtute secuti.

Quæ autem de Pachomio in textu dicuntur, omnia ex laudatis Beda aut Adone mutuata sunt, omissis duntaxat, post, *angelo dictante didicerat*, postremis hisce verbis, *simul et de tempore Paschali*. Utrum postrema hæc non intellexerit Usuardus, an suspecta habuerit, incertum est. De cætero tot codicum consonantia, indubitatum reddit genuinam Usuardi lectionem. Pachomii vitam Græce et Latine edidit, ac diligentissime recensuit Papebrochius, ab eruditis recentioribus merito laudatus. Quantum ejus studio et labore usus sit Tillemontius, patet ex tomo VII, a pag. 167.

AUCTARIA.

TORNACEN. in solo Pachomio purus est. Pontius caret elogio. In Victore et Corona, etiam valde mutilus, nam desunt omnia post *imperatore*.

PULSANEN. incipit a Bonifacio, ut infra. Tum de Pachomio, pure. Desunt reliqua.

ROSWEYD. Post sanctum Victorem interpolatus est hoc modo : « Visa ejus cum vivus excoriaretur, ac deinde capite truncaretur, constantia. » Dein post, *protestaretur* : Ipsa quoque apprehensa, et flexis arboribus pedes alligata, » etc.

MUNERAT. in fine : « Ipso die, ordinatio sancti Eligii episcopi. » Vide Prætermissos. Colitur I Decembris, ad quem diem omnia referentur.

ALBERGEN. et DANIC. textui puro præfigunt : « Romæ, passio sancti Bonifacii martyris, sub Diocletiano et Maximiano, apud Tarsum civitatem passi, sed Romæ in via quæ est Latina sepulti. Hic cum D diu in stupro misceretur, tandem divino nutu compunctus, non solum, cui subjacebat, vitium deseruit, verum quoque per diversa tormenta ad palmam martyrii ardenter cucurrit. » Agunt de Bonifacio Ado et Usuardus Nonis Junii.

CENTULEN. : « In civitate Cymela, sancti Pontii martyris, cujus prædicatione et industria duo Romani imperatores, fidem Domini Salvatoris acceperunt; id est Philippus pater et Philippus filius. In Syria, passio sanctorum Victoris et Coronæ sub Antonino imperatore. Eodem die, natale sancti Patris nostri Pachomii abbatis, qui cum, » etc., pure, nisi quod addat : « Simulque de tempore Pascali. Apud Tharsum, passio sancti Bonifacii martyris, cujus celebrior dies agitur Nonis Junii, quando corpus ejus... sepultum est. » Manu et atramento recentiore suppleta vacuitas, *Romæ*.

BRUXELLEN. incipit a Victore et Corona. Sequitur de Pontio, in quibus ad puritatem proxime accedit. Tum : « Romæ, sancti Bonifacii martyris, sub Diocletiano et Maximiano, apud Tarsum civitatem passi, sed Romæ in via Latina sepulti. Et sanctorum CCCCIV martyrum. » Vide de his Prætermissos. « Eodem die, sancti Patris Pachomii abbatis, » etc. Ubi sub finem verba Bedæ, vel Adonis supra citata restituit, additque præterea : « Et post hæc cum ipse vitæ suæ centum et decem annos complesset, in pace quievit. »

HAGENOYEN. in Pontio satis purus, in Victore et Corona, non nihil interpolatus est. In Pachomio recte.

AQUICINCT. sic in fine adjicit : « Terminos etiam Paschales, ut traditur, angelo docente conscripsit.

Dein calamo recentiori : « Apud Tarsum Ciliciæ urbem, passio sancti Bonifacii martyris. »

VICTORIN. in fine : « In Benevento, sancti Constantii episcopi. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. « Pontii martyris inclyti. Victoris et Coronæ martyrum. Pachomii abbatis. » Textus, de more, plane contractus.

REG. SUEC. signatus num. 428 : « Ipso die, ordinatio sancti Eligii episcopi et confessoris. » Et codice signato 130 : « Apud Tarsum civitatem, passio sancti Bonifacii martyris, » etc. « In Benevento, sancti Constantii episcopi. »

VATICAN. signatus num. 5949, de Pontio nihil. Adjicitur primo loco : « Benev. natale sancti Bonifacii martyris in S. Sophia, qui apud Tharsum quidem passus est, sed Romæ via Latina sepultus. » In fine : « Mediolani, sanctorum CCCIV martyrum. » De quibus supra, alio numero. « Beneventi, sancti Constantii episcopi. »

ALTEMPS. : « Fontanellæ monasterio, sancti Fremberti (Eremberti) Tolosanæ civitatis episcopi et confessoris. » Brevis ejus vita illustrata est.

FLORENTIN. : « Ordinatio episcoporum Augdeoni (Audoeni) et Eligii. Depositio sancti Theodori papæ. » Vide in indice Prætermissorum. STROZZIAN. solus : « Apud Aquilegiam, sanctorum martyrium, Felicis et Fortunati fratrum. » In Prætermissis remittuntur ad XI Junii.

EDITIO LUBECO-COL. incipit a Bonifacio, de quo multa producit, in Adone Nonis Junii, et hodie in Actis certius legenda. De Pontio et Pachomio satis pure. In Victore et Corona, modice interpolata est. In fine : « Eodem die, beati Halnaldi martyris. » Vide *Harwaldi*.

BELIN. de Pachomio solum habet : « Eodem die, sancti Pachomii abbatis. » De Bonifacio eadem quæ ALBERGEN. et DANIC. *Apud Aquilegiam*... de Felice et Fortunato, ut STROZ. supra.

GREVEN. : « Tarso Ciliciæ, passio sancti Bonifacii martyris. Qui cum esset procurator nobilissimæ matronæ Romanæ nomine Aglahes (quæ præfecturam urbis agens, sub se habebat LXXIII procuratores, quorum omnium Bonifacius principalior erat) diuque cum ea in fœtore luxuriæ volutaretur, tandem divino nutu eis compunctis, dum communi consilio Bonifacius ad requirenda martyrum corpora mittitur, ipse quoque ad martyrii gloriam pervenit. Quod Aglahes, angelo indicante cognoscens, abrenunciavit seculo, atque tantam a Deo gratiam percepit, ut in ejus nomine virtutum signis claresceret. Horum tamen festivitas Nonis Junii celebrior habetur, quando Romæ sanctus Bonifacius est sepultus. » Similia ferme sunt illis, quæ habet EDITIO LUBEC.-COL. Sed hæc in fonte melius legentur. « Item sanctorum Victoris, Secundini, Quarti, Ciriaci, Isidori. » Nomina ex Hieronym. confusa ; vide Prætermissos. « Halphardi martyris. Civitate Mulhonis, sancti Barbari martyris. Quem Julianus imperator suspendi fecit, ventremque ejus gladio radi, donec interiora diffluerent. Curatum deinde ab angelo, jussit rotæ allgatum circumduci, igne supposito oleoque superfuso. Sed cum nec sic læderetur, extensis nervis taurinis cæditur : deinde camino ignis et bove æneo superatis, capitis obtruncatione martyrium complevit. Item secundum catalogum sanctorum, hic passio Felicis et Fortunati, qui infra III Idus Junii ponuntur. Bonifacii episcopi Ferentinæ civitatis. Qui, ut refert Gregorius, 1 Dial. a puero vita et miraculis insigniter fulsit. Egressus namque hospitium, nonnunquam nudus revertebatur, quia mox, ut nudum aliquem invenisset, se expolians, illum vestiebat. Cum triticum omne quod habebat mater paupercula egenis erogasset, et ob hoc matrem vidisset afflictam, oratione fusa impetravit, ut amplius esset quam ante fuerat. Factus tandem episcopus, plenus operibus bonis quievit in pace. Orientis episcopi non confessoris. Pachomii alterius, monachi et confessoris. Item Theodori abbatis, qui sancto Pachomio in regimine successit, vita et miraculis clarus. In Hibernia, Maldod confessoris. Orosiensis monachi, collegæ beatorum Pachomii et Theodori abbatum : viri moribus perfectione conspicui. Stephanæ virginis et martyris. » De his postremis Theodoro excepto, vide elenchum Prætermissorum.

MOLAN. de Bonifacio eadem habet, quæ ALBERG. et DANIC. De Felice et Fortunato, ut STROZZIAN. et BELINUS. In Bonifacio Ferentino GREVENUM describit, typis tamen minoribus. Sic prima editio. Posteriores textum mutarunt præfigendo ; « passio sancti Bonifacii » etc. ex Usuardo Nonis Junii. In fine solum est : « Mediolani, translatio sancti Victoris. » Dubitari potest, an sit ex classe Greveniana. « Victoris, Secundini » et aliorum, de quibus paulo superius egimus.

Idibus. *Die* 15.

Natalis sanctorum confessorum Torquati, Tesifontis, Secundi, Indalecii, Cecilii, Esicii, Eufrasii, qui Romæ a sanctis apostolis ordinati, et ad prædicandum verbum Dei, ad Hispanias tunc adhuc gentili errore implicatas, directi sunt. Cumque diversis urbibus evangelizassent et innumeras multitudines Christi fidei subjugassent, Torquatus Acci, Tesifon Vergii, Secundus Abulæ, Indalecius Urci, Cecilius Heliberri, Esicius Carcesi, Eufrasius Eliturgi quieverunt. Apud insulam Chium, beati Isidori martyris, in cujus basilica exstat puteus, in quo et fertur injectus, de cujus aqua infirmi sæpius potati salvantur. Lamosacum, passio sanctorum Petri et Andreæ, Pauli et Dionisiæ.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec-den.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Edit. Ultraject-Belg.* et *Munerat.* Accedunt. *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Ley.*

VARIANTES LECTIONES.

Nomina apostolorum Hispaniæ pleraque corrupta esse satis patet, nihil tamen in iis reformandum putavimus, ne a codicum orthographia nimium deflectamus, in quorum nonnullis etiam turpius depicta sunt. Idem intellige de urbibus, quarum nomina exactius tradita apud Adonem et in Actis invenies. *Ad Hispanos tunc adhuc gentili errore implicatos* diserte legit Ado, quem secutus Parisiensis Usuardi editor Muneratus. Notkerus posuit, ad *Hispanias... implicitas*. Nostri codices Usuardini optimæ notæ omnes legunt, ut est in textu, *ad Hispanias, tunc adhuc gentili errore implicatas*. Pratens. habet *Chyum*, melius alii *Chium*. Scripserat Ado, *de cujus aqua energumeni febricitantesque, vel reliqui infirmi sæpius potati sanantur*. Ast hæc Usuardus, de consensu codicum ferme omnium, contraxisse dicendus est ; atque adeo Grevenum et Molanum e purorum numero exclusimus, quod Adonem potius quam Usuardum secuti fuerunt. Qui etiam legit *salvantur*, non *sanantur*, ut Antuerp., Max.-Lubec. et Munerat. posuerunt. *Lamosacum*, vel *Lamosaco*, vel *Lamsaci* legunt codices omnes, nullus *Lampsaci*. Textus Adoni et Usuardo conformis est. Reliqui *Dionisiæ*, quod sic passim codices habeant.

OBSERVATIONES.

De septem celebribus Hispaniarum apostolis nec Hieronymiana, nec Beda, nec Florus, nec Rabanus meminere. Primus eos in sacros Fastos retulisse censendus est auctor Romani parvi, unica, quam hodie habet, annuntiatione: *Torquati, Ctesiphontis, Secundi, Indaletii, Cæcilii, Esicii, Eufrasii, qui Romæ ab apostolis baptizati sunt.* Inde eos accepit Ado, elogium adjiciens, cujus partem non exiguam, suam fecit Usuardus, Notkerus verbum ferme de verbo extulit. Singulorum nomina, et sepulturæ loca, non parum in textu nostro deformata, Rosweydus in Romani parvi et Adonis editione polivisse videtur; Henschenius in Actis satis accurate expressit et explicuit. Sed quis edisseret, unde horum sanctorum nomina Romani parvi auctori primum innotuerint, unde porro totam suam narrationem acceperit Ado? nisi forte Acta aliqua viderint similia iis, quæ ab Henschenio edita sunt. Videsis apud eumdem, hymnum Breviarii Mozarabici, singulorum proprios festos dies, aliaque ad eos Sanctos, seu *confessores*, ut hic appellantur, seu, ut alii volunt, *martyres*, spectantia, de quibus etiam Tillemontius tomo 1, pag. 191. Wandelbertus unico versu rem expediit.

Pontifices septem Hesperiam simul Idibus ornant.

Isidorus Chiensis a nemine, quod sciam, ante Adonem consignatus est, ex quo, servata phrasi et verbis iisdem, ad Notkerum transit; Noster elogium modice contraxit. Grevenus autem et Molanus, dum Adonis potius quam Usuardi verbis insistunt, a simplicitate Usuardini textus deflexerunt. Celeberrimam semper fuisse, præsertim apud Græcos, Isidori hujus nostri memoriam, omnes ultro concedunt; verum Acta a variis non satis uniformiter edita, dubia nonnulla Tillemontio suggesserunt tomo III, pag. 714, quæ non est hujus loci discutere. Postremi quatuor martyres ex Hieronymianis procul dubio sumpti sunt, non ex Floro, quem si legisset Ado, distinctiora tradidisset. Cæterum Adonem unde secuti sunt Usuardus et Notkerus, solis nominibus, et loco palæstræ corrupto contenti. Interim, tametsi codices in aliis nonnihil varient, in hac ultima annuntiatione omnes plane concordes habemus. Hoc vero mirandum, apud solum Florum martyrii genus explicatum esse, quod procul dubio, ex Actis ipsis, Adoni, Usuardo et Notkero ignotis, accipere debuit. Sunt ea, primigenia phrasi ab Henschenio edita, præclara, sincera et a criticis omnibus approbata, ut vide apud Ruinartium a pag. 146, et apud Tillemontium tomo 3 a pag. 92. Cultus apud Græcos diversitas et reliqua ab Henschenio illustrata sunt.

AUCTARIA.

PRATEN. Testatur Castellanus in ora præfati codicis ascriptum esse: *Adventus Spiritus sancti super discipulos*

TORNACEN. pergit in truncandis elogiis, instituto suo forte longioribus. In prima annuntiatione desunt omnia, post *directi sunt.* In Isidoro purus est. Pro *Lamosacum*, scribit *Mosacum*. In eo nomine plures alii variant.

PULSANEN. in Prima classe cum TORNACEN. convenit. De Isidoro habet usque ad *martyris*, cætera desunt.

ROSWEYD., in textu purus, sic ultimam annuntiationem efformat: « In Gallia apud Lamosacum, Petri, » etc.; et in fine, « quorum gesta habentur. »

ANTVERPIEN.-MAJ., de reliquo etiam purus, omisit in fine duo ultima nomina, « Pauli et Dionysiæ. »

De GREVENO et MOLANO diximus in lectionibus variantibus. De Auctariis infra seorsim.

LOVANIEN. in prima annuntiatione consonat cum TORNACEN. et PULSANEN. In reliquo textu purus est. In fine adjicitur: « Eodem die sanctæ Dympnæ virginis, quæ, incestum patris recusans, ab eodem gladio percussa, martyrium consummavit. »

CENTULEN. de Hispaniæ Apostolis mutilus, ut supra. « Ramosaco, passio sanctorum Petri, » etc. « Quorum miræ passiones leguntur. »

BRUXELLEN.: « Adventus Spiritus sancti visibiliter super apostolos et discipulos Christi. In Hispaniis, natale sanctorum confessorum, » etc., pure usque ad, *subjugassent.* Tum subdit: « Post omnia, in pace quieverunt. Et dum singuli in suis, sanctus Torquatus apud Accitanam urbem mirificatur. Nam in sua solemnitate quotannis ad sepulcrum ejus arbor olivæ, divinitus florens, maturis fructibus onustatur. » Quæ postrema ex Adone desumpta sunt. « Apud insulam Chirum, » etc., etiam ex Adone, ut GREVEN. et MOLAN. « Et Lamosacum, passio, » etc. « Alibi sanctorum Prestabilis et Felicis. » Avulsi sunt a sociis, quorum turmam vide in Actis. « Eodem die, sanctæ Sophiæ Cui Justinianus imperator apud Constantinopolim ecclesiam opere miro et incomparabili ædificavit. » Hæc Sancta Sanctorum est, ab æterno et in æternum colenda. « Apud Gheele villam Brabantiæ, natale beatorum martyrum Gereberni presbyteri et Dympnæ virginis, filiæ regis Hiberniæ. Qui a rege, patre virginis, persecuti, simul pro Christo cæsis capitibus occubuerunt. Quorum Gerebernus ad Novam Renensem, quæ Xanctis dicitur, translatus est, corpus vero sanctæ Dympnæ virginis apud præfatam villam Gheele, multis miraculis coruscando quiescit. »

HAGENOYEN. deficit in Isidoro Chiensi, de reliquo ad puritatem proxime accedit.

VICTORIN. et REG SUEC. signatus num. 130. « Eodem die, sancti Hilarii monachi et eremitæ. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. « Passio sanctorum Petri, Andreæ, Dyonisii et aliorum, Roberti confessoris. » Is est, opinor, qui infra comes vel dux Palatinus dicitur apud Bingam, etc. Sequitur: « Torquati, Ticefontis ac aliorum confessorum, de eorum societate episcoporum. »

VATICAN. num. 5949, post, *Dionysiæ*, immediate subjungit, « et Liberatoris martyris. » Vide Acta. « Et sanctorum martyrum Primiani et Firmiani. » Hi duo alia, sed Longobardica etiam manuscripti sunt. Vide Prætermissos.

REGIENS. SS. Timoth. et Apollin. « Autissiodori vico Baugiaco, natalis sancti Peregrini martyris. » In Prætermissis positus non est. Remittendus ad diem sequentem XVI Maii.

EDITIO LUBECO.-COL. in prima annuntiatione satis pura; secundo loco Adoniana est. « Apud Lamosacum, etc. » In fine subdit: « In territorio Sononico, sancti Sidromi (Sidronii) martyris. » Colitur XI Julii. « In Brabantia, sanctæ Dympnæ virginis et martyris. Eodem die, beati Gereberni presbyteri et martyris, de quo legitur in gestis sanctæ Dympnæ virginis et martyris prædictæ. »

BELIN. Prima editio incipit ab Isidoro. Tum de Petro et sociis. Sequitur de apostolis Hispaniæ, mutilo fine. Editio altera primæ præfigit: « Hierosolymis, adventus Spiritus sancti paracleti. »

GREVEN. « Adventus Spiritus sancti super discipulos. In territorio Senonico Sidronii martyris. Item sanctorum Timothei, Felicis. » Solita ex Hieronym. confusio. « Item, sancti Auctoris. » Forsan « Victoris, » vide Prætermissos. « Halphardi martyris, secundum alios die præcedenti. Simplicii presbyteri. Roperti ducis Palatini Rheni et confessoris. Dympnæ virginis et martyris, filiæ regis Hiberniæ. Quam cum pater idolatra conjugis loco habere vellet, illa fidem Christi edocta, scelus exhorruit, clamque a patria discedens, Brabantiam devenit, ubi a patre, eam insequente, decollata est, una cum sancto Gereberno presbytero, qui ipsam baptizaverat. » Prior editio ordine ab hac differt. « Rosulæ, cum aliis quatuor.

virginum. Item sanctæ Sophiæ. » Vide Acta et Prætermissos.

Molan « Hierosolymis, adventus Spiritus sancti paracleti. Eodem die, sancti Bernardi Canonici regularis. » In Prætermissis remittitur ad xv Junii. « In Brabantia villa quæ Ghelé nuncupatur, sanctæ, Dympnæ virginis et martyris. Hæc propter fidem et amorem castitatis decollata est a proprio genitore, rege Hiberniæ pagano. » Sequitur minoribus typis: « Circa annum Domini septingentesimum, qui eam insequebatur per castrum, quod Antuerpia dicitur, Cameracensis diœcesis, in prædictam villam Burensem : ubi obsessi a dæmonibus, de die in diem per eam liberantur. Avernis, sanctorum martyrum Cassii presbyteri et Victoriani cum sociis : quorum Cassius discipulus fuit B. Austremonii, primi Avernen- A sis episcopi, et perseveravit usque ad tempora Valeriani et Galieni. Horum actus scripsit sanctus Præjectus episcopus. Eodem die, sancti Epiphanii episcopi Constantiæ, cujus vitam excerpsit Simeon Metaphrastes, ex voce Joannis, unius ex ejus discipulis. » Vita illustrata est xii. Maii. In editionibus aliis eadem habet de sancta Dympna, quæ superius non semel recitavimus, usque ad, « rege Hiberniæ pagano. » Sequitur : « Apud Bingam, sancti Roperti ducis Palatini Rheni et confessoris. » Et hic est, de quo supra diximus ad Matric.-Cartus.-Ultraj. « Apud Arvernum, sanctorum martyrum, Cassii, Victorini, Maximi et sociorum : Quorum Acta scripsit sanctus Præjectus episcopus. Hierosolymis, adventus Spiritus sancti paracleti. »

XVII *Kal.* *Die* 16.

In Isauria provincia, natalis sanctorum Aquilini et Victoriani, quorum gesta habentur. Apud Autisiodorum, beati Peregrini episcopi, primi civitatis ipsius, qui capitali sententia multatus, coronam meruit sempiternam. In pago Forojuliensi, sanctæ Maximæ Virginis, quæ multis clara virtutibus, in pace quievit.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd. et Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Male scribunt Herinien. et Antuerp. *Hisauria*, alii recte, ut in textu. Pulsanen. sic habet : *Apud Autisiodorum, beati Peregrini martyris et episcopi primi*, etc. Reclamant codices alii puriores, quos se- B quimur. Nescio cur Heriniensis titulum *episcopi* omiserit. Molan. etiam legit : *martyris et episcopi primi.* In Rosweyd. deest *beati.* Antuerp. Maj. pro, *in pace quievit*, maluit scribere, *quievit in pace.*

OBSERVATIONES.

Textus Adonianus est, a nostro permodice mutatus et tantillum in Peregrino auctus. Annuntiatio prima ex apographis Hieronymianis profluxit, in quibus corrupta nonnihil positio facile restituitur. Romanum parvum legit : *In Isauria*, sic ut non minus, quam codices Hieronymiani, dubium relinquat, an *urbis* ipsa *Isauria*, vel *Isaura*, an *provincia Isauria* intelligenda sit. Eodem vitio dicam, an nævo, laborat Ado, dum indeterminate ponit : *Apud Isauriam* : Notkerus : *In Isauria* ; Noster expressius loquitur ; *In Isauria provincia.* Verba reliqua ex Adone plane descripta sunt. Sed qui tam diserte hic apposuit verbis Romani parvi, *quorum gesta habentur*, clare ostendit nunquam se ea vidisse ; alias breve saltem aliquod elogium ex iis daturus. Hinc a Notkero ultimæ illæ particulæ prudenter expunctæ sunt. Inter codices Hieronymianos Epternacensis et Corbeiensis *Peregrinum* diserte consignant. Item Rabanus. Wandalbertus eum, et quidem solum, hoc C versiculo celebrat :

Sextaque cum dena Peregrino martyre vernat.

Male nimirum in sequentem diem eum transferens, et hac die *Timotheum* memorans, *Veridica Paulus docuit quem voce beatus ;* de quo nulli alii Martyrologi antiqui hac die meminere. Ado legit : *Apud Autisiodorum passio sancti Peregrini episcopi primi civitatis ipsius.* Et sic ferme Notkerus. Reliqua ab Usuardo adjecta sunt, ex quibus id solum habemus, quod capite plexus sit, omissis tormentis aliis, quibus Acta prius afflictum testantur. Hæc ex variis codicibus ab Henschenio edita et illustrata sunt, prius ab aliis vulgata, inter quos ea in Bibliothecam Mss. librorum inseruit Labbeus tomo I, a pag. 526, gravi et simplici stylo scripta, non sic tamen, ut scrupulis omnibus eximi potuerint, quos apud recentiores lector inveniet. Videatur Tillemontius tomo IV, a pag. 480. Quæ de missionis ejus tempore, de translationibus, aliisque disceptantur, ab Henschenio abunde explanata existimo. Vitandarum discordiarum causa, plures synonymos Peregrinos exhibet et distinguit Autissiodorense Ms. a Clar. Castellano ; anno mdccix, nobiscum communicatum, de quibus alibi agendi fortasse locus dabitur. *Maxima* virgo Forojuliensis antiquioribus incognita, ab Adone primum memoratur, cujus verba ad apicem transtulit Notkerus : Usuardus etiam sua omnia ex Adone desumpsit, sed omisit quod haud dubie ab Adone studiose expressum fuerat, *vico, qui vocatur Calidianus*, ut manifeste evincunt codices nostri, ex quibus genuinam et veram Usuardi sententiam nos retulisse perspicuum est. De *Maximæ* cultu et patria videndæ sunt Papebrochii et Cl. Anselmii dissertationes, in Actis nostris hoc die præpositæ. Hic solum noto aberrasse aliquos, qui *Maximam* apud Forojulium Italiæ quæsierint, quam certum est ad Forojulium Provinciæ pertinere.

AUCTARIA.

Antuerpien. et Max.-Lubec. post textum purum, adjiciunt : « Trecas, sancti Fidoli abbatis. » Vocem tamen ultimam mutavit Max.-Lubec scripsitque *episcopi.* Quod et alii male imitati sunt.

Munerat, In fine : « Ambianis, Honorati episcopi et confessoris. »

Greven. « In pago Carnotino, passio sancti Emani, Maurilli, atque Almari. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien. et Editio Ultraj.-Belg. in prima annuntiatione puri, ita prosequuntur : « Apud Autisiodorum, beati Peregrini martyris, primi civitatis ipsius episcopi : Qui a beato Sixto Romæ episcopus ordinatus, ad prædicandum gentibus in Galliam missus est. Veniens autem Autisiodorum, cum multos ad fidem Christi convertisset, Deumque voce publica prædicare cœpisset, a ministris templorum tentus et diversis suppliciis afflictus, obscurissimo carceri mancipatur. Ad ultimum capitali sententia multatus, D coronam meruit sempiternam. » In maxima, puri sunt, in fine additur : « Trecas, sancti Fidoli episcopi et confessoris. »

Albergen. et Danic., prioribus similes, adhuc subjungunt : « Ambianis, sancti Honorati episcopi et confessoris. »

Centulen. : « Autisiodoro, vico Biaugiaco, passio

sancti Peregrini episcopi, et martyris primi, a Roma directi, imperio Sixti papæ Ambianis, natalis sancti Honorati episcopi et confessoris. In pago Trecassino, sancti Fidoli presbyteri confessoris. Apud Hisauriam sanctorum Aquilini et Victoriani, quorum gesta habentur. In pago Forojuliensi, sanctæ Maximæ virginis. »

Bruxellen. incipit: « Timothei apostoli, cujus natale nono Kalendas Februarii celebratur. » Hoc facile ex Wandalberto acceptum fuerit: « Apud Isauriam provinciam, etc., » pure. « Apud Authisiodorum, natale sancti Peregrini, primi, etc. » ut supra in Antuerp.-Max. « Et in pago Forojuliensi, vico qui vocatur Calidianus, sanctæ Maximæ, etc., » recte. « Trecas, sancti Fidoli episcopi et confessoris. Et Ambianis, sancti Honorati episcopi et confessoris. In Ybernia insula, sancti Brandani abbatis et confessoris. Qui Fortunatas insulas septennali navigatione perquirens, multa miraculis digna, et talium inexpertis vix credibilia vidit, et scriptis commendata reliquit. » Potuisset codicis hujus compilator certius aliquid et memoria dignius ex veris ejus Actis referre.

Hagenoyen. orditur a Peregrino, paulo latius quam alii codices supra. Tum: « In pago Forojuliacensi, sanctæ Maximæ, etc. Trechas, sancti Fydolis episcopi et confessoris. In Galiis civitate Ambianis, sancti Honorati episcopi et confessoris. In Isauria civitate, Aquilini, etc. »

Aquicinct. « Trecas, sancti Fidoli abbatis. »

Ambianen. « Ambianis, sancti Honorati episcopi et confessoris. Qui inter cætera bonitatis suæ insignia, dum corpus Domini sacraret in terris, manum illius meruit videre in cœlis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Peregrini episcopi Autisiodorensis martyris. Honorati episcopi et confessoris. Aquilini et Victoriani martyrum. Maximæ virginis. »

Codex Bicotian. signatus E 40: « In territorio Carnotensi, natale sancti Emani martyris. »

Camberien. « Arvernis, sanctorum Cassii et Victorini. » De iis actum die præcedenti.

Reg. Suec. signatus num. 428: « sancti Honorati episcopi et confessoris. »

Vatican. num. 5949, primo loco adjicit: « Beneventi, natale sancti Rosii episcopi, in S. Sophia. » Vide Acta.

Ughellian. In fine: « Trecas sancti Fidoli episcopi. » Vide supra Auctarium primum.

Altemps. « In Cornubia, sancti Karnoci episcopi et confessoris. » An non « Carentocus » vel « Cernathus. » De quo in Actis. « Eodem die, repræsentatio corporis B. Edmundi regis martyris. » Colitur xx Novemb. ubi de illa repræsentatione agetur.

Florentin.: « Apud civitatem Vulturanam, natale sanctorum Justi episcopi et confessoris, et sancti Clementis confessoris, qui ambo fratres vitam sanctam perfecto termino concluserunt. » Remittuntur ad v Junii. « Apud civitatem Eugubiensem, sancti Ubaldi ejusdem urbis episcopi et confessoris, cujus vita virtutibus et miraculis claruit. Trecas, sancti Sydoli episcopi et confessoris. » Patet error in scriptione *Sydoli*, pro vero nomine *Fidoli*, etc.

Codex S. Ricaldi: « In pago Carnotico, passio sancti Emani, Maurilii, atque Almarii. »

Burdegalen.: « Burdegalæ, Fortis episcopi et martyris. » Vide Papebrochii commentarium.

Montis sancti. « Metis civitate, translatio corporis beatissimi viri Terentii episcopi, per quem Dominus multa miracula ostendit. » In Prætermissis remittitur ad diem natalem xxviii Septembris.

Editio Lubeco-Col. incipit a Peregrino, cujus elogium nonnihil amplificat. In Aquilino, Victoriano et Maxima, fere pura est. Sequitur de Fidolo et Honorato, ut supra. Dein: « Autissiodoro, beati Tricii episcopi et confessoris. » Vide in Prætermissis. « In territorio Bituricensi, monasterio Mediaco, beati Victorini martyriis. In Anglia, beati Brandani abbatis et confessoris. Eodem die, sancti Simeonis confessoris Ordinis Carmelitarum. »

Belin., satis in textu purus, in fine habet: « Trecis sancti Sydoli episcopi et confessoris. »

Greven. In Auctario: « Item sanctorum Diocletiani, Florentii, Eraclii, Paulini, Vincentii. » Commixtio disparatorum. « In territorio Bituricensi, monasterio Madiaco, sancti Victorini martyris. Ambianis, sancti Honorati episcopi et confessoris. Trecas, Fidoli episcopi. Civitate Sagiensi, sancti Alnoberti episcopi et confessoris. Ipso die, beati Renoberti episcopi et confessoris, magnæ sanctitatis viri. Tricii episcopi Autisiodorensis et confessoris. Theobaldi episcopi et confessoris. » Vide de utroque Prætermissos. « Ubaldi Eugubiensis episcopi et confessoris, multæ patientiæ viri, vita et miraculis conspicui. Beatæ memoriæ Aquilini episcopi Agrippinæ Coloniæ, qui beatam Ursulam sepelivit. » Remittitur ad Ursulanas xxi Octobris. « Metis, translatio sancti Therentii episcopi et confessoris. » De quo supra. « In Hibernia, sancti Brandani abbatis, qui abstinentiæ virtute magnus, trium fere millium monachorum exstitit pater. Civitate Burdegala, beati Simeonis confessoris, Ordinis Carmelitarum, sanctæ Dei genitrici singulariter devoti miraculisque clari. In monte Jovis, depositio sancti Bernardi, eremitæ, eximiæ sanctitatis viri. Qui inter alia infirmitatum genera, paralysim curandi accepit. » In Prætermissis dicitur obiisse xv Junii.

Molan. « Et sanctorum Diocletiani et Florentii. » vide Prætermissos. « Trecis, sancti Fidoli episcopi et confessoris. Civitate Burdegala, beati Simeonis Stock Carmelitæ, Deiferæ virgini Mariæ singulariter devoti, ac miraculorum coruscatione prægloriosi. Civitate Sagiensi, beati Alnoberti ejusdem urbis episcopi et confessoris. Ipso die, beati Renoberti episcopi et confessoris, magnæ sanctitatis viri. Item sancti Ubaldi episcopi et confessoris. » Tum minoribus characteribus: « Eugubinensis, multæ patientiæ viri, vita et miraculis conspicui. In Hibernia, S. Brandani » etc., ut Greven. « Eodem die S. Domnoli (Domnoli episcopi Cenomanensis, de quo Greg. Tur, lib. Hist. Francorum. » Editiones aliæ habent: « In Scotia, sancti Brandani abbatis, cujus miri actus leguntur. Cenomanis, sancti Domnoli episcopi. » De Simeone Stock et Alnoberto, ut supra. « Ipso die, beati Renoberti episcopi Bajocensis et confessoris, magnæ sanctitatis viri. » De Bernardo et Ubaldo et Honorato, ut supra. « In pago Carnoteno, passio sancti Emani martyris. Et sanctorum Diocletiani et Florentii. » De Fidolo, ut supra. « Die decima sexta, sancti patris Theodori sanctificati, discipuli sancti Pachomii. » De eo cum magistro actum est xiv Maii.

XVI *Kal.* *Dei* 17.

In Tuscia, sancti Torpetis martyris. Hic magnus in officio Neronis Cæsaris primo fuit; sed postea pro fide Christi, jubente eodem, alapis cæditur, verberibus diutissime afficitur, ac bestiis devorandus traditur, sed minime læditur; tandem vero decollatione martyrium suum iii Kal. Maias complevit. Sed tamen ejus festivitas celebrius hic recolitur. Civitate Niveduno, sanctorum Eraclii, Pauli, Aquilini, cum aliis duobus.

NOTÆ.

A Codices puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Antuerp. Maj.* *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Addi possunt *Antuerp. Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Editio Ultraj.-Belg.* hoc solo a puritate deficientes, quod post *martyrium suum*, interserant, *jubente Silvio.*

VARIANTES LECTIONES.

Rosweyd. sic modice phrasim immutat: *Hic magnus in officio Neronis fuit cæsaris primum.* Herinien habet *primus fuit;* Antuerp.-Maj., *fuit primo;* Greven. et Molan. *primum fuit.* Rursus iidem Greven. et Molan. pro, *verberibus diutissime afficitur*, legunt *durissime.* Munerat. omisit particulam *ac*, ante *bestiis.* Antuerp. et Max.-Lubec. nimiam claritatem sectantur, dum scribunt *decollatione capitis.* III *Kal. Maias* legunt passim omnes, nescio cur Greven. et Molan. posuerint *Maii.* Rosweyd. transposuit, *complevit* III *Kal.* In Max.-Lubec. *crebrius*, pro *celebrius*, vitium est, qualibus passim ea editio redundat. Rosweyd pro *recolitur*, habet verbum simplex, *colitur*, ubi Pulsanen. pro *hic*, scripsit *hinc.* In Herinien. et Pulsanen. est *Vividuno*, pejus in Max.-Lubec. *Innedinio.* Cæteri omnes, ut in textu, *Niveduno.* Sic *Eraclii* in omnibus. *Paulini* pro *Pauli* in solo Molano.

OBSERVATIONES.

B Quam illustris est martyris *Torpetis* memoria, quam ejus cultus in Italia aliisque partibus celebris; tam incerta sunt Acta, quæ de ipso circumferuntur, a Papebrochio hac die discussa. In Auctariis de eo ex pluribus codicibus egimus XXIX Aprilis. Rabanus magnum ei elogium concinnavit XXIX. Martii, in quo, proprio, ni fallor, spiritu ductus, nescio quæ Acta præ oculis habuerit. In apographis Hieronymianis, nec XXIX Martii, nec XXIX Aprilis, nec hac, nec alia, quod sciam, die notus est. Neque Beda genuinus de *Torpete* usquam meminit, nec Florus, nec Wandalbertus: sic ut primus videatur ipsum in Fastis sacris collocasse auctor Romani parvi, quem studiose semper sequitur Ado. Hic porro elogium proprio marte composuit a Rabaniano plane diversum, atque adeo ex aliis Actis, non minus fortasse suspectis, excerptum. Adonis phrasim transumpsit Notkerus, pauculis de suo additis. Noster antiquum obtinens, solitæ suæ brevitati fusiorem Adonis narrationem eleganter aptavit; tam multa dicens, ut
C necesse non fuerit ea subinde inserere, quæ hodie in Romano moderno recitantur. De reliquo liceat lectorem ad Acta remittere. Qui breviori in tabula totius rei compendium quærit, adeat Tillemontium tomo II. pag. 497. Ad Acta itidem recurrendum est, ut de loco statuatur, siquidem satis tuto id fieri possit, cui attribuendi sint *Eraclius, Paulus* et *Aquilinus*, cum sociis duobus, vel pluribus nominatis, vel anonymis. Incertissima esse quæ de tota hac re, tum ab antiquis, tum a recentioribus, traduntur, clare ostendit Florentinii et Henschenii, in illius modi rebus sane perspicacissimorum, anceps plane conjectatio, quam ego dissolvere nullatenus præsumam. Classis illa ex Hieronymianis ab Usuardo verosimillime accepta est, aliter a Notkero expressa, a neutro integre distincta. Crediderim ambos simpliciter exscripsisse quæ in apographis suis qualibuscunque repererant, nihil sollicitos, quid de loco sive *Niveduno* sive *Siveduno;* quidve præterea de martyrum illorum numero posteri determinarent. Satis nobis esse debet, ex nostrorum codicum unanimi consensu, mentem Usuardi, seu claram, seu confusam, seu veram, seu falsam, fideliter recensuisse.

AUCTARIA.

CENTULEN.: « Apud Jerapolim, beati Papiæ episcopi, qui Joannis apostoli auditor, Policarpi autem condiscipulus et consodalis fuit. » De eo egimus cum Usuardo XXII Februarii. « In Thuscia, depositio corporis sancti Torpetis martyris. Civitate Niveduno, sanctorum Emilii, Pauli, Aquilini, cum aliis duobus. »

BRUXELLEN.: de Torpete sic habet: « In Tuscia, sancti Torpetis martyris. Hic fuit magnus in officio cæsaris Neronis, et a beato Anthonio presbytero baptizatus. Quem Nero imperator, cum sciret eum esse Christianum, verberibus affectum, bestiis devorandum tradi mandavit, et cum ab illis non læderetur, jussit eum decollari. Cum quo etiam quidam consiliarius Neronis, Evellius nomine, eo quod per ipsum Christo crediderit, decollatus est. » Interpolationes ex Adone acceptæ sunt.

HAGENOYEN., in Torpete ferme purus, addit secundo loco: « Apud insulam Chyum, sancti Ysidori martyris, in cujus basilica exstat puteus, in quo, ut fertur, est conjectus, a quo infirmi sæpius potati sanantur. » Hæc ex præcedenti die perperam huc translata sunt. Sequitur: « Civitate Nyveduno, passio sanctorum, » etc.

MATRIC.-CARTUS. ULTAJECT.: « Torpetis martyris in Tuscia. Heradii, Pauli, et Aquilini. »

ALTEMPS « Eodem die sanctæ Frainichildis, matris sanctæ Austrebertæ virginis. » Videatur Vita Austrebertæ filiæ, X Februarii, cap. I.

FLORENTIN.: « Eodem die, translatio sancti Siri Ticinensis episcopi. » De ea agetur ad diem ejus natalem IX Decembris. Tum CODEX STROZZIAN. solus. « Translatio sancti Bernardi (voluit dicere « Bernardini, ») Ordinis Minorum. » In Prætermissis remittitur ad diem natalem XX Maii.

LUXOVIEN. « Civitate Niveduno, sanctorum Eradii, Pauli, Aquilini, cum aliis duobus. Ipso die, depositio sancti Liberii episcopi. » Vide infra.

MONTIS SANCTI. « Eodem die, corpora sanctorum Amati, Romarici, Adelfii, de monte hoc feruntur ad aulam. » Vide elenchum Prætermissorum.

EDITIO LUBECO-COL. « Post primo fuit, » cum BRUXELLENSI interserit: « Et a beato Antonio presbytero baptizatus, sed postea pro fide Christi, » etc. « Tandem vero decollatione capitis martyrium suum, jubente Silvio, tertio Kal. Maii, extra civitatem Pisanam complevit. Sed tamen ejus festivitas celebrius hic recolitur. Civitate Nividuno, sanctorum Eraclii, Pauli, Aquilini, cum aliis duobus, martyrum. » Mutatio est, sed non magna.

BELIN. In fine: « Eodem die, sancti Syri episcopi et confessoris. » Melius, opinor, superius relata est ejus corporis translatio. Diem natalem diximus IX
D Decembris recoli. Sequitur: « Eodem die, translatio sancti Bernardini Ordinis Minorum. » Vide supra.

GREVEN. « In Alexandria Victoris et Basilii, Primi, Pliberi, » Romanorum cum Alexandrinis conjunctio. Tum: « Romæ, natalis sanctorum Partini, Galliceri, Eponomi. » Vide in Actis vera nomina. « Item sanctorum Pauli, Peregrini, Martini, Adrionis, Basillæ. » Altera confusio. « Romæ, Liberii episcopi et confessoris. » Idem est qui primo loco hic vocatur « Pliberi, » et cum « Primo » conjungendus est, « martyr, » non confessor. Sequitur: « Benedicti confessoris, pastoris in Avinione. » Is est, opinor, qui celeberrimum pontem erexit, cujus Acta illustrata sunt XIV Aprilis. « Translatio sancti Ciri episcopi Papiensis et confessoris. Civitate Aquila, translatio sancti Bernardini confessoris, Ordinis Minorum. »

Molan. « Eodem die, sancti Syri episcopi et confessoris. Eodem die, translatio sancti Bernardini, Ordinis Minorum. Lauduno Clavato, translatio corporis sanctis Montani monachi. » Hæc annuntiatio tota etiam ponitur in posterioribus editionibus, ubi præterea additur : « Ipso die, Elnone, illatio trium virginum Coloniensium. » Remittitur in indice Prætermissorum ad festum Ursulanis omnibus virginibus commune xxi Octobris.

XV Kal. *Die* 18.

In Ægypto, sancti Dioscori lectoris, in quem præses multa et varia tormenta exercuit, ita ut ungues ejus effoderet et laminis ardentibus ejus latera inflammaret. sed cœlestis luminis fulgore territi ceciderunt ministri; novissime laminis ardentibus afflatus martyrium consummavit. Ipso die, sancti Felicis episcopi, qui apud Spellatensem urbem, sub Maximiano imperatore, palmam martyrii adeptus est.

NOTÆ.

Ex *Patren.*, *Hrinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerpien.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Item ex *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Danic.* et *Edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Vix ulla re. præterquam erratis scriptoriis notabilis est ; *egipto*, *sel*, *Dioschori*, *Diostori*, *Felicis*. *martirii* et hujusmodi aliis. Munerat. de Dioscoro scripsit *lectoris et martyris*. *Spelatensem* legit Pulsanen. Belin. *Spoletana n :* pejus Max.-Lubec. *Spelladensem*. Aliæ variationes patebunt in Auctariis.

OBSERVATIONES.

Dioscorum martyrem Ægyptium diserte annuntiant apographa Hieronymiana, in quibus, si Epternacense excipias, præter solitum additur, quod *multa passus sit*. Romanum parvum, pro sua brevitate, solum nomen et martyrii locum indicat. Porro multa illa et atrocissima tormenta, quibus dire cruciatus est, paucis sed eleganter enumeravit Martyrologus Viennensis, ex aliquo antiquiori sua accipiens, sed quis ille antiquior sit, an forte olim Acta exstiterint, neque Henschenius, neque alius quispiam hactenus invenit. Petrus Equilinus elogia Adoniana passim describit, cujus hic textum integrum et immutatum, in laterculum suum etiam transtulere Usuardus æque ac Notkerus. Wandalbertus solum ipsum hac die celebrat his verbis : *Quintam cum decima martyr Dioscorus implet.* Sed quid de *Felice episcopo Spellatensi?* Hoc certum observo, Martyrographis omnibus, Usuardo antiquioribus et ipsi coævis, esse prorsus incognitum. Nam quod in codice Adoniano Leodiensi ms. sancti Laurentii, *Felicis* memoria inserta sit, patet manifestum esse additamentum ex Usuardo a recentiori aliquo descriptore adjectum. Sola igitur Usuardi auctoritate niti videtur quidquid de hoc sancto episcopo et martyre, a Petro de Natalibus aliisque traditum est Ast unde ea Noster acceperit, fateor me nullatenus posse conjicere; neque enim de Actorum sinceritate, aut antiquitate nec de episcopali sede, una est scriptorum sententia. Et quidem Baronius, forte Belino nimium confisus, *Spellatæ* putavit substituendum esse *Spoletum*. Alii in Dalmatiam, alii in Hispaniam retrahere conantur. Mirum adeo litigari de uno Felice, cum Acta nostra primis quinque mensibus fere centum synonymos referant. Ne multis morer, curiosum lectorem remitto ad Henschenii commentarium, quam proxime ad veritatem, vel saltem verisimilitudine m accedentem, nisi quid probet Tillemontii objectio tomo V, pag. 433. Ad nos quod proprie attinet, Usuardi textum indubitatum faciunt, non solum codices quatuordecim ab Henschenio appellati, sed quotquot in hujus operis decursu integros citavimus, cum typis editos, tum manu exaratos.

AUCTARIA.

Rosweyd. textui puro superaddit : « Eodem die translatio Elgivæ. » Hac die in Actis recolitur ejus memoria.

Antuerp.-Maj. Etiam in fine : « Eodem die, translatio sanctæ Mildredæ, dilectæ Deo virginis. » In Prætermissis remittitur ad diem natalem xiii Julii. Facta translatio indicatur anno mxxx.

Centulen. Dioscori elogium prætermisit. In Felice, plane Usuardinus est.

Bruxellen., in Dioscoro satis purus, sic pergit : « In Alexandria, sanctorum presbyterorum Parthonii et Serapionis. » Melius scripsisset « Potamonis, » cum variis sociis, de quibus Acta ex Hieronymianis. Sequitur : « Apud Spoletensem urbem, sancti Felicis episcopi, qui sub Maximiano imperatore martyrii palmam adeptus est. Item Medardi episcopi. Item Eugeniæ virginis. » Citat hunc codicem Henschenius, et Eugeniam istam prætermittit. De Medardo non loquitur hodie, sed die sequenti, ut vide in Prætermissis Nota est Medardi festivitas viii Junii.

Hagenoyen. incipit : « Job prophetæ, qui regnavit in civitate Bosra, et in primo valde erat locuplex, et ornatus filiis filiabusque, fratribus et amicis. Qui in prosperitate valde timuit Dominum, et pro delictis filiorum et filiarum suarum semper Dominum deprecabatur, ut illos a peccato custodiret. Quem Satan a Domino petiit ad tentandum, putans se servum Dei Job beatum paupertate et tribulatione carnis posse dejicere. Sed Dominus cum eo aliud facere intendebat, et ideo illum tentationi Satanæ subjiciebat. Dominus enim eum aliis voluit ponere in exemplum. Et in divitiis semper ille Deum timuit, et nunc in paupertate illum probare voluit, si fidelis permaneret. Et quia fidelis perstitit in tribulatione et paupertate, ideo penituit Dominum mali quod sibi fecerat, et reddidit omnia ei duplicia. Et postea Dynam, filiam Jacob patriarchæ, accepit, et genuit ex ea filios et filias, et vidit filios suos et filios filiorum suorum usque in tertiam et quartam generationem. Hujus festum sexto Idus Maii recolitur. » Quam fidem prædicta mereantur, lectoris judicium esto. Sequitur : « Eodem die, sancti Felicis episcopi et martyris, qui apud Spellatensem urbem sub Maximiano imperatore est adeptus palmam martyrii. In Britannia, sancti Yvonis confessoris, et etiam magni Juristæ. Item, Carencii episcopi et confessoris. » Hunc in Prætermissis nominat Henschenius, de priori iterum tacet. « Eodem die, depositio sancti Adulfi Cameracensis episcopi et confessoris. » Nec de hoc in Prætermissis fit mentio. Colitur die sequenti.

Aquicinct. pro *Spellatensem*, habet, *Spolitanensem*. Et in fine addit : « Atrebate, depositio Hadulphi episcopi. »

Matric.-Carthus.-Ultraject. « Dioscori martyris et lectoris. Felicis episcopi et martyris. Bernardini confessoris. » In margine autem cum asterisco, « alias Bernardi eremitæ. »

In Vatican. signato num. 5940, deest *Felicis*, quod mirum est. Adjicitur autem : « In Alexandrina, sancti Pontamionis presbyteri. »

Strozzian. Primo loco : « Apud Camerinum, san-

cti Venantii martyris, cum mille quingentis sexaginta quinque sociis martyribus. »

Caudiacensis Prioratus : « Arvernis monasterio Magni loci, sanctorum Cassii et Victorini martyrum. » Referuntur inter Prætermissos die sequenti. Vide etiam xv Maii.

Editio-Lubeco.-Col. : « Romæ, sancti Joannis episcopi et martyris. » Remittitur ad xxvii maii. « Eodem die, sancti Erici regis Suenorum (quidni Suecorum) et martyris. »

Greven.: « Sophoniæ prophetæ. » Remittitur ad iii Decembris. « Romæ, sancti Joannis episcopi et martyris. » De quo jam diximus : « Constantinopoli, Dativi, Luciosi, Martiniani. In Alexandria, Partomii, et Serapionis presbyterorum. » Videantur Acta. « Erici regis Sueciæ et martyris. Venantii martyris, qui pro fide Christi sub Decio fustibus cæsus in carcere reclusus, ab angelo confortatus ; deinde leonibus expositus, sed nihil læsus, suspenditur, deorsum habens caput, vertici igne supposito. Novissime vero capitis obtruncatione triumphat. Marci episcopi et martyris. » An Evangelistæ, an alterius ? Vide in Prætermissis. « Item, sanctorum Honestasii, Maximii, Hermon. » Corrupta fere et mutata nomina, de quibus in Actis. « In Hibernia, Saran confessoris. » Vide Elenchum Prætermissorum.

Molan. Litteris parvis : « Erici regis Suetiæ et martyris. Juxta monasterium, quod Maricolus dicitur, sancti Quinberti confessoris, qui innumeris miraculis, diebus nostris claruit. » Sic prima editio, sed posteriores paulo distinctius : «In Suetia, civitate Upsalensi, sancti Erici regis et martyris. In civitate Camerina, sancti Venantii martyris sub Decio. Qui flagris, carcere, facibusque superatis, ac leonibus mansuefactis, obtruncatus Deo spiritum reddidit. Apud Quercetum, eodem die, sancti Quiniberti confessoris. Die decima octava, sancti hiero-martyris Theodoti Ancyrani, et cum eo virginum septem. » Vide in Actis singularum virg. nomina, atque omnium vitam Græce et Latine ibi editam.

XIV Kal. *Die* 19.

Romæ via Appia, natale sanctorum Caloceri et Parthenii eunuchorum, quorum prior cum esset præpositus cubiculi imperatoris Decii, alter primicerius, nolentes sacrificare idolis, ab eodem occisi sunt. Item Romæ, sanctæ Potentianæ virginis, quæ post innumeros agones, post multorum martyrum venerabiliter exhibitas sepulturas, post omnes facultates suas pauperibus pro Christo erogatas, tandem de terris ad cœlos migravit. Eodem ipso die, beati Pudentis patris supradictæ virginis, qui ab apostolis Christo in baptismo vestitus, innocentem tunicam usque ad coronam vitæ immaculatæ custodivit et servavit.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.*, et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Caloceri* cum Praten.,Tornacen.et Greven. In Herinien. est *Calocerii*.Et in Antuerp.,Max.-Lubec. et Molan. *Calocerii et Parthemii.* Greven. et Molan. in nonnullis a puritate deficiunt. Primum, pro *occisi sunt*, legunt *interfecti sunt*. Deinde, ut omnia conjungam, ubi alii habent *Christo in baptismo vestitus*. ipsi ponunt, *Christo investitus baptismo*. Demum ab utroque in fine omittitur, *et servavit*, quod etiam deest in Antuerp.,Max.-Lubec., et aliis codicibus. Codex Praten. solus legit, *de terra ad cœlos*, cæteri *de terris*, ut Ado præiverat, et nos mutandum censuimus. Errata scriptoria negligo.

OBSERVATIONES.

Qui Adonem præ oculis habuerit, hic iterum facillime intelliget, unde totum hujus diei textum hauserit Usuardus,nam alterum cum altero conferenti perspicuum fiet, solam Adonianam phrasim paulo contractiorem a Nostro repræsentari. Prima annuntiatio ex Hieronymianis primitus profluit, et quidem, quod rarissimum est, ac proinde valde suspectum, totum Adonis elogium in Lucensi codice legitur, ultimis duntaxat verbis, *et requiescunt in cimiterio juxta viam Appiam*, brevius ab Adone ad principium transpositis. Brevior est et melior Epternacensis lectio. Meminit eorumdem martyrum, solita sua methodo, Romanum parvum : *Et Caloceri et Parthenii eunuchorum.* Rabani phrasis ab Adoniana non multum differt ; utrum secutus fuerit Notkerus, non satis liquet, Florus paulo compendiosior est. Ad xi Februarii observavimus *Calocerum* et *Parthenium* eo die a Beda, Rabano et Wandelberto consignari, quibus addi potest Notkerus, illos denuo repetens xviii Aprilis, ex Hieronymianis procul dubio ibi acceptos. Eosdem ipsos esse qui variis illis diebus recoluntur, ut sæpe alibi in eo Martyrologio factum ostendimus, censet Papebrochius, Actorum veritatem salvare conatus, dempto principio et fine ; aliis nec ipsum reliquum corpus admittentibus, ut vide apud Tillemontium, tom. V,pag. 617. Unum est in quo Magistri mei diligentiam desidero, nempe quod vetustissimi Kalendarii Bucheriani locum neglexerit, in quo disertissime legitur xiv *Kal. Jun. Parthimi et Caloceri, in Callisti Diocletiano* ix *et Maximiano* vi, 1 *Coss.*: hoc est anno cccιv annis plusquam quinquaginta post Decii mortem. Vidit subinde decretoriam illam auctoritatem Papebrochius, unde in agglutinata chartula manu sua adscripsit, verba illa intelligenda esse de translatione, eo anno cccιv in locum tutiorem facta. Aliam viam ingreditur Florentinius, existimans binos synonymos alios statuendos, qui sub Diocletiano et Maximiano martyrium fecerit, ab illis, quos Acta hodierna, et Martyrologia nostra, *uxoris Decii eunuchos*, et sub Decio passos, Clarissime testantur. Hic ego judicium tantisper suspendo ; eligat lector quod magis probabile videbitur.

Potentianam virginem memorat Beda, memorat item Romanum parvum, et sic ambo enuntiant. Rabanus et Notkerus præferunt *Pudentianæ* ; Ado sub disjunctione utrumque nomen expressit, quemadmodum et in Actis majores nostri : ast Usuardini codices *Potentianam* constanter appellant. Rabani elogium ab Adoniano diversum est, tametsi utrumque ex iisdem Actis acceptum ess manifestum sit. Noster selecta Adonis verba mututatus est,Notkerus omnia transcripsit, in cujus textu nescio cur desit annuntiatio altera *de Pudente*, virginis patre. Ea in Romano parvo, ac proinde in Adone, secundo loco refertur,sed Usuardo libuit *Calocerum* et *Parthenium* in laterculi fronte collocare. De cætero etiam *Pudentis* encomium, ut supra insinuavit, ex Adonis verbis contextum est. Habes Usuardum. Quærere poterit lector an et veritatem habeat ? De *Potentianæ* vel *Pudentianæ* celeberrimo cultu, dubitandum omnino non est, cum ex antiquissimis monumentis ecclesiasticis, etiam Frontonis Kalendario, planissime constet. Sunt qui *Pudentem* non tam facile recipiant, quos inter Castellanus in Martyrologio universali.In Actis eruderandis explicandisque egregie laboravit Papebrochius, sibi persuadens, demptis nonnullis,aliis mutatis, sejunctisque a farina furfu-

ribus, historiam Pastori, tanquam testi oculato, tribui posse. At tam multa in iis reprehendit Tillemontius tomo II. a pag. 615, ut prudens dubium ingerat, verene auctoris illius sint, cui passim adscribuntur. Solam Pudentianam cecinit Wandalbertus :

A

Bis septena, Pudentiana virgine claret.

AUCTARIA.

Pulsanen., in sola secunda annuntiatione purus, in primo omittit omnia post *eunuchorum*; in tertia, post *virginis*.

Rosweyd. in fine adjicit. « Item in Britannia civitate Canthia, Dunstani archiepiscopi sancti. »

Antuerp.-Maj. Etiam in fine : « Eodem die, transitus beati Dunstani archiepiscopi et confessoris. »

Munerat. : « Eodem die, festum sancti Petri Cœlestini papæ et confessoris. In Britannia minori, Trecorensi Diœcesi, sancti Yvonis presbyteri et confessoris. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen., Danic. et Editio-Ultraj.-Belg. incipiunt a Potentiana, ubi puri sunt. Sequitur de Pudente, ubi ex Adone inseritur, « discipuli Pauli. » In alia annuntiatione ex eodem additur, « eunuchorum uxoris Decii. » In fine autem subdunt : « Eodem die, natale sancti Adulphi confessoris, episcopi Cameracensis. »

Centulen. : Romæ, natalis sanctæ Potentianæ virginis. Ipso die, beatissimi Pudentis, patris prænominatæ virginis. Item Romæ, sanctorum Calocerii et Partenii, eunuchorum uxoris Decii imperatoris. Cœnobio Blandunio, festivitas sancti Bertulfi confessoris et monachi. » Vide v Februarii.

B

Bruxellen. in Potentiana et Pudente interpolatus, in Calocero et Parthenio purior, subdit : « Et depositio sancti Dunstani Anglorum archiepiscopi. Eodem die, depositio beati Hildeberti seu Emeberti Cameracensis episcopi, beatæ Gudilæ patronæ nostræ fratris germani. Qui Vindiciano, mediante sancto Autberto, in Cameracensi episcopatu successit. » Refertur inter Prætermissos die sequenti. De eo actum xv Januarii. « Item sancti Yvonis confessoris. Qui primum in parlamento regni Franciæ advocatus pauperum, et postea episcopus Carnotensis fuit. » Hic colitur die sequenti. « Romæ, sancti Petri confessoris. Qui cum esset papa Cœlestinus V, summi pontificatus honori et oneri libere cessit. Et de alta Petri sede descendens Cœlestinus, ut cœlestem sedem conscenderet, ad pedes Cardinalium, quibus præfuerat, humiliter Petrus prosternitur. O gloriosum virum ! qui nullius per exemplum, papatum, quo nihil mirabilius in terris, ut Christo serviret quietius, sponte reliquit. »

C

Hagenoyen., in textu interpolatus, in fine subdit : « Treveris, Cyrilli episcopi et confessoris. »

Aquicinct. de Dunstano fere eadem habet. Vide infra, posteriores molani editiones.

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Caloceri et Parthenii fratrum martyrum. Potentianæ virginis. Ivonis confessoris Dunstani archiepiscopi. »

Bigotian., signus P 5, qui fuit Patrum Cœlestinorum. « Item natalis beati Petri P. N. de Murrone, confessoris, quondam papæ Cælestini »

In Vatican. num. 59, deest. « Pudentis. »

Altemps. « Turribus Sardiniæ sancti Crescentiani martyris. »

D

Strozzian. 1 loco, alii ultimo. « In provincia Tusciæ [diceret « Latii, » vel saltem « Campaniæ » late sumptæ] apud civitatem Ferrentinam, depositio sancti Petri papæ et confessoris, olim Cœlestini, qui dicitur de Murona « [potius legendum « Cœlestini papæ...olim Petri »] fundatoris Ordinis Cœlestinorum, qui multorum cœnobiorum fundator, innumerabilium pater exstitit monachorum, multisque miraculis et virtutibus claruit. Natus vero fuit anno Domini 1216, vixit seculariter annis 17, fuit in pœnitentia annis 34, assumptus fuit ad papatum anno Domini 1296 [imo 1294], requievit anno Domini 1216, vixit annos 81. Canonizatus fuit per papam Clementem anno Domini 1306 [imo 1312]. Ipso die Florentiæ, transitus B. Æmilianæ de Circulis, quæ sepulta est in loco fratrum Minorum de Florentia, anno Domini 1246, virtutibus et miraculis claruit coruscando. Lucæ, depositio S. Theodori episcopi, qui sepultus est in basilica sancti Donati, in qua dudum ille præsul exstiterat mirifice regendo. »

Editio Lubeco-Col. In Potentiana et Pudente interpolata, subdit : « Treveris, sancti Cyrilli episcopi et confessoris. » Tum de Calocero, etc., ut codd. supra. Sequitur : « Ipso die, depositio sancti Dunstani Anglorum episcopi et confessoris. Item memoria dispositionis sancti Ivonis presbyteri et confessoris; et canonizatio ejusdem, quæ anno Domini 1347 a D. papa Clemente VI facta est. Et sancti Petri Cœlestini confessoris, a quo Ordo Cœlestinorum dicitur. »

Belin. in Pudente mutilus, in fine adjicit : « Eodem die, sancti Petri Cœlestini de Marono, qui quoniam renuntiavit summo pontificatui, canonizatus exstitit ab Ecclesia, tantum pro simplici confessore. » In Parisiensi editione adjicitur : « Turribus Sardiniæ natale, sancti Crestiani martyris. »

Greven. : « Apud Alexandriam, sancti Joannis martyris, qui tempore Maximiani, ducis functus officio, cum Christianos persequeretur, cœlitus, instar Pauli admonitus, conversus est. Postea pro fide Christi equuleo laceratus, facie conciditur, plumbatis cæditur, camino ignis includitur, ad ultimum vero capite plexus, victor migravit. » Vide Acta. « Urbani papæ ei confessoris. Vide Prætermissos. De Cyrillo, ut supra. « Petri confessoris, qui Cœlestinus papa quintus. Hunc ob vitæ sanctitatem Cardinales, cum jam sedes Apostolica biennio vacasset, elegerunt. Sed ipse soli Deo vacare cupiens, post quinque menses sarcinam deposuit, et seipso semper melior factus, quievit in pace. Dunstani archiepiscopi Cantuariensis et confessoris, qui in adolescentia habitum monachi suspiciens, vita et signis admirabilis habitus est, totiusque Angliæ primas effectus, anno Domini 988, beato fine quievit. Adulphi episcopi Cameracensis et confessoris. In Britannia minori, diœcesi Trecorensi, depositio sancti Yvonis presbyteri et confessoris, utriusque juris doctoris et advocati pauperum : ejusdemque canonizatio facta anno Domini 1347. Item beati Alchini, » puto « Alcuini. » Forte ex Rabano.

Molan. « Eodem die, sancti Petri Cœlestini de Morono, qui quoniam renuntiavit summo pontificatui canonizatus exstitit ab Ecclesia tantum pro simplici confessore. Eodem die, sancti Cyrilli episcopi Treberensis. In Britannia minori Trecorensi diœcesi, sancti Ivonis presbyteri et confessoris, qui pro Christi amore causas pupillorum, viduarum ac pauperum defendere non desistebat. Eodem die, depositio sancti Dunstani Anglorum archiepiscopi. Nobiliaco monasterio, depositio sancti Hadulphi episcopi et confessoris, apud Atrebatum in ecclesia sancti Vedasti quiescentis. » Typis minoribus : « Depositio Domini Alchuini. » Editiones aliæ de Petro Cœlestino, Hadulpho et Ivone, eadem quæ in priori. Sequitur : « Civitate Doroberna, sancti Dunstani archiepiscopi, qui famosum monasterium Glasconiense fabricavit, multorum aliorum existens fundator cœnobiorum. Ad cujus Sarcophagum crebro manifestatur, qualis nunc meriti maneat in cœlis. » De Cyrillo, ut supra. « Die decima nona, sancti hieromartyris Patritii Prusæ et sociorum ejus. » Vide in Prætermissis, ubi dicitur de iis actum 28 Aprilis. De Alcuino, ut supra.

XIII *Kal.* *Die* 20.

Romæ via Salaria, natalis sanctæ Basillæ virginis et martyris, quæ cum esset ex regio genere et haberet sponsum illustrissimum, accusata ab eodem quod esset Christiana, decretum est a Galieno Augusto, ut aut sponsum reciperet, aut gladio interiret. Conventa de hoc, et renuens assensum præbere, gladio transverberata est. In Galliis civitate Nemauso, sancti Baudelii martyris, qui comprehensus, cum sacrificare nollet, et in fide Christi immobilis inter verbera et tormenta persisteret, martyrii palmam pretiosa morte percepit. Bituricas, beati Austregisilii episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Præter sphalmata librariorum nihil magnopere notandum præbent, ut *Femauso*, *Baudelii*, *Austregisilli*, *martirii*, etc. *Galieni* hic scribunt codices omnes, excepto Pratensi, cum quo legere malim *Gallieni*, sed torrentem sequor. Grevenus syntaxim A vitiat, dum scribit *accusata est*. Antuerp.-Maj. pro, *sponsum reciperet*, ponit, *perciperet*. Greven. et Molan. pro, *morte percepit*, substituunt, *suscepit*. Rosweyd. pro *Bituricas*, *Bituricis*.

OBSERVATIONES.

Basillam virginem et martyrem clare hodie consignat Romanum parvum; nec dubium est quin eadem ipsa in apographis Hieronymianis exstet, quidquid corrupto nomine deformata videatur et sociabus immixta. Ado soli ipsi præclarum aptavit elogium, a Notkero transumptum, a Nostro eleganter contractum Utinam satis cum veritate conveniens! Sumpta sunt, quæ hic narrantur, ex famosis Actis, vel potius ex pio dramate, nescio a quo pridem exornato, in honorem sanctæ Eugeniæ, unde et Sanctis aliis elogia aptata sunt Videat lector Papebrochii dissertationem hoc die, et quæ ei rursus disputanda fuere in responsionibus ad art. 16, a num. 91. At quidquid sit de speciosis istis fictionibus, maneat indubitatus sanctæ *Basillæ* vel *Basilissæ* cultus ex Hieronymianis apographis et Martyrologis nostris abunde comprobatus. His adde vetustissimam ejus memoriam in Indiculo Bucheriano, ubi non semel *cæmeterii Basillæ* fit mentio, et verosimiliter B *Basillæ* hujus, ut condistinctæ ab alia, quæ in præfato Indiculo ponitur, x. *Kal. Octob. Basillæ, Salaria vetere*, *Diocletiano* IX, *et Maximiano* VIII. *Coss.* quamque Florentinius et Papebrochius eam esse putant, quæ in Hieronymianis refertur XI Junii, ut apud utrumque eo die videre est.

Baudelius Romano parvo ignotus, ab Adone ex Hieronymianis acceptus est, in quibus *Saudeli*, *Haudeli*, aliisque depravationibus mancus refertur. Totum rursus elogium Adonianum est, in Notkeri Martyrologium translatum et pauculis auctum, ab Usuardo compendiosius redditum. Acceptum est ex vetustioribus Actis ab Henschenio editis et illustratis, quæ ipsa non maximi meriti esse agnoscit, licet Aurelianensibus apocryphis ea longe præferat. Certiorem sancti martyris notitiam præbent, quæ ex Gregorio Turonensi in appendice Actorum referuntur, et cum Martyrologiis nostris antiquissimu n Baudelii cultum plane evincunt. Quanti prædicta Acta faciat Tillemontius, invenies tomo IV, a pag. 724. ubi post Henschenium nonnulla curiose explicat de uno an gemino Baudelio, de martyrii tempore, translationibus, aliisque ad institutum hoc nostrum non spectantibus. Interum binas jam dictas annuntiationes sic Wandalbertus nitide expressit:

> Cum dena ternam retinet fulcitque Basilla
> Baudeliusque simul trabeatus sanguine vernat.

De *Austregisilio* non meminit Ado, nec eo antiquiores. Notkerus suis Fastis eum inseruit De Usuardo dubitari nequit, in codicum fere omnium unanimi consensione. Recte censuit Florentinius Austregisilum ad Hieronymiana non pertinere, tametsi in Lucensi suo apographo exprimeretur. Cum enim codex ille ex Gallia, et, ut observat Clar. Castellanus, ex cœnobio sancti Wandregisili, Lucam olim deportatus fuerit, nihil mirum, si ab aliquo fortasse monacho, Austregisili nomen adjectum subinde fuerit, quod in apographis aliis desideratur. Vide quæ de eo diligenter collegit, et digessit Henschenius. Item Acta Benedict. Sæculo 2, a pag. 95.

NOTÆ.

PULSANEN. Sic incipit: « Romæ, temporibus Adriani imperatoris, passio beatorum martyrum Heustasii [Eustachii] cognomento Placide [Placidi] et uxoris ejus Theophystis, cum filiis Agapito et Theophsto, quorum miri actus leguntur. » Remittitur ad solemne festum XX Septembris. Sequitur de Basilla et Baudelio, sed truncatis plane elogiis. De Austregisilo nihil in eo codice legitur.

ANTUERP-MAX.-LUBEC., ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. Ferme puri sunt, in eo solum auctiores, quod ex Adone textui inserant, « conventa de hoc, respondit regem regum se sponsum habere, et gladio, etc. » MAX. LUBEC., aliis defectuosior, in fine Austregisilum omisit.

CENTULEN.: « Romæ, sanctæ Basillæ virginis, quæ ex regio genere per beatam Eugeniam conversa, sponsum ditissimum atque potentissimum respuit, cervicem gladio pro Christi amore subjecit. Civitate Nemauso, sancti Baudelii martyris. Bituricas, etc. » recte.

BRUXELLEN. sic orditur: « In Africa, natale sanctarum virginum Victoriæ et Marcellosæ. » Sequitur de Basilla et Baudelio satis pure. Tum: « Et sancti Mucii, qui passus est a Judæis, quem ob filii Dei confessionem, funium vinculis extensum, tantis corpus vulneribus affecerant, ut membra vermibus pascerentur, sed in iis omnibus ipse invictus Deo spiritum reddidit. » In Actis ponitur die sequenti. C « Item Edelberti martyris [Voluit dicere Ethelberti regis Anglorum Orientalium.] Eodem die, apud Bituricas, sancti Austregisili episcopi et confessoris. Et sancti Bernardini confessoris, de Ordine fratrum Minorum. Quem Nicolaus V papa canonizavit. »

HAGENOYNE., in textu modice interpolatus, penultimo loco interjicit: « Item Cœlestini confessoris. » Non alius hic esse potest a Cœlestino V papa, de quo heri.

VICTORIN. et REG. SUEC. signatus num. 130: « Eodem die, sancti Eustasii [Eustachii] cum uxore et filiis » Jam diximus coli XX Septembris.

REGINÆ SUECIÆ, qui fuit principis Ursini Rosenberg « In civitate Aquilæ, sancti Bernardini, de Ordine Minorum. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. « Basillæ virginis et

martyris. Saturninæ virginis. » In Actis habet socias. « Cononis martyris cum Filio. » De quo multa Rabanus hac die, sed remittitur ad XXIX Maii. « Baudelii martyris. Austregisili episcopi. »

BEG. SUEC. signatus num. 428 : « Flaviacensi monasterio, translatio sancti Geremari confessoris. » Remittitur ad diem natalem XXIV Septembris.

IN VATICAN. num. 5949 deest Austregisili. Adjicitur autem primo loco : « Romæ, natalis sancti Eustasii, qui tempore Trajani imperatoris, cum uxore et filiis martyrio coronatus est. »

FLORENTIN. primo vel ultimo loco : « Natale sancti Bernardini Senensis confessoris, ordinis Minorum, vita, doctrina et verbi Dei prædicatione præclari. Obiit Aquilæ, ubi et requiescit in ecclesia suo sibi nomine dedicata. Qui totam Italiam suo illustravit verbo et exemplo. Item, apud Sconiam [Iconium] provinciam Hysariæ, sancti Nonis [Cononis] cum filio suo, qui sub Maximiano [Medic. Domitiano] comite pro Christo passi sunt. Sancti Eustachii martyris cum sociis ejus. » Vide supra.

BURDEGALEN. : « Andegavis, translatio corporis sancti Lucinii episcopi et confessoris. » Colitur XIII Februarii.

ABDINGHOFFEN. : « Et sanctæ Saturninæ virginis et martyris. »

EDITIO LUBECO-COL. in Basilla et Baudelio interpolatæ, in Austregisilo pura, sic addit : « Civitate Aquila, natale beati Bernardini confessoris, ordinis Minorum. In Anglia, sancti Athelberti regis et martyris. Ipso die, sanctæ Saturninæ virginis et martyris. »

BELIN. in Basilla convenit cum ANTUERP., etc., supra citatis. Tum : « Papiæ, sancti Theodori episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Eustachii martyris cum sociis ejus. In Galliis civitate Nemauso, sancti Baudeli martyris. Bituricas, beati Aistrigilli episcopi et martyris. Eodem die, sancti Bernardini de Senis confessoris, ordinis Minorum, in civitate Aquilana quiescentis, qui totam Italiam suo illustravit verbo et exemplo. »

GREVEN. : « Athelberti regis Angliæ et martyris. Item sanctorum Marcelli, Victoriæ [lege *Marcelianæ*]. Secundum quosdam hic Cononis martyris et filii ejus, qui infra III Kal. Junii ponuntur. Item juxta Catalogum sanctorum, hic passio sancti Eustachii et sociorum ejus, qui infra IV Nonas Novembris ponuntur. Depositio sanctorum Vellesi et Faustini episcoporum. Papiæ, sancti Theodori episcopi et confessoris. In Aquila civitate Aprucii, depositio sancti Bernardini de Senis, presbyteri et confessoris ordinis Minorum. Cujus a puero sincerissima conversatio, non parvam intuentibus attulit admirationem. Ingressus enim præfatum ordinem, prædicationibus et scriptis ferventissimis, innumeras Christo lucratus animas, quievit in pace circa annum Domini MCCCXLIII, imo XLIV. Saturninæ virginis et martyris. »

MOLAN. : « In Blandinio, translatio corporum sanctorum Guduualdi, Berthulphi, cum reliquiis sanctæ virginis Amelbergæ. » Vide in Prætermissis dies singulis proprios, ad quos remittuntur. « Papiæ, sancti Theodori episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Eustachii martyris cum sociis suis. » De Bernardino refert verba BELINI : « Treveris in monasterio, quod vulgariter Horreum nuncupatur, Basilissæ virginis. » Vide elenchum Prætermissorum. In editionibus aliis de Theodoro et Bernardino, ut in prima. Sequitur : « Treveris, sancti Maximini martyris, primi hujus nominis Trevirensis episcopi. » Consule Prætermissos. Tum : « Et in monasterio, quod vulgariter Horreum nuncupatur, Basilissæ virginis. Herefordiæ, sancti Athelberti regis Angliæ orientalis et martyris. Die vigesima, sancti martyris Thalalæi. » Vide socios in Actis. « In Blandinio translatio, » etc., ut supra.

XII *Kal.* *Die* 21.

In Mauritania Cæsariensi, natalis sanctorum Timothei, Polii et Eutichii diaconi, qui apud præfatam regionem verbum Domini disseminantes, pariter coronari meruerunt. Item apud Cæsaream Cappadociæ, natalis sanctorum Polyeucti, Victorii et Donati. Cordubæ, Secundini [a] martyris.

NOTÆ.

Textus est in *Praten.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerpien.* et *Max.-Lubec.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item in *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*. *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Edit. Ultraj.-Belg.*

[a] S. Secundinus lituram occupat in codice. Quis olim aut quæ ejus loco fuit ? Nullo tamen scripturarum discrimine. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Hic rursus amanuensium oscitantiæ tribuenda sunt plurima. Hæc pauca delibo. *Mauricania, Thimothei, Thymothei, Eutici, Euticii, Capadociæ, Capadotia, Poliveti, Polieveti, Polionati, Polmeti, Polioti. Poliocti*, etc. Notabilius est, quod codex Pulsan. profert, secutus Adonem, qui pro *diaconi*, legit *diaconum*. Habet præterea contra textum, *coronati sunt.* Demum aberrat, maxime in hac inepta constructione seu combinatione : *Item apud præfatam regyonem Cæsaream Cappadociæ*, etc. Antuerp.-Maj. pro *verbum Domini*, maluit ponere, *Domini verbum.*

OBSERVATIONES.

De toto hodierno textu, hoc unum dici potest, nulla de sanctis in eo enumeratis monumenta reperiri, præter ea, quæ in Martyrologiis exstant, adeo ut solo ferme nomine innotescant. Sic primam annuntiationem efformant plerique codices Hieronymiani : *In Mauritania, Timothei, Poli, Eutici diaconi*, incertum relinquentes, utri Mauritaniæ, *Tingitanæ* ne an *Cæsariensi* præfati martyres tribuendi sint. Dubitationem tollit Romanum parvum expresse indigitans : *In Mauritania Cæsariensi, Timothei, Poli*, ubi vides tertium socium desiderari. Reposuit illum Ado, texuitque satis vulgare elogium, quale in laterculo exhibetur, cum hoc solo ab Adone discrimine, quod ipse legat in numero multitudinis, *diaconorum*, Noster vero cum apographis Hieronymianis, qualemcunque dignitatem ad solum Eutychium restringere videatur. Utrum id studio, an casu fecerit Usuardus non examino, certe apud Notkerum Adoniana periodus intacta remansit, solum interjecta, sed perperam, voce *civitate*, ut recte olim observavit Henschenius. Tres nostros martyres uno versiculo celebrat Wandalbertus, alii duo ad hunc textum non pertinent :

Bis sena Polius, Euthychius atque Thimotheus.

Martyrum Cappadocum antesignani nomen varie efferunt codices fere omnes, tum vulgati, tum manuscripti, tum antiqui, tum recentiores, ut supra innuimus et in Actis etiam abunde exponitur. Hieronymiana apographa *Policuti* ferme nominant, Usuar-

dina sibi non constant. Ado, quique eum sequitur A Notkerus, melius, *Polyeucti* ; quam enuntiandi rationem in ea codicum dissonantia putavi præferendam. De cætero textus noster Adonianus est. Martyr ultimus *Secundinus* ex eorum, opinor, est numero, quos ex Hispania in Galliam attulit Usuardus, confusa notitia illic accepta. Nec sane quidquam Hispani suggerunt, unde de tempore martyrii distinctius statuatur. Nec ad Maurorum famosam illam persecutionem, sed ad longe antiquiorem Diocletianæam pertinere, verosimillime conjicit Henschenius, Actis, alisive monumentis certioribus destitutus. Sola proinde Usuardi auctoritate niti videtur *Secundini* commemoratio. Hic vero undecunque eum eruerit, primus est qui in sacris Fastis consignavit, tamque certo in hac parte de ejus lectione constat, quam certum est, reliqua omnia ex Adone desumpta.

AUCTARIA.

HERINIEN. purissimo textui subjicit : « Item sancti Romani monachi. » Ejus, opinor, qui die sequenti in Actis ponitur, et in codice Pratensi eodem die *Senonibus* tribuitur. Hinc conjectura est, peculiariter cultum Romanum in ea ecclesia vel cœnobio, cujus olim fuit Heriniensis codex.

ROSWEYD. in fine : « In Augia, Valentis episcopi et martyris, Januarii martyris. » Vide elenchum Prætermissorum et diem sequentem. Vide etiam quæ de Valente hoc die notavit Castellanus in Martyrologio universali.

CENTULEN.: « In Mauritania Cæsariensi, sanctorum Timotei, Polii et Euticii diaconi. Cæsarea Cappado- B ciæ, sanctorum Poliocti, Victoris et Donati. Antisiodori, sancti Valis presbyteri et confessoris. Cordubæ, sancti Secundini martyris. » De Vale, seu Valente, proxime diximus.

BRUXELLEN., in prima annuntiatione satis purus, sic pergit : « Et sancti Valentis episcopi et martyris. Apud Cæsaream Cappadociæ, natale sanctorum Polieucti, Victoris et Donati. Eodem die depositio Constantini Magni imperatoris, qui viam fidei et devotionis principibus reliquit, et quem Gregorius in Registro, et Ambrosius super psalmum decimum quartum, ac Isidorus in Chronicis, magni meriti apud Deum fuisse, ac vitam feliciter terminasse commemorat. Civitate Corduba, sancti Secundini martyris. Anthisiodori, depositio sancti Vitalis presbyteri. » Qui supra *Valis* dicitur.

HAGENOYEN. initio purus, secundo loco habet de Dioscoro martyre Ægyptio, quem cum Usuardo retulimus XVIII Maii. Sequitur de Cappadocibus et Se- C cundino, satis recte.

VICTORIN. in fine : « Qui, ut scribit beatus Cyprianus in libro de Lapsis, per ignem passionis martyrium consummaverunt. Apud Corsicam, sanctæ Juliæ, quæ crucis supplicio coronata est. Antissiodori, Helenæ virginis. » Sed hæc omnia pertinent ad textum diei sequentis.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Timothei, Polii, et Eutychii martyrum, Poliucti, Victorii et Donati. » Corrupta de more omnia.

REGINÆ SUEC. signatus num. 428 : « Ipso die, sancti Romani monachi, qui beato Benedicto monachilem habitum tradidit. » Patet indicari *Romanum Sublacensem*, qui ad XXVIII Februarii in Auctariis cum *Romano Jurensi* confusus est, quod perperam factum abunde in Actis ea die demonstratur. Censet porro Ferrarius, præfatum *Sublacensem*, eumdem esse cum hodierno Romano *Antissiodorensi* vel *Senonensi*, aut potius Fontisrogi At D qua id verosimilitudine circumferatur, videsis in Adnotatis Henschenianis ad insulsam rationem capite 1 Actorum hujus Romani, XXII Maii ; ut verbo diximus ad XXVIII Febr.

In VATICAN. num. 5949, deest *Secundini*.

ALTEMPS.: « Eodem die, Antissiodori, depositio sancti Vitalis, Vialis, vel Valentis, » ut supra.

STROZZIAN.: « Translatio beati Pauli martyris de Constantinopoli in civitate Venetiarum ad monasterium sancti Georgii majoris anno Dom. MCCXXII, indict. 2. » Remittitur ad VII Julii. « Eodem die, sanctorum Genesii, Theoponti et sanctæ Helenæ.» Priores duo veris suis nominibus referuntur III Januarii : Helena proprio die colitur XVIII Augusti, de qua vide ibi observationes.

REMENS SS. Timoth. et Apoll.: « Antissiodori, depositio sancti Valis presbyteri et confessoris. »

EDITIO LUBECO-COL. in textu satis pura, subdit : « Ipso die, beati Valentis episcopi et trium puerorum cum eo martyrum : qui primo pro Christo pedibus sunt vincti, deinde in equuleo levati, ac sæpius [torti,] finaliter gladio percussi, coronam martyrii adepti sunt. Trecas, sancti Maurilii confessoris. Antisiodori, beati Vallis presbyteri et confessoris.» Frequens nominis variatio.

BELIN. in textu, pro *Polii*, legit *Hippolyti*. Tum subdit : « Item translatio beati Pauli martyris de Constantinopoli in Venetias ad monasterium sancti Georgii majoris, anno Domini MCCXXII, indictione decima. Eodem die, sanctorum Genesi, Thopontii et sanctæ Helenæ. » Vide supra.

GREVEN.: « Valentis episcopi et cum eo trium puerorum ; qui primo pro Christo vincti, et in equuleo levati ac sæpius torti, tandem gladio percussi ad martyrii palmam pervenerunt. In Africa, natalis sanctorum Victi, Maurellæ, Quinti, Primuli, Salustii, Fortunati.» Vide socios alios duos in Actis. « Secundum quosdam hic, depositio Constantini imperatoris. Autisiodoro, beati Vallis presbyteri et confessoris. Trecas, sancti Maurilii confessoris. Valeriani presbyteri.» Vide quæ de eo dicuntur in Prætermissis. « Hospicii confessoris et viri Dei ; qui apud Nuceriam [Nicæam] inclusus, ferro ad carnem accinctus, virtute abstinentiæ insignis, simul etiam prophetiæ spiritu claruit.»

MOLAN. : « Natalis sanctæ Idabergæ virginis. » In Actis vocatur « *Itisberga*. Item translatio beati Pauli martyris e Constantinopoli in civitatem Venetias, » etc., ut BELINUS. « Eodem die, sanctorum Synesii, Theopontii,» etiam ut ibi : « Et sancti Valentis martyris et pontificis.» Sequitur minoribus typis : « Hospicii confessoris,» etc., ex GREVENO. Editiones aliæ sic habent : « Apud Ariam, natalis sanctæ Idabergæ virginis. In civitate Autisiodorensi, beati Vualis presbyteri et confessoris. In Lusitania, villa Miliana, passio sancti Maucii, a Judæis perempti.» Sequitur translatio Pauli, ut supra. « Eodem die, sanctorum Synesii et Theopontii. Et sancti Valentis martyris et pontificis :

Augia quem lætis decit per gaudia votis.

Die vigesima prima sanctorum magnorum regum et apostolis æqualium, Constantini et Helenes. » Tum litteris minoribus : « Qui Constantinus ecclesiam Dei maximis privilegiis honoravit, fidem dilatavit, templa construxit, et plenus operibus bonis in pace quievit. Libellos accusationum contra Episcopos sibi oblatos, convocatis episcopis incendit, dicens : vos dii estis, a vero Deo constituti, ite et inter vos causas vestras discutite. Apud Nicæam Galliæ sancti Hospitii confessoris et viri Dei, qui virtute abstinentiæ insignis, etiam prophetiæ spiritu claruit. In Anglia, depositio beati Godrici eremitæ et confessoris, cujus Actus clari exstant.» Vide de eo Henschenii commentarium et vitam a Galfrido coævo scriptam.

XI *Kal.* *Die* 22.

In Africa, natalis sanctorum Casti et Emilii, qui, ut scribit beatus Cyprianus in libro de Lapsis, per ignem passionis martyrium consummaverunt. Apud Corsicam, sanctæ Juliæ, quæ crucis supplicio coronata est. Antisiodoro, Helenæ virginis.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Molan. cæteris codicibus correctior, scribit *Emilii*, sed nos Usardinum scribendi modum ex mss. et impressis aliis petivimus. Dubium est legeritne Usuardus, *scribit*, an *scripsit*. In præterito habent Praten., Tornacen., Rosweyd. et Munerat. In præsenti. Herinien., Pulsan. Antuerp.-Maj., Greven, et Molan. Utrum præferas susdeque est; mihi placet Adonis lectio. Errat Munerat. dum pro *consummaverunt*, ponit *consummavit*; nec magis placet Greveni et Molani mutatio, qui substituunt *compleverunt*. Rursus male in Munerato est *Cortica*, in Greveno pro *Juliæ*, *Julianæ*; demum, Rosweyd., Greven. et Molan., *Helenæ* præfigunt titulum *sanctæ*.

OBSERVATIONES.

Florentinius totus est in numerandis, distinguendis, distribuendisque hujus diei martyribus, ex codicum Hieronymianorum ancipiti sententia. Non lubet mihi supra virum diligentissimum sapere. At quod nostri est instituti, noto, *Faustinum*, *Timotheum* et *Venustum* male ab ipso Bedæ tribui, quem purum ante non viderat; pejus Usuardo, qui a Molani Auctariis distat longissime. Hoc verum est, Bedam *Casti* et *Emili* meminisse, phrasi non multum ab Adoniana discrepante, quam Rabanus mutuatus est. Brevius eos indicat Romanum parvum. Ado Bedam, ut dixi, ferme sequitur, Adonem Notkerus. Usuardus vero parenthesi inseruit quæ alii in finem conjecerant, de B. Cypriani testimonio. Lapsum amborum martyrum, sed et gloriosam subinde resipiscentiam paucis sed eleganter a laudato Patre descriptam, Acta repræsentant. Liceat hic nobis referre hæc paucula: *Sic Casto et Æmilio aliquando Dominus ignovit, sic in prima congressione devictos, victores in secundo prælio reddidit, ut fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante cessissent, ut unde superati essent, inde superarent.* Vide de iisdem insignem Augustini locum apud Tillemontium, tomo III, p. 126. Antiquissima item horum martyrum memoria exstat in Kalendario Carthaginensi a Mabillone edito, Wandalbertus sic eos paucis exornat:

[illegible] Castus [illegible] Æmiliusque [illegible].

Juliam Corsicanam longa narratione historica prosecutus est Mosander, eam Adoni supponens. At enim Adonis istud non esse elogium, verosimile facit accuratior Rosweydi editio, et ultro fatetur Florentinius, addens *consimilem narrationem exhiberi a Petro de Natalibus, lib.* v, *cap.* 29. Ex collatione patet esse etiam dissimiles, sic tamen ut ex iisdem Actis profluxisse certo appareat. Vera Adonis verba martyrii seriem brevissime complectuntur, eaque Notkerus et Noster nude transcripsere. Porro quid de Mosandri et Petri historiis, variis Actis et translatione censendum sit, colligat lector ex Papebrochii commentario. Satis ibi innuit Magister noster in eam se partem inclinare, ut passam Virginem statuat sæculo sexto vel septimo, contra quam senserit Baronius in hodierna notatione et Theodoricus Ruinart in Commentario de persecutione Wandalica, p. 451, ubi ejus Acta reproducit, cum alio Ms. codice Remensi collata. Utra opinio præferenda sit, aliorum judicio relinquimus.

De *Helena* mirari liceat ita scribere Florentinium: *Meminerunt* (Helenæ) *Beda, Usuardus, Ado, Notkerus:* cum id de solis antepenultimo et ultimo asseri vere possit. De Beda, quem non nisi supposititium habuit, non loquor. Sed manifeste perspicere eruditus auctor potuit in Adoniana Rosweydi editione *Helenam* nullam esse, ut pote in appendicem rejectam, et ab ipso quidem Mosandro asterisco notatam, quod ipse de Faustino et Timotheo recte antea observaverat. Quod autem et *depositio* ejus et *translatio* in Hieronymianis memoretur, bene censuit Henschenius ea a posteris aucta, ut etiam sentire debuit Florentinius qui do Helenæ commemorationem litteris Italicis a genuino textu discriminavit. Utcunque tamen res habeat, sive ex apographis Hieronymianis, sive ex Actis sancti Amatoris, Helena Usuardo innotuerit, certissimum est illam ab ipso sacris tabulis inscriptam. Unde priores accepti et inserti sint, jam in aperto positum est Vide sancti Amatoris Acta 1 Maii illustrata, num. 31, et quæ paucis etiam de ea habet Tillemontius in Vita sancti Germani, tomo XV, pag. 11.

AUCTARIA.

Praten. in ecgrapho nostro sub finem adjicitur: « Senonis, sancti Romani confessoris. » Sed additamentum esse haud obscure colligo, putoque ad marginem additum. Quid de Romano illo censendum sit, videat lector in Actis hac die et XXVIII Februarii.

Item in Auctariis hac diei præcedentis, ex Herinien., et Reg. Suec. sign. n. 428.

Antuerp., Max.-Lubec., Aquicinct., Victorin., et Ughelian. in fine solummodo addunt: « Romæ, sanctorum Faustini et Thimothei. »

Antuerpien.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen., Danic., et Editio Ultraj.-Belg. de Helena hæc textui subjiciunt: « Quæ sicut in gestis sancti Amatoris legitur, et multimoda meritorum virtute claruit et miraculis effulsit. » Tum: « Romæ, sanctorum Faustini et Timothei. » In Greveno alius socius adjungitur.

Centulen.: « In Africa, sanctorum Casti et Emilii, qui per ignem martyrium consummaverunt. Antisiodoro sanctæ Helenæ virginis, quæ multimoda virtute claruit. Apud Corsicam, sanctæ Juliæ, quæ crucis supplicio coronata est. » Vide infra.

Bruxellen. nihil sensu differt ab Antuerp.-Max., etc. Sed Faustini et Timothei annuntiationem penultimo loco collocavit.

Hagenoyen. Helenam præterivit. In prima annuntiatione purus, sic pergit: « Eodem die, sanctæ Juliæ virginis et martyris, quæ capta erat in Carthagine et Eusebio est præsentata, ut ancilla; cui fidelissime illa servivit, non tamen cultum divinum prætermittens. Unde Eusebius summe eam diligebat, et pro ea quatuor alias a Felice præside Corsicæ provincæ accipere noluit. Insuper illam nimis collaudabat. Eusebius inebriatur et Julia vi de navi tollitur, et cum consentire nollet idolis sacrificare alapis cæditur, crinibus torquetur et suspenditur, et in suspensione flagellatur; demum crucis affixione martyrium complevit. In cruce vero illa orat et obit, ac in specie columbæ ejus anima cælos cunctis videntibus ascendit. » Hæc ferme excitata superius historica narratione desumpta sunt. Sequitur. « Apud Constantinopolim, depositio sancti Constantini imperatoris, qui dictus est magnus. Hic quoque egregie pro imperio pugnavit, ut pacem omnibus gentibus conservaret. In Chronicis invenitur. Hic etiam privilegia, primus imperator, Romanis pontificibus et Ecclesiis dedit

Decimas regales ecclesiis, et ministris Christi delegavit. Hic Constantinus primum, non per se, sed per suos, Ecclesiæ erat persecutor, et ideo leprosus est effectus et a lepra per beatum Silvestrum erat mundatus in baptismo, ubi Christus ei apparuit, et ideo postea factus est Ecclesiæ propagator. Item in Roma ædificavit ecclesiam Salvatoris, id est Sancta sanctorum ; et ecclesiam B. Petri apostoli, quam fecit caput et matrem omnium ecclesiarum ; et S. Pauli ; et S. Joannis Baptistæ in Laterano. Igitur republica bene ordinata et ecclesia Dei miro modo exaltata, cum magna religione obiit, in Constantinopoli, et sepultus in ecclesia Apostolorum, quam ipse ædificavit. Hujus festum Græci celebrant.» Quæ hic vera falsis immiscentur, per se facile distinguet eruditus lector. Colitur Constantinus die præcedenti, uti ibi in Actis refertur.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAGECT. : « Juliæ virginis et martyris. Helenæ virginis. Casti et Æmilii, de quibus scribit beatus Cyprianus. »

ALTEMPS.: « Romæ sanctorum Faustini et Timothei martyrum. In Galliis monasterio quod vocatur Bonævallis [Vallilias] sancti Romani confessoris, alumni sancti Benedicti. » De eo satis dictum est.

FLORENTIN. : « Apud Ravennam civitatem, sancti Martiani archiepiscopi et confessoris. » Tum STROZZIAN.: « Sancti Sotheris papæ festivitas agitur X Kal. Maii. Item Romæ, depositio sancti Urbani papæ et martyris, cujus festum agitur VIII Kal. Junii. » Cur hæc ibi hoc die notentur ignoro.

BURDEGALEN. : « Cuitheriæ virginis et martyris. » *Quiteriæ* scribunt Acta nostra.

LUXOVIEN .: « In pago Senonico, Vallidiacensi monasterio, translatio corporis beatissimi Romani confessoris.» Vide quæ diximus ad PRATEN., supra, etc.

EDITIO LUBECO-COL. in prima annuntiatione pura, in secunda nonnihil interpolata, de reliquo similis est codicibus, supra citatis ANTUERP -MAX., etc. Sed subnectit : « Eodem die, sanctorum confessorum Sanctini et Antonii, discipulorum sancti Dionysii, qui successive ecclesiam Meldensem in pontificalibus rexerunt et in Domino quieverunt. » Vide in Prætermissis. « Lemovicas, sancti Lupini [Lupi] episcopi et confessoris. Antisiodoro, beati Romani abbatis. » Idem est, ni fallor, qui supra aliis locis assignatur.

BELIN. prima editione, in fine : « Romæ, sanctorum Faustini et Timothei. » In altera additur : « In Galliis monasterio, quod vocatur Vallilias sancti Romani abbatis, alumni Patris Benedicti.»

GREVEN. : « Romæ, natalis sanctorum Faustini, Timothei et Venusti. Item Maxentii et Felicis, sociorum, Goswini martyris. Eodem die sanctorum confessorum Sanctini et Antonii discipulorum,» etc., ut supra. « Lemovicas, sancti Lupi episcopi et confessoris. Ipso die, ut dicitur lib. III Historiæ tripartitæ, depositio beati Constantini Magni imperatoris confessoris. Qui Ecclesiam Dei maximis privilegiis honoravit, fidem dilatavit, templa construxit, et plenus operibus bonis in pace quievit. Antisiodoro, beati Romani abbatis. Eodem die, sancti Boni. » An non *Boni* vel *Bononis ?* « In Vascania, Quiteriæ virginis et martyris et aliorum. »

MOLAN. sensum prosequitur : « Quæ sicut in gestis sancti Amatoris, etc. In civitate Antiosodoro, beati Vualis presbyteri et confessoris » De quo die præcedenti. « Romæ, sanctorum Faustini et Timothei. In Galliis monasterio quod vocatur Vallilas, etc. Eodem die, sancti Boni. » Tum charactere minori : « Gosuini martyris. » De Constantino abunde dictum est. In editionibus aliis, de Helena, Romano et Bono, ut in præcedenti. Sequitur : « In Gasconia, sanctæ Quiteriæ virginis, quæ cum aliis multis egregium martyrium sustulit. Romæ, sanctorum Faustini et Timothei. Die vigesima secunda, sancti martyris Basilici. » Colitur III, Martii. Demum litteris parvis : « Romæ sancti Gosvini pueri et martyris.» De hoc videantur Acta.

X *Kal.* *Die* 23

Apud Lingones, passio sancti Desiderii episcopi. Hic cum plebem suam ab exercitu Wandalorum vexari cerneret, pro ea supplicaturus exiens, statim jugulari est jussus, quique pro ovibus sibi creditis cervicem libenter tetendit, et percussus gladio migravit ad Christum. Passi sunt autem cum eo et alii plures de numero gregis sui, et apud eamdem urbem conditi.

NOTÆ.

Puri sunt codices *Praten., Herinien., Tornacen., Pulsanen., Rosweyd., Antuerp.-Maj., Munerat. Greven* et *Molan*

VARIANTES LECTIONES.

Prima occurrit variatio in nomine *Wandalorum*, ut nos et scribimus et pronuntiamus. Secutus sum tamen codices Praten., Herinien., Rosweyd., et alios, quibus ea littera in usu non est. Recte scripsit Greven., male Munerat. *Unandalorum*. Tornacen. et Pulsanen. *Guandalorum* formant, solita satis transmutatione V in G, et forte ex hac radice *Ganda* a *Wanda*, quemadmodum variis in nominibus usu venit, ut *Gullelmus* et *Willelmus*, *Guido* et *Wido*, *Gualterus* et *Walterus*, *Gasconia* et *Vasconia*, aliisque notatis ab Honorato Bouche in Chorographia provinciæ tom. I, lib. IV, cap. 2, § 5, occasione urbis *Vapingensis*, vulgo *Gap*. Hæc semel indicasse juverit, aliis etiam servitura. Et notantur hoc ipso die in Auctariis de *Guiberto* et *Wiberto* Gemblacensi. Sic I Aprilis *Gualerici* et *Walerici*. Alibi *Guandelbertus* pro *Wandelbertus*, etc. Si quis pluribus hujusmodi delectetur, habeo quæ dissertationi non incuriosæ materiam præbeant. Altera variatio est in, *quique pro ovibus*, ut habent Praten., Herinien., Tornacen., Rosweyd., Munerat., Greven. et alii ; sensu non recto, quem correxere Pulsanen. et Molan. conjunctione inducta, legentes, *qui pro ovibus*, vel ut Munerat., *Qui mox pro*. Alterutra lectio purior est, sed nos antiquiores codices prætulimus. In Pulsanensi deest, *libenter*. In Munerato, pet typothetæ errorem habetur *alio plures*, pro *alii plures*, ut in principio *Lingonem* pro *Lingones*.

OBSERVATIONES.

Vacat hac die Beda, vacat Romanum parvum, vacant etiam, si ita loqui licet, Hieronymiana apographa, saltem quoad spectat limites laterculi nostri : intellige in iis codicibus *Desiderium* non reperiri, nisi tantummodo ut a recentioribus adjectus est, fatente Florentinio ; et sic quidem adjectus, ut perpensa annuntiandi ratione, dubium relinquatur, utrum *passio Desiderii episcopi et martyris* Lingonensi an Viennensi (qui ambo hac ipsa die recoluntur) tribuenda sit. Verba Hieronymianorum e Rabano ex iisdem codicibus, ni fallor, descripta, dubium nequaquam tollunt. Ast Florus, de Viennensi se agere diserte profitetur. Quid igitur Ado ? Narrat hic illius martyrium in Chronico ad annum Christi DLXXXIII. Rursus plura de eo scripsit a Notkero fuse commemorata, aliaque in Actis nostris relata ; de quibus non oscitanter egimus ad XI Februarii. At in Martyrologio suo de Desiderio Viennensi Ado non meminit, quidquid sub ejus nomine Mosander elogium astruat, ex Chronici verbis conflatum. Atque hæc ita esse, contra Baronii notationes evincit Florentinius, ut ante ipsum Rosweydus censuerat, qui, quæ de Viennensi

Desiderio in Mosandri Adone leguntur, scripta invenerat, non in Adoniano textu, sed in ora codicis Coloniensis, atque adeo inter addita spuriaque rejecerat. Quæ itaque pro veris Adonianis haberi debent, sola exhibet laudata Rosweydi editio, ea lemque a Notkero descripta sunt, interjecta periodo, qua eos redarguit, qui dicebant *civitatem civium esse viventium, non cadaverum et fundorum*. Quæ autem ab Usuardo præterita, et potissimum ad sancti martyris sepulturam spectant, de qua uti et de translationibus, de martyrii tempore, Wandalisque seu Alemannis sæculi tertii, qui hic appellantur, consulet lector eruditam Henschenii commentationem. Sed habet hæc adversarios suos, atque in primis Tillemontium tomo II, a pag. 648, ubi de Desiderii hujus nostri Actis differens, Henschenii sententiam ex professo impugnat, contenditque non ad sæculum tertium, sed ad initium quinti, Desiderii martyrium revocandum esse. Ego utriusque opinionis momenta aliorum examini subjicio. Ipsorum Actorum seriem Gallicam tradit laudatus Tillemontius tomo eodem, a pag. 539, quorum Adonis textus, breve compendium est, noster vero ex Adone fere ad verbum contractus. Atque hæc simplex et vera Usuardi lectio. Wandelbertus hoc disticho Desiderium laudavit :

> Lingonicam decima Desiderius sacrat urbem
> Antistes martyrque Dei galeatus honore.

AUCTARIA.

In Pratensi nostro apographo sub finem legitur : « Loco Sigestro, dedicatio Ecclesiæ sanctæ Mariæ et sancti Sequani. » Vix dubito, quin ea recentius ad marginem apposita sint, atque adeo puritati codicis nihil officiant, ut alibi notavimus.

Antuerp., Max.-Lubec., Antuerp.-Max., Ultraj., Leyden., Lovanien., Albergen., Danic. et Editio Ultraj.-Belg. textui puro subdunt : « In Hispaniis, natale sanctorum Epitici et Basilei episcopi. » Alii scribunt « Epicteti vel Epictiti, Epitacii » vel « Epitasii. » Vide Acta.

Centulen.: «Apud Linguones, passio sancti Desiderii martyris. Cum plebem suam ab exercitu Wandalorum vastari cerneret, ad regem eorum supplicatum exiit, a quo statim sententiam decollationis accepit. Passi sunt cum eo [sequentia ab alia manu] quamplures de numero gregis. »

Bruxellen. sic incipit : « Apud Hispaniam, natale sanctorum Epitecti et Basilei. Apud Lingones, passio sancti Desiderii episcopi. Qui cum plebem suam ab exercitu Wandalorum vastari videret, ad regem ipsorum pro suis supplicaturus exivit. A quo jussus est statim jugulari ; et ipse pro ovibus sibi creditis cervicem libenter extendens, gladio percussus migravit ad Christum. Sed percussor ejus mox amentia correptus interiit. Passi sunt etiam cum eo et alii plures de numero sui gregis, qui secum apud eamdem urbem conditi sunt. Et apud Viennam, natale sancti Desiderii episcopi. Qui in territorio Lugdunensi in villa Priscilliaco, consilio Brunechildis, a Theodorico rege lapidibus obrutus, martyrii gloriam invenit. Et modo martyr sepultus in Viennensi ecclesia, honorifice servatur. Apud Gemblacum, sancti Witberti. Qui inter nobiles Lotharingiæ milites primus, militiæ deposito et religionis accingens se cingulo, Gemblacense cœnobium fundavit. »

Hagenoyen. incipit a Desiderio Viennensi, fere ut in Adone Mosandri. In Desiderio Lingonensi satis purus est. Tum perperam adjicit « Helenam, Faustinum et Timotheum, » de quibus die præcedenti. Tum : « In Hispania, sancti Epicteti martyris et Basilei episcopi et confessoris. »

Aquicinct. et Ughellian. eadem habent in fine, quæ octo codices supra. Nempe : « In Hispaniis, sanctorum Epictiti vel Epictici et Basilei episcopi. »

Matric.-Cartus.-Ultraj. : « Desiderii episcopi et martyris, cum pluribus de grege suo, Lucii, Montani Slaviani cum sociis eorum. » Vide et hos et socios melius in actis expressos. « Groyberti confessoris. » Guibertum Gemblacensem, ni fallor, indicat, vel Wibertum Frislariensem.

Reginæ Suec. signatus num. 130 : « Romæ, sanctorum Faustini et Timothei. In Africa, sanctorum Casti et Æmilii.» Vide quæ de utraque annuntiatione dicta sunt ad diem præcedentem.

Vatican. num. 5949 : « Romæ, sanctorum Faustini et Timothei. »

Caudiacen. Prioratus : « Magno-Loco, adventus reliquiarum S. Austremonii episcopi et martyris. » Colitur i Novembris.

Remens. SS. Timothei et Apoli.: « Autissiodori, depositio et translatio corporis S. Helenæ. » Die præcedenti, in textu Usuardino posita est.

Editio Lubeco-Col. in textu satis pura, addit : « In Hispaniis, natale sanctorum Epictici et Basilei episcopi, martyrum. Apud Viennam, sancti Desiderii episcopi et martyris, qui passus est in territorio Lugdunensi in villa Priscilliaco. Qui martyr modo sepultus in Viennensi ecclesia, ubi honorifice servatur. » Vide supra observationes.

Belin. : « In Hispaniis, Epitacii episcopi et Basilei. Ipso die, sancti Mercurialis episcopi et confessoris. » Vide Prætermissos et xxx Aprilis.

Greven. : « In Africa, sanctorum Lucii et Quinti, Montani et aliorum. In Hispaniis, natalis sanctorum Epictici et Basilei episcopi, martyrum. Apud Viennam, sancti Desiderii episcopi et martyris. Qui passus quidem in territorio Lugdunensi, villa Prisciliaco [Prisciniaco], sed modo Viennæ, quiescit Nicomediæ, Theopompi episcopi et martyris. Qui pro fide Christi missus in clibanum accensum, die integro et nocte illæsus perduravit. Deinde carceri, negato cibo inclusus, a Domino confortatus, tandem vero cum Senesio a se converso, martyrii gloriam adeptus est.» De iis jam sæpius. Vide in indice Prætermissorum. « Guillelmi martyris Roffensis. Cujus corpus cum jaceret occultum, divinitus per miracula revelatum fuit. Mercurialis episcopi et confessoris. » De quo in Belino. « In Frislaria Hassiæ, sancti Wiberti monachi et confessoris. » Differtur ad xiii Augusti. « Calixtæ nobilis Romanæ » Vide Prætermissos.

Molan. de Epitacio et Basileo, atque item de Mercuriale, Belini textum descripsit. Tum : « In Gemblaco monasterio, natale sancti Guiberti patris nostri ac fundatoris, confessoris præclari in miraculis. Item Viennæ, natale sancti Desiderii episcopi, qui passus est in territorio Lugdunensi. » De Guillelmo Roffensi, ut supra, sed charactere minori. Editiones aliæ, primo agunt de Guiberto, post de Desiderio, ut supra. Tum : « Die vigesima tertia, sancti patris et confessoris Michaelis episcopi Sinadæ.» De Epitacio, etc., et Mercuriale, ut jam dictum est. In fine, charactere minori : « In Anglia, civitate Roffensi, passio sancti Guillelmi. »

IX Kal. *Die 14.*

Natalis Manahen, Herodis tetrarchæ collactanei, doctoris et prophetæ sub gratia Novi Testamenti ; apud Antiochiam in Christo quiescentis. Item beatissimæ Joannæ, uxoris Chuzæ, procuratoris Herodis, quam commemorant Evangelistæ. In Portu Romano, natalis sancti Vincentii martyris. In Galliis civitate Namnetis, beatorum martyrum Donatiani et Rogatiani fratrum, qui pro constantia fidei in carcerem missi, et in

equulei catasta suspensi ac laniati, deinde lancea militari perfossi, novissime capita eorum præcisa sunt. Apud Histrian, sanctorum martyrum Zoelli, Servilii, Felicis, Silvani et Dioclis.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerpien.* et *Max.-Lubec.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Adde *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Albergen.*, *Danic.*, et *Edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

In solo Pratensi habetur *conlactanei*, melius reliqui cum textu. Greven. legit *apud Antiochiam quiescentis*, omittens, *in Christo*. Herinien., Antuerp., Max.-Lubecana et Greven. ponunt *Cuzæ*. Rosweyd. *Chuzæ ;* nos cum plerisque *Chuzæ*. Antuerp.-Major, opinor amanuensis vitio, pro *Chuzæ*, scribit *cujusdam* indeterminate. Bene in Pratensi legitur *Nannetis*, male in Antuerp. et Max.-Lubec. *Nampnetis civitate*, pessime in munerato *Nanunetis*. Sequimur codicum torrentem, qui uniformiter habent *Namnetis*. In Antuerp. majore pro *Histriam*, in quo codices conveniunt, est, *Historiam*. Cætera, ut *Mananen*, *Zoeli*, *Servili*, *Fœlicis*, *Dyoclis*, etc., inter scriptoria sphalmata reputanda sunt. *Johannæ*, an *Joannæ* præferas, nihil interest ; valeat parœmia : Loqui cummultis, apere cum paucis.

OBSERVATIONES.

Manahen et *Joanna*, Chuzæ uxor, nec Hieronymianis, nec Bedæ aut sequacibus, nec Romano parvo noti ab Adone primum consignati sunt, cujus verbas implicite descripsere Usuardus et Notkerus. De utriusque sancti elogio dubitandum omnino non est; quæ de Manahen dicuntur, accepta sunt ex Actibus apostolorum cap. 13. De Joanna meminit Lucas cap. VIII, v. 3, et cap. XXIV, v. 10. Quomodo apud Græcos cum aliis unguentiferis mulieribus colatur, explicat Papebrochii sylloge historica. *Vincentii* commemoratio ex codicibus Hieronymianis profluit, iisdem ferme terminis, quibus in textu nostro exprimitur. Romanum parvum positionem neglexerat, sed ea ab Adone restituta, inde ad nos transiit. Atque hæc solum de ea tradita supersunt. Exstant etiam apud Hieronym. *Donatianus* et *Rogatianus* fratres germani martyres, quales itidem a Rabano vocantur, ex eodem fonte ab Adone hausti, sed satis simpliciter, ut pote nullo præterea ornati elogio. Usuardina sunt, quæ in laterculo recitamus, ex Actis accepta. Hæc vero tanta gravitate et simplicitate scripta sunt, licet diu post martyrium, ut ab omnibus inter sincera numerentur; qualia censuit Ruinartius a pag. 294. Eadem Gallice refert Tillemontius tomo IV a pag. 491, nec ejus notatio pag. 732, quidquam affert, quod ipsorum Actorum auctoritati magnopere deroget. Ex illis ipsis martyrii seriem pluribus prosecutus est Notkerus, sed hæc præter nostrum propositum. Hos duos solos celebrat hodie Wandalbertus :

Donatianus Namnetis cum Rogatiano
Fratre, pie exornat fidei certamine Nonam.

Atque hactenus recte procedunt omnia. Annuntiatio ultima nonnihil facessit negotii, in eo nimirum, quod perperam *Istriæ* adscribantur, qui *Syri* potius dicendi sunt. Confusionis auctor videtur esse auctor Romani parvi, ex quo Ado, quem de more, nullo prævio examine, secuti sunt Usuardus et Notkerus. Scripserat Romanum parvum, *In Istria, Zoelli et Silvani*, male *Istriam Syriæ* substituens. Servata positione socios ex eadem classe adjunxit Martyrologus Viennensis, atque ita in Nostrum, aliosque, et quidem in Romanum hodiernum promanavit error, correctus a Florentinio et Henschenio, apud quos rem accuratius discussam invenies. Excusandus ne sit Usuardus, non examino. Etiam fallentibus ductoris sui vestigiis, ut jam toties ostensum est, insistere assuevit, et nos qualemcunque ejus sententiam, ut fert instituti nostri ratio, reddere profitemur.

AUCTARIA.

Tornacen., rescisso Donatiani et Rogatiani elogio, purum exhibet Adonis textum. In fine autem adjicit : « Ipso die beatæ Posinnæ virginis. » Quæ infra denuo recurret. Sed in Actis sub *Pusinnæ* nomine relata est XXIII Aprilis, et nos eo die in Auctariis de ea meminimus.

Pulsanen. purus usque ad *Vincentii martyris*, cætera omnia prætermisit.

Lovanien. refert etiam Adonem purum, expuncto martyrum Namnetensium elogio.

Centulen. : « Apud Antiochiam, natale sancti Manahen, Herodis tetrarchæ collactanei, doctoris, prophetæ sub gratia Novi Testamenti. » In Joanna purus est. « In Galliis civitate Namnetis, beatorum Rogatiani et Donatiani martyrum. Apud Histriam, sanctorum Zoelli, Servilii, Felicis, Silvani et Dioclis. »

Bruxellen. in textu solito purior, in fine adjicit : « Item translatio sancti Dominici patris et fundatoris ordinis Prædicatorum. » Hæc remittenda est ad diem quo colitur IV Augusti.

Hagenoyen. ita incipit : « Apud Antiochiam, natale beati Manahen, » etc. In quo a germano textu deficit ; de cætero in reliquis satis purus.

Matric.-Cartusiæ-Ultraject. primo loco: « Donatiani et Rogatiani fratrum. » De quibus ad marginem : « In honorem istorum martyrum est constituta quædam domus ordinis nostri prope Nanetas, ubi requiescunt aut passi sunt. » Sequitur in textu: « Zoelli martyris cum sociis, Manahen Herodis collactanei, doctoris et prophetæ sub gratia Novi Testamenti. Joannæ uxoris Chusæ, quam commemorant Evangelistæ. »

Augens. Canonicorum Regularium: « Ipso die, beatæ Posinnæ virginis. »

In Vatican. num. 5949, deest *Manahen*. Habet : « Et in Istria, Sylvani et Felicis. »

Strozzian.: « Bononiæ, translatio B. Dominici confessoris, in qua ex corpore ejus virgineo tanta manavit odoris flagrantia, ut omnium aromatum odorem superaret, quæ, anno decimo tertio ab ejus obitu, de mandato Domini papæ Gregorii IX, celebrata fuit ab archiepiscopo Ravennate et multis aliis episcopis. » Nota est dies, quo colitur IV August.

Remens. sanctorum Timothei et Apollinaris : « In vico Bausiono, super fluvium Matronam, depositio sanctæ Posinæ virginis. »

Editio Lubeco-Col. orditur a Rogatiano et Donatiano, ut in textu. Tum.: « Apud Histriam, etc. » Dein: « In portu Romano, etc. » Sequitur : « Ipso die, natalis sancti Manahen, etc » Denum : « Item beatissimæ Johannæ uxoris Chuzæ, procuratoris Herodis prædicti, quam commemorant Evangelistæ. Quæ mortuo marito, Dominum Jesum Christum sequebatur ubique prædicantem, et largiter ei et suis discipulis de suis facultatibus ministravit ; habens sociam sibi similem et affectu pariter et in effectu, scilicet sanctam Susannam, de quibus Lucas ponit, et aliæ multæ mulieres sequebantur Dominum Jesum Christum. In Lombardia, civitate Bononia, translatio sancti Dominici confessoris primi ordinis Prædicatorum. Colonia Agrippina, in ecclesia ad sanctæ Mariæ gradus, adventus quarumdam reliquiarum sancti Annonis ejusdem civitatis archiepiscopi et confessoris. » Vide die natali IV Decembris.

Belini prima editio ordinem invertit, et nomina pleraque turpiter corrumpit. In altera sub finem adjungitur : « Item Bononiæ, translatio beati Dominici confessoris, in qua ex corpore ejus virgineo tanta emanavit odoris fragrantia, ut omnium aromatum suavitatem superaret. Quæ anno XIII ab ejus felici obitu, de mandato Domini Gregorii IX, celebrata fuit ab archiepiscopo Ravennate et multis aliis episcopis. »

Greven. : « Civitate Tergestina, sancti Servuli martyris, tempore Numeriani imperatoris, qui cum sacrificare contemneret, nervis cæsus, in equuleo suspensus torquetur, lateraque ejus ungulis lacerantur. Deinde depositus, oleo ferventi perfusus, cum redderetur constantior, gladio animadverti jubetur. » Est Zebelli et Secundini socius, qui vere Istriæ tribuendi sunt. « Anolini martyris, qui cum esset custos carceris, a sancto Urbano cum tribunis conversus, pro Christo cum eisdem occisus, triumphavit. » Rejicitur in diem sequentem. « Civitate Bononia, translatio sancti Dominici confessoris, de cujus corpore, cum levaretur, mira odoris suavitas emanavit. Colonia Agrippina, in ecclesia ad gradus Mariæ, translatio quarumdam reliquiarum sancti Annonis episcopi et confessoris. »

Molan : « Item Bononiæ, translatio beati Dominici, etc. » ex Belino. Tum : « Translatio sancti Lamberti. » Dies natalis est XVII Septembris. Sequitur typis minoribus : « Eodem die monasterio Lirinensi, Vincentii presbyteri, qui librum vere aureum conscripsit, pro catholicæ fidei antiquitate et veritate, adversus profanas omnium hæreseon novitates. » In posterioribus editionibus nescio cur omittatur hæc annuntiatio, solumque agatur de translationibus sancti Lamberti et S. Dominici.

VIII *Kal.* *Die* 25.

Romæ via Numentana, natalis beati Urbani papæ et martyris, cujus doctrina, sub persecutione Alexandri, multi martyrio coronati sunt. Mediolani, sancti Dionisii episcopi et confessoris, qui apud Cappadociam pro fide Catholica damnatus exilio, ibidem primo quievit, postea vero reliquias corporis ejus, per sanctum Basilium præfatæ urbis episcopum receptas, beatus Ambrosius condigno honore condidit. Apud Mesiam civitate Dorostoro, sanctorum martyrum Passecratis, Valentionis, et aliorum duorum simul coronatorum. In territorio Trecassino, sancti Leonis confessoris.

NOTÆ.

Codices quatuor puri sunt, *Praten.*, *Herinien.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Numentana scribunt omnes, et nos scripsimus, licet non ignoremus legendum, *Nomentana*. Rursus conveniunt omnes in *cujus doctrina*, solus Greven. vocem de suo inseruit, cujus *prædicatione* et doctrina. Reliqui item *Dionisii*, cum codicibus, tametsi alibi, ni fallor, correxerim. *Condigno honore* bene et recte scripserunt fere omnes ; Herinien. tamen et Greven. habent *cum digno* honore. *Moesiam* optime posuit codex Pratensis ; ignoscat lector, si codices omnes alios sequor, in quibus male, sed tamen expressissime habetur *Mesiam*. Sic *Pasicratis*, ut fert Græca significatio, præferendum putamus, sed eadem ducti auctoritate legimus *Passecratis*. *Duum*, pro *duorum*, posuit Pratensis ; præstat hic certe aliorum orthographia, *Capadociam*, *Valencionis* et si quæ sunt hujusmodi, vix indicare operæ pretium est.

OBSERVATIONES.

Urbani memoriam sic ferme recolunt Hieronymiani omnes. *Via Nomentana milliario* VIII, *natalis Urbani episcopi* ; et in iisdem immediate sequitur : *In cimiterio Prætextati, Dorostori* : quæ cum ita ordinata nihil significent, videtur cœmeterium istud, cum Urbani annuntiatione conjungi debere ; quæ esset disparatissimorum combinatio, nempe *viæ Appiæ*, ad quam certum est spectare *Prætextati cœmeterium*, cum *via Nomentana*, longe inde dissita. In his ex dicandis criticen suam exercet Florentinius. Beda et ex eo Rabanus, simplicius legunt : *Romæ, natale Urbani papæ et confessoris, cujus doctrina multi martyrio coronati sunt.* Ubi certo alluditur ad Cæciliam sociosque martyres ab Urbano papa institutos. Aliter loquitur Romanum parvum : *In cœmeterio Prætextati, sancti Urbani episcopi et martyris.* Hæc a Beda non solum stylo, sed ipsa re summopere differunt. Audi modo liberaliorem Adonis phrasim : *Romæ via Numentana, in cœmeterio Prætextati, natalis sancti Urbani episcopi et martyris. Cujus doctrina*, SUB PERSECUTIONE ALEXANDRI, *multi martyrio coronati sunt.* Vides hic, opinor, male collecta esse et *persecutione Alexandri* aucta, quæ ferme in Hieronymianis, Beda et Romano parvo reppererat, servato *martyris* titulo, quem Noster, expuncto tamen recte cœmeterio, ex præfato Adone, cum reliquo suo textu mutuatus est. Hæc sunt Martyrologorum nostrorum placita, cum quibus conferenda et componenda Allatiani et Frontoniani Kalendarii verba : *die* XXV (Maii) (Allat. VIII *Kal. Junii*), *natal. S. Urbani confessoris atque pontificis, via Appia.* Scio equidem *confessoris* et *martyris* appellationes ad sanum sensum cum Henschenio optime reduci posse, et quidem in Sacramentario Gregorii Urbanum papam in oratione *martyrem* compellari. Scio et Wandalbertum ita canere :

> Octava Urbanus meritorum stemmate fulget,
> Infula quem docta simul sanguisque beavit.

Scio denique Acta ipsa, quæ a Romanis notariis conscripta esse censuit Henschenius, Urbani papæ martyrium fuse describere. At non æque clare perspicio, qua ratione vetusta illa Allatii et Frontonis Kalendaria, Beda et Rabanus, martyres a confessoribus diserte ubique et expresse distinguere soliti, cum ceteris Martyrologis et citatis Actis conciliari, vere et solide possint. Viam aperuit Tillemontius tomo III, pag. 686, ubi *Urbanum episcopum et martyrem* ab *Urbano pontifice et confessore* diversum dici posse existimat ; atque una lites componi, circa corpus Romæ et alibi asservatum ; quo apposite reducenda erunt, quæ recte disseruit Henschenius pag. 10, num. 18. Quodque in hoc systemate ad explicanda Martyrologia conduceret maxime : posset *Urbanus episcopus et martyr* sepultus fuisse *via Nomentana, milliario* VIII ab Urbe, isque subinde in Galliam translatus esse : alter vero *papa in cœmeterio Prætextati via Appia*, cujus corpus ibi remanserit, primum a Paschale I in Urbem translatum, inventumque subinde anno MDXCIX. Conjectura est, quæ de cætero nihil officiet titulo *martyris* Urbano papæ passim asserto, ut potè qui illum variis confessionibus promeritus sit, æque ac plurimi alii, ut notissimum est. Majoris momenti quæstio agitatur circa Actorum ipsorum sinceritatem ab Henschenio defensam, a præfato Tillemontio acriter oppugnatam, iis inter cætera argumentis, quibus sub imperatore Alexandro,

apertam persecutionem et publica martyria nequaquam admittenda contendit. Et hæc ferme eadem adversus Cæciliæ et sociorum passionem recurrunt ut verbo indicavimus xiv Aprilis. Ne quid hic temere definiamus, aut extra propositum evagemur, omnia tutius ad xxii Novembris de integro examinanda explicandaque remittimus.

Mediolano, depositio Dionysii episcopi, diserte notatur in Hieronymianis apographis. Silent Beda cum suis et Romanum parvum. Elogium a Nostro hic in textu recitatum Adonis est, idque Notkerus describere non prætermisit, adjectis aliis quæ nec referre, nec examinare nostri fori existimo. Dionysii labores pro catholica fide egregie exantlatos, ex variis Patribus collegit et accurate digessit Papebrochius. *Dorostorenses martyres* in Hieronymianis transpositos, ex ipsis tamen erutos, a Nostro et Notkero, vere ex Adone transumptos esse oportet, ut pote qui in nullis Martyrologiis antiquis aliis reperiantur. Bini an terni socii, an forte quaterni fuerint, non habeo unde definiam. Nec definivit Henschenius, qui consarcinatoris pseudo-chronici Dextrini commentis procul amandatis, sanctorum nostrorum encomia ex Græcorum monumentis verisimiliora substituit. Certissima eorum laus est in Actis sancti *Julii*, de quibus agemus xxvii Maii, ubi utriusque nomen *Pasicratis* et *Valentionis* exprimitur cum *Esichyo* etiam procul dubio martyre, ut refertur xv Junii, sed nulla aliorum facta mentione, nisi forte Julius ipse et Esichyus *duo* illi aliorum *socii* censeantur. De *Leone Trecassino* præter Usuardum, ex veteribus nullus loquitur, et is quidem in pluribus codicibus Usuardinis, non optimæ notæ, præteritus est. Nobis sufficere debet, præstantiorum auctoritas. Pauca de eo supersunt, quæ sylloge sua historica Henschenius complexus est. Superest *Eleutherius papa* ab Adone cum elogio, a Notkero aucto, hac die collocatus, cujus certum est Usuardum nec hic, nec alibi meminisse. Conjectando aut divinando rem non conficiam : cujusmodi esset, si Adonis textum eatenus revocarem in dubium, aliove modo suspectam redderem annuntiationem, in Adone tam clare expressam. Qui plura cupit, adeat Acta xxvi Maii. Nobis dubium nullum est quin genuinum Usuardum hac etiam die repræsentaverimus.

AUCTARIA.

Tornacen. mutilat elogium Dionysii a, *primo quivit*, usque ad annuntiationis finem. Cætera purissimus est.

Pulsanen. in Urbano purus, totum Dionysii elogium truncat. Deest annuntiatio tertia. In fine purus est.

Antuerp. et Max.-Lubec., Antuerp.-Max., Leyden. Belg., Lovanien, Editio Utraj.-Belg. omittunt annuntiationem ultimam de Leone Leyden.-Belg. male notat S. Francisci *stigmata*, voluit indicare *translationem*.

Rosweyd in Urbano purus, secundo loco inserit: « Item Eleutherii papæ, qui sedit annis xv et sepultus est juxta Petrum apostolum. » Sequitur reliquus textus. Tum in fine : « Item in Britannia insula, civitate Magidulfi, depositio sancti Aldelmi episcopi et confessoris. Item Sulpitii et Serviliani. » Data sunt postremorum Acta xx Aprilis.

Antuerpien.-Maj. Leonem *episcopum* facit, additque in fine : « Item in Britannia insula, civitate Enagidulfi [*vel* Magidulfi] depositio sancti Aldelmi episcopi et confessoris. »

Munerat. in fine : « Ipso die, sanctarum Mariæ Jacobi et Salome, sociarum matris Domini. » Alii celebrant earumdem *translationem*. Vide quæ de ipsis dicuntur in Prætermissis.

Ultraject., Leyden., Alberg. et Danic. incipiunt : « Apud Assisium, translatio sancti Francisci (beatissimi patris nostri, inquiunt Albergen. et Danic.) quæ anno Incarnationis Domini mccxxx sud Domino papa Gregorio IX facta est. » Addunt iidem codices (Leydensem excipe) de Urbano post, *coronati sunt*: « Hic post beatum Petrum sextus decimus, constituit ut omnia vasa altaris essent aurea, vel argentea, vel saltem stannea. » Porro omnes omittunt, « sancti Leonis. »

Centulen. : « Romæ, sancti Urbani papæ et martyris, cujus doctrina sub persecutione Alexandri (multi) martyrio coronati sunt. Mediolani, beati Dionysii episcopi et confessoris. Apud Mesiam, » etc., ut in textu. « In territorio Trecassino, sancti Leonis confessoris et monachi. »

Bruxellen. longius Urbano elogium texit; sed præstat ea ex Actis cognosci. In reliquo textu satis purus est. In fine addit : « Apud Assisium, translatio sancti Francisci, fundatoris ordinis fratrum Minorum. » Notissimus est dies natalis iv Octobris, quo omnia remittenda sunt.

Hagenoyen. alia de Urbano comminiscitur, hic prætereunda. In reliquis purus est.

Aquicinct. post « Papæ et martyris, » interserit : « Hic fecit ministeria omnia sacrata argentea, et patenas argenteas quindecim posuit. » In fine est : « In Britannia, Maldubiensi monasterio, sancti Adelmi episcopi et confessoris. Romæ, sancti Eleutherii papæ et martyris. »

Victorin. : « Item Eleutherii papæ. Hic constituit ut nulla esca repudiaretur a Christianis, quæ rationalis et humana esset. Et in territorio Reatino, sancti Maronis martyris. » Videatur elenchus Prætermissorum.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Urbani papæ et martyris. Mariæ Jacobi et Salome, Canionis martyris cum filio (Cononis, ni fallor, qui colitur xxix Maii). Passecratis martyris cum sociis. Dionysii episcopi Mediolanensis, cujus reliquias beatus Ambrosius exaltavit. »

Reg. Suec. signatus num. 130 : « Et in territorio Reatino, sancti Maranis martyris. »

In Vatican. num. 5949 deest *Leonis*, adjectum : « Beneventi, sancti Secundi episcopi et confessoris, in sancta Sophia. » Hunc *Secundum* fateor me ignorare. « Romæ, sancti Eleutherii papæ, qui præfuit Ecclesiæ annis xv. Et sancti Canionis martyris. » Eumdem forte intelligit, qui in Actis ponitur, episcopus Aser, etc. Vide ibi.

Florentin. : « Florentia in partibus Tusciæ, natale sanctissimi Zenobii, ejusdem civitatis episcopi, qui dum viveret, adeo vita et miraculis claruit, ut in virtute sanctæ Trinitatis mereretur fieri trium mortuorum suscitator. Vixit annos xc, et requievit in Domino anno ab incarnatione ccccxxiv. Ad cujus sanctitatis commendationem, dum corpus ejus transfertur ab ecclesia sancti Laurentii, die xxvi Januarii, ad ecclesiam majorem prædictæ urbis, feretrum ulmum siccam casu tetigit, quæ mox coram omnibus floruit. Apud Assisium, translatio sancti Francisci confessoris, anno Domini mccxxx. Eodem die, sancti Bonifacii papæ. Item translatio sanctissimi Stephani martyris de Constantinopoli in Venetias, ad monasterium sancti Georgii majoris, anno mcx. » Vide quæ de hac translatione protomartyris, an fortasse alterius Stephani Junioris, etc., in Prætermissis dicuntur.

Editio Lubeco-Col. de Urbano, præter « vasa altaris, etc., » addit : « Hujus tempore cœpit ecclesiæ primum prædia possidere, » in Dionysio et Dorostotensibus satis pura, Leonem omittit. Tum : « Apud Assisium, » etc., ut Ultraject. etc., supra. « Eodem die, sancti Adelini [Adelmi] episcopi et confessoris. Ipso die, translatio sanctarum Mariæ Jacobi et Mariæ Salome, sororum sanctæ Dei genitricis Mariæ. Item translatio sancti Goaris presbyteri et confessoris. » Dies natalis est vi Junii.

Belin. Ante *Leonis*, interjicit : « Apud Florentiam civitatem Tusciæ, natale sanctissimi Cenobii (*Zenobii*) ejusdem civitatis episcopi. » Post *Leonis*, addit : Eodem die, sancti Bonifacii Papæ. Apud Assisium, translatio sancti Patris Francisci. Et alibi : « Item translatio sanctissimi Stephani, » etc., ut Florentin. In posteriori editione paria omnia, sed de Francisco, hoc modo : « Apud Assisium, translatio sancti Patris Francisci, institutoris fratrum Minorum, cujus venerabile corpus, crucifixi stigmatibus velut pretiosissimis margaritis ornatum, anno Domini MCCXXX fratribus ad generale Capitulum Assisii congregatis, ab ecclesia sancti Georgii, in qua primum locum quietis acceperat, ad basilicam in ipsius honorem constructam, octavo Kalendas Junii translatum, condigno ibidem honore situatur. » Jam diximus remitti ad IV Octobris.

Greven. «Eodem die, vel, secundum alios, sequenti, Romæ, sancti Eleutherii Papæ. Hic litteras accepit a Lucio Britannico rege, petente, ut per ejus mandatum Christianus fieret. Cumque rexisset Ecclesiam annis XXI mensibus VI, martyrii palmam adeptus est, sepultus in Vaticano. Item sanctorum Maximi et Venerandi martyrum. Barctwardi et Dictwardi martyrum. » Vide Prætermissos, in Worado. « Canionis episcopi et martyris. Niceti martyris, qui Gothus gente, cum fidem Christi abnegare nollet, a Gothis in ignem missus, coronam martyrii adeptus est. » Vide Prætermissos. « Florentiæ, beati Zenobii episcopi et confessoris. Qui, ut testatur Antoninus parte 2 Chronicæ suæ, sanctitate vitæ et miraculorum gloria saluberrimaque doctrina, multum Ecclesiæ Dei profuit, præcipue in Tusciæ partibus, tempore Damasi papæ. Adelmi (*Aldelmi*) episcopi Schirburnensis in Anglia, confessoris. Mutii abbatis, qui primo princeps latronum fuit : deinde conversus, in sanctitate maxima, solitariam vitam duxit Panem cœlitus misssum, Dominico die gustans, cibum alium non requirebat. Item Mutii alterius, qui cum filio annorum octo, monasterium ingressus, ad abbatis imperium eumdem filium in flumen projecit, revelatumque fuit abbati, meritum Abrahæ Patriarchæ, Mutium in hoc facto sibi acquisisse. » Vide de utroque Mutio Prætermissos. « Apud Assisium, translatio sancti Francisci confessoris. Translatio sancti Goaris presbyteri et confessoris. Translatio sanctarum Mariæ Jacobi et Salome, sororum sanctæ Dei Genitricis. »

Molan. « Apud Florentiam Tusciæ, natalis sanctissimi Zenobii, ejusdem civitatis episcopi. Eodem die, sancti Bonifacii Papæ. Apud Assisium, translatio sancti patris Francisci, institutoris, » etc., ex altera Belini editione. « Item translatio sanctissimi Stephani, » etc., ut Florentin. Minoribus autem litteris : « Adelmi episcopi Schirburnensis in Anglia, confessoris. » Editiones aliæ sic habent: « In Britannia, monasterio Maldubiensi, sancti Adelmi episcopi et confessoris. » Sequitur de Zenobio, Bonifacio, Stephano et Francisco, ut supra. Dein : « Die vigesima quinta, inventio tertia pretiosi capitis Præcursoris. » Vide elenchum Prætermissorum. Demum alio charactere : « Eodem die, sancti Aurelii, Redicianæ civitatis episcopi, qui cum Dionysio Mediolanensi episcopo sepultus est, ac tandem in Hirsaugiense cœnobium translatus, a Nottingo episcopo ejus fundatore. » In nullo alio codice memoratum reperimus. Remittitur in Prætermissis ad diem IX Novemb.

VII *Kal.* *Die* 26.

Apud Athenas, natalis beati Quadrati episcopi, Apostolorum discipuli, qui persecutione Adriani, Ecclesiam grandi terrore dispersam, fide et industria sua congregans, etiam librum pro Christianæ religionii defensione edidit, plenum fidei, et Apostolica doctrina dignum. Romæ, sanctorum martyrum Simmitri presbyteri et aliorum viginti duorum. Ipso item die, sancti Quadrati martyris, in cujus solemnitate sancti Augustini sermones habiti inveniuntur. Tuder Tusciæ, natalis sanctorum Felicissimi, Eraclii, Paulini. In territorio Autisiodorensi, passio sancti Prisci martyris, cum ingenti multitudine. In Britanniis, sancti Augustini episcopi et confessoris, qui missus a beato papa Gregorio, primus genti Anglorum Christi Evangelium prædicavit.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Qui soli hoc die purorum codicum numero accenseri merentur.

VARIANTES LECTIONES.

Pauca suggerit, quæ ferme in ratione scribendi consistunt. Lego *Simmitrii* cum Pratensi et Munerato, non *Sinmitrii*, ut Herinien., nec *Simitrii* ut Greven. et Molan., vel ut varii codices Usuardini auctiores, aut alii hujusmodi, varie efferunt. Acta melius habent *Symmetrii*. Sic rursus Praten., Herinien., et Munerat. scribunt *plenum fidei*, non *plenum fide*, ut Greven. et Molan. Reliqua tacitus prætereo.

OBSERVATIONES.

Quod sæpius jam supra a nobis observatum est, nempe Usuardum et Notkerum pleraque sua ex Adone accepisse, hoc hodie per totum textum adeo perspicuum est, ut satis mirari nequeam id accuratissimam et oculatissimam Henschenii aciem fugere potuisse, cum de omnibus et singulis hujus laterculi Sanctis res ipsa ultro in oculos incurrat. Et primo quidem in « Quadrato Atheniensi, » notat Henschenius elogium a Notkero ex Hieronymo desumptum, ubi manifestum est præfatum Notkerum verba Adonis de festivitatibus Apostolorum ad apicem transcripsisse. Quod de aliis æque erit evidens, singula inter se conferenti. Itaque jam dictus « Quadratus, » Hieronymianis et Bedæ præteritus, a Romano parvo primum consignatus est, his verbis : « Apud Athenas, Quadrati discipuli apostolorum ; » quæ ferme in Adonis Martyrologio leguntur. Elogium ab eodem, citato loco texitur, cujus contractam elegantiam nitide noster exhibuit. Nulla hic inter Martyrologos nostros discrepantia : idem censetur « Atheniensis episcopus, » idem « Apostolorum discipulus, » idem « apologista, » idem « propheta. » Atque hæc antiqua et receptissima sententia est ; a qua tamen recedunt eruditi aliqui recentiores : an satis fundate, judicabit lector, dum Henschenii syllogen historicam contulerit cum Tillemontii nota tomo II, pag. 589. In hujusmodi controversis nihil hic mihi lubet decernere.

Symmetrius et socii, Adonis itidem sunt, paulo brevius ab Usuardo expressi, omissa temporis nota, sepulturæ loco, ejusque curatrice Praxede, ex quibus colligi debet, omnem sancti hujus et sociorum notitiam acceptam esse ex Vita sanctarum Pudentianæ et Praxedis, de qua egimus XIX Maii. Acta ejus sin-

gularia rejiciuntur. Vide quæ de translatione aliisque ab Henschenio et Papebrochio eruderata sunt. *Quadratus alter*, secundo loco in Adone et Notkero positus, in apographis Hieronymianis, sociis immixtus refertur, quibus prætermissis, solus ab Adone celebratur, ipsissimis illis verbis, quæ noster et Notkerus transcripsere. Optat Henschenius, ut aliquando edantur habiti in ejus solemnitate sancti Augustini sermones, uti prodit ille, quem de sanctis Perpetua et Felicitate exhibent Acta vii Martii. Notatur mense Augusto, post *Missam candidam*, *Quadratus* aliquis in Kalendario Carthaginensi, qui procul dubio hic ipse erit, ab aliis forte pro arbitrio hoc die relatus. Illustris item est in vetustis Hieronymianis *Tudertina turma*, varie in nominibus deformata, a qua denuo avulsi sunt, qui hic memorantur haud dubie primi et præcipui tres *Felicissimus, Heraclius, Paulinus*, a Martyrologo Viennensi signati, et ab utroque alio, iisdem ferme terminis transumpti Eadem de *Prisco Coriacensi* et *ingenti multitudine* est ratio. B Censet Henschenius Hieronymianis, quæ martyrii A locum determinant, adscribendos, quidquid aliter sentire videatur Florentinius. Hoc certum est, eadem phrasi ab Adone, Usuardo et Notkero recenseri. In Actis *Cottus* socius adjungitur. Vide ibi utriusque historiam, quam recentiorem existimat Tillemontius tomo IV, pag. 349 Ultimum locum occupat *Augustinus* Anglorum apostolus, de quo primus meminit Beda. Porro elogium concinnavit, non Usuardus, ut credidit Papebrochius, ex antiqua et communissima decessorum nostrorum et aliorum opinione, sed Ado, ex quo Noster et Notkerus sua transtulerunt; hic integre ad verbum; ille iis recisis, quæ ab Adone et Notkero, Usuardo addita putavit Papebrochius; apud quem vide cætera. Atque hæc plana et certa Usuardi nostri lectio, quam cum Adoniana et Notkeriana omnino congruere, et præterea ex ipso Adone evidenter desumptam, principio diximus. Solum Augustinum sic honoravit Wandalbertus :

> Augustine, tuum commendat septima nomen
> Lactea quo renitent Anglorum millia : verbi
> Principe, quo Christum domiti sensere Britanni.

AUCTARIA.

Tornacen., cætera toto textu purissimus, in secundo Quadrato elogium præterit, *in cujus solemnitate*, etc.

Pulsanen., priori magis mutilus, non habet nisi de Quadrato Atheniensi et Augustino; desunt reliqua omnia.

Rosweyd. in fine adjicit : « Item in eadem Britannia insula, beati Bedæ presbyteri. » Diem anticipat, nam colitur die sequenti.

Antverp.Max.-Lubec., Antverp.-Max., Ultraject. Leyden., Lovanien. et Editio Ultraj.-Belg. deficiunt in elogio Quadrati Atheniensis, in quo similes sunt Adonis Martyrologio. Vide supra observationes.

Antverp.-Maj. sic incipit : « In Britannia civitate Dorobernia natale sancti Augustini Anglorum apostoli, qui olim ab Apostolica sede directus cum aliis plurimis verbi vitæ ministris, jussu beati Gregorii, primus genti Anglorum Christi Evangelium prædicavit. Item in eadem Britanniæ insula, depositio C beati Bedæ presbyteri, doctoris Anglorum sagacissimi, cujus quanta existunt merita, et doctrinæ fluenta, mellita bonorum operum testantur exempla. » Sequitur reliquus textus pure.

Albergen. et Danic. Incipiunt : « Romæ, sancti Eleutherii papæ et martyris Hic post beatum Petrum duodecimus, accepit epistolas a Lucio Britanniæ rege, ut per ejus mandatum Christianus fieret. » De reliquo similes sunt Antverpiensi, Max.-Lubec. et aliis codicibus supra citatis.

Centulen. : « Apud Athenas, natalis beati Quadrati episcopi et martyris, discipuli apostolorum. Item alterius Quadrati martyris, in cujus solemnitate sancti Augustini sermones habiti inveniuntur. Antisiodoro loco Cociaco, passio sancti Prisci cum sociis suis, innumera martyrum multitudine, tempore Aureliani imperatoris. Romæ, beatorum martyrum Summitrii presbyteri et aliorum viginti duorum tempore Antonini. Tuderti Tusciæ, sanctorum Feli- D cissimi, Eraclii, Paulini. In Britannia, sancti Augustini episcopi et confessoris, qui missus a beato Gregorio papa, primus genti Anglorum Christi Evangelium prædicavit. Civitate Eboraca, sancti Bedæ presbyteri et confessoris. »

Bruxellen. de Quadrato episcopo, addit : « Quod una cum septem Philippi filiabus in prophetica gratia celeberrimus fuerit. » Sequitur : « Romæ, natale sancti Eleutherii papæ et martyris. Qui sedit annis quindecim. A quo Lucius rex Britanniæ per epistolam, Christianum se fieri postulavit et baptizatus est » De Symmetrio et sociis adjicit : « Quos Antoninus imperator pro fide Christi gladio cædi mandavit. » Reliqua satis pura sunt, sed in fine sic habet : « Et depositio venerabilis Bedæ presbyteri et doctoris gentis Anglorum, qui cum esset septennis, a Benedicto abbate in monasterio susceptus, postea anno ætatis suæ tricesimo presbyter est ordinatur et nonagenarius in extremis laborans, cum hanc orationem : O rex gloriæ, Domine virtutum ! etc., fudisset ad Dominum, die qua ipse petiit, hoc est in Ascensione Dominica, spiritum efflavit, et in monasterio, in quo ipse ab infantia scientiæ et virtutibus studuit, est sepultus. » Jam dixi venerabilem Bedam coli die sequenti.

Hagnoyen., in Quadrato Atheniensi satis purus, subjungit de Eleutherio, fere ut supra. Sequitur Prisci, tum Symmetrii, satis pure. Dein inseritur : « Item sancti Hildertici episcopi et confessoris » *Hildevertum* intelligit, de quo hodie in Prætermissis et die sequenti in Actis Sequitur de Quadrato, textus nostri altero, Tudertinis et Augustino, satis pure.

Aquicinct. in fine de Augustino adjicit : « Crebrisque adhuc refulget miraculis. Depositio venerabilis Bedæ presbyteri apud Romam. » Quid hic *apud Romam*, quid alia in manuscripto recentius addita significent, examinare non vacat.

Matric. Cartus.-Ultraject. « Eleutherii papæ et martyris. Prisci et Felicis et sociorum ejus. Augustini primi Anglorum episcopi. Quadrati episcopi, discipuli apostolorum. Item Quadrati martyris, in cujus solemnitate Augustinus fecit sermonem. Bedæ venerabilis, presbyteri confessoris. Julii militis et martyris. » Qui ad diem sequentem spectat.

In Vatican. num. 5949 deficit secundus Quadratus. Adjectum autem : « Sancti Theodori martyris. » Vide in Prætermissis Theodoros binos. De quo hic agatur, non liquet.

Altemps. « Petragoricas, sancti Memorii confessoris. Ipso die, sancti Odonis Doroberniensis archiepiscopi et confessoris. » Remittitur Odo in indice Prætermissorum ad diem iv Julii.

Remens. SS. Timothei et Apollinaris. « Autisiodori in loco Quotiaco, passio sancti Prisci martyris sociorumque ejus, cum innumera martyrum multitudine. » Fere ut Hieronymiana.

Editio Lubeco-Col. Sic orditur : « Romæ, sancti Eleutherii papæ et martyris. Hic post beatum Petrum XII sedit annos xxi, menses vi, dies v Hic accepit epistolas a Lucio Britanniæ rege, ut per ejus mandatum Christianus fieret Hic iterum affirmavit, ut nulla esca usualis a Christianis repudiaretur maxime fidelibus, quam Deus creaverat, quæ tamen rationalis et humana est. » Tum de Quadrato Atheniensi, de Tudertinis, de Augustino. Ubi interseritur: « Item in Britanniis, sancti Zachariæ ejusdem gentis episcopi et confessoris », de quo videndi Prætermissi. « In territorio Autisiodorensi, passio sanctorum Prisci martyris et Felicis presbyteri, cum ingenti

multitudine fidelium sub Aureliano imperatore. » Sequitur de Quadrato secundo, Symmetrio, etc., ut supra satis diximus.

Belin. initio caret Quadrati elogio. Tum : « Romæ, sanctorum martyrum ministri presbyteri et aliorum viginti duorum. Sequitur textus reliquus. In fine autem : « Eodem die, sancti Eleutherii papæ et martyris. » Deinde : « Item sanctorum martyrum Simetri presbyteri et aliorum viginti duorum. » Non advertit, *Ministri*, fictum esse nomen, ubi restituendum *Symmetrii*, etc. In altera editione a fine additur : « Item depositio Bedæ presbyteri. »

Greven. : « Item sanctorum Victoris, Rufini. » Hi male ex Hieronymianis conjuncti sunt. « Hildemici episcopi Meldensis et confessoris. » Vide supra in Hagenoyensi. « Zachariæ episcopi Cantuariensis et confessoris. » Vide Prætermissos. « Eodem die (vel secundum alios, sequenti,) in Anglia, depositio A venerabilis Bedæ presbyteri et confessoris, doctoris præcipui. Qui ut ipse de seipso refert, cum esset annorum septem, in monasterio traditus, inter observantiam disciplinæ regularis et quotidianam cantandi in ecclesia curam, semper aut discere, aut docere, aut scribere, dulce habuit. Tandem plenus dierum et sanctitatis, nonagenarius obiit, die qua petierat, hoc est die Ascensionis Domini. Illo enim die illibato sensu et hilari vultu, cum cantasset antiphonam, O rex gloriæ, Domine virtutum! etc., emisit spiritum. »

Molan. : « Eodem die, sancti Eleutherii papæ et martyris. Item depositio Bedæ presbyteri. Viennæ, passio sancti Zachariæ secundi, ejusdem urbis episcopi. » De quo in Prætermissis. In posterioribus editionibus, de Eleutherio et Zacharia, ut supra. Sed charactere minori, vulgare venerabilis Bedæ elogium hoc modo subjungunt : « Item depositio Bedæ presbyteri, doctoris gentis Anglorum. »

VI *Kal.* *Die* 27.

Apud Mesiam civitate Dorostorensi, natalis beati Julii, qui, tempore persecutionis, cum esset veteranus et emeritæ militiæ, comprehensus ab officialibus, judici est oblatus, quo præsente, cum idola execraretur, et nomen Christi constantissime confiteretur, capitali sententia punitus est. In Galliis civitate Arausica, sancti Eutropi episcopi, cujus vitam, illustrem virtutibus ac miraculis, Verus episcopus luculento sermone describit. In territorio Adartensi, sancti Ragnulfi martyris.

NOTÆ.

Consonant codices nostri plerumque præcipui, pro B textu citari soliti, *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Moesiam denuo recte legit Pratensis, recte item Muneratus, sed nos ex aliorum omnium codicum consensu scribimus *Mesiam*, ut xxv hujus et alibi. *Execraret*, pro *execraretur*, ponit Greven. atque item cum Molano, *confiteretur constantissime*, contra quam codices cæteri, ut in textu. *Eutropi*, pro *Eutropii*, est in Pratensi, Herinien. et Tornacen., quos ut vetustiores et probatissimos secuti sumus, quamvis posterior scribendi modus omnino præferendus sit. Typothetarum inadvertentiæ tribuendum est, quod in Munerato legatur *Ausarica*, et in Grevenio *Aurasica*, pro *Aurausica*, ut bene in textu. Sic rursus perperam in citato Munerato *Clarus*, pro *Verus*; et *Agatensi*, pro *Adartensi* ; præterea *Rudulfi*, pro *Ragnulfi ;* ubi *Rasuulfi* habet Tornacen., Greven. *Ramulfi*, Molan. *Ranulfi*.

OBSERVATIONES.

Julium martyrem celebrat Romanum parvum, ex quo acceptus ab Adone, atque insigni elogio exornatus est, cujus potissimam partem, eam videlicet quæ præcipue et seorsim *Julium* spectat, Usuardus in laterculum nostrum traduxit ; iis præteritis, quæ de Esychio (colitur is xv Junii) ejusque cum martyre colloquio ; de Pasicrate item et Valentione Dorostorensibus, xxv Maii relatis, ibi ab Adone memorata sunt. Notkerus antiquum obtinet, describens omnia. Florus etiam, verum perpaucis de Julio meminit. Sed et quæ ipse et alii habent, accepta sunt ex præclaris, iisque sinceris Actis, quorum solum compendium habuit Henschenius, integra edidit Ruinartius a pag. 614, recte observans, iis notis carere, ex quibus de passionis tempore certi aliquid statuatur. Atque hinc colligas perperam a Galesinio inserta esse tempora *Alexandri imperatoris*. *Julium* aliquem *Fæsulanum*, seu Fæsulis cultum, a Dorostorensi nostro diversum esse, laudati Henschenius et Ruinartius, ex variis characteribus recte existimant. Sic solum Julium recolit Wandalbertus :

Julius hinc sextum miles martyrque venustat.

Eutropius Arausicanus primam suam in sacris Fastis memoriam Adoni debet. Ex eo sumpsere Usuardus et Notkerus, ambo ductorem pressissime secuti. Luculentum illum, de Eutropii vita, Veri episcopi sermonem, Adoni visum non esse, ex solita conjectura arbitramur, quod nempe nullo sanctum elogio exornaverit. Prior sermonis pars, ex codice ms. Fucque- C tiano, a Papebrochio primum edita est, cujus de cætero Commentarium consulat curiosus lector. *Ragnulfus* Telodiensis prope Atrebates martyr, a nullo Martyrographo, Nostro antiquiore aut coævo, consignatus est. Pauca quæ de eo super sunt monumenta quærenda sunt in sylloge historica Henscheniana. *Territorium Ardartense* pro Atrebatensi, vel, si ita vis, Artesiensi nominare, Usuardo familiare diximus ad vi Februarii, ubi Vedastum, non *Atrebatensium*, sed *Ardartensium* episcopum nuncupavit. Videant curiosiores etymologi, quæ in eam rem præfata die ab Henschenio notata sunt. Dubius certe nequaquam esse potest Usuardi textus, ad quem nullo modo spectat additio recentiori manu facta in codice Pratensi, nempe : *Ipso die, translatio corporis sancti Martini* (Maximini) *abbatis et confessoris*, non *Trevirensis episcopi*, sed *abbatis Miciacensis*, qui colitur xv Decembris. Hæc per transennam dicta sunt.

AUCTARIA.

Pulsanen. resecat elogium Julii. In Eutropio purus, omittit *Ragnulfi*, et in fine adjicit : « In territorio Aurelianensi, translatio corporis sancti Maximini abbatis et confessoris. — Is est de quo jam ex Praten. diximus, referendus ad xv Decembris.

Antuerp.,Max. Lubec.,Antuerp.Max.,Ultraject. Leyden., Lovanien. et Editio Ultraj.-Belg. In fine attexuit : « Item depositio Domini Bedæ presbyteri te D doctoris gentis Anglorum. » Notabis, posteriores omnes mediæ notæ codices pro territorio « Adartensi, » scribere « Atrebatensi, » quod faciunt etiam alii : atque item Ragnulfo tribuere titulum « episcopi, » quam « dignitatem a sancto Hadulfo perperam ad illum fuisse translatum opinatur » Henschenius.

Albergen. et Danic. idem ipsis quod prioribus

augmentum et vitium, sed præterea excedunt in principio, ubi ita habent : « Romæ, natale beati Joannis papæ, quem refert sanctus Gregorius, ob orthodoxam fidem, primo in custodia tentum, ac deinde ad mortem usque perductum cum aliis æque catholicis viris. » Quæ etiam in Belino, ex quo Romanum ; et in posterioribus Molani editionibus hac die ponuntur, ubi ex Beda, Rom. parvo, Adone, Usuardo, Rabano, et Notkero, ad sequentem spectare videntur.

Centulen. : « Apud Mesiam civitate Dorostensi, natalis sancti Julii martyris. In Galliis civitate Aurasica, sancti Eutropii episcopi. »

Bruxellen. in Julio non plane purus, secundo loco subdit : « Et sancti Ysichii martyris, » accepti, opinor, ex Adone, sed qui, ut in observatione diximus, colitur xxv Junii. De Eutropio, recte. Tum : « Et sanctorum Martialis, Luciani et Castuli. » An non *Servuli*, ut Tomitani omnes sint. «In territorio Atrebatensi, sancti Ragnulfi episcopi et martyris. » Sufficit titulus posterior, ut diximus in auctario secundo.

Hagenoyen., in textu satis purus, sic prosequitur: « Ipso die, depositio domni Bedæ, doctoris Anglorum, et venerabilis cardinalis presbyteri. Hic natione erat Anglicus, et cum septem esset annorum, datur Benedicto abbati nutriendus, a quo monachorum habitum suscepit et semper postea discit aut docuit, librosque inimitabiles composuit, cum homeliis et sermonibus, quibus utitur Ecclesia in divino officio. Romæ promeruit quod Venerabilis est vocatus, nam Scripturam exposuit, quam nemo ante eum exponere potuit. Ipse scriptoribus cathedrarum legitur maledixisse ; qui tandem obiit in senectute bona, oculis excæcatis priusquam moreretur. »

Aquicinct. omittit in fine memoriam sancti Ragnulfi, quæ tamen ad ipsum propius spectat.

Victorin. et Reg. Suec. signatus num. 130. In fine : « Civitate Surona (*Sorana*) passio sanctæ Restitutæ virginis et martyris. »

Bigotian. signatus pag. 5, qui fuit PP. Cœlestinorum, et Ughellian. « Item depositio domni Bedæ presbyteri et doctoris gentis Anglorum. » Ut supra Antuerpien. et Max.-Lubec.

Reg. Suec. signatus num. 428 : « In territorio Aurelianensi, translatio corporis beati Maximini abbatis, et dedicatio ecclesiæ in honore ipsius atque beati protomartyris Stephani. »

Vatican. num. 5949. De Ragnulfo nihil. Incipit: « Beneventi, sancti Felicis martyris, in sancta Sophia. » Vide Prætermissos. In fine subdit : « Apud Soram Campaniæ civitatem, sanctæ Restitutæ virginis et martyris. »

Florentin. : «Depositio venerabilis (Medic. *domni*) Bedæ presbyteri et doctoris gentis Anglicanæ. In territorio Aurelianensium, translatio sancti Maximiani (*Maximini*) abbatis et confessoris.» De eo jam dictum superius.

Editio Lubeco-Col. incipit a Joanne papa, cujus elogio adnectit: «Hujus tempore Francia convertitur ad Christum. Obiit autem Ravennæ in carcere sub Theodorico rege, fautore hæreticorum, cujus corpus Romæ translatum est, et sepultum in ecclesia Sancti Petri in Vaticano. » Sequitur textus purus, nisi quod Ragnulfum *episcopum* faciat. Tum : « Item depositio sancti et venerabilis Bedæ presbyteri et doctoris gentis Anglorum. Apud Alexandriam, passio sanctorum Aquilini presbyteri et aliorum quatuordecim. » Adde, *Evangelii*, ut est infra in Auctariis Greveni.

Belin. textui non satis castigato superaddit : « Eodem die, sancti Joannis papæ et martyris, quem Theodoricus rex Arrianorum in exilio Ravennam direxit, ibique maceratus diu in carcere vitam finivit. Item octava sancti Bernardini de Senis, ordinis Minorum. » Adjicit editio posterior : « Miciaco monasterio, translatio sancti Maximini abbatis. » Vide supra in Reg. Suec. 428.

Greven.: «Apud Alexandriam, sanctorum Aquilini presbyteri, Evangelii et aliorum quatuordecim. Item sanctorum Salustiani, Heliæ, Saccii, Restituti. » Vide Acta. « Ravennæ, beati Symmachi patricii et martyris, a Theodorico rege Arriano cum genero suo Boetio interempti. » Boetius hac die colitur, sed Symmachus xxiii Octobris. «Ipso die (secundum alios vi idus Junii) Maximini episcopi Aquensis, de quo in gestis beatæ Mariæ Magdalenæ legitur.» Vide Octava Junii. « Maxentii abbatis Pictavensis, magnæ sanctitatis viri. Qui pane contentus et aqua, frequenter tamen divinis per angelos dapibus pascebatur, atque inter alia mira opera mortuum suscitavit, fratribusque sitientibus fontem eduxit. » Remittitur ad xxvi Junii.

Molan. in Joanne papa Belinum transcripsit. Tum charactere minori : « Adventus corporis sancti Adriani martyris ad Gerardi montem. » Editiones aliæ habent de Joanne, primo loco ; et penultimo litteris Italicis inseritur : « Die vigesima septima, sancti hieromartyris Therapontis. » Vide quæ de ejus miraculis et translatione supersunt Græce et Latine in Actis nostris. « Eodem die adventus sancti Adriani martyris apud Geraldi montem, anno 1510.» Colitur viii Septembris.

V *Kal.* *Die* 28.

Romæ, natalis beati Joannis papæ, quem refert sanctus Gregorius, ob orthodoxam fidem, primo in custodia tentum, ac deinde ad mortem usque perductum, cum aliis æque catholicis viris. Parisius civitate, transitus sancti Germani confessoris. Qui beatus ejusdem urbis episcopus, quantæ sanctitatis, quantique meriti fuerit, quibus etiam claruerit miraculis, Fortunatus episcopus veraci stylo digessit. In Sardinia, sanctorum Æmilii, Felicis, Priami, Luciani. Eodem die, sancti Charauni, qui apud Carnotum civitatem, capite amputato, martyrium sumpsit.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerpien.*, et *Max.-Lubec.*, *Antuerp.-Maj.*, *Greven.* et *Molan.* Quibus adde *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.* et *edit. Ultraject.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Orthodoxam scribunt codices omnes, exceptis Antuerp.-Maj. Greveno et Molano, nihil proinde corrigendum putavimus. *Parisius* antiquo scribendi modo servandum est, Molan. emendavit *Parisiis*, Antuerp., Max.-Lubec. et mediæ notæ omnes, *Parisiorum*. Praten. legit *Germani episcopi et confessoris*, cum Antuerp. et citatis codicibus notæ mediæ. Nobis præplacet lectio Herinien., Tornacen., Antuerp.-Maj., Greven. et Molan., qui evitata repetitione *episcopi*, Usuardi, elogium Bedæ annuntiationi subjunxere, constructione nitidiori, qualem Usuardus sectari olet. Solus Herinien. habet, *sanctus Fortunatus :* ut solus Antuerp.-Maj. *Fortunatus presbiter*. Molan. posuit *quantique fuerit meriti* et *claruit*. *Stilo* est in omnibus, præterquam in Molano : *Emilii*, in omnibus : *Felicii*, in solo Pratensi. *Charauni* antiquitus dictum, probant vetustiores codices Pratensis, Heriniensis et Antuerp.-Major, quos secuti sumus, licet hodie magis probetur *Carauni*, Gallice *Cheron*.

OBSERVATIONES.

Notavimus die præcedenti in Auctario tertio, *Joannem papam et martyrem*, non xxvii Maii, ut fecit Romanum modernum post Belinum, sed hac die ab omnibus antiquis Martyrologis, qui de eo meminerunt, solo Rabano excepto, collocari, quidquid in Actis nostris translatio dicatur facta, et Romæ recoli xxvii Maii. Elogium, seu captivitatis et necis historiam breviter, sed nitide compilavit Beda, ex quo a Rabano et Adone transcripta ; ex hoc a Notkero, qui de Symmacho et Boetio nonnulla attexuit: Noster, more suo, eleganti compendio rei medullam complexus est. Plures de glorioso hoc papa scripsere, selectiora ejus vitæ capita collegerunt et digesserunt Henschenius et Papebrochius, quorum prior Commentarium incepit, quo sensu ei alicubi tribuitur ; alter recensuit et perfecit.

De *Germano* meminit item Beda, qui solo *confessoris* titulo eum decoravit. Nescio cur Rabanus die præcedenti cum longiori elogio retulerit. Ado, quod mirere, nullo Germanum dignatur encomio, forte quod satis illustrem tota Gallia celeberrimi sancti memoriam et notissima gesta existimaverit. Exstat in Bedæ Auctariis duplex elogium a majoribus nostris Floro adscriptum, quorum alterum sic conceptum est, ut quis mihi continuo objicere possit, male a me in præfatione et in hujus operis decursu universaliter negatum, Florum ab Usuardo unquam visum fuisse. At nihil hisce assertum meum concuti, nullo negotio ostenditur. Equidem ultro fateor, in nostra Bedæ editione, bina Flori Auctoria adjecta esse, at qui vel modice versandis Martyrologiis assuetus sit, facile agnoscet primum Germani elogium Flori satis proprium esse, non item alterum, quod sub disjunctione, imo sub dubio apponitur. Nec certe aliter apponi potuit, cum ex ipso citato ibi Atrebatensi codice, quem præ oculis habeo, satis pateat, et hanc et multas alias annuntiationes, non Bedæ aut Flori genuinas esse, sed ex Usuardo in prædictum Atrebatensem codicem translatas, ut pluribus exemplis, si opus fuerit, demonstrabo. Adde quod præfatum elogium Usuardina phrasi omnino expressum sit ; in quo frustra aliorum, quam peritorum judicium appellavero. Fusiores narrationes habent Rabanus die præcedenti, et Notkerus hoc die, quorum ut similis est sententia, ita varia est locutio : fallor tamen nisi hic illum prælucentem habuerit. Porro Germanum Hieronymianis abjudicat Florentinius, tametsi vetustissima apographa eum repræsentent, quæ fatemur a monachis, quorum erant propria, et aucta et interpolata fuisse. Metrica Wandalberti oratio Germanum Joanni præponit :

Quinto Parisii Germanum turba frequentat,
Tunc quoque Pontificem celebrat sua Roma Joannem.

Ex *Sardis martyribus* solos duos priores consignavit Romanum parvum, sed Ado binos socios ex Hieronymianis restituit, quem secuti sunt Usuardus et Notkerus. Alii in Actis adduntur, de quibus vide Papebrochii Commentarium criticum. *Charaunus*, ut scribunt antiquiores codices, seu *Caraunus*, ut hodie magis placet, Carnotensis martyr, aliis Martyrologis antiquis ignotus, plane Usuardinus est. Talem item esse textum reliquum, undecumque acceptum, puto a nemine in dubium revocari posse. *Carauni* Acta publicavit Henschenius, judicium de iis proferens, quod ad Usuardi, vel potius Hilduini sæculum ea pertinere existimat ; Sancti ætatem et cætera ad eum spectantia, in Commentario prævio verisimillime definiens, ex quibus colliges an recte ad Domitiani tempora a Baronio retractus sit.

AUCTARIA.

Pulsanen. elogium Germani mutilat, et omittit annuntiationem ultimam.

Rosweyd. in prima annuntiatione sensum amplificat, post *tentum* inserens, « ac deinde, jubente Theodorico rege Arriano, cum Symmacho patritio, aliisque catholicis viris ad mortem usque perductum. »

Munerat. de sancto Germano, post *miraculis*, solus ipse textui in reliquis puro interjicit, « cujus corpus requiescit in cœnobio beati Vincentii, in suburbiis divi Germani de Pratis. »

Albergen. et Danic. deficiunt in prima annuntiatione de Joanne papa, qui ab ipsis pridie perperam consignatus est; in quo cum eis convenit Belinus, ut ibi abunde dictum memini.

Centulen.: « Natale sancti Joannis papæ, qui a Theodorico impio rege peremptus, in ecclesia beati Petri Apostoli honorifice est sepultus. Parisius, sancti Germani episcopi et confessoris. » In Sardis et Carauno purus est.

Bruxellen. sic incipit : « Natale sancti Joannis papæ, qui a Theodorico rege Arriano Constantinopolim missus, ante portam civitatis cæcum illuminavit. Et a Justino imperatore catholico gloriose susceptus, et compos petitionis, ad Theodoricum reversus, et ab eo apud Ravennam cum aliis æque catholicis viris incarceratus, fame defecit. Cujus meminit beatus Gregorius in libro Dialogorum. » De Sardis et Carauno ferme purus est. Tum in fine : « Apud Parisium, depositio sancti Germani episcopi et confessoris. Qui cum ægrotaret, jussit ex opposito sui sculpi in muro, v Kal. Junii. Et quia postera die obiit, constat id sibi divinitus fuisse revelatum. Hic quantæ sanctitatis, » etc.

Hagenoyen., in textu modice interpolatus, subdit quæ hic curioso lectori proponere volui : « Ipso die, depositio sancti Wilhelmi ducis Aquitaniæ provinciæ, qui vulgariter vocatur Wilhelmus de aranea. Hic sub Carolo magno strenuissime militavit, Aurositanam civitatem magnam, quam Theobaldus rex Saracenorum occupaverat, recuperavit, cujus et uxorem duxit in uxorem sibi, nomina Kyburgam. Hic multa pericula in bello contra paganos sustinuit : Agarenos multipliciter contrivit, pax Ecclesiæ sub illo reddita, et in omnibus bonis ipse exerceteur. Communem utilitatem libenti animo pertractat, sanctas leges ratificat, lites in Ecclesia dirimit, dominos temperat, ecclesiis et Dei famulis protectorem se facit, et munificum largitorem. Semper sacerdotibus assurgebat, et eorum orationibus se devote commendabat. Hæc faciebat laicus, monachus autem factus, cocus efficitur, et officium pistrini et molendini sibi concedi postulat. Mores omnium semper æquanimiter tolerabat. In monasterio et miraculis, et prophetiæ spiritu claruit, qui Karulo mortem prædixit, et aliis pluribus et etiam suam. Denique in vita activa multum laborans, fratrum coactione in contemplativam se transtulit. Centies per diem et centies per noctem genuina flectere (consueverat) in memoriam Dominicæ passionis, corporis prælia, spiritualibus præliis permutavit, dum tempore hiemis in frigidam aquam misit se. Corpore et sanguine Christi communitus in Domino feliciter requievit et per adjacentes provincias, divina virtute, fit campanarum sonitus. » Hæc sunt, si pauca dempseris, Actorum ab Henschenio relatorum compendium.

Aquicinct. de Joanne addit, « perductum a Theodorico rege Adriano. »

Matric.-Cartus.-Ultrajèct. « Germani episcopi Parisiensis. Joannis Papæ et martyris, cujus meminit beatus Gregorius in libro Dialogorum. Wilhelmi confessoris, primo comitis et ducis tempore Caroli, postea monachi Ordinis sancti Benedicti. » Habes supra satis longam historiam.

Vatican. num. 5949 non habet « Carauni. » Addit autem : « Romæ, via Numentana, sanctorum Epagati,

Eustasii,Castuli.» Vide totam horum martyrum classem di tinctius enumeratam in Actis.

Florentin.: « Florentiæ, depositio sancti Podii ejusdem civitatis episcopi, qui vita et miraculis gloriosus quievit. Sepultus est in cathedrali ecclesia præfatæ urbis juxta corpus B Zenobii in arca marmorea. » Vide Henschenii commentarium.

Editio Lub co-Col. De Joanne, die præcedenti. Sequitur textus reliquus. Tum : « Civitate Meldis, beati Rogomori episcopi et confessoris. In Paderborna,adventus sancti Liborii episcopi Cenomanicæ urbis et confessoris.» Colitur xxiii Julii. « Ipso die, translatio sanctæ Brigittæ viduæ, de Roma in Sweciam. » Natalis est viii Octobris.

Greven.: « Fortini episcopi et martyris.» In Prætermi sis creditur is esse qui colitur ii Junii. «Civitate Meldensi, beati Rogomori episcopi et confessoris. Item Wilhelmi ducis Aquitaniæ et confessoris. Qui tempore Karoli magni,post multas de infidelibus victorias, monachus factus, cum tempore quodam

A panes cocturo scopa ad furnum purgandum deesset, timeretque moram fratribus facere, ingressus furnum succensum, scapulari purgavit, ac sine læsione exivit. Crispolæ virginis, » mihi hactenus ignotæ, nisi forte martyr aliquis « Crispolus » indicetur, qualis sequenti die colitur. « Apud Paderbornam, translatio sancti Liborii episcopi Cenomanensis et confessoris. Translatio sanctæ Birgittæ viduæ, de Roma in Sueciam. » De utraque diximus immediate superius.

Molan.: «Translatio sanctarum reliquiarum beatæ Birgittæ de Roma ad monasterium Wastzenense regni Swetiæ » In editionibus a iis : « Die vigesima octava,sancti patris Nicetæ, et sancti hieromartyris Helladii. » Primus hac die colitur,alter præcedenti. «Paderbornæ, translatio sancti Liborii episcopi Cenomanensis et confessoris. Item translatio sanctarum reliquiarum beatæ Birgittæ, » etc. Eædem sunt translationes de quibus jam supra meminimus.

IV *Kal.* *Die* 29.

Apud Iconium civitatem Isauriæ, sub Aureliano imperatore,passio sancti Cononis martyris et filii ejus, qui primum ignito ferro superpositi, deinde craticulam prunis suppositis, et oleo super infuso constanter superaverunt. Postea vero tam frixorii quam suspensionis in equuleo ac ignis penuriam passi, malleo ad extremum ligneo [a] manibus eorum contritis, in laudem omnipotentis Dei spiritum emiserunt. Eodem die, sanctorum Sisinnii, Martyrii, atque Alexandri,qui in Ananiæ partibus, ut scribit sanctus Paulinus,persequentibus gentilibus viris, martyrii coronam adepti sunt. Treviris,beati Maximini episcopi et confessoris, a quo Athanasius antistes, persecutionem Constantii fugiens, honorifice susceptus est. Romæ via Aurelia, natalis sancti Restituti. Via Tiburtina, septem germanorum.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Rosweyd.*,*Antuerp.-Maj.*,*Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item ex *Antuerp.-Max.*, B *Ultraject.*, *Leyden* , *Danic.*, *Editione Ultraject.-Belg.* et ferme *Bruxellen.*

[a] In codice hæc omnia : *Postea vero tam frixorii quam suspensionis in equuleo ac ignis pænuriam passi, malleo ad extremum ligneo* in litura versantur.Eadem tamen exhibent codices omnes.Vetustior igitur hæc litura est, quam ullum Usuardini Martyrologii apographum. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Ichoniam in Antuerp -Maj.*Iconium* in Munerat., *Ichonium* in Greven facile corriguntur. Rursus *Aurelio* in Rosweydz.,*Conoris* in Antuerp.-Maj.,et *Canonis* in Munerat. qui et pro *filii*, legit *filiorum*. Alter error in Antuerp.-Majore,*craticula*, pro *craticulam* ; et *injuriam* pro *penuriam*. Neutrum valet, inquies ; saltem prius posteriori melius. Imo optime Molan., qui *pœnam* scripsit,et Greven *penuriam,alias pœnam.Pœnam* etiam habent codices mediæ notæ. Cæterum Pratens., Heriniens., Rosweyd.et Munerat. constanter legunt *penuriam*, ut nos in textu servandum putavimus. Molanus post *passi*, inseruit *sunt*,

C unde vitiatur constructio. In Greveno deest nomen *Martyrii*, pro quo posuit Munerat. *Martirini*. Rosweyd. habet *Avaniæ*; Antuerp.-Maj.*Inaniæ*.postremi codices *Ananiæ*, recte in textu. In Rosweyd.post *gentilibus*, omittitur *viris*. Antuerp.-Max. perperam scribit *Treveris translatio*. Antuerp.-Maj. pro *Maximini*, *Maximiani*. Codices postremi quatuor post *Antistes*, addunt *Alexandrinus*. In Munerato deest *Constantii*, idemque,et Antuerp.-Maj. pluribus scriptoriis vitiis scatent, quæ tanquam minoris momenti minutias, et hic et alibi consulto negligimus.

OBSERVATIONES.

Romanum parvum de *Restituto*, *septem Germanis*, et *Maximino Trevirensi*,ex ordine agit, eumque servavit Ado, iis adjunctis, quæ mox commemorabimus. Textus noster, si non eadem præcise serie, aut iisdem plane verbis, certe totus ex Adone huc translatus est. Qui hic primo loco ponitur *Conon* cum filio, de quo post Rabanum, qui longius elogium concinnavit,codices aliqui, xx hujus meminerunt, ut ibi in Auctariis diximus ; hic, inquam, *Conon*, nec Hieronymianis, nec Bedæ, nec Romano parvo notus, ab Adone primum consignatus, et elogio, a Notkero ferme descripto, ornatus est, ejus potissimam patrem suam fecisse Usuardum, nescio quomodo in Papebrochii oculos non incurrerit. Sed alia in Commentario suo advertit, quæ Actis antiquis Græco-Latinis,ab ipso editis, lucem afferunt. Acta illa simplicitate et gravitate sua veneranda esse fatentur doctissimi recentiores, inter quos Tillemontius tomo V, pag. 455, passionis narrationem ex Actis proconsularibus acceptam,cum Papebrochio lubens admttit. Nec obsunt ea quæ in nota observat a pag.683, licet talia sint, ut non omnino primigenia et authentica esse ostendant, unde nec a Ruinartio inter sincera et selecta commemorata sunt.

D *Martyres Anaunienses* seu *Anagnienses* agri Tridentini, in apographis Hieronymianis,corruptis non nihil nominibus, memorantur ; unde in Adonem transiisse credimus, qui in eorum laudem excurrit fusius. Nostro rei totius summam in pauciora ex ipso contrahente. Quæ in Rabano et Notkero conveniunt, ex utriusque collatione lector percipiet. Talem hi sancti martyres nacti sunt encomiasten, nempe Vigilium Tridentinum, ut eorum Actis nihil opponi possit. Locum Vigilii litteris in sua collectione dedit Ruinartius a pag. 682. Tillemontius Vitam Gallice contrahit tomo X, a pag. 543, omnia uberius exquirit,et quæ obscura sunt,aliis explicat in Actis nostris Papebrochius.De *Maximino* jam diximus Romanum parvum meminisse ; meminere apographa Hieronymiana, meminit Beda, et ex eo Rabanus Florus breve elogium composuit. Ado,Romanum parvum secutus, ea solummodo addidit-

quæ Noster ad verbum transsumpsit. Utrum Notkerus satis apte alia attexuerit, cum longa Augustinianæ epistolæ lacuna, nihil ad me attinet judicare. Quanti momenti sint Maximini Vitæ sæculis VIII et IX compositæ, docet Henschenius in dissertatione prævia. Veriora ex historia ecclesiastica repetenda sunt apud Baronium aliosque, de quibus vide Tillemontium in tomo VIII, variis locis. Audi Wandalbertum, qui de solo Maximino hunc unicum hodie versiculum panxit :

Maximine, tibi quarto Trevir alta coruscat.

Restituti, ac dein *septem Germanorum* memoria iisdem ferme verbis in Hieronymianis, in Romano parvo, in Adone et nostro atque etiam in Notkero exprimitur. Sed postremi cum matre Symphorosa coluntur XXVIII Julii, ut ibi ex ipso Usuardo ostenditur : nisi filii sint sanctæ Felicitatis, X Julii, vel fratres germani alii. Videsis tomo V, I Maii, pag. 237, litt. E et F. Acta Restituti *graviter plane scripta et fide dignissima* credidit Henschenius, favorabili sane judicio ; sed cui ægre acquiescent qui notationem Tillemontii expenderint tomo V, pag. 634. Utriusque partis argumenta curioso lectori examinanda relinquimus. Interim verum manet, quod principio dicebam, textum nostrum Adonianum esse, sed et vere esse Usuardi minime dubitandum.

AUCTARIA.

Herinien. textui purissimo hanc annuntiationem sibi propriam præfigit : « Translatio corporis beati Remigii Francorum apostoli, ab eo loco in quo antea jacuerat in eadem ecclesia. » De ea nihil apud alios.

Tornacen. resecat elogium Cononis, atque item martyrum Anauniensium. Cætera purus.

Pulsanen. elogium Cononis etiam rescindit. In Sisinnio et sociis satis purus est. Tum : « Treveris, beati Maximini episcopi et confessoris. » Atque ibi sistit omissis reliquis.

Antuerp.-Max., Lubec., Lovanien. et Albergen. deficiunt duntaxat in elogio Cononis. Quo etiam vitio laborat Belin.

Centulen. : « Romæ, via Aurelia, natale sancti Restituti. Via Tiburtina, septem fratrum. Treveris, beati Maximini episcopi et confessoris, a quo Athanasius Alexandrinus antistes, Arrianos fugiens, honorifice est susceptus. Item passio Cononis martyris et filii ejus. Eodem die, sanctorum Sisinnii, Martyrii et Alexandri martyrum. »

Bruxellen. non aliter ferme a textus puritate differt, quod in eo codice rarum fatemur, quam annuntiationum transpositione.

Hagenoyen. Cononis elogium ex Rabano, ni fallor, amplificat hoc modo. « Apud Iconium civitatem Isauriæ, passio sancti Cunonis et filii ejus. Hic, dimissa uxore, factus est heremita cum filio suo. Hic Cuno fluvium, ubi homines transire non poterant, alibi fluere præcepit, et sic factum est. Isti postea tenti, primo sustinuerunt oleum bulliens, carbones ignitos, craticulam, sartaginem, suspensionem cum suppositione ignis, manuum per malleum ligneum contritionem ; sed in iis omnibus martyres Dei sunt illæsi, et aspicientes in cœlum, orantesque migraverunt ad Dominum. » Omittit Anaunienses martyres, de cætero ferme purus.

Aquicinct. pro *Anauniæ*, habet *Auniæ*.

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Maximini episcopi Treverensis. Sisinnii, Martyrii et Alexandri martyrum. Romæ septem germanorum martyrum. »

Editio. Lubeco-Col. in Conone modice interpolata, sic prosequitur : « Apud Tridentum urbem, sanctorum Sisinnii diaconi, Martyrii, qui, ut scribit beatus Paulinus, de Cappadocia venerunt Mediolanum, ubi cum sancto Ambrosio per aliqua tempora morati sunt. Abinde venerunt Tridentum, ubi a sancto Vigilio episcopo gratanter recepti sunt, qui eos post aliquot dies dirigit in vicum, qui dicitur Medo, ut et ibi annuntient gentibus fidem Trinitatis, et cum jam multos ibidem convertissent, ab infidelibus viris comprehenduntur, ceduntur, suspenduntur, vulnerantur, et diversis pœnis cruciantur ; ad ultimum igni traditi, sunt martyrii coronam adepti. Erat autem Dominicæ passionis dies, et ideo Domini miracula non defuerunt. Reliquiæ vero sanctorum, per sanctum antistem Vigilium, ad Tridentum urbem deportatæ sunt. Treveris, translatio corporis beati Maximini episcopi et confessoris, de Aquitania in Treverim. » Sequitur « Restituti, » sed deest annuntiatio ultima.

Greven. « Nota, hoc die translatus est beatus Maximinus de Aquitania Treverim, pridie vero Idus Septembris dies est depositionis ejus. » Vide in Actis Commentarium prævium num. 5. « Item sanctorum Pollionis, Crispoli, Cirilli. » Sic Numidia, Cæsarea Cappadociæ et Antiochia conjunguntur. « In Africa, natalis sanctorum Primi, Accidiæ, Passimonii et aliorum CXLIII. » In Actis hæc distinctius. « In Bechlem, Suicberti episcopi et martyris. » Vide Prætermissos.

Molan. In editionibus ultimis, de Anauniensibus martyribus, in ipso textu interjicit cursivo, post *Eodem die*, hanc vocem, *Mediolani*, etc. In fine typis minusculis : « Quorum martyrium exprimitur XXVII Junii. » Cur non XVIII Julii ?

III Kal. *Die* 30.

Romæ via Aurelia, natalis beati Felicis papæ, qui cum annis quinque rexisset Ecclesiam, sub Claudio principe martyrio coronatus est. Turribus Sardiniæ, sanctorum martyrum Gabini et Crispoli. Ipso die, sancti Hucberti episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan*

VARIANTES LECTIONES.

Pro *Claudio principe*, substituit Rosweyd. *Diocletiano* : Antuerp.-Maj. in alio errat, quod omittat *principe*. Lego *Gabini*, cum Herinien., Tornacen., Antuerp.-Majore, Greven. et Molan. Si magis placet *Gabinii*, nihil obloquor. Lego item *Crispoli* ex codicum omnium auctoritate, licet Romanum parvum et Ado aliter scripserint. Solus Pulsanen. male posuit *Scripoli*. Non est operæ pretium aliorum codicum varietates huc attexere. In Pratensi. et Herinien. est *Hucberti*, et ita verosimilius legendum est. Alii habent *Huberti* : male Tornacen. *Bucberti*, nec magis recte Pulsanen. *Bucherti*.

OBSERVATIONES.

De *Felice* papa et martyre primus agit auctor Romani parvi, cujus nomen fortasse reperit in Rufini lib. VII, c. 27. Exinde Ado ipsissimis illis verbis signavit, quæ in textum suum Usuardus transtulit. Notkero visum est attexere paucula de *missis, super memorias martyrum celebrandis*, quæ Auctariis nonnullis materiam præbuere. Tempora sancti hujus pontificis expendunt et definire conantur Henschе-

nius et Papebrochius, vix quidquam reperientes, quod A de Felicis laudibus certo prædicent, præter epistolæ fragmentum a Cyrillo Alexandrino et Concilio Ephesino recitatum. Vide quæ hisce superaddidit Tillemontius tomo IV a pag. 362. De martyrii aut obitus die, post Papebrochium, ex professo disputat tomo eod. pag. 687, ubi ex variis Hieronymianorum locis, ex Frontonis Kalendario XXIX Julii, ex Sacramentariis aliisque monumentis, probabilius censet, hunc XXX Maii, translationis alicujus causa, celebriorem redditum. Quibus cum certiora modo non suppetant, nolumus conjecturas cumulare. De Felicium confusione et distinctione superest quæstio, ad XXIX Julii in Actis examinanda. Patebit infra, hunc diem etiam a Wandalberto selectum esse.

Ex eodem fonte et rivulo procedunt martyres Sardi *Gabinus* et *Crispolus;* quorum tamen memoria in apographis Hieronymianis etiam celebratur, quæ fortasse scaturigo prima dici debent. Primum nos *Gabini* enuntiavimus, quamquam Romanum parvum B et Ado aliter efferant. Sic item pro *Crispuli*, legimus *Crispoli*, ex codicum nostrorum antiquissimorum consensu. Sed hæc non maximi momenti difficultas est, majorem tangit Henschenius, quærens utrum hic *Gabinus* diversus sit ab alio *Gabino* vel *Gavino*, qui cum aliis sociis, in ipsis Hieronymianis recolitur XXV Octobris. Obscura hic denuo multa adverto, quibus forte lucis aliquid accedet, dum citato die XXV Octobris, hæc in Actis erunt discutienda. Vide interim quæ habet Tillemontius tomo II, pag. 230 et 587, deinde tomo V a pag. 143. *Hubertus*, seu potius *Hucbertus*, soli Usuardo proprius, *Episcopi* titulo insignitus, implexum facessit negotium. Etenim recentiores codices Usuardini, ut in Auctariis patebit, episcopum illum *Leodiensem* faciunt, alii *Tungrensem*, cum verius forte *Trajectensis* dicendus sit, si tamen de episcopo illo hodie agatur, et non longe verosimilius de *Huberto monacho Britinniacensi*, ut in Actis censet Papebrochius, cujus Commentarium prævium num. 1 et 2, curiosus lector consulat. Notatu digna est hodierna Castellani annuntiatio textui Romani moderni in Martyrologio universali subjuncta, quam ex Gallica Latinam facio : *Furis (vulgo Tervueren) Bruxellas inter et Lovanium, transitus sancti Huberti episcopi, qui cathedram episcopalem Trajecto Leodium transtulit. Corpus ejus continuo Leodium translatum, atque ibi in oratorio sancti Petri sepultum est. Sedecim post annis e tumulo levatum est, tertio die Novembris ; et regnante Ludovico Pio translatum ad abbatiam Adainensem in Ardennis, quæ inde postea nomen mutavit in sancti Huberti. Sanctus aliquis monachus synonymus hoc die honoratur Britinnici in diœcesi Suessionensi, quia verus ejus dies obitus ignorabatur.* Hæc pro majori parte ex citato Papebrochii commentario accepta sunt. Vide infra XXX Septembris Auctarium Molani, ex posterioribus ejus editionibus. Reliqua, quæ Hubertum episcopum attinent, III Novembris, quo etiam Antuerpiæ solemni officio recentissime coli cœptus est, accuratius in Actis discutientur et illustrabuntur. Nos hic genuinum Usuardi textum repræsentavimus. Sic Wandalbertus de Hucberto et Felice.

Tertia Hugberto, Papa et Felice dicatur.

AUCTARIA.

Antuerp. et Max.-Lubec et Ughelian. omittunt annuntiationem tertiam de sancto Huberto, ejusque loco substituunt : « In Antiochia, natale sanctorum Sici et Palatini, qui multa tormenta passi sunt. » Ex Hieronymianis, vel Rabano tota illa annuntiatio huc translata est.

Antuerp.-Max., Leyden., Lovanien. et Editio Ultraj.-Belg. citatæ annuntiationi inserunt, *pro Christo* passi sunt. In fine autem servant Huberti memoriam, hoc modo : « Ipso die, natale sancti Huberti Leodiensis episcopi et confessoris » Jam dixi in observationibus, codices hosce Belgicos, Huberti nomen apertius ad Leodiensem episcopum contrahere, quam fecerit Usuardus ipse in genuino textu.

Ultraject. et Danic. cum tribus postremis conveniunt, sed in eo excedunt, quod de Felice papa textui adnectant : « Hic post beatum Petrum vicesimus septimus, instituit super memorias martyrum missas celebrari. » In observationibus notavimus, hæc a Notkero superaddita fuisse.

Centulen. : « Romæ, via Aurelia, sancti Felicis papæ et martyris sub Claudio Cæsare. » In Sardis purus est. Sequitur : « Antiochæ, sanctorum Isicii et Palatini, qui multa tormenta passi sunt. Ipso die, sancti Huberti episcopi et confessoris. Cœnobio Centula, sanctorum Chaidoci, Fricorii et Magdegesili confessorum, quorum duo primi beato Richario ad initium sanctæ conversationis fuerunt. » De duobus his primis, quorum alter etiam *Adrianus* vocatur, conjunctim agit Henschenius in Commentario suo historico : de *Madelgisilo*. (Sic enim ab omnibus passim vocatur) plura reperit, et accurato Commentario illustravit.

Bruxellen. cum superioribus convenit, excepta ultima annuntiatione, quam sic exprimit : « Ipso die, depositio sancti Huberti Leodiensis episcopi et confessoris. Qui beato Lamberto miraculose in episcopatu subrogatus, sedem episcopalem de Trajecto Leodium transtulit, et tandem ipse hac die, apud Furam Brabantiæ, ab hoc sæculo nequam ereptus, scandit ad cœlos, et corpus ejus transfertur Leodium, ubi in ecclesia S. Petri digne sepelitur. » Vide supra Observationes.

Hagenoyen. præter dicta de Felice, adjicit : « Et sub eo hæresis oritur Manichæorum. » Secundo loco de *Huberto Leodiensi*, etc. Tum : *Item Thudeberti confessoris*. In prætermissis plane ignotus est, nec confundi potest cum Trudperto in Brisgoya martyre, de quo actum XXVI Aprilis. Nam cur idem compilator eumdem sanctum bis repeteret, semel *martyrem*, semel *confessorem ?* Quid si suspicemur, *Hucbertum* monachum Britinniacensem, hic, scriptoris vitio, in *Thudebertum* transformatum esse ? Sequuntur in codice *martyres Anaunienses*, hoc die perperam inserti. In Sardis purus est. Denique de Antiochenis Sico, vel Isicio et Palatino, ut supra.

Aquicinct. de Felice : « Hic constituit supra memorias martyrum missas celebrare. »

Daveronen. : « Turonis, exceptio prima reliquiarum beatissimi Juliani martyris. » Vide Prætermissos, ubi sic notat Henschenius : « Videtur is esse sanctus Julianus martyr Arvernensis, in cujus festo Acta martyrii, in novem lectiones distributa, leguntur in ecclesia et diœcesi Turonensi XXVII Aug. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Dympnæ virginis et martyris, quæ pro fide et castitate a patre decollatur. » Nusquam illa apud alios hac die legitur, vide XV Maii. « Felicis papæ et martyris. Gabini et Crispuli martyrum. »

In Vaticano signato num. 5949 deest annuntiatio ultima de sancto Huberto.

Florentin. : « Apud Ravennam, sancti Exuperantii archiepiscopi et confessoris. « Vide Papebrochii Commentarium historicum, ubi de aliis Exuperantios non nulla curiose observat.

Divionen. ecclesiæ sancti Stephani. « Dedicatio sancti Medardi in urbe Divionensi. » De hac nihil in Prætermissis. Vide quæ in Actis dicuntur VIII Junii, Commentario prævio § IV, pag. 77, litt. A.

Editio Lubeco-Col. de Felice sic habet : « Qui cum annis quinque, mensibus decem rexisset Ecclesiam, sub Claudio et Aureliano principibus martyrio coronatus est. Hic post beatum Petrum XXVII, etc. » Sequitur de Sardis et Antiochenis. Deinde : « In Apulia, sancti Nicolai Peregrini et confessoris, miraculis clari. » Remittitur ad diem, quo Trani colitur, II

unii. « Ipso die, natale sancti Huberti Leodiensis, episcopi et confessoris. »

Belin. penultimo loco etiam interserit martyres Antiochenos. Pro Huberti scribit *Hugberti* : et in altera editione adjicitur : « Centula, depositio sancti Madelgisili confessoris. »

Greven. : « Nota, hic est depositio sancti Huberti, tertio nonas Novembris translatio. » Vide quæ in eam rem superius non uno loco observata sunt. « In Antiochia, natalis sanctorum Sici et Palatini, qui multa pro Christo tormenta passi sunt. In Apulia, beati Nicolai cognomento Peregrini, confessoris. Hic columbina simplicitate ductus, præceptum Domini de cruce tollenda implere cupiens, ligneam crucem manu gestans, Kyrie eleison insonans, innocentes pueros, qui hæc secum clamitarent, post se ducens, oppidi loca circuibat. Tandem in pace quievit miraculis clarus. » Jam diximus remitti ad diem, quo Trani colitur, 11 Junii. Vide ibi sancti ipsius effigiem, Vitam, miracula, translationem et reliqua ad eum pertinentia, accurate a Papebrochio digesta. Sequitur : « Ipso die, secundum Catalogum Sanctorum, Venetiis, translatio sancti Nicolai episcopi et confessoris, una cum ossibus prædecessorum ejus Theodori episcopi Mirreorum et martyris, necnon alterius Nicolai, ejusdem loci episcopi et confessoris, avunculi sancti Nicolai, de Mirrea Venetias, tempore Urbani papæ secundi. » Vide quæ de his dicuntur inter Prætermissos.

Molan. : « Tungrensis ecclesiæ. Qui primo quidem apud sanctum Lambertum martyrem sepultus, emergentibus annis in quodam monasterio est translatus et venerabiliter sepultus. In Ravenna, sancti Ursini martyris, qui sub judice Paulino passus est et sepultus in eadem urbe a beato Vitale, patre sanctorum Gervasii et Prothasii. » Remittitur ad xix Junii. « In Antiochia, sanctorum Syri (ita hic, sed infra rectius scribit *Sici*) et Palatini, qui multa tormenta passi sunt. Centula, depositio sancti Madelgisili confessoris. » Hactenus prima editio. In aliis interjicitur litteris Italicis, post *Claudio principe, et Aureliano*. Item iisdem litteris post *Crispoli* : « Centula, depositio sancti Madelgisili confessoris. In Antiochia, sanctorum Syri, etc. Die trigesima, sancti patris Isaaci, mansionis Dalmatiæ. » Sequitur demum *sancti Huberti*, ubi quemadmodum in priori editione, inseritur *Tungrensi ecclesiæ*.

Pridie Kal. *Die* 31.

Romæ, sanctæ Petronillæ virginis, quæ post multa miracula sanitatum, cum eam quidam Comes suo vellet conjugio sociare, tridui inducias postulans, jejuniis atque orationibus vacans, tertio die, mox ut Christi Sacramentum accepit, emisit spiritum. Apud urbem Aquilejam, natalis sanctorum martyrum Cantii, Cantiani et Cantianillæ fratrum, qui cum ducerent prosapiam de genere Aniciorum, ob Christianæ fidei constantiam, una pedagogo suo Proto capite plexi sunt. Turribus Sardiniæ, Crescentiani martyris.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Solitis fœdatæ editionis vitiis laborat Muneratus, in quo *sociari* pro *sociare* ; et *tridui induas* pro *tridui inducias*. Porro *tridui* legendum, non *triduum*, ut Pratens., nec *triduo*, ut Antuerp.-Major, docent codices reliqui. Heriniensis male expunxit particulam *mox*. Pro *Cantii* Antuerp.-Maj. scripsit *Cautini*. Greven. *Cancii*, *Canciani*, etc. Munerat. habet *cum ducerent prosapiam Aniciorum*. Pejus Herinien. phrasim mutavit hoc modo : *Qui cum essent de genere Aniciorum progeniti*. Reliqui in textu *pedagogo*, quod nullus diphthongo utatur, excepto solo Molano. In Antuerp.-Maj. est *petagogo*. Greven. et Molan. scribunt *Protho*, cæteri omnes, ut in textu. *Creciani* pro *Crescentiani*, vitium est codicis Antuerpiensis majoris.

OBSERVATIONES.

Recte observavit Florentinius *Petronillam* virginem Romanam, librariorum oscitantia, in nonnullis apographis Hieronymianis Aquilejæ ascriptam, cum ea palæstra ad tres fratres spectet, qui in textu sequuntur. Ejusdem *Petronillæ virginis*, et sub iis duntaxat terminis, meminere Beda et Romanum parvum. Primum secutus est Rabanus, adjecta tota ea parte Marcellianæ epistolæ, quam in Actis recitatam invenies. An sincera sint, quæ ibi Marcellus denarrat, vel ex eo colligas, quod Petronilla *Domini Petri apostoli filia* dicatur, aliaque admisceantur, quæ non tam facile fidem inveniant, eruditis recentioribus plane suspecta, ut vide apud Tillemontium tom. I, pag. 189. Ado compendiosus rem complexus est. Hunc et Rabanum legisse videtur Notkerus. Noster vero ex Adonis eligio certiora decerpsit, iis studio præteritis, quæ dubitationi obnoxia animadvertit. Porro ex genuinis Usuardi codicibus manifeste constat, eum non recte citari, tanquam si Petronillam *S. Petri filiam* cum aliis nominasset, utpote qui ab ea appellatione omnino abstinuit, reliqua etiam tam prudenter attemperans, ut data opera, sic elogium suum concinnasse videatur. Non ita Wandalbertus, cujus de Petronilla hi exstant versiculi :

> Tum pridie Petronella Petri de germine sancto,
> Fulgida virgo micat Christi trabeata decore.

Aquileienses tergemini, apud Hieronym. et Romanum parvum notati, nullo ab Adone elogio ornantur, nec quidquam magnopere a [illegible] Rabanus et Notkerus. Usuardi est quidquid encomii in laterculo exhibuimus de *Anicia prosapia*, etc. Crediderim Usuardo factam copiam eorum Actorum, quæ ex Mombritio et codd. mss. hac die referuntur, quæque verosimiliter in Adonis notitiam non venerant. Illustrium horum martyrum Acta ex vetustissimis mss. inter se et cum Mombritii editione collatis, diligenter illustravit Henschenius, Analecta subjiciens, quæ multa de eorum reliquiis, miraculis et translationibus hinc inde collecta accurate elucidant. Eadem Acta [illegible] a Mabillonio [illegible] Liturgia Gallicana pag. 467, anno [illegible] quæ Henschenio videre non licuit, quadriennio ante vita functo. Omnia hæc expendit Tillemontius tomo V, pag. 636, ubi pretiosum a vili discriminans, ea probat, quæ sunt Maximi Taurinensis, sub Ambrosii nomine circumferri solita ; in aliis nonnulla carpens, ut minimum tanquam non satis exacta. Nos [illegible] prudentium lectorum judicio relinquimus. Et hic locum habere debent Wandalberti de Cantianis versiculi :

> Cantius et Cantianus cum Cantianella
> Collucent. Majum hæc claudunt solennia mensem.

Protum pædagogum Hieronymiana aliqua signant, et quidem cum *Chrysogono*, de quo nos alibi. Qui ultimo loco ponitur *Crescentianus*, ex laudetis Hieronymianis per Adonem huc et in Notkerum transiit,

iisdem ubique verbis præter titulum *martyris*, a Nostro adjectum. Atque his germanam Usuardi phrasim reddidimus. Solet Crescentianus Gabino et Crispolo, de quibus in textu diei præcedentis, tanquam popularis, forte etiam ut martyrii socius, conjungi, ut videsis in brevi Henschenii commentario.

AUCTARIA.

TORNACEN. hic iterum aliquid a textu resecat, nempe elogium Cantianorum, cætera purissimus.

PULSANEN. præterea mutilus est annuntiatione ultima.

ROSWEYD. initio sic habet : « Romæ, sanctæ Petronillæ filiæ sancti Petri, quæ post multa, » etc.; sed rursus in fine admiscet; « tertio die, mox ut a Nicomede presbytero, Christi, » etc. Reliqua pura sunt.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et BELINUS, post « Petronillæ virginis, » inserunt : « Filiæ beati Petri apostoli, quæ Flacci Comitis conjugium spernens, acceptis triduanæ deliberationis induciis, jejuniis, » etc. In reliquis puri sunt.

ANTUERP.-MAX., LEYDEN.-BELG. et EDIT. ULTRAJ.-BELG. idem habent additamentum, sed post « Sacramentum accepit, » adhuc admiscent, « reclinans se in lecto » emisit spiritum. Atque in eo convenit codex LOVANIEN., sed deficit in elogio fratrum Aquilejensium.

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. similes ANTUERP.-MAXIMO, post « emisit spiritum, » adhuc adjiciunt : « Hujus sepulcrum Paulus papa aperiens, ad corpus virginis transferendum, inventum est in sarcophago ejus marmoreo, sculptum manu Petri apostoli, Aureæ Petronillæ dulcissimæ filiæ. » Quam conveniat hæc inscriptio Petri apostoli stylo, vide in Actis.

CENTULEN. : « Romæ, sanctæ Petronillæ virginis, quæ beati Petri apostoli filia fuisse traditur. Apud Aquilejam, sanctorum Cantii, Cantiani, et Cantianillæ fratrum, qui cum essent de genere Aniciorum, et nollent idola adorare, cum pedagogo suo pro Christo capite plexi sunt. Turribus Sardiniæ sancti Crescentiani. »

BRUXELLEN.: « Romæ, sanctæ Petronillæ virginis, filiæ beati Petri apostoli. Quæ post multa miracula sanitatum, cum eam Flaccus Comes suo vellet conjugio, quod ipsa sprevit, sociare, triduanæ deliberationis inducias petens et cum sancta virgine Felicula collactanea sua jejuniis vacans [atque] orationibus, tertia die, mox ut Christi Sacramentum accepit, reclinans se in lectulo emisit spiritum. » Hic ferme totus Adonis textus est, ex ejus Martyrologio acceptus. Sequitur notissima additio : « Hujus virginis sepulcrum Paulus papa, ut corpus ejus transferret, aperiens, in sarcophago ejus marmoreo, manu beati Petri apostoli sculptum invenit; Aureæ Petronillæ dulcissimæ filiæ, hoc Petrus pietatis obsequio. » Vide quid de hac inscriptione sentiat Henschenius, in Commentario suo historico num. 4. Cætera codex purus est.

HAGENOYEN. quæ de Petronilla habet, præter jam dicta, purius legentur in Actis. Addo tamen quæ sequuntur de Cantianis. « Apud Rudelfusem urbem Aquilegiam, natale sanctorum martyrum Cancii, Canciani, et Cantionillæ fratrum, qui de genere erant Aniciorum et Carini imperatoris, a pedagogo suo Protho fidem Christi edocti sunt. Persecutionem Diocletiani metuentes, hæreditates suas Romæ vendunt et Aquilegiam pergunt, putantes se ibi Chrysogonum et Anastasiam in carcere invenire ; sed per palmam martyrii subtracti erant. Accusati igitur sunt Augusto per Dladium [Dulcidium] et Sysinnium, quod Christiani essent [et] apud Aquas Gradatas, juxta fluvium Ysocium [Hysontionem] decollantur, et a sancto Scelio [Zoilo vel Zeno] sepeliuntur. » Vide Acta ipsa, ex quibus hæc accepta sunt. In Crescentiano, purus est.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Petronillæ filiæ sancti Pauli apostoli. Cantii, Cantiani et Cantianillæ fratrum martyrum, cum pædagogo eorum Proto, Crescentiani martyris. »

VATICAN., num. 5949, adjicit : « S. Primiani et Firmiani. » Sed huc omnino non pertinent ; nec satis perspicio quos velit indicare.

EDITIO LUBECO-COL. sic orditur : « Apud Coloniam Aggrippinam, translatio sanctorum Machabæorum martyrum, quæ anno Incarnationis Domini millesimo centesimo sexagesimo quarto a Domino Reynoldo Coloniensium archiepiscopo facta est. » Coluntur I Augusti, quo die tota illa de sanctorum Machabæorum Coloniam translatione historia diligentissime illustrabitur. De Petronilla eadem habet, quæ ULTRAJECT. et alii codices supra citati. In reliquis pura.

GREVEN. : « Civitate Gerunda, natalis sanctorum Germani, Victuri et Sylvani. » More suo facit hic scriptor, dum ex Hieronymianis apographis nomina aliqua delibat, in hoc hodie felix, quod tria signata recte efformaverit ; sed nescio, cur cæterorum antesignanum « Gaulienum » omiserit. Vide socios in Actis enumeratos. « Item Crisogoni : » Colitur XXIV Novembris. « Commemoratio sanctorum Marcelli et Exuperantii martyrum, qui infra III Kal. Januarii ponuntur, » et recte ; cum « Sabino. Apud Coloniam Agrippinam, translatio sanctorum Machabæorum martyrum facta anno, » etc.

MOLAN. typis minutis : « Romæ, sancti Paschasii archidiaconi et confessoris, de quo Gregorius in Dialogis. » De eo Paschasio nihil apud antiquiores Martyrologos legitur, ut proinde consendum sit, ex hisce additionibus in Romanum modernum transiisse. Henschenius in commentario historico totam Paschasii, in Purgatorio existentis et tamen miraculis clari, historiam ex Gregorii dialogis adducit, similique exemplo confirmat. Hunc porro Paschasium Romanum diaconum recte, ni fallor, distinguit ab alio Paschasio diacono sancti Martini episcopi Dumiensis, cujus Acta illustrata sunt XX Martii. Sequitur : « Arvernis, sanctorum confessorum Alexandri et Gallæ, de quibus Gregorius Turonensis in libro de Confessoribus. Et hi sancti a MOLANO primum in sacris Tabulis consignati sunt, sed a Baronio prætermissi. Apud Turonensem, cap. 36, de utriusque sepulcro et meritis agitur ; qui vero ipsi aut cujates sint, hactenus repertum non est. Putat Henschenius diversam esse « Gallam, » de qua hic loquimur, a « Galla sancti Eucharii uxore, » ut in Actis contra Baronium conatur evincere. Editiones alteræ hoc solum habent : « Die trigesima prima, sancti apostoli Hermii et sacrosancti martyris Hermæi. » Atque idem ad verbum legit editio tertia anni MDLXXXIII, unde miror in Actis aliter referri. Interim tu vide illic, unus ne hic Hermias, vel Hermæus, an geminus dicendus sit. Putat Papebrochius, hujus diei martyrem « Hermiam » appellandum esse, et « Comanis » sepultum : diversum vero ab « Hermia » esse « Hermæum » Sirmiensem ; sed laborat, ut distingui ab hoc Hermæo credat S. Hermem Dalmatiæ apostolum, qui in Actis refertur VIII Aprilis. Vide plura in laudati Papebrochii commentario.

MENSIS JUNIUS

HABET DIES XXX.

—

Kalendis **Die 1.**

Romæ, dedicatio sancti Nicomedis presbiteri et martyris. Apud Cæsaream Palestinæ sub persecutione Maximini, beati Pamphili presbiteri et martyris, cujus Vitam Eusebius Cæsariensis episcopus tribns libris comprehendit. Sed et sanctus Hieronymus scribit, quædam volumina manu ejus exarata se reperisse, quæ tanto, inquit, amplector et servo gaudio, ut Cresi opes habere me credam. Augustoduni, sanctorum Reveriani episcopi et Pauli presbiteri, cum aliis decem, qui sub Aureliano principe martyrio coronati sunt. Ipso die, sancti Caprasii abbatis monasterii Lirinensis. [*Addit Bouill.* : [a] Parisius, monasterio beati Germani, dedicatio criptarum in honore ac veneratione Dei genitricis Mariæ et beati Petri apostoli, sanctorumque martyrum Georgii, Aurelii atque Nathaliæ. Ubi principalis ara nomini ejusdem virginis et beati Petri omniumque apostolorum consecrata est : ab caput vero sanctorum martyrum est altare in honore sancti Michaelis beatarumque omnium cœlestium virtutum ; et ad pedes ipsorum sancti Vincentii, Sebastiani, Christophori, Andochii, Tirsi et Felicis. Est ibi et altare in honore Macharii Dionysii, Rustici et Eleutherii omniumque sanctorum martyrum. Et aliud sancti Marcelli, Genovefæ virginis, Savini, Audoeni, Ansberti omniumque confessorum et virginum.

NOTÆ.

Ita codices *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*, qui soli puri sunt.

[a] Ista cryptarum dedicatio San.-Germanensis Ecclesiæ ita propria est, ut mirum non sit eam ab iis qui Martyrologium Usuardi exscripserunt, fuisse prætermissam. Sollerio tamen satis est argumenti, longam illam orationem tribuendam Usuardo non esse, quod alii codices fere omnes repugnant, et præsertim Pratensis B, in quo Sirmondus erasam esse testatus est. Hæc postrema ratio, fateor, Sollerio debuit nonnihil negotii facessere. Sed in culpa est tamen, cum eam ob causam negat ab Usuardo scriptum esse, quod perfecta scripturæ similitudo scriptum ab illo fuisse persuadet. Nodus erat solutu difficilis? Expectaret aliquandiu, seque sustineret ; percunctaretur per litteras quid apud Usuardum cryptæ sint ; cur semel et iterum annuntietur illa dedicatio ; cur illam Pratensis codex B silentio prætereat. Hæc erant accurati editoris. Paucis nodum solvo. Ubi nunc in monasterio San-Germanensi exstrunctum visitur elegantissimum B. Virginis Mariæ sacellum, cryptæ olim fuerunt, seu altaria subterranea, quorum dedicationis festus dies, Usuardi tempore, Kalendis Junii agebatur. Postea eadem dedicatio celebrata est IV Idus, ut pate ex Prat. codicibus ; quæ tandem celebrari desiit, postquam B. Mariæ sacellum ab Hugone de Yssiaco, monasterii Pratensis abbate, cryptarum loco erectum est. Jam si quæsierit Sollerius cur illius dedicationis commemoratio in Prat. codice B. deleta fuerit, in promptu est ratio. Destructis altaribus, quod accidit dum in usu erat iste codex, desita est annuntiari illorum dedicatio; hincque factum est ut illam recentiores codices, seu a quadringentis annis exarati, prorsus omitterent. Bouillart.

VARIANTES ECTIONES.

In ipso principio offendiculum est. Scribit Pratensis, *Romæ dedicatio natalis sancti Nicomedis*. Antnerp. Maj. et Tornac , *natale* vel *natalis S. Nicomedis*, Greven. et Molan., *dedicatio basilicæ S. Nicomedis*. Alii, *dedicatio et natalis*. Nos credimus Usuardum servasse lectionem Adonis, qualis est in Munerato, Heriniensi, aliisque, ac proinde in textu nostro. Et hoc Molanus agnovisse videtur, dum in posterioribus suis editionibus *Basilicæ* scripsit cursivis sive Italicis litteris, a textu distinctis. Sit etiam et recte *Maximini* legimus cum Praten., Antuerp.-Maj. et Munerato, non *Maximiani*, ut Greven. et Molan. In codicibus est et esse debet *Pamphili presbyteri*. Erravit Praten., scribendo *episcopi*. Rursus habent omnes *se reperisse*, velut Greven. *repperisse*, nescio quid Munerat., solito tamen castigatior, velit per *recepisse*. Plura occurrunt scriptoria sphalmata, ut *Niconedis*, *presbiteri*, *Palestinæ*, *Cæsariensis*, *Jeronimus*, *Hieronimus*, *inquid*, *Cresi* et *Lirinensis* ; quorum ea servanda putavimus, in quibus præcipui codices et alii hodie conveniunt. Erravit denuo Pratensis subtrahendo titulum *episcopi* Reveriano, quem male supro Pamphilo tribuerat. Non minus turpiter labitur Atuerp.-Major, qui pro *Reveriani episcopi... cum aliis... martyrio coronati*, posuit *Severiani episcopi et confessoris*.

OBSERVATIONES.

Jam abunde notavimus ambiguum esse quid de *Nicomede* presbytero et martyre, primigenia phrasi scripserit hac die Usuardus, cujus natalem seu certaminis diem, ipse post alios, XVII Kal. Octobris seu XV Septembris innexuit. Agi de aliqua Ecclesiæ, in martyris honorem, dedicatione, manifestum est, idque primus signasse videtur auctor Romani parvi, his verbis : *Dedicatio S. Nicomedis martyris* ; addidit Ado, *presbyteri apud urbem Romam*, simul indicans diem natalem qui supra. Beda, forte utroque antiquior, diserte posuit : *Natatis Nicomedis martyris*, et post eum subjunxit Rabanus, *ecclesiæ Dedicatio*. Utrum ex his, non satis claris expressionibus, obscuriorem aliam conflaverit Usuardus per, *dedicatio natalis*, harum rerum periti lectoris judicio relinquimus maluimus nos Romani parvi et Adonis syntaxim, solitam Usuardi regulam præferre. Pluribus hic non immoror, cum res tota operosiori disquisitione opus habeat, danda in Actis die ipso Nicomedis natali (ut Martyrologia statuunt) XV Septembris. Celeberrimi martyris *Pamphili* agonem hac die perperam referri, et non magis recte binos

socios *Valentem* et *Paulum* in hodierno Romano A adjungi, bene in Commentario suo censuit Papebrochius, utpote qui sociis omnibus ad XVI Februarii melius conjungeretur; atque ibidem satis feliciter conjectat, Martyrologum aliquem Adone et Usuardo antiquiorem, pro mero forte arbitrio, Pamphilum hac die consignasse. Sic omnino res habet ; sed et Martyrologum illum non difficulter reperire potuit, nempe auctorem Romani parvi, ex solito suo duce Rufino ita hodie secundo loco legentem: *Et sancti Pamphili martyris*, nulla temporis aut loci adscripta characteristica. Non dubitavit Ado, quin de illustri illo, ab Eusebio celebrato, sermo esset, ipsique adeo ex hoc et Hieronymo de Script. eccl. cap. 75, elogium concinnavit, cujus partem potissimam Noster ad verbum transtulit, Notkero omnia describente. Atque hanc solam credimus veram causam esse, cur *Pamphilus*, seorsim ab aliis, hoc die Martyrologiis nostris inscriptus sit. De sociis diximus in Observatione nostra § ultimo citata die XVI Februarii, ubi conti- B nuatam duodecim martyriorum seriem ex Eusebio aliisque, Gallice expositam diximus a Tillemontio tomo V, a pag. 418, quæ ferme eadem Græce et Latine hoc die in Actis nostris edita est a Papebrochio, duabus partibus ea complectentibus, quæ supersunt ex tribus libris de Vita Pamphili ab Eusebio scriptis, quæque sub Metaphrastis nomine prius vulgata, auctoritatis aliquid amisisse videbatur. Wandalbertus Pamphilum et Nicomedem honorat :

Junii origo tuum sustollit ad astra nitorem,
Pamphile, martyrio doctor venerande beato:
Martyris huncque diem festum Nicomedis adornat.

Reverianus Augustodunensis et *Paulus* cum sociis ab Usuardo in sacros Fastos relati primum sunt ; a nullo antiquiore aut coævo memorati. Nec enim audiendus Petrus de Natalibus, eum perperam Adoni ascribens, quem alii secuti sunt. Vide Henschenii commentarium et Acta a P. F. Chifletio communicata ; quibus accedere potest notula Motherii, hoc die Martyrologio Gallico adjecta. Ast ex laudato Adone et ejusdemmet verbis plane acceptus est *Caprasius*. Cur præteritus sit *Claudius* Viennensis XI episcopus ibidem notatus, haud satis perspicio. Cæterum quæ dedimus, Usuardina esse minime dubitamus. Quæ de Caprasio supersunt, ab Henschenio collecta et recensita invenies.

AUCTARIA.

PRATEN. imprimis multa hodie habet de « Dedicatione cryptarum, » etc., in indice Prætermissorum integre recitata. Nobis fuit dubium an longior ista oratio ipsi Usuardo esset tribuenda ; qua super reconsustus Castellanus respondit, in codice Pratensi, prima et eadem manu omnia esse scripta. An Usuardina ? Non existimo, in codicum aliorum ferme omnium apertissima repugnantia, et quidem alterius Pratensis codicis B, in quo hæc erasa testatur, qui apographum nostrum cum prætenso autographo contulit celeberrimus Sirmondus.

HERINIEN. toto textu omnium purissimus, in fine hæc sibi propria adjicit : « Treveris civitate, depositio beati Simeonis monachi. Qui profectus ex monasterio in monte Sinai constituto, rectoris sui obsecundans imperiis, inque memoratam metropolim deveniens, non paucis annis remotiorem vitam strenue exercuit, ibidemque, vocante Domino, ad cœlestia migravit, quo se feliciter vivere, miraculorum C creberrima testatur exhibitione. »

TORNACEN. rescindit partem alteram elogii beati Pamphili, cætera purus est.

PULSANEN. : « Romæ, dedicatio et natalis, » etc. Sequitur: « In Campania, natalis sancti Herasmi episcopi et confessoris. Hic sub Diocletiano et Maximiano Augustis, diversis suppliciis cruciatus, tandem vocante eum Domino, sancto fine quievit. » Vide die tertia. Porro in codice truncatur totum elogium Pamphili. De cæteris nihil.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC., in textu satis puri, addunt in fine, alter *Juvencii*, altera *Vincencii*. Apud alios invenies *Viventii, Viriani,* » etc. Videantur Prætermissi et Acta, pag. 43.

ROSWEYD. et hic in textu satis purus est, sed in fine adjicit : « Item Faustini episcopi et martyris, et sociorum ejus. » Est inter Perusinos martyres *Faustinus* aliquis, an hunc indicet, nescio.

ANTUERP. MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et EDITIO D ULTRAJ-BELG. textum etiam referunt, sed addunt : « Romæ, sancti Vicentii. » De quo jam diximus. Tum : « Treveris civitate, beati Simeonis monachi. » Quæ eadem habet LOVANIEN., deficiens in altera parte elogii sancti Pamphili. ALBERG. autem et DANIC. primis similes, initio acephali sunt, carentes « dedicatione, » etc.

CENTULEN. : « Romæ sancti Nichomedis martyris. Cæsarea Cappadociæ [Palæstinæ] sancti Panfili presbyteri et martyris, a quo Eusebius Cæsariensis Pamphili cognomen accepit. Augustoduni, sanctorum Reveriani episcopi et Pauli presbyteri cum aliis decem, qui sub Aureliano passi sunt. » In Caprasio purus est.

BRUXELLEN., in textu, solito purior, subdit : « Apud Viennam, sancti Elaudissimi [*voluit dicere* Claudii] episcopi. Et Treveris, depositio sancti Symeonis monachi et heremitæ. Qui Syracusis civitate Siciliæ oriundus, Treveris pro Christo in turri diu conclusus, migravit ad Christum. »

HAGENOYEN, in tribus primis annuntiationibus modice interpolatus, ante *Caprasii* interserit : « Depositio sancti Simeonis monachi et confessoris. Qui natus erat de Sicilia a nobilissimis parentibus : qui et vitam heremeticam in monte Synai duxit. Sed Puppo Treverensis archiepiscopus transfretavit et Symeonem Treverim duxit, ipsumque supra nigram partam recludi fecit, et necesaria ei ministrovit, et animam Deo dedit, ibique sepultus est et multis claret miraculis. » Sequitur *Caprasii;* et in fine : « Romæ, sancti Vincentii. » De quo supra.

AQUICINCT. incipit : « Romæ, dedicatio natalis, » etc. In fine : « Item Jovini abbatis. » In Pictaviensi Galliæ diœcesi, ut in Actis notatur.

VICTORIN. pro *Augustoduni* aliam positionem substituit : « In territorio Nivernensi. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Nicomedis martyris. Pamphili presbyteri et martyris. Reveriani martyris cum sociis. »

In VATICAN. num. 5949 deest « Nicomedis, et Reveriani et Caprasii : » adjicitur : « Thessalonicæ, sanctæ Luciæ virginis. » Vide indicem Sanctorum hujus diei et Acta, in quibus varios habet socios.

UGHELLIAN. in fine : « Romæ sancti Viventii, » Vide supra ANTUERP. et MAX.-LUBEC.

ALTEMPS. : « Pictavis, sancti Jovini abbatis. »

FLORENTIN. : « Romæ, sancti Vincentii. Apud Boloniam, passio sancti Proculi martyris et episcopi Interamnensis, in ducatu Spoletano ; qui vita et miraculis multos convertit ad Dominum. » Vide Prætermissos et Acta. « Ipso die, sancti Viviaci confessoris. » An non Viventius est, Virianus, Juventius vel Vincentius ? « Item sancti Simeonis, qui dudum commoratus est in Bethleem in terra sancta, et postmodum venit Treverim et ibi vitam finivit, ubi ejus Basilica in grossissima structura cernitur usque hodie. Item sancti Viriani militis et Secundarii cum sociis suis, qui passi sunt pro Christo sub Decio imperatore. » An de Tifernatibus agitur ? Videantur Acta nostra.

EDITIO LUBECO-COL. incipit a Pamphilo, satis pure, et sic de Reveriano et Caprasio. Tum : « Romæ, sancti Viventii martyris. Treveris civitate, in porta, quæ vocatur Marcia seu Nigra, depositio beati Simeonis monachi et confessoris. Romæ, commemoratio beati Nicomedis presbyteri et martyris.

Viennæ, sancti Claudissimi, episcopi et confessoris. » Legendum, ut dixi supra, *Claudii*.

Belin. de Nicomede ex Adone adjicit, « cujus martyrium celebratur XVII Kal. Octobris. » Pamphili elogium ex media parte decurtat. In *Reverentium*, pro *Reveriani*, et *Caprasii*, purus est. In fine: « Item sancti Viriani martyris. » In altera editione suppletum Pamphili elogium. Et post « Viriani » adjectum : « Romæ, sancti Juventii martyris. » Vide supra nominum confusionem. « Pictavis, sancti Jovini abbatis. »

Greven. : « Item, sanctorum Octavi, Zozimi, Luciæ, Casti, Pulli, Lupi, Crispi. » Elucidatio ex Actis petenda. « Justi et Viriani martyrum. Romæ, Viventii martyris. » De his vide dicta et Prætermissos. « Cunonis, qui et Conradus dicitur, præpositi majoris ecclesiæ Agrippinæ Coloniæ et martyris. Qui anno Domini MLXVI ab impiis de altissimo monte, tertio præcipitatus, cum mansisset illæsus, gladiis eorum interfectus, miraculis claruit. Viennæ, sancti Claudii episcopi et confessoris. Treveris, in porta, quam Martiam seu Nigram vocant, depositio sancti Symeonis monachi et confessoris. Teclæ virginis et martyris : » Antiochenæ opinor, cum Zosimo, ut alibi abunde dictum est.

Molan. de Nicomede, post « martyris, » cursivo inserit Adonis verba, « cujus martyrium celebratur, » etc. In fine: « Item sancti Viriani martyris. Pictavis, sancti Lovini abbatis. Treveris civitate, in porta, quæ vocatur Martia seu Nigra, depositio beati Simeonis. » etc. ferme, ut Heriniensis. « Ipso die, translatio corporis sancti patris nostri Gisleni et sancti Sulpitii episcopi et confessoris et beatæ Leochadiæ virginis. » Vide Prætermissos. Tum minoribus typis de Cunone seu Conrado, ex Greveno. Sequitur : « Rothornaci, translatio corporis divi Cypriani. » Colitur XIV Septembris. Posteriores editiones cursivo etiam scribunt, « basilicæ. » In fine autem : « Pictavis, sancti Jovini abbatis. Treveris civitate, » etc. plane ut ex Heriniensi supra retulimus. « Ipso die, Filini et Gratiniani martyrum sub Decio Cæsare. » Vide in Actis, « Felini et Gratiani. Arvernis, sancti Medulphi confessoris, magnæ sanctitatis viri. Viennæ, S. Claudii XI, episcopi. Item sancti Viriani Martyris. Romæ, sancti Viventii martyris. » De his duobus plus satis dictum est. « Die prima, sancti martyris Justini Philosophi, et alterius Justini et sociorum. » Videantur Acta. De Gisleno etc. ut in prima editione. « Rothornaci, translatio reliquiarum divi Cypriani. Suessionis, elevatio sanctorum episcoporum Principii et Lupi confessorum, Gandini martyris et Agricolæ presbyteri confessoris. Monasterio Fontanella, translatio sanctorum Maximi et Venerandi martyrum, Uulfranni et Ermberti episcoporum et Condedi presbyteri et confessoris. » In Prætermissis ad proprios singuli dies remittuntur. « Item Doleiæ, Cunonis sive Conradi præpositi ecclesiæ Agrippinæ Coloniæ, qui anno MLXVI, ter de altissimo monte præcipitatus, mansit illæsus, ac paulo post gladiis interfectus, miraculis claruit. »

IV *Non.* *Die* 2

Romæ, natalis beatorum martyrum Marcellini presbiteri et Petri exorcistæ, qui multos in carcere ad fidem erudientes, post dura vincula et plurima tormenta decollati sunt sub judice Sereno. Lugduni, sanctorum Fotini, ejusdem urbis episcopi, Zachariæ presbyteri, sancti diaconi, Epagati, Maturi, Attali, Albinæ, Gratæ, cum aliis quadraginta. Illi omnes famuli Christi, sicut in historia ecclesiastica scribitur, pariter coronati sunt. Passa est quoque et sancta Blandina ex eorum collegio, quæ primo, secundo et tertio die pulsata cruciatibus, cum non superaretur, quarto verberibus acta, craticulis exusta, et multa alia perpessa, ad ultimum gladio jugulatur.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*, et, quod mirum, *Hagenoyen.* Accedunt *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, et *edit. Ultraj.-Belj.*, in quibus excedunt voculæ duæ mox notandæ.

VARIANTES LECTIONES.

Greven. et Molan. et mediæ notæ codices pro *beatorum* martyrum habent *sanctorum.* Pro *Sereno*, male in Max.-Lubec. *Semio.* Rosweyd. *Lugduno.* In Greveno, pro *sanctorum Fotini*, est *sancti* Fotini. Lego *Fotini* cum codicibus omnibus, Munerato solum et Molano exceptis, qui melius scribunt *Photini*, quamvis plurimi, post Hieronymum, malint scribere *Pothini*, potius ἀπὸ τοῦ πόθου, quam ἀπὸ τοῦ φωτός, ut sit potius *desiderabilis* quam *lucidus. Fontini* in Max.-Lubec. sphalma est, uti et *Matudi* pro *Maturi*: et in Molan *Pagati*, pro *Epagati*, quod in Heriniensi male dividitur *Et-pagati.* Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Lovanien. post *historia Ecclesiastica*, ex Adone fortasse inserunt, *libro quinto.* Codex Rosweydi omisit *pariter* ; legendum *passa est quoque et.* In Rosweyd. deest *est*, in Greveno et Molano *et.* Antuerp. et Max.-Lubec. pro *ex* eorum collegio, posuerunt *in.* Solus Pratensis legit *jugulata est*; reliqui ut in textu.

OBSERVATIONES.

Nimiam Adonis amplitudinem, proindeque contractioris Martyrologii, ad ecclesiasticum usum, necessitatem, vel solus hic dies, abunde probat, ubi Legendario quam Martyrologio longe est similior ; *Marcellini* et *Petri*, atque iterum *martyrum Lugdunensium* historiam ex ipsorum Actis fuse describens. Cæterum de *Marcellino* et *Petro* agunt antiquissimi Martyrographi omnes, Hieronimus, Beda et Romanum parvum. Bedam descripsit Rabanus, et hunc vel illum secutus Notkerus, aliqua breviter ex Adone adjiciens. Noster item sua omnia ex Beda ad verbum transfert, prætermissa duntaxat visione angelica, eamque subsecuta conversione *Dorothei*, quem mirum est a Martyrologis aliis ita præteriri, ut cultus ejus sacri nulla appareant vestigia. Porro *Marcellini* et *Petri* socii, qui hic desiderantur, bene in Actis expressi sunt. Certissima est et celebratissima horum nostrorum martyrum, etiam in Allatii et Frontonis Kalendariis, in Sacramentario Gregorii, in Missali Thomasii, aliisque indubitatis monumentis consecrata memoria. Utinam idem liceret asserere de Actis ipsis, quæ quidem *antiquitus scripta* recte censuit Baronius ad annum 302, num. 10. Henschenius tutari conatus est : ast aliam plane censuram inurunt recentiores, et quidem Tillemontius digna non credidit, ex quibus Vitam suam Gallicam contexeret tomo V, a pag. 199, in Notam rejiciens eorum examen pag. 663. Curiosa plurima de Marcellini et Petri cultu ac potissimum de reliquiis, in varias orbis catholici partes translatis, collegerunt Henschenius et Papebrochius, quibus adde quæ recentius eruderavit Jauningus in Supplemento Junii,

ubi de eorum non una, ut putavit Tillemontius, sed gemina Romæ ecclesia, longe operiosus, diligentius et accuratius post Laderchium disputat.

Lugdunensium martyrum non eadem quæ Romanorum est ratio. Illi in Hieronymianis modo confusiore notati, in Beda dicuntur esse numero quadraginta septem vel quadraginta octo (Rabanus male posuit sexaginta octo. quorum sola, ut antesignana, nominatur illustris virgo *Blandina*, expresso præterea unico *Pontici* nomine. Apud Adonem fusissima texitur persecutionis Lugdunensis et Viennensis narratio, ex qua singulorum, si *Sanctum* diaconum excipias, nomina facile eruuntur, ut distincte fecit Henschenius. Narrationis præfatæ magnam partem transumpsit Notkerus ; ast Usuardus solitis limitibus coarctatus, ex Adone selegit nomina a se ordinata, ut in laterculo exprimuntur, ex Beda vero, phrasi contractiori, Blandinæ certamen panxit. Atque hisce constat, quidquid hac die ab Usuardo annuntiatur. Superest verbo indicare, quanto apud eruditos in pretio sint imcomparabilia horum Lugdunensium vel Athenacensium martyrum Acta, quibus forte nullum certius, nullum luculentius, nullum augustius primævi Christiani roboris et Evangelici decoris monumentum ad posteros integrum promanavit ; imo tale, quod vel hypercritici ipsi summa cum veneratione recipiant et suspiciant. Pretiosissimum thesaurum ad nos transmisit Eusebius lib. v. Histor. eccl. ex epistola Lugdunensium, verosimiliter Irenæi manu, ad Ecclesias Asiæ et Phrygiæ scripta. Quæ in iis ex varia, seu versione, seu lectione controversa sunt, explicat Henschenius, singula

A Martyrum XLVIII nomina solerter exquirens, ut facit etiam Florentinius. Gallice omnia deducta sunt a Tillemontio tomo III, pag. 1. Vide etiam Ruinartii admonitionem, ejusque in prædicta Acta notationes a p. 45. Non erit injucundum lectori audire Josephi Scaligeri de ipsis illis Actis judicium, quod certe nemini suspectum esse poterit. Ad hæc Eusebiani Chronici verba : *Plurimi in Gallia gloriose ob nomen* (Christi) *interfecti, quorum usque in præsentem diem condita libris certamina perseverant;* sic ille in animadversis pag. 202, num. 2183., religiose observat : *Et ea Polycarpi martyrium hodie exstant apud Eusebium in Historia Eccl., quæ sunt vetustissima Ecclesiæ martyria, quorum lectione piorum animus ita afficitur, ut nunquam satur inde recedat : quod quidem ita esse unusquisque pro captu suo et conscientiæ modo sentire potest. Certe ego nihil unquam in Historia Ecclesiastica vidi, a cujus lectione commotior recedam, ut non amplius meus esse videar. Idem sentimus de Actis*
B *martyrum Lugdunensium et Viennensium, apud eumdem Eusebium, quibus quid augustius, quid venerabilius in antiquitatis Christianæ monumentis legi potest?* Ita ille. Promptum cuique et integrum est eosdem animi motus experiri. Wandalbertus omnes textus nostri martyres non inconcinne versibus suis decoravit :

Marcelline sacer, Petre exorcista, quaternis
Nonis communem dignamque litatis ad aram ;
Lugdunique pio Blandina vocatur honore,
Quadragena quæ simul octavaque coruscum
Cum plebe nexit flammis undisque moline.

AUCTARIA.

Tornacen., in mutilando textu nimis frequens, hic Marcellini et Petri elogium resecat, de reliquo puritati Usuardinæ satis prope accedit.

Pulsanen., in 1 annuntiatione purus, in 2 contractior est, scribens : « Lugduni, sanctorum martyrum Zachariæ presbyteri et Donati cum aliis quadraginta sex. Hi omnes famuli Christi, sicut in historia, » etc. Sed de Blandina nihil habet.

Antuerp.-Maj., in prima annuntiatione truncatus est, omissis nempe his verbis : « Qui multos in carcere ad fidem erudientes. »

Alber. et Danic., hodie secundo loco inserunt, quæ ad diem sequentem spectant, nempe : « In Campania, sancti Herasmi episcopi et martyris. Hic sub Diocletiano Augusto primum plumbatis, deinde fustibus graviter mactatus ; post resina, sulphure, pice, plumbo, cera oleoque perfusus, illæsus apparuit. Deinde sub Maximiano diversis atque immanissimis suppliciis excruciatus, tandem, vocante Domino, sancto fine quievit. » Reliqua, quæ ad textum pertinent, pura sunt.

Centulen. : « Romæ, passio beatorum martyrum Marcellini presbyteri et Petri exorcistæ, sub Sereno judice. Ipso die Lugduni, sanctæ Blandinæ martyris, cum aliis XLVIII martyribus, temporibus Marci Aurelii Veri et Antonini atque Lucii filiorum ejus. Eodem die, relatio Warelici abbatis de Flandria ad proprium locum. » Vide Acta I Aprilis, pag. 23, ubi de hac relatione agitur.

Bruxellen. de Marcellino et Petro in fine attexit : « Quorum in Canone Missæ memoramur. » In Lugdunensibus ferme purus est. Tum additur : « Et sancti Algisi confessoris. » Est Adalgisus presbyter in Theorascia Picardiæ regiuncula.

Victorin. et Reg. Suec., signatus num. 130 addunt in fine : « Ipso die Romæ, sanctorum Marcellini, Saturnini. » Acceptos opinor ex ingenti Romanorum martyrum agmine, in quo « Saturninæ sex, Saturnini duo, Marcellina una, » sed *Marcellinus* nullus, præter eum solum, qui supra in textu Usuardino positus est.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Marcellini et Petri martyrum. Fotini episcopi et martyris cum sociis quadraginta de clero et populo, cum quibus passa est sancta Blandina. »

In Vatican., signato num. 5949, deest tota annuntiatio de martyribus Lugdunensibus.

Florentin. : « Romæ depositio seu transitus sancti Eugenii papæ et confessoris... »

C Editio Lubeco-Col., de Marcellino et Petro post *tormenta*, adjicit : « Ducti in Silvam nigram et ibi pariter decollati sunt, sub Diocletiano imperatore, judice Sereno » Item de Lugdunensibus inseritur ; « Sicut in Ecclesiasticæ Historiæ libro quinto scribitur, pariter tempore Marci Aurelii Veri et Antonini atque Lucii filiorum ejus coronati sunt. Passa est quoque S. Blandina, » etc. Sequitur : « Item sancti Dorothei, qui vidit animas sanctorum Marcellini et Petri splendide ornatas ab angelis ferri ad cœlos, postquam eos decollaverat, unde pœnitentiam agens, sub Julio papa baptizatus, quievit in pace. » Vide quæ superius diximus in Observationibus nostris.

Belin. de Lugdunensibus sic habet : « Eodem die Lugduni sanctæ Blandinæ cum XLVII martyribus, temporibus Marci Aurelii et Antonini Veri atque Lucii filiorum ejus. » In prima annuntiatione purus est. Sequitur : In Campania, natale sancti Erasmi, » etc., ut supra in Alberg. et Danic. Nos cum Usuardo et
D aliis Martyrologis de eo agemus die sequenti.

Greven. : « Nomina Sanctorum qui cum supra memoratis apud Lugdunum passi leguntur, hæc sunt, Macharius, Alcibiades, Sylvius, Primus Ulpius, Vitalis, Cominus, Octuber, Filominus, Geminus, Julia, Rogata, Emilia, Potamia, Pompeia, Rodona, Biblis, Quartia, Materna, Helpes quæ et Amnes, Alexander, Ponticus. Hi omnes in carcere quieverunt. Aristeus, Cornelius, Zozimus, Titus, Julius, Toticus, Appollonius, Geminiamus, Julia, Ausonia, Emilia, Jamnica, Pompeia, Domna, Justa, Trofima, Antonia. Algisi confessoris. Dorothei confessoris, qui cum beatos, martyres Marcellinum et Petrum decollasset, videns animas eorum splendide ornatas ad cœlum ferri, pœnitentiam egit, baptisma suscepit et in pace quievit. Archemii [Arthemii] cum suis. » Vide VI Junii. « Zachariæ monachi, discipuli abbatis Silvani, qui ut Heraclides refert, arctissimam

in eremo duxit vitam, palliumque suum pedibus conculcans dicebat neminem posse fieri monachum, nisi qui sic animo omnia conculcasset. » Vide quæ de hoc Zacharia dicuntur inter Prætermissos.

Molan. in prima et puriori editione habet augmentum de Erasmo, ut supra; et typis minoribus : « Martyrii monachi, de quo in Dialog. B. Gregorius. » Notus mihi non est. Editiones aliæ post *jugulatur*, in textu litteris Italicis immiscent verba Bedæ et ex eo Rabani : « Tunc et Ponticus puer annorum xv, per omnia tormentorum genera cum ipsa circumactus et materna ejus cohortatione roboratus, ante illam martyrium consummavit. » Accedit deinde tanquam textus pars : « In campania, natalis sancti Erasmi, » etc. In fine : « Die secunda, sancti patris Nicephori Patriarchæ Constantinopolis confessoris. » Vide xiii Martii. Tum typis minoribus : « In territorio Lugdunensi, depositio beati Algisi presbyteri et confessoris. Sendomiriæ, anniversaria celebritas stragis martyrum Christi per excursionem Tartarorum, quæ magno populi concursu recolitur, multum Alexandri IV Pontificis indulgentia cumulata et dedicata. Monasterio Latiniaco, translatio sanctorum Deodati episcopi, Maldegarii, Fulberti, Amsilionis, Lamberti ac unius Innocentium. » Vide de singulis in Prætermissis.

III *Non.* *Die* 3.

In Campania, natalis sancti Herasmi episcopi et martyris, hic sub Diocletiano Augusto, primo plumbatis, deinde fustibus graviter maceratus, post resina, sulphure, plumbo, pice, cera oleoque perfusus, illæsus apparuit. Deinde sub Maximiano, diversis atque immanissimis suppliciis cruciatus, tandem, vocante Domino, sancto fine quievit. Apud Aretium civitatem Tusciæ, sanctorum martyrum Pergentini et Laurentini fratrum, qui persecutione Decii cum essent pueri, post dura supplicia tolerata et magna miracula ostensa, gladio cæsi sunt. Civitate Corduba, beati Isaac monachi, qui cum esset annorum viginti et septem, pro fide Christi gladio necatus est. In territorio Aurelianensium, sancti Lifardi presbiteri.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Erasmi recte scribunt Pratens. et Molan., Max.-Lubec., *Erasimi*. Cæteri cum Herinien., Tornacen., Rosweyd. et aliis passim, *Herasmi* ; quod in textu servavimus. Pro *primo plumbatis*, etc., Max.-Lubec. et Munerat. ponunt *primum*. Sic Antuerp. et Molan. pro *cruciatus* habent *excruciatus*. Greven. quod in prima editione recte scripserat *Aretium*, male in ea quam sequimur mutavit in *Aretum*. Antuerp. et Max-Lubec. legunt *Arecium*; et *Valentini* pro *Laurentini*. *Isaac* commune plurimorum vitium est. Ultimum nomen varie exprimitur : Munerat., Greven., et Molan. putarunt se bene correxisse *Liphardi*, ubi in antiquioribus *Lifardi* legerant, qui multorum solet esse pruritus. Ego *Lifardi* præferendum censeo, utpote, inquit ante me Henschenius, *aptius ad proprietatem Francici nominis ex Teutonica lingua accepti, atque* amabili indole *præditum significantis*. Quidni et eadem ratio valeat pro Italicis, Hispanicis Anglicis, et id genus aliis nulla Græcis affinitate conjunctis, ut alibi ostendimus. *Episcopi* titulus perperam a Max.-Lubec. Lifardo tribuitur.

OBSERVATIONES.

Illustre in paucis Erasmi certamen in hodierno Romano et Actis, die præcedenti referri notissimum est, nec minus certum in Hieronymianis et Rabano ea ipsa die celebrari, et ab hoc quidem cum elogio. At enim hac die memoratur a Romano parvo, Adone, Usuardo et Notkero. Uter dies præhabendus sit, non disputo. Adonis elogium ferme transumpsit Notkerus, addito *martyris* titulo, non solum *episcopi* sed determinate *Antiocheni*; nonnullisque, nisi vehementer fallor, ex Rabani encomio admistis. Noster, more solito, ex Adonianis flosculis corollam suam eleganter contexuit. Rabano et Adoni præluxerunt haud dubie Acta illa, quæ vulgo in Legendis circumferri solent non sine *justa suspicione gratuitæ fictionis*, inquit Henschenius in Comment. prævio, pag. 211; quod in appendice Actis subjuncta, paulo clarius explicat Papebrochius. Alii rotundius, ut plane supposita rejiciunt, imo Tillemontius, tomo V, pag. 636, phrasi sua Gallica, *excellenter mala* pronuntiat. Sed quisquis ea finxerit, cultui Erasmi antiquissimo, tot monumentis, quæ ab Henschenio memorantur, firmato, nihil detrimenti afferre potest, sive unus tantum *Erasmus Formiensis*, sive et alter, et forte plures synonymi admittantur. *Martyres Aretini* subobscure in Hieronymianis notati sunt, indicato nomine *Laurentii* pro *Laurentini*, adjectis sociis quadringentis anonymis. Clarius germanos pugiles distinxit Romanum parvum, *apud Aretium* etc. ; quem secutus Ado, maluit *Aretiam* scribere, brevi concinnato elogio, a Nostro contracto, Notkero paulo liberalius hauriente. Omnia desumpta sunt ex vetustis Actis, qualia edidit Henschenius, iis ut minimum nævis respersa, quæ originalia non esse facile ostendant. Prodigia nimis frequentia, suspecta habet Tillemontius tomo III, pag. 332. *Isaacus monachus*, Cordubensis martyr, a sancto Eulogio celebratus, ex eorum censendus est numero, quos ex Hispania attulit Usuardus, qui primus Martyrologio eum inseruit, cæteris omnibus antiquis ignotum. *Isaacii* hujus martyrium ex Eulogio in Actis nostris illustratum est. *Lifardi, Licfardi, Leifardi* vel *Liphardi* memoriam inter Hieronymiana (in quorum uno perperam *episcopus* dicitur) augmenta rejecit Florentinius, ea causa quam alibi attigimus. Beda, Romanum parvum, et Ado de eo plane silent. *Leofardum* appellat Rabanus, Notkerus *Liefardum*, non *Licfardum*. Quid præferendum sit, satis diximus. Puto, primam ejus in Fastis sacris memoriam, a Rabano et Usuardo ex Hieronymianis acceptam. Flori particulare elogium habes in Beda genuino et Actis : particulam dabunt Auctaria. Nos quæ Usuardi sunt recitavimus. Vide quæ de hoc sancto ex variis scriptoribus diligenter collegit Henschenius. Wandalberti metricum elogium de solis Aretinis et Lisardo meminit his tribus versiculis :

Pergentinus item, Laurentinusque cruoris,
Et generis ternas gemino fulgore venustant :
Aureliana suum plebes recolitque Liphardum.

AUCTARIA.

Herinien., iterum purissimus, proprium in fine adjicit : « Eodem die, translatio beati Sindulfi confessoris. » Is est qui in agro Remensi colitur xx Octobris, et in Prætermissis male notatur *episcopus*.

Tornacen. deficit in elogio martyrum Aretinorum ; cætera plane purus.

Pulsan. de Erasmo egit prima hujus, ut ibi notavimus. In Aretinis et Isaaco satis purus est, sed Lifardum prætermittit.

Rosweyd. subdit in fine : « Romæ, Marcelli martyris cum aliis cccc. » Multi ex eo sociorum numero in Actis enumerantur.

Antuerp.-Maj. sensus confundit, omisso alterius fine, et alterius initio hoc modo Aretina et Cordubensia connectens : « Et magna miracula ostensa : qui cum essent viginti et septem, » etc.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien. et Edit. Ultraj. [illegible], toto textu puri, sic in fine memorant : « In territorio Aurelianensium, depositio sancti Lifardi presbyteri et confessoris. Qui multis virtutibus clarus, monastico habitu venerandus, sancto fine quievit. »

Alberg. et Danic. idem habent augmentum, seu elogium de sancto Lifardo, sed carent hic prima annuntiatione, pridie relata.

Centulen.: « Apud Auretium civitatem, sanctorum Pergentini et Laurentini fratrum. In Campania, beati Herasmi episcopi et martyris. Cordubæ, beati Isaac monachi et martyris. Aurelianis, vico Maiduno, sancti Lifardi abbatis, qui fuit frater beati Leonardi confessoris. Cœnobio Centula, gloriosa relatio sancti patris nostri Richarii, sacerdotis egregii atque pretiosi confessoris. » Alibi recurrit *translatio*, vide omnia die quo colitur, xxvi Apr.

Bruxellen., in textu satis purus, de Lifardo sic habet : « Aurelianis, depositio sancti Lifardi presbyteri et confessoris, qui multis virtutibus clarus sancto fine quievit. Item sanctæ Osichæ virginis. » Est *Ositha*, quæ colitur vii Octobris.

Hagenoyen., in Erasmo nonnihil interpolatus, omittit Aretinos. In Isaaco ferme purus est. Tum de Lifardo : « In territorio Aurelianensi, depositio sancti Lifardi presbyteri et confessoris, qui multis clarus virtutibus, et monastico habitu erat venerandus ; sancto fine quievit in pace. Hic a quibusdam dicitur de regibus Franciæ et Flandrensibus multa prophetasse. In territorio Basileensi, sancti Morandi, viri religiosi et multis miraculis venerandi. »

Daveronen. : « In territorio Aurelianensi, sancti Liphardi presbyteri et confessoris. »

Ambianen.: « In territorio Aurelianensi, vico Waiduno, depositio sancti Liphardi presbyteri et confessoris, qui multis virtutibus clarus, monastico habitu et religione venerandus, sancto fine quievit. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Pergentini et Laurentini fratrum martyrum puerorum. Herasmi episcopi et martyris. Isaac monachi et martyris. Lifardi presbyteri et confessoris. »

In Vatican. signato num 5949 deest « Erasmi, Isaac, Lifardi. » Adjicitur autem : « In Africa, sancti Quirini. « Vide in Actis ejus socios, nisi is sit, d quo Usuardus die sequenti.

Altemps. : « Eodem die, sanctæ Esithæ virginis. » Eadem est, opinor, quæ *Ositha* superius. « Item ordinatio sancti Thomæ martyris et archipres... » an non *archiepiscopi?* Si intelligatur Cantuariensis, colitur is xxix Decembris.

Editio Lubeco-Col., in Erasmo satis pura, in Aretinis modice interpolata est. De Isaaco pure. De Lifardo ut Antuerp.-Max., etc. Tum in fine : « Eodem die, sanctorum Servilii et Erasmi martyrum. » Ad quam classem hi duo hic reducendi sint, fateor me ignorare.

Belin. die præcedenti Erasmum signavit. In reliquo textu non omnino purus, sic in fine enuntiat : « In territorio Aurelianensi, sancti Liufardi episcopi et confessoris. »

Greven. : « Eodem die, sancti Silvani cum aliis lxxxii Abdiani, Neporii. Idem quadringentorum martyrum. » Vide Acta. « Ipso die, sanctorum Servilii et Erasmi. Morandi confessoris. In Hibernia, Kelvini abbatis. » Vide Prætermissos. « Coemgini confessoris. Julianæ virginis, » illius, ni fallor, quæ inter Africanos martyres numeratur.

Molan. : « Treberis, depositio sancti Numeriani archiepiscopi. » Colitur v Julii. Sequitur minori charactere : « Eodem die, sanctæ Crotildis reginæ. Quæ apud urbem Turonicam migravit ad Dominum, plena dierum, sepulta Parisiis in sacrario basilicæ sancti Petri, ad latus Clodovei regis, viri sui. Postea vero sanctarum ascripta numero, propter varia quæ illic edebat miracula, proxime capsam sanctæ Genovefæ, pretioso in feretro condita elevata est. Meminit ejus honorifice Greg. Turonicus libro ii, iii et iv Historiæ Francorum. Eodem die anno, mlxx Hasnonii in Ostravandia, veteris templi, quod Balduinus comes convertit in Benedictinum monasterium, dedicatio, ab episcopis Lietberto Cameracensi, Rathodone Noviomensi, Raynerio Aurelianensi. Qua in dedicatione interfuisse reperio corpora sanctorum Marcelli, Piatonis, Salvii, Amati, Donatiani, Vedasti, Amandi, Audomari, Gisleni, Vincentii, Bertini, Vuinnoci, Vuandregisili, Bavonis, Everandi, Euberti, Landelini, Hugonis, Aicadri, Eusebiæ, Rictrudis, Aldegundis, Ragenfredis reginæ et Waldetrudis. » Hæc ad Acta nihil ; et ab ipso Molano in posterioribus editionibus prætermissa sunt, ubi solum legitur : « Ipso die, sancti Morandi confessoris, discipuli beati Hugonis. Et sanctæ Crotildis reginæ. Die tertia, sancti martyris Lucilliani. » Vide pueros socios quatuor, et virginem *Paulam* seu *Paulinam*, pag. 274 in Actis ibique Janningi Commentarium prævium cum encomio Græco Latino. Vide etiam quæ de Morando habentur in supplemento Junii.

Pridie Non. . *Die 4.*

Apud Illiricum civitate Siscia, natalis beati Quirini episcopi, qui pro fide Christi, ut Prudentius scribit, ligato ad manum molari saxo, in flumen præcipitatus, et cum circumstantibus diu collocutus, ne ejus terrentur exemplo, vix precibus ut mergeretur obtinuit. [*Addit Bouillart.* : [a] Civitate Niveduno sanctorum Zotici, Attali et Eutici.]

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Nihil hic de Castellano queror. Imo in Pratensem codicem videtur hoc loco propensior fuisse quam par erat. Nam quantum ex Sollerii in hunc et sequentem diem observationibus et ex præfatione conjectare possum, non admonitus fuit eruditus ille scriptor, avulsum ex codice Pratensi folium, aliudque ejus loco assutum fuisse. Forte Castellani oculis fucum fecit membrana æque exstrita, atramentum æque decolor, forma litterarum haud multum assimilis, ut fere coævam et eamdem nullo discrimine manum habuerit. Sed firmioribus causa nostra nititur subsidiis, quam ut quidvis dissimulare debeamus, præsertim cum hujusmodi nævus magis illi faveat quod adversetur. Hinc enim reliqui codicis vetustas, elegantia, dignitas magis enitescunt, ut umbræ tabellis addunt decus. Itaque his diebus 3, 4, 5 et 6, codicem arbitrio Sollerii permitto. Corrigat, mutet, addat, detrahat ; nihil ad me attinet Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Illyricum bene legit Molanus ; sed nos cum reliquis codicibus omnibus, ut in textu *Illiricum*. *Siscia* omnino legendum est, cum Herinien., Molano, Pratensi, etc., non *Sitia*, ut Tornacen. ; *Sisia*, ut Pulsanen.; *Sliscia*, ut Muneratus ; vel *Sicia)* ut Greven.

Titulus *martyris*, a Munerato appositus, in nullis codicibus Usuardinis, nec in ipso Adone legitur. *Fluvium* pro *flumen* habet solus Pulsanensis. *Optinuit* ni Heriniensi et Tornacensi ætatem suam redolet.

OBSERVATIONES.

In Sabaria (Epternacense corrupte, *Saba civitate*, *Quirini* memorant apographa Hieronymiana, ad quæ videri merentur Florentinii notationes, ex quibus, sed maxime ex Actis, intelligetur, quo pacto ad Sabariam et ad alias civitates *Quirinus* idem pertineat. Romanum parvum ita loquitur : *Apud Illyricum civitate Siscia, sancti Quirini episcopi et martyris.* Rectius scripsisset, *in Pannonia*, vel *apud Pannoniam*. Adoniana sunt quæ in textu adjiciuntur, accepta primitus ex Hieronymiano Eusebii Chronico ad annum 310. Noster, inquam, ex Adone sua omnia sumpsit, præterito solum tyranni, sub quo Quirinus passus est, nomine, et reliquiarum ad Catacumbas translatione. Sed hæc Notkerus cum reliquis transcripsit, male pro *Sicia* legens *Fiscia*. Qui hic citatur Prudentii hymnus, in Actis exstat, ubi notabis in Commentario prævio, Usuardo tanquam fonti tribui, quæ ipse ex Adone planissime hausit, ut conferenti perspicuum est. Itaque et *molare saxum ad manum ligatum*, primum ab ipso Adone ex citato Chronico, vel ex Actis male acceptum est. Ibi habetur, *manuali mola ad collum ligata ;* in hisce clare ponitur, *molam ad collum ligatam*. Porro Acta illa et vetustissima et omnibus probatissima sunt, etiam a Ruinartio recensita a pag. 551, atque Gallice reddit a Tillemontio tomo V, a pag. 428 ; a quibus et a Papebrochio in Actis nostris, nonnullæ difficultates circa locum ac tempus martyrii, circa præsidem ac tyrannum, demum circa corporis aut ejus partium translationes explanantur. Sic a Wandalberto metrice laudatus est :

> Martyr et antistes pridie sacra vota Quirinus
> Accumulans, proprio Christum de sanguine placat.

Usuardinum hactenus laterculum esse omnino constat. Codex Pratensis augmentum affert hujusmodi : *Civitate Niveduno, sanctorum Zotici, Attali et Eutici.* Repugnant codices reliqui, si pauculos excipias, exerranti Pratensi alibi non semel conformes, nempe Rosweyd., Antuerp. maj. et Aquicinct., ut in Auctariis clarius patebit. Ex Hieronymianis apographis selecti et a sociis avulsi sunt martyres illi *Nivedunenses*, non *Ninivetani*, ut codex aliquis posuit, quemque Rabanus præ cæteris imitatus est. Cujus regionis sint præfati martyres, vel potius cui regioni ascribendum sit *Nivedunum*, Galliæ an Panноniæ, erudite examinat Henschenius et post eum Janningus in Supplemento Junii, pag. 17. Cæterum nihil dubitare videtur Henschenius quin sancti ipsi Usuardo siut ascribendi. Nos id jam quærimus, an vere eos Usuardus in Fastis consignaverit. Consultus itaque Castellanus utrum ea annuntiatio textui Pratensis codicis inserta, an ad marginem esset posita, inspecto diligenter codice, fassus est laterculi partem facere, utpote priori immediate adjunctam, at quantum conjiceret, recentiori adjectam manu, ac proinde judicio suo minime esse Usuardinam. Ut ut est, prædictum codicem Pratensem prætense autographum, ex purorum numero hodie exclusimus, resecto eo articulo quem codices reliqui, saltem puriores omnes, ad Usuardum nihil spectare manifeste demonstrant.

AUCTARIA.

PRATEN. addit : « Civitate Niveduno, sanctorum Zotici, Attali et Eutici. »

ANTUERP. MAX -LUBEC. et UGHELLIAN., in fine : « Item Romæ, Arecii et Daciani. » Præfige *Picti*, ut est in Actis.

ROSWEYD. incipit : « In Aquileia, Cyrini episcopi et martyris et aliorum cc martyrum. » Nescitur unde martyres illos eruerit : vide quæ dicuntur in Prætermissis. Sequitur textus, ubi pro *Siscia* est *Scythia* ; in fine adjicit cum Pratensi : « civitate Niveduno, sanctorum Zotici, Attali et Euticii. » Vide Observationes.

ANTUERP.-MAJ. etiam habet : « Civitate Niveduno, sanctorum Zotici, Attali et Eutici. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC. et EDIT. ULTRAJ.-BELG. textui puro subdunt : « Hujus reliquiæ translatæ sunt Romam in Catacumbas. Eodem die, sanctorum Arecii et Damiani. » Ita scribunt plerique ; at ALBERG. et DANIC. melius *Daciani*.

CENTULEN. : « Apud Illiricum civitate Scissia, sancti Quirini episcopi et martyris, qui sub Maximiano passus, translatus est Romam et juxta Catacumbas sepultus. »

BRUXELLEN. etiam habet : « Hujus reliquiæ Romam, » etc. Tum : « Eodem die Romæ, sanctorum Arecii et Daciani. Civitate Numedia [Niveduno] sanctorum Zotici, Attali et Euthici. Item translatio sancti Poctoci confessoris. » Forte *Petroci* abbatis in Cornubia, de quo in Actis hac die.

HAGENOYEN. de Quirino addit : « Hujus reliquiæ, » etc., ut supra. Sequitur de martyribus Aretinis Pergentino et Laurentino, quos pridie omiserat. Demum : « Ipso die Romæ sanctorum Arecii et Daciani martyrum. »

AQUICINCT. : « Civitate Niveduno, sanctorum Zotici, Attali et Eutici. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Quirini episcopi et martyris apud Illyricum, de quo scribit Prudentius, quod ligato ad manum saxo submersus sit »

CAMBERIEN. sanctæ Mariæ : « Romæ, sanctorum Picti, Aretis et Daciani. »

VATICAN. signatus num. 5949 : « Romæ, sanctorum Picti, Aregii et Daciani. »

FLORENTIN. : « Romæ, sanctorum martyrum Aretii et Datiani. Item sancti Udalrici episcopi et confessoris. » Est is celeberrimus episcopus Augustanus, qui colitur IV Julii.

LUXOVIEN. : « Civitate Niveduno, sanctorum Zotici, Atali et Eutici. » De quibus jam toties.

EDITIO LUBECO.-COL. : « Memoria quinque vulnerum Domini nostri Jesu Christi. » Hæc est prima annuntiatio, quam et habet GREVENUS, sed de ea nihil alibi. Sequitur de Quirino, cum augmento de translatione reliquiarum ex Adone, ut supra. In fine : « Romæ, sanctorum Arecii et Deciani martyrum. In Sicilia, sanctorum Expergenti, Philippi, Euticii, Saturinæ, et Juliæ martyrum. In civitate Sabaria, beati Rufili [Rutuli *vel* Rustuli] martyris, cum multis aliis. Civitate Niveduno, sanctorum Zotici, Attali et Euticii. » Hi martyres omnes et eorum socii in Actis distinctius enumerantur.

BELIN. post textum : « Item Romæ, Aretii et Datiani. Item sancti Udalrici episcopi et confessoris. » Vide supra in FLORENTINIS. Notabis hic a nonnullis *Udalricum* perperam geminari, eo quod Mediolani colatur. Sed viri eruditi non alium ibi Udalricum agnoscunt, præter Augustanum.

GREVEN. : « Quinque Vulnerum Christiso lemnitas. » Opinor ex devotione Coloniensium. « In Cilicia [Si-

cilia], sanctorum Expergenti, Philippi, Eustici, Juliæ et Saturnini. Sabaria civitate, sancti Rustuli, cum aliis duobus. Civitate Niveduno, sanctorum Zotici, Attali et Euticii. Item Camasii, Italii, Cirinæ.» Vide nomina in Actis melius expressa et ad propriam classem reducta. « Romæ, Aretii et Daciani. Olderici [Uldarici] episcopi et confessoris. Petrocii abbatis et confessoris. Heleni monachi et confessoris. Triphoniæ et Antoniæ, virginum et martyrum.» De his tribus vide Prætermissos. « Ausoniæ, Esmiliæ, Jamnicæ, Rufinæ.» Corrupta puto pleraque hæc nomina. « Osithæ virginis et martyris, filiæ regis orientalium Saxonum. » De hac etiam alibi egi-

A

mus, diximusque, in Prætermissis remitti ad VII Octobris, quamvis et aliis diebus notetur.

MOLAN. : « Item Romæ, Aretii et Daciani. Item sancti Udalrici episcopi et confessoris, apud provinciam Rhetiæ civitate Augustana. Sabaria civitate, sancti Rutili cum aliis duobus. » In editionibus aliis de Aretio et Daciano, ut superius. Tum : « Die quarta, sancti Patris Metrophanis patriarchæ Constantinopolis. » Vide de hoc eruditum Janningi commentarium, quo quæ ad ipsum et decessores, si quos habuit, atque ad successorem Alexandrum spectant, diligentissime excutiuntur. Nec minus elaborata sunt, quæ de eodem argumento chronologice ordinata et stabilita invenies in Supplemento Junii.

Nonis. *Die 5.*

Apud Ægyptum, natalis sanctorum martyrum Marciani, Nicandri et Apollonii, quorum gesta habentur. Eodem die, passio sancti Bonifacii martyris, sub Diocletiano et Maximiano apud Tarsum civitatem passi, sed Romæ in via quæ Latina nuncupatur, sepulti. Hic cum diu in stupro misceretur, tandem divino nutu compunctus, non solum, cui subjacebat, vitium deseruit, verum quoque per diversa tormenta ad palmam martyrii ardenter cucurrit. Item sancti Bonifacii episcopi, qui de Britanniis veniens, et fidem Christi gentibus evangelizans, cum maximam multitudinem in Frisia Christianæ religioni subjugasset, novissime gladio peremptus, martyrium consummavit cum Eobano episcopo et aliis servis Dei.

NOTÆ.

Ita *Herinien.*, *Antuerpien.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In Munerato est *Marciani* et *Appolloni* ; in Molano *Martiani;* sequimur orthographiam reliquorum : in *Ægypto* autem modum superius cœptum. Sic varii scribunt *Bonefacii*, plures cum textu *Bonifacii*. De *Tarso* dixi etiam alibi. *Sub Diocletiano* (Herinien., *Dioclitiano) et Maximiano* scribunt omnes ; et Muneratus posteriorem omittit, uti etiam *civitatem*. Ejusdem Munerati vitium est *Frixia*, pro *Frisia*. Constat Adonem legere *Eoban*, quod servat Grevenus et Antuerp.-major. Unde Pratensis, Rosweyd. et Mola-

B

nus rectissime formant *Eobano*, cum pluribus aliis; quo modo et Usuardum ipsum posuisse existimo, non *Eubanco*, ut Herinien. et Tornacen., nec *Eubaneo*, ut Munerat., nec *Eobanco*, ut Antuerp., multo minus *Eobantho*, ut Max. Lubec. In duobus codicibus proxime citatis deest *episcopo*. Sed an non legendum *coepiscopo* cum Adone ? Variant codices. Secutus sum Praten., Herinien., Tornacen. et Munerat. Si aliud magis placet, per me licet præferatur.

OBSERVATIONES.

Non leviter controverti posset, sintne tres martyres Ægyptii hac die notati plane, iidem cum tribus ferme synonymis *Martiana*, *Nicanore et Apollonio*, quos V Aprilis retulimus, ibi in Observationibus indicantes, eos in Actis eo die præteritos, remitti ad V Junii. Est igitur Henschenii sententia, ipsos illos utroque die commemorari, quantumvis in Hieronymianis, Adone, Usuardo et Notkero expressissime distinguantur et sexu et nominibus, excepto *Apollonio*, quem hic *Apollinem* vel *Apollinum* vocari, facile patitur Florentinius, qui diversos putare utrobique ter geminos, tametsi populares, non censet incongruum ; alius ex mente Martyrologorum crederet

C

esse necessarium. Certe necdum plene persuasit Henschenius, tres suos hodiernos, septem sociis comitatos, cum tribus illis aliis Nonarum Aprilium eosdem esse. Quid quod dubitari quoque possit, an terni illi hoc die ab Hieronymianis aliisque Martyrologis tam expresse sine ullis sociis signati, vere cum Henschenianis confundendi sint. Si id miraris, adverte quot synonymi in iis codicibus celebrentur. Crescit difficultas ex *Nicandro* et *Marciano*, qui in Rom. moderno *Venafri* recoluntur XVII Junii, quo die scimus martyrium subiisse, ex authenticis Actis a Mabilione primum, deinde a Ruinartio inter Selecta vulgatis a pag. 617. *Nicandrum* et *Marcianum milites*, verosimiliter in partibus Mœsiæ, sub eodem judice *Maximo* sub quo *Julius*, et ipse miles, agonem complevit XXVII Maii. De his agit Tillemontius tomo V, a pagina 14, et accurate Acta expendit in notatione a pag. 590. Sed hæc longioris discussionis sunt, quam ut propriam relinquimus Janningo in supplemento Junii ad citatum diem XVII Junii ex integro retexendam. Ad textum quod attinet, nobis certius et evidentius est Usuardum more sibi receptissimo, Adonem ductorem secutum, cujus verba ad apicem transcripsit. Idque clarissime conficitur ex consensu codicum omnium, exceptis denuo Pratensi, Antuerpiensi majore et Rosweydino, qui plerumque, ut nuper notavimus, in aberrationibus vestigia premunt consimilia. Castellanus, in citata sæpe epistola, monuit, hujus diei laterculum forte alias avulsum, secundis scriptum curis (Gallice *réécrit)* codicique adjunctum vel assutum *(ajouté)* suspicor ab aliquo sciolo, qui adverterit eosdem vel similes Nonis Aprilis consignatos. Certe tam manifesta a reliquis deviatio, codicem illum, hac die æque ac præcedenti, purum non esse, satis evincit.

De *Bonifacio Tarsensi martyre* sic legit Romanum parvum : *Bonifacii martyris apud Tharsum* XIV *die mensis Maii passi, Romæ Nonis Junii sepulti* Quod recte notatum indicat Ado, et ex eo Notkerus, ejus longiorem narrationem describens, quam brevius contraxit Noster solita elegantia. Ab aliis et hodierno Romano colitur ipso passionis die, XIV Maii, quo Acta ejus ab Henschenio post alios edita et illustrata sunt ; si non primigenia, talia saltem, ut severiores etiam censores ea omnino repudiare non audeant. Inter rigidiores est Tillemontius tomo V, pag. 650 et 651. *Bonifacius Moguntinus* in aliquibus Hieronymianis apographis, quasi in *Austria* (intellige, veteri *Austrasia*) passus adjicitur. Quid de Bedæ Martyrologio censendum, et hic in Actis et ante II tomum Martii, explicat Henschenius. Hoc certissimum est, elogium in nostro laterculo positum, plane ex Adone

D

acceptum esse, quod fecit etiam Notkerus, sociorum Bonifacii nomina ex Rabano adjiciens. Hæc Usuardini textus sinceram germanitatem abunde demon-

strant. In exnorando Germaniæ apostolo, nihil ab A Henschenio et Papebrochio prætermissum est. Huc spectat elegans Wandalberti metrica laudatio :

Nonis antistes fulget Bonifacius, Anglis
Editus, ad Christum Oceani qui traxit alumnos,
Fresonum puro submittens colla lavacro.

AUCTARIA.

Praten. Jam dixi omissam ab eo annuntiationem primam. Secundam sic incipit : « Natalis, beati Bonifacii, etc. »

Tornacen. de Bonifacio Tarsensi hæc solum habet : « Eodem die, sancti Bonifacii martyris. » Cætera purissimus est.

Pulsan. de Bonifacio Tarsensi egit supra. In reliquo textu satis purus est.

Antuerp.-Maj. in defectu convenit cum Patrensi. In reliquis satis purus est.

Rosweyd. convenit item in præfato defectu, sed textum hac ratione disponit : « Trajecti, B. Bonifacii archiepiscopi et martyris, qui de Britaniis veniens Trajectum, tempore sancti Willebrordi archiepiscopi, primi Trajectensium doctoris, cum eo B moratus est. Post transitum vero sanctissimi præsulis Willebrordi, jam dictus Bonifacius Dei gratia ejusdem archiepiscopatus honore sublimatus est. Qui cum fidem Christi constanter in Fresia evangelizaret, et maximam multitudinem Christianæ religioni subjugasset, novissime a Fressis gladio peremptus martyrium consummavit, cum cooperatoribus Eobano et Adalario presbyteris et aliis quinquaginta tribus. » Hæc Ultrajectensis codex ex suorum sensu, de quibus vide Acta. Tum : « Item in Tharso. B. Bonifacii martyris, etc., » satis pure.

Antuerp., Max.-Ultraject, Leyden., editio Ultraj.-Belg., proxime ad puritatem accedunt, in eo diversi quod primo loco memorent : « Natale sancti Bonifacii Maguntinensis episcopi. etc. » Sequuntur Ægyptii. Tum de Bonifacio Tarsensi pure, ut jam diximus.

Lovanien., prioribus similis, resecat in fine elogium Bonifacii Tarsensis, post *Latina sepulti*. Alberg. autem et Danic., cæteris etiam conformes, hic C Bonifacium Tarsensem omittunt, quem XIV Maii supra posuere.

Centulen. : « Apud Egyptum, sanctorum martyrum Marciani, Nicandri et Appollonii, quorum gesta habentur. Romæ, festivitas beati Bonifacii martyris, qui apud Tarsum passus, sed Romæ fuit hac die sepultus. Folda monasterio, natale sancti Bonifacii, qui Romæ ordinatus episcopus a pontifice Zacharia, et ad prædicandum in Fressiam missus, gentes multos ad fidem convertit et a reliquis gentilium cum Eobano episcopo et aliis servis Dei gladio peremptus est. »

Bruxellen. sic incipit : « Commemoratio beatæ Mariæ semper virginis, instituta ob gloriosam victoriam, quam hac die apud Woerung habuit Joannes, hujus nominis primus, Lotharingiæ, Brabantiæ, et Limburgiæ dux. » Hæc nihil ad Acta nostra. Sequitur : « Apud Fuldis, sancti Bonifacii archiepiscopi et D martyris. Quem ab Anglia venientem Gregorius papa archiepiscopum Moguntinum consecrans, ut verbum Dei prædicaret in Germaniam direxit. Qui cœnobium Fuldense in pago Maguntinensi fundavit, et postea cum sociis ad prædicandum in Fresiam veniens, cum maximam multitudinem ibi Christianæ religioni subjugasset, ambustis mulierum furcis quassatus, gladio perimitur. Cum eo Eubanus cœpiscopus et alii servi Dei occubuerunt, et ipse Bonifacius ad Fuldam relatus, tumulatur. » In Bonifacio Tarsensi et Ægyptus satis purus est. In fine addit : « Et sanctæ Aglahæ gloriosæ feminæ, multisque virtutibus claræ. Vide XIV Maii, ubi de Bonifacio. »

Hagenoyen., in prima annuntiatione ultimis verbis mutilatus, de Bonifacio Tarsensi plurima commiscet. purius in Actis legenda. « In Frisia depositio sancti Bonifacii Moguntinensis episcopi et martyris, qui de Britania veniens et fidem Christi gentibus evangelizans. Hic Bonifacius tunc temporis erat legatus Gregorii papæ, et propter eum spoliavit Wormatiensem ecclesiam usu pallii et tradidit ecclesiæ Maguntinæ; nam antea Maguntia erat sub Wormatia. Et cum maximam multitudinem populi in Frisia, fidei subjugasset, novissime gladio peremptus est ipse cum Coliano cœpiscopo et Adalario suo archidiacono, et aliis LII servis Dei. Corpus Bonifacii Fuldæ translatum est, sed alii omnes sepulti sunt in Trajecto, in ecclesia Salvatoris. »

Victorin. et Reg. Suec. num 130 : « Eodem die, sanctæ Severæ cum germanis Kalendino et Marco. » Vide XXIX Januarii.

Ambianen. : « Corbeiæ monasterio, exceptio corporis sancti Præcordii confessoris. » Vide in Actis I Februarii, quo die Præcordius colitur.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Bonifacii episcopi et sociorum ejus martyrum. » In margine : « Unde multas habemus reliquias, a collegio sancti Salvatoris Trajectensi nobis donatas, ubi plures eorum requiescunt. »

Vatican. num. 5949 incipit : « Natalis sancti Eleutherii episcopi et sanctæ Anthiæ matris ejus, in S. Sophia. » Nihil de iis hac die : vide XVIII Aprilis. Desunt martyres Ægyptii et tota annuntiatio Bonifacii Tarsensis.

Altemps. : « Pictavis, S. Jovini abbatis. In pago Bononiensi, sancti Proculi martyris. » De utroque agitur I Junii. Vide Auctaria et Acta.

Florentin. : « Apud civitatem Cebliensem, vel Celliensem, in loco qui dicitur Pigrius, passio sanctorum martyrum Severæ cum fratribus suis Kalendino et Marco et matre eorum, quæ fuit uxor sancti Maximi martyris (*quæ*) cum orasset, emisit spiritum. Passi sunt tempore Claudii imperatoris » Dixi supra videnda Acta XXIV Januarii, ubi mille circiter milites socii adjunguntur.

Editio Lubeco-Col. in Bonifacio Moguntino interpolata, secundo loco habet martyres Ægyptios. Tum: « Eadem die, canonizatio sancti Nicolai de Tollentino presbyteri et confessoris, Ordinis Eremitarum. Item sanctæ Aglahæ gloriosissimæ, multis virtutibus claræ. Romæ, sepultura sancti Bonifacii martyris. »

Belin., in prima annuntiatione purus, omittit Bonifacium, de quo agit XIV Maii, cætera purus. In editione altera additur : « Eoden die, beati Claudii episcopi et confessoris. » Remittitur ad diem sequentem.

Greven. : « Adelarii episcopi Erffordensis, et aliorum LIII martyrum, de societate sancti Bonifacii. Item sanctorum Marciani, Felicitatis, Gregorii, Feculæ. » Vide Romanos martyres in Actis. « In Africa, Evasii et Probati [*lege*, Privati], Pergentinæ, sororis sanctorum Laurentini et Pergentini. » Vide Prætermissos. « Canonizatio beati Nicolai de Tollentino presbyteri et confessoris, Ordinis Eremitarum sancti Augustini. » Colitur X Septembris. « Aglahe, sanctæ matronæ Romanæ, de qua supra pridie Idus Maii. »

Molan. solum addit typis minoribus : « Bruxellæ, commemoratio beatæ Mariæ semper virginis instituta ob, etc., » ut ex ipsomet fonte Bruxellen. supra diximus. In editionibus aliis : « Die quinta, sancti hieromartyris Dorothei episcopi Tyri. » Tum commemoratio quæ supra. Vide de Dorotheo Henschenii Commentarium historicum.

VIII *Idus.* *Die* 6.

Natalis beati Philippi, qui fuit unus e septem diaconibus. Hic signis et prodigiis inclitus, apud Cæsaream requievit, juxta quem tres virgines filiæ ipsius prophetissæ tumulatæ jacent. Apud Tarsum Ciliciæ, martyrum vigintis temporibus Diocletiani et Maximiani, qui per diversa supplicia glorificaverunt Dominum in corporibus suis. Romæ, sanctorum Artemii cum uxore sua Candida et filia Paulina. Qui Artemius gladio percussus; uxor vero ejus et filia lapidibus sunt obrutæ. Civitate Niveduno, sanctorum Amantii et Alexandri.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Unus fuit pro *fuit unus* in Antuerp.-Majore nihil offendit. *Inclitus* habent vetustiores codices; Greven. et Molan., *inclytus.* De *Tarso* diximus non semel, variare non lubet. *Glorificaverunt Dominum*, legunt Pratensis et Heriniensis, ut habet Ado, et sic puto scripsisse Usuardum, quidquid Notkerus legat *Deum*, A ut faciunt etiam codices Antuerp.-Major, Greven. et Molan. *Arthemii* posuit Pratensis primo loco, *Arthemius*, altero. *Arthemii* habet etiam Antuerp.-Major. Melius ex Usuardi mente *Artemii* cum cæteris, ut in textu. Solus Pratensis legit *Amanti*, reliqui *Amantii*.

OBSERVATIONES.

Textus hodierni fontem, quatenus ea spectat quæ plana sunt, non aliunde quam ex Romano parvo quærere oportet, ubi iidem omnes sancti, diversa licet serie nominantur, qui et hic nominatim expressi sunt; præter solos Nivedunenses, de quibus infra erit dicendum. Ex ea scaturigine hausit Martyrologus Viennensis. ex hoc Usuardus et Notkerus, uterque pro more, ille contractius, iste fusius. *Philippi diaconi* et filiarum prophetissarum elogium ex festivitatibus apostolorum repetitum, Noster compendio delibavit, ad eum plane modum, quo in laterculo exhibitum est. Sæpe miratus sum, et hic miror, codices mediæ notæ in Auctariis citandos, ea plerumque rescindere ex Usuardino textu quæ in ipso Adonis Martyrologio non reperiuntur. Suspicor id factum scioli cujusdam vitio, qui priorem illam Adoniani Martyrologii partem ignoraverit, unde tamen Usuardus elogia plura mutuatus est. Idem hoc die factum patet, cum ex mente Adonis tres duntaxat filias cum patre sepultas memoret; nemque quod ille, ex aliquorum traditione, quatuor filiarum unam, Spiritu sancto plenam, Ephesi tumulatam existimaverit. De Philippi rebus gestis, eunucho per eum baptizato, de episcopatu et cultu, commentarium historicum texuit Papebrochius: cui jungenda quæ habet Tillemontius tomo II, a pag. 65, et in notis a pag. 490. Videat lector Actus apostolorum magna parte capitis VIII et cap. XXI, vers. 9.

In *martyribus Tarsensibus* verba Adonis omnia transumpta sunt, excepto solum *Simplicii judicis* nomine. Addidit Notkerus, et recte, de iis martyribus dictum esse *in passione sancti Bonifacii*; quæ brevius hac die, quantum ad hos martyres attinet, in Actis nostris repræsentantur. De *Arthemio*, uxore et filia pluribus agit Ado II Junii, ubi de *Marcellino et Petro*. Hic ea repetit, quæ ad laudem horum trium seorsim faciunt, quæque Noster ad solitos suos numeros nitide revocavit. Hactenus ex prædicto fonte, Hieronymianis et Beda nihil subministrantibus. B Supersunt *martyres Nivedunenses*, vel *Nivedinenses*, de quibus multa suggerit Florentinius, multa examinat Henschenius, tum ut germana nomina, tum ut sociorum numerus, tum ut agonis palæstra discerni possint, vetustis Martyrologiis mire hic variantibus. Telas retexere nostrum non est, citatos Scriptores consulat cui singula expendere otium fuerit; sed præ cæteris videat nuperam Janningi dissertationem in Supplemento Junii, pag. 17. Nobis verosimile est Usuardum, ut sæpe alias usu venit, ex Hieronym. binos hosce decerpsisse, quos in Adone non repererat: utrum felicius quam Rabanus et Notkerus, in medio relinquimus. Codicum nostrorum unanimis consensus sufficit ad stabiliendam propositi textus illibatam Usuardinam integritatem, cui investigandæ potissimum incumbimus.

AUCTARIA.

Tornacen. excussu rarissime, sæpius defectu laborare diximus, quasi textum cancellis, non cancellos textui aptaverit. Sic denuo hodie Tarsensium martyrum elogium decurrat: cætera purissimus.

Pulsanen. non solum elogium, sed martyres ipsos Tarsenses omittit: rescindit præterea elogium Philippi; de reliquo satis purus est.

Rosweyd. penultimo loco ante martyres Nivedunenses interserit: « In Blandinio, Guthuuali episcopi et confessoris. »

Munerat. adjicit in fine: « Ipso die, Claudii confessoris archiepiscopi Bisuntinensis. »

Antuerp.-Max., Lubec., Antuerp.-Maj., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen., Danic. et editio Ultraj.-Belg. Hi nempe, quos dixi mediæ notæ codices, plerique Belgici, carent elogio sancti Philippi.

Centulen.: « Natale sancti Philippi, qui fuit de septem diaconibus primis. Tharso Ciliciæ, martyrum viginti. Romæ, sanctorum Arthemii, cum uxore sua Candida et filia Paulina, sub judice Sereno passorum. Antiochiæ, sancti Asclepiadis episcopi, qui unus fuit ex præclaro confessorum numero. » Remittitur ad XVIII Octobris. « Civitate Niveduno, sanctorum Amantii et Alexandri. Cœnobio Blandu- C nio, sancti Guthwali episcopi, virtutibus, et miraculis adornati. »

Bruxellen. incipit ab Arthemio. Tum de Philippo et Tarsensibus satis pure. Sequitur: « Et Benigni martyris; » verosimiliter socii sancti Vincentii episcopi, Mevaniæ in Umbria. « Item Meloni episcopi. » Opinor, *Mellonis Rothomagensis*, cujus natalis est XXII Octobris. « In Brandinio monasterio, depositio sancti Gudunali » (Gudwali) « episcopi et confessoris. Cujus scrinium, cum post processionem in Gandavum referretur, imago crucis, inclinato vultu eum venerata, immobilis mansit, neque se reflexit. Et Claudii confessoris. » Patet omissos esse martyres Nivedunenses.

Hagenoyen., a puritate parum recedens, solo ferme principio differt, ubi sic scribit: « Apud Cæsaream, natale beati Philippi, qui fuit unus de septem diaconibus primis, cum sancto Stephano electi. Hic signis, » etc., omnia bene.

D Victorin. et Reg. Suec, signatus num. 130 in fine subdunt: « Eodem die, sancti Boniti episcopi et confessoris. Et sancti Gratiani episcopi et martyris. » Vide quæ de utroque dicuntur in indice Prætermissorum.

Matric.-Cartus. Ultraject.: « Philippi diaconi,

qui fuit unus de primis. Apud Tarsum, viginti mar- A tyrum. Gunduali episcopi et confessoris. »

VATICAN. signatus num. 5949 omisit *Amantii et Alexandri*. Addidit : « Apud Tusciam, sanctorum martyrum Vincentii episcopi et Benigni diaconi. » Locus exprimitur supra ad BRUXELLEN.

FLORENTIN. : « Apud civitatem Fesulanam, natale sancti Alexandri episcopi et martyris ejusdem civitatis. Apud Mantuam civitatem, inventio sancti Cœlestini martyris. » De hoc in Prætermissis.

CODEX JURENSIS S. Ragnoberti pro *Niveduno*, scribit : *Lugduno, Amanti, Luci*. Vide quæ supra diximus in Observationibus.

REMENS. SS. Timothei et Apollinaris : « Civitate Niveduno, passio sanctorum Amantii et Alexandri. » In præcedenti substituitur *Lucius*.

EDITIO LUBEC.-COL. toto textu modice interpolata est, notanter in Arthemio, de quo post *Candida*, sic pergit : « et filia parvula virgine, re et nomine Paulina, martyrum : quos sanctus Petrus Exorcista, B cum apud eos servaretur in carcere, convertit ad Dominum. Qui Arthemius, » etc. In fine addunt : « Bituricas, sanctæ Scariolæ virginis. In Polonia, natale beati Vincentii episcopi et martyris. » Hic est *levita Aginnensis* : illa *Studiola*, seu *Eustadiola* vidua, sanctimonialis. De hac VIII Junii agitur, de illo IX.

BELIN. in prima editione pro *Niveduno* legit *Lugduno*, quod in Parisiensi corrigitur. In utraque addidit : « Apud Mantuam, inventio beati Cælestini martyris. » De quo jam dictum est.

GREVEN. : « Item Lucii, Andreæ, Donati et Peregrini, Itali, Claudii. » Vide in Actis de Nivedunensibus. « In Polonia, natalis beati Vincentii episcopi et martyris, fratrisque ejus Benigni diaconi : quorum prior, cum equuleum et flammarum adustionem bestiasque superasset, coram plebe missam celebrans spiritum tradidit : sequens vero cum aliis multis gladio occisus est. » Quo hæc spectent non video, fallor nisi Vincentii et Benigni confundantur. « Guduali archiepiscopi Blandunensis et confessoris. » Neque hoc magis clarum est. « Claudii episcopi Bisuntini confessoris. Kiliani confessoris. » Vide Prætermissos. « Commemoratio Norberti sanctæ memoriæ archiepiscopi Magdeburgensis et confessoris, fundatoris Ordinis Præmonstratensis. Bituricas, Scariolæ virginis. » Vide supra.

MOLAN. de Gudwalo, Cœlestino et Claudio ut supra. Tum : « Passio sancti Cerati episcopi sub Gratiano principe. Treveris, sancti Auspicii episcopi. » Remittitur ad VIII Julii. » Præmonstrati, commemoratio Norberti, sanctæ memoriæ, » etc., charactere minori. In editionibus aliis, de tribus primis, ut editio prima. Tum : « Die sexta, sancti Patris Bessarionis, miraculis clari. Malbodii, ostensio corporis beatæ Aldegundis virginis. » Vide XXX Januarii Sequuntur versus ex Wandalberto.

Octavas Idus Ceratus episcopus ornat,
Urbem, qui fulsit Gratiano a principe dictam.

De Norberto repetit quæ ex GREVENO dedimus. Vide de Cerato vel Ceratio Henschenii Commentarium historicum, pag. 708. Idem ipse *Ceratus* Hieronymianis insertus videtur ad VII Junii.

VII *Idus*. *Die* 7.

Constantinopoli, natalis beati Pauli, ejusdem civitatis episcopi, qui a Constantio imperatore apud civitatulam quamdam Cappadociæ, Cucusam nomine, ob catholicam fidem pulsus exsilio, Arrianorum insidiis crudeliter strangulatus, ad cœlestia regna migravit. Item Corduba, sanctorum Petri presbyteri, Aventii, Hieremiæ et aliorum trium.

NOTÆ.

Conveniunt codices multi : *Pruten.*, *Herinien.*, C *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Belini prima editio*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Quibus accedit codex *Albergen.*

VARIANTES LECTIONES.

Constantinopolim scribunt Pulsanen., Max.-Lubec., Rosweyd., Antuerp.-Major et Belin. Præstat nostra ex aliis lectio. *Paulini*, pro *Pauli*, in Rosweydo error est. *Constantini* ponunt Antuerp.-Major, Belin. et Molan. Infra probatur legendum *Constantii*. Ridiculum in Munerato est, *a Constantinopolim imperatore*. Bene in textu *Cappadociæ*, non, *in Cappadocia*, ut Antuerp. Max.-Lubec. et Belinus. Omnes *Cucusam* habent pro *Cucusum*, exceptis Herinien. et Molan. qui *Cucussam*, et Greveno, qui pejus posuit *Concussam*. Errat denuo Muneratus in *civitaculam*, turpius Belinus in *civitatiunculam*. *Expulsus* legitur in Pulsanensi pro *pulsus* ; in Belino, *compulsus*. In *Arrianorum* omnes passim conveniunt. *Exilio*, loco *insidiis*, scriptorum sphalma est in Antuerpiensi. *Corduba* legunt optimi codices. Max.-Lubec. *Cordubam*, Munerat., Greven. et Molan., *Cordubæ*. In Belino *Everici* error est, uti *Evencii* in Max.-Lubec. et *Eventii* in Antuerp. et alio Antuerp.-Majore. Scribimus cum cæteris *Aventii*, quod correctius diceretur *Habentii*. De *Jeremiæ* vel *Jheremie* et id genus inflexionibus supra dictum est.

OBSERVATIONES.

De illustri Ariani furoris victima Martyrologium D primus loquitur auctor Romani parvi, hisce verbis : *Apud Constantinopolim, Pauli episcopi*. Hunc secutus Ado, breve confecit elogium, quale totum etiam in Notkero legere est : Noster nonnihil contractum exhibet, servata auctoris phrasi. Ambo autem ab ductore in eo recesserunt, quod maluerint *Constantio* scribere quam *Constantino* ; merito ubique et ex rei veritate : nam licet idem Paulus ab ipso Constantino, ut diserte testatur Athanasius, primum in Pontum exsulare jussus sit, id ante episcopatum accedisse necesse est, ex Chronologia a Baertio nostro verosimillime ordinata, circum annum 336, unde postliminio revocatus, non ante annum 341 episcopus ordinatus sit, ut pluribus ostendit Janningi ea de re dissertatio in supplemento Junii hoc die. Ex quo tempore plura eum exsilia pertulisse, ex Baertii Commentario cap. 2 abunde constat. Cum igitur hic ultimum designari videatur, certum est non ad Constantinum, sed ad Constantium referri oportere, utpote quod ante annum circiter 350 spectet, integris XIII post Constantini ex hac vita decessum. Quod facilius intelliges, si VI Novembris, diem martyrii; hunc translationis memineris, celebriorem subinde redditum, ut de Chrysostomo aliisque factum suis locis diximus. Hæc cursim pro instituto attingimus, a Baertio et Janningo operosius discussa. Vitam Pauli Gallice adornavit Tillemontius tomo VII, a pag. 251, nonnulla ad eam spectantia in notis a pag. 697 examinans, ubi ipsum in pluribus a collegis nostris dissentire curiosus lector perspicere, et, si vacat, utriusque partis momenta expendere poterit. Videatur etiam brevis notula Motherii. Sic solum Paulum hac die celebrat Wandalbertus :

Paulus septenas præsul tuus alta Bizanti.

Auctor idem Romani parvi hac die commemorat : *In Cappadocia, Luciani martyris.* Addit Viennensis distinctiorem loci notitiam, nempe in *Cæsarea*, uti Rabanus et Notkerus. De eo nihil in codicibus nostris probatioribus. Ascriptus est Antuerp.-Maximo aliisque inter Auctaria recitandis; idque ni fallor, ex Adone, ut sæpe alibi factum, non semel observavimus. Porro qui *Luciani* locum in Usuardo occu- A pant, *martyres* sunt *Cordubenses*, ex Hispania cum pluribus aliis accersiti, sed a sociis Usuardino more avulsi : quorum nomina in Actis expressa invenies, et quæ ad eorum certamina spectant, ex S. Eulogii Memoriali libro II, cap. 4, a Papebrochio diligenter collecta. Laterculi nostri simplicitas in tam unanimi consensu apertissima est.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ET EDITIO ULTRAJ.-BELG. textui puro, ex Adone ut diximus, subjiciunt : « In Cæsarea Cappadociæ, natale sancti Luciani martyris. »

CENTULEN. : « Constantinopoli, beati Pauli episcopi ejusdem civitatis, qui persequentibus Arrianis ad (ob) catholicam fidem exilio pulsus, deinde crudeliter strangulatus, ad cœlestia regna migravit. Cordubæ, sanctorum martyrum Petri presbyteri, Aventii, Jeremiæ et aliorum trium, quorum gesta habentur. In pago Pontivo, sancti Vulfagii presbyteri et confessoris. » Non una modo nomen hoc scribitur. Vide quo modo efferatur in Actis.

BRUXELLEN. in Paulo fere purus, subdit : « In Cæsarea Cappadociæ, natale sancti Juliani (pro *Luciani*) martyris. In Corduba, » etc., pure. « Niveduno, sanctorum Amantii et Alexandri; » ex die præcedenti. « Ipso die, translatio sancti Servatii episcopi et confessoris. » Repetenda est ex ipso sancti die natali, ad XIII Maii.

HAGENOYEN. in Paulo perturbatior sensus est. In fine adjecit : « In Cæsarea Capadociæ, sancti Luciani martyris, » ut alii supra citati.

CODEX principis Ursini a Rosenberg. : « In civitate Mantua, inventio corporis sancti Cælestini papæ et confessoris. » Ascribitur *duplex majus.* Acta data sunt VI Aprilis.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Maximini episcopi et confessoris Ecclesiæ Aquensis, qui fuit doctor Mariæ Magdalenæ. » Differtur in diem sequentem. « Pauli episcopi Constantinopolitani et martyris. Petri, Aventi, Jeremiæ et aliorum trium. »

CODEX D. DU CHEVAL, signatus B, qui fuit PP. Augustinianorum : « In Cæsarea Cappadoeiæ, natalis sancti Juliani martyris. » Vide supra.

IN VATICAN., signato num. 5949, deest *Petri et sociorum.* Adjicitur : « In Cæsarea Cappadociæ, » etc., ut proxime et jam sæpius.

ALTEMPS. : « Translatio sancti Vulstani Wigorn. episcopi. » De ea Actum in Vita data XIX Januarii. « Item sancti Venantii episcopi et confessoris. » Vide in catalogo Prætermissorum.

FLORENTIN. : « Romæ, passio sanctæ Feliculæ, sociæ sanctæ Petronillæ, et sancti Nicomedis martyris, ut legitur in historia Petronillæ. » Felicula seorsim colitur XIII Junii.

EDITIO LUBECO-COL. textui puro subjicit : « Apud Cæsaream Capadociæ, beati Juliani martyris. Trajecto superiori, translatio beati Servatii episcopi et confessoris. » Vide supra.

BELINI secunda editio. : « Eodem die, sancti Godoaldi episcopi et confessoris. » Est in Actis.

GREVEN. : « Translatio secunda sanctæ Barbaræ virginis et martyris : scilicet a Nicomedia Romam. » B De ea agitur IV Decembris. « In Cæsarea Capadociæ, sancti Luciani martyris. Item sanctorum Fortunati, Masi, Macharii, Magri, Primosi, Victoris, Luniciæ, Privatæ, Prisci martyris. » Unde hæc Africanorum martyrum nomina formaverit, nescio. Vide propria in Actis. « In Hibernia, Colmanni episcopi et confessoris. » Acta illustrata sunt XVIII Februarii. « Dietgri abbatis. » De eo nihil inventum hactenus. « Godoaldi confessoris. Trajecto superiori, translatio sancti Servacii episcopi et confessoris. »

MOLAN., Post *aliorum trium,* immediate subdit : « Quorum gesta habentur. Eodem die, sancti Godoaldi episcopi et confessoris. Item in Trajecto translatio sancti Servatii. » Sequitur minoribus typis : « In Hibernia, Colmanni episcopi et confessoris, de quo Beda in Historia gentis suæ. » In editionibus aliis, hoc modo : « Eodem die, sancti Godoaldi episcopi et confessoris. Arvernis, sancti Illidii ejusdem civitatis episcopi et confessoris. » Dantur Acta V Junii. Die C septima, sancti hieromartyris Theodosii episcopi Ancyræ. *Theodorus* vocatur in Prætermissis, alibi *Theodotus*, ubique idem, de quo egimus XVIII Maii. « Item in Trajecto, translatio sancti Servatii. Monasterio Sithiu, translatio beati Folquini Morinorum episcopi. » Dies ejus natalis in Prætermissis signatur XIV Decembris. Demum charactere minori : « Item depositio Roberti abbatis, ordinis Cisterciensis in Anglia. » Vide de ipso Henschenii Commentarium, et brevem Vitam ab eodem ex Capgravio in Actis editam et illustratam.

VI *Idus.* *Die* 8.

In Galliis Suessionis civitate, natalis beati Medardi episcopi Noviomensis, qui quanti fuerit meriti ostensum est, cum in ejus obitu cœli aperti sunt, atque ante eum divina micuerunt luminaria. Eodem die, sancti Gildardi Rothomagensis episcopi. Item Senonis, sancti Eraclii episcopi et confessoris. In Sardinia, sancti Salustiani. Cordubæ, sancti Abundii presbyteri et martyris.

NOTÆ.

Ita *Praten., Antuerp.-Maj.,.Rosweyd., Munerat., Greven.* et *Molan.*

VARIANTES ECTIONES.

In Rosweyd. est *Gallia* pro *Galliis*. In Antuerp.-Maj., *meriti fuerit* et *episcopi Rothomagensis.* Porro *Rothomagensis* legunt omnes, excepto Pratensi. *Senones* scribunt aliqui, ut Antuerp.-Maj. et Greven., cæteri, ut in textu. Rursus Antuerp.-Maj. et Molan. recte *Heraclii*, sequimur reliquos omnes. Praten. et D Munerat. ponunt *Abundi*, Greven. et Molan. *Habundii*, Rosweyd., *Habundini*. Præhabendus Antuerp.-Maj. ubi *Abundii*, cui consonant. Herinien., Tornacen. et plerique alii. Alibi passim legitur *Corduba*, hic omnes scripsere *Cordubæ*.

OBSERVATIONES.

Nusquam de suo ditior Usuardus, nusquam Ado pauperior : Romanum parvum plane vacat. In Hieronymianis adjectitium est quidquid de Medardi depositione memoratur. Itaque ex Beda procedit Medardus, nudo *confessoris* titulo ibi exornatus. Viennensis addit *episcopi.* Sed ibi calamum stitit. *Licinius*, quem secundo loco habet Ado, ad XIII Februarii spectat; *Carilefus*, vel, ut Notkerus, *Car-*

lenius ad I Julii. Pure igitur Usuardina sunt quæ in A textu sequuntur omnia. Medardinum Flori elogium, de *columba ex ore morientis provolante* adoptavit nemo. Rabanus aliud cecinit, a Notkero paulo auctius redditum. Noster suum proprio marte elaboravit, quale referunt citati pro textu codices et multi alii : repugnantibus tamen Heriniensi, Tornacensi et Belino, contentis hoc, quo communiori, eo certiori : *Cujus vita et mors gloriosis miraculis commendatur*. Wandalbertus ad famosum synchronismum, in Auctariis proxime dandum, alludere videtur, his duobus versiculis :

> Progenies meritumque pium, quos jungit et ara
> Gildardus senas pariterque Medardus honorat.

Unde colligas, mirabilem illam Gildardi cum Medardo fraternitatem, forte ab hoc primum Martyrologio, aut originem traxisse, aut saltem nono, quo vixit, sæculo in Fastos sacros transiisse, de qua nec antiquiores, nec coævi vel per umbram meminerunt. B Ambos Noster hac die conjunxit, id fateor, sed a cæteris prudenter abstinuit. Plura vide in Actis de sancto Gildardo; ubi insigni Commentario, ea, quæ fide digna sunt, ab ingeniose cogitatis secernit Henschenius tomo II Junii, a pag. 67. De Medardo majorem partem elaboravit Papebrochius, productis, post Acherium, Vitis a Fortunato, tum stricta, tum soluta oratione compositis. Commentarius prævius etsubnexa Vitis documenta de sancti Medardi corporis in Burgundiam translatione, a Petro Francisco Chiffletio collecta, lectu dignissima sunt : fallor si quid ad completam omnium elucidationem desiderari possit. *Heraclius* Senonensis recte hac die collocatur, tametsi vetustis aliis Martyrologis non innotuerit. Puto ab Henschenio collecta esse omnia quæ de Heraclio ex probatiorum scriptorum fide adduci possunt. *Salustianus* ex Hieronymianis acceptus est, non *confessor*, sed *martyr*, ut bene notavit Florentinius. Quid præter nomen de hoc sancto constet, docebit Henschenii sylloge adversus recentiorum commenta. *Abundius Cordubensis* ab Hispanis scriptoribus et Romano hodierno differtur ad XI Julii. Sic tamen posuisse Usuardum, et in reliquis omnibus textum ejus genuinum referri, omnino censemus; nisi quis Medardinum elogium suspectum habeat. Abundii martyrium compendiose describit Eulogius lib. III Memorialis, cap. 12, notaturque martyrii dies V Idus Julii.

AUCTARIA.

HERINIEN. et TORNACEN., nescio quo ducti scrupulo, elogium nuperrime citatum, alteri substituerint; certe in cæteris omnibus annuntiationibus purissimi sunt. Imo fere dubium ingerunt circa veram ipsam et genuinam Usuardi lectionem.

PULSANEN. in Medardo satis purus, sic prosequitur : « Eodem die, sancti Gildardi Rotomagensis episcopi, fratris sancti Medardi, qui fuerunt una die nati, una eademque die episcopi ordinati, similiter quoque una die ab hac luce subtracti. » Hic est synchronismus, de quo dixi. Reliqua omnia desunt.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. in Medardo puri, post C Gildardi, omisso Heraclio, jungunt Salustiani et omittunt etiam Abundium Cordubensem.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG., in Medardo puri, de Gildardo post *episcopi*, addunt : « fratres sancti Medardi, quos ferunt una die natos, una eademque die ordinatos episcopos, similiter ab hac luce una die subtractos. » Cætera, ut ANTUERP. et MAX.-LUBEC.

CENTULEN. : « In Francia, Suessionis civitate, natalis et depositio sancti Medardi Vermandensis atque Tornacensis episcopi, cujus vita et mors gloriosa miraculis fulsit. Civitate Rothomago, depositio sancti Gildardi archiepiscopi, fratris sancti Medardi, quos fuerunt [ferunt] una die natos, una die episcopos ordinatos, similiter quoque una die ab hac luce subtractos. In Sardinia, sancti Salustiani. Cordubæ, sancti Abundii presbiteri et martyris. Senones, S. Heraclii episcopi et confessoris. » D

BRUXELLENSIS, narratiunculam amplificans, ita pronuntiat : « In Galliis civitate Suessionis, sanctorum pontificum et confessorum Medardi et Gildardi fratrum geminorum. Qui fuerunt una die nati una die pontifices consecrati : Medardus ad titulum Noviomensem, et Gildardus ad Rothomagensem, et similiter postea una die ab hac luce subtracti sunt. Quiquanti meriti fuerint apud Deum, ostensum est, icum in eorum obitu cœli aperti sunt, atque anipsos divina luminaria micuerunt. In Sardinia, sancti Salustiani. In Corduba, sancti Habundi presbyteri et martyris, Apud Sennonas sancti Eracliti episcoi et confessori.s Item sancti Carilefi. » Diximus alibi Carilefum coli I Julii.

HAGENOYEN. alia profert : « In Galliis Suessionis civitate, depositio sancti Medardi episcopi et confessoris. Qui cum esset puerulus, totus fuit misericordiæ operbus deditus; unde et vestem sibi superfluam ac mtre ua [acceptam] dedit cæco pauperi, et quandoque cibum suum necessarium pauperibus erogavit. Hic sanctus Noviomensis episcopus omnia quæ habuit, et habere potuit pauperi erogavit. Qui quanti fuerit meriti, » etc. In Gildardo habet synchronismum, de quo jam satis dictum. Sequitur reliqua textus pars, et in fine : « Medis [Metis] civitate, sancti Clodulfi episcopi. »

AQUICINCT. post *Rothomagensis episcopi*, interserit : « Qui, ut fertur, uno die, » etc. Ibidem post *Sallustiani*, inseritur : « In Ægypto, sancti Marciani. Translatio sancti Audomari episcopi. » Colitur IX Septembris, quo etiam de translatione agetur.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. « Medardi episcopi et confessoris Noviomensis. Gildardi episcopi Rothomagensis confessoris. Eraclii episcopi et confessoris. » Desunt soli duo ultimi.

CLUNIACEN. « Eodem die in Ægypto, Marciani. » In Actis socium habet *Jocundum*.

CODEX D. DU CHEVAL, qui fuit PP. Franciscanorum : « In Ægypto, Marciani. Eodem die, Syriæ virginis. » Recentiori manu. Alii legunt *Syræ*. Vide in Actis.

IN VATICAN. num. 5949, deest memoria Gildardi, Heraclii, Salustiani, Abundii. Adjicitur : « Andegavis, sancti Lucini, episcopi et confessoris : et sancti Carilefi confessoris : » Ex Adone accepti sunt, ut diximus in Observationibus, ubi dies natales singulis assignantur.

IN UGHELLIANO deest Heraclii et Abundii, ut in ANTUERP. et MAX.-LUBEC.

ALTEMPS. In fine : « In Ægypto, Marciani. »

BIZUNTICEN. : « Senonis sancti Eradii episcopi et confessoris. » Voluit dicere *Heraclii*.

EDITIO LUBECO-COL. post *Noviomensis* interponit : « Hic in juventute timebat Deum et pauperibus scholaribus panem suum in scholis dedit. Socero suo prædixit quod in tertio anno esset episcopus. Et quanti fuerit meriti, » etc. De Gildardo habet jam repetita. « In Sardinia, sancti Salustiani confessoris. Andegavis, sancti Luciani episcopi et confessoris. » Melius alii scribunt *Lucinii*, vel, ut Ado, *Licinii*. « Ipso die, sancti Carileffi confessoris. » De utroque vide supra. « Territorio Tricassinensi, Syriæ optimæ matronæ. Cordubæ, sancti Habundii presbyteri et martyris. » Deest Heraclius.

BELIN. de Medardo legit sicut HERINIEN. et TORNACEN. Sequitur *Eradii*, pro *Heraclii*. Tum Salustiani, dein Abundii; post Gildardi, in fine : « Metis civitate, sancti Codulfi episcopi et confessoris. » Vide supra rectius *Clodulfi*.

GREVEN. : « Nicomediæ, sancti Nestoris. » Vide in

Actis socios. « Item Marciani. Romæ, Naboris, Nazarii. » Remittuntur ad XII Junii. » Andegavis, Licini episcopi et confessoris. Theodulphi et confessoris. » Videtur is esse qui colitur XXIV Junii. « In Anglia, Wilhelmi archiepiscopi Eboracensis et confessoris. Maximini episcopi Massiliensis et confessoris, secundum alios, VI Kal. Junii. Maximiani episcopi Syracusani et confessoris, cujus meminit Gregorius in III Dialog. » Miror non haberi in Prætermissis. Colitur die sequenti. « Metis sancti Glodulphi episcopi et confessoris. Carileffi confessoris. Marcellæ virginis. » Ancillam indicat S. Marthæ. Vide XXIX Junii. « Publiæ viduæ, et abbattissæ. » Vide Præter missos. « Syriæ matronæ. » De qua superius alii codices.

MOLAN. in ipso textu, sed aliis litteris, post *luminaria*, inserit : « Ejus vita virtutibus plena conscripta est. » In fine : « Metis civitale, sancti Glodulphi episcopi et confessoris. In territorio Trecassinensi, beatæ Syriæ matronæ. » Tum minoribus typis : « In Anglia, Wilhelmi archiepiscopi Eboracensis et confessoris : Maximiani episcopi Syracusani et confessoris, cujus meminit Gregorius in III Dialog. Publiæ viduæ et abbatissæ, de qua sexto libro ecclesiasticæ Historiæ tripartitæ, cap. 36. » De his jam dictum satis. In aliis editionibus de Syria et Clodulpho, ut supra. Tum : « Monasterio Sithiu, relatio sive translatio S. Audomari episcopi, quando Folquinus corpus ejus, fugato Hugone abbate, a Lisbourch retulit anno DCCCXLIII, et in Sithiu juxta corpus beati Bertini sub terra recondidit. Ubi per multos annos homines quidem latuit, at revelatus est, ubi Dominus voluit. » Sequitur aliis litteris de Wilhelmo Eboracensi. Denique : « In Galliis civitate Aquensi, Depositio beati Maximini, primi civitatis episcopi et confessoris. » De quo etiam superius.

V. *Idus.* *Die* 9.

Romæ in monte Cælio, natalis sanctorum Primi et Feliciani sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus. Hi gloriosissimi martyres longævam in Domino vitam ducentes, et nunc simul paria, nunc sigillatim diversa et exquisita ferentes tormenta, tandem felicis pugnæ cursum gladio animadversi consummaverunt. In Galliis civitate Agenno, passio beati Vincentii levitæ et martyris. Item in Scotia, sancti Columbæ presbiteri et confessoris, magnæ et mirandæ virtutis viri. Nicea, sancti Diomedis. *Add. Bouill.* : [Apud monasterium S. Germani, dedicatio [a] oratorii in honore B. Petri apostoli.]

NOTÆ.

Non alii puri sunt codices, quam *Herinien. Rosweyd. et Molan.*

[a] Hæc dedicationis mentio minime Usuardina visa est Sollario, de ea silentibus quamplurimis codicibus, testante Sirmondo expunctam fuisse ex Pratensi B, fatente denique Castellano recentiore manu sibi adjunctam videri. Sed in re quæ soli sancti Germani monasterio convenit, quid probat aliorum codicum silentium ? Neque quidquam ponderis habet Sirmondi animadversio. Postquam a Nortmannis B. Petri oratorium cum sanctorum Vincentii et Germani basilica destructum fuit et incensum, simul a dedicationis solemnitate cessatum est, atque adeo a facienda illius mentione in codice qui in capitulo legebatur. Quid tandem de Castellani monito dicam ? Tædet eamdem membranam, idem atramentnm, manum eamdem semper occinere : commentum oculis refellendum relinquo. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Servo diphtongum in *Cœlio* et *longævam* cum Molano. Herinien. in *Cœlio* diphtongum habet, non in *longævam* ; quam et Rosweyd. in *Romæ* bene posuit, in aliis tamen omisit. Atque hi soli sunt codices cum Pratensi, in quibus habeatur diphtongorum ratio. *Feliciani* posuit solus Molanus. Rosweyd., Molan. et alii passim scribunt *sigillatim*. Herinien. *singulatim*. Pro *ferentes*, habet solus Rosweyd., *perferentes*. Lego *Agenno*, quoniam ita legunt et tres citati codices et alii ferme omnes. *Scotia* recte Rosweyd., Molanus, etc. Male Herinien. *Schotia* et *Scotheia*, alibi *Scothia*. Est in Molano et Rosweyd. *admirandæ virtutis viri*, idque imitatus est Grevenus; Herinien. cum Pratensi, Tornacensi et cœteris simpliciter *mirandæ*. Molanus non male scribit *Niceæ* : nec Rosweyd., *In Nicæa*. Sequor tamen Heriniensem et alios. ubi *Nicœa*. Idem Rosweyd. adjecit *martyris*.

Superest notabilior variatio, a qua oritur paucitas codicum, pro textu allegatorum, quæ ex tribus potissimum capitibus procedit. Primum est, quia nonnulli, Pratensi similes, in fine habent : *Apud monasterium sancti Germani, dedicatio in honore beati Petri apostoli*. Quod augmentum refert Sirmondus, in altero Pratensi codice erasum ; Castellanus vero fatetur, videri sibi in ipso prætenso autographo, manu recentiori adjunctum. Codices Pratensi conformes sunt Antuerp.-Major, Muneratus et Grevenus. Alterum caput, quod Tornacensis. Pulsanensis et Belinus, non eo excessu, sed aliis laborent defectibus. Tertium porro in mediæ notæ Usuardis, iedm illud est, quod alias indicavimus, nempe codices illos et alios, quorum extracta duntaxat apud nos exstant ; nempe, inquam, codices istos scrupulosius quandoque Adonis sensum secutos, non alios sanctos proferre quam qui in præfato Adone exprimuntur; qua causa, ut equidem arbitror, hac die *Columba* et *Diomedes* ab ipsis prætermittuntur. Veram nihilominus putamus laterculi nostri germanitatem, cum præter solos quatuor, reliqui omnes concordent in excludenda annuntiatione ultima, Pratensi monasterio propria. Undenam vero Antuerp.-Maj., Muneratus et Grevenus illam acceperint, quis satis certo statuat ? An ex prætenso autographo, ubi tam multæ aliæ dedicationes appositæ sunt ? Non est verosimile unicam hanc præ aliis selectam. Certe non credit Castellanus, ullos alios codices propria Pratensia unquam transcripsisse, quad rotonde asserit in litteris, non semel alias recitatis, idque patuit nuper I Junii et alibi sæpius. Sed de his plus quam satis.

OBSERVATIONES.

Nunc ad textus fontes quod attinet, de *Primo* et *Feliciano* meminerunt Allatii et Frontinis Kalendaria. Sacramentarium Gregorii, Beda et Romanum parvum ; Ado laudationem ex Actis deduxit plane insignem, quam ferme totam reproducit Notkerus. Rabanus brevius encomium profert, de Palæstra altum silent, sed quam alibi in *Cœlio monte*, quo translata sunt corpora, collocant. Noster Adonianum elogium pauculis lineis elegantissime circumscripsit. Accepta sunt elogia ista omnia ex vulgatis Actis, quæ a Surio limata, primitivæ phrasi ex variorum codd. collatione ab Henschenio restituta sunt, de quibus quid sentiat ita exponit : *Neque nos credimus ea esse primæ notæ atque ex proconsularibus*

Actis desumpta; sed diu post exornata rhetorico stylo, et circumstantiis sermonum ultro citroque habitorum, fortassis etiam variarum pœnarum: scripta tamen putamus diu ante corporum translationem. Quod esset ante annum 648. Huic Henschenii judicio facile acquiescunt recentiores, ut vide apud Tillemontium, tomo IV, pag. 571, qui putat martyrii tempus revocari posse ad annum 287. Cætera de sacris pignoribus in Commentario prosequitur laudatus Henschenius. Et sic Wandalbertus:

Quinas primus habet, juncto sibi Feliciano.

Aginnensi martyri Vincentio elogium ex Gregorio Turonensi textuit Florus de *stolæ candore,* etc., quod ad alios non transiit. Ado et ex eo Notkerus pro loco martyrii, eum denuo indicant, quo subinde corpus translatum est, videlicet, *loco Pompeiaco.* At Noster fortasse cautior, ea verba tacitus præteriens, cætera ex Adone verbotenus transtulit. Hieronymianorum lacunam, ubi ipsum martyris nomen omittitur, recte supplendam censuit Florentinius. Vide quæ de antiquis Actis et cultu, variisque circa personam et reliquias controversiis accurate disquirit Henschenius. Vincentius a Tillemontio cum Fide et Caprasio conjungitur tomo IV, a pag. 543. Sed de his agendum erit VI et XX Octobris. Vide quæ de Vincentio paucis notavit Motherius. Celeberrimus *Columba* primum signatur ab Usuardo et Notkero; ab illo quidem sicut in textu retulimus, ab hoc vero longum profertur vitæ compendium, in quo nonnulla corrigenda, ut de *Primitia omnium Hibernensium episcoporum,* aliisque post Colganum docet Baertius: apud quem plurima curiosissime collecta, digesta et explicata invenies. *Diomedes* ex Hieronymianis decerptus et a sociis avulsus est, a nullo alio antiquiorum relatus. Nihil de eo aut sociis memoria proditum est, præter sola nomina, varie in Martyrologiis connexa, ut etiam ex Auctariis nostris patebit. Atque his laterculi simplicitas satis in tuto collocata est.

AUCTARIA.

PRATEN., ANTUERP.-MAJOR, MUNERAT. et GREVEN. habent augmentum quod in Observationibus notavimus.

TORNACEN. in elogio Primi et Feliciani, ut sæpe alibi solet, mutilus est; sistit ad *imperatoribus.* Cætera omnino purus.

PULSANEN. eumdem habet de Primo et Feliciano defectum. Secundo loco: « In Alexandria, sancti Maximi presbyteri. » De quo in Actis. Pergit: « In Galliis, Pompeiæ, passio sancti Vincentii. In Scotia, sancti Columbani (*voluit scribere,* Columbæ) confessoris. » De Diomede nihil.

BELINUS, solito puritor, omittit solum elogium Columbæ.

ANTUERP., MAX-LUBEC., ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN., DANIC. et EDIT. ULTRAJ.-BELG. carent annuntiationibus duabus ultimis, quibus et caret Ado, ut in observationibus etiam diximus. Eodem defectu laborant VATICAN. signatus num. 5949, et UGHELLIAN.

CENTULEN.: « Romæ, in monte Celio, sanctorum martyrum Primi et Feliciani, sub Diocletiano, et Maximiano imperatoribus. In Galliis civitate Agenno, passio sancti Vincentii Levitæ et martyris. In Scotia, sancti Columbæ presbyteri, admirandæ sanctitatis viri. »

BRUXELLEN., in prima et secunda commemoratione purus, sic quartam tertiæ anteponit: « Nycea civitate, sanctorum Dyomedis, Amamanti [Amantii] Mociani et Januarii. » Sequitur de sancto Columba, satis pure.

HAGENOYEN.: « Romæ in monte Celion, natale sanctorum martyrum Primi et Feliciano fratrum, sub Dyocletiano et Maximiano imperatoribus. Qui primo ferro sunt vincti et in carcerem sunt reclusi, ubi angelus affuit eis, consolans eos et a vinculis absolvens. Post virgis fortiter sunt mactati. Deinde separantur ab invicem, et Felicianus Plumbatis cæditur, post ad stipitem ligatur, aculeique manibus et pedibus illius infiguntur, et sic ligatus tribus diebus et noctibus mansit in ligno sine cibo et potu. Socius autem ejus Primus, fustibus validissimis ceditur, post in eculeo suspenditur, et latera ejus lampadibus aduruntur, et postea plumbum bulliens ori ejus infunditur, quod ipse bibit quasi aquam frigidam. Deinde leones missi sunt, qui ambos devorarent, qui volvebantur ad pedes eorum. Quod videntes infideles, mille et quingenti conversi sunt, qui diversis mortibus jugulantur, et sancti statim decollantur. » In reliquis satis purus est.

VICTORIN. et REG. SUEC. signatus num. 139, in fine: « Apud Savinam, sancti Getulii martyris. » In Prætermissis jungitur aliis. Is haud dubie est, qui die sequenti ab Usuardo memoratur.

DAVERON.: « Eodem die, dedicatio ecclesiæ sanctæ Mariæ Josaphat. » Propria forte est ipsi loco.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Primi et Feliciani martyrum. Vincentii martyris in Agenno civitate. Columbæ presbyteri et confessoris in Scotia. »

REG. SUEC. sign. num. 428: « Eodem die in Galliis territorio Parisiensi, detectum est corpus B. Dionysii Areopagitæ, ac multorum obtutibus publica manifestatione ostensum. Quod nimirum idcirco factum fuisse constat, ne quorumdam calliditas invidorum, ejusdem gloriosissimi martyris membra sese habere mentientium, falsæ opinionis errorem mentibus hominum infunderet, suæque fallaciæ figmenta simplicibus quibusque persuaderet. » Nihil hujusmodi apud alios. De veritate hic non disputo.

FLORENTIN.: « In Nicæa civitate, sanctorum Diomedis, Amantii, et Motiani et Januarii. In Alexandria, sancti Maximi presbyteri. Romæ, passio sancti Faustini martyris, qui sub Juliano imperatore passus est. »

LUGDUNEN.: « Civitate Aginno, Pompeyaco, passio sancti Vincentii, etc. »

EDITIO LUBECO-COL. de Primo et Feliciano, post *ducentes,* inserit: « A pontificibus templorum apud imperatores, quod essent Christiani, incusati sunt. Sed quia in fide Christi stabiles inventi fuerunt, ideo nunc singulatim » ... usque ad finem. Tum: « sepulti sunt ad arcus Numentanos intra arenarium ab urbe Roma milliario quarto decimo. » De Vincentio habet ut Ado. In Columba pura est. « Nicea, sancti Diomedis confessoris. Eodem die, sanctorum Gentilis et Basilidis martyrum. » Remittuntur ad diem sequentem. « Ipso die, translatio sancti Edmundi episcopi et confessoris. » De ea translatione aliisque eo spectantibus agetur ad diem natalem XVI Novembris.

GREVEN.: « Romæ, beatorum martyrum numero quindecim Gentilis et Basilidis martyrum. » Vide dicta. « Maximi presbyteri, Alexandri. Translatio sancti Eskilli episcopi et martyris. « Natalis est XII Junii. « Translatio sancti Edmundi episcopi et confessoris. »

MOLAN., parvis typis: « Eodem die, sanctæ Pelagiæ virginis et martyris Antiochenæ, quæ se ex tecto præcipitavit, ne in illusorum manus incideret. » In editionibus posterioribus: « Item, Maximiani Syracusani episcopi, qui tempore Gregorii papæ claruit. » De Pelagia idem et eodem modo ut supra.

IV *Idus.* *Die* 10

Romæ, via Aurelia, natalis sanctorum Basilidis, Tripodis, et Madalis sub Aureliano imperatore, præside Platone, et aliorum viginti martyrum. Eodem die, via Salaria, passio beati Getuli, clarissimi et doctissimi viri sociorumque ejus, Cerealis, Amantii et Primitivi, qui jussu Adriani imperatoris primo cæsi, deinde in carcerem reclusi, postremo incendio sunt traditi. Apud Nicomediam, sancti Zachariæ. Autisiodoro, sancti Censurii episcopi et confessoris.

[*Addit Bouill.* [a] Parisius, sancti Landerici episcopi et confessoris. Eodem die apud monasterium S. Germani dedicatio cryptarum in honore beatæ Dei genitricis Mariæ et beati Michaelis archangeli omniumque cœlestium virtutum, et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, omniumque apostolorum et evangelistarum, necnon omnium sanctarum virginum. Est ibi et altare Macharii, Dionysii sociorumque ejus et S. Urbani papæ et martyris et omnium martyrum. Et aliud SS. Georgii, Aurelii et Præjecti martyrum et SS. confessorum Martini, Nicolai, Marcelli, Ansberti, et sanctarum Cæciliæ, Genovefæ, Nathaliæ et omnium Christi confessorum.]

NOTÆ.

Puri sunt *Herinien., Tornacen., Antuerp.-Maj., Antuerp. et Max-Lubecana., Rosweyd., Belin , Greven. et Molan.*

[a] Sollerius hic insigne præbet æquitatis exemplum. Jam observavi nec semel suorum codicum silentium sibi esse pro norma qua Pratensem dijudicat : proinde sanctos huic additos esse recentiore manu, quos in suis minime reperit. Ut vero sibi A constet, ad suas partes trahit illa etiam addimenta, quæ tribus minimum sæculis Usuardo posteriora esse nemo unquam inficiatus est. Quid injustius? Monitus dubio procul a Castellano fuerat, Landericum recentiore manu fuisse adjectum. An ea causa potuit aut debuit Pratensem inter puros codices non recensere? Credo equidem, qua est severitate, non mitius acturum fuisse cum Pratensi, si quis e nostris SS. Franciscum Assissiatem, Ignatium Loyolitam, Theresiam, aut alios nostræ memoriæ sanctos, vacuis spatiis impressisset. Bouill.

VARIANTES LECTIONES.

Sripsi *Madalis*, juxta Herinien., Tornacen., Rosweyd., Belin. et Greven., imo et Praten., quo modo Usuardum legisse existimo, licet Romanum parvum et Ado habeant *Mandalis*, quos sequuntur Antuerp.-Major, Molan, et alii. *Magdalis* est in Belino, quod proxime accedit ad *Magdalotis*, vel *Macidalitis*, unde aliqui effictum putant. Antuerp. B et Max.-Lubec. in ipso principio omittunt, *via Aurelia.* Belin. pro *præside*, posuit *præsidente.* Tornacen. legit *Gentulii*, Molan. *Gethulii*, pejus Antuerp.-Major. *Gelucii.* Solus Rosweyd. pro *Cerealis*, substituit *Cerearis.* Antuerp.-Major et Rosweyd. legunt *in carcere*, reliqui ut in textu. Sic Belinus pro *reclusi* posuit *retrusi.* Librarii error in Herinien. est, *Zacariæ*, sed longe turpior in Rosweyd. dum addidit *Zachariæ prophetæ*, *Autisiodoro* communis est et sæpe recurrens lectio, alii *Antisiodoro, Antisiodori* et *Anthisiodori. Nichomediam,* · *Amancii, Censuri*, et alia prætereo.

OBSERVATIONES.

Romanum parvum ita expressissime hac die pronuntiat : *Romæ, via Aurelia, Basilidis, Tripolis et Mandalis et aliorum viginti.* Sequitur Ado, qui vice elogii solum superaddit distantiam ab urbe, imperatorem et præsidem, quorum primum noster omisit, cætera descripsit. Adonis verba omnia transumpsit Notkerus, de suo adjiciens ; *in quibusdam codicibus pro Tripode et Mandale, in Tripoli, Magdaletes scriptum reperiri.* Quo argumento usus est Henschenius, ut postremos duos ex Fastis resecaret. Quos vero codices pro hoc die Notkerus innuat nescio; certe non ad hunc, sed ad XII Junii, ex codicibus Hieronymianis spectare potius deberet hujusmodi nominum transformatio. Nec sane Romani parvi et Adonis, ac codicum omnium Usuardinorum auctoritas, tam facile contemnenda videtur. Nihilominus perplexitatem magnam ex variis aliis Martyrologiis offendit laudatus Henschenius, ob *Basilidem* hic, et *duplicem Basilidem* die XII Junii, nunc his, C nunc aliis sociis junctum. At nec *Tripodem*, nec *Mandalem* patitur; nam alios hodie Basilidi comites addit nominatos septem, anonymos viginti duobus nostris penitus exclusis, quibus nec die XII locum concedit, sic ut ex ejus sententia, ficta vel corrupta nomina esse oporteat, ut ex Notkero proxime notabamus. Melius fortasse rem componit Papebrochius XII Junii, in subjuncta annotatione pag. 519. Ultro fateor non usque adeo obvium esse, intricatissimum negotium enodare, sed nec viam occlusam video, qua citatorum Martyrologium auctoritas sarta tecta salvetur, nihil supra magistros meos præsumendo. Plura lector apud ipsos et Florentinium in hanc rem disputata inveniet, ego (qui præsentis disquisitionis scopus est) nimis quam securus sum, annuntiationem seu ea demum vera sit, seu librariorum quorumdam vitio fictitia ; annuntiationem, inquam, nostram, ut in laterculo expressa est, secundun omnes terminos, vere esse Usuardinam, ex Romano parvo per Adonem huc traductam. Aliam viam, quasi sibi propriam stravisse videtur Wandalbertus, dum ita cecinit :

> Quartæ Basilide, et bis deno martyre vernant,

Ex iisdem Romani parvi et Adonis fontibus procedit insignis martyr *Getulius* cum sociis, nec in Hieronymianis nec in Beda consignatus. Sociorum unicum, nempe *Cerealem* assignat Romanum parvum, bini alii *Amantius,* ac *Primitivus* ab Adone ex Actis adjuncti sunt. Longiorem Adonis ex Actis historiam non plane transumpsit Notkerus: Noster perpaucis ea decerpsit, quæ mortis genus abunde indicant et illustrant. De Actorum antiquitate sic statuit Papebrochius, ut non audeat asserere, ipsa ex Actis proconsularibus esse accepta, quamvis de cætero satis probata existimet. Admittuntur etiam a recentioribus, saltem qua parte Actis celeberrimæ ejus conjugis *Symphorosæ* et filiorum non repugnant. Hæc autem, ut sincera, in selectorum numerum cooptavit Ruinartius a pag. 17. Tillemontius viri, uxoris, filiorum et sociorum historiam Gallice texuit tomo II a pag. 241. De Symphorosa et filiis seorsim ex Usuardi mente nonnulla disputabimus XXVII Junii ; sed Actorum ipsorum recensio ad XVIII Julii a majoribus nostris remissa est, ex præfixo nobis ordine sequendi Martyrologium Romanum. *Zachariam Nicomediensem et Censurium*

Autissiodorensem diserte notant Hieronymiana apographa, ex quibus Rabanus, Usuardus et Notkerus eos immediate, ni fallor, acceperunt, Bedæ, Rom. parvo et Adoni præteritos. De *Zacharia* superest sola certi cultus memoria : de *Censurio*, brevi sylloge historica, omnia complexus est Henschenius, quæ in ejus notitiam alicunde pervenerunt. Sequitur in codice Pratensi ex Castellani epistola : *Parisius, sancti Landerici confessoris*, vel, ut in ecgrapho nostro, *episcopi et confessoris*, de quo ex Usuardinis sola in textu meminit Munerati editio, cum præfato codice a puris idcirco exclusa. Quæ vero in eodem codice ad marginem et manu recentiori adjecta sunt, de *dedicatione cryptarum*, etc., et sic et in Auctariis prætermittimus. Cætera in textu posita, non possunt non esse Usuardina.

AUCTARIA.

PRATEN. De ejus Auctario jam satis dictum est. De dedicatione cryptarum non loquimur.

MUNERAT. sic habet : « Parisius, depositio sancti Landerici episcopi et confessoris. Qui ejusdem urbis antistes, licet minus plene miraculorum signis fulgeat in terris, tamen cum Domino creditur regnare in cœlis. »

PULSANEN. alium nobis textum suggerit : « Romæ, via Aurelia, milliario quinto decimo, sanctorum Basilidis, Aurisi, Rogati, Januarii, cum sociis eorum duodecim. » Vide Acta hac die et XII Junii. « Eodem die, dedicatio basilicæ sancti Luciani martyris in Suessionis civitate. » De ea alibi nihil reperio. « In Nycomedia civitate, sanctorum Restituti, Rogati et Zachariæ. » De his et Basilide, etc., agunt eodem modo FLORENTINI infra, de quibus nihil in Prætermissis dictum. Puto postremorum nomina male conjuncta.

ANTUERP. MAX.-ULTRAJECT., LEYDEN., LOVAN., ALBERG., DANIC. et EDIT. ULTRAJ.-BELG. post textum in fine adjiciunt : « Apud Coloniam Agrippinam, sancti Maurini martyris. »

CENTULEN. : « Romæ, via Aurelia, sancti Basilidis martyris, Tripodis et Mandalis et aliorum viginti sub præside Platone. Eodem die, beati Getulii martyris, temporibus Adriani imperatoris, cum sociis quibusdam passi. » In Zacharia et Censurio purus est. Sequitur : « Parisius, sancti Landerici episcopi et confessoris. Lysois civitate, translatio beatorum Ursini episcopi et confessoris, atque Bertunii martyris. » Vide quæ de his dicuntur in catalogo Prætermissorum.

BRUXELLEN. incipit : « Sancti Judoci abbatis et confessoris, filii regis Britonum, qui peregrinus et eremita in pago Pontino [Pontivo] quievit. » Colitur XIII Decembris. Tum sic : « Romæ via Aurelia, natale sanctorum Basilidis, Tripodis, Modalis, Aurisi, Rogati, Januarii, Cassiani, Victoris, Martini et aliorum triginta sub Aureliano imperatore martyrio coronatorum. » In Getulio satis purus, Zachariæ addit, *viri Dei*. Dein : « Apud Coloniam Agrippinam, sancti Maurini abbatis, in atrio ecclesiæ pro Christo martyrizati. Monguncìæ, sancti Bardi [Bardonis] archiepiscopi et confessoris. » In fine de Censurio pure.

HAGENOYEN. de Getulio, primo loco, satis pure. De Basilide et sociis, post *martyrum* addit : « qui diversis mortibus interempti sunt. » In Zacharia et Censurio purus, subdit in fine, de Maurino : « Apud Coloniam, » etc., ut supra.

VICTORIN. et REGINÆ SUEC. sub num. 130 in fine : « In Perside, sancti Platonis. » Est Plato Hegumenus IV Aprilis ; est martyr XXII Julii. Quis hic sit, nescio, nec in Prætermissis notus. An forte dici non potest *Ivonis?* Vide ALTEMPS.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Getulii et sociorum ejus martyrum. Basilidis, Tripodis et Mandalis cum sociis viginti. Item sancti Zachariæ Censurii episcopi et confessoris. »

REGINÆ SUEC. sub nota num. 428 : « In civitate Parisius, beati Landri episcopi et confessoris. Eodem die, depositio sancti Evremundi abbatis. « In Actis est « Landerici et Ebremundi. »

VATICAN., num. 5949, deest Zachariæ et Censurii. Ita notat extractum.

ALTEMPS. : « In Anglia, apud Ramascyam, translatio sancti Ivonis archipr. [*vult dicere* episcopi Persæ] cum tribus sociis, super cujus sacras reliquias candidissima pervolabat columba per septem milliaria, quoadusque in terra sancta veherentur. Britannia civitate Roffensi, depositio sancti Ythamari episcopi et confessoris. »

FLORENTIN. : « Item sanctorum martyrum Cassiani, Victoris, Martini, Aurisii, Rogati et Januarii, cum aliis duodecim. Apud Nicomediam, sanctorum Restituti, Rogati et Zachariæ. » Vide dicta superius ad codicem PULSANEN.

EDITIO LUBECO-COL. sic orditur : « Apud Coloniam Agrippinam, passio sancti Maurini abbatis, qui in atrio ecclesiæ sancti Panthaleonis pertulit martyrium, et ibidem corpus ejus habetur decenter et ornate reconditum. » Sequitur textus modice interpolatus. Tum : « Treveris, sancti Fortunati episcopi et confessoris. » Vide Prætermissos. « Item Treveris, sanctæ Basilissæ virginis in monasterio, quod vulgariter Horrentum dicitur. » Nihil de ea in Prætermissis ; neque enim martyr Romana *Basilla* vel *Basilissa* diei sequentis hic indicari potest, sed agitur de abbatissa Horreensis monasterii, quam apud Castellanum signatam reperio v Septembris.

GREVEN. : « Rogati, Marciani et aliorum viginti martyrum. Mammarii presbyteri, sancti senis nonaginta duorum annorum, et sociorum ejus Felicis et Victoriani diaconorum, Libosi prætoris civitatis, Donati, Albini, Laurentii, Faustiani, Ziddini, Crispini, Leucii, Faustinæ et Faustini sponsi ejus. Horum omnium capitibus tempore Valeriani, et Galieni (post equuleum, lampades lateribus applicitas, ungulas) cute capitis excoriata, cassides ignitæ impositæ sunt. Deinde in carcere ab angelo consolati, rursumque educti et in ignem missi, sed minime læsi, in craticula assantur, nervis crudis usque ad effusionem viscerum cæduntur ; tandemque ictu gladii martyrii palmam adipiscuntur. Apud Coloniam Agrippinam, sancti Maurini abbatis et martyris, qui passus in atrio ecclesiæ sancti Panthaleonis, ibidem decenter reconditus jacet. Landerici episcopi Parisiensis et confessoris. Bardonis episcopi et confessoris. Fortunati episcopi Treverensis et confessoris. » De quo supra. « Treveris in monasterio, quod Horrentum dicunt, sanctæ Basilissæ virginis. » De ea etiam diximus. « In Scotia, translatio sancti Patricii episcopi et confessoris. » Colitur XVII Martii. « In monte Sinai, translatio sanctæ Katherinæ virginis et martyris. » Natalis est XXV Novembris.

MOLAN. : « Parisius, depositio sancti Landerici » etc., ut MUNERAT. supra. « In Colonia Agrippina, passio sanctissimi Maurini abbatis et martyris. Hujus fortissimi crucis suæ signiferi, Christus chara sibi merita per crebra virtutum opera mundo declaravit, quando ejus sacrum corpus revelare dignatus est. » Posteriores editiones, de Landerico et Maurino eadem referunt. Tum : « Die decima, sacrosancti martyris Timothei, episcopi Prusæ. Eodem die, translatio sancti Ivonis episcopi de Perside. » Demum, typis minoribus : « In Scotia, sanctæ Margaretæ reginæ. » Videatur Vita in Actis.

III *Idus.* *Die* 11.

Natalis sancti Barnabæ apostoli, qui cum esset Cyprius, cum Paulo gentium apostolus ordinatus est. Hujus corpus tempore Zenonis imperatoris, ipso revelante, repertum est. In Aquileia, passio sanctorum Felicis et Fortunati, sub persecutione Diocletiani et Maximiani, qui cum essent duo germani fratres, equuleo sunt suspensi, atque ardentes lampades circa latera eorum appositæ, quibus mox Dei virtute exstinctis, per ventrem ferventi oleo sunt perfusi, atque ad ultimum in confessione Christi capite truncati.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Adjungi possunt *Belin.*, *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic. et edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES

Secunda citatorum codicum classis in eo ab aliis differt, quod pro, *qui cum esset Cyprius*, legant, *qui a discipulis;* et quidem Belinus post *gentium*, addat, *doctore*. Porro licet multi cum Herinien., Tornacen. et Greven. habeant *Ciprius*, secutus sum Praten., Rosweyd., Munerat. et Molanum. Error est in Antuerp.-majore dum pro *Apostolus*, legitur *episcopus*. Rosweyd. scripsit *Aquilegiam*, in quo conveniunt codices omnes secundo loco relati. De *æculeo* alibi sæpe diximus, probatiores codices semper scribunt *equulei*, ut in textu. In Antuerp.-majore ante *ardentes* deest particula conjunctiva, *atque*.

A Pratense apographum nostrum, contra quam faciant codices reliqui omnes, pro *lampades*, ponit *lampadæ*, quod amanuensis vitio accidisse existimo. Unanimis itidem omnium lectio est, *per ventrem ferventi oleo sunt perfusi*. Grevenus tamen et Molanus ibi omittunt verbum substantivum *sunt*, quod in finem rejiciunt, legentes, *fervente oleo perfusi..... capite truncati sunt*; in quo sensus non mutatur, sed a simplicitate Usuardina receditur. Inter codices secundi ordinis Antuerp. et Max.-Lubec. hoc peculiare habent, quod pro, *in confessione Christi*, soli substituant, *in confessione Domini*.

OBSERVATIONES.

Barnabas apostolus in Hieronymianis apographis notus non est, utpote cujus memoriam, sero admodum tam in Oriente quam in Occidente sacris Fastis ascriptam, observat Papebrochius; ipso Commentarii sui principio fere subdubitans, an quæ ante tomum II Martii in genuina Martyrologii Bedæ editione, tanquam ipsius Bedæ, verba nempe, *Barnabæ apostoli*, tradita sunt, vere Martyrologii istius, et non potius Flori censenda sint. Ego vere Bedæ esse existimo, hac inter alias ratione potissimum ductus, quod Rabanus, perpetuus Bedæ descriptor, ipsissima illa verba hac die ponat, ne syllaba quidem aut ex Floro, aut ex aliis adjuncta, ut perspicue intelligas nullam ipsum Flori notitiam habuisse. Itaque Barnabas primum a Beda in Fastis Christianis locum obtinuit, nisi antiquius sit Romanum parvum, a quo etiam diserte memoratur. Ado inter festivitates apostolorum elogium recitat fere contextum ex verbis Hieronymi de Script. Eccl. cap. 6; unde et sua hausit Florus. Notkerus plusculum de suo admiscere voluit. Noster ex Adone selegit apices singulos, quos in laterculo exhibuimus. Nihil est quod hisce superaddam, nisi repetere velim quæ summo labore et diligentia collegit et accurate discrevit Papebrochius, ubi sub Analectorum finem, dum de Barnabæ epistola disputat, Tillemontii Commentarios, editionis Bruxellensis se legisse ostendit. Tu Papebrochii elucubrationes consule, et totius vitæ seriem ordinatam apud Tillemontium tomo I a pag. 408, notasque ejus a pag. 655 de solo Barnaba meminit Wandalbertus :

Barnabas ternas exornat apostolus Idus.

B Est in præfato Romano parvo et Adone, secundo loco *Sosthenes* Pauli apostoli discipulus, a Notkero etiam signatus; sed hic ab Usuardo ad XXVIII Novembris translatus est, sequentibus passim recentioribus omnibus cum hodierno Romano Par fratrum Aquileiensium non satis clare in Hieronymianis, imo forte non notatur, licet ibi Aquileiensium classis alia consignetur. Distinctissima est in Romano parvo eorum commemoratio, quos inde extractos Ado egregia prosequitur oratione, quam totam Notkerus desumpsit, Usuardus vero ita contraxit, ut nihil quod ad illustre pugilum certamen pertinet, desiderari sit passus : neque nos quidquam deesse hic credimus ad omnimodam textus Usuardini simplicitatem. Adonianum elogium totam Actorum medullam complectitur; quibus piam Vicetinorum et Aquileiensium contentionem : *ita nutu divino finitam* memorat, *ut Felicem Vicetini, Fortunatum haberent Aquileiences : ita tamen ut caput beati Felicis Aquileia, caput vero Fortunati Vicetia sortiretur*. De qua re aliisque sacrorum pignorum aut translationibus aut elevationibus videndus Henschenii Commentarius. C Si vera est diei nota, in præfatis Actis signata, ad XIV Maii sancti referendi sunt, ut a nonnullis codicibus nostris factum, eo die inter Auctaria ostendimus; unde rursus patebit quod totius hujus operis decursu frequentissime occurrit, videlicet hunc diem pro mero fortasse libitu ab auctore Romani parvi selectum esse.

AUCTARIA.

PULSANEN. textum denuo fere novum habet: « Natalis beati Barnabæ apostoli. Eodem die, sanctorum Crispuli, Restituti Et translatio corporis sancti Fortunati episcopi et martyris. Apud Aquileiam regionem, sanctorum Emeriti, Victoriani, Victoris, Felicis et Creti. » Hæc ferme ex Hieronymianis accepta sunt, de quibus vide in Actis

CENTULEN. : « Natale sancti Barnabæ Apostoli, qui cum esset genere Cyprius, cum beato Paulo gentium est ordinatus Apostolus, et a suis contribulibus ignis passione est martyrium passus. Apud Chorintum, sancti Sostenes discipuli apostolorum. Apud Aquileiam, sanctorum Felicis et Fortunati martyrum, sub præside Euphemio. »

BRUXELLEN. sic incipit : « Natale sancti Barnabæ apostoli. Qui a discipulis Christi cum Paulo gentium apostolus ordinatus est. Hic apud Salaminam Cypria Barjesu mago et Judæis igne crematus est. Cujus corpus, quod a Joanne Marco consobrino et discipulo suo in cripta occultatum adhuc latebat, tempore Zenonis imperatoris, ipso revelante, repertum est una cum Evangelio beati Mathæi, ejus manibus Hebraice conscripto; quod ipse Bernabas vivens semper secum circumferebat, et ponens illud super infirmos, quoscumque sanabat. Et sancti Sostenes, D discipuli beati Pauli apostoli. Apud Aquilegiam, » etc., satis pure.

HAGENOYEN. mitto quæ narrat de Barnaba. In Aquileiensibus satis purus est, tum subdit : « Ipso die, rediit beatus Judocus de Roma portans secum reliquias sanctorum, ubi acceptus est gaudens a multo populo, tam propter se quam propter reli-

quias, quas collocavit in ecclesia sancti Marci episcopi, ubi inter ipsa missarum solemnia ab ipso celebrata, quia sacerdos erat, super ipsum apparuit manus divina ipsum consecrans et consignans, audiente universo populo, promissionem sibi faciens, quod quicumque illam ecclesiam propter Judocum visitaret, quidquid devote peteret, tam de spiritualibus, quam de temporalibus et sanitate corporis, illud obtineret secundum congruentiam suam.» Quo hæc vergant, quidve singula significent, explicabitur XIII Decembris.

VICTORIN. et REGINÆ SUEC. sub nota num. 130, in fine: « Eodem die, sancti Onufrii, » alter « Onuphrii eremitæ. » Vide Prætermissos.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJ. : « Barnabæ apostoli Felicis et Fortunati fratrum martyrum, qui variis tormentis afflicti capite truncantur. Translatio sancti Antonii. » Vide die natali XVII Jan.

VATICAN. sub nota num. 5949 : «Apud Corinthum, sancti Sosthenes, disci.puli sancti Pauli apostoli. B Apud Ægyptum, sancti Onuphrii eremitæ. » De utroque dictum est supra.

FLORENTIN. : « Romæ, via Salaria in cœmeterio ejusdem, sanctæ Basillæ virginis. Item Romæ, sanctorum Crispoli et Restituti. Item translatio corporis sancti Fortunati episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Emeriti, Victoriani, Felicis, Creti et Naboris, cum sociis eorum. » Hæc fere etiam Hieronymiana sunt, ut de PULSANENSI supra diximus. Vide in Actis, suis locis.

LUXOVIEN. : « Translatio sancti Spinuli confessoris, eximii meritis viri, beati Hidulphi archiepiscopi disciputi. » Vocatur in Prætermissis *Spinalus*, et remittitur ad XI Julii.

EDITIO LUBECO-COL., in Barnaba multum interpo- A lata, in Aquileiensibus fere pura est. In fine addit: « Eodem die, inventio corporis beati Antonii abbatis et confessoris. » Vide XVII Januarii.

GREVEN. : « Apud Corinthum, sancti Sosthenes, discipulu sancti Pauli. Item Ementi, Victoriani, Victoris.» Vide nomina vera et omnia in Actis, « Rumberti episcopi et confessoris. » Vita ejus data est IV Februarii. « Onuphrii anachoretæ et confessoris, viri Dei. Qui in vastissima Ægypti heremo per annos LX, hominibus incognitus, Deo et sibi vixit. Spinuli confessoris, viri summæ humilitatis et obedientiæ, disciputi beati Hidulphi archiepiscopi Treverensis. Ante cujus sacrum corpus, cum jussu angeli ad monasterium reveheretur, ardentes cerei deferebantur, cum tamen tanta esset ventorum vis, ut annosas etiam quercus et abietes eradicaret.» De his duobus dictum est supra. «Item, sanctorum anachoritarum Timothei, Joannis, Andreæ, Thadei, Philippi, qui in Gestis beati Onuphrii leguntur.» An et quo die colantur in Prætermissis non invenio. « Eodem die, inventio corporis beati Anthonii abbatis. Commemoratio sancti Judoci presbyteri et confessoris, super quem hoc die inter missarum solemnia apparuit manus Domini. » Plura superius in HAGENOYEN. quæ remissa sunt ad diem Judoci natalem XIII Decembris.

MOLAN., typis minoribus : « Spinuli confessoris, viri summæ humilitatis et obedientiæ ; disciputi beati Hildulphi archiepiscopi Treverensis. Onuphrii anachoritæ et confessoris, viri Dei. » Vide dicta. In editionibus aliis : « Bremæ, sancti Remberti archiepiscopi et confessoris. » De quo supra. « Eodem die, relatio corporis sanctæ Ragenfredis virginis. » Vide Prætermissos. Colitur VIII Octobris.

Pridie Idus. *Die* 12.

Mediolani, natalis beati Nazarii martyris, quem Anolinus sub rabie persecutionis, quæ per Neronem excitata est, diu maceratum et afflictum in cacere, cum quo sanctissimum puerum Celsum, quem idem ipse nutrierat, gladio feriri jussit. Horum corpora, ut scribit sanctus Paulinus, cum usque ad tempora Honorii et Archadii imperatorum latuissent, beatus Ambrosius, Domino revelante, reperit. Item apud præfatam urbem, sanctorum martyrum Basilidis, Cirini, et Naboris.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Mediolano, in Antuerp.-Maj. scriptoris vitium est. *Cum quo sanctissimum* legunt omnes, exceptis Greveno et Molano, qui ponunt, *et cum eo sanctissimum*. Sequitur in textu, *quem idem ipse nutrierat*. In Heriniensi erasum est *ipse*. In Munerato deest, *idem*: Antuerp.-Maj. habet *nutriverat* ; Greven. et Molan. *nutriebat*. Herinien. et Munerat. scribunt *ferire*, pro C *feriri*. Et hic quidem redundat, legens : *ferire Anolinus jussit*. Rursus Greven. et Molan. pro, *sanctus Paulinus*, præferunt *beatus* ; Munerat. utrumque omisit. In *Archadii* et *Cirini* omnes passim conveniunt : *repperit*, est in solis Herinien., Antuerp.-Maj. et Greveno.

OBSERVATIONES.

Ad X Junii mota est controversia de *Basilide* uno an pluribus, deque ejus sociis diversimode combinatis. Alia hic non minor succedit ex vitiosa lectione Usuardi, martyres Romanos Mediolanum transferentis. Ex Hieronymianis nihil magnopere lucis affunditur, ut fatetur ibi Florentinius, ea ferme allegans quæ Fronto in notis suis a pag. 92 accumulavit, occasione solius *Basilidis*, qui in ejus Kalendario hoc die signatus est. Neque antiqua Sacramentaria, ab Henschenio citata, rem omnino expediunt ; quam ut paucis exsequar, præmitto textum integrum Romani parvi, ubi sic hodie legitur : *Medolani Nazarii et Celsi, quorum inventio II Idus Junii, martyrium V Kal. Augusti*. Hinc incipit difficultas, ab Henschenio felicius explanata, quam ea, qua de egimus dicta die X hujus. Itaque Ado, ductorem secutus, hic duorum martyrum Mediolanensium elogium seu historiam ex Actis contractam et a Notkero descriptam retulit, quæ ab aliis proprio certaminis D die XXVIII Julii collocatur, et quidem a Notkero ibi et *nativitas* et *commemoratio* repetitur. Quod igitur Usuardus *Nazarii* et *Celsi* encomium hac die notet, in eo ab Adone, cujus elegans compendium profert, haud quaquam recessit. Nec in eo præcipuus controversiæ cardo vertitur. Post binos hosce Mediolanenses sequitur in Adone simpliciter : *Item beati Basilidis, Cyrini, Naboris, Sed et Nazarii et Celsi, quos duos passos fuisse apud Ebredunensem urbem, antiquitas momorando celebrat*. Quid de Ebredunensibus censendum sit, suo loco videbitur, et in Prætermissis tantisper indicatur. Aqua hæret in tribus aliis, quos Ado absque positione seu palæstræ loco recensuit ; quod si Usuardus fecisset, planiora erant omnia. As tis inadvertenter, an consulto, quis dicat ; de suo rotunde addidit : *Apud præfatam urbem*. Atque hoc est, quod coacervatis Martyrologiis aliis operose refellit laudatus Henschenius, et merito ; nam nec veri speciem habet, nec in anti-

quioribus ab Usuardo repertum est. Porro de iisdem martyribus sic habet Beda : *Natale sanctorum Basilidis, Cirini, Naboris et Nazarii*; unde suos Adonem accepisse mihi firmissime persuadeo, omisso caute *Nazario*, quem forte cum Mediolanensi confundendum putavit. Bedam certo sequitur Rabanus, clarius rem determinans : *Romæ, via Aurelia, milliario* v, *passio martyris Basilidis*, etc., multa adjiciens de translatione corporum in Auctariis exhibenda, quæ a Rabano Notkerus magna ex parte accepit, licet ipse, pro suo, opinor, arbitrio, martyres dissociet. Recte igitur arguit Henschenius pro veritate annuntiationis Romani moderni, neque nos minus recte genuinum Usuardi textum, licet erroneum, hac die retulimus. Quid de *Basilidis* solius, quid porro de *Basilidis* et trium hic nominatorum sociorum Actis sentiendum sit, a Papebrochio abunde explicatum est : at pro certissimo et antiquissimo cultu stant indubitata monumenta. Nazarii et Celsi passio, inventio et cætera ad eos sanctos spectantia in Actis xxviii Julii examinabuntur. En modo Wandalberti distichon ad hunc diem proprie pertinens :

Cyrinus pridie effulget Nazarque Naborque,
His et Basilidem festo sociamus eodem.

AUCTARIA.

Tornac. ex Mediolanensium elogio postremam partem resecat, incipiendo ab his verbis : *Horum corpora*, etc.

Pulsanen. Ab Usuardo iterum deviat. En ejus verba : «Natalis sanctorum Basilidis, Cirini, Naboris et Nazarii martyrum. Romæ, natalis sanctorum martyrum Felicis et Magilalei.» Felix huc aliunde est intrusus : alter, forte *Macidaletes*, Tripoli ascribendus videtur. «Item sancti Helidii episcopi.» Nec scimus unde hic locum hac die invenerit.

Rosweyd. textui puro in fine adnectit : «Natale sancti Odulfi presbyteri et confessoris »

Antuerp. et Max.-Lubec. sic hodie memorant : «Mediolano, festivitas sanctorum Nazarii et Celsi martyrum, quando iidem beati martyres a beato Ambrosio inventi sunt et translati, tanta gratia decorati, ut sanguis eorum quasi recentissime videretur affusus, et capita quasi eo die abscissa fuissent : tantumque omnes senserunt odorem, ut omnium aromatum vinceret suavitatem. Festivitas vera eorum agitur v Kal. Augusti. Eodem die, sanctorum martyrum Basilidis, Cirini, Naboris et Nazarii.»

Alberg. et Danic. sic ordiuntur : «Apud Aureliam civitatem, natale beati Basilidis, qui Domino apparente et jubente, ut omnia sua venderet et pauperibus erogaret, parentes suos visitaturus Aureliam venit, ibique sub Aureliano, cum sanctis Cyrino, Nabore et Nazario, palmam martyrii promeruit.» Hæc fabulose adornata esse, nimis quam compertum est. Sequitur : «Mediolani, natale sanctorum martyrum Nazarii et Celsi pueri, quando iidem beati martyres a beato Ambrosio,» etc. Eadem omnia referuntur, quæ ex Antuerp. et Max.-Lubec. supra dedimus.

Antuerp.-Max., Ultraj., Leyden. et edit Ultraj.-Belg., eisdem plane vitiis laborant, et in fine præterea addunt : «Ipso die, sancti Odulphi presbyteri et confessoris.» Lovan., reliquis etiam similis, deficit in elogio Nazarii et Celsi, ubi post *suavitatem*, omittit, *festivitas vero*, etc.

Centulen. : «Mediolani, inventio et translatio sanctorum Nazarii et Celsi martyrum. Item beati Basilidis, Cyrini, Naboris : sed et Nazarii et Celsi, quos duos passos antiquitas commemorat.» Nempe *Ebreduni*, ut ex Adone in Observationibus diximus.

Bruxellen. : «Apud Aureliam civitatem,» etc., ut supra Albergen., Danic. et alii. Tum : «Et natale sanctorum martyrum Nazarii et Celsi pueri. Quos duos passos fuisse apud Evredunensem urbem antiquitas memorando celebrat. Nam Anolinus præses sub rabie persecutionis,» etc. Vera falsis admiscet, connectens et interpolans bina diversa elogia superius data. In fine : «Et ipso die, sancti Odulphi confessoris.»

Hagenoyen. : «In Mediolano, translatio sanctorum Nazari et Celsi martyrum. Horum corpora, ut scribit,» etc. Vide dicta. Sequitur : «Apud Aureliam civitatem,» etc., ut supra. Demum : «Eodem die, apud Trajectum inferius, depositio sancti Odolphi, Canonici monasterii sancti Salvatoris. Qui Frysiam cum sancto Friderico episcopi suo iterato convertit. Et quia ipsum benigne non audierunt, prædixit, Danos super eos esse venturos, et multos martyres in Frysia esse futuros, et sic factum est. Denique circa finem vitæ suæ, monasterium in Frysia ædificavit, et mare illic venturum prædixit. Deinde Trajectum rediit et in pace obiit.» Hæc ex Vita accepta sunt, quam vide in Actis.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : «Basilidis, Cyrini et Naboris martyrum. Odulphi confessoris, Canonici sancti Salvatoris Trajectensis. Quneræ virginis et martyris, quæ fuit una sodalium beatæ Ursulæ.» Vide Papebrochii Commentarium.

Altemps. : «Aurelianis, translatio Ewici, episcopi et confessoris.» Forte *Ewurtii* vel *Evortii*. de quo agendum erit infra ad vii Septembris.

Florentin. Hic rursus multorum confusio, in aliquibus Pulsanensi non dissimilis : sic refert Strozzian., ni fallor : «Ipso die, Romæ via Aurelia, miliario viii, monasterio Nirino, passio sanctorum martyrum Basilidis, Tribuli, Malchi, Daletis, Cibini, Tropuli, Aurili, Donatelli et Secundæ.» Vide in Actis nomina veriora. «Item, natale sanctorum martyrum Basilidis et Cirini. Item Romæ, natale sanctorum Felicis et Magdalenæ. Item sancti Elidii episcopi.»

Editio Lubeco-Col., littera singulari notatur : «In oppido Remis, passio sanctæ Cuneræ virginis et martyris, de societate sanctarum undecim milium virginum. Apud Aureliam civitatem, natale beati Basilidis,» etc. Rursus : «Mediolani, inventio sanctorum martyrum Nazarii et Celsi pueri : qui iidem,» etc., ut abunde supra. «In Trajecto inferiori, natale beati Odulphi presbyteri et confessoris.» Vide supra elogium Hagenoyen., et totam vitæ historiam in Actis nostris.

Belin. post *reperit*, adjungit : «Sed festivitas eorum,» etc. Et altera editio in fine præterea subdit : «Aurelianis, beati Evurtii episcopi et confessoris.» Cujus natalem diximus supra recoli vii Septembris.

Greven. : «In Scotia, Termani archiepiscopi et confessoris.» In Actis vocatur *Ternanus*. «In Trajecto inferiori, sancti Odulphi presbyteri et confessoris, ejusdem Trajectensis ecclesiæ canonici. Ad cujus meritum omnibus ostendendum, cum omne ejus ædificium flamma vorax absumpsisset, baculus tamen, quo seniles artus sustentare consueverat, in quo et tabellam ceratam ad nomina fidelium annotanda habebat, ita repertus est illæsus, ut ne unus quidem apex in cera deperierit. In oppido Renen, sanctæ Cuneræ virginis et martyris. Quæ cum esset de societate sanctarum xi milium virginum, ipsis tamen aliquamdiu superstes, pietatis studiis valde intenta, ad martyrii palmam meruit pervenire.» Jam dixi, Vitam in Actis illustratam.

Molan., ultimum textus sensum prosequens, addit, «et Nazarii, quorum Naborem et Nazarium, simul cum Gorgonio martyre transtulit a Roma in Galliam Crodegandus Metensis episcopus, permittente Paulo Papa Romano, anno Dominicæ incarnationis dcclxv et collocavit prædictus episcopus sanctum Gorgonium in monasterio, quod dicitur Gorzia : sanctum vero Naborem in monasterio quod dicitur Novacella : sanctum quoque Nazarium in monasterio quod dicitur Loreshain, ubi signa et miracula in

sanitate infirmorum et debilium sæpius fiunt. » Hæc ex Rabano vel Notkero desumpta sunt. » Ipso die, sancti Odulphi presbyteri et confessoris, cujus reliquiæ habentur apud sanctum Salvatorem Trajecti.» Dein typis minoribus : « In oppido Renensi, elevatio per sanctum Willebrordum sanctæ Cuneræ virginis et martyris. Quæ cum, » etc., ut Greven. « In Mesopotamia, sancti Maruthæ episcopi et confessoris, de A quo Tripartitæ lib xi, cap. 8, » Remittitur ad iv Decembris. Editiones aliæ, corrupto textu, idem habent de translatione Nazarii, etc. Item de Odulpho. Tum pergunt : « In oppido Rhenensi, elevatio sanctæ Cuneræ virginis et martyris, » ibi sistendo. « Die Duodecima, sancti patris Onufrii. Et sancti patris Petri Athoniti. » In monte *Atho* vide Janningum in Actis.

Idibus. *Die* 13.

Romæ via ardeatina, natalis sanctæ Feliculæ virginis et martyris, quæ nolens nubere, nec idolis immolare, tradita est cuidam vicario, qui fecit eam perseverantem in Confessione Christi, post tenebrosam custodiam et famis inopiam, levari in equuleo et sic demum deponi et præcipitari in cloacam. Eodem die sancti Fandilæ presbyteri, qui apud Cordubam civitatem, capite amputato, martyrium sumpsit.

NOTÆ.

Sumitur Textus ex *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Majore, Munerato, Greveno* et *Molano.*

VARIANTES LECTIONES.

Tornacen. ante *Feliculæ* omisit titulum *sanctæ.* Molan. autem scripsit *Fæliculæ.* Idem Tornacen., pro *immolare* substituit *sacrificare.* De *ydolis* diximus alibi, uti et de *eculeo.* In Molano pro *nec idolis* est B *neque.* In Heriniensi vero ex prava litterarum transpositione, pro *cloacam*, legitur, *coaclam.* Nescio quid Greveno in mentem venerit, dum loco *Cordubam*, legit, *apud Columbam civitatem.*

OBSERVATIONES.

Citatum pridie et sæpe alibi vetustum Frontonis Kalendarium ad diem xiv Junii legit : *Natale sanctæ Feliculæ*, ubi recte laudatus Fronto observat, scribendum forte *die* xiii, ut nempe habent Martyrologi nostri. Atque imprimis Hieronymia apographa apud Florentinium ultimo loco hoc die signant, *Feliculi ;* sed de *Felicula* sermonem esse editor non dubitat, ex antiquissimo Epternacensi sufficienter edoctus. *Romæ sanctæ Feliculæ*, diserte memorat Beda, et post eum Rabanus, cum elogio. Clarius Romanum parvum : *Romæ, sanctæ Feliculæ virginis martyris.* Clarissime et expressissime Martyrologus Viennensis, ex citata non semel mense Maio Marcelli ad Nereum et Achilleum relatione, totam suam panegyrim contexens, cujus epitomen nitidissime ab Usuardo contractam, laterculum nostrum repræsentat. Wandalbertus paucis multa non inconcinne complectitur :

Idus illustrat Felicula virgo cruore,
Lac, Petroni la, tibi, verbum quam junxit et ætas. C

Ubi alluditur ad vocem *collactaneam*, de qua etiam alibi meminimus. An non perperam Acta aliqua mss. *collectaneam* appellent, vide in Henschenii Commentario. De *Feliculæ* gestis eadem est ratio quæ de tota *Nerei* et *Achillei* Actorum serie. Antiquum ejus cultum probatissimum novimus. De pluribus plurium corporibus, sub ejusdem nominis veneratione, vide Henschenii et Papebrochii Commentarium historicum. Notantur præterea hac die in Beda Africani martyres, *Lucianus, Fortunatus et Crescentianus.* Quorum postremum omisit Rabanus, contra quam faciant codices Usuardini mediæ notæ, qui in secundo passim deficiunt. In Hieronymianis additur *Tecla*, quam in Auctariis notatam invenies. De Notkero nihil dici potest, cum in eo lacuna sit usque ad xiii Kalendas. Noster Africanos illos omnino præteriit, Cordubensibus suis magis intentus, quorum plures hoc mense commemorat, ut iii *Isaacum*, vii, *Petrum, Habentium* et *Jereniam*, etc.; viii, *Abundium;* quibusque alios aliis diebus ex Eulogio Acta nostra adjungunt. Hac igitur *Fandilam presbyterum* ab Usuardo celebrari, et superiora omnia genuina ejus esse, putamus quam certissimum. Videsis Fandilæ Acta ex Eulogii Memoriali lib. iii, cap. 1, in majori opera producta, cum synopsi prævia de cultu et tempore.

AUCTARIA.

Pulsanen. sic legit : « In Africa, natalis sanctorum Luciani, Fortunati, Crescentiani et Teclæ. Romæ, miliario septimo, natalis sancti Feliculi cum sociis suis. » Puto voluisse scribere *Felicissimi* cum sociis suis, de quo etiam hac die Bruxellen. Colitur vero vi Augusti.

Rosweyd. de Felicula textui, cætera puro, interserit : « quæ erat collactanea Petronillæ virginis. »

Antuerp. et Max.-Lubec. in prima annuntiatione omittunt locum, nempe, *via Ardentina.* In fine autem adjungunt : « In Africa. sanctorum Luciani et Crescentiani. » Ubi vides deesse intermedium Fortunatum, ut supra monui, et magis patebit in sequentibus.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien. et edit. Ultraj. Belg. sic incipiunt : « Civitate Padua, natale beati Anthonii confessoris, de ordine Fratrum Minorum, qui celeberrimus exstitit vita, miraculis et doctrina. » Sequitur textus purus. In fine additur: « In Africa, sanctorum Luciani et Crescentiani. » D

Alberg. et Danic., pares hactenus, addunt præterea de sancto Antonio Patavino, post *doctrina* : « Hic memoria pro codicibus utebatur, ut a sommo pontifice Gregorio nono arca Testamenti peculiari nomine vocaretur. Inter cætera autem virtutum suarum miracula, quibus in vita claruit, et in morte duos legitur mortuos suscitasse. »

Centulen. : « Romæ, sanctæ Feliculæ virginis quæ fuit convirginalis beatæ Petronillæ, quæ sub Flacco comite passa exstitit. Eodem die, sancti Fandilæ presbyteri, qui apud Cordubam civitatem capite amputato martyrium sumpsit. »

Bruxellen. de Felicula, post *martyris*, inserit : « Quam cum Flaccus comes, post excessum beatæ Petronillæ, vellet ducere uxorem, et ipsa nubere nollet, » etc., usque ad finem, abi additur : « Et sic ipsa cum corona martyrii perrexit ad Christum. Romæ, natale sancti Felicissimi, cum sociis suis. » Videtur indicari is qui colitur vi Augusti. In Fandila purus, pergit : « In Africa, sanctorum Luciani, Fortunati, et Crescentiani martyrum. Item, translatio sancti Bartholomæi apostoli. » De qua agetur xxiv Augusti. « In civitate Padua, beati Antonii confessoris, ordinis fratrum Minorum. Qui vita, miraculis et doctrina celeberrimus fuit. Item sancti Prisci episcopi et confessoris. Et in Gandavo, translatio sancti Landoaldi confessoris. » De hac et Prisco vide Prætermissos.

Hagenoyen. : « Romæ via Ardeatina, natale beatæ Feliculæ virginis et martyris, quæ erat collateralis et collactanea beatæ Petronillæ virginis, filiæ beati Petri apostoli. Quam Flaccus comes post mortem Petronillæ virginis in uxorem habere voluit,

sed illa consentire noluit. Sed quia ydolis tunc immolare noluit, tradita est cuidam vicario, qui fecit eam septem jejunare diebus, et tunc ducta est ad puellas, deæ Vestæ consecratas, ut ibi cum eis de sacrificio comederet, quod et renuit, et aliis septem diebus jejunavit. Tunc est incarcerata et demum in eculeo levata, et tunc de eculeo deposita, et in cloacam præcipitata. Eodem die, translatio sancti Bartholomæi apostoli ad Beneventum. » De Fandila satis pure. Sequitur : « In Africa, sanctorum martyrum Crescentiani et Luciani. Apud Paduam, natale beati Antonii confessoris, qui duos mortuos legitur suscitasse. »

Aquincint. in fie : « In Africa, sanctorum Luciani et Crescentiani. »

In Victorin. pro *Fandilæ* est *Ficandi.*

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Antonii confessoris, ordinis Minorum. Feliculæ virginis et martyris, Pharildis virginis. » Data est Pharaildis Vita IV Januarii. Nescio cur hoc die repetatur.

Uchellian. : « In Ajrica, sanctorum Luciani et Crnscentiani. » Vide Antuerp. et Max.-Lubec.

Florentin. : « In Italia, civitate Paduana, sancti Antonii Ulissiponensis, illustris confessoris de ordino Fratrum Minorum, qui celeberrimus exstitit vita, miraculis et doctrina. In Africa, sanctorum martyrum Luciani, Fortunati, Crescentiani et Teclæ virginis. »

Codex S. Ricaldi : « Apud territorium Forense, beati Regnaberti martyris. » Vide Prætermissos, ubi remittitur ad XV Julii.

Editio Lubeco.-Col., in Felicula modice interpolata, in Fandila ferme pura est. « In Africa, sanctorum Luciani et Crescentiani martyrum. Padua civitate, natale beati Antonii confessoris, » etc., sicut Antuerp.-Max., Alberg., etc., supra.

Belin. primo loco : « In civitate Padua, natale beati Antonii, illustris confessoris de ordine Fratrum Minorum, qui celeberrimus exstitit vita, miraculis et doctrina. » In Felicula purus est. Sed penultimo loco : « In Africa, natale sanctorum martyrum, Fortunati, Luciani et Crescentiani. Eodem die, sancti Fandilæ presbyteri, apud Cordubam martyrizati. »

Greven. : « In Africa, sanctorum Luciani Fortunati et Crescentiani. Item sancti Landwoldi. » Puto *Landoaldum* de quo supra. « Civitate Aternensi, beati Cethei episcopi cognomento Peregrini. Qui tempore beati Gregorii papæ illi ecclesiæ [Amiternensi] præfuit atque ab Umblone tyranno Longobardo morti adjudicatus, cum decollari non posset, ligato ad collum saxo ingenti, in flumen præcipitatus, feliciter occubuit, statimque corpus sacrum cum lapide superenatavit. Paduæ, depositio beati Antonii confessoris, ordinis Minorum, vita et miraculis celeberrimi. Hic memoria pro codicibus utebatur, unde eum Gregorius IX Archam Testamenti appellabat. Translatio sancti Andreæ[*an non* Bartholomæi?] apostoli ad Beneventum. » Vide Prætermissos.

Molan. : « In civitate Padua, beati Antonii, Lusitani Ulysbonensis, illustris confessoris, Minoritæ, qui celeberrimus exstitit vita, miraculis et doctrina. In Africa, sanctorum martyrum Fortunati, Luciani et Crescentiani. Gandavi, elevatio sancti Landoaldi sociorumque ejus ; » quos minori charactere subjungit : « Amantii, Adriani, Vincianæ et Landradæ. » De quibus vide Prætermissos. « In Claravalle obiit Gerardus monachus, de quo Bernardus in sermone super Cantica 26. » Est S. Bernardi frater, de quo in Actis. In aliis editionibns. De Antonio et Africanis ut supra. Tum : « Die decima tertia sanctæ martyris Acylines [Aquilinæ] et sancti Triphillii episcopi Leucosiæ in Cypro. Gandavi, elevatio, » etc. Minoribus typis : « In Claravalle, obitus Gerardi monachi, etc. Item sancti Peregrini sive Cetæi Aternensis episcopi et martyris, in Hadriensi civitate in fluvium Piscariæ mersi, tempore Gregorii papæ. » Vide Acta.

XVIII *Kal.* *Die* 14.

Helisei prophetæ, qui apud Samariam Palestinæ (ut beatus scribit Hieronymus) situs est, ubi et Abdias propheta quiescit. Apud Cæsaream Cappadociæ, natalis sancti Basilii episcopi, qui tempore Valentis doctrina et sapientia insignis, omnibusque virtutibus fundatus, mirabiliter effulsit. In territorio Suessionis civitatis, sanctorum martyrum Rufini et Valerii, qui a præside Rictiovario post illata sibi tormenta jussi sunt decollari. Ipso die, sancti Quintiani presbyteri et confessoris.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Belini prima editio* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Reliqui in textu, *Helisei*, ut habet Pratensis et alii, licet Herinien., Tornacen. et Antuerp.-maj. aspiratione careant, nullus codex legit *Elizæi*. *Palestinæ*, ut in omnibus, sed de ea et *Hieronimo* sæpe alibi et satis dictum est. Probatissimi codices conformiter scribunt *situs est;* Molanus, *positus est*; qui mediæ notæ sunt, *conditus est*. In Antuerp.-Maj., post *Abdias,* deest *propheta ;* et pro *quiescit,* in Molano, *requiescit.* De *Cæsarea* et *Cappadociæ,* nihil repeto. Belini prima editio ultimam annuntiationem penultimæ anteponit, altera auctior est, ut patebit in Auctariis. Antuerp.-Maj. pro *Rufini,* posuit *Rufi.* Tornacen. post *Valerii*, omisit *qui*, unde sensus manet imperfectus. *Quintiani* legunt codices omnes, solus Rosweyd. *Quintiniani,* hic autem et Antuerp.-maj. addunt titulum *martyris,* cæteri omnes solius *confessoris.*

OBSERVATIONES.

Qui primus latinis Fastis *Elisæum* inseruit Beda, solo nomine contentus fuit, idque Rabanus secutus est ; et ita etiam legit auctor Romani parvi, forte citatis antiquior, ex quo certissime sumpsit Ado, pluribus prosecutus ex sancto Hieronymo, quæ Noster brevissime complexus est, solas ferme referens Elisæi et Abdiæ sepulturas. In textu nostro secundus est Magnus *Basilius*, cujus *natalem* diserte exprimit is, qui primus elogio ipsum ornavit Viennensis Ado, acceptum videlicet ex Romano parvo, a quo primitus memoriam in Martyrologio consignatam non advertit, qui Basilii Acta operosissime et accuratissime illustravit collega noster Baertius. Hæc Romani parvi verba sunt : *In Cappadocia, sancti Basilii, fratris Gregorii et Petri.* Adonianum elogium eleganter de more contraxit Noster, servata *natalis* formula, quam in plerisque probatioribus codicibus concorditer relatam invenio ; de *Ordinatione*, nusquam verbum. Fateor equidem ab eruditis obitus diem figi Kal. Januarii, quo ejus memoriam cum Usuardo etiam recoluimus, verum cur ad *elevationem* vel *translationem* corporis, ut aliqui codices innuunt, vel ad aliam quamvis causam præsens festivitas æque ac ad *ordinationem* referri commode nequeat, lubens docebor, quando ordinationis commemoratio in Martyrologiis antiquioribus incognita,

etiam in recentioribus tam rara est; et aliunde A constat vocem illam *Ordinationis*, in Romanum hodiernum, vergente ad finem sæculo decimo sexto primum irrepsisse. Sed alibi forte locus dabitur rem illam accuratius discutiendi, satis sit modo primam festivitatis hodiernæ originem et sequelas ostendisse. In Adone secundo loco ponuntur *Rufinus* et *Valerius*, nullo ornati elogio, quemadmodum et Rabanus eos annuntiat. At Florus martyrii seriem uberius explicat: Noster Acta se vidisse ostendens, ex iis paucissima delibavit. Crediderim autem Adonem et Rabanum ex Hieronymianis apographis, ubi in nonnullis adjecti sunt, eos martyres primum eruisse. Censuit olim Sirmondus, ipsorum historiam *probam esse ac minime dubiam*. Magno etiam in pretio apud Henschenium fuisse, patet ex hodierno ejus commentario. Certe antiquitate sua venerandam esse, fateri omnes coguntur. Ex ea gestorum compendium tradidit Tillemontius tomo IV, pag. 459; at pag. 718 aperte edisserit, Actis illis fidendum non esse. B
Utri melius judicaverint, statuat eruditus lector. Elisæum cum Rufino et Valerio sic canit Wandalbertus:

Octavo Juli et deno ante exordia mensis.
Vates Helizæus, simul Abdias (que) refulgent,
Hic quoque Valerio et Rufino martyre gaudet.

Qui locum postremum occupat *Quintianus*, non ex Hieronymo profluit, ubi martyr signatur cum sociis, sed ab Usuardo, nescio unde, primum productus est, et substitutus *Etherio Viennensi episcopo*, quem notarat Ado, illo, ut sæpe solitus est, Viennensem prætereunte. Porro Quintianus ille, ut *presbyter confessor* commemoratur, non ut *episcopus*, qualem existimasse videtur is qui editionem Romani hodierni, anni millesimi sexcentesimi octavi auctiorem reddidit, a Baronio in Notationibus propugnatus. At Henschenius episcopum *Rhutenensem* huic synonymum rejicit ad XIII Novembris, quo die in Romano recolitur, ut episcopus *Arvernensis*, idem ipse qui antea *Ruthenensis* fuerat, de quo meminit Gregorius Turonensis in Vitis Patrum, cap. 4, ut suo loco dicemus. Beda noster genuinus agit de *translatione S. Aniani*, etc., in multis Auctariis, imo in apographis Hieronymianis posita, quæ utrum vere Bedæ sit, dubitare cogit Rabani silentium. Ast Usuardina integra lectio ex codicibus tam diversis constantissima est.

AUCTARIA.

PULSANEN.: « Helisæi prophetæ. Et sanctæ Feliculæ. » Vide die præcedenti. « Aurelianis civitate, translatio corporis beati Aniani episcopi et confessoris, et liberatio civitatis ipsius ac [ab] Hunnis. » Natalis est XVII Novembris. « Item in Suescionis civitate, passio sanctorum martyrum Rufini et Valerii. »

ANTUERP. et MAX.-LUBEC., omisso Quintiano, hæc substituunt: « Aurelianis, translatio sancti Aniani episcopi et confessoris. » Quibus consonat codex UGELLIAN., ut passim alibi solet.

MUNERAT. secundo loco: « Aurelianis, sancti Aniani confessoris atque pontificis. » Cætera purus est.

GREVEN., tertio loco: « Aurelianis, sancti Aniani episcopi et confessoris. » De reliquo purissimus. C

ANTUERP.-MAX., de Basilio, ad finem elogii subjungit: « Ipse idem sanctus etiam ipsa Circumcisionis die festinatur, » ut in Observatione satis dictum est. Deficit in annuntiatione ultima.

ULTRAJECT., LEYDEN., LOVAN. et EDIT. ULTRAJ.-BELG., textum satis, purum habent usque ad « Quintiani, » quo carent, ut præcedens.

ALBERG. et DANIC., agunt de Elisæo et de Suessionensibus. Cætera desunt. De Basilio egerunt I Januarii.

CENTULEN.: « Helysæi prophetæ, qui apud Samariam Palæstinæ conditus est, ubi et Abdias propheta quiescit. Cæsarea Capadociæ, sancti Basilii archiepiscopi et confessoris. In territorio Suessionico, passio sanctorum Rufini et Valerii martyrum sub Rictiovario. Aurelianis, translatio S. Aniani episcop et confessoris. »

BRUXELLEN.: « Apud Cæsaream Capadociæ, elevatio beati et magni Basilii episcopi et confessoris, D fratris S. Gregorii Nazianzeni (Nysseni) et Petri. Cui Christus cum suis apostolis apparens, ministerium Missæ docuit, et cujus precibus Effrem Syrus Græce locutus est. Quique mortem Juliani apostatæ per revelationem cognovit; qui vadens ad bellum Persicum sibi in reditu destructionem Cæsareæ fuerat comminatus. Hic magnus Basilius, sapientia, et doctrina insignis omnibusque virtutibus fundatus cum in Ecclesia Dei mirabiliter effulserit, quievit in Christo Kalendis Januarii. Cujus festum in hac die suæ elevationis celebratur. Eodem die, Helizei prophetæ. Qui apud Samariam Palestinæ, quæ postea Sebasta cœpit vocari, sepultus est, ubi et Abdias propheta quiescit, et sanctus Joannes Baptista. » In Rufino et Valerio purus est. Sequitur: « Apud Mesanam civitatem Dorostoro, sancti Julii martyris. Qui sub Maximo præside martyrii palmam accepit. » Colitur XXVII Maii, ubi hæc nitidius exprimuntur. « In Africa, sanctorum Galliani et Bituni presbyterorum et martyrum. » Primus Ephesinus est; de alio vide Prætermissos. « In Aquilegia, natale sancti Prothi martyris. » Indicatur Prothus Cantianorum pædagogus, de quo XXXI Maii. « Ipso die, natale sanctorum martyrum Affri et Quintiani presbyterorum. » « *Afram* » forte dicere voluit. « Vienna, sancti Eucherii episcopi et confessoris. » Nomina mutat, voluit dicere *Etherii*. « Item sancti Ignatii episcopi. » An Constantinopolitani, qui colitur XXIII Octobris? De Aniano, ut supra. In fine: « Item Teclæ virginis. » Forte *martyrem* indicat, nempe *Quintiani* sociam.

HAGENOYEN.: « Depositio Helizæi prophetæ, in cujus nativitate vitula una aurea mugitum dedit, qui audiebatur in Jerusalem. Qui per Heliam prophetam unctus est propheta, cui semper postea adhæsit. Qui et Heliam in cœlum ferri vidit, et pallio Heliæ Jordanem divisit: miracula plura fecit et duos mortuos suscitavit. Reges Israel et Syriæ inunxit, et facta illorum bona et mala prophetizavit. Deinde apud Samariam, » etc., Basilii elogium resecat, in Rufino et Valerio purus. « Eodem die, natale beati Brandani abbatis mirabilissimi peregrini super mare. Hic natione Scotus erat. » Colitur XVI Maii. « Ipso die, translatio sancti Quinciani presbyteri et confessoris. Eodem die, depositio sancti Aniani Aurelianensis episcopi et confessoris. » Hic deberet esse « translatio, » in Quintiano, « depositio. » Sequitur: « Ipso die, ordinatio sancti Nycolai episcopi Mirrensis. » In EDITIONE LUBECO-COL. et GREVEN. signatur hæc ordinatio XVI Junii. Utri codices rectius statuant, non hic examinandum est, sed ad diem VI Decembris.

AQUICINCT. de Quintiano habet, « presbyteri et martyris; » sed Quintiani plures hoc die in Actis recensentur. Dein subdit: « Aurelianis, translatio sancti Aniani episcopi et confessoris. » Quomodo etiam habet codex BIGOTIAN. sub nota, p. 5.

VICTORIN. et REG. SUEC. sub num. 130, in fine: « Aurelianis civitate, translatio sancti Aniani episcopi et confessoris, et liberatio ipsius civitatis. » Vide PULSANEN. supra. « Apud Aquileiam, sanctorum martyrum Cancii, Canciani et Cancianillæ. » De quibus XXXI Maii.

DAVERON.: « Aurelianis, translatio sancti Aniani episcopi et confessoris, et dedicatio sancti Salvatoris Carrossensis. » Si dedicatio ad Anianum spe-

ctet, dicetur de ea ad diem ejus natalem XVII Decembris, quo similia semper remittimus.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJ. : « Rufini et Valerii martyrum. Basilii episcopi Cæsariensis. Helisæi prophetæ apud Samariam. Quintiani presbyteri. »

In VATICAN., num. 5949, deest « Elisæi, Basilii, Quintiani. » Adjectum : « In Benevento, S. Marciani episcopi et confessoris. »

ALTEMPS. : « Ipso die, Quintiani presbyteri et martyris. » Melius in textu, « confessoris. »

FLORENTIN. : « Ipso die, sanctorum martyrum Affrii, Prothi et Quintiani. » Vide martyres Africanos. De Aniano, ut PULSANEN. « Item, sancti Ignatii episcopi et martyris CP. » de quo supra. « In Pagia civitate, sanctæ Autheonis et sanctæ Ludidiæ. » Vide in Actis Antheonem. « In Epheso, sanctorum Maggini, Gastini et Viviani. In Africa, sanctorum Afræ, Quintiani, Theodoli, Thedæ, Festinæ et Quintianillæ. » Vide horum martyrum nomina correctiora in Actis.

MONTIS SION : « Aurelianis civitate, translatio corporis beati Aniani confessoris atque pontificis. »

REMENS. SS. Tim. et Apoll. : « Remis, translatio corporis sancti Rigoberti episcopi et confessoris. » Colitur IV Januarii.

EDITIO LUBECO-COL. In Elizæo interpolatur. Sequitur de Valerio, etc., pure. Tum : « Apud Cæsaream Capadociæ, translatio sancti Basilii episcopi et confessoris. Suessionensi civitate, sancti Aristionis confessoris. » Vide Prætermissos. « Viennæ, sancti Eucherii (Etherii) episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Quinciani presbyteri et Sicii confessorum. Aurelianis, translatio sancti Aniani, » etc. De qua etiam altera BELINI editio.

GREVEN. Nota : « Hoc die translatus est sanctus Basilius, Kalendis vero Januarii obiit. Item sanctorum Antheonis, Galani, et Jovini, Theodoli, Afri et Prothi. » Vide Acta. « Viennæ, Etherii episcopi et confessoris. Gregorii episcopi et confessoris. » Quis sit, nescitur. « Bertholdi confessoris. » Forte is est, qui colitur XVI Junii. « Suessionis, sancti Aristionis confessoris. » De quo in indice Prætermissorum. « Tulli, translatio sancti Mansueti episcopi et confessoris. » Colitur III Septembris. « Beatæ memoriæ Basilii, prioris majoris Cartusiæ, qui octavo post sanctum Brunonem loco, annis viginti tribus prædictam rexit domum, et miraculis coruscans obdormivit in Domino. » Vide Prætermissos.

MOLAN. in posterioribus editionibus : « Viennæ, sancti Etherii episcopi. Syracusis, sancti Martiani episcopi, qui ab Apostolo missus, Seleucum ibi et Gordium et magnam multitudinem convertit. Die decima quarta, sancti patris Methodii patriarchæ Constantinopolis. » Dein charactere minutiori : « Aurelianis, translatio sanctorum Aniani, Monitoris et Flosculi, civitatis ejus episcoporum ; Euspicii abbatis Miciacensis primi, Baudelii et Scubili martyrum, et Agiæ matris sancti Lupi episcopi, et liberatio civitatis ab Hunnis per sanctum Anianum episcopum. » In Prætermissis singuli ad proprium suum diem natalem reducuntur.

XVII *Kal.* *Die* 15.

In Sicilia, natalis sanctorum Viti, Modesti, et Crescentiæ, qui sub Diocletiano imperatore post ollam plumbi ferventis, post bestias et catastas divina virtute superatas, cursum gloriosi certaminis peregerunt. [*Interserit Bouillart* : [a] Civitate Benevento, sancti Mercurii martyris.] Apud Mesiam civitate Dorostoro, sancti Esichii militaris, qui cum beato Julio comprehensus, sub præside Maximo postea martyrio coronatus est.

NOTÆ.

Puri sunt *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerpien.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] De sancti Mercurii mentione, quam ex codicum suorum silentio et litura Pratensis inductam esse autumat Sollerius; ab ejus judicio ad sanos oculos appello. Si vel levissimum scripturæ discrimen suspicentur, causam non dico, quin super inductam esse judicent. Additam fuisse verum est, sed ab Usuardo ; unde sumptam, non liquet. Illius martyris Acta penes nos olim fuerunt, siquidem in ms. nostrorum codicum indice memorantur n. 461. Sed illa reperire non potui. Forte non restituit is cui mutuo data fuerant, forte etiam sublata furta sunt. De Alexio, margini addito, non est quod Pratensi codici moveat litem, nam nullum est Martyrologium, quod saltem in usu fuerit, quin hujusmodi additamentis infarciatur. Et quid mirum ? An oportuisset integrum volumen describi quoties sanctus aliquis in Fastis addebatur ? BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Sensus exigit *sanctorum Viti*, etc. : singulares sunt Greven. et Molan. in *sancti Viti*, etc. Sic superflua est particula et inter *Viti* et *Modesti*, quam tamen adjiciunt Tornacen., Antuerp., Max.-Lubec., Munerat. et Belin. qui postremus legit *Viti et Modesti atque Crescentiæ*. De *Mesia* sæpe et satis dictum. Cup Heriniensis scripserit : *Apud Mesiam civitatem Dorostoro*, non divino. *Messiam*, *Messinam*, et *Dorostro*, Belini vitia sunt. Item *Exitii*, pro *Esichii*. Videtur nimium sapere voluisse Muneratus, dum *militaris*, quo modo Romanum parvum, Ado et Usuardus constanter legunt, mutavit in *militis et martyris*. Idem Muneratus cum Belino posuit *Maximiano*, pro *Maximo*. An Usuardum ex Adone corrigere voluerint, nescio ; certe ita legit utraque Adonis editio ; codices nostri reliqui omnes, ut in textu.

OBSERVATIONES.

Nobilissimum martyrum Siculorum ternarium passim celebrant Latini omnes Martyrologi. Hieronymus imprimis, in cujus apographis ea sola occurrit diversitas, quod ultimum nomen in uno aut altero, genere masculino male efferatur, *Crescentius* vel *Crescentianus*. Beda, quod mirere, solius *Viti* meminit, at Florus socios restituens, non contemnendo elogio omnes exornat. Rabanus de solo Vito agere etiam videtur, quamvis in longioris orationis suæ contextu socios non prætermittat. Jam ad fontes nostros accedamus propius. Romanum parvum sic enuntiat : *In Sicilia, Modesti, Viti et Crescentiæ martyrum*. Ado priori Hieronymianorum ordine vindicato, egregiam tradit Actorum qualiumcunque epitomen, a Florentinio laudatam, recitatam a Papebrochio, ex qua Noster compendiosius suum encomium nitidissime texuit. De palæstra, in qua martyres certaverint, non unam recentiorum Scriptorum opinionem recenset Florentinius, Lucanos ex Actis, cum Siculis conciliare conatus, de quibus etiam nonnulla elucidantur in Papebrochii Commentario, quo curiosiores hujusmodi rerum indagatores libenter remittimus. Ad præsens quod attinet, compertum habemus, antiquiores et probatiores Martyrologos,

nulla de Lucania facta mentione, pugiles hosce unanimi consensu Siciliæ ascribere. Porro ad Viti et sociorum Acta quod attinet, ea a recentioribus vix tolerantur, ut videre est apud Tillemontium tomo V, pag. 129. Nobis placet Papebrochii de ipsis sententia, qua nimirum probat, *late diffusum horum martyrum neutiquam dubitabilem cultum, utcunque dubiæ martyrii circumstantiæ sint.* Et sane cultus ille etiam ex Sacramentariis a Tillemontio citatis constantissimus est. De eorumdem sepultura, variisque translationibus, fuse et diligenter monumenta a Papebrochio collecta et expensa sunt. Restat metricus Wandalberti cantus, in quo quid *Margarita* faciat, fateor me ignorare, nisi ex xx Julii huc importune retracta sit. Audi poetam :

Septeno deno Vitus cum virgine clara,
Margarita martyrii splendore nitescit :
Hocque Modestus et alma nitet Crescentia virgo.

Jam vero quem nos cum Usuardo *Esichium* appellamus, is in apographis Hieronymianis *Isicus, Isi-* B *cius, Ysicius*, etc., a Romano parvo *Esychius* dicitur, uti in Rosweydi Adone, qui pro *Maximo*, ut diximus, *Maximianum* posuit, qua voce excepta. Noster verba A ejus singula in laterculum suum apertissime transtulit. Est hic *Esichius* vel *Esychius*, de quo jam supra locuti sumus xxv et xxvii Maii, ex Actis sancti Julii, ubi in Adoniano elogio omnia habes, quæ de eo referri possunt. In Pratensi codice, post Siculos, intrusus est martyr Beneventanus, his verbis : *Civitate Benevento, sancti Mercurii martyris*, habetque denuo consentientes sæpius codices binos alios, Antuerp. maj. et Rosweyd. cum collatione Aquicinctina. Sed manifestam additionem, erasis aliis vocibus superscriptam deprehendit Castellanus, satisque evincunt cæteri nostri codices universi. Notat Castellanus erasionem in membrana factam incipere ab *imperatore*, unde suspicari licet, interpolatorem pressiori usum caractere, quo ad inserendum Mercurium spatium ei sufficeret. Insuper apographum nostrum in fine, puto ego in margine prætensi autographi, adjicit : *Romæ, sancti Alextii hominis Dei.* Hanc autem annuntiationem cæteris melioris notæ codicibus incognitam, ad Usuardum minime pertinere tam putamus indubitatum, quam certum est textum a nobis relatum vere et integre Usuardinum esse.

AUCTARIA.

Praten. De binis hujus codicis Auctariis proxime egimus. *Mercurius* colitur 25 Octobris.

Antuerp.-Maj. idem habet de Mercurio et eodem loco ; sed in fine addit præterea : « Ipso die, sanctæ Edburgæ virginis. » De qua vide in Actis. Aliis vocatur *Eadburga.* »

Huic plane consonat Rosweyd., hoc solo discrimine, quod, ut jam diximus, scribat : « Ipsa die, sanctæ Eadburgæ virginis. »

Pulsanen. : « In Lucania provincia, passio sanctorum martyrum Viti, Modesti et Crescentiæ. Item in Dorostoro, natalis sancti Ysichii martyris. Apud Aquileiam, sanctorum martyrum Cantiani, Protici, Clementis et Cantiani. » Vide totam classem melius in Actis distinctam.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovan., Alberg., Danic. et edit. Ultraj. Belg. textui puro subdunt : « Eodem die, in territorio Valencenensi, cœnobio Crispini, depositio sancti Landelini abbatis C et confessoris, qui a beato Autberto Cameracensi episcopo de sacro fonte levatus est. »

Centulen. : « Apud Siciliam, sanctorum Viti, Modesti et Crescentiæ, sub Diocletiano. Eodem die, apud Mesiam civitate Dorostoro, sancti Esichii militaris, qui cum beato Julio comprehensus, martyrio coronatus est. » Parum hic abest a puritate.

Bruxellen. textui satis puro, subnectit : « Civitate Benevento, sancti Mercurii martyris. Item sanctæ Edburgæ virginis. In territorio Valencenensi, cœnobio Crispini, depositio sancti Landelini abbatis et confessoris, qui a beato Autberto Cameracensi episcopo, ex prædone ad Christum conversus, tria cœnobia fundavit. »

Hagenoyen. sic habet : « In Sicilia, natale sanctorum martyrum Viti pueri, et Modesti pædagogi sui, et Crescentiæ. Qui sub Diocletiano imperatore, cujus filiam sanaverat, post ollam plumbi ferventis, post bestias et catastas divina virtute superatas, postquam D ab angelo sunt erepti, rogaverunt Dominum, ut animæ illorum tollerentur in pace, et mox illorum animæ quasi candidæ [*forte* columbæ] cœlum visæ sunt conscendere. » In Esichio ferme purus est. De Landelino repetit ea quæ ex Antuerp.-Max., etc., superius descripsimus. Sed de his videndæ sunt vitæ geminæ ipsius sancti ab Henschenio in Actis illustratæ ; ubi in Commentario prævio multa accurate explicat circa corporis aut partium ejus in varia loca translationes, de quibus supersunt controversiæ etiam alibi tangendæ.

Aquicinct., secundo loco, ut diximus, inserit : « Civitate Benevento, sancti Mercurii martyris. »

Victorin., post textum purum, ubi de Vito, Modesto, etc., in fine subjungit : « Eodem die, natale sancti Viti martyris. » Hunc verosimiliter credidit ab alio diversum esse.

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Viti et Modesti et Crescentiæ martyrum. Landelini abbatis. Hesychii militis et Julii martyrum. » De Julio actum est 27 Maii.

Codex Bigotian. signatus D. 9 : « In Fiscanno, dedicatio ecclesiæ sanctæ Trinitatis. »

Camberien. : « Aurelianis, sancti Aniani confessoris. » Vide die præcedenti.

Reg. Suec., sub nota num. 130 : « Eodem die, natale sancti Viti martyris. » Ut Victorin. supra.

Florentin. Multa hic iterum congeruntur : « Civitate Benevento, sancti Mercurii martyris. Apud Aquilegiam, sanctorum martyrum Cantiani, Croti, Clementis et alterius Cantiani. Constantinopoli civitate, sanctorum martyrum Mitii, Migetti et Mingini. Civitate Barbaria, sanctorum martyrum Gaiani, Joviani et Philippi. In Lucania, sanctorum martyrum Nivitii, Candidi, Cantiani et Cantianillæ, Prothieri, Singoni, Artheon, Quintiani et Theodoli. In Schythia, sanctorum martyrum Marchi et Viti et Modesti et Crescentiæ. » Hæc Hieronymiana sapiunt ; sed corrupta et mirum in modum quasi studio confusa, quæ in Actis distinctius expressa invenies.

Editio Lubeco-Col. sic mutat initium : « In Sicilia, natale sanctorum Viti pueri, Modesti et Crescentiæ nutritorum ejus Qui sub Diocletiano, » etc. Reliquus textus satis purus est. In fine : « Eodem die beatæ Eadburgæ virginis. »

Greven. « In Lucania, sanctorum Candidi, Crothi, Chrisogoni. » Vide Acta. « Apud Beneventum, Mercurii martyris. » Dixi supra, eum coli xxv Octobris. « Landelini abbatis et confessoris. In Anglia, Eadburgæ virginis. »

Molan. : « Eodem die, in territorio Valencenensi, cœnobio Crispini, depositio sancti Landelini confessoris Christi et abbatis, qui a sancto Autberto Cameracensi episcopo de sacro fonte levatus est. Eodem die, sanctæ Eadburgæ apud Wentanam civitatem. » Wintoniam opinor. Dein minoribus litteris : « Arvernis, Abrahæ confessoris cujus vitam scribit Gregorius Turonensis. » Editiones aliæ sic habent: « Arvernis, sancti Abrahæ confessoris. » De Eadburga, ut supra. In territorio Valencenensi, in villa quæ dicitur Crispinium super fluvium Hon, transitus sanctissimi ac beatissimi patris Landelini. Hic a beato Autberto eruditus, sed post malorum suasione deceptus, viam veritatis deseruit, sed precibus ejusdem et angelica visitatione territus, postea revocatus, et a beato Martino papa officium prædi-

cationis suscipiens et efficaciter complens, plurimorumque fundator cœnobiorum existens, quievit in pace. Item ipso die, translatio corporis ejusdem sancti Landelini a Godefrido Cameracensi episcopo. In Hoyo, translatio sancti Domitiani episcopi et confessoris. Eodem die, translatio beati Mengoldi A ducis et martyris. » Vide de utroque in indice Prætermissorum. In fine minutioribus litteris: « In Cilicia, sancti Dulæ martyris. » Est « Tatianus Dulas, » cujus Acta Græco-Latina a nobis edita sunt. Sincerissima ea censuit Henschenius, nec curandæ difficultates Tillemont, tomo V, pag. 622.

XVI *Kal.* *Die* 16.

In Galliis apud urbem Vesuntionem, sanctorum martyrum Ferreoli presbiteri et Ferrutionis diaconi, qui a beato Hireneo episcopo ad prædicandum verbum Dei missi, postea sub Claudio judice excruciati pœnis, gladio feriuntur. Antiochiæ, natalis sanctorum martyrum Cyrici et Julittæ matris ejus, qui post dira verbera et gravia tormenta, martyrii sui cursum obtruncatione capitis impleverunt. Lugduni, depositio beati Aureliani episcopi Arelatensis. Civitate Namnetis, sancti Similiani episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Pro textu stant *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.–Maj.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Vesuntionem recte scribunt Herinien., Tornacen., Antuerp.-Major, Molan. Pro quo in Pratensi est *Vezuntionem*; in Greven., *Vesuncionem*, pejus in Belino, *Vescentionensem*. Solus Tornacen. habet *Fereoli*, plures errant in secundo nomine, ut Antuerp.-Maj., *Ferruntionis*; Belin., *Ferutionis*; Greven., *Ferrucionis*. Molanus, orthographiam plerumque corrigens, recte posuit *Irenæo*, cæteri ut in textu, ii etiam qui diphthongis utuntur, ut Praten. maxime et Herinien. B cum quibus scripsi *pœnis*. Belin. legit *postea vero* et *cruciati*, pro *excruciati*. *Cyrici* est in omnibus præterquam in Antuerp.-Majore, qui cum aliis etiam scribit *Tulitæ*: melius in textu cum martyrologis antiquis. Cætera Antuerp.-Majoris errata colligo, ut *graviora* pro *gravia*, *Lugdunis*, *Nammetis*, *Smiriani*. Ado legit *Nannetis*, sed codices nostri optimi *Namnetis*, Tornacen. *Nampnetis*, non *Nanetis*, ut Belinus.

OBSERVATIONES.

Ex Adone acceptum credimus quidquid hac die in textu nostro ponitur, ordine tamen non undequaque servato; nam in illo Antiocheni Bisuntinis anteponuntur, Similianus Aureliano, cujus mutationis causam puto esse omnino arbitrariam. Bisuntinorum martyrum primus hoc die memoriam facit Beda, ex quo potissimam encomii sui partem Ado accepit, iis duntaxat præfixis, quæ de Irenæi missione, et loco certaminis, in Beda desiderabantur. Rabanus palæstram adjicere velle visus est. Noster Adonem præ oculis habens, ea decerpsit quæ solitam brevitatem C non excederent. Atque hæc ex ipsorum martyrum Actis, Gregorio Turonensi antiquioribus, accepta sunt. Porro de eorum fide et veracitate eadem controvertuntur, quæ de Actis aliorum trium Irenæi discipulorum paucis diximus ad 23 Aprilis. Gravia esse et simplicia, non omnino diffitentur recentiores, verumtamen non tam sincera, ut inter selectiora a Ruinartio allegerentur. De Ferreolo et Ferrutione exstat veneranda memoria in Missali Gothico, seu veteri Gallico a Thomasio edito pag. 350. In Hieronymianis nomina addita censet Florentinius 5 Septembris, quo die celebris est eorum inventio potius quam translatio. Qui socios eis tribuunt, non alios ferme censent a tribus Valentinis, *Felice*, *Fortunato* et *Achilleo*. Wandalbertus hodiernos etiam refert citato die 5 Septembris :

Nonis Ferreolas cum Ferrutione refulget.

Cæterum hactenus antiquiorum Martyrologorum et Nostri salva manet auctoritas. Non ita in *Cyrico* vel *Quirico* et *Julitta*, quos cum sociis quatuor et quadringentis *Antiochiæ* disertissime tribuunt Hieronymiana apographa et Romanum parvum. Quibus quoad positionem plane consentit Ado et ex hoc Usuardus. In eamdem sententiam loquitur Florus, cujus elogium Adoniano hinc inde consonat, quamvis illum nullatenus credam Adoni fuisse cognitum. Utrique certo præluxerint Acta, quæ tanquam apocrypha pridem reprobata fuerunt. Ut est, Noster Adonis elogium contractius reddidit, omissis sociis a Floro ad 444 multiplicatis. Et hæc quidem ex præfatorum martyrologorum venerando sensu plana et certa videri possent, nisi momenta gravissima palæstram mutandam suaderent, scribendumque *Tarsi*, pro *Antiochiæ*, ut Romani moderni. Reformatores recte fecisse censet Papebrochius, difficultatem fusius explicans et explanans hac die, dum martyres probabiliter synonymos geminat, et Antiochiæ Cyricum cum Julitta, et alterum Cyricum, Julittamque alteram Tarso ascribi posse non incongrue opinatur, nisi magis alia placeant, quæ ibidem satis verosimiliter suggeruntur. Si cui hæc non sufficiant, Florentinium adeat, similia rationum momenta satis accurate expendentem. Missis tricis, videat lector in Actis nostris insignem relationem Græco-Latinam Theodori Iconiensis de illustrissimorum horum martyrum certamine, qua e fidelium manibus excipere debuisset famosa illa damnata narratio apocrypha, quæ tamen per tot sæcula in Legendariis nonnullis perseveravit, legique etiam potest in citatis Actis. Est apud Ruinartium ipsa illa Theodori epistola, a pag. 527. Gallice breviter omnia deduxit Tillemontius tomo V, a pag. 349. Adde his Wandalberti distichon:

Sedecimo Ciricus Julitta cum genitrice
Clarescit vera Christi pietate fideque.

Interea quod nostri fori et muneris est, jam exa- D ctum dedimus, et damus porro in duabus postremis annuntiationibus, quas ferme ad apicem ex Adone Noster descripsit, antiquioribus Martyrologis prorsus intactas, nisi quod *Similianus*, sub *Similini* nomine, aliquibus Hieronymianis, forte ex Gregorio Turonensi, appositus sit. Verissimum interim est, quod principio dicebamus, Usuardum sua omnia ex Adone mutuatum. De duobus hisce nostris ultimis sanctis videnda sunt, quæ in Syllogis suis historicis tradunt Henschenius et Papebrochius. Plura alibi non facile reperies.

AUCTARIA.

PULSANEN. : « Apud civitatem Guisiocensem, beatorum martyrum Ferreoli presbyteri et Ferrucionis diaconi. Qui sub Claudio judice ad trocleas extenti et flagellati, deinde in carcerem reclusi, amputatis linguis prædicabant verbum Domini. Post hoc utrisque sunt infixæ subulæ in manibus et in pedibus atque in pectore: ad ultimum gladio percussi sunt. » Hæc ex Beda vel Adone. Cætera omnia desunt.

ROSWEYD. post textum purum adjicit : « Mogontiæ,

sanctorum martyrum Aurei et Justinæ.» Acta ipsorum satis copiose illustrata sunt.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et MUNERAT. carent ultima annuntiatione de sancto Similiano.

ANTUERP. MAX., ULTRAJ., LEYDEN., LOVAN., EDIT. ULTRAJ. BELG., de Bisuntinis fere ut PULSANEN; nempe post « Claudio judice, » interserunt : « Ad trocleas extenti et flagellati, deinde in carcerem trusi, amputatis linguis prædicabant verbum Dei. Post hæc subulis triginta manibus et pedibus et pectori eorum infixis, ad ultimum gladio feriuntur. » In Antiochenis et Aureliano puri sunt. Sed omisso Similiano, substituunt : « Apud Moguntiam, sanctorum martyrum Aurei ejusdem loci episcopi et Justinæ sororis ejus. »

ALBERG. et DANIC. Idem habent de Bisuntinis, sed Antiochenos ad XV Julii rejiciunt. In cæteris conveniunt cum proxime prægressis. At DANIC. proprium habet et peculiare augmentum popularis sancti : « Ipso die in Dacia, in provincia Selandiæ, sancti Wilhelmi abbatis, vita et miraculis clari. » Colitur VI Aprilis.

CENTULEN. : Apud Antiochiam, sanctorum martyrum Cyrici et Julittæ matris ejus et aliorum simul passorum quadringentorum quatuor. Apud urbem Vesontionem, sanctorum Ferreoli presbyteri et Ferrucionis diaconi martyrum. Civitate Nannetis, sancti Similiani episcopi et confessoris.

BRUXELLEN. incipit a Cyrico et Julitta, his verbis ferme ex Adone desumptis : « Apud Antiochiam, sanctorum martyrum Cyrici et Julitæ matris ejus. Quorum prior calcem cum aceto et synapi in os accepit ; deinde pariter clavis affixi, evulsisque oculis decalvati et excoriati, et super carbones in lecto æreo assati ; deinde ferris attriti, et amputatis linguis gravia tormenta passi, martyrii sui cursum obtruncatione capitis impleverunt, cum aliis quadringentis quatuor. » De Bisuntinis ferme ut supra. Sequitur : « Eodem die, natale sanctorum Dyogenis et Saturnini. » Puto conjungi Africanum cum Siculo. « Apud Moguntiam, sanctorum martyrum Aurei, ejusdem loci episcopi, et Justinæ sororis ejus. » Ut habent supra codices mediæ notæ. Tum de Similiano. Post de Aureliano puræ. In fine : « Apud Viennam, sancti Domnoli episcopi et confessoris. » Est in Actis.

HAGENOYEN. de Bisuntinis eadem habet quæ ANTUERP.-MAX., etc., supra. Secundo loco : « Apud Moguntiam, » etc., ut supra. In martyribus Antiochenis permodice interpolatus, in Aureliano et Similiano satis purus est. Tum : « Item in Anglia [*lege* in Dania], sancti Wilhelmi abbatis. » De quo supra in DANICO. « In Francia, Rotulandi ducis et martyris. » Indicat « Rolandum, » de quo videsis in Prætermissis.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJEC. : « Cyrici et Julitæ martyrum. Ferreoli presbyteri et Ferrotionis diaconi martyrum. Aureliani episcopi et confessoris. Et sancti Similiani. »

CAMBERIEN. : « Eodem die, sancti Verolis confessoris. » De eo die sequenti. « Et sanctæ Justinæ virginis. » An Moguntinæ, an alterius ?

CODEX. D. LE MARE, sub nota A : « Ipso die, sancti Quintiani presbyteri et martyris. » Forte is est, de quo XIV hujus. « Depositio sancti Flaviani. » Si de Augustodunensi, colitur XXIII Augusti.

In VATICAN., num. 5949, deest « Aureliani. » In UGELLIAN. deest *Similiani*.

A FLORENTIN. : « Apud Antiochiam, sanctorum martyrum Domesti, Crescentii et Julii cum quadringentis militibus. » Vide Prætermissos. « Eodem die, sanctorum Diogenis et Saturnini. » De quibus supra.

BIZUNTICEN. S. Pauli, et SALINENSIS Franciscanorum : « In territorio Lingonensi, sancti Veroli presbyteri et confessoris. » Recte hic scribitur *Veroli*, sed jam diximus coli die sequenti.

In codice ABBATIÆ GOLLIANÆ : « Lugduni, depositio beati Aurelii episcopi Arelatensis. » Lege *Aureliani*, ut habetur supra in textu.

EDITIO LUBECO-COL. de Bisuntinis nil novi addit. Secundo loco de Aureliano pure. In Antiochenis multum interpolata est. Sequitur, de Aureo et Justina, de Similiano, de Wilhelmo, de Domnolo Viennensi, ut supra. « Eodem die, translatio sancti Ri-
B chardi episcopi et confessoris. » De eodem Actum III Aprilis. « Ipso die, ordinatio sancti Nicolai episcopi et confessoris. » Vide VI Decembris, quo tota vita illustrabitur.

GREVEN. : « Rolandi comitis Cenomanensis, sociorumque ejus Oliverii cum aliis, tempore Karoli magni ab infidelibus occisorum. » Vide supra. « Martyrum quadringentorum quatuor, Adone teste, cum sanctis Cyrico et Julita passorum. Apud Maguntiam, sanctorum martyrum Aurei, » etc. De Domnolo, ut supra. « Papponis archiepiscopi Treverensis et confessoris. » Prætermittitur. « Metis, Leguntii et Strominii episcoporum et confessorum. » Vide Prætermissos. « Translatio sancti Richarii episcopi. In Dacia, translatio sancti Wilhelmi abbatis. » De quo supra. « Meandri confessoris. An Nicandri ? » Sed hic martyr est die sequenti. » Lutgardis virginis. Ordinatio sancti Nicolai episcopi et confessoris. »

C MOLAN. : « Et in civitate Maguntiaco, passio, sanctorum Auræi et Justinæ sororis ejus, qui ab Hunnis vastantibus Germaniam, in ecclesia occisi sunt. » Hæc ex Rabano sumpta. Tum typis minoribus, de Rolando et Oliverio, ut GREVENUS. Item in Wilhelmo. Demum « in Aquiria, monasterio Brabantiæ, obiit sancta Lutgardis, magnæ devotionis virgo, cujus vitam scripsit Thomas Cantipratensis. » Editiones posteriores litteris Italicis in textu de Antiochenis inserunt. « Passi sunt cum eis et alii quadringenti quatuor. » In fine de Aureo et Justina ut supra. « Die decima sexta, sancti clarique miraculis Tychonis Amathontæi. In Eischel Constantiensis diœcesis elevatio sanctarum virginum Cunegundis, Mechtundis et Vuibrandis. Bergis, translatio sanctæ Lewinnæ virginis et martyris. » Natalis est XXII Julii. « Monasterio Sithiu, inventio pretiosissimi corporis sancti Bertini, quod repertum est sub capitaneo altaris sancti Martini, ubi olim a beato Folquino transla-
D tum et reconditum fuerat anno octingentesimo quadragesimo sexto. Jacuit autem ducentis et sex ferme annis, cum primitus in sepulcro suo quievisset centum quadraginta novem annis. » Sequitur minori charactere : « In Galliis, Rolandi comitis Cenomanensis, Oliverii et sociorum, qui juxta Pampelonem sub Pyreneis montibus pro Christo pugnantes, Carolo Magno imperante occubuerunt. In Aquiria monasterio Brabantiæ, obiit Lutgardis abbatissa magnæ devotionis virgo. » Quæ ad ejus cultum, vitam, ætatem, etc., pertinent, diligenter in Actis erudcrata sunt.

XV *Kal.* *Die* 17.

Romæ, sanctorum martyrum ducentorum sexaginta duorum, qui positi sunt via Salaria veteri ad clivum Cucumeris. Eodem die, sancti Vulmari confessoris, admirandæ sanctitatis et religionis viri. [*Apud Bouil-*

lart, pro, Eod. die, ... viri : [a] In territorio Bituricensi, sancti Gundulfi episcopi et confessoris.] Aurelianis, sancti Aviti presbyteri et confessoris.

NOTÆ.

Hunc esse verum et genuinum textum probant codices *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerpien.*, et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belini prima editio*, *Greven.* et *Molani editiones posteriores.*

[a] Pro S. Gundulfo Carolinum autographum habet: *Eodem die, S. Vulmari confessoris admirandæ sanctitatis et religionis viri.* Quam commemorationem ex Adone sumptam delevit postea Usuardus, et S. Gundulfum substituit. Utrumque erudite. Nam non hoc die, sed xx Julii S. Vulmarum vita excessisse suo loco dicam; et S. Gundulfi mentio opportunius, quam hoc die, fieri non potuit. Locus est, quem assignavit Henschenius ipse, qui Breviarium Bituricense, tabulas ejusdem ecclesiæ, et purissimos cum exaratos manu, tum editos Usuardi codices allegat. Quo tempore, cujus sedis episcopus fuerit sanctus ille Gundulfus, hactenus ignoratum est. Qui translationis et miraculorum historiam scripsit, Gundulfum ait Mediolensem archiepiscopum fuisse. Mettensem episcopum dicit in vita S. Radegundis Venantius Fortunatus. Sed neque Mediolanenses, neque Mettenses suis illum præsulibus annumerant. Neque id exploratum fuit Usuardo, qui sedem appellare non omisisset, si nota ipsi fuisset. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Ferme reducitur ad librariorum vel typographorum sphalmata. Sic *vetere*, pro *veteri*, habent Antuerp. et Max.-Lubec. In Munerat. *politi* pro *positi*; *divum* pro *clivum*, ubi Belin. habet *clivium*. Rursus Belin., *Vulmarii*, Munerat. autem *ammirandæ* et pro *presbyteri et confessoris*, legit *abbatis et confessoris*.

OBSERVATIONES.

Hæc hodie Romani parvi sola et unica annuntiatio: *Romæ, martyrum* ducentorum sexaginta duorum. Reliqua textus nostri verba Adoniana sunt. Quid de iis præterea dici possit, nusquam reperio, nisi censeantur iidem esse, qui ducenti sexaginta numero *arenam fodientes damnati fuerunt* et *in amphitheatro civitatis sagittis interfecti*, a SS. Mario et Martha (de quibus xx januarii) *sepulti in crypta via Salaria, juxta clivum Cucumeris.* Ita credidere Henschenius et Papebrochius, in Sylloge sua historica alios eis martyres, in Hieronymianis hoc die expressos conjungentes, de quibus merito dubites, an cum hisce ducentis sexaginta duobus ullam aut loci aut temporis habeant affinitatem. Verum in tanta rerum obscuritate, non video a Majorum placitis recedendum, donec aliunde plus luminis accesserit. An id a Wandalberto affundatur, ex ejus versiculis statuere poteris:

> Quindecimus septem quinquagenisque ducentis
> Martyribus jucundam mittit ad astra coronam.

Jam ad firmandam de cætero textus nostri genuinam Usuardinam et primigeniam simplicitatem, concurrunt non solum citati jam codices undequaque puri, sed reliqui ferme omnes utcunque aucti, iis duntaxat exceptis, qui cum Pratensi extra cæterorum ordinem convenire solent; soliti nempe socii Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Aquicinctinus, de quibus jam toties sermo recurrit. Legunt illic secundo loco: *In territorio Bituricensi, sancti Gundulfi episcopi et confessoris;* eamque lectionem Henschenius nostræ præferendam putat, ex favente diei concursu et astipulatione duorum Pratensium codicum. Verum ut ei ultro concedamus, natalem *Vulmari* diem cadere in xx Julii *Gundulfi* vero hac die recolendum, qua de re nulla nobis hic disceptatio; nunquam facietut lectio nostra verissime non sit Usuardina, quocunque titulo posita fuerit, stante pro ea codicum integerrimorum consensu, qui plane evincit *Gundulfum* in codicem Pratensem, ut alias factum toties ostendimus, subinde fuisse intrusum, erasa forte priori annuntiatione. Magisque id adeo liquet recurrendo ad ipsam Usuardi perpetuam scaturiginem; Adonem, inquam, cui *Gundulfus* ille *Bituricensis* plane fuit incognitus. Itaque, ut ad *Vulmarum* regrediamur, de eo primus meminit prædictus Ado, iisdemque prorsus verbis laudavit, quæ in laterculum suum Usuardus manifestissime transtulit, ut proinde dubitare nequeam, quin ita primitus in vero autographo scriptum reliquerit, unde probatiores nostri codices acceperunt. Atque hæc pro re nostra hic satis; si quid desiderari patimur, ad xx Julii abunde in Actis compensabimus. De *Avito. Aurelianensi* nulla occurrit difficultas, utpote qui ex Beda acceptus, in omnibus codicibus Usuardinis consignatus est, cum eo exiguo discrimine, quod Pratensis et ei similes sistant in *presbyteri*, resecto fine *et confessoris.* An ad apographa Hieronymiana proprie spectet, docebit Florentinius. Eum ex Beda, de more, transsumpsit Rabanus, diffusiorique ornavit elogio; Florus multo breviori. Sed hæc nihil ad Usuardum, pro cujus simplicitate vindicanda nihil hic ultra disputandum arbitramur. Porro quæ de *Avito* vel *Avitis* dubia et controversa sunt, in Commentario pag. 350 explicat Henschenius, ubi etiam recte observat, Avitum probabilissime hunc eumdem, ab Adone consignatum esse xix Decembris. Cæterum ex Vitæ serie in Actis nostris tradita, satis refelli videtur eruditi cujusdam recentioris opinatio, qui *Dunensem Avitum* ab *Aurelianensi*, seu *Miciacensi* distinguendum existimat.

AUCTARIA.

Praten. : Auctarium ejus et defectum abunde jam indicavimus.

Antuerp.-Maj., pratensi conformis, in fine adjicit: « Ipso die, depositio sancti Botulphi confessoris et abbatis. » Ubi rursus advertis Auctarium Anglicum.

Rosweyd., utrique priori consonans in textu, sic Auctarium efformat: « Ipso die, sancti Buthelmi confessoris. » Sequitur deinde compendium satis prolixum totius historiæ Alexianæ, de qua plures codices in Auctariis xvii Julii.

Pulsanen. : « Romæ, natalis sancti Quiraci. » Addere poterat socios non paucos. « In Aurelianis civitate, depositio sancti Aviti presbyteri et confessoris. Nammetis civitate, beatissimi Lini confessoris. » Fallor, ni *Similinum* truncatum innuat, nobis *Similianum*, qui etiam ab aliis hoc die refertur, sed nos cum Usuardo die præcedenti. « Eodem die apud civitatem Rothomagum, translatio corporis beati Romani archiepiscopi et confessoris. » Remittitur ad xxiii Octobris.

Belini editio altera textui superaddit: « In pago Biturico, sancti Gundulfi. Eodem die, S. Possemii (*Possenni*) sacerdotis, miræ simplicitatis viri. »

Molan. in prima editione omisit hæc sola verba: « Qui positi sunt via Salaria veteri ad clivum Cucumeris. » Aliæ editiones, ut diximus, puræ et integræ sunt.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Alberg., Danic. et editio Ultraj.-Belg. videntur litem velle componere, dum textui puro subjungunt: « In territorio Bituricensi, sancti Gundulphi episcopi et confessoris. »

Centulen. : « Romæ, sanctorum martyrum ducentorum sexaginta duorum, qui positi sunt via Sa-

laria veteri ad clivum Cucumeris. Aurelianis, sancti A Aviti presbyteri et confessoris. » Deest Vulmarus; de quo vide supra Observationes.

Bruxellen., in prima purus, secundo loco inserit : « Et Romæ, passio sanctorum Diogenis et Quiriaci. » Eorum socii in Actis enumerantur. In Vulmaro et Avito purus, subjungit : « In territorio Bituricensi, sancti Bothulphi episcopi et confessoris. » Voluit dicere « Gundulphi Ipso die apud Rothomagum, translatio corporis sancti Romani episcopi et confessoris. » Dies natalis est XXIII Octobris. « Et sancti Aycadri (aliis *Aichardi*) abbatis Gunegiensis (*Gemeticensis*) Qui cum nongentos haberet monachos, media eorum pars, per angelum sibi noctu præsignata, una die migravit ad Dominum. Quos ipse non multo post secutus, quievit in Christo. » Remittitur ad XV Septembris.

Hagenoyen. de ducentis sexaginta duobus addit, quod « decollati sint sub Claudio imperatore. » Sequitur : B « In Egypto, depositio sancti Onufrii heremitæ. Qui prius erat monachus inter perfectissimos monachos et ipse perfectus. Qui tandem ab illis vitam heremiticam Helyæ in Veteri Testamento et Joannis Baptistæ in Novo Testamento (ducere volens et) arguens fratres, quod illi non fierent, quod laudarent, » etc. Quæ purius ex Actis sumentur, datis XII Junii. Sequitur : « In Anglia, sancti Rotulfi abbatis. » Alii scribunt *Loculfi*, sed de eodem agitur, qui supra *Botulphus*. In Vulmaro et Avito purus est. In fine : « Item Bisiniciæ (*Vesontione*) sancti Anthidii episcopi et martyris. » De quo vide Auctaria nostra et Acta XXV Junii.

Aquicinct. Jam diximus superius in Observatione, codicem hunc concordare cum Praten.

Victorin. : « Assumptio Heliæ prophetæ. » Vide prætermissos. « Et sancti Nicandri et Marciani. »

Codex Principis Ursini a Rosemberg : « Volinaris, aliis Vulmari. » Ita legit extractum.

Ambianen. : « Aurelianis, depositio sancti Aviti C presbyteri et confessoris. Qui cum sanctæ religionis fervore, sub patre Maximiani (in) monasterio floreret, tandem (a) Deo tactus eremum petiit, ubi aliquando commoratus, etiam miraculis claruit, et postea glorioso fine in pace quievit. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Aviti presbyteri et confessoris. Romæ, sanctorum martyrum ducentorum sexaginta duorum. Wlmari confessoris. »

Camberien. : « Ipso die, domni Luculfiab batis. » Erit, ni fallor, *Botulfus*.

Reg. Suec sub nota num. 428 : « In territorio Bidderici castri, adventus clarissimi confessoris Christi Bolulfi, super cujus feretrum, videntibus cunctis, columna lucis cœlitus emissa refulsit. »

Vatican., num. 5949, omittit « Vulmari et Aviti. » Adjicit autem : « Beneventi, sanctorum Nicandri et Marciani. Eodem die, translatio sancti Bartholomæi apostoli de India in Liparim. » Agendum de apostolo D XXIV Augusti.

Altemps. : « Eodem die, sancti Posenni sacerdotis, miræ simplicitatis viri. Ipso die apud sanctum Edmundum, sancti Bolulphi episcopi et confessoris. [*An non* Adulphi, *fratris vel socii* Botulphi ?] In territorio Oxoniensi, Hertilando monasterio, sancti Nechtavii martyris. » Nihil de eo hac die in Actis nostris, nihil in Prætermissis.

Florentin. : « Apud Beneventum., translatio S. Bartholomæi apostoli. Civitate Ravenna, sanctorum Froni, Candri, Blastri, Nicandri, Ahenæ. Dorostori, Iphici, Cantini, Cantianæ, Cantianillæ. Romæ, natalis sancti Quiriaci. Item Romæ via Salaria ad VII columnas, natale sancti Diogenis, viri virtute et sanctitate clarissimi. Alexandriæ, SS. martyrum Diogenis et Marini. In Aquilegia, sanctorum Muscæ, Cirinæ, Valerianæ et Marinæ. » De his omnibus vide Acta. « Civitate Rothomago, translatio sancti Romani archiepiscopi et confessoris. Item sancti Badulphi abbatis. » Jam diximus, hoc nomen varie efferri.

Codex S. Ricardi. : « Lugduni, depositio beati Aureliani episcopi Arelatensis. » Ex die præcedenti.

Remens. : SS. Tim. et Apoll. « In monasterio, quod Haræa, » vel « Harcea nuncupatur, sancti Wulmari confessoris. » Vide hic infra, *Juliani*.

Editio Lubeco-Col. in prima pura est. Sequitur : « In monte Jovis, depositio beati Bernardi heremitæ, eximiæ sanctitatis viri. Hic inter cætera infirmitatum genera morbum, quem physici paralysim nominant, solitus est curare. » Colitur XV Junii. De Vulmaro addit, « discipuli sancti Judoci confessoris. » In Gundulfo pura est. « In monasterio quod Arena nuncupatur, sancti Juliani confessoris. » In Avito etiam pura est. « Alexandriæ, sanctorum Diostori et Marini martyrum. » Vide Acta. De Botulfo, ut supra. « In monte Sybergensi, translatio sancti Innocentii martyris de societate sanctorum Thebeorum. »

Greven. « Item sanctorum Diogene, Blasti, Canciani. Romæ, Diogenis et aliorum ducentorum sexaginta quatuor. Dioschori et Marini martyrum. » Vide Acta. « Helprardi martyris. » Prætermittitur. « Nichrandi et Marciani martyrum. » De Gundulfo recte. « In Tuscia civitate Emilia, Himerii episcopi et confessoris. Veredemii episcopi Avinionensis et confessoris. In pago Rothomagensi, sancti Romani ejusdem civitatis episcopi et confessoris. » De quo supra : « Vultramni episcopi. » Vide Prætermissos. « In Anglia, Botulphi abbatis et confessoris. Hic de profectu animarum semper habebat colloquium ; semper de gaudio felicitatis æternæ in ipsius ore personabat eulogium. Eadrii abbatis. In Hibernia, Enolich confessoris. » Vide de utroque Prætermissos. « Juliani confessoris; Alteramni confessoris. » Quis est hic ? « Secundum aliquos hic Bernardi eremita et confessoris, de quo supra XVII Kal. Junii. Hic raptus est Helias curru igneo, ante Christum ortum anno nonagentesimo tertio. » Vocatur supra Eliæ assumptio. Vide XX Julii.

Molan. de Avito : « Cujus vita miraculis coruscabat. Hic inter alia facta quemdam monachum defunctum in ecclesia, cæteris fratribus somno gravatis, oratione fusa ad Dominum, a morte suscitavit. Apud Viennam, sancti Domnoli episcopi. » Ex die priori. De Gundulfo et Possemio (pro *Posenno*), ut supra. « Item Romæ, Alexis confessoris, qui paupertatem voluntariam elegit, et post multas anxietates et injurias, a famulis domus patris sui factas, nesciente patre et matre, in jejunio et orationibus in Domino quievit. » Colitur XVII Julii. « In Arabia, raptus in cœlum sancti Heliæ prophetæ Domini, et Carmelitanæ religionis Patriarchæ, qui tantam invenit coram Domino gratiam, ut clauderet et aperiret cœlum. » De Botulpho et Juliano, ut supra. Mincribus typis : « Translatio Innocentii martyris ex legione Thebæa in monte Sibergensi. » Colitur tota legio XXII Septembris. « Fulconis archiepiscopi Rhemensis et martyris. » Prætermittitur. Editiones aliæ, de Avito, Domnolo, Gundulpho, Possemio, Juliano, et Botulpho, repetunt ea quæ jam satis dicta sunt. Sequitur : « Cremonæ, sancti Himerii episcopi Æmiliæ et confessoris. Die decima septima, sanctorum martyrum Manuelis, Sabelis et Ismaelis. In Constantiensi diœcesi, elevatio Christianæ virginis. » Vide Prætermissos. Tum minori charactere : « Item Pisis, sancti Ranerii nobilis, ac postmodum peregrini, qui cum Hierosolymam visitasset, abstinentia et pietate clarus, obiit anno salutis millesimo centesimo sexagesimo uno. » De Elia, ut supra, in editione prima. « Item Fulconis martyris, Remensis episcopi, qui pro libertate ecclesiasticæ defensione est interemptus. « Diximus prætermitti. Post annotationes, præter morem litteris Italicis assuitur : « Die Dominica ante natalem Baptistæ, in Foresto, sanctæ Helenæ (vel Halenæ) virginis et martyris. Quæ Levoldi regis gentilis filia unica, jussu patris martyrium tu-

lit : post mortem tot clarens miraculis, ut illis excitatus Levoldus pater ejus, fidem Christi, baptismi gratiam, simul et peccatorum veniam acceperit. Hujus sacræ virginis corpus, in monasterio Forestensi, ordinis sancti Benedicti prope Bruxellam quiescit. » Vide hæc in Actis deducta.

A

XIV *Kal.* *Die* 18

Romæ via Ardeatina, natalis sanctorum martyrum Marci et Marcelliani fratrum, qui a duce Fabiano tenti et ad stipitem ligati, in pedibus acutos [a] [clavos] acceperunt. Cumque demum non cessarent laudare Christum, lancea per latera transfixi, cum gloria martyrii ad siderea regna migraverunt. In Hispaniis civitate Malaca, sanctorum martyrum Siriaci, et Paulæ virginis, qui post multa tormenta sibi illata, lapidibus obruti, inter saxa animas cœlo reddiderunt. Alexandriæ, passio sanctæ Marinæ virginis.

NOTÆ.

Sic plane referunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.* et *Rosweyd.*

[a] In ms. Germ. est vacuum spatium unius vocabuli. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Ardentina, scriptoris vitium est in Rosweyd. Deest in Antuerp.-Majore, *martyrum.* Præterea ambo codices scribunt *tenti ad stipitem*, omissa particula *et.* Sequitur vitiosa constructio, *in pedibus acutos acceperunt*, quæ et in citatis pro textu codicibus et in omnibus ferme aliis reperitur, exceptis Greveno et Molano. Rosweyd. Item phrasim mutans sic posuit ; *in pedibus aculeos susceperunt*, forte ex Floro, ubi, *aculeos acceperunt.* Noster Adonem secutus est, suppresso substantivo *clavos*, quod parenthesi inclusimus. In Antuerp.-Maj. est, *cessassent laudare Dominum;* in Rosweyd., *cessassent laudare Deum.* Melius in textu. *Syderea* legit Pratensis, Antuerp., *Malacha.* Post *Paulæ virginis*, posuit Tornacensis *quæ.* Omnes concordant in nomine *Marinæ*, pro qua solus Pratensis habet *Mariæ.*

B

OBSERVATIONES.

Duorum martyrum fratrum *Marci* et *Marcelliani* celebrem reddidere festivitatem Martyrologi Latini antiqui omnes. Imprimis Hieronymiana apographa non omnimode conformia. Tum Beda, post quem Rabanus elogium texuit, ab eo plane diversum, quod Flori esse censuit Henschenius. Adde Romanum parvum ex quo Viennensis, qui auctius encomium et elegantius concinnavit, non minus eleganter a nostro contractum, ut in laterculo repræsentatum est. Omnia ex actis sancti Sebastiani desumpta sunt, ut vide in nostra editione, capite præsertim XXII, pag. 277, quæ magis hoc die elucidantur. Celeberrima est sanctorum nostrorum memoria in Sacramentariis a Menardo et Thomasio editis, atque item in vetustis Allatii et Frontonis kalendariis, quidquid in priori legatur *Marcellini.* Nec Wandalbertus metrica oratione eos laudare prætermisit, adjuncta *Balbina*, cui *Marinam*, de qua infra, substituendam arbitramur. Sic habet :

Quartum cum deno pretioso sanguine fratres
Marcellianus pariter Marcusque sacrarunt :
Hanc quoque Balbinæ (Marinæ), lustrat meritumque decusque.

Cyriaci, nos legimus potius *Siriaci* (quo modo antiqui codices omnes scribunt) et *Paulæ* nullus Usuardo prior aut æqualis, meminit. Martyrium ipse, ut in textu patet, nitida oratiuncula complectitur. Ast unde acceperit, nos plane latet. Si conjecturis indulgere fas est, opinari licebit Usuardum, dum in Hispania esset, aut acta vidisse aliqua, aut ex hominum traditione, et sanctos ipsos, et quod de illis narrari audiverat, in Franciam transtulisse, unde in ejus martyrologio memoria eorum primum innotuit. Certe acta nulla, saltem quæ fidem mereantur, hactenus prodita sunt ; nec multum suggerit Sylloge Henschenii, præter venerationem, quæ ipsis, tanquam urbis patronis, Malacæ solemniter exhibetur. De *Marinæ*, sed solo nomine, ut apud Alexandriam passa, agunt inter Hieronymiana Epternacense et Corbeiense, pro qua Lucense, quem codicem sequitur Florentinius, substituit *Marii*, Blumianum *Mariæ*, alii ferme dicerent *Margaritæ.* At enim ex prioribus *Marinam* accepisse credimus Rabanum, qui eam elogio, verosimiliter alieno, exornat, quod a Notkero ferme transumptum est, licet is hac die adhuc imperfectus sit. Cur vero hi duo eam Antiochiæ tribuant invenies in indice Prætermissorum, in quo non una *Marina* distinguitur, contra Molani in prima editione confusionem. Noster Hieronymianis simpliciter inhæsit, nisi quod *virginis* laureolam de suo adjecerit. Hæc pro instituto nostro sufficiunt, res tota ab ovo ad XX Julii in Actis discutietur ; quando consuli poterit Tillemontius tomo XVI, pag. 167. Atque hunc putamus germanum Usuardi textum, non qualem referunt Grevenus et Molanus, apud quos in prima annuntiatione post *transfixi*, interferuntur hæc verba : *Cum Christum etiam in pœnis confiterentur, tandiu cruciati sunt, quoadusque per coronam*, etc. Unde inepte geminatur phrasis, ex præcedentibus, *cumque demum non cessarent laudare Christum*, satis clara et plena; quod profecto ab Usuardina methodo brevi et succincta abhorrere videtur ; cujus proinde genuina simplicitas longe melius a nobis ex codicibus aliis omnibus hic relata et expressa est.

C

AUCTARIA.

Belin., puritati proximus, ordinem invertit, agens de Marina secundo loco ; et in Malacensibus omittens hæc verba, *lapidibus obruti.*

Greven. et Molan. Jam diximus eos annuntiationem primam amplificare.

Pulsanen. : « Romæ, natalis sanctorum martyrum Marci et Marcelliani. In Africa Marchie, natalis sanctæ Miliæ et Felicis. » Vide Acta. « Thomis, sanctorum Pauli et Ciriaci. Ravenna, natalis sanctorum martyrum Martari, Felicis, Enuli et Crispini. « Vide etiam Acta. « Sancti Autberti Abricatensis (*Abrincatensis vel Abrincensis*) episcopi. »

Munerat. in fine : « In territorio Senonensi, apud Cellas, depositio beati Fortunati episcopi et confessoris. Qui Vercellis civitate oriundus et a primævæ ætatis flore peritiæ litterarum traditus, micanti studio Longobardorum philosophus : deinde vero a beato Germano Parisiorum episcopo cognitus, vitam sancti Marcelli, prædictæ urbis antistitis, totius mundi giramini indubitanter patefecit. Post paulum vero temporis, sancto Germano ægrotante, inedia fervente, angelica visitatione submonitus, cupiens quoque fervore speculationis aggredi Parisius, ac sic circa vicesimum ab urbe milliarum, Dei numine tactus, in pace quievit. »

D

Antuerp.-Max., Lubec., Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovan. et editio Ultraj.-Belg. in prima annuntiatione post *acceperunt*, Adonis verba

adjiciunt : « Et in hymnis et laudibus perseverantes. » Sed priores duo omittunt *Marinæ*.

ALBERGEN. et DANIC. similes sunt superioribus codicibus, sed in principio, aliud ex Adone augmentum habent, nempe, « præclarissimi Tranquillini et Marciæ filiorum. »

CENTULEN. : « Natale sancti Bartholomæi apostoli, quando de insula Lippari Beneventum translatus est. » Natalis est XXIV Augusti. « Romæ via Ardeatina, sanctorum geminorum Marci et Marcelliani, qui lanceis per latera transfixi ad siderea regna migraverunt. In Hispaniis civitate Malacha sanctorum Ciriaci et Paulæ virginis. Alexandriæ, sanctæ Marinæ virginis. In territorio Senonico, sancti Fortunati episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN. in prima annuntiatione omnia habet quæ ALBERGEN. et DANIC. In Siriaco et Paula purus est. Tum : « In Africa, natale sanctorum Hermelii et Felicis. Ravennæ, natale sanctorum martyrum Mercurii, Felicis, Emilii et Crispini. » Vide nomina rectius in Actis expressa. Sequitur de Marira, pure. In fine : « Eodem die, depositio santi Autberti, Abricacensis episcopi. » Voluit dicere, *Abrincatensis*.

HAGENOYEN. post *fratrum*, interserit : « Qui antequam paterentur, corde mollescere cœperunt ad verba parentum et uxorum ; sed sanctus Sebastianus suis sermonibus eos fecit esse fortes ad patiendum. Qui a judice Fabiano, » etc. Secundo loco : « In territorio Bituricensi, depositio sancti Gundolfi episcopi et confessoris. » De quo die præcedenti. In reliquo textu satis purus est.

AQUICINCT., alia manu : « Alexandriæ, depositio sanctæ Marinæ virginis. » Adhuc patent vestigia scriptionis purioris.

AMBIANEN. : « Eodem die, dedicatio ecclesiæ sancti Firmini martyris, intra mœnia sitæ. » Colitur XXV Septembris ubi de utroque Firmino plura notabo.

MATRIC.-CARTUS-ULTRAJECTINÆ ita habet : « Marci et Marcelliani martyrum. Marinæ virginis et martyris. Cyriaci et Paulæ virginis, lapidibus obrutorum. »

AUGENSIS Canonic. Regul. : « Item Romæ, in cemiterio Damasi, sanctorum Marcelli et Marci fratrum. Tomis, sanctorum Pauli et Cyriaci. » Non magna a Malacensibus nostris distantia. Sed de his vide Usuardum XX Juuii : « Alexandriæ, sanctæ Marinæ virginis, Ravenna, natalis sanctorum martyrum Martarii, Felicis, Emilii et Crispini. » Vide Acta. « Ipso die, sancti Autberti Cameracensis episcopi. » Lege *Abrincensis*.

REG. SUEC., num. 428 : « In territorio Senonum, apud Cellas, depositio beati Fortunati episcopi et confessoris. » Vide superius MUNERAT.

In VATICAN., num. 5949, et UGHELLIAN. deest *Marinæ*, ut in ANTUERP. et MAX.-LUBEC.

ALTEMPS. : « Ipso die, sancti Adulphi, fratris Bodulphi abbatis. » Vide die præcedenti in Actis nostris.

FLORENTIN. : « Romæ, sanctorum Felicis et Æmilii. Ravennæ, sanctorum martyrum Martali, Felicis,

A Emilii et Crispini. Item in Alexandria, sanctæ Marinæ virginis, quæ in puerili ætate, clam se tondere fecit et monasticam vitam expetiit, Marinus sibi nomen imponens ; post retrusionem multis annis in omni sanctitate quievit in Domino. » Vide Prætermissos. « Eodem die, sancti Auterti Bricatensis episcopi. » Est « Autberti Abrincensis. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Civitate Burdegalæ, natale beati Amandi ejusdem urbis episcopi et confessoris. Hic beatum Severinum Coloniensis civitatis archiepiscopum, cum summi honoris reverentia, angelica ammonitione suscepit, et quem nunquam prius viderat, proprio nomine salutavit, ac eidem cathedræ cessit solio. » De Marco et Marcelliano, ut ALBERG. et DANIC. De Malacensibus pure. Sequitur longior historia monachatus Marinæ, de quo videsis Prætermissos.

GREVEN. : « Ravennæ, sanctorum Felicis, Emilii et Crispini. Natalis sanctorum martyrum Potentini
B diaconi, Felicii presbyteri, et Simplicii militis, in Steynvelt quiescentium. » De Amando paulo brevius quam supra. « In territorio Senonico, sancti Fortunati episcopi, vita, et eruditione præclari. Cremonæ, sancti Hymeri episcopi et confessoris. » Vide die præcedenti. « In Hibernia, Colmanni, abbatis. » Vide Prætermissos. « Beatæ memoriæ Elisabeth virginis sanctimonialis in Sconaugia cui multa secreta a Domino revelata sunt, circa annum MCLVI. » In priori editione anni MDXV addebatur *Cunera*, de qua meminimus XII Junii.

MOLAN. Marinæ ascribit elogium, quod Antiochenæ tribuit Rabanus, his verbis : « Quæ per Olibrium præfectum multa tormenta passa est pro nomine Christi ; vincula, carceres, equuleum. Quam et diabolus in draconis specie similiter et in Æthiopis tentavit, sed per signum sanctæ crucis superatus est. Novissime vero per prædictum præfectum decollata, sacro martyrio vitam finivit. » Vide Prætermissos.
C Sequitur de Fortunato, ut Muneratus supra. Tum : « Cremonæ, sancti Himeri, » etc., ut GREVENUS. Dein ex eodem, sed minoribus litteris, de Amando Burdigalensi et Elisabeth Schonaugiensi. Sequitur ; « In portu Tripolis, sancti Leontii martyris, cujus martyrii commentaria Cyrus quidam scriba in tabulis plumbeis conscripsit, et apud sancti martyris monumentum ea deposuit, ut iis, qui postea futuri sunt, optimum exemplum relinqueret, in Christo Jesu Domino nostro. » Hactenus editio prima uberior. In aliis est elogium Fortunati, ex MUNERATO, usque ad *patefecit ;* desunt reliqua. Tum : « In Lipara, Calogeri monachi sanctissimi, de quo videtur Gregorius in 4 Dialogorum mentionem facere. Die decima octava, sancti martyris Leontii. » Sequitur, typis minoribus, « Civitate Burdegala, sancti Amandi episcopi et confessoris. Soonaugia, obiit Elisabeth, virgo sanctimonialis, cui multa secreta a Domino sunt revelata. » Marina in his editionibus prætermissa,
D rejecta est ad Auctaria XX Julii, sub nomine *Margaritæ*.

XIII *Kal.* *Die* 19.

Mediolani, natalis sanctorum martyrum Gervasii et Protasii fratrum, ex quibus priorem tam diu jussit Astasius comes plumbatis cædi, quousque exhalaret spiritum : sequentem vero fustibus cæsum, capite truncari. Horum sepulcra sanctus Ambrosius Domino revelante reperit, et ita incorrupta eorum corpora, ac si eodem die fuissent interempti. Apud Ravennam, sancti Ursicini martyris, qui sub judice Paulino, post nimia tormenta, in confessione Domini immobilis permanens, capitis abscisione martyrium complevit.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item ex *Antuerp.-Max.*, *Ultraiect*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *edit. Ultraj-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Mediolano est in Antuerp.-Maj. et Antuerp. et Max.,-Lubec. pejus in Rosweyd. *Mediolanis*. Lego *Protasii*, cum Pratensi, Herinien. et Rosweyd. licet plerique alii habeant *Prothasii*. Priores duo scribun. *Astaius*, posterior, *Astacius*, Munerat. *Artatius*, Antverp.-maj. *Anastasius*. Sequor Greven., Molan. et codices alios cum Adone, ubi vere *Astasius*, non *Astachius*, ut Rabanus. Recte posuit Molan *exhalaret*. Sed cæteri codices cogunt me scribere *exalaret*. Multi habent *repperit*, de quo alibi. Textus loquitur cum A purioribus. *Interempta*, error est Antuerp. et Max.. Lubec. Sic male in Molano *incorupta*. De *abscisione* diximus sæpius, in ea scribendi ratione codicum torrente abripimur. Cæterum, *capitis abscisione martyrium complevit*, ipsa est Usuardi phrasis, tametsi Ado legat *consummavit*, quod eodem recidit. At Rosweydi codex substituit, *capite truncatus est*, qua ferme de causa ex purorum numero excludendus fuerat.

OBSERVATIONES.

Celeberrimorum toto orbe Christiano martyrum, a sancto Ambrosio inchoata et instituta solemnitas, in omnia Martyrologia nostra transiit, hac ipsa die, quæ *inventionis*, seu *translationis*, aut *elevationis* potius dicenda esset, quam *natalis*. Ut ut est, apographa Hieronymiana medios eos inter Nazarium et Celsum, ex alia die huc repetitos collocant. An quia B simul elevati aut translati sint? Ita ex Puricelli dissertatione Nazariana, statuit Florentinius. Est et apud Romanum parvum *Commemoratio Nazarii et Celsi*, ab Adone omnino præterita, quæ proinde instituto nostro extranea est. Beda de *Gervasio* et *Protasio* non sine laudatione loquitur, cujus verba postremam elogii nostri partem constituunt, inde ab Adone translata, et ex hoc a Nostro cum aliis, non tam certis, accepta. Rabanus Bedam transcribens, nonnulla ex Hieronymianis admiscuit de *Vitale et Valeria*, martyrum nostrorum progenitoribus, quæ non nisi sanguinis titulo ad hunc diem pertinent, nam XXVIII Aprilis Vitalem retulimus, cui uxor in Actis conjuncta est. Notkerus de more satis liberaliter Adonem, suum fecit, licet et aliqua immutaverit. De horum Martyrum gestis, aut passione frustra indubitatum aliquid quæsieris, sed non idcirco minorem con ecuti sunt gloriam ; ut pote quorum illustria merita luculenter demonstrant miracula C prope innumera, irrefragabilibus testibus Ambrosio, Augustino, Paulino, memoriæ prodita. Ab Augustino haud dubie translata in Africam eorum veneratio, in Kalendario Carthaginensi locum obtinuit. Laudata sæpe Sacramentaria et Kalendarium Frontonis non minori cultu eosdem prosequuntur. Longum de ipsis commentarium diligentissime elaboravit Papebrochius, a Janningo in supplemento junii ad hunc diem recensendum. Brevius pleraque digessit Tillemontius tomo II a pag. 78, quibus junge notas ejus a pag. 498. Solum hunc versiculum hodie canit Wandalbertus :

> Gervasius ter denum Protasiusque coronant.

Par est aliorum Martyrographorum consensio in altera annuntiatione de *Ursicino*, si solum Bedam excipias. In Hieronymianis ab Hippolyto, Vitale et Valeria non satis disjungi videtur, unde forte ansa Rabano data eum *Romæ* ascribendi : qua de re videri potest Florentinius. Romanum parvum melius *Ravennæ* tribuit, ex quo Ado palæstram accipiens, breve Ursicino aptavit elogium, a Notkero integre descriptum, a Nostro ultima duntaxat sui parte mutilatum, omissis hisce verbis ; *sepultusque est in eadem urbe a beato Vitale, patre sanctorum Gervasii* et *Protasii :* quæ addi poterant ad ostendendam nonnullam utriusque annuntiationis affinitatem ; quidquid ad eumdem diem non pertineant. Neque enim novum est sanctos referre alio quam natali die consignatos, ut de prioribus supra innuimus. Causam non inverisimilem pro Ursicino assignat Papebrochius in sylloge historica, a curioso lectore consulenda. Quidquid tamen ejus sit, ex Adone procedit textus noster vere et pure Usuardinus ; de cujus veritate disputat laudatus Papebrochius, et nos paucis diximus XXVIII Aprilis. In sensu suo abundavit Wandalbertus, dum contra reliquos Martyrologos XX Junii Vitalem retulit hoc versitulo :

> Vitali-que pater natos sequitur duodeno.

AUCTARIA.

In Tornacen. desunt hæc verba : « Horum sepulchra sanctus Ambrosius, » etc. Cætera purissima sunt.

Pulsanen. : « Mediolani, natalis sanctorum martyrum Gervasii et Protasii. Quorum corpora Ambrosius, Deo revelante, repperit, et ita incorrupta, ac si eodem die fuissent interempta. Qui cum in urbe ducerentur, quidam cæcus feretri tactu lumen recepit. Item Romæ, sanctorum martyrum Ypoliti, Honorii, cum aliis sex. » De his vide Acta et Prætermissos.

Centulen. : « Mediolani, sanctorum martyrum Gervasii et Prothasii quorum pater martyr Vitalis D et mater Valeria, bona radix, pia germina protulerunt. Ravennæ, sancti Ursicini martyris.

Bruxellen. Post *fratrum* inserit : « Quos Valeria sancto Vitali suo marito, unico partu edidit. Horum primum, scilicet Gervasium, Astasius comes, » etc. Satis pure. Sequitur : « Et Celsi pueri pro Christo martyrizati. » Hujus et Nazarii natalis est XXVII Julii. In Ursicino purus est. Tum : « Romæ, sanctorum martyrum Ypoliti, Honorii, Evoti, Petri, Valeriæ, Marcelli et Vitalis. » De quibus vide Acta. « Item, sanctæ Alenæ virginis et martyris, quæ Levoldi regis gentilis filia unica, jussu patris martyrium tulit, post mortem tot clarens miraculis, ut illis excitatus Levoldus pater ejus fidem Christi, baptismi gratiam, simul et peccatorum veniam accepit [acceperit.] Hujus sanctæ virginis corpus, in comitatu Bruxellensi, apud Forestum monasterium in capella parochialis ecclesiæ sibi dicata quiescit. » Superius recurrit XVII Junii.

Hagenoyen. post *fratrum*, sic habet : « Qui fuerunt filii sancti Vitalis martyris et sanctæ Valeriæ conjugis illius. Ex quibus priorem, id est Gervasium, tandiu jussit Astasius, » etc. pure. Sequitur : « Apud Lygurium, natale sancti Ursicini, qui sub judice Paulino, » etc. usque ad « complevit. » Ubi subjungitur : « Et quamvis hic iste ponatur, tamen passus legitur ante Vitalem, cujus festum est IV Kalendas Maii. » Vide de his in Actis fusius.

Victorin. et Reg. Suec. sub nota num. 130 : « Ipso die, monasterio Castrensi, sancti Romualdi abbatis. » Ejus Acta illustrata sunt VII Februarii.

Daveronen. : « Cenomanis, sancti Innocentii episcopi et confessoris. » Vide in Actis.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Gervasii et Protasii martyrum. Rolandi comitis et martyris, cum multis aliis, ex historia Caroli imperatoris. » Vide quæ in Auctariis diximus XVI Junii. « Ursicini medici et martyris. »

Camberien. S. Mariæ : « Romæ, Sylverii papæ et martyris. » Apud Notkerum « Silvestri. » Vide XX.

In Vatican. num. 5949, deest « Ursicini. » Adjicitur : « Sancti Romualdi abbatis et anachoretæ. »

Florentin. : « Romæ, sanctorum martyrum Hypoliti, Honorii, Evoti, Petri, Valeriæ, Marcelli, Vitalis

et Ursicini. » De quibus, hic valde confusis, alibi clarius. « Ipso die, depositio sancti Romualdi. »

Editio Lubeco.-Col. sic orditur : « In Hervordia, festum visionis gloriosæ Virginis Mariæ matris Dei. » Tum de Gervasio et Protasio satis pure, nisi quod in fine ad *interempti* addatur, « et sepulti, licet jacuerant fere trecentis annis. » De Ursicino additur sepultura per Vitalem, ut supra. Sequitur : « Cenomanis, sancti Innocentii episcopi et confessoris. In Scotia, sanctæ Margaretæ reginæ. » Vita data est x Junii.

Belin. textui puro in fine subjicit : « Item sancti Romoaldi confessoris. » De quo supra.

Greven. : « In Hervordia, festum visionis gloriosæ semper virginis Dei genitricis Mariæ. Bonifacii martyris, discipuli sancti Romualdi Qui, obtenta licentia, Russiam sive Sclavoniam, miro fervore, et martyrii desiderio, Christi Evangelium annuntiaturus adiit. Cumque plurimos convertisset, capite truncatus, martyrii gloriam adeptus est. Item sanctorum Joannis et Benedicti, qui et ipsi a Sclavis, evangelizantes, martyrio coronari meruerunt. » Remittuntur ad xii Novembris. « Ipso die, sancti Innocentii episcopi Cenomanensis et confessoris, Deodati episcopi Nivernensis et confessoris. Hildegerini episcopi primi Halverstadensis et confessoris, fratris sancti Ludgeri Monasteriensis episcopi, Romualdi abbatis et confessoris, Ordinis Camaldulensis inchoatoris primi. Hujus vitam virtutibus et miraculis inclytam Petrus Damiani episcopus et Cardinalis eleganti stylo describit. Obiit autem anno vitæ suæ cxx, tempore Henrici imperatoris primi. » Jam diximus coli vii Februarii. « Translatio sanctæ Margaretæ, reginæ Scotiæ, sororis sancti Edwardi regis Angliæ. » Diximus etiam coli x Junii, ubi veram sanctæ genealogiam invenies.

Molan. : «Item sancti Romualdi confessoris. Item sanctæ Alenæ, » etc. ut supra in Bruxellensi. Sed hic additur, minoribus typis : « Cujus elevatio facta est anno mxciii. Dominica ante nativitatem Joannis Baptistæ, per Godscalcum abbatem Affligemensem. » De Bonifacio et Hildegerino, ut Greven. Tum : « Eodem die, apud urbem Vesuntiensem, commemoratio sancti Stephani Protomartyris. Cum enim sancti Stephani brachium, auro et gemmis præparatum, a furibus esset sublatum, maximus oriebatur tumultus populi lamentantis et dicentis : nihil sibi restare præter mortem, cum vitam suam in brachio patroni sui Stephani perdidissent. Quem tumultum piscatores audientes, monstrabant populo locum in fluvio, ubi nudum brachium sanctum, cum lumine inter aquas in sicco positum, omnes simul videntes, indubitatam ejus miraculi posteris reliquerunt. » De his et aliis ad sanctum Stephanum spectantibus, agetur xxvi Decembris. Hæc in prima editione. Aliæ de Romualdo, ut in prima. Tum : « Bisontii, commemoratio sancti Stephani. » Cætera, minoribus typis, ut jam descripsimus. In fine : « In urbe Cononensium, sancti Sozimi martyris. » Ex solito fonte Greco acceptus est. Vide Acta ejus, ab Henschenio accurate illustrata.

XII *Kal.* *Die* 20.

Romæ, depositio sancti Novati fratris Timothei presbyteri, qui ab apostolis in fide eruditi sunt. Horum sorores fuerunt beata Potentiana et Praxedes sacræ virgines Christi. Civitate Thomis sanctorum Pauli et Ciriaci.

NOTÆ.

Textus est in *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Majore*, *Muneral.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES

In paucissimis differunt Codices nostri. *Potentia* in Antuerp.-Maj. mendum est, uti et *Prudenciana* in Munerato. Cæterum *Potentianæ* nomen servavimus, ut est etiam xix Maii, quo die natalem ejus cum Usuardo recoluimus. In Heriniensi male legitur *Dio-C nis*, pro *Thomis*, ut scribunt reliqui, qui etiam omnes consentiunt in *Cyriaci*, exceptis Pratensi et Munerato, in quibus melius *Cyriaci* : sed nos codicum torrentem sequimur.

OBSERVATIONES.

De *Novato* silent Martyrologia Hieronymi et Bedæ cum suis. Auctor Romani parvi ejus memoriam primus vindicat, hoc modo scribens : *Romæ, Novati fratris Timothei presbyteri, qui ab apostolis eruditi sunt*. Ipsissimis illis verbis suum Ado exorditur elogium, quod ea ferme omnia complectitur quæ ex Pastoris ad Timotheum epistola in Actis recitantur. At in his Martyrologiis nusquam innuitur Potentianam, vel, ut alii scribunt, Pudentianam et Praxedem duorum illorum fratrum Novati et Timothei sorores fuisse ; quod Noster primum asseruit, non alia ratione salvandum, quam qua Pastor de Novato ait, *qui est frater noster in Domino*, quemadmodum alibi diximus, Petronillam apostoli Petri filiam nuncupari, nempe prima illa Christianorum, non carnis aut sanguinis, sed nobiliori fidei affinitate. Sic igitur intelligenda sunt quæ Usuardus supra ductores suos in laterculo hoc die expressit. Qui vero, et utrum sano sensu, dici possit, Novatum et Timotheum discipulos apostolorum fuisse, docebit in Actis Papebrochius, in benigniorem partem facile inflectendus, si apostoli et discipuli appellatio non nimis regide accipiatur. Et hæc quidem sic facile componi poterunt, supposita omnimoda citatæ jam sæpius alibi epistolæ veritate, quam a Tillemontio impugnari, diximus xix Maii. Ne quid autem hic temere asseratur, rem totam novis curis examinandam remittimus ad xxi Julii, quo die in Actis de Praxede disputandum erit.

Tomitani duo *Paulus* et *Cyriacus*, in nonnullis Usuardi Codicibus, prægressis diebus indicati, ex ejus mente hac die collocandi sunt, ab ipso ex Hieronymianis accepti, præteritis sociis, quales Notkerus enumerat fonte suo paulum uberior. Porro quæ ad hodiernam classem spectant, vide in Actis exposita, eaque confer cum alia non multum absimili turma, xviii Junii recensita, atque in Auctariis nostris ferme relata, præsertim in Codicibus Pulsanensi et Florentinis, qui hoc mense ad Hieronymum propius quam ad Usuardum accedunt. Hæc obiter dicta sint in gratiam eorum qui ista penitius introspicere voluerint, salva interim omni ex parte Usuardini textus, si non veritate, saltem simplicitate integerrima, quam unice nobis quærendam proposuimus.

AUCTARIA.

Rosweyd. hoc solo a puritate deviat, quod post *Cyriacy*, in fine addat : *martyrum, et aliorum.*

Pulsanen. festum proprium peculiari nota distinctum, ita hac die celebrat : «Natalis beatissimi eremitæ Johannis, sanctæ Pulsanensis ecclesiæ abbatis. Qui vivus in sæculo, se totis viribus mortificavit pro

Christo. Hujus venerabilis obitus exstitit xii Kal. Julii, anno incarnati Verbi millesimo centesimo trigesimo nono, Indictione secunda. In Thomis civitate, natalis sanctorum Pauli, Cyriaci, Apriliæ, Felicianæ, Thomæ, Felicis, Emili, Martyriæ, Vitalis et Crispini martyris. » De his videnda sunt Acta.

ANTUERP.-MAX. LUBEC. ANTUERP.-MAX. ULTRAJ. LEYDEN. LOVANIEN. EDIT. ULTRAJ-BELG. BIGOTIAN. signatus P. 5, Codex D. LE MARE, sub nota B: omnes hi post « Pauli et Cyriaci, » adjiciunt : « Felicis et Felicianæ. » UGHELLIAN. autem, genus mutans pro « Felicianæ, » legit « Feliciani. »

ALBERGEN. et DANIC. Primo loco : Octava sancti Antonii. » Tum : « Apud Pontianas, natale sancti Silverii papæ et martyris, qui cum Arthemium patriarcham, ob hæresim depositum, nollet, ad instantiam Antoninæ Augustæ, restituere, ipsa agente, in exsilium mittitur, et pane tribulationis et aqua angustiæ sustentatus, moritur confessor ibidem.» Post hæc sequitur textus satis purus, cui etiam in fine subjungitur : « Felicis et Felicianæ. »

CENTULEN. : « Romæ, sancti Novati, fratris Timothei presbyteri, qui a sanctis apostolis eruditus fuit, et in sanctimonia perseverans migravit ad Christum. » Deest, « Pauli et Cyriaci. »

BRUXELLEN. in prima annuntiatione purus, sic prosequitur : « Apud Ravennam, sancti Vitalis martyris, patris sanctorum Gervasii et Prothasii. Qui pro eo quod corpus sancti Ursicini martyris sublatum spelivit, lapidatus est a Paulino Consulari, sub quo et conjux ejus Valeria, nimia cæde mactata, migravit ad Dominum. » Vide XXVIII Aprilis. « Et natale sancti Silverii papæ et martyris. Qui sedit Romæ anno uno; et cum Anthemium patriarcham ac Constantinopolitanæ urbis episcopum, Eutychiana hæresi infectum, depositum et excommunicatum, ad instantiam Theodoræ imperatricis restituere noluit, ipsa agente, a Bellisario, Justiniani imperatoris patricio, depositus et monachus factus, in Pontiam insulam exsiliatur, et ibi pane tribulationis et aqua angustiæ pauco tempore vivens, exsul, martyr et confessor mortuus est. Civitate Tomis, natale sanctorum martyrum Pauli, Cyriaci, Felicis, Felicianæ, Emilii et Vitalis. Eodem die, sancti Crispini martyris. » Num is est qui cum Crispiano colitur XXV Octobris? « Fontanellæ monasterio, depositio sancti Bavii [Baini] Cavernensis [Teruanensis] episcopi et confessoris. Item Reginæ virginis. » Vide Prætermissos.

HAGENOYEN., principio item purus, secundo loco sic habet : « Apud insulas Pontianas, natale sancti Silverii papæ et martyris, qui fuit sexagesimus post beatum Petrum Apostolum, et [qui cum] rexisset annum unum et menses decem Romanam Ecclesiam; et Anthemium patriarcham Constantinopolitanum, ob hæresim depositum, nollet ad instantiam Anthoniæ Augustæ restituere, ipsa urgente, in exsilium mittitur et pane tribulationis et aqua angustiæ sustentatus, moritur confessor ibidem, quia hæreticis noluit consentire. Eodem die, sanctæ Florentiæ virginis. » Vide Prætermissos. De Tomitanis etiam adjungit : « Felicis et Felicianæ. »

AQUICINCT. pro « Novati, » scribit « Navati. » Et in fine addit : « Eodem die, allatio reliquiarum sancti Georgii Aquicincti. » Notatur autem ex Chronico Aquicinctino, quod Martyrologio subjungitur, reliquias illas allatas anno millesimo centesimo. Sequitur in martyrologio, calamo longe recentiore : « Item sancti Silverii papæ et martyris. »

VICTORIN. et REG. SUEC. signatus num. 130 : « Eodem die, sanctæ Florentiæ virginis. » De qua supra.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. «Silverii papæ et martyris. Novati confessoris et fratris Timothei et Potentianæ ac Praxedis virginum. »

Codex S. BENIGNI CISTERC. : « Eodem die, sanctæ Florentiæ virginis. »

Codex D. DU CHEVAL. Divion. signatus C. « Natalis sancti Vitalis martyris. » Hic et codices alii sequuntur Wandalbertum.

VATICAN. num. 5949, omisit « Pauli et Cyriaci. » Adjicit vero : « Romæ, natalis sancti Silverii papæ, qui sedit in pontificatu anno uno. Qui a Belisario patricio in exsilium missus, ibidem defunctus est. » Vide elogium supra in HAGENOYEN.

ALTEMPS. : « Ipso die, sanctæ Florentiæ virginis. Et sancti Genulphi episcopi et confessoris. » Vide indicem Prætermissorum. « Et natalis sancti Vitalis martyris. » De quo supra. « Eodem die, sancti Jovini presbyteri et confessoris. » Vide I Junii. « Apud Septoniam, translatio sancti Edwardi, regis confessoris. » Vide XVIII Martii.

FLORENTIN. : « Civitate Tomis, sanctorum Paulini [Pauli] et Cypriani [Cyriaci], Felicis et Felicinæ, cum aliis pluribus. Depositio sancti Joannis abbatis et eremitæ Pulsanensis Ecclesiæ, Sipontinæ diœcesis in Apuliæ, partibus; primi abbatis Ordinis Pulsanensis et fundatoris [qui vivus in sæculo, se totis viribus mortificavit pro Christo. Hujus venerabilis obitus exstitit anno incarnati Verbi millesimo ducentesimo vigesimo nono] magnæ sanctitatis viri. » Quæ uncinis inclusa sunt, desunt in impresso. « Eodem die, sanctæ Florentiæ virginis. » Alii scribunt « Florentianæ : » vide GREVEN.

EDITIO LUBECO.-COL. « Apud insulas Pontianas, natale sancti Silverii papæ, qui sedit Romæ annis novem, dies undecim. Qui cum Anthemium, » etc. In Novato pura est. In fine : « Felicis et Felicianæ martyrum. » Tum : « Eodem die, beati Abagari principis civitatis Edisse, qui scripsit epistolam Domino nostro Jesu Christo, rogans, ut dignaretur ad eum venire, et sanare eum ab infirmitate sua. Cui Dominus scripsit, dicens : Post mortem meam, mittam tibi unum de discipulis meis, qui curet te et vitam præstabit. Post Ascensionem Domini, missus est ad eum Thadæus apostolus, sicut Dominus promiserat, et baptizavit eum cum omni plebe sua, et factum est gaudium magnum in illa civitate. » Vide Prætermissos. « Item sanctæ Florentianæ virginis. Treveris, S. Maximi episcopi et martyris. » Vide de Tungrensi in Actis. Sequitur : « Ipso die, translatio S. Eduardi regis et martyris. » Vide supra.

BELIN. secundo loco de Florentia. Tum : « Ipso die, sancti Silverii papæ et martyris. Eodem die, octava sancti Antonii de Padua, Ordinis Minorum. Et alibi civitate Thomis, » etc., pure. Accedit in alia editione : « Ipso die, sancti Genuli episcopi et confessoris. Genulfi » opinor, de quo in ALTEMPSIANO.

GREVEN. : « Item civitate Thomis, Felicis et Felicianæ. » De Maximo ut supra. « Silverii papæ et confessoris, qui sedit anno uno, mensibus v. Cum autem nollet restituere Anthemium, a prædecessore suo Agapito depositum, agente Augusta, in exsilium missus, vitam in confessione Domini finivit. Baiani episcopi Ravennensis et confessoris. » Vide Prætermissos. « Civitate Sagiensi, sancti Latuini episcopi et confessoris. Abagari regis Edessenæ civitatis et confessoris. Hic [ut libro I Eccl. historiæ dicitur] epistolam Salvatori nostro misit, ab eodemque epistolam recepit. Post Ascensionem vero Domini a Tatheo, uno ex LXXII Christi discipulis, cum populo suo baptizatus quievit in pace. » De eo jam diximus supra uti et de translatione Eduardi, de Florentiana [quæ forte melius vocaretur Florentina] et Regina.

MOLAN. post « Virginis Christi, litteris Italicis inserit : « In quarum gestis, de eo scribit Pastor ad prædictum Timotheum germanum ejus. » In fine, de Silverio, Florentiana et Antonio, ut BELINUS. De Latuino, ut GREVENUS. Tum : « Depositio sanctæ Aldegundis virginis, filiæ beati Basini regis et martyris. » Dein minoribus litteris : « Quæ in Truncinio extra Gandavum cum patre requiescit. Eodem die, Idæ, cujus corpus servatur in ecclesia sancti Joannis Gandavi. » In aliis editionibus, de Latuino, ut supra. « Fontanellensi cœnobio, natale sancti Baini episcopi

et confessoris. Truncinii, depositio sanctæ Aldegundis virginis, filiæ beati Basini regis et martyris. » In Silverio et Florentia, ut supra. « Die vigesima, sacrosancti martyris Methodii episcopi Pateræ, » A potius « Pataræ. » Dein : « Bergis, gloriosa translatio sancti Osuualdi regis et sanctæ Idabergæ virginis. » Vide de Iduberga hac die in Actis, de Oswaldo meminit Usuardus die v Augusti.

XI *Kal.* *Die* 21.

Apud Siciliam civitate Syracusa, natalis sanctorum martyrum Rufini et Martiæ. Civitate Cæsarea Palestinæ, sancti Eusebii episcopi et confessoris viri excellentissimi ingenii et historiographi. [*Bouillart.* :[a] In Cesarea Palestinæ sancti Eusebii istoriographi.] Romæ, sanctæ Demetriæ virginis. Hæc cum ante impium Julianum pro fide Christi introduceretur, in confessione spiritum emisit. In pago Madriacensi, sancti Leutfredi confessoris, qui in monumentum eximiæ sanctitatis, orationibus suis fontem produxisse fertur de terra. In Africa, sanctorum Quiriaci et Apollinaris.

NOTÆ.

Sola et unica *Molani editio* undequaque pura est.

[a] Alii elio loco, aliis verbis Eusebium Cæsariensem codices annuntiant. Cum igitur nihil hic de Pratensi queratur Sollerius, qua causa illum posthabuit aliis multo recentioribus, qui sic Eusebii commemorationem efferunt : *Civitate Cæsarea Palestinæ, sancti Eusebii episcopi et confessoris, viri excellentissimi ingenii et historiographi ?* Si Sollerium audias tamen, quo breviora sunt et simpliciora elogia, eo B magis Usuardina sunt. At docta hæc et erudita Eusebiani elogii brevitas in Pratensi codice servata, falso in aliis *confessoris* titulo aucta fuerat : et certum erat Pratensem negligere, quoties ab aliis discreparet. Quod si sui codices ut Pratensis, Pratensis autem ut sui codices Eusebium annuntiarent, vah quam triumphasset Sollerius ! quantis laudibus Usuardinam simplicitatem commendasset !

OBSERVATIONES.

Magna hodie codicum nostrorum discrepantia, potissimum oritur ex Eusebii Cæsariensis in Palæstina episcopi et Historiæ ecclesiasticæ conditoris, apud aliquos omissione, apud alios diversa, diceres scrupulosa, expressione : de qua priusquam agamus, certiora expediemus. Martyres Siculi *Rufinus et Martia* in Hieronymianis et Romano parvo notati, hinc ab Adone sumpti sunt, et hujus verbis ab Usuardo et Notkero relati. Nihil de ipsis alibi reperitur, sed eos solos refert Wandalbertus tali versu : *Martyr Rufinusque undeno et Martia pollent. Demetriæ virginis,* altera est in Romano parvo annuntiatio, ex hoc ab Adone translata ornataque encomio, quod integrum a Notkero descriptum est, a Nostro non nihil contractum. Quæ ad hanc illustrem plane sanctam spectant, ad memoriam Bibianæ II Decembris illustrandam, remisit Henschenius. Qui quarto loco a nobis refertur abbas *Leutfredus,* is primum ab Usuardo in sacris Fastis consignatus est, aliis antiquis plane incognitus. De Leutfredo videndus Henschenii Commentarius, et vita post alios ab eo edita et illustrata. Denique *Quiriacus* et *Apollinaris,* sociis pluribus ab Hieronymo conjuncti, a Nostro ex ea classe decerpti sunt, ut alias sæpe factum, suis locis ostendimus. Socii in Actis suo ordine disponuntur. Atque in hisce sanctis ac die referendis, passim concordant codices Usuardini melioris notæ. Excipe Heriniensem, qui Leutfredum hic præterit, et Antuerp. majorem, in quo omittitur annuntiatio ultima. Tornacensis Leutfredum in ultimum locum rejicit, rescisso elogio. Nunc ad rei et difficultatis cardinem progredimur.

Dixi, inter codices præcipuos, solum Molanum undequaque purum esse, tum in quatuor prædictis commemorationibus, tum etiam, ut ego quidem censeo, in secunda a nobis in terminis expressa : *Civitate Cæsarea Palestinæ,* etc., quam, eadem prorsus phrasi, signant Heriniensis, Tornacensis et Belinus, quorum auctoritate nitimur, confirmata ex Antuerp.-maximo, Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen., Danico et aliis, ipsissima illa verba, sed tertio vel alio loco referentibus. Pratensis cum gregalibus geminis Antuerp.-majore et Rosweyd. re, non verbis convenit, nam codices illa ita legunt : *In Cæsarea Palestinæ, sancti Eusebii historiographi.* Antuerp. et Max.-Lubec. ultimo loco ponunt : *Item sancti Eusebii episcopi et confessoris.* In solis Munerato et Greveno Eusebius omnino expunctus est, editorum, opinor, scrupulo, qui dubiam aliunde Eusebii historiographi fidem merito suspectam habentes, id sibi nimirum arrogarunt, ut Usuardi textum corrumperent ; idque ita probavit Baronius, ut nullam penitus viri memoriam in hodierno Romano reliquam fecerit. Cæterum antiquissimo Hieronymi Epternacensi ecgrapho inscriptum fuisse Eusebium *historiographum,* ultro omnes admittunt, quod vero in aliis solum haberetur : *In Cæsarea, depositio sancti Eusebii episcopi,* et in nescio qua variante lectione codicis Corbeiensis ab Acherio editi, forte recentiori manu adjectum esset, *Cæsarea Cappadociæ,* id studiose arripiens Florentinius, sufficere putavit, ad C substituendum Eusebium alium, Cæsareæ in Cappadocia episcopum, adornata in eam rem exercitatione, quam in actis recudendam curavit Papebrochius, apposito solum *Venerabilis* titulo, ut pote quem probe noverat, in ullis unquam sanctorum tabulis locum habuisse. Laudanda sane rectissima viri utriusque intentio. At enim non solum in vetustissimo Epternacensi, sed et in aliis Hieronymi apographis, per Eusebium intelligi ipsummet historiographum, existimo esse plusquam verisimile ; magisque adeo inducor ut credam, quod Florus ita aperte pronuntiet : *In Cæsarea Palestinæ, depositio sancti Eusebii confessoris, qui Scripturis divinis studiosissimus, et bibliothecæ divinæ cum Pamphilo martyre diligentissimus investigator fuit.* Quæ ferme Hieronymi verba sunt de Scrip. eccl., cap. 81. Nec dubito quin Hieronymum etiam præ oculis habuerit Usuardus, ex quo brevius suum elogium restrinxerit. Atque ex his martyrologis Hieronymiana proxime secutis, de hoD rum intelligentia certius, quam ex Florentinii conjecturis statuendum, nemo cordatus diffitebitur. Neque vero animus est, *sancti* titulum inde Eusebio historiographo vindicare, de quo consulendæ sunt Valesii et Florentinii dissertationes, necnon quæ ad Eusebium Cappadocem obiter in eam rem prosecutus est Papebrochius tomo IV Junii, p. 75, allegans recentiores pro Eusebii orthodoxia depugnantes, quibus et alii adjungi possent. Sed hos omnes frustra laborare, utcunque Eusebium magni faciam, semper existimavi, idque adeo post alios suasit Tillemontius tomo VII a pag. 39 articulis præsertim tribus ultimis, quibus hanc controversiam accurate pertractat. Id certe extra controversiam est, totis septem et amplius sæculis, saltem ex quo Usuardi Martyrologium in Ecclesia Occidentali ubique receptum est, Eusebii illius, cum sanctis reliquis memoriam in sacris Fa-

stis celebratam, quod probat, cœlestium honoribus cultum fuisse, sic ut proinde manifestissime constet, nos Usuardi textum plane germanum reddidisse; a cujus veritate, vel si vis orthodoxia, præscindimus.

AUCTARIA.

De Praten., Herinien., Tornacen., Antuerp.-Majore, Antuerp. et Max.-Lubec., Munerato et Greven., nihil dicendum superest.

Rosweyd., præter textum, in fine adjicit: « Civitate Moguntia, sancti Albani martyris. »

Belin., de Quiriaco et Apollinare addit: « Virorum miræ sanctitatis. » De Leutfredo: « In pago Evroicensi, » expuncto elogio.

Pulsan., « In Africa, natalis sanctorum martyrum Saturnini, Albini, Quiriaci, Apollinaris cum aliis quinque. Et in Oriente, natalis sanctæ Januariæ et Primi. » De his vide acta. « In Cæsarea, depositio sancti Eusebii episcopi. »

Lovanien., loco penultimo inserit: « Apud Maguntiam, sancti Albani presbyteri et martyris, qui cum veritatem fidei Gothis et Arrianis apud dictum locum prædicaret, illi arripientes eum et foras civitatem educentes, caput ejus ictu gladii absciderunt. » Sequitur: « Quiriaci, » etc., pure.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Alberg., Danic. et Edit. Ultraject.-Belg., totum textum consequenter decurrunt, nisi quod de Demetria addant, « sororis S. Vivianæ et filiæ Fausti martyris; » et Eusebium, ut jam diximus, ex secundo in tertium locum rejecerint; demum de Albano, præterea, quæ Lovan. habet, in fine subdant: « Quod Christi Martyr arripiens, manibus propriis deportavit ad locum, ubi nunc corpus ejus cum capite requiescit. » Notabis etiam nomen « Rufini, » mutatum in « Rufinæ. »

Centulen., in prima annuntiatione purus, pergit: « Romæ, sanctæ Demetriæ virginis, quæ fuit beati Fausti filia. In pago Madriadiensi, sancti Leutfredi abbatis. In Africa, sanctorum Quiriaci et Apollinaris. Cæsarea Palestinæ, sancti Eusebii episcopi, historiographi eruditissimi, atque eloquentissimi. » Vide Observationes.

Bruxellen., incipit « Apud Magunciam, Albani.... » ut Antuerp.-Max., etc. Sequitur de Syracusanis pure. Tum: « In Africa, sanctorum martyrum Quiriaci, Apollinaris, Saturnini, Albini, Bellici, Spei, Crisimii et Primi. » Vide « Acta. Romæ, sanctæ Demetriæ virginis, sororis sanctæ Julianæ [Biblianæ], Quæ fuerunt filiæ beati Fausti martyris. Hæc cum apud impium Julianum apostatam pro fide Christi occidenda introduceretur, in confessione Domini emisit Spiritum. » In Eusebio et Leutfredo satis purus, in fine addit: « Item Martini episcopi, » Tungrensis.

Hagenoyen., in prima annuntiatione purus, de Eusebio subjicit: « Qui tantum dilexit studium, ut nil a Constantino magno petere vellet, nisi tantum, ut gesta sanctorum sibi mitteret, in quibus suum ingenium ad multorum utilitatem exercere valeret. » Sequitur de Demetria, Quiriaco, Apollinare, ac Leutfredo satis pure. In fine, de Albano Moguntino, paulo prolixius quam supra retulerimus.

Aquicinct., de Eusebio, tertio loco, ut Pratensis, nisi quod addat, « viri doctissimi. » Atque in fine: « Et Eusebii. » Sed velim scire cujus.

Ambianen. de Eusebio sic habet: « Eodem die, natalis sancti Eusebii Cæsariensis episcopi, fide et doctrina clarissimi viri. » Vide Observationes.

Matric.-Cartus.-Ultraj.: « Theognesti episcopi et martyris cum sociis. » Idem verosimiliter est, qui cum Albano et Urso colitur, ut latius infra. « Martini Tungrensis. Eusebii episcopi Cæsariensis, Laufredi abbatis, eximiæ sanctitatis. Albani martyris. Demetriæ virginis et martyris. »

Bigotian., sub nota D 9: « In pago Ebroicensi, sancti Leutfredi abbatis. »

Reg. Suec. signatus num. 428: « In Cæsarea Palestinæ, depositio sancti Eusebii Episcopi et confessoris. » Varia phrasis, eadem res.

In Vatican., num. 5949, deest, « Leutfredi, Quiriaci et Apollinaris. » Sæpe hic cod. deficit.

Altemps.: « Bituricas, sancti Radulphi [Rodulfi] episcopi et confessoris. In Britannia minori, sancti Mevendi [Mavenni] confessoris. In civitate Cestrensi, sanctæ Walburgæ virginis. » Colitur xxv Februarii et Maii. Vide Prætermissos.

Florentin.: « In Africa, sanctorum martyrum Quiriaci, Apollinaris, Saturnini, Albini, Bellicii, Crismi, Persei et Primi. In Oriente, sanctorum Primi et Januariæ. » Adde Africanis. « Item, sanctorum Hierperidi, Saturninæ, Sergiæ, Hieriæ, Saturnini et Quiriaci. » Vide hæc in Actis melius discreta. In Eusebio et Lautfredo puri sunt.

Luxovien. « In pago Madriacensi, sancti Leufredi confessoris. » Melius supra, « Leutfredi. »

Editio Lubeco.-Col. incipit: « Apud Coloniam Agrippinam, in ecclesia sancti Joannis Baptistæ et Cordulæ; inventio sanctæ Constantiæ reginæ, virginis et martyris, de societate sanctarum undecim millium, quæ anno Domini mcccxxvii facta est. » Sequitur textus ferme purus. Deinde de Albano Moguntino, parum differt ab Antuerp.-Max., etc. Tum: « Item Colonia Agrippina, in monasterio sancti Martini, commemoratio beati Eliphii martyris. » Colitur xvi Octobris. « Treveris, sancti Martini secundi, episcopi et confessoris, qui etiam Tungrensi præfuit Ecclesiæ. » Vide Acta.

Greven. « Apud Maguntiam, sancti Albani presbyteri et martyris. Hic cum Gothis et Arrianis fidei veritatem constanter prædicaret, illi post varia tormenta, extra civitatem ejectum decollaverunt. Statimque corpus truncum, caput in manus suscipiens, angelico ductu, in locum ubi nunc placide quiescit, deportavit. » De Eusebio inserit: « ecclesiasticique historiographi. » De Martino Tungrensi, ut proxime dictum, « Monichæ virginis. » An ex Ursulanis? De Eliphio, ut supra. Item de Constantia ex undecim millibus, de quibus xxi Octobris. « Consecratio sancti Jacobi minoris apostoli. » Quid hoc sit, non divino.

Molan.: « Eodem die, sancti Martini Tungrensis Ecclesiæ episcopi et confessoris, qui convertit Hasbanos et multis claruit miraculis. » Sequuntur verba Rabani: « In Moguntia, natale sancti Albani martyris, qui sub Diocletiano imperatore, de insula Nansia pergens, cum sancto Theonesto et Urso Mediolanum venit, indeque exiens, auxiliante Domino pervenit ad Gallias, ibique in servitio Dei manens, ad martyrium pro nomine Salvatoris promptus fuit. Postquam autem in Augustæ civitate beatus Ursus martyrium accepit, Theonestus cum Albano Moguntiam pervenit: dumque ibi prædicaret verbum Dei, Albanus discipulus ejus martyrium explevit; et sepultus est ibi juxta prædictam civitatem. » In editionibus posterioribus, ita habet: « Eodem die, sancti Martini Tungrensis Ecclesiæ, etc. In Moguntia, natale sancti Albani martyris. Die vigesima secunda, sacrosancti martyris Juliani, Tarsi. » Mirum non haberi « vigesima prima. » Verum neutro ex his diebus colitur, sed xvi Martii, ut est in Prætermissis. Notabis etiam in hisce editionibus Eusebium loco suo exclusum, quasi in appendicem rejectum post ipsa Auctaria. Imo in exemplo nostro anni mdlxxxiii quod fuit collegii Duaceni, a P. Joanne Gravio, qui notas marginales manuscriptas hinc inde addidit, et annuntiatio ipsa et annotatio, qua parte Eusebium historiographum spectant, plane inductæ sunt.

X *Kal.* *Die* 22.

In Britannia, sancti Albani martyris, qui tempore Diocletiani in Verolamio civitate, post verbera et tormenta acerba, capite plexus est. Passus est cum illo etiam unus de militibus, eo quod eum ferire jussus, noluerit. Apud Nolam Campaniæ, natalis beati Paulini episcopi et confessoris, cujus meminit sanctus Gregorius in libro Dialogorum. Claruit autem non solum eruditione et copiosa vitæ sanctitate, sed etiam potentia adversus dæmones. Ipso die, depositio sancti Niceæ, Romatianæ civitatis episcopi.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Majore*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Britania scriptoris mendum est in Pratensi. Sed A longe majus in Tornacensi omissio horum verborum, *in Verolamio civitate*. Eam urbem varie efferunt codices. Heriniensis *Verola* ; Antuerp.-Major, *Verolamino* : Munerat. *Verolamo* ; Greven. *Verolamio*. Excisa subinde est, ibique exstructum celebre Sancti Albani monasterium; de quo vide in Actis. Greven. et Molan., voces aliquas transponunt ; *verbera acerba et tormenta*, pro, *verbera et tormenta acerba*. Et postremus pro *noluerit*, ponit *noluit*. Sic Tornacen. pro eo, quod in textu est, legit *cujus sanctus meminit Gregorius*. Deinde omittit *autem*, post *claruit*. Scripsi *adversus dæmones* cum Herinien. et Molan. in quibus est diphthongus, item cum Antuerp.-Maj. et Greven. qui diphthongis carent. Pratens. habet *adversum demonem*, Munerat. *adversum demones*. *Romacianæ* et *Romatione*, scriptoria sphalmata censeri debent.

OBSERVATIONES.

Anglorum *Stephanum*, ut ipsi vocant, seu Protomartyrem *Albanum* certatim memorant Martyrologi antiqui ad unum omnes. Cur autem in Hieronymiano Lucensi et Adone *Albinus* nuncupetur, suspicari licet, mutationem illam in ipsismet saltem Adonis codicibus, per Colonienses subinde procuratam, ne, ut Surius narrat, *Albanus Coloniensis* cum *Moguntino* confunderetur. Sed hæc paulo accuratius apud Henschenium de sancto Albino Coloniensi disserentem, expensa invenies a pag. 172. Vere an falso hæc dicantur, nihil magnopere nostra interest, dum apud reliquos omnes martyr Britannicus constanter appellatur *Albanus*. Sociorum numerum non plane uni- B formiter exprimunt Hieronymiana, nec qui Bedam interpolarunt, citati ab Henschenio codices. *Albani martyris* simpliciter meminit Romanum parvum ; Beda gentis suæ gloriæ, insigne aptavit encomium a Rabano et Adone transcriptum, atque ab hoc duabus auctum lineis, quas cum reliquis transsumpsit Notkerus. Usuardus, semper parcior, ea solum, sed verbotenus decerpsit, quæ textus noster exhibet. Atque hæc fori nostri sunt. Bedæ aliorumque de Albano narrationes cum Analectis ad eum spectantibus, curiose illustravit et digessit Henschenius, quæ brevius Gallice contexta sunt a Tillemontio tomo IV, a pag. 508.

De *Paulino*, clare pronuntiant Hieronymiana: *In civitate Nola, Paulini episcopi et confessoris*. Paulo brevior est auctor Romani parvi. Silet Beda; at Florus elogium composuit, solam ferme pauperes charitatem extollens. Ado historiam tangit de Paulini in Africa servitute, pro viduæ filio gloriose tolerata. Rabanus solum addidit, *de quo Gregorius in libro Dialogorum narrat*. Et ita ferme Noster prima elogii sui parte, cujus partem alteram, *claruit autem*, etc., ex Adone ad verbum desumpsit, reliqua historia silentio præterita, forte quod ejus veritatem suspectam habuerit. Certe, eam Floro notam non fuisse, ex toto ejus contextu abunde colligitur. Tu videsis, quæ de ea re totaque Paulini vita accurate disputavit Papebrochius, ad alium Paulinum Nolanum, ordine tertium, referens, quæ primo et celeberrimo tribuisse videtur Gregorius. Eruditos omnes Paulinianæ vitæ illustratores mire torsit Wandalica ea Paulini captivitas, adeo ut nonnulli cum Pagio ad annum CCCCXXXI a num. 54, tantum non fabulosam existiment. Pluris nobis est magni Gregorii auctoritas, assignata a Papebrochio ratione non incongrue salvanda : a qua non longe abfuit, nec tantopere abhorrere visus est editor Paulini operum D. Le Brun dissertatione 7, pag. 141, num. 4. Tillemontius, multis ultro citroque expensis, rem indecisam relinquit tomo XIV, a pag. 733, postquam Paulini Vitam fuse adornavit eodem tomo a pag. 1 ad 146. Nobis interim salvi sunt Usuardi apices omnes, satis circumspecte expressi. Ambos textus nostri sanctos, quibus prima et secunda annuntiatio constat, sic eleganter cecinit Wandalbertus :

> Albanus decimo defendit laude Britannos,
> Paulinusque Nolam meritis et nomine lustrat.

Ultima annuntiatio nonnullis difficultatibus, quæ in Actis explanantur, obnoxia est, præsertim circa identitatem *Nicetæ* unius, quem Baronius in duos distraxisse videtur. De cætero ex Hieronymianis etiam proficiscitur, mutato nomine *Nicei* in *Niceæ*, non *Nicetii*, ut posuit Notkerus. Noster plane immu- C tatum reliquit, quod in Adone repererat : unde patet totum ferme textum nostrum ex eo hic etiam profluxisse, qui de cætero pure et simpliciter Usuardinus est.

AUCTARIA.

ROSWEYD. penultimo loco inserit : « Item Antiochiæ, Juliani et aliorum DCCCXV. » Vide Acta.

PULSANEN. incipit : « Natalis beati Paulini Nolani episcopi et confessoris. In Britannia, sancti Albani martyris. Qui tempore Diocletiani, » etc., usque ad, « capite plexus est. Sed illo in terra cadente, oculi ejus, qui eum percussit, pariter ceciderunt. Item sancti Jacobi Alphei apostoli. » Vide I Maii. « Ipso die, sancti Nyceæ episcopi. »

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. omittunt alteram partem elogii Pauliniani. In fine autem : « Apud Alexandriam, in monte, qui vocatur Ararath, passio martyrum decem millium. » Quid in MAX.-LUBEC. significent hæc quæ subduntur : « Beque numero dece. » fateor me nescire.

ANTUERP.-MAX., LEYDEN., LOVAN. et EDIT. ULTRAJ.-BELG. Primo loco de sancto Paulino, demptis etiam verbis, incipiendo *claruit*, etc. Tum de Albano, quem *Albinum* vocant, pure. Tertio loco : « Apud Alexandriam, in monte qui vocatur Ararath, sanctorum martyrum decem millium. » In fine de Nicea pure.

ULTRAJECTIN. jam dictis similis, addit de decem millibus : « Qui omnes cum duce suo Acacio sub Antonino principe crucifixi, oratione ad Dominum fusa, pro eorum passionem devote celebrantibus, ipsaque divino responso desuper misso exaudita (quæ suppositionis nota est) ad cœlestia [*alii*, cælica] regna migraverunt. »

ALBERG. et DANIC. vix ab ULTRAJ. differunt, sed in fine omittunt, « Niceæ » Romatiani, etc.

Centulen. : « In Britannia, sancti Albani martyris. A Apud Nolam Campaniæ, sancti Paulini episcopi et confessoris, qui Christi Domini vestigia executus, semetipsum pro filio viduæ in servitutem tradidit, et, Domino sibi cooperante, ad libertatem multos reduxit. Ipso die, beati Niceæ Romatianæ civitatis episcopi.

Bruxellen. incipit de decem millibus, omissa duntaxat oratione fusa, etc., quam dixi esse fabulositatis notam. Sequitur : « Jerosolymis, natale sanctorum martyrum ccccLXXX. » Lege MCCCCLXXX, et vide quæ de iis dicuntur in Actis. « Ipso die, natale Martyrum DCCCCLXXXIX. » Vide etiam in Actis. « In Britanniis, natale sancti Albani, » etc., cum elogio ferme ex Beda descripto, quod habes in Actis. De Paulino, verbis textus adjicit : « Sed præcipue ex eo, quod dum pro captivo filio viduæ, se in servitutem barbari subjecit, omnes captivos suæ urbis libere recepit. Et depositio beati Niceæ, etc. Item Jacobi Alphei apostoli et Jerosolymorum episcopi. » Quomodo ista B componi possint, vide I Maii.

Hagenoyen. in Albino, ipsi etiam *Albino*, purus, historiam captivitatis Paulinianæ amplificat, ac deinde longam aliam historiam texit de decem millibus in monte Ararath, ex Actis fabulosis, quæ hic referri non meretur. Deest autem annuntiatio ultima.

Victorin. et Reg. Suec. sub nota num. 130, in fine : « Item, sanctæ Consortiæ virginis ; item sancti Jacobi apostoli, fratris Joannis, qui sub Herodis jussu decollatus est. » Colitur XXV Julii. « Item sanctorum martyrum MDCCCVII, qui depositi sunt in baptisterio, quorum nomina Deus habet in libro viventium. » An ii socii sancti Albani ?

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Walfridi, martyris in Frisia. » Colitur III Decembris. « Paulini Nolensis episcopi et confessoris. Decem millium martyrum, qui passi sunt sub Adriano et Anthonio imperatoribus. »

Reg. Suec., num. 428 : « Ipso die, natalis decem C millium martyrum uno die coronatorum. »

Ughellian. in fine : « Apud Alexandriam in monte qui vocantur Ararath, passio martyrum decem millium. » Vide quæ diximus ad Hagenoyen.

Altemps. : « Eodem die, sancti Acacii cum sociis suis. Nempe novem millibus nongentis nonaginta novem. » Agitur de iisdem in monte Ararath.

Florentin. : « Apud Antiochiam, sanctorum martyrum Ganthalicæ, Juliani et Grapti martyris. Item sanctorum martyrum Ruphi et Albini cum aliis numero nongentis nonaginta novem. » Vide in Actis hæc omnia distinctius.

Lugdunen. S. Stephani : « In territorio Aquensi, sanctæ consortiæ virginis. » Vide cod. sequentem.

Caudiacenis prioratus : « In territorio Aquensi, natale sanctæ Consortiæ virginis, filiæ Eucherii Lugdunensis civitatis episcopi. » Pluries recurrit.

Remens. SS. Timothei et Apoll. : « In pago Odomince, super fluvium Matronam, vico qui vocatur D Duromannis, depositio sanctæ Novicæ virginis. » Nihil de ea in Prætermissis aut alibi reperi ; an male aliqua expressa sint, nescio.

Editio Lubeco.-Col. in textu modice immutata est. In fine : « Monasterio Cluniaco, sanctæ Consortiæ virginis. Apud Alexandriam, in monte cui vocatur Ararath, » etc., cum aliquo Actorum compendio. Vide potius Acta ipsa, vel Greven.

Belin., tertio loco : « Apud Alexandriam, » etc., « X. mill. crucifixorum. Eodem die, sanctæ Consortiæ virginis. » Tum de « Nicea, » quem in altera editione « Focam » vocat, pure. Et ibi : « Item sancti Jacobi Alphei apostoli. »

Greven. Longiorem historiam texit de Crucifixis. « Apud Alexandriam in monte Ararath, sanctorum decem millium martyrum. Qui omnes cum duce suo Agatio, sub Adriano et Antonino imperatoribus, exemplo Christi torti, atque in singulis crucibus suspensi sunt. Cumque orationem fudissent pro devote passionem suam celebrantibus, animas cœlo reddiderunt. Apparuerunt vero ibi signa illa, quæ tempore passionis Christi visa fuerant. Nam terræmotus factus est magnus, petræ scissæ sunt, sol obscuratus est. Erant autem nobiliores inter eos Hermolaus episcopus, Alexander, Marcus, Eliadis, Diaconarius et Theodolus. Item Alexandriæ, sancti Rufini martyris. Juliani et aliorum multorum. In Frisia juxta Groninghen, translatio Waltfridi martyris, Therasiæ uxoris ejus, et filii ejus. » Diximus coli III Decembris. « Galgani confessoris. » Remittitur etiam ad dictam diem. « Monasterio Cluniaco, sanctæ Consortiæ virginis, » de qua superius.

Molan. : « Apud Alexandriam, » etc., ut Belinus. Item de Consortia. Tum : « Sanctæ Ortrudis virginis. » Dein charactere minori : « Cujus corpus quiescit in monasterio Sithiu, in oppido, sancti Audomari. » De Walfrido, etc., habet verba Greveni. « Item beatæ memoriæ Joannis Phisceri, episcopi Roffensis et martyris, qui postquam multis annis vitæ sanctimonia ac assiduitate docendi, voce simul et scriptis, mira quoque liberalitate in egenos, et benignitate in studiosos, verum egisset episcopum, propter adulterii detestationem, diutissimo carceri mancipatur : et tandem propter unitatem fidei et Ecclesiæ, quam tuebatur, cervice securim excipiens ad cœlestia regna emigrat X Kal. Julii MDXXXV. Quo eum ante aliquot dies Thomas Morus præcesserat, eadem martyrii corona refulgens. » Editiones aliæ litteris Italicis textui inserunt, quod Ado Bedæ adjecit : « Quo tempore, » etc. In fine : « In pago Hainnocensi, super fluvium Hagnam, depositio sancti Domitiani confessoris. Qui beato Landelino in peregrinatione sua comes individuus existens, et ab eodem in loco eodem eremita constitutus, multis clarus virtutibus, migravit ad Christum, et modo cum suo magistro, felix requiescit Crispinio. » De eo actum XV Junii. De Crucifixis, ut supra. « Eodem die, sanctæ Consortiæ virginis, in Cluniaco cœnobio. In monasterio Sithiu, sanctæ Ortrudis virginis. Die vigesima secunda, sancti hieromartyris Eusebii, episcopi Mosatensium, » lege « Samosatensium. » Sequitur typis minoribus de Waltfrido, ut supra. De Joanne Phiscero, ut ipse scribit, paulo brevius, sed sensu eodem.

IX *Kal.* *Die* 23.

Vigilia sancti Joannis Baptistæ. Eodem die, sancti Joannis presbyteri, quem impius Julianus, inauditum via Salaria veteri, ante simulacrum solis decollari præcepit. In Tuscia civitate Utrina, sancti Felicis presbyteri, cujus os tandiu jussit Turtius præfectus lapide contundi, donec emitteret Spiritum. In Britannia, natalis sanctæ Ediltrudis virginis, cujus corpus cum undecim annis esset sepultum, incorruptum inventum est.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt codices mediæ notæ, *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.* et *Edit. Ultraj.-Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

In Greven. et Molan. ante *Julianus*, deest epithethon *impius*. Rosweyd., pro *inauditum*, male posuit oppositum, *auditum*. *Simulacrum* scribunt plerique et probatiores codices, adeoque et in textu relictum. *Decolari*, in Antuerp.-Majore, patens descriptoris sphalma est. *Utrina* legunt codices prope omnes, aliqui *Utina*, utrumque male. Proxime ad verum nomen accessit Rosweyd. qui habet *Sutria*. Melius scriptum esset *Sutrina*, sed codicibus inhærendum. Belini prima editio, posuit *sancti Felicis primi*, sed hoc in editione altera recte correctum est : Præfecti nomen varie effertur : *Turtius* in Pratensi ; in Antuerp.-maj. *Trucius* ; in Greven. et Molan. *Turgius*. Scripsimus cum reliquis, et recte *Turcius*. Pro *emit*-
A *teret*, legitur in Ultraject. *emisit*. De *Britania* et *Britanniis*, diximus alibi. Major est difficultas in efformando sanctæ ipsius reginæ et Virginis nomine. Antuerp.-maj. vocat *Edeldride*. Antuerp., Max.-Lubec. et inferiores *Edeltrudis*. Rosweyd. *Ediltrudæ*. Belin. *Getrudis*. In Actis *Ethelreda, Etheldreda, Ætheldritha*. Nos cum Pratensi, Munerato, Greveno et Molano *Ediltrudis* ; et cum iisdem codicibus solum *Virginis* titulum adjicimus, quamvis plerique alii ex Beda et Adone addant et *Reginæ*. Antuerp.-Maj., Belin., Antuerp., Max.-Lubec., etc., pro *undecim*, ponunt *decem*. Et Belin. omisit *cum... esset*. Rosweyd. legit, *est inventum*.

OBSERVATIONES.

Præcursoris Domini *Vigiliam* in antiquis Martyrologiis satis raro expressam, primus annuntiat Beda, sed postquam *Ediltrudis* elogium retulit. Eum verbis et modo sequitur Rabanus. Ast Ado inde textus initium facit. Romanum parvum unicam hodie commemorationem ponit : *Sancti Joannis presbyteri, via Salaria vetere sepulti*. Paucula addit martyrologus Viennensis, breve elogium texens, a Notkero de more translatum, sed a Nostro ea parte mutilum, qua *ejus corpus a beato Concordio presbytero collectum et sepultum juxta Concilia Martyrum* dicitur, ut iterum ex Molano in Auctariis indicabitur. Hic verbo notabimus, interiisse Acta, quæ Ado videre debuit, ut inde elogium suum extraheret. Corrigendum autem, quod Commentarii sui principio male supponit Papebrochius quasi Usuardus Adonis Martyrologium non descripsisset, contra quam in præfatione nostra et toto hoc opere fuse ostenderimus. Accuratiora sunt, quæ de Joannis reliquiis, ac præsertim de ejus capite ibidem disputantur. Cæterum, quæ textus noster continet, ex præfato Adone accepta sunt omnia : uti de sancta *Ediltrude*, quæ hic post *Felicem* refertur, de quo Martyrologorum antiquorum nullus præter Usuardum meminit, et quidem male notata palæstra, cum pro civitate *Sutrina*, scripserit *Utrina*, ut supra abunde indicatum est. Putat Papebrochius Acta *Felicis* illius martyris sincera, et quæ judicialia ferme censeri possint, quæque cum Actis sanctæ *Mustiolæ* conjuncta et connexa sunt, Usuardo præluxisse. Ego prima fronte prope dubitaveram, utrum ea annuntiatio vere Usuardo esset tribuenda, utpote
B quem scio sanctos extraneos, hoc est extra Hispaniam vel Galliam quæsitos, rarissime commemorare, quos in Hieronymianis aut in Adone signatos non invenerit. Accedebat silentium insignium duorum codicum Heriniensis et Tornacensis, in quibus de Sutrino isto matyre nulla omnino fit mentio. Verum tam uniformi codicum aliorum consonantiæ cedendum fuit ; idque eo pronius, quod Papebrochii conjecturam veram, ni fallor, deprehenderim. Nimirum necesse est. Acta Felicis et Mustiolæ alicunde nactus sit Usuardus, ex quibus et illum hac die et illam III Julii refert, aliis martyrologis ignotos, atque a citatis codicibus Heriniensis et Tornacensis prætcritos. Tu vide Acta ipsa, gravia sane et fide digna, tametsi modica forte correctione egeant. Laudat ipsa Tillemontius tomo IV, a pag. 351, nec critici alii multum habent quod carpant. Plura in Actis dabimus III Julii, dum de Mustiola agendum erit. Sit interim Usuardina *Felicis* annuntiatio, sicut et sequens de *Ediltrude*,
C quæ ex Beda in Adonem, inde in textum nostrum transiit, hoc solo ferme discrimine, quod *Reginæ* titulum Noster omiserit, quem servat Notkerus male legens *annis decem*, pro *undecim*, in quo sequaces habet codices omnes sequioris notæ, quibus id vitii inesse, supra observavimus. Atque ita Usuardum damus genuinum et integrum. *Ediltrudis* vel *Etheldredæ* Vita satis prolixa a Papebrochio illustrata est, et cætera ad eam spectantia in Commentario explicata. Superest Wandalberti de ea versus :

Anglorum nono Ediltrud de germine fulget.

AUCTARIA.

Heriniensis et Tornacensis, in quo deficiant, jam supra diximus.

Pulsanen. sic loquitur : « Vigilia beatissimi Joannis Baptistæ. In Britannia, sanctæ Gediltrude virginis et reginæ. Cujus corpus cum undecim, » etc., pure. « In civitate Nycomedia, sanctorum Avitici, Agapitonis, Aristionis, Emeriti, Aleti, cum aliis numero septuaginta novem. » Hæc rursus ex Hieronym. Sed ab aliis aliter exprimuntur ea nomina, de quibus vide Acta.

Centulen. : « Vigilia sancti Joannis Baptistæ. Romæ, sancti Joannis presbyteri et martyris, tempore apostatæ Juliani. In Britannia, sanctæ Eadtrudis virginis et reginæ, cujus corpus cum undecim annis esset sepultum, incorruptum inventum est. »

Bruxellen. pro « Utrina, » pejus scribit « Utina. » Vide quæ supra diximus. Tum : « Nicomediæ, sanctorum martyrum Avitici, Capitatonis, Abricionis, cum aliis octoginta duobus. » De his vide Acta. « In Britannia, depositio sanctæ Ediltrudis virginis et Anglorum reginæ. Quæ tribus viris nupta, illis ad Deum præmissis, virgo permansit ; cujusque corpus, post undecim sepulturæ annos, incorruptum inventum est. Item depositio beatæ Mariæ de Œgnies in Brabantia, cujus legendam magister Jacobus de Vitriaco, postea cardinalis, descripsit. »

Hagenoyen. hac die tertio loco ingerit, quem præcedenti prætermiserat : « Ipso die, depositio sanct Nyceæ, Romatianæ civitatis episcopi. » Sequitur de « Felice, » pure. Tum : « Eodem die Lugduni, sanctæ Consortiæ virginis. » Quæ etiam spectat ad diem præcedentem. De Ediltrude, habet ut codices Antuerp.-Max., etc.

D Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Vigilia Joannis presbyteri et martyris. » In ipso codice vigilia cum sequenti annuntiatione conjungitur, ut fere dubites, an ad Joannem presbyterum non sit referenda. Verum aliunde patet, agi de Baptista. « Ediltrudis virginis et reginæ, in Britannia. Hæc post undecim annos sepulturæ, incorrupta invenitur. Aviti abbatis, admirandæ sanctitatis. » Est hodie « Avitus » martyr Nicomediæ. An hic sit qui colitur XVII Junii, nescio.

Camberien. S. Mariæ Conventualium : « Eodem die, sancti Boniti episcopi et confessoris. » Nec de hoc quidquam in Prætermissis reperio.

Florentin. : « Nicomediæ, sanctorum martyrum Avitici cum aliis LXXIII. » Vide supra, et in Actis.

Editio Lubeco-Col., in textu satis pura, in fine superaddit : « Apud Alexandriam, passio plurimorum martyrum, quorum multi obtruncatis auribus atque naribus, atque manibus, cæterorumque membrorum summitatibus amputatis, feliciter obierunt. »

Nulla de hisce in Prætermissis memoria. An forte supersunt ex majori numero?

GREVEN.: « Apud Alexandriam, passio martyrum plurimorum, » etc., ut supra, excepta ultima voce, quæ hic est « occubuerunt. Nicomediæ, passio sanctarum virginum Pistis et Helpes, matrisque earum Agape, Aviti, Capitonis et aliorum LXXVIII. » Hic disparata conjungit GREVENUS, ut non semel alibi. De virginibus ex Notkero acceptis, vide Prætermissos; de Nicomediensibus abunde dictum est. « Hidulphi episcopi et confessoris. » Si de Trevirensi agitur, colitur in XI Julii. « In diœcesi Leodiensi, sanctæ memoriæ Mariæ de Œgnies, cujus Vitam sanctissimam vir Deo dignus Jacobus de Vitriaco episcopus Tusculanus Cardinalis scripsit. Ezechiæ et Josiæ regum Juda, secundum Catalogum Sanctorum. Translatio sancti Anthimi episcopi et martyris. » Vide de his Prætermissos.

MOLAN. de Joanne litteris Italicis in textu ex Adone addit: « Ejusque corpus a beato Concordio presbytero collectum et sepultum est juxta concilia martyrum. » Ni fallor, ubi multi martyres sepulti sunt. Vide Papebrochii Commentarium, ubi inter « Concilia martyrum et Cœmeteria » discrimen assignatur pag. 482. In fine: « Binchii, Hydulphi ducis Lotharingiæ. » Tum, minoribus typis: « Fibroniæ virginis et martyris, persecutione Diocletiani imperatoris. » Vide XXV Junii. « In diœcesi Leodiensi, sanctæ memoriæ Mariæ de Œgnies, cujus Vitam sanctissimam vir Deo dignus, » etc., ut GREVEN. Editiones posteriores idem habent in textu. In fine autem: « Laubiis, Hidulphi ducis et confessoris. Die vigesima tertia, sanctæ martyris Agrippinæ. » Dein typis aliis: « Ogniaci, transitus beatæ Mariæ, ibidem reclusæ. Cameraci obiit anno millesimo septuagesimo sexto, in monasterio Sancti Sepulcri, Dominus Lietbertus episcopus Cameracensis. »

VIII *Kal.* *Die* 24.

Nativitas beati Joannis Baptistæ et præcursoris Domini. In territorio Parisiacensi, vico Christoilo, passio sanctorum Agoadi et Gliberti, cum aliis innumeris promiscui sexus. Augustoduno, depositio Simplicii episcopi.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Major*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In Antuerp.-Maj. et Belino, deest particula *et* inter *Baptistæ* et *præcursoris*, quæ quidem omitti posset, sed ex aliorum Codicum constanti lectione servanda est. *In territorio Parisiensi*, scribunt Pratens. Munerat. et Belin. Sed melius alii, ut in textu. Munerat. omisit *vico*. Jam summa est varietas in nomine loci et duorum martyrum. Locus inprimis in Antuerp.-Majore effertur *Christolico*, in Greven. *Ristoilo*. ab aliis *Christoilo*; a Munerat et Belin. *Cristolio*. Recte et ita omnino scribendum puto. At probatissimi Codices Pratens., Herinien. Tornacen. et Molan., mutatis elementis, legunt *Cristoilo*, et sic in textu reliquimus. Rursus, nomina martyrum probabilissime sunt, *Agoardus* et *Aglibertus* vel *Agilbertus*, ut habet Molan. et Munerat. Ast in Antuerp.-Majore et Greven, legitur *Agoadi* et *Gilberti*. In Belino *Agovardi*; in aliis *Agaodi*; in Tornacensi *Agoaldi*. Præfero modum Pratens. et Herinien., ubi *Agoadi* et *Gliberti*; tu, quod præplacet, seligas licet. Par ferme lusus in *Augustoduno*, ut cum Antuerp.-Maj., Munerat. et Belin. posuimus: pro quo in Praten. *Augustiduno*; in Tornacen. *Augustiduni*, in Herinien., Greven. et Molan. *Augustuduni*. Optime, ni fallor, in textu.

OBSERVATIONES.

Hodiernus Adonis textus in Martyrologio paucis hisce circumscribitur: *Nativitas Præcursoris Domini*; quemadmodum etiam legunt Beda, Romanum parvum et Rabanus. Longior est Adonis oratio inter festivitates Apostolorum. Sed hoc certissimum videtur, ubique indicari *Nativitatem secundum carnem*; nempe peculiari Prodromi prærogativa, ab omni ævo in Ecclesia celebratam; quod nulli hominum præterquam Servatori et Præcursori ejus contigisse, apud Florentinium ex Ambrosio a Petro de Natalibus eductum, asseritur. Nimirum cum Deiparæ Nativitas necdum peculiari cultu esset consecrata; de cujus festi institutione hic disputandi non est locus. Porro Nativitatem Joannis etiam aperte denotat Wandalberti versiculus:

Octavo natus colitur Baptista Joannes.

Apographa Hieronymiana Nativitatem aliam, seu natalem diem, aut, si ita vis, corporis cum capite depositionem, indicare videntur, dum sic legunt: *In provincia Palestina, civitate Sebastia, natalis sancti Joannis Baptistæ.* Quæ eadem ipsa repetuntur XXIX Augusti, quando ab aliis et universa modo Ecclesia *Decollatio* ejus recolitur, ut ibi ex Beda, Romano parvo, Adone et Nostro opportunius erit dicendum. Si cui de celebratissima nascentis Christi Prodromi festivitate, imo collectis quodammodo festivitatibus plura inquirere lubeat, habebit hodie in Actis, quo plane satietur. Interim quod ad textum nostrum proxime attinet, patet Usuardum supra multa alia complectens circa locum nativitatis, ductores suos solum *Joannis Baptistæ* nomen inseruisse. Prolixius est Notkeri encomium, mortis, etc. Sed ista et hujusmodi alia ad citatam diem XXIX Augusti commodius expendi poterunt, nisi satis discussa jam sint a Papebrochio hac die toto capite II, a pagina 698 ad 711. Hæc cursim indicanda fuerunt. Neque enim aut loci hujus aut fori nostri est plura movere, quæ inter eruditos controvertuntur. Aliquid dicere cœpimus XXIV Februarii. Florentinii exercitatio 13, a pag. 785, item altera a pag. 857, et Tillemontius tomo I, a pag. 82, atque in notis a pag. 482, cum lucubrationibus Papebrochii a curiosis lectoribus conferri poterunt, nobisque interim fortasse nova suggeri, quæ ad dictum diem XXIX Augusti, vel etiam ad XXIV Septembris accuratius recenseamus. Quæ sequitur *Cristoliensium martyrum* commemoratio, ea soli Usuardo propria est, a nullis aliis Martyrologis aut vetustioribus aut synchronis consignata. Nomina superius varie extulimus, et plura adhuc in Actis proferuntur. De eorum antiquo cultu nemo dubitat; de ætate dubia omnia, neque enim vulgata Acta talia sunt, ut ex iis certi quidpiam erui possit. Vide Papebrochii annotationem, cui ultro eruditi Galli subscribunt. De *Simplicio* agunt apographa Hieronymiana: *In civitate Augustiduno, sancti Simplici*, quo etiam ferme modo scripsit Rabanus. Titulum *episcopi* addidere Usuardus et Notkerus, eisdem prope verbis ambo usi. Vide Henschenii Commentarium et Vitam ibi editam ex Gregorio Turonensi de Gloria confessorum. Supererat in laudatis Hieronymianis, *Joannis apostoli et evangelistæ natalis*; quem vocat Rabanus *dormitationem*, Notkerus *dormitionem*, plura ibi enarrans, quæ Noster prudentius in eam diem distulit, qua festivius memoria ejus recolitur XXVII Decembris. De cætero plana sunt, quæ in latereulo nostro repræsentavimus, eaque simplicissime et verissime Usuardina.

AUCTARIA.

Rosweyd. textui satis puro, in fine adjicit : « Romæ, Festi et Luceiæ, cum aliis xxii. » Vide Acta.

Pulsanen. : « Nativitas Præcursoris Domini Joannis in Jordane. In Palestina Ephesiorum, dormitio sancti Joannis apostoli et evangelistæ. Romæ, sanctorum Festi, Luciæ cum aliis xxii. In civitate Augustoduno, depositio sancti Simplicii episcopi et confessoris. »

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. omittunt Christolienses, et in fine adjiciunt : « Romæ, Fisti, Luceiæ, cum aliis viginti duobus. »

Antuerp.-Max. et Lovanien. post « Domini » addunt : « Cujus nativitatem, vitæ austeritatem, prædicationem, passionem sacra Evangelica pandit historia. » Tum, « Augustoduno, » etc., pure. Dein : « Romæ, sancti Systi [*leg.* Festi] et Luceiæ cum aliis xxii. In territorio Parisiacensi, » etc., satis pure.

Ultraject., Leyden. et Editio Ultraject.-Belg. cum duobus proxime citatis consonant, sed penultimo loco interserunt : « In Maghliniis, passio sancti Rumoldi episcopi et martyris. » Quidquid sit de die martyrii, colitur i Julii.

Alberg. et Danic. postremis similes sunt, nisi quod Christolienses prætermiserint.

Centulen. : « Nativitas beati Joannis Baptistæ, cujus inæstimabilem sanctitatis dignitatem Salvator noster Christus Dominus proprio sermone commendat, dicens : « Non surrexit inter natos mulierum « major Joanne Baptista. » Augustoduno, sancti Simplicii episcopi et confessoris. »

Bruxellen. de Joanne Baptista, ut Antuerp.-Max., etc. Secundo loco : « In Palestina Ephesiorum, dormitio beati Joannis apostoli et evangelistæ. In territorio Parisiacensi, passio sanctorum Agaodi et Gliberti cum, » etc. De Simplicio, pure. In fine : « Apud Anderlacum, elevatio sancti Guidonis confessoris. » Dies natalis est xii Septembris.

Hagenoyen. post « Domini, » ita pergit : « Cujus nativitati præsens erat beata Virgo Maria mater Domini, habens in utero suo Filium Dei. Cujus nativitatem, vitæ austeritatem, prædicationem, officium circa Domini personam et passionem, sacra Evangelica pandit historia. Hic in matris utero, » etc., ut melius in Actis deducta invenies. In secunda et tertia annuntiatione purus est. Sequitur : « Romæ : sancti Sisti et Luceyæ cum aliis viginti duobus. In Mechlinia Brabantiæ, Rumoldi episcopi et martyris. » Colitur i Julii, ut supra diximus.

Victorin. et Reg. Suec., num. 130, in fine : « Eodem die, sanctæ Febroniæ. » Vide die sequenti.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Nativitas Joannis Baptistæ. Rumoldi martyris in Mechlinia. Simplicii episcopi et confessoris inclyti. »

Bigotian. signatus p. 5 : « Romæ, Festi, Luciæ, cum aliis viginti duobus. »

In Vatican. num. 5949. Desunt Agoardus, Aglibertus et Simplicius. Adjicitur : « Apud Syriam, sanctæ Febroniæ virginis et martyris, quæ temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum post plura genera tormentorum, capitis ad ultimum jugulatione, solenni judicis præcepto, finita est. »

Altemps. : « Antisidiori, sancti Hierici monachi. » In Actis vocatur « Ericus, » ibique vita illustrata est.

Florentin. : « Romæ, sanctorum martyrum Festi et Luciæ, cum aliis xxii. » Sæpius recurrent.

Burdegalen. : « In territorio Parisiacensi, vico Christolio, passio sanctorum Agoadi et Gumberti, cum aliis innumeris promiscui sexus. » Ut in textu.

Remens. SS. Timoth. et Apoll. « Ambianis, inventio corporis sancti Quintini martyris. » Colitur xxxi Oct., ubi etiam de hac translatione agetur.

Editio Lubeco-Col. ad « Domini » sequitur : « Aderat autem huic nativitati beata virgo Maria, et ipsam Joannem suis virgineis manibus de terra levavit. Cujus nativitatem, » etc. Tum, de Simplicio, pure. « Romæ, sanctorum martyrum Systi et Luceiæ virginis, cum aliis viginti duobus. » In Christoliensibus pura est. Deinde : « Pictaviæ, sanctarum Pectinæ, Matrinæ, et Columbæ virginum et martyrum. » Vide nomina melius formata in Prætermissis. « Inventio sancti Quintini martyris. » De qua supra.

Greven. : « Depositio sancti Joannis evangelistæ. Romæ, sanctorum Systi et Luceiæ, cum aliis multis. Pictavis, sanctarum Pectinæ, Martinæ et Columbæ virginum et martyrum. Antisiodori, Heyri [Erici] confessoris. Inventio sancti Quintini martyris. » Remittitur ad natalem, xxxi Octob.

Molan. de Joanne Baptista aliis litteris multa inserit, quæ melius in Actis digesta sunt. In fine : « In Mechlinia, passio sancti Rumoldi episcopi et martyris. Laubiis, sancti Theodulphi episcopi et confessoris. » Tum typis minoribus : « Hujus corpus cum Lobias redeundo, fines Franciæ evasisset, per pagum quoque Cameracensem Valencenas pervenisset, cœpit miraculorum luce clarescere. Unde illius fisci oppidani, in honore medici sui divinitus destinati, ecclesiam dedicare vovent, et sanctum Theodulphum sibi in perpetuum retinere deliberant. Tandem cum clanculo a nostris sine ullo apparatu sanctum corpus Lobias deducitur, per vim fere ab iis qui curati fuerant, ad Scaldam retentum fuit. Natale sanctorum Urbasi, Theodori et Menedemi martyrum, cum aliis septuaginta septem, de quibus Tripartitæ lib. vii, cap. 30. » Hi in posterioribus editionibus merito omissi sunt, nam coluntur v Septembris. « Eodem die, sanctæ Romulæ virginis, de qua beatus Gregorius in homilia et Dialogor. lib. iv, cap. 15. » Remittitur ad xxiii Julii. « Item, sancti Lupicini eremitæ et confessoris, de quo beatus Gregorius Turonensis. » Hactenus prima editio. In aliis, textui solum additur, quod retulimus supra ex Antuerp.-Max. et aliis : « Cujus nativitatem vitæ austeritatem, » etc. In fine : « Antisiodori, sancti Heiri, viri sanctissimi. In pago Pictavensi, sanctæ Pecinnæ virginis. » Quæ colitur seorsim a Macrina et Columba, die sequenti. « Hugardiæ, natalis sancti Odvini presbyteri et martyris. » Remittitur ad xxv Junii, quo die officio ecclesiastico ibi colitur.

VII *Kal.* *Die* 25.

Apud Pirriberœam, sancti Sosipatris, discipuli beati Pauli apostoli. In Alexandria, sancti Gallicani martyris : qui cum triumphalibus infulis sublimatus, acceptus esset Augusto Constantino et carus, per ipsius filiam nomine Constantiam, ac Christi martyres Joannem et Paulum, ad fidem conversus est. Hujus sacræ opinionis fama postmodum in toto orbe in tantum excrevit, ut ab Oriente et Occidente venientes, viderent virum ex patricio et consule lavantem pedes pauperum, ponentem mensam, aquam manibus effundentem, languentibus sollicite ministrantem, et cætera sanctæ servitutis officia exhibentem. Ipse vero postea cum sacrificare cogeretur sub Juliano, et contemneret, percussus gladio in

corpore, Christi martyrem fecit. Romæ, sanctæ Luciæ virginis cum aliis viginti duobus. [*Addit Bouillart.* : [a] Item translatio sancti Eligii, episcopi et confessoris.]

NOTÆ.

Pari sunt codices quatuor *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Verum est. Huic articulo subdit Pratensis sancti Eligii translationem. Sed quid hoc in re peccavit? Facta est hæc translatio medio septimo sæculo et in Gallicanis ecclesiis præcipue celebrata: A ut extra culpam non esset iste codex si eam omisisset; et non omisisse vitio dat Sollerius: quanquam Pratensi consentiunt septem ex codicibus quos vidit, et undecim quos ipse. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Pyrrhi Berœam distinctis vocibus recte scribit Molanus, ut ab Henschenio explicatum est. In Greveno est *Periberoeam*. Nos cum duobus aliis et reliquis ferme omnibus, ut est in textu. Inter plura Antuerp.-Majoris sphalmata, primum est, beati *Petri* apostoli, pro *Pauli*. Alterum, *Gallicani presbyteri*, pro *martyris*. Non multum absimile reperitur in Herinien. qui pro *Constantino*, legit *Constantio*, et pro *carus*, *clarus*. Rursus in Antuerp.-Majore habetur; *ac Christi virginem*, ubi legendum, *ac Christi martyres*. Sic, *convertitur*, pro *conversus est viderunt*, pro *viderent*. Item, *venientem*, loco, *et Consule*. *Fundentem* pro *effundentem*, etc. De *contempneret*, diximus supra. *Christi martyrem fecit*, scribunt Codices omnes, in quorum nonnullis, ut in Heriniensi, superius recentiori manu adjectum, *se*. Sed Molanus supra cæteros sapere voluit, sic textum immutans, *Christi martyr efficitur*. Quo quidem syntaxis fit emendatior, sed cum jactura simplicitatis Usuardinæ. Codices habent *Luciæ*; melius scribendum esset, *Luceiæ*.

OBSERVATIONES.

Hodierni textus tota genesis ex Romano parvo B per Adonem procedit, servato penitus annuntiationum ordine. Sic incipit Martyrologii illius compilator: *Apud Pyrriberœam, Sosipatris discipuli Pauli.* Hisce verbis nihil magnopere superaddidit Ado, nec Noster Adoni quidquam, satis habens ejus verba transcripsisse. Est hic denuo ex Christi aut apostolorum discipulis aliquis, primum ab auctore Romani parvi pro libitu, ni fallor, hoc die consignatus, et quidem confuso nomine, cum *Sopater*, non *Sosipater*, dicendus sit *Berœensis* ille, de quo hic agitur, ut censet Henschenius in sylloge sua historico critica; nisi forte sub utroque nomine idem veniat, quod sentire videtur Tillemontius tomo I, pag. 565. Siquid Henschenium fefellerit, poterit ad XII Julii in Actis restitui, dum de *Nasone*, pro *Jasone* vel *Mnasone*, eo die a Martyrologis nostris signato, erit disserendum. De *Gallicano* ex priori *SS. Joannis* et *Pauli* Actorum parte, longa texitur ab Adone historia, quæ in compendium, sed solito longius, contra- C hitur a Nostro, servatis ubique antecessoris terminis. Nitide sane, eleganter, et præter morem, prolixe, sic ut mirum in modum et Adoni et Usuardo placere debuerit tota illa de *Joanne* et *Paulo* historia, sub specioso *Terentiani* cujusdam nomine venditata, ac Bedæ etiam cognita, ut patebit die sequenti. Itaque vetustam esse et sæculo octavo antiquiorem plane constat; veram omnino esse, nemo qui eam expenderit, pronuntiare audebit. Videatur Papebrochii Commentarius, et Tillemontii nota tomo VII, a pag. 719. Sed de his satis; ad laterculum nostrum revertamur. Idem in eo est fons, idem tradux eadem omnium verba, quibus exprimitur annuntiatio ultima, atque adeo perspicua est Usuardina simplicitas, exclusa *sancti Eligii translatione*, quæ in Codice Pratensi et Munerato perperam textui ascribitur. Porro quid de *Lucia* vel *Luceia* et sociis vere censendum sit, dubitari utique potest, ex plurimum variantibus Codicum Hieronymianorum et aliorum lectionibus. Et illi quidem non omnino conformes, die præcedenti, *Festi et Luciæ cum sociis viginti duobus;* hac die *Luceiæ virginis et Aceiæ virginis*, absque sociis; die sequenti *Luceiæ virginis et Diogenis*; demum I Julii, *Luceiæ virginis et Auceiæ regis* cum sociis VIII vel IX meminere: sic ut minimum quadruplicem *Luceiam*, vel *Luciam* invenias, plus justo, ni fallor, multiplicatam, et magis adhuc multiplicandam, si singulorum Hieronymianorum Codicum textus inter se scrupulosius conferantur. Alii, in diversa abeuntes, hisce tenebris lucem non affundunt. Nec vero hujus loci est fusior ea de re disquisitio. Videsis quæ in Actis, qua potuit verisimilitudine, statuit Papebrochius; vel Florentinium, si lubet, consule; dum nobis textus Usuardi in tuto positus est: a cujus sententia, qua parte *Luceiam* attinet, non longe recedit Wandalbertus, hisce suis versibus:

Septeno Romam Luceia exornat amore,
Scampio, bis deno et bino martyre læta:
De quibus Aceias socio collucet honore.

Ubi forte legendum *Campio*, ut sit *puail* vel *victrix*.

AUCTARIA.

PRATENS. in fine subdit: « Item translatio sancti D Eligii episcopi et confessoris. » Colitur I Decembris.

TORNACEN. de elogio Gallicani, plusquam mediam partem omisit, nam solum habet usque ad *conversus est*. In reliquo textu purus.

ROSWEYD. caret annuntiatione ultima; cujus loco hæc substituuntur: « Daventriæ, translatio Radbodi episcopi et confessoris. » Natalis est XXIX Novembris. « Ibidem Lebuini presbyteri. » Differtur ad XII Novembris.

MUNERAT. deest etiam Luceia. Adjectum: « Eodem die, translatio corporis beati Eligii presbyteri [*episcopi*] et confessoris. »

PULSANEN.: « Natalis sanctorum Gaudentii, Felicis et Agapiti. » Differuntur ad XXVI Junii. « Ipso die, sancti Amandi confessoris. » Qui cum « Domnoleno » colitur in Petracoriis. « Romæ, sanctæ Luciæ virginis, cum aliis XXII. »

In ANTUERP.-MAX.-LUBEC., UGHELLIANO, omissa Luceia, de qua pridie se egisse putarunt.

ANTUERP. MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., EDIT., ULTRAJ.-BELG. totum textum referunt; sed post Gallicanum, inserta sunt sequentia: « Item, sancti Prosperi episcopi, doctoris præcipui. » Quis hic sit Prosper, vide in Actis. « Eodem die, translatio sancti Lebuini presbyteri et confessoris. » Colitur quidem Antuerpiæ et alibi hac die, sed natalis est XII Novembris.

ALBERG. et DANIC. Conveniunt usque ad *Prosperi*, inclusive, omisso Lebuino et Luceia.

LOVANIEN. truncat elogium Gallicani, post, *conversus est*, immediate connectens: *Ipse vero*, etc. In reliquis similis est ANTUERP.-MAX., etc.

CENTULEN. in prima annuntiatione purus, sic pergit: « Ipso die, sancti Eligii Noviomensis episcopi et confessoris. Alexandriæ, sancti Gallicani, incliti atque nobilissimi ducis Romanorum, qui cum esset

tantæ dignitatis, ut filiam magni Constantini sibi in A conjugem peteret, divina gratia præeunte, in bello Scitharum dimicans, de pagano factus est Christianus, et omnia mundi oblectamenta abjiciens, monachicam vitam elegit. Ad ultimum, Arantiano comite, gladio percussus, martyrio vitam finivit. »

Brunellen. incipit : « Noviomi, translatio sancti Eligii episcopi et confessoris. » Sequitur totus textus. Deinde : « Et natale sanctorum martyrum Gaudentis, Felicis et Agapiti. » De quibus supra. « Eodem die, sanctorum Radbodi et Adalberti. » Hic hodie recte ; de alio dixi supra. « Item sancti Prosperi episcopi et doctoris præcipui. »

Hagenoyen. Post textum satis purum, subjungit : « Eodem die apud Taurinensem urbem, Maximi episcopi et confessoris. » Et in margine recentiori manu : « Item, sancti Prosperi episcopi, doctoris præcipui. » Vide dicta superius.

Aquicinct. pro « viginti duobus, » habet « viginti duabus. » Ac dein subdit : « Item, depositio sancti B Niceti presbyteri et confessoris. » Ignotus est. Quid si pro Lebuino forte irrepserit ?

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Translatio sancti Radbodi episcopi Trajectensis. Et sancti Lebuini in Daventria. Item Adalberti confessoris. Luceriæ virginis et Anceæ (Aceiæ) martyris cum sociis suis. Gallicani martyris, qui fuit Romæ consul et patricius, conversus per Joannem et Paulum. » Vide hæc distinctius in ipso textu.

Altemps. : « Monasterio sancti Albani, beatorum martyrum Amphibali sociorumque ejus. » De iis in Actis cum ipso sancto Albano xxii Junii. Cur hoc die hic referantur, ignoro.

Florentin. : « Natale sanctorum martyrum Gaudentii, Felicis et Agapiti. » Vide supra. « In Thessalonica, sanctorum martyrum Bigarii, Luterani et Agregæ regis. » Vide Acta. « In Galliis, sancti Loii episcopi et confessoris. Et translatio sancti Eligii episcopi. » Nunquid non bis idem recurrit, vulgari et C Latino nomine ? « Item sancti Amandi episcopi et confessoris. » Vide Acta. « Romæ, natale sanctæ Luciæ virginis cum aliis xxii. »

Codex Montis Sancti. « In Geneliaco [Gemeliaco] natalis sancti Amandi confessoris. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Apud Ephesum, dormitio beati Joannis apostoli et evangelistæ. » De qua heri. « Colonia Agrippina, translatio beati Gregorii ducis et sociorum ejus Maurorum, quæ per beatum Annonem Coloniensem archiepiscopum facta est post quingentos annos a passione ipsorum. » Coluntur xxiv Novembris. Sequitur de Sosipatro et Gallicano, pure. De Prospero, ut supra. Tum : « Romæ, via Salaria, passio sanctorum Luciæ virginis et aliorum xii. Item sancti Adelberti, levitæ ac primi diaconi Trajectensis inferioris ecclesiæ, qui fuit filius Edilbaldæ regis Deirorum, filii sancti Oswaldi regis et martyris. Hic venit de Anglia cum sancto Willi- D brordo et sociis ejus, et Egmundæ in Hollandia oratorium construens, post multorum paganorum conversionem, laudabilem vitæ suæ consummationem, multis miraculis clarus, feliciter quievit in Christo, sepultusque in Egmunda, usque in diem hodiernum infinitis claret miraculis. Ipso die, translatio sancti Eligii Noviomensis episcopi et confessoris. In Dacia, translatio sancti Kanuti ducis et martyris. » Acta illustrata sunt vii Januarii. « In Daventria, translatio beati Lebuini presbyteri et confessoris, quæ per beatum Lutgerum primum Monasteriensem episcopum facta est. Item Daventriæ, translatio sancti Radbodi episcopi Trajectensis inferioris. Eodem die, sancti Moloci episcopi et confessoris. » Vocatur etiam *Molonachus*.

Belin. in Sosipatro et Gallicano ferme purus, subjicit, de Maximo Taurinensi, quem postea denuo repetit. Tum : « Eodem die, in ecclesia sancti Marci evangelistæ Venetiarum, apparitio ejusdem. » Colitur xxv Aprilis. Sequitur de Lucia, de translatione Eligii, iterum de Maximo Taurinensi. Demum : « Item, sancti Prosperi episcopi. »

Greven. : « In Africa, Gaudentii, Felicis. » Vide supra. « Antidii episcopi Crisopolitani seu Risuntini et martyris, a Wandalorum rege ob Christi fidem occisi. Mercurii martyris. » Vide Prætermissos. « Moloci episcopi et confessoris. Prosperi episcopi Regniensis et confessoris, doctoris præcipui, anno ccccLxv. » De Maximo, ut supra. De Adelberto, ferme ut editio Lubeco-Col. « In Suecia, Hotwidi confessoris. » Mihi notus non est. « Bodardi confessoris. Severæ virginis et martyris. Constantiæ virginis, filiæ Constantini magni imperatoris. Arthicæ et Arethemiæ virginum, filiarum sancti Gallicani martyris. » De his, Severa et Bodardo, vide in Prætermissis. « Venetiis, inventio corporis sancti Marci evangelistæ. Apud Coloniam Agrippinam, translatio sanctorum Maurorum martyrum. » De quibus, supra Item de Kanuto, Eligio, Radbodo et Lebuino, ut editio Lubeco-Col. In fine : « Translatio sanctæ Serenæ virginis. » Forte est illa, quæ Metis colitur *Serena martyr*, xxx Januarii.

Molan. : « Binchii, Theodulphi archiepiscopi Remensis, qui secundus post Ursmarum rexit ecclesiam Lobiensium. » Vide Prætermissos. « In Taurino, Maximi. » etc., ut supra. « Eodem die, in Basilica sancti Marci evangelistæ Venetiis, apparitio ejusdem. » De Eligio et Prospero, ut Belinus. « Item, in Daventria, sanctorum confessorum Lebuini et Radbodi. In Egmonda partium Hollandiæ, sancti Adelberti confessoris et Levitæ, regalis stirpis Anglicanæ, disciipuli sancti præsulis Willibrordi. Eodem die, natale sancti Vindiciani Cameracensis episcopi. » Colitur xi Martii. « Translatio corporis sancti Gerulphi martyris. » Natalis est xxi Septembris. De Antidio ut Greven., sed aliis litteris. Hactenus editio prima. Posteriores textui addunt : « Et Aceiæ regis. Laubiis, beati Theodulphi episcopi et confessoris. » De Maximo, Prospero et Adelberto, ut in priori, sed omissa regali stirpe, etc. « Bisontii, sancti Antidii episcopi et martyris, qui a Wandalorum rege ob fidem Christi est occisus. In Gemeliaco, natalis sanctorum Amandi et Domnoleni confessorum. Die vigesima quinta, sanctæ hosiomartyris Febroniæ. » De Marci apparitione, de Eligii translatione, de Lebuino et Radbodo, ut supra. Tum : « Truncinii, translatio corporis sancti Gerulphi martyris. In Stabuleto monasterio, translatio sancti Remacli. » Dies natalis est iii Septembris. « Eodem die, sancti Vindiciani Cameracensis episcopi. » De quo dictum est coli xi Martii. Hic proprie de ejus translatione agitur, alibi cum S. Eligii translatione conjuncta.

VI *Kal.* *Die* 26.

Romæ, natalis sanctorum Joannis et Pauli fratrum, quorum primus præpositus, secundus primicerius Constantiæ virginis filiæ Constantini fuit, qui postea sub Juliano martyrii palmam gladio cædente perceperunt. In pago Pictavensi, sancti Maxentii presbyteri et confessoris, gloriosi in miraculis. Eodem die, sanctæ Perseverandæ virginis. [*Apud Bouillart* : Romæ, natalis sanctorum Joannis et Pauli fratrum, quorum primus præpositus, secundus primicerius Constanciæ virginis filiæ Constantini fuit, qui postea sub Juliano

martyrii palmam gladio cædente perceperunt. [a] Apud Trientinam urbem, sancti Vigilii episcopi, qui sub Stilicone consule pro Christi nomine magno lapidum imbre percussus martyrium complevit. In pago Pictavensi, sancti Maxentii presbyteri et confessoris gloriosi in miraculis. In portu Valentianas, sancti Salvii Engolismæ civitatis episcopi.]

NOTÆ.

Codices sinceri sunt *Heriniensis* et *Tornacensis*.

[a] In Solleriana editione Vigilius hoc loco motus A est et ad XXXI diem Januarii retroactus, ubi Sollerius erasum fuisse disputat, et nos confitemur. Sed hoc loco non ab re fuerit lectorem admonere quo alio nomine suspecta Sollerio sit Vigilii commemoratio. Nimirum illi minus arridet longa illa oratio, quæ a nativa Usuardi simplicitate omnino abhorret. quamque multo magis refert ista, qua XXXI Januarii usus fuerat : *Apud Trientinam urbem, sancti Vigilii episcopi et martyris*. Imo brevitas illa et simplicitas ita Sollerium delectat et capit, ut illam pro norma esse velit : *Valeat hic*, inquit, *receptissima nostra regula, videlicet, primigeniam puritatem eo magis elucescere, quo textus brevior fuerit et simplicior*. At, Solleri, cur die XXI hujus mensis Eusebii elogium tam breve, tam simplex repudiasti, prætulisti compositum et falsis titulis inflatum? Cur die XXV Pratense sancti Gallicani elogium, quamvis articulum fere totum impleat, Usuardinum esse judicasti ?multo brevius et simplicius tuus Tornacensis codex repræsentabat. Cur die B XVIII Maii Marci et Marcelliani elogium exscripsisti totum? Quam breve, quam simplex tibi offerebat Pulsanensis codex : *Romæ, natalis SS. martyrum Marci et Marcelliani*. Idem die XV simpliciter nominat Vitum, Modestum et Crescentiam ; cur totos tres versus maluisti? Tornacensis codex media fere parte truncat beati Nazarii martyris elogium die XIII. Cur Pratensem aliosque illi præhabendos existimasti? Quid multis moror? Nullam fere toto tuo Martyrologio diem vidi, qua aliud alio brevius et simplicius elogium non afferatur, et qua simul a tua regula non recesseris. Jam tu a me non postulas, ut rationibus approbem Vigilium ab Usuardo ex die XXXI Januarii erasum et in hanc diem justa causa fuisse reservatum. Rem tui fatentur : *Diem martyrii*, inquiunt, *acta nulla exprimunt : sed ecclesia Tridentina festum S. Vigilii celebrat* VI *Kal. Julii, verosimiliter ut natalem. Talem certe videtur judicasse Florus Lugdunensis, quando suis ad Bedæ genuinum Martyrologium additamentis, S. Vigilii elogium addidit.* C

Neque solum ex hoc articulo Vigilium expunxit Pratensis codicis reprehensor, sed et Salvium Engolismensem, cujus loco *Perseverandam* substituendam esse censuit. Quibus tandem argumentis? Silentio suorum codicum de sancto Salvio, et eorumdem *de Perseveranda* consensione. Jam dixi non semel utrumque istud argumentum nullius esse roboris : mirandum non esse quod Solleriani codices de cujuspiam sancti mentione consentiant qui deest in Pratensi, aut in illis desint sancti, quos Pratensis exhibet; id inde accidisse, quod omnes fere codices e primo Usuardini Martyrologii exemplo transumpti fuerint, et ab Usuardo deletæ commemorationes fuerint. quæ sibi minime probabantur ; aut additæ, quas potiores ducebat. Itaque hinc erasit Perseverandam, quia lectis actis advertit non VI sed VII Kal. hujus mensis obiisse diem. Sic enim Acta : *Celebratur depositio ipsius virginis* VII *Kalendas Julii*, etc. Salvium autem subrogavit, quia hunc esse mortis ejus diem Acta testantur : *Martyrizati sunt pariter S. Salvius et discipulus ejus cum eo sub Vuinegardo* VI *Kal. Julii.* Sin inficiatur Sollerius ab Usuardo lecta fuisse S. Salvii Acta, quidni Florum et Wandalbertum imitatus fuisset qui ambo hoc die de illo præsule mentionem fecerunt?

Hic admoneo Sollerium male oculatum fuisse hoc die ejus inspectorem, qui lituram in Pratensi codice sibi videre visus est. Sana tota est hæc pagina, intacta tota a scalpelli acumine. Sed unum est ex paucis illis foliis, quæ substituta sunt loco eorum quæ Usuardus ipse avulsit : aut quia præ liturarum numero legi non poterant, aut quia scalpelli acies membranam ipsam laceraverat. Cur autem Castellanus scripserit deletum fuisse Salvium, causam hanc fuisse suspicor. In altero post Salvium folio, paulo superius tamen, medius versus scissus est aut sectus, ita ut supera litterarum pars ab infera separetur. Ne vero litteræ illæ excederent, manus recentior quidem, sed illis tamen temporibus vicina, supra rimam aut scissionem scripsit quod supererat ex S. Marcelli elogio sic : *tari viro martyrio coronatus est*, Ante autem in superiore versu sunt hæc, *una cum Anastasio mili...* Itaque de folio scripsit quod in altero viderat *oculatissimus* Castellanus, cujus tamen testimonio fretus noster censor sic in Pratensem codicem declamitat : *Jam vero Pratensem illum codicem hic denuo erasorum et superscriptorum. quidni et suppositorum nominum vitio laborare comperit in hisce rebus oculatissimus clar. Castellanus, qui fontem consuluit*, etc. Deinde sollicite investigat unde petitus Salvius in nostrum codicem inductus fuerit, suspicaturque e Sangermanis monachis aliquem fuisse, qui hoc additamento sinceram et primigeniam Usuardi simplicitatem interpolaverit. Quibus nugis, ne quid dicam asperius, refellendis tempus non consumam. Dixisse Sollerio dolebit, et pro indictis haberi volet. (BOUILLART.)

VARIANTES LECTIONES.

Vix ulla est quæ notari mereatur. *Pictavensi* scribitur passim in codicibus et sic servandum putavimus. Primaria variatio superius indicata est XXXI Januarii, quo die a nobis positus est *Vigilius Tridentinus*, qui in Pratensi et plerisque aliis codicibus hoc die refertur. Male, opinor, et contra Romani parvi, Adonis, imo et ipsius Usuardi primam et autographam lectionem, quæ ex ipso codice Pratensi XXXI D Januarii erasa, hoc die multo auctior intrusa est, et ex hoc vel similibus codicibus, in alios subinde traducta. Valeat hic receptissima nostra regula, videlicet, primigeniam puritatem eo magis elucescere, quo textus brevior fuerit et simplicior. Alio præterea vitio laborat codex Pratensis, cum nonnullis aliis, de quo dicemus in Observationibus.

OBSERVATIONES.

Post *Gallicanum*, ex Actis sanctorum *Joannis* et *Pauli* XXV, hujus prægressum, sequuntur sancti ipsi ab omnibus antiquis Martyrologis celebrati. Eos diserte nominant Hieronymiana apographa et Romanum parvum. Beda encomio eos prædicat, quod totum, de more, in Rabano legitur. Fusior est, ex præfatis Actis, Viennensis, sed ejus et Bedæ principium belle consonat, ex alterutro a Nostro acceptum, cui mortis genus aliis expressum verbis solummodo attexuit; Notkero liberaliorem messem ex Adone congregante. Et hæc quidem antiquiorum Usuardo ejusque æqualium auctoritate nituntur. Ea nempe, quam die præcedenti expendere cœpimus, dubia in multis et vacillante, quamvis in iis quæ textum nostrum hodiernum attinent, nihil reprehensione dignum occurrat. Etenim constantissima est insignium

horum martyrum et celeberrima in monumentis ecclesiasticis memoria, non solum in citatis Martyrologiis omnibus, sed etiam in Allatii et Frontonis Kalendariis, Sacramentariisque a Menardo et Thomasio vulgatis, imo et in ipso sacrosancto Missæ Canone; de quibus plura vide in Papebrochii Commentario. Quidquid igitur in Actis ipsis, procul dubio exornatis et interpolatis, merito carpi possit, manet tamen certa atque indubitata gloriosissimorum martyrum, tota Ecclesia catholica, consecrata veneratio : quam solito elegantius versibus suis decoravit Wandalbertus :

> Sextam martyrio habet Paulus simul atque Joannes,
> Germani amore, fide, virtute et sanguine fratres,
> Cum quibus augusto radiat Constantia serto.

Maxentius, cujus Vita ab Henschenio in Actis nostris accurate illustrata est, ab Usuardo primum notatus ; in quo vindicando codices omnes unanimiter conspirant. Non ita conveniunt in *Salvio Enculismensi*, qui in solis Pratensi, Antuerpiensi-Majore et Aquicinctino reperitur ; dissentiente hoc Rosweydi codice, cujus auctor vel scriptor forte dubitans, *Salvium* ne scriberet, an *Perseverandam*, ambos expunxit. Jam vero Pratensem illum codicem, hic denuo

A erasorum et superscriptorum, quidni et suppositorum nominum, vitio laborare, comperit in hisce rebus oculatissimus clar. Castellanus, qui fontem consuluit, et in sæpe allegata epistola 31 Maii 1709 data, diserte testatus est, *Perseverandam* patentissime esse erasam (*visiblement effacée*), SANCTI SALVII *mis par-dessus l'effacure*, hoc est Salvium super inductione inscriptum. Suspicor ego fuisse e Sangermanis monachis aliquem, qui inventum in Foro Salvium codici Pratensi adjiciendum putaverit cum elogio inde contracto, quo deinde ex codice procul dubio transumpti sunt, qui ei plerumque consentiunt. Sed præponderare omnino debet constans et decisiva codicum cæterorum uniformitas, pro sincera et primigenia Usuardi simplicitate; quidquid interim Acta statuant, Perseverandam, quæ ab aliis satis communiter *Pecinna* appellatur, colendam esse die XXV Junii, quo Papebrochius studiose omnia et operose discussit, quæ ad cultum ejus, ad debitum B titulum cæteraque gesta pertinere existimavit. Verosimillimum est Wandalbertum etiam Florum fuisse imitatum, dum ita post Joannem et Paulum quarto versiculo cecinit :

> Salvius et sanctus, Scaldi tum littora visit.

AUCTARIA.

PRATENS., ANTUERP.-MAJOR et AQUICINCT. sic habent de Vigilio : « Apud Trientinam urbem, sancti Vigilii episcopi, qui sub Stilicone consule, pro Christi nomine, magno lapidum imbre percussus, martyrium complevit. » Loco *Perseverandæ* sic legunt : « In portu Valentianas, sancti Salvii, Engolismæ civitatis episcopi. »

ROSWEYD. et Salvio caret et Perseveranda, ut diximus ; sed de Vigilio, ut supra.

GREVEN., MOLAN. et MUNERAT. omnino puri essent, nisi cum PRATEN. et aliis codicibus confuse supra citatis de Vigilio meminissent. Eorum socii in hoc sunt codices mediæ notæ.

PULSANEN. nec de Vigilio quidquam toto textu habet, nec de Perseveranda. In cæteris hodie Usuardinus est.

ANTUERP., MAX.-LUBEC., ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVAN., ALBERGEN, DANIC. et EDITIO ULTRAJ.-BELG. etiam de Vigilio. Et præterea a puritate deficiunt, quod omittant Maxentii, quantumvis breve elogium : *gloriosi in miraculis*.

BELINI prima editio aliud de prædicto Maxentio elogium substituit : « Qui in miraculis claruit. » Convenit cum aliis in Vigilio. De more mendis typographicis scatet. In editione altera superadditur : « Item passio sancti Salvii episcopi. »

CENTULEN.: « Romæ, beatorum martyrum Joannis et Pauli, quorum hortatu ille nobilissimus vir Gallicanis sæculi pompam contempsit. Qui et ipsi a Juliano apostata crudeli morte necati sunt. In pago Pictavensi, sancti Maxentii abbatis, admirandæ virtutis et sanctitatis viri. Eodem die, sanctæ Perseverandæ virginis. In territorio Cameracensi, oppido Valentianis, passio sancti Salvii Engulismensis episcopi et martyris. » Agit de eo etiam BRUXELLENSIS, sed hi et similes codices non faciunt auctoritatem.

BRUXELLEN. de Joanne et Paulo addit : « Quique Gallicanum patricium et consulem, in expeditione, ad fidem converterunt. Hos postea Julianus apostata, quia idolis sacrificare noluerunt, nocte in domo perimi fecit. Et sanctorum martyrum Baudelici et Nonnosæ fratrum. » Sunt prætermissi. Sequitur de Vigilio. In duabus aliis annuntiationibus purus est. In fine additur : « In portu Valenciano, sancti Salvii Engolismæ civitatis episcopi. Qui ab Aquitania pro fisco Valencianas veniens, a Winegardo filio Genardi procuratoris fisci clam perimitur. Sed Carolus Magnus, rex, ut ipsum quæreret, ter per angelum commonitus, sorte occisorem ejus quæsitum invenit. In quem ac patrem ejusdem ipse tantum scelus graviter vindicavit. »

HAGENOYEN. Joannis et Pauli elogium ex Actis paulo auctius reddidit. In Maxentio et Perseveranda purus est. Quarto loco : « Apud urbem Tridentinam, sancti Julii », voluit dicere *Vigilii*, etc., pure. Sequitur vitiata et intorta historia de sancto Prospero, quem die præcedenti retulimus. Ex brevi specimine, de reliquis feres judicium. Ita incipit : « Ipso die, sancti Prosperi doctoris eximii, qui fuit ex Hispaniæ et Aquitaniæ partibus [an parentibus?] nobilibus. Primo miles erat, et sapientia et facundia repletus. Omnibus igitur suis venditis, Romam venit, et a sancto Leone papa benigne susceptus est. Tempore autem Marciani imperatoris, in Calcedonensi synodo, hæresim Nepticii et Nestorii confutavit, et multos libros scripsit ad Christianæ fidei firmamen- C tum. De eo autem sancto locum [Leoni] revelatum est, ut Prosper episcopus ordinetur et ad Emiliam destinetur, etc. » Hæc sufficiant.

VICTORIN., in fine, pro *Perseverandæ* habet : « Eodem die, sanctæ Perseverantiæ virginis. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Joannis et Pauli fratrum et martyrum. Vigilii episcopi et martyris. Maxentii abbatis Pictaviensis. »

In VATICAN. deest, *Naxentii* et *Perseverandæ*. Adjicitur : « In Africa, sanctorum Gaudentii et Felicis. »

FLORENTIN. : « Apud Tudertum [Tridentinum] sancti Julii [Vigilii] episcopi, qui sub Stillicone proconsule, pro Christi nomine magno lapide percussus, martyrium complevit. Romæ, sancti Deodati papæ et confessoris. Qui natione Romanus, sedit annos IV, menses II, et dies V, post sanctum Petrum LXXVIII, sepultus in ecclesia Sancti Petri in Vaticano. Qui tantæ magnitudinis fuit ac benignitatis, ut om- D nem hominem a majore usque ad minorem libenter susciperet, peregrinis compassionem exhiberet. Unusquisque, quod justum postulavit, sine dubio impetravit. Post cujus transitum tantæ pluviæ et tonitrua fuerunt, ut etiam homines et peculia de fulmina interirent. » Vide Prætermissos, ubi vocatur *Adeodatus*, cultu carens.

CAUDIACENS. : « Sanctonas, natalis sancti Decentii episcopi et confessoris, cujus venerabile corpus ob persecutionem paganorum Arvernes deportatum, requiescit in cellula, quæ Argedis nuncupatur, ubi, Deo annuente, multis signorum miraculis claret. » Spectat ad XXVIII Octobris.

EDITIO LUBECO-COL., in Joanne et Paulo pura, in Vigilio interpolata est. De Maxentio inserit, « fratris beati Maximini Treverensis episcopi. » De Salvio, fere ut CENTULENSIS. Sequitur : « Civitate Longina,

sancti Pelagii martyris. » Si de Cordubensi agit, melius scripsisset, *civitate Corduba*. De Perseveranda, recte.

Greven. : « In Alexandria, sanctorum Agathonis Diogenis. Salvii Engolismæ [*al.* Ambianensis] civitatis episcopi et martyris. Qui divinæ charitatis ardore, per Gallias verbum Dei disseminans, in portu Valencianas, cum discipulo suo, ab impio quodam interfectus est, et occultatus, a Carolo Magno divinitus admonito repertus est. Vigilii, episcopi Autissiodorensis et martyris, qui ob sanctitatem suam inimicis justitiæ odiosus factus, a Warrachone senescalo regis Franciæ occisus est. » De eo actum est xi Martii. De Pelagio, ut supra. « Eodem die, vel secundum alios, præcedenti, sancti Radulphi episcopi Bituricensis et confessoris. » Colitur xxi Julii. « Item, sanctæ memoriæ Atelmi episcopi et confessoris, ordinis Cartusiensis. Qui ex priore majoris Carthusiæ, Bellicensis factus episcopus, innumeris claruit miraculis, inter quæ et puerum in aquis præfocatum vitæ reddidit. Ad ipsius etiam sanctitatis indicium, ut Vincentius quoque lib. xxx testatur, cum ejus exsequiæ celebrarentur, luminaria astantia celitus visa sunt inflammari. Translatio sancti Marcelli episcopi Parisiensis et confessoris. » Dies natalis est i Novembris.

Molan. aliis litteris texui inserit de Joanne et Paulo : « misso Terentiano campiductore, intra domum propriam decollati, qui tamen postea Christianus factus est. Et ab ipso Terentiano descripta est passio horum martyrum. » In fine : « Item passio

A sancti Salvii episcopi Engolismæ civitatis, in portu Valentiani. » Tum typis minoribus, de Antelmo, ut Greven. usque ad, *reddidit*. Deinde : « Eodem die apud Cordubam civitatem, natalis sancti Pelagii martyris, qui ætatis decem fere annorum in carcerem detrusus, ab Abdarameno rege, cum abnegare Christum nollet, martyrium suum gloriose complevit circa annum Christi dcccxlvi. » Hæc in editione prima. Aliæ præter dicta, textui inserunt litteris italicis : *Legionensi civitate, sancti Pelagii martyris.* Imo litteris romanis, tanquam textus partem : *In portu Valencianas, sancti Salvii* martyris. Tum rursus cursivis : « Et episcopi : qui ab Abbia civitate sua, in Gallias cum uno comite ad prædicandum veniens, et in villa, quæ dicitur Beviticum, a Vuinegardo, filio Genardi, clam comprehensus et in capite securi percussus, una cum supradicto comite martyrium suscepit. Qui ambo in stabulo reconditi, ibique ab angelis honorifice custoditi, sicut in libro

B de passione eorum invenitur, post tres annos, revelatione divina ab imperatore Carolo Magno inventi, et in loco ubi nunc jacent, sepulti, usque hodie signis et miraculis coruscant. Sexto Kal. Julii, sancti Baboleni abbatis et confessoris. Die vigesima sexta, sancti patris David Tessalonicæ. » Demum minoribus litteris : « Item obitus sanctæ memoriæ Anthelmi episcopi Bellinensis, et confessoris ordinis Carthusiensis. » Videri possunt Henschenii commentarius, et ejusdem annotationes ad Anthelmi Vitam a coævo et familiari scriptam.

V *Kal.* *Die* 27.

Apud Galatiam, beati Crescentis, discipuli sancti Pauli apostoli, qui in Gallias transitum faciens, verbo prædicationis, multos ad fidem Christi convertit. Rediens vero ad gentem cui specialiter episcopus fuerat datus, Galatas, usque ad beatum finem vitæ suæ, in opere Domini confortavit. Apud Tiburtinam urbem Italiæ, natalis sanctæ Symphorosæ cum septem filiis, Crescente, Juliano, Nemesio, Primitivo, Justino, Stacteo, Eugenio, quorum mater sub Adriano principe, ob insuperabilem constantiam, primo palmis cæsa, deinde crinibus suspensa, novissime saxo alligato in flumen est præcipitata. Filii autem stipitibus ad trocleas extensi, diverso mortis exitu martyrium compleverunt. Cordubæ, sancti Zoili martyris, cujus corpus cum longo tempore ubinam sepultum fuerit latuisset, venerabili episcopo ejusdem loci, nomine Agapio, ex divina revelatione manifestatum est.

NOTÆ.

Puros censeo *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majorem* et *Muneratum.*

VARIANTES LECTIONES.

Potius menda complectitur. *Galaciam*, est in Herinien. et Munerato. *Crescentii*, in Antuerp.-Maj. *Galathas* in Pratensi et Munerat. *Ordinatus*, pro *datus*, legit Antuerp.-Maj. ubi post *opere*, omittitur *Domini.* Praten. habet *Tiburtinem.* Herinien. *Simphorosæ*, Munerat. *Simphoriense*, qui et *Nemesia*, pro *Nemesio.*

C Antuerp.-Maj. potius *matrem* scribit, quam *mater.* Hæc omnia recte in textu. Uti et aliud, quod Munerat. male legit, *mater fide constantissima sub Ariano.* Posui *alligato* cum Adone, non *alligata*, sicut habent Antuerp.-Maj. et Munerat. Prior legit, *cujus cum longo*, omittens corpus.

OBSERVATIONES.

Crescentem apostoli Pauli discipulum primus, ut in hisce solet, memorat auctor Romani parvi, verosimiliter e Rufini historia lib. iii, cap. 3. Ex Romano parvo acceptum Viennensis proprio ornavit elogio, quod Notkerus æque ac Noster modice contraxit, iis præteritis quæ spectant ad prædicationem Viennensem, cæteris verbatim descriptis, ut hic primum de Usuardo se observasse fatetur Papebrochius. Adi ipsum de Crescentis apud Græcos et Latinos cultu, assertoque ad Viennenses et Moguntinos apostolatu disputantem. Item Tillemontium tomo I, pag. 312 et 584. Hactenus pro textu plana omnia. *Sed difficillimæ solutionis nodum occurrit*, inquit Florentinius, *an in septem germanorum memoria, quæ hic recolitur* (nempe in apographis Hieronymianis, ubi innominati sunt) *septem sanctæ Symphorosæ filii aut sanctæ Felicitatis indicentur.* Sequitur disquisitio non indiligens, cujus ea demum conclusio : *Quamobrem in eam facile sententiam veni, ut septem hic Symphorosæ filii cum Beda* (supposititio) *Usuardo Adone et Notkero recolantur, quoniam eorum re vera natalis dies esset, ut affirmat Ado, sed iterum eorumdem peragi memoriam* xv *Kal. Augusti*, etc. Ita Florentinius, forte non satis hic advertens, alia ab Adone germanorum istorum nomina hac die, alia prorsus ab Hieronymianis referri xviii Julii, ubi idem denuo saxum a Florentinio volvitur, non soluta penitus difficultate. Crescit illa et ex eo fit intricatior, quod Adonis nomina, si unum forte excipias, ipsissima illa sint, quæ hodie Cordubæ ab Hieronymianis tri-

D buuntur. Non vacat notare cætera, quibus perpensis satius putavit Henschenius, Symphorosæ filios hic exclusos, ad proprium diem xviii Julii transferre ; cujus sententiæ, sub inserta protestatione, suscribimus, rem totam in Actis, favente Deo, de integro discussuri. Prælucebunt Acta a Ruinartio inter sele-

cta edita, cum prævia admonitione a pag. 17, et A novissime a Tillemontio Gallice deducta tomo II, a pag. 241. Interim si Wandalberti auctoritas quid possit aut valeat, hanc diem *Zoelus* cum sociis occupabit :

> Hesperiam quinto antistes martyrque Zoelus
> Martyribus cumulat jnnctus denisque novemque.

Quindecimam autem (Kal. Augusti) *genetrix septena prole dicabit* : non ut fecit Notkerus, sic rem componens, ut hac die septem Adonianos fratres et XVIII Julii septem Hieronymianos commemoret, quod est magis nodum scindere quam solvere, si quidem satis solubilis sit. At enim ad historicam veritatem explorandam proprie pertinet tota ea disceptatio : hic de Usuardi nostri textu ex professo quæritur, quem licet tantisper falsum supponamus, ut jam sæpe supra fateri debuimus, manebit tamen indubitatum, ita ipsum ex Adone scripsisse, ut laterculum sincere et simpliciter repræsentat. Idem puto dicen- B dum de annuntiatione *Zoili*, quem solum, expunctis decem et novem Adonis sociis anonymis, prædicat, proindeque Grevenum et Molanum interpolatos censuimus, quod Adonis potius quam Usuardi sensum secuti fuerint. Cæterum *Zoilus* ille a Wandalberto superius perperam *antistes* dictus, sociis aliis viginti, inter quos septem nostri Symphorosæ filii nominantur, in Actis immistus est, ubi in commentario historico controversiam de matre et septem filiis auspicatur Henschenius, apud quem duobus aliis paragraphis *Zoili* martyrium, inventionem et translationem corporis, aliaque ad eum spectantia invenies. Addit hic Usuardus de suo miraculum circa sacri corporis revelationem, quod utrum satis exacte describatur, malo ex ipsis Actis, quam ex arbitrio nostro definias. De septem Dormientibus cursim aliquid opposuit Ado ; Rabanus historiam bene longam contexuit, ab ipso Notkero totidem fere verbis relatam, quæ in Auctariis videri potest. Noster, nescio quo prælucente, eos ad XXVII Julii rejecit. His igitur sepositis, manet simplex et genuina hac die Usuardi lectio.

AUCTARIA.

GREVEN. et MOLAN. ex purorum numero exclusos diximus, quia de Zoilo inserunt, « cum aliis decem et novem. »

TORNACEN., in Crescente purus, corripit elogium septem fratrum Tiburtinorum, et Zoili encomium rescindit.

PULSANEN., in Crescente purus, omittit Tiburtinos, et in fine solum habet : « Cordubæ, sancti Zoeli martyris. »

ROSWEYD. textui puro subdit : « Romæ, Crispiniani et VII germannorum. In Epheso, septem Dormientium. Maximiani, Malchi, Martiniani, Dionysii, Joannis, Serapionis, Constantini. »

ANTUERP, MAX.-LUBECANA, ANTUERP.-MAX, ULTRAJECT, LEYDEN et EDIT. ULTRAJ. BELG., in fine, post textum purum : » Hoya insula, translatio sancti Florentii confessoris.» An is est qui colitur XXII Septembris? Vide Prætermissos. Inserunt etiam Zoili socios.

LOVANIEN., in prima et secunda purus, Adonem in C fine sequitur : « Cordubæ, sancti Zoili martyris, cum aliis decem et novem ; » expunctis reliquis.

ALBERG. et DANIC., in prima puri, secundam plane omittunt. De Zoilo cum GREVEN. et MOLAN. etiam inserunt, « cum aliis decem et novem. » In fine : « Hoya insula, » etc., ut supra.

CENTULEN.: « Apud Galatiam, sancti Crescentis episcopi, quem beatus Paulus ordinavit, et terræ ac genti Galatiæ pastorem constituit. » Usuardi textus non solum hic contrahitur, sed etiam recte corrigi videtur : « Apud Tiburtinam Italiæ civitatem, sanctæ Symphorosæ uxoris Getulii martyris, quæ sub Adriano Cæsare passa est cum [septem] filiis suis, quorum nomina, Crescens, Julianus, Nemesius, Primitivus, Justinus, Stateus, Eugenius. [Hoya] monasterio, sancti Florentii confessoris. Ambianis civitate, inventio beatorum martyrum Fusciani, Victorici et Gentiani. » De quibus etiam agit Rabanus, et ex eo Notkerus. Coluntur XI Decembris. « Ipso die, nativi- D tas sancti Nicholai archiepiscopi. » Vide VI Decembris. « Cordubæ, sancti Zoili et aliorum XVIII. Carthagine, sanctæ Gudilenes martyris. » Aliis *Guddenes* vel *Gundenes*. Colitur XVIII Julii.

BRUXELLEN. in textu fere similis est LOVANIENSI.; tum sequitur curiosa historia quam hic juvat attexere : « Apud Ephesum, sanctorum septem fratrum Dormientium. Qui sub Decio imperatore pro Christo tormentati, declinantes tortorum sævitiam in quadam spelunca se occultarunt, et ibidem post orationem obdormierunt : et Decius speluncam obstruxit. Tempore autem Theodosii, orta simultate de fide resurrectionis, ipsi a sompno, quo ferme ducentis annis dormierunt, divinitus excitati, surgunt, et coram Theodosio imperatore asserta resurrectionis veritate, iterum dormierunt in Christo. Qui postea tempore Eduwardi regis Angliæ, se de latere in latus vertentes, ab eodem rege prophetico spiritu prædicantur per annos septuaginta quatuor in latus illud pausaturi. Et sic tantum a tempore Lotharii imperatoris, nepotis ex filio Caroli Magni, immoti quievisse referuntur. » Quam hæc sint verosimilia, dicetur in Actis XXVII Julii. « Apud Cartaginem, sanctæ Guddenes, pro Christo gladio cæsæ. Et nativitas sancti Nycolai episcopi. Hoya insula, translatio sancti Florentii confessoris. » De hisce tribus jam egimus supra in CENTULENSI.

HAGENOYEN. in Crescente satis purus est. De Tiburtinis, post textum modice interpolatum, singulorum mortis genus tacitis nominibus refert, quod ex Adone clarius intelliges, ubi nomina ordine repetuntur. In Zoilo iterum purus, subdit in fine : « Nola [Hoya] insula, translatio Florentii confessoris. »

DAVERONEN. : « Oya insula, translatio Florentii confessoris. »

AMBIAN. : « In Roia monasterio, sancti Florentii confessoris. » Haud dubie agitur de eadem Florentii translatione. « Ambiani, inventio corporum sanctorum martyrum Fisciani, Victorici et Gentiani. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Septem Dormientium. Crescentis discipuli beati Pauli apostoli. Zoili martyris, Symphorosæ cum filiis septem martyribus. »

CAMBERIEN. : « Apud Viennam, sancti Crescentis ejusdem urbis primi episcopi. » Vide Papebrochii Commentarium.

FLORENTIN. : « Insula Hera [Hoya, *vel* Oya] translatio sancti Florentii episcopi et confessoris. »

REMENS.: SS. Timoth. et Apoll. : « In Oya monasterio, translatio corporis sancti Florentii confessoris. Ambianis civitate, inventio corporum, sanctorum Fusciani et Victorici atque Gentiani. »

EDITIO LUBECO-COL. in Crescente, Adoni quam Usuardo similior, in Tiburtinis pura est. De septem Dormientibus alia comminiscitur, sufficiant nobis supra dicta. In Zoilo pura est. Tum : « Eodem die, sancti Ladislai regis Hungariæ et confessoris. In Hoia, » etc., ut supra. « Ipso die, revelatio sancti Antonii abbatis et confessoris. » Vide natali die XVII Januarii.

BELIN., in Crescente purus, secundo loco : « In Ungaria, civitate Varasdiensi, sancti Ladislai regis et confessoris. Qui clarissimis miraculis usque ad diem hodiernam coruscat. » In Symphorosa et filiis plane mutilus ; in fine : « Cordubæ, S. Zoili martyris. » Addit editio altera : « Oha insula, translatio sancti Florentini confessoris. » Alii melius.

GREVEN. : « Nota, Simphorosa præfata, uxor fuit Getulii martyris, de quo supra IV Idus Junii. Item sanctorum Crispi et Crispinellæ. » Vide in Actis de

Felice et Spinella. « Secundum aliquos hic, inventio septem martyrum Dormientium. Qui apud Ephesum, tempore Decii, persecutionis rabiem declinantes, speluncam intraverunt, in qua CCCLXIII annis, usque ad tempora Theodosii senioris [immensus parachronismus] suaviter dormierunt. Hos Usuardus primum habet VI Kal. Augusti. Ladislai regis Hungariæ et confessoris, vita et miraculis clari. » De revelatione S. Antonii et translatione S. Florentii, ut supra.

MOLAN., de Tiburtinis, ex Adone mortis genus adjicit litteris Italicis : « Imperator enim jussit Crescentem in gutture transfigi ; Lucianum in pectore ; Nemesium in corde ; Primitivum per umbilicum ; Justinum, per membra distentum, scindi per singulos corporis nodos atque juncturas ; Stacteum lanceis innumerabilibus, donec moreretur in terra configi ; Eugenium findi a pectore usque ad inferiores partes. Altera autem die Adrianus præcepit corpora eorum in foveam altam projici. Et pontifices templorum posuerunt nomen loci illius : Ad septem biothanatos. » In fine, de Ladislao, ut BELIN. De Florentio, ut jam sæpius. Tum : « In Gandavo, elevatio sancti Livini martyris et translatio secunda corporis ipsius. » Colitur XII Novembris. « Crispinio, natalis sancti Adelmi confessoris, discipuli sancti Landelini. » Vide in hujus Vita XV Junii, ubi rectius vocatur *Adelinus*, ut hic infra. Tum minoribus typis : « Hic Parisiis celebratur festum Visitationis beatæ Mariæ. In pago Turonico, sancti Joannis presbyteri et confessoris, præcipuæ sanctitatis. De quo Gregorius Turonensis. » Vide Prætermissos. Posteriores editiones Tiburtinos expunxerunt. In fine de Ladislao, ut supra ex BELINO. « Catalaunis, sanctæ Pomæ virginis, sororis sanctissimi Memmii. » Differtur ad natalem fratris, V Augusti : « Crispinii, depositio beatissimi Adelini confessoris Christi. Hic a beato Landelino, super fluvium Hon constitutus, ut Christi athleta, vitam virtutibus odornatam sedulo ducens, migravit ad Christum. In quo loco sepultus fuisse creditur, ut miracula crebra monstraverunt. Sed postea Crispinio translatus, cum magistro suo adesse monstratur. » Vide dicta. « Die vigesima septima, sancti Patris Sampsonis, hospitum exceptoris. In Epheso civitate, festivitas celebratur septem fratrum Dormientium, hoc est, Maximiani, Malchi, Marciani, Dionysii, Joannis, Serapionis, Constantini. » De Florentii translatione et Livini elevatione, ut supra.

IV *Kal.* *Die* 28

Vigilia apostolorum Petri et Pauli, et natalis beati Leonis pontificis et doctoris. Apud Lugdunum Galliæ, sancti Hirenei episcopi et martyris, quem constat beati Policarpi sacerdotis et martyris fuisse discipulum, ut scribit Hieronymus apostolorum temporum vicinum. Postea vero persecutione Severi, cum omni fere civitatis suæ populo, glorioso coronatus est martyrio. Alexandriæ, sanctorum martyrum Plutarchi, Sereni, Heraclidis, Herois, Potamienæ, Marcellæ cum aliis tribus, inter quos præcipue emicuit Potamiena virgo, quæ primo immensos et innumeros agones pro virginitate desudans, deinde etiam pro martyrio exquisita et inaudita tormenta perpessa, ad ultimum igni consumpta est.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Quibus accedere possunt *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*

VARIANTES LECTIONES.

Pro *pontificis*, legunt Greven. et Molan. *papæ;* sed *doctoris* addunt omnes, exceptis Antuerp. et Max.-Lubec., qui sic scribunt : *Romæ, natalis beati Leonis papæ.* De *Hirenei, Policarpi* et *Hieronimus*, ex medii ævi usu, satis alibi dictum est. Aliqui, *Hyrenei, Jeronymus ;* Molanus correxit omnia. Antuerp. et Max.-Lubec. legunt *sanctus* Hieronymus. Sunt qui pro *apostolorum*, malunt cum Adone scribere *apostolicorum ;* codices nostri habent ut est in textu. Et sic etiam *temporum*, non *temporibus*, ut Greven. et Molan., multo minus *tempori*, ut Antuerp. et Max.-Lubec. In Alexandrinorum martyrum nominibus aliqua est variatio. Sic Herinien., *Potamianæ*, et rursus, quando idem nomen postea recurrit, *Potamiana.* Antuerp.-Maj., *Eraclidis, Herroris.* Munerat., *Herodidis, Patamene.* Mitto hujusmodi alia minoris momenti. Soli Greven. et Molan. habent *igne* consumpta est; cæteri cum textu, *igni.*

OBSERVATIONES.

Petri et Pauli apostolorum *Vigilia* in antiquis Sacramentariis et Allatii ac Frontonis Kalendariis signata, inter Martyrologos a Beda primum relata videtur, quem secutus est Ado, Noster vero alterutrum vel utrumque. *Leonis magni* festivitatem, XI Aprilis pridem ab Ecclesia recoli solitam, in confesso est; hoc quoque die olim celebratam, non minus evidenter ostendi potest, quamvis neuter *depositionis* proprius sit, ut ad XI Aprilis abunde diximus. In citatis Kalendariis hoc die legitur: *Translatio corporis B. Leonis*, utique primi, ut recte contendit editor. Gregorii Sacramentarium diserte ponit: *Natal. sancti Leonis papæ;* ubi palam est Leonem II designari minime posse. Beda, qui XI Aprilis scripserat: *Romæ Leonis papæ et confessoris ;* hoc die, post Vigiliam apostolorum Petri et Pauli, subjungit: *Ipso die S. Leonis papæ*, sed utrobique de Leone Magno agi ex eo conjicitur, quod verisimile omnino non sit Leonem II, qui Bedæ tempore vixit, in tabulis ecclesiasticis ab ipso consignatum fuisse. Romanum parvum, dum scribit: *Romæ Leonis papæ*, et Ado: *Ipso die natalis sancti Leonis papæ*, non *Leonem II*, ut male notavit Rosweydus, sed certissime *Leonem Magnum* indicant, cum de eo XI Aprilis non meminerint. Noster, adjecto *doctoris* titulo, Leonem I satis aperte determinat. Quod clarius fecere Rabanus et Notkerus, tametsi XI Aprilis eadem ferme elogia posuissent. Apertissime item in eamdem sententiam loquitur Wandalbertus, quidquid etiam alia die Leonem I laudaverit. En hodiernum versiculum :

> Præsule quartus ovat, verbi et doctore Leone.

Atque hæc antiquorum omnium sententia, a qua nec Papebrochius recedendum putavit, num. 4 synopseos suæ Chronologicæ probabiliter assignans, quo ferme tempore hoc die in Leonis Magni locum successerit Leo II, nativis coloribus a Molano in posterioribus editionibus expressus, qui in aliis rectius oppositum asseruerat. Interim ex Auctariis nostris patebit, quam diversa senserint, qui Usuardum nostrum, pro suo genio, subinde interpolarunt. Plura non addo de duratione cultus Leonis I, hoc ipso die, nam pro instituto nostro dicta abunde sufficiunt.

Illustrissimus martyr *Irenæus* in Hieronymianis plane signatus est, sed Alexandrinis martyribus ita connexus, ut ferme ad eamdem palæstram pertinere censeas. In Beda et Romano parvo de eo non agitur. Ado autem elogium texuit vix aliud continens quam

quod ex Hieronymo de Script. eccl. cap. 35, et Lugdunensium traditione facile habere potuit, ut proinde necesse non sit cum Papebrochio ad *Flori venerabilis viri, secundi libri commenta* confugere, quæ, ut alibi abunde probavimus, aliud omnino non sunt, quam ipsummet Adonis Martyrologium, ab Usuardo pro Flori volumine habitum, quoniam acephalum Lugduno accepisset, atque adeo auctorem ignoraret. Porro laudatus Ado, Irenæum ab Alexandrinis accurate distinxit, et priorem et posteriores insignibus elogiis exornans, quorum medullam ita Usuardus exhausit, ut elegantius contrahi non potuerint. Videatur totus Papebrochii Commentarius historicus, in quo cætera omnia ad Irenæum spectantia studiose elucidantur. Brevem de eo dissertatiunculam Selectis suis inseruit Ruinartius, pag. 59, sub finem operis, pag. 708, inter Addenda, sic scribens : *Acta* A *quorum fragmentum se reperisse dicit Baronius, invenimus integra in cod. ms. archicœnobii Cisterciensis, sed cum ad Irenei ætatem accedere non videantur, ea proferre operæ pretium non duximus.* Nec Papebrochius ulla ejus Acta, quæ plura habuimus, publica luce digna censuit. Videri etiam possunt, quæ sparsim tradit Tillemontius tomo II, aliique a Papebrochio et ab illo citati. Decætero textum suum integrum Usuardus ex Adone desumpsit. Notandum restat Usuardum eadem protulisse *Alexandrinorum* nomina, quæ Romanum parvum recensuit. Quorum et nos aliqua ex Eusebio attigimus in tract. de Patriarchis Alexandrinis, pag. 23. Tu Acta consule, ubi ex laudato Eusebio plura desumuntur ; vel Ruinortium, a pag. 96 ad 102 ; nobis hic sufficit manifeste patere primigeniam totius nostræ tabulæ simplicitatem.

AUCTARIA.

Tornacen. rescindit verba elogii Irenæi, post, *temporum vicinum.*

Pulsanen. pergit usque ad *vicinum*, inclusive : desunt reliqua omnia.

Rosweyd. toto textu purus, proprium Ultrajectinum secundo loco inserit : « Et natale sancti Benigni episcopi et martyris, qui apud Carnotum martyrium pro Christo accepit. »

Antuerp.-Max., Leyden., Lovanien. et edit. Ultraj.-Belg. de Leone sic habent : « Romæ, natale sancti Leonis secundi papæ et confessoris. » Et in fine : « Eodem die, sancti Benigni episcopi et martyris. » Cætera puri sunt.

Ultraject., Alberg. et Danic. de Leone præterea adjiciunt : « Hic suscepit sanctam sextam synodum, et instituit ut qui ordinatus fuerit archiepiscopus, nulla consuetudine aliquid pro usu pallii aut diversis officiis Ecclesiæ persolvere debeat. » Huc usque conveniunt, sed prior habet additamentum de S. Benigno.

Centulen., in Vigilia purus, pergit : « Romæ transmutatio corporis sancti Leonis papæ, qui merito excellentis ingenii, apud Romanos Magnus Leo appellatur. Alexandriæ, sanctorum martyrum Plutardi [*lege* Plutarchi], Sereni, Heraclidis, Leonidis, Potamianæ, Marcellæ cum aliis tribus. Lugduni, sancti Herenei episcopi et martyris. Qui sub Severo principe cum omni fere civitatis suæ populo gloriose coronatus est. »

Bruxellen. primo loco agit de Leone Magno, quem ait sibi manum amputasse, quod eam mulier osculata fuisset, quam subinde beatissima Virgo restituerit. Deinde de celeberrima epistola contra Eutychetem scripta, etc. In Irenæo satis purus est. In Alexandrinis martyribus modice interpolatus. Sequitur in fine, quod habet textus noster in principio : « Vigilia beatorum apostolorum Petri et Pauli. »

Hagenoyen. sic scribit de sancto Leone : « Item Romæ, sancti Leonis II pontificis et doctoris. Hic composuit sermones, quibus sermonibus utitur Ecclesia in officio divino. Hic suscepit sextam synodum, et instituit ut qui ordinatus fuerit archiepiscopus, » etc., ut supra retulimus ex Ultrajectino, etc. In reliquis proxime ad puritatem accedit, sed longe recedit a recta orthographiæ ratione, ut passim solet.

Aquicinct. de sancto Leone addit quod damnaverit hæresim Nestorianam et Eutychianam ; item quod coegerit consilium Chalcedonense. Tum subdit : « Hic constituit intra actionem dicere, sancta sacrificia, et velamen capitis non accipere monialem ab episcopo, nisi probata prius illius virginitas fuerit. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Leonis papæ. Hirenei episcopi, cum sociis martyribus. Vigilia. Benigni episcopi et martyris, cujus ossa sunt in ecclesia Trajectensi. Plutarchi martyris, cum sociis. Potamienæ virginis et martyris. » Quam in margine, vo- B cat *Potamiœnam.* Ubi etiam notat, quod « Irenæus Lugdunensis cum omni fere populo suo, martyrium sustinuit. »

In Vaticano, post *Herois*, adjectum : « Item Sereni, Potamiæ, Marcelli, Catechumenæ, et Heronimæ, baptismum martyrii consecutæ. Inter quos, » etc. Quæ Alexandrinorum martyrum nomina attinent, ad usque minutias excussit in Actis Henschenius.

Florentin. : « Item, passio sancti Cassiani episcopi Tudertini et martyris, cujus corpus ibi requiescit in ecclesia sancti Fortunati. » Dies natalis est xiii Augusti, quo die etiam in Martyr. Romano refertur. An hic de translatione agatur, incertum est.

Editio Lubeco-Col., post Vigiliam apostolorum immediate subjicit de Irenæo, tum de Alexandrinis : utrobique satis pure. Tum : « Eodem die, beati Benigni, episcopi Carnotensis et martyris. » In fine : « Romæ, beati Leonis primi, papæ et confessoris. Qui sedit annos viginti unum, mensem unum, dies C viginti octo. Cujus temporibus exstitit quarta synodus, scilicet Calcedonensis ; in qua congregati sunt quingenti et triginta episcopi, ponentes fidem catholicam et confitentes extra hæresim Nestorianam et Euticianam, duplicem in Christo naturam, divinam videlicet et humanam. Hic addidit Canoni : *Sacrificium sanctum, immaculatam hostiam.* Manum sibi amputavit propter tentationem quamdam, sed beata Virgo, quia ei singulariter semper devotus extitit, ipsam restituit. »

Belin., de Leone : « Romæ, beati Leonis papæ et confessoris. » In fine mutilus, hæret ad, « emicuit Potancia virgo ; » vult dicere *Potamiena.*

Greven. : « Nota. Leo papa hic positus, hujus nominis primus fuit. Qui sua industria concilium Calcedonense congregari fecit ; constituitque intra actionem dici : *Sanctum sacrificium, immaculatam hostiam.* Item Basilidis, percussoris sanctæ Potamienæ ; Sereni, Etheræ, Cathecuminæ, baptismum ignis conse- D cutæ, aliorumque multorum martyrum ex scola Origenis. Quibus sancta Potamiena per visum assistens, coronas martyrii a Domino impetratas detulit. » Vide ipsa Acta. « Benigni episcopi Carnotensis et martyris, in Trajecto inferiori quiescentis. Item beatæ memoriæ Heymbradi presbyteri et confessoris, in Hassia, monasterio Hasungen, a se fundato quiescentis. »

Molani prima editio solum adjicit : « Item Trajeci, Benigni martyris atque pontificis. » In posterioribus sic emendatur annuntiatio Leonis : « Et natalis beati Leonis papæ, » etc., tum Italicis litteris, « confessoris, qui sedit Romæ menses decem. Hic eloquentissimus et Græca Latinaque lingua eruditus, sanctam sextam synodum fecit, quæ in regia urbe celebrata est : ubi damnati sunt Cyrus, Sergius, Pyrrhus, Paulus, Petrus, Macarius, Stephanus et Polychronius, novus Simon, qui unam voluntatem et operationem in Domino Jesu Christo prædicabant. » Sequitur textus,

cui post *Herois*, intruditur Italicis rursum litteris: *Item Sereni*. In fine: « Die vigesima octava, reportatio reliquiarum sanctorum Cyri et Joannis, qui A miraculis claruerunt. » Coluntur ambo die XXXI Januarii. « Item Trajecti, Benigni martyris atque pontificis. »

III *Kal.* *Die* 29.

Romæ, natalis beatorum apostolorum Petri et Pauli, qui passi sunt sub Nerone Cæsare, Basso et Tusco consulibus. Quorum prior in eadem urbe juxta viam Triumphalem totius orbis veneratione celebratur, sequens quoque in via Ostiensi sepultus, pari habetur honore. Eodem die, sancti Marcelli martyris, qui apud castrum Argentomacum pro fide Christi una cum Anastasio militari, capite plexus est [*Bouillart.*: cum Anastasio militari viro martyrio coronatus est]. In territorio Senonico, Beatæ, virginis.

NOTÆ.

Puris annumero *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, et *Muneratum.*, quamvis in aliquo discrepent.

VARIANTES LECTIONES.

In prima annuntiatione omnes concordant. *Ostinsi*, apud Muneratum, typographi mendum est. *Argentomacum* legunt passim codices omnes, excepto Munerato, qui *Argento magnum*; et Molano, qui *Argentomachum* substituunt. Sic citati codices et cæteri fere omnes legunt cum textu, *capite plexus est*: Pratensis vero magis generice, *martyrio coronatus est*, in quo ei consentiunt Antuerp.-Maj. et Rosweyd. plerumque conformes. Pluris nobis est aliorum auctoritas; licet non ignorem Anastasium ex Actis, alio mortis genere, quam decollatione consummatum. Puto Usuardum simpliciter scripsisse *Beatæ, virginis*, ut habent Praten., Tornacen. et Munerat. atque etiam Herinien., nisi quod adjectum sit, *cruci appensæ*. Alii aliter exprimunt, ut patebit in Auctariis.

OBSERVATIONES.

Hunc XXIX *Junii tota antiquitas, media ætas, atque Ecclesiæ hodiedum omnes, veneratæ sunt et venerantur, pro die legitimo depositionis sive martyrii sanctorum Petri et Pauli. Quis ausit vel hiscere contra auctoritatem tantam, et usum Ecclesiæ universalis sine intermissione continuatum?* Verba sunt Janningi § 5, num. 46, Commentarii prævii ad apostolorum Acta, ubi varias alias intricatas quæstiones circa locum, modum et tempus martyrii enucleate juxta ac erudite explanat, videndus omnino a curioso lectore. Ad institutum nostrum quod propius attinet, præter Kalendaria et Sacramentaria, Martyrologi antiqui universim omnes pro hac eadem die certatim et constantissime pugnant, Hieronymiana imprimis apographa omnia a Florentinio edita, tum Beda, Florus, Rabanus. Item Romanum parvum, Ado, Notkerus et Noster. Et Wandalbertus etiam sic eleganter cecinit:

> Tertius auratam sustollit ad ethera Romam
> Martyrio pariter Petri Paulique beato.

Ex quibus non parum roboratur relatum nuperrime Janningi assertum. Porro Viennensis Martyrologus inter Festivitates apostolorum primo et præcipuo loco, multa in Petri et Pauli laudem commemorat, quæ exactiori crisi subigi possent, æque ac alia a Notkero superaddita. Quæ textus noster tanquam vere Usuardina repræsentat, ea ex Adone omnino decerpta sunt, servatis *Bassi et Tusci* consulum nominibus, perperam cum *Nerone Cæsare* connexis, utpote a quo totis ferme duobus sæculis sejunguntur, ut clare intelligas *translationem* seu *depositionem alteram* si ita vocari possint, cum B ipso martyrii die, Adonis errore fuisse confusam. Qua de controversia videsis laudatum Janningum citato loco, et iterum § 20, Analectorum, atque item in præcedentibus paragraphis Henschenium et Papebrochium. Persuasum habeo, ea istic curioso lectori suppeditatum iri, quæ animum prorsus expleant. Si cui forte magis placeat rerum series per ordinem digesta, adire is poterit Tillemontium tomo I a pag. 108 ad 317 utriusque apostoli gesta prosequentem. Interea manifeste patet quam simpliciter et bona fide Usuardus Adonem ductorem suum, de more secutus fuerit. Nullum habuit in *Marcello Argentoniensi* et socio milite; adeoque Acta ei prælusisse credimus, in quibus clare dicitur Marcellus *capite plexus*, *Anastasius* vero alio mortis genere agonem consummasse. Unde si in laterculo utriusque martyrium conjungitur, dubium manet, rectiusne Pratensis cum solitis sociis, an potius alii scripserint; qua causa codices puros multiplicavimus, C notabiliter licet discrepantes. Movit etiam annuntiatio ultima, judicio nostro plane Usuardina, sed in codicibus diversimode expressa. Nobis quidem longe probabilior est laterculi nostri lectio, multis argumentis in Actorum sylloge confirmata; sed nec codicum aliorum contemnenda auctoritas, qui *Beatæ*, vel *sanctæ* faciunt adjectivum seu epitheton *benedictæ*, ut proinde nomen proprium in dubio relinquatur. Haud absone nomen aliud excogitavit Clar. Castellanus, de quo cum in præfata sylloge dictum sit, non est necesse actum agere. Ex dictis colligitur, quid primigenia phrasi Usuardum scripsisse censeamus.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. Pratensi pro more de cætero similis, caret ultima annuntiatione *de Beata* vel *Benedicta*.

PULSANEN. purus est usque ad *Marcelli martyris*; inclusive: cætera omnia desunt.

ROSWEYD. Caret etiam in fine annuntiatione *Beatæ*, cujus loco hæc habet: « Item Romæ, Novatiani et aliorum DCCCGLXXIX. » Notantur hi martyres in Hieronymianis, sed mirum est nec in Actis, nec in Prætermissis, ullam eorum fieri mentionem. Sequitur: « Fortunati episcopi et confessoris. » Vide Prætermissos.

ANTUERP. et MAX.–LUBEC. incipiunt: « Romæ, sanctissimorum apostolorum, » etc. In fine autem, pro *Beatæ, virginis*, legunt, *sanctæ Benedictæ virginis*. Vide Observationes.

BELINI prima editio, præter menda plurima, etiam scribit, *sanctæ Benedictæ*. Secunda vero, de Petro et Paulo inserit: « anno trigesimo octavo post passionem Domini. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVAN., ALBERG., DANIC. et EDIT. ULTRAJ.-BELG. ordiuntur hoc D modo: « Romæ, passio beatissimorum apostolorum Petri et Pauli. Quorum prior cruci affixus est, capite ad terram verso, et in sublime pedibus elevatis: asserebat enim se indignum eo modo, quo suus Dominus, crucifigi. Sequens vero, pretiosi capitis obtruncatione, mortem pretiosam invenit. Passi sunt autem illustrissimi athletæ anno Dominicæ incarnationi LXXII passionis vere XXXIX (LEYDEN. solus legit LXII passionis XXX). » In fine: « In territorio Senonico, sanctæ Benedictæ virginis cruci appensæ. »

Centulen. : « Romæ, natale beatorum apostolorum A Petri et Pauli, qui passi sunt sub Nerone [*manu recentiori, super erasis verbis*, Basso et Tarso consulibus]. Tradunt vero antiqui et sanctiisimi Patres, quod hi duo magni Ecclesiarum principes, non post anni revolutionem, sed eodem anno, una eademque die, in una urbe, alter cruce, alter gladio triumpharit. In urbe Argentoraco, sancti Marcelli, qui cum Anastasio capite plexus est. »

Bruxellen. de Petro et Paulo, omissis annis, ferme repetit quæ jam dicta sunt, hoc notabile adjungens : « De quo [martyrio] beatus Ambrosius loquens, sisc ait : Non ine causa factum putamus, quod uno die, uno lo:o et sub eodem persecutore Petrus et Paulus passi sunt. Uno quidem die, ut ad Christum pariter pervenirent; in uno loco, ne alteri Roma deesset, et sub uno persecutore, ut æqualis crudelitas utrumque constringeret. » De Marcello, pure : de Benedicta, ut mediæ notæ codices supra. In fine subdit : « Et sancti Cassii [Narniensis] epi- B scopi, cujus transitum B. Gregorius in Omeliis commemorat. » Vide Papebrochii Commentarium.

Hagenoyen. de Petro et Paulo, aliis verbis sententiam exprimit sex codicum supra, notans annum incarnationis lxxi, passionis xxxvii. De Marcello et Benedicta, ut iidem.

Aquicinct. legit : *Argentorachum*, pro, *Argentomachum*. In fine : « Sanctæ Beatæ. »

Victorin. et Reg. Suec. sub num. 130 : « In territorio Senonico, beatæ Mustiolæ et Beatæ virginum. » De Mustiola, vide Prætermissos. « Ipso die, Nivernis, sancti Agricoli episcopi et confessoris. » Vide Acta xxvi Februarii.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Petri et Pauli apostolorum. Cassii Narniensis episcopi, de quo beatus Gregorius in homilia. » Vide Bruxell.

In Vaticano. num 5949, deest commemoratio *Marcelli* et item *Beatæ*.

Florentin. : « Apud civitatem Verolaniam, passio C sancti Albani martyris, sub Diocletiano imperatore. Qui passus est anno Domini cclxxxvii, tamen festum ejus agitur x Kal. Julii. » Vide ibi.

Burdegalen. et Bizunticen. : « In territorio Senonico, Beatæ virginis. »

Caudiacen. : « In territorio Senonico, sanctæ Beatæ virginis. » Vario modo dicitur idem.

Editio Lubeco-Col. de Petro et Paulo convenit cum codicibus supra. In Marcello, pura est. Benedicta etiam ut supra. Tum : « Ipso die, sancti Novatiani martyris cum aliis dcccxcvii martyribus. » Vide supra in Rosweyd. « Item, sancti Cassi episcopi Narniensis et confessoris, de quo beatus papa Gregorius in Omeliis scribit : Dominica prima, in Werda oppido imperiali, translatio sancti Swicberti episcopi Verdensis et confessoris. » Data sunt Acta xxx Aprilis.

Greven. : « Eodem die, Novaciani martyris, cum aliis dcccclxxviii. » De quibus supra. « Cassi Narniensis episcopi et confessoris. Huic, ut refert Gregorius homilia xxxvii mos erat cotidianas Deo hostias offerre ; ita ut pene nullus dies vitæ ejus absceperet, quo non omnipotenti Domino hostias placationis immolaret. Cui cum sacrificio, valde etiam concordabat vita ; nam cuncta quæ habebat, in eleemosynie tribuens, cum ad horam offerendi sacrificii venisset, velut totus in lachrymis defluens, semetipsum cum magna cordis contritione mactabat. Item sanctæ memoriæ Geronis archiepiscopi Agrippinensis Coloniæ et confessoris. » Nec in Prætermissis memoratur. Denique : « Dominica huic festo proxima, apud Werdam, translatio sancti Suicberti episcopi Verdensis et confessoris. » Vide in editione Lubeco.-Col.

Molan. de Lassio Narniensi, typis minoribus describit quæ ex Greveno proxime dedimus, nec in prima sua aut posterioribus editionibus aliud quidquam addit. Vide alia ex sancto Gregorio in Actis nostris descripta.

Pridie Kal. *Die* 30.

Commemoratio sancti Pauli apostoli, quem cum beato Petro cruce appenso, cœlum gladio necatum excepit una [*Addit Bouillart.* : [a] Non tamen eadem die, sed evoluto anni tempore, ut vir disertus Arator scribit]. Romæ, natalis [*Bouillart. om.* natalis] beatissimæ Lucinæ discipulæ apostolorum. Lemovicas civitate, sancti Marcialis episcopi, cum duobus presbyteris Alpiniano et Stratocliniano [*Bouillart.*, Stratocliano], quorum vita miraculorum signis admodum effulsit. Ipsa die, sancti Corsici presbiteri et Leonis subdiaconi. In territorio Vivariensi, sancti Ostiani presbiteri et confessoris.

NOTÆ.

Sumitur ex *Herinien.*, *Munerat. Greven.* et *Molan.*

[a] Hæc verba, *non tamen*... scribit, a Sollerio prætermissa sunt in sua Usuardi editione, quæ tamen vere D sunt Usuardina et in autographo pure, simpliciter et prima manu conscripta, nullo lituræ vestigio, nullo atramenti discrimine, eadem litterarum forma. Idem Aratoris testimonium refert Dervensis codex, ut non dubium sit quin fuerit ab Usuardo scriptum. Quidquid garrit Sollerius in hunc locum, Usuardum Adonis opinioni adhæsisse ; ut istum, sic et illum somniasse utrumque apostolum non evoluto anni tempore, sed uno eodemque Neronis xvi martyrium subiisse ; Aratoris sententiam a recentiori aliquo sciolo esse intrusam : hæc omnia verba sunt, prætereaque nihil. Hic non quæro utrum ducem sequi debuerit Usuardus, Adonem an Aratorem. Adoni favent Dionysius Corinthius, Bucherii Kalendarium, Epiphanius, Hieronymus, Asterius et concilium Lateranense sub Gelasio : ante Aratorem in eadem sententia fuerant Prudentius, Augustinus, Nilus apud Photium. At si verum est, quod affirmat Lateranense concilium, postremum hanc opinionem ab hæreticis fuisse profectam, nescio qua mente dicere potuerit Sollerius hoc esse Adonis somnium, nisi forte somnium illud ad Adonem venerit ex porta cornea, qua veris datur exitus umbris.

VARIANTES LECTIONES.

Commeratio in Herinien. scriptoris haud dubie error est. Munerat. sensum Usuardi, non pura verba reddidit : *Qui cum beato Petro cœlum gladio necatus accepit una eadem die.* Lego *Marcialis*, cum codicibus ferme omnibus, excepto Molano. Munerat. scribit *Alpiano*, cæteri cum textu, ubi forte melius poneretur *Albiniano*, atque item *Austricliniano*, ut bene Greven. et Molan. Ego cum Herinien. et vetustioribus aliis reliqui *Stratocliniano*. Utrumvis præferre licet, potius quam *Stratocliani* cum Praten. et Munerat. Rursus tres codices nostri similes Praten., Antuerp.-Maj. et Rosweyd. legunt, *in Italia*, male ; codices alii ut in textu. In Munerato mendum est *Variensi*, pro *Vivariensi*. In eo demum errat, quod omiserit vocem ultimam, *confessoris*.

OBSERVATIONES.

Joannes Molanus in posterioribus suis Usuardi editionibus ad xxix Junii annotavit, se ex textu sustulisse, *Basso et Tusco consulibus*; quod *manifesto errore* ea recentius Usuardo adjecta, sibi male persuaserit. *Neque enim*, inquit, *Usuardi esse hoc somnium, inde colligo, quod is putarit Petrum et Paulum diversis annis passos esse.* Hoc probatum oportuit. Audi jam illum ad hunc diem xxx. *Quod ad lectionem attinet, vetus Usuardi codex* (non is certe, quem in prima puriori editione secutus fuerat) *habet*, UNA, NON TAMEN EADEM DIE, SED EVOLUTO ANNI TEMPORE, UT VIR DISERTUS ARATOR SCRIBIT. *Sed majores nostri, præter vocem* UNA, *totam hanc sententiam, veluti improbabilem delevisse videntur.* Sic Molano visum, ignoranti procul dubio, id quod *somnium* vocat, non Usuardi, sed Adonis erratum esse, vere tamen ab Usuardo transumptum, quodque proinde perperam e textu expunctum est; uti et male erasa Aratoris periocha, si quidem ea ab Usuardo vere unquam inserta fuit, quod mihi hactenus non fit verosimile. Potius crediderim Usuardum in Pauli commemoratione, non minus quam die præcedenti, Adonis opinioni adhæsisse, atque adeo aliud Adonis somnium adoptasse, quo senserit utrumque Apostolum, non *evoluto anni tempore*, sed uno eodemque *Neronis* XIV martyrium subiisse, ut ab Adone Nostri ductore diserte asseritur. Atque hinc consequens existimamus, *veteri illi codici*, Aratoris sententiam a recentiori aliquo sciolo esse intrusam; cui codici (forte Pratensi) solitos socios similes exhibemus, nempe Antuerp.-Majorem et Rosweyd. in quibus idem traditur, quosque nos eas de causa e purorum numero exclusimus: servata codicum aliorum lectione, quam ipsiusmet Usuardi simplicem et germanam esse censebimus, nisi quis certiora docuerit.

Ducem eumdem sibi prælucentem habuit Usuardus in *Lucina* apostolorum discipula, Adonis verba ad apicem describens. Porro Lucinam ex Romano parvo tanquam ex fonte accepit Ado, et inter Festivitates apostolorum elogio, a Notkero transumpto, exornavit, veluti quæ pro confessione Christi et ipsa sanguinem fuderit, de qua re vide Papebrochium in Actis, de *altera Lucina* ibi etiam differentem. *Martialis Lemovicensis* depositionem, tanquam *confessoris*, notant codices Hieronymiani, notat item et eodem modo Viennensis, nihil in commendationem adjiciens, et sic a Rabano et Notkero positus est. Binos socios conjunxit Noster, sed ad hunc diem non spectantes, utpote qui singuli propriis festivitatibus recolantur. Nihil in citatis martyrologis de Martialis apostolatu, seu apostolorum discipulatu, cujus tamen meminisse videtur Florus, in hypothesi quod ejus verba sint, quæ in Beda nostro referuntur. Videat curiosus lector, quæ de tota illa celeberrima controversia fuse in Actis et accurate explicata sunt. Hic solum Wandalberti et unicum de Martiale versiculum adjicio:

> Lemovicum pridie colitur Martialis honore,
> Junius his celsum festis determinat orbem.

Sequuntur in codicibus nostris *Corsicus* et *Leo*, a Pratensi, Antuerp.-Majore et Rosweyd. *Italiæ* ascripti, ubi cæteri rectius a palæstra abstrahunt, uti nos in textu legimus. Nam si agonis locus ab Usuardo appositus est, non potuit non Africam notare, quam clare expressam legere debuit in ipsomet fonte, ex quo duos illos a reliquis sociis avulsit. *Ostianus, presbyter*, non *episcopus*, ut aliqui habent, nescio unde Usuardo innotuerit, Actis ejus plane deficientibus; certe ab ipso primum fuisse consignatum probat antiquiorum et æqualium silentium, ab ipso autem vere consignatum fuisse, quemadmodum et superiores cæteri, eo modo quo retulimus, ex allegato probatiorum codicum consensu abunde demonstratum putamus. Inter codices in Auctariis citandos, *Ostianus* varie annuntiatur, in multis et ipse et duo superiores omnino prætermissi sunt, ut mox patebit.

AUCTARIA.

DE PRATENSI, ANTUERP.-MAJORE et ROSWEYDINO, jam satis in Observationibus diximus.

TORNACEN. deficit in fine textus, nempe *Corsici, Leonis* et *Ostiani* non meminit.

PULSANEN. in commemoratione Pauli, meminit etiam de *revoluto anni tempore*. Martialem et socios plane omisit, uti et Corsicum ac Leonem.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. Item ANTUERP.-MAX. et LOVANIEN. simpliciter scribunt: « Commemoratio sancti Pauli apost. » Idem habet BELINUS, sed illi de Ostiano legunt *episcopi*, hic solum *presbyteri*. EDIT. ULTRAJ.-BELG. in commemoratione Pauli cum prioribus convenit, sed caret utraque ultima annuntiatione.

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. sic incipiunt: « Commemoratio sancti Pauli apostoli, qui juxta traditionem beatorum pontificum Anacleti et Gelasii, uno eodemque die gladio consummatus est, quo Petrus cruci appensus est. De quo beatus Ambrosius loquens, sic ait: Non sine causa factum putamus, quod uno die, uno loco, et sub eodem persecutore Petrus et Paulus passi sunt. Una quidem die, ut ad Christum pariter pervenirent; in ullo loco, ne alteri Roma deesset; et sub uno persecutore, ut æqualis crudelitas utrumque constringeret. » Quæ Ambrosii verba heri etiam in BRUXELLENSI retulimus. Cætera puri sunt, nisi quod Ostianum *episcopum* faciant.

CENTULEN.: « Natalis, et celebratio iterum sancti Pauli apostoli. Eodem die, beatissimæ Lucinæ, quæ ab apostolis baptizata et instructa est. Lemovicas, sancti Martialis episcopi, qui Romæ a beato Petro ordinatus et ad præfatam urbem primus episcopus transmissus est. Ipso die, sanctorum Corsici presbiteri et Leonis subdiaconi. In territorio Vivariensi sancti Hostiani presbyteri et confessoris. »

BRUXELLEN.: « Commemoratio beati Pauli apostoli, gentium doctoris. Romæ, natale beatæ Lucinæ, etc. In Africa, sanctorum Thimothei, Zotici et Pauli. » Vide in Actis aliorum sociorum nomina. « In Italia, sanctorum Corsici, etc. » Sequitur de Martiale et Ostiano pure. In fine: « Et in Brabantia, transitus fratris Arnulphi de Bruxella, conversi monasterii Villariensis; ubi miranda sanctitatis ejus gesta habentur. » Ex hoc MOLAN.

HAGENOYEN.: « Romæ, commemoratio sancti Pauli apostoli, quam statuit celebrari in Ecclesia beatus Gregorius papa magnus, quia injustum et inconveniens sibi videbatur, quod tanti Ecclesiæ præcones uno die celebrentur. Et ideo in die amborum apostolorum, totum facit officium de beato Petro; et isto, servari instituit de beato Petro [*imo* Paulo]. Romæ, natale beatæ Lucinæ, discipulæ apostolorum. Hæc Lucina Paulo apostolo velum capitis sui dedit, quo oculos suos tegeret, eunti illi [ad] passionem. Quod et illa miraculose recepit sanguine suo [ejus] cruentatum. Apud Gallias civitate Lemovica, sancti Martialis, qui fuit unus de LXXII discipulis Christi, cum duobus presbyteris, Alpiniano et Austridiano. Iste Martialis, sancti Petri apostoli erat consanguineus et sancti Stephani protomartyris. Qui quindecim annorum baptizatus est cum parentibus suis, et Domino semper adhæsit, et factus est ejus discipulus. Hic missus est in Galliam a beato Petro. In Gallo [Gallia] unus sanctorum suorum moritur, et tactu baculi sui illum suscitavit. Hic Martialis a Domino multipliciter est honoratus, cum illud ad quædam secreta sua admisit, scilicet lotioni pedum in cœna Domini, ubi ipse aquam et linteamina mini-

stravit. » Et plura alia eodem spiritu excogitata, A quæ silentio præterimus, cum hæc ad specimen sufficiant. Plures videri possunt in obviis legendariis, de quibus consule Papebrochii Commentarium. De Corsico, Leone, et Ostiano non meminit.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Commemoratio sancti Pauli apostoli. Theobaldi eremitæ et confessoris. Martialis episcopi cum duobus presbyteris. Sanctæ Lucinæ discipulæ apostolorum. »

Bigotian. sub nota p. 5. : « Ostiani episcopi et confessoris. » Sic notat brevis collatio.

In Vatican., num. 5949, deest *Corsici*, *Leonis* et *Ostiani*. An in reliquis purus sit, non liquet.

Lugdunen. S. Stephani : « In territorio Vivarensi, natalis sancti Ostiani, gloriosissimi confessoris. »

Burdegalen. : « Andegavis civitate, translatio corporis beatissimi Albani et dedicatio basilicæ. »

Salinen. S. Anatolii : «Andegavis civitate translatio corporis sancti Albini episcopi et confessoris.» B De eo cum Usuardo actum est supra i Martii, quo dies natalis recolitur.

Editio Lubeco-Col. de Paulo eadem refert, quæ supra dedimus ex Ultrajectin., etc. In Lucina, pura est. « Lemovicas civitate, sancti Martialis episcopi cum duobus presbyteris Alpiniano et Austricliano. Quorum vita miraculorum signis admodum effulsit. Hic Martialis cum adhuc puer esset quindecim annorum, consanguineus sancti Petri apostoli, vocavit eum Dominus Jesus cum per Judæam prædicaret. Et dixit ei : Permane mecum, fili mi, et servi mihi, et non accipias uxorem, sed in paupertate sequere me et ego te, etc., » æque apocrypha. « In Italia, sanctorum Corsici, etc. » In Ostiano pura est. Sequitur : « Eodem die, sancti Ottonis episcopi Babenbergensis et confessoris. » Differtur ad ii Julii. «In monasterio Meyfelt, translatio sancti Severi presbyteri et confessoris. » Ad xv Octobris.

Greven. : « Ottonis episcopi Babenbergensis et confessoris. » De quo proxime supra. « In territorio Constantiensi, sancti Theobaldi presbyteri, eremitæ et confessoris. Susannæ matronæ et filiæ ejus Valeriæ, pro Christo occisæ, de quibus in gestis sancti Martialis, » illis haud dubie, quæ rejecta sunt, unde nec in indice Prætermissorum de hisce agitur. « Erendrudis virginis, abbatissæ, cognatæ sancti Ruperti Vangionum episcopi. Monasterio Meyfelt, translatio beati Severi presbyteri et confessoris. » Vide supra. « Translatio sancti Albini episcopi et confessoris. » De quo etiam supra. « Metis, translatio sancti Sigeberti confessoris. » De ipso actum est i Februarii. « In monasterio Vilariensi, ordinis Cisterciensis, beatæ memoriæ Arnoldi conversi et confessoris. » Communius vocatur *Arnulfus*, vel apud alios *Arnulphus*.

Molan. addit de Ostiano : « Cujus gesta habentur. » Quæ tamen nusquam reperta sunt : quapropter verba illa in aliis editionibus expunxit. Sequitur minoribus litteris : « Et in Brabantia, transitus fratris Arnulphi de Bruxella, conversi monasterii Vilariensis, ubi miranda sanctitatis ejus gesta habentur.» Aliæ editiones aliis litteris textui ingerunt : « Eademque die, juxta traditionem beatorum pontificum Anacleti et Gelasii. » In fine : « Eodem die, sancti Odonis episcopi Urgellensis. » Remittitur ad vii Julii. « Orpii, sanctæ Adiliæ virginis. Die trigesima, congregatio sanctorum et benedictorum duodecim apostolorum. » Vide Prætermissos. « Eodem die, sanctæ Clothsendis virginis. » Et minoribus litteris : « Quæ non est canonizata. » De Arnulfo Vilariensi, eadem quæ in editione priori. Vide *miranda ejus gesta* in Actis.

MENSIS JULIUS.

HABET DIES XXXI.

—

Kalendis. *Die 1.*

In monte Or, depositio Aaron sacerdotis primi. In territorio Lugdunensi, depositio beati Domitiani abbatis, qui primis illic heremiticam vitam exercuit, et plurimos sibi in Dei servitio aggregans, magnisque virtutibus et gloriosis miraculis valde clarus, collectus est ad patres in senectute bona. Civitate Engolisma, sancti Eparchi monachi et confessoris. Aninsulæ monasterio, sancti Carilefi presbiteri. In territorio Remensi, sancti Theodorici presbiteri. In portu Valencianas, sancti Salvi confessoris. [*Apud Bouillart.* : Civitate Engolisma, sancti Eparchi confessoris. [a] In pago Cinomannico sancti Carilefi presbiteri. Item in territorio Remensi, sancti Theodorici confessoris. In Britannia sancti Leonorii confessoris et episcopi.]

NOTÆ.

Sola fere pura est *Greveni* editio.

[a] De tribus ultimis commemorationibus Carolinum C autographum sic habet : *Aninsulæ in monasterio, sancti Carilefi presbiteri. Item in territorio Remensi sancti Theodorici presbtieri. In portu Valentianas, sancti Salvii confessoris.* In suo Codice Usuardus, pro *Aninsulæ in monasterio*, scripsit, *in pago Cinomannico*. Quæ correctio non hoc loco tantum, sed etiam pluribus aliis occurrit. Causam hanc esse verisimile est, quod plerisque multo minus nota sint peculiaria quædam loca, quam regiones, ubi sita sunt. Ut igitur quibus futurum in usu erat martyrologium, illi facilius perspectum haberent quibuscum communis ipsis erat in sanctum quempiam veneratio; regiones potius ubi sanctorum cultus celebris erat, quam loca designavit. Forte etiam causæ huic accessit altera, nempe ut variaret orationem. Jam ante scripserat *in territorio Lugdunensi* pro peculiari loco, ubi sanctus Domicianus obierat et colebatur : postea scripsit *in pago Cinomannico* ut eodem modo alia tamen voce denotaret locum, ubi notus erat sanctus Carilefus. Atque sic minus affert fastidii vox *territorium*, qua in tertia commemoratione uti debebat. Addo hujus generis correctiones non venire in mentem interpolatori. Sane ejusmodi homines addere, demere, transferre soleant ; sed quid lucri est peculiaris loci nomen delere ut generalius regionis nomen indicetur? De sancto Theodorico nihil est, quod in tuenda correctione laborem. Illum presbyterum in Carolino autographo vocaverit ; confessoris titulo donaverit in suo codice, perinde est, et in nugis hujusmodi hariolari non vacat. Salvius autem quam docte hinc erasus fuerit, patet ex iis quæ ad diem 26 Junii observavimus. Denique sanctum Leonorium apposite hic memoratum fuisse, res est extra

controversiam posita. Leonorius ille est, qui a puero educatus et primis religionis Christianæ elementis a sancto Hilduto imbutus, postea episcopus sine sede creatus est, ut Christi nomen quocunque ferre liberius posset. Celebris fuit sexto Ecclesiæ sæculo, regnante in Gallia Childeberto, cui acceptissimus erat. De illo plura narrant Usserius in Britannicarum Ecclesiarum antiquitatibus et Cointius in Annalibus Ecclesiasticis Francorum, quæ huc referre præsentis non est instituti.

VARIANTES LECTIONES.

Legit Greven. *Hor*, et sic ex Romano parvo et Adone describere debuit Usuardus. Nihilominus codices reliqui, excepto Molano, habent ut est in textu. Rursus in Greveno est *Eparchii*, scripsi cum aliis *Eparchi*. Item *Aninsulæ* et *Carilefi*, contra quam in edito sit *Anynsula, Karileffi, Theoderici* et *Theodorici* promiscue scribitur; aliqui habent *Teoderici*, nos primo modo usi sumus. Denique citatus codex et Molanus ponunt, *Salvii martyris*, nos cum cæteris, *confessoris*, licet aliam lectionem præferendam sciamus.

OBSERVATIONES.

Celebrem olim fuisse oportet in Ecclesia Latina *Aaronis* memoriam, quam vel ipse Wandalbertus, paucissimos sanctos complecti solitus, tribus hodie versibus, quos paulo inferius dabimus, prædicat. Exstat apud Hieronymiana pleraque; item in Romano parvo, unde in Adonem transiit, et ex hoc totidem verbis in textum nostrum. *Domitianum* sacris Fastis primus inseruit Ado, eumdem elogio prosecutus, quod Notkerus liberalius, Noster parcius, sed eleganter delibavit. Nec eatenus dubitatio ulla potest occurrere. Quæ secundo loco ab Adone refertur *Monegundis*, ea a Nostro in sequentem diem translata est : *Martinus* autem Viennensis episcopus tertius, plane omissus, ut sæpe Usuardum fecisse, non semel alibi observavimus. Qui in Usuardo sequitur *Eparchus* Enculismensis, in Lucensi vocatur *Separcus*, in Corbeiensi *Eparcus*, utrobique *episcopus*, quem rectius codices nostri *monachum* dicunt et *presbyterum*, ex alterutro Hieronymiano ab Usuardo acceptum. Vide Surium et Acta Benedict. tomo I, pag. 267. Ex citato Corbeiensi profluxisse credimus *Carilefum*, seu *Karilefum*, itidem presbyterum, hoc modo ibi notatum : *Cinomannico, Anisola monasterio, depositio S. P. Karilefi, presbiteri et confessoris.* At quæri potest, qua phrasi Usuardus annuntiationem suam expresserit; an, *In pago Cenomanico*, ut legit Pratensis et ei consimiles Antuerp.-Major et Rosweyd., an potius, *Aninsulæ monasterio*, ut reliqui? Nos horum auctoritati innixi scripsimus ut est in textu. Molanus, qui in prima editione *Carilefum* Auctariis annumeraverat, re melius expensa, in posterioribus loco eum suo restituit. Plura de hoc sancto memorant Rabanus et Notkerus, quorum ille *Arilefum*, hic *Arileffum* nominant, quæ indicasse sufficiat, alibi ex professo discutienda; dum Vitam dabimus, a beato Siviardo scriptam, inter Acta Benedictina editam, tomo I, pag. 642, et cum Suriana aliisque mss. conferemus. Hic locum habeant versus Wandalberti de Aarone et Carilefo :

> Primus qui veteris populi legisque sacerdos
> Exstitit, incensi primusque litavit ad aram,
> Aaron orditur Juli sacratque Calendas.
> Has quoque contemptor mundi Carilephus honorat.

Theodericum Remensem signant codices universim omnes, cum ea tamen differentia, quod Pratensis cum suis, tribuat solum *confessoris*, alii omnes solum *presbyteri*, titulum. Dubium itaque non est, quin hic ab Usuardo primum consignatus fuerit. Exstat vita Theodorici in Appendice Benedict. tomo I, a pag. 614. In fine, nodus intricatior. Monuimus supra ad 26 Junii, erasam in codice Pratensi *Perseverandam*, inscriptamque commemorationem *Salvii Enculismensis episcopi*. Hic adverto, ab eodem codice et Munerato notari : *In Britannia, sancti Leonorii confessoris et episcopi*. Et in hoc quidem omissa non est Salvii annuntiatio, quæ in Pratensi omnino deest, alio nempe translata, cujus locum subinde impleverit *Leonarius*, cæteris omnibus, etiam Antuerp.-Majori et Rosweyd. incognitus. Unde patet, cur binos illos codices e purorum numero excluserimus. Ubi et hoc observandum. Grevenum et Molanum legere *Salvii martyris*; et recte prorsus; sic tamen ut satis indicent, se antiquiores codices correxisse, in quibus passim solo *Confessoris* titulo honoratur. Itaque, si non plane certum, saltem verosimillimum est, simplicem et genuinum Usuardi textum a nobis in laterculo productum esse. Equidem Salvium hic ab Usuardo ipso consignatum, vix dubito. Cætera vide ad 26 Junii, quo die Henschenius plures Salvios perperam in unum conflatos distinxit. Si quid forte distinctioris notitiæ aliunde accedat, in Actis proprio loco poterit recenseri.

AUCTARIA.

Praten. et Munerat. in fine : « In Britannia, sancti Leonorii confessoris et episcopi. » Sed cum differentia, de qua in Observationibus jam diximus.

Herinien. proprium habet, quod Theodericum memoret tertio loco, cum hoc elogio : « Abbatis, discipuli sancti Remigii, qui ejusdem magistri sui suffragantibus meritis, regis Francorum filiam asseritur resuscitasse a mortuis. » Cætera purissimus est.

Tornacen. omisit elogium Domitiani. De reliquo etiam plane cum textu convenit.

Rosweyd. de Theodorico addit *pontificis*. In fine autem : « Item sanctarum virginum, Fidei, Spei, et Charitatis, et Sophiæ, matris earum. »

Pulsanen. incipit : « Passio sanctorum DCCC martyrum, qui tempore Diocletiani in Verolanio civitate passi sunt. » Vide XXII Junii. In Aaron, purus est. Deest elogium Domitiani. De Eparcho, Carilefo, et Theodorico, nihil. Salvium vocat *Silvanum*.

Antuerp.-Maj. forte dubitans quem ex duobus ultimo loco signaret, Salvium an Leonorium, utrumque prætermisit.

Antuerp. et Max.-Lubec. Deficiunt in Carilefo. Abundant in fine : « Eodem die octavæ sancti Joannis Baptistæ. »

Molan. in prima editione, ut jam diximus, e textu Carilefum expunxit, quem in posterioribus reposuit.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Alberg. et Danic. omnes, sed non eodem loco annuntiant : « Octavæ sancti Joannis Baptistæ. » In omnibus deest, *Carilefi*. Tres primi legunt : « Salvii episcopi et confessoris. »

Lovanien., initio : « Apud Mechliniam, passio sancti Rumoldi martyris, episcopi Dunellensis, filii regis Scotiæ. » Vide Auctarium Molani. Elogium sancti Domitiani expunctum est. In cæteris convenit cum Antuerp.-Max., etc.

Centulen. incipit : « Octava sancti Joannis Baptistæ. » In Aaron, purus est. Sequitur : « Remis, sancti Theoderici abbatis, discipuli sancti Remigii. Cenomanis, sancti Carilefi episcopi et confessoris. Civitate Engolisma, sancti Ebarchii confessoris et monachi. In territorio Lugdunensi, depositio viri Dei, beati Domitiani abbatis. » In margine, recenti

manu adjectum est: « Depositio S. Theobaldi confessoris. »

Bruxellen. sic orditur: « Octava sancti Joannis Baptistæ. Turonis, depositio sanctæ Monegundis, religiosæ virginis. » De Aaron addit: « Fratris Moysi. « Tum: « Vienna, sancti Martini, tertii ejusdem urbis episcopi, et ab Apostolis ad præfatam urbem missi. » Quæ ex Adone sumpta sunt. « In territorio Lugdunensi, loco qui Vallis Nebronia dicitur, depositio viri Dei beati Domitiani, etc. » *Theodorici*, subdit, *abbatis*. In Eparcho purus est. In fine: « Item Carilefi presbyteri et confessoris. » De Salvio fuse egit xxvi Junii.

Hagenoyen. de Aaron multa subjungit, quæ ex sacris paginis certius noscuntur. Textus reliqua satis pura sunt. Demum huc differt annuntiationes duas diei præcedentis, de martyribus *Corsico* et *Leone*. Item de *Hostiano*, ut ipse scribit, *episcopo* et *confessore*.

Aquicinct. habet: « In pago Cenomanico. » Ad *Carilefi* addit: *confessoris*, sine *presbyteri*. « Item. Theodorici abbatis, » tantum. In fine, « Octavæ sancti Joannis Baptistæ. Et sancti Tetbaldi confessoris. »

Victorin. legit cum textu: « Salvii confessoris. Tum: « Godem die, sancti Quintiani martyris. Octavæ sancti Joannis Baptistæ. »

Daveronen.: « Avinsdæ monasterio, sancti Carileffi presbyteri. » De Salvio, recte. « Augustoduno, depositio Leonis episcopi. »

Ambianen: « Eodem die, natalis sancti Carilephi episcopi et confessoris. Qui in loco, Ansula nuncupatus [nuncupato], heremiticam vitam gerens, plurimorum postea ibidem exstitit pater monachorum, ubi etiam clarus miraculis in pace quievit. In Galliis civitate Ambiensi (an non Ambianensi?) dedicatio basilicæ sanctæ Mariæ Virginis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Aaron sacerdotis. Salvii episcopi et martyris cum discipulis. Theodorici abbatis. Karilephi episcopi et confessoris. Conrardi episcopi et martyris. » Puto Cunonen Trev. indicari, de quo i Junii. « Domitiani abbatis. »

Augen. et Burdegalen. pure habent cum textu: « In portu Valentianas, sancti Salvii confessoris. » An de aliis agant, nescio.

Reg. Suec., num. 130: « Eodem die, sancti Quintiani martiris. In Alemannia, apud Augustanam civitatem, depositio B. Udalrici episcopi et confessoris, magni et gloriosi ab infantia usque ad obitum suum. » Colitur iv Julii. Alius sub num. 428. « Eodem die, sancti Leonorii episcopi et confessoris. »

Vatican. meminit solius Domitiani, rejecto elogio. Adjicitur: « Natale sanctæ Luceiæ virginis et Vuceiæ regis, cum aliis octo. »

Florentin.: « Apud Ravennas, sancti Martialis confessoris, ejusdem urbis archiepiscopi. »

Jurensis S. Ragnoberti: « In pago Cenomanico, Anisola monasterio, beati Carilefi confessoris et abbatis. » Vide superius.

Editio Lubeco-Col.: « Octava sancti Joannis Baptistæ. » De Aaron, addit, « ut liber Leviticorum testatur. In territorio Priviniaco, beati Theobaldi episcopi et confessoris. Hic seipsum sæculo subripuit, heremiticam vitam per novem annos expetens, pro Christo pauperrime vixit, quem propter vitæ sanctitatem, angeli de cœlo, insula pontificali decoraverunt. » De Domitiano, satis pure. Tum: « In Brabantiæ civitate Mechlinia, sancti Rumoldi episcopi Hiberniæ et martyris, filii regis Scotiæ, qui licet ipso die natalis Præcursoris Domini passus sit, ejus tamen solemnitas hic festive peragitur. In territorio Remensi, sancti Theodorici abbatis et confessoris, qui educatus a beato Remigio episcopo, et ab eodem constructo monasterio, pater existens multorum servorum Dei; multis clarus miraculis, inter quæ filiam regis a morte suscitaverat, tandem et ipse quievit in pace. Turonis, depositio sanctæ Monegundis virginis Deo sacratæ. » De Eparcho, pure. « In territorio Cameracensis urbis, portu Valencianas, sancti Silvii martyris, qui capitalem sustinuit sententiam. Augustoduno, depositio sancti Leonis episcopi et confessoris. » De Martino, ut Bruxellen. supra. In fine: « In portu Valencianas, S. Salvii confessoris. » Geminatur hic idem, qui 26 Junii etiam relatus est. Omittitur autem Carilefus.

Belin.: » Octava sancti Joannis Baptistæ. » Turbatus est ordo, et in prima editione male prætermissus est Carilefus, qui in altera apponitur.

Greven. « Nota. Alibi legitur, Salvii confessoris. In Brabantia, sancti Rumoldi episcopi Hiberniæ et martyris, qui passus est quidem viii Kal. Julii, sed ejus celebritas hic festivius recolitur. Viviani martyris et sociorum ejus. Aaron, et Julii martyrum, cum aliis pluribus. Gaii papæ. Viennæ, sancti Martini, tertii ejusdem urbis episcopi, ab Apostolis illuc missi. Augustoduni, sancti Leontii episcopi et confessoris. Servani episcopi et confessoris. Pambo abbatis et confessoris. Qui cum esset illitteratus, et psalmum aliquem discere cuperet, lecto sibi versu illo: *Dixi, custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*, secundum versum audire noluit, sufficere sibi dicens, si primum implere posset. Romæ, sanctarum Fidei, Spei et Charitatis, sororum virginum et martyrum. Liberiæ imperatricis et Agrippinæ. Mariæ, sororis Moysi et Aaron. Eleazari, filii Aaron, et Phinees nepotis ejus. Hester reginæ. »

Molan. ad Theodorici, aliis litteris inserit verba Herinien. supra. Et typis minoribus: « Theodorici, filii Clodovei. Cum autem multas virtutes operatus esset gregis Dei ductor Theodoricus (natus patre latrone, tanquam rosa de spinis) et angelis eum suscipientibus, cum gloria migrasset, rex Theodoricus, ad monasterium veniens, sanctum corpus propriis humeris, ad sepulcrum evexit. » In fine textus: « Qui capitali sententia multatus, coronam meruit sempiternam. Octava sancti Joannis Baptistæ Machliniæ, passio sancti Rumoldi gloriosissimi martyris atque pontificis, Scotorum regis filii, signis et doctrina mirabilis. Qui regalis celsitudinis solium, et pontificalis dignitatis respuens honorem, Machliniam petiit sibi divinitus revelatam, quam viii Kal. Julii consecravit martyrio; sed quia eadem die sanctissimi Baptistæ et præcursoris Domini celebratur nativitas, Romanus pontifex Alex. IV passionem nostris martyris in nativitatis prædictæ octavis instituit solemnizari. » Sequitur de Carilepho. Dein: « Eodem die, depositio sancti Theobaldi confessoris. » De Leonorio, ut supra. Rursus typis minoribus; « Hester reginæ. Aaron et Julii martyrum cum aliis pluribus, quorum Beda meminit lib. i Historiæ suæ. Eodem die, Symeonis abbatis, qui fuit propter Christum cognominatus Salus, id est stultus. » Notatur et hac die Simeon in Romano moderno; ubi Baronius: « Agunt de eodem hac die Græci in Menologio. » Ad quæ Rosweyd. in citato non semel Ms.: « Imo vero, » inquit, « Menologium, uti et Menæa, xxi Julii Simeonem Salum. Statuunt Existimo Baromium i Julii Simeonem posuisse in Martyrologio, quia Aloysius et Surius inter Vitas Sanctorum eo die exhibent. Qui videntur eam opinionem sumpsisse ex fine vitæ, ubi dicitur i Julii obiisse. Sed consulendus textus Græcus, videndumque, an ibi habeatur ά unde interpres i Julii expressit, an vero κά, quod est xxi Julii, uti Meneæa et Menologium repræsentant. » Unde Molanus hac die acceperit, nescio, certe xxi Julii. in posterioribus editionibus, in quibus Græcos adjicit, iterum reperitur idem Simeon. Pergit Molan.: « Arvernis, depositio beati Galli, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. Cujus Vitam beatus Gregorius Turonensis scribit. Item Dononio monasterio, sanctæ Reginæ, matris sanctæ Rainfridis. » In editionibus aliis, incipit litteris Italicis: « Octava sancti Joannis Baptistæ. » Tum: « Mechliniæ, etc., » ut supra. In textu ponitur Carilefus, omittitur Salvius. De

Theoderico ad verba HERINIEN. solum hic addit : « Theodorici ; idemque rex sanctum defuncti corpus propriis humeris ad sepulcrum evexit. Eodem die, solemnitas sanctæ Reginæ, quæ quiescit apud Valencenas in Dononio monasterio. In territorio Pru- A vino, sancti Theobaldi confessoris. » De Leonorio, ut supra. Denique : « Arvernis, depositio beati Galli episcopi et confessoris. » Vide de Gallo plura superius.

VI *Non.* *Die 2.*

Romæ, via Aurelia, natalis sanctorum Processi et Martiniani, qui a beato Petro apostolo baptizati, sub Nerone autem oris contusionem, equuleum, nervos, fustes, flammas, scorpiones perpessi, novissime gladio cæsi martyrio coronantur. Ipso die, sanctorum trium militum, qui cum beato Paulo apostolo passi sunt. Item, sanctorum martyrum Aristonis, Crescentiani, Euticiani, Urbani, Vitalis, Justi, Felicissimi, Felicis, Martiæ, et Symphorosæ, qui omnes apud Campaniam glorioso martyrio coronati sunt. Turonis, depositio sanctæ Monegundis religiosæ [*Bouillart.* [a] Deo sacratæ].

NOTÆ.

Ita scribunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.* et *Molan.* Adjungitur etiam *Danic.*

[a] Hanc codicis Pratensis lectionem, *sanctæ Monegundis Deo sacratæ*, Sollerius *optimam* esse confitetur. Sed quia Heriniensis et Tornacensis codices *religiosam* legunt, timuit ne vel in rebus nihili Pratensem antetulisse videretur.

VARIANTES LECTIONES.

Eculeum, *Marciæ*, *Simphorosæ*, *Fœlicissimi*, ei hujusmodi alia indicare sufficiat. Antuerp. et Max.-Lubec. cum aliis secundæ notæ codicibus, legunt *scorpionesque*. Solus Molanus pro *oris contusionem*, posuit *concussionem*. Item recte correxit *Eutychiani*, sed nos codices reliquos sequimur, in quibus constanter *Euticiani*. Dubium est circa titulum, Monegundi ascribendum. Praten. cum suis, nempe An- B tuerp.-Majore et Rosweyd. legit : *Deo sacratæ* Optime quidem, sed nos cum Herinien., Tornacen., et Greven. *religiosæ*, ubi addendum esset cum Baronio, *feminæ*. Tu præfer quod magis placuerit, modo ne cum Molano et codicibus reliquis apponas lauream *Virginis*, quæ viduæ, duarum filiarum matri, minime convenit.

OBSERVATIONES.

Illustris est in Sacramentario Gregorii, nec non in Kalendariis ab Allatio et Frontone editis, atque item apud antiquos Martyrologos omnes, *Processi* et *Martiniani* hoc die memoria, simpliciter et recte a Beda prædicata: auctius a Rabano, sed tacito etiam martyrii et sepulturæ loco. Difficultatem ingerunt Hieronymiana apographa, ad XXXI Maii *Via Aurelia* eos C collocantia, hodie vero scribentia : *Romæ, Damasi*, etc . Quæ Florentinium ancipitem reddunt, an de *Damasi cœmeterio*, an de sancto aliquo Damaso agatur. Crescit apud illum ex Adone perplexitas, qui in Martyrologio sanctos illos in *cœmeterio Damasi* statuit, cum tamen in festivitatibus apostolorum clarissime exprimat *viam Aureliam*, a præfato cœmeterio longe dissitam. Crediderim ego, errorem ex Romano parvo emanasse, quod Viennensis in Martyrologio secutus fuerit. Prudentior Usuardus ex libello de Festivitatibus totam suam annuntiationem belle concinnavit. Porro an positiones illæ variæ, translationes vel quid simile indicent, opportunius in Actis discutiemus ; jam dicta pro præsenti instituto sufficiunt. Verbulum adjicio de prædictorum martyrum Actis, quæ *eo fideliora esse putavit* Baronius, ad annum LXVIII, num. 24, *quo breviora noscuntur.* Henschenius ad XIV Martii *perantiqua* censuit. Aliter plane opinantur recentiores, ut vide apud Tillemontium tomo I, pag. D 179 et 532. Quid nobis videatur, dicemus propediem. Sic Wandalbertus carmine lusit.

Processus sextas retinet cum Martiniano
Nonas, martyrii læto irradiante decore.

Milites tres, Apostoli Pauli socii, a Romano parvo primum consignati sunt, unde eos accepit Ado, et ex hoc noster sua omnia ad verbum descripsit. Ex eodem fonte procedunt *martyres* sequentes *decem*, in Campania coronati, sed non omnes nominatim a Romano parvo expressi. Haud dubium est, quin Adoni præluxerint gesta sancti Sebastiani in quibus (vide Acta nostra cap. XI) singulorum horum et aliorum item nomina enumerantur. Noster bona fide Adonem sequens, textum ejus immutatum huc transtulit. *Monegundam*, seu potius *Monegundem* in Corbeiensi et Lucensi referri, notat Florentinius, non autem in vetustissimo Epternacensi ; unde *Antiquarii Gallici* additamentum esse censet. Recte, opinor, sed additamenta hujusmodi nec in Epternacensi alias desunt, æque Gallico, ac sunt apographa reliqua. Undecunque Monegundem Usuardus habuerit, certum est, eam hac die ab eo memorari, quam præcedenti ab Adone signatam ibi observavimus. Et quidem in hoc expresse signatur titulus *virginis*, uti et a Rabano hac ipsa die, sed ab eo Usuardus prudenter abstinuit, Molani idcirco excusatione nequaquam indigens, qui in prioris editionis suæ textu errorem non adverterat. Putat enim Florentinius *virginem* fuisse. At enim ex Gregorio Turonensi, ab ipso citato, sed non consulto, melius doceri potuit. En Flori verba ex laudato Gregorio probabiliter accepta : *Turonis, sanctæ Monegundis, quæ duabus filiabus orbata, spreto viri consortio, ad Christum convolavit : cujus amore in parva cellula se recludens, ibidem magna enituit abstinentia, et ante et post transitum in multitudine miraculorum.* Censeo itaque Usuardum scripsit *religiosæ*, vel si ita vis, *Deo sacratæ*, ut supra notavimus. Neque audiendus Molanus, qui in posterioribus editionibus. observato errore primæ, putat *virginem* dici posse, eo quod sanctimonialis fuerit. Monegundis Vitam ex Greg. Turon. de Vit. Patrum cap. 19 edidit hoc die Surius : addi potest cap. 24 de Gloria confessorum ; quæ omnia accuratius in actis illustrabuntur.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. in fine textui superaddit : « Apud occidentales Saxones, civitate Wenta, depositio sancti Suvithuni mirificæ sanctitatis viri. »

ROSWEYD. omisit anuntiationem trium militum. Et in fine etiam habet : « Apud occidentales Saxones, civitate Wenta, depositio Svitbuni episcopi et confessoris. »

PULSANEN. purus est usque ad, *qui cum beato Paulo Apostolo coronati sunt*, inclusive. Desunt reliqua omnia, ut alibi sæpe deficit.

MUNERAT. in fine subdit : « Item visitatio beatæ Mariæ Virginis. »

GREVEN., quod mirum est, textum incipit : « Visitatio beatæ Mariæ Virginis. » Vide infra.

BELIN. sic annuntiat : « Visitatio gloriosæ Virginis Mariæ ad Helisabeth. »

ALBERGEN. incipit simpliciter ut GREVEN.: «Visitatio sanctæ Mariæ Virginis. » Alii autem, nempe ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN. sic loquuntur : « Visitatio beatæ et gloriosæ semper Virginis Mariæ. »

CENTULEN. : « Romæ in cimiterio Damasi, natale sanctorum Processi et Martiniani, qui a sanctis Apostolis baptizati et sub Nerone passi sunt. » Huc refer notationem Rosweydi pag. 222. « Item sanctorum martyrum Ariston, Crescentiani, etc. (ut in textu) qui omnes per beatum Sebastianum ad fidem conversi et ad martyrium corroborati sunt. »

BRUXELLEN. incipit : « Visitatio beatæ Mariæ semper Virginis. Romæ via Aurelia in cimiterio Damasi, natale sanctorum martyrum Processi, » etc., pure, uti in sequentibus usque ad finem, nisi quod desit Monegundis, quam per anticipationem, ut sæpe solet, retulit die præcedenti.

HAGENOYEN. de Processo et Martiniano inserit : « Baptizati erant, dum adhuc teneretur in vinculis.» Cætera satis pura sunt. De Monegunde ait : « Virginis religiosæ. »

AQUICINCT. post *Monegundis*, habet, *Deo sacratæ*. Deinde subdit : « Romæ, Leonis papæ, viri eloquentissimi et divinis litteris sufficienter instructi, Græca Latinaque lingua eruditi. Hic constituit, ut qui archiepiscopus ordinatus fuerit, nullam consuetudinem pro usu pallii, in diversis officiis persolvere debeat. » Hunc eum sensum, clarius redditum vide in Auctariis ad diem XXVIII Junii. Tum : « In Britannia, sancti Svithuni episcopi et confessoris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Visitatio beatæ Mariæ. Processi et Martiniani martyrum. Sanctorum trium militum, qui cum beato Paulo passi sunt. Aristonis, Crescentiani, Urbani, Eutychiani cum sociis. Monegundis religiosæ. »

In VATICAN. num. 5949 deest : « Trium militum et Monegundis. »

STROZZIAN. : « Sancti Vitumii episcopi et confessoris. » Imo « Swithuni, » ni fallor.

CODEX CASTRI KAROLI : « Ipso die, sancti Adegrini confessoris. » Habemus Vitam ms.

DIVION. ecclesiæ sancti Stephani : « Apud castrum Divionense, translatio corporis sancti Medardi episcopi et confessoris. » Vide VIII Junii.

EDITIO LUBECO-COL. : « Visitatio gloriosæ Virginis Mariæ. Quæ statim in montana, post conceptionem Filii Dei, abiit in civitatem Juda, ad salutandam Elisabeth cognatam suam, in qua salutatione Joannes, adhuc inclusus in utero matris suæ, sanctificatus est. Romæ via Aurelia, in cimiterio Damasi, natale, » etc., quæ non nihil interpolata sunt usque ad finem. De Monegunde egit pridie. In fine adjicitur: « Ipso die, beati Swituni episcopi et confessoris. »

GREVEN. *Nota* : « Festum Visitationis beatæ Mariæ institutum fuit ab Urbano VI, anno Domini MCCCLXXXIX, superadditumque est hic Usuardo. » Melius intactum reliquisset Usuardi textum, ut alibi facere solitus est. Sequitur : « Mamertini martiris.» Fallor vehementer, nisi hic ex carcere «Mamertini» imperitus aliquis sancti et quidem martyris nomen efformaverit. « Ottonis episcopi, et confessoris, secundum alios pridie Kal. Julii. In Anglia, Swituni episcopi Wintoniensis et confessoris. Item ibidem, Sibertini confessoris. Mariæ Jacobi, scilicet Minoris, filiæ Cleophæ. »

MOLAN. litteris italicis textui præfigit : « Visitatio gloriosæ Virginis Mariæ ad Elisabeth, a domino Urbano cum multis indulgentiis instituta. » Post textum adjicit : « Dominica secunda post festum Joannis, Binchii, translatio sanctorum Ursmari, Ermini, Theodulphi, Ulgisi, Amoluini, Abel, Hydulphi et Amelbergæ, de ecclesia Lobiensi, in oppidum Binchiense facta anno MCCCCIX, die XX mensis Junii.» Dein minoribus typis : « In Anglia, sancti Swituni episcopi Wintoniensis et confessoris. Otthonis episcopi, et confessoris depositio in Bamberga. » In editionibus aliis, sic habet : « In Britannia civitate Vintonia, depositio sancti Swithuni episcopi et confessoris, cujus merita usque hodie miraculis coruscant. Babenbergæ, sancti Ottonis episcopi et confessoris. Die secunda, depositio stolæ sanctissimæ dominæ nostræ Deiparæ in Blachernis. Dominica secunda post festum Joannis, Binchii, translatio sanctorum, etc.»

V *Non.* *Die* 3.

Apud Edessam Mesopotamiæ, translatio corporis sancti Thomæ apostoli. Ipso die apud Cneocæsaream Ponti, natalis beati Gregorii episcopi et martyris, qui magna signorum, ac miraculorum gloria præditus, inter cætera quodam tempore, ut ecclesiæ faciendæ locus sufficeret, montem precibus movit. Civitate Clusina, sanctorum martyrum Hirenei diaconi et Mustiolæ nobilis matronæ, qui passi sunt sub Aureliano principe. In Laodicia Siriæ, sancti Anatholii episcopi, qui non solum religiosis viris, sed et philosophis admiranda scripta dereliquit. Alexandriæ, sancti Triphonis et aliorum decem. Item Constantinopoli, sancti Eulogii.

NOTÆ.

Ita *Praten., Herinien., Antuerp.-Maj., Rosweyd., Munerat., Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Cneocæsarea* alias dictum est, sequor orthographiam plerorumque codicum : qui ferme omnes post Romanum parvum et Adonem legunt *episcopi et martyris*, sed Antuerp.-Maj. et Rosweyd. corrigunt *episcopi et confessoris*. Rosweyd. habet solus *faciundæ*. Scribendum *Clusina*, ut plerique ponunt : excipe Munerat. qui *Elusina* ; Greven. *Selusina* ; Molan. *Seleusina*. *Hirenei* ut sæpius supra, non *Hireni* ut Antuerp.-Major, qui etiam male legit *Mustiolæ*. Rursus idem et Rosweyd. *Laodiciæ Siria*, nos cum plerisque *Laodicia Siriæ*. Melius Praten. *Laodicea*, et Molan. *Syriæ*. Errat Munerat. in *Antonii* pro *Anatholii*. Solus Rosweyd. habet *phylosophis*. In Greven. et Molan. deest *scripta*. Praten. scribit, *reliquit*, alii omnes *dereliquit*. Greven. et Molan. cum pluribus mediæ notæ codicibus, Triphoni jungunt socios *duodecim*. Denique Antuerp.-Maj. pro *Constantinopoli*, substituit *Constantinopolim* ; qui satis frequens medii ævi annuntiandi modus.

OBSERVATIONES.

Apostoli Thomæ Edessam translatio celebratur in pluribus Hieronymianis, in Beda et Rabano, in Romano parvo, ac proinde in Adone, atque ex hoc in Nostro, isdem ferme ubique terminis, nisi quod Hieronymiana et Beda addant, *ex India*, ubi tamen adhuc asservari corpus ii testantur qui sæculo XVI

res Indicas prosecuti sunt. Salvat utramque opinionem Baronius in Notis hac die ; cui rei examinandæ proprius erit locus dum Acta apostoli illustrabuntur ad XXI Decembris. *Gregorii martyris* meminit Romanum parvum, unde eum accipiens Ado, eos characterismos ex Eusebio Rufini lib. 7, cap. 26, et Hieronymo de Script. cap. 65. fuse deduxit, ex quibus de *Thaumaturgo* agi minime dubium relinquatur, tametsi Acta ipsa clare demonstrent, sanctum illum *Thaumaturgum*, proprie dictum martyrium non subiisse, ut pluribus dicetur XVII Novembris. Cæterum Usuardus, ductoris sententiam sequens et contrahens, nihil in laurea mutandum censuit, quod a posteris nonnullis factum, in Variantibus lectionibus ostendimus. Sequuntur *Irenæus et Mustiola*, Clusii in Etruria martyres, a solo Usuardo notati, siquidem vere Usuardina sint, quæ hic ponuntur, ut tantisper bona fide supposuimus ad XXIII Junii, ubi de *Felice Sutrino ;* quamvis judicio nostro præferendi essent codices Heriniensis et Tornacensis, a quibus B et hi, et ille omnino absunt ; Codicum numero et auctoritate vincimur, ex quorum unanimi consensu A textus noster eruendus est. Vide quæ de eorum passionis historia diximus ad citatum diem XXIII Junii. Ex Romano parvo sumitur *Anatholius*, cujus verbis Ado vix quidquam superaddit, ita ut breve ejus elogium, totum Usuardo tribuendum sit, ex Rufini Eusebio lib. VII, cap. 28 ; unde nomen erutum erat, verosimillime acceptum. *Triphonem* Alexandrinum cum pluribus sociis memorant apographa Hieronymiana. In eorum numero, vel ipsi codices nostri discrepant. At recte *decem* statuit in Præfatione sua generali Bollandus, Epternacensis codicis sensum explicans : et nos Usuardum sic vere legisse existimamus. Rursus Constantinopolitanos plures esse, ex iisdem Hieronymianis constat. Ast ab auctore Romani parvi solus nominatur *Eulogius*, solus item ab Adone, solus a Nostro, cujus genuinam sententiam, sub adhibita in Clusinis cautione, toto textu productam censemus. Quo sensu intelligi debeat Wandalberti de Anatholio atque Eulogio versiculus, dicetur in Actis. Ita ille hodie binos suos, quos vocat pontifices, cecinit :

Pontifices quintas Anatholius Eulogiusque

AUCTARIA.

HERINIEN. et TORNACEN. carent, ut diximus, Irenæo et Mustiola, de cætero purissimi sunt.

PULSAN. caret præterea Gregorio et Triphone ; hic passim imperfectus.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. de Gregorio ita ex Adone textum augent : « Qui jurgantibus de quodam stagno duobus fratribus, facta oratione, aquam lacui subduxit, et abissis divino nutu destituit, et virentem campum germanis concordibus dereliquit. Sed et quodam tempore ut ecclesiæ, » etc. Deest Irenæi, Mustiolæ et Anatholii. Triphoni tribuunt socios duodecim. Et in fine habent: «Item Constantinopoli, sancti Eulogii, Eufemiæ, Acaci, Demetri. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVAN. superioribus de Gregorio verbis præfigunt : « Qui sicut Ecclesiastica, lib. VII, narrat historia, jurgantibus, » etc. Sequitur : « Alexandriæ, Triphonis et aliorum XII. Item Constantinopoli, sancti Eulogii, Eufemiæ, Acacii et Demetrii. » Demum de Anatholio, ut textus, omissis annuntiationibus de Irenæo et Mustiola.

C

ALBERG. et DANIC. proxime citatis similes, carent annuntiatione Anatholii.

CENTULEN. : « In India, passio sancti Thomæ Apostoli, cujus sacrum corpus ad Edissam Mesopotamiæ relatum est XII Kal. Januarii, quando celebrior dies ei agitur. Apud Gneocæsaream Ponti, sancti Gregorii episcopi et martyris, beati Athenodori fratris. Qui Gregorius maxima miraculorum gratia præditus fuit. »

BRUXELLEN. Secundo loco de Irenæo et Mustiola. Tertio de Triphone et XII. Tum de Eulogio, Euphemia, Acacio et Demetrio. De Gregorio, fere ut ANTUERP. supra. Dein : « Et Romæ, sancti Leonis papæ II, qui sedit mensibus decem. Hic vir eloquentissimus, in divinis Scripturis, tam Græca quam Latina lingua eruditus (fuit) et Christi fidelibus in Missa post Agnus Dei, pacem dari constituit. » Tum de D Anatholio, pure. Demum : « Beati Antenodori episcopi, fratris » (beati Gregorii, Thaumaturgi).

HAGENOYEN. post *Thomæ apostoli* : « Quæ translatio facta est sub Alexandro imperatore. » Doceri cupio, quis hic Alexander fuerit. De Gregorio, ut supra. De Anatholio, pure. De Triphone, et XII, item de Constantinopolitanis quatuor, ut supra. Caret Irenæo et Mustiola.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Translatio sancti Thomæ. Mustiolæ virginis et martyris cum sociis. Gregorii episcopi et martyris. Anatholii episcopi, Doctoris. Triphonis martyris et aliorum XII. »

In VATICAN., num. 5949, deest, Thomæ, Gregorii, et Triphonis. Adjicitur : « Romæ, natalis sancti Leonis papæ, qui præfuit Ecclesiæ mensibus decem.» Indicatur hic sæpius Leo II longiori phrasi a MOLAN. infra ; sed vide de eo Observationes nostras et Acta, XXVIII Junii.

UGHELLIAN. omittit Anatholium, et Eulogio conjungit socios tres, ut superius.

FLORENTIN. : « Apud civitatem Constantinopolim, sanctorum martyrum Eulogii, Achazii, Euphemiæ, et Demetrii. Apud Ravennam, sancti Dati, vel Dathi, archiepiscopi et confessoris. » Notat Baronius ex scriptoribus Ravennatibus, eum claruisse temporibus Commodi imperatoris.

LUXOVIEN. : « In pago Senonico, sancti Sidronii martyris, fratris sanctæ beatæ virginis, Menrora quiescentis vico. » Hic colitur XI Julii.

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Apud Gneocæsaream Ponti, natalis beati Gregorii episcopi et martyris, doctrina et miraculis clarissimi. Qui sicut Ecclesiastica, » etc. Sequitur translatio Thomæ. Triphon cum XII. « Constantinopoli, sanctorum Evolii, Eufemiæ, Accacii et Demetrii martyrum. Apud Leodiciam Syriæ, beati Anatholii episcopi et confessoris. Civitate Clunsia, » etc. Demum : « Romæ, beati Leonis papæ et confessoris, qui sedit annos tres, menses decem, dies decem et septem. Hic eloquentissimus et divinis Scripturis eruditus, Græca et Latina lingua sufficienter instructus fuit. Et constituit osculum pacis dari post Agnus Dei. Hic suscepit sanctam sextam Synodum, et ut pro usu Pallii Archiepiscopus nihil persolvere debeat (statuit). » Vide XXVIII Junii.

BELIN. pro *Gregorii*, scribit *Georgii*, additque quæ supra retulimus, pro *abyssis* substituens *ab ipsis*, ubi et alia deformata sunt, inverso etiam textus ordine. In prima editione deest « Civitate Clusina, » etc. Sed in altera ad finem annuntiatio hæc adjicitur.

GREVEN. : « Accatii, Demetrii et Eufemiæ, cum Eulogio coronatorum. Leonis papæ II, qui sedit annis tribus mensibus decem. Hic constituit osculum pacis dari post Agnus Dei. Lantfranci archiepiscopi Cantuariensis et confessoris, viri eruditissimi. Hujus fama illectus Anshelmus, ad eum venit, eique postmodum in episcopatu, ut illi prophetico spiritu prædixerat, successit. Heliodori episcopi Altinensis et confessoris, ad quem exstant beati Hieronymi quædam epistolæ. Berthæ viduæ, matris Caroli magni.»

MOLAN. aliis litteris textui inserit, quæ supra de jurgantibus fratribus retulimus. In fine : « Leonis papæ. Qui sedit Romæ menses decem. Hic eloquentissimus, et divinis Scripturis sufficienter instructus uit, Græca Latinaque lingua eruditus. Hic sanctam sextam Synodum fecit, quæ in regia urbe celebrata fest : ubi damnati sunt Cyrus, Sergius, Honorius, Pyrrhus, Petrus, Paulus, Macharius, Stephanus,

Polychronius et novus Simon, qui unam voluntatem et operationem in Domino Jesu Christo prædicabant. » Dein typis minoribus. « Eodem die, natalis sancti Sidronii martyris, sub Aureliano principe, cujus corpus e Roma Messenas transtulit Adela, uxor Balduini pii, comitis Flandriæ. Prope Brugas in Oostkerck, Gutagoni confessoris. » In editionibus aliis Gregorius ad calcem rejicitur, elogio suo privatus. Auctaria sunt : « In Oostkercka burgo Flandriæ, sancti Guthagoni confessoris, regis Scotiæ, qui ibi peregrinus pro Christo in pace quiescit. Die tertia, sancti martyris Hiacynthi, et sancti patri- Anatholii episcopi Constantinopolis. Eodem die, Wisbrandis et Mechtundis virginum, quæ in Eischel quiescunt. » Hic jam locatur Gregorius, ubi post « episcopi, » typis minoribus additur : « Quem Romana Ecclesia et Græcanica ponunt mense Novembri. Item, beati Heliodori episcopi Altinensis. » Notatio Baronii conformis est sensui GREVENI. Verum dubitat Castellanus an hic « Heliodorus » diversus non sit ab eo de quæ sæpius meminit, et ad quem scripsit Hieronymus, etc.

IV *Non.* *Die* 4.

Oseæ prophetæ. Turonis, translatio beati Martini episcopi et confessoris, et ordinatio episcopatus ejus. In Africa, natalis sancti Jocundiani martyris, in mare mersi. Apud Sirmium, sanctorum martyrum Innocentii et Sebastiæ, cum aliis triginta. In territorio Bituricæ civitatis, sancti Lauriani martyris, cujus caput Hispalim ad Hispanias deportatum est.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Munerato* et *Molano*. Puritati proximi sunt *Antuerp.-Max.* et *Lovanien.*

VARIANTES LECTIONES.

Nescio cur Molanus simpliciter scribat *Osee*, id quidem mediæ ætatis codicibus concedendum, in quibus diphthongi ferme notæ non sunt ; at vero cum ipse eas passim soleat restituere, non video cur hic omittat, nisi nomen indeclinabile statuat. Cæterum recte legunt Praten. et Herinieni, quos hic sequimur. *Jocundiani* est in codicibus Hieronymianis et Romano parvo, in Adone *Jucundiani*, Noster antiquam lectionem restituit. *Smyrmium* in Antuerp.-Maj. et *Syrmum* in Munerat. scriptoria sphalmata sunt. *Sebastiæ* habent codices nostri omnes. Mirum cur ab antiquioribus recesserit Usuardus, in quibus clarissime *Sabbatiæ* scribitur : Molanus longius deflectens, ponit *Sebastæ*, et Antuerp.-Maj. *Sebaste*, in quo diphthongorum nulla habetur ratio. Idem Antuerp.-Maj. male posuit *ab Hispalim ;* Munerat. *Hyspalim* et *Hyspaniam*.

OBSERVATIONES.

Nihil hac die de suo posuit Usuardus, sed textum integrum, ut jacet, ex Adone transcripsit, nonnullis hinc inde truncatis. Sic in ipso principio *Aggæum* prophetam *Oseæ* socium sustulit, quem ex Romano parvo, prophetarum annuntiatore, alteri sociatum, Viennensis acceperat. Rursus in iis, quæ de *Martino* referuntur, mutilavit aliquid ; nam ubi Ado præter translationem et ordinationem addidit, *et dedicatibasilicæ ipsius*, hanc partem Noster rescidit, tametsi et ita legisset in Martyrologio Bedæ. Mediæ notæ codices e nostris aliqui, ut in Auctariis dicetur, propria sua auctoritate avulsam laciniam restituendam putaverunt. Utrum ad Hieronymiana, in Galliis aucta, spectare possit prædicta annuntiatio, docebit Florentinius. Nos omnia quæ ad Martinum pertinent, ad proprium ejus natalem XI Novembris differemus. *Jorundiniani* (typographi, opinor, errore, pro *Jocundiani*) *martyrii* meminit Romanum parvum, tacito loco et genere martyrii, in quibus etiam deficit apographum Hieronymianum Lucense, ubi solum ponitur, *sancti Jocundiani*. Epternacense præfixit : *In Africa Jocundiani*. Corbeiense autem distinctius omnia exprimens, legit : *In Africa, Jocundiani, in altum missi et martyris*. Noster, ut jam dixi, Adonem plane secutus est, nisi quod *Jucundiani*, ut ductor scripsit, in *Jocundiani*, eum mutasse, ex codicum nostrorum unanimi consensu, existimemus. Sic in *Sirmiensibus* diserte scripsit Ado *Sabbatiæ*, ex Romano parvo, in quo et sociorum triginta numerus apponitur, variantibus denuo Hieronymianis apographis apud Florentinium. Nescio quid Usuardum moverit, ut pro *Sabbatiæ*, substitueret *Sebastiæ*, sic enim constanter habent codices nostri omnes, ii nempe, in quibus ea annuntiatio non omittitur.

An de hisce Sirmiensibus et Jucundiano quidquam supersit, præter solam in Martyrologiis memoriam, hactenus me latet. Ejus, qui sequitur, *Lauriani* Acta mss. cum Bollando pridem communicavit V. C. Andreas du Chesne, quibus similia edidit Labbeus tomo II, Biblioth. mss., a pag. 411. Libuit ipsa evolvere, sed quo consideravi attentius, eo minus mihi placere fateor, nec scio utrum difficultatibus omnibus satis se expediat Cointius, ad annum DXVII, a num. 14, ut suo loco copiosius exponemus. Interim, quod ad præsens magis attinet, *Laurianum*, Hieronymianis apographis abjudicat Florentinius, immerito, ut mihi quidem videtur, quando in exemplis editis memoratur, quidquid interim in laurea discrepent. Epternacense recte scribat *Lauriani martyris*, male Corbeiense, *episcopi et confessoris*. Ab *episcopi* titulo præscindit Ado, quem ei tribuit Hagiologium Labbeanum, debitum sane, si, ut Acta volunt, constet *Hispalensem episcopum* fuisse : quæ causa fuerit, cur et in citato Hagiologio, caput Hispalim ad Hispanias deportatum dicatur. Noster nihil dubitans, nec a ductoris vestigiis deflectens, etiam hic verba sua omnia ex ipso desumpsit. De solo hoc martyre, et magni Martini translatione loquitur hac die Wandalbertus, geminis hisce versibus :

Lauriane, tenes meritorum nomine quartas ;
Ossaque Martini tumulo mutata venustant.

AUCTARIA.

TORNACEN. raro auctior, hodie superaddit : « In Altovillarensi monasterio, octavo milliario ab urbe Remensi, adventus et exceptio corporis sancti Polycarpi presbyteri et martyris, atque reliquiarum sanctorum martyrum Sebastiani, Urbani, Quirini. » Hinc conjectura est ex eo cœnobio hunc codicem acceptum aut descriptum fuisse.

ROSWEYD. omisso « Osea, » incipit : « Turonis translatio sive ordinatio sancti Martini archiepiscopi. Item Constantiæ (*quidni* Augustæ?) sancti Odalrici episcopi. » Cætera purus est.

PULSANEN. caret annuntiatione ultima de sancto Lauriano.

ANTUERP.-MAX., LUBEC.: « Oseæ et Aggei prophetarum. » De Martino ex Adone supplet : quod in Usuardo desideratur : « Et dedicatio basilicæ ipsius. » Deest, « apud Sirmium, » etc.

GREVEN. post Jocundiani, quarto loco annuntia-

tionem textui inserit, quam scire potuit, ad Usuardum pertinere nequaquam posse, cum sanctus, de quo agit, toto sæculo sit Usuardo posterior, nempe : « Eodem die, natalis beati Odolrici episcopi et confessoris, qui multis in mundo et inauditis miraculis claruit. » Scribit « Odolrici, » alii, « Olderici » et « Odalrici ; » communior appellatio « Udalrici. »

Antuerp.-Max. et Lovanien. puritati proximi sunt, nam solum addunt *Aggei*.

Ultrajecт. et Leyden. etiam scribunt : « Oseæ et Aggei prophetarum. » Et in fine : « Apud provinciam Reciæ, civitate Augustana, natale Odalrici, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. »

Albergen. et Danic. de Aggæo, ut proxime. In Martino, deest *ordinatio* et tota annuntiatio de Sirmiensibus. In fine additur : « Apud provinciam Reciæ, natale sancti Udalrici, » etc.

Centulen. : « Aggei, » ut supra. « Turonis, ordinatio episcopatus beati et magni confessoris Martini, et translatio corporis ejus, et dedicatio basilicæ ipsius. In territorio Bituricæ civitatis, sancti Lauriani martyris. Apud Sirmium, sanctorum Innocentii, Sabaciæ, cum aliis xxx. »

Bruxellen. incipit : « Machliniæ, translatio sancti Rumoldi episcopi et martyris. Eodem die, Oseæ et Aggei prophetarum. » In Martino, Sirmiensibus et Jocundiano satis purus est. De Lauriano, ex Adone inserit, « vico Justino. Apud provinciam Rethiæ, sancti Udalrici, civitatis Augustanæ, vel Ausburgensis episcopi et confessoris. »

Hagenoyen. : « Oseæ prophetæ, qui fuit filius Beeri, de tribu Ysachar... Hic temporibus Oziæ, Joathan, Achaz et Ezechiæ regum Juda, et Jeroboam rege Israel, filio Joas, prophetavit. Qui Ozeæ reprobationem filiorum Israel » ... et multa alia, melius ex sacris paginis intelligenda. De Martino addit, « et dedicatio, » etc. Tum : « Civitate Augusta, depositio sancti Odalrici episcopi et confessoris. Qui in primo, propter magnam suam humilitatem, a Martino summo pontifice episcopatum accipere noluit, qui postea illud coactus accepit, et in magno labore ibi præfuit, se et suos optime regens. Cujus meritis et precibus gens Noricorum et Alemanorum ex immanissima est Hungarorum vastatione liberata. » Sequitur de Jocundiano, pure ; cætera desunt.

Aquicinct. in fine addit : « Apud provinciam Reciæ, civitate Augustana, natalis beati Udalrici, ejusdem civitatis episcopi. In pago Tervanensi, depositio sanctæ Bertæ nobilis matronæ. »

Victorin. : « In Alemannia, apud Augustanam civitatem, beati Udalrici episcopi et confessoris, magni, et gloriosi ab infantia usque ad obitum suum. » Similia verba citavimus 1 Julii, ex codice Reg. Suec. sub num. 130, quæ diximus hoc die referenda.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Translatio sancti Martini. Donati episcopi et martyris. » Notatur in margine, eum « hoc die alibi non inveniri. » Vera est observatio, nam licet plusquam viginti Donati sancti reperiantur, hoc die nullum usquam signatum hactenus invenimus. Pergit codex : « Udalrici episcopi et confessoris. Innocentii et Sebastiæ, cum aliis triginta martyribus. »

In Vatican., num. 5949, deest Oseæ et Martini. In Ughellian. desunt Sirmienses.

Altemps. : « Item, depositio sancti Malrici episcopi et martyris. » An non « Udalrici Augustani ? »

Bizunticen. : « In Bavaria, depositio sancti Olderic episcopi, virtute miraculorum clarissimi. »

Remens. SS. Tim. et Apoll. : « In territorio Bituricæ civitatis, vico Vescenno, natale sancti Lauriani episcopi et martyris. »

Editio Lubeco-Col. : « In monasterio Tuiciensi, super littus Reni, translatio quarumdam reliquiarum sanctæ Ursulæ virginis et reginæ, de civitate Colonia. Item, sanctæ Florentiæ virginis et martyris de societate sanctarum undecim millium virginum. » Sequitur : « Oseæ et Aggei. Apud provinciam Reciæ, civitate Augustana, natale sancti Udalrici, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. Qui quadam die Paschæ, dum missam celebraret, dextera Domini apparuit super eum, quæ cum ipsius dextera hoc ipsum sacramentum sanctificavit, quod etiam antea in cœna Domini similiter factum est. » Sequitur textus modice interpolatus et transpositus, ubi Sirmiensibus tribuuntur socii xxxiii. « In Bohemia, sancti Procopii abbatis et confessoris. » A Castellano male ponitur 11 Aprilis. Notat Crugerius in Sacris Bohemiæ Pulveribus, obiisse xxv Martii, sed hoc die ob canonizationem festivius recoli.

Belin. addit, « Aggei. » Et de Martino, « dedicatio basilicæ ipsius. » Sirmienses, inverso ordine, ponuntur ultimo loco.

Greven : « Aggei prophetæ. In Bohemia, sancti Procopii abbatis et confessoris. Nonnæ virginis Tungrensis. Translatio sancti Wilhelmi, comitis Pictaviensis et confessoris. In monasterio Tuiciensi, e regione Agrippinensis Coloniæ, translatio quarumdam, » etc., ut supra. « Item translatio sanctæ Florentiæ, » etc. supra scribitur « Florentinæ. »

Molan. Aliis litteris textui inserit : « Et dedicatio basilicæ ipsius. » In fine : « Et Aggei prophetæ. Eodem die, natalis beati Udalrici episcopi et confessoris, qui multis in mundo et inauditis miraculis claruit. Item sancti Domitiani, disciplui sancti Landelini. » In editionibus aliis, » Aggæi prophetæ » in textu additur litteris Italicis, uti et « dedicatio. » In fine : « Apud provinciam Rhetiam, civitate Augustana, natalis beati Udalrici, episcopi et confessoris ; qui multis et inauditis miraculis claruit. Apud Blanciacum, depositio sanctæ Bertæ piissimæ quæ ibidem vitam finivit in pace, multis in eodem loco virtutum signis usque hodie refulgens. Die quarta, sancti patris Andreæ Cretensis, Hierosolymitani. » Hunc distinguit Castellan. ab eo, qui colitur xvii Oct.

III *Non.* *Die* 5.

Apud Syriam, natalis sancti Domitii martyris, qui virtutibus suis multa incolis beneficia præstat. Romæ, sanctæ Zoæ martyris, quæ dum ad Confessionem Petri apostoli oraret, a persecutoribus arctata et in custodiam obscurissimam trusa, dein a collo et a capillis in arbore suspensa, adhibito subter horribili fumo, in confessione Domini emisit spiritum.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Nec multum absunt codices multi alii, ut infra patebit.

VARIANTES LECTIONES.

Turpiter in ipso principio errat Munerat. forte errore librarii, dum legit : *Apud Siciliam. Syriam* vel *Siriam* promiscue scribunt codices, sic ut sibi non constent. In textu est secundum Praten., Rosweyd., Pulsanen. et Molan., alios præferas per me licet. *Domitii* legendum est, male Antuerp.-Maj. *Domiciani*, et Rosweyd. *Domitiani*. Tornacen. omisit titulum *sancti*, ei præfigendum. *Zoæ* habent Praten., Herinien. et Molan., in quibus diphthongi servantur, cæteri omnes legunt Zoe, excepto Mune-

rato, qui posuit *Zoee*... Pauci habent, *ad Confessionem sancti Petri*, plerique ut in textu. Bene legunt citati Praten., Herinien. et Molan. *arctata*, ubi cæteri fere omnes habent *artata*. In Antuerp.-Majore est *a collo et capillis*, in Rosweyd. et Munerat. *collo et capillis*, alii forte melius cum textu. Sic etiam recte *adhibito subter horibili*, etc., pro quo Pulsanen. perperam scripsit, *ibi subter*.

OBSERVATIONES.

De martyribus *Domitio* et *Zoa*, vel *Zoe*, qui soli in textu referuntur, nihil hac die in apographis Hieronymianis, nihil in genuino Beda, nihil in Floro, Rabano, aut Notkero. Romanum parvum, solitum fontem Adoni aperuit, dum ita pronuntiavit : *In Syria, sancti Domitii martyris*. Porro Viennensis brevissimo elogio multa complexus est : *Qui virtutibus suis multa incolis beneficia præstat ;* quæ totidem verbis, ut patet, in laterculum suum a Nostro translata sunt. Hoc qualecunque elogium ex Gregorio Turonensi acceptum est, lib. de Gloria martyrum, cap. 100. Ipsum autem Domitii nostri martyrium paucis memoratur in Chronico Alexandrino, seu Paschali ad annum CCCLXIII, editionis Cangianæ pag. 297, ubi pro *Domitio*, scribitur *Dometius*. Historiam quantumvis brevem non descripsit Ruinartius ; de Domitio tamen meminit, ubi de martyribus sub Juliano passis, pag. 645. Probat Domitii historiam Tillemontius tom. VII, pag. 422; quæritque, pag. 744, an idem sit, qui in Rom. est VII Augusti. Ex præcitato Romani parvi fonte etiam profluit annuntiatio altera : *Romæ, natale Zoæ uxoris Nicostrati*. Eam pridie collocavit Florus cum longiori elogio, ex gestis sancti Sebastiani contexto, quorum etiam partem, sed solito brevius Ado commemorat. Totius rei seriem habes in Actis prædicti sancti ad XX Januarii, in opere nostro cap. 20. Encomii sui delectum ex Adone fecit Usuardus, sic ut hic etiam textus totus ex eo procedat; cujus compendium satis nitide metris innexuit Wandalbertus.

Domitius ternas dicat ; et clarissima Zoe
Auxit martyrio cœtum quæ jure beatum.

AUCTARIA.

Codices mediæ notæ ferme omnes parum a puritate deficiunt ; ut ANTUERP. et MAX.-LUBECANUS, ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC., in quibus de Zoe vel Zoa, solum inseritur : « Uxoris beati » [*alii*, sancti] « Nicostrati. »

BELIN. idem augmentum paulo aliter enuntiat : « Zoe martyris, uxoris beati Nicostrati martyris. » Qui præterea solus sic scribit : « Ad confessionem beati Petri et Pauli. »

CENTULEN. in prima annuntiatione de Domitio, a puritate non recedit. Tum : « Romæ sanctæ Zoe, uxoris Nicostrati martyris. Quæ per capillos in arbore suspensa, adhibito sub horribili fumo, in confessione Christi emisit spiritum. »

BRUXELLEN., primo loco : « Per anticipationem, octava beatorum Petri et Pauli apostolorum. » Sequitur de Domitio, in quo purus est. De Zoe, post *oraret* legit, a « paganis persecutoribus tenta. » Reliqua cum textu conveniunt.

HAGENOYEN. De Osea, die præcedenti ex sacra Historia elogium concinnavit, pro quo lectorem ad fontem remisimus. Huc Aggæum distulit, cujus encomium hic in specimen exhibeo. Ita habet : « Aggei prophetæ, qui fuit de tribu Juda, et locutus est ad Zorobabel filium Salatiel, principem populi et ad Jesum summum sacerdotem, filium Josedech, ut redirent de Caldea in Jerusalem in anno primo Cyri regis Assiriorum, qui illos ire licentiavit. Et hic propheta magis incepit populo prædicare quam prophetare, et ideo tarde egerunt. Prophetavit tamen populi reversionem sub Cyro, templi ædificationem, civitatis Jerusalem revocationem, [renovationem] observantiam sacerdotalem, et interitum regnorum exterorum. Hic propheta non timuit regis Cambisis edictum, quin confortaret manus ædificantium templum in Domino. Ipse etiam filiis Juda sterilitatem terræ prædixit, quia desides erant in ædificatione templi, et mortuus est Aggeus propheta Domini in Jerusalem, et planxit illum omnis populus et sepultus est ibidem. » Dein : « Apud Syriam, natale sancti Dyomicii martyris, qui virtutibus, » etc. »

pure. « Romæ, sanctæ Zoe uxoris Nicostrati martyris. Quæ dum, » etc., fere, ut textus. Denique hic reponit, quod die præcedenti omiserat : « Apud Sirmium, sanctorum martyrum Innocentii et Sebastiæ, cum aliis XXX. In territorio Bituricæ civitatis, sancti Lauriani martyris, cujus caput ad Hispaniam deportatum est. »

AQUICINCT. Pro *Domitii*, habet *Domiciani*.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. « Apud Syriam, Domitii martyris, Zoe martyris, de qua legitur in gestis sancti Sebastiani. » Locum ipsum ex Actis nostris citavimus supra in Observatione.

CAMBERIEN. Conventualium S. Mariæ : « Item sanctorum Demetrii et Numeriani. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Romæ, sanctæ Zo– uxoris beati Nicostrati martyris, cui beatus Sebastianus adhuc muta (mutæ) loquelam a Domino impetravit. Quæ dum ad sepulcrum beati Petri spostoli oraret, a persecutoribus arctata, et a patrono regionis naumachiæ per dies sex in custodiam obscurissimam, etc., » ut textus. In Domitio pura est. Additur in fine : « Treveris, beati Numeriani episcopi et confessoris. »

GREVEN. « In Sicilia, sanctorum Agathonis et Trifinæ. Martini, Theodori, et Godephæ. Triphonis. » Vide Hieronymiana. « Treveris, Numeriani episcopi et confessoris. Translatio sancti Wendelini confessoris. »

MOLAN. Aliis litteris post arctata, textui immiscet : « ducta est ad patronum naumachiæ. » In fine : « Treberis, depositio sancti Numeriani archiepiscopi. » Tum minoribus typis : « Depositio sancti Valerii confessoris, primi Conserani episcopi, de quo beatus Gregorius Turonensis, de gloria confessorum, cap. 84. » Editiones aliæ in textu conveniunt cum priori. In fine autem : « Treveris, depositio sancti Numeriani archiepiscopi. Die quinta, sanctæ Marthæ, matris sancti Simeonis, in mirabili monte. Et sancti deiferi patris Athanasii, qui fuit in Atho. Et sancti Lampadi. »

Pridie Non. • *Die* 6.

Apud Judeam, Isaiæ prophetæ, qui sectus in duas partes occubuit, sepultusque est sub quercu Rogel, juxta transitum aquarum. Item Octavæ apostolorum et primus beati apostoli Pauli ingressus in urbem Romam, anno secundo Neronis imperii. Romæ, natalis sancti Tranquillini martyris, qui dum ad beati Pauli Confessionem oraret, tentus a paganis ac lapidatus, martyrium consummavit. In pago Treverensi, sancti Goaris presbyteri et confessoris.

NOTÆ.

Ita *Praten., Herinien., Tornacen., Munerat., Belini editio altera* et *Greven.*

VARIANTES LECTIONES.

Judeam simpliciter scribunt codices omnes, excepto Pratensi nostro apographo, in quo et *Esaiæ*, uti Belin. et Molan. habent. Tornacen., Munerat. et alii *Isaiæ*, nos cum Herinien. et Greven. ut in textu. In Tornacensi deest *juxta*, ante *transitum Octabæ*, more antiquo, est in Heriniensi, in Belino, *Octava*. Cæteri communius *Octavæ*. *Neronis imperii* transponit Munerat. in *imperii Neronis*, uti et Tornacen. sed Greven. sensum invertit, per *Neronis impii*. Et rursus, ad... *Confessionem memoraret*, pro *oraret*. Sic Munerat., *lapidibus* pro *lapidatus*. Inter puros, solus Praten. legit *Maginensi*, ut mox pluribus dicam. Melius reliqui, *in pago Treverensi*, pro quo male scribitur in Herinien. *Trevarensi*. Alii aliter legunt, sed, ni fallor, æque aberrant.

OBSERVATIONES.

Hodiernum etiam textum ex Adone Usuardus, ille ex Romano parvo totum desumpsit, neque enim in Hieronymianis, e relatis Sanctis quisquam notatur, sed de sola *Octava apostolorum* agitur, de qua et Beda, *prophetam Isaiam* præfigens, ut fecit perpetuus ejus sectator Rabanus. De *Tranquillino* meminit quidem Florus, sed ita, ut nec Adoni nec Usuardo præluxisse ullo modo videatur. Itaque Romanum parvum cum Isaia *Joelem* annuntiat, uti et Ado. At noster, omissa posteriore, genus mortis, et sepulturæ locum alteri superaddidit. Opinor ex Epiphanio, cujus extractum exhibet Surius hoc die, cum altero etiam ad Isaiam spectante, ex Isidoro Hispalensi desumpto. *Et octavæ apostolorum* iisdem omnes verbis consignant. De primo item *beati Pauli apostoli ingressu in urbem Romam* phrasi parum admodum differunt. *Anno secundo Neronis imperii*, adjunxit Ado, quæ Noster descripsit, neglecta Paulinarum peregrinationum longa serie, quæ apud Adonem videri potest. Sequitur in Romano parvo : *Et Tranquillini martyris ;* cujus breve elogium ab Adone ex Actis sancti Sebastiani jam non semel citatis, concinnatum, Usuardus in pauciora contraxit, a mediæ notæ codicibus ferme integre redditum, ut in Auctariis monstrabitur.

Ultima demum commemoratio sic in Romano parvo effertur : *Et natalis sancti Goaris confessoris ;* in Adone autem : *Eodem die, depositio beatissimi Goaris confessoris*. Ita simpliciter absque ulla positione, quam ei perperam, *in pago Trecharensi* ascribit Mabilio, loco infra citando, ut in præfatione ostendimus. Rabanus longiorem vitæ historiam texuit, cujus priorem partem ex Molano in Additionibus recitabimus. Ipsa sancti Vita ab anonymo sub æquali, rudiori stylo composita, et altera a Wandalberto exposito editæ sunt et observationibus illustratæ a Mabilione seculo II Benedict., a pag. 275. Posterior etiam exstat apud Surium, sed antiquiorem præfert Cointius, sparsim de Goare in Annalibus suis agens ad annos DCXVII, DCXVIII, DCXL et DCXLVII ; quæ omnia ulteriori discussioni reservamus. Quæritur hic quomodo depositionis locum expresserit Usuardus ? Pratensis cum tribus sibi plerumque consimilibus, Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Aquicinctino, legit : *In pago Maginensi*, *Magniensi*, vel *Machinensi*, quem nobis prorsus ignotum fatemur. Pagum *Treverensem*, ab aliis signatum probe novimus, nec dubitamus quin ita Usuardus primigenia phrasi scripserit, ut proinde ab imperito quodam, Pratensi codici ignotam vocem insertam oporteat, quæ inde in alios, ex eo codice descriptos, transierit. Quid Molanum absterruerit ab ultima hac annuntiatione Usuardo vindicanda, conjicere prorsus nequeo, in tam aperta rivulorum cum ipso fonte, hoc est Rom. parvi, Adonis et Usuardi consensione, quam et illi ostendit Wandalbertus, hodiernos sanctos, quinque versiculis sic eleganter complexus :

Eximius Vates pridie desectus in orbe
Martyrio Esaias virtute atque ore coruscat.
Tranquilline, simul duplici splendore refulges,
Sanctorum genitor, sanctos comitate peremptos ;
Tumque Goar Christi colitur famulusque sacerque.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. post Isaiam, secundo loco inserit : « Item, depositio sancti Teufredi diaconi. » Et in fine subnectit : « Ipso die, in Britannia, depositio sanctæ Sexburgæ. » Quod pro *Treverensi*, scribat *Magniensi*, jam diximus.

ROSWEYD. incipit : « Octava apostolorum Petri et Pauli. » Convenit in augmentis cum ANTUERP.-MAJORE, sed pro *Teufredi* legit, *Theofredi* : et *Sexburgæ ;* perperam tribuit titulum *Virginis*. Pro *Treverensi* habet *Machinensi*.

PULSANEN. purus est usque ad *Tranquillini martyris* inclusive. Cætera desunt.

BELINI prima editio et MOLANUS deficiunt in ultima annuntiatione, de qua superius in Observatione plura diximus.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. : « Ysaiæ Prophetæ, » ibi sistendo. Deest annus ingressus Pauli. De Tranquillino adjungunt, quæ Usuardus suppresserat, nempe : « Patris Marci et Marcelliani martyrum, qui ad prædicationem beati Sebastiani, credens in Christum, dum ad, etc. » In fine : « Ipso die, Goaris confessoris. » Nihil præterea.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN. Puri sunt exceptis iis, quæ de Tranquillino inserunt, ut jam proxime.

ALBERGEN. et DANIC. incipiunt, ille : « Octavo apostolorum, hic : Octava sanctorum apostolorum Petri et Pauli. » Deest in utroque ingressus Pauli, et de Tranquillino eadem etiam habent, quæ ANTUERP. et MAX.-LUBEC.

BRUXELLEN. : « Translatio sanctæ Gudilæ virginis, nostræ patronæ. Apud Judeam, Ysaiæ et Johelis prophetarum, qui, siquidem Ysaias sectus, etc. Ipso die, primus sancti Pauli Apostoli ingressus in urbem Romam. Dum ipse ad imperatorem appellans, a Festo præside Judææ illuc vinctus mitteretur, anno secundo imperii Neronis. » De Tranquillino habet ut supra. Tum : (addere hic iterum poterat per anticipationem) « Apud Alexandriam, sancti Panthemii [Pantæni] confessoris, viri apostolici et omni sapientia adornati. Cujus tantum studii, et amoris erga verbum Dei fuit, ut etiam ad prædicandum Christi evangelium omnibus gentibus, qui in Orientis ultimis successibus reconduntur, fidei et devotionis succensus calore, profectus sit. » Vide die sequenti. In Goare purus est. Denique : « Apud Viennam, sancti Foldi [Eoaldi] episcopi, cujus industria reliquiæ sanctorum martyrum Thebæorum ad urbem Viennam delatæ sunt. » Verba Adonis sunt relata ad diem sequentem.

HAGENOYEN. Totus est in prophetarum elogiis, quorum specimen dedimus die præcedenti. Hic de Isaia longam historiam narrat, quam non vacat describere. De Tranquillino, ut supra. In aliis satis purus est. Tum : « Ipso die, in pago Treverensi, sancti Goaris presbiteri et heremitæ, cujus sanctitatem oudit (*puto velle dicere* prodidit) mirabiliter infans ab illo interrogatus. Nam Rusticus archiepiscopus Goari stuprum, quod ipse perpetraverat, injecit, et infans septem dierum illum excusavit, et episcopum patrem ejus proclamavit. Pro quo facto episcopus debuit a rege Franciæ destitui et Goaris institui. Et vix impetratis aliquibus diebus, infirmitatem perpetuam a Domino petiit, et accepit fe-

bres, quæ febris illum septem annis vexavit, et in qua mortuus est.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Octava Apostolorum Petri et Pauli. Isaiæ prophetæ, qui fuit secatus apud Judæam. Goaris presbyteri super Rhenum. Tranquillini martyris, de quo legitur in Actis sancti Sebastiani. » Vide Acta, cap. 12 et 20.

In VATICAN., num. 5,949, deest *Isaiæ* et *Goaris*. Adjicitur : « Augustiduno, natalis sancti Leontii episcopi et confessoris. »

ALTEMPS. : « In Britannia, sanctæ Sexburgæ, sororis sanctæ et perpetuæ virginis reginæ Etheldredæ, quæ copulata in conjugium erat regi Ovolibrichto, qui frater minor fuit Ermenredi, patris videlicet sanctorum Ælthredi et Ethelberti ; ex qua Sexburga rex præfatus genuit duas filias, suique hæredem in regno Ethbrichtum, sub quo Ethbrichto prædicti martyres [indicat, opinor, sanctos illos Ælthredum et Ethelbertum] occisi sunt. »

FLORENTIN. : « In Tuscia Fesulis, passio sancti Romuli, ejusdem urbis episcopi et martyris et sociorum ejus, scilicet Carissimi, Marchitiani, Crescentii et Dulcissimi, qui fuerunt discipuli beati Petri apostoli et ab eo ad prædicandum verbum Dei ad eamdem civitatem missi sunt. » Pergit STROZZ. : « Prædictus autem sanctus Romulus a sancto Petro consecratus episcopus prædictæ urbis, una cum sociis sub Repertiano tyranno gravia et horrenda tormenta sustinentes, et demum mortem pro Christi nomine libenter passi, martyrii coronam adepti sunt, et ad radices montis, in quo prædictas civitas Fesulana sita est, ibidem sepulti sunt » Rursus omnes ; « Sancti Goasis... sepulti in valle Trioricha. » Demum STROZZ et MEDIC. : « Eodem die, sancti Siri episcopi Januensis et confessoris. »

LUXOVIEN. : « Lugduno, Beati Leontii episcopi. Ipso die sanctorum Berthariiet Athaleni martyrum, qui ab Allobrogis interfecti sunt. »

SALINEN. : « Augustiduno, depositio sancti Legontii episcopi. » Idem qui supra « Lesontus, » etc.

CODEX MONTIS SANCTI : « Natale sanctorum martyrum Berthariii sacerdotis et Athaleni Levitæ. »

EDITIO LUBECO-COL. In textu, nonnihil transposito, similis est ANTUERP.-MAX., etc. De Goare solum addit : « Miræ hospitalitatis et charitatis viri, cujus gesta habentur. » Dein : « Apud Viennam, sancti Eooldi episcopi et confessoris, cujus industria, » etc. ut BRUXELLEN. « Ipso die, beatæ Sexburgæ virginis, sororis sanctæ Etheldredæ reginæ. Item sanctæ Gadalenæ [Godelevæ] virginis et martyris. Eodem die, translatio sanctæ Gudulæ virginis. »

GREVEN. : « In Syria, Zotici, Amandi, Artetis. In Tuscia, Romuli, episcopi et martyris, discipuli beati Petri, Marciani et aliorum. Palladii episcopi et confessoris. Leutfredi diaconi et confessoris. Gadalevæ virginis et martyris. Sexburgæ reginæ. In Hibernia Nonninæ virginis. Eodem die, translatio sanctæ Gudulæ virginis. »

MOLAN. : « In pago Treverensi, sancti Goaris presbyteri et confessoris. Qui in provincia Aquitaniæ ortus temporibus Hildeberti regis Francorum, statimb a infantia verus Dei cultor fuit. Hic postmodum ibi presbyter consecratus, patriam parentesque deseruit, et in provincia, quæ ripis Rheni fluminis contigua, Trigoria nuncupatur, atque ad diæcesim pertinet Trevirorum, ibi Deo libere servire elegit, usque ad finem vitæ suæ. » Vide reliqua in Rabano atque etiam in Notkero, qui aliquot diebus vacavit. « In territorio Cistellensi, passio beatæ Godelivæ martyris. » Dein minoribus typis : « Rotornaci, translatio sancti Hermetis martyris, sub Adriano principe, ex Indensi monasterio. » Editiones aliæ, plura, sed aliis litteris textui inserunt de Tranquillino. De Goare, ut editio citata. Item de Goliva. Tum . « In Britannias depositio, sanctæ Sexburgæ viduæ. In Campania sub Diocletiano, sanctæ Dominicæ virginis et martyris; quæ idolis fractis, igne bestiisque superatis, decollata migravit ad Dominum. Cujus corpus Tropeæ quiescit in Calabria. Die sexta, sancti patris Sisoæ magni. » Rursus minoribus characteribus : « Rotornarci. » etc.

Nonis. *Die 7.*

Apud Alexandriam, natalis sancti Panteni, viri apostolici et omni sapientia adornati, cujus tantum studii et amoris erga verbum Dei f it, ut etiam ad prædicandum Christi Evangelium omnibus gentibus, quæ in ultimis Orientis secessibus reconduntur, fidei et devotionis calore perfectus sit. Romæ, sanctorum martyrum Nicostrati, Claudii, Castorii, Victorini, Simphroniani, quios Fabianus judex per decem dies minis et blanditiis agens, cum in nullo penitus posset commovere, jussit eos tertio torqueri, ac posta in mare præcipites dari. [*Addit Bouillart., ex margine cod. Prat.* : Eodem die octavæ sancti Marcialis episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Conveniunt *Praten., Herinien., Tornacen., Antuerp.*, et *Max.-Lubec., Greven.*, et *Molan.* Item *Antuerp. Max. Ultraject., Lenden., Lovanien., Albergen.* et *Danicus.*

VARIANTES LECTIONES

Varie effertur *Pantæni* nomen, aliis scribentibus *Pantheni*, aliis *Pantemii*, aliis *Panthemii*, etc.; nos proxime ad puritatem accedimus ex Herinien., Antuerp. et Max.-Lubec. *Cui tantum studii*, etc., legunt Praten., Greven. et Molan ; cæteri ex adone, prout est in textu. Antuerp., Max.-Lubec. et codicet omnes mediæ notæ satis nitide scribunt *fidei, et devotionis calore succensus*, sed nec in Adone nec in purioribus codicibus reperitur ea vox *succensus*. Variant codices in ultimo nomine quinque martyrum, quem alii *Simphorianum*, alii rectius cum Romano parvo et Adone, vocant *Simphronianum*. In Antuerp.-Max., Ultraject. et Leyden. deest *Victorinus* ; in Lovanien. quintus vocatur *Simplicius*, quod est nomen martyris quinti, in classe signata VI Idus Novembris, primo loco. Tornacen, habet *movere*, pro *commovere* ; Praten. *torquere* pro *torqueri* ; et Greven, *penitus* pro *postea* ; Molan. suo modo, *pœnitus* sicut *Fœlix*, etc

OBSERVATIONES.

Quærit hodie Florentinius utrum is, qui in Hieronymianis *Parthenus*, *Permenus*, vel *Parthemus*, vel alia quacunque inflexione nuncupatur, utrum, inquam, is cum celeberrimo *Pantæno* nostro, de quo in Chronologia Patriarch., Alexandrinorum breviter meminimus pag. 21, commune aliquid habeat ? At verosimillimum est, ibi de martyre agi ab Indorum apostolo plane diverso. Bedæ, Floro et Rabano etiam ignotus est Pantænus, a Romano parvo, cum aliis sanctis Rufinianis, locum in aFstis primum nactus, ab Adone ex Eusebio, ni fallor, et Hieronymo, eo exornatus encomio, cujus elegantiorem partem Noster suo more decerpsit, Notkero totum transcribente. Ad lectoris notitiam faciet, si verbo indicave-

rim vitam Pantæni, ex omnibus antiquis documentis ab Halloixio nostro collectam et digestam, inter Vitas Patrum Orientis tomo II, a pag. 839. Gallice suam ordinavit Tillemontius tomo III, a pag. 170. In Wandalberto unicus de Sancto nostro exstat versiculus :

Pantæni Nonis splendet meritumque fidesque.

Proxima martyrum Romanorum classis, ab antiquioribus hac rursus die præterita, diserte notatur a laudato Romano parvo, his verbis : *Romæ, martyris Nicostrati primiscrinii, Claudii, Castorii, Victorini, Symphroniani.* Atque hæc in textum suum translata pluribus amplificat Viennensis, ex Actis Sanct. Sebastiani, in quibus apud nos cap. 11, tres saltem primi nominatim exprimuntur. Notkerus autem, recitatis hisce sanctorum nominibus, de ultimo, quem *Symphorianum* vocat, observavit : *Vel sicut in libro Sacramentorum continetur, Simproniani.* Tum pergens : *Quorum natalem sexta die Iduum Novembris eatenus nos celebrasse credidimus, donec venerabilis pater Ado, alios et alios pro eis nobis honorandos insinuaret, de quibus suo loco, vita comite commodius dissereretur.* Porro quid disseruerit, nescimus, cum post XXVI Octobris reliqua ejus Martyrologii desiderentur. Cæterum notari meretur apposita Notkeri observatio, nam in Hieronymianis nomina eadem, præter *Simplicii*, pro A *Victorini* ; et *Simphroni*, vel *Simpnoriani*, pro *Simphroniani*, citata sexta die Iduum Novembris referuntur, uti et in Beda, ad quem Flori augmentum expresse indicat, eos a sancto Sebastiano ad Christi fidem conversos, a Polycarpo baptizatos, eadem illa plane sententia, quam huic nostræ classi Adoa pplicavit. Contra vero Romani parvi auctor sexta illa Iduum, seu VIII Novembris, alios, licet ferme synonymos, producit, sic loquens : *Romæ, martyrum Claudii, Nicostrati, Symphroniani, Castorii, Simplicii, artificum insignissimorum* ; quibus ipsissima die tale elogium præfatus Ado aptavit, ut ab hodiernis sancti Sebastiani cathecumenis, et a quatuor, vel quinque *Coronatis* distinctissimos esse oporteat. Hæc ad præsens institutum indicasse sit satis, in proxime edendis mensis Julii Actis, ex professo trituranda. Interim manifestum est, Usuardum, licet paulo contractiorem, ab Adonis phrasi non magis hic quam in priori annuntiatione recessisse. *Evoldus*, ultimo loco B in Adone notatus est, cum eo elogio, de quo die præcedenti in Auctariis diximus, delatarum nempe Thebæorum reliquiarum Viennam. Sed hunc cum plerisque Viennensibus episcopis Noster omisit. Nomen varie scribitur, ut satis ostendunt varia Auctaria. Forte optima Castellana lectio *Eoaldi.*

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. Anglicis Sanctis sæpe auctus, fine addit : « Ipsa die, translatio sancti Thomæ martyris. »

PULSANEN. in prima annuntiatione purus, in altera, mutatis nonnihil nominibus, elogium rescendit.

ROSWEYD. textui satis puro subjecit : « In Eistede, Willebaldi episcopi et confessoris. In Alexandria, Publii martyris cum aliis XXIV. »

MUNERAT. post textum in fine : « Apud Cantuariam, translatio sancti Thomæ episcopi et martyris. »

Est et in PRATENSI codice additamentum : « Eadem die, octavæ sancti Marcialis : » sed cum ea nota, ut ad marginem adjectum existimem, vel saltem ad alterum codicem, quem *b*eatum vocamus, potius quam ad vetustiorem spectet.

CENTULEN. : « Apud Alexandriam, sancti Pantheni, viri apostolici et omni scientia adornati. Romæ, natalis sanctorum Nicostrati primiscrinii, Claudii commentariensis, Castoris, Victorini et Simphoriani. Quos sanctus Sebastianus credere Christum docuit, et ad gloriam martyrii incitavit. » In margine recentiori manu adjicitur. « Eodem die, sancti Marculfi abbatis. »

BRUXELLEN., omisso Pantæno, de quo pridie, hic denuo anticipat : « Apud Asiam minorem, sanctorum Aquilæ et Priscillæ, uxoris ejus. De quibus in Actis apostolorum legitur. Apud quos, postquam ipsi ab uebe Roma in Achaiam venerunt, beatus Paulus apostolus morabatur propter artificium : erant enim ejusdem artis, id est scenofactoriæ, cujus et apostolus operarius erat. » In sequenti, ex voce *Primiscrinii*, duos sanctos facere videtur. *Primi* et *Serinci*. In reliquo textu purus est. Subdit : « In Palestina, natale beati Procopii martyris. Qui a Scitopoli ductus Cæsaream, a judice Fabiano capite cæsus est. » Hæc etiam ex sequenti die anticipantur. Demum : « In Anglia, translatio sancti Thomæ archiepiscopi Cantuariensis et martyris. »

HAGENOYEN., in prima satis purus, sic habet secundo loco : « In civitate Eystetensi, natalis sancti Wilibaldi pueri [*quod ni* viri?] ejusdem civitatis episcopi et confessoris. Item Viennæ, Coldi [*vult dicere* Eoaldi *vel* Evoldi] episcopi et confessoris. » Sequitur de Nicostrato et sociis pure. Tum ex die hesterna huc transfert : « Romæ, natalis sancti Tranquillini martyris. Qui dum ad beati Pauli confessionem oraret, tentus est a paganis, ac lapidatus martyrium consummavit. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Nicostrati martyris cum sociis. Pantheni viri apostolici et scientia adornati. »

CODEX DIVIONEN. S. Benigni in tribus diversis extractis : « Cœnobio Divionensi, translatio corporum sanctorum Urbani, Eustadii et Hilarii confessoris, et sanctarum Radegundis reginæ et Paschasiæ virginis, necnon et beatæ Quietæ conjugis præfati Beati Hilarii. »

REG. SUEC. sub num. 428 : « Apud Cantuariam, translatio sancti Thomæ archiepiscopi et martyris. »

VATICAN. signatus num. 594 : « Natalis sanctorum C Januarii, Laurentii et Petri in sancta Sophia. In Camerino, sancti Ansuini presbyteri. »

ALTEMPS. : « Item depositio sancti Boisili presbyteri et confessoris, et sanctæ Mariæ virginis : qui se pro libertate Ecclesiæ Dei, hostiam Deo placentem obtulit. » Ita legitur, non satis clare.

STROZZIAN. : « Eodem die, sancti Wilebaldi episcopi et confessoris. »

Editio LUBECO-COL., post textum subdit : « Eodem die, sancti Wilibaldi episcopi Eystedensis civitatis et confessoris. Treviris, beati Naviti episcopi et confessoris. Ipso die, beati Processi confessoris. In Anglia, civitate Cantuaria, translatio sancti Thomæ episcopi et martyris. In Scotia, translatio sancti Kentigerni episcopi et confessoris. »

BELINUS. in utraque editione : « Eodem die sancti Vilibaldi episcopi et confessoris, »

GREVEN. : « Apud Viennam, sancti Eoaldi episcopi et confessoris, cujus industria reliquiæ sanctorum D Thebæorum ad præfatam urbem translatæ sunt. » Vide quæ supra diximus in fine Observationis nostræ. « Item Vilibaldi episcopi Eystadensis et confessoris. Naviti episcopi Treverensis et confessoris. Item Walfridi episcopi. In Anglia, Heddæ episcopi. Translatio sancti Thomæ Cantuariensis episcopi et martyris. Materniani confessoris. Apollonii confessoris. Processi confessoris. Edilbergæ virginis abbatissæ, filiæ regis Orientalium Anglorum, cujus Beda meminit libro III : Treveris, sanctæ Juliæ virginis. Mustiolæ viduæ. »

MOLAN. textui aliis litteris adjungit ad Nicostrati, *Primiscrinii*, ad Claudii, *commentariensis* ; et post *Simphoraini*, pro *Simphorinani*, interserit : « Hos beatus Sebastianus credere Christum docuit et sanctus Polycarpus presbyter baptizavit. Qui cu mcorpora sanctorum per ora Tyberina requirerent, tenti sunt. » In fine : « Apud Cantauriam, translatio sancti,

Thomæ episcopi et martyris. Eodem die, sancti Bilibaldi episcopi et confessoris. Eodem die, translatio sanctæ Beggæ viduæ. » Et minore caractere : « In Anglia, Heddæ episcopi. Edilburgæ virginis, » etc., ut GREVEN. « Arvernis, sancti Illidii, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. » Editiones posteriores idem habent in contextu. In fine autem :

A « Eodem die, sancti Wilibaldi episcopi et confessoris. Treviris, natalis sancti Naviti episcopi et martyris. Die septima, sancti patris Thomæ in Malæo et sanctæ megalomartyris Cyriacæ. Apud Cantuariam, translatio sancti Thomæ episcopi et martyris. Antennæ, translatio sanctæ Beggæ viduæ. »

VIII *Idus.* *Die* 8.

Apud Asiam minorem, sancti Aquilæ et Priscillæ ejus uxoris, de quibus in Actibus apostolorum scribitur. In Palestina, natalis beati Procopii martyris, qui ab Scitopoli ductus Cæsaream, ad primam responsionum ejus confidentiam, a judice Fabiano capite cæsus est. Eodem die, [a] sancti Ciliani martyris

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.* et *Grevenus.*

[a] Carolinum autographum socios adjungit sancto Ciliano. Nulla tamen hic litura in Pratensi ; quia folium aliud est, quod nunquam non animadverti, ubi litura non videtur et codex tamen a Carolino autographo discrepat. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Scytopoli recte scripsit Praten., vel saltem qui apographum nostrum transsumpsit. Cæterum cum alii passimh abeant *Scitopoli*, coactus fui sequi vel errantes. Solus Pulsan. posuit *Scithopoli*, sed pessime Greven. *Sticopoli*, Molan. *Nicopoli*. *Cæsareæ*, pro *Cæsaream*, vitium est in Pulsanen. Alius error in eodem, *ad primam confidentem responsionem*, B ubi cum textu legendum, *ad primam responsionum ejus confidentiam*. Rursus, pro *Kiliani*, habet *Juliani*. Cum autem in omnibus codicibus præterquam in Greveno, inveniam *Ciliani*, ita in textu relinquendum fuit. In Rabano et Notkero legitur *Chiliani*, at pro prima inflexione stat usus communis.

OBSERVATIONES.

Pergit eodem tenore Usuardus haurire ex Adone, hic ex Romano parvo : prima siquidem annuntiatio apud eos tantummodo reperitur. En Romani parvi terminos : *In Asia minori, Aquilæ et Priscillæ uxoris ejus.* Ado legit : *Apud Asiam minorem*, etc., prout in textum suum Noster verbatim transtulit. Sed iis in Adone alia adduntur, quæ ex ipso a Notkero desumpta sunt, eo ferme sensu quo die præcedenti in Auctariis ex Bruxellensi codice retulimus. Ex Actibus apostolorum et Pauli epistolis vulgo nota sunt, quæ si in ordinem chronologicum redacta cupis, adi Tillemontium tomo I, p. 246, et aliis locis, quæ alibi discutiemus. Non placet notula Castellani, hoc die C in Martyrologio universali apposita : meliora sunt, quæ observavit Motherius. Et hæc quidem de Aquila et Priscilla, citatis quatuor Martyrologis propria sunt. Notior est *Procopius*, ab Hieronymianis, Beda, Rabano et Wandalberto etiam memoratus. Dubitat Florentinius unusne sit, an geminus, *Procopius*, hicque ab eo diversus, quem inter martyres Palæstinæ celebrat Eusebius, tanquam ad tribunal raptum et capite truncatum VIII mensis Desii, qui est apud Romanos, ante diem septimum Idus Junias. Nos de ea controversia, loco suo. Certum interim est, Procopium ab Hieronymianis hac die notari; an cum *Quarto* martyrii socio, alibi videbitur. Certum etiam, Romanum parvum legere : *In Palestina, Procopii martyris.* Certum denique, elogium idem inveniri in Beda, Rabano, Adone, Usuardo et Notkero, cum hac sola voculæ mutatione, quod Usuardus pro *irato judice*, scribat, *a judice*, sensu clariori. Quis præiverit, pronum est colligere. Etenim Rabanus et D Ado sua ex Beda mutuati sunt, Noster ex Adone, Notkerus ex alterutro. Omnia celeberrimum Procopium indicant, a quo librum de martyribus Palæstinæ orditur Eusebius, ex editione Valesii relatus a Ruinartio a pag. 330, cuique subjungitur pag. 373, tantillo uberior historia ex laudati Valesii notis pag 172. Et hæc quidem, ut vera et sincera eidemque personæ apprime quadrantia admittuntur. Quid de alterius Procopii ducis exercitus Actis, ut sub nomine Metaphrastis a Surio edita sunt, censendum sit, habes in Actis ad XIX Maii, pag. 304, et in Resp. Papebrochii ad art. 5 a num. 29, quibus plura adjicit Tillemontius tomo V, a pag. 605. Hæc cursim hic dicta sufficiant.

De *Kiliano* nihil in Romano parvo, nihil in Adone, a Baronio perperam citato, legitur; nihil item in Beda aut Floro. Quod autem in solo Lucensi Hieronymiano apographo habetur : *In Austria, passio sancti Kyliani*, censet Florentinius *laciniam* esse, *ex nota marginali interpositam a Gallico antiquario.* Quod ei facile concesserim, in eorum confirmationem, quæ alibi monui, nempe non magis Epternacensem, quam cæteros Hieronymianos codices, in Gallia fuisse et auctos et interpolatos. Porro *Kilianum* Rabano notum fuisse, in ea locorum vicinia, mirum prorsus videri non debet, hinc Notkero communicatus duplo auctiori elogio exornatus est, ubi et *Austriam* illam ab hodierna distinctam invenies, ut alibi non semel dictum memini. Videatur duplex passio a Canisio edita Antiq. Lect. tom. IV, a pag. 628, et quæ ad eas observavit Mabilio sec. II Benedict., p. 991, et seq. Dubium non est quin et a Nostro *Kilianus* consignatus sit, quamvis unde illum acceperit, minime liqueat, Molanus hic iterum justo scrupulosior e textu eum expunxit. Noto, in Romano parvo memorari etiam hac die *Brictium*, quem Ado et Noster in sequentem diem distulerunt. De Kiliano et Procopio ita cecinit Wandalbertus:

Octavo ante Idus Cilianus Procopiusque
Excellent, Christum virtute et morti secuti.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. rursus ex Anglia, addit : « In Ventano (vide infra) monasterio, depositio sancti Grimbaldi monachi. »

ROSWEYD. sic orditur : « In Wirziburc, Kyliani episcopi et martyris, et sociorum ejus Colmanni et Totmanni. » De quibus vide cod. BRUXELLEN. et alios. Sequitur textus purus.

ANTUERP.-MAX., LUBEC., MOLAN. et VATICAN., num. 5949, carent ultima annuntiatione de Kiliano.

MUNERAT. textum pluribus auget, hoc modo : « Eodem die, sancti Ciliari [Kiliani] martyris. In pago Pinciacensi, sancti Nomii confessoris. Ipso die, sancti Theobaldi confessoris. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC. textui puro subdunt : « Eodem die, sancti Kiliani episcopi et martyris, sociorumque

ejus. Qui de partibus insularum Oceani maris adve- A niens in regnum Germaniæ, ad civitatem Herbipolim devenit, ibique sub judice Gozberto martyrium capitis obtruncatione complevit. » In hoc conveniunt omnes, sed Antuerp.-Max. insuper adjicit : « Apud Almuridensium civitatem, sanctorum martyrum Epictici [Epicteti] presbyteri et Astionis monachi, quorum gesta habentur. » Illa, opinor, quæ in Vitis Patrum a Rosweydo edita sunt, et ex iisdem apud Surium vulgata, suo loco illustrabuntur.

Centulen. in textu, excepto Kiliano, præter morem satis purus, adjicit. « Apud Heracleam, sanctorum Joannis et Apri. Eodem die, sancti Quilliani et sociorum ejus. » Satis patet *Kilianum* intelligi.

Bruxellen. incipit : « In Ostrofrancia, passio sancti Kiliani episcopi et martyris, sociorumque ejus. Qui de partibus insularum Oceani maris veniens in regnum Germaniæ ad civitatem Herbipolim, Gosbertum ejusdem loci ducem redarguit, quod Gaylam [Geilanam], quondam fratris sui uxorem, B sibi conjugem sociavit. Unde, Gayla jubente, Kilianus episcopus et socii ejus pro veritate justitiæ clam perimuntur. » Sequitur nova anticipatio : « Romæ, ad Guttam jugiter manantem, natale sancti Zenonis martyris, et aliorum decem millium ducentorum et trium. Item Juliani martyris. Et Grimbaldi confessoris. Apud Belisiacense monasterium, sanctæ Landradæ virginis et abbatissæ. Quæ fuit eorum, quos Franci Majores domus appellant, inclita proles ; et beatæ Gudilæ nostræ patronæ consanguinea. Et cum obisset, statim beato Lamberto episcopo apparens, locum ei suæ sepulturæ designat. Et cum populus ad id explendum non consentiret, apud Belisiam tumulatur, sed post triduum inventa est cum sarcophago divinitus transportata, ubi prædixerat. » Vita ejus exstat apud Surium, ubi hæc videri possunt.

Hagenoyen., post priores annuntiationes satis pure relatas, de Kiliano plurima subjungit. At tu videsis C Rabanum, vel Notkerum, quibus magis, quam huic compilatori, fidendum esse, ex supra hinc inde datis abunde constat.

Aquicinct., in fine post textum integrum : « Wintonia civitate, depositio beati Grimboldi sacerdotis et monachi Sithiensis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Epictici et Astionis martyrum. Translatio sanctæ Barbaræ. Procopii martyris. Kiliani episcopi et martyris cum sociis. Landradæ virginis. Norberti archiepiscopi, fundatoris Ordinis Præmonstratensis. » Agitur haud dubie de aliqua translatione. Alia Antuerpiæ solemniter recolitur xi Julii.

Reg. Sueciæ num. 428 : « In pago Pintiavensi, sancti Nunni confessoris. » Castell. scribit, « Nummii. »

Altemps. : « Transitus sancti Grimbaldi presbyteri et confessoris, magnæ sanctitatis viri. »

Strozzian. :« Item, sancti Pauli martyris Constan- D tinopolitani. » An episcopi, de quo vii Junii ?

Abdinghoffen. : « Eodem die, sancti Kiliani cum sociis suis Calamo et Totmanno. » Alii rectius.

Editio Lubeco-Col. incipit : « Herbipoli, passio sancti Kyliani episcopi et martyris sociorumque ejus duorum Colonati et Thotuani. Qui Kylianus de partibus insularum Oceani maris, pro lucro animarum Romam devenit, et consecratus ibidem in episcopum, obtenta licentia prædicandi, applicuit partibus Germaniæ et venit ad civitatem Herbipolim ; ibidem ducem Franconiæ Gosbertum ad Christum convertit. Qui cum uxorem fratris sui nomine Erilanam, illicite tenuisset, et sanctus episcopus eam relinquere suaderet, ipse sanctum virum et socios ejus fecit propter hoc plecti. » In annuntiationibus duabus primis, satis pura est. In fine : « Treveris, sancti Auspucii episcopi et confessoris. Apud Eracleam, sanctorum Johannis et Primi confessorum. Eodem die, sancti Grumbaldi presbyteri et confessoris. Ipso die, beati Disibodi episcopi et confessoris. » Vide ejus Vitam apud Surium hoc die.

Belin. in textu non omnino purus, in fine habet : « Item sancti Pauli martyris Constantinopolitani. »

Greven. : « Translatio prima sanctæ Barbaræ virginis et martyris, Nichomediæ in loco sepulturæ. Colonani presbyteri et Tornani diaconi. Qui cum beato Kiliano episcopo et martyre de Scotia egressi apud Herbipolim civitatem Franconiæ Christum evangelizantes, ad martyrii palmam cum ipso pervenire meruerunt. Epictici presbyteri et Astionis monachi, martyrum. Qui tempore Diocletiani ab Oriente in fines Scythiæ venientes, pro fide Christi tenti, in omnibus, quibus afficiebantur, tormentis, hæc crebernime verba dicebant : Christiani sumus, o tyranne, fiat voluntas Dei nostri in nobis. Post varios tandem cruciatus, capite truncati, martyrium consummaverunt. Treveris, Auspicii episcopi et confessoris. Ipso die, Disebodi episcopi et confessoris. Item Wasonis episcopi Leodiensis et confessoris. Civitate Rothomagensi, translatio sancti Evodi episcopi et confessoris. Apud Eracleam, Johannis et Primi. Sumnivæ virginis et sociorum ejus martyrum. Qui de Hibernia egressi, in Norbegia coronas martyrii asseculi sunt. »

Molan. : « In pago Austriæ et castro nomine Vuirciburg, juxta Menum fluvium sito, natale sancti Kiliani martyris, et duorum sociorum ejus, qui ab Hybernia Scotorum insula venientes, nomen Christi in prædictis locis prædicaverunt, ibique ob veritatis confessionem, sub quodam judice Gozberto trucidati sunt, et multis postea signis, veri Christi martyres claruerunt. » Quæ Rabani verba sunt. « Item sancti Pauli martyris Constantinopolitani. In pago Pinciacensi, sancti Nomii martyris. In Gem elaco, adventus corporis sancti Exuperii, signiferi Thebææ Legionis et martyris gloriosi. Treveris, sancti Auspicii episcopi. Augustæ Veromandorum, inventio corporis sancti Quintini martyris. In monasterio Belisia, sanctæ Landradæ virginis. » De Disebodo et Summiva, vel Summiva, ut Greven. In aliis editionibus ea est diversitas, quod addatur : « Wintonia civitate, depositio beati Grimbaldi abbatis et monachi Sithiensis. » Et de Disebodo : « In pago Trevirico, sancti Disebodi, » etc. Denique, typis minoribus : « In Anglia, sanctæ Vuiteburgæ virginis. » Colitur xvii Martii. Vide ibi Henschenium.

VII *Idus*. *Die* 9.

Romæ ad Guttam jugiter manantem, natalis sancti Zenonis martyris et aliorum decem millium ducentorum trium. Eodem die, beati Cirilli episcopi, qui flammis injectus, cum illesus evasisset, ac stupore tanti miraculi a judice esset dimissus, rursus pro instanti et alacri prædicatione facta de Christo, ab eodem capite plexus est. In civitate Tyro, passio sanctorum Anatholiæ et Audacis sub Decio imperatore, quorum Anatholia Christi virgo, diversis plagarum generibus vexata, novissime gladio transverberata est in oratione. Audax quoque in custodiam datus ; nec mora, capitali sententia coronatur. Civitate Martula, sancti Brictii episcopi et confessoris, qui pro confessione Domini postquam est multa perpessus, et ab angelo sancto et beato Petro Apostolo confortatus, item magnas populorum credentium multitudines omnipotenti Deo lucrifaciens, quievit in pace.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, Item ex *Albergen.* et *Danico. Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Milium, Cirilli, illesus scripsi ex codicum ferme A omnium consensu. Pro *alacri prædicatione*, male Antuerp. et Max.-Lubec. *alacri persecutione*; pejus Munerat. pro *alacri* habet *altari*. In *Tyro* servanda fuit codicum lectio, pro qua in Antuerp.-Maj. et Greven. est, *Tiro*; sed neutrum valet, ut infra ostendam. Puto Pratensem recte scribere, *in oratione transverberata est*, at ex aliorum auctoritate transponenda fuit constructio, pro qua in Antuerp. et Max.-Lubec. positum, *transverberata in confessione est*, et in Munerat. *transverberata, martyrium complevit*. Lego *Brictii* cum Tornacen., Munerat., Greven. et Molan. videtur in Praten. scriptum *Brixii* alii *Bricii*, vel *Briecii*. Munerat. vitiose posuit *es* pro *est*. Molan. omisit *item*, ante *magnas populorum*, etc. Denique Antuerp.-Maj. *secundo* pro *sancto* et in fine, *lucrificans, quievit in Christo*.

VARIANTES LECTIONES.

Eadem rursum Usuardi ratio in describendo Adone, eadem Adonis in sequendo Romano parvo, in quo tamen, ut die præcedenti diximus, Brictius VIII Julii collocatus est. *Zeno* itaque cum ingenti illa sociorum multitudine, aliis vetustioribus ignotus, a solis nostris quatuor, eumdem funem trahentibus, consignatur. Si major subinde notitia accesserit, ea in B Actis nostris dabitur. Est in Romano parvo : *Cyrilli episcopi et martyris*, qui non eumdem ubique locum occupat, sed iisdem ferme verbis in Adone, Usuardo et Notkero laudatur ; in prioribus absque positione, seu loco certaminis, quo modo et in Hieronymianis positus est. De eo silet Beda ; at Florus et *Ægyptum* expressit, et *Decium imperatorem* et *Lucium præsidem*, et ignem quo consumptus dicitur. In eamdem sententiam loquitur Rabanus, contexto satis longo elogio. Notkerus item, licet in phrasi Adonem secutus, characteres hujusmodi aliquot ductori superaddidit. Alii interim *Gortynam Cretæ*, pro qua stat Baronius, alii *Romam* nominant, quæ omnia disserendi materiam in Actis illustrandis subministrabunt. Sunt ipsa in Surii collectione hac die, brevi, simplici et gravi stylo composita, sic tamen, ut jam tactæ a nobis difficultates, suspicionem Tillemontio ingerant, geminum fortasse Cyrillum in unum fuisse conflatum. Vide ipsum tomo III, pag. 715. Nec con- C temnendas puto Castellani notatiunculas ad hanc et sequentem annuntiationem. Quod dixi, iisdem ferme verbis etiam ab Usuardo Cyrillum laudari, intellige contractum ab eo de more Adonis elogium.

Sequens annuntiatio in citato Romano parvo refertur his verbis : *In civitate Tyriæ Anatoliæ et Audacis*. Beda pro *Tyriæ*, scribit *Tiræ*, ex quo totum suum elogium describunt Ado et Rabanus ac proinde Notkerus, qui forte æquivocationem veritus in voce *Tyro*, qua Rabanus utitur, studiose apposuit, *non longe ab urbe Roma*. Quod certe opus erat, circumstantiis elogii satis indicantibus, non hic *Tyrum Phœnicis urbem*, sed oppidum aliquod Italiæ intelligendum. Melius id quadrasset Usuardo, qui flosculos, ut ita dicam, elogii solum colligens, et contra Adonis mentem etiam legens *Tyro*, ita annuntiationem suam efformat, ut qui eam legit, vix dubitare possit, quin omnino agatur de prædicta civitate Tyro, alias notissima. Utrum vero Anatholia nostra etiam in Hieronymianis memorari censenda sit, vide in Notatione Florentinii et hoc die et sequenti, quo, *in Savinis* conjungitur *Victoriæ*. De cætero, nec *Tyriæ*, nec *Tiræ*, multo minus *Tyri*, vel *Tyro*, sed *Thoræ* legendum, quæ ad lacum Velinum in diœcesi Reatina sita est, docebit Baronius : nisi cum nostro P. Joanne Gravio, qui notas mss. marginales adjecit editioni Molani anni MDLXXIII, quam *Molarum Duacenum* vocarunt majores nostri, eas notas Schotto tribuentes; nisi, inquam, cum Gravio pro *Thoræ*, substituas *Turii in Calabria*. Sed hæc propria erit Commentarii ad horum sanctorum Acta disquisitio. Edidit ipsa Surius, more suo, nonnihil expolita, sed non ita expurgata, ut de interpolatione suspecta non sint. Placet historia, ut a Tillemontio disposita est tomo III, pag. 329. Ast ibi *Audax* excludi videtur, quem tamen Wandalbertus cum Anatholia conjunxit :

> Audax septeno pariterque Anatholia claret.

Brictius, in civitate Martulana a Romano parva pridie signatus, hac die cum elogio ab Adone refertur, quod in Notkero descriptum invenies. Noster ea carptim selegit, quæ brevitati suæ conveniebant, atque ita, ut principio dicebam, totus textus ex Adone acceptus est, et a nobis fideliter traditus. Quid de hac Brictii historia censendum sit, colliges ex Actis S. Chrysopoliti et soc. XII Maii ab Henschenio discussis et brevius apud Tillemont. tomo V, pag. 132. In Beda et Wandalberto celebratur hac etiam die, *depositio S. P. N. Ephrem* ; in Adone : *Item apud Ægyptum, sancti Serapionis episcopi et confessoris*. De primo agit Noster I Februarii ; de Serapione fortasse dubitaverit; certe de eo hac die non meminit, tres alios aliis diebus memorans, Anachoretam martyrem, XXI Martii ; Antiochenum, XXX Octobris ; Alexandrinum, XIV Novembris. Plura in Actis discutienda erunt de Serapionum distinctione, præter ea, quæ XXI Martii disputata sunt. Sed de his satis, ne justo longius evagemur.

AUCTARIA.

TORNACEN. longiores textus decurtare solitus, hic D omittit elogia Cyrilli et Brictii, cætera cum textu plane convenit.

PULSANEN. satis recte procedit usque ad, *sub Decio imperatore* ; desunt reliqua omnia.

ROSWEYD. post textum purum superaddit in fine: « In Ægypto, sancti Ephrem monachi. » Qui sane ab Edesseno diacono diversus esse debet.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. et LEYDEN. textui puro præfigunt : « Octava Visitationis beatæ Mariæ virginis. »

LOVANIEN. in citato augmento, prioribus similis, deficit præterea in elogio Brictii, quod totum omisit.

CENTULEN. in Zenone purus est : « Eodem die, beati Cyrilli episcopi, qui capite cæsus martyrium consummavit. In civitate Syriæ [*pro* Turiæ, *ni fallor*,] « sanctorum Anatholiæ et Audacis, sub Decio imperatore. In civitate Martulana, sancti Brictii episcopi et confessoris. Eodem die, sancti patris nostri Effrem dyaconi, magnarum virtutum, et excellentis ingenii viri. »

BRUXELLEN. de Zenone egit die præcedenti. In Anatholia, Audace et Cyrillo satis purus est. Sequitur ex Hieronymianis : « Romæ, natale sanctarum virginum Florianæ, Faustinæ et Felicitatis, cum presbyteris septem. » De Brictio etiam recte, sed ejus elogium auget his verbis : « Cujus animam in specie columbæ niveæ, cœlo recipi viderunt astantes. » In fine autem additur : « Eodem die, sancti patris Effrem. »

HAGENOYEN. in Zenone purus, secundo loco habet: « Item in Colonia Agrippina, sancti Agylolfi episcopi et martyris. » Vide XXXI Martii. « Eodem die, beati Cyrilli episcopi et martyris, qui in Ægypto verbum Dei prædicavit, et ideo tentus est a rege Lucio, et

flammis injectus est. Sed dum non læditur, stupet judex et illum abire permittit. Qui postea plures ad fidem convertit; unde judex de sua dimissione dolens, jubet eum decollari. Astantes autem animam ejus in specie niveæ columbæ ad cœlestia conscendere viderunt. » Cætera purus est.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Octava Visitationis. Cyrilli episcopi et martyris. Anatholiæ virginis et martyris et Audacis. Romæ, Zenonis martyris et decem millium ducentorum cum ipso. »

Vatican. num. 5949 : « Apud Ægyptum, sancti Serapionis episcopi et confessoris. Et depositio sancti Ephrem. » Vide Observationes.

Altemps. : « Eodem die, sanctæ Everildis virginis. »

Strozzian. : « Apud Ægyptum, sancti Serapionis episcopi et confessoris. »

Editio Lubeco-Col. : « Octava Visitationis beatæ Mariæ virginis. Apud Coloniam Agrippinam, depositio sancti Agillolphi archiepiscopi ejusdem civitatis et martyris. Qui cum a Carolo Martello, cujus tutor et conciliarius fuit, vocatus esset, in via a quibusdam æmulis suis juxta oppidum Malmandariense interfectus est, sed post Coloniam translatus et in ecclesiam sanctæ Mariæ ad gradus honorifice locatus. Item Colonia Agrippina, commemoratio et ordinatio beati Heriberti archiepiscopi et confessoris, quæ facta est sub Ottone III. Romanorum imperatore, anno ab incarnatione Domini dccccxcix.» Sequitur : « Romæ ad Guttam jugiter manantem, » etc., ubi fuse enumerat varia tormentorum genera, quibus et Zeno et socii affecti sunt. De Cyrillo addit, ut supra « animam in specie columbæ, » etc. In Anatholia, Audace et Brictio, satis pura est. In fine: « Apud Ægyptum, sancti Serapionis episcopi et confessoris. Senonis sancti Theraclii episcopi et confessoris. »

Belin. incipit : « Octava Visitationis gloriosæ virginis Mariæ. » In fine, deest elogium *Brictii*, qui in secunda editione vocatur *Luricius*.

Greven.: « Octava Visitationis beatæ Mariæ. Apud Coloniam Agrippinam, beati Agilolphi episcopi et martyris. Qui ob amorem justitiæ, impiis odiosus factus, et ab ipsis occisus, Coloniam relatus, in ecclesia beatæ Mariæ ad gradus honorifice locatus est. Apud Heliopolim, quæ est circa Libanum, sancti Cirilli diaconi et martyris. Qui, ut lib. vi Historiæ tripartitæ dicitur, cum sub Constantio multa idola contrivisset, sub Juliano a paganis peremptus est. Apud Ægyptum, B. Serapionis episcopi et confessoris. Materni, Galendi [*prima editio habet* Galendini] Gaii, Basilii episcoporum Mediolanensium et confessorum. Senonis, Theraclii episcopi et confessoris. Apud Coloniam Agrippinam, ordinatio episcopatus sancti Heriberti episcopi et confessoris, facta anno Domini dcccxcix. In Ægypto, Effrem sancti patris eremitæ et confessoris. In Hibernia, Germani confessoris. Salviæ virginis. Item Wichburgæ virginis. Translatio sanctæ Odæ viduæ. »

Molan.: « Octava Visitationis gloriosæ virginis Mariæ. Ipso die, sancti patris nostri Ephrem. Coloniæ, sancti Agilolphi, ejusdem urbis archiepiscopi et martyris. » Dein typis minutioribus : « Qui ob amorem, » etc. ut Greven. Item : « Apud Heliopolim, quæ est juxta Libanum, » etc., etiam ut Greven. In editionibus aliis post *jugiter manantem*, inepte aliis litteris inseritur : *quæ alias dicitur, ecclesia sanctæ Mariæ fontis olei trans Tyberim*, cum hæc loca disjunctissima sint, ut recte in notationibus suis ostendit Baronius. In fine solum additur, « Coloniæ, sancti Agilolphi, ejusdem urbis archiepiscopi et martyris. » Ejus elogium non semel supra productum est.

VI *Idus*. *Die* 10.

Romæ, septem fratrum filiorum sanctæ Felicitatis, id est Januarii, Felicis, Philippi, Silvani, Alexandri, Vitalis, Martialis. E quibus Januarius tempore Antonini, post verbera virgarum et carcerem, ad plumbatas occisus est. Felix et Philippus fustibus mactati. Silvanus præcipitio interemptus. Alexander, Vitalis, et Martialis capitali sententia puniti. In Africa, natalis sanctorum Januarii, Marini, Naboris et Felicis decollatorum. Item Romæ, sanctarum virginum Rufinæ et Secundæ, quæ sub persecutione Valeriani et Galiani tormentis subactæ, ad ultimum una, capiti illiso gladio, altera, cæsa, cervice, migraverunt.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Ant.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Martialis* cum Herinien. Antuerp.-Maj. et aliis, licet Praten. et nonnulli alii discrepent. Solus Molan. habet *Sylvani :* qui cum Greven. pro *carcerem*, ponit *carceres :* Belin. *carceris macerationem :* et iterum : *plumbatis*, pro *ad plumbatas*, ubi Antuerp.-Maj. et *plumbatas*. Sunt qui cum Greven. et Molan. legunt *interemptus est*, sed Praten., Herinien., Antuerp.-Maj. et alii omittunt *est*. Ultimus vero male posuit *puniti sunt*, quod etiam Belin. habet, qui quatuor martyres Africanos ultimo loco recitat. *Decolatorum*, male scribitur in Antuerp.-Majore, ubi et *Cristinæ* pro *Rufinæ*. In omnibus codicibus est *Galieni*, et ita proinde in textu. Pro, *altera cœsa cervice*, Greven. et Molan. legunt, *altera cervici*, nempe *illiso gladio*, sed alia est Usuardi constructio. Belinus claritatis, opinor, gratia, interposuit *ad cœlos*, ante *migraverunt*.

OBSERVATIONES.

Solita tenent vestigia cognati Martyrologi, Romanum parvum, Ado, Usuardus, quibus accedere, ex potiori parte potest Notkerus. De illustri matris et filiorum classe in primo solum scribitur: *Romæ, septem fratrum*. Hieronymiana exempla ita confusa sunt, ut alienis auxiliis opus habuerit Florentinius, ad vera filiorum sanctæ Felicitatis nomina a cœmeterus aliisque immistis distinguenda. Nec satis distincte loquitur Frontonis Kalendarium; *septem fratrum Apii et Salariæ ;* de quibus vide editoris observationem, pag. 103, ubi de tribus Missis, etc. Clariora sunt, quæ tradit Beda et post illum Ado, pari uterque sententia, licet non eisdem omnino verbis, cum alter altero paulo sit brevior; et nisi Noster perpetuo Adonianus esset, dubitari posset an non potius illum, quam hunc, præ oculis habuerit. Rabanus certo Bedam descripsit, Notkerus Adonem, addita brevi clausula. Utrum autem fratres illi omnes hac die, an simul cum matre, an eodem loco confecti et sepulti, suo loco discutietur; præeunte Bucherii vetustissimo Kalendario, cujus verba recitat Ruinartius, pag. 20. Acta ipsa passionis ut sincera subjungens, cum Surii, et Ughelli editione aliisque mss. collata. Mirum quam jejune de his agat Tillemontius tomo II, pag. 312. De aliis germanis, itidem septem, Tiburtinis egimus xxviii Junii, et porro agendum erit xviii hujus.

Africanos nostros quatuor ita annuntiat Romanum

parvum: *In Africa, Januarii, Narini, Naboris et* A *Felicis.* Et eadem est Hieronymianorum phrasis, nisi quod socii adjungi videantur, a nostris plane expuncti. Citatis jam verbis superaddidit Viennensis et ex eo Notkerus, *decollatorum*, ac præterea: *Quorum corpora Mediolanum translata sunt.* Suspectam translationem habuisse videtur Usuardus, certe eam silentio plane involvit, de cætero annuntiationem totam ex Adone accipiens. Magna, saltem posteriorum duorum, cum *Victore Mauro*, de quo egimus VIII Maii, affinitas, adeo ut Acta in multis convenire dicantur. Vide Tillemontium tomo V, a pag. 267. Celeberrimas virgines *Rufinam* et *Secundam* solis nominibus appellavit Romanum parvum: *Romæ Rufinæ et secundæ.* Has apud codices Hieronymianos, supra laudatis fratribus immistas, observat Florentinius nonnulla in earum laudem congerens. Ast Ado uberius rem prosecutus, prolixo eas ornavit elogio, Actorum videlicet eleganti compendio, quod mirum est a Notkero non integre fuisse descriptum. Noster paucula delibavit, satis parce, ut verum fatear, pro materiæ, ab Adone tam large digestæ, abundantia. Hunc sua sumpsisse constat ex Actis ipsis, quæ a Mombritio et Surio postea edita sunt; quæque antiquitatis suæ testem habent Aldelmum, Virginum encomiasten, aliosque veteres. Pro integritate stat Baronius; contra sentiunt recentiores, quibus ferme accedit Tillemontius tomo IV, pag. 5, sed maxime pag. 584. Illustrem Romæ carum memoriam probat vetustissimus episcopatus *Silvæ candidæ*, post loci eversionem Portuensi unitus. Sed quidquid de his postea statuendum sit, patet interim, ut supra dicebam, Martyrologorum nostrorum convenientia, et ex codicibus Usuardinis, nativa Usuardi ipsius simplicitas. De sola prima classe meminit Wandalbertus:

Sexto germana Christo pro sorte coronam
Progenie septena dicat Felicitas alma,
Quam genuit, gratamque Deo præmisit ad aram.

AUCTARIA.

TORNACEN. septem fratrum nomina enumerat, sed B omisso elogio. Cætera omnia pura sunt.

PULSANEN. in prima purus, adjungit: « Item Romæ, sanctarum virginum Rufinæ et Secundæ. » Desunt reliqua.

ROSWEYD. textui puro subjungit: « Item sanctæ Amelbergæ virginis. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC. omnes cum Belino, Africanos ultimo loco referunt, quibus addunt: « In portu Gandavo, monasterio Blandinio, sanctæ Amelbergæ virginis. » At LOVANIEN. caret elogio septem fratrum, et DANIC. proprium superaddit: « In Dacia civitate Otthoniensi, natale sancti Canuti regis et martyris. »

CENTULEN.: « Romæ, natale septem fratrum filiorum sanctæ Felicitatis, id est Januarii, Felicis, Philippi, Alexandri, Vitalis, Silvani, Martialis, tempore Antonini, primati (*an non* privatim?) auditi. Deinde per varios judices, ut variis suppliciis laniarentur, missi. In Africa, sanctorum Januarii, Marini, Naboris et Felicis, decollatorum. Quorum corpora Mediolanum translata sunt. Item Romæ, natale sanctarum Rufinæ et Secundæ sororum, genere et opibus nobilium, quas præfectus Archesilaus, pro nomine Christi præcepit capite plecti. Cœnobio Blandinio, natale sanctæ Amelbergæ virginis. »

BRUXELLEN. de septem fratribus, post *puniti*, subdit: « Et post martyrium filiorum, Felicitas mater, pro Christo capite cæsa est. Hanc beatam feminam plus quam martyrem vocat Gregorius quæ septies in filiis et octavo in corpore proprio martyrium fortiter est perpessa. » Sequitur de Rufina et Secunda, pure; item de Africanis. In fine adjicitur: « Apud Tensecam, secus Scaldam, depositio sanctæ Christi virginis Amelbergæ, neptis beatæ Gudilæ, nostræ patronæ. Cujus brachii os fregit Karolus Martellus princeps, cum ipse junior esset, ut eam sibi raperet sponsam. Quam et ipse plane cepisset uxorem, si D non virginalis pudicitia penitus obstitisset. Hujus sacræ virginis reliquiæ postea Gandavi in monte Blandinio sunt translatæ. » Vide notulam Castellani.

HAGENOYEN. in septem fratribus nonnihil interpolatus, secundo loco habet: « Item sanctæ Theodoræ electæ, de cujus pœnitentia legitur. Item Patiniani confessoris. » In reliquo textu purus est. In fine autem nomen transmutat: « In portu Gandavo, monasterio Blandinio, sanctæ Quielbergæ virginis. » Patet agi de *Amelberga*.

AQUICINCT. textui subdit: « Et sanctæ Amelbergæ virginis. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Septem fratrum martyrum, filiorum sanctæ Felicitatis; scilicet, Januarii, Felicis, Philippi, Silvani, Alexandri, Vitalis et Martialis, Romæ passorum feliciter. Rufinæ et Secundæ virginum et martyrum. Amelbergæ virginis in Gandavo. »

EDITIO LUBECO-COL., in prima annuntiatione modice interpolata, sic habet secundo loco: « Item Romæ, miliaro decimo, sanctarum virginum Rufinæ et Secundæ sororum. Quæ ex patre clarissimo, nomine Asterio, et matre illustrissima Aurelia natæ sunt, et sub persecutione Valeriani, et Galieni imperatorum, judicibus vero Junio Donato præfecto, et Archesilao comite, diversis tormentorum generibus martyrizatæ, ad ultimum una earum illiso capite gladio, altera cæsa cervice, migraverunt ad Dominum. » In Africanis pura est. Tum. « In Flandria portu Gandavo monasterio Blandinio, sanctæ Amelbergæ virginis, in Dacia, beati Kanuti regis ac martyris. »

GREVEN.: « In Dacia, Kanuti regis et martyris. Qui propter amorem justitiæ et religionis sanctæ, C post multas persecutiones in ecclesia sancti Albani protomartyris Anglorum, expansis manibus orans, ab impiis interfectus est. Paterniani episcopi et confessoris. In Flandria, portu Gandavo, monasterio Blandinio, sanctæ Amelbergæ virginis. » Vide supra BRUXELLEN.

MOLAN. Aliis litteris textui inseruit: « Quorum corpora Mediolanum translata sunt, » ut alii supra. In fine: « In portu Gandavo, in monte Blandinium dicto, sanctissimæ virginis Christi Amelbergæ, Binchii, Amelbergæ electæ viduæ, quæ cum in pace quievisset, condita est in Laubias in basilica beati Ursmari, et signis clara, mira veneratione fidelium colitur. In Fisciaco, natale sancti Ettonis episcopi et confessoris. » Dein typis minoribus: « In Dacia, Canuti regis et martyris. Qui propter amorem, » etc., ut GREVEN. Demum: « Galliis oppido Lens, obiit Pacificus, primus minister Fratrum Minorum in Francia. » Aliæ editiones in textu idem servant. In fine autem de Amelberga, ut in prima. Tum: « Eodem die, Laubaco cœnobio, depositio Amelbergæ electæ. Quæ signis clara, mira veneratione fidelium colitur, Civitate Ottoniensi, sancti Canuti regis et protomartyris Danorum, qui anno millesimo octuagesimo sexto, in basilica sancti Albani martyris, manibus in modum crucis solo tenus expansis orans, mortem pro Christo passus est a suo familiari. Passi sunt cum eo Benedictus frater et alii septemdecim. Lætiis ex Fisciaco, natale sancti Ettonis episcopi et confessoris. Die decima, sanctorum quadraginta quinque martyrum, in Nicopoli Armeniæ. » Demum minoribus typis: « In Artesia oppido Lens, obiit Pacificus, primus minister frater (Fratrum) Minorum in Francia, cujus meminit Bonaventura. » A priori parum differunt.

V *Idus*. *Die* 11.

Translatio sancti Benedicti abbatis. Apud Armeniam minorem, civitate Nicopoli, natalis sanctorum martyrum Januarii, et Pelagiæ, qui equuleo, ungulis, et testarum fragmentis diebus quatuor cruciati, martyrium impleverunt [*Interserit Bouillart.* : [a] In Mauritania Cæsariensi, sanctæ Martianæ virginis et martyris]. In territorio Senonico, beati Sidronii martyris. Item in territorio Pictavensi, sancti Sabini confessoris.

NOTÆ.

Soli omnino puri sunt *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Cum solus veritatis amor me impulerit, ut hoc A quantulumcunque opus susciperem, longe absum ut veritatem occultare velim aut etiam dissimulare, vel mihi incommodam. Itaque ultro fateor litura hunc articulum deturpari ab hac voce *cruciati* ad finem; et scripturam quæ nunc lituræ spatium occupat, alterius esse manus, licet Usuardo æqualis. Non idcirco tamen ausim affirmare, ut Sollerius, Martianam intrusam fuisse. Rem in medio relinquo; quam lector, si velit, definiet auctoritate trium codicum Antuerp.-Maj., Rosweyd., Aquicinct., quos Sollerius Pratensem secutos esse testatur, et trium Pratensium B, D, E, Conchens. et Montisburg., qui lectionem eamdem referunt. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

In Pulsanen. est *Nycopoli*, *eculeo*. In Munerat., *Pellagii*, *Sidroni*. Sunt qui scribant *in pago Pictavensi*, ut Praten., etc. Sed nostri cum Herinien., Tornacen. et plerique aliis, ut est in textu. Munerat. pro *Sabini*, legit *Albini*. Quæ confusio in Auctariis sæpe recurret.

OBSERVATIONES.

Translationis corporis sancti Benedicti ex Italia in Galliam, plerisque antiquis Martyrologiis, imo vel ipsis Hieronymianis apographis, Lucensi præsertim et Corbeiensi, inserta est aut adjecta memoria, quidquid in hunc usque diem obluctentur Cassinenses, ut ex ipsorum querelis aliquando coram audire licuit. Beda, pro *translatione*, scripsit *depositio*, a B Floro translationem describente, in hac parte emendatus, quod tamen Rabanus servandum censuit. De neutra meminit Romanum parvum, Ado autem brevem translationis historiam texuit, a Notkero nonnihil auctam, cujus compendium in Auctariis dabimus. Noster, omissis reliquis, satis habuit translationem ipsam consignare, ut probant primæ notæ codices, e quorum uno, nempe Heriniensi, scalpello verosimillime erasa est, loco vacuo relicto. In Tornacensi notata non est, et ea propter ambo codices illi, cætera purissimi, e genuinorum classe exclusi sunt. Videat curiosus lector totam translationis hujus, ad Floriacense monasterium, historiam, in Actis nostris ad XXI Martii fuse de luctam, cum miraculorum ibi patratorum narratione, a pag. 299 ad 357. Wandalberti versus infra dabimus. Martyres Armeni, *Januarius* et *Pelagia*, in Hieronymianis nonnihil deformati sunt. In Romano parvo fit commemoratio solius *Januarii*. Ado utrumque ex Hiero- C nymianis, opinor, aut ex Actis conjunxit, adjecto brevi elogio, quod Noster ad verbum transsumpsit. Notkerus sola ultima voce differt; at Florus et Rabanus, quamvis in rei substantia conveniant, phrasi prorsus discrepant ab Adone, ut mihi semper fiat verosimilius, duos illos, licet Adone antiquiores, ab eo tamen nunquam visos fuisse. Non habeo quod hic superaddam, præter metricum Wandalberti encomium, quo Benedicti translationem etiam complectitur:

> Martyrio quintum sancti Januarius, atque
> Consimili decorat Pelagia sancta nitore.
> Tum Beneventanis translata montibus almi
> Justa Patris Benedicti, nunc Liger altus honorat.

Sequitur in Pratensi et in ei consimilibus. Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Aquicinct.: *In Mauritania Cæsariensi, sanctæ Marcianæ virginis et martyris*, super erasis aliquot verbis, citato Pratensi codici intrusa, ut me monuit oculatissimus testis clar. Castellanus, quod superius x Januarii iterum indicavimus. De vero passionis die non disputo, nam et hac die in Hieronymianis *Martianus* aliquis in Mauritania, forte pro *Martiana*, recolitur. Unicus est disquisitionis nostræ scopus, utrum ex tam unanimi codicum aliorum consensu, vera Usuardi sententia non apertissime liqueat? Et ita quidem nobis videtur, urgentioribus argumentis libenter et ultro cessuri. Binæ annuntiationes ultimæ pure Usuardinæ sunt, nisi fortasse in depravatis Hieronymianorum nominibus, cum hisce sanctis affinitatem invenias, et *Basinum* v. g. codici Lucensi assutum, pro *Sabino* nostro accipiendum existimes. An hic Sabinus Brixia accersendus sit, docebit Castellani notula ad hunc diem; ubi aliam adjicit de *Sabino* et *Cypriano* in Romano moderno signatis. Utramque in actis nostris examinabimus. Ex hactenus dictis patet germana et pura Usuardi lectio: quem mirum est, *Pium papam* præteriisse, ab Adone hac die tam distincte propositum, a Notkero in sequentem dilatum.

AUCTARIA.

De PRATEN., et cum eo cohærentibus, uti et de HERINIEN. et TORNACEN., jam satis diximus.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. omittunt in principio translationem S. Benedicti. Desunt etiam Sidronius et Sabinus, quorum loco habetur: « Romæ, passio sanctorum Stephani et Leontii. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. et LEYDEN.: « Translatio beati Benedicti abbatis, et sanctæ Scolasticæ sororis ejus. Romæ, in Vaticano, natale sancti Pii papæ et martyris. Huic ab angelo nuntiatum est, D Pascha die Dominico celebrandum. » In Armenis satis puri sunt. Tum: « Item Romæ, sanctorum Stephani et Leontii. » Demum: « In pago Pictavensi, sancti Sabini confessoris. » Deest Sidronii.

In LOVANIEN., deest *Sidronii et Sabini*; cætera, ut priores. In ALBERGEN. Omissa translatio Benedicti. Item in DANICO, qui proprium popularem sanctum in fine adjungit his verbis. « In Dacia, civitate Wiburgensi, natalis sancti Ketelli confessoris. » Videtur martyr fuisse.

CENTULEN.: « In Galliis, cœnobio Floriaco, adventus et translatio corporis sanctissimi Patris Benedicti abbatis, simulque beatæ Scholasticæ virginis, sororis ejus. In Armenia, civitatis Nichopoli, sanctorum martyrum Januarii et Pelagiæ. In territorio Pictavensi, sancti Sabini confessoris. Hic fuit ex discipulis magni Patris sancti Germani. »

BRUXELLEN.: « Floriaco, adventus seu translatio sancti Benedicti abbatis. Cujus corpus ex Italia de monte Cassino in Gallias ad monasterium Floriacense translatum est. » In Armenis satis purus; pergit: « Romæ in Vaticano, natale sancti Pii papæ et martyris. Qui ex annuntiatione angelica, Pascha Domini semper in Dominica celebrandum constituit.

Item Romæ, passio sanctorum Stephani et Leontii. In Mauritania Cæsariensi, sanctæ Marcianæ virginis et martyris. » Oblitus est se eamdem signasse IX Januarii. In Sidronio, purus est. Tum : « In pago Pictavensi, sancti Albini confessoris. » Voluit dicere *Sabini*, nisi agat de *Albino*, vel *Albano* socio *Lisiani*, ut infra.

HAGENOYEN. : « Romæ in Vaticano ad S. Petrum, depositio sancti Pii papæ et martyris. Hic, nonus post beatum Petrum, undecim annis et mensibus quatuor et diebus viginti unum rexit Ecclesiam. Hic passus Antonio [Antonino] imperatore. Iste constituit Pasca die Dominico celebrari, ne cum Judæis videamur judaizare. Hic constituit hæreticum venientem de hæresi Judæorum debere recipi et baptizari. Item constituit sententiam excommunicationis ferri in violatores et vastatores ecclesiasticarum rerum et ecclesiarum. Item quod clericus, qui paravit suo episcopo insidias, quod deponatur et curiæ sæculari tradatur. » In Armenis purus est. Dein : « Romæ, passio sanctorum martyrum Stephani et Leontii. » De Sidronio recte. Tum : « Eodem die, translatio sancti Benedicti abbatis et Scolasticæ sororis ejus. Qui post devastationem monasterii sui factam a paganis, corpus ejus [*non est syntaxis*] in Gallias deportatum est, cum corpore sanctæ Scolasticæ. » In Sabino purus est.

AQUICINCT. de Martiana, dictum est. Post *Sabini*, adjungit : « Et sancti Albani confessoris et Lisiani. Item, sanctorum Savini et Cypriani. Romæ, sancti Pii papæ. Hujus tempore Hermes librum scripsit, qui appellatur *Pastor*, quia in habitu pastoris ei angelus apparuit. » Hæc postrema de *Pastore*, ex Adone accepta sunt.

REG. SUEC. qui fuit Ursini a Rosemberg : « In civitate Mantuæ, sanctæ Speciosæ virginis. Dupl. 2. class. »

DAVERONEN. : « In territorio Senonico, beati Sedronii martyris. Item, in territorio Pictavensi, sancti Albini confessoris et Lisiani. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Translatio sancti Benedicti abbatis. Sidronii martyris in Senonico. Sabini confessoris. Januarii et Pelagiæ martyrum. Joel et Esdræ prophetarum. » De quibus XIII hujus in textu Usuardino agitur.

BIGOTIAN. sign. P. 5 : « Romæ, passio sanctorum Stephani et Leuticii. » Supra *Leontii*.

REG. SUEC. sub nota num. 428 : « Parisius Albini confessoris. »

CODEX D. DU CHEVAL., sign. C. : « In territorio Pictavensi, sancti Albini confessoris et Lisiani. Et sancti Savini et Cypriani martyrum. »

In VATICAN. deest translat. Benedicti. De Sidronio et Sabino nihil. Adjicitur : « Romæ, sancti Pii papæ, qui sedit in episcopatu annis XI. Item Romæ, sanctorum Leontii, Stephani, Mauricii. »

ALTEMPS. : « In Mauritania Cæsariensi, sanctæ Marcianæ virginis et martyris. Item Lisani, Savini et Cyprini martyrum. »

FLORENTIN. : « Romæ, passio sanctorum martyrum Stephani et Leontii. In territorio Pictavensi, sancti Albini confessoris. »

BURDEGALEN. : « In territorio Senonico [*aliquid deest*] Pictavensi, sancti Albini confessoris. Et in territorio Burdegalensi, sancti Sabini. »

LUXOVIEN. : « Depositio sancti Hidulphi archipræsulis, Mediano monasterio quiescentis, gloriosæ sanctitatis viri. »

EDITIO LUBECO.-COL. : « Romæ in Vaticano, natale sancti Pii papæ et martyris. Qui sedit in episcopatu annis XI, mensibus III, diebus XXI. Huic ab angelo nuntiatum est Pascha die Dominico celebrandum. Et constituit hæreticum venientem ex Judæorum hæresi suscipi et baptizari. Item Romæ, sanctorum Stephani et Leontii martyrum. » In Armenis, satis pura est. Tum : « Treveris, beati Hidulphi episcopi et confessoris. Eodem die, beatorum martyrum Savini et Cypriani fratrum. In territorio Pictaviensi sanctorum Albini, Luciani et Seviani confessorum. In Floriaco monasterio territorii Aurelianensis, translatio sanctorum corporum Benedicti abbatis et sororis ejus Scholasticæ virginis, de Italia in Galliam. »

BELIN. incipit : « Romæ, beati Pii papæ et martyris. » In fine Sabinum Sidronio anteponit. Et in secunda editione adjicit : « Item translatio sanctæ Scolasticæ virginis. »

GREVEN. : « Romæ in Vaticano (teste Adone) sancti Pii papæ et martyris, qui sedit in episcopatu annos XIX [Ado XVIII]. Sub hujus tempore Hermes librum scripsit, qui *Pastor* appellatur. quia in habitu pastoris ei angelus apparuit. Eodem die, beatorum martyrum Savini et Cipriani fratrum. Romæ, Stephani, Leoncii, Mauricii et Militonis. Bertini martyris. In Siria, sancti Marcialis. Apud Cæsaream Mauritaniæ, passio sanctæ Mariæ virginis, quæ sub Budari passa est. Hidulphi archiepiscopi Treverensis et confessoris, fratris sancti Erhardi episcopi Ratisponensis. Hic pondus curæ pastoralis, quod ægerrime ferebat, deponens, in saltu Vosago eremiticam vitam duxit, conversatione pariter et miraculis præclarus, multos in eodem proposito magnæ sanctitatis viros imitatores habere meruit. In territorio Pictavensi, Luciani et Savini confessorum. In Britannia, translatio sancti Maclovii episcopi et confessoris. In Dacia, translatio sancti Ketilli presbyteri et confessoris. Translata est cum sancto Benedicto etiam sancta Scolastica soror ejus atque in partibus Cenomanensium, religiosorum devotione condita. Item sancti Eulogii. »

MOLAN., post, *Benedicti abbatis*, aliis litteris textui inserit : « Postquam enim, sicut ipse vivens prædixit, monasterium ejus a gentibus vastatum est, Domino revelante, repertum est corpus ejus, et in Gallias translatum, atque in monasterio, quod vocatur Floriacum, condigne sepultum. Translatum est pariter etiam corpus beatæ Scholasticæ, sororis ejus, atque in partibus Cenomanensium, religiosorum devotione conditum. » In fine solum addit : « Et Lisiani. Romæ, beati Pii papæ. » In aliis editionibus, brevior est translationis historia. In fine autem habetur : « Romæ, beati Pii papæ (et martyris). Treviris, sancti Hidulphi, episcopi et confessoris egregii. Wiburgæ in Dacia, sancti Ketilli confessoris. » Lectiones de eo apud nos mss. suo tempore illustrabuntur.

IV *Idus*. *Die* 12.

Apud Cyprum, beati Nasonis, antiqui Christi discipuli. In Aquileia natalis sancti Hermagoræ episcopi, discipuli beati Marci evangelistæ, qui inter miracula sanitatum et prædicationis instantiam, ac populorum conversionem, plurima pœnarum genera expertus, ad ultimum cum Fortunato archidiacono suo, capitali supplicio perpetuum meruit triumphum. In Cæsarea, sancti Dii [a].

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major* et *Munerat.*

[a] Sanctus Dius additus hic est ab Usuardo post oblatum Carolo regi primum sui Martyrologii exemplum. De illo sancto nihil in Dervensi codice. Illum memorant Hieronymiani indices et Ado. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Ermagoree legit Antuerp.-Maj. *Ermagore* Munerat. uterque neglecta diphthongo; sed in in textu melius. Idem Munerat. male scribit *conversationem*, pro *conversionem*. In Pratensi est *Dyi*, in Antuerpien.-majore *Disi*; certum suppono ex codicibus et extractis plurimis, omnino legendum esse *Dii*, ut præfert textus.

OBSERVATIONES.

Bina hodie in Romano parvo annuntiatio pro libitu, ni fallor, posita, quarum secunda proponitur hoc modo : *Apud Cyprum, Nasonis, antiqui Christi discipuli*. Intersere, *natalis beati*, et habebis sensum Adonis, patebitque quid et unde Noster acceperit. Non dubium est quin, ut recte advertit Rosweydus, hic intelligendus sit *Jason*, vel *Mnason*, de quo in Actibus apostolorum cap. XXI. Et quidem *Jason* in moderno Romano nuncupatur, ast codices nostri omnes, Romani parvi et Adonis lectionem constantissime tenent. De eo nec in Hieronymianis, saltem hac die, nec in Beda, Floro, Rabano aut Wandalberto quidquam legitur. Notkerus a textu nostro permodice discrepat. Utcunque sit, certum puto agi hic de *Mnasone* illo Cyprio, qui fuit unus ex discipulis Christi, ut pridem ostendit Henschenius XXV Junii, a pag. IV, et nos fusius, si opus est, de eo in Actis ex professo disputabimus. *Hermagoræ* memoriam recoli in Hieronymianis, videntur indicare adjuncti characterismi, tametsi in omnibus codicibus nomen corruptum sit, aliis *Armigeri*, aliis *Armigiri* vel *Armageri* legentibus, præfixo ubique *Fortunati* nomine, quem a nostro abesse male refert Florentinius. Cæterum in Romano parvo sic primo loco clarissime Hermagoras exprimitur : Aquileiæ, *Hermagore episcopi, discipuli sancti Marci*. Hisce nihil magnopere adjecit Ado, præter ea quibus indicat fuisse *primum ejusdem civitatis episcopum*. Itaque elogium totum in laterculo nostro repræsentatum et *archidiaconi Fortunati* societas, pure Usuardina sunt, ex Actis aliquibus decerpta. Qualia fortasse sunt, quæ edidit Mombritius tomo II, pag. 2, vel quæ nos mss, habemus, diverso stylo et ordine, suo loco examinanda. Wandalbertus Hermagoram disticho honoravit :

> Hermagoram quarto supplex Aquileia frequentat,
> Antistes precibus populum qui fulsit et Urbem.

Qua porro verosimilitudine dici possit Marcum evangelistam Aquileiæ fuisse, ibique Hermagoram episcopum instituisse, non improbabiliter ostendimus in tractatu de Patriarchis Alexandrinis, dissertatione fundamentali, § 2, num. 20. Cætera in Actis discutientur. *Dium* vel *Divum* in Hieronymianis legi fatetur Florentinius, expressa ejusdem in Adone mentio : *Apud Cæsaream, sancti Dii* ; quæ ferme etiam Usuardi verba sunt, et ipsius certa, ut ego quidem ex probatissimorum codicum consensu existimo, quanquam nec Belinus, nec Grevenus, nec Molanus, nec codices aliqui aliieam annuntiationem posuerint, quæ, procul dubio, causa fuit, cur et a Baronio neglecta sit, ut pote in solitis ejus fontibus non reperta. Hæc pro textu nostro plene et integre Usuardino.

Sequitur in Adone : *Mediolani, translatio sanctorum martyrum Naboris et Felicis* ; satis conformiter ad dicta X hujus. At vero apud alios faciem mutavit ea translatio. Sic Romanum hodiernum clare indicat diem natalem, seu diem quo Mediolani passi sint, ut faciunt etiam codices in Auctariis citandi. Notat hic Castellanus locum alium in eorum Actis suggeri, alii tenebras alias affundunt ; sic ut hæc seges sit intricatis quæstionibus, alibi elucidandis, involuta. Adde memoriam *sancti Cleti papæ* in eodem Adone consignatam, sed a Nostro itidem præteritam, forte quod eumdem crediderit cum Anacleto, a se notato XXVI Aprilis. Nota est celebris controversia de Cleto et Anacleto, uno an gemino, eodem an diverso; nota Martyrologiorum confusio et oppositio, ut ad præfatam diem abunde indicavimus, et porro in Actis mensis Julii, ad hanc vel sequentem diem, fusius et forte de integro erit disceptandum.

AUCTARIA.

TORNACEN., toto textu purissimus, in fine subjicit : « Eodem die, Felicis et Naboris martyrum. »

PULSANEN. omittit « Dii, » ejus loco substituens : « Mediolani, natalis sanctorum martyrum Naboris et Felicis. »

ROSWEYD., ANTUERP. et MAX.-LUBEC., et GREVEN. et MOLAN. omnes deficiunt in ultima annuntiatione.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC. primo loco : « Apud Mediolanum civitatem, natale beatorum Naboris et Felicis. Qui Maximiano imperatore accusati quod Christum colerent, duodecim diebus in carcere sine victu detenti sunt. Deinde traditi Anolino consulari, [et] fustibus cæsi jussi sunt ignibus consumi. Qui, illæsi perseverantes, ad extremum capitalem sententiam susceperunt. » Post hæc sequitur de Nasone, Hermagora, etc., pure, sed deest etiam annuntiatio ultima.

CENTULEN.: « Apud Aquilegiam, sancti Hermagoræ episcopi et martyris, qui cum Fortunato archidiacono suo, capitali supplicio, perpetuum meruit triumphum. In Cypro, sancti Nasonis antiqui Christi discipuli. Mediolani, translatio sanctorum Naboris et Felicis. »

BRUXELLEN. : « Romæ, natale sancti Anacleti papæ et Martyris. Qui post beatum Clementem rexit Ecclesiam annis novem, et sub persecutione Domitiani martyrio coronatus est. Hic sacerdotes præ cæteris jussit honorari, et prohibuit ne ipsi sine testibus sacrificare præsumant. » Dein de Nasone et Hermagora pure, prætermisso Dio. Tum : « Apud Mediolanum, Natale beatorum Natalis, Felicis, Naboris et Primitii. Qui apud Maximianum imperatorem accusati quod Christum colerent, duodecim diebus in carcere sine victu tenti sunt, deinde fustibus cæsi et ignibus traditi, illæsi permanentes, finaliter capitalem sententiam susceperunt. » Manu multo recentiori assuitur : « Et beatæ Wilgefortis virginis et martyris, filiæ regis Portugalliæ. » Ab aliis ponitur 20 Julii.

HAGENOYEN., in prima purus, de Hermagora multa narrat ex Actis commista, quæ triturari merentur. De Nabore item et Felice non pauca, aliunde magis probanda. Convenit cum textu : « In Cæsarea, sancti Dyi. »

AQUICINCT. pro Dii, scribit Disi, ut ANTUERP.-MAJOR supra. In fine adjicit : « Romæ, sancti Cleti papæ et martyris. Hic ex præcepto beati Petri, viginti quinque presbyteros ordinavit in urbe Roma ; qui et sepultus est juxta corpus beati Petri. » Hæc ex Adone sumpta sunt.

VICTORIN. et REG. SUEC. sign. num. 138 : « Romæ, sancti Pii papæ. Sub hujus tempore Hermes librum scripsit, qui appellatur *Pastor*, quia in habitu pastoris ei apparuit angelus. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Felicis et Naboris fratrum et martyrum. Horum corpora cum tribus regibus Coloniam translata sunt. Hermagoræ episcopi discipuli sancti Marci evangelistæ. »

In VATICAN., num. 5949, deest Hermagoræ Additur : « Mediolani, natale sanctorum martyrum Naboris et Felicis. Romæ, sancti Anacleti papæ qui præfuit Ecclesiæ annis 12. Lugduni, sancti Viventioli episcopi. » Sic recte, alii male.

FLORENTIN. in paucis voculis discordes, ita ferme omnes habent : « In Tuscia, in territorio Florentino,

apud monasterium sancti Michaelis de Pasignano, Fesulanæ diœcesis, transitus sancti Joannis abbatis, fundatoris ordinis Vallis-Umbrosæ. Qui vivus in sæculo se totis viribus mortificavit pro Christo. Hujus venerabilis obitus exstitit anno incarnati Verbi MLXXIII (*alias* MLXXIV). Tamen festivitas fit in Tuscia VI Idus Octobris. In partibus Tusciæ, civitate Lucana, natale sancti Paulini episcopi primi ejusdem civitatis et confessoris atque Severi et Theobaldi. Quorum corpora sepulta sunt in ecclesia cathedrali dictæ civitatis Apud Antiochiam, passio sanctorum Martyrum XLVI (sicut legitur in gestis sanctorum martyrum Quirici et Julittæ) qui martyrizati sunt sub Cæsare Juliano, et a præside Alexandro capitali sententia perempti sunt. »

ABDINGHOFFEN. : « Eodem die, beati Henrici imperatoris confessoris. » Spectat ad 14 Julii.

EDITIO LUBECO.-COL. de Nabore et Felice habet, ut ANTUERP.-MAX., etc. In Nasone et Hermagora, nonnihil interpolata est. De ultimo, notanter addit: « Requiescit Osnaburgi. » Dein : « Lugduni, sancti Juventioli episcopi et confessoris. In Cæsarea, sancti Disi confessoris. » Ubi hunc titulum confessoris reperit, equidem nescio.

BELIN. scribit : « Hermacoræ et Hermagorii. » Deest Dii. In fine additur : « Mediolani, sanctorum martyrum Naboris et Felicis. In Tuscia, civitate Lucana, beati Paulini, ejusdem civitatis primi episcopi, qui sub Nerone in radice montis Pisani, post multos agones, martyrium suum consummavit. Item, sancti Joannis Gualberti. »

GREVEN. : « Eodem die, apud Mediolanum, natale [*velut Adoni placet*, translatio Felicis et Naboris martyrum. Qui cum essent cives Mediolanenses, accusati quod Christum colerent, in carcerem, negato cibo, missi sunt. Deinde fustibus cæsi, ignem superantes, decollatione martyrium consummaverunt sub Maximiano. Horum corpora cum sanctis Magis Coloniam translata, ibidem requiescunt. Anacleti papæ hic passio, die vero sequenti, sepultura, Vincentii martyris. In Tuscia, civitate Luca, beati Pauli, primi ejusdem urbis episcopi. Qui sub Nerone, in radice montis Pisani post, » etc., ut BELIN. « Apud Mediolanum, sancti Magduni, discipuli Christi. Lugduni, sancti Juventioli episcopi et confessoris. In territorio Bituricensi, sancti Menulphi episcopi et confessoris. Item sancti Cleti papæ, qui, ut dicit Ado, Romæ sedit annis XII. Hic ex præcepto sancti Petri, viginti quinque, » etc., ut AQUICINCT. ex Adone. « Nota quod Ado hic habet Cletum : sexto vero Kal. Maii Anacletum. » Hoc vere dicit GREVEN. « Usuardus vero contra hic Anacletum die sequenti. » Hoc falso. « Apud Cæsaream, beati Dii confessoris. Theodoræ religiosæ feminæ, quæ tempore Zenonis imperatoris per maleficum decepta, cum adulterium commisisset, mox compuncta, monasterium virorum ingressa, de crimine falso accusata, patientissime tulit, ac miraculis coruscans, tandem quievit in pace. Item, sanctæ memoriæ Joannis Gerson, doctoris Christianissimi, qui vità et eruditione eximius, quievit anno Domini MCCCCXXIX. » Hic sanctitas, cultus, etc., desiderantur.

MOLAN.: « In territorio Bituricensi, beati Meinulphi præsulis. Mediolani, sanctorum martyrum Naboris et Felicis. In Thuscia civitate Luca, beati Paulini, ejusdem civitatis, » etc., ut BELIN. : « In Pompeia, passio sancti Vincentii martyris, cujus passio habetur. Lugduno Galliæ, depositio sancti Juvencioli episcopi. Item, sancti Joannis Gualberti. » Et minoribus typis : « Cujus vitam edidit Blasius Milanesius, Generalis Ordinis Vallisumbrosæ. » In editionibus aliis, de Nabore et Felice ; de Paulino Lucensi, de Gualberto, de Juventiolo, Vincentio et Meinulpho, ut in priori. Noto has editiones legere *Vivencioli* ; rectius posuissent *Viventioli*. Additur hic : « Die duodecima, sanctorum martyrum, Procli et Hilarii, et sancti patris Michaelis Malæni. »

III *Idus*. *Die* 13.

Joel et Esdræ prophetarum. Apud Macedoniam, natalis beati Sileæ apostoli ; qui cum esset unus de primis fratribus, et ab apostolis ad ecclesias gentium destinatus, prædicationis officium, gratia Domini plenus, instanter consummavit, atque in passionibus suis Christum clarificans, postmodum requievit. In Africa, sanctorum confessorum Eugenii Carthaginensis episcopi, fide ac virtutibus gloriosi, et universi cleri Ecclesiæ ejusdem, qui cæde inediaque macerati, fere quingenti vel eo amplius, inter quos quamplurimi erant lectores infantuli, gaudentes in Domino, procul exilio crudeli extrusi sunt. Erant autem in eis nobilissimi archidiaconus nomine Salutaris, et Muritta secundus in officio ministrorum, qui tertio confessores effecti, gloriosæ in Christo perseverantiæ titulo illustrati sunt. In Britannia minori, sancti Turiani episcopi et confessoris, miræ simplicitatis et innocentiæ viri.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, et *Munerat.* ut die præcedenti.

VARIANTES LECTIONES.

Praten., legit *Joel et Esrœ ;* Herinien., *Johel et Ezrœ ;* Antuerp.-Major, *Johel* et *Hesdrœ ;* Munerat., *Joelis* et *Ozeœ*. Liceat mihi ex aliis cum Adone scribere *Esdrœ*. Posui consequenter ex eodem, cum Pratensi et Herinien., *Sileœ*, tametsi in aliis melius habeatur *Silœ*. Errat Antuerp.-Major scribens *et Apostolis*, expuncta particula *ab*. Solus Praten. habet *Carthaginensis*, satis recte, sed secutus sum reliquorum torrentem. Pro *universi cleri*, pessime legit Antuerp.-Major *universalis*. Sic in Pratensi et Munerato *nobilissimus*, pro *nobilissimi*. Item in Antuerp.-Majore, *exsilio trusi*. Sphalmata alia sunt in Munerato *Murita*, *glorioso* et *miræ sunt simplicitatis*. In Antuerp.-Majore bene legitur *Tauriavi*, in aliis omnibus *Turiani*, etiam in apographo nostro Pratensi, et jam passim ex vita apud Surium ex Barrali edita, quidquid scribat Castellanus, se in Pratensi legisse *Turiavi*. Ita etiam legendum monet ad marginem Martyrologii sui universalis Gallice *Turiaf*, *cujus corpus*, inquit, *Parisiis quiescit*.

OBSERVATIONES.

Superius ad 6 Julii monuimus, prætermissum a nostro *prophetam Joelem*, quem in Romano parvo et Adone *Isaiæ* conjunctum invenerat. Recte id ab eo factum, satis modo patet, cum hic idem propheta denuo recurrat alteri copulatus, studio an errore, non examino. Sumpta est tota nostra annuntiatio ex jam citatis Martyrologiis, qui utrobique nomen idem repetunt, Notkero *Joelem* omittente, quem supra nominaverat. *Sileam*, seu melius *Silam*, aut si vis *Silvanum*, primus inter antiquos, quod sciam, refert Ado, hic breviter, ast inter Festivitates apostolorum cum eo elogio, quod ferme totum a Nostro

in laterculum suum translatum exhibuimus. Cætera ejus gesta ex Actibus apostolorum atque epistolis Petri et Pauli, historice in Actis deduci poterunt, cui rei viam stravisse videtur Tillemontius tomo I variis locis, ibi accuratius expendendis. Notkerus, quod mirum est, nec verbo de eo meminit, ejus loco substituens *Margaretam Antiochenam* cum vitæ compendio ex verbis Rabani ferme contexto, Romanum parvum de Carthaginensibus sic loquitur : *Et sanctorum confessorum Eugenii episcopi et universi cleri Ecclesiæ.* His accedit brevis Adonis panegyris, fere ad verbum a Nostro transsumpta; liberalius a Notkero, in quo advertas, non inepte haberi, *lectores infantulique,* contra quam Ado et Usuardus, obscurius, ni fallor, expresserint. Non defuit celeberrimorum confessorum elogiis materia, ex Victore Vitensi, barbaram illam Hunerici persecutionem fuse prosequente, a principio libri II, ut vide in editionibus Chiffletii et Ruinartii, vel in ipso Surio. In quibus autem a Victore differat Gregorius Turonensis sub initium lib. II. Historiæ Francorum, in Actis discutietur. Videri interim potest Tillemontius tomo XVI, persecutionem Wandalicam Gallice describens a pag. 492, ubi de Eugenio et aliis ab articulo 21, pag. 541 : de facta autem difficultate agit, pag. 800. Interim manifestissimum est, totum hactenus textum ex præfato Adone plane mutuatum Hieronymianis, Beda et Floro tacentibus *Turianus* a solo Usuardo consignatus est, qui forte sacrorum pignorum, de quibus in Vita S. Leufredi, XXI Junii, pag. 112, agitur, translationi interfuit : ut proinde dubitari minime possit, quin genuinum et simplicem textum dederimus, excluso *Anacleto,* quem nescio unde Greven. et Molan. hac die secundo loco intruserint, codicibus aliis purioribus plane ignotum. A textu Usuardino longissime recedit Wandalbertus, cujus hi sunt versiculi :

Tertius Ægyptum præsentat Serapioni,
Attanus et martyr cælesti flore nitescit.

AUCTARIA.

TORNACEN. de Sila habet usque ad *consummavit,* de Africanis usque ad *extrusi sunt*; desunt elogiorum reliqua.

PULSANEN. in 1 et 2 satis purus, omittit reliqua ; quibus substituit : « Ipso die, sanctæ Margaritæ virginis et martyris. »

ANTUERP.-MAX.-LUBEC., puri usque ad *exilio crudeli trusi sunt,* reliqua omnia, quæ in textu sequuntur, prætermittunt.

ROSWEYD. nihil habet de Turiavo ; sed in fine addit sequentia : « Item Margaritæ. Et Mildradæ virginis, sororis sancti Lebuini, Deo dilectæ et in Cantia depositæ. Attali martyris. In Ægypto, Serapionis monachi. »

GREVEN. et MOLAN. secundo loco interserunt : « Romæ, depositio Anacleti papæ. » Vide reliquia in aliis codicibus inferius.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., in prima puri, subdunt : « Apud Antiochiam, natale sanctæ Margaretæ virginis, quæ cum esset annorum XV sub præfecto regionis Olibrio, post diversa pœnarum genera et stupenda miracula, demum agonem martyrii abscissione capitis consummavit. Romæ, natale sancti Anacleti papæ et martyris, qui tertius post beatum Petrum, cum rexisset Ecclesiam annis IX persecutione Domitiani martyrio coronatus est. » In Sila puri sunt. In Africanis desunt ea quæ sequuntur post *crudelis exilio trusi sunt.* De Turiavo, nihil.

ALBERGEN. et DANIC. cum tribus citatis conveniunt; sed Joelis et Esdræ habent tertio loco, post Anacleti. Conformior est LOVANIEN. in annuntiationum ordine, sed totum Africanorum elogium rescindit.

CENTULEN. : « Natale sancti Sileæ apostoli, qui apud Machedoniam Christum in passionibus suis glorificans, postmodum requievit. Alexandriæ sancti Joannis patriarchæ, qui Ele.... [Eleemosynarius] nuncupatur. In Africa, sanctorum confessorum Eugenii Carthaginensis episcopi, Salutaris archidiaconi et Murittæ, secundi in officio ministrorum et universi cleri ecclesiæ ejusdem. In Britannia minori, sancti Ceriani episcopi et confessoris. » Haud dubie *Turiani,* vel ut in textu, *Turiavi.*

BRUXELLEN., primo loco, de Margareta, ferme ut supra. In prophetis et Sila, satis purus ; de Africanis, sistit in *pulsi sunt exilio.* Sequitur : « Apud Alexandriam, beati Joannis patriarchæ, viri Dei, et in compassione et eleemosynarum largitate piissimi. Item in Alexandria, sanctorum Mennæ, Serapionis, Zenonis et Nasei presbyterorum. » Denique in Turiavo purissimus est ; scribit tamen etiam cum aliis *Turiani.*

HAGENOYEN. Esdram omittit, et Joeli elogium aptat, quale de Osea dedimus V hujus. In Sila satis purus est. Sequitur longior historia de sancta Margareta, in qua nec draco rufus desideratur, etc. Desunt Africani et Turiavus, quorum loco : « In Bavaria, translatio sancti Castuli martyris. In Babenberg, sancti Henrici imperatoris confessoris. »

AQUICINCT. post textum subnectit : « Alexandriæ, beati Joannis episcopi, Eleemosynarii. »

VICTORIN. et REG. SUEC. sign. num. 130, in fine : « Eodem die, sancti Minulfi confessoris. Eodem die, sancti Cleti papæ. Hic ex præcepto beati Petri, viginti quinque presbyteros in urbe Roma ordinavit : qui sepultus est juxta corpus beati Petri. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Henrici imperatoris. Cleti papæ et martyris. Marcellini papæ et martyris. » Vide XXVI Aprilis. « Eugenii episcopi Carthaginensis, cum toto clero exilio relegati. »

In VATICAN. deest Joelis et Esdræ.

FLORENTIN. : « Item, sancti Artisii, de antiquis Christi discipulis. » Dein STROZZIAN. solus : « Lugduni, depositio sancti Bonaventuræ, cardinalis episcopi Albanensis, ordinis Minorum. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit a Margareta, ut supra, In prophetis recte. Tum : « Civitate Babenbergensi, depositio sancti Henrici imperatoris Christianissimi. Qui regnavit XXII annis sub anno Domini millesimo, cui desponsata fuit sancta Cunegundis, filia Palatini comitis Rheni, virgo devotissima Qui pariter virginitates suas Deo voventes, occulte virgines usque ad finem vitæ permanserunt. » De Anacleto addit, quod « sepultus sit juxta corpus beati Petri in Vaticano, » et quod « constituerit ut clerus nec barbam, nec comam nutriat. » De Joanne, ut BRUXELLEN. supra. In Sila satis pura est : In Africanis circa finem turbatur. Tum : « Pictavis, sancti Cypriani martyris. » In Turiavo, pura. Dein : « Carthagine, in Africa, beatorum Salutaris, » etc., supplet quod supra defuit. « Eodem die, sanctæ Milaridæ virginis. » « Mildridam, » vel « Mildritham » indicat.

BELIN. ante Turiavi, inserit : « Romæ, sancti Anacleti papæ et martyris. » Et de Bonaventuro, ut codices FLORENTIN. supra.

GREVEN. : « Pictavis, sancti Cipriani martyris. Item, depositio sancti Joannis patriarchæ Alexandrini cognomento Eleemosynarii, secundum alios X Kal. Februarii. Lugduni Galliæ, depositio sancti Bonaventuræ episcopi Albanensis, S. R. E. presbyteri cardinalis, ordinis Minorum. Qui vita, ingenio et scriptis (dum in his ita studet illuminationi intellectus, ut totum referat ad religiositatem et pietatem affectus) plurimum Christianam religionem illustravit, SERAPHICIQUE non immerito sortitus est nomen. Hujus festum servatur Dominica secunda mensis Julii. Civitate Babenbergensi, depositio sancti Henrici imperatoris Christianissimi, hujus nominis primi, quoad imperatores, benedictionem imperialem, seu coronam assecutos. Cujus uxor Cunegundis virgo sanctissima, juvenculaque pulcherrima, ad hoc virum

suum induxit, ut communi voto inter se perpetuam virginitatem servarent. In quo statu S. Henricus Christo serviens, anno Domini MXXI beato fine quievit miraculis clarens. » Pertinet ad diem sequentem : in Romano differtur ad XV. « Serapionis confessoris. Item sanctæ memoriæ Petri de Lutzenburgo Cardinalis, Avinione quiescentis. Apud Antiochiam, sanctæ Margaretæ virginis et martyris. Quæ cum esset annorum XV, post squalorem carceris, flagra, ungularum lacerationem, lampadarum adustionem, capitis obtruncatione martyrium complevit. Secundum alios passa est XIII Kal. Augusti. Mildridæ virginis. Neemiæ, Zorobabel filii Salathiel, et Jesu filii Josedech, qui Ecclesiastici 40 sanctis Patribus Veteris Testamenti connumerantur. »

MOLAN., post *illustrati sunt*, minutis typis interserit : « sub Elpidoforo, quem venerabilis Muritta diaconus de alveo fontis susceperat generatum. Hic, sedente ac fremente Elpidoforo, prius quam exueretur, suscipiens illa, quibus eum de fonte dudum texerat, sabana, in his verbis totam ad fletum et lacrymas commovisse dicitur civitatem : Hæc sunt linteamina Elpidofore, minister erroris, quæ te accusabunt, dum majestas venerit judicantis, custodiente diligentia mea, ad testimonium tuæ perditionis, ad demergendum te in abysso putei sulphurantis. Hæc te immaculatum cinxerant de fonte surgentem. Hæc te acrius persequentur, flammam gehennæ cum ceperis possidere. » In fine: De Bonaventura, ut FLORENTIN : « In Antiochia, sanctæ Margaretæ virginis, quæ per multa genera tormentorum, cœlestis patriæ triumphum a Domino percipere meruit. Apud Bamberge, sancti Henrici imperatoris et confessoris. Item, sanctæ Mildradæ, virginis in Cantia, jam in Daventriam translatæ. » Rursus minoribus typis: « Dominica die post hoc festum beatæ Margaretæ. Bruxellæ, festivitas Corporis Christi miraculis clarissimi, quod anno MCCCLXIX Judæi transfoderunt, prout adhuc hodie cernere licet. » Aliæ editiones in primo augmento paulo breviores sunt. In fine de Mildrada [*quam alii sæpe* Mildridam, *Castellanus* Miltritham *appellandam censet*], ut supra. « Die decima tertia, memoria sancti patris Joseph confessoris, Thessalonicæ. Minoribus typis : « Eodem die apud multos, festum beatæ Margaritæ. Dominica die proxime sequenti, Bruxellæ, festivitas Corporis Christi, miraculis clarissimi. » Vide in prima.

Pridie Idus. *Die 14.*

Apud Pontum, natalis beati Focæ episcopi civitatis Sinopis, qui sub Trajano imperatore, carcerem, vincula, ferrum, ignem etiam pro Christo superavit. Alexandriæ, sancti Heracleæ antistitis, ob cujus opinionem celeberrimam memorat se Africanus historiographus, ad eum properasse.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Belini* I *editio*, *Greven.* et *Molan.* Et quod rarissimum est, etiam *Centulensis.*

VARIANTES LECTIONES.

Phocæ habent et recte Praten. et Molan., sed ex reliquorum omnium unanimi consensu scribendum fuit in textu, *Focæ*, ut supra etiam fecimus V Martii, ubi Molanus æque, ac pratensis cum reliquis concordabant. Solus Centulen. posuit *Focεæ*. Hic cum Greven. et Molan. legit *Synopis*, at reliqui omnes, ut in textu. Nescio quid velit Pulsanen. per *civitatis ipsius*. In Munerat. ante *ferrum*, redundat *et*; in Belino autem post *ignem*, deest *etiam*. Molanus et Centulensis legunt, uti oportet, *Heraclæ*, sed rursus codices reliqui cogunt scribere, ut est in textu ; vel pejus, *Eracleæ*, vel pessime cum solo Belino, *Eradii*. Antuerp.-Maj. pro *properasse*, posuit *properavisse*, quod idem valet; pejus Belinus *properasse historiam*. Centulen., si non pure, saltem nitide phrasim reddidit, hoc modo: *Ob cujus opinionem celeberrimam, Africanus nobilis historiographus se commemorat ad eum properasse.* Sphalmata scriptoria colligo, ut sunt : *Aput*, *Ponthum*, *civitate Sinapis*. *ignes*, *Ystoriographus*, *Apricanus*, *Affricanus*, etc.

OBSERVATIONES.

Phocam Antiochenum memoravimus ad diem V Martii, ex Usuardo nostro et aliis antiquioribus. Hic alter recurrit et ipse apud Martyrologos notissimus, Hieronymiana imprimis de eo hac die meminere, sub nomine *Foci* vel *Focæ*, uti nos in textu scripsimus. cum titulo *episcopi*. Notat Florentinius traduci a Combefisio Baronium, quasi non satis recte Phocas distinxerit ; quod certe nec ipsi Combefisio facere plane integrum fuit. Interim Romanum parvum, sic *episcopum* et *martyrem* nostrum annuntiat : *Apud Pontum, Phocæ episcopi civitatis Synopis.* Quo modo etiam ex ipso loquitur Ado, imperatorem, præfectum, genera tormentorum et reliquiarum translationem, seu depositionem *Viennæ in Gallia* prosecucutus, iisdem propr verbis, quibus utitur Beda et post hunc Rabanus. Cum autem Notkerus Rabanum, vel Adonem describat, patet horum quatuor elogia plane esse consimilia. Noster nihil de præfecto, aut reliquiis, quæ in Auctariis supplebuntur ; at cætera omnia verbatim ex Viennensi accepit. Hactenus Martyrologorum prope omnium constans sententia, quorum auctoritate, ut V Martii cum Henschenio et Florentinio insinuavimus, duo saltem *Phocæ* martyres, iique ut minimum conditione diversi, astruendi sunt, quidquid fortasse origine populares dici possint. An Asterii Amaseæ episcopi de *Phoca* encomium, utrumque confuderit, ut Baronio visum est, non omnino liquet. Conjecturas suas, cum Asterii oratione, prius a Surio XXII Septembris edita, vulgavit citatus Combefisius ; suas in admonitione prævia proposuit Ruinartius inter selecta pag. 627. Pleraque eruditissimorum virorum istorum argumenta rursus expendit Tillemontius tomo V, a pag. 581. Silvam video spinosam et implexam, cui expurgandæ, an exscindendæ, cum Baronio, Florentinio, aliisque, proprius in Actis nostris locus erit. Subscribit Martyrologis aliis Wandalbertus, Phocam etiam alterum, nempe *episcopum*, hic ita exornans :

Antistes pridie et martyr petit æthera Phocas.

De *Heracla* Alexandrino patriarcha tacent Martyrologi omnes, Usuardo aut antiquiores, aut æquales, fitque adeo evidens primum ab eo locum inter sanctos *Heraclam* obtinuisse; quod profecto mirandum in eo, qui rarissime sanctos extraneos, præsertim tam procul accersitos, ductoribus suis superinducit. Nec satis video cur hoc præ cæteris die Heraclam collocaverit, quem nos in serie chronologica probabilius IV Decembris vita functum, in tractatu nostro ostendimus pag. 24 ; sed hæc loco suo examinanda reservantur. Sufficiat verum hic Usuardi textum retulisse, in quo quæ in illius patriarchæ laudem adducuntur, apud Rufini Eusebium invenies lib. VI, cap. 23.

TORNACEN. textum incipit: « Focati episcopi et A martyris. » Post quæ sequitur textus purus et integer, ubi *Focatus* ille diversus a *Foca* censetur, quod in codicibus pluribus factum mox videbis. In margine, simili sed recentiori manu, ascribit: « Vincentii confessoris, Haoniæ. »

ROSWEYD. textui puro subjungit: « Item Marchelini confessoris, socii sancti Lebuini. Item Focati episcopi. » Vide codicem LUXOVIEN.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. in prima interjiciunt, « et præfecto Africano, » ex Adone. Heraclas plane omissus est. Sequitur autem: « Lugduno Galliæ, depositio sanctorum Justi et Amici episcoporum. Item Focati episcopi. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN. in prima etiam habent, « et præfecto Africano. » Sequitur: «Lugduno Galliæ, depositio sanctorum Justi et Amici. » In Heracla puri. Denique: « Eodem die, Focati episcopi. »

In ALBERGEN. deest Heraclas, cætera aliis similis B est. DANICUS omnino convenit, sed in margine habet de Bonaventura, manu multo recentiori: « Lugduno Galliæ, depositio Seraphici doctoris sancti Bonaventuræ, episcopi, cardinalis et confessoris, ordinis Fratrum Minorum. »

BRUXELLEN. incipit: « Apud Senogias [*potius* Sonegias] sancti Vincentii confessoris et conjugis beatæ Waldetrudis Castrilocensis, neptis beatæ Gudilæ. Qui sanctorum Autberti et Gisleni abbatis exhortatione, factus ex comite monachus, Christo in omnibus suis actibus servire studebat. » De Phoca habet, ut ANTUERP.-MAX. intermiscendo, « et præfecto Africano; » quibus in fine etiam ex Adone adjicit: « Cujus reliquiæ Viennæ in basilica Apostolorum habentur. » In Heracla purus est, nisi quod scribat, *Eraclei*. In fine: « Et in Lugduno Galliæ, depositio sanctorum Justi et Amancii episcoporum. Eodem die, sancti Focati episcopi. Item Germani episcopi. » In margine autem, manu valde recenti, ascriptum C est: « sancti Henrici, Romani imperatoris et confessoris. »

HAGENOYEN. in Phoca convenit cum ANTUERP.-MAX., etc. Tum: « In Africa, sanctorum martyrii Eugenii episcopi, fide et virtutibus gloriosi et universi cleri, » etc. Item: « In Britannia minori, sancti Turiani, » etc., quæ ex hesterno textu huc translata sunt. « Alexandriæ, sancti Heraclitæ, » etc., pro *Heraclæ*.

DAVERONEN.: « Pictaviæ, sancti Cypriani martyris. » Vide codices alios die præcedenti.

AMBIANEN.: « Eodem die. dedicatio oratorii beati Pauli apostoli. In ista ecclesia hac die veneratur principalis sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Firmini senioris nostri commemoratio, pro bello, in hujus civitatis suburbio nobiliter peracto, anno ab Incarnatione Domini DCCCCLVII. »

BIGOTIAN. codex signatus P 5: « Lugduno Galliæ, depositio sanctorum Justi et Amici episcoporum. D Et alibi, sancti Focati episcopi. »

CODEX D. DU CHEVAL. signatus B: « Eodem die, sancti Phocati episcopi. » Et in alio codice ejusdem signato C: « In Africa, Donati. »

FLORENTIN.: « Lugduni Galliæ, depositio sanctorum martyrum Justi, Amati et Focati. » Sed qui *Focatus* hic toties repetitus, cum Lugdunensibus connectatur, non intelligo. Vide cod. seq.

LUXOVIEN.: « Apud Pontum, sancti Phocæ..... Cujus reliquiæ in basilica Apostolorum ad Galliam civitatem Viennam habentur. » Adoniana sunt.

SALINEN.: « Lugduno Galliæ, depositio sanctorum Justi et Amati episcoporum. »

EDITIO LUBECO.-COL.: « In Dacia, translatio duorum capitum sanctarum virginum, de societate undecim millium. Apud Pontum, natale sancti Focæ, » etc., cum additamentis ex Adone, ut supra. « Ipso die, sancti Constantini Magni imperatoris, qui Romæ ædificavit ecclesiam Lateranensem in honore sancti Joannis Baptistæ. In quo loco meruit per beatum Silvestrum papam a lepra mundari. Hic ecclesiam sanctam maximis muneribus dotavit, atque clerum honoravit. Lugduno Galliæ, depositio sanctorum Justi et Amici episcoporum et confessorum. Ipso die, Focati episcopi et confessoris. In Britannia Minori, beati Turrini episcopi, et confessoris. » Haud dubie pro *Turiavi*. « Alexandræ, sancti Eraclii antistitis et confessoris, ob cujus, » etc. « In Daventria, natale beati Marcellini confessoris, discipuli sancti Lebuini presbyteri. In Africa, sanctorum Petri et Donati. In territorio Clivensi civitate Reesa, depositio sancti Dentlini pueri. Item feria tertia proxima post festum sanctæ Margaretæ virginis, est commemoratio sanctæ Brigidæ virginis. »

BELINI editio altera in fine adjungit: « In Africa, sancti Donati. Eodem die, sancti Vedasti confessoris et episcopi Atrebatensis. » Forte agit de relatione corporis, de qua die sequenti in Auctariis fit commemoratio.

GREVEN.: « In Africa, sanctorum Petri et Donati.. Lubberti abbatis et martyris. Lugduni, sanctorum Justi et Amici episcoporum et confessorum. Focati episcopi et confessoris. In Daventria, Marcellini presbyteri et confessoris, socii sancti Lebuini, discipuli autem sancti Willebrordi episcopi. Ipso die secundum quosdam, Constantini Magni imperatoris. Sed verius secundum alios XI Kal. Junii. Vincentii comitis Hanoniæ et confessoris. In territorio Clevensi civitate Reesa, sancti Dentlini pueri septem annorum et confessoris. Focæ virginis. In Dacia, translatio duorum capitum sanctarum virginum, » etc., ut supra in editione LUBEC.-COL.

MOLAN. etiam textui, sed aliis litteris, inserit: « Cujus reliquiæ in basilica apostolorum, in Vienna civitate Galliæ habentur. » In fine: « Eodem die, inventio sancti Liberti martyris, vita et meritis gloriosi. Quem inclytus martyr beatissimus Rumoldus triduo extinctum submergio, divina suscitavit virtute, fideque imbuit et doctrina. Illo autem tempore quo Nortmanni, Dani et Huni Brabantiam et adjacentes provincias igne vastabant, et gladio, ante sancti Trudonis aram, vitam glorioso consummavit martyrio Apud Sonegias, depositio beati Vincentii confessoris Christi et abbatis, qui struxit Altum Montem. In Aicuria, sanctæ Ragenuflæ virginis. Eodem die, sancti Henrici secundi, Romanorum imperatoris et confessoris; qui obiit anno Domini MXXI. Passio sancti Basini regis et martyris. » Dein aliis typis: « Qui quiescit in Truncinio monasterio extra Gandavum. In Daventria, sancti Marcellini, » etc., ut GREVEN. « In territorio Clivensi, civitate Reesa, sancti Dentlini pueri septem annorum et confessoris; non tamen canonizati. » Editiones aliæ cursivis incipiunt: Lugduni, depositio sancti Bonaventuræ, cardinalis et episcopi Albanensis, ordinis Minorum. » In textu, idem quod supra. In fine: « Apud Babenberge, sancti Henrici secundi, Romanorum imperatoris et confessoris; qui obiit anno Domini MXXIV. Apud Sonegias, depositio beati Vincentii confessoris Christi. Qui in monasterio, quod Altus Mons dicitur, tonso capite, vixit plurimis annis sub sancta regula, servata charitate separatus a sancta Waldetrude conjuge sua. In Hasbania eodem die, inventio sancti Liberii, » etc., ut supra. « Daventriæ, sancti Marcellini presbyteri et confessoris, disciputi sancti Willibrordi episcopi. Qui partes Transiselanas, locum Oudenzeel, Trentam ac Tuentam, Covordiam ac Daventriam rexit, et Dei providentia totum ferme populum Christo prædicando est lucratus. Truncinio monasterio, passio sancti Basini regis et martyris. In Aicuria, sanctæ Ragenuflæ virginis. Apud Treverim, sancti Justi confessoris. »

Idibus. *Die* 15.

Nisibi, natalis sancti Jacobi episcopi, magnæ virtutis viri. Hic unus fuit e numero confessorum sub persecutione Maximini, et eorum, qui in Nicena synodo perversitatem Arii, Omousii oppositione damnarunt. Romæ in portu, natalis sanctorum Eutropii, Zosimæ et Bonosæ sororum. Apud Cartaginem, sanctorum martyrum Catulini diaconi, Januarii, Florentii, Juliæ et Justæ, qui sunt positi in Basilica Fausti. Alexandriæ, sanctorum Philippi, Zenonis, Narsei et decem infantum.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Nisibi simpliciter habent codices omnes, tum puri, tum alii, exceptis Antuerp. et Max.-Lubec., in quibus, *Nisibi civitate.* Sic etiam legunt omnes : *Hic fuit unus e numero*, etc., sed in Greven. et Molan. deest *e numero.* Rursus, *sub persecutione Maximini,* licet in Adone diserte legatur *Maximiniani.* *Nicena synodo* scribunt citati codices et reliqui fere, sed in Herinien. male est *synodo.* Idem est de *Arii* et *Omousii,* quanquam Ado habeat *Arii* et *Homousii,* De *Cartagine* dixi alibi, uti et de *dampnarunt,* ejusque generis orthographia, seu potius pseudographia. In Molano legitur *damnaverunt.* Antuerp. et Max. Lubec. pro *Catulini,* habent *Catilini.*

OBSERVATIONES.

Romanum parvum annuntiationem primam paucissimis circumscribit : *Nisibi, Jacobi episcopi.* Hieronymiana, *Nisivis, Nizibæ,* vel *Nisibini,* in quibus, præter morem, historia dicam, an fabula, attexitur in hunc modum : *Qui in corpore multa signa fecit et Arcam Noe solus vidit in monte, nullus alius de his, qui cum eo perrexerunt, videre est permissum.* Hæc ibi, et quidem non satis correcte intrusa esse, probat vetustissimi Epternacensis codicis silentium. Quid porro, in Ararat vel Tauro monte, Noemicæ arcæ, primis Ecclesiæ sæculis superfuerit, satis operose, nescio quo operæ pretio, inquirit Florentinius. Qui et alios cultus dies, sed forte diversorum Jacoborum indicat. Cæterum de præfata visione, seu naturali, seu miraculosa, nihil memoravit Ado, aliud ex Gennadio, idque historicæ veritati, ni fallor, conformius elogium deproperans, cujus nitidissimam epitomen confecit Usuardus, qualem in textu repræsentavimus. Notkerus vero Adonianis non contentus, visionem ex Hieronymianis acceptam, prioris verbis attexere voluit. Jacobi vitam, ex Theodoreti Philotheo interpretationis Hervetianæ, eduxit Surius, cui ex ejusdem Scriptoris historia, alia superaddi poterant. Tillemontius seriem historicam ex ipso, ex Gennadio, aliisque Gallice contexuit tomo VII, a pag. 260, quæ actis præclarissimi sancti illustrandis non parum subserviet. Distichi Wandalbertini primus versiculus huc non pertinet, secundus Jacobo tribuitur :

> Idibus effulgent Cassianus Cyricusque
> Et Jacobus meritis celebratur episcopus amplis.

Annuntiatio altera tota in Romano parvo, tota in Adone est, imo et ferme in apographis Hieronymianis, ibi corruptiora sunt et hinc inde turbata nomina. Certe noster antesignanos suos fideliter secutus est. Vide notationem Baronii. De *Carthaginensibus* et *Alexandrinis* tacet Romanum parvum. Ado ex Hieronymianis procul dubio utramque commemorationem desumpsit, sic tamen ut nomina aliqua paulo clarius expresserit, omissa in prima classe *Pollutana,* et ubi inter Alexandrinos, præfata apographa legunt *Nasei,* hic posuerit *Marsei.* Illustre est hoc die *Catulini martyris* nomen in laudato sæpe Carthaginensi Kalendario. Citatur etiam Augustini in ejus laudem tractatus, sed quem hactenus editum non vidimus. De Alexandrinis sola nomina superesse videntur. Ut ut est, ambas classes ex Adone descripsit ad verbum Usuardus, alteram alteri anteponens, et mediam, ut ita dicam, viam ingressus, pro *Nasei* et *Marsei* substituit *Narsei,* sicut codices nostri unanimiter enuntiant : pro quo recentiores, *Narsei.* Tota igitur textus congeries et Adoniana et Usuardina est.

AUCTARIA.

In Heriniensi. recentiori manu ad marginem adjicitur : « Ipso die, divisio apostolorum. » De qua etiam alii.

Tornacen. resecat elogium Jacobi Nisibeni ; cætera purus est.

Antuerp.-Maj. textui puro in fine subnectit : « Et translatio sancti Swithuni. »

Pulsanen. et deficit et auctus est. Sic incipit : « In Antiochia, passio sanctorum martyrum Quirici et Julittæ matris ejus. » Sed in textu omittit Jacobum et martyres Portuenses.

Munerat. post textum in fine addit : « Ipso die, divisio apostolorum ad prædicandum. »

Rosweyd. incipit : « Divisio apostolorum. » Tum : « Plechelmi confessoris atque pontificis. » Sequitur prima textus annuntiatio de Jacobo, etc. Dein : « Item Philippi, Agrippini et Reginsindæ virginis. Cassiani martyris. » Post hæc sequuntur textus reliqua, quibus in fine additur : « Eodem die in Britannia, depositio beati Deusdedit archiepiscopi et confessoris. Et translatio Suithuni. » In Anglicis sæpe convenit cum Antuerp.-Maj.

Antuerp.-Max. et Lovanien. a puritate parum absunt, textui hæc solum præfigentes : « Divisio apostolorum, quæ, ut Beda scribit, anno a passione Domini duodecimo facta est. »

Ultraject., Leyden., Albergen. et Danic. cum duobus præcedentibus conveniunt, sed illis omnibus anteponunt : « Apud Antiochiam, natale sanctorum Tyriti [Tyrici, Quiriti] et Julitæ matris ejus. Qui evulsis oculis, primo in carcerem missi sunt : post hæc excoriati et in lecto ferreo assati, deinde ferris attriti, et amputatis linguis, martyrii sui cursum obtruncatione capitis compleverunt. Passi sunt etiam cum eis et alii quadringenti quatuor. » De his cum Usuardo egimus xvi Junii. Vide quæ ibi, et fusius in Actis dicta sunt.

Centulen. : « Natale sancti Jacobi Nisebene civitatis episcopi, magnarum virtutum viri. Apud Carthaginem, sanctorum Catulini diaconi, Januarii, Florentii, Juliæ et Justæ, qui sunt positi in basilica Fausti. Alexandriæ, sanctorum Philippi, Zenonis, Narseni et decem infantum. Atrebas, relatio beati Vedasti ad proprium locum. »

Bruxellen. incipit : « Divisio apostolorum, quæ, ut Beda scribit, anno a passione Domini duodecimo, sub Claudio imperatore facta est. Nisibi civitate, sancti Jacobi episcopi et confessoris. Qui fuit unus ex numero sanctorum sub persecutione Maximiani, et eorum, qui in Nycena synodo perversitatem Arii dampnarunt : et alias vir magnæ virtutis : ita ut ad ejus preces sæpe urbs a periculo liberata sit. Quo

intra urbis muros sepulto, sed et post zelo Juliani Apostatæ extra condito, mox civitas Persarum ditioni succubuit. » Sequitur de Alexandrinis, tum de Carthaginensibus, ac denique de Romanis pure.

HAGENOYEN. tertio loco, post Portuensem classem, inserit : « Eodem die, divisio apostolorum, quæ secundum Bedam tredecimo anno post passionem Domini facta est; quando illi per totum orbem divisi sunt, et verbum Domini prædicabant. Nam sub Cornelio papa facta est divisio ossium apostolorum Petri et Pauli, quando medietas ossium Petri posita ad sanctum Paulum, et converso, media ossa Pauli posita sunt ad sanctum Petrum.» Quid istud *nam*, quid divisio ossium faciat ad dispersionem apostolorum, prorsus non intelligo. Sequitur de Cyrico et Julitta, fere ut supra. Tum : « Lugduno Galliæ, depositio sanctorum episcoporum Justi et Amici. Eodem die, sancti Focati episcopi. » Vide die præcedenti.

AQUICINCT. omittit nomen *Florentii*. Et in fine adjicit : « Eodem die, relatio corporis sancti Vedasti a Belvaco civitate ad proprium locum. »

VICTORIN. et codex REG. SUEC. sign. 128, in fine : « Antiochiæ, natalis sanctorum Cyrici et Julittæ matris ejus. Eodem die, liberata est civitas sancta Jerusalem. » Vide annum in MOLAN.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Divisio apostolorum Plechelmi episcopi et confessoris. Eutropii, Zozimæ et Bonosæ sororum martyrum. Philippi, Narsei, Zenonis et decem infantum martyrum. Jacobi Nysibi episcopi. »

REG. SUEC. sig. num. 428 : « Ipso die, divisio apostolorum ad prædicandum. »

VATICAN. num. 5949 : « Apud Tharsum metropolim, natale sanctorum martyrum Cyrici et Julittæ matris ejus. »

FLORENTIN. : « Apud Antiochiam, Quirici et Julittæ... Translatio sanctorum martyrum Senatoris, Viatoris, Cassiodori et Dominatæ matris eorum. » Luce aliqua hæc indigent. STROZZIAN. : Papiæ, sancti Felicis episcopi et martyris. »

BURDEGALEN. : « Sancti Benedicti Andegavensis episcopi. » Ponitur etiam hoc die a Castellano.

EDITIO LUBECO.-COL. incipit : « Divisio apostolorum ad prædicandum verbum Dei per universum orbem. Quæ, ut Beda scribit, anno a passione Domini duodecimo facta est. Petrus Antiochiam venit, deinde Romam resedit et ibidem crucifigitur. Paulus mundum sua prædicatione illustravit et Romæ decollatur. Andreas Achaiæ crucifigitur. Jacobus Zebedei Hierosolymis decollatur. Joannes Epheso in pace moritur. Philippus in Phrygia lapidatur et crucifigitur. Jacobus Alphei fuste fullonis perimitur. Bartholomeus in India excoriatus decollatur. Thomas in alia India, quæ est in fine mundi, transfigitur. Simon et Thadeus in Persida perimuntur. Mattheus in Æthiopia, coram altari lancea perforatur. Matthias in Judea martyrium complevit. Hæc divisio præcepto Christi facta est, ut impleretur illud Psalmistæ : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* » Sequitur textus integer, cui subjungitur : « Item Alexandriæ, sanctorum Catholini episcopi et Zosimi confessoris. Eodem die, translatio sancti Swithuni episcopi et sociorum ejus episcoporum et confessorum. Ipso die, sancti Plechelmi episcopi et confessoris. Item relatio sancti Vedasti Atrebatensium episcopi et confessoris. »

BELIN. ultimo loco ponit : « Nisibi civitate, » etc. Et tum addit : « Eodem die, sanctorum martyrum Quirici et Julitæ. Papiæ, sancti Felicis episcopi et martyris. »

GREVEN. : « Divisio apostolorum ad prædicandum, facta secundum Bedam anno a passione Domini duodecimo. Item secundum aliquos hic Cirici et Julitæ, quos Usuardus habet XVI Kalend. Julii. Plechelmi Tweintiensis episcopi et confessoris, in Aldensel quiescentis. Deusdedit archiepiscopi Cantuariensis et confessoris. Alexandriæ, sanctorum Catholini episcopi et Zozimæ confessorum. Eodem die, in Anglia, translatio sancti Swituni episcopi Wintoniensis et sociorum ejus episcoporum et confessorum. Item relatio sancti Vedasti Atrebatensis episcopi et confessoris. Regiswindis virginis et martyris. Faustæ et Juliæ, sororum virginum et martyrum. Dedicatio templi Dominici sepulchri in Jerusalem. »

MOLAN. : « Eodem die, festivitas omnium apostolorum, hoc est quando divisi sunt ab invicem. Eodem die, sanctorum martyrum Cyrici et Julitæ. Papiæ sancti Felicis episcopi et martyris. Anno Dominicæ Incarnationis DCCCXCIII, relatio corporis sancti Vedasti a Bellovago ad proprium locum, post annos XII, menses IX, dies XXIV. » Tum minoribus typis : « Ipso die, Hierosolyma ab exercitu Christianorum capta est, anno milleno ducentesimo minus uno ; » vult dicere MCXCIX, De Plechelmo, Deusdedit et translatione Swithuni, ut GREVEN. supra. Denique : « Answeri monachi, cum suis in Ratilburg lapidati. » Editiones aliæ post *virtutis viri*, inserunt aliis litteris : « Ita ut ad ejus preces sæpe urbs discrimine sit liberata. » In fine : de divisione apostolorum, ut supra. « Cantuariæ, depositio sancti Deusdedit, sexti archiepiscopi et confessoris. Civitate Oudensele, natale sancti Plechelmi episcopi. » De Felice, ut supra. « Eodem die, sanctœ Reginswindœ virginis. Atrebati anno Dominicæ, » etc., ut in priori. De Swinthuno, ut supra. Tum minoribus typis : « Ipso die, Hierosolyma ab exercitu Christianorum capta est anno milleno cum centesimo minus uno : » ubi corrigit quod supra erraverat, scribens *milleno ducentesimo*, etc. « In Racezburg, Ansueri monachi, cum suis lapidati : de quibus Helmoldus in historia Slavorum. »

XVII *Kal.* *Die* 16.

Apud Antiochiam Syriæ natalis beati Eustachii episcopi, et confessoris, sub Constantino principe, qui ob catholicam fidem Trajanopolim civitatem Thraciæ pulsus exilio, ibidem requievit. In Ostia, passio sancti Hilarii monachi, qui cum nollet sub persecutione Juliani sacrificare, fustibus cæsus, martyrium sumpsit.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Greven.* et *Molan. Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Syria* etiam alibi dicendum fuit ; scribo cum Pratensi, Antuerp. et Max.-Lubec., Munerat., Belin., Molan. Si codices sibi non constent, nec uniformis erit orthographia nostra. *Eustachii* legunt codices nostri omnes post Roman. parvum et Adonem, *Eustathii* tamen legendum, dubium non est, ut in Observationibus dicemus. Optimæ notæ codices, ut sunt Praten., Herinien., Tornacen., Antuerp.-Major, Pulsanen., Rosweyd., Munerat. et Belin. recte in textu scribunt *Constantino principe*, quidquid alii, quos sequitur Romanum modernum, antistitem nostrum *Constantii* jussu relegatum velint, ut habent Antuerp., Max.-Lubec. et mediæ notæ reliqui, cum Greveno et Molano, qui duo legunt, *Constancio imperatore*, alii *Constancio principe*. Et ita factum, ex Athanasii non satis valido testimonio, Baronius in Notationibus se

evicisse, asserit ; aliis ex historiæ serie contrarium evincentibus. Sunt qui cum Notkero male scribant *intra Janopolim*. Sed alii melius cum textu. *Traciæ* in nonnullis, et *Traciem* in Antuerp.-Majore, facile corriguntur. Belin. sensum mutat, dum ponit, *ibidem exsilio requierit*. *Hostia* legitur in multis, sed Praten. et Herinien. recte cum textu. In Belino est *Hylariani*: in Munerat., *Hylarii*, in quo additur, *et martyris*, debite quidem, sed non ex auctoris mente.

OBSERVATIONES.

Fontem textui præbuit Romanum parvum : Ado inde hausit, atque ex hoc scilicet in Nostrum derivatus est, hoc solo discrepans, siquidem discrepantia appellari ea possit, quod qui in prioribus, primo loco ponitur *Hilarinus*, in Usuardo secundum teneat. Cæterum *Eustachium* constanter legunt, ut supra innuebam, et Romanum parvum, et Ado et codices nostri Usuardini passim omnes ; pro quo *Eustathium* scribit Baronius, et recte, cum agatur de celeberrimo illo adversus Arium fidei defensore, in illius temporis historia notissimo, sed nos lectionem Usuardinam in textu tradidimus, in quo etiam ostendimus *Constantino principe*, pro *Constantio principe*, melius referri, etiam contra apertissimam Adonis sententiam. Videsis Notationem Baronii, et quæ suo tempore in Actis disputabuntur. Major est difficultas, utrum *Eustathius*, vel *Eustachius* noster in Hieronymianis recenseatur, sociis aliis martyribus conjunctus ; quod equidem pede in uno non ausim resolvere, quidquid conjectet Florentinius. Tutissimum est eam etiam quæstionem ad proprium locum elucidendam remittere. Interim damus verba Romani parvi : *Apud Antiochiam Syriæ, Eustachii episcopi.* Cætera Adoniana sunt, a Nostro et Notkero descripta. Norunt eruditi totam magni Eustathii gestorum seriem, ex variis antiquis monumentis ecclesiasticis colligendam, cui a variis pridem allaboratum est, inter quos Tillemontius tomo VII a pag. 21 pleraque documenta suggerit, nobis suo tempore usui futura.

De *Hilorino*, paucis etiam laudatum Romanum parvum: *In Ostia Hilarini martyris*. Elogium in textu positum a Beda primitus concinnatum oportet, si ejus genuina sunt, quæ in nostra ante tomum II Martii editione ei tribuntur. Inde in Rabanum et Adonem transierit, ex hoc in Nostrum. Notkero, fortasse ad Sancti nomen alludenti, paucula hæc inserere placuit : *Qui Sanctorum hilarissimus susceptor et sustentator :* quæ utrum ex Actis sanctorum Joannis et Pauli accepta sint, non vacat, nec operæ pretium est hic inquirere. Quid si exemplum *Gallicani* aliunde influat? Hoc certum videtur, Hilarinum eumdem et in eadem positione collocatum, ab Hieronymianis apographis memorari, nempe : *In civitate Hostia*, nobis *Ostia*, ut signant etiam martyrologi nuperrime citati, contra quam Florentinius legerit, nisi et ipse cum Romano moderno censeat, *Hilarinum* Aretii agonem complevisse, subinde Ostiam translatum, quæ est Baronii satis fundata opinio, suo itidem loco examinanda. Vide Adonem ad VII Augusti de *Donato*, et eodem die Florentinium de eodem sancto. De socio *Cyrico* vel *Cyriaco* sola Hieronymiana meminere. Utcunque interim exigat historica veritas, simplex et genuinus Usuardi nostri textus extra controversiam omnino positus est. Sic Hilarinum celebrat Wandalbertus :

Cum decima Augustam (Augustum) præ signat (quæ [signat) septima mensem,
Hilarine, tuo, martyr, nitet optime festo.

AUCTARIA.

Tornacen. incipit : *Bertini abbatis.* Textus, qui sequitur, purissimus est.

Pulsanen., in prima annuntiatione purus, secundam plane omittit.

Rosweyd. textui puro in fine subjungit : « Munulfi et Gundulfi episcoporum et confessorum. Translatio sancti Bertini abbatis. »

Antuerp.-Max., Lovanien., Ultraject., Leyden., Alberg. et Danic. textui puro etiam annectunt : « Ipso die in Trajecto super Mosam, sanctorum Mondolphi, et Gondolfi episcoporum. » Duo ultimi sic efformant nomina : *Monolfi*, vel *Monolphi*, et *Gundolfi* vel *Gundolphi*.

Centulen. : « Antiochiæ, sancti Eustachii episcopi, qui ob catholicam fidem pulsus exsilio, ibidem quievit. In Hostia, sancti Hilarini monachi et martyris sub Juliano apostata. »

Bruxellen. in textu satis purus, adjicit : « Apud Trajectum supra Mosam, depositio sanctorum confessorum Monulphi et Gondulphi episcoporum. Apud Xanctas Brabantiæ, natale sanctæ Regnildis virginis et martyris, beatæ Gudilæ nostræ patronæ sororis. Quæ comitatu unius servi et ancillæ contenta, sanctam civitatem Jerusalem et singula loca quæ Dominus Jhesus corporaliter perambulabat, peregre visitavit. Et post septennium cum multis sanctorum reliquiis ad patriam rediens, apud Xantas mansit, donec ipsa, una cum Grimoaldo subdiacono et Gondulpho familiari ab Hunnis pro fide Christi, martyrii palmam suscepit. Ipso die, elevatio sancti Bertini abbatis. »

Hagenoyen., in prima purus, secundo loco refert : « Apud Carthaginem, natale sanctorum martyrum Catylini diaconi, Januarii, » etc. De quibus nos die præcedenti. Rursus : « Alexandriæ, natale sanctorum martyrum Philippi, » etc., etiam ut heri. Sequitur : « In civitate Hostia, passio sancti Hylariani monachi, » etc., pure. « In Trajecto super Mosam, depositio sanctorum confessorum Numolfi et Gundolfi, qui dicuntur illi duo defuncti episcopi fuisse, et per beatum Leonem papam et ejus socios resuscitati, [qui] Aquensem ecclesiam cum aliis episcopis dedicaverunt. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Eustachii episcopi Antiochenæ civitatis. Hilarini monachi. »

Vatican., signatus num. 5949, in fine : « Beneventi, natalis sancti Vitaliani episcopi et confessoris. » In Romano hodierno signatur Capuæ.

Florentin. : « Romæ, sancti Leonis papæ V.... » Ita hic lego, licet aliunde nulla sacri cultus argumenta reperiam. Puto Leonem IV indicari, de quo infra. Sequitur in iisdem codicibus : « Canonizatio beati Francisci, a Gregorio papa celebrata, anno Domini MCCXXVIII, pontificatus sui anno secundo. »

In Codice monasterii Montis Sancti : « Dedicatio basilicæ beati protomartyris Stephani, in hoc sancto monte sancti Romarici. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Romæ, natale beati Leonis IV papæ et confessoris. Qui sedit annos octo, menses tres, dies sex. Hic orationibus et vigiliis jugiter intentus, sepultus est in ecclesia sancti Petri. » Sequitur de Eustachio, pure. Tum : « In Ostia, passio sancti Hylarini monachi. Qui cum jussu Juliani sacrilegi imperatoris, apud Tusciam civitatem Arecio comprehensus, a Quadracio judice cum beato Donato episcopo compellitur sacrificare, et cum respuerent, Donatus incarceratur, Hilarinus vero fustibus cæditur donec spiritum redderet, cujus ossa in Ostia tumulata reservantur. In Trajecto inferiori super Mosam situatam [situato], sanctorum Monulphi et Gundulphi episcoporum et confessorum. Hi nutu Dei, ut fertur, vivi de eorum sepulcris surrexerunt et cum beato Leone III papa templum in Aquisgrano in honorem Dei genitricis virginis Mariæ consecraverunt. Quo facto Trajectum ad eorum sepulcra redierunt et ad pristinam dormitionem se mutuo collocaverunt. In Cæsarea, sanctorum Paulini et Mametis martyrum. » De Mammete multa hac die refert Notkerus : sed ab Usuardo ponitur XVII Augu-

sti. «Eodem die, sancti Marini episcopi et martyris. Treveris, beati Valentini episcopi et martyris. Ipso die, translatio sancti Osmundi episcopi et confessoris. Item Dominica secunda Julii, natale sancti Bonaventuræ, seu sancti Eustachii episcopi Albaniensis et confessoris, ordinis Fratrum Minorum. »

Greven. : « Valentini episcopi Treverensis et martyris. Marini episcopi et martyris. In Cæsarea, sanctorum Paulini et Mammetis martyrum. Antiochiæ, sancti Theodoti. Leonis papæ IV, et confessoris, qui sedit annis octo : vir valde sanctus, vigiliis et orationibus multum intentus, utpote qui ab infantia inter monachos sanctos fuit enutritus. Anotholii episcopi et confessoris. Trajecto superiori super Mosam fluvium, sanctorum Monulphi et Gundulphi episcoporum et confessorum : quos ferunt de sepulcris surrexisse et cum Leone papa III templum Aquisgrani in honore sanctæ Dei genitricis consecrasse, eoque officio expleto, in pristinam se quietem recepisse. Treveris, Heliæ virginis. Item Regnildis virginis et martyris. Translatio sancti Osmundi episcopi et confessoris. Canonizatio beati Francisci confessoris. »

Molan.: Trajecti, sanctorum confessorum Monulphi et Gundulphi episcoporum Tungrensis ecclesiæ. In Sanctis, sanctæ Raineldis virginis et martyris. » Tum minoribus typis : « Beatæ Gudilæ sororis. Quæ comitatu unius servi et ancillæ contenta, sanctam civitatem Hierusalem et singula loca, quæ Dominus Jesus corporaliter perambulavit, peregre visitavit : et post septennium cum multis sanctorum reliquiis ad patriam rediens, apud Zancthas Brabantiæ mansit, donec ipsa una cum Grimoaldo subdiacono et Gondulpho familiari, ab Hunis pro fide Christi martyrii palmam accepit. » Quæ ex Bruxellensi, ut alibi etiam factum ostendimus, descripta videntur. In editionibus aliis, sic habet : « Trajecti sanctorum confessorum Monulphi, » etc. In priori. « Treveris, sancti Valentini episcopi et martyris. Sanctis, sanctæ Raineldis virginis et martyris, sororis beatæ Gudilæ, quæ cum Grimoaldo subdiacono, et Gondulpho famulari, ab Hunis pro fide Christi palmam martyrii accepit. Die decima sexta, sancti hieromartyrii Athenogenis, et decem ejus discipulorum. Item canonizatio beati patris Francisci. Monasterio Sithiu, sancti patris Bertini corpus a beato Folquino transfertur et reconditur anno DCCCXLVI. » Colitur Bertinus v Septembris. « In Hispaniis, triumphus sanctæ crucis, ob præclaram victoriam, quæ per symbolum crucis, contra Mauros habita est. »

XVI *Kal.* *Die* 17.

In Cartagine, natalis sanctorum martyrum Scillitanorum, id est Sperati, Natali, Cithini, Berturii, Felicis, Aquilini, Letatii, Januariæ, Generosæ, Bessiæ, Donatæ et Secundinæ, sub Saturnino præfecto, qui post primam confessionem in carcerem missi et in ligno confixi, deinde gladio decollati sunt.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Carthagine*, jam ferme ad nauseam dictum est. Qui *Scilitanorum* scribunt, ut Munerat. et Greven. satis manifeste erant. Nodus est in expressione nominum, quæ quoad aliquos ferme ubique diversa est. Hieronymiana hic prætereo. Sic habet Beda : *In Carthagine, Scillidanorum, id est, Marcialis, Cilhii, Vesturii, Felicis, Aquilinii, Lactantii, Januarii, Generosi, Vestæ, Donatæ et Secundæ.* Ubi vides deesse *Speratum*, in reliquis antesignanum ; haud dubie amanuensis oscitantia, cum in Rabano diserte præponatur. In Actis a Baronio relatis, hoc modo et ordine recensentur: *Speratus, Narzalis, Cittimus, Veturius, Felix, Acyllinus, Letantius, Januaria, Generosa, Vestina, Donata et Secunda.* In aliis Actis discrimen est perexiguum. Satis patet, qua ratione ad unam normam hæc omnia reducenda sint. Ex codicibus nostris, Munerat. legit, *Narchali*; Praten. et Molan. *Cythini*; Herinien. *Beaturii;* qui et *Letati*; Praten. et alii plerique, *Letacii*, quorum primitivum *Lætantii* esse vix dubito. In *Januarii* vel *Januariæ* variant fere omnes, nos cum Adone scripsimus, quod est verosimillimum. Antu. et Max.-Lubec. non male legunt, *post primam Christi confessionem*, at ita legi vetant codices reliqui, nullo excepto. In Greveno et Molano corrupta est constructio, dum sic scribunt : *post primam confessionem in carcere, et in ligno*, etc. In textu clara est et expedita syntaxis. Herinien. simpliciter, *Deinde decollati sunt*, omissa voce *gladio*. Sic supra neglexi dicere deesse in Munerato nomen *Bessiæ*. Cætera observatu digna non sunt.

OBSERVATIONES.

Illustris ab omni ævo fuit *Scillitanorum* horum duodecim martyrum triumphus, a Kalendario Carthaginensi et ab antiquis Martyrologis nostris certatim celebratus. Jam diximus, amanuensis vitio in Beda deesse *Speratum* ; de cætero ipsum inter et Adonem, quorum priorem sequitur Rabanus, posteriorem Notkerus æque ac Noster, nulla nisi solorum aliquorum nominum inflexionis occurrit discrepantia ; quam facillime restitui posse ex alterius ad alterum collatione nullo negotio intelligius. Romanum parvum non exprimit singula nomina, sic solum scribens : *Carthagine, martyrum Scillitanorum, Sperati, Narthali, Cythini, Beturii, Felicis et aliorum* VII. Porro septem illos nominatim adjunxit Ado ex Actis, opinor, vel forte ex Beda ; quod eo facilius crediderim, cum totum ejus elogium adoptet, adjecta in fine translatione, suis hisce verbis : *Horum reliquiæ, cum ossibus beati Cypriani et capite sancti Pantaleonis martyris, ex Africa in Gallias translatæ, venerantur Lugduni in basilica beatissimi Joannis Baptistæ.* Sed hanc periocham Noster, forte dedita opera, omisit, reliqua omnia Adoniana ad verbum describens ; ut proinde de textu Usuardino vero et genuino dubitandum non sit. Multum sudat Florentinius, ut *Scillitanorum* horum duodecim nomina conciliet cum Actis Proconsularibus, quæ tanquam venerandæ antiquitatis vere pretiosum thesaurum protulit eminentissimus Baronius tomo II Annalium, ad annum CCII, num. 2 Nec diffiteor, Hieronymianorum codicum inter Africanos et Asiaticos martyres confusionem, tenebras Actis Baronianis effundere, non facile dissipandas ; imo nec Acta alia, a Theodorico Ruinart. inter sincera et selecta edita a pag. 73 satis explanare, quæ Florentinio scrupulum ingerunt. At enim constantissima Martyrologorum aliorum auctoritas, Actis illis conformior, satis evincit Scillitanos nostros duodecim numero fuisse, et simul Carthagine passos, quidquid molestiæ creare possit modica nominum et adscriptorum dierum, ab amanuensibus corruptorum, diversitas. At nos hic nihil quidquam determinamus, satis sit difficultates indicasse, suo loco exigendas. Acta nostra intelligo, in quibus discutienda recurret alia controversia, quam etiam tangit Ruinartius, de reliquiarum translatione, mar-

tyrum omnium, an aliquorum, Romam, an Lugdunum, et inde Compendium, ad regium sacellum facta; de qua etiam agit Tillemontius, horum martyrum passionem Gallice describens tomo III, a pag. 131. Interim ad duodenarii numeri probationem etiam faciunt Wandalberti versiculi, Scillitanorum martyrum festivitatem nitide exprimentes :

Sedecimam votis Carthago spectat opimis,
Martyrii plebem duodenam læta frequentans ;
Scillitana simul capiti quos patria misit.

AUCTARIA.

Tornacen., quamvis raro auctior, jam unum atque item alterum in principio additamentum habuit. Sic hodiernum textum incipit : *Alexis confessoris.* In reliquo textu purissimus est.

Antuerp.-Maj. textui puro superaddit : « Ipso die, sancti Kenelmi regis et martyris. »

Pulsanen. huc retulit eam textus partem qua die præcedenti caruit ; nempe : « In Hostia, passio sancti Hylarini monachi. Qui cum nollet, etc. » Sequitur totus textus hodiernus, purus.

Rosweyd. post textum purum subjicit : « Eodem die in Britannia, sancti Kenelmi martyris. Item natale sanctæ Marcellinæ virginis, sororis sancti Ambrosii episcopi. Item depositio sancti Theodosii episcopi et confessoris. »

Antuerp.-Max , Ultraject., Leyden. Lovanien., Alberg., Danic. primo loco sic habent : « Romæ via Latina, natale sancti Alexii confessoris. Qui patre, domo, facultatibusque relictis, pauperem atque peregrinam aliquandiu agens vitam, tandem ad domum rediens paternam, in eadem toto tempore vitæ suæ sub specie latuit peregrini. Cujus acta et gesta, carta in ipsius manu post obitum reperta, omnibus patefecit. » Sequitur textus purus.

Centulen. : « In Carthagine, sanctorum martyrum Scillitanorum, id est, Sperati, Marchali, Cithini, Beturii, Felicis, Aquilini, Lactatii, Januariæ, Generosæ, Bassiæ, Donatæ et Secundæ, sub Saturnino præfecto decollatorum. Antisiodoro, sancti Theodosii confessoris »

Bruxellen. de Alexio, primo loco, ut supra. Tum textus. In fine autem : « Ipso die, sancti Fredegundi confessoris. Item Kenelini [Kenelmi] regis. » Vide infra distinctius.

Hagenoyen. in textu satis purus, hæc de Alexio subnectit : « Romæ via Latina, depositio sancti Allexii confessoris. Qui Allexius filius fuit Eufemiani, primi ex principibus pallacii imperatorum Arcadii et Honorii. Qui Eufemianus dedit Allexio Marinam sponsam de imperiali sanguine ortam. Sed ille sponsam suam caste vivere monuit, et sic illam et omnia quæ habuit propter Deum reliquit, pauca secum ferendo, quæ mox pauperibus tradidit. Pergens ergo Allexius Laodiciam, xvii annos apud ecclesiam beatæ virginis, humillime pauper cum pauperibus ille vixit. Post hæc a Domino admonetur, ut Romam redeat : quod et fecit. Quem pater ejus quasi pauperem alium, pro salute filii sui in domum suam recepit et victum sibi ministravit, ignorans quod filius suus fuerit : ubi xvii annis manens multas injurias a servis patris sui sustinuit patienter et libenter. Tandem sentiens sibi mortem imminere, vitam suam in carta scripsit manu sua, et illam in manu sua tenens obiit, multis clarens postea miraculis. In Anglia, sancti Konelini [Kenelmi] pueri regii, innocenter occisi. Item Marcellinæ virginis, sororis beati Ambrosii, episcopi Audolini. » Non est dubium quin legendum sit *Mediolani.*

Aquicinct. in fine : « Eodem die, transitus sancti Alexis confessoris. »

Victorin. et Reg. Suec. sign. num. 130. « Eodem die, transitus sancti Alexii confessoris et Marinæ virginis. » Diceres, hanc conjunctionem indicare, Marinam illam pro Alexii conjunge accipi. Sed vide Greven. infra.

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Alexii confessoris eximii, Romæ, Sperati et sociorum ejus martyrum undecim, qui dicuntur, Scillitanorum. Marcellinæ virginis sororis sancti Ambrosii. »

Vatican. num. 3949 : « Romæ, natalis sancti Alexii. » Vel, ut Belin. « Eodem die, sancti Alexii confessoris. » Vide supra codices mediæ notæ, etc.

Florentin. : « Romæ, sancti Alexii... anno Domini cccxcviii vitæ quinquagesimo primo Item, sanctæ Marinæ virginis. » Longiorem de ea historiam texit Greven., quæ etiam aliis tribuitur.

Editio Lubeco-Col. incipit : « Commemoratio reliquiarum sancti patris Severini archiepiscopi Coloniensis Agrippinæ, confessoris, multarum virtutum viri et miraculorum egregii. Romæ, via Latina, natale beati Alexii, etc. » ut sex codd. supra. Sequitur textus satis purus. In fine : « In Anglia, depositio sancti Kenelmi regis Merciorum et martyris. Mediolano, sanctæ Marcellinæ virginis. In Dacia, sanctæ Florentiæ virginis. »

Greven. : « In Anglia, Kenelini regis Merciorum et martyris, pueri septem annorum. Quem cum pater Kenulphus moriens, sororis fidei commisisset alendum illa, regnandi cupiditate, puerum obtruncari fecit ; ferturque puerum in ipsa hora hymnum angelicum, *Te Deum laudamus* inchoasse, tuncque percussum, cum diceret : *Te martyrum candidatus*, etc. Statim vero Romæ super altare beati Petri membrana (columba candida deferente) superne delapsa et necem sancti martyris et locum sepulturæ prodidit. In Hungaria, in ecclesia Nitriensi, sanctorum Andreæ et Benedicti martyrum. Theodosii episcopi et confessoris. Evodii episcopi et confessoris. Fredegandi episcopi et confessoris Romæ, via Latina, sancti Alexii confessoris. Qui patre locupletissimo genitus, sponsam sortitus est nobilissimam. Fidei tamen flamma succensus, omnibus relictis, vitam pauperrimam peregre aliquamdiu agens, tandem reversus, in domo paterna usque ad finem vitæ, incognitus permansit Mediolani, sanctæ Marcellæ virginis, favoris Beati Ambrosii episcopi. In Dacia, translatio sanctæ Florentiæ virginis, discipulæ sancti Hilarii episcopi. Item secundum Catalogum sanctorum, hic, sanctæ Marinæ virginis. Quæ mutato habitu monasterium virorum ingressa, de crimine fornicationis falso accusata, patientissime tulit, pœnitentiamque egit ac si rea criminis fuisset, cujus sacrum corpus anno Domini mcxiii Venetias translatum, debito cum honore servatur. Item commemoratio reliquiarum sancti Severini Agrippinensis Coloniæ archiepiscopi, magnæ sanctitatis viri. Apud Aquisgranum, dedicatio basilicæ in honorem gloriosissimæ Dei genitricis Mariæ, per Leonem Papam III, præsentibus episcopis ccclxv, aliisque Patribus quamplurimis. Quæ licet in festo Epiphaniæ facta fuerit, hic tamen festivius recolitur. »

Molan. Addit ex Adone translationem reliquiarum, de qua supra. « Eodem die, sancti Alexii confessoris, qui post vitam gloriosam atque laudabilem, sepultus est Romæ in monasterio sancti Bonifacii papæ. Canonizatio beatissimi patris nostri Francisci. In Mediolano, sanctæ Marcellinæ virginis. Ipso die, sancti Enodii episcopi et confessoris. Eodem die, dedicatio sanctæ Mariæ Aquisgrani. Ipso die, Fredegundi confessoris. » Dein minori charactere : « Qui cum sancto Furseo venit ex Hybernia, et quiescit in monasterio Dominarum super Sambriam fluvium, non longe a Namurco. In Anglia, Kenelmi, etc., » ut Greven. usque ad *obtruncari fecit.* Editiones aliæ, de translatione Scillitanorum et Alexio, ut supra. Tum: « Ticini, sancti Enodii episcopi et confessoris. Mediolani, depositio sanctæ virginis Marcellinæ. In Anglia, sancti Kenelmi pueri, regis Merciorum, et

martyris. In monasterio Argenton, ipso die, sancti Fredegandi confessoris. » Castellanus in Martyrologio universali eum collocat in *Dorne*, potius *Deurne*, prope Antuerpiam.

XV *Kal.* *Die* 18.

Apud Cartaginem, sanctæ Guddenes martyris, quæ jussu Rufini proconsulis, ob Christi confessionem, quater diversis temporibus equulei extensione vexata, et ungularum horrenda laceratione cruciata, carceris etiam squalore diutissime afflicta, novissime gladio cæsa est. Civitate Dorostoro, sancti Emiliani. [*Addit Bouillart., cursivo charactere* : In pago Castrense, depositio S. Arnulfi, martyris et episcopi.]

NOTÆ.

Soli ex omni parte puri sunt *Pulsanensis* et *Molanus.*

VARIANTES LECTIONES.

Lego *Gudenes* cum Romano parvo, Adone et codicibus nostris melioris notæ. In Antuerp.-Majore male habetur *Guildene.* Rosweyd. posuit *Gundenes ; Munerat. Gaudenes.* Romanum parvum binis eam sertis ornavit, *virginis, martyris.* Ado scripsit *virginis,* quod et posuit Molanus. At Pulsanen. cum cæteris codicibus, solum tribuit titulum *martyris,* forte quod Usuardus de virginitatis laureola dubitaverit. Solus Molanus recte scripsit *Æmilii,* ex sua, opinor, correctione, nam reliqui codices omnes simpliciter legunt, ut est in textu.

OBSERVATIONES.

Romanum parvum hac die Adoni ejusque sequacibus ita materiam subministravit : *Carthagine, sanctæ Guddenes virginis, martyris ;* quæ nec apud Hieronymum hodie, nec apud Bedam nota est. Ado et martyrii tempus et mortis genus exsequitur, ex quo solam postremam partem Noster adscivit. De hac annuntiatione satis plana sunt omnia; nisi quis cum Tillemontio tomo III, pag. 125, *Gaudentum* vel *Gaudentium* Hieronymianorum, signatum *in Africa* xxvi Junii, pro hac *Guddene,* seu *Gudenne,* seu *Gudente,* accipi posse existimet; eoque adducat Augustini sermonem 294, novæ edit., habitum in natali *martyris Gaudentis* xxvii Junii, de quo etiam meminit Ruinartius inter selecta, pag. 197. Est autem plane verosimile, quod loco citato conjicit idem Tillemontius, nempe Acta aliqua sincera olim exstitisse, ex quibus Ado encomium suum desumpserit, notis consularibus tam expresse distinctum; quæ utinam aliquando in lucem producantur! *Emilianus,* vel potius *Æmilianus,* non aliunde quam ex Hieronymianis acceptus videri potest, avulsus a pluribus sociis ; quod Usuardum sæpius facere solitum, alibi satis superque ostendimus. Videantur annotata Baronii, et quæ de insigni martyre ex antiquis collegit Tillemontius tomo VII, pag. 354 et 355. Et eatenus quidem concinunt codices nostri prope omnes; unde indubitata redditur Usuardi lectio, prout a nobis tradita est.

Nunc advertendum, signari hac die in Adone, Rabano et Notkero *Arnulfum Metensem episcopum,* a Rabano cum longo, ab Adone cum brevi elogio, quod Usuardus distulit ad xvi Augusti, ipsissima illuc Adonis verba referens, ut proinde certum sit codices omnes qui de Metensi Arnulfo hodie agunt, in hac parte nullo modo esse Usuardinos. Singulorum verba in auctariis dabimus. Non ita pervium est discernere utrum Usuardus martyrologio suo non ascripserit *Arnulfum episcopum et martyrem,* cujus diserte meminere Praten., Herinien., Tornacen., Antuerp.-Maj., Munerat. et Greven. codices, alias notæ optimæ. Et vincerent quidem hi codices, nisi ea obstarent, quibus eos deserere cogimur; existimantes *Arnulfum* illum, nec satis proprie *martyrem,* nec ullo modo *episcopum,* ab ipso Usuardo positum non fuisse, sed ab aliis superadditum. Atque ut a Pratensi incipiam, monuit me in sæpe adducta epistola clar. Castellanus, annuntiationem illam, *in pago Castrinse, sancti Arnulfi martyris et episcopi,* ad primigenium textum minime pertinere, utpote recentiori charactere codici illi plane assutam. Quæ Heriniensis habet de *episcopatu Turonensi* (ut inter auctaria referam) commentitia passim censentur; sque præterea solus ex sensu suo loquitur, Remenis provinciæ proprium, ni fallor, textui Usuardino altexens. Reliqui aut diversa phrasi utuntur, ex quo manifestissime patet negotium adjectitium, aut ex Pratensi, vel id genus manuscripto aliquo sua ipsi accepere, atque adeo fonte suo puriora non proferunt. Porro codices nostri alii cum Pulsanensi et Molano optime conveniunt, essentque puri, nisi in *Arnulfo Metensi,* aut alio excederent. Notavit pridem Baronius ad hanc diem, qua *Metensem* Romano inseruit, ab Usuardo, ut diximus xvi Augusti collocatum ; notavit, inquam, nonnullam inter Arnulfos confusionem occurrere ; quod mirum, fieri potuisse inter *Metensem* et *Suessionensem,* tot sæculis disjunctos. Verosimilius est confusos fuisse et confundi a modernis Arnulfum *Aquilinensem* seu *Avellinensem,* de quo hic disputamus, cum altero Arnulfo *Mussipontano* seu *Mussipontum* translatos quorum fortasse etiam Acta, quæ et varia et sati, miranda circumferuntur, facile commista fuerint, et alterius alteri ascripta; de quo hic nihil vacat discernere : nodos tangimus, in opere magno solvendos. Ad præsens quod attinet, problema esse possit, quem *Arnulfum* Beda indicare voluerit, dum ita hac die scripsit : *Natale sancti Arnulfi confessoris.* Ad quæ Florus ibi : *Cujus vita maximæ exstitit sanctitatis.* Metensem hic appellari non videtur probabile, cum Arnulfi illius dignitatem Beda haud dubie non ignoraverit. Non diffiteor tamen etiam episcopos a Beda, solo quandoque *confessoris* titulo decorari, ut videre est xxviii Maii de sancto Germano, viii Junii de sancto Medardo, etc. Jam vero *confessorem* simpliciter dici, *Aquilinensi* nostro non magis quadrare contendes. At certe quidquid hic a Beda et Floro asseritur, de eo prædicari nihil magnopere vetat, rescissis et *martyris* et *episcopi* titulis, qui, an merito ipsi tribuantur, ut minimum saltem incertum est. Nisi magis placeat Arnulforum distinctio, sic ut *Castrensis* vel *Aquilinensis* noster a latronibus cæsus, pro *martyre* habeatur, alius vel alii, solo *confessoris* titulo gaudeant, unde orta sit tanta sacrarum reliquiarum sub eodem nomine multiplicatio, quæ etiam ex diversis positionibus, seu locorum nominibus, accrescere potuit. Sed hæc iterum Actis reservanda sunt.

Huc etiam spectare possent celeberrimi *fratres* vii *Tiburtini,* aliis plane nominibus ab Hieronymianis et Notkero hac die signati, quam nos xxii Junii retulerimus. Verum cum hæc ad Usuardum hoc loco nihil faciant, frustra iis componendis hic immoraremur ; præterquam quod satis et abunde ad prædictam diem de ea controversia actum censeamus, plura in Actis dicturi. Wandalberti versiculos, supra indicatos, vide apud Molanum. Reliqua ad hosce martyres pertinentia, in Auctariis reperientur.

AUCTARIA.

Praten. Jam verba dedimus, ubi pro *Castrensi*, A notabis *Castrinse*, et præter morem, *martyris et episcopi*.

Herinien. alia plane phrasi utitur : « Ipsa die, in silva, quæ Equilina dicitur, festivitas beati Arnulfi pontificis Turonensis et martyris, qui contemporalis et discipulus fuisse noscitur beati Remigii. » Silva illa, quæ dicitur *Aquilina*, vocatur gallice *Yveline*. Vide Castellanum.

Tornacen. incipit : « Brunonis [*alias* Bruni] episcopi et confessoris. In pago Castrinse, sancti Arnulfi episcopi et martyris. » Sequitur annuntiatio prima, deest altera de Æmiliano.

Antuerp.-Maj. Textui puro adjungit : « Eodem die, sancti Ernulfi martyris. » Ubi adverte diversum ab aliis loquenti modum.

Antuerp. et Max.-Lubec. et Ughellian., in fine post textum purum : « Apud civitatem Metensium, sancti Arnulfi episcopi, qui sanctitate et miraculorum gratia illustris, heremiticam vitam diligens, beato B fine quievit. » Quæ verba, ex Adone accepta invenies xvi Augusti.

Munerat. etiam in fine, sed diversa rursus phrasi: « Eodem die, natalis sancti Arnulfi episcopi et martyris. » Vide superius observationes.

Greven. proxime Pratensi accedit : « In pago Castrensi, sancti Arnulfi episcopi, et martyris. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., referunt textum purum, cui subnectunt : «Civitatem Metensium, sancti Arnulfi episcopi, qui sanctitate, » etc., ut supra ex Adone. In fine : « Eodem die, sancti Frederici Trajectensis episcopi et martyris. »

Albergen. et Danic. primo loco ponunt : « Apud Tiburtinam urbem Italiæ, natale sanctæ Simphorosæ cum vii filiis, » etc., ut videsis xxvii Junii. Sequitur textus, et in fine, de Arnulfo Metensium episcopo, ut supra.

Centulen. : « In Francia, castro Crispeio, natale C beati Arnulfi, Turonicæ sedis episcopi, quem tradunt discipulum fuisse beati Remigii Remensium pontificis, a quo scilicet remeans, ab impiis peremptus est. » Vide citatum Castellanum. « Ipso die, octava sancti patris Benedicti abbatis. »

Bruxellen. principio anticipat festum Justæ et Rufinæ, de quibus vide die sequenti. Sequitur de Guddene et Æmiliano satis pure. Tum : « Apud silvam Aquilinam, sancti Arnulfi episcopi et martyris. Apud Trajectum inferius, natale sancti Frederici episcopi et martyris. Qui mandato imperatricis (*potius ab incestuosis insulanis Walacrensibus*) pro justitia legis divinæ occisus est; multis clarus miraculis. Remis, translatio sancti Nycasii episcopi et martyris. »

Hagenoyen. huc refert Esdram prophetam, de quo nos supra xiii Julii, cui elogium more suo ex sacris paginis conceptum ascribit. Sequitur totus textus. Deinde : « In civitate Metensi, depositio sancti D Arnulfi ejusdem civitatis episcopi,» cum longiori elogio, quod in ipsis Actis legi mavelim. Tum : « In pago Castrensi, sancti Arnolfi episcopi et martyris. Apud Trajectum, sancti Frederici episcopi et confessoris. » Nescio cur et hic non æque martyr appelletur.

Aquicinct. in fine : « Castello Crispiaco, sancti Arnulfi archiepiscopi et martyris. » Idem est, opinor, de quo Centul. : « Octavæ sancti Benedicti abbatis.»

Victorin. : « Civitate Metensi, sancti Arnulfi episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Severini confessoris. Octavæ sancti Benedicti abbatis. »

Daveronen. : « In pago Castrensi, qui dicitur Sylva Aquilina, natalis beati Arnulphi episcopi et martyris, cum uxore sua Scariberga. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Frederici episcopi Trajectensis, martyris. Requiescit ad sanctum Salvatorem. Arnulphi episcopi Turonensis, martyris. Gudenes, quæ multa sustinuit. »

Codex Bigotian. tertius, sub nota D. 9 : « Item, sancti Clari martyris. » Quæ alia manu adjecta sunt. Colitur hic hodie Parisiis, sed alibi die natali proprio, iv Novembris.

Reg. Suec. sign. num. 130 : « Ipso hodie, sancti Veterini confessoris. »

In Vatican., num. 5949, deest *Æmiliani*. Adjicitur *Symphorosa cum* vii *filiis*. « Item sancti Arnulfi Metensis, » ut supra.

Florentin. : « In Tuscia, sancti Raphili archiepiscopi Ravennensis. Beati Roberti confessoris de Salle, ordinis Cœlestinorum. »

Codex Montis Sancti : « Translatio sancti Arnulfi Metensis episcopi, qui sanctitate vitæ et miraculorum gratia, » etc.

Editio Lubeco-Col. incipit: « In Hoya, territorio Leodiensi, translatio sanctæ Odiliæ virginis et martyris de civitate Colonia, ex nobili illa societate undecim milium virginum. Apud Tyburtinam urbem Italiæ, sanctæ Symphorosæ, » etc. Sequitur de Guddene, pure. Tum : « Apud Silvam Aquilinam, sancti Arnulfi episcopi Thuronensis et martyris. Civitate Metis, sancti Arnulfi episcopi et confessoris. Qui sanctitate, etc. Civitate Dorostoro, sancti Emiliani confessoris. Trajecto inferiori, passio beati Frederici episcopi et martyris. In territorio Juliacensi, villa Arnswilre, natale beati Arnoldi cith& aredi Karoli magni et confessoris. Eodem die, sanctæ Eadburgæ virginis. »

Belin. incipit a Symphorosa, etc. Tum de Arnulfo Metensi. Post de Æmiliano. Dein : « Eodem die, sancti Aquilini episcopi. Ipso die, sancti Materni episcopi et confessoris. Apud Cartaginem, sanctæ Gaudenis martyris. »

Greven. : « Eugenii papæ II et martyris. Qui a laicis Romanis excæcatus et occisus, sepultus est apud sanctum Petrum. In Trajecto inferiori, sancti Frederici episcopi et martyris. Qui cum zelo justitiæ illicitas nuptias Ludovici imperatoris argueret, alteram expertus Herodiaden, martyrio coronatur. » Vide quæ diximus in Bruxellen. « Answeri martyris et sociorum ejus. Clari martyris. Aquilini episcopi. Materni episcopi et confessoris. Metis, translatio sancti Arnulfi episcopi et confessoris. In territorio Juliacensi, pago Arnswilre, natale beati Arnoldi, citharedi Karoli magni et confessoris, multæ erga pauperes pietatis viri. Secundum aliquos hic Simphorosæ cum filiis suis, de quibus supra v Kal. Julii. In Hoja, territorio Lodiensi, translatio sanctæ Odiliæ virginis et martyris, ex societate xi milium virginum. Eodem die, sanctæ Eadburgæ virginis. »

Molan. : « Apud Tyburtum civitatem Italiæ, etc. Apud civitatem Metensium, etc. Eodem die, sancti Aquilini episcopi. Mediolano, sancti Materni episcopi et confessoris. » Deinde ex Adone vel ejus apud Rosweydum appendice. « Brixiæ, depositio S. Philastrii ipsius civitatis episcopi. Qui cum fuisset presbyter ordinatus, ductus amore Dei, relictis omnibus, universum pene ambitum circuivit orbis, quatenus secutus vestigia Pauli apostoli, per singula loca animas fraude diaboli deceptas, de sempiterno suis prædicationibus liberavit interitu. Unde non solum contra gentiles atque Judæos, verum etiam contra omnes pene hæreses et maxime contra Arrianam perfidiam, quæ tunc nimium prævalebat, fidei vigore pugnavit, et ob hoc verberibus castigatus, stigmata Domini nostri Jesu Christi suo portabat in corpore. Nam et in Mediolanensi urbe, idoneus custos Dominici gregis fuit, et Auxentio Arrianæ perfidiæ episcopo, priusquam beatus Ambrosius eligeretur, divina gratia fultus, nimium repugnavit. Romæ etiam non exiguo tempore demoratus, multos et

publica et privata disputatione est in fide lucratus. Et quia valde hæreticos impugnabat, voluit de eorum singulis sectis atque doctrinis nefandissimis librum componere, quatenus singularum hæresum errore patefacto, nullus ab eis saltem simplex in ecclesia constitutus comprehendi possit. De quo beatus Augustinus ita dixit : Philaster Brixiensis, episcopus, in prolixissimo libro, quem de hæresibus condidit, centum viginti octo hæreses arbitratus est computandas. Item Trajecti, Frederici, ejusdem loci episcopi et martyris. Qui innocens a nocentibus pro veritate occisus est ante sanctum altare Dei, post Missæ celebrationem ; sepultus eodem loco. In pago Castrensi, sancti Arnulphi episcopi et martyris Turonensis. » Tum minoribus typis, de Arnoldo cytharædo, ut GREVEN. « Eodem die, natalis beati Theodorici Metensis episcopi, consobrini Othonis A primi. In Nortmannia, sancti Clari monachi et martyris, de cujus passione exstat sermo Nicolai de Nise. » Hæc in prima editione. Aliæ textui præfigunt : « Apud Tiburtinam, » etc. In fine, de Æmiliano, additur « martyris. Et sancti martyris Hiacynthi in Anastride. » De Arnulfo Metensi, ut supra. « Ipso die, sancti Materni episcopi et confessoris in Mediolano. » De Arnulfo Castrensi, habet ferme ut HERINIEN. De Frederico Trajectensi, ut in priori editione. « Brixiæ, depositio sancti Philastrii, ipsius civitatis episcopi, qui contra omnes pene hæreses, et maxime contra Arrianam perfidiam, quæ tum nimium prævalebat, fidei vigore pugnavit, et ob hoc verberibus castigatus, stigmata Domini nostri Jesu Christi suo portabat in corpore. » De Odilia Huiensi, de Arnoldo cytharædo, de Theodorico Metensi episcopo, et Claro, ut supra.

XIV *Kal.* *Die* 19.

Natalis sancti Epafræ, qui a beato Paulo Colossis ordinatus episcopus, clarus virtutibus, ibidem martyrii palmam pro ovibus sibi commendatis virili agone percepit. Apud Thebaidem, sancti patris nostri Arsenii, de quo in verbis seniorum refertur, quia propter redundationem lachrymarum tergendam, sudarium semper in sinu, vel in manu habuerit. In Hispania, civitate Hispali, passio sanctarum Justæ et Rufinæ, quæ a præside Diogeniano comprehensæ, primo equulei extensione et ungularum laniatione vexatæ sunt, post carcere, inedia et doloribus afflictæ, tandem Justa in carcere spiritum exhalavit, Rufinæ cervix confracta in confessione est.

NOTÆ.

Consonant *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.-Max.*, *Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et B *Molan.* Quibus accedunt *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Albergen* et *Danicus.*

VARIANTES LECTIONES.

Epaphræ, recte formant Pulsanen., Greven. et Molan. Sequor in textu reliquos omnes. *Colosis* habent aliqui, Herinien. *Colosensis*, melius cæteris, uti nos scripsimus. Munerat. adjecit titulum *martyris. Beati Paulo, Thebaidam, servorum* pro *seniorum lacrimarum et lachrimarum, exalavit*, etc., facile corrigi possunt. Belin. et Molan. cum mediæ notæ codicibus, post *sancti*, omittunt *patris nostri.* Item pro *redundationem*, habent cum Greveno *redundantiam*, vel ut Antuerp. et Max -Lubec. *redundanciam ;* probatioree codices Adonem secuti sunt, et nos etiam in textu. Belin et codices recentiores quinque a phrasi Bedæ et Adonis recedunt, dum pro *habuerit*, legunt *habuit.* Greven. et Molan. singulares nonnunquam sunt, ut supra sæpius patuit, hic soli pro *Hispania* substituunt *Hispaniis.* Item, *post in carcere inedia et tortionibus afflictæ.* Demum, *Rufinæ cervix confracta est in confessione Domini.* Hæc, inquam, propria sunt Greveno et Molano, in quibus hic alterum descripsit. Cæterum, *In Hispania*, codices omnes unanimiter legunt, in altero nonnihil variant. Herinien. legit : *post carcerem, inedia et doloribus afflictæ ;* Antuerp.-Maj *post carceris*, etc. Major numerus cum Antuerp. et Max.-Lubec., *post carceris, inedia et variis doloribus.* At vero phrasis Adoni conformior est, quæ ex Pratensi et Munerato in textu sumitur. Demum Herinien. ponit, *cervix confracta in confessione Domini est.* Antuerp.-Major, *cervix in confessione confracta est ;* omnes quidem syntaxi bona, sed ubi de Usuardi modo loquendi quæritur, is præferendus videtur, qui Adone proximus est, qualem habet Praten., Munerat., Belin., Antuerp. et Max.-Lubec. cum cæteris, quos textui prælucere maluimus.

OBSERVATIONES.

Quam magna hac die codicum nostrorum consonantia, tam clara totius textus ex Adone transfusio. Hieronymiana ex mente Florentinii nihil habent, quod huc spectet, quamvis tamen Hispaniensem *Justum* illic positum, pro *Justa* accipi nihil magnopere impediat, præsertim cum *Justæ* diserte scripserit Corbeiense. Nam quod ad Notkero rem decidi putat Florentinius, haud satis probare queo, nisi cum ipso eodem auctore duos justos hac ipsissima die in Hispaniis recensendos existimet, quod quam sit verosimile, suo loco intelliges. Interim Romanum parvum sic hodie brevissime : *Hispali, sanctorum Justæ et Rufinæ.* Beda *Arsenium* nominat, et post eum Rabanus, iisdem omnino terminis, quibus Ado utitur. En modo laterculi genesim. *Epaphræ* elogium ex festivitatibus apostolorum a Nostro ad verbum transsumptum est. Patet potiorem partem ex Pauli epistolis acceptam esse; verum unde Adoni constiterit, Epaphram Colossis *martyrii palmam virili agone percepisse*, fallor me necdum reperisse ; nec id invenit Tillemontius tomo I, in Vita Pauli, articulo 44, a pag. 292. Sed hæc alterius loci sunt. Arseniana jam dixi Bedæ et Adonis esse communia, ab C Usuardo etiam transcripta. Uberiori elogio exornari poterat Arsenius, ex ipso illo fonte, quem Viennensis attingit. At hæc nobis relicta sunt, in Actis fusius deducenda ex Vitis Patrum, aliisque scriptoribus. Metaphraste sincerioribus, quorum varias narrationes ordine disposuit Tillemontius tomo XIV, a pag. 676. Wandalbertus soli Arsenio metricum elogium aptavit :

> Arsenius quartam denamque eremita venustat.

Denique *Justæ et Rufinæ* laudatio, licet hinc inde nonnihil contracta, tota ex Adonis verbis conflata est. Educta, procul dubio, ex antiquioribus Actis, quorum selectam medullam extraxisse videtur Maldonatus, ut habes apud Surium hoc die. Mirum autem cur a Notkero, tam fideli Adonis imitatore, *Epaphras* prætermissus sit, ejusque loco substituti alii, non satis undequaque cogniti, ne quidem apud codices Hieronymianos, quantumvis auctos. At de D hoc tantopere nobis laborandum non est, ubi ex supradictis certissima textus origo simpliciter et manifeste patescit.

AUCTARIA.

TORNACEN. incipit : « Apud Thebaidem, » etc.; tum de Epaphra, rescisso utrobique elogio. Cætera purus.

ROSWEYD. augetur in fine, his verbis : « Lugduno, Rustici presbyteri. »

PULSANEN., in Epaphra et Arsenio purus, silet de duabus ultimis Justa et Rufina.

LOVANIEN., in duabus primis purus, rescindit elogium Justæ et Rufinæ.

CENTULEN., in prima satis purus, sic pergit : « Eodem die, sancti patris nostri Arsenii, vita et moribus Christo Domini per omnia digni. In Hispaniis, civitate Hispali, sanctarum Justæ et Rufinæ, quæ a Diogeno præside comprehensæ, gravi cruciatu dilaniatæ sunt. »

BRUXELLEN. denuo anticipat : « In Judea, natale beati Joseph, qui cognominatus est Justus, et cum beato Mathia sub apostolica sorte statutus ; quique prædicationis officio inserviens, multamque pro fide Christi persecutionem sustinens, venenum fertur bibisse, ex quo nihil triste pertulerit, sed victorioso fine in pace quievit. Colosis, natale sancti Ephire. Qui a beato Paulo Colocensibus ordinatus episcopus, clarus virtutibus, ibidem martyrium pro ovibus sibi creditis, virili agonie percepit. Apud Tyburtinam Ytaliæ, natale sanctæ Symphorosæ cum septem filiis. Quæ suspensa crinibus, et post alligata saxo, in fluvium præcipitata est. Deinde filii per varia tormenta martyrizati sunt omnes. » Hæc etiam hac die non satis apte referuntur. Sequitur : « Apud Thebaidem, sancti patris Archenii. Qui ex insigni senatore, in heremo factus est monachus. De quo in verbis seniorum refertur, quia propter, » etc. In fine : « Apud Trajectum inferius, depositio sancti Barnulphi episcopi et confessoris. » In GREVEN. vocatur « Bernoldus. »

HAGENOYEN. In prima satis purus est. Deinde : « Apud Thebaidem, depositio sancti patris nostri Arsenii, fratris sancti Eufemiani, patris sancti Allexii. Qui quando in seculo erat, imperialibus saltem vestibus erat indutus, et nimis erat delicatus, et Theodosio imperatori erat carissimus, ita ut duos ejus filios de sacro fonte levaret. Et hic post conversionem erat abstinentissimus, et vestibus omnium vilissimus. Et ideo sicut Daniel propheta, spiritu prophetiæ claruit. De quo refertur in verbis seniorum, quia propter, » etc. In Justa et Rufina satis purus est.

AQUICINCT. subjungit in fine proprium loci ; hoc modo : « Aquicincti, translatio sanctæ Sambariæ virginis et martyris. » Sed hæc sunt a recentiori manu, ut in apographo notatur.

VICTORIN. et REG. SUECIÆ, sub nota num. 130 : « Mediolani, inventio sanctorum Gervasii et Protasii. » Vide de his Usuardum XIX Junii, et Acta eo die, in quibus de his fusius agitur.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Justæ et Rufinæ. Arsenii confessoris et solitarii, dudum senatoris Romæ. Epaphræ episcopi Colossensis, discipuli beati Pauli apostoli. »

In VATICAN., num. 5949, deest *Arsenii*. Adjicitur : « Assumptio sancti Eliæ prophetæ. »

FLORENTIN. : « Apud Spoletum, passio sanctorum martyrum Euticii, Britii, Joannis, Teudilii, Isaach, Laurentii, Herculani et Parietalis. Quorum capita Martianus tyrannus jussit truncari et inhumata corpora eorum derelinqui. Sed quædam inclita matrona vidua, illa condidit in prædio suo in cœmiterio Pontiano, non longe ab urbe prædicta, ut habetur in gestis sancti Proculi [*in excuso est* Pauli] episcopi et martyris. Nomina vero eorum sunt hæc Euticius.... Theubila... Treveris, sanctæ Severæ virginis. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Colosis, sancti Epafræ episcopi et martyris, qui a beato Paulo, » etc. Reliqua totius textus satis pura sunt. In fine additur : « Treveris, beati Martini episcopi et martyris. Constantinopolim, sanctæ Dariæ virginis. Lugduno Galliæ, depositio deati Rustici episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « Treveris, beati Martini, primi ejusdem urbis episcopi et martyris. Simmachi papæ. Lugduni Galliæ, sancti Rustici episcopi et confessoris. Item sancti Justi. Constantinopoli, sanctæ Dariæ virginis. Item beatæ memoriæ, Bernoldi episcopi Trajecti inferioris et confessoris. »

MOLAN. in prima editione nulla habet Auctuaria. In posterioribus hæc pauca adjungit : « Treviris, beati Martini, decimi ejusdem urbis episcopi et martyris. Eodem die, Symmachi papæ. Die decima nona, sancti patris Dii, et sanctæ Macrinæ, sororis magni Basilii. » Notandum, quod in harum editionum textu litteris Italicis post « Justæ et Rufinæ quæ, » inserantur hæc verba ; « vendentes vasa fictilia, » citato ad marginem officio sanctorum Hispaniæ, Maldonato et Surio ; ex quibus videlicet illa accepta sunt. In priori signatur lectio 2 Burgensis ecclesiæ.

XIII *Kal.* *Die* 20.

Natalis beati Joseph, qui cognominatus est Justus. Hic prædicationis et sanctitatis officio inserviens multamque pro fide Christi persecutionem a Judæis sustinens, victoriosissimo fine in Judæa quievit. De quo refertur, quod venenum biberit, et nihil ex hoc triste pertulerit, propter Domini fidem. Apud Damascum, sanctorum Sabini, Maximi, Juliani, Macrobii, Cassii, Paulæ, cum aliis decem. Civitate Corduba, sancti Pauli diaconi et martyris. [*Bouillart.* :..... cum aliis decem. [a] In pago Bononiensi, sancti Vulmari confessoris. *Et in margine* : Eodem die sanctæ Margaritæ virginis et martyris.]

NOTÆ.

Puros censemus *Herinien.*, *Max.-Lubec.*, *Antuerp.-Max.* et *Lovaniensem.*

[a] Post Damascenos martyres in Carolino autographo sic : *Civitate Corduba sancti Pauli diaconi et martyris. Ipso die sanctæ Margaritæ virginis.* Utraque illa commemoratio nunquam ab Usuardo facta scripto est. Unus duntaxat versus scalpello rasus est ; quod spatium nunquam Paulum et Margaritam continere potuit. Cur ergo Codices omnes, præter Pratensem, utrumque commemorant ? forte memoriter Margaritam dictavit Usuardus : forte etiam paulo post Usuardum addita est. Nodus inextricabilis, donec ex aliqua Bibliotheca prodeat Codex ipse, qui Carolo regi oblatus fuit. Quod ad sanctum Paulum attinet, difficile dictu cur illum deleverit Usuardus : nam ipsi videntur cordi fuisse sancti ex Hispania, et suum hic Paulus occupasset locum ; si quidem teste domno Eulogio martyre, obierit ille XIII Kal. Augusti, feria 2, an. 851. Quantum conjectura assequi possum, concurrentibus eodem die duobus sanctis, quorum alter longinquæ regionis, alter vicinus erat, hunc alteri præposuit Usuardus. Sancti Vulmari vitam habes parte I tertii sæculi Bened., p. 234.

VARIANTES LECTIONES.

Sunt qui legant, *prædicationis officio et sanctitatis inserviens*; melior est textus nostri constructio, ubi *inserviens* cum Adone, non *serviens*, ut alii. In omnibus Damascenorum hic est ordo : *Sabini, Maximi, Juliani*, etc. Soli Greven. et Molan. ita vertunt : A *Juliani, Sabini, Maximi*: procul dubio ex diversitate codicum Hieronymianorum, de qua vide Florentinium. Herinien. pro *Macrobii*, male scripsit *Macrabii*, ut alii *Pauli*, pro *Paulæ*, etc. Alia in proxime sequente observatione expediuntur.

OBSERVATIONES.

Circa primam et secundam textus nostri annuntiationem nulla prorsus difficultas suscitari potest. *Joseph* ab auctore Romani parvi sacris Fastis primum insertus, ita ibi prædicatur : *Joseph, qui cognominatus est justus, qui a Judæis pro Christo multa perpessus, victor in Judæa quievit.* Ado elogium auctius reddidit, a Notkero descriptum. Noster, ut semper assolet, dum textus Adoniani paulo diffusiores sunt, summa rerum capita eleganter compegit. Quod autem de hausto innoxie veneno dicitur, ex Rufini Eusebio lib. III, cap. 28, desumptum existimo. Cætera ex Actis, aut Patrum traditione colligenda sunt, ut fecit Tillemontius tomo I, variis locis, sed maxime pag. 119, quæ in Actis nostris accuratius discutientur. *Martyres Damasceni*, ut hic signantur, ita ex Hieronymianis accepti sunt ab Adone, ex quo in Nostrum et Notkerum transfluxere. De nonnulla inter vetustissimum Epternacensem et reliquos Hieronymianos codices discrepantia, agit Florentinius, B quem curiosus lector consulat.

Hactenus certe sibi constat Usuardina veritas, ex consensu codicum omnium : venenum aut discrimen in cauda latet. Ut autem clare et ordine procedam, verba Pratensis codicis primum recito. Addit ille post præfatas binas commemorationes : *In Pago Bononiensi, sancti Ulmari confessoris.* Quibus subjungit ecgraphum nostrum : *Eodem die, sanctæ Margaritæ virginis et martyris*, sic tamen ut ex subvirgulatione facile intelligam, ea verba ex margine in textum traducta, quod subinde confirmavit oculatus inspector clar. Castellanus, asserens recentiori manu eo loci scriptum esse, non *Margaritæ*, sed hoc pacto : *Eod. die, scæ Marinæ virg. et mr.* Unde et qua ratione *Marina* illa cum *Margarita* confundi possit, dicere cœpimus ad XVIII Junii, sed, ut candide fatear, operosioris disquisitionis est, quam ut hic indagetur. Impræsentiarum sit satis, ostendisse annuntiationem illam antiquis Martyrologis incognitam, in C codicibus Usuardinis plane esse adjectitiam, atque adeo a puritate deficere codices omnes quotquot illam adoptant, ut sunt, Antuerp.-Maj., Antuerp., Munerat., Greven. et alii. Restat solvendus nodus in *Vulmaro*, quem jam ferme XVII Junii, ex toto præcidimus. Hic solum accedet Castellani observatio, ita Gallice ad me scribentis : *Le* 20 (Julii) *finit par une rature, sur laquelle est récrit d'une main très-ancienne* : *In pago Bononiensi*, etc. Quod significat, annuntiationem prius illic positam, erasam esse, et quæ modo apparet, vetustissima manu ei inscriptam. Meminisse oportet ad XVII Junii in eodem codice expunctum *Vulmarum*, eique substitutum *Gundulfum Bituricensem* (ut in similibus non semel factitatum alibi ostendimus) ; et sic manifeste comperiemus, correctorem illum, quisquis fuerit, hac die *Paulum Cordubensem* exsculpsisse, ut eo *Vulmarum* transferret, quem ob spatii angustias Adoniana phrasi non potuit exprimere ; uti nec codices alii in ea annuntiatione conformes sunt.

Hinc modo conjice restituendam loco suo annuntiationem *Pauli*, a nobis idcirco in textu positam, prout eam diserte signant citati supra codices quatuor, et præterea Tornacen., Antuerp., Munerat., Greven., Ultraject., cum aliis codicibus et extractis. Molanus, qui in prima sua editione de Vulmaro recte egerat XVII Junii, merito hac die eum prætermisit ; sed cur *Paulum* neglexerit, non satis perspicio ; multo minus cur in editionibus aliis utrumque posuerit : ubi immemorem sui diceres, nisi in annotatione, nescio quam hujus duplicitatis causam indicaret. Nobis itaque, perpensis omnibus, dubium non est quin *Paulus*, a sancto Eulogio lib. II Memorialis, cap. 6, egregie celebratus, cum pluribus aliis martyribus Cordubensibus, quos in Hispania Usuardus collegerat, inde in Franciam allatus, et hoc die, martyrii ejus proprio, non vero *Vulmarus*, consignatus sit, ut proinde vindicatam putemus primigeniam et germanam Usuardi simplicitatem.

AUCTARIA.

De Pratensi codice jam diximus. Ei in augmentis de more similis est Antuerp.-Major.

Tornacen. incipit : « Margaretæ virginis. » In elogio Josephi mutilus est, a *de quo refertur*, etc. Cætera purus.

Rosweyd. in fine solum habet : « In pago Bononiensi, sancti Wulmari abbatis et confessoris. » Malo ego cum aliis scribere *Vulmari*.

Antuerp. et Ughellian. de Margarita sic habent : « Apud Antiochiam, passio beatæ Margaritæ virginis et martyris. »

Munerat. textui puro subdit : « Eodem die, sanctæ Margaretæ virginis et martyris. »

Belin. habet etiam textum purum, sed addit : « Apud Antiochiam, passio beatæ Margaritæ virginis et martyris. Item eodem die, Octava sancti Bonaventuræ episcopi et confessoris, Ordinis Minorum. » Similia festa hic sæpius notantur.

Greven. post textum purum solus in ipso textu D adjungit : « Ipso die, sancti Arnulphi confessoris, » sine characteristica, unde dignoscatur. Deinde : « Eodem die, sanctæ Margaretæ virginis et martyris. » Vide superius Observationem.

Molan. deficit, ut supra dictum est, in annuntiatione Pauli martyris Cordubensis.

Ultraject., Leyden., Albergen. et Danic. textui puro superaddunt : « Treveris sanctæ Severæ virginis, sororis sancti Monowaldi, ejusdem loci episcopi. » Vide infra cod. Bruxellen., etc.

Centulen. : « Natale beati Joseph, qui Justus cognominatus est, quibus [quique] corpus Dominicum in sepulcro proprio meruit sepelire. » Satis patet confusio. In Damascenis, purus est, nisi quod pro *Maximi*, scribat *Maximini*. « In Thebaide, sancti Victoris. Cordubæ, sancti Pauli diaconi et martyris. In pago Boloniensi, sancti Vulmari abbatis. » In margine autem nova plane manu adjectum legitur : « Apud Antiochiam, passio sanctæ Margaritæ virginis et martyris. »

Bruxellen. de beato Joseph locutus est die præcedenti. Porro in Damascenis et Paulo purus subdit : « In pago Bononiensi, depositio sancti Vulmari presbyteri et confessoris. Treveris, sanctæ Severæ virginis, sororis sancti Modoaldi, ejusdem loci episcopi. Apud Antiochiam, beatæ Margaretæ virginis et martyris. »

Hagenoyen. sic incipit : « In Judea, depositio beati Joseph, qui cognominatus est Justus. Hic erat filius Alphei et Mariæ Cleophe, quæ fuit soror beatæ Mariæ, matris Domini nostri Jesu Christi, et frater Jacobi Minoris et Symonis et Judæ apostolorum. Hic fuit unus ex septuaginta duobus discipulis Domini ; et post ascensionem Domini, sortem misit cum Mathia pro apostolatu per electionem apostolorum. Hic

ingentibus mysteriis Domini interesset et Spiritum A sanctum cum apostolis recepit. Hic postea prædicationis et sanctitatis officio inserviens, » etc., pure. In Damascenis et Paulo, cum textu consonat, et in fine adjicit : « Treveris, depositio Severæ virginis, sororis Modowaldi episcopi ejusdem civitatis. »

Aquicinct. pro *Cassi*, *Paule*, habet, *Bassi*, *Pauli*. Deest, *civitate Corduba*, etc. Sed in fine : « Eodem die, sanctæ Margaretæ virginis et Martyris. In pago Bononiensi, depositio sancti Vulmari abbatis. » Idem hic sæpius recurrit.

Victorin. : « Antiochiæ, sanctæ Margaretæ virginis. » Vide infra elogium apud Molan.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Margaretæ virginis et martyris. Joseph qui dictus est Justus. Sanctorum martyrum Sabini, Maximi, Juliani cum cæteris. Bernoldi episcopi Trajectensis, qui apud sanctum Petrum quiescit. »

Cluniacen., Codex D. du Cheval. signatus C. et Caudiacen. adjungunt: « Ipso die Cluniaci monasterio, B gloriosa exceptio reliquiarum beati Gregorii papæ. »

In Vatican. deest *Pauli*. Adjectum : « In Cassino, natalis sancti Severi episcopi. »

Altemps. : « Apud Cluniacum, exceptio reliquiarum beati Gregorii papæ. »

Editio Lubec.-Col. incipit : « Elias raptus est in cœlum curru ignis, astante et vidente Heliseo. » Sequitur de Joseph et Damascenis, satis pure. Tum : « In Thebaida, sancti Victoris confessoris. Civitate Corduba, » etc. « In pago Bononiensi, depositio sancti Wulmari abbatis, presbyteri et confessoris. Treveris, sanctæ Severæ virginis, sororis sancti Monowaldi, ejusdem loci episcopi et confessoris. Quæ in ecclesia sancti Eucharii quiescit. » Alibi melius legitur, « Modoaldi. »

Greven. : « In Thebaide, sancti Victoris confessoris. Magni presbyteri et Amorini. In pago Bononiensi, sancti Vulmari abbatis, presbyteri et confessoris. Item Placeriæ. In Tuscia, sanctæ memoriæ Ambrosii presbyteri et confessoris, ordinis Prædicatorum. Item, sanctæ Wilgefortis virginis et martyris, filiæ regis Portugaliæ. Severæ virginis, sororis sancti Modoaldi episcopi Treverensis. » Vide notationem Baronii.

Molan. : « Apud Antiochiam, passio beatæ Margaritæ virginis et martyris. Treberis, sanctæ Severæ virginis, sororis sancti Modoaldi, ejusdem loci episcopi. Eodem die, in pago Galliæ Bononiensi, monasterio Silmaco, depositio sancti Vulmari abbatis. » Postea typis minoribus : « Item sanctæ Wilgefortis virginis et martyris, filiæ regis Portugaliæ : quam nonnulli Latine, Liberatam, Teutonice autem, Ontcommeram agnominant. » Editiones aliæ post textum integrum purum, subdunt : « Apud Antiochiam, passio beatæ Margaritæ virginis et martyris. Quæ per Olybrium præfectum multa tormenta passa est pro Christi nomine, vincula, carceres, flagella, equuleum. Quam et diabolus in draconis specie, similiter et in Æthiopis, tentavit, sed per signum sanctæ Crucis superatus est. Novissime vero per prædictum præfectum decollata, sacro martyrio vitam finivit. » De hac alibi, ut xiii Julii, etc. Sequitur in his editionibus, tanquam pars Usuardi textus. « Eodem die, in Gallia pago Bononiensi, sancti Vulmari confessoris, admirandæ sanctitatis viri. Treviris, sanctæ Severæ virginis, sororis sancti Modoaldi, ejusdem loci episcopi. In Portugalia, natalis sanctæ Wilgefortis virginis et martyris, quæ amore castitatis et Christianæ fidei, in cruce moriens, feliciter transivit ad Dominum. » Non est nomen Lusitanicum.

XII *Kal.* *Die* 21.

Danielis prophetæ. Romæ, sanctæ Praxedis virginis. Hæc in omni castitate et lege divina erudita, vigiliis et orationibus atque jejuniis assidue vacans, quievit in Christo, sepultaque est juxta suam sororem Potentianam via Salaria. In Galliis civitate Massiliæ, natalis sancti Victoris, qui, cum esset miles, et nec militare, nec idolis sacrificare vellet, primo in carcerem trusus, ibique ab angelis visitatus, deinde variis excruciatus pœnis, novissime contritus in mola pistoria, martyrium consummavit. Passi sunt cum eo tres milites, Alexander, Felicianus et Longinus. Trecas, sanctæ Juliæ virginis et martyris.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Majore, Antuerp.* et *Max-Lubec.*, *Munerat.*, *Belini prima editione*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Recte legunt omnes, *orationibus atque jejuniis assidue vacans*, nescio cur in Antuerpiensi inseratur C vox *erudita*, unde exsurgit inepta constructio, *orationibus atque jejuniis erudita assidue*, etc., cum eadem prius bene posita sit, *leg edivina erudita*, etc. *In Christo quievit*, est transpositio Antuerp.-Majoris, ut in alio faciunt Belin., Greven. et Molan., qui pro, *juxta suam sororem*, mutant in *juxta sororem suam*. Alibi diximus *Prudentianam* scribi, pro *Potentiana*, sed hic codices omnes cum textu consentiunt. *Marsilia* habent Munerat. et Belin. Rursus Belin. ubi in textu est, *et nec militare, nec idolis*, etc., ponit, *et non militare nec*, etc. Antuerp.-Major vero omittit et, male etiam efformans sequentia, hoc modo : *Primo cum in carcerem trusus, ibi ab*, etc. Et Belin. iterum *angelo*, pro *angelis*. Reliqui in textu *pœnis*, licet plerique omnes codices diphthongis careant, in quo et similibus vix servari potest orthographica uniformitas. Belin. aliis verbis usus, scripsit, *variis cruciatibus punitus*. Sensus exigit, *novissime contritus in mola pistoria*, sed Antuerp. et Max.-Lubec. ponunt *constrictus*, atque eadem editio et Belin. omittunt *in*. Greven. et Molan. hic denuo a communione lectione deficiunt, nam ubi omnes alii legunt, *passi sunt cum eo tres milites*, ipsi omittunt *tres*. *Longius*, pro *Longinus*, error est in Antuerpien.-Majore : minores alios, tum ex hoc, tum ex aliis codicibus prætereo.

OBSERVATIONES.

De *Daniele* propheta agit hodie Beda secundo D loco, post *Praxedem*. Romanum parvum sequitur Ado, hunc noster et alii, iisdem ferme omnes terminis. Videbitur suo tempore, quanti faciendus sit, qui apud Surium hoc die exstat, totus ille Metaphrastis de Daniele et tribus pueris Babylonicis Commentarius. *Praxedem* etiam memorat Romanum parvum, et Beda, ut jam dixi. Rabanus eam ex Beda accipiens, elogium format ab Adoniano plane diversum. Noster Adonis textum, paulo longiorem, nitide suo more contraxit. Unde vero narrationis suæ materiam Viennensis acceperit, non est opus hic repetere; vide quæ dicta sunt xix Maii et xx Junii. *Victor* Massiliensis illustris martyr, a Romano parvo his solum verbis notatur : *Massiliæ, Victoris martyris*. Ast in Hieronymianis iisdem sociis militibus stipatus est, quos Ado nominatim etiam recensuit, addito itidem *Deutherio puero, qui ad martyrum sepulcrum orans emiserit spiritum*. Et hæc eadem vestigia pressit Notkerus, Adonem totum et in hisce martyribus

et in Praxede suum faciens. Usuardus autem, solita methodo, panegyrim in pauciora redigens, solos milites, omisso puero, commemoravit. Nec vero, quæ de puero illo tradit Viennensis, adeo explorata sunt, quemadmodum gloriosissimi *Victoris* et aliorum trium Acta, ab omnibus eruditis summopere laudata, et a C. V. Francisco Bosqueto primum vulgata, de quo vide in admonitione prævia Ruinartii inter selecta pag. 299. Gallice eadem recensuit Tillemontius tomo IV, a pag. 549. Videndi etiam Annales Massilienses P. Guesnay, pag. 131. Quæ omnia in Actis ex professo elucidabimus.

Porro *Trecensem Juliam* solus Usuardus superaddit, antiquis aliis, aut præteritam, aut ignotam, quæ tamen plane non minus ac reliqui, ex unanimi nostrorum codicum consensu Usuardina censenda est Historia passionis ex Camuzato pag. 381 in Surium translata est, sed quam Tricassini Promptuarii auctor fatetur *inconcinne conscriptam*. Alii magis vituperant, ut vide apud laudatum Tillemontium, tomo citato, pag. 348. Notabis Bedam hac die *Symphorosam* referre cum eodem ferme elogio, quod Ado posuit XXVII Junii, cujusque epitomen illic ex Usuardi stylo exhibuimus. Rabanus supra ductorem sapiens, multa alia adjunxit. Verum cum ea ad Usuardum minime pertineant, hic Bedæ a reliquis dissonantiam, quam nonnulli codices nostri Usuardini imitantur, indicasse suffecerit. Œdipo opus est, ut intelligatur, quid Wandalbertus tertio suo versiculo insinuare voluerit. Nisi alludat ad dedicationem ecclesiæ S. Petri, in qua depositum est sancti Wandregisili corpus, de qua meminerunt Hieronymiana. Sed tunc versus ille ad diem sequentem pertineret. Ita hac die cecinit :

Praxedis duodena effulget virginis atque
Prophetæ Danielis nomine fine, fideque.
Ipsa Luce pii solennis dedicatio Petri.

AUCTARIA.

Rosweyd. inter Massilienses et Juliam Trecensem, ponit : « Eodem die, sancti Arbogasti Stazburgensis episcopi et confessoris. » Voluit dicere *Strasburgensis*, pro *Argentinensis*, vel *Argentoracensis*.

Pulsanen. purus est usque ad *sancti Victoris* inclusive, sed desunt reliqua omnia.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Lovanien. annuntiationum loca commutant, Juliam Trecen. præponentes martyribus Massiliensibus. In fine autem adjiciunt : « Eodem die, sancti Arbogasti Argentinensis episcopi et confessoris. » Vide quæ de ipso notavit Baronius.

Alberg. et Danic. incipiunt a Praxede ; quam sequitur Daniel. Cætera proxime præcedentibus similes sunt. In Danico ad marginem apponitur : « Octava sancti Bonaventuræ. »

Centulen. : « Obitus Danielis prophetæ. Romæ, sanctæ Praxedis virginis. Quæ fuit soror beatæ Potentianæ virginis. Civitate Massilia, passio beatissimi Victoris martyris, et cum eo Alexandri, Feliciani et Longini militum. Trecas, sanctæ Juliæ virginis martyris, cujus corpus in ecclesia beatæ Mariæ, apud Jordarense cœnobium quiescit. »

Bruxellen. incipit : « Romæ, sanctæ Praxedis virginis. Hæc in omni castitate et lege divina erudita, cum sorore sua beata Potentiana, post transitum Pudentis sui patris, in virginitate permansit, et jejuniis, vigiliis atque orationibus assidue vacans, plena operibus bonis et eleemosynis, migravit ad Christum. Cujus corpus via Salaria juxta prædictam suam sororem sepultum est. Item, Danielis prophetæ. » In Victore purus est, usque ad « excruciatus pœnis, » ubi sic pergit : « Novissime in molam pistoriam missus, in qua sparsum vertigine animalis macerari solet, atque ita contritus, sub Asterio præside martyrium consummavit. Et cum eo passi sunt, » etc. In Julia purus est. Addit in fine : « Apud Argentinam civitatem, sancti Arbogasti, ejusdem loci episcopi et confessoris. »

Hagenoyen. propheticum elogium more suo conglobavit : quod hic non vacat describere. In Praxede non nihil interpolatus, martyres Massilienses et Juliam Tricassinam omittit, sic in fine de Arbogasto subjiciens : « In civitate Argentina, depositio sancti Arbogasti, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. Hic inter cætera miracula virtutum ejus, Dagoberti regis Franciæ unicum filium, de feris dilaceratum et mortuum, suis precibus resuscitavit ; et ob hoc rex Rubiacum castrum et oppidum ecclesiæ sanctæ Mariæ in Argentina tradidit. Ipse autem Arbogastus multos annos vixit, et pluribus miraculis claruit, et in pace finivit vitam, et in ecclesia sancti Michaelis sepulturam sibi fieri fecit. »

Matric.-Gartus.-Ultraject. : « Praxedis virginis, sororis sanctæ Potentianæ, quæ Romæ simul quiescunt. Danielis prophetæ. In Galliis, civitate Massilia, Victoris militis et martyris, contriti in mola pistoria. Item trium militum, qui cum eodem passi sunt. » Vide nomina superius.

Codex D. du Cheval, signatus C : « Item, sanctæ Symphorosæ. » Hic passim recurrit.

Vatican. num. 5949 deest *Danielis et Juliæ*. An cætera pura sint, dubito.

Altemps., in fine : « Item sanctæ Symphorosæ virginis. » Voluit dicere *viduæ*.

Burdegalen. : « Trecas, sanctæ Julianæ virginis et martyris. Item, sanctæ Symphorosæ. Salvia, sancti Sereneti *an Serenedi?* confessoris. »

Gaudiacen. : « In Galliis, adventus et susceptio corporis sancti Domnini, vel Domini martyris, ex sacra Aquitaniæ provincia, translatum in Selula, in pago Toloricensi, in loco antiquitus Magno loco, dein nomine dicto, anno Incarn. Dominicæ DCCCLXXXIX. » Quid hæc omnia significent, fateor me non satis clare intelligere.

Remens. SS. Timoth. et Apollin. : « Civitate Carentis, depositio sancti Leubini episcopi et confessoris. » Annon *Carnotis, Leobini?* De quo XV Sept.

Editio Lubeco-Col. incipit a Praxede, ubi non nihil interpolata est. Sequitur Daniel et Julia, pure. Tum de Victore, ubi solum inseruntur nomina *Diocletiani* et *Maximiani* tyrannorum. In fine autem : « Item Trecas, passio sanctorum martyrum (hic inseri poterat nomen *Claudii*) imperatoris barbarorum, Justi et Secundini, ac aliorum quinque sub Aureliano imperatore. Eodem die, sancti Arbogasti episcopi Argentinensis et confessoris. Ipso die, beatorum martyrum Dionysii, Ponti, Cussionis, Papirii, Saturii, cum aliis septem. » In Greven. est *Custionis*.

Belini editio altera in fine subjicit : « Item, sanctæ Symphorosæ. »

Greven. : « In Africa, Heliæ et Stertionis. Vastradis martyris. Dionysii et Ponti, Custionis, Papirii, Saturii et aliorum septem. Eleutherii [Deutherii] pueri et confessoris. Qui cum oraret ad sepulcrum sancti Victoris, emisit spiritum. Arbogasti episcopi Argentinensis et confessoris. Qui de Scotia egressus, plenam virtutibus vitam agens, præfatæ ecclesiæ gloriose præfuit, tempore Dagoberti regis, cujus etiam unicum filium, in venatione equo dejectum et protritum, oratione fusa ad vitam revocavit. Albini confessoris. In Ægypto, Danielis abbatis, presbyteri et confessoris. Trecas, passio sanctorum martyrum [Claudii] imperatoris barbarorum, Justi et Secundini, cum aliis quinque, sub Aureliano imperatore. »

Molan. de Julia subnectit : « Cujus sacrum corpus in territorio Meldorum, in ecclesia beatæ virginis Mariæ, Jordarensis monasterii translatum, ubi honorifice veneratur humatum. Eodem die, in Cellensi

monasterio, sancti Sulpitii episcopi es sanctæ Leochadiæ virginis. Trecas passio sancti Claudi imperatoris barbarorum, Justi, Jocundini, cum aliis quinque, sub Aureliano imperatore. Eodem die, sancti Arbogasti Argentinensis episcopi et confessoris. » Tum, minoribus typis : « Qui de Scotia,» etc., ut GREVEN. supra. In posterioribus editionibus, de Julia Trecensi eadem adduntur. Tum : « Ibidem, passio sancti Claudii imperatoris, Justi, Jucundini, » etc. De Arbogasto, simpliciter absque elogio. Tum : « Die vigesima prima, sanctorum Patrum Simeonis, qui propter Christum dictus est Salus, et Joannis synascetæ ipsius. » Vide quæ de Simeone Salo in Auctariis nostris dicta sunt I Julii, ex relata ibi longiori observatione Rosweydi. « Eodem die, in Cellensi monasterio, translatio sancti Sulpitii, » etc., ut in priori.

XI *Kal.* *Die* 22.

Ancira Galaciæ, natalis sancti Platonis martyris, cujus gesta habentur. Eodem die, sanctæ Mariæ Magdalenæ et Sinticen beatæ, quæ Philippis dormit sepulta : de qua apostolus Paulus scribit. « In monasterio Fontinella [*Bouillart.* : In pago Rothomagensi], depositio sancti Wandregisili confessoris. In territorio Arvernensi, sancti Menelei abbatis.

NOTÆ.

Ita habent *Praten.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Major.*, *Rosweyd.*, *Munerat.* et *Greven.*

« Non ambigit Sollerius quin Usuardini sint Wandregisilus et Meneleus : *tametsi Castellanus.* inquit, *erasionem aliquam in codice Pratæensi se observare moneat, qui duæ ultimæ annuntiationes inscriptæ videantur.* Castellanum admonnisse SS. Wandregisilum et Meneleum esse lituræ inscriptos vix credo, adeo nitida membrana est. Sola hæc in litura : *In pago Rothomagensi ;* sed eadem manu, contra quod scripsit parum perspicax Sollerii monitor. BOUILLART

VARIANTES LECTIONES.

Sequor communem codicum lectionem *Ancira Galaciæ*, aliqui paulo melius *Ancira Galatiæ;* optime solus Molanus cum Adone, *Ancyra Galatiæ.* Videntur Pratensis et Herinien. scribere *Magdalenis*, sed reliqui omnes, ut in textu, præterquam quod multi diphthongum negligant, quam ad vitandam confusionem, puto et hic et alibi efformare necesse esse. Non eadem est ratio in *Sinticen*, quam proinde reliqui, ut est in codicibus. Tornacen. et Munerat. ponunt *Sinticem*, quod æque aberrat. Nec satis accedit Praten. per *Synticen* , nec Greven. per *Sintiches*, nec demum Molanus per *Syntiches* : recte in Romano parvo, a Rosweydo haud dubie correcto· *Syntyches.* Praten. cum solitis gregalibus legit, *in pago Rotomagensi*, sed nos cum reliquis magis Usuardine, *In monasterio Fontinella.* De quo infra in observationibus dicendum. Sunt qui ponant *Wandregisili*, sed ferme omnes cum textu. nisi quod Munerat, male formet *Wandregisilli*, adjungatque titulum *abbatis*, quem etiam ascribit Antuerp.-Major cum nonnullis sequioris notæ codicibus. *Arvernensi* in Munerato, et *Arnivernensi* in Rosweydo, forte librarii sphalmata sunt, uti et in postremo *Menelei* pro *Menelei*.

OBSERVATIONES.

De tribus primis hujus diei sanctis sic hodie loquitur Romanum parvum. Primo loco : *Sanctæ Mariæ Magdalenes.* Secundo : *Et Syntyches, quæ Philippis dormit.* Tertio : *Ancyræ, Platonis martyris.* Eundem ordinem servat Ado, nihil magnopere in laudem adjiciens. Noster, inversa paululum serie, *Platonem* principio memoratipsissimis, Adonis verbis, quæ hic ex Hieronymianis accepisse videtur, correcta ex Romano parvo positione, quæ in illis corrupte legebatur : In *Anquira*, vel *Auritia*, *Gallacia* vel *Gallitiæ*, quo etiam ferme modo in Rabano legitur. Platonis *gesta* in Hieronymianis *haberi* dicuntur, sed ea diversa fuisse existimo ab iis, quæ apud Surium a Metaphraste exornata inveniuntur, quæque Tillemontio tomo V, pag. 563, aliisque hodiernis criticis nequaquam probantur. Nos de his loco suo. Secundam annuntiationem sic profert Beda : *Natale Mariæ Magdalenæ :* ut vix quidquam in re discrepent et hic et Romanum parvum et Rabanus et Ado, etc. Cæterum inter festivitates apostolorum, elogii vice, notat Viennensis expulsionem ab ea septem dæmoniorum, et primam Christi Domini apparitionem, ipsi factam post resurrectionem, quæ omnia ex Molano in Auctariis recitabuntur. Ex re nita fluit observatio, nimirum Martyrologia nostra ubique *Mariam Magdalenam* distinctissime exprimere, nusquam vero *Mariam Bethaniæ*, multo minus *peccatricem feminam* apud evangelistas *anonynam*, Neque enim *septem ejecta dæmonia* pro peccatis accipi oportere, satis probatum hactenus repeai. Vulgo notum est *Mariam* et *Martham sorores Lazari* in antiquis Martyrologiis referri XIX Januarii, ut in Auctariis nostris ibi notavimus. Juverit hic apponere P. Grothusii nostri sententiam ad vetustum Kalendarium Paterbornense mis. ipsa illa die XIX Januarii. *Vere*, inquit, *Maria, soror Marthæ, prorsus alia est a Maria illa Magdalene, quæ celebratur* XI *Kal. Augusti, quoniam ex historia Evangelica omnino oportet cum multis SS. PP. assurere, tres fuisse personas diversas, omnes tamen sanctas et Christo ministrantes, quæ nomine Mariæ Magdalenæ vulgo indicantur : prima fuit ex castro Magdala, prope Capharnaum, de qua septem dæmonia Dominus ejecit ; secunda fuit Nimitis peccatrix, misericordiam consecuta ; tertia de Bethania soror Lazari.* Hanc doctissimi viri opinionem multorum eruditorum, qui agitatissimam quæstionem ventilarunt, calculo hodie confirmatam invenio. Ne quid tamen præmature hic definiam, totius controversiæ decisionem ad Acta remitto. Vide interim de ea breviter disserentem Tillemontium tomo II, a pag. 28. Audi modo Wandalbertum :

> Undecimam Christo felix miserante Maria
> Ornat, septeno caruit quæ dæmone, quamque
> Magdala progenitum signat cognomine origo.

Syntychem etiam satis breviter perstrinxit Ado, sic ut omnia prope ejus verba Noster in tabulam suam transtulerit. Est apud Paulum ejus commendatio ad Philipp. IV, 2. De ejus obitu et sepultura alibi videbitur. Quid autem sibi hic velit disparatarum personarum conjunctio, divinare non lubet, ita scripsisse Usuardum et certum et palam est. *Meneleus* in præcitatis Martyrologis non invenitur ; de *Wandregisilo* dubium faciunt Hieronymiana apographa : certe haud quaquam ambigimus, quin vere ambo Usuardini sint, tametsi Castellanus erasionem aliquam in codice Pratensi se observasse moneat, cui hæ duæ ultimæ annuntiationes inscriptæ videantur. Sed *quod mirandum,* inquit, *sola hæc verba :* In pago Rotomagensi, *ab aliena manu sunt, cæteris omnibus eodem charactere evidentissime figuratis, quo totum Pratense autographum scriptum est.* Fueritne

in præfato codice facta tam longa expunctio, nec A ne, certo statuere integrum non est; mihi consensus codicum ferme omnium abunde probat, utrumque sanctum vere ab Usuardo fuisse consignatum. At expunctio et corruptela manifeste apparet in verbis illis : *In pago Rotomagensi*, utpote quæ in nullis codicibus reperiuntur, præterquam in Pratensi et ei consimilibus, Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Aquicinct. cæteris omnibus constanter cum textu legentibus : *Fontinella monasterio*, quo modo etiam procul dubio in prædicto Pratensi codice prius habebatur ; quem tamen idcirco a puris hodie non exclusimus. Non ausim asserere Wandregisilum ex auctioribus Hieronymianis mutuatum : at nota satis fuit et ipsius et Menelei itidem abbatis sanctitas, ut iis sacros fastos locupletaret Usuardus, quod eum fecisse indubitatum putamus, quidquid Molanus hic rursum justo scrupulosior, alterum prætermiserit. Utriusque abbatis Vitæ inter Benedictinas a Mabillonio editæ sunt; Wandregisili sæc. II, a pag. 524; Menelei, sæculi III, parte 1, a pag. 404. De Wandregisilo versiculum composuit Wandalbertus, cui forte is jungendus est, qui die præcedenti, tertio loco habetur. En hodierum :

Vandregiste tibi hac monachorum vota recurrunt.

AUCTARIA.

HERINIEN., cætera purissimus, in fine adjicit : «Ipso die, translatio sanctæ Theodosiæ virginis. » Propriam aliquam loci festivitatem existimo.

PULSANEN. incipit : « Natalis beatissimæ Mariæ Magdalenæ. » In Platone purus est, in Syntyche, modice interpelatus. Omisit Wandregisilum : in Meneleo iterum purus.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC., UGHELLIAN. deficiunt in ultima annuntiatione, cætera puri.

MOLAN. deest Wandregisili.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN. incipiunt : « Natale beatæ Mariæ Magdalenæ, de qua, ut Evangelium refert, septem dæmonia Dominus ejecit. » Sequitur de Platone, Syntyche et Wandregisilo, satis pure. Deest in fine annuntiatione Menelei.

ALBERGEN. et DANIC. sic ordiuntur : «Natale beatæ Mariæ Magdalenæ. Hæc est illa peccatrix beatissima, quæ profluentibus mundata lacrymis, lavit pedes Domini discumbentis. Hæc est illa mulier evangelica, quæ profusa dulcedine pietatis, unguento pretiosissimo caput unxit Dominicum tempore passionis. Hæc est illa apostolorum apostola, quæ prior cæteris videre, et nuntiare meruit gloriam resurgentis. » In reliquis, de Platone, etc., cum prioribus conveniunt.

CENTULEN. : « Natale beatissimæ Mariæ Magdalenæ. De qua, ut Evangelium refert, septem dæmonia ejecit Dominus. Et Santhile [Syntyches] beatæ, quæ Philippis dormit sepulta, qua [quam] beatus Apostolus suo sermone commendat. Ancira Galaciæ, sancti Platonis martyris. Monasterio Fontanella, depositio sancti Wandregisili abbatis, incliti confessoris. In territorio Arvenico, sancti Menelei abbatis. »

BRUXELLEN. incipit iisdem verbis quibus supra ALBERGEN. et DANIC. Tum de Syntyche et Platone satis pure. Demum : « Monasterio Fontenella, depositio sancti Wandregisili abbatis et confessoris. Qui fuit filius Walachisi, fratris Ansegisi ducis, et beati Arnulphi ex filio nepos. Hic fuit primus fundator monasterii Fontanellensis, ubi et ipse carnis onere deposito, migravit ad Christum. Sed postea corpus ejus in Blandinio translatum est. » Et ibi in Romano annuntiatur.

HAGENOYEN. incipit : « Apud Aquensem Provinciæ civitatem, depositio sanctæ Mariæ Magdalenæ, quæ nobilis erat genere, sed tota lasciviæ data. Hæc Christum dilexit et pedes ejus lacrymis compunctionis lavit, et unguento perunxit : Christo et suis omnes divitias suas dedit : verba ejus ad pedes illius sedens audire solebat. Cujus amore Christus Lazarum fratrem ejus suscitavit. In convivio caput Domini perunxit, pro quo Judas murmuravit et Christus lætabatur ; juxta crucem stetit : Dominum etiam sepelire juvit, ejus corpus mortuum ungere voluit. Prima illum post resurrectionem vidit, et apostolorum apostola a Domino tunc est facta, quando discipulis gloriam Domini nuntiavit. Hanc angeli consolabantur ad sepulcrum, sed illa consolari non potuit : Christo in specie hortulani loquitur, et illum non agnoscit. Hæc post ascensionem Domini in exilium a Judæis missa cum aliis Christianis est, qui navi sine remis impositi sunt, et Marsiliam Deo dante appropinquaverunt, ubi per mira Mariæ Magdalenæ et aliorum suorum sodalium tota illa gens conversa est ad Dominum, per miraculum factum in mari, de puero principis conser- B vato, et uxora ejus defuncta. Deinde pro desiderio Christi et tædio hominum, ut dicit Josephus, triginta annis in heremo vixit, hominibus incognita, nec cibum nec potum humanum sumens. Semper horis canonicis angeli eam in aera vehebant, ubi cœlestes cantus auribus cordis audiebat, et sic eam ad speluncam suam satiatam iterum reducebant. In fine vitæ suæ per beatum Maximinum episcopum est communicata, et tunc coram altari se prostravit, et omnibus orantibus obiit, et odor corporis ejus multis postea diebus ibi sentiebatur, et corpus ejus sine anima stetit usque dum a beato Maximino episcopo ei sepulcrum præparabatur, et ibi fiunt miracula multa per merita illius. Sepulta est Magdalena in Aquensi civitate, sed postea translata est ad Vecellianum. » Hæc et hujusmodi alia magis pie quam probabilites excogitata, materiam suggerent, quam in Actis eruderemus. Sequitur de Syntyche, Platone, Meneleo et Wandregisilo satis pure.

C AQUICINCT. pro, *eodem die ;* habet, *Vizeliaco*. Post *scribit*, additur, « ad Philippenses. In pago Rothomagensi, depositio sancti Wandregisili abbatis et confessoris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Mariæ Magdalenæ Wandregisili, primo militis, postea monachi et abbatis Platonis martyris, cujus gesta habentur. » In margine autem adscribitur : « Dedicatio ecclesiæ Trajecti, quæ facta fuit præsente imperatore Romanorum et XII episcopis. »

CAMBERIEN. : « Philippis civitate, beatæ Sinticen discipulæ Pauli. »

In VATICAN. 5949 deest Wandregisili et Menelei. Adjicitur : «Natale S. Jeromini episcopi Ticinensis, in S. Sophia. »

EDITIO LUBECO-COL. de Maria Magdalena fere convenit cum ALBERG. et DANIC. In Platone satis pura. Tum : « Philippis, dormitio Sinticen, quæ Philippis dormit sepulta, de qua Paulus apostolus scribit Phi- D lippensibus : Euchodiam [Evodiam] rogo et Sinticen deprecor, idipsum sapere in Domino.» Reliqua satis pure.

BELIN. sic in principio : « Natale sanctæ Mariæ Magdalenæ, de qua Dominus septem dæmonia ejecit, et quæ ipsum Salvatorem primum videre meruit a mortuis resurgentem. » Deest Wandregisili, cætera satis bene.

GREVEN. : « Item sanctorum Cirilli, Andreæ, Thebelli, Aurili, Apollonis. Papiæ, sancti Hieronymi episcopi. Lewinæ virginis et martyris. »

MOLAN. litteris Italicis verba Adonis de Magdalena textui interserit. « De qua ut Evangelium refert, septem dæmonia ejecit Dominus, quæ etiam inter alia dona insignia, Christum a mortuis resurgentem prima videre meruit. » Tum in fine : « In Blandinio, sanctissimi patris nostri Wandregisili, primi fundatoris cœnobii Fontanellensis, cujus gesta habentur.

Papiæ, sancti Hieronymi episcopi. Passio sanctæ Lewinæ. » Inde minoribus typis : « Cujus veneranda ossa cum ossibus S. Osualdi regis Anglorum et S. Idubergæ, exaltata fuerunt in civitate Bergensi, sed per ultimam Francorum in Flandriam irruptionem, in devastatione Bergensium sunt deperdita. Sanctorum episcoporum Eulogii, Protogenis cum aliis de quibus in Trip. l. VII, Apollo, de quo Act. XVIII habetur et I Cor. I et XVI. » Hactenus editio prima. In posterioribus eadem habet de Maria Magdalena. Item in fine de Wandregisilo. Tum de Hieronymo Papiensi. Denique hoc, tanquam hisce editionibus proprium, apponitur : « Die vigesima secunda, reportatio lipsani sancti hieromartyris Phocæ. »

X *Kal.* *Die* 23.

Natalis beati Apollinaris episcopi, qui ab apostolo Petro Romæ ordinatus et Ravennam missus, postea pro fide Christi diversas et multiplices cædes perpessus est. Tandem autem sub Vespasiano Cæsare, inter ipsa vicissim succedentia sibi tormenta, gloriosum martyrium consummavit.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Majore*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Iterum peculiare aliquid habent Greven. et Molan., nam ubi cæteri omnes codices simpliciter incipiunt : *Natalis beati*, etc., præfigunt ipsi : *Apud Ravennam.* Antuerp.-Major et Munerat. codices plerumque non satis tersi, pro *Apollinaris*, scribunt *Apollenaris*. Lego *cœdes*, licet pauci codices diphthongis utantur, sic *Romœ*, *Cœsare*, etc., quod confusionis vitandæ gratia faciendum fuisse non semel superius monui.

OBSERVATIONES.

Inclytissimum martyrem, Ravennatium episcoporum primum, *Apollinarem* hac die celebrant Allatii et Frontonis Kalendaria, celebrant Martyrologi præter Nostrum cæteri omnes, Hieronymus, Beda, Romanum parvum, Rabanus, Ado, Notkerus, Wandalbertus. In Hieronymiano Lucensi *Apollenaris* vocatur, in vetustissimo Epternacensi *Apollinaris*, sed in hoc, die præcedenti relatus est. Beda insigne ei adornavit elogium a Rabano transcriptum, a Notkero nonnihil mutilatum. In Romano parvo annuntiatur his verbis : *Ravennæ, Apollinaris episcopi et martyris* Viennensis, more hactenus inusitato, duplici ipsum encomio prosecutus est. Inter festivitates apostolorum illud collocavit, quod ex Beda accepisse dicendus est, nisi aut Adoniana in Bedam translata dixeris, aut miraculum fingas, in tanta utriusque consonantia. At in Martyrologio suo prolixam Actorum seriem præfatus Ado expandit, quæ totam ferme apostolici viri vitam complectitur. Ex his Usuardus paucula delibavit, quibus in laterculo solita phrasi martyris laudes abunde prædicat. Et ea quidem omnia idem fere sonant, omnia promanant ex eodem fonte, videlicet ex ipsis illis Actis, quæ apud Surium edita, vetustatem suam, vel ex his Martyrologis manifeste ostendunt. Neque est qui antiquitatem in dubium revocet : sincera esse, aut ex fidis monumentis desumpta, fateri nolunt recentiores, et ea propter maluit Tillemontius tomo II, a pag. 102, ex Chrysologo, Gregorio, aliisque ea colligere, quæ fideliora censuit. Nostrum erit et de Actis et de reliquiis, et de miraculis omnia suo loco expendere digerere et illustrare. Porro unicus Wandalberti versiculus ita Apollinarem prædicat :

Hic decimam præclarus Apollinaris honorat.

AUCTARIA.

HERINIEN. proprium rursus aliquid ex Remensi provincia textui purissimo subnectit, in hunc modum : « Eodem die, translatio sancti Nichasi cum sociis suis. » In STROZZIAN. de *Eutropia* fit mentio.

ROSWEYD. cætera etiam valde purus, in fine subdit : « Eodem die, sancti Liborii Carnotensis episcopi et confessoris. » Voluit scribere, *Cenomanensis.* Exstat apud Surium historia vitæ et translationis, de quibus vide Bollandi opusculum.

Multi codices hodie adjiciunt etiam post textum purum : « Romæ, natale sanctæ Primitivæ ; » vel simpliciter : « Romæ, sanctæ Primitivæ. » Tales sunt, ANTUERP.-MAX., LUBEC., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., UGHELLIAN., BIGOTIAN. signatus P. 5, et CODEX D. DU CHEVAL, sub nota B, et plures infra citandi.

ALBERGEN. et DANIC. sic addunt : « Romæ, natale sanctæ Primitivæ virginis. Apud Cenomanicam civitatem, sancti Liborii episcopi et confessoris. Hic quinquagesimo ordinationis suæ anno ad Patrem et ad patriam transivit ex hoc mundo »

CENTULEN. : « Apud Ravennam, sancti Appollinaris martyris et episcopi, qui in discipulatu beati Petri apostoli diu multumque edoctus, et ab eo ordinatus episcopus, eidem civitati vel provinciæ pastor fuit delegatus ; passus vero est sub Vespasiano Cæsare, Demostene patricio. »

BRUXELLEN. in textu satis purus, adjicit etiam : « Romæ natale sanctæ Primitivæ. Apud Cenomanicam civitatem, sancti Liberii [Liborii] episcopi et confessoris. Qui quinquagesimo ordinationis suæ anno, ex hoc mundo feliciter ad patriam transivit æternam. » Vide dicta in ROSWEYD.

HAGENOYEN. « Apud Ravennam, passio sancti Apollinaris episcopi et martyris. Qui fuit discipulus beati Petri apostoli, a quo ipse episcopus est ordinatus, et Ravennam missus est ad prædicandum, quem pagani super prunas pedibus nudis stare fecerunt, post exuitur et plagatur, et super plagas ejus aqua bulliens funditur. Tandem sub Vespasiano imperatore, inter ipsa sibi succedentia supplicia, percussus fustibus donec mortuus videretur, diebus septem supervixit, et cursum martyris sui complevit. In Galliis, civitate Massilia, natale sancti Victoris, qui cum esset miles et nec militare, nec idolis sacrificare vellet, primo in carcerem est trusus, ibique ab angelis est visitatus ; deinde variis excruciatus est pœnis : novissime constrictus est in mola pistoria [et] sub Asterio præside martyrium consummavit. Passi sunt etiam cum eo tres milites, scilicet Alexander, Felicianus et Longinus. Trecas, sanctæ Julianæ virginis. » Hæc ex XXI hujus in hunc locum translata sunt. Sequitur : « Apud Cenomanicam civitatem, depositio sancti Lyborii episcopi et confessoris. Hic quinquagesimo anno sacerdotii sui in episcopatu, ad patrem et ad patriam transiit feliciter de hoc mundo. Hic a Ludovico imperatore translatus est in Padeburne, et ibi per totam diœcesim est patronus. Hic medetur calculo et passionibus arenosis. Romæ, sanctæ Primitivæ. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Appollinaris episcopi et martyris. Hic a beato Petro Ravennam missus, gloriosum martyrium consummavit. Translatio trium regum a Mediolano Coloniam. Brigittæ viduæ sanctimonialis, a qua habent ortum illius Ordinis observatores, quæ [qui] modernis temporibus in diœcesi Trajectensi oriri cœperunt. » Vide

ejus Vitam apud Surium. Notatur in margine : « Hac die singulis annis fit processio solemnis cum V. sacramento et sanctorum reliquiis per circuitum civitatis Trajectensis. »

Vatican., signatus num. 5949 : « Romæ, sanctorum Vincentii et Primitivæ. »

Strozzian. « Eodem die, sancti Rasipi martyris.»

Remens. SS. Timothei et Apollin. proprium habet : « Remis, translatio corporum, sanctorum Nicasii episcopi et martyris et sanctæ Eutropiæ sororis ejus. »

Editio Lubeco-Col. : « Apud Coloniam Aggrippinam, translatio corporum trium Magorum, qui in Evangelio leguntur, nato in Bethleem Salvatori obtulisse munera, aurum, thus et myrrham. Quorum pignora veneranda præsul Coloniensium Reynoldus ab imperatore Frederico postulata, de Mediolano ad Coloniam anno Domini MCLXIV cum gaudio et exsultatione omnium transtulit, et in ecclesiam suam cathedralem honorifice collocavit : in qua, B operante gratia divina, crebra miracula eorum meritis coruscant. Item Colonia Agrippina, translatio sancti Felicis et Naboris militum et martyrum, qui etiam per prædictum Coloniensium archiepiscopum Reynoldum eodem tempore de civitate Mediolanensi facta est. Item natale beati Appollinaris episcopi et martyris. Hic ab Antiochia secutus apostolum Petrum ad urbem Romanam et ab eodem in urbe episcopus ordinatus et Ravennam missus est [et] ibi rexit Ecclesiam annis XXVIII, mense I, diebus IV. Qui etiam in partibus Corinthiorum et in Nicea, et in ripa Danubii et in partibus Thraciæ prædicavit. In quibus locis exsilio relegatus est, et ubicunque pervenit, innumeras virtutes fecit. Postea pro fide Christi diversas et innumeras cædes perpessus est. Tandem sub Vespasiano Cæsare, Demosthene patricio, inter ipsa vicissim, etc. Romæ, natale sanctæ Primitivæ virginis. Apud Cenomanicam urbem, sancti Liborii, etc., » ut Albergen. et Danic. : « Eodem die, sanctæ Brigittæ viduæ, quæ in vita sua, Domino in ipsa operante, quatuordecim mortuos suscitavit. »

Belin. textum purum habet, sed adjicit : « Eodem die, sancti Rasipi martyris. »

Greven. : « Apud Coloniam Agrippinam, transla- A tio trium regum Magorum, cum duobus aliis. Nota, corpora sanctorum Magorum, ut dicit Vincentius lib. XXX, olim ab imperatore Constantinopolim translata et inde Mediolanum miraculose transvecta, cum imperator Fredericus Mediolanum destrueret, a Reinaldo Coloniensi archiepiscopo, qui tum auxilio imperatori venerat, Coloniam translata sunt anno Domini MCLXIV una cum sanctis Felice et Nabore, atque in ecclesia cathedrali, magna omnium exsultatione reposita ; ubi etiam multis coruscant miraculis. Eodem die sanctorum martyrum Ravenni presbyteri et Rasiphi, fratrum Cenomannis, sancti Liborii episcopi et confessoris multæ sanctitatis viri. Quem episcopatus sui anno quinquagesimo defunctum, beatus Martinus Turonensis sepelivit. Romæ, Primitivæ virginis. Apud Ravennam, Teclæ virginis. Romæ, depositio sanctæ Brigittæ viduæ, nobilis de regno Sweciæ. Quæ transcursis in multa sinceritate statu virginali et conjugali, divinitus admonita Jerusalem peregre adiit, indeque Romam rediens, vitæ suæ reliquum ibidem in magna sanctitate, revelationibus assiduis a Domino visitata, exegit. Ipsa etiam novum ordinem monasticum instituit, miraculisque multis claruit. »

Molan. : « Eadem die, Rasipi martyris. Romæ, natalis sanctæ Birgittæ viduæ, quæ in vita terram sanctam et alta diversa loca sanctorum visitabat, et sub papa Gregorio XI, anno Domini MCCCLXXIII, anno ætatis suæ LXX, sumptis sacramentis, beato fine quievit. Apud Coloniam Agrippinam, translatio trium regum Magorum, qui in Evangelio leguntur, nato in Bethlehem Salvatori, aurum, thus et myrrhum obtulisse. Quorum pignora, una cum corporibus sanctorum martyrum Felicis et Naboris, Reinoldus archiepiscopus Coloniensis a Frederico imperatore postulata, de Mediolano Coloniam honorifice transtulit. » In editionibus aliis, scribit : « Eodem die, sancti Rasiphi martyris. » De Birgitta, ut in C priori. Tum : « Cenomanis, depositio sanctorum Pavicii et Liborii episcoporum et confessorum. » Translatio trium regum, item Felicis et Naboris per Reinoldum, eisdem etiam verbis exprimitur, quibus in prima editione.

IX *Kal.* *Die* 24.

Romæ via Tiburtina, natalis sancti Vincentii. Apud Emeritam Hispaniæ civitatem, sancti Victoris militaris, qui cum duobus fratribus Stercatio et Antinogeno diversis examinatus suppliciis, martyrium consummavit. In Italia civitate Tyro, sanctæ Christinæ virginis, quæ in Christum credens, primo sub duobus judicibus tormenta constanter perferens, novissime per successorem eorum, abscisione linguæ et sagittarum confixione, cursum martyrii sui complevit. Eodem die, natalis sanctorum Nicetæ et Aquilinæ, quæ beat Christofori martyris prædicatione ad Christum conversæ, martyrii palmam capitis abscisione sumpserunt. Civitate Amiternina, militum octoginta trium. [*Bouillard. add. in margine :* Apud Senones sanctorum præsulum Ursicini atque Pavacii.]

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *via Tiburtina*, alibi dictum est. *Vincentii* scribit D Greven. Et Munerat. *militis*, pro *militaris*. Rursus in Greven. *Antinogeno*, pro *Antiogeno*. Praten. habet *diversis exterminatus suppliciis*, ad rem satis apposite, ut alibi præferendum putavimus. Fortius loquuntur Greven. et Molan. per *diversis exterminatus suppliciis*. At cæteri hic cum Adone legunt ; *diversis examinatus*, etc. Male Herinien., *Tiro* ; item *Cristinæ* cum Munerat. et Greven. rectius alii cum textu *Christinæ*. Omnes habent, *tormenta constanter perferens :* nescio unde in Herinien. irrepserit, *tormenta multipliciter exacta*. Item *confessione*, pro *confixione*, ubi in Greveno est, *infixione*. *Nicæ* pro *Nicetæ* scribunt Herinien. et Munerat. ut habet Florus die sequenti. Forte Pratensis post Adonem, bene posuit *Aquilæ*, in quo codex unus aut alter ei concinit, sed cecendum fuit reliquorum torrenti. Lego *Christofori*, cum maximo codicum numero, quamvis melius habeant *Christophori* Herinien. et Molanus. *Amiterina* pro *Amiternina*, vitium est in Munerat.

OBSERVATIONES.

Totius hujus textus, valde dubii et implexi, veram et unicam scaturiginem attigeris, si Adonem cum nostro conferas, licet non idem in utroque ordo servetur. Qui in Romano parvo primus, *Roma via Tiburtina*, *Vincentii* idem et in Usuardo est, sed in Adone, secundo loco ponitur, ubi hic interjicit, *mil-*

liario XIX, quod a Nostro neglectum vides. Forte quod **A** milliaria illa, ultra urbem Tiburtinam extendi intelligeret. Sic tamen die præcedenti in Hieronymianis ferme legitur ; nisi quis Epternacensem codicem præferat, in quo simpliciter : *Romæ, Vincentii.* Unicum martyris hujus nostri monumentum superesse vides, quod nempe, teste Baronio, Tibure exstet *ecclesiæ S. Vincentii*, verosimiliter de hujus nomine sic appellata. Rursus in Romano parvo sequitur : *Apud Emeritam Hispaniæ, Victoris militaris*, qui in Adone locum tertium obtinet. Cæterum quæcunque Usuardus Romano parvo superaddidit, ea verbatim ex Viennensi descripta sunt. Utrum ea Viennensis ex documentis satis certis acceperit, merito dubitare cogit Castellani notula, qua, fortasse ex Hieronymianis, hic indicari putat decem Athenogenis discipulos, qui cum ipso interempti sint XVII Julii, quo die Magistri Acta a Surio referuntur ; de quibus nos aut illo, aut hoc die fusius alibi disseremus. De *Christina* prudentissime scripsit Beda : *Natale sanctæ Christinæ virginis.* **B** Quibus Rabanus præfixit, *Tyro civitate*, cum elogio a se concinnato. Verum Bedæ circumspectione usus est auctor jam bis laudati Romani parvi, ita legens : *Circa lacum Vulsinum in Italia, Christinæ virginis.* Atque ab hac illustri virgine, hodie orditur Ado : *Eodem die, apud Italiam in Tyro, circa lacum*, etc. Pluribus deinde prosequens supplicia varia, ab ea incredibili robore tolerata ; ex quibus satis habuit Usuardus paucula ea decerpere, in textu nostro satis eleganter repræsentata. Quæ porro *Tyrus* illa Tusciæ (cui fere similem habuimus superius IX Julii) et ubi sita unquam fuerit, quærunt Baronius et Florentinius contra Cluverium, ubi et multa alia commiscentur, quæ hoc loci decidenda non sunt, opportunius alibi cum ipsis Christinæ Actis discutienda. Eam Wandalbertus, cum sequentibus duabus virginibus uno versiculo complectitur :

Mox nonam Christina, Aquila et Nicela sacrarunt.

Quarto itaque loco ponuntur et in Adone, et in nostro, totidem utrobique verbis, geminæ jam dictæ virgines *Nicela* et *Aquilina* ; ita nos hic utramque vocamus, ex præcipuorum Usuardinorum codicum auctoritate, licet fortasse posterior ex Adonis sensu melius *Aquila* nominaretur. Clar. Castellanus in Martyrologio suo universali, ambas ante Wandalbertum incognitas fuisse asserit ; recte, nisi antiquior censeatur Florus a nostris editus, qui XXV Julii earum et Christophori elogium connectit : an satis vere, alterius loci erit disquirere. Postrema demum annuntiatio vere etiam et integre Adoniana est, ut proinde de totius nostri laterculi origine et simplicitate, vel per umbram ambigi a quoquam nequeat. Hæc igitur pro præsenti instituto ad normam suam plene et plane exacta sunt, quamvis ultro fatear, ex codicibus Hieronymianis scabritiem non modicam superesse, tum circa *Amiterninos*, tum circa *Emeritenses*, cui lævigandæ dolabra adhuc alia opus erit præter eam, quam in illis conciliandis adhibuit Florentinius, uti et de *Christina* nuperrime diximus. Addi poterunt *Victorinus* Notkeri, et *Victorinus* atque *Severinus* fratres, qui a Rabano recoluntur. Vide interim citatas Castellani Notulas ad Martyrologium universale, ubi *octoginta tres milites* in *Octoginta tria milliaria* commutantur, servato solo *Victorini* nomine, qui ad eam distantiam *via Salaria* coronam martyrii consecutus sit, pro qua lectione stare videntur Hieronymiana apographa, recte inter se composita. Sed de rebus ambiguis, hic plusquam satis.

AUCTARIA.

Tornacen. incipit : « Natale sanctæ Christinæ virginis. » **C** An Christinam Hasbaniensem, vulgo, *mirabilem* intelligat, eo quo hoc Martyrologium scriptum est, sæculo defunctam, nescio ; certe in textus prosecutione iterum scribit : « In Italia civitate Tiro, sanctæ Christinæ virginis, » resecto elogio. Cætera purus est.

Antuerp.-Maj., expuncto Vincentio, textum confundit hoc modo : « Romæ, via Tiburtina, natale sancti Victorini militaris, qui cum duobus fratribus, etc. » Reliqua, quæ sequuntur, satis pura sunt, nisi quod in fine sic habeat : « Amiterna, militum octoginta. »

Rosweyd., toto textu purus, in fine apponit : « Vigilia sancti Jacobi apostoli. »

Pulsanen. caret duabus annuntiationibus, nempe secunda et ultima.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. deficiunt solum in annuntiatione prima.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Lovanien. **D** integrum textum referunt, mutato duntaxat Christinæ loco, quam cum Adone primam collocant. Sed initio præligunt : « Vigilia sancti Jacobi apostoli. »

Albergen. et Danic., quatuor prioribus conformes, omittunt etiam *Vincentii.*

Bruxellen. Et hic rarissime deficiens, deficit tamen hac die in eodem Vincentio.

Hagenoyen. incipit : « Vigilia sancti Jacobi. » In Vincentio dein et Emeritensibus purus est. Sequitur: « In Italia civitate Tyro, passio sanctæ Christinæ virginis et martyris. Quæ cum esset nobilis et annorum quindecim, pater ejus interea clausit eam cum duodecim puellis, et conjunxit ei deos aureos, ut adoraret ea [eos], quos ipsa divinitus inspirata contempsit. Ob hoc pater ejus iratus percussit eam nudam virgis, et nudati sunt duodecim viri super eam. Post fecit illam in rota ligari, et sic præsentavit eam judici, qui clausit illam in cane æneo, et ignem apposuit cum pice, resina et oleo et nil ei nocuit. Post hæc præciduntur ei mamillæ, et lac pro sanguine egressum est. Tunc ipsa cum mamilla sua faciem judicis maculavit, et ejecit oculum ejus. Et tunc sub tertio judice lingua sibi præciditur et ad ultimum tribus sagittarum ictis occiditur. » In reliquis satis purus est.

Centulen. « Apud Emeritam Hispaniæ civitatem, sancti Victoris martyris. In Italia civitate Tiro, passio sanctæ Christinæ virginis. Eodem die, sanctorum Nicetæ et Aquilinæ, quæ in passione sancti Christofori commemorantur. » Vide Observationes.

Aquicinct. pro « Stercatio et Antinogeno, » legit, « Sunteatio et Antiogeno. »

Victorin. in fine : « Et sancti Victorini martyris. » Alii codices eodem modo annuntiant.

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Christinæ virginis et martyris. Vigilia. Romæ, Vincentii martyris. Nicetæ et Aquilinæ martyrum. Judoci confessoris. Item militum LXXXIII martyrum. »

Reg. Suec. sign. num. 130. « Militum XCIII. Et sancti Victorini martyris. »

Vatican., sub nota num. 5949, etiam in fine : « Et sancti Victorini martyris. »

Altemps. : « In territorio Conventiensi Stanes monasterio, sancti Wulfadi martyris, qui pro fide Christi a rege Wulfero patre suo, gladio interemptus coronam meruit accipere sempiternam, signis se signans vivere manifestis. »

Codex Montis Sancti. « Natalis sanctæ Segolenæ Deo sacratæ. » Castellanus scribit *Siggolenæ.*

Editio Lubeco-Col. « Vigilia sancti Jacobi apostoli. In Italia civitate Cyro, quæ est circa lacum Vulsinum, sanctæ Christinæ virginis. Quæ in Christum, » etc., ubi post « complevit, » ad icitur, « anno ætatis suæ undecimo ». In Victore, pura est. De Vincentio addit, milliario XIX. In Amiternensibus pura, de duabus virginibus Nicela et Aquilina, inserit. « Quæ in Licia, civitate Samon beati Christofori, » etc. In fine « Senomanis, depositio sanctorum Pavacii, Turribii et Gundanifoli episcoporum et confessorum. »

Belin. incipit : « Vigilia sancti Jacobi apostoli. » Reliquus textus utcunque purus est, sed Emeritenses ad ultimum locum rejecit.

Greven. « Vigilia sancti Jacobi Apostoli. Cenomanis, depositio sanctorum Pavacii, Turribii et Gundanisoli episcoporum præfatæ urbis et confessorum. Segelenæ viduæ. »

Molan. : « Passio sanctæ Lewinnæ, quæ multis decorata virtutibus floruit sub rege anglorum Euberto nuncupato ; quæ postmodum sub ejusdem regis tempore, martyrio vitam finivit, archipræsule vivente nomine Theodoro. Vigilia sancti Jacobi Apostoli. » Dein minoribus typis : « Quæ plerisque locis in observatione jejunii celebratur. In territorio Hasbano, sanctæ memoriæ Christinæ virginis ; cujus Vitam scripsit Thomas Cantipratensis. » Editiones posteriores incipiunt litteris italicis a Vigilia sancti Jacobi apostoli. In fine « Bergis, ex Anglia, passio sanctæ Lewinæ, quæ multis decorata virtutibus floruit sub rege Anglorum, etc. Die vigesima quarta, sanctæ hosiomartyris Christi Parasceves. » Hæc in Latinis codd. notata non est.

VIII *Kal.* *Die* 25.

Natalis beati Jacobi apostoli, fratris Joannis evangelistæ, qui ab Herode rege decollatus est. Hujus sacratissima ossa ab Hierosolymis ad Hispanias translata, et in ultimis earum finibus condita, celeberrima illarum gentium veneratione excoluntur. In Licia civitate Samon, sancti Christofori, qui virgis ferreis attritus, et a flammis æstuantis incendii, Christi virtute salvatus, ad ultimum sagittarum ictibus confossus, martyrium capitis obtruncatione complevit. Civitate Barcinona, natalis beati Cucufatis martyris, qui pro nomine Domini atrocissima tormentorum genera sub tribus expertus judicibus, novissime gladio victor migravit. Civitate Parisius, translatio sancti Germani episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.* et *Greven.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Hierosolimus*, *Jherosolimus*, *Hierusolimis*, *Jerosolimis*, etc., dictum est satis. Item de *Licia* et *Christoforo*. Hic potissimum notandum, quod in codice Heriniensi secunda annuntiatio ponatur primo loco. Antuerp. et Max.-Lubec. pro *sacratissima ossa*, substituunt *sacra ossa*. Legendum esset *Samo*, ut bene habet Greven. Sed cæteri omnes scribunt *Samon*, non *Samson*, ut Antuerp.-Major. Pratensis legit, *et e flammis æstuantis*, etc. ; pejus Herinien. et Antuerp.-Maj. *et flammis*. Posuimus cum Adone et codicibus reliquis, *et a flammis*. Antuerp. solus et male scripsit *Barcilonona* : item et ipse et Max.-Lubec. et filii *Cucufati*, Antuerp.-Maj. *Cucufati* : nos cum majori et potiori numero *Cucufatis*.

OBSERVATIONES

Jacobi Zebedæi, primi inter apostolos martyris memoriam Sacramentarium Gregorii, et iis verbis recolit Romanum parvum, a quibus parum differt Bedæ phrasis : *Natale sancti Jacobi apostoli Zebedæi* : nec dubitat Florentinius, quin eadem ipsi Zebedæo tribuenda sint, quæ hac die de Jacobo in Hieronymianis referuntur. Adonis elogium inter Festivitates apostolorum et breve et nitidum est, a quo vix quidquam Noster detraxit, omnia ferme ad verbum describens. Quæ autem Notkerus iis adjungit, magni momenti non sunt. Alia Florus de apostolo commemorat, tanquam ex Clemente Alexandrino accepta, sed proprio loco examinanda, cum pluribus aliis ad Jacobi vitam, peregrinationes, martyrium, translationem, inventionem et innumera miracula spectantibus, quæ certe operosam disquisitionem exigunt, a Tillemontio eruderari cœptam tomo I a pag. 324, et in notis a pag. 594, ubi, solita diligentia, auctores adducit, ex quibus controversiæ plures copiosius suo loco explicari et enodari poterunt. Pergit Romanum parvum : *Civitate Samo, Christophori martyris*. Agitur et ejus memoria in Flori ad Bedam (hic eum signavit 28 Aprilis) additionibus, longiusculum elogium complexis. Verum ad nos proprius spectat Ado, qui tam eleganter rem omnem paucis expressit, ut nihil invenerit Usuardus, quod ex eo demi posset. Neque hic dubium est, quin eumdem *Christophorum* etiam recolant Hieronymiana apographa, quidquid et nomen et positio nonnihil deformata appareant. De giganteis ejus statuis, aliisque eo spectantibus, videsis Florentinium et notam Papebrochii ad Ephemerides Græco-Moscas ante tomum I Maii pag. xxvi, col. i, ex qua prævie intelliges, quid de vulgatis Christophori Actis censendum sit.

In Barcinona civitate, sancti Cucuphatis martyris, scribit Florus, quem ab Adone nunquam visum, mihi persuasissimum habeo. Sic ut certum videatur, non Martyrologum aliquem antiquiorem hoc die, sed Acta ipsa qualiacunque Viennensi præluxisse ; quorum insignem producit epitomen, a Notkero ferme transsumptam, sed ab Usuardo ita contractam, ut in textu legere est. Videantur Hieronymiana non xv Februarii, ut notat Castellanus, sed xvi Februarii, quæque ibi a Florentinio observata sunt. Quæ de hoc sancto certa sunt, tradit Tillemontius tomo V pag. 58, quæ dubia pag. 609. Hactenus in textu nostro Adoniana omnia. In ipso sequitur *depositio sancti Germani episcopi*, posita, opinor, per errorem typographi, pro *translatio*, ut recte legunt Usuardini ; nam de Germani depositione, ab ipsomet Adone agi ostendimus die 28 Maii. In prædicto Adone textum claudit : *Metis, natale sanctæ Clodesindis virginis* ; quam cur Usuardus præterierit, non aliam causam conjicio, quam quod verosimiliter ab ejus ecgrapho abfuerit. Utcunque res habeat, præteritam evincunt probatissimi codices, quemadmodum primigeniam et genuinam ejus phrasim in reliquis apertissime demonstrant. Porro Wandalbertus tres primos nostros martyres hoc modo metris suis illigavit :

Octavam Jacobus Zebedei filius ornat,
Primus apostolicum vero pro Rege cruorem
Qui dedit : hunc Cucuphas Christophorusque sequuntur.

AUCTARIA.

Tornacen., plane in reliquis purus, omittit elogium Cucufatis.

Pulsanen., in Jacobo plenus, deficit in elogiis Christophori et Cucufatis. De sancti Jacobi translatione tacet.

Rosweyd., textui integro cum Adone subjungit : « Metis, natale sanctæ Glodesindæ virginis. »

Munerat., in textu etiam purus, adjungit : « Cenomanis, translatio sancti Juliani episcopi et confessoris. » Dies ejus natalis est xxvii Januarii.

Molan., ultimam annuntiationem de sancti Germani translatione prætermisit.

Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen. et Danic. textui item puro adjiciunt : « Metis, natale

sanctæ Glodesindis virginis. Treveris, sancti Magnerici, episcopi et confessoris. »

ANTUERP.-MAX. hisce superaddit: « Item ipso die, sancti Judoci heremitæ, filii regis Britanniæ. »

CENTULEN.: « Natalis beati Jacobi apostoli, fratris Joannis evangelistæ, qui decollatus est ab Herode Jerosolymis, ut liber Actuum apostolorum refert. In Lucia, civitate Samon, sancti Christofori martyris, qui, virgis ferreis astrictus et flammis æstuantis incendii, Christi virtute salvatus, ad ultimum sagittarum ictibus confossus, martyrium obtruncatione capitis complevit. Civitate Barcinona, sancti Cucufati martyris gloriosi. Romæ, sancti Nemesii martyris. Parisius, translatio sancti Germani, episcopi et confessoris. In pago Pontivo, inventio corporis sancti Judoci confessoris.»

BRUXELLEN., in tribus primis satis purus, quarto loco ponit: « Metis, natale sanctæ Glodesindis virginis gloriosæ, quæ, sponsum fugiens, velamen de manu angeli suscipere meruit. Treveris, sancti Magnerici, episcopi et confessoris, qui beatum Gaugericum clericali militiæ ascripsit. » Sequitur « translatio sancti Germani. »

HAGENOYEN. de Jacobo et Christophoro longos recitat, alibi discutiendos. In Cucufate satis purus est. De translatione sancti Germani nihil habet, sed ejus loco substituit: « Item, translatio sancti Judoci confessoris; » quæ supra in CENTULEN. « inventio » dicitur, etc. Vide diem ejus natalem, XIII Decembris.

AQUICINCT. post translationem S. Germani, recentiori manu addit: « Et sancti Judoci. »

AMBIANEN.: « Eodem die, sancti Judoci confessoris. » Jam diximus ipsum coli XIII Decembris.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Jacobi apostoli. Christofori martyris. Cucufatis martyris. Glodesindis virginis. Translatio beati Germani, episcopi Parisiensis, Felicis martyris. »

BIGOTIAN. sign. P. 5: « Civitate Parisius, translatio sancti Marcelli, episcopi et confessoris. » Vide plura de Marcello, die sequenti.

DIVIONEN. S. Benigni, qui est apud Cistercium'. « Ipso die beati Juliani episcopi. Hic fuit unus de LXX Christi discipulis, quem transmisit beatus Petrus apostolus Cenomanicæ civitati ad prædicandum verbum Dei. » Vide ad MUNERAT.

REG. SUEC. sub nota num. 428: « Cenomanis, translatio sancti Juliani, episcopi et confessoris. Belloacus, sancti Ebrulfi confessoris. » Gallice vocatur *Evrols;* de quo in Martyrologio universali notat Castellanus abbatem fuisse ad « S. Fusciani » prope Ambianum sepultum Oratorii in pago Bellovacensi, indeque corpus ejus in urbem Bellovacensem ad S. Petri translatum.

IN VATICAN., num. 5949. Deest tota ultima nostra annuntiatio de « translatione S. Germani. »

ALTEMPS. « Romæ, natalis sancti Eutyciani papæ, ui corpora martyrum CCCLXII sepelivit; martyrio coronatus, sepultus est via Appia in cœmeterio Calixti. » Vide de eo hac die Florum, vel qui sub ejus nomine in Beda nostro editus est, et Rabanum. Colitur in Romano, VIII Decembris.

FLORENTIN. « Romæ, sancti Eutychiani, papæ et martyris. » De quo jam diximus.

LUXOVIEN. « Metis, sanctæ Glotsindis virginis. »

EDITIO LUBECO.-COL., in tribus primis modice interpolata, subdit: « Hierosolymis, sancti Josiæ scribæ, qui Christum lucratus est, lege calicis, ut in gestis beati Jacobi apostoli legitur. » De Magnerico, ut supra. Dein: « Methis, natale sanctæ Glodesindis virginis, cujus sepulcrum crebris miraculis illustratur. In pago Meldensi, depositio sancti Ursi, Trecorum episcopi et confessoris. Eodem die sancti Ursicii, episcopi et confessoris. » De translatione Germani ut supra. Demum: « Ipso die, inventio corporis sancti Judoci, presbyteri et confessoris. »

BELIN., tertio loco habet: « Civitate Parisius, translatio, » etc. Post quam annuntiationem sequitur: « Civitate Barchilena, natale beati Cucufati martyris, » ubi sistit, expuncto elogio.

GREVEN.: « Treveris, sancti Magnerici, episcopi et confessoris. Qui a sancto Niceto ejusdem urbis episcopo educatus, eum, ob zelum justitiæ, a Clothario in exsilium pulsum, non dereliquit, sibique postmodum digne successit. In pago Meldensi, depositio beati Ursi, Trecorum episcopi et confessoris. Item, sanctorum Rustici et Florentii. Methis, natale sanctæ Glodesindis virginis, cujus sepulcrum crebris illustratur miraculis. Cenomanis, translatio sancti Juliani, episcopi et confessoris. Ipso die, inventio corporis sancti Judoci, presbyteri et confessoris. » Vide quæ supra diximus ad HAGENOYEN.

MOLAN. « Ipso die Mettis, natalis sanctæ Glodezindis virginis. Treveris, sancti Magnerici episcopi. Civitate Parisiis, translatio sancti Germani, episcopi et confessoris. In pago Meldensi, depositio beati Ursi, Trecorum episcopi et confessoris. » Dein, minoribus typis: « Civitate Æduensi, sancti Reticii confessoris, ejusdem civitatis episcopi. » Editiones aliæ: « Ipso die Metis, etc. Treveris, etc. In pago Meldensi, etc. Die vigesima quinta, memoria sanctarum mulierum Olympiadis et Eufraxiæ. » De translatione sancti Germani, ut supra. Demum minori charactere: « In Palæstina, civitate Gaza, sanctarum mulierum Valentinæ et collegæ ejus. Quas Firmilianus præses, cui, animi magnitudine plane viri, liberrime contradicebant, ad extremum flammarum incendio assumendas addicit. Ibidem sancti Pauli martyris, qui oratione fusa pro judice, carnifice, et omnibus in errore versantibus, cervicem gladio feriendam libenter submisit. » Vide de celeberrimis hisce martyribus Martyrologium Romanum hoc die, et geminas Castellani ad ipsum accuratissimas Notulas. Sumuntur ex Eusebio de martyribus Palæstinæ, editionis Valesianæ lib. VIII, cap. 8, quem refert Ruinartius inter Selecta pag. 341, ubi observat fortissimas virgines a Græcis recoli XVIII Julii, alteramque, apud Eusebium anonymam, ab eis « Theam » appellari.

VII *Kal.* *Die* 26.

Natalis sancti Herasti, qui Philippis a beato Paulo episcopus relictus, ibidem martyrio coronatus quievit. Romæ in portu, sancti Jacincti martyris, qui primo in ignem missus, inde in validissimum torrentem præcipitatus, illæsus evasit. post hæc a consulari Leontio gladio percussus, vitam finivit. Via Latina, sanctorum Simpronii, Olimpii, Theodoli, et Exuperiæ, qui ignibus conflagrati, ut in gestis sancti Stephani papæ legitur, martyrii palmam adepti sunt. [*Addit Bouillart., cursivo charactere:* Translatio sancti Marcelli, episcopi et confessoris.]

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.*, et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In *Herasti*, nulla inter codices discrepantia, omnibus plane ita efformantibus. Fateor, sequentem melius vocandum *Hyacinthi*, ut est in Romano parvo et Adone. Proxime accedit Praten. per *Hiacinti;* sed

reliqui constanter et uniformiter legunt *Jacincti,* ut est in textu. Solus Antuerp.-Maj. pro, *inde in validissimum torrentem,* scribit, *inde in validissimo torrente.* Sic bene in textu, *post hæc a consulari,* etc., sed Antuerp -Maj. et Herinien. omittunt particulam *a,* etc. *Leuncio,* in Antuerp. et *Lenucio* in Max.-Lubec. utrumque mendose scribitur, uti et *Leoncio* a Greven. Post, *via Latina,* in Antuerp. et Max.-Lubec. deest, *sanctorum.* Nomina autem martyrum varie corrupta sunt, etiam in textu nostro, ubi *Simpronii* reliquimus, ex Praten., Herinien., etc., tanquam conformius vero nomini *Sempronii,* quod in Actis exprimitur, licet alii legant communius *Simphronii;* Antuerp.-Maj. *Simphrosii,* tum *Olimphii, Theodoli, Exuperii,* quæ ex aliorum consensu aliter a nobis scripta sunt. In Antuerp. et Max.-Lubec. omittitur *Olimpii.* Greven. pro, *ut in gestis,* etc., legit, *et sicut.*

OBSERVATIONES.

De *Erasto,* qui hic primo loco ponitur, nihil hac die in Hieronymianis, nihil in Beda, Floro aut Rabano, nihil in Romano parvo, nihil in ipso Adonis Martyrologio, ut a Rosweydo editum est; in quo et hoc vitii advertes, quod signato in indice nomine *Herastus,* ad appendicem remittamur, a qua tamen sanctus abest, in libello de Festivitatibus recte sine aspiratione positus. Quid scrupuli, ad eum ex prædicto Adonis Martyrologio expungendum habuerit Rosweydus, haud satis perspicio; mihi certe tam videtur Adonianus, quam sit *Hyacinthus* ibidem commemoratus; idque evinci omnino arbitror ex eo, quod ipsissimis Adonis apud Mosandrum verbis et a Notkero et ab Usuardo referatur, præterquam quod disertissime etiam in ipsomet Adone Rosweydi, inter citatas Festivitates apostolorum, et quidem iisdem ubique terminis celebretur. Erasti laus ex Actibus apostolorum et Epistolis Pauli apostoli vere desumenda est; videri possunt quæ de eo paucis colligit Tillemontius tomo I, pag. præsertim 113. De *Hyacintho,* Hieronymianis iterum et Bedæ ignoto, sic loquitur Romanum parvum: *Romæ in Portu, sancti Hyacinthi martyris* Hinc in Adonem transiit, ubi pluribus et martyrium ejus et sepultura describitur, quemadmodum et apud Notkerum invenies; sed Usuardus, sola prima parte contentus, rem totam paucioribus, solito nitore, explicuit; utinam tam vere! nam, ut candide dicam, Acta martyrii, ut apud Surium edita sunt, non pauca continent quæ talium peritus lector non facile admittet: merito aliqua carpit Tillemontius tomo II, pag. 573.

Abest etiam ab Hieronymianis et Beda sequens martyrum classis, a Romano parvo primum consignata, non hac die, sed IV Decembris, quæ ratione translationis, a beato Sixto factæ, celebrior evasisse ibi dicitur, licet VII Kal. Augusti seu XXVI Julii passi dicantur. Quæ omnia ab Adone prædicta die IV Decembris fusius explicantur, præmisso nempe longo elogio, ex Actis S. Stephani papæ concinnato: in quibus mirum est non observasse Adonem quod præfati martyres sepulti referantur a S. Stephano papa, pridie Kal. Novembris, adeoque verosimillime non mense Julio, sed Octobri exeunte martyrium consummaverint. Aliam diem elegit Florus, nempe XXVII Julii, ita loquens: *Eodem die, Romæ, passio sancti Symphronii: cum quo Olympius cum uxore sua Exuperia et filio Theodolo, jussu Valeriani et Galieni ignibus sunt exusti.* Ad Usuardum nostrum quod proxime attinet, vix equidem dubito quin ex Adone sua omnia acceperit, cujus sententiam de passionis die secutus, ipsos martyres ex IV Decembris ad XXVI Julii retraxerit. Quod et Baronius fecit, haud satis memor in Actis sancti Stephani papæ, sub annis CCLIX et CCLX a se in Annalibus editis, alium omnino diem insinuari. Sed hæc in ipsis Actis postea a nobis illustrandis ad incudem erunt revocanda; hic solum ostendere placuit ex uno eodemque Adoniano fonte derivata esse quæcunque superius in Usuardino laterculo pure et simpliciter ex auctoris mente recensuimus. Videnda quæ de sancti Stephani Actis dicemus ad diem II Augusti. Wandalbertus *Adrianum* hoc die cum *Æmilio* et *Marciano* connectit, quorum postremi in Hieronymianis reperiuntur, sed unde conjunctio illa orta sit prorsus ignoro.

AUCTARIA.

TORNACEN. caret elogio Hyacinthi, et in fine habet: « Civitate Parisius, translatio sancti Marcelli, episcopi et confessoris. Plura habet MUNERAT. »

ROSWEYD. textui puro subdit: « Item Rustici et Florentii martyrum. »

PULSANEN. truncata est secunda annunciatio expuncto elogio.

MUNERAT. post textum, adjicit: « Parisius, translatio magnæ laudis et eximii viri Marcelli, ejusdem loci pastoris, de cujus (sic et alibi habet) corpus requiescit in alma ecclesiæ (ecclesia) beatæ Mariæ virginis de Parisiis. Item festivitas beatæ Annæ, matris genetricis Dei Mariæ. »

PRATEN. etiam additamentum refert, sed quod ex subvirgulatione colligo, in margine esse appositum his verbis: « Translatio sancti Marcelli, episcopi et confessoris. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. et LEYDEN. incipiunt: « Natale beatæ Annæ, matris Mariæ virginis. Item natale sancti Pastoris confessoris. » Notabis deesse Olympii in his duobus et tribus sequentibus codicibus.

LOVANIEN. idem habet de Anna, matre beatissimæ Virginis, sed de Pastore nihil.

ALBERG. et DANIC., sic in principio: « Natale sancti Pastoris confessoris. » Sed prior in fine textus addit: « Item sanctæ Annæ, matris gloriosissimæ Dei genitricis virginis Mariæ. » Quæ annuntiatio aliis verbis et alia manu in posteriori codice DANICO adjicitur.

CENTULEN.: « Natale beati Herasti, qui Philippis a beato Paulo ordinatus episcopus, ibi martyrio coronatus quievit. Romæ in Portis, sancti Jacincti martyris. Item Romæ, sanctorum Simpronii, Olympii, Theodoli et Maximæ (Exuperiæ), qui ignibus conflagrati, martyrii palmam adepti sunt. »

BRUXELLEN. incipit: « Sanctæ Annæ, matris beatæ Mariæ Virginis, gloriosæ genitricis Domini nostri Jesu Christi. Transfiguratio Domini, facta in monte Thabor, a tribus discipulis, qui intererant, post Ascensionem Domini, suis coapostolis publicatur. » Sequitur textus ferme purus. Deinde: « Et commemoratio sanctorum martyrum Victoriani, Frumentii, et alterius Frumentii, et duorum germanorum. Qui omnes sub persecutione Wandalica, apud Africam coronati sunt. In Laodicia, natale sanctorum Viviani et Felicis. Eodem die, depositio Warmudi, qui fuit Jerosolymorum patriarchæ. » Nobis hactenus, saltem sub tali nominis inflexione, notus non est. « Item sancti Pastoris confessoris. »

HAGENOVEN. in Erasto satis purus, secundo loco habet: « Item natale beati Pastoris confessoris. » Sequuntur duæ aliæ annuntiationes etiam satis puræ. Tum: « Eodem die, sanctæ Annæ, matris Dei genitricis, quæ tres viros habuisse dicitur in sacra Scriptura... » Et alia hujusmodi, quæ prætereo. Huc refert translationem sancti Germani. Atque etiam: « Metis, natale sanctæ Glodeswindis virginis. Item Desiderati, episcopi et confessoris. » Sequitur constructio imperfecta de translatione sanctæ Helenæ. Demum: « Treveris sancti Magnerici, episcopi et confessoris. » Vide die præcedenti.

AQUICINCT., pro *Exuperiæ*, habet *Exuperantiæ*.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Annæ. matris beatæ Mariæ. Romæ, Hyacinthi martyris. Simphronii, Olympi, Theoduli et Exuperiæ martyrum. Erasti, discipuli beati Pauli. »

REG. SUEC. sig. num. 128 : « Civitate Parisiensi, translatio sancti Marcelli, Parisiensis episcopi. »

CODEX D. LE MARE. sig. A : « Augustoduno, beati Reticii, episcopi et doctissimi viri. »

VATICAN : « In Syria, Simeonis monachi, qui in columna stetit. » Extracta hac die confusa sunt.

UGHELLIAN. convenit plerumque, ut sæpe diximus, cum ANTUERP. et MAX.-LUBEC., qui cum ipso, hic omittunt annuntiationem Olympii.

FLORENTIN. : « Item sancti Pastoris presbyteri Cardinalis. » IN STROZZIAN. præterea : « Monasterio sancti Benedicti, in agro Mantuano, sancti Simeonis monachi et eremitæ, qui multis miraculis clarus, in senectute bona quievit. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Natale sanctæ Annæ viduæ, matris gloriosissimæ et clarissimæ virginis genitricis Dei Mariæ, matris Domini nostri Jesu Christi. Quæ fuit de civitate Bethleem, de tribu Juda orta et beato Joachim desponsata. Romæ in Titulo, sancti Pastoris, presbyteri et confessoris, fratris sancti Pii papæ. Hic post innumeros agones, post multorum sanctorum sepulturas, post innumera pietatis opera, requievit in Domino, tempore Antonini imperatoris. Ipso die, sancti Valerii filii Albanæ, quem beatus Eucharius, primus Treverorum episcopus, a morte suscitavit. » In Erasto satis pura est. De Hyacintho, sepultura adjicitur. In alia classe modice interpolata est. In fine : « In territorio Treverensi, circa Confluentiam, in monte, natale sancti Beati, presbyteri et confessoris. »

BELIN. incipit : « Natale sanctæ Annæ, matris virginis Mariæ. » Sequitur textus, et in fine : « Eodem die, sancti Pastoris, presbyteri et confessoris. A Monasterio sancti Benedicti, in agro Mantuano, » etc., ut supra in STROZZIANO.

GREVEN. : « Dormitio sanctæ Annæ, dignæ matris Dei genitricis semper virginis Mariæ. Eobani, episcopi et martyris. Item sanctorum Viviani, Felicis, Juliani. Romæ, sancti Pastoris, presbyteri et confessoris, fratris sancti Pii papæ. Huic sanctus Pudens, discipulus sancti Pauli, filias suas Potentianam et Praxedem commendavit titulumque nomini ejus constituit. Ipse vero post innumeros agones, post multorum sanctorum venerabiliter exhibitas sepulturas, quievit in pace. Valerii confessoris, filii Albanæ, » etc., ut supra. « Treveris, sancti Beati, presbyteri et confessoris. In Bohemia, bonæ et sanctæ memoriæ, Joannis Oviculæ, confessoris, ordinis Prædicatorum. »

MOLAN., litteris Italicis textui præfigit : « Natalis sanctæ Annæ, matris virginis Mariæ. » In fine : « Eodem die, sancti Pastoris, presbyteri et confes- B soris. » De Simeone Mantuano, ut supra. Item de translatione S. Marcelli, ut MUNERAT. Deinde : « In civitate Tenremundæ, beatæ Christianæ virginis. Quæ regis Anglorum Migranimi filia unica, erga deos suos et idola, secundum patrum suorum traditionem, exstitit devotissima. Hanc omnipotens Deus aspiciens, de cœlo illi angelum sub specie pauperis transmisit, qui eam catechizaret, atque in Christi nomine baptizari præcepit ; cujus etiam ductu Diclivenne pervenit. » Tum typis minoribus : « Treveris, sancti Beati, presbyteri et confessoris. Eobani, episcopi et martyris. » Editiones aliæ sic ipsum Usuardinum textum litteris Italicis incipiunt : « In civitate Aconensi, natale sanctæ Annæ, » etc. In fine, de Pastore, de Simeone Mantuano, de Christiana Teneramundensi, ut in prima editione. Tum : « In Carthusia prope Confluentiam, sancti Beati, presbyteri Trevirensis et confessoris. » Demum, de translatione Marcelli Parisiensis, etiam ut supra.

VI *Kal.* *Die 27.*

Apud Ephesum, natalis sanctorum Maximiani, Malchi, Martiani, et aliorum quatuor, quorum gesta habentur. Nicomediæ, beatorum martyrum Hermolai presbyteri, Hernempi, et Hermogratis fratrum, qui post multas pœnas sibi illatas a Maximiano imperatore, capitali sententia, ob confessionem Christi, puniti sunt. Eodem die in Sicilia, beati Simeonis monachi. Autisiodoro, depositio Etherii episcopi.

NOTÆ.

Soli codices quatuor puri sunt, nempe *Prateu.*, *Herinien.*, *Tornacen.* et *Antuerp.-Major*.

VARIANTES LECTIONES.

Prima difficultas est, utrum enumeraverit Usuar- C dus singula fratrum, vulgo *Dormientium*, nomina, quæ id multis codicibus distincte exprimuntur. Nos cum citatis quatuor probatissimis et Munerato, censemus scribendum ut est in textu. Difficultas altera occurrit in efformandis nominibus duorum fratrum sociorum Hermolai, quæ forte a solo Molano recte scribuntur, *Hermippi et Hermocratis*. Nihilominus, ex unanimi codicum aliorum ortographia, sequenda est pars deterior ; omnes enim habent *Hernempi* vel *Ernempi* ; omnes item enuntiant *Hermogratis*, excepto Pratensi. De iis non loquor qui omissa hac annuntiatione, aliam ex Adone substituunt, aliaque commiscent textui nostro contraria. Antuerp.-Major vitiis duobus laborat. Scilicet in principio inseruit *natalis sanctorum septem Dormientium*, et in fine, ante *Etherii*, apposuit *sancti*. Molanum exclusimus, quia nomina septem fratrum commemorat, et in secunda annuntiatione, post *capitali sententia*, expunxit, *ob confessionem Christi* ; quod etiam fecit Grevenus, præter alia quibus excedit. De mendis scriptoriis in *Nichomediæ, presbiteri, venas, Antisiodoro*, etc , satis alibi dictum est.

OBSERVATIONES.

Ad diem XXVII Junii cursim inducavimus Adonem eo die memoriam agere septem Dormientium ; hic addimus nulla ab eo exprimi nomina, quæ, nisi fallor, a Rabano primum producta sunt. Sic igitur ibi simpliciter Ado pronuntiat, *Ipso die, gesta septem Dormientium*, quo ferme modo referuntur in codice Hieronymiano Corbeiensi, die X Augusti Consuli D possunt Rabani et Notkeri elogia ad prædictam diem XXVII Junii, ex pervulgatis Actis conglobata, de quibus videndus omnino Baronius in notationibus ad hanc diem. Usuardus prudenter reticuit quæ forte verosimilia non judicavit. At quatenus, quo duce, quo præeunte, septem illos fratres hac die collocaverit in Martyrologorum omnium, tum antiquorum, tum synchronorum silentio, nec vestigium usquam occurrit, quo probabili ratione id factum dicamus, nisi fortasse in præcitatis eorum Actis quæbuscumque aliquid reperérit, quo hunc potius quam alio pertinere censeret ; aut demum pro arbitrio rem composuerit. Cæterum non omnia Dormientium illorum nomina ab Usuardo singulatim enumerata, ex melioris notæ codicibus supra deduximus. Neque nomina, a Latinis posita, cum Græcorum nomenclatione conveniunt, licet in mirabili historia

non multum discrepent. Possitne Gregorii Turonensis aut aliorum relatio Actis illis auctoritatem addere, satis explicat Baronius, cui adde Tillemontium tomo III, a pag. 348, et in notis pag. 712.

De solo *Hermolao* meminere Romanum parvum et Ado, cujus elogium mediæ notæ codices in Auctariis immutatum exhibebunt. Noster socios binos adjunxit, ex passione sancti Pantaleonis acceptos, iis resectis quæ de præfato Pantaleone in Viennensi commemorantur. Quæ de eorum passione supersunt, ex Actis Pantaleonis accipienda sunt. Solus Hermolaus a Wandalberto sic canitur :

Presbyter Hermolaus sexta martyrque refulget.

A *In Sicilia, Simeonis monachi*, scribit Rom. parvum, quod sequitur Ado, hunc Usuardus et Notkerus, nisi ex Hieronymianis hausisse velis, in quibus, iisdem prope verbis signatur. Necdum satis assequor cur a reformatoribus hodierni romani e textu exclusus sit. De *Etherio* Autissiodorensi, Bedæ, Romano parvo, et Adoni præterito indubitatum videtur, eum ex Hieronymianis ab Usuardo acceptum esse, quem pariter memorant Rabanus et Notkerus. Sed quoquo modo in textum nostrum derivata sint singula, certum puto, verissime Usuardina esse quæ in laterculo proposita sunt. Solo ferme nomine notus est *Etherius* in ms. nostro de episcopis Autissiodorensibus.

AUCTARIA.

Rosweyd. incipit : « Via Latina, sanctorum martyrum Boni presbyteri, Fausti, Mauri, cum aliis septem, qui in sancti Stephani papæ Actibus describuntur. » Deficit in septem Dormientibus ; reliquo textu purus. At in fine subdit : « Sanctæ Artemiæ, matris sancti Nicetii episcopi. »

Pulsanen. deficit etiam in Dormientibus, de reliquo satis purus.

B Antuerp. et Max.-Lubec. sic habent : « Apud Ephesum, natale sanctorum septem Dormientium, Maximiani, Malchi, Martiniani, Dionisii, Johannis, Serapionis, Constantini : quorum gesta habentur. » Sequitur textus Adonianus : « Nicomediæ, sancti Hermolai presbyteri, cujus doctrina beatus Pantaleon ad fidem Christi conversus est et illustri martyrio consummatus. Qui tentus a Maximiano, capitali sententia ob confessionem Christi punitus est. » In fine Etherius Simeoni præponitur.

Munerat. errat in principio his verbis : « Transfiguratio Christi in monte Thabor. »

Greven. pluribus idem prosequitur : « In monte Thabor, transfiguratio Domini nostri Jesu Christi, quando Petrum, et Jacobum, et Joannem secum duxit. » Habet omnia Dormientium nomina, et præterea deficit in secunda annuntiatione, in qua desunt verba « ob confessionem Christi. »

C Molan. et hic nomina habet Dormientium, uti in Variantibus dictum est, præterea eodem cum Greveno defectu laborat.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien. et Albergen. conveniunt cum Antuerp. et Max.-Lubec. Vide ibi.

Danic. præfatis similis, initio præfigit : « Apud Nicomediam, passio beati Pantaleonis, qui tentus pro fide Christi a Maximiano, equulei pœna et lampadarum exustione cruciatus, sed inter hæc, Domino sibi apparente, refrigeratus, tandem ictu gladii martyrium consummavit. » Vide die sequenti.

Centulen. : « Apud Nichomediam, sanctorum Hermolai presbyteri, Hernempii, et Hermogratis fratrum, qui sub Maximiano passi sunt. Apud Ephesum, sanctorum septem Dormientium, id est, Maximiani, Malchi, Martiniani, Dionisii, Joannis, Serapionis et Constantini martyrum. In Sicilia, beati Simeonis monachi. Autisiodoro, sancti Etherii episcopi. »

D Bruxellen., post enumerata Dormientium nomina, subdit : « Quorum gesta tanguntur supra v Kal. Julii, quo die omnipotens Deus ipsos in testimonium resurrectionis, de morte ad vitam suscitavit. In Nicomedia, natale sancti Hermolai, presbyteri et martyris, cujus doctrina beatus Panthaleon ad fidem Christi conversus est. Et beatorum Hermippæ et Hermogratis fratrum. Qui omnes tenti, post multas pœnas sibi illatas, a Maximiano imperatore illustri martyrio coronati sunt, et ob confessionem Christi, sententia puniti sunt capitali. » Ubi vides Adonis textum cum nostro commistum. Sequitur Simeon, de quo addit : « Qui fuit Syracusis Siciliæ oriundus, Treveris pro Christo, diu in turri conclusus, migravit ad Dominum. » Connexio disparatorum, de Simeone Treverensi vide i Junii. Nec enim verosimile est, hosce Simeones confundendos, licet uterque sit Siculus. Hodiernus senior et minus forte notus, alter junior, Treveris notissimus. Cæterum nullus hoc die Simeon apud Baronium. Sequitur : « Mettis, sancti Fromini episcopi et confessoris. » In fine, de Etherio, pure.

Hagenoyen. : « Apud Ephesum, natale septem Dormientium, Malci, Maximiani, Martiniani, Dyonisii, Joannis, Constantini et Seraphionis. Isti septem viri sancti erant Decii imperatoris curiæ officiales, et cum ille omnes cogeret idolis immolare, ipsi fugerunt in montem, aliquam pecuniam secum portantes, et in tribulatione obdormiverunt usque ad tempora magni Theodosii imperatoris Christianissimi, coram quo illi ad ostensionem futuræ resurrectionis, asseruerunt se resuscitatos, quia mortuorum resurrectio tunc ab hæreticis impugnabatur, et postquam illi generalem resurrectionem, splendore vultus eorum et verbis, probaverunt coram imperatore et cuncto populo, iterum obdormiverunt in Christo. » De Hermolao, eadem ferme habet quæ supra ex Adone. Tum addit : « Eodem die, sanctorum martyrum Hernempi et Hermograti, fratrum sancti Hermolai presbyteri, qui passi sunt multas pœnas a Maximiano sibi illatas, tandem capitali sententia ob confessionem Christi nominis puniti sunt. » In Simeone et Etherio satis purus est.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Lutgardis virginis (de qua xvi Junii). Beatricis virginis (vide xxix hujus). Maximiani, Malchi, Martiniani, et aliorum quatuor martyrum. Hermolai cum sociis mart. in passione Pantaleonis, inclyti et gloriosi juvenis, quem Deus mirabiliter in passione confortavit : de cujus corpore lac pro sanguine manavit. » Hæc ad marginem cum asterisco remissa, dubium relinquunt an huic, an potius diei proxime sequenti (ad quem proprie spectant) sint tribuenda.

Editio Lubeco-Col. in Hermolao, parum differt ab Adonis textu, cui subjungit : « Item, Nicomediæ, sanctorum martyrum Hernempi et Hermograti fratrum, sub Maximiano imperatore decollatorum. » In Simeone et Etherio satis pura est. Sequitur : « Apud Ephesum, natale sanctorum septem Dormientium in monte Ceylon, in spelunca, qui jussu Cæsaris Decii obturati sunt lapidibus quadratis. Eodem die, translatio beati Karoli Magni, imperatoris et confessoris, apud Aquisgranum. »

Belin. in prima et secunda et tertia purus, quarto loco habet : « Apud Nicomediam, passio sancti Pantaleonis martyris, qui tentus, » etc., ut die sequenti Usuardus in textu annuntiat. Pro *Etherii*, scribit *Etherci*, cætera purus.

Greven. : « In Campiana, sanctorum Felicis, Juliæ et Jocundæ. Item juxta quosdam hic passio Boni presbyteri, Fausti et aliorum decem, ex Clero B. Stephani papæ, quos Usuardus habet infra, Kalendis Augusti. Metis, sancti Frominii episcopi et confessoris. Apud Aquisgranum, translatio sancti Caroli Magni, imperatoris confessoris. Eodem die, sanctæ memoriæ Guigonis confessoris, vita et eruditione præclari. Hic post sanctum Brunonem, quinto loco, majoris Cartusiæ prioratum tenuit ; Cartusiensis

præpositi Constitutiones scripto digessit, et exemplo monstravit. »

Molan. : « Apud Nicomediam, passio sancti Pantaleonis martyris, qui tentus, » etc., ut die sequenti. « In civitate Noixana, Felicis, Juliæ et Jucundæ. Metis, depositio sancti Frominii episcopi et confessoris. Translatio sancti Karoli. » Sic editio prior. In aliis hic textui præfigitur : « Apud Nicomediam, passio beati Pantaleonis, » et litteris Italicis, « martyris gloriosi. Hic sacratus adolescens et athleta A Christi, cum artem medicinæ disceret ab Hermolao presbytero, ad fidem Christi conversus, multa miracula fecit. » Denuo litteris textualibus : « Qui tentus pro fide, » etc. Et tum sequitur : « Apud Ephesum, natalis sanctorum (litterris Italicis, *septem Dormientium*) Maximiani, Malchi, Martiniani, Dionysii, Joannis, » etc. In reliquo textu satis pura sunt omnia, et in fine de Frominio, et translatione Karoli, ut supra.

V *Kal.* *Die* 28.

Apud Nicomediam, passio beati Pantaleonis, qui tentus pro fide Christi a Maximiano, equulei pœna et lampadum exustione cruciatus, sed inter hæc Domino sibi apparente refrigeratus, tandem ictu gladii martyrium consummavit. [*Addit Bouillart. in margine* : Eodem die passio sanctorum martyrum Nazarii et Celsi pueri.] In Britannia minori. Dolo monasterio, sancti Samsonis episcopi et confessoris. Eodem die Lugduni, sancti Peregrini presbiteri, cujus beatitudinem miraculorum gloria testatur [a].

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Majore*, *Munerat.*

[a] Nescio quo casu in hunc articulum irrepserint in Dervensi codice Simplicius, Faustinus et Beatrix, quos memorat Pratensis codex in articulo sequente. Nam in isto nulla hic litura est, nec aliud folium. Neque etiam hic bene collocati fuissent. Sic enim Acta apud Monbritium : *Tunc beata Beatrix, una cum beatis Crispo et Joanne presbiteris aliisque Christianis levaverunt corpora SS. martyrum Simplicii et Faustini de fluvio* (*Tiberi*, quo, Diocletiano et Maximiano imperatoribus, præcipitati fuerant), *et sepelieruntea ibi in sexto Philippi*, iv *Kalendas Augustas*. Vide etiam Aringhum in *Roma subterranea*, l. ii, c. 20, p. 365 et 366. Si fidem facere possint edita a Monbritio sanctorum illorum Acta, facile esset definire quo anno martyrii laudem adepti sint. Narrant enim Acta illa S. Beatricem, postquam iv Kal. Aug. supremum officium fratribus persolvit, venisse ad matronam quamdam venerabilem nomine Lucinam, moratam esse apud eam per menses septem ; a Lucretio quodam impactam in carcerem, noctu in carcere a perditi illius hominis servis præfocatam, et a Lucina in sexto Philippi, iv Kal. Aug., sepultam fuisse. B Anno igitur post suos fratres vita decessit Beatrix. Eodem, ut videtur, anno Lucina, cum pœnarum asperitate territa fugeret, admonita fuit a Beatrice non abscederet, in hoc mense datum iri pacem ecclesiis Christi ; hic vero mensis erat Augustus. At mors Maximini, quæ contigit mense Augusto anni 312 vel 313, pacem ecclesiis reddidit. Passi sunt igitur Simplicius et Faustinus anno 311 vel 312, Beatrix autem anno 312 vel 313. Tillemontius tom. V, p. 560, suspicatur illud Beatricis vaticinium intelligendum esse de anno 305, quo imperio cessit Diocletianus. At potestne pax appellari, quæ cessionem illam consecuta est? Deinde cessit Diocletianus mense Maio, et nihil in Actis vidi quod mense Maio Lucinam admonitam esse significet. Neque huic conjecturæ quidquam officere arbitror prima hæc Actorum verba: *Temporibus Diocletiani et Maximiani*, etc. Nam vaga hæc temporis assignandi ratio tam facile de vita amborum aut alterutrius, quam de imperio C explicari potest : et id solum si peccarent Acta, nullus dubito quin omnibus probarentur. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Ferme in mendis scriptoriis consistunt, quas notasse, correxisse est. *Nichomediam*, *Pantaleonis*, *eculei*, *pena*, *apparente*, *Sansonis*, *beatitudine*. Dubium est scripseritne Usuardus *Lampadum*, an potius cum Adone *Lampadarum*. Postremo modo habet Heriniensis, reliqui primo, qui proinde numero vincunt ; tu, quod volueris, selige ; sed noli cum Munerato legere, *lapidum exustione*. In Tornacensi mendose Peregrino tribuitur titulus *episcopi*.

OBSERVATIONES.

Illustrissimum martyrem *Pantaleonem*, alias *Pantaleemonem*, in hodierno Romano, die præcedenti celebrari notissimum est, quod a Baronio in ultima reformatione, ex Græcorum auctoritate factum videtur. Certe apud præcipuos quosque Latinos nostros Martyrologos ut sunt Hieronymiana, Romanum parvum, Florus (in quo Lugduno ascribitur), Wandalbertus, Ado, et qui eum sequuntur, hac xxviii disertissime signatur. Vide notationem Rosweydi ad vetus suum Romanum pag. 219, ubi pro xviii Januarii, substitue xviii Februarii, translationis memoriam agi, ut est eo die in Auctariis Greveni. Nescio quid Rabanum moverit ut non Pantaleonem tantum, sed et Hermolaum, et Hermippum et Hermocratem xviii Februarii simul collocaret, quo sola, ni fallor, Pantaleonis translatio apud Colonienses celebratur. Molanus, in prima editione Usuardum secutus, in posterioribus Romano sese accommodat, unde sæpius in istis Usuardina puritas desideratur, ut non semel alias monuimus. De Pantaleonis nomine et reliquiis satis multa collegit Florentinius, et nobis in Actis plura illustranda supererunt. Interim quæ in brevi suo elogio Usuardus memorat, ea ex Viennensi plane descripta sunt, Adoniano principio et fine connexis, sed relictis intermediis, quæ a Notkero mutata et interpolata referuntur. De Actorum veritate vel ipsi Martyrologi nostri, alias satis creduli, dubitasse ferme videntur. Baronius satis habuit ea Metaphrasti ascribere, a cujus phrasi certe non abhorrent. Sed non una sunt, fateor, utinam vel una sinceram rerum seriem exhiberent ! Tu vide Tillemontii judicium tomo V, pag. 642. Wandalbertus Nazario et Celso Pantaleonem subjungit, alios quatuor versus superaddens, qui huc nullo modo D pertinent. Sic canit :

> Quinam Nazarius cum Celso possidet, hancque
> Pantaleon martyr proprio sibi sancit honore.

De *Samsone* (ita nos cum omnibus codicibus scribimus) monacho, abbate, et episcopo agunt Hieronymiana apud Florentinium, ex quibus eum Noster procul dubio accepit, nisi motu proprio eum consignarit. Utcunque placuerit, ex omnibus exemplaribus aperte constat eum hac die recenseri. Exstat

longa vitæ ejus historia, quam aliis prætulit, et annotationibus illustravit Mabilio sæc. I. Benedict. a pag. 165. Demum *Peregrinus* ex Adone et ipsissimis iterum Adonis verbis huc translatus est. Exspectamus a Lugdunensibus, si qua habeant, de hoc sancto monumenta in Actis nostris illustranda. Notandum restat codices nonnullos hac die repetere *Nazarium* et *Celsum* puerum, de quibus cum Adone et Usuardo egimus supra XII Junii. Hos inter Pratensis (ut scribit Castellanus) vetustissima manu eos in margine exhibet, per asteriscum ad secundum textus locum remissos : Rosweyd., Antuerp., Max.-Lubec., Greven., Molan. et alii ipsos in fine adjungunt. Verum hæc eorumdem sanctorum repetitio longe abest ab Usuardina simplicitate, quam præcipue investigandam, detegendam et probandam toto hoc opere suscepimus, ut proinde ad institutum nostrum nihil hic desideretur.

AUCTARIA.

PRATEN. Jam dixi, in ora codicis apponi : « Eodem die, passio sanctorum martyrum Nazarii et Celsi. »

ROSWEYD. post textum : « Mediolanis, Nazarii martyris cum Celso puero. »

PULSANEN. incipit : « Natalis sanctorum martyrum Nazarii et Celsi pueri. » In Pantaleone satis purus, in Peregrino integer est, sed de Samsone, qui penultimo loco refertur, nihil.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. in fine : « Ipso die, passio sanctorum martyrum Nazarii et Celsi pueri. » Ita ferme etiam sequentes.

GREVEN. et MOLAN. textui subdunt : « Mediolani, sanctorum martyrum Nazarii et Celsi. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN. et LOVANIEN. incipiunt a Pantaleone, cum textu. Secundo loco inserunt ex XII Junii : « Mediolani, natale beati Nazarii martyris, quem Anolinus, sub rabie persecutionis, quæ per Maximianum excitata est, diu maceratum et afflictum gladio percussit. Cum quo sanctissimum puerum Celsum, quem ipse nutrierat, gladio feriri jussit. Horum corpora, ut scribit beatus Paulinus, cum usque ad tempora Honorii et Arcadii imperatorum latuissent, B. Ambrosius reperit, Domino revelante. Romæ, sancti Victoris papæ et martyris. Qui tertius decimus post beatum Petrum, cum decem annis Romanam rexisset Ecclesiam, sub Severo imperatore martyrio coronatur. Item Romæ ad Ursum pileatum sancti Innocentii papæ et martyris. » Hæ duæ annuntiationes ex Rabano, vel Notkero translatæ videntur. Victor colitur XX Aprilis : Innocentius, non martyr sed confessor, XII Martii. Reliqua textus pura sunt.

ALBERGEN., præcedentibus similis, de Victore superaddit : « Hic constituit, ut a quarta decima luna primi mensis usque ad vicesimam primam, die Dominico sanctum Pascha celebrare (celebraretur). » De Innocentio item : « Qui multos Cathafrigas ab ipso inventos in exilio, monasterio relegavit. Et constituit, ut quilibet, quamvis de Christiana muliere natus, denuo nasci debeat per baptismum, quod negavit Pelagius hæreticus et damnavit. » Hæc non satis clara sunt ; vide Rabanum et Notkerum.

DANIC. in eo differt, quod die præcedenti de Pantaleone egerit, et hic incipiat a Nazario.

CENTULEN. « Nicomediæ, passio sancti Pantaleonis martyris. Qui cum jubente Maximiano imperatore disceret artem medicinæ a presbytero Hermolao, ad fidem Christi conversus, multa miracula fecit, patremque suum Eustorgium senatorem Christi fidei subjugavit. » Hæc textui præfige, et habebis Adonis elogium. « In Britannia minore, Dolo monasterio, sancti Samsonis episcopi et confessoris, admirandæ virtutis et sanctitatis viri. Mediolani, sanctorum Nazarii et Celsi martyrum. »

BRUXELLEN. de Pantaleone textui adjicit : « Cujus caput cum ossibus beati Cypriani Carthaginensis, Aaron Amiras in Franciam misit Karolo Magno. » De Nazario et Celso ponit elogium Usuardi ex XII Junii, ut supra ANTUERP.-MAX., etc. Tum : « Romæ, sancti Victoris papæ et martyris. Qui cum decem annis Romanam rexisset Ecclesiam, sub Severo imperatore martyrio coronatur. Hic constituit, ut quartadecima, etc. » ut ALBERG., etc. Quibus additur : « Multi enim tunc episcopi Asiæ, et Orientis, Pascha cum Judæis celebrabant. Romæ ad Ursum pilleatum, natale sancti Innocentii papæ et martyris. Qui sedit annis quindecim. Hic constituit ad Missam pacis osculum dari, et ut oleo, ad usum infirmorum ab episcopo consecrato, non tantum presbyteri, sed et alii etiam uterentur Christiani. In Britannia minore, Dolo monasterio, sancti Sampsonis episcopi et confessoris, cum sex fratribus æque sanctis sacerdotibus, quos mater sua in Anglia uno partu enixa est. Hæc, alias magnæ caritatis et justitiæ matrona, si quæ fortuitu mulier geminos habuisset in utero, fornicariam eam suspicata est, discredens, unam mulierem infantes ab uno simul plures posse concipere, donec ipsa Dei potentiam in se experta, quos simul concepit, septem peperit. Quos præ
B verecundia carecto destinans ad submergendum, ab obvio quodam episcopo periculo prærepti et enutriti sunt. » In Peregrino purus est.

HAGENOYEN. longum de Pantaleone elogium corradit, quod malim legi apud Metaphrasten. Victorem ait post S. Petrum fuisse XII. De Paschate, fere ut supra. Et præterea : « Hic etiam constituit, ut faciente necessitate sive in flumine, sive in mari, sive in martyrio (unusquisque) Christianæ professionis credulitate baptizaretur. » In Samsone, purus est. In fine : « Mediolano, sanctornm martyrum Nazarii et Celsi, sub Nerone Cæsare et Anolino præside. » Deest Peregrinus, quem ad diem sequentem transtulit.

AQUICINCT. in fine : « Lucas castro, sancti Ursi confessoris. Eodem die, Mediolani, sanctorum Nazarii et Celsi pueri, » ut est in præcedenti.

DAVERONEN. post « Peregrini, » habet : « Luchas castro, sancti Ursi confessoris. »

C MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Nazarii, Celsi, atque Panthaleonis martyrum. » In margine de primis additur : « Horum corpora beatus Ambrosius reperit et levavit de terra. »

REG. SUEC. sign. num. 428 : « Ipso die, sanctæ Annæ matronæ, matris gloriosissimæ Dei genitricis Mariæ. In basilica S. Dionysii, consecratio altaris in honore apostolorum Petri et Pauli a B. Stephano papa. » Vide Wandalbertum.

CODEX MONTIS SANCTI. « Natalis sanctæ Augustinæ virginis. » Hæc indeterminate posita, non magnam hujus sanctæ notitiam suppeditant.

EDITIO LUBECO.-COL., in Pantaleone multum interpolata, etiam de Nazario et Celso aliqua inserit, quæ vide apud Adonem XII Junii. De sancto Victore, similis est ALBERGEN., atque item in Innocentio. Tum : « In Britannia minori, Dolo monasterio, sancti Samsonis episcopi et confessoris, cujus corpus Aurelianis translatum est. » In Peregrino pura, per-
D git : « Trecas, depositio sancti Cameliani episcopi et confessoris. Castro Lucas, beati Ursi confessoris. Eodem die, sancti Botuidi martyris. »

BELIN. De Pantaleone egit die præcedenti. Hic primo loco de Nazario et Celso, ut supra in ANTUERP.-MAX., etc. Sequitur de Peregrino, pure. « Ipso die, passio sancti Victoris papæ et martyris. Et sancti Innocentii papæ et martyris. In Britania majori, sancti Saxonis, etc. » In secunda editione, ponit: « In Britania minori, sancti Sasonis. » Vide textum. Et in fine addit : « Lochas castro, sancti Ur-
… i confessoris. » Alii melius, « Ursi. »
sin. …VEN., postquam in textu adjecit, ut supra dixi-
GRE… Mediolani sanctorum martyrum Nazarii et
mus, « … Auctarium incipit : « Nota, Nazarius et
Celsi » sic … si, pridie vero Idus Junii inventi sunt.
Celsus hic pas.

Secundum aliquos hic Victoris papæ primi et martyris, quem Usuardus habet XII Kal. Maii. Romæ, ad Ursum pileatum, sancti Innocentii papæ primi et martyris. Hunc Usuardus et Ado habent VI Idus Martii. Botwidi martyris. Castro Lucas, sancti Ursi confessoris. Ipso die, sanctæ Augustæ virginis. Trecas, depositio sancti Camaliani episcopi et confessoris.»

Molan. de Pantaleone aliis litteris inserit: «Martyris gloriosi. Hic sacratus adolescens et athleta Christi, cum artem medicinæ disceret ab Hermolao presbytero, ad fidem Christi conversus, multa miracula fecit. Qui tentus pro fide Christi, etc.» In fine post «Celsi,» subdit: «Pueri, quem Anolinus,» etc., usque ad, «feriri jussit.» Tum: «Ipso die, passio A sancti Victoris papæ. Et sancti Innocentii papæ. Luchas castro, sancti Ursi confessoris.» Hactenus editio prima: posteriores vix quidquam habent Usuardini. Incipiunt a Samsone. Tum de Peregrino. Sequitur tota annuntiatio Nazarii et Celsi, ut supra. Deinde: «Romæ, natalis sancti Victoris papæ. Qui, post beatum Petrum quintus decimus, rexit Ecclesiam annuis decem, et sub Severo principe martyrio coronatur. Item Romæ, beati Innocentii pontificis.» Huc usque textus, cui intra parenthesim litteris Italicis attexitur, *et martyris.* Demum pro Auctario habetur: «Luchas castro, sancti Ursi confessoris.» Locum Gallice interpretatur Castellanus in Martyrol. universali, *à Loches en Touraine,* latine, *Lucis.*

IV *Kal.* *Die* 29.

Romæ via Aurelia, natalis beati Felicis papæ, qui a Constantio Augusto, ob catholicæ fidei defensionem a sede sua dejectus et gladio necatus, gloriosissime occubuit. Item via Portuensi, sanctorum martyrum Simplicii, Faustini et Beatricis, temporibus Diocletiani, quorum duo post multa ac diversa supplicia, jussi sunt capitalem subire sententiam, Beatrix vero, soror eorum, in Christi confessione præfocata est in carcere. [a] Civitate Trecas, sancti Lupi confessoris qui cum beato Germano in Britanniam directus venit. Hic quinquaginta duobus annis sacerdotio venerabiliter functus est.

NOTÆ.

Concordant *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.* et *Ultraject.*

[a] Præter ista verba, *civitate Trecas*, tota S. Lupi B commemoratio lituræ superinducta est; cujus tamen lituræ nec in Dervensi, nec in Sollerianis codicibus, index ullus, ullum vestigium. Quæ res Pratensem codicem omni interpolationis suspicione liberat. Hinc enim effici ne Sollarius quidem negaverit lituram illam esse quovis alio exemplo antiquiorem, atque adeo ab auctore ipso factam. Fuerint igitur cæteræ correctiones eadem scriptæ manu ac ista, certum erit correctiones omnes ab ipso auctore scriptas. An vero omnes ejusdem sint manus, oculorum esto judicium. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Munerat. et Max.-Lubec. pro *Constantio*, mendose ponunt *Constantino*. Greven., Molan., Antuerp.-Max., Ultrajectin. et omnes fermæ secundæ notæ codices pro *gloriosissime*, legunt simpliciter, *gloriose occubuit.* Solus Munerat. habet: *Item in via Portuensi.* Greven et Molan. periodo nonnihil transposita, ubi alii hæc, *temporibus Diocletiani*, nominibus martyrum immediate subjungunt; ipsi in alium locum ea transferunt, sic legentes: *Jussi sunt capitalem subire sententiam tempore Diocletiani.* In Antuerp.-Majore, est *præfocata in carcerem.* Rursus Greven. et Molan. scribunt, *civitate* Trecis. A probatissimis omnibus codicibus abest titulus *episcopi*, in Antuerp. et Max.-Lubec. aliisque mediæ notæ, appositus. Item in hisce codicibus facta mutatio, nam post *confessoris*, subdunt, *Hic cum beato Germano... et quinquaginta*, etc. Et quidem Antuerp. et Max.-Lubec. scribunt, *venit Britanniam*; et omittunt *venerabiliter.* Hæc ita explicat Antuerp.-Maj. (*L.* pro *quinquaginta*) *annis duobus sacerdotis venerabiliter functus est officio.* Excidit notare, quod in Antuerp.-Max. pro *Faustini*, habeatur *Fausti.*

OBSERVATIONES.

Romanum parvum distinctam hodie primi nostri C martyris memoriam agit his verbis: *Romæ, Felicis papæ et martyris sub Constantio*, Hieronymiana ipsum, meo quidem judicio, non nominant. Beda vero ita *Felicem* aliquem tribus sequentibus conjungit, ac si eorum socius et antesignanus fuisset. Quomodo etiam a Wandalberto et in Frontonis Kalendario coadunati sunt: ut plusquam dubium reddant, an vere hic *Felix* pro pontifice accipi possit. Accuratior notitia ab Adone traditur, ex quo breve suum elogium Noster contraxit. Notat ibi Viennensis, *Felicem* martyrio coronatum IV Idus Novembris, sepultum in basilica, a se prius constructa, XV Kal. Decembris. Et tamen, *natalis*, inquit, *celebratur* IV *Kal. Augusti*, nullam dictæ celebritatis rationem assignans. Vide quæ in hanc rem congessit Florentinius, tamet si non satis probet, Felicem hunc papam ad Hieronymianos pertinere. Porro quæ circa ejus Acta controvertuntur, nec pauca, nec levia, pluribus discussit Baronius, et nobis suo loco operosius erunt examinanda. Ancipitem quæstionem verbo indicavimus ad diem XXX Maii, quo de Felice papa et martyre actum est. Hic ab Adone *Felicem II* Liberio substitutum designari manifestissime patet, at nondum inter eruditos convenit, an vere *Felix* iste inter sanctos, nedum inter martyres, quin imo an inter Romanos pontifices numerari possit. Controversiam pridem attigere Henschenius et Papebrochius, ille in Tabulis antiquiorum pontificum, ante tomum I Aprilis pag. XXXI, et ejusdem mensis tomo III a pag. 999; hic novissime in Respons. ad art. XI, a num. 116. Verum infestissimos habet adversarios Felix ille; atque hos inter Tillemontius acriori, præter morem, stylo eum insectatur tomo VI, variis locis, sed maxime a pag. 778. Plures ejus populares non recito, cum ii certatim in partem Felici oppositam deflectant. Mitius agit Fronto in notationibus ad Kalendarium a pag. 118. Nos hisce nimium immoramur, in Actis locus erit totius controversiæ accuratius expendendæ.

De tribus *Portuensibus* certo agunt Hieronymiana Apographa, quorum aliqua sociis eos implicare videntur, ut inter alia latius exponit laudatus Florentinius. Beda, ut dixi, eosdem etiam memorat, quem sequitur Rabanus, plura ex Actis admiscens. D Ado aut ex prioribus aut ex Romano parvo textum accipiens, longiori elogio fratres decoravit, cujus elegantem epitomen compilavit Noster, omnes etiam consocians, licet ex Actorum compendio, fratres et sororem diversis diebus passos esse, omnino constet. De his tribus Sanctis videnda omnino Baronii notatio, ubi ipsorum agones descriptos refert in

A Actis sancti Anthimi, apud Surium die xi Maii. Videat lector in Actis nostris appendicem, et positam illic annotationem, quæ omnia ad proprium locum remittimus, ubi de Sanctorum nostrorum martyrio et sepultura plures erunt examinandæ circumstantiæ, uti et de translatione a Leone II facta, atque de sepulcro marmoreo, seu tabula lapidea cum epitaphio, in sacrario basilicæ S. Mariæ Majoris, quæ ex ipso Baronio et Aringho breviter tangit Tillemontius tomo IV, pag. 550. Nec omiserim hic notare, prædictos sanctos in Allatii et Frontonis Kalendariis Felici papæ conjunctos signari, cum hac diversitate, quod in posteriori addantur hæc verba : *via Portuense*, quæ in priori absunt. Citat Tillemontius Missale Romanum, seu librum Sacramentorum Thomasii, et recte, nam ibi solorum trium memoria agitur, hoc modo : *Simplicii, Faustini et Viatricis*. Codices Sacramentarii Gregoriani uniformes non sunt, ut probant notæ et observationes Menardi, pag. 171. Certe in edito, nulla Missa est præterquam de sancto Felice martyre atque pontifice. At de his hoc loco satis.

De celeberrimo *Lupo* Trecensi nonnulla apud Hieronymianos mentio, quam adjectitiam esse censuit Florentinius, nonnunquam scrupulosior. Beda sic eum paucis laudavit, ut verba ejus omnia Viennensis descripserit, quæ apud Nostrum ita sunt abbreviata, ut debitus *episcopi* titulus desideretur. Ex citatis a laudato Baronio auctoribus ea desumenda sunt, quæ inclytissimi præsulis gestis illustrandis usui esse possint ; quæque jam nunc non indiligenter collecta sunt a Tillemontio tomo XVI, a pag. 126. De reliquo autem Adonianus est textus totus et integerrime Usuardinus Notkerus in omnibus ferme ad verbum Adonem transsumpsit. Et Wandalbertus nitide duobus versiculis rem complexus est :

Felix, Simplicius, Faustinus et alma Beatrix,
Trecassusque Lupus quartam communiter aurant. (Ornant ?)

AUCTARIA.

B Rosweyd. de Lupo inserit titulum ab aliis omissum, *episcopi*. In fine subdit : « Item natale Olaph regis Danorum. »

Pulsanen. refert quidem omnes textus nostri sanctos, sed omnium elogia, more sibi satis familiari, truncat.

Leyden. scriptoris vitio lacunam habet, alioquin puris esset accensendus.

Lovanien. Secundo loco inserit : « Transitus venerabilis Marthæ, hospitæ Christi, de qua plura in Evangelio habentur. » In fine deest elogium Lupi Tricassini, « qui cum beato Germano in Britanniam, » etc.

Albergen. in textu satis purus, longam de Martha historiam præter morem adjungit. De ea vide Greven. et codices alios.

Danic. textui etiam satis puro solum adjicit : « In Norwagia, sancti Olavi regis et martyris. »

Centulen. : « Romæ via Aurelia, sancti Felicis papæ et martyris. Eodem die Romæ, sanctorum C Simplicii, Faustini et Beatricis virginis sororis eorum. Trecas, sancti Lupi episcopi et confessoris, qui cum sancto Germanno Britanniam venit et multis virtutibus floruit. » Addi poterant ultima elogii verba : « Hic quinquaginta duobus annis sacerdotio » etc.

Bruxellen. incipit : « Sanctæ Marthæ virginis, hospitæ Christi, et beatorum Lazari et Mariæ Magdalenæ sororis. Et octava beatæ Mariæ Magdalenæ. Romæ, passio beatæ Serapiæ virginis, sub Adriano imperatore. Romæ via Aurelia, natale sancti Felicis secundi papæ et martyris. Qui sedit anno uno. Hic Constantium imperatorem, filium Constantini magni, rebaptizatum et hæreticum declaravit. Unde ipse ob catholicæ fidei defensionem ab eodem Constantio Augusto a papatu et sede sua dejectus, et tandem gladio necatus, gloriose occubuit. » Sequitur de Portuensibus, pure. Dein : « Trecas civitate, depositio sancti Lupi episcopi et confessoris. Qui cum D beato Germano in Britanniam contra hæreticos prædicationis causa venit, et quinquaginta duobus annis sacerdotio venerabiliter functus est. Hic Attilam Hunnorum ducem Trecas venientem interrogavit, quis esset ? Et dum ille respondisset se esse flagellum Dei ; dixit : Et ego sum Lupus dissipator ovium, Dei indigens flagello. Quo dicto aperuit portas, et Attila cum suis intravit, et a portis ad portas urbis pertransiens, neminem videns, ac neminem lædens, et sic recessit. Aurelianis, depositio beati Prosperi episcopi et confessoris. » Vide Notkerum. « Eodem die, sancti Guilhelmi confessoris. »

Hagenoyen. incipit a Portuensibus, in quibus nonnihil interpolatus est. De Felice aliqua comminiscitur, non satis digesta. Sequitur: « Eodem die apud Lugdunum, sancti Peregrini presbyteri, cujus beatitudinem miraculorum gloria testatur. » In Lupo ferme purus est. De Peregrino, vide die præcedenti.

Aquicinct. in fine : « Ipso die, sancti Olavi, gloriosi regis et martyris. » Et manu multo recentiore : « Item, beatæ Marthæ, sororis sanctæ Mariæ Magdalenæ et Lazari. »

Victorin. et Reg. Suec. sign. num. 130 : « Ipsa die, sanctæ Serapiæ virginis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Felicis (papæ), Simplicii, Faustini et Beatricis sororis eorum, martyrum. Sancti Lupi episcopi et confessoris, viri sancti, qui cum sancto Germano in Britanniam perrexit. Floræ et Lucillæ, virginum et martyrum, cum Eugenio rege, qui eas prius captivaverat, postea cum eis martyrizatus est. »

In Vatican. deest *Lupi*. Adjicitur : « Romæ, sanctæ Seraphiæ, quæ beatam Savinam ad fidem convertit et postmodum passa est sub Adriano imperatore, judice Berillo. »

Altemps. : « Item in Norwega, sancti Olavi regis et martyris. » Sic etiam ab aliis memoratur.

Florentin. : « Marthæ. . . . Item beatæ Marcellæ famulæ beatæ Marthæ, quæ post ejus mortem in Slavoniam pergens, et ibi Evangelium Christi prædicans, post annum a dormitiene Marthæ in pace quievit. » Strozzian. solus præterea habet : « In civitate Mamiensi, sanctæ Seraphinæ. »

Bizunticen. Sancto Lupo Tricassino solum tribuit annos sacerdotii xlii. Lege cum aliis lii.

Editio Lubeco-Col. de Martha longius texit elogium, quam ut hic describi possit. Textus, qui sequitur, totus ferme purus est. Deinde : « Eodem die, sancti Olani » (Olavi) « regis Norwegiæ et martyris. » Etiam habet : « Romæ, passio sanctæ Serapiæ virginis et martyris. »

Belin. post textum non omnino purum, subnectit : « Item eodem die, festum sanctæ Marthæ virginis, sororis sanctæ Mariæ Magdalenæ et sancti Lazari, hospita Salvatoris nostri Jesu Christi. In Mamiensi civitate, sanctæ Seraphinæ. » In secunda editione, additur: « In Norwegia, passio sancti Olavi regis et martyris. »

Greven. : « Olavi regis Norwegiæ et Daciæ martyris. Qui mox ubi Christi fidem suscepit, ejusdem fidei calore succensus, Evangelium in diversis regni sui partibus annuntians, innumerabilem Domino populum acquisivit. Tandem a germano suo, ob fidem Christi facie velatus, corona spinea coronatus, in cruce ligatus, in sexta feria, anno mxxvi, » (prima editio notat mxxviii) « tradidit spiritum. Aurelianis, depositio Prosperi episcopi. Romæ, Serapiæ virginis et martyris, quæ hic passa est, sed iii Nonas Septembris, sepulcro novo imposita. Civitate Mameti, sanctæ Seraphinæ. Eugenii regis Barbarorum, Floræ, Lucillæ virginum, aliorumque multorum martyrio coronatorum. In castro nobili Tarachonensi, dormitio

sanctæ Marthæ, Christi et apostolorum ejus hospitæ. Hujus funeri, ut legitur, Dominus noster Jesus Christus, cum sancto Frontone Petragoricensi episcopo, exequias solennes exhibuit.» Hæc alibi examinanda sunt.

MOLAN. de Lupo, subdit ex Adone : «Qui tempore regis Attilæ, qui Galliam vastabat, sicut in hymno ejus canitur : dum bello cuncta perderent, orando Trecas munivit. Et depositio beati Prosperi episcopi. Item eodem die, festum sanctæ Marthæ, » etc., ut BELIN. Item de Seraphina. « In Norwegia, passio sancti Olavi regis et martyris. Qui mox ubi fidem, etc., » minori charactere, ex GREVENO. Tum pergit: «Civitate Ebroicensi [*lege* Briocensi], sancti Guilelmi, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. Hunc Innocentius IV, anno suo quarto, canonizavit Lugduni. Romæ, sanctarum virginum Floræ et Lucillæ martyrum. cum aliis multis, quarum passio habetur, et exstat de eis sermo Petri Damiani. Revelatio capitis beati Joannis Baptistæ, Pipino regi facta in Aquitania. » Posteriores editiones, idem habent de Lupo, sed legunt, « orando Trecas muniit. Aurelianis, depositio beati Prosperi episcopi. In Norwegia, sancti Olavi regis et martyris, anno MXXVIII (in priori legerat MXXVI). Civitate Briocensi, sancti Guilelmi episcopi et confessoris. » De Seraphina, ut supra. « Die vigesima nona, sancti martyris Callinici. » Dein typis minoribus: « Romæ, sanctarum virginum, Floræ et Lucillæ martyrum, cum aliis, etc. Item revelatio, etc., » addendo in fine de revelatione capitis sancti Joannis Baptistæ : « De qua est Tractatus apud martyrem Cyprianum. »

III *Kal.* *Die* 30.

Romæ, natalis sanctorum Abdon et Sennes subregulorum, qui cum in Corduba civitate Persarum,vincula paterentur a Decio, ad ultimum duxit eos Romam catenis obligatos et diversis pœnis maceratos, ubi primo plumbatis cæsi, et deinde gladio interfecti sunt. Apud Africam civitate Lucernaria, sanctarum virginum Maximæ, Donatillæ et Secundæ, quæ persecutione Galieni, aceto et felle primo potatæ, deinde plagis acerrimis cæsæ, et equulei extensione cruciatæ, postmodum etiam craticulis exustæ, necnon ad bestias projectæ, sed ab his intactæ, novissime gladio jugulatæ sunt.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Herinien.et Antuerp.-Maj.legunt *Sennis*, quomodo in Pratensi habeatur, ex apographo nostro non discernitur. Mallem *Sennen*, sed codices cæteri legunt cum textu. Scribimus *Cordula*, ut supra fecimus ; vide infra Observationes. In Rosweyd. deest, *a Decio*. Praten.,Tornacen. et Munerat. legunt *Romæ*, reliqui melius *Romam*, ubi Antuerp.-Maj. sensum aliquatenus immutat, his verbis : *Adduxit nos ad ultimum Romam colligatos*. *Aput*, proprium est Antuerp.-Majori. De *Galieni* diximus alibi. Omnes cum textu habent, *nec non ad bestias projectæ*, excepto Rosweyd., qui particulam *etiam* interjicit, *necnon etiam ad bestias*.

OBSERVATIONES.

Celeberrimi sancti martyres Abdon et Sennen (inquit hac die Florentinius) *ab antiquissimo tempore Romæ venerationem acceperunt, in omnibus Occidentalis Ecclesiæ Martyrologiis indicati* : ubi alia præclara ex Kalendariis et Sacramentariis monumenta in eorum laudem adducit. Itaque ab Hieronymianis apographis, Beda, Floro, Rabano, Romano parvo, Adone, Notkero et Wandalberto certatim celebrantur. Bedæ elogium a Rabano transsumptum est, a Floro mutatum : Noster compendio etiam usus, cum Adoniani encomii summam, utpote ex alibi sæpius citatis sancti Laurentii Actis conceptam, in Beda reperisset, eam totam ad verbum suam fecit. Notkerus Adonem sequi maluit. De civitate *Cordula, Corduba, Cerduba, Credula, Corduena, Cerduna*, et quocunque modo alio inflectere volueris, vide dicta ad XV et XXII Aprilis. Ad Acta quod attinet, cum ex Laurentianis desumpta sint, quid de iis censendum, ex horum sinceritate statuendum erit. Vide X Augusti. Fatetur Baronius hic manuscripta vetera, quæ sanctorum nostrorum res gestas continent, castigatione indigere. Paucissima de ipsis adducit Tillemontius tomo III pag. 328 et 329. Verum, ut jam dicebam, ex antiquissimis monumentis abunde stabilita est eorum veneratio. Nullum Bucheriano Kalendario vetustius ; in eo autem diserte hoc ipso die annuntiantur, his verbis : III *Kal. Aug. Abdon et Sennen, in Pontiani, quod est ad Ursum pileatum*. Simpliciora sunt Allatii et Frontonis Kalendaria, in quibus hæc solum verba leguntur : *Natale sanctorum Abdon et Sennes*. Nec differunt Menardi et Thomasii Sacramentaria, præterquam solo modo efferendi nomina, ultimo scribente : *Abdo et Senis*. Quæ de translatione corporum, a Gregorio IV aut de aliis Florentiam, vel Suessionem factis, memorat Tillemontius, alibi accuratius discutientur. Non debet præteriri satis elegans Wandalberti elogium :

Abdon et Zennen, designat tertia sanctos,
Regni quos Romæ tribuit de germine Persis.

Virgines Africanas sic hodie annuntiant codices Hieronymiani : *In Africa civitate Tuburtulo Cæsariæ, natalis sanctorum Maximæ, Secundæ, Donatellæ, Rufi*, etc. Sic ut in aliquibus socii quatuordecim nominatim explicentur : in vetustissimo Epternacensi, novem duntaxat, qui ferme a Notkero in divisum manipulum collecti sunt; de quibus consule eruditas Florentinii Notationes. Romanum parvum de sociis nihil memorans, alia positione solas virgines annuntiat : *Tuburbo Lucernariæ, Maximæ, Donatillæ et Secundæ virginum*. Quam palæstram, seu certaminis locum, non magis quam priorem a se inventum, fatetur Florentinius. Nec quidquam obscuritatis abstulit Usuardus, dum prætermisso *Tuburbo*, simpliciter legit : *Civitate Lucernaria*. Sed de his vide Commentarium prævium ad Acta sanctarum Perpetuæ et Felicitatis VII Martii, et quæ ex Ortelio aliisque geographis, de una, vel duabus,vel tribus *Tuburbiis* aut *Tuburbibus*, suo loco denuo ventilari et disputari poterunt, etiam in citatis a nobis scriptoribus supra ad præfatam diem VII Martii, ubi has virgines et martyres proprie TUBURBITANAS appellari diximus, quo modo hoc die in Kalendario Carthaginensi signatæ sunt : *Sanctarum Tuburbitanarum et Séptimiæ*. Hæc de palæstra pro re nostra satis. Plura vide in citata alibi prævia Ruinartii admonitione ad Acta sanctarum Perpetuæ et Felicitatis inter Selecta a pag. 81. Ad textum quod proprie attinet, Ado, Romanum parvum secutus, ex nobilissimarum virginum Actis, fortissimi agonis historiam compilavit, quam mutilam refert Notkerus; Noster vero, omissis circumstantiis de *Secunda*, prioribus captivis se ultro aggregante, aliisque multis, ea solum delibavit, quæ eleganter in laterculo expressa dedimus. An satis sincera fuerint Acta,

quæ Adoni præluxerunt, compertum mihi non est. Optandum, ut quemadmodum Crispinæ Acta (quæ de tribus nostris meminerunt) detexit Mabilio, ita aliquis Tuburbitanarum passionem reperiat. Videan- A tur laudati Mabilionis notæ in Kalendarium Carthaginense tomo III Analectorum, pag. 409. Ruinartius inter Selecta a pag. 493.

AUCTARIA.

PULSANEN. in prima annuntiatione purus est, de secunda nihil habet.

ANTUERP., MAX.-LUBEC., UGHELLIAN. et BELIN. in fine : « Autisiodoro, sancti Ursi episcopi. » Vide Romanum.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC. voce unica ab aliis differunt, legunt enim : « Autisiodoro, depositio sancti Ursi episcopi. »

CENTULEN. : « Romæ, sanctorum martyrum Abdon et Sennes, subregulorum, quos Decius Cæsar in Corduba civitate Persarum, sibi præsentari jussit. Apud Africam, civitate Lucernaria, sanctarum Maximæ, Donatillæ et Secundæ virginum. Quæ sub Gallieno et judice Anolio passi [*pro* passæ] sunt. Antisiodoro, sancti Ursi episcopi et confessoris. Eodem die, vigilia sancti Germani, genere, fide, doctrina atque miraculorum gloria clarissimi. »

BRUXELLEN. in textu permodice interpolatus, in fine habet : « Autisiodoro, depositio sancti Ursi episcopi. Et Treveris, beati Pantho presbyteri. » Voluit dicere *Bantonis*, nisi fallor, de quo apud alios die sequenti.

HAGENOYEN. etiam in textu paululum auctior, in fine subdit : « Autisiodoro, depositio sancti Ursi episcopi et confessoris. »

AQUICINCT. ad nomen *Galieni*, superne notatum habet charactere minori : *vel Decii*. In fine autem : « Et sancti Ursi episcopi Autisiodorensis. » Notatur ferme ab omnibus.

VICTORIN., REG. SUEC. num. 130 : « Ipso die, sancti Ursi episcopi Autisiodorensis. »

AMBIANEN. : « Eodem die, vigilia sancti Germani episcopi, genere, fide et doctrina atque miraculorum gloria clarissimi. Hic festivitatem sepulturæ habet Kalendis Octobris, quando et celebrior dies agitur. » Vide igitur quæ die sequenti cum Usuardo dicemus.

Et rursus quæ I Octobris de translatione ejus passim referuntur.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Abdon et Sennen martyrum. Marthæ hospitæ Christi » De qua die præcedenti. « Maximæ, Donatillæ et Secundæ virginum et martyrum. »

VATICAN num. 5949 : « Autisiodoro, sancti Ursi episcopi. » Jam dixi passim recurrere.

ALTEMPS. : « In Cantia, depositio sancti Tadwini episcopi et confessoris. » Vide Castellanum.

FLORENTIN. dubium est, an ad hunc, an ad sequentem diem referant, quod ponunt hoc modo : « Romæ, via Latina, sancti Tertullini martyris in crypta arenaria, sicut legitur in gestis sancti Stephani papæ et martyris. » Florus eum notat hac ipsa die cum elogio, alii IV Augusti, et nos ibi cum B Usuardo.

EDITIO LUBECO-COL. post, *gladio interfecti sunt*, adjicit : « Et ante simulacrum Solis projecti, ubi tribus diebus jacuerunt insepulti, quos Quirinus subdiaconus latenter sepelivit. » In Secunda annuntiatione, satis pura est. In fine cum aliis codicibus adjungitur : « Autisiodori, depositio sancti Ursi episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « Item sancti Tiburtii. Autisiodoro, sancti Ursi episcopi et confessoris. In Suecia, Brunolphi episcopi Scharensis et confessoris. Lubini episcopi. In Suecia, Helenæ militissæ. »

MOLAN. : « Autisiodori, sancti Ursi episcopi. » Tum minoribus litteris de Brunolpho et Helena descripsit, quæ habet GREVEN. Demum adjungit : « Ipso die Assisii, natalis sancti Rufini martyris. » Editiones posteriores de Urso et Brunolpho, ut supra. « Item in Suecia, beatæ Helenæ. » Et typis minoribus hoc solum : « Assisii, natalis sancti Rufini mar- C tyris. » Ad Romanum notat Baronius, exstare de eo sermonem Petri Damiani. Vide Surium.

Pridie Kal. *Die* 31.

Apud Cæsaream, passio Fabii martyris, qui cum ferre vexilla præsidialia recusaret, primum diebus aliquot in carcerem trusus, deinde interrogatus semel et iterum, in Christi confessione perdurat : et mox a judice capitali sententia condemnatur. Ravennæ, transitus sancti Germani Autisiodorensis episcopi, genere, fide et doctrina, atque miraculorum gloria clarissimi. Civitate Sinnada, sanctorum Democriti, Secundi et Dionisii.

NOTÆ.

Consonant codices *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Quibus accedunt *Antuerp.-Max.* *Ultraject*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danicus.*

VARIANTES LECTIONES.

Notabis codicem Tornacen, omnino quidem purum esse, sed primo loco agere de sancto Germano, procul dubio ex usu illius ecclesiæ. Antuerp. legit, *Fabiani.* In Belino deest *ferre.* Herinien. ponit. *in carcere trusus.* Antuerp., Max.-Lubec. et reliqui codices mediæ notæ, sensum aliquatenus immutant hoc modo : *Deinde interrogatus semel et iterum, cum in* D *Christi confessione perdu are.*, Antuerp.-Max. *duraret* : aliqui deinde, *condemnatus est.* Melius in textu ex phrasi Adonis. In Pratensi est *Sinada.* In Munerat., *Sinnenda.* In Belino, *Synoda* et *Cinoda.* Alii *Sunada*, *Synnada*, etc. In textu sequimur codices probatiores. Non minor variatio est in nomine *Democriti.* Pro quo Tornacen. *Dimocriti.* Max.-Lubec., *Democerti.* Antuerp.-Max. cum aliquibus, *Demotrici.* Danic., *Democriti.* Certa videtur textus lectio. De *Cesercam*, *condempnatur*, *Autisiodorensis*, *Dionisii*, etc., loqui supersedeo.

OBSERVATIONES.

De *Fabio* nihil hic habent Hieronymiana, nihil Beda, aut Bedæ sequaces Florus et Rabanus. Itaque prima annuntiatio, tanquam fonti debetur Romano parvo, ita scribenti : *Cæsareæ, Fabii martyris* Inde ab Adone mutuatus, et historica laudatione exornatus est, cujus priorem et potissimam partem in textum suum transtulit Usuardus, Notkero de more in alienam messem liberalius falcem immittente. Nihil Petrus in Catalogo, nihil Surius de Fabio prodidere, præter solum Adonis elogium, quod brevi Commentario illustravit Henschenius, Cæsareæ Mauritaniæ martyrem ascribens. Acta, quæ habemus ex codice Mossiacensi apud D. Joly, a Papebrochio transsumpta, non gravis narrationis speciem, sed potius luxuriantis calami stylum exercentis adornationem sapere videntur, qua nimirum Adonis elogium

oratorie amplificatur. Wandalbertus de solo Fabio A sic metrice pronuntiat :

Martyrii pridie Fabium pia gloria texit,
Julius hæc orbi excedens solemnia linquit.

Gloriosissimum præsulem Germanum sic hac die brevissime commemorat Ado : *Autisiodori, sancti Germani episcopi et confessoris.* Cætera, quæ ad celeberrimum fidei defensorem pertinent, fuse idem prosequitur Kal. Octobris, unde breve suum elogium decerpsisse videtur Usuardus. Hieronymiana Germanum hac etiam die recte consignant. Beda ipsum cum Vercellensi Eusebio conjungit die sequenti, cujus verba inde huc retraxit Rabanus, ex quo, nisi vehementer fallor, desumpsit Notkerus, quæ hac etiam die de Germano retulit, monens, *festivitatem ejus Kal. Octobris, apud Gallicanas ecclesias celebriorem haberi*, ferme ut die præcedenti inter Anctaria ex codice Ambianensi notavimus. Germani Vitam a Constantio scriptam edidit Surius ; exstat apud nos B manuscripta, etiam ut ab Erico versibus innexa est, cum pluribus aliis documentis, ad sancti gesta spectantibus, quæ delibavit Tillemontius tomo XV, a pag. 1. Vide notationem Baronii. Classis martyrum ultima ex Hieronymianis in Usuardum immediate profluxisse videtur, de qua nec in Romano parvo, nec in Adone quidquam legitur. Ipsorum etiam meminit Rabanus, meminit et Notkerus, ambo legentes, *in Africa civitate Sinnada*, adjuncto socio *Thyrso*, ut non dubites, Notkerum hæc ex Rabano accepisse. *Mirum*, inquit Florentinius, *quantum in loco agonis sanctorum martyrum assignando distent inter se codices*, etc. Crediderim Usuardum id etiam olim advertisse, cumque fortasse dubitaret, *Phrygiæne*, an *Africæ* tribuendi essent, difficultatis nodum scidisse, ab utraque regione abstrahendo, scribendoque simpliciter, *Sinnada*. Recte an secus Baronius adjunxerit *Phrygiæ* vel *in Phrygia*, an potius ex mente Florentinii, *Africæ* hi martyres asserendi sint, suo loco examinabitur. Patet codicum nostrorum statque interim salva totius textus Usuardini lectio.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. ut in Anglia auctus est, ita hic, ut sæpe alibi superius de aliis observatum est, Anglicum sanctum textui superaddit, his verbis : « Eodem die, sancti Neoti presbyteri et confessoris. »

ROSWEYD. Germani elogium mutat, nam post *episcopi*, subdit : « Qui fidem catholicam sæpius a Pelagiana hæresi defendit. » Deest tota annuntiatio ultima.

PULSANEN. caret annuntiatione prima de Fabio ; cætera omnia pura sunt.

CENTULEN. : « Apud Ravennam Italiæ civitatem, transitus sancti Germani, viri apostolici, doctoris Ecclesiæ mirabilis et omni sapientia adornati. Apud Cæsaream, sancti Fabii martyris. Civitate Sinnanda, sanctorum Democriti, Secundi et Dyonisii. »

BRUXELLEN. incipit a Germano, additque post « clarissimi : Qui Ravennæ moritur, sed corpus ejus cum miraculorum splendore Antisiodorum refertur. » Reliqua textus ferme pura sunt. C

HAGENOYEN., in prima et ultima satis purus, sic habet de Germano : « Ravennæ, transitus sancti Germani, Autisiodorensis episcopi et confessoris. Qui fuit nobilis genere, Antsiodoro natus, liberalibus studiis in Gallia edoctus, et in scientia juris Romæ, et ibi Burgundiæ ducatum obtinuit : et magis in juventute vanitati quam Christianæ religioni intendebat. Postea ab Amatore episcopo, invito eo, clericus ordinatus est. Et postquam clericus fuit, nunquam panem frumenti, non vinum, non acetum, non oleum, non legumina, vel sal pro sapore comedebat ; semper jejunavit usque ad vesperam, interdum autem a quinta feria usque ad Dominicum diem jejunavit : panem suum cinere miscuit. In æstate et in hieme nullam habuit vestem, nisi cilicium, tunicam, et cucullam : nullo lecto, nullo pulvinari usus est, nunquam vestem, raro calceamenta et cingulum deponebat, et in conventu fratrum vitam duxit heremiticam. Bis in Angliam contra hæreticos D profectus est, et in diversis locis tres mortuos suscitavit. Tandem in domo Placidæ (Placidiæ) reginæ asinum suum mortuum suscitavit, et ab ea recedens, in Ravenna obiit tricesimo anno episcopatus ejus. »

VICTORIN. et REG. SUECIÆ, sign. num. 130, in fine : « Item sanctæ Serapiæ cum tribus filiabus suis, Pistis, Elpis et Agapes. » Die sequenti mater vocatur *Sapientia*, alias *Sophia*.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Germani episcopi et confessoris. Fabii martyris. Item Democriti, Secundi et Dionysii. »

VATICAN., num. 5949, caret ultima annuntiatione ; cujus loco substituit : « In castro sancti Agnelli, natalis sancti Dodonis abbatis. »

ALTEMPS. : « Civitate Cantuaria, sancti Catwini archiepiscopi et confessoris. Item Critullini martyris. » An non *Tertullini* de quo die præcedenti ?

LUXOVIEN. : « Apud Medianum cœnobium depositio beatorum confessorum, Joannis presbyteri et Benigni diaconi, qui carne et spiritu germani, a beato Hidulfo Treverorum archiepiscopo educati, simul migrantes, uno conditi sunt mausoleo. »

ABDINGHOFFEN. : « Treveris, sancti Bantonis confessoris Christi. » Alii scribunt « Banti et Panthonis. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Ravennæ, transitus sancti Germani, Autisiodorensis episcopi et confessoris, tempore Valeriani [Valentiniani] imperatoris, genere, fide et doctrina atque miraculorum gloria clarissimi. Hic ab episcopatu usque ad triginta annos corpus suum tam crudeliter tormentavit, ut nunquam panem frumenti, nec vinum, nec acetum, nec oleum, nec legumen, nec sal pro sapore comedit Non vinum bibebat, nisi in festivitatibus Paschæ, et Nativitatis Christi, semel tantum, et illud multum lymphatum. Semper jejunabat, et non nisi vespera comedebat, et in refectione semper cineres præbebat. Vestem non habebat præter cilicium et tunicam et cucullam quæ tandiu corpori inhærebant, donec attritione nimia solverentur, et sicut genere fuit nobilis, sic fide ac doctrina, ac miraculorum gloria fuit præclarus, cujus mater, Placida nomine, sanctissimum corpus propriis manibus sepelivit. » In reliquo textu satis pura, adjungit in fine : « Treveris, sancti Banti confessoris. Eodem die, sancti Neoti abbatis et confessoris, » Castellanus legit *Neothi*.

GREVEN. : « Tertullini presbyteri et martyris (de quo in gestis beati Stephani papæ) ; hic sepultura. Verum, Adone teste, pridie Nonas Augusti ad locum sepulchri ejus solemnior concursus fit. Item sancti Tirsi. Eodem die, sancti Fantini confessoris. Qui a puero sanctæ conversationis, cum anno ætatis suæ XII patrem Fantium et matrem Deodatam ad fidem convertisset, cum eisdem pro fide Christi tenetur, plumbatis cæditur, et in carcerem mittitur. Tandem parentibus, capitis abscisione martyrium complentibus, Fantinus ab angelo solutus, miraculis clarens, quievit in pace. Treveris, Panthonis [*alias* Banti] presbyteri et confessoris. In Anglia, Neoti abbatis et confessoris. Morandi confessoris. Floræ virginis et martyris. »

MOLANI prima editio, in fine solummodo adjungit : « Treveris, sancti Bantonis confessoris Christi. » In aliis autem : « Mediolani, nativitas sancti Calimeri pontificis et martyris. In Anglia, beati Neoti sacerdotis, meritis ac miraculis insignis. » De Bantone, ut supra. « In Calabria, oppido Tabritano, sancti Fantini confessoris Syracusani, cujus parentes Fan-

tius, ac Deodata, Syracusis plumbatis cæsi, cum diis litare nollent, decollati sunt. Die trigesima prima, sancti et justi Eudocimi. » Tum, typis minoribus : « Romæ, obiit beatissimus Ignatius Loiola, fundator Societatis Jesu. Quam toto propemodum terrarum orbe multiplicatam vidit. Multa quoque barbarorum millia per eamdem e summa barbarie, ad suave Christi jugum subeundum, revocata esse cognovit. Omnia enim ejus consilia et studia spectabant ad conservandam, revocandam et multiplicandam per se et suos fidei catholicæ sinceritatem. » Ad majorem Dei gloriam.

MENSIS AUGUSTUS.

HABET DIES XXXI.

—

Kalendis. *Die* 1.

Antiochiæ, natalis sanctorum Machabæorum. Romæ, ad sanctum Petrum ad vincula. Apud Italiam civitate Vercelli, beati Eusebii episcopi, qui ob confessionem fidei a Constantio Scitopolim, et inde Cappadociam relegatus, post ad ecclesiam suam reversus, novissime persequentibus Arianis, martyrium passus est. Item Romæ, passio sanctarum virginum Spei, Fidei et Charitatis et matris earum Sapientiæ : quæ sub Adriano principe martyrii coronam adeptæ sunt. Via Latina, sanctorum martyrum Boni presbyteri, Fausti, Mauri, cum aliis septem, qui in Stephani papæ Actibus describuntur. In Hispaniis civitate Gerunda, natalis sancti Felicis, quem jussit judex Dacianus, post illata tormentorum genera, ungulis detrahi, ac deinde usque ad ossa laniari, et tamdiu vulnera vulneribus instaurari, usque dum invictum Christo spiritum reddidit. Apud Arabiam, civitate Philadelphia, sanctorum martyrum Cirilli, Aquilæ, Petri, Domiciani, Rufi, Menandri, una die coronatorum. In territorio Parisiensi, Justini martyris. In pago Lisuino, sancti Nemesii confessoris.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten., Herinien., Antuerp.-Major, Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Reliqui *Vercelli*, ex Praten. et Herinien. Alii passim melius legunt *Vercellis*. Greven. habet, *Constantio principe ;* Molan., *Constantino principe* : Antuerp.-Maj. omittit *principe*, sed servat *Constantino*. Cæteri simpliciter, ut est in textu. Scribo *Scitopolim* cum Herinien., Antuerp.-Maj. et aliis plerisque. In Pratensi est *Scithopolim*, in Greven. *Scytopolim ;* in Molan., *Schytopolim. Spei, Fidei*, etc , ponunt omnes, excepto Antuerp.-Majore, qui cum nonnullis aliis præponit *Fidei*. In Antuerp.-Maj. hiulca est constructio, *quem judex Dacianus*, omisso verbo *jussit*. Molan. typothetæ, ni fallor, errore habet *Decianus*. Deinde cum Greveno legit *vinculis detrahi*, pro *ungulis detrahi*. Item uterque, *tamdiu vulneribus instaurari*. Herinien., *Vulnera verberibus restaurari*. Recte Praten. et Antuerp.-Maj. cum Adone, ut est in textu. Sed non bene Antuerp.-Maj. *reddit*, pro *reddidit*. Antuerp.-Maj. uniformiter scribit *Filadelfia* ; Herinien., *Filadelphia*, præfero alios tres. Solus Praten. legit *territorio Parisiensi*, ferme contra omnes. Non distinguitur in Antuerp.-Majore nomen *Justini*. Idem habet *Bisuino* et *Menesii*. Greven., *Lisuyno* Pro textu stat codicum auctoritas, in quibus minutias alias negligendas putavi.

OBSERVATIONES.

Textus vix toto anno diffusior, ex solitis tamen fontibus, præsertim Adoniano, pro majori parte derivatus. *Machabæos* fratres ab ipsis primis Ecclesiæ sæculis magna semper in veneratione fuisse, demonstrant Patrum encomia apud Florentinium, et martyrologorum nostrorum consensus. Hieronymiana imprimis ampliori eos phrasi commemorant, quæ in mediæ notæ codices irrepsit. Noster perpaucis Bedam, Romanum parvum et Adonem sequitur, in hoc dispar, quod eos primo loco annuntiet. Plura in ipsorum laudem legesis apud Florentinium, matris et filiorum nomina singillatim enumerantem. Et Notkerus aliquid supra Adonem conatus est. Rursus in Hieronymianis plura narrantur de *dedicatione* primæ a beato Petro ecclesiæ, atque Vinculorum solutione, quæ a Notkero nonnihil etiam amplificata sunt, Beda interim, Romano parvo et Adone brevissime rem expedientibus, plane ut in textu legitur. De prima a Petro dedicata Romæ ecclesia erudite disputat laudatus Florentinius. *Eusebius Vercellensis* ab Hieronymianis notatur tanquam *confessor*. Beda, a quo eum Germano Antisiodorensi conjugi nuper diximus, diserte ait, *moventibus persecutionem Arianis, martyrium passum*. Tu vide Tillemontium tomo VII a p. 529. Romanum parvum solum dicit : *Vercellis, Eusebii episcopi* Viennensis titulum utrumque connectit, ex quo nostra omnia, sublatis dubiis, desumpta sunt. Notkerus explicat quomodo et martyrium passus sit, *et in pace Ecclesiæ, circum confessionis suæ consummaverit*. Pro huc usque dictis, monumenta tradit Surius, et cum nostris convenit Wandalbertus, sic Augustum exordiens :

> Augustus demum pleno jam farre refertus,
> Quis nova sacra ferat, monstremus carmine sanctos,
> Quos ferus in mortem Antiochus cum matre subegit,
> Venturo sanguen qui Christo sponte dicarunt,
> Augustas retinent Machabæi jure Calendas.
> Carcere Roma Petrum celebrat vinclisque reductum :
> Eusebiumque suum Vercelli rite frequentant.

Sequuntur *sorores virgines* cum matre vidua, quas fateor me nescire, unde Usuardus accersiverit, cum antiquioribus Martyrologis omnibus sint incognitæ. Non ignoro, ad 23 Junii inter Auctaria referri tres sorores, iisdem nominibus Græce insignitas, *Pistis, Elpis, Agapis*, quas nimirum ibi Notkerus, isque solus, Nicomediæ passas asserit. Baronius in Notationibus satis innuit, se in Usuardo eas reperisse, quod ex codicibus nostris manifestum est. Cur autem matrem a filiabus segregatam, ad 30 Septembris rejecerit, necdum habeo satis exploratum. Geddesii ineptias occasione harum sanctarum excogitatas, vix est operæ pretium nominare, nedum refutare. Facile crediderim Acta aliqua nactum Usuardum, qualia apud Surium exstant, unde earum memoriam hac

die simul collocarit. Pluribus hic abstineo, alibi ex professo discutiendis. Videat interim curiosus lector, quæ de Sophia ejusque filiabus diximus in Chronologia patriarcharum Alexandrinorum, p. 18, num. 92.

Classis subsequens *Boni* et sociorum martyrum ex solitis etiam fontibus non procedit ; nam inter antiquiores a solo Floro, cum Beda edito, consignata est, phrasi a nostra tam diversa, ut ex eo scriptore Usuardum accepisse omnino existimari non possit. Restat, ut ex ipsis sancti Stephani Actis translatos supponamus. De *Felice*, dubium non est, quin ex Adone proficiscatur, ex cujus longiori elogio, a Notkero descripto, epitomen suam Noster condidit. Notus etiam est in Hieronymianis et citato Floro. Cæterum an satis emendate diem notaverit Ado, vide Florentinium et Acta suo loco illustranda ; de A quorum auctoritate ibi disputabitur. Certe quæ Prudentius et Greg. Turon. tradunt, in dubium revocanda non sunt. In *Philadelphiensibus* nonnulla item difficultas occurrit circa martyrum *Synodum*, ab Hieronymianis notatam, a Notkero ab ipsis nostris martyribus distinctam, de qua uti et de *Martyrum Conciliis* multa accurate disquirit Florentinius. Ad rem nostram quod facit, Romanum parvum de illis meminit, non expressis singulorum nominibus, quæ Ado alibi inventa restituit, ex quo annuntiationis suæ verba omnia Usuardus deprompsit. *Justinus* et *Nemesius*, qui agmen claudunt, ab Usuardo in sacros Fastos primum relati videntur, quidquid aliunde præter morem excresceret textus, quem nihilominus totum et vere et simpliciter Usuardinum censemus.

AUCTARIA.

Tornacen. incipit : « Romæ, ad sanctum Petrum ad vincula. » Tum de Machabæis, pure. Eusebii elogium resecat. In virginibus purus est. Item in Justini. Desunt reliqua omnia, quibus substituit : « Castro Corboilo, sancti Exuperii episcopi et confessoris, cujus corpus persecutione Danorum a Redonis civitate fugatum, atque a Galliarum incolis honorifice receptum, in prædicto loco affectu magnæ devotionis colitur. »

Rosweyd. sic orditur : « Romæ, ad vincula sancti Petri. » In Machabæis, bene. Desunt Spei, etc., Boni et sociorum ; item Nemesii.

Pulsanen. : « Romæ, absolutio beati Petri apostoli a vinculis. » In Machabæis et Eusebio satis purus est. Deest elogium Boni et sociorum ; et desunt etiam quæ sequuntur omnia.

Munerat., secundo loco : « Romæ, sancti Petri ad vincula. » In reliquis satis purus, in fine habet ferme ut Tornacen. supra de Exuperio, quem etiam eodem modo annuntiat codex Reg. Suec., sub nota num. 128.

Antuerp., Max.-Lubec., Antuerp.-Max., Ultraj., Leyden., Albergen. et Danic. incipiunt : « Romæ, sancti Petri ad vincula. » Dein cum Hieronymianis : « Apud Antiochiam, passio sanctorum Machabæorum septem fratrum, cum matre sua, qui passi sunt sub Antiocho rege. » Sequuntur reliqua satis pure, exceptis duabus postremis annuntiationibus, quæ desiderantur.

Lovanien., superioribus similis, hunc præterea defectum habet, quod careat elogio Felicis.

Centulen. : « Romæ, ad vincula sancti Petri festivus et solennia (solemnis) concursus. Antiochiæ, sanctorum Machabæorum. In Italia civitate Vercellis, sancti Eusebii episcopi et martyris. Apud Arabiam civitate Philadelphiæ, sanctorum martyrum Cyrilli, Aquillæ, Petri, Domitilæ, Ruffi, Menandri, una die coronatorum. In territorio Parisiorum, sancti Justini martyris. In pago Silvino, sancti Nemesii confessoris. Romæ via Latina, sanctorum martyrum Boni presbyteri, Fausti, Mauri cum aliis septem. Item Romæ, sanctarum virginum Fidei, Spei et Caritatis, et matris earum Sapientiæ, quæ sub Adriano imperatore passæ sunt. In Hispania, civitate Gerunda, sancti Felicis martyris. » In margine recentiori longe manu appositum est : « Castro Corbeilo, sancti Exuperii confessoris. » Fuit episcopus Bajocensis ; vide supra.

Bruxellen. : « Romæ, sancti Petri ad vincula: de duabus enim catenis, quibus Herodes beatum Petrum vinxerat, et de ea qua ipse sub Nerone vinctus fuerat, triadem factam, papa posuit in ecclesia, quam ipse Kal Augusti sub honore et vocabulo beati Petri ad vincula dedicavit. » De Machabæis eadem habet, quæ Antuerp., etc., supra. Sequuntur, Philadelphienses, satis pure. In Eusebio modice interpolatus, de Felice, de tribus virginibus et matre, de Bono et sociis, satis recte. Adjicit deinde : « In Aquitania, ci- B vitate Vienna, sancti Severi episcopi, qui fuit unus de discipulis apostolorum. Et sancti Nectarii episcopi. In Gandavo, translatio corporis sancti Bavonis confessoris. » Colitur I Octobris.

Hagenoyen. : « Antiochiæ, natalis sanctorum martyrum Machabæorum septem fratrum, cum matre sua, qui passi sunt sub Veteri Testamento. Sed eorum martyrium Ecclesia veneratur ob memoriam omnium Veteris Testamenti Patrum. Horum passio sanctorum Machabæorum continetur in secundo libro Machabæorum. Romæ, sancti Petri ad vincula. Quæ festivitas quondam erat celebris ad honorem Octaviani Augusti principis Romanorum, quam delevit Eudoxia cum papa Pelagio, et statuit celebrari in memoriam principis apostolorum. Unde regina veniens de Hierusalem pertulit catenas, quibus ligatus erat Petrus ab Herode, et papa protulit statim in medium catenam, cum qua ligabatur Petrus a Nerone Cæsare in Roma. Et hæ duæ catenæ mirabiliter C in unum conjuncta est [conjunctæ sunt]. » Sequitur de virginibus, ubi interpolatus est. Tum de Bono et sociis, item de Philadelphiensibus satis pure, uti et de Justino et Nemesio. Desunt reliqua omnia.

Aquicinct., ante memoriam B. Eusebii Vercellensis interserit hæc : « Marcianas, depositio sancti Jonati abbatis. » Pro *Nemesii*, habet *Nenesii*. In fine autem : « Item sanctorum Freardi et Secundelli. » Ex Greg. Turon. de Vit. PP., cap. 10.

Victorin. et Reg. Suec., sign. num. 130, in fine : « Apud Italiam, natalis sanctæ Justæ. »

Daveronen. : « In territorio Parisiaco, Justini martyris. » Quid de reliquis habet, non constat.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Petri ad vincula. Sanctorum Machabæorum fratrum. Fidei, Spei et Charitatis virginum, et Sapientiæ matris earum, martyrum. Eusebii Vercellensis episcopi et martyris. » Patet textum esse valde mutilum.

In Vatican., num. 5049, desunt virgines, Justinus D et Nemesius. Adjicitur : « Apud Italiam, sanctæ Justæ virginis. »

Ughellian. caret etiam commemorationibus Justini et Nemesii. Vide Antuerp., etc.

Florentin. : « Romæ, Boni presbyteri, Fausti, Mauri, Primitivi, Calumniosi, Joannis, Exuperantii, Quirilli et Honorati.... In Italia, sanctæ Justæ virginis. Item sancti Ruphiniani (Medicæus legit *Ruffiniani*) episcopi et confessoris, discipuli sancti Petri apostoli. »

Editio Lubeco-Col. de vinculis et Machabæis satis dictum est. Sequitur textus usque ad Philadelphienses inclusive. Tum : « In Anglia, sancti Edelwoldi episcopi et confessoris. » Dein de Justino, pure. Post: « Viennæ, sancti Severi episcopi et confessoris, qui unus fuit de discipulis apostolorum. Bituricas, beati Archadii episcopi et confessoris. Suessionis, beati Bandaridi episcopi et confessoris. In pago Lysyano, beati Nemesii confessoris. Eodem die, sancti Nectarii episcopi et confessoris. Ipso die, sanctorum

Friardi et Secundeli confessorum. Item, beatæ Facinolæ virginis. Et sanctæ Justæ matronæ. »

Belin. incipit et legit de vinculis et Machabæis, sicut Antuerp., etc. In Eusebio, virginibus, Bono et sociis, et Philadelphiensibus purus est : subjungit : « Apud Italiam, sanctæ Justæ virginis. » In Justino purus est. « In pago Tisinno, sancti Menesi confessoris. » De Felice, ultimo loco, absque elogio. Altera editio Machabæos collocat. « Apud Hierosolymam, » etc. In reliquis priori similis est, at in fine adjicitur : « In territorio Blesensis (haud dubie *civitatis*), « sancti Bethasii confessoris. » Castellanus legit *Betarii*.

Greven. : « Item, sanctorum Primitivi, Calumniosi, Johannis, Exuperantii, Quirilli, Theodosii, Casti, Basilii et Honorati, de quibus in Actibus beati Stephani. Viennæ, sancti Severi episcopi et confessoris, discipuli apostolorum. Bituricas, sancti Archadii episcopi et confessoris. Suessionis, sancti Bandaridi episcopi et confessoris. Exuperii episcopi Bajocensis et confessoris. In Britannia, Ethelwaldi episcopi et confessoris. Nectaris episcopi. Friardi et Secundelli confessorum. Justæ martyris, matris sancti Sylvestri, in puteum præcipitatæ. Facinolæ virginis. Apud Veronam Italiæ, sanctæ Mariæ virginis, cognomento Consolatricis. »

Molan. : Castro Corboilo, » etc., ut Tornacen.

A supra. « Gandavi, elevatio sancti Bavonis pii confessoris. Romæ, dedicatio primæ ecclesiæ, a beato Petro constructæ et consecratæ. In Blandinio, translatio sancti Winwaloci abbatis. » Tum minoribus typis : « In Britannia, Ethelwaldi episcopi et confessoris, in civitate Wintonia; cujus actus scripsit Vultanus cantor Wintoniensis. Sancti Secundelli abbatis, et Friardi, de quo Gregorius Turon. Eodem die, natalis sancti Jonathi confessoris, discipuli sancti Amandi. » In editionibus aliis, de Machabæis cursivo, textui inserit, quæ habet Antuerp., etc., additque, « et præceptoris ipsorum Eliazari. » De Eusebio, « et confessoris ; » et de Virginibus nomina Græca, item quod « fuerint natione Mediolanenses. » Denique de Justino : « cujus corpus requiescit in magna ecclesia beatæ Mariæ virginis Parisiis. » Deinde in fine : « Castro Corboilo, » etc. Item « Friardi et Secundelli. In Britannia, natalis sancti Ethelwoldi episcopi Wintoniensis, et confessoris. Marcianis, B depositio sancti Jonati abbatis. » De Bavone, Winwaloco, et dedicatione primæ ecclesiæ a beato Petro, ut supra. Demum : « Die prima, processio venerabilium lignorum venerandæ et vivificatricis Crucis. » Sumitur ex Horologio Græcorum, de quo non semel alibi egimus.

IV *Non.* *Die 2.*

Romæ in cimiterio Calixti, natalis beati Stephani papæ, qui persecutione Valeriani, cum insequeretur ob Christi martyrium, et staret intrepidus ante altaris solemnia, ac jugiter cœpta perficeret, in eodem loco, sicut in sua decollatur sede. In provincia Bithinia, urbe Niceæ, sanctæ Theodotæ cum tribus filiis suis, e quibus primogenitum nomine Evodium, Christum fiducialiter confitentem, fecit primum consularis Bithiniæ fustibus cædi deinde ipsam cum omnibus filiis igne consumi.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Cœmeterio Calisti*, alibi etiam meminimus; sequor in textu quod habet plerumque major codicum numerus ; Praten. legit *Cemeterio*, Herinien. *cymiterio*, sed non semper sibi constant. *Calixti*, est in omnibus, excepto Pratensi *Cum insequeretur*, passive scribunt omnes. At quid de hac phrasi ? *In eodem loco, sicut in sua decollatur sede.* Non ita Ado, qui nitidius : *In eodem loco, in sua decollaverunt sede.* At constructio nostra in omnibus ferme codicibus reperitur, hoc solo discrimine, quod Munerat., Greven. et Molan. legant *decollatus est sede*, et Tornacen. *Sic in sua* ; nam quod Herinien. etiam habeat *sic*, scioli vitio factum patet, cum erasæ sint duæ litteræ *ut*.

C Putamus itaque Usuardum, licet male, sic tamen scripsisse, ut in textu posuimus. Solus Molan. recte habet *Bithynia* ; male Munerat. *Bitinia* ; reliqui ut in textu, nisi quod videatur Praten. ponere in obliquo *Bithiniæ*. Item legit *Euodum*, vel *Evodum*, cum Munerato. Greven. sensum torquet legendo *primum Consularis fecit Bithiniæ*, qui et cum Molano in fine habet, *consumi præcipit* ; ubi Antuerp.-Maj. *cum omnibus filiis suis*, quod etiam est in Pratensi signato B. De *solempnia*, *solemnia*, *sollemnia*, *Nicea*, *cedi*, et id genus aliis, non arbitror operæ pretium plura notare.

OBSERVATIONES.

Citata sunt superius non semel, et porro citanda, beati *Stephani papæ* Acta; ex quibus non pauci martyres, aut conjunctim, aut divisim, suis quinque diebus educuntur, quorum plerosque a Molano hac die in annotatione collectos reperies, qui a nobis pro varia Usuardi dispositione, in proprias festivitates distributi sunt. Stephanum ipsum hic etiam recolunt Hieronymiana apographa, non satis distincte dignitatem exprimentia. Clarius Beda *papam et martyrem* diserte pronuntiavit, adjecto parvo elogio, a Rabano transumpto, quod subinde, nescio quomodo, in omnes ferme Usuardinos mediæ notæ codices transiit, in hoc duntaxat a puritate aberrantes. At vero Usuardum non ex Beda, sed ex Adone sua accepisse, ex eo evidenter patet, quod et phrasim ejus et verba accuratissime imitetur. Ex Romano parvo in Adonem fluxisse vix dubium est, ubi sic legitur: *Romæ, Stephani papæ et martyris.* Longior Adonis oratio Actorum compendium censeri potest, qua potissimum parte Stephanum proprie spectant. Quæritur an Acta ipsa summatim accepta, cum Baronio in Annalibus ad annum cclix, num. 20, *fidelissima, germana* *cognita atque legitima*, et *quo candidiora, eo veriora* censenda sint; an forte cum recentioribus, pro vitiatis et interpolatis habenda ? Sed patietur lector difficillimam controversiam, ad proprium locum remitti. Videat interim ipse, quid Actis istis opponat Tillemontius tomo IV, pag. 592. Notari etiam potest D brevis Motherii observatiuncula. Nitide Stephanum exornat Wandalbertus :

> Nonarum Stephanus martyrque et papa beatus
> Quarto festivæ tribuit pia gaudia Romæ.

Laudatum Romanum parvum sic etiam breviter secundam annuntiationem complectitur : *In Bithynia, Theodotæ, cum tribus filiis.* In eamdem plane sententiam loquitur Ado, insigni encomio et matrem et filios exornans, quod in Beda, et Rabano ex eodem Actorum fonte haustum, sed contractius est, nisi malis, Bedam aliquatenus Adoni præluxisse. Hoc certe non obscure colligitur, Usuardum Bedæ potius, quam Adonis verbis inhærere, resectis iis quæ de tyranno Diocletiano et Leucadio comite ab utroque narrantur. Sed qua ratione hæc omnia cum

Hieronymianis codicibus conciliari possint, prorsus non video. Ibi enim ex Lucensi et Corbeiensi textus in hunc modum exprimitur: *Et in Cæsarea Mauritaniæ, Theodotæ et septem filiorum ejus, quorum gesta habentur.* Neque id satis perspexit Florentinius, qui *Cæsariensis* illius et filiorum gesta se frustra quæsivisse fatetur. Unde recte putavit, supplendum in vetustissimo Epternacensi et emendandum provinciæ nomen, scribendo *Bithyniæ*, pro *Bitia*, ut eo pacto cum Martyrologis aliis melius cohæreat. Hæc cursim notasse pro instituto nostro plusquam A satis est, nam quidquid sit de una an gemina *Theodota* vel *Theodora*, *Cæsariensi* altera, altera *Nicæna*, quod ad Acta ex professo discutiendum remittimus, abunde hic demonstrata est textus nostri et origo et sincera puritas, tametsi non omnino defæcata. Acta quæ Surius edidit ad XXV Decembris, ex eorum, opinor, numero sunt quæ refellit Ruinartius pag. 420. Quid de Combefisianis inter lectos triumphos pag. 247. Græco-Latine vulgatis statuendum sit, alio pertinet. Hic satis est fontes designasse.

AUCTARIA.

Rosweyd., de Stephano papa, textui inserit: «Cum jam multos ad martyrii coronam præmisisset.» Cætera purus est, imo plusquam purus, cum simpliciter legat, «in eodem loco, in sua decollatur, etc.»

Pulsanen., in prima satis purus, deficit in secunda, ubi elogium resecat.

Antuerp., Max.-Lubec., Antuerp.-Max.. Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen. et Danicus. Codices illi sunt, in quos dixi transiisse elogium Bedæ, expuncto Usuardino. Sic enim de Stephano papa legunt: «Qui persecutione Valeriani principis B martyrio coronatus est.» Vide supra in Observationibus.

Centulen.: «Romæ in cymiterio Calisti, natalis sancti Stephani papæ et martyris. Eodem die, sanctæ Theodotæ cum filiis suis, quæ tempore Diocletiani passa est agonem sub consulari Nicecio et comite Leucadio.» Hic plerumque mutatio et contractio.

Bruxellen. in Stephano, post, «papæ et martyris,» sic pergit: «Qui dum multos gentilium convertisset et multorum martyrum corpora sepelisset, sub persecutione Valeriani persecutus, ante altare intrepidus, missam celebrans, decollatus est. Et sanctorum martyrum Nemesii, Leucillæ, Olimpii, Exuperii et Theodoli.» De his in Actis sancti Stephani agitur, sed ad alios dies pertinent. Primi duo referentur XXI Octobris. Vide quæ de aliis diximus XXVI Julii. De Theodota et filiis, post *consumi*, adjungit: «Pro ut in passione sanctæ Anastasiæ vir- C ginis scriptum habetur.» Colitur Anastasia XXV Decembris.

Hagenoyen. de Stephano papa sparsim ex Adone sua accepisse videtur, in hunc modum: «Romæ cimiterio Kalixti, natale beati Stephani papæ et martyris. Qui persecutione Valeriani imperatoris, cum insequeretur Christianos, tentus est cum multis clericis suis, et tunc ille solus ad Valerianum intrepidus vadit, arguens illum de nece piorum, et statim ductus est ad templum Martis, ut immolet aut decolletur. Tunc Stephanus papa oravit, et pars templi cecidit, et præ timore omnes fugierunt. Et ipse cum suis ad cimiterium Lucinæ perrexit, et Christianos ad se venientes confortavit, et solempnia missarum incepit, et jugiter incepta perfecit, quem ut milites Valeriani viderunt, ipsum in altari statim decollaverunt, et aliquos alios cum eo.» Cætera purus est.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: «Stephani papæ et martyris, cujus præclara gesta habentur, et sæpius D allegantur. Boni, Fausti, Mauri cum aliis septem, de quibus in gestis B. Stephani legitur, sed primo die in aliis Martyrologiis habentur. Theodotæ cum tribus filiis.»

Altemps.: «Eodem die, inventio corporis sancti Albini protomartyris Anglorum.» Cur non *Albani?*

Strozzian. et forte Florentini alii: «Romæ, depositio beati Severini papæ, qui sepultus est in basilica beati Petri apostoli. Fuit enim benignus super omnes homines, amator pauperum, largus, mitissimus. Fuit autem post Petrum apostolum LXXI. Hujus temporibus Christianissimus imperator Heraclius, destructo Chosroe, crucem Domini reportavit Hierosolymam.» Vixisse eo tempore Severinum fateor, sed papam fuisse non intelligo. «Civitate Padua, sancti Maximi, ejusdem civitatis episcopi, qui miraculis clarus beato fine quievit. Dedicatio ecclesiæ sanctæ Mariæ de Portiuncula, in qua B. P. Franciscus procuravit a Deodato papa maximam indulgentiam.» Deodatus vixit sæculo VII, S. Franciscus XIII. Lege ergo, ut Belinus, *a Deo et a papa.*

Editio Lubeco-Col. de Stephano ait: «Qui rexit Ecclesiam annis quatuor, menses duos, dies quindecim, et passus est sub Valeriano et Galieno imperatoribus, quem ob Christi confessionem intrepide in cimiterio sanctæ Lucinæ, ante altare sacrificia libantem, in eodem loco, in sua episcopali sede sedentem decollaverunt. Ipsum autem fideles Christi, qui aderant, cum sede sua, jam ipso sacro cruore perfusa, in eadem crypta sepelierunt. Monstratur cruor ejus in lapide marmoreo ante summum altare ad catacumbas. Hic constituit, ut sacerdotes et levitæ vestes sacerdotales in quotidiano usu non haberent, nisi tantum in ecclesia.» In Theodota, modice interpolata est. Sequitur: «In Italia civitate Verona, beatorum Felicis et Nyceti martyrum. Eodem die, sanctorum martyrum Nemesii, Lucillæ, Olimpii, Exupiriæ et Theodotæ. Ipso die, beati Adrenuldi episcopi et confessoris.»

Belin. in Stephano etiam utitur elogio Bedæ, ut supra. In fine addit: «Civitate Padua, sancti Maximi, ejusdem civitatis episcopi, qui miraculis clarus beato fine quievit. Eodem die, consecratio ecclesiæ sanctæ Mariæ de Portiuncula apud Assisium, in qua B. P. Franciscus procuravit a Deo et a papa maximam indulgentiam.»

Greven.: «In Italia, civitate Verona, Felicis et Niceti martyrum. Item sanctorum Nemesii, Lucillæ, Olimpii, Exuperiæ et Theodotæ. Stephani papæ II et confessoris, qui amator fuit ecclesiarum, pauperum Christi maxime fautor et nutritor. Hic ultimo pontificatus sui anno imperium a Græcis transtulit ad Germanos in personam Karoli Magni. Item Stephani papæ III, viri sanctissimi. Adrenuldi episcopi et confessoris. Medani episcopi.»

Molan. in fine adjicit verba Bedæ: «Scriptum est in passione sanctæ Anastasiæ. Civitate Padua, sancti Maximi, etc. Eodem die, consecratio basilicæ sanctæ Mariæ de Portiuncula,» etc. Quæ ex Belin. descripta sunt. Editiones posteriores mutant nomen Theodotæ, in Theodoræ. In fine habentur eadem Auctaria, quibus immixtum est novum, nempe: «Carnoti, sancti Bethami, ejusdem civitatis episcopi, sanctitate et miraculis clari.»

III *Non.* *Die* 3.

Hierosolymis, inventio corporis beatissimi Stephani protomartyris, et sanctorum Gamalielis, Nicomedi et Abibon. Hæc septimo Honorii principis anno revelata, atque a beato presbytero Luciano scripta, ad totius Ecclesiæ personam, omnibus fere gentibus declaratur. Constantinopoli, Hermelli martyris.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Omnes codices legunt *beatissimi*, excepto solo Pratensi, in quo, simpliciter *beati*. Rosweyd. pro *Abibon*, scribit *Abibæ*, nec adeo male, cum etiam *Abibas* appelletur, Gamalielis filius. *Hæc septimo*, etc., legendum est, referendo ad omnia corpora. Munerat. posuit, *Hoc*. Idem habet *principiis*, pro *principis*, errore haud dubie typothetæ. *Principis Honorii*, est in Tornacen. reliqui cum textu. Sic item nonnulli, ut Herinien. et Molan. *atque a beato Luciano presbytero*, secuti sumus majorem codicum numerum. Sed Greven. ut non semel alias, hic denuo constructionem torquet, sic enuntians; *atque a beato Luciano scripta presbytero*; Pulsanen. habet, *descripta*. Non placuit Antuerp.-Majori illa *totius Ecclesiæ persona*, ut ex Adone Noster descripsit, sed legere maluit, *ad totius Ecclesiæ personas*. Idem cum Pulsanen. *Constantinopolim* scripsit, pro *Constantinopoli*. Item rursus Antuerp.-Maj. *Emelli*, Greven. et Molan. *Ermelli*; cæteri melius cum aspiratione. Supersunt modi scribendi in *Iherosolimis*, *Jerusolimis*, *Jerosolimis*, *protomartiris*, *Gamalihelis*, *Nichomedi* et *Nychodemi*, quos satis est indicasse.

OBSERVATIONES.

Beatissimi *protomartyris Stephani* revelationem seu inventionem longe celebratissimam insigni narratione, ex Luciano potissimum accepta, exornavit Ado, textus sui substantiam, ni fallor, ex Romano parvo deducens, ubi sic habetur: *Jerosolymis, inventio corporis B. Stephani, Gamalielis, Nicomedi, Abibon*. Porro ex prolixa Adonis historica panegyri Noster sua omnia decerpsit, nec ad latum unguem a soliti ductoris vestigiis deflectens: quin et vel ipso etiam mutuato errore, quem observat Baronius in annis Honorii, ubi pro anno *septimo*, legendus esset *vigesimus primus*. Aliam prorsus viam ingreditur Rabanus, translationem Antiochenam Hieronymianorum hesternam, cum hodierna inventione conjungens, ex quo sumpsit Notkerus omnia, quæ præcedenti die de uno ex lapidibus, Antiochiæ asservato et miraculis claro, commemoravit. Hæc Hieronymianorum verba sunt IV Non. Augusti: *In Antiochia, natalis reliquiarum protomartyris Stephani et diaconi, qui Jerosolymis est lapidatus, ex revelatione Luciani presbyteri, corpusculus ejus Jerosolymis est translatus*. His igitur insistens Notkerus, ex Rabano adjicit: *Ubi haberi dicitur unus de lapidibus, quibus in passione sua*, etc. Ad quæ reflectens Florentinius, ut passim Notkero nimium tribuit, ejus fontes ignorans; ita hic ex illo ansam arripit plura commentandi; atque inter alia cum Baronio dubitat, utrum pro *Antiochia*, scribendum non sit *Ancona*, quod illic e lapidibus istis unus, magna in veneratione habeatur, citatis in eum finem sancti Augustini sermonibus; quæ omnia ad XXVI Decembris examinabuntur, cum iis, quæ ab eruditis recentioribus ex Augustino et aliis collecta sunt. Atque hæc Notkerus pridie. At magis cum Romano parvo, Adone, ac proinde et cum nostro conveniunt laudata Hieronymiana hac die, quando legunt: *In Jerosolymis, inventio corporis beatissimi Stephani, primi martyris, et sanctorum Gamalielis, Nichodemi et Abibon*. Verum hic Notkerus iterum alia suggerit, volens hac die aut lapidatum, aut saltem a Gamaliele sepultum Stephanum, sicut hodie ex ejus mente passio recolatur, *et septimo Kalendarum Januarii, sacrum corpus patefactum et Jerosolymam translatum sit*, ut *vita comite*, inquit, *curabimus aperire*, etc. Sed ea probatio desideratur hactenus, Martyrologio ejus post XXVI Octobris deficiente. Neque tamen in omnibus aberrare hic Notkerum censemus, quandoquidem ex Luciani relatione constet, mense Decembri inventa esse corpora. Cur autem hac III Augusti ejusdem inventionis celebretur festivitas, non ausim temere asserrere: vide tantisper conjecturam Baronii, reliquasque ejus et Florentinii notationes: item Surium hoc die, ac Tillemontium tomo II, a pag. 1, et in notis a pag. 462. Cæterum jam dicta nullo plane pacto obesse possunt simplicitati primigeniæ ipsius textus Usuardi, qui ut jam diximus, ab Adone suo non recessit; annuntiationem ultimam de sancto *Hermello* ex ipso etiam verbatim desumens, ut ferme in Romano parvo posita est. Nam Hieronymianorum lectio subobscura, nomen mutat, aut aliter inflectit, ut pluribus te docebit laudatus jam sæpe Florentinius. De Hermello nihil usquam reperio. Primam annuntiationem sic metrice exornat Wandalbertus:

Terno mox Stephani colitur solenne reperti.
Primus qui mortem Christi est moriendo sequutus.
Gamaliel, Nicodemus, Abibon pariterque,
Inventi, voto fulgent et laude perenni.

AUCTARIA.

ANTUERP., MAX.-LUBEC., ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC. ita hodie textum suum etiam ex Adone construunt: « Hierosolimis, inventio corporis beatissimi prothomartyris Stephani et sanctorum Nicodemi [*Antuerp.* Nicodemi], Gamalielis et Abibon; sicut revelatum est a Domino, beato presbytero Luciano, septimo Honorii principis anno. Constantinopoli, natale sancti Hermelli martyris. Augustoduno [*Max.-Lubec.*, Augustodimo], depositio sancti Euphronii episcopi. »

CENTULEN.: « Jerosolimis, inventio corporis beati Stephani prothomartyris, et cum eo Nichodemi, Gamaliel, et Abibon sicut revelatum est a Domino, beato presbytero Luciano, septimo Honorii principis anno. Romæ, via Appia, sancti Tarsitii acoliti et martyris. »

BRUXELLEN.: « Jerosolimis, inventio corporis beati protomartyris Stephani, et sanctorum Nycodemi, Gamalielis et Abibon. Quæ septimo Honorii principis anno et septimo Kalendas Januarii a Domino revelata, atque a beato Luciano presbytero descripta habetur. Sed festum agitur hac die, qua idem beatus Stephanus pro Christo lapidatus est. » Hæc Notkeri opinioni conformia sunt. Sequitur de Hermello pure. Tum: « Augustoduno, depositio sancti Eufronii episcopi. »

HAGENOYEN. incipit: « Apud Novariam civitatem, natale beati Gaudencii episcopi et confessoris. Hic sancti Martini notarius erat. Hunc sanctus Simplicianus primum episcopum Novariæ civitati ordinavit. Hic cum Eusebio episcopo Vercelliense exsilium sustinuit, et ante per aliquot dies in Mediolano in vinculis detentus fuit. Tunc sanctus Ambrosius invisum eum et alios præterire voluit et non potuit. Tandem de equo descendit, et sanctos in carcere positos in Domino confortavit. Qui in exilio obiit, et corpus ejus Novariam reductum est, et Agapius, qui ei substitutus fuerat, pretiosum ei sepulchrum præparari fecit, et ideo a Januario usque ad Augustum insepultus remansit, et ungues et cæsaries ei, ac si viveret, crescebant. Hierosolimis, inventio sanctorum Stephani, Gamalielis, Nycodemi et Abilionis. Hæc inventio septimo Honorii principis anno facta est, beato Luciano sacerdote illam procurante, cui et revelatio de illis a Deo de eis facta est. » In Hermello, purus est. In fine: « Augustoduno, depositio sancti Eufrosini episcopi et confessoris. »

AGUTCINCT. in fine addit : « Augustoduno, sancti Euphronii. » Sic melius quam in præcedenti.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Revelatio beati Stephani proto martyris. Inventio seu revelatio sanctorum Gamelielis, Nicodemi et Abibonis, quam beatus Lucianus presbyter descripsit. Hermelli martyris. » Poterat adjungi palæstra.

VATICAN., sub nota num. 5949, adjicit : « Romæ, sancti Diogenis. » Aliis ignotus est.

UGHELLIAN. : « Augustoduno, depositio sancti Eufronii episcopi. » Scribe, ut supra « *Euphronii*. »

FLORENTIN. : « Apud Novariam, sancti Gaudentii episcopi et confessoris. Romæ, in cœmeterio Calisti, sancti Tarsitii acolithi, sicut in gestis sancti Stephani papæ et martyris legitur. »

BIZUNTICEN. : « Inventio corporis beatissimi Stephani... Item Chrysopoli, quæ nunc Bizuntia dicitur, adventus reliquiarum supradicti protomartyris. Proprium loci, de quo nihil apud alios. »

EDITIO LUBECO.-COL., in textu fere pura, adjungit : « Augustoduno, depositio sancti Eufronii episcopi et confessoris. In Italia, civitate Novaria, sancti Gaudentii episcopi et confessoris. Eodem die, beati Fiacrii heremitæ et confessoris. Viennæ, sancti Justi, episcopi et martyris, eximiæ sanctitatis viri, sub temporibus Antonini imperatoris cognomento Pii. » Alius *Justus*, in Adone die seq.

BELIN. in inventione sancti Stephani, sequitur phrasim ANTUERPIENS. et aliorum supra. Tum : « Constantinopoli, natale sancti Hermolii martyris. Augustoduno, depositio sancti Eufronii episcopi. Apud Novariam, sancti Gaudemii episcopi, » pro *Gaudentii* quemadmodum superius scripsit *Hermolii* pro *Hermelli*.

GREVEN. : « Viennæ, tempore Antonini cognomento Pii, sancti Justi episcopi et martyris, eximiæ sanctitatis viri. Augustodino, depositio sancti Eufronii episcopi et confessoris. In Italia, civitate Novaria, sancti Gaudentii episcopi et confessoris. Constantinopoli, sancti Metropoli episcopi. » An non *Metrophanis?* Vide Florentinium. « Fiacrii eremitæ et confessoris. Item, Walteni abbatis et confessoris. Martini confessoris. In Hassia, beatæ memoriæ Conradi de Herlesheym, monachi presbyteri, ordinis Cisterciensis et confessoris. »

MOLAN. : « Augustudini, depositio sancti Euphronii episcopi Apud Novariam, sancti Gaudentii episcopi. » In posterioribus editionibus eadem plane repetit, hoc solum adjungens : « Die tertia, sanctorum Patrum Isaacii, Dalmati et Fausti. »

Pridie Non. *Die 4.*

Natalis beati Aristarchi, discipuli sancti Pauli apostoli. Romæ via Latina, passio sancti Tertullini martyris, qui sub Aureliano imperatore, post impiam fustium mactationem et ignium circa latera exustionem, ac oris conquassationem, atque equulei extensionem, nervorumque cæsionem, data sententia, capitis amputatione martyrium consummavit.

NOTÆ.

Tantum puri sunt codices *Praten.*, *Herinien.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.* et *Munerat.*

VARIANTES LECTIONES.

Natalis sancti Aristarchi, legit solus Pulsanen. : reliqui omnes, ut est in textu. In eodem, ante *Tertullini*, deest titulus *sancti*. Nullus codex est seu ms., seu typis editus, qui non legat *sub Aureliano imperatore*. Ado tamen, a quo hæc omnia accepta sunt ex sancti Stephani Actis, tyrannum vocavit *Valerianum imperatorem*. Rursus consentiunt omnes in *impiam fustium mactationem ;* Antuerp. tamen et Max.-Lubec. cum Molan. scribunt *macerationem*. Pulsanen. pro *ac oris conquassationem*, habet *orisque :* item pro *nervorumque*, legit *ac nervorum*, ubi Antuerp. et Max.-Lubec. loco *conquassationem*, simpliciter ponunt, *quassationem*. Sed hæc leviora sunt : tres codices optimæ alias notæ, nempe Antuerp.-Major, Greven. et Molan. in aliqua elogii parte deficiunt, dumtaxat legunt, *et ignium circa latera exustionem, nervorumque extensionem :* vel, ut Antuerp.-Maj. *nervorumque scissionem* omissis intermediis, quæ causa est, cur e purorum numero eos excludamus, præterquam quod Grevenus augmentum aliud habeat, postea recitandum. Pulsanen. scribit *consumavit;* ut Munerat. *Tertulini*, etc., quæ vix notanda sunt.

OBSERVATIONES.

Nec *Aristarchi*, nec *Tertullini* ulla hodie apud Hieronymianos , Bedam, Florum, Rabanum, aut Wandalbertum memoria : utrumque refert Romanum parvum his verbis *Aristarchi discipuli apostolorum. In crypta arenaria, Tertullini martyris Romæ.* Hinc ambos Viennensis in Martyrologium suum transtulit, ex quo verbatim procedunt, quæ de Aristarcho in textu nostro dicuntur. Mirari licet, Usuardum ad Festivitates apostolorum recurrere solitum, eas hoc die non consuluisse, ut inde elogii alicujus materiam extraheret, quam Molanus integre laterculo suo litteris Italicis inseruit, ut in Auctariis patebit. Quæ vero præterea a Notkero adjiciuntur, ea hujus loci non sunt. Nec vero præter Adonianum elogium, multa aliunde de Aristarcho suggeri possunt. Pleraque omnia ex Actibus apostolorum et Pauli Epistolis hinc inde de eo commemorat Tillemontius tomo I, idemque in nota pag. 571, varia Græcorum elogia examinat et refellit, de quibus nos plura alibi.

Tertullinum alibi diximus a Floro notari XXX Julii, qui forte verus passionis dies censeri potest, cum Ado diserte asserat, corpus ejus a sancto Stephano papa sepultum *secundo Kal. Augusti.* Cur autem hac demum die beati martyris festivitas celebretur, rationem ibi subjungit Ado, quod nempe ad ejus sepulcrum *concursus solemnis fiat* II *Nonas Augusti.* Porro Adonis elogium ex Actis sancti Stephani papæ, nudius tertius novissime civitatis, desumptum est, atque a Nostro eleganter contractum, sic tamen ut imperatoris nomen perperam mutaverit, *Aurelianum* scribens pro *Valeriano,* quemadmodum in Variantibus lectionibus monstravimus, quod in Romano moderno recte correctum invenies. An id studio, an ex inadvertentia factum fuerit, non est promptum conjicere ; nam cum Usuardus in reliquis Adonem pressissime sequatur, quid causæ esse dices, cur in hac parte ab eo recederet ? Sequitur in Viennensi, *adventus Justi episcopi de eremo*, etc. ; cujus etiam meminere apographa Hieronymiana : sed eam qualemcunque commemorationem Noster omisit, reliqua ex Adone descripsisse contentus. Alium hodie martyrem exornat Wandalbertus de quo statim in Auctariis plura dicenda recurrent. Sic canit :

> Justinus pridie proprio celebratur honore,
> Presbyter in numero sanctorum, cæde peremptus
> Crudeli exquirens tumulos qui condecoravit.

AUCTARIA.

TORNACEN. hoc habet principium: « Natalis sancti Oswaldi regis et martyris, » de quo vide textum Usuardinum die sequenti. Cætera purissimus est.

ANTUERP.-MAJ. laborat defectu, quem supra notavimus. In reliquis etiam purus est.

✠ ROSWEYD. orditur a Justino in hunc modum: Romæ, « Justini presbyteri, in sepeliendis martyrum corporibus studiosissimi. » An hoc, et id genus secutura elogia, ex Rabano, aut Notkero accepta non sint, aliis judicandum relinquo. De cætero purus est et integer.

GREVEN. in prima annuntiatione purus, sic secundo loco inserit: «Romæ ad sanctum Laurentium, natalis beati Justini presbyteri et martyris, quem beatus Sixtus ordinavit, qui multa corpora sanctorum sepelivit. » Deficit in elogio Tertullini, ut superius dictum est.

MOLAN. in præfato defectu convenit cum ANTUERP. MAJORE et GREVENO.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJ., LEYDEN. et LOVANIEN. de Aristarcho adjiciunt.: « Qui constitutus Thessalonicensium episcopus, post longos et beatissimos agones, a Christo coronatus, quievit.» Dein: « Romæ via Tiburtina, natale sancti Justini presbyteri et martyris, qui persecutione Decii, Galli et Volusiani, confessionis gloria insignissimus fuit.» In Tertullino satis puri sunt. Tres posteriores excedit ANTUERP.-MAX. in eo quod charactere aliquanto recentiori adjectum habet: « Apud Eydanen, natale sanctæ Walburgis virginis, quæ flagrans amore divino, patriam hæreditatemque relinquens, soli Deo placere studuit. »

ALBERGEN. et DANIC. similes ferme sunt ULTRAJECT. et duobus aliis præcedentibus, sed Justinum Aristarcho præponunt.

CENTULEN.: « Romæ ad sanctum Laurentium, sancti Justini presbyteri et martyris, qui confessionis gloria insignissimus fuit. Romæ in crypta arenaria, beati Tertullini martyris. Eodem die, sancti Aristarci discipuli apostolorum, a quibus Thessalonicensibus ordinatus episcopus, post longos et beatissimos agones, a Christo coronatus est. »

BRUXELLEN. Incipit: « Apud Lugdunum, adventus corporis sancti Justi martyris de heremo. Apud Thessaloniam, natale beati Aristarchi, discipuli beati Pauli apostoli. Qui constitutus Thessalonicensium episcopus, post longos agones, a Christo coronatus, quievit. Romæ, via Latina in cripta arenaria, passio sancti Tarculini martyris. Qui sub Aureliano imperatore, post fustes, laterum adustiones, oris quassationem, eculeum ac nervorum incisionem, capitis amputatione martyrium consummavit. Item Romæ via Tyburtina, natale sancti Justini presbyteri et martyris. Qui sub persecutione Decii Galli et Volusiani, confessionis gloria insignis fuit. Et in Germania, elevatio sanctæ Walburgis virginis, quæ Kalendis Maii migravit ad Dominum. » Vide Acta nostra xxv Februarii.

HAGENOYEN. de Aristarcho, idem fere addit, quod supra. Pro *Tertullii* scribit *Tertullini*. Post textum subjicit: « Item Romæ, sancti Gregorii papæ, qui Pœnitentiarius dicitur. Item Romæ via Tiburtina, natale sancti Justini presbyteri et martyris, qui sub persecutione Deci et Galli atque Volusiani imperatorum, confessionis gloria insignissimus fuit, et multos sepelivit martyres, et plures Christianos in domo sua abscondens et alimenta præbens, tandem per pontem in Tyberim præcipitatus martyrium complevit. »

AQUICINCT. in fine: « Eodem die, sancti Justini presbyteri et martyris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Juliani [*potius* Justini] presbyteri et martyris. Aristarchi, disciputi beati Pauli. Tertullini martyris Romæ, qui post varia tormenta capite truncatur. »

REGINÆ SUEC. signatus num. 428: « Eodem die, sancti Justini presbyteri et martyris. »

VATICAN. num. 5949: « Romæ sanctorum Crescentiani et Justi, et sancti Apollonii et sociorum ejus. »

EDITIO LUBECO.-COL. incipit: « Octava sancti Panthaleonis martyris. Romæ, via Tiburtina ad sanctum Laurentium, natale sancti Justini presbyteri et martyris. Hic corpora SS. Laurentii, Hyppolyti, Concordiæ, Herenei, Abundi, Cyrille aliorumquæ plurimorum sanctorum sepulturis tradidit. Hic persecutione Decii, Gallii et Voluciani confessionis gloria insignissimus fuit. » De Aristarcho addit, ut supra. « Romæ via Latina, in crypta arenaria, passio sancti Terculinii martyris. Qui sub Aureliano imperatore, » etc. Tum: « Eodem die. beati Justini episcopi et confessoris. Ipso die, beati Valentini episcopi et confessoris. » Agitur de « Pataviensi » in Norico, vide Surium hoc die. « Item adventus sanctæ Walburgæ virginis. Apud Lugdunum, adventus corporis sancti Justi episcopi et confessoris de heremo. »

BELIN., in textu satis purus, addit: « Eodem die, Romæ, sancti Justini presbyteri et martyris.»

GREVEN.: « Justini episcopi et confessoris. » Tum ex Adone decerpit: « Apud Lugdunum Galliæ, adventus corporis sancti Justi episcopi, de eremo. Qui cum aliquot annis in eremo, angelis proximam egisset vitam, ibique feliciter obdormisset, corpusculum ejus, venerabilium civium Lugdunensium cura requisitum, a remotis partibus, cum alacritate et religione reportavit atque sepelivit. » Sequitur: « Item adventus sanctæ Walburgæ virginis. Translatio sancti Valentini episcopi Pataviensis et confessoris. In Hispaniis, sanctæ Johannæ viduæ. Item in Anglia, bonæ memoriæ, Symonis comitis Lecestriæ, martyris. »

MOLAN. de Aristarcho inserit, quæ in Observatione dixi, nempe: « De quo beatus Apostolus scribit Colossensibus: *Salutat vos Aristarchus concaptivus meus.* Qui comes individuus Apostolo permansit, usque ad ejus confessionem: qui constitutus Thessalonicensium episcopus, post longos, ac beatissimos agones, a Christo coronatus quievit. » In fine: Post « consummavit » adnectitur: « Quem beatus Stephanus baptizatum in Albis presbyterum consecravit, et ab eodem beato pontifice, non longe post sepultus est, postquam abcisione capitis martyrium promeruit. Lugduni, adventus corporis sancti Justi episcopi de eremo. Eodem die Romæ, sancti Justini, » etc., ut BELIN. supra. « Item sanctæ Walburgis virginis. » Dein minoribus typis: « Quæ Furnis quiescit. Eodem die, depositio sancti Euphronii, decimi octavi episcopi Turonensis et confessoris, de quo proximus ejus successor Greg. Turonensis nonnulla scribit in Francorum historia et de gloria Confessorum. » Editiones aliæ incipiunt litteris cursivis: « Civitate Bononia, sancti Dominici confessoris, fundatoris ordinis Fratrum Prædicatorum, viri sanctitate et doctrina clarissimi. Quem ob singularem meritorum gratiam, tres mortuos suscitasse dum viveret, et virginitatem perpetuo illibatam conservasse, perspicuum est. » De Aristarcho, ut in prima. De Tertullino adjungitur, *in crypta arenaria*, et in fine, quæ supra. Auctior autem hic textus, habet: « Romæ, via Tyburtina, natalis sancti Justini presbyteri et martyris, qui persecutione Decii, Galli et Volusiani, confessionis gloria insignissimus fuit. » Tum rursus litteris cursivis: « Quem beatus Sixtus ordinavit. Hic beatos Hippolytum, et Concordiam, Irenæum, Abundium, et Cyrillam filiam Decii Cæsaris, martyres, et alios plurimos sepulturis condidit. Romæ, beatæ et sanctæ Perpetuæ, matris sancti Nazarii. Item sanctæ Walburgis virginis, cujus reliquiæ sacræ Furnis habentur. Turonis, sancti Euphronii episcopi et confessoris. » Vide quæ de ipso notavit hoc die Baronius.

Nonis. *Die 5.*

Apud provinciam Retiæ civitate Augustana, natalis sanctæ Afræ, quæ cum esset pagana et meretrix, per doctrinam sancti Narcissi episcopi ad Christum conversa, et cum omni domo sua baptizata, pro confessione Domini igni tradita est. Eodem die, sancti Oswaldi regis Anglorum, cujus Actus commemorat Venerabilis Beda presbyter in gestis ejusdem gentis. Augustudini, beati Cassiani episcopi et confessoris. Catalaunis, sancti Memmii episcopi.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.*, *Majore. Antuerpien* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

A Scribo *Retiæ*, ut habent codices omnes, excepto Antuerpien. in quo *Reciæ*. Molan. Adonem potius quam Usuardum secutus, post *Afræ*, addidit *martyris* : nos eam vocem ex aliorum codicum auctoritate exclusimus. Antuerp.-Maj. sensum profert non satis perfectum, dum legit, *propter confessionam Domini tradita est*, omisso, *igni*. *Oswaldi* recte heri scripsit Tornacensis, recte hac die Herinien., Molan. et alii *Oswaldi*, ubi adverte morem Gallorum, qui duplicato W, aut nolunt, aut non possunt assuescere; inde Praten. et Antuerp. ponunt *Oswaldi*. Rursus in Antuerp.-Major. constructio defectuosa est; *cujus actus meminit venerabiliter Beda*. Lego : *Augustuduni*, quoniam ita codices hodie ; *Augustuduno* habet Antuerpien. *Cautalonis* error est in Antuerp.-Majore, uti et *Memini*. *Cathalaunis* ; Antuerp. *Cataulanis* ; reliqui bene, ut in textu, *Memmii episcopi*, legunt simpliciter codices plerique omnes manuscripti, Molan. addit *et confessoris*. Alia, ut *aput Affræ*, etc. prætereo.

OBSERVATIONES.

Romani parvi textus hoc die ita sonat : *In civitate Augusta, in Rhetia, sanctæ Afræ martyris*. De ea vero nec Hieronymiana hac die loquuntur, nec Beda, nec Florus. Priora diserte notant : *In civitate Augusta, passio sancti Afri*. Hunc aliqui dicunt sanctæ Afræ patruum, eoque titulo Nonis Augustæ Vindelicorum recoli, ut legere est in Marci Velseri Notis pag. 54, B versa ; ubi etiam doceberis, sanctam Afram non hac die, sed VII Idus ab Augustanis celebrari, Radero in Bavaria sancta idem testante. Ponitur et prædicta die VII Idus, seu VII Augusti a Floro et Wandalberto, et si Florentinio credimus, Ab Hieronymianis, quamvis et die sequenti seu VI hujus diserte legant : *Passio sanctæ Afræ*. Quod mirum videri non debet, cum in Actis distincta diei notitia non exprimatur. Hæc omnia dirimere voluit Notkerus, sic rem totam hodie definiens : *In Augusta Eufratensi, nativitas sancti Afri martyris. Quorum nominum similitudine, id est et Augustæ et Afri, nostrates inducti, hac die apud Augustam Rhetianam, sive Vindelicam, passionem sanctæ Afræ consummatam putaverunt. De qua in sequentibus; Deo volente, dicemus.* Nec ea procul accersenda sunt ; nam ad VII Augusti, Adonis verba ferme recitat, socias adjungens, quas iterum repetit XII. At vero laudatus Ado Notkeri haud quaquam popularis, Romani parvi auctorem, procul dubio C Italum secutus, Afram hac die V Augusti, cum parvo elogio retulit, quod totum, excepta unica voce *Martyris*, Noster descripsit. Plures hic difficultates attigimus, suo loco in Actis discutiendas, quando et Angli critici ineptiæ, Martyrologio Romano inspersæ satisque in præfatione explosæ ; quantum ad Afram attinent, uberius convellentur. Interim vide Acta S Narcissi illustrata ad XVIII Martii ; Tillemontium, tomo V, a pag. 270, et Ruinartium, inter Sincera et Selecta martyrum Acta a pag. 500.

Oswaldus rex et martyr a nullo antiquo martyrologo hac die memoratur, præterquam a Wandalberto. Mihi dubium non videtur quin ab Usuardo ex Bedæ Historia in sacros Fastos relatus sit : videatur Surius hocdie. *Cassianum* sic Ado annuntiat : *Augustodini, natalis sancti Cassiani episcopi*. Quid Usuardus addiderit et detraxerit, ex indiculo nostro liquet. A Floro procedunt elogia, quæ in Aucrariis recensebimus, tu vide Bedam a nobis editum ante tom II Martii. Cur a Florentinio, alio charactere, nempe Italico, inscriptus, tanquam adjectitius reputetur, haud satis perspicio. Idem esto judicium de *Memmio* Catalaunensi, qui non minus in Lucensi codice, quam in Corbeiensi et Epternacensi, aperte memoratur, ad quæ laudatus editor hæc solum apposuit : *A Callico scriptore, vestutiori Martyrologio sanctos hos episcopos Cassianum et Memnium additos fuisse, non difficile suadeor.* Poterat citius suaderi, omnes ab Antiquariis Gallis adjectos eliminare voluisset. Interim phrasi paulo diffusiori celebratur a Rabano, ex quo suam licet nonnihil variatam Notkerus desumpsit ; quod mirum est nunquam a Florentinio observari, per Notkeri verba identidem jurare solito. Cæterum *Memmius*, a Mosandro Adoni plane ascriptus, a Rosweydo in appendicem rejicitur, indicta causa. Mihi satis verosimile est illum æque ac Cassianum ex Hieronymianis acceptos, ab Adone pariter notatos fuisse, et inde in Nostrum traductos. Nec tamen lubet contendere, si aliud præplaceat, dicam, postremum, nempe Memmium, ab Usurdo ipso ex Hieronymianis extractum ; certe et ipsum et reliquos omnes pure et genuine Usuardinos esse, ex codicum omnium consonantia clarius evinci non potest. Non dissimulabo Mabilionem Rosweydiana omnia rejectanea Adoni vindicare : ast hæc in præfatione discussa sunt. De duobus ultimis sanctis Acta non desunt, sed quæ accurato egeant examine. Utrumque memorat Gregorius Turonensis de Gloria confessorum ; Memmium capite 66, Cassianum cap. 74. Ambos cum Oswaldo cecinit Wandalbertus, ut pote qui Afram, ut diximus, ad VI Augusti distulit. Sic habet Martyrologus metricus :

Nonas Casianus, Memmius atque Osualdus
Rex pius Anglorum merito et virtute retentant.

AUCTARIA.

D TORNACEN. qui de Oswaldo die præcedenti egit, hic ejus loco inserit : « Eodem die, civitate Bononia, beati Dominici confessoris, de ordine Fratrum Prædicatorum. » Reliqua textus purissima sunt.

ROSWED. omisit hic annuntiationem primam, quam ad VII Idus, seu VII Augusti nonnihil auctiorem ultimo loco reposuit.

PULSANEN., satis purus in duabus primis annuntiationibus, deficit in duabus ultimis.

MAX.-LUBEC., præter sphalmata plura, in fine habet : « Civitate Bononia, depositio sancti Dominici confessoris. » Et ita etiam UGHELLIANUS.

MUNERAT. nec ipse in textu satis tersus, in fine adjicit : « Castro Corbeilo, sancti Yonii martyris. Eodem die, Dominici confessoris, ordinis Prædicatorum patris atque institutoris. »

GREVEN. textum quidem purum habet, et integrum, sed signo appposito LL, Dominicum inserit, qui ad Auctaria pertinebat. Sic igitur habet in secundo loco : « In Italia, civitate Bononia, natale

eati Dominici, viri apostolici, potentis in opere et sermone, fundatoris ordinis Prædicatorum. Hic quanti fuerit meriti apud Dominum, coruscantia miracula protestantur.» Non ignoro, per signum LL Grevenum indicare velle, sanctum cui præfigit *u*r Usuardo esse superadditum. Sed cum id gratis ab ipso factum fuerit. nihilo ea causa minus a puris excluditur, ut est I Apr. et recurrit XX Aug. XIII Sept. ac alibi.

Antuerp.-Max. incipit: «In Italia civitate Bononia, natale sancti Dominici confessoris. Qui tanti zeli circa salutem exstitit animarum, ut non solum seipsum verbo et exemplo dedicaverit Evangelicæ prædicationi, sed et ordinem Prædicatorum ad hoc ipsum instituerit.» In Afra et Oswaldo purus, pergit: « Augustodino, beati Cassiani episcopi et confessoris. Ad cujus sepulcrum cum quodam tempore sanctus Germanus episcopus venisset, mirabile dictu, post orationem vocans eum de sepulcro, ait: Quid agis, frater Cassiane? At ille e tumulo: Dulci in pace quiete potior, et adventum Redemptoris exspecto. Catalaunis, sancti Memmii episcopi et confessoris. »

Lovanien. cum præcedenti convenit, sed in elogio Afræ defectuosus est, et pro *Memmii*, scribit *Memnii*.

Ultraject. et Leyden. fere similes Antuerp.-Max. toti textui præfigunt: « Romæ, festum nivis gloriosæ virginis Mariæ. »

Alberg. Principio: « Festum nivis beatæ Mariæ virginis. » Danic. autem secundo loco: « Eodem die, festum nivis. » Idem vario modo dicitur.

Cennulen: « In Francia, civitate Cathalaunis, sancti Memmii confessoris, primi civitatis illius episcopi. Augustiduni, sancti Cassiani episcopi et confessoris. » In Afra purus est. Tum: « In Britannia, sancti Oswaldi Anglorum regis et martyris, cujus actus venerabilis presbyter Bea in gestis suæ gentis commemorat. »

Bruxellen. per anticipationem: « Romæ via Appia in cimiterio Calixti, beati Sixti, etc. » De quo die sequenti. Sequitur de Afra, satis pure. Tum de Memmio, ut supra. Idem de Cassiano, ut Antuerp.-Max Deinde: « Eodem die, sancti Gregorii Nycenii. » Vide IX Martii. «Et sancti Oswaldi regis Anglorum Qui regno suscepto, in fide Christi super omnes Britanniæ reges emicuit. Cujus actus Venerabilis Beda in gestis Anglorum commemorat. Romæ, festum beatæ Mariæ virginis, quod dicitur ad nives. In Italia civitate Bononia, depositio sancti Dominici confessoris, fundatoris ordinis Prædicatorum.»

Hagenoyen. incipit ab Oswaldo, de quo multa narrat præclare gesta, alibi examinanda. Sequitur de Cassiano, phrasi ab Antuerp.-Max. non multum absimili. Item de Memmio. Tum de Dominico elogium nimis longum, quam ut hic inseri possit. Afram distulit ad VII Augusti: Et codex Ursini Rosemberg de Dominico habet ut Antuerp.-Max. Et præterea addit: « Eodem die, sanctæ Mariæ ad nives Romæ. » Utrumque festum *dup.* 2 *cl.*

Matric.-Cartus.-Ultraject.: «Dominici confessoris, qui habitum (ut fertur) suscepit in domo majoris Cartusiæ, nam prius fuerat canonicus regularis, et fuit fundator ordinis Prædicatorum. Ejus festum jam præcedenti die celebratur. Festum beatæ Mariæ ad nives. Oswaldi regis Anglorum. Cassiani episcopi et confessoris. Afræ meretricis, quæ conversa est cum omni domo sua, ac igni tradita. »

Reg. Suec. signatus n. 428: « Castro Corboilo, sancti Pauli (Munerat. habet *Yonii*) martyris.»

Florentin.: « Bononia, sancti Dominici confessoris FF. Prædicatorum, vita, doctrina et miraculis clari, qui migravit ad Dominum anno Domini MCCXXI Apud Esculum, sancti Migdii episcopi et martyris. Romæ apud sanctum Petrum, sancti Hermisdæ papæ et confessoris... » Vide Auctaria die sequenti.

Bizuntiten.: « Catalaunis, sancti Memmii episcopi, qui inter cætera virtutum suarum insignia, mortuum suscitavit.»

Editio Lubeco.-Col.: « Romæ, constructio ecclesiæ ad sanctam Mariam Majorem, quod festum nivis beatæ Mariæ virginis appellatur. In Italia civitate Bononia, natale sancti Dominici confessoris, viri magnæ pietatis, ac sanctitatis: Qui tanti zeli, etc. » Ubi in fine adjungitur: « Hic quanti fuerit meriti apud Deum, coruscantia ipsius miracula protestantur. » Sequitur de Oswaldo, pure. De Cassiano, ut supra. Pro *Memmii* scribit *Memini*, additque, « ab urbe Roma, illi civitati primo directi, qui inter alia miracula mortum suscitavit. Ipso die, beati Yonii presbyteri et martyris, socii sancti Dionysii.»

Belin. incipit: « Romæ, sanctæ Mariæ matris Dei ad nives. Civitate Bononia, sancti Dominici confessoris, fundatoris ordinis fratrum Prædicatorum.» In textu non omnino purus est. Secunda editio de Dominico habet, ut Molan. pluribus retulit die præcedenti.

Greven.: «Romæ, festum sanctæ Mariæ ad nives, quando de facultatibus Johannis Patricii, tempore Liberii papæ, templum constructum est in honorem Dei genitricis, ipsa locum designante descensu copiosæ nivis, contra naturam temporis autumnalis (*ouidni* estivi?) diciturque ad sanctam Mariam-Majorem. Emigdii episcopi Esculani et martyris. Qui de Germania egressus, Romæ a Marcello papa Esculanus ordinatus episcopus, cum plurimos ad fidem convertisset, innumeris coruscans miraculis, pro eadem fide decollatus, martyrium complevit. Castro Corboilo, sancti Yonii presbyteri et martyris, socii sancti Dionysii. Ormisdæ papæ et confessoris, secundum aliquos hic natale, die vero sequenti sepultura. Qui, teste Adone, clerum composuit et psalmis erudivit, seditque annis XVII, sepultus in ecclesia beati Petri, VII Idus Augusti. » Vide Adonis appendicem.

Molan. de Oswaldo, sed aliis litteris, post *gentis*, attexit; « narrans inter cætera de eo, quod cum quadam die sederet ad prandium, discum argenteum, qui erat positus ante eum, confringi præcepit minutatim, alimoniamque pauperibus dari.» In fine: « Romæ, sanctæ Mariæ matris Dei ad nives. Civitate Bonomia, etc., » ut die præcedenti. « Castro Corboilo, sancti Jonii confessoris. Binchii, Abel archiepiscopi Remensis.» Editiones posteriores, incipiunt cursivo: « Romæ sanctæ Mariæ, etc. » De Oswaldo, ut supra. De Memmio additur: « primi, illi civitati ab Urbe directi, qui inter alia innumera miracula, mortuum suscitavit. » De Jonio, ut supra. « Laubiis, natalis sancti Abel archiepiscopi. et confessoris die quinta, sancti Eusignii martyris. Et præfestum metamorphosis Domini nostri Jesu Christi. Bergis, adventus sanctæ Leuvinæ virginis et martyris. » Demum typis minoribus: « Apud Asculum, sancti Emygdii episcopi et martyris tempore Marcelli papæ. » Ab aliis supra male passim scriptum est *Esculum*, pro *Asculum*.

VIII *Idus*. *Die* 6.

[In monte Thabor transfiguratio Domini Jesu, *Bouillart. in margine.*] Romæ via Appia, natalis beati Xysti episcopi et martyris. Et in cœmeterio Prætextati, sanctorum Felicissimi, et Agapiti diaconorum ejusdem, qui cum eo sub Decio pariter decollati sunt. Decollati sunt cum eo et alii quatuor, id est Januarius, Magnus, Vincentius, et Stephanus, subdiaconi, ut in gestis pontificalibus legitur. Passus est cum eis beatus Quartus, ut scribit sanctus Cyprianus. In Hispaniis civitate Complutо, Justi et Pastoris fratrum, qui cum ad-

hue pueri, litteris imbuerentur, projectis in schola tabulis, sponte ad martyrium concurrerunt. Et mox a Daciano teneri jussi, cum se mutuis exhortationibus constantissime roborarent, extra civitatem producti, et a carnificibus jugulati sunt.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten. Herinien. Antuerp.-Major. Rosweyd. Antuerp.* et *Max.-Lubec. Munerat. Belin. Greven* et *Molan.* Quibus accedunt *Antuerp.-Max.* et *Lovanien.*

VARIANTES LECTIONES.

Maxima in principio difficultas, cujus causa codices aliquot ferme a puris excludi deberent. De *Xysti*, vel *Sixti* non laboro, præfer quod volueris: antiquior scribendi ratio in textu servata est. *Episcopi* legunt puriores omnes cum Adone, tametsi in Rom. parvo habeatur *papæ*. Hic jam hæret aqua. Rosweyd. imprimis sic principium format, ut post *martyris* addat, *qui sedit annis duobus: et sanctorum Felicissimi, et Agapidi*, etc., omisso *cæmeterio Prætextati*. Antuerp. autem et Max.-Lubec. sic scribunt: *Romæ via Appia in cæmeterio Calixti, sancti Sixti papæ et martyris.* Ubi duo alii Antuerp.-Max. et Lovanien. ponunt, *beati Sixii secundi papæ*, etc. Textus noster purior est, ipsis Adonis verbis conceptus. In Munerat deest particula *et*, ante, *in cæmeterio*. Qui post, *decollati sunt*, sic pergit: *Et cum eo etiam quatuor*, etc., ubi non repetit, *decollati sunt*. Herinien. Rosweyd, Munerat. et Greven. legunt: *Passus est cum eis et beatus*, etc. Sed illic particula *et* redundare videtur. In Rosweyd, deest *civitate Compluto*. Male scripsit Munerat. *Compulto*, addens post *fratrum*, titulum *et martyrum*. qui nec in textu Usuardino, nec in Adoniano positus est. Nomen *Justi* in Antuerp.-Majore non recte expressum est. Idem cum Rosweyd. habet, *qui cum aliis puerilibus litteris imbuerentur*. Plures legunt *schola*, aliqui *exortationibus*, nonnulli *perducti*, sed hæc omnia melius ex mente Adonis in nostro laterculo exprimuntur, qui, ut jam diximus, Adonis verbis potissimum constat.

OBSERVATIONES.

Tam illustris est *Sixti* papæ et martyris memoria, ut vix alterius Romani pontificis pluribus antiquis monumentis consecrata sit. Kalendarium Bucherianum ita hoc die diserte notat: *Systi in Callisti et Prætextati, Agapiti et Felicissimi.* In Frontoniano ponitur v Augusti: *Natale S. Sixti, Felicissimi et Agapiti.* Allatianum hoc die *Felicissimi* nomen mutat in *Felicis*. His adde Sacramentaria a Menardo et Thomasio edita, quamvis in sociis non conveniant. Nec vero in Martyrologiis, præsertim Hieronymianis, circa socios, seu anonymos, seu nominatim expressos, uniformis est sententia, de qua controversia pluribus disserit Florentinius. Romanum parvum sic paucis textum suum absolvit: *Romæ via Appia, Xisti Papæ et martyris. Felicissimi et Agapiti diaconorum in cæmeterio Prætextati.* Ado longiorem ex Actis historiam, a Notkero ex parte descriptam texuit, cujus principium et finem ipsiusmet Viennensis verbis Noster satis apposite conjunxit. Non multum abludunt, quæ hic Beda cum suis commemorat, deficiens in *Quarto*, quem a sancto Cypriano laudari fatetur etiam Florentinius, *cum tamen*, inquit, *aliunde quis, quando passus sit, ignoretur.* Dubitari potest an eodem cum Sixto die gloriosum agonem compleverint nominati quatuor subdiaconi; imo et de diaconis idem videtur, ut pluribus suo tempore examinabimus. Censet interim Castellanus in notula Martyrologio suo Gallico universali ascripta, solum *Quartum* cum Sixto martyrium subiisse, ex sancti Cypriani epistola. Non ad *Decii*, sed *Valeriani* tempora spectare Sixtum et alios, dicemus x Augusti, ubi de Laurentii Actis sermo erit, quæ licet ab eruditis repudientur, indubitatis aliunde monumentis apud Baronium et alios citatis, facile suppleri possunt. Elogium Wandalberti infra dabimus.

De *Justo* et *Pastore* meminit hac die Florus noster, sed apud antiquiores nihil de ipsis reperio. Neque ullo modo verisimile est, Viennensem sua ex isto Floro accepisse, nam licet in rei substantia cum eo satis conveniat, phrasi tamen hic et alibi tam diversa utitur, ut nulla prorsus societate conjungantur. Crediderim ambos ex iisdem quidem Actis, quæ apud Surium exstant, utrumque fratrem hausisse, sed proprio singulos marte elogium concinnasse. Porro Usuardus Adonis verbis hic etiam ita insistit, ut omnia ad apicem ex eo desumpserit, omisso duntaxat passionis loco, *in campo laudabili*, et brevi periodo ultima: *Ubi etiam in basilica sui nominis quiescunt.* Nonnulla de his sanctis notavit Baronius, quæ ferme a Tillemontio repetuntur tomo V, pag. 59. Patet igitur textum totum et Adonianum et Usuardinum esse, ad quem non spectat *Transfiguratio Domini*, in nonnullis codicibus adjecta, sed ab Usuardo nunquam posita; quod sibi perperam suadere voluit Grevenus ad 27 Julii, ut infra iterum ex ipso in Auctariis erit repetendum. Sufficiat codicum nostrorum auctoritas. Solus Wandalbertus inter antiquos, de *Transfiguratione* meminit, quam ita Sixto et sociis præfigit:

> Idibus octavis mortem passura crucemque
> Christi sancti caro, æthercam dedit ante figuram.
> Præsul et his Sixtus Romæ martyrque colendus,
> Juxta et Felicissimus Agapitusque triumphant.

AUCTARIA.

TORNACEN. incipit: « Transfiguratio Domini in monte Thabor. » Deest annuntiatio ultima.

PULSANEN: « In monte Thabor, Transfiguratio Domini nostri Jesu Christi coram tribus discipulis. » Deficit in quinque ultimis Sixti sociis, et præterea in elogio Complutensium.

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN et DANIC. Textui cætera puro, secundo loco interserunt: « Item Romæ, sancti Ormisdæ papæ. Sub hujus tempore Anastasius imperator hæreticus, fulmine percussus interiit. »

CENTULEN: « Tansfiguratio Domini nostri Jesu Christi in monte Thabor, quando resplenduit facies ejus et vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix. Romæ, passio sancti Sixti papæ et martyris et cum eo Felicissimi, et Agapiti diaconorum; Januarii, Magni, Vincentii, Stephani subdiaconorum. Passus est cum eis et beatus Quartus, ut scribit beatus Cyprianus. » De Complutensibus, nihil.

BRUXELLEN.: « Transfiguratio Domini nostri Jesu Christi in monte Thabor. Facta creditur circa principium veris, quo tempore Evangelium ejus recitatur. Quam tres discipuli, qui illi interfuerant, post Ascensionem Domini VII Kal. Augusti suis coapostolis publicabant. Postea vero hac die VIII Idus Augusti ex decreto totius concilii apostolici, ipsa Transfiguratio palam cœpit prædicari. Romæ, sancti Hormisdæ papæ et confessoris. » In Complutensibus satis purus est. De Sixto egit pridie.

HAGENOYEN.: « In monte Thabor, Transfiguratio Domini nostri Jesu Christi, quando assumpsit Petrum, Jacobum et Johannem, et ostendit illis gloriam, quam habituri sunt sancti post resurrectionem generalem, ubi illi etiam audierunt Patrem in voce, Filium

viderunt in glorificata carne, et Spiritum sanctum in lucida nube. Ubi etiam viderunt Moysen et Heliam loquentes cum eo, et legem et prophetiam concordare in persona Christi. Romæ via Appia, passio sancti Sixti papæ sedundi. Hic natione fuit Græcus, primo quidem philosaphus, et postea Christi vicarius electus. Iste, cum duobus annis et mensibus undecim rexisset Ecclesiam, passus est sub persecutione Decii minoris et Valeriani imperatorum [et] capitis obtruncatione martyrium complevit. Hic constituit ut missa celebretur super altare, quod antea non fiebat, et quod altare versum sit ad Orientem et non aliter. In cœmeterio Prætextati, beatorum martyrum Felicissimi, » etc., satis pure. « Item Romæ, depositio sancti Ornustæ [Hormisdæ] papæ. Sub hujus tempore Anastasius imperator hæreticus fulmine percussus interiit. Iste constituit, si quis missam celebraverit [et] non rite ordinatus fuerit prius, quod ipso facto sit perpetuo de sacris ordinibus depositus. » Aliqua sumuntur ex appendice Adonis.

VICTORIN. post *Cyprianus*, inserit : « Item ibidem Hormisdæ papæ. Hic composuit clerum sub tempore Anastasii imperatoris. Eodem die Transfiguratio Domini nostri Jesu Christi. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Sixti papæ, Felicissimi et Agapiti martyrum. Januarii. Magni, Vincentii, Stephani, Quarti martyrum. Hi cum beato Sixto passi sunt, Justi et Pastoris fratrum puerorum martyrum. » Textus de more contrahitur :

CAMBERIEN. S. Mariæ : « Ipso die, domni Leonardi abbatis. » Puto agi de Aquitano, sancti Remigii discipulo, qui colitur VI Novembris.

VATICAN., signatus num. 5949, in fine adjicit : « Romæ, sancti Hormisdæ papæ, qui præfuit Ecclesiæ annis VII, temporibus Theodorici et Anastasii Augustorum. » Jam dixi de Hormisda agi in app. Adon.

EDITIO LUBECO-COL. : « In monte Thabor, Transfiguratio Domini, quæ facta fuit in præsentia discipulorum, scilicet Petri, Johannis et Jacobi fratris ejus, quando resplenduit facies ejus sicut sol, vestimenta vero ejus candida facta sunt tanquam nix, veram sui naturalem et mystici corporis novitatem præfigurans. Romæ via Appia, in cimiterio Calixti, natalis beati Sixti secundi papæ et martyris, quem

A Decius Cæsar decollari fecit. Hic rexit Ecclesiam annos duos, menses undecim, dies sex, et constituit, ut missa celebretur super altare, quod antea non fiebat, et fuit pater spiritualis sancti Laurentii diaconi. Item Romæ in cimiterio Prætextati, passio, » etc., ferme pure. De Hormisda, ut ULTRAJECTIN., etc. de Justo et Pastore, ut in textu.

BELIN. in textu puritati proximus est, licet sphalmatibus multis fœdatus. Initio præfigit : « In monte Thabor, Transfiguratio Domini nostri Jesu Christi. » Vide plura superius in BRUXELLEN.

GREV. : « Transfiguratio Domini nostri Jesu Christi in monte Thabor, quam Usuardus habet supra sexto Kal. Augusti. » Dixi in Observationibus Usuardum de eo festo non egisse ; quidquid aliter Grevenus senserit. « Ormisdæ papæ hic sepultura. Apud Persas Ormisdæ confessoris. De quo libro X Historiæ tripartitæ narratur, quod cum esset valde nobilis, pro Christo divitiis, dignitate, vestibusque spoliatus, B nudus sub ardentissimo sole camelorum jubetur exercitus trahere. Cumque rursus restitutum rex emollire (vestis beneficium commemorando) tentaret, ille statim veste disrupta, nudus imperie expulsus abivit. Item beatæ memoriæ Gezelini confessoris, in Slebusrode ducatus Montensis quiescentis »

MOLAN. post *pariter decollati sunt*, aliis litteris inserit : « Noctu vero venerunt clerici et maxima pars Christianorum, qui sepelierunt sanctorum corpora condigno honore. » In fine : « In monte Thabor, Transfiguratio Domini nostri Jesu Christi. Et natale beati Ormisdæ papæ, qui sedit Romæ annos decem et septem. Hic composuit clerum et psalmis erudivit. Sub hujus tempore Anastasius imperator hæreticus percussus fulmine interiit. Sepultus est idem pontifex in ecclesia beati Petri. » Sequitur minoribus typis : « Apud Persas, Ormisdæ confessoris. » De quo, etc., ut GREVEN., usque ad *exercitus trahere*. Editiones aliæ textui præfigunt litteris C cursivis : *In monte Thabor*, etc. In textu habent idem quod in editione prima. In fine : « Romæ in ecclesia beati Petri, natale beati Hormisdæ papæ, qui composuit clerum et psalmis erudivit. Sub hujus tempore Anastasius, » etc. Denique minoribus typis: « Item, beatæ memoriæ, Gezelini confessoris, qui quiescit in ducatu Montensi. » In Slebusrode, ut supra retulit GREVEN.

VII *Idus*. *Die* 7.

Apud Tusciam civitate Aretio, natalis beati Donati episcopi et martyris, sub Juliano imperatore. Qui, ut Gregorius papa in libris Dialogorum meminit, fractum a paganis calicem sanctum ad missam morando restauravit. Romæ, sanctorum martyrum Petri, Juliani cum aliis decem et octo. Apud Mediolanum, sancti Faustini, tempore Aurelii Commodi martyrizati.

NOTÆ.

Multi hac die codices puri sunt, *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Major.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven*, et *Molan*. Item *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen*. et *Danicus*.

VARIANTES LECTIONES.

Legendum cum textu ex Beda, *ut Gregorius papa in libris Dialogorum meminit*. Munerat habet, *libro Dialogorum* ; Belin. *in libris Dialogorum scribit*. Turpius Antuerp. utrumque conjungit, *in libro Dialogorum scribit meminit*. Antuerp.-Maj. duos martyres in unum puerum contrahit, sic legens : *Sanctorum martyrum pueri Juliani*, nisi *pueri* accipiat pro no- D mine proprio, vel verosimilius librairii vitium sit. Munerat. interjicit conjunctionem, *et Petri et Juliani*. Greven. et Molan. scribunt : *Apud Mediolanum, natalis sancti Faustini*, etc. Munerat. inter alia scriptoria sphalmata hoc etiam habet, quod pro *Aurelii Commodi*, ponat, *Aureliani Comodi*.

OBSERVATIONES.

Recte notat Florentinius, *Donatum* Aretinum episcopum in omnibus Martyrologiis notissimum, *martyrem* esse, unde miratur in nonnullis Hieronymianis apographis *confessorem* tantummodo nuncupari; quæ nomina, ut hic iterum repetam, semper in stricta et contra distincta acceptione intelligimus. Sed et hoc in ejus indiculo advertere necesse est, nempe in quo sic legatur : *Natalis sanctorum Donati episcopi et confessoris, Auxenti et Garpenfori*, quasi posteriores duo Donati socii fuissent, et eodem die coronati, quos tamen Florentinius urbi Aretinæ tribuere non audet. Sintne *Cumenses*, an *Novocomenses*, an loci alterius, dicetur alibi. Expeditior res est in Romano parvo : *Apud Aretium, Donati episcopi et martyris*. Ad quæ Viennensis longam Actorum seriem producit, in qua de pluribus sanctis agitur, Donati instru-

ctoribus, sociis aut æqualibus, nominatim de *Hilarino* monacho, ut XVI Julii in nostris Observationibus indicavimus. Ex prolixiori illa Adonis oratione, a Notkero descripta, nihil Usuardus decerpsisse videtur, præter solum *Juliani imperatoris* nomen, quo martyrii tempus insinuaret. Reliqua autem in textu nostro posita Bedæ verba sunt, solam fracti calicis restaurati circumstantiam ex Gregorii Dialogis exprimentia, quam ex ipsis Actis a sancto pontifice acceptam, est plusquam verosimile, cum ab Adone etiam ex eodem fonte fusius enarretur. De fonte autem ipso, ut apud Mombritium tomo I, pag. 234, vulgatus est, dignam sua eruditione censuram tulit Baronius in hodiernis notationibus, de qua nos plura in Actis dicemus. Notanda interim in Thomasii Sacramentario Donati memoria.

Romæ, Petri, Julianæ cum aliis XVIII meminit Romanum parvum. Nec in re differt Ado, diserte itidem *Julianæ* scribens pro *Juliani*, quod nescio cur ab Usuardo immutatum sit, qui cætera ad verbum ex B Adone prorsus desumpsit. Usuardum præ reliquis secutus est Baronius ; ego me fateor hactenus non perspicere cur nomen alterum alteri præferendum A sit, quidquid virum enuntient codices nostri omnes. Superest quæstio alia, utrum bini hic nominati martyres inter anonymos XXV vel XXVI qui in Hieronymianis hoc die signantur, computari debeant ; item an illi ipsi Augustæ tribuendi non sint, ut paucis commentatur Florentinius. Sed hæc intricatioris indaginis sunt quam ferat præsentis nostri instituti ratio. Ultima annuntiatio non minus Adoniana est, quæ in Romano parvo ita primitus habebatur : *Mediolani, Fausti martyris.* Contra vero Hieronymiana *Faustini* constanter scribunt, unde Adonem existimo nomen suum mutuasse, quale etiam habent Rabanus et Notkerus. Romanum hodiernum prætulit *Fausti*, pro quo Mediolanenses tabulas appellat Baronius, quas alibi examinandas suscipiemus. Hic pro re nostra, satis demonstrata est genuina et pura Usuardi simplicitas. De *Afra Augustana* hoc die a Floro et aliis relata, abunde diximus V Augusti. Quid autem apud præfatum Florum *passio Mammetis Cæsariensis in Cappadocia* hodie faciat, nescio : spectat ad XVII Augusti. Wandalbertus Afram cum Donato sic hac die connectit.

Septenas pariter Donatus et Afra bearunt.

AUCTARIA.

ROSWEYD., quem supra notavimus Afram V Augusti præteriisse, ita hanc textui puro subjicit : « In civitate Augustana, natale sanctæ Afræ. Quæ, cum esset pagana et meretrix, per doctrinam sancti Narcissi episcopi ad Christum conversa, et cum omni domo sua baptizata, pro confessione Domini igni tradita est cum tribus puellis. »

PULSANEN. in duabus primis satis purus est; tertiam vero plane omisit.

CENTULEN. : « Romæ, sanctorum martyrum Petri, Juliani cum aliis XVIII. Apud Thusciam civitate Aretio, natalis sancti Donati episcopi, et martyris, sub tempore Juliani. »

BRUXELLEN., in Donato purus, Hilarinum (de quo superius etiam egit XVI Julii) hic denuo repetit, ut cum Donato conjungat, his verbis : « Et sancti Hilarini monachi gladio necati. » In secunda purus est ; in tertia, pro *Aureliani,* scribit *Aurelii.*

HAGENOYEN incipit : «Apud provinciam Retiæ civitate Augusta, natale sanctæ Afræ martyris. Quæ, cum esset pagana et meretrix, per doctrinam et prædicationem sancti Narcisci episcopi Jerosolymitani [*melius* Gerundensis] ad Christum conversa est, propter tymorem dyaboli quem vidit, et propter miracula quæ a sancto Narcisso perspexit : unde beata Afra cum omni familia est baptizata, et pro confessione Domini igni est tradita. » Sequuntur duæ ultimæ annuntiationes satis puræ. Tum de Donato etiam ferme pure, sed adjungit : « Propter quod plus octuaginta pagani conversi sunt et ab eo baptizati. » Hactenus non absurde, sed quæ deinceps habet, Donatos duos confundunt, quos GREVEN. infra diversis characteribus distinguit. Sic codex noster hic scribit : « Hic etiam orando draconem interfecit, et fontem per draconem intoxicatum purgavit. Tandem capite truncatus martyrium consummavit. »

AQUICINCT. in fine adjicit, quod reliqui in Auctariis habent die præcedenti ; nempe : Item « Romæ, sancti Hormisdæ papæ. Hic composuit clerum et psalmis erudivit. Sub hujus tempore Anastasius imperator hæreticus percussus fulmine interiit. Pontifex defunctus, sepultus est in ecclesia beati Petri. »

MATRIC-CARTUS-ULTRAJECT. : « Transfiguratio Domini. Alias ad diem præcedentem pertinet. (Quæ etiam sunt verba illius codicis.) Donati episcopi et martyris. Faustini martyris. Petri et Juliani martyrum cum aliis XVIII. »

STROZZIAN. : « In Italia Cumis (alii duo codices FLORENTINI positionem omittunt) passio sanctorum martyrum Carpophori, Exanti, Cassii, Severini et Secundini, qui passi sunt sub Maximiano tyranno sacrilego. » Hi ferme in Romano hodierno, Novocomo tribuuntur.

Editio LUBECO-COL. sic incipit : « Commemoratio beatæ Mariæ Egyptiacæ. Hæc anno ætatis suæ duodecimo parentes relinquens, Alexandriam civitatem adiit. Et quia formosa erat et lubrica, corpus suum decem et octo annos omnibus libidinosis actibus pro temporali lucro exposuit, non excludens quemcumque impetentem. Quæ postmodum nutu Dei conversa, heremum intravit et ibidem per sexaginta annos omnibus hominibus incognita, durissimam pœnitentiam egit, cujus vitam Hieronymus beatus in Vitas Patrum describit. Obiit autem feliciter anno Domini ducentesimo septuagesimo tertio in cœna Domini ; quæ celebratur IV Nonas Aprilis. » Vide ibi. Addi poterat, cur hac die talis fiat commemoratio. Sequitur : « Apud Tusciam civitate Arecio, natale beati Donati episcopi et martyris, sub Juliano imperatore et Qua- C draciano judice decollati. Hic etiam inter cætera miracula, ut Gregorius papa meminit in libris Dialogorum, dum populo sacra mysteria tribueret, diacono a paganis compresso, calix vitreus de ejus manibus illabitur, et confractus paganis fecit cachinnum, quem sanctus præsul, collectis fragmentis, precibus reparavit. » Sequentes duæ puræ sunt. Sequitur de Afra, fere ut V hujus. Demum : « Eodem die, beati Alberti confessoris, ordinis Carmelitarum. » Vide Romanum et Castellani notulam.

GREVEN. : « Donati episcopi et Hilarini monachi martyrum sub Juliano. » Superflua est repetitio. « In Antiochia, sanctorum Suffroni, Veneriæ et aliorum sex. Item Julianæ, Dyomadæ, Memmiæ, Agapes et aliorum martyrum. In Galliis civitate Rothomago, depositio sancti Victrici episcopi et confessoris. Donati episcopi Euriæ Epyri et confessoris. De hoc refert Historia tripartita libro IX, quod draconem cunctis terribilem signo crucis edito, in os ejus ex- D puens, sine mora extinxerit, fontemque comitibus ex itinere fatigatis impetraverit. Civitate Messana, beati Alberti de Trapano, ordinis Carmelitarum per Siciliam prioris provincialis, sanctimonia vitæ et miraculorum gloria insignis. Commemoratio beatæ Mariæ Ægyptiacæ. »

MOLAN. de Donato, post *restauravit,* aliis litteris textui inserit : « Hic tentus est a Quadratiano Augustali, simul cum Hilarino monacho, jussusque est idolis sacrificare, quo renuente, jussit Hilarinum tandiu fustibus cædi in conspectu ipsius, donec emitteret spiritum, deinde beatum Donatum gladio percuti. Quorum corpora Christiani venerabiliter juxta civitatem sepelierunt. » Quæ ex Adone contracta sunt. In fine : « Anno Domini MCCCXII deposi-

tio beatissimi Alberti de monte Drepano, presbyteri et confessoris, sacri ordinis Carmeli prioris provincialis, multis miraculis in vita et post mortem coruscantis. In Galliis civitate Rothomagensi, beati Victricii, præfatæ urbis episcopi et confessoris. » Tum minoribus typis : « Donati episcopi Euriæ Epyri, » etc., ut Greven. supra. Deinde : « Civitate Novaria, sancti Godscalci martyris, ejusdem civitatis episcopi, cujus passio habetur. » Editiones aliæ, in fine ; « Civitate Messana in freto Siculo, depositio

A beatissimi Alberti de monte Drepano, presbyteri et confessoris, sacrique ordinis Carmeli per Siliciam Prioris Provincialis. Qui genere, moribus, doctrina, sanctimonia et miraculis clarissimus, decessit anno Domini MCCXCII. » De Victricio, ut supra. « Catalaunis civitate, depositio sancti Donatiani episcopi et confessoris. Die septima, sacrosancti martyris Dometii. » Denique minoribus typis : « Civitate Novaria, sancti Godscalci, » etc., ut est in editione prima.

VI *Idus.* *Die* 8.

Romæ via Ostiensi, natalis beati Ciriaci diaconi et sanctorum martyrum Largi et Smaragdi cum aliis viginti, tempore Diocletiani imperatoris. [a] Apud Viennam Galliæ urbem, sancti Severi presbyteri et confessoris, qui, ut ejus gesta testantur, causa Evangelii prædicandi, laboriosam peregrinationem suscepit, et ad præfatam urbem deveniens, ingentem paganorum multitudinem verbo et miraculis ad fidem Christi convertit.

NOTÆ.

Ita legunt *Praten., Herinien., Tornacen., Antuerp.-Maj., Rosweyd., Belini editio prior, Greven.* et *Molan.*

[a] Locus ubi nunc legitur sancti Severi commemoratio, erasus olim fuit. Item articulus sequens a capite ad calcem totus est scalpello laceratus, tacente Sollerio et correctionem admittente. Quinam olim fuerunt sancti his locis memorati ? quo abierunt, R. P., tui illi antiqui codices, unde sumendam putas primigeniam Usuardi nativamque simplicitatem ? Il-
B los in medium profer, ut soles, ostenta. Nihilne fraudis hic et imposturæ latet ? nonne *Usuardi symmista aliquis exstitit, qui suum stylum ad Usuardinum accommodandum esse censuerit?* Sed, amoto ludo, fatere tandem lituras et emendationes nihil quidquam nocere Usuardini textus puritati, cum, quæ totum codicem descripsit, eadem correxit manus.

VARIANTES LECTIONES.

Legendum esset *Cyriaci*, cum Praten., Rosweyd. et Belin.; sed prævalent alii, etiam dum errant. *Ostensi*, vel *Hostiensi* alibi notatum est. Rosweyd., post *diaconi*, subjungit et *martyris. Tempore Diocletiani imperatoris*, legunt omnes, tametsi Ado distinctissime scripserit *Maximini Augusti*, qua de re alibi diximus. Molan. omisit *imperatoris*. Tornacen. pro *Severi*, supposuit *Severini. Ad præfatam urbem deveniens* cum textu scribunt omnes, exceptis Greven. et Molan. qui habent, *ad præfatam urbem veniens. Martirum, Viennam, Evangelii*, etc., prætereo.

OBSERVATIONES.

De sanctis martyribus, primo hic loco positis, *Cyriaco, Largo* et *Smaragdo*, cum Usuardo et aliis martyrologis egimus ipso, quo martyrium passi censentur, die XVII Kal. Aprilis, seu XVI Martii, ibique in Observationibus notavimus, socios tum expressos tum anonymos, ex Beda, cum toto ferme elogio, in Adonem transiisse. Hac die confusa sunt multa, tum in Hieronymianis, tum in aliis, quæ non est promptum paucis explanare. Nonnulla satis accurate distinguit Florentinius, sed ita, ut plura supersint. Beda, qui jam citato die XVI Martii nomina quinque retulerat, hic simpliciter legit, *Natalis sancti Cyriaci*, dubium quodammodo relinquens sitne hic *Cyriacus* idem, de quo superius egerat. Quæ vero adduntur sub Flori, opinor, nomine, non magnam lucem afferunt, uti nec Rabanus, sic post Bedam loquens quasi Cyriacus hac die fuisset passus cum aliis XXI. Clarius paulo Romanum parvum : *Romæ via Ostiensi, Cyriaci martyris cum aliis* XXI, *quando* VIII *die mensis Augusti reconditi sunt.* Sed neque sic difficultas tollitur, nam quærendum restat quinam hic sint viginti illi et unus, postquam idem Romanum parvum citato XVI Martii distincte meminit *Cyriaci, Largi, Smaragdi* et *Crescentiani* cum aliis XX. Nihilominus obscuritatis habent quæ Ado hic commemorat, principio solum Cyriacum nominans cum *aliis promiscui sexus* XXI, in fine autem ita scribens : *Beatorum autem martyrum passiones, id est Cyriaci, Largi et Smaragdi suis locis in præsenti Kalendario notatæ sunt* XVII *Kal. Aprilis.* Quæro iterum, an hinc tuto conjici possit, quod omnes XVI Martii relati, hac die reconditi sint, an solum aliqui ? An item soli Cyriacus, Largus et Smaragdus a papa Marcello depositi ? An, ut notat Bucherii Kalendarium, una reconditi sint sequentes : *Ballestaria, Cyriaci, Largi, Crescentiani, Memmiæ, Juliani et Smaragdi ?* An potius quotquot in Hieronymianis hodie enumerantur ? Si omnes omnino transpositos, aut translatos dixeris, vix invenies numerum, quem certo statuas. Si Notkerum acces-
seris, hic diem martyrii et translationis, ac martyrum numerum magis implicare videbitur. Sic Noster de translatione aut elevatione corporum, nec verbum faciens, rotunde scribit : *Romæ via Ostiensi, natalis beati*, etc., ac si de iis nunquam ante meminisset. Nominat autem tres præcipuos cum aliis XX, adeo-
C que colligit eosdem XXIII, quos XVII Kalend. Aprilis etiam collocaverat, ibi sub *Maximino*, hic sub *Diocletiano.* Sed de persecutore et persecutione supra abunde locuti sumus, nodos reliquos ad Acta solvendos remittimus ; ubi de tota passionis ipsius historia, ex integro erit disserendum, quam correctione indigere ad XVI Januarii, post Baronium fassus est Bollandus. Et ille quidem in Annalibus ad annum CCXCVIII, num. 13, et ad annum CCCIX, num. 6 satis ostendit, non pauca displicere, sed iis tam multa addunt recentiores critici, ut totam ferme narrationem contemptui exponant. Interim pro genuina laterculi lectione stant codices citati omnes, a quibus nonnihil distant recentiores, in Auctariis producendi, qui auctorem corrigere volentes, translationem substituunt, a Marcello papa factam, ut mox patebit. Quo hactenus dicta magis involuta sunt, eo clarior est annuntiatio ultima ex Adone, rescissis pauculis accepta, quam ille primus, ut pote sibi magis notam,
D posuit, et ex eodem Notkerus totam descripsit Forte ea gesta citavit Viennensis, quæ apud nos mss. exstant, alia breviori, alia diffusiori stylo composita, quæ quanti facienda sint, proprio loco decernendum reservamus. Wandalbertus ita Cyriacum hic memorat, quasi solus hodie coleretur, et a priori diversus esset ; in quo fortasse antiqua Kalendaria secutus est, qualia a Frontone et Allatio edita sunt, plane conformia Sacramentario Gregorii. Quid quod et XV Julii in Frontoniano notetur *Cyriacus*, etiam solus. Vides hic abundantem alibi disserendi materiam. En modo ipsum Wandalberti versiculum :

Æthereum senis penetrat Cyriacus honorem.

AUCTARIA.

PULSANEM., in prima purus, secundo loco ponit : « Hierosolymis, passio sancti Quiriaci episcopi, sub Juliano imperatore. » Deinde : « Apud Viennam Galliæ urbem, sancti Severi presbyteri et martyris : » ibi sistens.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. textui subdunt : « Item sanctæ Agapæ virginis. »

MUNERAT. post textum : « Ipso die, sancti Justini martyris, cujus corpus requiescit in magna ecclesia beatæ Virginis de Parisiis. » Hic repetitur qui a nobis positus est I Augusti, inter Auctaria MOL., cum eodem elogio, sed aliquantulum correcto ; quia hac die Parisiis colitur.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC. sic primam annuntiationem exprimunt : « Romæ via Ostiensi, beati Cyriaci diaconi, et sanctorum martyrum Largi et Smaragdi, quando a beato Marcello corpora eorum levata sunt et venerabiliter tumulata. Passi sunt autem XVII Kal. Aprilis. » In secunda satis puri sunt. In fine : « Item, sanctæ Agapæ virginis. »

CENTULEN. : « Romæ, natale sancti Cyriaci diaconi [et] sociorum ejus, qui passus est XVII Kal. Aprilis, sed nunc, levatis a beato Marcello papa, et honeratius reconditis illorum corporibus, fit major celebritas, et conventus frequentior. Mediolani, sancti Faustini martyris. » Ex die præcedenti. « Viennæ, sancti Severi presbyteri et confessoris, qui in vinem Domini a primo mane usque ad vitæ finem sollicite inserviens, meruit coronari. Apud Coloniam Thusciæ, sanctorum Secundiani, Marcelliani et Veriani. » Vide die sequenti.

BRUXELLEN. : « Romæ via Ostiensi, milliario septimo, elevatio beati Cyriaci diaconi, et sanctornm Largi et Smaragdi. Qui cum aliis XXI passi, XVII Kal. Aprilis, hac die a beato Marcello papa ipsorum corpora levata, ac venerabiliter tumulata sunt. Et in Nycea Bithiniæ, sancti Arcisii confessoris sub Licinio persecutore. Qui relicta militia, solitariam vitam in quadam turri præfatæ urbis egit, tantisque virtutibus claruit, ut dæmones expelleret et draconem perimisset immanem. » In Severo purus, sic finit : « Item, sanctæ Agapæ virginis. »

HAGENOYEN. : « Romæ via Hostiensi, transiatio sanctorum martyrum Cyriaci, Largi et Smaragdi, quando a beato Marcello papa corpora eorum levata sunt, ac venerabiliter tumulata. Passi autem isti sunt sancti sub Maximiano imperatore XVII Kal. Aprilis, sed hæc eorum festivitas celebratur. » In Severo, satis purus est. Sequitur : « Item sanctæ Agapæ virginis. » Tum : « In Hispania, civitate Gerunda, natale sancti Felicis martyris, quem jussit index Decianus, sub persecutione Dyocletiani, post illata tormentorum genera ungulis detrahi, ac deinde usque ad ossa laniari et taniu vulnera vulneribus instaurari, usque dum invictum Deo spiritum redderet. » Vide superius textum nostrum I Augusti.

AQUICINT. in fine : « Item Agapæ virginis. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Cyriaci, Largi et Smaragdi martyrum, cum aliis XX. Severi presbyteri et confessoris, qui Viennæ ingentem multitudinem ad fidem convertit. »

UGHELLIAN. addit in fine : « Item sanctæ Agapæ virginis. » Hæc sæpius recurrit.

FLORENTIN. : « Anconæ, translatio sancti Quiriaci episcopi et martyris. Item sanctæ Agapæ virginis. »

EDITIO LUBECO COL. : « Romæ viaa Ostensi, milliario septimo, translatio beati Cyriaci diaconi et sanctorum martyrum Largi et Smaragdi cum aliis viginti duobus, quando a beato Marcello papa, corpora eorum levata sunt, ac venerabilite tumulata. Passi sunt autem XVII Kal. Aprilis. Hæc tamen dies celebator, habetur. » In Severo pura est. Addit in fine : « Eodem die, sanctæ Agapæ virginis. In territorio Trecassino, sancti Leonidis martyris. » Puto esse errorem in nomine.

BELIN. editio secunda in fine adjicit : « Item Agappæ virginis. Bourdegalis, depositio Mommurali abbatis Floreacencis cœnobii. »

GREVEN. : « In Hungaria, adventus sanguinis Domini nostri Jesu Christi. Item festum quindecim Auxiliatorum, quorum nomina hæc sunt : Gloriosa Dei genitrix semper virgo Maria, Blasius, Dionysius, Erasmus, Panthaleon, Vitus, Georgius, Ciriacus, Christoferus, Agatius, Eustachius, Egidius, Barbara, Catherina, Margaretha. Ciriaci episcopi Hostiensis et martyris. Paymonis martyris. Apud Philadelphiam, natalis sancti Leonidis. Item Justini martyris. Item territorio Trecassino, Leovaldi martyris. Item Secundi. Apud Anconam, translatio sancti Quirici episcopi et martyris, de Jerusolimis ad præfatam urbem. Agapes virginis. Item, beatæ memoriæ Hilgeri confessoris, ordinis Prædicatorum, filii comitis. »

MOLAN. primæ annuntiationi ex Adone subjungit litteris Italicis : « Quorum passiones suis locis in præsenti Calendario notatæ sunt. » In fine : « Item Agapæ virginis. Bourdegalis, depositio Mommurali, abbatis Floriacensis cœnobii. Ipso die, sancti Justini martyris, cujus corpus, requiescit in magna ecclesia beatæ Mariæ virginis, Parisiis. » Vide hæc eadem I Augusti in posterioribus MOLANI editionibus. Hæ porro hodie idem habent in textu quod supra. In fine : « Bourdegalis, depositio Mommoli, abbatis Floriacensis cœnobii. Item sanctæ Agapæ virginis. Die octava, sancti Æmiliani confessoris in Cyzico. » In Horologio additur titulus *episcopi*.

V *Idus*. *Die* 9.

Vigilia sancti Laurentii martyris. Apud Coloniam Tusciæ, natalis sanctorum Secundiani, Marcelliani, et Veriani, qui tempore Decii, sub consulari Promoto primum cæsi sunt, deinde in equuleo suspensi, et ungulis abrasi, atque igne lateribus apposito assati, triumphalem martyrii palmam capite cæsi meruerunt. Romæ, sancti Romani militis, qui confessione beati Laurentii compunctus, petiit ab eo baptizari, et mox jubente Decio, cum fustibus exhibitus ac decollatus est.

NOTÆ.

Ita, *Pratén.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien*, *Albergen.* et *Danicus*.

VARIANTES LECTIONES.

Notabis Rosweyd. puris annumerari, licet ab aliis maxime differat, non verbis textus, sed annuntiationum transpositione : nam *Vigiliam* ad ultimum locum rejicit, et *Romanum* ei primo loco substituit. Sic ultimi sex codices mediæ notæ, Romanum referunt secundo loco. Nunc ad peculiaria. Rosweyd. legit, *Secundiani, et Marcelliani, et Valereani*. Et pro *Promoto*, habet *Promorto*. Greven. *Promocio*, Molan. *Promotio*. Munerat *cæsi sunt primum*. Antuerp. librario sphalmate repetit *assati*, hoc modo, *atque igne lateribus assati apposito assati*. Quæ omnia accuratius in textu posita sunt. Greven. et Molan. ante *confessione*, interjiciunt *in*, *qui in confessione*, cæteri cum antiquioribus et Nostro simplicius. Sic

iidem ; *cum fustibus exhibitus decollatus est*, omissa particula *ac*. Antuerp.-Maj. et sex ultimi expungunt *cum, jubente Decio justibus*, quod etiam facit Munerat. in alio excedens, nam post *exhibitus* subdit, *ac tandem decollatus est.*

OBSERVATIONES.

Vigilia sancti Laurentii. Sic ponitur a Beda, Romano parvo et Adone. Cur a Rabano præterita sit, haud queo divinare, potius suspicarer non esse genuinam Bedæ annuntiationem. Nequesic tamen desineret esse vetustissima celebritas, seu consuetudo a primis Ecclesiæ temporibus frequentata, ut probant Kalendria Frontonis et Allatii, nec non sacramentaria a Menardo et Thomasio vulgata, quidquid Hieronymiani codices de ea non loquantur. Hujusmodi *vigiliarum*, ad unum et plures dies protractarum originem, a Baronio verosimillime explicatam invenies. Citatos Martyrologos seqcitur Notkerus, sed Noster adjungit titulum *martyris*. Wandalbertus solum *Romanum* hodie canens, ostendit, in cœnobio suo Prumiensi, dum scriberet, ritum illum necdum fuisse receptum. De sequenti martyrum classe nihil apud solitos Usuardi præcursores reperio. Florus sic breviter : *Coloniæ, natale sanctorum Faustini, Marcellini, Secundiani et Sixti.* At enim hinc sua Noster nequaquam accepit. Probabilius existimo martyres in textu expressos, ex Hieronymianis profluere, in quorum aliquo legerit Usuardus : *In Tuscia, Veriani, Marcelliani, Secundiani,..* quos ut præcipuos, quemadmodum passim facere assolet, omissis reliquis ab Epternacensi notatis , decerpseris. Cum vero alius codex legeret : *In Colonia* ; has duas positiones ita ipse in unam conjunxerit. *Apud Coloniam Tusciæ*, ac deinde ex repertis alicubi Actis elogium suum conflaverit. Porro de prædictorum Actorum veritate : uti et de controverso incepti et consummati martyrii loco, plura alibi discutienda supererunt ; sufficiat interim Notkeri censura, ita hac die scribentis. *In Colonia, Faustini, Marcellini , Secundiani, Veriani, juxta Martyrologium beati Hieronymi. Cum a nostratibus, apocryphorum deliramenta sectantibus, a beato Sixto propter continuationem temporum baptizati et a Decio dicantur interempti.* Quid proprie, aut quosnam hic impugnet Notkerus , necdum satis perspectum habeo. Abitror tamen, ea die acta ab ipso convelli, quæ Sixti papæ tempora cum Decio connectunt, unde a Baronio ad annum CCLIII, num. 29, *corrupta* vocantur. Vide quæ de iisdem Actis disputavit Papebrochius tomo I Junii, a pag. 34,quibus accedere potest Tillemontius tomo III, pag. 704. Videisis plura in Natationibus Florentinii. Cæterum ex codicibus Usuardinis omnibus manifestissimum est, sic Nostrum scripsisse , ut tabula exhibet. De celebri martyre *Romano*, nulla plane difficultas. Signatur is ab Hieronymianis et Romano parvo simpliciter. Beda compendioso elogio passionem complexus est, a quo sumpserunt Rabanus et Ado, ex hoc Usuardus et Notkerus, servatis ubique iisdem fere apicibus. Patet,Romani acta, Laurentianis immista esse, ut proinde de utrisque eadem habenda sit ratio. De *Firmo et Rustico* martyribus Veronensibus agunt Florus, Rabanus et Notkerus, sed ex quo eos transtulerit Belinus, nescio ; certe ad textum Usuardinum nihil prorsus attinent. Nitidus est Wandalberti de Romano versiculus :

Romanus quinis martyr milesque refulget.

AUCTARIA.

TORNACEN., vix media parte hodierni textus posita, pergit deficere usque ad XXVI Septembris.

PULSANEN. sic incipit : « Vigilia sancti Laurentii Levitæ et martyris. » In secunda annuntiatione expunctum est elogium. In tertia de Romano purus est.

CENTULEN. : « Vigilia sancti Laurentii. Romæ, sancti Romani militis, qui confessione beati Laurentii compunctus, petiit baptizari, et mox jubente Decio exhibitus cum fustibus et decollatus est. » De aliis egit die præcedenti.

BRUXELLEN. : « Vigilia sancti Laurentii martiyris, qui ex numero omnium martyrum solus Vigiliam habet. Romæ, sancti Romani militis, qui a beato Laurentio baptizatus, mox jubente Decio Cæsare, fustibus cæsus ac dscollatus est. « In aliis martyribus ferme purus est, sed pro *Veriani,* qui in textu est, scribit *Neriani.*

HAGENOYEN. in duabus primis satis purus, sic tertiam enuntiat : « Romæ, passio sancti Romani militis et martyris. Qui in passione sancti Laurentii compunctus,quia vidit juvenem pulcherrimum ejus vulnera tergentem, et ideo se ab eo baptizari petiit et obtinuit, et idcirco a Decio Cæsare minore fustibus est cæsus, et quia fortis in fide fuit, jussit eum decollari. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Vigilia. Romani militis et martyris. Secundiani, Veriani et Marcelliani martyrum. »

STROZZIAN. : » Veronæ, sanctorum martyrum Rustici et Firmi. » Vide superius Observationes.

BURDEGALEN. : « Apud Brivam, sancti Martini martyris. » Castellanus vocat « Brivam Curretiam. »

CODEX CASTRI KAROLI : « In suburbio Lugdunensi, natale sanctorum martyrum Amoris et Viatoris. » Est haud dubie festum proprium loci.

BIZUNTICEN. de martyribus Tuscis refert verba textus, quibus subjungit. « Ex quibus Secundianus postea in Gallias in territorio Lingonensi est translatus, et in cœnobio sancti Leodegarii gloriose humatus, ubi Deo donante, claris non cessat se manifestare virtutibus. » Eadem leguntur in Martyrologio Franciscanorum Salinensium. Et hæc quidem de solo Secundiano.Saussayus in Martyrologio suo Gallicano alia plane suggerit, dum ibi hac die ita scribit : « In Jotrensi cœnobio, veneratio sacratissimorum pignorum illustrium Christi martyrum Secundiani, Veriani et Marcelliani, qui hodie Romæ, imperante Decio, sub consulari Promotio , fustibus igne, ferro excruciati , demum capitis abscissione æternum gloriæ diadema promeruerunt. Quorum corpora Roma in Gallias advecta, illic ad venerationem reposita, etiamnum eximio cultu cum plurimis aliorum beatorum martyrum lipsanis conservantur.» Quænam hujus translationis documenta supersint,in Apodicticis suis docere debuisset magni Martyrologii compilator, sed cum hæc desint , aliunde postea in Actis nostris erunt conquirenda, quando et Italicarum urbium, de pretioso deposito contendentium, rationes accurate expendentur.

EDITIO LUBECO-COL. similis fere est ANTUERP.-MAX., etc., nempe quod Romanum secundo loco annuntiet In fine addit : « Methis civitate, natale sancti Auctoris, ejusdem loci episcopi et confessoris. » Vide die sequenti.

BELIN. etiam Romanum Tuscis præponit. Tum in fine : « Eodem die, Veronæ sanctorum martyrum Rustici ed Firmi. »

GREVEN. : « Apud Veronam , sanctorum Firmini et Rustici martyrum. Qui ob Christi confessionem, sub Maximiano super testes accensas dutius volutati, cum in igno quoque sine læsione perdurassent,fustibus macerati, decollatione martyrii gloriam adepti sunt. In Alexandria, sanctorum Antonini, Tiburtini, Valeriani. Item, sanctæ memoriæ Erici,regis Daciæ et martyris. » An non idem qui colitur XVIII Maii ? Certe non videtur is esse, de quo in Actis XIII Martii, qui Perusii colitur. Illud, *sanctæ memoriæ* videtur aliquid aliud indicare, ut apud GREVEN. sonat.

MOLAN. in fine : « Eodem die, sanctorum marty-

rum Rustici et Firmi civium Pergamensium, Veronæ. » Tum minoribus typis : « Natale sanctorum Numidici presbyteri et martyris cum aliis multis. De quibus Cyprianus in epistola ad diaconos, presbyteros et plebem Carthaginensem. » Vide Ruinartium, A pag. 198. In editionibus aliis, sic habet : « Eodem die, Veronæ, sanctorum martyrum Rustici et Firmi. Catalaunis civitate, sancti Domitiani episcopi et confessoris. » Ponitur in Romano.

IV *Idus.* *Die* 10.

Romæ via Tiburtina, natalis beati Laurentii archidiaconi, qui præsente Decio imperatore, post plurima tormenta carceris, verberum diversorum, laminarum ardentium, ad ultimum in craticula ferrea assatus, martyrium complevit. Eodem die Romæ, militum centum sexaginta quinque.

NOTÆ.

Codices puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Antuerpien.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belini prima editio*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Pro *Tiburtina*, scribunt Belinus et Molanus *Tyburtina*, Antuerp. et Max.-Lubec. *Laurencii.* Antuerp.-Maj. solus transponit, *post plurima carceris tormenta.* Herinien. *Lamminarum.* Rosweyd. ex secunda annuntiatione expungit martyres centum, legens, *militum sexaginta quinque.* In Antuerp.-Majore deest *militum.* Belin. autem sic habet : *Romæ, sanctorum centum sexaginta quinque.*

OBSERVATIONES.

De sancto Laurentio notiora sunt omnia, inquit Florentinius, *quam ut aliquid addere oporteat.* Sic est ; nam Martyrologia nostra omnia, imo et Kalendaria vetustissima, ut est illud Polemei Silvii, et aliud a Bucherio editum, item Carthaginense, Allatianum, Frontonianum, et Sacramentaria, gloriosissimam tota Ecclesia ejus passionem unanimiter recolunt ; idque peculiare in hoc illustrissimo sancto observabis, quod solus ipse, extra Redemptionis nostræ et apostolorum festa, solus inquam, inter mortales solemni et universali cultu celebritatem habeat, non clero solum, sed et populo præceptam, sive quod soli ipsi, origine non Judæo, decreta sit fere prima in Ecclesia festivitas. Præter Hieronymiana, sic de Laurentio hodie Romanum parvum : *Romæ, Laurentii, archidiaconi martyris.* Ado totus est in Actis fuse deducendis, quorum potiorem partem in Martyrologium suum transtulit Notkerus. At Noster, compendiosiora sectatus, maluit Bedæ elogium transcribere : ubi advertes, solam ex Adone præfixam palæstram, seu mavis sepulturæ locum, *Romæ, via Tiburtina ;* atque item ex eodem et Romano parvo, imo et aliquibus Hieronymianis, *Archidiaconi* titulum, jam olim a sanctis Patribus raro exemplo tributum. Noster vero, supra quam in fontibus legerat, scripsit *præsente Decio*, Rabano, Bedæ verbis pressius inhærente ; in quo non quidem *Decii præsentia*, sed *Decii persecutio* diserte notatur, ab Adone etiam ex Actis expressa, iisdem utrobique verbis : *Sub Decio* Sed de hac re legendæ omnino sunt diligentissimæ Baronii Notationes ad hanc diem, ubi ex temporum ratione facile evincit, nec Sixti, nec Laurentii martyrium cum annis Decii combinari posse, atque adeo pro *Decii*, scribendum *Valeriani*, ut et nos alibi fusius deducemus. Quanti porro facienda sint vulgata Laurentii Acta, ex quibus et alia desumuntur, alibi a nobis citata, docebit Card. Noris B sius in fine dissertationis tertiæ de epochis Syro-Macedonum a pag. 394 editionis Lipsiensis, subscribentibus eruditis recentioribus, quorum argumenta suo tempore erunt expendenda. Quod sinec ipsa, quæ Laurentium seorsim spectant, Acta tutari possit mus, facile aliunde jactura compensabitur, ex tosanctorum Patrum elogiis, quæ colligi cœpta sunt inter selecta Ruinartii, a pag. 180.

Sequitur in Romano parvo : *Et militum* CLXV. De his nihil in Hieronymianis, nihil in Beda, aut Bedæ sequacibus. Ado primum de more secutus, sic legit : *Eodem die, Romæ, militum* CLXV, additque : *Tunc passi sunt Claudius, Severus, Crescentio et Romanus, ipso die quo beatus Laurentius, post tertinm diem passionis sancti Sixti.* De his videndum erit suo loco. Interim Notkerus postrema ista Laurentiano elogio attexuit, alteram annuntiationem sic efformans : *Eodem die Romæ, militum centum et quadraginta quinque.* Quæ autem hujusmodi mutationis causa sit, C nusquam apparet. Cæterum si solum numerum spectes, non video cur Adonem Notkerus deseruerit : unde suspicari licet amanuensis incuria male fuisse transcriptum. Quod autem *Claudium* et socios a *militibus* CLXV discreverit, forte accidit, quod hosce, licet eadem die, non tamen eodem tempore passos crediderit. Certe ad Aureliani persecutionem eorum certamen revocat Baronius in Romano hodierno : Recte, an secus hic inquirere supersedeo. Satis sit observasse, Usuardum Adonis sectatorem perpetuum, in militibus illis martyribus ab ejus sententia non recessisse. Adnecti meretur metricum, quod Wandalbertus cecinit Laurentii encomium, in quo solus canitur, nulla sociorum aut militum CLXV facta mentione.

Quartis Laurenti merito splendescis opimo,
Ignem qui passus, tortorem vincis iniquum.

AUCTARIA.

PULSANEN. legit, « beatissimi Laurentii. » Omittit milites CLXV, quorum loco substituit : « Apud Ephesum, natalis sanctorum septem Dormientium, id est Maximiani, Malchi, Martyriani, Johannis, Dionisii, Constantini, Serapionis, et aliorum quatuor, quorum gesta habentur. » Cur illi quatuor adjiciantur, nescio. Vide Usuardum XXVII Julii.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC. textui superaddunt : « Methis, depositio sancti Auctoris episcopi. » Recte infra, « in Mauri monasterio. »

CENTULEN. : « Romæ, natalis beati Laurentii archidiaconi, qui post plurima tormenta carceris, verberum diversorum, laminarum ardentium, ad ul- D timum in craticula assatus ferrea, gloriosum et omni laude dignissimum complevit martyrium. Eodem die, Romæ, militum CLXV. »

BRUXELLEN. textui satis puro, solum adjicit : « Mettis, Mauri monasterio, depositio sancti Victoris Metensis episcopi et confessoris. » Lege *Auctoris*, ut recte habent codices.

HAGENOYEN. : « Romæ in via Tiburtina, passio sancti Laurentii martyris, qui a beato Sixto papa secundo, ordinatus est archidiaconus Ecclesiæ Romanæ, qui et officium suum devote implevit, et ideo Sixtus vadens ad passionem illi thesauros suos dimisit, ut ille pauperibus eos erogaret. Quod et fecit, et ipse per signum crucis cæcos illuminavit, et plures verbo

et exemplo ad fidem convertit. Hic post carceres et diversa verberum genera, laminas ardentes sustinuit, per vocem sibi loquentem divinam confortatus est, et iterum scorpionibus cæsus est, et pro astantibus orans incarceratur, et tunc in nocte Decio adducitur, et omnia tormentorum genera afferuntur. Et tunc super cratem ferream Laurentius extenditur, furcis ferreis comprimitur, et carbones crati substernuntur et assatur, et sic martyr Christi ille consecratur. Item Romæ ipso die, militum CLXV. Metis, depositio sancti Auctoris, episcopi et confessoris. »

VICTORIN., REGINÆ SUEC. signatus num. 130, in fine : « In Ephesina civitate, septem Dormientium. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Laurentii martyris. Romæ militum centum et sexaginta quinque. » Hic semper aliquid deest.

REG. SUEC. sign. num. 428 : « Parisius, susceptio sanctæ coronæ Domini. » De hac nihil apud alios, spectat ad diem sequentem.

VATICAN. signatus num. 5949 : « Apud Ephesum, sanctorum septem Dormientium. » Vide ad PULSAN.

EDITIO LUBECO-COL. : « Romæ via Tiburtina, natale beati Laurentii archidiaconi, beati Sixti papæ. Qui Hispanus genere, puritate, innocentia vitæ, libertate [*an non* liberalitate ?] operum misericordiæ præfulgens, præsente Decio imperatore, post plurima tormenta, » etc. In militibus CLXV pura est. Subdit in fine : « In Scotia, sancti Blani, episcopi et confessoris. » Vide Castellanum.

B LIX. EDITIO ALTERA ultimam annuntiationem format in hunc modum : « Eodem die Romæ, centum sexaginta quinque, et septem Dormientium. » Dividenda est constructio.

GREVEN. : « Item sanctorum Claudii, Severi, Crescentiani [*an non* Crescentionis ?] et Romani martyrum, Mettis, sancti Auctoris episcopi et confessoris. Apud Tungrim, sancti Joannis episcopi et confessoris, qui et Agnus dictus est. Hic cum esset agricola, miraculo virgæ florentis, ad regimen præfatæ ecclesiæ assumptus fuit. In Scotia, sancti Blani, episcopi et confessoris. Trajecto superiori, translatio sanctorum Monulphi et Gundulphi, episcoporum et confessorum. » Ponuntur XVI Julii, a Castell. XXVI.

MOLAN. in omnibus editionibus hoc unicum habet augmentum : « Metis, depositio sancti Auctoris episcopi. » Corpus quiescit in « Mauri monasterio. »

III *Idus.* *Die* 11

Romæ inter Duas Lauros, natalis sancti Tiburtii, qui sub Judice Fabiano, cum nudis plantis super carbones ardentes ingressus, Christum majori confiteretur constantia, duci in tertium ab urbe miliarium atque ibidem gladio animadverti jubetur. Item Romæ, sanctæ Susannæ virginis, quæ cum esset nobili prosapia orta et beati Gaii pontificis neptis, martyrii palmam tempore Diocletiani, capitis obtruncatione promeruit. In civitate Camberaco, sancti Gaugerici episcopi et confessoris. Apud castellum Ebroas, sancti Taurini episcopi.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*; *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Antuerp.*, *Max.-Lubex.*, *Belin. et Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Quod alibi de *via Tiburtina*, id hic recurrit de *Tiburtii.* Belin. iterum et Molan. scribunt *Tyburtii ;* Antuerp.-Maj., *Tiburcii.* Idem hic codex constructionem habet hiulcam et mutilam, nam ubi recte in textu, *cum... Christum majori confiteretur constantia*, sic legit : *Christum confiteretur instantia.* Vitiosa item est hæc Herinien. periodus, seu periodi pars ultima, primæ non quadrans, nempe, *atque ibidem gladio animadverti fecit*, pro *jubetur.* De *Gaii*, dictum est non semel, sequimur orthographiam codicum. *In civitate Camberaco*, diserte ponunt Praten., Herinien., Antuerp.-Major et Belinus. Præferant *Cameraco*, qui voluerint, per me licet. *Gauritii*, pro *Gaugerici*, error est in Belino. Hieronym. Lucen., scripsit *Gaurici.* Dormitavit Molan., dum legit *episcopi et martyris*, sed agnitam oscitantiam in posterioribus editionibus correxit. Addidit item in fine, *Taurini, episcopi et confessoris*, quæ ultima vox abest ab reliquis codicibus præterquam ab Antuerp. et Max.-Lubec., qui annuntiationem in principio mutilant: *Ipso die, sancti Taurini episcopi et confessoris.* Omnes legunt *Ebroas* pro *Ebroicas*, nec melius in Antuerp.-Majore, *Eborias.* Alius habet *Ebora.*

OBSERVATIONES.

Tiburtii martyris ita meminere Hieronymiana aliqua, ut *Valeriani*, *Cæciliæ* sponsi, fratrem designare plane videantur; unde merito suspicatur Florentinius, ex incuriosi antiquarii imperitia, puta qui alium ignoravit Tiburtium, sociorum istorum duorum nomina ibi perperam intrusa. In iisdem Hieronymianis statim subjicitur: *Natalis sanctæ Susannæ.* Beda, quam potest brevissime, una annuntiatione duas complectitur : *Romæ, sancti Tiburtii martyris et Susannæ.* Non nihi distinctius Romanum parvum ; de primo : *Romæ inter Duas Lauros, Tiburtii martyris.* De altera : *Et Susannæ virginis martyris.* De utroque diffusas historias Martyrologio suo inseruit Viennensis, quarum primam accepit ex Actis sancti Sebastiani, apud nos capite præsertim 21 ; alteram ex ipsis, quæ celeberrima vocat Molanus, inclytæ martyris gestis, videndis apud Surium, laudatis a Baronio et majoribus nostris; a nonnullis plane rejectis, sed a nobis subinde examinandis et illustrandis. Quidquid vero de Actis illis deinceps statuatur, venerandam *Susannæ* memoriam, præter citata Martyrologia, etiam abunde comprobant Frontinis Kalendarium et Sacramentaria ab ipso citata, quo die in eodem Kalendario *Tiburtius* commemoratur. Qui et ambo in Allatiano consignati sunt. De cætero ad textum quod attinet, ex duobus Adonianis encomiis selectiora paucula sumpsit Noster, eo modo disposita, quo in laterculo repræsentantur. Plura ex iisdem et de more liberalius hausit Notkerus. Nec apud Florum et Rabanum desunt breviora elogia, quæ ad præsens institutum nihil faciunt. Wandalbertus Tiburtium et Gaugericum, qui sequitur, Susanna, nescio ob quam causam, omnino prætcrita, sic cecinit :

Ternis flosque decusque pium petis astra, Tyburti.
Hæc et Goericus *Brabantice*, Goeric, confessor
[possidet almus.

Gaugericum Cameracensem episcopum Adoni tribuit Mosandri editio, Rosweydus in appendicem rejecit, recte opinor, alias a Nokero verosimiliter non prætermittendum. Interim signatur in codicibus Hieronymianis Lucensi et Corbeiensi : recentius ab antiquario superadditus necne, non disputo. Crederim ex simili aliquo codice, forte Corbeiensi, ab Usuardo acceptum, in quo et *Tauriuns* exprimitur, aliis omnibus Martyrologis ignotus præterquam Floro, qui eum ita cum Gaugerico copulat, ut *fratrem* fuisse affirmare non dubitet. Nota est asserti parachronismi origo ex Actis nescio quibus, a quodam

Adeodato ita adornatis, ut de suppositione facile A convincantur. Securius processit Noster, nihil affirmans, quod ex certioribus monumentis abunde non constet, et ea forte causa a confessoris, aut martyris titulo studiose abstinuit. Ex elogio Rom. moderni solam eam partem suspectam habet Castell. quæ missionem spectat a sancto Clemente papa factam. Sincerior est Gaugerici Vita apud Surium, sed contracta ex diffusiori historia, suo tempore a nobis illustranda. Atque hæc sufficiunt ad comprobandam totius textus originem et plane germanam ejus simplicitatem.

AUCTARIA.

Rosweyd. de Tiburtio, textui inseruit, « filii Chromatii Urbis præfecti, docti a sancto Sebastiano. » Cætera satis pura sunt usque ad finem, ubi sola annuntiatio ultima desideratur.

Pulsanen. purus est usque ad *Susannæ virginis*, desunt reliqua omnia.

Munerat. textui puro adnectit : « Parisius, susceptio sacræ spineæ Coronæ Domini, ab infidelibus per beatum Ludovicum Francorum regem feciliter ereptæ. Cujus (quæ, vel cujus pars) honoratur et colitur in sacrosancta capella palatii Parisii, ibique requiescit. »

Greven. in fine etiam attexit : « Civitate Parisius, B translatio sanctæ spineæ Coronæ Domini nostri Jesu Christi. » Cautior Molan. a textu exclusit.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Albergen. et Danic. in tribus primis satis puri, sic ultimam formant : « Apud castellum Ebroas, sancti Taurini episcopi, quem beatus Dyonisius ordinavit, et eidem urbi episcopum destinavit, ubi glorioso coronatus martyrio, multis fulget miraculis. » Hæc etiam codicum aliorum sententia est.

In Lovanien. tota hæc annuntiatio excidit, ut ferme solet nonnulla corripere.

Centulen. : « Romæ inter Duos Lauros, sancti Tiburtii martyris, filii Chromatii Urbis præfecti, qui per beatum Sebastianum eruditus in fide, illustre duxit martyrium. Eodem die Romæ, sanctæ Suzannæ, quæ Romani imperatoris sprevit conjugium, ut Christi Domini sortiretur consortium. Cameraco, sancti Gaugerici episcopi et confessoris. » In margine recentiori manu adjectum : « Civitate Ebroicas, sancti C Taurini episcopi et confessoris. »

Bruxellen. incipit : « Civitate Cameraco, depositio sancti Gaugerici et confessoris. » De Tiburtio, post, martyris, interjicit : « Filii Chromatii, Urbis præfecti. Qui juvenis subjudice Fabiano, dum nudis, » etc., ferme pure. In Susanna, etiam recte. De Taurino, ut Antuerp.-Max., etc.

Hagenoyen. : « In civitate Ebora, sancti Taurini episcopi et martyris, quem beatus Dyonisius apud castellum Eboras misit, et eumdem ordinans urbi episcopum, ubi glorioso, etc. Romæ inter Duos Lauros, natalis sancti Tyburcii martyris. Tyburcius filius fuit Cromacii senatoris, viri nobilissimi. Qui cum ad prædicationem sancti Sebastiani conversus esset, post sanationem patris sui, tantam in Christi fide devotionem accepit, ut cum omnes Christiani de Roma fugerent, ipse amore martyrii solus in Urbe remansit. Hic traditus a Torquato, falso Christiano, Fabiano præfecto, qui fecit illum nudis, etc. Item D Romæ, sanctæ Susannæ virginis et martyris. Quæ fuit virgo nobilis et pulchra, et petebatur uxor a Diocletiano, Maximino filio suo. Quæ virginitatem servare docta est a patre suo sancto Gabino, et patruo Gayo summo pontifice, et a Serena imperatrice. Et quia consentire noluit, tam pro virginitate, quam pro fide, inaudita tormenta passa est. Novissime gladio vitam finivit. » De Corona idem habet quod Greven. « Item in Scotia, sanctæ Aratæ virginis et sanctimonialis, quæ invocatur ad liberationem captivorum, et suffragatur hominibus in pestilentia. »

A Castellano vocatur *Athracta*. In Gaugerico, purus est.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Tiburtii martyris inclyti, de quo in gestis beati Sebastiani leguntur multa præclara opera ; similiter de Chromatio patre ejus. Gaugerici episcopi et confessoris. Romæ, Susannæ virginis et martyris. Festivitas Coronæ Domini. Taurini episcopi et confessoris. »

Codex D. Le Mare signatus A qui fuit collegii Canonicorum Augustoduni : « Eodem die, Andeolus martyr veneratur. » Vide i Maii.

In Vatican. deest *Gaugerici* et *Taurini*.

Ughellian. : « Civitate Parisiis, translatio sanctæ spineæ Coronæ Domini nostri Jesu Christi. »

Luxovien. : « Civitate Metis, depositio sancti Autoris episcopi et confessoris. » Vide quæ diximus in Auctariis diei præcedentis.

Editio Lubeco-Col. : « Romæ inter Duas Lauros, natale sancti Tiburcii martyris, filii Chromatii Urbis præfecti, quem erudierunt in fide Sebastianus, beatus Tranquillinus, et gloriosus presbyter Policarpus. Hic sub judice Fabiano, cum nudis plantis super carbones ardentes ingressus, Christum majori confiteretur constantia, » etc. Et post jubetur inserit : « et a quodam parente Christiano in eodem loco speliretur. » De Susanna, eadem ferme habet, quæ Hagenoyen. In Gaugerico, pura est. De Taurino, ut Antuerp.-Max., etc. « Parisius, translatio Coronæ spineæ Domini nostri. Treveris in majori ecclesia, translatio capitis sancti Mathiæ Apostoli. »

Greven. : « Cromatii Urbis præfecti, patris sancti Tiburci cum aliis multis. Qui, ut Ado, consilio Gaii pontificis, immanitatem persecutionis declinantes, in Campaniam profecti, per multas tribulationes regnum Dei introierunt. Apud Aquilegiam, sancti Cromacii episcopi et confessoris, ad quem exstant beati Hieronymi quædam epistolæ. Secundum Catalogum sanctorum, hic evigilatio, vel inventio septem Dormientium, apud Ephesum. Treveris, in majori ecclesia, » etc., ut supra.

Molan. de Susanna ex Adone aliis litteris textui admiscet : « Ejus corpus collegit Serena Augusta noctu, et manibus suis cum linteaminibus et aromatibus ornavit ; sanguinem vero martyris, qui effusus fuerat, in loco domus suæ velamine detersit, et posuit in capsa argentea in palatio suo, ubi die noctuque, furtivis orationibus semetipsam Domino effundebat. » Item de Gaugerico : « Qui xxxiii annos Cameracorensem rexit ecclesiam et vitæ sanctitate conspicuus extitit, et clarus miraculis in pace quievit. » Tum in fine : « Parisiis, susceptio sacræ spineæ Coronæ, » etc., fere ut Munerat. « In Sarchinio, translatio corporum, sanctorum Trudonis et Eucherii confessorum Christi. Ipso die elevatio eorumdem sanctorum, quæ facta est solemniter a domino Rodulpho, Leodiensi episcopo. » Hæc eadem omnia referunt quoque posteriores editiones, in quibus præterea aliis etiam typis de Taurino attexitur : « Quem beatus Dyonisius ordinavit, et eidem urbi episcopum destinavit. » Ubi advertis rescissa esse, quæ de glorioso Taurini martyrio alii codices certatim adjunxerant.

Pridie Idus. *Die* **12.**

In Sicilia civitate Cathina, natalis sancti Eupli diaconi, sub Diocletiano et Maximiano Augustis, qui cum diutissime pro confessione Domini torqueretur, tandem martyrii palmam gladio cædente percepit. Apud Augustanam urbem, sanctæ Hilariæ matris sanctæ Afræ martyris, quæ cum ad sepulcrum illius excuba-

ret, ibidem pro fide Christi a persecutoribus igni tradita est, cum Digna et Eumenia et Euprepia. Passi sunt item eodem diein præfata civitate Quiriacus [*Bouillart.* : [a] eodem die passi sunt Romæ sub præfecto Pertinace Quiriacus, etc.], Largio, Crescentianus, Nimmia, Juliana cum aliis viginti. Item urbe Falari, passio Graciliani et Felicissimæ virginis, quorum ora primum pro Christo lapidibus contusa, dehinc gladio percussi, optatam martyrii suscepere coronam. In Siria, sanctorum Macharii et Juliani.

NOTÆ.

Soli *Herinien., Greven.* et *Molan.* omnino puri sunt.

[a] Pro *eodem die passi sunt Romæ sub præfecto Pertinace*, quæ suo codici Usuardus addidit, in Carolino autographo sic erat : *Passi sunt item eodem die in præfata urbe.* Correctionem ab Usuardo factam esse nemo sanorum oculorum dubitaverit. At unde didicerit eodem die passos illos esse martyres, præfectum Urbis tunc fuisse Pertinacem ; Nimmiam et Julianam aliosque viginti socios Quiriaco, Largioni et Crescentiano adjungendos esse ; omnes denique illos martyres die XII Augusti in cœlos migrasse, plane A nescio. Nihil horum videre memini in Actis B. Marcelli apud Monbritium, nec uspiam alibi. Sed hæc omnia argumento sunt Usuardum ex Adone aliisque Martyrologiis sumpsisse quæ pro suis uteretur, cum nihil melius habuit ; multaque legisse, quæ nunquam illi legerant. Utinam quæ sanctorum illorum martyrum Acta vidit, ea nunc e tenebris prodirent. Nam in iis quæ sunt edita, quot versus totidem fere fabulæ. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Male ab Herinien. scribitur *Sycilia*, male a Greven. *Cachyna ;* nec bene in textu *Cathina*, vel *Catina*, his tamen modis, et primo præsertim, legunt omnes, alibi paulo melius *civitate Cathanensium. Eupoli* habet Greven., et sic est etiam in Hieronymianis. Posui *Hilariæ* cum Greveno et Molano. Herinien. habet *Hilaræ*, alii *Hylaræ* et *Hylariæ.* Sequens constructio, *Passi sunt item eodem die in præfata civitate*, Usuardina est, ut infra ostendam. Molan. neglexit particulam *item ;* Herinien. autem scripsit, *in præfata urbe.* Recte expressa sunt quinque martyrum nomina quidquid codices aliqui varient, inter quot Molan. legit *Nymmia.* Idem pro *Falari*, substitui. *Phalari ;* neutrum forte convenit, ut censet Baronius Nescio an id adverterint codices aliqui, qui palæstram expunxerunt. *Quorum ora primum*, etc., omnibus commune est, Molan. transposuit, *quorum primum ora.* Rursus Molan. cum Greven. et aliis discrepant, legentes, *optatam martyrii suscepere palmam.* Heriniensi subscribunt plerique in, *optatam martyrii suscepere coronam*, ut est in textu. De *Siria* et *Macharii*, alibi dictum est.

OBSERVATIONES.

De *Euplo, Euplio*, vel *Eupolo* agunt Kalendaria B Allatii et Frontonis, Martyrologi passim omnes post Hieronymiana, in quibus sociæ adjunguntur *Nericia* et *Veneria*, reliquis omnibus incognitæ, imo Actis ipsis, quæ laudata et expensa invenies tomo I Februarii, pag. 598, ubi a Bollando in exemplum adducuntur, ex quo liberiores Metaphrastis interpolationes dignosci queant. Egregium thesaurum primus effodit Baronius publicique juris fecit in Annalibus ad annum CCCIII, a num. 146, ex quo accepere Surius, et novissime Ruinartius inter Selecta a pag. 437, præmissa admonitione, additisque observationibus, suo tempore usui futuris, cum editione Græca a Coleterio procurata. Porro ex laudatissimis illis Actis succinctum elogium texuit Beda, prolixius Ado ; utrumque, ni fallor, vidit Noster , suaque inde decerpsit. Nec Wandalbertus illustrissimum martyrem præteriit, hoc eum versiculo honorans :

Martyrii palmam pridie capis Euple perennem.

Quæ de *Hilaria* subjiciuntur, proprie Adoniana sunt, ex Actis sanctæ Afræ, de quibus supra egimus, desumpta, et ab Usuardo ex Adone ad verbum descripta, sicut proinde nulla subsit difficultas. At non ita promptum est decernere, quid sibi velit commemoratio tertia in codice Pratensi evidenter corrupta, teste clar. Castellano, qui in prætenso illo autographo deprehendit, erasa fuisse verba omnia inter *Euprepiæ* et *Quiriacus*, ibique substituta hæc, pressius disposita : *Eod. die passi sunt Romæ sub præfecto Pertinace.* Qua in mutatione, Pratensi de more astipulantur Antuerp.-Major et Rosweyd. At ex reliquis omnibus certissima videtur Usuardi lectio. Quæri posset an vera ? An non ab ipso (ut forte quis volet) ab ipso, inquam, Usuardo correcta ? Quid de his sentiam, in præfatione abunde explicui. In medio sunt sanctæ Afræ Augustanæ Acta a Marco Velsero notis illustrata, quæ si præ oculis habuit Usuardus, non potuit non scribere prout est in textu. Si dicas Hieronymiana ipsum consuluisse VIII Augusti ; jam dies transponit, imo duas classes confundit, et forte etiam tertiam, quæ in prædictis Hieronymianis anonyma ponitur VII Augusti. Salebras hic video et præcipitia, quæ explanare non satis obvium erit, nisi martyres quinque et viginti nostri Augustani a totidem Romanis ex parte fere synonymis (de quibus ad VII Augusti) distinguantur. Legat curiosus indagator ea quæ notavit Florentinius citatis illis diebus VII et VIII Augusti. Nos reliqua ad majus Opus rejicimus, nihil interim dubii de Usuardi mente, sive is vera scripserit, sive erronea. Atque hactenus fontes quidem eruimus ; verum unde *Gracilianus* ille aliis *Gratilianus* et *Felicissima* in laterculum transierint, prorsus C ignorare me fateor, indubitata tamen esse ipsius Usuardi verba codicum omnium consensus apertissime evincit. Quæ sit ea *Falaris*, vel *Falare*, videndum in Notationibus Baronii. Actis subinde perpensis, videor posse conjicere, Usuardum ea vidisse, quæ apud nos exstant mss. non una quorumque specimen habes ad XV Maii tomo III, pag. 458, in *Eutitio.* Sola nota *anni quarti Claudii*, ab omnibus constanter signata, visa est Tillemontio tomo V, pag. 126, intolerabilis. Non desunt alia, prudenti examine suo loco subigenda. *Macarius* et *Julianus* ab Hieronymianis, Romano parvo, et Adone laudantur. Ex postremo totidem verbis acceptos credimus. Notkerus Hieronymianorum verba transcribere maluit. De his duobus ultimis nihil hactenus reperi.

AUCTARIA.

PRATEN., ANTUERP.-MAJ. et ROSWEYD. habent eam mutationem, de qua dixi superius in Observationibus.

ROSWEYD. præterea in fine subdit : « In Aquitania, sanctæ Radegundis virginis. » Vide Usuardum die sequenti.

D PULSANEN., in prima et ultima annuntiatione purus, intermediis omnibus caret.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. Toto textu satis puri, in eo deficiunt, quod penultimam annuntiationem con-

trahant, hoc modo : « Item, passio Graciliani et Felicissimæ virginis. » A

MUNERAT., sive amanuensis, sive typographi vitio, connectit disparata, nam post, *cum aliis viginti*, immediate subjicit : « Quorum ora primum pro Christo, » etc., omissis iis, quæ erant interponenda, nempe : « Item urbe Falari, passio Graciliani et Felicissimæ virginis. »

ANTUERP.-MAX. post *Euprepia*, ex Adone attexit, « quæ fuerunt puellæ sanctæ Afræ. » De Graciliano et Felicissima omittit positionem, seu locum certaminis. In fine autem : « In Assisio civitate, natale beatæ Claræ virginis. »

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. incipiunt: « In Assisio civitate, natale beatæ virginis Claræ. Quæ beati Francisci prædicationem audiens, et pœnitentiam videns, facta est ejus filia spiritualis, et sanctæ primiceria paupertatis. Hæc ordinis pauperum dominarum fundamentum, et gloria, omnis perfectionis speculum exstitit et lucerna. » De reliquo B similes sunt ANTUERP.-MAX. Sed ALBERGEN. aliis defectuosior, in penultima habet hoc solum : « Item passio sanctorum Graciliani et Felicissimæ virginis. »

LOVANIEN., in prima purus, omisit elogium Hilariæ et reliqua eo spectantia. De Graciliano, etc., ut ANTUERP.-MAX. Item in fine de Clara.

CENTULEN. : « In Sicilia civitate Catinas, passio sancti Eupli diaconi et martyris, tempore Diocletiani sub judice Calvitiano. In Siria, sanctorum Macarii et Juliani. Eodem die, sanctæ Hilariæ matris sanctæ Affræ, quæ passa est per ignem cum Digna, Eumenia et Euprepia. Civitate Falaret, passio sanctorum Graciliani et Felicissimæ virginis. »

BRUXELLEN. in *Eupli*, quem *Empli* vocat, nonnihil interpolatus est. In Hilaria, ut ANTUERP.-MAX. Sequitur : « Romæ, sanctorum Crisanti et Dariæ virginis. Qui cum nullo genere tormentorum lædi possent, jubente Nomeriano tandum pro Christo terra et lapidibus obruti sunt. » Agunt de iis hodie Hieronymiani. Coluntur in Romano XXV Octobris; Noster eos C refert I Decembris. In Graciliano et Felicissima ; in Macaria, et Juliano purus est. Tum : « Apud Assisium civitatem, depositio sanctæ Claræ virginis. Quæ fuit filia spiritualis primogenita beati Francisci ; paupertatis et omnis perfectionis speculum et lucerna. Apud montes Hannoniæ, translatio beatæ Waldetrudis electæ, et neptis beatæ Gudilæ. » Vide III Februarii et XXVIII Martii.

HAGENOYEN., in tribus primis, non nisi modice interpolatus, sic prosequitur : « Item passio sanctarum Gracilianæ et Felicissimæ virginum. » De Macario et Juliano, pure. In fine de sancta Clara, ut ANTUERP.-MAX., etc.

VICTORIN. et REG. SUEC. sign. num. 130 : « Item passio sancti Graciliani et Felicissimæ virginis. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Claræ virginis de ordine Minorum. Hilariæ martyris cum aliis tribus. Quiriaci, Largionis, Crescentiani cum XXII martyri- D bus. Graciliani et Felicissimæ martyrum. »

In VATICAN., num. 5949, deest *Graciliani*, et *Felicissimæ*. Nescio an reliqua pura sint.

ALTEMPS. : « Eodem die, sancti Ethelwodi. » Vide I Augusti. « Civitate Cantuaria, sancti Lamberti archiepiscopi et confessoris. »

FLORENTIN: «In civitate Assisii, natale sanctæ Claræ virginis. Quæ fuit prima planta ordinis pauperum dominarum quæ et vita et miraculis claruit. Migravit ad Dominum, anno Domini MCCLIII. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Colonia Agrippina, commemoratio sanctæ Ursulæ reginæ et sodalium ejus undecim millium virginum in ecclesia earumdem. » In Euplo pura est. Sequitur : « In Assisia civitate, natale beatæ Claræ virginis, » etc., ferme ut supra ANTUERP.-MAX. Tum : « Apud Augustanam urbem, sanctæ Hilariæ, matris sanctæ Afræ martyris. Quæ cum sancto Dionysio fratre ejus et pluribus aliis beatam Afram sepelissent, et ad sepulcrum ejus occubarent, ibidem comprehensi, et dum idolis immolare nollent, a persecutoribus igni traditi sunt cum beata Digna, Eumenia et Euprepia, quæ fuerant puellæ sanctæ Afræ, et ibidem omnes simul honorifice sepultæ. Passi sunt, etc. Civitate Salari, passio sanctorum Graciliani et Felicissimæ virginis. » In ultima post *Juliani*, addit *confessoris*. Denique subdit : «Eodem die, sancti Vuiberti confessoris. » GREVEN. infra scribit *Wiberti*.

BELIN., in textu non omnino purus, Augustanis immediate subnectit : « In Syria, sanctorum Machari et Juliani. » Deinde : « In civitate Assisii, sanctæ Claræ virginis, prima planta ordinis pauperum dominarum, quæ vita et miraculis claruit. Item urbe Falario, passio sancti Gratiani et Felicissimæ virginis. » Lege ut habent alii supra.

GREVEN. : «Eodem die, Porcari abbatis monasterii Lirinensis et martyris, cum sociis monachis quingentis, sub Geiserico Wandalorum rege pro fidei veritate coronatis. Item Wiberti confessoris. Apud Assisium, transitus beatæ Claræ virginis. Quæ cum esset annorum XVIII relicto sæculo, nuptiarumque copula, immortali sponso Christo per sanctum Franciscum consecrato, ordinis pauperum dominarum fundamentum, gloria et regula, omnisque perfectionis speculum facta est Tandem, in sancto proposito exactis XLII annis quievit, miraculis multis coruscans. In Praga Bohemiæ, sanctæ Agnetis virginis. Apud Coloniam Agrippinam, commemoratio secunda beatæ Ursulæ reginæ, et sodalium ejus undecim millium virginum in ecclesia earumdem. » Hæc Coloniæ propria sæpe repetuntur.

MOLAN. : « In civitate Assisio, sanctæ Claræ virginis, primæ plantæ ordinis pauperum dominarum, quæ vita et miraculis claruit. Iotro monasterio, sanctæ Aglibertæ abbatissæ. Eodem die, Porcarii abbatis, » etc., ut supra GREVEN. Vide Acta apud Surium, In editionibus aliis, initio aliis litteris præfigit, quæ de Clara prius in fine posuerat. Hic autem, sic scribit : « Eodem die, Porcarii abbatis monasterii Lirinensis et martyris. Jotro monasterio, sanctæ Aglibertæ abbatissæ. Die duodecima, sanctorum martyrum, Photii et Aniceti. Montibus Hannoniæ, translatio sanctæ Waldedrudis. »

Idibus. *Die* 1

Romæ, beati Ypoliti martyris, qui pro confessionis gloria, jubente Valeriano præside, ligatus pedes ad colla indomitorum equorum, sic per cardetum et tribulos tractus emisit spiritum. Passa est etiam Concordia nutrix ejus, quæ ante ipsum plumbatis cæsa martyrizavit : et alii decem et novem de domo ejus, qui simul decollati sunt. Eodem die Forosillæ, natalis sancti Cassiani, qui cum adorare noluisset, vocatis pueris, quibus docendo exosus fuerat, data est facultas eum perimendi, quorum quanto infirmior erat manus, tanto graviorem martyrii pœnam dilata morte faciebat. [a] Pictavis, sanctæ Radegundis reginæ , cujus vita virtutibus et miraculis late claruit.

NOTÆ.

Consonant codices ferme omnes, *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danicus.*

[a] Æquali quidem, sed certe non eadem manu addita est huic articulo sancta Radegundis ; quam

tamen ut ab Usuardo scriptam admittit Sollerius, nulla interim pristinæ lituræ facta mentione, quam dissimulat, quoties nihil in suis codicibus occurrit quo Pratensi codici actionem interpolationis inten- A dere valeat. Nec ullum hujus lituræ in Dervensi codice, vestigium quamvis omnino duo versus erasi fuerint. Fuerunt igitur erasi ante ullum aliud exemplum. Ergo ab auctore. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Solus Molan. recte *Hippolyti* : Praten., *Hippoliti* ; Greven., *Hipoliti*; Herinien., *Yppoliti* : reliqui omnes cum Hieronymianis, ut est in textu hic, et xxx Januarii. Antuerp.-Maj., *qui confessoris*, etc., omisit *pro*. Rosweyd. *ligatus pedibus... sic per cardos*, pro *carduos*, ut habet Beda : *Cardetum* scribunt omnes, Ado *Carduetum*, neutrum placet. *Equorum indomitorum* est in Antuerp.-Majore. De *Concordia* legunt: Greven. et Molan. *quæ ante, plumbatis cæsa martyrium sumpsit ;* Rosweyd. et Munerat. ultima etiam mutant *martyrizata est;* Antuerp.-Max. cum reliquis, *migravit ad Dominum*. Rursus hi omnes cum Antuerp. et Max.-Lubec. habent, *qui simul cum eo decollati sunt*. Sed aliter invertunt Greven. et Molan. *decollati sunt simul, et alii decem et novem de domo ejus* Antuerp.-Maj. *et alii*, male legit *et alios*. *Forosillæ* voce unica scribunt omnes, excepto Molano, qui recte distinguit *Foro Syllæ*. Roswoyd. turpiter mutat *die*, in *sanctæ ; eodem S. Forosillæ*. Antuerp.-Max. cum suis legit, *Cassiani episcopi et martyris*, Rosweyd. ponit, *exosus fuerat factus*, Greven. et Molan., *exosus factus fuerat*. Item *perimendi eum*, pro quo Antuerp. et Max.-Lubec, *eum puniendi*. Antuerp.-Maj., *facultas data est eis ;* Munerat., *data eis facultas*, et post, *dilatata morte faciebant*. Omnia hæc in textu simplicius. Greven. et Molan. legunt : *Pictavis, depositio sanctæ Radegundis reginæ, cujus virtutibus et miraculis late claruit vita*. Vox *depositio* est
B etiam in Antuerp., Max.-Lubec., Antuerp.-Max., etc. In duobus primis, deest *late*, pro quo Munerat. supposuit *luce* ; legens, *depositio sanctæ Eradgundis*.

OBSERVATIONES.

Inter illustres Ecclesiæ martyres plane numerandus est *Hippolytus*, in vetustissimis Kalendariis et Martyrologiis omnibus laudatissimus ; quidquid de Actorum ejus veritate, eorumque cum alterius presbyteri Hippolyti martyris Ostiensis identitate ex martyrologorum confusione merito disputetur. Hieronymiana id rursum peculiare habent, quod socios, et quidem expressis nominibus, ei conjungere videantur, quorum nulla apud reliquos mentio, placuit Usuardo Bedæ encomium, quod ab ipso ex longiori Adonis historia elegantius contrahi non potuisset, servatis plerisque Actorum ibi relatorum verbis. Dubium hinc suboriri natum est, an vere elogium istud Bedæ tribuendum sit. At cum idem et Rabanus referat, facile tollitur quidquid prima fronte difficultatis occurrit. Notkerus Adoni quam Bedæ conformior est, errans tamen in numero eorum, qui de Hippolyti familia passi dicuntur. Atque hic saltem clare innuit Florentinius, Notkerum sua, de more, ex Adone accipere, quod alibi toties et manifestius observare potuisset. Hæc quidem denuo satis plana sunt, quantum instituti hujus ratio postulat ; notandum tamen, quod principio innuimus, Hippolytos hic duos a martyrologis nostris confundi, dum *Concordia* nutrix vocatur, etc. Itaque illustris et toties celebratus martyr, is ipse est, de quo ad xxx Januarii diximus, isque idem verosimillime, qui a Prudentio celebratur, Novatiano schismati aliquando implicitus, etc. De quo vide Ruinartium inter Sincera a pag. 155, ac Tillemontii notam tomo III, pag. 675, et alibi. Alium tamen etiam Laurentii socium recolimus, quam in Actis operosius ab Hippolytis aliis secernemus.

Pro textus simplicitate, ut supra dicebamus, hæc satis plana sunt. Sed quid *Cassiano* facias, quem Hieronymiana (si quidem de hoc Cassiano loquantur) inter Hippolyti socios collocant; Beda item et post eum Rabanus, diserte *Romæ* tribuunt : contra vero, Romanum parvum, Ado, Notkerus, orthographia deficiens, et alii *Foro Syllæ*, hodie *Imolæ*, estque ipsa Prudentii poetæ sententia ; quam vide apud Ruinartium, pag. 593, vel prosa expressam apud Surium hoc die. Adde quæ diligenter observat Tillemontius tomo V, pag. 531 et pag. 794. Notat aliqua Baronius, quæ rem componere queant; nisi difficultas augeretur ex *Cassiano Tudertino* episcopo et martyre, in Romanum modernum inserto, quem malunt alii a priori non divellere : nos hujusmodi difficiliores disquisitiones ad proprium locum exigendas re-
C mittimus. Certum est, Usuardum phrasim Adonis secutum, atque ex ejus elogio, quod apud Bedam, Rabanum et Notkerum idem prorsus est suum contraxisse. *Radegundem*, ut plures alios tardius passim adjectos, memorant Hieronymiana, memorat Florus. quidni et ab Adone positam dicamus, licet a Rosweydo in appendicem rejecta sit ? Ita censuit Mosander, magisque adeo in eam opinionem inducor, quod a Notkero consignetur. Utut est, potuit noster eam, aliunde sibi satis notam, adnectere, cum brevi laudatiuncula omnibus sanctis feminis sive virginibus, sive conjugatis, sive viduis communi, ut ex textu patet, quum pure et plane Usuardinum esse, res ipsa loquitur. Radegundis Vitam, a *Fortunato* et *Bandonivia*, sive *Bandonivia* scriptam, vulgavit Surius, et novis curis sæc. I Benedict. edidit Mabilio, variis notis illustratam. Cætera ex Gregorio Turonensi repetenda sunt. Observationi finem faciet metricum Wandalberti encomium de primo et ultimo textus
D nostri sancto :

Idibus Hippolytum comitem Laurentius astris
Pro Christi pariti recepit certamine passum.
Reginam meritis virtute fideque colendam
Tellus tum venerans Radegundem Aquitana frequentat.

AUCTARIA.

PULSANEN. : « Romæ, beati Ypoliti martyris et sociorum ejus. Qui pro confessionis... et sic per cardetum et tribulos emisit spiritum. In civitate Modomulensi, in loco qui dicitur Forum Corneliense, natalis sancti Cassiani martyris. » Desunt reliqua omnia, ut sæpe hic codex mutilus esse solet.

CENTULEN. : « Romæ, passio Ypoliti martyris et Concordiæ nutricis ejus, cum aliis XIX decollatis. Pictavis, sanctæ Radegundis reginæ, cujus vita virtutibus et miraculis late claruit. Forosillæ, sancti Cassiani martyris. »

BRUXELLEN. in Hippolyto modice interpolatus, de Cassiano, Adonem aut similem alium describit, hoc

modo : « Eodem die, Foro Sillæ, sancti Cassiani martyris. Qui cum adorare ydola noluisset, interrogatus a persecutore, quod genus artis haberet, respondit quod pueros notas doceret. Et mox spoliatus vestibus, ac manibus post tergum revinctis, statuitur in medio, vocatisque pueris, quibus docendo exosus factus erat, data est facultas eum perimendi. At illi quantum doluerant discentes, tantum se ulcisci gaudentes, alii cum tabulis buxis feriebant, alii subulis et stylis vulnerabant. Quorum quanto infirmior erat manus, tanto graviorem martyrii pœnam, dilata morte faciebant. Pictavis, depositio sanctæ Radegundis reginæ, quam in Thuringia captam Lotharius Francorum rex sibi conjugem sociavit ; quæ post mutata veste, virtutibus et miraculis late claruit. Item sancti Wicberti abbatis. »

HAGENOYEN. : « Romæ, natale beati Ypoliti martyris et sociorum ejus decem et octo, de familia sua. Quem beatus Laurentius convertit ad fidem postquam vidit miracula, quæ fecit per eum Dominus. B Hic postquam corpus Laurentii sepulturæ tradidisset, tentus est a Valeriano, et Decio præsentatus, nudatus est veste sua et fustibus cæsus, et cum non consentiret sacrificare ydolis, jussi sunt omnes de familia ejus capite truncari. Passa est etiam beata Concordia nutrix Ypoliti, ipso die, quando fustibus est cæsa ad mortem. Et ipse Ypolitus gratias Deo egit de fortitudine servorum suorum, et tunc Ypolitus tractus est per cardos et tribulos ab equis indomitis, donec spiritum emitteret. » In Cassiano et Radegunde non nihil etiam interpolatus est.

DAVERONEN. : « In pago Pictavensi, sancti Viniani [*an non* Juliani, *vel potius* Juniani ?] abbatis cœnobii Nobiliacensis·

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : «Hippoliti martyris [qui] per carduntum et tribulos tractus, emsit spiritum. Radegundis reginæ, Concordiæ nutricis Hippolyti et aliorum XIX de ejus familia. Cassiani martiris Euplii martyris. » Ex die præcedenti huc trans- C latus est.

FLORENTIN. : « Mediolani, sancti Simpliciani episcopi, disciputi sancti Ambrosii. Hic composuit vi- A tam et historiam sancti Zenobii episcopi Florentini. » Addit STROZZIAN. : « Cujus vita exstitit gloriosa, et sic in pace quievit. »

Editio LUBECO-COL. in Hippolyto non multum differt ab HAGENOYEN. In Cassiano fere pura est. Tum : « In pago Pictano (*Pictavo*) sancti Juliani abbatis. Pictavis, depositio sanctæ Radegundis, » etc. De ea satis dictum est.

BELIN., in textu non satis castigatus, adjicit in fine : « Eodem die, depositio sancti Simpliciani episcopi et confessoris. » Secunda editio rectius scribit, *Simpliciani*. Vide sequens Auctarium GREV.

GREVEN. : « Ipso die, Wichberti episcopi et confessoris. Potentiani [*an non* Pontiani ?] episcopi. Mediolani, depositio beati Simpliciani episcopi et confessoris. Qui ob celebrem sanctitatis suæ famam, ex erimita senio confecto, beato Ambrosio succedens, sicut in vita solitaria Domino specialiter exstiterat devotus, ita ad regimen ecclesiæ assumptus, sancti Ambrosii imitator exstitit strenus. In pago Pictavensi, sancti Juliani abbatis. Apud Mediolanum, translatio sanctorum martyrum Sisinnii, Martyrii et Alexandri. Item sancti Laudulphi. Ermendrudis virginis. »

MOLAN. aliis litteris de Cassiano textui inserit Bedæ, vel Adonis verba : « Scribit hoc Prudentius poeta. » In fine de Radegunde subjicit : « A Fortunato presbytero descripta. Eodem die, depositio sancti Simpliciani episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Laudulphi. In Germania provincia, natale sancti Wigberti presbyteri et confessoris. » Dein typis minoribus : « In Anglia, sancti Higbaldi confessoris, in Lindissi abbatis. De quo Beda in gestis Anglorum lib. IV, cap. 3. Eodem die, sancti Hariolphi, primi abbatis Elwangensis. » Editiones aliæ in textu vix differunt. In fine : « Ipso die, sancti Laudulphi episcopi Ebroicensis. » De Simpliciano et Wigberto, ut supra. Tum : « Die decima tertia, sancti patris et confessoris Maximi. » Demum minoribus typis : « Eodem die, sancti Hariolphi, » etc., ut est in priori editione. Vide Castell. qui pro *Hariolphi*, legit *Herulfi*.

XIX *Kal.* *Die* 14

Vigilia Assumptionis sanctæ Mariæ. Romæ via Appia, natalis beati Eusebii presbyteri et confessoris, qui a Constantio Augusto, ob Catholicæ fideid efensionem, in quodam cubiculo domus suæ inclusus, ibique in oratione constanter perseverans, dormitionem accepit.

NOTÆ.

Codices puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Tota constitit in duabus codicum discrepantiis. Prima est, quod Antuerp.-Major et Munerat. pro *Constantio*, male scribunt *Constantino*, quod sæpe alibi factum observavimus. Magis a reliquis discedit Grevenus, ejusque in hujusmodi variantibus perpetuus sectator Molanus. Uterque igitur principio ita enuntiant : *Vigilia Assumptionis Dei genitricis Mariæ.* Ex reliquis abunde constat adonis et Usuardi lectio.

OBSERVATIONES.

A quo potissimum tempore celebrari primum cœperit, saltem in Galliis, *Vigilia Assumptionis sanctæ Mariæ*, ex Adonis ætate omnino colligendum est, qui inter martyrologos eam primus in sacros Fastos retulisse videtur ; vetustioribus omnibus, ut sunt Hieronymiani, Romanum parvum, Beda, Florus, Rabanus, de ea plane tacentibus. Waldalbertus item de solo Eusebio meminit, ut post dicemus. Interim Usuardus æque, ac Notkerus totidem syllabis sua ex Adone descripserunt. Atque hic iterum monitos velim Romani parvi suggillatores, quam suis abducantur præjudiciis,dum Martyrologium illud ex Adone contractum importune contendunt, ubi et hoc et aliis diebus tam multa in Adone reperiunt, quæ Romani parvi auctori nunquam nota fuisse manifeste patet. De *Eusebio* hoc nostro Romano nihil item memorant codices Hieronymiani, apud quos Eusebius D quidem aliquis notatur, sed iis distinctus, aut, si ita vis, confusus characteristicis, etiam *Titulo conditoris*, quæ alium a Romano hoc nostro demonstrent. Beda annuntiationem suam paucis circumscribit, ne positione quidem expressa : *Natale sancti Eusebii presbyteri.* Romanum parvum melius rem explicat : *Romæ, Eusebii presbyteri et confessoris, sub Constantio Ariano, sepulti in cœmeterio Callisti.* Plura ex Actis ejus colligit Ado, quæ nonnulla castigatione indigent, quemadmodum et ea quæ Rabanus Bedæ superaddidit. Videatur Baronius ad annum CCCLVII, num.45, ubi de clericorum, hinc reduci Romam Liberio, illinc Felici adhærentium, schismate plenius agitur, et in quo Eusebius partem non modicam habuisse videtur. Rursus tomo XII, pag. 887, adduntur aliqua probabiliter huic Eusebio ascribenda, sed proprio loco cum cæteris examinanda. Notkerus Adonem se-

quens Liberio etiam adversatur, Eusebium insuper *episcopum* nominans. Noster a controversis quasi studio abstinens, satis habet ea ex Adone decerpere, quæ egregium *confessorem*, pro fidei integritate contra Arianos tuenda et passum, et mortuum abunde exornent, sic tamen ut martyris laurea nusquam tribuatur, a qua etiam abstinent Acta, prius a Mombritio tomo I, pag. 258, deinde a Baluzio vulgata lib. II Miscell., pag. 141, haud multum dissimilia iis, quæ Adonis elogio continentur. Fatendum est, ut jam dixi, præfata Acta, nonnulla castigatione indigere, verum Tillemontius tomo VI, a pag. 776, et alii. Felicis papæ II adversarii, præter modum rem exaggerant, dum suspecta habent, quæcunque pontificis A illius gestis consentanea sunt, ut suis locis magi declarabitur. Interim antiqua Kalendaria Frontonis et Allatii, cum Gregorii Sacramentario, non alium Eusebium, quam hunc nostrum laudare perspicuum existimo, quidquid Fronto duos Eusebios pag. 53 et 121 confudisse videatur, velitque *Eusebium papam* fuisse *martyrem*; quod mirum, hic a Tillemontio allegari, qui tomo V, pag. 100, eam laureolam papæ non tribuit. Huc refert notulam Motherii in nupera versione Martyrologii Romani. Idem est Eusebius noster, quem Wandalbertus hoc die canit:

Quæ decima et nona est Septembris ante Kalendas,
Eusebium Romæ sancit celebratque beatum.

AUCTARIA.

Rosweyd. deest Vigilia. Tum: « Natale beati Eusebii presbyteri et confessoris, Romæ via Appia. Qui a Constantio Augusto ob catholicæ fidei defensionem, in quodam cubiculo domus suæ inclusus, ibique, etc. Eodem die, in Butuensi insula vico Elst. sancti Werenfridi presbyteri, qui a beato Willebrordo Trajectensi episcopo, eidem genti prædicator transmissus, post beatæ prædicationis cursum in pace quievit in loco supradicto. » Vita exstat apud Surium.

Pulsanen. sic incipit: « Vigilia assumptionis sanctissimæ Dei genetricis et Virginis Mariæ. » In Eusebio satis purus est.

Antuerp. Max.-Lubec. et Ughellian., in textu puri, addunt: « In Africa, sancti Demetrii. » Cum his conveniunt Alberg. et Danic. Est præterea in Romano moderno.

Antuerp.-Max., Ultrajectin., Leyden. et Lovanien. idem etiam augmentum habent; sed præterea adjiciunt: « Ipso die, sancti Werenfridi presbyteri et confessoris. »

Centulen.: « Vigilia Assumptionis sanctæ Mariæ. Romæ, sancti Eusebii presbyteri, qui factione Arianorum martissimam [*vult dicere* in arctissimam] custodiam mancipatus, diebus non paucis ibi maceratus, dormitionem accepit. Aquilegiæ, sanctorum Felicis et Fortunati fratrum martyrum. » Vide Auctaria XIV Maii.

Bruxellen.: « Vigilia Assumptionis beatæ Mariæ, perpetuæ Virginis. Romæ via Appia, sancti Eusebii presbyteri. Qui Constantium Augustum et hæreticum audacter arguebat. Unde ipse diutinæ custodiæ mancipatus et in cubiculo domus suæ inclusus, ibique in oratione constanter perseverans, dormivit in Christo. Et sancti Gregorii presbyteri et confessoris. In Africa, natale sancti Demetrii. » Puto indicari supra Gregorium, qui Eusebium sepelivit.

Hagenoyen.: « Romæ, via Appia, natale beati Eusebii presbyteri et confessoris qui dum Constantium hæreticum imperatorem [argueret] et injuste illum agere affirmaret contra episcopos et clericos orthodoxos, ab eodem Constantio pro defensione catholicæ fidei, septem mensibus in cubiculo domus suæ, quæ erat quatuor cubitorum latitudinis, inclusus, ibique in oratione perseverans, dormitionem accepit. In Hispania civitate Compluto, passio Justi et Pastoris fratrum, » etc. De quibus actum est VI Augusti. « In Africa, sancti Demeriti. » Voluit dicere *Demetrii*, ut supra.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Eusebii confessoris, vigilia, Vuerenfridi confessoris patroni in Elst, in Betua, diœcesis Trajectensis. »

Camberien.: « Apud Aquileiam, decollatio sanctorum Felicis et Fortunati fratrum. » Vide supra.

Vatican., num. 5949, adjicit: « Natale sancti Peregrini. » De eo nihil apud alios.

Florentin.: « In Vicentia civitate, sanctorum martyrum Felicis et Fortunati. Romæ, sanctorum martyrum Hirenæi et Abundi, sicut legitur in gestis sancti Hippolyti martyris. Quos sanctus Justinus sepelivit juxta corpus beati Laurentii martyris in agro Verano via Tiburtina, die vigesimo post passionem ipsorem martyrum. » Vide XXVI Augusti.

Edi*e*io Lubeco.-Col.: « Vigilia Assumptionis beatæ Mariæ Virginis. » De Eusebio, post *domus suæ*, addit, « habente in latitudine pedes quatuor, B inclusus, ibique in oratione constanter perseverans, post menses septem felicem dormitionem suscepit. Item Romæ, sancti Gregorii presbyteri et confessoris. Hunc Constantius imperator, eo quod corpus beati Eusebii presbyteri sepelierat, fecit in eamdem cryptam vivum includi, quem Orosius presbyter noctu colligens semivivum, et emisso spiritu, sepelivit eum juxta corpus beati Eusebii. In Africa, natale sancti Demetrii episcopi et confessoris. In Elst, depositio sancti Werenfridi presbyteri et confessoris, qui ab Anglia cum sancto Willibrordo veniens, usque Batuam missus, novellum Christi populum in Elst et Westervoert et in finibus illius fideliter rexit. Et infinitis miraculis clarificatus, tam in vita, quam in morte, feliciter in Domino obdormivit, et miraculose in Elst sepultus fuit. » Vide miraculum in Greven.

Belin.: « Vigilia Assumptionis beatæ Mariæ Virginis » In Eusebio ferme purus, in fine adjicit: « In C Africa, sancti Demecii. » Puto esse errorem typographi, legendumque cum cæteris, « Demetrii. In Vincienta, sanctorum Felicis et Fortunati. »

Greven.: « In Africa, natalis sancti Demetrii episcopi et confessoris. In Hibernia, Fachua [Fachnani] episcopi. Romæ, beati Gregorii presbyteri et confessoris. Qui cum corpus beati Eusebii una cum Orosio presbytero in crypta sepelissent, titulo apposito, Eusebio homini Dei, « Constantius imperator hoc audito Gregorium in eadem cripta includi præcepit. Quem Orosius semivivum noctu excepit, et post paululum defunctum, juxta beatum Eusebium sepelivit. Item sancti felicis. Depositio sancti Werentfridi presbyteri et confessoris. Qui cum sancto Willebrordo Trajectensi episcopo de Anglia veniens, Batuam insulam vetustis purgavit erroribus, sollicitèque gubernavit, multis, in vita pariter et post mortem clarus miraculis. Sacri etiam corporis ejus gleba, cum de ipsa populi disceptarent, navi sine D regimine imposita, angelico ductu ad ulteriorem ripam tetendit Ubi iterum vaccis plaustro subjunctis superimposita, absque humana directione, in locum, Elst dictum, ubi nunc placide quiescit, peaducta est. Eusebii confessoris, discipuli beati Hieronymi, natione Cremonensis, qui post obitum Hieronymi, cum monasterio illius laudabiliter præfuisset, et jam sepulturæ traderetur, monachus quidam, qui oculos amiserat, osculato corpore ejus, visum recepit. »

Molan de Eusebio ex Adone adjicit: « Cujus corpus collegerunt Gregorius et Orosius presbyteri et sepelierunt in crypta juxta corpus beati Sixti episcopi et martyris, via Appia in cœmeterio Callisti, ubi et titulum ipsius scribentes, posuerunt ita: Eusebio homini Dei. Audiens autem Constantius, quod Gregorius et Orosius sepelissent corpus beati Eusebii; in eadem crypta, ubi illud condiderant, præcepit vi-

vum includi Gregorium. Hunc semivivum nocte Orosius excepit, inde, et post paululum defunctum, juxta corpus sancti Eusebii sepelivit : factaque est gravissima persecutio in catholica Ecclesia ab Arianis, sedem apostolicam tenente Liberio. In Africa, sancti Demetrii. In Vincentia, sanctorum Felicis et Fortunati. Item Vuenenfridi, presbyteri et confessoris, cujus corpus in Ducatu Ghetriæ, in vico, qui dicitur Elste, requiescit. » Dein typis minoribus : « Item sanctæ matris nostræ Athanasiæ, cujus vita et institutio, ac miracula habentur in Simeonis me- A taphrasi, a quodam viro pio narrata, qui partim ea vidit, partim a mulieribus, ipsius matris familiaribus, audivit. » Aliæ editiones de Eusebio et Demetrio eadem repetunt. Ibi rectius scribitur, « Vuerenfridi et Gheldriæ. » Demum minoribus typis subditum : « Hic prædicator egregius, versus Batuam missus, novellum Christi populum in Elst, et Vuestervoirt, in finibus illis feliciter rexit. » Vide plura in Auctario Greven. « Item sanctæ matris Athanasiæ. » Videatur ejus Vita apud Surium.

XVIII *Kal.* *Die* 15.

Dormitio sanctæ Dei genitricis Mariæ, cujus sacratissimum corpus etsi non invenitur super terram, tamen pia mater Ecclesia venerabilem ejus memoriam sic festivam agit, ut pro conditione carnis, eam migrasse non dubitet. Quo autem illud venerabile Spiritus sancti templum nutu, et consilio divino occultatum sit, plus elegit sobrietas Ecclesiæ cum pietate nescire, quam aliquid frivolum et apocriphum, inde tenendo docere. Romæ via Appia, sancti Tharsicii acoliti et martyris, qui cum de ferret quodam die Christi corporis Sacramenta, et nec vellet ea discutientibus prodere paganis, tam diu est fustibus et lapidibus maceratus ab eis, quousque exhalaret spiritum.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Solus Molan. pro *sacratissimum*, substituit *sanctissimum*. Item cum Greven. scribit *inveniatur*. Item, *quatenus pro conditione*, ubi cæteri omnes, *ut pro conditione*. Munerat, pro *Quo autem*, etc., legit *Quod autem*. Antuerp.-Major habet, *plus elegit sobrietas cum pietate*, alii melius, *sobrietas ecclesiæ*. Reliqui in textu *apocriphum* ex Praten et Greven. Plerique alii *apocrifum*, solus Molan recte *apocryphum*, sed cum Greveno omittit sequentem particulam *inde*. B Variant in sequentis martyris nomine, aliis *Tharsii*, aliis *Tarsicii*, aliis *Tharsicii* scribentibus ; nos cum Herinien., Munerat, et aliis communius *Tharsicii*. In *acoliti*, secuti sumus lectionem Antuerp.-Majoris et Greven. Alii habent *accoliti*, paulo melius Molan. *acolyti*. Pro *discutientibus*, in Antuerp.-Maj. est *decutientibus*. In Munerat. deest *paganis*. In Greven. et Molan. omittitur particula *et* sensu quidem nitidiori, sed textui non conformi. De *exalaret* alibi dictum est.

OBSERVATIONES.

Kalendariorum jam sæpe citatorum Allatii et Frontonis una est de hodierno festo sententia : *Solemnia de pausatione S. Mariæ*; Sacramentaria *Assumptionem* enuntiant : at *sanctæ Mariæ dormitio* iisdem hodie terminis exprimitur a Beda et Romano parvo et Adone, tametsi hic pridie disertissime legerit, *Vigilia Assumptionis*. Rabanus Bedam describere solitus, hic tamen posuit, *Assumptio sanctæ Mariæ*, quo modo etiam ex Lucensi suo refert Florentinius ; nam Corbeiensis Acherii, secundo loco scripsit: *Et Assumptio sanctæ* C *Mariæ matris Domini nostri* : silente ad hæc vetustissimo Epternacensi. Quam multa de *Assumptione* et *Dormitione, morte* et *resurrectione* ultro citroque pridem disceptata sint a Baronio, Gretsero, Florentinio; recentius a Jolio, Launoyo, Billiado, Lambecio ; atque etiam a recentissimis Tillemontio tomo I Castellano ad XVI Januarii, aliisque, non est hujus loci pluribus prosequi. Hoc summopere miror, fuisse, qui nuperrime confidenter assereret, hic saltem clare patescere, Usuardum et Adonem sese mutuo non transcripsisse (*sans qu'on puisse dire pour cette fois que l'un l'ait pris de l'autre*). Sic ille ex Tillementio pag. 477, cum forte nusquam evidentius demonstretur oppositum. Videat curiosus lector Adonis Festivitates apostolorum, annuntiatione omnium ultima, VI Idus Septembris, oculosque testes advocet an quidquam afferat Usuardus, quod ex Adone ad verbum non transumpserit, iis hinc inde rescissis, quæ passim aut consulto, aut brevitatis causa, intacta D reliquit. Quæ Notkerus fusius disputat, nihil ad nos attinent ; nec illam quæstionem ventilare lubet, cur in Hieronymianis beatissimæ Virginis *depositio* XVIII Januarii consignata sit. Apud alios diebus aliis fontes Usuardi attigimus, et hoc ad rem nostram satis; qui plura cupiunt, consulant laudatos scriptores; caveant tamen, nec cum Lambecio, in sacro itinere Cellensi pag. 31 ea Usuardo tribuant, quæ postmodum adjecta sunt, ut in Auctariis videre licebit, ex codicibus Ultrajectino, Leyden. et aliis. Unum notare non pigeat, famosam illam de Usuardi verbis controversiam, tanta contentione ab annis quadraginta et amplius Parisiis agitatam, ad Adonis auctoritatem primitus fuisse revocandam. Superest elegans distichum, quo triumphabundam Deiparam prosequitur Wandalbertus.

Octava et decima, mundi lux flosque Maria,
Angelica comitata choro petit æthera Virgo.

Alterius annuntiationis nostræ fundamentum sic sternit Romanum parvum : *S. Tharsicii acolyti et martyris*. Eum antiquiores non memorant. Ado elogium satis nitidum concinnavit, quod descripsit Notkerus. Usuardus vero non omnia quidem sumpsit, sed nihil habet, quod non inde verbatim acceperit. Sunt itaque et Adoniana et plane Usuardina, quæcunque in hodierno hoc nostro laterculo continentur. Tharsicii certamen describitur in Actis S. Stephani papæ, de quibus nihil hic dicendum superest. Vide Tillemontium, tom. IV, pag. 32.

AUCTARIA.

Rosweyd. incipit : « Dormitio sive Assumptio sanctæ Dei genitricis, et perpetuæ Virginis Mariæ. » Sequuntur reliqua satis pure. Pro Tharsicio nomen aliud substituit, sic legens : « Natale beati Enticiani presbyteri, » etc., ut in textu.

Pulsanen. : « Assumptio gloriosissimæ genitricis Domini nostri Jesu Christi et perpetuæ Virginis Mariæ. » Cætera bene, sed deest *Tharsicii*.

Antuerp. et Max-Lubec. : « Assumptio sanctissimæ Dei genitricis Mariæ, » expunctis reliquis. Tum de Tharsicio fusius ex Adone his verbis: « Eodem die, sancti Tharsicii acolyti et martyris. Quem cum pagani invenissent, sacramenta corporis Christi portantem, cœperunt disquirere quid gereret. At ille indignum judicans porcis margaritas prodere, tamdiu est mactatus fustibus et lapidibus, quousque

spiritum exalaret. Et revoluto ejus corpore sacrilegi discussores, nihil sacramentorum Christi in ejus manibus aut vestibus invenerunt. Christiani autem corpus martyris collegerunt, et in cimiterio Calixti via Appia sepultus est.

Antuerp.-Max. : « Assumptio sanctissimæ Dei genitricis Mariæ, vel (secundum Carthusienses ex Martyrologio sancti Hieronymi) Dormitio sanctæ Dei genitricis, cujus, etc. Romæ via Appia, in cimiterio Calixti, natale sancti Tharsicii acoliti et martyris. Quem cum pagani invenissent, » etc.

Lovanien. simpliciter : « Assumptio sanctissimæ Dei genitricis Mariæ. Cujus sacratissimum corpus etsi, » etc. Est in reliquis præcedenti similis.

Ultraject., Leyden., Albergen. et Danic. sic incipiunt : « Assumptio sanctissimæ Dei genitricis Mariæ. Ad cujus venerandas exsequias, sicut legitur in libro de divinis nominibus, Princeps apostolorum Petrus et alii apostoli convenerunt. Affuit etiam Thymotheus, Areopagita Dyonisius, et magister ejusdem Dyonisii Jerotheus, et quamplures alii viri sancti, divinam prosequentes laudibus bonitatem. » Hæc sunt quæ supra a Lambecio perperam Usuardo tribui diximus. Cæterum cum textu pergunt, « cujus sacratissimum corpus etsi non invenitur, » etc., usque ad finem, plane ut Antuerp.-Max., etc.

Centulen. : « Gloriosæ Dominæ Mariæ nostræ semper Virginis Dei genitricis felix et beata Dormitio. Cujus sacratissimum corpus, etsi super terram non invenitur, tamen pia mater Ecclesia venerabilem ejus memoriam peragit sic festivam, ut pro conditione carnis eam migrasse non dubitet. Romæ via Appia, sancti Tarsicii acoliti et martyris. In Palestina, sancti Eusebii martyris. »

Bruxellen. : « Assumptio beatæ Mariæ semper Virginis, matris Domini nostri Jesu Christi. Ad cujus sacri corporis sepulturam et venerandas exsequias, sicut in libro de divinis nominibus legitur, beatus Petrus et alii apostoli, ac quamplures viri sancti convenerunt, divinam bonitatem laudibus prosequentes. Itaque pia mater Ecclesia ejus memoriam sic festivam agit, ut conditione carnis eam migrasse non dubitet, sed an beatissima ejus anima sacro corpori reunita, an illo in terra relicto, cœlos transcenderit, plus elegit sobrie nescire, quam inde aliquid apocriphum firmando docere : Romæ via Appia in cimiterio Calixti, natale sancti Thartii acoliti et martyris. Quem cum pagani, » etc., ut supra.

Hagenoyen. initio ponit : « Dormitio Dei genitricis Mariæ. » Deinde Ultrajectino et aliis per omnia similis, post, « tenendo docere, » hoc attexit : « Omnes tamen doctores sancti dicunt cum carne et anima assumptam in cœlum, præter solum Jeronymum, qui nihil certi de ejus asserit Assumptione. » Propositio valde generalis est.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Assumptio glo-A riosæ Virginis. Tharsicii acolyti martyris. Arnulphi Metensis episcopi et confessoris. » In margine autem monet : « Arnulphum quidam ponunt sequenti die, et sic erat positus. » Vide itaque textum nostrum Usuardinum die sequenti.

Florentin. Pro Tharsicii, scribunt Tarsii.

Editio Lubeco-Col. in primo annuntiatione parum differt ab Ultraject., etc., et in Tharsicio etiam convenit. In fine : « In Palestina, sancti Eusebii martyris, pro Christo decollati. Apud Nicomediam, passio sanctorum Stratonis, Philippi et Euticiani sociorumque eorum martyrum. In monasterio Flechtdorp, adventus sancti Landolini confessoris, qui prius per Karolum magnum in villam Boek a Galliis fuit translatus. » Scribendum est *Landelini*. Vide totam translationis, seu veræ, seu prætensæ historiam in Commentario prævio xv Junii, a pag. 1062.

Belin. : « Assumptio sanctissimæ Dei genitricis Virginis Mariæ. Eodem die S. Tarsicii...ut Antuerp.
B et Max.-Lubec.

Greven. : « Romæ, Euthiciani presbyteri et martyris. » Puto Tharsicium indicari. « In Palestina, sancti Eusebii presbyteri et martyris, pro Christo decollati. Nicomediæ, sanctorum Stratonis, Philippi et sociorum eorum martyrum. Suessionis civitate, sancti Arnulphi episcopi et confessoris. Qui in Brabantia nobilibus ortus parentibus, omnia dereliquit; monasterium sancti Medardi juxta muros Suessioniæ civitatis ingressus, magnis virtutum exercitiis se exercuit. Factus deinde ejus loci abbas, atque ex abbate Suessionis episcopus, plenus operibus bonis quievit in pace. In monasterio Flechtorp, adventus sancti Landolini confessoris, de pago dicto Boeck, ubi per Karolum magnum translatus erat. Item sanctæ memoriæ Altfridi episcopi Hildensheymensis et confessoris, in Essendeno monasterio quiescentis. »

Molan. aliis litteris, post « prodere paganis, » textui inseruit : « Indignum judicans porcis prodere marga-
C ritas. » In fine autem : « Et revoluto, » etc., ut supra. « In Nicomedia, sanctorum Stratonis. Philippi et Eutychiani, cum eorum sociis. » Dein typis minoribus : « Eodem die Aldenburgi, depositio sancti Arnulphi episcopi et confessoris. Qui in Flandria nobilibus ortus parentibus, » etc., ut Greven. ; sed in fine additur, « anno Domini mlxxxvii. » Editiones aliæ idem habent in textu, et in fine solum adjiciunt, usque ad « nihil invenerunt sacramentorum Christi. » De Stratone et sociis, ut supra. De Arnulpho, paulo contractius. Tum minoribus etiam typis : « Eodem die, sancti Jacici sive Jacincti, ordinis Prædicatorum, qui post multos labores, in Polonia et Russia, pro religione Christiana toleratos, moritur anno mcclv, et multis post interjectis annis, propter sanctimoniam vitæ actæ et miracula, nostra memoria in numerum sanctorum relatus est. » Transfertur in diem xvi.

XVII *Kal.* *Die* 16.

In Nicea Bithiniæ, natalis beati Ursacii confessoris, qui sub Licinio persecutore, militia relicta, solitariam vitam agens, tantis claruit virtutibus, ut et dæmones expulisse, et ingentem draconem orando interemisse legatur. Apud civitatem Metensium, sancti Arnulfi episcopi, qui sanctitate vitæ et miraculorum gratia illustris, heremiticam vitam diligens, beato fine quievit. Romæ, sanctæ Serenæ uxoris quondam Diocletiani Augusti.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Nicea Bithiniæ* simpliciter, ut alibi, ex codicum fere omnium consensu. Greven. habet *Bitiniæ*, optime Molan., *Bithyniæ*. Belin. addit, *Bithiniæ civitate*. Et hic pro *Ursacii*, ponit *Ursicii*. Turpius Antuerp.-Major, *Velatii*; qui deinde barbare effert, *Clitimo imperatore*. Rosweyd., *Liciano*; Munerat., *Limo;* post *confessoris*, adjiciens *et militis*. In Ro-
D sweyd., *expulisset*, in Munerat., *drachonem*, in Belin. *legitur* scriptoria sphalmata sunt : uti et *Methensium* in Herinien., pro *Metensium*. Denique in Munerat. *Arnusti*, pro *Arnulfi*. Solus Belin. textum vitiat, sic legens : *Metis civitate, translatio sancti Arnulfi*, etc. Greven. et Molan. præter cæteros scribunt : *Arnulphi episcopi et confessoris*. idem etiam habent *mira-*

culorum gloria, cum Antuerp.-Majore. Rosweyd. et Munerat. non male quidem, sed reliqui melius cum Adone, *miraculorum gratia*. Antuerp.-Major, non recte interjicit, *illustris fuit*. Praten. legit *heremiticam vitam deligens*, ut sensus si recte construatur et cum præcedentibus conferatur, exigere videtur; sed alii omnes post Adonem, cum textu nostro conveniunt in verbo *diligens*, quod ea de causa præferendum fuit. Belin. iterum solus, *beato fine in pace quievit*. In Rosweyd. est, *natale sanctæ Serenæ*. Reliqui textui conformes sunt. *Dioclesiani* et Diocleciani et si quæ sunt hujusmodi minutiæ, satis patent.

OBSERVATIONES.

De *Ursacio*, quem Græci, quos Baronius sequi maluit, *Arsacium* passim vocant, nihil hac die memorant Hieronymiana, tacent etiam Beda ejusque sequaces Florus et Rabanus. Ast in Romano parvo signatur his verbis: *In Nicea Bithyniæ, Ursacii confessoris sub Licinio*. Ado ex lib. v Historiæ ecclesiasticæ tripartitæ, ut ipsemet indicat, breve elogium textuit, quod totum transumpsit Notkerus, a Nostro modicissime contractum, excluso duntaxat loco, quo vitam solitariam egisse legitur, nempe, *in quadam turre præfatæ urbis*, et verbis illis ultimis jam a nobis recitatis et porro in Auctariis non semel repetendis. Omnia fusius legi possunt citato ab Adone loco, vel apud Sozomenum lib. iv, cap. 16, vel apud Surium hoc die. Inclytissimum Metensium antistitem *Arnulfum*, ab Adone xviii Julii notatum fuisse, supra diximus, ibique multa de Arnulfis variis eorumque confusione solito fusius disputavimus. Hic præcipue observandum est, Arnulfi Metensis translationem, undecimo ab obitu mense factam, pro natali a pluribus substitutam, idque ita Molano persuasum fuisse, auctore, opinor, Belino, ut eam vocem *translatio*, hac die in Usuardi textum inserendum putaverit. Baronius item alii Adonem secuti, xviii Julii felicem Arnulfi transitum constanter collocant. Non recte; nam hac ipsa, et non alia die eum e vivis ereptum multis argumentis suo loco probabimus. Quæ cum Usuardo ignota non fuerint, inde omnino factum credimus. ut deserta Adonis sententia, verba ejus ex xviii Julii huc plane transtulerit. Vita a laudato Surio hoc ipso die exhibetur, accuratius reproducta et observationibus illustrata a Mabilione sæc. ii Benedict. a pag. 149, ubi et Pauli diaconi verba recensentur. Ultima commemoratio non alium rursus fontem habet, quam Romanum parvum: *Romæ, Serenæ, uxoris Diocletiani Augusti*. Verba *sanctæ* et *quondam* ab Adone adjecta sunt, et ita a Nostro et Notkero descripta. Quid autem de Serena illa tandem statuendum sit, suo loco examinabitur. Juvat hic Wandalberti versiculum attexere ad firmandam, quam diximus, veram sententiam de cœlesti Arnulfi nostri natali:

Septenam denamque tenes, Arnulphe sacerdos.

AUCTARIA.

Pulsanen.: « In Nicea Bithiniæ, natalis beati Ursicini confessoris, [*pro* Ursacii *vel* Arsacii.] Apud civitatem Metensium, sancti Arnulfi episcopi et confessoris. » Desunt reliqua omnia.

Antuerp. et Max.-Lubec., in prima et ultima puri, de Arnulfo, vel Arnolfo, ita habent: « Metis civitate, beati Arnulfi, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Lovanien. de Ursacio, verba Adonis adjiciunt: « Scriptum est in lib. v ecclesiasticæ Historiæ tripartitæ Metis civitate, translatio sancti Arnulphi, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. » In ultima annuntiatione puri sunt.

Albergen. et Danic. de Ursacio idem adnectunt. In Serena etiam puri sunt. Sed de Arnulfo, nihil, nempe cum de eo egerint xviii Julii.

Centulen.: « In Nicea Bithiniæ, sancti Ursatii confessoris. Qui tantis virtutibus claruit, ut dæmones expelleret; et magnum draconem orando interemit. In Galliis civitate Mediomatrico, sancti Arnulfi episcopi et confessoris, excellentis prosapiæ et admirandæ sanctitatis viri. Item in Flandria, depositio sancti Arnulfi Suessionensis episcopi, qui inter cætera miraculorum præconia, ortum regis Francorum Ludovici, et orando impetravit, et præscius prophetavit. » In Serena purus est.

Bruxellen. incipit: « Metis civitate, sancti Arnulfi episcopi et confessoris. Qui fuit filius Arnoldi, filii Ansberti et Blichilde filia primi Lotharii regis Francorum; et pater Ansegisi ducis, mariti sanctæ Begghæ sororis beatæ Gertrudis. Hic sanctus Arnulphus ex Majore regiæ domus, Metensium fit episcopus et ex episcopo factus solitarius, mira vitæ sanctitate, ac miraculorum gloria illustrior, quam ante præclaruit, et tandem beato fine in Christo quievit. Apud Africam, sanctorum septem martyrum Liberati abbatis, Bonifacii dyaconi Servii et Rustici subdiaconorum; Rogati et Septem monachorum, et Maximi pueri. Qui sub persecutione Wandalica, jussu Hunerici regis pro fide catholica remorum vectibus enecati, et ita singuli in modum canum, cerebris comminutis exstincti sunt. » Hæc iterum hujus codicis anticipatio est, vide textum Usuardinum die sequenti. In Serena satis purus, ultimo loco agit de Ursacio, in quo habet, ut codices supra. In fine manu longe recentiori: « Et Beati Rochi confessoris. »

Hagenoyen., in Ursacio superioribus similis, ita subjicit: « Apud Italiæ urbem Vercellis, beati Eusebii episcopi et martyris, qui ob fidei, quam nitebantur Ariani corrumpere, veritatem ab ipsis, et Constantio imperatore in exsilium missus est, et ibi arctissimo carcere mancipatus est, qui erat ejus altitudine profundior et longitudine brevior, et latitudine angustior, ita ut de latere in latus vertere se non posset. Et postea tamen ad ecclesiam suam reversus, et persequentibus eum novissime eisdem Arianis, in ecclesia sua tractus de gradu in gradum, martyrio coronatus est. » Vide 11 Augusti. « Apud Metensem civitatem, translatio sancti Arnulfi episcopi, quando de Habendo castro corpus ejus extumulatum est et ad Metensem civitatem cum magna est sollempnitate delatum. Romæ, depositio sanctæ Serenæ imperatricis uxoris Dyocletiani imperatoris, quæ Christianis suo in tempore multum utilis fuit, et multis Christianis vitam istam prolongavit ne punirentur. »

Daveronen.: « Sanctæ Gemmæ. » Tres Gemmas alicubi invenio, de qua hic agatur, incertum est.

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Sanctæ Serenæ, uxoris Diocletiani. Ursacii confessoris. Jheronis martyris et confessoris. » Vide die sequenti.

Vatican., signatus num. 5949, deest Arnulfi. « In Perside, natalis Simplicii. » Inter Simplicios tredecim, quos reperio, nullus est Persa.

Strozzian.: « Apud Tudertinam civitatem, natalis beati Philippi confessoris, de ordine Fratrum Servorum sanctæ Mariæ, de Florentia oriundus *alias*, civis Florentini. Cujus vita miraculis exstitit gloriosa. »

Burdegalen.: « Andegavis, translatio sancti Maurilii. » Colitur xiii Septembris.

Caudianen.: « Arvernis monasterio Magnilocensi, sancti Domnini incliti martyris et sociorum ejus. » Supra non semel recurrit.

Editio Lubeco-Col. in Ursacio, tota ferme Adoniana est. Tum: « Romæ, passio sanctæ Serenæ martyris uxoris quondam Diocletiani Augusti. Apud Castrum Ramerudeti, natale beati Balsimii, gloriosi martyris sociorumque ejus. Methis civitate, transla-

tio beati Arnulphi, ejusdem civitatis episcopi et confessoris, ammirandæ sanctitatis viri. Eodem die, translatio sancti Berwardi, episcopi Hildesheymensis et confessoris. Ostensio sancti Hunfridi, episcopi et confessoris. Ipso die, natale sancti Rochi, confessoris ac peregrini. »

Greven. : « Ipso die, sanctorum Orionis, Tirsi, Agniti. Apud Castrum Rameruden, natale sancti Balsemii martyris et sociorum ejus. Translatio sancti Berwardi, episcopi Hildensheymensis et confessoris. Ostensio sancti Hunfridi episcopi et confessoris. Lugduni Galliæ, beati Rochi, peregrini et confessoris. Hic claris ex Aquitania natalibus ortus, et a puero optimæ conversationis, singularem a Domino gratiam curandi homines a morbo epydemiæ accepit. Tandem post multa bona opera, tanquam explorator in carcere quinque annis detentus, ibi in Domino quievit. Mediolani, depositio beati Georgii Cremonensis, qui vita et miraculis insigniter fulsit. Item Karolomani confessoris. Artemiæ virginis et martyris, filiæ sanctæ Serenæ et Diocletiani impe-

A ratoris. Quæ per beatum Ciriacum a dæmonio liberata et baptizata, a Galerio Maximino fratre suo, post mortem patris imperante, martyrio coronata est. »

Molan. aliis litteris textui inserit : « Scriptum est in libro, » etc., et de Arnulpho, « translatio. » In fine : « Mediolani in monasterio Coronatæ, ordinis Fratrum Eremitarum beati Augustini, depositio beati Georgii Cremonensis, qui vitæ sanctitatis et miraculorum gratia insignis fuit. Lugduni Galliæ, beati Rochi confessoris, contra pestilentiam adjutoris. Apud Castrum Ramerudem, » etc., ut supra. In editionibus aliis : « In Galliis, depositio beati Rochi, » etc. De Balsemio item, ut supra. « Eodem die, Theodoli confessoris episcopi Sedunensis. Die decima sexta, sancti Mandelii, et sancti martyris Diomedis. Et deportatio ab urbe Edessa, non manufactæ imaginis Domini nostri Jesu Christi. Morinis, ostensio sancti Hunfredi, episcopi et confessoris. » Denique minoribus typis, de beato Georgio Cremo- B nensi, ut supra.

XVI *Kal.* *Die* 17.

Apud Africam, sanctorum martyrum Liberati abbatis, Bonifacii diaconi, Servii et Rustici subdiaconorum, Rogati et Septimi monachorum, et Maximi pueri ; qui persecutione Wandalica jussu Hunerici regis pro confessione catholicæ fidei et unici baptismatis defensione, speciosum cursum certaminis sui, coronante Domino, perfecerunt. In Cæsarea Cappadociæ, natalis sancti Mammetis martyris, qui passus est imperante Aureliano sub Alexandro præside. Ipso die Octavæ sancti Laurentii martyris.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Antuerpien*, et *Max-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Nonnulli codices legunt *Bonefacii*, non cum aliis et communiori, ut est in textu. Praten. habet *Servi* cum Munerato, recte ex Adone. At Praten. codex secundus et reliqui nostri omnes, cum Romano parvo, *Servii*. De W alibi diximus : *Wandalica*, et *Uuandalica* modi scribendi Gallici sunt, sequimur Antuerp.-Maj., etc. Scribit hic *Wandalorum*, et præterea sensum infideliter corripit, nam ubi in textu legitur ; *pro confessione catholicæ fidei et unici baptismatis defensione, speciosum*, etc., ibi simpliciter

C habetur, *pro confessione, speciosum*, etc. Pro *Hunerici*, ponit Munerat. *Himerici* ; Greven., *Honerici*. Porro Antuerp. et Max-Lubec. in priori constructione etiam variant, *pro defensione catholicæ fidei et unici baptismatis*. Rosweyd. pro *perfecerunt*, substituit, *perceperunt*. *Octabæ*, more antiquo scribunt Herinien et Munerat. atque hic in fine cum Antuerpien-Majore omittit *martyris*. De *Affricam*, *Aphricam*, *dyaconi*, *Capadociæ*, et id genus aliis, sufficiant alibi dicta.

OBSERVATIONES.

Romanum parvum ita hodie pronuntiat: *In Africa, martyrum Liberati abbatis, Bonifacii diaconi, Servii et Rustici et aliorum sub Wandalica persecutione.* Atque hic primus est Martyrologus, qui de his sanctis meminerit et quidem hac die, cum satis constet eos II Julii martyrum consummasse. Ado, consulto annuntiationis fonte, nempe Victore Vitensi pag. 81, singulorum expressit nomina, et martyrii historiam fusius prosecutus est. Notkerus de more messem integram suam fecit. Noster stylo suo ea aptavit, quæ in laterculo reddita sunt. Sitne autem Victori Vitensi tribuenda celebris hujus passionis historia, diligentur quærit Ruinartius in sua Historiæ persecutionis Wandalicæ novissima editione a pag. 94, ubi de martyrii tempore, modo, die ac loco plura discutiuntur, quibus junge notas ejus pag. 209. De celebri *Mammete*, *Mamente*, *Mamma*, uno vel diversis, plura disquirit Florentinius ex Hieronymianis, in quibus *monachus* appellatur. Baronius, Basilii, Nazianzeni et aliorum panegyricos uni huic nostro sub nomine *Mamantis* ascribit. Inde varia suggerunt varii, quæ rursus ad locum proprium discutienda remittimus. Tu interim videsis Actorum Mammetis compendium apud Rabanum, quod ex eo totidem fere verbis accepit Notkerus. Porro Actis illis Metaphrasticis a Surio editis, fidere non audent eruditi recentiores, Mammetis historiam texentes ex

monumentis verioribus, quæ apud Ruinartium indicata invenies inter Selecta a pag. 276. Gallice vero deducta a Tillemontio tomo IV, a pag. 358. Romanum parvum sic de *Mammete* breviter : *Cæsareæ, Mammetis martyris.* Utrum Ado martyris illius Acta aliqua viderit, dubium facit ejus elogium solito compendiosius, ut pote qui nihil aliud proferat D quam quod ex eo Usuardus descripsit. Wandalbertus eum solum prædicat, his verbis :

Martyre sedecima effulget Mammete beato.

Restat, *Octava sancti Laurentii martyris*, ab omnibus Usuardinis codicibus notata ; tametsi Clar. Castellanus adverterit in codice Pratensi annuntiationem illam, *videri ferme adjectam, manu quidem vix diversa, sed spatium implere in fine lineæ relictum.* Quod si verum est, non in eo solum codice, sed in omnibus antiquissimis factum fuisse oportuit. Mosander commemorationem illam plane Adonianam censuit, Rosweydus in appendicem rejecit : uter præferendus sit, tu videris. At nunquit in ipso genuino Beda diserte signatur, *Octavæ sancti Laurentii* ? Fateor; sed cur a Rabano prætermissa sit, haud equidem intelligo. Cæterum certa et indubitata est Usuardi nostri lectio, quantumvis mirum videri debeat, solius hujus et apostolorum Petri et Pauli *Octavæ* memoriam, apud ipsum reperiri.

AUCTARIA.

PULSANEN. incipit : « Octava beatissimi Laurentii. Levitæ et martyris. » Sequitur de Africanis, usque ad « Maximi pueri, » inclusive, desunt reliqua omnia.

BELIN., ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC. ita puritati accedunt, ut propter solum ordinem exclusi sint, quia nempe ordiuntur ab « Octava sancti Laurentii martyris. » De Africanis scribunt cum ANTUERP. et MAX.-LUBEC., « pro defensione Catholicæ fidei et unici baptismatis;» ubi in BELINO inepte in fine repetitur « defensione. »

CENTULEN. : « Romæ, Octava beati Laurentii. Apud Africam, sanctorum martyrum Liberati abbatis, Bonifacii diaconi, Servii et Rustici subdiaconorum, Rogati et Septem lectorum monachorum, et Maximi pueri. Qui omnes jussu crudelissimi regis Wandalorum, diversis pœnis consumpti sunt. Cæsarea Cappadociæ, sancti Mammetis, monachi martyris, qui passus est imperante Aureliano »

BRUXELLEN. incipit : « Octava sancti Laurentii martyris. » De martyribus Africanis egit die præcedenti. In Mammete satis purus est. Sequitur: « Romæ, beati Julii senatoris et martyris. Qui jubente Commodo imperatore, tandiu fustibus cæsus est, donec emitteret spiritum. » Anticipatio est ex XIX hujus. Tum : « Item Karolomanni principis Austrasiorum, filii Karoli Martelli. Qui pro Christi amore regnum et gloriam mundi derelinquens, in monte Cassino monachum professus est ; ubi ipse omni virtute pollens, cum semel ad coquinæ officium hebdomadarius deputaretur et in modico erraret, a coco crudeliter cæsus, ait : Indulgeat tibi Deus, frater, et Karolomannus. Post ipse cum sancto papa Stephano secundo veniens in Franciam, ut rex Pippinus frater ejus Astulphum regem Longobardorum ab oppressione Ecclesiæ reprimeret, impetravit. Et in reditu apud Viennam languore correptus, sancto fine quievit. » Vera falsis mista.

HAGENOYEN.: « In Cæsaria civitate Cappadociæ, natalis sancti Mammetis martyris, qui metu Aureliani Cæsaris, in desertum fugiens, et cum suis habitavit ibi ; et congregabantur ad eum omnes silvestres feræ, quas mulsit et fecit caseos. Hic postquam ad fidem multos convertisset, vocavit leonem silvestrem, ut eum vindicaret, et factum est ita. Hic ab Alexandro præside in equuleo suspenditur, et voce cœlesti ibi consolatur. Post hæc incarceratur, ut postea in caminum projiciatur, ubi ei mel et lac ab angelo defertur. Et tertio die hic feris projicitur, sed non læditur, et tunc lapidibus obrutus, et ille cœlesti voce vocatus obiit. » Sequitur de Africanis, pure ; item de Octava sancti Laurentii.

AQUICINCT. pro *Rustici*, habet *Rustitii*.

DAVERONEN. : « Turonis, dedicatio sanctæ Mariæ, et sancti Juliani martyris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Octava sancti Laurentii martyris. Mammetis pueri et martyris. Liberati abbatis, cum pluribus aliis de suis, pro fide a Wandalis martyrizati. »

CODEX GOLLIAN.: « Castro Seduno, sancti Theodori episcopi. » Inter plurimos Theodoros, quis hic sit, postea videbitur.

Editio LUBECO-COL. in Octava sancti Laurentii et martyribus Africanis pura, de Mammete post « martyris, » sic habet : « Qui cum esset puer septem annorum, et idolorum culturam omnino respueret, pro fide Christi passus est diversa tormenta, postremo lapidatus, imperante Aureliano sub Alexandro præside. In Nortwich, natale beati Jeronis presbyteri et martyris. » Vide, quæ de ipso hoc die satis diligenter notavit Castellanus.

GREVEN. : « In Hollandia, pago Norwich, natalis beati Jeronis presbyteri et martyris. In Bethulia, beatæ Judith viduæ. Item Eufemiæ. »

MOLAN. post « perfecerunt, » aliis litteris textui interjicit : « Scribit beatus Victor Africanus episcopus in historia ejusdem Wandalicæ persecutionis, quam et ipse cum cæteris sustinuit et fideli atque illustri stylo digessit. » In fine : « Eodem die, in pago Hollandiæ, sancti Jeronis presbyteri et martyris. » Tum minoribus typis: « Item Karolomanni confessoris, principis Austrasiæ, qui in monte Cassino monachus effectus est. » Posteriores editiones cum prima in textu conveniunt. In fine autem habent : « In pago Hollandiæ, Egmonda monasterio, sancti Jeronis, presbyteri et martyris. Die decima septima, sancti martyris Myronis. » Demum minoribus litteris subdunt : « Apud urbem Ptolemaidem, sanctorum martyrum Pauli et Julianæ. » Vide Acta apud Surium. In Romano moderno dicuntur passi sub Valeriano.

XV *Kal.* *Die* 18.

Apud Prenestinam civitatem, miliario ab Urbe tricesimo tertio, natalis sancti Agapiti martyris, qui cum esset annorum quindecim, et amore Christi martyrio ferveret, jussu Aurelii imperatoris tentus est, ac primo nervis crudis diutissime cæsus : deinde a præside Antiocho gravia patitur supplicia. Exinde cum ex præcepto imperatoris leonibus subjiceretur, et minime esset læsus, gladio ministrorum coronandus percutitur. Eodem die Romæ, beatorum presbiterorum Joannis et Crispi, qui persecutione Diocletiani multa sanctorum corpora officiosissime sepelierunt, quorum meritis et ipsi postmodum sociati, gaudia vitæ meruerunt. Via Lavicana, sanctæ Helenæ matris Constantini imperatoris.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.* *editione prima*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt codices *Antuerp.-Max.* , *Ultraject.*, *Leyden.* et *Albergen.*

VARIANTES LECTIONES.

Solus Molan. *Prænestinam* scribit per diphthongum, cæteri ut in textu. Antuerp., Max.-Lubec., Belin. et alii legunt, *ab urbe Roma.* In Munerato error est *ricesimo tertio* pro *tricesimo tertio*, ut habent omnes cum Adone, ubi *et amore Christi martyrio ferveret*, exceptis Greven. et Molan. qui omisso *martyrio* nitidiorem faciunt sensum. Non est exacta Notkeri constructio, *et pro amore Christi martyrio ferveret.* Inter antiquiores codices solus Rosweyd. pro *Aurelii*, posuit *Aureliani* cum Adone et Notkero, quod servant codices mediæ notæ : cur Usuardus præferat *Aurelii*, fateor me ignorare, nisi ut sæpe fit, nomina illa promiscue accipiantur, quod ea ætate contingere facile potuit. *Exinde* legunt plerique, alius *exhin*, alius *exin*, alius *exhinc*. Belin., post *ex præcepto imperatoris*, male inserit *tentus et leonibus*, etc., ubi Rosweyd. iterum non inepte correxit *objiceretur*, pro *subjiceretur*. In Munerato, post *quorum meritis*, omittuntur particulæ *et ipsi*. Greven. et Molan. a reliquis denuo dissentiunt, legentes *gaudia vitæ æternæ*, contra donem et codices nostros. Belin. de Helena : *Item Romæ, via*, etc. De nævis codicum mediæ notæ non loquor, ut nec de *tercio*, *aput*, *Anthioco*, *Johannis*, *Dyocletiani*, etc.

OBSERVATIONES.

Quam illustris est et ab antiquo celebratissima *Agapiti* Prænestini martyris gloria, a vetustis Kalendariis, Sacramentariis et Martyrologiis nostris omnibus prædicata, tam sunt depravata ejusdem Acta, teste ipso Cardinale Baronio, ut tuto dici posse videatur, cusa esse in eadem officina, ex qua prodiere illa, quæ de sancto Venantio expensa sunt ad 18 Maii ; si non potius eadem utriusque sint, aut alterius alteri aptata, certe multa correctione egentia, ut fusius suo loco demonstrabitur ; et rursus dicendum erit infra ad 20 et 21 Augusti. Scio duplicia Acta exstare; utra præferenda sint, suo loco dicetur. Porro gloriosissimum adolescentis certamen referunt etiam Hieronymiana, Beda, Rabanus, Romanum parvum, Ado, Notkerus et Wandalbertus. In Hieronymianis exprimitur item distantia ab Urbe, per paucos inter codices discrimine, sed ea a Romano parvo negligitur. Rabani elogium de rege Antiocho meminit Verosimiliora sunt, quæ ab Adone dicuntur, *Aurelianum* imperatorem diserte nominante, ut facit post ipsum Notkerus, unde mirari licet, in omnes fere vetustos Usuardi codices irrepsisse *jussu Aurelii*, cum tamen reliqua omnia ex Adone accepta esse, manifestissime pateat. Solus Agapitus a Wandalberto celebratur hoc versiculo :

Agapitus quintam decimam certamine sancit.

Sequens annuntiatio ab auctore Romani parvi hac die primum prolata est his verbis : *Romæ Joannis et Crispi presbyterorum.* Ado encomium breve composuit, quod ferme integrum describit Noster, expunctis duntaxat verbis, *in Sexto Philippi*, quæ certe satis clara non sunt, et alterius tyranni, *Maximiani* nomine. Crediderim ignotum sibi cœmeterium Usuardum nominare non voluisse. Videat curiosus lector Aringhi Rom. subter. lib. II, c. 20, p. 365. ubi hæc ipsa hodierna Adonis verba citata inveniet. Notat Castellanus, sanctos illos ex aliis diebus hic conjunctos esse. Cætera alibi. *Helenam*, in codicibus Adonianis repertam, asterisco notavit Mosander, tanquam adjectitiam, idemque censuit Rosweydus. Dubium igitur manet unde eam sumpserit Usuardus, sed ab eo signatam esse, ut in textu retulimus, videtur certissimum. Est apud nos Altmanni Altivillarensis, ad Hincmarum ms. Helenæ vita, cum historiis translationis et miraculorum, necnon vitæ aliæ et narrationes variæ Notcheri, etc., tum ms., tum typis excusæ, suo tempore diligenter ex professo examinandæ. Tutius hic processit Surius, nonnulla ex Eusebio et Theodoreto desumens, relata ad VII Februarii. Flodoardi, de Altivillarensi translatione historia, quam accuratius a Mabilione discussam habes, sæc. IV Benedict. parte II, a pag. 153. Sed laboriosior Tillemontius viam stravit, qua ex veterum de Helena testimoniis certior vitæ series eruatur, ut videre est tomo VII, a pag. 1, et in notis eo pertinentibus.

AUCTARIA.

PULSANEN. in prima et ultima purus, secundam plane omittit.

LOVANIEN. deficit in elogio Agapiti ; cætera purus est.

DANIC. in secunda annuntiatione rescindit ultimam elogii partem, incipiendo a « quorum meritis et ipsi postmodum sociati, » etc.

CENTULEN. : « In Italia civitate Prænesta, sancti Agapiti martyris, sub præside Antiocho. Eodem die Romæ, sub Sexto Philippi [*Ado*, in Sexto Philippi], beatorum Joannis et Crispi presbyterorum, qui persecutione Diocletiani multa martyrum corpora curatissime sepelierunt. Via Lavicana, sanctæ Helenæ, matris Constantini Augusti. »

BRUXELLEN. fere purus est ; addit etiam, « urbe Roma ; » legit « Aureliani, » in cæteris nævi sunt. Tum : « Et Romæ in Sexto Philippi, sanctorum presbyterorum, etc. Item Romæ, via Lavicana, » etc.

HAGENOYEN. : « Apud Prenestinam civitatem, miliaro ab urbe Roma XXXIII natale sancti Agapiti martyris. Qui cum esset annorum quindecim, et amore martyrii flagraret, persecutoribus se obtulit, et jussu Aureliani imperatoris est tentus, et primo nervis crudis et dure percussus, et Antiocho præsidi est missus, a quo gravia tormenta est passus. Primum incarceratur, deinde prunas ardentes capiti ejus imponuntur, sed non læditur: flagellis cæditur, capite verso et fumo subtus horribili facto. Tunc bullienti aqua perfusus est et maxillæ ejus contritæ sunt, et judex hæc videns exspiravit. Tunc imperator jussit eum leonibus objici, qui eum non lædebant, et postea capite amputato martyrium complevit. » In Joanne et Crispo purus est. Tum: « Romæ via Lavicana, depositio sanctæ Helenæ reginæ, matris magni Constantini imperatoris. Hæc Helena prius fuit pagana et misericordiæ operibus valde intenta, postmodum erat Judæa et in ea lege perfecta. Ultimo fuit Christiana, et Christianæ religioni multum proficua, quia crucem Domini invenit. Multa corpora sanctorum de partibus transmarinis ad Christianos duxit et multa monasteria in Asia, Gallia, et Italia ædificavit. Hæc in bonis operibus perseveravit et in pace obiit. » Alium vadem postulant, quæ hic narrantur, ut fidem inveniant.

AQUICINCT. textui subnectit : « Item, sancti Pontini. » Vide infra verum nomen et titulum.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Agapiti martyris. Romæ, Helenæ reginæ, matris Constantini imperatoris. Joannis et Crispi presbyterorum; qui cum multa sanctorum martyrum corpora sepelissent, et ipsi martyrio coronati sunt. » In margine, de Agapito additur: « Iste puer multa sustinuit et judicem valde confudit, quem et Deus in vindictam sancti martyris percussit. »

CODEX D. DU CHEVAL, signatus C : « Item Pontini. » Puto legendum « Pontimi, » ex Hieronym.

ALTEMPS. : « Item Pontini martyris. » Recte « martyris, » non « confessoris, » ut habet editio LUB.-COL.

FLORENTIN. : « Helenæ..... cujus corpus jacet modo Venetiis. » Vel, « Cujus corpus modo Venetiis sepultum est. » Adhuc sub judice lis est.

LUGDUNEN. : « Pago Sisterico, in monte, qui dicitur Lura, sancti Donati, » etc. Vide die sequenti.

CODEX CASTRI-KAROLI. : « In Galliis pago Sigisterico, in monte qui dicitur Lura, sancti Donati presbyteri. » Usuardus de eo agit XIX Aug.

Editio LUBECO-COL. incipit : « Romæ via Lavicana, sanctæ Helenæ, matris sancti Constantini imperatoris, et inventricis crucis Christi, Treverorum indigenæ nobilissimæ. » Sequitur de Agapito, satis pure. In Joanne et Crispo ex Adone adjicit, quæ Usuardus omisit. Demum : « In civitate Amacia, beati Pontini confessoris. » Jam dixi « Pontimum » esse, et martyrem.

BELINI editio altera in fine adjicit : « Item Pontini. » Vide jam dicta. Socios vel potius socias nominant apographa Hieronymiana.

GREVEN. : « Nota secundum aliquos hic commemoratio est sanctæ Helenæ, depositio vero, XVII Kal. Maii. Martini papæ. Demetrii martyris. Privati martyris. Potentini confessoris. »

MOLAN. : « In Bronium, translatio sancti Eugenii episcopi et martyris. Metis civitate, depositio sancti Firmini episcopi et confessoris. » Editiones aliæ litteris Italicis in textu scribunt : « Aureliani. » In fine : « Metis civitate, depositio sancti Firmini episcopi et confessoris. Die decima octava, sanctorum martyrum Phlori et Lauri. In Bronio, translatio corporis sancti Eugenii archiepiscopi et martyris. »

XIV *Kal.* *Die* 19.

Natalis sancti Magni, seu sancti Andreæ martyris, cum sociis suis duobus milibus quingentis nonaginta et septem. In pago Sigisterico, beati Donati presbiteri, qui ab ipsis infantiæ rudimentis mira Dei gratia præditus, anachoriticam vitam multis annis exegit et miraculorum gloria clarus migravit ad Christum. Romæ, sancti Julii Senatoris et martyris, qui jubente Commodo imperatore, tandiu fustibus est cæsus, donec emitteret spiritum. In territorio Bituricensi, sancti Mariani confessoris.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, A *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.*, *Lovanien.* et *Danicus.*

VARIANTES LECTIONES.

Muneratus cespitat in principio, *natalis sancti Magni et sancti Andreæ martyrum.* Omnes legunt, *cum sociis suis*, excepto Pratensi, qui ultimam vocem omittit. Scribo *milibus*, quia sic omnes etiam habent. Antuerp.-Maj. notat socios 2598, Rosweyd., 2167, Greven., 2527. Numerus ab Usuardo ex antiquioribus acceptus, a nobis in textu exprimitur. Antuerp. a socia editione maxima et a reliquis dissentit in Donati titulo, quem solus ipse *episcopum* vocat. Scribit item *anacoreticam*, cæteri ut in textu *anachoriticam.* Greven. in annuntiationis principio legit: *In Galliis pago*, etc., quod etiam habet consuetus imitator Molan. qui et ambo scribunt *exegit multis annis;* ac deinde pro *miraculorum gloria*, *miraculorum gratia.* In Munerato deest utrumque; atque in Antuerp.-Maj. ac Rosweyd. ante *miraculorum*, particula *et.* Antuerp.-Major ponit, *fustibus cœsus est.* Antuerp. pro *Mariani*, substituit *Martini*, at Max.-Lubec. cum Antuerp.-Maximo, Lovanien. et Danico, *Marini.*

OBSERVATIONES.

Andream apud Græcos inclytissimum *megalomartyrem* martyrologi nostri Latini verosimillime ex Græca appellatione binomium fecerint *Magnum*, seu *Andream.* Sic etenim Beda, et ex eo Rabanus, Romanum parvum, Ado et Noster, eadem prorsus ubique phrasi. Melius fortasse legissent, *magni Andreæ.* Neque enim verisimile puto martyrologos nostros *Andream* tribunum militum cum *Magno episcopo Anagnino* confundere voluisse. B Wandalbertus aliam viam ingressus, pro numero nominum subjecta geminavit conjunxitque, ut mox ostendam. Utrum Ado Andreæ Acta, prout vulgata sunt, viderit, nescio, certe præcursoribus suis nihil superaddidit. Nos ea, ut ex Metaphraste, Lipomano et Surio edita novimus, suo loco examinabimus. Præfata Acta *germana* censuit Baronius ad annum CCCI, num. 5, credjditque, opera Petri Tarsensis episcopi, collecta atque scripta esse. Non desunt hodie qui aliter sentiant. Videri potest Tillemontii nota tomo V, a pag. 588, in Actis nostris suo loco accuratius expendenda. Audi modo Wandalbertum:

Magnus et Andreas quarta denaque coruscant:
Septem nonaginta et quingenti comitantur,
Quos pariter sancti simul his bis mille sequuntur.

Qui in nostro indiculo sequitur *Donatus*, is ab Adone in sacros Fastos primum relatus est, cum ampliori vitæ historia et designatione montis, in quo C solitariam vitam egerit; quemque Mosander *Tura* vocat, Rosweydus *Jura*, sed cum notatione propria manu subinde adjecta, qua monet *I* mutandum in *L*, proindeque legendum *Lura*, utpote qui a Jura monte tantum distet, quantum Provincia a Burgundia. Utut est, Usuardus elogium suum totum ex Adone transtulit. Unde hic suum acceperit, non liquet. Petrus in Catalogo lib. VII, cap. 78, Adonis verba de more describit. De Donato meminit Vita Marii XXVII Januarii, num. 11. Habemus sancti ipsius Vitam ms. alibi illustrandam. De *Julio* sic brevissime Romanum parvum: *Romæ, Julii senatoris et martyris.* Plura ex Actis deducit Ado, sed Noster compendio usus est. Vide Observationes XXV Augusti, ubi de Actis *Eusebii*, *Pontiani*, etc. Inventum est Romæ non ita pridem Julii alicujus martyris corpus: an hujus *senatoris* dici possit, necdum compertum habeo. In Hieronymianis aliquibus adjectum legitur: *In Biturio, vico Villauno, depositio sancti Mariani confessoris.* De eo fusius disputat Florentinius; notatque ex Labbeo hujus sancti eremitæ festum in diœcesi Bituricensi recoli XIX Septembris. An autem ad salvandam cultus diversitatem, recte ad alium *Marianum* recurratur, alibi explicabimus. Satis mirum videri posset, Usuardum, non solum verum obitus (qui determinari omnino nequit), sed et cultus diem suo tempore usitatum ignorasse, dum *Marianum* hac die consignavit. Clarissimus est codicum nostrorum, et in Mariano et in superioribus unanimis plane consensus. Brevem Mariani Vitam, nescio an satis sinceram, edidit Labbeus tomo II Bibl. ms., pag. 432, ubi et S. Gregorii Turonensis caput 81 refert. Exstant in Museo nostro bina alia vitæ compendia mss. in majori opere accuratius examinanda.

AUCTARIA.

HERINIEN. toto textu purissimus est, sed nescio qua causa secundo loco insertum sit: « In monasterio Bobio, depositio sancti Bertulphi abbatis. »

PULSANEN.: « Natale sancti Magni martyris. Romæ, sancti Julii Senatoris, etc., » recte. Sequitur: « In territorio Biturico, sancti Marciani confessoris. » Desunt alia omnia. Vide de *Magno* quæ supra diximus. Item notulam Castellani in Martyrol. univers. et GREVEN. inferius.

ULTRAJECT. et LEYDEN. incipiunt: « In Cicilia, natale sancti Ludowici episcopi et confessoris. Natale sancti Magni martyris cum sociis suis, » etc., pure. Utraque sequens annuntiatio turbata et confusa est. Pro *Mariani*, scribunt *Marini.*

ALBERGEN. alia phrasi: « Apud Massiliam natale sancti Ludowici episcopi et confessoris. Qui cum esset primogenitus regis Ceciliæ, professus est ordi- D nem Fratrum Minorum. » Reliqua pura sunt, nisi quod hujus diei finis, cum sequentis principio confundatur, quod subinde correctum est. Legit etiam *Marini.*

CENTULEN.: « Natale sancti Magni, seu sancti Andreæ martyris, cum sociis suis duobus millibus quingentis nonaginta septem. In Galliis, pago Sigestico, sancti Donati presbyteri et confessoris. Eodem die Romæ, sancti Julii Senatoris, qui passus est sub Commodo imperatore, judice Vitellio. »

BRUXELLEN. de Andreæ sociis supra bis mille quingentos scribit. *nonaginta novem.* De Donato addit, « in monte qui dicitur Lura. » In reliquis permodice interpolatus est. In fine subdit: « Apud Marciliam, sancti Ludovici episcopi et confessoris, et filii regis Siciliæ, episcopi Tolosani, de ordine Fratrum Minorum. »

HAGENOYEN. incipit a Julio, in quo purus est. Nec in Donato, a puritate multum distat. Tum de Mariano; ultimo loco de Andrea, etiam satis recte. Sequuntur annuntiationes duæ anticipatæ ex die se-

quenti ; nempe : « Herio insula, depositio sancti Philiberti abbatis. Qui primo miliciam terrenam (secutus) Christi tyrocinio mancipatus est, et multorum exstitit monachorum fundator devotus. Civitate Cordila (Corduba), sanctorum monachorum et martyrum Leovigildi et Christofori, quorum corpora post abscisionem capitum igni tradita sunt. » Vide de his die sequenti.

Ambianen. ex Adone describit sancti Donati elogium. Purius ex ipso fonte.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Magni martyris cum sociis. Ludovici confessoris, qui fuit filius regis, postea monachus in ordine Minorum et episcopus Tolosanus. Julii Senatoris martyris. »

In Vatican., num. 5949, deest Mariani.

Florentin.: « Sancti Ludovici : . . . » Plura non invenio, forte reliqua conformia erunt hodierno Romano, vel Belino, qui cum hisce codicibus sæpe concordat. Videri etiam possunt codices alii supra et editio Lubeco-Col., etc.

Burdegalen. : « In territorio Bituricensi, Marini confessoris. » Vult dicere *Mariani.*

Codex Salinen.: « In territorio Bizunticensi, sancti Mariani confessoris. Lege *Bituricensi.* »

Editio Lubeco-Col. de Andrea, pura ; in Donato nonnihil ex Adone interpolata est, uti et in Julio. Sequitur : « Apud Massiliam, natale sancti Ludovici episcopi Tholosani et confessoris. Qui cum esset primogenitus regis Siciliæ, professus est ordinem Fratrum Minorum ; vita et miraculis gloriosus, sanctorum catalogo meruit ascribi. » Pro *Mariani,* scribit *Marini.* « Civitate Nurenberga, sancti Sebaldi peregrini et confessoris, filii regis Daciæ. Civitate Anagina, xl milliario ab urbe Roma, via quæ Latina nuncupatur, depositio sancti Magni, episcopi et confessoris. Hic in partibus Apulæ, civitate Tranas oriundus, oves vicinorum in pascuis pro mercede custodivit, ut parentes suos pauperes inde sustentaret. Qui postea, angelo duce per beatum Redemptum episcopum baptizatus, ac perfecte in fide in- A structus, et in brevi tempore sufficienter litteralibus studiis edoctus est, paucis decurrentibus annis episcopus ordinatus, et multis perpessus insidiis, tandem beato fine quievit. »

Belin. : « Natale sanctorum Magni et Andreæ cum, » etc. Cætera satis pura sunt, nisi quod scribat *Martini* pro *Mariani.* Dein adjungit : « Eodem die in Provincia, apud castrum de Brignola, depositio sancti Ludovici episcopi et confessoris. Qui inde Marsiliam deportatus, in Ecclesia Fratrum Minorum, ibidem honorifice conditus est. Item octava sanctæ Claræ virginis. Apud Mantuanam civitatem, sancti Ruffini confessoris. »

Greven.: « Magni regis Noreganorum et martyris. Apud Massiliam, natale beati Ludovici episcopi et confessoris, qui cum esset, » etc., ut supra. In Magno Anagnino etiam parum admodum distat ab editione Lubeco-Col. Sequitur : « Bertulphi abbatis et confessoris. Sebaldi confessoris, filii regis Daciæ. B Hic sponsam nobilissimam sortitus, exemplo beati Alexii, ipsam, parentes, omniaque sua reliquit. In vita solitaria Deo purissimum servitium exhibens, multis miraculis coruscabat, inter quæ comitibus itineris oratione panem subcinericium impetravit; cilicio super aquas posito flumen transiit. Tandem plenus bonis actibus apud Nurenbergense oppidum quievit. Richardis virginis. Ermelinæ virginis. »

Molan. De Mariano, « cujus gesta habentur. » In Ludovico, Belinum describit. « Apud Mantuam, sancti Rufini confessoris. In Bobio, sancti Bertulphi abbatis. » Dein typis minoribus: « Sebaldi confessoris, filii regis Daciæ, qui plenus bonis actibus apud Nurembergense oppidum quievit. » Editiones aliæ, de Ludovico ponunt, *castro Brineola,* reliqua ut Belin. De Rufino et Bertulpho, ut supra. « Eodem die, sancti Elaphii, Catalaunis episcopi et confessoris. Nurenberga civitate, depositio sancti Sebaldi con- C fessoris, filii regis Daciæ. »

XIII *Kal.* *Die* 20.

Samuelis prophetæ, cujus sacra ossa, ut Hieronimus scribit, August us Archadius de Judea transtulit Traciam. Eodem die, beati Porphirii hominis Dei, qui sanctum martyrem Agapitum erudivit in fide et doctrina Christi. Herio insula, sancti Philiberti abbatis, qui post militiam temporalem, Christi tyrocinio mancipatus, monasteriorum exstitit fundator devotus. Civitate Corduba, sanctorum monachorum Leovigildi et Christofori, quorum corpora post abscisionem capitis, igni tradita sunt.

NOTÆ.

Ex *Praten., Herinien., Antuerp.-Major., Rosweyd.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Præmitto orthographica : *Samuhelis, Jeronimus, Jheronymus, Hieronimus, Archadius, Judea, Traciam, Porphirii, Filiberti, Phyliberti, Philiberti, tyrocinio, tirocinio, Christophori, Christofori, Cristofori, abscisionem,* etc. In quibus omnibus hic et nunc scribendis, uniformitas semper servari omnino non potest, utpote quam in codicibus meis non reperio. Itaque D ea hic et alibi secundum majorem codicum consonantium auctoritatem efformo. Novi præferenda *Hieronymus, Arcadii, Judæa, Thraciam, Porphyrii, Filiberti, tirocinio, Christophori, abscissionem,* nemo tamen vitio vertat, aliam me lectionem sequi. Molan. pro *hominis Dei,* scripsit *viri Dei.* Praten. pro *Christi tirocinio,* habet *Christo.*

OBSERVATIONES.

Samuel propheta notatur a Beda : Rabanus casu mutato scripsit : *Samuelis prophetæ.* Et hoc etiam modo habet Romanum parvum. Ado non prophetæ encomium, sed brevem translationis historiam ex Hieronymo adversus Vigilantium adjunxit, quam inter Molani aliorumque Auctaria invenies. Wandalberti versiculos infra dabimus. Usuardus id solum ex Adone accepit quod in laterculo repræsentavimus. De Porphyrio sic legit Romanum parvum ; *Et Porphyrii hominis Dei,* de quo antiquiores non meminere. Quæcunque ab Adone ex Agapiti Actis adjecta sunt, Noster ad verbum descripsit. Ut autem clarius pateat Actorum Agapiti Prænestini et Venantii Camerini confusio, consule hujus lectiones in Breviario Romano ad xviii Maii, in quibus *Cornicularius a beato Porphyrio presbytero cum familia baptizatus* dicitur, etc. Quæ sane tam sunt conformia, ut non possint non ex unis Actis ad altera translata supponi, nisi miraculum novum fingere velimus. Sed de his, pro instituti nostri ratione, satis dictum est. De *Filiberto* meminit Wandalbertus xx Julii. *Et ternam denam Philibertus sanctus adornat.* Eodem ipso die codicibus Adonianis adjectus reperitur, alteri abbati Vulmaro conjunctus. Hoc vero die apographo Hieronymiano uni alterive superadditus est, memoratus etiam a Floro et Rabano. Non arbitror ex eorum ullo in Usuardum transiisse, qui proprio marte totam annuntiationem nostram composuisse

omnino videtur. Filiberti Vitam, a suppari monacho scriptam, edidit Surius, solita sua mutandi styli libertate usus. At primigeniæ phrasi restituit Mabilio sec. II Benedict. a pag. 816, translationes aliaque ad sec. IV remittens. Vide ibi parte I a pag. 537. *Leovigildus* item et *Christophorus* ipsi soli A debentur, ex Hispania cum pluribus aliis allati, ut non semel alibi diximus. Consule Memoriale Eulogii, libro II, cap. 11. De Samuele hæc hodie prædicat Wandalbertus :

Tertia post denam Samuele excellet, ab ipsis
Quem Domino cunis genitrix devota sacravit.

AUCTARIA.

Pulsanen. in duabus primis purus, postremas duas omittit.

Antuerp. et Max.-Lubec. puri sunt, nisi quod in Porphyrio deficiant ; in fine autem excedant in nova annuntiatione de sancto Bernardo : « In territorio Lingonensi, depositio beati Bernardi, primi Clarevallensis abbatis, viri vita, doctrina et miraculis gloriosi. »

Munerat. textui puro in fide subdit : « In territorio Lingonensi, beati Bernardi. »

Greven., toto etiam textu purus, in fine utitur signo LL, de quo egimus quinta hujus in sancto Dominico et alibi, quo nempe indicat, sanctum eo B signo affectum Usuardo esse superadditum. Debuit ergo inter Auctaria reponi, quod hodie sic habet : « Item in Claravalle, sancti Bernardi abbatis. »

Antuerp.-Max , Ultraject., Leyden et Lovanien. secundo loco post Samuelis, inserunt : « In territorio Lingonensi, depositio beati Bernardi, primi Clarevallensis abbatis, viri doctrina et miraculis gloriosi. » Sequuntur reliqua textus pure. In fine : « Ipso die, sancti Auctoris Treverorum episcopi. » An non Metensium, x Aug.?

Alberg. et Danic. in eo a superioribus differunt, quod de Bernardo agant primo loco, et Porphyrii commemorationem, ab aliis suo loco positam, hi duo plane omittant.

Centulen. : «Samuelis prophetæ, cujus sacra ossa Archadius Augustus de Judea transtulit Thraciam, portantibus episcopis, et omnibus ecclesiarum populis tanta leticia concurrentibus, quasi præsentem viventemque cernerent. Eodem die, sancti Porphirii hominis Dei. Herio insula, sancti Philiberti abbatis ; qui de militia temporali, Christi tyrocinio mancipatus, monasteriorum exstitit fundator devotus. Civitate Corduba, sanctorum monachorum Leovigildi et Christophori, quorum corpora post decollationem igni tradita sunt. »

Bruxellen. incipit a Bernardo, ut supra. Tum : « Item sancti Samuelis prophetæ. Cujus sacra ossa Archadius Augustus de Judea transtulit Trachiam. Portantibus autem episcopis, et omnium ecclesiarum populis occurrentibus, tanta leticia facta est, quasi presentem viventemque cernerent atque susciperent, ita ut de Palestina usque ad Calcedonem jungerentur agmina populorum, et in laude Christi una voce personarent. Scribit beatus Jerominus. » In Porphyrio scribit, « Agapitum seu Agathonem. » In Cordubensibus purus est. De Filiberto subjicit : « Et specialiter cenobii Cineginensis in territorio Rothomagensi. Cujus abbatiam quam ipse gerebat (*regebat*) ob tyrannidem Ebronii (*an non* Ebroini?) apostatæ reliquit. Apud Treverim, sancti Auctoris episcopi et confessoris. » Vide Auctaria x Augusti. Nisi duo diversi sint.

Hagenoyen. de Samuele longum ex sacris litteris Commentarium texit, quem non vacat transcribere. In Porphyrio purus est. De Filiberto et Cordubensibus egit die præcedenti. Sic modo pergit : « Eodem die, depositio sancti Bernhardi, abbatis Clarevallensis in territorio Lingonensi. Hic ex nobilibus parentibus de Burgundia natus est ; de patre Celmo et matre Aleyde valde religiosis. Hic quinque habuit fratres et unam sororem. Et ipse Bernhardus, tertius in ordine erat filiorum, quem mater prævidit in utero ejus tanquam catulum totum candidum, et in capite ac dorso rasum, et maximæ audivit latrantem. Hic cum esset adhuc puerulus, Christum in nocte Dominicæ nativitatis, quasi puerum nascentem de beata Virgine, vidit. Juvenis castitatem multum amavit, et monachus factus in vicesimo secundo anno ætatis suæ, totum se dedit patientiæ, abstinentiæ, humilitatis et charitatis [operibus] per omnes dies vitæ suæ. Hic perpetratis multis miraculis et multis descriptis libris, et monasteriis sui Ordinis centum et sexaginta ædificatis, anno sexagesimo tertio ætatis ejus obiit in pace, testamentum charitatis, humilitatis, patientiæ, abstinentiæ suis fratribus relinquens. Item in Anglia, sancti Oswini regis et martyris. Treveris, sancti Auctoris episcopi et confessoris. »

Aquicinct. in fine addit : « Cainone castro, sancti Maximi confessoris. » Deinde calamo notabiliter recentiore : « Depositio sancti Bernardi abbatis. » Habes supra elogium satis longum.

Ambianen. « Ipso die, sancti Bernardi, abbatis Clarevallensis. »

Matric.-Carthus.-Ultraject. « Bernardi abbatis. Samuelis prophetæ. Porphyrii, qui sanctum Agapitum puerum erudivit. Philiberti, primo militis, postea abbatis. »

Cluniacen. et Altemps. : « Cainone castro, sancti Maximi confessoris. » Fuit discipulus S. Martini Turonensis ; Gallice vocatur Meme.

Reg. Suec., num. 428 : « In partibus Burgundiæ, loco qui dicitur Claravallis, depositio sancti Bernardi abbatis. »

In Vatican., num. 5949, deest Samuelis et Filiberti. Adjicitur : « In Lucania, sancti Leoncii. »

C Ughellian. deest Porphyrii. In fine : « In territorio Lingonensi, depositio beati Bernardi, primi abbatis Clarevallensis. »

Florentin. : « Sancti Bernardi. . . Sancti Stephani... Sancti Potiti pueri q. a. (*puto velle dicere* qui passus est) in Apulia provincia tempore Antonini imperatoris. »

Burdegalen. : « Cainone castro, sancti Maximini confessoris. »

Codex Montis Sancti. « Ipso die, innovatur sanctorum confessorum Amati, Romarici, et Adelfi celebritas annua. Eodem die, translatio S. Gebetrudis. » Vide Castell., pag. 785, et in indice.

Editio Lubeco-Col. De Samuele, fere similis est Bruxellen. Sequitur : « In territorio Lingonensi, monasterio Clarevallis, depositio beati Bernardi, primi ejusdem loci abbatis et confessoris, viri vita, doctrina et miraculis gloriosi. Qui monasteriorum et monachorum exstitit fundator et pater inclytus. » D In Filiberto, Cordubensibus et Porphyrio satis pura est. Tum : « Treveris beati Auctoris, episcopi et confessoris : qui in Brunswich per translationem requiescit. Ipso die, beati Stephani, regis Ungariæ, et confessoris. Item, commemoratio sancti Malachiæ episcopi et confessoris. » In Rom. ponitur depositio III Nov.

Belin. In Samuele purus, in Cordubensibus corruptus est. Rursus in Porphyrio purus in Filiberto totum elogium expungit. Tum : « In Ungaria, civitate regia Albaregali, sancti Stephani regis qui primus Ungaros ad fidem convertit. » In Bernardo similis est Antuerp. Max.-Lubec. « Cainone castro, sancti Maximi confessoris. »

Greven. : « Oswini, regis provinciæ Deirorum, et martyris. Cujus instantem obitum (ut scribit Beda l. III) cum sanctus Aidanus episcopus prædiceret. Non est, inquit, digna hæc gens talem habere recto-

rem. In Lucania, sanctorum Valentiani et Leontii. Stephani, regis Hungariæ et confessoris. Qui ubi instantia uxoris suæ sanctissimæ Geisilæ, sororis sancti Henrici imperatoris, fidem Christi suscepit, industria sua populum suum ad idem induxit,plenusque operibus bonis, beato fine quievit. Treveris, sancti Auctoris episcopi et confessoris, in Brunswich quiescentis. Julianæ virginis et martyris, ac aliorum quatuor. Commemoratio sancti Malachiæ episcopi et confessoris. » Vide supra.

Molan. de Samuele, aliis litteris textui inserit: « Portantibus episcopis, et omnium ecclesiarum populis tanta lætitia occurrentibus, quasi viventem susciperent: ut de Palestina usque Calcedonem jungerentur populorum examina et in Christi laudes una voce resonarent. Scribit sanctus Hieronymus in libro contra Vigilantium. » In fine: « In Hungaria, civitate regia Alba regali, sancti Stephani regis, qui A primus Hungaros ad fidem convertit. » Ex Belino, ut etiam facit in Bernardo, et Maximo. « Ipso die, sancti Auctoris Treverorum episcopi. » Dein typis minoribus: « In Brunswic quiescentis. » In Oswino Grevenum describit. Sequitur: « Daventriæ, obiit beatus Gerardus cognomento Magnus. Et in Villario monasterio, ordinis Cisterciensis, beatus Gobertus ex comite Asperi montis, ibidem egregiæ sanctitatis monachus.» Editiones aliæ præter dicta, de Samuele, etiam Bernardi annuntiationem textui admiscent. In fine, de Stephano. Maximo et Auctore, ut supra. « In Anglia, sancti Oswini martyris Deirorum. Cujus in stantem, » etc. Tum typis minoribus: « Daventriæ, obitus beati Gerardi cognomento Magni, qui initium dedit Fratribus de communi vita. Villario monasterio obitus Goberti,ex comite Asperi montis, » etc., ut in editione priori. « Wormatiæ, obitus Buchardi episcopi. »

XII *Kal.* *Die* 21.

In territorio civitatis Gavalitanæ, passio sancti Privati episcopi et martyris, qui passus est persecutione Valeriani et Galieni. Eodem die natalis sanctorum martyrum Bonosi et Maximiani, quorum gesta habentur. Et in civitate Salona, sancti Anastasii martyris, qui pro confessione nominis Christi, jubente Aurelio imperatore, interemplus est.

NOTÆ.

Textus sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Solus Antuerp.-Major legit, *passus est sub persecutione,* reliqui omnes omittunt particulam, *sub.* Quod Munerat. habeat *Ganalitanæ*, typographi vitio tribuendum puto. Item *Bodosi* pro *Bonosi.* Idem dic de *Maximi* pro *Maximiani* apud Greven. qui præterea cum Molano scribit, *quorum actus habentur.* Omnes ponunt: *Et in civitate Salona,* B nescio cur Molan. expunxerit particulam *in.* Hæret hic denuo Usuardus in confusione superius memorata circa nomina *Aureliani*, in *Aurelii* contra quam Ado expressissime legat, ut supra diximus in Agapito XVIII Augusti: uter, an neuter præferendus sit, alibi discutiendum.

OBSERVATIONES.

In Gavallis, vico Mimmatensi, passio Privati martyris, inquiunt apographa Hieronymiana ultimo loco. Videri ad hæc possunt Notationes Florentinii, atque item Baronii ad Martyrologium Romanum. Rabanus ex Hieronymianis sua plane descripsit, nulla etiam dignitatis episcopalis facta mentione. Flori elogium et desideratam dignitatem, et tempus certaminis, et barbaros a quibus martyrio affectus creditur, disertius exprimit. Romanum parvum de Privato non meminit. Crediderim itaque ex Gregorio Turonensi sua sumpsisse Adonem, quæ cursim solum attingit, descripta a Nostro, exceptis duntaxat his verbis, *vico Minatensi,* pro quo legendum C *Mimatensi,* ut ex laudato Gregorio aliisque a Baronio citatis, fusius suo loco deducemus. Opportunas suppetias feret Tillemontius tomo IV, a pag. 221, ac in notis a pag. 651. Wandalbertus unico suo versiculo, unum Privatum hodie exornat:

Martyris hinc duodena Privati sanguine fulget.

Bonosus et Maximianus ab antiquioribus omnibus præteriti, nescio unde in Adonis notitiam primum devenerint,a quo in sacris Fastis consignati sunt iisdem ipsis verbis, quæ ex ipso ab Usuardo desumpta, in indiculo nostro dedimus.Idque adeo mirandum magis quod idem Ado diserte asserat, eorum *Acta haberi,* quæ tamen eum nunquam vidisse, inde indubitatum redditur, quod nec verbum ex iis proferat, nuda producens nomina, ex quibus nec de loco martyrii, nec de tempore quidquam conjicere valeas. Fatetur Baronius, ea suo tempore, et nos fatemur, a majoribus nostris nusquam fuisse reperta: unde summæ D debentur gratiæ Theodorico Ruinartio, qui ipsa ex cod. ms. monasterii B. Mariæ Silvæ majoris in diœcesi Burdegalensi eruta, primus inter Sincera et Selecta in lucem extulit a pag. 663, ubi et eadem eruditis observationibus hinc inde illustrat. Porro ex Actis illis colligitur, diem XXI Augusti, quasi pro arbitrio ab Adone selectum esse (an Castellanus recte XX Septembris prætulerit, æque ferme incertum est). Palæstram autem Antiochiam fuisse; tyrannum, Julianum Comitem,imperatoris apostatæ avunculum, et ipsum apostatam, Christianis infensissimum; martyres vero illos, professione milites, *Labari* Christiani causa, quod illud in paganum mutare constanter abnuerent, dire excruciatos; demum alterius ex his nomen, non *Maximianus,* sed *Maximilianus* exprimendum, hic paucis indicasse sufficiat. Vide interim Tillemontium tomo VIII, a pag. 406. et 739. Romanum parvum de solo *Anastasio* hac die agit: *Salonæ Anastasii martyris.* Pluscula suggerit Ado ex Actis sancti Agapiti, ubi *Cornicularius miles* dicitur. Usuardus non plura descripsit, quam in laterculo exhibuimus, priori et superius indicatæ mutationi insistens, in nominibus *Aurelii* et *Aureliani.* Plura ex præfato Adone dabunt Auctaria. Quod die præcedenti de Porphyrio observatum est, hic de Anastasio plane recurrit, nam in citatis Venantii lectionibus, *Cornicularius* idem, qui hic ab Adone refertur, ubi ex demirata Venantii constantia conversus est, ponitur que in Martyrologio Romano moderno XI Maii. Plura in Actis memorabimus, ubi *Anastasius Salunensis* procul dubio ab hoc Corniculario distinguendus erit, et ex Hieronymianis ponendis XXVI Augusti, quo die coronatum asserunt Acta citata apud Tillemontium tomo V, pag. 148 Certum clarissime hic denuo apparet, Adoniana et Usuardina, quæ recitavimus, esse omnia.

AUCTARIA.

ROSWEYD. textui puro subdit : « In Hispaniis, sancti Juliani martyris cum aliis quatuor. » Variant codices.

PULSANEN., in textu etiam purus, adjungit in fine : « Eodem die, consecratio altaris beati Andreæ apostoli. »

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. addunt: « Item Quadrati episcopi. » Vide Martyrologium Romanum et notam Baronii huc spectantem.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC., in prima et secunda puri, sic tertiam ex Adone adornant : « In civitate Salona, sancti Anastasii martyris. Qui cum esset miles et videret sanctum Agapitum inter tormenta Christum fortiter confitentem, exclamans ait : Magnus Deus Christianorum et non est alius præter eum. De quo præses cum nuntiasset Aureliano imperatori, jubente ipso interemptus est. » Dein in fine : « Item, sancti Quadrati episcopi. »

CENTULEN. : « In territorio civitatis Gavalitanæ, sancti Privati episcopi et martyris, qui passus est sub Gallieno. Eodem die, sanctorum martyrum Banosii et Maximiani. »

BRUXELLEN., in tribus primis annuntiationibus, ANTUERP.-MAX. et cæteris codicibus haud absimilis, subjungit : « Et in Hispaniis, natale sanctorum martyrum Julii et Juliani. Et sancti Quadrati episcopi. Et beati Flori abbatis, discipuli sancti Mauri abbatis. »

HAGENOYEN. « In civitate Gavalitana, in territorio ejusdem, passio sancti Privati, etc., » ut in textu. « Item sancti Quadrati episcopi. » In Bonoso et Maximiano purus est. De Anastasio ferme, ut supra ex ANTUERP.-MAX., etc. Demum : « Romæ, sancti Antonii martyris, qui cum Christianum [se] libere fateretur, jubente Vitellio judice, capitali sententia damnatus est, viaque Aurelia sepultus. » Vide die sequenti.

AQUICINCT. in fine : « Item, sancti Quadrati episcopi. » Vide superius dicta.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Privati episcopi et martyris. Bonosii et Maximiani martyrum. Anastasii martyris. »

VATICAN., num. 5949, adjicit : « Natalis sanctorum Valentii et Leoncii in sancta Sophia. In Hispania, sanctorum Julii, Juliani, Vincentii, Augurii, Fructuosi. In Sardinia, sancti Quadrati episcopi. » In aliis deest depositio.

UGHELLIAN. : « Item Quadrati episcopi. » Idem sæpius recurrit, ut vide supra.

FLORENTIN. : « Apud Sardiniam, civitate Carilitana, passio sanctorum martyrum Russoris (MEDIC., Ruxoris) Caselli et Camerini, sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, præsidente Dalasio præsidii. Adjungit STROZZIAN. : « Passi sunt pro Christo. Caput autem sancti Russoris inde translatum Florentiæ, positum est in ecclesia omnium sanctorum. » Vide et martyrium et locorum nomina melius in Romano expressa. Quanti autem facienda sint, quæ occasione *Luxorii* et *Camerini* a Tamayo hac die corrasa sunt, dicet Card. Aguirius apud Papebrochium in Resp. art. 18, num. 42.

Editio LUBECO.-COL. : « In territorio civitatis Gavalitanæ, vico Minacensi, passio, etc. » Sequitur de Anastasio, ut ANTUERP.-MAX., etc., supra. In Bonoso et Maximiano pura est. Denique : « In ipso die sancti Quadrati episcopi et confessoris. »

BELIN. incipit : « Natale sanctorum martyrum Lusorii, Ceselli et Camerini. » Si hæc ex FLORENTIN. accepta sunt, polita videntur nomina. In Privata satis purus est. Sequitur : « Eodem die, sanctorum martyrum Bonosii, Maximi et Maximiani, quorum, etc. » in Anastasio purus, subdit in fine : « Item Quadrati episcopi. »

GREVEN. : « Juliani et aliorum quatuor martyrum. Item, sanctorum martyrum, Lusorii, Ciselli et Camerini. Quadrati episcopi et confessoris. In Alexandria, Contæ nobilis. Quiriacæ, matronæ Romanæ, et martyris, in Wesalia superiori quiescentis. »

MOLAN. in Lusorio, et sociis BELIN. aut GREVEN. descripsit. Tum : « Item Quadrati episcopi. » Dein typis minoribus : « Quiriacæ, matronæ Romanæ, et martyris in Uvesalia superiori quiescentis, apud Carmelitas, de qua in passione beati Laurentii. » Editiones posteriores, BELIN. pressius imitatæ, aliis litteris textui præfigunt : « Natale sanctorum martyrum Lusorii, Ciselli et Camerini. » In fine de Quadrato, ut in prima editione. Tum : « Et sanctæ martyris Bassæ. Romæ in agro Verano, sanctæ Cyriacæ martyris ; quæ in Wesalia, translata quiescit. » De Cyriaca et Bassa vide Romanum, ubi utriusque elogia invenies.

XI *Kal.* *Die* 22.

Romæ via Ostiensi, natalis beati Timothei martyris, qui tentus ab Urbis præfecto, et longa carceris custodia maceratus, cum sacrificare idolis noluisset, tertio cæsus et gravissimis suppliciis attrectatus, ad ultimum decollatus est. Eodem die Augustuduni, sancti Simphoriani, tempore Aurelii imperatoris, qui cum idolis sacrificare nollet, primo verberibus affectus, deinde mancipatus, ad ultimum cæso capite martyrium consummavit. In portu Romano, sanctorum peregrinorum martyrum Martialis, Epicteti, Saturnini, Aprilis et Felicis cum sociis eorum. Item Romæ, sancti Antonii martyris, qui, cum se Christianum libere fateretur, jubente Vitellio judice, capitali sententia est damnatus, viaque Aurelia sepultus.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In Greven. est *Hostiensi*, in Antuerp.-Maj. et Rosweyd. *Ostiensi*. In Herinien. et Antuerp.-Maj. *Thimothei.* Item in eisdem et Rosweyd. *tercio*. Antuerp.-Maj. post *cæsus*, omisit particulam *et*. Quodque maxime notandum est, Greven. et Molan. *præfecto* addiderunt nomen, *Tarquinio*, quod etiam faciunt codices recentiores ; ast Usuardum illud expunxisse, indubitatum videtur. Herinien. pro *attrectatus*, habet *adtractatus*, pejus Antuerp.-Maj. *attractus*. Omnes scribunt *Augustuduni*, vel *Augustuduno*. Munerat. et Molan. *Symphoriani ;* cæteri simpliciter cum textu. Iterum conveniunt vetusti codices in *Aurelii*, licet Ado posuerit *Aureliani*. Nota, Muneratum post *Symphoriani*, adjicere *martyris*. Scribit hic etiam cum Antuerp.-Maj. et Greven. *Marcialis :* item *Epictei*, cum eodem Antuerp.-Maj. et Rosweydo ; Greven. legit, *Epiceti*. De *Dampnatus* dixi alibi. Rosweyd. postponit *est*, Antuerp.-Maj. id finem rejicit. Greven. et Molan. phrasim nonnihil in principio variant ; *qui cum se libere fateretur Christianum*. Et præterea Molan. pro *Antonii*, scribit *Anthonini*.

OBSERVATIONES.

Hodiernum laterculum totum ex Adonianis verbis, A servato annuntiationum ordine, contextum est; altius tamen repeti potest prima earum scaturigo. Atque ut a prima exordiar, *Timothei* illustrissimi sane martyris commemoratio miro consensu vetustis Kalendariis, Bucheriano, Carthaginensi, Allatiano, Frontoniano, Gregorii Sacramentario et Martyrologiis omnibus inserta est. Illum itaque celebrant Hieronymiana, sed cum titulo *discipuli Pauli apostoli*, quam confusionem Florentinius in Notationibus expendit et explicat: sed dubiæ plenum opus est aleæ. Clarius loquuntur Beda, Rabanus, Romanum parvum, Ado et Wandalbertus. Primus ei elogium concinnavit laudatus Beda, descriptum a Rabano, ab Adone modice decurtatum; ex hoc a Nostro eleganter contractum, sicut textus supra exhibet. Qua fide nitatur Timothei hujus historia, hic nos disputo, certe cum ex Actis sancti Silvestri acceptam fateantur et Beda et Ado, de ejus veritate facile statuet eruditus lector, salva semper antiquissimi et celeberrimi cultus integritate; si modo et Kalendaria et Martyrologia eumdem ipsum Timotheum in Actis sancti Silvestri memoratum consignent, quod equidem hactenus satis aperte perspicere nequeo. Multa, occasione Timothei, notavit hoc die Baronius, sed quæ nostram hanc difficultatem non tangunt. Nonnulla delibat Tillemontius tomo II, pag. 618; verum plura alia in Actis eruntdiscutienda. Quod nostri hic officii est, Wandalberti versus, qui hanc et sequentem annuntiationem complectuntur, subjicimus:

Undecimam Romæ Timotheus passus honorat,
Æduatumque suum celebrat plebs Symphorianum,
Mater quem Christo pariter moritura dicavit.

Non minus inclyta est et certioribus Actis suffulta jam laudati *Symphoriani Augustodunensis* memoria, quæ quidem in vetustis Kalendariis signata non est, nihilo tamen minus et notissima et in Galliis celebratissima. Ejus meminerunt codices Hieronymiani; item Beda et totidem verbis Rabanus. Florus breve elogium addit, temporis notas definiens sub *Aureliano imperatore* et *Heraclio Consulari*; et ipsas easdem servat Ado, ex Actis a Mombritio et Surio vulgatis, atque a Baronio probatis, procul dubio acceptas. Acta ipsa apud nos exstant mss. eorum inter Selecta editor et primigeniæ puritatis restitutor Ruinartius a pag. 69, prædictas temporis notas rejicit, et pro *Aureliani*, scribendum censet *Aurelii*, ut fecit Noster jam non semel, deserta Adonis lectione, a quo tamen reliqua sua omnia ad apicem transsumpsit. Utra porro temporum ratio præferenda sit, non est hujus loci statuere. Legi potest Tillemontius tom. III, a p. 43; sed maxime a p. 609, ubi de prædictis temporum notis ex professo disputat. Vide etiam missam B in Missali Gothico, seu Gallicano apud Thomasium pag. 371, *Peregrini martyres*, an ii vere sint, qui hic nominatim exprimuntur, dubium reddunt Hieronymiana apographa, quæ Florentinius conciliare conatur. Romanum parvum sic loquitur: *Et peregrinorum martyrum, Martialis, Epitecti, Saturnini, cum sociis eorum. Aprilem* et *Felicem* adjunxit Ado, præfixa positione ex Hieronymianis, in quibus et alia nomina confusius enumerantur, quorum indiculus in Actis opportunius erit digerendus. Usuardus annuntiationem suam verbatim ex Adone descripsit. *Antonii martyris* vel *Antonini*, primus meminit auctor Romani parvi, ex quo in Adonem transiit, elogio ex Actis sancti Eusebii adornato, cujus principium et finem Noster conjunxit, in omnibus, ut supra dicebam, plane Adonianus.

AUCTARIA.

Pulsanen. incipit: « Octava beatissimæ Dei genitricis et Virginis Mariæ. » In Timotheo purus est. Et in Symphoriano, usque ad « Aureliani imperatoris. » Desunt reliqua omnia.

Antuerp. et Max.-Lubec. in textu satis puri subdunt: « Et Octavæ sanctæ Dei genitricis Mariæ. » Varia est variorum codicum phrasis.

Antuerp.-Max., Ultraject. et Leyden. textui præponunt: « Octava Assumptionis sanctæ Mariæ. » Legunt, « præfecto Tarquinio, » et pro *Antonii* substituunt *Anthonini*.

Alberg. et Danic. Superioribus similes sunt, sed præterea ante « in portu Romano, » textui interserunt: « Item, natale beati Ypoliti martyris. » De quo Usuardus die sequenti.

Lovanien. orditur etiam ab *Octava Assumptionis*, etc. In Timotheo purus est: Symphoriani elogium resecat. Rursus in Portuensibus purus Antonii elogium expungit.

Centulen.: « Octavæ beatæ et gloriosæ semper D Virginis Dei genitricis Mariæ, quæ superno nuntio clarificata et Spiritu sancto fœcundata, ab eo qui de illa carnem suscepit, præ omnibus sublimata, in æternum veneratur benedicta. Romæ, sancti Tymothei martyris. Augustudini, sancti Symphoriani martyris, temporibus Aureliani. Item Romæ, beati Antonii martyris. In portu Romano, martyrum peregrinorum, Marcialis, Epicteti, Aprilis, et Felicis cum sociis eorum. »

Bruxellen.: « Octava Assumptionis beatæ Mariæ Matris Domini nostri Jesu Christi. » In beato Timotheo describit Bedæ elogium. In tribus aliis satis purus est. In fine subjungit: « Remis civitate, natale martyrum quinquaginta. Et translatio corporum, sanctorum Hylarii episcopi et confessoris, Innocentii martyris, et sancti Peregrini episcopi et martyris in basilica sancti Dyonisii. »

Hagenoyen. incipit ab Octava Assumptionis, qui C historiam subjungit, quam majori auctoritate firmatam velim. Tum: « Romæ via Ostiensi, natale beati Timothei martyris, qui sub persecutione Neronis, tentus est a Tarquinio urbis præfecto, et longa carceris custodia est maceratus, et cum idolis sacrificare noluisset, tertio est cæsus, et gravissimis est pœnis attrectatus, et viva calce vulnera ejus sunt aspersa, et martyr Dei gratias egit Deo. Tunc duo sibi angeli dixerunt: Respice sursum, et vidit coronam sibi præparatam in manu Domini, et sic decollatus est. Eodem die, sancti Apollinaris martyris, qui vivit gloriam sancti Timothei, et ideo se baptizari fecit, et cum Timotheo decollatus est. » Satis patet confusio, nec explicatione mea indiget. Vide die sequenti. De Symphoriano post « imperatoris, » ita habet: « Qui in juventute sua tam gravis erat in moribus suis, ut servorum [seniorum] vitam anticipare videretur. Hic cum statuam Veneris adorare nollet, primo sub Eraclio præfecto verberibus afficitur, deinde carceri mancipatur, et ad ultimum capite punitur. In portu Romano, sanctorum peregrinorum martyrum, Marcialis, Epycteci, » etc., pure.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Octava Assumptionis beatæ Mariæ. Timothei et Symphoriani martyrum. » In margine notatur: « De isto Timotheo legitur in vita B. Sylvestri. » Sequitur: « Martialis confessoris: » Et rursus in margine: « Martialem confessorem alibi non invenies. » Pergit textus: « In portu Romano, sanctorum Peregrinorum martyrum, Martialis, Epicteti et sociorum eorum decem. » Hæc clarius in textu expressa sunt.

Reg. Suec., signatus, num. 428: « Eodem die, translatio corporum sanctorum in cœnobio sancti Dionysii; hoc est, Peregrini, Patrocli, Innocentii atque Hilarii episcopi et confessoris. »

Florentin.: « Sancti Andreæ diaconi, et ministri sancti Donati de Scotia, episcopi Fesulani, cujus

corpus honorifice sepultum est in monasterio sancti A Martini de Mensola [MEDIC. Lamensola] in territorio Florentino. »

SALINEN. : « In Galliis civitate Augustoduno, natalis sanctorum Medardi et Æmiliani cum filiis suis octo. »

REMENS. SS. Timothei et Apoll. : « Remis, passio sanctorum Mauri presbyteri et cum eo quinquaginta martyrum. »

Editio LUBECO.-COL. « Octava Assumptionis gloriosæ Virginis Mariæ. Romæ, via Ostiensi in cimeterio ejusdem, natale beati Timothei martyris. Qui tempore Melchiadis papæ de Antiochia venit Romam, et postquam ibidem per annum et tres menses prædicasset et multos ad fidem Christi convertisset, tentus est..... et juxta apostolorum Paulum per sanctum Melchiadem papam et sanctum Silvestrum devote sepultus est. » De Symphoriano, post, « consummavit, » subdit : « Qui cum ad locum decollationis duceretur, mater ejus de muro exclamans, ait : B Nate, nate, memento æternæ vitæ, respice sursum et regnantem in cœlo intuere : tibi vita non tollitur, sed in melius commutatur. Et tali reformatione animatus, ut ovis in sua infantia puer ad victimam ductus est, quo decollato, honorifice est sepultus. » In Portuensibus, pura est. « Item Romæ, sancti Antonini martyris et carnificis. Qui cum, etc. Xonis civitate Galliæ, sanctorum quinquaginta martyrum. » Iidem sunt, ni fallor, qui supra Remis ascribuntur. Vide GREVEN.

BELIN. Initio et fine excedit. Incipit enim : « Octava Assumptionis Virginis Mariæ. » Et in fine adjicit : « Item Romæ, sancti Hypoliti martyris. »

GREVEN. : « Octavæ Assumptionis gloriosæ Dei genitricis et Virginis Mariæ. Mauri presbyteri et martyris aliorumque quadraginta [*prior editio*, sexaginta, *sed scribendum* XLIX]. Xonis civitate Galliæ, sanctorum martyrum quinquaginta. »

MOLAN. de Timotheo aliis litteris in textu ex Adone miscet : « Scriptum invenitur in historia sancti Silvestri. » De Antonio, totum ferme Adonis textum describit. In fine : « Octava Assumptionis Virginis Mariæ. Romæ, sancti Hippolyti martyris. Remis civitate Galliæ, beati Mauri et cum eo quinquaginta martyrum. » Deinde minoribus typis : « Apud Montem Falconis, in civitate Mevania depositio beati Jacobi de Blanconibus, qui vita, moribus, miraculisque clarus, senio jam confectus, et sanguine ex crucifixi imagine finente, facie, vestibus, manibusque conspersus, migravit ad cœlum MCCCI. Cujus corpus necdum permisit Dominus videre corruptionem, sed sanguinem Domini nostri adhuc in manu reservat. » Editiones aliæ vitiatæ sunt. Præfigitur aliis litteris, *Octava*, etc. Sed pejus textui tribuitur, secundo loco : « In portu urbis Romæ, sanctorum Hippolyti, » Italice « qui dicitur Nonnus, et sociorum. In Ostia, natale sanctorum, » typis Romanis, « Quyriaci et Archelai. » Reliqua, ut in priori editione. In fine : « Remis civitate Galliæ, natalis sancti Mauri martyris cum sociis suis. Qui a Roma cum beato Timotheo Remos veniens, postquam verbum Dei ibidem disseminans, Apollinarem cum aliis pluribus baptizasset, a Lampadio præfecto cum sociis sanctis, quos baptizaverat, decollatus est. Die vigesima secunda, sancti martyris Agathonici. » Hæc ex solito fonte Græco.

X *Kal.* *Die* 23.

Natalis sanctorum martyrum Donati, Restituti, Valeriani, Fructuosæ cum aliis duodecim, qui præclarissimo confessionis honore apud Antiochiam coronati sunt. Eodem die, beati Zachei episcopi, qui quartus a Jacobo, Hierosolimorum ecclesiam clarissime rexit. Apud Liciam civitate Egea, sanctorum Claudii, Asterii et Neonis, qui post acerba tormenta cruci affixi sunt. In portu urbis Romæ, sanctorum Ypoliti, Quiriaci et Archillai. Alexandriæ, sancti Theonæ episcopi venerabilis et vere Deo digni. [*Bouillart. alio ordine, paucis additis* :..... coronati sunt, apud Liciam civitate Egea, sanctorum martyrum Claudii, Asterii, Neonis, [a] Domninæ et Theonillæ, qui sub Lysia præside variis pœnis excruciati atque interempti sunt. In portu urbis Romæ sancti Yppoliti, Quiriaci, et Archillai. Eodem die, beati Zachei episcopi, qui quartus ab Jacobo Jerosolymorum ecclesiam clarissime rexit. Alexandriæ, sancti Theonæ episcopi venerabilis et vere Deo digni.] Item natalis sanctorum Timothei et Apollinaris, qui apud Remensium urbem consummato martyrio cœlestia regna meruerunt. Lugduno Galliæ, sanctorum martyrum Minervii et Eleazarii cum filiis octo.

NOTÆ.

Soli puri sunt *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

« Multum differt Carolinum autographum. Zacheus qui quarto loco hic, in Dervensi codice ponitur C secundo. Claudius ejusque socii, qui secundam in Pratensi, tertiam in Dervensi sedem occupant. Denique sanctus ille Claudius, qui quatuor in Pratensi socios habet, nonnisi duos habet in Dervensi, nempe Asterium et Neonem. Atque ut hæc omnia corrigeret Usuardus, in suo codice totos quinque versus oblitteravit. Non dicam eamdem esse manum, id centies iterasse sat est. Videamus quibus causis ad corrigendum adductus fuerit Usuardus. De ordine quo sanctos illos composuit, Sollerius, opinor, auctorem in jus non vocabit. Res est nihili, in qua defendenda religioni fuerit immorari. Neque etiam inficiabitur Pratensis codicis censor, Claudio, Asterio et Neoni recte adjectas fuisse Domninam et Theonillam. Habemus eorum acta proconsularia integra atque germana, ubi quinque illi martyres nominatim ad confitendam fidem vocantur et suppliciis cruciantur ; et in fine, *habita est passio hæc in civitate Ægea, sub Lysia præside*, x *Kal. Sept. Augusto et Aristobolo consulibus.* In Carolino autographo non fuerunt hæc verba, *qui post acerba tormenta cruci affixi sunt*, quæ tamen Sollerius ut Usuardina suo articulo inseruit. Tres martyres Claudius, Asterius, Neon in Dervensi codice nulla addito nominantur. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Zachei, simpliciter scribunt omnes, excepto Molan. Male legit Munerat. *Hierosolimorum ecclesia clarissime claruit. Liciam, Egea, Hippoliti*, etc., ut alibi. Cæteri Munerati errores ferme scriptorii sunt, ut *Neronis*, pro *Neonis*, *afflixit*, *Achillei*, *vero* Deo digni, *Apollinaris*, *Minervi*, etc., ubi deest conjunctio *et*. Greven. et Molan. contra communem omnium codicum lectionem scribunt, non, *cum filiis*, sed, *cum aliis octo*, non advertentes nomen *Eleazari* esse muliebre, ab *Eleazarum*, ut *Glycerii* a *Glycerium*, *Eustochii* ab *Eustochium*, etc.

OBSERVATIONES.

Antiochenorum pugilum memoriam, Adonis Martyrologio antiquiorem, hoc die non invenio, nec alium habuit fontem Usuardus, ex quo sua ita hausit, ut nec syllabam mutaverit. Quærimus Adonis fontem, sed nihil hactenus reperire licuit. *Zachæi episcopi* meminit Romanum parvum, forte ex Rufino lib. IV, cap. 5, sed neglectis characteristicis omnibus, quas Ado apposuit, et ex eo rursus singulas transtulit Usuardus. De sequenti classe nihil memorant aut Romanum parvum, aut Ado. In Hieronymianis purioribus solum exprimuntur *Claudius, Asterius* et *Neon*, quos et nos supra retulimus, et ex illis acceptos non dubitamus. Martyrii genus ex Actis proconsularibus profluxisse necesse est, quæ pridem a Surio hoc die, et a Baronio ad annum CCLXXXV, a num. 3, recentius a Ruinartio vulgata sunt. An ea integra genuina viderit Rabanus, dum elogium suum composuit, non satis liquet ; cum de crucis supplicio, quod a Floro ex præfatis Actis diserte asseritur, nec verbum faciat. Mulieres tamen *Domninam*, vel ut alii *Donuinam* et *Theonillam* ex illis a Rabano sumptas existimo, quas nescio quis Pratensi codici, corrupto textu, inserendas putavit. Id mihi indicavit oculatissimus inspector Clar. Castellanus, observata in eo codice erasione inter *coronati sunt* et *Alexandriæ*: utrinque exclusive, qua scalpello inducta sunt omnia, quæ in nostro textu habentur, eaque superscripta, quæ in Auctariis primo loco referemus. Suspicor ego, correctorem illum, laudatum Rabanum sequi voluisse. Atcunque sit, Pratensi codici hic consentiunt consueti ejus comites Antuerp.-Major et Rosweyd. cum ipso ex purorum numero exclusi, quibus et Aquicinctinus forte similis est, ut infra dicam. De *Lycia*, seu potius *Cylicia;* aliisque circa hosce martyres controversis, vide Florentinii Notationes et Ruinartii Sincera et Selecta a pag. 278.

A Major difficultas est in iis quæ spectant *Martyres Portuenses* et *Ostienses*, in Hieronymianis discretos, in Romano parvo conjunctos et confusos hoc modo: *Romæ, Hippolyti, Quiriaci et Archillai.* Ado legit : *In Portu Romano.* Noster hujus descripsit omnia. De *Hippolytorum* identitate et varietate actum est non semel, præsertim XXX Januarii et XIII Augusti, et plura alibi examinanda supererunt : nimirum, utrum hic noster pridie colendus, an *Nonnus* ad distinctionem appellandus, solusque in Portu Romano passus sit ? Utrum duo alii *Ostiæ* ? An eorum socii, *peregrini* martyres hesterni ? Demum, an hic *Hippolytus* fuerit *episcopus*, et quidem magnus ille et scriptis inclytus, atque alia id genus ambiguæ disquisitionis, operosius suo loco pertractandæ, cujus prima semina apud Baronium et Florentinium hoc et aliis diebus invenies. Magni Hyppoliti res gestas et scripta diligenter collegit Tillemontius tomo III, a pag. 238. Cætera superius abunde pro instituti B hujus nostri ratione dicta sunt. Romanum parvum scripsit : *Theonæ episcopi* ; breve elogium aptavit Ado, cujus priorem partem Noster desumpsit. Videsis Chronologiam nostram Patriarchalem a num. 173. De *Timotheo* et *Apollinare* agit etiam Florus, sed Usuardus nihil in Adonianis verbis mutandum censuit. Utrum ad Hieronymiana pertineant, dicet Florentinius. Vide quæ de ipsis habet Surius ex Gregorio Turonensi. Longiora Acta non desunt, sed quæ supposita videntur, in quibus de Mauro quoque et sociis agitur, pridie inter Auctaria notatis. Florentinium etiam consule super *Minervio* et *Eleazaro.* Usuardi textus non aliunde quam ex præfato sæpius Adone quærendus est ; atque inde statue, ex eo descripta esse omnia, præter annuntiationem unicam, de qua jam satis diximus. Wandalberti versus huc non spectat.

AUCTARIA.

PRATEN. ex prætenso autographo verba, quæ habentur inter *coronati sunt* et *Alexandriæ*, cum abbreviationibus mihi descripsit Castellanus : « Apud Liciam civitate Egea, sanctorum martyrum Claudii, Asterii, Neonis, Dominicæ et Theonillæ, qui sub Lysia præside variis pœnis excruciati atque interempti sunt. In portu urbis Romæ, sanctorum Hyppoliti, Quinti [Quiriaci] et Archillai. Eodem die, beati Zachæi, qui quartus ab Jacobo Hierosolimorum ecclesiam clarissime rex [*pro* rexit, *propter spatii angustias : idque in* ANTUERP.–MAJORE *ita prorsus transumptum est*]. » Jam dixi, ROSWEYD. et ordine et sensu etiam concordare. De AQUICINCT. paulo inferius.

PULSANEN. In Antiochenis et Zachæo purus, de Theona aliquid decerpens, sic habet : « Alexandriæ, sancti Theonæ episcopi, vere Deo digni. » Desunt reliqua omnia.

ANTUERP. et MAX.–LUBEC. In textu puri, in fine subdunt : « Item Flaviani et Synodii episcoporum. » Vide notulas Castellani.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECTIN., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC. initio præfigunt : « Vigilia sancti Bartholomei apostoli. » In fine, addunt : « Item Flaviani et Sydonii episcoporum. » Cætera omnes puri sunt.

CENTULEN.: « Natale sanctorum martyrum Donati, Restituti, Valeriani, Fructuosæ cum aliis duodecim, qui apud Antiochiam coronati sunt. Alexandriæ, beati Theonæ episcopi venerabilis et vere Deo digni. Eodem die, sancti Zachæi episcopi, qui quartus ab Jacobo Jerosolimorum rexit ecclesiam. Lugduno Galliæ, sanctorum martyrum Minervii et Eleazaræ cum filiis suis octo. In Portu urbis Romæ, sanctorum Hyppoliti, Quiriaci et Achilei. Remis, sanctorum Tymothei et Apollinaris martyrum. In Licia civitate C Egea, sanctorum Claudii, Asterii et Neonis, qui post dura tormenta cruci affixi sunt. »

BRUXELLEN. ordinem invertit, sic incipiens: « Apud urbem Remensem, sanctorum Thymothei, » etc. In Zachæo et Antiochenis purus est. Pro *Theonæ*, scribit *Theonis*, additque in fine Adonis verba : « Qui beatum Petrum episcopum et martyrem in omni puritate enutrivit. Apud Egeam civitatem Liciæ, » etc. In Portuensibus etiam purus, ultimæ annuntiationi Adonis verba rursus subnectit : « Quorum corpora inscripta, quæ urbi ab Occidente imminet, condita habentur. » In fine : « Item Flaviani et Sydonii episcoporum. »

HAGENOYEN. incipit : « Vigilia sancti Bartholomei Apostoli. » Sequitur textus, mutato nonnihil annuntiationum ordine, sed de cætero satis pure. In fine : « Eodem die, sancti Flaviani episcopi et confessoris. Item, sancti Sydonii episcopi. »

AQUICINCT. post « Neonis » cum PRATEN. interjicit : D « Domninæ et Theonillæ, qui sub Lysia præside, variis pœnis excruciati atque interempti sunt. » An etiam seriem mutaverit, notatum non invenio. In fine autem additur : « Item, sanctorum Flaviani et Sydonii episcoporum. »

MATRIC.–CARTUS.–ULTRAJECT. : « Vigilia Claudii, Asterii et Neonis fratrum martyrum et puerorum, quos judex per varia tormenta fecit crucifigi ; et cum eis passæ sunt duæ mulieres cum infantulo. Eleazari cum filiis. »

UGHELLIAN. in fine : « Flaviani et Sidonii episcoporum, » ut supra ANTUERP. et MAX.-LUBEC.

ALTEMPS. « In Scotia, sanctæ Ebbæ abbatissæ. » Colitur XXV Augusti.

STROZZIAN. : « Eodem die, sancti Flaviani episcopi. » De Sidonio non meminit.

Caudiacen. : « Apud Caudiacum, natale sancti A Ainandi et sancti Domnini martyris. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Vigilia beati Bartholomei apostoli. » Sequitur textus, in ordine nonnihil mutatus et interpolatus. In fine : « Augustoduno, beatorum Flaviani et Sidonii episcoporum et confessorum. Cenomanis, beati Victoris episcopi et confessoris. » An *Victorii*, qui colitur i Septembris ?

Belin. in tribus primis utcunque purus, quarto loco habet de Timotheo, etc. Sequitur : « Item Vigilia sancti Bartholomei apostoli. » Tum de Lugdunensibus pure. « Alexandriæ, Theonæ episcopi. » Prima editio in fine solum addit : « Eodem die, sancti Flaviani episcopi. » Sed altera sic habet : «Eodem die, sancti Flaviani et Sydonis episcoporum. » Et licet die præcedenti egerit de S. Hippolyto, hic adjicit : « In portu urbis Romæ, sancti Hypoliti, Quiriaci et Achelaii. »

Greven. : « Vigilia sancti Bartholomæi apostoli. B Item secundum aliquos hic : Adæ primi hominis. Justi, et Abundii martyrum. Augustuduni, sanctorum Flaviani et Sidonii episcoporum et confessorum. Cenomannis, Victoris episcopi et confessoris, Brumberti confessoris. In eremo Scythi, Theonæ abbatis. Civitate Egea, sanctæ Theonillæ. Osannæ virginis. Ebbæ virginis. »

Molan. : « Eodem die, sancti Flaviani episcopi. Et Sidonis episcopi. Eodem die, beati Fraubaldi abbatis et confessoris. Item, vigilia sancti Bartholomæi apostoli. » Tum minoribus typis : « Quæ plerisque locis jejunii observatione celebratur. Item secundum aliquos hic, Adæ primi hominis, qui, etsi in superbiam elatus, et de pomo vetito comedens, se totum et suam propaginem, originalis peccati labe eam afficiendo et inficiendo, misere perdiderit, per secundum tamen Adam eum a delicto suo eductum esse, atque vitæ æternæ gaudiis potiri, catholica tenet Ecclesia. » Huc usque prima editio. In aliis solum adduntur sequentia : « Eodem die, sancti Flaviani episcopi Augustoduni. Arvernis, natalis sancti Sidonii episcopi. Cenomanis, beati Fraubaldi abbatis et confessoris. Die vigesima tertia, sancti Luppi martyris. Item Vigilia sancti Bartholomæi apostoli. » De ea etiam egerunt plerique alii codices superius citati.

IX *Kal.* **Die 24.**

Natalis beati Bartholomei apostoli, qui apud Indiam Christi Evangelium prædicans, decollatione martyrium complevit. Hujus apostoli sacratissimum corpus, primum ad insulam Liparis, deinde Beneventum translatum, pia fidelium veneratione honoratur. Eodem die, apud Cartaginem, trecentorum martyrum, qui passi sunt tempore Valeriani et Galieni : denique post supplicia sibi illata, Christum Dei filium Deum fatentes, in clibanum calcis accensum demersi sunt. Ex quo etiam candidatus ille exercitus beatorum, Massa candida meruit nuncupari. Civitate Rotomago, sancti Audoeni, confessoris, qui sæculum salubriter despiciens, sanctitatis merito, episcopii adeptus est honorem. Nivernis, Patricii abbatis.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Bartholomei scribunt codices omnes, excepto Molan. et forte Pratensi. Sic plura alia errata scriptoria recurrunt, quæ hic conjungo, ut *Lipparis, Cartaginem, Galieni, Rotomago*, etc. Munerat., pro *denique post*, etc., posuit *deinde*, nihilo emendatiorem inde constructionem reddens, de qua vide Observationes et Auctaria. Idem male scribit *Musa candida*, pro *Massa candida*. Herinien. transposuit, *salubriter sæ-* C *culum despiciens.* Dubium est quid præferri debeat, *episcopi honorem*, an *episcopii honorem :* primo modo scribunt Praten., Herinien. et Rosweyd., altero Munerat., Greven., Molan. et Antuerp.-Maj. Hic quidem nitidior est, ille sæculum suum magis sapere videtur, quem proinde in textu reliquimus. Greven. et Molan. ante *Patricii* præfigunt, *sancti*, reliqui titulum omittunt.

OBSERVATIONES.

Bartholomæi apostoli festivitatem variis olim diebus celebratem fuisse præsertim a Græcis, et quidem hoc tempore, non eodem ubique die in Ecclesia recoli satis constat. In Sacramentario Gregorii ponitur xxiv in Kalendario Allatii xxv. Nec minus implexa et incerta sunt quæ de ejus gestis circumferuntur, sed quæ ad præsens non attinent, uti nec quæ de translatione non ita pridem disputata sunt. Cæterum Hieronymiana apographa Bartholomæi, *in Persida natalem* diem referunt xiii Junii, et ibi codices nostri aliqui inter Auctaria de eo egerunt. Porro eadem Hieronymiana aliter hodie exprimunt : *In India, sancti Bartholomæi apostoli,* D quæ in vetustissimo Epternacensi, sequenti die leguntur. Utrum earum annuntiatio aliqua pro translationis solemnitate accipienda sit, videatur Florentinius citatis diebus et ad Indiculum apostolorum. Item Baronius in Notationibus. In Beda hodie diserte legitur : *In India, natale Bartholomæi apostoli.* Quem ferme sequitur Rabanus, nomen interpretans et *viventem a barbaris decoriatum* asserens. Romanum parvum sic ponit : *Bartholomæi apostoli et martyris.* Ado in Martyrologio suo Bedæ similior est, sed breve elogium ab ipso inter festivitates apostolorum digestum, Noster fere integrum inde descripsit. Quanti valeant encomia de Bartholomæo composita, quorum unum edidit Surius, ex Tillemontio, tomo I, a pag. 387, et in notis eo redu-cendis facile intelliges, uti et alia ad translationes spectantia. Quæ in brevi notula de apostoli vero nomine observat Castellanus, ab aliis operosius olim disquisita sunt. Solito longius Wandalberti metricum elogium, Genesium ex die sequenti apostolo subjungit, cum Audoeno, de quo infra :

Bartholomæus nonam exornat retinetque beatus,
India quo doctore Dei cognovit honorem,
Herculis et Bacchi insanis vix eruta sacris.
Hunc illum fama est varia pro sorte sepulcri,
Æoliam, Liparem, Beneventi et templa tenere
Tum quoque Genesio resplendet martyre Roma,
Audoenum tumque pium Rothomagus honorat.

Massam candidam Carthaginensem, seu potius Uticensem, paulo forte obscurius memorant Hieronymiani codices xviii Augusti, ubi legi possunt Florentinii commentaria. Verosimile est eodem die recoli in Kalendario Carthaginensi. Hac die primum signata est a Romano parvo his verbis : *Massæ candidæ Carthagini.* Martyrum numerum, verosimiliter ex Prudentio, ad trecentos extendit Ado ; pro quo recte certat Baronius ex Pontio diacono, aliis, ex S. Augustini sermonibus, minorem fuisse opinantibus. Unde porro martyrii genus et alias circumstantias acceperit laudatus Ado, non satis mihi liquet. Usuardus elogium ejus sic contraxit, ut duriorem reddiderit constructionem, utens adverbio *denique* dum nihil præcessit, ad quod merito re-

ferri possit, quæ procul dubio causa fuit, cur codicum aliquorum scriptores ad fontem recurrerint, ex quo purius loquerentur, ut ostendunt Auctaria. Huc spectant quæ satis accurate de his martyribus notavit Ruinartius inter Selecta, pag. 199 et 518. Videatur etiam Tillemontius, tomo IV, pag. 175 et 640. Hieronymiano Lucensi præfixa est *Audoeni depositio Rodomo*, etc. Florus eamdem positionem servat, sed rectius *Audoeni* exprimit cum brevi elogio. Mosander eum Adoni ascripsit, Rosweydus expunxit: uter melius, problema est; elogium certe qualecunque Usuardi proprium censeo. Plures servamus Audoeni Vitas mss. et inter has metricam A unam. At quantum hæ omnes a Suriana distent, non est hujus loci discernere. Conferentur suo tempore cum iis, quæ tradunt editor historiæ abbatiæ regalis S. Audoeni lib. I et Cointius variis annis a DCXXXIV ad DCLXXXIII et DCLXXXVII. Qui in fine adjicitur *Patricius*, ansam præbuit nonnullis codicibus eum cum Hiberniæ apostolo confundendi. In additamentis Hieronymianis vocatur *Pectricius*, quod Florentinius corrigit. Galli nomen pronuntiant *Parrize*, unde non inepta formatione sequi videretur *Parrizius*. Hæc cursim notata sint, suo loco discutienda; sufficiat modo, verum, simplicem et genuinum Usuardi textum retulisse.

AUCTARIA.

Codex Pratensis, signatus apud nos littera B, addit in margine: « Cerviduni, sancti Eptadii confessoris. »

Antuerp.-Maj. in textu purus est usque ad annuntiationem ultimam, quam ita amplificat: « In Hibernia, sancti Patricii abbatis et Gildardi confessoris. Qui Patricius, primus Hibernorum fertur B Magister. Sed quia nec ipsos correxisse potuit, in peregrinationem perrexit; ad monasterium Glestingense pervenit, ibique vitam virtutibus clarescens finivit, quod et usque hodie mortua ipsius ossa contestari videntur. » Eadem habet, tantillo correctius, codex Aquicinct.

Rosweyd.: « In India, beati Bartholomæi apostoli, qui apud eamdem provinciam Christi Evangelium prædicans, primo vivus jussu Astiagis decoriatus, postea decollatus martyrium complevit. Cujus, » etc. In Carthaginen. purus, de Audoeno post *honorem*, addit: « Post multa miraculorum insignia, post talenta sibi credita fideliter dispensata, Domini sui intravit gaudia. In Britannia, monasterio Glestingensi, depositio sancti Patricii abbatis. »

Pulsanen. in prima deficit, in secunda satis purus est. Tum: « Civitate Rotomagum, sancti Audoeni archiepiscopi et confessoris. » Desunt reliqua, ut hic codex plerumque contrahitur. C

Antuerp. et Max.-Lubec., Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen. et Danic., in prima etiam satis puri, secundam sic annuntiant: « Eodem die Carthagine, trecentorum martyrum, qui passi sunt tempore Valeriani et Gallieni. Ferunt enim, inter alia supplicia tunc a præside clibanum calcis accensum, et in ora ejus prunas cum thure exhibitas, et præsidem Christianis dixisse: Eligite unum e duobus, aut thura super hos carbones offerre Jovi, aut in calcem demergimini. Tunc trecenti viri fide armati ictu rapidissimo Christum Dei Filium fatentes, se injecerunt in ignem et inter vapores calcis pulverei sunt demersi. Ex quo et candidatus ille beatorum exercitus *Massa candida* meruit appellari, massa propter numerum, candida propter meritum. Civitate Rotomago, sancti Audoeni episcopi et confessoris. » Max.-Lubec. scribit *Audo*. In omnibus deest *Patricii*.

Centulen., in prima satis purus, sic prosequitur: « Apud Carthaginem, sanctorum martyrum D trecentorum, qui pro eo quod unanimiter et uno momento passi sunt, Massa candida nuncupantur. Civitate Rothomago, depositio sancti Audoeni archiepiscopi et confessoris. » In territorio Nivernensi, sanctorum Patricii abbatis et Gildardi presbyteri confessorum. » Vide supra Antuerp.-Maj.

Bruxellen. de Bartholomæo inserit: « Qui pro fide Christi excoriatus et post decollatus est. Cujus, » etc. In Carthaginensibus: « Post varia enim supplicia... consumpti sunt: unde ille beatorum exercitus Massa candida, massa quidem propter numerum, candida vero propter meritum solet appellari. » In Audoeno satis purus adjicit: « Et cum ecclesiam Rothomagensem rexisset annos quadraginta, ipse nonagenarius feliciter migravit ad Christum. » De Patricio tacet.

Hagenoyen.: « Bartholomæi apostoli, qui præ omnibus aliis apostolis, solus nobilis fuisse describitur. » Mitto hujus generis reliqua. De trecentis Carthaginensibus similis ferme est Antuerp., etc. De Audoeno et Patricio nihil.

Victorin. et Reginæ Suec., num. 130, post *nuncupari*, addunt: « In Galliis civitate Nivernis, sancti Gildardi presbyteri et confessoris. Item in eodem territorio, sancti Patricii abbatis In territorio Aduæ [Æduæ] civitatis, Ternidono [Cervidono] monasterio, depositio sancti Eptadii presbyteri et confessoris. » Vide Auctaria XVI Aprilis.

Daveron.: « Cenomannis civitate, sancti Rigomeri presbyteri et confessoris. » Vide in Actis XVII Januarii, et primum bimestre Castellani.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Bartholomæi apostoli, trecentorum martyrum qui in clibanum post varia tormenta missi, unde massa candida dici meruerunt. Audoeni Rothomagensis episcopi et confessoris. Theodorici abbatis, admirandæ sanctitatis viri. »

Cistercien. S. Benigni: « Eodem die, beati Ursini martyris. » De quo agat, nescio.

Reg Suec., num. 428: « Nivernis, sanctorum confessorum Gildardi et Patricii. »

Codex D. Le Mare sign. A: « Eodem die, apud Servidunum, natalis sancti Eptadii confessoris. »

In Vatican., num. 5949, deest Audoeni et Patricii. Adjicitur: « Capuæ, natale sancti Rufini episcopi et confessoris. » In Romano est die XXVI.

Remens. SS. Tim. et Apoll.: « In territorio Nivernensi, sanctorum confessorum Patricii abbatis et Gildardi presbyteri. »

Editio Lubeco-Col., in prima similis est Rosweyd.: in secunda, Antuerpiensi, etc. In Audoeno elogium expunxit. Tum sic pergit: « Cenomannis, beati Rigomeri presbyteri et confessoris. In territorio Nivernensium, beatorum Patricii abbatis et Geldeldi confessorum. Eodem die, beatæ Elisabeth matris præcursoris Domini. » Melius XXVI.

Belin., in omnibus similis Antuerpiensi, etc., in fine subdit: « Livernis [*pro* Nivernis], sancti Patricii abbatis. » Editio altera addit: « In pago Cenomanico, sancti Rigomari confessoris, et beatissimæ Tenestinæ virginis. »

Greven.: « Gildardi, alias Gildeldi, presbyteri et confessoris. Sandradi abbatis primi monasterii in Gladbach confessoris. Theodorici abbatis. Cenomannis, beati Rigomeri presbyteri et confessoris. Apud Samum insulam, sanctorum Gregorii, Theodori et Leonis confessorum. Qui tempore Constantii cum essent milites, persecutionem Arrianorum declinantes, apud prælatam insulam Christo devotissime servierunt, simulque quieverunt. Domninæ martyris. » Quæ heri ponenda fuit. « Engræ virginis et martyris, cum aliis. Moalbodio monasterio, Ansoaldis virginis. Eodem die, sanctæ Elisabeth viduæ, matris præcursoris Domini. »

Molan. De Bartholomæo, post *prædicans*, aliis litteris inserit: « Vivens a barbaris decoriatus est, atque jussu regis Astiagis, decollatione, » etc. Item post *nuncupari*, additur: « In quorum laudibus ex-

stant homiliæ sancti Augustini episcopi. » In fine : « In pago Cenomanico, sancti Rigomari confessoris. » Alii dicerent *Richmiri*. Vide DAVERON. Editiones aliæ in textu eadem habent, et in fine item de Rigomero. Tum : « In Gladbach diœcesi Agrippina, sancti Sandoradi, ejusdem cœnobii primi abbatis. Die vigesima quarta, sancti hieromartyris Eutychis, discipuli sancti Joannis Theologi. » Dein typis minoribus : « Andaino monasterio, obiit Theodoricus abbas, anno MLXXXV, qui vivus et defunctus multis claruit signis ac virtutibus. Ejus corpus humo levatum, Hugonistarum immanitate redactum est in cineres et favillas. » Vide Castellanum.

VIII *Kal.* *Die* 25.

Romæ, natalis sanctorum martyrum Eusebii, Pontiani, Vincentii, et Peregrini, sub Commodo imperatore, qui primo in equuleum levati, nervis quoque distenti, ac deinde fustibus cæsi sunt, flammis circa eorum latera appositis, sed cum in laude Christi fidelissimi permanerent, plumbatis usque ad emissionem spiritus mactati sunt. Item Romæ, sancti Genesii martyris tempore Diocletiani Augusti, qui fustibus primo crudelissime cæsus, equuleo suspensus et ungularum diutissima laceratione vexatus, lampadibus etiam inflammatus, cum in fide persisteret, dicens : Non est rex præter Christum, pro quo si millies occidar, ipsum mihi de ore, ipsum mihi de corde auferre non poteritis, martyrii coronam capitis obtruncatione promeruit. Eodem die, beati Genesii Arelatensis, qui exceptoris functus officio, cum impia, quibus Christiani puniri jubebantur, edicta nollet excipere, comprehensus atque decollatus, martyrii gloriam proprio cruore baptizatus accepit. In Hispania [a] civitate Italica, sancti Gerontii episcopi, in carcere quiescentis.

NOTÆ.

Puri undequaque sunt soli quatuor *Praten.*, *Antuerp.-Major*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Dervensis codex : *in Hispania civitate Italica.* Delevit Usuardus in suo codice, *in Hispania*, qua de causa, quis dixerit ? an quia de urbe satis nota loquens inutile judicaverit regionem appellare, in qua sita erat ? De S. Geruntio nihil apud martyrologos, qui Usuardum ætate superant. Illius cultum in Hispania dubio procul accepit. Quod antiquius habetur de illo Geruntio, est epigramma Isidori Hispalensis quod manu exaratum legit et suo martyrologio Hispanico intexuit Joannes Tamayus Salazar. In illo epigrammate Geruntius dicitur carceris famisque supplicia passus sub Nerone. Unde colligit Salazar passum esse circa annum 68, quo vehementius in Hispania sæviebat Neronis crudelitas. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Præter sphalmata orthographica, quibus plerumque abundat Antuerp.-Maj. ut hic *Potentiani*, *eculeo*, *distensi* ; post *cæsi*, deest *sunt* ; post *lampadibus*, deest *etiam*, *michi*, *Aretensis*, *impii*, pro *impia* *Christiana* pro *Christiani*, etc., et præter *milies* quod omnes habent, excepto Greveno ; notanda sunt duo. Primum, idem Greven. et Molan. post *occidar*, immediate subjungunt, *ipsum mihi de corde auferre*, etc., omittentes præcedentia ; *ipsum mihi de ore.* Alterum est, quod Praten. et Rosweyd. legant : *Civitate Italica*, et ipsis suppar Antuerp.-Major : *In civitate Italica.* Greven. vero et Molanus, *In Hispaniis civitate Italica.* Demum, Herinien. et Munerat. in textu puri, *In Hispania civitate Italica*, quem scribendi modum prætulimus, sed ita ut ab aliis phrasibus minime abhorrendum putemus.

OBSERVATIONES.

Romani parvi hodiernum segmentum tertio loco refert : *Romæ, quatuor martyrum Eusebii, Pontiani, Peregrini* et *Vincentii* ; atque eodem etiam ordine ab Adone collocantur, addito Actorum, a Surio aliisque non semel editorum, compendio, quod Noster ad solitam suam brevitatem non ineleganter reduxit, primum eis in laterculo locum tribuens, transpositis duobus ultimis nominibus. Ab antiquioribus martyrologis de eis non agi, certum videtur ; fatente Florentinio, *Pontianum*, seorsim ab aliis, codici Lucensi a popularibus superadditum. Quid de hisce Actis censendum sit, necdum audeo definire ; nonnulla invenit Tillemontius, tomo III, pag. 59, quæ displiceant, etiam qua parte agunt de Julio Senatore, relato supra XIX hujus. Sed hæc alibi discutienda sunt. *Genesius* ex mimo martyr illustrissimus a Kalendario Allatii et ab Hieronymianis ponitur XXIV Augusti. Item a Floro, qui eum in elogio suo ex Actis desumpto, *militem* vocat. Denique et a Wandalberto, ut pridie ostendimus Romanum parvum hac die expressius : *Romæ, Genesii martyris, mimi. Thymelicæ artis magister fuit* : hoc est theatricæ. Est etiam in Kalendario Frontonis et verosimiliter in Carthaginensi. Acta apud varios exstant sane miranda, novissime a Ruinartio edita a pag. 282, ex quibus patet sincera Adonem et genuina præ oculis habuisse, dum ea fere integra Martyrologio suo inseruit. Usuardo satis fuit præcipua quæque ex Adone delibasse, quæ tamen solito prolixius deduxit ; Rabano ex præfatis Actis paucula satis jejune decerpente. Videri etiam possunt laudata Acta, Gallice a Tillemontio edita tomo IV, a pag. 418. Sequitur *Genesius* alter Arelatensis, cum priori male a nonnullis confusus, ut explicat Florentinius ad Hieronymiana, in quibus hoc die consignatur, uti et a Floro, qui solum innuit, proprio sanguine baptizatum. Romanum parvum simpliciter legit : *Et sancti Genesii Arelatensis.* Pluscula ex pulcherrimis Actis, etiam a Ruinartio inter Selecta reproductis a pag. 601 desumpsit Ado ; Noster rei totius medullam paucioribus complexus est. Videri potest Prudentii hymnus apud laudatum Ruinartium pag. 517, et Gregorius Turonensis in Miraculis cap. 68. Adi etiam, si lubet, Tillemontium tomo V, a pag. 569. Nec displicebit unicus de hoc Genesio, Wandalberti versiculus :

Octava hinc Arelas celebrat te, sancte Genesi.

Gerontius, vel *Geruntius* antiquioribus omnibus martyrologis incognitus est, nec satis perspicio unde eum Usuardus accipere potuerit, nisi in Hispanico itinere notitiam ejus aliquam nactus sit, quam subinde dignam censuerit quæ in Fastis sacris locum obtineret. *Tempore Apostolorum* vixisse aut prædicasse, nusquam innuit : unde a Martyrologii Romani Reformatoribus, ex aliis documentis id adjectum fuisse oportet, de qua re videri tantisper potest Baronii notatio. Priora omnia ex Adone descripta ostendimus, hanc vero ultimam annuntiationem plane etiam Usuardinam esse codices nostri omnino evincunt.

AUCTARIA.

Herinien., toto textu purissimus, in fine subdit: « In pago Viromandensi, natale sanctæ Hunegundis virginis. »

Rosweyd., in textu nonnihil luxatus, de Genesio Arelatensi post *aceepit*, inserit: « Et ubi sanguis ejus cecidit, nata est ingens arbor Sichomorum. » In fine adjicitur: « Item natale beati Gregorii abbatis, Trajectensium episcopi et confessoris. » Errat hic Castellani notula.

Pulsanen., hoc die Bartholomæi, satis pure. Deinde de Eusebio, etc., usque ad, *sub Commodo imperatore*. Desunt reliqua omnia.

Antuerp. et Max.-Lubec. et Ughellian. Loco *Gerontii*, habent: « In provincia Syriæ, sancti Juliani martyris. » Superiora pura sunt.

Munerat., toto textu satis purus, in fine adjungit: « Item depositio beati Ludovici Francorum regis illustrissimi et gloriosissimi, de cujus corpus requiescit in cœnobio D. Dionysii in Francia, et caput ejus honoratur et colitur in sacrosancta capella palatii. » Phrasis huic propria.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. toto textu puri essent, nisi ultimam annuntiationem omitterent, cujus loco hæc substituunt: « In provincia Syriæ, natale sancti Juliani martyris. Item, natale sancti Ludovici confessoris regis Franciæ. Eodem die, sancti Gregorii episcopi Trajectensis et confessoris. In pago Viromandensi, natale sanctæ Hunegundis preciosæ virginis Christi. »

Lovanien. eumdem habet defectum et eadem Auctaria, sed nonnulla elogia rescindit.

Albergen. incipit: « Natale sancti Ludowici regis et confessoris. » Deest etiam ultima annuntiatio de Gerontio, cujus loco solum ponitur: « In provincia Syriæ, S. Juliani, etc. »

Danic. a priori solum differt, quod secundo loco interjiciat: « Parisius ad sancti Dionysii, beati Lothwici regis et confessoris. »

Centulen.: « Romæ, sanctorum Eusebii, Pontiani, Peregrini, Vincentii, tempore Commodi imperatoris, sub judice Vitellio. Item Romæ, sancti Genesii martyris, qui sub Diocletiano passus est. Ipso die, S. Genesii Arelatensis, qui in ripa Rodani fluminis gladio percussus occubuit. In territorio Vermandensi, sanctæ Hunegundis virginis Christi. In Hispaniis civitate Compluto, sanctorum Justi et Pastoris martyrum: » alia manu, « fratrum. » Vide de his supra vi Augusti. « Civitate Italica, sancti Gerontii episcopi, in carcere quiescentis. In Francia, sancti Ludovici regis Francorum, ac gloriosissimi confessoris. »

Bruxellen. incipit a Genesio Arelatensi, in quo nonnihil interpolatus est. Pergit: « Romæ, natale sancti Genesii militis et martyris. Quem cum vellet Dyocletianus imperator a fide revocare, ille immotus perstitit, dicens: Non est rex præter Christum, pro quo si milies occidar, ipsum michi... non poteris. Et cum imperator non proficeret, ipse illum post fustes, eculeum, ungulas et lampadas decollari præcipit. » In Eusebio et sociis purus est. « In Hispaniis civitate Italica, sancti Gereonis episcopi, in carcere quiescentis. » De Juliano et Hunegunde, ut supra. « Eodem die, depositio sancti Ludovici incliti regis Francorum, quem papa Bonifacius VIII cathalogo sanctorum ascripsit. »

Hagenoyen., in prima classe purus, sic prosequitur: « Item Romæ, sancti Genesii militis et martyris, tempore Dyocletiani Augusti. Qui in juvenili ætate tantum deridebat Christianos, quod avide omnia Ecclesiæ sacramenta perscrutabatur, in libro scribens divina mysteria jocum suis sociis idem proponens. Tandem conversus ad Dominum mirabiliter, primo fustibus, » etc., satis pure. Sequitur de Juliano, ut supra. Demum: « In Hyspania civitate Italia, sancti Gerontii, » etc. Deest annuntiatio Genesii Arelatensis.

Aquicinct. incipit.: « Humularias, natalis sanctæ Hunegundis virginis. » In fine: « In pago Lemovicino, sancti Aredii abbatis. » Deinde calamo longe recentiori: « Ipso die, Parisius, elevatio beati Ludovici confessoris. »

Victorin. et Reg. Suec., fig. num. 130, in fine: « Eodem die, beati Aredii abbatis. » Vide Observationes die sequenti.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Ludovici regis Francorum, Gregorii episcopi Trajectensis tertii, nobilis genere, qui fuit successor beati Bonifacii, cujus et doctrina fuit eruditus; ejusque corpus est in ecclesia sancti Salvatoris. »

Bigotian., sub nota numeri P. 5: « In Provincia Syriæ, sancti Juliani martyris. »

Reg. Suec., signatus n. 428: « Apud Cartaginem, depositio beati Ludovici regis Franciæ, sanctitate et meritis gloriosi. » Hic positio rectius signatur.

Codex D. Du Cheval, signatus C. « In pago Lemovicino, sancti Arethi abbatis. »

In Vatican. notato num. 5949 deest *Gerontii*. Nescio an cætera pura sint.

Altemps.: « Eodem die, sanctæ Hildæ virginis. » Ab aliis ponitur xvii Novembris.

Strozzian.: « Sancti Ludovici regis.... S. Nemesii.... hujus sacræ reliquiæ translatæ jacent in monasterio S. Mariæ angelorum. » Forte legendum *Genesii*, ut vide Belin. Quamvis et *Nemesius* aliquis hoc die colatur. Alii etiam Florentini: « Romæ, sancti Lucii papæ et martyris. »

Bizunticen., post primam annuntiationem, adjicit: « Ex quibus Vincentius et Peregrinus, tempore Nicolai papæ per Gerardum comitem Galliam sunt translati et in territorio Lingonensi in cœnobio sancti Petri, quod Pulteras dicitur, decenter reconditi. Nota, in Chronico Autissiodorensi anno dccclxv dicitur, Corpus sancti Eusebii repositum Pulteriaci, corpus vero sancti Pontiani, Vercelliaci. » De his plura suo loco.

Editio Lubeco-Col.: « Colonia Agrippina, translatio brachii beati Annonis, archiepiscopi ejusdem civitatis et confessoris, de monte Sibergensi ad ecclesiam beati Georgii martyris. » De Ludovico magnum habet elogium, quod brevius in Greveno dabimus. In Eusebio et sociis, atque item in Genesio Romano, permodice interpolata est; in Arelatensi, pura. Scribit, « Geroncii episcopi et confessoris. » De Gregorio, addit: « Hic beatum Lebuinum Domini sacerdotem misit in Davantriam. Ipso die, sanctorum Aredii abbatis et Justini presbyteri ac confessoris. In Dacia, in ecclesia Roskildensi, translatio sancti Lucii papæ et martyris. Romæ, passio beatorum Nemesii diaconi et Lucillæ filiæ ejus martyrum, sub Valeriano et Galieno decollatorum. Item, translatio sancti Adelberti episcopi et martyris. »

Belin., incipit: « Romæ, sancti Lucii papæ et martyris. » In Eusebio et sociis purus est. Tum: « Item Romæ, sancti Nemesii, pro Genesii, » etc. In Arelatensi satis purus est. « In provincia Styriæ, *pro* Syriæ, etc. » In Gerontio, purus est. In fine: « Item Parisius, sancti Ludovici confessoris, regis Franciæ. » Altera editio superaddit: « In pago Lemovicensi, sancti Aredii confessoris. »

Greven.: « In Syria, Juliani martyris. Romæ, passio sanctorum Nemesii diaconi et Lucillæ filiæ ejus, quos Usuardus habet pridie Kalend. Novembris, die scilicet, quo corpora eorum a sancto Sixto sunt elevata. Quinque fratrum martyrum, videlicet Benedicti, Johannis, Mathei, Isaac et Christini. » De Gregorio, fere ut editio Lubeco-Col. « Turribii et Gundanisoli episcoporum Cenomanensium et confessorum. Secundum alios vero ix Kal. Augusti. Item juxta Cathalogum Sanctorum hic, Titi Cretensis episcopi quem Usuardus habet pridie Non. Januarii. Apud civitatem Agathensem, sancti Severi abbatis, qui regali Sirorum genere ortus, divitiis magnis con-

temptis, arctissimæ vitæ se dedit, apud præfatam urbem. Factus deinde multorum monachorum pater, plenus sanctitatis, beato in Domino fine quievit. Aredii abbatis et Justini presbiteri et confessoris. Ludovici regis Franciæ et confessoris, magnæ sanctitatis viri. Cui cum Blancha mater sedulo diceret se malle eum mortem temporalem incurrere, quam per aliquod percatum mortale Creatorem offendere, verba illius ita pii filii præcordiis adhæserunt, ut nunquam mortale peccatum admisisse perhibeatur. Post multa tandem pietatis studia, cum jam secundam pararet profectionem in subsidium terræ sanctæ, in ipso itinere a Domino vocatus, terram cœlestis promissionis intravit. Translatio capitis beati Lucii papæ martyris ab urbe Roma in Daciam ad ecclesiam Roschildensem.» De translatione S. Adelberti; item brachii sancti Annonis, ut in edit. LUBECO-COL. De Hunegunde, ut HERINIENSIS supra.

MOLAN. Adonianum Genesii elogium aliis litteris textui inseruit. In fine: « Romæ, Lucii papæ et martyris.» De Juliano, ut supra. De S. Ludovico, ut MUNERATUS, cui superaddit: « Cujus mortem preciosam Deo per miracula crebra contestante, Dominus Bonifacius VIII cum solemnitate fratrum suorum et cleri hunc sanctum, sanctorum catalogo ascripsit. » De Hunegunde, ut ANTUERP.-MAX., etc. De Aredio, ut supra. De Gregorio, addit: « Qui fuit instructor sancti Ludgeri episcopi Monasteriensis, » et typis minoribus, « primi: qui ejusdem Gregorii Vitam conscripsit. Hildæ abbatissæ monasterio Scruwelhaltensis, cujus festum in civitate Lubecensi a factoribus Rosariorum celeberrimum habetur. » Editiones aliæ idem habent in textu. De Juliano, Ludovico, Hunegunde, Aredio et Gregorio, ut prima, exceptis iis quæ aliis typis adjecta sunt. Tum: « Die vigesima quinta, reversio lipsani, sancti Bartholomæi apostoli. » Denique typis minoribus: « Eodem die fuit incendium oppidi Tuitiensis, in quo corpus Dominicum a flamma circumfusa intactum remansit. »

VII *Kal.* *Die* 26.

Romæ, natalis beati Zephirini papæ. Et sanctorum martyrum Hirenei et Abundii, qui in passione beati Laurentii leguntur. Apud Victimilium castrum Italiæ, natalis beati Secundi martyris, viri spectabilis et ducis ex legione sanctorum Thebeorum. Item civitate Pergamis, sancti Alexandri, qui et ipse unus exstitit ex legione Thebeorum, et cum nomen Domini Jesu constantissime fateretur, martyrium abscisione capitis complevit. [*Bouillart.*:... complevit. [a] In territorio Lemovicensi, Sancti Aredii presbyteri et confessoris.] Autisiodoro, Eleuterii episcopi.

NOTÆ.

Puri sunt *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Deest Carolino autographo S. Aredius; et ejus loco: *Autisiodoro Eleutherii episcopi.* Postea Eleutherium hinc erasit Usuardus, lectis, ut conjicere est; sancti illius præsulis Actis, quæ mortem ejus non 26, sed 16 Augusti die consignant. Sextus decimus ille numeratur Autisiodorensis Ecclesiæ episcopus, quem obiisse ferunt an. 551: quod si verum est, falsæ sunt notæ chronologicæ omnes, quibus usus est Anonymus in nova Labbei Bibliotheca, t. I, pag. 419. Quod S. Aredium spectat, Usuardum deceptum fuisse oportet Actis quibusdam illius sancti diversis ab iis quæ juris publici fecit nostri Sodalitii præcipuum decus Mabillio, tom. I, Act., pag. 349: hæc enim narrant Aredium IX Kal. Sept. convocatis discipulis, eos de proxima sua morte monuisse; et hora secunda noctis animam reddidisse. Quæ secunda noctis hora si secundam post mediam noctem significet, mortuus fuerit Aredius VIII Kal. Septembris; sin tantum secundam ab occasu solis indicet, IX Kal. obierit. Testatur Bernardus Guido in Bibliotheca Labbeana, pag. 631, festum S. Aredii agi VIII *Kal. Septembris*. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Lego *Zephirini* simpliciter, cum codicibus ferme omnibus. Item *Hirenei*, licet Herinien. habeat *Herenei*; Munerat., *Hyrenei*; melius Molan., *Irenæi*. Male scribunt Antuerp. et Max.-Lubec., *Abundi*; nec melius Greven., *Habundii*. Nescio cur Munerat. textum mutaverit, legens *in passione beati Yppoliti*, pro *in passione beati Laurentii*. In prima autem Munerati editione post *ducis ex legione*, deest *sanctorum*. Dubitari potest de *Pergamis*, pro quo alii substituunt cum Antuerp. et Max.-Lubec., *Bergamis*; sed præferenda nobis est communis codicum orthographia, forte popularibus gratior. Antu. et Max.-Lubec. ponunt, *qui et unus exstitit*, ubi deest *ipse*. Contra vero in hac ipsa annuntiatione apud ipsos red undat *sanctorum*, ante *Thebæorum*. Hanc porro vo cem etiam cum codicibus simpliciter scripsi. De *abscisione* satis alibi dictum est; Munerat. substituit *obtruncatione*. *Autisiodoro* habent plerique; Greven. et Molan., *Autisiodori*, et *Antisiodori*. Iidem scribunt etiam *Eleutheri* et *Eleutuerii*, reliqui simplicius, quamvis pejus cum textu.

OBSERVATIONES.

Totus textus, excepta sola annuntiatione ultima, ex Romano parvo in Adonem, inde in Usuardum derivatus est, cum hac solum differentia, quod ex Thebæis alter alteri anteferatur. De nullo eorum agunt hac die Hieronymiana, quæ nempe *Zephyrinum* ad XX Decembris distulerunt, eumque probabilius verum obitus diem censet Papebrochius. Rabanus et Wandalbertus Hieronymianorum vestigiis insistunt; unde merito opinantur aliqui hanc XXVI Augusti translatione aut elevatione, corporis celebriorem evasisse, eaque sententia etiam præplacet laudato Papebrochio. In Romano moderno celebratur hoc die; vide ibi notationem Baronii, cui junge quæ habet Tillemontius, tomo III, a pag. 236. Quod autem Romano parvo superaddit Viennensis præsul, videlicet, Zephyrinum *Ecclesiam rexisse annos octo, menses septem, dies decem*, prudenter ab Usuardo, ut sæpe solet, prætermissum est, forte quod calculum suspectum habuerit, cum ex Romanorum pontificum chronologicis tabulis duplum ferme temporis explevisse ostendatur. Sed de his et rebus a Zephyrino gestis, alibi latius. De *Irenæo* et *Abundio* primus loquitur Beda, cujus verba, ut alias ubique, descripsit Rabanus, recte, ni fallor, legens, *in cloaca necari* pro *incloacari*, quod tamen in Henschenii et Papebrochii genuina Bedæ editione servatum est, et Ado etiam posuit, elogium suum ex Beda ad verbum accipiens. Noster utriusque phrasim in pauciora contraxit. Videantur Acta sancti Laurentii, de quibus superius non semel sermo recurrit. Solos eos celebrat Wandalbertus, hoc versiculo:

Martyrio septenam Irenæus, Abundius ornant.

In Romano parvo ex Thebæis martyribus *Alexan-*

der præponitur *Secundo* : Usuardus Adonis ordinem secutus est. Et quidem de *Secundo* totam priorem elogii Adoniani partem descripsit, alteram intactam relinquens. De Bergomensi *Alexandro* longiorem historiam texuit Viennensis, ex qua paucula ab Usuardo decerpta, in laterculo producuntur ; quæ satis sint, ut pateat totum hactenus textum ex Adone profluere. Exstant *S. Secundi* Acta apud Mombritium, tomo II, pag. 261 versa, ubi tanquam e Thebæis unus describitur; potuitque proinde Ado ex ipsis elogium suum olim accepisse ; at unde *Alexandrum* Thebæis annumeraverit adhuc ignoro ; nam Acta, quæ refert idem Mombritius tomo I, pag. 24, nec verbum faciunt, ex quo Thebæus magis quam Romanus fuisse Alexander censeatur. Quam sint sincera hic non examino : Tillemontio, ubi de Thebæis agit tomo IV, pag. 431, satis fuit, utriusque nomen ex Martyrologiis commemorare. Aliunde ab Usuardo subditus est Autissiodorensis *Eleutherius*, ab omnibus codicibus nostris memoratus, si tres exceperis, non raro discrepantes, nempe Pratensem, Antuerp.-Majorem et Rosweyd. quibus accedit Aquicinct. eumdem plerumque funem trahens. Scribunt hi ultimo loco : *In territorio Lemovicensi, sancti Aredii presbyteri* ; quem nos die præcedenti inter Auctaria sæpius memoravimus. Ast observavit Castellanus, in codice Pratensi erasam Eleutherii annuntiationem, ut alter hac die perperam intruderetur, cum ad xxv Augusti certo spectare videatur. Verosimile est Usuardum ex aliquo codice Hieronymiano auctiori *Eleutherium* desumpsisse. Quidquid interim sit, nos codices illos discordes, hic denuo a puris exclusimus, germanam et sinceram aliorum lectionem secuti.

AUCTARIA.

De Pratensi et Antuerp.-Maj. jam satis in observationibus diximus.

Rosweyd., præter mutationem prædictam, de Irenæo et Abundio textui inserit : « Quos Valerianus jussit in cloacam mitti. » Hæc ex Bedæ, nonnihil correcto elogio.

Pulsanen. satis purus est, usque ad, « qui ipse unus exstitit ex legione Thebæorum.» Sed ibi sistit.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen. et Danic sic incipiunt : « Romæ via Appia, natale beati Zephirini Papæ et martyris. Qui quartus decimus post beatum Petrum, rexit Ecclesiam, martyrioque coronatus, sepultus est in cimiterio suo juxta cimiterium Calixti. » In reliquis puri sunt.

Cluniacen. : « Romæ, sanctorum Herenei et Abundi martyrum, quos Valerianus [vel] ipsius præfectus fecit in cloaca vivos necari, pro eo quod corpus Concordiæ martyris de cloaca levaverunt. Apud Victimilium castrum Italiæ, sancti Secundi martyris. Civitate, quæ pergamis dicitur, sancti Alexandri martyris. Civitate Salona, sancti Anastasii martyris. » Vide xxi Augusti. « Antisiodoro, sancti Eleutherii episcopi. Ab incarnatione Domini mcxxxi anno combusta est ecclesia sancti Richarii cum tota villa et fere cum trecentis promiscui sexus viris et mulieribus, feria iv, vii Kal. Septembris. » Patet esse proprium loci.

Bruxellen. incipit : « Romæ, natale sanctorum martyrum Hyrenei et Habundi. Quos Valerianus jussit mitti in cloacam, eo quod ipsi corpus beatæ Concordiæ ex cloaca levassent. Et horum corpora levata Justinus presbyter in cripta juxta beatum Laurentium sepelivit Item Romæ via Appia, natale beati Zepherini papæ et martyris. Hic sedit annis novem et constituit sacrificium fieri in vitreis vel stanneis vasis, quod antea in ligneis fiebat. Statuit etiam, ut omnes Christiani annorum duodecim Eucharistiam in die Paschæ accipiant. Item depositio sancti Anastasii presbyteri et martyris. » De Secundo, post *Thebæorum*, addit : « Qui ante sanctum Mauricium et cæteros, post vincula et carcerem, martyrium capitis abscisione complevit. Apud urbem Italiæ, quæ Pergamus dicitur, sancti Alexandri martyris. Qui unus exstitit ex legione Thebæorum ; et cum nomen Domini constantissime fateretur, jubente Maximiano, capite cæsus est. » Omnia ex Adone aucta sunt. In fine : « Anthisiodoro, sancti Eleutherii episcopi. »

Hagenoyen. de Zephyrino, atque item de Irenæo et Abundio alia narrat, quæ non lubet describere. In cæteris satis purus est.

Aquicinct., post *papæ*, subdit : «Hic constituit, ut præsentibus omnibus clericis et laicis fidelibus, sive diaconus, seu sacerdos et astantibus sacerdotibus missæ celebrarentur. » Deest *Eleutherii* et substituitur *Aredii*, licet die præcedenti de abbate Aredio Lemovicino egerit.

Victorin. sic habet in fine : « Autissiodoro, sancti Eleutherii episcopi et confessoris. Nivernis civitate, sancti Eulalii episcopi et confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : «Alexandri martyris ex Legione Thebæorum. Isaac et Maximiani martyrum. Anastasii martyris. »

Reg. Suec., signatum, num. 130 : «Nivernis civitate, natalis S. Eulalii episcopi et confessoris. »

Vatican., sub num. 5949 : « Apud Beneventum, translatio sancti Mercurii martyris, a quinto decimo, in sanctam Sophiam » Quid velit non intelligo. Videtur aliquid deesse.

Altemps. : « Eodem die, commemoratio sancti Guthlaor anachoretæ. » An non *Guthlaci* anachoretæ, qui colitur xi Aprilis ?

Burdegalen. : « Sancti Sulpitii episcopi et confessoris. » Puto agi de eo qui colitur xvii. Januarii.

Editio Lub.-Col. : « Apud Coloniam Agrippinam, translatio quarumdam reliquiarum beati Andreæ apostoli et martyris, in ecclesiam ejusdem. Romæ via Appia, natale beati Zepherini papæ et martyris. Qui quartus decimus post beatum Petrum rexit Ecclesiam annis novem, mensibus septem, diebus decem; martyrioque coronatus, sepultus est in cimiterio suo juxta cimiterium Calixti. Hic constituit, » etc., eadem quæ in Bruxellensi. In Irenæo et Abundio ferme pura est. In Secundo habet, ut Bruxellen. In Alexandro autem præterea addit : « Quem matrona quædam nomine Greta [Grata] cum [in] suo predio sepelivit. Antisiodori, sancti Eleutherii episcopi et confessoris. »

Belin. de Zephyrino post *papæ*, addit, *et martyris*. Palæstram secundi sic efformat : *Apud Viginti milium.* Deinde : « Item in Gallia Cisalpina civitate Bergomi, » etc. Sequitur : « Eodem die, Octava sancti Ludovici episcopi et confessoris. Antisiodori, beati Eleutherii episcopi, Deo digni. »

Greven. : « Apud Carthaginem, sanctorum Isaac et Maximiani martyrum. Anastasii martyris, et Asclepiæ viduæ. Theodoli episcopi et confessoris. Aurelii presbyteri. Maximiliani confessoris. Gratæ, matronæ sanctæ, quæ beatum Alexandrum sepelivit. Apud Coloniam, translatio quarumdam reliquiarum sancti Andreæ apostoli. »

Molan. : « Item translatio sancti Lamberti, de crypta in altare sanctæ Crucis. » Dein typis minoribus : « Maximiliani confessoris. Ceresani oppido Hispaniæ, beati Victoris martyris. Qui a Mauris corona martyrii donatus, a Christi cœlestium numero aggregatus est, cujus natale vii Kal. Septembris apud Burgensem diœcesim celebratur. » Editiones aliæ litteris Italicis, post *papæ*, textui inserunt, *et martyris*. In fine autem : « Ceresani oppido Hispaniæ, beati Victoris martyris, qui a Mauris est martyrii corona donatus. » Ponitur in Romano.

VI *Kal.* *Die* 27.

Apud Capuam, natalis sancti Rufi martyris, quem docuit beatus Apollinaris, Petri apostoli discipulus, cum esset idem Rufus patriciæ dignitatis. Thomis civitate, sanctorum martyrum Marcellini tribuni et uxoris ejus Manneæ, Joannis, Serapionis et Petri. Eodem die, natalis sanctorum Georgii diaconi, Aurelii, Felicis, Nathaliæ et Liliosæ, quorum primus miræ abstinentiæ monachus, ab Hierosolymis Cordubam adveniens, cum reliquis ex eadem urbe claro germine ortis diu optatum sibique a Domino præmonstratum meruit assequi martyrium. Civitate Arelatensi, sancti Cæsarii episcopi, miræ sanctitatis et pietatis studii viri. Augustuduni, sancti Siagrii episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Male scripsit Herinien. *Cappuam*, sicut Munerat. *Appollinaris.* Idem habet *Tomis*, sed reliquorum torrenti hic cedendum fuit. Rursus Munerat. Greven. et Molan. ponunt *Maneæ*, alii melius cum textu. Hic in aliquorum lectione notabilis est varietas Greven. et Molan. in fine post *Petri*, subdunt, *filiorum ejus.* Gratis, opinor, nam si quid addi potuit, ex Adone desumendum erat, quem presse secuti sunt Antuerp. et Max.-Lubec., qui post *Manneæ*, ita legunt: *In filii ipsius Joannis, et Serapionis clerici, et Petri militis.* Sed et hi et illi a puritate Usuardina in eo plane A deflectunt. Munerat., post *Georgii diaconi*, interjicit *et.* Scribit item *Nataliæ*, cum Rosweyd.; cæteri, *Nathaliæ.* Sequitur difficultas altera in *Cæsarii* elogio, quod ex Adone sic formant Greven. et Molan.: *miræ sanctitatis et pietatis et studii viri.* Rosweyd., *miræ sanctitatis et pietatis viri.* Antuerp. et Max.-Lubec., *miræ sanctitatis viri.* Nostra constructio minus quidem accurata videtur, sed ipsa est Usuardina. Sic Ado et Notkerus scribunt *Syagrii*, quod habet Molan., Praten. *Siagri.* Reliqui, ut in textu servavimus.

OBSERVATIONES.

Disputat hodie Florentinius de nomine, dignitate et aureola *Rufi* vel *Rufini* Capuani, occasione *Rufini* alicujus, *in Capua* ab Hieronymianis consignati, qualem inter Auctaria non semel reperimus. Verum, an episcopalis dignitas, præter martyrii aureolam, Rufo huic nostro aptari possit, non iis argumentis probat Ughellus, ut adversantes convincat. Rufos B geminat Baronius, et pro episcopi titulo huic vindicando, citat Bedam, nempe tunc vulgatum, Usuardum et Adonem, cum tamen nullus eorum eam Rufo dignitatem ascribat. Magis laudanda sunt, quæ de patritia dignitate erudite coacervavit. Sed hæc impræsentiarum versanda non sunt; omnia quæ ad Rufum unum vel plures pertinent, cum Actis ipsis, de quibus XXIII Julii in Apollinare meminimus, in majori opere, suo loco discutientur uberius. Interim commemorationis nostræ scaturigo ex Romano parvo repetenda videtur, ita loquente: *Capuæ, Rufi martyris, Apollinaris discipuli.* Quæ in textu nostro adjuncta sunt, ea ex Adone accepit Usuardus, voculam unam, post *docuit*, expungens, nempe, *et baptizatus.* Notkerus, ex lacuna sua hic primum emergens, Adonianam phrasim paulo contractiorem reddidit. Nitide Wandalbertus:

Rufe tuos recolens ostendit sexta triumphos:

Tomitanos martyres recolunt apographa Hieronymiana, ad quæ Florentinius, inutili prorsus opera, C Notkerum suum explicat, quasi observare non potuerit, singulos ejus apices ex Adone descriptos esse. Romanum parvum sic paucis præluxerat, *Tomis, Marcellini et Manneæ.* Ado Hieronymianis similior est, ex quibus singulorum characteres desumpsisse videtur, quos a Notkero inde acceptos diximus. Noster uxorem distinxit, et expunctis *clerico et milite*, sola nomina propria enumerasse satis habuit. Qui sequuntur *Cordubenses martyres*, *Georgio* duce, Usuardini proprie sunt, antiquioribus Martyrologis incogniti, sed ab Usuardo cum multis aliis in Hispaniensi messe collecti. Signavit eos Baronius in Romano hodierno XXVII Julii, eumque diem natalem esse ex Eulogio statuit, aliaque observat alibi illustranda. Acta ipsa egregie prosecutus est laudatus Eulogius lib. II. Memoralis, toto cap. 10, ubi expressissime notatur passionis dies VI Kal. Augusti. Sequuntur tamen Pratenses monachi errantem Usuardum. De Georgii et Aurelii translatione vide XX Octobris. *Cæsarium Arelatensem*, et *Siagrium Augustodunensem* Hieronymianis adjectos reputat Florentinius. Agit de utroque Rabanus. Quid Florum moverit, ut Cæsarium *martyrem* diceret, nescio. Usuardus et Notkerus perpetuum ductorem secuti, ambo annuntiationes suas ex Adone descripserunt. Celebriores sunt Sancti illi, quam ut hic addi quidquam debeat; legesis tantisper accuratas Baronii ad utrumque notationes.

AUCTARIA.

Antuerp.-Major. hodie truncatus est, nam post *Thomis civitate, sanctorum martyrum*, immediate subdit: *Georgii*, etc. omissis intermediis. In fine adjicitur: *Ipso die, sancti Bernardi abbatis.* Puto voluisse dicere: « Octava, » etc.

Pulsanen. in prima purus, omittit secundam. In tertia, rescindit elogium. In quarta, purus est. Deest quinta.

Antuerp.-Max., Ultrajectin., Leyden., Alberg. et Danic. in Tomitanis Adonem sequuntur, ut supra. Et deinde addunt: « Qui sub Culciano præside, post edomitam feritatem ferarum, post flammas superatas, gladio feriuntur, et sic demum corpora eorum D igne cremantur. » Ex his Maurolici et Galesinii elogia confecta existimo.

Lovanien. superioribus purior est, sed Cordubensium elogium in eo desideratur.

Centulen.: « Apud Capuam, sancti Rufi martyris, quem docuit et baptizavit beatus Apollinaris, cum esset idem Rufus patriciæ dignitatis. Eodem die, sanctorum Georgii diaconi, Aurelii, Felicis, Nataliæ et Liliosæ, omnium pro Christo passorum. Augustiduni, sancti Siagrii episcopi et confessoris. » Deest secunda et quarta annuntiatio.

Bruxellen. in Rufo, pure Adonianus est. Tum: « Apud Nolam, sancti Felicis episcopi, sub Marciano præside, cum aliis triginta martyrizati. » De Tomitanis, ut Antuerp.-Max., etc. « Apud Cordubam, natale sanctorum Georgii, » etc. Item de Cæsario et Siagrio, satis pure.

Hagenoyen.: « Apud Capuam, natale beati Ruphi martyris, qui ideo ad fidem conversus est, quia beatus Apollinaris, Petri apostoli discipulus, suscitavit filiam ejus unicam defunctam; qui in Ravenna erat patricius, et ideo sub persecutione Domiciani [Capuam] ductus est, et ibi capite truncatus. » In Tomi-

tanis, similis est ANTUERP.-MAX.,etc.In Cordubensibus purus est. Tum : « Ipso die, in civitate Arelatensi, sancti Cæsarii episcopi et confessoris, miræ sanctitatis et pietatis studii viri et doctoris eximii, qui et omelias composuit et sermones. Augustuduno, sancti Syagri episcopi et confessoris depositio. » A

AQUICINCT. in fine, addit : « Bituricas, sancti Sulpicii [episcopi] et confessoris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Rufi martyris, patriciæ dudum dignitatis sanctorum martyrum sedecim, in Ægypto. » Recte notatur in margine : « Quos aperte hoc die non invenio in Martyrologio Romano aut alibi ; » neque nos invenimus. Sequitur : « Cæsarii episcopi Arelatensis. »

CODEX D. DU CHEVAL. sub nota. : « In territorio Bigorensi, civitate Horea, natalis sancti Licerii episcopi et confessoris, miraculorum [patratoris] illustrissimi. »

VATICAN., num. 5949, omisit Georgii et sociorum. Adjecit primo loco : « Natalis sanctorum, Arontii, B Honorati, Fortunatiani, et Sabiniani. Capuæ, natalis sanctorum martyrum Rufi et Carponi [*alias* Carpophori]. »

FLORENTIN. : « Apud civitatem Potentiam, sanctorum martyrum quatuor germanorum Aruntii, Honorati, Fortunati et Sabiniani. Eorum festum agitur in Kal. Septembris. »

Editio LUBECO-COL. incipit : « Apud Mediolanum, sancti Simpliciani episcopi et confessoris. Hic ob celebrem sanctitatis suæ famam, ex heremitica vita, post decessum sancti Ambrosii, ad episcopatum Mediolanensis ecclesiæ assumptus est, et sicut prius in vita monastica Deo fuerat devotus, ita in pastorali cura beati Ambrosii imitator exstitit strenuus. Hic etiam venerabilis Antistes,dum adhuc eremita esset, Augustinum rhetorem et scholasticum ejusdem urbis sua doctrina et exemplari vita, ad detestationem erroris Manichæorum sectæ deduxit, et ad fidem sanctissimæ Trinitatis convertit. Et quoniam C ipse Augustinus, ejus monitis et exemplis ad fidem catholicam conversus fuerat, ideo ab eodem sancto sene habitum sanctæ conversationis, formamque vivendi suscepit, quam postmodum in Africa exuberans redolevit. Apud Capuam, natale beati Rufi martyris, patricii Romanorum. Hic ducatum tenebat apud Ravennam, cujus filiam defunctam beatus Appollinaris, Petri apostoli discipulus, a mortuis suscitavit, unde et ipse cum uxore sua et filia, ac tota familia, numero CCCXXIV, in Christo baptizati sunt. Beatus vero Rufus apud Capuam martyrium suum consummavit. » De Tomitanis, habet, ut ANTUERP.-MAX. *Corduba, natale,* etc. pure. Item in textu reliquo. In fine : « Methis civitate, sancti Rufi episcopi et confessoris. » Natalis ejus refertur in Romano VII Novemb.

BELIN. Cordubenses transfert ad locum penultimum, expuncto elogio. In Tomitanis, purus etiam non est. Scribit *Ruffus*, etc. In Parisiensi editione adjicit : « Bituricas civitate, sancti Sulpicii episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « Nota, alibi socii Marcellini tribuni leguntur hoc modo : Joannis et Babilæ filiorum ejus, Serapionis et Hironis, Amonis, clericorum, et Petri militis, qui omnes una cum Marcello et uxore, sub Culciano præside, bestiarum feritate edomita, flammisque superatis, gladio cæsi, martyrium impleverunt. Milecii episcopi. Theogenis, Aristonis, Festi, Victoris, Susannæ, Zoilii, Dommi et Memmonis, martyrum. Metis, S. Rufi episcopi et confessoris. Item secundum aliquos hic, Simpliciani episcopi Mediolanensis, quem alii habent Idibus Augusti,Ebbonis episcopi et confessoris. Bituricas, translatio S. Sulpitii episcopi et confessoris. In Scotia, Malkubii abbatis. »

MOLAN., in prima editione, caret augmento. In posterioribus : « Die vigesima septima, sancti patris Pastoris. Civitate Constantia, natalis sancti Gebehardi, episcopi et confessoris. Item translatio sancti Lamberti, de crypta in altare sanctæ Crucis. »

Subnecto hic Rosweydi observationem in Baronii Martyrologium, super verba : « In Thebaide, S. Pœmonis anachoretæ. » At quæ Baronius notaverat : « De eo hac item die Græci in Menologio. Plura autem in Vitis Patrum. » Atque item in Annalibus, ad annum Christi CCCXLIII. « Vocatum quoque esse ab eodem sancto Athanasio aliquando Alexandriam, abbatem Pœmonem, spectatæ sanctitatis virum, habetur in Vitis Patrum. » Audi modo Rosweydum in superius citata ms. epistola : « Quod de Pœmone ait Baronius, vel eum fefellit memoria, vel Pœmonem eumdem putavit cum Pammone. De Pammone hoc habes hic apud Ruffinum, lib. III, num. 164, quem eumdem esse cum Pambone, non cum Pœmone, colliges ex Pelagii, libello III, n. 14, et libello XVII, n. 11, ubi eadem apophthegmata narrantur nomine Pambonis, quæ Ruffinus habet nomine Pammonis. Alius ab his Piammon seu Pyaminon, de quo hic apud Ruffinum, lib. I, cap. 31, qui Palladio, cap. 72, est Ammonas. Ita jam olim ad Vitam sancti Antonii notaveram. Addo nunc Pœmonem distinctum fuisse a Pammone, seu Pambo. Patet ex Ruffino lib. II Histor. eccl., cap. 9, ubi Pampus in Cellulis ponitur, et Pœmen in monte Pispiri. Hoc enim ait : Macarius de superiori eremo, aliusque Macarius de inferiori, Isidorus in Scitis, Pambus in Cellulis ; Moyses et Benjamin in Nitria, Scyrion et Elias et Paulus in Apeliote ; alius Paulus in Focis ; Pœmen et Joseph in Pispiri. » Hactenus Rosweydi accurata observatio.

V *Kal.* *Die* 28.

Romæ, natalis beati Hermetis viri illustris, qui, ut in actibus Alexandri papæ legitur, primo carcerali custodiæ mancipatus, deinde gladio cædente martyrium adeptus est. In Constantinopoli, sancti Alexandri episcopi et confessoris, gloriosi senis, cujus virtute orationis Arius divino judicio condemnatus est.In Africa, depositio sancti Augustini episcopi, qui primo de sua civitate propter barbaros Sardiniam translatus, nuper a rege Longobardorum Ticinis relatus, et honorifice conditus est. Ipso die, natalis sancti Juliani martyris, qui tempore persecutionis, hortatu beati Ferreoli, ex Viennensi urbe, clandestino discessu, ad territorium urbis Arvernæ commigravit, ubi tandem desecto gutture, morte horribili necatus est. Apud Sanctonas, sancti Vibiani episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In ipso principio omisit Antuerp.-Major, *natalis.* D Deinde textum nonnihil turbavit, penultimam annuntiationem de Juliano Brivatensi, secundo loco reponens, ubi pro *Viennensi* scribit *Viensi.* Rursus, pro *Constantinopoli* habet *Constantinopolim.* Munerat. tertium nostrum articulum sic auget : *Depositio sancti Augustini episcopi et doctoris ;* Molanus, *Augustini episcopi optimi doctoris.* Herinien. scripsit *Ticini relatus*, Greven. et Molan. syntaxi meliori, *Ticinum* ; at certum est, Bedam, Rabanum, Adonem, Notke

rum habere *Ticinis*, ut servant Praten., Antuerp.-Major, Muneratus et alii. *Urbis Ariminæ* pro *Arvernæ*, vitium est in Munerato, neque recte Molanus *Avernæ*; textus ex aliis correctior. Iterum errat Munerati typotheta in *defecto gutture*, pro *desecto*. Idem habet *Juliani* pro *Vibiani*, quo etiam vitio laborat Antuerp.- A Major. Magna de cætero in hoc nomine diversitas. Florus et Ado legunt *Bibiani*, quos sequuntur Greven. et Molan. Belin. in prima *Juliani*, in altera *Viviani*, quo modo scribunt codices nostri recentiores et Baronius. Ego Praten. et Herinien. secutus sum.

OBSERVATIONES.

Hermetem, clarissimum martyrem, vetustissimo et perenni cultu celebratum ostendunt antiqua Kalendaria apud Florentinium, et Martyrologia nostra omnia, in quibus (si Rabanum excipias, in quo transponitur) primum locum obtinet. Gesta ejus immista sunt Actis S. Alexandri papæ, ad III Maii illustratis, quæ curiosus lector consulere interim poterit, donec proprio loco translatio ejus Rothnacum Flandriæ municipium facta, aliaque ad eumdem sanctum spectantia accuratius illustrari suo loco possint. Acta ejus ferme complectitur diffusius Adonis elogium, ex quo pauca, præter morem, accepit Notkerus, pauciora Noster stylo suo aptata. Socios *Hermeti* perperam in Lucensi codice apponi, ostendit Florentinius. Illustris etiam est apud Hieronymiana et Romanum parvum Ariomastyx *Alexander*, titulis multis a Baronio et in notationibus et in Annalibus laudatus, pluribus etiam a nobis alibi exornandus. Jam nunc partem non exiguam exsecutus est Janningus noster die IV Junii, in Commentario de S. Metrophane. Quæ autem de Alexandri ætate acrius ventilata est inter eruditos disceptatio, non feliciter ab eodem composita videtur, Suppl. Junii in Appendice ad Vitam S. Pauli, hujus Alexandri successoris. Usuardina in laterculo de eo relata, ex Adone contracta sunt, iis exclusis propter quæ codices nonnulli rejiciendi fuerunt. De magno Patre *Augustino* meminere citati proxime Martyrologi atque etiam Beda a Rabano et Nostro descriptus. Ado satis longam Vitæ seriem deduxit, cujus initium et finem Usuardus clare exprimit, sic tamen ut hic Bedam potius quam Adonem præ oculis habuisse existimem. Latissimum campum suo tempore pandent doctoris incomparabilis egregia gesta, quæ ipse, raro admodum exemplo, in aureo de Confessionibus suis opere, ad sacerdotium usque luculenter prosecutus est; Possidius discipulus, comes prope perpetuus et oculatus testis, reliquum laborum cursum diligentissime texuit. Atque ex hisce potissimum fontibus totam vitæ seriem deducendam nemo diffitebitur; ex Augustini ipsiusmet aliorumque scriptis, et innumeris pro fide catholica tuenda certaminibus illustrandam. Suppetias ferent scriptores plurimi in eodem argumento pridem versati, quos hic enumerare frustra esset. Nihil in hac parte desiderari nobis passus est Tillemontius, toto volumine XIII solius Augustini res gestas fusissime complexus. Wandalbertus inter Hermetem et Vivianum metricum Augustini encomium collocat, vix usquam in laudando profusior. Sic habet:

> Hermen quinta probat felici morte beatum.
> Ecclesiæ lumen, populi sacra norma fidelis,
> B Africa quo pastore, orbis doctore coruscat,
> Augustine pater festo celebraris eodem,
> Aurea quam servant Italis nunc templa sepultum.
> Sanctonus alta sui Vibiani hac fulget honore.

Julianum Brivatensem quanta veneratione prosequantur Arverni, tota Gallia notissimum est. Memoriam ejus festive recolunt Hieronymiana, Florus, Ado, Usuardus, Notkerus. Hic paulo compendiosius, Noster ex Adoniano encomio, hoc solum post *Ferreoli* omisit, *cujus in militia comes erat*: cætera ad verbum transtulit. Videantur Baronius et Florentinius. Acta aliqua a Labbeo, tomo II, Biblioth. ms. edita sunt. Surius Gregorium Turonensem descripsit. Vide quæ accuratius expendit Tillemontius, tomo V, a pag. 279, sed præcipue a pag. 696, ubi ex laudato Greg. Turon. alia afferuntur. Qui in Hieronymianis *Vivianus* cum Alexandro conjungitur, vel nullus est, vel idem ipse, ni fallor, qui ibi in adjectitiis *Julianus* etiam vocatur, melius a Floro *Bibianus* dictus, sed C male, *Sconis, Scottiis* vel *Comis* tributus. *Bibianus* item ab Adone appellatur, sed a Notkero *Vibianus*, quam orthographiam ex Pratensi et Heriniensi supra prætulimus, mediam quasi inter antiquiores et recentiores codices, cum Baronio, viam ingressi. Tu hujus notationes consule. Certum est, Usuardum totam suam annuntiationem ex Adone desumpsisse: atque adeo ex dictis patet textus nostri genesis purissima et simplicissima.

AUCTARIA.

Rosweyd. non omnino purus est; præterea deficit in ultima annuntiatione.

Pulsanen. primo loco de S. Augustino, deinde de Hermete, satis pure. Sed reliqua omnia desiderantur.

Antuerp. et Max.-Lubec. e puris exclusi sunt, quia in Alexandro utuntur phrasi Adonis: « Arrius divino judicio dampnatus crepuit medius et effusa sunt viscera ejus. » In fine *Viviani*.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. incipiunt ab Augustino, de quo addunt: *doctoris eximii*; et Leyden. præterea, *Patris nostri*. Alia pura sunt, etiam in Hermete et reliquis omnibus, præterquam in Alexandro, de quo etiam habent sensum Adonis, *crepuit medius*, etc. In fine etiam cum pluribus scribunt, *Viviani*.

Albergen. a prioribus in eo solum differt quod de Augustino, omittens elogium, simpliciter legat, *episcopi et confessoris*.

Danic. in omnibus congruit, sed post *Ticinis*, explicationis gratia, locum distinctius designaturus, addit, *id est apud Papiam*.

Lovanien.: « In Africa, depositio sancti Patris nostri Augustini episcopi, doctoris euimii, » etc., pure. Item de Hermete. De Alexandro, ut supra. In Juliano elogium truncat. In Vibiano, recte.

Centulen.: « Romæ, passio sancti Hermetis martyris, quem beatus Alexander papa, cum esset præfectus, baptizavit cum uxore et filiis et sorore Theodosia. Constantinopoli, sancti Alexandri episcopi, gloriosi senis. In Africa, civitate Hypona, sancti Augustini episcopi et confessoris, qui talenta sibi credita a Deo multiplicavit [ita] ut nemo fuerit qui omnia ejus scripta se fateatur legisse. In Privato vico, passio sancti Juliani martyris, cujus passionem Gregorius Turonensis fideli stilo describit. Sanctonas, D sancti Lubiniani episcopi et confessoris. » Mira nominis variatio, cum tamen ubique de ipso eodem *Vibiana*, vel *Viviano*, vel *bibiano* agatur. Codex qui sequitur eum *Lubianum* appellat.

Bruxellen. incipit ab Augustino, in quo Antuerp-Max., etc., ferme similis est. In Hermete, fere purus. In Juliano inserit Adonis verba, ab Usuardo prætermissa, ut dixi in Observationibus. De Alexandro habet ut supra. Pro *Vibiani*, scribit *Lubiani*.

Hagenoyen., in Hermete et Alexandro modice interpolatus, plura corradit de sancto Augustino, quæ purius in Adone legi possunt. Sequitur de Viviano. In fine legit: « Item ipso die, sanctorum martyrum Juliani et Ferreoli » etc. Colitur hic XVIII Septembris.

AQUICINCT. : « Apud Sanctonas, Vibiani episcopi et confessoris. » Est a calamo recentiore.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: «Augustini episcopi et confessoris. Hermetis martyris. Alexandri episcopi et confessoris Constantinopoli, qui Arrium damnavit. Juliani martyris. Tubiani [Vibiani] episcopi et confessoris. »

In VATICAN. num. 5949, deest *Vibiani*. Adjicitur : « Apud Salernum, sanctorum martyrum Fortunati, Gagi et Anthes. Et sanctorum martyrum Septimini, Januarii et Felicis. Et dedicatio trium altarium hujus ecclesiæ. »

Editio LUBECO-COL. multa habet de S. Augustino, quæ a MOLANO nitidius exprimuntur. Sequitur: « Romæ, beati Hermetis martyris, illustrissimi viri. Hanc beatus Alexander papa, ut in Actibus ipsius legitur, cum esset præfectus urbis Romæ, baptizavit cum uxore et filiis, ac sorore ejus Theodora, cum quibus pariter mille quinquaginta duos servos ejus, uxores quoque et filios eorum, prius ingenuitate illis concessa. Quod factum cum pervenisset ad aures Aureliani comitis, jussit eum carcerali custodiæ mancipari, deinde gladio feriri, et tali martyrio migravit ad Christum. » In Juliano nonnihil interpolata est. De Alexandro, etc., ut codices alii supra.

BELIN. : « In Africa civitate Hyponensi, natale sancti patris Augustini, episcopi et confessoris, ecclesiæque Doctoris eximii. Qui primo, » etc., non satis pure. In Hermete etiam variat. In Alexandro, ut supra. Juliani elogium expunctum est. De Juliano et Viviano diximus supra.

GREVEN. : « Abundi et Abundantii martyrum. Pelagii martyris, quiin provincia Acarnannia, tempore Numeriani imperatoris, virgis fustibusque cæsus ; equuleo, ungulis, et oleo fervente superatis ; tandem ictu gladii martyr Christo consecratur. Cujus corpus sanctus presbyter Uranius, qui eum sacris litteris imbuerat, sepelivit. » Ipsum canit Wandalbertus, ut vide apud MOLAN. infra. « Pelagii papæ et confessoris. Joannis abbatis et confessoris. Item sanctæ memoriæ Agnetis virginis, sororis sanctæ Claræ, quæ ei dixerat moriens, ut se festine sequeretur ad Dominum. Taysis, quondam peccatricis, quam sanctus Pafnucius abbas convertit, et in cella arcta inclusit, ubi in maxima pœnitentia exactis annis tribus, postea quievit in pace. »

MOLAN. post *optimi Doctoris*, litteris Italicis ex Adone contracto, vel potius ex Possidio inserit : « Hic per acceptissimum Deo et in optimis viris præclarissimum sacerdotem Ambrosium, verbi Dei prædicatorem frequentissimum, divina præstante opitulatione, et doctrinam salutarem et divina percepit sacramenta. Moxque ex intimis cordis medullis, spem omnem quam habebat in sæculo dereliquit. Factumque est ut interjecto tempore, sancto episcopo Valerio id agente, omnibus gratulantibus, episcopatum A suscipere, suo vivente episcopo coactus sit. Atque id factum est, ut episcopus multo instantius ac ferventius, majore auctoritate, verbum salutis æternæ, alacriter pullulanti atque crescenti Domini ecclesiæ prædicaret. Verbum Dei usque ad extremam ægritudinem imprætermisse, sana mente, sanoque consilio in ecclesia prædicavit. » Sequitur typis minoribus : « Hospitalitatem semper exhibuit, et in ipsa mensa magis lectionem vel disputationem, quam epulationem potationemque diligebat : et contra pestilentiam humanæ consuetudinis, in ea ita scriptum habebat:

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam vetitam noverit esse sibi.

Et ideo omnem convivam a superfluis et noxiis fabulis et detractionibus sese abstinere debere admonebat. Indisciplinatas transgressiones suorum a regula recta et honestate, et arguebat et tolerabat, quantum decebat et oportebat : in talibus præcipue docens, B ne cujusquam cor declinaretur in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Ecclesiæ bibliothecam, et omnes codices diligenter posteris custodiendos semper jubebat. Nec suos consanguineos, in proposito vel extra constitutos, in sua vita et morte vulgi more tractavit. » Rursus Italicis Adone : « Testamentum nullum fecit, quia unde faceret pauper Dei non habebat. Tertio obsidionis mense (nam civitas ejus quatuordecim mensibus conclusa et obsessa est a Wandalis, Alanis aliisque commixtis gentibus) decubuit febribus, et illa ultima exercitatus est ægritudine. Hic beatus episcopus spiritu divino tactus, in sancta Ecclesia Catholica, ad instructionem animarum, fecit libros, tractatus, epistolas numero 1030 exceptis quæ numerari non possunt, quia nec numerum designavit eorum. Qui primo de sua, » etc., pure In fine, « Apud Constantiam Galliæ urbem, natale sancti Pelagii martyris. Qui sub Numeriano imperatore, jussu Evilasii judicis martyrium sumpsit. » Demum typis minoribus : « Buchaugiæ, sanctæ C Adelindis abbatissæ. » Editiones aliæ Augustinum primo loco annuntiant, sed superius elogium ad quartam circiter partem contrahunt. De Hermete, ealem ferme habent quæ supra dedimus ex editione LUBECO-COL. De Juliano litteris Italicis interserunt nomen *Brivate*. In fine: «Buchoviæ in Suevia, sanctæ Adelindis abbatissæ. Die vigesima octava sancti patris Moysis Æthiopis. » Ex Horologio acceptus est. Vide de eo notationem Baronii, Observationes nostras VII Febr. et Acta eodem die. Denique adjiciuntur duo ultimi Wandalberti ex hoc die versiculi:

Urbs Alemannorum recolit Constantia sanctum
Hic quoque Pelagium, fuso pro sanguine clarum.

Supra tribuebatur Pelagius *Constantiæ Galliæ*, quæ a Rheno longe dissita est : nisi Gallia vel potius Francorum imperium in latissima significatione, quam olim habuisse constat, accipiatur.

IV *Kal.* *Die* 29.

Decollatio, vel potius inventio capitis, beatissimi Joannis Baptistæ. Siquidem decollationem ejus circa solemnitatem Paschalem evenisse ex Evangelica comprobatur lectione, quæ tamen hic festiva recolitur, quando caput ejusdem secundo repertum est in Emessa civitate, atque in ecclesia conditum. Romæ, natalis sanctæ et illustrissimæ Sabinæ martyris, quæ sub Adriano imperatore gladio percussa, martyrii palmam adepta est. In pago Trecassino, sanctæ Sabinæ virginis, quæ pro Christi amore laboriosissima peregrinatione suscepta, etiam virtutibus ac miraculis gloriosa, quievit in pace. [a] Parisius, depositio [*Bouillart. add.* sancti] Mederici presbyteri. Ipso die, sanctæ Candidæ virginis.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Hic lubens incastigatum dimitterem Sollerium. Etsi enim nonnihil vitii reprehenderit in Pratensi codice, nihilominus tamen illum inter puros annumerare dignatus est Qua de re illi habeo gratiam. Sed Castellani testimonium vel in levissimis rebus infirmare non alienum fuerit. Scripsit oculatissimus ille D inspector lituram in Pratensi esse a *Parisius dep.* usque ad finem. Hoc verum est. Deinde nunc in litura scriptum *ositio Mederici presbyteri et monachi*, etc. Id vero pernego : post *dep.* proxime sequitur *sancti Mederici et monachi :* Denique scriptum olim fuisse *Mederici episcopi*, ut criminatur Sollerius, id

falsissimum est : cum Dervensis codex Medericum A non episcopum vocet, sed presbyterum duntaxat. Neque etiam episcopus unquam fuit ; sed primum monachus, dein abbas alterius ex duobus monasteriis, quæ tunc temporis Augustoduni erant : tandem Parisiis, quo *causa orationis* venerat, vitam morte commutavit *die quarto Kalendarum Septembrium*. Hæc ex Actis ejus, quæ Mabilio noster edidit p. 1, tertii sæculi p. 10. Antequam hinc discedo, nonnihil difficultatis patior, unde se Sollerius expediat velim. Qua in litura S. Medericus, in eadem versatur S. Candida. Eadem utriusque correctionis scriptura est. Tamen de sancta Candida Sollerius sic : *Certe Usuardinam esse satis evincunt codices nostri*. Quod igitur de Mederico additum fuit, æque Usuardinum est. Jam Sollerium rogo veniat ipse, docturus quid discriminis intersit hujus correctionis inter et aliarum correctionum scripturam. Nam nec ego, nec ullus ex hujus urbis eruditis ullum videmus. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Praten. legit, *inventir capitis Joannis*, etc. Antverp-Maj., *inventio beatissimi Joannis*. Rosweyd. cum Pratensi convenit, ast Herinien. et reliqui diserte ponunt ut est in textu. Diximus alibi de *solempnitatem*, ut codices alibi scribere solent. Munerat. pro *evangelica comprobatur lectione*, substituit *evangelica probatur auctoritate*. Greven. et Molan. a reliquis discedunt in, *quando caput ejus repertum est secundo in Edissa*. Scribendum esset *Emesa*, sed a codicibus non recedimus. Pro *conditum*, habet Munerat *reconditum*. Item *Sabinæ virginis, et martyris*. Vide Observationes. In Herinien. est *Trecasino*. In B Antuerp.-Ma. *Leginæ*, pro *Sabinæ*, vel *Savinæ*, ut scribit Munerat. Notavit Castellanus lituram in codice Pratensi, incipiendo a *Parisius dep.* usque ad finem, cui superscriptum advertit, *ositio Mederici presbyteri et monachi*, etc. Et eam scribendi rationem sequuntur perpetui comites Antuerp.-Maj. et Rosweyd. Antea habebatur *Mederici episcopi*, quo modo legit Molan. Sed præferenda est Herinien. et Greveni lectio, *depositio Mederici presbyteri*, non, *sancti Mederici abbatis*, ut habetur in Munerato. Nihilominus codices illi inter puros numerati sunt.

OBSERVATIONES.

De *inventione capitis Baptistæ Prodromi*, ea paucis ad XXIV Februarii complexi sumus, quæ hic repetere supervacaneum esset. Porro ad XXIV Junii dictum est in Hieronymianis plerisque apographis et illo et hoc die *natalem* ejus *in Sebastia* recoli, quamvis de vero et genuino hujus diei textu disputet Florentinius admonitione 6, p. 26 et 28. Beda signanter hodie legit: *Eodem die, decollatio sancti Joannis Baptistæ*. Verum quæ ibidem adjunguntur, satis innuunt translationem capitis intelligi. Romanum parvum et Ado indicant *decollationem hodie venerari*. Cætera quæ postremus habet ipsa sunt Bedæ verba, a Rabano etiam et Notkero descripta. Nec clariora sunt quæ ab Adone in festivitatibus Apostolorum hac die referuntur. Noster ex textu Adoniano XXIV Februarii eruisse videtur, *decollationem*, quæ circa festum Paschæ, verbi gratia I Aprilis, celebrari non poterat, ideo hac die consignatam, quod eo ipso facta fuerit secunda sacri capitis inventio. At enim fere C arbitraria hæc esse, si omnia recte perpenderis, facile perspicies. Melior fortasse Castellani conjectura, censentis decollationis festum obtinuisse ob dedicationem hodiernam templi a Theodosio conditi. Alii alia excogitant, quæ uberius loco proprio discuti poterunt, et illis superaddi quæ fuse et erudite deduxit Papebrochius tomo IV Junii a pag. 711, et Tillemontius citatus dicta die XXIV Februarii, quibus addenda sunt quæ contra P. l'Amy idem auctor disputat tomo II, a pag. 714. Quid Wandalbertus de hac festivitate senserit, ex ejus versibus intelliges. Locum etiam habet Sabina Romana, quæ sequitur, hic ut *virgo* celebrata :

> Præco Dei, Verbi vox, et Baptista Joannes,
> Quem effera saltanti tribuerunt jussa puellæ,
> Insignit quartam meritorum laude perenni.
> Virgo Sabina simul Romæ sua templa revisit.

Ponit hodie primo loco Beda : *Romæ, sanctæ Sabinæ virginis atque martyris* : Rabanus solum, *Sabinæ martyris*, quo modo verosimile est primum a D Beda scriptum fuisse, cum ex Actis constet *præclarissimi quondam Valentini uxorem* fuisse de qua meminere Acta Serapiæ virginis, III Septembris illustranda. In veteribus Kalendariis, Allatii et Frontonis, uti et in Sacramentario Gregorii, solo nomine signatur. Nec præter martyris titulum quidquam astruxit Romanum parvum, nisi quod locum addat, *ad arcum Faustini*. Plura ex prætatis Serapiæ Actis contexuit Ado, indeque hoc præcipue accepit Usuardus, quo *illustrissimam martyrem* prædicet. Notkerus pauca etiam capita summatim decurrit. Plura dabunt Notationes Baronii et Florentinii. Ex prioris Annalibus ad annum 432, num. 37, disces dicatam ei per id temporis ecclesiam, etiam hodie celebratissimam, ad quam fit prima et solemnior statio feria IV Cinerum, ut vide apud Frontonem, pag. 33.

Sabinam seu *Savinam Trecensem* perperam huc ab Usuardo intrusam recte advertit Castellanus, utpote quam scire potuerit, non hac die, sed XXIX Januarii a popularibus publica ubique solemnitate celebrari, ut in Actis ad eam diem fusius probatum invenies, idemque ferme Usuardi elogium ex nonnullis mss. Martyrologiis relatum. Satis insinuat laudatus Castellanus Bimestri primo, pag. 452, diem hunc ab Usuardo Sabinæ Trecensi consecratum fuisse, quod eo jam dicta synonyma Sabina Romana recoleretur, quanquam de vera alterius festivitate melius edoceri potuisset.

Medericus a solo item Nostro notatus est. non ut *monachus*, *abbas* aut *episcopus*, ut supra ostendimus, tametsi *monachum*, et, si vis, *abbatem* fuisse non diffiteamur, sed ut *presbyter*, sicut textus noster exhibet. Vide quæ de eo refert et observat Mabilio sæculi Benedict. III parte I, a pag. 8, ubi de sancti ætate, de auctore Vitæ, de professione monastica, de variis locis, sive cœnobiis sive aliis, a Mederico cultis, denique de cellula, in suburbanis Parisiorum sub nomine principis apostolorum consecrata, in qua postremum vixerit, ac demum exspiraverit, multa, more suo, diligenter inquirit et explicat, pluribus alibi deducenda. *Candidam* aliquam virginem Romanam sociis aliis immistam profert Hieronymianum Epternacense vetustissimum, quam facile crediderim ex hujusmodi apographo ab Usuardo erutam. Certe Usuardinam esse, satis evincunt codices nostri, ex quibus æque evidenter patet germana totius textus simplicitas.

AUCTARIA.

Pulsanen., in prima annuntiatione satis purus, pergit : « In pago Trecassino, sanctæ Sabinæ virginis. » Desunt reliqua.

Antuerp. et Max.-Lubec. plane mutilati sic habent : « Decollatio sancti Joannis Baptistæ. Romæ, sanctæ Sabinæ virginis et martyris. Ipso die, sanctæ Candidæ virginis. In Antiochia Syriæ, sanctorum Niceæ et Pauli. In Syrmia, natale sanctæ Basillæ. » Postremæ duæ ex Hieronymianis adjectæ sunt.

Antuerp.-Max., Ultraject. et Leyden. usque ad

penultimam annuntiationem satis puri sunt. Itaque (A) de Mederico non loquuntur; sed Sabinæ Trecensi immediate subjungunt: « Ipso die, sanctæ Candidæ, » etc., ut statim diximus.

Lovanien. hisce etiam similis est, præterquam quod elogium Sabinæ Tricassinæ expungat.

Alberg. et Danic. incipiunt: « Decollatio sancti Joannis Baptistæ. » In reliquis conveniunt cum Antuerp.-Max., etc.

Centulen.: « Romæ ad arcum Faustini, beatissimæ Sabinæ martyris. Eodem die, veneratur decollatio sancti Joannis Baptistæ, quem Herodes Tetrarca, ut evangelistæ ferunt, præcepit decollari in carcere. Ipso die, sanctæ Candidæ virginis Parisius, depositio Clerici presbyteri, » opinor, pro *Mederici*, qui neque hic *monachus* appellatur.

Bruxellen.: « Decollatio sancti Joannis Baptistæ, quam evangelica lectio circa Pascha factam commemorat, sed festum ejus hic recolitur, quando caput ipsius secundo repertum, et in ecclesia Edessæ (B) civitatis conditum est. Romæ in Adventicio, oppido Windinense, ad arcum Faustini (*hæc Ado clarius*) natale sanctæ Sabinæ illustrissimæ martyris, quæ fuit uxor præclarissimi quondam Valentini, et filia Herodis Metellarii. Hæc Adriano imperante, sub Helpidio præfecto passa et gladio percussa, martyrii palmam accepit. » In Sabina Trecensi, purus est. Sequitur de Antiochenis et Basilla, ut supra. In Candida purus est. Tum: « Et sanctæ Aureæ virginis. Metis, depositio sancti Adelphi episcopi et confessoris. » In *Mederici*, prima syllaba insertum est *o*, ut sit *Moderici*.

Hagenoyen.: « Decollatio sancti Joannis Baptistæ, vel potius capitis ejus inventio, et ossium ipsius concrematio, et digiti ejus translatio, et basilicæ ejus dedicatio. Unde a quibusdam hæc festivitas diversimode notatur. Dicitur namque decollatio, collectio, inventio et dedicatio. Decollatus Joannes est circa festum Paschæ, sicut Evangelii probat (C) auctoritas, ab Herode Tetrarcha Galileæ, filio Herodis regis sub quo natus est Dominus. Concrematio ossium ejus facta est a Juliano imperatore. Et ossium collectio facta est per monachos Hierosolymitanos, qui concremantibus se miscuerunt, et plura ossa ipsius furabantur. Inventio capitis Joannis facta est per duos monachos, ipso revelante. Digiti ejus translatio et ecclesiæ dedicatio facta est penes Mediolanum a Theodelina regina Longobardorum. Unde propter hæc omnia a Domino Papa statutum est, ut hæc dies per mundum celebris in honore Baptistæ habeatur. » Quæ de Sabina Romana memorat, melius ab Adone referuntur. De Trecensi, et Mederico silet. Sequitur: « In Sirmia, sanctæ Basilicæ virginis. » Hæc melius *Basilla* vocatur. De Candida pure, de Antiochenis, ut supra.

Aquicinct. Medericum *monachum* vocat cum Pratensi et sociis aliis supra citatis.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Decollatio sancti (D) Joannis Baptistæ. Sabinæ virginis et martyris. » De qua in margine recte adnotatur: « de hac nunc agimus commemorationem, quasi non esset virgo. Mederici abbatis et confessoris. Sabinæ virginis. Candidæ virginis. »

Codex Bigotian. sign. P 5, qui fuit PP. Cœlestinorum, in margine ascribit recentiori manu: « In civitate Aquila, coronatio beati Petri Cælestini patris nostri, in qua est indulgentia a baptismo. » Vel hinc cognoscitur codex.

In Vatican. deest Mederici et Candidæ. Adjicitur: « Natale sanctorum Vitalis, Satoris et Repositi. » Apud alios noti non sunt.

Ughellian. nihil habet de Sabina Trecensi et Mederico. Porro de Antiochenis et Basilla, ut supra in Antuerp. et Max.-Lubec.

Codex Castri-Karoli.: « Ipso die, sancti Joannis confessoris. »

Editio Lubeco-Col.: « Decollatio sancti Joannis Baptistæ. Qui primo in Samaria conditus est, nunc in Alexandria. Porro caput ejus de Hierosolymis ad Fenicem urbem Edissam delatum est. » Hæc ferme habent Beda, Rabanus, Ado et Notkerus. « Romæ in Adventino, opido Vindinensi, ad arcum Faustini, » etc. quæ in Adone legi malim. De Sabina Trecensi, inserit, « sororis sancti Saviniani martyris. » De Antiochenis ait, « Niceæ virginis et Pauli martyris. Metis, sancti Adolphi episcopi et confessoris. » De Mederico, addit, *et confessoris*. De Basilla Sirmiensi, ut supra. De Candida, pure.

Belin. incipit: « Decollatio sancti Joannis Baptistæ. » De Sabina, omittit titulum *illustrissimæ*. Sequitur: « Item sancti Helysei prophetæ. » In Candida, purus est. In Antiochenis, ut supra. Pro *Basillæ*, scribit *Basillæ*. In Mederico purus. Quæ in priori Veneta editione aberat, ponitur in altera: « In pago Trecassino, sanctæ Sabinæ virginis. »

Greven. « Item sanctorum martyrum nongentorum, qui eodem die passi sunt. In Antiochia Siriæ, sanctorum Niceæ virginis et Pauli martyrum. Metis, sancti Adelphi episcopi et confessoris. Civitate Ostia, sanctæ Aureæ virginis et martyris. Quæ nobili orta genere, pro fide Christi sub Claudio in carcere fame cruciata est, deinde equuleo superato, fustibus cæsa, in exilium missa est: ubi denuo varia perpessa tormenta, in mare præcipitata, martyrium consummavit. In Sirmio, sanctæ Basillæ virginis. Veronæ virginis. » Vide quæ de ea habet Molan.

Molan.: « Metis civitate, depositio sancti Adelphi episcopi et confessoris. Item, sancti Helizæi prophetæ. Hujus sacrum corpus etiam mortuum, mortui resuscitatione peculiariter gloriosum; Ravennæ translatum, honore condigne honoratur. In Antiochia Syriæ, natale sanctorum Niceæ et Pauli. In Syria, natale sanctæ Basileæ. In Venusio civitate Apuliæ, natale Felicis episcopi. Civitate Tubzozense, Januarii presbyteri, et Fortunatiani et Septimi lectornm: qui sub Diocletiano imperatore a Magdelliano procuratore, gladio consummati sunt. » Vide de his XXIV Octobris. « Veronæ, virginis beatæ, in ecclesia sanctæ Crucis. » Dein typis minoribus, « miliario ab urbe Lovanio, in monte, qui ab ea sanctæ Veronæ nomen accepit. Hæc filia Ludovici regiis Alemanniæ sanctimonialis fuit in monasterio a se fundato ad Rhenum, quod Vorenhaute dicitur, et Maguntiæ in Domino obdormivit. » Editiones posteriores corrigunt priorem in Mederico, sed Italicis litteris adjiciunt *abbatis*. De Elizæo habent, ut supra. Tum: « Apud urbem Lovanium, natalis Veronæ, virginis beatæ, in ecclesia sanctæ Crucis. » Hic omittuntur omnia, quæ de sancta Verona ex priori editione supra distinctius explicata sunt. Sequitur: « Eodem die, translatio sancti Adelphi Metensis episcopi et confessoris, ad novum Villare monasterium, petitione Lantfridi episcopi Drogonis Metensis, tempore Ludovici pii. »

III *Kal.* *Die* 30.

Romæ via Ostiensi, passio beati Felicis presbiteri, sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, qui post equulei vexationem, data sententia, cum ad decollandum duceretur, obvius ei fuit quidem Christianus; hic dum se Christianum sponte profiteretur, mox cum eodem pariter decollatus est. Hujus nomen ignoran-

tes Christiani, Adauctum eum appellaverunt, quod sancto Felici auctus sit ad coronam. Item Romæ, sanctæ Gaudentiæ virginis. [*Addit Bouillart.* : [a] In pago Meldensi, sancti Agili confessoris.]

NOTÆ.

Puri sunt *Herinien.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Belini prima editio*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danicus.*

[a] Falsus est et fefellit Sollerium Castellanus, cum scripsit sanctum Agilum non fuisse prima manu signatum. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Ferme in nævis consistunt. Sic *Rhome*, *Hostiensi*, *eculei*. In Heriniensi, pro *duceretur* est *deduceretur*. Belin. legit *obvius fuit ei*, Max.-Lubec. *obvius ei* A *quidam fuit*. In Antuerp., post *Adauctum*, omittitur *eum*. Denique Belin. pro *sancto Felici*, scribit *Felice*.

OBSERVATIONES.

De confusione variorum martyrum sub *Felicis* appellatione dicendum nobis fuit ad XIV Januarii, ubi fontes assignavimus, ex quibus plura huic etiam diei servientia, inveniet curiosus lector, quæ modo nec lubet repetere, nec vacat operosius retractare. Nodus hac die intricatior videri potest, quod Martyrologi inter se discrepent. Nam Beda et qui eum, unico die transposito, sequitur, Rabanus, eos martyres recolunt quos diebus præcedentibus inter Auctaria recensuimus, nempe *Felicem episcopum*, *Adauctum* vel *Adactum*, *et Januarium presbyteros* (aliqui in omnibus nonnihil variant) *Fortunatianum et Septimium* vel *Septiminum*, *lectores*, a nobis proxime ex Molano ad XXIV Octobris remissos, quo die iisdem Bedæ verbis ex Adone et ex hoc ab Usuardo celebrantur. Inde recentioribus ansa præbita est dubitandi, utrum vere *Felix* noster et *Adauctus* Romæ vindicandi sint. Quo id fundamento astruant, ipsi viderint. Certe vetera Kalendaria Allatii et Frontonis sæpe citata, Sacramentarium Gregorii, apographa Hieronymiana, Romanum parvum, Rabanus, Ado, Notkerus, Wandalbertus, æque ac Noster disertissime hodie signant *Felicem* duntaxat et *Adauctum*, vel per metathesim *Audactum*, *via Ostiensi*, eosque tot præterea characteribus et circumstantiis distinguunt, ut hactenus non videam quid cum superioribus, Africanis omnibus, commune habere queant. Fateor, Adonem duos fratres *Felices* hac ipsa die innuere, at dum unius tantummodo res gestas prosequitur, satis demonstrat unum illum fuisse qui via Ostiensi cum accessorio comite Adaucto coronam martyrii promeritus sit. Adonis Acta rejiciunt aliqui, ego necdum ut sincera venditare ausim, attamen tales censeo relatas auctoritates, ut geminos nostros *Ostienses* ab aliis diversissimos esse oporteat. Quod velint, huic etiam diei innecti debere Africanorum (saltem *Felicis episcopi* Venusiæ passi) gloriosum agonem, haudquaquam obluctabor; quin potius subscribam Ruinartio, id non improbabiliter suadenti a pag. 374 : satis nobis est Martyrologiorum nostrorum fidem asseruisse. De cætero ad laterculum quod attinet, omnia ex longiori Adonis narratione contraxisse Usuardum manifestum est. Multum innititur Florentinius ms. reginæ Sueciæ, sed ignoravit Bedæ propria esse quæ ibi referuntur, quæque proinde nihil in hac re immutare possunt. Communem Martyrologorum sensum secutus est Wandalbertus, dum ita scripsit :

> Terna cum Felice pio præcellet Adauctus.

B In Hieronymianis primo loco notatur *Gaudentia virgo cum reliquis tribus*. Hæc in Rabano totidem verbis leguntur, quibus alicunde lucis aliquid afferri velim. Porro *Gaudentia* illa Adoni et Notkero prætererita est ; unde mihi dubium non est, quin Usuardus ex Hieronymianis eam acceperit. An martyris titulo decoranda sit, vide in Florentinio. Sequitur apud Rabanum, *Depositio Agili abbatis*, reliquis omnibus antiquioribus Martyrologis incogniti. Hunc, nescio quis, codici Pratensi assuere voluit, hac phrasi : *In pago Meldensi, sancti Agili confessoris*, ex quo in ordinarios comites transiit, ea causa a puris exclusos. Assutum ab aliquo seu adscriptum dicimus sanctum Agilum in Pratensi codice, nam, teste Castellano, prima manu signatus non est. Verum quæcunque ea manus fuerit, antiquam esse oportet, quandoquidem Antuerp.-Maj. et Rosweyd., quos codices Pratensis socios vocamus, eum etiam iisdem verbis referant. C Alia phrasi eumdem protulit Muneratus, sed et ipse et præfati isti codices ita ab omnibus aliis, pro textu superius citatis, refelluntur, ut indubitata maneat Usuardinæ lectionis nostræ germanissima puritas et simplicitas. Qui de Agilo plura legere voluerit, consulat Mabilionem sæc. II Benedict., a pag. 315.

AUCTARIA.

PRATEN. et ROSWEYD. in fine adjiciunt : « In pago Meldensi, sancti Agili confessoris. »

ANTUERP.-MAJ. idem habet augmentum et præterea in Felice mutilus est.

MUNERAT., textui puro subdit : « Resbaco monasterio, cognomento Hierusalem, sancti Agili, qui ejusdem abbas cœnobii multis virtutibus claruit. In territorio Meldensi, sancti Fiacrii confessoris. »

CENTULEN. : « Romæ via Ostiensi, beatorum martyrum Felicis et Audacti, tempore Diocletiani, sub præfecto urbis Draco. Item Romæ, sanctæ Gaudentiæ virginis. Cœnobio Restacensi, depositio sancti Agili abbatis. »

BRUXELLEN. : « Romæ via Ostiensi, passio beatorum martyrum Felicis presbyteri et Adaucti, sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus decollatorum. Quorum primus, dum post eculei vexationem, data sententia duceretur ad mortem, obvius ei fuit alter, et dum ille se sponte Christianum esse fateretur, mox cum primo pariter decollatus est. Et quia hujus secundi martyris nomen ignorantes Christiani non invenerunt, Adauctum ipsum appellaverunt, eo quod sancto Felici martyri auctus, sibique pro fidei confessione, martyrii corona aucta sit. Item Romæ, sanctæ Gaudentiæ virginis. Eodem die in monasterio Jerusalem, depositio sancti Agili confessoris et abbatis. »

HAGENOYEN. : « Romæ via Ostiensi, natale beati Felicis presbyteri et Adaucti cujusdam alii Christiani, sub Dyocletiano et Maximiano. Hic Felix cum ductus esset ad statuas plures, scilicet Serapis, Mercurii et Dyanæ, quæ omnes reciderunt, et cum in eculeum levatus, et tortus, et postea ad arborem D sacrilegam ductus, quam similiter dejecit, et simulacrum cum templo et ara corruit, et tunc illum præses decollari, et corpus ejus lupis et canibus dimitti. Tunc quidam Christianus in medium prosiluit, Christum confitens, et osculantes se invicem pariter decollati sunt. Hujus nomen Christiani ignorantes, Adauctum eum vocaverunt, eo quod sancto Felici adauctus sit ad coronam. » Vide hæc in Adone purius. « In civitate Trecassina, sancti Saviniani martyris et sanctæ Savinæ sororis ejus, » etc. Sequitur

longa horum Sanctorum historia, de qua vide in Actis XXIX Januarii.

AQUICINCT. post « Gaudentiæ virginis, » addit: « In monasterio, quod dicitur Respacis, transitus sancti Agili, ejusdem loci abbatis et confessoris » : Et calamo longe recentiori adjicitur: « In territorio Meldensi, sancti Fiacrii confessoris. » Vide quæ habet Surius hoc die, et recentius Mabilio sæculo II Benedictino a pag. 599.

DAVERONEN.: « Jerusalem monasterio, quod dicitur Resbacis, transitus sancti Agili, primi ejusdem loci abbatis et confessoris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Felicis et Adaucti martyrum. Lazari fratris Marthæ, episcopi Massiliensis. » Vide XVII Decembris. « Fiacrii eremitæ et confessoris. Agili abbatis et confessoris. »

REG. SUEC. signatus num. 428: « Resbaco monasterio, cognomento Jerusalem, sancti Agili, qui ejusdem abbas cœnobii, multis virtutibus claruit. In pago Meldensi, beati Fiacrii confessoris, viri vita et miraculis gloriosi. »

In VATICAN. num. 5949 deest « *Gaudentiæ.* »

ALTEMPS.: « Ceneyo monasterio, sancti Ealdwoldi confessoris, fratris beati Edmundi martyris. Ipso die, sancti Junionis episcopi et confessoris. Item, sancti Decimavi martyris. »

FLORENTIN.: « In monasterio Jerusalem, sancti Agilii abbatis et confessoris. »

Editio LUBECO-COL. de Felice et Adaucto vix quidquam novi inducit. Sequitur: « Monasterio Tuiciensi, super litus Rheni, translatio corporis beati Heriberti archiepiscopi Coloniensis Agrippinæ et confessoris. Quæ a Domino Arnoldo primo, archiepiscopo Coloniensium, sub anno Incarnationis Domini MCXLVII facta est. In monasterio Resbasi, sancti Agili abbatis et confessoris, qui, centenarius, ac virgo existens, feliciter ex vocatione migravit a seculo. » In Gaudentia, pura est. Denique: « Eodem die, natale sanctorum martyrum, Januarii presbyteri, Fortunati et Septimi lectorum. » Vide Observationes.

BELIN. editio altera in fine habet: « In territorio Meldensi, sancti Fiacrii confessoris. »

GREVEN.: « Ipso die, secundum Cathalogum sanctorum, sancti Therentiani episcopi et martyris. Qui tempore Adriani apud Tudertum Tusciæ sacrificare nolens, in equuleo levatus, scorpionibus cæditur, ignisque lateribus apponitur. Deinde lingua præcisa, cum nihilominus Christum clare confiteretur, decollatus est una cum Flacco sacerdote idolorum a se converso et baptizato. Item, sanctorum Hippoliti et Saviniani martyrum, de quibus in gestis sanctæ Aureæ virginis. In territorio Meldensi, beati Fiacrii abbatis et confessoris, magnæ virtutis viri. In monasterio Resbasi, sancti Agili abbatis et confessoris, qui anno vitæ suæ centesimo virgo obiit Monasterio Tuiciensi, super litus Rheni, translatio sancti Heriberti archiepiscopi Agrippinensis Coloniæ et confessoris, facta anno Domini MCXLVII per Dominum Arnoldum ejusdem urbis archiepiscopum. Ipso die secundum quosdam, natale sanctorum Januarii presbyteri, Fortunati et Septimi, qui infra IX Kalend. Novembris habentur. »

MOLAN.: « Resbaco monasterio, » etc. Deinde: « In territorio Meldensi, » etc., ad verbum ex MUNERATO. Sequitur: « Anno millesimo quinquagesimo sexto, translatio sancti Donatiani Remensis episcopi. » In posterioribus editionibus, de Agilo et Fiacrio, eadem quæ in prima. Tum: « Brugis [Brugas], translatio sancti Donatiani, Remensis episcopi. »

Pridie Kal. *Die* 31.

Treveris, natalis sancti Paulini episcopi et confessoris, qui a Constantio imperatore ob Catholicam fidem exilio relegatus, et usque ad mortem, etiam extra Christianum nomen, mutando exilia fatigatus, ad ultimum apud Frigiam defunctus, beatæ passionis coronam percepit a Domino. Eodem die, apud Athenas, beati Aristidis, fide, sapientiaque clarissimi, qui Adriano principi de religione Christiana libros obtulit, et quod Christus Jesus solus esset Deus, præsente ipso imperatore, luculentissime peroravit. Autisiodoro, sancti Optati episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Est inter codices pro textu hic citatos et inter Belinum, cui consonant mediæ notæ ecgrapha nostra, ea diversitas, quod licet omnes ex eodem fonte hauserint, postremi tamen primam annuntiationem de Paulino Trevirensi in aliam quodammodo formam transposuerint, dum loquuntur in hunc modum: *Treveris, sancti Paulini episcopi et confessoris, qui tempore Arrianæ infestationis, a Constantio imperatore, ob Catholicam fidem usque ad mortem variis exiliis fatigatus, tandem apud Frigiam, beatæ passionis coronam percepit a Domino.* De cætero inter puros nostros nihil ferme discriminis. Antuerp.-Maj. et Munerat. mendose scribunt, *Constantino*, pro *Constantio.* Molan. habet *relegatus exilio*, sed a Greveno magis detortus est sensus: dum ita constructionem implicat: *Ob catholicam relegatus fidem exilio.* Praten. posuit *Phrigiam*, melius Molan. *Phrygiam*, sed nos cum reliquis omnibus, quos vel errantes etiam alibi secuti sumus, simpliciter *Frigiam*. In Herinien. est *Aristhidis*. De *Autisiodoro* vel *Antisiodoro*, etc. dictum est sæpius. Cætera notatu digna non sunt.

OBSERVATIONES.

Illustria *Paulini Trevirensis* pro catholica fide cum Arianis certamina merito celebrant Athanasius, Hilarius, Hieronymus aliique scriptores ecclesiastici, nec minus ut egregium *confessorem*, quidni et *martyrem?* eum exornant Martyrographi passim, Hieronymiana præsertim, in quibus postquam die positum est: *In Treveris, depositio sancti Paulini episcopi et confessoris*, ad IV Septembris denuo repetitur: *Treveris, depositio sancti Paulini* Geminatæ hoc modo festivitatis rationem non reperit Florentinius; nec satis promptum est reddere, nisi ad translationem, elevationem aut inventionem corporis recurratur, seu ad relationem ejus ex Phrygia, de quibus consuli potest Sigebertus apud Florentinium; nam his omnibus occurri videtur, dum utrobique expressissime legitur *depositio*. De Paulino nihil in Beda, Floro aut Romano parvo, sed eum memorat Rabanus, breviter notans quod sub Constantio *exiliatus ibidem requieverit.* Paulo fusius et nitidius rem expressit Ado, quem nescio cur Notkerus non satis fideliter secutus sit. Noster presse illius verbis inhærens, eaque nonnihil contrahens, sic plane juxta antiquiores codices nostros elogium efformasse dicendus est, ut nos in laterculo posuimus, non ut Belinus loquitur et mss. recentiora, iterum in Auctariis distinctius citanda. Plusculum dicent laudati Florentinii nota-

tiones, ubi miraberis nos ad Mersæum in Annalibus archiepiscoporum Treverensium remitti, ut discamus *sanctum Paulinum*, qui certo sub Constantio obiit, adeoque, ut Florentinius fatetur, saltem ante 363, ut discamus, inquam, *sanctum Paulinum, a sancto Martino Turonensi consecratum* fuisse, *et a D. Ambrosio dilectum et excultum.* Saniora docebit Baronius, et a nobis producentur suo loco, ex Severi Sulpitii Historiæ sacræ lib. II aliisque certioribus ecclesiasticis monumentis, ex quibus patebit Paulinum nostrum Trevirensem gloriosæ confessionis suæ prius cursum absolvisse quam aut Martinus aut Ambrosius ferme catechumeni fuerint; utpote cum ille probabilius anno 353 post concilium Arelatense in exsilium missus, quinquennio post anno 358, laborum ærumnarumque metam attigerit. Locum hic habeat Wandalberti metricum de Paulino, quo mensem Augustum ita concludit: A

Paulinus pridie Treverorum mœnia lustrat,
Exsilio Antistes vero pro dogmate clarus. B
Augusti his demum clauduntur lumina festis.

De *Aristide* nihil dicitur in Hieronymianis, Beda aut Rabano; unde certum videtur a Romano parvo in sacras Tabulas primum fuisse relatum, haud dubie ex Rufini Eusebio lib. IV, cap. 3, his verbis: *Apud Athenas, Aristidis, qui Adriano principi de religione Christiana libros obtulit.* Et hæc quidem ex Historia eccl. vere constant, confirmata ab Hieronymiano de Script. cap. XX; non item ea quæ ab Adone superaddita sunt de *luculentissima* coram Adriano *peroratione;* ut hinc rursus evidenter pateat quam inepte velint aliqui Romanum parvum ex Adone contractum fuisse. Sed de his plura alibi. Interim notabis, Viennensis phrasim a Nostro plane et integre esse descriptam, Notkero voces aliquas aut mutante, aut transponente. *Optatus* Autissiodorensis ab Usuardo haud dubie appositus est ex codicibus Hieronymianis, cum diserte exprimentibus, quidquid adjectitium velit Florentinius. Atque inde patet tota textus nostri œconomia et ratio.

AUCTARIA.

Rosweyd. textui subdit augmenta Anglica: «In Britannia, monasterio Glistingensium, sancti Adani [*potius* Aidani] episcopi et confessoris.» Vide Surium. «In Cantia, depositio sanctæ Ensuithæ virginis. Eodem die, sanctæ Cuthburgæ virginis.»

Pulsanen. Paulini elogium resecat. In Aristide purus est: «De Optato nihil.»

Antuerp., Max.-Lubec., Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen. et Danic. Hi octo codices cum Belino primam annuntiationem formant, ut dixi supra in lectionibus. De cætero codices puri sunt, de altero dicemus infra.

Centulen.: «Apud Athenas, beati Aristidis fide sapientiaque clarissimi. Treveris, beati Paulini episcopi, qui contra Arrianos fortiter fideliterque pugnavit. Atrebas, sancti Hadulphi episcopi et confessoris.» Vide in Actis nostris die natali XIX Maii. In Molan. infra notatur *translatio.* C

Bruxellen. in Paulino textum Adonianum describit additque præterea de suo: «A quo nunc mirificatur Cujus corpus Treverim relatum est, ubi in ecclesia sui nominis in cripta subterranea cum corporibus multorum martyrum passorum sub Rictiovaro quiescit.» In Aristide satis purus est. «Antisiodoro, depositio sancti Optati episcopi et confessoris. Item Andani episcopi.»

Hagenoyen. pro *Aristidis*, scribit *Aristionis*, sed in eo purus est: in Paulino, plane Adonianus. Tum: «Item Parisius, depositio sancti Mederici episcopi et confessoris.» Vide supra XXIX Augusti. «Ipso die, beati Genesii martyris Arelatensis, qui exceptoris functus est officio, cum impia, quibus Christiani puniri jubebantur, edicta nollet excipere, comprehensus est, atque decollatus, martyrii coronam proprio cruore baptizatus accepit.» Sæpe in hoc codice, ferme ex scriptoris arbitrio, dies commutantur et transponuntur; vide Usuardum XXV D hujus. In Optato satis purus est.

Aqcicinct. in fine addit: «Eodem die, sancti Aidani episcopi, cujus animam sanctus Cuthbertus in cœlum ab angelis ferri vidit. Item sancti Elladii episcopi.» In Hieronymianis hoc die refertur; vide VIII Maii.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: «Aidani episcopi et confessoris. Paulini episcopi et confessoris, exilio relegati. Aristhidis confessoris, viri doctissimi.»

Codex D. du Cheval. sign. C: «Item Elladii episcopi.» Jam dixi spectare ad VIII Maii.

In Vatican. sub num. 5949 deest *Optati.*

Altemps. «In Cantia, depositio sanctæ Eanswithæ virginis.» Vide supra Rosweyd.

Florentin.: «Item, sancti Juliani confessoris, qui patrem et matrem interfecit, cujus vita et transitus habetur. De Julianis alibi actum est.»

Burdegalen.: «Altissiodoro, sancti Optati episcopi et confessoris. Item Eracli episcopi.» Si de Senonensi sermo est, colitur IX Julii.

Editio Lubeco.-Col.: «Treveris, natale sancti Paulini episcopi et martyris. Qui tempore Arrianæ infestationis a Constantio imperatore ob Catholicam fidem usque ad mortem variis exiliis fatigatus, tandem apud Phrygiam, sub anno Domini trecentesimo sexagesimo primo, beatæ passionis coronam percepit a Domino.» In Aristide purus usque ad *peroravit*, adjicit, «multisque illud probavit testimoniis prophetarum.» In Optato purus est. in fine: «Eodem die, beati Belladii et Aulani episcoporum et confessorum.» Fallor, si non velit indicare *Elladium* et *Aidanum*, de quibus supra. «In Anglia, sanctæ Cuthburgæ virginis.»

Belin., præter mutationem in annuntiatione prima, addit in fine: «Item sanctorum martyrum Robustiani et Marci.» Vide Romanum, in quo prior etiam recolitur XXIV Maii.

Greven. *Colomanni martyris.* Si de socio Kiliani agitur, vide XIII Julii. «In Anglia, sancti Aidani episcopi Landisfarnensis et confessoris. Hic, ut testatur Beda, libro III, vita et miraculis clarus, nil ex omnibus, quæ in Evangelicis sive Apostolicis sive Propheticis litteris facienda cognoverat, prætermittere, sed cuncta pro viribus implere curabat. Item, apud Marsiliam, sancti Lazari episcopi et martyris, quem Dominus a morte suscitavit. Usuardus habet eum XVI Kalend. Januarii. Justi et Clementis episcoporum et confessorum. In Anglia, Cuthburgis virginis abbatissæ. Potamiæ virginis. In Egypto, virginum plurimarum.»

Molan.: «In loco Blandinium dicto, dedicatio et consecratio basilicæ beatissimorum Apostolorum Petri et Pauli. Item sanctorum martyrum Robustiani et Marci. Translatio sancti Hadulphi episcopi et confessoris. Jotro monasterio, sancti Ebrarsili, episcopi et confessoris.» Ab aliis vocatur *Ebrigisilus.* Exinde minoribus: «In Anglia, sancti Aidani episcopi Lindisfarnensis et confessoris. Hic, ut testatur Beda libro tertio, vita et miraculis clarus, nil ex omnibus quæ in Evangelicis, sive Apostolicis, sive Propheticis litteris facienda cognoverat, prætermittere, sed cuncta pro viribus implere curabat.» Ex Greven. descripta sunt, uti et quod sequitur: «In Anglia, Cuthburgis virginis abbatissæ.» Editiones aliæ habent: «Item, sanctorum martyrum Robustiani et Marci. Jotro monasterio,» etc., ut supra. «Eodem die, sancti Aidani episcopi. Cujus animam sanctus Cuthbertus in cœlum ab angelis ferri vidit. In Anglia, sanctæ Cuthburgis virginis et reginæ. Ibidem, depositio sanctæ Eanswidæ virginis et abbatissæ.» Vide dicta superius.

« Atrebati, translatio sancti Hadulphi episcopi et A confessoris. In loco Blandinium dicto, dedicatio. » etc., ut in priori. « Die trigesima prima, depositio venerandæ zonæ sanctissimæ Deiparæ, » cui minoribus typis adjungitur : « in anniversario die dedicationis templi in Chalcopratiis. » Vide Surium hoc die.

MENSIS SEPTEMBER.

HABET DIES XXXI.

Kalendis. *Die* 1.

Jesu Nave et Gedeon prophetarum. Item natalis beatissimæ Annæ prophetissæ, cujus sanctitatem Evangelicus sermo prodit. Apud Capuam via Aquaria, sancti Prisci martyris, qui fuit unus de antiquis Christi discipulis. Remis, depositio sancti Sixti, episcopi primi civitatis ipsius. Senonis, beati Lupi episcopi et confessoris, de quo refertur, quia quodam die, dum astaret præsente clero sacris altaribus, lapsa est cœlitus gemma in ejus sancto calice. Cenomannis, sancti Victoris episcopi. [*Addit Bouillart., charactere Italico :* [a] Eodem die natalis sancti Egidii abbatis.]

NOTÆ.

Soli puri sunt *Greven.* et *Molan.*

[a] Antiqua huic articulo Egidium supposuit manus, B et ita antiqua, ut obscurum sit discrimen. Sed tamen aliam a prima esse Sollerius noverat, et nos ultro confitemur. Cur ergo tam levem ob causam purorum albo Pratensem codicem eradit ? BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Pro *Senonis*, legit Greven. *Senones*. Et ipse et Molan. a reliquis codicibus differunt, quod habeant, *ejus calice sancto ;* ego tamen cæteros secutus sum, licet in aliquo a puritate deficiant. Commune omnium additamentum est, *Egidii abbatis,* diverso loco positum, diversa phrasi a singulis expressum. De Pratensi testatur Castellanus, quod sub linea laterculi ultima, quæ simul paginæ ultima est, additum invenerit manu antiqua : *Eod. die, natalis S. Egidii abbatis.* In Heriniensi, loco antepenultimo, legitur : *Item S. Egidii abbatis.* In Antuerp.-Majore, post, *calice, Ipso die, S. Egidii abbatis et confessoris.* In Roswed. ultimo loco : *In Provincia, natale beati Egidii, cujus vita multis miraculorum signis fuit venerabilis.* Munerat. tertio loco inseruit : *Provinciæ*, S. *Egidii abbatis.* Tanta in codicibus variatio, argumentum, ni fallor, evidens est, ad primigeniam Usuardi lectionem, *Ægidium* non pertinere.

OBSERVATIONES.

Prophetæ, primo loco hic positi, ex Romano parvo C in Adonem, inde in Nostrum deducti sunt, a Notkero *Prophetarum* titulo privati. Cur postremum Castellanus ad XII Decembris remittendum asserat, hactenus non perspicio. Quæ sequitur, *beatissima prophetissa*, ab Adone inter Festivitates apostolorum primum consignata fuit, deinde in Martyrologio post *Priscum*, cui Usuardus eam antetulit, ex præfatis Festivitatibus accipiens, quidquid adjecit elogii. Reliqua vide in Evang. Lucæ II. De *Prisco*, sic ferme codices Hieronymiani : *In Capua Aquaria, vel aquiria, natalis S. Prisci.* Romanum parvum, viam reticens : *Capuæ, Prisci martyris, de illis antiquis Christi discipulis.* Distinctius Ado, *via Aquaria*, quod mirum est a Notkero suppressum. Noster sua omnia verbatim ex Adone transumpsit. An satis substent paucula, quæ de eo habet Petrus in Catalogo lib. VIII, c. 17, alibi videbitur. *Sixtus* vel *Xystus* Rhemensis, antiquioribus præteritus, ab Usuardo in sacras Tabulas relatus est, sed modo simplicissimo, ut hic D patet ; quæ præterea in hodierno Romano superaddita sunt, non æque certa esse ex Rhemensium traditione apud Flodoardum, Marlotum et alios, suo loco demonstrabitur. *Lupus* Senonensis, hoc solum elogio ab Adone exornatur : *Sanctitate et signis miraculorum illustrissimi* ; unde facile colligitur latuisse Viennensem Lupi Acta, quæ Usuardum vidisse ex relato signo manifestum existimo. In nonnullis Hieronymianis cum *Victore, Victorio*, vel *Victurio* Cenomanensi ascriptus reperitur ; sed utrumque ascititium putat Florentinius. Præfata Lupi Acta edidit Surius, sed phrasi ab autographo multum diversa, quod nos suo tempore sincerum et integrum dabimus. Wandalbertus in Josue liberalior, Priscum et Lupum etiam merito laudat, adjecta Verena, de qua vide Molanum in Auctariis. Sic alios honorat :

> Legifer hæredem proprie quem linquit honores
> Promissam populo terram, qui forte per astra,
> Per loca, percelsos montes distinxit et urbes,
> Septembres Josue tenet orditurque kalendas,
> Priscum et has martyr trabeatus sanguine lustrat.
> Præsul et his Senonum Lupsæde coruscat ab alta.

Porro de *Victore* agunt Florus et Rabanus, quorum elogia plane dissimilia, aliaque a recentioribus edita, amplam in Actis disserendi materiam subministrabunt. Vide interim notationes Baronii et Florentinii. Atque etiam notulam P. Mothier in novissima versione Gallica Martyrologii Romani edita anno MDCCV ad hanc diem. Unde *Victorem* Usuardus acceperit, incertum est, forte aut Acta aliqua vidit, aut ex Gregorio Turonensi, nomen descripsit. De Cenomanensium episcoporum gestis nonnulla in Thuribio XVI Aprilis a pag. 415 eruderavit Henschenius ; plura circa eorum chronologicam seriem collegit Papebrochius XIX Junii ad Vitam *Innocentis*, vel *Innocentii*, a pag. 854, post ipsorum Acta a Mabilione vulgata, tomo III Analect., a pag. 46. Sintne exhaustæ difficultates, collige ex Tillemontio, tomo IV, a pag. 730. Sed de his alibi decernendum est. Quidquid autem statueris, interim patet ex codicibus nostris, textum hactenus relatum vere Usuardinum esse a quo *Ægidium* excludendum supra ostendimus. De *Longino* Adonis vide in Auctariis.

AUCTARIA.

De Pratens. in lectionibus variantibus supra abunde diximus. Vide de Ægidio citatum P. Mothier.

Heriniens. proprium Rhemense secundo loco inserit, nempe: « Remis, depositio sancti Sixti episcopi primi civitatis ipsius, et beati Sinicii ejusdem successoris. » De Ægidio, vide supra. In fine adjicitur proprium aliud: « Eodem die, depositio sancti Nivardi episcopi. »

Antuerp.-Maj. truncatus est in elogio Prisci. Et turpius Sixtum cum Lupo confundit; illi hujus elogium tribuens de gemma, etc. De Ægidio dictum est.

Rosweyd. quarto loco perperam immiscet: « Alexandriæ, Petri episcopi et martyris, qui primus Arrium presbiterum anathematis vinculo condempnavit. » Vide XXVI Novembris. Penultimo loco inseritur: « sanctæ Verenæ virginis. » In fine de Ægidio ut supra.

Pulsanen. In 1, 2, 3 purus, omittit Sixti. Sequitur: « Senones, beati Lupi episcopi et martyris. Eodem die, sancti Egidii abbatis. »

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. satis puri sunt, sed in fine adjiciunt. « Item Egidii abbatis. » Primus omisit nomen *Annæ*. Pro *Victore*, scribunt *Victuri* et *Victurii*, fortasse non male. Vocatur etiam *Victorius*.

Munerat. pro *Annæ* habet *Agnæ*. Tertio loco, de Ægidio, ut supra. Pro *sancto calice*, legit, *sacrum calicem*. In fine, subdit: « Ambianis, transitus sancti Firmini episcopi et confessoris. » Videndæ sunt de hoc Firmino nuperæ dissertationes D. l'Estocq et aliorum.

Antuerp.-Max. et Lovanien. satis puri sunt, sed penultimo loco: « Item, natale sancti Egidii abbatis. » Habent etiam *Victurii*, vel *Victuri*.

Ultraject. et Leyden. incipiunt: « Apud Beneventum, natale sanctorum martyrum XII fratrum, Donati et Felicis, Aruntii et Honorati, Fortunaciani et Saviniani, Septimini et Januarii, Felicis et Vitalis, Saturnini et Repositi. Hi cum sua prædicatione plurimos convertissent, sub imperatore Maximiano, judice Valeriano, capitalem sententiam sustinuerunt. » Vide eorum Acta versu hexametro descripta, apud Surium hoc die. Sequitur Prophetarum et Annæ, ut in textu. Deinde: « In territorio Constantiensi, ad locum qui dicitur Aquæ Duræ, sanctæ Verenæ virginis. » De qua videri potest longum Notkeri elogium. Sequuntur reliqua textus, in quo penultimo loco: « Item natale sancti Egidii abbatis. »

Albergen. et Danic. in Beneventanis, prioribus fere similes, secundo loco ponunt: « In Provincia, sancti Egidii abbatis, magnarum virtutum viri. » Tum de Prophetis et Anna. « In territorio Constantiensi, » etc., ut supra. Deinde textus.

Centulen. in prophetis purus est. « Ipso die, beatissimæ Agnæ prophetissæ, filiæ Phanuel, de tribu Aser, cujus sanctitatem evangelicus sermo descripsit. Remis Francorum metropoli, sanctorum confessorum pontificumque Sixti, Sinicii atque Nivardi. Senonis, sancti Lupi episcopi et confessoris. Ambianis, sancti Firmini episcopi et confessoris. Capuæ, via Aquaria, sancti Prisci martyris, qui fuit unus ex illis antiquis Christi discipulis. Ipso die, depositio S. Egidii abbatis, quem, ob meritum sanctitatis, omne genus hominum quærit, et veneratur. »

Bruxellen. incipit: « Sancti Egidii abbatis et confessoris, magnarum virtutum viri. Qui de Græcia in Provinciam veniens, mira claruit sanctitate. Cui angelus infra Missarum solemnia super altare detulit cartam continentem quoddam occultum peccatum Karoli Magni regis, quod ipse nulli unquam ausus fuerat confiteri. Quo confesso, sanctus Egidius abbas migravit ad Dominum. » In prophetis, Anna, et Prisco, satis purus est. Tum: « Apud Cæsaream Cappadociæ, sancti Longini militis et martyris. Quem tradunt illum esse qui lancea latus Domini pen-

A dentis in cruce aperuit. Hic postmodum baptizatus ab Apostolis pro fide Christi capite truncatus est, et Aforodisius commentariensis simul cum eo capite plexus coronatur. » Hæc ferme ex Adone, vide Usuardum XV Martii. De Beneventanis, eadem ferme quæ supra. In Lupo, Sixto et Victurio, satis purus est. Pro *Verenæ*, scribit *Serenæ*, de qua eadem scribit quæ supra Ult., etc.

Hagenoyen. agit de solo Josue, cui elogium ex historia sacra appingit. Tum: « In territorio Constantiensi, ad locum qui dicitur Aquæ duræ, id est Zurziatum, depositio sanctæ Verenæ virginis, miraculorum gloria et sanctitate illustris. » In Lupo, non omnino purus est. Dein: « Item Viuardi [*an non* Nivardi?] et Firmini episcoporum, et confessorum. » De Anna, aliqua adjecit ex Evangelio. « Item sancti Longini, militis et martyris, latus Domini perforantis. Item septem fratrum martyrum. » In Prisco purus est. De Ægidio multa narrat, quæ non

B vacat describere. Sequitur in fine, de Sixto et Victurio, satis pure.

Aquicinct. tertio loco ponitur: « Eodem die, sancti Egidii abbatis. » In fine calamo recentiore adjungitur: « Eodem die, Ambianis, beati Firmini episcopi et confessoris, qui, dum Missam celebraret, palmam Domini in excelsis super calicem consecrantem [*an forte* super calicem consecratum, *vel* consecrandum] vidit. »

Victorin. et Reg. Suec. signatus n. 130 in fine: « Eodem die, natale sancti Egidii abbatis, quiescentis super stagnum maris. In Tuscia, sancti Terentiani episcopi. Benevento, XII fratrum. »

Ambianen.: « Ambianis, transitus beati Firmini episcopi et confessoris. Qui inter cætera bonitatis suæ insignia, dum corpus Domini sacraret in terris, manum illius meruit videre in cœlis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Sixti et Sinicii episcoporum. Lupi episcopi et confessoris. Ægidii

C abbatis. Saninæ virginis. » Notat in margine: « Saninam non invenio, sed bene Verenam. Duodecim fratrum martyrum, » haud dubie Beneventanorum. « Item Jesu Nave et Gedeon. »

Reginæ Suec. num. 428: « In Provincia, sancti Ægidii abbatis. Ambianis, translatio sancti Firmini episcopi et confessoris. »

In Vatican. num. 5949 desunt, *Josue*, *Gedeon*, *Sixti*, *et Victoris*. Adjicitur: « Beneventi, natalis sanctorum martyrum duodecim fratrum. In Tude, sancti Terentiani episcopi et martyris. »

Strozzian., etc.: « In territorio Tudertino, sancti Terentiani episcopi et martyris. Capuæ, sancti Prisci... Item sancti Fidelis confessoris, qui fuit socius sancti Cerbonii episcopi Populoniensis, et apud eamdem urbem quiescit, magnæ sanctitatis viri. Apud Africam, sancti Reguli episcopi et martyris, cujus corpus requiescit in basilica sancti Martini in civitate Lucana. Item, sancti Mamertini abbatis,

D apud monasterium sancti Germani, ubi post sanctum Alodium abbas fuit, ibique laudabiliter vivens tam Deo quam hominibus, quievit in pace. »

Lugdunen.: « In territorio Menosensi, natalis sancti Ægidii. » De hoc alii pluribus.

Bizunticen. post *Victoris*: « Item Augustoduni, exceptio corporis sancti Lazari, quem Dominus Jesus suscitavit a mortuis. »

Remens. SS. Timothei et Apoll.: « Remis, depositio BB. confessorum, pariterque ejusdem urbis pontificum, Sixti, Sinicii, atque Nivardi. »

Editio Lubeco-Col., in prima pura, in secunda interjecit *filiæ Phanuelis*. Tum: « In Provincia, sancti Egidii abbatis, magnarum virtutum viri. Hic de Athenis ex regia et Christianissima stirpe progenitus, ac sacris litteris sufficienter edoctus, post mortem amborum parentum, patrimonium suum pauperibus erogavit, et ipse humanæ laudis fugiens

periculum, ad interiorem heremum se transtulit, A juxta fluvium Rodani, in locum qui Septimana vocatur et ibi manens triennium, solum herbarum radicibus et lacte cujusdam cervæ vixit. Tandem diem obitus sui Dominus illi per spiritum revelavit, quem ille fratribus indicans, feliciter migravit ad Dominum. Treveris, translatio sancti Mathiæ apostoli de Roma Treverim, » etc., ut melius infra describemus ex Greveno. Sequitur : « Apud Beneventum, » de xii fratribus, ut supra. « Civitate Ambianensium, depositio sancti Firmini episcopi et confessoris. Hic tanta scientia et sanctitate floruit, quod omnium Europæ ecclesiarum doctor et rector efficeretur. Deinde episcopus ecclesiæ Ambianensis ordinatus est, et completis annis ætatis suæ quadraginta septem, ad Christum transiens, sancto fine quievit. Qui sepultus in ecclesia beatæ Mariæ Virginis juxta corpus prædecessoris sui, sancti martyris et antistitis Firmini, cujus nomen ipse sortitus est.» In Prisco et Sixto pura est. De Lupo Senonensi B conjungit elogium Adonianum cum Usuardino. « Cenomannis, S. Victurii episcopi et confessoris. Eodem die, S. Vivardi episcopi et confessoris. »

Belin., in textu non satis tersus, subjicit : «Item sancti Egidii abbatis. Eodem die, Beneventi, sanctorum martyrum duodecim fratrum. » Et in altera editione : « Eodem die, sancti Lazari martyris. »

Greven. : « Ipso die secundum Adonem, Longini militis et martyris, qui latus Domini lancea aperuit. Hic ab apostolis baptizatus, cum apud Capadociam præcipuus degeret, ob Christi confessionem comprehensus, lingua præcisa, dentibusque excussis, capite truncatus, triumphavit. Usuardus eum habet Idibus Martii. Cum ipso simul coronatus est Afrodisius Commentariensis, qui post linguæ abscissionem Christum expedite loquebatur. Bethsaida prima, natalis sancti Marcialis [*prima editio*, Marciani] episcopi, Sisinnii et Amansi. Petri episcopi Alexandrini et martyris. » In Beneventanis, ferme C ut supra. « Terentiani episcopi et martyris. Secundum alios vero, iii Kalend. Septembris. In Tuscia civitate Lucana, sancti Reguli episcopi et martyris. Item, sanctorum Constantii et Feliciani. Remis, Vivardi episcopi et confessoris. Ambianis, sancti Firmini episcopi et confessoris, qui a patre Faustiano, viro nobili, ad honorem sancti Firmini Ambianensis episcopi, martyrisque gloriosi, quem ipse sepelierat, Firmini nomine vocatus est. Cumque vita et eruditione præcipuus, dictam ecclesiam multis annis strenue rexisset, in Domino feliciter obdormivit. Ipso die, secundum Cathalogum, sancti Bercharii abbatis et martyris. Hic sub sancto Vivardo Remorum episcopo primum, deinde sub Eustasio abbate, in Luxoviensi monasterio moribus et sapientia imbutus, cum tempore quodam potum ex vase eliceret, jussu abbatis vocatus, mox omnibus relictis, nec ipsum vas obstruens, quo vocabatur, occurrere festinavit. Cumque ex vase illo continenter liquor efflueret, D vase repleto (ut meritum obedientiæ innotesceret) liquor in sublime tolli cœpit, nec quicumque in terram defluxit. Postmodum vero a filio, quem ob culpam corripuerat, occisus, martyrum numero associari meruit. Remis, sancti Sinicii episcopi et confessoris. Apud Arelatum oppidum Provinciæ, sancti Egidii abbatis et confessoris. Qui anno Domini dccxv de Athenis, unde claram duxit originem, veniens, apud sanctum Cæsarium Arelatensem episcopum biennio mansit. Sed eremum cupiens, humanæque laudis timens periculum, clam discessit in locum, qui Septimania dicitur, ubi Rodanus in mare defluit, herbarum radicibus, et cervæ cujusdam lacte triennio vivens. Tandem constructo monasterio, multos ad contemptum mundi, vitamque monasticam instruens, plenus fide et operibus bonis quievit in pace. Rothildis, reginæ Franciæ. In diœcesi Constantiensi, sanctæ Verenæ virginis, ex societate sanctorum Thebæorum. Treveris, translatio sancti Mathiæ apostoli, ab urbe Roma. Cum enim ad instantiam sanctæ Helenæ Treveris indigenæ, Silvester papa beatum Agracium patriarcham Antiochenum Treverensibus episcopum mittere, tradidit ei præfata imperatrix per manus sancti Silvestri, tunicam Domini inconsultiem, cum uno ex clavis, ac cultello [*primat edit.* Christ.] quo in cœna usus fuerat Insuper et corpus sancti Mathiæ apostoli, quod ipsa de Judæa Romam ranstulerat, ut hæc honore condigno urbi suæ inferret. Qui Treverim veniens, sacras reliquias diversis inlocis distribuit, sanctum vero Mathiam juxta corpus sanctorum patrum Eucharii et Valerii episcoporum, venerabiliter collocavit. Item Treveris, inventio ejusdem Apostoli apud sanctum Eucharium. » Sic etiam habet editio Lubeco-Col.

Molan. post *Victoris episcopi*, subdit : « Cujus gesta habentur præclara in sanctitate et miraculis. Item, sancti Egidii abbatis in Provincia. Ambianis, transitus sancti Firmini episcopi et confessoris. Translatio sancti Mathiæ Apostoli de Roma Treviros. Eodem die, depositio sancti Nivardi. Remis, depositio beati Sinicii, successoris sancti Sixti, primi civitatis ipsius episcopi. Eodem die, Beneventi, sanctorum martyrum duodecim fratrum. Ad Aquas duras, natale sanctæ Verenæ virginis. » De hac ipsa sancta Verena ultimo suo versiculo ita cecinit Wandalbertus :

Has et Verenæ rutilant solemnia sanctæ.

Dein typis minoribus : « Dominica die ante nativitatem beatæ Mariæ Dei genitricis, Lovanii in basilica sancti Petri solemnitas recollectionis festorum ejusdem beatissimæ Virginis, quæ cum totius urbis lætitia festive celebratur. » Editiones aliæ idem habent elogium de Victore, quod supra dedimus. «Item in Provincia, sancti Egidii abbatis. » De Beneventanis, ut in prima. « In Alto-villari, depositio sancti Nivardi episcopi Remensis. » De Firmino breviter, ut supra. « In territorio Constantiensi, ad Aquas duras, etc. In die prima, sancti martyris Aithalæ, et sanctarum martyrum quadraginta mulierum, et Ammonis diaconi atque didascali ipsarum : et sanctorum martyrum, Callistes, Evodii et Hermogenis fratrum. Et principium indictionis novique anni. Et commemoratio superbenedictæ Dei genitricis, in Masinis. Treveris, translatio sancti Mathiæ apostoli de Roma. » Rursus minori charactere : « Dominica die prima mensis Septembris, Lovanii in basilica etc., » ut supra Non minori apparatu eadem solemnitas *Recollectionis* festivitatem, etc. Antuerpiæ quotannis celebratur Dominica post octavam Assumptionis ejusdem beatissimæ Virginis.

IV *Non.* *Die 2.*

Lugduni Galliæ, natalis sancti Justi episcopi et confessoris, qui in heremum secedens, cum aliquot annis proximam angelis egisset vitam, et dignus adesset finis tantis laboribus, regnum scandere cœlorum beato lucro promeruit. Hujus sanctum corpusculum cum ossibus beati Viatoris ejus ministri, postea Lugdunum relatum est. Eodem die, apud præfatam urbem, sancti Helpidii episcopi et confessoris. In Appamia, sancti Antonini martyris.

NOTÆ.

Sic legunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Est inter codices vetustiores et recentiores ea notabilis variatio, quod primi ex Usuardi mente, *Justi* elogium ex duobus Adonianis contractum exhibeant, nempe ex hac die et ex XIV Octobris; alii vero, ut Antuerp., Max.-Lubec., etc., ex solo hoc die hausisse videantur, ut patebit Auctaria cum Adone conferenti. Cæterum inter puros codices hoc maxime discriminis occurrit: Praten., Antuerp.-Major et Munerat. constructionem formant non satis perfectam; *regnum scandens cælorum beato lucro* A *promeruit*: alii nitidius, *regnum scandere cælorum beato lucro*, etc. Vide Adonem XIV Octobris, ubi invenies, *et dignus adesset finis tantis laboribus regnum spondens cælorum*, etc. Certa videtur lectio a nobis in textu expressa. De *heremum* vel *eremum*, diximus alibi. Muneratus pro *Helpidii*, scribit *Elipidii*; et pro *In Appamia*, *In Appia*. Greven., Molan. et alii habent *Apamia* : utrovis modo scripseris, mihi susdeque est.

OBSERVATIONES.

Justus Lugdunensis, inclytissimus post Irenæum episcopus, in Hieronymianis antiquarii additionem sapit, inquit Florentinius, nonnulla tamen ex Theophilo Raynaudo aliisque notans, quæ Actis illustrandis lucem afferre poterunt. A Floro et Rabano hac ipsa die signatum invenies, ut proinde ratio non appareat cur in Adonem insurgant aliqui, quod Justum hac die collocarit. Nemo fortasse minus vapulare meritus est, cum clarissime hodie explicet, *migrasse ad Dominum pridie Idus Octobris : corpus* vero *a religiosis civibus Lugdunum cum ossibus beati Viatoris ministri ejus relatum, et condigno cultu in basilica beatorum septem fratrum Machabæorum et martyrum gloriosissimorum conditum esse* IV *Nonas Septembris*. Si Adonis verba, tum hic, tum XIV Octobris, cum Flori et Rabani elogiis conferas, merito dubitabis an ex iisdem Actis singuli sua hauserint. Notkerus hic Adonem ferme describens, contra expressam ejusdem sententiam, ad XIV Octobris corporis translationem refert. De Usuardo constat natalem hodie ab eo celebrari, quamvis ambas Adonis annuntiationes legerit, contulerit, et ex utraque ea decerpserit, quibus encomium suum componeret; quod non advertentes scioli aliqui recentiorum codicum descriptores, phrasim Usuardinam immutantes, ex solo hujus diei Adoniano laterculo omnia accipienda putaverunt, quorum verba in Auctariis dabimus. Plura suggerent Baronius, Severtius, Hermantius in Ambrosio, aliique suo loco expendendi. Quos inter non postremus erit Tillemontius tom. VIII, p. 546 et 798. Acta Latina apud Surium hoc die exstant, sed elimato de more stylo, quem ex pluribus mss. nostris C integritati restituemus. Wandalbertus de solo Justo sic breviter canit :

Quartas hinc Nonas Lugduni Justus honorat.

De *Helpidio* nulla Adone antiquior in sacris Fastis memoria, ex quo ab Usuardo et Notkero contractiori nonnihil phrasi acceptus est. Pauca de eo memorat laudatus Severtius pag. 39. *Antoninus*, quisquis ille est, unus an multiplex, multis controversiis materiam præbet. Ita de illo hodie apographa Hieronymiana : *In partibus Appamiæ, natalis sanctorum Anthonii et Antonini*. Ad quæ Florentinius multa dili- B genter colligit, de martyrii loco, isne scilicet *in Syria*, an *in Aquitania* quærendus sit; de distinctione vel identitate *Antonii* et *Antonini*, qui in præfatis apographis conjunguntur. Disputant alii an idem sit *Antonius*, qui hac et sequenti die in iisdem apographis legitur; rursus an recte ab Adone, Usuardo et aliis *Antoninus* aliquis die sequenti *Capuæ* ascribatur. De quibus omnibus alia habet Baronius, alia Chiffletius, alia demum Tillemontius tom. IV in *Dionysio Parisiensi*, articulo 10 et nota 15, pag. 464 et 720. Quæ curiosus lector consulere interim potest, donec Acta, a postremo et sequacibus repudiata, a nobis suo tempore et loco accuratius examinentur. Videantur etiam Auctaria in Ultrajectino, Centulensi, Victorino, etc. Auctor Romani parvi, qui priores duos reticet, *Antoninum* diserte notat, simplici eo modo quo in Adonem et Usuardum transiit, Notkero pro *Antonini* scribente, *Antonii*. De Capuano Antonino *annorum viginti puero*, agetur die sequenti. Hæc pro sinceritate et simplicitate lectionis nostræ Usuardinæ dicta sufficiant.

AUCTARIA.

Rosweyd., in textu non omnino purus, superaddit in fine : « Leuchorum civitate, sancti Mansueti episcopi. In Nicomedia, sancti Aniceti. Item Photini cum sociis suis, qui in thermas publicas missi, inter flammas spiritum reddiderunt. » Vide de his Acta quæ exstant apud Surium.

Pulsanen., in prima et ultima satis purus, deficit in media de Helpidio.

Antuerp., Max. Lubec., Antuerp.-Max. et Lovanien. ex eorum numero sunt qui phrasim Usuardinam immutant hoc modo : « Natale sancti Justi Lugdunensis episcopi, miræ sanctitatis et prophetici spiritus viri, qui apud Egyptum quidem obiit, sed corpus ejus cum ossibus beati Viatoris ministri ejus, a religiosis civibus Lugdunum relatum, et cum digno cultu in basilica conditum est. » Cætera pura sunt, nisi quod Antuerp.-Max. pro *Antonini*, scribat *Anthonii*.

Ultraject., Albergen. et Danic. sic incipiunt : « Apud Apamiam, sancti Antonini martyris. Qui a D gentilibus dum comprehensus prosternitur, corpus ejus in partes plurimas ab eis discerptum, in momento sic divinitus adunatur, ut singula membra prius dispersa, in unam eamdemque compagem sint reversa. » De Justo habent ut Antuerp., etc. In Helpidio puri sunt.

Leyden. cum præcedentibus in re convenit, sed ordine discrepat, primo loco, ut est in textu Usuardino, Justum annuntians.

Centulen. : « In Galliis territorio Catarcensi, sancti Antonini presbiteri et martyris. Eodem die, sancti alterius Antonini pueri, martyris. Lugduni, sancti Justi episcopi. Et ibidem sancti Elpidii episcopi et confessoris. »

Bruxellen. incipit : « Apud Apamiam, natale sancti Antonini martyris. Qui a gentibus comprehensus prosternitur; et dum corpus ejus in partes plurimas esset discerptum in momento, etc., » ut supra. « Apud Lugdunum Galliæ, sancti Justi episcopi et confessoris, miræ sanctitatis et prophetici spiritus viri. Qui clam episcopatum suum relinquens, pervenit ad Egiptum ; ubi in heremum secedens, cum per aliquot annos inter monachos, proximam angelis vitam egisset, quievit in pace. Cujus corpus cum ossibus beati Victoris ministri ejus Lugdunum relatum et in basilica conditum est. » In Helpidio purus est.

Hagenoyen. : « Lugduni Galliæ, natale sancti Justi episcopi et confessoris, miræ sanctitatis et prophetici spiritus viri. Qui in heremum, etc. ;» satis pure. In Helpidio etiam purus est. Sequitur : « Apud Beneventum natale sanctorum martyrum et fratrum, Donati, Felicis, Aroncii, Honorati, Fortunati, Saviani, Septimini, Januarii, Felicis, Vitalis et Repositi. Hi cum sua prædicatione plurimos ad fidem convertissent, sub imperatore Maximiano et judice Valeriano, capitalem susceperunt sententiam. Horum festivitas agitur in Kalendis Septembris. » Ut

quid ergo hac die referuntur? Antonino habet ut ULTRAJECT., etc.

AQUICINCT. in fine: « Leuchorum civitate, sancti Mansueti episcopi et confessoris. » Vide codices inter Auctaria die sequenti.

VICTORIN. etiam in fine: « Civitate Brugdunensi, passio sancti Antonini levitæ, cum Joanne presbytero et Almachio puero. Item, sancti Zenonis cum duobus pueris. »

MATRIC. CARTUS.-ULTRAJECT.: « Translatio Agnetis in Trajectum. Aigulphi abbatis et martyris, cum sociis suis. Helpidii episcopi et confessoris. Justi episcopi Antonini martyris. »

REG. SUEC. sign. num. 130: « Item sancti Zenonis, cum duobus pueris. »

FLORENTIN.: « Apud civitatem Volaterranam, sancti Octaviani eremitæ et confessoris, natione Africani, miræ sanctitatis viri et miraculis gloriosi. Hic venit cum sancto Regulo episcopo ad prædictam urbem; qui demum in una arbore ulmi vitam finivit, cujus corpus ibi requiescit in ecclesia cathedrali. Item, sancti Terentii martyris, qui sub Alexandro imperatore passus est, et apud civitatem Tudertinam, in loco, qui dicitur Petroso, octavo miliario requiescit. »

Editio LUBECO-COL. incipit: « In territorio Constantiensi, ad locum qui dicitur Aquæ duræ, natale sanctæ Verenæ virginis. Hæc comitata fuit societate sanctorum Thebæorum martyrum. » Vide Auctaria die præcedenti. In Antonino similis fere ULTRAJECT. Post *discerptum est,* inserit, « simul cum capite truncatum, in momento in ripam fluminis demersum, sic divinitus, etc. » Dein post *reversa,* additur, *et a fidelibus honorifice sepulta.* In Justo convenit cum ANTUERP. in Helpidio pura est. In fine: « Eodem die, sancti Nonnosi monachi. » Vide MOLAN. et Romanum.

BELIN. textui satis puro, subdit: « Item, sancti Cosmæ, confessoris et heremitæ. »

GREVEN.: « In Ninive, sancti Thobiæ prophetæ. Nichomediæ, sanctorum Aniceti et Fotini fratrum martyrum, qui, innumeris tormentis superatis, tandem cum aliis utriusque sexus in caminum ignis præcipitati, impollutos creatori spiritus tradiderunt tempore Diocletiani. Agricoli episcopi Avinionensis et confessoris. » Vide Surium. « Elpidii abbatis, miræ abstinentiæ viri. Antonii confessoris. Joseph. Nonnosi monachi et confessoris. Justini confessoris. Cosmæ confessoris, qui in insula Cretensi eremiticam vitam ducens quievit. Trajecto inferiori, translatio sanctæ Agnetis virginis et martyris. »

MOLAN: « Item sancti Cosmæ confessoris et eremitæ. In Trajecto inferiori, translatio sanctæ Agnetis virginis et martyris. Remis, depositio sancti Alpini episcopi. » Dein minoribus typis: « Nonnosi monachi et confessoris, de quo Gregorius scribit libro Dialogorum I, cap. 7, quod inter alia miracula, ingentem lapidem precibus movit, lampadem fractam reparavit, et oleum augmentavit. » Editiones aliæ sic legunt: « Item, sancti Cosmæ confessoris et eremitæ, cujus corpus ex Creta Venetias est translatum. Eodem die, beati Brocardi presbyteri, et Carmeli prioris generalis, magnæ sanctitatis viri. Die secundo, sancti patris Joannis jejunatoris. Eodem die in Trajecto, translatio Agnetis virginis. Apud Dononium, elevatio corporis sanctæ Ragenfredis virginis. » Colitur VIII Octobris.

III. *Non.* *Die* 3.

Natalis sanctæ Feben, de qua beatus Apostolus Romanis scribit. Romæ, passio beatæ Serapiæ virginis sub Adriano principe, quæ cum esset tradita duobus lascivis viris, et minime posset illudi, nec postmodum ardentibus lampadibus inflammari, jussu præsidis fustibus est cæsa, sicque gladio decollata. Hujus dies passionis quarto Kalendas Augusti, sepulturæ vero ejusdem in præsenti habetur, quando et memoria ipsius martyrii celebrior agitur. In Capua, sanctorum martyrum Antonini pueri, annorum viginti, et Aristei episcopi, quorum gesta habentur. [*Addit Bouillart:* [a] Romæ ordinatio sancti Gregorii papæ.]

NOTÆ.

Puri et integri sunt *Antuerp.-Major, Greven.* et *Molan.*

[a] Solita sua æquitate noster censor purum esse non censuit Pratensem codicem propter additam præsenti articulo S. Gregorii ordinationem, quamvis Scripturarum differentia se modo non in oculos ingerat. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Recte scribit Molan. *Phœbes*; Greven., *Febes*; sequor reliquos, qui passim habent *Feben.* Antuerp.-major in *Seraphiæ* sequitur orthographiam Romani parvi et Adonis, non communiorem ex codicibus nostris. Sunt qui legant *Kalendas Augustas*, ut Praten. et Herinien, sed reliqui cum textu. In Greven. et Molan. transponitur *tradita* post *viris.* Omnes scribunt *Aristei,* non *Aristæi.* Exclusus est Pratensis, quia in fine adjecit: *Romæ, ordinatio sancti Gregorii papæ*, ut in apographo nostro diserte refertur. Miror tamen hoc additamentum acutam Castellani aciem effugisse. Herinien. textui etiam puro subdit: *Item ipso die, natalis sancti Remacli episcopi et confessoris.* Rosweyd.: *Stabulaus, sancti Remaclii episcopi.* Alii alia, quæ in Auctariis recensebimus.

OBSERVATIONES.

Phœben primus memorat Ado inter festivitates apostolorum, unde accepit Usuardus, *de qua beatus Apostolus Romanis scribit,* omissis tamen Apostoli verbis ex Rom. XVI: *Commendo autem vobis*, etc., quæ ibi a præfato Adone describuntur. De sequenti virgine sic habet Romanum parvum: *Romæ, Seraphiæ virginis,* IV *Kal. Augusti passæ,* II *Kal. sepultæ;* III *Nonas Septembris memoria passionis ejus celebrior.* Hæc et totum præclaræ virginis martyrium ex Actis fusius deducit Ado servato nomine *Seraphiæ,* notatoque item passionis die IV Kalend. Augusti; in quo advertes non errasse Adonem, quasi numerandus esset dies certaminis beatæ *Sabinæ*, qui in IV Kalend. Septembris seu XXIX Augusti incidit, quo de *illustrissima martyre* ex eodem Adone cum Nostro egimus; nam ibi in Actis indicatur, *interpositis aliquot diebus*, prius passam sepultamque *Serapiam*, quam ejusdem gloriæ particeps fieret *Sabina*: quam facile autem dies illi aliquot ad mensem extendi possunt? De cætero elogium Adonianum hic multum contraxit Notkerus. Noster omnia decerpsit, quæ in textu cum ipso tradidimus. Acta ipsa recentioribus nonnullis satis scrupulose examinata, novis curis suo tempore illustrabuntur. Vulgata sunt hoc die a Surio, ad manuscriptorum fidem tunc exigenda. Vide ipsa Gallice versa a Tillemontio tomo II, a pag. 246, et notas eo spectantes a p. 597.

Recurrit modo difficultas, quam die præcedenti

attigimus, de *Antonino* hic ab Adone, *apud Capuam*, cum *Aristæo episcopo*, collocato, contra expressissimam Hieronymianorum sententiam, *Antoninum* sive *Antonium* illum qualemcunque, diserte *in Syria* cum aliis circumstantiis consignantium, in quo sequacem habent Rabanum, eorum verba ex parte describentem. Sed jam diximus hæc multis controversiis materiam præbere. Castellanus interim rotunde affirmat *Antoninum* hodiernum eumdem esse qui die præcedenti recolitur. Alii rotundius ex quatuor *Antoninis*, nempe *Appamiensi Syro*, *Appamiensi Gallo*, *Capuano* et *Placentino*, qui xxx Septembris ponitur, unum conflant. Dubia iterum vides et implexa plurima, quibus elucidandis operose insudat Florentinius, et nos eadem alibi diligentius discutiemus. Utrum Notkerus Antoninum Capuanum suspectum habuerit, nescio; certe de eo plane silet. Usuardus annuntiatio-

A nem suam totam ex Adone descripsit, notans etiam *Acta haberi* quæ verosimilius nec ipse nec Ado unquam viderint. Wandalberti versus communiori opinioni, ni fallor, subscribunt :

> Ternis, Antonine puer, martyrque triumphas,
> Tunc et Aristæus antistes de morte beatus.

Lego apud eumdem Adonem, in utraque tum Mosandri tum Rosweydi editione, *Remaclum Trajectensem* et *Mansuetum Tullensem*, de quibus ferme dubites an vere Adoniani sint, in codicum nostrorum Usuardinorum, saltem puriorum, et Notkeri silentio. Ut tamen demus ab Adone notatos, nihilominus certum puto ab Usuardo fuisse prætermissos, cujus textum purum et integrum a me productum ambigi haudquaquam posse videtur, exclusis iis omnibus quæ in Variantibus supra rejecimus.

AUCTARIA.

PRATEN., ut jam dixi, in fine subdit : « Romæ, ordinatio sancti Gregorii papæ. »

HERINIEN. etiam in fine : « Item ipso die natalis sancti Remacli episcopi et confessoris. » In margine autem eodem fere calamo, additur : « Item apud Pruvinum, sancti Aigulfi, gloriosi martyris. » Vide de utroque Surium.

ROSWEYD. : pro, *Pueri annorum viginti*, legit, *annorum* XI ; alii *annorum* X. Præterea in fine habet : « Stabulaus, sancti Remacli episcopi. »

PULSANEN. purus est, usque ad *decollata est*. Desunt reliqua omnia.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. carent prima. In fine adjiciunt : « Tullo civitate, Mansueti episcopi. »

MUNERAT. textui subjicit : « Civitate Sais, sancti Godegrandi episcopi et martyris. »

ANTUERP.-MAX.,ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC. omnes carent annuntiatione prima. In secunda puri sunt. Sequitur : « Tullo civitate, sancti Mansueti episcopi. In territorio Leodiensi, monasterio Stabuleto, natale sancti Remacli episcopi et confessoris. » In ultima, puri sunt. Omnes, excepto ANTUERP.-MAX., Remaclo addunt titulum *episcopi gloriosi*.

CENTULEN. : « Natale sanctæ Phœbe, discipulæ Apostolorum. Romæ, sanctæ Serapiæ virginis. Quæ veniens ab Antiochia, beatam Sabinam convertit et Romæ martyrium complevit. Capuæ, sancti Aristei martyris. Romæ, ordinatio beati Gregorii papæ, divini totius Ecclesiæ doctoris, Anglorum vero apostoli. »

BRUXELLEN. : « In territorio Leodiensi, monasterio Stabulao, depositio sancti Remacli gloriosi episcopi et confessoris. Qui ab Aquitania veniens ad monasterium Solempniacum, sub beato Eligio se in Christi tirocinio exercuit et postea Trajecti supra Mosam episcopus ordinatur. Sed tandem strepitum turbæ fugæ [fugere] volens, beato Theodardo in episcopatu substituto, Stabulaus monasterium regendum suscepit, ubi in pace quievit. Sequitur totus textus satis purus, cui subjungitur : « Tullo civitate, sancti Mansueti episcopi et confessoris. Prumiaco, sancti Aygulphi, abbatis Lixivensis [*vario modo effertur, sed ut semel dicam, lege* Lirinensis] et martyris. Apud Gandavum in monte Blandinio, translatio sanctorum corporum Ausberti et Wulfranni, archiepiscoporum et Wandregisili abbatis. Item Romæ, ordinatio beati Gregorii papæ. » Vide Auctarium GREVENI.

HAGENOYEN. pro *Phœbe*, scribit *Paphen*. Secundo loco : « In civitate Tulliensi, depositio sancti Mansweti, episcopi et confessoris, primi civitatis illius. Hic nobilium Scotorum genere erat natus, et ex manswetudine mentis, vocabulum traxit nominis. Hic sanctus, qui supergreditur laudem humanam. Iste sanctus discipulus beati Petri erat apostoli, etc., » ex Actis non satis probatis accepta. In Serapia,

nonnihil interpolatus est. In Remaclo, ut ANTUERP.-
B MAX. supra. « Romæ, ordinatio beati Gregorii papæ, quam ordinationem præcepit Mauricius imperator fieri, qui et coegit illum esse summum Pontificem. In Capua, sanctorum martyrum Aristei episcopi, et Antonini pueri. »

AQUICINCT. penultimo loco inserit : « Eodem die, sancti Remacli episcopi Tungrensis. » In fine : « Apud Lirinense cœnobium, passio sancti Aigulfi martyris. » Deinde calamo recentiore : « Et ordinatio episcopatus, beati Gregorii papæ. »

VICTORIN. et REG. SUEC. sign. num. 130 in fine : « Tullo civitate, Mansueti episcopi. Apud Lirinensium cœnobium, sancti Aigulfi martyris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. « Serapiæ virginis et martyris. Remacli episcopi Tungrensis. Mansueti episcopi, discipuli beati Petri. »

REG. SUEC. num. 130 præterea habet : « Romæ, electio et ordinatio præclari et doctissimi Gregorii papæ. »

C In VATICAN. num. 5949 deest *Phœbes et Serapiæ*. Adjicitur : « In Aquileja, sancti Syrici et sanctæ Euphemiæ. »

FLORENTIN. : « Tullo civitate, sancti Mansueti episcopi. Romæ, ordinatio sancti Gregorii papæ. In pago Leodiensi, apud Scapachel [*vult dicere* Stabuletum] sancti Remacli episcopi et confessoris. »

Editio LUBECO-COL. incipit : « Ordinatio pontificatus summi et incomparabilis viri Gregorii papæ urbis Romæ et confessoris. » In Serapia ex Adone interpolata est. « Tullo civitate, sancti Mansueti episcopi et confessoris, quem beatus Petrus in Galliam direxit, etc. » De Remaclo fere ut supra, etc. In Antonino satis pura est « Cœnobio Lunensi, sancti Agulphi abbatis et martyris. Eodem die, beati Emerici ducis Ungariæ et confessoris. »

BELIN. omittit Phœben. In Serapia mutilus est.
D Addit in fine : « Tullo civitate, sancti Mansueti episcopi et confessoris. Eodem die Papiæ, sancti Marini. Ordinatio summi pontificatus incomparabilis viri Gregorii papæ. Et natale sanctæ Sebendæ, cujus Apostolus ad Romanos meminit. » Utrum inter *Sebenda* et *Phœben* affinitas sit, tu judica : sic tamen in altera editione componuntur. Dein : « Eodem die, sancti Arnulphi, abbatis monasterii Lirviensis, » pro *Aigulfi*.

GREVEN. : « Civitate Sagiensi, sanctorum Godegrandi episcopi et martyris, et sancti Godegrandi ejusdem urbis episcopi et confessoris. Cœnobio Lunensi, sancti Aigulphi abbatis et martyris. Romæ, ordinatio pontificatus beatissimi atque incomparabilis viri Gregorii papæ et doctoris Ecclesiæ, facta anno Domini DXCII. Civitate Leuchorum, seu Tullensi, depositio sancti Mansueti episcopi et confessoris. Qui Scotorum claro ortus sanguine, Romæ a beato Petro ordinatus antistes, præfatæ civitati primus Christi

Evangelium annunciavit, vitaque et miraculis inclytus, quievit in pace. In territorio Leodiensi monasterio Stabuleto, depositio sancti Remacli episcopi Trajecti superioris et confessoris. Qui ex diocesi Bituricensi nobilibus ortis parentibus, sancto Eligio traditus, et ab ipso in monasterio Solemniaco locatus, in magna sanctitate adolevit. Raptus deinde est ad regimen dictæ ecclesiæ; sed amore vitæ solitariæ, ut alius succederet, tandem impetravit; multosque verbo et exemplo, ut servituti Omnipotentis se redderent, provocans, beato fine quievit. Ambrosii, episcopi Senonum et confessoris. Translatio sancti Renoberti episcopi et confessoris. In Hungaria, sancti Emerici ducis et confessoris, filii sancti Stephani regis Hungariæ. Hic cœlitus admonitus, integritatem carnis cum desponsata sibi virgine usque ad fidem servans, miraculis claruit. Papiæ, sancti Maricii. Apud Aquilegiam, passio sanctarum Eufemiæ, Dorotheæ, Telæ [*prima edit.*, Teclæ] et Erasmæ virginum et martyrum. Quæ pro fide Christi, primo virgis cæsæ, capita malleis ferreis contusæ, tandem post lampadarum adustionem, mamillarum abscissionem, decollatione martyrii gloriam adeptæ sunt. »

Molan. : « In monte Blandinio Gandavi territorii, adventus sanctorum corporum, Wandregisili abbatis, Ausberti et Wulfranni archipræsulum. Tullo civitate, sancti Mansueti episcopi et confessoris. Eodem die Papiæ, sancti Marini. Ordinatio summi pontificatus incomparabilis viri Gregorii papæ Eodem die, sancti Arnulphi abbatis monasterii Lirinensis. » Hunc ex Belin. accepit, sed, ni fallor, *Aigulfus* ipse est, qui sequitur: « Item apud Priminum, sancti Aigulphi, gloriosi martyris. Eodem die, in territorio Leodiensi, in Ardenna, monasterio Stabuleto, depositio sancti Remacli episcopi et confessoris. Civitate Sais, sancti Godegrandi episcopi et martyris. » Dein typis minoribus: « Cujus passio continetur in Vita sanctæ Oportunæ virginis sororis ejus. Item sancti Godegrandi, ejusdem urbis episcopi et confessoris. » Editiones aliæ: « Civitate Sais, sancti Godegrandi episcopi et martyris. Eodem die, sancti Aigulphi, abbatis monasterii Lirinensis, gloriosi martyris. » De Remaclo, Mansueto, et Marino, ut supra. Tum: « Apud Aquilejam, sanctarum Euphemiæ, Dorotheæ, Teclæ et Erasmæ, quæ tempore Neronis, post gravissima multipliciaque tormenta, capite plexæ sunt, et ab Hermagora sepultæ. Die tertia, sancti patris Theoctisti, synacetæ magni Euthymii. » De ordinatione Gregorii, et adventu corporum in monte Blandinio, ut supra. Denique: « Fossis, translatio corporis beati Foillani martyris. » Vide quæ de hoc habentur in Auctariis XXXI Octobris.

Pridie Non. *Die 4.*

Moysi prophetæ. Apud Anciram Galatiæ, natalis sanctorum martyrum trium puerorum Rufini, Silvani et Vitalici. Cabilonis, sancti Marcelli martyris, qui a præside Prisco, cum ad profanum convivium fuisset invitatus, et ejusmodi exsecrans epulas, omnes qui aderant, cur idolis deservirent, libera imprecatione corriperet, inaudito crudelitatis genere defodi eum cingulo tenus erectum præses jussit, sicque sanctus Dei martyr, tertio die in Dei timore et laudibus perseverans, incontaminatum reddidit spiritum. Ipso die, sanctorum Magni et Casti.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Moysi scribunt Usuardini omnes, licet Romanum parvum et Ado habeant *Moysis*. In Praten. et Molan. est *Ancyram*, cæteri simpliciter ut est in textu. In Greven. est *Galaciæ* et *Victalici*. Herinien. male ponit *Calonis*, pro *Cabilonis*. Sic Praten., Greven. et Molan., *prophanum;* malo cum reliquis *profanum*. De *ydolis*, *Sylvani*, *tercio* et hujusmodi, dixi alibi. Hic maxime observandum quod codex Pratensis, secundum Adonem, habeat *defodiri*, quod tamen in nullis aliis codicibus invenio.

OBSERVATIONES

Ex Romano parvo in Adonem, ex hoc in Usuardum et Notkerum defluxit *Moyses* propheta, de quo nec Hieronymiana, nec Beda, nec hujus sequaces meminere. Nempe, ut in præfatione et alibi non semel diximus, et hic unus est ex propriis Romani parvi sanctis, quales numeratus Veteris Testamenti prophetas non paucos, plures ex Novo apostolorum discipulos, tum viros illustres Eusebio-Rufinianos, et festa aliqua Romæ propria, quorum juvat lectorem identidem memorem reddere. Est etiam in Wandalberto, nescio unde acceptus, cum is verosimillime Romanum parvum nunquam viderit. Sic legislatorem Hebræum exornat poeta martyrologus:

> Legis divinæ lator, susceptor, et auctor,
> Colloquio visuque Dei dignate frequenti,
> Præcelso pridie tumularis monte, Moyses;
> Nulli post licuit cujus cognoscere bustum.

Eumdem habent fontem *Ancyrani martyres*, sic a Romano parvo notati: *Ancyræ, martyrum trium puerorum Rufini, Sylviani, Vitalicæ*. Ado etiam scripsit *Vitalicæ*, plusculis verbis usus, sed absque elogio, eadem memorans quæ rursus a Nostro et Notkero descripta sunt, hoc solo discrimine, quod ultimum nomen *Vitalicæ*, mutaverint in *Vitalici*. Nodi hic denuo varii recurrunt. Primo, cur ex majori classe, ab Hieronymianis ad septemdecim extensa, soli tres enumerentur, nulla prorsus sociorum facta mentione? Item, cur *pueri* dicantur, nullo in Hieronymianis majoris aut minoris ætatis apparente vestigio? Demum, cur a posterioribus *Vitalicæ* nomen in *Vitalici* transformatum fuerit? Plura fortasse alia disputanda occurrent, sed hæc omnia solvere hujus loci non est.

Laudata Hieronymiana apographa de *Marcello* sic legunt: *In Gallia civitate Cavallonentium, natalis sancti Marcelli martyris*. Epternacense, cæteris paulo contractius, addit tamen titulum *episcopi*, a quo reliqua abstinent, quibus consentiunt Martyrologi alii, ut Florus, Rabanus, Ado, Usuardus, Notkerus, Wandalbertus, qui hoc ipso die eumdem consignant, sola *martyris* laurea contenti. Porro Flori, Rabani et Adonis elogia multum diversa sunt, hoc solo concordantia, quod ab omnibus insolens martyrii genus referatur. De cætero, quæ Florus habet, satis vulgaria sunt. Rabanus totus est in narrandis variorum suppliciorum generibus. Ado aliam viam ingressus, primum ea complectitur quæ fugam ejus spectant Lugduno Cabilonem versus, ubi in aliam carnificinam inciderit. Ex quibus facile conjicias Acta eadem singulos non consuluisse. Quam vero ætatem ea sapiant, hactenus mihi non liquet. Quæ vulgata sunt, a recentioribus discussa, non probantur, nec in Gregorio Turonensi quidquam reperio, quod iis illustrandis usui esse possit. Cæterum ex Adone sua omnia accepit Noster, rescissa prima parte, qua

Marcelli fuga Lugduno Cabilonem indicatur. Ita post Moysen eum celebrat Vandalbertus:

Tunc etiam Cabilon Marcelli sanguine vernat.

Magnus et *Castus* ab Usuardo appositi sunt, qui utrum pro Romanis, an pro Ancyranis, ex codicibus Hieronymianis desumpti sint, quis divinet? cum in iis apographis bis annuntientur Quis primus Usuardo *Maximum*, de quo in Auctariis, adjecerit, æque incertum est: *Saturninus* eorum potius videretur socius, *Maximo* ab iis longe sejuncto. Quidquid sit, textus noster vere et simpliciter Usuardinus est.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. textui puro subdit: « Et translatio reliquiarum sancti Cuthberti episcopi. » Patet Anglicum esse. Vide etiam codicem sequentem.

Rosweyd. in fine adjungit: « Ettranslatio reliquiarum sancti Guthberti episcopi. Item in Britanniæ finibus, translatio sancti Berini episcopi et confessoris. Hic primus miranda catholicæ prædicationis constantia roboratus, paganissimam dudum occidentalium Saxonum provinciam intrepidus adiens, Kinegislum regem ad Christianæ agnitionis culturam conversum, cum sua gente regi Christo, sacro fonte regenerans, post multos annos in prædicta urbe sepultus, superna Dei providentia cœlestibus indiciis revelatus, ibidem condignis honoribus veneratur. Romæ, Bonifaci episcopi, qui fanum Pantheon ecclesiam Christi fecit. »

Pulsanen. totum Marcelli elogium rescindit, cætera satis pura sunt.

Antuerp., Max.-Lubec., Ughellian., Reg. Suec., num 130, Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Alberg. et Danic. omnes puritati proximi sunt, eo solo defectu laborantes, quod in fine post *Magni* et *Casti*, addant *Maximi*. Vidé Observationes.

Centulen.: « Moysi prophetæ, hominis Dei. Ancira Galaciæ, sanctorum Rufini, Silvani, Vitalicæ martyrum. Cabillone, sancti Marcelli martyris. »

Bruxellen. incipit: « Moysi prophetæ et legislatoris. » Sequitur de Marcello, deinde de Ancyranis, satis pure. Ad *Casti*, addit etiam *Maximi*. Tum: « Apud Virdunum, sanctorum Mauri et Silvini, pontificum et confessorum. Item, translatio sancti Cudberti. »

Hagenoyen. Juvat hic attexere Moysis elogium ex sacris litteris, qualia in hoc codice plurima sunt. Sic habet: « Moysi prophetæ, qui fuit filius Aran et Yocabeth, de tribu Levi. Hic fuit submersus in flumine missus, quem invenit filia Pharaonis, et in filium sibi eum adoptavit, et adultus zelo legis percussit Egyptium, et sablo abscondit, deinde fugit ad Yetro ejus cognatum, et accepit Sephoram filiam illius uxorem, et genuit duos ex illa filios, scilicet Gerson et Elyazet. Postea Deum vidit in rubo, ad cujus præceptum rediit in Egyptum cum duobus signis, scilicet virga mutata in colubrum, et manu leprosa, et tunc decem plagas duxit super Egyptum, et in decima exivit cum omni populo et jumentis de Egypto per mare Rubrum, ubi Pharao rex cum omnibus suis submersus est. Et veniens in desertum, legem de manu Domini accepit, et facies ejus cornuta ex colloquio Domini apparuit. Vestimenta sacerdotalia, vasa altaris cum archa et candelabro ex præcepto Domini instituit. Sacerdotium sempiternum Aaron fratri suo et filiis ejus per floricionem virgæ ejus statuit. Dethan, Abyron, et Chore litigantes pro sacerdotio et principatu populi, vivos a terra absorberi fecit. In deserto miracula per eum Dominus ostendit. Contra Amalech, Seon, et Og reges orando pugnavit, et vicit. Hunc Dominu. semper dilexit, et ideo semper eum protexit, et maledicos pro eo semper corripuit. Filius Isral benedixit, moriens in campestribus Moab, cujus sepulchrum numquam comparuit, et ossa ejus numquam inventa fuerunt, et a manu Domini sepultus est. » Vide Moysis Vitam bene longam apud Surium hoc die editam, in qua nitidius paulo et distinctius hæc omnia seducta invenies. Sequitur: « Item Seduno, translatio Theodoli, Mauricii et sociorum ejus. » In Ancyranis et Marcello satis purus est. Adjungit, *Maximi*. Deinde: « In Viterbio, sanctæ Rosæ virginis et abbatissæ, cujus corpus per plura tempora durans adhuc ostenditur integrum. » Ipsum vidi anno 1697, cum adhuc adventantibus expositum pateret. At Castellanus notat translationem hic recoli, natalem vero esse vii Martii. « Item translatio sanctæ Barbaræ virginis de Arecio in Romam. Eodem die, sancti Petri Crisogoni confessoris. An forte *Chrysologi?* Sed hic colitur 11 Decembris. »

Aquicinct. in fine adjectum habet: « Et translatio reliquiarum sancti Cuthberti episcopi. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Marcelli martyris inclyti. Trium puerorum martyrum Rufini, Silvani, et Vitalici. Moysis prophetæ. »

In Vatican. num. 5949 deest *Moysis*, *Magni* et *Casti*. Adjicitur autem: « Romæ, via Salaria, depositio sancti Bonifacii episcopi. »

Florentin. codices addunt *Maximi*. Pro *Casti*, legunt *Festi*. « Item, sancti Mauri confessoris. Translatio sancti Gudberti confessoris. »

Luxovien.: « Apud Virdunum, sanctorum confessorum atque pontificum Mauri, Sylvani et Aratoris. » Bruxellen. tantum duos memorat.

Gaudiacen.: « Arvernis, monasterio Magni loci adventus reliquiarum sancti Sebastiani, et adventus corporis beati Ferreoli martyris. »

Editio Lubeco-Col. in Moysi, Marcello et Ancyranis satis pura, subdit: « Apud Virdunum, sanctorum confessorum atque pontificum, Mauri, Salvini, atque Aratoris. Ipso die, sanctorum Magni, Casti et Maximi martyrum. Treveris, beati Pauli confessoris. Item Treveris, beati Marcelli episcopi et martyris. Eodem die in Britannia, translatio sancti Cuthberti, episcopi Lindisfarnensis et confessoris. »

Belin., *Maximi*. « Et sancti Mauri confessoris. Eodem die, octava sancti Augustini episcopi. »

Greven.: « Aggei prophetæ. Treveris, beati Marcelli episcopi et martyris, qui Treverensem simul et Tungrensem rexit ecclesias. Romæ, depositio sancti Bonifacii episcopi. Virduni, translatio sanctorum confessorum atque pontificum, etc. Treveris, beati Pauli confessoris. In Anglia, commemoratio sancti Birini episcopi Dorcacensis et confessoris. Eodem die, translatio sancti Cuthberti episcopi Lindisfarnensis et confessoris. Item, canonizatio sancti Suicberti episcopi Verdensis et confessoris. In Titano monte, sancti Marini Levitæ et confessoris, qui cum esset dolandorum lapidum peritus, et a Diocletiano conductus, de laboribus suis pauperibus large subveniebat, Christianos quoque, ob Christi fidem in opere prægravatos, adjuvabat. Postea vero Romani Pontificis jussu diaconus ordinatus, quievit in pace. In Hibernia, Vultani abbatis. Musei presbyteri Massiliensis et confessoris. In Africa, Simpliciolæ virginis, et Gallæ matris ejus. Rosæ virginis. Herentrudis virginis. Irmgardis virginis, in majori ecclesia Coloniensi. Item, sanctæ Ydæ, viduæ nobilis, quæ tempore Karoli magni in Westphalia juxta Lippiam, decurso statu conjugali, in porticu ecclesiæ, quam maritus ejus impensis suis construxerat, reclusorium sibi statuens, in magna sanctitate degens, et vere viduem se ostendens, quievit in pace. »

Molan.: « Et Maximi, et sancti Mauri confessoris, » ex Belino. Dein typis minoribus: « Irmgardis virginis, in majori ecclesia Coloniensi. » De Cutberto et Ida, ut Greven. supra. Editiones aliæ, de Maximo et Mauro, ut prior. « Treveris, sancti Marcelli episcopi et martyris. In territorio Monasteriensi, supra Lippiam fluvium, depositio beatæ Idæ viduæ magnæ

sanctitatis. » Tum, minori charactere : « Coloniæ, in majori ecclesia, Irmgardis virginis, in cujus præfesto, ibidem campanæ pulsantur, sicut in præfestis sanctorum, licet non sit canonizata. » Nempe, ob cultum immemorabilem quo ibi a tot sæculis gaudere pergit.

Nonis. *Die 5.*

Romæ, beati Victorini martyris, qui sanctitate et miraculis præclarus, sacerdotium Amiterninæ urbis, totius populi electione adipiscitur. Inde postmodum sub imperatore Nerva, jussus est suspendi capite deorsum, in loco ubi putentes et sulphureæ emanant aquæ, quod cum per triduum pro nomine Christi passus fuisset, gloriose coronatus, victor migravit ad Dominum. Item Romæ in Portu, natalis sancti Herculani. Capuæ, sanctorum martyrum Quinti, Arcontii et Donati. Eodem die [*Apud Bouillart.*, [a] in pago Tarvenensi, *pro* Eodem die], sancti Bertini abbatis.

NOTÆ.

Puri sunt *Herinien.*, *Antuerp.-Max.*, *Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max. Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danicus.*

[a] In Carolino autographo : *Eodem die sancti Bertini abbatis* : quod cum contra morem nostri esset, totum versum delevit, minutiorique litterarum forma instauravit, ut esset spatium, quo locum, ubi potissimum Bertinus colebatur, designaret. Apposite autem designatus fuit locus ille his verbis *in pago Tarvenensi.* Tunc enim monasterium quod primus rexit, aut cujus fabricæ supremam Bertinus imposuit manum, a Tarvenna aliquot leucis distabat. Nunc autem muris Audomaropolis inclusum est. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Antuerp.,Max.-Lubec., Alberg., Danic. et Belin. pro *adipiscitur* legunt *est adeptus*; omissaque particula *inde*, immediate subjungunt, *postmodum*, etc. Belin. mendose habet. *qui cum per triduum* pro *quod.* Rursus, pro *migravit ad Dominum, migravit ad Christum*, in quo ei consentit Munerat. Menda scriptoria sunt, *Amiterniæ putrentes. Heriniani* pro *Herculani* : in prima Bellini editione: *Quincii*, *Arconcii*, *Aconcii*, etc. Praten. cum duobus solitis asseclis, in fine legit : *In pago Tarvenensi, sancti Bertini abbatis.* Ast observavit Castellanus, expuncta in eo codice verba, *eodem die*, et nova illa, *in pago Tarvenensi*, subinde inscripta quod a prima manu factum existimat. Idem habent Ant.-Maj. et Rosweyd. ut in Auctariis referemus.

OBSERVATIONES.

De *Victorino* martyre ita hodie loquitur Romanum parvum : *Romæ, Victorini martyris, fratris Severini, qui post miram pœnitudinem, Amiterninæ urbis episcopus et martyr factus est.* Historiam totam fusius in Adone descriptam habes, ubi infelix lapsus et stupenda prorsus pœnitentia, aliaque eo spectantia denarrantur, sed quæ omnia alteri *Victorino Septempedano*, Severini fratri, tribuenda censet Baronius, ut proinde toto hic cœlo Romanum parvum et Adonem aberrare necesse sit. Eam tamen historiam ex Adone descripsit Surius, et eamdem refert Notkerus. Noster, pro constanti more suo, ductorem non deserens, ea ex ipso decerpsit quæ texendo elogio aptiora judicavit, in quo uniformiter referendo, singularem vides codicum nostrorum Usuardinorum consensum. At enim quam manifesta est et vera ea propago, tam est suspectus fons ipse unde primitus emanavit. Ego, rebus nondum satis expensis, non habeo quod certo statuam. Notat Castellanus, *Victorinum illum*, qui hodie recolendus est, in pace quievisse, atque adeo diversum esse ab eo cui apud Amiternenses martyrii gloria tribuitur. Videat curiosus lector notationem Baronii, Adonis errorem redarguentis. Item Acta sanctorum Nerei et Achillei XII Maii apud nos cap. 5, ubi Victorinum inveniet, cujus martyrium cum hodierno plane convenit ; eritque proinde hic *Victorinus* idem qui cum Marone et Eutychete colitur XV Aprilis, ubi videntus Henschenius pag. 374, num. 5. Hæc sufficere existimo ut difficultates indicentur, alibi ex integro discutiendæ.

Romanum parvum secundo loco ponit : *Romæ Herculani.* Annuntiatio nostra plane Adoniana est. Variant Hieronymiana in Portuensium martyrum numero, aliis quatuor, aliis tres, aliis binos duntaxat numerantibus. Postrema secutus est Rabanus ; at nostris plerumque familiare est, unum, aut certe paucos, ex majori Hieronymianorum numero deliberare. Sincerius ex iisdem apographis ab Adone desumpti sunt *Capuani*, servata ferme eorum phrasi. Usuardus Adonis verbis presse insistit ; nescio qua auctoritate Notkerus socios duos adjunxerit. Rabanus solum scripsit : *In Campania, Quinti.* Huc spectare poterunt quæ de Quarto et Quinto ad x Maii ab Henschenio disputata sunt, quæque nos in Observationibus ibi breviter indicavimus. Wandalbertus præter Ferreolum et Ferrutionem, de quibus cum Usuardo egimus XVI Junii, solos duos Capuanos ita cellebrat:

> Donatus Capuam pariterque Arcontius ornant.

Plura de *Portuensibus* et *Capuanis* vide in notationibus Florentinii. Patet hactenus textus nostri puritas et simplicitas. De *Bertino* solus inter antiquos loquitur Florus his verbis : *Eodem die, depositio sancti Bertini confessoris et monachi, qui in divinis rebus prudens, et in malis simplex, virtutibus claruit divinis.* Vulgare elogium, quod ferme quibuslibet sanctis tribui queat. Hoc vidisse Usuardum, haudquaquam verosimile est; quousque autem *Bertinus* ad eum vere spectet, supra in Variantibus explicuimus. Vitam Bertini edidit Surius, sed plura apud Mabilionem collecta invenies sæc. III Benedict., parte I, a pag. 104 ad 169.

AUCTARIA.

Praten. et Antuerp.-Major : « In pago Tarvenensi, sancti Bertini abbatis. »

Rosweyd. idem plane augmentum habet, sed in textu omnino purus non est. Item pro *Tarvenensi* scribit *Tarvenensi.* Et in fine adjicit : « Item sancti Apri confessoris.» Si Tullensis est, colitur XV Sept.

Pulsanen.: « Romæ, beati Victorini martyris. » Deest totum elogium. In Herculano et Capuanis satis purus est. Pro *Bertini*, in quo textum sequitur, scribit, *Libertini.*

Centulen.: « In suburbio Romæ, beati Victorini martyris. Capuæ, sanctorum martyrum Quinti, Arcontii, et Donati. Ipso die, sanctorum Magni et Casti. Romæ, sancti Herculiani martyris. In territorio Morinorum, sancti Bertini abbatis, magnæ sanctitatis et innocentiæ viri. »

Bruxellen. : « Romæ in surburbano, natale beati A Victorini episcopi et martyris. Qui sanctitate et miraculis præclarus, summum sacerdotium Amiterninæ urbis, totius populi electione adeptus, sub imperatore Nerva apud eum locum qui Cotilias appellatur, ubi putentes aquæ et sulphureæ emanant, in ipsis capite deorsum jussus est suspendi. Quod cum per triduum fieret, gloriose coronatus, victor migravit ad Dominum. » In Herculano et Capuanis, purus est. « Ipso die, depositio beati Bertini abbatis et confessoris. »

Hagenoyen. incipit : « Gedeonis prophetæ et judicis Israel. Hic Gedeon fuit Joas, de familia Ezri, de tribu Manasse. Hic fuit salutatus ab angelo et virorum fortissimus nuncupatus. Cui Gedeon super petram carnes obtulit ad edendum. Iste ab ara Baal destructa, dictus Jerobaal. Hic suscepto in vellere suo signo, cum trecentis viris, » etc., quæ ex ipsa historia sacra satis nota sunt. Sequitur : « In Lausana, Genebaudi episcopi et confessoris. » In Victorino, Herculano et Capuanis martyribus, satis purus est. In fine : « In Ytalia, sancti Bertini abbatis. » Unde Italiam huc induxerit, aliis divinandum relinquo.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Victorini episcopi et martyris. Bertini abbatis, cujus solemne monasterium exstat juxta S. Audomarum. »

Cluniacen. et Codex D. du Cheval, signatus C : « Cœnobio Cluniaco, beati Marcelli papæ et martyris gloriosa ab Arvernis exceptio, miraculorum laude populorumque frequentia non mediocriter illustris. »

Reginæ Suec. sign. 428 : « Civitate Sais, sancti Godegranni episcopi et martyris. » Vide dicta superius ad III Septembris.

In Vatican. sub num. 5949 deest *Victorini* et *Bertini*.

Florentin. : « In monasterio Pulsanensi. diœcesis Sipontinæ, juxta Manfredoniam, depositio sancti Jordani abbatis dicti monasterii. » Mirum in proprio illius cœnobii Martyrologio, toties a nobis citato, nullam Jordani illius memoriam fieri.

Burdegal. : « Burdegalæ, Innocentiæ virginis. »

Caudiacen. : « Apud Burgundiam, pago Matiscensi, cœnobio Cluniaco, beati Marcelli papæ et martyris gloriosa ab Arvernis exceptio, » etc., ut supra in Cluniacensi.

Editio Lubeco-Col. : « Apud Coloniam Agrippinam, in ecclesia beati Clementis, translatio sancti Cuniberti archiepiscopi Agrippinensium et confessoris. Romæ in suburbio, beati Victorini presbyteri et martyris. Qui sanctitate et miraculis præclarus, sacerdotium Amicerrimæ [Amiterninæ] urbis, totius populi electione est adeptus. Deinde ab Aureliano judice cum aliis Dei servis Eutice et Marone (*ex Actis SS. Nerei et Achillei*) relegatus, sexagesimo miliario ab Urbe, via Salaria. Inde postmodum sub imperatore Nerva, jussus est suspendi, » etc., pure : In D Herculano et Capuanis purus est. Tum : « Apud Flandrias, monasterio Sithino, depositio sancti Bertini abbatis et confessoris. Eodem die, natale beati Genebaldi episcopi Laudunensis et confessoris, de quo legitur in gestis beati Remigii Remensis episcopi. »

Greven. : « Sanctus Bertinus, in territorio Constantiensi ortus, patria relicta, ad sanctum Audomarum compatriotam suum, Taruanensem episcopum, cum aliis duobus veniens, et ab eo in opus Dei missus, vita et signis gloriosus quievit. In Alexandria, Nympii et Saturnini. In Galliis civitate Vesontionensi, inventio beatorum martyrum Fereoli et Ferrutionis, a beato Aniano, tempore Juliani imperatoris. Ubi operante Domino, multæ virtutes fiunt. » Huc respicit hodiernus Wandalberti versiculus, qui primo loco ponitur :

Nonis Ferreolus cum Ferrutione refulget.

« In Promia, Agigulphi, abbatis, martyris cum aliis. » Vide die præcedenti. « In Campania, Quintini episcopi et confessoris. Apud Coloniam Agrippinam, in B ecclesia beati Clementis, translatio sancti Cunibersi, ejusdem urbis episcopi et confessoris. Eodem die, depositio beati Genebaldi episcopi Laudunensis et confessoris, de quo in gestis sancti Remigii legitur. Ipso die, inventio sancti Taurini. Victorini confessoris. Qui cum Romæ ob sapientiam, statuam in foro Trajani meruisset, in senectute, Christi fidei se tradens, quievit in pace. Trecas civitate, commemoratio sanctorum Savinæ virginis, et Saviniani martyris, fratris ejus. » Quid hic facit ea conjunctio ? De hoc enim Usuardus XXIX Januarii, de illa XXIX Augusti memoriam egit.

Molan. : « Almi Patris nostri et confessoris depositio, in pago Tervanensi, monasterio dicto Sithiu, qui vita et miraculis insignis, anno ab Incarnatione Domini DCXCVIII, migravit ad Dominum. Ubi dum dies caniculares finem faciunt, sicut venerabilis Gregorius Turonensis episcopus scribit, fine ultimæ diei, mutati sunt viri sancti invicti labores, quoniam C diem clausit ultimum, in regeneratione viva, diem accepit perpetuum, Jesum Christum Dominum nostrum. Lauduno Clavato, sancti Genebaldi episcopi et confessoris, et sanctæ Probæ virginis. » Dein typis minoribus : « In Galliis civitate Vesontionensi, inventio beatorum martyrum Ferreoli et Ferrutionis, » etc., ut supra in Greveno. « In Campania, Quintini episcopi et confessoris. Victorini confessoris. Qui cum Romæ ob sapientiam suam, statuam, » etc., etiam ut habet Greven. In editionibus posterioribus, in fine inter, *eodem*, et *sancti Bertini*, aliis litteris inseritur : « In pago Tervanensi, monasterio dicto Sithiu. » Deinde, « almi Patris, » etc. « Lauduno Clavato, sancti Genebaldi episcopi et confessoris. Et sanctæ Probæ virginis. In Galliis, civitate Vesontionum, inventio beatorum martyrum Ferreoli, » etc., ut supra. Demum minori charactere : « Eodem die, sanctorum martyrum, Eudoxi, qui et Marianus, Romuli, Zenonis, et Macarii, qui sub Trajano martyres coronantur. » Vide annuntiationem Romani moderni, et appositam Castellani notulam.

VIII *Idus*. *Die* 6.

Zachariæ prophetæ, qui de Chaldea senex in patriam reversus, juxta Aggeum prophetam jacet conditus. In Africa, beatorum confessorum et episcoporum, Donatiani, Presidii, Mansueti, Germani, Fuscoli, qui pro assertione catholicæ veritatis dirissime cæsi et exilio eliminati sunt. Inter quos etiam episcopus, nomine Letus, strenuus atque doctissimus vir, post diuturnos carceris squalores, incendio concrematus est. Item Cappadociæ urbe Reaten, sancti Cottidi diaconi. [*Bouillart. add. in margine* : [a] Senones, sanctorum germanorum Sanctiani et Beatæ, et sancti Augustini episcopi.]

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Non e margine in textum irrepsit hæc commemoratio : *Senones sanctorum Germanorum*, etc., ut ex ambiguis indiciis conjecit Sollerius : sed etiam num in margine legitur et quidem superiori. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

In nostro apographo Pratensi scribitur *Zacariæ*. Herinien., Antuerpien.-Maj. et Greven. habent *Caldea*, melius ex aliis, ut est in textu. Antuerp.-Maj. omisit particulam *de*, quæ immediate præcedit. Idem legit *Aggeam*; Munerat., *Ageum*; optime Molan., *Aggæum*: sed nos reliquos codices sequimur. Rursus Antuerp.-Maj. scribit *confessorum episcoporum*, omissa conjunctione *et*. In Munerat. est *Donaciani*, in Antuerp.-Maj. *Donatii*. Item in hoc *ascertione* pro *assertione*. Denique in eodem post *concrematus* deest *est*. De *Cappadociæ* alibi diximus. Greven. et Molan. sic legunt: *Item apud Cappadociæ urbem Reaten, sancti Coctidi diaconi*. Alii cum textu, nisi quod Munerat. scribit *Cotidi*. *Strennuus* in Molano, mendum typographicum est: bene scribit *Præsidii*, et *Lætus*, sed nos cum cæteris simpliciter.

OBSERVATIONES.

Zachariæ prophetæ hisce iisdem plane verbis meminerunt Beda, Rabanus, Romanum parvum, Ado et Notkerus. Noster, ut ante non semel diximus, Veteris Testamenti Patribus, quos in antiquioribus nudo nomine ornatos reperit, sæpius proprium aliquid adjungit, ut de *Zacharia* factum, ex laterculo nostro manifestum est. Solum ipsum hodie canit Wandalbertus:

> Vates Zacharias octavas obtinet Idus.

Sequitur in Romano parvo: *Et Onesiphori, Pauli disciputi*; Ado legit, *disciputi apostolorum*; elogii vice inter Festivitates apostolorum ea omnia describens, quæ Paulus memorat. (II *Tim.* I): *Det misericordiam Dominus*, etc. Notkerus non hæc ex Adone, sed sola Martyrologii ejus verba desumpsit. Interim certum est *Onesiphorum* ab Usuardo prætermissum; causam divinet qui potest. Illustrium Africanorum præsulum, in Wandalica sub Hunnerico persecutione passorum classis, breviter a laudato Romano parvo describitur: *et confessorum Donatiani et sociorum*. Adonis narratio paulo diffusior est, in qua singulorum confessorum nomino exprimuntur, sumpta, ni fallor, ex Victoris Vitensis Historia persecutionis Africanæ l. II sub finem. Adonis verba ferme omnia transumpsit Notkerus, contractior Usuardus nonnulla exclusit, quæ in Auctariis supplebuntur. Restat annuntiatio ultima, Romano parvo et Adoni incognita, quæ ex solis Hieronymianis ab Usuardo translata est. In ipsis ita ferme legitur: *In territorio Cappadociæ, civitate Reaten, natalis sancti Quottidi cum sociis suis*. Variant apographa in urbis nomine. Rabanus legit: *In territorio Capadociæ, civitate Ructensi, natale sancti Cuttidi*, addens præterea, *Eugenii episcopi et sociorum ejus*. Noster, recepto more, ut sæpius dixi, socios negligens, solum *Quottidum* vel *Quottidium* memorat, quem ex communi codicum nostrorum scribendi ratione *Cottidum* nominavimus. Porro de præfata urbe multa disquirit Florentinius. Utrum autem *Reate*, *Reaten*, *Readden*, *Seriate*, *Teriate*, vel hujusmodi alia aut ei affinis in Cappadocia reperiri possit, cui Cottidus noster vere tribuatur, alibi ex professo examinabitur. Ostendimus unde primos, unde ultimum hunc sanctum acceperit Usuardus, ac proinde, ex consensu codicum, manet textus ejus primigenia et defæcata simplicitas.

AUCTARIA.

Praten. inter puros numeratus est, tametsi in textu, penultimo loco, in antigrapho nostro hæc habeantur: « Senonis, sanctorum germanorum Sanctiani et Beatæ, et sancti Augustini episcopi. » Nam cum hæc a Sirmondo vel Cortasio subvirgulata sint, indicium est ex margine in textum irrepsisse.

Rosweyd. satis purus est, sed omittit annuntiationem ultimam.

Pulsanen. omnia recte habet usque ad *Fuscoli*, sed, ut codex ille jam passim in pluribus deficit, hic etiam omisit reliqua.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. textui adjungunt: « Romæ, Eleutherii episcopi. » In Romano agitur de Eleutherio abbate, servo Dei; videsis notulam Castellani.

Lovanien. in textu satis purus, subdit in fine: « Eodem die, natale sancti Magni confessoris. » Vide Surium et elogia inferius.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Albergen. et Danic. idem habent augmentum; sed præterea post, *Fuscoli*, textui inserunt: « Qui persecutione Wandalica, jussu Hunerici regis Ariani, pro assertione Catholicæ, » etc.

Centulen.: « Obitus Zachariæ prophetæ. Eodem die, sancti Onesifori, de quo sanctus Paulus, laudis plenam mentionem facit. Apud Africam, sanctorum confessorum et episcoporum Donatiani, Presidi, Mansueti, Germani, Fusculi, qui persecutione Wandalica, terminum hujus vitæ susceperunt. »

Bruxellen. secundo loco: « Et natale beati Onesiphori apostolorum disciputi. » In Africanis, similis est Antuerp.-Max., etc. « Capadociæ apud urbem Reathen, sancti Coytide dyaconi. Eodem die, sancti Magni confessoris. Item, sanctorum Donati et Eleutherii episcoporum. »

Hagenoyen. hic rursus longa historia prophetica, ut huic codici familiare esse non semel monuimus. In Africanis, eadem habet quæ Antuerp.-Max., etc., supra. Tum: « Item Romæ, sancti Eleutherii episcopi. » In ultima fere purus est. Cui in fine subjungit, quæ hic describenda duximus: « Item Augustensi diocesi, monasterii in Fautibus, depositio sancti Magni, vel Magnoaldi abbatis. Hic quondam erat diaconus beati Galli abbatis. Iste viginti quinque annis, laudabiliter sacerdotio functus est, in quibus etiam miraculis claruit, multos ad fidem convertens. Isti per ursum silvestrem venæ ferri monstratæ sunt. Huic etiam ursi ibi morantes, quoque boves domesticæ [serviebant]. Post hæc beatus Magnus obiit in pace. »

Aquicinct. in fine: « Item, sancti Humberti confessoris. Romæ, Eleutheri episcopi. » De Humberto, videatur Surius.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Huberti presbyteri et confessoris [*additur in margine, alias* Humberti] Zachariæ prophetæ. Donatiani, Præsidii cum ceteris. »

Codex D. du Cheval sign. C: « Romæ, Eleutherii episcopi. » Vide quæ supra notavimus.

In Vatican. num. 5949. desunt *Zachariæ* et *Cottidi*. Adjicitur: « Apud Iconium, sancti Onesiphori, disciputi beati Pauli apostoli. »

Florentin.: « Romæ, sancti Eleutherii episcopi. Passio sancti Potiti martyris. »

Editio Lubeco-Col. in Zacharia purus, ita prosequitur: « In Africa, sanctorum confessorum et episcoporum Domiciani, Presidii, Mansueti, Germani, Fustoli. Qui persecutione Wandalica, jussu Hunerici regis Arriani, pro assertione Catholicæ veritatis, durissimi fustibus cæsi, exilio eliminati sunt. Inter quos etiam quidam episcopus, etc. Ad Fauces, natale sancti Magni confessoris, qui in miraculis clarus habetur, disciputi beati Columbani. Capadociæ apud urbem Reatensem, sancti Cottidi diaconi et confessoris. In Asia, sancti Onesiphori apostolorum disciputi. »

Belin. penultimo loco inserit: « Romæ, sancti Eleutherii episcopi. » Vide superius.

Greven.: « Zachariæ, filii Jojadæ, seu Barachiæ. Qui cum prævaricationem regis et populi argueret, illi miserunt lapides et interfecerunt eum in atrio domus Domini, II Paralip. XXIV. Eodem die, secundum

Adonem, natalis beati Onesiphori apostolorum discipuli. Romæ, sancti Eleutherii episcopi. In Hibernia, Mastulini episcopi. Metis, sancti Gundulphi episcopi et confessoris. Mamertini abbatis monasterii sancti Germani Antisiodorensis et confessoris. Ad Fauces, sancti Magni, qui et Magnoaldus, discipuli sancti Columbani abbatis. Humberti confessoris. Eleutherii abbatis et confessoris, miræ simplicitatis et compunctionis viri. De quo beatus Gregorius III Dialog. inter alia refert, quia sibi infirmo virtutem abstinendi, et mortuo cuidam, oratione et lachrimis vitam impetravit. »

Molan. Post *concrematus est*, aliis litteris ex Adone textui inserit : « Tunc etiam episcopis, quasi ad concilium convocatis Carthagine, una die universæ Africæ ecclesias clausit Hunericus rex Arrianus, universamque substantiam episcoporum, suis episcopis condonavit. » In fine superaddit : « Et natale sancti Humberti confessoris Christi. Eodem die ad Fauces, sancti Magni confessoris. Romæ, sancti Eleutherii papæ. Et natale beati Onesiphori A apostolorum discipuli, de quo ait apostolus : Dei misericordiam Deus Onesiphori domui. » Sequitur minoribus typis : « Quia sæpe me refrigeravit, et cathenam meam non erubuit, sed cum Romam venisset, solicite me quæsivit et invenit. Et quanta Ephesi ministravit, tu melius nosti. » Vide Adonem in Festivitatibus apostolorum. Deinde : « Mamertini abbatis monasterii sancti Germani Antisiodorensis et confessoris. Eleutherii abbatis et confessoris, miræ simplicitatis et compunctionis viri, de quo beatus Gregorius III Dialogor. inter alia refert, quod sibi infirmo virtutem abstinendi, et mortuo cuidam oratione et lacrymis vitam impetravit. » In editionibus aliis textui etiam inseritur Adonis clausula. De Magno habent, ut supra. « Et natale beati Onesiphori apostolorum discipuli, » usque ad *Onesiphori domui*. « Eodem die, translatio corporis beatissimi confessoris Christi, Humberti, virtutibus et miraculis clari. Die sexta, commemoratio miraculi facti archi- B stratego Michaele, in Colassis, sive in Chonis. »

VII *Idus.* *Die* 7.

Apud Nicomediam, natalis beatissimi Joannis martyris. Hic nimio calore fidei ignitus, librum in quo continebantur crudelia edicta adversus Christianos, injecta manu detraxit, ac discerpsit, cumque hoc relatum esset Diocletiano et Maximiano Augustis, in eadem urbe constitutis, nimia crudelitate sævientes, omnia suppliciorum genera jusserunt expendi in eum, quæ vir nobilissimus cum tanta alacritate vultus ac spiritus pertulit, ut nec tristis quidem pro his videri potuisset. Civitate Aurelianis, depositio sancti Evurtii confessoris, qui ut gesta testantur, primo sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, dein divino munere per columbam est designatus pontifex præfatæ urbis. In territorio Augustudunensi, sanctæ Reginæ virginis, quæ sub proconsule Olibrio, equulei, carceris ac lampadarum perpessa supplicia, tandem capitali sententia finiri est jussa. Item in territorio Parisiacensi, sancti Chlodoaldi presbyteri [a], tam generis quam mentis nobilitate conspicui.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Antuerp.-Majore*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt, *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Albergen.* et *Danicus.*

[a] In Carolino autographo, *sancti Chlodoaldi presbyteri et confessoris.* Non debuit Sollerius hac in re Pratensem codicem suis anteferre, qui nihil nisi pri- C migenium admittere volebat : nam id elogii additum ab Usuardo fuit. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Scribo *discerpsit* cum Praten., Herinien., Antuerp., Max.-Lubec. et Greven. Et ita sensus exigit, licet Antuerp.-Maj., Rosweyd., Molan. et plerique *alii* habeant *descerpsit*. Antuerp.-Maj. et Rosweyd. ita legunt, *cum tanta alacritate vultus ac spe*, ut abreviatio illa potius *specie* quam *spiritus* esse videatur. *Evurtii* ex Aurelianensium usu habent fere omnes. Excipe Rosweydum qui *Evorcii*, Greven. *Evurcii*, Molan. *Evortii*. Postremi duo, cum Antuerp. et Max.-Lubec. ac recentioribus, adjiciunt titulum *episcopi*, qui in antiquis deest. In Greven. pro *dein* est *dehinc*. Lego *Augustudunensi ;* ex antiquiorum more, alii habent *Augustudinensi*, Molan., *Augustodunensi* ; pessime Greven., *Andegavensi.* Rosweyd., ponit *consule Olibrio* ; alii ut est in textu. Sed Antuerp.-Maj. et Molan., *lampadum* ; Antuerp. *finiri jussa est ;* Max.-Lubec., *jussa est puniri* ; Rosweyd., *vitam finire.* Reliqui, *Chlodoaldi*, ut antiquiores habent, non ut Rosweyd. *Cloalai*, vel ut alii, *Clodoaldi.* Item Rosweyd. pro *conspicui* substituit *perspicui.*

OBSERVATIONES.

Prima inclyti *martyris* qui apud Lactantium de Mortibus persecutorum et apud Eusebium anonymus est, prima, inquam, ejus sub *Joannis* nomine memoria Romano parvo debetur, in quo hoc die, pro ejus arbitrio electo, sic legitur : *Joannis martyris, qui Nicomediæ sub Diocletiano librum iniquæ legis minutatim discerpsit.* Fusius ex Rufino lib. VIII, toto cap. 5, rem gestam prosequitur Ado, a quo elogium suum Noster accepit, et Notkerus etiam contraxit. Nomen aliud suggerit Castellanus et agonem circa XXIV Februarii anni 303 verosimillime consummatum pronuntiat. Non improbabiliter conjectat Papebrochius Georgio ascribi posse quæ hic *Joanni* nostro tribuuntur, ut videsis in Comment. prævio ad Acta S. Georgii XXIII Aprilis, § 4. Alii aliter sentiunt, ut Baluzius apud Ruinartium inter Selecta pag. 319, in notis. Atque de hoc solo Joanne agere videtur Ado, quidquid et alios tres ei supponat Mosander : D magisque adeo in hoc Rosweydo assentior, quod Notkerus, descriptor Adonis perpetuus, cæteros quoque prætermittat.

Evurtius Aurelianensis, in Hieronymianis *Evotus*, ab aliis *Evortius*, *Euritius* et *Emirtius* nominatus, sed ex propria ejus subscriptione dicendus, *Eortius*, a Floro celebratur longo encomio, ex iis procul dubio Actis desumpto quæ pridem a variis edita, a recentioribus ut minimum interpolata esse censentur. Eadem et Rabanum et Usuardum præ oculis habuisse necesse est, ex quibus propria singuli decerpserint. Augustodunensis *Regina* a Rabano etiam memoratur, sed solo fere nomine ornata, licet gesta ejus citentur. Ea a Petro et a Mombritio edita, a Surio contempta videntur, et ab aliis pro mera fictione tanquam ex consimilibus Actis consarcinata, traducuntur : de quibus nos hactenus nihil statuimus. Cæterum ex hujuscemodi Actis eductum est

Usuardi nostri elogium, quod vere ei tribuendum esse codices omnes evincunt. *S. Clodoaldi confessoris* scribit Beda; Rabanus, *Chlodoaldi*; accessiones Hieronymianæ, *Chlonevaudi* et *Clodoaldi*; Aimonus, teste Castellano, *Fludualdi*. Utcunque scripseris, idem intelligitur esse Chlodovæi regis nepos, Chlodomiri filius, ex impia fratrum per patruos nece feliciter servatus. Vide auctores qui de eo scribunt, a Baronio citatos, a nobis suo tempore cum Actis a A Mabilione aliisque editis conferendos. Usuardo elogium paucis multa complectitur, ex quo in Hagiologium Franco-Galliæ translatum existimo: certe Usuardinum esse, æque ac cætera hodie tradita, minime dubitandum videtur. Secundam et quartam annuntiationem nostram sic versibus suis copulavit Wandalbertus.

Antistes septenas servat Evortius, atque
Regali insignis Clodoaldus stirpe sacerdos.

AUCTARIA.

Herinien., toto textu purissimus, in fine proprium subjicit: « Eodem die, beati Viveentii [*vult dicere* Viventii] Remorum archiepiscopi. »

Pulsanen. purus est usque ad *expendi in eum*. Sequitur immediate: « In territorio Augustodunensi, sanctæ Reginæ virginis. » Hic sistit.

Munerat. textui puro, phrasi sibi propria, subdit de Clodoaldo: « De cujus corpus requiescit in ecclesia beati Clodoaldi prope Parisius. »

Lovanien. deficit in elogiis Eortii Aurelianensis et Reginæ Augustodunensis.

Centulen.: « Apud Nicomediam, beati Joannis B martyris, sub Diocletiano. Apnd Alesiam, quæ olim fortissima civitas fuerat, sed a Julio Cæsare est destructa, sanctæ Reginæ virginis, quæ sub Olybrio præside, pro fide plurima sustinens finita est. Aurelianis, sancti Evurtii episcopi et confessoris. Parisius, sancti Clodoaldi presbyteri et confessoris. »

Bruxellen. incipit: « Apud Gallias, civitate Aurelianis, depositio sancti Evorcii episcopi et confessoris Qui, » etc. Sequitur: « Eodem die, sanctorum martyrum Felicis, Lucæ, Poliani, Victoris, Laderis et Dativi. Qui sub Decio graviter fustibus cæsi, deinde compedibus vincti, et ad fodienda metalla deputati, agonem consummaverunt martyrii. » Vide de his Usuardum distinctius loquentem x Septembris. In Joanne, Regina et Clodoaldo satis purus est. In fine: « Item, depositio sanctæ Magdalbertæ virginis, quæ Leodii quiescit, filiæ scilicet sanctæ Ældetrudis, et beatæ Gudilæ neptis » Recentiori C calamo attexuit: *Et sancti Clodoaldi*, etc., quasi alius esset a superiori.

Hagenoyen.: in Joanne satis purus, subdit de Regina, etiam satis bene. Tum: « In pago Lausanensi, sanctæ Wlpeclæ virginis. Item translatio sanctæ Anastasiæ. Item, sanctæ Madelbertæ virginis. » Reliqua textus pura sunt.

Daveron. scribit, « Sancti Chlodoaldi presbyteri, tam gentis, quam mentis, » etc.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Reginæ virginis et martyris. Madelbergis virginis Nemorii [*alii scribunt*, Memorii] cum sociis. Joannis martyris inclyti. Evortii episcopi et confessoris. »

Camberien. S. Mariæ: « Civitate Augustæ, patriæ Sabaudiæ, depositio corporis sancti Grati ejusdem urbis episcopi. »

In Vatican. n. 5949. deest *Evortii* et *Reginæ*.

Florentin.: « Natale sanctorum martyrum Desiderii et Januarii. » Vide Greven. D

Bizunticen.: « Catalancis [*pro* Catalaunis] sancti Alpini episcopi et confessoris, cujus laudabilem virtutem clarissima miracula testantur. »

Remens. SS. Timoth. et Apoll.: « Catalaunis, sancti Alpini episcopi et confessoris. »

Editio Lubeco-Col., in Joanne satis pura, de Eortio inserit: *episcopi et confessoris, viri sanctissimi*. Rursus in Regina, pura; de Clodoaldo, sic scribit: « In territorio Parisiensi, vico Novigenti, sancti Clodowaldi presbiteri et confessoris, filii regis Franciæ Clodomeri, tam generis, » etc. Tum: « In territorio Trecassino, beati Nemorii martyris, et diaconi gloriosi Lupi præsulis, quem Attila rex Hunnorum cum sociis interfecit. Cathalaunis, depositio sancti Alpini confessoris, disciputi supradicti sancti Lupi episcopi, ut ex meritis discipulorum pateat, quantæ sanctitatis magister exstiterit. Eodem die, beatæ Magdelbertæ virginis. »

Belin. in Joanne et Eortio satis purus est. Pro *Clodoaldi* habet Dodaldi, cujus elogium rescindit. Sequitur de Regina, etiam brevius.

Greven.: « In territorio Trecassino, beati Memorii martyris, diaconi sancti Lupi episcopi, quem Attila rex Hunnorum cum sociis suis interfecit. Cathalaunis, sancti Alpini confessoris, discipuli ejusdem beati Lupi, unde ex meritis discipulorum licet æstimare sanctitatem magistri. In Campania apud Beneventum, sanctorum Innocentii, Januarii, Festi. In Aquileia, Anastasii martyris, qui fullonum compsitor erat. Vincentii [*vult dicere* Viventii] archiepiscopi Remensis et confessoris. Ipso die, dignæ et sanctæ memoriæ Stephani episcopi Diensis, ordinis Carthusiensis, magnæ sanctitatis et clarissimi in miraculis viri. Qui ex priore domus Portarum, ad regimen præfatæ Ecclesiæ assumptus, præter cetera stupenda opera, magno zelo animarum æmulabatur salutem. Unde cum populum duræ cervicis cerneret, ut eos salubriter terreret, utque scirent quibus hostibus servissent, fecit apparere, coram omnibus [*in prima est*, coram omni populo, in ecclesia congregato] giganteæ enormitatis dæmones, rursumque abire [*in prima*, qui ad nutum ejus iterum abierunt]. Item sanctæ memoriæ Gorlini episcopi Tullensis et confessoris, de quo in gestis beati Mansueti dicitur quod fuerit piis et sanctissimis operibus approbatus. Civitate Arelatensi, depositio beati Augustalis, Magdelbertæ virginis. » Alii legunt *Madelbertæ*.

Molan. de Clodoaldo, habet auctarium Munerati: « Item in Leodio, beatæ Madelbertæ virginis. Eodem die, B. Vincentii Remorum archiepiscopi. » Descripsit ex Greven.: « Arelati, sancti Augustalis episcopi. In civitate Tenremundæ, beati Hildelwardi episcopi et confessoris, qui sub duce Magriptio, primo diversis tormentorum cruciatibus affectus, sed fidei constantia in adversis velut in prosperis lætus, fidelem populum ad agnitionem veritatis admonuit, fidemque catholicam constantissime prædicavit. Tandem ipse Magriptium, opposito veritatis speculo, ita devicit, ut rejecto incredulitatis errore, Jesum Christum Dei Filium assereret, et se suosque velle baptizari acclamaret. Quo facto, vir Dei Diclivennæ oratorium construxit, in quo post hujus labilis vitæ decessum, glorioso fine quievit. Quo de loco viri Tenremundenses veneranda ejus ossa, omni virtute famata, cum summo exultationis jubilo, Tenremunde transtulerunt. Item eodem die apud Tenremundam, adventus corporis beatæ Christianæ virginis. In Aquileia natalis sancti Anastasii martyris. Hic fullo fuit, sed fidei merito in martyrum numerum annumeratus est. In territorio Trecassino, beati Nemorii, archidiaconi gloriosi Lupi præsulis, quem Attila rex Hunnorum cum sociis suis interfecit. » Editiones aliæ, de Clodoaldo et Hildewardo, ut supra. De Madelberta, additur: « Quæ post amitam Aldegundem, et sororem Aldetrudem, Malbodiense cœnobium tertia rexit. » Pro *Vincentii* recte hic legitur *Viventii*. De Anastasio, Augustali, et Nemorio, ut supra. « Ipso die, depositio sancti Grati confessoris, Augustensis episcopi, miræ sanctitatis ac miraculorum viri. Die septima, sancti martyris Sozantis. Et præfestum nativitatis sanctissimæ Dei genitricis Mariæ. In portu Valencianas, translatio sancti Salvii

martyris, ac Ancolismæ civitatis episcopi, et Superii discipuli ejus. Item eodem die apud Tenræmundam, adventus corporis beatæ Christianæ virginis. »

VI *Idus*. *Die* 8.

Nativitas beatissimæ Dei genitricis Mariæ perpetuæ virginis. Apud Nicomediam, natalis sancti Adriani martyris, cum aliis viginti tribus, qui omnes post multa supplicia martyrium crurifragio consummaverunt, sub Diocletiano Augusto. Alexandiæ, sanctorum Ammonis, Theophili, Neotherii et aliorum viginti duorum. Item Antiochiæ, Timothei et Fausti.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Inter puros connumerantur Antuerpien., Max.-Lubec. et Belinus, qui facile excludi poterant ratione defectus quo laborant; nam ubi codices antiquiores legunt: *Nativitas beatissimæ Dei genitricis Mariæ, perpetuæ virginis.* Antuerp. et Belinus omittunt *perpetuæ virginis*, et Max.-Lubec. habet *genitrici virginis Mariæ.* Praten. et Munerat. scribunt, *et aliorum viginti duum*; Greven, secure, *aliorum* XXII; nos cum reliquis *viginti duorum.* Antuerp.-Major mendose ponit: *Item Antiochiæ, Timothæi et Faustini*; in textu purius. Reliqui errores fere scriptorii sunt, aut antiqui scribendi modi: *Nichomediam, Dioclitiani, Diocliciani, Amonis, Theophuli, Neotherii*, etc.

OBSERVATIONES.

Nativitatis sanctæ Mariæ matris Domini, vel, *Natale sanctæ Dei genitricis Mariæ*, vel ut est in textu, vel aliis æquivalentibus terminis, a Martyrologis omnibus celebratur. De prima institutionis hujus festi origine, videndæ Baronii et Florentinii Notationes. Nec minus curiosa sunt quæ pag. 129 et 130 observat Fronto ad Kalendarium, in quo, uti et Allatiano, ac Gregorii Sacramentario, prædictæ B. M. V. Nativitati Adriani memoria subjungitur, in Thomasiano exclusa. Cur autem in vetustisismo Hieronymiano Epternacensi ea Nativitas Deiparæ collocetur XXVII Kalend. Septembris seu XVI Augusti, conjecturis non assequor. Festa plura ejusdem beatissimæ Dei matris hodie inter Festivitates apostolorum connectit Ado: Noster ea phrasi usus est, quam ex antiquiorum codicum nostrorum lectione in textu præferendam censuimus. Wandalbertus reliquis Martyrologis accinit, hisce versiculis.

Qua Deus humanam suscepit Virgine formam,
Illustrat senas ortus de luce Maria.
Martyr et Adrianus Romam tum sanguine comit.

At vero qui ultimo versu cantatur *Adrianus*, is Romæ a Wandalberto videtur attribui, *Romam tum sanguine comit*: Nicomediæ tamen passim Martyrologi cæteri constanter asserunt; et quidem hoc die plerique, quorum elenchum in Actis nostris ad IV Martii inter Prætermissos invenies. Ex Hieronymianis pro alterutra parte decidi nihil potest, cum et IV Martii et VIII Septembris *passio* vel *natalis* diserte ponatur. Est et in Beda, *natale sancti Adriani martyris cum aliis* XXXIII. Cæterum a Baronio arguitur Ado quod hodie Adriani *passionem celebrari* affirmet, in quo quid tantum piaculi occurrat, non video. Porro quidquid sit de vero martyrii die, qui nec ex Actis ipsis satis eruitur, certum est festivitatem *Adriani* hac die solemnius recoli, sive id primæ, sive secundæ translationis, sive basilicæ dedicationis, sive alia demum causa invaluerit. Consulat curiosus lector, de his paulo uberius disputantes Baronium et Florentinium. Acta ejus pluries edita sunt, ex quibus diffusam narrationem compilavit Ado, strictiorem ex hoc Notkerus, brevissimam Noster, sed omni difficultate expeditam, adeoque verissimam; cum Acta ipsa variis circumstantiis decompta, licet sincera a Baronio, pathetica a Florentinio existimentur, ab eruditis nonnullis revocentur in dubium, imo Tillemontius tomo V, pag. 818, rotunde asserat, nec probari, nec propugnari posse *(insoutenables)*. Vide ejus notas citato tomo a pag. 641. Nos de iis et loco et tempore judicium nostrum proferemus. Hactenus conveniunt Hieronymiana, Beda, Wandalbertus, Rabanus, Romanum parvum, Ado, Notkerus et Usuardus. *Natalia* huic etiam diei ab auctore Romani parvi astringitur: Ado nullum determinat; Noster ad I Decembris distulit, opinor, quia Ado eo die sepultam memorat. Qui in laterculo supra sequuntur *Alexandrini martyres* ex Hieronymianis a Nostro accepti videntur, selectis pro arbitrio tribus ex septem, quos nominatim exprimeret. Antiocheni *Timotheus* et *Faustus* ex iisdem fontibus procedunt, non eodem ubique ordine nec eodem modo vocati; de quibus omnibus vide Florentinium. Nostra lectio et vere Usuardina et ex codicum consensu satis clara et probata est.

AUCTARIA.

ROSWEYD. majusculis et miniatis litteris sic habet: « Nativitas sanctæ Mariæ semper virginis. » Et in fine post textum adjicit: « Frisingiæ, Corbiniani episcopi et confess. » Vide ejus Vitam apud Surium.

PULSANEN. satis purus esset nisi careret ultima annuntiatione.

ANTUERP.-MAX., LEYDEN. et LOVANIEN. Omittunt, *perpetuis.* Deinde post *Diocletiano* Augusto, inserunt: « Decurrentibus autem aliquot annis, corpus beati Adriani Romæ translatum est VI Idus Septembris, atque in templo honorabili exornatum. »

ULTRAJECT., ALBERGEN., DANIC., prioribus similes, præterea tertio loco interjiciunt: « Romæ, natale sancti Sergii papæ. Hic invenit miræ magnitudinis portionem Dominicæ Crucis in sacrario beati Petri, quæ singulis annis in basilica sancti Salvatoris, quæ appellatur Constantiniana, die Exaltationis ejus, ab omni populo osculatur atque adoratur. Hic statuit, ut tempore fractionis Dominici corporis, *Agnus Dei* a clero et populo decantetur. » Vide Auctaria die sequenti.

CENTULEN.: « Nativitas sanctæ Dei genitricis et perpetuæ virginis Mariæ, quam Spiritus sanctus custodivit, et electam sanctificavit, ut ex utero illius nasceretur homo Deus excelsus. Alexandriæ, sanctorum Ammonis, Theophili, Neoterii et aliorum viginti duorum. Romæ, festivitas sancti Adriani martyris, qui passus fuerat Nichomediæ cum aliis viginti tribus IV Nonis Martii. Eodem die Frigisinge, sancti Corbiniani episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN. in prima purus, sic pergit: « Romæ, translatio sancti Adriani martyris. Qui apud Nycomediam IV Nonas Martii cum aliis viginti tribus, post multa supplicia, sub Dyoclesiano Augusto crurifragio martyrium consummaverunt. Et post aliquot annos, corpus beati Adriani hac die Romæ translatum est. » Reliqua satis pura sunt.

HAGENOYEN.: « Nativitas beatæ Mariæ virginis, quæ inventa est per quemdam heremitam, qui audi-

vit omni anno in ista nocte, et non in aliis noctibus, cœlestem et dulcem armoniam ab angelis: tandem quæsivit a Domino, quid hoc significaret. Cui responsum est divinitus, quod beata virgo Maria (mater) Domini nostri Jesu Christi nata esset de beata Anna, matre sua in terris, et propter hoc gauderet totus chorus angelorum, et sanctorum in cœlis. Cui præceptum est cœlitus, ut Romam pergeret et papæ illud indicaret, ut Ecclesia militans in terra, gauderet illo die cum Ecclesia triumphante in cœlis. Et sic factum est. Eodem die, translatio sancti Adriani martyris, quando corpus ejus Romæ translatum est. Qui passus erat sub Diocletiano et [in] Nycomedia cum aliis triginta tribus. Romæ, natale beati Sergii papæ, » etc., ut Ultraject., etc., supra. In reliquis satis purus est.

Matric. – Cartus. – Ultraject. : « Nativitate beatæ Mariæ virginis. Adriani martyris cum viginti tribus martyribus. » Notatur autem in margine : « Hujus martyris caput est in Ecclesia sancti Martini, cum capite sancti Esisii martyris, satis solemniter locatum. »

In Vatican. sub nota num. 5949, deest, *Ammonis et sociorum : Timothei et Fausti.*

Remens. SS. Timot. et Apoll. : « Remis, natale sancti Viventii episcopi et confessoris. » De eo inter Auctaria die præcedenti abunde actum est.

Editio Lubeco-Col. : « Nativitas beatissimæ Dei genitricis virginis Mariæ, quæ gaudium apportavit universo mundo. Ideo summa exultatione gaudeat terra nostra, Virginis illutrata natali. » De Sergio A habet, ut supra, distinctius exprimens, *Agnus Dei*, ter a clero et populo decantandum. Sequitur: « In civitate Frisinga, natale sancti Corbiniani episcopi et confessoris. » In Alexandrinis et Antiochenis satis pura est. In fine : « Apud Nicomediam, translatio sancti Adriani martyris de Constantinopoli ad urbem Romam. Et licet dies passionis ejus celebretur IV Nonas Marcii, hæc tamen dies in Ecclesia celebrior habetur, quando corpus ipsius Romæ est translatum atque in templo honorabiliter exornatum. »

Greven. : « Corbiniani episcopi Frisingensis. Ipso die, sancti Clodulphi episcopi Metensis, et Dodæ matris ejus. » Vide VIII Junii.

Molan. *Diocletiano Augusto* aliis litteris textui immiscet : « Confractis itaque cruribus, ac pedibus incisis, insuper et beato Adriano incisa manu, orantes et gratias agentes Deo, spiritum emiserunt. Corpora eorum jussit tyrannus incendi, sed subito factæ sunt coruscationes et tonitrua, ac pluvia, et B extinctus est ignis. Tunc Christiani rapientes martyrum reliquias, ascensis navibus, fugerunt Bizansium et reverenti honore sepelierunt. Non longo post tempore beati Adriani corpus et Romam translatum. » Hæc ex Adone decerpta sunt. In fine subjicit. « In suburbanis Maguntiacensis ecclesiæ, sancti Disboti confessoris [*lege potius* Disibodi]. Et Frisingæ, depositio sancti Corbiniani episcopi, cujus vita virtutibus inclyta in Bajoaria claruit. » Posterioribus editionibus solum habet : « Frisingæ, depositio sancti Corbiniani episcopi, cujus vita virtutibus, » etc., ut in prima.

V *Idus.* *Die* 9.

Apud Nicomediam, passio beatorum martyrum Dorothei et Gorgonii, qui præsente Diocletiano, cum persecutionem quam Christianis inferebat, detestarentur, jussi sunt primo suspendi et flagris toto corpore laniari : exin visceribus pelle nudatis, aceto et sale perfundi, sicque in craticula assari, atque ad ultimum laqueo necari. Interjecto autem tempore beatus Gorgonius Romam translatus est positusque via Latina. In Sabinis miliario ab Urbe tricesimo, sanctorum Jacincti, Alexandri, et Tiburtii. In territorio Taruanensi, [a] sancti Autmari episcopi et confessoris. In Scotia, Querani abbatis.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Item C *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danicus.*

[a] Omnium exemplorum, etiam Dervensis, hæc sunt verba : *In territorio Tarvennensi.* Lituræ tamen inscribuntur in Pratensi. Lituræ igitur omnibus exemplis antiquior facta igitur ab auctore. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Post *laniari* lego *exin*, cum præcipuis codicibus, quidquid Munerat., Greven. et Molan. habeant *exinde*. Male Belin. *et*, qui et pro *nudatis* mendose scribit *nudati*. Non semel superius recurrit nomen *Hyacinthi*, quod ex pluribus efformavimus *Hiacinti*, ut modo habet Praten. Hic scribimus *Jacincti* cum Herinien., Antuerp.-Maj., Rosweyd., Greven. et Molan. In Munerato est *Jacinti*, in Belin. *Jacinthi* : ultimorum sex codicum nævos non observo. Molan. pro *Alexandri* in prima editione posuit *Alexandriæ*, unde, ni fallor, factum est ut Usuardo id tribuat Florentinius. Scribo *Taruanensi* cum Herinien., Greven. et Molan. Variant alii, nam in Praten. legitur *Taruennensi*, in Antuerp.-Maj., *Taruenensi.* in Rosweyd. *Taruernensi*, in Munerat. *Ternanuensi*, in Belini prima editione *Da raunensi*, in altera, *Tervanensi*, in Ultrajectino, pessime, *Tornacensi.* Peto adhærendum Pratensi, sed aliorum numerum prætuli. Sic fere omnes legunt *Audomari ;* sed nos ex Praten., Herinien. et Greven. reliquimus *Autmari*, quomodo etiam videtur voluisse scribere Munerat. In Belini secunda editione et in Molan. omittitur titulus *sancti.* De *Scotia* alibi sæpius. Herinien. posuit *Queranni*, Rosweyd. *Cherani*, melius cum cæteris in textu.

OBSERVATIONES.

Inter innumeros Nicomedienses martyres non postremas tenent sævientis Diocletiani cubicularii *Dorotheus* et *Gorgonius*, ut apud Eusebium, Rufinum, Lactantium et alios celebratissimi, ita a Romano parvo, Adone, Usuardo et Notkero, non satis opportune, ut merito pluribus videtur, hoc die collocati, cum manifeste appareat eos ipsos esse qui ab Hieronymianis cum *Migdonio*, *Petro* aliisque pluribus referuntur XII Martii, quo in Actis de ipsis agitur. Legendus omnino de Nicomediensi carnificina Eusebius lib. VIII, vel saltem extractum ex eo, propo- D situm et notis illustratum inter Acta martyrum selecta per Theodoricum Ruinartium a pag. 317. Videsis etiam Tillemontium tomo V, a pag. 180, ubi *Dorothei*, *Petri* et *Gorgonii* gesta enucleate et erudite prosequitur. Quid de iis sanctis singulare, præter translationes, proferant varia, quæ apud nos exstant, monumenta, alibi explicabitur. Beda noster, tacta palæstra, legit hoc die : *Natale sancti Gregorii*, vitio, opinor, amanuensis, nam *Gorgonii* scribendum dubitari vix potest, quemadmodum habet Rabanus, ingentem ei sociorum turmam adjiciens, non Nico–

mediensium, sed Romanorum martyrum sub Licinio, distinctis et locis et temporibus. Est et in Hieronymianis bodie solus Gorgonius, est item in Wandalberto :

Gorgonius quinas fama meritisque retentat
Romæ : quem passum nunc Gallia poscit adorans
[al., venerans nunc Gallia poscit).

An is Nicomediensis ? Videtur asserere Baronius, dubitant Florentinius et Castellanus, negant alii : tu citatos auctores consule, usque dum eorum opiniones accuratius suo loco a nobis expendantur. Ad præfixum laterculum nostrum quod attinet, Adonem solens secutus est Usuardus, et sensum et verba simpliciter ex eo describens, solis iis prætermissis quæ brevitatem ejus excedebant. Annuntiatio proxima *martyrum Sabinensium* tota verbatim ex præfato Adone accepta est, paulo brevius a Romano parvo expressa. Plura de *Hyacintho* memorat Rabanus, at socios nec nomine appellat. In Hieronymianis plerisque terni sunt eodemque modo referuntur quo hic a nobis consignati. Porro unde Hyacinthum *diaconum* faciat Rabanus, Petrus de Natalibus *episcopum*, divinare omnino nequeo. De *Autmaro* sive *Audomaro*, nihil antiquiores memorant, præter Florum, a quo exornatur hoc elogio: *Qui mundo mortuus, Deo vivens, plurimarumque virtutum signis pollens, Taruennis urbis populum ad cultum convertit divinum.* At hæc Usuardo visa non esse, ex textu nostro satis patet : atque hinc facile colligas et *Audomarum* et *Queranum* singulari Usuardi diligentia in sacris tabulis locum obtinuisse, cujus lectionem simplicem et genuinam esse ne dubites : sane de *Sergio papa*, an Usuardinus sit, quæri non potest, an Adonianus, discrepant Mosander et Rosweydus, ille ascribit, hic rejicit ; uter melius, incertum est. Notkerus eadem omnia habet quæ a Mosandro Adoni tribuuntur ; Usuardus non item, uterque tamen Adonis aut descriptor, aut abbreviator est. Statuat lector quod placuerit. Audomari Vitam, quam Surius contractam et interpolatam dederat, integritati restituit et notis illustravit Mabilio sæc. II Benedict., a pag. 559 : an cum nostris mss. plane conveniat, suo loco videbitur *Querani, Kirani* vel *Kiriani* Vitam ms. habemus, variaque ad eam adnotata, quæ suo tempore digerentur.

AUCTARIA.

Herinien. in margine alia, sed tamen antiqua manu adjecta, habet : « In territorio Trecassino, sancti Memorii martyris, cum sociis suis. » Recurrit etiam diebus proxime præcedentibus, nunc sub *Nemorii*, nunc sub *Memorii* nomine, sed quidquid varient codices, in Romano ponitur VII Sept.

Pulsanen. spatium magnum vacuum relinquit : agit deinde de Nicomediensibus, quorum elogium plane resecat et reliqua omnia, excepta ultima annuntiatione.

Antuerp., Max.-Lubec., Ughellian., in textu satis puri, carent ultima annuntiatione.

Centulen.: « Apud Nichomediam, sanctorum Dorothei et Gorgonii martyrum, sub Dyoclesiano. Eodem die, sancti Audomari Boloniensium, ac Morinorum episcopi, cujus gloriosa conversatio miraculorum præconio collaudatur. Ipso die, sanctorum Jacincti, Alexandri et Tiburtii. In Scotia, sancti Querani abbatis. » Hujus sancti nomen supra varie expressimus; a Castell. vocatur *Kiaranus.*

Bruxellen. in fine primæ annuntiationis, post *Romam,* addit : « Et postea Gorriam [Gorziam] septimo miliario ab urbe Metensi translatum est. Romæ, sancti Sergii papæ. Qui, ut in officio missæ inter communicandum, *Agnus Dei* ter cantetur, instituit. In territorio Teruanensi seu Morinensi, depositio sancti Audomari episcopi et confessoris. Qui cæcus existens et in elevatione corporis beati Vedasti illuminatus, ut rediret cæcitas petiit et impetravit. »

Hagenoyen. : « Apud Nicomediam, passio sanctorum martyrum Gorgonii et Dorothei. Horum Dorotheus magister in officiis, quæ intra palatium exhibebantur : alter erat cubiculi regii præpositus. Quorum institutionibus optimis omnes pene cubiculi ministri in fide Dei vigilanter et libere persistebant. Hi duo audaciter arguunt Diocletianum de morte Christianorum, et se libere Christianos fatebantur. Tunc jussit eos apprehendi, et flagris toto corpore laniari, et visceribus jam pene nudatis, jubentur sale et aceto perfundi, Cumque alacriter hæc tormenta tolerassent, craticula prunis subtracta [*an non substrata ?*] poni jubetur in medio, ibique quod reliquum fuerat corporis a verberibus, supponi, et non ad subitum, sed sensim succendi. Ad ultimum laqueo appensos jussit necari. Interjecto autem tempore, beatus Gorgonius Romam transfertur et ibi sepelitur via Latina [*alii,* via Labicana] inter Duos Lauros. In Hybernia, sanctæ Osmannæ reginæ Christianissimæ. » Sequens annuntiatio ita interpungitur: « In Sabinis miliario ab urbe Romæ, triginta sanctorum martyrum, Jacincti, Alexandri et Tiburcii. In territorio Tarnaniensi, sancti Audomari episcopi et confessoris depositio. In Scotia, natale sancti Querani abbatis et confessoris. »

Victorin., penultimo loco : « Romæ, sancti Sergii papæ. Hic statuit in tempore fractionis Dominici corporis, *Agnus Dei* a clero et populo decantari, et constituit ut diebus Annuntiationis et Nativitatis sanctæ Dei genitricis Mariæ ac sancti Symeonis, quod Græce Hypopanti dicitur, exeant a sancto Adriano, et ad sanctam Mariam occurrant. » Vide infra auctarium Molani, qui ex Notkero clarius scribit, « et ad sanctam Mariam populus occurrat ;» ubi et priora paulo melius explicantur.

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Gorgonii martyris. Audomari episcopi et confessoris. Sergii papæ et confessoris. »

Reginæ Suec. sub num. 428: « Ipso die, beatissimæ Osmannæ virginis. » Notat Castellanus hanc sanctam peculiari cultu honorari in municipio sui nominis, provinciæ Cenomanensis, et ad S. Dionysii Franciæ, ubi reliquiæ asservantur.

Reg. Suec. sign. 130 : « In territorio Tergaunensi, sancti Autmari episcopi et confessoris. »

In Vatican. num. 5949 deest *Audomari* et *Querani.* Adjicitur : « Romæ, natale sancti Sergii papæ, qui præfuit Ecclesiæ annis tredecim. »

Altemps. : « Ipso die, sanctæ Molwidæ virginis.» An forte *Modovenæ,* quæ a Castellano ponitur V Jul. « Monasterio Berkingensi, sanctæ Wilfidæ abbatissæ. »

Divionen. : « Revelatio beati Medardi episcopi, quem D. Jacobus cardinalis revelavit apud nos. »

Remens. SS. Timothei et Apollin. : « Translatio sanctorum martyrum Timothei et Apollinaris, sanctorumque Joviniani et Tonanti. »

Editio Lubeco-Col. post *via Latina,* interjicitur : « inter Duas Lauros, Dorotheo in Græcia patrono remanente. » Post *Tiburcii* additur, « martyrum e quibus beatus Jacinctus tortori suo prædixit : Hodie coluber te comedet, ignis vero et aqua, quibus me puniri fecisti, nihil mihi nocebunt ; tandem decollatur. » In duabus postremis, pura est. Tum : « In Babenberga civitate translatio beatæ Cunegundis virginis. »

Greven. : « Beatus Audomarus [*alias* Autmarus], ut refert Vincentius ex gestis ejus, juxta Constantiam nobilibus ortus parentibus, cum patre suo in Luxoviensi cœnobio, sub sancto Eustasio abbate factus est monachus, ac non multo post Taruanensis episcopus. Et cum verbo pariter et exemplo XXX annis gloriose præfuisset, spiritum Creatori reddidit, ineffabili odoris fragrantia remanente. Apud Cæsa-

ream Cappadociæ, natalis sanctorum Donati, Fortunati, Ammonii. Romæ, depositio beati Sergii papæ et confessoris. Qui Sirus natione annis XIII Ecclesiam Dei laudabiliter rexit. In Missa post fractionem Dominici corporis, *Agnus Dei* ter dici a clero et populo instituit plenusque operibus bonis quievit. Berlendis virginis et sociarum ejus [translatio] civitate Babenberga, translatio beatæ Cunegundis virginis imperatricis. »

MOLAN. de Audomaro inserit : « Qui obiit anno Verbi incarnati CXCI ; » aliæ editiones DCXCV. In fine ex Notkero : « Sergii papæ, qui sedit Romæ annos XIII. Hic invenit miræ magnitudinis portionem ligni salutaris Dominicæ crucis in sacrario beati Petri. Hic A statuit in tempore Dominici corporis confractionis, *Agnus Dei* a clero et a populo decantari ; et constituit ut diebus Annunciationis Domini, Dormitionis et nativitatis sanctæ Dei genitricis Mariæ et sancti Simeonis, quod hypanti Græce dicitur, letaniæ exeant a sancto Adriano, et ad sanctam Mariam populus occurrat. » Posteriores editiones : « Die nona, sancti martyris Severiani. In Bethnei, quam villam recentiores Stadfort nominant, sancti Bertellini eremitæ et confessoris. Alto Monte, inventio sancti Marcelli papæ et martyris. Merbeccæ, translatio Berlendis, Celsæ atque Nonæ virginum. » De Sergio papa fere eadem repetunt quæ ex priori editione retulimus.

IV *Idus.* *Die* 10.

Romæ, beati Hilarii papæ. Apud Africam, natalis sanctorum episcoporum Nemesiani, Felicis, Lucii : item Felicis, Littei, Poliani, Victoris, Jaderis et Dativi, qui sub Decio et Valeriano, exurgente persecutionis rabie, ad primam confessionis Christi constantiam graviter fustibus cæsi, deinde compedibus vincti, et ad fodienda metalla deputati, gloriosæ confessionis agonem consummaverunt. Extat epistola beati Cypriani ad ipsos et de ipsis scripta. Eodem die in Calcedonia, sanctorum Sosthenis et Victoris, qui ob fidei confessionem, sub Prisco consule, carcerem, vincula et bestias superantes, tandem in oratione vocati de cœlo, spiritum emiserunt.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Antuerp.-Major.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Hylarii* adhuc alibi dictum est. In efformandis Africanorum præsulum nominibus, non una omnium est ratio. Pro *Nemesiani* male posuit Antuerp.-Major *Menesiani*. Pro *Lucii* est qui legat *Lacii*. In *Littei*, quod nos præferimus, maxima est variatio. Molan. cum Adone habet *Litei*, Greven., *Licei* ; Munerat. *Lictei* ; Antuerp -Maj., *Lutei*. Hic item *Jaredis*, nec melius Greven. *Vaderis*. Greven. et. Molan. legunt, *compedibus vincti ad fodienda*, etc., omissa conjunctione *et*. In Munerato mendose scribitur : *Extat epistola beati Cypriani ad ipsos et ipsis*, etc. Quod B autem mirum est, Molanus, qui diphthongis utitur, ante *confessionis*, posuit *gloriose* adverbialiter, sed melius Praten., Herinien. et Rosweyd. cum Adone, *gloriosæ confessionis*. De reliquis judicium fieri non potest. Greven. et Molan. pro *beati* Cypriani, habent *sancti*. Antuerp. et Max.-Lubec. scribunt *Calcidonia* Munerat., *Calcidona*, omissa præpositione *in*. Solus Molan. recte scripsit *Sosthenis*, nos reliquos omnes sequi in textu debuimus. Max.-Lubec. expunxit verba ultima, *spiritum emiserunt*.

OBSERVATIONES.

Quod die præcedenti circa beati *Sergii papæ* annuntiationem observavimus, hoc idem rursus dubium recurrit, utrum nempe de *Hilario* seu *Hilaro papa* egerit Martyrologus Viennensis, discrepantibus, ut ibi, editoribus Mosandro et Rosweydo. Et ille quidem secundo loco posuit : *Romæ, depositio beati Hilarii papæ*, quo ferme modo hic Noster loquitur, C Notkero contra de *Hilario* plane tacente. Rosweydus autem citata Mosandrianæ editionis verba, in appendicem rejicienda censuit. Interim in Hieronymianis plerisque signari certum est, ex quibus in Rabanum transiisse putamus ; cujus hæc est annuntiatio : *Romæ, depositio Hilarii papæ, per quem Victorius ordinem Paschalem conscripsit.* Castellanus, ex Papebrochii supputatione, *Hilarum* retrahit ad XXI Februarii, quo die in primo suo dimestri nonnulla observat quæ legi merentur, non minus quam Baronii et Florentinii notationes. De cætero undecunque *Hilarium*, ut nos scribimus, Usuardus acceperit, ex codicibus nostris evidens existimamus eum esse Usuardinum. Multa ab eo præclare gesta et scripta colliguntur in Conciliis Labbei tomo IV, a col. 1029. Vide etiam Tillemontium, tomo XV variis locis.

De novem celeberrimis præsulibus Africanis ita habet Romanum parvum : *In Africa episcoporum Nemesiani, Felicis et aliorum septem.* Singulos nominatim exprimit Ado, eorum elogium potissimum desumens ex epistola sancti Cypriani ibidem citata, inter editas 77. Quæ vero Noster in laterculo compendiosius recitat, ex præfato Adone eleganter contracta sunt. Diversis et diebus et locis athletos illos confessionis cursum consummasse notissimum est, sed hic in unam termam collectos crediderim, quod a Cypriano simul connumerentur. Responsa eorum exstant epp. 77, 79, 80, de quibus vide disserentem Tillemontium tomo IV, a pag. 171, et in nota pag. 640. Sedes episcopales singulorum proprias adnotat Castellanus in Martyrologio universali hoc die : reliqua nos fusius suo loco. *Sosthenes* et *Vistor*, Hieronymianis, Bedæ, Floro et Rabano, æque ac superiores ignoti sunt. Romanum parvum sic de iis breviter : *Apud Chalcedoniam, Sosthenis et Victoris.* Ado ex qualibuscunque inclitæ virginis et martyris Euphemiæ Actis elogium concinnavit, quod fere integrum reddidit Notkerus, sed strictius rem complexus est Noster, ut in laterculo exhibuimus. Eosdem ita memorat Wandalbertus :

> Sosthenes et Victor quartis memorantur, eamdem Christi pro regno sortiti et laude coronam.

AUCTARIA.

HERINIEN. raro exemplo defectuosus est, purus D usque ad *consummaverunt*, omittens constructionem ultimam et omnia quæ de Sosthene et Victore ab Usuardo dicuntur.

ROSWEYD. textui subdit : « Item sancti Odgeri diaconi et confessoris. » Alii scribunt *Othgeri*.

PULSANEN., in prima et ultima satis purus, Africanos omnino reticet.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. et LEYDEN., in textu satis puri, adjiciunt : « Eodem die, passio sancti Theodardi episcopi Trajectensis. Hic beati Remacli

successor, sanctique Lamberti exstitit eruditor. » Vide notulam Castellani.

Lovanien. idem habet auctarium, sed deficit in elogio martyrum Chalcedonensium.

Alberg. et Danic. de Hilario adjiciunt : « Hic constituit ut nullus clericus a laico investituras recipiat. » Cætera Antuerp.-Max., etc., similes sunt.

Centulen. : « Romæ, depositio Hylarii papæ, per quem Victorinus ordinem Paschalem conscripsit. Apud Africam, sanctorum episcoporum Nemesiani, Felicis, Poliani, Victoris, Jaderis et Dativi (*desunt duo ad marginem adjecti*) qui sub Decio et Valeriano passi sunt. In Calcedonia, sanctorum Sostenis et Victoris, qui per beatam Eufemiam conversi sunt.»

Bruxellen. incipit : « Passio sancti Theodardi, Trajectensis supra Mosam episcopi et martyris. Qui beati Remacli successor, et sancti Lamberti exstitit eruditor.» Sequitur Hilarii, pure. Tum : « Romæ, via Lavicana, inter duas lauros, natale sanctorum martyrum Jacincti, Alexandri et Tiburcii.» Vide die præcedenti. In Africanis deest ultima periodus de epist. Cypriani. In Chalcedonen. purus est.

Hagenoyen. in Hilario convenit cum Alberg. In Africanis et Chalcedonensibus satis purus est. Sequitur : « Item Salvii episcopi et martyris. » In Romano vocatur *confessor*, sed Salvii diversi sunt. « Eodem die, passio sancti Theodardi episcopi Trajectensis (*hic fuit sancti Remacli*) successor et sancti Lamberti post eum episcopi, secundum suum vaticinium, eruditor.»

Aquicinct. in fine subdit : « Item sanctorum Nemesii et Ammonii.» In Hieronymianis plures habent socios. Vide ibi Florentinium.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Theodardi episcopi et martyris. Hilarii papæ et confessoris. Otgeri confessoris.»

Regin.-Suec. num. 428 : « Leodii, sancti Theodardi martyris, episcopi Tongrensis.» Vide supra.

Codex D. du Cheval. sign. C. : « Item Demesii [*alii* Demetrii] et Ammonii.» Vide Aquicinct.

In Vatican., num. 5949, deest *Hilarii papæ*.

Altemps. : « Eodem die apud Evesham, translatio sancti Egwini episcopi et confessoris. In territorio Bizontino, monasterio Bellæ vallis, S. Petri episcopi et confessoris. » Vide Auctaria 8 Maii.

Strozzian. : « In Carontasiensi urbe, sancti Petri archiepiscopi et confessoris, qui multis virtutibus et miraculis claruit.» Forte idem, de quo proxime; et sic legendum esset : « Tarentasiensi. Item, sancti Nicolai de Tolentino confessoris, ordinis Fratrum Eremitarum.»

Editio Lubeco-Col. in Hilario, habet ut Albergen., etc., supra. In Africanis et Chalcedonensibus satis pura est. De Theodaldo, ut Antuerp.-Max., etc. Sequitur : « Civitate Tollentinensi, depositio sancti Nicolai presbyteri et confessoris. Qui miræ abstinentiæ, heremiticæ vitæ sectator, sub regulari disciplina beati Augustini degens, ultra communem vitam regulæ, artiorem conversationem inter fratres magnifice duxit. Nam quanti meriti fuerit ostensum est, cum per sex menses continuos ante obitum suum meruit ministerio angelorum, cœlestibus melodiis honorari. Postea sancto fine quievit, cujus sepulcrum usque in præsens, crebris signis et miraculis illustratur. Ipso die, sanctorum Demetrii et Ammonii martyrum. Item beati Otgeri diaconi et confessoris. »

Belin. incipit : « Tollentini, depositio sancti Nicolai confessoris, Ordinis Fratrum heremitarum sancti Augustini. » Sequitur de Hilario et Africanis, satis pure. Tum : « Eodem die, sancti Petri archiepiscopi, qui multis virtutibus et miraculis claruit. Eodem die in Calcedonia, sanctorum Sosthenis et Victoris, qui post multa supplicia in oratione spiritum emiserunt.»

Greven. : « Eodem die, passio sancti Theodardi episcopi Trajecti superioris et martyris. Hic sancto Remaclo eremum adeunti digne successit ; sancti Lamberti educator. Demetrii et Ammonii martyrum. In Alexandria, sanctorum Ammonis, Orionis, Orosii et aliorum dcccvi. Item, depositio beati Silvii episcopi Albigensis et confessoris, qui contempto sæculo, monasterium ingressus, oblitus quæ retro sunt, in anteriora semetipsum indesinenter extendens, in abbatem electus est. Sed ipse utilius reputans inter monachos latere, quam abbatis habere nomen in populo, reclusorium subiit ; unde postmodum extractus, præfatæ ecclesiæ præesse cogitur, tandemque laboris sui mercedem a Domino vocatus cum aliis multis accepit. Othgeri diaconi et confessoris. In Anglia, translatio sancti Adelwoldi episcopi Wintoniensis et confessoris. Civitate Novaria, sancti Gabii episcopi et confessoris. Item, depositio sancti Nicolai de Tollentino, Ordinis Eremitarum beati Augustini, qui virtute continuæ orationis et miræ abstinentiæ valde emicuit. Ad judicium denique eximiæ sanctitatis ejus, per sex menses ante obitum suum, audire meruit angelicos concentus quibus delectatus desideravit et obtinuit dissolvi et esse cum Christo. Felicitatis viduæ et filiarum ejus.»

Molan. : « Tolentini, depositio sanctissimi Nicolai, » etc., ut Belin. De Petro item, ut ibi. « Item Leodiensi civitate, natalis sancti Theodardi episcopi et martyris. Hic beati Remacli successor, sanctique Lamberti eruditor, requiescit in Légia, in basilica sancti Lamberti. Item, sancti Othgeri confessoris. Et depositio Salvii episcopi, de cujus sanctitate Gregorius Turonis episcopus scripsit, narrans quod per revelationem vidisset, divinæ vocis evaginatum gladium imminere super tegulum, quod Chilpericus rex præcepit construi. Cui visioni veritas statim subsecuta est, nam post dies viginti, duo filii regis mortui sunt.» Vide Rabanum. Sequitur, typis minoribus : « Eodem die, sancti Eunucii episcopi Noviomensis et confessoris.» Editiones aliæ, de aliis, ut supra. Sequitur : « Civitate Albiensi, depositio sancti Salvii,» etc., ut supra. « Item, sancti Othgeri confessoris, qui ex Brytannia comes peregrinationis fuit sanctis episcopis, Vuironi et Plechelmo, atque, post multa pietatis exercitia, sepulturam accepit in ecclesia Montis Petri, juxta Ruræmondam. Eodem die. sancti Eunucii episcopi Noviomensis et confessoris. Die decima sanctarum martyrum Menodoræ, Metrodoræ et Nymphodoræ.»

III *Idus*. *Die* 11.

Romæ via Salaria veteri, natalis sanctorum martyrum Proti et Jacincti eunuchorum, qui sub Galieno imperatore, quod essent Christiani deprehensi, coguntur sacrificare, sed non consentientes, primo dirissime verberantur, tuncque pariter decollantur.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Prothi scribunt Antuerp.-Maj., Greven. et Molan.; nos cum aliis simplicius, ut est in textu. De *Hiacintho* dictum est ix hujus. Hic denuo plerique, ut Herinien., Antuerp.-Maj., Roswed. et Greven., cogunt ponere *Jacincti*. Pulsanen. habet *Jacinthi*, Munerat. *Jacinti*, Molan. *Hyacincthi*, Praten. *Hiacincti*,

nisi forte librario potius quam manuscripto tribuendum sit. Communis codicum lectio est, *tuncque pariter decollantur.* Variat Antuerp.-Maj., *atque pariter de-* A *collati sunt.* Greven. et Molan.: *Tunc pariter decollati sunt.*

OBSERVATIONES.

Pro antiquissimo et perpetuo duorum fratrum, vulgo geminorum, cultu, stant vetustissima ecclesiastica monumenta, nimirum Kalendaria a Bucherio et Frontone edita (Allatianum hoc die corruptum est) ac Gregorii Sacramentarium; est que communis opinio officium de iis solemniusper agi consuevisse adusque sæc. XIII, quo primum instituta creditur octava Nativitatis B. M. V. His accedunt prisci Martyrologi omnes, nullo excepto, inter quos ea sola diversitas quod in Florentinii codicibus adjungantur *Eugenia* et *Basilla,* quarum postremam cum Romano parvo, Adone et Usuardo dedimus XX Maii, alteram cum iisdem daturi XXV Decembris. Hæc sunt Lucensis codicis verba: *Romæ via Salaria vetere, in cimiterio Basillæ, natalis sanctorum Proti et Jacincti, Eugeniæ et Basillæ.* Absunt hæ ab Epternacensi et Corbeiensi, atque in hoc verosimilius fratres vocantur *Didimi* [*Dydimi*] seu gemelli. Beda scribit: *Romæ, sanctorum Prothi et Hyacinthi: qui erant eunuchi sanctæ Eugeniæ.* Addit Florus: *Sed fervore fidei facti sunt doctores Christianæ legis, unde et capitalem susceperunt sententiam.* Rabani elogium ex eodem fonte manat, ex quo suum deduxit Ado, nempe ex Actis sanctæ Eugeniæ, sed ab Adoniano plane diversum est. Romanum parvum, sic paucis legit: *Romæ, Hyacinthi et Prothi eunuchorum.* Hisce Ado longiorem suam historiam ex prædictis Actis subtexuit, quæ apud Notkerum tota ferme exstat, a Nostro brevioribus terminis constricta, sic ut nihil magnopere contineat quod non historicæ veritati satis conforme videatur, licet Acta ipsa, ex quibus sua decerpsit Ado, nonnulla censura indigeant, ut fatetur Baronius; ab aliis, ut plane fabulosa, rejiciantur. Qua de re alibi ex professo agetur, si non sufficiant quæ a Papebrochio delibata sunt in responsionibus ad P. Sebastianum, art. 16, a num. 91. En modo Wandalberti metra:

Protus hinc ternas, faterque Hyacinthus honorant;
Qui Eugeniam pariter legem docuere sacratam.
Has simul et Felix felici morte dicavit (Tiguri),
Martyrio Regulæ sancto pariterque beatæ.

De postremis illis nihil apud Martyrologos antiquiores invenio: solus Notkerus populares sanctos, B nempe Tiguritanos, magno encomio exornavit, ad quem lectorem remitto, cum hæc ad Usuardum nostrum nihil attineant. Quæ nonnullis codicibus Usuardinis subinde accesserunt, inter Auctaria subjiciam, ubi codices aliqui de his duobus sanctis, auquam Thebæorum comitibus, plura commemorant.

AUCTARIA.

Rosweyd., toto textu purus, hæc in fine subdit: « Sanctæ Eugeniæ virginis. Felicis martyris et sororis ejus Regulæ, virginis et martyris. » Eugenia colitur XXV Dec. De postremis vide Wandalbertum.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. in fine: « Lugduno, depositio sancti Pacientis. »

Antuerp.-Max. et Lovanien.: « Lugduno, depositio sancti Patientis episcopi. » Vide Romanum.

Ultraject., Leyden., Alberg. et Danic. idem habent Auctarium de Patiente Lugdunensi; cui subjungunt: « Turego, natale sanctorum martyrum Felicis et Regulæ sororis ejus, de comitibus Thebæorum. Quos Decius præses jussu Maximiani imperatoris diversis primo tormentis affecit, tandem gladio animadverti præcepit. »

Centulen.: « Romæ in cymiterio Basillæ, sanctorum Prothi et Jacincti martyrum, qui fuerunt eunuchi beatæ Eugeniæ virginis. Lugduno, sancti Pacientis episcopi et confessoris, cujus hortatu vita sancti Germani Autisiodorensis descripta est. »

Bruxellen., in textu satis purus, de Felice et Regula eadem addit quæ supra ex Ultraject. et aliis dedimus. Tum: « Ipso die, sancti Dagoberti regis et martyris. Lugduno, sancti Pacientis episcopi. Et sanctæ Mucianæ virginis. » Puto indicari *Vincianam,* de qua vide Castellanum.

Hagenoyen.: « Romæ via Salaria veteri, natale sanctorum martyrum Prothi et Jacincti fratrum. Qui cum Eugenia filia Philippi, postea præsidis Alexandriæ, traditi sunt studio. Et cum philosophiam adiscere deberent, fidem Domini nostri Jesu Christi dedicerunt; unde et Eugeniam ad fidem converterunt. Deinde missi sunt in Alexandriam cum Philippo, et illum reliquerunt, et cum Eugenia monasterium intraverunt, et miraculose postea Philippo apparuerunt, et ad fidem eum converterunt. Post cujus mortem Claudia, uxor Philippi, rediit Romam cum omnibus suis filiis et Protho et Jacincto; ubi dum plures per eos conveniuntur, ad immolandum ducuntur, et idolum statim iis orantibus corruit et in favillam redactum est, quod paganos puduit, et ipsos mox decollaverunt. Item in castello Habut, sancti Adolfii confessoris. » Vide infra sanctum melius designatum. « Apud Turegum, passio sanctorum martyrum Felicis et Regulæ sororis ejus, et Exsuperancii. Qui post ferri candentis rotassiti [*lege.* rotas] et longos carceres, et alias afflicciones, post picis et bullientis plumbi examinationem, Dominum se vocantem audierunt in hac voce: *Venite, benedicti Patris mei, percepite regnum,* etc., et non multo post, jubente Decio præside, decollati sunt: et tunc post horam, corpora sanctorum se erexerunt, et capita sua sustulerunt, et quadraginta cubitos ea tulerunt, et ibi quieverunt. In quo loco fideles Karolus Magnus canoiniam contraxit (*an vult dicere quod fideles collegerit?*) et post Ludowicus filius ejus monasterium sanctimonialium ædificaverunt. Lug- C duno, sancti Patientis episcopi et confessoris. »

Aquicinct. in fine. « Ipso die, sancti Patientis episcopi Lugdunensis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Prothi et Hyacinthi martyrum. » Additur: « Isti fuerunt eunuchi beatæ Eugeniæ virginis et martyris, qui cum ea sunt ad fidem conversi, sicut in ejus Legenda invenitur. » Sequitur: « Felicis et Regulæ martyrum. »

Florentin.: « Prothi et Hyacinthi.... Horum sacratissima ossa, una cum reliquiis sancti Nemesii martyris ad monasterium sanctæ Mariæ de Angelis, de Florentia, translata anno Domini MCCCCXX, tempore Martini V papæ. Eodem die, sancti Heliæ abbatis. » Plures Eliæ sunt, de hoc post videbitur.

Codex Montis Sancti: « Fulget natalitius dies Adelfii nobilis ex clarigena Sicambrorum gente nobiliter oriundi, cui genitrix fuerat filia nobilissimi Romarici, sancti rectoris nostri dulcissimique patroni. »

D Editio Lubeco-Col. post *eunuchorum,* inserit, « beatæ Eugeniæ virginis, cum qua ab Heleno episcopo baptizati. Qui non longo tempore post, sub Galieno imperatore, quod essent, » etc. Sequitur: « Turego in Almania, sanctorum martyrum Felicis, » etc., fere ut supra in Ultraject., etc.: « Lugduno, depositio sancti Patientis episcopi et confessoris. In Silicia, beatorum Eupli et Serapionis confessoris. » Melius in Greveno infra.

Belin., in textu satis purus, in fine addit ut supra: « Lugduni, depositio sancti Patientis. » Sed nescio cur in secunda editione positum sit *sanctæ Patientis,* nisi ex errore typothetæ.

Greven.: « Turego in Almania, sanctorum marty-

rum Felicis et Regulæ sororis ejus, ex sacra legione Thebæorum, quos Decius præfectus, jussu Maximiani imperatoris diversis suppliciis affectos, gladio animadverti mandavit. Lugduni, sancti Patientis episcopi et confessoris. Bodoni episcopis Tullensis et confessoris. Qui translatus Lugdunum, mira fidelium devotione veneratur. Item commemoratio sanctorum Leonis, Basillæ et Eugeniæ. In Sicilia, Eupli et Serapionis confessorum. Item beatæ Mauræ. Apud insulam Palmariam, depositio sancti Venerii abbatis. Qui tempore Focæ imperatoris apud eamdem insulam, eremiticam vitam ducens, miraculis multis clarus, quievit in pace, ibidem sepultus manibus angelicis. Quo in loco etiam oleum effluere visum est, valens in salute multorum. Item Venerii alterius monachi et confessoris. Qui amore vitæ solitariæ de cœnobio egressus, saxum quoddam hominibus inaccessibile conscendit, ibique sine humano cibo (præter quatuor panes quos secum sumpserat) annis quatuor permansit. Defunctus tandem, ac in eodem loco sepultus, miraculis claruit tempore Ottonis III. Apud Egyptum, sancti Heliæ abbatis et confessoris. Item, bonæ memoriæ, Wilberti episcopi Agrippinensis Coloniæ et confessoris. »

Molan. : « Lugduno, depositio sancti Patientis episcopi. Cujus hortatu Constantius presbyter vitam beati Germani episcopi, virtutibus plenam descripsit. Vercellis, sancti Æmiliani episcopi et confessoris. Et sanctorum Felicis et Regulæ. » Deinde typis minoribus : « Bodonis episcopi Tullensis et confessoris, qui translatus Lugdunum, mira fidelium devotione veneratur. Vincianæ virginis. » Editiones posteriores de Patiente et Æmiliano eadem habent quæ prior. Sequitur : « Turigo, natale sanctorum Felicis et Regulæ. In portu Ganda, sanctæ Vincianæ virginis. Die undecima, sanctæ matris Theodoræ Alexandrinæ. » Minori charactere : « Item Bodonis confessoris, episcopi Tullensis, qui Lugdunum translatus, mira, » etc. Intellige *Lugdunum clavatum*, vulgo *Laon* ; urbi corpus honoratur.

Pridie Idus. *Die* 12.

Apud urbem Ticinum, sanctorum confessorum Syri et Iventii, qui a beato Hermagora ad præfatam urbem directi, primo illic Christi Evangelium prædicantes, et magnis virtutibus ac miraculis coruscantes, etiam vicinas urbes divinis operibus illustrarunt, sicque in pontificali honore, glorioso fine quieverunt in pace.

NOTÆ.

Iterum sumitur ex iisdem *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Tyrinum a Greven. aliisque scribitur, sed male. In *Iventii* maxime discordant codices, unde et cum alio, aut aliis fere synonymis sanctis, confusio oriri posset. Hic de quo agimus vocatur in Actis nostris, VIII Februarii, *Juventius*. Praten. hodie scribit cum Pulsanen. *Yventii* ; Greven., *Yvencii* ; Munerat., *Juventii* ; auctor Breviarii Ticinensis de Gasparis constanter vocat *Inventii*. Nos in textu Herinien. et Molan. sequimur. Antuerp.-Major. legit *Syri Eventii*, omissa conjunctione *et*. Sic a Greven. et Molan. eadem particula expungitur ante *magnis virtutibus*, quam tamen alii omnes codices unanimiter servant. *Choruscantes* in Antuerp.-Major. et Munerat. mendum est. Herinien., Antuerp.-Maj. et Munerat. ponunt *illustrarerunt*, nihil interest ; sed reliquos præfero. In Pulsanen. deest *glorioso fine*, Munerat., forte typothetæ vitio, habet *gloriose*.

OBSERVATIONES.

Syrum aliquem *Eventium* item, *Evantium* vel *Iventium* aliquem, apud Hieronymianos hoc die notari observo, sed tales ambos, qui Ticinum retrahi nequaquam possint. Non magis Ticino propinqui sunt, quos Rabanus memorat, ex Hieronymianis sua ferme desumens. Est et apud Wandalbertum,

Martyr mox pridie celsus petit æthera Syrus.

Ast hic martyrii laurea donatus, minus etiam Ticinensibus tribuendus est. *Juventium* in Actis reperiri diximus VIII Februarii, ubi non pauca illustrantur, quæ ipsum et *Syrum* propius attinent, quamvis hujus gesta ad IX Decembris remittantur. Multa in utriusque Actis reperiuntur quæ scrupulos injiciunt, præsertim circa tempora quibus ambo floruisse dicuntur, et circa missionem ab Hermagora, sancti Marci discipulo susceptam, sed quæ operosiori disquisitione discutienda sunt. Consuli interim possunt scriptores Ticinences, strenui antiquitatum suarum propugnatores Gualla et de Gasparis, ille in Sanctuario Papiæ, hic in Breviario SS. episcoporum Ecclesiæ Ticinensis ; quorum prior in apertissima contradictione, inscius, sed fortasse vere asseruit, Juventium *Mediolani contra Arianos strenue certavisse ;* verum hoc pacto tota Syri, Pompei et Juventii historia everteretur, de qua vide citato die VIII Februarii, Bollandi Commentarium et Tillemontium tomo II, pag. 561. Cæterum nec in apographis Hieronymianis, nec in genuino Beda, Floro, aut aliis, duo illi Ticinenses *episcopi confessores* conjunguntur. Unus conjunctionis in hunc diem fons est auctor Romani parvi ; ex quo in Adonem, hinc in Nostrum et Notkerum emanarunt. Sic loquitur primus : *Ticini, confessoris Syri et Eventii discipulorum Hermagoræ, Aquileiensis primi episcopi.* Multa de more adjunxit Ado, ex quibus contractum ab Usuardo elogium, quale hic in textu exposuimus, ut de simplicitate Usuardina dubitari omnino non possit. Utrum nonnulla studio caverit Usuardus, nescio, certe quæ in nostro textu dicta sunt, facilius ad historicam fidem exigi posse videntur quam alia quæ ex Actis Ado admiscuit. Pluribus alibi.

AUCTARIA.

Rosweyd., in textu purus subjicit : « Treveris, natale sancti Maximini episcopi. » Vide infra.

Antuerp. Max.-Lubec. et Ughellian., etiam in textu puri, addunt : « Lugduno Galliæ, depositio beati Sacerdotis episcopi. » Gallice *Serdot*, vel *Sardot*, quem Parisiis obiisse notat in Martyrologii margine Castellanus.

Antuerp.-Max., Ultraject. et Leyden., Lovanien., Albergen. et Danic. textui subdunt : « In Aquitania, natale sancti Maximini Treverorum archiepiscopi, qui IV Kalend. Junii Treverim relatus est. (Ultraj. et Albergen. *notant* IV Kalend. Julii.) Lugduno Galliæ, depositio beati sacerdotis episcopi. »

Centulen. : « Apud urbem Tycinum, quæ et Papia dicitur, natalis sanctorum confessorum pariter et pontificum Syri et Hiventii, quos beatus Hermagoras Aquileiensis ordinatos ad præfatam urbem transmisit ; qui non solum illam regionem, sed vicinas civitates Veronensem et Brixeanam et Laudensem verbo fidei illustrarunt, et optimo [fine, *ni fallor*] sunt perfuncti. »

Bruxellen. : « Apud urbem Ticinum, quæ et Pa-

pia dicitur, sanctorum Syri et Evencii confessorum. Qui a beato Armagora, discipulo sancti Marci Evangelistæ, ad præfatam urbem directi, primo illic Christi Evangelium prædicantes, et magnis virtutibus, ac miraculis choruscantes, etiam vicinas urbes divinis operibus illustrarunt ; sicque in pontificali honore, etc. In Sicilia, passio sancti Serapionis episcopi et aliorum tredecim. In Aquitania, depositio sancti Maximini Treverorum archiepiscopi. Cujus corpus IV Kalend. Junii Treverim relatum, in cimiterio sancti Eucharii sepelitur. Lugduno Galliæ, depositio beati Sacerdotis episcopi. Apud Anderlacum, vicum Brabanciæ nobis vicinum, depositio sancti Guidonis confessoris. Ubi reliquiæ sui corporis venerantur; vita quoque ejus atque miracula plura leguntur. Et sanctæ Reginæ virginis. Item sanctæ Edippæ virginis. »

HAGENOYEN. in textu fere similis est BRUXELLEN. Sequitur: « Ipso die, Veronæ virginis, apud Zurziacum Constanciensis dyocesis, quæ erat Thebæa genere et cum beato Mauricio et suis sociis venit in Ytaliam causa peregrinationis, et intrans Mediolanum, carceres sanctorum sub Dyocletiana persecutione visitavit et eis de sua substantia, in quantum potuit, ministravit, et quod non habuit, non potuit facere pecunia, hoc fecit voluntate et servitio corporis sui. Igitur passo Mauricio et sociis suis, Verena Alpes transgressa est, et morata cum uno qui evaserat de Thebæis, qui timore mortis non fugerat, sed exemplo Domini. Itaque Verena mater multarum virginum effecta et cæcos illuminavit, et dæmones de obsessis ejiciebat, et plura alia miracula Dominus per illam operabatur, et ideo per quemdam Romanum variis injuriis affecta incarceratur, ubi a sancto Mauricio visitatur et confortatur. » Cætera omitto, quæ utrum majorem fidem mereantur suo loco dicemus. Vide Auctaria, I Septembris. « Item, sancti Maximi Treverorum episcopi et confessoris. Apud Lugdunum Galliæ, depositio beati Sacerdotis episcopi et confessoris. » Vide supra ANTUERP., etc.

AQUICINCT. in fine : « Lugdunis, sancti Sacerdotis episcopi. » Vide dicta superius.

VICTORIN. et REG. SUEC. sub nota num. 130 : « Ipso die, sancti Patientis episcopi Lugdunensis. » Ex variis codicibus eum retulimus die præcedenti.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Cyri et Urencii episcoporum, qui a beato Hermagora Ticinum missi, multum populum converterunt. » Recte hortatur in margine : *Alias Syri et Yvenci; in Martyrologio Romano, Juventii.*

FLORENTIN. : « Lugduno Galliæ, natale sancti Patientis. Item sancti Serapionis. »

Editio LUBECO-COL. incipit : « In Aquitania, natale beati Maximini, Treverorum archiepiscopi et confessoris, a quo Anasthasius antistes Alexandrinus, persecutionem Constancii imperatoris fugiens, Treverim honorifice susceptus est. Qui etiam Eufratam, præsulem Coloniensium Ecclesiæ, hæreticum deposuit, et beatum Severinum, virum discretissimum, in ejus locum subrogavit. Lugduno Galliæ, depositio beati Sacerdotis episcopi et confessoris. Apud urbem Ticinum, quæ et Papia dicitur, sanctorum confessorum atque Pontificum Siri et Quencii, qui a beato Hermagora Aquileiensi pontifice, discipuli [discipulo] sancti Marci Evangelistæ, ad præfatam urbem directi primo illic Christi Evangelium prædicantes, et magnis virtutibus ac miraculis coruscantes, etiam vicinas urbes, Veronensem scilicet, Brixiam et Laudensem, divinis operibus illustraverunt, sicque in pontificali honore fundata et confirmata fide credentium populorum, glorioso fine quieverunt. Augustoduno, sancti Evancii episcopi et confessoris. »

BELIN., post textum : « Lugduno Galliæ, depositio sancti Sacerdotis episcopi. »

GREVEN. : « Item Antiochiæ, sancti Timothæi. Apud Nichomediam, sancti Niceti martyris, qui et Victor dictus est. Hic pro fide Christi superatis gladiis acutis, igne, fumo, manuum ac pedum obtruncatione, cum divinitus illi membra restituta fuissent, iterum fustibus cæsus est, ac postea feliciter migravit. In Aquitania, depositio sancti Maximini episcopi Treverensis et confessoris. Qui de Aquitania oriundus, fama sanctitatis beati Agricii Treverorum episcopi allectus, ad eum venit ; a quo in omni sanctitate educatus, eidem ex divina revelatione successit, patriam tandem suam invisens, ibi quievit. Lugduni, beati Sacerdotis episcopi et confessoris. Item Serapionis episcopi. Marcellini episcopi. Augustudini, sancti Evancii episcopi et confessoris. Translatio sancti Hermagoræ episcopi Aquilegiensis. In Normannia civitate Bajocensi, beati Reverentii presbyteri et confessoris. Apud Ægyptum, sanctæ Bonæ virginis, quæ et Mundicorda dicta [*in prima edit.*, est, quæ] in multa sanctitate Christo sponso servivit. »

MOLAN. : « Lugduni Galliæ, sancti Sacerdotis episcopi. Apud nos [*vult dicere* Anderlaci *prope* Bruxellas] depositio sancti Guidonis confessoris; qui post septennem ac laboriosam peregrinationem, hunc locum suæ quietis elegit ubi sui sacri corporis reliquiæ sub frequentia miraculorum frequentantur. In Aquitania, natale S. Maximini Treverorum archiepiscopi, qui IV Kal. Junii Treverim relatus est. Eodem die, beati Reverentii presbyteri et confessoris. » Dein typis minoribus, « in Normannia civitate Bajocensi. » Editiones posteriores de Sacerdote, Guidone et Maximino, ut supra. Tum : « Eodem die, Bajocas, beati Reverentii presbyteri et confessoris. In Galliis civitate Augustoduno, depositio beati Evanti episcopi. Die duodecima, sacro sancti martyris Autonomi. » Vide Martyrologium Romanum et Sancti Acta apud Surium.

Idibus. *Die* 13.

Apud Ægyptum civitate Alexandria, beati Philippi episcopi, patris sanctæ Eugeniæ virginis. Hic dignitatem præfecturæ deserens, et baptismi gratiam adipiscens, episcopii honorem postmodum est assecutus ; quem in oratione constitutum, jussit Perennius præfectus gladio jugulari, tempore Volusiani et Galieni imperatorum. Eodem die, sancti Amati presbyteri et abbatis monasterii Romarici, qui, miræ abstinentiæ et anachoriticæ vitæ sectator, virtutum et miraculorum gratia illustrem conversationem duxit. Andegavis, sancti Maurilionis episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Ita ***Praten.***, ***Herinien.***, ***Antuerp.-Maj.***, ***Munerat.***, ***Greven.*** et ***Molan.***

VARIANTES LECTIONES.

De *Ægipto* dictum est plus quam satis, in eo præter cæteros excedit Munerat. quod legat, *apud Ægiptum Alexandriæ*, addatque Philippo titulum *episcopi et martyris*. Superius etiam notata est differentia circa *episcopi*, *episcopatus* vel *episcopii* honorem. Ego ultimum modum secutus sum ex Praten. potissimum et Heriniensi : Antuerp.-Maj. secundo modo scribit, Munerat. et Molan. primo. *In orationem constitutus*, habet solus Antuerp.-Major, cæteris ut est in textu. Male ab Adone scribitur *Perennius*

pro *Terentius*; pejus mutaverunt Antuerp.-Major in *Perhennius*, Molan. in *Perhemimus*. Omnes cum Adone ponunt *Volusiani et Galieni*, de qua con- A junctione vide infra. *Romanici* pro *Romarici*, *anachoritæ* pro *anachoriticæ*, vitia sunt in Antuerp.-Majore.

OBSERVATIONES.

Baronius ad xxv Decembris de memoratis supra sanctæ Eugeniæ Actis ita pronuntiat : *Habent tamen aliqua quæ censura indigeant, veluti quod ibi legitur de Philippo Eugeniæ patre, facto, ut ait auctor, episcopo Alexandrino ; quod plane commentum esse, tabulæ episcoporum Alexandrinorum :... manifeste declarant.* Si hisce adjunxeris quæ hoc die notat laudatus Baronius, facile deprehendes non eo solo commento laborare præfata Acta, quæ, ut supra etiam diximus, a Papebrochio discussa et repudiata sunt in Responsionibus ad P. [Sebastianum, art. 16, a num. 91. De Philippo non meminere apographa Hieronymiana, Beda, Florus, Rabanus, Wandalbertus. Unus hic denuo sequacibus suis prælucet auctor Romani parvi, ita loquens : *In Alexandria, Philippi episcopi et martyris, qui primum præfectus fuit.* Ex citatis Actis deprompsit Ado quæ de Philippi episcopatu aliisque eum spectantibus ibi memorantur, quorum compendium suo singuli modo reddidere B Usuardus et Notkerus, servata ubique connexione imperatorum *Volusiani et Galieni*, itemque nomine *Perennii* præfecti, qui in Actis a Surio vulgatis *Terentius* dicitur, quemque in Romano moderno ita appellat Baronius. Hæc modo pro re nostra sufficiant. Sequens annuntiatio de *Amato* presbytero et abbate tota Adoniana est, nec antiquior ; tota ferme ad apicem a Nostro descripta. Adoniana, inquam, est annuntiatio nostra, sed non Adonis illius quem plerumque in Actis Benedictinis citat Mabilio, quique ab omnibus nostris, tum mss. tum excusis dissentit, ut etiam alibi observavimus. Vide notationes prævias ad Vitam sancti hujus nostri Amati, sæculo Benedictino II, pag. 129, ubi integra datur, quæ in Surio contracta et immutata est. Differt hic Notkerus quod pro *Amati* scripserit *Aniani*, sed hoc amanuensis vitio irrepsisse credimus. Sic de solo Amato nostro Wandalbertus :

Idibus abba nitet merito et cognomine Amatus.

Præter Philippum et Amatum Mosander Adoni tribuit *Maurilionem* Andegavensem et *Littorium* Turonensem episcopos, a Rosweydo in appendicem rejectos. De postremo (quem Hieronymianorum verbis consignat Rabanus) non agere Usuardum, probatissimi nostri codices ostendunt. Crediderim ex iisdem Hieronymianis ipsum accepisse *Maurilionem*, quem hodie *Maurilium* communius appellant, quique a Mosandro et Hagiologio Labbei, iisdem omnino terminis commemoratur. Atque hæc omnia vere et pure Usuardina esse censemus, quod pro instituti hujus ratione plane sufficit. Alio remittimus examinandam rerum congeriem circa Vitas plures apud nos mss., inter quas, præter antiquius editas, exstat ms. et impressa Magnobodi Andegavensis, aliaque soluto stylo, ac præterea metrica Marbodi Rhedonensis in vetustissima membrana, de quarum fide jam inter ruditos, præeunte Launoyo, controversum est.

AUCTARIA.

Rosweyd. in fine ex Hieronymianis adjicit : « Item in Appulia, Felicissimi et Secundini martyrum. »

Pulsanen., in prima et ultima satis purus, secundam de Amato expunxit.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. textui subdunt : « Turonis, sancti Lidorii episcopi. »

Greven. textui attexit sub signo LL : « Treveris, C sancti Materni episcopi. De eo signo egimus v et xx Augusti, et hic eadem de causa Grevenum e purorum numero excludimus. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Danic. de Maurilione addunt : « Qui et vitæ sanctitatis perspicuus exstitit et multis virtutibus floruit. Turonis, sancti Lidorii episcopi et confessoris. »

Albergen. hisce superaddit : « Treveris, natale sancti Materni episcopi, discipuli sancti Petri Apostoli. » Vide infra editionem Lubeco-Col.

Lovanien. de Amato omnia resecat post *Romarici*; in Maurilione purus est. In fine de Lidorio, ut Antuerp.-Max., etc., supra.

Centulen. : « Apud Ægyptum civitate Alexandria, sancti Philippi martyris, patris sanctæ (*Eugeniæ*) virginis. Andegavis, sancti Maurelii episcopi et confessoris, magnarum virtutum viri. In territorio Boloniensi, sancti Maximi Regensis, episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Amati abbatis de monte D Romarici. » De Maximo vel potius de ejus inventione, vide Grevenum infra.

Bruxellen., in textu modice interpolatus, addit in fine hoc solum et unicum auctarium : « Turonis, sancti Lidorii episcopi et confessoris. »

Hagenoyen. de Philippo ex Eugeniæ Actis fusius agit hoc modo : « Apud Egyptum civitate Alexandria, beati Philippi episcopi passio, patris sanctæ Eugeniæ virginis. Qui per Eugeniam filiam suam mirabiliter conversus est, cum videret illam in statu monachorum, et infamata esset de stupro : et illa aperiret vestem et ostenderet se esse filiam suam : ille corde compunctus est et baptizatus, deserensque præfecturam, episcopatus honorem, omnibus eum eligentibus, assecutus est, et non multo post in oratione positum Perhennius præses gladio jugulari fecit, Volusiani et Galieni imperatorum tempore. Eodem die, sancti Amati presbyteri et abbatis monasterii Romarici, Metensis diœcesis, qui miræ abstinentiæ, » etc., addens in fine, « et obiit multorum monachorum pater in pace. In Aquitania, natale sancti Maximini Treverorum archiepiscopi, qui IV Kalend. Junii, Treverim relatus est. Andegavis, sancti Mauriliani, vel Maurilii episcopi et confessoris depositio. Qui, » etc., ut Antuerp.-Max., « Turonis, depositio Lydorii. » etc.

Aquicinct. post τὸ *imperatorum*, inserit : « Duaci, translatio sancti Amati archiepiscopi Senonensis. Qui a Theodorico rege Francorum ab episcopatu dejectus consilio Ebroini majoris domus in hanc provinciam relegatus est, jussu præfati regis. Qui abbas monasterii Romarici factus, miræ abstinentiæ, » etc. Post *regis* omissum est : « Item alterius sancti Amati, » aut quid simile, ne duo diversi in unum confundantur.

Daveron. : « Sancti Lidorii episcopi Turonensis. Exceptio reliquiarum beati Juliani martyris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Philippi episcopi et martyris, patris sanctæ Eugeniæ virginis, qui per filiam suam satis mirabiliter est conversus, resignans præfecturam Alexandriæ. Maurilionis episcopi. Amati abbatis. »

In Vatican., n. 5949, deest *Amati* et *Maurilionis*. Adjectum primo loco : « Beneventi, natalis sancti Felicissimi episcopi in sancta Sophia. Eodem die, sancti Mamiliani confessoris. »

Altemps. : « Ipso die, translatio beati Augustini Anglorum Apostoli, et sanctorum archipræsulum confessorum Laurentii, Melliti, Justi, Honorii, Deusdedit, Theodori, et sancti Adriani abbatis, ac Deo dilectæ virginis Milaredæ. »

Florentin. « Amati..... [*abb. vel alias* Donatici] Cujus corpus fuit concessum beato Ambrosio a summo pontifice sancto Damaso et translatum de civitate Romana ad civitatem Florentiam et sepultum in ecclesia sancti Laurentii ; ubi et requiescunt corpora sanctorum Marci papæ et Concordiæ marty-

ris. Andegavis, sancti Auxilli episcopi et confessoris. Pro *Maurilii*, Turonis, sancti Littorii [Med., Litoris] episcopi et confessoris. Apud Lamum civitatem, transitus sancti Venerii, cujus corpus Regium translatum est. In Sicilia, sanctorum martyrum LXXIX, qui passi sunt a Profasio tyranno in civitate Admimundulæ, ut habetur in passione sanctorum Luciæ et Geminiani. » Prostant Acta apud Surium, sed nec tyranni nomen, nec palæstra, nec martyrum numerus cum dictis conveniunt.

Codex Montis Sancti : « Solennis jam diei fulminat orbita, qua præclarus Christi confessor, cœlestem vitam ducens Amatus, supremam curiæ cœlestis sortitur lætabundus aulam, cujus miracula relegere qui vult, actus et vitam scilicet ipsius [consulat]. Qui miræ abstinentiæ, » etc.

Remens. SS. Timoth. et Apoll. : « Turonis, sancti Littorii episcopi et confessoris. » Perpetua variatio in nomine ; constanter scribendum *Lidorii*.

Editio Lubeco-Col. : « Colonia Agrippina depositio sancti Materni episcopi et confessoris, discipuli sancti Petri apostoli. Qui simul Coloniensi, Treverensi, ac Tongerensi archiepiscopus præfuit Ecclesiæ. Bono tamen fine senex Coloniæ Deo spiritum reddidit CXXVIII Incarnationis anno. » Vide die sequenti. In Philippo satis pura est. Sequitur : « Eodem die, sancti Venerii sacerdotis, notabiliter orti. Qui in insula Tyri solitariam vitam duxit, et ibidem puerum submersum orando vitæ restituit ; et multos a languoribus diversis curavit, et postea feliciter in Domino obdormivit. » De Maurilione habet ut Antuerp.-Max. In Amato pura est. De Lidorio, ut supra : « Augustuduno, sancti Neocarii episcopi et confessoris. » Hoc etiam nomen varie efformatur, Greveno infra scribente *Necarii*, sed cum Molano legendum *Nectarii*. « Inventio sancti Maximi, episcopi Regensis et confessoris. »

Belin., in prima annuntiatione satis purus, pro *Romarici*, scribit *Romancii*, et Amati elogium resecat. In Maurilione, quem in altera editione *Maurilium* vocat, purus est. Addit : « Ipso die, sancti Venerii confessoris, admirandæ sanctitatis viri. » Accedit in secunda edit. *Turonis, S. Lidorii*, etc.

Greven. : « Ipso die, sancti Ligorii martyris. Qui in Græciæ partibus ob Christi nomen occisus, postmodum Venetias translatus est. Cum vero dies passionis ejus ignoraretur, ipse per visum, hunc diem designavit. » Vide notulam Castellani. « In Apulia, sanctorum Felicissimi et Secundini. Turonis, sancti Lidorii episcopi et confessoris. Alexandriæ, sancti Theodoli episcopi. Augustuduno, sancti Necarii episcopi et confessoris. Inventio sancti Maximi, episcopi Regensis et confessoris. Adulphi abbatis et confessoris. Andegavis, sancti Nectarii. » Quis hic Nectarius sit, nescio, forte alterius occasione intrusus. « Eodem die, Barsanophii abbatis et confessoris gloriosi. Qui apud Ægyptum tempore Justiniani imperatoris omni sapientia mundana eruditus, divinitus admonitus, solitariam vitam petiit, in qua cum sociis ejusdem voti, in fame, siti, nuditate, vigiliis et laboribus, carnis mortificationi, et divinæ in se imaginis reformationi insistens, tandem plenus dierum et sanctitatis quievit. Item, secundum aliquos hic, Venerii confessoris, qui supra III Idus habetur. »

Molan. : « Broylo, depositio sancti Amati episcopi et confessoris. Turonis, sancti Lidorii episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Venerii confessoris, admirandæ sanctitatis viri. » Editiones aliæ legunt : « Duaci ex Broylo, depositio sancti Amati episcopi et confessoris. Cujus virtutem Salvator omnium pius magnificavit in temporali vita, suorum gratia meritorum. » De Venerio et Lidorio, ut supra. « Augustuduno, depositio sancti Nectarii. Die decima tertia, dedicatio templi sanctæ Christi et Dei nostri resurrectionis, et præfestum vivificæ crucis. »

XVIII *Kal.* *Die* 14.

Exaltatio sanctæ crucis, quando Heraclius imperator eam de Perside Hierosolimam reportavit. Sed et procurrentibus annis papa Sergius, miræ magnitudinis portionem ejusdem ligni in sacrario beati Petri, Domino revelante, repperit, quæ annis omnibus, ipso die exaltationis ejus, ab omni osculatur atque adoratur populo. Romæ via Appia, beati Cornelii papæ, cui os, post exilii relegationem, jussit Decius plumbatis cædi, et sic cum aliis viginti uno promiscui sexus decollari. Sed et Cerealis miles cum uxore Salustia, quos idem Cornelius fide instruxerat, sub eodem die capite plexus est. In Africa, sancti Cypriani episcopi, qui sub Valeriano principe, post longum exilium, detruncatione capitis martyrium consummavit, sexto miliario a Cartagine, juxta mare. Referuntur cum eo passi Crescentianus, Victor, Rosula et Generalis.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Scribo *Heraclius* cum Praten., Greven. et Molan., licet alii passim habeant *Eraclius*. De *Hierosolima* satis dictum est : Herinien. ponit *reportavit Hierosolimam*. Omnes legunt *repperit*. Munerat. pro *osculatur atque adoratur* transponit *adoratur et osculatur*. Rursus pro *sub eodem die capite plexus est*, *sub eodem capite*, etc. In Greven. et Molan. deest *sub*, et post *Cypriani* deest *episcopi*. Antuerp.-Maj. mendose scribit *sex miliario ex Cartagine*.

OBSERVATIONES.

Apud Martyrologos omnes festivissime recolitur salutiferæ crucis *Exaltatio*, præterita tamen in vetustissimo Hieronymi ecgrapho Epternacensi, unde, solita Florentinio dicendi forma, conjici posset, antiquarii Gallici in aliis apographis additamentum esse. De illius festi antiquitate, celebritate aliisque eodem spectantibus videndi inter cæteros Baronius et Florentinius, qui merito censent, *Exaltationem crucis* Heraclio vetustiorem habere originem, et si Castellano credimus, plus quam ducentis et quadraginta annis ante illius imperatoris tempora, saltem Hierosolymis institutam fuisse. Hinc forte apud Hieronymianos codices, Bedam et Rabanum, nulla Heraclii facta mentione, simpliciter legitur : *Exaltatio sanctæ crucis*. Romanum parvum, præter morem, sed tanquam de festo proprio fusius : *Exaltatio sanctæ crucis, ab Heraclio imperatore a Persis Jerosolymam reportatæ, qaundo et Romæ lignum salutiferum crucis a Sergio papa inventum, ab omni populo veneratur*. Longiorem historiam deduxit Ado, ex quo breviorem suam Usuardus composuit, a Notkero non adeo contractam.

Præponuntur in Kalendariis sæpe citatis et in Martyrologiis omnibus, præterquam in Sacramentario Gregorii ac Hieronymianis, *Cornelii* et *Cypriani* memoriæ, toto orbe celebratissimæ. Et primo quidem in *Cornelio* hac die consignando conveniunt Martyrologi antiqui plane omnes, apud quos certatim con-

junguntur *Cornelius* et *Cyprianus* eodem XIV Septembris, nempe uno die, ut supponunt, licet non uno anno coronati, cum alter alteri sexennio supervixerit. At inter eruditos non parum laboratur, ut beati Cornelii vel obitus vel martyrium ad Septembrem differri possit, quod de corporis Centumcellis Romam relatione ejusque ibi sepultura satis apte explicare conatus est Papebrochius, cui nonnulli subscribunt. Major difficultas est in tempore, a Beda, Adone et utriusque sequacibus diserte notato *sub Decio*, cum certum videatur Decium vel Decios ante Cornelii exitum omnino periisse. Huic nodo solvendu solitus cuneus utcunque succurret, si dixeris durantem potius Decii persecutionem, quam viventem Decium, intelligendum esse. De cætero conjiciunt aliqui Adonis historiam desumptam ex Actis ab Hilduino compositis, de quorum auctoritate et fide alibi disputabitur. Insignem Vitæ Cornelianæ seriem digessit Tillemontius tom. III, suo tempore usui futuram. Interim Usuardi nostri elogium ex Beda potissimum profluxisse videtur, transposita nonnihil, mutata et limata phrasi.

A

De *Cypriano celeberrimo martyre et episcopo Carthaginensi omnia nota sunt*, inquit Florentinius, imo notissima et sincerissima ejus Acta a Pontio ejus diacono, præsente et oculato teste, posteritati relicta, præter Consularia ipsa cum prioribus simul vulgata. Notissima item ejus in Martyrologiis omnibus et in antiquioribus monumentis sanctitatis fama, de quibus vide rursus Baronium et Florentinium in hodiernis notationibus. Prælaudata ejus Acta integre edidit et eruditis notis illustravit Ruinartius inter Selecta a pag. 193, nec minus accurate et diligenter, præter alios plures, Cypriani gesta disposuit laudatus Tillemontius tomo IV, a pag. 45. Quod huc proprius spectat, textus noster ex Beda iterum acceptus est, quo usque ejus verbis insistit, verus et certus; nam quæ de Cypriani sociis ex Adone adjunguntur, non æque explorata esse, solerter observat Florentinius. Atque hactenus patet totius textus propago et genuina simplicitas. De Cyprianicarum reliquiarum, imo et sancti Cornelii in Galliam aliasque partes translationibus, non est hujus loci inquirere. Vide quæ pro libello de Vita Cypriani a Pontio elaborato, erudite disputavit Henschenius ad diem VIII Martii. Cum nostris concinit Wandalbertus, sed ultimo versiculo Eparcum aliquem adjicit, quem puto eumdem esse de quo egimus I Julii. Hic reliquos versus subjicio:

B

Octavo et decimo Octimbrem vocitante futurum
Exaltata crucis fulgent vexilla relatæ,
Perside ab indigna victor quem vexit Heracleus;
Corneliusque suam virtute et sanguine Romam
Antistes fulcit, et Cypriano læta coruscat
Carthago, insigni doctore et martyre, totum
Ecclesiæ scribunt, cujus sacra dicta, per orbem.

AUCTARIA.

ROSWEYD. textui puro in fine subdit : « Treveris, sancti Materni episcopi et confessoris. » Alii male die præcedenti.

PULSANEN., in prima annuntiatione satis purus, de duobus aliis sanctis, sic solum habet : « Romæ via Appia, beati Cornelii Papæ. In Africa, sancti Cypriani episcopi. »

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et BELIN. primam annuntiationem detruncant, hoc modo : « Exaltatio S. Crucis, sub Heraclio imperaotre piissimo. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. et LEYDEN.: «Exaltatio sanctæ crucis, sub Eraclio imperatore piissimo, qui eam de Perside Hierosolimam reportavit. Sed et procurrentibus..... » usque ad finem textus satis pure. Tum additur : « Treveris, sancti Materni episcopi, disciguli sancti Petri apostoli. Apud Coloniam Agrippinam, natale sancti Evergisili episcopi et martyris. »

C

LOVANIEN. incipit ut priores usque ad *reportavit*, omissis cæteris. In Cornelio purus est. In Cypriano rescindit socios. De reliquo similis est superioribus.

ALBERGEN. et DANIC. principio solum habent usque ad *piissimo*, sicut ANTUERP., MAX.-LUBEC. In Cornelio et Cypriano satis puri sunt. In ALBERG. nihil est de Materno. In utroque de Evergisilo post *martyrii* additur : « apud Tungrim sagittis interfecti. »

CENTULEN. : « Exaltatio sanctæ crucis. Romæ, beati Cornelii papæ et martyris sub Decio Cæsare. Apud Karthaginem, passio magnifici et admirandi doctoris Cypriani, qui martyrium celebravit sub Galieno imperatore, Galerio Maximo proconsule. »

BRUXELLEN. de Exaltatione ex Adone interpolatus est. Et nonnihil etiam in Cornelio, et Cypriano. Deinde subdit sequentia : « Et natale sanctorum martyrum Senatoris, Viatoris, Cassiodori fratrum, ac Dominatæ matris ipsorum. Treveris, sancti Materni, disciguli beati Petri apostoli, per cujus baculum post quadraginta dies ipse a morte suscitatus, tot annis in episcopali cathedra sedit, quot diebus sepultus in terra jacuerat. Apud Coloniam Agrippinam, beati Evergisili episcopi et martyris. Qui sancti Severini discipulus et archidiaconus existens, in transitu beatissimi martyris hymnum angelicum cum suo audivit magistro, et postea apud Tungrim, quæ et Octavia dicitur, sagittis interfectus est. Eodem die, dedicatio hujus ecclesiæ, ac ad illam translatio corporis beatæ Gudilæ virginis. »

D

HAGENOYEN. aliam de sanctæ crucis exaltatione historiam compingit. De Cornelio aliqua etiam hinc inde interjicit. Tum : « Apud Coloniam, natale sancti Evergisili episcopi Coloniensis, apud Tungrim sagittis interfecti. » In Cypriano nonnihil etiam interpolatus est. In fine adjicit : « Item in Swevia, sancti Aurelii episcopi et confessoris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Exaltatio sanctæ crucis. Cornelii et Cypriani martyrum. Crescentiani, Victoris, Rosulæ et Generalis, qui referuntur passi cum beato Cypriano. »

CODEX D. DU CHEVAL. sign. B. : « Apud Coloniam Agrippinam, natale sancti Evergisili episcopi et martyris. »

FLORENTIN. : « Apud Calabriam, sanctorum martyrum Senatoris, Victoris, Cassiodori et matris eorum Dominatiæ. » Vide supra in BRUXELLEN.

REMENS. SS. Timot. et Apoll. : « Romæ, beati Cornelii papæ et martyris. Cujus sacrum corpus Roma translatum a Carolo juniore Augusto, positum est in monasterio, quod construxit infra palatii ædes Compendii. Apud Carthaginem, passio beatissimi Cypriani doctoris excellentissimi, cujus sacratissimum corpus temporibus Caroli Magni imperatoris, in Franciam est translatum, et Lugduni venerabiliter repositum. »

Editio LUBECO-COL. : « Exaltatio sanctæ crucis, sub Eraclio imperatore piissimo, qui eam de Perside ad Hierosolymam reportavit, expletis annis a passione Domini quingentis *(et quod excurrit)*. » De Cornelio adjicit : « Hic constituit, ut sacerdotes pro certa causa jurare possint, si velint. » In Cypriano modice interpolata est. Sequitur : « Treveris, celebratio festivitatis sancti Materni archiepiscopi et confessoris. Apud Coloniam Agrippinam, natale sancti Evergisili episcopi et martyris, apud Tungrim sagittis interfecti. »

GREVEN. : « Apud Tungrim, passio beati Evergisli episcopi Agrippinensi Coloniæ et martyris. Hic cum archidiaconi fungeretur officio, locaque sancta cum beato Severino Coloniensi episcopo circuiret, audire meruit concentus angelorum, animam sancti Martini Turonensis, in cœlum deferentium. Ferreoli martyris. Item sanctorum Dionisii et Felicis. Secundum aliquos hic, depositio beati Joannis Chrysostomi, et VI Kalendas Februarii, translatio. Materni episcopi et confessoris. Qui a beato Petro apostolo cum san-

ctis Euchario et Valerio, ad prædicandum Christi Evangelium Gallis et Germanis missus, post sociorum dormitionem, ipse Treverensem, Agrippinensem pariter et Tungrensem [*in prima* vigilantissime] rexit ecclesias : et apud Agrippinam [*prima Coloniam*] quievit, ubi et ejus solennitas per anticipationem [*prima* potissimum] agitur Idibus Septemb. Aurelii episcopi. »

Molan. : « Treveris, sancti Materni episcopi, discipuli sancti Petri apostoli, qui simul Tungrensi, Coloniensi et Treverensi ecclesiis præfuit archiepiscopus, et Coloniæ ad ultimum, spiritum reddidit, et in ecclesia sancti Patris Eucharii, quæ nunc ad sanctum Matthiam appellatur, simul cum iisdem requiescit. Eodem die, dedicatio hujus ecclesiæ, ac ad illam translatio corporis beatæ Gudilæ virginis. » Vide Bruxellen. « In Blandinio, translatio sancti Ansberti Rotomagensis ecclesiæ archiepiscopi. » Dein minoribus typis : « Natale sancti Anastasii martyris, de quo est Petri Damiani sermo. In Mareolo, in territorio Atrebatensi, elevatio beatæ Bertiliæ. Quarta feria post XVIII diem Kalendarum Octobrium, triduanum jejunium autumnale, sive septimi mensis, de quo exstant beati Leonis papæ I homiliæ novem. » Editiones posteriores truncant commemorationes sanctorum Cornelii et Cypriani, quas in XVI transferunt, id his verbis indicantes : « Quorum natales transferuntur in diem perendinum. » Tum, de Materno, ut in priori : « Bruxellæ, dedicatio ecclesiæ et ad illam translatio, etc. In Blandinio, translatio sancti Ansberti Rothomagensis, etc. In Mareolo, elevatio beatæ Bertiliæ. » Denique minori charactere : « Quarta feria post decimum octavum diem Kalendarum Octobrium, triduanum jejunium autumnale, » etc., ut supra.

XVII *Kal.* *Die* 15.

Romæ via Numentana, natalis beati Nicomedis presbyteri et martyris, sub Domiciano imperatore. Qui cum diceret compellentibus se sacrificare : Ego non sacrifico nisi Deo omnipotenti, qui regnat in cœlis, plumbatis diutissime cæsus migravit ad Dominum. Eodem die in territorio Cabilonensi, sancti Valeriani martyris, quem Priscus præses suspensum, et gravi ungularum laceratione cruciatum, cum in Christi confessione videret immobilem, ac læto animo in ejus laudibus permanentem, gladio animadverti fecit. Tullo, sancti Apri episcopi et confessoris. Item Carnoto, sancti Leobini episcopi.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Munerat.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Plurimi codices scribunt *Nichomedis* ; secutus sum tamen priorem orthographiam, qua, de eodem Nicomede agentes, usi sumus I Junii. Reliqui tamen *Domiciani* ex communiori codicum sententia, licet Herinien. et Molan. melius scribant *Domitiani*. Ab omnibus reliquis recedit Molan., Grevenum, opinor, secutus ; nam ubi legunt : *Qui cum diceret compellentibus se sacrificare : Ego non sacrifico, nisi Deo omnipotenti, qui regnat*, etc., aliter ipse construit : *Qui cum diceret compellentibus, se non posse sacrificare nisi Deo*, etc. Pro *Cabilonensi*, mendose in Antuerp.-Majore est, *Cabilenensi*. Molan. habet *Tulli* et *Carnoti*. Turpius Antuerp.-Major, *Cartono, sancti Leobidi* ; Munerat., *beati Leobini*.

OBSERVATIONES.

De *Nicomedis* hujus nostri, martyris inclyti, dedicatione aliqua, ut putamus basilicæ, egimus non obiter I Junii, correcta variorum codicum Usuardinorum aut aberratione aut saltem confusione. Hodie *natalem* ejus recolunt codices Hieronymiani, quos tanquam suos habet Florentinius Beda eadem hodie phrasi utitur, qua citato die I Junii ; sed cum hic luxata videantur mss. ex quibus genuinum textum ante tomum II Martii dedimus, præferenda forte erit sumpta ex ipso Beda Rabani lectio, qui priori die *basilicæ dedicationem* exprimit, hic legens, *passio Nicomedis martyris*. Exstat etiam vetus ejus memoria in Kalendario Frontonis et Gregorii Sacramentario, per Menardum, ubi consuli possunt utriusque editoris notæ ; nec deest in Allatii Kalendario. Romanum parvum brevissime etiam legit : *Romæ, Nicodemis martyris*. Ado pro more suo plura delibat ex Actis sanctorum Nerei et Achillei, seu potius ex Marcelli epistola, alibi non semel a nobis citata ; plura, inquam, delibat quæ hujus sancti propria sunt, strictim a Notkero relata, magis etiam a Nostro, sed ferme Adonis ipsius verbis, contracta. Porro an sub Domitiano passus sit *Nicomedes*, an potius sub Trajano, suo loco explicabitur. Vide dicta superius variis locis, præsertim XII et XXXI Maii, quæ hic repetenda non sunt. Metricum Wandalberti elogium inferius subjiciam. In signando hoc die *Valeriano* tam sunt concordes Hieronymiani codices quam differant in exprimendo distinguendoque martyrii loco, aliis *Castro Tremorcio*, aliis *Caulomo castro*, aliis *Castro Ternocio*, quod ad *Tournus* proxime accedit, enuntiantibus. Utrum *Valeriani* vere meminerit Beda, non satis compertum est, cum dubium videatur an ei tribui possint quæ ibi designantur : *In territorio Cavillonensi, castro Trimorchio*, nisi Rabanus aliquid conferat, cujus verba sunt : *In territorio Cabilonense, castro Nortio, natale sancti Valeriani martyris* : quæ ferme a Notkero descripta sunt, relicta longiori Adonis panegyri, expuncta tamen Rabani palæstra, quam forte suspectam habuerit. Verum ut ut ea sita sint, non alium Noster ducem habuit quam consuetum, qui ex Actis sancti Marcelli, item Cabilonensis, de quo IV Septembris egimus, ea desumpsisse videtur, quæ ex ipso in plures alios transierunt. Usuardus pauca quidem seligit, sed vel in ea brevitate Adonis verbis scrupulose inhæret. Qualiscunque sit Bedæ codicum confusio, patet nihilominus in iis memorari : *Eodem die sancti Apri episcopi*. Deinde : *Leobini confessoris*, qui eodem prorsus modo a Rabano referuntur. De postremo nihil est in Adone, de primo sic habet : *Eodem die, depositio beatissimi Apri Tullensis episcopi et confessoris*. Quemnam e duobus descripserit, an ex utroque aliquid sumpserit Usuardus, confer et statue. An hic idem *Aper* sit, cui cum sancto Paulino necessitudo aut litterarum commercium intercessit, alterius loci et disquisitionis est. Consule tantisper novissimam B. Paulini Operum editionem Parisinam anni 1685, dissertatione V ad sancti Vitam, sub finem voluminis. Cum autem in solitis Usuardi fontibus de *Leobino* nihil inveniam, non temere licet supponere nomen ipsum ex Beda acceptum, cui Noster aliunde episcopalem sedem superaddiderit. Sane ex codicum nostrorum fide, et hic et cæteri omnes proprie et genuine Usuardi sunt. De duobus ultimis episcopis, post Nicomedem, cecinit Wandalbertus, cujus hi sunt versiculi :

Septenum denum Nicomedes presbyter ornat,
Virgo tuus Petronilla comes martyrque beatus,
Pontifices ara, meritis vitaque colendi
Carnutes Leobinus, Aper, Leucosque (*al.* Leo quosque) tuentur.

AUCTARIA.

Rosweyd., in Nicomede et Valeriano satis purus, deficit in duabus annuntiationibus ultimis.

Pulsanen., in prima satispurus, in secunda resecat elogium, caret etiam duabus postremis.

Antuerp. et Max.-Lubec. ambo deficiunt in sola ultima annuntiatione. Sed Max.-Lubec. in eo a priori differt quod in fine habeat : « Et octava sanctæ Dei genitricis Mariæ. »

Greven. post textum purum subjicit: « Item octavæ beatæ Virginis Mariæ. » Quæ mirum est potuisse ab eo inter Usuardina recenseri.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Alberg. et Danic. incipiunt : « Octava nativitatis gloriosæ Virginis. » Sequitur de Nicomede et Valeriano, non omnino pure. Tum: « Civitate Tullensi, natale sancti Apri, » etc. Deest *Leobini*.

Lovanien. incipit etiam : « Octava nativitatis gloriosæ Virginis. » In Nicomede, ferme purus est. De Valeriano elogium rescindit : « Civitate Tullensi, » etc., et supra. Deest etiam *Leobini*.

Centulen.: « Octava nativitatis beatæ Mariæ. Romæ, passio sancti Nichomedis presbyteri et martyris. In territorio Cabillonensi, castro Tenortio, sancti Valeriani martyris. Item Carnoto, sancti Leobini episcopi confessoris. Tullo, sancti Apri episcopi et confessoris, cujus mortem in conspectu Domini pretiosam miracula crebra testantur. »

Bruxellen.: « Octava nativitatis gloriosæ semper virginis Mariæ. » In Nicomede et Valeriano ex Adone nonnihil interpolatus est. Tum : « Item Carnoto, sancti Leobini episcopi et confessoris. Civitate Tullensi, beati Apri ejusdem ecclesiæ episcopi et confessoris In territorio Rothomagensi, monasterio Gimegiensi, depositio sancti Aycadri abbatis et confessoris. Qui cum ibi nongentos haberet monachos, media eorum pars, per angelum sibi noctu præsignata, una die migravit ad Dominum. Quos ipse non multo post secutus, quievit in pace. » Vitam edidit Surius, de qua vide Mabillonis observationes prævias sæc. II Benedict., a pag. 952, ubi aliam ejusdem sancti Vitam producit, cum nostris mss. suo loco conferendam.

Hagenoyen. De Octava nativitatis aliqua congerit, quæ ad rem non pertinent. Non magis apte prosequitur : « Romæ via Numentana, natale beati Nycomedis presbyteri et martyris translatio, cujus dies passionis est in Kalendis Junii. » Vide quæ supra in Observationibus diximus. In Valeriano satis purus est. Sequitur longa historia de Apro episcopo Tullensi, cujus specimen subjicio : « In civitate Tulliensi, depositio sancti Apri, episcopi et confessoris. Iste vir adhuc puer tantæ fuit liberalitatis et pietatis erga pauperes, quod multoties vestes suas dabat pauperibus et nudus domum reversus est. Erat autem beatus Aper aspectu venerandus, mitis alloquio, vultu serenus, expers veritatis [*potius* expers fallaciæ, *vel* expertæ veritatis] et tranquilla lenitate, cunctis placabilis. Erat etiam ei moris, sanctos quosque adire, ad imitandum eos, et ideo corporis habuit continentiam, animi lætitiam, cordis industriam, vigilans [vigilantiam], jejunia, orationes, saccum, cinerem, patientiam et caritatem. » Omitto reliqua, quæ nescio quo modo Apro nostro convenire possint, si cum Actis ejus conferantur, ut alibi fusius ostendemus. In fine adjicitur : « Item, apud Carnotum, depositio sancti Leobini episcopi et confessoris. » Ferme ut est in textu.

Aquicinct. In fine : « Et sancti Aicadri abbatis. » Vide supra in Bruxellen.

Daveron.: « Civitate Carnotensi, translatio sancti Leobini episcopi et confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Octava nativitatis beatæ Mariæ Virginis Nicomedis martyris. Valeriani martyris. Leobini episcopi et confessoris. Apri episcopi et confessoris. »

In Vatican. num. 5949 deest *Apri* et *Leobini*. Additur: « Beneventi, sancti Constantii in S. Sophia. » Apud alios notus non est.

Ughellian. caret etiam annuntiatione ultima Leobini Carnotensis, ut Antuerp. et Max.-Lubec. superius, cum quibus plerumque convenit.

Florentin.: « Natale sancti Archadii episcopi et confessoris. » Fallor, ni *Aicadri* velit dicere.

Editio Lubeco.-Col.: « Octava nativitatis gloriosæ Virginis Mariæ. Romæ via Numentana, natale sancti Nicomedis presbyteri et martyris, qui corpus beatæ Feliculæ virginis et martyris (cum) honorifice sepelisset, ob hoc detentus a Flacco Comite sub Domiciano imperatore [est] et cum diceret compellentibus, » etc. In Valeriano satis pura est. « Civitate Tullensi, natale sancti Apri episcopi et confessoris. Apud Carnotum, beati Leobini episcopi et confessoris. »

Greven.: « Alexandriæ, sanctorum trium fratrum Cirini, Leoncii, et Serapionis. Item Seleuci, Constantii. Decorati martyris, et aliorum cum eo. Clementis episcopi. In Scotia, Mereni episcopi. Aichadri abbatis. Luthardi, comitis Clivensis et confessoris. Ludumillæ, viduæ et martyris, aviæ sancti Wenceslai ducis Bohemiæ et martyris. »

Molan.: « Eodem die, octava nativitatis Virginis Mariæ. Eodem die, depositio sancti Aichadri abbatis. Lugduno, depositio Albini episcopi. » Dein typis minoribus. « In Galliis, sanctæ Eutropiæ viduæ, de qua Sidonius in epistola ad Pragmatium. Luthardi comitis Clivensis et confessoris, qui fundavit claustrum Wischelense et Nussiense. » Editiones aliæ : « Eodem die, octava nativitatis, » etc. Item de Albino Lugdunensi et Aichadro abbate, ut supra. « Die decima quinta, sancti martyris Nicetæ. In Clivia, Luthardi comitis et confessoris, qui fundavit claustrum, » etc., ut vide in jam citata priorie di*t*.

XVI *Kal.* *Die* 16.

Apud civitatem Calcedoniam, natalis sanctæ Eufemiæ virginis et martyris, quæ sub proconsule Prisco tormenta et carceres, verbera et argumenta rotarum, ignes et pondera lapidum angularium, bestias et plagas virgarum, secures et sartagines igneas, rursum morsum bestiæ pro Christo superavit. Romæ, sanctorum martyrum Luciæ nobilis matronæ et Geminiani, quos Diocletianus pœnis gravissime afflictos, diuque tortos, tandem post laudabilem martyrii victoriam, gladio animadverti præcepit.

NOTÆ.

Sic *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.*, *Lovanien.* et *Danicus.*

VARIANTES LECTIONES.

Primum noto postremos tres codices puros quidem esse, sed in eod. differre a reliquis, quod Euphemiam habeant secundo loco. Ab aliis etiam discrepat Rosweyd. sic incipiens : *In Calcidonia, Euphemiæ virginis*, etc. ; *Calcidoniam* servant Herinien. et Greven. ; sed Munerat., *Calcidonem*. De *Eufemiæ* non loquor cum ita omnes forment, excepto solo Molano, qui recte ponit *Euphemiæ*. In Antuerp. deest epitheton *sanctæ*, in Max.-Lubec. est *beatæ*. Belin. legit *tormenta, carceres*, expuncta conjunctione *et*. Rursus idem Belin. pro *sartagines igneas*, forte melius cum Beda scribit *sartagines ignitas*. Dubium est

utrum præferri debeat *rursum morsum bestiæ*, an *rursus morium bestiæ*. Primo modo legit Beda, ex quo verosimilius acceptum est Herinien., Antuerp.-Max., Lubec. et Munerat., *rursus morsum*, etc. Cre- A ven. et Molan. singulares denuo sunt in *nobilissimæ matronæ*, pro *nobilis matronæ*. Antuerp. et Max.-Lubec. neutrum expresserunt.

OBSERVATIONES.

Sancta et maxime benedicta, vel ut alii loquuntur, *pretiosissima et beatissima* Chalcedonensis martyr *Euphemia* innumeris passim, tum in Oriente, tum in Occidente, laudibus certissimisque monumentis celebratur, tametsi daremus Acta ejus a Metaphraste, Surio aliisque vulgata, exiguæ fidei et auctoritatis esse, ut forte sunt et alia quæ in pluribus antiquis Passionalibus aliisque chartis mss. habemus, ubi fortasse *præclara* illa *et editis hactenus meliora* reperientur, de quibus in Ephemeridibus Græco-Moscis meminit Papebrochius. Utut tamen non satis probata, imo dubia illa omnia supponantur, dubia profecto non est insignis de *Euphemia* Asterii enarratio a Surio et novissime a Ruinartio edita et observationibus illustrata; dubia non sunt tot alia argumenta, quæ post Baronium et Florentinium accurate digessit Tillemontius tom. V, a pag. 405. Quanti porro facienda sit Vita sanctæ *Euphemiæ* metrica, a Paschale Verrone composita et Neapoli edita anno 1592, item Theodori Besti encomium, quod Græce et Latine ms. apud nos exstat, postea videbitur. Cæterum pro antiquissimo ejus cultu stant Martyrologia nostra omnia. Inter Hieronymiana hoc solum occurrit discriminis quod in vetustissimo Epternacensi, Romæ Euphemia tribui videatur, ut et Allatii et Frontonis Kalendaria innuunt, dum eam Luciæ conjungunt. Rursus vero apud præfata Hieronymiana sequenti die *Euphemia Chalcedonensis* reperitur, de qua re vide Florentinium utroque die. Romanum parvum legit : *Chalcedone, Euphemiæ virginis*. Adonis elogium ex Actis supra citatis latius extenditur, strictius a Beda, Rabano et Notkero : sic tamen ut evidenter pateat, ultimum ex primo sumpsisse. At ex quo Usuardus? Is certe tormentorum genera verbis Adonis descripsit, ubi non *clavas*, sed *plagas virgarum* ; ubi desunt verba *serras acutas*, demum ubi *sartagines igneas*, non *ignitas*. At vero verba illa ultima, *rursum morsum bestiæ pro Christo superavit*, non ex Adone, sed ex Beda manifeste profluunt. Habes pro hac parte textus formationem.

Celebris etiam et antiqua est *Luciæ* matronæ Romanæ et *Geminiani* solemnitas, tametsi ambo ab Hieronymianis hodie non notentur. An hæc sit *Lucia*, quam ex Allatii et Frontonis Kalendariis nuperrime citavimus ? Sunt qui dubitent. Beda, et post eum Rabanus, diserte utrumque annuntiant, sed omissa positione, seu palæstra. Clarius Romanum parvum : *Romæ, Luciæ et Geminiani martyrum*. Longum ex Actis extractum profert Ado, quod in collectione sua retulit Surius, procul dubio, quod Actis ipsis caruerit, quæ a Mombritio tomo II vulgata sunt, qualia et apud nos mss. in antiquo membraneo codice servantur. Et hæc eadem sunt, ni fallor, quæ vidit Baronius, recte observans correctione indigere. B Miror Tillemontium asserere se ea non habuisse, quasi apud Mombritium aut alibi reperire non potuerit. De ipsorum sinceritate aut disputandi aut quidquam decernendi locus non est ; qualiacunque fuerint, id satis aperte liquet, Adoniana omnia ex ipsis decerpta, et ex hoc a Nostro brevissime contracta, sic ut in laterculo nostro nihil contineatur quod magnopere in dubium revocari possit, si modo Diocletiani persecutio, ut sæpe alibi faciendum diximus, in ipsius persecutoris locum substituatur. Wandalbertus metrica sua encomia hoc die incipit a Martino papa, quem in nullis nostris codicibus signatum reperio : hunc esse diem obitus indicat Castellanus. Cæterum ita canit poeta martyrologus :

> Hinc sexto deno Martinus papa beatur,
> Euphemiamque pio sanctam veneramur amore :
> Lucius [Lucia] hoc simul excellit cum Geminiano,
> Condecorat pariter passos quos laurea Christi.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. textui puro, ut sæpius usu venire supra ostendimus, addit proprium Anglicum, hisce verbis : « Eodem die, sanctæ Eadipæ virginis. » Puto velle dicere *Edithæ*.

Pulsanen. in prima annuntiatione purus est. In secunda item pure pergit usque ad *Geminiani* ; sed desunt reliqua omnia.

Albergen. similis est Antuerp.-Max., etc. in transpositione. In fine autem addit : « Item festum beatorum Stigmatum beati Francisci. »

Ultraject. et Leyden. incipiunt : « Festivitas sacrorum Stigmatum. His siquidem almus ille confessor Christi Franciscus, biennio antequam spiritum cœlo redderet, post prædicationis suæ cursum, caritatis excessum, paupertatis titulum, ad aspectum Seraphin crucifixi, veluti seraphicis agebatur desideriis, insignitus est corporaliter in manibus et pedibus, et latere dextro, non humanitus sed digitis Dei vivi descriptus. » In reliquo textu, ut Antuerp.-Max. etc.

Centulen. : « Natalis sanctæ Euphemiæ virginis, quæ passa est sub Diocletiano imperatore, proconsule autem Prisce [Prisco] in civitate Calcidono. Romæ, sanctorum Luciæ et Geminiani martyrum, sub consulari Megasio. Ipso die, sancti Aicadri abbatis. » Vide die præcedenti.

Bruxellen., in Euphemia permodice interpolatus, in secunda, post *Geminiani* inserit : « Hæc beatissima Lucia, a filio suo Euprepio accusata, quod esset Christiana, jussit eam, cum prædicto Geminiano, Diocletianus sibi adduci. Quos ille pœnis » etc. In fine subjungit : « Eodem die, receptio sacrorum Stigmatum beati Francisci. »

C Hagenoyen. : « In civitate Calcedonia, sanctæ Eufemiæ virginis et martyris. Hæc erat filia cujusdam sacerdotis ydolorum, et cottidie audivit cantantes Christianos ejus domum transeuntes : Omnes dii gentium dæmonia, etc., ad fidem Domini conversa est, et sub persecutione Maximiani, a præside Prisco, tormenta et carceres, etc. Romæ, passio sanctæ Luciæ viduæ et Geminiani martyrum. Hæc vidua Lucia quæ filium suum Euprepium fidem Christianam in rigore observare docuit, ab eodem Euprepio filio suo, Dyocletiano imperatori accusata est et tradita carceri, ubi ei Dominus apparuit, et fluvium de carcere eduxit, qui dimidium civitatis cum palacio regis subvertit » etc. Ex his, de reliquis plus justo extensis, facile statues. In fine additur : « Item in Anglia, sanctæ Edithæ reginæ et virginis. »

Daveron. : « Genomannis civitatis, depositio sancti Principii episcopi et confessoris. »

D Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Luciæ et Geminiani martyrum. Eufemiæ virginis et martyris. Justini presbyteri et confessoris. » Notatum est in margine quod in Romano Martyrologio ponatur die sequenti, et habetur martyr.

Florentin. : « Item sanctorum martyrum Sosthenis et Victoris. » Hi ad hunc diem non pertinent, sed forte a sciolo aliquo hic positi fuerint, ut Euphemiæ conjungerentur, ex cujus Actis desumptos diximus x Septembris. Sequitur : « ut et sanctorum martyrum xlix. »

Editio Lubeco-Col. : « Romæ, sanctorum martyrum Luciæ nobilis matronæ et Geminiani præpotentis. Hæc beatissima Lucia cum in viduitate persti-

isset triginta sex annis, et jam ex decursu totius vitæ suæ complesset septuaginta quinque annos, a filio suo Euprepio accusata quod Christiana esset, jussit eam Diocletianus imperator sibi adduci cum prædicto Geminiano. Quos ille pœnis gravissime afflictos tradidit cuidam perversissimo judici, qui diu eos cruciavit, tandem post laudabilem martyrii victoriam, gladio animadverti fecit. Hos sancta Maxima Christi devota famula decenter sepelivit. » In Euphemia ferme pura est, post, *pro Christo*, adjungens *et complevit martyrium*. Sequitur : « In montibus Alvernæ, receptio sanctorum stigmatum sancti Francisci confessoris, primi ordinis Minorum. Cenomannis, sancti Principii episcopi et confessoris. In Anglia, sanctæ Edithæ virginis. »

GREVEN. : « Festum sancti Joachim, patris gloriosæ Dei genitricis semper virginis Mariæ. Et commemoratio sanctæ Annæ matris ejus. Romæ, Felicis papæ. Item sancti Victoris. In Scotia, Niniani episcopi et confessoris Cenomannis, depositio sancti Principii episcopi et confessoris. Item sanctæ memoriæ Ludovici archiepiscopi Arelatensis, Cardinalis sanctæ Cæciliæ. In Anglia, Edithæ virginis abbatissæ, filiæ Edgari regis Anglorum. Quæ a religiosis parentibus, bima Christo consecrata et sanctissime conversata, seculum ignoravit potius quam reliquit. » Castellanus legit *Eadgithæ*.

MOLAN. : Typis minoribus : « In Anglia, Edithæ virginis abbatissæ, filiæ Edgari, » etc. ut GREVEN. supra. « In Scotia, Niniani, etc. In territorio Argentinensi, sanctæ Einbeth virginis, præclaræ sanctitatis. Agnetis virginis de monte Policiano, cujus vitam magister Raymundus, ordinis Prædicatorum scripsit. » In posterioribus editionibus duorum ferme dierum textus confusi sunt : nam hoc die referuntur Cornelius et Cyprianus, ex XIV Septembris, quibus subjungitur totus textus hodiernus. In fine additur : « In Anglia, sanctæ Edithæ virginis, filiæ Edgari Regis. In territorio Argentinensi, sanctæ Einbeth virginis, præclaræ sanctitatis. » Dein typis minoribus : « In Scotia, Niniani episcopi Candidæ Casæ et confessoris. Item obitus Agnetis de monte Policiano, cujus Vitam scripsit Raymundus magister ordinis Prædicatorum. » Vide Martyrol. Romanum et Acta XX Apr.

XV *Kal.* *Die* 17.

Romæ via Tiburtina, natalis sancti Justini presbyteri, qui persecutione Decii, Galli et Volusiani confessionis gloria insignissimus fuit. Item Romæ, sanctorum martyrum Narcissi et Crescentionis. Apud Leodium, beati Lamberti episcopi Tungrensis, qui a nocentibus innocenter occisus, aulam cœlestis regni perpetuo intravit victurus. In Britanniis, sanctorum Socratis et Stephani. Niveduno, sanctorum martyrum Valeriani, Macrini et Gordiani. Item Corduba sancti Emiliani diaconi et Hieremiæ decollatorum.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp*r et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.* Quibus accedere possunt *Antuerpien.-Max.* et *Lovanien.*

VARIANTES LECTIONES.

Dixi accedere posse Antuerp.-Max. et Lovanien.; nam hi, licet totum textum referant, in eo tamen ab aliis diversi sunt quod de Lamberto agant primo loco, et in fine periodi legant *perpetuo victurus intravit*, contra antiquiores omnes. Iidem cum Praten. et Molan. scribunt *Tyburcina*, sed prævalent alii. Rursus cum Molan. omittunt nomen *Gilli*; Munerat. posuit *Gauli*. Antuerp.-Maj. post *Volusiani* omittit *confessionis*, et cum Antuerp., Max.-Lubec., Antuerp.- Max. et Lovan. pro *insignissimus*, scribit, *insignis*. Munerat. autem *confessionis* mutavit in *confessoris*. In Praten. est *Narcyssi*, in Molan. *Narcisci*, in Antuerp. et Max.-Lubec. *Narcissæ* : sed quid in Greven. sibi vult *Marcillæ?* Antuerp.-Max. et Munerat. nomen *Crescentionis* vertunt in *Crescentiani*, et sic habet Romanum parvum ; pejus Lovanien., *Crescentis*. Praten. videtur scripsisse *Leodicum*, quod in nullo alio codice reperio. Item *Lantberti*, ut cum eo habet solus Rosweyd. Nos ex Adone et reliquis codicibus prætulimus orthographiam communiorem, sæc. IX certo usitatam, etiam apud Wandalbertum, quidni et apud Bedam, licet Rabanus et alii utantur *Landebertus*. Errat Antuerp.-Maj. in *innocentum*, pro *innocenter*, item in *Britannia*, pro *Brittanniis*, ut passim reperimus. Mitto reliqua menda scriptoria, ut *Niveduni* pro *Niveduno*, *Matrini* vel *Martrini* pro *Macrini*, *Cordubæ*, *Eliani* pro *Emiliani*, ut servant codices : *Dyaconi Hiremiæ*, *Jeremiæ*, *Jheremiæ*.

OBSERVATIONES.

Romani parvi auctor sic hodie textum suum orditur : *Romæ, Justini presbyteri, ad quem beatus Laurentius in vico Patricii nocte venit.* Nullus antiquior Martyrologus de eo, saltem hoc die, meminit. Ado ipsum refert tertio loco, plura ex Actis sancti Laurentii memorans, quorum initium et finem, ductoris verbis. Noster connexuit. Illum ipsum Justinum inter Auctaria signavimus IV Augusti, quo die cum ita canit Wandalbertus :

> Justinus pridie proprio celebratur honore
> Presbyter in numero sanctorum, cæde peremptus
> Crudeli, exquirens tumulos qui condecoravit.

Martyrii proprie dicti lauream ipsi etiam tribuit Baronius ; hac Wandalberti aliorumque antiquorum monumentorum, ut ait, auctoritate ductus, inter quæ procul dubio computatores ejus *gestas, seorsum positas et uberius conscriptas*, ex quibus pateat supervixisse ad tempora Claudii (intellige II) tuncque martyrio coronatum fuisse. Quæ omnia proprio loco diligentius erunt examinanda. In laudato Romano parvo sequitur : *Item Narcisis et Crescentiani*, quos distinctius penultimo loco Ado *Romæ* ascribit, *in crypta arenaria*, secundum vocans *Crescentionem*, quemadmodum ex ipso Usuardus descripsit. Quid in Actis sancti Laurentii, in eorum laudem contineatur, patebit X Augusti. Quintum et postremum locum in Adone tenet inclytissimus præsul et martyr *Lambertus*, de quo etiam meminere Beda et Rabanus, a quibus *Landebertus* appellatur, si nonnullis Bedæ ecgraphis assentiri volueris. Florus elogium plane vulgare ei tribuit. Plura ex gestis delibat Rabanus, pauciora Ado, quem contrahit Notkerus. Usuardus proprio marte et sermone hic loqui voluit, sensum quidem Adonis secutus, sed aliis omnino formulis rem exprimens. Quousque ad Hieronymiana *Lambertus* vel *Landebertus* pertineat, disces ex Florentinio. Complura Acta de eo conscripta novimus, auctores vide apud Baronium in hodiernis notis, Mabillonium sæc. III Benedict. parte I, a pag. 66, et alios recentiores. Nec prætereundus est Wandalbertus, qui solum Lambertum ita hodie celebrat :

> Lambertus quintum denum virtute coronat,
> Factio quem cæsum semper tremebunda pavescit.

De *Socrate* et *Stephano* agunt Beda, Rabanus, Ado et Notkerus, iisdem prope terminis; suos Noster plane mutuatus est ex Adone, in quo primo loco ponuntur. Inter Hieronymiana eos etiam memorat vetustissimum ecgraphum Epternacense, tacentibus ferme reliquis. Proxima, seu secunda in Adone annuntiatio est : *Nividuno, natalis sanctorum martyrum Valeriani, Macrini et Cordiani;* ubi vides nihil a Nostro mutatum esse præter ultimum nomen. Eodem modo loquuntur Hieronymiana, nisi quod pleraque *Magrini* et *Gurdiani* scripserint. Quid de bina has classe in sinceris monumentis ecclesiasticis supersit, suo loco disquiremus. Hactenus ductores suos habuit, eosque, eo modo quo explicavimus, secutus est Usuardus, sed postremi duo *martyres Cordubenses* ab eo primum, imo ab eo solo consignati sunt, ex Arabicæ persecutionis messe in Hispania collecta, quam ipse in Galliam retulit, ut jam superius sæpe dictum est. Prioris nomen ab Usuardo mutatum vix dubito, formatumque *Emilianum* ex *Emilla*, qui cum *Hieremia* ab Eulogio refertur lib. II Memor. cap. 12. Cur in Romano moderno locum non habeant, sed eorum loco *Columba* ex Memor. lib. III, cap. 10, substituatur, non aliam causam video, quam quod ejus reformatores Galesinium secuti sint, neglectis Belino, Maurolyco, Felicio et aliis, quibus tamen usos eos fuisse satis constat. At enim binos nostros vere Usuardinos esse æque ac cæteros, codices nostri evidenter demonstrant.

AUCTARIA.

PULSANEN. in prima annuntiatione truncatus est, in secunda purus, deest tertia, purus est in quarta, deest iterum quinta. In sexta deest ultima totius textus vos *decollatorum*.

ULTRAJECT. et LEYDEN. ex Adone Lamberti elogium amplificant, hoc modo : « Apud Leodium, beati Lamberti episcopi. Qui dum regiam domum zelo religionis accensus increpasset, et rediens, in ecclesia sua orationi incumberet, a nocentibus innocenter occisus, aulam cœlestis regni perpetuo victurus intravit. » Sequuntur reliqua quæ ad textum spectant.

ALBERG. et DANIC. idem habent initium ; sed de Justino, Narcisso et Crescentione, nihil.

CENTULEN. : « Romæ, sanctorum martyrum Narcissi et Crescentionis. Cordubæ, sanctorum Emiliani diaconi, et Jeremiæ, quorum corpora post abscisionem capitum igni tradita sunt. Niveduno, sanctorum martyrum Valeriani, Machrini et Gordiani. In Britannia, sanctorum Socratis et Stephani. Eodem die, passio sancti Lamberti, Trajectensis ecclesiæ episcopi. »

BRUXELLEN. incipit : « Apud Leodium, passio beati Lamberti episcopi et martyris. Qui fuit Apri comitis filius, quem sanctus Landoaldus in via Dei induxit, sicque ipse beato Theodardo in episcopatu Trajectensi successit. Sed Ebronii [Ebroini] factione ab episcopatu dejectus, in Stabulaus cœnobio per septem annos monachatur. Quem Pippinus tandem in sua sede restituit : et quia ipse zelo religionis accensus, præfatum Pippinum principem increpare ausus sit, quod Alpaidem pellicem, suæ legitimæ Plectrudi superduxerit, a Dodone fratre Alpaidis martyrizatur. » In Justino, deinde in Narcisso et Crescentione modice interpolatus est. Sequuntur Cordubenses, tum Niveduneuses et Britanni, pure. In fine : « Et Waslagio, sancti Ervagindi confessoris. Item sancti Mauricii episcopi et confessoris. »

HAGENOYEN. de Justino nihil. In Narcisso et Crescentione purus est. Tum de Cordubensibus et Nivedunensibus, satis bene. Desunt Britanni. Tum : « Item Murantii, sanctorem Desiderii episcopi et Reginfridi martyrum. In monasterio sancti Ruperti in Pingwia Maguntinæ diœcesis, sanctæ Hildegardis sanctimonialis et prophetissæ. Apud Leodium, beati Lamperti episcopi et martyris, » etc. De quo jam satis diximus. « Ipso die, sancti Floscelli martyris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Lamberti episcopi et martyris. Flocelli pueri martyris. Hildegardis virginis. Narcissi et aliorum martyrum. »

CODEX BIGOTIAN. sign. D. 9 : « Ipso die, sancti Floscelli martyris. » Signatur in plerisque codicibus, sed vide ejus elogium infra inter Auctaria GREVEN.

CAMBERIEN. S. MARIÆ : « Item Romæ, beati Justini presbyteri. » Nescio an cætera pura sint.

In VATICAN. num. 5949 deest ultima annuntiatio *Emiliani et Hieremiæ*.

FLORENTIN. : « Festum sacrorum stigmatum Jesu Christi in corpore S. Francisci. » Tum STROZZIAN. « Ipso die' sancti Steselli [*verosimillime legendum* Floscelli] martyris egregii. »

CODEX MONTIS SANCTI : « Inventio sanciæ Gebetrudis et Desiderii martyris, Rudunensis episcopi. »

BELNEN. : « Natale sancti Floscelli martyris. »

Editio LUBECO-COL. in Lamberto ferme similis est ULTRAJECT. etc. Secundo loco de Britannis, dein de Nivedunensibus : quarto de Narcisso et Crescentione ; quinto de Cordubensibus ; denique de Justino, ubique satis pure.

BELIN., in quatuor primis non omnino purus, quinto loco subdit : « Eodem die, octava sancti Nicolai confessoris de Tolentino. Eodem die, festum, id est impressio sacrorum Stigmatum Domini nostri Jesu Christi in carne, id est in corpore sancti Francisci, in sacro monte Alvernæ, de diocesi Aretina. » Sequitur de Nivedunensibus et Cordubensibus, pure. In fine : « Ipso die, sancti Fleselli, martyris egregii. »

GREVEN. longiora habet multorum sanctorum elogia. « Ipso die, sanctorum Desiderii et Reginfridi. Passio sancti Floccelli pueri, qui tempore Antonini imperatoris, cum Christianos in tormentis positos confortaret, cum leone in carcerem, ab eo devorandus, missus est, sed ipso orante leo moritur. Eductus e carcere atque in ignem missus, igne exstincto, ipse postmodum martyrium suum implevit. Tarrasis confessoris, cujus corpus juxta Constantinopolim in spelunca repertum, titulo apposito : Hic requiescit corpus sancti Tarrasis confessoris, in urbem primum regiam, deinde Venetias translatum, in monasterio beati Zachariæ quiescit. Leandræ virginis. Apud Pinguiam in diocesi Maguntinensi, depositio sanctæ memoriæ Hildegardis virginis. Quæ tempore sancti Bernardi abbatis odorem suæ sanctitatis late sparsit, adeo ut plurimi Romani Pontifices ei scribentes, se et Ecclesiam Romanam orationibus illius commendaverint : cumque latini sermonis esset ignara, Spiritu sancto docente, omnia quæ scripsit, Latine exceptoribus dictavit. In monte qui dicitur Alvernæ, prope Assisium, impressio sacrorum Stigmatum in corpus sancti Francisci. Cum enim idem vir Dei, seraphicis tempore quodam desideriorum ardoribus sursum ageretur in Deum, atque in gratioso aspectu Christi crucifixi sibi tam mirabiliter quam familiariter apparentis, excessivam quamdam conciperet lætitiam, ac dira Crucis affixio animam ipsius compassionis transfigeret gladio, post archanum cum Christo alloquium, caro ejus crucifixo conformiter insignita (signis videlicet clavorum ex carne surgentibus, in manibus ac pedibus, nec non rubra cicatrice in latere dextro) apparuit. »

MOLAN., post *insignissimus fuit*, aliis litteris ex Adone inserit : « Quem beatus Sixtus ordinavit. Hic beatos Hippolytum et Concordiam, Ireneum et Abundium, et Cyrillam filiam Decii Cæsaris, martyres et alios plurimos sepulturis condidit. » De Lamberto multa etiam ex eodem Adone iisdem litteris immiscet. In fine : « Ipso die, sancti Frecilli martyris egregii. In monte, qui dicitur Alvernæ prope Assi-

sium, impressio sacrorum Stigmatum in corpore beatissimi patris nostri Francisci. Ipso die, elevatio sanctæ Hiltrudis virginis. » Tum minoribus litteris, de Hildegarde et Tarraso, ut GREVEN. Denique : « Depositio sanctorum confessorum et presbyterorum Justini et Similini : de quibus Greg. Turonicus. » In aliis editionibus Justinus IV Augusti positus, hoc die omittitur, ponitur que primo loco Lambertus cum accessionibus, ut in prima. In fine de *Flocello*, ut supra. « Apud Bingam, sanctæ Hildegardis virginis, quæ tempore sancti Bernardi abbatis odorem suæ sanctitatis late sparsit. » De Stigmatibus sancti Francisci, ut supra, excepta voce *nostri*. Denique : « Lætiis, ipso die, elevatio sanctæ Hiltrudis virginis. »

XIV *Kal.* *Die* 18.

Natalis beati Methodii, Glimpi Liciæ, et postea Tiri episcopi, qui sub Diocletiano in Calcide Græciæ, ut scribit sanctus Hieronymus, martyrio coronatus est. Viennæ, sancti Ferreoli, qui cum esset tribunitiæ potestatis, jussu impiissimi præsidis tentus, et primo crudelissime verberatus, dein gravi catenarum onustus pondere, in teterrimum carcerem trusus est, ac postea martyrii palmam capitis obtruncatione percepit.

NOTÆ.

In textu conveniunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Molan., ab antiquiorum scribendi modo deflectens, recte posuit *Olympi Lyciæ :* Praten., Antuerp.-Maj., Munerat., Greven. et alii passim simpliciter *Olimpi Liciæ ;* in Herinien. et Rosweyd. nimium sapere voluit amanuensium perspicacia, nam in primo erasum est *pi*, ita ut legatur *olim Liciæ :* in altero *pi* cum *Liciæ* connexum est, facitque proinde *olim Piliciæ*. Nos orthographiam paulo meliorem, saltem communiorem secuti sumus. *Tyri* recte scribunt Herinien. et Molan. nos cum reliquis, ut est in textu. Munerat., post *episcopi*, addit *et martyris*. Male legit solus Praten. in *Colcide*, alii omnes in *Calcide*, præter Heriniensem, qui in *Chalchide* et Molan. qui in *Chalcide*. Lego, ut *scribit sanctus Hieronimus*, cum omnibus, excepto codice Praten. et Antuerp.-Majore; qui τὸ *sanctus* omittunt. De *Hieronimus* dixi alibi. *Fereoli* pro *Ferreoli* mendum est in Antuerp.-Majore. Munerat. habet, *deinde catenarum onustus* ; melius Greven. et Molan., *deinde gravi catenarum*, etc.; sed nos cum cæteris, *dein*. Sic prædicti Greven. et Molan. post *trusus est*, absolvunt sensum, novumque incipiunt: *Postea vero*, etc. Alii omnes habent ut nos in textu scripsimus.

OBSERVATIONES.

Methodius episcopus, doctor et martyr, scriptis non minus quam sanctitate et martyrii corona inclytus, multis tum antiquorum tum recentiorum encomiis celebratur. Inter hos colligit Tillemontius tomo V, a pag. 466, quidquid ferme alii sparsim posterorum memoriæ reliquerunt. Inter antiquos *Methodium* maxime prædicat Hieronymus de Scriptoribus eccl. cap. 83, ex quo a Romani parvi auctore (neque enim apud Hieronymianos codices, Bedam, Florum aut Rabanum memoratur) acceptus videtur, his verbis : *Methodii, Olympi Lyciæ et postea Tyri episcopi qui sub Diocleciano martyrio coronatus est.* His Ado palæstram duntaxat seu locum martyrii superaddidit, nempe *in Chalcide Græciæ*, quæ inde desumpsit Notkerus, cum ea variatione, quod *Ebacide* posuerit pro *Chalcide*, amanuensis, opinor, vitio. Noster præterea fontem indigitat, unde omnia descripta sunt et plura describi potuere. Bene etiam a Wandalberto laudatur Methodius hisce versiculis.

Ore, fide antistes signis et sanguine martyr
Methodius, quartum denum celebrandus honorat.

De *Ferreolo* quantumvis celebri Viennensi martyre nullus hoc die Martyrologus locutus est ante Adonem. Videtur tamen locum habere in vetustissimo Epternacensi, cujus laterculum ab incurioso librario male habitum censet Florentinius, cum in eo sequenti die referatur. Tu illum ibi consule. Interim ex Adone nonnisi paucula extraxit Notkerus, sed ita tamen ut martyrium Brivatum etiam transferat, quod cum sincerioribus Actis (quæ verosimiliter Adoni ignota fuerunt) non satis cohæret, ut per te dignoscere poteris, si ea consulas quæ olim Surius et non ita pridem inter Selecta edidit Ruinartius a pag. 509. Notissima Ferreoli cum Juliano Brivatensi, de quo XXVIII Augusti egimus, conjunctio, fecit ut utriusque res gestas copulaverit Tillemontius tomo V, a pag. 279, apud quem breviter deductum invenies quidquid in utriusque laudem alibi illustrandum erit. Usuardus noster ex Adonianis encomium suum tam prudenter attemperavit, ut nihil asserat quod cum citatis Actis non aptissime conveniat. Antiquam de Ferreolo missam exhibet Missale Gothicum seu potius Gallicanum a Thomasio editum pag. 359.

AUCTARIA.

PULSANEN. in prima annuntiatione mutilus est, ubi etiam pro *Olympi Liciæ*, scribit *olim Ciliciæ*. In altera de Ferreolo purus est.

ANTUERP..-MAX.-LUBEC., AQUICINCT., VICTORIN., BIGOTIAN. sub littera P 5, REG. SUEC. sub num. 130, et UGHELLIAN., omnes in textu satis puri, adjiciunt in fine : « Item, sanctorum Trophimi, Oceani et Eustorgii. » De vera horum distinctione et positione vide apographa Hieronymiana apud Florentinium.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. et LEYDEN., LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC. textum etiam satis purum referunt, cui in fine subdunt : « Mediolani, depositio sancti Satiri confessoris, fratris sancti Ambrosii. » Hic in Romano hodierno ponitur die præcedenti. Sequitur : « Item sanctorum Trophimi [*apud aliquos*, Trophini], Occeani, et Eustorgii. » Mirum est in DANICO pro *natale* scribi in principio *Neapoli*.

CENTULEN. : « Natale sancti Methodii Olimpiliciæ et postea Tiri episcopi, qui sub Dyocletiano in Calcide Græciæ martyrio coronatus est. Viennæ, sancti Ferreoli martyris. »

BRUXELLEN. solus inter omnes ita diem orditur : « Romæ, sancti Martini papæ et martyris. Qui dum missam celebraret, Spatarius Olympii missus ad occidendum, et levans ad id gladium, cæcus efficitur. Et post ipse papa mittitur in exilium. Cujus memoria principaliter agitur IV Idus Novembris, qua die ipse feliciter migravit ad Dominum. » Quæ causa fuerit eum hac die Bruxellis recolendi, hactenus ignoro, nec inquirere operæ pretium existimo. Vide quæ die XVI Septembris diximus occasione versiculi Wandalbertini. Sequitur textus satis purus. Deinde in fine : « Mediolani, depositio sancti Eustorgii episcopi, et beati Satiri confessoris, fratris sancti Ambrosii. Item sanctorum Trophini, Occeani et Sixti.

HAGENOYEN. de Methodio, post *episcopi* inserit : « doctoris egregii et martyris eximii. » In reliquo textu tantum modice interpolatus est. In fine adjicit : « Mediolani, depositio sancti Sathiri confessoris,

fratris sancti Ambrosii, ejusdem civitatis episcopi. A Ipso die, passio sanctorum martyrum Trophini, Occeani et Eustorgii, et aliorum. Fandela, sanctæ Richardis virginis et imperatricis. In pago Castina, sancti Severii confessoris, viri sanctitate mirabilis et præclari. » Vide de his duobus clarius loquentem Castellanum in Martyrologio universali, pag. 472. Item Molan. infra.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Ferreoli tribuni et martyris. Methodii, episcopi et martyris. Satyri confessoris, fratris beati Ambrosii. »

Codex D. du Cheval, signatus B, addi poterat superioribus, in quibus post textum legitur : « Item sanctorum Trophimi, Occeani et Eustorgii. »

In Vatican. num. 5949 sic adjicitur : « Nicomediæ, sanctorum Oceani. Xisti et Eustorgii episcopi. » Dixi superius de his consulenda esse apographa Hieronymiana. *Eustorgius episcopus* alio spectat.

Florentin. : « Item sanctorum martyrum Triphonii [Triphinii], Oceani et Eustorgii. » Tum Strozzian. B « Mediolani, depositio sancti Satiri confessoris. »

Editio Lubeco-Col., in textu aliquantulum interpolata, subdit : « Mediolani, depositio sancti Satyri confessoris, fratris sancti Ambrosii episcopi. Item Mediolani, natale sancti Eustorgii episcopi et confessoris. Hic corpora sanctorum trium Magorum a Constantinopoli Mediolanum transvexit et multis miraculis clarens in pace quievit. Eodem die, sanctorum Trophinii, Occeani et Eustorgii martyrum. Item viginti quatuor seniorum. »

Belin. textui subdit : « Eodem die, sancti Eustorgii episcopi et confessoris. Mediolani, depositio sancti Sathiri confessoris. »

Greven. : « Viginti quatuor seniorum, quos Apocalpsis Johannis commemorat. Ipso die, secundum cathalogum Sanctorum, Victoris et Stephanæ, quæ latine dicitur Corona. Quorum Victor cum esset miles a Cilicia, pro fide Christi, post digitorum evul- C sionem, camino ignis inclusus, triduo ibi permansit illæsus. Deinde jussu Sebastiani ducis Alexandriæ, post haustum venenum, post oleum fervens, lampades lateribus applicitas, acetum cum calce ori infusum, exoculatus atque excoriatus, capitis abscissione, victoriæ perhennis meruit triumphum. De Stephana require pridie Idus Maii, ubi hos Martyres habet Usuardus. Florentii martyris. Trophimiæ, Occeani, et Eustorgii martyrum. Apud Mediolanum, sancti Eustorgii episcopi et confessoris. Hic corpora beatorum Magorum, » etc. ut supra. « Mariani episcopi. Synerii episcopi et confessoris. Mediolani, depositio beati Satyri confessoris, fratris sancti Ambrosii episcopi, qui ejus virtutes eleganti delucidans stilo, in libro quem inscripsit de excessu fratris, dicit eum sacri dona baptismatis, casto corpore et puro corde intemerata servasse. Item beatæ memoriæ Egberti, episcopi Treverensis et confessoris. Beatæ etiam memoriæ Arnulphi fratris ejus, tertii Comitis Hollandiæ, ab impiis innocenter occisi. Necnon Herlindis virginis, æque sanctæ memoriæ, sororis eorum. »

Molan. : « Apud Abrincas, depositio sancti Sinerii, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. Mediolani, sancti Eustorgii episcopi et confessoris. Mediolani, depositio sancti Satyri confessoris, ac germani, præclarissimi Doctoris ac episcopi Ambrosii. Qui in libro, quem de fratris obitu composuit, in ejus laudem ita inter cætera, dixit : Nihil quidem habui, fratres charissimi, in rebus humanis tanto fratre pretiosius, nihil charius. Bos frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit cum quo ducere collo aratra consuevit. Et ego te frater non requiram ? Aut passim unquam oblivisci tui, cum quo vitæ hujus semper aratra sustinui ? labore enim inferior, sed amore conjunctior. Latus enim meum tuo latere sepiebas, caritate, ut frater, cura, ut pater, sollicitudine, ut senior, reverentia ut junior. » Editiones aliæ de Eustorgio et Satyro eadem habent quæ in prima. Tum sequitur : « Apud Abrincas, depositio sancti Sinerii, » etc., etiam ut supra. A Castellano vocantur *Senator*, apud quem vide ulteriorem ejus notitiam. Deinde : « In Germania, monasterio Andelaha, depositio sanctæ Richardis imperatricis, conjugis Caroli crassi et virginis. Die decima octava, sancti patris Eumenii, episcopi Gortynæ, thaumaturgi Bergis. gloriosa translatio corporis sanctissimi Patris [nostri] Vuinoci abbatis. »

XIII Kal. *Die* 19.

In Neapoli Campaniæ, natalis sanctorum Januarii Beneventanæ civitatis episcopi, Festi et Proculi diaconorum, Desiderii, Eutici et Acuti, qui post vincula et carceres capite cæsi sunt in civitate Puteolana, sub Diocletiano principe. Item in Palestina, sanctorum martyrum Pelei et Nili episcoporum, qui tempore persecutionis cum plurimis clericis pro Christo igni consumpti sunt. Apud Nuceriam, natalis sanctorum martyrum Felicis et Constantiæ, qui sub Nerone passi sunt. In territorio Lingonicæ civitatis, sancti Sequani presbyteri.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In Neapolim pro *In Neapoli,* antiquo sed mendose D scribendi modo est in Heriniensi. Greven., *Festi* et *Procli* pro *Proculi.* Codices passim habent *Eutici,* ut est in textu ; Antuerp.-Maj., *Euticii.* Idem legit, *Pelei et Lini.* Munerat., *Pelei et Julii.* Rursus Munerat. ubi codices omnes habent *pro Christo*, substituit, *pro Christi nomine.* Ibidem, *apud Miceriam,* pro *apud Nuceriam.* Et iterum, *Nerone imperatore :* Greven. Adoniano modo scripsit *Linguonicæ.* Et sic Herinien. cum antiquioribus Martyrologis, *Sigonis,* pro *Sequani,* quod nomen servavimus, quia in codicibus nostris magis receptum. Antuerp.-Maj. et Munerat. vocant *Signi.* Apud alios etiam legitur *Sigoni* vel *Sigonei.* Greven , claritatis causa, parenthesim textui interjecit, *Sequani* (al., *Sigonis*) sed diversis istis nominibus seu potius variis inflexionibus, unum ubique eumdemque indigitari satis certum est.

OBSERVATIONES.

De prima martyrum turma multa hoc die a Baronio in notationibus, plura a Florentinio xii et xix Septembris, disputantur, quæ amplam alibi disserendi materiam suppeditabunt. Summa rerum gestarum et martyrii capita collegit et accurate digessit Tillemontius tomo V, a pag. 365. Apographa Hieronymiana satis confusa et mutila sunt utroque die jam citato Beda, post eum Rabanus et item Ado, idem prorsus elogium pro tota classe referunt. Crediderim Bedam ex antiquioribus Actis (nam qui alia scripsit

Joannes diaconus longe Beda posterior est) encomium suum concinnasse. Quæcumque autem Actorum illorum auctoritas sit, inde immortalis Januarii toto orbe catholico gloria nequaquam obscurari potest, ut ex pluribus monumentis mss. in eum finem collectis, suo loco ostendetur. Sequor hic Martyrologia. Romanum parvum ita scripsit: *Neapoli, Januarii, Sosii, Festi, Desiderii, Proculi, Eutychetis, Acuti* Ubi pro re nostra maxime notandum est, ab illis omnibus atque a Notkero, Adonis etiam contractore, septem martyres connumerari. Usuardus sua quidem omnia ex Beda vel Adone decerpsit, sed cum illi ambo *Sosium* denuo seorsim recolant XXIII Septembris, eum Noster hic, ad vitandam repetitionem, prætereundum censuit. Quam viam inierit Baronius, ex hodierno Romano Martyrologio cuique obvium est perspicere.

Pelei, Nili et plurium aliorum memoriam apud Hieronymiana invenio, non *in Palæstina*, sed *Alexandriæ*, de quibus ex Eusebio de Martyribus Palæst. cap. 13, et l. VIII Hist., cap. 13, fusius agit Florentinius, verum duobus prioribus socium jungens *Patermuthium*, pro quo apud Notkerum *Marcus*, alibi *Elias* irrepsit, qui forte melius diceretur *alius*, nempe presbyter anonymus, ab Eusebio non expressus. Beda et Rabanus de ipsis non meminere. Romanum parvum brevissime : *Et Pelei et Nili*, ut plerumque illius auctor in more positum habet, sola martyrum nomina ex Eusebio Rufini extrahere. Ado nihil magnopere addidit, sed sic annuntiationem formavit uti eam ex ipso descripsit Noster, omisso tamen tyranni nomine ; nam ubi Ado clare exprimit, *qui persecutione Diocletiani*, Noster indefinite, *qui tempore persecutionis*, forte quod αὐτονομαστικῶς omnium violentissimam satis intelligi putaverit. Duos hosce episcopos Tyrannioni, Silvano, Zenobio et anonymis martyribus Tyriis conjunxit Ado XVIII Februarii. Vide quæ ibi diximus.

Circa *Felicem* et *Constantiam* magna in Hieronymianis depravatio, in quibus cum bis reponantur, hoc nempe et sequenti die, ita aliis commisti sunt et sexu confusi, ut vix vera nomina, vix certam palæstram inveniat Florentinius, cui ipsos tuto ascribat, quandiu aliis implexi sunt. Unde Noster sua acceperit, non longe quærendum est, cum singula verba ex Adone describat, ut ferme etiam fecit Notkerus. Florus, a reliquis omnibus dissentiens, eos die præcedenti sed absque positione, ita annuntiat : *Et passio sanctorum Felicis et Constantii, qui passi sunt sub Nerone imperatore.* Qui ultimum locum tenet *Sigo*, *Sequanus*, vel *Signus* pro varia antiquorum nomenclatura, videtur ab Adone ex Hieronymianis extractus, unde in Nostrum et Notkerum totidem verbis transiit. Dubitat Florentinius, an unus et idem sit *Sigo*, seu *Sigonus* et *Sequanus* ; verum si ex hujusmodi diversitate pro multiplicitate argui possit, jam sanctus ille quadruplex, imo et quintuplex esse poterit. Apud laudatum Florum ita idem celebratur his verbis *in territorio Lingonicæ civitatis, monasterio Segestro, depositio sancti Sigonis presbyteri et confessoris.* Simili phrasi utuntur et alii etiam inter Usuardinos, at vero et in hac parte et in reliquo textu germanam Usuardi lectionem a nobis traditam, manifestissimum est. Nihil de Sequano reperit Surius præter cap. 88, quod male 8 vocat Greg. Turon. de Gloria Confessorum. Vitam habemus ms. qualem edidit Mabilio sæc. I Benedict., a pag. 263, cum alia paulo contractiori, quæ ambæ suo tempore conferri et illustrari poterunt. *Eustathium*, vel *Eustachium* hodie canit Wandalbertus, at quo is spectet dicetur alibi.

AUCTARIA.

ROSWEYD. textum satis purum habet, sed in fine adjungit: «Item Turgii episcopi, Pii diaconi cum aliis CLIV. Bituricas, Mariani episcopi confessoris.» Vide quæ cum Usuardo diximus XIX Augusti.

PULSANEX. in prima fere purus est. Subjungit immediate : « Apud Nuceriam, natalis sanctorum martyrum Felicis et Constantiæ. » Desunt reliqua omnia, ut jam sæpius supra.

ANTUERP.-MAX.-LUBEC., ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC. post *Sequani*, addunt : « abbatis, plurimæ justitiæ presbyteri. Turonis, sancti Eustachii episcopi, magnarum virtutum viri : » corrigendi hic passim codices, nam verum nomen est *Eustochius*, ut recte MOLAN. infra.

CENTULEN. : « Neapoli Campaniæ, sanctorum Januarii, Beneventanæ civitatis episcopi, cum Sossio, diacono Mesenate civitatis, et diacono suo Festo et lectore suo Desiderio, sub judice Dracontio. In Palestina, sanctorum Pelei et Lini episcoporum, qui cum clericis multis pro confessione Christi, igni consumpti sunt. Apud Nuceriam, sanctorum Felicis et Constantiæ, qui sub Nerone passi sunt. In territorio Linguonensi, sancti Sigoni presbiteri et monachi, qui miræ abstinentiæ sectator exstitit. »

BRUXELLEN. incipit : « Romæ, sanctorum martyrum Eustachii, cognomento Placidi et uxoris ejus Theospis, cum filiis Agapito et Theospite. Quorum Actus, peregrinatio atque conversio sub Trajano imperatore, mirabiles leguntur. Et quia diis sacrificare noluerunt, in inicio regni Adriani imperatoris in bove æneo, igne succenso, cremati sunt. » Jam diximus hos sanctos a Wandalberto etiam hoc die recoli ; in Romano hodierno ponuntur die sequenti, quo etiam ab Adone rejecti sunt, nos de iis cum Usuardo agemus II Novembris. Sequitur textus, sed transpositus. Primo loco est, *Apud Miccenam*, pro *Nuceriam*, etc. Tum, de Januario et sociis, deinde de Palæstinis. Tum interjicitur : « Item Theodori martyris. Turonis, sancti Eustachii episcopi, magnorum virtutum viri. In territorio Lingonicæ civitatis, depositio sancti Sequani abbatis, et sancti Sigonis, plurimæ justitiæ presbyteri. » Hic clare, sed male, ni fallor, distinctos habes *Sequanum* et *Sigonem*, de quibus jam supra in Observatione satis diximus : « In territorio Bituricensi, depositio sancti Mariani confessoris. »

HAGENOYEN., in prima et secunda satis purus, subjicit : « Metis, depositio sancti Goerici episcopi et confessoris. » Vide Surium. « Item sancti Arnolfi episcopi et confessoris. » An episcopi Vapincensis ? Sequitur : « Apud Nuceriam, natalis sanctorum, » etc., pure. Demum de Sequano et Eustachio Turonensi, ut ANTUERP., etc., supra.

AQUICINCT. in fine : « Item sancti Zenonis martyris. » Infra vocatur *Genonis*.

VICTORIN. et REG. SUEC. signatus n. 130 : « Item in territorio Biturico, sancti Mariani. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Materni, episcopi et confessoris. Januarii episcopi et martyris cum sociis. Pelei et Nili, episcoporum, qui cum plurimis clericis igne consumpti sunt. »

CODEX D. DU CHEVAL. sign. B. : « Treveris, beati Materni episcopi et confessoris. » Vide XIV Septembris. CODEX ejusdem sign. C : Item Genonis martyris. » Is forte est qui ab aliis *Zeno* vocatur. Sub neutra inflexione hic colitur.

In VATICAN. num. 5949 deest *Sequani*.

UGHELLIAN. : « Turonis, sancti Eustachii episcopi, magnarum virtutum viri. »

FLORENTIN. : « Sancti Sequatii abbatis... Item, ibidem sancti Mariani confessoris. »

BURDEGAL. : « In territorio Lingonicæ civitatis, sancti Signi presbiteri. Item Beonis martyris. »

CODEX CASTRI-KAROLI : « In territorio Lingonicæ civitatis, sancti Signi presbyteri. » Hic patet indicari *Sequanum*, ut in priori.

BIZUNTICEN. : « Metis, sancti Goherici episcopi et confessoris. » Idem est, qui supra *Goericus* appellatur.

Remens. SS. Timoth. et Apoll. : « In territorio Lingonicæ civitatis, monasterio Segestro, depositio sancti Sigonii presbiteri et monachi. »

Editio Lubeco-Col. in tribus primis fere pura est, deinde subdit : « Treveris, sancti Mileti episcopi et confessoris. Methis, sancti Goerici episcopi et confessoris. In territorio Lingonicæ civitatis, depositio sancti Sequani abbatis, plurimæ justitiæ presbyteri.» De Eustachio Turonensi, ut supra. « Eodem die, sancti Zenonis martyris. Ipso die, commemoratio sancti Materni archiepiscopi et confessoris, apud Tungerim. »

Belini prima editio, penultimo loco interjicit : « Turonis, Eustachii episcopi, magnarum virtutum viri. » Altera editio in fine adhuc subjungit : « Item Genonis martyris. »

Greven. : « Alexandriæ, sanctorum Demetrii, Niceti et Castoris. Item Zenonis martyris. Metis, sancti Goerici, episcopi et confessoris. Treveris, sancti Mileti episcopi et confessoris. Turonis, sancti Eustachii episcopi et confessoris, magnarum virtutum viri. In Anglia, beati Theodori archiepiscopi Cantuariensis et confessoris. Hic (teste Beda, lib. iv) natus Tarso Ciliciæ, divina et humana litteratura Latine Græceque instructus, probis moribus et ætate venerandus, cum esset annorum sexaginta sex, a Vitaliano papa Doruvernensis, seu Cantuariensis episcopus consecratus, totius Angliæ ecclesias exemplo et doctrina replens, plenus dierum quievit in pace. » Vita exstat apud Surium. « Turgi episcopi et confessoris. Eligii episcopi et confessoris. Apud Tungrim, commemoratio sancti Materni episcopi et confessoris. »

Molan. : « Turonis, sancti Eustachii episcopi, magnarum virtutum viri. Treberis, sancti Meliti [Mileti] episcopi. In Anglia, beati Theodori archiepiscopi Cantuariensis et confessoris. Hic natus Tharso, » etc., ut Greven. nisi quod in fine addatur : « Scribit Beda lib. iv Histor. Anglic., c. 1 et 2, et lib. v, c. 8. Metis, sancti Goerici episcopi et confessoris, qui cognomento Appo, vitæ sanctitate fuit admirabilis et omnibus sibi commissis amabilis. » Editiones aliæ, de Mileto, ut supra. Sequitur : « Messanæ in freto Siculo, sanctorum Nicandri abbatis et sodalium, Gregorii, Petri, Demetrii et Elisabeth. Qui sub quodam specu solitarii vixere, inediam, sitim, æstum et algorem pro Christo tolerantes, ubi pariter in pace quieverunt. » De Eustachio, ut supra. Tum : « Die decima nona, sanctorum martyrum Trophimi, Sabbatii et Dorymedontis. Civitate Metis, sancti Goerici, episcopi et confessoris. Qui vitæ sanctitate fuit admirabilis, et omnibus sibi commissis amabilis. » Apud Castell. patronus est Canonicarum Spilanensium.

XII *Kal.* *Die* 20.

In Cizico, natalis sanctorum martyrum Faustæ virginis et Evilasii, sub Maximiano imperatore, quam idem Evilasius, cum esset primus palatii, jussit primo dehonestari, suspendi, torqueri, ac quasi lignum secari mediam, sed postea credens et ipse Christum, simul cum Fausta agonizatus est. Civitate Corduba, beati Eulogii presbyteri, ob Christi martyrium decollati. In Phrigia, sanctorum Dionysii et Privati.

NOTÆ.

Soli puri sunt *Praten.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.* et *Molan.*

[a] Carolinum autographum primam inter et secundam annuntiationem hæc interserit : *Item temporibus Adriani imperatoris, passio beatorum Eustachii cognomento Placidi et uxoris ejus Theospis, quorum miri actus leguntur.* Nec verbum habet de Eulogio Cordubensi. Tamen Heriniensem Codicem, qui purissimus erat, hoc die respuit Sollerius. Rogo qua causa ? quatuor versus obliterati erant in Pratensi Codice ; Heriniensis, suus Achilles, Pratensi repugnabat. An quidquam aliud alibi causæ fuit, cur Pratensem rejiceret ? Cæterum non miror quod Usuardus Eustachium e suo codice expunxerit : sed valde miror quod unquam admittere potuerit. De Eulogio Cordubensi, quo die, hoc an. ii Martii martyrii palmam assecutus fuerit, magna controversia est. Usuardum Eulogio æqualem, martyrii prope oculatum testem, hallucinatum fuisse non est credibile. Sollerii sententiam amplector et ipsius verbis declaro. *Mihi certe dubium non est, quin Usuardus qui fere cominus Cordubensia certamina intuitus est, rationem pro eo tempore gravem habuerit cur Eulogium hoc die potius quam* xi *Martii collocaret.* Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Cizico scribunt omnes, excepto Molano, qui *Cyzico*, sed pessime Antuerp.-Maj. *Crito* vel *Erito*. Videtur Molanus voluisse Usuardum corrigere, dum pro *credens et ipse Christum*, legit *eredens et ipse in Christum*, nisi ita a Greveno acceperit. Munerat. ante *martyrum*, omisit *Christi*. At Antuerp.-Maj. totam phrasim limavit, saltem mutavit, hoc modo : *Eulogii presbiteri pro Christi amore martyrio laureati.* Deinde pro *Phrigia*, ut passim codices scribunt, posuit, *In Africa*. Molan recte habet *Phrygia*, Munerat. et alii, *Frigia*. Sed de hoc alibi satis, dum cum codicibus aliam scribendi normam sumus secuti.

OBSERVATIONES.

Prima primorum hujus laterculi martyrum memoria, Hieronymianis ignota, apud Bedam reperitur, ubi ex longioribus Actis nonnulla decerpta invenies, quæ creditu difficilia non immerito pronuntiat Tillemontius tomo V, pag. 160 et 161, præterquam quod alia a Surio, post Metaphrasten vi Februarii, alia a Beda hic, alia rursus a Baronio, qui Evilasium idolorum sacerdotem facit, narrari videantur. Sed hæc nos proprio loco examinabimus. Hic præcipue notandum Rabano et Adoni ita præluxisse Bedam, ut totam hujus historiam illi transcripserint. Romanum parvum paucis legit : *In Cyzico, Faustæ virginis et Evilasii.* Noster, sive Adonem, sive Bedam præ oculis habuerit, ita elogium formavit, ut in textu retulimus, non ut habent codices mediæ notæ, in quibus licet eadem referantur, phrasis tamen immutata est. Vide quæ de Cyzico, de virginum tonsione et aliis eodem spectantibus notavit Baronius, et de *Maforte*, *Maphorte* vel *Mavorte*, muliebri capitis tegumento, Molanus in prima Usuardi editione. Wandalbertus solos hodie Faustam et Evilasium ita memorat :

Virgoque bis senum Fausta atque Evilasius ornant.

De *Eulogio*, celeberrimo Cordubensi presbytero et martyre, qui in textu nostro proximus est, solus inter antiquos loquitur Usuardus, quem ex recentioribus inter alios secuti sunt Maurolycus, Felicius, Galesinius ; sed cum hic notaverit v *Idus Martii securi percussum*, illuc ipsum retrahendum censuit Baronius, tametsi idem Galesinius asserat : *Hodierno die divinis statarum horarum officiis ex ecclesiæ Cordubensis usu... celebrari.* At hæc in Actis nostris xi Martii Comment. prævio, § 1, ex Scholiis Ambrosii Moralis redarguuntur. Recte an secus, lector statuat, mihi

certe dubium non est quin Usuardus, qui fere cominus Cordubensia certamina intuitus est, rationem pro eo tempore gravem habuerit cur cum hoc die potius quam xi Martii collocaret Reliqua quæ ad Eulogium spectant, videsis in Actis nostris ad prædictum diem xi Martii accurate et diligenter ab Henschenio illustrata. *Martyres Phrygii*, nisi vehementer fallor, ex Hieronymiano aliquo codice accersiti sunt. Turbata, mutila et confusa nonnulla in illis codicibus hoc et præcedenti die reperiri, nuperrime indicavimus. Cæterum ex collatis a Florentinio variorum A codicum tabulis, *Dionysius* et *Privatus* e Sinadensium numero facile eruuntur, quidquid corrupta ibi et luxata nomina agnoscamus. Gratissimum erit si quis de postremis hisce martyribus monumenta aliqua suggesserit. Cursim denique observandum est Molanum, in prima editione purum, in posterioribus *Eustachium* cum uxore et filiis textui inseruisse, quem Wandalbertus solum pridie cecinerat. Florus de eo meminit I Novembris, Usuardus II, cujus postremi verba codex Heriniensis huic diei innexuis, ut in Auctariis mox dicemus.

AUCTARIA.

Herinien., utut passim integer et sincerus, mire hodie depravatus est. Incipit: « Vigilia sancti Matthæi apostoli et evangelistæ. » Sequitur prima textus annuntiatio purissima. At dein inseritur quod jam dicebam: « Item temporibus Adriani imperatoris, passio beatorum Eustachii cognomento Placidæ [a Placidas] et uxoris ejus Theospis, cum filiis Agapio et Theospite, quorum miri Actus leguntur. » Deficit præterea in Eulogio Cordubensi.

Rosweyd., in textu non omnino purus, in fine subdit: « Vigilia sancti Matthæi apostoli et evangelistæ. » Hæc sæpius infra recurrit.

Pulsanen. incipit: « Vigilia sancti Mathæi apostoli. » Textus plane truncatus est, nam ex eo solum habet: « In Cizico, natalis sanctorum martyrum, » etc., usque ad *imperatore*. Desunt reliqua omnia.

Antuerp. et Max.-Lubec. Præcipui sunt ex eorum numero, quos dixi Usuardi phrasim ex Beda vel Adone commutasse, hoc modo: « In Cizico, sanctorum martyrum Faustæ virginis et Evilasii. Quorum Fausta ab eodem Evilasio decalvata et ad turpitudinem rasa, suspensa est et torta. Deinde cum vellet eam mediam secare, sed carnifices non valerent eam lædere, stupens Evilasius credidit. Qui etiam a Maximiano cum fortiter torqueretur, Fausta capite terebrata, clavis toto corpore confixa, ignitæ sartagini imposita, cum eodem Evilasio voce de cœlo vocata transiit. » Reliqua textus pura sunt, sed in fine adjicitur: « Item, Vigilia sancti Mathei apostoli. »

Greven., in textu purus, in fine etiam subdit, sed tanquam annuntiationem ad textum pertinentem: « Item, Vigilia sancti Mathei apostoli. »

Antuerp.-Max., Leyden. et Lovanien. ita ordiuntur: « Vigilia sancti Mathei apostoli et evangelistæ. » In cæteris omnibus tres hi codices similes sunt Antuerp. et Max.-Lubec.

Ultraject. in eo a tribus proxime prægressis differt, quod Eulogium omiserit.

Albergen. et Danic.: « Vigilia sancti Mathei apostoli. Romæ, temporibus Adriani imperatoris, passio beatorum Eustachii cognomento Placidi, et uxoris ejus Theospis, cum filiis Agapio et Theospite, quorum miri Actus leguntur. » Sequitur textus ut in Antuerp.-Max., etc.

Centulen.: « Vigilia sancti Mathei. In Frigia, sanctorum Dionisii et Privati. In Cizico, sanctorum Faustæ virginis et Evilasii, sub Maximiano imperatore. Erat autem Fausta puella annorum tredecim et Evilasius octogenarius. Cordubæ, Eulogii presbyteri, ob Christi fidem decollati. »

Bruxellen.: « Vigilia beati Mathæi apostoli et evangelistæ. » De Fausta et Evilasio multa ex Adone miscet, quæ purius leges in Auctario Molani. Sequitur de Eulogio et Phrygiis, pure. Tum: « Elnone monasterio, elevatio corporis sancti Amandi episcopi et confessoris. »

Hagenoyen. de Vigilia ut supra. In Fausta et Evilasio, etiam Adonem aut Bedam ferme sequitur. In duabus ultimis purus est. Subjungit: « Treveris, sancti Quiriaci presbiteri et confessoris. « Vide VI Martii; infra ponitur *translatio*.

Aquicinct. penultimo loco interserit: « Elevatio corporis sancti Amandi episcopi. »

Victorin. et Reg. Suec., signatus num. 130, in fine: « Item Romæ, Euthi *vel* Eutii [Eustachii] cum uxore et duobus filiis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Faustæ virginis et martyris Et Evilasii. Dionysii et Privati. »

In Vatican., num. 5949, desunt annuntiationes *Eulogii, Dionysii* et *Privati*.

Florentin.: « Item sancti Lauri episcopi et confessoris *Laudi*, » opinor, de quo die sequenti.

Editio Lubeco-Col.: « Vigilia sancti Mathei apostoli. Romæ, temporibus Adriani imperatoris, passio beatorum Eustachii, etc., » ferme ut supra. In Fausta et Evilasio paulo magis interpolata est, quam B Antuerp., etc. In duabus ultimis pura est. Sequitur: « Eodem die, sancti Quiriaci apostoli et martyris. Ipso die, translatio sancti Quiriaci presbyteri et confessoris. » Diximus supra ad Hagenoyen. Quiriaci hujus natalem recoli die VI Martii. Vide eo die in Actis commentarium historicum; hic melius commemoratur *translatio*.

Belin. In Fausta et Evilasio similis est Antuerp., etc. Tum immediate subdit: « Eodem die, sanctorum Eustachii et sociorum ejus. Item eodem die, vigilia sancti Mathei apostoli et evangelistæ. In Frigia, sanctorum, etc. » Deest Eulogius Cordubensis in editione prima, sed in altera ad finem apponitur. « Civitate Corduba, beati Eulogii presbyteri. »

Greven.: « Florentii episcopi et martyris. » Inter multos Florentios non facile est divinare quem hic indicatum velit. « Quiriaci philosophi et martyris. Item sancti Cuthberti. Ipso die, translatio sancti Quiriaci presbyteri et confessoris. Secundum aliquos C hic, Eustachii et sociorum ejus, qui in IV Nonas Novembris habentur. Item sanctæ memoriæ Gerhardi eremitæ et confessoris. Hic, ut in gestis beatæ Lidwyd virginis refertur, ex diocesi Agrippinensis Coloniæ ortus, vitæ solitariæ desiderio Egyptum adiit, ibique manna cœli vivens, corpore crassus nimium, vultu vero angelicus, in specu repertus est. Tandem beato in Domino fine quievit, anno Domini MCCCCXXVI (in I edit. 1425). Cujus animam præfata virgo vidit ab angelis in cœlum ferri. Eustochiæ virginis. »

Molan., post *agonizatus est*, aliis litteris ex Beda vel Adone textui inserit: « Cum enim eam carnifices ferris lædere non valebant, stupens Evilasius, Christo credere cœpit. Et hoc ubi imperatori nunciatum est, misit præfectum, qui eum suspensum fortiter torqueret. Qui etiam jussit Faustam nudam et sine maforte flagellatam, incarceratam, caput terebrari, ac oculos infigi, cui postmodum non so- D lum caput et facies, sed et pectus et totum corpus usque ad tibias clavis impletum est. Post hæc sartaginem jussit igniri, sed hæc, psallente illa, refriguit. Inter hæc veniens vox de cœlo vocavit eos, et sic tradiderunt spiritum. Erat autem Fausta annorum XIII, et Evilasius LXXX. » In fine, addit: « Item eodem die, sanctorum Eustachii et sociorum ejus. Item eodem die, vigilia, etc. Ipso die in cœnobio Sonegias, translatio beati Vincentii confessoris et monachi. » Agitur de marito sanctæ Waldetrudis, qui alio nomine vocatur *Madelgarius*. Vide de eo Auctaria ad diem ejus natalem XIV Julii. Aliæ editiones incipiunt ab Eustachio. In fine de Vigilia, ut supra. Item de translatione beati Vincentii. Demum:

Elnone, elevatio corporis sancti Amandi episcopi et confessoris. Cujus corpus post centum quinquaginta annos a transitu integrum inventum est, atque de ore ejus, geminis ab inventore dentibus ablatis, stillæ scribuntur fluxisse cruoris. » Vide de hac elevatione sermonem Milonis monachi in Acti vi Februarii, pag. 891.

XI *Kal.* *Die* 21.

Natalis beati Mathei apostoli et evangelistæ, qui, apud Æthiopiam prædicans, martyrium passus est. Hujus Evangelium Hebræo sermone conscriptum, ipso revelante, tempore Zenonis imperatoris inventum est. Eodem die via Claudia, vicesimo miliario ab Urbe, passio sancti Alexandri episcopi, qui pro fide Christi, sub Antonino imperatore, vincula, fustes, equuleum, lampades ardentes, ungularum laniationem, bestias ac fornacis flammas superans, tandem gladio vitam adeptus est gloriosam. Item Romæ, sancti Pamphili martyris.

NOTÆ.

Consonnant *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Max.*, Ro*sweyd.*,*Antuerp.*et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt *Antuerp.–Max.*, *Ultrajectin.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danicus.*

VARIANTES LECTIONES.

Ferme reducuntur ad scriptionis diversitatem, ut *Mathei*, quo modo omnes scribunt, excepto Molano, qui recte *Matthœi.* Rosweyd. habet *Ethyopiam*,Belin. et plerique alii *Ethiopiam,* nos cum Pratensi et Heriniensi : et sic in *Hebrœo*,etc. Belinus pro *laniationem,* habet *laceratione,* et Rosweyd. *exuperans,* pro *superans.*

OBSERVATIONES.

Vetustissimam apostoli et evangelistæ Matthæi in Fastis sacris memoriam,præter antiqua alia monumenta, probant Martyrologia omnia. Et in Hieronymianis quidem diversis quatuor diebus, videlicet I et VI Maii,rursus VII Octobris.Hodie vero in iisdem ita legitur : *Et in Persida,civitate Tarseum* (vel *Tarrium*), *natalis sancti Mathei Apostoli et Evangelistœ.* Epternacense prudentius locum non exprimit. Beda simplicius posuit : *Natalis sancti Matthœi apostoli* et *evangelistœ.* At Florus adjecit, *in Persida,* imo et, *in civitate Tharim.* Rabanus, *in Æthiopia,* paucula ex vulgatis Actis subjiciens. Romanum parvum, brevissime *Matthœi apostoli.* Nec multa in Festivitatibus apostolorum suggessit Ado,ex Hieronymo potissimum, imo ferme ex eo solo delibans quæ a Nostro satis nitide contracta snnt. Notkerus, solito parcior, satis frigide addit, *cujus passionis historia circumquaque frequentatur.* Nos de historia illa et consimilibus pluribus passim repudiatis, alibi disseremus, uti et de martyrii loco multipliciter controverso, de translationibus reliquiarum aliisque huc spectantibus, quæ prælibata inveniuntur in Notationibus Baronii, in Florentinii prævio ad Martyrologium indiculo, pag. 158 et 159, ac in notis hujus diei, et recentius a Tillemontio tomo I, in serie Apostolorum. Videri etiam possunt Castellani annotatiunculæ ad Martyrologium universale hoc die. Wandalbetrus hoc modo cecinit :

> Deseruit Christo mundi qui lucra vocante,
> Undecimum Matthæus evangelico ore sacravit.

Alexandri episcopi nullus hodie Martyrologus præter unum Adonem meminit, apud quem XXVI Novembris longo elogio exornatur. Ibi Romanum parvum de eo ita memorat : *Et beati Alexandri episcopi et martyris, passi* XI *Kalend. Octobris, a papa Damaso* VI *Kalend. Decembris translati, quando festivitatem ei dicavit.* Ex Adoniana historia huc retulit Usuardus, quæ in elogio nostro paucis sec eleganter complexus est. Notavit Baronius, *constare hunc omnino esse diversum ab Alexandro papa. Cujus autem fuerit civitatis episcopus,* inquit, *nondum invenimus.* Neque nobus hactenus lucis aliquid affulsit, unde de episcopali ejus sede quidquam definire possimus, quod cum Actis ipsius diligentius suo loco examinabitur. Postremum locum hic occupat *Pamphilus martyr Romœ,* nulla alia distinctionis nota aut charactere vestitus. Asserit Baronius Usuardo *astipulare vetera mss.* Verum quæ aut qualia ea sint nusquam indicat, forte quod solum citata invenerit apud Galesinium, in iis appellandis satis liberalem. Ego me fateor mirari vehementer hunc Pamphilum ab Usuardo adjunctum, cujus antiquiorum aut æqualium nullus mentionem faciat : cum alibi notaverim, raro sanctum quempiam apud Usuardum reperiri(Cordubenses excipio et populares Gallos) cujus apud alios vestigia saltem aliqua non occurrant. Nihilominus vere ab ipso hac die recoli ex codicibus nostris omnibus indubitatum est.

AUCTARIA.

Pulsanen. purus est usque ad *Alexandri episcopi* inclusive, desunt reliqua omnia.

Centulen.: « Natalis beati Mathei apostoli et evangelistæ, qui primus in Judæa Evangelium Christi Hebræo sermone conscripsit, post vero Ethiopiam prædicans, martyrium passus est. Eodem die, sancti Alexandri martyris,quem papa Damarus condigne sepelivit. Romæ,sancti Pamphili martyris. » Sic passim textum contrahit.

Bruxellen.: « Natale beati Mathei apostoli et evangelistæ,qui,ex publicano a Christo electus,primum quidem in Judæa evangelizavit,postmodum in Macedonia et Ethiopia prædicans, martyrium passus est in Persida. Hujus Evangelium,etc.,» pure. « Ipso die, Romæ via Claudia, vicesimo ab urbe miliario, passio sancti Alexandri papæ. » Errat, nam Alexander papa colitur III Maii,ut ibi diximus. Sequintur tetxus reliqua, satis pure,quibus subjungitur in eadem falsa hypothesi. « Hic aquam aspersionis cum sale benedici,et ut oblatio altaris in azimo fieret, et ut vino aqua misceretur, ad designandam Christi et Ecclesiæ unionem, constituit.Et in Canon emissæ addidit : *qui pridie quam pateretur.* » In Pamphilo purus est. Tum : « Et truncinis,sancti Gerolfi martyris. Et translatio corporis sancti Landelini confessoris. Quem sanctus Autbertus ad Christum convertit. Et ipse conversus, monasteria Alne super Sambrem et Lobiense fundavit. »

Hagenoven.: « Natale beati Mathei apostoli et evangelistæ. Quem Dominus de theolonia vocavit et suum apostolum fecit. Qui Domino magnum convivium in domo sua fecit. Hic postquam ad Dominum venit, illum non reliquit, nec ad publica negotia resedit. Hic in multis secretis érat Domini cum aliis apostolis. Dominum vidit resurexisse a mortuis, et in cœlum eum ascendere, et Spiritum sanctum cum aliis recepit. Hic prius in Judæa prædicans,lingua Hebrayca primus scripsit Evangelium.

Articulum adjecit Symbolo. Postea in Mirmidonea prædicans, cæcatus est, et per Andream Apostolum illuminatus. Tunc descendit in Etyopiam verbum Dei prædicare, ubi sibi Taroes, et Arfaxat magi valde erant infesti. Ubi post suscitationem filii regis, civitatem et patriam pro magna parte convertit, ecclesias plures ædificavit, presbyteros et episcopos, ac alios clericos ordinavit, filiam regis Epigeniam sacro velamine consecravit, quam quia Hircatus post regem Eglyppum sponsam habere [cogitasset], apostolum Matthæum post missarum solempnia, gladio a tergo percuti fecit et martyrem Christi consecravit. Hujus Evangelium, etc. Item, sancti Landelini martyris. » Sed hic codex Landelinum cum aliis ex confessore martyrem facit, cum tamen ubique de eodem sancti Autberti Cameracensis episcopi discipulo agatur, quem Auctaria nostra et Martyrologium Romanum memorant xv Junii, quo die Vita ejus illustrata, etc. « Item beati Laudi episcopi et confessoris. » In Alexandro et Pamphilo fere purus est.

Aquicinct. in fine : « Civitate Attensi [Aptensi] natalis beati Cartoris episcopi et confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Matthæi apostoli et evangelistæ. Alexandri episcopi et martyris, qui multa sustinuit tormenta. »

Cistercien. S. Benigni : « Dedicatio altaris sancti Eustadii et sanctæ Paschasiæ. »

Reginæ Suec., signatus num. 428 : « Rotomago, sancti Laudi episcopi. » Melius appellandus est, *Lauto*, Gallice brevius *Lo*.

Codex D. Le Mare, signatus A, nisi fallor : « In civitate Attensi, natalis beati Castoris, episcopi et confessoris. »

In Vatican., sub nota num. 5949, desunt annuntiationes duæ ultimæ. Adjicitur autem : « Eodem die, sancti Vincentii martyris. » De quo Vincentio loquatur nescio, nisi id velit quod in Bizuntic. legitur xxiii Septembris.

Altemps. : « Item sancti Laudi episcopi. In Britannia, sanctæ Weriburgæ virginis. » Vide iii Feb.

Caudiacen. : « Civitate Actensi, natalis beati Castoris episcopi et confessoris. » Superius legebat aliquis, *civitate Attensi*. Greven. infra, habet *Castoris episcopi Atheniensis*, sed scribendum *civitate Aptensi*.

Vide de eodem sancto nonnulla, alia in Martyrologio Castellani.

Editio Lubeco-Col. : « Apud Ethiopiam, civitate Nadaber, natalis beati Mathæi apostoli et evangelistæ, qui et Levi. Primus in Judæa Evangelium Christi Hebræo sermone conscripsit, quod postea apud Ethiopiam prædicans, martyrium a rege Hircano passus est. Et licet per aliquod tempus Evangelium hoc occultatum fuerat, divino tamen nutu, ipso apostolo revelante, tempore Zenonis imperatoris inventum est. » In Alexandro tantillum interpolata, in Pamphilo pura est. Sequitur : « Eodem die, in territorio civitatis Constanciæ, sancti Laudonis episcopi et confessoris. In pago Trecassino, sanctæ Mauræ. » Additur in fine τὸ *civitatis*, sed quod ad rem non facit ; forte legere voluit *virginis*.

Greven. : « Landelini martyris. » Vide dicta in Hagenoyen. « Geronis martyris. In Flandria, Gerulphi pueri et martyris. In Normannia inferiori, civitate Constantiensi, beati Laudi episcopi et confessoris. Hic superna dispositione, cum esset annorum duodecim, in episcopum assumptus, verbo, vita et miraculis præfatam illustrans ecclesiam, beato fine quievit. Castoris episcopi Atheniensis et confessoris. » Vide Caudiac. « Item Victoris. Geremari abbatis. In pago Trecassino, sanctæ Mauræ virginis. »

Molan. de Alexandro, post *gloriosam*, aliis litteris textui inserit : « Cui papa Damasus condignam faciens cryptam, illuc eum sexto Kalendas Decembris transposuit, quando et festivitatem ei indixit, ubi et ejus passio adnotata est. » Vide Adonem in Observationibus citatum. In fine subjungit : « Apud Constantias interioris Normanniæ, beati Laudi, primi præfatæ urbis episcopi, cujus vita miraculis floruit, et mors ipsius nihilominus pretiosa in conspectu Domini fuit. Passio sancti Gerulphi martyris. » De Alexandro eadem habent posteriores editiones in textu, quæ jam diximus. In fine item de Laudo similiter. Tum : « Truncinii juxta Gandavum, passio sancti Gerulphi. Die vigesima prima, sancti Apostoli Codrati in Magnesia. Crispinii, elevatio et remotio corporis beatissimi patris Landelini, ab Odone Cameracensi episcopo. » Recte hic de *Landelino*, *Patre* seu *abbati* et *confessore* agitur et non de depositione, sed de *elevatione*, etc.

X *Kal.* *Die* 22.

In Galliis civitate Seduno, loco Acauno, natalis sanctorum martyrum Thebeorum, Mauricii, Exuperii, Candidi, Victoris, Innocentii, Vitalis cum sociis suis sex millibus quingentis, qui sub Maximiano passi pro Christo, gloriosissime coronati sunt. Apud Beuuariam, [a] sancti Emerammi episcopi et martyris. Hic crimen stupri a quodam commissum, sibi causa Christi imputari suasit, ac proinde mortis discrimen patienter pertulit. In pago Pictavensi, sancti Florentii presbiteri et confessoris. Item, sancti Silvani confessoris, in territorio Bituricensi.

NOTÆ.

Ita habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] In hoc articulo hæc verba *sancti Emerammi* lituræ superinducta sunt : item quidquid verborum *stupri* inter et *in pago* insertum est. Neutrius tamen lituræ ullum apparet in aliis codicibus vestigium. At quæ correctio omnibus exemplis est vetustior, cui præter quam auctori tribuenda est ? Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Reliqui *Acauno*, cum antiquioribus nostris codicibus Praten. et Herinien., et quia ita legunt Acta Eucheriana et veteres alii. Non tam facile sociorum numerum ex codicibus iisdem aut aliis definias, utpote quem Acta ipsa non exprimunt, licet solitas legionis copias ex communiori opinione declarent, quos intra terminos etiam hæsit Viennensis. Primus numerum 6666 determinasse videtur Florus, qui et in plerisque codicibus nostris legitur, nempe in Herinien., Rosweyd., Greven., Molan. et mediæ notæ ferme omnibus. Ego cum existimem Florum illum ad Usuardo nunquam visum, sic facile credo aliam ab ipso initam rationem, quæ in Pratensi, Antuerp.-Maj. et Munerato remanserit, qualem in textu secuti sumus, ut fortasse vero calculo proximiorem, quem mallemus indeterminatum relinquere. Puto Usuardum scripsisse *Beuuariam* pro qua alii *Bejovariam*, alii *Bannariam*, alii *Bavariam* : pressius Rosweyd.; *Ratisponæ*. In nomine sancti mirabilis diversitas. In Pratensi *Himmerani* ; in Herinien. *Amtrani* ; in Antuerp.-Maj. et Munerat. *Avitramni* ; Molan., *Emerami*; alii aliter. Liceat mihi pro textu seligere quod maxime ad verum accedit ex Rosweyd. et Greven. *Emmerammi*, pro *Emmeramni*. Male legit Praten.

crimen stupri a quodam commisso : paulo melius Herinien., *commissi;* alii, optime, *commissum.* Rosweyd., Munerat.. Greuen. et Molan., contra an-
A tiquiores, in fine legunt : *In territorio Bituricensi. sancti Silvani,* etc.

OBSERVATIONES.

Inclytissimæ legionis Thebææ martyrium tot antiquissimis et indubitatis monumentis firmatum et stabilitum est, ut satis mirari nequeam ministelli cujusdam Anglo-Sabaudici temeritatem, qui agmen illud sacrosanctum audaci ore arrodere ausus fuerit. Erit tempus quo hypercriticam ejus dissertationem, Anglice et Gallice editam, favente Deo, convellamus, nisi eam, licet nunquam visam, prævie satis obtriverit Tillemontius tomo IV, a pag. 421, et alii plures, cætera satis critici et in eruenda veritate historica peritissimi. Porro monunenta, quæ dicebam, Martyrologiis nostris nituntur potissimum, et egregiis illis, imo venerandis sancti Eucherii Lugdunensis Actis, a Chiffletio nostro primum, deinde a Ruinartio inter Selecta editis et illustratis a pag. 285, quibus non video quid hactenus tantopere detraxerint Dubourdæana sophismata. De exacto martyrum illorum numero, ut nihil certo tradunt laudata Acta, ita neque hic quidquam lubet statuere. Cæterum in apographis Hieronymianis ita celebrantur : *In Gallia, civitate Sedunis, natalis sanctorum Mauricii, Exuperii, Candidi, Victoris, Innocentii, Vitalis, cum sociis suis* V CIↃ D *et octoginta quinque.* Bedæ exempla manuscripta in numero conformia non sunt. Si Bedam in Rabano quærimus, sic verosimiliter scripsisse dicendus est : *Sanctorum martyrum Thebæorum, Mauricii, Candidi, Exuperii,* quæ nomina in Actis exprimuntur. In aliquo codice additur, *Victoris,* et hoc etiam recte : in altero socii anonymi recensentur *sexies mille et octoginta quinque.* Florus, rotundius, pro antiquarum Romanarum legionum censu : *Cum sociis, quorum omnium numerus* 6666. Romanum parvum prudenter et vere pronuntiat : *Mauritii cum sociis, qui Thebæi fuisse referuntur, sub Maximiano passi.* Nec distinctius martyrum numerum expressit Ado, ut pote quem in Eucherio, ex cujus sincerissimis Actis partem potissimam in suum Martyrologium retulit; quem, inquam, in Eucherio omnino non repererit. Paucis elogium suum ex Adone Noster exsequitur, variante in codicibus præfato martyrum numero, ut supra abunde ostendimus. Est igitur veterum Martyrologorum omnium, etiam Wandalberti et Notkeri, constantissima pro Thebæorum nostrorum martyrio sententia. Nec prætereunda est auctoritas Missalis Gothici seu Gallicani veteris, quod nongentis annis vetustius, ut testatur illustris editor Thomasius, postea S. R. E. cardinalis, pag. 373, missam exhibet, in qua *sex millium sexcentorum,* imo *Thebæorum exercitus* præclarissima exstat memoria. Hi sunt de Thebæis et Emmeramno Wandalberti versiculi :

> Mauritius demum socia legione coronat,
> Effuso mortem pariter quæ sanguine vicit.
> Emmeramus eum socio comitatur honore,
> Quem gens insignis Britannia voce reposcit.

De *Emmerammo* vel *Emmeramno* soli meminere
B Rabanus et Wandalbertus. Apud hunc nomen invenire potuit Usuardus, sed mihi verosimilius est aliunde Vitam nactum, ex qua nomen desumpserit, satis crude *stuprum ab alio commissum, sibi imputari suasisse* commemorans, quod in Romano Baronius phrasi paulo moderatiori censuit exprimendum. Rei totius veritas ex Actis ejus a variis editis, suo tempore illustrabitur, quando et Wandalberti versiculus excutietur :

> Quem gens insignis Britannia voce reposcit.

Florentius Pictavensis, et *Silvanus Bituricemsis* a nemine ante Usuardum in Tabulis sacris consignati sunt, quod in popularibus sanctis ei satis familiare est. Primi Acta cum aliis sanctis *Floriani* connexa, ex parte a Cointio publicata sunt ad annum 1194, a num. 13. An quæ mss. habemus, quatuor partibus distincta, tam sint incertæ fidei, quam contendat recentior aliquis, postea videbitur. De *Silvano* nihil
C proditum scio, præter ea quæ Labbeus suggerit tomo II Bibliothecæ mss., a pag. 444.

AUCTARIA.

Pulsanen., in prima satis purus, subjungit : « Item sancti Silvani confessoris cum sociis suis. » Desunt reliqua omnia.

Antuerp., Max.-Lubec. : « In Galliis civitate Seduno, seu Octodero Valense, loco Agauno, » etc. Numerum ponunt 6666, ut omnes mediæ notæ, et annuntiationem concludunt : « Passi pro Christo, gloriosa passione mundum illustrarunt, » quemadmodum hodie legit Martyrolog. Rom. Sequitur : « In pago Pictavensi, sancti Florentii presbyteri et confessoris. In territorio civitatis Constantiæ, sancti Laudonis episcopi. » Desunt alia quæ ad textum spectant. *Laudo* vel potius, ut supra notavimus, *Lauto* colitur die præcedenti, ubi et ab aliis *Laudus* appellatur.

Antuerp.-Max. legit 6660. Habet eamdem clausulam : *Passi,* etc. De Florentio scribit *episcopi.* Tum de Laudone, ut proxime diximus. Demum in fine : « Apud Bojoariam, sancti Emineramini episcopi et martyris. »

Ultraject., Leyden., Lovanien. et Danic. cum prioribus ferme conveniunt. Scribunt 6666. De Florentio, cum textu legunt *presbyteri.* In scribendo *Emmeramni* nomine plurimum variant, ut de aliis etiam dictum est.

Albergen. deficit cum Antuerp., Max.-Lubec., in annuntiatione *Emmeramni;* in omnibus autem deest Silvanus Bituricensis.

Centulen. : « In Galliis territorio Sedunensi, loco Agauno, natalis sanctorum martyrum Thebeorum, Mauricii, exuperii, Candidi, Vitalis, Innocentii et Victoris, ac sociorum eorumdem, quorum summa est sex milia, sexcenti sexaginta sex viri, qui sub Maximiano imperatore passi pro Christo, gloriosissime coronati sunt. Antisiodoro, adventus et exceptio corporis sancti Germani episcopi et confessoris, ab Italia. In Bauvaria, sancti Hameranti martyris. Eodem die, translatio sancti Joannis Rehomensis. »

Bruxellen., in prima utcunque purus, secundo loco habet de Silvano : Sed, *cum sociis suis.* Tum : « Apud Radisponam civitatem Bavariæ, passio beati Hemmeranni, vel Anteanni episcopi et martyris. Qui crimen stupri a quodam commissum, sibi innocenti pro Christo imputari permisit, etc. In territorio civitatis Constantiæ, sancti Laudonis episcopi. In pago Pictavensi, sancti Florentii episcopi et confessoris. » Loge cum textu *presbyteri.*

Hagenoyen. multa de Thebæis martyribus collegit, quæ apocrypha credimus. Tum, de Silvano. Deinde
D de Florentio, satis pure. Sequitur de Laudone, ut supra. En modo aliqua de Emmeramno : « Apud Petivariam Ratisponam civitatem Alemaniæ, sancti Emeramni episcopi et martyris. Qui natus erat ex Aquitania de civitate Tholosa. qui a juventute sua mundum despexit et Christo adhæsit, litterarumque studium adeptus est, et summum sacerdotium adeptus est. Erat namque ille verus Dei cultor. Post hoc reliquit patriam, et omnia quæ habuit ut Hunis [et aliis gentibus] paganis verbum Dei prædicaret. Et ingressus Germaniam, quam Deodo vir alacri ingenio et strenuus in armis regebat, in cujus provincia, ipso jubente, prædicavit tres annos. Eo tempore

filia ducis stuprum commisit, quod illa cum fornicatore sibi confessa est. Quibus ille pœnitentiam injungens, sibi illud imponi fecit, etc. »

AQUICINCT. S. Emmeramnum non appellat *episcopum*, et post τὸ *martyris*, sic prosequitur : « Hic crimen stupri a quodam commissum, sibi causa Christi imputari patitur, ac proinde mortis discrimen patienter pertulit. » Præter ea quæ superius notata sunt, ne excidat Cointius, multa diligenter inquirens ad annum 649, a pag. 243 ad 256.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Muritii [Mauritii] et sociorum ejus. Salabergæ abbatissæ. Lintrudis virginis. Emmerami episcopi et martyris. Florentii episcopi et confessoris. »

CODEX D. DU CHEVAL. sign. B : « In territorio civitatis Constantiæ, sancti Laudonis episcopi. »

In VATICAN. signato n. 5949 nihil est de Emmeramno, Florentio et Silvano.

UGHELLIAN. caret etiam Emmeramno et Silvano. Adjecit : « In territorio civitatis Constantiæ, sancti Laudi episcopi. »

ALTEMPS. pro *Emmeramni*, scribit *Hautramni* « Constantiæ, sancti Laudi episcopi. »

FLORENTIN. « In territorio civitatis Constantiæ, sancti Laudonis episcopi et confessoris. »

LUXOVIEN. : « Lugduno Clavato, sanctæ Salabergæ Christi famulæ, quæ mater exstitit trecentarum sanctimonialium, ad cujus polyandrium [*intellige* sepulchrum] claræ post obitum patuerunt virtutes. »

CAUDIACEN. : « Sancti Lautoni episcopi et confessoris. » Idem est qui aliis *Laudo, Lando, Laudus*, etc., Gallice *Lo*, ut diximus.

REMENS SS. Timothei et Apollin. : « Antissiodori, adventus et exceptio corporis ab Italia sancti Germani ejusdem civitatis episcopi. »

Editio LUBECO-COL., in prima satis pura, subdit : « Item ibidem loco Agauno, beati Victoris veterani, qui post stragem beatorum Thebeorum, ibidem a persecutoribus interemptus est, et sanctis martyribus sociatus. Ratisponæ sancti Emmeramni episcopi et martyris. » De Florentio, bene. « Apud Bavariam provinciam, natale sancti Haytramii, episcopi et confessoris. » An non repetitio ? « In pago Tornodorensi, beati Johannis abbatis. » De Silvano ut supra. « Eodem die, sanctæ Luttrudis virginis. »

BELIN. in prima legit etiam 6666, et habet clausulam ut supra. Sequitur de Florentio, ut ANTUERP.-MAX. Tum de Laudone, etc. In Silvano nonnihil mutilatus est. « Apud Beuvariam, sancti Antrani, etc. Huic crimen stupri imputatum est, ac proinde mortis discrimen, » etc.

GREVEN. : « Landone, Romarici ac sociorum ejus quingentorum octoginta quinque. Platonis martyris, Victoris martyris. Qui cum Agaunenses martyres beatificaret, felicem se dicendo, si cum illis fuisset occisus, mox ab eisdem illorum carnificibus trucidatus est. Secundum aliquos hic, Jonii presbyteri et martyris, socii beati Dionisii ; secundum alios vero Nonis Augusti. Hic cum in Galliam, causa prædicationis, venisset tentus ac decollatus est, statimque corpus truncum, caput in manus sumens, miliario fere uno deportavit, in locum ubi quiescere elegerat. Secundum Cathalogum Sanctorum hic, Sanctini episcopi Meldensis et confessoris, discipuli beati Dionysii, Parisiorum episcopi et martyris. Item Silvani, episcopi Nazareth et confessoris, magnæ sanctitatis viri, beato Hieronymo familiarissimi, ut patet ex gestis ejusdem. In eremo Scythi, sancti Silvani abbatis et confessoris. In pago Tornodorensi, beati Joannis abbatis. Lutrudis virginis. Ipso die, sanctæ Salabergæ viduæ, abbatissæ. Quæ in suburbano Leuchorum, nobilibus orta parentibus, cum oculorum lumen amissum beati Eustasii abbatis interventu recuperasset, defuncto viro, cui jussu Dagoberti regis nupserat, primum in suburbio Linguonensi, hæreditate vixit paterna ; deinde Lugduni, constructo monasterio, trecentis ferme adunatis famulabus Christi præsidens, vita et miraculis clara quievit. »

MOLAN. in textu, aliis litteris, post *coronati sunt*, ex Adone miscet : « Victor vero martyr, nec legionis ejusdem fuit, neque miles, sed emeritæ jam militiæ veteranus. Hic cum iter agens incidisset in hos, qui passim epulabantur læti martyrum spoliis, atque ab his ad convescendum invitatus, prolatam ab exsultantibus per ordinem causam cognovisset, detestatus convivas refugiebat. Qui mox ab eis captus et jugulatus est, ac cæteris martyribus honore conjunctus est. At vero beatissimorum martyrum corpora, post multos passionis annos S. Theodoro episcopo revelantur, et in honore eorum basilica honeste componitur. » In fine habet de Laudone, ut jam sæpe superius.

Tum : « Civitate Lauduno Clavato, depositio sanctæ Salabergæ abbatissæ, quæ in lege divina erudita, vigiliis et orationibus assidue vacans, virtutum et miraculorum gratia illustrem conversationem duxit. In pago Tornodorensi, beati Joannis abbatis. » Denique, typis minoribus : « Corbejæ, Lutrudis virginis sanctimonialis. » Editiones aliæ de Victore nonnulla contrahunt, sed de Emmeramno addunt, quod et prima litteris Italicis insertum habet : « Cur singulariter omnia membra abscissa sunt. » Præterea hæ editiones annuntiationem truncant et variant, rursus litteris Italicis sic legentes : « Huic crimen stupri imputatum est. » Deinde charactere Romano, seu proprio textus, « ac proinde mortis, etc. » In fine : « Civitate Lauduno Clavato, depositio sanctæ Salabergæ, etc., » ut supra. De Laudo vel Laudone, agunt hæ editiones die præcedenti, uti et plures alii codices. « In pago Tornodorensi, etc. »

IX *Kal.* *Die.* 23.

In Campania, natalis beati Sosii diaconi Messenatæ civitatis. Hic cum tempore quodam Evangelium legeret in ecclesia præfatæ civitatis, præsente episcopo Januario, vidit subito idem episcopus de capite ejus flammam exsurgere, et pronuntiavit eum martyrem futurum. Et post non multos dies, cum esset annorum triginta, martyrium cum eodem episcopo capitis obtruncatione suscepit. Eodem die, sanctæ Teclæ virginis de Iconio civitate, quæ in confessione Christi ignem ac bestias devicit, et post multa certamina ad doctrinam multorum veniens Seleuciam, requievit in pace. In territorio civitatis Constantiæ, sancti Paterni episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Conveniunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Preven.* et *Molan.* Quibus accedunt *Antuerp.-Max.*, *Legen Lovanien.* et *Albergen.*

VARIANTES LECTIONES.

Sancti Sosii pro *beati*, scripsit Heriniensis. Antuerp.-Maj. habet *Sossii*. Locus varie scribitur. Optime Rosweyd. et Molan. *Mesenatæ*, male Herinien. *Messeratæ*, Patren., Antuerp.-Maj, et Greven. eo modo quo in textu reliquimus. Rosweyd. pro *flammam exsurgere*, legit *ascendere*. In Praten et Antuerp.-Majore est *Theclæ*. Alii omnes, simplicius, *Teclæ*. De *dyacono*, *yconio* et hujusmodi nævis non

loquor. *Seleutiam* scribit Pratensis, sed alii passim et melius ut est in textu. In fine notabilior variatio, utpote cum Pratensis et soliti duo asseclæ Antuerp.-Maj. et Rosweyd., ab omnibus aliis dissentientes, legant : *In territorio civitatis Abrincæ*; cæteri, nullo A excepto : *In territorio civitatis Constantiæ*, quod omnino servandum putavimus. Vide infra in Observationibus. Sed nota Castellanum, cætera Pratensis codicis accuratissimum inspectorem, hanc a Molani editione diversitatem inter alias non indicasse.

OBSERVATIONES.

De *Sosio* celebri Miseno diacono jam abunde locuti sumus ad XIX Septembris, quando de Januario actum est, neque ibi dicta hic repetenda sunt. Beda, Rabanus et Ado idem habent elogium, ex quo Noster compendium suum eleganter contraxit. Romanum parvum etiam cum aliis *Sosium* hoc die, secundo annuntiat : *Mesenathæ, Sosii diaconi, annorum* XXX *martyris*. Notkerus solum posuit, *Sosii diaconi, de quo* XIII *Kalend. Octobris invenies*. Wandalbertus tertio versiculo sic eum laudat :

Levita et Sosius merito splendescit honore.

Clarissimam virginem, et, si ita vis, inter virgines protomartyrem, *Theclam* celebrant Martyrologia omnia, et quidem diebus variis Hieronymiana, ut diligenter in hodiernis aliorumque dierum ibi citatorum notationibus advertit Florentinius, sive ubique B eadem illa Apostoli discipula, sive forte alia (ut plures fuerunt ejus virtutum æmulæ) memorentur. Nullum Hieronymianum apographum simplicius loquitur quam vetustissimum Epternacense, in quo solum legitur : *In Oriente, Theclæ*. Florentinii textus paulo amplior est : *In Selaucia, natalis Theclæ virginis, quæ Romæ igne depositio evasit*. Beda, et ex eo Rabanus, breve sed satis nitidum elogium exhibent, quod pro majori parte Noster in suum laterculum transtulit. Solita brevitate utitur Romanum parvum : *Et Theclæ virginis, Seleuciæ quiescentis*. Longior est Adonis historia ex vulgatis Actis extracta, de quorum veritate ex Baronio aliisque alibi disputabitur. Notissima est prisci fabulatoris de Pauli et Theclæ Actibus reprobata dudum narratio, ex qua tamen alias apud Surium satis prolixas pullulasse negare non ausim. At enim, ut ut corruptos fateamur hujusmodi fontes, tot aliunde suggessit veneranda sanctorum Patrum auctoritas, ut ex is vitæ series concinnari queat, quemadmodum non infeliciter tentavit Tillemontius tomo II, a pag. 60. Vero martyrio coronatam solus inter Martyrologos asserere videtur Wandalbertus, dum ita canit :

Nonum Tecla tenet roseo perfusa cruore.

Sed latiori id sensu intelligendum verosimilius est, idque nonnulli inferunt ex eo quod in Canone missæ Ecclesia ei locum non tribuerit. Hæc pro instituto sufficiant. *Paternus*, duobus præcedentibus ab Usuardo superadditus, ita a Praten. Antuerp.-Majore et Rosweyd. ponitur, ut non territorio Constantiensi, sed Abrincensi ascribatur, contra quam reliqui codices nostri Usuardini uniformiter scribant : *In territorio civitatis Constantiæ;* quomodo et in Romano hodierno legitur, ubi Baronius in Notatione observat *primum fuisse Constantiensem episcopum*. At lapsum hic memoria virum eminentissimum, probat Henschenius in Comment. prævio ad Acta sanctorum Paterni et Scubilionis, XVI Aprilis ; atque ibi etiam ostendit Paternum hunc nostrum illum ipsum esse Abrincensium episcopum, qui, quod in Sesciaco monasterio diœcesis Constantiensis obierit, ideo signatus sit, *in territorio civitatis Constantiæ*. Et sic Usuardum legisse censemus, quidquid Pratensis cum solitis duobus sociis refragetur. Constat porro Paternum in pace quievisse XVI Aprilis, neque hactenus causam reperi cur eum Usuardus hoc die collocarit. Sunt qui et *Linum* commemorent, duce, ni fallor, Floro vel Rabano, unde in nonnullos codices nostros transiit, uti et in Romanum, cum de eo Usuardus agat XXVI Novembris. Sed cur omissus *Liberius*, papa, de quo hoc die Hieronymiana et Wandalbertus, Rabanus die sequenti ? Forte alibi ratio assignabitur.

AUCTARIA.

Pulsanen. In prima annuntiatione expunctum C plane elogium. In secunda purus est. Tertia abest.

Antuerp., Max.-Lubec., Ughellian., Florent. et alii codices plures hodie papam Liberium referunt, hisce iisdem terminis : « Romæ, sancti Liberii episcopi. » Vide Observationes supra et notulam Castellani.

Munerat., post textum purum, adjicit : « Eodem die, Paxentii martyris, de cujus corpus honoratur et colitur in conventu divi Martini de Campis. » Notabis phrasim huic codici propriam.

Ultraject., Albergen. et Danic. incipiunt : « Romæ, natale beati Lini papæ. Qui cum post apostolum Petrum primus Ecclesiam Romanam rexisset annis duodecim, martyrio coronatus, sepultus est in Vaticano. » Vide Observationes.

Centulen. : « In Campania, sancti Sossii diaconi et martyris. Eodem die, sanctæ Teclæ virginis, apud Seleuciam quiescentis. Civitate Belvaco, sancti Geremari abbatis. » Vide Martyrologium Romanum D die sequenti.

Bruxellen. sic orditur : « Natale Teclæ virginis, apud Seleuciam quiescentis, quæ de civitate Yconio a beato Paulo apostolo instructa est. Quam mater ejus cernens Christianam et nuptui repudiare, accusavit eam. Quæ, in confessione Christi, ignes et bestias superavit et post multa certamina, ad doctrinam plurimorum veniens Seleuciam, cum duplici corona virginitatis et martyrii requievit in pace. Romæ, Beati Lini papæ. » Sequitur de primo et ultimo, nempe Sosio et Paterno, pure.

Hagenoyen. de Thecla multa corradit, quorum hic partem subjicio : « Apud Seleuciam, depositio sanctæ Teclæ virginis, discipulæ sancti Pauli apostoli. Quæ orta erat de Yconio civitate, quæ quia sponsum suum deseruit et Paulo adhæsit, a matre propria est accusata, quod Christiana esset, unde in ignem projicitur et non læditur. Hæc comam tondere voluit, ut cum Paulo habitare posset, sed ipse prohibuit. Et iterum, quia nubere noluit, in Antiochia bestiis objicitur, sed non consumitur : deinde in foveam plenam serpentibus mittitur, sed illa orante, moriuntur. Et iterum in ignem projicitur, sed, non comburitur. Tunc super leenam ligatur, etc. » Sequitur : « Item Romæ, Liberii episcopi. » In Sosio satis purus est. De Paterno nihil.

Aquicinct. in fine : « Romæ, sancti Liberii episcopi et confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Teclæ virginis. Zozii diaconi et martyris, cum episcopo suo Januario. Paterni episcopi et confessoris. »

In Vatican. num. 5949 deest *Paterni*.

Lugdunen. huc refert : « Victoris Innocentis... cum sociis suis 6066. » Vide Thebæos, XXII.

Bizuntic. : « Item festivitas sancti Vincentii martyris. Quando ejus sacratissimum corpus ab Hispaniis Gallias est translatum, et in cœnobio quod Castris dicitur, decenter humatum »

Luxovien. : « Ipso die, Medii monasterii repositio corporis beati martyris Bonifacii ex Thebæa legione. »

Cabilonen. : « Inventio corporis beati Vincentii Levitæ et martyris. » Vide Bizuntic.

Editio Lubeco-Col. incipit : « Romæ, natale beati

Lini papæ et martyris. Hic post beatum Petrum apostolum, cum primus Ecclesiam Romanam rexisset annis duodecim, mensibus tribus, diebus duodecim, martyrio coronatur. Hic ex præcepto beati Petri constituit ut mulier in ecclesiam velato capite introiret; qui etiam sepultus est juxta corpus beati Petri apostoli in Vaticano. » De Sosia tria hæc verba in fine adjicit: « tempore Diocletiani imperatoris. » In Theclæ elogio hinc inde nonnihil interpolata est, in ultima annuntiatione, satis pura.

Belin. annuntiationum seriem mutavit. Primo loco: « In Iconio civitate, sanctæ Teclæ virginis, etc. » Secundo loco, de Paterno, pure. Item de Sosio. In fine: « Eodem die, Romæ sancti Lini papæ et martyris, qui post Petrum primus, Romanam Ecclesiam tenuit annis duodecim, et martyrio coronatus, sepultus est in Vaticano, octavo Kalend. Octobris. » Vide in Auctariis sequentibus.

Greven.: « Romæ, Lini papæ et martyris: cujus hic est passio, licet ejus celebritas VI Kalend. Decembris solemnior habeatur, quo die translatus perhibetur. Romæ, Liberii episcopi et confessoris. Adamnani episcopi. Constantii episcopi Aquinæ civitatis, de quo beatus Gregorius III Dialog. refert quia prophetiæ spiritu claruerit. Stabilionis confessoris, disciputi beati Paterni episcopi. » Notabis Paternum a Greven. signatum XVI Aprilis, sed sub mendoso titulo « episcopi Pictaviensis. » De reliquo vide dicta in Observationibus et fusius in Actis XVI Aprilis, ubi verum discipuli nomen invenies. Pergit Grevenus: « Eodem die apud Anconam, sancti Constantii confessoris, de quo beatus Gregorius I Dialog. refert quod idem vir Dei, funditus terrena despiciens, toto mentis adnisu ad cœlestia flagraverit. Cumque in ecclesia in qua mansionarii fungebatur officio, oleum unde lampades accenderet, defuisset, lampades ipsas aqua implevit, et allato igne succendit, sicque aqua arsit ac si in lampadibus oleum fuisset. » Vide notulam Castellani. « Adumiani abbatis. » Lege *Adamnani*. « Dignæ et Emeritæ, virginum et martyrum. » Spectant ad diem præcedentem. Vide Romanum.

Molan.: « Eodem die, Romæ, sancti Lini papæ et martyris: qui post, » etc. ut Belin. supra. « Item Romæ, sancti Liberii confessoris. » Quam scrupulose, ubi Wandalbertus aperte enuntiat:

Liberiusque dicat Romanam papa per urbem.

Tum: « Eodem die, Paxentii martyris, cujus corpus honoratur et colitur, etc. » ut Munerat. « In Gemblaco, elevatio corporis sancti patroni nostri Guiberti confessoris Christi, in miraculis præclari. » Subdit minoribus typis: « Secunda assumptio sanctæ Mariæ virginis. » De Constantio Aquinate et de Constantio Anconitano eadem omnia ex Gregorii Dialogis refert. Denique: « In Scotia, monasterio Iliensi, sancti Adamanni, ejusdem loci abbatis et confessoris sanctitate, ac doctrina famosi, de quo Beda l. v, c. 10 et 22. » Editiones aliæ textui Usuardino Linum præmittunt. De Thecla aliis litteris textui post *virginis*, inserunt, *primæ martyris*; et post *Seleuciam*, hæc: « cum duplici corona, virginitatis et martyrii. » In fine: « Item Romæ, sancti Liberii papæ et confessoris. » De Paxentio martyre, ex Munerat. et elevatione corporis sancti Guiberti Gemblacensis, ut supra in priori editione. Item typis minoribus, de secunda assumptione S. Mariæ Virginis.

VIII *Kal.* *Die* 24.

Conceptio sancti Joannis Baptistæ. Et in Augustiduno, natalis sancti Andochii presbiteri, Tyrsi diaconi et Felicis, qui a Policarpo episcopo ab Oriente directi ad docendam Galliam, sub Aureliano principe sunt gloriosissime coronati. Siquidem flagellis cæsi, in ultimo tota die inversis manibus suspensi, in ignem missi, sed non combusti, tandem vectibus colla feriuntur.

NOTÆ.

Soli puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.* et *Rosweyd.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Joannis* et *Johannis* satis alibi dictum est. In apographo nostro Pratensi legitur simpliciter *Augustiduno*, at Castellanus notat diserte haberi: *Et in Augustiduno*, quemadmodum etiam legit Herinien. et alii, nosque ita servandum putavimus, licet in Antuerp.-Maj. desit *et*, in Rosweyd. vero utraque particula. Antuerp.-Maj. pro *Andochii* ponit *Andocii*. Ex quatuor citatis codicibus solus Rosweyd. scribit, *Tirsi*; cæteri, ut in textu; nullus *Thirsi*. *Policarpo*, ut alibi. *Sub Aureliano* habent omnes post Bedam et Adonem; sed eam temporis notam alibi correxit Usuardus, et nos in Actis probabilius rejiciendam ostendemus. Pro *principe* solus Heriniensis substituit *imperatore*. In Antuerp.-Majore pro *combusti* male scriptum est *conbusti*.

OBSERVATIONES.

Paucis observationes omnes necessarias absolvero, si dicam indiculum nostrum totum ex Adone verbatim descriptum; porro Adonem æque ac Rabanum sua ex Beda accepisse. Est autem inter Bedam et Adonem ea diversitas, quod hic post *feriuntur*, frustra repetat, *atque ita martyrium suum gloriosissime compleverunt* VIII *Kalend. Octobris*; Beda vero magis ad rem subjiciat: *Ubi Symphorianus tunc viginti annorum, qui postea passus est, semper vigilias et orationes agebat.* De hoc Symphoriano ad ejus diem natalem XXII Augusti pro re nostra satis dictum est. At latius se extendit Æduensium martyrum cognatio, quam fuse explicatam invenies in Actis Tergeminorum Speusippi, Eleusippi et Meleusippi ad XVII Januarii, in quibus *Benignus presbyter*, de quo agendum I Novembris, cum his sanctis nostris, Andochio item presbytero, Thyrso diacono et Felice, a Polycarpo in Galliam missi dicuntur, ubi longe verosimilius *Felix* postremus, et laicus et mercator indigena fuisse censetur, cum apostolis illis, quos exceperat, martyrii laurea donatus. De Tergeminorum Actis quod superaddam non habeo; quam vero authentica sint quæ de Andochio et duobus hodiernis sociis apud nos manuscripta exstant, satis erit deprompsisse, cum et otiosus et accuratius ea expendere licuerit. Interim Hieronymianis etiam insertos, vel potius adjectos ostendit Florentinius, apud quem ita scribitur: *In Gallia, civitate Augustidunensi, vico Sedulo, natalis sanctorum Andochii, Tyrsi et Felicis martyris*; qua ferme phrasi non male usi sunt nonnulli codices Usuardini, quos mediæ notæ appellamus. Huc quod spectat, vide in Observationibus ad dictum diem XVII Januarii. Nihil de his Romanum parvum, cujus auctor procul dubio Warnacharii Acta aut hujusmodi alia nunquam viderat. Notkerus Adonem vel Rabanum plus solito contraxit: Wandalberti versus ad calcem subjiciam. De *Conceptione sancti Joannis Baptistæ*, quæ in textu nostro primum locum obtinet, hoc unice et breviter observandum, eam in omnibus omnino antiquis Martyrologiis consignatam, imo ab omni ævo in veneratione semper fuisse, tam in

Orientali quam in Occidentali Ecclesia. Fatetur Florentinius ignorare se cur hujusmodi celebritas in Romano emendato Martyrologio prætermissa sit; utrum vero conjecturis suis id assequatur, lectoris judicio relinquo, cui auctor sum ut ejusdem Florentinii Exercitationem huic diei subjunctam consulat, *De Joannis Baptistæ nondum posito Præcursoris officio, deque ejusdem conceptionis et nativitatis loco*, ubi de *Macherunte* disputat, quo in loco nonnulla A Hieronymiana Baptistæ conceptionem signant. Si hæc non sufficiant, videatur Papebrochius, hæc omnia accuratissime illustrans tomo IV Junii cap. 2, § 2 et 3, a pag. 701. Videri etiam potest notatio Rosweydi in Festivitates apostolorum, pag. 223. En modo pollicitos Wandalberti versiculos:

Octavum sterili conceptus ventre Joannes
Andochiusque sacrat, martyrque et presbyter almus,
Quem Tyrsus Felixque pari comitantur amore.

AUCTARIA.

PULSANEN. purus est usque ad, *sunt coronati*, sed desunt reliqua omnia.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. in prima bene. Ita pergunt: « In territorio Eduæ civitatis, castro Sedeloco, sancti Andochii, » etc. In fine: « Arvernis, depositio sancti Rustici episcopi. » MAX.-LUBEC. habet « *Rusaci*. »

MUNERAT. textui subnectit: « Castro Blesis, sancti Solennis episcopi et confessoris. » Est in Martyrologio Romano die sequenti, Videsis eo die lectiones nostras Variantes.

GREVEN. etiam addit et quidem, ut partem textus: « Item, sancti Solemnis episcopi. »

MOLAN. in prima editione omittit *Conceptionem sancti Joannis Baptistæ*, uti etiam fecit Baronius. At ille in editionibus posterioribus eam annuntiationem restituit.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN. similes sunt ANTUERP.-MAX., LUBEC. in eo ferme solum discrepantes quod in Auctariis de Rustico omittant τὸ *depositio*, et addant titulum *confessoris*.

ALBERGEN. et DANIC. carent annuntiatione prima, in reliquo cum postremis conveniunt.

CENTULEN. in prima purus est. Tum: « Augustiduni, sancti Judochii presbyteri et martyris, Tyrsi diaconi et Felicis, qui sub Aureliano principe sunt gloriosissime coronati. »

BRUXELLEN., in prima purus, in secunda idem habet initium cum ANTUERP. et MAX.-LUBEC., etc., in fine tamen nonnihil transpositus. Tum: « Arvernis, sancti Rustici episcopi et confessoris. Eodem die, in territorio Beluacensi, sancti Gummari [vult dicere Geremari] abbatis. »

HAGENOYEN. « Conceptio sancti Joannis Baptistæ, quæ facta est post complectionem sacerdotii Zachariæ, patris ejus, » In Augustodunensibus nonnihil interpolatus est. Tum: « In territorio civitatis Constantiæ, sancti Patrini [pro Paterni] episcopi et confessoris. » Vide die præcedenti. « In pago Pictaviensi, sancti Florentii presbyteri et confessoris. » De quo iterum superius egit XXII Septembris. « Avernis, depositio sancti Rustici episcopi et confessoris. Item, sancti Silvati confessoris. » An non *Silvani*, de quo et jam supra XXII? « In Ungaria, sancti Gerhardi episcopi et martyris. »

AQUICINCT. omittit *Conceptionem sancti Joannis Baptistæ*, in reliquis purus.

DAVERON.: « Depositio beati Solemnis, episcopi Carnotensis, magnificæ sanctitatis et clarissimi in miraculis viri. »

AMBIANEN., post conceptionem Joannis, addit: « Eodem die, vigilia gloriosissimi episcopi et martyris Christi Firmini. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Conceptio sancti Joannis Baptistæ. Solemnis episcopi et confessoris. »

REGINÆ SUEC. signatus num. 428: « Beloacus, depositio sancti Geremari confessoris. »

UGHELLIAN.: « Arvernis, depositio Rustici episcopi. »

ALTEMPS.: « Ipso die, dedicatio sanctæ Trinitatis ecclesiæ Norvicensis. In territorio Beluacensi, sancti Germani abbatis. » Pro *Geremari*.

FLORENTIN.: « In finibus Germaniæ, passio sanctorum martyrum qui tempore Maximiani passi sunt pro Christo, ut habetur in gestis sancti Domnini. »

MONTIS SANCTI. « In Gallia, civitate Augustoduno, vico Sedulo, natalis sanctorum Andochii, » etc.

Editio LUBECO-COL. Post *Baptistæ* addit: *Præcursoris Domini*. In Augustodunensibus fere similis est B ANTUERP., etc., supra. In fine: « Avernis, sancti Rustici episcopi et confessoris. »

BELIN. incipit: *Augustoduno*, etc., pure. Tum: « Avernis, depositio sancti Rustici episcopi. Item, in Ungaria, sancti Gerardi episcopi et martyris. Item Conceptio sancti Joannis Baptistæ. » Hæc Conceptionis transpositio fefellit Papebrochium citato loco, in observationibus ubi ait primum esse Belinum qui hoc festum omiserit, nempe quod in laterculi principio non repererit. Altera Belini editio ad hæc adjungit: « In territorio Beluacensi, sancti Germani abbatis. » Vide supra.

GREVEN.: « In Pannonia seu Hungaria, sancti Gerhardi episcopi et martyris, qui secundum Cathalogum passus est VII Kalend. Martii. Ruperti episcopi et martyris. In Calcedonia, sanctorum martyrum quadraginta novem, qui cum beata Eufemia pro fide Christi Prisco proconsuli oblati, martyrii palmam adepti sunt Fymberti episcopi. Arvernis, depositio C sancti Rustici episcopi et confessoris. Geniani abbatis. Epigeniæ virginis, abbatissæ et Eufemiæ matris ejus, de quibus in gestis sancti Mathæi apostoli. Rosæ virginis. »

MOLAN.: « Arvernis depositio sancti Rustici episcopi. Item in Hungaria, sancti Gerardi episcopi et martyris. Item conceptio sancti Joannis Baptistæ. In territorio Beluacensi, sancti Germani abbatis. Cameraci, translatio sancti Gaugerici episcopi et confessoris. Eodem die, depositio Solemnis episcopi. Hic cum quadam die obvium haberet hominem a nativitate cæcum et surdum, eum complexus collo osculatus est, et statim sanum reddidit. Hic etiam Carnotensium episcopus Ludovicum regem, cum trecentis septuaginta nobilibus sacro fonte regeneravit, sicque Dei sanctus tres olympiades gerens in episcopatu, migravit ad Dominum. Et sancti Rutperti confessoris; » tum aliis litteris: « episcopi Vuormatiensis et Saltzburgensis translatio. » De posteD rioribus editionibus, jam dixi restitutam in iis *Conceptionem sancti Joannis Baptistæ*, ubi aliis litteris inseritur textui; *gloriosi Prophetæ et Præcursoris*. In fine de Rustico et Gerardo ut supra. « In territorio Beluacensi, sancti Germari abbatis. Cameraci, elevatio sancti Gaugerici, episcopi et confessoris. » Vide supra XI Augusti.

VII *Kal.* *Die* 25.

Natalis beati Cleophæ, quem tradunt apud castellum Emaus, in eadem domo, in qua mensam Domino paraverat, pro confessione illius a Judæis occisum et gloriosa memoria sepultum. In civitate Ambianensium, beati Firmini episcopi, qui sub præside Rictionaro, post varia tormenta, capitis decollatione martyrium sumpsit. Apud Lugdunum, depositio sancti Lupi episcopi ex anachoreta. Ipso die, sancti Herculani

militis, qui in passione Alexandri episcopi legitur. Autisiodoro [a], sancti Aunarii episcopi et confessoris. [*Addit Bouillart.* : Item sancti Sollempnensis episcopi.]

NOTÆ.

Inter puros solum numero, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Bene monuit Castellanus Aunarii annuntiationem erasam fuisse, et pressiori charactere fuisse denuo scriptam, ut sanctus Sollempnis accedere posset. Verum ista correctio ejusdem ætatis et auctoris est, cujus tres aliæ quas jam hoc mense vidimus. Der- A vensis enim cum Heriniensi codice consentit, et sanctum Sollempnem refert. Utriusque igitur autographi est correctio adeoque vel primo exemplo antiquior. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Emaus*, ut codices habent communius, licet aliqui malint *Emmaus*. Nonnulli legunt, *Lupi episcopi anachoretæ* vel *anachoritæ*, sed melius Molanus et alii post Adonem, *ex anachoreta*. Sic rursus Molan. ex eodem Adone, ponit *Herculani* non *Herculiani*. Superest præcipua et difficilior varietas, circa annuntiationem *sancti Solemnis*, vel, ut scribunt codices, *Sollempnis*, quam certum est non ad hunc, sed ad præcedentem diem pertinere, ut recte observat Bollandus IV Februarii, ad Vitam sancti Aventini; et alii. Nos die præcedenti Muneratum et Grevenum e puris exclusimus, quod ibi in ea annuntiatione ab omnibus reliquis discreparent, quamvis, si ponenda sit, eo die signanda videatur. Quæritur utrum hoc die *Solemnem* collocarit Usuardus, et non potius ab alio adjectus sit? Vidit hoc, opinor, Molanus, qui B neutro die ipsum retulit. At contrarium statuunt Praten., Herinien., Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Belin., apud quos ultimo loco disertissime exprimitur: *Item sancti Solempnis* vel *Solennii episcopi*. Cogor nihilominus existimare Usuardinum non esse hac potissimum ratione ductus, quod Castellanus, diligentissimus codicis Pratensis inspector observaverit, prima manu solam S. Aunarii annuntiationem ultimo loco positam fuisse, quæ subinde erasa fuerit, tumque pressiori charactere ita rescripta, ut altera S. Solemnis accedere posset. Quod idem habeant Antuerp.-Maj, Rosweyd. etetiam Aquicinct., novum non est, cum passim ex eodem fonte procedant. Sola me retineret Heriniensis auctoritas, nisi et hic hodie auctior esset. Nam ad Belinum quod attinet, tot ferme quotidie Auctariis abundat, ut raro incorruptus appareat. Ita equidem verosimilius censeo: si cui *Solemnem* Usuardo vendicare lubeat, argumentis facile cedam; liceat mihi interim Munerat., Greven. et præcipue Molanum cæteris codicibus hic anteferre. De Solemni vide Rabanum XXIV Septembris. Acta ejus non esse satis indicat Bollandus, citata superius die IV Februarii in *Aventino*, etc.

OBSERVATIONES.

De *Cleopha* nihil est apud Hieronymiana, Bedam, Florum, Rabanum aut Wandalbertum. Primus eum signavit auctor Romani parvi, his verbis: *Cleophæ, cui Dominus post resurrectionem in via apparuit*. Ado in suo Martyrologio præfigit: *Natalis beati*, et ita ferme descripsit Notkerus: at Usuardi elogium ex apostolorum Festivitatibus ad verbum contractum est. Qua autem fide assertum ab Adone martyrium nitatur, hactenus non reperi. Alii cum Tillemontio tomo I, pag. 306, 459 et 622, cognationem ejus vel affinitatem cum Christo Servatore examinant, de qua et nos alibi egimus, et porro fusius suo loco disputabimus. Indubitata sunt quæ ex Lucæ cap. XXIV C refert laudanus Tillemontius pag. 368. De *Firmino* legit Rabanus: *Natale sancti Firmini martyris*. Wandalbertus:

> Ambiana micat Firmino martyre plebes

Plura Florus memorat. Adoni a Mosandro ascribitur. Verum, nisi multum fallor, non alium ducem habuit Usuardus quam Acta ipsa, quæ, ut fortasse sincera omnino non sint, gravia tamen et antiqua esse suo tempore demonstrabitur. Multa de translationibus, una aut pluribus, hujus Firmini et alterius cognominis *confessoris*, jam pridem, et recentissime, vel ipsas inter umbras disputata sunt, quæ tunc etiam accuratius examinabuntur. *Lupi depositio* ab Hieronymianis pridie notata, a Corbeiensi Lugduno, ab Epternacensi Augustoduno tribuitur. Ado priorem secutus videtur, dum recte scribit: *Lugduni, sancti Lupi episcopi ex anachoreta*: unde jam perspicis, ex quo Noster sua acceperit. Hoc ei elogium canit Wandalbertus:

> Septena Lupus antistes Lugduni revisit
> Monia, devotæ pastor memorabilis urbi.

Res ejus gestæ colligi poterunt ex iis quæ satis fuse deduxit Severtius in Chronologia historica, a pag. 84, et ex aliis ab ipso citatis. *Herculanus*, in Actis sancti Alexandri episcopi, de quo supra ad XXI Septembris egimus, memoratus apud Adonem XXVI Novembris, hoc die pro mero Usuardi arbitrio positus videtur, aliis omnibus antiquis Martyrologis præteritus. ubi etiam advertes, perperam, vel saltem gratis, ei ab Nostro dari titulum *militis*, cum ab Adone solum dicatur, *juvenis ex officio Antonini*. Sequitur *Aunarius*, sive, ut scribit Castellanus, *Aunacharius*, ab Usuardo etiam primum consignatus, de cujus Actis plura sparsim inveniuntur tomo primo Bibliothecæ Labbeanæ, sed præcipue a pag. 419 et 528, ad quæ accedere potest Compilatio nostra Autissiodorensis itidem ms. ex Labbeo ferme pro hac parte desumpta, p. 53. Atque hactenus conformes sunt probatioris notæ codices omnes, ut de genuino textu dubitari nequeat. Quid de *Solemne* seu *Selenne* censendum superius abunde discussum est.

AUCTARIA.

PRATEN., ANTUERP.-MAJ. et ROSWEYD. de *Solenne* D habent ut supra diximus. Sed in Rosweyd. præterea additur: « In monasterio Glestiensi, sancti Ceolfridi. »

HERINIENS. secundo loco proprium inserit: « Eodem die, sancti Principii Suessionensis episcopi, fratris beati Remigii. » In fine, de *Solemne*, ut supra.

PULSANEN., in prima satis purus, in secunda truncat elogium, et tunc immediate cum superioribus subdit: « Item, sancti Sollempnis episcopi. » Desunt reliqua omnia.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. omittunt annuntiationem *Aunarii*, et recte etiam *Solemnis*. Pro *Alexandri episcopi*, ponunt *Alexandri papæ*.

BELIN. etiam legit *Alexandri papæ*, et in fine: « Item sancti Solemnii episcopi, » altera editio distinctius legit: « Item Blesis, » etc.

ANTUERP.-MAX., LEYDEN. et LOVANIEN. scribunt: *Alexandri papæ*; omittunt *Aunarii*, et ultimo loco

habent : « Apud Carnotum, natale sancti Solemnis A episcopi et confessoris. »

Ultraject., Alberg. et Danic. in eo a proxime superioribus differunt quod de Solemne ita addant: « Hic homini a nativitate cæco et surdo et muto visum, auditum, et officium linguæ restituit. Clodovæum quoque regem Francorum et trecentos sexaginta quatuor cum eo aqua sacri baptismatis initiavit. »

Centulen. : « Natale beati Cleophæ, qui fuit unus ex septuaginta duobus discipulis. Ambianis, passio sancti Firmini martyris, primi illius civitatis episcopi. Lugduni, sancti Lupi episcopi ex anachorita. Ipsa die, sancti Herculani militis. Autisiodore, sancti Aunarii episcopi et confessoris. Item, sancti Solennis episcopi. Cœnobio Cesareæ, sancti Rodberti episcopi et confessoris. »

Bruxellen. incipit a Firmino, satis pure. Tum de Cleopha. Deinde de Herculano, quem *Arculanum* vocat. Sequitur : « Apud Carnotum, natale sancti B Solempnis episcopi et confessoris. Hic homini a nativitate cæco, surdo, et muto, visum, auditum et officium linguæ restituit. Apud Lugdunum depositio sancti Lupi ex anachorita episcopi. Antisiodoro, depositio sancti Januarii [*pro* Aunarii] episcopi et confessoris. Et eodem die, beatorum Sergii et Bachii. » Lege *Bacchi* et vide vii Octobris.

Hagenoyen. de Cleopha, pluribus prosequitur historiam evangelicam. In Firmino satis purus est. Item in Lupo. Tum : « Apud Carnotum, sancti Sollempnis episcopi. Hic homini a nativitate cæco, surdo, et muto, visum, auditum et olfactum linguæ restituit. Clodovæum vero regem Franchorum et sexingentos et sexaginta quatuor cum eo, unda, » etc. Sequitur de Herculano et Aunario cum textu satis pure.

Aquicinct. pro *Rictiovaro,* habet *Sebastiano ;* et in fine de Solemne, ut supra.

Ambianens. : « Ambianis civitate, natalis sancti C Firmini martyris et primi episcopi civitatis ipsius. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. hoc die contractior est, sic habet : « Cleophæ, disciputi Christi. Firmini episcopi et martyris. Principii episcopi Suessionensis, fratris beati Remigii episcopi. »

Reg. Suec. signatus num. 130 etiam habet : « Item sancti Solennis episcopi. »

In Vatican. signato num. 5949 desunt postremæ duæ annuntiationes.

In Ughellian. deest in hoc codice Aunarius, ut supra in Antuerp.-Max.-Lubec.

Altemps. : « In Glescovia, sancti Ceolfridi abbatis et confessoris. Item, sanctæ Faustæ virginis. Item, sancti Solennii. » Idem qui *Solemnis.*

Florentin.: « Ipso die, sancti Solemnis episcopi. »

Caudiacen. : « Magno loco, sanctæ Georgiæ virginis. » Vide hunc eumdem codicem citatum xv Februarii, ubi hujus Georgiæ translationem signat.

Editio Lubeco.-Col. : « In territorio Hierosolymitano, castello quod appellatur Emaus, natale sancti Cleophæ, qui fuit unus de septuaginta duobus discipulis Christi, qui etiam in die resurrectionis Domini, cum alio discipulo in idem castellum ibat, quibus Dominus in via apparuit. Et quem tradunt ibidem et in eadem domo, in qua mensam præparaverat Domino, pro confessione ejus, etc. Colonia Agrippina, ordinatio sancti Cuniberti archiepiscopi ejusdem civitatis et confessoris. In civitate Ambianensium, beati Firmini episcopi et martyris. Qui sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus et sub præside Rictiovaro, post varias tormentorum minas, nocte clam in carcere decollatus est, sicque martyrium complevit. Cujus corpus Faustinianus, ab eodem baptizatus, rapiens sepelivit, qui ob amorem et reverentiam sancti martyris unicum filium suum quem habuit, Firminum appellavit. Qui tandem scientia et sanctitate proficiens, omnium Europæ ecclesiarum magister effectus, episcopus prædictæ ecclesiæ Ambianensis ordinatur. » In Lupo et Herculano fere pura est. De Solemne eadem habet quæ Ultraject. et Albergen. supra. « Antisiodoro, S. Amancii. » Voluit haud dubie scribere *Aunarii.*

Greven.: « In Asia, sanctorum Eucarpi, Bardumani, et aliorum viginti sex. Suessionis, sancti Principii episcopi et confessoris, fratris beati Remigii. Zachariæ episcopi. In Hibernia, Barreæ episcopi et confessoris. Germani abbatis et confessoris. Apud Coloniam Agrippinam, ordinatio episcopatus sancti Cuniberti, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. Item bonæ memoriæ Gerhardi confessoris ordinis Minorum, viri devotissimi. »

Molan. : « Item sancti Solennis episcopi et confessoris, castro Blesis. Eodem die, sancti Principii Suessionensis episcopi, fratris beati Remigii. » Quod ex Herinien. videtur desumptum. Editiones aliæ sic habent : « Item Blesis, sancti Solennis episcopi. Hic hominem a nativitate cæcum et surdum osculatus est, et statim sanum reddidit. Hic etiam Carnotensium episcopus, Ludovicum regem cum trecentis septuaginta nobilibus sacro fonte regeneravit. Sicque Dei Sanctus tres olimpiades gerens in episcopatu, migravit ad Dominum. Eodem die sancti Principii, » etc., ut in priori. « Cusantiæ, in territorio Bizuntino, depositio beati Hermenfredi, abbatis et confessoris. In Glasconia, depositio sancti Ceolfridi abbatis et confessoris. » Vide de utroque Castellanum.

VI *Kal.* *Die* 26.

Natalis sanctorum martyrum Cypriani episcopi et Justinæ virginis, quorum Justina, multa propter Christum perpessa, ipsum quoque Cyprianum, cum esset magus, et magicis suis eam dementare conaretur, convertit ad Christum, cum quo postea, jam episcopo et nobili doctore facto, martyrium sumpsit. Horum corpora postmodum a Christianis Romam delata sunt. Civitate Albano, sancti Senatoris.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten., Herinien., Tornacen,, Antuerp.-Maj., Rosweyd., Munerat., Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Vides hic denuo inter puros codices recurrere D Tornacensem, qui ab viii Augusti ad hunc usque diem vacuus fuit, foliis aliquot aut decerptis aut saltem deperditis. De cætero codex ille, item Antuerp.-Maj. et Greven. scribunt *Cipriam,* melius reliqui, ut in textu. Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Molan., post *magicis suis* non male addunt *artibus* verum ex codicibus aliis judico non sic scripsisse Usuardum, qui forte melius cum Beda posuisset *magiis suis ;* siquidem ita vere Beda legit, cum Rabanus etiam simpliciter habeat *magis suis.* Pro *dementare* in Antuerp.-Majore est *temptare.* Idem, ante *Christianis,* omittit *a.* Ultimam annuntiationem sic format Rosweyd. : *Civitate Albana, natale sancti Senatoris.* At utrovis modo scripseris, verum locum non facile designaveris. Munerat. in fine ei adjungit titulum *episcopi.*

OBSERVATIONES.

Multa sunt quæ implexam et perplexam reddunt celeberrimorum alioqui martyrum nostrorum *Cypriani* et *Justinæ* historiam, ita ex Metaphraste a Lipomano, Surio aliisque editam, ut apertissime Cyprianum illum inclytissimum Carthaginensem antistitem cum hoc nostro, verosimilius Antiocheno, confundat ; quod passim Gregorio Nazianzeno acceptum refertur. Ab ea confusione nonnihil recedit Eudociæ imperatricis laudatio ; magis etiam vera, seu ut alii existimant, supposita ipsius Cypriani *confessio*. Nec in martyrii tempore, nec in aliis pluribus circumstantiis satis conveniunt rerum gestarum scriptores, ut fatetur Baronius. Laudanda in hisce Tillemontii opera, qui, quæ verosimilia et probabilia sunt, operose digessit tomo V, a pag. 329, suo tempore nonnulli usui futura. Jam ut ad textum nostrum accedamus, primum noto in Hieronymianis apographis Cyprianum et Justinam omnino prætermissos. Romanum parvum sic eorum meminit : *Romæ, Cypriani episcopi, et Antiochiæ passi, et cum martyre Justina Romam translati*. Martyrologus Viennensis longam quidem narrationem texuit, sed in qua Metaphrastæ confusio sic evitatur, ut tota Actorum ejus, etiam a Surio editorum, veritas non incommode salvari posse videtur. Verum Noster compendio proinde eos desumpsit characteres de *episcopo et nobili doctore facto*, ut Carthaginensem Cyprianum plane, ni fallor, designari intelligamus: unde mirum videri non debet, si Romani Martyrologii reformatores eas notas expunctas voluerint. Id tamen prudenter cavit Usuardus, ne Justinam æque ac Cyprianum *sub Diocletiano multa propter Christum perpessos*, in fine, *sub Claudio principe martyrizarisse* assereret, quemadmodum in Beda et Rabano legitur. Quod autem ambo Antiochiæ et Nicomediæ ascribantur, inde factum dici oportet, quod primo loco inchoata passio, postremo consummata sit. Cætera ad proprium locum remittamus, addito hic solum metrico Wandalberti encomio :

> Sexta martyr ovat Cyprianus, virgo beata
> Quem Justina Dei fecit cognoscere regnum,
> Artibus insanis tandem furiisque relictis.

Senator Albanensis seu *martyr*, seu *confessor*, et si ita vis, *episcopus*, multam Baronio et Florentinio conjectandi materiam præbuit. Nullis Martyrologis antiquis, præterquam Hieronymianis, notus videtur, in quibus ita lego : *Et in Albano, natalis sancti Senatoris*. Quæ ab aliquo Adoni subinde superaddita sunt, ut abunde testantur Mosandri asteriscus et Rosweydi appendix. Mihi vix dubium est quin ex Hieronymianis a Nostro acceptus sit, relictis terminis æque dubiis, sic ut ubi *Albana* illa *civitas*, seu *Albanum* quærendum sit, necdum inter auctores plane conveniat. Utrum satis feliciter contra aliorum opiniones ipsum *in Scotia* iuvenerit Castellanus, ut ejus notula ad Martyrologium universale indicat, postea videbitur. Interim sic posuisse Usuardum, ut in indiculo nostro habetur, certissimum est.

AUCTARIA.

Pulsanen., in prima purus, caret annuntiatione secunda ; ut passim mutilus esse solet.

Antuerp., Max.-Lubec., Belin., Ughellian., Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen. et Danic. in fine textui puro subjungunt : « Romæ, sancti Eusebii episcopi et confessoris. » Ejus *depositio* in Hieronymianis signata reperitur, « via Appia, cæmeterio Calisti, » eo modo quo confessores designari solent. Videatur Florentinius plures allegans qui ei martyris laureolan asserant. Cæterum ex Hieronymianis transit Eusebius in Bedæ et Adonis, imo et in Usuardi Auctaria, ut ex probatissimis nostris codicibus pro textu citatis manifestum est. De Eusebio papa vide Auctaria Usuardina ad diem secundum Octobris.

Centulen. : « Apud Antiocham, natalis sanctorum martyrum Cypriani episcopi et Justinæ virginis, qui passi sunt sub imperatore Diocletiano. Civitate Albano, sancti enathoris. » Ita quidem in eo codice legitur, sed apparent vestigia erasi S initialis, ut debeat legi *Senatoris*.

Bruxellen. : « Natale sanctorum martyrum Cypriani episcopi, quondam magi, et Justinæ virginis et Theoginti. Quorum Justina, multa propter Christum perpessa, ipsum quoque Cyprianum, cum esset magus et suis magicis artibus eam dementare conaretur, et a Christi cultura pervertere, convertit ad Christum. Cum quo postea, jam episcopo et nobili doctore facto, sub Diocletiano imperatore, simul martyrio coronatur, et ipsorum corpora postmodum, etc., Romæ, sancti Eusebii episcopi. Civitate Albana, sancti Senatoris. »

Hagenoy. : « Apud Antiochiam, sancti Cypriani episcopi et martyris, et Justinæ virginis et martyris. Hic Cyprianus prius erat incantator, et magus suis artibus multos dementabat. Nam ille puer existens septem annorum, a parentibus dyabulo consecratus est, et a carnibus, piscibus, vino et coitu abstinuit diu, ut dyabulo plus servire posset, et ut breviter concludam, omnia fecit mala quæ excogitare potuit, ut demonibus plus placeret, et in quibusdam malis demones in malo superabat, et multis Christianis ipse erat causa peccati. Unde cum Justinam virginem ad suum consensum inclinare non posset, sed multis ad eam missis demonibus, unus eorum interrogatus ab eo, cur nihil perficeret, ille respondit, quod Christus non sineret. Cui Cyprianus : Estne ergo Christus major nobis ? Respondit demon : Major est omnibus creaturis. Sprevit ergo Cyprianus dyabulum et baptizatus est, et ipse postmodum miracula fecit, et post annum sacerdos ordinatus est. Et post XVI annos, mortuo Anthonio Antiocheno episcopo, ipse episcopus ordinatus est, et multos ad fidem convertit, et fideles plurimum in fide confortavit : ac ipse Justinam in monasterio virginibus pluribus præfecit. Tum ipse cum Justina comprehenditur et incarceratur. Deinde in eculeo suspenditur et ungulis ferreis laceratur. Dehinc alapis cæduntur et nervis crudis flagellantur : postea in sartaginem plenam pice, cera, et adipe succensam [mittuntur] in qua Deum sine læsione laudabant. Tunc Eucolinus comes eos ad imperatorem Claudium in Nycomediam misit, qui fecit eos decollari, et horum Romam translata sunt corpora, deinde Placentiam. Civitate Albala, sancti Senatoris martyris. In Armenia majore, sanctæ Rispinæ, reginæ et virginis. Quæ cum sprevisset connubia regis Armeniæ Thiridatii propter amorem Christi, cum pluribus aliis virginibus, inauditis tormentis est occisa. » Ripsimen indicat, de qua vide notulam Castellani et Romanum XXIX Septembris. De Eusebio, ut supra.

Aquicinct. in fine : « Romæ, sancti Eusebii. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Justinæ et Cypriani martyrum, qui fuit magus primo, sed per sanctam Justinam virginem conversus fuit. » Additur in margine eadem manu : « Horum reliquiæ habentur in ecclesia sancti Joannis Trajectensis. »

In Vatican. sign. num. 5949, deest *Senatoris*. Adjicitur : « Romæ, sancti Eusebii episcopi et confessoris. Natale sancti Januarii presbyteri Antiocheni. » Multos novi Januarios, sed quis hic sit Antiochenus presbyter, doceri cupio.

Editio Lubeco-Col. præmittit annuntiationem satis miram, his verbis : « Apud Coloniam Agrippinam, in ecclesia sancti Maximiani, inventio et translatio sancti Gorgonii episcopi et martyris et sociorum ejus. Qui Gorgonius fuit confessor regis et reginæ Hispaniæ et de collegio sanctarum undecim

millium virginum. » De Cypriano et Justina, post, doctore facto, sic scribit : « Martyrium sub Diocletiano imperatore, judice Eutellio sumpsit. Et cum jam hi duo martyres post multiplices pœnas jussu imperatoris ducerentur in Nicomediam civitatem, ut ibidem decollarentur, adjunxit se eis Christianus quidam, veniens de peregrinatione, nomine Theognitus, qui cum cervices sanctorum deoscularetur, cum ipsis pariter decollatus est. Quorum corpora nocte tulerunt nautæ in navem suam, transferentes ea Romam Civitate Albano, sancti Senatoris confessoris. » De Eusebio ut supra.

Greven. : « Item apud Coloniam Agrippinam, in ecclesia sancti Maximini, inventio et elevatio sancti Gorgonii episcopi et martyris. Hic confessor fuit regis Hispaniæ et de societate undecim millium virginum. Romæ, Eusebii episcopi et confessoris. Arvernis, depositio sancti Apollinaris episcopi et confessoris Translatio sancti Meynulphi diaconi. »

Molan. : « Romæ, sancti Eusebii episcopi et confessoris. » Deinde minoribus typis : « Eodem die Amantii presbyteri et confessoris, de quo beatus Gregorius in Dialogis, lib. III, cap. 35. » Vide notulam Castellani. Editiones posteriores de Eusebio habent ut prior. Tum adjungunt : « Die vigesima sexta, transitus sancti apostoli et evangelistæ Joannis Theologi. » Accepta est de more annuntiatio ex Græcorum Horologio seu Menologio contracto, de quo alibi diximus. Sed hæc et alia, quæ a Græcis de Joanne evangelista liberaliter circumferuntur, ad diem ejus in Ecclesia Latina natalem XXVII Decembris remittenda sunt.

V *Kal.* *Die* 27.

Apud civitatem Egeam, natalis sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, qui sub persecutione Diocletiani, post multa tormenta, vincula et carceres, post mare et ignes, crucem, lapidationem et sagittas divinitus superatas, capite plectuntur. Referuntur etiam passi in eorum collegio tres fratres germani eorumdem, id est Anthimus, Leontius et Euprepius. Eodem die, sanctorum fratrum Adulfi et Joannis, qui apud Cordubam civitatem pro Christo coronati sunt. Castro Pseuduno, sancti Florentini, qui una cum beato Hilario, post abscisionem linguæ, gladio jussus est feriri.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Antuerp.-Maj.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Ægeam invenio in apographo nostro Pratens. et Molano, at cæteri codices omnes scribunt simpliciter ut est in textu. Nescio an Castellanus rem acu tangat, dum his præfert nomenclaturam aliam *Ægæ*, *Ægarum.* Pro *lapidationem* posuit Molan. *lapidationes.* Pratensis et Antuerp.-Maj. videntur legere *Eoprepius*, in quo singulares sequimur reliquos. Ado prius scribit *Euprepius*, deinde *Eutropius.* In Greven. et Molan., superflua scrupulositate, legitur *Adulphi*, de qua inflexione satis alibi diximus, sed in Antuerp.-Majore male habetur *Aldulfi.* Restat *Pseuduno*, sic omnino scribendum, ut habent optimi codices Praten., Herinien., Tornacen., Rosweyd. et Greven., non *Seuduno*, ut est in Antuerp.-Majore, neque *Seduno*, ut in Molano et aliis. Vide infra in observationibus.

OBSERVATIONES.

Florentinius in diffusa de sanctis Cosma et Damiano hac die adnotatione, inter alia sic habet : *Vidit Baronius varia horum sanctorum martyrum Acta, erroribus et implicationibus referta*, qualia nempe apud Legendarios exstant, *quæ si quis tueri velit, alios Cosmam et Damianum constituere necesse habeat*, et quidem Romæ martyres, alibi confessores, admittere, eosque non semel geminatos. Ita prorsus fecere Wangnerechius et Dehnius, ambo societatis nostræ ex veteribus, ut aiunt, Græciæ monumentis, in Syntagmate historico *de tribus sanctorum Anargyrorum, Cosmæ et Damiani nomine, paribus*, edito Viennæ 1660, quo terna illa Græcorum distinctio contra Latinorum confusionem acriter defenditur, in ea nimirum suppositione qua illi alios Cosmam et Damianum I Julii, alios XVII Octobris, alios I Novembris aut diebus aliis recolunt. Viderat hæc pridem Baronius, sed rejecerat, nec scio equidem an satis tuto digeri possint, tametsi Papebrochius in Ephemeridibus Græco-Moscis eo inclinari videatur. Ne quid tamen hic inconsulte definiam, ubi longo et maturo examine opus est, sola Martyrologiorum nostrorum auctoritate rem circumscribam. Sic loquuntur Hieronymiana : *Ad Acia civitate, natalis sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum.* An recte loc m *Ad Acia*, vel *Adacia* sive divisim sive conjunctim explicet Florentinius, tu statue, ego mendum existimo pro *Ægea vel Ægæa*, ut scribunt Beda et ex eo Rabanus, item auctor Romani parvi, Ado, Notkerus, etc. Hos inter Romanum parvum ita legit : *In Ægæa civitate, Cosmæ et Damiani, Anthimi, Leontii et Euprepii.* Multa ex Actis superaddidit Viennensis quæ et ipsa trituratione indigent. Noster priorem elogii sui partem ex Beda descripsit, alteram ex Adone mutuatus. Hactenus consentiunt Martyrologi antiqui omnes, etiam Wandalbertus, qui, si Hieronymianos excipias, de solis Anargyris hodie meminerunt ; nam sancti a Mosandro adjecti Adonis non sunt. Audiamus Wandalbertum :

> Quinto cum fratre excellit Cosma Damiano,
> Antimus hos sequitur, Leontius Euprepiusque,
> Unum, Christe, tibi sertum qui morte dicarunt.

Florus hoc ipso die Timotheum retulit, et Hieronymianis procul dubio acceptum, de quo vide supra ad XXII Januarii, etc. *Martyres Cordubenses* pure Usuardini sunt, nec de iis quidquam observandum video, præter id quod sæpius alibi dictum est, eos nempe ex Hispania allatos et a Nostro signatos, locum in sacris tabulis primum invenisse. Breve sed præclarum utriusque elogium exstat in Memoriali, lib. II, cap. 8, ultra medium, ubi Eulogius ipsorum, *instar siderum cœli, gesta micantia, ad emolumentum Ecclesiæ sanctæ et exemplum debilium, a sene et magistro* suo *atque illustrissimo doctore... beatæ recordationis et memoriæ Speraindeo, stylo latiori composita* asserit. Hæc occasione matris eorum Artemiæ : porro ipsos denuo nominat Eulogius lib. III, cap. 17, dum sororis Aureæ illustrem confessionem describit. Acta ipsa periisse credimus, eamque forte irreparabilem jacturam merito deplorat noster Martinus de Roa, tomo de Martyribus Cordubensibus, pag. 153. Si in hujusmodi monumentis perquirendis operam posuissent scriptores illi qui tot pseudochronica nobis obtruserunt, quam solidam toti genti, quam veram sibi laudem peperissent.

Florentinus in Hieronymianis sic ultimo loco notatur : *In territorio Edue civitate natalis sancti Florentini.* Hujus nomen a Mosandro cum asterisco refertur, Rosweydus in appendicem rejicit, et recte, ut in præfatione, cap. 3, contra Mabilionem ostendimus. Ampliorem alicunde notitiam nactus fuerit Usuar-

dus, dum locum pressius designat, et martyrii socium *Hilarium* exprimit, optime scribens *Pseuduno*, cujus loci nihil hodie superesse dicitur, præter vicum quem Gallice vocat Castellanus *Semont* in Lugdunensi Gallia, non procul ab Arari; unde perspicias errare aliquos qui *Castrum Sedunum* ad Rhodanum intelligunt, vulgo *Sion* vel *Sitten*. Colligas etiam eam sententiarum varietatem argumento sufficienti non A esse, ut hi martyres duplicentur apud Florentinium. Passos esse sub persecutione, seu mavis grassatione et depopulatione Wandalica, communior fert opinio Baronii, Florentinii et aliorum, a qua nescio cur recedat Castellanus in Martyrologio suo universali, apponens annum Christi 264. Utcunque ea se habeant, satis hic fuerit simplicem et germanam Usuardi phrasim repræsentasse.

AUCTARIA.

Herinien. propriam appendicem habet: « Ipso die translatio sancti Gibriani confessoris. » Vide Auctaria vii Maii, ubi ex eodem codice Gibriani depositionem retulimus, in S. Remigii quiescentis.

Tornacen., in prima commemoratione purus, a duabus ultimis elogia rescindit.

Rosweyd. textui integro in fine subjicit: « Item Fidentii et Terentii martyrum. » Vide Roman.

Pulsanen. in prima etiam purus est, sed caret reliquis omnibus.

Antuerp., Max. Lubec., Antuerp.-Max et Lovanien. sic primam enuntiant: « Apud civitatem Egeam, natale sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, qui B sub persecutione Diocletiani, post multa tormenta, vincula et carceres in mare mersi, divina virtute educti, igni copioso impositi, sed frigente igne illæsi, cum superiores tormentis existerent, paratis crucibus proconsul impius eos suspendi et lapidibus jussit urgeri. Hinc sagittis aggredi, tandem gladio præcepit absumi. Referuntur, » etc., pure.

Munerat. in fine: « Eodem die, sancti Cerauni confessoris et episcopi Parisiorum civitatis. » Vide Castellanum in Martyrologio universali.

Ultraject., Leyden. et Danic. conveniunt cum Antuerp., etc.; sed in fine adjiciunt: « Methis civitate, depositio sancti Petri episcopi et confessoris. » In Danic. ad marginem additur: « Sancti Elzearii confessoris festum solemne; » nempe quod codex fuerit ad usum PP. Franciscanorum.

Albergen. præterea adjungit: « Ipso die, sancti Elyasii confessoris, » pro *Elzearii*.

Centulen.: « Apud Egeam, passio sanctorum Cosmæ et Damiani martyrum, cum quibus sunt passi, tres eorum fratres Antimus, Leontius, Euprepius. Eodem die, sanctorum fratrum Adulfi et Joannis, qui apud Cordubam civitatem pro Christo coronati sunt. In territorio Augustodunensi, sanctorum martyrum Florentii et Hilarii. »

Bruxellen. in prima fere similis est Antuerp., etc. In secunda et tertia, satis purus. Addit etiam in fine: « Mettis civitate, depositio sancti Petri episcopi et confessoris. »

Hagenoyen., in Cosma et Damiano interpolatus, subjungit: « In Armenia, sanctæ Gajanæ viduæ, et alterius virginis. » Vide Castellanum, qui duas virgines addit. In duabus postremis annuntiationibus, satis purus est. Tum: « Item translatio Virgilii, Saltzburgensis episcopi et confessoris. » Colitur xxvii Novembris. « In die Cosmi et Damiani, sancti Elsearii comitis Arriani et confessoris, per Urbanum papam quintum noviter canonizati. » De Petro Metensi ut supra.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Cosmæ et Damiani martyrum. Florentini et Hilarii martyrum. Fidenti et Terentii martyrum. Liobæ virginis. Anthimi, Leontii et Euprepii. » Notatur in margine, quod *Lioba in Martyrologio Romano* habetur *die sequenti;* quod verum est.

Augens.: « Flaviaco, sancti Geremari confessoris atque abbatis. » Et hæc ponuntur primo loco. De eo supra actum est non semel. Vide xxiv Sept.

In Vatican. num. 5949 desunt annuntiationes duæ ultimæ. Ajicitur: « In Epheso, sancti Timothei. » Vide Observationes.

Florentin.: « Ravennæ, sancti Adentis [Adiriti] archiepiscopi et confessoris. » Tum Strozzian.: « Sancti Eleazarii confessoris, de tertio ordine S. Francisci. »

Jurensis.: « In civitate Ambianensi, beati Firmini episcopi, » etc. Vide superius, xxv.

Divionen.: « In territorio Augustidunensi, passio sanctorum martyrum Florentini et Hilarii. »

Remens. SS. Timoth. et Apoll. verbis proxime citatis veram ipsam positionem, seu locum interserit, *castro Pseuduno*, ut est in textu.

Editio Lubeco-Col.: « Apud Ephesum, missio in exilium beati Johannis evangelistæ, una cum sancto Procoro diacono, sub Domiciano imperatore. Apud civitatem Egeam in Arabia provincia, natale sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani fratrum, medicorum. Qui sub persecutione Diocletiani imperatoris a præside Lysia, post multa tormenta, » etc. ut supra in Antuerp. et aliis. De Cordubensibus, satis pure. Tum: « In territorio Augustudino, castro Seuduno, natale sanctorum Florentini et Hilarii, qui præcipiente Croco, Wandalorum rege, post dentium excussionem, ac linguarum extractionem, gladio perempti sunt. » De Petro Metensi, ut supra. « Eodem die, sancti Elsiarii comitis et confessoris, de tertia regula sancti Francisci confessoris. »

Belin. de Cosma et Damiano eadem habet quæ Antuerp., etc., supra. Cætera purus est in postremis annuntiationibus, nisi quod in prima editione pro *Florentini*, scribat *Florentii*. In fine adjicitur: « Eodem die, sancti Elzearii confessoris, de tertio ordino sancti Patris Francisci. »

C Greven: « Missio in exilium beati Johannis evangelistæ, una cum sancto Procoro diacono, sub Domiciano imperatore. Item, sanctorum Eleutherii, Andronici, Timothei, Fidentii et Terentii martyrum. Feliciani et Benedicti martyrum. Translatio beati Stanislai episcopi et martyris. Methis, depositio sancti Petri episcopi et confessoris. Eodem die, Elsiarii comitis et confessoris, de tertia regula beati Francisci. In Dacia, dormitio sancti Ketilli confessoris, regularis Præpositi ecclesiæ Wiburgensis. Theodotæ matronæ, matris sanctorum Cosmæ et Damiani. Apud Coloniam Agrippinam, dedicatio majoris ecclesiæ sancti Petri apostoli. »

Molan. de Cosma et Damiano, post *Euprepius*, aliis litteris ex Adone textui inserit: « Quorum corpora religiosi viri sepelierunt in loco venerabili, non longe a civitate Ægea. Duorum autem fratrum Cosmæ et Damiani memoria (Romæ) etiam, templo præclaro opere, nomini eorum ædificato solenniter D agitur. » In fine autem: « Parisiis eodem die, sancti Eleazarii confessoris, de tertio ordine sancti Patris Francisci. Eodem die, sancti Cerauni confessoris et episcopi Parisiorum civitatis. Civitate Sagiensi, dedicatio basilicæ præfatæ urbis, per diœcesim ubilibet celebranda. Natale sanctæ Hiltrudis virginis, quæ amore Christi sponsum in terris fugiens, ei quem elegerat, viriliter adhæsit, bonumque propositum laudabili fine conclusit. » Dein minoribus typis: « Cujus corpus quiescit in Hannonia, monasterio Letiis. » De Ketillo habet ut Greven. Posteriores editiones de Cosma et Damiano solum inserunt: « Pecuniæ abstinentia et miraculis clari. » In fine de Elzeario et Cerauno, ut in priori. Tum: « Lætiis, natale sanctæ Hiltrudis virginis, quæ amore Christi, etc. Die vigesima septima, sancti martyris Callistrati et sociorum ejus. Civitate Sagiensi, dedicatio basilicæ, » etc.

IV Kal. *Die* 28.

Apud Tolosam, sancti Exuperii episcopi et confessoris, qui beatus vir, quantum sibi extiterit parcus, quantumque aliis largus, sanctus Hieronymus memorabili prosecutus est relatu. Romæ, natalis sancti Stactei. Civitate Januis, sancti Salonis episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Majore*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In minutiis hærent. Herinien. habet, *extiterit sibi.* Tornacen. post *Romæ*, omittit *natalis.* Antuerp.-Maj. legit *Stractei*; Max.-Lubec. *Stracteti*: Munerat. et Greven. *Tactei.* Antuerp. et Max.-Lubec. pro A *Salonis* scribunt *Salomonis*; Molan., *Saloni.* De *Tholosam*, *Hieronymus*, *Jeronymus*, etc., aliquid notare operæ pretium non est.

OBSERVATIONES.

Solitos ductores suos Romanum parvum et Adonem hodie Noster deseruit; nam cum illi, sequente Notkero, solos referant martyres Cordubenses *Faustum*, *Januarium* et *Martialem*, de quibus etiam agit Wandalibertus, hos Usuardus distulit ad XII Octobris: utrum quod in Hispaniis de proprio eorum cultus tunc temporis die, certiorem notitiam adeptus sit, alibi expendemus. Beda hac die plane vacat. Supersunt itaque soli codices Hieronymiani, ex quibus messem Noster colligere potuerit. Neque tamen ex illis accepit *Exuperium* Tolosanum, omnibus Martyrologis præteritum. Nihil verosimilius est quam quod Usuardus in ipsis Hieronymi operibus repererit, quæ de sanctissimo præsule in laterculo prædicat. Plura de hoc sancto in sua ad Martyrologium Romanum Notatione observat Baronius; at Vitæ seriem accuratius digessit Catellus in Commentariis ad Historiam Occitaniæ, lib. V, a pag. 827, apud quem invenies unde extracta sint quæ hic in sancti laudem ex Hieronymo recitantur, cum pluribus aliis eodem spectantibus. Vide etiam testimonia a Surio collecta. *Stactei* cum Nostro meminit Rabanus. Uterque eodem modo scribit, uterque ex Hieronymianis eum desumpsit, in quibus varie efformatum nomen *Stactæ*, et in vetustissimo Epternacensi repetitum *Stertei* et *Stactei*, ansam Florentinio dedit suspicandi *diversos esse martyres*, et *Sterteum deficere* in pluribus codicibus. Disputat etiam de officio et titulo: verum, ni fallor, unus idemque est *Sterteus* et *Stacteus*, non confessor aut episcopus, sed martyr Romanus, solo ferme nomine notus, et pro majori parte Fuldam translatus, ut in beati Rabani Vita, IV Februarii illustrata, pag. 57, indicat Henschenius.

Salo, *Salon*, *Salonus* vel *Salonius*, fatente Florentinio, notatur in pluribus apographis Hieronymianis, quidquid ab ipso tanquam adjectitius, alio charactere exprimatur his verbis: *Civitate Genua in Gallia, depositio sancti Saloni episcopi.* Eadem verba transcripsit Rabanus, sed editor Canisius ad oram libri posuit *Salomonis*, haud dubie ex hodierno Romano. Noster forte pridem difficultatem subodoratus, rescissa voce *Gallia*, scripsit *Januis.* Baronius, nullum Genuæ Salonem inveniens, ex Belino aliisque recentioribus *Salomonem* substituit. Vides intricatum negotium, cui solvendo hanc notam Martyrologio suo universali attexuit Castellanus remisso asterisco ad *Salomonis*: *Hoc est*, inquit, *secundum antiqua Martyrologia, Genevæ, sancti Saloni, verosimiliter primi ejus nominis* [episcopi] *in catalogis prætermissi, qui cum patre suo sancto Eucherio subscripsit, concilio* I *Arausicano*; *atque hic potius intelli-* B *gendus, quam secundus, qui concilio* IV *Parisiensi subscripsit, cum altero Salono episcopo Ebredunensi.* Favet eruditæ conjecturæ Hieronymianorum et Rabani recitata lectio: *Civitate Genua, in Gallia*, quibus verbis, mea quidem sententia, satis clare excludi videtur celebris Genua Ligurum, apud medii ævi scriptores *Janua* potius vel *Januis* quam Genua dicta, certe in antiquis nostris Martyrologiis nunquam, quod ego saltem sciam, nominata. Raro etiam occurrit Geneva, sed hanc tantisper hoc loco intelligendam supponemus, donec in Actis res elucidetur. Longiuscule ab instituto digressi videri possumus, cum interim super Usuardina puritate nihil magnopere dubii occurrat.

AUCTARIA.

ROSWEYD. in textu non omnino purus, in fine adjicit: « In Boemia, sancti Wenczlai martyris. Item Martialis et aliorum XXXIII martyrum. » In Hieronymianis nominatim exprimuntur socii quindecim cum viginti anonymis.

PULSANEN., in prima et secunda fere purus, omittit tertiam, frequenti defectu.

ANTUERP.-MAX., LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC. post textum addunt: « Apud Pragam civitatem Boemiæ, sancti Wenzelai, vel Wenceszlai, ducis et martyris. Qui valde in Christi religione devotus extitit, adeo ut oblitus dignitatis sui primatus, tempore messis et vindemiæ ipse meteret et vindemiaret, quod in sacrificales hostias sacerdotum manibus offerretur. » Notandum in solo LOVANIEN. scribi *Salonis*, in aliis *Salomonis.*

ULTRAJECT. et LEYDEN. recte habent *Salonis.* In Wenceslao cum præcedentibus conveniunt; sed præterea in fine adjiciunt: « Eodem die, depositio sancti Elearii [*pro* Elzearii] confessoris, de ordine tertiæ regulæ beati Francisci. » Vide quæ non semel dicta sunt die præcedenti.

CENTULEN.: « In Hispaniis civitate Corduba, san- C ctorum Fausti, Januarii et Martialis. » Jam dixi in Observationibus, dilatos ab Usuardo ad XIII Octobris, ubi et Wandalberti geminata encomia metrica invenies. « Romæ, natalis sancti Stactei. Autisiodoro, sancti Alogii [*Hieronymiana et Rabanus scribunt* Alodi] episcopi et confessoris, qui fuit ex discipulis sancti Germani. Civitate Januis, sancti Salomonis martyris. »

BRUXELLEN. incipit ex Adone: « In Corduba, natale sanctorum Fausti, Januarii et Martialis. Qui post eculeum, rasis superciliis, et auribus et naribus præcisis, dentibusque superioribus evulsis deturpati, ad ultimum in igne consumpti sunt. » Sequitur de Stacteo, pure. Tum: « Apud Pragam civitatem Bohemiæ, natale sancti Wenceslai ducis et martyris. Qui in Christi religione adeo extitit devotus, ut ipse personaliter meteret et vindemiaret, quod Deo in sacrificales hostias sacerdotum manibus offerretur. Lugduno, Auremundi martyris. » Melius *Enemundi*, D vel *Annemundi*, Gallice *Chaumond*, de quo vide Castelnanum. In fine, de Exuperio et Salone, ut est in textu.

HAGENOYEN. in Exuperii elogio mutata nonnulla et

procul transposita sunt. De Wenceslao habet ut supra usque ad *offerretur*, sed adjungit : « Et etiam ligna in silvis suis propriis ejus manibus succideret, quæ in dorso suo ante januas pauperis ponebat, qui aliter ligna habere non poterat. Qui quandoque a servis suis ligna custodientibus graviter percutiebatur, nec tamen desistebat. Hic tandem a fratre proprio, ut dominium sum possideret, occidebatur. » In Stacteo purus est. Pro *Salonis*, scribit *Salomonis*. Tum : « Item Liobæ virginis. » De qua videndus Rabanus, et quæ ex ipso dabit Molanus infra : item Vita apud Surium. « Item sanctæ Eustochiæ virginis, a sancto Jeronymo [*puto velle dicere* informatæ *vel* institutæ]. » Vide notulam Castellani. « Civitate Corduba, sanctorum Fausti, Januarii et Marcelliani. Item Martialis episcopi et confessoris. » Vide superius Auctarium primum.

Aquicinct. ante memoriam sancti Stactei, interserit : « Eodem die, sancti Martialis episcopi et confessoris. » Puto *martyrem* esse de quo supra.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Wenceslai martyris, ducis Bohemiæ. Exuperii episcopi et confessoris, de quo scribit Jeronymus. »

In Vatican. num. 5949, deest textus, cujus loco substituuntur : « In Hispaniis civitate Corduba, natalis sanctorum martyrum Fausti, Januarii et Martialis. In civitate Praga, sancti Wenceslai regis et martyris. » Habes hic in codicibus varia ejus elogia; vide brevius et elegantius in Martyrologio Romano.

Florentin. : « In Hispaniis civitate Corduba, sanctorum martyrum Fausti, Januarii et Martialis. Item sancti Forosei episcopi et confessoris, cujus historiam venerabilis Beda scripsit. » Nomen corruptum videtur, an forte de *Furseo* agitur, quem Beda celebrat? Sed hic colitur XVI Januarii, solo *Confessoris* titulo. Vide Greven.

Editio Lubeco-Col. incipit a Wenceslao, de quo etiam cum superioribus convenit usque ad *offerretur*, quibus subdit : « Quem Boeslaus frater suus, advocatis servis suis et sociis, pariter gladiis et lanceis confoderunt et tali passione eum martyrem Christi effecerunt : sanguis autem martyris Christi effusus, quasi contra fratricidam clamans de terra ad Dominum, a loco passionis suæ per multa annorum curricula nec abradi potuit nec abstergi. » De Cordubensibus legit ut Bruxellen., supra. Sequitur de Exuperio, pure. « Romæ, natale sancti Stactei confessoris. » Pro *Salonis*, scribit *Salomonis*. In fine : « Antisiodoro, depositio sancti Alodii episcopi et confessoris. »

Belin., in Exuperio fere purus, secundo loco habet : « Eodem die, sancti Winceslai martyris, regis Boemiorum, sanctitate et miraculis gloriosus [gloriosi]. » In Stacteo ferme purus, pro *Salonis* scribit *Salomonis*. Demum : « Civitate Corduba, sanctorum martyrum Faustini, Januarii et Marcialis. »

Greven. : « Festum de proprio angelo hic quidam servant. Terentiani episcopi et martyris. Apud Pragam Bohemiæ, sancti Wenceslai ducis et martyris, qui tempore Ottonis I cum patri in principatu successisset, in Christianam religionem adeo devotum se gessit, ut oblitus dignitatis suæ, privatim tempore messis et vindemiæ, meteret et vindemiaret quod in sacrificio Christi, sacerdotum manibus offerretur. Cumque magnis polleret virtutibus, a fratre suo Boezlao gentili innocenter occisus, martyrii palmam adeptus est. Apud Asiam, Maximi martyris. Qui jussu Decii imperatoris fustibus cæsus in equuleum levatus est atque ita ungulis attrectatus, ut carnes ejus una cum sanguine in terram diffluerent. Ad extremum vero lapidibus obrutus, gloriose occubuit. Item secundum Adonem hic, Fausti, Januarii et Marcialis, quos Usuardus habet III Idus Octobris. Antisiodoro, sancti Allodii episcopi. Marnulphi episcopi. Aaron episcopi. Forsei episcopi. Justini presbyteri. Eodem die, sanctorum Convalli et Maucharii presbyterorum et confessorum. Eodem die, Eustochii virginis, filiæ sanctæ Paulæ viduæ. Hanc in quanta veneratione habuerit divus Hieronymus, testantur frequentes ad ipsam matremque ejus epistolæ : item et illud quod eam virginitatis et Ecclesiæ pretiosum monile vocat. In Britania sanctæ Teclæ abbatissæ. Monasterio Fuldensi, sanctæ Liobæ virginis. » Vide notam Castellani, ubi pro *Lioba*, scribit *Leobgytha*, aitque proprium nomen fuisse *Truthgebe*.

Molan. de Cordubensibus Adonem etiam ferme describit. Sequitur ex Rabano : « In Germania, sanctæ Liobæ virginis, quæ de Britannia insula a sancto Bonifacio archiepiscopo Moguntiacensis ecclesiæ advocata, ut famulas Dei in monasteriis Germaniæ divinis scripturis instrueret; ubi non solum multa miracula vivens fecit, imo post obitum in Buchonia sylva, in monasterio Fulda juxta decretum sancti Bonifacii sepulta, non paucis miraculis claret. Eodem die, sancti Wenceslai martyris, regis Bohemorum, sanctitate et miraculis gloriosi. Qui valde in Christi religione devotus, etc., » ut Antuerp.-Max. supra. De Eustochio describit typis minoribus verba Greveni, post *vocat*, adjiciens : « In matris suæ epitaphio; ubi et obsequia ejus erga matrem ægrotam enarrat. » Editiones aliæ de Wenceslao habent ut supra. Tum : « Antisiodoro, depositio sancti Alodii episcopi. » Sequitur de Lioba, fere ut supra. In fine : « Die vigesima octava, sancti Patris et confessoris Charitonis. » Vide Martyrologium Castellani.

III *Kal.* *Die* 29.

In monte Gargano, venerabilis memoria beati archangeli Michaelis, ubi ipsius consecrata nomine habetur ecclesia, vili facta scemate, sed cælesti prædita virtute. In Thracia, natalis sanctorum Eutici, Plauti et Eracleæ. Autisiodoro, sancti Fraterni episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Ita codices fere omnes *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.*, *Ultrajectin.*, *Leyden.*, *Loranien.* et *Albergen.*

VARIANTES LECTIONES.

Pulsanen., Munerat. et Belin. legunt *Michaelis archangeli*. Rosweyd. *Festivitas sancti Michaelis*, etc. *Scemate* habent omnes, excepto Molano : qui melius, *schemate*. Ast in ea constructione nonnulla occurrit variatio. En verba Antuerp.-Majoris : *Ubi in ipsius nomine constat ecclesia consecrata, vili quidem cemate facta, sed cælesti virtute prædita*. Rosweyd., *sed cælesti constat prædita virtute basilica*. Belin., *vili quidem facta*. Antuerp. et Max.-Lubec., *prædita cælesti virtute*. Lectio nostra sincera et Adonania est. De *Tracia* satis diximus alibi. Pulsanen. solus substituit, *In Africa*. *Eutici* scribunt omnes, solus Antuerp.-Maj. *Euticii*. Codices recentiores ponunt *Plati*, cum Antuerp. et Max.-Lubec. In Munerato est *Plati*, in Belino *Paulati*. In paucis invenio *Heracleæ*. Mendose Greven. et Molan. *Eracletæ* ; sed hic in posterioribus editionibus emendavit, *Heracleæ*. De *Autisiodoro*, *Antisyodoro*, etc., vide supra. Antuerp.-Maj. male pro *Fraterni* supposuit *Firmini*.

OBSERVATIONES.

Præcipuas tres easque celebriores archangeli Michaelis apparitiones a scriptoribus enumeratas invenio. De prima, quæ in Asiatica regione Chonensi accidit, multa apud Metaphrastem commemorat Pantaleon, editus a Surio. Secunda ordine temporis, sed multiplex fuit, ad montem Garganum. Exstat etiam relatio de Normannica, in monte *Tumba*, alias *in periculo maris* de qua videndus Mabilio sæc. III Benedict. parte I, a pag. 84. De hac expressius in accessionibus Usuardinis agitur XVI Octobris. Quæ autem hac die memoria in Martyrologiis recolitur, ea potissimum spectare videtur Dedicationem ejus templi, quod in præfato monte Gargano famosissimum est. Ita ferme loquuntur Hieronymiana : *Dedicatio basilicæ sancti Michaelis*, ut in Epternacensi vetustissimo ; vel ut in Corbeiensi : *Dedicatio basilicæ archangeli Michaelis, in monte qui dicitur Garganus.* Beda, priori similior: *Dedicatio ecclesiæ sancti angeli Michaelis* ; addit Rabanus, *in monte Gargano.* Concinit Wandalbertus :

Ætherea virtute potens, princepsque supernæ
Militiæ Michael terno sibi templa sacravit.

Hæc omnia de dedicatione in monte Gargano accipienda esse manifestum puto, eoque itidem referenda quæ in Kalendariis per Allatium et Frontonem, ac Sacramentario Gregorii per Menardum editis, de dedicatione habentur, uti et in aliis veteribus monumentis a Florentinio recitatis. Aliam sibi propriam semitam ingredi videtur auctor Romani parvi, duobus articulis rem explicans. Primo quidem : *In monte Gargano, venerabilis memoria archangeli Michaelis.* Sed quæ ea memoria sit, an *apparitionis*, an *dedicationis*, in dubio relinquitur. Sequitur vero : *Et Romæ, dedicatio ecclesiæ ejusdem archangeli, a beato Bonifacio papa constructæ in Circo, qui locus* Inter nubes *dicitur*. Ado *memoriam* illam in monte Gargano describit ipsissimis verbis quæ ex ipso ad apicem Noster transsumpsit, quibus jam dictam *dedicationem* satis aperte et præcise enuntiari non video. Hinc motum opinor Baronium ad phrasim ita restringendam, ut *consecrationis* solemnitatem tanquam hoc ipso die factam, paulo clarius indigitaret. Habes in Adone longiorem Garganensis historiæ seriem, suo tempore illustrandam, ubi in fine ex Romano parvo attexitur dedicatio Romanæ ecclesiæ *inter nubes* sitæ, de qua videsis Notationem Baronii. Historiam ipsam cum sana chronologia conciliare conatur Florentinius, et nos alibi operam conferemus. Cæterum verbo notasse juverit hodiernam celebritatem ita ab universali Ecclesia catholica recoli, ut non Michaelis solius, sed angelorum omnium esse censeatur.

Sequens classis *martyrum in Thracia* ambagibus et nebulis a Florentinio obnoxia merito dicitur, quia in Hieronymianis apographis et martyrum et locorum nomina ita confusa sunt, ut non facile alia ab aliis discreveris. Interim ex eodem fonte hauserunt Rabanus et Noster, at purum non fuisse ostendit utriusque discrepantia, cum prior ita scribat : *In Thracia civitate Eraclea, natale Euticii, Plauti.* Multa alia expendit Florentinius. Verum ut ut ea sint, lectio nostra ex omnibus codicibus vere Usuardina est, eamque in Romano moderno secutus est Baronius. *Fraterni Autissiodorensis episcopi depositio* signatur in Hieronymianis, ex quibus eum denuo totidem verbis accepit Rabanus : Noster addidit *confessoris*, quo spectat in Hieronymianis *depositio*. Ab aliis *martyr* dicitur et signanter in episcoporum Autissiodorensium catalogo apud Democharem, et in alio apud nos manuscripto. Castellanus martyris titulum videtur eripere, eumque nescio ob quam causam ad IX Julii retrahendum putat. An ab Adone notatus sit, dubium videtur, sed Usuardi simplicitas, secundum omnes tabulæ nostræ partes, extra controversiam posita est. Tillemontius tomo XV, pag. 26, de Fraterno pauca suggerit, neque in notis pag. 838 et 839 quidquam affertur quod ad illustrandam ejus Vitam multum conferre possit.

AUCTARIA.

Danic. textui satis puro in fine subjungit : « Treveris, sancti Lincwini episcopi. » Nomen diversimode formatur, ut patebit inferius : an cæteris palmam præripiat Castellanus, dum *Ludovini* scribit, alibi ex professo erit examinandum.

Centulen. : « In monte Gargano, venerabilis memoria beati Michaelis archangeli, ubi ipsius consecrata ab eodem archangelo habetur ecclesia, vili facta scemate, sed cælesti prædita virtute. Item Romæ, dedicatio oratorii sancti Michaelis archangeli, quod pontifex Bonifacius dedicavit in summitate circi, miro opere altissime porrectum. Autisiodoro, passio Fraterni episcopi et martyris. In Tracia, sanctorum Lucii, Plauti et Eracleæ. »

Bruxellen. : « Venerabilis memoria beati archangeli Michaelis, patroni hujus ecclesiæ : ac in monte Gargano, dedicatio ecclesiæ, quæ ibi ipsius nomine consecrata habetur, vili quidem scemate, » etc. Nomina martyrum in Thracia nonnihil luxata sunt. Sequitur : « Treveris in monasterio Medeloco, depositio sancti Lindemini archiepiscopi et confessoris. » In Fraterno satis purus est.

Hagenoyen. post textum de archangelo Michaele satis pure relatum, subjungit. « Hac etiam placuit die sanctæ matris Ecclesiæ, ut omnium sanctorum angelorum memoria solemniter agatur, quia unusquisque hominum creditur unum angelum habere sibi a Deo deputatum ad custodiam. Apud Carnotum, natale sancti Sollempnis episcopi et confessoris. Hic homini, a nativitate cæco, surdo et muto, orando visum, auditum et loquelam restituit. Clodoveum quoque regem Francorum et secum trecentos et sexaginta quatuor, unda baptismatis initiavit ; quem postea Remigius Remorum episcopus in regem consecravit. » De eo supra actum est in Auctariis XXIV et XXV Septembris: historia fusius alibi examinabitur. « In Tracia, natale sanctorum martyrum Eutici, Plati et Eracliæ. » De Fraterno satis pure. In fine: «Treveris, sancti Lyntivini episcopi et confessoris. »

Reg. Suec., qui fuit Ursini a Rosemberg. « Treveris, sancti Lintuini episcopi et confessoris. » Diversa sæpe ejusdem nominis formatio. Vide quæ diximus ad Danic. supra.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Michaelis archangeli. Lutwini episcopi Treverensis. Eutici et sociorum ejus martyrum. Fraterni episcopi et confessoris. » De quo in Observationibus.

In Vatican. num. 5949 deest *Fraterni*.

Editio Lubec.-Col. de Michaele post textum usque ad *virtute*, adjungit : « In quo tamen omnium angelorum solemnitatem agimus et omnes adoramus et honoramus. In Thracia, natale sanctorum Eutici, Pluti et Eracleæ martyrum. In monasterio Melacensi, juxta Treverim, depositio sancti Lutwini episcopi Treverensis et confessoris. Qui primo fuit dux in Francia et monasterium ibidem construens, monachus factus est : deinde Treverensis archiepiscopus fit, multis clarens miraculis, et postmodum in Domino quievit. Autisiodoro, sancti Fraterni episcopi, quem tradunt eodem die interemptum quo episcopum ordinatum. Trecas, beati Ursionis monachi, et confessoris. Eodem die, sancti Blandini confessoris. »

Greven. : « Item sanctorum Placidi, Sosii, Aquilini episcopi. Treveris, sancti Ludwini episcopi et confessoris. Item secundum Cathalogum hic, depositio sancti Maximi Regensis episcopi, quem Usuardus

habet in v Kalend. Decembris. Apud Indiam, sancti Josaphat, regis et confessoris; cujus ortum, conversionem et gesta præclara Vincentius in Speculo, lib. XVI, ad longum prosequitur. Blandi confessoris. Trecas, Ursionis monachi et confessoris. »

Molan. de Michaele, post *virtute*, textui ex Adone interserit: « Vertice siquidem montis excelsi posita, de corpore ejusdem saxi speluncæ ad instar præcavata ostenditur. Romano itaque pontifice et Sipontino episcopo, de consecratione loci ipsius quærentibus, ac propterea triduanum jejunium cum civibus celebrantibus, nocte jejunii suprema, sanctus Michael episcopo Sipontino per visionem apparens, monuit ut intrarent ecclesiam, quam ipse dedicavit, et missas ibi juxta morem agerent. Innumera quoque ibi præstantur beneficia per sanctorum archangelorum merita. » Sequitur pars reliqua textus. In fine: « Eodem die, in Mediolacensi monasterio, juxta Treverim, natale sancti Loutwini, archiepiscopi et confessoris ejusdem antedictæ civitatis. Ipso die, inventio corporis sancti Gisleni episcopi et confessoris. Trecas, beati Ursionis monachi. » In posterioribus editionibus omittitur prima periodus eorum, quæ ex Adone interseruntur, nam in his incipitur a *Romano siquidem pontifice et Sipontino episcopo de*, etc. In fine de Lotwino Treverensi habent ut in prima. Tum: « Trecas beati Ursionis monachi. » Tum: « Die vigesima nona, sancti patris Cyriaci anachoritæ. » Vide Metaphrastis narrationem apud Surium hoc die. Denique de *inventione corporis sancti Gisleni episcopi et confessoris* repetuntur quæ supra dicta sunt in priori editione.

Pridie Kal. *Die* 30.

In Galliis castro Solodoro, passio sanctorum martyrum Victoris et Ursi, ex gloriosa legione Thebeorum, qui primo diris suppliciis cruciati, sed cœlesti super eos lumine coruscante ruentibus in terram ministris, erepti sunt; deinde in ignem missi, sed in nullo penitus læsi, novissime gladio consummati sunt. Eodem die apud Bethleem Judæ, depositio beati Hieronymi presbyteri, qui obiit anno ætatis suæ nonagesimo octavo, mense sexto. Civitate Placentia, sancti Antonini confessoris.

NOTÆ.

Ita soli *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Duabus notatiunculis absolvuntur. In Herinien. pro *erepti sunt* legitur *erecti sunt*. In Greven. et Molan., *mense tertio*, pro *mense sexto*. De *choruscante*. *Bethleem*, *Jheronimo*, *Jeronimo*, etc., satis diximus,

OBSERVATIONES.

Signati primo loco gemini martyres *Victor* et *Ursus* ex inclyta Thebæorum legione in Actis Eucherianis saltem nomine appellantur, in antiquioribus Martyrologiis, ut sunt Hieronymiana, Beda et Romanum parvum, omnino præteriti; quidquid recentior aliquis et Hieronymianus codices et editorem Florentinium frustra alleget. De altero *Victore*, Mauritianis annumerato, aliisque egimus XXII Septembris. Qui hodie coluntur, ab Adone in sacros Fastos primum relati sunt, cum elogio, ex Actis opinor, longioribus contracto, cujus medullam Usuardus in textu selectam reddidit. Acta aliqua ex Gallia deportata edidit Surius, sed quam ætatem sapiant, aut qua valeant auctoritate, ut minimum incertum est, nec puto verosimile ea Adoni præluxisse, tametsi in principio haud multum ab ejus encomio discrepent. An quid novi suppeditent Acta apud nos mss., suo loco examinabitur. *Victor* alius, cujus translationem Mediolanensem Hieronymiana hoc die celebrant, non ex Thebæorum numero, sed aliunde, forte ex Africa, eo delatus creditur. De gloriosissimo Ecclesiæ doctore *Hieronymo* loquuntur Martyrologia et monumenta alia passim, suntque *ita clara omnia*, inquit Florentinius, ut *recoquenda non videantur*. Hieronymiana sic habent: *In territorio Jerosolymitano, depositio sancti Jeronimi presbyteri.* Beda: *In Bethleem Juda, depositio sancti Hieronymi presbyteri*. Additur, *qui obiit anno nonagesimo primo*. Florus breve elogium interposuit, Rabanus paulo longius, sed in annorum numero Bedæ adversans. Romanum parvum brevissime notat: *Bethleem, Hieronymi presbyteri*: quam brevitatem compensat deducta fusius in Adone cum operum elencho Vita, ex qua Usuardus paucissima extraxit, servata ætatis determinatione, nec Bedæ nec Rabano conformi. Videantur Baronii Notationes. Hieronymi Vitam post alios diligentius collegit Marianus Victorius, alias alii spoponderunt; nobis viam præsignavit Tillemontius tomo XII multa erudite disponens, quæ Actis Hieronymianis illustrandis utilissime subservient, uti et ea quæ in nupera Operum Hieronymianorum, et secuta Vitæ Gallicæ editione. a Martianæo observata sunt, cum plurimis nostris monumentis, tum manuscriptis, tum excusis, suo loco in Actis examinanda, et pro inclytissimi sancti merito luculentius exornanda. Locum hic sibi postulat metricum Wandalberti non adeo rude encomium:

> Interpres legis veterisque novæque probatus,
> Instructor doctrinæ, hæresis damnator iniquæ,
> Hieronymus pridie September claudit ovantem.

Qui ultimum locum implet Placentiæ *Antoninus*, nobis *confessor*, is in Corbeiensi vocatur *Antoninus martyr*, in aliis vero Hieronymianis apographis *Anthonius*, vel *Antonius* simpliciter absque ullo titulo. De eo multa disquirit Florentinius, lectores remittens ad II et III Septembris, quibus diebus etiam nos de variis *Antoninis* et *Antoniis* abunde egimus, nec modo quidquam magnopere occurrit quod versatas ibi tenebras novo splendore dispellat. Acta apud Petrum in Catalogo, lib. VIII, cap. 133, *martyrem* prædicant, *qui de Placentinis finibus egressus, per Orientales provincias pertransiverit, et multa miracula fecerit demum ad urbem suam rediens*, etc. Supponitur fuisse nihilominus ex legione Thebæa. Crediderim et titulum et officium ex Petro in Romanum hodiernum perperam, ni fallor, irrepsisse. *Antonini* hujus et alterius *Antonini Appamiensis* Acta quoquo pacto confundi agnovere Ferrarius et Florentinius: nos, ne hic tricis involvamur, hæc omnia suo loco discutienda relinquimus. Certe haud dubium est quin Usuardus ex aliquo Hieronymiano Antoninum acceperit, cum aliis omnibus Martyrologis incognitus sit, etiam Adoni, cui Usuardi verba ab aliquo adscripta fuerint, a Mosandro et Rosweydo rejecta. Pluribus opus non est ut textus Usuardini integritas stabiliatur.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. textui puro subdit: « Item ipso die civitate Dorobernia, sancti Honorii archiepiscopi et confessoris. »

Rosweyd. in textu non omnino purus est, et in fine adjicit: « Ipso die, depositio sancti Honorii archiepiscopi. Qui quintus a beato Augustino, genti

Anglorum verbum Dei prædicavit. Item, sanctorum Tharaci, Probi et Andronici, quorum gesta habentur. » Imo præsidialia ipsa Acta integre edita sunt a Rosweydo anno 1607, et etiam ab aliis. At cur hac die referantur nescio, quandoquidem passi sint XI Octobris, ut ibi dicemus.

Pulsanen. primo loco de Hieronymo, pure. Tum: « Romæ, passio sanctarum virginum Pistis, Elpis, Agapis, et Sophiæ matris earum, id est Sapientiæ. » Vide I Augusti: In martyribus Solodorensibus rescindit elogium. Antonino Placentino tribuit titulum *martyris*.

Antuerp. et Max.-Lubec., in prima puri, de Hieronymo post *presbyteri*, interserunt: « Qui omnium studia litterarum adeptus atque probatissimorum monachorum imitator est factus. Obiit autem anno, » etc., ut in textu. De Antonino, recte.

Munerat. post textum purum, addit: « Parisius, solemnitas sanctarum nostræ redemptionis reliquiarum, ibidem in sacra capella regia, a beatissimo rege Ludovico honorifice reconditarum. »

Antuerp.-Max.-Ultraject., Leyden., Lovan. et Danic. sic incipiunt: « Apud Bethleem Judæ, depositio sancti Hieronymi presbyteri, viri sanctissimi et in Scriptura sacra eruditissimi. Hic omnium studia litterarum adeptus, probatissimorum quoque monachorum imitator factus, obiit anno CCCCXXIII [Antuerp.-Max., CCCIII] ætatis suæ anno XCVIII, mense VI [Danic., *rotunde*, anno XCIX]. » Melius alii obiisse Hieronymum statuunt anno 420. In reliquis codices satis puri sunt.

Alberg de sancto Hieronymo, præter jam dicta, post *presbyteri* interponit: « Gloriosi doctoris, et Ecclesiæ Romanæ cardinalis. Hic omnium studia, » etc., ut præcedentes.

Centulen.: « In Galliis, castro Solodoro, sanctorum martyrum Victoris et Ursi, qui fuerunt ex gloriosa legione Thebæorum. Apud Bethleem Judæ, depositio sancti Jeronimi presbiteri et abbatis, per quem omnis divina Scriptura apud Latinos ad tenorem veritatis est reducta. Placentiæ, sancti Antonii confessoris. » Vide supra Observationes.

Bruxellen., post *imitator*, auget Hieronymi elogium his verbis: « Eumdem annorum numerum, quem et alter Dei genitricis minister Johannes evangelista complens, ætatis suæ anno XCIX quievit in Christo. De quo quidam in visione nocturna quemdam quasi in codice legentem hos versus audivit: »

> Græcia miratrix nullo plus gaudet alumpno:
> Si numerabit avos repetens ab origine prima,
> Plusquam laudatur, est quod laudetur in illo.

In Victore et Urso, quos secundo loco refert, etiam interpolatus est, hæc inter alia ex Adone inserens: « Qui cum illic furorem Maximiani tyranni declinantes secessissent, ipsius jussu tenti, primo diris suppliciis excruciati, sed cœlesti super eos lumine, » etc. In ultima purus est.

Hagenoyen., in prima aliquantum interpolatus, de Hieronymo plura narrat, sed quæ ab Adone verius deducuntur. Tum addit: « In Augia majori Constantiensis diœcesis, sanctæ Fortunatæ virginis et martyris, et fratrum suorum Terponii, Evagisti et Prisciani martyrum. » Coluntur hi sancti et in codicibus referuntur XIV Octobris, quo die vide Auctaria. In ultima purus est.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Hieronymi presbyteri confessoris. Victoris et Ursi martyrum ex legione Thebæorum. Anthonini confessoris [*Additur in margine*, in Mart. Rom. martyris.] Romæ, Arethæ martyris et aliorum quingentorum (*notatur denuo*, in Martyrologio Romano sequenti die) Leopardi martyris. » Vide de hoc etiam Romanum.

Reg. Suec., signatus num. 428: « Eodem die, sancti Serauni Parisiensis episcopi. » Vide Auctaria Usuardina ad XXVII Septembris.

Vatican., num. 5949, adjicit: « Romæ, sanctarum virginum Pistis, Elpis, Agapis et Sophiæ matris earum. » Jam dixi recurrendum ad I Aug.

Codex Castri Karoli: « In Galliis castro Solodoro, quod est super Prulam fluvium, » etc.

Bizunticen.: « Catalaunis, sancti Leudomiri confessoris. » Alii scribunt *Leodemiri*, etc.

Remens. SS. Timoth. et Apoll.: « Catalaunis, sancti Ledomari episcopi et confessoris. »

Editio Lubeco.-Col.: « Apud Bethleem Judæ, depositio gloriosi Hieronymi presbyteri et doctoris, Ecclesiæ Romanæ cardinalis. Hic omnium studia litterarum adeptus, Latina, Græca, Hebraica et Chaldea eruditus fuit; Hierosolymam venit, et visitatis locis sacris, a Cyrillo episcopo Hierosolymitano locum præsepis Domini petivit et obtinuit, et ibidem monasterium fundavit; imitator probatissimorum monachorum factus, cœpit vivere cum fratribus sibi in charitate adjunctis, secundum regulam a sanctis apostolis constitutam. Hic post perfectam, placitamque Domino conversationem, post multos labores, quos in descriptione librorum ad ædificationem Ecclesiæ desudaverat, tandem obiit anno Domini CCCCXXIII, ætatis vero suæ anno XCIX, sepultus in ore speluncæ præsepis Domini. » De Victore et Urso, fere ut supra. In Antonino, pura est. Deinde: « Cathalanis, sancti Leodomeri, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Lauri episcopi et confessoris. In Babemberga, translatio S. Ottonis episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Leopoldi martyris. »

Belin. primo loco de Hieronymo, ut Antuerp. et Max.-Lubec. Secundo loco de Antonino, pure. Sequitur Victoris et Ursi, pure, nisi quod pro *Ursi* scribat *Ursicii*. In fine: Eodem die, sanctæ Sophiæ viduæ, » omissis filiabus.

Greven.: « Romæ, sancti Leopardi martyris, apud Aquisgrani nunc quiescentis. In Anglia, sancti Honorii archiepiscopi Cantuariensis, post beatum Augustinum quinti. Leodomeri episcopi Cathalaunensis et confessoris. Translatio sancti Ottonis episcopi Babenbergensis et confessoris. Romæ, depositio beati Symeonis monachi et confessoris, filii comitis Veromandiæ. Lauri presbyteri et confessoris. Eodem die, beatæ Sophiæ viduæ. Rachelis, uxoris Jacob Patriarchæ, quæ interpretatur *ovis*. Item sanctæ memoriæ, Jacobi de Viniaco, ordinis Cartusiensis. Hic vitæ contemplativæ studio magno intentus, loco octavo decimo, itemque vicesimo, Cartusiæ prioratum tenuit, et post mortem miraculis vivere cœpit. Item bonæ memoriæ, Joannis Cornerii monachi Cartusiensis ordinis, maximæ sanctitatis viri. Hic die quo primam missam celebraturus erat, cum a sacrista vocaretur, reperta est cella ejus igneo fulgore coruscans, et idem vir Dei velut flamma ignis ardens. Ejus etiam meritis litteræ quædam, casu in ignem copiosum projectæ et post longam moram extractæ, in nullo penitus læsæ repertæ sunt. »

Molan. de Hieronymo aliis litteris textui inserit eadem ferme quæ supra Antuerp. et Max.-Lubec. In fine de Sophia, ut Belin. Item de solemnitate reliquiarum Parisiis, ut Munerat. Tum: « Translatio corporis sancti Vedasti de loco sepulturæ ejus in eum quo nunc requiescit. Transtulerunt autem eum beati confessores Autbertus et Audomarus. Eodem die, festivitas sancti Leopardi martyris. » Dein minoribus typis: « Romæ; nunc in Aquisgrani quiescentis. » De translatione sancti Ottonis, et de S. Honorio, ut Greven. supra. Tum: « Catalaunis, sancti Leudomiri ejusdem cvitatis episcopi et confessoris: de quo canit Ecclesia:

> Leudomiro pater filiis succurre potenter,
> Ut sani vivant æternaque gaudia quærant. »

In posterioribus editionibus, de Hieronymo in textu, ut supra. In fine de Sophia, ut supra. « Babenbergæ, sancti Othonis, episcopi et confessoris, qui convertit Pomeranos. In Anglia, sancti Honorii

archiepiscopi Cantuariensis. » De Leudomiro, fere ut in prima. « Aquisgrani eodem die, festivitas sancti Leopardi martyris. Die trigesima, sacrosancti martyris Gregorii, in magna Armenia. » De solemnitate reliquiarum Parisiensium, et translatione sancti Vedasti, ut in prima. Sequitur : « In Andaino monasterio, translatio corporis beatissimi Huberti, Tungrensis episcopi et confessoris : quando a beatæ memoriæ Vulcando episcopo, ejus sacra ossa a Leodio ad locum Andainum sunt translata, anno Dominicæ incarnationis DCCCXXV. Ubi miraculorum gloria ejus declarantur merita, et fidelium devotione ipsius celebrantur beneficia. »

MENSIS OCTOBER.

HABET DIES XXXI.

Kalendis. *Die* **1.**

Romæ, natalis beati Arethæ martyris et aliorum quingentorum quatuor. Thomis civitate, sanctorum Prisci, Crescentis et Evagrii. Apud provinciam Lusitaniam, civitate Olisepona, sanctorum martyrum Verissimi, Maximæ et Juliæ sororum. Civitate Tornaco, passio sancti Piatonis presbiteri, qui cum beato Dionysio episcopo ejusque sociis ab urbe Roma Galliam prædicationis causa expetiit, ac postea consummato martyrio migravit ad Christum. Eodem die, translatio sanctorum confessorum Germani et Remigii, quorum prior Autisiodorensem, alter vero Remensem rexit ecclesiam. In portu Ganda, sancti Bavonis confessoris. [*Addit Bouillart., charactere Italico :* [a] Et translatio corporis sancti Vedasti episcopi.]

NOTÆ.

Puri, vel puris proximi sunt *Praten.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Toti septem hujus laterculi versus miserabiliter scalpello turpati. Ampla Sollerio divinandi materia, si Castellanus admonuisset. Si admonuisset autem ? Cessare potuit in tanto rerum cardine ille inspector, qui *variationes quantumvis exiles solertissime adnotavit?* Non advertit tam deformem lituram, qui translationem sancti Vedasti, rem nihili, suggessit Sollerio manu recentiore fuisse articulo subnexam ? Exscribit tamen sanctos illos omnes tam rigidus alias Pratensis codicis reprehensor. Fuit, opinor, e Sangermanis aliquis, qui a suo codice Grevenum et Molanum dissentire animadvertens, suum stylum ad Usuardi accommodavit. BOUILLART.

NOTÆ.

Principio advertenda annuntiationum transpositio in multis codicibus, et iis quidem quos puriores censemus. Etenim Pratensis de Piatone agit ante translationem Germani et Remigii ; Greven. autem et Molan. translationem præponunt. *Arethæ* scribunt omnes. Item *Thomis*, licet Romanum parvum, Ado et Notkerus legant *Tomis*, et Romanum modernum addat, *in Ponto*. Multis disputat Florentinius, legendumne ex Hieronymianis *Thmuis*, vel *Thomis* in Ægypto, an potius *Tomis* in Ponto; ast hæc ad aliud examen spectant, nos Usuardinam ex codicibus lectionem quærimus. Molan. textum corrigit scribendo *Lusitanam. Olisepona*, *Olesipona*, *Olesipoma* et aliis modis effertur ; qui puriores sunt, scribunt ut in textu. Praten. cum paucis habet *Pyatonis*. Greven. et Molan. post *Dionysio* omittunt *episcopo*, et pro *rexit* ponunt *gubernavit*. Greven. *migravit ad Christum* mutat in *migravit ad Dominum* : et pro *In portu Ganda* substituit *in portu Ganto*. Superest notanda maxima inter codices variatio circa translationem jam dictam, quæ in Hieronymiano Lucensi potius pro natali habetur multorum simul conjunctorum : *In Gallia civitate Autissiodorensi, sancti Germani episcopi et sancti Vedasti, Remedii et sancti Piatoni*. Nescio an hinc fortasse nata sit Usuardinorum aliquot codicum confusio, sic ut Antuerp.-Maj. scribat : *Eodem die, translatio sanctorum confessorum et episcoporum Germani, Remigii et Vedasti ; quorum prior Antisiodorensem, alter vero Remensem, tertius vero Atrebatensem gubernavit ecclesiam*, quo ferme modo referunt Antuerp., Max.-Lubec. et mediæ notæ codices cum Belino et Romano moderno. Herinien. servat quidem annuntiationem puram, sed primum ei locum tribuit, et post tres alias etiam purus, inserit : *Apud castrum Atrebatis, sancti Vedasti episcopi* ; pro quo Pratensi codici ad marginem, ni fallor, adjectum est : *Et translatio sancti Vedasti episcopi* ; quam translationem Molanus ad diem præcedentem retractam asserit, quod hic dies Remigii festivitate impediretur. Obiter notabis lapsum Florentinii, qui verba Rabani de Vedasto infra citanda, Notkero inadvertenter ascripsit. Vide reliqua in Observationibus et Auctariis.

OBSERVATIONES.

Non semel superius observatum est raros in Usuardi Martyrologio sanctos reperi (populares Gallos et Cordubenses semper excipio) qui apud antiquorum aliquem non memorentur. Opposita exempla hinc inde dedimus et novissime XXI Septembris in Pamphilo martyre Romano, reliquis Martyrologis plane incognito. En tibi specimen aliud in prima hujus diei annuntiatione de *Aretha* et sociis quingentis quatuor. Sudavi affatim ut vel vestigium horum sanctorum alibi invenirem, sed frustra; nam Adonem et hic et alibi sæpius perperam a Baronio ejusque sequacibus citari, evidentissimum est. Galesinius, Ferrarius et recentiores alii numerum illum fingunt et refingunt, adeo ut Bartholomæus Piazza in Emerologio socios ad septem duntaxat contraxerit, quorum gloriosæ confessionis memoriam superstitem ait, et reliquias per varia Urbis templa dispersas. Martyrii tempus divinare videntur citati Galesinius et Ferrarius, ego de tota annuntiatione nihil me compertum habere candide profiteor. *Aretham* alium martyrem apud Homeritas, cum multis sociis sub tyranno Dunaan passum, de quo Metaphrastes apud Surium XXIV Octobris, cursim attigimus in Tractatu de Patriarchis Alexandri-

nis pag. 64. Quidquid interim sit de Aretha nostro Romano, negari omnino non potest eum ab Usuardo, undecunque demum acceptum, vere consignatum fuisse. Alterius annuntiationis fons patentissimus est, nam de tribus illis martyribus meminere Hieronymiana, tametsi hinc inde luxata. Clare eos signat Romanum parvum, ex quo Ado, ex hoc Notkerus et Noster, iisdem ubique terminis, nisi quod Usuardus pro *Crescentii*, vel ut Hieronym. *Crescenti*, posuerit *Crescentis*. *Ulyssiponenses martyres* inter antiquos solus memorat Florus in Bedæ auctario, quibus et elogium concinnavit. At si Flori et Usuardi textus conferas, facile perspicies (quod alibi etiam monui) alterum alteri notum non fuisse. Ita scribit ille : *Elissipona civitate, passio sanctorum Verissimi, Maximi et Juliæ, qui passi sunt sub Datiano præside*, etc. Baronius in Romano legit : *Qui in persecutione Diocletiani passi sunt.* Noster nullam temporis notam apposuit, quod fortasse (ita quidem conjicio) nullam ejus notitiam in Hispania, unde martyres illos cum Cordubensibus afferre potuit, invenisset. *Piatonis* vel *Platonis*, alias *Piati*, memoria Hieronymianis a Florentinio adjecta censetur, nec illam inde accipere debuit Usuardus, qui procul dubio Acta vidit ex quibus elogium contextum est. Laborarunt nonnulli in nomine *Dionysii* et *Quintini*, quorum alterutri socius in Galliam ex Urbe profectus sit : verum hic scrupulus facile tollitur, si utrique compositum asseramus. Acta Platonis suspecta sunt, quod ex aliis consimilibus profluxisse videantur ; sed de ea controversia suo loco agendum erit. De translationum confusione superius dictum est. Hic observandum Bedam scripsisse : *Festivitas sancti Remigii, Remis civitate.* Romanum parvum : *Et Remis civitate, sancti Remigii episcopi.* Ado elogii vice aliqua addidit, et ex eo Notkerus, quæ etiam magis ad natalem, vel depositionem, quam ad translationem pertineat. Et ita loquitur Rabanus de Germano atque Vedasto, cujus verba hic recitari merentur : *In Galliis civitate Autisiodorense, depositio sancti Germani episcopi. Remis civitate, Remedii episcopi. Adradis* (pro *Atrebatis) civitate, beati Vedasti episcopi. Ganda monasterio, sancti Babonis episcopi. Quorum omnium conversationes et gesta miraculis plena, conscripta habentur.* De festo Remigii solemni, seu, ut aiunt in populo, pro diœcesi Remensi, dictum est XIII Januarii ; Germani autem retulimus XXXI Julii ; Vedasti VI Februarii. Illustria Remigii gesta et historice et oratorie deducta in Actis nostris non minimam Octobris partem occupabunt, licet antiquissima eorum collectio. ex qua Fortunatus Pictaviensis compendium edidit, periisse dicatur. De Germano Antissiodorensi ea omnia hic narrat Viennensis et contrahit Notkerus, quæ melius proprio die collocata fuissent. Cæterum in tanta lectionum varietate, puto Usuardi textum a nobis sincere redditum. Consuli possunt Notationes Baronii. In *Bavone*, qui non Adoni, sed Usuardo primum tribuendus est, conveniunt codices. Acta ejus primigenia protulit Mabilio sæculo II Benedictino, a pag. 394, quæ cum Theodoricianis collata, suo tempore illustrabuntur. Ad postremas annuntiationes pertinent Wandalberti versiculi :

Francos qui primus docuit domuitque feroces
Remigius, proprio Octimbrem præsignat honore :
Germanusque simul doctrina insignis et actu,
Tum propriam munit meritis Antisiodorum ;
Qui oceano fidei refugas et dogma nefandum
Reppulit, et signis te, picta Britannia, texit.
Hos virtute Bavo et sancto comitatur honore.

AUCTARIA.

HERINIEN., præter dicta, hoc habet peculiare quod de Piatone sic incipiet : « In pago Medenentinse, natalis sancti Platonis, » etc. Vide Variantes.

TORNACEN. caret duabus primis. In reliquis purus est, sed in fine adjicit : « Eodem die, Vedasti, Wasnulfi et Trudonis. »

ANTUERP.-MAJ., hic per aliquot folia recentiori manu rescriptus, mendis scriptoriis refertissimus est. De ejus Auctario jam diximus.

ROSWEYD. incipit : « Remis, Remigii episcopi et confessoris. Anthisiodoro, Germani episcopi et confessoris. Atrebatis, Vedasti episcopi et confessoris.» Tum de Bavone, Piatone, Aretha, Thomitanis et Lusitanis, satis pure.

PULSANEN. pro *Arethæ*, habet *Hermetis*. Desunt annuntiationes Lusitanorum, Piatonis et Bavonis, ut ferme quotidie deficit.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC., UGHELLIAN. et DAVERON. in tribus primis satis puri sunt. Tum : « Eodem die, translatio sanctorum confessorum Germani, Remigii, Vedasti. Quorum prior Antisiodorensem, alter vero Remensem, gubernavit ecclesiam ; tertius vero Atrebatensem atque Cameracensem. » Cætera puri sunt.

MUNERAT. puritati proximus est, solum in fine addit : « Apud Carnotum, Piati martyris. » Adjectum forte ex inscitia. Vide BURDEGAL.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN. et ALBERGEN. incipiunt : « Remis civitate, translatio sancti Remigii episcopi et confessoris. Ipso die, translatio sanctorum confessorum Germani et Vedasti, quorum primus Antisiodorensem, alter vero Atrebatensem, et Cameracensem gubernavit ecclesias. » Sequitur de Aretha, Thomitanis et Lusitanis, pure. Omnes præter ALBERGEN. Piatoni tribuunt titulum *episcopi*. In fine de Bavone sic scribunt : « In portu Gandavensi, depositio, » etc.

DANIC., superioribus similis, penultimo loco interserit : « Treveris, sancti Nicetii episcopi. » Colitur V Decembris.

CENTULEN. : « Romæ, beati Arethæ martyris, cum sociis suis DIIII. Antisiodoro, depositio sacratissimi corporis beati Germani episcopi et confessoris, qui obiit apud Ravennam Italiæ civitatem II Kal. Augusti. Remis Francorum metropoli, translatio sancti Remigii archiepiscopi et confessoris. Atrebas, translatio sancti Vedasti episcopi et confessoris. In territorio Tornacensi, sancti Piati presbiteri martyris, qui a Roma Gallias venit in comitatu sancti Quintini. Cœnobio Ganda, depositio sancti Bavonis confessoris et monachi, quem B. Amandus pontifex a sæculi vanitate conversum, ad cœli gloriam festinare perdocuit. In pago Pontivo, natalis sancti Vulflagii presbiteri et confessoris. » Colitur VII Junii. Vide Acta ejus eo die illustrata.

BRUXELLEN. : « Remis, translatio sancti Remigii archiepiscopi et confessoris. Qui antequam nasceretur per Montanum monachum cæcum, ex nomine pronunciatus est. Quo nato, idem Montanus de lacte Ciliniæ matris ejus oculos liniens, illuminatur. Hic Idibus Januarii migravit ad Christum, sed hac die festum suæ translationis celebratur. Antisiodoro, translatio sancti Germani episcopi et confessoris. Cujus dies depositionis cadit pridie Kal. Augusti. Attrebatis, translatio sancti Vedasti episcopi et confessoris. Qui a beato Remigio episcopus ordinatus, Cameracensem simul et Atrebatensem rexit ecclesias, et VIII Id. Februarii migravit ad Christum.» Sequitur de Piatone, Aretha, Thomitanis et Lusitanis, satis pure. Tum : « Item sancti Wasnulphi martyris. In pago Medenetensi, Piatus pro Christo patitur. In portu Gandavo, depositio beati Bavonis confessoris. Qui ex comite Hasbaniæ ferocissimo conversus, in Gandavo sub beato Amando sibi monasterium statuit, cui Florbertum abbatem præfecit. Hic in hora sui transitus, sanctæ Gertrudi, suæ cognatæ, Nivellæ oranti, apparuit, petens ut mox vestes sepulturæ aptas sibi pararet. Treveris, sancti Nicesii episcopi et confessoris. » Vide DANIC., ubi diximus coli V Decembris.

HAGENOYEN., in prima et secunda purus, tertio A loco sic habet: « In pago Medenentinse, civitate Tornaco, natale sancti Piatonis martyris. Qui, » etc. In translatione conjungit tres, ut ANTUERP. et MAX.-LUBEC., etc. In Lusitanis, satis purus est. Tum: « In pago Gandavensi Flandria, depositio sancti Bavonis monachi et confessoris: In episcopatu Tridemiensi, sancti Remedii confessoris. » Nec *Tridemiensi* intelligo, nec *Tridentinensi*, ut alii loquuntur. Videsis Castellanum in primo Bimestri, pag. 231, ubi de Remigio. Sequitur: « In Babemberg, sancti Ottonis episcopi et confessoris. » De eo actum die præcedenti. « In Salsa, translatio sanctæ Alheydis imperatricis. »

AQUICINCT. in translatione etiam tres conjungit, et de Vedasto ita addit: « Tertii vero corpus angelica revelatione a sanctis episcopis Autberto et Audomaro a sede pontificali, in loco ubi nunc veneratur, translatum est. » In fine: « Et depositio sancti Wasnulfi confessoris. » B

AMBIAN.: « Cœnobio Centulæ, dedicatio ecclesiæ beatæ Mariæ Virginis, et beati Petri apostolorum principis, et sancti Richarii confessoris. » Plane mirum est, talem ecclesiæ dedicationem in ipso illius cœnobii Martyrologio non signari.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: «Remigii episcopi et confessoris, cujus festum hic celebratur in Ordine, quando scilicet translatio ejus accidit, quia in die obitus propter octavas Epiphaniæ et commemorationem sancti Hilarii non vacat. Pyatonis primi Tornacensis episcopi et martyris. » Notatur in margine: « de episcopatu Piatonis vidi magnam quæstionem. Bavonis confessoris in Gandavo, ubi corpus ejusdem requiescit. »

REG. SUEC., n. 130: « Item sancti Vedasti. »

In VATICAN., sub num. 5949, desunt Lusitani, Piatus et Bavo.

FLORENTIN.: « Treveris, beati Nicetii episcopi et confessoris. » Jam diximus coli v Decembris. C

BURDEGAL.: « Civitate Carnoto, passio sancti Pictonis presbyteri, qui cum beato Dionysio, » etc. Si legas *Tornaco* et *Piatonis*, habebis textum. Vide MUNERAT. et hic infra.

BIZUNTICEN.: « In pago Carnotensi, natalis sancti Platonis, qui cum beato Dionysio, » etc.

Editio LUBECO-COL. tres translationes in tres articulos dividit. De Piatone post *expetiit*, addit, « ac postea sub Diocletiano, consumpto martyrio migravit ad Dominum. Treveris civitate, monasterio sancti Maximini, natale sancti Nicecii, ejusdem urbis episcopi et confessoris, totius sanctitatis viri, et [qui] Trevericum populum, adhuc in corpore vivens, ab inguinaria peste suis precibus liberavit. » In Thomitanis et Lusitanis satis pura est. De Bavone habet ut ANTUERP.-MAX. etc. Tum de Aretha, pure. « Eodem die, sancti Melori martyris. » Vide Castellanum. « Item sancti Wasnulphi; » alias *Basanulphi*. D

BELIN. Jam dixi, hunc etiam Germani, Remigii et Vedasti translationem simul conjunxisse. In reliquo textu prima editio satis pura est, nisi quod pro *Ganda*, scribat *Gada*, et pro *Bavonis*, *Pavonis*. Et hæc altera editio quidem corrigit, sed in fine gratis repetit: « Attrebati, sancti Vedasti episcopi et confessoris. »

GREVEN.: « Meloris martyris. Treveris, depositio sancti Nicetii episcopi et confessoris. Item sanctorum confessorum Remedii, Abræ, qui et Deodatus, David, discipulorum sancti Germani episcopi. Imeri confessoris. Item, Wasnulphi confessoris. Attrebati, translatio sancti Vedasti, cui interfuerunt sanctus Lambertus Tungrensis, Ausbertus Rothomagensis, et Audomarus Taruanensis, qui lumen oculorum amiserat. Cumque precibus sanctorum episcoporum præsentium et meritis beati Vedasti visum recuperasset, moleste tulit, atque ut iterum excæcaretur obtinuit. Translatio sancti Autberti Cameracensis episcopi et confessoris. Item Cathalogus sanctorum huc reponit memoriam quorumdam justorum antiquorum, scilicet Mathathiæ, patris Judæ Machabei, Jonathæ et Simonis filiorum ejus: qui quanta pro patriis sanctisque Dei legibus egerint, et passi fuerint, Machabeorum libri plene edocent. Additur his Johannes, Symonis supradicti filius. Item memoria Oniæ sacerdotis summi, viri eximiæ modestiæ et sobrietatis, ab impio Andronico innocenter occisi. Item Eleazari, viri de primoribus scribarum a puero optimæ conversationis, qui cum urgeretur contra legem ad carnes porcinas, mira animi libertate et fortitudine renuens, tormenta sustinuit, [et] adolescentibus exemplum forte relinquens, honesta morte perfunctus est. » Nihil de his in aliis codicibus.

MOLAN.: « Item sancti Fronti episcopi, cujus gesta miraculis plena conscripta habentur. » Vide Rabanum. Colitur XXV Octobris, sub nomine *Frontonis*. « Item in cœmeterio [civitatis Hannoniæ quæ dicitur] Condatum nomine, sancti Wasnulphi confessoris, qui de Scotia insula veniens in saltum Cerasia, in loco qui nunc vocatur Cella, multis diebus vitam laudabiliter duxit. Postea vero ad monasterium Dei genitricis Mariæ Condatum nomine perveniens, ibi Domino servivit usque ad obitum. Treveris, sancti Nicetii episcopi et confessoris, qui de utero matris sanctus fuit; nam ab ipso ortus sui tempore mirabiliter clericus designatus est. Cum partu itaque fuisset effusus, toto capite, ut est consuetudo nascentium a capillis nudo, egressus est, in circuitu modicorum ordine pilorum apparente. » Editiones aliæ pro *Dionysio*, ponunt *Quintino*. Et ad *Bavonis*, aliis etiam litteris addunt, *cujus gesta habentur*. Deinde textui adnectitur. « Civitate Treveris, sancti Nicetii episcopi, totius sanctitatis viri: » et aliis litteris, « qui ab ortus sui tempore mirabiliter clericus designatus est. Condato, sancti Wasnulphi confessoris. » De Fronto, ut in prima. Demum: « Die prima, sancti Romani melodi. » Ex solito Horologio.

VI *Non.* *Die 2.*

Apud Nicomediam, natalis sancti Eleutherii martyris, cum aliis innumeris, quorum, jubente Diocletiano imperatore, alii gladiis obtruncabantur, alii ignibus cremabantur, alii in mare præcipitabantur; sed horum primus Eleutherius, cum diu cruciatus, per singula tormenta validior redderetur, martyrium victoriæ suæ, ignibus velut aurum examinatus, complevit. In territorio Adartensi, passio beati Leodegarii Augustudunensis episcopi, quem variis injuriis et diversis suppliciis pro veritate afflictum, Ebroinus major domus regiæ interfecit. Ipso die, sancti Sereni confessoris.

NOTÆ.

In textu stant *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.* et *Greven.*

VARIANTES LECTIONES.

Præcipua diversitas occurrit in principio, ubi Praten. et Antuerp.-Maj. syntaxim habent non satis rectam; *quorum jubente Diocletiano acervatim collecti*, *alii gladiis*, etc. Nec Munerati constructio exacta est, *quorum multitudo, jubente Diocletiano, acervatim collecta*, *alii gladio*, etc. Melius Herinien. cum

Antuerp., Max.-Lubec., et aliis; *quorum, jubente Diocletiano, sævissimo imperatore, alii gladiis*, etc. Verum adjectum videtur epitheton *sævissimo*, sic ut, mea quidem sententia, brevius et nitidius legant Greven. et Molan. *quorum, jubente Diocletiano imperatore, alii gladiis* etc. Est in Greveno *concremabantur*. Deinde *cruciatus diu*; reliqui habent ut in textu. Antuerp.-Maj. ut nuper dixi, mendis scatet, sufficiant paucula: *Adaracensi*, pro *Adartensi*, *Ebrinus*, *Serini*, etc. Scribit tamen cum reliquis omnibus *afflictum*, contra quam legat Praten. solus, *affectum*. Videatur Ado.

VARIANTES LECTIONES.

Hic verosimiliter sub una annuntiatione denuo celebrantur fortissimi illi athletæ omnes, qui Nicomediæ coronati sunt, forte exeunte Martio, occasione famosæ conflagrationis palatii Diocletianæi, de qua videndi Eusebius et Lactantius, alibi a nobis citati, dum de particularibus hujus turmæ sanctis ageremus, præsertim XII Martii, XXVII Aprilis et IX Septembris. Hieronymiana hodie solum Eleutherium nominant, his verbis: *In Nicomedia, Eleutheri, cujus gesta habentur*. Ultimam partem resecuit Rabanus, forte quia nulla hujus sancti Acta reperire potuit. Romanum parvum breviter et nitide rem totam colligit: *Nicomediæ, Eleutherii martyris sub Diocletiano, et innumerabilium aliorum quos iratus Diocletianus pro incenso palatio, diversis tormentis odio Christiani nominis occidit*. Paulo diffusior est in Adone narratio, a Petro in Catalogum hinc translata, ex qua etiam Noster totum suum elogium contraxit. Nicomediensem carnificinam diligenter evolvit Tillemontius tom. V, a pag. 23.

Dubium est utrum *Leodegarius* ad codices Hieronymianos spectet. Florus a nostris editus eum certo posuit, elogio tamen ab Adonis et Usuardi phrasi tam diverso, ut nihil commune habeant præter rei substantiam. Errat Rabanus, dum legit: *in Gallia, natale sancti Leudegarii episcopi et confessoris*: atque in eo allucinari videtur quod *Leudegarium* hoc die nominet tanquam distinctum a *Leutgario* Augustodunensi episcopo, cujus passionem paulo fusius celebrat die sequenti. Ado martyrium collocat, *in Atrebatis, villa Siricinio* (Notkerus descripsit, *in Atratis*). Noster, cætera omnia ex Adone desumens, sic positionem extendit, ut pagum vel provinciam Artesiæ pro villa Siricinio substituerit, quomodo etiam scripsit Hagiologium Franco-Galliæ a Labbeo editum, quod alibi diximus sæpe ex Usuardo transumptum esse. Leodegarii Acta duplicia sunt, a Mabilione aliisque edita et postea a nobis accuratius cum mss. nostris conferenda et recensenda. In veteri Missali Gothico seu Gallicano missa honoratur, ut vide in editione Thomasii, pag. 375. Eum hodie solum cecinit Wandalbertus:

> Mox sextum Nonarum Leodegarius ornat,
> Seditione potens quem dux populusque peremit.

Hactenus textus noster ex Adone profluxit. Qui postremum locum occupat *Serenus*, is ab Usuardo primum, ex privata notitia consignatus est, in Romano moderno prætermissus, forte quod in Belino repertus non sit, aut reformatoribus non satis cognitus, utpote quem Usuardus solo duntaxat nomine indigitavit. Maurolycus eum recte ascripserat *Castro Cantumerulæ*, et sic in Actis nostris mss. quæ in nonnullis valde mira sunt, notatum invenio, apposito nomine Gallico *Chante-merle*, quæ abbatia est Canonicorum regularium ordinis S. Augustini. Castellanus, solertissimus alias nominum, et sanctorum, et locorum inquisitor, eorumque (ignosce voci barbaræ), latinisator, id hoc die in Martyrologio suo universali neglexit, quando testatur Serenum maxime honorari in *Montier-la-Celle*, non procul ab urbe Trecensi. Supposuit, nimirum facile occursurum *monasterium Cellense*, seu cœnobium a Cella denominatum. Ut clarius loquar, intellige prioratum Cellensem, ordinis sancti Benedicti, quarta leucæ parte distantem a prædicta abbatia Cantumerulensi. Atque hæc ad sancti notitiam pro instituto nostro sufficiant.

AUCTARIA.

Tornacen. caret annuntiatione prima de martyribus Nicomediensibus, in reliquis omnibus plane purus est.

Rosweyd., in prima et secunda annuntiatione satis purus, omittit tertiam.

Pulsanen. in prima mutilus est, expunctis omnibus post *innumeris*. In duabus aliis purus.

Antuerp., Max.-Lubec., Ughellian. et Antuerp.-Max. in prima et secunda satis puri sunt, habent tamen positionem Leodegarii ex Adone; et loco tertiæ, legunt: « Eodem die, sancti Gerini martyris, fratris beati Leodegarii. In Antiochia, natale sanctorum Primi, Quirilli et Secundiani. » De his agit Romanum.

Munerat. de Leodegario, pro textu Adoniano et nostro, legit: « Quem erutis oculis, lingua et labiis præcisis, cum non cessaret prædicare verbum Dei, fecit Ebroinus major domus regiæ decollari. » Pro *Sereni*, habet *Severi*.

Molan. importune textui intrudit: « In territorio Atrebatensi, » et litteris cursivis *Villa Sericinio*, ex Adone. Sed defectus ejus præcipuus est quod annuntiationem ultimam expunxerit.

Lovanien. similis est Antuerp.-Max., Lubec., etc., nisi quod in prima truncatus sit.

Alberg. totum textum habet, ut Antuerp., etc. Sed ei præfigit: « Romæ, natale sancti Eusebii papæ et martyris. Hic a beato Petro exstitit XXXII. Hujus tempore inventa est crux Domini Hierosolymis IV [V] Non. Maii, et Judas baptizatus est, cui nomen postea Quiriacus. » In Romano ponitur XXVI Septembr. Vide ibi notam Castellani.

Ultraject., Leyden. et Danic. his anteponunt: « In Assisio civitate, translatio sanctæ Claræ virginis. » Quæ verba in Danico extra ordinem, et, quantum apparet, alia manu apposita sunt.

Centulen.: « Apud Nichomediam, sancti Eleutherii martyris. In territorio Atrebatensi, passio sancti Leodegarii, Augustidunensis episcopi et martyris. Eodem die, sancti Sereni confessoris. Item ipso die, sancti... » Deest nomen et minori ac recentiori manu appositum *Huini* (forte voluit dicere *Gerini*) *martyris*, de quo superius.

Bruxellen. incipit: « In territorio Atrebatensi villa Syricinio, passio sancti Leodegarii Augustudinensis episcopi. Qui pro justitia veritatis primo in Luxonio monasterio retruditur, et ab illo revocatus capitur, quem Ebronius Major regiæ domus, post oculorum evulsionem et linguæ ac labiorum abscisionem decollari mandavit. Cujus meritum multis miraculis post mortem declaratur. Eodem die, sancti Gerini martyris, fratris beati Leodegarii. Quem Ebroinus lapidibus obrutum interfecit. Romæ, natale sancti Eusebii papæ et confessoris. Cujus tempore, ut ipse in epistola sua scribit, inventa est Crux sancta et ideo inventionem sanctæ crucis V. Non. Maii solempniter celebrari instituit. » Sequitur de Eleutherio et sociis Nicomediensibus, pure. In fine: « In Antiochia, natale sanctorum Primi, Quirilli, et Secundiani. » Demum de Sereno, pure.

Hagenoyen.: « Romæ, natale sancti Eusebii papæ et martyris. Hic a beato Petro exstitit XXXII, qui passus est sub Diocletiana persecutione. Hujus tempore creditur inventa fuisse sancta Crux Domini Hierosolymis, V Non. Maii, quam et celebrem diem Christianis ipse instituit, et Judas, qui et Quiriacus,

baptizatus est. » In Eleutherio satis purus est. De Leodegario longam habet historiam, quæ apud Surium sincerior legi potest. Tum : « Ipso die, Gerini, fratris sancti Leodegarii martyris, quem idem Ebroinus ligatum ad stipitem lapidibus obrui præcepit. Item sancti Apollinaris episcopi et martyris. » Desideratur positio.

DAVERONEN., CODEX CASTRI-KAROLI, GOLLIAN. et CAUDIACEN., in fine paulo brevius scribunt : « sancti Sereni confessoris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Leodegarii episcopi et martyris. Eleutherii martyris, apud Nicomediam cum aliis multis. »

In VATICAN., num. 5949, deest *Sereni*. Adjicitur : « Beneventi, natalis sancti Modesti levitæ et martyris. Romæ, natalis sancti Eusebii papæ, qui sedit in episcopatu annis duobus. »

FLORENTIN. : « In Antiochia, sanctorum martyrum Primi, Cirilli, Secundarii. Sancti Eusebii papæ. »

Editio LUBECO-COL. : « Romæ, natale sancti Eusebii papæ et confessoris, qui sedit in episcopatu annis septem. Hic a beato Petro extitit XXXII. Hujus tempore inventa, » etc. In Eleutherio et Leodegario satis pura est : « Item sancti Gerini martyris, fratris beati Leodegarii prædicti episcopi. In Antiochia, natale sanctorum Primi, Quirilli, et Secundiani martyrum. Apud Assisium, translatio sanctæ Claræ virginis, ordinis Minorum. In Anglia, sancti Thomæ episcopi et confessoris. Castro Cantumerulæ, beati Sereni monachi et confessoris. Ostensio sancti Maximi episcopi Regensis et confessoris. »

BELIN. in Eleutherio, pro *Diocletiano* ponit *Juliano*, et præter alia multa menda omittit annuntiationem *Sereni*. Post *interfecit* autem, adjicit : « Eodem die, sancti Gerini martyris, fratris beati Leodegarii. In Antiochia, Primi, Quirilli et Secundarii. Eodem die, translatio sanctæ Claræ virginis. » Clarius supra, et in GREVEN.

GREVEN.: « In Antiochia, Primi, Quirilli, Secundiani. In Tuscia, Colmeri episcopi et martyris. A Romæ, beati Eusebii papæ et confessoris. Theylaidi abbatis et martyris. In Anglia, sancti Thomæ Herefordiensis episcopi et confessoris, vita et miraculis clari. » Vide notulam marginalem Castellani, in Martyrologio universali. « Item, sancti Garini martyris, fratris beati Leodegarii episcopi, quem vilis apostata Ebroinus, de exilio reductum, jussit lapidibus obrui. Beregisi confessoris. Item beatæ memoriæ Gerici, ducis Sabaudiæ et confessoris. Ostensio sancti Maximi, episcopi Regensis et confessoris. Apud Assisium, translatio sanctæ Claræ virginis. »

MOLAN. in fine, post *interfecit*, subdit : « Corpus ejus in Bronio quiescit. Binchii, translatio Ursmari et aliorum, de veteribus capsis in novas. Eodem die, sancti Gerini martyris, fratris beati Leodegarii. In Antiochia, Primi, Quirilli et Secundarii. Eodem die, translatio sanctæ Claræ virginis. Ipso die, sancti Sereni confessoris. In Daino monasterio, natalis sancti Beregisi abbatis. » Tum minoribus typis : B « Qui habitum sancti Benedicti assumpsit in monasterio sancti Trudonis. » De Thoma Herefordensi, ex GREVENO. Editiones aliæ conveniunt cum priori in textu, in Gerino et Antiochenis. Tum: «Andaino monasterio, natalis beati Beregisi abbatis. Hic ex Condastro pago Austrasiorum oriundus, Hasbanii intra monasterium sancti Trudonis, litteris est eruditus. Cumque sublimatus in comitatu Pipini junioris, solitariam vitam desiderabat attentius, contigit Plectrudem ejusdem principis conjugem, transitum habuisse per saltum Arduennensem : et ecce chartulam inter saxa decidentem respicit, in qua continebatur, locum illum a Deo electum, multasque inde animas fidelium dirigendas in cœlum. Beregisus ultro se offerens, locum suscipit, stirpat, monasterium construit, et multos suo exemplo, ad bene vivendum ibidem collegit. » De Sereno, ut supra. « In Anglia, sancti Thomæ, Herefordensis episcopi et confessoris. Assisii, translatio sanctæ Claræ virginis. Morinis, ostensio sancti Maximi episcopi Rhe- C giensis et confessoris. »

V *Non.* *Die* 3.

Natalis beati Dionisii episcopi et martyris, qui post clarissimam confessionem fidei, post gravissima tormentorum genera, glorioso martyrio coronatus est, ut testatur Aristides Atheniensis, vir fide sapientiaque mirabilis, in eo opere, quod de Christiana religione composuit. Apud antiquos Saxones, sanctorum martyrum duorum Ewaldorum, qui cum essent presbiteri et prædicare ibi Christum cœpissent, comprehens sunt a paganis et occisi ; quorum corpora noctu multa diu lux apparens, et ubi essent et cujus essent meriti declaravit. Romæ ad Ursum pilleatum, sancti Candidi martyris.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt, *Antuerp.-Max.*, *Ultrajecten.*, *Leyden.*, *Lovanien.* et *Danic.*

VARIANTES LECTIONES.

Dyonisii, *Aristhides*, *Aristodes*, et similia prætermitto. Variatio est in Aristidis elogio, quod Greven. et Molan. exprimunt, *fide vir sapientiaque*: Antuerp., *vir sapientia fideque*. Belin. et Max.-Lubec. omittunt *fide* ; in textu pura est lectio. Munerat. pro *composuit* scripsit *complerit*. Legendum est more nostro *Ewaldorum*, ut habent Antuerp.-Maj., Max.-Lubec., Greven. et Molan. Eodem recidit, sed non tam recte scribitur in Praten. et Herinien. *Euualdorum*. Antuerp. ponit *Egualdorum ;* Belin., *Eugual-* D *dorum*. Sensus videtur exigere, *ad quorum corpora*, ut habent Antuerp. et Belin. ex Beda, Adone, etc., vel *quorum super corpora*, ut Munerat. Sequimur tamen probatiores codices Praten., Herinien., Antuerp.-Maj., Greven. et Molan., ex quibus textus. Munerat. contraxit ultimam periodi partem, *et ubi atque cujus essent*, etc. Reliqui, *ad Ursum pilleatum*, quod prope omnes ita scribant ; Belin. ea verba fortasse melius expunxit.

OBSERVATIONES.

Mirum est Usuardum in hodierno laterculo *Areopagitæ* appellationem prætermisisse, ubi ex ipso textu evidentissimum est, non de alio quam de celeberrimo illo Atheniensi episcopo sermonem esse ; utpote qui ex Adone, tum hic, tum in apostolorum Festivitatibus, et primum ex Romano parvo clarissime desumptus est. Nihil de Areopagita ponunt Hieronymiana, nihil Beda, Florus aut Rabanus. Textus fontem designavimus, cumque adeo certum, ut eruditorum hodie nemo Hilduini opinamenta tueri audeat, tam aperte ab Adone et Usuardo ejus synchronis rejecta, quidquid Wandalbertus etiam coævus, Hilduinum secutus videatur, dum 9 Octobris illum Dionysium celebrat,

Gallia doctorem, Paulo instituente, beatum,
Quem meruit, gemino comptum junctumque ministro.

Versamur in re vel eruditorum vulgo notissima, in A qua passim Baronio contradicitur, qui et in Notationibus et in Annalibus ad annum 109, a num. 38, Hilduino adhæsisse videtur. Gratum futurum opinor si Rosweydi animadversionem, in epistola ms. sæpe alibi citata, ultimam, hic curioso lectori proponam, ex qua pateat doctissimum virum id pridem observasse quod eodem sæculo tot alii suis suffragiis confirmarunt. Refert primum Usuardi ex Belino verba omnia, hic in textu expressa, ad quæ subjungit : « Miror hæc omissa esse in Martyrologio Romano Baronii, cum ante centum annos in Martyrologio Belini hæc exhibita fuerunt. Quid quod ante mille annos ita credidit Ecclesia Romana ? Nam vetus Martyrologium Romanum, quod Adonis Martyrologio ex editione Moretiana olim præmisi (ubi et ejusdem Rosweydi notatio videri potest pag. 219), clare ita repræsentat : *Athenis, Dionysii Areopagitæ, sub Adriano diversis tormentis passi, ut Aristides testis est in opere quod de Christiana religione composuit. Hoc opus apud Athenienses inter antiquorum* B *memorias clarissimum tenetur*. Idem habet Beda supposititius, Usuardus, Ado et Notkerus, ut merito in considerationem venire debeat num hic Dionysius Areopagita suo loco tot comitatus testibus relinquendus sit, maxime cum et Menologium Græcum, itemque Menæa, Areopagitam Dionysium hoc die repræsentent. Jam vero cum iidem hi auctores citati Dionysium Parisiensem alio die, videlicet 9 Octobris, reponant, quis dubitare potest quin Dionysium Areopagitam a Parisiensi distinxerint ? Quare in textu Baronii 9 Octobris, ubi de Dionysio Parisiensi agitur, ut conformitas ineatur inter vetera Martyrologia, Romanum tempore Gregorii Magni, Romanum Belini ante centum annos, Usuardum, Adonem, Notkerum, videtur delendum *Areopagitæ*, itemque N *B. Clemente*. cum hæc a posterioribus inserta et intrusa sint. Consuli poterunt Romæ omnia vetustissima Martyrologia Romana : non existimem ullum inveniri posse ante tempora Hilduini abbatis, quod IX Octobris Dionysium Areopagitam repræsentet. Fors Baronius, si vetus Martyrologium Romanum, Adoni præmissum, cujus desiderio tantopere tenebatur, vidisset, in aliam sententiam declinasset. » Hactenus Rosweydus. Videnda etiam brevissima, sed verosimillima, Castellani in Martyrologio universali observatio, ex quibus omnibus pateat astructam a monachis Dionysianis, sed perperam, Dionysiorum plurium confusionem dicam, an distinctionem, a Romano parvo, Adone, Usuardo et Notkero abunde pridem confutatam. Qui plura cupit, adeat Responsiones Papebrochii, art. XI, toto § 4.

De *Ewaldis*, *Euualdis*, seu *Egualdis* (hujusmodi nominum etymologiam et litterarum *w* in *g* mutationem satis alibi explicavimus) clare loquitur Beda in Martyrologio, quem sequuntur et transcribunt Rabanus, Ado, Usuardus et Notkerus, ita tamen ut postremi duo paulo contractius historiam exprimant. Apud Hieronymiana et Romanum parvum noti non sunt. Wandalbertus ita canit :

> Ewaldi, meritis, gente et cognomine et ara,
> Doctrinaque pares, quintum sibi morte dicarunt.

Actorum series ex Beda elucidabitur. Videri interim meretur brevis Castellani notatiuncula, quam ex parte tangunt nonnulli codices inter Auctaria. Huc usque iterum patet Usuardini textus scaturigo. At unde *Candidus* ille ad *Ursum pileatum?* Nusquam reperio. Est quidem in Hieronymianis aliquibus *Candidæ* vel *Candidi* memoria hoc die, sed unde Usuardus positionem ad *Ursum pileatum* acceperit, cum nulla hujus sancti Acta noverimus, incertum est. Quæ Adoni a Mosandro ex Hieronymianis superadjecta sunt, Rosweydus verosimilius ab Adoniano textu discernenda putavit.

AUCTARIA.

TORNACEN. Primam refert usque ad *coronatus est*, C deest pars altera. Secundam plane omittit, purus est in tertia. In fine subjungit : « In pago Dulcomensi, sancti Juvini confessoris. »

ROSWEYD., in prima satis purus, in secunda Bedæ quam Usuardo similior est, inserens hæc verba : « Cum sancto Willebrordo venientes in Germaniam, Saxonibus prædicare cœperunt, comprehensique a paganis et occisi, » etc.

CENTULEN., in prima satis purus, in secunda rescindit totum elogium. Pro *Ewaldorum* scribit *Guandolorum*. Deest etiam tertia.

ALBERGEN. textui satis puro præmittit : « In cœnobio Werdinensi, translatio sancti Ludgeri, primi Monasteriensis episcopi et confessoris. Quod cœnobium ipse primus, divinitus adjutus, fundavit. In quo et, Domino revelante, diem se exspectaturum novissimum præcognovit. »

CENTULEN. : « Natale sancti Dionysii episcopi et martyris. Apud antiquos Saxones, sanctorum duo- D rum presbyterorum martyrum, qui ambo fuerunt nominati Euualdus, qui pro prædicatione verbi Dei a paganis occisi sunt. » In ultima purus est.

BRUXELLEN, incipit : « Apud antiquos Saxones, sanctorum duorum Ewaldorum presbyterorum, quorum unus Ewaldus albus et alter Ewaldus niger dicti sunt. Qui cum beato Willebrordo episcopo de Anglia venientes in Germaniam, transierunt ad Saxones, et cum ibi Christum prædicare cœpissent, a paganis occisi sunt. Super quorum corpora columpna lucis noctu apparens, ubi essent, et cujus essent meriti declaravit ; sicque Pippino jubente Coloniæ sepeliuntur. Ipso die, natale beati Dyonisii Ariopagitæ episcopi et martyris. Qui ab apostolo Paulo instructus credidit Christo, et primus apud [*habebatur, ni fallor*. Athenas, *sed super ea voce erasa, alia manu scriptum est*] Chorinthum ab eodem apostolo episcopus ordinatus, post gravissima tormentorum genera sub Adriano imperatore glorioso martyrio, » etc. Tum : « Romæ ad Ursum pilleatum, natale sancti Candidi martyris. Eodem die, elevatio sancti Ludgheri episcopi, virtutibus clari. Et depositio Domini Maduliti Verdunensis episcopi. » Apud Castellanum est *Madelvei* die sequenti.

HAGENOYEN., in prima satis purus, in secunda, post *Saxones*, inserit, qui nunc vocantur *Frysonos*. Deinde : « In Anthyochia, sanctorum natalis martyrum Primi, Quirilli et Secundiani. » Vide die præcedenti. Sequitur longa historia. Nicetii Treverensis de quo ad 1 Octobris satis dictum est. Demum : « In Anglia, sancti Thomæ episcopi et confessoris. » De quo etiam die præcedenti.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Duorum Euualdorum martyrum. Gerardi, primo militis, postea abbatis. Dionysii episcopi et martyris. »

AUGENS. : « In pago Dulcomensi, sancti Vivini confessoris. » TORNACEN. habet *Juvini*, alibi *Jovini*.

REG. SUEC., signatus num. 428 : « Item ipso die, sancti Francisci confessoris. » Vide die sequenti.

FLORENTIN. : « Item sanctorum martyrum Victoris et Spargi. » Vide de his codices Hieronymianos et notulam Florentini.

LUXOVIEN : « Depositio sancti Madalnei Verdunensis episcopi et confessoris. » Jam dixi ex Castellano, melius vocari *Madelveum*, colique die sequenti. Hæc proprio loco uberius discutientur.

CAUDIACEN. : « Apud sanctum Andream de Ulmis adventus sancti Ragnoberti militis et martyris. » Ponitur a Castellano 13 Junii atque etiam inter Auctaria nostra ipso die : in Actis tamen remissus est ad 15 Julii. Ratio postea dabitur.

DIVIONEN. : « Natale sancti Dionysii Areopagitæ, qui ab apostolo Paulo instructus credidit Christo. »

Remens. SS. Timoth. et Apoll. : « In suburbio Remensi, natale sancti Jovini confessoris. »

Abdinghoffen. : « Eodem die, adventus corporis beati Felicis martyris. » De quo Felice agatur inter tot ejusdem nominis sanctos ignoro.

Editio Lubeco-Col. : « Apud antiquos Saxones, natale sanctorum martyrum duorum Ewaldorum fratrum. Qui cum essent presbyteri et prædicare ibi Christum cœpissent, comprehensi sunt a paganis et occisi et in fluvium Reni projecti. Super quorum corpora multa diu lux noctu apparens, et ubi essent et cujus essent meriti declaravit. Quorum corpora fluxus non absorbuit, sed refluo cursu per passus fere quadraginta millia, comitante eos luce divina, usque Coloniam provexit, ubi ipsa corpora Sanctorum a Pippino duce Francorum, qui tunc Romanum sceptrum regebat, cum universo clero in ecclesia sancti Clementis juxta renum porita, condigna veneratione condita sunt. Item apud antiquos Saxones, sancti Willibrordi episcopi et martyris. » Sequitur de Dionysio et Candido, pure. Tum : « Apud Warindas, beati Gandulphi confessoris. Eodem die, sanctorum Felicis et Casti martyrum. Ipso die, depositio sancti Madalnei episcopi Virdunensis et confessoris. » De translatione sancti Ludgeri, eadem habet quæ Albergen. supra.

Greven. : « Apud antiquos Saxones, sancti Willibrordi episcopi et martyris. » Ita etiam posuit editio Lubeco-Col. supra, sed alium ego Willibrordum non novi, quam celebrem illum Trajectensem episcopum et confessorem, qui colitur vii Novembris. « In Africa, Victoris, Urbani, Sapargii. Et alibi, Felicis, Ammonii et Casti. Antiochiæ, Cheugenii. » In Hieronymianis vocatur *Thugenus*, vel *Theugenes*, vel *Theogenes*, etc. « Gerardi abbatis Broniensis et confessoris. Apud Warindas, beati Gandulphi confessoris. Scopilionis, archipresbyteri et confessoris. Apud monasterium Werdenense, translatio sancti Ludgheri, episcopi primi Monasteriensis et confessoris, præfati monasterii fundatoris, in quo et revelante Domino, se diem generalis resurrectionis exspectaturum præcognovit. » Vide diem ejus natalem in Actis 26 Martii.

Molan. : « Et in Bronio monasterio, natale et translatio sancti Gerardi abbatis, qui post militiam temporalem, Christi tyrocinio mancipatus, hujus monasterii fundator exstitit devotus, jussione beatorum apostolorum Petri et Pauli. Hic postea, auctore Christo fuit pater et abbas sex cœnobiorum. Corpus ejus in Bronio quiescit. In pago Dulcrimensi, sancti Juvini confessoris. » Editiones posteriores eadem referunt quæ habentur in prima, solum addunt : « Mosonii, festivitas beati Arnulphi martyris. » In hoc vero a priori differunt, quod annuntiationem Dionysii ponant post Auctarium, cui litteris Italicis inserunt cognomentum *Areopagitæ*. Frequentium hujusmodi variationum an sufficiens in harum editionum præfatione ratio reddatur, aliorum judicio relinquo. Hic saltem satis opportune emendatio apposita est.

IV *Non.* *Die 4*

Apud Corinthum, natalis beatorum Crispi et Caii, quorum meminit sanctus Paulus apostolus Corinthiis scribens. In Ægypto, sanctorum Marci et Marciani fratrum, et aliorum cum eis innumerabilium, non inferioris gloriæ, utriusque sexus atque ætatis ; quorum alii post verbera et diversi generis horribiles cruciatus, flammis traditi sunt, alii in mare præcipitati, nonnulli etiam capite cæsi, plurimi inedia consumpti, alii patibulis affixi, quidam etiam capite deorsum presso, et pedibus in sublime sublatis, beatissimam passionis coronam meruerunt. Civitate Parisius, sanctæ Aureæ virginis.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Major*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Corintum posuit Herinien. Sed recte se corrigit in *Corinthiis*. Idem scribit *Martiani*, sed alii cum textu consonant. Solus Pratensis legit *cruciatus horribiles*. Luxata erant in Antuerp.-Maj. hæc verba, *nonnulli etiam capite cæsi*, pro quibus legebatur, *non sine etiam capite cæsi* : nec sensum purum reddidit qui, deletis *non sine*, substituit *alii etiam*, etc. Non male scripsit Herinien. *capite deorsum verso*, sed melius cum Adone, *capite deorsum presso*, ubi, errore opinor typothetæ, pro *quidam*, habet Molan. *quidem*, ubi paulo ante *inedta* pro *inedia* : scrupulosus est in *Parisiis* pro *Parisius*. De *Caii*, *Gaii*, *Caji*, *Cagi*, etc., alibi dictum est sæpius : codices sibi non constant.

OBSERVATIONES.

De *Crispo*, prius archisynagogo, præclara fit mentio in Actibus apostolorum, capite xviii. *Caius* Apostoli hospes exprimitur ultimo capite Epistolæ ad Romanos. Amborum conjunctionis causam existimo, quod ambo soli ab Apostolo baptizati dicantur I ad Cor. i. Atque inde ferme eruenda sunt quæ in eorum laudem indubitate referri possunt. Prima eorum in Martyrologiis memoria debetur Romano parvo, ubi simpliciter signantur : *Apud Corinthum, Crispi et Caii*. Quod hic in textu superadditur, ab Adone adjunctum est, a Nostro plene, a Notkero fere descriptum, iis neglectis quæ præter hæc in Festivitatibus apostolorum idem Ado commiscere visus est. Etenim tres Caios apostolorum discipulos distinguendos, verosimile est ; hunc nempe Pauli hospitem, ad Rom. c. xvi, alterum *Derbium*, et ipsum Pauli discipulum, qui Act. xx clare distinguitur, et tertium illum ad quem Joannes Epistolam suam tertiam destinat ; in quo Adonem aberrasse nonnulli volunt, dum ultimum cum primo confudit, ut ex eo Beda supposititius, hinc Molanus textui suo inserunt. Quid si et aliquis dubitet utrum tribus adjici quartus non debeat, qui cum Aristarcho memoratur Actorum cap. xix ? Sed hæc alterius loci et disquisitionis sunt.

Marcus et *Marcianus* ab Hieronymianis diserte positi, tot characteristicis a Marco et Marcelliano secernuntur, ut mirum sit confundi potuisse. Rabanu scribit *Marti* et *Mauriciani*, quæ amanuensium oscitantiæ ascribimus. Romanum parvum breviter : *Apud Ægyptum, Marci et Marciani fratrum, cumque eis innumeræ multitudinis*. Adonis encomium satis aperte ex Eusebii lib. viii, cap. 8, desumptum est, apud quem gloriosi illi athletæ omnes anonymi sunt, uti et alii ab eodem Eusebio sequenti capite enumerati. Cæterum ita passim admittitur facta ab Adone ad duos hosce martyres applicatio, ut qui eam in dubium revocet, hactenus invenerim neminem. Eam ipsam secuti sunt Usuardus et Notkerus, ille phrasim in textu elegantius contrahens, quam iste, qui etiam *Marcellianum* pro *Marciano* substituit. Wandalbertus solos fratres his versibus exornat :

Marcus Marcianusque suo implent munere quartum,
Germine, martyrio, natura et funere fratres.

Aurea Parisiensis virgo pure Usuardina est, omnibus aliis Martyrologis antiquis ignota, saltem prætermita ; inter Adonis augmenta cum *Marso* Autissiodorensi ab ipso Mosandro recensita. Ejus meminit sanctus Audoenus in Vita sancti Eligii, ex qua aliisque, si quæ supersunt, monumentis, ea suo loco A elucidari poterunt quæ ad ipsam ipsiusque abbatiam ab Eligio in Martialis Lemovicensis, popularis sancti, honorem Parisiis conditam, deinde exstinctam, aliaque eo spectantia reperientur. Vide tantisper indicem sanctorum prætermissorum sæculo II Benedictino, pag. LVIII.

AUCTARIA.

TORNACEN. in prima et ultima purus, in secunda, media fere parte mutilatus est. In margine : *Eodem die, Francisci confessoris.*

ROSWEYD. in textu satis purus, adjungit : *Item, sancti Marsi presbyteri.*

PULSANEN., in prima et tertia satis purus, in secunda solum habet usque ad *utriusque sexus atque œtatis,* desunt reliqua.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. idem habent augmentum de sancto Francisco, sed primus ita effert : *Eodem die, depositio beati Francisci.* Ast MAX.-LUBEC. in eo differt quod omittat τὸ *depositio* et adjungat *confessoris.*

MUNERAT. incipit : « Apud Assisium, natalis beati Francisci confessoris, ordinis Minorum fundatoris seu institutoris. » Sequitur textus. Sed in fine post *Aureæ virginis,* adjicitur : « Cujus corpus requiescit in ecclesia sancti Eligii, prope palatii, Parisii. » MOLANUS hæc emendat, sic corrigens, *prope palatium, Parisiis.*

ANTUERP.-MAJ. puritati satis prope accedit, hoc solum textui præfigens : « Apud Assisium, natale beati Francisci confessoris, FF. Minorum ordinis fundatoris et primi ministri. »

LOVANIEN. idem habet, sed in martyrum Ægyptiorum elogio mutilus est.

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. ita primo loco de S. Francisco : « Apud Assisium, natale beati Francisci confessoris, FF. Minorum ordinis fundatoris et primi ministri. Huic irrationales creaturæ miram exhibeant obedientiam, velut agnoscentes in homine primam innocentiam restitutam. Hic tanto desiderio ferebatur in Deum, ut in orationis spiritu constitutum viderent qui aderant, a terra toto corpore sublevatum, unde et in oratione prophetiæ spiritum et revelationem obtinuit secretorum. Hic per biennium ante felicem ejus transitum, post prædicationis suæ cursum, martyrii desiderium, animarum zelum, charitatis excessum, paupertatis titulum, ad aspectum seraphim crucifixi, sicut seraphicis agebatur desideriis, insignitus est corporaliter in pedibus, manibus et dextro latere, stigmatibus Jesu Christi. » Cætera satis puri sunt.

CENTULEN. : « Natale sanctorum Crispi et Gaii, quos beatus Apostolus ad Corinthios, se commemorat baptizasse. Apud Ægyptum, sanctorum Marci et Marciani fratrum, cum quibus innumerabiles tam viri quam feminæ, sed et pueri et senes pro fide Christi passi sunt. Antisiodoro, sancti Marci presbyteri et confessoris. Parisiis, sanctæ Aureæ virginis ot abbatissæ. »

BRUXELLEN. : « Apud Assisium, depositio beati Francisci confessoris et fundatoris ordinis FF. Minorum. Qui per biennium, ante felicem ejus transitum, in pedibus, manibus et latere corporaliter insignitus est stigmatibus Jesu Christi. » Sequitur prima et secunda annuntiatio satis pura. Tum : « Parisiis civitate, depositio beatæ Aureæ virginis, quam beatus Eligius præfecit puellarum monasterio, quod ipse ibi construxit. »

HAGENOYEN., in prima et secunda satis purus, omittit tertiam, cujus loco substituit : « Apud Assisium, depositio beati Francisci confessoris, fundatoris Fratrum Minorum, etc., » quæ nitidius supra ex ULTRAJECT., etc., exhibita sunt.

AQUICINCT. in fine recenti manu : « Eodem die, S. Francisci confessoris. » Vide supra ULTRAJECT.

DAVERONEN. : « In pago Turonico, sancti Quintini martyris. » Vide de hoc castitatis martyre Castellani Martyrologium universale.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Francisci confessoris. Aureæ virginis, abbatissæ Parisiis. In Ægypto, Marci et Marciani fratrum, cum aliis innumeris varie passis. »

UGHELLIAN. : « Item sancti Francisci confessoris. »

FLORENTIN. : « Sancti Francisci... Item, sancti Petronii episcopi et confessoris. »

REMENS. SS. Timoth. et Apoll. : « Autissiodori, sancti Marci [*voluit dicere* Marsi] presbyteri et confessoris. »

Editio LUBECO-COL. incipit : « Apud Treverim, natale sanctorum martyrum Tyrsi ducis sacratissimæ legionis trecentorum Thebæorum et sancti Bonifacii. Hos Maximianus imperator Herculeus ; propter frequentes tumultus Gallorum, Thebæos milites ab Oriente in auxilium accersivit. Hi Thebæi ab antistite Hierosolymitano fuerunt baptizati et a Marcel- B lino beato papa, qualiter sub armis Romanæ libertatis, Christianam innocentiam servare deberent, instructi sunt. Hos Rictiovarus præfectus urbis interrogavit, an vellent Romanorum deos adorare, et eorum detractores armis debellare. Cui cum dux legionis Tyrsus responderet, se suosque omnes socios et milites pro Christi amore potius malle mori, quam hujusmodi sacrilegio pollui, tunc Rectiovarus diffusis per totum campum militibus, præcepit omnes interfici, et corpora eorum feris avibusque devoranda relinqui. Hæc igitur multitudo militum martyrizata est ad littus Mosellæ juxta capitolium, quod postea in honore Dei genitricis semper Virginis Mariæ est dedicatum, et ipse locus ob memoriam martyrum, Littus ad Martyres, nomen accepit. » Sequitur de Francisco ut ULTRAJECT., etc., supra. Tum textus totus satis purus. De Quintino, ut DAVERON. In fine : « Autisiodoro, depositio sancti Marci presbyteri et confessoris. » Vide dicta superius ad C codicem REMENSEM.

BELIN. : « In civitate Assisii, natale beati Francisci confessoris, fundatoris ordinis minorum. Hic post multiplicationem mirabilem ordinis, quem fundavit ubique terrarum diffusius, in eodem viginti annis cœlibem vitam ducens, de hujus mundi miseriæ carnis ergastulo, ad cœlestem patriam est deductus. » Junge hæc ULTRAJECT., etc.

GREVEN. de Trevirensibus pauca habet, sed de iis satis diximus. De Quintino, ut supra : « Ipso die, secundum Cathalogum, sancti Aniani episcopi et confessoris, de quo in gestis sancti Marci evangelistæ refertur : quia cum esset sutor et calceamentum beato Marco reficeret, manum sibi perforaverit. Sed a beato Marco curatus est et presbyter ordinatus, tantæ fidei extitit, ut montem transtulisse feratur ; deinde episcopus ordinatus in pace quievit, translatus postea Venetias, in monasterio sancti Clementis conditus servatur. » Vide Tract. de Pa- D triarchis Alexandrinis ante tomum V Junii. « Madalvei episcopi Virdunensis et confessoris. Item Petronii episcopi Bononiensis et confessoris, qui Vitas Patrum conscripsisse fertur. In valle Spoletana, apud Assisii civitatem, etc., » paulo brevius quam ULTRAJECT., etc., ubi dicitur quievisse anno 1224. « Antisiodoro, sancti Marsi presbyteri et confessoris, natione Romani. Dasii confessoris. »

MOLAN. de Crispo et Caio post *scribens* aliis litteris interjicit : « Cujus Gaii meminit idem Apostolus ad Romanos : *Salutat vos,* inquit, *Gajus hospes meus et universæ Ecclesiæ.* Cujus beatus Joannes, Epistolam scribens, meminit : *Senior Gaio charissimo, quem*

ego diligo in veritate. » In fine de Aurea addit verba MUNERATI : de Francisco verba BELINI refert, solum addens post *deductus*, « anno Dominicæ Incarnationis 1226 ; » et : « Cujus vitam inclytam, miraculis plenam describit Bonaventura. Item Treveris, Thirsi et sociorum ejus, sub Rictiovaro præside. » Tum typis minoribus de Quintino, ut supra. Succedunt deinde sequentia : « Baptista Mantuanus in Fastis Ecclesiasticis lib. x : »

Hæc eadem tibi, Petroni, celeberrime gentis
Flamminiæ princeps, lux est sacrata tuarum,
Felsina quæ quondam Thusci caput esse solebat
Imperii, laudum servat monumenta ; fuisti
Et pater et pastor tantæ dignissimus urbis, etc.

Hactenus prima et purior editio. In posterioribus sancti Francisci annuntiatio litteris Italicis ponitur primo loco. De Caio adduntur quæ supra. In fine de Aurea et Thyrso, etiam ut supra. Tum : « Bononiæ, sancti Petronii episcopi et confessoris. » Sequitur de Quintino, ut in prima. Dein : « Virduni, sancti Magdalvei episcopi et confessoris eximii. » Jam supra non semel diximus, legendum esse *Madelvei.* « Die quarta, sancti Patris Hierothei episcopi Athenarum. » Vide notulam Castellani, quæ si vera est, et hic et in Romano delendus erit.

III *Non.* *Die* 5.

Apud Siciliam, natalis sanctorum martyrum Placidi, Euticii et aliorum triginta. In Eumenia, beati Trasei episcopi, apud Smirnam martyrio consummati. In Galliis civitate Valentia, sancti Apollinaris episcopi, cujus et vita virtutibus insignis fuit, et mors nihilominus signis et prodigiis decoratur. Autisiodoro, depositio sanctorum Germanorum Firmati diaconi et Flavianæ virginis.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Syciliam scribit solus Praten. ; solus Antuerp.-Maj., *Ceciliam.* In Antuerpien. est *Placiti*, ut Hieronymiana aliqua habent ; Max.-Lubec. mendis scriptoriis plena est *Eutychius* varie effertur, reliqui *Euticii*, pluralitate suffragiorum, nempe Rosweydi, Greven., Tornacen., etc. Praten. habet *Eutichii* ; Herinien., *Euthici*; Antuerpienses, *Eutici*; Munerat., *Ethici* ; solus Molan., recte. Idem recurrit in *Thraseæ*, cujus nomen efformavi ex Praten., Herinien., Greven. et Molan. Apud alios est *Traciæ*, *Tarseæ*, *Tharseæ*, *Transeæ*, etc. Rursus *Smirnam* scripsi simpliciter ex omnibus ferme codicibus, excepto Pratensi et item Molan. Lego, *cujus et vita virtutibus*, etc., contra quam habeant Praten. et Herinien., qui omittunt particulam *et*, quam certum videtur Usuardum ex Adone posuisse, qui cætera omnia ex eo sumpsit. Nescio cur Greven. et Molan. ante *germanorum* expunxerint *sanctorum*, uti Rosweyd. ante *Traseæ* delevit *beati*. De *Nichilominus*, *dyaconi*, etc., nihil dicendum est.

OBSERVATIONES.

Codices Hieronymiani Lucensis et Corbeiensis, tum ms. tum ab Acherio vulgatus, diserte legunt : *In Sicilia*, *Placidi*, vel *Placiti*, *Eutici et aliorum* xxx. Mutilus videtur Epternacensis, dum solum notat : *Eutici et aliorum* VIII. Rabanus in nomine cum postremo convenit, in sociorum anonymorum numero aliis subscribit. Hic jam varie se torquet Florentinius, ut *spiras*, *amfractus*, *ambages*, imo *labyrinthum errorum* complanet, qui ex Actis pseudo-Gordianis emanarunt, quod quam esset difficile, satis perspexit Baronius ad annum 529, num. 10 et alibi ; fatentibus modo Benedictinis ipsis, fontem ex quo Maurolycus aliique hausere, turbidum prorsus et lutosum esse ; adeo ut Theodoricus Ruinartius in Appendice ad Apologiam missionis sancti Mauri, non ita pridem edita, aliam plane viam iniverit ad salvandum *Placidi*, Benedicti discipuli, cultum. Non alius occurrit modus expeditior quam si *Placidus* alter ab altero distinguatur. Hoc certe indubitatum videtur nullum antiquorum Martyrologorum, dum *Placidum*, *Eutychium* et socios anonymos memorant, vel per umbram cogitasse monachos ipsos, necdum Benedictinos fuisse, quod profecto, qui monachi et ipsi erant, insinuare non neglexissent, ut passim faciunt, frustra hic et subtimide reclamante Ruinartio. Factam interpolationem in Romano moderno (verosimiliter ex Maurolyci Actorum compendio) observavit Castellanus, quæ ibi non semel subinde mutata est, ut patebit vel solas editiones Plantinianas conferenti. Belinus solum *Placidum* primus ipse *Benedicti discipulum* fecerat, textum cætera intactum relinquens. Sed et hoc novitatis revincitur, cum in tanto codicum nostrorum numero, quorum pars maxima a Benedictinis monachis exarata est, nec unus unicus reperiatur, in quo Usuardi verbis vel syllaba adjecta sit. Interim de *Placido* aut sociis nihil legitur in Beda, Romano parvo, Floro, aut Wandalberto. Adonis verba describit Noster, Notkerus paululum contrahit. Porro Acta præfata *atrocibus mendis exonerare conati sunt* Acherius et Mabilio, de quibus videsis paucis Responsiones Papebrochii ad art. XI, num. 238 et 239. Nos cætera loco proprio reservamus.

De *Thrasea* sic primus hodie ex solito ductore Rufino lib. v, cap. 24, meminit auctor Romani parvi : *Eumeniæ, Thraseæ episcopi, ad Smyrnam coronati, qui unus fuit ex antiquis.* Hæc ab Adone ex Eusebio nonnihil ampliata sunt, ex hoc iterum accepere Usuardus et Notkerus. Textus nostri verba, an ad Rufini sensum satis exacta sint, non plane constat, nam apud Eusebium aliter loquitur Polycrates, non asserens Thraseam martyrio consummatum *Smyrnæ*, sed *requiescere* vel *requievisse*, κεκοίμηται, ubi Rufinus simpliciter vertit *consummatus*. Sed de his plura alibi.

Præcedit in Viennensi *Apollinaris* cum elogio quod verbatim in textum nostrum translatum est; a Notkero, ut proxime superius, modice decurtatum. Nonnulla de hoc sancto edidit Surius, sed certiora ex aliis monumentis suo tempore producemus. Apollinarem ex Hieronymianis ab Adone desumptum existimo, ex quibus etiam in Rabanum purius transivit, cum annuntiatione ultima de *germanis Autissiodorensibus.* Utrum vero Florentinius pro suo arbitrio recte *hos cœlites ex additis a Gallico antiquario agnoscat*, mihi satis compertum non est, quemadmodum nec satis intelligo cur ultimam hanc annuntiationem, a Mosandro positam, Rosweydus Adoni abjudicaverit, ut pote qui hanc æque ac proxime superiorem ex Hieronymianis una desumere potuit. Conjicit Castellanus *Flavianam* hanc, mutatam in *Flaviam* (sicuti alias vocatur), accessisse martyribus Siculis, inter quos etiam frater ejus *Firmatus* ; uti *Victorinus* et *Faustus*, qui in Hieronymianis apographis expresse cum particula *alibi* ponuntur. Nescio cur in ultima Martyrologii Romani editione Plantiniana anni 1701

Firmatus Autissiodorensis appelletur *Firmanus*. Hæc impræsentiarum sufficiant. At quid sibi vult Wandalbertus, hos de Apollinare versus pangens, qui ad A XXIII Julii potius remitterentur quamvis et ibi Apollinarem memoraverit.

Ternas tum Nonas Apollinaris honorat,
Præsul, templa frequens cujus Ravenna coronat

AUCTARIA.

TORNACEN. ad puros accederet, nisi deessent verba illa : *apud Smyrnam martyrio consummati.*

PULSANEN. In duabus primis annuntiationibus purus est, contra vero in duabus postremis plane deficit.

ANTUERP.-MAX. et LOVANIEN. in prima, tertia et quarta puri, sic secundam efferunt : « Apud Smirnam, sancti Traceæ Eumeniensis episcopi et martyris, cujus meminit quintus liber Ecclesiasticæ historiæ. » Vide in seqq. textum Adonis.

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERGEN. et DANIC. idem habent augmentum, sed ei insuper adjungunt : « Hic unus ex antiquis, quasi ex traditione priorum, se asseruit accepisse, Salvatorem Apostolis præcepisse, ante annum duodecimum ab Hierosolymis ne discederent. » Quæ sunt verba Adonis, accepta ex Eusebio lib. v, cap. 18.

CENTULEN. : « In Galliis civitate Valentia, sancti Apollinaris episcopi et confessoris. Apud Siciliam, B sanctorum martyrum Placidi, Euthicii et aliorum xxx. Antisiodoro, sanctorum Firmati diaconi, et Flaviæ virginis Deo sacratæ. » Observa, hic *Flaviæ* legi, non *Flavianæ*.

BRUXELLEN., in prima purus, secundam sic format : « Apud Eumeniam vel Smirnam, beati Traseæ episcopi et martyris, cujus meminit... » ut supra ULTRAJECT., etc. In tertia constructionem modice transposuit. In ultima purus est.

HAGENOYEN., in prima purus, in secunda fere similis est etiam ULTRAJECT., etc., nisi quod Thraseam faciat *confessorem*, simul et *martyrem*. In tertia et quarta satis purus est. In fine refert quæ ad diem præcedentem pertinent : « Parisiis civitate, depositio sanctæ Aureæ virginis. » Vide ibi.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Placidi et Euticii cum aliis xxx. Firmati diaconi et sororis ejus. »

In VATICAN. signato num. 5949 deest annuntiatio ultima de Autissiodorensibus.

FLORENTIN. : « Ravennæ, sancti Marcelli [*alias* Marcellini] ejusdem civitatis episcopi et confessoris. In Iconio, beati Traseæ episcopi. » De Marcellino Ravennate, vide Surium.

ABDINGHOFFEN. : « Eodem die, sancti Meinulfi confessoris, » alii legunt *Magenulfi*. Vide Surium.

Editio LUBECO-COL. : « Colonia Agrippina, translatio sanctissimi patris Severini, ejusdem civitatis archiepiscopi et confessoris. Quæ angelica ammonitione per religiosos cives Colonienses de Aquitania civitate Burdigala, in Coloniam facta est, ad ecclesiam sanctorum martyrum Cornelii et Cypriani quam beatissimus Dei confessor Severinus a fundamentis erexerat, et in eorum honore in vita sua dedicaverat, ac conventum fratrum ibidem in Christi charitate instituerat. Cujus etiam translationem Deus, qui semper est gloriosus in sanctis suis, novis miraculis decoravit, ut ejus corporis relationis gesta testantur. Treveris, passio sanctorum martyrum Palmacii con- D sulis et patricii civitatis, cum undecim principibus, quos Rictiovarus præfectus urbis, ob confessionem nominis Jesu Christi jussit gladio plecti. Quorum principum nomina hæc sunt : Maxentius, Constantius, Crescentius, Justinus, Leander, Alexander, Sother, Hermisda, Papirius, Constans et Jovanius, quorum corpora requiescunt ibidem in crypta, juxta corpus sancti Paulini episcopi et martyris. In territorio Paderbornensi, monasterio Bodecensi, depositio sancti Maynulphi diaconi et confessoris. » Sequitur textus, ut est in ULTRAJECT., etc. In fine : « Eodem die, beati Faustini confessoris. »

BELIN. : « Apud Siciliam, natale sanctorum martyrum Placidi monachi, beatissimi Benedicti abbatis discipuli, Euticii et aliorum xxx. » In Apollinare et Autissiodorensibus satis purus est. In finem rejicit : « In Iconio, beati Traseæ episcopi, apud Smyrnam martyrio coronati. »

GREVEN. : « Nota, Anthoninus parte II, tit. 15, cap. 14; dicit hunc Placidum discipulum fuisse sancti Benedicti, quem Maurus ex aquis retraxerat, et in Siciliam missum ad curanda bona, quæ pater ipsius, monasterio contulerat. Treveris, passio sanctorum martyrum Palmachii consulis ac patricii civitatis ipsius, cum undecim principibus, Maxentio, Constantio, Crescentio, Justino, Leandro, Alexandro, Sothero, Hormisda, Papirio, Constante et Joviniano. Quos omnes Rictiovarus urbis præfectus, ob confessionem nominis Christi, gladio occidi mandavit. » De translatione Severini, habet ferme ut supra. Tum : « In diocesi Paderbornensi, monasterio Budicensi, sancti Meynulfi diaconi et confessoris. Qui tempore Karoli Magni in fundatione Paderbornensis ecclesiæ, vita et miraculis inclytus, beato fine quievit. Faustini confessoris. Osythæ virginis et martyris. » Vide Surium et Castellanum die VIII Octobr. « Gallæ nobilissimæ viduæ sanctimonialis, de qua Greg. lib. IV Dial. refert, quod cum viro viduatæ medici dicerent, nisi ad amplexus viriles rediret, barbas esset habitura, quod ita quoque factum est : illa nihil exterioris deformitatis timens, ad omnipotentis Dei servitium se tradidit, simplicitati cordis, C orationi et eleemosynarum largitionibus dedita, beato Petro apostolo, ut est vultus benignissimi, sibi apparente, de seculo migravit. »

MOLAN. aliis litteris post *Placidi*, textui inserit : *Monachi beatissimi Benedicti abbatis*. In fine : « Item Treveris, sanctorum martyrum Palmatii et sociorum ejus, sub Rictiovaro præside. Coloniæ, translatio sancti Severini episcopi. » Tum typis minoribus de Meinulfo, ut GREVEN. Deinde : « Gallæ, nobilissimæ viduæ sanctimonialis, de qua Gregorius lib. IV Dialogorum. Eodem die, natalis sancti Attilani, episcopi Zamorensis quem vita functum Urbanus II papa, in sanctorum numerum retulit. » Vide Surium. In editionibus aliis de Placido præterea additur famosa historia Manuchæ piratæ, missi ab Abdala Hispaniæ rege, quem apud historicos Hispanos frustra quæsiveris. De Thrasea, *cujus meminit*, etc. In fine, post *virginis*, additur *Deo sacratæ*. De Palmatio, ut in priori Tum : « Budicæ monasterio, diœcesis Paderbornensis, sancti Meinulphi, diaconi et confessoris. Zamoræ, natalis sancti Attilani episcopi, quem Urbanus II in sanctorum numerum retulit. Die quinta, sanctæ martyris Charitines. » Vide Metaphrasten apud Surium hoc die.

Pridie Non. *Die 6.*

Apud Capuam, natalis sanctorum martyrum Marcelli, Casti, Emilii, et Saturnini. Eodem die, beati Sagaris martyris et episcopi Laodicensis, qui unus fuit de antiquis Pauli apostoli discipulis. Civitate Agenno natalis sanctæ Fidis virginis et martyris, cujus exemplo beatus Caprasius ad agonem martyrii animatus est.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item ex *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danic.*

VARIANTES LECTIONES.

Omnes simpliciter scribunt *Emilii*, excepto solo Molano, qui *Æmilii*. Tornacen. pro *beati* Sagaris legit *sancti*. In apographo Pratensi habetur *Laudicensis*, forte ex amanuensis errore; certe nec *Laudicensis* valet, nec *Laudunensis*, ut habet Munerat., cum certum videatur, ibi episcopum fuisse ubi A mortuus est, nempe *Laodiceæ*. De eo sic habet Munerat.: *Qui fuit unus de discipulis beati Pauli apostoli*. Sunt inter codices mediæ notæ, in quibus legitur *Aginno*, item *Agynno*; nostra lectio antiquior est, an purior et verior, non disputo.

OBSERVATIONES.

Tota hodierna tabula integre et ad verbum Adoniana est, a Notkero etiam descripta, cum hoc tamen discrimine, quod Noster *Fidem* virginem, ab Adone et Notkero secundo loco positam, in tertium rejecerit. De *Capuanis martyribus* silent Beda, Romanum parvum, Florus et Wandalbertus. Rabanus solum legit: *In Apulia, Casti et Emili*. Annuntiatio nostra ab Adone ex Hieronymianis primitus videtur accepta, ubi totidem fere verbis legitur: *In Capua, natalis sanctorum Marcelli, Casti, Emili, Saturnini*; atque in nonnullis apographis hoc ipso die inferius repetuntur: *In Apulia, Casti, Emili Saturnini*, etc., Alia aliter efferunt. Discordias componere conatur B Florentinius, quibus hic diutius immorari non vacat. Satis plausibilis est conjectura Baronii, sumpta ex similitudine nominum Casti et Æmilii Africanorum, de quibus egimus XXII Maii, quidquid contra insurgat Ferrarius. At hæc suo loco uberius expendentur. Secunda annuntiatio, ex Rufino, ni fallor, accepta, sic ponitur in Romano parvo: *Sagaris episcopi Laodicensis, de antiquis Pauli apostoli discipulis*. Nihil magnopere addidit Viennensis præsul, præter titulum *martyris*, quem ei suggessit Polycrates in citata die præcedenti, epistola ad papam Victorem, de controversia observationis Paschatis apud Eusebium lib. v, cap. 24, ubi ille *Sagarim* pro Asiaticæ consuetudinis antiquitate adducit, mortuumque asserit Laodiceæ, eum Thraseæ, de quo pridie egimus, subjungens; neutrum autem, ut ut antiquum, apostoli Pauli discipulum, saltem eo loci prædicari video.

Fidis, non *Fidei* virginis disertissime meminerunt Hieronymiana, Ado, Usuardus et Notkerus, sub eadem inflexione; solus Rabanus legit *Fidei*, at *Fidem* in *Felicem*, *Agennum* in *Genuam* mutasse videtur Epternacensis codicis scriptor Laurentius. Cæterum Acta ejus a pluribus vulgata sunt, novissime a Labbeo tomo II Bibliothecæ ms., a pag. 528, a Tillemontio satis accurate expensa tomo IV, a pag. 543, et rursus in notis a pag. 752, ubi ea quæ ad Caprasium et Vincentium Aginnenses itidem martyres spectant, una conjungi monuimus in Observationibus nostris ad IX. Junii. Hic locus non est Tillemontii criticam aut examinare aut refellere, cum hæc omnia a nobis suo tempore diligentius illustranda sint. Sic fidem nostram Metro unico cecinit Wandalbertus.

Virgo Fides pridie hinc felici morte triumphat.

AUCTARIA.

ANTUERP.-MAJ. textui satis puro in fine superaddit: C « Autisiodoro, sancti Romani episcopi et martyris. Eodem die apud Lincolniam, translatio sancti Hugonis episcopi et confessoris. »

ROSWEYD., in textu purus, subdit: « Antisiodoro, Romani episcopi et martyris. »

PULSANEN. in duabus primis purus est, deficit in tertia, quod huic codici familiare esse, alibi non semel notavimus.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. hoc habent principium: « Romæ, sanctæ Balbinæ virginis. » Cætera puri sunt. Crediderim ex aliquo codice Hieronymiano, ubi hoc die signatur, Balbinam huc fuisse intrusam. Videatur notatio Florentinii. De ipsa egimus XXXI Martii. Codex UGHELLIAN. videtur legere *Sabinæ*, ut alii infra.

HERINIEN., in textu purissimus, in margine minori et recentiori calamo adjectum exhibet: « In Calabria, depositio beati Brunonis confessoris, primi institutoris ordinis Cartusiensis. »

CENTULEN: « Apud Capuam, sanctorum Marcellini, Casti, Emilii et Saturnini. Civitate Agenno, passio sanctæ et gloriosæ Fidis virginis, cujus exemplo beatus Caprasius, ad agonem martyrii animatus est. Antisiodoro, sancti Romani episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN. incipit: « Octava beati Mychaelis archangeli, patroni hujus ecclesiæ. » Sequitur textus purus. In fine: « Romæ, sanctæ Balbinæ. »

HAGENOYEN. multa coacervat de patriarcha Abraham, quæ hic non vacat describere. Vide infra IX Octobris. Sequuntur martyres Capuani, pure. Inde: « Romæ, sanctæ Balbinæ virginis. Eodem die, sancti Sygaris episcopi Laodicensis et martyris. » De fide nihil.

AQUICINCT. in fine: « Item sancti Rogati. » Quis hic Rogatus sit, sive martyr, sive confessor, sive episcopus, necdum scio.

DAVERONEN.: « Antisiodoro, depositio sancti Romani episcopi. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Fidis virginis et martyris. Caprasii martyris, qui exemplo Fidis virginis martyrium pertulit. » Vide XX Octobris. « Marcelli, Casti, Æmilii et Saturnini martyrum. » In margine notatum habetur: « Est dies S. P. N. Brunonis, et tamen omissus, unde antiquitatem et sinceritatem hujus Kalendarii animadvertere licet. » Verba sunt amanuensis qui codicem transcripsit.

CLUNIACEN. et CODEX D. DU CHEVAL. signatus C: *Item Rogati*. Vide supra.

VATICAN. sub num. 5949 addit: « Apud Surrentum, sancti Renati confessoris. » Adde *episcopi*.

ALTEMPS.: « Item Rogaci martyris. » An *Rogati?*

FLORENTIN.: « In Judæa, civitate Ebron metropoli, D depositio sanctorum patriarcharum Abrahæ, Isaac et Jacob. Quorum corpora in eadem ecclesia, in spelunca duplici, divina revelatione inventa sunt a Latinis Canonicis ejusdem ecclesiæ, anno Domini MCXX. Romæ, sanctæ Sabinæ virginis. » MEDICÆUS codex forte melius legit, *Balbinæ*.

REMENS. SS. Tim. et Apoll.: « Autissiodori, sancti Romani episcopi et confessoris. »

Editio LUBECO-COL.: « Octava sancti Michaelis et omnium angelorum. Treveris, passio innumerabilium martyrum a præfecto urbis Rictiovaro occisorum, [qui] in plebem utriusque sexus et ætatis, cædem pro nomine Christi exercuit. Pauci vero Christiani qui hujus procellas fuga declinaverunt, postquam aliquantulum persecutio cessavit, horum martyrum corpora partim sepulturæ tradiderunt et quemdam ingentis capacitatis puteum, vetustate neglectum, et aquis exhaustum, eorumdem martyrum ossibus

impleverunt: in quo puteo super ossa martyrum sanctus Athanasius Alexandrinus episcopus, sex annis incognitus latitavit, in quo loco monasterium sancti Maximini dedicatum est, in cujus crypta in eodem puteo corpora ipsorum martyrum, etc., requiescunt. » In Capuanis pura est. Fidem passam ait, *sub Daciano præside Hispaniarum.* Tum: « Item apud Agennum, civitatem Galliæ, passio sancti Caprasii martyris, qui exemplo beatæ Fidis virginis prædictæ, ad Agonem martyrii animatus est. » Jam diximus coli xx Octobris. In Sagari satis pura est. Sequitur: « Eodem die, sancti Rogati martyris. Antisiodoro, sancti Romani episcopi et confessoris. In Anglia villa Lincolme, translatio sancti Hugonis, episcopi et confessoris, Ordinis Cartusiensis. Item ipso die, memoria sanctorum patriarcharum Abraham, Isaac et Jacob. In monasterio Schonaugia, translatio sanctorum Cesarii et Verenæ virginis et aliorum sociorum eorum martyrum, de societate undecim millium virginum. »

Belin. in prima editione incipit: « Romæ, sanctæ Balbinæ virginis.» In secunda ad finem adjicit: «Item sancti Rogati episcopi. » Cætera textus purus, sed in scriptione mendosus est.

Greven.: « Octava sancti Michaelis et omnium beatorum spirituum. » De patriarchis, ut editio Lubec.-Col.: « Raphaelis archangeli apud aliquos hic servatur memoria. In Swecia, Eskilli episcopi et martyris. » De Treverensibus paulo succinctius quam supra. « Item sanctorum Primi et Feliciani, qui cum beata Fide passi referuntur. » Vide ix Junii. «Secundum Cathalogum hic, passio sancti Gangulphi martyris, qui supra habetur iii Id. Maii. Autisiodoro, depositio sancti Romani episcopi et confessoris. Dulcidii, episcopi Agennensis. In Calabria, depositio sancti Brunonis confessoris. Qui ex Colonia Agrippinensi claris ortus natalibus, litteris tam secularibus, quam divinis apprime eruditus, doctorque famosus, ecclesia Remensis canonicus, honestatis et gravitatis, ac totius maturitatis quasi quoddam simulachrum, relicto seculo cum aliis sex ejusdem propositi viris (terrifico illo casu apud Parisios defuncti cujusdam, se accusatum judicatum, deinde etiam damnatum clamantis, salubriter exterritis, jamque divino amore ardentibus) heremum Carthusiæ, ubi per id tempus sanctus Hugo Gratianopolitanus episcopus Deum viderat dignationi suæ habitaculum construentem, stellasque septem ducatum sibi itineris præstantes (erant quippe et hi numero septem) ingressus, monasticæ conversationis propositum satis arduum, religionem videlicet Carthusiensium instituit anno Domini mlxxxiv. Verum ab Urbano papa II, cujus olim præceptor fuerat, evocatus, Romam adire et summo Pontifici in ecclesiasticis negociis assistere cogitur. Sed Curiæ non ferens strepitus, spreto archiepiscopatu Reginensi, ad quem electus fuerat, relictæ solitudinis et quietis amore flagrans, in Calabriæ heremum secessit; ubi multis fratribus adunatis, in maxima sanctitate et austeritate degens, primi quoque monasterii, id est Carthusiæ heremi, sollicitudinem gerens, vita et miraculis clarus, quievit in pace anno Christi mci, in die Dominica.» De Schonaugiensibus, et translatione sancti Hugonis Lincolniensis, ut supra in editione Lubeco-Col. In fine, *Babillæ virginis.*

Molan.: « Romæ, sanctæ Balbinæ virginis. Depositio Romani Antisiodorensis episcopi. Item, sancti Rogati episcopi. In Calabria, depositio sancti Brunonis confessoris, primi institutoris Ordinis Cartusiensis. » Tum minoribus typis: « Quem Leo X sanctorum Catalogo ascripsit. » De Eskillo et martyribus Trevirensibus Grevenum descripsit. In editionibus aliis, Brunonem primo loco aliis litteris collocat. In fine de Romano et Balbina, ut supra. Tum: « In Galliis, sanctæ Emmæ virginis, filiæ Clodovei regis, eximiæ sanctitatis. » An non melius vocetur *Enimia*, vide Martyrologium Castellani. De martyribus Trevirensibus dictum est satis, hic eorum elogium contrahitur.

Nonis. *Die* 7.

[a] Romæ via Appia, depositio beati Marci papæ. Apud provinciam, quæ nuncupatur Augusta Eufratesia, sanctorum martyrum Sergii et Bachi, sub Maximiano imperatore; quorum Bachus tam diu nervis crudis est cæsus, quoadusque totus corpore discissus, in confessione Christi emitteret spiritum: Sergius vero clavatis coturnis pedibus indutus, cum in fide fixus maneret, data sententia, jussus est decollari. Item apud eamdem provinciam, sanctæ Juliæ virginis, quæ sub Marciano præside martyrium consummavit. Eodem die, sanctorum martyrum Marcelli et Apulei, qui per Apostolum Petrum, relicto Simone, apostolicæ doctrinæ se tradiderunt, ac postmodum sub Aureliano consulari, martyrii coronam reportarunt, sepulti non longe ab urbe Roma.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.* et *Molan.*

[a] Purus hic articulus totus. Totus Usuardinus; nec syllabam repudiat Sollerius, nec apicem addit. Tantum sanctos Marcellum et Apuleum ad ultimum locum rejicit, qui secundo fuerant ab Usuardo collocati. Totus tamen a *beati Marci Papæ* ad finem obliteratus. Det veniam lector, si sæpius eadem inculcamus, culpamque in Sollerium conferat, qui tametsi tam sæpe lituris abusus fuerit, ut Pratensem codicem traduceret, tot lituras tamen inobservatas relinquit. Affectatum illud Sollerii silentium nostra maxime interest sæpius indicare: quod hinc maxime tota ejus labefactatur censura. Si enim Usuardum æque referunt lituræ, ac loca integra, perspicuum est lituras non posse pro regula esse rejiciendi codicis. Nulla enim est regula quæ veri falsique communis est. Proprium, ut sciscunt logici, in communi signo notari non potest. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Praten. cum solitis duobus comitibus Antuerp.-Maj. et Rosweyd. differt a reliquis omnibus; quod annuntiationem Marcelli et Apulei ponat secundo loco. Molanus pro *beati* Marci habet *sancti.* Rosweyd. ei tribuit titulum *martyris.* Solus Praten. ante *Euphratesia*, omittit *Augusta.* Cæterum scribo *Eufratesia, Buchi, coturnis, Apulei*, etc., ex communi codicum enuntiandi ratione. In Antuerp. et Max.-Lubec. ante *Sergii* deest *martyrum.* Molan. voces transposuit, *tamdiu est nervis crudis cæsus.* Rursus loco *Marcelli* posuit *Marci*, quod in posterioribus editionibus correctum est. Praten., Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Munerat. scribunt *Symone.* Rosweyd., præterea, cum Antuerp. et Max.-Lubec., addit *Mago.* Antuerp.-Maj. præter plurima scriptoria sphalmata, ut *Bachii, Bacus, discisus, confescione*, etc., peculiare habet, cur ferme a puris excludi debuit; legit enim cum Adone, *Aureliano consulari viro sententiam ferente.*

OBSERVATIONES.

Hodierni laterculi eadem est quæ hesterni origo, translatio videlicet totius textus ex Adone, quem Usuardus et Notkerus hic de more secuti sunt, ille ex Romano parvo sanctos omnes accepit. *Sanctus Marcus papa* apud Bedam legitur, *Lino* itidem papæ conjunctus, unde verosimiliter profluxit Wandalberti versiculus, quo simul uterque non satis metrice prædicatur :

Pontifices nonas Linusque Marcusque retentant.

Inter Hieronymiana distinctius loquitur vetustissimum Epternacense, his verbis : *Romæ depositio Marci episcopi*. In aliis apographis varia conjunctio et confusio est, multaque implexa occurrunt, quibus explicandis non parum desudat Florentinius. Romanum parvum, Bedæ non absimile ponit : *Romæ, Marci papæ*. Breve elogium texuit Ado, in quo Notkerus aliquid mutare voluit. Noster solam positionem determinavit. Quid de Marco tradant Pontificalia, videri potest in veteribus Catalogis tomo I. B Aprilis præfixis, ex quibus paucula desumpsit Fronto, in hodierna sua notula ad Kalendarium, in quo signatur hoc modo : *Mense Octobri, die* VII *natale S. Marci*; distinctius in Allatiano et Sacramentario Gregorii : *Nonis Octobris, natale S. Marci papæ*. Quibus abunde stabilitur vetustissimus sancti hujus pontificis in Ecclesia cultus, nec plura quæ ad Vitam aut gesta pertineant, reperit Tillemontius tomo VII, pag. 268.

Julia, Sergius et *Bacchus* in codicibus Hieronymianis, Romano parvo, Adone et Notkero sub una annuntiatione conjunguntur, de qua observari multa A possent, sed ne actum agam, ad Florentinii notationem lectores remitto. Actorum compendium satis eleganter concinnavit Ado ; an ex fonte puro et sincera, non ausim asserere. Agnovit Baronius ad annum 309, numero ultimo, aliqua esse emendanda : sunt qui plane rejiciant tanquam a Metaphraste, ut apud Surium exstant, aut interpolata aut corrupta ; inter quos Tillemontius tomo V, a pag. 491, satis habuit ea diligenter colligere quæ ad vetustum et celebrem eorum in universa Ecclesia cultum pertinent; nos hic ea omnia intacta relinquimus, suo loco discutienda. Usuardus *Juliam* a duobus aliisse junxit, ex uno geminos distinguens articulos, et utrumque Adonianis verbis componens. Atque hoc etiam fecit in annuntiatione ultima, quam nimium contrahens, paulo obscuriorem reddidit. Utrum *Marcellus* et *Apuleius* ad Hieronymiana spectent, collige ex Florentinio, perperam asserente Usuardum pro *Marcelli* scribere *Marci*, quod procul dubio legerit in prima Molani editione, de qua superius locuti sumus. Nitide ambos annuntiat Romanum parvum: *Marcelli et Apuleii qui primo adhæserunt Simoni Mago, deinde apostolo Petro : sub Aureliano consulari viro, martyrio coronati*. Plura Ado, ex quo nostra, ut dixi, desumpta sunt ; sed qua fide ea omnia narrentur, alibi statuemus. Totam historiam improbant, qui Acta sanctorum Nerei et Achillei, item Processi et Martiniani non admittunt. Vide Tillemontium tomo I, pag. 189 et 538. Interim pro antiquo cultu cum Martyrologiis stat Sacramentarium Thomasii, in quo pag. 174 diserte leguntur orationes, *in natal. sanctorum Marcelli et Apulei Non. Octob.*

AUCTARIA.

TORNACEN. purissimus esset, nisi post *Maximiano imperatore*, reliquum elogii rescinderet.

PULSANEN. eodem defectu laborat quo TORNAC. ; sed præterea expungit omnia post *Juliæ virginis*, et post *Marcelli et Apuleii*.

GREVEN. Peculiari augmento hodie a puritate deficit, nempe addendo in fine proprium loci, cujus C aliquando fuit : « Civitate Carnotis, inventio corporis sancti Caletrici, ipsius civitatis episcopi. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. et LEYDEN. tantum non puri sunt, cum solum differant in annuntiatione prima, apud ipsos ita expressa : « Romæ via Appia, cimiterio Balbinæ, depositio sancti Marci papæ et confessoris. » Julia non ponitur immediate post Sergii et Bacchi, sed ultimo loco, repetita positione.

LOVANIEN. cum hisce convenit, sed expungit totum elogium Sergii et Bacchi.

ALBERGEN. et DANIC. in eo ab aliis recedunt quod Sergium et Bacchum habeant primo loco, et Marcum penultimo.

CENTULEN. : « Romæ, sancti Marchi papæ et confessoris. Qui sedit in pontificatu annos tres, menses octo, dies viginti. Item Romæ, sanctorum martyrum Marcelli et Apulei. Qui primum quidem adhæserunt Symoni Mago, sed videntes mirabilia, quæ contra D eum fiebant per apostolum Petrum, relicti spurcitia Symonis, sinceritatem fidei perceperunt. Apud provinciam, quæ nuncupatur Augusta Eufratesia, sanctorum Sergii et Bacchi martyrum. Item apud eamdem provinciam, S. Juliæ virginis et martyris. » In duabus primis textum auget, hic corripit.

BRUXELLEN. : « Romæ via Appia, depositio sancti Marci papæ et confessoris. Qui constituit ut symbolum fidei in missa alta voce cantetur, et apud sanctum Petrum in cimiterio Balbinæ sepultus est. » Sequitur de Marcello et Apuleio. Tum de Sergio et Baccho. Item de Julia, satis pure. In fine : « Apud civitatem Bituricas, depositio beati Augusti presbyteri et confessoris. »

HAGENOYEN. incipit a Marcello et Apuleio, in quibus parum abest a puritate. De Sergio et Baccho multa commiscet quæ purius in Adone invenies. Hoc notandum quod eos martyres *translatos* asserat *in Wittemburg. oppidum*. In Julia modice interpolatus est. Demum : « Romæ via Ardeatina in cymiterio Balbinæ (*erratur hic æque ac in* BRUXELLENSI) depositio sancti Marci papæ. Hic tricesimus quintus erat a beato Petro apostolo, et successor sancti Silvestri fuit, et sedit sub Constantino imperatore magno, undecim annis et mensibus octo, et constituit, ut Hostiensis episcopus papam consecrare debeat et pallio utatur et obiit in pace. » Vix mensibus totis novem apostolicam sedem tenuit.

AQUICINCT. post *Marci papæ* adjicit : « Hic constituit ut episcopus Ostiæ, qui consecrat episcopos urbis, pallio uteretur. » Hæc proxime superius dictis satis consentanea sunt, ferme ex Notkero aut ex Tabulis pontificiis accepta.

VICTORIN. et REGINÆ SUEC. signatus num. 130 : « Item sancti Lini papæ. » Nescio unde in hos duos codices hæc annuntiatio irrepserit. Vide Usuardum XXVI Novembris, et quæ diximus XXIII Septembris sub finem Observationum.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Marci papæ et confessoris. Sergii, Juliæ virginis, et Bacchi martyris. Marcelli et Apulei martyrum. »

In VATICAN. num. 5949 deest *Juliæ*. Adjicitur : « Romæ, sancti Lini papæ et martyris. »

ALTEMPS. : « Apud Orientales Saxones, passio sanctæ Osithæ virginis et martyris. Cujus caput a Danis exsectum, ipsa martyr illud assumpsit, ac de loco in locum portavit. »

FLORENT. : « Sancti Marci papæ... Et jacet nunc Florentiæ in ecclesia sancti Laurentii. Apud civitatem Paduanam, sanctæ Justinæ virginis et martyris. » Vide infra.

BURDEGALEN. : « Xantonas civitate, sancti Palladii episcopi et confessoris. » Memoratur a Saussayo et aliis, sed mirum est a Castellano in Martyrologio universali prætermissum.

BIZUNTICEN. et SALINEN. Franciscanorum. « In Bezua cœnobio, exceptio corporis sancti Prudentii martyris. »

REMENS. SS. Timoth. et Apoll. : « In pago Remensi, vico qui vocatur Buxiosus, depositio sancti

Elami presbyteri et confessoris. » Romanum modernum et alii melius scribunt *Helani*.

Editio Lubeco-Col. in Sergio et Baccho, nonnihil interpolata est; purior in Marcello et Apuleio. Tum: « Romæ via Ardeatina, in cimiterio Balbinæ, depositio sancti Marci papæ et confessoris. Qui sedit in episcopatu annis duobus, mensibus octo, diebus decem. » In Julia satis pura est. « Ipso die, beatæ Osgidæ virginis. Apud Baduam, sanctæ Justinæ nobilis virginis et martyris, quæ cum ibidem jussu Maximiani imperatoris nollet idolis immolare, gladio per latus percutitur, et orans migravit ad Christum sponsum suum. Item, translatio sancti Wolfgangi episcopi et confessoris, et canonizatio ejusdem. Eodem die, canonizatio sanctæ Brigittæ viduæ. »

Belin. incipit : « Apud Paduam civitatem, sanctæ Justinæ virginis et martyris » Sequitur textus non omnino castigatus. Altera editio in fine de suo adjungit : « Ipso die, beatissimi Lini papæ. »

Greven. : « Sysai episcopi et confessoris. Bituricas civitate, depositio sancti Augustalis episcopii. Translatio et canonizatio Wolfgangi episcopi Ratisponensis et confessoris. Octavæ sancti Hieronymi presbyteri et doctoris, Ecclesiæ Romanæ Cardinalis. Qui lingua Hebræa, Græca, Latina et Chaldaica eruditus, ab urbe Roma propter æmulos secedens, Hierosolymis a Cyrillo episcopo locum præsepis Domini obtinuit. Ubi post multa heremi loca peragrata, constructo monasterio, cœpit cum suis vivere secundum regulam a sanctis Apostolis institutam, tandemque post multos pro Ecclesiæ utilitate sudores, obdormivit in Domino, anno Domini ccccxxiii. Patavi, sanctæ Justinæ virginis et martyris. Quæ regali orta progenie, cum ad jussum Maximiani nollet idolis immolare, gladio latus transfixa, martyrii gloriam adepta est. Jothæ abbatissæ. Ipso die, Osgidæ virginis. Item canonizatio sanctæ Brigittæ viduæ. » Malo legere *Birgittæ*.

Molan. : « Apud Paduam civitatem, sanctæ Justinæ virginis et martyris. Carnoti, inventio corporis sancti Caletrici, ipsius civitatis episcopi. In pago Remensi, vico qui vocatur Buxiolus, depositio sancti Helani presbyteri et confessoris. Romæ in ecclesia sancti Petri, canonizatio beatæ Brigittæ viduæ per Bonifacium IX, pontificatus sui anno secundo. Qui solemnem edidit libellum, quo dictam Christi sponsam, tanquam viduam sanctam in Ecclesia Christi, authoritate apostolica perpetuis temporibus præcepit venerari. » In editionibus aliis de Sergio et Baccho inseruntur textui ex Adone, charactere Italico, *primicerius et secundicerius scholæ gentilium*. In fine, de Justina et Helano, ut supra. Tum : « Bituricas, Augusti presbyteri et confessoris. » De inventione Caletrici Carnotensis et canonizatione beatæ Birgittæ, omnia ponuntur ut in prima editione. Demum minoribus typis adjicitur : « Tolozæ, inventio sanctorum confessorum, Silvii, Hilarii et Honorati episcoporum, et Pappoli episcopi et martyris. » Nescio unde hæc accepta sint; cæterum Papulus inventus dicitur mense Octobri anno 1255.

VIII *Idus*. *Die* 8.

Natalis beatissimi senis Simeonis, qui in Evangelio legitur Dominum suis suscepisse in ulnis. Apud Thessalonicam, passio sancti Demetrii martyris. Item civitate Hispali, sancti Petri martyris. In territorio Laudunensi, sanctæ Benedictæ virginis et martyris. Ipso die, sanctæ Pelagiæ, quæ peccatrix appellatur.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Greven. et Molan. pro *beatissimi senis Simeonis*, legunt *beati senis Simeonis*. Praten. scribit hic iterum cum aliis *Symeonis*, sed codices sibi non constant, sæpe pro libitu scribentes : nos hic turbam sequimur. In Antuerp. et Max.-Lubec. deest prima annuntiationis vox, nempe, *natalis*. Tornacen. post *Dominum* omisit *suis*. Posui *Thessalonicam* ut alibi, licet nonnulli habeant *Thessalonicam*. De *Hyspali*, dictum est supra. Praten. legit : *In territorio Lugduni Clavati*, in quo ei consentit solus Antuerp.-Maj. Munerat. et Max.-Lubec. habent, *Lugdunensi*. Sequimur reliquos omnes. In Herinien. male scriptum est *pecatris*, pro *peccatrix*. Munerat. loco *appellatur* substituit *nuncupatur*.

OBSERVATIONES.

Ad xi Aprilis cursim indicavimus Philippum, Gortynensem in Creta episcopum, hac etiam die recoli a Romano parvo, Adone et Notkero : repetitionis illius causam hactenus non reperio, nec in eam operosius lubet inquirere, cum ad Usuardum nostrum nihil spectet. *Beatissimi senis Simeonis* primus meminit Ado, etiam inter Festivitates apostolorum, ubi ex Lucæ ii cap. ea referuntur, quæ de eo vere commemorari possunt. Noster strictim omnia complectitur. Mirum est eum a Notkero prætermissum, ejusque loco substitutam celeberrimam virginem et martyrem *Reparatam*, cum elogio ex Rabano contracto. Quid de Simeone suggerat Leo Allatius in diatriba de Symeonum scripsit pag. 100, sub nomine *Methodii* vel *Timothei presbyteri Hierosolymitani*, dicetur suo loco. Videri interim potest Tillemontius tomo I, pag. 424. De *Demetrio* sic habet auctor Romani parvi : *Thessalonicæ, Demetrii martyris*. Hinc ab Adone acceptus est, ex hoc a Nostro et Notkero. Ejus encomium ita metrice exhibet Wandalbertus :

> Octavo ante Idus, Demetri sancte, bearis.
> Nomine pro Christi tortores passus iniquos.

Plurima de celeberrimo hoc martyre a variis scripta enumerat Baronii Notatio, selectiora colligit Tillemontius tomo V, a pag. 149, ubi et *Megalomartyrem* et *Thaumaturgum* a Græcis nuncupatum esse asserit. Nos ea omnia et producemus, et, qua poterimus diligentia illustrabimus, collatis actis Metaphrasticis apud Surium editis, cum passione ab Anastasio Bibliothecario elaborata, quæ exstat inter Analecta Mabilionis, tomo I, a pag. 65. *Petrum* Hispalensem martyrem extra Usuardum nusquam invenio : liceat igitur suspicari eum esse de illorum numero quos ex Hispania in Franciam Noster contulit, quemadmodum alibi sæpe supponendum fuit, nempe cum alius fons non suppeteret, ex quo ipsum hausise conjectaremur. *Benedicta Auriniacensis*, vel, ut alii, *Origniacensis*, ab Usuardo etiam in sacras tabulas, quod in sanctis Gallicis sæpe accidit, primum relata est, *Laudunensi*, non *Lugdunensi* territorio ascribenda. Pridem notarunt Majores nostri ad xxvi Maii, in indice Prætermissorum, tomo VI, pag. 353, *Acta hujus martyris plane eadem esse quæ sunt Saturninæ virginis et martyris, mutatis solum nominibus, et hæc a nobis* xx *Maii edita*. Si qua nihilominus peculiaria subinde reperta fuerint, sive ad vitam, sive ad translationem spectantia, ea mense Octobri in Actis locum invenient. Videri possunt quæ de ea et virginibus aliis, ejus fortasse sociabus, cursim notavit Tillemontius in Luciano Bellovacensi, tomo IV, pag. 540. *Pelagium* aliquam in Hieronymianis memorari certum est, an pœnitentem illam quæ Hierosolymis a Baronio ascribitur, dubitat Florentinius.

Nobis in re obscura nihil hactenus licet decernere. Satis verosimile Usuardum nomen Pelagiæ ex Hieronymianis accepisse, cui pro arbitrio *peccatricis* cognomentum addiderit, quod ea inter synonymas esset notissima. Cæterum ex Usuardi mente a re- A centioribus omnibus hodierna Pelagia pro *peccatrice* accipitur. Vita, a Jacobo diacono scripta, in Surii collectione edita est, ex Rosweydi Vitis Patrum accepta ; quam sequitur alia a Metaphraste adornata.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. caret *Pelagia*, cujus loco ponitur : «Ipso die, translatio sancti Oswaldi archiepiscopi et confessoris.» Patet accessio Anglica.

Rosweyd. in prima similis est Greven., et Molan In secunda et tertia purus. Tum : «In territorio Lauduni Clavati, id est in Auriniaco, sanctæ Benedictæ virginis. Antiochiæ, Dionysii episcopi et socii ejus. Item, sanctæ Regenfledis virginis. Et sanctæ Reparatæ virginis. Ipsa die, sanctæ Pelagiæ, quæ appellatur peccatrix.»

Pulsanen., in Simeone, Petro Hispalensi et Benedicta satis purus, caret reliquis.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Alberg. et Danic. in prima puri, post *Demetrii martyris*, addunt : «Quem Maximinus [*aliqui*, Maximianus] imperator, apud præfatam civitatem docentem populum jussit lanceis perforari, talique fine gloriosum martyrium consummavit.» In reliquo textu puri subjungunt : «Apud civitatem Cæsariensem, natale sanctæ B Reparatæ virginis. Quæ sub Decio præside, ferventi plumbo perfusa, deinde per lampades accensas mamillis ejus ablatis, visceribusque frustratis [*aliqui*, frustatis] caminum igni succensum superans, capitis tandem detruncatione martyrium consummavit. Belisiæ, depositio sancti Amatoris [*aliqui*, Amoris] confessoris.» Colitur in *Munsterbilsen* prope Tungros.

Lovanien. in eo superioribus differt quod Demetrii elogium expunxerit.

Centulen.: «Natalis beatissimi senis Symeonis, qui in Evangelio legitur Dominum suscepisse in ulnas Thessalonicæ, sancti Demetrii gloriosi martyris. In Galliis territorio Lauduni Clavati, passio sanctæ Benedictæ virginis, sub judice Matroclo. Eodem die, territorio Atrebatensi, sanctæ Ragemfledis virginis et abbatissæ. In monte Oliveti, sanctæ Pelagiæ, ex peccatrice religiosæ atque sanctissimæ factæ.»

Bruxellen. incipit : «Natale sanctæ Benedictæ virginis et martyris.» De Simeone post *ulnis*, addit: «et dictasse canticum, *Nunc dimittis*. Apud Cretam urbem Cortinæ [*lege*, Cortinam urbem Cretæ] beati Philippi, episcopi gloriosi.» Vide supra in principio Observationum. De Demetrio et Reparata habet ut Antuerp.-Max., etc. Tum de Petro Hispalensi, pure. Sequitur : «Belisiæ, depositio sancti Amoris confessoris. Item Richarii confessoris.» Vide xxvi Aprilis. De Pelagia, pure. Demum : «Et sanctæ Ragenfredis virginis.» Varie hoc nomen in codicibus inflestitur.

Hagenoyen. de Simeone præter jam dicta, more suo non satis verosimiliter addit : «Hic Symeon fuisse fertur unus de septuaginta duobus interpretibus, qui missi fuerant ab Onya Pontifice, regi Ptolomæo ad transferendam legem Dei de Hebrayco in Chaldaycum.» Tum sanctam Fidem inserit cum satis longo elogio : nos de ea abunde egimus vi Octobris. Sequitur de Demetrio, ut supra in Antuerp.-Max., etc. Demum de Benedicta, pure. Petrus Hispalensis et Pelagia hic omissi sunt.

Aquincict. secundo loco, post Simeonem, inserit : «Eodem die, sanctæ Ragenfledis virginis.» Pro *Laudunensi*, habet, *Lauduni Clavati*.

Victorin. in fine : «Civitate Cæsariensi, sanctæ Reparatæ virginis et martyris.»

Matric.-Cartus.-Ultraject.: «Sancti Simeonis, senis. Reparatæ virginis et martyris. Benedictæ virginis et martyris. Pelagiæ meretricis Antiochenæ, quæ dicta fuit Margarita, propter pulchritudinem ; mirabiliter conversa per sanctum Nonnum episcopum.»

Reg Suec. sub num. 428 : «Vigilia sanctorum martyrum Dionisii, Rustici et Eleutherii. Civitate Cæsarea, sanctæ Reparatæ virginis et martyris.»

In Vatican. num. 5949, deest memoria Simeonis, Demetrii, Petri, et Pelagiæ. Adjicitur : «Apud Cretam, natale sancti Philippi episcopi. Et sanctæ Reparatæ virginis.»

Strozzian.: «Passio sanctorum martyrum Terentiani presbyteri, Probi et Andriani [*in* Med. *est* Adriani] qui apud civitatem Niceam sub Maximiano tyranno pro Christo passi sunt.» Puto corrupta esse nomina. Quid si indicentur *Tharacus*, *Probus* et *Andronicus*, de quibus Usuardus xi Octobris ? «Dedicatio ecclesiæ sancti Marci evangelistæ in alma civitate Venetiarum.»

Cabilonen.: «Cabillone, transitus sancti Grati episcopi et confessoris.» Vide Castellanum.

Remens. SS. Timoth. et Apol.: «In pago Laudunensi, sanctæ Benedictæ virginis et martyris.»

Abdinghoffen.: «In territorio Lugdunensi, sanctæ Benedictæ virginis et martyris.»

Editio Lubeco-Col., in Simeone pura, de Demetrio habet ut supra. In Petro pura est. De Benedicta addit : «Quæ tempore Maximiani imperatoris in civitate Auruniaco, sub judice Matroculo, diversis tormentis atrociter afflicta, novissime tempora ejus securi confracta sunt. In pago Blionensi, sanctæ Susannæ virginis.» De Pelagia elogium habet vulgo notissimum. De Reparata Cæsariensi, ut supra. Tum : «Belisiæ, depositio sancti Amoris confessoris. Qui de Aquitania nobilissimis parentibus ortus, foris carnem torquebat cilicio, intus augebat jejuniis, vigiliis inhærebat assidue et precibus, ab ocioso sermone abstinebat et risu, multisque clarus miraculis, in pace quievit. Treveris, sancti Metropoli episcopi et martyris. Eodem die, commemoratio sancti C Flaviani martyris. Item, translatio sancti Erhardi episcopi et confessoris.»

Belin. in textu, more solito, purgatus non est. In fine addit de dedicatione ecclesiæ sancti Marci, ut supra. Deinde : «Item sanctæ Reparatæ virginis.» Accedit in altera editione : «In territorio Senonico, sanctæ Porcariæ virginis et martyris.»

Greven.: «Treveris, sancti Metropoli episcopi et martyris. In Antiochia, sanctorum Dyonisii, Januarii Faustini, Marcialis. Flaviani martyris commemoratio. Philippi episcopi Gortinensis et confessoris.» De sancto Amore habet fere ut supra in editione Lubeco-Col. «In Anglia, Ewigii confessoris. Translatio sancti Erhardi episcopi et confessoris.» De Reparata etiam ferme ut supra in Antuerp.-Max. etc. «In pago Bleonensi, sanctæ Susannæ virginis. In Humeltoet, Valeriæ virginis. Rainfredis virginis. Eodem die, sanctæ Triduanæ virginis.»

D Molan.: «Adventus sancti Gerulphi martyris.» Dein typis minoribus, «ex Merendra Tronchinium. Qui ab Helizeo episcopo in cœnobio Blandiniensi, sacro unctus chrismate, ingressus ex itinere Deiparæ templum, diutius oravit quam reductori patrino placeret, ac propterea ab illo ita cæsus est ut brevi post mors sit subsecuta. Scribit Mejerus in comment. rerum Flandriæ anno dccccxv.» Tum rursus solito charactere Italico : «In Walchiodoro, sancti Eloquii presbyteri et confessoris. Eodem die, dedicatio ecclesiæ sancti Marci evangelistæ Venetiis. Et in Humelioet sanctæ Valeriæ virginis. Item Dionysii episcopi, Januarii cum sociis eorum. Item Belisiæ, depositio sancti Amoris presbyteri et confessoris. In

territorio Senonico, sanctæ Porcariæ virginis et martyris. Apud Rothomagum, beati Evodii, præfatæ urbis episcopi et confessoris. In pago Blionensi, sanctæ Susannæ virginis. Eodem die in Dondey, sanctæ Rainfredis virginis. Item, sanctæ Reparatæ virginis. » De qua versiculi tres ex Baptista Mantuano De sacris diebus, I. x :

Cæsariensis eram vivens : post fata cadaver
Venit in arva meum Fesulis subjecta, cubatque
Qua Tuscus decurrit aquis torrentibns Arnus.

Editiones aliæ : « Et in Hemuleurt, sanctæ Valeriæ virginis. Item depositio sancti Amoris, qui quiescit in Belisiæ monasterio. » De Porcaria Senonensi, Evodio Rothomagensi, Susanna, Metropolo, Reparata, ut supra. Tum: « Apud Dononium, solemnitas sanctæ Ragenfredis virginis. » De dedicatione ecclesiæ sancti Marci, et translatione sancti Eloquii, ut supra. Denique : « Truncinii ex Merendra, adventus S. Gerulphi martyris. »

VII *Idus.* *Die* 9.

Abrahæ patriarchæ. Apud Parisium, natalis sanctorum martyrum Dionisii episcopi, Rustici presbyteri, et Eleutherii diaconi, qui beatus episcopus a pontifice Romano in Gallias prædicandi gratia directus, præfatam urbem devenit, ubi per aliquot annos commissum sibi opus ardenter prosequens, tandem a præfecto Fescennino, una cum sociis gladio animadversus martyrium complevit. Apud Juliam, via Claudia, sancti Domnini martyris, sub Maximiano, qui cum vellet persecutionis rabiem declinare, protinus insecutus, et nihilominus gladio verberatus, gloriose occubuit.

NOTÆ.

Ita habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Lego *apud Parisium*.ex Praten., Molan. et etiam Greven., quamvis alii passim scribant, *apud Parisius*; ratio est quod ita in Adone Usuardum reperisse existimem. Item valeat in *præfatam urbem devenit* absque præpositione, quomodo plerique puriores legunt, excepto Antuerp.-Majore et Molano. Rursus Antuerp.-Maj. posuit *commissum opus sibi* : Molan. autem volens energiam addere, ante *ardenter* adjunxit *solerter*, legens *solerter et ardenter*. Solus Antuerp.-Maj. ex Adone sumpsisse videtur, *Fescennino Sisinnio*. Deest in Pratensi particula penultima *gloriose*. Antuerp.-Maj. scribit *Dompnini*, sed hoc, et *nichilominus*, et *Dionisii*, etc. præteriri possunt.

OBSERVATIONES.

Antiquorum Veteris Testamenti patriarcharum fecundiorem segetem subministrat auctor Romani parvi ex quo hoc die *Abraham*, sequenti a pluribus *Lot*, aliis diebus alii accepti sunt. Ado illius verba descripsit, et ex ipso eadem habent Usuardus et Notkerus. Videsis infra Wandalberti versus quatuor in Abrahami laudem depromptos. Nunc controversia recurrit, quam ad III hujus attigimus ; a Baronio in Notatione locupletissime tractata, in qua nec Lucam Holstenium, nec eruditos Gallos, nec alios plerosque in tuendis Hilduini abbatis Areopagiticis ei faventes invenies. Nos martyrologorum cancellis constricti, ea solum adducemus quæ ipsorum auctoritate definiri posse videntur. En verba Hieronymiani Corbeiensis : *Parisius, natalis sanctorum Diunisii episcopi, Rustici presbyteri et Eleutheri diaconi.* Consonat Beda : *In Parisiis, natale sanctorum martyrum Dionysii episcopi, Rustici et Eleutherii*, quæ in Rabano paulo auctiora sunt. Accedit Romanum parvum : *Parisiis, Dionysii episcopi cum sociis suis, a Fescennino gladio animadversi.* Eadem est Adonis et clarissima sententia, a quo plane desumptus textus noster, quemadmodum et a Notkero factitatum, cum hac tamen differentia, recte etiam a Castellano in præf. Bimestris primi pag. 25 observata, quod Ado, et ex hoc Notkerus, *Eleutherium presbyterum* nominent, *Rusticum, diaconum,* quæ ab Usuardo in textu nostro melius correcta sunt. Fallor vehementer si ex his omnibus vel umbram Areopagiticam expresseris. Hæc igitur modo confer cum Romani parvi, Adonis, Usuardi, et Motkeri verbis III Octobris relatis, atque apertissime perspicies ex eorum mente hodiernum Dionysium ab Areopagita remotissimum esse. Is itaque, de quo hodie agimus, *Dionysius*, primus censetur Parisiorum episcopus ; de cujus ætate, patria, missione, sociis et rebus gestis plurima, elapso præsertim sæculo, disputata sunt, quæ suo loco accurate a nobis discutientur digerenturque. Consuli interim possunt, ut inter tot scriptores binos duntaxat seligam, consuli, inquam, possunt Dubois in Historia Ecclesiæ Parisiensis, lib. I, c. 3, et lib. VI, cap. 6, ac recentior Tillemontius tom. IV, a pag. 439, apud quos alii indicantur. In tabulis Hieronymianis Lucensibus, primo loco ponitur, *Natalis sancti Domnini martyris,* de quo non pauca notavit Florentinius. Nihil de eo legitur in Hieronymiano, Epternacensi aut Corbeiensi, nihil in Beda, Romano parvo, Adone et Notkero. Rabanus eum signat cum brevi elogio, sed quod ab Usuardino diversum est. Crediderim Usuardum ex aliquo codice Hieronymiano ipsum martyrem accepisse, eademque Acta legisse quæ Mosander apud Surium edidit, nempe cum inde sumpta videantur quæ in textu nostro strictim exhibuimus. Præfata Acta recentioribus aliquibus suspecta sunt, sed ea disceptatio hujus loci non est. Diximus III Octobris in quam opinionem circa Dionysios, uberiori elogio, quod apud Molanum integrum exstat, inclinare videatur Wandalbertus, hic de Domnino versiculum ejus ultimum, aliis quatuor de Abrahamo adjungimus :

Exemplum fidei, parendi et norma salubris,
Excelsi patris primum cognomine dictus,
Gentibus inde pater cœlesti sorte vocatus,
Septenas Abraham sancit retinetque beatus.
Domninoque Itali claro cum martyre fulgent.

AUCTARIA.

Tornacen., frequenter solitus elogia decurtare, de Dionysio habet usque ad, *præfatam urbem devenit.* Desunt ejus elogii reliqua. De cætero purus est.

Rosweyd. interpolatus est, nam post *Pontifice Romano*, inserit, *Clemente, Petri apostoli successore.* Item post illa verba, *cum sociis,* sequitur, *hebetatis securibus capite truncatus.* Reliqua ad textum Usuardinum spectantia satis pura sunt.

Pulsanen., in prima et secunda ferme purus, deficit in tertia, ut jam toties supra.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian., in toto textu puri, ad finem subdunt : « Item natale sancti Gisleni confessoris. »

Munerat. etiam interpolatus est, nam legit, « a

præfecto [Romæ Fescennino. » Et post *complevit*, phrasi propria adjungit : « De quorum corpora requiescunt in cœnobio beati Dionysii in Francia. »

A

Greven. textui puro de suo adnectit: «Eodem die, translatio sancti Richarii confessoris. » Vide xxvi Aprilis.

Antuerp.-Max.,Ultraject.et Leyden. inserunt de Dionysio, « qui beatus episcopus a beato Clemente Romano pontifice. . . » De Domnino autem : « Et nihilominus gladio capite truncatus, nutu divino caput proprium abscisum de terra elevans, et quantum est jactus lapidis, a loco percussionis deferens, gloriose occubuit. » In fine : « Item sancti Gisleni confessoris. »

Lovanien. in duabus primis superioribus similis, in tertia totum elogium rescindit. In Gisleno rursus convenit.

Alberg.ab Antuerp.-Max.,etc.solum differt ordine, primo loco Dionysium ponens, Abraham secundo.

Danic. totum textum habet, ut Albergen. Sed in ora codicis inferiori duarum paginarum, alia manu ascriptum invenio: « Apud Ceptam civitatem Hispaniæ [*vult dicere* apud Septam Africæ] passio sanctorum martyrum Danielis, Samuelis, Angeli, Dempni, Leonis, Nicolai et Hugolini, de sacro ordine Fratrum Minorum. Hii cum fidem catholicam regi Saracenorum et suis ferventer prædicarent in eadem civitate, post vincula ferrea, carceres, verbera atque sævissimas flagellationes pro Christo patientissime toleratas, ab eisdem Saracenis omnes crudeliter in ore sunt gladii truncidati et membratim concisi anno Domini MCCXXI. Festum Majus duplex.» Alibi referentur XIII Octobris.

B

Centulen. : « Obitus Abrahæ patriarchæ. Parisius, beatorum martyrum Dyonisii, Rustici archipresbyteri, et Eleutherii archidiaconi, qui securibus decapitati, martyrium compleverunt. In Italia via Claudia, sancti Donnini martyris. Cænobio Centula, optabilis translatio preciosi corporis sanctissimi patris nostri Richarii, de heremo in locum cænobii, a se olim fundati, ut Christi milites sua præsentia roboraret, quos verbo et exemplo antea educavit. In territorio Haumacensi, sancti Gisleni confessoris. » De Richario Centulensi jam superius diximus, coli XXVI Aprilis

C

Bruxellen. incipit a Dionysio, ferme ut supra. Tum : « Ipso die, sancti Abrahæ patriarchæ, qui in Canone Missæ nominatur. » In Domnino etiam auctum est, ut supra. Ultimo loco : « In comitatu Hannoniensi, depositio sancti Gisleni archiepiscopi et confessoris. Qui ab Athenis veniens in Hannonia, monasterium Cellense construxit, cujus ecclesiam beatus Autbertus Cameracensis episcopus dedicavit.»

Hagenoyen. de Dionysio multa congerit, quæ prætermittere satius duco. Vide infra Edit. Lubeco-Col. In Domnino, fere similis est superioribus. Tum : « In civitate Hispali, sancti Petri martyris, » de quo die præcedenti. Demum : « Item sancti Gisleni confessoris. »

D

Aquicinct. in elogio Dionysii, pro *gladio*, habet *securi*. De Domnino silet. « Eodem die, sancti Gisleni confessoris. Et translatio corporis sancti Richarii. » Quæ adduntur de sancto Gossuino sunt a recenti calamo.

Ambianen. : « In pago Pontino [*opinor*, Pontivo] translatio sancti Richarii, magnifici confessoris. Qui, in eodem loco ubi nunc requiescit monasterium de paterno palatio instituens, multorum pater ibidem extitit monachorum, magnorumque patrator miraculorum. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Dionysii, Rustici et Eleutherii martyrum. Abrahæ patriarchæ. Nicasii episcopi et martyris, cum sociis Quirino et Stanilo.» Quid hoc nominis sit, nescio : vide XI Octobris. « Romæ, Domnini martyris. Gisleni presbyteri et confessoris. »

Codex Bigotian. signatus E 40 : « Eodem die, translatio sancti Richarii confessoris. »

In Vatican. num. 5949, deest *Abrahæ* et *Domnini*. Adjicitur : « Apud Coloniam Agrippinam, sancti Gereon cum aliis CCCLVIII, » etc. Agunt de iisdem Hieronymiana, Beda et Notkerus : nos cum Usuardo, die sequenti.

Altemps. : « Ipso die, translatio sancti Oswaldi archiepiscopi. Et Reparatæ virginis. » Vide Auctaria diei præcedentis. « Natale sancti Richarii abbatis et confessoris. » Agitur de translatione, vide dicta superius.

Florent. : « Item sancti Giliberti confessoris. » Alii vocant *Gislerii*; melius supra, *Gisleni*.

Editio Lubeco-Col. : « Apud Parisius, sanctorum martyrum natale Dionysii episcopi. . . . Qui beatus episcopus Dionysius cum Athenis in vico Ariopagita commoraret, ab apostolo Paulo instructus, credidit Christo, et primus apud Athenas ab eodem apostolo episcopus ordinatus est, et cum percepisset beatos apostolos Petrum et Paulum Romæ a Nerone captivos detineri, amore eorum et desiderio martyrii flagrans, ut simul cum eis pateretur, usque illuc properavit. Quem sanctus Clemens papa, successor sancti Petri, consummato martyrio apostolorum, in Galliam prædicandi gratia direxit, et sic ad prædictam urbem Parisiensem devenit, ubi per annos,etc.,» fere ut supra. « Item Abraæ patriarchæ. » De Domnino addit, *cubicularii Maximiani*. In reliquis parum differt ab Antuerp.-Max. etc.

Belin., in textu satis purus, in fine adjicit : « Item, natale sancti Gislerii confessoris. » Pro *Gisleni*, nisi multum fallor.

Greven. : « Ipso die, sanctorum Dionisi archidyaconi Remensis et sociorum ejus. Romæ, natalis sanctorum Marcellini Gemini et Nivii. Item sancti Theodori. Gisleni abbatis et confessoris. Romæ inter duas lauros, sanctæ Priminæ virginis. » Multa hic colligere solet, alibi ex professo distinguenda.

Molan. aliis litteris textui inserit verba Munerati, *quorum corpora requiescunt in cœnobio beati Dionysii in Francia*. In fine : « In pago Hainau, in loco qui tunc a circumjacentibus pagensibus nominabatur Ursidongus, nunc Cella vocatur, natale sancti Gisleni episcopi, confessoris, miræ sanctitatis viri, qui Atheniensium episcopus fuit, et pro Christo ipsum apicem terreni honoris relinquens, pauper fieri voluit, Romamque veniens, causa visendi principium apostolorum limina Petri et Pauli, ibi voce divina jussus est, in Gallias properaret, ibidemque oratorium construeret in honore apostolorum Petri et Pauli, ac finem istius ærumnosi exilii præstolaretur. Item eodem die, elevatio corporis ipsius. Item sancti Domnini, qui sub Maximiano imperatore propter fidem Christi decollatus est. » An hic a priori distinguendus ? Minoribus typis habet : « Aquiscincti, obitus beati Gozuini abbatis; hic rumores nec audiebat nec referebat libenter. » Editiones aliæ in textu concordant. In fine : « Item natale sancti Gislerii confessoris. Eodem die Cameraci via Atrebatensi, festivitas sanctæ Ollæ virginis. » Sequitur *Gisleni*, ut supra : sed quid sibi vult *Gislerius* ex Belino, ni fallor, acceptus? « Die nona, sancti patris Andronici. » Minoribus typis, de Gosuino, ut supra.

VI *Idus.* *Die* 10.

Apud Cretam, beati Piniti, inter episcopos nobilissimi, qui in scriptis suis velut in speculo viventem sui dereliquit imaginem. Civitate Agripinensi, sancti Gereonis martyris, cognomento Mallosi, cum aliis trecentis decem et Octo, qui persecutione Maximiani tyranni, pro vera pietate colla patienter gladiis subdiderunt.

Item in territorio ejusdem urbis, sancti Victoris martyris et aliorum decem et septem. Item sanctorum martyrum Cassii et Florentii, cum aliis pluribus. In Britannia, sancti Paulini episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Mai.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Scribo simpliciter *Piniti*. Praten. et Greven. habent *Pyniti*, nullus recte *Pinyti*. Antuerp. et Max.-Lubec. cum Greven. legunt, *viventem sibi dereliquit imaginem*, melius cum reliquis in textu. In Greven. et Molan. recte est *Agrippinensi*, sed cæteri omnes suffragiis vincunt. Antuerp.-Maj. inter plura errata scriptoria habet *subdiderant* pro *subdiderunt*. Legendum omnino est *Cassii* et *Florentii*, non ut in apographo nostro Pratensi *Florentini*. *Brittannia* a Pra- A tensi et Heriniensi scribitur, cæteri *Britannia*, quod hic sequimur. Antuerp.-Maj. de Paulino addidit, *Eboracensis archiepiscopi*. Antuerp. autem, Max.-Lubec, Aquicinct. et Ughellianus adjungunt, et *Eubrachii*, quod pro *Eboraci* irrepsisse non dubito, cum hujusmodi sanctum prorsus non noverim, licet in codice Camberiensi inveniam, *et Eubrachii confessoris*, ut videsis in Auctariis.

OBSERVATIONES.

Lot propheta, ut pridie monui, in Romano parvo hodie ponitur, unde in Adonem et Notkerum transiit, a Nostro prætermissus, sed a Wandalberto hoc ornatus elogio :

Senis justitiæ titulis Loth sanctus adornat.

Altera Romani parvi annuntiatio, verosimiliter ex Rufino lib. IV, cap. 23, ita sonat : *In Creta Pyniti, inter episcopos nobilissimi.* Atque hic primum signatur, Hieronymianis, Bedæ, Floro, Rabano, Wandalberto incognitus. Elogium nostrum totum Adonianum est. Res ejus gestæ desumendæ sunt ex auctoribus a Baronio in Nota citatis, et ex ejus Annalibus ad annum 172, num. 8, et 175, num. 15. Summa exstat citato jam Rufini vel Eusebii loco, ex quo sua habet Hieronymus de Scriptoribus Eccl. cap. 28. De *Gereone* aliisque ad Rhenum martyribus multa occurrunt maturo postea examine discutienda. Imprimis confusa sunt et hoc et præcedenti die Hieronymiana, tum in nominibus, tum in martyrum numero, tum etiam in natione, Maurine an Thebæi fuerint, an ex utraque gente diversæ classes admittendæ ; quæ omnia explicare conatur Florentinius. Dubitant majores nostri utrum vere die præcedenti *Gereon cum sociis* CCCXV a Beda relatus sit, idque adeo mihi fit incertius, quod de iis non loquatur Rabanus. Legit hodie Florus editus : *In Colonia, quæ vocatur Agrippina, natale Gereonis martyris, cum aliis* CCCXVIII. Notkerus die præcedenti numeravit socios trecentos novemdecim, et hoc die ex Adone meminit *Mallosi et Victoris ;* Beda, absque positione seu certaminis loco : *Passio sancti Victoris martyris.* In Adone primo loco reperias *Geronem* cum CCCXVIII, *quos ferunt*, inquit, *Thæbeos fuisse et cum legione illa beati Mauritii*, etc. Deinde post Loth et Pinytum sequitur longior commemoratio *Mallosi et Victoris;* quibus nec socios tribuit ; nec *Cassium* aut *Florentium* nominat purior Rosweydi editio. Quid hic jam statues ? Vidit Adonem Usuardus, nam *Gereonis* elogium ex ipso accepit ; nihilominus quod proprium nomen statuit Ado, hic in cognomentum vertit, *Mallosi* videlicet. Si divinare licet, opinabor Acta aliqua Elinandæis antiquiora Usuardo innotuisse, in quibus nullum (ut nec in Elinandæis est) *Mallosum* repererit, sed solos quatuor præcipuos pugiles distincte expressos *Gereonem, Victorem, Cassium et Florentium*, quorum commemorationes in textu nostro sequuntur. Si Acta Elinando antiquiora Usuardum B vidisse neges, non magnopere reluctabor, sed dicam posteriorum trium nomina ex Hieronymianis, utut confusis, fuisse decerpta. At unde Victori accesserunt socii duntaxat septemdecim cum et in Hieronymianis et in Actis, imo et apud Mosandrum, annumerentur trecenti triginta. Quinam vero sunt illi plures, cum Cassio et Florentio ? Iterum repeto hæc omnia adeo involuta et implexa esse, ut operosa discussione indigeant, ad locum proprium hic differenda; salva tamen inviolata fide Ecclesiæ Coloniensis. Telam non indiligenter exorsus est Tillemontius tomo IV, a pag. 429. Quid Molanus senserit docent adnotationes quæ posterioribus editionibus accesserunt. Wandalberti versus solos nominatos quatuor athletas etiam complectuntur.

Cassius et Gereon, Victor, Florentius, atque
Martyrii comites, plebs tum conjuncta triumphat.

Paulini Eboracensis Vitam in Historia sua descri- C psit Beda, eumque in Martyrologio signavit, his verbis : *Et in Britannia, Paulini episcopi Eburaci :* quæ inde a Rabano mutuata sunt. Adonis elogium, a Notkero contractum, a Nostro præteritum est. Vita apud Surium edita videri potest.

AUCTARIA.

TORNACEN. caret annuntiatione prima, reliqua textus pura sunt. Adjicit : « Jotro monasterio, sanctæ Teclechildis, virginis et abbatissæ. » Castellanus scribit *Theodolechildes*, Gallice, *Thelchide*.

ROSWEYD., in textu non omnino purus, post *Cassii et Florentii cum pluribus*, adjungit : « Quorum Victor Trecassis, et Florentius Veronæ [*nempe* Bonnæ] depositi requiescunt. » Sed quid ille Victor huic Florentio conjungitur ?

PULSANEN. omnes sanctos recenset, excepto Victore, sed omnium elogia rescindit et nomina aliqua male exprimit.

ANTUERP.-MAX. et LOVANIEN. incipiunt : « Loth prophetæ, filii Aran, fratris Abrahæ. » Tum : « Apud Populonium, natale sancti Cerbonii episcopi et confessoris. » In Pinyto puri sunt. Post *Agrippinensi*, inserunt, *quæ dicitur Colonia.* Postea : « Item in territorio ejusdem urbis, loco qui Zanctis dicitur, sancti Victoris martyris et aliorum CCCXXX. Item in D Verona, sanctorum martyrum Cassii et Florentii cum aliis VII. » De Paulino post *episcopi*, addunt *Eburaci*.

ULTRAJECT. et LEYDEN. in eo solum proxime præcedentes excedunt quod Cerbonio hoc adjiciant elogium: « Hic Vigilio papæ accusatus et ab eo citatus, dum nollet manu vacua comparere, silvestres anseres, domitorum more secum venientes, summo præsentans pontifici, ipsum sibi assurgere compulit tanto signo. »

ALBERGEN. et DANIC. differunt a codd. præcedentibus solo ordine, primo loco ponentes Cerbonium, Loth secundo.

CENTULEN. : « Apud Cretam, beati Piniti, inter episcopos nobilissimi. Coloniæ Agrippinæ, sancti Gereonis martyris cum sociis suis CCXIX, quos fuerunt [ferunt] Thebæos fuisse. Item ibidem, sanctorum Mallosi et Victoris. Item sanctorum Cassi et Florentii, cum aliis pluribus. » De Paulino, inter *episcopi* et *confessoris*, inserit *Eboracensis*.

BRUXELLEN. primo loco Gereonem, Victorem, Cassium et Florentium in una annuntiatione conjungit, cum sociis, etc., ut supra ; tumque ex Adone subdit : « Quos ferunt Thebeos fuisse omnes et cum legione illa beati Mauricii, jussu Maximiani imperatoris in Gallias transitum fecisse, atque circa Rheni littora,

funestum tyranni imperium respuendo, colla patienter gladiis subdidisse pro Christo.» De Lot ut supra. In Pinyto fere purus est. De Cerbonio, ut ULTRAJECT. et LEYDEN. Deinde : « In Britannia, depositio sancti confessoris Paulini Eboracensis episcopi. Item, inventio sanctæ Austrebertæ.» Colitur x Febr.

HAGENOYEN., in duabus primis utcunque purus, de Victore habet fere ut supra. Tum : « In territorio ejusdem civitatis, quod Bunna vocatur, natalis sancti Cassii et Florentii cum aliis VII, qui sub eodem persecutore pro fide Christi occubuerunt. » In Cerbonio paulo auctior est, inter alia in fine addens : « Et sic cum gloria ad sedem suam reversus est et obiit in pace.»

AQUICINCT. secundo loco hic ingerit Dominum, de quo pridie. Victori adjicit, *et aliorum* CCCXXX. In fine apponitur, *et Eubrachii*, ut in ANTUERP. et MAX.-LUBEC. etc.; de quo vide in Variantibus.

VICTORIN. et REG. SUEC. num. 130, in fine : « Nivernis civitate, sancti Troesii abbatis, qui plenus dierum migravit ad Dominum.» Apud Castellanum in Martyrol. universali ponitur XVII Octobris, vocaturque *Trojecius*.

AMBIANEN. : « Eodem die, ingressio beati Firmini martyris in civitate Ambiana.»

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : *Victoris martyris. Et Gereonis, Cassii, Florentii*, etc. Additur in margine: « Festum in civitate Trajectensi. Paulini, episcopi et confessoris. Ponti [Pinyti] episcopi et confessoris. »

BIGOTIAN. sign. P. 5: « Item dedicatio ecclesiarum ordinis Cælestinorum, hodie instituta ubique solemniter celebrari.»

CAMBERIEN. : « In Britannia apud Eboracum, beatorum Pauli [Paulini] præsulis et Eubrachii confessoris.» Vide Variantes.

In VATICAN. signato num. 5949 deest *Gereonis, Cassii* et *Florentii*. Adjicitur autem recentiori manu: « Via Claudia, natalis sancti Dompnini martyris; cujus corpus a venerabilibus monachis translatum est in sacro cœnobio Sculeularum per divinam revelationem, in quo clare quiescit.»

FLORENTIN. : « Apud civitatem Populoniensem, in partibus Tusciæ, sancti Cerbonii, ejusdem urbis episcopi et confessoris, magnæ sanctitatis viri. Apud urbem Narniensem, sancti Cassi ejusdem urbis episcopi, et sancti Florentii cum aliis septem.» Diceres hos sanctos hinc Bonnam, vel Bonna huc traductos. « In territorio Florentino, loco qui dicitur Pasignanum translatio sancti Joannis Gualberti, abbatis Vallis Umbrosæ. » Additur in STROZZ. : « Moritur carne et regnat cum Christo, anno ab ejus Incarnatione MLXXIII. »

BURDEGALEN. : « Sancti Clari, episcopi et confessoris.» Vide Castellanum.

CAUDIACEN. : « Pago Matiscensi, monasterio Claniaco, exceptio sanctorum Valentini presbyteri et martyris atque Felicis pontificis et confessoris, qui apud Arvernum episcopalem cathedram tenuit.»

REMENS. SS. Timoth. et Apoll. : « Monasterio Jotero, depositio sanctæ Theodebildis abbatissæ.»

Editio LUBECO-COL. de Gereone et reliquis vix quidquam novi affert. Vide GREVENUM infra. Sequitur de Lot, ut in ANTUERP.-MAX. etc. De Cerbonio, ut ULTRAJECT. Sed post *signo*, attexit : « Hic milites Christianos hospicio recipit, propterea a rege Go- A thorum, urso feroci subjicitur : qui pedes sancti viri lambebat, et sic liberatus, postmodum feliciter in Domino quievit.» In Pinyto satis purus, de Paulino inserit, *Eboracensis*. In fine : « Trecas, sancti [sanctæ] Anchæ virginis et martyris.» Legendum *Tancæ* vel *Tanchæ*, quæ hoc die colitur.

BELIN. in fine textus, non omnino puri, subdit : « Eodem die, sancti Zerboni, episcopi et confessoris.» Altera editio legit *Cerbonii*, et adjicit : « Lemovicas, translatio egregii confessoris Christi Martialis.» Dies natalis est XXX Junii.

GREVEN. : « Loth prophetæ. Nota, sanctus Gereon et socii ejus fuerunt ex legione Thebeorum. Similiter sanctus Victor, qui cum sociis CCCXXX, apud Trojam, quæ nunc Xanctis dicitur, passus est. Ex eadem legione fuerunt Cassius et Florentius cum septem aliis, apud Veronam, quæ et Bonna dicitur. Hi omnes gloriosi martyres, diversis licet in locis, pro una tamen fide Christi occisi sunt, corporaque eorum B in loca profunda demersa. In Africa, sanctorum Eusebii, Eraclii, Venusti, martyrum. Cerbonii episcopi Populoniæ civitatis et confessoris. De quo B. Greg. III Dialog. inter alia refert, quia hospitalitatis studio valde intentus, milites transeuntes hospitio susceptos, a Gothis absconderit. Cumque ob hoc, urso expositus fuisset, et bestia episcopi pedes ferocitate deposita lamberet, dimissas est. Cujus corpus cum in navi ad sepeliendum deferretur, circa utraque navis latera procellosa valde pluvia descendit, in ipsam autem ne una quidem gutta cecidit. Virgilii, episcopi Arelatensis et confessoris. » Vide Acta V Martii. « Attici, Constantinopolitani episcopi et confessoris, cujus virtutes lib. XII Historiæ tripartitæ tanguntur. Trecas, sanctæ Anchæ virginis et martyris. » De hac vide supra. An Atticus sanctis ascribi mereatur, alio loco inquiremus.

MOLAN., aliis litteris, de Victore textui inserit, *loco qui Xanthis dicitur*. Tum : *Apud Veronam, quæ* C *vulgo Bonna dicitur*. In fine, de Paulino : « Qui gentem Nordanhumbrorum, eam videlicet nationem Anglorum, quæ ad Aquilonem Humbri fluminis habitabat, cum rege suo Hedwino, prædicando verbum fidei convertit ad Dominum. Eodem die, sancti Cerbonii episcopi et confessoris. » De translatione Martialis, ex BELINO: « Loth prophetæ. Jotro monasterio, sanctæ Telechildis virginis et abbatissæ. Trecas, passio sanctæ Anchæ virginis. Ipso die, dedicatio ordinis Cœlestinorum, ubique locorum præfati ordinis una die solenniter celebranda.» Tum typis minoribus : « Joannis prioris Bridlingtoniæ in Anglia, ordinis Regularium, qui canonizatus est a Bonifacio IX. In Galliis juxta Aream, sancti Venantii martyris vere nobilis.» Editiones posteriores præfigunt aliis litteris, *Loth prophetæ*. In textu præter dicta, pro, *decem et septem*, legitur, *sociorum ejus*. De quibus videnda ibi Molani Annotatio. Inseritur etiam *Eboraci*. Augmentum vero incipit ab his D verbis : *Qui eam nationem*, etc. De Cerbonio, post *confessoris*, additur : « Populoniensis, cujus reliquias attulit in Gallias frater Robertus Pisanus. » De Tancha Trecensi, ut supra. « Jotro monasterio sanctæ Telechildis, etc. In Anglia, monasterio, Bridlingtonia, depositio sancti Joannis confessoris, et prioris ejusdem monasterii, de ordine Regularium. » De sancto Venantio, ut supra. « In Hasteria, sancti Nuncii confessoris. Die decima, sanctorum martyrum Eulampii et Eulampiæ. Ipso die, dedicatio ordinis Cælestinorum, ubique locorum præfati ordinis, » etc., ut in priori.

V *Idus*. *Die* 11.

Apud Tarsum metropolim Ciliciæ, natalis beatissimorum martyrum Tharaci, Probi et Andronici, qui persecutione Diocletiani, longo tempore carcerali squalore afflicti, et tertio diversis tormentis et suppliciis examinati, in confessione Christi triumphum gloriæ adepti sunt. In pago Vilcasino, passio sanctorum Ni-

gasii presbiteri et sociorum ejus Quirini et Pientiæ. [a] In Scotia, sancti Cainichi abbatis. Civitate Uzetia sancti Firmini episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Soli pure sunt *Praten.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Non quædam hic verba, non aliquot versus, sed articulus a capite ad calcem scalpello miserabiliter fœdatus laceratusque est, nec veteris articuli ullum superest vestigium. Versa tuos codices, R. P., quo abiit primigenia Usuardi simplicitas, si non auctor ipse, sed perfidus corruptor correctiones in codicem Pratensem induxit? Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Scribo *Tarsum*, *presbiteri*, *Scotia*, etc., ut supra dixi sæpius, licet codices in eo varient. *Tharaci* scribitur communius, et ita habent codices vetustiores Praten., Herinien., etc., non *Taraci*, ut alii, aut *Tarati* ut Greven., nullus *Tarachi* posuit, cum tamen ex Græco ita legendum sit. In Praten., Herinien. et aliis est *Vilcasini*, ut nos servavimus, licet Greven. et Molan. malint *Vilcassini*: utrumvis elige. Greven. scribit *Nycasii*, melius Molan. *Nicasii*, quem multi sequuntur, optime tamen, ni fallor, Patren. *Nigasii*, ad distinctionem a Nicasio Remensi. Non capio, cur ea annuntiatio ab Heriniensi prætermissa sit, nisi forte codicis descriptor, ut erat diœcesis vel provinciæ Remensis, putarit eo modo sanctum suum Nicasium alio transferri. *Canici* scribunt Greven. et Molan., ego *Cainichi* malo, ut ad veram nominis formationem proxime accedens, uti habent Praten., Herinien. et Aquicinct., vere tamen legendum existimo *Kainnichi*, ut est in Vita. *Uzecia*, *Uzechia* et aliter efferunt codices, præfero *Uzetia*, cum præcipuis.

OBSERVATIONES.

Pretiosissima et nunquam satis laudanda sunt, genuina et præsidialia illustrissimorum horum trium martyrum Acta, a Baronio primum, purius a Rosweydo, ab aliis etiam deinceps vulgata, ut in admonitione sua fusius explicat, is qui novissimam editionem Græco-Latinam adornavit, Theodoricus Ruinartius, inter Selecta et sincera, a pag. 454. Eorum memoriam recolunt Hieronymiana, non hoc solum die, sed etiam IX et X hujus, ex diversis codicibus diversimode. Eos inter vetustissimum Antuerpiense seu Epternacense, hodie: *Anazobori Ciliciæ* eos diserte collocat, quo loco (quem *Anazarbi* multo melius expresseris) passos esse, non *Tarsi*, ex Actis ipsis demonstratur. Hic tamen eos primus statuisse videtur auctor Romani parvi, his verbis: *Apud Tarsum, martyrum Tharaci, Probi et Andronici*, unde in Adonem, Usuardum, Notkerum et recentiores omnes ea positio dimanavit. Quod in Epternacensi Andronico addatur titulus *presbyteri*, id procul dubio scriptoris incuria irrepserit. Adonis elogium ex ipsis Actis eleganter deductum est, a Nostro solitæ brevitati ex illo aptatum. Inde verosimiliter sua quoque eruit Wandalbertus:

Quinasmox Tharacus, Probus, Andronicusque coronant,
Virtutis mortisque pares quos gloria reddit.

Huc usque patent Usuardi duces; alios sanctos unde acceperit non adeo clare perspicio. Potuit quidem in aliquo Hieronymiano codice, forte Corbeiensi simili, reperire: *Nicasii et aliorum martyrum*; sed ibi sociorum ejus nomina haudquaquam reperit. Ad hæc Adoniana Mosandri qualiscunque editio meminit, *Nichasii episcopi*, et *Subiculi diaconi*. Noster interim de hoc silet, alterique solum tribuit titulum *presbyteri*. Neque ab aliis martyrologis lux ulla affulget: unde superest conjectandum peculiarem notitiam habuisse Usuardum, ex qua classem illam Martyrologio suo inseruit. Circa veram nominum inflexionem, consuli possunt notulæ P. Motherii ad novissimam ejus Martyrologii Romani Gallicam versionem. De reliquo videatur Tillemontius in Dionysio Parisiensi, tomo IV, art. 18, pag. 485. *Venantius* abbas Turonensis, Hieronymianis ex Florentinii mente adjectus, Floro, Rabano, Adoni, Mosandri et Notkero notus est, quem Noster ad XIII Octobris distulit. At ex Scotia *Cainichum*, a nullo alio nominatum, adducit; forte quod ordinis sui abbatem censuerit, aut in ipsa Gallia peculiari cultu fuerit celebratus. Vita apud nos exstat ms. in qua *Kainnechus* appellatur, multaque de eo Rosweydus ad Vitæ capita notata reliquit, in Actis producenda. *Firminus* Uzetiensis plane etiam Usuardinus est. De gestis ejus scripsere varii, nos omnia suo tempore colligemus.

AUCTARIA.

Herinien. purissimus esset et integerrimus, nisi omitteret annuntiationem secundam, de qua superius dixi.

Tornacen. eodem laborat defectu quo Herinien. Cætera satis purus.

Antuerp.-Maj. in Nigasio, post *Quirini presbyteri*, sic pergit: « Et Scuviculi diaconi et Pienciæ virginis. Qui cum beato Dyonisio ab urbe Roma in Gallias ad prædicandum directi, et a præfecto Sisinnio in eodem pago comprehensi, glorioso sunt martyrio coronati. » In fine præterea: « In Britannia, sanctæ Ethelburgæ virginis, cujus Vitam meminit Venerabilis Beda in gestis Anglorum. »

Rosweyd. de Nigasio sic legit. « Item, passio sanctorum Nigasii, » etc. In fine: « Item sanctæ Onestæ virginis. »

Pulsanen. Tarsensium elogium plane expunxit. Tum: « In pago Vilcassino, passio sancti Nicassii presbyteri et sociorum ejus Excubiculi, Quirini et Pientiæ virginis et martyris. »

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. incipiunt: « Redonis civitate, sancti Melani confessoris. » Lege *Æmiliani*. Scribunt *Nigasii episcopi et sociorum ejus*, sed nullum nominant. Deest annuntiatio ultima de Firmino.

Munerat. scribit etiam *Nigasii episcopi*, sed dein, mutata positione: « Castro Corbeilo, beatissimi Quirini et Pœnitentiæ. »

Antuerp., Ultraject. et Leyden. incipiunt: « Translatio sancti [Leyden., Patris nostri] Augustini episcopi et confessoris, de Sardinia ad Papiam. » In Tarsensibus, fere puri sunt. De Nigasio et sociis post *Pientiæ* addunt: « Qui a beato Clemente papa cum beato Dionysio ad prædicandum in Gallias directi, insequente eos præfecto Fescennino, gloriam martyrii adepti sunt. » Habent, *Canici abbatis*, sed de Firmino nihil.

Lovanien. etiam, *Patris nostri*; ex quo patet fuisse ad usum PP. Augustinianorum. Cætera prioribus similis est, nisi quod totum elogium Tarsensium expungat.

Alberg. et Danic. incipiunt; « Octava beati Francisci confessoris. » De reliquo textum habent sicut Antuerp.-Max., sed nihil de translatione sancti Augustini.

Centulen. in prima purus est, dempto elogio. « In pago Vilcassino, sanctorum Nichasii primi Rothomagensium episcopi et sociorum ejus Quiriaci et Pienciæ martyrum. In Syria, sancti Eustachii martyris. Turonis, depositio sancti Venantii abbatis et confessoris. »

Bruxellen. incipit : « Apud Lyram, oppidum Brabanciæ, depositio sancti Gummari confessoris. » Sequitur de Nigasio et sociis, ut Antuerp.-Max. In Tarsensibus, fere purus est. Tum : « In Acervo Siciliæ, natale sanctorum Anastasii presbyteri, Placidi et Marcialis. Apud Antiochiam, natale sancti Eracli. Apud Coloniam Agrippinam, depositio Domini Brunonis archiepiscopi. Apud Virdunum, depositio beati Sanctini episcopi et confessoris. In Scocia, depositio sancti Canuthi abbatis et confessoris. Eodem die, translatio beati Augustini gloriosi episcopi et confessoris. »

Hagenoyen. incipit a Nigasio et sociis, auctus ut supra. In Tarsensibus utcunque purus est. Tum inserit : « Apud civitatem Cæsariensem, natale sanctæ Reparatæ virginis. » etc., ut vide in Auctariis viii Octobris. « Pelusiæ [*pro* Belisiæ], depositio sancti Amoris, » etc., ibidem. « In Scotia, sancti Canicii abbatis depositio. In civitates Uszecia, depositio sancti Firmini, » etc.

Aquicinct. in fine : « Item sanctorum Placidi et Athanasii. » Ita etiam codex D. Cheval signatus C.

Victorin., Reg. Suec., signatus num. 130, in fine : « Translatio sancti Patris nostri Augustini episcopi de Africa in Sardiniam. » Superius agitur de translatione secunda. Deinde : « Turonis sancti Venantii abbatis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Sanctini episcopi et martyris, Tharaci, Probi et Andronici, martyrum. Melani [*dixi supra legendum* Æmiliani] episcopi et confessoris. Gummari confessoris. Translatio Augustini. » Dubium de qua agat.

Bigotian. signatus P 5, primo loco : « Rodonis civitate, sancti Melani confessoris. »

Bigotian. signatus D 9 : « Eodem die, sancti Nicasii episcopi, Quirini presbyteri, et Scubiculi diaconi. »

Augien. alia manu adjectum habet : « Apud Rotomagum, sancti Nigasii martyris, sociorumque ejus. »

In Vatican. num. 5949 deest memoria Cainichi et Firmini : nihil adjectum est.

Altemps. : « In Scotia, sancti Canuchi abbatis. Civitate Ursecia, sancti Firmini, » etc.

Florent. : « Prima translatio corporis sancti Augustini episcopi et doctoris, de Iponia in Sardiniam. »

Burdegalen. : « Turonis, sancti Melanii episcopi et confessoris. » An non *Æmiliani Redonensis*, vel *Rotonensis ?*

Bizunticen. : « In Scotia, sancti Canuti, » etc. Legendum, opinor, *Cainichi*. *In civitate Uzetia*, etc.

Luxovien. : « Sancti Sanctini, primi Virdunensis episcopi. » Vide etiam superius.

Remens. SS. Timoth. et Apoll. : « Turonis, sancti Venantii abbatis. »

Editio Lubeco-Col. incipit a Nigasio, ut Antuerp.-Max. In Tarsensibus satis pura est. Pro *Cainichi*, scribit *Carachi*. Tum : « Item translatio corporis eximii doctoris sancti Augustini episcopi et confessoris, de Sardinia in civitatem Ticinum, quæ nunc Papia dicitur, ubi per devotissimum regem Longobardorum, Luitbrandum nomine, in ecclesia sancti Petri apostoli, in cœlo aureo sic dicto, honorifice, ut decuit, relatus ac conditus est anno Domini dccxxiii temporibus Gregorii papæ II et Leonis III imperatoris, ab obitu ejusdem Patris ccLxxxiii (*Calculi chronoligici non cohærent*). Et hæc ipsius secunda translatio appellatur. Ipso die, sanctorum martyrum Anastasii presbyteri, Placidi et Genesii sociorumque eorumdem. Virduni, sancti Xanctini ejusdem loci episcopi et confessoris. Civitate Eurecia, sancti Firmini, » etc. « Ipso die, sanctæ Athelburgæ virginis. Item, sanctorum Justi, Arthemii et Honestæ virginis, martyrum. Et Turonis, sancti Venancii abbatis. »

Belin. incipit : « Papiæ, translatio et reconditio corporis beatissimi patris Augustini episcopi et confessoris. Redonis civitate, sancti Emiliani confessoris. » In Tarsensibus, recte. Tum : « Eodem die, octava sancti patris Francisci. » Deest Nigasii et sociorum. In Cainicho et Firmino satis purus est. Altera editio in fine addit. « Item Placidi et Athanasii. »

Greven. : « Ipso die, sanctorum Anastasii presbyteri, Placidi, Marcialis, Genesii ac sociorum eorum martyrum. Antiochiæ, natalis sancti Eraclii. Venantis martyris. Justi, Arthemii et Honestæ virginis, martyrum. Virduni, beati Sanctini, ejusdem loci episcopi et confessoris. Gummari confessoris. Melani confessoris. Translatio sancti Augustini episcopi. Cum enim Luitprandus, devotus Longobardorum rex, audisset a Sarracenis depopulatam Sardiniam insulam, in quam olim, ob barbarorum incursionem, ab Ypone ossa eximii doctoris translata fuerant, sub omni celeritate illuc nuncios suos dirigit, datisque pecuniis magnis sacras reliquias Papiam deferri fecit anno Domini dccxxiii, ab obitu ejusdem sancti ccLxxxiii. Diciturque hæc secunda ejus translatio, prima vero celebratur ultima Februarii. Aliqui tamen hic celebrant primam, illic vero secundam. Athelburgæ virginis et abbatissæ. Item sanctæ memoriæ Brunonis archiepiscopi Agrippinensis Coloniæ et confessoris germani Ottonis I imperatoris. » Vide Surium.

Molan. de Tarsensibus textui inserit aliis litteris totum Adonis elogium, quod in fonte legi potest. In fine, de translatione sancti Augustini et Æmiliano, Belinum describit. Tum : « Lyræ depositio sancti Gummari præclari confessoris, qui inter cætera virtutum suarum insignia, ictu baculi sui fontem de terra produxit ; arborem quoque succisam et terræ prostratam, divino auxilio erexit, ac ita integram solidavit, ut nullum signum læsionis in ea appareret, quæ in testimonium tantæ virtutis, per annos plurimos incolumis permansit. » Dein, minoribus litteris : « Hoc die obiit B. Jacobus Alemannus, ordinis Prædicatorum. Athelburgæ virginis et abbatissæ. » De Sanctino, ut Belinus. « Ex Calendario defunctorum Coloniæ, ad S. Pantaleonem obiit Dominus Bruno, pius pastor sanctæ Coloniensis Ecclesiæ, qui inter cetera laudabilis vitæ insignia, quæ liber gestorum ejus plenius enumerat, etiam locum istum a fundamentis erexit, et rebus quæ ibi Deo servientibus sufficerent, abundanter locupletavit. » In editionibus aliis textus simplex est. In fine de Gummaro, Æmiliano et Sanctino, ut supra. « Bisontii, sancti Germani episcopi et martyris. In Anglia, sanctæ Ethelburgæ virginis et abbatissæ. Die undecima, sancti patris Theophanis, scriptoris et poetæ, episcopi Niceæ. Papiæ, translatio et reconditio, » etc., ut Belin. « Eodem die, depositio beati Brunonis Agrippinæ Ecclesiæ archiepiscopi. Qui inter cætera, » etc. Deinde minoribus litteris, de Jacobo Alemanno, ut supra. Denique repetit : « Coloniæ ad sanctum Pantaleonem, obiit Dominus Bruno, pius pastor sanctæ Coloniensis Ecclesiæ ac fundator dicti monasterii. » Vide quæ hic habet citatus auctor in fine adnotationis.

IV *Idus*. *Die* 12.

Apud Ravennam via Laurentina, natalis sancti Hedistii martyris. In Africa, sanctorum confessorum et martyrum quatuor millium nongentorum septuaginta sex, sub Hunnerico rege, qui cum essent Ecclesiarum Dei episcopi, presbiteri, diaconi, associatis sibi turbis fidelium populorum, pro defensione catholicæ veri-

tatis, in horribilis heremi exilium trusi, et ad extremum varie excruciati, martyrium celebrarunt; inter quos erant Cyprianus et Felix, præcipui Domini sacerdotes. In Syria, sancti Eustachii presbiteri.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Munerat.*, *Belin.* *in prima editione*, *Greven.* et *Molan.* Accedit codex *Danicus*, licet de cætero non satis correctus.

VARIANTES LECTIONES.

Munerat. pro *via Laurentina* legit *via Laurentia*: Varie effertur nomen martyris, sed præcipue *Edistii*, vel *Hedistii*. Pro primo modo stant Greven., Molan. et alii cum Adone; pro secundo Praten., Herinien. et probatiores codices cum Romano parvo, quibus assentimur. Omnes codices legunt *milium*, ut alibi etiam dixi. Herinien. posuit *quatuor milia*, etc. In Greven. et Molan. est *Honerico*, in Munerat. *Hime-* A *rico*, qui superius omisit ultimum numerum, *sex*. Greven. et prima Molani editio transponunt ordinem, legentes, *presbyteri*, *diaconi*, *episcopi*. *Heremi*, habent omnes, excepto solo Molano. Ft hic rursus cum Greven. transposita habet nomina, *Felix et Cyprianus*, Munerat. et Belin. scribunt *celebraverunt*. Herinien., haud dubie amanuensis vitio, pro *Syria* legit *Africa*. Belin., *Schitia*. Munerat., pro *Eustachii* *Eustacii*.

OBSERVATIONES.

Notabilis est hodie inter codices Hieronymianos atque etiam inter alios martyrologos discrepantia. Vetustissimum Epternacense primo loco enuntiat: *Romæ, natalis Hedisti*, quo modo ex pari codice descripsit Rabanus. Porro Hieronymiani alii expresse legunt: *In Ravenna, via Laurentina, natalis sancti Edisti*. Nescio in quo Notkero invenerit Florentinius: *Romæ, natalis sancti Bodisti martyris*, pro *Hedistii*. Invenio equidem tertio loco, *Bedisti martyris*, ast in principio clare expressit: *Apud Ravennam, sancti Edistii*, in quo a ductoribus suis minime deflectit. Etenim Romanum parvum strictim habet: *Ravennæ, Hedistii*. Ado, paulo distinctius, ex mente Hiero- B nymianorum: *Apud Ravennam, via Laurentina natalis sancti Edistii*. Unde Noster acceperit, in propatulo est; nec de Notkero dubium relinquitur, tametsi omiserit hæc verba, *via Laurentina*. An pro via Laurentina substituenda sit *via Lauretina*, a nemore lauris consito discere poteris ex Florentinio. Cæterum Ravennatem martyrem fuisse Hedistium, videtur extra controversiam, subscribente etiam Wandalberto hise versiculis.

> Id ustuum quartas meritis Editius auget,
> Urbs Ravenna suo celebri quo martyre gaudet.

De fortissima et gloriosissima Africanorum martyrum legione primus meminit auctor Romani parvi: *Apud Africam, sanctorum confessorum quatuor millium nongentorum septuaginta sex, sub persecutnioe Wandalica passorum.* Lacrymas, non jam commiserationis, sed potius exsultantis animi testes, excutit Victor Vitensis, dum immanem Hunnerici barbariem describit lib. II, in editione Chiffletiana a pag. 24, C unde procul dubio encomii sui materiam desumpsit Viennensis martyrologus, in martyrum numero secutus Romanum parvum, cujus Martyrologii auctor, diversum a Chiffletiano Historiæ Wandalicæ persecutionis exemplum consuluit, nam in præfata Chiffletii editione tota martyrum turma ad quatuor millia nongentos sexaginta unum contrahitur. Numerum integre reddit, qui novis curis Vitensem recensuit, Ruinartius, pag. 30. Ab utroque differt Baronius, legens quatuor millia nongentos sexaginta sex. Præferendus omnino videtur martyrologorum nostrorum calculus, novissimæ editioni conformis. Utcunque tamen fuerit, Usuardus Adonis elogium eleganter contrahens, etiam in determinando pugilum numero, recte sententiam ejus amplexus est. De ultima nostra annuntiatione, quemadmodum de prima, inter codices Hieronymianos controvertitur: arbitrum vide Florentinium. Nobis indubitatum est ex aliquo apographo, simili Epternacensi, *In Syria, Eustachium*, vel *Eustatium presbyterum* acceptum fuisse, relictis si quos habuit, socii, ut passim Noster facere assolet: certe plane Usuardinam esse annuntiationem illiam ex codicibus evidentius ostendi non potest. Atque ex eodem ipso fonte hausisse videtur Rabanus, dum scribit: *Et in Syria Eustati presbyteri*; ubi additur: *Et Eucharisti, Burri, Bonati* (Epternacense habet *Donatæ*) de quibus, cum ad Usuardum non spectent, nulla hic nobis quæstio est. *Eustachium* cum pluribus, tanquam Adoni adjectum, in appendicem retulit Rosweydus, idque etiam indicat asteriscus a Mosandro appositus. Videatur notula a Castellano Martyrologio suo universali apposita, qua confusos martyres distinguere conatur. An satis feliciter, necdum ausim asserere, in tanta tabularum Hieronymianarum turbatione, quam alibi componere conabimur.

AUCTARIA.

Tornacen. caret tota annuntiations prima; in reliquis purissimus est.

Antuerp.-Maj. non legit, *pro defensione catholicæ*, etc. sed, *pro Dei confessione catholicæ*, etc. In fine autem addit: « In Brittania, sancti Wilfridi episcopi et confessoris, qui inter ceteras virtutes, mortuo quoque vitam legitur reddidisse. » Vita *Wilfridi* illustrata est XXIV Aprilis. Vide etiam Surium hoc die.

Rosweyd. textui subdit: « In Britannia, depositio sancti Wilfridi episcopi et confessoris. »

Pulsanen. mutilus est in elogio Africanorum, post *Hunerico rege*; cætera satis purus.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. in fine adjiciunt: « Bituricas, sancti epionis presbyteri. »

Antuerp.-Max., Ultraj.-Leyden., Lovan et Albergen., in textu satis puri, idem cum præcedentibus habent augmentum: « Bituricas, sancti Epionis presbyteri. »

Centulen.: « Apud Ravennam, via Laurentia, sancti Hedistii martyris. Apud Africam, sanctorum confessorum et martyrum nongentorum septuaginta sex (*desunt quatuor millia*). Meldis, sancti Sanctini episcopi et confessoris. » Vide die præcedenti.

Bruxellen. incipit: « Apud Burgundiam, natale sancti Gengulphi martyris. Qui a quodam clerico, uxoris suæ constupratore, clam perimitur. In cujus necis ultionem idem clericus dum ventrem purgaret, viscera, ut Arrius, effudit. » Vita ejus in Actis edita est XI Maii. « Apud Ravennam, via Laurentina, natale sancti Hedistii martyris et sanctorum Celestii et Saturi. In provincia Siriæ, sanctorum mariyrum Quirini presbyteri et Evagri. In Egypto, sancti Eustachii presbyteri. In Campania, sancti Eucharisti. D Apud Bituricas, depositio sancti Epionis presbyteri. Item sancti Wilfrini, episcopi et confessoris. » Puto Wilfridum indicari. Africanos in sequentem rejicit.

Hagenoyen. huc refert Loth prophetam cum vitæ compendio, ex sacris litteris de more collecto. Deinde agit de martyribus Africanis, in quibus fere purus est. Desunt reliqua.

Aquicinct. Africanorum martyrum numerum reducit ad « trium millium DCCCCLXXVII. » In fine autem

addit : « Bituricas, sancti Opionis. Et sanctorum Saturi et Calixti.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Amici et Amelii militum, martyrum, quorum actus leguntur Sanctorum confessorum et martyrum quatuor millium et ultra. »

In VATICAN., sub num. 5949, deest *Eustachii*. Adjicitur : « Romæ, sancti Cælestini et Saturi. »

FLORENTIN. : « Biturichas, sancti Epionis presbyteri. Item, sancti Vilstidii [*an non* Wilfridi ?] episcopi et confessoris. Item, sancti Eulagrii. »

Editio LUBECO-COL. textum purum refert, nisi quod in fine de Eustachio addet, *et confessoris* Tum : « Bituricas, sancti Epionis presbyteri et confessoris. Civitate Meldis, beati Schynni, episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Wilfridi episcopi et confessoris Eboracensis civitatis. « Ipso die, sancti Maximiliani episcopi et confessoris. »

BELIN. editio altera. in fine : « Bituriges, Opionis confessoris. Vide superius.

GREVEN. : « Apud Apamiam, beati Marcelli episcopi et martyris,qui cum tempore Theodosi senioris multa idolorum templa diruisset, a paganis tentus, pro confessione nominis Christi martyrio coronatus est. In Campania, natalis sanctorum Eucharisti, Fortunati, Prisciani. In Syria, natalis sanctorum Syri et Evagrii, Romæ, natalis sanctorum Celesti et Saturi. Item sanctorum Amelii et Amici, quorum miri actus leguntur in Speculo Vincentii,l.XXIV,c. 162.Cumque essent miro modo sibi consimiles, tandem in bello quod Karolus Magnus contra Desiderium Longobardorum regem in Italia gessit, multis pollentes pietatis operibus, cum aliis multis interfecti, martyrii palmam adepti sunt. Maximiliani Laureacensis episcopi et martyris, qui tempore Cari et Numeriani imperatorum, martyrii coronam adeptus, postmodum a duce Bajoariorum in Pataviam super litus Eni translatus, in magna veneratione habetur. Lucinii et sororis ejus martyrum. In Anglia, sancti A Wilfridi episcopi Eboracensis et confessoris, cujus cum meminisset Beda lib. IV, rursus l. V velut ad priora repedans, vitam ejus virtuosissimam a puero diligentius perstringit ; epitaphium etiam versibus conscriptum adjiciens : ubi inter alia legitur, quod multis domi forisque jactatus nimium per tempora longa periculis, tandem in pace quieverit. Hic libros quatuor sacrorum Evangeliorum aureis litteris scribi et thecam auream his condignam fieri fecit. Aniani episcopi. Namaati episcopi. Civitate Meldensi, sancti Schynni episcopi et confessoris. Symperthi episcopi. Bituricas, sancti Opionis presbyteri et confessoris. In Aquitania, sancti Geraldi abbatis et confessoris, de quo in gestis sancti Arnulphi Suessionensis episcopi refertur, quia eidem Arnulpho in regimine monasterii successerit, sed ab ambitiosis expulsus, Aquitaniam profectus, monasterium construxerit, quodque ejus vita et mors signis virtutum et miraculorum gloria refulserit. Ardani abbatis. In B Scotia, Movei abbatis. Eufrasiæ virginis et martyris. Harlindis virginis et martyris.»

MOLAN. : « Bituriges, Opionis confessoris.» Deinde minoribus typis ex GREVENO describit omnia de Wilfrido Eboracensi. Item de Amelio et Amico, notans in Vincentii Speculo lib. XXIV, cap. 62 et seqq. In fine : « Maximiliani Laureacensis episcopi et martyris. » In editionibus aliis, de Opione, ut supra. « Mediolani, translatio sancti Monæ archiepiscopi. In Anglia, natalis sancti Wilfridi episcopi Eboracensis et confessoris. Celenæ in Pannonia, Maximiliani Laureacensis episcopi et confessoris. Cujus corpus Laureacum transtulit sanctus Rupertus Bavarorum apostolus, qui plurimas ecclesias ad ejus honorem dedicavit. Tandem vero Pataviam reliquias transtulit Henricus secundus imperator. » Deinde typis minoribus : «Papiæ, sanctorum martyrum Amelii et Amici, quos rex Desiderius occidit in bello contra Carolum Magnum. » Ex Castellano C disces reliquias esse Mortariæ.

III *Idus*. *Die* 13.

Apud Troadam, natalis beati Carpi, discipuli apostoli Pauli. In Hispaniis, civitate Corduba, passio sanctorum Fausti, Januarii et Martialis, qui primo equulei pœna cruciati, deinde superciliis rasis, auribus quoque et naribus præcisis, dentibus etiam superioribus evulsis, ad ultimum ignis passione martyrium consummaverunt. Antiochiæ, sancti Theophili, qui sextus ab apostolo Petro pontificatum Ecclesiæ tenuit. Turonis, sancti Venantii abbatis. [*Addit. Bouillart., Italico charactere :* « Ipso die sanctorum confessorum Giraldi et Leoboni.]

NOTÆ.

Ex *Herinien., Rosweyd., Munerat., Belin prima editione, Greven.* et *Molan.*

[a] « Pratensem codicem, inquit Sollerius, a puris exclusimus, quia in fine additamentum habet : *Ipso die sanctorum confessorum Giraldi et Leoboni.* » Ignosco, si monitus non fuit sanctos illos confessores a recentiore manu fuisse additos. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Trodam scribunt mss. vetustiores codices cum Adone ; typis editi, ut Munerat., etc, habent *Troadem*. Belin. legit, *discipuli sancti Pauli apostoli*. Idem pro *Fausti* ponit *Faustini* : item *superciliciis* et errata alia. Rursus Belin., Greven. et Molan. scribunt, *qui tertius ab apostolo Petro Ecclesiæ pontificatum tenuit*. Rosweyd. autem, *qui sextus a beato Petro apostolo Antiochenæ Ecclesiæ*, etc. Puto Usuar- D dum legisse ut est in textu. Belinus iterum male *Amantii* pro *Venantii* substituit. Pratensen codicem a puris exclusimus, quia in fine additamentum habet : *Ipso die, sanctorum confessorum Geraldi et Leoboni*. A recentiori calamo esse, vel inde colligo quod soliti comites Antuerp.-Maj. et Rosweyd. eam annuntiationem non posuerint.

OBSERVATIONES.

De Carpo, Apostoli hospite et discipulo, nullus martyrologus meminit ante auctorem Romani parvi, a quo ita celebratur : *Troade, Carpi, apostoli Pauli discipuli*. Hinc in Adonem defluxit, et in Adonis sequaces Usuardum ac Notkerum. Prima ejus et certa notitia sumitur ex II ad Timotheum IV, 13. Alia in Notis insinuat Baronius, suo tempore usui futura. Vide quid de iis sentiat Tillemontius tomo I, pag. 310 et 581. *Cordubenses martyres*, et quoad locum et quoad nomina deformatos, exhibent Hieronymiana aliqua, quibus conciliandis occupatur Florentinius. Ex his sua decerpsit Rabanus ; at Noster solitum ducem Adonem secutus est, omnia ex eo ferme verbatim describens : non quidem ex hoc die, sed ex XXVIII Septembris, quo a Romano parvo notati sunt, et ab Adone præfato, elogio exornati. Cur Usuardus

huc eos distulerit, non aliam causam divinare licet, A præter eam quam xxviii Septembris breviter attigimus, nimirum quod fortasse in Hispania hoc ipsos die coli deprehenderit. Plura in hanc rem collegit Theodoricus Ruinartius, eorum Acta inter sincera et selecta referens, a pag. 597, nec tanti momenti sunt difficultates propositæ a Tillemontio tomo V, pag. 796, ut non facile dissolvi queant. Laudantur etiam Cordubenses nostri in hymno Prudentii. apud eumdem Ruinartium, pag. 517. Wandalbertus et xxviii Septembris et hoc die martyres illos cecinit, quos forte diversos putavit ex *Marcialis* et *Marcelli* apud ipsum discrimine. Primo loco ita habet:

Faustus, Martialis quartum et Januus ornant,
Martyrii trabea simul et certamine clari.

Hodie vero sic unico versu absolvit:

Ternas, Marcellus, Faustus, Januarius implent.

Theophilus, ab Hieronymo, de Script. cap. 25, egregie laudatus, primitus etiam oritur ex Romano parvo, his verbis: *Antiochiæ, Theophili episcopi, qui sextus ab apostolis fuit.* Vix dubito quin ex Rufino, lib. iv, cap. 24, desumptus sit. Phrasim permodice ampliavit Ado, sed eam nescio unde auxerit Notkerus. Noster ex Adone sua desumpsit, omittens duo ultima verba, *viri eruditissimi*, quæ certe intacta servare poterat, cum ex citatis Eusebio et Hieronymo de insigni ejus doctrina abunde constet, ut pluribus invenies ex aliis scriptoribus a Baronio in Notatione citatis. Nobis maxime usui veniet Halloixii nostri lucubratio, conferenda cum Commentario Gallico Tillemontii tomo III, a pag. 49. De *Venantio* non semel in Auctariis sermo fuit. Liquet hoc primum die ab Usuardo signatum, sed observavit Castellanus in Martyrologio suo universali hunc sepulturæ potius quam obitus diem esse. Vita ejus ex Gregorio Turonensi potissimum innotescit.

AUCTARIA.

Praten. Jam supra in Variantibus augmentum B ejus notavimus: « Ipso die, sanctorum confessorum Geraldi et Leoboni. »

Tornacen., hic solito defectuosior, caret annuntiatione prima et ultima; in duabus mediis omnino purus.

Antuerp.-Maj. habet iterum accessionem Anglicanam: « Eodem die apud Westmonasterium, translatio sancti Edwardi regis et confessoris. »

Pulsanen. deficit in elogio Cordubensium, in reliquis satis purus.

Antuerp., Max-Lubec., Codex Bigotian. sign. P.5 et Uchellian., omnes in fine post textum adjiciunt: « Item Marcelli, Adriani et Marci. » Ex Hieronymianis codicibus accepti videntur, sed, ut sæpissime accidit, male conjuncti.

Antuerp. Max., Ultraject., Leyden., Albergen. et Danic. omnes pro *Fausti* scribunt *Faustini*. Omnes ex Adone de Theophilo restituunt verba, quæ ab Usuardo omissa fuerant; nempe, *viri eruditissimi*. C Omnes penultimo loco inserunt: « Item Calcedonia, sanctorum Marcelli [*solus* Antuerp.-Max. *præter cæteros legit* Marcelliani], Adriani et Marci. »

Lovanien. cum prioribus convenit, sed deficit in elogio Cordubensium

Centulen.: « Apud Troadam, sancti Carpi episcopi, disciputi Pauli apostoli. Cordubæ, sanctorum Fausti, Januarii et Martialis, qui ignis passione martyrium consummaverunt. »

Bruxellen. huc refert martyres Africanos, de quibus egimus die præcedenti, narrationem ex Adone amplificans. In Carpo purus est. Sequitur de Theophilo ut supra. In Cordubensibus satis purus est. « In Calcedonia, natale sanctorum martyrum Marcelli, Adriani et Marci. In Alexandria, sancti Athanasii, orthodoxi.» Videtur indicari magnus Athanasius, sed hic colitur ii Maii. Sequitur, « Arvernis, sancti Gerardi confessoris.» Vocatur *Geraldus*. Vide Castellanum et codices infra. De Venantio agendum D erit die sequenti.

Hagenoyen. de Carpo, post *Apostoli*, addit: « De quo idem apostolus mentionem facit in suis Epistolis.» Hic ponit Hedistium Ravennatem, de quo nos pridie. Theophilo etiam addit elogium *viri eruditissimi*. Deinde adjungit: «Qui librum quatuor Evangeliorum in uno volumine composuit. Turonis, depositio sancti Venantii abbatis in monasterio sancti Martini. Ipso die in Calcedonia, passio sanctorum martyrum Marcelli, Adriani et Marci.»

Aquicinct. ante *Turonis* interserit: « Item sanctorum Marcelli, Adriani et Marci. Eodem die sancti Geraldi confessoris. Qui licet in laicali habitu, Christianæ religioni inhærens viriliter, quemadmodum Deo charus extiterit, per miracula monstratum est, quæ vivens gessit et multipliciter post mortem operatur.»

Victorin. et Reginæ Suec. signatus num. 130: « Ipso die, sancti Geraldi confessoris.»

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Venantii abbatis et confessoris. Carpi, discipuli beati Pauli. Fausti, Januarii et Martialis graviter passorum. Theophili episcopi Antiochiæ.»

In Vatican., num. 5949, deest *Fausti* et soc. Item *Venantii*. Adjectum: « Apud Gallias, depositio sancti Geraldi confessoris. Translatio sancti Giliberti confessoris. Romæ, depositio sancti Honorii papæ. » Majore auctoritate opus erit, ut de cultu aliquid statuatur.

Lugdunen.: « Depositio beati Geraldi confessoris Christi.» De quo jam sæpius.

Burdegalen.: « Translatio sancti Geraldi confessoris.» Lege cum aliis, *depositio*.

Castri-Karoli: « Apud urbem, quæ Orlacus nuncupatur, sancti Geraldi confessoris.»

Remens. SS. Timoth. et Apoll.: « In Aquitania, monasterio Aureliaco, depositio sancti Geraldi confessoris.»

Editio Lubeco-Col.: « Coloniæ Agrippinæ, in monasterio sanctorum Panthaleonis, Cosmæ et Damiani medicorum Dei, inventio corporis beati Maurini abbatis et martyris, sub Ottone I imperatore, et fratre ejus domino Brunone, Coloniensi archiepiscopo, incarnationis Verbi anno dcccclvi. » Sequitur textus ut est supra in Antuerp.-Max., etc. Tum: « In Calcedonia, sanctorum Marcelli, Adriani et Marci confessorum. In territorio Treverensi, translatio sancti Lubencii presbyteri et confessoris. Eodem die, sancti Geraldi confessoris. Apud Austriam juxta Danubium, passio sancti Calomanni martyris, ac peregrini Christi. Ipso die, triumphus sancti Lamberti episcopi Leodiensis et martyris. In Anglia, translatio sancti Etwardi regis et confessoris. »

Belin. editio altera habet textum ut prior, sed in fine conjungit: « Item Marcelli, Adriani, Marci et Geraldi. » Ultimus confessor cum primis martyribus male connectitur.

Greven.: « In Calcedonia, sanctorum Marelli [Marcelli], Adriani et Marci. Apud Austriam juxta Danubium, passio sancti Calomanni martyris ac peregrini Christi. Colonia Aggrippina, inventio sancti Maurini abbatis et martyris. Cum enim beatæ memoriæ Bruno Coloniensis archiepiscopus anno Domini dcccclxvi monasterium sancti Panthaleonis in præfata civitate erigeret, et pro fundamento locando foderetur, repertum est sacrum corpus titulo apposito: *Hic requiescunt ossa bonæ memoriæ Maurini abbatis, qui in atrio ecclesiæ martyrium pertulit sub die quarto Idus Junii.* Ipso die, triumphus sancti Lamberti episcopi Leodiensis et martyris. Alexandriæ, Athanasii, doctoris optimi, qui fidem exposuit. In Usuardo habetur vi Nonas Maii. In Anglia, transo latio sancti Edwardi regis et confessoris. In territori-

Treverensi, beati Lubentii presbyteri et confessoris. Congani abbatis. Item beatæ memoriæ Belixendæ, filiæ Karoli Magni, uxoris sancti Amelii comitis et martyris. » An cultum habeat, postea videbitur.

Molan.: « Eodem die, triumphus sancti Lamberti in Steps. Apud Ceptam Saracenorum civitatem, sanctorum martyrum Danielis, Samuelis, Angli, Domni, Leonis, Nicolai, Hugolini, de Ordine fratrum Minorum, qui, desiderio martyrii flagrantes, fidem catholicam imperterrita mente ibidem constantissime prædicaverunt, tandem post illata opprobria, post contumelias, irrisiones, flagella et vincula, capitis obtruncatione martyrio coronati sunt, anno Domini MCCXXI, anno sexto ante obitum beati Patris nostri Francisci. In Alexandria, natale sancti Anastasii episcopi, et sancti Lupentii presbyteri et sancti Geraldi confessoris. Coloniæ, in monasterio sanctorum Panthalionis. Cosmæ et Damiani medicorum Dei, inventio corporis sancti Maurini abbatis et martyris: quod anno Dominicæ Incarnationis DCCCCLXIV, dum fundamentum ejusdem ecclesiæ effoderetur, cum hujusmodi inscriptione repertum est: *Hic requiescunt*, » etc. Deinde minoribus typis, de Colomanno, ut supra. « Item sancti Gerbrandi abbatis et confessoris. Simperti episcopi duodecimi ecclesiæ Augustensis, circa annum DCCLVI, cujus corpus requiescit in cœnobio sanctorum Udalrici et Afræ. Per cujus merita, inter varia miracula, muliercula quædam pauper recuperavit officium brachii unius ac manus, quo per aliquot annos caruerat. Quæ pro sanitate recepta laudes exsolvit et brachium cereum ad indicium sanitatis suæ ibi reliquit. » Editiones aliæ: « Apud Septam Saracenorum, » etc., ut supra in priori. « In Galliis, sancti Geraldi confessoris. Treveris, sancti Lupentii presbyteri. Augustæ Vindelicorum, sancti Simperti, episcopi et confessoris. Eodem die, triumphus sancti Lamberti in Steps. Coloniæ in monasterio sanctorum Pantaleonis, » etc., ut supra. Demum charactere minori: « Item sancti Gerbrandi confessoris et primi abbatis in Flori campo, ordinis Cisteriensis. » Vide Castellanum in Martyrologio universali.

II *Idus*. *Die* 14.

Romæ via Aurelia, natalis beati Calisti papæ et martyris. Hunc Alexander imperator sub diutina custodia, fame cruciari, et quotidie fustibus cædi jussit, tandem vero per fenestram domus, in qua custodiebatur, præcipitatus, victoriæ triumphum promeruit. Civitate Tudertina, sancti Fortunati episcopi, qui in effugandis spir itibus immundis immensæ virtutis gratia enituit.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Calixto, Callisto, Calisto, Calesto*, dixi alibi, ut videtis XVI Aprilis. Hic iterum sequor antiquiores nostros codices Praten. et Herinien. cum Hieronymianis. De *cotidie* etiam satis dictum est. Inter alia errata typographyca, est in Munerato, *tantem vero*. Praten., Herinien. et Munerat. legunt *Tutertina*, cogor cum omnibus aliis melius scribere *Tudertina*. Aliter Munerati error est in *affugandis*, pro *effugandis*, Maxima variatio est circa ultimum verbum *enituit*, quo modo scribunt Praten., Tornacen. et Munerat. Male Herinien. verbum *pollebat*, quo utitur Gregorius, in præterito inflexit per *polluit*. Antuerp.-Maj., Greven., Molan. ponunt *emicuit*. Rosweydini codicis scriptor, dubius quid præferret, scripsit *emicuit*, et superius adjunxit *enituit*. Putamus nos cum Usuardo legere.

OBSERVATIONES.

Calixti, Callisti, vel *Calisti* papæ, sive is mortualis sit, seu potius ex mente Adonis, sepulturæ dies, in antiquissimis quibusque Ecclesiæ monumentis, pridie Idus Octobris solemniter recolitur. Etenim hoc ipso die de eo loquuntur Bucherii, Allatii, Frontonis aliaque Kalendaria vetustissima, Sacramentarium Gregorii et Martyrologia omnia. Hieronymiani codices non eadem quidem phrasi, sed *Calixti, Callisti* vel *Calesti*, expresse meminerunt. Discordiam inter ea apographa non unam componere, et socium determinare conatur Florentinius. Beda, et ex eo Rabanus, Callistum insigni elogio exornant, quod in Adone diffusius est, desumptum tamen ex eodem fonte, quem non satis limpidum et defæcatum agnovit Baronius, tum in Notatione, tum in Annalibus, ad annum 226, a num. 2, ut fusius supra notavimus ad diem X Maii. Videri possunt quæ apud Surium edita sunt. Cæterum quæ in hodierno laterculo Noster protulit, ex Beda potius quam ex Adone accepta videntur. Romanum parvum Adoni paucis præluxerat: *Romæ, Callisti papæ et martyris, et Privati militis*. Malvult Florentinius *Saturnum* socium Callisto adjungere; Wandalbertus anonymum relinquit:

Calistus pridie antistes martyrque tropæo
Præcellens multo et comitatus martyre fulget.

Brevem pontificatus sancti Callisti syllogen dedit Tillemontius tomo III. a pag. 250. Pars Auctorum ad X Maii vulgata est, ubi de Calepodio, Palmatio et sociis actum; reliqua suo loco illustrabuntur. De *Fortunato*, Tudertino episcopo, silent antiqui Martyrologi omnes, sic ut proinde planissime Usuardinus sit repertus procul dubio in sancti Gregorii Dialogis, cujus fere verbis ex libro I, cap. 10, annuntiatio nostra contexitur. Ast in Gregorio, qui solum miraculis referendis intentus est, diem obitus Noster non reperit, quidquid Ferrarius rotunde signet, pridie Idus Octobris, unde non temere conjectari posse videor hunc præ cæteris diem pro mero Usuardi arbitrio selectum esse, qui subinde inter recentiores obtinuit; quod plerumque factum est in aliis sanctis ex Gregorii Dialogis in Fastos sacros translatis. Cur XXX Junii apud Tudertinos Fortunati memoria festivius celebretur, vide in Notatione Baronii. Observat autem Castellanus festum solemniter recoli in ea civitate XXX Augusti; an quod is forte obitus dies ab incolis censeatur, suo loco disquiretur. Vide interim quæ de Fortunato exstant apud Surium hoc die. Recurrit hodie in Adone *Justus* Lugdunensis, de cujus et depositione et translatione abunde egimus secunda Septembris.

AUCTARIA.

Pulsanen. pergit deficere: ferme quotidie in Sanctorum elogiis mutilus. Hodie de Callisto solum habet, usque ad *papæ et martyris*, expunctis reliquis omnibus. In Fortunato satis purus est.

Antuerp., Max.-Lubec. et Cohellian. de more hic denuo conveniunt: in Usuardino textu puri sunt, sed in fine adjungunt: *Item Saturnini et Lupi*. Sunt illi martyres Cappadoces, quorum socios vide in Hieronymianis.

Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen. et

DANIC. sic habent : « Item, sanctorum Saturnini et Lupi. A

ANTUERP.-MAX. idem habet augmentum, et præterea adjungit : « Eodem die, Brugis, beati Donatiani archiepiscopi Remensis septimi. »

CENTULEN. : « Romæ natalis sancti Calixti papæ et martyris, qui sedit in episcopatu annos septem, menses duos, dies decem, et sub imperio Alexandri martyrii gloriam adeptus est. Civitate Toderta, sancti Fortunati episcopi et confessoris. Eodem die, festivitas sancti Donatiani, septimi Remorum episcopi, cujus corpus in castro Brugensi magnæ reverentiæ habetur. Ipso die, sancti Viatoris, lectoris, comitis sancti Justi episcopi. » Vide Observationes.

BRUXELLEN. : « Romæ via Aurelia, natale sancti Calisti papæ et martyris, qui jejunia quatuor temporum instituit. Hic sub persecutione Alexandri imperatoris, in carcere positus, quemdam militem ab ulcerum fœditate, simul et ab infidelitate curavit : quod audiens Alexander imperator, ipsum quidem B militem plumbatis deficere, beatum vero Calixtum papam per fenestram domus præcipitari, et, ligato ad collum ejus saxo, in puteum demergi præcepit. Post dies autem decem et septem Asterius presbyter cum clericis, nocte levavit corpus ejus et illud in cimiterio Calopodii, qui ante martyrium consummaverat, sepelivit. » Vide Adonem. « Mauri monasterio, sancti Celestis episcopi, disciputi beati Petri apostoli. Qui cum beato Clemente et Felice ad urbem Metensem veniens, post primum, in eadem urbe episcopus constitutus, cælestem duxit vitam et tandem ad Christum migravit. Et in Corduba, natale sanctorum martyrum Saturnini, Lupi et Aureliæ. » Vide Auctarium secundum. In Fortunato purus est. « Eodem die, sancti Donatiani Remorum archiepiscopi. Turonis, depositio sancti Venancii abbatis et confessoris, Civitate Belloacensi, sanctæ Angadrisinæ virginis, sponsæ sancti Ausberti archiepiscopi Rothomagensis. » Apud Castellanum appellatur *Angadrisma*. C « Item transitus sancti Justi. » Vide Observationes.

HAGENOYEN. præter jejunium Quatnor Temporum alia Callisti statuta adducit, quæ malim alibi reperire. In Fortunato satis purus est. Tum : « In Britannia sancti Paulini episcopi et confessoris in civitate Eburati. » Vide supra x Octobris. « Item, sanctorum martyrum Saturnini et Lupi. »

AQUICINCT. in fine addit : « Item, sanctorum Saturnini et Lupi. In pago Belvacensi, sanctæ Andragisines virginis, Brugias sancti Donatiani archiepiscopi et confessoris. »

VICTORIN. in fine : « Item sanctæ Fortunæ virginis, » pro *Fortunatæ*. Vide inferius.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Calixti papæ et martyris. Donatiani episcopi et confessoris. Fortunati episcopi. Eutropii episcopi (*notatur in margine*, hunc hoc die alibi non invenio), Fortunatæ virginis et martyris cum tribus germanis. »

REG. SUEC., sub num. 428 : « Beloacus, sanctæ D Angadrisinæ virginis. » Vide BRUXELLEN.

REG. SUEC., signatus num. 130 : « Item, sanctæ Fortunatæ virginis. » Vide col. sequentem.

In VATICAN., num. 5949, deest *Fortunati*. Adjicitur : « Eodem die, transitus sancti Justi eremitæ. Apud Campaniam, sanctæ Fortunatæ virginis, quæ passa est cum tribus fratribus suis Carponio, Evaristo et Prisciano, apud Cæsaream, imperantibus Diocletiano et Maximiano, præside Urbano. »

FLORENTIN. : « Item, sanctorum Saturnini et Lupi. Item sancti Gaudentii. » STROZZIAN. addit, *episcopi*. Vide GREVEN.

LUXOVIEN. : « Transitus sancti Justi confessoris in eremo. Ipso die, Cœlestis episcopi ipsius civitatis. »

Editio LUBECO.-COL., in Calixto interpolata, præter jejunium Quatuor Temporum, addit, « quod promotiones Ecclesiæ ordinum gradatim fieri instituit, et induxit servare perpetuam castitatem ministris Ecclesiæ. » Cætera habes supra. In Fortunato, pura est. Tum : « Eodem die, sanctorum Saturnini et Lupi martyrum. Treveris, sancti Rustici, secundi episcopi et confessoris. Herbipolim, sancti Burchardi ejusdem civitatis primi episcopi et confessoris. In heremo, transitus sancti Justi heremitæ. Methis civitate, sancti Cælestis, secundi ejusdem urbis episcopi et confessoris. Civitate Remis in Galliis, sancti Donatiani episcopi et confessoris. »

BELIN., post *promeruit*, interponit : « Hic constituit jejunium die Sabbati quater in anno fieri, frumenti, vini et olei secundum prophetiam. » In fine : « Item sanctorum Saturnini et Lupi. »

GREVEN. : « Eodem die, sancti Gaudentii episcopi Ariminensis et martyris. Qui Ephesi ortus, Romæ tempore Damasi papæ, presbyter ordinatus, miraculis claruit. Consecratus deinde Ariminensi Ecclesiæ in episcopum postquam multos ad fidem convertisset, ob catholicæ fidei defensionem fustibus, et lapidibus usque ad emissionem spiritus mactatus est. Civitate Corduba, sanctorum Lupi et Aureliæ. Saturnini et Lupi martyrum. Viennæ, sanctorum Agrati et Casturi, ejusdem urbis episcoporum. Treveris, sancti Rustici, secundi ejusdem urbis episcopi et confessoris. Apud Herbipolim, sancti Burchardi, primo illius Ecclesiæ episcopi et confessoris. Hic cognatus fuit sancti Bonifacii Maguntinensis episcopi et martyris, atque ab eo præfatæ Ecclesiæ antistes ordinatus anno Domini DCCLI. Cumque multo tempore strenue eam gubernasset, solitariæ vitæ desiderio alium loco sui instituti faciens, Deo et sibi vacans, quievit anno sacerdotii sui quadragesimo. Justi Lugdunensis episcopi et confessoris hic depositio. Qui et ipse solitariam vitam diligens, in heremo aliquot annis sanctissime conversatus, ministro suo Viatori, quod se celeriter sequeretur, moriens prædixit. In Galliis civitate Remis, beati Donatiani archiepiscopi et confessoris. Methis, beati Celestis, secundi ejusdem urbis episcopi et confessoris, discipuli beati Petri apostoli. Vitalis confessoris. Apud Belnacum, sanctæ Angadrismæ virginis, sponsæ sancti Ausberti Rothomagensis. » Vide supra v Idus Februarii. « Fortunatæ virginis et martyris, et trium fratrum. »

MOLAN. : « Item, sanctorum Saturnini et Lupi. Treveris, sancti Rustici episcopi et confessoris. Brugis, sancti Donatiani archiepiscopi Remensis. Lugduno Galliæ, transitus sancti Justi in eremo. In territorio Cathaulannensi, sanctæ Maneglidis virginis. » Dein minoribus typis, de Burchardo ex GREVEN., usque ad *anno Domini* DCCLI. Tum : « Item beatæ memoriæ Placillæ uxoris Theodosii imperatoris. Eodem die, obiit Dominicus Loricatus, cujus Vitam scribit Petrus Damiani, tomo VIII Aloysii. » In editionibus aliis, de Saturnino et Lupo ut supra. « Herbipoli, sancti Burchardi episcopi et confessoris. » De Donatiano, Rustico et Manegilde, ut supra. Tum de Andregisina, ut GREVEN. Dein : « Et sancti Patris Cosmæ Hagiopolitani et poetæ, episcopi Majumæ. » Minoribus litteris : « Eodem die, obiit venerabilis Dominicus Loricatus. »

Idibus. *Die* 15

Apud Coloniam Agripinam, natalis sanctorum quinquaginta martyrum, qui cum essent ex legione sacra Thebeorum, apud eamdem urbem cursum sui agonis compleverunt. Romæ via Aurelia, sancti Fortunati Lugduni, sancti Antiochi episcopi, qui strenue administrato pontificii culmine, ad quod assumptus fuerat, regnum cæleste adeptus est. In territorio Remensi, sancti Basoli confessoris.

NOTÆ.

Puros existimo *Praten.* et *Munerat.* Proxime accedunt *Rosweyd.* et *Belini prima editio.*

VARIANTES LECTIONES.

Dixi postremos duos proxime ad puritatem accedere, nam in principio uterque corruptus est, dum in Rosweyd. legitur : *Apud Coloniam, sanctorum Maurorum* CCCXL, et in Belino, CCC *martyrum* ; certum enim est omnino legendum *quinquaginta*, ut habent codices vetustiores Praten., Herinien., Antuerp.-Maj., Pulsanen., Aquicinct. et Munerat. ex Adone. Munerat. post *ex legione* omittit vocem *sacra*. Item pro *compleverunt*, legit *impleverunt*, et pro *Basoli*, habet *Bajoli*. Hic noto exclusum codicem Heriniensem, quia secundo loco insertum habet : *Eodem die, sancti Oswaldi, episcopi et confessoris.* Atque in fine : *In territorio Remensi, translatio sancti Basoli confessoris, quæ facta est ab Hincmaro archiepiscopo, viro venerabili.* Atque hoc vere scribit, licet non pure Usuardine. Mihi verisimile est *Oswaldum* qui hic ponitur, accipi pro Oswaldo Wigorniensi et Eboracensi episcopo, qui colitur XXIX Februarii ; quamvis et pro *Ethelwaldo* Lindisfarnensi, qui etiam Oswaldus dictus est, sumi possit, ut visum est Henschenio tomo III Februarii, pag. 750. Vide quæ de codice Heriniensi diximus in præfatione. De translatione alicujus Oswaldi egit Antuerp.-Maj. VIII Octobris ; hic vero idem codex in fine subdit : *In Britannia, sancti Wlfuni episcopi et confessoris*, pro quo legit Henschenius, loco citato, *Wlfranni.*

OBSERVATIONES.

Natalem *sanctorum Maurorum* hodie in Hieronymianis consignari manifestum est ; quod Rabanus, eos codices secutus, ipsos martyres in *agro Pinensi* collocet, facile corrigitur ; voluit enim legere : *In Galliis, Colonia Agrippinensi, natale Maurorum.* Hactenus pugilum istorum numerum proditum non reperio. Utrum Thebæorum et Maurorum classes, quas Florentinius ex Elinando sive Helinando, sæculi XIII scriptore, distinguit, satis subsistant, alterius est indaginis ; uti et an hi fuerint ex legione Thebæa, quod disertissime asserit Ado, et ex eo Usuardus ac Notkerus ; an potius classis alia, ex Africæ oris Coloniam advecta, ut Grevenus et alii scriptores populares contendunt. Equidem de numero et gente nullam invenio antiquiorem, atque adeo certiorem notitiam illa quæ apud Gregorium Turonensem exstat, libro de Gloria Martyrum, cap. 62, ex quo elogium suum plane desumpsit Ado. Ibi porro Gregorius : DICUNTUR QUINQUAGINTA VIRI EX ILLA LEGIONE SACRA THEBÆORUM. *Et quia admirabili opere ex musivo quodammodo deaurata resplendet* (basilica), SANCTOS AUREOS *ipsam basilicam incolæ vocitare voluerunt.* Hæc sunt Gregorii ab Adone in Martyrologium suum translata verba, ex quibus colligas quam præclare recentiores Usuardum corrigere, melius dicam, depravare præsumpserint, ut se fecisse candide fatetur Molanus, et ab aliis male tentatum superius ostendimus, magisque patebit ex subsequentibus Auctariis, quæ nihil dissonant a Breviario Ultrajectino, edito Leydæ anno 1508, recentiori nempe quam sit Matricula Carthusiæ Ultrajectinæ, infra etiam citanda. Laudabilis certe Coloniensium erga martyres suos insignis veneratio, utpote qui a Gregorii Turonensis tempore, per tot sæcula *deauratam basilicam* et *sanctos aureos* constanti cultu semperque ornatiori custodierint et honoraverint, ut mihi non semel summa cum voluptate coram intueri licuit. Hæc obiter dicta sint. Wandalbertus Mauros exornat, circa controversa nihil definiens :

> Idibus inde tibi Maurorum turba vocatur
> Agrippina, animis pariter quæ læta beatis,
> Militiam Christo virtute et morte dicavit.

Sequitur in textu, *Fortunati martyris*, quem minime dubito ex Hieronymianis ab Usuardo acceptum ; nam Adoni perperam omnino tribui, facile cum Rosweydo existimo, cum in Notkero plane aliter notetur : hic enim ex Rabano, *Capuæ Libulum* cum *Fortunata* conjunxit. Et vero *Fortunatæ*, non *Fortunati*, legendum videtur, si primam in Hieronymianis scaturiginem consulimus, in qua sic leges : *Via Aurelia, in cimiterio ejusdem, sanctæ Fortunatæ.* De *Antiocho* Lugdunensi, omnium primus meminit Ado, ex quo Notkerus solum nomen et positionem desumpsit, Noster partem elogii satis eleganter contraxit. Vitæ Antiochi monumenta aliqua collegit Severtius a pag. 37. Notus etiam est in vita sancti Justi, de quo vide quæ diximus II Septembris. Ultimo loco ex codicum nostrorum lectione ponitur *Basolus*, non recte, si pro die obitus, cum is ad XXVI Novembris certo spectet, unde melius corporis ejus translationem ab Hincmaro hoc die factam, superius retulit codex Heriniensis, solitus propria Remensia hinc inde Usuardo adjicere. Varia de Basolo refert et notat Mabilio, sæculo II Benedictino, a pag. 64. Verum quod sub Adonis nomine de *Basulo* ibi recitat, merum augmentum est, quod in solo codice ms. Lobiensi reperire potui. Constat proinde proprie Usuardinum esse Basolum, quem, quod Usuardi tempore ex celebriori translatione inclaruerit, ea causa hoc die recolendum putarit.

AUCTARIA.

De codicibus HERINIENSI et ANTUERP.-MAJ. vide superius dicta in Variantibus.

TORNACEN. de Mauris silet, sed in fine adjicit : « Ipso die, natalis sancti Bercharii abbatis et martyris. » Hoc die est in Romano. Vide ibi notulam Castellani, de qua dicitur alibi.

PULSANEN. in prima purus est. Secundam omittit. De tertia solum habet : « Lugduno, sancti Antiochi episcopi. » In quarta, scribit *Bassoli.*

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. habent CCC *martyrum.* Et in fine : « In Capua, sanctorum Lufili et Fortunati. »

GREVEN. habet CCCLX, et post textum subdit : « Eodem die, translatio sancti Gregorii papæ ab urbe Roma. »

MOLAN. sequitur GREVENUM in numero CCCLX, et in fine omittit annuntiationem ultimam.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG., DANIC., omnes ponunt numerum martyrum CCCLX. Inserunt textui, « sub persecutione Maximiani, et cum duce suo Gregorio. » In fine : « In Capua, sanctorum Lufili [Lusyli, Lusili, Infili] et Fortunati. »

CENTULEN. : « Apud Coloniam Agrippinam, sanctorum martyrum quinquaginta. Lugduni, sancti Antiochi episcopi. Cœnobio Fontanella, translatio sancti Wulfranni, Senonensis quondam archiepiscopi et confessoris. In territorio Remensi, natalis sancti Basoli confessoris et monachi : cujus sancta conversatio etiam miraculis claruit. »

BRUXELLEN. de Mauris habet ut ANTUERP.-MAX., etc. In Fortunato purus est. Tum : « In Capua, sanctorum Lusili et Fortunati. » In Antiocho et Basolo iterum purus. In fine : « Fontanellæ monasterio, elevatio et translatio sancti Wulfranni archiepiscopi et confessoris. »

HAGENOYEN. : « Apud Coloniam Agrippinam, extra muros, natale sanctorum Maurorum cum quadraginta. » Puto ex CCC formatum CUM, ut sit legendum CCCXL. Cætera fere simili ANTUERP.-MAX., etc. In reliquo textu satis purus est. Pro *Basoli*, habet *Basili.*

In fine additur : « In Capua, sanctorum martyrum Lusii et Fortunati. In Syria, sancti Eustachii presbyteri et confessoris. Bituricas, sancti Epionis presbyteri et confessoris. » De utroque actum est supra XII Octobris.

AQUICINCT. subdit in fine : « In Capua, sanctorum Lupili et Fortunati. Eodem die, sancti Wulfranni archiepiscopi Senonensis. »

VICTORIN. et REG. SUEC., signatus num. 130 : « In territorio Lemovicensi, sancti Leonardi confessoris. » Melius infra alii positionem assignant.

DAVERON.: « In pago Cenomanico, sancti Leonardi confessoris. » Vide Castellanum.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Basoli abbatis et confessoris. Translatio sanctorum martyrum quinquaginta, ex legione Thebæorum. Obiit hoc die sancta Hedwigis, ducissa Moraviæ, Slesiæ, Slavoniæ, anno Domini MCCXLIII, matertera sanctæ Elizabethæ Thuringiæ, quæ canonizata est a Clemente IV. Qui cum differret canonizationem ejus, in missa orans, ut, si tanti meriti esset apud Deum, et voluntas ejus esset, ut adscriberetur sanctorum catalogo, ut filia ejus cæca, quam in statu militari de propria uxore habuerat, ejus meritis lumen reciperet, quod factum est; unde eam statim canonizavit, anno Domini MCCLXVII, licet Urbanum IV eam intendebat canonizare, sed præventus fuit per mortem. » *Hæc infra marginem*, inquit descriptor.

BIGOTIAN. sign. P 5 : « In Capua, sanctorum Lufili et Fortunati. »

BIGOTIAN. sign. E 40 : « Eodem die, translatio sancti Gregorii papæ, ab urbe Romæ. »

AUGEN. : « Ipso die, natalis sancti Beracharii abbatis et martyris. »

CODEX. D LE MARE sign. A : « In partibus Augustodini, sancti Leonardi abbatis. »

CODEX D. DU CHEVAL. sign. B : « In Capua, sanctorum Lusili et Fortunati. »

In VATICAN. signato num. 5949 deest memoria *Fortunati* et *Basoli*. Adjicitur : « Beneventi, natalis sanctorum martyrum Lupuli et Modesti, in S. Sophia. Et sancti Tammari episcopi et confessoris. »

ALTEMPS. : « Ipso die translata sunt de Roma sanctorum corpora Sebastiani et Gregorii. In Britannia minori, sancti Erkleti martyris. »

FLORENTIN.: « Capuæ, sanctorum martyrum Rufilii *vel* Rufili, et Fortunati. »

LUXOVIEN. : « Luxovii, dedicatio ecclesiæ sanctæ Dei genitricis Mariæ. »

Editio LUBECO-COL. in Mauris paulo auctior est, addens : « Cum duce Gregorio et beato Constantio, cursum sui agonis compleverunt, et cum beato Gereone ejusque sociis, beatorum corporum quietem perpetuam delegerunt in basilica, quæ ammirabili opere ex musco [musivo] quodammodo deaurata resplenduit. Treveris, natale sancti Severi episcopi et confessoris. » Sequitur reliqua pars textus, satis pura. Tum autem : « In Capua, sanctorum Lufili et Fortunati martyrum. Apud Viennam, sanctorum Agrati et Castuli, ejusdem urbis episcoporum et confessorum. Lemovicas, beati Austridini confessoris. Eodem die, sanctæ Hadwigis reginæ. Item sancti Wulfranni episcopi et confessoris. In Argentina, natale sanctæ Aureliæ virginis, quæ fuit una de undecim milibus virginum, et in reditu de Roma infirmata ibidem obiit. »

BELINI editio altera habet in prima, « trecentorum, martyrum. » In fine : « In Capua, Lupini et Fortunati martyrum. »

GREVEN. : « Apud Capuam, sanctorum Lufili et Fortunati martyrum. Viennæ, sancti Deodati episcopi et confessoris. Treveris, natale beati Severi episcopi et confessoris. Vulframmi episcopi et confessoris. Lemovicas, sancti Austridini confessoris. Speciosæ virginis. Antiochiæ, sanctæ Margaritæ virginis. Quæ, ut seculi hujus pelagus evaderet, relicto sponso, carnali monasterium virorum ingressa, Pelagii sibi nomen assumpsit. Ubi in magna sanctitate vivens, monasterio virginum prælata, de fornicatione falso accusata, pœnitentiam egit, plenaque sanctitate quievit. Nota. Supradicti martyres CCCLX fuerunt ex Mauricania, quæ est pars Africæ, non ex legione Thebeorum, licet Ado et Usuardus sic habeant : veneruntque Coloniam nagivio cum duce suo Gregorio. Item, sancti Leonardi Corbiginacensis confessoris. Qui, ut refert Vincentius lib. XXII, temporibus Lotharii regis, in pago Cenomannico sibi et sequacibus suis constructo monasterio, tantæ inter omnes humilitatis extitit, ut prioris nomen refugiens, cunctis se viliorem exhiberet : vita tandem et miraculis inclytus quievit circa annum DLIX. » Imo paulo serius. « In Argentina, sanctæ Aureliæ virginis, quæ cum esset ex nobili illa societate undecim milium virginum, apud præfatam urbem in reditu ab urbe Roma infirmata, obiit in pace. Eodem die Placidiæ virginis, filiæ Valentiniani imperatoris, quæ, spreto seculo, aviæ suæ Gallæ adhærens, jejuniis, eleemosynis et assiduis orationibus intenta, tandem Veronæ quievit, signis coruscans. Ipso die, sanctæ Hadwigis ducissæ Poloniæ, materteræ sanctæ Elizabeth Lantgraviæ. Hæc matrona sanctissima, ultra quam dici potest piam in pauperes se exhibens, flexis genibus alimenta eis præbebat, pedes lotos osculabatur, virtuti etiam continuæ orationis valde intenta, corpus suum frigore, nuditate, jejuniis et flagellis diris castigans, spiritu prophetico clarens, quievit in pace. »

MOLAN. de Mauris in textu aliis litteris ex Adone adjungit : « Conditi in basilica, quæ admirabili opere ex musivo quodammodo deaurata resplendet, unde et incolæ ad sanctos Aureos vocitare consueverunt. » In fine, ex HERINIENSI : « Eodem die, Oswaldi episcopi et confessoris. In territorio Remensi, translatio sancti Basoli confessoris, quæ facta est ab Hincmare archiepiscopo, viro venerabili. » Tum : « Ipso die, sancti Severi episcopi Treverensis. » Dein, typis minoribus : « Slesiæ ipso die, sanctæ Hadwigis ducissæ Poloniæ, materteræ sanctæ Elisabeth Lantgraviæ. In Scotia, sancti Malcolmi regis, qui ex Hungaria conjugem habuit beatam Margaretam, et sanctitate clarus in Domino quievit anno MXCVII. » Editiones aliæ in textu, ut prima. In fine : « Eodem die, Osualdi, episcopi Vuigorniensis et confessoris. » Vide supra in Variantibus. De Severo, ut supra. « Cracoviæ, sanctæ Hedwigis, ducissæ Poloniæ. Argentinæ, sanctæ Aureliæ virginis. Ipso die, sancti Theodorici, confessoris, ordinis Carmeli. Apud Veronam, sanctæ Placidiæ, virginis sanctissimæ, Valentiniani imperatoris filiæ. » De translatione Basoli ut supra. Demum : « In portu Valencianas, elevatio pretiosissimi corporis beati Salvii martyris, ac Ancolismæ civitatis episcopi. » Hic clare designari videtur Salvius ille, de quo videnda Observatio nostra I Julii.

XVII *Kal.* *Die* 16.

In Africa sanctorum martyrum ducentorum septuaginta, pariter coronatorum, et sanctorum martyrum Martiani et Satiriani cum duobus fratribus eorum, qui pro constantia fidei catholicæ, primum nodosi fustibus cæsi, et usque ad ossa laniati, cum multo tempore talia paterentur, sequenti die semper incolumes reddebantur; novissime in exilii relegatione, vinctis pedibus post terga currentium quadrigarum, inter spinosa loca silvarum, pariter jussi sunt interire. Passa est etiam Maxima virgo cum eis. In terri-

torio Bituricensi, sancti Ambrosii confessoris [*Bouillart.* : * sancti Ambrosii Caturcensis episcopi ; *et addit, charactere cursivo :* Monasterio Dervo, sancti Bercharii martyris atque abbatis.]

NOTÆ.

Solus inter codices omnes aut purus, aut puro proximus est *Molanus.*

Pro *in pago Bituricensi scribit Sollerius in territorio Bituricensi.* Quo auctore ? An quia litura hic est in Pratensi codice ? Sed sanctum Ambrosium Caturcensem pariter in litura positum admittit. Deinde frigide ait : *Habet præterea Pratensis additamentum : monasterio Dervo, sancti Bercharii abbatis et martyris.* Atque *eam ob causam solus Molanus* A *aut purus aut puro proximus est.* Quæ causa tamen non videtur justa, nisi quia dissimulat, quod probe noverat, illud additamentum esse recentioris manus. Dervensis codex Ambrosium Caturcensem non episcopum, sed confessorem vocat, additque : *Item in territorio Tullensi, sancti Elifii martyris.* BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Molan. habet *Satyriani,* nos cum reliquis fere omnibus *Satiriani.* Legendum esset *Saturiani,* ut infra dicam. Rursus idem cum Greveno legit, *in exilium relegatione,* reliqui ut in textu. Denique pro, *passa est etiam,* ponit, *passa est autem.* Nunc cæterorum codicum corruptelas expendamus. De annuntiatione *Ambrosii,* in qua Praten., Antuerp.-Maj. et Rosweyd. a reliquis discordant, dicemus in Observationibus. Habet præterea Praten. additamentum : *Monasterio clervo* (forte habetur *Derno* vel *Dervo*) *sancti Bercharii martyris et abbatis.* Mortuus is est XXVI Martii ; adeoque melius, licet non magis Usuardine posuit Herinien. : *Ipso die, translatio* B *sancti Bercharii abbatis et martyris.* Tornacen. in prima mutilus est, et in fine adjicit : *Jotro monasterio, natalis sancti Prisci martyris.* Antuerp.-Maj. incipit : *Dedicatio basilicæ beati archangeli Michaelis, in monte Tumba, ubi multa mirabilia Deus ostendit* ; sub finem attexens,*et exceptio reliquiarum ejusdem.* Quæ ridicula sunt, nisi *ejusdem* referatur ad *basilicam,* ita ut exceptio sit reliquiarum ejusdem basilicæ, de cujus dedicatione agitur. Rosweyd. in fine: *In Alemannia, sancti Galli abbatis et confessoris, Coloniæ, Eliffii martyris.* Pulsanen., in prima mutilus, in secunda purus, subdit : *Item dedicatio basilicæ sancti Michaelis archangeli in mari, in monte qui dicitur Tumba.* Hæc ad specimen sufficiant, cætera in Auctariis dabimus.

OBSERVATIONES.

Inter Hieronymianas tabulas ea hodie occurrit differentia quod aliæ scribant : *Et in Africa, Cacræ,* vel *Cecræ et aliorum pariter passio* vel *passorum* CCLXX ; aliæ vero : *In Asia, Cereæ et aliorum* CCLXX. Huic postremæ lectioni insistit Rabanus, aliam præferunt alii ; at de persecutione Wandalica nusquam vel verbum ; ut merito censeat Florentinius anonymos illos nostros CCLXX, ut ut Africanos fuisse admittamus, saltem tempore dividi ab illis qui in laterculo nominatim exprimuntur, quorumque illustria certamina describit Victor Vitensis lib. I, in editione Chiffletiana a pag. 10, ubi nec apicem invenias qui ad CCLXX reduci queat, nisi ex indeterminato martyrum hinc inde passorum numero, certum aliquem pro arbitrio colligas. Aliter nihilominus loquitur Romanum parvum, anonymos illos cum aliis, *Martiano, Satiriano,* etc., disertissime conjungens, his verbis : *Sanctorum martyrum Martiani et Satyriani, cum duobus fratribus eorum, et aliorum* CCLXX *pariter coronatorum, Wandalica persecutione.* Ast certe ex Victore hæc eruere non potuit hujus Martyrologii auctor, nec alium fontem facile assignaveris. Rursus videtur hic dies pro mero arbitrio ab illo delectus. Cæterum in omnibus eum sequitur Ado, principio quidem CCLXX anonymos collocans, sed ita cum sequentibus copulatos, ut ad eamdem persecutionem omnes referat, cum interim longiori sua narratione ea ex Victore solummodo prosequatur, quæ ad *Martianum, Satyrianum cum duobus fratribus, et egregiam Christi ancillam, Maximam virginem,* seorsim et proprie attinent. Adonis sententiam more suo complexi sunt Usuardus et Notkerus, ambo elogium, sed pro suo quisque ingenio, contrahentes ; atque inde in omnes recentiores Martyrologos dimanavit. Putat Florentinius Belinum classes omnino dividere voluisse, dum post anonymos aliam annuntiationem ut separatam exorsus est : *Item sanctorum Martiani,* etc. D Quasi eas Baronius etiam non diviserit per. *Ibidem,* etc., qui nihilominus priores etiam in Wandalica persecutione passos affirmat, et quidem ex Victore acceptos. Wandalbertus anonymorum numerum ita exprimit, ut quæ gentem, locum et tempus spectant, penitus indecisa relinquat.

> Bis centum et decies septem memoratur iniquus
> Quos furor ob Christum simili mactavit honore.

Neque ego in hisce quidquam determinare ausim, donec accuratiori examine singula expendere licuerit ; satis hic est diversas opiniones proposuisse : unum obiter moneo, luxata esse in Martyrologiis nostris duorum martyrum nomina, nam pro *Martiani* et *Satiriani* vel *Satyriani* ex Victore cum Baronio legendum est *Martiniani* et *Saturiani.* Conveniunt codices in signanda *Ambrosii* commemoratione, in modo prorsus dissentiunt. Praten. cum suis, nempe Antuerp.-Maj. et Rosweyd., legit : *In pago Bituricensi, sancti Ambrosii Caturcensis episcopi.* Quibus fere accedit Munerat. per : *In territorio Bituricensi, sancti Ambrosii confessoris, episcopi Caturcensis.* C Contra vero, Herinien., Tornacen., Pulsanen. Belin., Greven. et Molan., simpliciter ei tribuunt titulum *confessoris* ita legentes : *In territorio Bituricensi, sancti Ambrosii confessoris.* Equidem fateor veram etiam esse priorem lectionem, sed alteram, quæ nostra est, vere Usuardinam existimo. Quæ ad *Ambrosii* hujus Vitam et gesta pertinent, non indiligenter scrutatus est Guilielmus de la Croix in Episcopis Cadurcensibus, a pag. 32. Omnia suo tempore diligentius illustrabuntur. De *Gallo* abbate egimus cum Usuardo XX Februarii, ubi notavimus eum a Notkero aliisque melius referri hoc die, ut facit etiam codex Rosweydi, cum pluribus aliis auctioribus Usuardinis, in Auctariis citandis, quibus et Wandalbertus accedit :

> Septeno denoque Novembrem qui venientem
> Præsignat, Gallus colitur confessor.

Sed cum hæc textui hodierno extranea sint, ad Acta remittimus. Vita exstat apud Surium hoc die.

AUCTARIA.

De PRAT., HERIN., TORN., ANT.-MAJ., ROSW. et PULSAN. satis dictum est supra in lectionibus variantibus.

ANTUERP.-MAX., LUBEC. et UCHELLIAN. nihil habent de *Maxima.* In fine : « Item Saturnini, Nerei cum

aliis CCCLXV. » Vide notulam Castellani in Martyrologio universali.

MUNERAT. post *interire*, inserit : « Eodem die, sanctorum martyrum Luciani, Maximiani et Juliani. » Tum vero : « Passa est etiam, » etc. De martyribus illis Bellovacensibus, Luciano, Maxiano et Juliano, vide VIII Januarii. In DAVERON. ponitur eorum *inventio*. Alia memorat Tillemontius tomo IV, pag. 538 et 539, quæ ex Bollando ferme desumpta sunt.

BELIN. secundo loco post Africanos : « Item Saturnini, Nerei cum aliis CCCLXV. Eodem die sancti Galli abbatis. » Vide Observationes.

GREVEN. deficit in nomine virginis *Maximæ*. Præterea in fine adjicit : « Carnotis, natalis sancti Prisci martyris, super fluvium Anduræ. »

ANTUERP.-MAX. et LOVANIEN. pro *coronatorum* habent *decollatorum*. Inserunt : « Qui tempore Wandalicæ persecutionis, sub Geiserico rege Arriano. » Sequitur : « In Allemania, depositio sancti Galli abbatis. Qui Scotus natus, cum Suevis collocat artus. » Ambrosio nullum titulum addunt, uti nec ANTUERP. et MAX.-LUBEC. supra. In fine : « Item Saturnini et Nerei cum aliis CCCLXV. »

ULTRAJECT. et LEYDEN. recte habent *coronatorum*. Idem inserunt de persecutione, et cætera habent ut duo præcedentes ; sed præterea in fine adjiciunt : « Apud Coloniam Agrippinam, natale sancti Eliphii martyris. Qui cum frequenter ea quæ sunt Christianæ fidei gentibus prædicasset, tandem sub Juliano apostata, apud civitatem Grandensem, capite truncatus, gloria et honore præcelsi martyrii coronatur. » Vide Surium.

DANIC. proxime citatis similis est, sed omittit hæc verba : « Passa est etiam Maxima, » etc.

ALBERG. eodem laborat defectu, atque item quod pro CCLXX scribat CCLX, sed omnes excedit hoc augmento, post *interire* : « Cumque ducta ac reducta dumosis lignorum aculeis innocentum corpora traherentur, vicino currentibus indomitis equis, vale sibi invicem, iis verbis dicebant : Frater, ora pro me, implevit Deus desiderium nostrum ; taliter pervenitur ad regna cœlorum. Sicque orando et psallendo, gaudentibus angelis suis, animas emiserunt. » Vide Adonem.

CENTULEN. : « Octava beati Patris nostri Richarii, confessoris Domini gloriosi. Apud Africam, sanctorum martyrum CCLXX, et egregiæ Christi ancillæ Maximæ, virginis, abbatissæ. Civitate Beluaco, sanctorum Luciani, Maxiani et Juliani martyrum. Bituricas, sancti Ambrosii presbyteri et confessoris. » Vide Observationes.

BRUXELLEN. incipit : « In partibus Alamanniæ, Armona castro Retiarum, depositio beati Galli abbatis. Qui de Abernia seu scotia cum beato Columbano in Alamanniam veniens, et ibi manens, transitum ejusdem beati Columbani, in Ytalia morientis, nullo nuncio referente cognovit. In Africa, sanctorum martyrum Cacræ et aliorum CCLXX pariter coronatorum. Item Saturnini et Nerei cum aliis CCCLXV. In castra Sollercii, natale sancti Eliphii martyris. Qui cum ferventer ea quæ sunt Christianæ fidei gentibus prædicasset, tandem sub Juliano apostata, apud civitatem, Grandensem, capite truncatus, gloria et honore martyrii coronatur. Cujus corpus translatum, nunc ad Coloniam Agrippinam quiescit. » In Ambrosio fere purus est. « Civitate novioma, depositio sancti Nommolini episcopi et confessoris. In civitate Nazareth, memoria beati archangeli Gabrielis superni paranimphi. Item in monte maris, qui dicitur Tumba, dedicatio ecclesiæ sancti Michaelis archangeli. » Nihil hic habet de Martiniano, etc., quos transtulit ad diem XXIV Octobris.

HAGENOYEN. in prima similis est ANTUERP.-MAX. De Saturnino et sociis ut supra. Tum : « In Constanciensi diocesi Alimaniæ, depositio beati Galli abbatis, discipuli sancti Columbani abbatis. Qui monasticæ religionis amator ardentissimus, quamdam heremum ingressus est, de qua in virtute Dei multum prævaluit, ita ut de illa fugaret bestias et demones. Et sicut tunc demones a loco solitudinis, ita etiam postmodum illos ab hominibus fugavit obsessis. Denique multis perpetratis miraculis, et pluribus receptis discipulis, et ad fidem pluribus conversis, et monasteriis edificatis obiit in pace. » Ambrosium Bituricensem transtulit in diem sequentem.

AQUICINCT. in fine : De Saturnino, etc., ut supra. « Ipso die, sancti Ægidii confessoris. » Vide I Septembris. « Colonia, sancti Eliphii martyris. Alemannia, sancti Galli presbyteri et confessoris. In territorio Lemovicensi, sancti Juniani confessoris. Civitate Novioma, depositio beati Nummolini episcopi et confessoris. Eodem die, natalis sanctorum Luciani, Maxiani et Juliani. » Vide infra codicem DAVERONENSEM.

VICTORIN. et REG.-SUEC. num. 130 : « In Alemannia, natalis sancti Galli abbatis. » VATICAN. sub num. 5949 habet, *depositio*, etc.

DAVERONEN. : « Belvaco, inventio sanctorum Luciani, Maxiani et Juliani martyrum. Ipso die, sancti Magnibodi episcopi et confessoris. Cenomannis civitate, depositio sancti Berarii episcopi et confessoris. Eodem die, in pago Carnotensi super fluvium Audieræ, sancti Prisci martyris. »

AMBIANEN. : « Eodem die, repositio sancti Firmini episcopi et martyris. »

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Eliphii martyris. Cujus caput est in ecclesia sancti Martini Trajectinsis. Galli abbatis et confessoris. Sanctorem martyrum CCLXX. Bercharii abbatis et martyris. » Vide quæ de ipso habet Turius hoc die.

Codex D. LE MARE, signatus A : « In territorio Ratine, sancti Vitalis confessoris. » Hunc mihi plane ignotum fateor.

FLORENT. : « Apparitio secunda sancti Michaelis archangeli, quæ circa annum Domini septingentesimum decimum accidisse legitur. Item sanctorum martyrum Saturnini et Nerei cum aliis CCCLXV. » De his jam supra non semel.

BURDEGALEN. novum sanctum producit, sic scribens : « Sancti Bertrandi episcopi Convenarum. »

LUXOVIEN. : « In monto Falconis, beatissimi Baldrici confessoris, cujus merita crebis miraculis declarantur. In territorio Tullensi, sancti Eliphii martyris. » Vide infra longiorem historiam.

SALINEN. : « In territorio Bizunticensi [*pro* Bituricensi], sancti Ambrosii confessoris. »

REMENS. SS. Timoth. et Apoll. : « In territorio Bituricensi, sancti Ambrosii presbyteri et confessoris. »

Editio LULECO-COL. : « In Prato ameno, super flumen quod Vera dicitur, inter Grandensem et Tulensem civitates, natale sancti Eliphii martyris. Qui cum ferventer ea quæ sunt Christianæ fidei Judæis et gentibus prædicasset, tandem sub Juliano apostata tentus et requisitus ut Christum negaret, respondit : Inimice veritatis et adversarie propriæ salutis, ad hac utere consulio meo, et pœniteat te errasse, ut mortem æternam evadere possis. Audiens Julianus fremuit et jussit decollari, dicens : Nunc videbo, in quo Deus tuus prævaleat ; et capite truncatus, cum gloria et honore pretiose martyrium complevit. Quo facto corpus exanime se de terra transtulit et caput amputatum ambabus manibus amplectens, et fere per miliare deportavit in montem excelsum quem antea suæ sepulturæ elegerat. Sed nunc in Colonia Agrippina, in monasterio sancti Martini episcopi per translationem requiescit. In Almania, depositio sancti Galli abbatis et confessoris, in monasterio Avernensi, discipuli sancti Columbani abbatis. Qui Scotus natus cum Suevis collocat artus. Hic obitum magistri sui Columbani, absens cognovit, et fratribus suis hunc denuntiavit. Virtutibus itaque plenus, apud Arbonam castrum migravit ad Dominum. Tunc inventa est in cella ejus capsella

et in ea enea catena, qua vir sanctus corpus suum macerabat. » Vide Notkerum plenius de monasterii sui fundatore et institutore, hoc ejus natali die disserentem. De Africanis, ut ULTRAJECT., etc. Tum : « In loco qui Tumba dicitur, juxta mare, sex miliaribus ab urbe Abicensi, apparitio sancti Michaelis archangeli. » In Ambrosio pura est. « In pago Lemovicensi, sancti Silvani martyris. Cenomannis, depositio sancti Betharii episcopi et confessoris. Ipso die sanctorum Magnobodi et Mammoleni episcoporum et confessorum. E quibus prior Andegavensem rexit Ecclesiam, et vita ejus miraculis exstitit gloriosa. Apud Maguntiam, sancti Lulli episcopi et confessoris. » De Saturnino et sociis, ut supra. « In Dervo monasterio, sancti Bercharii abbatis. Item ipso die, sancti Niniani monachi et confessoris. » De Balderico, ut supra ex codice LUXOVIEN. « Item eodem die, beatæ Maximæ virginis. Quæ multorum extitit rectrix virginum; novissime in veritatis confessione gloriosa quievit. »

GREVEN.: « In territorio Abrincensi, apparitio sancti Michaelis archangeli, qui circa annum Domini DCCVII apparuit Autberto Abrincatensi episcopo, monens ut in loco maris, qui Tumba propter sui eminentiam, et etiam in Periculis maris dicitur, ecclesiam in sui memoriam fundaret, volens nimirum sibi in pelago, æqualem ei, quæ in monte Gargano est, venerationem exhiberi. » De Satunino, ut supra. De Eliphio, vide jam dicta, hic deest allocutio. « In pago Lemovicensi, sancti Silvani martyris. Eodem die, sancti Lulli archiepiscopi Maguntinensis et confessoris. Qui sancto Bonifacio, cujus cognatus erat, digne succedere meruit. Arnulphi episcopi. Magnobodi Andegavensis episcopi et confessoris. Qui tempore Dagoberti regis vita, et signis clare effulsit. Benedicti

A episcopi. Mammoleni episcopi et confessoris. » De Betbario Cenomannensi [*al.* Berario], Gallo, et Baldrico, ut editio superior. « In Deruo monasterio, translatio sancti Bercharii, etc. Niniani monachi et confessoris. Berthæ, abbatissæ et martyris. Heriburgis virginis. Eodem die, beatæ Maximæ, » etc., ut supra.

MOLAN. in fine, *episcopi Carturcensis*. De Saturnino satis dictum est. « Eodem die, sancti Galli abbatis depositio, cujus vita virtutibus plena conscripta habetur. Carnotis Jothro monasterio, natalis sancti Prisci martyris super fluvium Anduræ. » De Berchario habet translationem. De Baldrico, ut supra. « Civitate Novioma, sancti Nummolini episcopi et confessoris. Eodem die, transitus sancti Gurdielli confessoris [Duaci]. Apud Lugdunum, beati Antiochi episcopi. Et Eliphii martyris. Qui cum ferventer, » etc., ut BRUXELLEN. Dein typis minoribus : « Hic apud Coloniam Aggrippinam in monasterio sancti Martini B quiescit. » Tum de Lullo, ut GREVENUS ; item de Magnobodo et Bertha. In editionibus aliis ascribitur textui *Gallus abbas*, et pro Auctario, est, *miræ sancivitatis viri. Qui Scotus natus*, etc. Et *cujus vita*, etc. De Saturnino et Prisco, ut in priori. « Ipso die, Dervo monasterio, sancti Bercharii abbatis et martyris. » De Baldrico, ut supra. « Coloniæ, Eliphii martyris. Qui cum, » etc. , ut supra excepta additione, minoribus typis in priori editione apposita. « Maguntiæ, natalis sancti Lulli, » etc., ut GREVEN. « Andegavis, sancti Magnobodi, » etc., etiam ut GREVEN. De Nummolino, ut in priori. « Duaci eo die, transitus sancti Gurdielli confessoris. In territorio Aprincensi, apparitio beati Michaelis archangeli, in Procella maris, id est in monte Tumba. » Vide supra.

XVI *Kal.* *Die* 17.

In Antiochia, natalis sancti Heronis, discipuli beati Ignatii martyris, qui post eum episcopus factus, viam magistri pius imitator sequitur et pro commendato grege amator Christi occubuit. Civitate Arausica, sancti Florentii episcopi, qui multis clarus virtutibus in pace quievit. [*Addit Bouillart.* : [a] In territorio Nivernensi, sancti Vincentii presbyteri et confessoris.]

NOTÆ.

Tres codices puri sunt, *Herinien.*, *Tornacen.* et *Molan.*

[a] Sancti Vincentii commemorationem merum esse additamentum censet Sollerius ex Heriniensis et Tornacensis probatissimorum codicum auctoritate, quamvis decem codices ipse referat, qui Pratensem imitantur, et eandem lectionem habeant nostri omnes. Jam diu me contineo quin dentem in duos illos codices figam. Sed nimium diu patiens fui. Mirabitur fortasse lector qui possim codicum auctoritatem deprimere, quos neque vidi, neque videre potui : at id habet commodi Sollerii censura, quod, quibus maxime fidit præsidiis, ea ipse aut bona fide aut negligentia propat. Quanti fieri debeant illi duo codices, C indicio erit, si quidquam aliud, usus quem hactenus Sollerio præstiterunt. Diebus hujus mensis I, XI, XV, XVI; Septembris I, III, VII, X, XX, XXV, XXVII ; Augusti XIX, XXV; Julii I, XI XVIII ; Junii I, III, VIII, XXI, XXIII ; Maii I, IX, XXIX ; Aprilis XXX ; Martii XVI, XXV; Februarii III, X, XV ;Januarii XXIII ; ambo e puris excluduntur : et quibus alteruter excluditur, tot per rnnum sunt dies, ut numerandi tædium ferre non potuerim. Hic additamentum est, illic omissio, nunc elogii resectio, alibi pravæ et corruptæ lectiones. Ex iis codicibus Pratensem Sollerius corrigit scilicet, BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Tornacen. pro *Heronis* scribit *Jeronis*, pro *Arausica*, *Aurasica*. Videtur Praten. habuisse *Aurausica*, qnod in apographo nostro a revisoribus Sirmondo aut Cortas correctnm est. Sic in eodem codice credo prius positum fuisse *Florentii*, idque mutatum in *Florentini*, quemadmodum et in Herinien. et Tornacen. legitur ; at melius reliqui probatiores cum Adone, Notkero et Wandalberto, *Florentii*. Præfatum Adonem presse secuti sunt Greven. et Molan., qui ita legunt: *In Galliis civitate Aurasica* [pro *Arausica*] *sancti Florentii*, etc. Multos hic denuo codices purorum numero exclusi, quod variis abundent Auctariis. Praten. in primis in fine subjungit : *In territorio Nivernensi, sancti. Vincentii presbyteri et confessoris*, ubi notavit Castellanus hæc eadem quidem manu, sed non eodem atramento scripta esse. Cæterum ordinarii sequaces duos, Antuerp.-Maj. et Rosweyd., D Pratensi denuo subscribunt, licet omiserint titulum *presbyteri*, et prior male pro *Vincintii* scribat *Vincii*. De aliis dicemus infra, hic ex cæterorum probatissimorum codicum auctoritate omnino censeo, dictam annuntiationem merum esse additamentum.

OBSERVATIONES.

De hodiernis sanctis *Herone* et *Florentio* prorsus non meminere antiquiora Martyrologia, ut sunt Hieronymiana, Beda, Romanum parvum, Florus et Rabanus. Ex Adone desumpta sunt, quæ hic in textu exhibentur. Sed neque in omnibus prælucentem Adonem secutus est Noster, nam quæ in ipso et in ante

signano Romano parvo, prima annuntiatio est: *Marthæ sororis Lazari*, de ea Usuardus hodie non loquitur, sed ad XIII decembris transfert. Sequitur in utroque jam citato, *Aristion*, de quo egimus XXII Februarii, ubi ex Observationibus intelliges frustra ab Adone repetitum, quem hoc tantummodo die in Romano parvo invenerat. Notkerus Adonem cæce descripsit, Noster delectum fecit. Itaque qui tertio loco apud Adonem est, is primum locum hic occupat, *Heron*, seu potius *Heros*, magni Ignatii in Antiochena cathedra successor, ut habet Eusebius lib. III, editionis Valesianæ, cap. 16, cujus capitis ultima verba sunt : *Quo* (*Ignatio*) *defuncto, episcopatum Antiochenæ ecclesiæ suscepit Heros*. Alius est apud Rufinum (ex quo ab auctore Romani parvi Heronem acceptum credimus) alius, inquam, apud Rufinum ordo capitum, sed eadem prorsus sententia. Apud hunc, post libri III, cap. 25, postrema hæc verba, *hactenus de Ignatio*, sic inchoatur caput 26 : *Post*

A *hunc rexit Ecclesiam civitatis Antiochenæ Heros*. Nec quidquam ultra est quod ab antiquis in ejus laudem memoriæ proditum sit, quandoquidem Ignatii litteræ, ad ipsum prætense datæ, communi hodie eruditorum suffragio supposititiæ existimentur. Quæcunque igitur de magistri imitatione et effuso pro commendato grege sanguine in textu memorata sunt, sola, quod equidem sciam, Adonis auctoritate nituntur. *Florentius* Arausicanus, solus post Eutropium inter illius urbis antistites sanctorum albo ascriptus, ab Adone primum consignatus est, ejusque verba omnia transumpsit Notkerus ; Noster sola initialia resecuit, *In Galliis* : quæ a Greveno et Molano restituta ostendimus. Vitæ ejus compendium trahunt Sammarthani, nonnullaque alia suggerit Catalogus apud nos manuscriptus, ex quo disquisitionibus aliis materia suo tempore poterit suppeditari. Wandalberti versiculum subjicio :

Sedecimum super antistes Florentius ornat.

AUCTARIA.

Praten. Jam supra in Variantibus augmentum ejus de Vincentio Nivernensi notavimus.

Antuerp.-Maj., præcedenti similis, in fine subdit : « In territorio Nivernensi, sancti Vincii [*pro* Vincentii] confessoris »

Rosweyd. etiam in fine : « In territorio Nivernensi, sancti Vincentii confessoris. » Deinde : « In Britannia, sanctæ Edeldruthæ virginis et reginæ. » Est festum translationis. Vide Acta nostra XXIII Junii. « In Mauritania, Mariani et Maximi martyris, cum aliis XXIII. » Vide de his apographa Hieronymiana.

Pulsanen. in prima annuntiatione mutila elogium Heronis. In secunda purus est. Tum adjungit : « In territorio Nivernensi, sancti Vincentii episcopi et confessoris. »

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. textui de cætero satis puro subdunt : « Item, Victoris, Alexandri, Marciani. »

Greven. rursum propriis Carnotensibus excedit. Primo : « Carnoti, sanctæ Solinæ virginis. » Tum : « Apud eamdem urbem, dedicatio basilicæ in memoria beatissimæ Mariæ matris Dei et Domini nostri Jesu Christi. »

Munerat., in textu satis purus, addit proprium Parisiense : « Eodem die, sancti Cerbonii Papulonensis episcopi, cujus reliquias attulit Fr. Robertus Pisanus. » Vide Auctaria, die quo colitur, sanctus Cerbonius, nempe X Octobris. Parisiis hodie festum habet, ob partem prædictarum reliquiarum, de quibus vide infra in codice Reg. Sueciæ, sub num. 428.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Alberg. et Danic. textui etiam subdunt, fere ut Antuerp. et Max.-Lubec. : « In Nicomedia, natale sanctorum Victoris, Alexandri et Mariani. » Florentinius ipsos ex Hieronymianis conatur educere.

Centulen. etiam repetit quæ posuerat XXII Februarii, nempe : « Natalis beati Aristionis, qui unus fuit ex antiquis Christi discipulis. Antiochiæ, sancti Heronis episcopi, successoris beati Ignatii, qui Heron pro ovibus suis constanter occubuit. Civitate Arausica, sancti Florentii episcopi confessoris. »

Bruxellen., in prima purus, secundo loco habet : « In Auxiopolim, natlae sanctorum. Hermetis et Taxii. In Nicomedia, natale sanctorum. Victoris, Alexandri et Mariani. In Galliis, civitate Arausica, etc. In territorio Nivernensi, sancti Vincentii presbyteri et confessoris. Eodem die, sanctæ Austrudis virginis. »

Hagenoyen., post *Ignatii martyris*, inserit : « Qui post eum factus est episcopus a Policarpo, discipulo sancti Joannis evangelistæ ; cui Ignatius Ecclesiam, vadens Romam captivus ut occideretur, commisit. Qui viam magistri, etc. Apud Coloniam Agrippinam, natale sancti Eliphii martyris. Qui cum ferventer ea quæ sunt Christianæ fidei gentibus prædicasset, tandem sub Juliano imperatore tentus

B est, et in vinculis ad Grandensem civitatem est perductus, et ibi capite ab eodem truncatus est, et honore præcelsi martyrii coronatur. » Vide die præcedenti. « Civitate Aurasica, depositio sancti Florentii, etc., pure. In Nicomedia, natalis sanctorum martyrum, Victoris, Alexandri et Mariani. Item in territorio Byturiensi, depositio sancti Ambrosii confessoris. » Colitur die præcedenti.

Aquicinct. in fine : « Item, sanctorum Victoris, Alexandri et Martiani. » Tum Pratensi, ut sæpe solet, cohærens : « In territorio Nivernensi, sancti Vincentii confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Aurelii martyris, cum uxore sua et aliis sociis eorum. Sancti Heronis martyris. Florentini episcopi et confessoris. » Puto designari Florentium Arausicanum.

Reg. et Suec. sub num. 428 : « Eodem die, sancti Cerbonii Populoniensis episcopi, cujus nobis reliquias attulit Fr. noster Robertus Pisanus. » Qui Ro-

C bertum illum Pisanum noverit, sciet cujus ecclesiæ aut monasterii olim fuerit codex de quo loquimur Tum : « In territorio Nivernensi, sancti Vincentii presbyteri confessoris. »

Codex D. Le Mare sing. A : « Eodem die, natalis sanctorum martyrum Annæ, Lucii et Victoris. »

In Vatican. subnum. 5949, in fine additur : « Natale beati Aristionis, qui unus fuit de LXX discipulis. In Sannia, sancti Pardi episcopi. » De Aristione vide dicta XXII Februarii.

Altemps. : « Apud Ramesiam in Anglia, translatio germanorum ac pretiosorum martyrum Christi, Etheldredi atque Ethebrithi, regia stirpe ortorum. Horum quidem corpora, nequiter necata ac furtim sub regali condita sede, nocte media lux clarior sole. per regiæ tectum aulæ cœlitus emissa revelavit ; non multo vero post necatorem eorum, ad ipsius vesaniam et martyrum gloriam declarandam, terra vivum absorbuit et ad inferos transmisit. Eodem die,

D sanctæ ac perpetuæ virginis Etheldredæ, cujus sacratissimum corpus, post multos annos, ad demonstrandum ipsius eximiæ virginitatis meritum, pietas divina, in ipsa scilicet translatione, sine corruptione servatum revelavit. » Vide supra in Rosweyd.

Florentin. : « In territorio Nivernensi, sancti Vincentii episcopi et confessoris. Item sanctorum martyrum Victoris, Alexandri et Mariani. Item sancti Aristionis, qui fuit unus ex LXX discipulis Jesu Christi. Item, natale sancti Ruffiniani. »

Burdegalen. : « Andegavis, sancti Lupi episcopi. » Vide Castellanum. »

Luxovien. : « Luxoviæ, dedicatio ecclesiæ sanct Martini. »

Divionen. sancti Benigni : « In territorio Nivernensi, sancti Vincentii presbiteri et confessoris. »

Remens. SS. Timoth. et Apoll. : « Natalis beatæ

Marthæ, sororis Lazari. » Vide Observationes. *Arausicæ, Florentii.*

Editio Lubeco-Col. de Herone, post *discipuli*, inserit, *ac diaconi*. De reliquo textus satis purus est : Tum : « In Nicomedia, natale Victoris Alexandri et Mariani martyrum. Treveris, sancti Florentini episcopi et martyris. Carnoti, sanctæ Solinæ virginis. Eodem die, translatio sanctæ Marthæ, hospitæ Christi, sororis beati Lazari et Mariæ Magdalenæ. In Anglia, translatio sanctæ Etheldredæ virginis. Andegavis, sancti lupi episcopi et confessoris. In territorio Nivergensi [*lege cum aliis* Nivernensi], beati Vincentii, presbyteri et confessoris. »

Belin. pro *Arausica*, habet *Aurisica*. Prima editio addit in fine : « Item, Victoris, Alexandri et Mariani. » Ad hæc secunda adjicit, *atque Marci*.

Greven. : « Treveris, sancti Florentii episcopi et martyris. Apud Nichomediam, sanctorum Alexandri et Victoris. In Mauricania, sanctorum Mariani, Maximi. Nini, Lucii, Sacrati, Veneri, Primæ, Donatæ, Victoriæ, Basillæ et aliorum. » Vide Hieronymiana. « Item secundum Adonem hic, beati Aristionis, qui fuit unus de LXXII Christi discipulis. Usuardus habet eum VIII Kal. Martii. Ipso die, secundum alios præcedenti, passio sancti Silvani, Alexandri et Marci martyrum. Privati martyris, qui cum esset miles et ulceribus plenus, a beato Calixto papa curatus et baptizatus pro Christo plumbatis, donec deficeret, mactatus est. » Vide supra XIV Octobris. « Andegavis, sancti Lupi episcopi et confessoris. In Cancia, A Nodelini episcopi et confessoris. In Hibernia, Monachi confessoris. In territorio Nivernensi, sancti Vincentii, presbyteri et confessoris. Meynardi confessoris. Gordinelli confessoris. Eodem die, translatio sanctæ Marthæ hospitæ Christi. In Angelia, translatio sanctæ Etheltredæ virginis; Lilivosæ, virginis, cognatæ sanctæ Nathaliæ ; Austrudis virginis. » De hac plura invenies in auctario sequenti.

Molan. : « Item, Victoris, Alexandri et Mariani. Carnoti, sanctæ Solinæ virginis. Eodem die, sancti Cerbonii Popoloniensis episcopi, cujus reliquias attulit frater Robertus Pisanus. Lauduno Clavato, natale sanctæ et illustrissimæ Austridis virginis et abbatissæ, quæ ab ipsis infantiæ rudimentis mire Dei gratia prædita, etiam virtutibus et miraculis gloriosa, migravit ad Christum. Item beati Aristionis, qui fuit unus de LXX Christi discipulis. » Deinde typis minoribus : *Meinardi confessoris.* In posterioribus editionibus eadem habet quæ in prima de Victore et B sociis, de Solina virgine, et Florentino Treverensi. « Item, beati Eutichii confessoris, magnæ sanctitatis viri, ordinis Carmeli. Lauduno Clavato, natale sanctæ et illustrissimæ Austrudis, » etc., ut in priori. Tum : « Die decima septima, sancti martyris Andreæ in Crisi. » Deinde minoribus typis : « Qui propter adorationem sacrarum imaginum gloriose coronatus est, sub improbo Constantino, » nempe iconomacho illo, cognomento *Copronymo*. Andreæ disputationem et certamina ex Metaphraste edidit Surius.

XV *Kal.* *Die* 18.

Natalis beati Lucæ evangelistæ, qui cum esset septuaginta et trium annorum, obiit in Bithinia plenus Spiritu sancto, cujus ossa vicesimo Constantii anno Constantinopolim translata sunt. Eodem die, sancti Asclepiadis, Antiocheni episcopi, qui unus fuit ex præclaro confessorum numero qui sub Decio gloriose passi sunt. Item Romæ, sanctæ Triphoniæ, uxoris Decii Cæsaris. In territorio Belvacensi, sancti Justi martyris.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Greven.* et *Molan.* Proxime accedit *prima Belini editio*.

VARIANTES LECTIONES.

Codices nostri omnes cum Adone scribunt *septuaginta et trium*; nescio unde Greven. et Molan. acceperunt *octoginta et trium*. Recte scripsit Molan. *Bithynia*, sed reliqui omnes ut est in textu. Dixi Belinum proxime ad puros accedere ; deficit enim in eo quod annuntiationum ordinem invertat, Asclepiadem in ultimum locum rejiciens : et præterea textum C corrupit, dum pro *Constantinopolim translata*, substituit *Paduam translata sunt*. De Patavina hac translatione ita hodie notat Florentinius : *Licet*, inquit, *cum affirmet Ferrarius in Catalogo sanctorum Italiæ hac ipsa die, veluti fabulam tamen Petrus de Natalibus lib.* IX, *cap. 7, eamdem antea rejecerat.*

OBSERVATIONES.

Lucam evangelistam in Hieronymianis non uno loco signatum invenio, male tamen nos hic Florentinius ad 25 Septembris remittit, cum indicare debuerit 21 ejusdem mensis, quo die : *In Paralice civitate, natalis sancti Lucæ evangelistæ*, diserte ponitur, et 27 Novemb. : *In Mediolano, Lucæ*. Hodie vero in iisdem apographis legimus : *In Oriente, translatio corporis Lucæ evangelistæ*; ni malis cum vetustissimo Epternacensi *natalem* supponere, quemadmodum faciunt Martyrologio reliqua antiqua omnia, ut Beda, ex quo Rabanus ; Romanum parxum, ex quo Ado et qui eum sequuntur. Alias translationes, atque ad alia loca factas adducit, et ex parte, ut supra diximus, refellit laudatus Florentinius, quem de his et cæteris eo spectantibus consulere poterit curiosus lector. Bedæ elogium ampliavit Ado, ætatem uno anno contrahens, cum pro 74 scribat 73 *annorum* : Menologium Sirleti ad 80, Greven. et Molan. ad 83. Hieronymus ad 84 extendit. Interim Noster Viennensi adhæret, totumque elogium in laterculo positum ex eo plane contraxit. De Lucæ martyrio ultro citroque controvertitur. Sermones varios in ejus laudem compositos citat Baronius, quorum aliquos retulit Surius. Vitæ seriem ex certioribus monumentis satis accurate exegit Tillemontius tomo II, a pag. 130. Nec prætermittendum metricum Wandalberti encomium :

> Lucas ter quintum, festo officioque dicatum
> Monstrat, Paule, tuo Christum sermone locutus.

De *Asclepiade* ita primus ex Rufini Eusebio lib. VI, cap. 9, meminit auctor Romani parvi : *Et Asclepiadis Antiocheni episcopi*. Plusculum habet Ado, et ex eo Noster ; quæ nescio unde omnia accepta sint, præsertim si *gloriose pati* de mortis supplicio intelligatur. Nam vere passum fuisse satis exprimit Eusebius lib. VI, cap. 11, dum de eo, Serapioni succe- D dente, ait : *Qui persecutionis tempore, fidem Christi confessus, maximam gloriam retulerat*; vel, ut interpretatur Rufinus, cujus verba textui Usuardino inserta sunt : *Qui et ipse unus ex præclaro confessorum numero fuit.* At certe de violenta morte non plane constat, nec dici potest *sub Decio* passus ; quod a Baronio observatum, eum impulit ut pro Decio *Macrinum* substitueret. Nos suo loco rem omnem de integro accuratius examinabimus. Observari interim potest verosimiliter ab Adone confusos duos Asclepiades, hunc nimirum Antiochenum episcopum, qui sub Severo passus est, et alterum Pionii socium, cujus certamen ad Decii tempora spectat, ut vide in

commentario prævio ad Acta Pionii I Februarii, § 3. A Paucula quæ ad Asclepiadis nostri laudem supersunt, citato loco breviter exponit laudatus Eusebius. Cæterum et hic textus noster totus ex Adone procedit. Rursus et in *Triphonia*, quam iisdem prope omnino verbis referunt Beda, Rabanus et Ado, Romanum parvum strictius eam annuntiat : Notkerus ductoris phrasim nonnihil mutilat ; Noster more suo satis eleganter in pauciora redigit : eadem est ubique sententia quod *Decii Cæsaris uxor fuerit ;* at filii, seu *junioris*, ut censet Baronius. Historiæ veritas pendet ex sinceritate Actorum sancti Laurentii, de quibus cursim egimus proprio die x Augusti et alibi. Wandalberti versiculus aliis consonat :

Regni calcatrix juxta et Triphonis claret.

Hieronymiano codici Corbeiensi inserta legitur, *depositio Justi pueri ;* hujus verosimiliter quem hodie vel ex tali codice, vel de suo consignat Usuardus, eum diserte *Beluaco* tribuens. Sitne porro *Justus* iste idem cum *Justino* Parisiensi, de quo Muneratus VIII Augusti, non est hujus loci examinare ; neque etiam utrum Acta quæ sub Bedæ nomine circumferuntur, satis probata sint. Sane genuinum Bedæ Martyrologium, quod hic solum sequimur, de Justo omnino non loquitur. Videatur interim Tillemontius in *Luciano Bellovacensi* tomo IV, pag. 540. Acta exstant apud Surium hoc die.

AUCTARIA.

TORNACEN. deficit in annuntiatione secunda de *Asclepiade*, in omnibus reliquis purus est.

ANTUERP.-MAJ. legit, *sanctæ Asclepiadis ;* caret ejus elogio, atque item annuntiatione *Triphoniæ*.

ROSWEYD. sic incipit : « In Bithinia, natale beati Lucæ evangelistæ, qui discipulus apostolorum, postea Paulum secutus, cum esset septuaginta et trium an- B norum, obiit in Bithinia, plenus sancto Spiritu, cujus ossa, » etc. In duabus mediis, purus est, in ultima iterum auctior, addens de Justo : « Qui pro Christi nomine martyrio consummatus est.»

PULSANEN. In prima desunt hæc verba : *Vicesimo Constantii anno.* Secunda deest. In tertia purus est ; caret ultima, sed adjicit : « Ipso die, sancti Hermelandi abbatis et confessoris. » Est is, opinor, qui colitur 25 Martii.

ANTUERP.-MAX., LUBEC., UGHELLIAN., BIGOTIAN. signatus P 5 et ALTEMPS. textui subdunt : « Item Alexandri et Victoris.»

MUNERAT., in textu satis purus, adjicit : « Andegavis, sancti Herblandi abbatis. » Hic vocatur Gallice *Hermeland*.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC. de *Triphonia*, post *Cæsaris*, ex Adone inserunt : « Hæc per beatum Justinum baptizata, sequenti die defuncta, migravit ad Dominum.» C In fine habent additamentum superius : « Item Alexandri et Victoris.»

CENTULEN. : « Natale sancti Lucæ evangelistæ. Qui fuit natione Syrus Antiochensis, arte medicus, apostolorum discipulus. Antiochiæ, beati Asclepiadis episcopi. Qui unus fuit de præclaro confessorum numero. In territorio Belloacensi, sancti Justi pueri et martyris, de tempore Rictiovari. Remis Francorum metropoli, dedicatio ecclesiæ sanctæ Mariæ.»

BRUXELLEN. : « Sancti Lucæ evangelistæ, apostolorum discipuli. Qui Syrus natione et arte medicus, apostolum Paulum secutus, apud Achayam Evangelium, quod ab eodem beato Paulo didicerat, et Actus apostolorum descripsit. Et post multa certamina, ipse septuaginta trium annorum obiit in Bithinia. Cujus ossa vicesimo anno Constancii imperatoris, cum reliquiis beati Andreæ apostoli Constantinopolim translata sunt. » Sequitur de Asclepiade et Justo, pure. Tum : « Item Alexandri et Victoris. » D Deinde : « Romæ, natale sanctæ Triphoniæ seu Cephiniæ, uxoris Decii Cæsaris. Quæ, viro suo, post interfectionem beatorum Sixti et Laurentii, divinitus punito, petiit cum filia Decii Cyrilla, a Justino presbytero baptizari, et sequenti die defuncta, migravit ad Dominum, et apud sanctum Ypolitum in cripta sepulta est. Ipso die, sancti Hermelandi abbatis et confessoris.»

HAGENOYEN. : « In Bytinia, depositio sancti Lucæ evangelistæ, qui erat natus de civitate Anthyocena Syriæ, arte medicus, et tamen quidam dicunt de eo quod fuerit pictor egregius ; et eloquio Græcus erat, ignorans litteras Ebraycas. Hunc quidam dicunt fuisse unum de septuaginta duo discipulis Christi. Sed Jeronimus dicit eum tantum post passionem Domini primo conversum, et apostolorum discipulum. Hic virgo extitit et ideo secretarius virginis Mariæ matris Domini fuit, et ab illa audivisse (creditur) quod scripsit post Matheum et Marcum in suo Evangelio. Hic, ut legitur, carus Deo fuit, cujus Scriptor erat Evangelium ; carior erat beatæ Virgini, cujus fuerat paranymphus ; carissimus fuit apostolo Paulo, cujus erat socius individuus, et cooperator omnium factorum suorum optimus. Ipse etiam post Evangelium Actus apostolorum composuit. Denique multis perpetratis miraculis et ecclesiis pluribus ædificatis, et pluribus ad fidem conversis, et episcopis pluribus ordinatis et clericis, obiit in Bytinia plenus Spiritu sancto. Cujus ossa, etc. Eodem die, sancti Asclepiadis, Antyoceni episcopi et martyris. Hic Asclepiades, multum in epistolis Alexandri Jherosolimitani commendatus est, et vocat eum virum sanctissimum. Iste erat unus ex præclaro, etc. Romæ, depositio sanctæ Triphoniæ, uxoris minoris Decii imperatoris. Quæ satis erat crudelis, et tamen arguit eum de nece sanctorum. Hæc post mortem viri sui, cum filia sua Cyrilla per beatum Jnstinum Christiana est effecta, et sequenti die orans ad confessiones sanctorum, migravit ad Dominum.» Justum Bellovacensem differt in diem sequentem.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Lucæ evangelistæ. Justi pueri et martyris. Mononis martyris. Asclepiadis episcopi et martyris Antiocheni.»

REGINÆ SUEC. sub num. 428 : « Andegavis, sancti Erblandi abbatis. » Vide supra.

In VATICAN. signato num. 5949 deest « Justi.»

FLORENTIN. : « Item sanctorum Alexandri et Victoris. Item, sancti Hermelandi abbatis. Et sancti Monnonis vel Mononis martyris.»

BURDEGALEN. : « In territorio Belloacensi, sancti Justi martyris. Alexandri, Victoris.»

EDITIO LUBECO-COL. in Luca ferme convenit cum supradictis. In Asclepiade pura est. In Triphonia habet ut ANTUERP.-MAX., etc. « In territorio Belvacensi, sancti Justi pueri et martyris, qui temporibus Diocletiani imperatoris, sub Rictiovaro judice, capite cæsus est. Eodem die, sancti Alexandri et sancti Victoris. Ipso die, sancti Aquilini episcopi et confessoris.» Vide die sequenti.

BELINI editio altera in fine adjicit : « Eodem die, beati Marci, clarissimi doctoris.» In reliquis similis est priori. Multos Marcos novi, sed de quo hic agat, nescio. Si de Hierosolymitano, colitur 22 Octobris.

GREVEN. : « Mononis martyris. In Auxiopoli, sanctorum Hermetis et Rexii.» Vide Hieronymiana, ex quibus hæc male descripta sunt. « In Campania, civitate Puteolana, Januarii.» Vide 19 Septembris. Hic intervenit error typothetæ. « Item Victricis, Marcialis. In Nicomedia, Victorini et Hermetis. In Africa, Victoris et Fausti. Aquilini episcopi Eboracensis [Ebroicensis] et confessoris, secundum alios die sequenti. Andegavis, sancti Herblandi abbatis »

MOLAN. de Luca, aliis litteris, post *translata sunt*, ex Adone adjungit : « Hic fuit natione Syrus Antiochensis, arte medicus, apostolorum discipulus, Paulum secutus usque ad confessionem ejus, serviens

Domino sine crimine, neque unquam uxorem habens. » Iterum, post *Decii Cæsaris* : « Quæ viro suo, post interfectionem Sixti Laurentii et Hippolyti divinitus punito, se petiit baptizari cum filia Decii Cyrilla, a Justino presbyterio, et alia die defuncta est et juxta sanctum Hippolytum in crypta sepulta. » In fine : « Eodem die, in Nassonia apud sanctum Hubertum in Ardenna, beati Mononis martyris. Andegavis, sancti Herblandi martyris. » Puto esse eumdem *Hermelandum* abbatem, de quo supra, ut aliæ editiones corrigunt. « In Machlinia, translatio beati A Rumoldi martyris atque pontificis. » Editiones posteriores, de Luca solum adjiciunt in textu aliis litteris : « Hic fuit arte medicus, Paulum secutus usque ad confessionem ejus. » De Triphonia idem quod in priori. In fine : « Andegavis, sancti Herblandi abbatis. In Nassonia, natalis beati Mononis martyris, qui, angelico monitu, de Scotia Arduennam devenit ; ibique soli Deo, multo tempore serviens, a sicariis latronibus confessus, feliciter occubuit, sepultus in ea ecclesia, quam ipse construxerat. » De translatione beati Rumoldi, ut supra.

XIV *Kal.* *Die* 19.

Apud Alexandriam Ægypti metropolim, natalis sanctorum martyrum Ptolomei et Lucii, sub Anionino cognomento Pio, quorum prior multo tempore squalore carceris maceratus, et ad ultimum, cum de Christi magisterio publica confessione testaretur, jussus est duci ad mortem. Sequens quoque, cum se Christianum liberrime fateretur, similem sententiam excepit. In Antiochia Syriæ sanctorum martyrum Beronici, Pelagiæ et aliorum quadraginta novem. [*Bouillart. add. in margine* : Translatio sanctorum martyrum Saviniani, Potentiani sociorumque ejus.]

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Belin. prima* et *Molan.*

[a] Etsi manus recentior in margine SS. Savinianum et Potentianum inscripserit, nihilominus tamen inter puros codices Pratensem recensuit Sollerius. Lectorem obsecro ut advertat qua ratione motus id fecerit : *quia*, inquit, *quæ sunt ad marginem apposita recentius, textus integritati nihil officiunt.* Eadem æquitate fuit 18 Januarii, 21 Februarii, 13, 25 Aprilis, 15 Maii, 8 et 28 Julii, 6 Septembris. Quæso te, Solleri, dic mihi quid intersit discriminis inter ea, quæ ad marginem sunt recentius apposita ; et ea quæ in residuo articuli spatio sunt recentius addita? Tu dicis in tua præfatione nihil a te contra Pratensem codicem disputatum et discussum, nisi veritatis indagandæ gratia. Ego te per illud veritatis studium, B quo flagras, oro atque obtestor ut mihi discrimen istud assignes. Si vero non possit, qua fide quo veritatis studio, 10 Junii propter sanctum Landericum; 18 Julii propter S. Arnulfum ; 1 Septembris propter S. Egidium ; 3 ejusdem mensis propter S. Gregorium ; 19 Novembris propter S. Odonem, Pratensem codicem inter puros enumerare dedignatus es? Rursus, si ad marginem recentius apposita textus integritati nihil officiunt, cur die 24 hujus mensis codicem Pratensem rejicis, quamvis Maglorius extra textum et in margine sit inscriptus ? Frustra dissimulas te monitum a Castellano fuisse. Nemo crediderit id ejus aciem effugisse, quem ubique prædicas oculatissimum inspectorem. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

De *Ægypti* sæpius dictum est. *Phtolemei*, *Tholomæi*, *Ptolomæi* et aliis modis scribitur, nos plerorumque codicum simplicem inflexionem secuti sumus, quamvis putemus legendum *Ptolomæi*. Antuerp.-Maj. legit : *Cum Christi magisterium*, etc. Belinus autem mutat quæ immediate sequuntur *publia confessione ac attestatione firmaret.* Idem scribit *Antiochia*, Antuerp.-Maj. *Antyochia*, etc. Herinien. et Antuerp.-Maj. habent *quadraginta et novem*, cæteri ut est in textu. In Pratensi nostro apographo adjectum invenio : *Eodem die, translatio sanctorum Saviniani et Potentiani sociorumque eorum.* At cum verba illa subducta sint, conjicio ad marginem recentius esse apposita, ut etiam notavit Castellanus, D unde textus integritati nihil officiunt.

OBSERVATIONES.

Ut superius non semel apud viros harum rerum peritos in confesso esse diximus auctorem Romani parvi præcipue ex Rufini Eusebio Martyrologium suum compilasse, ita id hodie manifeste patet, dum de *Ptolemæo* et sociis ita habet : *Et Ptolomei*, *qui a quodam centurione Urbicio judici traditur* ; *et Lucii ac Tertii simul decollatorum*, *qui Alexandriæ sepulti sunt.* Hæc certe, si ultimas particula excipias, ex Eusebii lib. IV, cap. 17, evidenter desumpta sunt, et ex eodem loco ab Adone ampliata, servatis duobus quæ in citatis verbis omnino displicent. Primum est quod *Tertius* pro nomine proprio accipi videatur, qui in Eusebio tertius ordine et anonymus relinquitur ; alterum, quod *Alexandriæ sepulti* dicantur, quos *Romæ* passos esse constat ex historiæ hujus fonte, Justini Apologetico, apud Halloix pag. 48. Adjungit præterea Viennensis Martyrologus *passos esse sub Antonino cognomento Pio ;* at *liquet*, inquit Halloix, in notis pag. 361, *hæc accidisse sub Marco Antonino philosopho, Pii filio.* Erratum primum de Tertio evitavit Noster, sed in turpius labitur, dum annuntiationem incipit : *Apud Alexandriam Ægypti metropolim*, quod nec in Adone, nec alibi reperit, nisi forte bona fide supposuerit ibi passos martyres ubi sepultos inveniebat. Non diffitebor tamen martyrii locum apud Eusebium satis dubium relinqui, imo ex toto contextu ansam præberi ut alibi, et præsertim Alexandriæ, Ptolemæus et socii passi intelligantur ; verum hæc omnia in Romano moderno, ex ipsa Justini apologia, rectissime castigavit Baronius. Hujusmodi controversa examinat Ruinartius inter sincera et selecta in admonitione a pag. 35. Videatur etiam Tillemontius tomo II, pag. 312, et a pag. 395.

De cætero, textus totus a nobis relatus ex Adone contractus est. Attamen serie ab utroque antesignano differt, nam illi primo loco Antiochenos ponunt, quia nostro post Ptolomæum collocati sunt, sic nihilominus ut totam ipsam de Antiochenis annuntiationem Usuardus ex præfato Adone descripserit, quam hic ex Romano parvo transtulerat. Est et hujus Antiochenæ classis memoria apud Hieronymianos codices hoc die, præfixo tanquam ducis aut D primipili nomine *Pelagii*, de quo et alii eo spectantibus vide Florentinium. Porro quænam sit hodierna *Pelagia* operosius suo tempore disquirendum erit ; *pænitentem* non esse, quam hic importune obtrudunt Rabanus et Notkeros, certum puto. Sitne Antiochena illa celebris virgo et martyr, ab Ambrosio laudata, de qua in Actis nostris IX Junii, id est characteribus

in commentario prævio egregie a collega nostro Janningo delineatis tomo II, pag. 154 et seqq., dispiciendum erit? Ibi interim pag. 157 C tantum non prævie refutatam invenies Castellani notulam de *Domnina*, Pelagiæ, ut ipse vult, matre, et sororibus *Bernice* et *Prosdoce*, quarum primæ et postremæ nomina, quomodo ex hodiernis Hieronymianis tabulis laudatus Castellanus extundat, et cum Antiochenis hisce conjungat, fateor me saltem hactenus non A satis perspicere. At ne præfixos limites hic excedam, hæc et si quæ alia controversa sunt, ad majus opus remitto; satis erat abunde ostendisse unde Usuardus et textum suum et una errandi occasionem desumpserit. Wandalbertus de Ptolemæo et sociis non loquitur; de Antiochenis eadem cum nostris canit:

Beronicus bis septeno atque Pelagia fulget,
Quos pariter quadraginta atque novem comitantur.

AUCTARIA.

Tornacen. caret annuntiatione prima, in secunda purus est, tum vero adjungit: « Ipso die, festivitas sive translatio beatorum martyrum Saviniani et Potentiani sociorumque eorum. Horum festivitas dum ab antiquis temporibus ageretur pridie Kalendarum Januariarum, transmutata est a Patribus, xiv Kalendarum Novembrium, eo quod ipso die translata sunt corpora eorum, et angelicæ voces in cœlo sunt auditæ, sicut in translatione eorum sacra legitur. Ideo et hic venerabilior habetur eorum solempnitas, quo et eorum corpora sancta honestius sunt tumulata. »

Rosweyd., in textu purus, subdit: « Beneventi, B Januarii episcopi et sociorum ejus martyrum. » Vide xix Septembris. « Proculi martyris cum aliis xliv. Translatio sancti Willibrordi episcopi. »

Pulsanen., in prima mutilus est rescisso elogio. Pro *Beronici* est *Berontii et aliorum* lix, ut habet Notkerus.

Antuerp., Max.-Lubec., Antuerp-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Albergen. et Danic, in textu satis puri, addunt: « In civitate Puteoli, natale sanctorum Proculi et Niceæ matris ejus. »

Munerat. in fine: « Senonis, sanctorum martyrum Saviniani et Potentiani, sociorumque eorumdem. » Vide supra in Tornacen.

Greven. hæc magis distinguit: « Apud Senones, passio sanctorum martyrum Potentiani. Saviniani, Altivi et Totaldi. » Male legit postrema nomina, pro quibus alii, *Altini* et *Eodaldi*.

Centulen.: « Alexandriæ, beatorum Ptholomæi et Lucii martyrum. Antiochiæ sanctorum Belonici C et Pelagiæ et aliorum xlix. Cœnobio Centula, dedicatio orientalis criptæ in honorem sanctæ Mariæ et sancti Richarii sacerdotis gloriosi.

Bruxellen. incipit ab Antiochenis, in quibus purus est. Tum: « Et in civitate Puteoli, natale sanctorum martyrum Proculi et Niceæ matris ejus. » Sequitur deinde annuntiatio de Ptolemæo et Lucio, pure. Accedit: « Item Amati, episcopi Senonensis, qui pro veritatis justitia a Theodorico rege, gravi exilio diu fuit tribulatus. Vide Auctaria xxviii Aprilis et xiii Septembris. « Turonis, depositio sancti Columbani abbatis. » Infra dicitur *episcopus Turonensis*, neque sic notus.

Hagenoyen., in textu, præter morem, purus adjungit: « In territorio Belvacensi, natale sancti Justi martyris. » Vide dicta die præcedenti. « Item, sanctorum Alexandri et Victoris martyrum. » Vide ibidem. « In civitate Puteoli, sanctorum martyrum passio Proculi et Niceæ matris ejus. » D

Aquicinct. incipit a proprio vicini oppidi: « Duaci, translatio sancti Amati archiepiscopi et confessoris. » In fine autem addit: « Apud castrum Ebrocas, natalis sancti Aquilini episcopi et confessoris. »

Victorin. et Reg. Suec. signum. 130 in fine absque positione. « Ipso die, sancti Aquilini, episcopi et confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Ptolomæi et Lucii martyrum. Ethbini confessoris. Beronici, Pelagiæ et aliorum quadraginta novem martyrum. »

Bigotian. signatus P 5: « In civitate Puteoli, natalis sanctorum Proculi, et Nicheæ matris ejus. »

Bigotian. signatus Eg. 40: « Apud Senones, passio sanctorum martyrum Saviniani, Potentiani Altini et Eodaldi. » Constat ex Tornacen. supra hodie memoriam agi translationis, quæ facta est anno 1026, vel, ut alii, 1030.

Codex D. Du Cheval. signatus B: « In civitate Puteoli, natalis sanctorum martyrum Proculi et Niceæ matris ejus. » Ughallian. procul dubio similis hic etiam est Antuerp.-Max., Lubec., etc. Verum in extracto nostro sic primum nomen scriptum est: « In civitate Puteoli, natale sanctorum Pauli et Niceæ matris ejus. »

Altemps.: « In Britannia, civitate Oxoniæ sanctæ Fredeswidæ virginis. Et sancti Aquilini, episcopi et martyris. »

Florentin.: « In civitate Puteoli, sanctorum martyrum Proculi et Niceæ matris ejus. Item, sancti Amati confessoris. » Addit solus codex Strozzian.: « Romæ, sancti Asterii presbyteri et martyris. » Vide xxi Octobris.

Bizunticen.: « Senonis, sanctorum martyrum Saviniani et Potentiani sociorumque eorum. »

Remens. SS. Timoth. et Apoll.: « Turonis. depositio sancti Columbani abbatis et confessoris. »

Editio Luberco-Col. primæ annuntiationi, post *et Lucii*, inserit: « atque Tertii sub Anthonino cognomento Pio, et filio ejus. » Cætera satis pura sunt usque ad finem, ubi additur: « In civitate Puteoli, natale sanctorum martyrum Proculi, et Niceæ matris ejus. In Anglia, civitate Oxonia, sanctæ Frideswidæ virginis. »

Belini editio altera, priori in textu similis, in fine adnectit: « Eodem die, sancti Eadnochi martyris, episcopi Eboracensium. In territorio Aurelianensi, depositio beati Verani episcopi et confessoris. » Vide Usuardum xi Novembris.

Greven.: « Civitate Puteolis, sanctorum martyrum Proculi et Niceæ matris ejus. In Histria, sanctorum Austeri, Neopoli, Desiderii et Festini. Eodem die, commemoratio sanctorum Januarii et sociorum ejus martyrum. Columbani, episcopi Turonensis et confessoris. Bevagii, episcopi Silvanectensis et confessoris. Folquinii episcopi. Desiderii episcopi. Geremari abbatis Flaviacensis et confessoris. » Vide Auctaria 21, 23 et 24 Septembris. « Amati, abbatis Luxoviensis et confessoris. In Hibernia, sancti Ethbini. Levitæ et confessoris, discipuli beati Samsonis Dolensis archiepiscopi. Hic cum sancto Wingualoco presbytero et confessore dignissimo (de quo supra 6 et 5 Nonas Martii habetur) iter faciens, Christum in specie leprosi suscipere et miro fidei ardore cum eodem tractare, vocem etiam ascendentis Domini audire, salutem promittentis eis, qui amborum memores in orationibus extitissent, meruit. Ipse tandem vita et miraculis, inter quæ et mortuum suscitasse legitur, clarus, beato fine in Domino quievit. » Notabis parenthesim hic insertam in prima editione sic legi: (qui 6 et 5 Nonas Martii sine egregia commendatione transiri non debuerat). Sequitur: « Translatio sancti Willibrordi episcopi et confessoris. In Anglia, civitate Oxoniensi, sanctæ Frideswidæ virginis. »

Molan.: « Eodem die, Eadnochi martyris, episcopi Eboracensium. In territorio Aurelianensi, depositio beati Verani, episcopi et confessoris. Senonis, sanctorum martyrum Saviniani et Potentiani sociorumque ejus. Horum festivitas dum ab antiquis temporibus, pridie Kalendarum Januariarum

agerretur, transmutata est xiv Kal. Novemb. eo quod ipso die translata sunt corpora eorum, et angelicæ voces sunt auditæ, sicut in translatione eorum legitur. Duaco, translatio sancti Amati episcopi et confessoris. Qui postquam execrabili jussu Theodorici regis, gregi suo condolens, sed commendans sanctæ Trinitati, episcopatum dereliquit, carnem suam macerando, multas passiones pro Christo sustinuit. Et sancti Aquilini episcopi et confessoris : dein typis minoribus, *Eboracensis* [*Ebroicensis*]. In Anglia, civitate Oxoniensi, sanctæ Fredeswide virginis. » Editiones aliæ habent : « Ebroicas, sancti Aquilini, episcopi et confessoris. Oxoniæ, sanctæ Fredeswidæ virginis. Die decima nona, sancti Vari martyris. » De Saviniano et sociis: item de Amato, plane ut in priori. Ad finem adjicitur aliis litteris : « In Britannia, sancti Etbini, abbatis Nectensis.»

XIII *Kal.* *Die* 20.

Apud Aviensem provinciam, natalis beati Maximi levitæ et martyris, qui patiendi desiderio, inquirentibus se persecutoribus palam ostendit, et post responsionum constantiam, equuleo suspensus ac tortus, dein fustibus cæsus et ad ultimum obrutus occubuit. In Galliis civitate Agenno, sancti Caprasii martyris, qui cum rabiem persecutionis declinans, lateret in spelunca, tandem animatus ad tolerantiam passionum, ad aream certaminis properavit, et palmam martyrii fortiter dimicando promeruit. Civitate Colonia, passio sanctarum virginum Marthæ et Saulæ cum aliis pluribus. Ipso die, exceptio sanctorum martyrum Georgii diaconi et Aurelii[a].

NOTÆ.

Omnino puri sunt soli *Praten.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.* et *Greven.*

Addit Dervensis codex : « Hac eadem die depositio sancti Sindulfi confessoris, qui in gymnasio contemplus mundi agonizans volubilem solem vertit in usum ac perfete ævum præsens despiciens ex toto corde secutus est Christum. Cujus conversio virtutibus et miraculis coruscans cœlibem declarat eum vitam duxisse. Quique duplicem terram efficaciter fugiens atque ab ea exiliens cum patriarchis in lacrymis seminans, fructumque sanctæ conversationis relinquens, cum apostolis seipsum pro Christo mactans, cum martyribus utrasque manus de salo hujus peregrinationis protendens ad litus, cum confessoribus digitos suos implens myrra probatissima cum virginibus animæ suæ sponso respondit cantico novo, quousque illi occurreret super montes aromatum simili capreæ et hinnulo cervorum. » Hæc ducta sunt ex Vita S. Sindulfi, quam nono sæculo scripsit Almannus, monachus Altovillarensis, et edidit Mabillio noster tom. I *Act.*, p. 368. Nemo nescit Altovillarense et Dervense monasteria fuisse a S. Nivardo primum fundata: ex qua affinitate factum est ut communes utriusque festi dies essent. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Munerat. et recentiores aliqui codices scribunt *Aniensem*, sed pro *Aviensem* stant omnes antiquiores, licet locus hodie in Vestinis, ubi olim fuit, notus non sit, ac proinde computari possit inter eos pagos vel oppida de quibus recte dixeris : *Hæc tunc nomina fuerunt, nunc sunt sine nomine.* Præterea idem Munerat. omisit titulum *beati*. Legendum est *patiendi desiderio*. Male in Greven. *patiendo*. In Munerat et Greven. est *responsionis constantiam* ; cæteri ut in textu. *Captasii* error est in Antuerp.-Majore. Greven. pro *passionum* habet *passionis*. Denique in Antuerp.-Majore omissa est particula et post *properavit*.

OBSERVATIONES.

De *Maximo* hoc nostro Aviensi antiquorum Martyrologorum meminit nullus, excepto solo Usuardo, qui unde illum acceperit, divinare prorsus nequeo, nisi suspicemur, martyris illius passionem, aut brevia quædam Acta, in ejus manus pervenisse, qualia ferme edidit Petrus de Natalibus lib. IX, cap. 85. Alia apud nos mss. exstant, et quidem varia, in quorum nonnullis manifesta inter Maximos apparet confusio, de qua disputantem vide Tillemontium tomo III, pag. 710 et 711. Asserit Baronius *ejus martyrii atque translationis historiam manuscriptam se accepisse ab ecclesia Aquilana ;* nimirum, opinor, Acta illa ipsa, ex quibus compositum subinde fuit officium ecclesiasticum Aquilanæ diœcesi proprium, Romæ impressum anno 1604, cujus exemplar habemus, et ex quo descripsit Ferrarius quæcunque de Maximo annotat in Sanctis Italiæ, pag. 657. Colitur ab Aquilanis, sacri depositi possessoribus, tanquam peculiaris patronus, XIX Octobris ; nos alterutro die vitam et gesta, qua poterimus verosimilitudine illustrabimus. *Caprasium* certo memorant Hieronymiana, nec est cur adjectitium reputet Florentinius, nisi quod forte in codice Lucensi defuerit ; de cætero ejus notatio consuli meretur. Superius VI octobris, ubi de *Fide* agendum fuit, paucis indicavimus quæ ad celeberrimæ virginis Acta spectabant, ex quibus haurienda sunt Caprasii gesta, ut proinde ea hic repetere opus non sit. Ex præfatis Actis *Caprasium* accepit Ado, brevique exornavit elogio, cujus medullam Noster repræsentat ; at codices recentiores, contra Usuardi mentem, integrum restituunt, ut in Auctariis patescet. Notkerus, contractis Adonis verbis, eum sanctum die præcedenti collocavit. Wandalbertus de ipso solo hodie cecinit :

Ternum cum deno, Caprasi martyr, honoras.

Sequitur classis virginum Coloniensium, quandiu, sed frustra, apud Martyrologos aut alios scriptores antiquos, imo apud Colonienses ipsos, quæsiveram, donec casu incidi in locum Crombachii de Ursula lib. II, cap. 12, ubi Usuardum *primarum virginum cæsarum pridie cladis generalis Ursulanæ*, per textus nostri verba meminisse contendit, addens, *Colonienses has, vel non colere vel tantum postridie cum tota sodalitate Ursulana.* Hic paucis edoctus sum cur in vanum quæsierim : at unde virgines suas Usuardus aut acceperit aut efformaverit, æque incertum relinquitur. Utrum vero satis comperta sint quæ de Usuardina nostra commemoratione censuit Crombachius; atque item an satis consona vulgatis Actis Ursulanis alterius loci et examinis est. At enim, ex Usuardo, tanquam de recepta suo sæculo, nempe nono, opinione, testimonium ferente, id eruitur, *virgines plures* apud Coloniam, ut sequenti die etiam Wandalbertus testabitur, id, inquam, eruitur, virgines plures, et, si ita vis, plurimas, ibi pro fide Christi occubuisse. Poterunt forte *Martha* et *Saula* curiosioris perscrutationis materiam aliquando suggerere. Interim si de societate undecim millium fuisse censeantur, mirari liceat inter tot Ursulanas, ab aliquibus nominatim expressas, hæc duo nomina ferme ubique desiderari. De *Georgio*, *Aurelio* et sociis martyribus Cordubensibus egimus cum Usuardo XXVII Augusti, quo die illos ipse perperam consignavit,

cum certum sit ex Eulogio, vi Kal. Augusti, seu xxvii Julii, esse interemptos. Hic recolitur festiva exceptio sacrorum corporum, Corduba ab Usuardo ipso et Odilardo allatorum, quam ob insignem celebritatem Noster Martyrologio inserere voluit. Exstat A translationi ipsius, factæ anno 858 historia ex Usuardi narratione, ab Aimoino symmista compilata, et a Mabilione recusa sæculo iv Benedictino, parte ii, a pag. 45.

AUCTARIA.

Herinien., in textu purissimus, augmentum Rhemense proprium adjicit: « Eodem die, depositio Sindulfi confessoris, cujus vita quam fuerit Deo accepta, testantur ipsius miracula, quæ per ejus merita sunt facta. »

Tornacen. omittit elogium Maximi: in Caprasio et Coloniensibus purus, nihil habet de exceptione reliquiarum, etc.

Rosweyd., in textu non omnino purus, præcipuum defectum habet quod careat penultima annuntiatione de Martha et Saula.

Pulsanen. rescindit elogia Maximi et Caprasii, cætera omnia pura sunt.

Antuerp. et Max.-Lubec. et, ut puto, Ughellian., in prima puri; de Caprasio Adonem describunt post, *in spelunca*, addentes: « Tandem audiens qualiter beata fides pro Christo agonizavit, animatus ad tolerantiam passionum, oravit ad Dominum, ut si eum gloria martyrii judicaret dignum, ex lapide speluncæ B aqua limpidissima emanaret, quod præstante Domino, securus ad certamen properavit, palmamque, etc. » Desunt annuntiationes duæ ultimæ.

Molan., in prima satis purus, in secunda mutilus est, in tertia purus, caret quarta.

Antuerp.-Max., Ultraject. et Leyden. de Caprasio habent ut Antuerp. et Max.-Lubec. De Martha et Saula, nihil; in prima et ultima puri. In fine: « In pago Remensi, depositio sancti Sindulphi presbyteri et confessoris. » Noto, Antuerp.-Max. pro *Maximi*, legere *Maximini*.

Alberg. et Danic. in prima et secunda similes sunt superioribus, sed carent reliquis, ut supra Antuerp., etc.

Lovanien. convenit cum Antuerp.-Max., etc., sed totum Caprasii elogium expunxit.

Centulen.: « In Galliis civitate Agenno, sancti Caprasii martyris. Apud Aviensem provinciam, beati Maximi, Levitæ et martyris. Civitate Colonia, sancta- C rum virginum Marthæ et Saulæ cum aliis pluribus. »

Bruxellen. incipit a Caprasio, de quo habet ut Antuerp., etc. Sequitur de Maximo, pure. Tum: « Romæ, natale sancti Austerii presbyteri. » Vide die sequenti. « In Puteolis civitate, natale sanctorum martyrum Zozimi, Januarii et Dorotheæ. » Ex Hieronymianis, æque ac Austerius. Sequitur de exceptione Georgii, etc., et sanctarum Marthæ et Saulæ, pure. Deinde: « In pago Remensi, depositio sancti Syndusi [*pro* Sindulfi] presbyteri et confessoris. Et sanctæ Austrebertæ virginis. » Vide x Februarii; infra indicatur translatio.

Hagenoyen., in prima satis purus, de reliquo textu nihil habet, sed substituit: « Apud Alexandriam, sanctæ Pelagiæ, quæ peccatrix appellatur, quam mirabiliter sanctus Nummus [Nonnus] episcopus ad fidem convertit, et in conventu clericorum, et totius civitatis Alexandriæ baptizavit. De qua prius tamen, cum adhuc meretrix esset, ipse prophetaverat, quod D ipsa octo episcoporum præire deberet sacerdotium. Et de illa postea mirabilem vidit visionem, quam ipsam in se implevit: nam illa habitum virilem induit, et solo Nummo episcopo sciente, a quo cilicium accepit, fugit, et cellam solitariam intrans, vocans se Pelagium. Et ibi multis annis in magna abstinentia et pœnitentia vixit et ante mortem a Nummo episcopo, per Jacobum dyaconum est salutata, et multum confortata et obiit in pace. » Vide quæ de Pelagia et Pelagiabus dicta sunt in Observationibus ad viii et xix Octobris.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Caprasii martyris. Maximi, Levitæ et martyris. Sanctarum virginum Marthæ et Saulæ cum aliis multis, martyrum. »

Cluniacen.: « Item, Neonis martyris. » Novi septem Neones; quis hic signetur, nescio.

In Vatican. num. 5949, textui præfigit: « Beneventi, sancti Zozimi episcopi. » Desunt annuntiationes duæ ultimæ.

Altemps.: « Eodem die, sancti Neoti presbyteri et confessoris. Item Neonis martyris. Item translatio sanctæ Austrebertæ virginis. »

Florentin.: « Item, sanctorum martyrum Georgii diaconi et Aurelti. Ipso die Romæ, sancti Asterii presbyteri et martyris, sub Alexandro imperatore, quem præcepit per pontem præcipitari. » Vide die sequenti.

Bizunticen.: « Parisius, exceptio sanctorum martyrum Georgii diaconi et Aurelii. »

Cabillon.: « Sancti Verani episcopi Cabillonensis. » Vide Usuardum xi Novembris, et alios die præcedenti.

Remens. SS. Timoth. et Apoll.: « In territorio Remensi, villa quæ dicitur Alsontia, depositio sancti Sindulfi presbyteri et confessoris. »

Editio Lubeco-Col. incipit: « Colonia Agrippina, in ecclesia sanctorum undecim milium virginum, commemoratio sancti Hippolyti martyris et sociorum ejus, cujus Hippolyti corpus ibidem per translationem requiescit. Item apud Coloniam, passio sanctarum virginum et martyrum Marthæ, » etc. In Maximo satis pura est. « In Galliis, civitate Agenno, festivitas translationis sancti Caprasi martyris. Qui cum timore, persecutionis rabiem, etc., sicut Antuerp. usque ad *præstante Domino*, ubi adjungit: « Ita factum est. Securus igitur ad certamen passionis properavit, ubi una cum beata Fide decollatus, sicque palmam, etc. » Tum: « Horum sanctorum tolerantiam passionis et patientiæ Primus et Felicianus fratres videntes, ad Christum conversi, cum ipsis pariter decollati sunt. » Vide quomodo hæc conveniant cum dictis ix Junii. « Trecas, sancti Arandi confessoris. » Annon *Adroldi* vel *Alderaldi*? « Eodem die, sancti Quirini presbyteri et martyris. » Hunc Quirinum non novi. « Apud Mynden, sancti Feliciani martyris. »

Belin., in prima non plane purus, in secunda habet cum Antuerp., etc. In tertia purus est, deest ultima. Altera ejus editio subjungit in fine: « Item, sancti Neonis martyris. »

Greven: « Avelsi et Valeriani, discipulorum Christi. Quirini presbyteri et martyris. Apud Mynden, sancti Feliciani martyris. Feliciæ martyris et Justi pueri. Nichomediæ, sanctorum Eutici, Promasii, Lucii et Marcellini. Civitate Puteolis, sanctorum Zozimi, Januarii, Dorochæ. In Fulginea, Feliciani, episcopi et confessoris. Sindulphi, confessoris. Prisci, confessoris. Trecas, sancti Arandi, confessoris. » Vide supra in edit. Lubeco-Col. « Apud Coloniam Agrippinam, in ecclesia sanctarum undecim millium virginum, commemoratio sancti Hippoliti martyris, ibidem per translationem quiescentis, et sociorum ejus. »

Molan. ex Adone eadem textui, sed aliis litteris, interjicit, quæ supra retulimus in Antuerp. et aliis. Mutilum autem supra diximus in hac ipsa annuntiatione, quod ultima verba, *et palmam martyrii fortiter dimicando promeruit*, etiam Italicis exprimat. In fine vero adjectitium censet: « Ipso die, exceptio sanctorum martyrum Georgii diaconi et Aurelii. » Tum: « Item Neonis martyris. Eodem die, depositio Sindulphi confessoris: cujus vita, quam fuerit Deo

accepta, testantur ipsius miraculis. » Hæc ex Heriniensi, sed nonnihil immutata. « Trecas civitate, natalis sancti Arandi confessoris et archidiaconi. » Editiones aliæ in textu conveniunt. In fine : « In pago Remensi, depositio Sindulphi confessoris : cujus vita, quam fuerit Deo accepta, testantur ipsius miracula. Trecas civitate, natalis sancti Araldi, confessoris et archidiaconi. Item, sancti Neonis martyris. Et transitus sancti Wendelini, confessoris. Apud Mindam, natalis sancti Feliciani, episcopi et martyris. » Putat Castellanus ubique indicari unum et eumdem Felicianum Fulginatem. « Die vigesima, sancti magni martyris Artemii. Ipso die Parisiis, exceptio sanctorum martyrum Georgii diaconi et Aurelii. » Vide apud Surium longam de magno illo martyre Artemio ex Metaphraste historiam.

XII *Kal.* *Die* 21.

Apud Nicomediam, natalis sanctorum martyrum Dasii, Zotici, Gai cum duodecim militibus. Eodem die, sancti Patris nostri Hilarionis, cujus Vitam Hieronymus virtutibus plenam scribit. In civitate Ostia, sancti Asterii presbiteri, qui in passione beati Calisti papæ legitur. Ipso die, sancti Viatoris, ministri beati Justi Lugdunensis episcopi [a].

NOTÆ.

Inter codices, undequaque puri sunt soli *Praten.* et *Molan.*

[a] In Dervensi codice ante ultimam commemorationem, *Civitate Lugdunensi, sanctæ Ciliniæ matris beatissimi Remigii Remorum archiepiscopi.* Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

De *Gai, Hieronimus, Ostia, Calisti,* non semel dictum est. Molan., opinor ex Greveno, phrasim nonnihil transposuit, legens : *Cujus vitam virtutibus plenam Hieronymus scribit.* Nostra lectio Bedæ et Adoni conformior est. Hic noto varietatem lectionis etiam inter vetustiores codices in eo esse præcipuam, quod Antuerp.-Maj., Rosweyd., Antuerp., Max.-Lubec., Munerat. et Greven. cum signo L textui adjiciant celebratissimas illas virgines Colonienses undecim mille numero, de quibus die præcedenti agere cœpimus occasione *Marthæ, Saulæ* et sociarum plurium, ex quo die in hunc translatas existimat Castellanus. Hoc certum, hodiernas istas Usuardinas omnino non esse, nec apud ullum antiquum Martyrographum sub eo numero cognitas. Wandalberti versus, nuper etiam indicatos, lubens subjicio, ex quibus id demum habetur, quod ultro concedimus, numerosam virginum multitudinem apud Coloniam martyrio coronatam. Ita habet :

Tunc numerosa simul Rheni per littora fulgent
Christo virgineis erecta tropæa maniplis
Agrippinæ urbi, quarum furor impius olim
Millia mactavit ductricibus inclyta sanctis.

Numerum hic pro poetæ arbitrio determinari perspicuum videtur. Cæterum et millia et millenas fuisse illustrissimas virgines, tam indubitatum putamus, ut ferreus sit oporteat (loquor ex Magistri sententia), qui hisce et antiquis fundamentis nixæ Coloniensium traditioni fidem negare sustineat. Acta equidem, ut passim vulgata sunt, nullus probo, nec de ipsis varie a variis et merito castigatis, hic disputandi locus est. Videatur Baronii Notatio, sed cum ea conferantur quæ diligentissime scrutatus est Browerus noster in Venantii Fortunati librum tertium, a pag. 61 ; item Responsiones Papebrochii ad articulum XIX num. 15, quæque ibi ab eo indicantur. Nos reliqua ex Crombachio et aliis suo tempore expendemus.

OBSERVATIONES.

Incipio a confusione quæ in Adonianis codicibus mss. haud dubie inveniri debuit ; et propter adjectas virgines Ursulanas, et propter transposita in Romano parvo nomina quæ a Rosweydo locis suis feliciter restituta sunt, a Mosandro et magis etiam a Notkero turbata. De cætero, quod ad textum nostrum attinet, is plane ex Adone aut descriptus aut contractus est ; singula ordine prosequamur. Inter codices Hieronymianos, ut vetustissimus, ita hodie correctissimus est Epternacensis, nam ubi alii ferme legunt : *In Nicomedia, Dasi, Zotici, Gagi cum duodecim milibus,* enormem numerum, Græcis ipsis incognitum, melius iste restringit hoc modo, *cum duodecim militibus.* Primam lectionem pridie secutus est Notkerus, at Romanum parvum, Ado et ex hoc Noster probatiori insistunt. Jam vero præfata verba, *cum duodecim millibus,* dubium injecere Florentinio utrum sub isto numero *sanctæ Ursulæ ac sociarum certamen* non *celebretur.* Nec sane tam procul rejicienda videtur haud infundata suspicio, præsertim si vera sunt quæ notula sua asserit Castellanus, nimirum, in nonnullis antiquis codicibus non *duodecim* sed *undecim* duntaxat *millia* accenseri, cumque numerum non ad Nicomedienses referri, sed ipsis martyribus Coloniensibus applicari. Ad hæc rursus dilabimur, de quibus satis dictum est : aliorum eruditorum circa hujus famosi numeri genesim conjecturas vix quisquam vel leviter doctus ignorat. Videri aliquæ possunt in Notatione Motherii, in nupera versione Gallica Martyrologii Romani ad hunc diem. De *Hilarione* non est quod padam Notationi Baronii. Celebratur a Beda et ex hoc a Rabano iisdem verbis : Romanum parvum, paucis : *Et sancti Hilarionis monachi.* Verum Ado ex insigni Vita, ab Hieronymo descripta, seriem bene longam Martyrologio suo inseruit, ex qua non multa Notkerus, sed die præcedenti male retulit ; Noster solam primam periodum, quæ Bedæ et Rabani phrasi persimilis est, selegit et transumpsit. Vide quæ cursim a nobis præsignata sunt XXI Martii, et Vitam apud Surium. *Asterii* meminit etiam laudatus Beda, meminit Rabanus, meminit Ado, omnes iisdem plane terminis. Bedam, an Adonem, secutus sit Usuardus tantumdem est, certe ex alterutro, et verosimilius ex solito antesignano, pauca ea excepit quæ in textu retulimus. De Actis videnda sunt quæ in Callisto observavimus XIV Octobris. Asterium porro et Hilarionem sic laudat Wandalbertus :

Presbyter Asterius duodeno laude coruscat,
Egregia, multos docuit qui vincere sanctos
Undique bella piis diram minantia mortem :
Hunc et Hilarion eremi bonus accola comit.

De sancto viatore, inquit Florentinius, *apud Gallicos scriptores omnia aperta sunt.* Assentior : sed an ejus conjectura adeo fundata sit in restituenda Gallici antiquarii, ut vocat, additione, judicent alii. De Justo, Viatoris hujus magistro, abunde egimus ad II Septembris, quo die ab aliquibus minister episcopo conjungitur, cætera alibi de integro discutientur. Auctaria nonnulla utrumque aut conjunctim, aut divisim diversis diebus referunt ; sed hoc nihil ad textum. Hic demum sufficiat observasse Usuardum in Viatore juxta ac in reliquis sanctis, ut initio monebamus, sua omnia ex Adone transtulisse.

Herinien. toto textu purissimus, iterum proprium Rhemense inserit secundo loco : « Item in castro Laudunensi, sanctæ Ciliniæ, matris beati Remigii Remorum archiepiscopi. » In ora codicis inferiori, recenti manu adjicitur : « Apud Coloniam Agrippinam, passio sanctarum virginum undecim milium. »

Tornacen., in textu etiam purissimus est, sed penultimo loco interjicit : « Civitate Laudunensi, sanctæ Ciliniæ. Deinde post *Viatoris* in fine : « Meldis civitate sanctæ Ciliniæ virginis. » Putat Castellanus Remigii matrem, occasione hujus virginis fere synonymæ, consignatam.

Antuerp.-Maj., in textu non satis correctus, in fine non magis eleganter, adjicit : « Civitate Colonia, passio sanctarum undecim milia virginum. »

Rosweyd. de Asterio : « Qui in passione beati Kalixti legitur papæ urbis Romæ. » In fine : « Civitate Colonia, undecim milia virginum. »

Pulsanen. omnia satis pura habet, excepta ultima annuntiatione, in qua deficit.

Antuerp., Max.–Lubec. et Ughellian. adjiciunt textui : « Burdegala, Severini episcopi. In civitate Colonia, natale virginum xi milium. »

Munerat. : « Dazii, Zotici cum xii milibus. » In fine : « Eodem die, apud Coloniam, sanctarum undecim milium virginum et martyrum. »

Greven., cum signo L, ut diximus, in fine subdit : « Apud Coloniam Agrippinam, passio sanctarum undecim milium virginum. »

Antuerp.-Max., Ultraject. et Leyden., in prima puri, secundam sic efferunt : « Apud Palestinam, natale sancti Hilarionis abbatis, cujus Vitam, » etc. Tum : « Apud Coloniam Agrippinam, natale virginum undecim milium. » De Asterio addunt : « Qui, sicut in passione Kalixti papæ legitur, jussu imperatoris Alexandri per pontem præcipitatus, quia corpus sancti Kalixti sepelierat, gloriam martyrii adeptus est. » In Viatore puri, subdunt : « In castro Laudunensi, sanctæ Ciliniæ, matris sancti Remigii Francorum apostoli. Burdegala, sancti Severi Treverensis episcopi. » Severus Trevirensis colitur xv Octobris. Hic de *Severino* agitur xv, ut alibi latius explicabimus.

Lovanien. in eo a superioribus differt, quod elogium Asterii expunxerit.

Alberg. et Danic. ab Antuerp.-Max., etc., solo ordine dissident, nam primo loco Hilarionem annuntiant, secundo Ursulanas, tertio Nicomedienses ; cætera ut superius.

Centulen. : « Apud Nicomediam, sanctorum Dasii, Sotitigii cum aliis decem militibus. In Palestina, transitus beati Hylarionis, magni patris monachorum, cujus vitam beatus Jeronimus sanctitatis et miraculorum gloria plenam describit. In civitate Hostia sancti Asterii presbyteri et martyris. Lauduni Clavati, sanctæ Ciliniæ, matris sancti Remigii archiepiscopi. »

Bruxellen. incipit : « Apud Coloniam Agrippinam, foris muros civitatis ad aquilonarem plagam, passio beatæ Ursulæ, ac cum ipsa sanctarum undecim milium virginum. Quæ de Britannia Romam et inde Coloniam venientes, ibi juxta Renum martyrizatæ sunt. » Nicomedienses quatuor nominatim exprimit, nempe, *Elasii*, *Dasii*, *Zotici*, *Gagii* vel *Gaii*, etc. De Hilarione habet ut Antuerp.-Max. etc. Tum : « Apud Burdegalam, depositio sancti Severi Treverensis archiepiscopi. » Vide in Antuerp.-Max. « Fontanellæ monasterio, depositio sancti Condedis [*alias* Condedi] confessoris. Apud Laudinium, depositio sanctæ Ciliniæ, matris beati Remigii. » Lege *Laudunum*, ut supra.

Hagenoyen de virginibus Ursulanis multa narrat, sed ita ut selegisse videatur quæ maxime sunt inverisimilia. Vide infra in editione Lubeco-Col. et Greveno. De Nicomediensibus solum addit, *cum undecim* A *militibus*. De Asterio ferme ut Antuerp.-Max. Tum : « Item in castro Lugdunensi, depositio sanctæ Ciliniæ, matris sancti Remigii Francorum apostoli. » Desunt Hilarion et Viator.

Aquicinct. textui subdit : « Burdegala, sancti Severini episcopi. Eodem die, inventio corporis beati Audomari episcopi. Et sanctæ Ciliniæ, matris sancti Remigii. Coloniæ, sanctarum undecim millium virginum. » Notat amanuensis qui codicem contulit cum secunda Molani editione, et variantes descripsit ; notat, inquam, faciem unam et alteram recentiori manu hic insertam, in quibus additamenta sunt varia, atque illud potissimum et ex quo codicis ætatem in præfatione colligere conati sumus.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Undecim millium virginum. Hilarionis, confessoris. Dasii, Zotici, Cai, cum duodecim militibus martyribus Asterii presbyteri et martyris. »

Reg. Suec. sub num. 428 : « Apud Coloniam un- B decim millium virginum. »

Codex D. Le Mare signatus A : « Civitate Burdegala, sancti Severini episcopi et confessoris. »

Vatican., num. 5949, pro *Dasii* habet *Claudii*.

Florentin. non omnino conveniunt, sed sic ferme legunt : « Ursulæ cum undecim millibus, et passio sanctorum martyrum Cyriaci papæ, qui fuit post Petrum XVIII, nec non et Jacobi, archiepiscopi Antiocheni, Vincentii presbyteri cardinalis, Mauricii episcopi Lavicani, Follani episcopi Lucensis, Sulpitii episcopi Ravennæ, Clementis episcopi, et Marculi episcopi, et Herei sponsi sanctæ Ursulæ. Burdegalæ, sancti Severini episcopi. » Hæc ultima annuntiatio de sancto Severino iisdem verbis legitur in codice Burdegal.

Codex Montis Sancti : « Tulli, translatio sancti Gerardi episcopi et confessoris. » Vide in Actis nostris ad diem xxiii Aprilis.

Editio Lubeco-Col. : « Apud Coloniam Agrippi- C nam passio sanctæ Ursulæ, et sodalium ejus sanctarum undecim millium virginum et martyrum. Quorum sancta Ursula, virgo et filia regis Britonum, domina et regina extitit. Hæc cum esset desponsata Etherio, filio regis Angliæ, has sacras virgines ad dedicationem et conservationem virginitatis suæ elegit, cum quibus peregrinavit Romam, de Roma usque ad Coloniam pervenit. His sacris virginibus associati fuerant sanctus Cyriacus papa, et Innocentius presbyter cardinalis, Pantalus Basileensis episcopus et sanctus Marculus episcopus, multique episcopi et sacerdotes, principes et nobiles huic sanctæ societati adhæserunt, et cum eisdem virginibus una die, sub una fide sanctissimæ Trinitatis super litus Reni præfatæ civitatis, una cum beata Gerasina, regina Siciliæ, ac filiabus ejus, Babilla, Juliana, Victoria et Aurea, ac parvulo suo Adriano et beatis virginibus Cleomatha, Theomata, et Cristantia, Pynnosa, Theusta, Thamaria regina et Officia, ab D Hunis et barbaris tempore Marciani imperatoris, circa annum Domini ccccl, crudeli examinatione trucidati sunt. Apud Burdegulim civitatem Aquitaniæ, memoria sanctissimi patris Severini. Agrippinensium archiepiscopi et confessoris : quæ gloriosa festivitas apud ejusdem civitatis incolas, hodie celebri jocunditate recolitur. » De Hilarione plura etiam habet, sed quæ in Adone legi mavelim. In Nicomediensibus est, *cum duodecim milibus*. De Asterio, ut Antuerp.-Max. etc. In Viatore fere pura est. De Cilinia etiam ut Antuerp.-Max. sed pro *matris* habet *martyris* Tum : « Eodem die, transitus sancti Wendelini confessoris, cujus merita frequentibus panduntur miraculis. Civitate Meldis, sanctæ Celiniæ, virginis. Ipso die beatorum Victoris et Syndulphi, confessorum. »

Belin., in textu satis purus est, nisi quod legat, *cum duodecim milibus*. In fine adjicit : « Burdagaliæ,

sancti Severini episcopi. Eodem die civitate Colonia, natale sanctarum milium virginum, quæ pro virginitatis constantia, martyrio vitam consummaverunt.»

GREVEN.: «Nota. Undecim millium virginum regina et ductrix fuit beata Ursula, Denoti regis Britonum filia, desponsata Conano regi Armoricorum, seu Britanniæ minoris. Hæc omnes virgines cum aliis innumeris, ad ipsas confluentibus, apud Coloniam martyrio coronatæ sunt (ut in gestis Britonum legitur) tempore Gratiani imperatoris, qui cœpit anno Domini CCCLXXXI. Aliis aliud videtur.» Confer cum his EDIT. LUBECO-COL. «Ad quarum sanctitatem commendandam non modo consuetudo, verum etiam pro consuetudine sacramentum inolevit, ut intra ambitum virginalis sepulturæ, nemo cujusquam defuncti audeat corpus inferre. Fuerunt autem cum beata Ursula super exercitum virgines, quatuor, quarum nomina sunt Pynnasa, Cordula, Eleutheria, Florentia. Post has undecim, singulæ millenis præerant, quarum hæc sunt nomina : Jota Benigna, Clementia, Sapientia, Carpophora, Columba, Benedicta, Odilia, Celyndris, Sibilia, Luca. Item Nicea Bithiniæ, sanctorum Macharii, Proculi, Modesti cum aliis CCLXXII Maurunti, episcopi Marsiliensis et confessoris. Severi, episcopi Treverensis et confessoris. Monasterio Fontinella, sancti Condeli presbyteri et confessoris. Item depositio sancti Wandelini confessoris Treverensis, cujus merita frequentibus panduntur miraculis. Malchi monachi. In Hibernia, Nummi confessoris. Apud Burdegalim, civitatem Aquitaniæ, solemnis memoria beati Severini, Coloniensis archiepiscopi et confessoris. Civitate Meldensi, sanctæ Celinæ virginis. In castro Laudunensi, sanctæ Ciliniæ, matris sancti Remigii Francorum apostoli. «Jam sæpius supra recurrit.»

MOLAN.: «Burdegaliæ, sancti Severini episcopi. Eodem die, in Colonia Agrippinensi, sanctarum» etc. ut BELINUS.: «Idem in castro Laudunensi, sanctæ Ciliniæ, matris beati Remigii, Remorum archiepiscopi. Meldis civitate, sanctæ Ediniæ virginis. Ipso die, transitus sancti Wandelini confessoris.» Minoribus typis additur. «Treverensis, cujus merita,» etc. ut GREVEN. «Malchi, monachi. Eodem die, beati Wimonis, Bremensis episcopi, qui Bircæ quiescit. Editiones aliæ, de Ursulanis, ut supra. De Cilinia, Remigio datur titulus *Francorum apostoli.* «Meldis civitate, sanctæ Celiniæ virginis. In Sithiu, inventio sancti Audomari episcopi Morinensis.» Demum minoribus typis: «Bircæ, beati Wimonis, Bremensis episcopi, qui Gothis verbum Dei prædicavit.» A Castellano vocatur *Vimo*, Gall. *Guimon*, diciturque fuisse tertius Bremensis episcopus.

XI *Kal.* *Die* 22.

Apud Adrianopolim Thraciæ, natalis sanctorum martyrum Philippi episcopi, Eusebii et Hermetis. Item beati Marci episcopi, clarissimi et doctissimi viri, qui primus ex gentibus ecclesiam Hierosolymorum suscepit regendam, ac non multo post martyrii meruit palmam. Item sanctæ Salomæ, quæ in Evangelio legitur circa Domini sepulturam sollicita. In civitate Osca, sanctarum virginum Nunilonis et Elodiæ, quæ pro confessione Christi diutina custodia maceratæ ac capitali sententia punitæ, martyrium celebrarunt.

NOTÆ.

Consonant codices multi, ut *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Item ex *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danic.*

VARIANTES LECTIONES.

Sunt qui scribant *Hadrinopolim*, ut Praten. et Molan.; cæteri simpliciter, excepto Belino, qui legit *Andrianopolim.* De *Traciæ*, item *Hierosolimorum*, etc., non amplius loquor. Pro *doctissimi* habet Antuerp.-Max. *devotissimi*; Antuerp.-Maj. eum vocat *Marci.* Antuerp., Max.-Lubec et recentiores omnes scribunt, *fuisse sollicita.* Nusquam tanta variatio quanta in nomine *Nunilonis*, pro quo scriptum invenio, *Mumilonis, Munilonis, Mulinonis, Numelonis, Numilionis, Minulionis, Mymilionis, Mivilionis, Milionis* et quid non? Reliqui in textu *Elodiæ*, quod ita habeant codices omnes, excepto solo Molano, qui recte scribit *Alodiæ*, ut omnino scribendum docet Memoriale Eulogii. In Antuerp.-Majore non bene exprimitur *custodia maceratæ*, at magis deficit Belinus, phrasim mutilans hoc modo : *Mulinonis et Zolediæ, quæ capitali sententia punitæ, martyrium consummaverunt*; ubi plane desunt hæc verba : *Quæ pro confessione Christi diutina custodia maceratæ*, etc. Greven. et Molan. pro *celebrarunt* ponunt *celebraverunt.* Sex ultimi codices, quos mediæ notæ vocamus, in eo a purioribus differunt quod secundam annuntiationem sic incipiant : *Hierosolymis, beati Marci*, etc.

OBSERVATIONES.

In Atriopoli vel *Adrianopoli Thraciæ, Philippi episcopi, Eusebii, Hermetis, Severi*, passim legunt apographa Hieronymiana, apud Florentinium. Hinc verosimillime tres primos accepit Ado, qui conjunctiores videbantur; ex Adone verbatim sua desumpsit Noster, primo loco classem referens quæ illi postrema est. In *Severo* vel *Severis*, qui forte diversi sunt, confusi videntur codices citati, at unde huc *Eusebium* intruserint, fateor me nec divinando assequi posse. Exstant *Philippi* hujus, non *Adrianopolitani* sed *Heracleensis episcopi, Severi presbyteri et Hermetis diaconi*, præclarissima Acta apud nos mss., a Mabilione tomo IV Analectorum vulgata, a pag. 134, et subinde correctius a Ruinartio inter Selecta et sincera a pag. 442, ex quibus evidenter patet Philippum non nisi binos martyrii socios habuisse, *Severum presbyterum, et Hermetem decurionem, diaconum.* Ex his primum, nempe Severum, diserte excludit Castellani notula, asserens *solum decurionem diaconum cum episcopo passum*; verum qui Acta consuluerit, manifeste deprehendet prædictum Severum una cum duobus aliis ejusdem martyrii gloria coronatum. Acta ipsa solus inter Martyrologos legisse videtur Rabanus, socios recte distinguens et determinans, ac breve ex iisdem Actis elogium contexens. Rabanum ex parte sequitur Notkerus, sed ejus verba cum Adonianis perperam commiscet, in Kalendarum ordine hic rursus aberrans. Falluntur, opinor, qui Philippum sub Juliano agonem consummasse existimant, nec recte Baronius eum inter episcopos Adrianopolitanos connumerat. Wandalbertum eadem cum Adone sensisse patet ex ejus versibus :

> Undecimum festo Philippus episcopus auget,
> Hermes hoc ipso nitet, Eusebiusque beatus.

De *Marco* Hierosolymitano primus inter Martyrologos loquitur auctor Romani parvi, ex solito suo fonte Rufino lib. IV, cap. 7, his verbis : *Jerosolymis, Marci, qui primus ex gentibus episcopus ibi factus est.* Hunc sequitur Viennensis primo loco, breve Marco elogium concinnans, quod ex citato loco pro aliqua parte desumptum est. Ex Adone sua omnia decerpsit Noster, quod etiam fecit Notkerus, sed die præcedenti. Cæterum in laudato Rufino non

reperit Ado, quod Marcus *non multo post* [electionem] *martyrio consummatus sit*; nam primum falsum est, alterum, de martyrio, ut minimum salutem dubium. Videsis in Historia Chronologica episcoporum Hierosolymitanorum, a Papebrochio præfixa tomo III Maii, pag. XI. Plura suggerunt Baronius et alii suo loco recensenda. *Salome*, aliis Martyrologis antiquis prætérita, debetur etiam auctori Romani parvi: *Et Salomæ, qui in Evangelio legitur. Mariæ* prænomen ei alicubi tribuitur, at nusquam, quod ego sciam, ita apud antiquos appellata legitur. Eam ex Romano parvo transtulit Viennensis, Noster ea solum expunxit quæ ad eam proprie non pertine- A bant, nempe, *cum reliquis sanctis feminis*; cætera omnia plano Adoniana sunt. Videantur evangelistæ, præsertim Mathæus capitibus XV et XVI, et quæ jam nunc in Actis deducta sunt occasione Mariæ Cleophæ ad IX Aprilis. Ultima classis Hispanica et propria Usuardo est. De nominum variatione jam superius satis superque diximus. Tu Vitam et Acta illustrium egregie descripta invenies apud Eulogium lib. II Memorialis, cap. 7. Vide præterea quæ ab Ambrosio Morali circa earum passionem uberius discussa sunt et adnotata in scholiis ad Eulogium, quæ habes tomo IV Hispaniæ illustratæ, pag. 285.

AUCTARIA.

TORNACEN. in tribus primis annuntiationibus purus est, in quarta plane deficit.

ROSWEYD. in toto textu purus est, sed in fine adjungit: « In Neapoli, sancti Festi et Modesti martyrum et aliorum CCLXXI. » Vide Hieronymiana, die præcedenti. « Ravennæ, sancti Severi episcopi confessoris. » Vide hic infra EDITIONEM LUBECO-COL., B GREVEN. et MOLAN. Item Auctaria I Februarii.

PULSANEN. in prima purus, in secunda desunt omnia post *doctissimi viri*. In tertia etiam purus est, deest quarta.

MUNERAT. in textu non omnino purus est, et in fine subdit: « In Galliis, civitate Rothomago, natalis sancti Melloni, qui ejusdem urbis primus ecclesiam archiepiscopus rexit, ibidemque sepultus gloriosissime quievit. » Qualia occasione hujus sancti a nonnullis Hispanis scriptoribus conficta fuerint, disces ex card. Aguirrio relato in Resp. Papebrochii art. XVIII, num. 37.

CENTULEN.: « Jerosolimis, beati Marci, qui primus Jerosolimis ex gentibus, post episcopos ex circumcisione, sacerdotium tenuit illis ecclesiæ. Apud Adrianopolim Traciæ, sanctorum Philippi episcopi, Eusebii et Hermetis. In civitate Osca, sanctarum virginum Innilonis et Helodiæ, quæ Daciana persecutione (*videantur Acta ipsa*) pro fide Christi passæ C sunt. Item, sanctæ Salomæ, quæ in Evangelio legitur circa Domini sepulturam solicita. »

BRUXELLEN. incipit: « Mariæ Jacobi et Mariæ Salome, marterteramu Domini nostri Jesu Christi. Quæ, ut in Evangelio legitur, circa ejusdem Domini Jesu sepulturam sollicitam curam gerebant. Apud Coloniam Agrippinam, passio beatæ Cordulæ virginis et martyris. Apud Andronopolim Traciæ, etc. Jerosolimis, natale sancti Marci episcopi, clarissimi, et doctissimi viri, etc. In civitate Osta [Ostia] natale beati Asterii presbyteri. De quo in passione Calixti papæ legitur: quod pro eo, quod ipse corpus ejusdem Calixti papæ sepelisset, Alexander imperator jussit ipsum per pontem præcipitari, et sic martyrii palmam adeptus est. Apud eamdem Ostam civitatem (*patet error*) natale sanctarum virginum Munilodiæ et Elodiæ. Quæ pro confessione, etc. Item Valerii episcopi et martyris. Adud Lugdunum, depositio sancti Viatoris confessoris, lectoris, comitis et ministri beati D Justi, Lugdunensis episcopi. » De hoc et Asterio vide die præcedenti. « Et Mellonis confessoris, Rothomagensis ecclesiæ archiepiscopi. »

HAGENOYEN. errat in ipso principio, dum pro *Salome* scribit, *Mariæ Magdalenæ*, multaque ibi commiscet alibi trituranda. In Adrianopolitanis purus est. « In Jherosolyma, natale sancti Marci episcopi et martyris, qui primis ex gentibus, etc. In Britannia, sancti Mellonii episcopi et confessoris. In civitate Osca, natale sanctarum virginum Mynidenis, Mymilionis et Elodiæ. Quæ pro confessione Christi, » etc., pure. « Ipso die, sanctæ Cordulæ virginis cum aliis pluribus, quæ fuerunt de consorcio undecim millium virginum. Quæ fuerunt perterritæ nomine mortis et latuerunt per noctem in navibus, ubi [autem] viderunt alias virgines gloriosas cœlum conscendere, sponte sequenti die carnificibus se tradiderunt; quia cum aliis virginibus sepeliri non poterant, et ideo illæ non requiescunt in ecclesia Hospitaliorum, ubi plura per merita earum facta sunt miracula. Apud Ravennam civitatem, depositio sancti Severi episcopi, qui dicitur fuisse faber, et per baculum suum florentem electus est episcopus. Qui scientiam regendi subditos a Domino recepit, bene rexit, miracula fecit, et vivus, sicut Johannes evangelista, sepulchrum introivit et obiit. » Vide ROSWEYD. supra.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Severi episcopi. Cordulæ virginis. Philippi episcopi et martyris cum sociis. Mariæ Salomæ. Marci episcopi Hierosolymitani. »

BIGOTIAN., signatus D 9: « Ipso die, translatio sancti Mellonis, archiepiscopi Rotomagensis. »

REGINÆ SUEC., sub num. 428: « Civitate Rotomago, depositio sancti Mellonis episcopi et confessoris. Qui ejusdem urbis primus ecclesiam archiepiscopus rexit, ibique sepultus glorioso fine quievit. »

In VATICAN., signato num. 5949, desunt annuntiationes duæ ultimæ. In fine adjicitur: « Beneventi, natale sancti Cassii episcopi in sancta Sophia. » Quis hic sit Cassus postea quæretur.

ALTEMPS.: « Item passio Valerii, Lingonicæ urbis archidiaconi, qui, Wandalis Galliam invadentibus, glorioso martyrio pro Christi nomine coronatus est. »

FLORENTIN., primo loco: « In partibus Tusciæ, apud Fesulas in territorio Florentino, sancti Donati, Scoti, ejusdem urbis episcopi et confessoris, qui virtutibus et miraculis (clarus), quievit in Domino et sepultus [est] in basilica prædictæ urbis. Item sancti Mallonii Rothomagensis ecclesiæ archiepiscopi et confessoris. »

DIVIONEN. S. Benigni: « In territorio Lingonicæ civitatis, sancti Valerii archidiaconi et martyris. »

REMENS. SS. Timoth. et Apoll.: « In pago Catalaunensi, sancti Lupentii martyris. »

EDITIO LUBECO-COL.: « Colonia Agrippina, passio sanctæ Cordulæ, reginæ virginis et martyris; una de undecim millibus virginum. Quæ videns atrocissimam stragem suarum sodalium, timore perterrita, in navi se nocte illa abscondit, sed in crastinum se sponte morti offerens, martyrii coronam accepit. Item vigilia beati Severini, archiepiscopi et confessoris. » In Adrianopolitanis et in Marco satis pura est. « Ravennæ, sancti Severi episcopi et confessoris. Hic ex lanifico opere per ostensionem columbæ in episcopum ab universo clero et populo assumptus est. Quod videntes uxor ejus Vincentia et filia ejus Innocentia, monasterium ingressæ, dedicaverunt et ipsæ se Domino. Ipse vir sanctus, prænoscens obitum suum, sanctis misteriis celebratis et populis expulsis de ecclesia, accessit ad sepulchrum uxoris et filiæ, et lapide per se revoluto, dixit ad eas: Præcepto Domini vocor, date mihi locum vobiscum dormiendi, illis autem sibi locum dantibus, vivus intravit moriturus. Item, sanctæ Mariæ Salomæ. Quæ in Evangelio legitur, cum reliquis feminis circa Domini sepulturam fuisse sollicita. Ab urbe autem Romana veniens in Campaniam, civitatem Merulanam [Verulanam] migravit ad Christum, et ibidem sub quo-

dam specu accepit sepulcrum. Cujus corpus a Jacobo A filio suo revelatur et honorifice ad prædictam civitatem transfertur. In civitate Osta, sanctarum virginum et martyrum Mivelonis et Helodiæ. Quæ pro confessione, etc., » cum textu Usuardino satis pure.

Greven. : « In pago Ambiacensi, beati Gratiani martyris. Leogati martyris. Ebidii episcopi et martyris. In Galliis, civitate Rothomagensi, sancti Melloni episcopi, qui a sancto Stephano papa et martyre primus illi urbi ordinatus antistes, glorioso ibidem fine quievit. Ipso die, secundum alios vero Kalend. Februarii. Ravennæ, beati Severi episcopi et confessoris. Qui ex lanario, miraculo columbæ cælitus missæ in episcopum assumptus, cum injunctum officium strenue administrasset, diemque dormitionis suæ præsciret, aperto sepulchro uxoris et filiæ, ut sibi locum secum quiescendi concedant, imperat, illisque locum dantibus sepulchrum moriturus intravit. Colonia Agrippina, sanctæ Cordulæ, reginæ, B virginis et martyris. Quæ cum esset ex societate undecim millium Virginum, exterrita strage sodalium, in navi se abscondit, sed mane facto sponte se offerens, martyrii coronam accepit.»

Molan., post *Hermetis*, aliis litteris, textui inserit : « Qui persecutione sæviente, Christianorum ecclesias claudere et spoliare, jussu imperatoris Juliani, per iniquos præsides contradicebant, et ob hoc per Bassum præsidem, nec non et Justinum multis tormentis afficiebantur, hoc est carceribus, vinculis, flagellis, ad ultimum vero flammarum incendio, sed Domini virtute roborati, usque in fidem in confessione nominis ejus perseveraverunt. » Hæc ex Rabano petita sunt, intruso perperam nomine *Juliani*, quod ibi abest. In fine : « In Galliis, civitate Rothomago, natalis sancti Meloni, qui ejusdem urbis, etc.,» ex Munerato. « Severi episcopi et confessoris. Eodem die, Cordulæ virginis. » Deinde minori charactere · « Quæ cum esset ex societate undecim millium, etc., » ex Greven. « Lupentii, Gabalitani abbatis et martyris, de quo in Chronic. Greg. Turon. » Editiones aliæ ibidem habent in textu. In fine, de Mellono, ut supra. Tum : « In urbe Gabalitana, sancti Lupentii, abbatis basilicæ sancti Privati et martyris. Coloniæ, Cordulæ virginis et martyris. Die vigesima secunda, S. Abercii episcopi Hierapolis, qui claruit miraculis tempore apostolorum. » Vide Metaphrastem apud Surium. « In Oesterhout, natalis S. Oelberti martyris. » Pauca quæ de hoc sancto ex traditione supersunt, invenies in Natalibus Sanctorum Belgii hoc die. « Eodem die, translatio S. Severi confessoris, episcopi Ravennatis, cum uxore et filia, ad diœcesim Moguntinam »

X *Kal.* *Die* 23.

Apud Antiochiam Syriæ, natalis Sancti Theodorici presbiteri, qui persecutione Juliani impii, post equulei pœnam et multos ac durissimos cruciatus, etiam lampadibus circa latera appositis inflammatus, cum in confessione Christi persisteret, occisione gladii martyrium consummavit. In Hispaniis, sanctorum Servandi et Germani, qui post verbera, squalorem carceris, sitis ac famis injuriam et longissimi itineris laborem, novissime martyrii sui cursum, ferro cæsis cervicibus, impleverunt. Ex quibus Germanus Emeritæ Servandun vero Hispali conditus est. Civitate Colonia, sancti Severini episcopi et confessoris. In pago Pictavensi, sancti Benedicti confessoris.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Soli codices Praten. et Antuerp.-Maj. habent C *Theodoriti*, quam lectionem ex ejus Actis prætulimus, tametsi cæteri antiqui codices ponant *Theodorici*, alii *Theodori* cum Sozomeno, Romanum parvum autem et Ado, *Theodoreti*, Antuerp.-Maj. et Munerat. scribunt *presbiteri et martyris*. De *presbiteri*, *Syriæ* et in genus aliis, satis dictum est. Praten. scribit *durissimos cruciatus*, nos cum reliquis *durissimos*. Rursus Praten. disjungit *etiam*, legens *et jam* ; it- Antuerp.-Maj. est *et lampadibus*. Greven. et Molan., *impii Juliani* pro *Juliani impii*. In Munerat. poss *Germani* additur *martyris* ; et pro *martyrii sui* legitur *martyrii socii*. Molan. vero in enumerandis tormentis substantiva continuat, *squalorem*, *carceres* ; cæteri, ut in textu. Item pro *Pictavensi*, ut legunt omnes, corrigit ipse, *Pictaviensi*.

OBSERVATIONES

In toto hodierno laterculo nullam partem habent aut Hieronymiani codices, aut Beda et qui hunc sequuntur. Prima itaque *Theodoriti* vel *Theodoreti*, *Theodori* vel *Theodorici* memoria petitur ex Romano parvo, his verbis : *Antiochiæ, Theodoreti presbyteri.* Ita enim nomen effert Ado, licet Sozomenus lib. I, c. 8, editionis Valesianæ martyrem nostrum, ut diximus, *Theodorum* appellet. Acta, a teste oculato graviter descripta, Adoni visa existimo, cum elogium ejus ex ipsis contractum videatur. Citat Acta mss. ex Carthusia Amstelodamensi Molanus hic, in quibus passiones dies expresse signatur x Kal. *Novembris*, quemadmodum etiam legunt mss. aliqua apud nos, D sed et alia aliter, quæ omnia cum Editione Mabilionis tomo IV Analectorum, et Ruinartiana inter sincera et selecta a pag. 658, suo tempore accuratius conferentur. De cætero ex Adone sua omnia transumpsit Usuardus, uti et Notkerus die præcedenti. De *Servando* et *Germano* primus etiam meminit auctor Romani parvi : *In Hispaniis, Servandi et Germani.* Elogium non multis complexus est Ado, qui forte Acta aliqua viderit Surianis, ex Lucio Marineo Siculo extractis, non absimilia. Habemus nos uberiora cum aliis collata, de quibus multa observare nec tempus nec locus est ; videri possunt interim quæ notavit Baronius. Noster textum suum integrum hic etiam ex Adone transtulit. Mosander sic hodie laterculum Adonianum exorditur : *Coloniæ, depositio sancti Severini episcopi et confessoris.* Rosweydus additamentum censuit, atque adeo in appendicem rejecit ; recte, opinor, cum et a Notkero, fideli utique Adonis descriptore, præteritus sit. De Usuardo nihil prorsus dubii relinquitur in communi codicum præcipuorum conspiratione. Festivitatem ejus Burdegalæ solemniter celebrari solitam XXI Octobris patet ex Auctariis illius diei. Quæ de illustrissimo sancto scripsisse dicitur Fortunatus, necdum lucem aspexere. Acta alia recentioris auctoris a Surio edita sunt, cum extracto ex Gregorio Turonensi, atque item historia translationis ; alia apud nos exstant mss. cum prioribus alibi illustranda. Videatur iterum Baronii Notatio. A Wandalberto solus hodie Severinus celebratur hisce versiculis :

Severine, tuos decimo sacer inde Colonos
Inspectas, primi radians de culmine templi.

Sequitur partus ultimus, isque itidem plane Usuardinus, *Benedictus* nempe Pictaviensis *confessor*, qui et in Auctariis ei tribuitur. Legit Castellanus in versione sua Gallica, Pictavorum more, *Bonizet*, sed mavult Motherius vindicare solitam hujus linguæ inflexionem, *Benoist*. Si qua ejus Acta aut gesta me- A moriæ prodita sint, suo tempore producentur. Nihil ego hactenus reperi observatione dignum. Quod ipsum Saussayus prædicet, *gratiæ privilegiis perornatum*, id ita Benedicto huic nostro quadrare intelligis, ut de sanctis omnibus cujuscunque aut sexus aut ordinis pronuntiari mereatur.

AUCTARIA.

Tornacen., in prima et duabus ultimis satis purus, secunda, de Servando et Germano, plane caret.

Rosweyd. in textu non omnino purus, post *Severini* addit *archiepiscopi et confessoris*. « Qui in hora transitus sancti Martini, cum post Matutinum, loca sancta cum clericis suis circuiret, audivit psallentium chorum in superius.» Superaddit in fine : « In Cæsarea Cappadociæ, Severi episcopi et confessoris. » In Hieronymianis reperitur aliquis *Suresus*, sed *martyr*, ni fallor, dicendus is erit, non *episcopus*.

Pulsanen. in duabus primis expungit elogia. In tertia purus est : Tum : « Rotomagum, depositio sancti Romani archiepiscopi et confessoris.»

Antuerp..-Max.-Lubec., et Ughellian., in textu fere puri, omittunt ultimam.

Antuerp.,Max., Ultraject., Leyden., Albergen. et Danic., omnes scribunt, *Theodori*. In duabus primis puri sunt ; tertiam sic formant : « Civitate Colonia, quæ Agrippina dicitur, natale sancti Severini episcopi et confessoris. Qui in transitu beati Martini, voces audiri meruit psallentium angelorum. » Deest hic etiam annuntiatio ultima, ut in Pulsanensi, etc.

Lovanien., cum proxime citatis omnino conveniret, si non careret elogio duorum martyrum Hispanorum Servandi et Germani.

Centulen. : « Apud Antiochiam Sciriæ, sancti Theodorici presbiteri, qui, persecutione Juliani, occisione gladii martyrium consummavit. In Hispaniis, sanctorum Servandi et Germani martyrum. In Pago Pictaviensi, sancti Benedicti confessoris. Civitate Colonia, sancti Severini episcopi et confessoris. Ambianis civitate, sancti Domitii confessoris. In territorio ejusdem civitatis, sancti Graciani martyris, ad cujus sanctitatem comprobandam, Dominus quotannis arborem Corilum sub unius noctis spatio facit frondere, florere, et nuces producere.»

Bruxellen. incipit : « Apud Coloniam Agrippinam, depositio sancti Severini. ejusdem civitatis archiepiscopi. Qui transitum beati Martini Turonensis mox cognovit, et una cum suo archidiacono tunc audire meruit voces in cœlo psallentium angelorum. Apud Antiochiam Syriæ natale sancti Theodori presbyteri. Qui persecutione impii Juliani apostatæ, post eculei pœnam, ac multos et durissimos cruciatus, etiam lampadibus circa latera appositis inflammatus est. Sed cum angelorum aspectu territi ruissent in faciem ministri, credentes Chrisio, jussit eos Julianus impius pelago immergi. Quibus beatus Theodorus ait : Præcedite, fratres, ego vero superans inimicum, sequar ad Dominum ; sicque ipse in confessione Christi immobilis persistens decollatus est.» Vide Adonem. In Servando et Germano purus est. Tum : « Et alibi sancti Longini. Item, Odæ viduæ, filiæ ducis Lotharingiæ ac conjugis relictæ Lamberti comitis, nostri fundatoris. Quæ viro suo in translatione corporis beatæ Gudulæ, et institutione Collegii hujus ecclesiæ, tam consilio quam auxilio fidelis coadjutrix fuit. Eodem die, sancti Romani archiepiscopi et confessoris. Et translatio sancti Theodori abbatis. » De Benedicto Pictaviensi, nihil.

Hagenoyen., in prima et secunda nonnihil interpolatus, sic habet tertiam : « Civitate Colonia, quæ Agrippina dicitur, natale sancti Severini episcopi et confessoris ejusdem civitatis. Qui sub tempore Arrianæ persecutionis, ecclesiam eamdem optime rexit, et a Deo ipse refertur institutus fuisse. Qui in episcopatu suo peregrinam legitur duxisse vitam, et cum quodam tempore ecclesias more solito, cum clericis suis circuiret, in transitu sancti Martini voces audire meruit psallentium angelorum. » Deest hic annuntiatio ultima ad diem sequentem, pro hujus codicis auctoritate, translata.

Aquicinct. in fine recentiori manu : « Eodem die sancti Leotadii episcopi et confessoris.»

Victorin. et Reg. Suec. sign. num. 130, et Codex. D. Du Cheval. signatus lit. C. : « Eodem die, sancti Leothadii episcopi et confessoris.»

Daveron. : « Festivitas beati Gratiani martyris. » De Severino et Benedicto pure.

Ambianen. : « Ambianis civitate, natale sancti Do- B micii confessoris, magnarum virtutum viri. In territorio ejusdem civitatis, sancti Gratiani mart.»

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Severini episcopi Coloniensis. Odæ viduæ. Theodorici presbyteri et martyris. Servandi et Germani martyrum.»

Cluniacen. : « Eodem die, Leotadii episcopi et confessoris. » Sæpius hoc die recurrit.

Camberien. et Reg. Suec. sub num. 428 : « In pago Ambianensi, beati Gratiani martyris.»

In Vatican., signato num. 5949, desunt annuntiationes Severini et Benedicti.

Altemps. : « Eodem die, sanctæ Ethelfledæ reginæ. Et sancti Leotadii episcopi et confessoris Cantuariensis.» Vide Martyrologium Castellani.

Florentin. : « Item sancti Romani archiepiscopi.» Tum Strozzian. : « In territorio Ambianensium, sancti Domitii episcopi et confessoris.»

Castri-Karoli scribit cum superioribus : « Sancti Leothadii episcopi et confessoris.»

C Remens. SS. Timoth. et Apoll. : « In pago Pictavensi, sancti Benedicti episcopi et confessoris.»

Editio-Lubeco-Col. : « Civitate Colonia, quæ Agrippina dicitur, transitus sanctissimi patris et protectoris nostri Severini, ejusdem urbis archiepiscopi et confessoris, magnæ auctoritatis et sanctitatis viri. Hic ex Aquitania, civitate Burdegala honestis parentibus secundum seculi felicitatem, ac nobilibus progenitus ; liberalibus litteris sufficienter eruditus, primo apud Senonas episcopus ordinatus, postea, ut sibi a Domino per angelum prædictum fuerat, apud Coloniam Agrippinam IV Idus Maii archiepiscopus ordinatus [est]. Cujus catholica fide et maximo sudore ac sana doctrina Coloniensium, Burdegalensium, Tongerensium vicinorumque ecclesiæ, ab infestatione Arrianæ hæreseos, tempore sancti Damasi papæ, Theodosi et Valentiniani imperatorum defensæ sunt, multas ideo Arrianorum et malorum perpessus insidias. Et quanti fuerit meD riti apud Deum, coruscantia miracula protestantur. Qui ad instar beati Jacob patriarchæ, stans in oratione nocte, vidit scalam auream usque ad cœlum tendentem et angelos ascendentes et descendentes. In transitu beati Martini Turonensis episcopi voces audire meruit psallentium angelorum. Unum juvenem mortuum legitur ad vitam resuscitasse. Illius etiam prophetiæ gratia erat, cujuscumque viderat aspectum, ejus cognoscebat et animum. Post multa insignia virjutum, ac miraculorum, convocatis fratribus prædixit, se mortis debitum soluturum et diem ac horam sui exitus. Unde in Burdegula, in præsentia beati Amandi ejusdem loci episcopi, ac plurium fidelium utriusque sexus, post datam exhortationem et pacis osculum, cunctis onustus virtutibus migravit a mundo, die qua ipse prædixerat, qua Dominus noster victor a mortuis resurrexit. Vidit Dominum Jesum Christum et gloriam sanctam Dei patris, accesserunt angeli et susceperunt animam

ejus, sed relatus est Coloniam tertio Non. Octobris, et in his diebus, ut creditur, decentur locatus : Cujus sepulcrum divinis creberrime illustratur miraculis, ut ejus vitæ gesta testantur. » Habes hic vulgatorum Actorum, suo tempore expendendorum, compendium. « Item translatio beati Materni, Coloniensis primi, Treverensis tertii, et Tongerensis etiam primi archiepiscopi et confessoris. Cujus corpus ad vitandam seditionem populorum harum trium ecclesiarum, maturo consilio expositum fuerat Coloniæ navigio. Et ecce navis illa sine humanæ gubernatore in medio Reni posita, cœlesti agitata remigio, contra cursum aquæ versus Treverim ascendebat. » Et hæc accurate examinanda erunt ad xiv Septembris. De Theodorico Antiocheno videantur dicta superius in Bruxellensi, cum quibus editio hæc fere convenit. In Servando et Germano pura est : item in Benedicto. Tum : « Eodem die, sancti Romani episcopi et confessoris. In pago Ambiacensi, beati Graciani martyris. Viennæ, sancti Eodicii episcopi. »

Belin. in toto textu satis purus est, sed penultimo loco interserit : « Ipso die, sancti Romani episcopi et confessoris. » Et in fine : « In territorio Ambianensium, sancti Domiti episcopi et confessoris. » Altera editio adhuc superaddit : « In civitate Rothomagensi, depositio sancti Romani episcopi et confessoris. » Vide infra auctarium Molan.

Greven. : « Nota. Prædictus beatus Severinus ex Aquitania nobili prosapia ortus, litteris liberalibus sufficienter instructus, primo Senonum, deinde, ut sibi per angelum prædictum fuerat, Coloniensis ecclesiæ antistes factus, sua industria, Catholica fide et doctrina sana, magno licet labore, Coloniensem, Tungrensem, Burdegalensem, finitimasque eis ecclesias ab infestatione Arrianæ hæresæos, tempore Damasi papæ, defendit. Ipse concentus angelorum audire et qui animam beati Martini Turonensis in cœlum deferrent, per spiritum agnoscere meruit. Tandem vita et miraculis (inter quæ mortuum suscitasse legitur) clarus, quievit in pace ; Coloniensis ecclesiæ patronus protectorque singularissimus, multis usque hodie miraculis coruscans. Longini martyris Apud Adrianopolim, sanctorum Severi et Dorothei. In Cæsarea Cappadociæ, sancti Severi episcopi. Civitate Rothomagensi, sancti Romani episcopi et confessoris. Qui tempore Clodovei, præfatæ ecclesiæ præsidens, inter alia mira opera, vasculum crismatis, casu confractum, oratione integrum reddidit, moxque crisma sacrum guttatim in idem vasculum se recepit. Viennæ, sancti Eodici episcopi et confessoris. » De translatione Materni, vide jam dicta. In fine : *Ethelfredæ reginæ*.

Molan., aliis litteris de Severino textui adjungit : « Sanctissimi protectoris nostri. Cujus catholica fide, maximoque sudore, ac sana doctrina Coloniensium, BurdegalensiumTongrensium,vicinorumque ecclesiæ ab infestatione Arrianæ hæresis sunt defensæ: qui et in transitu beati Martini audire meruit voces psallentium angelorum. » In fine : « In territorio Ambianensium, sancti Domitii episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Romani episcopi et confessoris, in civitate Rothomagensi, cujus vita miraculis claruit, et mors pretiosa in domo Domini quotidie demonstratur. Apud Mantuam, depositio sancti Joannis Boni, confessoris, ordinis Fratrum Eremitarum sancti Augustini, cujus vita sanctitatis et miraculorum gloria illustris fuit. In territorio Ambianensium, sancti Gratiani gloriosi martyris. Eodem die, Odæ viduæ, amitæ sancti Huberti, in villa Anania super fluvium Mosæ. » Editiones aliæ de Severino, Domitio, Gratiano, Romano, et Oda, cum prima sensu conveniunt. Tum : « Helnone, restitutio corporis sancti Amandi episcopi et confessoris. » De Amandi translatione, elevatione, etc., vide diem vi Febr., p. 841, et a p. 889. Demum typum minoribus de Joanne Bono eadem habet quæ supra.

IX *Kal.* *Die* 24.

In Venusia civitate Apuliæ, natalis sanctorum Felicis episcopi, Audacti et Januarii presbiterorum, Fortunati et Septimi lectorum, qui temporibus Diocletiani, multis diu vinculis et carceribus macerati in Africa et in Sicilia, tandem in occisione gladii consummati sunt ; Felix quinquagesimo sexto annorum virgo obiit. Vertavo monasterio, sancti Martini abbatis. [*Apud Bouillart., ad marginem* : In Britannia S. Maglorii episcopi et confessoris.]

NOTÆ.

Ex *Herinien.*, *Antuerp.-Majore*, *Rosweyd.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Molan. more suo scribit *Felicis* ; Rosweyd. *Appuliæ* ; omitto alias hujusmodi minutias. Antuerp.-Maj. legit *sanctorum martyrum Felicis*, etc., et ante *occisione* deest particula *in*. Maxima varietas est in ultimo elogii membro. Rosweyd., Greven. et Molan. legunt : *Felix quinquagesimo sexto anno virgo obiit*, atque ea nitidior videtur scribendi ratio. Nihilominus aliam, tametsi magis impropriam, prætulimus, *quinquagesimo sexto annorum*, cum Herinien., Antuerp.-Maj. et Pratensi codice, quod ea ad Adonem magis accedat, in quo melius et rectius legitur : *quinquaginta sex annorum*. Solus Antuerp.-Maj. bene legit *Vertavo*, Herinien. et Rosweyd., *Vertao*, Greven. et Molan., *Vercano*, alii, *Vertano*, etc. In apographo nostro Pratensi tertio loco adjungitur : *In Britannia, sancti Maglorii episcopi et confessoris.* Tornacen. habet : *Eodem die Maglorii episcopi et confessoris.* Alia phrasi eumdem ponit Muneratus, ut infra dicam. At ex reliquis fere omnibus codicibus satis evincitur Magloriun ab Usuardo consignatum non esse.

OBSERVATIONES.

De variis sanctis Felicibus jam non semel egimus, non semel quæ circa eos dubia occurrebant, dissolvere conati fuimus. Hic, quo de nunc sermo est, jam ad xxx Augusti in Observationibus nostris recurrit, eo die a Beda diserte consignatus ; melius sane quam a Rabano xxix Augusti, et melius etiam quam a Romano parvo, Adone, et horum sequacibus huc translatus fuerit. Hæc sunt hodie Romani parvi verba : *Venusiæ, Felicis episcopi Tubzocensis, et Audactis et Januarii presbyterorum, et Fortunatiani et septimi lectorum*. Eadem prorsus sociorum nomina, eamdem sedis episcopalis appellationem servat Ado, quamvis elogium plane describat ex Beda, qui tamen pro *Audactis* legit *Audacti*, et *Septimini* pro *Septimi* ; quodque notandum est maxime, ubi Beda solam distantiam Tubzocam inter et Carthaginem in elogio subnectit, Viennensis, ea prætermittens, de suo inserit : *Sunt autem honorifice sepulti inter Carthaginem et Uticam*, quæ Actis sancti Felicis conformia omnino non sunt. Ad Usuardum quod attinet, is brevius suum encomium, præterita illa circumstantia, totum ex præfato Adone contraxit,

quemadmodum et Notkerus, hic denuo signatas Kalendas uno die prævertens. Porro circa horum pugilum martyrii diem, sociorum vera nomina, eorum palæstram, circa tempus, circa Felicis episcopatum et id genus alia, plurima occurrunt intricata et controversa, fuse suo loco expendenda, de quibus videri interim possunt Baronius, tum in hodierna Notatione modice emendanda, tum in Annalibus tomo II, anno 302, a num. 118 : unde Janningus noster, Romæ existens 1698 rogatu card. Coloredi, lectiones accepit formandas et disposuit ad usum ecclesiæ Venusinæ, anno proxime sequenti approbatas ibidem et editas. Item Ruinartius in Actis Sinceris et selectis a pag. 374, et Tillemontius tomo V, a pag. 202. Acta ipsa sane præclara usque adeo eruditis placuere, ut post Surium et Baronium ea rursum evulgaverint, et emendatiora reddere conati sint Lucas Acherius Spicilegii sui tomo XII, pag. 634, et Stephanus Baluzius tomo II Miscellaneorum, pag. 77. Quin et Oxoniæ recusa dicuntur anno 1680. Adde brevem Castellani notulam. Quæ omnia conferenda erunt cum pluribus aliis mss. ex variis bibliothecis apud nos collectis, ut suo loco copiose præstabimus. Satis hic sit summa rerum capita ex instituto nostro cursim delibasse.

Martinus Vertavensis nullum Usuardo antiquiorem auctorem habet, sed ab eo vere consignatum ex codicibus nostris plane liquet. Baronii Notatio Martinum hunc confundit cum altero Martino Sanctonensi, relato ab Adone non v Idus, sed vii Idus Decembris, quo die videnda Castellani observatio, uti et hodierna, utraque Martinos plures accurate distinguens. Hujus Vertavensis Vitam editam invenio tomo I Actorum ordinis sancti Benedicti, a pag. 371, quam sequitur Miraculorum liber, ejusdem verosimiliter auctoris, ubi et in appendice altera Vita et miraculorum relatio superadditur. Utrobique refertur ad annum circiter sexcentesimum ; unde mirum Acta ejus iis annumerari, quæ subditilia censentur, tanquam eorum sanctorum qui ante sanctum Benedictum decesserunt. Porro laudatus Castellanus in Martyrologii sui universalis interiori margine litteris Romanis notat annum obitus circiter 789, in quo a Mabilionis sententia longe recedit, vocatque in ora extima Gallice *saint Martin le seul*, veluti per characteristicam ab aliis Martinis discretivam. Acta penes nos mss. sunt et varia, quæ cum præcitatis suo tempore recenseri poterunt et illustrari. *Maglorium* ad Usuardi textum nequaquam spectare supra in Variantibus abunde ostendimus. Wandalbertus hodie memorat *quadragenos sexque triumpho, Romæ militia et sancto certamine claros*, qui ad diem sequentem pertinent.

AUCTARIA.

Praten. et Tornacen. Utriusque excessum superius abunde recitavimus.

Pulsanen., in prima annuntiatione utcunque purus, secunda omnino caret; quod huic codici insolitum non est.

Antuerp., Max.-Lubec., Ughellian., Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Alberg., et Danic., omnes deficiunt in ultima parte elogii sancti Felicis et sociorum, qua primi ætas indicatur; omnes in fine adjiciunt : « Item sancti Vitalis ; » vel, ut habet Ultraject. : « Item natale sancti Vitalis. » Puto ex Hieronymianis acceptum esse ; non enim verosimile est, hic indicari Vitalem Felicis socium, qui in Actis memoratur.

Munerat. in textu omnino purus, addit in fine : « Ipso die in Britannia, transitus beati Maglorii episcopi et confessoris. » Ita editio prima ; et in altera subjungitur : « Cujus corpus honoratur et colitur in cœnobio divi Maglorii, civitate Parisius. »

Centulen. : « Apud Apuliam, civitate Venusia, sancti Felicis episcopi Tubozensis, et Audacis et Januarii diaconorum, et Fortunati et Septimi lectorum, qui in occisione gladii consummati sunt. Parisiis, sancti Maglorii episcopi et confessoris. »

Bruxellen. Huc refert Africanos martyres, de quibus egimus xvi Octobris. Ita habet : « Apud Africam, natale sanctorum martyrum Marciani et Saturiani cum duobus fratribus eorum. Qui tempore Wandalicæ persecutionis sub Geserico rege Arriano, pro constantia fidei Catholicæ, primum nodosis fustibus cæsi, et usque ad ossa laniati sunt, et cum multo tempore talia paterentur, sequenti die semper incolumes reddebantur : novissime autem in exilii relegatione, vinctis pedibus post terga currentium quadrigarum, inter spinosa loca silvarum, pariter jussi sunt interire, et currentibus indomitis equis, orando et psallendo pias animas emiserunt. Passa est etiam cum eis egregia Christi ancilla Maxima virgo, quæ tandem suæ libertati dimissa, postmodum mater multarum virginum Dei effecta, in confessione veritatis gloriosa consenuit. Apud Andronopolim, natale sanctorum Severi et Dorothei martyrum. » Vide Hieronymiana, die præcedenti. *Item in Nemesia*, pro *Venusia, civitate Apuliæ*, etc., satis pure usque ad : « Quorum Felix quinquaginta sex annorum, virgo et martyr, duplicem coronam adeptus est. Apud Nicomediam, passio sanctorum Felicis, Paperiæ et Flaviani. » Vide hic rursus Hieronymiana. « Vertano monasterio, depositio sancti Martini abbatis. Eodem die, depositio sancti Maglorii episcopi et confessoris. Item sancti Vitalis. » Vide dicta superius.

Hagenoyen., in prima non omnino purus, secundo loco memorat : « Apud Palestinam, natale sancti Hilarioni monachi et heremitæ, discipuli sancti Antonii magni, qui spiritu prophetiæ claruit et multas ab infidelibus persecutiones passus est, et tandem plenus bonis operibus migravit ad Dominum in pace. Cujus vitam beatus Jeronymus in Vita Patrum describit. » Vide supra xxi Octobris. Hujus codicis auctor satis pro arbitrio Sanctos huc illuc transponit. En exemplum aliud ex xxiii Octobris : « In pago Pictaviensi, sancti Benedicti confessoris. » Rursus : « In territorio Ambianensi, sancti Domicii, episcopi et confessoris. Vertago monasterio, sancti Martini abbatis. Item, sancti Vitalis martyris. »

Aquicinct. in fine addit : « Item sancti Vitalis. In pago Turonico, Lucas castro, sancti Senoch confessoris atque abbatis.

Daveronen., post *Martini*, subdit : « Item, sancti Vitalis. Lucas castro, sancti Senoch confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Evergisli, episcopi et martyris. Maglorii episcopi et confessoris. Martini abbatis et confessoris. Felicis episcopi et martyris cum sociis. »

Bigotian., sign. D, 9 : « Sancti Frotmundi martyris. » Castellanus vocat *Fromundum*.

Codex D. Du Cheval signatus C : « Ipso die, sancti Amandi confessoris. Luciani, Marciani et Flori. » De his xxvi Octobris.

In Vatican., sub num. 5949 deest *Martini*.

Altemps. : « In pago Bituricensi, sancti Dulcardi confessoris. Item sancti Fremundi martyris. »

Florentin., primo loco : « In Florentino territorio, in Thuscia, passio sancti Crescii martyris et sociorum ejus. Qui anno Domini cclviii [*potius* sequenti] sub persecutione Deus tyranni passi sunt in loco, qui dicitur Vallis cavæ, ubi in ecclesia sub titulo sancti Crescii requiescunt. Item sancti Vitalis. Sancti Macrenii (*nomen non recte exprimitur*) episcopi et confessoris. Item apud sanctum Marcum, translatio sanctorum martyrum Senatoris et Viatoris, Cassiodori et Lucæ abb. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Apud Coloniam Agrippinam, natale sancti Evergisli, ejusdem civitatis archiepiscopi et martyris, apud Tongerim civi-

tatem sagittis interfecti. Hic precibus beati Severini archiepiscopi, cujus primus archidiaconus fuit, meruit audire in sublimi voces psallentium angelorum. Item Colonia, passio beati Jacobi episcopi Antiocheni et martyris, de conventu sanctarum undecim millium virginum. » In Felice et sociis Adonem ferme describit. Tum : « Treveris, sancti Severini primi episcopi et martyris. Item Treveris, sancti Felicis primi episcopi. » In Martino satis pura est. Dein : « Nicomediæ, passio sanctorum martyrum Vitalis, Papirii et Flaviani. Parisius, beati Maglorii episcopi et confessoris. In territorio Turonico, castro, quod Lucas dicitur, beati Enoch, abbatis. « Apud alios *Senoch.* » Eodem die, beatæ Odæ viduæ. »

Belin. In prima editione similis est Antuerp. et aliis codicibus supra. In secunda textum purum habet addit etiam *Vitalis,* et præterea : « In territorio, Turonici, sancti Senec confessoris. Eodem die, sancti Maglorii episcopi et confessoris. »

Greven.: « Apud Coloniam Agrippinam, sancti Evergisli episcopi et martyris, qui licet XVIII Kal. Octobris passus sit,ejus tamen martyrium hic festivius recolitur. Apud eamdem urbem, passio beati Jacobi Antiocheni episcopi et martyris, ex societate undecim millium virginum. Treveris, beati Severini primi, episcopi et martyris. Nichomediæ, Severi martyris. In Nicea, natale sanctorum Vitalis, Felicis, Rogati, Flaviani, Papiri,Victoriæ. Hierapoli Frigiæ, sanctorum Claudiani, Eucherii, Justi, Victoris et Flaviani. Ipso die, vel, secundum alios, sequenti, Bonefacii papæ primi, qui sedit Romæ annis tribus, sepultusque est via Salaria juxta corpus beatæ Felicitatis. Hic constituit, servum clericum non fieri, nec obnoxium curiæ, vel alicui rei.» Hæc in Mosandri editione Adoni ascripta sunt. Sequitur : « Eracliani episcopi. Treveris, sancti Felicis primi episcopi et confessoris. In Britannia, transitus sancti Maglorii episcopi Dolensis et confessoris. Qui beato Samsoni succedens, cum vita et signis clarus haberetur, monetur per angelum, solitariam vitam expetere, cumque superno parens nutui, in hoc proposito multos annos miraculos inclytus exegisset, in vigilia Poschæ obitum suum imminere angelo nuntiante didicit, atque ab eodem viaticum visibiliter accepit. Ab illo itaque die usque in diem vocationis suæ, nisi causa inevitabilis interpolasset, hunc semper in ore versum repetiit : *Unam petii a Domino, hanc requiram,* etc. In Hibernia, Daluath episcopi et confessoris. In territorio Turonico, castro Lucas, sancti Enoch abbatis. Columbani monachi. Eodem die, festum beatæ Odæ viduæ. »

Molan. in Maglorio describit Munerat. Tum : « Item sancti Vitalis. In territorio Turonico sancti Senoch confessoris ; in castro quod Luchas dicitur. Item, sancti Evergisli episcopi Coloniensis et martyris, archidiaconi et successoris sancti Severini episcopi. Hic Tungris natus, martyr fuit et tumulatus. » Editiones aliæ superaddunt : « Die vigesima quarta, sanctorum martyrum Arethæ et sociorum. »

VIII *Kal.* *Die* 25.

Romæ, natalis quadraginta sex militum, qui simul baptizati a Dionisio papa, mox jubente Claudio imperatore decollati, ac via Salaria sepulti, ubi et alii martyres centum viginti unus positi sunt : inter quos fuerunt quatuor milites Christi, Theodosius, Lucius, Marcus et Petrus. Eodem die Petragoricas civitate, sancti Frontonis, qui Romæ a beato Petro episcopus ordinatus, cum Georgio presbitero, quem per apostoli baculum in itinere socium de morte recepit, ad prædictam civitatem veniens, magnam gentis illius multitudinem ad Christum convertit, et multis miraculis clarus, in pace quievit. Apud urbem Suessionem, sanctorum Crispini et Crispiniani, qui persecutione Diocletiani, post immania tormenta sibi illata, gladio. trucidati, coronam martyrii consecuti sunt. Civitate Florentia, passio beati Miniatis, sub Decio principe. Item civitate Gavalis, sancti Hilarii episcopi et confessoris[a].

NOTÆ.

Puri sunt *Praten., Antuerp., Max.-Lubec.* et *Antuerpien.-Maximus.*

[a] Articulum claudit in Dervensi codice : *Remis metropoli, sancti Celsini confessoris.* Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

In Antuerp. et Max.-Lubec. deest in principio τὸ *natalis.* Item pro *centum viginti unus* solum legunt *centum viginti,* in quo ipsis consonat Antuerp.-Max. Atque hic pro *Petragoricas* scribit *Petragoritas.* Rursus Idem *Georgio* mutat in *Gregorio* : et cum duobus aliis non *Suessionem* scribit, sed *Suessionis.* Antuerp. et Max.-Lubec. legunt, *coronam consecuti sunt,* omittentes *martyrii ;* et Antuerp.-Max. simplicius habet, *gladio trucidati, coronati sunt.* Demum in Antuerp. et Max.-Lubec. in ultimæ annuntiationis principio deest *Item.* Minutiora neglecta sunt, ut *Dionisio, presbitero, Mineatis, Hilari, Hylarii,* etc.

OBSERVATIONES.

Prima annuntiatio duplex seu composita est, a Beda ex Actis sancti Xysti, ut testatur, primitus excepta. Alii S. Laurentii, alii S. Hippolyti Acta adducunt, sed de iisdem loquuntur omnes. Ad primam partem quod attinet, ea etiam et quidem sola, omissis omnibus aliis, memoratur a Romano parvo : *Romæ via Salaria,* XLVI *militum, qui baptizati a Dionysio papa, jubente Claudio decollati sunt.* Plura ex laudato Beda et ex ipsis Actis desumpsit Ado, tum in hac, tum in altera parte, quas noster ad solitam suam brevitatem reduxit. Hieronymiana nihil habent de XLVI, sed *Maximum* nominant *et milites alios* CXX anonymos, *quorum nomina Deus scit.* Rabanus, Ado, Usuardus et Notkerus numerum servant a Beda determinatum CXXI, verosimiliter quod his adnumeretur *Maximus,* verum quatuor alios ex eadem turma nominatim exprimunt cum hac diversitate, quod qui a Beda *Theodotius,* is ab omnibus aliis appelletur *Theodosius.* Quæ præter hæc dubia sunt, non indiligenter discutit ac solvere conatur Florentinius, et nos alibi operosius examinabimus. *Frontonis* memoria ab Adone primum in sacras Tabulas relata est, totusque elogii contextus ex iis, ni fallor, actis desumptus est, quæ Bollandus in Appendice ad tomum primum Januarii, pag. 1085, ex Bosqueto pronunciat, *a nupero quodam et ridiculo scriptore, non ante quadraginta, aut circiter annos, composita fuisse.* De Petri Catalogo haud dubium videtur, quin ibi lib. IX, cap. 109, nescio quis alius *Fronto abbas* cum hoc nostro confundatur. Multa alia apud Petrum ac apud alios et obscura et incerta sunt, ut videsis in Tillemontii Commentariis tomo IV, a pag. 501. Cæterum Usuardi nostri elogium merum est Adoniani compendium.

Illustres illi gemini Suessionenses martyres sic a Beda consignantur: *Suessiones, natale sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani.* Florus elogium addidit, Rabanus longiorem historiam ex eodem, opinor, fonte, ex quo etiam sua sed diversa et breviori phrasi accepit Ado; eam ex hoc magis contraxit Noster; Notkerus verosimilius ex Rabano. Celeberrimorum pugilum memoria antiquior est in codicibus Hieronymianis: *Galliis, Sessionis* vel *Sessionis, Crispini* et *Crispiniani,* additis sociis qui aliunde divulsi videntur. Quam ætatem acta redoleant, alibi discutiemus. Ea apud Mombritium edita sunt, a Surio nonnihil contracta, a nobis primigeniæ phrasi restituenda, illustranda, et, si fieri potest, contra recentiores criticos vindicanda. De *Miniate* nihil apud vetustiores usquam reperio, nec satis conjicere possum unde eum Usuardus acceperit: neque enim acta a Surio vulgata vidisse existimandus est, qui tam jejune de eo loquitur. Non magis notus apud antiquiores *Hilarius.* Suspicor tamen Usuardum codicem aliquem Hieronymianum auctiorem habuisse, qualis est hodie Corbeiensis, in quo solo legitur: *In Gavalis, depositio beati Hilarii, episcopi et confessoris.*

A Et sic melius pro pago aut territorio, quam pro civitate accipitur. Cæterum inde Noster haud dubie mutuatus est. Vide quæ ad Miniatem notarunt Baronius et Castellanus; de Hilario nihil præterea, quod sciam, memoriæ proditum est. Vide notulam Motherii. Wandalbertus, qui pridie de quadraginta sex militibus egerat, hoc die Hilarium ultimo loco celebrat, præmissis Crispino et Crispiniano, Chrysanto et Daria. Postremos duos etiam hodie referunt Rabanus primo loco et ex eo Notkerus, quemadmodum et in Allatii ac Frontonis antiquis Kalendariis collocantur; at Noster Adonem secutus, distulit ad I Decembris, ut ibi dicemus. Hic Wandalberti versus subjicio:

Octavum Crispinus habet cum Crispiniano,
Flammas qui passi, sævum vicere tyrannum.
Gemmas martyrii geminas festo (*posset deleri* festo) veneramur eodem
B Chrysantum Dariamque, novos quos in unere chrisi,
Roma nunc vectos tumulis nova Cella venustat,
Quam (*lege* qua) Rheni celsis succedunt æquora silvis.
Hilarius hic etiam nitet amplo præsul honore.

AUCTARIA.

HERINIEN., toto textu purissimus, subjicit proprium Rhemense: « Ipso die, depositio sancti Celsini presbyteri et confessoris. » Vide Castellanum.

TORNACEN., in prima, tertia et quinta purus, omittit secundam et quartam.

ANTUERP.-MAJ. deficit in sola annuntiatione quarta in reliquo textu satis purus.

ROSWEYD. quarto loco inserit: « Item Romæ, Maximi et aliorum CXX militum. » Sequitur simpliciter: *Miniatis martyris.* Tum: « Romæ, natale sanctorum martyrum Crisanti et Dariæ virginis. Qui post multas, quas pro Christo lucrati fuerant passiones, jussi sunt a Numeriano imperatore via Salaria in arenario deponi et viventes terra et lapidibus obrui. » Jam diximus hos ab Adone ad I Decembris translatos.

PULSANEN. hæc solum habet: « Natalis sanctorum martyrum Chrisanti et Dariæ virginis. Qui tempore Numeriani a judice Celerino Romæ passi sunt. Romæ, natalis quinquaginta et sex militum. Item civitate Cavalis, sancti Ylarii episcopi et confessoris. » Scribit et abbreviat modo suo.

MUNERAT. pro XLVI *militum,* scribit, *natalis sex milium.* Alia in textu sunt non satis exacta. In fine: « Corboilo, sancti Lupi episcopi et confessoris. » Vide Castellanum.

GREVEN. textui ascribit: « Apud Carnotum, dedicatio ecclesiæ sancti Joannis Baptistæ, et sancti Vincentii levitæ et martyris. »

ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. incipiunt: « Romæ, sanctorum Crisanti et Dariæ virginis. Qui post multas passiones jussi a Numeriano imperatore via Salaria in arenario deponi, atque illic viventes, terra et lapidibus obrui. Romæ, via Salaria, natale beati Bonifacii I papæ. Hic constituit, servum clericum non fieri, nec obnoxium curiæ vel cujuslibet rei. » Dubitari fere posset an hæc postrema Adoniana non sint. Certe Notkerus de Bonifacio agit, Mosander eum etiam posuit: Rosweydus autem ad XXIV Octobris in appendicem rejecit. Sequitur in citatis codicibus textus fere purus.

LOVANIEN. puritati proximus est, solum enim deficit in Frontonis elogio.

CENTULEN: « In Galliis civitate Suessionis, passio sanctorum Crispini et Crispiniani martyrum, qui sub Maximiano crudeli examinatione decertarunt. Petragoricas, sancti Frontonis episcopi, ab urbe Roma illuc directi. Ipso die Romæ, militum quadraginta sex, quos papa Dionysius baptizavit et mox jubente Claudio decollati sunt. Civitate Gavalis, sancti Hilarii episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN.: « Apud urbem Suessionis, natale sanctorum Crispini et Crispiniani. Qui sub persecutione Dyoclesiani, beatum Quintinum secuti, post immania tormenta a Rixiovaro præside sibi illata, cæsi gladio coronantur. » In Frontone nonnihil etiam ex Adone interpolatus est. « Apud Florenciam civitatem, passio beati Nimetis » [Miniatis] sub Decio Cæsare. Romæ, via Salaria, natalis sanctorum martyrum Crisanti, et Dariæ virginis. Qui cum nullo genere tormentorum vinci possent, tandem Numeriano imperatore jubente, pro Christo terra et lapidibus obruti sunt. Romæ via Salaria, natale sancti Bonifacii papæ, qui constituit ne servus aut curiæ obnoxius clericus fieret. » In Hilario satis purus est. In fine: « Apud Bituricas civitatem, Ambiliaco monasterio, beati Dulcardi confessoris. » Castellanus

C scribit *Amiliaci,* Gallice *Amblis.*

HAGENOYEN. Pro XLVI habet XLVII *militum,* in reliqua annuntiatione satis purus. Sequitur: « Apud urbem Swessionem in Gallia, passio sanctorum martyrum Crispini et Crispiniani. Qui fuerunt nobiles genere, de Perside fugientes persecutionem Maximiani, quam fecit christianis in Oriente, ad eamdem civitatem devenerunt. Et tunc cum victum et vestitum non haberent, ad artem sutoriam animum suum posuerunt et pauperibus gratis laboraverunt, et mercede carentibus et omnibus; et omnibus sutoribus prævaluerunt. Et ob invidiam accusati quod Christiani essent, et non negaverunt, et ideo sub Dyocletiano per Rictiovarum præsidem immania tormenta passi sunt, et ad ultimum gladio jugulari jubentur. » De Bonifacio habet ferme ut supra. Pro *Miniate* scribit *Lymate.* De Frontone et Hilario, die sequenti.

AQUICINCT. in fine addit: « In pago Turonico,

D sancti Spani martyris. » Ita et alii scribunt, vel *Sperani* etc. Castellan., *Hispadii.* Gallice *Epain.* « Eodem die, sanctorum Benigni et Beati cum sociis eorum. » Vide nomina etiam vernacula apud Castellanum. Deinde recentiore manu: « Romæ, sancti Bonifacii papæ. Hic constituit, clericum non fieri... obnoxium cuilibet rei. » Hiulcus sensus est, quem supra integrum habes.

VICTORIN. secundo loco inserit: « Item Romæ, sancti Bonifacii papæ. Hic constituit, ut servus nullo modo clericus fieret. » Et in fine: « Item Chrysanti et Dariæ martyrum. »

DAVERONEN.: « Bajocas, sancti Lupi episcopi et confessoris. In pago Turonico, sancti Sperani martyris. » Vide in AQUICINCT.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Crispini et Crispiniani martyrum, Bonifacii papæ et confessoris.

Romæ, XLVI militum martyrum. Frontonis, episcopi Petragoricensis. »

CLUNIACEN. et ALTEMPS. scribunt ut codex AQUICINCT. supra citatus : « In pago Turonico sancti Spani martyris. »

REG. SUEC. signatus num. 428 : « Corboilo, sancti Lupi episcopi et confessoris. » Vide DAVERON., etc.

REG. SUEC. sub num. 130 : « Item Romæ, Bonifacii papæ. Item Chrysanti et Dariæ martyrum. »

VATICAN. num. 5949 deest *Miniati et Hilarii*. Adjicitur : « Translatio sancti Bartholomæi de insula Lipari in Beneventum. »

FLORENTIN. primo loco : « Apud Florentiam, passio sancti Miniatis martyris cum sociis suis, qui sub Decio tyranno passi sunt anno Domini CCXLVIII. » Haud dubie paulo serius. « Apud Sardiniam in civitate Turritana, sancti Gravini militis et martyris, qui passus est sub præside Barbaro, sub persecutione Diocletiani et Maximiani imperatorum. » In Romano habentur *Protus* et *Januarius*. Vide observationem nostram XXX Maii. « Romæ, sancti Bonifacii papæ V, qui, » etc. Vide hæc supra Bonifacio I ascripta.

BURDEGALEN. : « Andegavis, translatio sancti Albini. » Natale est I Martii.

LUXOVIEN. : « Translatio sancti Simeonis, episcopi et confessoris, Metensis ecclesiæ pastoris piissimi. »

REMENS. SS. Timoth. et Apoll. : « Remis, sancti Celsini, discipuli sancti Remigii. »

EDITIO LUBECO-COL de Bonifacio jam supra dictis adjungit : « Qui rexit Ecclesiam annis tribus. » Et præterea : « Etiam decrevit, ut nulla mulier aut monacha pallam sacratam altaris tangeret aut lavaret. Qui sepultus est juxta corpus sanctæ Felicitatis. » Sequitur prima et secunda annuntiatio satis pura. Tum : « In Galliis, civitate Suessionis, passio sanctorum fratrum Crispini et Crispiniani. Qui cum essent nobilissimi Romani, propter fidem Christi dilatandam a Roma egressi [sunt] ut eamdem fidem alibi prædicarent. Et quocumque pervenerunt, nullus eos hospitio recipere dignabatur, et ob hoc ergo artem sutoriam didicerunt, ut pauperibus subvenirent, qui quidquid ex officio lucrati sunt, præter victum, totum pauperibus elargiti sunt. Hi inventi quod Christiani essent, fustibus sunt cæsi atque ad trocleas extensi, digiti eorum subulis transfixi, et de dorsis eorum ora præcisa, et sic diversis tormentis vexati, sub persecutione Diocletiani et Maximiani, præside Rictiovaro agente, gladio trucidati, glorioso martyrio coronati sunt. » In Miniate et Hilario satis pura est. De Beato et Benigno, ut supra codex AQUICINCT. Demum : « Bituricas, sancti Dulcardi confessoris. »

BELIN. incipit a Chrysanto et Daria ferme, ut ROSWEYD. supra. Tum : « Item Romæ, natale sanctorum Mari et XLVI militum, » etc. Frontonem ponit ultimo loco. Et in altera editione superaddit : « Eodem die, Beati et Benigni cum sociis eorum. » Deinde : « In territorio Turonico, Spani. » Denique *Remis, Celsini*, ut supra.

GREVEN. in fine : « Ipso die secundum Vincentium lib. 26 translatio sancti Bartholomæi apostoli, de insula Luparitana Beneventum facta anno Domini DCCCVIII. Romæ, sanctorum martyrum Maximini et aliorum CXX. Eodem die, vel secundum alios sequenti, Nichomediæ, sanctorum Luciani, Marciani, Flori, Heracli, Tuti, Florini, Beati et Benigni, martyrum., aliorumque cum ipsis. In Anglia translatio sancti Joannis Eboracensis episcopi et confessoris. In Normannia, sancti Lupi episcopi Bajocensis et confessoris. Marnoci episcopi et confessoris. Bituricas, sancti Dulcardi confessoris. Item translatio sanctorum martyrum, Crisanti et Dariæ, ab urbe Roma ad monasterium Eystia. »

MOLAN., post *Petrus*, ex Adone aliis litteris adjicit : « Hi videntes ad se venire armatos, rogabant, ut primi decollarentur. Scriptum est in passione sanctorum Sixti, Laurentii et Hippolyti. » In fine de Chrysanto et Daria, fere ut ROSWEYD. « Eodem die, Benigni et Beati cum sociis eorum. In territorio Turonico, sancti Spati martyris. » Vide AQUICINCT. « Remis, sancti Celsini confessoris et presbyteri, discipuli beati Remigii. » De Lupo ut MUNERAT. « Bonifacii papæ, qui sedit Romæ, annos tres. Hic sepultus est via Salaria, juxta corpus sanctæ Felicitatis. Hic constituit, servum, » etc. Editiones aliæ in ipso textu præfigunt, *Chrysanti, Dariæ, et Diodori presbyteri*, etc. Post *Petrus*, idem quod supra. In fine : *Benigni et Beati, Spati et Celsini*, ut supra. De Lupo additur *Bajocensis episcopi*, etc. « Biturigæ, Ambiliaco monasterio, beati Dulcardi confessoris. Die vigesima quinta sanctorum martyrum et notariorum Martiani et Martyrii. Romæ via Salaria, Bonifacii papæ. » Vide superius.

VII *Kal.* *Die* 26.

Apud Africam, natalis sanctorum martyrum Rogatiani presbyteri et Felicissimi, qui persecutione Decii et Valeriani illustri sunt martyrio coronati, de quibus etiam scribit beatus Cyprianus in epistola ad confessores. Civitate Narbona, sancti Rustici episcopi et confessoris.

NOTÆ.

Ita ***Praten.***, ***Herinien.***, ***Tornacen.***, ***Antuerp.-Major***, ***Munerat.***, ***Greven.*** et ***Molan.***

VARIANTES LECTIONES.

In nævis hærent, ut *Aphricam*, *Affricam*, *Rogaciani*, *Ciprianus*. Poterat Antuerp.-Major e purorum numero excludi, quia tota hodierna annuntiatio prima manu omissa est; at cum ad horam codicis tota subinde ascripta et pura sit, locum hic ei dedimus.

OBSERVATIONES.

Rogatianus et *Felicissimus* apographis Hieronymianis, Bedæ, Floro, Rabano, Wandalberto prætermissi, ab auctore Romani parvi primum consignantur, his verbis : *In Africa, Rogatiani presbyteri et Felicissimi martyris*. Quæ præterea paulo fusius et elegantius exponit textus noster, ea ex Adone ad verbum desumpta sunt, exclusa duntaxat magni Cypriani commendatione, ex epistola ejus 81, apud Viennensem recitata, nimirum, inquit, *ut sequamini in omnibus Rogatianum presbyterum... qui cum Felicissimo fratre nostro, quieto semper et sobrio, excipiens ferocientis populi impetum*, etc. Plures alias ejusdem Cypriani epistolas appellat Baronius in Notatione, et de præfatis sanctis fusius tractat tomo II Annalium, ad annum 253, num. 42 ; item 254, num. 35, sed expressius, ad 209, num. 59 et 60, ubi receptæ chronologiæ rationem videtur excedere, sanctorum obitum, contra textus nostri auctoritatem nimium differens, qua forte causa, in hodierno Romano mutata imperatorum nomina animadvertimus. Interim ex prædicta Cypriani epistola 81 potissimum eruisse videntur Martyrologi nostri quod de *illustri martyrii corona* prædicant ; an satis certo, non ausim asserere : nam si vera sunt quæ accurate observat Tillemontius tomo III, pag. 38), passos quidem constat Rogatianum et Felicissimum primo ipso *ferocientis populi impetu*, at in tormentis vitam posuisse, non item. Notkerus diversa ab Adone phrasi utitur

sed martyres etiam pronuntiare non dubitat. Castellanus contra, nullum ejus rei fundamentum se reperisse rotunde testatur. Quæ insuper de pluribus sanctis Rogatianis, quidni et Felicissimis, controvertuntur; utrum hic Rogatianus idem sit de quo loquitur Cyprianus; deinde de mortis tempore, de utriusque gradu et officio aliisque hujuscemodi, hæc, inquam, ad proprium locum rejicimus. *Rusticus* Narbonensis mere Usuardinus est, a nullo antiquiori aut æquali hodie positus. Notatio Baronii paucis indicat, quæcunque circa vitam ejus aut gesta observari debent ex Hieronymi et Leonis epistolis, nec quidquam ultra memorat Catellus, inscriptionem adducens quæ multorum eruditorum ingenia exercuit, alibi a nobis de integro examinandam. In Adone, secundo loco habetur : *Commemoratio sanctorum episcoporum Vedasti et Amandi, quorum vita* A *et mors plurimis extitit miraculis gloriosa*. De iisdem hoc etiam die canit Wandalbertus.

Pontifices fama, signis tumulisque coruscos
Septimus ostendit, vero de nomine Amandum,
Vedastumque simul, meritis et tempore junctos.

Alibi ostendimus quam recte bini illi præsules uno die conjungantur. Plura adjicit Notkerus de Vedasto, prius Tullensi presbytero, etc. Atque hic sistit Canisiana Notkeri editio, cum ex hoc die usque ad anni finem reliqua desiderentur. Porro Usuardus citata Adonis verba retulit VI Februarii, ut ibi diximus, hic utrumque tacitus prætermittens. Et de Vedasto quidem tacent etiam plerique codices recentiores, at de Amando, aut ejus ordinatione, translatione vel elevatione, et ecclesiæ dedicatione non pauci meminere, quos jam subjiciam. Vide quæ diximus VI Februarii.

AUCTARIA.

ROSWEYD. subdit in fine : « Natale sancti Amandi episcopi et confessoris. »

PULSANEN. sic primam annuntiat : «Apud Africam, natalis sanctorum martyrum Rogati presbyteri et Felicissimi. Item apud Thessalonicam, sancti Demetrii martyris. » Is est, opinor, qui colitur VIII Octob. Sequitur de Rustico, pure.

ANTUERP., MAX-LUBEC., UGHELLIAN. Nihil de Rustico, sed ejus loco : « Ipso die, Amandi confessoris. » Et adjungunt eodem textu, *Luciani et Flori*, ut etiam invenies die præcedenti. »

ANTUERP.-MAX. et LOVANIEN., in prima satis puri, secundo loco : « In Nicomedia, sanctorum Luciani et Flori. » Horum socios vide in codicibus Hieronymianis. Ipsorum Acta inter Selecta recensuit Ruinartius a pag. 151, ubi consulenda prævia ejus admonitio. Tum : « Ipso die, elevatio sancti Amandi confessoris. » In Rustico puri sunt. Demum : « Item sancti Evaristi papæ et martyris. »

ULTRAJECT. omnia eadem habet, nisi quod de Evaristo sic primo loco loquatur : « Romæ, natale sancti Evaristi papæ. Qui quartus post beatum Petrum, Romanam Ecclesiam gubernavit. Sub Traino [Trajano] principe martyrio coronatus, sepultus est juxta corpus beati Petri in Vaticano. »

LEYDEN. et ULTRAJECT. conveniunt, sed in fine repetunt : « Item, sancti Evaristi papæ et martyris. »

ALBERG. et DANIC. in hoc a proxime superioribus differunt quod Rusticum omittant, et pro, *elevatio sancti Amandi*, simpliciter scribant : *Ipso die, sancti Amandi confessoris*. Quasi alium indicarent a Trajectensi episcopo.

CENTULEN. : « Apud Africam, sanctorum Rogaciani presbyteri et Felicissimi, sub Decio et Valeriano. Civitate Florentia, beati Mineatis, sub Decio. » Vide textum die præcedenti. Sequitur : « Apud Ephesum sancti Policratis, episcopi egregii et nobilissimi viri. » Quis hic sit sanctus Polycrates, divinet qui potest, ego alium *Polycratem episcopum Ephesinum*, non novi præter eum qui in controversia de celebratione Paschæ Victori papæ restitit, et excommunicatus est. « Civitate Narbona, sancti Rustici episcopi et confessoris. Cœnobio Helnone, translatio beati Amandi episcopi et confessoris. »

BRUXELLEN. sic incipit : « Translatio corporis beati Amandi episcopi et confessoris. Qui ecclesiam Trajectensem supra Mosam tribus annis rexit, et post heremiticam vitam eligens, in quadam cella quindecim annis cilicio semper tectus et aqua, » etc. Desunt reliqua. Deficit usque ad XXXI Octob.

HAGENOYEN. : « Apud Petragoricam civitatem, depositio sancti Frontonis episcopi. Qui Romæ a beato Petro apostolo episcopus ordinatus est, cum Gregorio presbytero, quem per apostoli Petri baculum in itinere socium de morte recepit vivum, et ad prædictam veniens civitatem, magnam illius gentis multitudinem convertit ad Christum. Iste cum Do- B mino Jesu Christo beatam Martham sepelivit in specu, cujus cyrothecæ et annulus ejus ibi remanserunt, cum postea unam cyrothecam remiserunt cum annulo episcopali, aliam ibi servantes. Tandem post multa miracula et doctrinas salutares, obiit in pace. Romæ, natale sancti Evaristi papæ et martyris. Qui quartus post beatum Petrum, Romanam rexit Ecclesiam annis decem, mensibus septem. Hic natione erat Græcus ex patre Judæo, nomine Juda, de civitate Bethlehem. Hic titulos in urbe Roma divisit cardinalibus presbyteris et dyaconibus. Hic constituit, ut conjugium publice a præsentibus sponderetur et a sacerdote postmodum benediceretur. Hic martyrio coronatur sub persecutione Trayani imperatoris, et sepelitur juxta sanctum Petrum. In civitate Gavalis, natale beati Hylarii episcopi et confessoris. » De hoc et Frontone agitur die præcedenti. In fine habet : « Civitate Narbona, depositio sancti Rustici episcopi et confessoris. »

C AQUICINCT. post, *ad confessores*, inserit : « Translatio corporis sancti Amandi episcopi, et ordinatio episcopatus ejus, et dedicatio ecclesiæ ipsius. »

VICTORIN. et REG. SUEC. signatus num. 130 : « Item, sancti Amandi episcopi, » etc.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Rogatiani et Felicissimi. Evaristi papæ et martyris. Rustici, episcopi et confessoris. »

CLUNIAC. et ALTEMPS. : « Luciani, Martiani et Flori. » De his Florus cum brevi elogio.

REG. SUEC. sub num. 428 : « Eodem die, Florentii confessoris. » An is de quo agitur die sequenti ?

CODEX D. LEMARE signatus A : « Nivernis civitate, depositio sancti Trogeni confessoris. » Vult dicere *Trojecii*, Gallice *Troe*, qui colitur XVII Octob.

VATICAN. addit : « Thessalonicæ, sancti Demetrii martyris. » Vide PULSANEN. Forte apud Beneventanos et in aliis Italiæ partibus colitur hac die.

FLORENTIN. : « Sancti Demetrii martyris. Romæ, D sancti Evaristi papæ. Ordinatio episcopatus sancti Amandi, trsnslatio corporis et dedicatio ecclesiæ. »

BURAEGALEN. : « Sancti Amandi confessoris. Luciani, Marciani et Flori. » Vide supra.

EDITIO LUBECO-COL. : « Colonia Agrippina, in ecclesia sanctæ Mariæ ad Gradus, festum adventus sanctæ Crucis Christi. Romæ, natale sancti Evaristi papæ et martyris. Qui quartus post beatum Petrum apostolum, Romanam gubernans Ecclesiam annis novem, sub Trajano principe martyrio coronatus, sepultus est juxta corpus beati Petri in Vaticano. Hic constituit, ut conjugium a parentibus publice responderetur et deinde a sacerdote solemniter benediceretur. » Vide melius HAGENOYEN. Sequitur de Africanis, satis pure. Tum : « Eodem die, sanctæ Pelagiæ virginis. Quæ cum peteretur a quodam nobili adolescente in conjugem, ipsa tonsis crinibus et habitu virili, clam aufugit et monasterium probatissimorum monachorum intravit, et in eo omnibus incognita usque ad mortem Deo devota servivit

et tandem feliciter obiit. » Vide GREVEN. De Rustico, bene. Dein : « In Nicomedia, natale sanctorum Luciani et Flori martyrum. Item in Nicomedia, sanctæ Ursæ virginis. Eodem die, translatio sancti Amandi episcopi Trajectensis superioris et confessoris.

BELIN., secundo loco : « Ipso die, Amandi confessoris. Luciani et Florii. » Et in fine : « Romæ, sancti Evaristi papæ et martyris. »

GREVEN. : « Jacob patriarchæ. Item secundum aliquos hic, Evaristi papæ, secundum Adonem vero et alios die sequenti. Qui sedit annos novem et sub Trajano, martyrio coronatus, sepultus est in Vaticano. Ipse titulos in urbe presbiteris divisit septemque diacones, qui episcopum prædicantem custodirent, ordinavit. Demetrii martyris. Romæ, natale sanctorum Mariandri, Luci, Vieti. Ipso die, secundum alios autem v Kal. in Phrygia, sanctorum Tharsi, Policarpi, Gaii, Metrobi, Eumeniæ, Januarii, Terrei, Corminii. Apud Ephesum, Policarpi episcopi et confessoris. » Si quis istius nominis episcopus Ephesinus fuit, non magis in Ecclesia cultum habet quam Polycrates, de quo supra. Sequitur : « Beani episcopi. Translatio sancti Amandi episcopi Trajecti superioris, confessoris. Colonia Agrippina ad gradus Mariæ, adventus magnæ portionis sanctæ crucis. Apud Augustam Retiæ oppidum, conversio beatæ Aphræ, quæ cum esset meretrix et beatum Narcissum recepisset hospitio, ab eodem conversa est. » Colitur v Augusti. « Nicomediæ, sanctæ Ursæ virginis. Item secundum aliquos hic, Margaritæ virginis, quæ et Pelagia. Alii habent eam Idibus Octobris. » Implexum negotium. Eadem est, opinor, quæ in EDITIONE LUBECO.-COL. vocatur *Pelagia.*

MOLAN. : « Ipso die, Luciani et Florii. Romæ, sancti Evaristi papæ et martyris. Commemoratio sancti Vedasti et Amandi, quorum vita et mors plurimis virtutibus extitit gloriosa. » Typis minoribus : « In Glasconia, depositio Ceolfridi abbatis et confessoris. » Edit. aliæ, de Luciano, etc. Item de Evaristo, ut in prima. Tum : « Trajecti, ordinatio episcopatus sancti Amandi : et Elnone cœnobio, translatio corporis ipsius ab ecclesia sancti Petri et Pauli in basilicam sancti Stephani protomartyris, agente beato Eligio pontifice ; atque dedicatio ejusdem basilicæ. Daubiis, elevatio sancti Ermini episcopi. Die vigesima sexta, commemoratio magni terræ motus. »

VI *Kal.* *Die* 27.

In Hispaniis, civitate Abula, passio sanctorum Vincentii, Sabinæ et Cristetæ, qui primo adeo in equuleo sunt extensi, ut omnes compages eorum membrorum laxarentur, deinde capita eorum, lapidibus superposita, usque ad excussionem cerebri validis vectibus sunt contusa, atque ita martyrium compleverunt, agente præside Daciano. Eodem die apud Tile castrum, sancti Florentii martyris. [*Addit Bouillart. in margine* : Eodem die inventio seu translatio sancti Vincentii Levitæ et martyris.]

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Præcipua diversitas in eo occurrit quod multicodices, etiam probatissimi, ut Herinien., Tornacen., Antuerp.-Maj., Rosweyd. et reliqui, textui aut præfigant aut subjiciant : *Vigilia apostolorum Simonis*, vel *Symonis et Judæ*. Dubites utrum ea annuntiatio Usuardina non sit, præsertim cum in Adone dissertissime ponatur. Ego certe Usuardo ascribendam persuasissimum haberem, si in citatis codicibus uniformitas servaretur, qua deficiente, alios præferendos judicavi, ut iterum dicam XXXI Octobris. In Munerato male est *Abulla*, cæteri passim *Abula*, tametsi Romanum parvum et Ado scripserint *Abela*. Forte melius scriberetur *Christetæ*, sed codices nostros secuti sumus. Molan. transposuit voces *membrorum eorum*. Praten. legit *Datiano*, melius, cum communi Munerat., *Daciano;* male Greven. et Molan., *Deciano*. In apographo nostro Pratensi sub finem additur : *Ipso die, inventio seu translatio sancti Vincentii Levitæ et martyris.* Verum cum ea verba lineolis subducta sint, ex Sirmondi præmonitione patet ea ad marginem recentius esse adjecta.

OBSERVATIONES.

Martyres plures *Vincentii* nomine illustres passim commemorantur, at forte vix ullus, de quo pauciora et minus genuina exstent monumenta antiqua quam de hoc Abulensi duabusque ejus sororibus *Sabina* vel *Savina* et *Christeta* ; sic enim et ipsas vocat Ruinartius inter Sincera et Selecta pag. 389, qui forte Acta vidit, qualia penes nos sunt a Papebrochio descripta ex pervetusto codice D. Canonici Joly Parisiis, in quibus passi dicuntur v Kal. Novembris, seu XXVIII Octobris : quæ si sincera existimasset, edere procul dubio non prætermisisset. Cæterum hæc aut similia habuit Martyrologus Viennensis, cum elogium ejus inde acceptum videatur, quod Petrus in Catalogo retulit, lib. 9, cap. 114, ubi pro *Christeta* scribit *Christina*, quodque totum Noster etiam transumpsit, mutatis solum vocibus *Abela* in *Abula*, *Christetes* in *Christetæ*, et *supposita* in *superposita*. De Actis ipsis quid censeam si me rogas, malo judicium tantisper suspendere, quam quidquam temere definire, tametsi sufficientia occurrant vestigia quæ satis ostendant ad aliorum Actorum imitationem aliquot post eorum passionem sæculis fabricata aut saltem exornata ; adeo ut Tamayus de Salazar, cætera in corradendis omnibus satis facilis, non exiguam eorum partem rescindendam putaverit. At inde nec hilum detraxerit vetustissimo juxta ac celebratissimo tota Hispania inclytorum martyrum cultui, quorum prima, ni fallor, memoria ex Romano parvo profluit : *Abela civitate, Vincentii, Sabinæ et Christetes martyrum*. Florus etiam eos diserte consignat die sequenti his verbis : *Ipso die, passio sanctorum Vincentii, Sabinæ et Christetæ, qui passi sunt in urbe Avila.* Elogii reliqua ex solito Adoniano fonte, sed alia phrasi exprimuntur. Adde Wandalbertum, cujus metricum elogium legi meretur :

Hinc sextum martyr pugnans Vincentius ornat,
Chrystete hoc pariter Sabinaque virgo triumphat,

Sequitur in Adone : *Eodem die apud Tyle castrum, natale sancti Florentii martyris ;* et hæc totidem verbis in laterculum nostrum translata sunt, mutato *Tyle* in *Tile*. Est apud Adonem Mosandri *Florentius* alius confessor, de quo in Auctariis plura recurrent. Dum autem et Hieronymiana *Florenctis* alicujus vel *Florentii* meminere, quid velint non satis explicant. Quæro qui in his tenebris lucis aliquid affundant, sed hactenus non invenio, nisi Saussayum audire velimus, locum, tempus, martyrii genus, etc., memoriter recitantem. Nec quidquam solidæ explicationis afferunt quæ apud nos per conjecturam a Rosweydo, ni fallor, notata sunt, de hoc Florentio Thebæis ascribendo, ejusque martyrii palæstra collocanda in *Tiel*, oppido Geldriæ Vahali fluvio adsito, in quam opinionem facile Belgæ inclinant. Sufficere potest, mea quidem sententia, Florentius unus Thebæus ac tractum Rheni, de quo egimus x Octobris.

Nec vero ad Euphratem aut in Ponto, nec in Africa aut Hispania quærendumputo *Tile* vel *Tyle* castrum, sed verosimiliter in Burgundia, ubi Gallice vocatur *Trichateau*,Lingones inter et Divionem,ut accuratius expendit noster Motherius in observatiuncula ad hunc diem, a curioso lectore omnino consulenda. De Actis nostris et sanctis ipsis plurimum promerebitur, qui tum de Vincentio et sororibus, tum de Florentio certiora documenta subministrabit : certiora, inquam, quam sint Higueriana, Dextrina et id genus commenta a Tamayo congesta, quæ nec nominata hic vellem, nisi vel eo recurrere me coegisset puriorum fontium penuria. Tertio loco in Adone ponitur *Evaristus papa*, sub Trajano martyrio coronatus, de quo die præcedenti abunde egimus. Ejus etiam meminit Florus ; at ab Usuardo plane prætermissus est.

AUCTARIA.

HERINIEN. incipit : « Vigilia apostolorum Simonis et Judæ. » Cætera purissimus.

TORNACEN. purus subdit : « Ipso die, vigilia apostolorum Symonis et Judæ. »

ANTUERP.-MAJ. textui etiam puro subnectit: «Anticiodoro [Autissiodoro] S. Desiderii episcopi et confessoris. Et vigilia apostolorum Symonis et Judæ. »

ROSWEYD. secundo loco inserit : « In Nicomedia, Luciani martyris. » Vide die præcedenti.In Florentio purus est. Tum : *Rumoldi martyris*. Vide infra. *Rictrudis virginis*.Vult dicere *sanctimonialis*et *abbatissæ*, quæ tamen vidua et beatæ Eusebiæ mater fuit coliturque XII Maii. «Vigilia apostolorum Simonis et Judæ. »

PULSANEN. : « Vigilia apostolorum Symonis et Judæ. » In secunda deest elogium. In ultima purus est.

ANTUERP.MAX.-LUBEC.,puri in textu,addunt etiam: « Ipso die, Vigilia Simonis et Judæ. »

ANTUERP.,-MAX.,ULTRAJECT.,LEYDEN.,LOVANIEN.et DANIC., omnes incipiunt : «Vigilia apostolorum Symonis et Judæ. » In textu puri.

ALBERGEN. in fine adjicit : « Item sancti Yvonis confessoris. » Infra, expressius est *translatio*.

CENTULEN. : « Vigilia apostolorum Symonis et Judæ. In Hispaniis, civitate Helbora, sanctorum Vincentii, Sabinæ, et Christetæ martyrum. In pago Pictaviensi, sancti Florentii presbyteri et monachi. » Is est qui in Martyrologiis nostris ponitur XXII Septembris,quemque superius in Adone Mosandri repeti hoc die diximus, quod etiam fit in aliis codicibus Usuardinis. Variæ hujus sancti translationes, variæ de sacro corpore concertationes, diversis hisce festivitatibus facile occasionem dederint, cum et aliis etiam mensibus recolatur. Quid si hæc fortasse fuerit prima corporis Rodium in Picardiam advectio ? Sequitur in citato codice : « Autisiodoro, sancti Desiderii episcopi et confessoris. Eodem die apud Tile Castrum, sancti Florenti martyris. Cœnobio Blandinio, adventus sanctæ Amelbergæ virginis. »

BRUXELLEN. Jam dixi codicem hunc deficere usque ad diem XXXI Octobris.

HAGENOVEN. Scriptoris oscitantia omissus est dies Kalend. Novembris, et diei sequenti præfigitur VI Kal., ubi scribi deberet V Kal.

AQUICINCT. incipit : « Romæ, Evaristi papæ et martyris. Hic titulos in urbe divisit presbyteris, et septem diaconos ordinavit, qui custodirent episcopum prædicantem. » Ibidem pro *Florentii*, habetur *Florentiani*.

VICTORIN. : «Romæ, sancti Evaristi papæ. Hic titulos divisit in Urbe presbyteris, et septem diaconos constituit, qui custodirent episcopum. Vigilia apostolorum Simonis et Judæ. »

AMBIANEN. : In pago Pictavo, natalis sancti Florentini presbyteri et monachi, maximæ sanctitatis et innocentiæ viri. » De eodem opinor, *Florentio*, agitur, de quo dixi ad CENTULEN.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT : « Vigilia. Pharonis episcopi et confessoris. » Vide de eo die sequenti. « Vincentii, Sabulæ [Sabinæ] et Christetæ martyrum. Florentii martyris. »

REG. SUEC. sign. num. 130 adjicit : « Romæ, sancti Evaristi papæ, » etc.

VATICAN. adjicit : «Romæ, natalis sancti Evaristi papæ, qui præfuit Ecclesiæ annis tredecim, et martyrio coronatus est sub Trajano. »

FLORENTIN. : « Item, sanctæ Geltrudis [MEDIC., Gertrudis, *an non melius* Rictrudis ?] virginis. Apud Britanniam, translatio [MEDIC., ordinatio] sancti Ivonis confessoris,magnæ sanctitatis viri. Apud Sardiniam civitate Turritana sanctorum martyrum et fratrum Proti presbyteri et Januarii diaconi, sub præside Barbaro ; tempore Diocletiani et Maximiani. »

REMENS. SS. Timoth. et Apoll. : « In pago Pictavensi, sancti Florentii presbyteri et monachi. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit : « Vigilia sanctorum apostolorum Simonis et Judæ. « Sequitur de Vincentio, Sabina et Christeta, pure. Deinde : « Apud Tyle castrum, sanctorum Florentii, Eraclii, Flori et Tuti martyrum. » Hæc est disparatorum confusio. « Ipso die, commemoratio beati Yvonis presbyteri et confessoris. Antisiodoro, depositio sancti Desiderii episcopi et confessoris. »

BELIN., in textu variis nævis deformis, in fine superaddit : « Item eodem die, Vigilia apostolorum Simonis et Judæ. Eodem die, sancti Ivonis confessoris de tertio ordine Fratrum Minorum. »

GREVEN. : « Vigilia apostolorum Symonis et Judæ. Apud Carthaginem, natalis sancti Suffrasiani (*prima editio melius ordinata est*). Ipso die, sancti Eucharii episcopi et martyris. In Sardinia, sanctorum Mariani, Prothi et Januarii. In Phrigia, Eumeni et Canonis. Rumoldi episcopi et martyris relatio. In pago Pictavensi, sancti Florentii episcopi. » Vult dicere, ni fallor, *presbyteri* ; alias Florentii Pictavienses geminarentur. « Desiderii episcopi Autisiodorensis et confessoris. Apud Indiam, sancti Frumentii episcopi, qui ab Athanasio Alexandrino illuc episcopus directus, cum pene totam Indiam superiorem Christi fidei subjugasset, vita et signis inclytus quievit in pace. In Hibernia, Orani episcopi et confessoris. In Britannia minori, translatio sancti Ivonis confessoris jurisperiti, advocati pauperum. Rictrudis virginis. Ipso die, inventio corporis Vincentii Levitæ etiam et martyris. »

MOLAN. : « In Mechlinia, relatio beati Rumoldi episcopi et martyris. Eodem die in Britannia, translatio sancti Ivonis confessoris, in utroque jure doctoris, de ordine Pœnitentium beati Francisci. Romæ, Evaristi papæ, qui sedit annos novem. Sub Trajano martyrio coronatur, sepultus in Vaticano. Hic constituit duos in Urbe presbyteros et septem ordinavit diaconos, qui custodirent episcopum prædicantem. In loco qui dicitur Marcinas, sanctæ Rictrudis cum filia Eusebia. In Blandinio, adventus corporis sanctissimæ virginis Christi Amelbergæ. Item eodem die, vigilia apostolorum Simonis et Judæ. » Dein typis minoribus. « Quæ observatione jejunii celebratur. » Tum : « Apud Indiam, sancti Frumentii episcopi, qui ab Athanasio » etc. ut GREVEN. Editiones aliæ : « Item eodem die Vigilia » etc. De translatione Ivonis, ut supra. Sequitur : « Elnone, commemoratio ordinationis beati Amandi. Quæ licet die præcedenti, sicut et translatio corporis, et ecclesiæ dedicatio facta fuisse credatur, tamen hac die specialius recolitur. » De Rumoldo, ut supra. Tum : « Eodem die elevatio corporum sanctarum Eusebiæ atque Gertrudis. » De adventu Amelbergæ, ut supra. Demum minoribus typis : « Ipso die, inventio corporis sancti Vincentii Levitæ et martyris. »

V *Kal.* *Die* 28.

Natalis beatorum apostolorum Simonis Chananei et Thadei, qui et Judas dicitur ; e quibus Thadeus apud Mesopotamiam, Simon vero apud Ægyptum traditur prædicasse. Inde simul Persidam ingressi, cum innumeram gentis ipsius multitudinem Christo subdidissent, martyrium consummaverunt. Romæ, sanctæ Cirillæ filiæ Decii Cæsaris, quæ sub Claudio principe pro Christo jugulata et necata est gladio. Civitate Meldis, sancti Faronis episcopi et confessoris. Parisius, translatio sanctæ Genovefæ virginis.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.* et *Greven.* Cum *Antuerp.* et *Max.-Lubec.* conveniunt *Antuerp.-Max.*, *Ultrajectin.*, *Leyden.* et *Lovanien.*

VARIANTES LECTIONES.

Symonis scribunt aliqui, sed in hoc nomine, uti et *Chananeo* et *Thadeo*, potiorem codicum partem secutus sum. Antuerp., Max.-Lubec , etc., de Thadeo habent, *qui et Judas Jacobi legitur*, ut ferme est in Adone. Major in explicanda prædicatione varietas. Antuerp.-Maj. post *Simon vero* omittit particulam *apud*. Antuerp., Max.-Lubec., etc. sic legunt : *Quorum Simon apud Ægyptum, Thadeus apud Mesopotamiam prædicavit.* Omnes passim scribunt *Cirillæ*, ut in textu est. Greven. posuit *jugulata atque necata est*. Herinien. omisit *et necata*. Antuerp.-Maj. pro *translatione*, habet, *Parisius, sanctæ Genovefæ virginis.* De *Persidam* vel *Persidem*, *Faronis* vel *Pharonis*, etc., nihil opus est plura subjicere.

OBSERVATIONES.

Apostolorum *Simonis et Judæ* celebritas in Martyrologiis nostris Latinis (nam quid Græci statuant, toto hoc opere non curavimus), in nostris, inquam, Martyrologiis hoc die passim conjungitur. Sic in primis apographa Hieronymiana : *Et natalis sanctorum apostolorum Symonis Chananei et Judæ Zeloti.* In Indiculo apostolorum plura legenda censet Florentinius, pag. 160, ubi alios dies colligit, quibus in iisdem apographis ambo apostoli ob diversas forte causas, simul recoluntur. Subjungit porro binas exercitationes satis longas ad explicanda dubia, confusa et implexa, quæ circa horum apostolorum nomina, agnomina, consanguinitatem cum aliis, prædicationem, martyrium, etc., non pauca nec levia occurrunt, quæque talia sunt ut hic breviter expediri omnino non possint. Tu Florentinium ipsum et Baronii Notationes consule, uti et Tillemontium tomo I, a pag. 399. Quod instituti hujus nostri proprium est, reliquos Martyrologos atque una textus nostri scaturiginem indicabimus. Apud Bedam hæc strictim leguntur : *Natale sanctorum apostolorum, Simonis et Thadei.* Quæ ferme a Rabano descripta sunt. Romanum parvum brevius : *Simonis et Thadei apostolorum.* Ado in Martyrologio: *Natalis sanctorum Simonis et Judæ.* At in Festivitatibus apostolorum rem fusius prosequitur, unde nimirum Usuardus totum suum elogium contraxit. Inter alia eos ibi Viennensis redarguit, *qui putant, Simonem apostolum unum de duodecim, ipsum esse qui sub Trajano crucem passus sit.* Non desunt tamen qui hæc et alia etiamnum tueantur. Verum, ut jam dixi, controversiæ illæ alterius et operosioris indagationis sunt, quam ut hic jejune delibentur. Audiatur postremo Wandalberti encomium :

> Simonis et Judæ præcellit quintus honore,
> Quos opulenta Deo Persis mittente receptos
> Fidos martyrio, et signis tumulare patronos
> Promeruit ; fidei cultrix si deinde fuisset.

Habet Romanum parvum secundo loco : *Romæ, Cyrillæ filiæ Decii Cæsaris.* Venerabilis Beda ex sæpe citatis sancti Laurentii Actis pauca adjecit, quæ a Rabano et Adone transumpta sunt, nulla usquam Deciorum facta distinctione. Noster primam partem verosimiliter ex Adone accepit, quæ martyrium explicat, alteram de sepultura, a Justino presbytero procurata, intactam reliquit. Audi hic etiam, Wandalbertum :

> Cæsare nata micat Decio hic Cyrilla, beatis
> Virgo animis, et cui Decius haud editor esset.

Ex his patet invaluisse pridem historiam illam de qua in Triphonia locuti sumus XVIII Octobris, quamque alibi diligentius discutiemus. De *Farone*, alias *Burdundofaro* Meldensi, nemo præter Usuardum meminit. Habuit insignis ille antistes e consanguineis suis sanctum non unum. Porro Acta sub Hildegarii nomine a Mabilione edita sunt sæculo II Benedictino a pag. 606, brevius a Surio. Exstant apud nos plura, et diffusiora, et contractiora, quæ tamen cum editis non omnino conveniunt. Omnium inter se collatio materia erit disquisitionum, in Actis nostris secuturarum. Vitam a Fulcuino, ut aiunt, carmine scriptam necdum vidi. Habe unicum Wandalberti versiculum :

> Hic etiam Matronæ colitur per littora Pharo.

Ad III Januarii illustrem virginem *Genovefam* cum Usuardo retulimus, proprio ipsius die natali. Ibi Bollandus plures alias in ejus honorem festivitates enumerat, inter quas et hæc translatio, a sancto Eligio, anno 630 verosimiliter facta, recensetur; ab Usuardo certissime posita, quidquid a Molano, nescio ob quem scrupulum, inter accessiones rejiciatur. Hæc pro re nostra abunde dicta sunto ; cætera vide apud Bollandum et scriptores ab eo citatos. Nec desunt recentiores, ex quibus nonnulla fortasse notari poterunt in Supplemento Januarii.

AUCTARIA.

TORNACEN. textum habet totum et purum, excepta annuntiatione tertia de sancto Farone.

ROSWEYD. rubricis majusculis incipit: «Natale beatorum apostolorum Symonis et Judæ.» Deinde pergit: «E quibus Thadeus apud Mesopotamiam, Simon vero,» etc. Hinc post *subdidissent*, inserit, «a pontificibus templorum occisi, martyrium,» etc.

PULSANEN. in prima utcunque purus, caret cæteris omnibus.

MUNERAT., in omnibus satis purus, in fine de Genovefa superadjicit : «Cujus corpus honoratur et colitur in cœnobio apostolorum Petri et Pauli, in monte Parisius.»

MOLAN., in cæteris purus, omittit, ut dixi, annuntiationem ultimam.

ALBERG. et DANIC., in textu etiam satis puri, adjiciunt : «Eodem die [ALBERG. natale] sancti Ferruccii martyris.» Vide MOLAN. infra. «Methis civitate, sancti Terentii episcopi et confessoris.»

CENTULEN. : «Natale beatorum apostolorum Simonis Zelotis et Judæ, qui Taddeus dicitur, et Judas Jacobi scribitur. Romæ, beatæ Cyrillæ virginis. Quæ fuit filia Decii Cæsaris, quam Claudius imperator decollari jussit. Meldis, sancti Pharonis episcopi et confessoris. Parisius, translatio gloriosæ virginis Genovefæ, quæ mirabili virtute et sanctitate claruit.»

Hagenoyen., mutatis Kalendis, hodie scribit hoc A modo : « vii Kalend. Novemb. In Perside, natale beatorum apostolorum Symonis et Judæ. Isti duo apostoli aliis nominibus nominantur. Symon vocatur Cananeus vel Zelotes *(in quo recte sane observat)*, Judas vero dictus est Tatheus [Thadæus] et in Ecclesiastica hystoria ipse vocatur Lybeus [Lebbeus, *vel* Lebbæus]. Hi duo apostoli fuerunt fratres *(saltem unus)* Jacobi minoris et filii Alphei et Mariæ Cleophæ. Quorum primus, id est Symon, in Ægypto prædicavit et multos ad fidem convertit, miracula plura fecit, ecclesias fundavit, et sacerdotes ac episcopos illic constituit. Judas vero beato Thomæ apostolo fuerat associatus, et cum eo tres reges, qui Domino in cunalibus munera obtulerant, convertit. Abagarum regem a lepra curavit et convertit, et plura ibidem miracula fecit, et ecclesias ibidem ædificavit. Deinde in Mesopotamia et in Ponto prædicans [prædicavit] et gentes illas indomitas et belluinas suo dogmate instruxit. Demum Judas in B Ægyptum venit ad fratrem suum Symonem, cum quo perrexit in Persydem, ubi duos magos et Aroen et Arfaxat confundebant. Xertem regem Babylonis cum sexaginta milibus virorum, exceptis mulieribus et parvulis baptizaverunt ; ubi per annum et tres menses manserunt, et ecclesias ædificaverunt, pontifices et sacerdotes statuerunt et multum populum ab errore converterunt, et postmodum in Swanyr civitate tenti sunt ubi preceperunt a demonibus exire de ydolis et illa confringere, quod et fecerunt. Tunc pontifices in apostolos irruerunt et subito occiderunt. » Habet hic vulgatorum Actorum compendium. « Romæ, beatæ Cyrillæ virginis, filiæ Decii junioris, Cæsaris, quæ cum matre sua Typhonia, post mortem patris sui, Christiana effecta est : et sub Claudio imperatore pro fide Christi decollata est. Item, sancti Fidelis martyris. Item, sancti Joseph filii Jacob, translati in Britanniam. In Methis civitate, depositio sancti Terencii episcopi et confessoris. » C

Aquicinct. : « Parisius, translatio sanctæ Genovefæ. » An in cæteris purus sit non liquet.

Codex Ursini a Rosemberg. : « Metis civitate, sancti Terencii episcopi et confessoris. »

Ambianen. : « Ambianis civitate, depositio sancti Salvii episcopi et confessoris. Qui Teuderico rege Galliis imperante, sanctitate et gratia plenus, pontificatum ejusdem loci obtinuit. Cujus corpus Mostoriolo vico translatum et digno cum honore decenter est adornatum. » Vide Castellanum.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Simonis et Judæ apostolorum. Cyrillæ, filiæ Decii Cæsaris, virginis et martyris. » De Farone, pridie.

In Vatican. sub num. 5949 deest Faronis et Genovefæ, ut habetur in extracto.

Altemps. : « Monstroilo monasterio, sancti Silvii episcopi et confessoris. » Vide Ambianen.

Remens. SS. Timoth. et Apoll. : « Suessionis, depositio sancti Divitiani episcopi et confessoris. »

Editio Lubeco-Col., in prima satis pura, in se- D cunda adjicit ex Adone, « et sepulta a Justino presbytero, cum matre sua juxta sanctum Hyppolitum. » In Pharone, pura est. « In Phrygia, sanctorum Tharsi, Policarpi, Gaii, Eminii, Januarii, Terrei, Corminii et Florentii martyrum. » Nomina confusa sunt ex Hieronymianis die præcedenti. « Eodem die, natale sancti Ferrucii martyris. Octava beatæ Ursulæ et sodalium ejus undecim millium Virginum. » In translatione Genovefæ, pura.

Belin., in textu non omnino purus, in fine adjicit : « Civitate Cumis, sancti Fidelis martyris. » Vide Martyrologium Romanum.

Greven. : « Octava sanctarum undecim milium virginum. Beatus Pharo per sanctam Pharam sororem suam ad comtemptum sæculi adductus, uxore sua Blidechilde sacro velamine consecrata, ipse ex Comite palatino, fratri suo beato Walberto, in pontificatu Meldensis ecclesiæ successit. Cum autem tempore quodam ante carcerem transiens, vinctorum clamores audisset : Exite, inquit, liberi, eo quod pœniteamini, statimque vincula eorum soluta sunt. Tandem cum lxvi annis in multa sanctitate præfatam ecclesiam rexisset, quievit in pace. In Lucania, Quinti, Feliciani, Sancincti. » Vide hæc melius die sequenti. « Ferrutii martyris. Felicis martyris. Methis, depositio sancti Therentii episcopi et confessoris. Bodonis confessoris. Item beati Chilleni, qui de Scotia a sancto Pharone in provinciam Atrebatensem missus, ipsam sana sua doctrina et miraculorum signis Christo acquisivit. Inter quæ, cum præfato Pharone corpus reficiens, vas vitreum casu confractum oratione redintegravit. Translatio sanctæ Cuneræ virginis et martyris, ex societate undecim millium virginum. » Vide quæ dicta sunt xii Junii.

Molan. post *Chananæi* aliis litteris textui inserit, *qui et Zelotes scribitur*. In fine : « Parisiis, translatio sanctæ Genovefæ, » etc., ut habet superius Munerat. « Civitate Cumis, sancti Fidelis martyris. Eodem die, dedicatio basilicæ sancti Lamberti martyris. Facta est autem hæc dedicatio sexto anno episcopatus Baldrici nostri episcopi, a sanctissimo viro Dei Hereberto Coloniensi archiepiscopo. Item, sanctæ Cuneræ virginis, quæ martyrium consummavit in oppido Reensi. » De Terentio, ut supra. « Eodem die, depositio beati Dodonis monachi, discipuli sancti Ursmari episcopi. » Editiones aliæ, de Fideli et Cunera, ut prima. « Eodem die, commemoratio sancti Ferrutii martyris, quem Lullus archiepiscopus Moguntinus, motus celeberrimis miraculis, in Lætantium cœnobium, quod Bleidenstadt vocant, magno cum honore transtulit. Famæ, depositio beati Dodonis, » etc. De Terentio, ut supra. « Die vigesima octava, sanctorum martyrum Terencii et Neonilis, et sancti patris Stephani, Sabæ et poetæ. » De Genovefa hic habet, ut est in puro textu. Demum : « Leodii, dedicatio basilicæ sancti Lamberti, » etc., ut in priori, excepta voce *nostri*, quæ hic excluditur.

IV *Kal.* *Die* 29.

Hierosolimis, natalis beati Narcissi episcopi, quem sanctitate, patientia ac fide laudabilem fuisse, historia narrat ecclesiastica. Ipsa die, apud Sidonem urbem, beati Zenobii presbiteri, qui sub novissimæ persecutionis acerbitate martyrio coronatus est. In Lucania provincia, sanctorum martyrum Jacincti, Quinti, Feliciani et Lucii.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Hierosolimis* dicta sufficiant. Ejusdem ferme generis sunt *Narcissi*, *paciencia*, *hystoria*, *Sydonem*, *Synodem*, *Senobii*, *Feliciani*, etc. Rosweyd. verba nonnihil transposuit, in *Ecclesiastica narrat historia*. Difficultas est quomodo de Zenobio scripserit Usuardus, qui Adonem certissime præ oculis habens, in eo legit : *Qui persecutione Diocletiani martyrio coronatur* ; quam phrasim ex codicibus nostris secuti

sunt Antuerp.-Max., Lubec., Belin. et recentiores plerique. Contra alii : *Qui sub novissimæ persecutionis*, etc. Dicendum omnino, mutationem ab Usuardo factam, qualem in textu servavimus. Munerat. ante *Zenobii* omisit *beati*, et ante *novissimæ* particulam *sub*. In altera Balini editione est *Lucana* pro *Lucania*, in utraque deest *provincia*. Solus idem A scribit *Hiacinthi*, sed cæteri omnes *Jacincti*. exceptis Herinien. et Munerat., qui *Jacinti*, et Antuerp.-Majore, qui *Jacingti* posuit. Max.-Lubec. hoc nomen præteriit. In Hieronymianis invenies, *Sanecinti* et *Sacinti*. An ex his satis commode efformetur *Hiacynthus* vel *Hyacinthus*, non definio ; probatissimorum codicum lectioni hic uti et alibi inhæsimus.

OBSERVATIONES.

Narcissus Hieræsolymitamns, ab aliquibus *Magnus* cognominatus, a Gerundensi, qui sanctam Afram Augustanam convertit, distinctissimus est, ab Eusebio variis locis celebratus, ut in Notatione Baronii legere est. At ne multa sparsim requiras, pleraque omnia ab Adone in ejus laudem inde congesta invenies. Hic vero ex Romano parvo eum accepit, ut in Alexandro factitasse notavimus ad XVIII Martii, cum utriusque memoria in sacris Fastis ibi primum consignata sit. Sic igitur in ipsa fonte habes : *Narcissi Jerosolymorum episcopi, viri sanctitate et patientia ac fide laudabilis*. Quæ fere textus nostri verba sunt, ex præfato Adone transsumpta. Secessum ejus B ab episcopatu in solitudinem, propter enormem impiorum hominum calumniam, ejusdem subinde reditum, et Alexandro successori divinitus designato, ab grandævam centum sedecim annorum ætatem, factam verosimiliter cessionem , cursim explicat Papebrochius in Chronologia episcoporum Hierosolymitanorum ante tomum III Maii ; at vitæ totius seriem paulo accuratius ex Eusebio et aliis deducit Tillemontius tomo III a pag 177. Videri etiam potest Motherii ad hunc diem notula. *Zenobius* in Historia Eusebii lib. VIII, cap. 13, *presbyter apud Sidonem* et *medicorum omneum præstantissimus* cum Tyrannione Tyriorum episcopo Antiochiam ductus, et hoc, *in profundum mare demerso, cruciatibus forti animo immortuus* dicitur. Inde ipsum aut ex Rufino transtulit auctor Romani parvi, his verbis : *Sidone, Zenobii presbyteri et martyris*. Hinc in Adonem, ex hoc in Nostrum transit, sub ea phrasis diversitate quam in Variantibus notavimus. Quod autem in C Romano moderno additur, *alios*, nempe, *ad martyrium exhortatum* fuisse, id certe ex Eusebio a nobis citato educi non potuit. Sumpta fortasse est præfata adhortatio ex Adonis textu de quo egimus XX Februarii, ubi et Tyrannionem et Zenobium male cum martyribus Tyriis confusos ostendimus. Ex antiquioribus Martyrologis nec de Narcisso, nec de Zenobio quisquam meminit, excepto Wandalberto, qui postremo ita cecinit :

Presbyter hinc retinens quartum Zenobius ornat.

Ultima classis Adoniana non est, sed ex Hieronymianis et a Rabano et ab Usuardo plane transsumpta, non servata tamen omnino nominum conformitate ; quod mirari nemo debet, cum in codicibus illis ipsis diversitas sit, de qua in Variantibus locuti sumus. Porro *Lucaniæ* provinciæ, non *Lucanæ* aut *Lucensi urbi* ascribendos martyres, merito fatetur Florentinius, quidquid alii somnient. Cætera huc spectantia apud ipsum legere poteris., atque inter alia, sanctum Gregorium papam, dum de Hyacintho aliquo meminit, non hunc, sed alium indicare, qui in Sabinis celebris sit, colaturque IX Septembris, quo die de eo et sociis cum Usuardo dictum est. Errat autem laudatus Florentinius, dum asserit Usuardum *Julii* scripsisse pro *Lucii*. Ultimo loco in Adone refertur : *Depositio sancti ac beatissimi Theodarii abbatis*, etc., sed eum in genuino Usuardo non invenies, utpote qui hunc et plures alios Viennenses sanctos et hic et alibi prætermisit. In auctario Molani reliquam annuntiationem Adonianam dabimus, ex qua colliges translationem potius hoc die quam depositionem ab Adone recoli, licet in codicibus nostris aliis passim natalis memorari videatur.

AUCTARIA.

Pulsanen., in prima et tertia annuntiatione satis purus, caret secunda de Zenobio.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Alberg. et Danic. de Narcisso textui ex Adone superaddunt : « Qui cum vidisset in vigilia Paschæ oleum luminaribus deesse, jussit ministris aquam ferre, et omnibus videntibus, aqua benedicta in oleum conversa est. » De Zenobio scribunt cum aliis, *sub Diocletiani persecutione*, etc.

Centulen. : « Natale sancti Narcissi Jerosolimorum episcopi, viri sanctitate et patientia ac fide laudabilis. Apud Sidonem urbem, sancti Zenobii presbyteri et martyris. »

Hagenoyen. de Narcisso cum Antuerp.-Max. ferme convenit. adjungens præterea : « Et naturam elementorum in eodem facto mutavit. » In Zenobio satis purus est. Tum ex die præcedenti : « In civitate Meldis, sancti Faronis episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Ferruci martyris. Parisius, translatio sanctæ Genovefæ virginis. Quæ translatio facta est die præcedenti, sed hic recolitur. In provincia, civitate Lucania, sanctorum martyrum, etc. Item in Gundabyzaviæ [*an forte vult dicere*, in Augusta Sveviæ] sancti Narcisci episcopi et martyris, qui convertit sanctam Afram. » Videantur Acta XVIII Martii.

Aquicinct. subdit in fine : « In territorio Viennensi, natalis sancti Teuderii confessoris ». Ado legit *Theodarii* ; alii codices aliter.

Victorin. et Reg. Suec. sign. num. 130 : « In pago Viennensi, sancti Theuderici confessoris. » In codice Reg. Suec. est *Teuderii*.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Narcissi episcopi et confessoris. Ermelindis virginis, quæ pro castitate patriam reliquit. » Vide Castellanum.

Vatican. sig. num. 5949 adjicit : « Capuæ, natale sancti Germani episcopi et confessoris, cujus animam in sphera ignea ab angelis ferri in cœlum beatus Pater Benedictus vidit. » Vide die sequenti.

Altemps. : « In pago Vionensi, sancti Cauderii confessoris. » Ex scriptoris oscitantia, et positio et sanctus ipse duplicari videntur, cum procul dubio sit idem *Theuderius* vel *Theodarius*.

Lugdunen. : « In territorio Viennensi, sancti Theuderii confessoris. »

Burdegalen. : « Sancti Terentii episcopi et confessoris. » Vide die præcedenti.

Luxovien. : « In Gallia, civitate Vienna, depositio sancti, ac beatissimi Theodorii abbatis. »

Edit. Lubeco-Col. in textu similis est Antuerp.-Max. etc. Tum : « Apud Augustam Sueviæ, natale D sancti Narcissi episcopi et martyris. Hic illi civitati a Deo missus, et ibidem beatam Afram cum suis puellis convertit. » Hic forte ponitur occasione Narcissi Jerosolymitani, cum quo a Petro in Catalogo et ab aliis perperam confusus est. Jam diximus de eo actum esse XVIII Martii. « In Gallia Methis civitate, sancti Therentii episcopi et confessoris, ammirandæ bonitatis viri ; decimi septimi ejusdem urbis pontificis. » Vide die præcedenti. « Vienna civitate in Gallia, depositio sancti Theodori [*pro* Theodarii] abbatis. Eodem die, adventus capitum sanctorum duorum Ewaldorum presbyterorum et martyrum.

Greven. : « Apud Augustam Retiæ civitatem, natalis beati Narcissi episcopi et martyris. Qui tempore Diocletiani, præfatæ civitati a Deo missus, beata

Aphra cum suis puellis conversa, totam provinciam Christi Evangelio complevit, ipseque postmodum illustre martyrium duxit.» Vide quæ nuperrime notavimus. « Quinti martyris. Item Sociœti. Apud Xanctis, translatio sancti Victoris, ducis ex legione Theobeorum. Apiani episcopi et confessoris. Honorati episcopi et confessoris. Abdiæ episcopi et confessoris, qui a sanctis apostolis Symone et Juda ad fidem conversus, eorumdem passionem Hebraice conscripsit ac in pace quievit. Viennæ, depositio beatissimi Theodarii abbatis. In monasterio, adventus capitum sanctorum duorum Ewaldorum, presbyterorum et martyrum. Aquilinæ virginis et martyris. Ermelindis virginis. Eldetrudis virginis. Kenneriæ virginis.

Molan. : « Villa Meldricis, sanctæ Ermelindis virginis. Eodem die, sancti Apiani episcopi et confessoris. Item, sancti Honorati episcopi et confessoris. Et in castro, quod Lensis appellatur, sancti Vulgani A episcopi et confessoris. Ipso die, sanctæ Rictrudis. Eodem die, translatio secunda beati Vincentii confessoris. In Gallia, Vienna civitate, sancti Theodarii episcopi et confessoris ; et translatio ipsius in loco, qui dicitur Vallis Rubiana. Dodonis confessoris, cujus corpus quiescit apud monasterium in Fama.» De quo iterum die præcedenti. Deinde minoribus typis : « In civitate Pataviensi, triumphus sancti episcopi Maximiliani martyris et Valentini confessoris. » Editiones aliæ de Ermelinde et Vulgano idem habent. De Theodario ponitur sola depositio, omissa translatione, et rectius scribitur *abbatis*, non *episcopi*. « Die vigesima nona, sancti Patris Abramii. In cœnobio Sonegiacas, eodem die, translatio secundi beati Vincentii confessoris. » Vide quæ de ipso diximus xiv Julii. Rursus minoribus typis, sed alio nonnihil modo : « In civitate Pataviensi, triumphus sanctorum episcoporum, Maximiliani martyris, et Valentini confessoris. »

III *Kal.* *Die* 30.

Apud Africam, natalis sanctorum martyrum, numero ducentorum viginti. Civitate Tingitina, passio sancti Marcelli centurionis, qui capitis abscisione martyrium consummavit sub Agricolano, agente vices præfectorum prætorio. Antiochiæ, sancti Serapionis episcopi, eruditione clarissimi. [*Addit Bouillart in textu*[a]: Ipso die sancti Germani Capuani episcopi ; *et ad marg. charactere cursivo* : Et sancti Lucani martyris.]

NOTÆ.

Soli omnino puri inveniuntur *Herinien.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] *Lucanum* oræ codicis additum fatemur. In *Germano* prima manus. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

De *abscisione* et hujusmodi variationibus non loquor ; duæ sunt notabiliores, in quibus a fonte differt rivus, ab Adone Usuardus, cum nempe primarii quique et probatissimi codices scribunt *Tingitina* et *Agricolano*, pro *Tingitana* et *Agricolao*, ut diserte alter legerat. Ex purorum ab omni parte codicum numero exclusi sunt multi, et imprimis Pratensis, in quo in fine adjungitur : *Ipso die,* B *sancti Germani, Capuani episcopi :* atque ad marginem, quod in apographo nostro subductum est : *Item, sancti Lucani martyris :* quæ in codice B textus partem faciunt. Ducem sequuntur soliti codices Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Aquicinct., sed alia et auctiori phrasi, ut de additamento non dubites.

OBSERVATIONES.

Anonymorum phalangem ducentorum viginti sacrorum militum omnia Latinorum fere Martyrologia hoc die venerantur, inquit Florentinius. At omnia illa Martyrologia reducuntur ad Hieronymiana aliqua apographa ; item Romanum parvum, his verbis : *In Africa martyrum* ccxx. Hinc ac Adonem, deinde ad Nostrum, qui solitum ductorem descripsit. Apud antiquos alios hi martyres noti non sunt ; solus Wandalbertus, nescio quo verosimili fundamento, centurioni Marcello, tanquam eorum antesignato, pugilum turmam subjunxit, his versibus :

Terno Marcellus, Christi galeatus amore,
Centuriam cœlo dignam geminamque sacravit,
Martyribus bis centum et bis denis comitatus

Hæc plane gratis a Wandalberto connexa, evidenter ostendunt sincera et genuina sancti *Marcelli* Tingitani martyris Acta, a Surio hodie, a Baronio ad annum ccxcviii in principio, et recentius inter Selecta a Theodorico Ruinartio edita et notis illustrata a pag. 311, Gallice vero deducta a Tillemontio tomo IV, a pag. 575. Multa de illustri hoc martyre tradunt scriptores Hispani, quo autem jure eum sibi ut popularem vindicent, aut quo filios duodecim itidem martyres eidem tribuant, suo loco disputabitur, quemadmodum et de aliis a Baronio hic obiter notatis. Primus inter martyrologos *Marcellum* sic memorat Romani parvi auctor : *Tingitana, Marcelli centurionis et martyris.* Mirum est tam jejunum encomium ab Adone concinnari, cum tamen Acta ipsa non ignorasse videatur ; aptissimum certe putavit Usuardus, quod in textum suum integrum transferret, iis duntaxat mutatis quæ in Variantibus observata sunt. Porro qui ab Adone *Agricolaus*, a Nostro *Agricolanus*, ab aliis *Auriculanus* appellatur. De *Cassiano*, gloriosi hujus martyris occasione ad fidem Christi converso et subinde pari laurea coronato, cujus Acta primus in lucem protulit laudatus Ruinartius atque Marcellianis attexuit, agetur die iii Decembris. *Sera-* C *pionem* Antiochenum nullus in Fastos Christianos retulit ante Adonem, cujus verba Usuardus modice contraxit. Vita, gesta et scripta ex variis antiquorum, potissimum Eusebii, locis colligenda sunt, ut jam non incuriose præstitit Tillemontius tomo III, a pag. 168. Videndus etiam Hieronymus de Script. Eccl. cap. 41, et ibi Auberti Miræi scholia, quibus præluxit Baronius, tum in notatione hic, tum in Annalibus, præsertim ad annum 191. *Felicianus*, nescio quis, cum sociis, et *Germanus Capuanus*, Mosandri et Rosweydi judicio, Adoni abjudicantur. Utrum postremus Usuardinus sit, supra abunde declaravimus. Est in Rabano solus *Pontianus* papa, de quo Florus pridie meminit. Vide xx Novembris.

AUCTARIA.

Praten. De eo et altero item Pratensi codice signato B divi in Variantibus.

Tornacen. in fine textus puri : « Eodem die, sancti Lucani martyris. »

D Antuerp.-Maj., in textu cum cæteris, sic subjungit : « Ipso die, sancti Germani Capuani episcopi ; cujus animam Pater Benedictus vidit,» et tum erasis aliquibus, infra lineam ponitur, « in cœlum deferri.»

Plures de eodem agunt, hac vel nonnihil diversa phrasi.

ROSWEYD., paulo ampliori phrasi, ita adjicit: « Ipso die, sancti Germani Capuani episcopi. cujus animam Pater Benedictus vidit ab angelis in cœlum deferri. »

PULSANEN. incipit: « Natalis beati Germani Capuani episcopi. » Tum in prima et ultima purus, omittit secundam.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN., puri in textu, adjiciunt: « Tolosa, sancti Saturnini. Aliis est *translatio*; et recte, nam in Usuardo ponitur natalis XXIX Novembris.

MUNERAT., in fine: « Eodem die, festivitas sancti Lucani martyris. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC., in textu etiam puri, addunt: « Eodem die, sancti Germani Capuani episcopi, cujus animam Pater Benedictus vidit in cœlum deferri. » Ferme ut supra.

CENTULEN.: « Apud Capuam, sancti Germini, cujus animam vidit sanctus Pater Benedictus in sphera ignea ab angelis in cœlum deferri. In Lucania provincia, sanctorum Jacincti, Quinti, Feliciani et Lucii martyrum. » Ex die præcedenti. « Eodem die, sancti Lucani martyris. Civitate Thingitana, sancti Marcelli centurionis, qui decollatus est pro Christo. »

HAGENOYEN.: « Apud Africam, natale sanctorum martyrum Rogatiani presbyteri et Felicissimæ [*pro* Felicissimi] qui sub persecutione Decii et Valeriani imperatorum, illustri sunt martyrio coronati. De quibus etiam scribit beatus Cyprianus in epistola ad confessores. » Multa sæpe turbat hic codex in ordine Kalendarum; sanctos, ut alibi etiam diximus, pro mero suo libitu variis diebus consignans, quos alibi sic notatos nusquam reperit. De his martyribus vide supra XXVI Octobris. Sequitur: « Item Theodegarii confessoris. » Crederes esse *Theodarii*, de quo die proxime præcedenti; sed postea ponit: « In Vienna, Theodori abbatis? » Tres textus annuntiationes satis puras refert. Tum: « Apud Ratisponam civitatem Bauriæ, depositio sancti Wlffangi episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Germani Capuani episcopi, viri per omnia laudabilis; cujus animam sanctus Benedictus abbas, Pater nigrorum monachorum, ab angelis vidit in cœlum deferri, ut dicit beatus Gregorius in secundo Dialogorum libro. » Adde cap. 35.

AQUICINCT. post textum subdit: « Ipso die, sancti Germani Capuani episcopi, cujus animam Pater Benedictus vidit in cœlum ferri. Eodem die, sancti Gervasii martyris. » Alii *translationem* signant. Et recte, cum verus natalis dies sit XIX Junii.

VICTORIN. et REG. SUEC. sign., num. 130, in fine: « Tolosa, sancti Saturnini. Capuæ, sancti Germani episcopi. Et Maximi martyris. »

DAVERONEN.: « Tolosa, sancti Saturnini martyris. » Vide supra ANTUERP., etc.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Germani Capuani episcopi. Serapionis episcopi et confessoris. Jeronis martyris in Edmonda. » Vide XVII Augusti in Auctariis. Tum: « Sanctorum martyrum ducentorum viginti. »

BIGOTIAN. sign. P 5: « Tolosæ, sancti Saturnini martyris. » De quo jam sæpius.

CLUNIACEN.: « Eodem die, sancti Gervasii martyris. » Vide codicem AQUICINCT.

REG. SUEC. sub num. 428: « Eodem die, festivitas sancti Lucani martyris. Civitate Capua, sancti Germani episcopi et confessoris, » etc. Ut jam sæpe ex aliis codicibus retulimus.

Codex D. DU CHEVAL. signatus C: « Tholosa, sancti Saturnini martyris. Eodem die, sancti Genesii martyris. »

ALTEMPS.: « Ipso die, ordinatio sanctissimi antistitis atque patroni nostri Swithini. » Vide II Julii. Hinc recte, ni fallor, colligitur codicem hunc Usuardinum in Anglia auctum, fuisse ecclesiæ Wintoniensis.

FLORENTIN.: « Tolosæ, natale sancti Saturnini, viri virtute clarissimi. »

CAUDIACEN.: « Translatio sancti Gervasii martyris. » Melius quam cæteri supra.

REMENS. SS. Tim. et Apoll.: « Tolosa civitate, translatio corporis sancti Saturnini episc. et mart. »

EDITIO LUBECO-COL. incipit: « Octava depositionis sanctissimi patris Severini archiepiscopi et confessoris. » Sequitur textus satis purus. Tum: « Eodem die, sancti Germani Capuani episcopi et confessoris; hujus animam sanctus Pater Benedictus vidit in cœlum deferri. Hic scilicet Paschasium, archidiaconum Romanæ Ecclesiæ, hostia salutari de purgatorio liberavit. Item ipso die, sancti Theonesti episcopi et martyris. Troia civitate, quæ Xanctis dicitur, translatio sancti Victoris martyris. » Is est haud dubie Victor, de cujus natali cum sociis decem et septem supra egimus X Octobris.

BELIN. in fine: « Tolosæ, sancti Saturnini. Eodem die Germani episcopi Capuani, magnæ sanctitatis viri. »

GREVEN.: « Nichomediæ, sanctorum Kalendionis, Marcialis, Theophili, Januarii, Petri et Marci. » Vide Hieronymiana. « Item Feliciani et sociorum ejus martyrum. Eusebii martyris. Ipso die, commemoratio sancti Theonesti episcopi et martyris ac sociorum ejus. Jeronis martyris. Luciani martyris. Translatio beati Saturnini episcopi Tholosani et martyris. Germani Capuani episcopi et confessoris, cujus animam sanctus Pater Benedictus in cœlum deferri conspexit. Hic Paschasium, Romanæ Ecclesiæ archidiaconum, salutari hostia de purgatorio liberavit. Talaricani episcopi. In Dacia, Theotgaris confessoris. Apud Terracinam Campaniæ civitatem, sancti Leoncii consularis et confessoris. De quo in gestis beati Cæsarii legitur, quod in ejus confessione credens sanctum martyrem nudum clamide sua operuit. Baptizatus deinde, cum divinam communionem accepisset, emisit spiritum. Item, beatæ memoriæ Dorotheæ de Prusia, inclusæ. »

MOLAN. post *clarissimi*, addit minoribus typis: « Cujus Eusebius meminit Historiæ Ecclesiasticæ lib. V, cap. 19, 22, et lib. VI, cap. 1. » Tum Italicis: « Apud Calarim, Sardiniæ provinciæ oppidum, natale beati Saturnini martyris, qui sub persecutione Diocletiani gladio est truncatus. Eodem die, sancti Germani episcopi Capuani, magnæ sanctitatis viri. Eodem die, festivitas sancti Lucani martyris. Translatio sancti Victoris, patroni nostri; » rursus typis minoribus, « in civitate quæ Xanctis dicitur. Apud Terracinam Campaniæ, » etc. ut GREVEN. Editiones aliæ: « Parisiis, festivitas sancti Lucani martyris. » De Saturnino Calaritano et Germano Capuano similes sunt priori. Tum: « Apud Altinum, natalis Theonesti martyris et pontificis, qui Moguntiæ, fidei rectæ prædicationem exorsus est, et Albanum ab Arianis trucidatum vidit. In Dania, sancti Theodgari confessoris, qui verbum vitæ prædicando, horas, missas, cæteraque officia devote celebrando, pro Olavo rege terreno, cœlesti regi serviebat. Die trigesima, sanctorum martyrum Zenobii et Zenobiæ. Xanthis, translatio S. Victoris. »

Pridie Kal. *Die 31.*

Vigilia omnium Sanctorum. Romæ, natalis beati Nemesii diaconi, et Lucillæ filiæ ejus, qui cum a fide Christi flecti nequaquam possent, jubente Valeriano et Galieno, decollati sunt sub octavo Kalendarum Septembrium die. Hic tamen venerabilior habetur solemnitas ipsorum, quando a beato Sixto corpora

eorum via Appia honestius sunt tumulata. In Galliis oppido Virmandensi, sancti Quintini, qui sub Maximiano imperatore martyrium passus est, cujus corpus post annos quinquaginta quinque, revelante angelo, inventum est.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Sollempnitas*, *Syxto*, et similibus, alibi satis dictum est. Munerat. pro *natalis* ponit *nativitas* : item *diaconi et martyris*. Belin. pro *Lucillæ* substituit *Lucinæ*. Legendum est ut habet textus, *qui cum a fide Cristi flecti nequaquam possent*, sed in Munerato corrupte impressum, *qui cum fide Christi flectit*, etc., in Antuerp.-Majore mutatum verbum, *qui cum a fide Christi separari non possent.* Idem scribit *sub Augustarum Kalend.* VIII *die.* Greven. et Molan. pro *hic autem*, habent, *hic tamen* ; pejus Belin. : *Horum tamen venerabilior habetur solemnitas ipsorum.* Omnes passim legunt, *Virmandensi* cum Adone; Antuerp. et Max.-Lubec., *Viromandensi ;* Belin., *Viromadensi ;* Herinien., Tornacen., Antuerp., Max.-Lubec. et Belin. non male, mea quidem sententia, scribunt, *Hujus corpus*, etc.; prætuli tamen aliorum lectionem. Belin. pro *revelante angelo* habet *revelante Domino.*

OBSERVATIONES.

Vigilia omnium Sanctorum vere et pure Usuardina est, neque enim Adoni tribuendam censent aut Mosander aut Rosweydus. Hic merito dubitare quis possit, ut superius etiam monui, an Usuardus *Vigiliam sanctorum apostolorum Simonis et Judæ*, disertissime ab Adone positam, prætermiserit, hanc vero, nusquam apud antiquiores repertam hodie textui suo præfixerit. Nihilominus sic rem habere codices nostri, et XXVII et hoc die satis manifeste ostendunt. Non semel alibi et præsertim II Augusti observavimus Acta sancti Stephani papæ et martyris uberem fodinam esse, ex qua sancti varii et variis diebus notati extrahantur. Ex eorum numero sunt, qui hodie recoluntur, *Nemesius* diaconus, et filia ejus *Lucilla*, de quibus in sacris Tabulis agere primum cœpit auctor Romani parvi, cujus hæc hodie unica est annuntiatio : *Nemesii diaconi, et Lucillæ filiæ ejus*, VIII *Kalend. Septembrium passi* (ita habetur) *sed pridie Kalend. Novembrium a Sixto papa sepulti.* Hæc ex præcitatis sancti Stephani Actis desumpta sunt, quorum diffusius compendium contexuit Ado, Noster vero inde sua omnia, solitæ brevitati aptata deprompsit. Videsis laudata Acta apud Baronium in Annalibus ad annum 259, a num. 8; qua vero parte hos martyres spectant, a num. 22 ; et apud Surium II Augusti. Nec authentica illa esse, nec omnino incorrupta censent recentiores passim : ego certe non video cur Tillemontius, dum de Stephano papa loquitur tomo IV, a pag. 28, non video, inquam, cur Nemesium hunc nostrum, et Lucillam filiam a sancto pontifice baptizatos, præ cæteris silentio involvendos putaverit. Longiori meditatione res ea digna est, quamque proinde in majori opere ad II Augusti copiosius discutiemus. Celeberrimus martyr *Quintinus* signatur in Hieronymianis Epternacensi et Corbeiensi, *Augustæ Viromandorum ;* qua autem ratione codicis Florentiniani descriptor inde *Quirinum in Italia* apte efformare potuerit, haud equidem divinare queo. Beda et ex eo Rabanus positionem distincte non exprimunt ; ipsam notat Ado, reliqua Bedæ verba sua faciens, Usuardo de utriusque spoliis gaudente. Nescio cur Rabanus pro annis quinquaginta quinque, post quos inventum corpus dicitur, solum posuerit quinquaginta duos. Qui encomium longius voluerit, adeat Florum ex Actis multa contrahentem. Sed fontem potius consulat apud Surium hoc die, quem licet recentiores critici non omnino limpidum et fæcium expertem existiment, negare saltem non audent multam spirare antiquitatem, atque ad puritatem primigeniam proxime accedere. Inter hos Tillemontius ipsorum, nempe Actorum, medullam satis nitide expressit tomo IV, a pag. 433, apud quem enumerantur scriptores alii, a nobis suo tempore diligentius expendendi. Hoc metrico elogio *Quintinum* prosequitur Wandalbertus :

Quintinum pridie celebrant sua festa beatum,
Qui insigni et vario ob Christum certamine victor
Octimbrem clauso componit in orbe ruentem.

AUCTARIA.

TORNACEN. caret elogio Nemesii et Lucillæ, cætera omnino purus.

ROSWEYD. in fine subdit : « Eodem die, sancti Foilani martyris. » Alii passim scribunt *Foillani.* Castellanus mavult *Fullani*, Gall. *Foignan*, cujus reliquias ait Peronæ honorari. « Item sancti Wolfgangi, confessoris. »

PULSAN. in secunda annuntiatione totum elogium etiam omisit. In Quintino mutilus est, desunt enim quæ in textu ponuntur post *passus est.*

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. et LEYDEN. textui satis puro in fine addunt : « Fossis, natale sancti Foillani martyris. Qui de Hibernia veniens, germanum suum Ulcanum, qui Frossonem [*alii* Fossensem] regebat ecclesiam, visitaturus, in saltu qui Carbonarias nuncupatur, martyrizatus est. »

LOVANIEN. idem habet de Foillano, sed totum Nemesii et Lucillæ elogium expungit.

ALBERGEN. et DANIC. similes sunt ANTUERP.-MAX., etc., nisi quod inter Quintinum et Foillanum inserunt : « Apud Ratisponam, sancti Wolfgangi [DANIC., Wolfgandi] episcopi et confessoris. »

CENTULEN. recentiori manu in margine apponitur : « Vigilia omnium Sanctorum. » In textu : « Romæ, beati Nemesii dyaconi et filiæ ejus Lucillæ virginis. Quos sanctus pontifex Stephanus baptizavit. In Galliis oppido Vermandensi, passio sancti Quintini, vir genere, fide et martyrio gloriosi. In territorio Leodiensi, S. Foillani monachi et mart. »

BRUXELLEN. post lacunam de qua supra diximus, adhuc hodie imperfectus est : puto tamen textum satis integrum fuisse. Subjicio quod ei superadditur : « In Macedonia, natale sanctorum Vitalis, Petri, Crescentii et Alterni. Et natale sancti Eusebii martyris, cujus passio habetur. Apud Ratisponam, sancti Wolfgangi episcopi et confessoris. Item, sanctæ Rictrudis virginis. » De hac in Auctariis XXIX Octobris.

HAGENOYEN. de vigilia nihil habet. In Nemesio et Lucilla satis purus est. De Foillano fere idem refert quod supra ANTUERP.-MAX., etc. De Quintino paulo prolixior, in hunc modum : « In Gallis civitate Viromandensi, sancti Quintini martyris passio, qui sub Maximiano imperatore [coronatus est]. Hic Quintinus civis Romanus erat et nobilis genere : in urbe Abianensi [*pro* Ambianensi] prædicavit, et miracula plura fecit. Unde jussu Maximiani dire cæditur et carceri mancipatur ; per angelum autem solvitur et iterum prædicat, et iterum capitur et eculeo usque ad ruptionem nervorum torquetur, et nervis crudis verberatur : oleum, picem et adipem ferventem toleravit, et præsidem derisit. Propter quod calcem, acetum et synapem in eos ejus projecit. Et ad Viromandensem

civitatem ducitur martyr Dei captivus, ubi duos clavos a capite usque ad crura, et decem inter ungulas carnem ejus dividentes, percussit, et tandem decollatus est. »

Aquicinct., post *inventum est*, ex Adone subdit, VIII *Kalend. Julii*

Codex Ursini a Rosemberg : « Apud Ratisponam, sancti Volfangi episcopi et confessoris. » Nomen recte efformandum, ut supra *Wolfgangi*.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Vigilia Quinctini et Foilani martyrum. » Inepta conjunctio ; sed de solo primo pergit : « Qui Quinctinus post multa tormenta tandem decollatus, post LV annos incorruptus corpore et redolens inventus est. »

Altemps. : « Monasterio Glascoviensi, sancti Benigni confessoris. Qui in optima conversatione fideliter migravit ad Dominum. »

Editio Lubeco-Col., in vigilia et Nemesio satis pura, de Quintino sic habet : « In Galliis opido Viromandensi, sancti Quintini martyris. Qui sub Maximiano imperatore, agente Rictiovaro præside, post diversa supplicia decollatus est, et corpus in fluvium Somene submersum. Quod tamen post annos quinquaginta quinque, revelante angelo, inventum est et sepultum octavo Kalendas Julii. Fossis, natale sancti Foillani martyris. Qui de Hibernia, » etc , ut supra in Antuerp.-Max. et aliis sequitur : « Colonia Agrippina, depositio beatæ Noitburg virginis. Quæ nunc in monte Sancti Beati, juxta Confluentiam, per translationem requiescit. Apud Ratisponam civitatem, sancti Wolfgangi, ejusdem civitatis episcopi et confessoris, multorum miraculorum clarissimi. »

Greven. : « Foilani episcopi et martyris. In Macedonia, Vitatis, Petri, Crescenti, Alterni. » Vide Hieronymiana. « Eusebii martyris, cujus gesta habentur. Et passio sancti Philippi. Romani presbyteri. Vincentii diaconi. Apud Ratisponam, sancti Wolgangi episcopi et confessoris. Qui Suevorum claro sanguine ortus, Treveris clericus ordinatus, pompis mundi relictis, monachi habitum induit. Post hoc a sancto Udalrico Augustensi, presbyter factus, annuente Ottone secundo, Ratisponensi Ecclesiæ undecimus episcopus præfectus, Vita, doctrina et miraculis inclytus, quievit anno Domini DCCCCXCIV. Apud Coloniam Agrippinam, depositio beatæ Noitburgæ virginis. Quæ claro Francorum sanguine progenita, tempore Pipini sanctitate emicuit. Ad cujus merita commendanda visa sunt duo luminaria cœlitus missa ejus funeri astare. Quiescit autem nunc in monte Sancti Beati, in monasterio Carthusiensis ordinis prope Confluentiam. Beghæ virginis. » Vide Castellanum.

Molan. : « Fossis, natalis sancti Foillani episcopi, qui de Hibernia veniens germanum suum, qui Fossensem regebat Ecclesiam, visitaturus, in saltu, qui Carbonarias nuncupatur, martyrizatus est. Cujus vita virtutibus gloriosis et miraculis copiosissimis illustratur. Eodem die, sancti Wolfgangi episcopi et confessoris apud Ratisponam. Item, sancti Eusebii martyris. » Deinde minoribus typis, « cujus gesta habentur. Apud Coloniam Agrippinam, depositio beatæ Neitburgæ virginis, quæ claro Francorum, » etc., ex Greveno. Editiones aliæ priori non omnino conformes, sic habent : « Fossis, natalis sancti Foillani episcopi : qui de Hibernia venit ad Ultanum germanum suum, qui Fossensem regebat Ecclesiam ; et in saltu, qui rustica lingua Carbonarias nuncupatur, martyrizatus est. Cujus vita virtutibus, » etc., ut supra. « Apud Ratisponam, sancti Vuolfgangi episcopi et confessoris. Coloniæ, sanctæ Noitburgis virginis, quæ translata quiescit prope Confluentiam, in monte Sancti Beati. Item, sancti Eusebii martyris. Die trigesima prima, sanctorum Apostolorum, Stachys, Amplii et sociorum. Et sancti martyris Epimachi. » Hunc puto esse socium Alexandri de quo agemus XII Decembris. Acta ejus apud Surium a Metaphraste exornata sunt.

MENSIS NOVEMBER.

HABET DIES XXXI.

Kalendis. *Die* 1.

Festivitas beatæ Dei Genitricis, et omnium martyrum, quam Bonifacius papa celebrem et generalem instituit agi omnibus annis in urbe Roma. Sed et Gregorius pontifex postmodum decrevit eamdem in honore omnium Sanctorum solemniter observari perpetuo ab omni Ecclesia. Apud castrum Divionem, sancti Benigni presbyteri, qui missus a beato Policarpo ad prædicandum in Galliam, postquam est a Terentio comite gravissimis tormentis multipliciter afflictus, tandem collum ejus vecte ferreo tundi, et corpus lancea forari jubetur. In Campania civitate Terracina, sanctorum Cæsarii diaconi et Juliani presbyteri : qui Cæsarius tempore Claudii, diebus multis in custodia est maceratus, et postea cum eodem Juliano in saccum missus, sicque in mare præcipitatus. Civitate Parisius, depositio beati Marcelli confessoris, qui ut dignus monstraretur futurus antistes, ejus meritis nunc aqua in vinum, nunc vero mutatur in balsamum. Item sancti Severini monachi, de Tiburtina civitate. Et natale sanctæ Mariæ virginis, quæ diris verberibus afflicta, equulei extensione, et ungularum laceratione vexata, martyrium consummavit. Item civitate Bajocas, sancti Vigoris episcopi. In Pago Vuastinensi, sancti Maturini confessoris.

NOTÆ.

Ita habent *Munerati prima editio*, *Grevenus* et *Molanus*. Multi alii codices proxime accedunt, ut infra patebit.

VARIANTES LECTIONES.

Munerat. plerumque mendis abundat. Hic in principio addit *Virginis Mariæ*. Greven. pro *gravissimis tormentis* habet *gravissime*. In tribus citatis est *perforari*, ex aliis tamen post Bedam et Adonem servavi *forari*. Molan. semper corrigit *Parisiis* pro *Parisius*. Reliqui Munerati errores sunt, quod pro *a Terentio*, legat *ea* ; pro *custodia*, habeat *custodi*. Marcello addidit titulum *episcopi*. Tum, *monachi de Bithinia*. Item, *Mariæ virginis et martyris*. Demum *Vuastensi* pro *Vuastinensi*.

Optimos nostros codices e purorum numero excludere coacti sumus, Pratensem in primis, quia ex ejus textu erasa *est* quæ hic sexto loco ponitur *Maria Neocorensis*, relicto spatio vacuo, ut testatur clar Castellanus, qui et observavit rejectam eam esse ad XXI Novembris, alteri inductioni illic inscripta. Sequuntur Pratensem soliti socii Antuerp.-Maj. et Rosweyd., qui ambo præfata annuntiatione etiam A carent. Imo in Antuerp.-Maj. deest præterea *Severinus monachus.* Hoc quoque peculiare habent præfati codices quod annuntiationis primæ membrum secundum sic incipiant: *Tercius vero Gregorius*, ubi reliqui omnes indeterminate legunt: *Sed et Gregorius ;* codices vero mediæ notæ melius designant *Gregorium quartum*. In Heriniensi, cætera purissimo, mutatum est Marcelli elogium, ut infra patebit.

OBSERVATIONES.

In Antiquioribus Kalendariis aut Hieronymiano Martyrologio quærenda non est annuntiatio nostra prima de festivitate B. M. V. et omnium Sanctorum, de cujus prima inchoatione, seu Panthei in Ecclesiam Christianam mutatione, cum Romano parvo agere cœpimus XIII Maii. Hic ex eodem Martyrologio sumenda sunt hodiernæ solemnitatis paulo expressiora lineamenta: *Festivitas Sanctorum, quæ celebris et generalis agitur Romæ.* Non dicit *generalem* agi tota Ecclesia, sed duntaxat *Romæ ;* ostenditque adeo Martyrologii istius auctor se illa tum scribere cum prædictum festum institutum in ipsa urbe a Gregorio III, qui sedit ab anno 731 ultra 740, festivius ageretur: B unde Romani illius parvi epocham in præfationis cap. 2 deduximus. De eodem festo videndæ sunt Baronii Notationes XIII Maii et I Novembris, sed maxime Frontonis ad Kalendarium Observationes a pag. 142. Beda noster hodie legit: *Festivitas omnium Sanctorum* primo loco; sed cum hæc longe aliter et alio ordine a Rabano posita sint, dubium reddunt utrum ea verba a Beda vel Floro vere signata fuerint. Clarir est Adonis narratio, a Nostro contracta, non expressa determinatione Gregorii III, quæ in Pratensi et sociis codicibus male ponitur; nam extensio festivitatis ad universam Ecclesiam, non a Gregorio III, sed a Gregorio IV, sæculo integro posteriori, procurata censetur; ut proinde recte in Variantibus dixerimus, nomen *Gregorii IV* codicibus mediæ notæ melius insertum fuisse, etsi non Usuardine.

De *Benigno* Divionensi, vel, ut alii vocant, *primo Burgundiæ apostolo*, agunt Hieronymiana apud Florentinium, Beda, ex hoc Rabanus et Ado, eodem omnes elogio quod postremus nonnihil contraxit, atque in multo pauciora reduxit Usuardus. De Benigno tacet Romanum parvum, et ubi in Adone quinque exstant commemorationes, tres duntaxat in altero inveniuntur, ut vel ex eo capite conjicias Romani parvi auctorem, egregium Adoni compendiatorem esse. Agit de Benigno Gregorius Turonensis de Gloria Martyrum, cap. 51. Quid de Actis vulgatis et postea a nobis vulgandis, senserit Henschenius habet I Maii in Andeolo pag. 35. Vide etiam supra illo die Observationes nostras. Est in Hieronymianis plurium martyrum et virginum Terracinensium turma, de qua disputat Florentinius; reliqua omnia Martyrologia solos *Cæsarium* et *Julianum* signant, ut Rabanus ex Beda, et in serie nostra Romanum parvum, Ado, Usuardus. Conveniunt elogia desumpta ex iisdem ipsis Actis, quæ ex Baronio corrigenda notavit Ferrarius apud Florentinium; non desunt qui plusculum exigi posse existimant. De solo Cæsario seorsim meminere Kalendaria Allatii et Frontonis, atque item Sacramentarium Menardi. Utrum vero Cæsarius hic geminandus sit, aut saltem ab eo, quem Baronius posuit, distinguendus, illius erit disquirere, cujus erit Acta nostra mss. examinare.

Sequitur in textu *Marcellus*, hoc die ab Usuardo primum relatus; ab Usuardo, inquam, ita volentibus codicibus nostris, nam apud antiquiores aut synchronos martyrologos notus non est. Cur in altera Munerati editione et ab aliis referatur III Novembris, hic non discutio, uti nec eam quæstionem, quæ circa Fortunatum auctorem Vitæ aut miraculorum sancti Marcelli versatur, in qua *hærere* hactenus *malo* cum Gerardo du Bois, Historiæ eccl. Parisien. parte I, pag. 46, *quam conjecturas haud certas prodere.* Vita ipsa qualiscunque ex hoc scriptore et aliis, sed potissimum ex mss. nostris suo tempore diligenter illustrabitur. *Severinus monachus*, ex Romano parvo vel ex Beda ab Adone acceptus, iisdem prope verbis ab Usuardo translatus est. Quid sint monumenta Ecclesiæ ejus a Baronio citata, necdum scio; si quid de eo exstet, proprio loco dabitur.

Maria Neocorensis, a Pratensi et sociis codicibus hic exclusa et alio translata, ex aliis certo Usuardina est, ex solito Viennensi fonte deducta, cum elogio Adonianis verbis concepto, sumptoque ex antiquis Actis quæ apud Vincentium, Mombritium aliosque manca et mutila, a Baluzio recentius integre edita sunt tomo II Miscel., a pag. 115, et C observationibus nonnullis illustrata a pag. 491. Nos de iis plura alibi. Videtur eadem ipsa Maria in Hieronymianis signata, ut colligit Florentinius; in lico martyrii, ni fallor, allucinatus. *Vigor Bajocensis* et *Maturinus* pure quoque Usuardini sunt, nisi erraverit Rosweydus, dum illum in Adonis appendicem rejecit. Prioris istius Vita apud Surium est conferenda cum mss. nostris iisque quæ refert Cointius, ad annum 530, pag. 365. *Maturini* non una apud nos exstat, tunc etiam illustranda. Quos ex tot sanctis, una hic die consignatis, omiserit, quantum metrice cecinerit Wandalbertus, ex sequentibus versiculis intelliges:

Cæsarius prima designat fronte Novembrem;
Eximio cujus lætatur Roma triumpho.
Mensis et hic reliquos stellato vertice vincens
Uno omnes sanctos celebrans conjungit honore,
Regia quos cœli pariter retinetque fovetque.

AUCTARIA.

PRATEN. caret, ut jam diximus, tota annuntiatione D Mariæ, in quo similes habet solitos socios ANTUERP.-MAJ. et ROSWEYD., quorum primus in Severino etiam deficit, alter minutis pluribus nævis non vacat.

HERINIEN. toto textu integerrimus esset, nisi Marcello aliud aptasset elogium: «Cujus vitam illustrem virtutibus ac miraculis Fortunatus episcopus egregie describit.»

TORNACEN., in prima purus, in secunda deest elogium: caret tertia, quinta, sexta et septima. In Marcello convenit cum HERINIEN.

PULSANEN., in prima utcunque purus, sic pergit: « In Campania civitate Terracina, sanctorum martyrum Cæsarii diaconi et Juliani presbyteri.» Desunt reliqua omnia.

ANTUERP. et MAX. LUBEC. et UGHELLIAN. toto textu puri sunt, sed in fine adjiciunt: « Pictavis civitate, sancti Hilarii confessoris.»

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. puris ascribi merentur; sed in textu mutata sunt aliqua, ut *Gregorius quartus*, et annuntiationis finis transpositus: item annuntiatio tertia, secundæ præmissa, et nonnulla alia non satis exacta.

LOVANIEN. cum prioribus omnino convenit, sed elogium sancti Benigni desideratur.

CENTULEN.: « Festivitas omnium Sanctorum. In Burgondia castro Divion. passio sancti Benigni pres-

byteri et martyris. Apud Terracinam, sancti Cæsarii diaconi et martyris. Civitate Bajocas, depositio sancti Vigoris episcopi et confessoris, cujus corpus divino nutu translatum in Pontivum et in ecclesia sancti Richarii, multo est amore et honore celebratum. Ipso die, passio sanctæ Mariæ virginis, quæ cum esset ancilla, nec flecti posset ut manducaret ydolatica, multis afflictionibus martyrium consummavit. Parisius, depositio sancti Marcelli episcopi et confessoris. Item sancti Severini monachi, de Tiburtina civitate. In pago Vastinensi, sancti Maturini confessoris. »

A

Bruxellen., in prima nonnihil interpolatus, secundo loco agit de Cæsario et Juliano, ubi post *maceratus*, inserit ex Adone : « Eo quod cum pervenisset ad templum Apollinis, ad orationem ejus cecidit ipsum templum, et occidit pontificem nomine Freminum [Firminum], et postea cum eodem Juliano,» etc. De Benigno etiam aliquid adjicit, nempe : «Qui cum Andochio compresbytero et Tyrso diacono missus est, » etc Reliqua omnia distulit ad diem sequentem.

B

Hagenoyen. : « Festivitas sanctæ Dei genitricis et omnium Sanctorum, quam instituit beatus Bonifacius papa quartus, a beato Gregorio Magno, concedente ei Foca imperatore Pantheon, id est templum omnium dæmoniorum. Quam sollempnitatem ille tantum statuit in urbe Roma et non alibi fieri : et nondum tunc temporis fiebant festa confessorum ; sed Gregorius quartus postmodum eam decrevit fieri per totum orbem, in honore omnium Sanctorum, in capite Kalendarum Novembrium, mutans illam diem, quæ erat festiva IIII Idus Maii. Statuta autem hæc festivitas est quatuor de causis: primo, propter omissorum completionem; secundo propter negligentiarum expiationem ; tertio, propter faciliorem orationum nostrarum impetrationem; quarto, propter cujusdam templi consecrationem.» Hæc sufficiant; nam quæ deinde de Benigno, Cæsario et Juliano commiscet, minus describi merentur. In fine ita habet : « In civitate Parisius, depositio sancti Severini monachi, qui erat ortus de civitate Tyburtina.» Cætera omnia prætermissa sunt.

C

Ambianen. : « Cœnobio Centula, sancti Vigoris episcopi et confessoris.» Vide supra in codice Centulen.

Aquicinct. in fine : « Ipso die, sancti Lauteni abbatis. Arvernis, sancti Austremonii episcopi. »

Victorin., Reg. Suec. signatus, num. 130, adjiciunt : « Civitate Arvernis, sancti Austremonii episcopi et martyris.» Vide notulam Castellani. « Item in eodem pago, sancti Flori episcopi et confessoris, qui unus ex LXX Christi discipulis fuit. »

Daveron. : « Civitate Bajoricarum, sancti Vigoris episcopi et confessoris. Pictavis, sancti Hilarii episcopi et confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Omnium Sanctorum. Cæsarii martyris. Juliani presbyteri et martyris. Mariæ Virginis et martyris. Marcelli Parisiensis episcopi. Vigoris episcopi, qui parvulum suscitavit.»

D

Divionen. S. Benigni, post elogium in textu relatum, addit : « Cujus beati martyris solemnitas, licet ipsa die cum ceteris celebretur, tamen pro devotione martyrii et veneratione corporis, quod in præsenti concinetur monasterio, sequenti reiteratur die, maxima et præclara festivitate. »

Cluniacen. : « Pictavis, sancti Hilarii episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Lauteni confessoris. » De quo etiam Codex D. du Cheval. signat. C.

Codex D. Le Mare. sign. A: « Augustoduno, sancti Pigmenis episcopi et confessoris. » Ponitur a Castellano die præcedenti.

Vatican. sub num. 5949 deficit in Marcello, Severino Vigore et Maturino.

Altemps. : « Pictavis civitate, sancti Hilarii confessoris. Arvernis, natale B. Austremonii martyris, primi pastoris civitatis ipsius. Ipso die, sancti Lautheni abbatis. »

Florentin. de Hilario ut supra. Tum : « Civitate Regii, translatio corporis beati Venerii confessoris, de partibus Lucensium ad Regium prædictum.» Vide XIII Septembris.

Luxovien. : « Apud Median. cœnobium, sancti Spinuli confessoris, qui præcipuus discipulorum sancti Hidulphi, post anachoriticam vitam, quam laudabiliter consummavit, clarus mundo miraculis, ad Dominum migravit. » Vide Castellanum I Aug.

Editio Lubeco-Col. in prima annuntiatione nonnihil, in duabus aliis multum ex Adone interpolata est: In Marcello recte. De Severino, solum superaddit, *confessoris*. Ad *Maturini*, in fine subjicit : « Qui post miraculorum insignia, inter quæ filiam Maximiani a dæmonio liberavit, lætus Domino spiritum suum reddidit. » In Maria præfigit palæstram, sed non recte : « Apud Neothorensem civitatem. » Item conditionem : « Ancillæ cujusdam divitis. » Demum et tempus : « Sub Adriano et Anthonino imperatoribus. » Sequitur de Vigore. In fine adjicitur : « In territorio Nivernensi, sancti Patricii martyris. »

Belin. in prima ferme convenit cum textu : secunda et tertia parum abest. Deficit in elogio Marcelli. De Severino, Maria. Vigore, Maturino, satis bene. Sed quid sibi vult hæc in fine repetitio ? « Eadem die, sancti Cæsarii martyris ? » Et rursus: « Item Severini monachi, de Tyburtina civitate ? » cum hæc prius signata fuerint. In altera editione, omissa repetitio Severini, sed adjectum : « Pictavis, sancti Hilarii confessoris. Arvernis, S. Austremonii, primi Arvernorum episcopi et martyris. »

Greven. : « In territorio Nivernensi, sancti Patricii martyris. In Africa, sanctorum Popliani, Victoris, Hermetis, Justi, Vitalis et Papiæ. Item passio sancti Agricolæ, Amancii episcopi. Apud Tarsum Ciliciæ, sanctæ Eustochiæ virginis et martyris : quæ cum sacrificare renueret, jussu Juliani imperatoris, nervis bubalinis cæditur, capreolarum cornibus exungulatur ; capiti, extractis capillis, clavi infiguntur: deinde data sententia, ut membratim concisa in sartagine torreretur, orans ad Dominum emisit spiritum. »

Molan., haud dubie ex Belin., textui subdit : «Eodem die, sancti Cæsarii martyris. Pictavis, sancti Hilarii confessoris. Arvernis, sancti Austremonii, primi Arvernorum episcopi et martyris. » Tum ; « In Blandinio, depositio sanctissimi Patris nostri Florberti, primi abbatis cœnobii Blandiniensis. » Dein minoribus typis : « In Hispaniis, sancti Ermengaudi episcopi Urgellensis. » Editiones aliæ de Marcello textui litteris Italicis inserunt: « Cujus corpus requiescit in alma ecclesia beatæ Mariæ Virginis. Hujus vitam illustrem, » etc., « De Maria ex Adone supplet. In fine : « Cujus corpus honoratur et colitur in territorio Senonensis diœcesis. » Reliqua nihil novi afferunt, solum transponunt annuntiationes de Florberto Austremonio, Hilario, Cæsario et Ermengaudo.

IV *Non.* *Die* 2.

Natalis beati Victorini Pitabionensis episcopi, qui post multa documenta, ut sanctus Hieronymus testatur, persecutione Diocletiani martyrio coronatus est. Romæ, temporibus Adriani imperatoris, passio beatorum Eustachii, cognomento Placidi, et uxoris ejus Theospis, cum filiis Agapio et Theospite, quorum mir[i] actus leguntur. Horum festivitas, cum in Kalendis habeatur, hic tamen plenius recolitur. Apud Laodiciam sancti Theodoti episcopi, qui non solum verbis, sed et rebus et virtutibus extitit ornatus. Eodem die, sancti

Ambrosii abbatis monasterii Agaunensis, qui magnis vitæ atque sanctitatis virtutibus clarus, beato fine in Domino quievit.

NOTÆ.

Puriores sunt *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Lego *Pitabionensis* cum plerisque vetustioribus codicibus, inter quos aliqui habent *Pythabionensis* vel *Pictavionensis*, nullus *Pictaviensis*; quæ positio in solos recentiores irrepsit, sollicite notata a Molano et aliis, haud dubie ex sancto Hieronymo de Script. cap. 74. Sunt qui præferant *Petavionensis*. Utcunque scripseris, non est verosimile *Pictavium* Galliæ hic indicari, sed *Pœtabium* vel *Pœtavium* antiquæ Pannoniæ, seu Norici, hodie in Styria, vulgo *Pettaw*, olim cathedralis, nunc Salisburgensis diœcesis. *Eustachii* legunt omnes, non *Eustathii*, quamvis sic forte appellandus sit. Antiquiores codi- A ces efferunt *Placidæ* a *Placidas*, nos, cum majori numero, ut est in textu, in quo et *Theospite* servavimus cum mss. Greveno, Molano aliisque scribentibus *Theospito*. Rosweyd. ab omnibus differt, inserendo Eustachii elogio, *primo magistri militum*. In Greven. per errorem est *Theodoci*. Sic in Antuerp. et Max.-Lubec. *coronatus* pro *ornatus*. In paucis invenitur *Acaunensis*, receptior est nostra formatio, *Agaunensis*. Certum est Adonem scribere *requievit* ut est in nonnullis codicibus, sed majori numero ce, dendum putavimus.

OBSERVATIONES.

Inter priscos Ecclesiæ scriptores non infimum locum tenet *Victorinus*, abunde laudatus a sancto Hieronymo loco supra citato; ubi Miræi animadversiones consulere possunt, qui de scriptis judicia quærunt, qualia suggerunt bibliographi hodie passim noti. De sede episcopali nihil hic dicendum superest; plura alibi cum Launoyo, cui recentiores passim subscribunt, disputari poterunt. Alia require in Notationibus Baronii, et apud Tillemontium tomo V, a pag. 311, ubi de scriptis agitur plurimum, cum de Victorini rebus gestis aut ejus martyrii Actis vix quidquam reperiatur. Nihil hoc die ex Hieronymianis aut ex Beda acceptum. Annuntiatio tota Adoniana est, sola ferme Hieronymi citatione ab Usuardo aucta. Wandalbertus ipsum etiam memorat, cum Benigno et Juliano, quos ob nimiam die præcedenti sanctorum copiam huc transtulisse videtur. Sic Victorinum primo loco canit:

Quartis, Victorine sacer martyrque, bearis.

Secundum locum in Usuardinis codicibus constanter hoc die occupat celebratissimus *Eustachius*, aliis *Eustathius*, cum uxore et duobus filiis, tametsi modo, forte ex Græcis, XX Septembris referri soleat, ut est in Kalendario Allatii, Frontoniano XI Septembris perperam notante. Et quidem a Nostris I Novembris passi dicuntur, saltem apud majorem codicum numerum. Eustachius Adoni recte, nisi multum fallor, abjudicatur; certe quæ a Rosweydo in appendicem rejecta sunt cum Usuardinis non satis consonant, nec magis cum iis quæ in nostra Bedæ editione Floro tribuuntur. Est igitur propria Usuardi annuntiatio, sic studiose posita, ut nihil contineat reprehensione dignum. *Miros* esse Eustachii et sociorum *Actus* recte testatur, utrum tam veri sint, sive qui a Metaphraste, sive a Combefisio, sive ab aliis editi (in re enim omnes conveniunt), intelliges ex Baronio ad annum 120, num. 4. Eruditi recentiores eos plane rejiciunt, nec dignos censuit Tillemontius ex quibus historiam suam componeret. Vide ipsum tomo II, pag. 226, et a pag. 585. Non ignoro quanta Kircherus ad tuenda ea Acta molitus sit; exstant hic etiamnum litteræ ejus de eo argumento ad majores nostros datæ; attamen, licet a Nicephoro et Damasceno citentur, nemo, opinor, contra Baronium facile evicerit non multa prædictis Actis, ut minimum, *superaddita fuisse*, quibus, si fieri potest, expurgandis suo loco operam dabimus. Vide interim quæ de vetusto Eustachii cultu in Notatione observat laudatus Baronius, quem mirum esset *Eustochium* virginem Tarsensem, cujus aliqua Acta habemus, hoc die ex Petri Catalogo pro Eustachio supposuisse, ut vult Castellani notula. Non puto ad alium quam ad Eustachium nostrum referri posse quæ 19 Septembris in hunc modum cecinit Wandalbertus:

Virtutis specimen, patiendi et forma decusque
Martyrii Eustathius terno denoque triumphat.

Qui sequitur, *Theodotus*, *Laodicenus* episcopus, unicus est, quem hoc die signavit auctor Romani parvi: *Laodicæ, Theodoti episcopi, qui arte medicus fuit.* Dubium non est quin hic iterum auctor ille Rufinum suum consuluerit l. VII, cap. 29, unde acceptum quoque est longius Adonis elogium. En lapidem B offensionis, quem primus projecit Theodoti amicus, Eusebius Cæsariensis lib. VII, cap. 32, edit. Valesianæ; nostri inde desumpsere, sed illum acrius impetiit Valesius, ut cap. 2 præfationis nostræ ostendimus. Hic fontem habes ex quo *Theodotus* ille Hieronymianis, Bedæ, Floro, Wandalberto, Rabano incognitus, in Martyrologiis seriei nostræ locum obtinuit. Est penes me epistola eruditissimi viri Petri Possini nostri, data Romæ XXX Decembris 1677, qua inter alia agens de R. P. Leandro cong. Oratorii, post S. R. E. cardinale Coloredo, ita scribit: *Rogavit obiter ut vos suo nomine consulerem circa litem hic modo ventilatam de Theodoto ep. Laodiceno, quem Ill. Michael Angelus Riccius et alii viri docti putant, aut valde suspicantur, immerito irrepsisse in Martyrologium Romanum, ubi II Novembris perhonorifica ejus exstat mentio, cum tamen in omni memoria rerum Arianarum, illa pice is infectus appareat, nec idoneum ejus resipiscentiæ uspiam indicium cernatur.* C *Quamobrem Henricus Valesius in opusc. de Martyrolog. Rom. ad calcem Adnotationum ad Eusebium edito, non dubitat pronuntiare perperam id nomen istuc intrusum, et Baronii, quod non expunxerit, diligentiam requirit.* Quid repositum fuerit colligo ex superstite schedula, qua eruditorum Romanorum sententia confirmatur. Theodoti laudator Eusebius in Usuardum XXI Junii irrepserat, sed in Romano prætermissus est; idem fortasse et Theodoto accidet suo tempore. Ego quidem non parum post alios laborasse me fateor ut vel tenuia alicunde resipiscentiæ ejus vestigia eruerem, at fructus labori hactenus non respondit; video Baronium ad annum 325, num. 40, et doctos quosque passim inter *prævaricatores Arianos* Theodotum connumerare, de qua re vide Tillemontium tomo VI, pag. 740, et aliis locis. Cæterum de ortu et propagine cultus ejus, apud Orientales omnes ignoti, satis dictum est.

D *Ambrosius, prius apud Lugdunum monasterii Insulæ Barbaræ Pater*, deinde, *monasterii Agaunensis abbas*, ab Adone primum signatus, cum brevi sed distinctiori elogio, a Nostro compendiosus notatur. Citat Baronius Petrum in Catalogo et Trithemium; sed ii satis jejune de Ambrosio loquuntur; quam forte ob causam a Mabilione inter Prætermissos refertur. Nec multa suggerunt Vitæ nostræ abbatum Agaunensium manuscriptæ: forte aliunde plusculum suppeditabitur. Est hic, ni fallor, verus et integer Usuardi textus.

AUCTARIA.

Praten. inter puros locum denuo non habet, quia hic caret postremo secundæ annuntiationis membro, nempe: « Horum festivitas cum in Kalendis habeatur, hic tamen plenius recolitur. »

Herinien. eodem plane defectu laborat, quem in aliorum consensu, vere defectum appellare necesse est. Deinde manifestam lituram, præter morem, exhibet, cui longioribus lineis inscriptæ sunt, præpostero ordine, binæ primæ annuntiationes, cum tamen de Eustachio egerit xx Septembris: ex quo patet correctoris, vel ipsiusmet primi scriptoris imperitia: nam character vix quidquam differt. Præterea in fine adjicit: « Eodem die, commemoratio sancti Benigni martyris. » Haud dubie proprium loci est, propter impeditum diem hesternum huc translatum, ut est heri in Divion.

Tornacen., in prima purus, secundo loco refert Ambrosium, tertio Eustachium, sed cum defectu, de quo in prioribus codicibus diximus. Theodotum plane expunxit. In fine autem superaddit: « Ipso die, commemoratio omnium fidelium defunctorum. »

Pulsanen. in sola prima satis purus est. Tum de Ambrosio, cujus elogium plane expunxit. Desunt reliqua.

Munerat. pro *Victorini* scribit *Victoris*. Caret periocha, « horum festivitas, » etc. In fine: « Ipso die, commemoratio omnium fidelium defunctorum. »

Antuerp.-Max., Ultraject. et Leyden. incipiunt: « Commemoratio omnium fidelium defunctorum. » Sequitur totus textus, sed nonnihil transpositus; cui in fine subjungitur: « Apud Viennam, sancti Georgii, ejusdem urbis egregii episcopi. » Est in Romano.

Lovanien. in omnibus convenit cum proxime citatis codicibus, sed in eo ab ipsis differt quod omittat elogium Theodoti.

Albergen. et Danic. carent Eustachio, de quo egerunt xxv Septembris. De cætero similes sunt Antuerp.-Max., etc.

Centulen.: « Romæ, passio sancti Eustachii, qui antea Placidus dictus est, qui cum uxore Theospide, et duobus filiis Agapio et Teopisto, sub Adriano per ignem passus est. Apud Laodiciam, sancti Theodori episcopi, viri non solum verbis, sed et rebus et virtutibus adornati. Eodem die, sancti Ambrosii Agaunensium abbatis, sanctitate mirandi. » Deest prima annuntiatio.

Bruxellen. incipit: « Commemoratio animarum omnium fidelium defunctorum. » In Eustachio mutilus est, et prætérito Victorino, de quo die sequenti, hic eos refert quos heri omiserat. Imprimis: « Et natale beatæ Mariæ virginis et martyris, quæ cum esset ancilla, et in die natalis Filii Domini sui jejunaret, nec ullo modo flecti potuisset, ut cum ydolotis manducaret, diris vulneribus, » etc. Sequitur: « Apud Coloniam Agrippinam, sancti Evergisili, tertii ejusdem urbis archiepiscopi. » Tum de Severino Tiburtino, ex die hesterna. Deinde, de Theodoto, satis pure. De Georgio Viennensi, cum codicibus supra. Rursus, de Marcello, Vigore et Maturino, ut nos die præcedenti. Demum: « Apud Montes Hannoniæ, canonizatio [Molan. *habet* translatio] sanctæ Wauldetrudis electæ, et neptis beatæ Gudulæ virginis. »

Hagenoyen. orditur ab Eustachio, cujus Actorum satis vulgatorum compendium profert, sed ei describendo inhærere hic nolim. Sequitur de Victorino, satis bene. Tum: « Item sancti Naamacii episcopi et confessoris. » De Theodoto nihil. Ambrosium differt in diem sequentem. In fine legit: « Eodem die, omnium fidelium defunctorum commemoratio, quæ statuta est propter defunctos illos, quorum memoriam nemo agit; et quia tales, subventiones non habeant speciales, habeant in isto die generales. » Hæc quidem ratio tolerabilis est, sed alia, quæ subjungitur, institutionis causa de *raptu custodis S. Petri*, describi non meretur.

Aquicinct. in principio: « Generalis et festiva

A commemoratio omnium fidelium defunctorum. »

Victorin. et Reg. Suec. sign. num. 130 in fine adjiciunt: « Eodem die, sancti Lauteni abbatis. » In Castellano est 1 Novembris.

Daveronen., in prima et secunda annuntiatione purus, subdit: « Dolensis cœnobii, sancti Justi monachi et martyris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Eustachii cum sociis mart. Commemoratio animarum. Victorini episcopi et martyris. Theodori episcopi et confessoris. Ambrosii abbatis monasterii Agaunensis. »

Vatican. signatus num. 5949 deest *Eustachii* et *Ambrosii*. Adjicitur: « In Savinis, sanctorum martyrum Valentini et Hilarii. Beneventi, sancti Marciani episcopi et martyris discipuli beati Petri. Et transitus domni Amici sacerdotis. » Vide Martyrologium Castellani.

Florentin.: « Tergeste, sancti Justi martyris, sub præside Monatio. »

B Editio Lubeco-Col.: « Commemoratio omnium fidelium defunctorum, quam sanctus Bonifacius papa IV, generalem in ecclesiis Dei, omnibus annis instituit agi. Romæ, venerabilis memoria sanctorum Eustachii, cognomenti Placidi, cum uxore et filiis, martyrum. » Sequitur de Victorino, satis pure; item de Theodoto. Tum: « Apud Viennam, sancti Georgii, ejusdem urbis egregii episcopi et confessoris. Cœnobio Dolensi, sancti Justi monachi et martyris. Ipso die in Monasterio, translatio sanctorum Victorini et Floriani martyrum. » In *Ambrosio* satis pura est.

Belin. incipit: « Commemoratio omnium fidelium defunctorum. » Secundo loco scribit *Theodori* pro *Theodoti*. In Victorino, satis purus, in Eustachio mutilus est. Tum: « Ipso die, passio beati Justi martyris, qui apud Trigesinam [*alia editio minus male habet* Trigestinam] civitatem coronatus est. » Denique Ambrosium habet, sed resecto toto ejus elogio.

C Greven.: « Commemoratio omnium fidelium defunctorum, quam sanctus Bonifacius IV generalem in ecclesiis agi instituit. Apud Tergestinam civitatem Hystriæ, natalis sancti Justi, pretiosi martyris qui sub Diocletiano et Maximiano, pro fide Christi in carcerem missus, indeque eductus, nervis crudis cæsus, ad ultimum alligatis multis plumbi ponderibus, in mare præcipitatus est. In Perside, sanctorum Alenidini, Pigasii, Anepothisti; qui sub rege Sapore vectibus durissime cæsi, ignem, lectos ferreos superantes, tandem cum aliis xxviii qui in eorum confessione crediderunt, in ignem missi, animas Christo reddentes, ab angelis in nubibus assumpti sunt. Credidit etiam, in eorum confessione, miles quidam nomine Antoninus, qui tentus atque decollatus est. Cœnobio Dolensi, sancti justi monachi et martyris. Viennæ, sancti Georgii, ejusdem urbis episcopi et confessoris. Malachiæ episcopi, totius Hiberniæ primatis et confessoris, cujus vitam a puero virtuti-

D bus et signis clarissimam, sanctus Bernardus abbas, mellifluo suo dicendi charactere diligenter descripsit. Erat autem natione Hibernus, et primum monachus, deinde episcopus factus, cum pro causis ecclesiasticis Romam secundo tenderet, apud Claram-vallem, sicut optaverat, vita functus, ab eodem sancto abbate sepultus est. Volgani episcopi et confessoris, fratris sancti Foillani martyris. In Hibernia, Dorani episcopi. Odilonis confessoris. Vitalis. In Monasterio, translatio Victorini et Floriani martyrum. Florberti abbatis Blandiniensis et confessoris. »

Molan. initio litteris Italicis: *Commemoratio*, etc. In fine: « *Ipso die, passio beati Justi*, » etc. ut Belin. Editiones aliæ conveniunt, sed carent Eustachio. Habent de Georgio ut Grevenus. Tum: « Die secunda, sanctorum martyrum Acindymi, Pegasi, Aphtonii, Elpidephori et Anempodisti. » Greven. heri alia notavit nomina: « Montibus Hannoniæ, translatio sanctæ Vualdedrudis. »

III *Non.* *Die* 3.

Natalis sancti Quarti, apostolorum discipuli. Apud Cæsaream Cappadociæ, sanctorum martyrum Germani, Theophili, Cæsarii et Vitalis, qui sub persecutione Deciana optime duxerunt martyrium. Cæsaraugustæ, sanctorum innumerabilium martyrum, qui sub Daciano Hispaniarum præside mirabiliter occubuerunt pro Christo.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Hæc una ferme inter codices pro textu citatos A discrepantia, quod Antuerp. et Max.-Lubec. tres tantummodo martyres Cappadoces signent, omisso nomine *Cæsarii.* Inter typographicos errores in Max.-Lubec. numeretur *Cæsaraugusto.* De cætero, *Cappadocie*, *Datiano*, etc., etiam alibi recurrunt. In Adone Mosandri binæ aliæ annuntiationes hoc die adjiciuntur de *Domnino* et *Huberto*, quarum Rosweydus, prima exclusa, alteram servavit, hoc modo expressam: *Eodem die, depositio sancti Huberti episcopi.* Acceptionis hujus rationem non video: nam cum utraque ab Usuardo absit, facile credidero neutram Adonianam esse. De solo Huberto, an Usuardinus sit, dubium ingerere possunt Heriniensis, Rosweyd. et mediæ notæ codices; verum cum a pluribus excludatur, atque alii isti in eo commemorando diversa phrasi utantur, hinc plane conficio ad textum nostrum nequaquam pertinere. Cætera omnia Usuardina esse manifestissimum arbitror.

OBSERVATIONES.

Diximus alibi non semel inter peculiares Romani parvi characteres hunc non postremum computari quod ex Novo Testamento collegerit tum primorum diaconorum, tum aliorum multorum nomina, quorum vel in Actibus apostolicis, vel in apostoli Pauli Epistolis memoria aliqua celebratur. Talis hoc die est *Quartus* ad Romanos cap. XVI, 23, inter familiares, illustriori quodam titulo ab Apostolo cohonestatus, dum de eo scribit: *Salutat vos... Quartus frater*: de quo nullus alius antiquior Martyrologus uspiam meminit. Sic itaque a Romani B parvi compilatore primum notatus est: *Quartis, discipuli apostolorum.* Præmitte *natalis sancti*, et habebis annuntiationem Adonis, ex quo nostra ad verbum descripta est. Nec alio titulo sanctum nostrum decorandum censemus. Nam Dorothei Synopsis, a Baronio citata, toties alibi a Majoribus nostris convulsa, non est nobis idoneus auctor, ut cum Græcis, apud quos x Novembris colitur, aut ex septuaginta duobus Christi discipulis unum, aut Berythensem episcopum fuisse asseramus, quod pluribus alibi erit ostendendum.

Martyres Cappadoces sic ab eodem Romani parvi auctore signantur: *In Cappadocia, martyrum Germani, Theophili, Cæsarii, Vitalis, sub Deciana persecutione.* Paululo longior Adonis phrasis tota, licet nonnihil transposita, in textum nostrum ab Usuardo translata est. Dubitari potest an ex Hieronymianis hos sanctos non acceperit laudatus Romani parvi auctor; certe et ibi leguntur producta a nobis martyrum nomina, quibus *Egrinius* vel *Egritius* admi- C scetur, ut saltem de antiquissimo eorum cultu omnimode constet. In Rabano deest *Cæsarius*, quemadmodum et in duobus codicibus supra pro textu citatis; sed substituuntur tres alii, nempe *Domninus*, *Justus* et *Eremitis*, quos cum Cappadocibus male confusos credimus. Cæterum notat hic Baronius, *Petrum in Catalogo lib.* X, *cap.* 18, *ex priscis tabulis eorum Acta paucis describere.* Addere poterat citari illa tanquam ex Martyrologio sancti Hieronymi desumpta. Verum si attente omnia Equilini antistitis verba expendantur, nihil hisce sanctis proprium refert quod ex Usuardo non acceperit; nam hujus Martyrologium plane est, quod Petri ævo Hieronymianum appellari solebat, ut cum Molano alibi observavimus. Sic quatuor martyres nostros Cappadoces disticho uno canit Wandalbertus.

> Ternis Germanus, Vitalis, Cæsariusque
> Theophilusque pari collucent lumine festi.

Jam supra ad XXII Januarii, ad XV et XVI Aprilis de *Martyribus Cæsaraugustanis* agendum nobis fuit, sed de Vincentio potissimum, atque de octodecim aliorum determinato numero. Hic solus Usuardus (nam apud nullos alios antiquos Martyrologos inveniuntur) *innumerabilem* aciem colligit, quam Papebrochius ex Actis, accurate ab ipso XVI Aprilis illustratis, recte desumptam existimat; nisi Prudentii hymnum 4 præluxisse putemus, dum martyrum Cæsaraugustanorum multitudinem cum Carthaginensibus et Romanis componere non dubitat, his verbis:

> Vix parens orbis populosa Pœni,
> Ipsa vix Roma in solio locata,
> Te decus nostrum superare in isto
> Munere digna est.
> Omnibus portis sacer immolatus
> Sanguis, etc.

Tu vide hymnum ipsum citata die XVI Aprilis, vel quæ hic a Baronio in Notatione excerpta sunt. Cursim martyres nostros memorat, Acta hinc inde vellicans, Tillemontius tomo V, pag. 230; nos, si quid Commentario Papebrochiano aut Actorum ipsorum elucidationi superaddi possit vel debeat, id suo loco præstabimus.

AUCTARIA.

HERINIEN., toto textu purissimus, in fine proprium, ni fallor, adjicit: « Andagino monasterio, depositio sancti Ucberti episcopi et confessoris. »

TORNACEN., hic etiam purissimus, addit: « Ipso die, sancti Juvenalis confessoris. » Si de Narniensi agitur, spectat ad III Maii. Magis crederem *Guinailum* indicari, de quo infra. D

ANTUERP.-MAJ., et hic purus est, sed in fine: « Ipso die, sancti Pauli episcopi et martyris, discipuli Petri apostoli. » Quis hic sit nescio.

ROSWEYD., etiam purus, sic habet: « Item natale sancti Hugberti episcopi et confessoris. Item Pirminii episcopi. Valentini presbyteri. »

PULSANEN., in duabus primis satis purus, annuntiatione tertia caret.

MUNERAT. post textum sequitur: « Castro Corboilo, depositio beati Guinaili abbatis et monachi, cujus vita et miracula habentur. Eodem die civitate Parisius, beati Marcelli, » etc. ut I Novembris, sed in fine: « Cujus corpus requiescit in alma ecclesia beatæ Mariæ virginis. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN. textui itidem puro subdunt: « Audagino [ANTUERP.-MAX., Augadino] monasterio, depositio sancti Huberti episcopi et confessoris. »

ALBERG. textum æque purum refert, cui simplicius et Adoniana phrasi superaddit: « Eodem die, sancti Huberti episcopi et confessoris. »

DANIC. textui item puro subjungit: « Castro Viterbiensi, sanctorum Valentini presbyteri et Hilarii

diaconi, qui sub Maximiano diu laniati, in Tiberim mersi, sed ab angelo erepti, capitis abscisione martyrium compleverunt. » Vide Romanum.

Centulen., in prima purus, in secunda mutilus est, sola referens nomina : deest tertia, cui substituitur : « In pago Vilcassino, sancti Clari presbyteri et martyris. » Vide Usuardum ipsum die sequenti.

Bruxellen. incipit : « Apud Leodium, elevatio sancti Huberti episcopi et confessoris, facta anno xvi post ejus decessum. Et corpus ipsius integrum, quodque cesaries creverit, corona illæsa manente, et quod vultus sudore perfusus sit, clare inventum est. Et huic elevationi Karolomannus Austrasiorum princeps, frater Pippini, postea Francorum regis, interfuit. » Sequitur de Quarto, pure. Tum de Victorino Pitabionensi, ex die hesterna. Martyribus Cappadocibus interserit nomen *Victoris*. Deinde textum crastinum sic anticipat : « Apud Bononiensem civitatem, natale sanctorum martyrum Agricolæ et Vitalis, quorum posterior prioris servus antea fuit, nunc consors et collega martyrii. In quos ministri omnium tormentorum genera exercuerunt, et tandem beatum Agricolam cruci affigentes, interemerunt. Castro Viterbiensium, natale sanctorum Valentini presbyteri et Hilarii dyaconi, qui sub Maximiano diu laniati sunt. » Sequuntur martyres Cæsaraugustani, satis pure. Denique de Ambrosio Agaunensi ex die præcedenti.

Hagenoyen. incipit : « Civitate Parisius, depositio sancti Marcelli episcopi et confessoris, qui ut dignus, » etc., ex i Novembris, adjecto etiam altero elogio : « Cujus vitam illustrem et virtutibus plenam ac miraculis. Fortunatus, » etc. Sequitur de Maria, ex eodem die. De Quarto nihil. De Cappadocibus, satis pure. Cæsaraugustani ad diem sequentem dilati sunt. Tum de Ambrosio Agaunensi, ex die hesterna. Dein : « Ipso die, sancti Pirminii episcopi et confessoris, totius sanctitatis viri. Item in Anglia, Wenenfridæ virginis, sanctissimæ religionis. Item, sancti Hugberti episcopi et confessoris. »

Aquicinct. caret nomine *Cæsarii*. In fine : « Depositio Parmenii episcopi. » Rabanus scribit *Permenii*, sed legendum cum aliis *Parminii*. Sequitur : « Ardennæ, sancti Huberti episcopi Leodiensis. Ipso die castro Viterbiensium, passio sanctorum Valentini presbyteri et Hilarii diaconi, qui sub Maximiano, ac Demetrio consule diu laniati, insigne templum Herculis orando favillam fecerunt, ac in Tiberim, » etc., ut supra in codice Danic.

Victorin. in fine : « Castro Interbentium, passio sanctorum Valentini, » etc., ut præcedens ; nisi quod pro *Demetio*, hic legatur *Demetrio*. Cum hoc de more convenit Reg. Sueciæ signatus num. 130, sed videtur legere : *Castro Viterlencium*, vel *Viterbencium*. Cur non *Viterbiensium*?

Daveronen. : « Depositio sancti Pirminii episcopi. In pago Turonico natalis S. Adventii confessoris. »

Matric.-Cartus-Ultraject. : « Quarti apostolorum discipuli. Huberti primi Leodiensis episcopi. Cæsaraugustæ, sanctorum innumerabilium martyrum, sub Daciano præside. »

Camberien. : « Castro Corboilo, beati Guinardi abbatis et monachi. » Puto eumdem esse qui a Munerat. vocatur *Guinailus*, a Castellano vero *Vinailus*, Gallice *Guenau*. Vide etiam sequentem.

Reg. Suec. signatus num. 428 : « Corboilo, depositio Guinaili abbatis et monachi, cujus vita et miracula habentur. Eodem die Magubio civitate Mauritaniæ, passio sanctorum Martiani, Pelagiæ et Mauri. » Sic junctos non novi.

Codex D. le Mare sign. A : « Translatio sancti Andochii presbyteri. »

In Vatican., sub num. 5949, desunt martyres Cæsaraugustiani, nescio an reliqua pura sint.

Altemps. : « In Britannia, sancti Rumwoldi con- A fessoris, apud Bokyngium quiescentis. Apud Corboilum, depositio sancti Guinaldi abbatis et confessoris. Item Pirminii episcopi. »

Florentin. primo loco : « In territorio Florentino, apud castrum Pauzeni, sancti Euphrosyni Pamphiliæ episcopi et confessoris, qui magnis virtutibus et miraculis clarus quievit in Domino, tempore Silvestri papæ, et ibi sepultus est in basilica, ad honorem sui nominis dedicata. Sancti Hilarii episcopi et confessoris.

Editio Lubeco-Col. incipit : « Natale sancti Huberti episcopi Leodiensis et confessoris, virtutibus clarissimi, cui Christus, cum esset miles gentibus [gentilis] in sancta sexta feria occupatus circa venationem cervorum, in forma crucifixi, inter cornua unius cervi apparuit, et eum ad fidem Christianæ religionis reduxit. Hic a Sergio papa, angelo ammonente, Romæ episcopus ordinatus, et ad regendam ecclesiam Tongerensem destinatur. Qui tertio de- B cimo anno præsulatus sui, pignus sancti Lamberti prædecessoris sui, Domino revelante, de Trajecto transtulit Leodium, et cum jam fere triginta annos ecclesias Tongerensium et Leodiensium laudabiliter rexisset, sancto fine requievit in pace : sed translatum [corpus] per Ludovicum regem Francorum, filium Karoli Magni et Christianissimi imperatoris de Leodio ad monasterium Andeginense. » Sequitur textus satis purus. Tum : « Ipso die, sancti Pirminii anachoritæ. Qui locum desertum inhabitare cupiens, plenum bestiis et serpentibus, ac muscis diversi generis et animalibus veneratis atque scrabonibus aculeatis reperiens, fecit ligneam crucem et nomine Domini Jesu invocato, omnia illa venenata expulit, locum illum occupantia. Tandem in episcopum eligitur, et post multa virtutum insignia in pace quievit. Apud Viennam sancti Dominiani, gloriosi episcopi et confessoris. In pago Vilcassino, passio beati Clari presbyteri et martyris. In pago Turonico, sancti C Adventii confessoris. Eodem die, beatæ Bayæ virginis. In Bardewic, sancti Mariani diaconi et martyris. Et ipso die, sanctæ Wenefredæ virginis et martyris. »

Belin., in textu satis purus, in fine apponit : « Eodem die, sancti Malachiæ episcopi, qui multis virtutibus tempore suo claruit. »

Greven. : « Valentini presbyteri et Hilarii diaconi martyrum. In Brabantia, pago Bardewic, sancti Mariani diaconi et martyris. Huberti episcopi Leodiensis et confessoris. Qui tempore Theoderici Francorum regis, cum esset miles idolorum cultui deditus, in venatione, Christo inter cervi cornua in forma crucifixi sibi apparente, conversus est. Deinde a sancto Lamberto Leodiensi episcopo, in fide et moribus diligentius instructus, heremum petens, austeram aliquandiu vitam duxit. Postmodum vero ab angelo monitus, Romam profectus, a Sergio papa, divina revelatione, præfato Lamberto jam martyrio D coronato, substitutus, cum episcopale munus xxx ferme annis strenue administrasset, quievit in pace anno Domini dccxxxi, iii Kal. Junii ; ejus tamen festivitas hic solennius agitur, quando sacrum corpus ejus de terra elevatum est. Viennæ, sancti Domnini episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Priminii anachoritæ. » De quo vide Edit. Lubeco-Col. « In Britannia, Romuldi confessoris. Guillermi confessoris. In pago Turonico, sancti Adventii confessoris. Item Wenefredæ virginis et martyris. In Scotia, Hayæ virginis. Item sanctæ Alpaidis, quæ, ut refert Vincentius, lib. 30, multis annis infirmitatibus pressa, sine corporeo cibo vixit ; cumque esset genere infima, officio bubulca, admirabilis tamen sapientiæ dono prædita, prudens valde in consiliis, circumspecta in verbis, efficax erat in exhortando, multis insuper revelationibus a Deo visitata, tandem quievit.

Molan. de Malachia, Guinalo, Marcello, Adventio, ut supra. « In Ardenna claustro, quod S. Huberti di-

citur, depositio sancti Huberti episcopi et confessoris. Eodem die, depositio sancti Pirminii episcopi et confessoris. Eodem die, sanctæ Odradæ virginis. » Et minoribus typis : « Apud Alem in Brabantia. In Barduyc cathedrali civitate, sancti Mariani, etc. Item Wenefredæ virginis et martyris. » Aliæ editiones sic habent : « Andaino monasterio, natale beatissimi Huberti, Tungrensis ecclesiæ pontificis et confessoris. Qui beato Lamberto martyri in episcopatu succedens, anno XII suæ ordinationis, oraculo divino admonitus, sacra ossa ejusdem martyris, sedemque episcopatus a Trajecto Leodium ubi passus fuerat, transtulit. Deinde multis accrescens virtutibus, multos de idololatria ad Christi fidem convertit; plures dæmoniacos vivens, plurimos post decessum suum liberavit. Transiit autem idem pretiosus Domini pontifex et egregius athleta III Non. Novembris, sepultus in ecclesia beati Petri apostolorum principis. Nonagesimo vero anno translatus est ad Andainum, a Vulcando beatæ memoriæ Leodiensi episcopo, annuente Ludovico imperatore piissimo. Ubi quid vivens ejus spiritus gesserit, virtutibus innumeris et gloriosis prodigiis, nec non miraculis assiduis, usque hodie ad laudem et gloriam Domini mirabiliter attestatur. » De Pirminio, Adventio et Guinalo, ut supra. Tum : « In districtu Maeslandiæ, villa Alem, sanctæ Odradæ virginis. » De Valentino et Hilario, ut supra. « In Anglia sanctæ Vuenefridæ, virginis et martyris, quam Cadocus, filius Alani regis, occidit pro castitate. » Hoc observat Castellanus in notula ad Martyrologium Romanum. « Glasconiæ, sancti Benigni episcopi et confessoris. Die tertia, sanctorum martyrum Acepsimæ, Aithalæ, et Joseph. Et encænia divini templi, sancti magni martyris Georgii in Lydia, et depositio sancti corporis ipsius. In vico Florinensi, exceptio corporis sancti Mauri, egregii martyris. Leodii in monte publico, dedicatio cœnobii sancti Laurentii. »

Pridie Non. *Die 4.*

Apud Alexandriam, beati Hierii presbiteri, qui in divinis Scripturis nobiliter eruditus, vita purissima, atque ad Christianam philosophiam nudus et penitus expeditus, doctor Ecclesiæ incomparabilis fuit, quievit autem Philippi imperatoris tempore. In Galliis civitate Rotenus, sancti Amantii episcopi, cujus vita sanctitate et miraculis exstitit gloriosa. In pago Vilcasino, sancti Clari presbiteri et martyris. Augustuduni, sancti Proculi episcopi.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Prima et fere maxima diversitas recurrit in primi sancti nomine, quod solus Molanus receptiori modo extulit per *Pierii*, ut est in Eusebio Valesii, et passim vocari solet. At cum ex Rufino acceptum sit, isque scribat *Hierii*, sic in Romano parvo, Adone et Usuardo servatum est ; a nonnullis codicibus deformatum per *Herii, Jerii, Hierei, Hyerii, Hyrei, Hyerei*, etc. Praten., Herinien., Tornacen. et alii habent ut est in textu. Alia variatio est in expressione urbis Rutenensis, cujus nomen cum Adone ex Herinien., Tornacen., Antuerp.-Maj., Rosweyd., etc., formavimus more ejus ætatis *Rotenus*, non *Rotemis*, ut Praten., neque *Rotenis* aut *Rotenius*, ut alii; multo minus *Redonis*, ut pessime correxit Molanus. Ruteni ad Aquitaniam pertinent, Redonenses ad Aremoricos, seu Britanniam minorem. Scripsi *Vilcasino* cum plerisque codicibus ; editi passim habent *Vilcassino* : sunt qui præferant *Vulcasino*. Inter puros Greven. et Molan. Proculo ascribunt titulum *martyris*, et sic etiam legunt Antuerp.-Maj., Antuerp., Max.-Lubec. et Belin., unde et in Romanum transiit, sed pro nostra et veriori lectione stant codices præcipui. De *Augustuduni* et similibus alibi satis dictum est.

OBSERVATIONES.

Ex eodem fonte, imo ex eodem libro et capite, procedit *Hierius* vel *Pierius*, ex quo nudius tertius acceptus fuit Theodotus Laodicenus, nempe ex Rufini, lib. VII, cap. 29, unde rursus conflatum est totum Adonianum elogium, cujus elegantior medulla in textu nostro repræsentatur. Sic primus scripserat, qui primus hunc sanctum in Fastos suos retulit, auctor Romani parvi : *Alexandriæ, Hierii presbyteri, vita purissimi, in Scripturis nobiliter eruditi.* Atque hic denuo ex illorum sanctorum numero est quos Romani parvi proprios dicimus, utpote quos apud alios Martyrologos, aut extra seriem nostram frustra requisiveris. Quæ de Pierii rebus gestis aut scriptis dici possunt, ex citato Eusebio vel ex Hieronymo de Script., cap. 76, desumenda sunt : pleraque ex ipsis et Photio collegit et Gallice digessit Tillemontius tomo IV, pag. 582 et 583 ; nos paucula dedimus in tractatu de Patriarchis Alexandrinis, pag. 36, a, num. 191.

Sequens commemoratio tota Adoniana est, sub istis saltem terminis primum signata. Hieronymianis adjectam censet Florentinius, sed quales plurimæ aliæ in illis codicibus reperiuntur ; certe vix dubito quin Rabanus annuntiationem suam inde eduxerit, Hieronymianis ferme verbis conceptam : an etiam Ado fontem eumdem consuluerit, parum interest pluribus quærere. Alia vide in Baronii et Florentini Notationibus. Non tam rerum gestarum quam miraculorum aliquot seriem nobis reliquit seu Fortunatus, seu quisquis alius compilator synopsis illius, quæ apud Surium exstat, nec satis integra nec satis sincera, atque adeo ex aliis, præsertim ex manu scripta nostra et Labbeano tomo II Biblioth. ms., pag. 474, corrigenda in Actis et restituenda. Bene et vere scripsit Wandalbertus *Rutenos* per sanctum Amantium ornari, non *Redones*, ut perperam tam studiose inculcat Molanus, affinitate nominum deceptus ipse, atque alios, forte etiam Ferrarium, in errorem inducens. Vide quæ supra de horum locorum diversitate in Variantibus observata sunt. Hic unicus est metrici Martyrologi versiculus :

Hinc pridie Rutenos confessor Amantius ornat.

Clarus Vilcasinus apud nullos antiquos Martyrologos, præterquam apud nostrum notus est, nullo ornatus elogio, haud dubie quod nulla Acta viderit Usuardus, ex quibus distinctiores aliquas notas seu missionis, seu prædicationis, vitæ, martyrii aut temporis depromeret. De alio Claro episcopo et martyre, apud Aquitanos percelebri, multa curiose et erudite ab Henschenio et Papebrochio disquisita sunt ; alia cum Baluzio conjectata circa variorum synonymorum satis verosimilem confusionem, quæ omnia facem fortasse præferre poterunt ad excutienda ea quæ de hoc Vulcasinensi Denyaldus et alii, si non temere, saltem valde liberaliter congessisse videntur. Quosnam *alios*, Usuardo astipulantes, quæ vetera manuscripta alleget Baronius, plane ignoramus. Sed hic statutos limites transgredi necesse non est.

De *Proculo* certo meminere codices Hieronymiani,

sive ad primam, sive ad posteriorem manum pertineat. Hinc a Rabano et Nostro acceptum credimus, nisi forte contra Mosandri et Rosweydi mentem, etiam Adoni ascribendus sit. Certe ubique *episcopum*, nusquam *martyrem* deprehendo, ut proinde cum purioribus Usuardinis codicibus recte supra in textu legendum statuerimus. Quod autem lib. II, A num. 309, quo a Baronio remittimur, habet Petri Catalogus, *Procul martyr ipso die Augustoduni passus est*, ab Hieronymianis, Rabano et Usuardo satis eliditur. Vellemus tam certa superesse vitæ monumenta, quam certum putemus assertum titulum Proculo deberi : quemadmodum et de cætero Usuardinam lectionem veram censemus et simplicem.

AUCTARIA.

Tornacen. inter purissimos codices computandus esset, nisi totum Hierii elogium resecuisset.

Antuerp.-Maj., in duabus primis purus, duas postremas sic in unam male compingit : « In pago Vilcasino, sancti Proculi martyris. »

Rosweyd. auctior est, nam post textum, hæc adjicit : « Civitate Vuenta, depositio sancti Birnstani, ejusdem diocesis episcopi, qui sacris meritorum coruscans virtutibus, beato fine quievit. In Italia, Domnini martyris. In Africa, Primi, Cæsarii cum aliis x. » Duæ postremæ ex Hieronymianis acceptæ sunt, ubi Domninus, non Italiæ, sed *Nicææ* tribuitur.

Pulsanen. In prima deest elogium. Secunda et tertia puræ sunt. Deficit in quarta.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. Hierii elogium nonnihil augent et construunt more Adoniano, omnia ponentes in genitivo. Carent annuntiatione tertia. In quarta legunt *Proculi martyris*.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Lovanien. in prima Adonem quoque imitantur. Secundo loco sic habent : « Eodem die, natale sanctæ Perpetuæ, conjugis beati Petri apostoli. » Quisnam hoc primus posuerit, nescio. Est in Romanam *Perpetua* aliqua, sed Petri discipula IV Augusti. In Amantio satis puri sunt codices. De Claro nihil. Proculo addunt titulum *martyris*. Demum : « In Galliis, oppido Dinatensi, » [Dinacensi, Clinatensi, *melius* Lovan. Dinantensi], « sancti Perpetui Tungrensi episcopi. » Manet in aliis codd. loci diversitas.

Alberg. et Danic. in jam dictis conveniunt, sed toti textui præfigunt : « Apud Bononiensem civita- C tem, natale sanctorum martyrum Agricolæ et Vitalis. Quorum posterior, prioris servus fuit antea, nunc consors et collega martyrii. Denique cum cogeretur idem a persequentibus, ut Christum negaret, et ille amplius profiteretur Dominum Jesum Christum omnium tormentorum genera exercuerunt in eum. Novissime beatum Agricolam interemerunt, cruci affigentes. » Ita etiam hoc die posuit Belinus, et ex eo Romanum modernum ; verum in serie nostra spectant ad XXVII Novembris.

Centulen., in prima Adonianus, sed mutilus est. In secunda, caret elogio. Tertia deest. Quarta pura est. In fine : « Cœnobio Centula, translatio sancti Angilberti abbatis, qui post viginti octo obitus sui annos, incorruptus repertus est. » Colitur Angilbertus XVIII Februarii.

Bruxellen. incipit : « Natale sanctæ Perpetuæ, conjugis beati Petri apostoli. » In Hierio, satis purus est. Tum de Proculo, ut supra. In Amantio, satis D recte. Deest *Clarus*. Sequuntur varia ; imprimis : « Remis, depositio sancti Gamatis episcopi. In Galliis apud opidum Dyonantum, natale sancti Perpetui Tungrensis episcopi; qui fecit miracula multa. In Africa, natale sanctorum Primi, Cæsarii, Gregorii et Porphirii. » Vide socios in Hieronymianis. « Item Brustani episcopi et confessoris. » Castellanus scribit *Biristani*.

Hagenoyen. incipit : « In monasterio Epta, sancti Clari presbyteri et martyris. » Secundo loco refert martyres Cæsaraugustanos, de quibus Usuardus, die præcedenti. Tum de Valentino et Hilario, ut ibidem inter Auctaria. Sequitur de Theodoto, ex textu II Novembris. In Hierio satis purus est. Amantio titulum apposuit *Rothomagensis episcopi*. Ut hic codex plerumque multa turbat, sic Clarum Vilcasinensem et Proculum Augustodunensem distulit ad VI Novembris. Hic autem in fine adjicit : « In Gallis, opido Dynatensi Brabanciæ, depositio sancti Perpetui Tungrensis vel Leodiensis episcopi et confessoris. » Vide Castellanum.

Aquicinct. Proculum vocat *episcopum et martyrem*. In fine vero : « Bituricas civitate, sancti Lusoris episcopi. » Florus noster *Lusorem* hodie celebrat Bituricis, non *episcopum*, sed *puerum*, qui Gallice vocatur *Lude*, positum in Martyrologio Castellani I Novembris.

Daveron., in textu non plenus, addit : « Sancti Luxoris episcopi, in pago Bituricensi. »

B Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Amantii episcopi in Galliis. Perpetui episcopi Leodiensis. Hierii presbyteri Alexandriæ, de quo beatus Hieronymus scribit. » Vide Observationes.

Cambérien. : « Civitate Aquis, sancti Nutricii martyris. » De hoc nihil in aliis codicibus.

In Vatican., signato num. 5949, deest tota annuntiatio ultima.

Altemps. : « Item civitate Wentano, sancti Brinstani episcopi et confessoris. »

Lugdunen., pro *Amantii*, scribit *Amonii*.

Burdegalen. : « Bituricas civitate, sancti Lusoris episcopi. » Vide quæ diximus ad Aquicinct.

Editio Lubeco-Col. in prima Adonem redolet. In secunda satis pura est, servato, ut alii, *Redonis*. Tum : « In Galliis, opido Dinacensi, natale sancti Perpetui Tongerensis episcopi et confessoris. » Clarum amittit. De Proculo ut alii supra. Tum hanc historiam subjungit : « Eodem die, sanctæ Perpetuæ martyris, uxoris sancti Petri apostoli, quam ad martyrium, cum a tortoribus urgeretur, sanctus Petrsu his verbis audacter eam in Domino exhortatus est : Uxor mea, memor esto Dominum Jesum Christum pro te passum, nec timeas eos, qui corpus occidunt, sed animam tuam perdere non possunt. Et his verbis confortata in Domino, lætanter, patienter et fortiter mortem pro Christo sustinuit. Treveris, sanctæ Modestæ virginis. In territorio Nevernis, sancti confessoris Honorati. Ipso die, sancti Quiliani confessoris. »

Belin. in prima omnino purus non est. De Amantio et Proculo, ut supra. Tum : « In Ungaria, apud Albam regalem, depositio beati Emerici confessoris, filii sancti regis Stephani. Item eodem die apud civitatem Bononiensem, sanctorum martyrum Vitalis et Agricolæ, quorum posterior prioris servus, » etc., ut Alberg., sed transponendo nomina, ut *Vitalis servus sit*, et addendo in fine, *sicque compleverunt eorum martyrium*. Tum : « In pago Vilcassino, sancti Clari martyris. » Editio altera adjicit : « Item Bituriges, sancti Lusoris episcopi. »

Greven. : « Secundum Cathalogum et alios hic, natale sanctorum Agricolæ et Vitalis, quos Usuardus habet infra V Kalendas Decembris. In Africa, sanctorum Primi, Cæsarii, Gregorii, Porphirii et aliorum. » Ex Hieronymianis. « In Galliis oppido Dinacensi, depositio sancti Perpetui episcopi Leodiensis et confessoris. Briscani episcopi et confessoris. Anniani episcopi. In territorio Nevernensi, Honorati confessoris. Quiliani confessoris. Lusorii confessoris. Item, sancti Gregorii abbatis, filii regis Græciæ, fundatoris primi et rectoris monasterii de Porceto juxta Aquisgranum. Treveris, sanctæ Modestæ virginis. Odradis virginis. Eodem die, sanctæ Perpetuæ martyris, uxoris beati Petri apostoli. Quæ cum ob Christi fidem

duceretur ad supplicium, S. Petrus ad eam clamavit: O conjux, » et cætera ut supra.

MOLAN. : «Item Bituriges, depositio sancti Lusoris pueri et confessoris, qui filius ejusdem senatoris fertur in albis migrasse. Scriptum in libro miraculorum Gregorii Turonensis episcopi. » De Modesta et Emerico, ut GREVEN. De Agricola et Vitale ut BELIN. Sed recte. De Perpetuo et Perpetua, ferme ut codices supra. Tum typis minoribus de Gregorio, ut GREVEN. Dein : «Depositio beati Flori episcopi et confessoris, cujus episcopatus de suo nomine nunc appellatur. Item Turonis, sanctorum septem Dormientium, Clementis, Primi, Cleti, Theodori, Gaudentis, Quiriaci et Innocentii, ex duobus fratribus beati Martini nepotum, quorum vitam et conversationem celebrem A Gregorius Turon. archiepiscopus descripsit. » Editiones aliæ Agricolam et Vitalem textui primo loco inserunt. In fine de Emerico, ut diximus ex GREVEN. Sequitur : « In Dionanto, sancti Perpetui, episcopi et confessoris ecclesiæ Leodiensis. » De Perpetua, ut codices. « Juxta Aquisgranum, in Porceto, transitus sancti Gregorii abbatis. Item Biturigis, depositio sancti Lusoris pueri, » etc., ut in priori. Tum, de Modesta. Hinc : « Valaunii, depositio sancti Flori episcopi et confessoris. Cujus episcopatus de ipsius nomine nunc appellatur. Die quarta, sancti martyris Nicandri episcopi Mireorum. Et sancti patris Joannicii magni. » Hujus celeberrimi sancti egregia Acta Græce et Latine suo tempore, ut pridem polliciti sumus, dabuntur.

Nonis. *Die.* 5.

Zachariæ prophetæ, patris Joannis Baptistæ. In Terracina civitate Campaniæ, natalis sanctorum Felicis presbiteri et Eusebii monachi, tempore Claudii imperatoris, qui Eusebius cum sepelisset sanctos martyres, Julianum et Cæsarium, et converteret multos ad fidem, quos Felix presbiter baptizabat, tenti sunt ambo et ad forum judicis ducti, nec superati ; inde carcere reclusi, et nocte eadem cum sacrificare nollent, decollati sunt. In territorio Aurelianensi, sancti Læti presbiteri.

NOTÆ.

Plures hoc die puri sunt, *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Aliqui codices inter *patris* et *Joannis* ponunt debitum *sancti* vel *beati* titulum, ego illos prætuli qui proxime ad Romanum parvum et Adonem accedunt. *Tracina* et *Cæsareum* errores sunt in Antuerp.-Maj. uti et *Cesarem* in Munerato. Belin. habet *converterent* B pro *converteret* ; Rosweyd., *baptizavit* pro *baptizabat*. Rursus Belin. *inde* mutavit in *deinde*, et nomen *Læti* in *Leviti*. Solus Munerat. post *presbyteri* adjecit *confessoris*.

OBSERVATIONES.

Hæc prima hoc die Romani parvi annuntiatio est, et primum ab ipso signata : *Zachariæ prophetæ, patris Joannis Baptistæ*. Eadem Adonis verba sunt, eadem Usuardi, ut ex textu nostro patet ; nec in vetustioribus Kalendariis aut Martyrologiis Hieronymi, Bedæ, Flori, Rabani ulla hujus Zachariæ memoria reperitur : unde hic rursus facile conjicias diem pro arbitrio selectum esse. An ab auctore Romani parvi? Ita equidem existimo, cum id passim ipsum factitare solitum, jam toties monuerimus. Sed unde Wandalberto dies iste præ aliis innotuit, quandoquidem alibi dixerim, verosimile non esse quod Wandalbertus Romanum parvum viderit? Sic certe Ado loquitur, ac si thesaurum in Italia refossum primus in Gallias deportasset ; fatendum tamen notitiam saltem aliquam, forte ex ipsa urbe Roma, ad Wandalbertum prægressam fuisse, nam adeo aperta in non unis prophetis consensio fortuita esse non potuit. Cæterum undecunque hoc potissimum die Zachariam celebrandum invenerit Martyrologus metricus, sic ipsum canit :

> Nonis Zacharias vates templique sacerdos
> Eminet, oblitam nati qui munere vocem
> Vatis et officio priscum de more recepit.

Certiora de hoc sancto Propheta monumenta ex Evangelio desumenda sunt ; controversa nonnulla expendit Baronius in Annalibus ac in notatione hodierna ; atque item Tillemontius tomo I, a pag. 482, de quibus uti et de conjunctione Elisabeth in Romano facta, alibi fusius disseremus. *Felix* et *Eusebius* ex Actis sancti Cæsarii, de quo I Novembris egimus, a Beda primum accepti et in sacras tabulas relati sunt, unde totum elogium suum Adonem transumpsisse manifestum est: Noster textum ex alterutro non ineleganter contraxit. Rabanus Bedam de more secutus est. In Romano parvo simpliciter legitur : *Terracinæ, Felicis presbyteri et Eusebii monachi*. De Cæsarii Actis dictum est citata prima die Novembris, nec est quod hic superaddam, donec ipsa accuratius possint recenseri, et forte propugnari adversus notam Tillemontii tomo II a pag. 574. Atque hic sistit Viennensis Martyrographus, nisi quis annuntiationem C a Rosweydo in appendicem rejectam, *Capua civitate, sanctorum Euras et Quarti et Pardi martyrum*, illi tribuendam contendat de qua videri potest Florentinii notatio ultima ad hanc diem. Hic interim postremum Wandalberti versiculum subjicio :

> Hasque sacer Felix monachusque Eusebius augent.

Lætus vere et proprie Usuardinus, est *presbyter* dictus, tametsi vita ex Bibliotheca Floriacensi a Surio et Gonono edita *levitam* duntaxat appellet. Sunt qui in prædicta vita non pauca carpenda offendant. Exstat in Museo nostro seorsim impressa et manuscripta, ac præterea viri eruditi observatio ad eam, quæ Carolopoli vulgata est 1675, quam ait *puram verbositatem* ostentare, iis exceptis quæ de reliquiis satis authentice referuntur. Nostrum non est temere quidquam aut præmature in hisce definire; Usuardum damus, quod hic satis.

AUCTARIA.

PULSANEN., in prima satis purus, secundam producit usque ad *imperatoris ;* desunt reliqua.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. textui puro in fine superaddunt : « In territorio Lingonensi, monasterio Clarevallis, festivitas sancti Malachiæ episcopi et confessoris. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN. idem habent quod duo præcedentes, nisi quod D ANTUERP.-MAX. male scribat, « in territorio Lingensi, » sed omnes adjiciunt : « Cujus vita virtutibus plena refulsit. »

ALBERG. et DANIC. præter Malachiam adjungunt : «Treveris, sancti Abrunculi episcopi et confessoris.» Ita quidem scribit ALBERG. sed alter melius habet *Fibitii*.

CENTULEN. in prima purus est. Sequuntur hæc

verba : « Cœnobio ut supra ; » nec quidquam additur, A unde scias utrum de Centulensi, an de alio, forte Claravallensi et Malachia agere velit. Tum : « In Campania, civitate Terracina, sanctorum Felicis presbyteri et Eusebii monachi martyris. » Deest annuntiatio ultima.

Bruxellen., in prima etiam satis purus, post *Claudii imperatoris*, inserit, « tenti sunt a Leoncio, filio Leoncii consularis, ob eam maxime causam, quia Cæsarium, qui patrem suum Christianum fecerat, necnon et Julianum et alios sanctos Dei martyres sepelissent, et quia Eusebius multos convertit, » etc. Dein : « Et sanctorum Domnini, Epiphanii, Antonini, Marciæ, Secundæ et Quartæ, Treveris, depositio sancti Fibicii episcopi et confessoris. Tum de Malachia, ut habet superius Antuerp.-Max., etc. In fine de Læto, pure.

Hagenoyen. « Jerosolimis, natale Zachariæ prophetæ, patris sancti Johannis Baptistæ ; qui fuit propheta Novi Testamenti, cujus os clausit angelus in templo, B cum de nativitate filii, quem angelus prædicavit nasciturum, non credidit, et sic post nativitatem Johannis Baptistæ loquelam et prophetiam divinitus recepit, et prophetavit de Christo, in utero matris suæ adhuc clauso, et de suo filio nato. Hic Zacharias a quibusdam dicitur fuisse lapidatus ab Herode Aschalonita. Eodem die Romæ, passio sanctæ Perpetuæ conjugis sancti Petri Apostoli, quæ sub persecutione Neronis Cæsaris passa est ; cui eunti ad passionem, beatus Petrus post tergum clamavit : O conjux, memento Domini. » Vide die præcedenti. In Felice et Eusebio purus non est, notatque tempora *Commodi imperatoris*. Sequitur : « Civitate Bayogas, depositio sancti Vigoris episcopi. Spectat ad I Novembris. « In Ungaria, sancti Heinrici [*opinor, pro Emerici*] ducis et confessoris. » Ex IV. Demum : « In pago Vastinensi, sancti Maturini. » Vides turbationem magnam, nam Maturinus ad I Novemb. pertinet.

Codex principis Ursini a Rosemberg : « Treveris, C sancti Feberii episcopi. » Pro *Fibitii*.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Malachiæ episcopi, qui quiescit apud Cistertium ; de cujus transitu beatus Bernardus fecit sermonem. »

Camberien. : « Eodem die, sanctæ modestæ virginis. »

Vatican., signatus num. 5949, caret annuntiationibus Zachariæ et Læti. Adjicit : « Beneventi, natalis sancti Pardi, martyris in sanctæ Sophiæ. Et sanctæ Trophimæ virginis et martyris. »

Ughellian. in fine : « Apud Clarevallem, depositio sancti Malachiæ archiepiscopi et confessoris. »

Divionen. ecclesiæ sancti Stephani : Lingonis civitate, translatio sancti Gregorii episcopi. »

Editio Lubeco. Col. primam satis puram habet, in secunda modice interpolata est : in tertia addit *et confessoris*. Tum : « Treveris, sancti Fibicii episcopi et confessoris. In territorio Lingonensi, monasterio Clarevallis, sancti Malachiæ episcopi et confessoris, qui fuit patriarcha totius Hiberniæ et legitur fundasse quinquaginta quatuor ecclesias collegiatas, cujus et vita virtutibus plena refulsit. » In Castellan II. Novemb. ponitur, in Romano III.

Greven. : « In Cæsarea Cappadociæ, sanctorum Domini, Epiphanii, Antonini, Marci episcopi et aliorum decem. In Capua civitate Campaniæ, natalis sanctorum Marciæ, Secundæ, Schirudæ et Quarti. Treveris, sancti Fibicii episcopi et confessoris. Item sancti Cæsarii. Apud Cistercienses, hoc die festiva agitur memoria sancti Malachiæ, Hiberniæ patriarchæ. Elevatio sancti Emerici, ducis Slavoniæ et confessoris. Ideburgæ matronæ, matris sanctæ Gertrudis virginis. » Ab aliis *Ydubega* vel *Itta* vocatur ; vide quæ diximus in Auctariis ad Molan. VIII Maii.

Molan. : « In territorio Lingonensi, monasterio Clarævallis, sancti Malachiæ episcopi et confessoris, cujus vitam beatus Bernardus descripsit miraculis gloriosam. Eodem die, sancti Febiti episcopi Treverensis. » Posteriores editiones de Malachia interserunt, « qui magnis virtutibus tempore suo claruit. » De Fibitio, ut in priori. In fine adjiciunt : « Die quinta, sanctorum martyrum Galactionis et Epistemes. » Vide horum gesta apud Surium.

VIII *Idus*. *Die* 6.

Toniza Africæ, natalis sancti Felicis. In hujus solemnitate quemdam psalmum beatus Augustinus videtur exponere ad populum. In Oriente civitate Theopoli, sanctorum decem martyrum, qui sub Sarracenis passi leguntur in gestis sanctorum quadraginta. In Frigia, sancti Attici. [*Addit Bouillart. ad oram textus :* In pago Lemovicensi Nobiliaco, natalis Sancti Leonardi confessoris.]

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Tornacen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Toniza est codicum omnium, præterquam Greveni, qui male *Tonza Aphrice* more suo. *Thimissa* scribunt alii : sed pro Toniza stat etiam Baronius ex Itinerario Antonini ; ubi ejusdem Notatio aliam, fere synonymam Africæ civitatem componit, *Tynissa*, vel *Tunissa*, vulgo *Tunetum*. Hinc dubium redditur an recte Tonizam nostram vertant interpretes per *Tunis*. D Servandus fuit modus scribendi codicum, ni fallor, antiquorum omnium in *quendam*, quamvis ab ea mutatione *m* in *n*, quæ nescio quid dialecti Hispanicæ redolet, omnino abhorream. *Theophili* pro *Theopoli* error est in Munerat. et Greven. En rursus *Frigia*, ex codicibus prope omnibus : soli Praten. et Greven. habent *Phrigia* ; Molan., recte *Phrygia*. Tornacen. et Munerat. Legunt *Atici*. Cætera de *Affricæ*, *solempnitate*, et si quæ sunt hujusmodi, inter minutias reputamus. Patebit in Auctariis codices nonnullos, ut Belin., Antuerp., Max.-Lubec., etc. pro *In Phrygia*, male supposuisse, *In Africa*. In apographo nostro Pratensi, virgula subductum, adeoque tanquam adjectum legitur : *In Pago Lenovicensi vico nobiliaco, natalis sancti Bernardi confessoris*. Non recte *Bernardi*, sed quid velit nemo non intelligit. Vide Auctaria.

OBSERVATIONES

Apographa Hieronymians apud Florentinium sic hodie unanimiter legunt : *Et in Toniza*, vel *Tonize*, *Africæ*, *Felicis* ; vel *natalis Felicis*, vel *natalis S. Felicis*. Ad quæ observat commentator, *penes Augustinum exstare sancti Felicis Memoriam, tract. in ps.* 127. Nempe quæ per conjecturam Ado proposuit, tanquam certa asserit, Romanum hodiernum, ni fallor, secutus. Auctor Romani parvi simpliciter scripserat : *Toniza Africæ, sancti Felicis martyris.* Adde verba textus nostri ; ipsa Adonianam phrasim integre constituunt, ubi Martyrologus ille subdubitans diserte exprimit, *videtur exponere*, ex citato tractatu omnia sancti doctoris verba subjungens, quæ an huic potius quam alteri Felici, ut sunt plures hujus nominis, vere conveniant, hactenus omnino certum non est, ut bene observavit Castellanus : quamvis de cætero facile Baronio assentiar, quousque rem omnem accuratius examinare possimus. Socios

quadraginta Felici Tribuunt Auctaria Bedæ, sed horum auctoritas ad citata Martyrologia comparata plane evanescit. Non verebor conjicere imperitum aliquem Martyrologii Bedæ ampliatorem ex duabus Romani parvi annuntiationibus unam conflasse. Cæterum, si vere de hodierno Felice dicta sunt quæ ex Augustino referuntur, poterunt ea pluribus suo loco illustrari. Wandalbertus de solo Felice sic cecinit :

Idibus octavis martyr Felix celebratur.

Non recte assequor quid altera sua annuntiatione velit auctor Romani parvi : *Civitate Theopoli* XI *martyrum*. Theopolim intelligo *Antiochiam*, de qua alibi egimus, et videri potest hodierna Baronii Notatio. At quinam sunt *quadraginti* illi *martyres ?* Qui lucem afferre debebat Ado, rem magis implexam reddidit per textum, quem eo ipso hic rursus integrum descripsit Noster, ubi *decem* duntaxat adducuntur, *qui sub Sarracenis passi leguntur in gestis sanctorum quadraginta* quasi de re aliqua notissima sermonem injiceret. Sed hoc ipsum præcipue inquiro qui sint *quadraginta* illi, in quorum gestis legantur *decem passi sub Sarracenis ?* Cur excluduntur hic triginta alii, a Romano parvo conjunctim positi ?

A Quæ sunt gesta illa ab Adone citata, sed verosimiliter nunquam visa ? Quo tempore passos credemus, seu solos decem, seu universos quadraginta ? Respicit Baronius ad tempus, *cum sub Cosrhoe rege Persarum* Antiochia *a Saracenis direpta est.* Ast fortasse æque probabiliter remitti possent ad annum 637, vel potius 638, quo ab eisdem Arabibus ea civitas capta est. Fateor me hic non videre ubi pedem tuto figam, nisi quis certiora subministraverit ; atque utinam per dubitationes meas id effici queat, ut ea alicunde eruantur !

Phryges sex martyres sunt nominatim indicati in allatis omnibus codicibus : ex his unicum tantum Atticum refert Martyrologium Romanum ex Usuardo. Hæc vera est Florentinii ad Hieronymiana observatio, etiam a Castellano adhibita, cui nostram jungimus, alibi non semel repetitam ; quod nempe Martyrologis nostris, sed Usuardo in primis familiare sit, ex majoribus Hieronymianorum martyrum manipulis, unum aliquem aut alterum seligere, nulla prorsus sociorum facta mentione, ut supra pluribus locis patuit, quemadmodum et hic liquet totum laterculum sincere ac simpliciter Usuardinum esse.

AUCTARIA.

Praten., de Auctario huic codici, forte ad marginem, adjecto, dixi in Variantibus : notat Sirmundus idem et prima manu haberi in codice B.

Herinien., toto textu purissimus, in fine, forte ut proprium loci, adjectum habet : « Bergas, depositio sancti Winoci. »

Antuerp.-Maj., sic in fine habet : « In pago Lemovicensi, natale sancti Leonardi confesseris. Eodem die, depositio sancti Winnoci confessoris .»

Rosweyd. alia omnia : « In Africa, Pauli cum aliis VII mart. Willebaldi episcopi et confessoris. Herculiani confessoris. »

Pulsanen. incipit : « In territorio Dunensi, depositio beatissimi Leonardi, eximii confessoris. » Deest Felix. Legit *sanctorum quinquaginta*. De Attico, nihil.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian., in prima et secunda satis puri, sic pergunt: « In Affrica, S. Attici. » In fide : « Redonis, sancti Melani confessoris. » Vide Greven. infra.

Antuerp.-Maj., Lovanien. et Leyden.-Belg. in textu ferme conveniunt cum duobus præcedentibus, sed in fine : « Item natale sancti Leonardi confessoris. » Quod vero hi habent in fine, Danic. ponit in principio : « Natale sancti Leonardi confessoris. »

Leyden., in textu par cæteris, paulo ampliori phrasi in fine subjicit : « Item natale sancti Leonardi confessoris, ob cujus meritum omnibus demonstrandum, cum fratres corpus illius ad sepeliendum transferrent, nix contra temporis naturam cadens, obtexit locum, ubi sancto placuit sepeliri, ubi sepultus mira operatur, maxime in captivis. » Hoc idem de sancto Leonardo elogium Ultraject. et Alberg. habent in principio.

Centulen. : « Toniza Africæ, sancti Felicis martyris. In territorio Aurelianensi, sancti Læti presbyteri. » Sequitur de Attico pure. « In pago Lemovicensi, sancti Leonardi, eximii confessoris. Eodem die, depositio sancti Winnoci abbatis, qui fuit monachus sancti Bertini. In Oriente civitate Teopoli, sanctorum decem martyrum, sub Sarracenis passorum. » Vide Observationes.

Bruxellen. incipit : « In Nobiliaco, juxta Lemovicum, depositio sancti Leonardi abbatis et confessoris, disciputi beati Remigii. Qui cum fratre Lifardo miraculis et sanctitate claruit. » In annuntiatione de Felice turbatus, et ex Adone interpolatus est purior in secunda. Atticum in Africa etiam collocat. Tum : « Redonis, depositio sancti Melani episcopi et confessoris. Et sancti Winnoci abbatis et confessoris. Qui veniens de Britannia, in Gallia sanctitate vitæ præclaruit. »

Hagenoyen. Prima satis pura est. Secunda est de Claro Vilcasino, tertia de Proculo Augustodunensi. Tum de decem Theopolitanis, satis recte. Sequitur de Malachia. Dein : « Ipso die, depositio sancti Leonardi abbatis. Hic a sancto Remigio archiepiscopo de sacro fonte est elevatus, et ab eodem disciplinis est instructus. Cujus etiam parentes primum in palacio regis Franciæ habebantur. Hic tantam graciam a rege obtinuit, ut omnes incarcerati, quos ipse visitavit, protinus absolverentur, etc., » quæ malim legi in Vita apud Surium. Pro *Attici*, legit *Amri*.

Aquicinct. textui in fine superaddit : « Redonis, sancti Melanii confessoris. In pago Lemovicino, sancti Leonardi confessoris, qui extitit discipulus sancti Remigii Remensium episcopi. Depositio sancti Winnoci abbatis. »

C Victorin. et Reg. Suec. num. 130 Atticum in Africa. In fine : « Redonis, sancti Melani confessoris. »

Daveronen. : « In pago Turonico, sancti Lupantii confessoris. In pago Lemovicensi, sancti Leonardi confessoris. Qui tempore Clodovæi regis, clara Francorum stirpe creatus, et a beato Remigio Rhemensium archiepiscopo baptizatus et edoctus, patriam deserens, heremeticam vitam elegit, et apud Nobiliacum obiens, clarus miraculis, et maxime in compeditorum dissolutionibus, vivit in Christo. »

Ambianen. : « Ipso die, sancti Leonardi confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Leonardi abbatis. Willehadi episcopi et confessoris. » De hoc vide Romanum VIII Novembris. « Sanctorum decem martyrum. Felicis confessoris. » An qui in Romano ponitur *Fundis in Latio ?*

Reg. Suec. signatus num. 428 : « In pago Lemo-
D vico, depositio sancti Leonardi confessoris. »

Codex et le Mare signatus A : « Eodem die adventus reliquiarum sanctorum Nazarii et Celsi ab Italicis partibus. »

In Vatican. num. 5949 deest annuntiatio ultima. Adjicitur : « Beneventi, sancti Casti episcopi et martyris. »

Altemps. : « In Britannia, sanctorum Winnebaddi et Winoci abbatis et confessoris. In Britannia minori, sancti Thenteonici abbatis. » Nomen non recte exprimitur, legi etiam potest *Thenteonici*. Forte nonnihil ex majori aliqua notitia limatum melius intelligetur.

Florentin. : « S. Leonardi.... S. Appiani confes-

soris, qui natione Ligur, in Cælo aureo monachus A fuit. Rodonis, S. Meliani confessoris. »

Bizunticen. : « Translatio sancti Gregorii Lingonensis episcopi. » Die proxime præcedenti posita est ex codice Divionen.

Editio Lubeco-Col. incipit : « In pago Lemonicensi, loco Nobiliaco, depositio sancti Leonardi abbatis et confessoris. Hic a beato Remigio, Remensis ecclesiæ episcopo, de sacro fonte levatus, et ab eodem salutaribus disciplinis instructus. Hic quamdam silvam intravit, et constructo in illa monasterio, strictissime cum aliquibus monachis in eodem degens, tandem vitam ibidem in pace finivit. Ob cujus meritum omnibus demonstrandum, cum fratres corpus illius ad sepeliendum transferrent, respicientesque viderent totam provinciam, contra temporis naturam, nive coopertam, locum autem illum, in quo sancto viro placuit quiescere, omnino nive vacuo [vacuum] invenerunt, ubi sepultus mira operatur, maxime in captivis. » Sequitur B satis purus. In fine : « In territorio Turonico, sancti Lupancii confessoris. »

Belin., in prima et secunda utcunque purus, sic habet tertiam : « In Africa, sancti Atricii. » In fine: « Redonis, sancti Meliani. Eodem die, sancti Leonardi confessoris. » Altera editio legit, *Melanii*. Loco autem secundo interserit : « In Nicomedia sancti Adriani martyris. »

Greven. : « In Nicea, natalis sanctorum Adriani, Juliæ, Eusebii. In Africa, sanctorum Donati, Pauli, Balsami. Item Eustasii, Julii. » Vide Hieronymiana. « Secundum aliquos hic, Melani episcopi Redonensis, quem Usuardus habet supra viii Idus Januarii, Ado ii Idus Novembris. » Recte igitur a Rosweydo in appendicem rejecta est nescio quæ hodierna annuntiatio Sequitur : « In Bergas, depositio sanctorum quatuor fratrum Winnoti, Quadenoti, Ingenoti et Madenoti. In territorio Turonico, sancti Lupantii confessoris. In pago Lemovicensi, deposi- C tio sancti Leonardi abbatis et confessoris. Qui a sancto Remigio de sacro fonte levatus ac salutaribus disciplinis instructus, silvam quamdam ingrediens, vitam austeram cum suis duxit, miraculis multis præcipueque in captivorum liberatione etiam in vita coruscans, tandem quievit in pace. Cum autem discipuli ejus corpus sacrum in alium locum transferre vellent, viderunt totam provinciam nive opertam, excepto loco, in quo viro Dei quiescere placuerat. Item sanctæ memoriæ Christinæ de Stummel, in Nybeck [*alias* Nydeck] ducatus Juliacensis quiescentis. » Nunc Juliacum translata est, ubi ejus reliquiæ venerationi expositæ sunt. Vide Acta xxii Junii.

Molan. : « Ipso die, restitutio sancti Patris nostri Gisleni. In territorio Turonico, B. Lupantii confessoris. Redonis, sancti Melani confessoris. Eodem die, sancti Leonardi confessoris, discipulis sancti Remigii episcopi, in civitate Lemovicensi, in provincia Aquitaniæ. Apud Bergas, in territorio quod vocatur cella Aoromholt, depositio sancti Winoci abbatis, egregii Christi confessoris ; cujus vita virtutibus et miraculis plena refulsit : qui in prædicto loco, multo tempore in Dei opere perseverans, et plurimos in Dei servitio aggregans, magnisque virtutibus et gloriosis miraculis, valde clarus, collectus est ad patres suos in senectute bona. » Tum typis minoribus : « De quo in ejus vita legitur, quod egregium duxerit, subjectis suis fratribus administrare, quia noverat Christum non venisse ministrari, sed ministrare : et quod quidquid operis aliorum manus velut arduum et grave, refugiebant, impigre et incunctanter accipere non timebat, cum tamen esset præditus titulo regiæ nobilitatis. Hic molam, ædificatam in fratrum pauperum usum, multo tempore propriis manibus rotavit. Eodem die, Severi episcopi Barcinonensis, qui unus fuit lxx episcoporum, qui leges Gothicas in Hispania condiderunt. Hic a Barbaris Gothicis, qui Cathaloniam incolebant, clavo capite confosso, martyrio coronatur anno Redemptoris Jesu Christi dcxxxviii. » Quæritur ex quo Martyrologio Molanus postrema hæc acceperit. Editiones aliæ eadem habent, sed pleraque multo brevius contracta sunt.

VII *Idus*. *Die* 7

In Alexandria beati Achillæ episcopi, qui eruditione, fide, conversatione et moribus insignis fuit. Apud Perusinam, Italiæ urbem [a], natalis sancti Herculani episcopi, cujus corpus, post abscisionem capitis, ita unitum et sanum die quadragesimo, ut scribit beatus Gregorius papa, repertum est, ac si nulla hoc incisio ferri tetigisset. Eodem die, beati Amaranti martyris, qui apud Albigensem urbem, exacto agonis fidelis cursu, sepultus, vivit in gloria. In Frisia, depositio sancti Willibrordi episcopi.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Hic multa movet de Herculano Sollerius, cujus Herculani elogium Usuardo ascribendum esse merito autumat, consentientibus probatissimis quibusque codicibus, cum exaratis manu, tum excusis ; quia tamen non in textu Pratensis codicis, sed in margine elogium istud manu recentiore scriptum legitur, hinc orta est acuto censori dubitatio, utra sit aucto- D ris manus, seu, ut ipse loquitur, *utra manus autographa sit.* Quam dubitationem ita tollit, ut existimet nec priorem nec posteriorem manum Usuardinam esse, et ita judicaturum quisquis, deposito partium studio, hoc et alia Pratensis codicis vitia expenderit. Contestor eruditos omnes, an paucula quædam in margine aut vacuo versus spatio manu recentiore addita (quod unum est Pratensis codicis vitium, si tamen vitium est) eo quemquam inclinare possunt, ut autographum dubitet esse martyrologium, quod et chronologicis notis et litterarum forma constat nono sæculo et Usuardi ætate conscriptum ; quod in Sangermana abbatia compositum est, et in usum ejusdem abbatiæ concinnatum ab ejusdem abbatiæ monacho ; quod per trecentos aut eos amplius annos publice in capitulo lectum est ; quod studiosissime servatum est in bibliotheca nunquam expilata, nunquam ambusta, saltem a nono sæculo ? Quid in hoc litteraturæ genere certum esse potest, si hoc non est ? De Herculani elogio oræ codicis addito jam in epistola exposui qui acciderit, ut codici autographo deesset, et tamen in omnibus exemplis reperiatu. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Achillei legit solus Antuerp.-Maj. ; et sic est in Romano parvo, melius ab Adone et Usuardo restitutum ut est in textu. Greven. et, quicum hic describit, Molan. legunt, *qui in eruditione* ; ex omnibus aliis redundat particula *in*. Solus Munerat. post *Herculani episcopi* addit *et martyris*. Multa alia scriptoria sphalmata sunt, ut *Achilli*, *Prusinam*, *Albiensem*, etc., atque in Antuerp.-Maj. et Molano in fine post *episcopi*, adje-

ctum est, *et confessoris*: sed maxima variatio in efformando nomine *Willibrordi*, quod ex Greveno accepimus, aliis omnibus discrepantibus scribentibusque *Willeboldi*, *Wullebrodi*, *Willebrordi*, *Villebrordi*, *Wllebrordi*, *Vuellebrodi*, etc.

Huc rejeci difficultates circa Herculani elogium. Ac primo quidem ipsius Usuardi esse dubitare non sinunt probatissimi quique, imo codices omnes, exceptis duntaxat Tornacensi et Pulsanensi, quos toties alias in elogiis mutilos agnovimus. Secundo: Ex Gregorii Dialog. lib. 3, cap. 13, acceptum esse plane constat: at unde ita formatum dicemus, ut Gregorii sensum non reddat? Praten. legit: *Cujus corpus post abscisionem capitis ita intacium;* alii omnes, *ita unitum*, etc. Munerat.: *Cujus corpus abscisioni capitis ita unitum*, rectius ad Gregorii mentem dixisset *abscisso capiti ita unitum*. Hoc Gregorii lectio est: *Ita caput ejus unitum fuerat corpori, ac si* A *nequaquam fuisset abscissum, sic videlicet ut nulla vestigia sectionis apparerent. Cumque hoc et in terga verterent, exquirentes si quod signum vel de alia monstrari incisione potuisset, ita sanum atque intemeratum omne corpus inventum est, ac si nulla hoc incisio ferri tetigisset.* Quid si Usuardus sincerum exemplar Gregorianum non habuerit? De cætero elogium Usuardinum esse tam est certum quam certa est unanimis codicum omnium, tum manuscriptorum tum excusorum consentio. At vero in astigrapho nostro Pratensi totum tanquam adjectitium subducitur, testaturque Castellanus in ora prætensi autographi recentiori manu ascriptum (*à la marge et en lettres moins anciennes que le texte*). Quæro utra manus autographa sit? Si hæc et id genus alia in eo codice recurrentia indifferenter expendas, fallor si non judices nec priorem nec posteriorem manu Usuardinam esse. Sed de his plura in Præfatione.

OBSERVATIONES.

Jam tertium sub hoc mensis principio citandum recurrit cap. 29, lib. VII Eusebio-Rufiniani, ex quo *Achillas* hic, æque ac Theodotus II, et Pierius seu Hierius IV, acceptus est, et ab auctore Romani parvi, qui omnes inde extraxit, sic notatus: *Alexandriæ, Achillei episcopi.* Melius Ado, *Achillæ*, qui et ex citato loco accepit materiam elogii, mutata tantillum phrasi, a Nostro ad verbum transcripti. Atque hic denuo sanctus est, apud alios martyrologos extra seriem nostram minime quærendus; uti et frustra indagabitur causa cur hoc potius die quam altero quolibet recolatur; cum id pro mero Romani parari auctoris arbitratu et hic et plurimi aliis locis factum plane existimem. Vide quæ pro vero obitus die verosimilius definivi in tractatu de Patriarchis Alexandrinis, cap. 3, pag. 36, a num. 188, ubi et paucis collegi quæ ad vitam ejus pertinent, conferenda cum articulo Tillemontii tomo IV, pag. 213 et 214.

In laudato Romano parvo secundum et ultimum locum tenet: *Apud Perusinam Herculani episcopi et martyris;* claritatis gratia interjecit Ado, *Italiæ urbem*, tertio loco Herculanum signans, sed absque ulteriori elogio, quod totum Usuardi verbis conceptum, et ex Gregorii Dialogis, licet non satis recte, desumptum esse oportet, ut supra ex probatissimis codicibus abunde demonstravimus. Et hæc quidem ex Gregorii, vadem citantis, auctoritate satis certa sunt. Quid de duobus Herculanis Perusiæ episcopis censendum sit, conatur explicare Baronius in Notatione, sed ipse Gregorii elogium ei Herculano aptavit, cujus aut natalis aut translatio recolitur 1 Martii, ut facile intelligas dubium hic et incertum hæsisse, quemadmodum hærent omnes qui se patriis præjudiciis abduci non sinunt. Verum de his Herculanis geminis vel forte pluribus, uti et de aliis Umbriæ multiplicatis sanctis, accuratissimam dis- B quisitionem suo tempore dabit Janningus noster, qua densæ illæ quibus pridem, teste Bollando, obvoluta fuit Umbria, tenebræ pro majori parte poterunt dissipari.

Amarantus a Viennensi martyrologo primum positus est secundo loco, ex cujus brevi elogio verba sua omnia desumpsit Usuardus. Fons est Gregorius Turonensis, de Gloria Martyrum cap. 57, a quo *Amarandus* appellatur: nec scio quidquam aliud de sancti hujus rebus gestis memoriæ proditum esse. Sic ipsum cum Willibrordo honoravit Wandalbertus:

> Septenas, Amarante, pia de morte sacrasti.
> Has quoque Willibrordus habet, quo principe plebis
> Fresonum multi Christum sensere vocantem.

Porro *Willibrordum* ab Adone recte semovit Rosweydus, quidquid Mosander Martyrologii ejus textui absque asterisco ipsum inserat. In Rabano die præcedenti, ex Vitæ auctore Alcuino collocatur. Sed C hic solius et vere Usuardi esse vel hinc conficio quod plane alia sit phrasis nostra ab ea quæ Adoni tribuitur. Cæterum illustrissimi sancti memoria non Frisiis solum aut Batavis, sed et Brabantis ac præcipue Antuerpiensibus summa in veneratione est, ut pluribus egregiis monumentis ostendunt Annales Antuerpienses, postremis lucubrationibus a magistro nostro Daniele Papebrochio elaborati, sed hactenus manuscripti. Est et chara ejus recordatio in Museo nostro, ob celebrem illum et vetustissimum codicem Martyrologii Hieronymiani, vulgo *Antuerpiensem* et *Epternacensem*, quo virum sanctissimum usum fuisse, eumque a Laurentio scriptum, ostenditur Præfat. Bollandianæ pag. XLVI. Vita ab Alcuino soluta et ligata oratione composita exstat apud Surium, a Mabilione reproducta et observationibus illustrata sæculi III Benedict. parte I, a pag. 601, cui jungi poterunt elogia Bedæ et aliorum.

AUCTARIA.

Tornacen., de Herculano scribit sicut Ado. Cætera puri sunt.

Rosweyd., in primis purus, sic pergit: « In Afternaco, sancti Willibrordi primi Trajectensium archiepiscopi. Eodem die, sancti Florentii Strazburgensis episcopi et confessoris. »

Pulsanen. Prima pura est. Secunda et tertia caret elogio. De Willibrordo nihil.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Lovanien. in prima puri, secundæ, post *episcopi*, interserunt: « Sub Totila rege interfecti. » In tertia rursus puri, sic quartam formant: « In territorio Treverensi, Epternaco monasterio, depositio sancti Willebrordi, Trajecti inferioris episcopi et confess.»

Alberg. et Danic., cum prioribus conveniunt, sed in fine: « Civitate Methis, depositio sancti Rufi episcopi et confessoris. » Vide Rabanum.

Centulen., in prima Adonianus, sic pergit: D « Apud Albiginensem urbem, sancti Amaranti martyris. Apud Perusinam urbem Italiæ, sancti Hercolani episcopi et martyris, cujus beatus papa Gregorius in libro Dialogorum tertio venerabilem mentionem facit. Cænobio Asternaco, sancti Willebrordi episcopi et confessoris, quem rogante Pippino duce Francorum ordinavit episcopum Sergius PP., et ad prædicandum Fresonibus destinavit.»

Bruxellen. incipit: « Apud Asternacum, monasterio Epthoniaco, Treverensis dyocesis, depositio sancti Willebrordi episcopi et confessoris. Qui cum sociis duodecim veniens ab Anglia, a Sergio papa Fresonum episcopus consecratus, sedem episcopalem ex dono Pippini Grossi, statuit apud Ultenburch, quod nunc Ultrajectum vocatur. Apud Albigensem urbem, natale sancti Amaranti martyris, qui exacto fidelis agonis cursu, * sepultus vivit in gloria. » Sequitur de Herculano, ut habent

codices mediæ notæ supra. Tum de Achilla, pure. Denique : « Metis civitate, depositio sancti Ruphi episcopi et confessoris. »

Hagenoyen., in prima satis purus, sic pergit : « Apud Perusinam urbem Italiæ, passio sancti Herculani episcopi et martyris, qui vir totus erat catholicus, et suis swasit resistere Longobardis hæreticis, ob quod, dum civitas ipsa capta esset, a Thotilo rege hæretico jussus est interfici, et primo corrigiam de dorso ejus incidi, et postea decollari, et factum est ita ; et corpus ejus insepultum permansit, ut scribit beatus Gregorius in Dyalogo, et die quadragesima corpus ejus sanum inventum est. In Frysia, depositio sancti Willibordi episcopi, qui erat unus de Capellanis Karuli imperatoris, ad cujus præceptum ille in civitatem Trajectensem se transtulit (*patet anachronismus*), et illam convertit ad fidem, et postea in Frysiam, ubi magnam partem illius terræ convertit ad Dominum, et ibi in pace obiit, et ipse est sepultus in Ekternaco, ubi prius esse fuerat monachus, Treverensis dyocesis. In civitate Methis, depositio sancti Rufi episcopi et confessoris. » Sequitur de Fibitio Trevirensi ex v Novembris. Demum : « In monasterio Habetensi in Burgundia, sanctæ Gebedrudis, virginis et abbatissæ. » Vide Castell. in indice.

Daveronen. : « In Turdnico, sancti Baldi confessoris. » Notat Castellanus scribendum *Baudini*.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Willebrordi episcopi primi Trajectensis. » In margine habetur, *festum in civitate* « Herculani episcopi et martyris. Amaranthi martyris. Achillæ episcopi Alexandriæ. »

In Vatican. n. 5949, nihil de Willibrordo.

Florentin. : « Apud civitatem Paduanam, sancti Prosdocimi, ut in Romano. »

Codex Montis Sancti. « Venerabilis transitus nobilissimæ virginis Gebetrudis abbatissæ sanctissimæ, sororis beati Adelphii, quæ suis meritis multa beneficia, se summa devotione quærentibus præstat. »

Editio Lubeco-Col. in prima pura est, in secunda inseritur Totila, ut supra. Tum : « Apud Albigensem urbem, sancti Amarantii martyris. Qui apud eamdem urbem exacto fidelis certaminis cursu, ibidem sepultus vivit in gloria ; cujus sacrum sepulcrum virtute Christi miraculis frequentibus illustratur. In territorio Treverensi Epthernaco monasterio, depositio sancti Willebrordi Trajectensis inferioris. episcopi et confessoris. Cujus matri, dum adhuc eum in utero suo gestaret, visum est, lunam per os ejus ad interiora descendere, et longe lateque mundum illustrare : quæ visio futurum eum significavit prædicatorem, qui mundana corda illustrare sua doctrina debebat. Hic Frisones ad fidem Christi convertit, et ædificatio in prædicto opido solemni monasterio honorabilium monachorum, ibidem sepultus requiescit. Civitate Methis, depositio sancti Rufi episcopi et confessoris. In territorio Turonico, sancti Baldi confessoris. »

Belin. incipit : « Apud Paduam civitatem, depositio sancti Prosdocimi, primi episcopi civitatis ipsius, qui a beato Petro apostolo episcopus ordinatus, ad prædictam civitatem Paduam, ad prædicandum Dei verbum missus est, ubi multis virtutibus et prodigiis coruscando, beato fine quievit. » Sequitur textus non satis correctus.

A Greven. : « Iste beatus vir ardore fidei ad evangelizandum gentibus Frisonum, de Britannia egressus, ut Beda libro v refert, ad Pepinum Francorum ducem declinans, ab eo Romam missus, a Sergio papa episcopus ordinatus est anno Domini DCXCIII. Unde rediens, a præfato duce in castello Trajecto locum sedis episcopalis accepit, ac longe lateque verbum fidei seminans, infinitum populum Christo acquirens, tandem in Epthernaco monasterio, in territorio Treverensi, quod ipsemet construxerat, quievit in pace. In Nichomedia, sanctorum Polisii, Eustasii, Primi, Rogaciani. In Aphrica, natale sanctorum Rogati, Donati, Juliæ. » Vide Hieronymiana. « Ipso die, sanctæ memoriæ Engelberti archiepiscopi Agrippinensis Coloniæ et martyris : qui ob defensionem oppressorum, ab impiis innocenter occisus, feliciter occubuit anno gratiæ MCCCXXX [*in prima editione habetur* MCCXXV]. Restituti episcopi et confessoris. Methis, B beati Rufi episcopi et confessoris. Tricastini episcopi et confessoris. Prosdocimi episcopi et confessoris. Qui cum beato Marco evangelista et Appollinare Rhomam veniens, a beato Petro civitati Patavinæ ordinatus episcopus. cum populum innumerum fidei Christi acquisivisset, tandem plenus dierum, meritorum ac miraculorum gloria, quievit anno episcopatus sui XCIII. Argentinæ, sancti Florentini episcopi et confessoris. In territorio Turonico, sancti Baldi confessoris. »

Molan. de Willibrordo litteris Italicis, in textu, *Trajecti inferioris*. Tunc typis minutis : « Qui quiescit inter Treverim et Lutzenburgum, in oppido et (*rursus Italicis*) in monasterio Echternaco, Treverensis diœcesis : cujus actus Beda presbyter in gestis Anglorum describit. Hic a Sergio papa Romæ ordinatus est, et in Germaniam ad prædicandum destinatus, ibidemque requievit. » Tum ex Rabano : « Item sancti Rufi Metensis urbis episcopi et confessoris, qui C translatus est a prædicta urbe, consentiente Drogone præsule, in Vormatiensem pagum, in villam quæ vocatur Otermheim, temporibus Lotharii imperatoris et Ludovici regis, ubi etiam sanctitas ejus multis virtutibus claruit. » In Prosdocimo, describit Belin. Tum : « Apud Argentinam, sancti Florentii episcopi et confessoris, qui Sectorum indigena, in flore adolescentiæ patriam parentesque deseruit, et accitis sibi ejusdem propositi sociis Arbogasto, Theodato, ac Hildulpho, Domino duce, fines attigit Alsatiæ, temporibus regis Dagoberti, et Argobasto in cathedra succedens, multis virtutum floribus gloriose refulsit. » Sequitur minoribus typis de Engelberto, ut Greven. Demum : « In territorio Turonico, sancti Baldi confessoris et archiepiscopi Turonici. » Editiones posteriores de Willibrordo, Rufo, Prosdocimo, Florentio et Baldo, ferme ut in prima. Tum : « Arvernis, sancti Amandini confessoris. Die septima, sanctorum triginta et trium martyrum in Melitene. D Et sancti patris ac thaumaturgi Lazari, qui exercuit se in monte lacteo. » Dein typis minoribus : « Item depositio sancti Restituti, primi episcopi Tricastrensis, cujus corpus Aurelianus, in monasterio sancti Euntii, præcipuo colitur honore. » De Engelberto, ut supra ; sed inter primam et posteriores editiones ea est diversitas quod prior signet annum obitus 1220, hæc verum annum 1225.

VI *Idus.* *Die* 8.

Romæ, via Lavicana, passio sanctorum Claudii, Nicostrati, Simproniani, Castorii et Simplicii, a qui primo in carcerem trusi, deinde scorpionibus gravissime sunt cæsi, sed cum a fide Christi mutari non possent, jussi sunt a Diocletiano in medio mari præcipites dari. Item uia Lavicana, natrlis quatuor coronatorum Severi, Severiani, Carpofori et Victorini, qui jubente Diocletiano ictibus plumbatarum usque ad mortem cæsi sunt. Horum nomina cum minime potuissent repperiri, quæ Domino revelante interjectis annis postea ostensa sunt, statutum est ut anniversaria dies ipsorum sub nominibus supradictorum quinque martyrum recoleretur.

NOTÆ.

Conveniunt *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.*, *Ultrajectin.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danic.*

a Quinque illi martyres in litura versantur; nec tamen a Pratensi ulla exempla discrepant. Rogo cuinam ascribenda sit correctio. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Legendum esset ex Romano parvo et Adone *Symphroniani*, non *Simphoriani*, ut male habent Rosweyd., Max.-Lubec., Greven. et Molan.; at ex melioris notæ codicibus servandum fuit *Simproniani*. In apographo nostro Pratensi deest *Castorii*. Nonnulli codices scribunt *carcerem missi*, sed puriores, ut est in textu. Hæsitasse potissimum videntur codicum scriptores circa ultimam textus formulam, nimirum, scribendumne esset *sub nominibus supradictorum quinque martyrum*, an potius *quatuor martyrum*. Praten. et Munerat. male legunt *quatuor*; Greven. et Molan. numerum suppriment; cæteri ex Romani parvi, Adonis, ac proinde et Usuardi mente recte legunt, ut sensus exigit, *supradictorum quinque martyrum*. Reliqui in textu *Carpofori* et *repperiri*. De *Nichostrati*, *Severini* pro *Severi*, *coleretur* pro *recoleretur*, nihil magnopere notandum. At in Praten. videtur defuisse particula *quæ* ante *Domino*, unde formanda esset constructio, sicut habet Munerat., *statutum est autem*.

OBSERVATIONES.

Binas textus nostri martyrum classes sic primus in Martyrologio conjunxit auctor Romani parvi, non primus tamen ipse combinationis auctor, utpote quam reperire potuerit in Sacramentariis Romanis, et notanter in Gregoriano, ubi et quinque priores nominatim, et quatuor Coronati anonymi in eadem missa conjuncti habentur; sic quidem, ut in prima oratione *Claudius*, *Nicostratus*, etc., expressi sint, in Præfatione autem de quatuor Coronatis anonymis agatur: cujus rei hæc ratio missæ ipsi præfigitur: « Quatuor Coronatorum nomina hæc sunt: Severus, Severianus, Victorinus et Carpophorus, quorum dies natalis per incuriam neglectus, minime reperiri poterat; ideo statutum est ut in eorum ecclesia, horum quinque sanctorum, qui in missa recitantur, natalis celebretur, ut cum istis eorum quoque memoria pariter fiat. » Ad quæ vide variantes manuscriptorum lectiones in Menardi notis pag. 185, ubi et de quatuor Coronatorum ecclesia, titulo, etc. Cum his modo conferamus Romani parvi verba sequentia: « Romæ, martyrum Claudii, Nicostrati, Symphroniani, Castorii, Simplicii artificum insignissimorum. Et ipso die, IV Coronatorum Severi, Severiani, Carpophori, Victorini; quorum festivitatem statuit Melchiades papa sub nominibus quinque martyrum celebrari, quia nomina eorum non reperiebantur, sed intercurrentibus annis cuidam sancto viro revelata sunt. » In quibus vides eamdem ferme Sacramentarii sententiam referri. Quærit Menardus, et cum eo recentiores aliqui, quomodo Melchiadis tempore ignorata fuerint sanctorum Coronatorum nomina, præsertim cum sub Diocletiani persecutione passi dicantur? Sed ego hic nihil video quod tantopere mirentur; quasi non plures, imo plurimi, grassante immani carnificina, coronati sint vivo et forte spectante Melchiade, quorum nihilominus distincta nomina in ejus notitiam non pervenerint. Huc refer Saussayi criticam, qui Romani parvi, invisi sibi opusculi, angulos omnes scrutatus, ridiculi hic aliquid se offendisse clamitat, quod Coronati quatuor sub nominibus quinque martyrum celebrentur. Sed hæc satis solide refutata sunt a Florentinio, Admon. prævia IV, pag. 19, ut in Præfationis nostræ cap. 2 etiam indicavimus. Bedam potius, si verum Bedam novisset, vellicare poterat Saussayus; ille etenim cavillis istis ansam præbuit, dum ita indistincte signavit: « Romæ, quatuor Coronatorum Claudii, Nicostrati, Symphoriani, Castorii et Simplicii, » ubi aliorum nomina aliis supponi videntur, ad eamdem interim explicationem revocanda. Quod si ea non placeat, cum Ordine Romano prius luctetur Saussayus quam Martyrologia convellere nitatur. In Kalendariis Allatii et Frontonis simpliciter ponitur hoc die: Natale SS. quatuor Coronatorum. » At Sacramentarium Thomasii rem totam denuo confundere videtur: « Sanctorum quatuor Coronatorum Cassiani, Claudi, Castori, Simproniani. » Quomodocunque hæc vertas aut verses, ad superiorem sententiam intelligenda sunt. Alia de Coronatis quæstio moveri potest ex Kalendario Bucherii, sic legente: « VII Id. Augusti, Secundi, Carpophori, Victorini et Severiani, Albano et Ostiense. » Quadrant nomina, excepto primo, sed quid sibi volunt *Albano* et *Ostiense*? An hic vere de Coronatis nostris agitur? Fateor hæc mihi necdum satis esse explorata.

Nodus haud minus difficilis est, quem VII Julii attigimus, ubi cum Romano parvo, Adone, Usuardo et Notkero putavimus hodiernos quinque artifices distinguendos a quinque fere synonymis sancti Sebastiani catechumenis, de quibus ibi sermo erat, ut plane diversa sunt Acta ambabus turmis ab Adone aptata. Scio hodiernum sub nomine Flori auctarium, quinque nostros ex S. Sebastiani Actis exornare, scio alios ita quoque sentire; verum confundendos hactenus non video, si recte discerni possint. Plura hoc die in notatione disputat Florentinius, nec ita rem expedit quin multa supersint proximo mense Julio in Actis accuratius dissolvenda. De Coronatis non meminit Wandalbertus, nisi velimus Bedam secutum, eoque in secundo versu induxisse nomen *coronæ*; interim priores quinque ita canit, ut tota laudatio synonymis quibusque martyribus aptari queat:

Claudi, Castori Simplici, Simphoriane,
Nicostrate, puri fulgetis luce coronæ,
Senas ornantes Idus merito atque cruore.

AUCTARIA.

TORNACEN., in prima purus, in secunda refert nomina Coronatorum usque ad *Victorini* inclusive; desunt reliqua.

ANTUERP.-MAJ. Etiam purus in prima, producit secundam ad *cæsi sunt*, sed in reliquis mutilus est.

PULSANEN., primam habet usque ad *Simplicii*; secundam ad *cæsi sunt*, utrumque inclusive; cætera nihil.

In DANIC., recentiori manu in inferiori ora codicis adjectum est. « Item octava omnium sanctorum. Item translatio sancti Ludovici confessoris. » De quo vide BELIN. et alios.

CENTULEN.: « Romæ, sanctorum martyrum Claudii, Nicostrati, Simproniani, Castorii atque Simplicii, tempore Dyocletiani. Eodem die, sanctorum quatuor Coronatorum Severi, Severiani, Carpofori, Victorini. Et octava sancti Vigoris. »

BRUXELLEN. incipit: « Octava festivitatis omnium Sanctorum. » Tum de quatuor Coronatis, sic tamen ut textus, male compositus, pejus correctus sit. Tum de quinque aliis, post *Simplicii*, interjicit: « Qui la-

thomi existentes, et nomine Christi artificiosissime A operantes, primo in carcerem missi, et deinde scorpionibus gravissime cæsi sunt ; sed cum a fide Christi flecti non possent, jussu Dyoclesiani in medio mari præcipitati sunt. In Africa, passio sanctorum martyrum Rogati, Primæ, Donati, Juliæ, Gaudii et Balsami. » Vide Hieronymiana, die præcedenti. Tum : « Ipso die, translatio sanctorum martyrum Senatoris, Viatoris atque Cassiodori. Item translatio sancti Ludovici episcopi et confessoris. »

Hagenoven. : « Romæ via Lavicana, passio sanctorum martyrum Claudii, Nycostrati, Symproniani, Castorii et Symplicii, qui primo in carcerem sunt missi. Qui cum edocti forent omni arte sculpturæ, Dyocleciano ydolum facere noluerunt, et postea scorpionibus sunt durissime cæsi, et tunc cum a fide Christi mutari non possent, jussi sunt a Dyocleciano in plumbea capsa in mare præcipitari. » In altera ferme purus est, tum de Florentio, quem die præcedenti in Auctariis non semel posuimus, B sic habet : « In Argentina, depositio sancti Florencii, ejusdem civitatis episcopi, qui prius in Hasela vitam heremiticam duxit, in multa patientia et abstinentia. Qui postquam filiam Dagoberti, regis Franciæ, filiam unicam cæcam et surdam sanaverat, terram ad ædificandum monasterium accepit, et post mortem Arbogasti episcopi, sedem episcopalem ab eodem recepit, et multis clarus virtutibus obiit in pace. » Deinde ex textu diei præcedentis, agit de Amaranto. Demum : « Item sancti Austremonii episcopi et martyris. » Vide natalem, die I Novembris.

Aquicinct. pro *Lavicana*, initio, habet *Latina*, et cum codicibus pro textu citatis legit *Simproniani*.

Matric.-Cartus. — Ultraject. *Festum reliquiarum*, nempe, ut in margine explicat, in ordine Carthusiano. Verum de quibus, aut quorum sanctorum reliquiis agat, necdum intelligo. Pergit : « Quatuor Coronatorum, scilicet Severi, Severiani, Carpophori C et Victorini. Claudii, Nicostrati, Symphoriani, Castorii et Simplicii. »

Florentin. : « Translatio sancti Ludovici episcopi et confessoris, ordinis Minorum. »

Codex Castri-Car. : « Dedicatio ecclesiæ B. Mariæ Castri-Karoli, per manus Domni Leodegarii. »

Luxovien. : « Mediano monasterio, translatio sancti Hidulfi archiepiscopi et confessoris. » Vide auctarium Greven. infra.

Editio Lubeco-Col. : « Octava omnium Sanctorum Dei. Idem festivitas reliquiarum. » Vide supra Matric.-Cartus.-Ultraject. Sequitur textus satis purus. Tum : « Treveris in monasterio beati Maximini, natale sancti Weomadi episcopi et confessoris. Eodem die civitate Marsilia, translatio sancti Ludovici episcopi et confessoris, ordinis Minorum. Ipso die, beati Austremonii episcopi et confessoris. Item sancti Willehadi episcopi et confessoris. » Vide infra Greven.

Belin., in textu satis purus, superaddit in fine : « Eodem die, translatio sancti Ludovici episcopi et confessoris, ordinis Minorum. Item octava omnium sanctorum. »

Greven. : « Octavæ festivitatis omnium Sanctorum. Festivitas reliquiarum eorumdem. » Remisi supra ad Matric.-Cartus.-Ultraject. An de alia festivitate hic agatur, post videbitur. Reliqua Auctaria recenseo : « In Africa, sanctorum Primi, Macharii, Justi et aliorum octodecim. » Vide Hieronymiana. «Item hic, depositio sancti Hildulphi episcopi Treverensis, qui etiam supra habetur VII Idus Julii.» Errat, nam habetur V Idus seu XI Julii : forte hic translationem indicare voluit, ut est supra in Luxovien. Pergit Greven. : « Eodem die, depositio sancti Willehadi, primi episcopi Ecclesiæ Bremensis et confessoris. Treveris, sancti Weomadi episcopi et confessoris. Ambianis, sancti Godefridi episcopi et confessoris. Austremonii episcopi et confessoris. Moroci episcopi. Apud Marsiliam, translatio beati Ludovici episcopi et confessoris, ordinis Minorum. »

Molan. : « Eodem die, translatio sancti Ludovici episcopi et confessoris, Minoritæ. Item octava omnium Sanctorum. Ipso die, sancti Hildulfi episcopi Treverensis. » Dein typis minoribus : « Eodem die, depositio sancti Willehadi, » etc., ut Greven. «Ambianis, sancti Godefridi episcopi et confessoris, cujus vita tribus libris conscripta habetur ad Rohardum decanum Suessionensem. » Editiones aliæ litteris Italicis textui de Claudio, etc., immiscent : «Qui cum essent insignes artifices, et in lapidibus marmoreis imagines sculpere super omnes artifices nossent, eo quod falsos Deos adorare renuerant, primo, » etc. In fine : » Item octava omnium Sanctorum. Bremæ, depositio sancti Vuillehadi, etc. Virduni, sancti Mauri, episcopi ejusdem civitatis et confessoris. Die octava, commemoratio archistrategi Michaelis, et reliquarum incorporearum virtutum.» Demum typis minoribus : « Ambianis, sancti Godefridi episcopi et confessoris. » Ut supra.

V *Idus*. *Die* 9.

Apud Amasiam civitatem Marmaritanorum, natalis sancti Theodori martyris, qui temporibus Maximiani et Maximini imperatorum, pro confessione Christianæ fidei fortiter cæsus ac in carcerem missus, dein, Domino Salvatore sibi apparente et monente, ut constanter et viriliter ageret, relevatus est. Novissime postquam equuleo suspensus et ungulis est corrosus, ita ut ejus interiora nuda apparerent, ardentibus traditur ignibus. Eodem die civitate Bituricas, sancti Ursicini confessoris, qui Romæ ordinatus a successoribus apostolorum, primus eidem urbi destinatur episcopus.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Roswegd.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Amasiam scribunt omnes cum appellativo *Marmaritanorum*, quasi peculiaris regio aut gens aliqua designaretur, cum sermo sit de legione militum Amaseæ in Ponto hiberna traducentium. Solus Rosweyd scribit, *Theodori militis et martyris*. Idem cum Molano habet : *Maximiani et Maximi*. Rursus Rosweyd. elogii finem videtur valuisse expolire, dum ita legit. D *ignibus traditus, reddidit spiritum. Civitate Bituricas*, solita est martyrologorum locutio, eam forte emendare voluit Greven. per *civitate Biturica*. *Ursicini* certo scripsit Ado, atque ex eo Usuardus in omnibus prope codicibus, Greven. et Molan. verum nomen *Ursini*, quamvis non vere Usuardine, substituunt, ut est etiam in codice Pratensi B.

OBSERVATIONES.

Vere megalomartyr nuncupari potest, præcipuo cultu præ Theodoris aliis militibus, si plures sunt, venerandus hic noster cognomento *tiro*, Amaseensis seu Euchaita, in Allatii et Frontonis Kalendariis, in Sacramentario Gregorii et in Martyrologiis prope omnibus hoc die apud Latinos celebratus. Ad Hie-

ronymianos codices pertinere non videtur, ut facile admittit Florentinius.; at Beda, Florus, Wandalbertus, et qui in serie nostra sunt, eum constantissime prædicant. Beda, cum laudatis Kalendariis et Sacramentario, simpliciter habet : *Natale sancti Theodori martyris.* Paulo expressius Romanum parvum : *Euchaitæ, sancti Theodori martyris*, locum non natalis, nec martyrii, sed gloriosissimæ sepulturæ designans. Neque in Adone notatur palæstra certaminis, neque ejus elogium, saltem in hac commemoratione, contraxisse videtur Usuardus, quem plane existimo Acta ipsa consuluisse, unde a legione militum, sic ibi denominata, civitatem illam suam *Marmaritanorum* non satis apte formaverit, quod vocabulum in elogio, sub nomine Flori edito, multo melius expunctum est. Porro ex præfatis Actis, cum egregio in Theodorum Gregorii Nysseni ecomio a Surio vulgatis, seriem suam historicam Gallice compilavit Tillemontius tomo V, pag. 369, in notis eo spectantibus plurima observans, tum circa Acta ipsa, tum circa hunc et Heracleensem Theodorum, de quo in Actis nostris VII Februarii : quæ omnia in majori opere scrupulosius erunt expendenda. Videri interim possunt Notatio Baronii et Acta sincera Ruinartii, a pag. 531. Sunt penes nos varia Græca monumenta de passione Theodori tironis ejusque miraculis, suo tempore cum jam pridem vulgatis illustranda. Solus in Wandalberti metrico hoc versiculo honoratur :

Quinæ mox Idus Theudoro martyre vernant.

Floro supra citato etiam ascribitur tota nostra de *Ursicino*, seu melius *Ursino*, Bituricensi annuntiatio, sed quæ certo ab Adone primum consignata et ex hoc ab Usuardo ; hinc, nisi vehementissime fallor, a nostro illo Floro desumpta est, idque vel inde conjici datur quod ipsum nomen, nempe *Ursicini*, servatum sit, male ab Adone efformatum. Sed de Floro isto qualicunque, a majoribus nostris edito, alibi disputavimus ; hic satis sit vere Usuardina esse quæ in utraque commemoratione exhibentur. De Ursini vita et gestis ea probantur admittunturque quæ a Gregorio Turonensi de Gloria confessorum cap. 8 tradita sunt, a Tillemontio Gallice reddita, tomo IV, a pag. 477, atque explicata pag. 726. Vitam longiorem edidit Labbeus tomo II Bibliothecæ ms., a pag. 5, *incerti auctoris*, inquit in scriptorum Syllabo, *sed recentioris, qui multa parum probabilia ex popularibus rumusculis collegit, quod plurium aliorum vitium*, forte etiam eorum a quibus sunt manuscripta nostra de Ursini Vita, revelatione et translatione, de quorum fide et auctoritate nolim præmature quidquam decernere. Solum noto diem hunc a nonnullis *elevationis* censeri, natalem vero XXIX Decembris, quam certo necdum mihi licuit tuto explorare.

AUCTARIA.

HERINIEN., purissimus est, sed ex proprio loci vel provinciæ cultu in fine superaddit : « Virduni, depositio beati Vitoni, episcopi et confessoris ejusdem civitatis. »

TORNACEN., in Theodori elogio pro magna parte mutilus, in secunda purus est.

ANTUERP.-MAX. in prima purus et integer, sic format secundam : « Eodem die civitate Bituricas, sancti Ursini confessoris. »

PULSANEN. in prima habet usque ad *martyris* ; in secunda usque ad *confessoris*, expunctis elogiis. Addit autem in fine : « Ipso die apud Virdunum, depositio sancti Guitoni ejusdem civitatis episcopi. » Nomen satis notum est.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN., post textum : « Virduni, sancti Vidoni episcopi et confessoris. » MAX.-LUBEC. scribit : *Virdini* et *Widoni* ; rectius UGHELLIAN. *Vitoni.*

MUNERAT., in textu utcunque purus, adjicit: « Eodem die, Maturini confessoris, cujus corpus homoratur et colitur in territorio Senonensis diocesis. » Scio ab Usuardo I Nov., ab aliis hoc die coli, sed nescio cur hic utroque die signaverit.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJEGT., LEYDEN. et LOVANIEN. textui puro subjungunt: « Virduno, depositio sancti Vitoni, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. » Hæc vel similis phrasis sæpe hodie a codicibus repetitur.

ALBERGEN. et DANIC., prœterea superaddunt : « Dedicatio basilicæ Salvatoris. » Vide infra BELIN.

CENTULEN : « Apud Amasiam civitatem Marmaritanorum, passio sancti Theodori martyris, sub Diocletiano. Eodem die, sancti Ursini Bituricensium primi episcopi et confessoris. Virdunis, sancti Vitoni episcopi et confessoris »

BRUXELLEN,, novum Theodorum producit: « Romæ, sancti Theodori martyris. » Sequitur prima nostra annuntiatio, fere pura Tum : « Atrebatis, sancti Ragnulfi martyris. » De Ursicino, satis Usuardine. In fine cum codicibus reliquis: « In suburbio Virdunensi, sancti Vitoni, ejusdem civitatis episcopi et confessoris. »

HAGENOYEN. incipit, dies transponens : « In Treveris, sancti Hildulfi episcopi In civitate [*forte* Berito] passio y maginis Crucifixi. » De Theodoro, post *revelatus est*, hæc inserit : « Et turba albatorum virorum cum illo psallere cœperunt. Quæ ut viderent et audirent [*pro* viderunt et audierunt] custodes carceris, fugierunt. Tunc sanctus Theodorus in ligno suspenditur, et ungulis ferreis laceratur, et latera ejus raduntur ; et ait præses : Vis nobiscum esse, Theodore, aut cum Christo ? Et respondit, Christo meo fui, sum et ero. Et statim jussus est igne consumi. Qui in igne positus, ad vocem Domini emisit spiritum, et corpus ejus non est combustum, cœlumque apertum super eum multi viderunt. » Sequitur nova eruditio : « Eodem die, civitate Biturica, sancti Urciscini confessoris et episcopi. Hic prius vocabatur Nathanahel, de quo in Evangelio Johannis. Qui Romæ a successoribus apostolorum ordinatus est episcopus, et primus eidem urbi destinatur pontifex, multis ad fidem conversis, et miraculis pluribus perpetratis, et ædificatis ecclesiis obiit in pace. Virduno, depositio beati Wydonis episcopi et confessoris. In Africa, sancti Attici martyris. Redonis, depositio sancti Melani confessoris. » Spectant ad VI Novembris.

AQUICINCT., in fine : « In territorio Adartensi, sancti Ragnulfi martyris. Verduni, sancti Vitonii episcopi. » Lege ut supra *Vitoni.*

VICTORIN. et REG. SUEC. num. 130 : « Eodem die in territorio Nevernensi, sancti Maturini Levitæ et confessoris. » Secundus codex, nempe REG. SUEC., melius legit *Maurini.*

AMBIANEN. : « In suburbio Verdunensi, depositio sancti Vitoni, patris nostri, episcopi et confessoris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Theodori martyris. Nathanael episcopi, fratris sancti Philippi apostoli Domini. Vitonis episcopi Verdunensis. Ursini episcopi et confessoris. » Si scriptor hujus codicis HAGENOYENSEM vidisset, Ursinum et Nathanael in unum conflasset.

REG. SUEC. signatus num. 428 : « Castro Virduno, sancti Vitoni episcopi. » Sic etiam ferme legit codex LUXOVIEN.

FLORENTIN. : « Apud Virdunum, sancti Victorini, ejusdem civitatis episcopi et confessor. » Lege *Vitoni.*

RHEMENS. SS. Tim. et Apoll. : « In suburbio Virdunensi, natale sanctissimi Vitoni episcopi et confessor. »

BELNEN. : « Translatio corporis B. Floscelli martyris, in hac ecclesia Belnensi quiescentis, quod corpus per venerabiles Patres Dominum Simonem tit, S. Cæciliæ presb. card. apostolicæ sedis legatum

in Francia, et Gerardum Dei gratia Æduneusem epi- A scopum, de loco ad locum magis venerabilem, die prædicta est translatum, anno Domini MCCLXV. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Apud Edissam civitatem, commemoratio sancti sanguinis Christi ex imagine Crucifixi Domini. » In prima annuntiatione modice interpolata est. In secunda superaddit : « Iste Ursicinus prius dictus est Nathanael apostolus Christi ; cui Dominus dixit : *Ecce verus Israelita, in quo dolus non est.* Quievit autem in pace, apud præfatam urbem sepultus et postmodum divina revelatione reinventus. In Hispaniis, sanctorum Fausti et Marcialis martyrum. Virduno, sancti Widonis ejusdem civitatis episcopi et confessoris. Item Virduno, sancti Nicani episcopi et confessoris. In territorio Nivernensi, sancti Mauri [*melius supra*, Maurini] Levitæ et confessoris. Nicomediæ, sancti Damiani confessoris. » Vide Hieronymiana.

Belin. incipit : « Dedicatio basilicæ Salvatoris. » Tum sequitur textus satis purus. B

Greven. : « Commemoratio sanguinis Domini nostri Jesu Christi, qui apud Edissam civitatem, de imagine Crucifixi a Judæo percussa, miraculose produxit. In Hispaniis, sanctorum Fausti et Marcialis. Romæ, natalis sanctorum Clementis, Simphroniani. Item Nichomediæ, sancti Gamasi, alias Damiani. » Vide Hieronymiana. « Romæ, dedicatio basilicæ sancti Salvatoris, hoc est sanctæ ecclesiæ Lateranensis, a beato Sylvestro facta. Ragnulfi martyris. Apud Heracleam civitatem Macedoniæ, sancti Theodori martyris. Qui sub Licinio rege, pro fide Christi virgis et plumbatis diutissime cæsus, ungulis corrosus, facu-lis, vulneribus admotis, exustus, testis etiam acutissimis confricatus, deinde crucifigi, sagittarique jussus, ad ultimum decollatione, martyris gloriam adeptus est. » Jam diximus spectare ad VII Februarii, nisi idem sit cum Amascensi. En synonymum alterum : « Theodori episcopi Londoniensis et confessoris. Vitoni episcopi Virdunensis et confessoris. Dethmari confessoris. Item sancti Donati. In territorio Nivernensi, sancti Mauri levitæ et martyris. Pauriliæ virginis sacræ, quam Paulus apostolus legitur baptizasse. In Hellesponto, sanctæ Eusebiæ virginis. Apud Carthusienses monachos, commemoratio defunctorum fratrum et sororum ejusdem ordinis. »

Molan. : « Dedicatio basilicæ Salvatoris, primæ basilicæ in palatio Constantini apud Lateranum, a beato papa Sylvestro facta. In pago Attrebatensi, passio sancti Ragnulfi martyris, qui positus est in basilica sancti Vedasti. Eodem die, Maturini confessoris, cujus corpus honoratur et colitur in territorio Senonensis diœcesis. » Ex Munerato. « Eodem die, crucifixio imaginis Domini nostri Jesu Christi in Syria, civitate Beritho. Virduni, depositio beati Vitoni episcopi et confessoris ejusdem urbis. » Posteriores editiones incipiunt : « Romæ, dedicatio basilicæ Salvatoris, Constantini, » etc. De crucifixione imaginis, de Ragnulfo et Vitono, ut in priori. Adjicitur : « Die nona, sanctorum martyrum Onesiphori, et Porphyrii. Et sanctæ matris Matronæ. » Vide Martyrologium Castellani.

IV *Idus.* *Die* 10.

Natalis beati Martini papæ, qui ob fidem catholicam ab imperatore Constantino hæretico de Ecclesia raptus, ac perductus Constantinopolim, relegatus apud Cersonam Liciæ provinciæ, ibidem vitam finivit, multis in eodem loco virtutum signis usque hodie refulgens. In territorio Agatensi, sanctorum martyrum Tiberii, Modesti et Florentiæ, qui tempore Diocletiani variis tormentis cruciati, martyrium compleverunt. Antiochiæ, sanctorum Demetrii episcopi, Aniani diaconi, Eustosii et aliorum viginti.

NOTÆ.

Ita *Pralen.*, *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Munerat. scribit *ob fidem Christi catholicam*, et de reliquo constructionem torquet, vitiosa interpunctione. Plerique codices legunt *Constantino*, pauci *Constantio ;* neutra lectio valet : primam in Adone repertam certo secutus est Usuardus; ast in Romano moderno emendatius legitur nomen *Constantis*, qui ab anno 641 ad 666 imperium tenuit, sub quo indi- C gnissimam illam persecutionem, atque ex plagis et ærumnis martyrium passus est Martinus papa. Rursus exsilii locum notant codices omnes *Cersonam*, excepto Molano, qui *Chersonam*, ut est in Romano parvo et Adone. Sed quæ est ista *Chersona Lyciæ ?* Crediderim locum eumdem indicari quem olim exsilio et martyrio nobilitavit Clemens papa, de quo erudite disputat Rosweydus notatione inlibellum de Festivitatibus, pag. 221 et 222. Hæc paucis hic indicasse sit satis. Reliqui in textu et *Cersonam* et *Liciæ* ex codicum formatione. Sic etiam *Agatensi*, licet Greven. et Molan. melius legant *Agathensi*. Videtur scribendum *Tyberii*, ex quo Gallice *Tubery*, ut habent iterum Greven. et Molan.; sed manuscripta præfero. Sic *Aniani*, pro quo aliqui *Aviani ;* quid præstet nescio.

OBSERVATIONES.

Martini pontificis, fortissimi puritatis catholicæ adversus Monothelitas defensoris et martyris festivitas, forte ex recentiorum codicum Usuardinorum placito, hoc tempore agitur XII Novembris ; a Wandalberto, ipso verosimiliori obitus die signata est, nempe XVI Septembris. Inter antiquos alios martyrologos, in sola serie nostra celebratur, a Romano parvo in sacras tabulas primum relata, unica hac annuntiatione : *Chersona Lyciæ, Martini papæ, qui ob catholicam fidem ibi relegatus, vitam finivit.* Hinc in Adonem transiit, ex quo decerpta est tota annuntiatio nostra, ab ipsissimo Usuardo, duces sequente, non alio quam hoc die signata, ut probat codicum D omnium antiquorum sententia. Allatii et Frontonis Kalendaria, dum Martinum aliquem absque distinctionis nota memorant XII Novembris, non hunc papam martyrem, qui nec sæculo nono tali die colebatur, sed celebratissimum illum Turonensem, ut mihi quidem videtur, respiciunt, ob Mennæ natalem, in diem sequentem ibi translatum. Si cui fortasse magis arrideat Frontonis ad Kalendarium eo die observatio, haud multum equidem reluctabor. Præclara sunt Martini papæ Acta a Surio vulgata, quæ a nobis suo loco cum Anastasii aliorumque scriptis illustrabuntur; quo remittendæ quoque sunt plures intricatæ controversiæ circa pontificatus ingressum et egressum, circa tempus exsilii omniumque gestorum ordinem chronologicum, quas satius est hic omnino prætérire, quam jejunius et præter institutum nostrum delibare ; pleræque jam, post Baronium, a Cointio, Papebrochio, Pagio aliisque eruderatæ, si non omnino explanatæ sunt. Liceat hic proprio loco repetere Wandalberti versum, quem dedimus XVI Septembris :

Hinc sexto deno, Martinus papa beatur.

Martyres Agathenses Hieronymianis, Bedæ, Floro, Rabana, imo etiam Romano parvo ignoti, a Wandalberto canuntur; distinctius signati ab Adone : *In territorio Agathensi in Cessarione*, cætera ex ipso Usuardus in textu nostro verbatim descripsit. Acta aliqua edidit Petrus in Catalogo : alia diffusiora citat, non refert, Catellus in sua Occitania, pag. 279, ex quibus priora contracta existimat. Multum fallor ni Catelliana ipsa anno 1656 ad Bollandum miserit Possinus, in viginti septem lectiones distributa, quæ, ut candide fatear, mihi nequaquam placent; sed de ipsis statuere alterius loci est. Audi metricum Wandalberti encomium :

Quartis Modestus, Florentia Tyberiusque
Trino martyrio, trino pro nomine fulgent.

In Hieronymianis hoc die primo loco legitur : *In Antiochia, natalis sanctorum Demetrii episcopi, Aniesi diaconi, Eustosi et sociorum ejus*. Hæret hic merito Florentibus, ut *Demetrium* illum vel sub *Demetriani*, A vel sub alio nomine ad certam sedem reducat. Sociorum nomina in apographis uniformia non sunt, nec uspiam determinatus numerus. Rabanus Hieronymiana presse sequi videtur, dum scribit : *In Antiochia, natale Demetrii episcopi, Amnesi, Eustachii et sociorum ejus*. Ad Adonis textum non pertinere recte censuit Rosweydus ; in appendice habetur, *Aniani diaconi*, *Eustosii et sociorum eorumdem*. Diversa Usuardi phrasis ostendit ex ipso fonte immediate hausisse. Sed unde dicemus clausulam illam accessisse, *et aliorum viginti?* Non est tam facile nodum illum solvere, nisi aperte fateamur errasse Nostrum, et sanctos alios ad alias regiones spectantes perperam in unum collegisse ; nec vero viam explanat, imo potius involvere videtur notula Castellani, qua parte Eustosium tangit; forte melius divinans, dum *alios viginti* Africanos a tribus prioribus disjungit. Cæterum ita scripsisse Usuardum, atque etiam in Martino et Agathensibus textum nostrum vere Usuardinum esse ex codicum arbitrio admittendum est.

AUCTARIA.

Tornacen., non omnino purus, deficit in elogio martyrum Agathensium.

In Antuerp.-Maj. prima annuntiatio turbata est; secunda non est integra; tertia prætermittitur.

Rosweyd., in textu satis purus, in fine adjicit : « Eodem die in Brittannia Cantiæ, depositio sancti Justi archiepiscopi et confessoris, qui quartus a beato Augustino fuit. Aurelianis, Monitoris episcopi confessoris. Vigilia beati Martini episcopi. » Memineris codicem hunc Ultrajectinum esse, ubi cathedralis, postea metropolitana ecclesia, Martino dicata est.

Pulsanen., in prima fere integer, in secunda resecat elogium ; tertia deest.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian., in textu satis puri, adjiciunt : « Aurelianis, Monitoris episcopi. » Est in codicibus plurimis.

Antuerp.-Max., Ultraject et Leyden., in textu puri sunt, sed secundo loco novam hanc annuntiationem invehunt : « Natale sanctorum Triphonis et Respicii. » In fine subnectunt : « Aurelianis, sancti Monitoris episcopi. »

Lovanien., in textu præcedentibus purior est, nam caret annuntiatione interjecta de Triphone et Respicio.

Alberg. et Danic., recentiorem formam induunt. Sic enim, Martino papa ad xii translato, hodiernum textum ordiuntur : « Natale sanctorum Martyrum Triphonis et Respicii. Item sanctæ Nimphæ virginis, quam filiam Aureliani Maximilianus episcopus baptizavit. » In Agathensibus et Antiochenis puri sunt. In fine, de Monitore, ut jam non semel supra.

Centulen. : « Natale sancti Martini papæ et martyris, qui ob catholicam fidem ab imperatore Constancio hæretico, in insula Cersona exilio relegatus, quievit in Domino. Corpus ejus Romam relatum multis miraculis fulget. » In secunda pro *Tiberii*, scribit *Viti*, de cætero in hac et in tertia annuntiatione purus, in fine adjicit : « Aurelianis, sancti Monitoris episcopi. »

Bruxellen. : « Natale beati Martini papæ. Hic Romæ celebravit concilium, in quo dampnavit pravi dogmatis assertorem Paulum Constantinopolitanum, falsi nominis patriarcham. Propter quod Constancius imperator hæreticus ipsum ab ecclesia raptum, apud Cersonam Liciæ in exilium misit, et ibi ipse migravit ad Christum, multis in eodem loco, » etc. Agathensium martyrum numerum auget, sic scribens : « In territorio Agathensi in Cesariono, sanctorum martyrum Liberii, Tiberii, Modesti et Florenciæ. Qui tempore, etc. » In Antiochenis purus est. Tum : « Eodem die, natale sanctorum martyrum Triphonis et Respicii. Et sanctæ Nymphæ virginis, filiæ Aureliani, quam sanctus Mamilianus episcopus B baptizavit. Ipso die, depositio Bernardi, qui Latinorum primus fuit Antiochenæ ecclesiæ patriarcha. Aurelianis, depositio sancti Monitoris episcopi. Romæ, sancti Leonis papæ. » Vide notulam Castellani. « Apud Verdunum, depositio sancti Mauri ejusdem civitatis episcopi. »

Hagenoyen. incipit ab Agathensibus, sed non satis pure. Tum de Nympha, ut in præcedenti. De Antiochenis satis bene, deinde de Triphone et Respicio ut supra. Sequitur : « Ipso die, sancti Martini papæ et martyris, qui fuit vir totus Deo devotus, et in fide catholicus, quia congregavit concilium contra Cyrum, Sergium et Paulum hæreticos et episcopos. Quia illos de suis dignitatibus ejecit, jussus est a spatario Olympii interfici, qui non permissus est a Deo sanctum Martinum videre, quia cæcus est effectus. Horum hæresis erat, quod nec unam nec duas voluntates seu operationes in Christo esse confitebantur. Tandem vir beatus vi C capitur et Constantinopolim ducitur, nec sic acquievit, in malos sustinere vellet; unde hac de causa Cersone in exilium mittitur, ubi quondam beatus Clemens papa degebat, et ibidem Martinus feliciter migravit ad Dominum, martyr pariter et confessor. Aurelianis, depositio sancti Monitoris episcopi et confessoris. In Boemia, sanctæ Leodemilæ, aviæ sancti Wentzeselai. » Vide infra Greven.

Aquicinct. in fine : « Aurelianis, sancti Monitoris episcopi. Ipso die, sancti Probi confessoris. » An episcopi Ravennatis?

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Tiberii martyris cum sociis. Martini papæ et confessoris. Georgii discipuli Christi. »

Reg. Suec. signatus num. 428 : « In territorio Aurelianensi, sancti Verani episcopi et confessoris. » Est *Cabellicensis*, ex sepultura notus : de quo vide Castellanum die sequenti.

In Vatican. sub num. 5949 deest annuntiatio ultima. Adjicitur : « Beneventi, sancti Mennæ confes- D soris. » De hoc nihil apud alios.

Strozzian. : « Civitate Agrippinensi, depositio sancti Cuniberti episcopi. Castello Milliduno, sancti Leonis confessoris. » Vide de utroque xii Nov.

Burdegalen. : « Aurelianis, Minoris episcopi. » Lege *Monitoris*. « Ipso die, sancti Mauri episcopi et confessoris. » In Romano est viii Novembris.

Luxovien. scribit cum aliis supra : « Virduni, sancti Mauri episcopi et confessoris. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Romæ, natale sanctorum martyrum Triphonis et Respicii. » Sequitur de Nympha, ut supra. In Agathensibus et Antiochenis satis pura est. Rursus de Monitore, ut supra. Tum : « Apud Cersonam Liciæ, depositio beati Martini papæ et martyris, qui ob catholicam fidem, etc. Eodem die, beati Justi episcopi Cantuariensis et con-

fessoris, qui cum Mellito et aliis multis a beato Gregorio papa in Britanniam beato Augustino in adjutorium prædicationis missus est, qui primo Bosensis ecclesiæ factus antistes, postmodum quartus in regimine præsulatus Cantuariensis ecclesiæ Augustino successit. »

Belin. incipit : « Natale sanctorum martyrum Triphonis et Respicii et Nimphæ virginis. » Martinus translatus est. In secunda et tertia, parum abest a puritate. Tum : « Aurelianis, sancti Notarii episcopi. » Tunc hic *Monitoris*: « Civitate Agrippinensi, depositio sancti Cumberti [Cuniberti] episcopi. Castello Milluduno, sancti Leonis confessoris. » De hoc dixi videndum Castellan.

Greven.: « Secundum aliquos hic, passio sancti Felicis papæ et martyris, cujus celebritas vi Kal. Augusti potissimum agitur; sepultus vero perhibetur xv Kal. Decemb. Romæ, sanctorum martyrum Triphonis et Respicii. Monitoris episcopi Aurelianensi et confessoris. Romæ, depositio beati Leonis episcopi. In Britannia, sancti Justi episcopi et confessoris. Qui cum Mellito et aliis a beato Gregorio papa, in opus Evangelii Britanniam missus, primo quidem Brofensis episcopus, deinde Cantuariensis ecclesiæ, post sanctum Augustinum quarto loco archiepiscopus, sanctis fulgens operibus quievit in pace. Theodori episcopi Siccensis et confessoris. Apud Ravennam, sancti Probi episcopi et confessoris. Mauri episcopi. Apud Antiochiam, sancti Theodori adolescentis confessoris, de quo lib. x Historiæ Ecclesiasticæ refertur, quod ob Christi fidem tempore Juliani, a prima luce usque ad horam decimam tanta crudelitate et tot mutatis carnificibus tortus sit, ut simile nulla ætas factum meminerit. Romæ, sanctæ Nymphæ virginis, filiæ Aureliani imperatoris. Ludumillæ, ducissæ Bohemiæ et martyris translatio. Parisius, Catullæ matronæ nobilissimæ. Ermegardis comitissæ Zutphaniæ. »

Molan.: « Natale sanctorum martyrum Triphonis, Respicii et Nymphæ virginis. Aureliæ, S. Notarii episcopi. » Ex Belin. « In Colonia Agrippinensi, depositio sancti Cuniberti episcopi. Castello Milleduno, sancti Leonis confessoris. » Ex eodem : « Aurelianis, depositio Monitoris episcopi. » Dein typis minoribus: « In Britannia, sancti Justi, » etc. ut Greven. nisi quod scribat *Brocensis*. In Martyrologio Romano sedes episcopalis non apponitur. Idem ex eodem de Theodoro adolescente Antiocheno. Editiones posteriores Martinum differunt ad xii. Primo loco litteris Italicis agunt de Triphone, Respicio et Nympha. In fine : « In Britannia, sancti Justi episcopi et confessoris, quem illuc Gregorius papa direxit, cum aliis ad Evangelii opus. Eodem die, sancti Probi, Rhaven natis pontificis, in æde ipsi dicata sepulti. Aurelianis, depositio sancti Monitoris episcopi. Die decima, sanctorum apostolorum Erasti, Olympi et sociorum. » Ex Horologio. Demum minoribus typis adjectum est. « Item, sanctæ Theoctistes Lesbiæ. »

III *Idus*. *Die* 11.

In Galliis, Turonis civitate, natalis beati Martini episcopi et confessoris, cujus vita tantis extitit miraculis gloriosa, ut trium mortuorum meruerit esse suscitator. In Scithia metropoli Frigiæ Salutariæ, passio sancti Mennæ martyris, qui persecutione Diocletiani, postquam studuit cœlesti regi secreta conversatione in heremo militare, procedens ad publicum, ac se Christianum libera voce declarans, primo diris crucia tibus examinatus, novissime fixis in oratione genibus, et Domino Jesu Christo gratias agens, gladio cæsus est. Item Lugduni, sancti Verani episcopi, cujus vita fidei et virtutum meritis illustris fuit.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lub.*, *Munerat.*, *Belin. prima edit.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Molan. in ipso principio aliquid variat : *In Galliis civitate Turonis.* Rosweyd., urbis Trajectinæ patronum majusculis miniatis exornans, legit *beatissimi Martini.* Solus Munerat. posuit *quod trium*, etc. Sic item *meruerit*, pro quo Antuerp. *mereretur*, pejus Max.-Lubec. *meretur* ; Belin. autem, *mereretur esse suscitator magnificus.* Quot modis *Scythia* et *Phrygia* scribantur, non semel diximus ; hic rursus sequor majorem codicum numerum. Certum est *Scythiam* hic ab Adone perperam invectam, pro qua Baronius substituit *Cotyæi*. Greven. et Molan. male pro *studuit* legunt *meruit*. In omnibus est *heremo ;* in Praten. *exanimatus ;* in Herinien., *examinatus ;* in pluribus ita ultima syllaba abbreviata est, ut æque legi possit, *examinatur* ac *examinatus*, utrumvis selige, nos postremum tenemus. Praten. legit *Veriani ;* Rosweyd. *Valeriani* ; major pars stat pro *Verani :* sed videtur dubitasse Molanus de quo Verano ageretur, unde sic simpliciter scripsit : *Item sancti Verani*, etc. Reliqua minutiæ sunt, ut *Thuronis, Salutaris, cœlesti, Nerani*, etc.

OBSERVATIONES.

Vere in hujus diei nota pronuntiavit Florentinius: *Sancti ac thaumaturgi Martini omnia ita nota sunt, ut hic aliqua repetere non expediat.* Nobis tamen paucula depromenda sunt quæ ad rem nostram pertinent. Itaque in Hieronymianis, Beda, Romano parvo et Adone, phrasi non multum dissimili eaque brevi commemoratur, hoc solo discrimine quod Romani parvi auctor *miraculorum patratorem* prædicet. Noluit Usuardus illaudatum præterire sanctum, diffusissimo cultu, omni memoria, et toto saltem Occidente longe celebratissimum. Floro etiam aliquid ascribitur, sed Rabanus longiori elogio Martinum ornavit. Wandalbertus infra recurret. Multa de Martino observavit Baronius in notatione, plura in Annalibus, forte hinc inde, præsertim in figendo obitus anno emendanda. De nullo ferme sancto tot illustria monumenta supersunt, nullus tot inclytos encomiastes nactus est. Notissimi sunt præcipui : Sulpitius Severus, Benedictus Paulinus Petrocoriensis, Fortunatus et Gregorius Turonensis, quorum opera multorum eruditorum notis explicata et illustrata sunt. Pleraque collegit, discussit ac digessit Gervasius in Vita, Gallice Turonibus edita anno 1699, brevius Tillemontius tomo X, a p. 309, quorum lucubrationibus ad elucidanda vetustiora suo tempore gratanter utemur. Poeta Martyrologus Mennam præponit, ac nescio quam *Domicillam* Martino subjungit, quæ, licet in Hieronym. forte ponatur, cum in nostris hodie nota non sit, sola priorum encomia describemus. Sic cecinit, non ex Molano, sed ex Spicilegio Acherii :

Menas sanctus ovat ternis virtute fideque,
Confessor merito, officio et sermone sacerdos,
Atque fide martyr, lato famosus in orbe
Martinus, votis festoque vocatur eodem.

Quam nota et plana sunt circa Martinum ferme omnia, tam implexa videntur quæ *Mennam*, cætera illustrem martyrem, concernunt. Imprimis non con-

stat in Hieronymianis signari sub hac formula : *Alexandria metropoli, natalis sancti Minatis*, tametsi id elicere velle videatur Florentinius. Beda legit : *Ipso die, natale sancti Mennæ martyris*. Idem nomen reperitur in Allatii (sed IV Idus) et Frontonis Kalendariis, atque in Gregorii Sacramentario ; ejusdemque sancti celebrem olim Romæ memoriam, præter alia, ostendit habita a S. Gregorio homilia 35, ad quæ vide Frontonis notam. At in hisce postremis nullo peculiari signo aut loci aut temporis distinguitur. Romanum parvum scribit : *In Scythia, Mennæ martyris, Constantinopolim translati*. Est in Rabano prolixius elogium, unde tamen nihil magnopere statui potest, nisi ex Adoniano ad certas circumstantias determinetur ; in quo nihilominus ea indicatur positio, a Nostro inde ad verbum desumpta, quæ rem non satis explanat : *Eodem die, in Scythia, metropoli Phrygiæ Salutariæ*, etc. Palæstra in Romano emendatius posita est, observatque Castellanus diversum hunc esse ab alio *Mena* seu *Menna Callicelado*, de quo cum Hermogene et Eugrapho agitur in Romano X Decembris. Quin imo diversa Acta utroque die a Surio ex Metaphraste vulgata sunt, de quibus alibi judicium feremus. Jam vero dum et illa et Martyrologia accuratius excutiuntur, non adeo obvium est decernere unusne an plures Mennæ fuerint ; an unius Acta ab alio sancto translata non sint ; verba obscura et ambigua non pauca recurrunt, de quibus vide tantisper Tillemontium tomo V, a pag. 441 et 758 Interim textus noster ex Adone plane contractus est, servata palæstra, ut in Variantibus dictum est.

Verani, haud dubie Lugdunensis episcopi, meminit, non in appendice, ut ait Florentinius, sed in ipso textu, Viennensis Martyrologus, ex quo desumpti sunt omnes annuntiationis nostræ apices. In Hieronymianis etiam legitur, sed *non dubitaret* Florentinius *quin sit ex additis ad vetustius Martyrologium*. Quidquid sit, notat ibi laudatus scriptor Veranos plures, nempe alterum *Gabalitanum*, seu *Cavallicensium* episcopum, alterum *Venciensium*, eosque a Lugdunensi et hodierno nostro diversos, ex Hagiologio Labbei, Saussayo et Raynaudo. Aliter sentire videtur Castellanus ; nam Veranum adjecta notula *Venciensem* declarat, ex IX Septembris huc translatum, qui Gallice vocetur *Veran* : secundum vero Gallice *Vrain, Cabellicensium* episcopum statuit, qua ratione *Veranus Lugdunensis* omnino excludendus esset. Hæ sunt controversiæ alibi operosius discutiendæ : textus noster Lugdunensem haud obscure designat, isque et Usuardinus est. Vide Tillemontium tomo XV, pag. 849.

AUCTARIA.

TORNACEN. In prima purus, in secunda, desinit ad *Mennæ martyris*, expuncto elogio. In tertia denuo purus.

ANTUERP.-MAJ. Deficit in hoc codice totus hujus diei laterculus.

PULSANEN. in prima purus est ; secundam et tertiam truncat, post *martyris* et post *episcopi*.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC. toto textu puri essent, nisi de Martino, post, « ut trium mortuorum mereretur esse magnificus suscitator,» adderent hæc : « Hic anno Domini quadringentesimo felicem spiritum cœlo reddidit »

CENTULEN. : « In Galliis, civitate Turonis, transitus sancti Martini archiepiscopi et confessoris, cujus sacrum sepulchrum, virtute Christi, miraculis frequentibus illustratur. Eodem die apud Scithiam, sancti Mennæ martyris, qui gladio vitam finivit. Lugduni, sancti Neroni [*male scriptum est* Verani *nomen*] episcopi, vita et miraculis clari. »

BRUXELLEN., in prima satis purus, sic pergit : «Et in Scithia, metropoli Frigiæ Salutariæ, passio sancti Mennæ martyris, qui sub persecutione Dyoclesiani et Maximiani,cum esset miles Ægyptiorum provincia ortus , abrenuncians terrenæ militæ , cælesti regi clam, et sub secreta conversatione in eremo studuit militare ; deinde nataliciis præfectorum imperatorum procedens in publicum, libera voce se Christianum professus est ; ac primum cæsus ita, ut plateæ sanguine inundarent, et post eculeum et ignem superans, per tribulos et sudes ferreas, ligatis manibus et pedibus tractus, novissime fixis in oratione genibus, et Domino Jesu Christo gratias agens, gladio cæsus est, et corpus igni traditum est. Apud Cyprum, civitatem quæ dicitur Amathunta, depositio sanctissimæ memoriæ Johannis Eleymonis, Alexandrinæ civitatis archiepiscopi. » Vide XXIII Januarii.

HAGENOYEN. : « In Galliis, civitate Turonis, depositio sancti Martini episcopi et confessoris, cujus vita tota miraculosa fuisse describitur, ita ut trium mortuorum mereretur esse suscitator. Hic in triplici statu fuisse legitur, scilicet militari, monachali et pontificali, in quibus omnibus statibus ipse placuit Deo. Ipse namque in militia servivit imperatori irreprehensibiliter, ita quod nec Deum in illa offenderet. In monachatu servivit Deo, et sibi fideliter adhæsit, ita ut ipse forma religionis ceteris esset. In episcopatu ipse servivit Christo, et hoc ad Dei honorem, proximi utilitatem, et ad suam in bonis promotionem. Denique beatus Martinus, multis perpetratis miraculis, pluribus ædificatis ecclesiis, et ad fidem conversis ; et multis insidiis, tam a paganis, quam ab hæreticis toleratis, et idolis diversis destructis, plenus bonis operibus migravit ad Dominum in pace. » In Menna tantum modice interpolatus est. In Verano purus, adjungit : « Item sancti Johannis eleemosynarii episcopi et confessoris. »

AQUICINCT. in fine : « In villa, quæ dicitur Malonia, natalis sancti Bertuini episcopi et confessoris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Martini episcopi et confessoris. Mennæ martyris. Bertuini episcopi et confessoris. Veriani episcopi et confessoris. »

ALTEMPS. : « Ipso die, sancti Livini archiepiscopi Doroberniensis. » Dubium est quid velit.

FLORENTIN. : « Apud Ravennas, sancti Probi archiepiscopi et confessoris. » Vide die præcedenti.

Editio LUBECO-COL. post ea quæ ex ANTUERP.-MAX., etc., supra dedimus, adjungit : « Ejus transitus sancto Ambrosio episcopo Mediolanensi, et beato Severino archiepiscopo Coloniensi manifestatus divinitus fuit. » De Menna : « Qui persecutione Diocleciani imperatoris, cum esset nobilissimus miles Ægyptiorum generis, abrenuncians seculo, studuit, secreta conversatione cælesti regi in heremo militare. Deinde in nataliciis præfectorum imperatorum procedens ad publicum, ac se Christianum libera voce coram eis declarans, traditus est Pirro judici puniendus, qui primo diris cruciatibus examinatur, » etc. In ultima annuntiatione, pura est. In fine : « Eodem die, sanctæ Theophilæ virginis et martyris. »

BELINI editio altera : « Ipso die, transitus sancti Joannis eleemosynarii, episcopi Alexandrinæ urbis.» Vide, ut diximus, XXIII Januarii.

GREVEN. : « Romæ, natalis sanctorum Valentini, Feliciani, Victorini, Ravennæ, Felicis, Valentinæ, Hovellæ, Octavii, Januarii, Erundinis. » Vide in Hieronymianis. « Bertwini episcopi et confessoris. Ganfredi episcopi Soriensis et confessoris, ordinis Cisterciensis. Secundum aliquos hic, Joannis eleemosynarii, qui supra habetur X Kalend. Februarii. Item sancti Mennæ solitarii, magnæ sanctitatis viri. De quo beatus Gregorius III Dialog. refert, quod studium ei fuerit, nihil in hoc mundo possidere, nihil requirere, omnes, qui ad se causa charitatis venissent, ad æternæ vitæ desideria accendere. Inter oblationes sibi missas, oblationem stupratoris cujus-

dam per spiritum cognovit ac respuit. Theophilæ virginis et martyris In Galliis, Rogæ matronæ. »

Molan. aliis litteris de Martino subnectit : « Hujus vita et doctrina per miracula, quæ Dominus per eum fecit, pene omnibus fidelibus claret : nec necesse est a nobis hic aliquid exinde commemorari, quia ipsius vitam, virtutes et signa Sulpitius manifeste luculento sermone descripsit ; nec non et Gregorius, ejusdem urbis episcopus, in Miraculorum libris plenissime disseruit. » In fine : « In Malonia, sancti Bertuini episcopi et confessoris. » Deinde minoribus typis de Menna solitario, ex Greven. supra. Denique : « Depositio Theophanii confessoris, comitis A Centuncellensis, de quo beatus Gregorius Dialogorum lib. iv, cap. 27. » Editiones aliæ de Martino, paulo brevius : « Hujus Vitam Sulpitius manifeste luculento, » etc. In fine : « Apud Namurcum in Malonia, sancti Bertuini episcopi, qui de Hibernia insula veniens in saltum, qui vulgo appellatur Marlignia, condidit oratorium in supradicta villa Malonia super Sambram, in honorem semper Virginis Mariæ. Ubi diu Deo militans, cursum suum feliciter implevit. Die undecima, sanctæ martyris Stephanidis et sancti Patris et confessoris Theodori Studitæ. » Ex Horologio Græcorum.

Pridie Idus. *Die* 12.

Apud provinciam Tarraconensem, civitate Tirassona, beati Emiliani presbiteri et confessoris, cujus admirabilem vitam Braulio Cesaraugustanus episcopus simplici sermone descripsit. Civitate Agripinensi, depositio sancti Cuniberti episcopi In territorio Senonico, sancti Paterni martyris. Castello Miliduno, sancti Leonii confessoris.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan*.

VARIANTES LECTIONES.

Munerat. scribit *Terraconensi*, cæteri cum textu. B Major in civitatis nomine variatio, nam Praten., Antuerp. et Max.-Lubec. legunt *Tyrassona*. Tornacen., *Terrassona* ; pejus Munerat., *Trasona* : prævalet aliorum auctoritas. In solo Molan. est *Æmiliani*, cæteri codices, etiam qui diphthongis utuntur, simpliciter. *Ammirabilem* Greveni est ; turpius in Max.- Lubec. *annumerabilem*. Soli Herinien et Munerat. habent *Chuniberti*. In Greven. et Molan. emendate legitur *Mileduno*, at cum reliquis omnibus scribendum fuit *Mileduno*. Antuerp., Max.-Lubec. et mediæ notæ codices ultimum sanctum vocant *Leonis;* Munerat., *Leoni ;* legendum est *Leonii*, Gall. *Liene.*

OBSERVATIONES.

Habet hoc singulare hodiernus Usuardi textus cum alio quem retulimus xxvi Septembris, quod ex solitis fontibus, Romano parvo et Adone, non profluat, quodque a leo plane Usuardinus, et certo sensu primigenie et integre Usuardinus dici posse videatur et debeat, licet fateamur, *Cunibertum* et *Leonium*, aliis *Leonum* seu *Leonem*, ex Wandalberto, si eum Usuardus novisset, procedere potuisse. Itaque ex quatuor sanctis hic consignatis, nullus apud Hieronymianos, Bedam, Florum, Rabanum, aut in serie nostra, apud auctorem Romani parvi atque Adonem commemoratur Qui primo loco ponitur *Æmilianus*, cognomento *cucullatus*, quod nomen Gallice vertunt *Milhan* vel C *Milhar*, ab Usuardo ex Hispania verosimiliter accersitus est, saltem ex Ildefonso lib. de Viris illustribus in Braulione acceptus, cujus verba citat Baronius hic : *Vitam Æmiliani cujusdam monachi, et memoriam ejus et virtutum illius viri, suo tenore commendat pariter et illustrat.* Vide Ildefonsum ipsum in editione Mirei, cap. 12, pag. 97, et alia monumenta quæ in notatione affert laudatus Baronius. nec inutilis est Castellani observatiuncula. Prædictam Vitam edidit Mabilio sæc. i Benedict., a pag. 205, ubi in observationibus præviis Adonem suum denuo producit, ab omnibus tum vulgatis tum mss. nostris passim et ubique discrepantem. Bona ejus venia, erit apud nos Æmilianus pure Usuardinus ; neque enim Martyrologum istum adeo egenum depingimus, ut nec tantillum proprii ei reliquum faciamus.

Tres alii sancti procul quærendi non fuerunt ; *Cunibertum*, sub prima regum Francorum stirpe olim celebrem, jamque in præcedentibus non semel D inter Auctaria relatum, suggessit Fredegarius vel Colonia ipsa ; de quo etiam videnda Baronii notatio. Acta a Surio edita mihi quidem satis jejuna videntur, nec quadragenarium episcopatum, latissimamque rerum præclare, in Austrasia potissimum, gestarum seriem pro merito decurrunt ; ut taceam notasse olim Bollandum non modica correctione indigere ; unde suo tempore ex Vitis sancti Sigeberti regis et B. Pippini majoris domus operosius erunt colligenda, restituenda et illustranda.

Paternus, Senonensis monachus et martyr, fortasse ex Actis ab ignoto auctore conscriptus Usuardo innotuit, non ex Adone, quem et hic perperam obtrudit Mabilio pro xiii Novembris ; nam neutro die ab eo Martyrologo vere consignatus est ; nec in Mosandro, nec in Rosweydo aut ejus appendice, nec in mss. nostris, si solum Lobiensem excipias, usquam notatus. Acta a præfato Mabillonio sæc. iii Benedict., parte i, pag. 463, referuntur, tanquam Mundi Minerva prius exarata, deinde nonnihil expolita, utroque auctore anonymo de quorum fide et sinceritate post videbitur.

Martyrologium Romanum ad x Novembris legit : *In oppido Milleduno, sancti Leonis confessoris* ; pro quo in notis Baronianis citantur *vetera mss.* et *vetus Martyrologium Romanum* ; nempe, ut opinor, a Belino editum, quem in Auctariis ejusdem diei cum Florentinis aliisque citavimus, ubi et a non nemine *Romæ Leo* aliquis ex Hieronymianis celebratur. Ad Romani textum apposita Castellani notula *Leonem papam* I intelligit, *mortuum*, inquit, xxx *Octobris, eo autem die* x *Novembris depositum*, de qua re nos propriis locis egimus, nempe xi Aprilis et xxviii Junii, ubi contra novam Pagii opinionem, contra Papebrochium et Castellanum, ex aperta Hieronymianorum determinatione, verosimilius censuimus x Novembris verum esse *Magni Leonis* natalem. Hic vero certum credimus *Leonium Miledunensem*, Gallice *Liene*, ad hunc diem proprie pertinere, de cujus vita et rebus gestis doceri cupimus. En modo geminum de Cuniberto et Leonio Wandalberti versiculum :

> Agrippina, tuus pridie excellet Chunibertus,
> Leonium Sequanæ recolunt quoque littora sanctum.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj in primo deest elogium ; ad marginem eadem fere manu adjectum. Cætera etiam hinc inde turbata sunt.

Rosweyd. in textu deest Paternus, nec reliqua omnino pura sunt. In fine adjicitur. « In Daventria, sancti Lebuini confessoris. »

PULSANEN. in prima caret elogio, in secunda scribit *Cuniberti abbatis*. Quarta scribit *Leonis* pro *Leonii*.

LOVAN., in textu satis purus, addit : « Item Romæ, sancti Bonifacii IV papæ et confessoris. Eodem die, depositio sancti Lebuini. » Cum hoc ferme convenit LEYDEN.-BELG.

ANTUERP.-MAX. eadem habet augmenta, sed textui inserit : « Apud Alexandriam beati Johannis episcopi et confessoris, qui eleemosynarius dicitur. »

LEYDEN., in prima purus, de Cuniberto addit : « Hic quodam tempore, dum in præfata urbe, in basilica sanctarum XI milium missarum solempnia celebraret, cuncto populo cleroque, qui aderat, respiciente, columba candoris nivei volatu placido circumgyrans, insedit sancto capiti antistitis venerandi. » Sequitur de Paterno et Leonio (quem omnes codices mediæ notæ Leonem vocant) pure. Tum : « Item Romæ, sancti Bonifacii IV papæ et confessoris. Hic phanum, quod Pantheon vocabatur, Romæ a Foca imperatore impetratum, vertit in ecclesiam sanctæ Mariæ et omnium Martyrum Christi ; ut ubi quondam, non deorum sed dæmoniorum cultus agebatur, ibi deinceps memoria omnium fieret sanctorum. » Denique de Lebuino, ut supra. Eadem omnia habet ULTRAJECT. Sed Bonifacii memoriam primo loco reponit.

ALBERG. et DANIC. huc referunt annuntiationem de Martino papa, quam cum Usuardo dedimus X Novembris. Sequitur de Bonifacio, Æmiliano, Cuniberto, etc., ut duo præcedentes ; sed nihil habent de Lebuino.

CENTULEN. : « Apud Affricam, commemoratio sanctorum Archadii, Paschasii presbyteri, et Euthicii martyris. In pago Brabancia, sancti Levini episcopi et martyris. Redonis, sancti Melanii episcopi et confessoris, qui post innumerabilia signa virtutum, jugiter intentus cælo, migravit a sæculo ; cujus gesta habentur. In Hispaniis civitate Tyrassona, sancti Emmiliani presbyteri et confessoris. »

BRUXELLEN. incipit : « In Gandavo, sancti Livini archiepiscopi et martyris : Qui de Scocia veniens, mare calcabile habuit, et a Floreberto primo abbate monasterii beati Bavonis Gandensis benigne susceptus, ferocissimæ genti Brabantinorum prædicavit, et tandem apud Escham vicum Cameracensis dyocesis pro Christo martyrium duxit. Cujus corpus ad prælatum monasterium sancti Bavonis relatum est. Apud Coloniam Agrippinam, depositio sancti Cuniberti, septimi ejusdem urbis archiepiscopi. Qui filius Crallonis ducis existens, ecclesiam Coloniensem quadraginta annis optime rexit, et amplius Pippino duci, regiam domum administranti, præsidium fuit. Hic dum quodam tempore » etc. ferme ut supra. « Apud Affricam, natale sanctorum martyrum Archadii, Paschasii, Probi et Euthiciani. Qui cum in Arrianam perfidiam declinare nullatenus vellent, primo proscripti, deinde in exilium acti, et atrocissimis suppliciis excruciati, et postremo diversis mortibus interempti, illustri martyrio mirabiliter occubuerunt. » Spectant ad diem sequentem. Sequitur pressiori charactere : « Item Turonis, sanctorum septem Dormientum Clementis, Primi, Cleti, Theodori, Gaudentis, Quiriaci et Innocentii, ex duobus fratribus beati Martini nepotum. Quorum vitam et conversationem celebrem Gregorius Turonensis archiepiscopus descripsit. » Tum, de Paterno, bene. De Bonifacio, ut LEYDEN., etc. Deinde de Verano Lugdunensi, quem *Serianum* vocat ; ex die hesterna. De Æmiliano et Leonio, pure. Demum : « Ipso die, depositio sancti Walerici confessoris. » Vide Usuardum ad diem XII Decembris.

HAGENOYEN. in prima purus est. De Cuniberto, verbis LEYDEN superaddit : « Et ubi esset Ursula regina virginum cumulate demonstravit. » De Paterno et Leonio recte. Tum : « Romæ sancti Bonifacii papæ IV. Hic a Foca imperatore obtinuit, ut beati Petri apostoli [cathedra, *opinor*], caput omnium esset ecclesiarum, quia Constantinopolitana se primam omnium ecclesiarum scribebat. Item ipse instituit festum omnium Sanctorum, et diem Animarum. Ipso die in territorio Trajectensis dyocesis, depositio sancti Lebuini confessoris. Hic archidyaconus sancti Wilibordi episc. erat, et vir per omnia laudabilis, et multos gentiles convertit ad fidem. »

AQUICINCT. addit : « Romæ, sancti Bonifacii papæ. Hic obtinuit apud Phocatem principem, ut sedes Apostolica beati Petri apostoli caput esset omnium ecclesiarum, quia, etc. » ut HAGENOYEN. In fine recentiori manu : « Gandavi, sancti Livini Hibernensis archiepiscopi et martyris. »

VICTORIN. in fine : « In territorio Nivernensi, sancti Honorati confessoris. » Non notatur a Castellano. Tum : « Romæ, Martini papæ, » absque titulo martyris, quo modo etiam signatur, sed solus, in codice REG. SUEC. sub num. 130.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Lebuini confessoris. Cuniberti episcopi Coloniensis. Paterni martyris. Leoni confessoris. Septem Dormientium. Bricii episcopi et confessoris. » Vide textum Usuardinum die sequenti.

VATICAN., num. 5949, nihil habet Usuardini, sed textum aliunde accepit : « Natale sancti Melanii, Redonicæ civitatis episcopi. » Alii et hoc die et aliis diebus eum referunt, sed spectat ad VI Januarii. « Apud Africam, sanctorum martyrum Arcadii, Probi, Paschasii, et Luticiani, qui ex Hispania oriundi, cum apud Gensericum Wandalorum regem clari carique haberentur, nec in Arianam perfidiam declinare paterentur, primum proscripti, deinde in exilium acti, » etc., ex textu diei sequentis.

In UGHELLIAN. deest annuntiatio Paterni.

FLORENT. : « Item sancti Melanii, Redonicæ civitatis episcopi et confessoris, qui post innumerabilium signa virtutum, jugiter intentus cælo, migravit a terra. » Sunt fere ipsissima verba textus quem retulimus VI Januarii.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Civitate Agrippinensi Colonia, natale sancti Cuniberti archiepiscopi et confessoris. Hic quodam tempore » etc. ut LEYDEN. Deinde de Bonifacio ut in eodem codice, nisi quod post, *ut ibi quondam*, interjiciat, *tempore Domiciani*. Sequuntur reliqua textus, satis pure. Tum : « Apud Viennam [sancti Esichii episcopi] qui post beatum Pantagatum præsedit ecclesiæ. Civitate Davantria, natale beati Lebuini episcopi et confessoris. Apud Confluentiam, translatio sancti Castoris presbyteri et confessoris. Eodem die, passio sancti Livini episcopi et martyris. »

BELIN., in prima satis purus est, secunda est de Paterno ; duæ aliæ desunt, quarum loco totus fere textus ex X Novembris subnectitur. Secunda editio superaddit de Cuniberto, quem *Cumbertum* vocat. In fine : « In territorio Gandensi, sancti Livini episcopi et confessoris. » Cur non *martyris ?* Hic de *Lebuino* non agitur.

GREVEN. : « Ahiæ Silonitis, prophetæ, de quo III Reg. II. Nota Beatus Cunibertus, quanti futurus esset meriti in ipsa statim adolescentia ejus, præsignatum est, cum rex Dagobertus, in cujus curia puer manebat, nocte quadam vidit locum in quo dormiebat, immenso cælitus lumine illustrari. » Non videtur de Dagoberto hoc posse intelligi. « Cum autem factus esset episcopus, et mysterium nostræ redemptionis in basilica sanctarum virginum immolaret, clerus adstans et populus columbam splendidissimam capiti ejus vidit insidere, vere dignum Christo sibi approbante sacerdotem. Ipso die, beati Lyvini episcopi et martyris. Qui Scotus natione, ab ineunte ætate, vita et miraculis inclytus, tantæ fidei extitit, ut etiam super aquas ambulasse legatur. Tandem de patria in opus Dei egressus, cum plurimos convertisset ad fidem, in Brabantia ab infidelibus occisus, martyrii coronam promeruit. Item se-

cundum Adonem *(qualem edidit Mosander)* hic Bonifacii papæ IV, qui sedit mensibus octo, diebus viginti duobus; quique templum Pantheon, a Foca cæsare impetratum in honorem Sanctorum omnium consecravit. In Aphrica, Marii, Publii. In Cæsarea Cappadociæ, sanctorum Germani, Theophili, Cæsarii, Eusebii. » Vide Hieronymiana. « Graphildis matronæ et martyris, quæ dum sanctum martyrem Livinum innocentem esse, injusteque pati acclamaret, ab impiis et ipsa cum puerulo suo nomine Brictio occisa, martyrii gloriam consecuta est. In Hibernia, sancti Laurentii archiepiscopi. Renati episcopi et confessoris. Viennæ, S. Eusebii (*prima edit.*, Esichii) episcopi et confessoris. Macharii episcopi. Eodem die apud Daventriam, depositio sancti Lebuini confessoris. Qui de Anglia, Salvatore nostro per visum sibi apparente ac jubente, exiens, genti Saxonum circa Ysalam fluvium Evangelium Dei annuntiavit, multasque tribulationes perpessus propter verbum, quievit in pace. Imarii confessoris, a B quo sanctus Malachias, primo formam vitæ sanctæ A ac conversationis accepit. In monte Nitriæ, sancti Hor abbatis et confessoris. »

Molan. de Martino et Tiberio, etc., ex x Novembris : « In portu Gandensi, depositio sancti Livini episcopi et martyris. Eodem die apud Isalam fluvium, oppido Daventriæ, sancti Lebuini presbyteri et confessoris. » Tum minoribus typis, de Renato et Imario ex Greven. Editiones aliæ de Livino et Lebuino, ut prior. « Item, sancti Renati Andegavensis episcopi et confessoris. Viennæ, sancti Isicii episcopi. » Tum typis minoribus : « Item beatæ Craphaildis et Brixii pueri, martyrum cum sancto Livino, quorum corpora Gandavi habentur in tumbis portatilibus. Pragæ, natalis quinque eremitarum, qui martyrium pertulerunt in solitudine majoris Poloniæ, ubi nunc est Cazimiria oppidum. » Notabis in his editionibus non servari textum Usuardinum, cum Martinus sit primo loco.

Idibus. *Die* 13

Ravennæ, natalis sanctorum martyrum Valentini, Solutoris et Victoris. In Provincia apud civitatem Aquis, beati Mitrii, clarissimi martyris. In Africa, sanctorum martyrum Archadii, Paschasii, Probi et Euticiani, qui cum in Arrianam perfidiam nullatenus declinare paterentur, primum proscripti, deinde in exilium acti, tum atrocissimis suppliciis excruciati, ad postremum diversis mortibus interempti sunt. [*Bouillart.*, *ad oram paginæ :* Parisius, S. Gendulfi episcopi]. Turonis, depositio sancti Briccii episcopi. [a] Civitate Toleto, sancti Eugenii episcopi et confessoris. [*Bouillart.*, S. Eugenii antistitis. Malbodio monasterio, sanctæ Aldegundis virginis.]

NOTÆ.

Inter omnes codices, solos puros existimo *Herinien.* et *primam Munerati editionem.*

[a] Sic habet hoc loco Pratensis codex. Tria verba hæc : *Civitate Toleto sancti* nihil differunt a reliqua pagina. Duæ primæ syllabæ nominis *Eugenii* ab eadem sunt manu, sed nigriore atramento. Cæteræ litteræ ejusdem nominis et *antistitis* in litura sunt, cum primis quatuor litteris vocis *Malbodio*. Cætera sana. Suspicor tamen novo atramento suffusas fuisse pristinas litteras ne evanescerent. Conjecturam firmant duæ postremæ syllabæ vocis *Aldegundis*, et integra vox *virginis*, quæ, quod eodem modo renovatæ non sunt, incipiunt minus ac minus oculos ferire. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

In Herinien. nihil notabile occurrit præter *Pascassii* C Munerat. mendis typographicis, saltem in altera editione, passim abundat. In hac est augmentum de *Gendulfo*, quo priorem carere asserit, utriusque collator Rosweydus. Pro *Mitrii*, habetur *Nutrii clarissimi*, omisso, forte de industria, titulo *martyris*. Solus Molan. legit *Eutichiani*, Romanum parvum et Ado *Eutychiani* ; alii, *Eutychii* ; nos cum codicibus *Euticiani*, male Munerat., *Uticiani*. Reliqui in textu *Briccii*, cum mss. Greven., Molan. et alii legunt *Brictii* cum Adone ; Beda habet *Briccii*. Reliquas minutias prætereo, ut variationes momenti paulo majoris expendam.

Qui primam Molani editionem cum codice Pratensi non semel contulit clarissimus Castellanus, sic de codicis illius hodiernis augmentis submonuit : In fine : *Toleto, S. Eugenii episcopi et confessoris. Malbodio, sanctæ Aldegundis virginis*. Et in margine : *Parisius. S. Gendulfi episcopi*. De ultimo nulla est controversia, cum certo ad Usuardum non pertineat. D De Aldegunde satis dictum ad xxx Januarii, ex quo die erasam, ad hunc, a nescio quo, translatam constat ; ubi scribendum, *Malboido monasterio*, veluti legit apographum nostrum leguntque item codices Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Aquicinct., consueti Pratensis socii. Hinc satis patet præfatos codices inter puros hoc die recenseri non posse. Quæritur an ad Usuardum spectet *Eugenius Toletanus*, in apographo Pratensi et præfatis tribus sociis signatus in hunc modum : *Civitate Toleto, sancti Eugenii antistitis?* non, ut supra legit Castellanus, *episcopi et confessoris*. Dubium augent Greven. præcipue et Molan., a quibus plane abest *Eugenius*. At, nisi fallor, ab his duobus confusus est hodiernus Eugenius, cum alio, qui colitur xv Novembris ; idque Greven. satis innuit, ipsum in Auctariis *martyrem* appellando ; Molan. vero, tametsi hodiernum in Auctariis etiam ponat, in textu diei xv litteris Italicis id tam clare expressit, ut certa videatur conjectura nostra, quæ ad alios quoque codices, præsertim mediæ notæ, absque scrupulo extendi potest. Nos itaque hic Herinien. et Munerat. primæ editionis ut purissimos sequimur, sub ea annuntiatione quam in textu exhibuimus, quæque ex multis aliis codicibus, et quoad substantiam ex Pratensi ipso sociisque citatis abunde vindicari potest ; credimusque et hunc Hispanum sanctum verosimiliter ab Usuardo cum pluribus aliis allatum, ejusque memoriam in sacris Tabulis ab ipso primum et vere consignatam fuisse. Alia conjectura inferius proponenda est.

OBSERVATIONES.

Tres primi martyres sic in Hieronymianis fere omnibus hoc die signantur : *In Ravenna civitate, sanctorum Valentini, Solutoris et Victoris* : ad quæ Florentinius ex Galesinio notat, *tres fuisse sub nomine Valentini martyres Ravennates ;* atque hodiernum esse ait, *cujus meminerunt Acta Dalmatii*. Nonnulla alia suggerit Baronius ; at nemo hactenus Acta martyrii aut certam aliquam vitæ notitiam in lucem extulit. Quid Ravennates solidi producant suo tempore videbitur. Romanum parvum, solita brevitate : *Ravennæ, Valentini, Solutoris, Victoris, martyrum ;* Adonis annuntiatio tota et integre in textu nostro reddita est.

Sic item quæ ordine secunda ponitur de *Mitrio, Mitria* seu *Metria*, a solo Adone primum ipsissimis illis verbis signata, omnibus aliis Martyrologis

ignota est. *Clarissimi martyris* laurea, tam in Adone quam Usuardo disertissime legitur; at ex omnibus quæ Gregorius Turonensis de Gloria Confessorum cap. 71 refert, non aliud colligitur quam *confessorem* fuisse, ut vel ipso in titulo exprimitur. Si *martyrem* velis, ob certamina aliqua pro fide, vel forte tormenta tolerata, per me licet; violentam mortem non subiisse, ante me observarunt Surius et Castellanus, *Metrias* vocatur a Gregorio; *Mitrias* vero in manuscripta Vita, vel potius encomio aliquo, quod apud nos exstat, quodque utinam priorum Actorum jacturam aliquo usque compensaret.

Gloriosæ primitiæ persecutionis Wandalicæ a Romano parvo celebrantur die præcedenti XII Novembris: *In Africa, Archadii, Paschasii, Probi et Eutychiani, Wandalorum persecutione martyrum.* Ado historiam fusius prosequitur ex Prosperi Chronico ad annum 437, notatum *Coss. Etio* II *et Sigevulto*, seu *Sigisvulto*. Atque hæc tota cultus et festivitatis origo, apud antiquiores Martyrologos, qui perperam citantur, nullatenus quærenda. Vide quæ de his martyribus cum socio Paulillo notavit Baronius, ac paulo accuratius discussit Ruinartius in Historia persecutionis Wandalicæ, a pag. 431 ad 441. Brevius rem delibat Tillemontius tomo XVI, a pag. 500.

A *Turonis, natale sancti Bricii episcopi* scribit Beda ubi elogium aliquod sub Flori nomine subjungitur. Rabanus, Bedam cætera imitatus, solum indicat Martini successorem fuisse. Bedam etiam sequitur Ado, hunc Noster, iisdem prope terminis. Florentinius Brictium Hieronymianis accessorium putat. Videndæ sunt Molani et Baronii Notationes. Vita ejus satis contracta apud Surium exstat, ex Gregorio Turonensi desumpta, quam cum collectaneis nostris mss. alibi copiosius discutiemus. Sic Brictium native depingit Wandalbertus:

> Idibus hinc hæres tuus, o Martine, retentat
> Brictius, exilio, lachrymis signisque probatus.

Eugenium Toletanum, ejus nominis secundum, ab Usuardo primum et vere consignatum fuisse supra ostendimus, vel ex peculiaribus notitiis Hispanicis, vel, si magis placet, ex Ildefonsi libro de Scriptoribus, ut non ita pridem de Braulione meminimus, acceptum. In Miræi editione est pag. 98, ubi cap. 14 egregium elogium habes, cum insigni editoris scholio; alibi usui futuro, cui accedent plura documenta ex Nicolao Antonio, aliisque scriptoribus Hispanicis colligenda.

B

AUCTARIA.

PRATEN. de hujus codicis Auctariis in Variantibus supra abunde dictum.

TORNACEN. caret Eugenio; in reliquo textu omnino purus non est; in fine adjicit: « Ipso die, sancti Gendulfi episcopi. »

ANTUERP.-MAJ. pergit esse turbatio aliqua in textu; sed de Eugenio et Adegunde habet sicut Pratensis et iisdem verbis.

ROSWEYD. incipit a Brictio; reliqua cum Pratensi conveniunt, præsertim in Eugenio et Aldegunde, de quibus supra.

PULSANEN. peculiari principio: « Natale beatissimi Johannis Constantinopolitani episcopi, cognomento Chrysostomi, qui verbo et exemplo plurimum profuit Christianæ religioni. » Tum de Brictio et Ravennatibus. Desunt reliqua.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. habent textum usque ad Brictium inclusive. Tum subjungunt: « Ipso die, sancti Killiani confessoris. » Vocatur a Castellano *Kallenus.*

MUNERATI editio altera, in textu pura, adjungit: « Parisius, transitus sancti Gendulphi episcopi, a beato Sixto ordinati, cujus jussu mortuum gentilis suscitavit filium; de cujus caput requiescit in magna ecclesia beatæ Mariæ virginis Parisius. »

GREVEN. et MOLAN. Jam diximus in utroque abesse annuntiationem Eugenii Toletani.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT et LEYDEN. LOVANIEN., ALBERGEN. et DANIC. incipiunt: « Turonis, sancti Brictii episcopi et confessoris, qui beato Martino, cujus fuerat diaconus, in episcopatu successit. » Sequuntur tres primæ annuntiationes textus Usuardini, satis puræ. De Eugenio, nihil. Sed in fine superaddunt: « Ipso die, sancti Kiliani vel Kyliani confessoris. »

CENTULEN.: « Ravennæ, sanctorum, martyrum Valentini, Solutoris, Victoris. Toleto civitate, sancti Eugenii antistitis, viri eruditissimi. Turonis, sancti Bricii episcopi et confessoris. Eodem die, translatio Aldegundis virginis. Ipso die, sancti Quillia [*haud dubie* Kiliani] confessoris. Cœnobio sancti Bertini, sancti Folquini confessoris. »

BRUXELLEN. sic incipit: « Turonis, depositio sancti Brictii episcopi et confessoris. Qui cum beatum Martinum, cujus erat archidyaconus, multum injuste laceraret conviciis, se post ipsum futurum episcopum, sed in episcopatu multa passurum audivit: quod et probavit eventus. » Tribus Ravennatibus, addit, *Maurilii et Publii.* In Mitrio purus est. Sequitur: « In Ytalia, monasterio Bobio, sancti Columbani abbatis, Scotici generis. » Vide XXI Novembris. Hic inseritur manu paulo recentiori: « Apud Alexandriam, natale quinquaginta doctorum gentilium » quos beata Katherina disputando victos, ad fidem Christi convertit, et quos Maximinius imperator, igne coctos, dignos Deo martyres fecit. » Ex vulgatis Actis. Male repetitur Mitrius. Deinde: « Malbodio monasterio, beatæ Aldegundis virginis. Ipso die, sancti Kiliani confessoris. » De Aldegunde satis dictum est.

HAGENOYEN. in prima purus est. Sequitur: « Item sancti Kyliani confessoris, socii sancti Leobini episcopi et martyris. Item sancti Dalmatii episcopi et confessoris. » In Mitrio; recte. Dein: « Item sanctæ Maxellendis virginis et martyris. » Memoriam martyrum Afrorum, satis pure refert, sed de Brictio in hunc modum: « Turonis civitate, sancti Brictii episcopi et confessoris. Iste Brictius ab octo episcopis et pluribus clericis, quia vita sua illos scandalizavit, beato Martino datus est in filium, quem idem Brictius, trium dierum ætatis, negavit esse patrem suum, et Johannem quemdam patrem suum proclamavit. Hunc Brictium beatus Martinus fecit suum archidyaconum, et multa scandala et obloquia de eo sustinuit; cui pro mercede episcopatum Martinus obtinuit, et ei prædixit quod multa adversa sustinendus esset: nam tricesimo anno episcopatus, ejicitur, et facinus ei imponitur stupri, et septem annis proscribitur, donec ad cor rediit de injuria Martini. Et tunc restituitur, et septem annis laudabiliter sedit, et obiit in pace. »

C

AQUICINCT. pro *Mitrii* scribit *Demetrii.* In Eugenio et Aldegunde convenit cum Pratensi et sociis ejus aliis, de quibus supra. Sed hoc præterea habet: « In territorio Cameracensi natalis sanctæ Maxelindis virginis et martyris. » Vide Castellani Martyrologium universale.

D

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Brictii episcopi et confessoris. Livini episcopi et martyris in Gandavo. » Vide Auctaria diei præcedentis. « Arcadii martyris, cum sociis. Valentini martyris, cum sociis. » Omnia solet corripere.

REG. SUEC. signatus num. 428: « Parisius, translatio sancti Gendulfi episcopi, a beato Sixto ordinati, cujus jussu mortuum gentilis suscitavit filium. » Vide MUNERATI secundam editionem supra.

Codex D. DU CHEVAL. Sign. C.: *Et Amandi episcopi.* Agit de Redonensi.

ALTEMPS.: « Eodem die, sancti Albonis (*puto* Abbonis) abbatis et confessoris. » Locum et mortis

modum explicat Castellanus in Martyrologio uni- A versali. « Sancti Adoratoris martyris. »

Florentin. : «in Italia, Cremonæ, sancti Homoboni confessoris. Item sancti Chiliani. » Tum codex ex tribus aliquis, verosimiliter Strozzian. « Eodem die, sancti Verani episcopi. » De quo xi Nov.

Montis Sancti : « Elevatio sanctorum Romarici, Amati et Adelphii, quorum meritis et intercessione expectamus adjuvari. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Turonis civitate in Galliis, natale sancti Brictii episcopi et confessoris, cui vir sanctus Martinus, cum esset diaconus suus, prædixit eum suum successorem in episcopatu fieri, et eum multa adversa in eodem passurum, quæ omnia ita evenerunt, sicut vir sanctus illi prædixerat. Alexandriæ, sanctorum quinquaginta oratorum quos ipsa virgo Christi Katerina ad Deum convertit. Maxentius vero tyrannus fecit eos omnes igne comburi, tempore Constantini imperatoris. » In Ravennatibus et Mitrio, pura est. De Africanis, post B « Probi, » interjicit : « Et Euticiani atque Paulilli. » Deinde in fine male notatur tyrannus, *sub rege Wandalorum Syrico* Kilianum *episcopum* facit.

Belin. habet totum textum, sed Eugenio præmittit : « In Italia, civitate Cremona, sancti Homoboni, cujus sanctitas crebis claret miraculis. » Vide Surium. Secunda editio superaddit in fine : « Item Amandi episcopi. »

Greven. : « Item cum sanctis Archadio, etc., sanctus puer Paulissus [Paulillus] ad servitutem a Syrico Wandalorum rege damnatus est Civitate Toleto, Eugenii episcopi et martyris. Anthonini martyris. Item quinquaginta martyrum oratorum, qui in confessione beatæ Katherinæ crediderunt. In Thracia, sanctorum Edicti, euticis, Ermogenis. In Cæsarea Cappadociæ, natalis sanctorum Anthonii, Gehenæ et Adriani cum aliis. Item sanctorum Amantii, Antoniæ. Parisius, sancti Gundulfi episcopi e confessoris. Paterniani episcopi et confessori.. Divinici episcopi Kiliani episcopi et confessoris, Cremonæ, sancti Homoboni confessoris. Qui primum negotiator, deinde cælesti inspiratione tactus, lucris cælestibus toto corde inhians, in oratione positus emisit spiritum. Item sancti Folquini. Maxellendis virginis. Aldegundis virginis.»

Molan. : « In Italia, civitate Cremona, sancti Homoboni, cujus sanctitas crebris claret miraculis.» Sequitur de Eugenio. Tum de Gendulfo, ad verbum ex secunda editione Munerati . « Cameraci, natale sanctæ Maxellendis virginis et martyris. » Dein minoribus typis : « Kiliani episcopi et confessoris, Albiniaci in territorio Atrebatensi. Arvernis depositio sancti Quintiani, ejusdem loci episcopi et confessoris. » Editiones aliæ textui admiscent : « Puer autem Paulillus fustibus cæsus, et ad infimam servitutem damnatus est : ideo, ut apparet, non occisus. ut de superata sævitia inimici, etiam illa ætas gloriaretur. » In fine, de Gendulfo, Quintiano, Kiliano, Maxellende, Homobono et Eugenio, ut in priori. Tum « Placentiæ, revelatio sancti Antonini martyris. Malbodio monasterio, translatio sanctæ Aldegundis virginis. In monasterio dicto Sithiu, elevatio prima, et translatio corporis sancti Folquini, Morinorum episcopi anno dcccxxviii. » Denique typis minoribus : « In Palæstina, sanctorum martyrum Antonii presbyteri, Zebinæ et Germani, quos Firmilianus præses, ultro se offerentes, absque ullo alio supplicii genere, capite mulctandos tradidit. Eodem die, sanctæ Ennathæ virginis, quæ ad eumdem judicem tracta, post graves cruciatus, igne concrematur. » Vide Eusebium eorum triumphum describentem inter Martyres Palæstinæ apud Ruinartium in Selectis pag. 343. Et Surium hoc die.

XVIII *Kal.* *Die* 14.

Apud Thraciam civitate Eraclea, natalis sanctorum martyrum Clementini, Theodoti, et Philomini. Alexandriæ, sancti Serapionis, quem persecutores sub Decio principe crudelissimis affecerunt suppliciis, ita ut omnes ei juncturas membrorum prius solventes, de superioribus eum præcipitarent, ac sic Christi martyr efficeretur.

NOTÆ.

Conveniunt codices prope omnes : *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen,*, *Antuerp.-Maj.* *Rosweyd.*, *Pulsanen.*, *Antuerp.*, et *Max.-Lubec.*, *Belin.*, *Greven.* et C *Molan.* Item *Antuerpien.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.*, *Danic.*

VARIANTES LECTIONES.

Thraciam scribimus cum purioribus, potius quam *Thraciam*, *Trachiam*, *Traciam*, ut habent aliqui alii. *Eraclea* est in plerisque ; in Pulsanen., Antuerp. et Molan., recte *Heraclea* ; pessime in Herinien., *Araclea*. Antuerp.-Maj. omisit *Clementini* ; Leyden. *Theodoli*. Munerat. scribit *Clementii* ; item *Theodotii*; Belin., *Theodocii*. Rosweyd. habet *Phylomini*, Pulsanen. *Philemonis*. Maxima in Rosweyd. ab aliis diversitas, dum tribus illis adjungit, *et aliorum multorum martyrum*, sed ea causa ex purorum numero exclusus non est. In annuntiatione altera major consensus est, solus Munerat. pro *præcipitarent* non recta constructione legit *præcipitaverunt*, ac deinde sensum absolvit, *ac sic sanctus Christi martyr efficitur* ; Rosweyd., Greven. et Molan., *ac sic Christi martyr efficitur* ; Antuerp.-Maj., *ac sic Christi martyr efficeretur*, prout habetur in textu.

OBSERVATIONES.

Hieronymiana apographa apud Florentinium in D referenda prima nostra commemoratione non omnino concordant : codices ex quibus textum formare solet editor, sic ibi legunt : *In Eraclea, civitate Traciæ, natalis sanctorum Clementini, Theodote, Filomini, et aliorum multorum, quorum nomina Deus scit.* Codex Corbeiensis, etiam ut ab Acherio editus est, paulo auctius habet : *Sanctorum Clementis, Clementini, Theodotæ, Philomini et aliorum multorum.* Apud Rabanum, qui certe codicem aliquem Hieronymianum præ oculis habuit, crescit oratio : *Natale sancti Clentini* (satis patet legendum *Clementini*) *et Theodotæ, Filomini, Eracli, Martialis, Donati et aliorum multorum sanctorum.* At quis de multis istis sanctis distincte quid statuat ? cum præter Martyrologiorum notitiam, nulla alia documenta sciantur superesse ex quibus illorum numerus determinari queat. Codicibus istis omnibus anteferendus nobis videtur vetustissimus Epternasis, sic strictim et simpliciter memorans : *In Eracla, Clementini et Theodoti, Filomini.* Romanum parvum, Beda et Florus de ipsis non meminerunt, nec satis exacte legit pervetus Kalendarium membraneum insignis ecclesiæ Brivatensis, ante annos facile quingentos scriptum, atque ab eminentissimo cardinale Bullionio hic Antuerpiæ anno 1711 nobis exhibitum, dum hoc modo nomina efformat : *Natale Clementini, Theodote, Erdeli.* In eo tamen cum Epternacensi consentit quod solos tres martyres nominatim, socios nullos anonymos consignet. Plane mihi persuadeo

Adonem habuisse antigraphum aliquod præfato Epternacensi simile, ex quo annuntiationem suam sic expressit, veluti ab Usuardo in textu ex ipso descripta est ; cum hac sola differentia quod pro *Philumeni* Adonis, melius Noster ex antiquioribus restituerit, *Philomini*. Cætera vide apud laudatum Florentinium. Thesaurum effodiet quisquis horum sanctorum Acta alicunde eruerit. Apud Wandalbertum tribus his versiculis laudantur:

> Clementinus habet, Theodotus Philominusque
> Octavam decimam Decembris ante Kalendas.
> Hac pariter passi tortoris jussa cruenti.

Serapion debetur auctori Romani parvi, qui præcipuum suum fontem consulens, eum accepit ex eadem Dionysii Alexandrini ad Fabium Antiochenum epistola, apud Rufinum lib. VI, cap. 31, ex qua superius, XXXI Januarii, Metram ; Cointam VIII, et Apolloniam IX. Februarii dedimus. Sic paucis rem complectitur: *Alexandriæ, Serapionis, qui sub Decio* A *præcipitatus, martyr efficitur*. Plusculum desumpsit Ado ex citata historia, in qua, editionis Mantuanæ 1479, ita legitur : *Syrapionem quoque domui suæ repertum, crudelissimis affecere supp liciis, ita ut omnes ei juncturas membrorum prius solventes, de superioribus eum præcipitarent*. Ex laudato Adone nostra omnia plane derivata sunt, servato Decii tyranni nomine, quod perperam a Romano parvo invectum est, cum ex prædicta Dionysii epistola, ut etiam alibi observavimus, manifestissime constet Metram, Cointam, Apolloniam et Serapionem ante horribilia et terrifica Decii edicta, furibunda populi seditione fuisse interemptos. Consuli hic denuo potest a curioso lectore Tractatus noster historico-chronologicus de Patriarchis Alexandrinis pag. 31, num. 164, vel potius fons ipse apud Eusebium editionis Valesianæ lib. VI, cap. 41, ex quo accepit Ruinartius in Selectis pag. 104.

AUCTARIA.

CENTULEN., in prima satis purus, sic pergit : « Alexandriæ: beati Serapionis martyris. In Laodicia, sancti Anatholii episcopi. »

BRUXELLEN. : « Apud Alexandriam, sancti Serapionis, gloriosi martyris. Quem sub Decio Cæsare persecutores, etc., » finiens, « et sic Christi martyr effectus est. » Inter Heracleenses tertium vocat *Philomonum*. Sequitur : « Adhuc in Tracia, natale sanctorum martyrum Edicti, Euthicis, Ermogenis et Feliciani. Item Rufi confessoris. »

HAGENOYEN. : « In Anglia, sancti Laurentii episcopi et confessoris. Item sancti Rufi, primi Avenionensis ecclesiæ episcopi et confessoris. » Est in Romano XII Novembris. « Viennæ, sancti Eustichii episcopi. » Vide citato die Auctaria, ubi *Esichius*, al., *Hesychius* appellatur. Sequitur longior historia de Isaac patriarcha, cujus partem hic subjicio : « Isaac patriarchæ. Hic de senibus parentibus, per repromissionem Domini natus est, et ab angelo nomen ei impositum est ; et illius meritum et dignitas prophetata est. Hic dolorem mortis matris temperavit in conjunctione Rebeccæ uxoris suæ, de qua duos ipse genuit filios, scilicet Esau et Jacob, » etc., quæ in sacris paginis melius deducta sunt. Tum agit de Serapione, inde de Heracleensibus, satis pure. Denique. « Apud Alexandriam, quinquaginta rhetorum martyrum, quos beata Katherina convertit, inter quos principales fuerunt Eustorgius et Agro. » Plus aliquid audet, quam alii codices die præcedenti.

AQUICINT. in fine : « Ipso die, natalis sancti Antigii confessoris. » Idem habet Codex D. DU CHEVAL, signatus C. Vide Castellanum, a quo vocatur *Antidius*.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Clementini martyris cum sociis. Serapionis martyris inclyti. »

AUGENSIS. Alia manu adjicitur : « Ipso die, sancti Laurentii episcopi Dublinensis, legati totius Hiberniæ, qui vitæ temporalis ultimum diem transeundo interminandam gloriam adeptus est, qui miraculis illustrat Ecclesiam. » Vita exstat apud Surium. Vide etiam notam P. Mothier. Plura dabunt varia, quæ penes nos sunt, manuscripta.

In VATICAN., num. 5949, rubricis in codicis mar- B gine, sed eadem manu ascriptum est : « Sancti Joannis eremitæ et confessoris. »

ALTEMPS. : « Ipso die, translatio Erkenwaldi Londoniensis episcopi. » Colitur XX Aprilis. « In Laodicia, sancti Anatholii episcopi. »

FLORENTIN. : « In territorio Rotomagensi, in villa Augi, sancti Laurentii archiepiscopi et confessoris, qui tantum apud Deum vita et miraculis extitit gloriosus, ut inter alia multa miracula, septem mortuos suscitasse, veridica attestatione narretur. »

CLAUDIACEN. : Natale sancti Antigi confessoris. »

Editio LUBECO-COL. incipit : « Alexandriæ, sancti Serapionis, quem persecutores, sub Decio principe domui suæ repertum, etc. Item Alexandriæ, passio sanctorum martyrum Melei, Trophonii, Martialis, Alexandri et Silvani, sociorumque eorum. Apud Thrabeam, natale sanctorum martyrum Clementini episcopi, Theodori et Philomini, qui in civitate Eraclea passi sunt. Colonia Agrippina, in ecclesia sancti C Andreæ apostoli, commemoratio sancti Cuniberti archiepiscopi et confessoris. » Quid hic velit, nescio; Cuniberti festivitas est supra XII Novembris.

GREVEN. : « Platonis martyris. Alexandriæ, sanctorum Melei, Trophini. Marcialis, Alexandri et Silvani martyrum, cum aliis multis. Albrici episcopi Trajectensis et confessoris. Heraclii episcopi. Fridolini episcopi. Modani episcopi. Pyamonis abbattis et confessoris. Rufi confessoris. Attingi confessoris. In Galliis, Venerandæ virginis et martyris. Quæ tempore Antonini, pro fide Christi in ligno extensa, nervis crudis cæditur, deinde lebetem aqua, oleo, pice ac sulphure bullientem aliaque tormenta Christi virtute superans, cum aliis pluribus, qui in ejus confessione crediderunt, capitis abscisione martyrii gloriam consecuta est. Item, beatæ memoriæ Placillæ, uxoris Theodosii imperatoris. »

MOLAN. : « Eodem die, beati Laurentii episcopi et confessoris. » Additur minoribus typis : « Dublinen- D sis et primatis Hyberniæ, cujus vita sanctissima habetur. » Editiones posteriores de Laurentio Dublinensi sic legunt : « Apud Rothomagum, beati Laurentii Dublinensis episcopi et confessoris. »

XVII *Kal.* *Die* 15.

Apud Nolam, Campaniæ urbem, natalis beati Felicis episcopi, quia quinto decimo ætatis suæ anno, miraculorum gloria insignis fuit, et sub Martiano præside cum aliis triginta martyrium complevit. Ipso die sancti Eugenii, quid apud pagum Parisiacensem, consummato martyrii cursu, beatæ passionis coronam percepit a Domino. [*Apud Bouillart., in margine :* Eodem die, sancti Macuti episcopi et confessoris. Apud monasterium S. Germani, dedicatio ecclesiæ in honore S. Johannis Baptistæ, sanctique Johannis apostoli et evangelistæ et S. Martialis ; sanctorum martyrum Laurentii, Sebastiani, Christophori, necnon SS. confessorum Martini, Gregorii, Benedicti et sanctæ Mariæ Magdalenæ.]

NOTÆ.

Textum simpliciter et pure referunt *Praten.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Antuerp.-Maj. male legit, *qui ex uno ætatis suæ* A *anno*. pro *a quinto decimo*, etc., et præterea sensum hiulcum reddit scribens *miraculorum insignis*, omissa voce *gloria*. Scripsi *Martiano* cum plerisque; Molan. habet *Marciano*, pejus Tornacen., *Martiniano*. Rursus Antuerp.-Maj., *martyrium sumpsit*. Molan. ferme semper emendare solet *Parisiensem* pro *Parisiacensem*; sed turpius rem involvit Tornacen. per, *aput pagum Parisiacensem urbem*. In Antuerp.-Maj. est *consumpmata*.

Quæritur an ad Usuardum pertineat *Macutus*, *Machutus*, *Magutus*, *Machutes*, *Maclorius*, *Machlonius* (sic enim in codicibus effertur); quæritur, inquam, an is ab Usuardo positus sit? In codice Pratensi ad marginem adjicitur: *Eodem die, natalis sancti Macuti episcopi et confessoris*. Rosweyd. legit: *Eodem die, sancti Machlonii*, etc. Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian.: *Ipso die, natalis sancti Macuti*. Greven.: *In Britannia minori, depositio sancti Machuti*, etc. Codices mediæ notæ: *Eodem die, beati Maguti*, etc. Ab omnibus diversimode et longiori phrasi a Munerato, correpto nomine a Belino. Censeo ego Usuardinum non esse, ex Heriniensi, Pulsanensi et codicibus pro textu citatis, cum in Pratensi adjectitium existimem. Adde variantes phrases, quæ satis ostendunt hæc omnia ex eodem fonte non procedere. Cætera in Auctariis. Consule notam Motherii ad Martyrologium Romanum, hoc die.

OBSERVATIONES.

Sanctorum sub *Felicis* nomine elogia memoriasque in Martyrologiis confusas et fœde perturbatas, recte olim observavit probavitque operis nostri parens Bollandus, agens de celeberrimo illo Nolano seu Pauliniano XIV Januarii, a pag. 937. Idem nobis superius non semel fatendum fuit, sed præcipue ad citatum diem XIV Januarii, XXIV Octobris et alibi. Hic B recurrit Felix ille, quem primum Nolanum episcopum et martyrem passim statuunt scriptores, nonnulla Acta recensentes quæ referuntur ab Ughello tomo VI, col. 286. Ipsis conformia sunt quæ sentit laudatus Bollandus, nec video Felicis hujus a cæteris distinctionem, absque temeritatis nota, negari aut refelli posse, contra expressissimam vetustiorum Martyrologiorum auctoritatem. Ast eam prævertere aut quodammodo enervare voluisse videtur Castellanus, dum in notula ad Martyrologium universale submonet, *ante auctorem Martyrologii Romani parvi, nullam usquam Felicis alicujus Nolani factam mentionem, prœterquam solius celebris confessoris* XIV *Januarii*. Id ita esse non inficior; verum nisi auctorem illum somniasse, aut, quod nefas est, data opera imposuisse fingamus. admittenda sunt monumenta antiquiora ex quibus ipse tam diserte pronuntiare potuerit: *Felicis episcopi, qui a quintodecimo anno miraculorum gloria insignis fuit, et sub Martiano cum viginti* C *quinque martyrium complerit, in Nolensi ecclesia sepultus*. Quod de Elpidio sepulturæ curatore adjunxit Ado, Romani parvi non est, neque id adeo describere voluit Usuardus. Cæterum hic Felicem episcopum habemus cum triginta sociis martyrio coronatum et Nolæ sepultum, quem nobis non facile eripient neotericorum dubia, præsertim Tillemontii tomo IV, pag. 655 et 656. Acta ejus apud Ughellum et alios, hic mihi nec examinanda nec propugnanda sunt, sed Romani parvi eorumque qui Martyrologium illud secuti sunt, fidem ob meras conjecturas elevari non patiar, quæcunque demum fuerit illius Felicis ætas, quiscunque inter Nolanos aut alterius loci episcopos ei locus assignetur, de quibus alibi copiosius et accuratius disputandum erit.

Non minoribus tricis involvitur annuntiatio altera de *Eugenio* martyre agri Parisiensis, saltem pro ut hoc tempore post Maurolycum, Molanum et recentiores Martyrologos intelligi solet. Diximus supra Molanum ad XIII Novembris exclusisse Eugenium Toletanum episcopum ab Usuardi textu, suspicati id ea causa factum quod hodiernum martyrem, Toletanum episcopum fuisse existimaverit. Et vero ea jam pervulgata opinio est, quam ego quidem non capio, qua satis ratione verosimilis reddi possit, non magis quam additamentum aliud, nimirum *Dionysii Areopagitœ discipulum* fuisse, aut a Dionysio eodem *ordinatum*. Probe novi plures in hanc rem operose desudasse, quorum, scripta apud nos sunt, at enim quod mihi infundatum videtur, tueri non audeo: nec proinde asserere Eugenium nostrum, in agro Parisiensi martyrem, Toletanum episcopum fuisse, a Petro vel Clemente cum Areopagita trans Alpes missum. Si fontem exhibere vacaret, haud dubium quin vel Hispani ipsi ultro subscriberent, potiusque sententiam Miræi in Fastis Belgicis, ad hunc diem adoptarent. Nolim tamen hic arbiter esse, solum indico Flobarium apud Surium sæculo XII scribentem, aut similes alios, idoneos testes non esse, quorum suffragiis res tam antiqua et incerta tuto definiatur. Recte, meo judicio, et vere signaverat Usuardus, a quo in sacros Fastos sive ex metrico Wandalberti, sive aliunde relatus est, dum eum simpliciter dixit, consummato martyrii cursu, beatæ passionis, coronam percepisse a Domino, nihil prorsus de dignitate episcopali, quæ Usuardi ævo in S. Dionysii necdum nota erat, memorans. Plura vide apud Du Bois Hist. eccles. Paris., tomo I, a pag. 33, et Tillemontium tomo IV, pag. 453 et 717, quæ a nobis suo loco opportunius discutientur, intacta interim Baronii et aliorum auctoritate, quibus recentiori opinioni adhærere visum fuerit. Usuardo prælucere potuit Wandalbertus, vel potius ex communi fonte uterque hausit; certe idem cum Nostro sentire manifeste ostendit sequens versiculus:

Septena Eugenius martyr denaque nitescit.

AUCTARIA.

PRATEN. De marginali additamento satis dictum D est. « Dedicatio ecclesiæ in honore sancti Joannis Baptistæ, » etc., huc proprie non spectat.

HERINIEN. textui puro addit: « Eodem die, beati Juniani confessoris, quem beatus Remigius baptismate lavit. » Patet proprium loci esse.

ROSWEYD., in prima purus, secundam sic effert: « In pago Parisiacensi, sancti Eugenii martyris. Eodem die, sancti Machlonii episcopi et confessoris. Antiochiæ, Valeriani martyris, cum aliis XV. »

PULSANEN. incipit: « Apud Coloniam Campaniæ urbem, » etc., bene; secundam: « Ipso die, sancti Eugenii. » Desunt reliqua.

ANTUERP., MAX.-LUBEC., UGHELLIAN. et GREVEN. Horum codicum auctarium in Variantibus retulimus. Vide etiam notulam Castellani ad Martyrologium universale.

MUNERAT., post textum: « Apud Britanniam Alecis urbem, natalis beati Maculi episcopi et confessoris, qui a primævo ætatis tirocinio innumerabilibus miraculis splendide emicuit, uno scilicet eodemque vitreum de lapide calicem valde choruscum, præclarum, vinum de aqua, hominemque de morte mirabiliter reintegrans. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., LOVANIEN., ALBERG. et DANIC.: « Eodem die, beati Maguti episcopi et confessoris. » Aliqui, *Machuti*.

CENTULEN.: « Natale sancti Felicis episcopi et mar

tyris In territorio Pariseorum, sancti Eugenii martyris. In Britannia, quæ Cornugalliæ nuncupatur, sancti Macuti episcopi et confessoris. »

Bruxellen. incipit : « Apud Antiochiam, natale sanctorum martyrum Donati, Restituti, Valeriani et Fructuosæ, cum aliis xii. » Vide Greven. infra. In Felice satis purus est. Tum : « Apud civitatem Tholetanam, passio sancti Eugenii, ejusdem civitatis episcopi, qui apud Parisium consummato martyrii cursu, » etc. Hæc prima in codicibus nostris Toletanæ urbis vestigia. « Eodem die, depositio sancti Machuti episcopi et confessoris. »

Hagenoyen., in prima satis purus est, nisi quod admisceat, « et sub Martiano præside Hyspaniarum, regnante Maximiano. » Secunda integrior est. Sequitur : « Eodem die in Brictania minori, natale sancti Mathuri [*pro* Machuti] episcopi et confessoris. Item sancti Kyliani confessoris. In civitate Tholeto, natale sancti Eugenii episcopi et confessoris. In civitate Marsilia, passio sancti Victoris martyris, qui fuit vir per omnia laudabilis in moribus et in vita. Qui passus est, » etc. Vide textum et Auctaria xxi Julii, nescio cur in hoc codice huc differatur. Demum : « In episcopatu Constanciensi, monasterio Kniaugensi, sancti Findani confessoris, qui multum confert Eugeniis. » Idem est, ni fallor, qui apud Castellanum pridie ponitur.

Aquicinct. in fine : « Eodem die, sancti Macuti confessoris. » Jam satis sæpe recurrit.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Maclovii, qui et Machutes, episcopi et confessoris, cujus miri actus leguntur. Apud Nolam Campaniæ, Felicis episcopi et martyris, cum cæteris. »

Camberien. S. Mariæ Conventualium : « Ipso die, sancti Maximi confessoris. »

In Vatican. num. 5949 nihil de Eugenio. Adjectum : « In Africa, sanctorum Secundini, Martialis, Kalendionis, Valerii, Fructuosi cum aliis xii. » Vide hæc distinctius in Hieronymianis.

Atemps. : « Item sancti Cessatoris episcopi et confessoris. Caturicis civitatis, sancti Desiderii episcopi et confessoris. » Vide Castellanum.

Remens. SS. Tim. et Apoll. : « In territorio Parisiacensi, sancti Eugenii martyris. »

Editio Lubeco-Col. De Felice addit Adonis clausulam. : « Corpus ejus Elpidius presbyter in Nolensi ecclesia sepelivit. Eodem die, sancti Eugenii episcopi, socii sancti Dionysii, qui apud Parisiacensem pagum nomine Diolio, consummato martyrii cursu, beatæ passionis coronam percepit a Domino ; et prædio suo Toletano sepultus. In Africa, sanctorum Secundini, Marcialis, Saturnini, Valeriani et Fructuosi martyrum, cum aliis duodecim. In Britannia minori, sancti Machuti episcopi et confessoris. Qui, ut fertur, trium mortuorum meruit fieri suscitator mirificus. Eodem die, sancti Maurini confessoris. Item ipso die, sancti Madonii confessoris. » Debet aliunde lux accedere.

Belin. textui non satis puro addit : « Item eodem die, natale sancti Aracuti episcopi et confessoris. » Fallor vehementer si hic alius sit a Macuto, quod Molan. non advertisse infra patebit.

Greven. : « In Aphrica, sanctorum Secundi, Fidentiani, Varrici, Saturnini et Marcialis. Item secundum aliquos (*imo secundum Hieronymiana*) hic, Donati, Restituti, etc., qui supra xvii Kal. Septembris (*voluit dicere* x Kal.) habentur. Madonii confessoris. Maurini confessoris. Apud Coloniam Agrippinam, depositio dignæ et sanctæ memoriæ Alberti, cognomento magni, episcopi Ratisponensis, ordinis Prædicatorum, viri tam vitæ synceritate, quam eruditione clarissimi. Qui senio confectus Coloniæ residens, obitum beati Thomæ Aquinatis, lachrymis infusus, ut per spiritum cognoverat, fratribus annuntiavit. Obiit autem anno ætatis suæ lxxxvii, cum jam in ordine fuisset annis ferme lxx : cujus merita et gloriam Dominus per miracula multa declaravit. »

Molan. post *Eugenii* aliis litteris textui inserit : « Archiepiscopi et martyris Toletanæ sedis, qui a beato Dionysio ordinatus, et directus fuit ad prædicandum Trinitatem sanctam gentibus. » In fine a « Cujus corpus modo quiescit Bronias in pago Lomacensi. » Vide adnotata in editionibus posterioribus. Tum ex Belin. : « Item eodem die, natale sancti Aracuti, » etc. Tum de Machuto ex Munerat. usque ad *splendide emicuit*. De Juniano ex Herinien. « In Austria, sancti Leopaldi, ejusdem provinciæ marchionis et confessoris eximii, quem Innocentius octavus sanctorum numero ascripsit. » Denique minoribus typis de Alberto Magno, nonnihil contrahit elogium Greveni. Editiones posteriores idem habent de Eugenio. Dein : « Ipso die Santonas civitate, depositio sancti Maclovi episcopi et confessoris, in Britannia, urbe Alethis ; qui a primævo ætatis tirocinio innumerabilibus miraculis splendide emicuit. Argentinæ, sancti Amandi episcopi et confessoris. » De Juniano et Leopoldo, ut in priori. « Die decima quinta, sanctorum martyrum et confessorum Guriæ, Samonæ et Abibi. » Denique typis minoribus : « Coloniæ obiit Albertus magnus, episcopus Ratisponensis, vita et eruditione in ordine Prædicatorum clarissimus. Cujus merita et gloriam Dominus per multa miracula declaravit. » Vide supra longius elogium in Greven.

XVI *Kal.* *Die* 16.

Lugduni, natalis sancti Eucherii confessoris, qui ex nobilissimo senatorum ordine, ad religiosam vitam habitumque conversus, diu intra septa speluncæ sponte clausus, Christo servivit deinde, apud præfatam urbem, revelante angelo, in pontificali cathedra solemniter collocatus est.

NOTÆ.

Puri sunt *Pralen.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Pulsanen.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Errant in ipso nomine Pulsanen. et Munerat., ille *Heucherii* scribens, hic *Eleuterii*. Greven. et Molan legunt *episcopi et confessoris*, nos cum reliquis simplicius. Rursus Munerat. phrasim mutat dum pro verbis textus substituit, *qui nobilissimorum senatorum ordine*. Cætera nævi sunt, *aput*, *sollemniter*, *sollempniter*, etc.

OBSERVATIONES.

Alterum post Irenæum urbis Lugdunensis, imo totius Ecclesiæ, lucidissimum sidus *Eucherius*, a celeberrimis quibusque quinti sæculi PP., Hilario Arelatensi, Cassiano, Salviano, Claudiano Mamerto aliisque pluribus, summis certatim laudibus extollitur, a multis sæculi proxime præteriti scriptoribus, præsertim Raynaudo et Chiffletio illustratus. Notissimæ sunt, de Eucherio uno aut binis Lugdunensibus episcopis, de Eucherii uxore Galla, filiabus Consortia et Tullia, aliisque ad filios Salonium et Veranum seu Veranium spectantibus, controversiæ. De filiis verosimiliter xxviii Septembris et xi Novembris egimus. Prædictæ difficultates solita diligentia a Tillemontio expensæ sunt tomo XV, a pag 120 et in notis eo reducendis. Ad rem nostram quod proxime attinet, videtur Eucherius in Hieronymianis

signatus, quidquid ibi nomen deformatum sit, de quo videnda Florentinii notatio. Ex Hieronymiano aliquo codice annuntiationem suam expressit Rabanus, qui Eucherium nec in Beda, nec in Floro repererat. Vacat hoc die Romanum parvum, sic ut inter Martyrologos nemo Adone uberius res Eucherianas, saltem ejus ad episcopatum vocationem, prosecutus sit. An omnia satis accurate? Certant critici recentiores, quos inter narrationem ejus arrodunt aliqui, alii plane repudiant. At certe mirandum esset, Viennensem antistitem, virum nec imperitum, nec ineptum, a novem ferme sæculis tam turpiter impegisse, A ac si Eucherianam historiam, ab ejus ævo non usque adeo remotam, plane ignorasset. Nos hæc de more ad alium locum remittimus, ibi ex Baronio antiquioribusque scriptoribus discutienda et illustranda. Certum est Usuardi brevius elogium ex Adonianis verbis contractum esse. Wandalbertus, forte studio et Eucherianæ laudis augendæ gratia, ipsum cum thaumaturgo Gregorio sic uno disticho hoc die composuit :

Eucherius sextam cum dena Gregoriusque
Implent ; Lugduni hic Neocæsareæ ille sacerdos.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. Veteri membranæ laceræ assuta est lacinia recentior textum supplens, in qua subobscure adjectum legitur : « Eodem die, sancti Edmundi archiepiscopi et confessoris. » De hoc pluribus infra, tu vide adnotationem Motherii in versione ejus Martyrologii Romani, de qua non semel alibi locuti sumus.

Rosweyd. textui satis puro superaddit : « Eodem die, depositio sancti Othmari abbatis et confessoris. » Vide notulam Castellani.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian post textum ex Hieronymianis decerpunt : « In Affrica, natale sanctorum Rufiani [*pro* Rufiniani], Marci Valerii, Honorati. » Vide in fonte socios plures. Tum : « In territorio Autissiodorensi, monasterio Pontiniaci, depositio beati Edmundi archiepiscopi et confessoris. »

Antuerp. Max., Ultraject., Leyden., Lovanien., Alberg. et Danic. in primo additamento cum præcedentibus conveniunt : « In Affrica, natale sanctorum Rufiani, Marci, Valerii et Honorati. » Sequitur : « In Alemannia, natale sancti Othmari abbatis. In territorio Antere, monasterio Pontiniacensi, depositio beati Ethmundi Cantuariensis episcopi et confessoris. »

Centulen. textum nostrum alia phrasi reddidit : « Apud Lugdunum, sancti Eucherii episcopi et confessoris ; qui de sæculari nobilitate ad Domini se contulit servitium, et in episcopum divinitus præelectus, noluit adquiescere, nisi fractis foribus abstractus, ac demum ligatus traheretur ; qui tandem et ecclesiæ rite præfuit et optimo fine quievit. »

Bruxellen. incipit : « Apud Capuam, natale sanctorum martyrum Vitalis et Justi. In Affrica, natale SS. martyrum Rufiani, Marci, Valerii et Honorati. » Sequitur textus sic interpolatus : « Deinde angelica revelatione de spelunca eductus, electione cleri, et consensu totius populi, apud præfatam urbem in pontificali, » etc. Tum subdit : « Hujus uxor Galla speluncam ejus ingressa, in sancto habitu omne illic vitæ suæ tempus exegit. Ipsorum duæ filiæ Consortia et Tullia virginitatis gracia et signorum gloria claruerunt. » Dein : « In territorio Anthere, monasterio Pontiniacensi, depositio Ethmundi Cantuariensis archiepiscopi et confessoris. In Almannia, depositio beati Othmari episcopi vel abbatis et confessoris. Item, Felicitatis virginis. »

Hagenoyen., in textu modice interpolatus, de Rufiniano et sociis Afris habet, ut supra. Tum : « In Almannia, in monasterio sancti Galli, Constanciensis dyocesis, natale sancti Othmari abbatis et confessoris. Hic vir totus n nē [*intelligo* bonis] operibus erat deditus et alta contemplatione suspensus. Pauperum multam curam [habebat] pedes et capita illorum abluendo, et necessaria corporis, prout habuit, eis ministrando : leprosos etiam balneando, et vulnera eorum immunda tergendo. Hic a quibusdam tyrannis, quia illorum avariciæ et dissipationi rerum temporalium monasterii sui consentire noluit, eos apud Pipynum principem accusando, ab eisdem de fornicatione accusatus est, et quod cum meretricibus bona monasterii consumeret, in insulam Reni quamdam relegatus est, ibique multis miseriis maceratus, quievit in Domino. In territorio Antere, apud Pontyniacum monasterium, depositio beati Emundi episcopi Cantuariensis et confessoris. Hic beatæ Virgini valde erat devotus. Item apud Arethonam Avernensium, sanctæ Vitalinæ virginis. » Vide B Castellanum XXI Februarii et acta nostra eodem die.

Aquicinct. in fine : « Eodem die, beati Otmari abbatis. In Capua, natalis sanctorum Vitalis et Justi. »

Daveronen. : « Aurelianis, Marcelli. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Ethmundi archiepiscopi Canthuariensis et confessoris. Eucherii episcopi et confessoris. Othmari abbatis et confessoris. »

In Vatican. sub num. 5949 adjicitur : « Natale sancti Augustini episcopi et sanctæ Felicitatis matris ejus in S. Sophia. » Vide Hieronymiana die sequenti, primo loco. « In Africa, sanctorum Rufiniani, Marci, Valerii et Frontonis, cum sociis suis. »

Altemps. : « Apud Pontiniacum, depositio sancti Edmundi Cantuariensis archiepiscopi, apud Pontiniacum quiescentis, cujus mors et vita gloriosis commendatur miraculis. »

Florentin. : « In Africa, sanctorum martyrum C Rufini, Marci, Valerii et Honorati. In territorio Antissiodorensi, monasterio Pontiniacensi, depositio sancti Edmundi Cantuariensis archiepiscopi et confessoris. » Tum solus Strozzian. : « Sancti Fidentii episcopi tertii Paduani et confessoris. »

Burdegalen. : « Æmyliani confessoris, qui magnæ sanctitatis existens, et multis coruscans miraculis, in basilica, quam prope Dordaniam miro ordine fabricavit, honorifice tumulatus est. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Colonia Agrippina, in ecclesia B Clementis, translatio corporum beatorum duorum Ewaldorum presbyterorum et martyrum, a sepulcro eorum ad scrinia, per B. Annonem Coloniensium archiepiscopum. Item Colonia, translatio brachii beati Georgii martyris in ecclesia ipsius. Romæ, sancti Martini pueri et martyris, filii senatoris ; qui puer, cum idolis immolare recusaret, et minas Martiani imperatoris contemneret, jussus est extendi et dorsum ejus ac ventrem conscidi : D deinde ligari, suspendi et secari atque diversis pœnis affligi, atque ad ultimum decollari. » De Eucherio et Africanis habet ut Bruxellen. supra. Tum : « In Almania, natale sancti Othmari abbatis et confessoris, cœnobii sancti Galli ; qui in insula Reni per duos iniquos principes Alemannorum Warinum et Ruthardum relegatus obiit, cujus corpus post ejus obitum, evolutis decem annis, in monasterio S. Galli, a fratribus intactum repertum est ac translatum. » De Edmundo ut jam sæpius. « Aurelianis, sancti Marcelli confessoris. Eodem die, sancti Secundani confessoris. »

Belin., in textu non satis castigatus, adjicit in fine : « In Affrica, sanctorum martyrum Ruffini, Marci et Valerii Eodem die, festum sancti Fidentii episcopi et confessoris, tertii episcopi Paduani. »

Greven. : « In Aphrica, natalis sanctorum Ruphiani, » etc. « Item sanctorum Secundiani, Aureliani, Marcelli. Nota, Galla uxor S Eucherii, ut Ado inquit, specum ejus ingressa, omne illic vitæ suæ

tempus in studio religionis exegit. Duæ etiam ipsorum filiæ, quarum una Consortia, altera Tullia vocabatur, virginitatis gratia et signorum gloria claruerunt. Romæ, sancti Martini pueri. Qui cum esset Romanæ urbis primarius senatoris cujusdam filius, idolis immolare renuens, minasque Marciani præsidis parvipendens, in equuleum levatus, ungulis dilaniari jubetur. Deinde cum variis tormentorum generibus lædi minime potuisset, capitis abscisione martyrium consummavit. Hunc Usuardus habet VII Kal. Januarii sub nomine Marini. In monasterio Pontigniaco, depositio sancti Edmundi archiepiscopi Cantuariensis et confessoris. Qui a matre Mabilia ab ipsis pueritiæ primordiis religiosissime educatus, carnis castigationi et assiduis precibus intentus, in maxima sanctitate accrevit. Tandem factus antistes, plenus operibus bonis quievit. Othmari abbatis et confessoris. Qui Alemannus natione, sanctis actibus clarus, monasterio sancti Galli prælatus, ab impiis injuste condemnatus est exilio in insula Rhen fluminis : ubi post multas, quas ibi sustinuit miserias, in Domino quievit. In Hervordia, diœcesi Paderbornensi, sancti Waltgeri confessoris, ecclesiæ illius fundatoris primi. » Apud Castellanum formatum invenio *Valdogeri*. « Aureliani, Marcelli confessoris. Eodem die, sancti Secundani confessoris. In Suestris, Benedictæ et Ceciliæ abbatissarum. In Scotia, sanctæ A Margaretæ reginæ. » De translatione Ewaldorum et brachii sancti Georgii, ferme ut supra.

MOLAN. de Eucherio, aliis litteris, post, *præfatam urbem*, textui inserit : « Cum universa ecclesia, defuncto pontifice Lugdunensi, juxta morem antiquitus a se observatum, triduanis jejuniis et obsecrationibus, qui gubernationem ejusdem ecclesiæ suscipere deberet, sibi posceret a Domino revelari. » In fine : « In Aphrica, sanctorum martyrum Rufini, Marci et Valerii. Eodem die, sancti Fidentii episcopi et confessoris, tertii episcopi Paduani. In territorio Antisiodorensi, monasterio Pontiniacensi, depositio sancti Ethmundi Cantuariensis episcopi et confessoris, et depositio beati Othmari abbatis. » Tum typis minoribus ex GREVEN. « In Hervordia, diœcesi Paderbornensi, sancti Walegheri confessoris, ecclesiæ illius fundatoris primi. In Scotia sanctæ Margaretæ reginæ, cujus vitam scripsit Turgotus episcopus. » In aliis idem est de Eucherio in textu, idem de Afris, B Fidentio et Edmundo. Tum : « Apud Viennam, depositio sancti Leoniani abbatis, qui fuit germanus Aniani episcopi. In Vuestphalia, depositio beati Vualdgeri confessoris, fundatoris ecclesiæ nostræ dominæ in Hervordia. In Alemannia, depositio sancti Othmari abbatis. In Capua, natalis sancti Augustini. » Alias, *Augustiani*, ejusdem haud dubie, de quo supra in VATICAN. Minoribus typis : « In Scotia, sanctæ Margaretæ reginæ. »

XV *Kal.* *Die* 17.

Apud Alexandriam, beati Dionisii episcopi. Hic in multis sæpe confessionibus satis clarus, et pro passionum tormentorumque diversitate magnificus existens, quievit Valeriani et Galieni imperatorum temporibus. Civitate Corduba, passio sanctorum martyrum Aciscli et Victoriæ, ubi ob commendationem pretiosæ mortis eorum, eodem die rosæ ortæ divinitus colliguntur. Aurelianis, sancti Aniani episcopi et confessoris cujus mortem in conspectu Domini pretiosam miracula crebra testantur.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Hernien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belini prima editione*, et *Molan.* Item ex *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Albergen.* et *Danic.*

VARIANTES LECTIONES.

Dionisii scribitur in textu, ut solet. Solus Munerat. posuit, *Dyonisii episcopi et martyris.* Legendum est : *Hic in multis sæpe confessionibus satis clarus*, ut cum Adone habent probatiores codices. Praten. omisit *in* ; Munerat. et Belin. *sæpe*. Molan., fortasse ex Greven., transposuit *sæpe* post confessionibus, ut sit, *sæpe satis* ; in Rosweyd. vero est *clarus satis.* Antuerp. et Max.-Lubec., cum Belino et codicibus mediæ notæ, habent, *pro passionibus*, et iterum Belin. *diversitatibus.* Molan. vero, opinor, denuo ex C Greven. pro *tormentorumque*, substituit *meritorumque*. Prætuli in textu *Acisc*li, ex Praten. et Rosweyd. imo ex Adone; variant cæteri, quorum aliqui *Asciscli*, alii *Auscli*, *Atisdi*, *Ascisdi*, etc. Deficit Praten. in epitheto *pretiosæ* ante *mortis*, sed nos illud ex aliis atque ex ipso Adone restituimus. Inter puros numeravi Antuerp.-Maj., licet in assuta lacinia, de qua supra egimus, non satis legibiliter omnia exprimantur.

OBSERVATIONES.

Confusum aliquid in Martyrologio Romano recte insinuat Castellanus, apposita notula III Octobris, quo die ex enumeratis sociis colligit ipsummet magnum illum *Alexandrinum Dionysium* illuc invectum esse, quod a Græcis sic recolatur. Fieri potuit ut D eruditissimi reformatores memoria lapsi sint, dum hic eumdem expressius referunt. Neuter proprius obitus dies est, nec secundum nostrum, nec secundum aliorum chronologicum calculum, ut vide in Tract. de Patriarch. Alexand., a pag. 29 et a num. 157. Ibi enim, ex inita ratione nostra, Dionysius obiisse dicendus est IX Martii 265, aliis pro X, aliis pro XIV Septembris 264, aliis pro alio die certantibus. Sed hic recudenda non est ea controversia, plane ad rem nostram inutilis, cum certissimum existimem auctorem Romani parvi pro solo et mero suo libitu, ut in aliis toties advertimus, hunc præ cæteris diem Dionysii cultui consecrasse, his verbis : *Alexandriæ, Dionysii episcopi, in multis sæpe confessionibus clari, Valeriani et Gallieni temporibus.* Acceptus est ex consueto fonte Rufini Eusebio, unde et Ado longius elogium suum subinde compilavit, a nostro sic contractum, ut textus exhibet. Paucula in citato Tractatu patriarchali, de inclytissimo exsule et fortissimo fidei confessore delibavimus, ut tunc ferebat operis ratio, sed ea operosius apud Ruinartium inter Selecta, explicata sunt a pag. 164, atque a Tillemontio historice deducta tomo IV, a pag. 242, per octodecim articulos. Baronii et horum opera in Actis suo tempore uti licebit, quemadmodum et de ejus doctrina scriptisque ex Hieronymo de Script. eccles. cap. 69, aliisque Bibliographis uberius poterit disquiri.

Aurelius Prudentius περὶ στεφάνων hymn. 4, sic canit :

> Corduba Acisclum dabit et Zoellum,
> Tresque coronas.

En hic primum secundæ nostræ annuntiationis martyrem, junctum, opinor, *Zoilo*, de quo cum Usuardo egimus XXVII Junii, et operosius eo die in Actis, ad quæ lectores ibi remisimus. Crediderunt majores nostri, per ea verba *tresque coronas*, intelligi tertiam illam martyrem hodiernam *Victoriam*; at felicior mihi quidem videtur Ruinartii conjectura pag. 517, tres fratres Cordubenses martyres, Faustum, Januarium et Martialem substituentis ; sic ut ibi Victoria excludatur. Nihilominus, ut ut a Prudentio omissa fuerit, dubitari non potest, quin Ado utriusque acta

inter se connexa viderit, ex quibus perenne miraculum narrat, iisdem verbis ex ipso in textu nostro expressum. An id suspectum habuerit Baronius, an forte Acta ipsa, annos Christi signantia, recentiora crediderit, nescio; in Hieronymianis, die sequenti signatur solus *Acisclus*, nec ibi rosæ, nisi in solis Lucensibus memorantur, de quibus vide differentem Florentinium. Elogium Flori, die sequenti relatum, utriusque sancti martyrium connectit, tormenta duntaxat et præsidem *Sidonem* commemorans; sed nec de iis promptum est hoc loci sententiam ferre. Plures scriptores recitat Baronii notatio, ex quibus Ascicli et Victoriæ acta suo tempore illustrari poterunt. Junior est Tillemontius tomo V, pag 59.

Anianum Aurelianensem quantumvis brevi, egregio sane elogio ornavit Apollinaris Sidonius lib. IX, epist. 15, *maximum ipsum consummatumque pontificem, Lupo partem, Germanoque non imparem prædicans*, qui utinam res ejus gestas eodem stylo prosecutus fuisset! Partem aliquam ad posteros transmisit Gregorius Turonensis lib. II Hist. Francorum, cap. 7. Carolus Sausseyus apud Surium plura ex

A Aurelianensis Ecclesiæ monumentis collegit, alibi discutienda. Quod modo ad nos attinet, codices Hieronymiani, quacunque demum manu, ipsum consignant: *In Gallia civitate Aurelianis, depositio Aniani episcopi et confessoris.* Beda, ut alibi nonnunquam, episcopi titulum omittit, ita hic: *Aurelianis, natale sancti Aniani confessoris*, quæ distinctius a Rabano reddita sunt. In Flori encomio miraculum additur de puerulo episcopum designante; at verosimillimum est, nulla Acta Adoni innotuisse, cum simplicissime legat: *Aurelianis, sancti Aniani episcopi*; unde consequitur, textus nostri satis vulgare elogium soli Usuardo ascribendum esse. Apud Bedam Aniano subjungitur Gregorius Thaumaturgus, a Rabano præfixus; isque hoc ipso die in Romano constanter celebratur, tametsi a Romano parvo, Adone et Usuardo positus sit III Julii. Audiamus modo insigne Aniani elogium a Wandalberto metrice concinnatum:

Quindecima antistes Ligeris per littora, perque
B Festivos populos Anianus laude coruscat
Æterna, merito, signis, prece, consilioque:
Urbem qui propriam hostili de clade redemit.

AUCTARIA.

TORNACEN. caret secunda annuntiatione de martyribus Cordubensibus, cætera omnia pura sunt.

PULSANEN. incipit: « Apud Gneocæsaream Ponti, beati Gregorii episcopi, qui signorum ac miraculorum gloria præditus, inter cætera, quodam tempore, ut ecclesiæ faciendæ locus sufficeret, montem precibus movit. » Tum: « Apud Alexandriam, beati Dionisii episcopi. » Desunt reliqua.

GREVEN. apposito signo L, de quo alibi locuti sumus, textui ascribit: « In Britanniis, civitate Lincolniensi, beati Hugonis episcopi et confessoris. » Sed vel hac de causa, ut alibi, hic etiam eum a puris excludimus.

LOVANIEN. textui puro subdit: « In Britanniis, civitate Linconiensi [Lincolniensi] sancti Hugonis episcopi et confessoris. »

CENTULEN. in textu non quidem purus, sed minus solito contractus est. Tertio loco interjicit: « Apud Pontum, sancti Gregorii episcopi Gneocæsariensis et martyris, qui multa miraculorum gloria præditus fuit. Ipso die, sancti Odonis abbatis. » Vide Auctaria XVIII Dec.

BRUXELLEN., in prima satis purus, pergit: « Apud Pontum, natale sancti Gregorii Neocæsariensis episcopi et martyris, qui magna signorum gloria præditus, » etc. Sequitur secunda annuntiatio satis pura, uti etiam est tertia, sed inter utramque, ex aliquo Hieronymiano, legitur: « Romæ trans Tyberim, natale sancti Cecilii. »

HAGENOYEN. multa pro suo arbitratu, plerumque non satis exacte coacervat. Sic orditur: « In Curia Curiensi, sancti Florini confessoris. » Castellanus *Confluentiam* et *Schonaugiam* assignat. Vide Molani editiones posteriores. « Item Hugonis episcopi Lycoliensis [Lincolniensis] de ordine Carthusiensium. In Brictanea, Augustini episcopi et confessoris. » Vide XXVI Maii. Sequitur textus utcunque tolerabilis. Deinde elogium aliquod Lupi Senonensis, quem cum aliis posuit die I Septembris, quo et hic festum ejus esse fatetur; pauca describo: « Apud Senones, natale sancti Lupi episcopi, qui apud Aurelianum de regali sanguine ortus [est]. Hic cum omni polleret virtute, Senonensis est electus archiepiscopus. Hic vir tantæ erat pietatis, ut sibi nil retineret, et omnia sua pauperibus largiretur, » etc.

VICTORIN. in fine addit: « Turonis, depositio sancti Gregorii episcopi et confessoris, miraculorum factoris. » Hæc proxime sequenti Gregorio potius aptanda sunt, nisi sensus sit, quem format MOLAN. in posterioribus editionibus. « Item S. P. Gregorii Neocæsariensis episcopi. Et sanctæ Teclæ virginis. » Haud budie ex Hieronymianis. Posteriores duas annuntiationes habet codex REG. SUEC. sign. num. 130, priorem codex alius sub unum. 428.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Hugonis episcopi et confessoris. Aniani episcopi et confessoris. Auscli et Victoriæ martyrum, in quorum festo miraculose divinitus oriuntur rosæ. Gregorii episcopi Turonensis, Florini confessoris. »

CAMBERIEN. S. Mariæ: « Ipso die, beatorum Abrahæ et Florini episcoporum. »

VATICAN. sub num. 5949 adjicit: « Apud Neocæsaream Ponti, natale sancti Gregorii episcopi, insignium miraculorum factoris. Eodem die rosæ divinitus ortæ colliguntur. » Ubi et qua causa? An hæc forte ab Acisclo et Victoria, per scriptoris incuriam
C divulsa sunt? Sic existimo.

FLORENTIN.: « Apud civitatem Florentinam, in partibus Tusciæ, natale sancti Eugenii diaconi, discipuli sancti Zenobii Florentini episcopi, qui magnis virtutibus clarus quievit in Domino, anno ætatis suæ trigesimo, anno Domini CCCCXXIII. » Hæ forte sunt *tabulæ Florentinæ*, quæ a Baronio citantur. Sequitur in iisdem codicibus: « Romæ passio sanctorum martyrum octo, qui passi sunt sub Alexandro imperatore, ut legitur in passione S. Martinæ virginis. »

Editio LUBECO-COL. de Dionysio post *existens* superaddit: « Qui etiam [cum] beatis Gaio et Petro in squalidissimo deserto Libyæ catenis constrictus, et diversis cruciatibus afflictus Valeriani et Galieni imperatorum temporibus, postea vero ad ecclesiam suam rediens quievit in pace. » In Cordubensibus, satis pura est. Tum: « Aurelianis, sancti Aniani episcopi et confessoris, qui mira præditus sanctitate, dum quadam die ad Missam omnipotenti Deo sacri-
D ficium solenne offerret, idem sacrificium altari suppositum dextera Dei Patris visa est benedixisse hostiam. Cujus et mortem in conspectu, etc. Ipso die, sancti Hugonis episcopi Linconiensis, et confessoris, ordinis Carthusiensium. In Anglia, translatio sancti Erkenwaldi episcopi Londoniensis et confessoris. Item eodem die, sancti Abrahæ confessoris. Turonis, sancti Gregorii episcopi et confessoris. Viennæ sancti Mammati episcopi et confessoris. »

BELIN. in secunda editione hoc augmentum superaddit: « Item Gregorii Turonensis. »

GREVEN., prosequens augmentum, de quo superius, sic habet: « Beatus iste Hugo vir sanctissimus, ex procuratore majoris Carthusiæ, prior domus sui Ordinis de Wictam in Anglia factus est; ubi eximiis pollens virtutibus, ad regimen ecclesiæ Lincolniensis electus, sicut prius probatissimum monachum, ita nunc pastorem vigilantissimum, ecclesiasticæque libertatis defensorem, ultra omnes sui temporis strenuis

simum se exhibens, miraculis multis vivus et defunctus coruscans, quievit in pace, anno Domini MCC, sanctorum Cathalogo solenniter ascriptus. Romæ trans Tyberim, natalis sancti Cecilii. In Nicomedia, sancti Ammonis. Carthagini sanctorum Dubitati, Tusci, Valentini. Romæ, octo martyrum, quos sancta Martina convertit. Feliciis papæ et martyris hic sepultura. Viennæ, sancti Mammati episcopi et confessoris. Turonis, sancti Gregorii episcopi et confessoris; qui anno post obitum beati Martini CLXXII ejus sedem sortitus, vita, eruditione et signis admodum effulsit. In Anglia, translatio sancti Erconwaldi episcopi Coloniensis [*in priori editione, melius*, Londoniensis] et confessoris. Apud provinciam Retiæ, sancti Florini presbyteri et confessoris. Eodem die, S Abrahæ confessoris. Martinæ martyris. In Anglia, sanctæ Hildæ virginis, abbatissæ, quam omnes, qui noverant, ut Beda testatur libro IV, ob insigne pietatis et gratiæ, matrem vocare consueverant. Non solum autem in suo monasterio vitæ exemplo præsentibus exstitit, sed etiam longius manentibus, ad quos felix industriæ, ac virtutis ejus rumor pervenit, occasionem salutis et correctionis ministravit. Post multa tandem, quæ fecit in terris, cœlestia opera, ad percipienda præmia vitæ cœlestis transivit anno Domini DCXXX. » Apud Castellanum in Martyrologio notatur annus DCLXXV. Vide quæ idem observat de ejus genere, reliquiis, etc.

MOLAN. : « In Nicomedia, sancti Ammonis. Item sancti Valentini et sanctæ Teclæ virginis. Ipso die, sancti Stueri *vel* Severi (*nomen non bene exprimitur*) confessoris. Item Gregorii Turonensis. In Britanniis civitate Lincolniensi, beati Hugonis episcopi et confessoris. » Dein typis minoribus : « cujus actus a diversis sunt conscripti et per Henricum Morensium carmine executi. In Anglia, sanctæ Hildæ virginis, abbatissæ, quam omnes qui noverant, ut Beda testatur lib. IV, matrem vocare consueverant, ob insigne pietatis et gratiæ. » Posteriores editiones primo loco referunt Gregorium Thaumaturgum, de quo supra, cum interpolationibus, etc. In fine : « In Britanniis, civitate Lincolniensi, beati Hugonis episcopi et confessoris. » De Ammone ut in priori Tum : « Item Turonis, sancti Gregorii archiepiscopi et confessoris, miraculorum libri factoris. Ipso die, apud Churiam, sancti Florini. » Denique typis aliis : « In Palæstina, natalis sanctorum Alphæi et Zachæi, qui post verbera et novaculas, post diversas in tormentis quæstiones, post pedes, dies noctesque compedibus ligneis quatuor foraminum intervallo interpositos, distentos distractosque, capitibus abscissis, ex hac luce discedunt. » Vide Eusebium de Martyribus Palæstinæ cap. 1, vel apud Ruinartium a pag. 331.

XIV *Kal.* *Die* 18.

Apud Antiochiam, natalis beati Romani, qui temporibus Diocletiani, cum quidam præfectus ecclesiam irrumpere, eamque funditus conaretur evertere, cæteros Christianos hortatus est ut ei contradicerent ; unde una cum quodam parvulo, nomine Barala, celebri martyrio coronatus est. Item in eadem urbe, sancti Esichii, qui cum esset miles et præceptum audisset ut quisquis non sacrificaret idolis, cingulum militiæ deponeret, repente cingulum solvit. Ob hanc causam ligato in dextram ejus saxo ingenti, in fluvium præcipitari jussus est.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Inter purissimos codices certo censendus Herinien., hodie integerrimus, sed propter additamentum proprium, de quo in Auctariis, exclusus. Contra vero Greven. et Molan. hic inter puros computati sunt, licet in secunda annuntiatione constructionem varient hoc modo : *Ut, quisquis non sacrificaret idolis, mortis subiret sententiam, cingulum militiæ solvit.* Imo Molan. sensum prosequitur, *ob quam causam*. Cæteræ variationes in nominibus maxime versantur. Puerum, cum Adone et præcipuis codicibus *Baralam* vocamus; Greven., *Barulum;* Molan., *Barulam*; alii aliter. Non minor in alio nomine diversitas Reliqui in textu *Esichii*, proxime ad puritatem, quæ ex Adone est *Hesychii*. Sunt qui scribant *Esicii* ; Hieronymiana, Isicii ; etc. De *ydolis*, etc., satis alibi.

OBSERVATIONES.

Romani Cæsariensis diaconi, insignissimi martyris, et cum Laurentio ac Vincentio comparandi, prima, nitidior ac simplicior memoria traditur in vetustissimo Hieronymiano Epternacensi, in quo tum parvulus *Baralas*, tum *Hesichius*, sub una eadem que commemoratione satis aperte comprehenduntur his verbis : *In Antiochia, natalis Romani. Barili et Isici martyris.* Tricas ingerit adjecta in aliis Hieronymianis codicibus appellatio *monachi*, quam certum est, non invenisse Rabanum, qui satis prolixum elogium ex Actis extraxit ; unde vero Florus, a nostris editus, sua acceperit, non satis perspicio. Romanus aliquis inter Cæsarienses martyres, in citatis Hieronymianis ponitur die præcedenti. Ex his nata longior et operosior Florentinii Notatio, qua adversus Valesium, in Baronii sententiam inclinat, de *Romanis* martyribus Antiochiæ passis, omnino geminandis, sic ut alter *monachus* sit, alter *diaconus*, uterque tamen eodem ferme martyrii genere, eodem loco, eodem tempore, imo forte eodemmet die coronatus. His etiam ansam præbent diversæ de *Romani* martyrio relationes, ut vel bina Eusebii narratio, altera de Martyribus Palestinæ, apud Ruinartium pag. 331 ; altera ex lib. II de Resurrectione, apud eumdem pag. 379, vix satis apte inter se combinari videantur. Difficultatem auget passio cum puero, passio sine puero ; inde Prudentii Hymnus apud laudatum Ruinartium a pag. 282, nonnulla confundentis ; demum alia SS. Patrum encomia a laudatis scriptoribus appellata. Studiose elaborata est Tillemontii deductio historica a pag. 699. Baronii et Florentini opinionem de binis *Romanis* cum Valesio et Ruinartio improbabilem censet. Ego ingenue fateor, me necdum clare distinguere, cui potissimum parti accedendum sit, præsertim cum Romanum parvum diserte signet : *Antiochiæ, Romani monachi et martyris*, quemadmodum vocatur in Actis Mombritianis, Ado vero elogium suum ita formet ut cum Rabano non magis de *monachi* quam *diaconi* appellatione meminerit, uti nec Noster qui ex Viennensi sua omnia deprompsit. Unus igitur, an duo *Romani* Antiochiæ passi admittendi sint, tunc declarabitur, cum utriusque opinionis momenta singula, cum Actis ipsis et diversis panegyricis accuratius expendere et discutere vacaverit.

In prælaudatis *Romani* Actis a Mombritio tomo II, a pag. 244 editis, sub finem additur certamen alterius nostri martyris *Hesychii* vel *Isicii*, in Hieronymianis supra citatis priorum socii, quem non video intelligi posse sub nomine *Zocii* cum aliis

martyribus Antiochenis et *Romano* aliquo ac *Barale* conjuncti in sæpe dictis codicibus die xv Februarii, quando quidem *Zocius* ille ibi disertissime *presbyter* nuncupetur. Ut ut fuerit, id certe patet, ibi Hesychium hoc die consignari, veluti et apud Florum, atque in serie nostra multo distinctius, Romano parvo legente : *Et sancti Hesychii Palatini et martyris*, Adone vero plusculum narrante, unde nostra omnia in textu repræsentata, verbatim desumpta

A sunt. *Palatini* in Romano parvo alluditur ad officium aliquod in palatio cæsareo exerciti, idque cum Actis Mombritianis concordat, quæ ipsum in ministerio, imo *Priorem Palatii* fuisse asserunt. De solis Romano et Hesychio loquitur Wandalbertus dum ambos honorat :

Hisichius martyr quartam denamque coronat.
Romanusque ; urbs Antiochi quis læta recurrit.

AUCTARIA.

HERINIEN. jam dixi purissimum esse : addit autem provinciæ Rhemensis proprium : « Ipso die, beati Oricoli martyris sociorumque ejus, qui sub Wandalica persecutione passi sunt. »

TORNACEN., purus in prima annuntiatione, in secunda, ut sæpe solet, mutilus est.

ROSWEYD., purus in textu, subdit majusculis proprium Ultrajectense : « Octava S. Martini. »

MUNERAT. etiam textum refert, sed in fine adjicit : « Eodem die, natalis sanctæ Andæ. » Audæ.

PLSANEN. in prima sic habet : « Apud Antiochiam, natalis beati Romani. » Altera pura est.

ANTUERP.-MAX. et LEYDEN.-BELG. post textum : « Apud Confluentiam, natale sancti Florini confessoris. » Vide die præcedenti. « Item Romæ, natale sancti Gelasii papæ. Item, octava S. Martini LOVANIEN. » Codex eadem prorsus habet Auctaria, sed totum Hesychii nostri elogium rescindit.

ULTRAJECT. incipit : « Romæ, natale sancti Gelasii papæ. Hic, ut narrat beatus Gregorius, Canonem composuit : libros etiam quinque contra Nestorium et Euticen hæreticos, et contra Arrium duos. Fecit insuper ymnos ad modum sancti Ambrosii. » Sequitur textus. In fine de Florino et Oct. Martini. Sic LEYD.-LAT. Sed de Gelasio penultimo loco.

ALBERG. et DANIC. loco octavæ Martini,substituunt in fine : « Dedicatio basilicarum apostolorum Petri et Pauli. » Cætera, ut ULTRAJECT.

CENTULEN. : « Antiochiæ, sancti Romani monachi, qui pro defensione Ecclesiæ tormentis affectus, martyrium passus est. Eodem die in eodem loco, sancti Hisichii militis, qui pro Christi fide militiam reliquit, et martyrii coronam percepit. Ipso die, octava beati Martini episcopi. Turonis, sancti Gregorii episcopi, qui multas diversorum sanctorum passiones et vitas descripsit, et priora Francorum gesta memoriæ commendavit. » Vide die præcedenti.

BRUXELLEN. incipit : « Octava sancti Martini episcopi Turonensis. » In Romano post *contradicerent*, sic interpolatus est : « unde lingua sibi abscinditur, qua abscisa ipse locutus est, et postea una cum quodam puerulo, » etc. In secunda, mutat positionem, scribens : « Romæ, natalis sancti Esichii, » etc. In fine adjicit, « et sic martyrium complevit. » Tum : « Romæ, sancti Gelasii papæ ; qui sedit annis quatuor. Hic cotidianam præfationem missæ, ac alias orationes et hymnos ad modum sancti Ambrosii, et contra Nestorium et Euthicen hæreticos, libros quinque, et contra Arrium duos, ut beatus Gregorius testatur, composuit. Apud Confluentiam, sancti Florencii [Florini] confessoris. Et sancti Odonis abbatis Cluniacensis. Item sancti Hugonis, Ordinis Carthusiensis et episcopi Linconiensis. » Vide die præcedenti. « Ipso die, sanctæ Eusebiæ virginis. »

HAGENOYEN., in textu solito purior, unicam duntaxat annuntiationem adjungit : « Romæ, natale beati Gelasii papæ. Hic, ut dicitur, Canonem composuit ante papatum, et factus Papa, in Missa ipsum dici constituit, secundum quod Gregorius Papa dicit. Alii autem dicunt, quod Canonem quidam scolasticus Cuno nomine composuit, sed Gelasius Papa ipsum dici instituit. Hic Gelasius Papa, quinque libros, etc. Insuper ymnos ad modum sancti Ambrosii composuit : Orationes etiam Missæ et horarum cum tractibus Septuagesimæ ipse fecit. Item constituit ut ymnum trium puerorum, id est, Benedicite omnia opera Domini Domino, nullus sacerdos post Missam dicere negligat. »

AQUICINCT. adjicit in fine : « Eodem die, transitus sancti Odonis abbatis. »

VICTORIN., in fine : « Ipso die in pago Valagia, depositio sancti Theofredi martyris. Item Turonis, sancti Odonis Cluniacensis abbatis. Item Antiochiæ, sancti Euthychii martyris. » Puto repeti nomen

B « Hesychii. Eodem die, octava sancti Martini. » Convenit de more, codex REG. SUEC. sub num. 230 ; sed excepta octava quæ in codice deest.

DAVERON. sic suam annuntiationem efformat. « Beati Odonis abbatis monasteriorum Galliarum. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECTIN. : « Dionysii episcopi Alexandriæ. » Ex die præcedenti. « Romani martyris et Barulæ. Esichii militis et martyris. Severi presbyteri et confessoris. Inclyti et magni martyris. » Hæc alibi non reperit auctor notæ marginalis, nec ego capio quid significent.

DIVION. S. Benigni : « Eodem die, passio sancti Theofredi martyris. Ipso die, depositio beati Odonis abbatis, cujus vita sancti præclara exstitit meritis. »

CLUNIACEN. : « Eodem die, transitus beati Odilonis abbatis. » Voluit dicere *Odonis*.

CAMBERIEN. S. Mariæ : « Ipso die, beatorum Momboli et Odonis confessorum. »

C REG. SUEC. num. 428 : « Eodem die, sanctæ Audæ virginis. Eodem die, depositio domni Odonis abbatis piissimi patris monachorum. »

CODEX D. DU CHEVAL. sign. B : « Item Romæ, natalis sancti Gelasii papæ. »

VATICAN. addit. « Natale sancti Flavii martyr. »

ALTEMPS. : « Eodem die beati Odonis abbatis. In Hibernia, depositio sancti Romani episcopi. Anigus filius Amardarch regis furatus est brachium ejus sinistrum, ipsumque integra cum carne in metropolitana ecclesia habetur. Et sanctæ Hildæ abbatissæ. » Vide die præcedenti.

FLORENTIN. : « In Tuscia apud civitatem Lucanam, sancti Fridiani, ejusdem urbis episcopi et confessoris, cujus vita tanto Deo et hominibus extitit gloriosa, quanto miraculorum profunditate fuit eximia. Et non solum post obitum ejus, verum etiam in corpore, dum viveret, multa per eum Deus dignatus est operari miracula, quorum, ut B.

D Gregorius in libro Dialog., unum præcipuum et maximum fecit miraculorum. » Est *Frigdianus*, cujus natalis est XVIII Martii, sed Vita huc in Actis remissa. Miraculum de quo hic agitur infra dabit GREVEN. Tum solus STROZZIAN. : « Item transitus sancti Odonis abbatis. » Adde *Cluniacensis*.

LUGDUNEN. et CAUDIACEN. conveniunt in *natale sancti Theofredi martyris*.

EDITIO LUBECO-COL. incipit ab octava sancti Martini. De Romano, post *contradicerent*, sic habet : « Ob quam causam ipse cum quodam puerulo nuper ablactato, nomine Barolo, jussus est eculeo extendi, et fustibus acriter cædi, ac ungulis exarari, linguam abscindi, novissime laqueo strangulari, et sic celebri martyrio coronatus est ; sed puer Baralus tandem decollatus est. » In secunda, satis pura est. Tum de Florino, ut ANTUERP. MAX. de dedicatione, ut ALBERGEN. De Mombolo et Odone, ut CAMBERIEN.

BELIN. incipit : « Romæ, dedicatio basilicarum Apostolorum Petri et Pauli. » Sequitur textus satis

purus. Deinde adjungit : « Eodem die, sancti Fridiani episcopi et confessoris. Item transitus beati Odonis abbatis. »

Greven. : « Octavæ sancti Martini. Oriculi martyris et sociorum ejus sub persecutione Wandalica. Ipso die, vel, secundum alios, die sequenti, Romæ, sancti Gelasii papæ et confessoris, qui sedit in episcopatu annis quatuor. Hic amator pauperum, clerum ampliavit ; tractatus et hymnos composuit, Sacramentorum præfationes et orationes, quæ sunt in usu, cauto et limato sermone edidit ; sepultus in ecclesia sancti Petri xii Kal. Decembris. Romæ, dedicatio basilicarum sanctorum apostolorum Petri et Pauli. In Tuscia, civitate Lucana, sancti Phrigidiani episcopi et confessoris, miræ virtutis viri. Qui, ut dicit Gregorius iii Dialog., Auserith fluvium, juxta muros civitatis influentem, sæpeque inundatione damna inferentem, oratione facta, alveum proprium deserere et alio influere fecit. Apud Constantiam, inferioris Normanniæ civitatem, sancti Rumpharti episcopi et confessoris. Item sancti Momboli abbatis. Eodem die, natale sanctæ Audæ. In Hispaniis civitate Corduba, passio sanctæ Teclæ virginis. Romæ, sanctæ Eusebiæ virginis. Electæ virginis. »

Molan. de dedicatione basilicarum ex Belin. Item de Odone. Tum : « Apud Constantias inferioris Normanniæ, beati Rumpharii, præfatæ urbis episcopi et confessoris. » De Oricolo, ex Herinien. « Antisiodoro, dedicatio basilicæ sancti Germani episcopi, cum superioribus cryptis. Eodem die sancti Fridiani episcopi et confessoris. Item sancti Florini confessoris, Confluentis monasterii. Et depositio sanctæ Eusebiæ virginis. Eodem die, natalis sanctæ Audæ. » Et minoribus typis, « Parisiis in conventu apostolorum Petri et Pauli. Item sancti Momboli abbatia. » Editiones aliæ importune verbum *vellet* in textum invehunt. Auctaria vero de dedicatioue basilicarum, de Odone et Fridiano eadem sunt. « Apud Confluentiam, sancti Florini confessoris. » Rursus de Rumphario et Oricolo, ut supra. « Parisiis, natalis sanctæ Audæ. Item in Galliis, sancti Momboli abbatis. » Tum dedicatio basilicæ S. Germani. Demum typis minoribus adjungitur : « Insula Lyrino sancti Anselmi abbatis. »

XII *Kal.* *Die* 19.

Romæ, via Appia, natalis sancti Maximi presbyteri et martyris, qui persecutione Maximiani passus, positus est ad sanctum Sixtum. Eodem die, sancti Crispini episcopi, qui civitate Astiagensi, capite amputato, martyrii gloriam adeptus est. Apud Viennam, sanctorum martyrum Severi, Exuperii et Feliciani, quorum corpora post multa annorum curricula, ipsis revelantibus inventa, et a pontifice urbis, clero et populo honorifice sublata, ac condigno honore condita sunt. Item sancti Fausti diaconi, hic grandævus et plenus dierum confessor perdurans, perfecto martyrio, capitis obtruncatione consummatus est. [*Apud Bouillart., in textu charactere cursivo* : Turonis, sancti Oddonis abbatis ; *et ad oram paginæ :* Parisius, dedicatio ecclesiæ in honore sanctæ crucis atque sanctæ genitricis Dei Mariæ, et sanctorum martyrum Stephani, Vincentii et sancti confessoris Germani.]

NOTÆ.

Puri sunt *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat. prima editio*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Antuerp.-Maj. pro *Maximi presbyteri* male legit *Maximi episcopi*. Codices omnes , solo Pratensi excepto, diserte exprimunt *persecutione Maximiani* ; in Adone tamen et in citato Pratensi habetur *Maximini*. Munerati editio altera in eo deficit, quod duas primas annuntiationes commisceat, sic legens, *positus est ad civitate Astiagensi, capite*, etc., omissis intermediis. Reliqui *Sixtum* cum codicibus prope omnibus. Solus Molanus habet, *qui in civitate*, etc. Item *Severiani*, pro *Severini* : Antuerp.-Maj., *et Superii* pro *Exuperii*. Greven. et Molan. mutant *clero et populo*, in *clero populoque*. In *grandœvus* servanda fuit diphthongus.

OBSERVATIONES.

De *Maximo* in Variantibus jam notavimus, codicem in Pratensem cum Adone signare tyrannum *Maximinum*, haud dubie ejus nominis primum, sed codice nostros posuisse *Maximianum*, forte quod *Maximinum* alterum perperam legi supponerent, qui Romæ imperium non obtinuit. Utri melius elegerint, hactenus incertum est, quandoquidem lateat quis fuerit hodiernus *Maximus*, ut candide fatetur Baronius, eo demum inclinans, ut *commentariensem* credat esse *a sancto Stephano baptizatum, et persecutione Decii et ponte præcipitatum in Tiberim ;* utpote cui quadret sepultura ad S. Sixtum, in cœmeterio Callisti. De gestis passionis ejus ibi a Baronio citatis alibi disserendum : hic solum observo Baronii notationem jam dictam cum textu Martyrologii Romani haud convenire, cum in hoc diserte exprimatur *persecutio Valeriani.* Hæc satis in re plane dubia. Romani parvi annuntiatio a nullo alio prius posita est : *Romæ, Maximi prèsbyteri et martyris.* Quæ præter hæc in laterculo nostro Usuardus addidit, ex Adone verbotenus descripsit.

Crispinum Astiagensem apud solum Usuardum invenio : citat Baronius hymnum Brèviarii Toletani, in quo ejus gesta contineantur. Petrus in Catalogo lib. x, cap. 84, pauculis rem absolvit, auctorem appellans Adonem in Martyrologio : sed quale hoc Martyrologium fuerit, prorsus non intelligo, nisi Adoni Mabiloniano simile sit, ex variis collectaneis conflatum. Si verum fontem Usuardinum quæras, fateor me ignorare, sed malim ad messem in Hispania collectam recurrere, quam ad nescio quem Adonem tam enormiter interpolatum.

Vere Adonem se descripsisse asserere poterat Petrus, quod tamen reticet, ejusdem libri cap. 82 in martyribus Lugdunensibus, quorum nulla, quod sciam, præterquam apud Adonem memoria superest, vel in ipso SS. Lugdunensium indiculo a Raynaudo neglecta. Sic habet laudatus Viennensis in Chronico ad annum 163. *Severinus, Exuperius et Felicianus parvo tempore ante, apud Viennam martyrio coronati.* Quæ in Martyrologio narrantur, ad inventionem et translationem prædictorum martyrum proprie pertinent, quarum recentior erat memoria, dum basilicæ S. Romani curam gessisse dicitur Ado ipse, priusquam ad Viennenses insulas promoveretur. Nostra omnia ex ipso translata sunt. Utrum satis probari queant, quæ præter Adoniana ab aliis memorantur, alterius loci est distinctius explorare. Vide interim Tillemontium tomo II, pag. 321. Sic solam hanc nostram annuntiationem metrice reddidit Wandalbertus :

Tredecimam Felicianus cum Severiano,
Cumque Exuperio fidei certamine sancit.

Quarta annuntiatio apud Romanum parvum sic sonat: *Et Fausti diaconi et Eusebii collegæ ejus, martyrum visitatorum.* Profluit ex Rufini lib VII, cap. 10, unde constat totum Adonis elogium desumptum, atque ex hoc textum nostrum contractum esse, in quo de solo Fausto agitur qui forte presbyter subinde factus, idem ipse dici posset, qui *grandævus* cum Petro Alexandrino martyrium subiit, eo nomine recursurus XXVI Novembris; sed iis sociis ibi conjunctus, ut verosimilius diversus esse videatur. *Eusebium* nulla alia Martyrologia Latina celebrant, A etiam in moderno Romano prætermissum. Conjicit autem Tillemontius eumdem esse qui postea Laodicenam in Syria Ecclesiam episcopus rexit, sicuti indicat tomo IV, a pag. 304. Porro a Romano parvo ambo collegæ *Visitatores* nuncupantur, quoniam *invitis omnibus ad confessores, qui in carcere tenebantur... indesinenter necessaria* deportarent, ut, in Adone fusius ex laudato Rufino describitur. Sed his diutius non immoror. Habemus Usuardum, cujus textum genuinum præcipue quærimus.

AUCTARIA.

PRATEN. merito exclusus est, cum in fine addat: « Turonis sancti Oddonis abbatis, » ubi manus diversitatem non observavit Castellanus, sed qui nuperrime in mei gratiam, codicem denuo inspicere dignatus est eruditissimus noster Chamillart differentiam aliquam apparere testatus est. Habet adjectam *dedicationem*, etc

TORNACEN., in prima et secunda purus, in tertia expunxit elogium, quarta omnino caret. Ad marginem autem manu nonnihil recentiori additur: « In Alemannia, castro Marburg, beatæ Elisabeth. » Inferius dabuntur elogia.

ROSWEYD., purus in textu, subjungit: « In Eraclia, sanctarum XI viduarum. » Eadem fere Hieronymianorum annuntiatio est.

PULSANEN., in prima purus, a tribus aliis elogia omnia plane resecuit.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN., puri in textu, addunt: « Item Simplicii episcopi. Eodem die, depositio beatæ Elisabeth. »

MUNERAT. De secunda ejus editione truncata, dictum est in Variantibus.

ANTUERP.-MAX. et LEYDEN. BELG. incipiunt: « Apud Maguntinense territorium, natale beatæ Elysabeth, filiæ regis Hungarorum. » Sequitur totus textus, et in fine: « Augustudini, depositio sancti Simplici episcopi. » Eadem sunt in cod. LOVANIEN., sed is in Fausto mutitus est.

ULTRAJECT. et LEYDEN. LAT. priorum phrasim sic primo loco amplificant: « Quæ cum esset Turingiæ nupta Lantgravio, pietatis et humilitatis operibus insudavit, quantum licuit sub marito. Sed lege soluta conjugii, rejectis ex toto regalibus et secularibus ornamentis, renes fune præcingens, et pedibus nudis incedens, Domino militavit sub perfectæ tytulo paupertatis. Construxit xenodochium, ubi viam transcendens Apostolicam, pedes lavabat pauperum, manibusque propriis saniem eliquans, et abstergens abbominabilium infirmorum. Quæ visum a nativitate cæco restituens et innumeris fulgens miraculis, beatam vitam beatiori fine concludens, modo beatissima regnat in cœlis. » Sequitur totus textus Usuardinus, cui ad finem subjungitur Simplicius Augustodunensis, ut supra.

ALBERG. et DANIC. idem habent de Elisabeth, sed commemorationi illi immediate subjiciunt totam annuntiationem crastinam de Pontiano papa. In eo autem differunt hi duo codices, quod posterior careat Simplicio.

CENTULEN.: « Romæ, via Appia, sancti Maximi presbyteri et martyris. Apud Viennam, sanctorum martyrum Severini, Exuperii et Feliciani. Eodem die, sancti Fausti martyris, sancti Crispini martyris, qui in civitate Astiagensi amputato capite martyrium sumpsit. » In margine recentiori manu aliqua adduntur de Elisabeth, quæ non satis distingui possunt.

BRUXELLEN. incipit: « Apud Magdeburgum [*pro* Marpurgum] depositio sanctæ Elisabeth, filiæ regis Hungariæ, ac conjugis Lantgravii Thuringiæ. Quæ innumeris fulgens miraculis, beatam vitam beatiori fine concludens, modo beatissima regnat in cœlis. » Sequitur textus hinc inde transpositus et interpolatus. In fine: « Augustoduno, depositio sancti Simplicii episcopi. »

HAGENOYEN., in prima et secunda satis purus, subdit: « Item Augustoduno, » etc. Nihil hic habet de Lugdunensibus. In Fausto satis purus est. Tum: « In territorio Treverensi, in opido Confluenciæ, natale beati Florini confessoris. In Hassia, in opido, quod Marpurg dicitur, depositio sanctæ Elisabeth viduæ, B filiæ regis Ungariæ et uxoris Ludovici Lantgravii Thoringiæ, cujus vita tota miraculis, et operibus misericordiæ plena erat ab infancia sua usque ad mortem suam. Ejus ossa in translatione sua, in oleo natancia inventa sunt. De quo plurimi infirmi inuncti et curati sunt. »

AQUICINCT. in fine: « Item sancti Simplicii episcopi. Romæ, sancti Galasii papæ. Hic revocavit Misenum episcopum, quem Felix antecessor ipsius damnaverat, et communioni ecclesiæ suæ restituit. Hic libros adversus Eutychen et Nestorium composuit. » De eo die præcedenti in Auctariis actum est: in Romano ponitur XXXI Novembris, quo die vide observationem nostri P. Motherii.)

VICTORIN habet *Faustinii* pro *Fausti.* In fine. « Romæ, Gelasii papæ. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Elisabeth viduæ, filiæ Regis Hungariæ. Simplicii episcopi et confessoris. Odonis abbatis Cluniacensis magnæ C sanctitatis viri. »

REG. SUEC. num. 140: « Romæ, Gelasii papæ. »

Codex D. DU CHEVAL. sign. B.: « Augustodini, depsitio sancti Simplicii episcopi. »

VATICAN. sub num. 5949 deficit in annuntiatione secunda et quarta de Crispinio et Fausto.

ALTEMPS.: « Petragoricas, sancti Leoncii episcopi et confessoris. Ipso die, B. Jacobi eremitæ. »

FLORENTIN.: « In oppido Germaniæ, nomine Barbuth (Marpurg, *duo alia verba legi non possunt*) S. Elizabeth, Andreæ Hungarornm regis filiæ... Romæ, sancti Gelasii papæ... Item sancti simplicii episcopi. » Habetur supra distinctius.

BURDEGALEN.: « Sancti Simplicii episcopi. »

Editio LUBECO-COL. in prima agit de Elisabeth, fere ut ULTRAJECT. supra. Tum: « Romæ, natale sancti Gelasii papæ et confessoris. Hic, ut narrat beatus Gregorius, Canonem missæ composuit, libros etiam quinque contra Nestorium et Euticen hæreticos, et contra Arrium duos. Fecit D insuper hymnos ad modum sancti Ambrosii episcopi. Composuit etiam præfationem missæ, *Vere dignum et justum est*, quotidiano usu cantari, et sedit in episcopatu annos quatuor. » De Pontiano habet textum diei sequentis. In textu præter morem pura est. Demum de Simplicio ut supra.

BELIN. incipit a Pontiano, ut jam diximus. In tribus primis satis purus est. Tum pergit: « Eodem die in oppido Alemanniæ nomine Marchburg, depositio sanctæ Elisabeth, Andreæ regis Ungarorum filiæ. Item sancti Simplicii episcopi et confessoris. » Quartam annuntiationem sic abbreviat: « Eodem die, sancti Fausti Diaconi. »

GREVEN.: « In Cæsarea Cappadociæ, natalis sanctorum Maximi, Mutiani, Nicophori, Januarii, Zefori et aliorum XL. » Diversa miscet ex Hieronymianis. « Item secundum aliquos hic, passio sancti Pontiani papæ, quem Usuardus habet die sequenti. Augustudini, beati Simplicii episcopi et confessoris.

Item sancti Odonis abbatis primi Cluniacensis, miræ A sanctitatis viri, incomparabilisque in monastica disciplina fervoris : adeo ut ejus fervore et industria monachorum illius temporis tepor versus fuerit in ardorem. Quievit tandem anno Domini DCCCCXXXVIII, miraculis in vita pariter et morte clarus. In Eraclea, XL viduarum et martyrum. In Marburgh civitate Hassiæ natalis, sanctæ Elisabeth viduæ sanctissimæ, filiæ regie Hungariæ. Quæ ab infantia religiosissimam in Deum mentem gerens, nupta Lantgravio Turingiæ pietatis et humilitatis actibus, quantum licuit sub marito studens. Ubi ad viduitatis statum pervenit, refectis ex toto sæcularibus ornamentis et pompis, fune renes præcingens, nudis pedibus, vili habitu incessit, viduamque Apostolicam se exhibens, filios educavit, hospicio recepit, sanctorum pedes lavit, tribulationem patientibus subministravit, omneque prorsus opus bonum subsecuta, miraculis gloriosissima quievit anno Domini millesimo ducentesimo trigesimo. »

MOLAN. de Pontiano, ut alii, ex textu diei sequen- B tis. Tum : « Eodem die in oppido Alemanniæ nomine Marburg, depositio sanctæ Elisabeth, Andreæ regis Hungarorum filiæ. Hæc construxit xenodochium, ubi vidua pedes lavabat pauperum, manibus propriis abstergens saniem abominabilem infirmorum. » De Simplicio, ut supra. De Gelasio, ut AQUICINCT., nisi quod addat, « fecit insuper hymnos, » etc. Sequitur demum litteris minoribus : « In territorio Arvernensi, sancti Patrocli confessoris egregii, de quo Gregorius Turonensis dicit v Hist. Franc., cap. 10. Fuit in Biturico termino, reclausus nomine Patroclus, presbyterii honore præditus, miræ sanctitatis ac religionis, de cujus Vita libellum scripsimus. » Editiones posteriores Pontianum in textu ponunt primo loco, dein Elisabetham, sed litteris Italicis. In fine : « In territorio Arvernensi, sancti Patrocli, confessoris egregii. Item S. Gelasii papæ, qui sedit in pontificatu annos quatuor. Die decima nona, sancti martyris Barlaam. » Vidæ Martyrologium Romanum et Castellani notationem hoc die.

XII *Kal.* *Die* 20

Romæ, natalis beati Pontiani papæ, qui Maximino adversum ecclesiarum sacerdotes persecutionem commovente, cum Ypolito presbitero Sardiniam deportatus, ubique fustibus mactatus martyrium consummavit. Corpus ejus a beato Fabiano papa relatum atque in cimiterio Calixti sepultum est. Cabilone sancti Silvestri episcopi et confessoris. Hic quadragesimo secundo anno sacerdotii sui, plenus dierum atque virtutum migravit ad Dominum. Apud Siciliam civitate Messana, sanctorum Ampeli et Gaii. Ipso die civitate Taurinis, Octavii, Solutoris et Adventoris.

NOTÆ.

Ita habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.*, et *Max,-Lubec.*, *Munerat.* et *Greven.*

VARIANTES LECTIONES.

Potentiani pro *Pontiani* error est in Munerato. C Sic scriptorum ignorantia in Antuerp., Max.-Lubec. et Greven. pro *Maximino*, irrepsit *Maximiano*, ut alias factum observavimus, licet toto fere sæculo disjungantur. Ex plerisque codicibus *Ypolito* servamus, ut alibi Herinien. male transposuit, *fustibus martyrium mactatus.* Levius errat Greven. in *papa Fabiano*, sed aliter loquitur Munerat : *Corpus autem ejus, a beato Fabiano revelatum, atque cimiterio Calixti papæ sepultum.* Quod de *Ypolito* dixi, idem puta de *cimiterio Calixti.* Diversam scribendi rationem servant codices in *Mesana*, *Gagii*, *Gai*, *Octavi.* Nos de more in textu reliquimus *Gaii.*

VARIANTES LECTIONES.

Martyroligii Romani reformatores Belinum potius quam Usuardum secuti sunt in signanda *Pontiani* papæ festivitate die proximi præcedenti, seu XIX Novembris : Molanus, quod mirere, in ipsa prima editione, utroque die sanctum a textu Usuardino exclusit. In serie nostra certis ime notatur hoc die, sic præeunte Romano parvo : *Romæ, Pontiani papæ et martyris.* Adonis elogium, ut observat Rosweydus, ex Pontificali acceptum est ; at necdum video qua satis ratione cum Catalogis nostris, ante tomum I Aprilis editis, conciliari queat. Insuper multa offendo a Baronio, Henschenio, Pagio, Papebrochio aliisque circa Pontiani ætatem, exsilium, etc. disputata, quæ operosiori examine retractanda sunt, a Tillemontio tomo III, pag. 276 et 612, necdum liquido explicata, si modo ulla chronologica methodo componi possint. Sunt et aliqua circa martyrium ambigua ; at ipsum quis temere in dubium revocaverit, to: antiquis tabulis confirmatum ? Cæterum quæ in textu nostro exibentur, ex Adone descripsit Usuardus. Est in codicibus Hieronymianis XIII Augusti, *Pontiani episcopi* : est eodem die in Bucherii Kalendario : *Et Pontiani in Callisti.* Atque hæc de translatione intelligenda existimat Florentinius ; quo fundamento, post videbitur. Rabanus Pontiani natalem revocat ad XXX Octobris. Securus dixerim multa in hujusmodi dierum electione arbitraria intercurrere, quod in auctore Romani parvi sæpissime demonstravimus ; forte antiquiora monumenta et ipsi et Wandalberto præluxerint, cum metricus Martyrologus hoc ipso die ita Pontianum laudet :

Pontiane, tibi duodenum Roma, dicato
Obsequio, sacrat antistes martyrique beate.

Silvester Cabilonensis pure Adonianus est : principium mutavit Usuardus ; nam ubi Ado legit ; *Apud Cabilonem, beatissimi Silvestri*, Noster, *Cabilone, sancti*, etc. Breve encomium ex Gregorii Turonensis, de Gloria confessorum capite 85 desumptum est ; nec de vita aut gestis ejus plura, quod sciam, supersunt : monumenta Cabilonensia, tum miss. tum typis vulgata, Silvestri et aliorum revelationem ac translationem prosequuntur, de quibus alibi.

Sequens annuntiatio sic ponitur in Romano parvo : *Messanæ, Ampeli et Caii.* Hieronymiana seribunt diversimode, sed eadem omnium sententia, eadem Adonis, ex quo commemoratio nostra. De D genere aut tempore passionis nihil magnopere reperit Florentinius, neque apud nos exstant quæ eorum gesta multum illustrare queant.

Martyres Taurinenses varia serie a variis referuntur, in Hieronymianis autem eo plane ordine quo in textu nostro : *Taurinis civitate, Octavi, Solutoris, Adventoris*, in quibus ita annumerantur socii alii, ac si ad eamdem classem pertinerent, quos tamen Florentinius merito secernendos existimat. Sunt hi celeberrimi Augustæ Taurinorum patroni, ad templum ibi societatis Jesu, ex vetustiori aliqua ecclesia translati, quos potissimum mordaci dissertatione impetere voluit ministellus ille Anglo Sabaudus, de quo ad diem XXII Septembris, ubi de legione Thebæa, diximus. Ex sacra ea legione esse censentur tres nostri, ab Ennodio et Maximo Taurinensi pridem laudatissimi, quorum Acta manuscripta ab Ecclesia Taurinensi accepisse se testatur Baronius. Plura ad nos Taurino olim submissa sunt et ad Acta et ad translationem spectantia, quæ proprio loco accurate deducentur.

AUCTARIA.

TORNACEN. truncat elogium Pontiani, ad *consummavit*. Caret Silvestro; cætera bene.

ANTUERP.-MAJ. habet textum integrum, sed penultimo loco, ante Taurinenses, inserit : « Eodem die, sancti Eadmundi regis et mart. »

ROSWEYD. textui subjungit : « Eodem die, natale sancti Eadmundi regis Anglorum et martyris preciosi. » Vide Surium.

PULSANEN. In prima deest totum elogium ; in secunda et tertia purus; deest quarta.

MOLAN. dixi carere annuntiatione prima.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et codex D. DU CHEVAL. signatus B post textum addunt : « In Anglia, natale sancti Ethmundi regis et martyris, cujus caput diu occultatum, nutu divino se voce propria revelavit. » Idem habet codex LOVAN., sed elogium Pontiani rescindit.

ALBERG. et DANIC. annuntiationem de Pontiano retulerunt die præcedenti. Hic de Edmundo agunt ut codices proxime citati, sed primo loco. In tribus aliis satis puri sunt.

CENTULEN. : « Romæ, sancti Potentiani papæ et martyris. Apud Messanam civitatem Siciliæ, sanctorum Amplei et Gaii martyrum. In Anglia, passio sancti Eadmundi regis et martyris. In territorio Silvanectensi, sanctæ Maxentiæ virginis et martyris. Cabillonis sancti Silvestri episcopi et confessoris. Ambianis, inventio et translatio sanctorum Vuarlesii et Luxoris confessorum. »

BRUXELLEN. in prima non omnino purus est. Sequitur ex Hieronymianis : « Et natale sanctorum martyrum Maximi, Muciani et Neofori. In Eraclea civitate Traciæ, natale sanctorum martyrum Bassi, Dionysii, Orionis et Basilii. » Tum cum textu : « Apud Ceciliam civitate Messana, natale sanctorum martyrum Ampelei et Gaii. » De Edmundo, ut ANTUERP.-MAX., etc. In Silvestro satis purus est. Demum : « Ipso die, depositio Fulcherii, qui fuit Jerosolimitanæ Ecclesiæ patriarcha. »

HAGENOYEN.: « Romæ, natale beati Ponciani papæ et martyris, qui sedecimus erat a beato Petro apostolo. Hic quia Ydolis noluit immolare et fidem abnegare, sub persecutione Maximini, qui sæviebat in Ecclesia Dei, cum Ypolito presbytero in Sardiniam deportatus est in exilium, » etc. In Silvestro satis purus est. Tum : « In Anglia, natale sancti Edmundi regis et martyris, qui in primæva sua ætate se junxit Domino. et cui adhuc puero apparuit Dominus in societate, dicens ei : Ego sum Jesus Nazarenus. Qui capitis abscisione punitus est, quod postea diu occultatum, » etc. In tertia satis purus, nescio quid subjungat. « Apud Allexandriam, Helie Ymperatricis, uxoris Olaxentii. » Dein : « Item translatio sancti Corbiniani episcopi Frisingensis. » In ultima satis purus est.

AQUICINCT. textui superaddit : « In Britannia apud Orientales Anglos, beatissimi atque Christianissimi regis martyrisque Eadmundi, qui ob insuperabilem catholicæ fidei veritatem a paganis crudeliter occisus, cœlestia regna sortitus est. »

AMBIANEN. : « In pago Ambianensi, inventio et translatio corporum sanctorum confessorum Warlesii et Luxoris. » Ita prima manu scriptum erat, sicut habet supra CENTULEN. Sed aliquis secundum nomen mutavit in *Luxorem*.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Potentiani (*patet error*) papæ et martyris. Etmundi regis et martyris, in Anglia. Octavii martyris cum sociis. Sylvestri Cabillonensis episc. Bernardi Nordensis episcopi. » Notat descriptor in margine : *Forte Bernaldi episcopi Hildebemensis*. Vide de hoc infra.

REG SUEC sig. num. 428 : « In territorio Bellovacensi, natale sanctæ Maxentiæ virginis et martyris. In Britannia, passio beati Eadmundi, Orientalium Anglorum regis, qui sub pyratariis, diris jaculorum ictibus passus, demum martyrii bravium adeptus, coronam perpetuitatis nactus est. »

In VATICAN. sub num. 5949 deest annuntiatio Silvestri. Adjicitur : « Eodem die. S. Theogenis martyris. Et sancti Dori episcopi Beneventani. »

FLORENTIN. penultimo loco inserunt : « In Anglia, sancti Ehmundi regis et martyris. »

Editio LUBECO-COL. incipit : « In Anglia, natale sancti Edmundi regis et martyris, cujus caput, » etc., ut supra. Pontianum heri posuit. Sequitur de Silvestro, Siculis et Taurinensibus, satis pure. In fine : « In Hildeschem, natale sancti Berwardi episcopi et confessoris. » Vide longam Vitam apud Surium edit. 1618. « Eodem die, sanctæ Regenfledis virginis. »

BELIN. Multa corrupte impressa sunt, ut *Babyloniæ* pro *Cabilone*. Die præcedenti Pontianum collocavit. Secunda editio in fine adjicit : « In Anglia, sancti Eadmundi regis et martyris. »

GREVEN. ex Hieronymianis : « In Eraclea, natalis sanctorum Bassi, Dionisii, Orionis. In Antiochia, Basilii, Dionisi. In Anglia, sancti Edmundi regis et martyris ; qui a paganis post varios cruciatus, capite amputato, martyrii gloriam adeptus est : cujus caput in sylvam projectum atque a lupo sollicite custoditum, cum repertum fuisset, et una cum corpore sepultum, post annorum curricula, corpori penitus reunitum inventum est. Apud Constantinopolim, sancti Antipæ presbyteri et martyris. Apud Edessam civitatem, passio sanctorum Samonis et Guriæ; qui cum Christum annuntiantes ubique discurrerent, ac Christianos confortarent, tenti, primo suspensi, deinde inedia macerati, ad ultimum variis tormentis Christi virtute superatis, decollatione martyrium impleverunt. Orienis episcopi. Berwaldi episcopi Hildensbeymensis et confessoris, qui tempore Ottonis III præfatam ecclesiam verbo pascens et exemplo, miraculis clarus quievit. Apud Constantinopolim, beati Stephani presbyteri et confessoris, qui tempore Leonis imperatoris vitam continentissimam ducens, precibusque assiduis insistens, multis clarus miraculis, beato in Domino fine quievit. Aurelianis, sanctorum Waclesii et Luxoris. Regenfledis virginis. Maxentiæ virginis. Agapitæ virginis. »

MOLAN. : « Eodem die, sancti Eadmundi regis et martyris. Beati Raphaelis archangeli festivitas. Ambianis, inventio et translatio gloriosorum corporum sanctorum confessorum Warlesii et Luxoris. » Typis minoribus : « Eodem die, jussu impii et scelesti imperatoris Constantini iconomachi, martyrio coronatus est Stephanus inclusus apud sanctum Auxentium, cujus pedem rudente ligantes, duxerunt usque ad ea quæ sunt Pelagia prætorio, ubi et discerpentes eum, projecerunt honorabiles ejus reliquias in biothanatorum locum eo quod multos monuerit et adduxerit ad monasticam vitam, atque contemnere regias dignitates atque pecunias persuaserit. Reverendus quippe vir omnibus erat, pro eo quod fere LX annos egerit in claustris, et virtutibus multis effulserit. » De Samone et Guria, ut GREVEN. Editiones aliæ, de Edmundo et Raphaele, ut prima. Tum : « Mediolani, Benigni episcopi et confessoris. Civitate Hildeshemensi, sancti Bertualdi episcopi, qui tempore Othonis III præfatam, » etc., ut GREVEN. « Die vigesima, sancti Patris Procli archiepiscopi Constantinopolis ; et sancti Gregorii Decapolitæ ; et præfestum introitus in templum sanctissimæ Deiparæ. » De Warlesio et Luxore, ut supra. Demum typis minoribus : « Cæsareæ Palæstinæ, natalis S. Agapii, qui in die natali Maximini tyranni, cum homicida in stadium raptus, cum homicidam domini sui interfectorem ad similitudinem Barabbæ liberari vidisset, ipse urso datur devorandus, deinde adhuc superstes in mare demergitur. » Vide Romanum.

XI *Kal.* *Die* 21.

Natalis beatissimi Rufi, de quo apostolus Paulus ad Romanos scribit. In Italia, monasterio Bobio, depositio sancti Columbani abbatis; qui multorum cenobiorum fundator, et innumerabilium pater extitit monachorum, multisque virtutibus clarus, quievit in senectute bona. Item in Histria, passio sancti Mauri martyris. [*Bouillart.* : Natalis beatissima Rufi, de quo apostolus Paulus ad Romanos scribit.ª Apud Neocorensem civitatem sanctæ Mariæ virginis, quæ passa est sub Adriano et Antonino principibus. In provincia Histria, passio sancti Mauri martyris. Civitate Hostia sanctorum martyrum Demetrii et Honorii.]

NOTÆ.

Puri hodie sunt *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.*, *Max.-Lubec.*, et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden*, et *Albergen.*

ª Hic Sollerius primum notat de suo, Pratensem codicem *hoc die et duobus sequentibus a puris, imo ab omnibus ferme codicibus recedere.* Ego, qui die sequenti nullam in codice lituram videbam, non manum aliam, non aliud attramentum, statim admirari, vertere folium, Sollerianum textum percurrere, scire avidus quid vitio censor Pratensi daret. Nihil a Pratensi diversum. Sed quid animi fuit cum hæc legi statim post textum : *Undecumque puri sunt Pratensis, Heriniensis, etc.* Fateor, vix risum tenere potui. Pergo legere varias lectiones hujus diei XXI : *Turbatissima ibi omnia esse oportet, cum testetur Castellanus, ad* XXII *de sola Cæcilia agi : porro* XXIII *expunctum rursus textum totum, etc. Tum de Columbano, etc., ad* XXIV *observatur diversa manus*; *unde ferme posset conjici eamdem omnino esse quæ* XIX, XXI, XXII *et* XXIII, *hujus mensis, in textus omnes grassatur.* Credit lector hæc serio dici, et incipit Pratensi codici timere ex illo Castellani testimonio. Quæso, oculos conjiciat in alteram e regione paginam, omni timore liberabitur. *Ego*, inquit Sollerius, A in Auctariis, *hoc et duobus sequentibus diebus Castellani novissimo testimonio innitendum non putavi.* Præclaram censuram? Cætera videamus. Primum stomachatur Sollerius hic additam fuisse Mariam Neocorensem : nullo tamen argumento sanctæ virginis mortem die I hujus mensis potius quam hoc die consignandum esse. Deinde affirmat Columbanum ab Usuardo hic fuisse memoratum. Fateor satius futurum fuisse Columbanum relinquere quo illum loco primum annuntiaverat. Nam, teste Jona Vitæ auctore, sanctus ille abbas hoc die mortem obiit. Sed majorem, quam Adoni, fidem habuit Usuardus Kalendario quod Ludovici Pii tempore conditum B fuit pro quibusdam Galliarum ecclesiis, quæ ritum Romanum a Carolo Magno præscriptum amplecti vellent; forte etiam incidit in Gellonense Martyrologium, quod et ipsum non hoc die, sed XXIII hujus mensis sanctum Columbanum memorat. Demetrius et Honorius sumuntur ex Hieronymianis Indicibus, qui undecim alios addunt, saltem in perantiquo nostro codice. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Lego *beatissimi* cum plerisque codicibus; et ita Usuardum ex Adone descripsisse non dubito. Servo hic *cenobiorum*, quod ita omnes habeant excepto solo Molano Antuerp. et Max.-Lubec. post *fundator* omittunt particulam *et* cum omnibus ferme quos mediæ notæ dicimus. Iidem legunt *Ystria*, vel *Hystria*, ut aliqui *Ytalia*, reliqui omnes *Histria*. Herinien. et Tornacen. purissimi quidem sunt, sed Columbanum ponunt ultimo loco.

Notandum quod a puris, imo ab omnibus ferme codicibus recedat hoc die et duobus sequentibus Pratensis, cum solitis sociis Antuerp.-Maj. et Rosweydino. Prætensi autographi inspector Castellanus observavit in hodierno textu erasa esse omnia post annuntiationem Rufi, inscriptamque Mariam Neocorensem ex I Novembris huc perperam intrusam, et reliqua quæ ex ipsius sæpe citata epistola XXXI Maii 1709 hic transumo : *Apud Neocorensemcivitatem, sanctæ Mariæ virginis, quæ passa est sub Adriano et Antonino principibus. In provincia Histria, sancti Mauri martyris. Civitate Hostia, sanctorum martyrum Demetrii et Honorii. Augustuduni, sancti Pragmatii episcopi.* Turbatissima ibi omnia esse oportet, cum testetur idem Castellanus, ad XXII de sola Cæcilia agi; porro XXIII, expunctum rursus textum totum post *præcipitatus martyrio*, inscriptumque, *coronatur : Eodem die, sanctæ Felicitatis*, etc. Tum de Columbano, etc., sed annuntiatione plane mutila, si recte habetur in apographo nostro; ut post dicemus. Ad XXIV, observatur diversa manus; unde ferme posset conjici, eamdem omnino C esse, quæ XIX, XXI, XXII et XXIII hujus mensis, in textus omnes grassatur. Quantum vero hæc omnia authentiam et sinceritatem Pratensis codicis commendent, harum rerum periti ultro perspiciunt. Crediderim ego scriptorem codicis subinde in aliquo Hieronymiano, aut in Rabano reperisse Columbanum XXIII Novembris, atque ex ipsis aut aliis plura perperam commiscuisse. Me quidem judice, ab Adone prorsus non recessit Usuardus; Adonem vero hoc die Columbanum ipsissimis textus nostri verbis signasse indubitatum est; quidquid forte refragari possit, nescio quis Ado Pratensis, quem toties fartum et auctiorem demonstravimus : neque enim inter exempla nostra, tum mss. tum excusa, invenio, excepto solo Lobiensi, procul dubio Pratensis germine, quod alio quam hoc die Columbanum consignet; unde recentiores aliqui critici facile refelluntur. Nostra lectio Usuardina ex tot codicibus confirmata plane et integre subsistit, rejectis tribus illis, D toties extra seriem vagantibus. Subsistit, inquam, in vero obitus die, a Jona recte notato contra quam sentiat Florentinius, cum aliis hic corrigendus.

OBSERVATIONES.

Primæ nostræ duæ commemorationes secundum omnes syllabas ex Adone descriptæ sunt. Unica est in Romano parvo, his verbis concepta : *Rufi, quem Apostolus ad Romanos scribens salutat*; isque ab illius Martyrologii auctore primum signatus est, cum tot aliis viris apostolicis, quorum nomina aut in Actibus aut in apostolorum Epistolis reperit. Poterat Usuardus absque scrupulo verba ipsa Apostoli ad Rom. XVI, 13, ex Adone transferre : *Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus et meam.* Hæc Rufi summa et vera laus; nam quod de episcopatu Thebarum comminiscitur sæpe rejecta Dorothei Synopsis, nisi aliunde probetur, admittendum non est. Rufus alius a Polycarpo laudatus, colitur XVIII Decembris : an alteruter cum Alexandri fratre, filio Simonis Cyrenensis, crucis bajuli, confundendus sit, alibi disquiretur. Quid pseudochronica Hispanica fabulentur, vide apud Tillemontium tomo I, pag. 447. Ea omnia studiose olim adnotaverat Rosweydus, si vixisset, egregie confutaturus, ut plures alias eorum imposturas retexerat.

Columbani annuntiationem pure et integre Adonianam esse jam diximus. Ad Usuardum autem vere etiam hoc ipso die pertinere, ex Variantibus abunde

liquet. Vita ejus, per Jonam scripta, exstat in Surio, A recensita et illustrata a Mabilione sæc. II Benedictino, a pag. 5, ubi et metricam Frodoardi, et libellum Miraculorum, aliaque ad celeberrimum abbatem spectantia, reperiemus, novis curis suo tempore cum pluribus manuscriptis nostris conferenda et elucidanda. Wandalbertus verum etiam hunc Columbani obitus diem, haud dubie ex ipso Vitæ auctore deprehendit, dum tribus versibus sic eum hodie celebrat :

Undenam abba Columbanus sibi servat, ab ipso
Oceano : multis vitæ qui dogmata sanctæ
Relligione pia sparsit, sermone manuque.

De *Mauro* Istriensi quod dicam non habeo : quid, quo tempore passus, unde ab Usuardo acceptus, candide fateor me ignorasse, nisi ex Petri Catalogo lib. x, cap. 93, censeamus unum et eumdem esse cum Mauro martyre Romano, de quo apud Rabanum longa hoc die martyrii historia producitur. Idem haud dubie existimavit Baronius, dum Mauri Istriensis nomen ex Romano expunxit. Ulterius non divino : tam certum est ab Usuardo, seu bene seu male consignatum fuisse, quam certum est in probatioribus omnibus codicibus repræsentari, et die sequenti iterum repeti.

AUCTARIA.

Praten. Hujus mutationes et augmenta in Variantibus retulimus. Hic solum noto antigraphum nostrum Pragmatium Augustodunensem non hoc sed sequenti die referre, quod mirum esset amanuensis et Sirmondi aciem effugisse. Ego hoc et duobus se- B quentibus diebus Castellani novissimo testimonio innitendum non putavi. Rem melius exploravit laudatus supra Chamillart.

Antuerp.-Maj. et Rosweyd., Pratensis textum, hinc inde satis male depictum, exhibent. De Pragmatio agunt die sequenti proprio loco ; unde consequens videtur sic etiam in Pratensi haberi, licet oppositum testetur Castellanus, forte quod asterisco aliquo, a Castellano non observato, Pragmatius ad locum remittatur.

Pulsanen. satis purus esset, nisi totum Columbani elogium plane rescinderet.

Munerat. in fine textus adjicit : « Ipso die, Præsentatio beatæ Mariæ virginis. »

Greven. incipit : « Præsentatio beatissimæ Dei genetricis, semper Virginis Mariæ, quando fuit in templo præsentata. « Cætera suo loco.

Lovanien. in principio : « Præsentatio beatissimæ Virginis, Dei genetricis Mariæ. » Reliqua pura sunt, C quemadmodum est in Danico, qui prædictam annuntiationem inferius positam habet, sed per asteriscum ad locum primum eadem manu qua reliqua scripta sunt, remissam.

Centulen. : « Natale beati Rufi, de quo Paulus ad Romanos scribit : *Salutate Rufum electum.* In Italia, Bobio monasterio, sancti Columbani abbatis, admirandæ vitæ et doctrinæ viri. »

Bruxellen. incipit : « Sanctæ Mariæ semper virginis et Dei genitricis in templum Præsentatio. » De Columbano, textui inseruit: « Qui ex Scocia veniens et Gallo relicto in Alemannia, Bobium cenobium in Ytalia construxit, multorumque aliorum monasteriorum fundator, ac innumerabilium, » etc. In Rufo Adonem describit, addito tamen titulo *episcopi.* In Mauro satis purus est Tum ex Hieronymianis : « In Antiochia, natale sanctorum Basilei, Auxilii, Matroni, Demetrii, Quinciani, Sisinnii et Euthici martyrum. » Huc rejicit annuntiationem hesternam de The- D bæis Taurinensibus. Deinde : « Civitate Hostia, passio sanctorum martyrum Demetrii et Honorii. Apud Neocæsariensem civitatem, natale sanctæ Mariæ virginis, quæ passa est sub Adriano et Anthonino principibus. » Mutatur hic nomen civitatis, de quo alibi egimus. Scribendum est, *Apud Neocorensem*, etc.

Hagenoyen. in prima satis purus, pergit : « Item Præsentatio beatæ Virginis in templum, in tertio anno nativitatis suæ. Item translatio sancti Burkardi episcopi Herbipolensis. » Vide Auctaria xiv Octobris. « Apud Viennam, natale sanctorum martyrum Severini, » etc. Ex xix Novembris. « In Ytalia in monasterio Bobyo, depositio Columbani abbatis, qui de Scocia erat ortus, et prædicationis gratia de terra sua exiit, cum pluribus discipulis valde honestis, scilicet S. Gallo et Kyliano, Bonifacio et pluribus aliis [et] multis ædificatis monasteriis, et virtutibus perpetratis in Alimania, et Ytalia, et pluribus sibi copulatis fratribus in Domino. tandem in Ytalia quievit in pace. » Sequitur historia de præsentatione dextri brachii S. Joannis Baptistæ, et de spina coronæ Domini miraculosa; quæ huc proprie non pertinent. In ultima purus est.

Aquicinct. interserit : « Civitate Ostia, sanctorum martyrum Demetrii et Honorii. » Paulo ante interserit etiam : « Apud Neocerensem civitatem, sanctæ Mariæ virginis, quæ passa est, » etc. Satis patet scribendum esse ut supra dixi, *Apud Neocorensem*, etc. Nec minus manifestum est codicem hunc, ut sæpe alias, a prætensi autographi et sociorum codicum vestigiis non recedere. Utrum autem Columbanus positus an præteritus sit, in transumpto non exprimitur.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Columbani abbatis, qui innumerabilium Pater extitit monachorum. Rufi, discipuli beati Pauli. Præsentatio gloriosæ Virginis in templo. »

In Vatican. num. 5949 remissus est Columbanus ad xxiii. Adjicitur autem : « Civitate Asti, sanctorum Honorii, Stephani et Eutycii. Et sanctorum Samoræ, Abili et Guriæ. » Vide hæc melius in Hieronymianis.

Altemps. : « In provincia Histriæ, sancti Mauri martyris. Civitate Ostia, sanctorum martyrum Demetrii et Honorii. »

Florentin. : « Ravennæ, sancti Joannis archiepiscopi et confessoris. » An is qui colitur xii Januarii?

Editio Lubeco-Col. incipit : « Præsentatio gloriosæ Virginis Mariæ Hierosolymis, sicut post ablactationem, cum esset trium annorum, a parentibus in templo est præsentata, et ipsa per quindecim gradus, per quos ascendebatur in templum, per seipsam ascendebat, ac si perfectæ fuisset ætatis. » De Rufo ex Adone, cum titulo *sacerdotis*. In Columbano pura est. Pro *Mauri* scribit, cum Greven., *Maurini.* Demum : « Eodem die, præsentatio dexteri brachii sancti Joannis Baptistæ. »

Belin. primo loco : « Iherosolymis, Præsentatio beatæ Dei genitricis Virginis Mariæ in templo. »

Greven. : « Nota. Festum Præsentationis beatæ Mariæ, quando ipsa, cum trium esset annorum, a parentibus in templum fuit præsentata, gradusque quindecim, quibus ascendebatur, per seipsam, ac si perfectæ jam fuisset ætatis, ascendit; cœptum fuit celebrari circa annum Domini mccccLx. Eodem die apud Antiochiam, Basilei, Auxilii, Matroni. Item, sanctorum Demetrii, Quincani, Sisinnii, Saturnini, Eutici, Basillæ, Zepheri. » Vide Hieronymiana « Præsentatio dextri brachii sancti Joannis Baptistæ. Translatio sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi et doctoris sanctæ Ecclesiæ Item, Columbani monachi et confessoris, discipuli alterius Columbani, qui tantæ innocentiæ extitit, ut aves et bestiæ sibi ad nutum obedierint. Civitate Neocæsariensis [*lege* Neocorensi], sanctæ Mariæ virginis et martyris. Mabiliæ matronæ sanctæ. »

Molan. de præsentatione, ex Belin., addens « quam Pius et Paulus pontifices Romani cum indulgentiis instituerunt. Lauduno Clavato, transitus sancti Autbodi » . Dein typis minoribus : « Ipso die apud civitatem Remensem, vir miræ sanctitatis Albertus,

episcopis Leodiensis, frater Henrici magni, Lotharingiæ ac Brabantiæ ducis, ob custodiam ecclesiasticæ libertatis, de mandato Heinrici imperatoris interemptus occubuit. » Editiones posteriores a priori in A hoc solum differunt, quod festum *Præsentationis beatæ Dei genitricis Virginis*, etc., litteris Italicis primo textus loco reposuerint.

X *Kal.* *Die* 22.

Romæ, natalis sanctæ Ceciliæ virginis, quæ sponsum Valerianum et fratrem ejus Tiburtium ad credendum Christo ac martyrium perdocuit, et ipsa deinde martyrizata est, ignem quidem superans, sed ferro occisa. Passa est autem Marci Aurelii et Commodi imperatorum temporibus Item Romæ, sancti Mauri martyris, qui sub Celerino præfecto agonizavit. Augustuduni, sancti Pragmatii episcopi.

NOTÆ.

Undecunque puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Plures alii ad puritatem proxime accedunt.

VARIANTES LECTIONES.

Nullus codex scripsit *Cæciliæ*, in textu eos secutus sum, qui diphthongo æ utuntur, ut sunt Praten., Herinien., Rosweyd. et Molan. Solus Tornacen. legit *fratrem suum*, pro *fratrem ejus*. Idem posuit, *ad credendum in Christo*; Greven. et Molan., *ad credendum* B *Christum*. Solus Greven. in fine textus apposuit, *et confessoris*. Cætera minutiæ sunt, ut *Tyburtium*, *martirium*, *Marcii*, *Aurelii*, *Sceleriano*, pro *Celerino*, *Augustiduni*, *Pragmacii*, etc.

OBSERVATIONES.

Cæciliæ venerandum in universa, tum Græca tum Latina, Ecclesia nomen, in omnibus ecclesiasticis sacrisque tabulis et monumentis celebratissimum est, memoria ejus in Sacramentariis Gelasiano, Gregoriano, Gothico, in Kalendariis Allatii et Frontonis, in Litaniis, in ipso missæ Canone peculiari cultu consecrata. Audiamus hic Martyrologia nostra. Hieronymiana in primis sic legunt : *Romæ, sanctæ Cæciliæ virginis*, ubi et socii illi adjunguntur, quos XIV Aprilis ex iisdem codicibus retulimus. Romanum parvum totidem fere verbis : *Romæ, Cæciliæ virginis et martyris*. In Beda breve elogium attexitur, a Rabano descriptum, ab Adone pluribus auctum, a Nostro ad primam prope formam reductum, adjecta Adoniana temporis nota, de *Marci Aurelii et Commodi imperatorum temporibus*; ea ipsa nimirum quæ plane repudianda est, si illustrissimæ sanctæ Acta substent, sicut ex Metaphraste a Lipomano et Surio edita, ab Antonio Bosio studiosissime illustrata sunt, passimque recepta esse novimus, majorum nostrorum suffragiis summopere laudata XIV Aprilis, XXV Maii, et ad hanc diem in Ephemeridibus Græco-Moscis. Repudianda, inquam, est Adoniana nota, utpote cum in laudatis Actis Cæciliæ et sociorum martyrium cum Urbano papa, atque adeo cum imperatore Alexandro, disertissime conjungatur. Pro his cum Baronio, Florentinio aliisque certant laudati scriptores, certat totius orbis catholici pervulgata opinio. Græci, aliam viam ingressi, ad Diocletiani tempora Cæciliam removere malunt, sed hos non moramur. Præcipua, quæ a recentioribus objicitur, eaque capitalis difficultas, in eo consistit potissimum D quod, ut alibi etiam insinuavi, Alexandri temporibus tam acerba immanisque persecutio, qualis in istis Actis describitur; tam atrocia passim tormenta, Christianis illata, quadrare prorsus non videantur. Sequenda Martyrologia, inquies; nequaquam, nam eo pacto Urbani papæ Acta plane convelluntur. Aliunde sibi non constat Viennensis Martyrologus, hic Cæciliæ ætatem cum Urbaniana connectens tempore Marci Aurelii et Commodi, ubi XXV Maii, Urbani *doctrina, sub persecutione Alexandri, multos*, ait, *martyrio coronatos*. Hæc et id genus alia Tillemontium, supradictis diebus citatum, impulere, ut duce Fortunato Pictaviensi, ex Sicilia Cæciliam accerseret : quippe cum antiquus poeta ille canat :

Cæciliam Sicilia profert, Seleucia Theclam.

Paradoxa multis æque ac mihi videbitur hujusmodi sententia : verum quid agas ? Communiorem aliam premunt perplexa multa quæ ad exactæ critices regulas componere promptum non est, multo minus hujus loci. Jam ad citatos superius dies XIV Aprilis et XXV Maii, me præcoci judicio nihil definire velle, sancte professus sum, et hic rursus profiteor. Cæterum paucis opinamenta varia referre placuit, quæ sociis vel successoribus nostris, mensem Novembrem Actorum illustraturis, non parum negotii facessent. C Non tantum molestiæ creabunt inventiones corporis de quibus vide Baronium ad annum 821. Ad vulgata Acta alludit Wandalbertus non ineleganti metrico encomio :

Cæcilia illustrat denam mox sancta nitore,
Perpetuo claris semper vulganda trodæis,
Virgo hinc cognato, sanctoque hinc fulta marito.

Heri *Maurum* in Istria, hodie Romæ celebrat Noster, eo pacto ab ipso geminatum. De Istriensi, si forte ab hodierno alius esse possit, nihil uspiam reperiri die præcedenti diximus, si idem cum Romano, videri potest citatum pridie longum Rabani encomium. Breviora sunt quæ habet Petrus loco ibi citato, verum ita rem pandunt, uti clare pateat Maurum, Afrum genere, Romæ passum, et *angelo duce ad littus Parentinæ civitatis provinciæ Histriæ*, navi, ex meditato Celerini incendio servata, deductum fuisse, quæ omnia ex variis nostris mss., soluta et ligata oratione de hoc sancto compositis, uberius suo tempore poterunt elucidari. Si talia Acta vidisset Usuardus, Maurum unum in duos non distraxisset. Credendum est ducem alium secutum fuisse a quo in errorem inductus sit.

Usuardinus item est *Pragmatius* Augustodunensis, sed ex Hieronymianis procul dubio acceptus, licet antiquarii Gallici additionem existimet Florentinius, in hisce justo quandoque scrupulosior. Gesta ejus nulla invenio, nec aliud quidquam præter id quod notavit Baronius, quem vide ad annum 490, a num. 24, ubi binas ejus subscriptiones et Apollinaris Sidonii epistolam ad ipsum datam unice deprehendes. Nescio cur Castellanus, XX Novembris vita functum, hoc die sepultum asserat.

AUCTARIA.

Rosweyd., in textu purus, addit in fine : « Longini martyris, qui latus Domini aperuit. » Vide quæ de ipso post Usuardum diximus XV Martii. Item hic Hieronymiana et Florentinii notationem.

In Pulsanen. prima recte procedit usque ad *martyrizata est*. In secunda puro deest tertia.

Antuerp., Max.-Lubec., Belin., Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Lovan. Adoniano stylo loqui videntur, ita primam annuntiationem mutantes, « ad credendum Christo perdocuit, ac dein ad martyrium incitavit. Quam Almachius, post martyrium eorum teneri, atque illustri passione fecit consummari. Pas-

sa est, » etc. Ultimi quatuor codices in fine de Pragmatio cum Greven adjiciunt, *et confessoris*.

Alberg., Danic. et codex Ursini a Rosemberg, in toto textu similes sunt codicibus proxime relatis, sed in fine superaddunt : « Civitate Altino, natale sancti Theonesti Philippensis episcopi, qui sub persecutione Arrianorum, ad præfatam civitatem veniens, una cum duobus discipulis suis Trabaham et Trabatham inibi agonem martyris, capitis obtruncatione, gloriosissime complevit. » In Romano ponitur xxx Octobris. Vide ibi Auctaria Usuardina.

Centulen : « Romæ, passio sanctæ Ciciliæ virginis, quæ sponsum suum Valerianum et fratrem ejus Tiburtium ad fidem edocuit, et ad martyrii gloriam incitavit. Cæsarea Cappadociæ, sancti Longini martyris. » Vide Rosweyd.

Bruxellen. incipit : « Romæ, natale sanctæ Ceciliæ virginis, quæ Valerianum sponsum suum, et Tyburtium fratrem ejus convertens, dum igne lædi non posset, gladio jugulatur. » Tum : « Et natale sancti Crescentiani martyris, qui suspensus in eculeum et fustibus cæsus, atque ungulis rasus, deinde flammis circum latera ejus appositis, diu ustulatus, emisit spiritum. » Vide inferius xxiv. De Theonesto habet ut Alberg., etc., In fine, *et confessoris*. De Mauro nihil.

Hagenoyen. de Cæcilia addit : « Hæc angelum custodem suæ virginitatis habuit, quem ad videndum sponso suo Valeriano permisit, si purificari vellet, quod et fecit ; cum quo illa coronam rosarum et liliorum ab angelo de cælo accepit. Urbanum episcopum in vultu angelico demonstravit. Ipsa omnia, quæ habere potuit, pauperibus erogavit, et alios hoc facere docuit. Demum cum sacrificare nollet, sub persecutione Marci Aurelii Commodique imperatorum temporibus, in calido posita est balneo per noctem et diem, et non est læsa, inde decollari jussa est ab Almachio præfecto. » In Mauro, purus est. De Theonesto, præter dicta superius, inserit « qui ab Arrianis de sua sede ejectus est, et vagabundus per Alimaniam et Burgundiam atque Italiam cum discipulis suis prædicavit, et multos ad fidem reduxit. Tandem cum duobus tantum discipulis, aliis pro fide passis, ad præfatam urbem veniens, » etc. In ultima ætatis purus est.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Ceciliæ virginis et martyris. Pragmatii episcopi. Goberti confessoris. » Aliis *Gothberti*. Colitur die sequenti.

Reginæ Suec. sign. num. 428 : « Eodem die, sanctæ Medrismæ virginis. » Est in Rabano *Mederasmæ*. Vide ubi colatur, apud Castellanum.

Vatican. num. 5949 agit de sola Cæcilia.

Florentin. : « Item sanctorum martyrum Theonesti episcopi Philippensis, Thrabææ, et Trabatæ, nec non Albani et Ursi discipulorum dicti episcopi. »

Divionen. S. Benigni : « Translatio corporis B. Benigni martyris. » Colitur i Novembris.

Editio Lubeco-Col. in Cæcilia non multum differt a codicibus mediæ notæ supra citatis. « Item Romæ, sancti Mauri monachi, martyris, qui temporibus Numeriani imperatoris, post varia tormenta exhibita, sub Celerino præfecto, capitalem subiit sententiam. » De Pragmatio addit, *et confessoris*. De Theonesto, ut Alberg., etc., supra.

Greven. : « In Cappadocia, sanctorum Longini, Leontii, et Fausti. Alexandriæ, Felicis, Demetrii, et Honorati. » Vide Hieronymiana. « Philippis, sancti Theonesti episcopi et martyris ; qui sub Arrianorum persecutione, ad Altinam civitatem cum discipulis suis Tabraham et Tabratan veniens, ibidem martyrii sui cursum capitis obtruncatione complevit. Romarici abbatis et confessoris. Item ordinatio episcopatus sancti Willibrordi. »

Molan. in prima editione caret augmentis. Posteriores textum Usuardinum corrumpunt. Primo quidem litteris Italicis inter *deinde* et *martyrizata est*, inseruntur hæc verba, *Post eorum martyrium, ab Almachio*. Annuntiationis autem finis sic vertitur ut pro *et Commodi*, substituatur nomen *Alexandri*, ut sensus sit, passam esse Cæciliam temporibus *Marci Aurelii Alexandri*. Jam supra non semel monuimus, in posterioribus hisce editionibus puritatem Usuardinam non tam scrupulose ab editore, amicorum judiciis nimium tribuente, servatam fuisse.

IX *Kal.* *Die* 23.

Natalis sancti Clementis episcopi, qui, quartus a beato Petro apostolo, Romanæ Ecclesiæ pontificatum tenuit, et sub persecutione Trajani in mare præcipitatus, martyrio coronatur. Eodem die, sanctæ Felicitatis, matris septem filiorum martyrum, quæ jubente Antonino decollata est pro Christo. [*Interserit Bouillart.*: [a] In Italia, beati Columbani abbatis, multorum fundatoris cœnobiorum]. In pago Hasbanio, sancti Trudonis presbiteri et confessoris. Parisius, depositio beati Severini monachi et solitarii. In civitate Emerita, sanctæ Lucretiæ virginis.

NOTÆ.

Integra puritas est in solis *Antuerp*. et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven* et *Molan.*

[a] Pugnat Sollerius Columbanum non fuisse hodie ab Usuardo memoratum. Argumenta duo sunt. Primum ex Adonis auctoritate ducit, quem certus est de Columbano mentionem fecisse medius tertius. Alterum vero est dies mortis Columbani, quem diem esse hujus mensis xxi testatur Jonas, Vitæ scriptor. Jam dixi non semel, Usuardus erraverit necne, nihil nostra interesse, propter errata quædam opus auctori abjudicari non posse : quod tamen ultimum argumentum ita malum judico, ut Sollerii causa bonum esse vellem.

De isto articulo nescio quid Sollerium admonuerit Chamillartus, sed in Auctariis video legisse illum aliter atque Castellanus legit. *Quod certe non capio*, inquit Sollerius, *nisi a tempore Sirmondi nova interpolatio accesserit*. Tam atrocem accusationem ulciscerer, nisi iratus essem. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Exclusi rursus sunt tergemini Praten., Antuerp-Maj. et Rosweyd., qui inter Felicitatem et Trudonem de Columbano agunt, ut dicemus in Auctariis, quo etiam rejiciendus fuit Hermien. ob proprium Rhemense, etc. Inter citatos pro textu diversitas est quod duo primi cum antiquis mss. legant *coronatur*, tres impressi, *coronatus est*. Secutus sum priores, ut Adoni conformiores. Soli Antuerp. et Max.-Lubec. pro *quartus a beato Petro*, substituerunt *tercius*. In Greven. male ponitur *Felicitatis martyris* loco *Felicitatis matris*. *Basbanio*, *Parisii*, errores sunt in Munerat. *Antonio* in præfato Greven. Omnes codices pro textu allegati habent : *Item civitate Emerita*, excepto Molano, cui antiquiores nobiscum subscribunt : *In civitate Emerita* res non est digna litigio.

OBSERVATIONES

Quæ de hesterna Cæciliæ celebritate diximus, hic A de apostolico *Clemente papa* repeti omnia possent; nempe tam vetustam in ecclesiasticis officiis ejus festivitatem esse quam antiqua sunt monumenta ipsa quibus ulla alia sancti alicujus memoria exprimitur. Excipio Bucherii Kalendarium, in quo non videtur referri Clemens papa V. Idus seu IX Novembris, his verbis: *Clementis, Semproniani, Claudi, Nicostrati in Comitatum*; uti nec in eodem Kalendario reperitur hesterna Cæcilia. Verosimilius est in Kalendario Carthaginensi signari immediate ante *Crisgonum*, pro quo audeo legere *Chrysogonum; S. Clementis* exesa utrobique diei nota. At in reliquis omnibus laudatis die præcedenti Kalendariis, Sacramentariis, Martyrologiis, aliisque libris sacris certatim recolitur Clementis papæ solemnitas. De Hieronymianis apographis dubium non est, quidquid Clemens aliquis etiam XXI hujus ibi consignetur, de qua controversia videndus utroque die Florentinius. Beda, ejusque descriptor Rabanus, idem elogium ex vulgatis Actis B contractum referunt. In serie nostra Romanum parvum brevissime: *Sancti Clementis episcopi*. Ado in Martyrologio pauca habet, plura in Festivitatibus apostolorum; Noster non nisi summa capita hinc inde decerpsit, sic elogium formans, ut vel critici ipsi nihil magnopere queant opponere, nisi qua parte martyrium ejus aliqui oppugnant. Notissima sunt Clementis Acta, de quibus videndus Baronius et notatio Rosweydi, pag. 221. Varia sunt a variis edita, sed ad tuendam omnimodam eorum sinceritatem, brevia occurrunt, scopuli et syrtes in mari magno, quod posteris nostris enatandum relinquo. Plurima enim in ejus gestis, ætate, exsilio, scriptis seu veris seu supposititiis enodanda supersunt, quæ etiam post stratam a multis eruditissimis viris viam, operosissima disquisitione indigeant, nec scio an mss. nostra varia rem satis complanatura sint. Vide quæ præ cæteris diligenter conatus est Tillemontius, omnia quæ ad indubitatam Clementis laudem faciunt C studiose scrutatus tomo II, pag. 149, et a pag. 549. Sic cecinit Wandalbertus:

Nonam papa tenet Clemens certamine, et altis
Virtutum titulis, mortem qui passus in undis,
Repperit exstructum divino munere templum.

Sequitur fortissima mater *plusquam martyr*, quæ *septem pignoribus ad regnum præmissis, toties ante se mortua est*, etc., ut de ipsa egregie prædicat Magnus Gregorius. In citatis supra tabulis ecclesiasticis ferme omnibus, Clementi papæ eodem die subnectitur. Ipsam memorant Hieronymiana: *Et sanctæ Felicitatis*. Beda: *Eodem die, sanctæ Felicitatis, matris septem filiorum martyrum, quæ jubente Antonino decollata est pro Christo*. Sic ferme Rabanus. Accedunt Wandalbertus, Romanum parvum, Ado et Usuardus. Longior est Viennensis historia; satis habuit Noster breviorem Bedæ phrasim describere. De matris et filiorum genuinis Actis, inter Sincera a Ruinartio editis, abunde egimus X Julii. Locus hic etiam tribuendus Wandalberti disticho, cui tertium versiculum, ad sequentem sanctum spectantem, conjungimus.

Tum quoque septena genitrix eum prole, beato
Præcellens radiat Felicitas alma triumpho.
Hicque suos Trudon mundi contemptor adornat.

Est is a quo oppidum Hasbaniæ Trudonopolitanum, diœcesis et ditionis Leodiensis, cognominatur, olim Sarchinium, pluribus sanctis celebre, *Trudonem* invenio in Floro a nostris edito, ubi *presbyteri* titulus omittitur, et ita in Rabano. De cætero diversa utriusque phrasis, diversa et Nostri, ut facile pateat, alterum alteri visum non fuisse. Nec magis consonat additio, codicibus Hieronymianis Corbeiensibus facta, Adoni a Mosandro ascribitur, male opinor, cum nec in amplissimo Pratensi apographo consignatus sit; recte proin a Rosweydo in appendicem rejectus. Vita a Theodorico abbate, elegantiori oratione ex Donati autographo expolita, exstat apud Surium. Omnia accuratius expendit et discussit Mabilio sæc. II. Benedictino, a pag. 1069, quæ cum variis manuscriptis nostris suo loco conferri et illustrari poterunt.

Severinus, de quo hic agitur, soli Usuardo tribuendus est, æque ac *Lucretia* Emeritensis, ex Hispania, ni fallor, relata. Tu vide de ipsa notationem Baronii. Prior in Martyrologio Romano, haud dubie ex Belino, ponitur XXVII Novembris, quo depositionem notat Castellanus, hoc vero die obitum. Quæ gesta de ipso supersint necdum mihi innotuit.

AUCTARIA.

PRATEN., ANTUERP.-MAJ. et ROSWEYD. Jam diximus in Variantibus Columbanum ab his tribus tertio loco referri. In Pratensi post Clementem erasa fuerant omnia; ut autem Columbanus in id spatium induceretur, brevianda fuit annuntiatio a nobis posita XXI. Sic saltem habent codices: « In Italia, beati Columbani abbatis, multorum fundatoris cœnobiorum. » Aliter in Pratensi legerunt Castellanus et Chamillart; quod certe non capio, nisi a tempore Sirmondi nova interpolatio accesserit.

HERINIEN. totum textum purissimum habet, sed secundo loco proprium Rhemense inserit: « In territorio Remensi, depositio sancti Gotberti confes- D soris. » Alias *Godeberti*.

TORNACEN. deficit in solo Trudone.

PULSANEN., purus in prima, omittit secundam et tertiam: in quarta purus Deest ultima.

ANTUERP.-MAX, LOVAN. et LEYDEN., BELG. penultimo loco inserunt: « Civitate Methis, sancti Clementis, patrui Clementis papæ, primi Methensium episcopi. » In toto textu satis puri sunt.

ULTRAJECT., LEYDEN. LAT., ALBERG. et DANIC. idem habent augmentum de Clemente Metensi, sed præterea annuntiationi primæ hæc superaddunt: « Hic post beatum Petrum secundus, ex ejusdem præcepto suscepit pontificatum Ecclesiæ gubernandum. Licet autem Linus et Cletus ante eum scribantur, non tamen secundum Haymonem et alios, qui de sede apostolica scrutati sunt, sedem tenuerunt Romanam ut Pontifices, sed tamquam summi pontificis adjutores. »

CENTULEN.: « Natale sancti Clementis papæ et martyris, de quo Apostolus ait: » *Cum Clemente et cæteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ*. « Romæ, sanctæ Felicitatis matris septem filiorum, quæ cum ipsis filiis suis sub Antonino passa est. In pago Hasbaniensi, depositio sancti Trudonis abbatis et confessoris, viri genere et sanctitate præclari. »

BRUXELLEN. sic primam format: « Romæ, natale sancti Clementis papæ et martyris, qui sub Trajani imperatoris persecutione, anchora ad collum ejus ligata, in mare præcipitatus, martyrio coronatur. Cujus corpus mari ad quatuor milia recedenti, in archa saxea, in templo marmoreo repertum, et ad urbem Romam delatum est, ubi ejus nominis memoriam usque hodie exstructa custodit ecclesia. » Sequitur de Clemente Metensi, ferme ut supra. Tum reliqua textus, sic tamen ut penultimo loco interseratur: « Apud civitatem Bituricas, sancti Faceri presbyteri. » Puto esse *Faretri*, vel *Pharetrii*, Gallice *Phalier*.

HAGENOYEN. de Clemente multa congerit, præter ea quæ in Actis continentur, sed non vacat omnia ex hoc codice describere: Pergit: « Eodem die, sanctæ Felicitatis martyris natale, matris septem fratrum, quæ filios suos mori conspiciens, et pro ipsis summe dolens corpore, sed spiritu tota gavisa est, quia

illos ad cælos transmisit. Quæ jubente Antonino im- A peratore ad ultimum decollata est. Hanc Gregorius plusquam matrem vocat in omeliis. In pago Hasbanico, id est Haspegonne, depositio S. Trudonis, presbyteri et confessoris, ammirandæ sanctitatis viri. » De Severino pure, Lucretiam remittit ad diem sequentem.

Aquicinct. de Clemente addit : « Hic septem regiones divisit notariis fidelibus Ecclesiæ, qui gesta Martyrum sollicite et curiose perquirerent. Hic ex præcepto B. Petri suscepit Ecclesiæ pontificatum. Linus et Cletus ante eum scribuntur, quia ab ipso principe apostolorum ad ministerium sacerdotale, episcopi sunt ordinati. » Vide appendicem Adonis in editione Rosweydi.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Clementis papæ et martyris. Felicitatis martyris et viduæ. Severini monachi. Lucretiæ virginis. »

Codex D. Le Mare sign. A : « Depositio sancti B Porciani confessoris. » Colitur die sequenti.

In Vatican. num. 5949 desunt tres sancti ultimi textus Usuardini. Adjicitur : « In Italia, monasterio Bobio, sancti Columbani abbatis. »

Codex Castri Karoli : *S. Laurentii martyris.*

Bizunticen. male legit : « In pago Austuvio, vel *Austunio*, S. Trudonis. »

Rhemens. SS. Tim. et Apoll. : « In pago Laudunensi, sancti Godeberti presbyteri et confessoris. »

Editio Lubeco-Col. de Clemente ea ferme omnia habet quæ jam relata sunt, et præterea adjungit : « Hic statuit, ut baptizatus, prout citius potest, confirmetur, quod non esset aliter perfectus Christianus. Hic persecutione Trajani imperatoris, a judice Aufridiano in mare præcipitatus est, et orantibus Christianis et flentibus, mare in sinum suum fere per tria miliaria retrocessit, et ingressi per siccum populi repererunt templum marmoreum an- C gelicis manibus præparatum, et in eodem corpus B. Clementis sepultum, ancora juxta eum posita. Jacuit autem ibidem per annos septuaginta sex. Tempore vero Nicolai papæ Itranslatum est corpus sancti Clementis Romam et collocatum in ecclesia quæ nunc dicitur sancti Clementis. » In reliquis fere similis est codicibus mediæ notæ, inserens etiam loco penultimo Clementem Metensem.

Belin. Severinum transtulit ad xxvii. Multa de cætero male contorta sunt.

Greven. : « Methis, depositio sancti Clementis, primi ejusdem urbis episcopi, patrui sancti Clementis papæ, a beato Petro cum aliis duobus, scilicet Cælesti et Felici illuc directi. In Cameraco, Sarii presbyteri et confessoris. In territorio Remensi, sancti Goberti confessoris. Bituricas sancti Fateri presbyteri. Faustinæ reginæ, quæ in confessione beatæ Katherinæ credens, postmodum pro fide Christi, post mamillarum extractionem decollata est. Theodoræ, uxoris beati Sisinnii martyris. »

Molan. Clementis elogium litteris Italicis textui immiscet. « Hic septem regiones divisit notariis fidelibus, qui gesta martyrum solicite perquirerent. Hic ex præcepto beati Petri Ecclesiæ suscepit pontificatum. Linus et Cletus ideo ante ipsum scribuntur, quia ab ipso principe apostolorum, ad ministerium sacerdotale episcopi sunt ordinati. Qui jubente Trajano, missus est in exilium trans Pontum mare, in eremo, ubi multis ad fidem vocatis per miracula et doctrinam ejus, præcipitatus est in mare, ligata ad collum ejus anchora ; sed recessit mare, orantibus discipulis, per tria milia, et invenerunt corpus in arca saxea in marmoreo templo, et anchora juxta, talique martyrio Petri discipulus coronatur. » De Trudone, post *Hasbanio*, addit, « in Sarchinio, depositio, » et post *confessoris*, « admirandæ sanctitatis viri. » In fine : « Cameraci in ecclesia Dei genitricis B. Mariæ, beati Sarii presbyteri confessoris. Civitate Metis, sancti Clementis patrui, etc. In territorio Laudunensi, sancti Goberti confessoris. » Posteriores editiones de Clemente in textu solum habent, *ligata ad collum ejus anchora*, ante *martyrio*. Post de solis notariis, etc. De Trudone, ut in prima. Item de Sario et Clemente Metensi. Gobertum collocat, *in territorio Remensi*. Tum ex Horologio adjicit : « Die vigesima tertia, sancti Patris Gregorii Agrigantini. Et Amphilochii episcopi Iconii. » Utriusque Acta per Metaphrasten exstant apud Surium. Tu de iis vide judicium Papebrochii in Ephem. Græco-Moscis, ante tom. I Maii, pag. li.

VIII *Kal.* *Die* 24.

Romæ, natalis beati Chrisogoni martyris, qui post longa vincula et carceres, pro constantissima Christi confessione toleratos, jubente Diocletiano, capite cæsus et in mare projectus, martyrium consummavit. Item Romæ, sancti Crescentiani martyris, qui in passione beati Marcelli papæ legitur. Castro Blavia, sancti Romani presbiteri et confessoris, cujus sanctitatis præconium miraculorum gloria declarat. Civitate Corduba, sanctarum virginum Floræ et Mariæ, quæ post diuturnos carceres, pro Christo gladio interemptæ sunt. Apud Perusiam Tusciæ civitatem sancti Felicissimi.

NOTÆ.

Multorum codicum hoc die consensus est ; nempe *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.* *Ultraject.*, *Leyden.*, *Lovanien.*, *Albergen.* et *Danic*

VARIANTES LECTIONES.

Solus Molanus recte scripsit *Chrysogoni* : inter codices, alii *Crisogoni* ; alii *Grisogoni*, *Esogoni*, *Grisogonii*, etc. Praten. et Herinien. proxime ad puritatem, ut est in textu. Antuerp.-Maj. pro *constantissima* legit *constanti*. Munerat. et pauci alii habent *Crescencianı*. In Antuerp.-Maj. error est *preconii*, uti D *Florete* et *Perusitam*, pro quo nonnulli *Perusium*, Reliqui, *castro Blavia*, ut signant antiquiores codices omnes. Max.-Lubec. habet *Blama* ; Greven., *Blarie* ; Molan., *Blario*. Munerat. post *diuturnos carceres* omisit *pro Christo*. Codices aliqui pro *diuturnos* habent *diutinos*. In solo Molano est *Thusciæ*.

OBSERVATIONES.

Hoc rursus die sanctum producimus, qui cum Anastasia, cujus Actis immistus est, omnibus antiquis Fastis tam Græcis quam Latinis reperitur inscriptus. In utriusque honorem basilicæ Romæ exstructæ, eorumque etiam nomina a primis Ecclesiæ sæculis Canoni missæ inserta fuerunt. Quærit Florentinius Romæ an Aquileiæ tribuendum sit inclyti sancti martyrium, cum utraque positio in diversis apographis Hieronymianis inveniatur ? Quæstionis nodus dissolvi videtur, si Chrysogono, utpote nobili Romano, confessionis initium in patria, consummationem Aquileiæ vel circa Aquileiam assignes. Si hæc solutio non placeat, aptiorem suggere, quæ Martyrologorum et Actorum discrepantias componat. Vide alia apud laudatum Florentinium satis accurate notata. Pro Romana positione stant Beda, Rabanus et

tota series nostra, duce Romano parvo, in quo et Zoilus apponitur: *Romæ, Chrysogoni martyris, et Zoili.* Ado, longam ex Actis historiam concinnans, non hoc die Zoilum, sed tricesimo post Chrysogoni passionem ad Dominum perrexisse testatur, adeoque aut ipso die, aut pridie quam coronaretur Anastasia, XXV Decembris. Usuardus, de solo Chrysogono loquens, brevi oratione certamina ejus et gloriosum agonem prosecutus est. Dum ad III Aprilis de Agapes et sororum Actis disputaremus, contra Henschenii sententiam, ea cum Baronio aliisque prætulimus, quæ Anastasianis immista non erant, quoniam hæc gravioribus difficultatibus impedita sunt, ut vide apud Ruinartium inter Selecta, a pag. 419, et apud Tillemontium tom. V, a pag. 323. Cum autem Chrysogoni nostri certamen ex præfatis S. Anastasiæ Actis acceptum sit, danda erit suo tempore opera ut si quid ibi etiam non sinceri seminis inspersum deprehendatur, post accuratum examen expurgetur. Sic solum Chrysogonum laudat Wandalbertus.

Chrysogonus meritis octavam et funere sancit.

Ad VIII Augusti ex vetustissimo Bucherii Kalendario hunc textum retulimus: *Ballistaria, Cyriaci, Largi, Crescentiani, Memmiæ, Julianæ et Smaragdi.* Antea vero ad XVI Martii hodiernum *Crescentianum*, a Romano parvo et Adone eo die positum, ab Usuardo illic præteritum, indicavimus. Jam omissionis apparet causa, nempe quod sanctum huc Noster transtulisset. Refertur et hoc die a Beda cum elogio, ex quo summopere miror nihil Usuardum desum-

A psisse. Quid de Marcelli Actis, unde et hic et plures alii sancti educti sunt, censendum sit, XVI Januarii et citatis supra diebus abunde diximus.

In nullo antiquiori Martyrologo *Romanum* invenit Usuardus, sed ex Gregorii Turonensis libro de Gloria Confessorum, cap. 46, acceptum, primus ipse hoc die collocavit. *Scripta Vitæ*, a Gregorio memorata, verosimiliter deperdita sunt. A Magno Martino *sepulturæ locatum* et *sepulcrum ejus, contiguum Blaviensi castello, s per littus amnis Garonnæ* esse, *in quo sæpius naufragio perituros virtutis suæ salvat occursu*, ex laudato antistite discimus. Est penes nos Vita aliqua Romani manuscripta, plurimis sancti miraculis referta, ex qua videtur extractum officium quod in usu est ecclesiæ parochiali d'*Etrahaam* prope Bajocas. De ea modo judicium ferre non vacat; satis hic sit vere Usuardinum ostendisse Romanum, æque ac sunt sequentes Cordubenses virgines cum Felicissimo. *Floræ* et *Mariæ* victorias ac tropæa

B egregie descripsit dignissimus martyrum Cordubensium encomiastes, et ipse in eadem Arabica persecutione gloriosus martyr, Eulogius, libro II Memorialis, toto cap. 8. Inde, vel potius ex recentissima Hispanorum memoria habuit Usuardus, quo ipsas merito in Martyrologium suum insereret. Quæ de præclarissimis virginibus, *intincto in Spiritus sancti pyxide calamo*, alibi memoravit Eulogius, diligenter hic a Baronio assignata sunt. Porro *Felicissimus* Perusinus ex Hieronymianis accessit, solo nomine et martyrii gloria insignitus.

AUCTARIA.

In PRATENSI, sive ad marginem, sive in fine textus, recentiori manu adjecta adeoque in apographo nostro subvirgulata sunt hæc: « Aprutio, sancti Flaviani episcopi et confessoris. » Unde hic Flavianus adjectus sit, non divino; Castellanus die sequenti notat Flavianum Vercellensem.

TORNACEN., in prima purus, omittit secundam de Crescentiano; totum Romani elogium rescindit: denique Cordubenses etiam virgines Floram et Mariam prætermittit.

ROSWEYD., purus in textu, adjicit: « Item Carpasii, qui post eculeum, fustes et ungues, flammis injectus, emisit spiritum. « Carpasium lego in Crescentiani elogio apud Bedam, qui vicarii munere fungens, diram in martyrem carnificinam exercuit. Non mirarer si hic pro sancto huc irrepsisset: certe verba omnia ex præfato Crescentiani elogio accepta videntur.

PULSANEN., in prima mutilus, in Cordubensibus purus, omisit reliqua omnia.

CENTULEN.: « Romæ, sancti Chrysogoni martyris, qui sub Diocletiano per biennium in carcere maceratus, tandem gladio feriente ad palmam pervenit. Item Romæ, sancti Crescentiani martyris, sub judice Carpasio. Castro Blavia, sancti Romani sacerdotis et monachi, quem defunctum Martinus episcopus D Turonensis gavisus est sepelisse. Cordubæ, sanctarum virginum, » etc. pure. Deest Felicissimus.

BRUXELLEN., in prima nonnihil mutilatus, in secunda purus est. Sequitur. « In Galliis civitate Regensi, sancti Maximi episcopi et confessoris; qui a primæva ætate, virtutum omnium gracia præditus primo Lyrinensis cœnobii pater, deinde Regensis ecclesiæ episcopus, signis et prodigiis inclitus extitit, sicque inter alia gesta magnifica, tres mortuos ipse vivens suscitasse perhibetur. » In hoc codice sanctos sæpe transponi non semel diximus. Vide de Maximo XXVII Novembris. In Cordubensibus virginibus et Felicissimo satis purus est, sed Romanum distulit ad diem sequent.

HAGENOYEN. incipit: « Civitate Methis, depositio sancti Clementis episcopi, patrui sancti Clementis papæ, quem idem Clemens illuc misit episcopum primum civitatis illius. » Vide Auctaria diei præcedentis. Tum: « In Aquilegia, passio sancti Crisogoni martyris. Hic nobilis erat valde corpore, sed multo nobilior fide. Hic beatam virginem Dei Anestasiam erudivit in fide; et ipso constituto in vinculis, et illa multum suis epistolis confortavit. Hic Romæ erat multo tempore vincula et carceres perpes-

C sus, et in Aquilegiam a Diocletiano ductus est vinctus, et ibi cum sacrificare nollet, est decollatus et in mare projectus. » In Crescentiano, Cordubensibus et Romano satis purus est, sed in fine loco Felicissimi substituit annuntiationem hesternam de Lucretia Emeritensi, quam vocat *Lucrenam*, sæpe multa male torquere solitus.

VICTORIN. et REGINÆ SUEC. sign. num. 130 in fine: « Item apud Reatinam civitatem, sancti Eleutherii martyris. » An is forte est qui cum *Anthia* matre sua colitur XVIII Aprilis?

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECTIN.: « Grisogoni martyris. Crescentiani martyris Floræ et Mauræ virginum et martyrum. Porphyrii militis et martyris, cum sociis a beata Katerina conversis. »

In VATICAN., sub num. 5949 desunt iterum tres annuntiationes ultimæ. Adjicitur autem: « Flaviani episcopi et confessoris Constantinopolitani. » Vide Romanum XVIII Februarii.

STROZZIAN.: « In civitate Regii, sancti Prosperi episcopi et confessoris. » An hinc accepit BELINUS? Vide Romanum et Acta XXV Junii, et GREVEN., infra. Nescio quem Prosperum solo *confessoris* titulo die sequenti referat Castellanus, nisi fortasse ex Hieronymianis acceperit.

BIZUNTICEN.: « Inventio corporis beati Benigni presbyteri et martyris. » Vide I Novembris.

Editio LUBECO-COL. incipit: « Colonia Agrippina, translatio beati Gereonis et sociorum ejus Thebæorum, qui a domino Frederico primo Coloniensium archiepiscopo, et Rudolpho sancti Panthaleonis abbate facta est anno ab Incarnatione Domini MCXXI. Item Colonia, in ecclesia prædicti martyris sancti Gereonis, commemoratio beati Gregorii et sociorum ejus Maurorum. » Sequitur totus textus solito purior, cui tertio loco interjicit: « Alexandriæ, beati Porphyrii martyris, cum quibusdam aliis militibus, quos beata virgo Caterina convertit ad Christum. »

Belin. tertio loco interponit : « Item civitate Regii, sancti Prosperi episcopi et confessoris. » Vide Strozz.

Grevex.: « Alexandriæ, sancti Porphyrii et sociorum ejus militum et martyrum, qui in passione beatæ Katherinæ credidisse leguntur. Ignatii martyris. Apud Coloniam Agrippinam, inventio et elevatio sancti Gereonis martyris. Cum enim anno Domini MCXXI Norberthus Præmonstratensis pro sanctorum reliquiis Coloniam venisset, et in præfati martyris basilica in oratione pernoctaret, mane in medio basilicæ fodi præcepit, inventumque est corpus sancti Martyris integrum, et a Federico primo archiepiscopo Coloniensi et Rodolpho abbate sancti Panthaleonis atque a fidelium populo, honore condigno elevatum. Item apud eandem urbem, in eadem basilica, commemoratio beati Gregorii ducis ac sociorum ejus Maurorum martyrum. In territorio Moriennæ, sancti Marini martyris. Translatio Sancti Prosperi Reginensis episcopi, doctoris præcipui. Eodem die, sancti Eleutherii. »

Molan. in fine, ex Belin. : « In civitate Regii, sancti Prosperi episcopi et confessoris. » Dein minoribus typis de inventione et elevatione Gereonis, Grevenum describit, addens : « In territorio Avernensi, sancti Portiani abbatis et confessoris, de quo B. Gregorius Turonensis scripsit librum quintum de Vita Patrum. » Editiones aliæ litteris Italicis tertio loco novam annuntiationem inserunt : « Medio ani, Prothasii episcopi et confessoris. » In fine : « In territorio Avernensi, sancti Portiani abbatis et confessoris. Die vigesima quarta, sancti martyris Mercurii. » Vide ejus Acta apud Surium.

VII *Kal.* *Die* 25.

Natalis beati Petri episcopi Alexandriæ, qui cum esset omnibus adornatus virtutibus, in Scripturis quoque divinis nulli priorum inferior, et sacerdos et hostia Dei, subito rapitur, atque ex Maximini præcepto capite obtruncatur. Cum quo simul et alii plures ex Ægypto episcopi trucidantur, fere cum clericis et laicis, sexcenti sexaginta Item Antiochiæ, sancti Erasmi martyris. [*Bouillart., ad oram paginæ* : Apud Alexandriam, passio sanctæ Chaterinæ virginis et martyris.]

NOTÆ.

Plurimi codices textum totum habent et integrum, sed purum et nulla omnino parte auctum soli hi quatuor, *Praten.*, *Herinien.*, *Rosweyd* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

De *Egypto*, *Herasmi* et hujusmodi nugis non loquor. Male in apographo nostro Pratensi pro *clericis* scriptum est *cleris* Una est notabilis variatio, in qua ab omnibus aliis differt Molan. Adonem procul dubio secutus, in quo legitur *fere cum clericis et laicis sexcentis sexaginta*. Recte utique et sensu non malo, at Usuardus aliter hæc verba construxit. Numerus ille, satis aliunde incertus, auctus est ab aliis, qui totam Petri sociorum multitudinem ad sexcentos sexaginta sex pejus extenderunt. Communissima variatio, ob quam tot codices a puris exclusi sunt, oritur ex appositione sanctæ Catharinæ, qua cun careant citati quatuor codices, hinc verosimillimo argumento eorum supra alios antiquitas dignosci potest ; quemadmodum in præfatione notare non neglreximus.

OBSERVATIONES.

Petrus Alexandrinus episcopus, martyr clarissimus, imo velut antonomastice *martyr*, et vulgo *finis*, seu *sigillum martyrum*, apud Eusebium cæterosque antiquos scriptores ob morum integritatem ac doctrinam, non minus quam ob perpetuos labores, atque innumerabilium, atrocissimæ persecutionis tempore, ærumnarum tolerantiam laudatissimus est ; tribus potissimum diebus in tabulis ecclesiasticis Latinis et Græcis celebratus, nempe XXIV, XXV et XXVI Novembris. In apographis Hieronymianis constanter signatum reperio die XXVI : *In Alexandria, Petri* : ad quæ videri potest notatio Florentinii. Cæteri Martyrologi, Beda, Rabanus, Wandalbertus, et tota series nostra, veriorem, ni fallor, viam ingressi, hunc diem XXV Petri cultui unanimiter dedicant ; idque apud Latinos perseverasse certum puto, donec accrescens in Occidente Catharinæ gloria, ita Petrum obumbravit, ut in sequentem diem recesserit. Cæterum priorum duorum codicum, vel potius solius Bedæ, nitidissimum est elogium, Rufini lib. IX, cap. 6, verbis ferme conceptum, atque a Nostro ex Beda descriptum, addita sola ultima clausula, cujus auctorem credimus Romanum parvum ; in quo nimirum indeterminatus apud Rufinum Petri sociorum numerus, ad sexcentos sexaginta, nescio quo fundamento, extenditur. Romani parvi verba sunt : *Sancti Petri Alexandrini episcopi, cum aliis* DCLX. Verius cum Rufino lib. VIII, cap. 14, dixisset, *innumerabiles* cum episcopis *nobilissima pertulisse martyria*. Diffusior Adonis narratio principium habet ex laudati Rufini libro VII capite ultimo, cætera compilavit ipse ex Actis illis, de quorum veritate usque adeo controvertitur, ut vix ullus eruditorum hodie virorum, post Hermantium, Valesium, Pagium, Papebrochium aliosque, ea tanquam sincera admittere audeat, seu ut a Metaphraste edita et Latine versa, seu ut a Combefisio inter lectos Triumphos, a pag. 189, utroque sermone vulgata sunt. Paucula nos de summi antistitis laudibus strictim digessimus in nostra de Alexandrinis Patriarchis chronologia, pag. 34, a num. 180. At nemo, quod sciam, Petri gesta, et quæ cum eis connexa sunt, collegit, disposuit, discussit accuratius quam Tillemontius tomo V, a pag. 436, et in notis a pag. 755 ; quæ omnia in Actis ad incudem erunt revocanda. Hoc Wandalberti encomium est :

> Septenam Petrus antistes martyrque venustat ;
> Urbis Alexandri populus quo præ luce fultus
> Errorum curvos spernit cæcosque meatus.

Alter in textu nostro nominatus martyr *Erasmus*, omnibus aliis Martyrologis, fere dixerim scriptoribus plane omnibus, incognitus videtur, nisi idem prorsus sit cum Erasmo illo, in Campania Italiæ celeberrimo, quem ex Usuardo aliisque retulimus III Junii, ut ex erudito Henschenii commentario tomo I, a pag. 211, facile datur intelligi. Quid Usuardum impulerit ut talem hoc die commemorationem conciperet, nec ariolando assequor ; interim ab eo positam fuisse dubitare non sinit codicum prope omnium, saltem probatissimorum, consensus.

AUCTARIA.

Praten. In hoc codice, teste Castellano, longe recentiori manu adjicitur : « Apud Alexandriam, sanctæ Catharinæ virginis et martyris. » Pleni sunt hujus sanctæ laudibus recentiores omnes codices

hic citandi. De quibus, ut semel dicam, vide Ephemerides Græco-moscas ante tomum I Maii, pag. LI, et Responsiones Papebrochii ad art. XI, a num. 77, etc.

HERINIEN. In inferiori codicis ora, manu a textu diversissima et recenti,per asteriscum ad finem textus remittitur : « Ipso die, beatæ Katherinæ virginis et martyris, quæ in civitate Alexandrina passa est sub Maxentio imperatore. »

ANTUERP.-MAJ. medio textui puro inserit : « Apud eamdem urbem, passio sanctæ Katharinæ virginis et martyris. »

PULSANEN. hunc habet textum : « Natalis beati Mercurii martyris. Eodem die, passio sanctæ Ecaterinæ virginis, quæ jubente Maxentio imperatore, Alexandriæ martyrio coronata est. Sed postea ab angelis ad montem Synai est delata, ubi frequenter fiunt præclara miracula per eam. » Petrus ad diem sequentem rejectus est ; de Erasmo nihil.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. textui puro in fide addunt : « Ipso die, passio sanctæ Catharinæ virginis et martyris, quæ passa est sub Maxentio imperatore. » Idem fere habent, sed in principio, LOVAN. et LEYDEN.-BELG. Item ANTUERP.-MAX., sed hic caret Erasmo.

MUNERAT. hoc dat principium : « Apud Alexandriam, natalis beatæ Katherinæ virginis et martyris : quæ cum sacrificare ydolis nollet, jussu Maxentii imperatoris, bissenis diebus negato cibo et potu, in obscuro carceris ergastulo trusa, et ibidem per columbam angelico pane sustentata, multis etiam aliis tormentorum generibus, auxiliante Domino, postmodum superatis, constantissime in fide Christi perseverans, novissime decollata est. Mox siquidem sancti angeli accesserunt ; corpusque beatæ virginis per altum in aere visibiliter deportantes, mirabiliter in monte Sinay collocaverunt. Qui mons a decollationis loco viginti diebus itineris et eo amplius remotus est. »

BELIN. sic loquitur : « In monte Sinay, sanctissimæ Chaterinæ virginis et martyris, filiæ Costi regis in civitate Alexandria, quæ a Maxentio imperatore, ob fidei Christianæ confessionem in carcerem clausa, et postmodum scorpionibus diutissime cæsa, tandem capitis obtruncatione martyrium complevit. De corpore ejus lac pro sanguine emanavit. Post mortem autem ejus venerunt angeli et tulerunt corpus ejus et portaverunt illud in montem Sinay, et in eodem loco honorifice sepelierunt. De sepulchro vero ejus emanat oleum, quod languidorum corpora sanat. » Sequitur de Erasmo, pure. Tum : « Eodem die apud Emiliam, sanctæ Jocundæ virginis. » Petrus ad diem sequentem remotus est.

GREVEN. : « Alexandriæ, passio sanctæ Katerinæ, gloriosæ martyris et virginis Christi, cujus ossa stillare oleum divinitus inveniuntur. Quæ decollata, ab angelis deportatur, et in montis Synai vertice sepelitur. » Sequitur textus purus.

ULTRAJECT. et LEYDEN. LAT. incipiunt : « Alexandriæ, beatæ Katharinæ virginis ; quæ post multos agones et cruciatus, quos pro Christi amore et constantissima fidei defensione pertulit, jussu Maxentii, capitali sententia punita est. Cujus sacratissimum corpus, post capitis abscisionem, obsequio angelorum deportatum est in monte Synay [et] honorifice collocatum, ubi etiam multis refulgens miraculis, salutare desudat oleum in salvificum, et efficax remedium languidorum. » Post hæc textus purus. ALBERG. et DANIC. idem habent de S. Catharina, sed Petrus retrocedit. Itaque secundo loco : « In Numidia, natale sancti Marculi martyris, præcipicio extincti. » In Romano est *Marcelli*, XXVI. Tu vide notulam Castellani hic, et præterea pag. 723 ; item Tillemontium tom. VI, pag. 712. In fine habent hi duo codices de Erasmo, pure.

CENTULEN. : « Alexandriæ, passio sancti Petri, ipsius civitatis episcopi, inter præcipuos egregii, qui A persecutione Deciana (*patentissimus error*) gladio peremptus, occubuit ; cum quo simul alii plures episcopi trucidati sunt, sed et clerici et laici sexcenti sexaginta. Eodem die Alexandriæ, Katherinæ virginis, sub Maxentio Diocletiani filio. » Satis patet quid velit dicere.

BRUXELLEN. primo loco de Catharina, ferme ut ULTRAJEC., etc. In Petro modice auctus, de Marculo etiam habet ut citati codices ; et in Erasmo purus est. Tum : « Eodem die, S. Benedicti presbyteri et martyris. » Non est unde dignoscatur, nisi vera sint quæ infra habet Editio LUBECO-COL. Sequitur de Romano Blaviensi, ex die præcedenti. Tum in inferiori paginæ ora per asteriscum huc remittitur, eadem ferme manu scriptum. « Ipso die apud civitatem Remensem, vir miræ sanctitatis Albertus episcopus Leodiensis, frater Heynrici magni Lotharingiæ ac Brabanciæ ducis, propter custodiam ecclesiasticæ libertatis, de mandato Heynrici imperatoris
B interemptus, occubuit. »

> « Legia quem legit, electum Roma promovit,
> Remis sacravit, sacratum martirizavit. »

Jam de ipso egimus in Auctariis XXI Novemb.

HAGENOYEN., in textu utcunque purus, subjicit longius Catharinæ elogium, in quo, præter superius allata, nihil magnopere novi producit, excepta conversione quinquaginta philosophorum, Porphyrii, etc., quæ vulgo notissima sunt, nec ad nauseam hic repetenda. Denique : « In Numidia, natale sancti Marculi martyris, » etc.

AQUICINCT. Notat descriptor agi in fine de Catharina, duobus verbis.

VICTORIN. : « Eodem die, sanctæ Catarinæ virginis, quæ sub Maxentio Cæsare capite truncata est. »

Codex Ursini a Rosemberg. : « In Numidia, natale beati Martilli martyris, præcipitio extincti. » Diximus supra, scribi in Romano, *Marcelli*. Codices alii
C habent *Marculi*. Vide quæ diximus ad codicem ULTRAJECT., etc.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Katherinæ virginis et martyris. Petri episcopi et martyris, cum sociis DCLX. Erasmi martyris. »

REG. SUEC. sub num. 130 : « Et natale beati Mercurii martyris. » Vide Romanum.

VATICAN. num. 5949 hunc habet textum : « Beneventi, natale beati Mercurii martyris, qui tempore Decii, post plurima supplicia, forti animo tolerata, capite cæsus martyrium consummavit. »

FLORENTIN. : « Apud Italiam in civitate Regii, translatio corporis sancti Prosperi, ejusdem urbis episcopi et confessoris, de ecclesia, quæ est extra muros, revelatione divinitus facta ; de quo Thomas, qui tunc erat ejusdem urbis episcopus, scribens, ait: Quod de Hispaniæ partibus fuit oriundus, doctor eximius, fide catholicus, aspectu angelicus, sermone præclarus, opere sanctus, corpore castus, ingenio
D subtilis, consilio providus, et caritate diffusus, et per Leonem papam I in dicta ecclesia extitit episcopus ordinatus. » Dixi alibi Vitam ejus illustratam esse die natali, XXV Junii. Pergunt : « Item sancti Mercurii martyris, cujus gesta habentur. » Tum solus STROZZIAN. : « Apud Æmiliam, sanctæ Jocundæ virginis. »

Editio LUBECO-COL. incipit a Catharina, ut ULTRAJECT., etc., supra. Petrus ad diem sequentem translatus, Erasmus prætermissus est. Pergit : « In Numidia, natale sancti Benedicti (qui dictus est et Marculus) martyris, præcipicio extincti. Eodem die, sanctorum Luciani, Marciani et Claudiani martyrum. » Vide Hieronymiana.

GREVEN. : « In Aphrica, Luciani, Claudiani, Marciani, Cipriani, Quiriaci. In Numidia, sancti Benedicti martyris, qui et Marculus, præcipitio extincti. Methis, sancti Livarii martyris. Eodem die, natalis sanctorum Juliani, Cunctori, Quiriaci. » Vide Edit. LUBECO-COL.

MOLAN. incipit litteris Italicis, de Catharina referens totam BELINI annuntiationem. Sequitur commemoratio Petri Alexandrini pura cum textu, sed ei litteris rursus Italicis longa historia subjungitur, ex Adone desumpta, qua potissimum describitur Petri ad Achillam et Alexandrum de Ario admonitio, etc., quam hic non vacat inserere, vel quod satis nota sit, vel quod in fonte legi possit. In fine ex eodem BELINO subdit : « Eodem die, apud Æmiliam, sanctæ Jucundæ virginis. » Editiones posteriores idem habent initium et eodem modo scriptum, subjungunt etiam idem augmentum, sed tota Petri Alexandr. annuntiatio in diem sequentem dilata est.

VI *Kal.* *Die* 26.

Natalis beati Lini papæ, qui post Petrum primus, Romanam Ecclesiam tenuit annis duodecim, et martyrio coronatus, sepultus est in Vaticano. Apud Alexandriam, sanctorum martyrum Fausti presbiteri, Dii et Ammonii, qui cum beato Petro ejusdem urbis episcopo, jubente Maximino, trucidati sunt. Augustudini, sancti Amatoris episcopi.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerali prima editione*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Nihil magnopere observandum suggerunt codices nostri, præterquam quod Antuerp.-Maj., Greveni editio altera, quam sequimur, et Molan. post *Petrum* omiserunt vocem *primus*, quæ ex Adone et codicibus nostris Usuardinis fere omnibus interponenda est. Cætera sphalmata scriptoria sunt, ut *Augustiduni* in Tornacen. : in Antuerp.-Max. *Viatico* pro *Vaticano*, et *Maximo* pro *Maximino*. Si prior Munerati editio secundæ plane conformis est, non caret unquam defectibus typographicis. Infra dicemus in quo posterior excedat.

OBSERVATIONES.

Ad XXIII Septembris, sub finem Observationum, indicavimus Linum papam a Floro nostro et a Rabano referri, atque etiam in nonnullis codicibus Usuardinis auctioribus, ex quibus in Romanum modernum pro eo die derivatum existimamus. Hinc intellige qualem ibi Usuardum in notatione allegare potuerit Baronius, nempe Belinum, in quo accepta ex hodierno die annuntiatio Usuardina, in mensem Septembrem retracta est. Utrum vero recte divinaxerit Grevenus, dum in Auctariis XXIII Septembris, *passionem*, hic autem *solenniorem celebritatem haberi* dicit, *quo die translatus perhibetur*, haud equidem ausim asserere in tanta vetustate, in tanta natalium dierum confusione; quidquid in eam partem inclinet Henschenius, cum pluribus chronologiæ pontificiæ ordinatoribus. Aliis præterea diebus refertur Linus, ut VII Octobris, etc., sed varietatis rationem plane ignoro. Certum est Romanum parvum, a quo procul dubio primum in sacris Tabulis hoc die positus est, eum signasse hoc modo : *Romæ, Lini papæ*. Certum quoque Adonem hoc die breve ei elogium ex Pontificalibus concinnasse, quod ferme integrum Noster in textum suum transtulit, ubi in serie Romanorum pontificum, *post Petrum* PRIMUS, seu secundus ordine Christi Domini vicarius disertissime constituitur. Scio non pauca idcirco ab eruditis post Baronium agitari ; verum ab eminentissimi Annalistæ sententia recedendum non est : tu eum consule ad annum 80, atque in hodierna notatione. In dispescendis primorum pontificum annis a doctissimis chronologis affatim desudatum est, et porro a nobis sudandum erit, dum Lini Acta colligentur et illustrabuntur. Vide tantisper conatum Tillemontii tomo II, pag. 546. Pro hoc die Lini cultui vindicando stat etiam Wandalbertus hoc unico suo versiculo :

Sextam, Line, sacras roseo de sanguine papa.

Dubitare visi sumus XIX Novembris an *Faustus* ibi relatus confundi non posset cum hodierno *Dii*, *Ammonii*, imo Petri Alexandrini, in passione socio, qui sub Dionysio diaconus, a successorum aliquo presbyter ordinatus fuerit, ac senio confectus, tandem coronam martyrii sit adeptus. Hæc, inquam, ibi dubitabundi proposuimus. Clarius est Adonem ex Rufini lib. VIII, cap. 14, tres nostros martyres accepisse, *nec merito*, *nec institutionibus*, *nec martyrio* Petro *dispares*. Est itaque tota hæc annuntiatio soli Adoni referenda, qui, præmisso pridie episcopo, sequenti ministros subjungendos putavit; quamvis forsasse magno dierum, imo mensium, quidni et annorum intervallo passi sint, qui citato Rufini loco *innumerabiles* dicuntur. Nostra omnia in textu expressa secundum omnes apices ex præfato Viennensi descripta sunt.

Hieronymianis apographis omnibus apud Florentinium in fine adjectum legitur : *Augustiduno, depositio sancti Amatoris episcopi*. Ex eo fonte annuntiationem suam desumpsit Rabanus. An etiam Ado ? Negat Mosander, qui asteriscum apposuit ; negat Rosweydus, totam commemorationem in appendicem rejiciens : unde consequitur ex Hieronymianis ab Usuardo primum acceptam et hic signatam fuisse. Quæro hujus sancti Vitam aut gesta, sed nihil usquam reperio ; vide paucula quæ de ipso notavit Baronius.

In Romano parvo hoc die notatur : *Et beati Alexandri episcopi et martyris, passi* XI *Kalendas Octobris ; a papa Damaso* VI *Kalendas Decembris translati, quando festivitatem ei dicavit*. Quæ verba etiam supra dedimus ad XXI Septembris, quo die Usuardus ipsum Alexandrum ex Adone accepit, atque elogio ex hodierna longiori historia ornavit. Recte, an secus, Noster sanctum pro suo arbitrio transposuerit, non disputo ; satis est mutationem illam hic rursus verbo indicasse.

AUCTARIA.

HERINIEN. textum purissimum habet, sed ei secundo loco proprium Rhemense denuo intermiscet : « Eodem die, transitus beati Basoli confessoris, qui in territorio Remensi vitam heremiticam utiliter est executus, tamque in vita, quam etiam post obitum, miraculorum jubare divinitus est illustratus. »

ROSWEYD., purus etiam in textu, excedit in fine : « In Aquileia, Valeriani episcopi, et confessoris. » Haud dubie ex Hieronymianis.

PULSANEN. Hic ejus textus : « Natalis sancti Petri Alexandrini episcopi, inter præcipuos egregii. Hic duodecim annos omnes in episcopatu illius urbis exegit, quorum tres ante persecutionem, reliquos vero novem diversis intemptationum generibus duxit. Romæ, natalis sancti Lini papæ. »

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. textui puro addunt : « Vendopera monasterio, sancti Leonardi confessoris. » Hic in multis codicibus recurrit, vel

solus, vel Fausto conjunctus: tu vide de eo Castellanum xv Octobris.

Munerat., in prima editione purus, in secunda adjungit: « Eodem die, sanctæ Genovefæ et sancti Marcelli, de miraculo Ardentium, facto in ecclesia beatæ Mariæ Parisiensis. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Lovanien. adjiciunt textui: « Vendopera monasterio, natale sanctorum Leonardi et Fausti confessorum. » In hoc tamen Ultraject. ab aliis differt, quod Alexandrinos primo loco ponat, Linum vero papam, ultimo.

Alberg. et Danic. Pridie diximus Petrum Alexandrinum in his codicibus huc rejectum. De Lino egerint xxiii Septembris. Hic in Alexandrinis et Amatore puri sunt. In augmento de Leonardo et Fausto cum codicibus præcedentibus conveniunt.

Centulen. de Lino addit tempus regiminis, nempe *annos* xii *menses* iii, *dies* xii. In Alexandrinis purus est. Amatori substituitur: « Eodem die, sancti Alexandrini episcopi et martyris, gloriosi in miraculis. » Vide Observationes, in fine.

Bruxellen. de Lino addit: « Hic constituit ut mulier intret ecclesiam capite velato: dæmones ab obsessis expulit, et mortuos suscitavit, et multa miracula fecit. Quem tandem Saturninus consul, diversis pœnis afflictum decollavit. Eodem die, beati Alexandri episcopi. Qui sub Anthonio imperatore martyrii palmam suscepit. Apud Alexandriam, natale sanctorum martyrum Agricolæ, Fausti presbyteri, Elii et Ammonii. Qui cum beato Petro, ejusdem urbis episcopo, jubente Maximiano decollati sunt. Apud Tholosam, Vendopera monasterio, natale sanctorum Fausti et Leonardi confessorum. Item sanctæ Genovenæ virginis. » Forte indicat miraculum de quo Munerat. supra.

Hagenoyen.: « Romæ, natale beati Lyni papæ et martyris. Hic, ut quidam dicunt, primus post beatum Petrum erat Romæ papa, cui non tamen beatus Petrus tantam dedit auctoritatem, sicut Clementi. Hic constituit ex præcepto sancti Petri, ut mulier, etc. » fere ut Bruxellen. In Alexandrinis fere purus, in ultima purior est. « In monasterio Vendopera, depositio sanctorum confessorum Leonardi et Fausti. In civitate Constancia, depositio sancti Conradi episcopi et confessoris. Hic ab ineunte ætate sua devotus erat Deo, et socius fidus sancti Odalrici, Augustæ civitatis episcopi. » Vide Greven.

Aquicinct. et Burdegalen.: « Vendopera monasterio, natalis sancti Leonardi confessoris. Et sancti Flaviani confessoris. »

Daveron., Bigotian. sign. P. 5, et Cistercien. S. Benigni, de Leonardo ut supra.

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Lini papæ et martyris. Basoli confessoris et eremitæ. Fausti presbyteri, Dedii [Dii] et Ammonii, passi [passorum] cum beato Petro episcopo. Amatoris episc. »

Reg. Suec. sub num. 428: « Eodem die, sanctæ Genovefæ, et sancti Marcelli de miraculo Ardentium in ecclesia beatæ Mariæ Parisiis. Vendopera monasterio, sancti Leonardi confessoris. In pago Remensi, natalis sancti Basoli confessoris. »

Vatican. sub num. 5949, omisso Lino et Amatore, sic habet: « Natale sancti Nicandri in S. Sophia. » Tum de Petro Alexandrino. Demum: « Romæ, beati Alexandri episcopi et martyris, sub Antonino, » etc., cum elogio quod haud dubie ex Adonis Martyrologio acceptum fuerit.

Florentin.: « Transitus sancti Gaudentii monachi, abbatis et confessoris, de partibus Hispaniæ, multisque [qui multis] virtutibus clarus quievit in Domino. Sepultus est in abbatia, ad sui nominis honorem fabricata Fæsulanæ diœcesis in Thusciæ partibus. » Hactenus conveniunt; puto sequentia esse in solo Strozzian. « Ipso die apud civitatem Avionensem, in partibus Novariæ, S. Gaudentii, A ejusdem civitatis episcopi. In Vendopera, etc., habet *Leonis*, pro *Leonardi*. S. Alexandri episcopi et martyris, etc. Item sancti Belini martyris, episcopi Paduani. » Vide Martyrolog. Romanum.

Caudiacen.: « Flaviani confessoris. »

Remens. SS. Tim. et Apoll.: « In pago Remensi, depositio sancti Basoli presbyteri et confessoris. »

Editio Luberco-Col. incipit a Petro Alexandr., inserta visione de veste scissa. De Lino alibi, actum est. Requuntur duæ annuntiationes aliæ puræ. Tum: « Vendopera monasterio, natale sanctorum Leonardi et Fausti confessorum. Romæ, commemoratio sancti Lini papæ et martyris. Treveris, sancti Sabaudi episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Conradi, episcopi Constantiensis ecclesiæ et confessoris. In pago Semensi, natale sancti Basoli episcopi et confessoris, multis virtutibus clari. Ipso die, sancti Mercuri martyris. »

Belin. Petro tribuit primum locum, sed textu non B satis puro. Tum: « Eodem die, sancti Bellini martyris, episcopi Paduani. » Deinde de Alexandrinis non satis pure. Prior est in tertia. De Lino ferme repetit annuntiationem antea positam xxiii Septembris.

Greven.: « Festum illationis beatæ Mariæ Virginis in templum Iherosolymis, seu purificationis S. Annæ, die scilicet lxxx a partu ipsius. Apud Cæsaream Cappadociæ, sancti Mercurii militis et martyris. Qui, ut dicit Cathalog. Sanctorum, cum magnus esset apud Decium, sacrificare contemnens, fustibus cæditur, igne supposito assatur, sed sanguinis copiosa effusione ignis extinguitur. Deinde iterum ignem verberaque superans, capitis obtruncatione agonem suum consummavit. Romæ, translatio sanctorum Alexandri episcopi et martyris et Herculani juvenis. Item ibidem natalis sanctorum Sirici et Saturnini. Sabaudi episcopi et confessoris. Conradi episcopi Constantiensis et confessoris. Qui ex Germania, clara stirpe progenitus, a beato Udalrico C Augustiensi ac clero præfatæ ecclesiæ in episcopum assumptus, fide religioneque tantus exstitit, ut etiam super aquas ambulasse legatur. In pago Remensi, sancti Basoli episcopi et confessoris. In Aquileia, sancti Valeriani episcopi et confessoris. Mercurialis episcopi Liviensis et confessoris. In territorio Trecassino, sancti Justi confessoris. Berentgeri presbyteri, de quo in gestis B. Ydæ viduæ. » De Leonardo et Fausto ut supra. « Item, sanctæ memoriæ Joannis Ruysbroec presbyteri et confessoris, viri, ut ejus scripta testantur, illuminatissimi et devotissimi. Salomyæ virginis et viduæ, uxoris fratris sanctæ Elisabeth. Translatio beatæ Ydæ viduæ. »

Molan. de Petro Alexand. ut Belin. De miraculo Ardentium, ex Munerat.; de Basolo, ex Herinien. « Eodem die beati Alexandri episcopi et martyris, sub Antonino imperatore: qui inter alia facta miracula, mortuum suscitavit. In Nicomedia, beati Mar- D culi sacerdotis et martyris, qui temporibus Constantis regis tyranni, persecutiones maximas pertulit: ad extremum ab alta rupe præcipitatus est. » Vide editionem secundam, pag. 234, et quæ in Auctariis heri diximus. « Romæ, Syricii episcopi. » Vide exercitationem Florentini. « Item Conradi episcopi Constantiensis. Eodem die, sancti Bellini martyris episcopi Paduani. » Deinde typis minoribus: « Quem immaniter interemit anno mcxlix vir nobilis, sed avarus, Thomas Capivacius, a Bellino juste convictus atque judicatus ad solvendas decimas agrorum, quos sub diœcesi Patavina latius possidebat. Hic, cum cœpisset post mortem miraculis supra modum nitere, ab Eugenio IV biennium post mortem in catalogo martyrum honorifice ascriptus est. » Œdipus hoc non explicet nisi Eugenius III pro Eugenio IV substituatur. Editiones aliæ primo loco agunt de Petro Alexandrino, multa italico charactere de tunica scissa ex Adone adjicientes. De Lino non agitur. Reliqua textus pura sunt. Tum

de Basolo, ex priori. De Conrado, Sebaudo [*potius*, Sebaldo], Siricio, ut supra. « Die vigesima sexta, sancti Patris Alipii Cionitæ. » Denique de Leonardo A ut supra : de Bellino, et miraculo Ardentium, sicut in editione prima.

V *Kal.* *Die.* 27.

Apud Bononiensem civitatem, natalis sanctorum martyrum Agricolæ et Vitalis, quorum posterior prioris servus fuit antea, nunc consors et collega martyrii. Denique cum cogeretur isdem a persequentibus, ut Christum negaret, et ille amplius profiteretur Dominum Jesum Christum, omnia tormentorum genera exercuerunt in eum. Novissime beatum Agricolam interemerunt, cruci affigentes. In Galliis civitate Regensi, sancti Maximi confessoris, qui a primæva ætate virtutum omnium gratia præditus, primum Lirinensis cœnobii Pater, deinde Regensis Ecclesiæ episcopus, signis et prodigiis inclitus extitit.

NOTÆ.

Textus sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt *Antuerp.- Max.*, *Lovanien.* et *Leyden Belg.*

VARIANTES LECTIONES.

Greven. et Molan. incipiunt : *Apud Bononiensem urbem*. Munerat. pejus habet *Viomensem* : qui et post *denique* male inserit *inde*. Notabilis est phrasis illa Usuardina, *Denique cum cogeretur*, ubi nihil præcedit, cujus ea particula conclusionem significet. Cæterum ita legisse Usuardum evidenter probant codices omnes. Solus Antuerp.-Maj. habet *antea fuit* pro *fuit antea*. Sic legunt omnes *isdem* ; Greven. et Molan. videntur voluisse emendare per *idem*. Rosweyd. nimium sapit, dum post *et excercuerunt in eum* apponit *et occiderunt*. In solo Molano legitur *Regiensis* : scriptoris imperitia in Rosweyd. male formavit. *Remensis*. Non melius scribit *Cirinensis* pro *Lirinensis*, ac turpius Antuerp.-Maj., *Sirutensis*. Cæterum omnes alii simpliciter *Lirinensis*. Rursus hic cum Greveno constructionem torquent, *signis inclytus et prodigiis extitit*. Rosweyd. et Max.-Lubec., *inclitus fuit*.

OBSERVATIONES.

Sanctissimus Mediolanensis præsul et Ecclesiæ doctor Ambrosius, inter plures sanctorum martyrum pretiosas exuvias quas studiose quæsivit ipse, effodit et exaltavit, hos nostros Bononiæ patronos celeberrimos e medio Judaicorum cadaverum, martyrii sui signis gloriosos, eruit, et *cum magna fidelium lætitia* efferens, condigno venerationis loco exposuit, unde in diversas orbis catholici partes distributæ reliquiæ, sanctorum gloriam mire propagarunt. Porro eumdem illum inventorem suum, encomiastem nacti sunt *Agricola* et *Vitalis*, ut habes apud Ruinartium inter Selecta, a pag. 514, cujus prævia admonitio historiæ elucidandæ peridonea est. Symbolam contulit Tillemontius tomo V, a pag. 314 : quæ omnia Actis eorum illustrandis opportune subserviunt. Nec prætermittentur quæ de Agricolæ et Vitalis gloria commemorat Turonensis Gregorius, cap. 44, ubi ambos, non recte ad Ambrosii mentem, crucifixos asserit. Hic nobis præcipue incumbit Martyrologia excutere, in quibus ambo signati sunt, non IV Novembris, quemadmodum ex Belino, ni fallor, eos adnotavit Baronius, sed hoc ipso die, Hieronymianis viam præmonstrantibus : *In Italia, civitate Bononia, Agricolæ et Vitalis*, ad quæ recte observat Florentinius Gallicum scribam in Corbeiensi apographo, etiam ut ab Acherio editum est, Bononiam Italiæ imperite in Galliam transtulisse, ubi et alia notatu digna laudatus commentator diligenter animadvertit. Apud Bedam, Florum et Rabanum, insignes cæteroquin martyres noti non sunt ; at in Romano parvo, habita potius martyrii quam dignitatis ratione, servus, recepto hodie in Officiis nostris B ecclesiasticis more, domino præponitur : *Bononiæ, Vitalis et Agricolæ martyrum*. Idem servat Ado, inventioni magis quam passioni describendæ intentus, ac cum Gregorio Turonensi narrans ambos *crucifixos martyrium complevisse*. Melius Noster ex ipsis ferme Ambrosii verbis elogium suum contexuit, mutata nominum serie, quæ eadem est in Wandalberti versiculo quo ita sanctos prædicat :

> Martyrio quintam Agricola et Vitalis honorant.

Maximus Regiensis pure Adonianus est, iis verbis ab ipso laudatus quæ pro majori parte Usuardus verbatim ex eo mutuatus est, relicta clausula ultima quæ in codicibus nonnullis infra restituitur. *Errore autem factum fuerat*, inquit Baronius, *ut Regium Lepidi, quod est in Gallia Cisalpina, poneretur loco Regii in Gallia Narbonensi*. Plura ibi curiose notat vir eminentissimus, quæ proprio loco accuratius erunt expendenda, idque potissimum, utrum idem C Maximus Regiensis dici possit, cui apud Teruanenses quadruplex assignatur solemnitas ; an longe verosimilius, *alius ejus nominis, qui Viniæ obierit*, cum plurimis argumentis, ut ita statuat, premi se fateatur Molanus in Natalibus sanctorum Belgii, pag. 270. Ceterum habuit Maximus Regiensis laudatorem egregium, non semel alibi memoratum, Dynamium patricium, cujus stylo castigando videtur Surius supersedere potuisse. Alii sunt qui de Maximi gestis, virtutibus et miraculis scripserunt, inter quos laudatus supra Gregorius Turonensis de Gloria Confessorum cap. 83. Ex omnibus vitæ seriem adornavit Tillemontius tomo XVI, a pag. 392.

AUCTARIA.

TORNACEN. deficit in elogio Maximi Regiensis, in reliquis purissimus.

PULSANEN. hunc textum profert : « Natale sanctorum martyrum Martialis, Vitalis et Agricolæ. Qui apud Bononiam Italiæ urbem, post varia tormenta, ultimo crucifixi martyrium compleverunt. »

ULTRAJECT. et LEYDEN. BELG. de Maximo ex Adone subnectunt dictam superius clausulam : « Hic inter alia gesta magnifica, tres mortuos vivens suscitavit, unum vero tactu loculi, quo ad tumulum vehebatur. »

ALBERG. et DANIC. de Agricola et Vitale egerunt IV Novembris. Hic in Maximo purus est prior, alter Adonis verba adjicit proxime citata. Ambo conveniunt in his : « Apud Nyenomediam, natale sanctorum Marcelli, Petri et Serenæ. Mediolani, natale sanctorum Johannis, Severi et Eufemiæ. » De his vide Hieronymiana.

CENTULEN. : « In Italia, civitate Bononia, sanctorum Vitalis et Agricolæ, qui post alia tormenta cru- D cifixi, martyrium compleverunt. Quorum corpora, cum inter Judæos essent sepulta, ipsis revelantibus beatus Ambrosius levavit et digne recondidit. In territorio Bononiensi [*puto hic intelligi* Bononiam Picardiæ] depositio sancti Maximi Regensis ecclesiæ episcopi, vitæ sanctitate et miraculorum gloria illustrissimi. »

Bruxellen. in Agricolæ et Vitalis elogio non multum differt a præcedenti, sed cum Pulsanen. supra ipsis præponit nomen *Marcialis.* Pergit : « Apud Nycomediam, natale sanctorum martyrum Marcelli » etc. Tum in Mediolanensibus etiam ut supra. « Augustoduno, natale sancti Amatoris episcopi et martyris. » Vide quæ diximus pridie. Sequitur : « Item depositio sanctæ Odæ, filiæ, ut fertur, regis Scotorum. Quæ apud Rodum in Texandria Brabanciæ vivens peregrina, loci fundatrix, deguit ; et nunc corporaliter patrona quiescit. » Vide Martyrologium Romanum. Maximus hic prætermissus est, positus xxiv Novembris.

Hagenoyen. Turpiter labitur in principio : « Apud Honomensem civitatem, » etc. De reliquo textus puro proximus est, etiam in Maximo, cui sola Adonis clausula adjungitur. Tum : « Apud Persidem, passio beati Jacobi militis, cognomento Intercisi. Hic ex civitate Elape ortus fuit de nobilibus parentibus et Christianis, et ipse Christianus erat, et uxorem Christianam habuit. Hic regi Persarum valde familiaris fuerat, et ob ejus amorem conversus est ad ydolatriam ; quem mater et uxor ejus cum scandalo revocaverunt, dicentes se amodo nolle secum commorari ; unde pœnituit et se Christianum confessus est, et idcirco cultellis membratim incisus. Primo præciderunt digitos, secundo pedicas, deinde pedes, postea brachia ; demum suras crurum usque ad femur utriusque cruris, et non remansit in eo [nisi] solus truncus : novissime unus carnificum iratus abstulit caput ejus, et Christi martyrem illum fecerunt. »

Codex Ursini a Rosemberg. de Nicomediensibus et Mediolanensibus, ut Alberg., etc.

Daveron. : « In pago Bituricensi, sancti Esichii confessoris. » Castellanus legit *Eusitii.*

Matric.-Carthus.-Ultraject. : « Agricolæ et Vitalis martyrum. Maximi Regiensis episcopi. Siffridi episcopi et confessoris. » Vide Castellanum, a quo in indice vocatur *Sigifridus.* « Papinii et Mansueti episcoporum et martyrum. Rufi martyris cum sociis suis. » Duæ hæ posteriores annuntiationes spectant ad diem sequentem.

Altemps. : « In territorio Bathoniensi, sancti Congari confessoris. » Castellanus scribit *Cungari.* inter Æmeros, seu certo cultus die carentes.

Florentin. : « In Hispaniis, sanctorum martyrum Secundi et Primitivi. » Tum solus Strozzian. : « In Antiochia, sancti Basilii episcopi, et sancti Saturnini. Parisius, depositio sancti Severini monachi et solitarii. » De Severino vide Castellanum hoc die, et Usuardum xxiii Novemb. De Basileo, etc. Vide Martyrologium Romanum.

Editio Lubeco-Col. in prima, post hæc verba, *exercuerunt in eum,* inserit, « ita ut non esset in corpore ejus sine vulnere locus ; ipse autem ad Dominum oravit, in qua oratione migravit ad Christum.» Quæ ferme Ambrosii verba sunt, ex quibus patet : Vitalem cruci affixum non fuisse. Post *affligentes,* addit notam temporis : « Diocleciani et Maximiani imperatorum temporibus. » In Maximo Adoniana est: « In Galliis, civitate Regensi, sancti Maximi episcopi et confessoris, qui a primæva ætate, omnium virtutum gratia præditus, primum Larinensis cœnobii, deinde Regensis ecclesiæ episcopus, signis et prodigiis inclytus extitit ; nam inter alia gesta magnifica tres mortuos juvenes, uno tactu loculi, resuscitavit.» Sequitur de Nicomediensibus et Mediolanensibus, ut jam supra non semel. Tum : « Apud Persidem, natale sancti Jacobi militis et martyris, interscissi mirabiliter. Apud Maguntiam, depositio sanctæ Bilhildis viduæ, quæ extitit abbatissa multarum devotarum matronarum. Eodem die, beatorum Acharii, Noviomagi, et Optati episcoporum et confessorum. In pago Bituricensi, sancti Esichii confessoris. Ipso die, beatorum Secundi et Primitivi confessorum. » Vide alteras Molani editiones, ubi *Facundi,* etc.

Belin. Primi annuntiatio posita est iv Novembris. Hic de Maximo bene. Tum : « Vendopera monasterio, sancti Leonardi confessoris. » Vide Auctaria die præcedenti. « In Antiochia, sancti Basilei episcopi et sancti Saturnini. Parisius, depositio sancti Severini, monachi et solitarii. Item sancti Jacobi Intercisi, martyris conspicui. »

Greven. : « In Perside, sancti Jacobi martyris, cognomento Intercisi. Qui cum esset regi Persarum notissimus, et inter optimates primus, pro fide Christi crudeli et diuturno cruciatu membratim mutilatus, ad ultimum gladio percussus, martyrium consummavit. In Nicomedia, natalis sanctorum Marcelli, Petri, Sereni, Nemori. Apud Galatiam, Facundi et Primitivi martyrum. Item secundum Cathalogum hic, Barlaam et Josaphat. Mediolani, sanctorum martyrum Joannis, Severi et Eufemiæ. Virgilii episcopi Salisburgensis et confessoris. Syfridi episcopi Veredacensis. Acharii et Optati episcoporum Noviomensium et confessorum. In pago Bituricensi, sancti Esechii confessoris. In Francia, Mennæ virginis. Apud Maguntiam, sanctæ Bilhildis viduæ, abbatissæ multarum, etc. Monasterii Wile, sanctæ Electæ virginis. »

Molan. : « Vendopera monasterio, sancti Leonardi confessoris. In Antiochia, sancti Basilei episcopi, et sancti Saturnini. Parisiis, depositio, » etc. Item de Jacobo Interciso, verbatim ex Belin. Dein typis minoribus : « Apud Galaciam, Facundi et Primitivi. Item secundum Catalogum hic, Barlaam et Josaphat, quorum actus mirandos Joannes Damascenus scripsit. Syfridi episcopi Veredacensis. » De Esichio ut supra. « Apud Maguntiam, S. Bilhildis viduæ, abbatissæ multarum devotarum matronarum. Quæ fundavit monasterium veteris Cellæ in Maguntia, sacrarum virginum ; quod hodie albarum habet nomen Dominarum. Eodem die apud Græcos, sancti Simeonis Metaphrastæ, cujus Vitam encomiastica oratione descripsit Psellus. » Aliæ editiones de solo Maximo. Tum de Basileo et Jacobo Interciso, ut supra. Dein : « In Gallecia, juxta fluvium Cetam, natalis sanctorum Facundi et Primitivi martyrum, quibus post multa supplicia superata, duæ coronæ ab angelis delatæ sunt. Quod Atticus prætor accipiens, capita, inquit, amputentur, ne sit locus coronis. » De Oda, ut Bruxellen. « Moguntiæ, natalis sanctæ Bilhildis viduæ sanctimonialis. Quæ a clero et populo Moguntino sepulta est in basilica, quam suis ipsa sumptibus exædificari curaverat. Ipso die, sancti Acharii episcopi Noviomensis et confessoris. Ipso die apud Græcos, sancti Simeonis, qui Metaphrastæ cognomen obtinuit. » Inter scriptores Græcos qui Vitas sanctorum collegerunt celeberrimus est, sancti etiam nomen apud ipsos promeritus. Necdum prodiit Actorum Metaphrastice ab ipso exornatorum Græca collectio. Surius ex Lipomano plerasque Latine redditas edidit, quæ criticorum ingenia pridem occuparunt. Multa de ejus stylo, fide, ætate, in Actis nostris sparsim dicta sunt, alia ab Allatio de Simeonum scriptis. Si hodiernis hypercriticis nimium creditur, brevi tota ejus metaphrasis exauctorata, ad tineas et blattas amandabitur. Nostra opinio est Metaphrastis ornamenta, hinc inde Vitis sanctorum, licet paulo liberalius, inserta, non magis in historia sacra quam profanorum historicorum in profana, fraudi esse aut vitio verti oportere.

IV *Kal.* *Die* 28.

Apud Corinthum, natalis beati Sostenes discipuli sancti Pauli, cujus mentionem facit idem Apostolus scribens Corinthiis. Eodem die, apud Africam, sanctorum martyrum Papinii et Mansueti episcoporum, qui

tempore Wandalicæ persecutionis, pro fidei catholicæ defensione, candentibus ferri laminis toto corpore adusti, gloriosum agonem consummaverunt. Romæ sancti Rufi, quem cum omni domo sua Diocletianus punitum Christo martyrem fecit.

NOTÆ.

Conveniunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Molan.* Adde *Antuerp.-Max.*, *Ultrajectin.*, *Leyden. Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.*, et *Lovanien.*

VARIANTES LECTIONES.

Scribendum erat *Sosthenis* ex Romano parvo et Adone, nisi forte Rosweydus utrumque emendaverit. Certe codicum nullus ita habet, ne Molanus quidem, qui posuit *Sosthenes*; unde ex omnibus fere aliis censendum Usuardum scripsisse ut est in textu. Sic rursus in codicum nullo reperitur recte scriptum *Papiniani*; at hoc mirum non est, quandoquidem Romanum parvum æque ac Ado etiam posuerint *Papinii*; nonnulli codices, male, *Papini*. Solus Belinus legit *ferreis laminis*. Antuerp.-Maj. et Max.-Lubec., Greven. et Molan. posuerunt *Christi martyrem fecit:* nos tamen cum Praten., Herinien. et aliis, servandum putavimus *Christo martyrem fecit*, tanto magis quod in ea lectione Ado præcesserit. Munerat. neutrum posuit, sed eam vocem plane omisit. Belin. sensum transposuit: *Martyrem Diocletianus Christo fecit.* Reliqua errata sunt, *Corrinthum*, *Corrinthiis*, *aput*, *Affricam*, *Aphricam*, *Vandalicæ*, *defensionem*, pro *defensione*, *Rufi*, etc.

OBSERVATIONES.

Nec apud Hieronymianos nec in serie Bedæ *Sosthenem* ullum reperire est; contra vero in Romano parvo et Adone aut duo sunt, aut idem bis repetitur, nempe XI Junii, post Barnabam, et hoc die; videturque annuntiationum varietas diversitatem aliquam haud obscure designare. Romanum parvum, cujus auctorem apostolicos viros collegisse sæpe diximus, sic habet XI Junii: *Et Sosthenis apud Corinthum, discipuli Pauli;* hic vero aliis characteristicis: *Sosthenis, discipuli apostolorum.* Eamdem plane phrasim secutus Ado priori loco: *Eodem die apud Corinthum, S. Sosthenis, discipuli S. Pauli apostoli*; posteriori, seu hoc die: *Natalis S. Sosthenis apostolorum discipuli.* Eusebius Valesii libro I Historiæ, cap. 12, Sosthenem aliquem in numero septuaginta duorum discipulorum reponit; quamvis Rufinus cap. 14 alium sensum reddiderit. In hodierno Romano sumitur Sosthenes pro principe Synagogæ, qui Actorum cap. XVIII *ante Gallionem proconsulem acriter verberatus, præclaro initio, fidei suæ primordia consecravit.* Supponitur nimirum hunc Sosthenem, ibi adductum Judæum, eumdem esse cum eo quem Apostolus ipse sibi socium jungit, dum primam ad Corinthios Epistolam sic orditur: *Paulus vocatus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Sosthenes frater.* Attamen non male observat Castellanus satis incompertum esse, saltem ex citatis Apostolorum Actibus, utrum et quando Sosthenes ille Synagogæ princeps ad Christi fidem adductus fuerit. Interim si Romani parvi et Adonis mentem recte assequor, puto ab ipsis Sosthenem Eusebii, apostolorum discipulum, seu inter septuaginta duos unum, distingui a Sosthene fratre, qui a Paulo et cum Paulo in Epistola ad Corinthios nominatur, ita ut hic XI Junii, ille hoc die ab ipsis celebretur. At Usuardi nostri alia plane sententia, qui unicum hic Apostoli discipulum, in laudata Epistola memoratum, recolendum suscepit. De veritate identitatis vel distinctionis alibi disputabitur, uti et de episcopatu Colophonis, quem solius Dorothei vadimonio non facile admittemus. Wandalbertus hodie Silam cecinit, de quo nos cum Usuardo XIII Julii. Hic versus est:

> Silas, Paule, tuus quartam comes auget et ornat.

De Wandalica in Africa persecutione non semel in superioribus agendum fuit. Episcopi duo hoc die consignati, potius in ipsa prima barbarorum deprædatione quam in aperta et declarata persecutione passi sunt, ut vide apud Victorem Vitensem, sub ipsum Historiæ suæ initium ita loquentem: *Quanti et quam numerosi tunc ab eis cruciati sunt sacerdotes, explicare quis poterit? Tunc enim et nostræ civitatis venerabilis Papinianus antistes, candentis ferre laminis toto adustus est corpore; similiter et mansuetus Uricitanus, in porta incensus est Fornaria.* Primus annuntiationem ex Victore formavit auctor Romani parvi: *In Africa Papinii et Mansueti episcoporum;* ut non verear asserere, Historiam illam Africanam peculiarem fontem fuisse, ex quo præfatus auctor sanctos acceperit. Ado, martyrii genus, ut vides, ferme ex laudato Victore desumens, plures alios episcopos non tanquam vere martyres, aut horum martyrum socios, sed ut confessores fidei, exsiliis variis subinde damnatos, conjunxit, ut in Auctariis infra supplebimus, sed in enumeratis nominibus præfatus Ado hinc inde errare videtur. Porro eorum aliqui propriis diebus referuntur, ut Valerianus XV Decembris, etc. Usuardus solitum ducem presse secutus est.

Rufus a Romano parvo et Adone in annuntiationum ordine secundo loco refertur, a primo his verbis: *Et sancti Rufi martyris, cum omni domo sua per Chrysogonum lucrati.* Hæc eadem non multo longiori oratione extendit Ado, postrema hæc, ab Usuardo descripta, addens: *Quem cum omni domo sua Diocletianus punitum Christo martyrem fecit;* unde patet quod in Variantibus de hac phrasi diximus. Rufi et Chrysogoni Actorum eadem est ratio; vide quæ dicta sunt XXIV Novembris.

AUCTARIA.

TORNACEN. purissimus esset, nisi deficeret in brevi Sosthenis elogio.

ROSWEYD., in toto textu satis purus in fine adjicit: « Item Silæ apostoli, qui erat discipulus sancti Pauli apostoli. » Diximus ab Usuardo positum esse XIII Julii.

PULSANEN., in Sosthene mutilus, scribit: « Natalis sancti Sostenes, discipuli apostolorum. » Secundo loco habet: « Eodem die, sancti Rufi martyris, quem Dominus Jesus Christus cum omni domo sua per beatum Chrisogonem... » abscissa est linea. Sequitur de Africanis, in quorum elogio uterum deficit, prima annuntiationis parte etiam abscissa.

ALBERG. et DANIC., puri etiam in textu, hanc ei commemorationem præfigunt: « Romæ, natale S. Gregorii tertii, papæ et confessoris. Hic synodum nongentorum trium episcoporum in urbe Roma congregavit, in qua venerationes sanctarum imaginum confirmans, earum violatores generali sententia anathematisavit. »

CENTULEN.: « Natale sancti Sostenes, discipuli apostolorum. Eodem die sancti Rufi, quem Dominus Jesus cum omni domo sua per Chrisogonum confessorem suum lucratus est. Item eodem die [apud] Africam, sanctorum Papini et Mansueti episcoporum et martyrum, cum quibus alii episcopi, id est, Quodvultdeus Carthaginensis, Valerianus, Urbanus, Crescens, Habensdeum, Etheus, Tiatius, Crescentianus, Crescontius, Felix, Hortolanus, et Florentianus pari confessione, cursum vitæ peregerunt. »

Nomina aliqua luxata et confusa sunt. Vide infra A MOLAN., vel potius Adonem ipsum.

BRUXELLEN., in prima satis purus, subjungit : « Et sancti Sylæ apostoli, qui cum beato Paulo gentibus Christi Evangelium prædicavit. » In Rufo, etiam satis bene. Tum : « In Syria, natale sanctorum martyrumTriphini,Theodoli,Eucherii,Lulii et Eusebii.» Vide Hieronymiana.De Africanis inserit : «sub Genserico rege Arriano.» Demum : « Romæ,natale beati Gregorii tercii papæ et confessoris. Qui in secreta missæ adjunxit : *Quorum solempnitas hodie in conspectu majestatis tuæ, Domine Deus noster, in toto terrarum orbe celebratur.* Sinodum quoque fere mille episcoporum in urbe Roma congregavit, in qua venerationes sacrarum ymaginum confirmans,eorum violatores, » etc. ut ALBERGEN. supra.

HAGENOYEN., in textu a puritate solum deficit quod Rufum secundo loco, Africanos tertio reposuerit. Sequitur : « Romæ, natale beati Gregorii tercii papæ et confessoris. Hic synodum in urbe Romana B nongentorum et trium episcoporum congregavit,propter confutandam Leonis imperatoris hæresim, qui imagines Christi et sanctorum combussit, et aliis hoc idem facere præcepit ; quem Leonem ipse anathematizavit, et quia se corrigere noluit, Romam, Ytaliam et Hispaniam ab ejus jure discedere fecit, et vectigalia ei interdixit. In quo concilio veneraciones sacrarum imaginum confirmatæ sunt, atque violatores earum, generali sententia anathematizavit. Hic obsessus erat a Longobardis, et liberatus per Carolum Martellum, obiit in pace. » Aliqua hic miscentur, alibi accuratius explicanda.

VICTORIN. et REG. SUEC. sub num. 130 alium Gregorium celebrant, hoc modo : « Item Romæ ; sancti Gregorii quarti papæ, qui rexit Ecclesiam annis decem. » Tempus quadrat Greg. III.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. ex textu nihil. Sic habet : « Sileæ apostoli. Gregorii papæ tertii. Hic confirmavit inconcilio pene mille episcoporum vene- C rationem sacrarum imaginum. »

FLORENTIN. : « Romæ, Gregorii papæ tertii. »

EDITIO LUBECO-COL. de Gregorio primo loco habet, ut ALBERGEN. supra. Tum de Sosthene, satis pure. In Africanis subdit nomina aliorum episcoporum, sed pleraque mutila, aut mutata,quæ melius infra dabimus. Tertiam sic format : « Item Romæ, sancti Rufi consularis, quem cum omni domo, Dominus Jesus Christus per Chrysogonum martyrem lucratus est, persecutione Diocletiani imperatoris, per se punitum. Apud Viennam, sancti Philippi, ejusdem urbis episcopi et confessoris. In territorio Valencenensi, cœnobio Crispini, depositio sancti Landolini confessoris, qui a beato Autberto Cameracensi episcopo, de sacro fonte levatus est. » Nescio cur hi sancti hoc die referantur.

GREVEN. : « Sileæ apostoli, quem Usuardus habet tertio Idus Julii : « In Syria, natalis sanctorum Trophimi, Theodoli, Eucherii, Julii et Eusebii. Item in Aphrica, sanctorum episcoporum. quorum nomina sunt, Quodvultdeus Carthaginensis, Valerianus, Urbanus, Crescens, Habetdeum, Eustachius, Crescentianus, Cresconius, Felix, Ortolanus, Florentinus. Hi omnes, ut dicit Ado, propter veritatis confessionem sub Wandalica persecutione gravissimo damnati exilio, in confessione pietatis cursum vitæ suæ consummaverunt. Romæ, beati Gregorii tertii papæ et confessoris. Viennæ, Philippi episcopi et confessoris. Theodoli confessoris.Liberiæ virginis et martyris. Odæ virginis, filiæ regis Scotiæ. »

MOLAN. aliis litteris etiam ex Adone textui inserit : « Quo in tempore etiam alii sancti episcopi, id est, Quodvultdeus Carthaginensis, Valerianus, Urbanus, Crescens, et qui vocatur Habetdeum, et Eustachius, Cresconius et Crescentianus, et Felix, et Hortula, nus, et Florentianus, damnati exilio, cursum vitæ suæ consummaverunt. » Vide Observationes. In fine adjicit : « Gregorii papæ, qui rexit Ecclesiam annos decem : sepultus est in Ecclesia beati Petri apostoli.» Dein typis minoribus : « Odæ virginis, filiæ regis Scotiæ, quæ apud Rhodum in Taxandria Brabantiæ corporaliter patrona requiescit. Item, sancti Acharii episcopi Noviomensis et confessoris. » Editiones posteriores idem habent de episcopis Africanis in textu, et in fine de Gregorio. Tum : « Die vigesima octava, sancti hosiomartyris Stephani junioris ; » et typis minoribus : « Inclusi apud sanctum Auxentium. Cujus pedem rudente ligantes, duxerunt usque ad ea quæ sunt Pelagia a prætorio. Ubi et discerpentes eum, projecerunt honorabiles ipsius reliquias in biothanatorum locum, eo quod multos monuerit et adduxerit ad monasticam vitam, atque contemnere regias dignitates atque pecunias persuaserit. » Hoc elogium supra, ex prima MOLANI editione retulimus XX hujus mensis, quo die de Stephano etiam agit GREVEN. Sed melius posteriores hæ editiones ipsum hoc die collocarunt. Vide totam celebris hujus Stephani historiam late deductam apud Surium.

III *Kal.* *Die* 29.

Vigilia sancti Andreæ apostoli. Romæ via Salaria, natalis sancti Saturnini martyris et Sisinni diaconi, sub Maximiano principe, quos in carcere diu maceratos jussit præfectus Urbis in equuleo levari, et attrahi nervis, et fustibus ac scorpionibus cædi. Deinde jussit eis flammas ad latera apponi, et depositos de equuleo capite truncari. Eodem die, apud Tolosam, beati Saturnini episcopi, qui in Capitolio ejusdem urbis a paganis tentus, atque a summa Capitolii arce per omnes gradus præcipitatus, capite colliso, excussoque cerebro ei omni corpore dilaniato, dignam Christo animam exhalavit.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt *Albergen.* et *Danic.*

VARIANTES LECTIONES.

In altera Greveni editione, quam sequimur, ante D *via Salaria* per incuriam omittitur *Romæ.* Ast hoc parum est, modus annuntiandi in utraque editione prope effecit ut a puris excluderetur, cum Adonis potius quam Usuardi phrasim editiones illæ sectentur, his verbis : *Natalis sancti Saturnini martyris, Sennis et Sisinnii diaconorum.* De qua re fusius infra in Observationibus. Nec Molanus plane integer est ; legit enim *Saturnini martyris, et sancti Sisinni.* Belinus, præter alia male ordinata, male scripta et interpuncta, post *jussit eis flammas*, cum Antuerp. et Max.-Lubec., omittit *ad latera.* Solus Molan. pro *capite truncari* scribit *capite detruncari.* Cætera ferme errata typographica sunt, ut *Dyaconi, Sisinii, Maximo eculeo excusoque, exalavit,* etc.

OBSERVATIONES.

Romani parvi vetustatem inter alia satis clare demonstrat paucitas vigiliarum in eo codice signatarum ; quo eodem argumento utitur alicubi Florentinius ut de codicum suorum antiquitate statua-

tur. Itaque nec in Hieronymianis nec in præfato Romano parvo reperitur, notata in textu *Andreæ, apostoli vigilia*. Est autem in Beda, si vere Bedæ sunt verba annuntiationi Saturnini subjuncta, quæ apud Rabanum desiderantur : est et in Kalendariis Allatii et Frontonis, etiam secundo loco ; sed Ado primum ei tribuit, ex quo in Nostrum transiit. Turbata est et auctior in codicibus Hieronymianis *Saturnini*, celebris Romani martyris, commemoratio, dum ita scribunt : *Romæ, Arasonis, Saturnini, Crisanti et Dariæ, Mauri et aliorum* LXXII, vel, ut habet Epternacense vetustissimum, *aliorum* LX. Sed hic codex clarius incipit : *Romæ, Saturnini*, etc. Verosimillimum est quod accurate observat Florentinius, corrigendum nempe ac emendandum commemorationis principium ex fragmento vetustissimi Kalendarii Bucheriani, ubi sic legitur, non XXX Decembris, ut vult Tillemontius, sed in *Kal. Decembris, Saturnini in Thrasonis* : sic videlicet, ut pro *Romæ, Arasonis*, restituatur, *Romæ, ad Thrasonis*. Tu ibi de Thrasonis cœmeterio plura invenies. Cæterum apud Adonem ex sancti Marcelli papæ Actis habemus, martyrum nostrorum corpora *collegisse Thrasonem cum Joanne presbytero et sepelivisse in prædio suo via Salaria*. Alia ibidem notat Florentinius de Chrysantho et Daria, quorum celebritati dicatos esse varios dies vetera ipsa Martyrologia ostendunt, quemadmodum patebit die I Decembris. Ut ad Saturninum redeamus, recolunt ipsum laudata Kalendaria Allatii et Frontonis, sed solum et incomitatum ; Beda cum suis socios adjungit *Sennem* ac *Sisinnium*, quorum priorem scripsit Rabanus *Serium* ; editor vero Canisius *senem* formandum putavit, ut sit *Saturnini senis* : rectissime, opinor, et vere ; quanquam secundum Bedæ et Adonis elogia, *Sennes*, proprium martyris nomen omnino importet, quem tamen in sancti Marcelli Actis frustra quæsiveris. Ita quoque legerat Romanum parvum : *Romæ, Saturnini martyris et Sennis et Sisinnii diaconorum*. Noster, consulto, haud dubie, fonte, solerter advertit expungendum *Sennis* vocabulum, servatis duntaxat Saturnino et Sisinnio, quorum gesta narrantur in laudatis sancti Marcelli Actis, cum Papiæ, Mauri, Cyriaci, Largi, Smaragdi aliorumque passionibus, alibi expensis et porro diligentius expendendis. Saturnino, non Sisinnium, sed Maurum jungit Wandalbertus ; an autem illum innuat qui cum Papia colitur XXIX Januarii, an alium, de quo fusius agit Florentinius, mihi hactenus incompertum. Sic canit :

Tertiam, Saturnine, tibi Mauroque dicamus.

Existimat Castellanus, in adjecta Martyrologio suo universali notula, Saturninum nostrum alterum, Tolosatium apostolum, Saturnino Romano in sacris Tabulis subjunctum esse a codicum Hieronymianorum scriptoribus, quod in Actis ejus verum martyrii diem non repererint. Valeat conjectura quantum ad diem obitus attinet ; at enim, si Corbeiensem codicem excipias, ita alii Saturninum signant, ut vel Nannetensem, vel Hispanum aliquem episcopum prædicare videantur. Hæc est Corbeiensis, etiam ut ab Acherio editus est, expressior commemoratio : *In Gallia, civitate Tolosa, natalis Saturnini episcopi et martyris*. Pluribus sanctum exornavit Martyrologus Viennensis, diversa plane phrasi ab ea quam Floro tribuant Majores nostri, licet satis appareat utrumque elogium ex iisdem Actis profluxisse. Acta ipsa, sane egregia, inter Sincera et Selecta recensuit Ruinartius a pag. 109, ad cujus eruditam admonitionem lectores remitto, ne hic repetam quæ ibi diligenter observata sunt, uti et apud Tillemontium tomo III, a pag. 297. Consuli etiam possunt prædicta Acta apud Surium hoc die, cum iis quæ in Saturnini laudem disseruit Gregorius Turonensis, de Gloria Martyrum, cap. 48.

AUCTARIA.

TORNACEN. caret elogio Saturnini episcopi Tolosani ; in reliquis purissimus.

ROSWEYD. hic iterum aliqua ex Hieronymianis admiscet, in prima quidem purus, sed secundam sic enuntians : « Romæ, natale sanctorum martyrum Crisanti, et Dariæ virginis, qui post multas, quas pro Christo lucrati fuerant, passiones, jussi sunt a Numeriano imperatore, via Salaria in arenario deponi, et viventes terra et lapidibus obrui. » Elogium est Usuardi ex I Decembris. Sequitur ex prædictis codicibus : « Item beati Mauri et aliorum LXXII. » Tum de Saturnino Tolosano, satis recte. Deinde : « Natale sancti Radbodonis, Trajectensis episcopi. » Demum litteris majusculis hic in fine ponitur : *Vigilia sancti Andreæ*.

PULSANEN. in Vigilia recte. Pergit : « Eodem die apud Tolosam, sancti Saturnini episcopi. Item eodem die, sancti Saturnini martyris, et Senis, et Sisinnii diaconi, sub Maximiano imperatore. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN., omnes adjiciunt : « Eodem die, sancti Radbodi episcopi et confessoris. »

CENTULEN. : « Vigilia sancti Andreæ apostoli. Romæ, sanctorum Saturnini et Sennis et Sisinnii diaconorum, sub Maximiano imperatore. Apud Tholosam, sancti Saturnini episcopi et martyris, sub Decio Cæsare. Item Romæ, sancti Chrisanti et Dariæ virginis, tempore Numeriani. »

BRUXELLEN., in Vigilia purus, subdit : « Romæ, natale sanctorum martyrum Crisanti, Mauri et Dariæ virginis. Qui cum nullo genere tormentorum lædi possent, jubente Numeriano imperatore, tandem pro Christo decollati, terra et lapidibus obruti sunt. Et Romæ via Salaria natale sancti Saturnini episcopi et martyris, et Sennis, et Sisinnii dyaconorum. Qui a Maximiano imperatore dampnati sunt ad fodiendum arenam, ad faciendas thermas Dyoclesianas, et deinde ipsos in carcere diu maceratos... Quorum corpora dum Joannes presbyter collegisset, Trason vir Christianissimus, via Salaria in suo prædio sepelivit. His autem in medio certamine positis, duo milites Sapias [*pro* Papias] et Maurus Christo crediderunt, qui mox comprehensi sunt, ut gesta Marcellini papæ declarant. » In Saturnino Tolosatium episcopo modice interpolatus est hoc modo : « Apud Tholosam, natale sancti Saturnini episcopi. Qui temporibus Decii in Capitolio ejusdem urbis a paganis tentus atque a summa Capitolii arce, per omnes gradus præcipitatus, capite colliso excussoque cerebro et toto corpore dilaniato, dignam Christo animam exhalavit. » In fine subjungit : « Ipso die, depositio Bernardi, qui fuit Latinorum primus Nazarenæ ecclesiæ episcopus. »

HAGENOYEN., in prima purus, secundo loco agit de Saturnino Tolosate, hæc ex Actis suo modo et stylo componens : « Apud Tolosam, natale sancti Saturnini episcopi et martyris, qui ab apostolorum discipulis episcopus est ordinatus, et illic est missus, et ipso civitatem ingredientem [*vult dicere* ingrediente] dæmones a responsis in ydolis cessabant. Tunc unus sacerdotum dixit, quod nisi Saturninum occiderent, a diis penitus nil obtinerent. Et Saturninum nolentem sacrificare apprehendentes, ad pedes thauri ligaverunt, eumque stimulis agitantes, a summa arce per gradus Capitolii præcipitaverunt, sicque capite confracto et cerebro excusso, et toto corpore debilitato, martyrium consummavit. » Tum : « Eodem die, Romæ, via Salaria, natale sanctorum martyrum Saturnini militis et Sysinnii dyaconi, quos præfectus sub Maximiano principe, diu in carcere et in vinculis maceratos, in eculeum levari jussit, nervis attrahi, fustibus et scorpionibus cædi. » Demum : « Apud Mediolanum, natale sanctorum martyrum

Joannis, Severi et Eufemiæ. » Vide Hieronymiana, die XXVII.

AQUICINCT. pro *Salaria*, scribit, *Appia*. In fine autem : « Romæ, sancti Gregorii papæ. Hic constituit in Canone a sacerdote dicendum : *Quorum solemnitas hodie in conspectu tuæ majestatis.* » Item : « *Inter quorum nos consortium, non æstimator meriti, sed veniæ, quæsumus, largitor admitte.* »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Saturnini martyris. Radbodi episcopi Trajectensis, cujus corpus Daventriæ requiescit in ecclesia sancti Libuini. »

VATICAN. sub num. 5949 : « Eodem die, sancti Mauri martyris. » Vide Florentinium.

Editio LUBECO-COL., in prima et secunda satis pura, in ultima sic interpolatur, post *episcopi* : « Qui tempore Decii imperatoris in Capitolio ejusdem urbis a paganis tentus, eo quod ad ejus præsentiam omnes ipsorum dii muti facti, nullum sacrificantibus, ex more, possent dare responsum, thauro ad victimam præparato funibus religatus est, quo vehementius stimulato, a summa Capitolii, » etc. In fine subjungitur : « Daventria, natale sancti Radbodi episcopi Trajectensis inferioris et confessoris. »

GREVEN. : « Mauri martyris. Secundum aliquos hic, Crisanti et Dariæ, qui infra Kalendis habentur. Apud Ravennam, sancti Sisinnii episcopi. Eodem die apud Daventriam, sancti Radbodi episcopi Trajecti inferioris, confessoris. Qui circa annum Domini XC [*lege* DCCCC] illi prælatus ecclesiæ, decem et septem annis sacerdotium virtute conspicuus administrans, culmen abstinentiæ sic apprehendere studebat, ut etiam a familiarissimis vix animadverti posset. Ipso die, secundum Cathalogum, Pafnutii abbatis. Item sanctorum Marci, Mariæ. »

MOLAN. in fine : « Item, sancti Radbodi Trajectensis episcopi et confessoris in Daventria. » Tum typis minutioribus : « Item obitus venerabilis Idæ de Nivella, monialis cœnobii de Rameya, ordinis Cisterciensis, in patria Namurcensi. » Editiones aliæ litteris Italicis, post *capite truncari*, textui inserunt : « Scriptum est in gestis Marcelli papæ. » In fine : « Item in Daventria, sancti Radbodi, etc. Die vigesima nona, sanctorum martyrum Paramoni, et Philumeni. Et sancti Acacii, qui fuit in gradu. » De Ida eadem hic habentur quæ in priori, et eodem charactere.

Pridie Kal. *Die* 30.

In civitate Patras, provinciæ Achaiæ, natalis sancti Andreæ apostoli, qui etiam apud Scithiam prædicavit. Hic beatissimus, ab Egea proconsule comprehensus, primo in carcere est clausus, ac deinde gravissime cæsus, ad ultimum vero in cruce appensus, biduo inibi supervixit. Apud Sanctonas, sancti Trojani episcopi, magnæ sanctitatis viri, qui sepultus terris, cœlo se vivere multis virtutibus manifestat.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Accederent undecim alii, nisi in fine adjicerent *passionem sanctæ Justinæ*.

VARIANTES LECTIONES.

In minutiis versantur. Scripsi *Scithiam* cum majori codicum numero, licet hic vel ipse Grevenus recte habeat *Scythiam*. Sic *Egea* cum omnibus, excepto Pratensi, haud dubie emendato, et Molan. In Munerat. est *ibi* pro *inibi* ; et in Antuerp.-Maj. *manifestabat* pro *manifestat*.

OBSERVATIONES.

Andream a Græcis *Protocletum* seu primo vocatum appellari consuevisse tradit Papebrochius in Ephem. Græco-Moscis ante tomum I Maii, pag. LXII, nec quidquam impedit quo minus eodem sensu a nobis dicatur *Proto-apostolus*, seu primo apostolus electus, et inter primos publico et celebriori cultu in universa Ecclesia donatus, ut pluribus demonstrari posset, nisi sufficerent Tabulæ omnes ecclesiasticæ antiquissimæ, Kalendaria, Sacramentaria, Martyrologia. Non reperiri Andreæ nomen in Bucheriano mirum nemini videbitur, qui meminerit Kalendarium istud ita urbis Romanæ proprium fuisse, ut solas duas annuntiationes extraneas, nempe Perpetuæ et Felicitatis, ac Cypriani contineat. At vetustam cultus extensionem ostendit Kalendarium Carthaginense, in quo diserte ponitur,... *Kal. Decemb. S. Andreæ apostoli et martyris*, ubi vix tres alii apostoli in toto illo Kalendario inveniuntur. Alia non percurro, ut Martyrologiis inhæream, inter quæ Hieronymiana nullum apostolum tot repetitis festivitatibus celebrant ; an ubique vere, controversum est, nec admitti posse censeo, quod nonnulla posuere 10 Februarii, dum pro altero *Andrea* et *Aporio* sive *Apponio*, sub Herode in Bethlehem Judæ martyribus, irrepsisse videtur *Andreas apostolus* sicuti eo die observavit Henschenius, Florentinio post multas ambages illius demum opinioni ferme subscribente. Consulat curiosus lector Florentinii notas et exercitationes ad Indiculum apostolorum, a pag. 116. Est præterea in prædictis apographis V Februarii, *ordinatio episcopatus Andreæ apostoli*. Rursus IX *Madii*, *Mediolano* commemoratio aliqua, *in basilica ad portam Romanam* ; quo die nos cum Usuardo fusius egimus de Andreæ, Lucæ et Timothei translatione Constantinopolim. Sed translatio alia in Hieronymianis indicatur III Septembris. Adde *dedicationem basilicæ sancti Andreæ*, III Novembris ; ac demum hoc die : *In Achia*, vel *in provincia Agagiæ, civitate Patras, natalis sancti Andreæ apostoli*. Ex quibus assertam nuperrime S. Andreæ cultus celebritatem abunde evinci perspicies. Romani parvi annuntiatio simplicissima est : *Andreæ apostoli*. Item Bedæ, geminatis duntaxat verbis : *Natale sancti Andreæ apostoli*. Quæ paulo plenius habent Florus et Rabanus, cum Adonis elogio, inter Festivitates apostolorum relato, conferri nequeunt. Sumpsit hic ex celeberrimis Actis, sub Achaiæ presbyterorum et diaconorum nomine ab omni ferme ævo Christiano circumferri solitis ; ex Adone autem textum suum huc Noster transtulit. Circa præfata Acta nutasse Baronium *apocryphorum timore* advertit Florentinius citato loco ; nec sane dubitare potuit perspicacissimus Annalium ecclesiasticorum parens quin a Manichæis aliisque hæreticis vel farta, vel temerata, vel interpolata fuerint, saltem prout olim exstitere, et ab Eusebio aliisque rejecta novimus. Utrum vero ex Florentinii sententia ab *erroribus repurgata* vel *non eadem* sint quæ in Passionalibus, tum mss. tum typis excusis, passim reperiuntur, operiosius alibi erit examinandum. Mihi certe non videtur rejicienda narratio tot Patrum suffragiis corroborata, ob falsariorum corruptelas aliquas et depravationes, a quorum impiis manibus nec ipsæ sacræ litteræ intactæ remanserunt, quemadmodum in opere de eo argumento, non ita pridem edito, eruditissime probavit noster Bartholomæus Germon, videndus omnino a pag. 221, toto cap. 2, ex Philastrio Brixiensi, sæculi quarti scriptore, ostendens, prima aliqua et genuina Andreæ Acta turpissimis hæreticorum inquinamentis fœdata et conspurcata fuisse.

Paucula hic ex viri doctissimi mihique amicissimi A solide statutis delibo : *Crediderim*, inquit, *epistolam ideo inscriptam esse nomine presbyterorum et diaconorum Achaiæ, quia quæ in ea habentur pleraque desumpta sunt ex vetustioribus S. Andreæ Actis, quæ reipsa primitus a discipulis ejusdem apostoli scripta, ab hæreticis postea misere fœdata et corrupta ; deinde studio et cura alicujus catholici scriptoris, circa finem septimi sæculi aut initium octavi expurgata sunt ab erroribus et fabulis, quibus, perfidia hæreticorum, erant referta.* Firmat conjecturam suam argumentis pluribus, ac notanter egregio laudati Philastrii testimonio, quo datur intelligi, scripto discipulorum Andreæ apostoli de ejus gestis libro hæreticos ADDIDISSE, ET EX EO TULISSE, QUÆ VOLUERUNT. Tu vide ibi reliqua a Germonio præstantissime deducta. Nihilominus diffiteri non possum talia esse Tillemontii argumenta tomo I pag. 589, ut vel reluctantibus formidinem injiciant de ipsius, etiam ut repurgatæ, presbyterorum Achaiæ relationis omnimoda sinceritate. B Habet scriptor præfatus satis nitidam Vitæ Andreanæ seriem ex indubitatis documentis contextam, citato tomo a pag. 317. Videri quoque possunt observationes Motherii ad hunc diem et pag. 442. Porro ex prægrandi de Andreæ gloria de Saussayi volumine, aliisque monumentis, dubia omnia quæ circa tempus, locum, modum martyrii aliaque plura occurrent, suo tempore in Actis nostris dissolventur. Hic postremo locum damus satis eleganti metrico Wandalberti encomio :

Andreas pridie præcellet apostolus, amplis
Virtutum fulgens radiis titulisque per orbem,
Qui indomitos verbo signisque subegit Achæos.
Brumalem hæc claudunt populorum vota Novembrem.

Qui secundo loco refertur, *Trojanus*, Sanctonensis episcopus, ab Adone ex Turonensi Gregorio de Gloria confessorum, cap. 59, acceptus, atque in sacros Fastos primum relatus est, ipsissimis ferme Gregorii verbis, quæ textum nostrum etiam componunt. Si quid præterea memoratu dignum de Trojano reperiatur, a nobis suo loco illustratum dabitur.

AUCTARIA.

TORNACEN., in Andrea purus, deficit in solo Trojani elogio.

ROSWEYD. incipit miniatis majusculis litteris, atque in ea prima annuntiatione satis purus est ; secundam solum producit usque ad *sanctitatis viri*.

PULSANEN. in prima habet usque ad *prædicavit ;* in secunda purissimus est.

ANTUERP., MAX.-LUBEC., UGHELLIAN., BELIN. et ANTUERP.-MAX., cum sex aliis mediæ notæ codicibus, textui puro adjiciunt : « Eodem die, passio sanctæ Justinæ virginis ; » vel : « Eodem die, sanctæ, » etc. Omnes pro *Trojani*, scribunt *Throphiani;* at BELINI secunda editio, emendatius, *Trojani.*

CENTULEN. : « Apud Achaiam, civitate Patras, passio sancti Andreæ apostoli, sub Egea proconsule, qui etiam apud Scithiam prædicavit. Sanctones, sancti Trojani episcopi, magnæ virtutis viri. »

BRUXELLEN. de Andrea cum textu pure incipiens, inserit : « fratris beati Petri. Qui etiam apud Scithiam C prædicavit, et post apud Achayam ab Egea proconsule captus, in carcere clausus, gravissime cæsus, ac tandem cruci appensus est, in qua biduo supervixit. Cujus ossa sacra, vicesimo anno Constancii imperatoris, Constantinopolim translata sunt. » Vide IX Maii. In secunda purus est. Tum : « In Aquileya, depositio sancti Valeriani episcopi et confessoris. Ipso die, passio sanctæ Justinæ virginis. » Valerianus in Auctariis recurrit XXVI, in Romano ponitur XXVII Novembris.

HAGENOYEN. de Andrea longiorem historiam modo suo coagmentavit, cujus pars prior ex Evangelio habetur. Quid de altera, imo et de prima sentiendum sit, statuere lector poterit. En historiam : « In civitate Patras, passio sancti Andreæ apostoli. Hic erat filius Johannis, de vico Bethsayda, et frater Petri apostoli. Hic etiam primus fuit discipulus Johannis Baptistæ, ad cujus vocem ipse Johannem reliquit et Christo adhæsit, et primus et secundus apostolus D Jesu Christi erat. Hic adduxit Petrum fratrem suum ad Jhesum et illum convertit. Ipse cum aliis apostolis, vivente Domino, prædicavit, baptizavit et miracula fecit ; artyculum Symbulo adjecit. Sythiam post passionem Domini in sortem accepit suæ prædicationis. In Mirmidonya Matheum apostolum oculis privatum illuminavit, et abire fecit. Et cum ibi puniretur, orando eos convertit, et ecclesias ædificavit, episcopos sicut in Sythia ordinavit, mortuos quadraginta unum suscitavit, ydola confregit et dæmones ejecit. Demum Patras civitatem ingreditur, et multos ibi convertit cum Maximilla, uxore Egeæ. Ubi ab Egea proconsule capitur, carceri includitur, durissime verberatur, funibus ad crucem ligatur, ut diutius vivat, et amplius torqueatur. Ipse autem biduo in cruce vixit, et populum docuit, et in luce magna exspiravit : Egeas vero male moritur, et omnis populus ad Deum convertitur. » Hæc satis longa est narratio. In secunda purus est. Deinde addit : « Ipso die, sanctæ Ydæ virginis et martyris passio. » Idas virgines et viduas, seu sanctas seu venerabiles novimus. Sequitur demum : « Apud Nicomediam, natale sanctorum martyrum Marcelli, Petri et Serenæ. » Vide Auctaria XXVII Novembris.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Andreæ apostoli. Trojani episcopi et confessoris. »

IN VATICAN. sub num. 5949 adjicitur : « In Mediolano, sancti Amatoris episcopi. » An, *Ambrosii de perceptione baptismi,* ut habetur hoc die in Hieronymianis ?

FLORENTIN. : « Sanctæ Justinæ virginis. »

EDITIO LUBECO-COL. : Post *apostoli,* sequitur *germanus* (pro *germani*) *Petri apostoli.* « Hic primo fuit discipulus sancti Johannis Baptistæ, sed post necem sancti Johannis, a Christo Jesu vocatus est in apostolum. Qui etiam post ascensionem Domini apud Scythiam evangelizavit Christum. Hic beatissimus ab Ægea proconsule comprehensus, primo in carcere.... Cujus sacratissimum corpus Maximilla potentissima matronarum, reverenter de patibulo depositum sepelivit. » In Trojano pura est. Tum : « Ipso die, passio sanctæ Justinæ virginis et martyris. »

GREVEN. : « Romæ natalis sanctorum Castuli, Maurili, Centuli et Theodoli. Eodem die, festivitas sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi. » Vide de his apographa Hieronymiana. « Tugdualis episcopi et confessoris. » Apud Castellanum est *Pabutugduali,* formatum quasi a duplici nomine, quo Gallice appellatur *Pabut* et *Tugal.* « Ravenæ beati Petri episcopi et confessoris. » Vide infra ad diem II Decembris. Dubium non est quin hic indicetur Petrus ille celeberrimus, cognomento *Chrysologus.* « Justinæ virginis et martyris. »

MOLAN. cum BELIN. et reliquis superius : « Eodem die, passio sanctæ Justinæ virginis. » Vide de hac notatiunculam Castellani. In editionibus aliis solum additur : « Et baptismus sancti Ambrosii. » Unde hæc ultima annuntiatio accepta sit, intelligi debet ex MOLANI epistola ad lectorem § 11 et 12. Cæterum de Ambrosii baptismo in aliis codicibus Usuardinis nihil usquam inveni. Vide supra in VATICAN. quæ ex Hieronymianis diximus : nempe *Ambrosii de perceptione baptismi.*

MENSIS DECEMBER.

HABET DIES XXXI.

Kalendis. *Die* 1.

Romæ, natalis sanctorum martyrum Crisanti et Dariæ virginis, qui post multas, quas pro Christo lucrati fuerant, passiones, jussi sunt a Numeriano imperatore via Salaria in arenario deponi, atque illic viventes terra ac lapidibus obrui. Item Romæ, sanctorum martyrum Diodori presbyteri et Mariani diaconi, cum aliis pluribus, qui jubente præfato principe martyrii gloriam celebrarunt. Apud civitatem Moguntiam, natalis beati Albani martyris. Item civitate Noviomo, sancti Eligii episcopi et confessoris, cujus vitam admirandam multiplex signorum numerus commendat. Ipso die, sanctæ Nathaliæ, uxoris sancti Adriani martyris. Civitate Narnia, sancti Proculi presbyteri.

NOTÆ.

Integri et puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

A Cogor scribere *Crisanti* ex omnium codicum lectione, excepto Pratensi, in quo est *Chrisanti*, et Molano, in quo solo, rectius, *Chrysanthi*. In Munerat. est *arenaria*. Greven. et Molan. duriuscule legunt, *ac illic* pro *atque*. Solus Greven. habet *Diodoli* et *celebraverunt*. In *Moguntiam*, variant ; major numerus stat a textu. In Greven., *civitate Novio*, typographi errorem puto. Codices omnes pro textu citati et probatiores quique constanter scribunt *Nathaliæ* ac *Proculi presbyteri*.

OBSERVATIONES.

In vetustis Martyrologiis non uno die recoli *Chrysanthum et Dariam* diximus XXIX Novembris. In exemplaribus Hieronymianis neque XXV Octobris, neque hoc die signati reperiuntur ; at illa sic habent XII Augusti : *Romæ, natalis sanctorum Chrysanthi et Dariæ, et qui cum eis passi sunt, Claudius, Helaria, Jason, Maurus et milites* LXX. Ponuntur denuo bini nostri XXIX Novembris, ubi in Observationibus textum attulimus ; verum neutro die aut *Diodorus* aut *Marianus* inter eorum socios connumerantur. Cæterum XXIX Novembris, eos adoptavit Sacramentarium Thomasii ipsis ferme Hieronymianorum verbis, cum *Saturnino, Mauro*, etc., eademque secutus est vulgatus Florus. Quid Wandalbertus velit XIII Octobris, haud equidem satis intelligo. Allatii et Frontonis Kalendaria solos Chrysanthum et Dariam commemorant XXV Octobris, quem diem eorum festivitati solemni stabiliter consecravit Romanum modernum, non ex Rabano, quem Baro- B nius non novit, sed, nisi fallor, ex Belino aliisque codicibus Usuardinis auctioribus. At certum est male pro eo die adduci Usuardnm ipsum, qui hic a consuetis ducibus nec ad latum unguem deflexit. Sic loquitur hoc die Romanum parvum : *Romæ, Chrysanthi et Dariæ martyrum, et Diodori et Mariniani, cum infinita multitudine martyrum.* Sequitur Ado, scribens etiam *Mariniani*, longioremque totius martyrii historiam eleganter contrahens, ex quo Noster primas duas laterculi sui annuntiationes formavit, quæ ab aliis non recte divulsæ sunt, quanquam fatear non omnino constare quo die omnes, vel eorum qui in Chrysanthi Actis memorantur, aliqui passi fuerint. Quid quod Acta ipsa, ut a Lipomano et Surio ex Metaphraste edita sunt, non magnam fidem mereantur, teste Baronio ad annum 284, num. 7, ubi *corrupta* pronuntiat, *et in imposturæ suspicionem adducta eruditis ipsa exactius disquirentibus.* Disquisivit, non ita pridem, Tillemontius tom. IV, C pag. 762, multaque reperit quæ eminentissimi annalistæ censuram confirment. Utrum vero reperturi simus *exemplaria breviora* et *fideliora, Latine conscripta*, de quibus ibidem meminit Baronius, necdum compertum habeo. Cæterum de vero martyrio et prisco in universa Ecclesia cultu dubitare prorsus non sinunt relata hic monumenta certissima, præter ea quæ habet Gregorius Turonensis de Gloria martyrum, cap. 38. De sanctorum translationibus vide Mabilionem sæc. IV Benedict., part. I, pag. 611, et Surium XVII Januarii.

De *Albano* Moguntino pluribus egimus in Auctariis XXI Junii, quo die a Rabano et Notkero consignatus est. Primus et solus Usuardus hunc diem delegisse videtur, forte quod tunc Moguntiæ festive eum recoli intellexisset, at in hoc major, Rabano, Ecclesiæ Moguntinæ antistiti, habenda fides, qui hoc die non natalem Albani, sed *dedicationem basilicæ* ejus expressissime notavit ; unde non video quid faciat notula Castellani, XXI Junii apposita, quasi I Decembris passionis dies censeri debeat. Atque hæc hoc loco sufficiant, cætera ad Albanum spectantia operose in Actis illustrata invenies. *Eligius* Noviomensis, ut inter Flandrorum Brabantinorumque apostolos merito computatur, ita singulari et perpetua veneratione tota patria nostra celebrari consuevit. Is ab Adone in sacros Fastos certo relatus est, forte ex aliquo codice Hieronymiano auctiori, cui adjectitium censet Florentinius, utpote cum absit a vetustiori Epternacensi. Noster ipsum ex Adone transsumpsit, phrasi nonnihil modificata. Quæ plenius recitat Florus huc non pertinent. Notissima est inclytissimi sancti Vita, ab Audoeno Rothomagensi composita, cujus an genuinum uspiam exstet apographum necdum inter eruditos convenit. Surius exemplar suum non fideliter reddidit ; integrior est quam vulgavit Acherius Spicilegii tomo V. Quid de nostra manuscripta, cum pluribus codicibus collata censendum sit, accuratius suo loco discutietur. Solum Eligium, cum mensis principio, hodie cecinit Wandalbertus. Hoc distichum ad sanctum spectat :

> Eligius, Noviome, tibi sub luce Decembrem
> Prima designat condigno præsul honore.

Natalia, Adriani martyris conjux, a Romano parvo diserte ponitur VIII Septembris : *Et Nataliæ.* Ado eodem die sub finem historiæ asserit ipsam *Bizantium enavigasse*, et *post paucos dies adventus sui dormitionem accepisse : sepultam* vero *Kalendis Decembris.* Satis patet hinc ansam cepisse Usuardum ut Nataliam hoc die collocaret. De reliquo videri possunt quæ de mariti Actis diximus VIII Septembris,

Majus negotium facessit *Proculus Narniensis*, nulli alteri antiquo Martyrologo cognitus. Proculi multi sunt, nam in codicibus Hieronymianis recurrunt plus quam tredecim, sic tamen ut soli duo dies reperiantur, quibus Proculus aliquis *Interamnæ* tribuatur, nempe die XIV et XVIII Aprilis, ubi certum puto eumdem bis consignari. An iterum recurrat I Maii, non æque clare perspicio ; verum, nisi vehementer fallor, de uno eodemque agitur, quemadmodum et apud Adonem XIV Februarii ex XIV Aprilis, quo postremo die nos cum Usuardo de Proculo egimus, nihil supra Henschenium conjectare ausi, uti nec modo audemus. Interim Proculos alios satis certos novimus, Bononiensem, Veronensem, Puteolanum, Augustodunensem, etc. In Proculis Umbriæ hæret aqua. Quis sit Interamnensis ille *episcopus et martyr*, in manuscripto sancti Cyriaci confuse relatus *Interamne sive Narnis* ; qua vero causa eumdem Baronius hoc die a Gothis decollatum asserat ; unde vero hodiernum *presbyterum Narniensem* acceperit Usuardus ; incertissima videntur omnia. Non mirum facit Noster, si erret, dum duces suos deserens, extra Galliæ aut Hispaniæ limites evagatur. At quiscunque hodiernus Proculus sit, non ut *martyr* aut *episcopus*, sed ut *presbyter* duntaxat, ab Usuardo clarissime describitur. Rem prorsus implicarunt codices recentiores, ut ostendent Auctaria. At vero labyrinthum conserere videntur philopatrides illi, Proculos æque ac sanctos alios mirum in modum multiplicantes ; quibus ad veritatem, quantum fieri poterit, reducendis, insignem dissertationem, supra a nobis VII Novembris laudatam, paravit noster Janningus, alibi edendam, ad quam satius est lectores remittere, quam incertis intricatisque observationibus eos fatigare diutius. Videri interim possunt Acta nostra ad I Junii, pag. 50 et 79.

AUCTARIA.

TORNACEN. deficit in secunda annuntiatione ; cætera pura sunt.

ANTUERP.-MAJ. caret secundo et tertio textus articulo.

ROSWEYD. deest prima, secunda pura est. Tum : « Item Romæ, Candidæ virginis, » De Albano nihil. Tres ultimæ satis puræ sunt. Adjicit : « Mediolanis, translatio sancti Ambrosii episcopi et confessoris. Candidi episcopi et confessoris. »

PULSANEN. caret duabus primis. In solo Albano purus est. Tum : « Eodem die, Eligii Noviomensis episcopi. Apud Bizancium, Nicomediæ, natalis S. Nathaliæ, uxoris S. Adriani martyris. Ipso die, sancti Candidi. »

ANTUERP., MAX.-LUBEC., UGHELLIAN., ALTEMPS. et codices mediæ notæ ferme omnes Proculo addunt titulum non *presbyteri*, sed *martyris*. Hi autem quatuor in fine adjiciunt : « Ipso die, Mauri martyris. » Vide Florent. XXIX. Nov.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN et LOVANIEN. præter dictum de Proculo, in fine habent : « Virduni, transitus sancti Aggerici, vel Agerici episcopi. »

ALBERG. et DANIC. eadem habent, sed primam posuere XXV Octobris. Deest etiam Albanus. In reliquis satis puri sunt.

CENTULEN. incipit ab Albano, pure. Tum : « In Francia, civitate Noviomo, transitus beatissimi atque sanctissimi Eligii, antistitis preciosi, cujus vitam atque gesta beatus Audoenus episcopus veraci stylo describit. Civitate Bizantio, dormitio sanctæ Nathaliæ, uxoris, » etc. Desunt reliqua.

BRUXELLEN. incipit ab Eligio, pure ; tum : « Romæ, sanctorum Candidæ, Lucii, et Marinæ, Ambonii et Filati, Crisanti, Mauri et Dariæ. » Plura hic ex Hieronymianis commiscet. Sequitur de Diodoro et Mariano, satis pure. De Natalia, ut PULSANEN. Deinde : « Et commemoratio sanctorum martyrum Papini et Mansueti episcoporum, quorum natalicius dies fuit IV Kal. Decembris. Apud Maguntiam, sancti Albini martyris. » De Proculo et Agerico ut codices mediæ notæ supra citati.

HAGENOYEN. de Chrysantho et Daria longum elogium modo suo confecit, quod hic non lubet describere. Secundo loco agit de Natalia, pure. Tum de Diodoro et Mariano, utcunque bene. Sequitur : « Civitate Noviona, depositio sancti Eligii episcopi et confessoris, qui ab ineunte ætate a parentibus aurifaber erat, et nihilominus propter divinum cultum, quem in corde suo gessit, fabricam suam rexit oratione magis quam operatione. Hic per miraculum a Deo ostensum, episcopus est effectus. Quantis tunc virtutibus claruit, non est facile enarrare, cum ipse omnibus omnia factus sit. Hic moriens, non solum orabat Dominum pro plebe sibi commissa, sed summe Dominum rogavit, ut dignum illi post se statueret pontificem, et obiit in pace. Cujus vitam admirandam signorum ante mortem et post mortem, multiplex numerus commendat. »

DAVERON. : « Civitate Cenomannis, sancti Domnoli episcopi et confessoris. » Vide Castellanum.

AMBIANEN. : « Eodem die, sancti Constantiani abbatis et confessoris, qui tres mortuos suscitavit. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Albani martyris, apud Maguntiam. Candidæ virginis. Chrisanthi et Dariæ. Arvisani et Maximæ. » Vide GREVEN. « Agerici Virdunensis episcopi. Nataliæ, uxoris sancti Adriani martyris. »

VATICAN. num 5949 agit de solis Eligio et Proculo, prætermissis reliquis.

FLORENTIN. : « Natale sancti Evasii episcopi et confessoris. » Vide Romanum die sequenti. « In civitate Karnia, sancti Proculi martyris. Item, sancti Mauri martyris. Romæ, Candidæ virginis et martyris. In territorio civitate Senarum, sancti Ansani martyris. Apud Ravennam, sancti Petri archiepiscopi et confessoris. » Vide die sequenti.

LUXOVIEN. : « Virduni, quæ est civitas Galliæ provinciæ, transitus beati Agerici confessoris Christi, qui decimus civitatis illius extitit episcopus, et adeo multis clarus virtutibus enituit, ut si quis infirmus de manu ejus eulogias susciperet, protinus sanitatem reciperet. » Est in Romano.

Editio-LUBECO-COL. de Chrysantho et Daria subnectit, « sicque migraverunt ad Christum, et nunc per translationem ab urbe Romana, monasterio Eyffliæ requiescunt. » In secunda, satis pura est. Sequitur : « Item Romæ, sanctorum Jabini, Latini, Superati, Lucii, Candidæ, Marinæ, Ambonis et Philati confessorum. » Quidni *martyrum ?* « Apud Bizancium civitatem, quæ dicitur Constantinopolis, natale sanctæ Nataliæ viduæ, uxoris, » etc. In Eligio, pura est. De Proculo, ut supra. De Agerico, ut LUXOVIEN. « Treveris, reclusio S. Simeonis confessoris. »

BELIN. prima posita est XXV Octobris : hic secunda, utcunque. Tertia, recte. Quinta, ut supra. Sexta, satis pure. Hinc : « Eodem die, sancti Mauri martyris. Item civitate Noviensi, sancti Eligii episcopi et confessoris. Romæ, natale sanctorum martyrum Grisanti et Dariæ. Ipso die, sancti Evasii episcopi et confessoris. » In altera additur : « Floriaco monasterio, susceptio reliquiarum ssncti Martialis episcopi. »

GREVEN : « Romæ, natalis sanctorum Jabini, Latini, etc. In Aphrica, Victoris, Rogati et aliorum XIX. Ipso die, sanctorum martyrum Anisani et Maximæ virginis. Quorum Anisanus, nobilis Romanus, a Prothasio presbytero fidem Christi edoctus, et a sancta virgine Maxima, de sacro fonte levatus, cum eadem postmodum, persecutione Diocletiani et Maximiani, ob eamdem fidem occisus, martyrii palmam accepit. In Italia, in suburbio Cassali, natalis sancti Evasii episcopi et martyris. Virduni, sancti Agerici episcopi et confessoris. Qui decimus illi ecclesiæ

præsidens, tantis emicuit virtutibus, ut quisquis infirmus de manu illius eulogias recepisset, protinus sanitatem optatam consequeretur. Candidi episcopi. Materniani archiepiscopi Remensis et confessoris. Translatio capitis sancti Martini episcopi. Treveris, reclusio sancti Simeonis confessoris. » Agitur de celebri Simeone Syracusano, cujus Acta ab Henschenio illustrata sunt die I Junii.

MOLAN. de Eligio, post *confessoris*, Italicis textui inserit, *atque patroni hujus ecclesiæ*. Deinde post *commendat*, typis minoribus : « Hic multas sanctorum fabricavit tumbas. Multum in Flandris laboravit : jugi instantia Andoverpis pugnavit, multosque erroneos Suevos convertit. Fana nonnulla Christi clypeo protectus, cum apostolica auctoritate destruxit, idola quoque diversi generis, ubicunque invenit, funditus subruit. Inter hæc autem frequenter ab ingrato et perfido populo lacessitus et pene usque ad contumeliam provocatus, nullatenus a cœpta doctrina arcebatur, sed magis ipse lenis, patiens, humilis, et mitis pro eis Dominum deprecabatur. » In fine autem : « Eodem die, translatio sancti Mauri martyris. Ipso die, sancti Evasii episcopi et confessoris. Floriaco monasterio » ut BELIN., etc. *Virduni*, etc., ut codices mediæ notæ. Tum : « Translatio Landoaldi, archiepiscopi et confessoris. Adventus sanctarum reliquiarum ab urbe Constantinopolitana : » et rursus typis minoribus, « ad sanctam ecclesiam Lætiensem, de qua in eadem habentur diplomata Theodori patriarchæ, etHenrici imperatoris, data anno MCCVIII. In territorio Arvernensi, sancti Amabilis, Rigomagensis presbyteri et confessoris, de quo Greg. Turonensis. » Editiones aliæ, sic in textu Italicis de Eligio, primo loco posito : « Hic vir beatus, inter cætera bonorum operum insignia, multa sanctorum auro argentoque et gemmis fabricavit sepulcra. Præterea pastoris cura sollicitus, multum in Flandris laboravit... » usque ad *funditus subruit*. Est præterea in textu Natalia et Proculus, omissis reliquis. In fine, de Evasio, ut in priori. Tum : « Mediolani, sancti Castriciani episcopi et confessoris. Castro Ambasio, sancti Florentini presbyteri et confessoris, miræ virtutis viri. Apud Senas, sancti Ansani martyris, tempore Diocletiani. » De Agerico, ut prior. « Die prima, sancti prophetæ Naum. » De translatione Mauri, et de reliquiis Martialis, etiam ut in prima. Tum : « In villa, Vuintershove, translatio Landoaldi confessoris et sociorum, quæ facta est a S. Floriberto, episcopo Leodiensi. Lætiis, adventus reliquiarum sanctarum, ab urbe Constantinopolitana. » Vide de his reliquiis supra in priori editione.

IV *Non.* *Die 2.*

Natalis sanctorum Veri et Securi fratrum, qui apud Africam martyrio coronati sunt. Romæ, passio sanctæ Vivianæ martyris, quæ, jubente Juliano imperatore sacrilego, tamdiu plumbatis cæsa est donec spiritum redderet.

NOTÆ.

Usuardum pure referunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Unum est in quo Pratensis codex a cæterorum puritate deficit, quod in fine legat : *Domino spiritum reddidit*. Suspicor *Domino* pro *donec* male scriptum esse, nisi forte dicere voluerit, *donec Domino*, etc. Rursus, pro *reddidit* omnes alii habent *redderet* ; Antuerp.-Maj. transposuit, *donec redderet spiritum*. De *Affricam*, *Aphricam*, *tandiu*, et similibus, satis dictum est.

OBSERVATIONES.

Primi duo martyres, *Verus* et *Securus*, in solitis Usuardi antesignanis noti non sunt, nec in Beda : in codicibus Hieronymianis Mauritanorum seu Maurorum acies unum ferme et viginti pugiles complectitur, quorum bini nostri, in fronte collocati, præcipui fuisse videntur. Rabanus ex præfatis codicibus primum quaternarium descripsit : *In Mauritania, Veri, Securi, Januarii, Victorini*. Beda Plantinianus, Belinus et Maurolycus, *Veri* mutarunt in *Severi* ; hic vero et Beda ille quatuor etiam socios notant, unde eos accepit Baronius, expuncta *persecutione Wandalica*, quam nescio cui Adoni ascripsit Petri Catalogus lib. I, cap. 21, adoptavitque Maurolycus. Sociorum delectus plane arbitrarius est ; Noster solos duos priores retulit, eosque præcise quos habet Wandalbertus.

Vero et Securo quartis litat Africa Nonis.

Hinc ferme inducebat ut plane crederem Martyrologum metricum Usuardo nonnunquam præluxisse, at nonnihil absterruit quod in textu asseratur *fratres* fuisse ; unde facile colligitur notitiam aliam Nostrum invenisse, qualis fere est illa quam ex Catalogo citavimus, in quo etiam Verus et Securus *germani* appellantur. Frustra lucem quærimus Actorum defectu.

Bibianam, aliis *Vibianam*, nostris *Vivianam*, in Hieronymianis non repertam, ex corruptis Rabani nominibus conatur eruere Florentinius, eodem referens Kalendarium suum Hieronymianum, in quo *Viviana* hoc die consignetur. In antiquis Kalendariis aut Sacramentariis Romanis nulla ejus memoria, nec apud Martyrologum alium extra seriem nostram. Qui agmen ducit, Romani parvi auctor, duas annuntiationes formavit hoc modo : *Romæ, Vivianæ martyris. Fausti martyris et Dafrosæ filiæ*, quæ in Adone ita confunduntur, ut sensum plane alium reddant. *Natale Vivianæ martyris, beatorum martyrum Fausti et Dafrosæ filiæ*. Hic Faustus Dafrosæ conjux et Bibianæ pater dicitur ; ibi vero Faustus Dafrosæ, pater, atque adeo Bibianæ avus : utrumque falso ; nam qualiacunque sint Pigmenii et Bibianæ Acta, a Majoribus nostris rejecta, in illis quidem Faustus aliquis præses est, a Dafrosa conversus ad fidem, sed hujus maritus et Bibianæ ac Demetriæ pater constanter *Flavianus* nominatur. De præfatis Actis locuti sumus IV Januarii et XXIV Martii. Ado tyrannum non satis clare designat ; dum vocat *imperatorem sacrilegum*; Usuardus distinctius *Julianum* expressit ; interim post multas disceptationes, necdum certo constat sub quo persecutore passa sit Bibiana aliique in citatis Actis commemorati. Tillemontius mavult tempora Diocletiani, Baronius aliique circumstantias se deprehendere existimant quæ in Juliani tempora, ut Acta affirmant, aptius quadrent. Tu vide Baronii Notationes et Acta nostra citatis diebus. Præstat nihil positive definire, donec otium fuerit ad omnia penitius introspicienda, veritatemque maturius explorandam in Actis hoc die, ad quem totam hanc controversiam remisit Henschenius XXI Junii, nosque ibi verbo indicavimus dum de Demetria sermo esset

AUCTARIA.

PULSANEN. Bibianæ annuntiationem puram refert, A sed primo loco positam. Secundo loco solum habet: « Ipso die, sanctorum martyrum Veri et Securi. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., et LOVANIEN. de Bibiana adjiciunt: « Cujus corpus jussione imperatoris, biduo in foro jacuit. Tandem raptum nocte a Johanne presbytero sepultum est in domo, ubi mater et soror ejus Demetria jam sepultæ erant. » Vide Adonem.

ALBERGEN. incipit: « Romæ, natale sanctæ Vivianæ virginis et martyris, beatorum martyrum Fausti et Dafrosæ filiæ. » Hoc est Adonis initium. Sequuntur verba textus et additamenti Adoniani supra relati. Prima annuntiatio de Vero et Securo secundo loco posita est.

DANIC. sic variat, ut ad Romanum parvum magis accedat quam ad Adonem, constructionem eo pacto vitians. Post *virginis et martyris*, ita prosequitur: « Item beatorum martyrum Fausti et Dafrosæ filiæ. » Quibus male subnectit: *Quæ jubente*, etc., cum tunc B omnia ad Dafrosam potius quam ad Bibianam referantur. De Cætero similis est citato codici ALBERG.

CENTULEN.: « Cœnobio Centula, magna et præclara sublimisque festivitas, decollatione sanctorum in eodem cœnobio diversis temporibus congregatorum, quorum dies, quia singillatim non poterant celebrari, statuit papa Adrianus, ut in die hac eorum solemnitas duceretur. Romæ, sanctæ Vivianæ virginis et martyris. Ipso die, sanctorum Veri et Securi, qui apud Africam martyrio coronati sunt. »

BRUXELLEN.: « Octava sanctæ Katherinæ virginis et martyris. Romæ, sanctorum Pimicii, Ponciani, Viviani et aliorum trium. In Mauritania, natale sanctorum Severi et Securi fratrum, ac Victorini et Fortunati, qui apud Africam martyrio coronati sunt. » In Bibiana similis est ALBERG.

HAGENOYEN.: « Apud Affricam, natale sancti Veri et Securi fratrum, qui sub Hunrico Arriano rege martyrio coronati sunt. » In Bibiana non multum C differt ab ANTUERP.-MAX., etc. Tum subdit: « Item Romæ, natale beatorum martyrum Christi, Fausti et Dafrosiæ filiæ ejus. » Sic paulatim sancti accrescunt et imperite multiplicantur. Deinde: « Civitate Darina [*pro* Narnia] depositio Proculi presbyteri. » Ex die præcedenti. Rursus: « Eodem die, depositio sancti Evasii episcopi et confessoris. » At hic in Romano ponitur hoc die. Demum: « Ipso die, natale beati Mauri martyris. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Eligii episcopi et confessoris. » Vide die præcedenti. Sequitur: « Longini martyris, qui latus Domini tempore passionis transfodit. » Vide Usuardum XV Martii, et alibi Auctaria. Inter antiquos solus Florus de eo meminit. In fine: « Vivianæ virginis et martyris. »

IN VATICAN. sub num. 5949 deest annuntiatio prima de Vero et Securo. Adjicitur autem: « Item Romæ, sanctorum Primentii et Pontiani. »

STROZZIAN.: « Item Romæ, sancti Pontiani martyris. »

Editio LUBECO-COL. sic incipit: « Romæ, natale sanctæ Vivianæ virginis et martyris, beatorum Fausti et Dafrosæ filiæ. Quæ Viviana, jubente, » etc., ut codices mediæ notæ supra. In fine nonnihil mutila est, sic ut non recte incipiat annuntiationem de Vero et Securo.

BELIN. pro *Veri* scribit *Severi*; et ubi omnes alii codices *Vivianæ* solus ipse *Bibianæ*. In fine autem adjicit: « Item Romæ, sancti Pontiani martyris. »

GREVEN.: « In Mauritania, santorum Securini, Victorini, Fortunati, Agnetis, Secundæ. » Videnda sunt apographa Hieronymiana. « Longini martyris. Pigmenii, Faustæ et aliorum. » Rectius, opinor, legeret *Fausti*, ut alludatur ad sanctos omnes in Actis Bibianæ memoratos. Tum: « Romæ, sanctorum Primitivi, Potentiani, Ravennæ, sancti Petri archiepiscopi et confessoris, qui a Sixto papa III per apparitionem et jussionem sanctorum Petri apostoli, et Apollinaris martyris, Ravennæ antistes ordinatus, eximia eruditione et sermonis venustate Chrisologi, id est sermonis, vel sermocinatoris aurei, cognomentum promeruit. Calix etiam ejus et patena, contactu a morsu rabidi canis sanant. Ethermani episcopi. Valeriæ virginis. »

MOLAN.: « Item Romæ, sancti Pontiani martyris. Consecratio sanctæ Gertrudis virginis. » Sequitur typis minoribus: « Ravennæ, sancti Petri archiepiscopi et confessoris, qui Chrysologi cognomentum promeruit. Eodem die in India, Cantana civitate Chinensium, obitus Francisci Zavierii, qui evangelizantium in India antesignanus, multis virtutibus, populorum conversione, ac variis miraculis in vita et post mortem clarissimus, incorruptum spiritum Domino reddidit. Scriptum est in epistolis Indicis. Item obitus domini Joannis Ruisbroeck, primi prioris Regularium Viridis vallis, doctrina et sanctitate Clari. Cujus Vita habetur. » Editiones aliæ de Pontiano scribunt, sicut prima. Tum: « Foro Cornelii, beati Petri Chrysologi, Ravennatis episcopi, moribus, doctrina et miraculis clari. Nivellæ, consecratio sanctæ Gertrudis virginis. » Demum typis minoribus, agunt de sancto Francisco Xaverio, et D. Joanne Ruisbrochio, servatis terminis ex editione prima jam relatis.

III *Non.* *Die* 3.

Romæ, natalis sanctorum martyrum Claudii tribuni et uxoris ejus Hilariæ, ac filiorum Jasonis et Mauri, cum septuaginta militibus, ex quibus, Claudium jussit Numerianus imperator, cum ingenti saxo alligatum, in medio mari præcipitem dari, milites vero et filios ipsius Claudii, capitali sententia puniri. Tingi metropoli, passio sancti Cassiani, qui exceptoris diu gerens officium, tandem cælitus inspiratus, execrabile duxit Christianorum neci deservire cruentus, unde renuntians eidem officio, sub Christiana confessione, triumphum meruit obtinere martyrii.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*; *Herinien.*, *Antuerp.* et *Max-Lubec. Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden.*, *Albergen.* et *Danic.*

VARIANTES LECTIONES.

Codices mediæ notæ omnes legunt: *Romæ via Salaria*. Sic etiam, cum Antuerp. et Max.-Lubec., alteram annuntiationem ex Adone inchoant: *Tingi, metropoli Mauritaniæ Tingitanæ*. Munerat. scripsit *Turgi*, secunda Belini editio, *Targi*, Greven., *Tyngi*. Belin. male posuit particulam *et* post *Claudii*, sic legens: *Claudii et tribuni et uxoris Hylariæ*, etc. Le- D gimus cum Praten., Herinien., Munerat., Greven. et Molan., *Christianorum neci deservire cruentus*, licet durior sit constructio. Id ut vitarent Antuerp., Max.-Lubec., Belin. et codices mediæ notæ, omiserunt τὸ *cruentus*, imo in Antuerp.-Maj. emollita est phrasis per *necibus deservire cruentis*. In Greven. et Molan. ante *Christiana et confessione* deest *sub*.

Iidem duo etiam a reliquis dissentiunt in priori annuntiatione, dum pro *cum ingentis axo alligatum*, ut ex Adone descripsit Usuardus, ipsi emendatius quodammodo ponere voluerunt, *cum ingenti saxo ligato*. Molan. autem, omittens particulam *et* inter *vero* et A *filios*, sensum invertit, *milites vero filios*, etc. Imperfecta etiam est Munerati contructio in fine, dum omittens *eidem officio*, *sub Christiana*, solum habet : *unde renuntians*, *confessione triumphum*, etc. *Hylariæ*, *renuncians*, *optinere* et id genus alia negligimus.

OBSERVATIONES.

Quæ I Decembris, occasione Chrysanthi et Dariæ, a nobis observata fuerunt, ad hosce martyres *Claudium*, *Hilariam*, *Jasonem*, *Maurum* et anonymos milites pertinent, qui, ut ibi ostendimus, in Hieronymianis omnes XII Augusti ponuntur, eorum nonnullis XXIX Novembris in iisdem apographis repetitis. Quatuor nostri cum militibus illis septuaginta sic primum hoc die a Romano parvo consignati sunt : *Romæ, Claudii tribuni, et Hilariæ uxoris ejus, et Jasonis et Mauri, et* LXX *militum sub Numeriano*. Diffusius est Adonis elogium, ex quo nostrum contraxit Usuardus. Hisce diutius non inhæreo, nam præter dicta de Chrysantho et Daria nihil observandum superest.

Cassianus Tingitanus in omnibus Hieronymianis diserte ponitur, quidquid nonnihil luxatum et depravatum sit nomen, tum sancti, tum loci in quo passus est. Distinctissime legit exemplar Lucense seu sancti Wandregisili : *Et in Tingi Cassiani*. Hinc procul dubio accepit Rabanus, sed de suo perperam adjecit titulum *presbyteri*. In Romano parvo, Beda aut Floro hic Cassianus notus non est. Fontem alium quam Hieronymiana habuisse videtur martyrologus Viennensis, at quis is fuerit mihi non liquet ; certum puto eum Acta non vidisse, cum paulo jejunius de illo sic pronuntiet : *Tingi, metropoli Mauritaniæ Tingitanæ, natali sanctis Cassiani martyris gloriosi*. Plura in notitiam Usuardi, imo Acta ipse pervenisse necesse est, ex quibus præclarum encomium composuit, de quo supra in Variantibus. Brevia sunt, sed insignia et genuina, diemque passionis clare exprimunt laudata Acta, quæ inter Sincera et selecta edidit, ac prævia admonitione notisque illustravit Ruinartius a pag. 314. Ad XXX Octobris cum Usuardo censuimus Cassianum nostrum, occasione iniquæ sententiæ, in Marcellum dictatæ, cælitus inspiratum, tuncque ad fidem Christi primum conversum, tametsi dubitet Tillemontius tomo IV, B pag. 577. Notissimus est Prudentii de Cassiano, versiculus :

Ingeret Tingis sua Cassianum.

Wandalbertus ad Verum et Securum, hesternos Africanos martyres, alludens, sic illis hodie Cassianum subjungit :

Cassianoque eadem (*Africa*) libat sub martyre ternis.

AUCTARIA.

TORNAC., in prima annuntiatione plane purus, in secunda resecat totum Cassiani elogium.

ANTUERP.-MAJ., in textu non satis castigatus ; addit ad calcem : « Item depositio sancti Birini confessoris. » Patet augmentum Anglicum, in sequenti codice magis amplificatum.

ROSWEYD. : « Pentana civitate, Occidentalium Saxonum metropoli, sancti Birini episcopi, qui primus ibi prædicavit Christi Evangelium. » In toto textu Usuardino purus est.

PULSANEN. ambas annuntiationes transponit, et ab utraque elogia rescindit.

LOVAN. deficit in elogio Claudii.

CENTULEN. : « Tyngi, metropoli Mauritaniæ Tingitanæ, natalis sancti Cassiani, qui exactoris spernens officium, pro confessione Christi subiit martyrium. Romæ, sanctorum martyrum Claudii tribuni, et uxoris ejus Hilariæ, et filiorum Jasonis et Mauri et militum septuaginta, qui omnes ad prædicationem beati Chrisanti crediderunt Christo, et sub Numeriano passi sunt. »

BRUXELLEN. incipit : *Agnetis secundæ*. Vide Hieronymiana die præcedenti, ubi *Agnetem* et *Secundam* seu *Secundum*, aliis immistos invenies. Sequitur de Cassiano, utcunque pure. Tum : « In Nycomedia, sanctorum Merobi, Claudii et Felicis. » In Claudio et sociis satis purus est. Dein : « In Africa, sanctorum Magnæ, Johannis, Stephani, Victoris et Martini. Apud Bononiam, elevatio sancti Agricoli martyris. » Totus laterculus Hieronymianis sanctis intertextus est. Tum vero : « In Blandinio, adventus corporum sanctorum Bertulphi et Guduali. Cujus sancti Guduali scrinium cum in Gandavo post processionem referretur, ymago crucis, inclinato vultu eum venerata immobilis mansit, neque se reflexit. Item Birini episcopi. »

HAGENOYEN., in prima satis purus, subdit : « Item in curia Curiensi, natali sancti Lucii confessoris, ejusdem apostoli, qui propter Christum sua regna reliquit. » Vide Romanum. « Item Argentinæ, monasterium sancti Stephani, sanctæ Achelæ virginis ejusdem monasterii abbatissæ. » Non satis distinguo an legat *Athelæ* ; Castellanus *Atalam* vocat. Sequitur : « In Eystenensi dyoceci, sancti Soli confessoris. » Vide Castellanum, ubi *Solas* dicitur. In Cassiano purus est codex. In fine demum adnectit : « In Anglia, sancti Birini episcopi et confessoris. »

VICTORIN. et REG. SUEC. num 130 : « Item natalis sanctæ Crispinæ virginis et prætiosæ martyris, sub Diocletiano imperatore. » In Hieronymianis hodie aliqua Crispina est, sed vide ipsa, V Decembris, et eodem die Usuardum.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Claudii tribuni, cum sociis LXX militis. » Melius legeret *militibus*. Nescio cur uxor et filii omittantur. Sequitur : *Eloquii abbatis*. Vide Castellanum.

VATICAN. sub num. 5949 adjicit : « Natale sancto- C rum Grafici, Septimi et Quinceli, in S. Sophia. »

LUXOVIEN. : « Depositio sancti Firmini Virdunensis episcopi. » Est Septimus ordine apud Sammarthanos. Castellanus eum inter *Aemeros*, seu certo die carentes, reposuit pag. 783.

Editio LUBECO-COL. incipit : « Reversio beati Johannis apostoli ab exilio Pathmos, post necem Domiciani imperatoris. » In martyribus Romanis nonnihil interpolata est, pura in Cassiano. Addit : « Eodem die, sancti Birgini episcopi et confessoris. » Vide supra ANTUERP.-MAJ. et ROSWEYD. Demum : « Ipso die, sancti Osmundi episcopi et confessoris. » Vide Romanum die sequenti.

GREVEN. : « Reversio de exilio beati Joannis evangelistæ, post necem Domiciani. In Frisia, Radfridi et Wandelfridi martyrum. In Aphrica, natalis sanctorum Crispini, Magnæ, Joannis, Stephani, Victoris, Martini. In Bononia, sanctorum Agricolæ et Cassiani. In Anglia, Birini episcopi Dorcacensis. » D Vide infra editiones MOLANI posteriores. « Petri archiepiscopi. In Britannia, sancti Lucii regis et confessoris, qui tempore Eleutherii papæ, ut Beda dicit libro primo, fidem Christi recepit. Item in Anglia, sancti Osmundi episcopi et confessoris, vita et miraculorum gloria illustris. Firmini episcopi. Solæ presbyteri et abbatis. Galgani confessoris. Eloquii abbatis. In Argentina, sanctæ Attalæ virginis. Item, beatæ Emeritæ, sororis sancti Lucii regis. »

MOLAN litteris Italicis textui, post *sententia puniti*, ex Adone inserit : « Erat autem in loco ubi decollati sunt, cuniculus antiquus ; hunc emundantes nocte Christiani, simul in unum omnia corpora sepelierunt via Salaria. Corpora autem Jasonis et Mauri

collegit sancta Hilaria, relicta martyr, ubi dum assiduis orationibus vacaret, migravit ad Dominum. » In fine : « In monasterio Blandiniensi, Gandavi castri, adventus corporum sanctorum Guduali et Bertulphi. » De Radfrido et Waldefrido, de Lucio rege, de Osmundo et Sola, minoribus typis describit verba GREVENI. Editiones posteriores idem et eodem modo habent in textu. In fine autem : « Mediolani, Mirocletis archiepiscopi et confessoris. » Vide Romanum. « In Anglia, sancti Birini episcopi Dorcestrensis. In territorio Eistensi, Solæ presbyteri et abbatis. Die tertia, sancti prophetæ Sophoniæ. Vualchiodori, natalis sancti Eloquii presbyteri et confessoris. Civitate Argentina, sanctæ Attalæ virginis. » De Adventu corporum Gudwali et Bertulfi, ut supra. Denique typis minoribus : « In Frisia, Radfridi et Vualdefridi, a Normannis juxta Groningam martyrizatorum. » Vide Castellani Martyrologium universale.

Pridie Non. *Die 4.*

Apud Pontum, beati Meletii episcopi et confessoris, qui cum esset eruditionum prærogativa magnificus, virtus tamen animi et vitæ sinceritas longe in eo magnificentior extitit. Item Alexandriæ, sancti Clementis presbyteri, qui in divinarum eruditionum scholis quam maxime floruit. [*Addit Bouillart. in textu* : In pago Bituricensi, sancti Syrani [a] abbatis. *Et in margine* : Floriaco monasterio, translatio sanctissimi confessoris Christi Benedicti abbatis.]

NOTÆ.

Omnino puri sunt *Tornacen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Greven* et *Molan.*

[a] Syrani commemoratio a prima manu sine ulla litura, addita tamen, sed ab Usuardo. Notus est ille Syranus aut Sigirannus. Ejus gesta Labbeus in Bibliotheca et Mabillio in Actis Benedictinis juris publici fecerunt. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Greven. scribit *Melecii* ; pejus Molan., *Meletii*. Dum in Tornacensi legitur *eruditione prærogativa*, puto indicari, *eruditionis prærogativa*, cæterum omnes codices legunt ut est in textu. Greven. et Molan. legunt *synceritas*. Tornacen , *scolis* : plerique alii codices, imo fere omnes, purum textum et integrum referunt, sed Pratensis cum suis in fine adjicit : *In pago Bituricensi, sancti Syrani abbatis*, vel, ut Castellanus descripsit, *sancti Sigiranni*. Primo modo eumdem habent Antuerp.-Maj. Rosweyd. et Aquicinct. Est præterea in Pratensi, ad marginem, *Germanico* [pro *Floriaco*] *monasterio, translatio sanctissimi confessoris Christi Benedicti abbatis* : Castellanus, brevius : *Floriaci, translat. S. Benedicti*. Codex vero Heriniensis, toto textu purissimus, in fine subjungit *Barbaram*, quam et multi alii aut adjecerunt, aut præfixerunt, ut in Auctariis fusius ostendemus. Notabis hic præfatam Barbaram a Romano parvo, Adone et Usuardo, non hoc die, sed XVI Decembris consignatam esse.

OBSERVATIONES.

Eos hos die sanctos in laterculo nostro celebrat Usuardus, quos apud nullum antiquiorem martyrologum potuit reperire. Romanum parvum unicam hanc annuntiationem posuerat : *Romæ Symphronii et Olympii, Exsuperii et Theodoli, die* VI *Kalendas Augusti passorum, a beato Xysto via Latina* II. *Nonas Decembris translatorum, quando eorum festus dies celebrior agitur*. Longior ab Adone historia texitur ex Actis sancti Stephani papæ, verum et apud ipsum unica ea est commemoratio. At vero cum illam XXVI Julii retulisset Usuardus, plane opus habuit alio recurrere, ut huic diei sanctos proprios assignaret. Hieronymiana apographa non consuluit, Beda et Florus vacant, Rabanus ferme hæret in Barbara. Itaque solitos duces hic imitatus, in Rufino vel Eusebio binos sanctos reperit, quos pro suo arbitrio recolendos proponeret hoc die, quo proinde totus textus vere et proprie Usuardinus est. *Meletium* Ponti episcopum suggessit Eusebius lib. VII, cap. 29, ubi sanctus iste a multiplici scientiarum omnium ornatu mirifice extollitur, unde brevis sui elogii totam materiam Usuardus accepit, ipsa Rufini verba describens, ut textum nostrum cum citato loco conferenti manifeste patebit. Quid addi potest tantæ suavitati in moribus, tantæ dulcedini, *ut mellaticus a sodalibus vocaretur ?* quid doctrinæ, cum *in omni eruditione perfectus* asseratur? Vide hæc omnia a Tillemontio Gallice deducta tomo VII, pag. 41, qui tomo immediate prægresso, pag. 641, eumdem Meletium vindicat ab Arianismi labe, per calumniam ei a Philostorgio inusta. Cætera operosius colligemus, dum ejus Acta erunt illustranda.

Quam magnæ et veræ sunt congestæ ab Eusebio in Meletium laudes, tam præclaras, imo fortasse majores meretur clarissimus et celeberrimus scriptor *Clemens*, cognomento *Alexandrinus*, a docendi potius munere quam ab origine aut nativitate, cum de ejus patria inter eruditos hactenus disceptetur, nec magis notum sit quo loco extremum diem obierit. Porro de vastissima doctrina, librisque a Clemente de vario argumento compositis, non semel loquitur Eusebius Historiæ suæ lib. VI, nec in eo multis modis prædicando parciores sunt antiqui Ecclesiæ Patres scriptoresque alii, ex quibus Vitæ seriem aliquam adornavit Tillemontius tomo III, a pag. 181. Recentiores multi in eamdem rem operam contulerunt, suo tempore a nobis consulendi, præsertim bibliographi, seu qui de scriptoribus ecclesiasticis ex professo egerunt, quorum hic nomina referre operæ pretium non est. Jam diximus a nullo martyrologo Usuardo antiquiore aut æquali Clementis nomen consignatum fuisse, ut plane soli Nostro, æque ac Meletius, acceptus referri debeat. Non satis perspicio quo scrupulo duci potuerint Romani Martyrologii reformatores, ut tam illustrem virum ex sacris Tabulis expunctum vellent. Vide Henschenium tomo VI Maii, pag. 777, litt. F. Est qui putet eo Baronium absterritum fuisse, quod Clementis opera inter apocrypha a Gelasio relata sint. Hæc satis pro instituto nostro. Quid velit Wandalberti versiculus :

> Tum pridie cum Victorio præcellet Heracleus,

prorsus non intelligo, at certe hinc magis confirmor in opinione quod Usuardus Wandalbertum secutus non sit, qui hoc die aliunde sanctos sibi conquirendos putaverit.

AUCTARIA.

PRATEN. De ejus augmentis egimus supra in Variantibus.

HERINIEN., purissimus in textu, hunc partem annuntiationis retrahit ex XVI Decembris. « In Tuscia,

passio sanctæ Barbaræ virginis, sub Maximiano imperatore, quæ post dira tormenta, ad extremum gladio data, martyrium consummavit. » Plura dabunt codices alii infra citandi.

Antuerp.-Maj. Diximus supra hunc codicem hic denuo cum Pratensi convenire. Sic habet : « In pago Bituricensi, sancti Sirani abbatis. Et translatio sancti Benedicti abbatis. »

Rosweyd. textui cum Pratensi etiam adjicit : « In pago Bituricensi, sancti Syrani abbatis. » Sequitur tota Barbaræ annuntiatio, descripta ex xvi Decemb., quam hic toties non lubet describere, cum in aliis quoque codicibus repetatur.

Pulsanen. alium plane textum Usuardino substituit : « Romæ, natale sanctorum martyrum Simpronii et Olimpii, temporibus Valeriani et Galieni. » Vide supra in Observationibus. « Item sanctæ Barbaræ virginis. In Africa, natale sanctorum Armogasti, Archimini et Satyri. » Vide de his tribus martyribus Usuardum xxix Martii.

Munerat. pro *Meletii* male scribit *Electi*. Textui autem superaddit : « Ipso die, sancti Benedicti abbatis. Parisii susceptæ sunt in ecclesia beatæ Mariæ reliquiæ, scilicet pars capillorum beatæ Mariæ, tres dentes beati Johannis Baptistæ, brachium sancti Andreæ apostoli, lapides quibus lapidatus est beatus Stephanus ; caput etiam preciosissimorum [preciosissimum] beati Dionisii martyris. Hæ autem reliquiæ in ecclesia beati Stephani protomartyris inventæ sunt. Ipso die, sanctæ Barbaræ virginis et martyris. » De hac codices alii fusius.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., et Lovanien. Omnes hi codices et duo sequentes primo loco referunt totam annuntiationem de sancta Barbara, prout in ipso Usuardo habetur xvi Decembris, quo jam supra lectores remisimus. In textu puri sunt.

Alberg. et Danic. præter Barbaram in principio positam, adjiciunt ipsi in fine : « Colonia, natale sancti Annonis [*alter simplicius*, Colonia, sancti Annonis] episcopi et confessoris. »

Centulen. : « Romæ, sanctorum martyrum Simpronii et Olimpii, Exuperiæ et Theodoli, temporibus Valeriani et Gallieni. » Paucis mutatis, idem habet hic codex xxvi Julii. Pergit : « Nicomediæ, passio sanctæ Barbaræ virginis, quam proprius genitor Dioscorus gladio decollavit. In Africa, sanctorum Armogasti, Archimini et Satiri, qui cum essent lucidissima membra Ecclesiæ, pro confessione veritatis, multa et varia tormenta perpessi sunt. » Vide quæ diximus ad Pulsanen. « Cœnobio Floriaco, depositio sanctissimi corporis beati Patris nostri Benedicti. » Deest hic totus Usuardinus.

Bruxellen. incipit a Barbara, ferme etiam ex textu xvi Decembris dando. In Armogasto et sociis vix differt a præcedenti. Tum ex truncatis Hieronymianis : « In Laodicia metropoli, Felicis et Merobii. » Sequitur textus satis purus. Deinde : « In pago Bituricensi, sancti Cyriani abbatis. Apud Coloniam Agrippinam, depositio sancti Aimonis [Annonis] episcopi et confessoris. Romæ, sanctorum martyrum Sempronii et Olimpii, temporibus Valeriani et Gallieni imperatorum. Eodem die, translatio sancti Benedicti abbatis. »

Hagenoyen. primo loco agit de Meletio, et in fine de Clemente Alexandrino, utrobique satis pure ; sed duabus hisce annuntiationibus interjicit longam historiam de martyrio sanctæ Barbaræ, quam in Actis apud Surium quisque facile et multo nitidiorem reperiet.

Aquicinct. incipit : « Passio sanctæ Barbaræ virginis et martyris. » Sequitur textus. In fine autem cum Pratensi adjungitur : « In pago Bituricensi, sancti Syriani abbatis Apud Floriacum cœnobium, iterum tumulatio sancti Benedicti abbatis. »

Codex Ursini a Rosemberg : « In Italia, civitate Parma, beati Bernardi de gente Ubertorum, de Florencia, dictæ civitatis Parmæ gloriosi episcopi, cujus

A gesta habentur. Coloniæ, sancti Annonis archiepiscopi et confessoris. »

Daveron. : « Floriaco monasterio, sancti Patris monachorum Benedicti, confessoris eximii. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Barbaræ virginis et martyris. Meletii episcopi et confessoris. Clementis presbyteri et confessoris. »

Camberien. : « Apud Pontum, beati Electi episcopi. » Ita superius Muner., sed male pro *Meletii.*

Reg. Suec. num. 130 et num. 428 : « Eodem die, (*puto haberi*) tumulatio sancti Benedicti abbatis. » Tum solus codex sub num. 428 : « Parisiis, susceptio sacrarum reliquiarum. »

Vatican. sub. num. 5949 deest textus. Habet de Barbara, ni fallor, ex xvi Decembris. Item de Simpronio, Olympio, etc. ex xxvi Julii.

Altemps. : « In pago Biturico, sancti Syrani abbatis. » Vide alios codices supra.

Florentin. : « S. Barbaræ... Item sanctæ Juliæ
B virginis et martyris, quæ cum Barbara prædicta passa est. Romæ, sanctorum martyrum Symphronii, Olympii, Exuperiæ et Theodoli, qui temporibus Valeriani et Gallieni imperatorum passi sunt. In Africa sanctorum martyrum Armogasti, Archimini et Satyri, qui cum essent lucidissima membra Christi, pro confessione fidei, multa et gravia perpessi supplicia atque opprobria ab Arianis, cursum gloriosi certaminis impleverunt. Item sancti Bernardi abbatis monasterii sancti Salvii prope Florentiam, civis Florentini. qui postea fuit abbas sanctæ Mariæ Vallis umbrosæ, deinde ordinatus episcopus urbis Parmæ. »

Editio Lubeco-Col. : « Apud Coloniam Agrippinam in Galliis, quæ est urbs metropolis Germaniæ, transitus beatæ ac dignæ memoriæ Annonis, ejusdem civitatis archiepiscopi et confessoris, qui plurium extitit fundator ecclesiarum. Hic cum quodam tempore sacra mysteria perageret, cæcus quidam a
C ministro altaris aquam superfusam digitis venerandi antistitis, sibi donari petiit, qua accepta totam faciem suam cum devotione magna abluens, lucem hujus mundi tunc primum sibi illuxisse, magnis plausibus exultavit. Et beati Annonis sepulcrum divina præstante gratia crebris miraculis illustratur. » Sequitur de Barbara, paulo auctiori phrasi : deinde textus satis purus.

Belin. : « Nicomediæ, sanctæ Barbaræ virginis et martyris. Eodem die, sanctorum Symphoriani et Olypii [*secunda habet* Olympii]. » Et hæc præterea adjicit : « Apud Floriacum monasterium, translatio sancti Benedicti abbatis. »

Greven. : « Nota. Hic festivior solennitas sanctæ Barbaræ agitur, quam Usuardus habet infra xvii Kalendas Januarii. In Laodicia metropoli, Felicis, Merobii. Eodem die, Eraclii, Christiani, Prudentis. Commemoratio sanctorum Armogastis, Archimini et Saturi, qui supra habentur iv Kal. Aprilis. Ro-
D mæ, translatio sanctorum Simphronii, Olimpii, Exuperiæ uxoris ejus et Theodoli filii eorum. Quorum corpora, ut dicit Ado, a beato Stephano papa, vii Kal. Augusti sepulta, postmodum vero a sancto Sixto pontifice translata. celebrem diem fecerunt pridie Nonas Decembris. Apud Coloniam Agrippinam, depositio sancti Annonis episcopi et confessoris, qui multarum ecclesiarum extitit fundator. Ad cujus sanctitatem commendandam, cum tempore quodam sacra mysteria perageret, cæcus quidam aqua sancti pontificis digitis superinfusa, faciem sibi abluens, oculorum lumen recepit. Virduni, sancti Possessoris episcopi. Apud Floriacum, adventus corporis sancti Benedicti abbatis. »

Molan. Ex Belin. describit quæ supra dedimus de Barbara, de Symphronio et Olympio, atque item de translatione sancti Benedicti. Tum : « Colonia, depositio sancti Annonis, ejusdem urbis episcopi, » additque minoribus typis, *qui multarum*, etc. ex Greven. Editiones posteriores inter Meletium et

Clementem, ut partem textus, inserunt annuntiationem Barbaræ ex XVI Decembris, ut supra. In fine : « Eodem die, Symphronii et Olympii martyrum Romæ, temporibus Valeriani et Gallieni. Item, sancti Bernardi episcopi Parmensis. In pago Bituricensi, sancti Sigiranni abbatis. In Anglia, sancti Osmundi episcopi et confessoris, vita et miraculorum gloria illustris. Coloniæ, depositio sancti Annonis, ejusdem urbis episcopi. Die quarta, sancti patris Joannis Damasceni. Apud Floriacum monasterium, translatio sancti Benedicti abbatis. » Vide alios supra.

Nonis. *Die* 5.

In Africa, apud Coloniam Thebestinam, natalis sanctæ Crispinæ martyris, quæ temporibus Diocletiani et Maximiani cum sacrificare noluisset, jussu Anolini proconsulis decollata est. Eodem die, in Italia, sancti Dalmacii martyris. Civitate Treveris, sancti Nicecii episcopi, totius sanctitatis viri. Item civitate Thagora, sanctorum Julii et Potamiæ.

NOTÆ.

Major pars codicum pura est, ut *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Errores præcipue scriptorios habent vel typographicos. Antuerp.-Maj. sic orditur : *In Affrica, aput Thebastianam,* omisso substantivo *coloniam* : Munerat. legit *Thesbatinam,* Greven. et alii, *Tebestinam.* Coactus sum scribere *Dalmacii* et *Nicecii.* Solus Antuerp.-Maj. habet : *In civitate Treveris.* Probatiores codices ponunt *Thagora,* alii *Tagora ;* male Munerat., *Ragora ;* Belin., pessime, *Ragona.* Antuerp. et Max.-Lubec. legunt, *sancti Julii.* etc. Reliquas minutias non enumero.

OBSERVATIONES.

Crispinæ et *Crispini* nomina non semel in Hieronymianis recurrunt III Decembris, ut in Auctariis patuit, et hoc die ; at inter codices omnes minime obscurus et involutus est Epternacensis vetustior, hic ita legens : *Civitate Tegora, natalis Julii, Potamiæ, Crespinæ et aliorum* VII. Scrupulus opponitur in eo quod *Tegoræ*, alias *Thegurœ*, vel *Thagaræ*, Crispinam collocet : sed is facillime eximitur, si Crispinam nostram fateamur *Thaguritanam* seu *Thagorensem* fuisse, passam autem *Thebeste*, ubi martyrologi nostri eam rectissime cum Actis genuinis consignant. Atque his satis conformia sunt verba Kalendarii Carthaginensis : *Nonas Dec. sanctorum martyrum Bili* [haud dubie pro *Juli* vel *Julii*] *Felicis, Potamiæ, Crispinæ et comitum.* A codicibus Hieronymianis nimium exigunt, qui hæc nimis religiose elucidare conantur : satis sit nomen martyris nostræ ex ipsis tuto et vere educi posse. De Julio et Potamia agemus ultimo loco ; illustrissima *Crispina* locum primum sola occupat, quod procul dubio seorsim ab aliis coronata, Acta etiam diversa habeat. Itaque præteritis Florentinii aliorumque animadversionibus, et confusione alia, a Rabano in Hieronymianum textum inducta, martyrologorum nostrorum filum sequemur. Romanum parvum brevissime : *Crispinæ martyris.* Ado, non parcus elogiorum conditor, verosimillime Acta non vidit, verumtamen sufficientem alicunde notitiam nactus est, ut imperatores et proconsulem apte designaret, iisdem plane verbis quæ ex ipso Noster in laterculum suum transtulit. *Clarissimam feminam, divitem et delicatam, sed fortem* pluribus locis egregie laudat Augustinus. Acta vero, quæ tandiu in tenebris delituerant, primus produxit Mabilio tomo III Analectorum, pag. 423, cujus nota ad Kalendarium Carthaginense ibidem legi meretur, pag. 417. Eadem Ruinartius collata cum altero ms. inter Selecta vulgavit a pag. 493, præmissa admonitione, adjectisque notulis suo tempore profuturis. Nec inutilis erit Vita Gallica Tillemontii, tomo V, a pag. 317. Solam Crispinam cum Dalmatio hodie metro unico honorat Wandalbertus :

Dalmatius martyr Nonas Crispinaque servant.

Porro *Dalmatius* hic a Wandalberto laudatus, sic a Romano parvo primum celebratur : *Et Dalmatii martyris.* A Rabano item : *Natale Dalmatii martyris.* Eadem est Adonis sententia : *Eodem die, natale sancti Dalmatii martyris.* Supra ductores aliquid ausus est Usuardus, dum addidit, *in Italia.* At certe perperam ipse, Ado et Beda Plantinianus citantur a Baronio pro annuntiatione in Romano posita : *Papiæ, sancti Dalmatii episcopi et martyris, qui in persecutione Maximiani passus est,* cum nullus eorum aut Papiam usquam aut episcopi titulum, aut persecutionem denotent. Legenda adnotatio Ferrarii ad hunc diem de qua alibi pluribus disputabitur, ubi et Acta ipsa poetice ab Hieronymo Vida Albensi episcopo exornata expendentur, in quibus multa reprehendit Tillemontius tomo V, a pag. 637. Planiora et certiora sunt quæ de *Nicetio* Treverensi scripsit Gregorius Turonensis in Vitis Patrum, toto cap. 17, atque item de Gloria confessorum, cap. 94, ex quo eum primus signavit, elogiique materiam accepit Viennensis Martyrologus, ex hoc Usuardus, resecto duntaxat sepulturæ loco, quem ex Pulsanensi codice infra restituemus. Plura vide in notatione Baronii. *Julius* et *Potamia* a solo Usuardo positi sunt, avulsi a sociis aliis Hieronymianis, de quibus supra dictum est. Sunt hi Crispinæ si non martyrii socii, at saltem populares et verosimillime eodem tempore martyrii laurea donati. Baronius, Bedam Plantinianum, opinor, secutus scripsit : *Thaguræ in Africa, sanctorum martyrum Julii, Potamiæ, Crispini, Felicis, Grati et aliorum septem ;* ex quibus classes duas distinxerat Rabanus. Fateor anam confusioni datam ab ipsis Hieronymianis codicibus, at nescio an Castellani notula hæc omnia satis exacte componat. In eo ipsi assentior quod asserat Usuardum solos Julium et Potamiam prudentius selegisse, relictis aliis, non satis clare apud Hieronymiana expressis. Cæterum textus nostri puritas et sinceritas satis comprobata est.

AUCTARIA.

Rosweyd. textui superaddit : « In Affrica, Fulgentii martyris et aliorum XXVI. » In Hieronymianis reperitur *Fulgentius*, sed unde tam multi in hoc codice socii accesserint, quærendum est.

Pulsanen. in prima caret elogio. In secunda purus non est. In tertia de Nicetio ex Adone superaddit verba, de quibus in Observationibus : « Qui in basilica beati Maximini episcopi sepultus quiescit. » Deficit in quarta.

Antuerp.-Max., Lovan. et Leyden. Belg., textui puro adjiciunt : « Apud provinciam Capadociæ, ci-

vitate Mutalassi, natale beati Sabæ abbatis et confessoris.

Ultraject. et Leyden.-Lat. augmentum extendunt hoc modo : « Apud provinciam Capadociæ, natale beati Sabæ abbatis et confessoris, qui in juventute seculum derelinquens, primo in congregatione, postea in eremo, deinde in regimine monachorum claram virtutibus vitam duxit. » Idem habet Danic., sed primo loco, caretque in textu annuntiatione Nicetii.

Alberg., in textu etiam purus, ei præfigit : « Natale sancti Sabæ abbatis et confessoris. »

Centulen. : « In Affrica apud Coloniam Thebestinam, sanctæ Crispinæ virginis, sub Anolino proconsule. Eodem die, sancti Dalmatii martyris. Treveris, sancti Nicetii episcopi, totius sanctitatis viri. » Deest annuntiatio ultima.

Bruxellen., in prima satis purus, subjicit : « Item in Affrica, natale sanctorum Humili, Felicis Julii, Potamiæ, Crispini, Trophini et aliorum octo. In civitate Thegora, natale sanctorum Julii et Potamiæ. » Vide codices Hieronymianos. In Dalmatio purus est. De Saba, habet ut Ultraj., etc., supra. Pro *Nicetii* scribit *Nicesii*, sed in ea annuntiatione purus est. Denique : « Et alibi sanctorum Fulgentii et Amancii. » Hi ex Hieronymianis etiam accepti sunt.

Hagenoyen. incipit a Saba, fere ut citatus Ultraject. superius. Deinde de Crispina et Dalmatio, satis pure. Deest hic Nicetius Trevirensis. In ultima, pro *Julii* scribit *Nyli*. Sequitur : « In civitate Coloniæ Agrippinæ, depositio beati Annonis episcopi et confessoris, ejusdem civitatis. Hic vir beatus posuit in Salne monachos et expulit inde Canonicos. Et quatuor alia sollempnia constituit monasteria ; duo extra Coloniam, in quibus posuit nigros monachos, scilicet Syberg et Garschaff : alia duo intra civitatem construxit, scilicet sanctæ Mariæ ad Gradus, et sancti Georgii, in quibus posuit Canonicos. Hic vir beatus scabinos civitatis Coloniensis, pro falsa sententia exoclavit (*haud dubie vult dicere* excommunicavit) ; et obiit in pace, sepulturam eligens in Syberg, et ibi requiescit. » Vide die præcedenti Auctaria et Surium.

Victorin. adjicit in fine : « In Judea, natalis sancti Sabæ abbatis et confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Nicetii Treverensis episcopi. Annonis episcopi Coloniensis. »

Reg. Suec. num. 130 : « Et sanctæ Barbaræ virginis et martyris. » Vide die præcedenti.

Codex D. Le Mare sign. littera A, hoc peculiare refert : « Civitate Ædnæ, translatio sancti Bachonis episcopi et confessoris. »

In Vatican. num. 5949 deest annuntiatio ultima. Adjicitur : « Natale sancti Sabæ abbatis. »

Florentin. : « Sancti Sabbæ abbatis. »

Editio Lubeco-Col. pura est in prima, deinde inserit : « Item natale sancti Sabæ abbatis et confessoris. » Sequuntur tres aliæ annuntiationes satis puræ. Tum : « Eodem die, sancti Triphonis pueri et martyris, qui ab infantia multis miraculis claruit, et post varia tormenta, sub Decio imperatore, Aquilino præfecto agente, gladio capite privatus est. » Vide Greven. infra, etiam de annuntiatione sequenti. « Ipso die, sancti Diolinicii martyris. »

Belin. in fine : « Item in civitate Mutalasii, quæ est ex provincia Capadociæ, sancti Sabbæ abbatis et confessoris. »

Greven. incipit de more Auctaria sua ex Hieronymianis : « In Aphrica, sanctorum Humili, Felicis, Crispini, Trophini, Evarpionis et aliorum octo. Item Fulgentii et Amantii martyrum, et aliorum viginti sex. In Cæsarea, sanctorum Domnini martyris et aliorum duodecim. Item sanctorum Pauli et Julii. Item secundum aliquos hic, Saturnini episcopi Tholosani, quem Usuardus et Ado habent III Kalendas Decembris. Item Triphonis pueri et martyris secundum aliquos hic, secundum Vincentium vero libro duodecimo, III Nonas Maii. Diolinicii martyris. Civitate Ebreduno, sancti Gailicani episcopi et confessoris. Humilis confessoris. Eodem die, beati Sabbæ abbatis. Qui ex provincia Cappadociæ ortus, tempore Theodosii, magnis pollens virtutibus, miraculorumque gloriosa illustris, quievit anno Domini quingentesimo vigesimo quarto. »

Molan. litteris Italicis textui inserit vocem unicam, quæ Dalmatii positionem clarius exprimit, *Pedonæ*, de quo videndus Ferrarius, in Observationibus a nobis citatus. In fine ex Belino : « Item civitate Mutalasii, provinciæ Cappadociæ, sancti Sabbæ abbatis et confessoris. » In editionibus posterioribus nihil præterea additur.

VIII *Idus*. *Die* 6.

Natalis beati Nicolai episcopi Mirorum Liciæ, de quo inter plura miraculorum insignia, illud memorabile fertur quod imperatorem Constantinum ab interitu quorumdam, longe constitutus, ad misericordiam et monitis per visum deflexit et minis. In Africa, sanctarum Dionisiæ, Dativæ, Leontiæ et religiosi viri nomine Tertii et Emiliani et Bonifacii cum aliis tribus, qui omnes pro confessione fidei catholicæ, gravissimis in innumeris suppliciis excruciati, confessorum Christi numero sociari meruerunt.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Inter codices pro textu citatos nonnulli excludi poterant, qui in principio phrasim mutarunt. Sic Antuerp.-Maj. incipit : *Natale beati Nicolai episcopi, de quo*, etc. Paulo liberalius Rosweyd., litteris majusculis rubris : *Natale beati Nicolai episcopi et confessoris, miraculorum gloria lucidi, de quo inter cætera illud*, etc. Belini prima editio posuerat : *In Apulia, apud Barum, natale sancti Nicolai episcopi et confessoris*, etc., sed secunda, paulo melius : *Apud Mtriam, metropolim Liciæ*. In solo Heriniensi est *archiepiscopi*. Reliqui in textu, *Mirorum*, pro quo alii, *Mirrorum ;* alii *Mirreorum ;* solus Molan., *Myreorum Lyciæ*. In Praten. pro *memorabile* male habetur in apographo nostro *mirabile*. Nihil significat Molani emendatio, dum pro *ab interitu quorumdam* legit ipse *ab interitu quodam*. Sic idem cum Greven. invertit sequentia, *ad misericordiam per visum et monitis flexit et minis*. Cæteri probant Usuardum legisse ut est in textu, adeoque et Rosweyd. male scripsisse *monitis et minis per visum*. Errat etiam Belinus dum Africanis præfigi titulum *sanctarum virginum* : nec valet *Datianæ*, pro *Dativæ*. Superfluam elegantiam affectat Herinien, per *et Dativæ et Leontiæ*. Scripsit *Emiliani*, pro quo melius haberetur *Emelii*, non *Juliani*, ut Max.-Lubec. In Munerat. post *confessorum* deest *Christi*. Max.-Lubec. et Belin. ultima verba inflectunt, *sociati sunt*, neque melius Antuerp., *associati sunt*. *Nicholai*; *Tercii Bonefacii* et similia negligi possunt.

OBSERVATIONES.

Stupenda est sancti *Nicolai* per universam Ecclesiam, tum Orientalem tum Occidentalem, devotissimi cultus dilatatio, erectis passim templis, aris, statuis, aliisque singularissimæ venerationis monumentis, quorum ea potissimum causa non temere assignari posse videtur quod Deus ingentia sanctissimi illustrissimique viri merita, incredibili propemodum variorum signorum ac miraculorum multitudine, toto orbe catholico palam facere voluerit, eaque ratione, si ita loqui fas est, antiquorum de ipso scriptorum silentium quodammodo compensare. Quo loco apud Græcos sit *thaumaturgus Nicolaus*, docent, ut cætera taceam, Ephemerides Græco-Moscæ ante tomum I Maii, pag. LV et LVIII. Vita ejus prius a Methodio patriarcha Constantinopolitano Græce, ex hoc a Joanne Diacono Latine, sæculo primum IX composita, atque adeo totis ferme quinque sæculis sancto ipso posterior, sufficiens non videtur, ut veris Nicolai cultoribus antiquiorum Actorum desiderium adimere valeat. Exstat ea apud Mombritium tomo II, a pag. 162, sed auctoris præfatione truncata, criticos offendit. Aliam adornavit Metaphrastes a Surio vulgatam omnibusque notissimam, de qua aliisque permultis, tum historiis tum encomiis, ad Nicolaum spectantibus, quæ Græce et Latine apud nos sunt, fusius in Actis suo tempore disseretur. Hic nobis præcipue notandum apud plures antiquos martyrologos, ut sunt Hieronymianas, Beda, Florus; in Sacramentariis aut Kalendariis Romanis, nullam sancti nostri memoriam reperiri. Crediderim tunc primum Romæ celebrari cœpisse, dum breve suum Martyrologium concinnavit auctor Romani parvi, de eo sic primus loquens : *Nicolai episcopi Myrorum Lyciæ*. Hisce nihil superaddit Ado, præter solum præfixum sancti titulum, ut facile conjicias nullam ipsi adhuncdum vitam innotuisse. An quod ejus tempore nulla in Occidente extiterit ? Nequaquam, opinor ; cum in Rabano, cujus martyrologium antiquius est, longa habeatur narratio de celeberrimo miraculo Nepotiani, Ursi et Eupoleonis, magistrorum mili-um, per Nicolai adhuc viventis apparitionem Constantino factam, e carcere ereptorum, quod in textu nostro succinctius insinuavit Usuardus ; unde videtur posse confici præfatam miraculi historiam et Methodio et Joanne diacono vetustiorem esse. Et certe in præfatione apud nos ms. testatur Joannes diaconus se Methodium contraxisse, de cætero remittens ad *Græcorum phalerata commenta*, quæ utique prius exstitisse oportet, et verosimiliter etiam per Occidentem vulgata, licet ea Viennensis non viderit. Interim valde jejuna est Nicolai Vita a Tillemontio Gallice compilata tom. VI, pag. 688, cujus nota prima pag. 823 Metaphrasten acriter impugnat, statuitque de sancti gestis nihil certi superesse. Novi, qui hujusmodi argumentis pressi, Nicolaum sæculo uno aut altero juniorem esse velint, ast ii, meo quidem judicio, dum Scyllam fugiunt, difficultatum Charybdim minime evitant. Nostrum erit alibi dispicere an adeo contemnenda sint quæ laudati scriptores ex antiquioribus procul dubio monumentis collegerunt, saltem an ita triturari nequeant ut sincerum semen a paleis secernatur. Parcior hisce aliquot diebus Wandalbertus, unico etiam versiculo Nicolaum cecinit :

Octavas Idus Nicolaus episcopus ornat.

Martyres Africani etiam a Romano parvo primum positi, sic ab eo enumerantur : *In Africa, Dionysiæ, Dativæ, Leontis et Æmiliani medici et aliorum.* Non videtur Ado fontem consuluisse, dum et ipse scripsit *Leontis* pro *Leontiæ*, aliaque non recte commiscuit, quæ multo distinctius atque splendidius explicari poterant et debebant, ut puta, si *Majoricus adolescens* generosissimæ matri *Dionisiæ* conjunctus fuisset, aliaque paulo accuratius ex Victoris Vitensis, de persecutione Africana libro V, deducta, sic ut post matrem et filium reliqui veris nominibus ex ordine commemorarentur. Videat curiosus lector Victorem ipsum a principio citati libri V, ubi sæpius ingeminat, *humano sermone explicari non posse, quantis pœnis* catholicos *afflixerit* cruenta *illa bestia* Hunericus, *crudelissimis tortoribus per universas Africanæ terræ provincias uno tempore destinatis*, adeo ut *impossibile homini* asserat *quantitatem martyrum vel etiam confessorum supputare.* Usuardus noster, Adonianum elogium decurtans, *Leontiæ* nomen bene restituit ; potuisset etiam *Emelii* scriberet pro *Æmiliani.* In eo præterea Adoni præferendus videtur, quod tres anonymos reliquerit. Hæc satis pro textu nostro ; reliqua ad egregias Africanorum illorum confessiones pertinentia alibi ex laudato Victore dilligentius illustranda sunt.

AUCTARIA.

TORNACEN. in toto textu purissimus est, verum nescio quid hic ad rem faciat hæc additio : « Item natale sancti Nicolai apchiepiscopi. »

PULSANEN. sic textum mutat : « Natalis beatissimi Nicolai episcopi Minorum Liciæ. Apud Africam, sanctorum Dionisiæ, Davitæ, Leontis, Emiliani, Decimi et religiosi viri nomine Tertii, Bonifacii, Severii, Victoris et Loris adolescentis. » Vide Adonem, vel potius Victorem ipsum in Observationibus citatum, atque item hodiernam Castellani notulam.

ANTUERP., MAX.-ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG. et DANIC., satis puri in toto textu, de Nicolao adjiciunt : « Dormivit autem in senectute bona, et appositus est ad patres suos anno Domini trecentesimo quinquagesimo octavo. »

LOVANIEN. in augmento cum prioribus convenit, sed mutilat Afrorum elogium.

CENTULEN.: « Natale beati Nicolai, Mirreorum Liciæ archiepiscopi, viri fonte caritatis et totius pietatis repleti Apud Africam, sanctarum Dyonisiæ, Dativæ, Leontis et Emiliani medici, et religiosi viri nomine Tertii, et Bonifacii, et Servii, et Victricis, et Majorici adolescentis, qui omnes sub Wandalica persecutione coronati sunt. »

BRUXELLEN. primam satis puram refert, sed caret secunda, ad sequentem diem rejecta. Subdit vero : « Apud Sanctonas, beati Martini abbatis, discipuli sancti Martini, Turonicæ urbis episcopi. Qui in monasterio, quod ipse ædificavit, in pace quiescit ; ad cujus tumulum creberrime divinitus fiunt miracula. » Hanc annuntiationem ad sequentem diem melius distulisset. In fine adjicitur : « Romæ, sancti Eutaciani, » pro *Eutychiani.*

HAGENOYEN. plura de Nicolao refert quam Acta ipsa commemorent. Secundam annuntiationem integram ferme habet, sed pro suo libitu transpositam.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Nicolai episcopi et confessoris. Dionysiæ, Dativæ, Leontiæ, et aliorum plurimorum martyrum. »

Editio LUBECO-COL. de Nicolao adjungit : « Et quam egregius hic sanctus inter præcipuos præsules quam clarus in miraculis, quam proficuus in doctrinis, quam splendidus in exemplis, et [ad] enarrandum lingua humana vix sufficit. Dormivit autem in senectute bona et appositus est ad patres suos anno Domini trecentesimo quinquagesimo octavo. » In secunda annuntiatione, post *et Bonifacii cum aliis tribus*, adnectitur corruptis nominibus, « videlicet Zerini, Victoris et Meroici adolescentis martyrum. Qui omnes pro confessione fidei catholicæ sub Hunnerico rege Arrianorum, gravissimis et innumeris suppliciis excruciati, confessorum Christi numero sociati sunt. » In fine : « Eodem die, sanctæ Ozellæ [*pro* Asellæ] virginis. » Vide Surium.

Greven. : « Nomina trium martyrum, apud Aphricam cum supra nominatis passorum, sunt Servius, Victrix et Majoricus adolescens, qui exemplo aliorum, matris suæ Dionisiæ exhortationibus roboratus, sub Hunerico rege, in certamine confessionis reddidit spiritum. Item Aphrica, sanctorum Zeloti, Fortunati, Hermogenis, Rogati, Theguli et Agatæ virginis. » De his videnda sunt apographa Hieronymiana. Pergit : « Romæ, beati Nicolai papæ et confessoris, de quo Martinus in Chronica sua testatur, quod fuerit post magnum Gregorium vir sanctissimus. Ozellæ virginis. » Jam dixi scribendum *Asellæ*. Vide Martyrologium Romanum et Castellani notulam.

A Molan. in prima editione litteris minoribus solum adjicit : « Asellæ virginis, in utero matris, ut testatur Hieronymus, benedictæ. » De ea nihil in editionibus posterioribus, in quibus legitur : « Marcianis, natale sanctæ Gertrudis. » Addit, qui manuscriptas notas hinc inde apposuit, noster Joannes Gravius. *viduæ et primæ abbatissæ Hamaticensis ad Scarpam fluvium, non procul a Duaco*. Notat præterea idem Gravius ad marginem : *Obiit Hamatici, anno* DCLV, *translata postea Marcenas*. Castellanus in Martyrologio universali paulo aliter nomen format, non *Gertrudis* scribens sed *Geretrudis*.

VII *Idus*. *Die* 7.

Apud Alexandriam, natalis beati Agathonis martyris, sub Decio imperatore, qui cum esset militaris et prohiberet quosdam volentes illudere mortuis cadaveribus martyrum, clamor repente totius vulgi adversus eum extollitur. Oblatus autem judici, cum in confessione persisteret, capite pro pietate damnatus est. Civitate Sanctonas, sancti Martini abbatis, ad cujus tumulum creberrime divinitus fiunt miracula. In pago Meldicensi, sanctæ Faræ virginis.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Praten. et Munerat. legunt *Agatonis*, melius cæteri ut est in textu. Non male posuit Antuerp.-Maj. *capitis pro pietate*, etc., sed reliqui omnes *capite*. Videtur Molan. alteram Belini editionem secutus in duarum ultimarum annuntiationum transpositione, Faram præponendo Martino. Idem scribit *Pharæ* B cum Antuerp.-Maj. ; at satis patet nullam in hoc nomine cum Græco sermone affinitatem intervenire. Greven. et Molan. legunt *creberrima divinitus fiunt*, etc., recte ad mentem Adonis, sed nos aliorum codicum Usuardinorum scribendi rationem præferimus.

OBSERVATIONES.

Baronius Juliano et Euno, de quibus cum Romano parvo, Adone et Usuardo egimus XXVII Februarii, militem, eorum occasione passum, ét in editione Eusebiana Christophorsoni *Besam* appellatum, tanquam martyrii socium eodem die subjunxit ; hoc veto die *Agathonem* Adonianis vel Usuardinis verbis signans, sic observat : *Simile certamen hic* (Agatho) *subiisse videtur ac ille, de quo ex Dionysio Alexandrino Eusebius in translatione Rufini lib.* VI, *cap.* 30 (nobis 31) *qui et in editione Christophorsoni* Beza *appellatur lib.* VI, *cap.* 34, *de quo superius agitur* III *Kal. Martii. Porro diversum nomen et dies natalis alium ab illo esse persuadet.* Ita vir eminentissimus, quem deceptum adverto diversitate phrasium quibus Eusebium interpretes transtulere. Fontem ipsum assignemus, et ad oculum patebit militem illum, qui apud Rufinum lib. VI, cap. 31, anonymus est, quocunque demum nomine donetur, in personas duas nequaquam distrahi posse. Auctor Romani parvi C scaturiginem suam de more consulens, præfatum militem, propria, opinor, auctoritate, sumptaque fortasse ex præclaro opere appellatione, ob pietatem in mortuos *Agathonem* vocans, sic legit : *Alexandriæ, Agathonis martyris et militis sub Decio*. Ado autem, Rufini locum describens et modice amplificans, Usuardus vero nonnihil contrahens, tam clare *Besam* Eusebii, tum apud Christophorsonum cap. 34, tum apud Valesium cap. 41, designant, ut Rufinum cum hodierno textu conferenti, nullum prorsus dubitationis locum relinquant. En ipsa Rufini verba : *Sed vir quidam militaris cum assisteret, et quosdam, volentes etiam mortuis illudere cadaveribus, prohiberet, clamor repente adversus eum totius vulgi extollitur ; offertur judici fortissimus miles jam Domini, et nusquam se inferior factus, in confessione persistens, capitis proprietate* [lege *pro pietate*] *damnatur*. Non potuit textus noster manifestius fontem suum commonstrare, quod die sequenti in Macario D clare denuo patescet. Neque vero a diversis diebus natalibus quidquam evincitur, cum toties ostenderim auctorem Romani parvi dies plerosque, pro mero suo libitu, sanctorum quos in Rufino reperit, cultui consecrasse. Adde, quod ea dierum diversitas a solo Baronio inducta sit, qui apud nullum antiquum Martyrologiorum *Besæ* nomen XXVIII Februarii usquam invenerit, primus ipse eum notans, ubi eodem jure Macarium diei sequentis, et tot alios, eodem Rufini capite memoratos, conjungere potuisset. Nobis itaque perspicuum videtur *Besam* et *Agathonem* unum et eumdem martyrem esse, qui apud Rufinum describitur.

De variorum *Martinorum* confusione egimus ad diem XXIV Octobris, citantes Castellanum, et illo et hoc die sanctos istos synonymos accurate distinguentem. Qui *Martinum* Sanctonensem, qui hic colitur, primus in Fastos sacros retulit martyrologus Viennensis, sic eum depinxit, ut clare ostendat se Gregorii Turonensis caput 57 de Gloria confessorum præ oculis habuisse ; nec scio monumenta alia superesse ex quibus de ejus gestis plenius edoceamur. Utramque Adonis annuntiationem Noster in textu relato contraxit. *Burgundofora* in nostris Auctariis Usuardinis recurrit III Aprilis ; eo die, ut credimus, relata per errorem, in Vita ejus inventum, cum de cætero certum sit vere et bene ab Usuardo hoc die primum signatam sub nomine *Faræ*, aliis *Burgundofaræ*, de cujus nominis etymologia videndus Mabilio sæculo II Benedictino, pag. 438, ubi ex Actis sanctorum Columbani, Eustasii et Attalæ ea producit quæ ad Burgundofaram, vel ad virtutes et res mirabiles, in Eboriacensi monasterio ejus tempore factas, pertinent. In Romano, Angliæ ascribitur, III Aprilis ; hoc die pago Meldensi. Vide notationem Motherii. Plura alia in collectaneis nostris manuscriptis reperio, unde cætera olim illustrari poterunt. Solus Wandalbertus hoc die apographa Hieronymiana secutus est, dum, prætermissis aut forte non cognitis sanctis nostris, sic cecinit :

Septenas retinet Polycarpus cum Theodoro.

AUCTARIA.

PRATEN. In apographo nostro ponitur in fine : A « Ipso die, ordinatio sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi ; » at cum ea verba subvirgulata sint, suppono ad marginem adjecta esse, licet Castellanus id non observaverit, qui tamen die sequenti oculate auctarium distinxit.

TORNACEN., in prima purus, secundam producit usque ad *abbatis*. Desunt reliqua.

ROSWEYD., in textu satis purus, addit : « Octavæ sancti Andreæ apostoli. »

PULSANEN. in prima purus est usque ad *imperatore*. Tum : « Martini abbatis, discipuli beati Martini Turonensis episcopi. » Deest tertia. Additur : « Apud Spoletum, passio sancti Sabini episcopi, Exuperantii et Marcelli diaconorum. » Alii codices agunt de solo Sabino, cujus elogium videri potest apud Rabanum.

ANTUERP., MAX.-LUBEC. et UGHELLIAN. incipiunt : « In monasterio Liberiaco, natale sancti Gerebaldi episcopi. » Sequitur textus. Tum in fine omnes B adjungunt : « Ordinatio beati Ambrosii episcopi. Et octava sancti Andreæ. »

ANTUERP.-MAX., LOVAN. et LEYDEN.-BELG. textui puro in fine adjiciunt : « In monasterio Liberiaco, natale sancti Gerebaldi episcopi. Eodem die, ordinatio sancti Ambrosii episcopi. Et octava sancti Andreæ. »

LEYDEN.-LATIN. cum prioribus convenit, sed ordinationem sancti Ambrosii fusius describit hoc modo: « Eodem die, ordinatio beati Ambrosii episcopi et confessoris. Qui Mediolanum veniens, dum seditionem populi de ordinando sibi episcopo suscitatam, sopire suo alloquio niteretur, ad vocem infantis, qui eum nominavit episcopum, cuncti repente in ipsum concordia incredibili consenserunt. Oblatum autem honorem fugiens, aliquandiu latuit, sed tandem divinam circa se voluntatem intelligens, consensit. » Cum hoc codice plane convenit ULTRAJECT., sed ordinationem Ambrosii ponit primo loco. Et sic C quoque habent ALBERG. et DANIC., qui carent auctario ultimo de octava sancti Andreæ.

CENTULEN. : « Apud Alexandriam, beati Agathonis martyris, sub Decio imperatore. Apud Sanctonas, beati Martini abbatis, qui fuit discipulus sancti Martini Turonensis. Apud Spoletum, sancti Salvii [*vult dicere* Sabini *vel* Savini] episcopi et martyris. Et octava sancti Andreæ apostoli. »

BRUXELLEN. incipit : « Octava sancti Andreæ apostoli. » Sequitur de Agathone, satis pure. Tum de Dionysia aliisque martyribus Africanis ex die præcedenti. Deinde : « In Spolitana urbe, sancti Sabini episcopi et martyris. Et natale beati Palmacii martyris incliti. In pago Meldensi, sanctæ Faræ virginis. In civitate Avennis, natalis sanctæ Aricolæ. In monasterio Liberiaco, natale sancti Gerebaldi episcopi. Mediolani, ordinatio sancti Ambrosii episcopi et confessoris. »

D HAGENOYEN. incipit de *Octava Andreæ*, ut præcedens. In Agathone satis purus etiam est. Tum : « Mediolani, ordinatio beati Ambrosii episcopi, qui illic, non quasi episcopus venerat, sed quasi judex, qui oblatum sibi honorem fugiens, latere voluit et fugere, sed non valuit. Et tunc cum divinam erga se voluntatem intellexit, consensit. Cujus electio a Valentino [Valentiniano] imperatore confirmata est. » In Martino et Fara satis purus est. Demum in fine adjicit ut supra : « In monasterio Lyberiaco, natale sancti Gerebaldi, » etc.

VICTORIN. adjicit in fine : « Apud Spoletum, sancti Sabini episcopi. » Alii, *Savini*, etc.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Pharæ virginis, quæ mirabiliter pro castitate certavit. Octava Andreæ. Gerebaudi, vel *Gerebandi episcopi.* » Alias *Gerebaldi* vel *Gereboldi*.

BIGOTIAN. signat. P. 5, primo loco : « In monasterio Liberiaco, natale sancti Gerebaldi episcopi. »

REG. SUEC. signat. num. 130 : « Mediolani, sancti Ambrosii episcopi. Apud Spoletum, sancti Sabini episcopi. »

In VATICAN. num. 5949, omissa est Fara, sed adjectum : « Mediolani, natale sancti Ambrosii episcopi et confessoris. Apud Spoletum, sancti Savini episcopi et martyris. »

FLORENTIN. : « Apud Spoletum, sancti Savini episcopi et martyris. Item sanctorum martyrum Venustiani cum uxore et filiis, ut in gestis sancti prædicti legitur. In monasterio Liberiaco, sancti Gerebaldi episcopi. Sanctonas... Item apud prædictam civitatem, sancti Eutropii martyris. »

Editio LUBECO-COL. : « Octava sancti Andreæ apostoli. » De ordinatione sancti Ambrosii, ut LEYDEN.-LAT. supra. In Agathone satis pura est. Tum : « Civitate Xanctonas, sancti Martini abbatis, discipuli sancti Martini, Turonensis civitatis episcopi. Ad cujus tumulum creberrima divinitus fiunt miracula. Qui in monasterio, quod ipse fundavit, in pace quievit. In Spolitana urbe, depositio sancti Sabini episcopi et confessoris. » De Gerebaldo, habet ut supra ; de Fara, pure.

BELIN. : « Mediolani, ordinatio sancti Ambrosii episcopi et confessoris, cujus sanctitate tota Mediolanensium civitas decoratur. » Caret Martino ; cætera satis pura sunt. In secunda editione de Ambrosio legit, « cujus sanctitate universalis Ecclesia decoratur. » Hic autem in fine apponitur Martinus.

GREVEN. : « Inventio sanctæ crucis secunda. Octava sancti Andreæ. Antiochiæ, sanctorum Polycarpi et Theodosi. Apud Mediolanum, ordinatio episcopatus beati Ambrosii. Qui cum seditionem populi de eligendo sibi episcopo ortam, sedare vellet, vox infantis insonuit, dicens Ambrosium episcopum. Mox omnium unanimi consensu rapitur multumque renitens, in episcopum consecratur. Apud Spoletum, beati Sabini episcopi et confessoris. Marcelli episcopi. In monasterio Liberiaco sancti Gereboldi episcopi Bajocensis et confessoris. Qui castitatis zelo stuprum recusans, velut alter Joseph, carceri, ut fame periret inclusus, angelorum consortio fruitur ; deinde molari lapidi alligatus, in mare projicitur, sed divina gubernante providentia, sanus Normanniæ partibus applicuit. In cujus adventu arbores ibi floruerunt, cæci illuminati sunt, claudi gradiendi officium consecuti, ipse etiam cœlesti oraculo Bajocensis episcopus factus, vita et miraculis clarus, quievit in pace. Ipso die, Dodovaldi presbyteri. In Hibernia, Boetii confessoris. »

MOLAN. : « Apud Bajocas, in monasterio Liberiaco, depositio beati Gerebaldi, præfatæ urbis episcopi et confessoris. Mediolani, ordinatio Ambrosii episcopi et confessoris, cujus sanctitate universalis Ecclesia decoratur. » Adjicit typis minoribus : « Qui cum ultima jaceret ægritudine, dicebat : Mori non timeo, quia bonum Dominum habemus. » Editiones alteræ litteris Italicis textui præfigunt *Mediolani*, etc., usque ad *decoratur* ex secunda BELINI editione. In fine de Liberiaco, ut editio prior. Demum, quod apud alios non legitur : « Eodem die, sancti Giraldi episcopi Veliterni et confessoris. »

VI *Idus*. *Die* 8.

Romæ, natalis beati Enticiani papæ, qui rexit Ecclesiam anno uno, et sub Aureliano martyrio coronatus est, sepultus in cimeterio Calisti, qui et ipse per diversa loca trecentos quadraginta duos martyres manu sua sepelivit. Ipso die apud Alexandriam, sancti Macharii martyris, qui tempore Decii, a judice, cum

multis verbis ad negandum suaderetur, et eo majori constantia fidem suam profiteretur, vivus ad ultimum jubetur exuri. [*Bouillart., ad oram paginæ*: Conceptio beatissimæ Dei genitricis virginis Mariæ.]

NOTÆ.

Sumitur ex solis *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Recte a Molano scriptum *Eutychiani*; a Pratensi, non omnino male, *Euthichiani*: a reliquis, passim *Euticiani*, ut est in textu. Praten. legit *tercentos*, melius alii; nonnulli numeralibus litteris usi sunt. A *Macharii* et hic et alibi receptus codicum scribendi modus est. In codice Heriniensi, post *majori constantia*, irrepsit *ad*, male et contra constructionem.

OBSERVATIONES.

Vetustissima, quæ quidem in Fastis ecclesiasticis supersit, *Euthychiani* pontificis memoria habetur in Kalendario Bucheriano, sub titulo *Depositionis episcoporum*, his verbis: VI *Idus Decembris Eutichiani in Callisti*. In Hieronymianis plerisque hoc die legitur: *Romæ, Euticiani*; vel ut est in antiquissimo Epternacensi: *Romæ, depositio Eticiani* [Euticiani] *episcopi* quem et die præcedenti posuerat: *Et Romæ, Euticiani episcopi*. Ex his autem dubius redditur verus sive obitus, sive martyrii dies, ab aliis signatus XXV et XXVII Julii; an ob aliquam translationem, incompertum est. Dubium item redditur martyrium, cum tam clare exprimatur *depositio*, sed de his alibi disputandum erit. Interea Romani parvi auctor diserte signavit: *Romæ, Eutychiani papæ et martyris, qui* CCCXLII *martyres sua manu sepelivit*. Hæc ut ab Adone ex Pontificalibus ampliata sunt, ita a nostro ad verbum descripta, servato numero trecentorum quadraginta duorum, qui in Catalogis ante tomum I B Aprilis editis, pag. XXVIII, ad trecentos sexaginta duos extenditur, facile mendo ex litterarum transpositione; vel forte quod diversum catalogum consuluerit Romani parvi compilator. Alium errorem adoptavit Viennensis, dum Eutychiani pontificatum octennem ad unicum annum contraxit; atque item alterum in nomine *Aureliani imperatoris*, qui recte cum Eutychiani principiis, non cum exitu connectitur. At enim mendum prius secundum trusit cum supposita pontificatus brevitate, etiam ab Eusebio asserta, ferme sub Aureliano extremum diem claudere potuerit Eutychianus. Nos de longiori duratione, Baronii, Henschenii aliorumque eruditorum opinionem præferendam existimamus. An autem in Romano moderno tyranni nomen recte in *Numerianum* mutaverit Baronius, disquisitionis est paulo scrupulosioris. Nulla, quod sciam, Eutychiani Acta supersunt: poterit suo tempore historica sylloge ex documentis hinc inde collectis concinnari, qualem inchoavit Tillemontius tomo IV, pag. 365. En metricum Wandalberti encomium:

> Eutychiane, nites senis felice, papa, cruore.

Quemadmodum primam suam annuntiationem ex Adone descripsit Noster, sic et alteram ad verbum transtulit, exceptis tribus voculis, *qui gente Libycus*. Est hic *Macarius*, aliis *Macar*, de quo pridie loqui cœpimus, ab auctore Romani parvi ex citato ibi cap. 31 lib. VI Historiæ Rufini acceptus, ubi *militi*, vel *militari*, diei præcedentis immediate subjungitur, hoc modo: *Alius quidam vir nominis sui Macharius, gente Libicus, cum multis verbis a judice ad negandum suaderetur, et eo majore constantia fidem suam profiteretur, vivus ad ultimum jubetur exuri*. Sequuntur ibi *Epymachus* et *Alexander*, de quibus aliisque martyribus, citato Rufini capite comprehensis, agitur XII Decembris, ut manifestissime perspicias dierum seu festivitatum hujusmodi delectum a solo Romani parvi auctoris arbitratu pependisse.

AUCTARIA.

PRATEN. ad marginem, vel saltem alia manu, adjectum habet: « Conceptio beatissimæ Dei genitricis Mariæ. » De hac plura inferius ex aliis codicibus. Vide notulam Castellani, et Motherium p. 445.

TORNACEN., in prima purus, totum Macarii elogium rescindit, a *qui tempore*, etc.

ANTUERP.-MAJ. post textum in fine adjicit: « Conceptio sanctæ Mariæ Virginis. »

ROSWEYD. in fine: « Treveris, Eucharii episcopi et confessoris, qui unus ex LXXII discipulis a Petro C apostolo in opus evangelizandi Galliæ directus est. Eodem die, Zenonis et Syri confessorum. » De Syro vide XII Septembris; Zenonem hoc die Eutychiano subjunxit Wandalbertus:

> Has quoque Zenon habet conjuncto martyr honore.

PULSANEN. in prima purus est usque ad *Calixti*. Tum: « Ipso die apud Alexandriam, beati Macharii subdiaconi [*melius legeret* sub Decio]. » Desunt reliqua omnia. In margine recentissima manu adjicitur: « Conceptio beatissimæ Dei genitricis Mariæ, » ut supra in primo codice.

MUNERAT. incipit: «Conceptio Virginis gloriosæ.»

GREVEN. incipit: « Conceptio beatissimæ Mariæ, perpetuæ virginis, et matris Domini gloriosæ. » Et præterea in fine textui ascribit: « Eodem die, depositio sancti Leonardi episcopi et confessoris. » Episcopum non novi, nec satis scio quis sit presbyter infra nominandus, nisi cum Leonardo alio confun- D datur.

MOLAN. litteris Italicis textui præfigit ex BELIN.: « Conceptio sacratissimæ Virginis Mariæ, genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi. »

ANTUERP.-MAX., LOVAN. et LEYDEN.-BELG. habent principium MUNERATI: « Conceptio Virginis gloriosæ. » Sequitur textus, cui sub finem adjungunt: « Treveris, sancti Eucharii, primi ejusdem loci episcopi et confessoris, qui exstitit unus de septuaginta duobus discipulis Domini. »

ULTRAJECT. alio principio: « Conceptio beatæ Virginis Mariæ. » De Eutychiano autem post *sepelivit*, textui inserit: « Hic constituit ut fruges, fabæ, et uvæ tantum super altare benedicerentur, et qui martyrem sepeliret, sine dalmatica aut collobio purpurato non sepeliret. »

LEYDEN.-LAT. initium et finem habet ut ANTUERP.-MAX., etc. In Eutychiano convenit cum ULTRAJECT. Convenit etiam ALBERG. Sed hic de Conceptione scribit: « Festum Conceptionis gloriosæ Virginis Mariæ, » quæ in DANIC. recentiori manu ascripta sunt. In reliquis citati codices concordant.

CENTULEN.: « Exordium humanæ redemptionis, et initium nostræ illuminationis, præconatur hujus pia solemnitas noctis ac diei, quando propitiante Deo concepta est mater et Virgo Maria, paritura Filium Dei. Romæ, sancti Euticiani papæ et martyris, qui per diversa loca trecentos quadraginta duos martyres sepelivit. Treveris, S. Eucharii episcopi et confessoris, quem beatus Petrus Romæ ordinavit, et in Gallias cum Materno et Valerio misit. Alexandriæ, beati Macharii martyris sub Decio. »

BRUXELLEN: « Conceptio beatæ Mariæ semper virginis, et matris Domini nostri Jesu Christi. » Sequitur textus purus. Tum: « Romæ, sanctorum Zenonis, Eusebii et Successi episcoporum, et Urani presbyteri. » Non huc pertinet Zeno. Vide Hieronymia-

na. « Treveris, beati Eucharii, primi ejusdem urbis episcopi et confessoris, qui exstitit. » etc., ut Antuerp.-Max. « Et sancti Romarici confessoris. Eodem die, in territorio Dunensi, depositio sancti Leonardi, eximii confessoris. »

Hagenoven. de festo Conceptionis aliqua narrat quæ describere operæ pretium non duco. Eutychianum distulit in diem sequentem. Itaque secundo loco habet : « In civitate Treveris, depositio sancti Eukarii, primi ejusdem civitatis episcopi. Hic exstitit unus de LXXII Christi discipulis. Hic ibidem prædicans, mortuos duos suscitavit ; et cum quodam tempore crucem contra paraliticum faceret, mortuus ibi sub terra latens surrexit, propter quod miraculum, totam civitatem ab ydolatria convertit et baptizavit. Miracula plura fecit ; ecclesias ædificavit, et viginti tribus annis ibi episcopus sedit, et in pace obiit. » In Macario satis purus est. Tum : « Item beati Leonardi episcopi et confessoris. In Avynionis civitate juxta Rodanum, sanctæ Cæsariæ virginis et martyris. » Non magis hanc Cæsariam novi quam Leonardum episcopum. Indicatur haud dubie *Casaria*, de qua vide Castellanum. Varia de ipsa apud nos collecta sunt, danda in Actis ad diem IX Decemb. « In monasterio Habetensi, sancti Romarici abbatis. »

Aquicinct. de Eutychiano, textui inserit fere ut supra : « Hic constituit, ut qui martyrem sepeliret, sine dalmatica et colobio purpurato nullatenus sepeliret, et ut fruges, fabæ et uvæ super altare tantum benedicerentur. »

Codex. Ursini a Rosemberg : « In civitate Verona, sancti Zenonis episcopi et confessoris. » Vide XII Aprilis, et Castellanum hoc die in notula. « Treveris, sancti Eucharii, primi ecclesiæ loci episcopi et confessoris, qui fuit unus de LXXII discipulis. »

Ambianen. : « In territorio Dunensi, sancti Leonardii, eximii confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. sic orditur : « Sanctificatio beatæ Mariæ. » Additur autem hæc notatio : « Verum anno MCCCCLXX talis a Capitulo nostro generali emanavit ordinatio : Ob uniformitatem laudabilem, in ordine nostro observandam, et præcipue in celebratione divinorum, ordinamus quod festum Virginis Mariæ, quod modo Ecclesia solemniter celebrat VI Idus Decembris, amodo sub nomine Conceptionis, per totum ordinem universaliter celebretur, quemadmodum alias per Ecclesiam fuit determinatum, non obstante statuto quod de sanctificatione facit mentionem. » Sequitur demum : « Romarici abbatis. Eutychiani papæ. Macarii martyris. »

Altemps. : « Item translatio sancti Sebastiani martyris et Gregorii doctoris Anglorum. » Vide Auctaria die sequenti.

Florentin. : « Veronæ, natale sancti Zenonis episcopi et confessoris, totius sanctitatis viri. Item passio sancti Zenonis episcopi et martyris, qui apud Nicomediam civitatem passus et sepultus est, sub Juliano sacrilego imperatore. » Tum solus Strozzian. « Romæ in cœmeterio Priscillæ, sancti Crescentiani martyris, ut lege in gestis sancti Marcelli papæ. » Vide supra XXIV Novembris.

Montis Sancti : « Recolitur celebre festum sancti Romarici, ducis eximii et confessoris emeriti, qui pompaticas parvi pendens divitiarum phaleras, cum foret generis quantitate nobilissimus, omnipotenti Deo et sanctoque Petro innuit habendum, mancipiis omnibus ac prediis, suum cum certis privilegiis ditans monasterium, quod antiquitus Habendum castrum ; nunc mons sancti Romarici nuncupatur. Romæ etiam ditione et auctoritate Regum decrevit atque censuit esse subactum. » In his claritas desideratur.

Caudiacen. : « In territorio Lugdunensi, loco qui Sapiniacus vocatur, translatio sancti Baldomeri viri Dei et confessoris. »

Divionen. : « In territorio Divionensi, depositio sancti Leonardi, eximii confessoris. »

Remens. SS. Tim. et Apoll. : « In territorio Dunensi, depositio sancti Leonardi confessoris. »

Editio Lubeco-Col. : « Conceptio gloriosæ Virginis Dei genitricis Mariæ, sicut concepta est in utero beatæ Annæ matris suæ. » De Eutychiano habet sicut Ultraject. supra. In Macario pura est. Dein : « Treveris, sancti Eucharii, primi ejusdem loci episcopi et confessoris. Qui extitit unus de LXXII discipulis Domini, et postea a beato Petro apostolo, una cum discipulis suis Valerio et Materno, qui in decursu temporis in eodem episcopatu successerunt, directus [est] ad prædicandum. Qui populum ab idolorum cultura revocavit, et ad fidem Christi convertit. In territorio Dunensi, depositio sancti Leonardi episcopi et confessoris. »

Belin. incipit : « Conceptio immaculata sacratissimæ Virginis Mariæ, genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi. » Sequitur textus satis purus, sed in fine : « Eodem die apud Veronam, sancti Zenonis episcopi et confessoris. » Vide supra « Item sancti Martini abbatis. » Ex die præcedenti. In altera editione expunctum τὸ *immaculata*. Omissus est Martinus, sed adjicitur : « Eodem die, sancti Leonardi presbyteri. »

Greven. in fine : « Ipso die secundum Catalogum et alios, beati Zenonis episcopi Veronensis et martyris, cujus meminit B. Gregorius tertio Dialog. 5. Usuardus habet eum pridie Idus Aprilis. Treveris, sancti Eucharii, primi ejusdem urbis episcopi et confessoris. Hic unus fuit de LXXII Domini discipulis, atque a beato Petro cum duobus aliis Valerio et Materno Treverim missus, populum ab idolorum cultura revocavit, plenusque operibus bonis in Domino quievit. Genebandi episcopi Laudunensis et confessoris, de quo in gestis beati Remigii. Romæ, natale beati Eusebii episcopi. Syri Papiensis episcopi primi et confessoris hic natale. Hunc Usuardus habet secundo Idus Septembris, die scilicet, quo memoria ejus et Yventii discipuli successorisque sui insimul recolitur. Eodem die, sancti Romarici abbatis et confessoris. Qui cum magnus esset in palatio Theodeberti regis Austrasiorum, omnibus renuntians, in Luxoviensi cœnobio, sub sancto Amato monachus primum, deinde abbas factus, tempore quodam apud Vosagum, vas siceræ, quod pridie evacuatum fuerat, et sine duciculo relictum, oratione facta signoque crucis edito plenum reddidit, ubi ad miraculi stuporem et hoc accessit, quod ex ipso vase aperto nihil omnino cœlitus dati liquoris in terram defluxit. Item Euticiani monachi et confessoris, qui ut libro I Tripartitæ Historiæ dicitur, in Bithania Olimpum habitans, ad curandas passiones, et miracula rerum et operum divina repletus gratia, Constantino Augusto propter virtutem vitæ charus admodum erat. »

Molan. in fine : « Eodem die, apud Veronam, sancti Zenonis episcopi et confessoris. Item sancti Martini abbatis. Eodem die, sancti Leonardi, presbyteri, confessoris in territorio Dunensi. Treveris, natalis sanctæ Anastasiæ. » Typis minoribus : « Eodem die, sancti Romarici, abbatis Luxoviensis et confessoris. Item Eutychiani monachi, » etc., ex Greven. Editiones aliæ : « Treveris, depositio sancti Eucharii episcopi et confessoris. Et sanctæ Anastasiæ. Eodem die, sancti Romarici confessoris. In territorio Dunensi, sancti Leonardi presbyteri. » De Zenone, ut in prima. « Die octava, sancti Patris Patapii. » Vide elogium in Martyrologio Romano.

V *Idus*. *Die* 9.

Natalis sanctæ Leochadiæ virginis, quæ a præfecto Hispaniarum Daciano, apud Toletum dura [*Bouillart*.

d[ira], carceris custodia macerata [a], cum gravissimos beatæ Eulaliæ et reliquorum martyrum audisset cruciatus, genibus in oratione positis, impollutum Christo spiritum reddidit. Ipso die, sancti Cypriani abbatis Petragorici, magnificæ sanctitatis et clarissimi in miraculis viri.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Hoc loco folium ex codice avulsum est. Sed qui A illud restituit, quia majoribus litteris usus est, hunc articulum imperfectum reliquit et plus media parte truncum. Quæ deerant, ex codice Pratensi B. supplevit Sollerius. Laudo factum et imitor. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Antuerp.-Maj. et Molan. recte scribunt *Leocadiæ*, sed in textu servata est reliquorum codicum lectio. De *Daciano* alibi dictum est, hic rursus aliqui *Datiano*, Tornacen., *Deciano*, etc. At quid vult Munerat. per *præfecto Hyspaniano?* Suspicor voces duas *Hispaniarum Daciano* typographi imperitia male in unam coaluisse, quemadmodum altera Greveni editio pro *Eulaliæ* pessime formavit *Lualiæ*. In Munerato est *dire* pro *dira*. Molan. legit *spiritum Christo reddidit*, quod Adonianum est ; sed Usuardi lectio ex codicibus aliis probatur. Nonnulli codices habent *Cipriani*, ut Greven., sed Praten., Herinien., etc., melius ut est in textu. Errat Antuerp.-Maj. dum pro *Petragorici* ponit *Petragoricæ*.

OBSERVATIONES.

Quæ hic primo loco refertur illustris Toletana virgo *Leocadia*, nec in Hieronymianis codicibus, nec in serie Bedæ, nec apud Wandalbertum nota, ab auctore Romani parvi primum et simplicissime consignata est : *Leocadiæ virginis*, nulla loci, temporis aut martyrii facta mentione ; unde verosimillime conjicias nulla sanctæ Acta vidisse Martyrologii hujus compilatorem. Aliqua nihilominus olim exstitisse necesse est ex quibus Martyrologus Viennensis eam mortis circumstantiam decerpserit, quæ ex ipso in textum nostrum translata est. B Quæri posset cur Leocadia hoc die celebretur, si verum est eam tunc *Christo spiritum reddidisse, cum gravissimos beatæ Eulaliæ et reliquorum martyrum audisset cruciatus ;* Eulalia vero Emeritensis, quæ hic haud dubie innuitur, passa sit x Decembris ? Jam satis nota est recepta nobis et unice vera solutio ; videlicet, arbitrarium plane fuisse Adonis antesignano hujusmodi celebritates certis diebus affigere : ipsum autem præfatus Ado et post Adonem Usuardus bona fide secuti sunt. Pervulgata Leocadiæ memoria ex conciliis Toletanis, in ejus ecclesia habitis, repetitur, atque item a ternis basilicis in sola Toletana urbe ejus nomini consecratis, de quibus vide notationem Baronii, ubi etiam agitur de corporis translatione, quam Molanus in Natalibus sanctorum Belgii in dubium revocat. Nos alibi eam controversiam discutiemus, nonnulla Leocadiæ Acta manuscripta vulgaturi, quæ hactenus typis edita non existimo. De eorum sinceritate hic non disputo, imo ultro fateor passionem longiorem quæ apud nos exstat panegyrim potius videri quam exactam rerum gestarum narrationem. Nihil reperit Surius præter Adonianum elogium, cui Marinei verba adjunxit, de sancta *ab aliis Toletanæ urbis mœnibus præcipitata*, quæ verum martyrium indicant, ubi *Leocadia* a concilio Toletano IV apud Labbeum tomo V, col. 1702, nonnisi *beatissima et sancta confessor* appellatur. Videri possunt paucula quæ de sancta nostra habet Tillemontius tomo V, pag. 57 ; et si quis curiosius indagare voluerit quo fundamento ordini Carmelitarum adscripta fuerit Leocadia, adeat Responsiones Papebrochii ad art. XVI, a num. 77. Sufficiat modo exhibita textus nostri origo et ad Usuardum transfusio.

Cyprianus abbas Petragoricus a solo Adone positus est, qui hic alium suum fontem, nempe Gregorii Turonensis librum de Gloria Confessorum, ut sæpe alibi solet, consuluit, elogium decerpens ex cap. 100, quod Noster integrum adoptavit. De sancti gestis nihil præterea traditum novimus, neque Petrus in Catalogo, lib. I, cap. 51, neque Trithemius de Viris illustribus ordinis sancti Benedicti, a Baronio citati, plura aliunde suggerere potuerunt. Sitne porro Cyprianus hic ordini Benedictino accensendus, alibi examinabitur. Wandalbertus hoc die totus est in translatione sancti Sebastiani ; versus dabimus inter Auctaria.

AUCTARIA.

PRATEN. inter puros relictus est, licet hoc die C solummodo textum referat usque ad *custodia macerata*, exciso pro reliqua parte folio, ut testatur Sirmundus, qui reliqua textus supplevit ex codice altero, quod vocamus B.

TORNACEN., in textu purus, supperaddit : « Jotro monasterio, sanctæ Baldæ virginis. »

ROSWEYD. in fine subdit : « Translatio sancti Sebastiani martyris. » Hæc est quam dixi a Wandalberto versibus decantari hoc modo :

> Sebastianum quinis celebramus, ab Urbe
> Translatum, proprio quo Gallica rura patrono
> Exsultant, ingens templum cui surgit in ora ;
> Antiquoque nitent æquantia culmina fastu.

Sequitur in prædicto codice : « In Africa, Successi episcopi et martyris et aliorum viginti quatuor. Antiochenæ, Aherontii martyris et aliorum novem. » Hæc ex Hieronymianis emendanda sunt.

PULSANEN. primam sic refert : « Natalis sanctæ Leuchadiæ virginis. » In altero paulo propius ad puritatem accedit. D

ANTUERP.,MAX.-LUBEC., UGHELLIAN., ANTUERP.-MAX., cum sex codicibus mediæ notæ, et BIGOTIAN. signatus P. 5. Omnes conveniunt in hac additione : « In Africa, sanctorum Petri, Successi, Bassini, Porphirii et Urbani. » Aliqui ex his scribunt *Basini*, et omittunt *et*.

CENTULEN. : « In Hispaniis, sanctæ Leocadiæ virginis, quæ apud Tholetum durissima carceris maceratione laniata, impollutum Christo spiritum reddidit. Petragoricas, sancti Cypriani abbatis, magnificæ sanctitatis viri, confessoris. »

BRUXELLEN. incipit : « Romæ, Melchiadis papæ et martyris, qui constituit ut nulla ratione Dominica die jejunium ageretur, quia eo die pagani quasi sacrum jejunium celebrabant. » Supra ad x Januarii et die sequenti sæpius recurrit. Pergit : « Cellensi monasterio, natale sanctæ Leochadiæ virginis. Quæ a præfecto, » etc., pure. Adverte hic indicari cœnobium quod vulgo sancti Gisleni dicitur, quo corpus ex Hispania allatum memorant, an post Toletum relatum, disceptatur. Sequitur : « In Africa, sanctorum martyrum Petri, Successi, Bassini, Porphirii, Urbani, Victoris et Bonifacii. In Antiochia, sanctorum martyrum Gerontii, Poleneiæ, Silvanæ, Valentini, Felicis et Euticiani. » Hi omnes ex Hieronymia-

nis accepti sunt ; vide ibi. In ultima annuntiatione A satis purus est.

Hagenoyen huc transtulit Eutychianum papam, de quo die præcedenti satis dictum est. Tum : « In civitate Papia, natale sancti Syri, ejusdem civitatis episcopi, magnæ sanctitatis viri. » Et die præcedenti et hic sæpius recurrit ; jam dixi de eo actum xxii Septembris. Sequitur Leocadia, non omnino pure relata. Dein : « In Africa, sanctorum martyrum Petri, Successi, Passini, Porphirii et Urbani. » In Cypriano etiam aliquid immutatum est. Sequitur : « In pago Vimacensi, natale sancti Walerici presbyteri et confessoris. » Vide xii Decembris. « Item in Jherusalem, nativitas sancti Joachim, patris sanctæ Dei genetricis Virginis Mariæ. In territorio Lemonacensi [*lege* Lemovicensi] sanctæ Valeriæ virginis. » Est in Romano, sed vide notulam Castellani.

Aquicinct. cum multis aliis codicibus scribit *Datiano* pro *Daciano*. In fine : « Apud Ticinum, de- B positio sancti Syri episcopi et confessoris. » Vide dicta ad Hagenoyen.

Victorin. et Reg. Suec. signatus num. 130 : « Eodem die, sancti Syri episcopi. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. caret toto hodierno textu, hanc solam annuntiationem referens : « Eucharii Treverensis episcopi. » Vide de hoc Auctaria diei præcedentis.

Reg. Suec. sub num. 428 : « Eodem die, exceptio corporum beatorum Sebastiani et papæ Gregorii. »

Codex D. du Cheval. signatus B : « In Africa, sanctorum Petri, Bassini, Porphyrii et Urbani. » Conveniret cum codicibus mediæ notæ, etc., nisi deesset nomen *Successi*.

In Vatican. signato num. 5949 adjicitur textui : « Et sancti Zenonis confessoris. » Vide dicta ad diem præcedentem.

Florentin. in fine : « Apud Ticinum sive Papiam, sancti Syri episcopi et confessoris. » C

Editio Lubeo.-Col. : In Leocadia interserit nomina tyrannorum *Diocletiani et Maximiani*. Secundo loco : « In Africa, sanctorum Petri, Successi, Basini, Porphirii et Urbani martyrum. » Sequitur de Cypriano, satis pure. Tum : « Eodem die, memoria beati Joachim patriarchæ, patris gloriosæ virginis Mariæ. Treveris, sanctæ Anastasiæ virginis. In Susato, adventus sancti Patrocli martyris. » Vide Grevenum.

Belin. in prima editione textui adjicit : « In Africa, sanctorum Petri, Successi, Bassiani. Eodem die, beati Siri Papiensis episcopi. » Altera superaddit : « Lemovicas, sanctæ Valeriæ virg. et mart. »

Greven. : « Joachim patriarchæ, patris gloriosæ Dei genitricis Mariæ, hic solennis servatur memoria. Translatio sancti Bartholomei apostoli a Benevento Romam. In Africa, sanctorum Successi episcopi, Petri, Basini, Porphirii, Urbani, Victoris, Bonifacii et aliorum decem et octo. Antiochiæ, sanctorum Gerontii, Polentiæ, Sylvanæ, Valentinæ, Felicis et Euticiani. Veronæ, sancti Proculi, ejusdem civitatis episcopi quart, et confessoais. Qui tempore Maximini imperatoris, martyrii flagrans desiderio, sponte se gentilibus offerens, ab eis tamquam delirus senex, colaphis et fustibus cæsus, extra civitatem pulsus, tandem signis et virtutibus inclytus quievit in pace. » Vide quæ de variis Proculis diximus in Observationibus i Decembris. Sequitur : « In Susato oppido diœcesis Coloniensis, adventus sancti Patrocli martyris, a Trecassina civitate, per sanctæ memoriæ Brunonem Coloniensem archiepiscopum illuc translati. Cæsariæ virginis et martyris. » Vide dicta die præcedenti. « Treveris, sanctæ Anastasiæ virginis. »

Molan. : « In Aphrica, sanctorum Petri, Successi, Bassiani. Eodem die, beati Syri Papiensis episcopi. » Utramque descripsit ex Belin. Pergit : « Jotro monasterio, sanctæ Baldæ abbatissæ. » Vide Castellanum. « Lemovicas, sanctæ Valeriæ virginis et martyris. » Et typis minoribus : « De qua scribit Martialis epistola 2 ad Tolosanos cap. 8. » Editiones posteriores eadem prorsus habent de tribus martyribus Africanis, de Syro et Balda ; de Valeria nihil, sed translata hic est ad diem sequentem.

IV *Idus* *Die* 10.

Apud civitatem Hispolitanam, sanctorum martyrum Carpofori presbiteri et Abundii diaconi, qui persecutione Diocletiani primo fustibus crudelissme cæsi deinde in carcerem negato cibo et potu retrusi, rursum equuleo torti, et post hæc diu carcere macerati, novissime gladio percussi sunt. In Hispania civitate Emerita, passio sanctæ Eulaliæ virginis, quæ cum esset annorum tredecim, pro confessione Christi, jussu Daciani præsidis, plurima tormenta perpessa est, novissime in equuleo suspensa et exungulata, faculis ardentibus ex utroque latere appositis, hausto igne spiritum reddidit. Eodem die apud præfatam urbem, sanctæ Juliæ martyris, quæ fuit convirginalis sanctæ Eulaliæ et comes individua ad passionem properanti.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat*,. *Greven*, et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Præcipua et notabilior versatur in nomine loci, D ubi Carpophorus et Abundius passi fuerint, quemque Romanum parvum clare nominavit *Spoletum*, nisi forte correctricem manum adhibuerit Rosweydus. In Adone certo scriptum est *apud Hispolitanam civitatem*. Variant codices Usuardini, inter quos Praten. et Belin. diserte legunt *Spoletanam;* Antuerp. et Max.-Lubec., *Spotitanam ;* Roswey. et Molan., *Hispalitanam ;* reliqui passim *Hispolitanam* cum Adone, a quo Usuardum recessisse nihil est quod satis persuadeat. At ubi demum quæretur civitas illa *Hispolitana ?* Hic nodus est ; cui solvendo non apte in Beda Plantiniano ingeritur *Hispalis* Bæticæ, ad quam hos martyres pertinere frustra, ni fallor, contendunt, qui ex quantumvis levi nominis similitudine sanctos quoslibet in Hispaniam undequaque solent transvehere. Si Carpophorus aliquis Hispalensis episcopus fuit, is a nostro distinctissimus est. Scrupulosior hic Baronius a nominando loco abstinuit ; non dubitarem ego *Spoletum* eligere, vel saltem ejus territorium, quo fere recidit notula Castellani, ut locus sit *Sassovivo*, apud Fulginium, inter Spoletum et *Spello*, Latine *Hispellum*, unde ad formandam *civitatem Hispolitanam* facillimus est progressus. De *Spello* vel *Hispello* aliter Latine reddito, egimus xviii Maii in S. Felice, de quo vide in Actis tomo IV Maii, p. 167. Si quis meliora invenerit, ultro amplectemur. Plura dabit Janningus in citata non semel dissertatione, suo loco publicanda. Alia difficultas in Eulaliæ ætate, quam codices aliqui duodennem duntaxat faciunt, nos ex probatissimis et ex Adone putamus Usuardum scripsisse *annorum tredecim*. Munerat. male legit *jugulata* pro *exungulata*. Servavimus *Carpofori*, etc., ex solita codicum orthographia. *Abundi*, *Abundacii*, *Datiano*, etc., scriptoria ferme sphalmata sunt.

OBSERVATIONES.

Prima nostra annuntiatio hic rursus a Romano parvo procedit, secundo loco post Eulaliam his verbis signata : *Spoleti, Carpophori presbyteri et Abundii diaconi.* Rabanus absque positione scripsit : *Eodem die, sancti Habundi et Carpofoli martyrum.* Ado sic locum formavit ut multis tricis ansam præbuerit, de cætero elogium texens, cujus potiorem partem extraxit Usuardus, prout in textu nostro producitur. Apud alios Martyrologos nulla de his sanctis memoria. Adoni præluxerunt Acta, qualia a Mombritio edita sunt, Baronii, imo cujuslibet non plane imperiti, judicio *admodum depravata,* adeo ut non videam mendis omnibus facile expurgari potuisse. An id præstiterit Joannes Baptista Bracchescus ordinis Prædicatorum in Vita a Baronio citata, explorare non licet, cum illam hactenus non viderim. De his horumque sociis Umbriæ sanctis alibi cum Bollando locuti sumus, non semel lectores remisimus ad Janningi tractatum de Dodecade sanctorum Umbriæ, cui opportunus locus dari poterit IX Julii, cum de Brictio, ex duodecim uno, agendum erit. Pluribus hic immorari operæ pretium non arbitror; citavimus alibi Tillemontium tomo V, pag. 132. De loco actum est in Variantibus : collectanea nostra mss. de sanctorum passione et translatione suo tempore illustrabuntur.

Inter Hispanas virgines pro fide Christi martyrio coronatas merito celebratissima censetur *Eulalia,* non jam *Barcinonensis,* de qua egimus XII Februarii, sed quæ *Emeritæ* passa est; die præcedenti, ut mihi quidem videtur, in Leocadiæ elogio appellata. Nota est alterutra (nam duas esse tantisper supponimus) in Kalendario Carthaginensi : IV *Idus Decembris, sanctæ Eulaliæ.* Apud codices Hieronymianos tribus consequenter diebus, hoc nempe, XI et XII Decembris recurrit *Eulaliæ* nomen, primo et ultimo *Almeriæ* vel *Almeri,* medio autem *Romæ* Plures synonymas esse potuisse non negaverim : at nisi vehementer fallor, *Almeria* pro *Emerita* illuc irrepsit, nonnullis codicibus Eremitam diserte exprimentibus. De quare, uti et de repetitione, pluribus disserit Florentinius. Nullam Eulaliam celebravit Beda XII Februarii, unde ad hunc diem retulit Barcinonensem : *natale sanctæ Eulaliæ virginis in Barcilona,* etc., in quo eum secutus est Rabanus, sic tamen ut hic Emeritensem referat XII Decembris. Romanum par-
A vum etiam distinguit, dum XII Februarii Barcinonem expressit, hic vero : *Eulaliæ virginis martyris,* ut certo diversas supponere videatur. Sic item Ado, diversa utrique tribuens elogia, tametsi nonnulla confuderit, dum Barcinonensem ex passione sanctæ Leocadiæ se accepisse testatur. Quodcunque textus noster utroque die refert, Adonianum est. At necdum sublata est confusio, de qua XII Februarii in Actis plura memoravit Henschenius, hoc die in eodem opere denuo examinanda et illustranda. Unica Eulalia, an geminæ fuerint, potissimum controvertitur. Qui Eulaliam Barcinone natam, Emeritæ passam volunt, vel qui Emeritæ natam et passam Barcinonem subinde transferunt, dum Actorum difficultates evitant, in alias labuntur. Certe ex citatis a Ruinartio Sacramentariorum aut Missalium documentis, binas fuisse suadetur. Quidquid unius Acta fortasse alteri attributa fuerint. Fateamur cum laudato scriptore, *ex neutra parte certa occurrere argumenta,*
B *quæ penitus conficere valeant :* quo demum etiam deflectit nota Tillemontii tomo V, pag. 713. Interim Emeritensis hodiernæ laudes egregie cecinit Prudentius, citato sæpius libro περὶ στεφάνων hymno 3, quem vide notis illustratum apud laudatum Ruinartium a pag. 497. Alios encomiastas enumerat Baronii notatio, quibus recensendis supersedeo. Ex illis omnibus aliam Vitæ seriem, neglectis Actis, quæ apud nos multa sunt, deduxit præfatus Tillemontius tomo V, a pag. 320. Pro Eulaliarum distinctione clarissime pugnant bina Wandalberti disticha, quorum alterum Barcinonensi ascripsimus XII Februarii; hic vero alterum subnectimus :

> Eulaliam sancto quartis veneramur rmore
> Hispanam ; Emeritam cujus cruor ossaque servant.

C Sed quid de *Julia* Eulaliæ *convirginali?* Equidem nihil reperio cui tuto innitar. Prudentio ignotam fuisse satis ostendit ejus de ipsa silentium. Nec Juliæ usquam meminerunt Acta apud Mombritium, nec alia, quæ penes nos sunt, manuscripta. Qui a codicis Epternacensis hodierno textu eam repetunt, facile advertunt nomen *Juliæ* ibi pro *Eulaliæ* suppositum esse. Restat ergo ut sola Adonis auctoritate subsistat, qui in aliis Eulaliæ Actis eam invenerit, quod nos alibi accuratius inquiremus.

AUCTARIA.

TORNACEN. caret prima, in secunda purus est, in tertia mutilus, sistens in solis verbis : *Juliæ virginis.*

ROSWEYD., in textu satis purus, habet in fine : « Romæ, Melchiadis papæ et martyris. »

PULSANEN. primo loco habet de Eulalia, usque ad *virginis.* Secunda de Julia, partim excisa, partim mutila est. Carpophori et Abundii elogium plane expunctum est.

ANTUERP.-MAX. cum sex aliis mediæ notæ codicibus, textui satis puro, in principio præfigit : «Romæ via Appia, sancti Melchiadis papæ ; qui cum annis quatuor Romanam rexisset Ecclesiam, martyrio coronatus, sepultus est in cimiterio Calixti. » Vide AQUICINCT.

CENTULEN. : « Apud Emeritam Hispaniæ civitatem, sanctæ Eulaliæ virginis, quæ sub Daciano multa perpessa tormenta, novissime eculeo appensa, et igne ad latera posito ustulata, in confessione Christi emisit spiritum. Ipso die et ibidem, sanctæ Juliæ pedissequæ ejus. Item apud eamdem provinciam, sanctorum Carpofori presbyteri et Habundii diaconi, qui post multa sibi illata tormenta, gladio puniti sunt. » Hic solus codex Usuardinus est, in quo hoc die duo illi martyres Hispaniæ ascribantur ; XII Decembris accedit BRUXELLEN.

BRUXELLEN. incipit ab Eulalia, textui adjiciens : « Et cernentibus Christianis, in specie columbæ nivæ cœlum petiit. Cujus sacrum corpus peretriduum jussu præsidis pependit in ligno, sed niy desuper puellæ corpus aspexit, et nivali candore coopertum divina gratia dealbatum est. » In Julia, non plane pura est. In fine : « Et natale sancti Pauli, cujus passio habetur. » Distinctiori notitia opus est.

HAGENOYEN. in prima et secunda nonnihil interpolatus est. Sequitur : « Eodem die Romæ, natale sancti Meltyadis papæ et martyris; qui tribus annis, mensibus sex, et diebus octo Romanam rexit Ecclesiam. Hic tricesimus primus erat post Petrum, et
D constituit, ut die Dominica, et quinta feria nulla ratione Christiani jejunarent, quia pagani illos dies quasi sacrum jejunium (sacro jejunio) observabant. Et hic sub Maximiano martyrio coronatur. Viennæ sancti Syndulfi episcopi et confessoris. » Hic a Mosandro Adoni tribuitur, sed Rosweydus in appendicem rejecit. « In Curia Curiensi, sanctæ Eymericæ virginis et martyris. Item sancti Lucii regis, ob Christi fidem exusti. » Ultimo loco refertur Julia, utcunque pure.

AQUICINCT. in fine adjicit totam annuntiationem Melchiadis; quæ etiam apud Mosandrum Adoni ascribitur, a Rosweydo rejecta. Sic habet : « Romæ, depositio Melchiadis papæ. Hic constituit, ut die Dominica [*adde* et quinta feria] nullus fidelis jejunaret, quia ipsos dies pagani quasi sacro jejunio

celebrant. Et constituit ut ex consecratu episcopi, oblationes propter hæreticos, per ecclesias dirigerentur. In pago Lemovicensi, sanctæ Valeriæ virginis et martyris. » Vide Castellanum.

VATICAN. et REG. SUEC. sub num. 130 in fine : « Romæ, sancti Melchiadis papæ. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Eulaliæ virginis et martyris. Leuchadiæ virginis. » Male ex die præcedenti ad hunc translata est. Sequitur : « Sanctæ Juliæ virginis et martyris, quæ fuit socia Eulaliæ virginis. Carpofori presbyteri et Habundantii [Abundii] diaconi, martyrum. »

REG. SUEC. sign. num. 428 : « Lemovicis, sanctæ Valeriæ virginis et martyris. »

In VATICAN. num. 5949 deest Julia.

ALTEMPS. : « Eodem die, sancti Antigoni et sanctæ Eufrasiæ. » Clarior notitia de hisce Sanctis desideratur. Addit codex : « Lemovicas, sanctæ Valeriæ virginis et martyris. »

FLORENTIN. : « Romæ sancti Melchiadis papæ. . . Item sancti Savini episcopi et confessoris. » Puto placentinum indicari, sed hic colitur die sequenti. Vide ibi Auctaria nostra et Martyrolog. Rom.

Editio LUBECO-COL. primo loco de Melchiade, in quo eadem ferme describit, quæ habet AQUICINCT. supra. In prima nostra annuntiatione satis pura est. De Eulalia sic legit : « In Hispania, civitate Emerita, passio sanctæ Eulaliæ virginis et martyris. Quæ cum temporibus Diocletiani imperatoris, duodecim esset annorum et nobilissimis orta natalibus, Daciano præside sedente pro tribunali, sponte se coram eo obtulit, et de crudelitate, quam in sanctos Dei exercuerat, dire increpavit, quapropter ab eodem plurima tormenta perpessa est ; novissime autem in eculeo suspensa et exungulata, faculis ardentibus ex utroque latere appositis, donec paulatim combusturum consumeretur. Sed ea orante, flamma in tortores eversa est et perseverans in oratione, in columbæ specie spiritum emisit, videntibus populis et dicentibus : *Gloria tibi, Domine.* » In Julia, satis pura est. Demum : « Viennæ, sancti Sindulphi episcopi et confessoris. »

BELIN. textui satis puro adjicit ut supra : « Romæ, sancti Melchiadis papæ et martyris. »

GREVEN. : « Romæ via Appia, beati Melchiadis papæ. Qui cum ante beatum Silvestrum rexisset Ecclesiam annis quatuor, martyrio coronatus, sepultus est in cimiterio Calixti. Ipse constituit ut die Dominica et feria quinta jejunium minime observetur, quodhos dies pagani prophanis jejuniis ducebant. Ipso die, passio beati Pauli episcopi, cujus passio habetur. Item, sanctorum Victoris, Adriani, Ceciliæ. Item, Silvini, Valentini. Pauli papæ et martyris, qui secundum Catalogum habetur VI Kal. Februarii. Viennæ, beati Sindulphi episcopi et confessoris. Pontianæ virginis. In civitate Armennis, natalis sanctæ Agricolæ. »

MOLAN. in prima editione unicum habet augmentum, quod descripsit ex BELIN. : « Romæ, sancti Melchiadis papæ et martyris. » In posterioribus editionibus de Melchiade post *papæ* duo sequentia verba parenthesi includit, ut martyrium in dubium revocet. Vide Romanum et notationem Baronii. Castellanus ex veteri Kalendario Bucheriano recte contendit Melchiadis natalem ad x Januarii referendum ; quo die vide Auctaria. Porro præfatæ editiones posteriores superaddunt : « Viennæ, sancti Sindulphi episcopi et confessoris. Lemovicas, sanctæ Valeriæ virginis et martyris. Apud Leontinos in Sicilia, sanctorum militum viginti martyrum, quorum unus Mercurius dicebatur, sub Tertyllo præside, Licinio imperante, qui a sanctis Alphio, Philadelphio, et Cyrino conversi fuerant. Die decima, sanctorum martyrum, Menæ, Hermogenis et Eugraphi. » Vide Surium.

III *Idus.* *Die* 11.

Romæ, natalis beati Damasi papæ, et passio sancti Trasonis martyris, qui cum esset Christianissimus, jubente Maximino tentus est, ac cum aliis duobus Pontiano et Pretextato, martyrio coronatus. Civitate Ambianis, sanctorum martyrum Victorici et Fusciani. In horum naribus et auribus jussit judex tarincas immitti, et clavis candentibus capita transfigi, deinde oculos evelli, ac postremum per eorum corpora jaculari, sicque una cum sancto Gentiano hospite suo capitibus amputatis migraverunt ad Dominum. In Hispaniis, sancti Euticii, [a] cujus gesta habentur.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Eutychius amissus fuit in Dervensi codice. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Greven. et Molan. omittunt in principio *natalis*. *Trasonis* scribunt fere codices omnes. *Maximino* legit Ado et ita probatissimi codices, contra alios multos, in quibus mutatum est nomen in *Maximiano*. Herinien. posuit *coronatus est*. Greven. et Molan. pro *Christianissimus* simpliciter habent *Christianus*. In Ambianensibus ex sensu Usuardi ordinandis occurrit difficultas, ob quam Pratensis cum suis a puris ferme excludi merebatur, utpote qui, contra Actorum fidem, in principio legit : *Gentiani et Fusciani* ; in fine autem, *cum sancto Victorico hospite suo*. Deus Usuardum sic scribere et sic errare potuisse ; non existimo, cum Acta ipsa præ oculis habuerit. Melius Herinien. Gentianum hospitem facit, sed non recte initio tres simul componit, *Victorici, Gentiani et Fusciani*. Optime fortasse legunt Antuerp. et Max.-Lubec., *Fusciani et Victorici*, attamen Munerat., Greven. et Molan. præferendos video, dum cum Adone exordiuntur a *Victorici et Fusciani*, quos ita dispositos inveniens Usuardus, sic procul dubio servaverit, cætera ex Actis adjungens, nihil sollicitus quem e duobus præponeret. *Naribus vel auribus* habent Praten., Herinien. et pauci alii ; at sensus exigit ut cum Greven., Molan. et majori numero legatur, *naribus et auribus*. Non displicet Molani conjectura, qua putat *tarincas* vel *taringas* (quam vocem antiquam Gallicam esse, testantur Acta S. Quintini apud Cangium) accipi pro *ringen*, quæ vox Belgice *annulum* significat : si *sudes* mavis, ut est apud Florum, per me licet. Servo *Euticii* cum plerisque codicibus.

OBSERVATIONES.

Damasi papæ vetustam in Martyrologiis venerationem probat repetita ejus, ut aliqui sentiunt, apud Hieronymianos codices, tum pridie tum hoc die celebritas : *Romæ, Damasi episcopi*, vel, *Depositio Damasi episcopi* ; quæ verba die x leguntur : at non satis obvium est statuere utrum dum codex Epternacensis sub hodiernæ Tabulæ initium habet, *Depositio Damasi*, *Eulaliæ*, *Trasonis*, etc., ibi Damasus

papa intelligatur, qui in aliis codicibus hoc die notus non est. Cæterum Beda diserte hic legit : *Natale sancti Damasi papæ*, quibus paucula superaddidit Rabanus. Romanum parvum simpliciter : *Romæ, Damasi papæ*. Nihil adjicit Viennensis præter solum tempus sedis, quod ad *annos* XVIII, *menses* III, *dies* II extendit. de quo alibi quærendum erit, uti et de multis aliis, circa Damasi Vitam et gesta controverti solitis. Videatur Baronii notatio, ubi ad suos Annales remittit, in quibus præstantissimi pontificis fidem et mores adversus obtrectantium Luciferianorum calumnias egregie vindicavit. Cætera suggerent Hieronymus et Patres scriptoresque alii, ex quibus Tillemontius Vitæ cursum contexuit tomo VIII, a pag. 386, per quindecim articulos. Wandalbert iversus infra subjiciam. Damaso subnectit Romanum parvum : *Et martyrum Pontiani, Prætextati et Thrasionis, qui martyribus de facultatibus ministravit.* In eamdem sententiam et eodem ordine loquitur Ado, ex quo Noster totam elogii sui materiam desumpsit, mutata tamen nominum serie, quam dicerem ipsum ex Hieronymianorum sensu attemperare voluisse, in quibus *Thrasonis* nomen primo loco ponitur, nisi omsiset *Capitulinum*, qui inter *Pontiani* et *Prætextati* refertur. Hoc miror, ita annuntiationem hanc cumprima cohærere, ac si martyres illi ad eadem Damasi tempora pertinerent. Legi potest Florentinii notatio. De horum sanctorum Actis eadem habenda est ratio quæ de aliis martyrum gestis, ex sancti Marcelli papæ Vita acceptis, non semel superius indicata est.

In Ambianensibus variant iterum apographa Hieronymiana, inter quæ exactius legit Corbeiense, dum ait : *Ambianis civitate, natalis Victorici, Fusciani et Gentiani martyrum.* quos modo non multum dissimili etiam exhibet Rabanus. Florus,ex eorum Actis nonnulla producens, scribit : *Passio sanctorum Gentiani, Victorici et Fusciani.* De his nihil in Romano parvo ; nec verosimile est Adoni innotuisse A istorum martyrum Acta, dum solos nominat *Victoricum et Fuscianum*, cum hoc elogio : *Qui gloriosissimam fidei suæ confessionem sanguine passionis decoraverunt* : quæ patet martyribus quibuslibet applicari posse. Ast Usuardum præfata Acta vidisse manifestum est. An prout nunc alicubi exstant, non ausim asserere ; nam si vera est Tillemontii conjectura, vix ea XII sæculum superant. Fatendum itaque alia et diversa et multo antiquiora fuisse, si vere a Floro scripta sunt, quæ in nostra Bedæ editione ei tribuuntur, ubi pro *tarincas* substituitur *sudes*, ac in fine astruitur multis sanctis commune miraculum de proprio capite manibus deportato, etc. De Usuardo dubium non est quin passionis modum ex ipsis Actis, ut a Bosqueto, de Ecclesiis Gallicanis parte II, a pag. 157, edita sunt, plane descripserit. Eorum compendium Gallice tradit Tillemontius tomo IV, pag. 454 et 455, ubi et corporum translationem describit, quæ exstat apud Mabilionem sæc. IV Benedictino B parte II, pag. 487, ubi videnda prævia admonitio : cui addi potest nostri Motherii notula. De quibus omnibus in majori opere a nobis copiosius agendum erit. Wandalbertus solos Victoricum et Fuscianum ab Adone positos sic post Damasum suis versibus honorat :

Roma litat Damasi ternis solennia papæ.
Occurrunt, parilemque simul Victoricus, atque
Fuscianus habent festi votique nitorem :
Ambiana virent quorum nunc rura cruore.

Eutychius ex Hieronymianis ab Adone acceptus est, totidem omnino verbis a Nostro transumptus. Quæ gesta olim habita fuerint, ut Hieronymiani codices testantur, doceri cupimus. Ea nec ad Adonem, nec ad Usuardum pervenisse, demonstrat eorum de gestis silentium. Notabis obiter *Danielem prophetam*, a Romano parvo et Adone XXI Julii signatum, iisdem verbis ab utroque, nescio ob quam causam, hoc die repeti, unde in Auctaria nostra transfusus est.

AUCTARIA.

TORNACEN. de Ambianensibus sic habet : « Civitate C Ambianis, sanctorum martyrum Gentiani et Fulciani. » Desunt reliqua. In cæteris purus est.

ANTUERP.-MAJ. in Ambianensibus similis est PRATEN., purus in reliquis, sed caret ultima.

ROSWEYD. post *Damasi* sic annuntiationem distinguit : « Item passio Trasonis, qui cum esset... coronatus est, et aliorum sine numero, quorum nomina Deus scit. » Vide Hieronymiana. De Ambianensibus ut PRATEN. Purus est in ultima.

PULSANEN. sic habet : « Danielis prophetæ. Romæ, sancti Damasi papæ, qui rexit Ecclesiam annos X, menses III et dies III. Eodem die sanctorum martyrum Pontiani, Prætextati et Trasonis. » Nihil de Ambianensibus. In ultima ferme purus est.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT. et LEYDEN. ex Adone textum incipiunt *Danielis prophetæ.* Tum : « Romæ, via Ardeatina, natale sancti Damasi papæ et confessoris. Hic rogatu B. Jheronimi instituit dici in fine psalmorum, *Gloria Patri* cum versu sequenti. » Sequitur : « Ipso die, passio sancti Trasonis, » etc., pure per totum textum. Eadem habet LOVANIEN., sed elogium Ambianensium rescindit.

ALBERG. brevius orditur : « Romæ via Ardeatina, natale sancti Damasi papæ et confessoris. » Tum : « Eodem die, sancti Danielis prophetæ. » Sequitur textus, ut supra. In modo convenit DANIC. Verum de Daniele habet ut ANTUERP.-MAX.

CENTULEN. : *Danielis prophetæ.* « Romæ, depositio Damasi papæ et confessoris. Ipso die, sanctorum Pontiani, Prætextati atque Trasonis diaconi, martyrum. In Galliis civitate Ambianis, sanctorum Fusciani, Victorici, et Gentiani martyrum, qui gloriosam fidei suæ confessionem, sanguine passionis decoraverunt. » De Eutychio nihil.

BRUXELLEN. : « Octava sanctæ Barbaræ. Danielis prophetæ. Romæ via Ardeatina, sancti Damasi papæ et confessoris ; qui exhortatione beati Jeronimi, instituit dici in fine psalmorum, *Gloria Patri*, etc. Ipso die, passio sancti Trasonis, » etc., satis pure, ut etiam in Ambianensibus. « In Hispania, sancti Eutichii. » Additur diverso atramento, *cujus gesta habentur*. Demum : « Item transitus venerabilis Ydæ de Nyvella, monialis cœnobii de Rameya, ordinis Cisterciensis. »

HAGENOYEN. incipit ab Ambianensibus, non male. Non tam purus est in Thrasone et sociis atque in Eutychio. Sequitur : « Romæ, via Ardeatina, natale beati Damasi papæ et confessoris, qui rexit Ecclesiam annis decem et octo, mensibus tribus. Hic elegans ingenium in componendis versibus habuit, multaque brevia opuscula eroyco metro edidit. Hic constituit ut psalmi die noctuque in Ecclesia cantarentur, et ut chorus in duas partes divideretur, et alternatim canerent. Hic multa corpora sanctorum D reperit, quorum tumbas versibus decoravit. *Gloria Patri* cantari constituit. Macedonium hæreticum in concilio Constantinopolitano centum et quinquaginta Patrum dampnavit, et in pace obiit, et ad sanctum Petrum sepelitur. In Jerusalem, sanctæ Elisabeth, matris sancti Joannis Baptistæ. Item apud Judæam, sancti Naum prophetæ. » Hic hodie ponitur pro hujus codicis voluntate. Vide Martyrologium Romanum I Decembris.

AQUICINCT. post *Damasi papæ*, subdit : « Hic constituit ut psalmi die noctuque canerentur, » etc., ut vide infra in additionibus MOLANI. Et post τὸ *judex*, additur nomen *Rictiovarus*.

AMBIANEN. de suis sic scribit : « In Galliis, civitate Ambianis, natalis sanctorum martyrum Fusciani, Victorici, et Gentiani. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Damasi papæ et

confessoris. Fustiani [*pro* Fusciani] et sociorum ejus martyrum. Glodulphi episcopi : « aliis « Clodulfi. » Vide Martyrologium Castellani. « Trasonis martyris et sociorum ejus. »

VATICAN. sub num. 5949 post *Damasi*, sic secundam annuntiationem ex Adone extendit : « Et sanctorum martyrum Pontiani, Prætextati atque Thrasonis, qui potens et locuples de facultatibus suis multa Christianis ministravit per B. Sisinnium et Cyriacum diaconos. Non post multum ipse tentus a Maximiano, palmam martyrii cum duobus aliis percipere meruit. »

ALTEMPS. : « Eodem die, sanctæ Mariæ virginis et martyris. » Sumitur haud dubie ex Hieronymianis. Vide Florentinium.

JUREN. : « Civitate Ambianis, sanctorum martyrum Gentiani, Fusciani et Victorici. »

Editio LUBECO-COL. incipit : « Romæ via Ardeatina, natale sancti Damasi papæ et confessoris. Qui rexit Ecclesiam annos decem, menses duos, dies decem. Hic constituit ut psalmi die noctuque ab episcopis, et presbyteris ac religiosis, in ecclesiis ac monasteriis cantarentur, et ut chori in duas partes divisi psalmos alternatim canerentur. Huic sanctissimo viro B. Hieronymus multa ecclesiasticæ religionis scripta misit, inter quæ et duos versus scripsit, scilicet, *Gloria Patri*, et *Sicut erat*, etc. Hic etiam multa corpora sanctorum invenit. Item sancti Danielis prophetæ. » Textus reliquus satis purus est, nisi quod in fine scribat : *Euticii confessoris*.

BELIN. puritati proximus est, incipiens : « Romæ, sancti Damasi papæ et confessoris. Eodem die, passio, » etc. Nomina Ambianensium format, *Ambiani et Victorici*, et infra, *cum sancto Agentiano hospite*. Item, *jussit Rictiovarus præses*. Alios hujus editionis nævos prætereo : in secunda editione habet *Eutici episcopi*.

GREVEN. : « Octavæ sanctæ Barbaræ virginis et martyris. Nota. Sanctus Damasus rexit Ecclesiam annis decem et octo, constituitque ut psalmi die noctuque ab ecclesiasticis personis, choris alternatim concinentibus frequententur. Beatus etiam Hieronymus multa ad eum catholica scripta misit, in quibus et duos illos versus, *Gloria Patri ; Sicut erat*, etc., in psalmorum fine decantandos. Ipse tandem defunctus, via Ardeatina sepultus est. Danielis prophetæ. Item Joseph patriarchæ filii Jacob. Apud Mirream, sancti Nicolai episcopi et confessoris, avunculi alterius, magni scilicet Nicolai. Ipso die, beati Sabini episcopi Placentini, miræ sanctitatis viri. Qui fide plenus, ut refert Gregorius III Dialog. Pado fluvio inundatione agros Ecclesiæ occupanti commonitorium scribens, chartam ipsam in aquam mitti jussit, statimque se aqua compescuit, nec ulterius exire præsumpsit. Methis, translatio sancti Glodulphi episcopi et confessoris. Item, sanctæ memoriæ David monachi Cisterciensis Ordinis, in monasterio Hemenroede quiescentis. »

MOLAN. aliis litteris textui immiscet post *Damasi papæ*, « qui rexit Ecclesiam annos decem et octo, menses tres, dies duos. Hic constituit ut psalmi die noctuque canerentur per omnes ecclesias. Hic multa corpora sanctorum requisivit et invenit, quorum memoriam etiam versibus declaravit. » In fine, typis minoribus, de Sabino descripsit verba GREVEN. « Ipso die, beati Sabini episcopi Placentini, miræ, » etc., addens etiam miraculum de coercitis Padi aquis, etc. In editionibus aliis idem habe in textu aliis litteris de Damaso, et præterea de Thrasone post *Christianus*, inserit ex Adone, » potens et locuples, de facultatibus suis, sanctis martyribus, in carceribus et metallis damnatis, victum ministrabat per Sisinnium et Cyriacum. Non multo post et ipse jubente, » etc. In fine : « Die undecima, sancti Patris Danielis Stylitæ. » Vide Vitam apud Surium.

Pridie Idus. *Die* 12.

Apud Narbonam, natalis sancti Pauli confessoris, quem beatus Paulus apostolus ordinatum, eidem urbi destinavit antistitem : quique cum eodem Apostolo ad Hispanias prædicandi gratia pergens, ibidem relictus est, ubi prædicationis officio non segniter impleto, clarus miraculis coronatus quievit. In Alexandria, sanctorum martyrum Epimachii et Alexandri, qui, cum essent multo tempore in vinculis, et diversis suppliciis confecti perdurassent in fide, ignibus ad postremum consumi jubentur. Item Alexandriæ, sanctarum mulierum Ammonariæ et Mercuriæ cum aliis duabus, quæ, inauditis tormentorum generibus toleratis et superatis, finem omnium, ferro cædente, suscipiunt. Item sanctorum martyrum Hermogenis, Donati et aliorum viginti duorum. In pago Vinnacensi, sancti Walerici presbyteri et confessoris.

NOTÆ.

Puris accensentur *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Quibus accedunt *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.* et *Leyden.*

VARIANTES LECTIONES.

Molan. vix locum hodie inter puros meretur. In ipso principio scribit : *Pauli episcopi et confessoris*, a quo titulo cæteri omnes abstinent. Munerat. post *apostolus* omisit vocem *ordinatum*. Rursus Molan. pro *quique cum eodem* legit *cumque eodem* ; Belin., *cumque cum eodem* : Munerat., *qui cum eodem*. Belin. sensum corrumpit in *officio insignitus expleto*, contra quam legere debebat, *officio non segniter impleto*. Errat Praten. dum ponit *claris miraculis* pro *clarus miraculis*. Idem habet *Epymachii* ; Greven., *Epymachi*. Mallem, cum Belin. et Molan., *Epimachi* ; sed Herinien., Rosweyd., Munerat., imo Romanum parvum et Ado, cogunt scribere cum textu *Epimachii*. In Belino et ante *perdurassent* redundat. Major in eodem confusio, dum mulieres Alexandrinas ultimo loco ponit : maxima vero et hujus et Molani a reliquis discrepantia, qui post *Mercuriæ* ausi sunt ex Adone inserere, et *Dionysiæ et iterum Ammonariæ*, ob quam variationem fere puris exclusi sunt. Rosweyd. ante *ferro cædente* posuit *capita*. In Greven. *cadente* est sphalma typographi. Pauci habent *percipiunt* ; secunda Belini editio *perceperunt* ; servandum quod est in textu. *Viginti duum* est phrasis solius Pratensis. Pagus *Wimacensis*, qui Castellano est *Vinemacensis*, fere ab omnibus diversimode flectitur. Ado Mosandri scripserat I Aprilis *Winnoiensi ;* Ado Rosweydi *Wimnoensi ;* hic vero *Vimnacensi*, *Vinmacensi*, *Vivacensi*, *Vininacensi*, *Vianensi*, *Vimmocensi*, *Numuacensi*, etc. Prætuli tantisper, ex Munerat., Greven. et Molan., *Vinnacensi*. Magna etiam in scribendo proprio nomine diversitas ; sed a cæteris differt Rosweyd. dum legit *Walerici abbatis* ; turpiusque labitur Belin. substituens *Valentii episcopi*. In Munerat. mendum est *Malerici*. Nota hic annuntiationem Hermogenis, etc., in Rosweyd. duabus Alexandrinis interjici ; notabilius vero, tres codices mediæ notæ Hermogeni et Donato præfigere positionem, *Apud Emeritam*, de quo vide Observationes.

OBSERVATIONES.

De *Paulo Narbonensi* non perfunctorie agere cœpimus in Observationibus XXII Martii quo die ex codd. Hieronym., imo ex omnium ferme antiquiorum Martyrologorum, sententia collocandus est, neque hactenus queo perspicere cur Usuardus, a solitis ductoribus recedens, huc Paulum distulerit. At enim, licet signatas ab Adone Kalendas deserat, ejus opinionem, quæ sæculo IX obtinebat, de primis in Gallia Evangelii prædicatoribus ad apostolorum tempora reducendis, omnino amplexus est, cum totum suum elogium ex Festivitatibus apostolorum desumpserit, id prudenter omittens, quo Viennensis Paulum Narbonensem indicat, *eumdem ipsum fuisse Sergium Paulum proconsulem*. Breve, sed elegans est Prudentii de Paulo nostro encomium,

> Surget et Paulo speciosa Narbo.

Cætera pridem solide enucleavit Henschenius ex Bosqueto aliisque, citata die XXII Martii, ut hic nihil observandum magnopere supersit. Qui rerum compendiis delectatur, adeat Tillemontium tomo IV, in *Dionysio Parisiensi*, præsertim articulo 12, a pag. 469.

Romani parvi hodiernus indiculus solos martyres Alexandrinos exhibet, ex citato toties Rufini lib. VI, cap. 31, seu ex celebri Dionysii Alexandrini ad Fabium Antiochenum epistola plane acceptos, unde VII Decembris Agathonem, VIII Macarium cum eodem Romano parvo nuperrime dedimus. Hæc sunt hoc die ejus verba : *Alexandriæ, Epimachii et Alexandri. Et sanctarum quatuor mulierum Ammonariæ, Mercuriæ, Dionysiæ et Ammonariæ.* Ex prædicto fonte paulo liberalius hausit Viennensis, omnium certamina describendo, ex hoc autem utrumque suum elogium Noster de more extraxit, postremas duas mulieres anonymas relinquens. Patet hic rursus, quod prætatis diebus VII et VIII Decembris atque alibi toties inculcavimus, frustra omnino rationem quæri cur A hoc potius quam alio die hi martyres ab auctore Romani parvi signati sint, cum sanctos plerosque omnes ex Rufino desumptos, pro mero suo libitu in varios, quos forte sanctis aliis vacuos habebat, desi distribuerit. Scio Epimachium a Græcis referri XXXI Octobris, ut ibi in Auctariis adnotavi ; at cur a sociis, vel saltem a socio avulsus, cur tali die ab ipsis potissimum colatur, plane incertum est, nisi translatio aut hujusmodi aliquid occasionem dederit.

Dixi in Variantibus *Hermogenem et Donatum* a codicibus inferioris notæ ascribi *Emeritæ*, quod ex Hieronymianis vel potius ex Rabaniano aliquo codice acceptum facile existimaverim. At præferendus est codex Epternacensis, in quo expresse legitur : *Et alio loco, Hermogenis, Donatæ et aliorum* XXII, cui plane consonat Blumianus, nec differt Corbeiensis, in quibus omnibus *Donatæ* invenitur pro *Donati*, sed absque positione. Galesinius *Alexandriam* astruens, audiendus non est. Potius crediderim Hispanos B fuisse, tametsi a loci expressione abstinuerit Ado, et hunc describens Usuardus. An recte Thesaurus concionatorum apud Baronium eos *in paludem demersos. agonem perfecisse* tradat, proprio loco examinabitur, Ambos hos martyres, cum sociis suis viginti duobus, sic non ineleganter laudavit Wandalbertus :

> Hermogenes, Donatus bis denique coruscant,
> Tum pridie, et bini conjuncto sanguine sancti.

Walericus vel *Walaricus*, Leuconaensis abbas, pro hoc die planissime Usuardinus est, ab Adone certo positus I Aprilis, quidquid hic rursus codicem suum Adonianum obtrudat Mabilio, cui nullum similem inter nostros reperimus, præter unicum Lobiensem. De proprio obitus die certo decernat, qui Henschenii argumenta expenderit ad citatam diem I Aprilis, quo lectores remittimus ; satis hic nobis sit, ex optimæ notæ codicibus Usuardinis, verum ejus et genuinum textum asseruisse.

AUCTARIA.

TORNACEN. deest prima. In Alexandrinis sola nomina Usuardina refert, expunctis elogiis. In duabus annuntiationibus ultimis purus est.

PULSANEN. incipit ab *Hermogene*, etc., pure. Tum sic pergit : « Apud Alexandriam, beatorum martyrum Epimachii et Alexandri. Apud Septimaniam, urbe Narbona, depositio sancti Pauli episcopi et confessoris. » Desunt reliqua.

LOVANIEN. purus esset. sicut ANTUERP.-MAX., nisi deficeret in elogiis Alexandrinorum.

ALBERG. et DANIC. carent annuntiatione ultima, quam ambo, sed varia uterque phrasi et a nostra diversa retulerunt I Aprilis. In reliquis similes sunt ANTUERP.-MAX., etc.

CENTULEN. de Paulo egit XXII Martii ; hoc die sic incipit : « Natale sanctorum martyrum Hermogenis, Donati et aliorum viginti duorum. Alexandriæ, beatorum martyrum Epimachi et Alexandri, qui ignis passione transierunt. Et ibidem, sanctarum mulierum Ammonariæ virginis, Dionysiæ, Mercurii ; item Ammonariæ, quæ diversis tormentorum generibus fidem Domini servaverunt. » Hic repetit : « Narbonæ, sancti Pauli episcopi et confessoris. In pago Vimacensi, sancti Walerici abbatis, qui juxta Somonam fluvium heremiticam vitam ducens, etiam miraculis claruit. » Non de natali, sed de translatione agit I Aprilis.

BRUXELLEN. incipit : « Per anticipationem sancti Autberti Cameracensis episcopi. » Sequitur de Paulo, satis pure. Deinde : « In Alexandria, natale sanctorum martyrum Sammoni et Emeriti. » Vide Hieronymiana die præcedenti. In omnibus Alexandrinis parum a paritate recedit. Sequitur : « Apud Hispaniam, natale sanctorum martyrum Carpofori presbyteri, » etc., ferme ut Usuardus supra ad X Decembris. Vide quæ ibi dicta sunt. Pergit : « Apud C Emeritam civitatem, natale sanctorum martyrum Hermogenis, Donati et aliorum viginti duorum. In pago Viminacensi, sancti Walerici abbatis et confessoris. Eodem die, translatio beati Nychasii [episcopi] et martyris. » An forte translatio aliquarum reliquiarum Bruxellas facta fuerit, cum alii codices de ea sileant ? Vide diem natalem XIV Decembris.

HAGENOYEN., in prima, secunda et tertia solito purior, sic quartam format : « Apud Hemeritam civitatem Hispaniæ, natale martyrum beatorum Hermogenis et Donati, cum aliis viginti duobus, sub Daciano præside. » Plus dicit, ni fallor, quam alibi repererit. De Walerico egit, modo et phrasi sua, I Aprilis.

DAVERON. : « In pago Vimiacensi, sancti Walarici confessoris. » Alia in loco variatio.

AMBIANEN. : « In pago Vimacensi, natalis sancti Walerici, qui super Somonam fluvium heremiticam vitam ducens, etiam miraculis claruit »

D MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Pauli Narbonensis episcopi. Hermogenis, Donati, et aliorum viginti. Epimachi et Alexandri. Item sanctarum mulierum Ammonariæ et aliarum trium. »

VATICAN. sub num. 5949 nihil habet de Paulo Narbonensi aut de Walerico.

BURDEGALEN. : « In pago Vimacensi, sancti Walerici episcopi. » Melius in textu.

REMENS. SS. Tim. et Apoll. : « In pago Vinmacensi, natale sancti Walerici presbyteri, » etc.

Editio LUBECO-COL. in prima satis pura est, uti et in secunda. In tertia nonnihil immutata : « Item Alexandriæ, sanctarum mulierum quatuor Ammonariæ, Mercuriæ, et iterum Ammonariæ, et Dionysiæ martyrum, » etc. « Apud Emeritam urbem sanctorum Hermogenis, » etc. « In pago Vimacensi, sancti Wallerici presbyteri, abbatis et confessoris. »

GREVEN. : « Nota. Hunc Walericum Ado habet Kalendis Aprilis. Vide ibi. Apud Alexandriam, sanctorum Sammoni et Emeriti. » Vide quæ diximus ad eumdem BRUXELLEN. « Ipso die apud civitatem Auraricenorum, passio sanctorum Eustratii, Eugenii, Orestis, cum aliis multis. Qui tempore Diocletiani et Maximiani, pro fide Christi constanter exquisita supplicia superantes, ad ultimum Eustratius igni consumptus, reliqui vero decollati, martyrii gloriam adepti sunt. » Vide hæc paulo accuratius in Romano, et ad hoc notulam Castellani, die sequenti ; ipsorum Acta refert Surius a Metaphraste composita. « In Hibernia, Finniani abbatis et confessoris. Alheidis imperatricis, secundum alios XVII Kal. Januarii. »

MOLAN. de mulieribus Alexandrinis, post *et iterum Ammonariæ, quæ*, aliis litteris textui inserit, « dum nimia constantia uterentur apud judicem, et ille erubesceret vinci a feminis. » Et iterum post *suscipiunt*, « scribit beatus Dionysius in libro de Martyribus. » Vide Adonem. Editiones aliæ in fine superaddunt : « In Galliis juxta Tornacum, in monasterio Cisoniensi, translatio sancti Everardi, ducis Forojuliensis. » Distinctius loquitur Auctarium, XVI Dec. referendum, quo die videndum etiam Castellani Martyrologium universale.

Idibus. *Die* 13.

Apud Siracusam, Siciliæ civitatem, natalis sanctæ Luciæ virginis et martyris, sub persecutione Diocletiani, quam cum lenones corrumpere, jubente Paschasio consulari, vellent, nullatenus eam movere potuerunt, nec funibus attritis, aut boum paribus plurimis. Picem, resinam, fervens oleum nil læsa suscepit, sed tandem gladio in viscera merso percussa est. Ipso die, sancti Autberti Cameracensis episcopi.

NOTÆ.

Puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Scripsi *Siracusam*, ut habent optimi codices Praten., Herinien., Tornacen., etc., non *Syracusas*, ut volunt Greven. et Molan. *Siraculam* in Munerato error est : Antuerp.-Maj. et mediæ notæ codices legunt *Siracusanam*. Idem Antuerp.-Maj. omittit titulum *sanctæ*. Solus Tornacen. pro *boum paribus plurimis* habet *paribus pluribus*. In Munerato deest τὸ *lenones*, et pro *Autberti* ponitur *Auberti*. Praten. scribit *Camberacensis*, eique conformis videtur Antuerp.-Maj. ; at cæteri omnes servant receptiorem scribendi modum, qui est in textu.

OBSERVATIONES.

De sancta Lucia virgine Siracusana, martyre celeberrima, omnia plana sunt, tam apud Surium quam in omnibus Latinorum Hagiologiis, et Græcorum etiam Menologiis. Meminit Sacramentarium Gregorii et vetus Frontonis Kalendarium, in quo plures ecclesias sanctæ Luciæ Romæ dicatas idem Fronto memorat, et alterius Romanæ viduæ ab hac diversæ titulum ferre putat. Hæc Florentinii observatio est, in qua Frontoni ascribitur, quod Nota ejus ad Kalendarium non exprimit, cum sic potius dicatas sanctæ Luciæ ecclesias nominare videatur, ac si huic nostræ Siculæ consecratæ fuerint ; quod ego extra controversiam puto ; quemadmodum et ejusdem nomen sacro missæ Canoni insertum existimo, quidquid recentiores critici hæc in dubium revocare velle videantur. Advertant illi, obsecro, *Luciam nobilissimam matronam*, quæ XVI Septembris colitur, cum *Geminiano* conjungi, illustrissimam vero virginem Siracusanam, in laudato Gregorii Sacramentario, in Frontonis et Allatii Kalendariis, imo in cæteris libris ecclesiasticis, diverso plane modo et diverso cultu recoli, mediam inter *Agatham*, *Agnetem* et *Cæciliam*, quas virgines fuisse, et ut tales ab universa Ecclesia catholica honorari, prorsus indubitatum est. Hæc sane antiquissimam Luciæ Siracusanæ festivitatem in ipsa urbe Roma abunde demonstrant ; nec minus clara sunt pro ejus celebritate Martyrologorum testimonia. In Hieronymianis lego : *Siracusa civitate Siciliæ, natalis sanctæ Luciæ virginis. Luciæ* in Epternacensi mendum est, nec vero in iisdem apographis *Lucia* sequenti die repetita, eadem cum nostra dici potest, dum martyribus Antiochenis bene vel male sociatur. Antiqua esse et gravia inclytæ virginis Acta, nec ii diffitentur, qui nonnullos eorum errores coarguunt. Vidit ea Aldelmus, vidit Beda, qui brevius suum elogium ex ipsis concinnavit, a Rabano verbatim descriptum. Qui seriem nostram ductat auctor Romani parvi, paucis legit : *Syracusis, Luciæ virginis et martyris.* Longa est Adonis historia ; at Noster, breviora sectari solitus, aptiorem elogio suo materiam in Beda inveniens, inde elogium formare maluit, relicta parte ultima de *communione Dominici corporis*, quam in Auctariis codices aliqui restituent. Exstat apud nos Vita metro composita, haud dubie Sigeberti opus, de quo vide adnotationem Molani. Exstant plura alia monumenta, tum ad Acta ipsa, tum ad controversas translationes spectantia, et nonnulla in Luciæ honorem recentius elaborata, quæ omnia proprio loco et tempori reservamus, non prætermissuri singularem Antuerpiensium erga memorabilem virginem ejusque reliquias, elapso proxime sæculo per illustrissimum Capello, a Fabio Chigio, postea papa Alexandro VII, acceptas, venerationem. Hic jam accedant Wandalberti versus, quibus Judocum innexuit poeta Martyrologus, conformior textui nostro futurus, si Autbertum adjunxisset. Ita canit :

> Idus Syracusa tibi, Lucia, dicavit,
> Paschasium Christi pro nomine passa tyrannum
> Spiritus immobilem quam fecit sanctus iniquis
> Esse viris. Judoci pariter colerisque sacerdos
> Egregie, Oceani cedunt cui sæpe procellæ.

Porro Cameracensem *Autbertum* solus et primus in Fastos sacros retulit Usuardus. *Probatissimum Christi sacerdotem* fuisse, *sub quo et per quem Hannonia mirabiliter in Christiana religione cœperit florere et vigere*, merito testatur Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, ubi *dolendum* ait *tanti pontificis Vitam magna ex parte nesciri*. Ipsam qualemcunque edidit Surius ; sed quæ penes nos manuscripta est, paulo diffusior videtur. His locus non est rem illam scrupulosius examinandi. Multo minus quærere lubet quid sibi velit Hispanica relatio, qua supponitur Cameracensis noster Autbertus fuisse prius *archiepiscopus Bracarensis* in Lusitania ; nempe ut gentibus illis satis proprium est, alienos sanctos sibi vindicare. Refutat hæc quidem Tamayus in Martyrologio Hispanico, verum an multo saniora substituat, equidem non intelligo.

AUCTARIA.

ROSWEYD. textui satis puro in fine subdit : « Eodem die, sanctæ Odiliæ virginis. »

PULSANEN. de Lucia post *martyris* sic habet : « Quæ passa est Diocletiani et Maximiani persecu-

tione, sub Pascasio consule. Passa est autem Ydus Decembris, et in loco in quo percussa est, basilici postea fabricata. » De Autberto Cameracensa nihil.

Belin. post *percussa est* supplet Bedæ elogium : « Nec tamen mortua, donec venientibus sacerdotibus communionem Dominici corporis et sanguinis accepit. » Tum : « Item sancti Ursini martyris. » Pro *Autberti* est *Anthiberti;* in secunda editione paulo melius corrigitur *Auberti.*

Antuerp. et Max.-Lubec. etiam Ughellian., ni fallor, atque item Antuerp.-Max. cum solitis suis omnibus sociis in Luciæ elogio idem fere reponunt, quod dedimus ex Belin. et cum eodem omnes scribunt *Siracusanam.* Sex ultimi in fine addunt, *et confessoris.*

Centulen. : « Apud Siracusam Siciliæ civitatem, passio sanctæ Luciæ virginis, sub consulari Paschasio. Cameraco, sancti Autberti episcopi et confessoris. In pago Pontivo, sancti Judoci sacerdotis et confessoris, qui de culmine regni sibi hereditarii, ad Christi paupertatem se redegit, et vitæ laudabilis cursum sanctissime consummavit. »

Bruxellen. anticipavit festum sancti Autberti. In Lucia satis similis est codicibus supra citatis. Addit sequentia : « In Hibernia, sancti Finniani abbatis et confessoris. Ravenna, sanctorum Ursiani et Leuchadii confessorum. Et sanctæ Odiliæ, quæ apud Orpe juxta Geldoniam villam Brabantiæ quiescit. » Confundit Odiliam, cum Adilia Orpiensi ; hæc colitur xxx Junii. Demum : « Eodem die, depositio sancti Athanasii abbatis et confessoris. » Quem inter plures Athanasios indicare velit, ex solo *abbatis* titulo non satis divino.

Hagenoyen. de Lucia inserit : « Hæc prius matrem propriam a fluxu sanguinis liberavit, et sua omnia quæ habuit, pauperibus erogavit; propter quod a sponso suo pagano, coram Pascasio est accusata quod Christiana esset, et post longam concertationem de fide, jussa est duci ad lupanar, quam cum lenones, » etc., fere ut codices supra. « Ipso die, in monasterio Hoenberg, Argentinensis dyocesis, depositio sanctæ Odiliæ virginis. Hæc Odilia fuit filia magni principis, et cæca nata, propter quod patri erat exosa, et interficere voluit eam, sed mater et frater ejus servaverunt eam, quæ postea in baptismo fuit illuminata; et post mortem patris, ducentarum virginum mater est effecta, omnem hereditatem patris Deo obligans, duo monasteria construens. Hæc, ut dicitur, animam patris sui de inferno [*alii* de purgatorio] liberavit, et alia plura miracula fecit et obiit. Ipso die, depositio sancti Jodoci, filii regis Angliæ et heremitæ, qui postquam sæculum in juventute reliquit, in magna abstinentia et patientia vixit multis annis. Hic quia regnum terrenum pro cœlesti contempsit, in magno labore reliquiis sanctorum illa pitans, rex in cœlis factus est, et petentes se ex dromissione Dei exaudivit. Ipso die, depositio sancti Autberti episcopi Cameracensis in doctrina et vita gloriosi. »

Aquicinct. secundo loco post *percussa est*, interserit : « Ipso die, gloriosa exceptio B. Martini a Burgundia, quam non solum miracula decoram reddiderunt, sed liberalitas magnorum procerum, comitatusque promiscui sexus illustrem fecerunt. » Hæc eadem referunt codd. Daveron., Altemps. et Caudiacen. Prior noster in fine adjicit : « Et sancti Judoci confessoris. »

Victorin. et Reg. Suec. sign. num. 130 : « Eodem die, sancti Eustachii cum sociis suis. » Volunt dicere *Eustratii,* de quo videndus Surius et Romanum. « In Hispania civitate Emerita, passio sanctæ Eulaliæ virginis. » Vide superius in propria festivitate, x Decembris.

Matric.-Cartus.-Ultraject. « Luciæ virginis et martyris. Judoci confessoris. Autberti Cameracensis episcopi. »

Vatican. sub num. 5949 deest Autbertus, sed adjicitur : « Apud Sebastiam, passio sancti Eustratii martyris et sociorum ejus Auxentii, Nandarii, Eugenii atque Orestis, imperantibus Diocletiano et Maximiano, judice Agricola. »

Florentin. adjiciunt : « Apud Ravennas, sancti Ursicini martyris. » Colitur xix Junii.

Burdegalen. : « Reversio sancti Martini, gloriosissimi Turonum antistitis. »

Editio Lubeco-Col. in Lucia fere similis est codicibus mediæ notæ. De Autberto addit, *et confessoris.* Sequitur : « In pago Pontino, sancti Jodoci presbyteri et confessoris, filii regis Britaniæ. Qui Deo servire desiderans, regnum fratri suo seniori, nomine Michael demisit, venitque ad heremum Pontinum cum discipulo suo Volmaro, reseditque juxta flumen Altee, in quo loco Dominus sibi apparuit in forma peregrini quatuor vicibus, petens eleemosynam ab eo, qui tantum habens unum panem pro se et discipulo suo, eumdem divisit in quatuor partes et dedit petenti, pro quibus, divino disponente concilio, miraculose meruit quatuor naviculas vino et panibus onustas recipere, tandemque Christo duce, et angelorum obsequio ad cœlestia migravit. Castro Landunensi, natale sanctæ Odiliæ virginis et abbatissæ centum triginta monialium, filiæ ducis Hogenburch Adalrici. Hæc tantæ fuit sanctitatis coram Deo, quod patrem suum in purgatorio sibi a Deo ordinatum, in latere montis, ubi ipsius situatum est monasterium, existentem, suis lachrymosis orationibus ab eodem liberavit. Quæ etiam post reviviscens ad tempus breve, dixit se in contubernio sanctæ Luciæ fuisse et vidisse gaudia, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit. » Plura hic narrantur quam in nullo alio codice reperiam.

Greven. : « Ravennæ, sanctorum Urciani » [*puto indicari* Ursicinum, *pro quo alii* Ursinum *scripserunt*] « et Leuchadii confessorum. Mediolani, inventio sanctorum Nazarii, Prothasii, Gervasii et Celsi pueri. Eodem die, depositio beati Judoci, presbyteri et confessoris. Qui cum esset regis Britonum filius, et mortuo patre ad suscipienda regni gubernacula urgeretur, fugam inivit, veniensque ad pagum Pontinum, solitariam ibi vitam ducere cœpit. Ubi vita et signis inclytus, quadam vice duci Haymoni, siti periclitanti, fontem suis orationibus de terra eduxit, tandemque plenus sanctitatis quievit circa annum Domini dcliii. In Alsatia castro Landunensi, natalis sanctæ Odiliæ virginis abbatissæ. Quæ claro quidem Francorum sanguine, sed cæca nata, cum ob hoc a patre occidi jussa fuisset, a matre servata, et a sancto Erhardo Ratisponensi episcopo divinitus admonito baptizata, visum recepit. Post hæc in gratiam a patre suscepta, monasterium, quod pater fundaverat, regendum accepit. Ubi multis virginibus adunatis, in magna sanctitate vivens, miraculis etiam coruscans, quievit in pace. »

Molan. addit aliis litteris, cum Belin., post *percussa est,* « nec tamen mortua, donec venientibus, » etc. Tum : « Item Ursini martyris. » De Autberto in fine : « et confessoris ; cujus vita illustris gloriosis virtutum claruit indiciis, tempore Dagoberti regis Francorum. Eodem die, sancti Judoci confessoris. Eodem die in territorio Argentinensi, sanctæ Othiliæ virginis. Ravennæ, sancti Leuchadii. » Demum typis minoribus : « Feria quarta post Luciæ, jejunium triduanum hiemale. Sive decimi mensis, de quo octo habentur homiliæ Leonis papæ I. In Orpe, pago juxta Geldoniam, sanctæ Adiliæ virginis abbatissæ. » Dixi supra Adiliam coli xxx Junii, vide Acta eo die. Editiones posteriores idem habent de Lucia in textu, idem ferme de Autberto, excepta temporis nota. Deinde : « In pago Pontino, sancti Judoci confesso-

ris, filii regis Britonum, peregrini. In territorio Argentinensi, » etc. ut in priori. « Die decima tertia, sanctorum martyrum Eustratii, Auxentii, Eugenii, A Mardarii et Oresti. » Tum typis minoribus : « Niceæ, sancti Bassi, qui duobus clavis transfixus interiit. » Denique de jejunio decimi mensis, ut supra.

XIX *Kal.* *Die* 14.

Apud Cyprum, natalis beati Spiridionis episcopi, qui unus fuit ex illis confessoribus quos Maximianus, dextris oculis effossis, et sinistro poplite succiso, per metalla damnaverat, quique cum propheticam duceret vitam, etiam signorum gloria inclitus fuit. Alexandriæ, sanctorum martyrum Heronis, Arsenii, Isidori et Dioscori pueri, quos judex sub persecutione Deciana variis tormentis dilanians, cum pari modo constantia fidei videret armatos, tradi ignibus jubet. Dioscorus vero multipliciter flagellatus, divino nutu ad consolationem fidelium est dimissus. In Antiochia, natalis sanctorum martyrum Drusi, Zosimi, et Theodori. Item Remis, passio sancti Nicasii episcopi et Eutropiæ virginis sororis ejusdem.

NOTÆ.

Ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Ciprum scribunt hic Herinien. et Antuerp.-Maj.; melius cæteri omnes. In Munerat. est *Spiridonis*; ineptius in Belino, *Spilidionis*, quod in altera editione correctum est. Sed ignoscendum antiquioribus, quas typographorum incuria vitiavit. Sic in Belino legitur *pollice* pro *poplite*, quod etiam habet Greven. Sic aliqui *Datiana* pro *Deciana*, sic *Artenii*, *Ysidori*, B *Hysidori*, *Dursii*, *Nichasii*, etc. *Per metalla damnaverat*, phrasis est Rufini, servata ab Adone, et ex hoc a Nostro descripta; Antuerp.-Maj. maluit ponere *aampnavit*. Belin. legit, *cum pari constantia videret*, melius in textu. Antuerp. legit *Remis, sanctorum*; Max.-Lubec., *Remis, passio sanctorum*: Molan. autem ante *Eutropiæ* inserit titulum *sanctæ*.

OBSERVATIONES.

Rufinus Historiæ libro X, cap. 4, narrata Paphnutii Ægyptii gloriosa confessione, ut pote qui ex illis fuerat *qui dextris oculis effossis et sinistro poplite succiso, per metalla damnati fuerunt*, caput immediate subsequens sic orditur : *Ex eorum numero et si quid adhuc eminentius, fuisse dicitur etiam Spiridoni, Ciprius episcopus, vir unus ex ordine prophetarum*, etc. Hinc a Romani parvi auctore extractum nomen, cui hoc die locum in Fastis nostris tribueret : *In Cypro, Spiridionis episcopi*, ibidem reperit Ado, quo paulo uberius *admirandæ beatitudinis virum* exornaret; ex hoc vero Usuardus totam annuntiationem suam descripsit. Plura de Spiridione in citato capite legi possunt, plura apud Socratem, Sozomenum et alios, ex quibus Vitam suam Gallicam contexuit Tillemontius tomo VII, a pag. 242, non ausus fidere Vitæ Metaphrasticæ apud Surium editæ : licet hic fortasse metricam habuerit, quam a Triphyllio, Spiridionis discipulo, compositam volunt. Vide quæ de Vitis Græcis apud nos exstantibus notavit Papebrochius XII Decembris, ad Kalendarium Græco-Moscum pag. LV, et notas Tillemontii citato tomo VII, a pag. 693. Versum Wandalberti, qui Spiridionem Nicasio postposuit, infra producemus.

Fecunda Martyrum seges, laudata toties Dionysii Alexandrini epistola, apud Rufinum libro VI, cap. 3, sequentes quatuor pugiles Alexandrinos auctori Romani parvi suggessit, is ad hunc diem pro sua auctoritate retulit secundo loco : *Alexandriæ, Heronis, Arsenii, et Isidori et Dioscori*. Longius Adonis elogium ex Rufino iterum acceptum est, nostrum ex Adoniano satis nitide contractum. Non potuit sanctis illis melior encomiastes obtingere quam sit Eusebii historia. Non ita actum cum tribus Antiochenis, quorum sola nomina superesse videntur, in Hieronymianis primum signata; sed eo modo, ut dubium relinquant utrum *Drusus*, vel *Drusina*, vel, ut vult Castellanus, *Drosides*, duos an tres socios habuerit : *In Antiochia, Drusi et sociorum ejus numero* III *Zosimi et Theodori et sanctæ Luciæ virginis*. Alii aliter efferunt, et aliter numerant, neque res satis componitur, nisi cum Romano legatur : *In Antiochia, natale Drusi et sociorum ejus Zosimi et Theodori*. Et sic etiam alicubi, haud dubie, reperit Romanum parC vum, dum eos primo loco signavit his verbis : *Antiochiæ, Drusi, Zosimi et Theodori*. Nec plura invenit Martyrologus Viennensis, ex quo totus textus noster hactenus translatus est.

Nicasius, licet in Hieronymianis reperiatur, ut hic tamen cum sorore *Eutropia* conjungitur, plane Usuardinus est, in Adonis appendice perperam Lugduno ascriptus. Flori nostri paulo amplior phrasis socios cives in eadem barbarorum grassatione mactatos annumerat : Rabanus, compendiosior, pro *Eutropia* scripsit *Sacrepi*, vel potius nomen hoc alio spectans ex Hieronymianis descripsit et Nicasio perperam adjunxit. Gemina de Nicasii sociorumque martyrio Acta edidit Surius, altera antiquiora et breviora, longiora altera a Flodoardo quadringentis post martyrium annis composita, de quorum fide et sinceritate hic statuendum non est. Patet Nicasii cultus tota Gallia, præsertim in provincia Rhemensi, et inde toto etiam Belgio celeberrimus. Metricum Wandal-D berti elogium sic Nicasium cum Spiridione honorat :

> Nonum cum decimo Jani de more Kalendas
> Qui vocat, antistes Nicasius auget honore ;
> Spiridionque die præsul celebratur eodem.

AUCTARIA.

Tornacen. caret annuntiatione prima, mutilus est in secunda, purus in solis duabus ultimis.

Rosweyd. post Antiochenos textui inserit : « Lugduni, sancti Viatoris episcopi. » De eodem agunt Florus et Rabanus. Tum : « Viennæ, Lupicini episcopi et confessoris. » Vide Rabanum et appendicem Adonis. De utroque sancto, Viatore nempe et Lupicino, videri etiam possunt apographa Hieronymiana. De Nicasio hæc adduntur : « Episcopi et martyris cum sociis suis. »

Pulsanen., omisso Spiridione, sic incipit : « Apud Antiochiam, sanctorum martyrum Drusimi, Zosimi et Theodoli. » Alexandrinos privat elogio et Nicasium sorore.

Antuerp.-Max.-Ultraject. et Leyden. textui puro subjiciunt in fine : « Viennæ, natale sancti Lupicini episcopi et confessoris. » Idem habet Lovan., sed Alexandrinorum elogium resecat.

Alberg. et Danic., præter jam dictum de Lupicino augmentum, sic de Nicasio et sorore addunt : « Qui ab Hunis gladio capite truncati, gloriosum martyrium compleverunt. »

Centulen. : « Apud Antiochiam, sanctorum martyrum Drusi, Zozimi et Theodoli. Alexandriæ: bea-

torum martyrum Heronis, Arsenii, Isidori atque Dioscori. Apud Ciprum sancti Spiridionis episcopi, merito confessionis præclari. Remis Francorum metropoli, sancti Nicasii archiepiscopi, qui decollatus est a Wandalis, cum sorore virgine Eutropia, et cum multis de clero vel populo. »

Bruxellen. incipit : « Remis, passio sanctorum Nychasii, et sanctæ Eutropiæ virginis, suæ sororis, qui cum multitudine cleri et plebis ejusdem urbis ab Hunis trucidati sunt. » Sequitur de Antiochenis, de Spiridione et Alexandrinis, satis pure. Tum : « Apud Viennam, depositio sancti Lupicini episcopi et confessoris. Apud Lugdunum, depositio sancti Viatoris episcopi et confessoris. Monasterio Sytiu, transitus sancti Folquini, Morinorum episcopi et confessoris.» De hoc vide Castellanum.

Hagenoyen. primo loco ponit Alexandrinos, tum Spiridionem, dein Antiochenos, omnes satis pure; verum de Nicasio sic habet : « Remis, passio sancti Nicasii episcopi et martyris, et Eutropiæ sororis ejus. Qui divino nutu illic de Brictania majori venerat episcopus, ex regali ortus sanguine, et suam ecclesiam laudabiliter per omnia regens in verbo Domini, mortem sibi proximam esse prædixit, consolans suos, ne ejus terrerentur exemplo; in sermone eodem ab Hunis decollatus est. Ipse vero caput suum arripuit, stans ante altare sermonem suum finivit, et vertens se ad altare, ad orationem se posuit et obiit, Eutropia vero soror ejus, decollatori fratris sui [oculos] eripuit; quapropter miserabili morte necata est. »

Aquicinct. in fine textus, post *sororis ejusdem*, addit, « sociorumque eorum a Wandalis interfectorum. Item transitus sancti Folquini Morinorum episcopi et confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Nicasii Rhemensis archiepiscopi et Eutropiæ sororis ejus martyrum. Spiridionis episcopi et confessoris. »

In Vatican. num. 5949 nihil de Nicasio. Adjicitur : « Apud Neapolim, sancti Agnelli confess. »

Altemps. : « Depositio Aviti sacerdotis. Atici monachi. Lotharii abbatis. » Pro hoc die et sub his terminis omnes æque ignoti sunt.

Burdegalen.: « Fortunati Pictaviensis episcopis et confessoris.» Vide Castellanum, qui totam nominum ejus seriem distincte enumerat.

Editio Lubeco-Col. incipit : « Remis metropoli, passio sanctorum Nichasii episcopi, et sanctæ Eutropiæ virginis sororis ejusdem, miræ sanctitatis. Qui episcopus cum ab Hunis, et Wandalis pro fide Christi inter domum ecclesiæ decollatus esset, abscisum caput propriis tollens manibus ante altare posuit. Eutropia vero cum ad illudendum se reservari conspiceret, injecta manu in hostes, gladio quosdam vulneravit, sicque illos contra se provocans, martyrizata est; cum quibus innumeri ex eadem urbe passi sunt. » Sequitur de Spiridione, Alexandrinis et Antiochenis, satis pure. In fine : « Vyennæ, natale sancti Lupicini, noni illius ecclesiæ episcopi et confessoris. Eodem die, sancti Folquini episcopi et confessoris. » Vide Molan. infra.

Greven. : « Nota. Cum beato Nichasio ejusque sorore, sub Wandalis innumeri utriusque sexus in eadem urbe passi sunt. Item, sanctorum Tyrsi et trium sociorum ejus. Platonis martyris. Viennæ, S. Lupicini episcopi et confessoris. Lugduni, sancti Viatoris episcopi et confessoris. Folquini episcopi et confessoris. Neapoli, sancti Agnelli abbatis. In Anglia, beati Hildebaldi abbatis. Item, beatæ Celendridis. »

Molan., post *Nicasii episcopi*, litteris Italicis textui inserit : « Qui Missarum solemnitatibus peractis a Wandalis intra ecclesiam Remensem passus est martyrium, pro fide Christi decollatus intra domum ecclesiæ. » In fine : « Monasterio Sithiu, transitus beati Folquini, Morinorum episcopi, cujus vitæ et sanctitatis meritum commendat abyssus vehemens aquarum, una nocte flante austro congelata ad ejus corporis transitum. » Dein typis minoribus : « Neapoli, sancti Agnelli abbatis. Eodem die, Fortunati episcopi Pictaviensis. Qui postquam Turonos, juxta votum proprium pervenit, Pictavos pertransiens illic habitavit, et multorum ibidem sanctorum gesta partim prosa, partim metrica oratione conscripsit. » Editiones aliæ idem in textu referunt de Nicasio, sed errant dum Eutropiam etiam Italicis efformant. De Folquino, idem quod in prima. Tum : « Item beati Lupicini, Viennensis ecclesiæ octavi episcopi.» Demum typis minoribus : « Ascaloni, sanctorum martyrum Aris, Promi et Eliæ. Quorum primus, ob fidei confessionem, in rogum conjectus fuit, reliquis duobus capita sunt amputata. » Vide Eusebii librum de Martyribus Palæstinæ cap. 10, apud Ruinartinm inter Selecta, a pag. 344. Denique : « Leodii ad sanctum Ægidium, obitus beatæ Odiliæ viduæ reclusæ.»

XVIII *Kal.* *Die* 15.

Apud Africam beati Valeriani episcopi et confessoris, qui cum esset annorum plus octoginta, extra civitatem singularis expelli jussus est, et ita præceptum ut nullus eum neque in domo neque in agro dimitteret habitare; sicque in strata publica multo tempore nudus sub aere jacens, in confessione catholicæ veritatis et defensione sanctimonii, cursum beatæ vitæ complevit. In territorio Aurelianensium, sancti Maximini confessoris.

NOTÆ.

Conveniunt codices plurimi, ut *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec. Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Accedunt *Antuerp.-Max.* et socii codices mediæ notæ.

VARIANTES LECTIONES.

Greven. et Molan. de Valeriano scribunt, *qui cum esset annorum plusquam octoginta*, aliis omnes cum Adone, et fonte ipso unde hæc accepta sunt, nempe Victore Vitensi. Solus Belinus legit, *et ita præceptum est.* Sic solus Herinien. *dimitteret habitare* corrigere quodammodo voluit per *sineret habitare.* Greven. et Molan, a reliquis dissentiunt, scribentes *sed in strata publica*; melius in textu. Rursus uterque legit *nudo sub aere.* Fateor equidem ita haberi in Victoris Vitensis editione Chiffletiana, at Noster Viennensem secutus est, in quo *nudus sub aere*, sicque ex manuscriptis in novissima editione restituit Ruinartius. Erravit Munerat. dum pro *multo tempore* mendose scripsit *multorum temporum.* Emendatius fortasse loqui voluit Tornacen. dum pro *defensione sanctimonii* correxit *defensione sanctimoniæ.* Porro quid *sanctimonium*, quid *strata* significent, docebit Molanus. Alium sensum efformarunt Antuerp.-Max.-Lubec., Belin. et codices omnes mediæ notæ, dum sic ponunt, *in confessione ac defensione veritatis catholicæ.* Ultima annuntiatio phrasi Usuardina exprimitur, non *Aurelianis*, nec *in civitate Aurelianensi*, nec *in territorio Aurelianensi*, ut habent Belin., Greven. et Molan., sed *in territorio Aurelianensium.* Quæritur an cum Pratensi et consuetis sequacibus Antuerp.-Maj., Rosweyd. et Aquicinct. legerit *Maxi-*

mini abbatis, an *Maximini confessoris*? Hunc modum sequuntur reliqui, quos præferimus; Belini secunda editio titulum utrumque conjunxit. Pauci scribunt A *Maximi* cum prima Belini editione sed eos non moramur.

OBSERVATIONES.

Dum de Papiniano et Mansueto Africanis episcopis ageremus XXVIII Novembris, ibidem notavimus plures apud Adonem populares episcopos eo die simul enumerari, qui in persecutione Wandalica passi sunt, atque inter eos *Valerianum*, quem eumdem esse credimus cum nostro hoc hodierno, a Victore Vitensi mirifice laudato, libro I de Persecutione Africana, apud Chiffletium, pag. 13. *Abensis civitatis episcopus* ibi dicitur, in editione Ruinartii, pag. 16, *Abbensæ*; sed ea variatio parum ad nos attinet. Huc magis facit prædicti Ruinartii correctio, qua Valeriani ætas octogenaria confirmatur, cum in Chiffletii editione solum indicaretur *annos natus plus septuaginta*. Vide alia in Ruinartii Notis, pag. 130. Hæc paucis de fonte dicta sunt, ex quo primus hausit auctor Romani parvi, his verbis: *In Africa, Valeriani episcopi et confessoris, Wandalica persecutione.* Evolve Martyrologia alia antiqua omnia, nullam hujus sancti memoriam invenies: unde novum pondus accrescit nostræ, alias indicatæ, opinioni, nempe plerosque Africanos sanctos in persecutione Wandalica passos, ab auctore Romani parvi in Fastos ecclesiasticos primum relatos fuisse, de qua re egimus in præfationis nostræ cap. 2 sub finem. Ado, longiorum encomiorum concinnator, indigitatam persecutionem diligentius scrutatus, ex laudati Victoris Historia elogii sui materiam reperit, paucula adjiciens de *defensione sanctimonii*, quæ apud præfatum scriptorem eo modo, saltem relato a nobis loco, non invenitur. Cæterum Usuardus sua omnia ex Adone mutuatus est.

In vetustissimo codice Hieronymiano Epternacensi seu Antuerpiensi clare signatur secunda nostra annuntiatio: *In civitate Aurelianensi, Maximini presbyteri et confessoris.* In aliis apographis legitur *Maximi*, pro quo ex Belino, Maurolyco, aut aliis hujusmodi, quibus etiam addi possent codices Usuardini, frustra pugnat Florentinius. Non melius sancti nomen inflexit Florus per *Maximiani*, nec tam peculiare elogium adducit, ut non cuivis sancto confessori aptari possit: *Qui in summa religione degens, ejus meritis multa miracula Dominus operari dignatus est.* Neque magis propria sunt Adoniana hæc: *Aurelianis, beati Maximini presbyteri, venerabilis sanctitatis viri*; ubi observo tum Hieronymiana, tum Florum, tum Adonem *urbem Aurelianensem* designare velle, quæ *Maximini Miciacensis* vera positio non est. Noster itaque simplicius, sed et paulo distinctius, per *territorium Aurelianense* rem exprimens, B studiose etiam ab omni elogio abstinuisse videtur. Quo autem modo annuntiationem suam formasse putemus, dictum est supra in Variantibus. Apud Romanum parvum, Bedam et Rabanum, notus non est Maximinus noster; at multa de eo edidit Mabilio in appendice sæculi I Benedictini, a pag. 580, duplicem vitam referens, cum libro miraculorum, præmissis observationibus additisque notis quæ ad sancti Acta in majori nostro opere illustranda non modico erunt adjumento. Poeta Martyrologus solum Maximinum hoc disticho laudavit.

Octavum cum deno, Maximine, retentas,
Aureliana ferax præbent cui rura Lyæum.

AUCTARIA.

Rosweyd. textui satis puro adjicit: « In Africa, Faustini martyris, cum aliis XXX. » Est in Hieronymianis *Faustinus* vel *Faustus* cum sociis aliquot, sed unde ad triginta accreverint, nescio.

Pulsanen. de prima habet usque ad *confessoris*, expuncto toto elogio; secundam vero sic amplificat: « In territorio Aurelianensium, depositio beati Maximi presbyteri atque abbatis, venerabilis sanctitatis viri. »

Centulen.: « Apud Affricam, sancti Vualeriani episcopi et confessoris. In territorio Aurelianensi, sancti Maximini abbatis. Hic fuit frater sancti Vitoni Virdunensis episcopi. »

Bruxellen. anticipat: « Apud Babiloniam, tempore Nabuchodonosor regis, passio sanctorum trium puerorum Ananiæ, Azariæ et Misaelis. Quorum corpora sub quodam specu posita sunt. Apud Africam, sancti Aureliani [pro Valeriani] episcopi et confessoris. Quem ob constantiam orthodoxæ fidei Geisericus rex Arianorum præcepit; ut nullus in domo neque in agro susciperet. Cumque esset annorum plus octoginta, in strata, » etc., satis pure. « Aurelianis, depositio sancti Maximi episcopi et confessoris. Item Valeriani episcopi et confessoris. Et depositio beati Maximini abbatis, magnæ sanctitatis viri. » Notabilis hic locus est, ut ostendatur quam facile librariorum imperitia sanctos multiplicaverit, cum hic ex duobus in textu nostro positis quatuor exsurgant.

Hagenoyen. incipit a longa historia de Jacob patriarcha, quæ aliunde notior et certior est quam ut ex hoc codice hic describatur. In toto textu satis purus est, sed inter Valerianum et Maximinum ex die præcedenti inserit: « Viennæ, natale sancti Lupicini episcopi et confessoris. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Valeriani episcopi et confessoris, qui cum esset LXXX annorum, expulsus, nudus sub aere in confessione veritatis vitam finivit. » Nihil de Maximino.

Vatican. signatus num. 5949 adjicit: *Ravennæ, sanctorum Nanlavis et Concordii.* Coluntur die sequenti martyres Ravennates, sed aliis nominibus; inter eos est « Navalis, » quem hic per « Nanlavis » certo designari existimo. Vide ibi Usuardum, ejus Auctaria et Martyrologium Romanum.

C Bizuntic.: « In territorio Aurelianensium, sancti Maximi confessoris. » Vide supra.

Remens. SS Timoth. et Apoll. cum priori et multis aliis convenit in nomine *Maximi*, sed scribit, *presbyteri et confessoris*.

Editio Lubeco-Col. de Valeriano pauca admiscet: « Qui cum esset annorum plusquam octoginta, tempore Wandalicæ persecutionis, ex præcepto Geyserici regis, extra civitatem singulariter expelli jussus est, et ita præceptum, » etc., ut supra Antuerp. et plures alii. De Maximino sic habet: « In territorio Aurelianensi, sancti Maximini presbyteri et confessoris venerabilis sanctitate viri. » Et ita ferme legit Ambianen.

Greven.: « Octavæ Conceptionis sanctæ Dei genitricis Mariæ. » Omisi notare superius in codicis Danici ora superiori, manu plane recenti ascriptum haberi: « Octava Conceptionis gloriosissimæ Virginis Mariæ Festum minus duplex. » Pergit Greven. D « In Aphrica, natalis sanctorum Faustini, Candidi, Cæciliani, et aliorum viginti octo. » Hæc satis conveniunt cum codice Rosweyd., de quo supra; sed numerus ille Africanorum martyrum triginta unius non videtur ex Hieronymianis colligi posse. « Volquini confessoris. » An hic forte *Folquini* Morinensis, de quo heri actum, nomen duplicatum non est? « Item sanctæ memoriæ Joannis Cornerii monachi presbyteri, ordinis Carthusiensis, cujus merita Dominus per miracula multa ostendere dignatus est. Saturninæ virginis. »

Molan. de Valeriano litteris Italicis post *octoginta* inserit: « Tempore Wandalicæ persecutionis, cum ex præcepto Genserichi regis Ariani ad traden-

dum divina mysteria vel libros, arctarentur cuncti Domini sacerdotes; ita ut iidem impii Ariani de ipsis palliis altaris, camisias sibi et femoralia facerent, viriliter ne sacramenta divina traderet, dimicans, extra, » etc. In fine minoribus typis adjicit : « Depositio beati Sanctuli presbyteri et confessoris. De quo in libris Dialog. Gregorius. « A Castellano A ponitur in Martyrologio universali inter *Æmeros*, ut ipse appellat et scribit, pag. 890. De ejus cultu nihil alibi reperi. In aliis editionibus prætermissus est, in quibus præter Valeriani elogium, in fine solum additur : « Die decima quinta sancti patris Pauli, qui fuit in occulto. »

XVII *Kal.* *Die* 16.

Trium puerorum, Ananiæ, Azariæ et Misaelis, quorum corpora apud Babiloniam sub quodam specu sunt posita. In Tuscia, passio sanctæ Barbaræ virginis, sub Maximiano imperatore. Hæc post diram carceris macerationem et nervorum cæsionem, ac lampadarum adustionem, mamillarumque præcisionem, atque aliorum tormentorum cruciationem, ad extremum gladio data, martyrium consummavit. Ravennæ, sanctorum Valentini, Naulis et Agricolæ.

NOTÆ.

Puri codices sunt *Praten.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.*, et *Max.-Lubec* , *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Antuerp., Max.-Lubec.;Belin. etGreven., scribunt *Misahelis* ; servavi cum aliis communiorem modum : sic etiam simpliciter *Babiloniam*, licet nonnulli habeant *Babyloniam*. Solus Praten. legit *duram carceris macerationem.* Alii omnes, *diram ;* Munerat. transposuit *diram macerationem carceris*, et omisit *mammillarumque præcisionem*. Pro *gladio data* male B substituit Belin. *gladio donata*. In Munerato est *Valenciani*, *Naulis*, etc. In primo solus errat, in *Naulis*, codices prope omnes, quos sequi debuimus. Antuerp., Max.-Lubec.et Molan. melius habent *Navalis*, nec male, ex Hieronymianis aliquibus, Belin., *Novalis*. De *Thuscia* dixi alibi : omnes legunt ut est in textu, excepto solo Molano.

OBSERVATIONES.

Qui plures ex Veteri Testamento Patres in serie heroum Christianorum collocavit, auctor Romani parvi, idem etiam primus insignos illos tres pueros Babylonicos hoc die ex mera sua dispositione Martyrologio inseruit : *Martyrium sanctorum Ananiæ, Azariæ, Misaelis*, alias Sidrach, Misach, et Abdenago. In Adone nihil superadditum est, præter hæc verba, *trium virorum, sanctorum.* Usuardinum igitur est quidquid elogii vice hic adjicitur, ut de aliis patriarchis et prophetis alibi notavimus. Hæc autem qualiacunque elogia accepit Usuardus ex Isidoro Hispalensi, de Vita et Obitu sanctorum utriusque Testamenti. Cætera quæ de his sanctis colligi subinde possunt, in Baronii notatione diligenter indicata invenies. Undenam Wandalbertus Babylonios nostros eduxerit, haud equidem satis certo ausim asserere, interim insigni elogio eos decoravit in hunc modum :

> Impia qui Assyrii tempserunt jussa tyranni,
> Quorum nec crepitans valuit terrere fidelem
> Constantemque animum fornacis flamina furentis,
> Terni septeno et decimo pueri memorantur.

Prædicto Romani parvi auctori debetur etiam annuntiatio altera, sic ibi formata : *in Tuscia*, *Barbaræ virginis et martyris.* Ado totius passionis historiam paucis complexus est, paucioribus Usuardus, hinc inde Adonis sensum potius quam verba secutus. Atque hi tres Martyrologi antiqui sunt, in quibus præclarissima virgo *Barbara* hoc die certo recolitur, a Rabano cum diverso elogio IV Decembris consignata, omissis, quasi de industria, tum martyrii loco, tum notis temporis, quas forte Martyrologus ille, ut erat vir eruditus, cum Barbaræ Actis haud satis combinare potuit. Et sane tot gravissimis difficultatibus implexa sunt inclytissimæ alioquin virginis et martyris gesta, a quocunque demum vel a quibuscunque auctoribus exornata sint, ut ego quidem hactenus non videam quomodo sic expurgari possint ut ad normam satis tolerabilem reducantur. Vidit nodos illos Baronius, agnovitque *depravatos videri codices nonnullos*, in quibus locus, tempus aliaque plane turbata sunt. Vehementer optamus tam fideles alios codices, seu Græcos seu Latinos, nobis aliquis producat, unde erui possit historica verisimilitudo. En tricas aliquot. Martyrologi nostri *Tusciam* diserte appellant et *Maximiani* tempora : Acta aliqua *Maximinum* volunt, eumque primum qui Alexandro successit, ut Origini æqualis sit, cujus discipula saltem per litteras fuerit; idque se opportune confirmare putant ex Chronico Orientali ab Echellensi edito, de cujus auctoritate alibi a nobis dictum est. Alii ad *alterum Maximinum* recurrunt, Barbaram cum Catharina in Ægypto collocantes. Non minor contentio circa *Heliopolim* vel *Nicomediam*, ubi martyr passa sit, cui *Antiochiam* addunt Bedæ Auctaria. Sed quis urbes illas in Tuscia reperiat, aut quis Tusciam in Oriente ? Hæc et id genus alia criticos recentiores impulere ut Acta quæcunque contemptim repudiarent. Papebrochio etiam C displicuere, ut in Ephemeridibus Græco-Moscis pag. XXVI et LIV, ac rursus in Responsionibus ad art. XI, a num. 106, satis indicat ; at is facile emendari passus est quæ cum his Observationibus nostris non conveniunt ; ea præsertim quæ S. Barbaræ cultus initia concernunt, cujus epocham ipse statuit in fine sæculi IX, cum certum sit in ipso quoque Occidente ante istud sæculum recoli sanctam debuisse, ut pote in Romano parvo disertissime signatam, cujus auctorem non sine historicis monumentis cultum aliquem sanctis decernere consuevisse, exploratum est. Non minus evidenter patet aut Fastos aut Acta aliqua circa annum 850 in Rabani notitiam pervenisse, ex quibus Martyrologio suo Barbaram ascripserit : nam ad interpolationem hic confugere, quid aliud esset, quam certa quæque per dubias conjecturas convellere? Ex his vero conficitur prius Barbaræ quam Catharinæ cultum in Occidente receptum fuisse. Jam vero pura et genuina Adonis et Usuardi exemplaria Barbaram D referre, indubitatum reddunt citati a nobis supra aliique codices ; Papebrochium fefellit, quod ipsam IV Decembris requisiverit. Hæc cursim pro instituto nostro sufficiunt ; reliqua eo remittimus ubi Acta de integro examinanda erunt. Æque spinosæ sunt de corpore et translationibus quæstiones, quas hic intactas relinquimus.

Valentinus cum sociis Ravennatibus sic distinctissime ponitur in Hieronymianis : *Ravennæ, Valentini, Navalis, Agricolæ, Concordi.* Vetus Epternacense legit *Novalis* et *Concordiæ*, hisque Corbeiensis superaddit *Justini.* Ex prædictis apographis sua descripsit Rabanus, descripsit item Usuardus, sed omisso Concordio. Antiqua eorum Acta, si qua fuerint, nusquam occurrunt ; quæ a recentioribus prodita sunt, suo tempore discutientur.

AUCTARIA.

Herinien. Dum hic codex scriptus est, invaluerat Barbaræ celebritas iv Decembris, quando ferme et sanctus Blasius ex xv Februarii ad iii retractus est : quod plane factum existimo circa sæculum decimum. Hic itaque Barbara caret præfatus codex, quam vide iv Decembris.

Tornacen., in prima et ultima annuntiatione purus, totum secundæ elogium resecuit.

Rosweyd., purus etiam in prima et ultima, secundam omisit, positam supra iv Decembris. In fine adjicit : « Eodem die, Lazari, quem Dominus Jesus resuscitavit a mortuis. Item Marthæ sororis ejus. » Vide die sequenti.

Pulsanen. in sola prima purus est. Tum : « Eodem die beatorum martyrum Rufi et Zosimi, Apud Spoletum, sancti Meletii episcopi et confessoris. » Hic a Castellano hoc die ponitur, de aliis vide Usuardum xviii Decembris.

Antuerp.-Max. cum sociis suis omnibus. Hi annuntiationem puram Usuardinam retulerunt iv Decembris, hic vero aliam secundo loco substituunt : « Romæ, natale sanctorum Hyrenei, Antonii, Theodori, Saturnini, Victoris et aliorum decem et septem. Qui cum beata Lucia virgine et Anceia [Auceja] rege Persarum, quem ipsa ad fidem Christi convertit, sub Elio præfecto gloriosum martyrium consummarunt. » Vide quæ diximus xxv Junii et Acta eo die. In prima et ultima annuntiatione satis puri sunt.

Centulen. : « Trium puerorum Ananiæ, Azariæ, et Misael, » etc., pure. Deest reliquus textus, cujus loco sunt : « Eodem die, sanctorum martyrum Rufi et Zosimi, de quorum felici agone sanctus Policarpus in epistola ad Philippenses scribit. Apud Pontum, sancti Meletii episcopi et confessoris, qui cum esset eruditione magnificus, virtus tamen animi et vitæ sinceritas longe in eo magnificentior extitit. » Huc ex ix Decembris perperam translatus est.

Bruxellen. incipit : « Apud Africam, natale sanctorum Faustini, Candidi et Ceciliani. » Vide Hieronymiana die præcedenti. Sequitur : « Apud Ravennam, natale sanctorum Valentini, Navalis, Agricolæ et Concordii martyrum. » Vide Observationes. De Irenæo et sociis eadem habet cum codicibus mediæ notæ. « In Tuscia, sanctæ Barbaræ virginis et martyris. » Videtur supponere aliam hanc esse Barbaram ab ea quam posuit supra iv Decembris. Sequitur : « Apud Spoletum, depositio sancti Malecii episcopi et confessoris. »

Hagenoyen. duas longas historias profert ; alteram de pueris Babylonicis, quæ ex sacris litteris notior et certior est quam hic enarretur. De Luceia virgine et Anceja rege alteram, quam malim ex Actis ipsis xxv Junii accipias.

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Trium puerorum Babyloniæ, Valentini, Naulis [*alias* Navalis] et Agricolæ, apud Ravennam. »

Vatican. num. 5949 nihil hic habet de pueris Babylonicis aut de Barbara.

Florentin. : « Spoleti, sancti Meletii episcopi et confessoris Item, sanctorum martyrum Floriani et quadraginta sociorum ejus. » An forte Eleutheropolitanos indicant, de quibus die sequenti ?

Editio Lubeco-Col. in textu similis est Antuerp.-Max. et reliquis mediæ notæ codicibus. Addit autem: « Apud Spoletum, sancti Melecii episcopi et confessoris. Ipso die, sancti Everhardi militis et confessoris. » Vide Auctarium Molan.

Greven. : « Apud Ravennam cum præfatis passus est Concordius et alii quinque. Mammetis pueri et martyris, quem Usuardus habet xvi Kalendas Septembris. Romæ, sanctorum Herenei, Anthonii, Theodori, Saturnini, Victoris et aliorum decem et septem. Item Simplicii et sociorum ejus. Apud Spoletum, sancti Melecii episcopi et confessoris. Viennæ, sancti Odonis episcopi et confessoris. In Hibernia, Beani episcopi et confessoris. In territorio Tornacensi, sancti Everhardi militis et confessoris. Adelheydis imperatricis, secundum alios pridie Idus Decembris. »

Molan. in fine : « Viennæ, beati Adonis episcopi. » Male supra scripsit Greven. *Odonis*. Agitur de eo, quem jam toties in hoc opere citavimus, nempe de auctore Martyrologii illius, ex quo totus ferme Usuardus contractus est. Sequitur : « Item Adelheydis imperatricis. » Deinde typis minoribus : « In territorio Tornacensi, sancti Everhardi militis et confessoris; qui, ut scribit Mayerus in Annalibus Flandriæ, comes Cisoniensis, conjuge ac liberorum pulchra propagine, ad hæc opibus, clientelis et peritia rei militaris, vitæque sanctitate illustris est habitus, initiumque dedit Cisoniensi cœnobio juxta Insulam. In Hibernia, Beani episcopi primi Aberdonensis et confessoris. » Editiones posteriores idem habent de Adone. Tum : « In Galliis, apud Tornacum, monasterio Cisoniensi, depositio Evrardi, ducis Forojuliensis. Item depositio sanctæ Adelheidis imperatricis. In Hybernia, natalis Beani, primi episcopi Aberdonensis et confessoris. Ambianis, receptio faciei beati Joannis Baptistæ. In Hispaniis, ex constitutione decimi concilii Toletani, festum annuntiationis beatæ Mariæ. » Non est operæ pretium quærere quandiu hic ritus duraverit.

XVI *Kal.* *Die* 17.

Translatio sancti Ignatii episcopi et martyris, qui ab urbe Roma Antiochiam delatus, jacet extra portam Damniticam, in cimiterio ecclesiæ. Eodem die, beati Lazari, quem Dominus Jesus in Evangelio legitur resuscitasse a mortuis. Item beatæ Marthæ, sororis ejus, quorum venerabilem memoriam extructa ecclesia non longe a Bethania, ubi e vicino domus eorum fuit, conservat. In Oriente apud Eleutheropolim civitatem, sanctorum martyrum quinquaginta, qui sub Sarracenis passi sunt.

NOTÆ.

Ita *Praten., Herinien., Antuerp.-Maj., Munerat., Greven. et Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Inter codices pro textu citatos nullus recte legit extra portam *Daphniticam*. Secutus sum Praten. et Herinien. In Greven. et Molan. habetur *Dampniticam*; in Antuerp.-Maj., *Dampnitiam*; in Munerat., *Daviticam*: solus Rosweyd. ad puritatem propius accessit per *Dafniticam*. In omnibus ferme est *cimiterio*; Praten. et Molan., rectius, *cæmeterio*. In codicem Pratensem pro *Marthæ* male irrepsit *Mariæ*. Munerati, vel ejus typographi error est *evicinio* pro *e vicino*. Omnes recte legunt *quorum venerabilem memoriam*, nescio cur Antuerp.-Maj. præmiserit particulam *in*. Rursus in *Sarracenis* conveniunt omnes, præter præfatum codicem et Molanum.

OBSERVATIONES.

Nihil ad hodiernum textum contulerunt apographa A Hieronymiana: Bedam describens Rabanus, illius elogium refert, quo potius natalis sancti Ignatii quam translatio celebratur, quod mirum videri non debet, cum neuter I Februarii de eo memoriam fecerit. Clarior est pro hodierna festivitate Romani parvi textus: *Translatio Ignatii episcopi et martyris Antiochiæ*. Viennensis hoc loco solum subjungit: *Qui tertius post Petrum apostolum Antiochenam rexit Ecclesiam*: quæ verba a Nostro I Februarii relata, hic merito prætermissa sunt, aliis ex Festivitatibus apostolorum substitutis, quæ translationi proprie et unice conveniunt. Non est quod hisce diutius immorer, cum de variis sancti Ignatii translationibus fuse egerit Henschenius ad I Februarii, a pag. 33. Ibi etiam invenies a quo tempore in Ecclesia Romana natalis S. Ignatii I diei Februarii affixus sit, ut habes etiam in Ephem. Græco Moscis ad XXIX Januarii. Wandalbertus sic illustrissimum martyrem hoc die canit, ut ipse etiam natalem celebrare videatur *Rufum et* B *Zosimum*, quos cum Ignatio laudat Polycarpus, subjungens; verum hi ex Martyrologiis nostris ad diem sequentem referuntur. Audiamus metricum elogium:

> Ignatius sanctus deno sextoque triumphat,
> Antiochenæ urbis pastor martyrque: ferarum
> Quem dentes panem vivum fecere; sequuntur
> Quem fuso ob Christum Rufus Zosimusque cruore.

Annuntiationis nostræ secundæ substructionem, ut ita dicam, sic denuo ponit auctor Romani parvi: *Et Lazari, quem Christus resuscitavit, et Marthæ sororis ejus in Bethania*; ubi velim observes et fratrem et sororem IN BETHANIA collocari. Hæc paulo aliter deduxit Ado, cujus sunt verba omnia, ex quibus elogium nostrum construitur. Apud Bedam, Florum aut Rabanum de his sanctis, saltem hoc die, nequaquam agitur, unde colligas male a Tillemontio aliisque postremum citari. Hoc etiam adverto non satis exprimere martyrologos nostros quid de Lazaro C hic proprie commemorent, cum apud Græcos variæ de ipso festivitates esse dicantur. Probabilius tamen apparet, saltem ex primo annuntiationis auctore Romano parvo, eos ultimum Lazari obitum, ejusque *in Bethania*, cum Martha sorore depositionem indicare velle; sic ut sepulturam in Cypro, ac multo magis migrationem in Provinciam, plane ignorasse videantur. Recte an secus hæc ab iis posita sint, hic non disputo; patet sane Lazarum et Martham, octavo et nono sæculo, sub una hoc die celebritate cultos fuisse. De duabus sororibus verbo egimus XXII Julii, occasione Mariæ Magdalenæ, sed ab aliis controversiis consulto hic abstinendum censuimus, omnia in Actis examinaturi proximo mense Julio. Vide interim notationem Baronii, Tillemontium tomo II, a pag. 31, et Castellanum in primo Bimestri, a pag. 342.

Martyres Eleutheropolitani pure Adoniani sunt, nec aliud in ipsorum gratiam præstitit Usuardus, quam hic etiam Viennensis verba in suum laterculum transferre. Utrobique martyrum numerus ad *quinquaginta* determinatus est; utrobique omnes anonymi sunt. Martyrologos nostros deseruit Baronius, secutus, ni fallor, Acta passionis manuscripta, quorum apud nos apographum exstat, ex archivis sancti Petri Romæ descriptum, ubi diffusior totius martyrii descriptio. *Florianum* et *Calanicum*, tanquam totius turmæ præcipuos, appellat, addens etiam reliquorum omnium nomina, quæ simul ad *sexaginta* ascendunt, unde formata est Romani moderni annuntiatio. Alia Acta vidisse oportet Petrum in Catalogo, lib. I, cap. 73, apud quem socii duntaxat *quadraginta* Floriano et Calanico adjunguntur. Non recte a Baronio signatur annus Heraclii XXXVII, qui forte melius XXVII, diceretur, quamvis nec in Miscella nec in Theophane satis certa indicia reperiri possint ex quibus aut de martyrum horum numero, de tempore aut loco passionis certi aliquid statuatur. Reliqua ad ulteriorem investigationem remitto.

AUCTARIA.

TORNACEN. omnia habet præter elogium quod Marthæ et Lazaro supra in textu aptatum est.

ROSWEYD. de Ignatio ex Adone inserit: « Qui tertius post Petrum apostolum, Antiochenæ Ecclesiæ præerat. » Aliam annuntiationem sic incipit: « Hic celebratur natale beati Lazari et Marthæ. » Cætera satis pura sunt.

PULSANEN. incipit: « Translatio et depositio corporis sancti Ignatii martyris. » In Lazaro et Martha contractior est. De quarta, nihil.

ANTUERP. et MAX.-LUBEC. de Ignatio: « Qui tertius post Petrum apostolum Antiochenam rexit Ecclesiam. Hic Romæ dentibus bestiarum passus, inde translatus, jacet Antiochiæ. » In cæteris commemorationibus satis puri sunt.

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN. et LOVANIEN. Omnes carent annuntiatione prima, cujus loco ponunt ultimam de quinquaginta martyribus. In Lazaro et Martha satis puri sunt.

ALBERG. et DANIC. cum prioribus conveniunt, sed in fine adjungunt: « Andecemnæ, sanctæ Beggæ viduæ, sororis sanctæ Gertrudis. » Vide infra MOLAN. et alios.

CENTULEN.: « Apud Antiochiam, translatio et depositio corporis beati Ignatii episcopi et martyris, qui passus est Romæ Kalendis Februarii. » In Lazaro satis purus est, sed Martham cum toto elogio omittit. In ultima denuo satis purus est.

BRUXELLEN. incipit a Lazaro et Martha, satis pure. Tum de Ignatio, ubi post *martyris* addit: « Qui Kalendis Februarii Romæ passus, et a Roma Antiochiam delatus, extra portam Dampniticam, in cimiterio ecclesiæ hac die positus est. Apud Andemiam monasterium, depositio sanctæ Beggæ viduæ, filiæ Pippini ducis, et sororis sanctæ Gertrudis, ac relictæ Ansigisi ducis. Quæ in statu viduali se et sua mancipans, monasterium Andemiense fundavit, ac Beghinas atque Beggardos, qui ab ipsa nomen trahunt, primo instituit. » Notior aliunde est et illarum et horum institutio, quam ut ad Beggæ tempora ascendatur.

HAGENOYEN. incipit: « In civitate Marsilia, depositio sancti Marsilii episcopi et confessoris, fratris sanctæ Mariæ Magdalenæ et sanctæ Marthæ. » Ex ipsa nominis corruptione intelligis quam accurata esse debeant quæ fusius hic de Lazaro et Martha narrantur. Ego certe hujusmodi historiis describendis supersedeo. Tolerabiliora ferme sunt quæ habet de Begga in hunc modum: « Andecemie, depositio sanctæ Beggæ, sororis sanctæ Gertrudis virginis. Hæc de Anthyso [*pro* Ansigiso] viro suo con- D cepit Pypinum seniorem (*potius filia ejus fuit*) ducem Francorum, et post mortem viri sui, in sancta viduitate permansit omnibus diebus vitæ suæ, et repleta bonis operibus migravit ad Dominum. » De Ignatii translatione agit die sequenti, uti et de quinquaginta martyribus.

Codex Ursini a Rosemberg.: « Andetemnæ, sanctæ Beggæ viduæ, sororis sanctæ Gertrudis. » Plura superius de Begga diximus.

AMBIANEN.: « Ambianis, receptio faciei sancti Joannis Baptistæ. » Vide MOLAN. pridie.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Marthæ hospitæ Christi et Lazari, fratris ejus. Sanctorum quinquaginta martyrum. »

In VATICAN. sign. num. 5949 desunt tres primæ

annuntiationes. Adjicitur autem : « In Africa, sanctorum Victuri, Victoris et aliorum triginta trium.» Vide Hieronymiana. A

Lunovien. sic habet : « In Salsa monasterio, sanctæ Adelheydæ Augustæ. »

Salinen. alia de Lazaro : « In Bethania, sancti Lazari martyris, quem Dominus suscitavit ; cujus corpus Augustoduno requiescit. »

Editio Lubeco-Col. incipit : « Natale beati Lazari episcopi et confessoris, fratris beatarum Mariæ Magdalenæ et Marthæ, quem Dominus, ut in Evangelio legitur, a mortuis resuscitaverat. Quorum venerabilem, » etc., satis pure, sed pro duobus tres conjunguntur Sequitur de martyribus quinquaginta, etiam bene. De Ignatio, post *ecclesiæ*, adjicit: « Ubi plurima ipsius meritis fiunt miracula, præstante Domino. Andecemne, sanctæ Beggæ viduæ, sororis, sanctæ Gertrudis monialis. »

Belin. in prima similis est Antuerp., etc. Nihil habet de Martha. In quarta purus. B

Greven. : « Item in Aphrica, sanctorum Victoris, Victoriani, Adjutoris, Honorati, Felicis, Vincentii, Quarti, Quinti et aliorum duodecim. Commemoratio dignæ et sanctæ memoriæ Bernardi episcopi Diensis, ex priore domus Portarum ordinis Carthusiensis, confessoris. Cujus sanctitati attestantur mortui, quos suscitavit, leprosi, quos mundavit, aliaque miracula, quæ per eum Dominus operari dignatus est. Hic ob eximiam sanctitatem suam, sancto Bernardo Claravallensi familiarissimus extitit ; unde et ad ejus instantiam, idem vir Dei opus illud divinum super Cantica edidit. Sturmis abbatis primi Fuldensis cœnobii et confessoris. Begghæ viduæ, sororis sanctæ Gertrudis. »

Molan. in fine : « Eodem die apud Septem ecclesias, transitus beatæ Beggæ viduæ. » Tum typis minoribus, « relictæ Ansigisi ducis, ac sororis sanctæ Gertrudis. Quæ in statu viduali se et sua Deo mancipans, monasterium Andemiense fundavit ac Beginas, quæ ab ipsa nomen trahunt, primo instituit. » Hæc ex codice Bruxellen. accepta videntur. Deinde : « Bigardis monasterio, ordinis sancti Benedicti juxta Bruxellam, sanctæ Wivinæ virginis, quæ ibidem prima præfuit. » Editiones aliæ de Ignatio aliis litteris textui inserunt, « tertius post beatum Petrum, Antiochenam rexit Ecclesiam. Hic Romæ dentibus bestiarum passus. » In fine: « Andanii, apud Septem ecclesias, transitus beatæ Begghæ viduæ, sororis sanctæ Gertrudis. Ipso die Bigardis, beatæ Wivinæ virginis, quæ quanti apud Dominum sit meriti, surdi, contracti, dæmoniaci, pristinam sospitatem adepti, fideliter protestantur. » Notabis in his editionibus corruptum rursus Usuardi textum, expuncta Martha cum toto elogio. In quo longe præferenda puritas editionis primæ.

XV *Kal.* *Die* 18.

Apud Macedoniam, civitate Philippis, natalis beatorum martyrum Rufi et Zosimi. Hi ex eo numero discipulorum fuerunt, per quos primitiva Ecclesia in Judæis et Græcis fundata est, de quorum etiam felici agone scribit sanctus Policarpus in epistola ad Philippenses. In Africa, passio sancti Moysetis martyris, Turonis, sancti Gatiani episcopi et confessoris, qui ab urbe Roma eidem civitati primus directus episcopus, multis clarus miraculis quievit in pace.

NOTÆ.

Codices hoc die puri sunt *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp-Maj.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Adde *Antuerp.-Max.* cum omnibus suis sociis mediæ notæ.

VARIANTES LECTIONES.

Est in Praten. *Zozimi*, sed cæteri codices melius C cum textu. Idem recte scribit *Philippis*, sed postea male *Philippenses*. Antuerp.-Maj. posuit *civitatem Philippis*. Hic et Greven. sæpius scribunt *hii* pro *hi*. Omnes habent. *hi ex eo numero*, etc., sed Munerat. omisit particulam *eo*. In Praten. *Judæis* integre scriptum non est. *Moysitis* legunt Praten. et Herinien., at dubium non est quin Adonem secutus sit Usuardus. Potissima variatio est in nomine Turonensis episcopi, quod in solo Molan. et in Antuerp. recte efformatum est *Gatiani* ; pro quo in Praten, et Herinien. *Catiani ;* in Antuerp.-Maj. *Cantiani*, in Munerat. *Gaciani*, in aliis *Gratiani*, etc. Greveno cautela non profuit, dum scripsit *Caciani*, *alias Gratiani*. Habet hic præterea *primus directus*, omittens *episcopus*. Molan. paulo melius scribit *primum directus*, sed omittit etiam *episcopus*.

OBSERVATIONES.

Rufus et *Zosimus*, die hesterno a Wandalberto cum Ignatio connexi, hoc proxime sequenti in Romano parvo consignantur hoc modo : *Rufi et Zozimi de primis discipulis Christi, per quos Ecclesia de Judæis et Græcis primitiva fundata est*, non expresso loco in quo aut passi aut depositi sint. Nihilominus plus hic asserit martyrologus quam in Rufino suo l. iii, c. 35, repererit, ubi Rufus et Zosimus egregie quidem ex celebri Polycarpi ad Philippenses epistola cum Ignatio laudantur, die ut præcedenti dictum est; at *de primis discipulis Christi* fuisse ibi non dicuntur, nec id in strictiori significatione accipi posse videtur, nisi Rufus hic cum illo confundatur de quo egimus xxi Novembris. D Consule Rufini verba, quæ in Adone inter Festivitates apostolorum referuntur, vel fontem ipsum accede, ubi Polycarpus : *Deprecor*, inquit, *omnes vos obedientiæ operam dare et meditari patientiam, quam vidistis in Ignatio, Rufo et Zosimo, beatis viris*, etc., nullo addito verbo de eorum discipulatu aut Ecclesiæ primitivæ fundatione. Cæterum Romani parvi sensum secutus est Ado, adjiciens prætereà in fine de suo : *Hi requiescunt apud civitatem Macedonum Philippis*. Quæ mihi valde incerta videntur. Forte ansam præbuit Polycarpi epistola, quod ea Philippensibus destinetur. A præfata positione exorsus est Usuardus, reliquum Adonis elogium describens. Atque hæc in serie nostra signata sunt, aliis ignota aut præterita. Sanctorum nomina non ignoravit Wandalbertus, cujus encomium metricum pridie dedimus. Notabis obiter Bedam Plantinianum ad xxvi Decembris Adonis textum turpiter interpolasse ; nam ubi is de solo Zosimo papa meminit, alter scripsit : *Eodem die, sancti Ignatii, Rufi et Zosimi papæ, qui sedit*, etc., reliquam Adonis commemorationem transcribens.

De sola prima annuntiatione meminit Romanum parvum. In Viennensi secundum locum occupat idem qui in textu nostro *Moyses* vel *Moysetes* martyr in Africa, de quo nihil alibi hactenus legere memini, præter dubiam Molani in posterioribus editionibus adnotationem. Est in Hieronymianis inter alios plurimos martyres Afros nomen *Monsitis*, quod nescio an ad *Moysetis* satis apte reduci possit. Utcunque fuerit, Moysetem etiam novit et cecinit Wandalbertus hoc unito suo hujus diei versiculo :

Quindecimus demum Moysetis sanguine vernat.

Tertia commemoratio purissime iterum Adoniana est, si non ad verbum, saltem ad omnes sensus apices ab Usuardo transumpta. Nullam certam ætatem *Gatiano* Turonensi assignavit Ado, nullam Usuardus, hac sola præcipua ejus laude contenti, quod Ecclesiæ illius *primus episcopus* fuerat, *ab urbe Roma directus.* Tempora Fabiani pontificis satis apposite Martyrologio Romano inseruit Baronius, idque ex Gregorio Turonensi facile confirmari potest, ut ostendit Tillemontius tomo IV, pag. 723. Est ea hodie eruditorum Gallorum receptior opinio, non semel in Actis nostris asserta, nempe primos illos Galliarum apostolos, Gatianum hunc Turonensem, Trophimum Arelatensem, Paulum Narbonensem, Saturninum Tolosanum, Dionysium Parisiensem, Austremonium Claromontanum, Martialem Lemovicensem aliosque ad eadem ferme tempora pertinere. Videri possunt Bosquetus, non ita pridem a nobis citatus, Fraissius aliique passim in eamdem sententiam ex Gregorio Turonensi, locis a Baronio citatis, conspirantes. Dolendum est nulla tam illustris sancti Acta, quæ ego quidem viderim, superesse. Supplebunt quæ ex laudato Gregorio, tum ex Historiæ Francorum initio et fine, quorum præcipua edidit Surius; tum ex Gloria Confessorum, cap. 4 et 30, aut aliunde suo tempore colligi poterunt. Castellanus Gatiani obitum refert ad annum 289, quod tunc etiam operosius examinabitur. Vide notulam Motherii ad hunc diem.

AUCTARIA.

Tornacen. primam annuntiationem producit usque ad *fundata est.* In secunda purus est. Tum: *Graciani episcopi et confessoris,* non ultra.

Roswed. textui satis puro superaddit: « In Affrica, Rogatiani martyris et aliorum xxxv. Auceiæ regis et martyris, cum aliis xviii. Honorati martyris, cum aliis xxxi. » Vide Hieronymiana, in quibus Auceias non semel ponitur.

Pulsanen. deest prima, in secunda purus est. Tum: « Eodem die, natalis sanctæ Anatholiæ virginis, quæ simul cum beata Victoria convirginali sua est comprehensa, ac sub Decio principe martyrio coronata est. » Anatholiam signat Usuardus ix Julii, Victoriam xxiii Decembris; vide Observationes utroque die. Sequitur ultima annuntiatio abbreviata: « Turonis, sancti Gratiani episcopi. »

Antuerp. et Max.-Lubec. prima et secunda puræ sunt. Hæc est tertia: « Turonis, sancti Gratiani episcopi. »

Centulen.: « Romæ, sanctæ Anatholiæ virginis, quæ simul cum beata Victoria, convirginali sua, comprehensa, ac sub Decio cæsare martyrizata est. In Africa, sancti Moysetis martyris » In Gatiano etiam satis purus est. De prima annuntiatione Rufi et Zosimi nihil habet.

Bruxellen., in prima satis purus, subdit: « Laodiciæ, natale sanctorum martyrum Theothimi et Basiliani. » Sequitur de quinquaginta martyribus Eleutheropolitanis ex die præcedenti. Tum: « In Africa, passio sanctorum Moysetis, Victoris, Victoriani, Adjutoris, Honorati, Felicis, Vincentii et aliorum viginti trium. Romæ, natale sanctorum Anthonini, Herenei et Theodoli. Item natale sanctorum Quinti, Simplicii, Pauli, Privati et Januarii. » Ex Hieronymianis varie collecti sunt. Pro *Gatiani* scribit *Taciani.* De cætero annuntiatio satis pura est. In fine: « Eodem die, natale sanctæ Anatholes virginis, quæ simul cum beata Victoria convirginali sua tempore Decii principis comprehensa et martyrio coronata est. » Vide quæ diximus ad Pulsanen.

Hagenoyen. incipit a translatione sancti Ignatii, satis pure. Vide textum hesternum. Sequitur: « In Eystatensi territorio, sancti Winebaldi et Walpurgæ confes. glorios. In Salsa, sanctæ Adelheydis imperatricis. » Tum ponit annuntiationem primam satis pure, nisi quod scribat: « Rufi, Rufini, et Zosimi. » In Moysete et Gatiano, satis bene. Tum: « In Oriente apud Eleutropolim, » etc., ut pridie. Demum: « Eodem die, sancti Flaviti episcopi et confessoris depositio. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Rufi et Zosimi, qui in primitiva Ecclesia floruerunt. Moysetis martyris. Tatiani Turonensis episcopi. » Vide Variantes.

Bigotian. sign. D. 9: « Eodem die, sancti Flavii confessoris. » Haud dubie pro *Flaviti.*

Altemps.: « Eodem die, sancti Winebaldi confessoris. » De sorore vide i Maii, etc.

Florentin. habent ut supra: « S. Anatholiæ virginis, quæ simul cum beata Victoria convirginali sua est comprehensa ac sub Decio principe martyrio coronata. Item sancti Catiani episcopi et martyris. » Puto *Gatianum* indicari, qui luxato nomine in martyrem transformatus sit.

Remens. SS. Tim. et Apoll. aliter enuntiat: « Turonis, sancti Tatiani, primi ejusdem urbis episcopi. »

Editio Lubeco-Col., in textu satis pura, addit de Anatholia, etc., ut jam non semel supra dedimus. Tum: « Eodem die, sancti Pauli Simplicis confessoris, disciputi beati Antonii abbatis. In territorio Eystedensi, sancti Winibaldi abbatis et confessoris, fratris sanctorum Willebaldi episcopi, et Walburgæ virginis. Castello Confluentiæ translatio sancti Florini presbyteri et confessoris. »

Belin., in prima et secunda satis purus, in tertia similis est Antuerp., etc. Altera editio ad *episcopi* addit *primi civitatis ipsius.* « Eodem die, sancti Flaviti presbyteri et confessoris. »

Greven. multa habet ex Hieronymianis. « Laodicia civitate, natalis sanctorum Thetaini et Basiliani. Apud Aphricam, sanctorum Quinti, Simplicii, Pauli, Victoriæ, Privati, Ceciliani, Evasi. Item sanctorum Digni, Bodegisili, Honorati, cum aliis triginta. In Aphrica, Rogatiani martyris, et aliorum triginta sex. Item sanctorum martyrum Auceiæ regis barbarorum et Luciæ virginis. Qui Auceias, cum Luciam virginem Romanam captam violare vellet, divino nutu compunctus, maxime venerari cœpit, ac postmodum cum ipsa Romam profectus, martyrii palmam adeptus est, cum aliis duodecim, qui tunc pro fide in carcere tenebantur. Hos Usuardus habet viii, alii vero vii Kalend. Julii. Ipso die secundum Cathalogum, sancti Hildephonsi archiepiscopi Toletani. Qui relicto seculo monachi habitum assumens, eximiæ sanctitatis merito, archiepiscopi honorem adeptus est; tandemque sanctis operibus plenus, feliciter migravit, die quo festum gloriosæ virginis Mariæ (cui ipse devotissimus erat) in ecclesia sua agi constituit, hoc est die octavo ante nativitatem Christi. Maurini episcopi. In Hibernia, Flamiani episcopi. In territorio Eystadensi, sancti Winibaldi abbatis et confessoris, fratris sanctorum Wilibaldi episcopi et Walburgæ virginis. Eodem die, Pauli Simplicis confessoris, disciputi beati Anthoni abbatis, miræ patientiæ et obedientiæ viri. Castello Confluentiæ, translatio sancti Florini presbyteri et confessoris. Anatholiæ virginis et martyris, quæ simul cum beata Victoria convirginali sua est, » etc., ut supra. Tum: *Maximillæ virginis.*

XIV *Kal.* *Die* 19.

Apud Ægyptum, beati Nemesii martyris, qui ab Emiliano judice geminatis suppliciis excruciatus, cum latronibus jussus est incendi, Salvatoris perferens similitudinem, qui una cum latronibus pertulit crucem. Civitate Nicea, sancti Darii martyris. Item Autisiodoro, sancti Gregorii episcopi.

NOTÆ.

Conveniunt codices plurimi, *Praten.*, *Hernien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.*, et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Item *Antuerp.-Max.* cum sociis omnibus.

VARIANTES LECTIONES.

Solus Tornacen. a cœteris discrepat, dum pro *Salvatoris perferens similitudinem*, legit *Salvatoris ferens*, etc. Belin , cum mediæ notæ codicibus, habet, *qui cum latronibus*, omittens particulam *una*. Antuerp.-Maj. pro *Darii* legit *Dari*, sed pessime nomen transmutavit Munerat. in *Clari*. Belin. iterum cum citatis codicibus, in fine textus, post *episcopi* superaddit *et confessoris*. De vario scribendi modo in *Egyptum*, *Egiptum*, *Antissiodoro*, *Anthisiodori*, *Nycea*, etc., satis alibi dictum est.

OBSERVATIONES.

In varios hujus mensis dies, nempe in VII, VIII, XII et XIV hactenus distributos vidimus martyres Alexandrinos ex Rufini lib. VI, cap. 31. seu ex sæpe laudata Dionysii Alexandrini ad Fabium Antiochenum epistola acceptos. At ibi non sistit, qui primus eos ita dispertiit, Romani parvi auctor. Ex eodem loco sumptus est hodiernus *Nemesius*; proximo die sequentur *Ammon*, *Zenon* et alii, ac rursus XXII agetur memoria *Ischyrionis et aliorum quamplurimorum, inter quos senex Chæremon* : sic ut solo hoc mense annuntiationes septem, ex citato Rufini capite desumptæ exhibeantur, quarum nulla apud alios extra seriem nostram martyrologos signata sit. Sic igitur hoc die Nemesium celebrat Romanum parvum : *Apud Ægyptum, Nemesii martyris qui per calumniam quasi latro judici delatus est.* Reliquam passionem ex prædicto Rufini loco descripsit Viennensis. Noster de more compendio utens, totam medullam nitide extraxit. Nemesii nostri martyrium recte expendit Motherius in versione sua Gallica Martyrologii Romani, alibi laudata, pag. 447, ubi observat *Nemesianum* quandoque appellari. Attamen Græcum nomen Νεμεσίων, aut cum Rufino vertendum videntur *Nemesius*, aut cum Valesio *Nemesion*, non *Nemesis*, ut Christophorsonus ; certe nequaquam *Nemesianus*. Hæc in præclari martyris laudem et textus nostri elucidationem dicta sufficiant.

De solo Nemesio loquitur Romanum parvum ; ast in Adone sequitur *Avitus Aurelianensis*, quem cum Usuardo posuimus XVII Junii, ut hic nihil de eo dicendum supersit. Obiter solum observo *Ajutum* in nonnullis codicibus Usuardinis auctioribus, quales sunt ii quos in Auctariis FLORENTINOS nominamus, ex *Avito* formatum esse, atque inde sub ea formula in Martyrologio Romano collocari ; verum sub diversis nominibus eumdem sanctum intelligi recte, ni fallor, advertit Castellanus. Reliquus textus noster solitos duces non agnoscit. Sed unde *Darium* Nicænum martyrem ab Usuardo acceptum dicemus? quem Hieronymiana non satis clare exprimunt, obscurius etiam *Niceæ* consignant ; imo sic *Darium*, vel *Dariam Chrysantho* conjungunt, ut hic repeti videantur, qui ab Usuardo I Decembris celebrati sunt. Dices ex Wandalberto desumi potuisse : non ita autumo ; nam cur socius *Zozimus* relinqueretur ? Quin imo, vel ex hoc loco evinci posset Wandalberti Martyrologium nunquam Usuardo visum fuisse, quemadmodum in præfatione sub finem primi capitis indicavimus. Crediderim ego utrique Hieronymianum aliquod præluxisse, simile Lucensi, in quo, excluso Gregorio, martyres omnes ibi enumerati Nicææ ascripti fuerint ; unde solum ultimum Usuardus, binos vero Wandalbertus mutuatus sit, quos unico suo versiculo ita laudaret :

Quarum cum deno Zosimus Dariusque coronant.

Gregorius Autissiodorensis episcopus, ordine tertius decimus, Lucensi codici insertus, Corbeiensi adjectus est. In Floro nostro illud ipsum elogium habet quod ex Martyrologio S. Sabini in Levitania describit Florentinius, cujus observationes aliæ videri possunt. Est etiam in Rabano iisdem verbis, quæ aliis litteris posuit Florentinius in commemoratione codicis Hieronymiani Lucensis. Unde in Usuardum influxerit quærere supersedeo ; tot alios populares sanctos Adoni superaddidit, ut et hunc facile de suo adjicere potuerit. Scio in Adone Mosandri poni die sequenti cum asterisco ; apud Rosweydum in appendice, sed hæc satis ostendunt Adonianum non esse Gregorium. Vitam aut Acta, præter indicatum elogium, nusquam invenire licuit. Pauca habet collectio nostra ms. de gestis pontificum Autissiodorensium, ubi notatur depositio XIV Kal. Junii, seu XIX Maii. Plura aliunde, sicubi exstant, nobis subministrari vehementer desideramus.

AUCTARIA.

PULSANEN., jam aliquandiu ab aliis devius, hic incipit : « Antisiodoro, beati Gregorii episcopi, qui sedit annos XII, menses VII, dies III, sepultusque est in ecclesia sancti Germani episcopi. » A Nemesio totum elogium rescindit. Tum : « Alexandriæ, beati Clementis episcopi et martyris. » Talem sanctum Clementem hactenus non novi ; vide codicem sequentem. Darius prætermissus est.

CENTULEN. : « In Egypto, beati Nemesii martyris, qui cum latronibus incensus fuit. Aurelianis, sancti Aviti abbatis, qui spiritu prophetiæ plenus fuit, et glorifico fine quievit. » Vide Observationes. Tum : « Alexandriæ, beati Clementis presbyteri, qui in divinarum eruditionum scolis quam maxime floruit, cujus etiam autoritas in divinarum historiarum narrationibus sæpissime antefertur. » Usuardus Clementem retulit IV Decembris.

BRUXELLEN. de Dario novam annuntiationem ex Hieronymianis fingit : « Apud Nyceam, civitatem Bithiniæ, natale sanctorum martyrum Darii episcopi, Zozimi, Pauli et Cyriaci atque Secundi. » Secundo loco de Nemesio, sed non omnino pure. « Alexandriæ, beati Clementis presbyteri et martyris. Qui in scolis divinarum eruditionum quam maxime effloruit. » In Gregorio fere similis est codicibus mediæ notæ. Demum : « Aurelianis, beati Aviti abbatis. Qui spiritu prophetiæ illustris fuit. »

HAGENOYEN., in Nemesio satis purus, longam historiam ingerit, cujus initium hic dabo : « Aquilegiæ, passio sanctorum martyrum Felicis et Fortunati, qui eo tempore passi sunt, quando Dyocletianus et Maximianus præceptum dederunt, ut nullus posset vendere vel emere, nisi prius ydolis immolaret, et quicumque Christianum occultaret puniretur. Unde Apamius quidam præsentavit sanctos fratres Felicem et Fortunatum præsidi ad puniendum. At illi psalle-

bant, ecce quam bonum et quam jucundum, etc., et dum immolare nollent, fustibus cæduntur, et Jesum Christum invocabant. Et præses ait illis : Nescitis Augustos nasci, » etc.; quæ melius apud Adonem legi poterunt XI Junii. Vide quæ ibi in Observationibus nostris vel fusius in Actis dicta sunt. Nescio quid hunc scriptorem moverit ut eos sanctos huc transferret. Sequitur : « Civitate Niceya, natalis sancti Darii martyris. Ipso die in Antysiodoro, depositio sancti Gregorii episcopi et confessoris. »

AMBIANEN. : « Aurelianis, sancti Aviti abbatis, qui spiritu prophetiæ illustris fuit, et honorifice in eadem urbe tumulatus est. » Jam diximus in Observationibus coli XVII Junii.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. solum habet : « Nemesii martyris. Darii martyris. »

Codex D. DU CHEVAL. sign. littera C. : « Antissiodoro, sancti Pauli et Gregorii. »

VATICAN. sub nota num. 5949 nihil habet de Nemesio et Dario martyribus. Adjicit autem : « Aurelianis, sancti Aviti abbatis. »

ALTEMPS. ; « In pago Calbellonensi [Cabilonensi] sancti Cypriani abbatis. »

FLORENTIN. : « Aurelianis, sancti Adjuti abbatis, qui spiritu prophetiæ illustris fuit, et ibi sepultus est. » Haud dubie ex tali aliquo codice *Adjutus* ille in Martyrologium Romanum irrepsit.

LUGDUNEN. : « Antissiodoro civitate, sanctorum Pauli et Gregorii. »

REMENS. SS. Tim. et Apoll. : « Aurelianis, depositio sancti Aviti abbatis. »

Editio LUBECO-COL. ; « Apud Egyptum, beati Nemesii martyris, qui primo per calumniam quasi latro, judici Emiliano delatus est ; quo crimine absolutus, posthæc, quod Christianus esset, defertur. In hoc vero nulla a judice moderatio reservatur, sed ab eodem Emiliano judice, geminatis suppliciis excruciatus, cum latronibus jussus est suspendi, Salvatoris perferens similitudinem, qui una cum latronibus pertulit crucem. » Nimia hic similitudo quæsita est. In Dario et Gregorio satis pura est. In fine : « Aurelianis, sancti Aviti abbatis et confessoris. »

GREVEN. : « In Nicea Bithiniæ, sanctorum Zozimi, Pauli, Secundi, Cyriaci. Item Anastasii, Sidonii. » Vide Hieronymiana. « Ammonis episcopi Aurelianensis et confessoris. Eodem die secundum Adonem, Aurelianis, sancti Aviti abbatis, qui desiderio vitæ solitariæ, cum sancto Karileffo de monasterio egressus, magnis virtutibus prophetiæque spiritu illustris quievit. Hunc Usuardus habet quinto decimo Kalendas Julii. Digni confessoris. Megaudii confessoris, patris sanctæ Alheidis virginis. Item beatæ memoriæ Petri presbyteri, Canonici regularis, Aroldensis præpositi. Item sanctæ memoriæ, Wihelmi conversi domus Casularum, Ordinis Carthusiensis, confessoris, admirandæ virtutis viri. Qui tempore quodam, dum asino vectus in negotiis domus suæ aliquo iret, irruentibus in eum prædonibus, fide plenissimus, asino pedem evulsit, indeque minitans prædonibus, in stuporem et fugam eos convertit : deinde pedem reponens jumento, iter suum confecit. »

MOLAN. litteris Italicis de Nemesio, post *qui*, textui inserit, « primo per calumniam, quasi latro, judici delatus est Æmiliano, quo crimine absoluto, postea quod Christianus esset, defertur; in hoc vero nulla miseratio reservatur, sed... » In fine : « Eodem die repositum est corpus sancti Huberti in crypta. » In aliis editionibus additur in fine textus, etiam litteris Italicis, *et confess.* Nihil præterea.

XIII *Kal.* *Die* 20.

Apud Alexandriam, beatissimorum martyrum Ammonis, Zenonis, Ptolomei, Ingenii et Theophili, qui tribunalibus adstantes, cum quidam Christianus in suppliciis positus trepidaret, et jam pene ad negandum declinaret, vultu, oculis ac nutibus conabantur illum erigere. Cumque hac de causa clamor totius vulgi in eos prosiliret, prorumpentes in medium, Christianos se esse testantur. Per quorum victoriam, illico Christus gloriosissime triumphavit, suisque constantiam animi dedit. In Thracia civitate Gelduba, sancti Julii martyris. Item in Amphitrea, sancti Liberati.

NOTÆ.

Sumitur ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

In Antuerp.-Maj. male scribitur *Amonis*, male in Munerat. *Tholomei.* Omnes servant *Ingenii*, pejus Greven., *Nigenii* : an melius Molan. *Ingenui?* Sic ex Rufino, Romano parvo et Adone legendum est, et sic etiam vertit Valesius. Romani moderni reformatores Christophorsorum secuti videntur, qui *Ingenes* scripsit. Gravius errarunt Antuerp.-Maj. et Munerat. postrema duo nomina *Ingenui*, nobis *Ingenii* et *Theophili*, omittentes. Rursus Antuerp.-Maj. pro *et jam* posuit *etiam* atque iterum Munerat. *eripere* pro *erigere*. Codices omnes conveniunt in, *illico Christus gloriosissime triumphavit*, et sic omnino ex Adone legendum est : Greven. posuit *victoriosissime triumphavit*, et eum secutus Molan. ; vitii aliquid superaddidit, per, *Christus illico victoriosissime triumphavit.* De *Thracia* alibi dixi, sequor modo quos prius secutus sum. Antuerp.-Maj. pro *Amphitrea* substituit *Amphitre*, nullo modo Usuardine, sed utrum magis a parte rei exstet locus prior quam posterior, fateor me ignorare.

OBSERVATIONES.

En modo classem illam alteram pugillum Alexandrinorum, de qua die præcedenti dicere cœpimus, ex eodem Rufini loco, lib. 6, cap. 31, ex eadem Dionysii Alexandrini ad Fabium Antiochenum epistola promanantem, sic ut martyriorum ordinem in præfato Rufini capite deductum secutus videatur auctor Romani parvi, qui fortissimos quinque athletas primus inter martyrologos enumerat : *Alexandriæ, Ammonis, Zenonis, Ptolomæi, Ingenui, Theophili.* Ado ductorem sequens, fontemque Rufinianum prope exhauriens, historiæ ordinem inde traduxit ; Noster vero, licet paulo contractius, rem totam satis eleganter complexus est. Nihil ultra habent Romanum parvum et Viennensis; unde ad textus sui supplementum aliam scaturiginem consuluit Usuardus, sed duas annuntiationes tricis involutas obrusit.

Utramque ex Hieronymianis acceptam fuisse dubium non est, at implexam codicum illorum lectionem ipse magis irretivisse videtur. Fontem exhibeamus. Codex Lucensis sic legit : *In Tracia civitate Gildo, Bajuli.* In duabus ultimis vocibus *Gildo* et *Bajuli* hæret aqua. Audi modo vetustissimum Epternacensem : *In Thracia, natalis Julii.* Sic habet in laterculo hodierno ; die sequenti autem : *In Thracia civitate Gildoba, Juli,* quam eamdem annuntiationem hoc ipso die ponunt Corbeiensis seu Corbeienses et Blumianus. Ex his facile perspicitur, talem aliquem Hieronymianum codicem Usuardo obtigisse, ex quo *Geldubam* suam efformaverit. Frustra cum geogar-

phis quæres in qua Thraciæ parte sita sit *Gelduba* vel *Gildoba*, cum ibi reperibilem non existimem. immo satis veresimiliter ex truncatis sanctorum nominibus coaluerit, non minus quam *Amphitrea*, cui ulterius sanctus noster *Liberatus* ascribitur. Non ignoro *Geldubam* aliquam antiquam, hodie *Geldub* vel *Gelb*, ad tractum Rheni, ditionis Coloniensis, inveniri; sed illic Julium martyrem cum Saussayo collocare tam est absonum quam imperitum sit Rhenum in Thraciam devehere, aut Thraciam ad Rhenum transplantare. Castellanus Geldubæ situm notat *in confiniis Bulgariæ et hodiernæ Romaniæ*, at geographum antiquum desidero qui eam nobis assignet.

Porro *Liberatum* nostrum *Romæ* tribuit Baronius, secundam annuntiationem in Romano sic hodie referens: *Romæ, sanctorum martyrum Liberati et Bajuli*, quæ ab Hieronymianis omnibus, etiam a codice S. Cyriaci et Rabano longissime recedunt, in his enim *Liberatus* cum *Thecla* constanter ponitur *in Oriente*. Ad præfatam Romani annuntiationem observat Castellanus eam ex tribus conflatam esse; accepta nimirum positione *Romæ*, quæ soli Zephyrino papæ in Hieronymianis tribuitur; avulso deinde Liberati nomine ab Oriente, ac demum ex ultima syllaba prioris loci Gelduba, coniuncta cum *Juli* nomen *Bajuli* coagmentatum. Agnosco equidem confusionem, sed quæ Baronii non sit, verum codicis alicujus, ex quo nomina illa, sic inter se connexa desumpserit. Nec diffitebitur Castellanus, in Hieronymianis aliquibus, et in Rabano quoque *Bajulum* clare exprimi, sic ut totus error in sola positione consistat, quod nempe Liberatus et qualiscunque Bajulus *Romæ* collocentur. At quis nobis Usuardinam illam *Amphitream* aut in Oriente aut in toto Occidente inveniet? Putavit fortasse vir eminentissimus locum notissimum alicubi repertum, præ ignoto vel ficto eligendum. Florentinius alia loca substituere conatur, quæratio nota est, res de se valde implexas magis involvere. Dicam quod sentio: multum fallor, si Usuardus usus non sit codice aliquo Hieronymiano tam depravato, ut ex detritis, divulsis, ac male connexis verborum elementis *Amphitream* aliquam effinxerit, cui reperiendæ in vanum a nobis sudetur. Neque enim cum Castellano syllabas distractas connectere lubet, ex quibus, ut ipse *Bajulum*, sic ego *Amphitream* conereducere: sive enim vera, sive falsa, demum protulerit Noster, certum est talem nobis textum reliquisse, qualem ut sincerum et genuinum hic repræsentavimus.

AUCTARIA.

Tornacen. in prima elogium producit usque ad *testantur*, expunctis cæteris omnibus. Duæ ultimæ annuntiationes puræ sunt.

Rosweyd. secundo loco habet: « Romæ, Zepherini papæ et martyris. » Nos de eo egimus cum Usuardo xxvi Augusti, ubi vide Observationem. Habe hodiernum Wandalberti versiculum:

Terno cum decimo antistes Zepherine coruscas.

Codex noster purus est in Julio et Liberato, adjungens in fine litteris majusculis, quod in aliis codicibus recurret: « Vigilia sancti Thomæ apostoli. »

Pulsanen. In prima phrasis aliquantulum mutata est et Adonianæ magis aptata. Deest secunda et tertia.

Antuerp. et Max.-Lubec. et Ughellian. post *Liberati* immediate subjungunt, vel potius conjungunt, « et Gregorii episcopi. » Ex hujusmodi codice sua accepit Petrus Equilinus in Catalogo apud Florentinium, qui in hoc Gregorio, æque ac nos hæsitat, Est forte repetitio Gregorii Autissiodorensis, de quo locuti sumus die præcedenti. Sequitur in citatis codicibus: « Romæ, depositio S. Zepherini episcopi. »

Antuerp.-Max. et reliqui omnes codices mediæ notæ incipiunt: « Vigilia sancti Thomæ apostoli. » In fine autem post *Liberati*, addunt ut supra, « et sancti Gregorii episcopi. »

Centulen. non habet nisi primam annuntiationem, hinc inde truncatam, nonnunquam interpolatam, quam non est opus hic describere.

Bruxellen. incipit: « Romæ, sancti Zepherini papæ. Qui ut omnes Christiani annorum duodecim, in festo Paschæ Eucharistiam accipiant, et ut ordinationes presbyterorum ac Levitarum, tempore statuto solemniter fierent, constituit. » Sequuntur annuntiationes ad lubitum formatæ: « In Tracia civitate Gelduba, natale sanctorum Julii vel Juliani, et Liberati. Item in Amphitrea, sanctorum Gregorii episcopi et Liberati. » In Alexandrinis, omnino purus non est. Adjicit in fine: « In Oriente, sanctæ Teclæ virginis. » Videque de Thecla diximus xxiii Septembris.

Hagenoyen. incipit etiam: « Romæ, natale sancti Zepherini papæ et martyris, in via Appia. Hic constituit, ut omnes Christiani duodecim annorum, in præsentia clericorum et laicorum fidelium, Eucharistiam in die Paschæ, deberent accipere. Item statuit, ut omnia vasa altaris vitrea vel stannea esse deberent, et ut ordines sacerdotum et levitarum statuto tempore fierent, et coram multis astantibus. Hic passus est sub Severo principe. » In Alexandrinis satis purus est. Tum: « In Tracia, civitate Geldula, natale sancti Julii martyris. Item in Amphitrea civitate, natale beati Gregorii episcopi et Liberati. »

Victorin. et Reg. Suec., signatus num. 130, in fine: « Romæ via Appia, sancti Zeverini episcopi: » Pro *Zephyrini*. Tum: « in Oriente, sanctæ Teclæ virginis et martyris. »

Daveronen.: « In pago Cabilonensi, sancti Cypriani abbatis. »

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Ammonis cum sociis, martyris. Julii martyris. »

In Vaticán., num. 5949, nihil de Liberato.

Florentin. habent, ut Antuerp., etc., supra, « et sancti Gregorii episcopi. Romæ sancti Zephirini episcopi. » Addunt autem: « In Hispania, sancti Domitiani abbatis. » Puto indicari *Dominicum* abbatem, de quo vide Castellan. et Molan., infra.

Burdegalen.: « In territorio Cynula, sancti Ospitii confessoris. Monasterio Lirinensi, sancti Columbi abbatis. » Sub his nominibus neutrum novi.

Editio Lubeco-Col. incipit: « Vigilia sancti Thomæ apostoli. Apud Alexandriam, beatorum martyrum Ammonis, » etc., satis pure, uti etiam in Julio. Ultimæ annuntiationi novam plane formam indidit hoc modo: « In Amphitrea, sanctorum Liberati et Gregorii episcoporum, et confess. »

Belin. in additione Gregorii episcopi, et in depositione Zepherini, convenit cum Antuerp., etc. In fine autem præterea addit: « Item eodem die, vigilia sancti Thomæ apostoli. »

Greven.: « Vigilia sancti Thomæ Apostoli. Romæ, depositio beati Zeperini episcopi. In Oriente, sancti Anastasii episcopi et confessoris. In Amphitrea, sancti Gregorii episcopi et confessoris. » Ita paulatim ex aliis accreverunt, qui in Hieronymianis vix indicati sunt. Pergit: « In Hibernia, sancti Fregi, abbatis. Item, beatæ memoriæ Henrici Calkar presbyteri et confessoris, ordinis Carthusiensis, eximiæ sanctitatis viri. In Oriente sanctæ Theclæ virginis. »

Molan. in fine ex Belin. descripsit, « et sancti Gregorii episcopi. Romæ, depositio sancti Zephyrini episcopi. Item eodem die, vigilia sancti Thomæ apostoli, » cui litteris minoribus superaddit, « quæ in observatione jejunii plerisque locis celebratur. Item, beati Philogonii, qui ex patrono causarum, factus fuit episcopus; cujus memoriam insigni homilia celebravit Joannes Constantinopolitanus cognomento Chrysostomus, quinque diebus ante natalem Christi. » Vide ipsam concionem apud Surium hoc

die. Editiones posteriores nihil habent de Gregorio aut Zephyrino. Agunt de vigilia, ut in priori. Tum : « In Hispaniis, Silensi monasterio, sancti Dominici abbatis. Qui vitæ sanctitate, ac miraculorum fre- A quentia clarus, migravit anno millesimo septuagesimo quarto. » De Philogonio hæc editiones idem habent quod prior, et eodem modo.

XII *Kal.* *Die* 21.

Natalis beati Thomæ apostoli, qui Parthis et Medis Evangelium prædicans, passus est in India, ac non multo post inde translatus ad Edessam urbem. Eodem die in Tuscia, sanctorum Joannis et Festi.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien.*, *Tornac.*, *Antuerp.-Maj.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Belin*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Partis scribunt codices nonnulli, sed præcipui habent *Parthis*, ut est in textu. *Ewangelium* ponitur in solo Antuerp. In Munerat., inter *inde* et *translatus*, interponitur *idem* : sed aliam phrasim construxit Belin. hoc modo : *ac post inde non multum translatus est ad urbem Edessam*. Altera editio, Greven. et Molan. legunt *Edissam ;* pejus Tornacen., B *Edissem* : textus ex reliquis acceptus est. De *Thuscia* hic amplius non loquor, nec de *Joannis*. Codicis Antuerpiensis descriptor annuntiationem illam secundam turpiter vitiavit, scribens : *Joannis et Pauli Festi*. Nec Max.-Lubec. nec alius codex de Paulo usquam meminit.

OBSERVATIONES.

De translatione corporis sancti Thomæ apostoli actum a nobis est cum tota serie nostra III Julii, quo die in apographis Hieronymianis etiam posita est, sed ita ut hoc rursus die repetatur. Sic habet codex Lucensis : *In Mesopotamia, civitate Edessa, translatio corporis sancti Thomæ apostoli, qui translatus est ab India, cujus passio ibidem celebratur* v *Nonas Julii*. Hæc directe pugnant cum iis, quæ in eodem codice leguntur citata die III Julii. In hisce aliisque hujusmodi oppositionibus componendis laborat Florentinius, præcipue ad Indiculum apostolorum a pag. 145. At enim in translatione hic referenda, non omnino conveniunt præfati codices Hieronymiani ; nam in vetustissimo Epternacensi signatur : *Passio Thomæ apostoli in India* : Corbeiensis autem utramque festivitatem conjungit : *In Mesopotamia, natalis et translatio sancti Thomæ apostoli*, etc. Wandalbertus natalem, seu passionis diem (de quo certe non constat) nus- C quam videtur agnoscere, solam hoc die translationem canens, ut ex versibus infra adducendis patebit. Cæterum Beda diserte hic legit : *Natalis sancti Thomæ apostoli*. Florus in brevi elogio asserit, *Translatum esse corpus apud Edessam civitatem* v *Nonas Julii*. In eamdem sententiam ait Rabanus, *Lancea transfixum occubuisse in Calamia Indiæ civitate* et *ibi sepultum cum honore* XII *Kalendas Januarias*. Series nostra apertissima est, siquidem translatione, ut jam diximus, III Julii consignata, Romanum parvum hoc die simpliciter habet : *Thomæ apostoli*. Sacramentaria a Menardo et Thomasio edita magis cum Beda conveniunt. Ado autem in Martyrologio hæc solum memorat : *Apud Edessam Mesopotamiæ civitatem, natalis sancti Thomæ apostoli*. Cætera paucis refert inter Festivitates apostolorum, unde elogium suum extraxit Usuardus. Advertat lector, a solo Rabano civitatem *Calamiam* designari, in qua Thomas passus sit, solos item D Parthos et Medos tum ab ipso tum a nostris indicari, quibus apostolus Evangelium prædicaverit. Alia notat Motherius in suis ad Romanum Gallice versum animadversionibus. Cæterum de aliis regionibus, de loco martyrii, de reliquis sancti Thomæ gestis, de corporis adventu in Italiam, nonnullæ controversiæ sunt, quas hic non vacat examinare. Fontes plerosque commonstravit Baronius, ex quibus non pauca, ad apostoli labores spectantia, colligi possint; sed uberior est Tillemontiana sylloge tomoI, a pag. 355, cum qua conferentur Vitæ aliæ et mss. et pridem ac recentius typis impressæ. Satis modo sit veram textus Usuardini simplicitatem comprobasse. En Wandalberti de sola translatione versiculos :

Translati Thomæ celebrat duodenus honorem,
Aurea quo structore Dei cognoscere regnum
India promeruit, signis comitata tremendis.

Inter apographa Hieronymiana solum vetustissimum Epternacense hoc die post Thomam legit : *Et in Thuscia, Joannis et Festi ;* atque in eodem codice, iidem, procul dubio, repetuntur XXIII Decembris, his verbis : *Et alibi Joannis et Festi*, pro quibus alii habent : *Joannis et Felicis*. Porro Florentinius in hodierna notatione sic observat : *Nullibi in Tuscia veneratos comparere, aut invenire potuisse, fatetur Ferrarius in Catalogo sanctorum Italiæ. Fortasse iidem sunt, de quibus infra* X *Kalendas Januarii*. Attamen sive in Thuscia noti sint, sive ignoti, certum est a Rabano ex aliquo Hieronymiano signatos fuisse ; certum est a seriei nostræ antesignano sic hodie annuntiari : *In Tuscia, Joannis et Festi* ; certum denique, in Adone, et ex hoc a Nostro iisdem prope verbis memorari. Quid autem de eorum vita aut gestis ullibi supersit, hactenus plane latet. In Adone secundo loco refertur *Memmius* Catalaunensis episcopus, de quo ad V Augusti pluribus egimus, tunc, ut candide fatear, ignorantes ipsum hoc die a Viennensi celebrari. Textum ejus hodiernum habes infra in codicibus Florentinis. Hic solum lectores rogatos velim, ut quæ citata die V Augusti timidius de Adonis sensu dicta sunt, ex hoc loco abunde confirmata meminerint: illud præsertim, quod nempe Memmius illic ad Adonem minime pertineat. Manet interim verisimile Usuardum eo die Hieronymianam potius quam Adonianam phrasim adoptasse.

AUCTARIA.

Rosweyd. Thomæ annuntiationem, post *Edessam urbem*, sic protraxit : « In loculo argenteo ibidem honore apostolico conditus est. » In altera purus est.

Pulsanen. eumdem textum ex Adone interpolavit, post *India*, sic pergens, « et corpus ejus in civitate, quam Syri Edessam vocant, translatum est, ibique digno honore conditur. » Purus etiam est in secunda annuntiatione.

Antuerp.-Max. cum omnibus sociis addit in fine : « In Eraclea civitate, natale sancti Passi. » Sic vocatur in Hieronymiano Lucensi : Corbeiense scribit *Passini* ; Epternacense, *Bassi*.

Centulen. : « Natale beati Thomæ apostoli, qui

Parthis et Medis prædicans, passus est in India v Nonas Julii. Corpus ejus in civitatem, quam Siri Edissam vocant, translatum est, ibique digno honore sepultum. Cathalaunis, sancti Memmii episcopi et confessoris, primi civitatis illius. » Vide codicem sequentem. In ultima purus est.

BRUXELLEN., in prima utcunque purus, sic prosequitur : « Romæ, sancti Innocentii papæ. Qui decrevit osculum pacis ad missam dari, ac oleo consecrato pro infirmis uti constituit. » Sequitur de Joanne et Festo. Tum : « In Eraclea, natale sancti Passi martyris. Cathallaunis, depositio sancti Memmii episcopi primi, illi civitati ab urbe Roma directi. Qui inter alia innumera miracula mortuum suscitavit, cujusque nunc sepulcrum miraculis creberrimis illustratur. Treveris, sancti Zepherini episcopi et confessoris. » Vide infra : « Et alibi, sanctorum Focæ, Florii et Honorati episcoporum et confessorum. » Nomina in codicibus Hieronymianis invenio, titulos non item.

HAGENOYEN. : « In India, passio sancti Thomæ, electi Dei apostoli, qui tanti fervoris erat ad Dominum, adhuc in carne existentem, quod cum eo mori voluit, et alios similiter facere hortatus est, quando ad resuscitationem Lazari Dominus ire voluit, » etc., quæ vide apud Surium. Tum nova confusio : « In civitate Treveri, sancti Severi episcopi et confessoris ejusdem civitatis. Qui de civitate Treveri veniens in Aquitaniam, unde natus erat, jam senex per gratiam Dei, quam in se habuit, omnes quos vidit cognovit, ex nomine proprio illos salutavit, et quod majus erat, eos quos cognovit exterius, eosdem cognovit interius, ita ut pluribus eorum, suas cogitationes bonas aut malas proderet, et plenus bonis operibus, ibidem obiit in pace. Eodem die apud Thusciam, natale sanctorum martyrum Johannis et Festi. In Eraclea civitate, sancti Passi martyris. »

AQUICINCT. in fine subdit : « In pago Cavillonensi, sancti Cypriani abbatis. » Notatus est heri et nudius tertius, sed adhuc quæro quis sit.

MATRIC.-CARTHUS.-ULTRAJECT. : « Thomæ apostoli. Joannis et Festi martyrum. »

FLORENTIN. : « Catalaunis, sancti Memmii, episcopi primi, ab urbe Roma directi. Qui inter alia miracula fertur mortuum suscitasse, cujus nunc sepulcrum creberrimis miraculis illustratur. » Vide dicta superius, sub finem Observationum. Sequitur : « Romæ, Nicodemi, qui sanctorum martyrum corpora, scilicet Claudii, Nicostrati, Castorii et Simplicii, de fluvio extracta, domi suæ sepelivit, ut in gestis eorum legitur. » Vide dictorum gestorum compendium apud Adonem VIII Novembris, ubi et de Nicodemo agitur.

Editio LUBECO-COL. De Thoma addit, « ibique digno honore conditum est. In Tuscia, natale sanctorum Johannis et Festi confessorum. In Eraclea civitate, natale sancti Passi martyris. Treveris, sancti Severini, secundi ejusdem civitatis episcopi et confessoris. »

GREVEN. : « In Eraclea, sancti Passi martyris. Item sanctorum Focæ, Honorati. Romæ, depositio sancti Innocentii episcopi. Item secundum Adonem hic, Cathalaunis, sancti Memmii episcopi primi, illi civitati ab urbe Roma directi, qui inter alia mortuum suscitavit, cujus etiam nunc sepulcrum creberrimis miraculis illustratur. Hunc Usuardus habet Nonis Augusti. Treveris, beati Severini secundi, episcopi et confessoris, qui et Severus dictus est. Item secundum Cathalogum hic, memoria beati Dionysii episcopi, disciputi sancti Thomæ apostoli, et Pelagiæ filiæ regis, sponsæ suæ, quos idem apostolus convertit. Dionysius autem postmodum episcopus ordinatus, plenus sanctitate ad Dominum perrexit : Pelagia vero sacro velamine consecrata, post ejus obitum, cum nec nubere vellet, nec immolare, capite plexa martyrium complevit. »

MOLAN. in fine : « Catalaunis, sancti Memmii episcopi, primi illi civitati ab urbe Roma directi, qui inter alia innumera miracula mortuum suscitavit. Eodem die, sancti Severini episcopi Treverensis. » In editionibus posterioribus exstat hoc solum augmentum : « Eodem die, sancti Severini secundi, episcopi Treverensi. » Vide GREVEN.

XI *Kal.* *Die* 22.

Romæ via Lavicana inter duas lauros, natalis triginta martyrum, qui omnes uno die persecutione Diocletiani coronati sunt. Alexandriæ, beati Ischyrionis martyris. Is cum ad sacrificandum blanditiis atque injuriis cogeretur, et contemneret ; præacuta sude transverberatus per viscera, neci traditur. Civitate Ostia, sanctorum Demetrii, Honorati et Flori. [*Bouillart.* : [a] Civitate Hostia, sancti Basilei.]

NOTÆ.

Ita *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

[a] Fateor Basileum hic non bene fuisse ab Usuardo annuntiatum. Nam si Hieronymia nos indices secutus est, scribere debuit : *Civitate Hostia, SS. Demetrii, Honorati* (nam de Floro nulla mentio in pervetusto nostro codice) ; aut si Basileum animus erat commemorare, non *Hostiam* sed *Antiochiam* civitatem assignari oportebat. Quærenti hujus errati causam, in mentem rediit diei XXI Novembris, ubi legeram : *Civitate Hostia, sanctorum martyrum Demetrii et Honorii.* Statim evolvi nostrum Hieronymiani Martyrologii codicem qui ad ætatem Usuardi proxime accedit, quemque verisimile est ex illo exscriptum esse, quem Usuardus in suo scribendo consuluit. Ibi utroque die, id est XXI Novembris et XXII Decembris, memoratos video eosdem sanctos ex iisdem versibus, Hostiæ, SS. Demetrium et Honorium, Antiochiæ, sanctum Basileum, hoc uno discrimine, quod XXII Decembris pro *Honorius* legatur *Honoratus.* Equidem conjicio ex illa sanctorum urbiumque similitudine errorem fluxisse. Fortasse Usuardus articulum suum clauserat SS. Demetrii et Honorati commemoratione. Postea in memoriam rediens eosdem sanctos XXI die Novembris fuisse consignatos, vitium scriptoris suspicatus delevit quod scripserat (nam falso monuit Castellanus nullam esse lituram), sanctum Basileum subrogavit, et memoriæ lapsu pro *Antiochia* scripsit *Hostia.* Ut ut est, nihil inde auctoritatis amittit Pratensis codex qui autographi loco habebitur, donec erunt qui ex fonte haurire malint quam rivulos consectari. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Hic usus sum majori libertate, quam usquam toto hoc opere, restituendo proprium et verum nomen *Ischyrionis*, quod in nullo codice reperitur. Puritati proximus erat Praten. per *Schyrionis*, Molan. per *Schirionis.* Herinien., Tornacen., Munerat. et Greven. scribunt *Chirionis* ; Belin., *Chyrionis*, alii *Chiridionis* vel *Scirionis.* Putavi emendationem illam mihi licitam esse. Pro *præacuta sude*, in Herinien. est, *post acuta.* Turpius errant Antuerp., Max.-Lubec. et Belin. dum duas illas voces, *præacuta sude*, plane omittunt. Hic cætera conjungo. De *blandiciis*, *contempneret*, *Hostia*, etc., vide alibi.

Postrema et gravior variatio codices nonnullos a puris disjunxit: Pratensem imprimis, quem ex parte imitantur soliti socii Antuerp.-Maj. et Rosweyd. De Pratensi testatus mihi est clarissimus Castellanus, ab VIII Decembris usque ad XXIII, nihil in eo erasum, nihil adjunctum esse; *rien d'effacé, ny d'ajouté*, atque adeo manifestum esse debet, annuntiationem tertiam hodiernam prima manu a codicis istius scriptore positam fuisse hoc modo: *Civitate Ostia, sancti Basilei;* quæ verba Usuardo ascribi prorsus non possunt, nisi velimus eum dormitando scripsisse, turbasseque clarissimos hoc die Hieronymianorum indiculos, in quibus primo loco diserte legitur: *In* A *Antiochia, sancti Basilei*: quo modo rectius legerunt duo illi alii codices, plerumque Pratensis sectarii. In præfatis Hieronymianis sequitur articulus noster primus, *Romæ, via Lavicana*, etc. Tum vero: *Et Hostia, natalis sanctorum Demetrii*, etc., quam annuntiationem ex omnibus codicibus nostris Usuardo asserimus. Merito itaque purorum codicum numero Pratensis exclusus est. Viderint istius codicis patroni, an error tam palpabilis ipsius authentiam magnopere commendet. Exclusimus etiam duos alios, quod certo in ea ultima commemoratione Usuardini non sint.

OBSERVATIONES.

Coronam martyrum triginta, sub Diocletiano Romæ passorum, dedimus I Januarii, sed loco determinato *via Appia*: en coronam seu manipulum alterum, forte trecentorum potius, quam triginta pugilum. Numerum dubium reddunt Hieronymiani codices Lucensis et Blumianus, dum contra alios distinctius legunt: *Romæ via Lavicana, inter duas lauros, natalis sanctorum* CCC *martyrum, qui omnes uno die coronati sunt.* B Si tempora Diocletiani addita essent, videretur tota nostra annuntiatio inde accepta, magisque id adeo suaderent codices Hieronymiani alii, in quibus soli triginta exprimuntur. Sed *dignior*, inquit Florentinius, *immani* Diocletiani *sævitia numerus trecentorum esset.* Quærimus quid scripserint martyrologi? Rabanus solo martyrum numero a Lucensi differt; nec multum dissonat Romanum parvum: *Roma*, XXX *martyrum, sub Diocletiano, via Lavicana inter duas lauros sepultorum.* Ado distinctius et exactius cum Lucensi locutus est, iis plane verbis, quibus constat totus textus noster. Nihil præterea de his martyribus hactenus reperi. Wandalbertus cæteris Martyrologiis subscribit hoc suo versiculo:

Undecimum celebrat triceno martyre Roma.

Sequitur annuntiatio septima hujus mensis, ex uno Rufini capite accepta, ut pluribus dixi XIX De- C cembris. Complexus est articulus in Romano parvo: *Alexandriæ, Ischyrionis martyris. Et aliorum quamplurimorum, inter quos senex Chæremon.* Binas illas commemorationes ex laudato toties Rufini loco amplificat Viennensis, sed de solo Ischyrione agit Usuardus, elogii sui verba omnia ex Adone describens, omissa notabili circumstantia, nimirum Ischyrionem non ab aliquo judice damnatum, sed ab hero, ut ita dicam, a *potente* aliquo viro, cujus *rem sub mercede procuraret*, insolito crudelitatis genere dire trucidatum. Alexandriæ a nostris constanter ponitur, licet id nusquam affirmet Eusebius, imo aliis non inverisimile videatur, in alia aliqua Ægypti parte interemptum fuisse. De reliquis illis martyribus *quamplurimis fame, siti, frigore, languore, latronibus, bestiisque consumptis*, plurima suppeditabunt inferius Auctaria Usuardina variis modis concepta.

In Variantibus supra ostendimus, errasse codicem Pratensem, dum *Basileum* Antiochenum civitati *Ostiæ* ascripsit; errasse item solitos socios, qui aliam annuntiationem Usuardo substituerunt. Quæritur hic, quem codicem Hieronymianum præ oculis habuerit, ex quo segmentum ultimum de tribus martyribus Ostiensibus *Demetrio, Honorato et Floro* desumpserit; etenim vetustissimus Epternacensis. Lucensis et Blumianus legunt, *Demetrii et Honorati, Felicis, Flori.* Ad similes quæstiones, sæpe alibi propositas, nulla aptior occurrit responsio quam si dicamus Usuardum pro suo beneplacito ex Hieronymianis sanctorum delectum fecisse. Utinam et horum trium, et XXX superiorum martyrum Acta aut passiones alicubi reperirentur!

AUCTARIA.

PRATEN. Jam ejus auctarium supra dedimus in Variantibus: ubi etiam de ANTUERP.-MAJ., qui præterea pro *inter duas lauros*, legit *inter duas arbores.*

ROSWEYD. in augmento convenit cum ANTUERP.-MAJ., sed præterea in fine adjicit: « Theodosiæ virginis et martyris. »

PULSANEN. in prima satis purus, sic prosequitur ex Adone: « Ipso die, quamplurimorum martyrum, qui in desertis montibus apud Egyptum oberrantes, fame, siti, frigore, latronibus, bestiisque consumpti sunt. »

ANTUERP.-MAX., ULTRAJECT., LEYDEN., ALBERG. et DANIC. tertio loco ex Adone interserunt: « Apud Egyptum, natale sancti Therimonis [*alii* Cherimonis, *melius* Chæremonis] episcopi urbis Nycopolis, et aliorum plurimorum, qui in desertis et montibus apud Egyptum aberrantes, fame, siti, frigore, languore, D latronibus, bestiisque consumpti, gloria martyrii coronati sunt. » In quarta annuntiatione omnes conveniunt cum codicibus pro textu citatis.

LOVANIEN. in augmento cum aliis convenit, sed totum Ischyrionis elogium expunxit.

CENTULEN.: « Romæ via Lavicana inter duos lauros, sanctorum XXX martyrum, qui sub Diocletiano passi sunt. Alexandriæ, beati Scirionis martyris. In Egypto, innumerabilium martyrum, qui in montibus et vallibus, in silvis et diversis laborantes incommodis, fame, siti, languoribus, frigoribus, latronibus, bestiisque consumpti sunt. Eodem die Theodosiæ virginis et martyris, et sancti Didimi, eruditissimi viri. » Vide Hieronymiana et Florentinii observationes.

BRUXELLEN., in prima purus, sic pergit: « In civitate Spoletana, passio sancti Georgii martyris. In portu Romano, natale sancti Aristonis. Et Romæ via Portuensi, depositio sancti Felicis episcopi. » In Ischyrione satis purus est. Tum: « Apud Egyptum, natale sancti Cheremonis, Nycopolis episcopi, et aliorum quamplurimorum martyrum, qui in desertis et montibus apud Egyptum oberrantes, fame, siti, frigore, languore, latronibus, bestiisque consumpti, gloria martyrii coronati sunt. Et Ceremon episcopus, dum ad Arabum montem cum grandæva conjuge discessisset, nulli ultra comparuit. » Vide hæc nitidius in Adone, vel in ipso Rufino. Sequitur de Ostiensibus pure. Deinde: « Et alibi, passio sanctæ Theodosiæ virginis et martyris, et sancti Didimi monachi. Antiochia civitate, sancti Basilii. »

HACENOYEN., in textu solito purior, addit de Ægyptiis martyribus: « Apud Egyptum, natale sancti Cherimonis episcopi et martyris, qui Nycopolis civitatis præsul erat, et aliorum quamplurimorum, » etc. Subjicitur sequens historia: « Ipso die, apud Antysiodorum, passio sancti Justi pueri, qui fuit justus nomine et re. Hic Justus filius fuit Justini viri Christiani, qui a filio suo multipliciter fuit argutus, quare fratrem ejus Justianum de captivitate non redimeret. Qui cum proficisceretur ad redimendum fratrem, Justus ejus filius secum proficisci voluit; sed pater prohibuit propter dolorem matris ejus, quia unicus

erat. At illa ait : Vadat tecum filius noster ; et sic perrexerunt. Venientibus igitur paganis, pater ejus abscondit se, puer autem Justus obviam dedit illis. Qui dixerunt : Quo venerunt viri christiani jam tecum euntes ? At Justus ait : Scio eos, sed vobis eos non pandam ; et statim præciderunt caput ejus, et accipiens Justus caput suum inter manus suas et sedens orauit. Cumque pater dubitaret, quid secum ageret, Justus ait : Corpus meum Beluaci sepelite, et caput meum ad Feliciam matrem meam ferte. Quod illa videns, Deo gratias egit, et tanta claritas super domum Justini fulsit, quod sanctus Amator episcopus quæreret quid ibi esset, et audita ejus passione, illud in suo sepulchro sepelivit. » Hic Justus est, ni fallor, qui colitur XVIII Octobris.

AQUICINCT. post *neci traditur* interjicit : » In civitate Autiochia, sancti Basilei. »

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Theodosiæ virginis. Frontonis episcopi et confessoris. Romæ, triginta martyrum. Cerionis martyris [*an non fortasse*, Chæremonis ?] Item aliorum trium martyrum. »

In VATICAN., num. 5949, deest Demetrius cum sociis. Adjicitur : « Eodem die, plurimorum martyrum, » etc., ex Adone.

ALTEMPS. habet ut AQUICINCT .: « In civitate Antiochia, sancti Basilei. »

FLORENT.: « Item aliorum quamplurimorum, » etc., etiam ex Adone. « Item, sanctæ Theodosiæ virginis et martyris. In civitate Ostia, sancti Flaviani martyris, sub Juliano apostata imperatore. » Positus est in Martyrologio Romano.

REMENS.SS.Tim.et Apoll. « In suburbio Remensi, natale sancti Jovini confessoris. »

Editio LUBECO-COL. : « Apud Spoletum civitatem Tusciæ, passio sancti Gregorii presbyteri et martyris, temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum. Qui primo, sub Flacco comite nodosis fustibus cæsus, ac deinde post craticulam et carcerem, chordis ferreis in genibus percussus, sed et ardentibus lampadibus per latera incensus, et cum jam a Tyrcano præside capitali sententia damnatus esset, audivit vocem de cœlo dicentem sibi : Ecce, Gregori, jam coronatus es, et in numero sanctorum meorum ascriptus : ingredere ergo ad me, benedicte Domini, quia mea habitatio præparata est tibi. Adhuc angelo loquente, ab Aquilino spatario capite truncatus est; cujus corpus requiescit nunc Coloniæ Agrippinæ, in ecclesia majori per translationem, a Domino Brunone Coloniensium archiepiscopo factam. » Vide etiam Auctaria diei sequentis. In Usuardo ponitur XXIV. Sequuntur prima et secunda, satis puræ : deinde multa de Chæremone et Ægyptiis, ut supra. Demum de Ostiensibus, recte.

GREVEN.: « In portu Romano, natalis sancti Aristonii. Et depositio sancti Felicis episcopi. Et depositio beati Gregorii Spoletani presbyteri et martyris, apud Coloniam Agrippinam in majori ecclesia quiescentis. Usuardus tamen et Ado habent eum IX Kalendas Januarii. Ipso die, passio sanctorum Theodosiæ et Dimidii seu Didimi. Item secundum Adonem, plurimorum martyrum, qui in desertis et montibus apud Egyptum oberrantes, » etc. Vide Adonem ipsum. Sequitur : « Ethernasii confessoris. Theodosiæ virginis. Item, sanctæ memoriæ Juttæ inclusæ. »

MOLAN. in prima, ac in aliis editionibus aliud augmentum non habet, præter sæpe citatum Adonis articulum de martyribus quamplurimis Ægyptiis, etc., de quibus vide supra.

X *Kal.* *Die* 23.

Apud Nicomediam, sanctorum martyrum viginti, quos Diocletiana persecutio gravissimis cruciatos tormentis, martyres Christo fecit, et beatos sanctorum numero in cœlis conjunxit. Romæ, natalis sanctæ Victoriæ virginis, sub persecutione Decii imperatoris, quæ cum esset desponsata a quodam pagano, et nec nubere vellet, nec sacrificare, post multa facta miracula, inter quæ plurimas virgines aggregaverat, percussa est gladio in corde a carnifice, rogatu sui sponsi. Item Romæ, sancti Servuli, de quo beatus Gregorius scribit quia a primæva ætate usque ad finem vitæ paraliticus jacebat ; ad cujus tumbam miracula creberrime fiunt. Parisius, dedicatio Basilicæ in honore sanctæ crucis et sancti Vincentii martyris, et depositio Domini Childeberti regis.

NOTÆ.

Puros censeo solos quatuor *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.* et *Greven.*

VARIANTES LECTIONES.

Omnes legunt *beatos sanctorum numero*, ut est etiam in Adone ; forte nitidius habet Antuerp.-Maj, *beato sanctorum numero*, sed non Usuardine. Greven et aliqui alii ponunt, *martyres Christi fecit* : præferenda est lectio nostra Adonianæ conformis. Antuerp.-Maj. *Victoriæ* nomen transmutavit in *Victoriniæ* ; et pro *virgines aggregaverat*, scripsit *virgines aggregatas*. Non recte habet Greven. *qui a primæva*, pro *quia a primæva*, paulo melius correxit Molan. *quod a primæva*. Reliqui in textu articulos duos ultimos, quia eos in præcipuis codicibus reperio, tametsi ad sanctos non spectent, qua causa suspicor a nonnullis codicum descriptoribus prætermissos fuisse ; ab aliis postmodum restitutos, ut ex Auctariis facile colliges.

OBSERVATIONES

Codex Hieronymianus Lucensis apud Florentinium sic hodie indiculum suum incipit : *In civitate Nicomedia, natalis sanctorum* CCXLV *martyrum simul, quorum nomina Dominus scit.* Communis opinio est, insinuari hic immanissimam persecutionem a Diocletiano Nicomediæ barbaro furore inchoatam, de qua non semel alibi locuti sumus, præsertim XXVII Aprilis. Qua nimirum, teste Eusebio, *ingens martyrum multitudo*, occasione incensi palatii, omni tormentorum genere consumpta est. At non video quis hic numerus determinari potuerit ; unde fortasse accidit, ut in eo plane varient Hieronymiana apographa. Etenim in Blumiano solorum XXX martyrum memoria agitur : in vetustissimo autem habetur : *In Antiochia, natalis martyrum* XXXV ; ubi Rabanus, servato hoc numero, *in Nicomedia* restituit. Vide de his Florentinium, et cum eo, si lubet, mirare, *tam in Martyrologio Romano, quam Usuardo, Adone, et aliis recentioribus, Nicomedienses ignotis nominibus martyres ad viginti tantum extendi*. Tolletur fortasse admirationis causa, si memineris martyres illos omnes, sub una celebritate cum Anthimo recoli, citata superius die XXVII Aprilis. Frustra quæres cur hic viginti repetantur. Id videor satis certo posse conjicere, numerum illum hodiernum, ab auctore Romani parvi pro mero libitu contractum fuisse. Ado de more elogium composuit, a Nostro ad verbum descriptum : sed hoc istius modi est, ut non magis ad efferam illam Diocletiani ra-

biem, quam ad aliam quamlibet ejusdem tyranni carnificinam alludere videatur. Adjuncti in Romano *Migdonius* et *Mardonius*, ab Eusebio nominatim expressi non sunt. De cætero hic fontem pandimus quo XX nostri martyres promanarunt. Nec Lubet cum aliquibus divinare, pro XX *martyrum*, scriptum forte olim fuisse, XX *millium*. Sic alicubi prostitisse ostendit appositum in posterioribus. Molani editionibus: et sic certe XXVIII Decembris referunt Ephemerides Græco Moscæ ante tomum 1 Maii, pag. 57. Nobis a codicum nostrorum Usuardinorum simplicitate, seu hæc vera, seu erronea sit, recedere integrum non est.

A

Ad XVIII Decembris non semel in Auctariis signata est *Anatolia*, cum *sua convirgine Victoria*. De illa et *Audace* egimus ex Usuardi mente, ad IX Julii; istam huc retulere martyrologi, tum in serie Bedæ, tum in nostra. Hieronymiana apographa X Julii legunt: *In Savinis, Anatholiæ, Victoriæ*; ubi rursus videri possunt apud Florentinium, quæ præfata IX Julii indicavimus. Breve et nitidum est Bedæ, et ex eo Rabani elogium; nostrum tam huic simile, ut pro majori parte ex priori descriptum non dubitem. Longior est Adonis historia, quam hinc inde arrodit Tillemontius tomo III a pag. 703 in notis, cum tamen in ipso opere a pag. 329 non adeo ab ipsa abhorrere videatur. Nos ad IX Julii in Actis mentem nostram declarabimus. Interim vetustam esse passionem negare nemo ausit, cum ex ea Adelmus carnem suum composuerit, quod cum Adonis elogio apud Surium vulgatum est. In ipsa urbe Roma passam non esse Victoriam, satis innuit Viennensis. De sepulturæ loco consule Holstenii Animadversa ad Martyrologium Romanum a pag. 108, ubi Dextrinas nugas aliorumque errores accurate refellit. Audi modo Wandalbertum, sic uno suo versiculo Victoriam canentem:

Victoria Christi decimus de virgine fulget.

Servulus in sola serie nostra notus est, sic a Romano parvo primum signatus: *Romæ, Servuli, ægritudine dissoluti, in ecclesia beati Clementis sepulti; ubi Dominus per illum mira operari dignatur.* Brevis encomii fontem, nempe magnum Gregorium, consulens Viennensis, longiorem inde narrationem suam desumpsit, satis accuratam, cujus epitomen exhibet textus noster. Videnda hic egregia Baronii annotatio, quæ in Melchiore Cano hodiernos hypercriticos fortiter retundit; illos nimirum, qui S. Gregorii Dialogorum libros, quos *jam mille*, et multo

B

amplius, *annis*, *tam Occidentalis quam Orientalis Ecclesia summa fide, digne veneratione, immensisque est laudibus prosecuta, audent in controversiam revocare ac fide minuere.* In aliis id ausi fuerunt homines illi: at qui Servuli historiam in dubium revocet, hactenus inveni neminem. De Dedicatione Basilicæ ad S. Germani a pratis, nihil habeo quod hic superaddam; ab Usuardo positam, probant citati pro textu codices. *Childeberti* regis depositio, potius ad necrologium, quam ad Martyrologium spectabat

AUCTARIA.

Tornacen. bene in textu procedit usque ad *rogatu sui sponsi.* Cætera omnia prætermissa sunt.

Rosweyd. pergit usque ad *creberrime fiunt:* et omissis reliquis substituit. « Item Romæ, Eleuterii et aliorum DCCCXXXV. » Vide quomodo hæc ex Hieronymianis componere conetur Florentinius.

Pulsanen. incipit: « Apud Spoletum, nalalis sancti Gregorii presbyteri et martyris, temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, sub judice Flacco. » Est hodie in Rabano cum longiori elogio; Usuardus eum signat die sequenti. Vide Auctaria heri et hodie. Sequitur in codice, de Victoria usque ad *imperatoris*: de Servulo, usque ad *papa scribit.* Desunt reliqua omnia.

C

Antuerp., Max.-Lubec., Belin. et Molan. deficiunt in articulis duobus ultimis, quos haud dubie Usuardo ascribendos non putaverunt.

Munerat. minorem defectum habet, cum ultimam de Childeberto signaverit.

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden., Alberg. et Danic. in tribus primis annuntiationibus, cum præcedentibus et cum textu satis conveniunt, exclusis etiam dedicatione et Childeberto, sed eorum loco adjiciunt: « Eodem die, sancti Dagoberti regis Francorum. » Puto sermonem esse de eo, qui hodie in Martyrologio universali a Castellano refertur.

Lovanien. in augmento proxime superioribus similis est, sed expunxlit totum Victoriæ elogium. Hæc causa est, ut supra diximus, cur ab aliis mediæ notæ codicibus sæpe excludatur.

Centulen.: « Romæ, Victoriæ virginis, sub Decio imperatore. Apud Nichomediam, sanctorum XX martyrum. Item Romæ, beati Servuli, de quo beatus Gregorius scribit, Rebus pauper, meritis dives. Item ipso die, sancti Evaristi papæ et martyris. » Colitur XXVI Octobris. Est alius hoc die Evaristus in Hieronymianis.

Bruxellen. incipit: « Romæ sancti Evaristi papæ et martyris. Cujus celebrior natalis dies colitur VII Kalendas Novembris. » In Victoria, non omnino purus est, sic scribens: « Et Romæ, natale sanctæ Victoriæ virginis et martyris. Quæ dum esset desponsata cuidam pagano, et nec nubere nec sacrificare vellet, post multa miracula, ad instantiam sui sponsi, sub persecutione Decii imperatoris, a carnifice in corde gladio percussa est. Taliarchus vero percussor ejus, leprosus factus, intra tres dies consumptus a vermibus, expiravit. » Tum: « Et natale sancti Johannis presbyteri, positi ad sanctum Hermen. » In Nicomediensibus, nonnihil mutilatus est, et pro XX, ponit XXV. Deinde: « Item Romæ, natale sanctorum Eugenii, Eleutherii, Urbani, Cornelii, Trajani, Victoris, Castulæ, et aliorum octoginta et triginta [*voluit dicere* octingentorum et triginta].» In Servulo, modice interpolatus, in fine cum superioribus: « Eodem die, sancti Dagoberti regis Francorum. »

Hagenoyen. in prima habet de Victoria, non omnino pure. Paulo melius in Nicomediensibus. De Servulo, post *jacebat*, interserit, « in magna cordis et corporis paciencia; et similiter rebus pauper erat. Ad jucus obitum voces auditæ sunt cœlestes. Ad cujus etiam tumbam miracula creberrime fiunt. » Nihil præterea adjunctum invenio.

Aquicinct. in commemoratione de Victoria aliquid turbat; dum post *percussa est gladio*, adjungit: « inde a carnifice rogatu sui sponsi sepelitur. »

In Daveronen. et Caudiacen. adjecti sunt articuli duo de dedicatione Basilicæ in S. Germani a Pratis, et de depositione Childeberti, sicut habetur in textu.

D

Matric.-Cartus. Ultraject.: « Victoriæ virginis. Sanctorum viginti martyrum. Servuli paralytici, de quo scribit beatus Gregorius in homilia. »

Reg. Suec., num. 428, similis est. Munerat. agit de sola depositione Childeberti.

Vatican., signatus num. 5949, adjicit: « Apud Spoletum, natale sancti Gregorii martyris. » Cum elogio, inquit Papebrochius, sed istud non describit; forte quia idem est cum Usuardino diei sequentis.

Altemps.: «In Nicomedia, natale XXXV martyrum.» Vide quæ diximus in Observatione. « Item Romæ, DCCCXXXV. Et depositio D. Childeberti regis.» Litt. D non pro *divi*, sed pro *Domini* ponitur

Florentin.: « Item, sancti Rufi Zosimi, qui fui; de antiquis Christi discipulis. » Sic duo nomina connectuntur, nulla addita interpunctione, ac si ejusdem personæ essent. Vide Usuardum supra ad diem XVIII Decembris.

Editio Lubeco.-Col. in annuntiatione Victoriæ

nonnihil interpolata, hoc singulare in fine adnectit : « Cujus caput nunc Coloniæ Agrippinæ in ecclesia Carthusiensium, per translationem requiescit. » In Servulo et Nicomediensibus satis pura est. Postremum addit : « Eodem die, sancti Dagoberti regis Francorum. » Dixi, videndam Castellani notulam in Martyrologio universali.

Greven. : « Romæ, natalis sanctorum Eugenii, Eleutherii, Urbani, Cornelii, Trajani, Victoris, Castulæ, et aliorum octingentorum triginta. » Jam dixi supra, videndam de his sanctis Florentinii ad Hieronymiana observationem. « Item Sixti, Apollonii, Dagoberti, regis Francorum et confessoris. Item Gregorii pueri. Ipso die, natalis sancti Joannis presbyteri. Mazothæ virginis. »

Molan. suspectas habens postremas duas textus nostri Usuardini annuntiationes, eas litteris Italicis in fine inter accessiones computavit. Habet præterea : « Eodem die, translatio beati Lamberti ab ecclesia sanctæ Mariæ in cryptam, et ejusdem cryptæ dedicatio in honore omnium sanctorum. » Editiones posteriores in fine legunt : « Die vigesima tertia, sanctorum decem martyrum in Creta. » Vide eorum nomina et Acta apud Surium. Sequitur de translatione beati Lamberti, etc., ut in editione prima. Tum : « Parisiis, dedicatio basilicæ, » etc., et de Childeberto, ut supra. Deinde : « Eodem die, Dagoberti regis Francorum. » Demum minoribus typis : « Civitate Brixinensi, depositio beati Hermanni confessoris, ejusdem civitatis episcopi, præclari in miraculis. » Vide Castellanum hoc die in Martyrologio universali, ubi *Hartemannus* vocatur.

IX *Kal.* (*Hic in editione Bouillartii incipit annus.*) *Die* 24.

[a] Vigilia natalis Domini. Apud Antiochiam Siriæ, natalis sanctarum virginum quadraginta, quæ sub Deciana persecutione per diversa tormenta martyrium consummaverunt. Apud Spoletum civitatem Tusciæ, sancti Gregorii martyris et presbyteri, temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, qui primo fustibus nodosis cæsus, ac deinde post craticulam et carcerem cardis ferreis in genibus percussus, sed et ardentibus lampadibus per latera incensus, tandem decollatus est. Civitate Tripoli, sancti Luciani.

NOTÆ.

Puri sunt codices omnes, *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.* Accedit *Antuerp.-Max.* cum omnibus suis sociis. Plenus etiam est *Centulen.*, qui si in decursu sic procederet, quemadmodum a IX Kalend. Januarii inchoatus est, merito inter purissimos codices Usuardinos numeraretur.

[a] Pratenses mss. omnes, uno excepto, juxta morem antiquum Usuardi nostri ævo usitatum, annum hic incipiunt, quos sequuntur innumeri alii. Martyrologium tamen Sollerii a Circumcisione Domini, id est a Kalendis Januarii, initium ducit. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Belin. a puris excludi merebatur, cum sic incipiat : *Vigilia nativitatis Domini nostri Jesu Christi.* Plures codices hic scribunt *Syriæ*, sed cum sibi non constent, nos cum antiquioribus hic ut alibi servamus *Siriæ*. In Max.-Lubec. et Munerat. male impressum *Daciana* : non melius in Belin. *Datiana.* Rursus Munerat. pro *Spoletum*, legit *Poletum*. Antuerp.-Maj., Rosweyd., Belin., Greven. et Molan. videntur textum velle emendare, per *presbyteri et martyris* ; at satis certum est, Usuardum ab Adoniana phrasi non recessisse ; quæ proinde ex probatioribus codicibus a nobis servata est. Constructionem plane vitiavit Belin. legens, *cardis ferreis ignitis incensus, sed et ardentibus lampadibus per latera percussus.* Quid per *cardos* intelligatur, docet Molani adnotatio. Munerat. pro *Luciani*, scribit *Lucini.* Sphalmata codicum mediæ notæ non tam scrupulose expendi ; in eo Adonem potius, quam Usuardum sequuntur, quod pro *natalis*, legant *nativitatis.*

OBSERVATIONES.

Quo antiquiora sunt Martyrologia, eo rarior in ipsis cujuscunque Vigiliæ commemoratio. De Kalendariis aut Sacramentariis hic non loquor. Nullam in Hieronymianis reperire est. Apud Bedam paucæ occurrunt vigiliæ, et, quod mireris, in Rabano pauciores, utpote qui nullas notarit præter *vigiliam Epiphaniæ* et *vigiliam sancti Joannis Baptistæ.* Qui autem Bedam ubique describit, præfatus Rabanus, ibi vigiliam collocat, v. g. *Epiphaniæ*, ubi in Beda minime invenitur : hoc vero die vigiliam non signat, cum tamen Beda diserte habeat : *Vigilia natalis Domini.* Eadem verba leguntur in Romano parvo, eadem in Nostro, nec discrepat Viennensis ; nisi quod pro *natalis*, scribat *nativitatis* ; in quo ipsum codices aliqui Usuardini imitati sunt. Wandalbertus metrice idem explicat, Vigiliam cum sequentibus virginibus ita conjungens :

Nono venturæ cumulantes munere luci,
Lumina, pervigilesque aras et templa paramus.
Virginibus quadraginta hic splendet quoque, cælo
Quæ dignam vitam voto et virtute dicarunt.

Porro *Virgines* illæ *quadraginta* notæ sunt in apographis Hieronymianis, ex quibus ab Adone, ex hoc ab Usuardo acceptas prorsus non dubito. Sic habet vetustissimus Epternacensis : *Antiochiæ Syriæ, sanctarum virginum numero* XL. Addit Lucensis codex *Canonicarum*, eamque qualitatem ex consimili aliquo codice in textum suum transtulit Rabanus. De Canonicabus hujusmodi, verbo egimus in Observationibus nostris IX Aprilis ; nec modo per Canonicas plus quidquam intelligi credimus, quam simpliciter *Virgines*, quas constat ab ipso Christianismi exordio castimoniæ suæ nitore Ecclesiam mirifice exornasse ; ut propterea ad *Asceteria* et *Gynæcea*, quod esset dicere sanctimonialium monasteria, recurrendum omnino non sit. Nullo modo persuadet Florentinius ex Eusebio, lib. II, cap. 17. Therapeutas et Therapeutrias Philonis describente, nullo, inquam, modo persuadet vir doctissimus, ante tempora Decii imperatoris sanctimoniales virgines Christianas, votis et claustro obstrictas, in Ecclesia exstitisse. Ne hic longam disceptationem ingrediar, verbo dicam : quandiu quis manifeste non evicerit Philonianos illos Therapeutas et Therapeutrias vere Christianos fuisse, tandiu asceteria et gynæcea ante Decii tempora, ut minimum incertissima manebunt. Conatus nuperus eruditissimi Montefalconis satis eversus videtur in Ephemeridibus Trevoltianis anni MDCCXII, a pag. 929. Hæc obiter dicta sint : plura de his pridem solide disputavit emeritus senex noster Papebrochius, cujus Responsiones omnium manibus teruntur. Ad XL virgines redeo, quæ absque nota temporis ab Hieronymianis signatæ, ab Adone, nescio an satis certo, *sub Deciana persecutione martyrium consummasse*

dicuntur. Omnia Adonis verba in textum nostrum translata sunt; nec scio Acta ulla earum virginum superesse.

Dixi in Auctariis die præcedenti, *Gregorium* Spoletanum ibi a Rabano cum elogio celebrari, putatque Castellanus ad eum diem potius pertinere. Nihilominus Romani parvi auctor, qui virgines XL Antiochenas ignoravit, ita hoc die diserte scribit: *Apud Spoletum, Gregorii presbyteri et martyris.* Insignis hujus martyris Acta, quibus ejus passio, ipso fatente Tillemontio tomo V, pag. 347, satis pulchre describitur, in Suriana collectione edita sunt. Talia, procul dubio, habuit Viennensis, quorum compendium exhibet, tam circumspecte a Nostro abbreviatum, ut nullam criticis vellicandi ansam relinquat. In Auctariis diei XXII asseritur, Gregorii hujus corpus Coloniam Agrippinam translatum fuisse. Repugnant A populares Spoletani: ego, controversiæ momentis nondum satis examinatis, litem indecisam relinquo.

Lucianum Tripolitanum non memorant soliti Usuardi duces; memorant Hieronymiana apographa, ultimum semper Nostri refugium. Expressissima est vetustissimi Epternacensis annuntiatio, primo loco posita: *In Tripoli, natalis Luciani.* Consonat codex Lucensis, male pro *Tripoli,* scribens *Tropoli:* uterque vero sequentes in eodem indiculo martyres *Metrobium, Paulum,* etc., non Tripoli, sed *Romæ* diserte ascribit. Fefellit Baronium Plantinianus Beda, aut id genus codex alius, diversos martyres sub una positione conjungens. De Luciano nihil historici, quod sciam, superest. Interim ad omnimodam textus nostri puritatem nihil deesse censemus.

AUCTARIA.

PULSANEN. in duabus primis purus esset, nisi B pro *Deciana persecutione,* legeret *persecutione Diocletiani.* Duas alias plane omisit: quod in hoc codice novum non est.

BRUXELLEN.: « Vigilia natalis Domini nostri Jesu Christi. Apud Antiochiam Syriæ, natale sanctarum virginum quadraginta canonicarum, et aliorum duorum Donati et Drusi. Qui sub Deciana, » etc. De Gregorio inserit, « sub judice Flacco. Romæ, natale sanctorum martyrum Metrobii, Pauli, Zenoti, Temisti et Luciani. » Sequitur annuntiatio ultima: «Apud Tripolim civitatem, » etc.

HAGENOYEN.: « Vigilia nativitatis Domini nostri Jesu Christi. » In virginibus Antiochenis et Gregorio Spoletano purus est. Sequitur: « Eodem die, depositio sancti Dagoberti regis Franciæ, qui vir per omnia bonus erat et catholicus et defensor pauperum; qui de bonis suis ecclesias ædificavit, et plures alias bonis suis ditans. Quem cum Deus mirabiliter probans et examinans, multa bella sub eo concitavit, C quæ tamen curialiter placavit, dans ei similiter filiam surdam, cæcam et mutam, quam per beatum Florentium heremitam curavit, filiumque ejus mala morte mortuum, per beatum Arbogastum Argentinensem episcopum suscitavit. » Demum de Luciano, satis pure.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT.: « Vigilia. Apud Antiochiam, sanctarum quadraginta virginum, quæ diversis tormentis passæ sunt. Gregorii martyris. Sancti Luciani. »

CASTRI-KAROLI.: « Apud Spoletum civitatem Tusciæ, sancti Alnulphi martyris et presbyteri, temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum. » Puto manifestum esse quod Gregorius noster Spoletanus imperite hic in *Alnulphum* transformatus sit.

Editio LUBECO-COL.: « Vigilia nativitatis Domini nostri Jesu Christi secundum carnem. » Sequitur de virginibus quadraginta pure. De Gregorio fuse egit superius XXII. De Luciano sic habet: « Civitate Tripoli, sancti Luciani confessoris. » Sequitur: « Treveris, in monasterio, quod dicitur Horreum, depositio sanctæ Irmninæ virginis, quam pater ejus rex Franciæ Dagobertus, mortua matre, sanctimonialem in illo loco fecit, et de horeo suo ecclesiam consecrari fecit: monasterium virginum constituit ac multis redditibus dotavit, suamque filiam aliis sacris virginibus in magistram præfecit, ubi et nunc in mausoleo requiescit. » Vide de hac Irmina, adnotationem Castellani: « Eodem die, sancti Ismineri regis et confessoris. »

GREVEN.: « Abdiæ et Naum prophetarum. Romæ, sanctorum Metrobii, Pauli, Zenonis, Drusi, Saturnini. Ismineri regis et confessoris. In monasterio Gladbach, sancti Alberici heremitæ et confessoris. Item sanctæ memoriæ Annonis primi, episcopi Coloniensis. Romæ, sanctæ Tarsillæ virginis sanctimonialis, amitæ sancti Gregorii papæ. Vide supra Nonis Januarii. Treveris, in monasterio, quod Horreum dicitur, depositio sanctæ Irminæ virginis, filiæ Dagoberti regis. Quæ a patre prælata monasterio virginum, quod ipse de horreo suo construxerat, multisque redditibus dotaverat, plena sanctis operibus quievit. Appolloniæ matronæ. »

MOLAN. typis minoribus textui subjungit: « In Anglia, sanctæ Theorithgidæ virginis, discipulæ sanctæ Edilbergæ, cujus cum magna laude meminit venerabilis Beda in Chronico Anglorum. Romæ, sanctæ Tarsiliæ virginis sanctimonialis, amitæ sancti Gregorii papæ. Treveris, in monasterio quod Horreum dicunt, depositio sanctæ Irminæ, » etc. Posteriores editiones de Irmina sic brevius: « Treveris, Horreo monasterio, depositio sanctæ Irminæ virginis, filiæ Dagoberti regis. Quem locum præfatus rex de horreo suo construxerat, multisque reditibus dotaverat. »

VIII *Kal.* *Die* 25.

JESUS CHRISTUS FILIUS DEI in BETHLEEM JUDÆ NASCITUR anno Cæsaris Augusti quadragesimo secundo [*Interserit Bouillart.*: [a] ebdomada, juxta Danielis prophetiam, sexagesima sexta.], olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ. Eodem die, natalis sanctæ Anastasiæ sub Diocletiano imperatore, quæ pro confessione Domini diutina custodia macerata, dein cum ducentis viris et septingentis feminis ad insulas Palmarias delata, ipsa quidem igni, cæteri vero variis interfectionibus martyrium celebrarunt. Romæ in cimiterio Aproniani passio beatæ Eugeniæ virginis, quæ tempore Galieni imperatoris, post virtutum insignia, post socros virginum choros, pro Christo diu agonizans, novissime gladio jugulata est.

NOTÆ.

Puros censeo *Herinien.*, *Munerat.*, *Greven.* et *Molan.* Accedit *Centulen.* sub initium codicis purissimus.

[a] Sollerio non placet quod Usuardinus codex Pratensis cum non nullis aliis, inter, *anno Cæsaris Augusti* XIII et *olympiadis* CXCIII legat, *hebdomada, juxta Danielis prophetiam*, LXVI. Hæc verba ad textum pertinere non existimat, eo quod in quinque codicibus, quos hoc in loco puros censet, minime reperiantur.

At hi codices Pratensi inferiores ætate sunt. Uter vero alteri est anteponendus, fons rivulo, an fonti rivulus? Cur cæteri codices non habeant, nescio. Nam nulla hic litura est in Pratensi. Suspicor primum ab Usuardo fuisse scripta; sed cum dictavit offerendum regi Martyrologium, hac de re opinionum varietate territum timuisse, ne quid incerti traderet. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Binæ aut ternæ variationes sunt non magni momenti. Centulen. incipit *Filius Dei Jesus Christus*, etc., et ad illa verba, *ipsa quidem igni, cæteri vero*,... per oscitantiam scriptoris, *cœteri* male ponitur inter *quidem* et *igni*. In Molan. error est, dum in ultima annuntiatione post hæc verba *post sacros virginum choros*, interjicit, *sub Nicetio Urbis præfecto*. Gravior inter codices discrepantia est circa notas chronologicas, natali Domini appositas, nec satis certum est, quo modo Usuardus vere scripserit. Pratensis cum sociis Antuerp.-Maj. et Rosweyd., item Antuerp. et Max.-Lubec. cum aliquibus mediæ notæ codicibus, inter, *anno Cæsaris Augusti* XLII, et *Olympiadis* CXCIII, legunt *hebdomada, juxta Danielis prophetiam*, LXVI. Ego postrema hæc verba ad textum pertinere non existimo, ductus auctoritate præcitatorum quinque codicum: movente præterea hac ratione, quod Usuardus Adonem contrahens, excludensque notam Urbis conditæ, quæ in Viennensi exprimitur, non videatur, aliam, apud antiquiores non repertam, de suo interposuisse. Sic equidem opinor, facile et ultro cessurus, si quis graviora momenta adduxerit.

OBSERVATIONES.

De varia ratione celebrandæ solemnissimæ festivitatis Natalis Domini, primis Ecclesiæ sæculis, de ejusdem cum *Epiphania* seu *Theophania* confusione, deque id genus plurimis ad eam celebritatem spectantibus, fuse disputant Baronius, Florentinius, aliique eruditissimi viri, ad quorum vel summa capita enumeranda, plures hic paginæ non sufficerent. Ut nostra solum prosequamur, certo constat, ipso sæculo IV et haud dubie multo citius, nativitatem Domini fixam fuisse ad XXV diem Decembris, ut evidenter probat Bucherii Kalendarium: VIII *Kal. Jan. natus Christus in Bethleem Judææ*, cui Kalendaria alia et nota Sacramentaria consentiunt. Antiquissima Hieronymiana apographa idem habent paulo pluribus verbis: *In Bethleem, nativitas Salvatoris Domini nostri Jesu Christi secundum carnem.* Ad priorem phrasim magis accedit Beda: *Nativitas Domini nostri Jesu Christi*, quam Rabanus ad Hieronymianam denuo reduxit. Brevissime Romanum parvum: *Nativitas Domini secundum carnem.* Primus hæc ampliare voluit et chronologicis notis distinguere martyrologus Viennensis, addendo annum Augusti, Olympiadum et Urbis conditæ; ac præterea firmissimam et verissimam pacem, censumque hominum ex senatus consilio describendum designans. Usuardum, Adoniana ad brevitatem suam contrahentem, putamus solas duas primas epochas accepisse, excluso anno Urbis conditæ, nullaque hebdomadum Danielis apposita mentione, ut habes supra in Variantibus. Aliæ temporum dimensiones ex calculo Septuaginta interpretum hodie adjectæ, in nullo codice repertæ sunt, in nullo Maryrologio, quod antiquius sit editione Belini, cujus textum in Auctariis suo loco dabimus. Wandalberti metricum elogium melius in fine collocabitur.

Antiquissimam, nominatissimam, celebratissimam *Anastasiæ*, tam in Oriente, quam in Occidente festivam venerationem clamant tum Kalendaria, Sacramentaria, Missalia, tum etiam Martyrologia, Menologia, aliique libri ecclesiastici, passim et ubique notissimi; clamant exstructæ basilicæ, erectæ aræ, et quæcumque sanctis his esi exhibere religiosi cultus monumenta: ut ferme de Chrysogono locuti sumus ad XXIV Novembris, ubi de Actis ea notavimus, quæ amborum passionibus applicanda sunt. Tacta ibi controversia de loco martyrii Chrysogoni, hic operosius moveri deberet, si de eo aliquid satis certi reperiretur, ad dissipandas difficultates, quæ nec paucæ, nec facile solubiles objiciuntur. Non minus intricata sunt, quæ de una vel pluribus Anastasiis, altera nempe vidua, cœlibe virgine altera, tertia demum incantatrice, vel potius pharmacolytria, perperam in unam confusis, vel de una sola in tres diversas distracta, nimis fortasse scrupulose disceptantur. Lego et expendo singula; at ut dicam candide, nihil hactenus offertur, quo breviter, clare et nitide propositis argumentis, me plausibiliter expediam, salva Romani Martyrologii auctoritate: ut proinde satius judicem hæc omnia loco proprio in Actis examinanda reservari. Qui implexæ contentionis capita delibare tantisper voluerit, adeat Tillemontium tomo V, a pag. 713. Hic ad rem nostram solum observo, Anastasiam hoc die in Hieronymianis Sirmii consignari: *Et Sirmi Anastasiæ*: unde contra Florentinium, palam non fit, Sirmiensem *diversam esse ab ea quæ sub Diocletiano gladio perempta, in omnibus fere Martyrologiis hac eadem die recolitur.* Liquet Bedam, ex hoc Rabanum, et Adonem eadem Acta consuluisse, imo postremum ex primo majorem elogii sui partem descripsisse. Nostrum vero ex Viennensi totum articulun suum contraxisse, omissa in omnibus certa martyrii palæstra, nisi in insula Palmaria Anastasiam et socios omnes coronatos velimus, vel cum Floro, Bedæ textui præmittamus, *In Sirmio.* At a reliquis plane dissentit auctor Romani parvi, dum solus legit: *Romæ, Anastasiæ.* Hæc pro textus nostri origine.

De *Eugenia* ejusque Actis loquendum fuit XI Septembris, ubi occasione Proti et Hyacinthi eorum fides et sinceritas, præeunte Baronio, probata non est. Hic in solis Martyrologiis hærebimus. Vetustissimum inclytæ in Ecclesia virginis, et ab Adelmo laudatæ, cultum demonstrant Hieronymiana his verbis: *Et in cimiterio Aproniani, via Latina Romæ, passio sanctæ Eugeniæ virginis*: vel brevius in Epternacensi: *Romæ, sanctæ Eugeniæ virginis.* Deest in Beda positio, sic legente: *Et sanctæ Eugeniæ virginis.* At quæ Rabanus longam ex notis Actis historiam adjunxit. In Romano parvo non aliud legitur præter, *Et Eugeniæ.* Adonis laudatio passionis locum restituit, reliqua non multis exornans; Noster ex ipsa textum suum mutuatus est: per quæ manifeste patet tota laterculi ad Usuardum propagatio. Est apud Castellanum notula, quæ forte cuipiam non satis gravis videbitur. Reliquum est, ut tres nostras annuntiationes ex Wandalberto metrice reddam:

Octavo servi dignatus sumere formam
Errantemque hominem veniens revocare Creator,
Partu virgineo mortales induit artus.
Eugeniam quoque tum memoramus, Anastasiamque,
Consimili Christum comitatas mente fideque.

AUCTARIA.

De Praten., Antuerp.-Maj. et Rosweyd. dixi in Variantibus. Secundus codex in eo errat præterea, quod scribat *ducentis feminis.* Tertius vero aliud habet textus initium, sic incipiens: « Nativitas Domini nostri Jesu Christi secundum carnem. »

Tornacen. post *quadragesimo secundo*, sic pergit:

« Qui in divinitatis suæ potentia, et tempus nativitatis suæ prævidit, et matrem, per quam nasceretur, elegit; quæ de Spiritu Sancto concepit, et mater et virgo permansit. » In duabus aliis commemorationibus pur s est.

Pulsanen. sic habet : « In Bethlehem Judæ, nativitas Salvatoris nostri Domini Jesu Christi, secundum carnem, xlii anno Cæsaris Augusti, Olympiadis centesimæ nonagesimæ tertiæ, ab Urbe autem condita anno dccxl, sextam enim mundi ætatem suo piissimo consecravit adventu. Eodem die, natalis sanctæ Anastasiæ. » Desunt reliqua omnia.

Antuerp., Max.-Lubec., Antuerp.-Max., Ultraject. et Leyden. in notis chronologicis conveniunt cum Praten., etc. Et præterea a puritate deficiunt, quod omittentes, *post sacros virginum choros*, substituant, *sub Nicecio Urbis præfecto*.

Danic. cum prioribus conveniret, nisi verba illa, « Jesus Christus filius Dei in Bethleem Judæ nascitur, » in finem annuntiationis, transposuisset.

Lovanien. defectu laborat, totum sanctæ Eugeniæ elogium prætermittens.

Alberg. in principio præcedentibus similis, adjungit, « *ab Urbe condita anno* dcclii, » pergitque ex Adone, « firmissima verissimaque pace toto orbe, ordinatione Dei, a Cæsare Augusto composita, Quyrinus ex consilio senatus in Judæam missus, census hominum possessionemque describebat : sextamque mundi ætatem suo piissimo consecravit adventu. »

Bruxellen. incipit : « In Bethleem, Judæ, nativitas Domini nostri Jesu Christi Filii Dei secundum carnem, anno Octaviani Cæsaris Augusti xlii. Qui sextam mundi ætatem, » etc. De Eugenia post sacros virginum choros, quos Christo aggregaverat, *addit*, alligata saxo et præcipitata in Tyberim, mergi non potuit : inde thermis ignitis inclusa, illæsa reperta est : novissime autem sub Nycecio Urbis præfecto, pro Christo diu agonizans, in custodia gladio jugulatur. » In Anastasia magnam partem elogii Adoniani describit, in fine subdens : « Et hujus sanctæ Anastasiæ, cotidie fit memoria in canone missæ. »

Hagenoyen. de Nativitate aliqua ex Evangelio, more suo, corradit. Sequuntur duæ Eugeniæ, de quarum prima sic legit : « Romæ, passio sanctæ Eugeniæ virginis, filiæ Philippi, præsidis Alexandriæ, quæ sub specie viri monasterium virorum ingreditur, et Deo fideliter servivit, et tandem abbas efficitur, et de fornicatione accusatur coram patre proprio, et scidit vestem mulierem se ostendens, patrem, matrem, fratres et plures alios ad fidem convertens. Tandem Romæ redit, et multas ad Deum virgines convertit ; in domo propria decollatur. » Tum : « Item Romæ in cymiterio Aproniani, » etc., textum hodiernum refert. De Anastasia stylo magis barbaro reddit quæ in Adone elegantius ex Actis adornata sunt.

Aquicinct. sic de natali Christi notat, qui codicem illum cum secunda Molani editione contulit : « Post memoriam natalis Christi, meminit olei, quod tota nocte fluxit Romæ trans Tyberim. »

Matric.-Cartus.-Ultraject. : « Nativitas Christi. Anastasiæ virginis et martyris. Eugeniæ virginis et martyris, nobilis genere, quæ diu in habitu virili, pater monachorum existens, Deo servivit. »

Editio Lubeco-Col. in prima similis est Alberg. Tum sic prosequitur : « Apud Illyricum, passio sanctæ Anastasiæ martyris, sub Diocletiano imperatore. Quæ pro confessione Domini, diutina custodia a viro suo Publio perpessa est ac macerata, beati tamen Chrysogoni epistolis et exhortationibus est consolata, ac confortata. Mortuo marito post longam incarcerationem sub Illyrico præfecto, » etc. Vide hæc melius in Adone. In ultima annuntiatione idem inserit quod habet Molan. citatus supra in Variantibus.

Belin. sic primus initium format : « Anno a creatione mundi, quando in principio Deus creavit cœlum et terram, quinto millesimo centesimo nonagesimo nono, qui annorum numerus complebatur in proximo sequente mense Martii, ejusdem mensis die vigesimo, in illa enim die creatus est mundus. A diluvio vero, anno secundo millesimo nongentesimo quinquagesimo septimo, qui numerus complebatur decima septima die sequentis Aprilis. A nativitate Abraæ, anno secundo millesimo quinto decimo. A Moyse et egressu populi Israel de Egypto, anno millesimo quingentesimo decimo. Ab excidio Trojæ, anno millesimo centesimo septuagesimo nono. Ab unctione David in regem, anno millesimo trigesimo secundo. Olimpiade centesima nonagesima tertia. A prima autem Olimpiade, anno octingentesimo. Ab urbe Roma condita, anno septingentesimo quinquagesimo secundo. Hebdomada sexagesima tertia, juxta Danielis prophetiam, scilicet anno quadringentesimo quadragesimo vel circa. Anno imperii Octaviani quadragesimo secundo. Sexta mundi ætate, januis clausis, toto orbe in pace composito, Christus Jesus æternus Deus, æternique Patris Filius, mundum volens suo adventu piissimo consecrare, de Spiritu Sancto conceptus, novemque post conceptionem decursis mensibus, hic dicitur alta voce. In Bethleem Judæ nascitur ex Maria Virgine factus homo; hic autem altius et in tono passionis : Nativitas Domini nostri Jesu Christi secundum carnem. » Sequitur de Anastasia, textu ex Adone nonnihil interpolato. In Eugenia inserit sicut Molan., vel potius hic ex altero accepit, de præfecto Urbis, quem hic male *Nicenum* appellat. Secunda editio superaddit : « Gordana castro, sancti Romuli confessoris. » Et hoc transumpsit Molan.

Greven. « Nota, Salvator noster natus hebdomada juxta Danielis prophetiam sexagesima sexta, ab Urbe autem condita anno septingentesimo quinquagesimo secundo, compressis cunctarum per orbem terræ gentium motibus, firmissima pace a Cæsare Augusto composita, quando Quirinus ex consilio senatus Judæam missus, census hominum possessionumque describebat : sextam mundi ætatem suo piissimo consecravit adventu. Item inter socios beatæ Anastasiæ passus est quidam, ut Ado dicit, nomine Euticianus innocentissimæ naturæ, qui quotiescunque fuisset auditus, quotiescunque interrogatus, nihil aliud dicebat, quam, Christum mihi nemo tollet, etiam qui caput abstulerit. Eodem die castro Gordiano, sancti Romuli confessoris. In Bethlehem, beatæ Charitatis abbatissæ. Charitonis abbatis, et omnium fratrum suorum simul migrantium. »

Molan. litteris Italicis textui præmittit ex Belin. longam epocharum seriem supra descriptam, sed notat in margine : « Hæc calculatio est valde mendosa, usque ad calculum ab Urbe condita. » In fine ex eodem Belin. « Gordano castro, sancti Romuli confessoris. » Vide Martyrol. Castellani. In editionibus posterioribus, nihil adjectum est.

VII *Kal.* *Die* 26.

Apud Hierosolymam, natalis sancti Stephani protomartyris, qui a Judæis non longe post passionem Christi lapidatus est, eodem scilicet anno Ascensionis ipsius. Hujus venerabile corpus tempore Honorii principis divina revelatione repertum est. Romæ via Appia, depositio sancti Dionisii papæ, qui fidei documentis sub Claudio imperatore clarus effulsit. Eodem die sancti Marini clarissimi viri, qui martyrii triumphum sub imperatore Martiano Romæ adeptus est.

NOTÆ.

Sic habent *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*, *Antuerp.-Max.*, *Ultraject.*, *Leyden* et *Lovanien.* necnon *Centulen.*

VARIANTES LECTIONES.

Diversos scribendi modos in *Hierosolymam proto-martyris, via Appia, Dionysii*, etc., non enumero. Antuerp.-Maj. pro *passionem Christi* legit *passiorem Domini*. In Greven. post *ascensionis* deest *ipsius*. Non tam male scripsit Centulen. *clarus refulsit*; sed pejus in Antuerp. et Max.-Lubec. *effulxit*, præter alia typographica menda, quæ in posteriori reperiuntur. *Martiano*, vel *Marciano*, eodem recidunt; non ita *Martiniano*, in Antuerp. et Max.-Lubec., Ultraject. et Leyden. multo minus *Maximiano* in Antuerp.-Max. et Lovanien. Nec rem explicant supposita his aliorum imperatorum nomina, cum in Actis Mombritianis, *Martianus*, absque dignitatis titulo referatur, passione tota tam incredibilem in modum exornata, ut difficillimum sit verisimilitudinem ex ipsa eruere.

OBSERVATIONES.

Diffiteri non possumus varias esse inter eruditos de sanctissimi *Proto-martyris* natali, inventione et translatione opiniones, ut non obscure ostensum est ad diem III Augusti, quo in Martyrologiis ejus inventio recolitur, tametsi ex Luciani relatione, eam factam constet XIX Decembris. Hinc aliqui non inverisimiliter deducunt hodiernam festivitatem translationi primæ, ex antiquo ad novum sepulcrum, aptari commodissime posse. At vero quantumcunque hæc probabilia esse clamites, inficiari nequis, verisimilitudinem illam gravissima auctoritate elidi, ex receptissima totius Ecclesiæ sententia, quæ hunc diem a sancti Augustini ætate, ut verum inclytissimi Stephani natalem seu martyrii aut sepulturæ diem constantissime celebravit. Probat id Kalendarium Carthaginense, probant Kalendaria alia et Sacramentaria edita, probant Martyrologia nostra, inter quæ vetustissima Hieronymiana, ita apud Florentinium disertissime legunt : *In opido Jerosolymitano, villa Caphargamala, passio sancti Stephani, primi martyris, diaconi et apostoli, qui lapidatus est a Judæis*. Brevior est solius Epternacensis annuntiatio, sed cum tribus aliis satis consonant, quæ habet Rabanus, Hieronymianos codices hic magis quam Bedam secutus, in quo solum legitur : *Natale sancti Stephani promomartyris*. Flori elogium nihil ad nos attinet. Serici nostræ ductor Romanum parvum, non potuit brevius rem exponere, sic de solo Stephano hodie loquens. *Stephani protomartyris*. Est inter apostolorum festivitates paulo longior de Stephani passione narratio, verum Usuardus Adonis Martyrologium consuluit, ex quo, si non verba, saltem elogii sui sensum mutuatus est, de inventione aliqua adjiciens, quæ ad III Augusti satis erant explicata. Nulli sancto illustriora Acta obtingere potuerunt quam nostro protomartyri, utpote quæ a Spiritu sancto dictata sunt; nullius ferme reliquiæ per totam Ecclesiam ita dispersæ, nullius certe tot prodigiis, tot certissimis miraculis ab Augustino aliisque sanctis Patribus celebratæ. His alia superaddit Motherii notula. Verbo, tanta semper fuit in orbe catholico Stephani gloria, ut nihil ei accedere posse videatur. Multa de his omnibus in Actis colligi poterunt, quæ in antecessum a Tillemontio ordinata sunt, sub tomi secundi initium. Sequatur hic metrica Wandalberti laudatio :

Septima hinc Stephano Levita et martyre primo
Excellet, natum regem passumque beata
Qui vita atque fide, pugna est et morte secutus.

Dionysius papa, non hoc, sed sequenti die ab Adone signatus est, diversissima phrasi ab ea, quam in textu hodierno noster expressit, quæque talis est, ut fere de quolibet Romano pontifice affirmari queat. Cur ab antesignano recesserit, unde sua habuerit Usuardus, quærere supersedeo. Dubius videtur obitus vel depositionis dies ; nam in vetustissimo Kalendario Bucheriano ponitur : VI *Kal. Januarias, Dionysi in Callisti*. Contra vero in Hieronymianis hoc die refertur : *Romæ, depositio S. Dionysii*; vel ut est in Epternacensi : *Et depositio Dionysii episcopi*. Pro die XXVI Decembris pugnat Tillemontius tomo IV, pag. 671, ubi et alia tangit ad Dionysium spectantia. De hoc sancto pontifice pluribus egit Baronius in Annalibus ; hic vero in Notatione fontes assignat, unde ejus gesta derivari possint ; in textu vero Martyrologii Romani studiose expunxisse videtur laudatus Baronius tempora *Claudii imperatoris*, quæ nihilominus ab Usuardo non male signata erant, si Claudius, pro secundo vel *Gothico*, accipiatur. Dionysii vitæ seriem satis nitidam concinnavit Tillemontius citato tomo IV, a pag. 341.

Qui tertium in laterculo locum occupat *Marinus*, martyr Romanus, solius Usuardi est, nulli antiquorum martyrologorum usquam cognitus. Non divino, unde ejus notitia ad Nostrum pervenerit; sed video impurum et lutosum fontem esse oportuisse, ex quo Marinus *triumphum sub imperatore Martiano Romæ adeptus* fuisse dicatur. Mutata non semel in Romano fuit tyranni appellatio, ut observat Castellanus; neque vero ex Actis apud Mombritium, ullum occurrit vestigium, ex quo ad Carini potius aut Numeriani, quam ad alterius cujuslibet ethnici imperatoris tempora Marini historia revocetur, quæ de cætero tot portentis contexta est, ut lectorem etiam maxime credulum, de gestorum veritate, ut minimum dubitare compellat : Tillemontius non veretur tomo IV, pag. 568, ut purum putum commentum rejicere. Nostrum erit suo loco dispicere, an saltem rei substantia incredibilibus et male digestis prodigiis utcunque spoliata, ad historicam verisimilitudinem reduci non possit.

AUCTARIA.

TORNACEN. hic rursus defectu laborat, omittens elogium Dionysii.

PULSANEN. sic habet de Stephano : « Qui non multo post ascensionem Domini, ab apostolis, cum esset plenus fide et Spiritu sancto, diaconus est ordinatus, atque eodem anno quo et Christus passus, a Judæis est lapidatus. » Caret tota annuntiatione Dionysii ; in Marino autem elogium expunxit, post *clarissimi viri*.

MUNERAT. Stephani elogium interpolavit, post *ascensionis ipsius* inserens « mense Augusti » ; et inter *revelatione* ac *repertum*, ponit « hodie ; » subjungens deinde : « Quæ festivitates, ut Doctores asserunt, et tradunt historiæ, pro causa translatæ sunt. » Vide de his Observationes.

ALBERG. et DANIC. de Dionysio, post *effulsit*, addunt : « Hic ecclesias et parochias presbyteris divisit, et dyoceses constituit. » Quæ ex Adone accepta sunt, sicut et sequens annuntiatio de Zosimo papa, quæ nescio cur ab Usuardo prætermissa sit. Sic habent : « Item Romæ, sancti Zosimi papæ, qui post beatum Petrum XLIII constituit cereum benedici in sabbato Paschæ. » Vide Adonem ipsum, atque una statue, an recte a Castellano in Martyrol. universali apposita sit hæc Zosimo notula, « absque traditione cultus. »

Bruxellen. : « Apud Jerosolimam, via Gapharga-mala, natale beati Stephani prothomartyris, qui non multo post ascensionem Domini ab apostolis diaconus est ordinatus, atque eodem anno, quo Christus passus est, ipse a Judæis lapidatus, III Nonas Augusti, quando inventio sua celebratur, quæ tamen inventio hac die facta est, qua passio ejus agitur. Cujus siquidem passionis celebritas ad hunc diem translata est, tum quia dignior, tum quia decuit primum martyrem post Christum, primo post ipsum poni.» Vide Observationes. De Dionysio, præter ea quæ ex Albergen., etc., retulimus, superaddit : « mandans, ut singuli suis terminis essent contenti, et alienos non usurparent. » In Zosimo etiam convenit cum Alberg., etc., nisi quod omittat, « post beatum Petrum XLIII. » In Marino purus est. Sequitur in fine : «In Antiochia, sanctorum Juliani et Marciani martyrum. »

Hagenoyen. historiam more suo de Stephano componit, quam longe melius ex Actibus apostolorum descripsisset, addens aliqua de inventione, etc., quæ satis conveniunt cum dictis in codice præcedenti. Pergit : « Romæ, natale beati Dionysii papæ et martyris. Hic cymiteria et parochias in urbe Roma divisit, et alibi observari præcepit, et unicuique jus proprium statuit, mandans, ut singuli terminis suis contenti essent, et alienos terminos non usurparent ; et singulis parochiis singulos statuit sacerdotes, et passus est sub Valeriano imperatore.» In ultima satis purus est.

Aquicinct. post *effulsit*, subdit : « Hic ecclesias dedit presbyteris, et parochias diœcesis dedit atque constituit. » In fine autem : « Item Romæ, Zozimi papæ. Hic constituit, ut diaconi leva tegerent palliis. » Vide annotationem Molani in fine.

Matric.-Cartus.-Ultraject. sic textum contrahit : « Stephani prothomartyris. Marini vel Mariani martyris clarissimi. Dionysii papæ et confessoris. » Antiquum obtinet.

Camberien. huc retrahit sanctos, qui ad hunc diem non pertinent. «Bituricas, sancti Ursini episcopi. Ipso die, beati Perpetui pontificis.» Vide XXIX et XXX Decembris.

Vatican., signatus num. 5949. Desunt annuntiationes Dionysii et Marini. Adjicitur : « Romæ, Zosimi papæ et confessoris, qui sedit in episcopatu anno uno. »

Altemps. : «In pago Oxoniensi, sancti Ebrulfi episcopi. Bituricas civitate, sancti Ursi episcopi et confessoris. »

Florentin. : « Romæ, sancti Zosimi papæ... »

Editio Lubeco-Col. de Stephano textui inserit : « Cum esset plenus Spiritu sancto, ab apostolis diaconus est ordinatus, atque eodem anno, videlicet ascensionis ipsius, lapidatus est ; cujus beatissimam passionem nobis declarat beatus Lucas in Actibus apostolorum. Hujus venerabile, » etc. Sequitur : « Romæ via Apia, depositio sancti Dionysii papæ et martyris, qui sedit in episcopatu annos sex. Hic ecclesias et parochias, et cimiteria constituit, et unicuique, ut proprium statuit, mandans ut singuli terminis suis contenti essent, et alienos non usurparent, et diœceses similiter constituit. Qui fidei, » etc. Et post *effulsit* : « sepultus est in cimiterio Calixti.» Tum : « Item Romæ, natale sancti Zozimi papæ et confessoris, qui sedit uno anno. Hic post beatum Petrum quadragesimus tertius, constituit cereum benedici in sancto Sabbato. » In Maurino satis pura est.

Belin. puritati proxima est utraque editio, solum de Dionysio, post *effulsit*, adjiciunt : « Hic ecclesias et parochias presbyteris divisit, et dioceses constituit. » Ex Adone, ut supra.

Greven. : « Apud Constantinopolim, sancti Anastasii. In Antiochia, sanctorum Juliani et Marciani. Romæ, Zozimi papæ et confessoris, qui post beatum Petrum quadragesimus tertius, sedit anno uno, constituitque cereum benedici in Sabbato sancto. Apud Spoletum, Habundanciæ, sanctæ matronæ, quæ beatum Gregorium sepelivit. »

Molan. sic habet : « Eodem die, Zosimi papæ. Hic post beatum Petrum quadragesimus tertius, constituit cereum benedici in Sabbato sancto. » Tum minoribus typis : « Romæ, sancti Theodori Mansionarii sancti Petri, de quo beatus Gregorius Dialog. libro III. Item, sancti Spei abbatis et confessoris, in Nursia, de quo beatus Gregorius Dialogorum lib. IV, cap. 10. » Notabis in principio post *Hierosolymam*, litteris cursivis interjici *Caphar Gamala* ex Hieronymianis. Idem habent editiones posteriores, in quibus post Zosimum, solum additur : «Die vigesima sexta, sancti martyris Euthymii, episcopi Sardeorum.

VI *Kal.* *Die* 27.

Apud Ephesum, natalis beati Joannis apostoli et evangelistæ, qui post exilii relegationem, post Apocalypsis divinæ revelationem, post Evangelii descriptionem, usque ad Trajani principis tempora perseverans, totius Asiæ fundavit rexitque ecclesias. Et confectus senio, sexagesimo octavo post passionem Domini anno, ætatis autem suæ nonagesimo nono mortuus est, ac juxta eamdem urbem sepultus. Alexandriæ, sancti Maximi episcopi : qui satis clarus et insignis de titulo confessionis effectus est.

NOTÆ.

Sumitur textus ex *Praten.*, *Herinien.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *Belin.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Multa sunt in impressis typographica sphalmata, nec pauciora in codicibus menda scriptoria. De *Johannis*, *aput*, *eandem*, *evvangelistœ*, *Asye*, etc., alibi dictum est, hic quasi propria *Apocalipsis* et *apochalypsis*. Notabilior variatio est in Munerat. qui scribit *Evangelii revelationem*. Rosweyd. signatos annos pessime contraxit post *ecclesias*, legens : *Et confectus senio, nonagesimo nono anno mortuus est.* Antuerp.-Maj. posuit, *nonagesimo et octavo migravit.* Herinien, et Munerat. interponunt *et nono*. Belin., pro *ecclesias*, utitur singulari *ecclesiam*, et sequentia sic connectit, *post passionem Domini anno autem ætatis.* Idem etiam supra *Apocalypsis divinæ revelationem*, posuit tertio loco, post *Evangelii descriptionem*. Omnes legunt *de titulo confessionis* excepto Munerat. in quo *e titulo*, etc.

OBSERVATIONES.

Joannem, cognomento et antonomastice *Theologum*, inter evangelistas *Aquilam*, variis diebus, non apud Græcos solum, sed etiam apud Latinos cultum olim fuisse, ex solis Hieronymianis codicibus manifeste patet ; nam XXV Maii legunt : *In Epheso Joannis apostoli* ; ad quæ rectissime advertit Florentinius, *incertum esse*, *quo die sanctus Joannes evangelista Ephesi translatus fuerit vel obdormierit.* Alia festivitas ponitur XXIV Junii : *In Epheso, sancti Joannis apostoli et evangelistæ.* In Epternacensi est,

receptio Joannis, in Lucensi *natalis Joannis*, etc. A Sed de qua solemnitate hæc æque ac priora intelligenda sint, nemo est, qui satis verosimili conjectura assequatur. Nullibi clarius loquuntur Hieronymiani, quam hoc die, cujus textum totum subjicio : *Assumptio sancti Joannis evangelistæ apud Ephesum, et ordinatio sancti Jacobi, fratris Domini, qui ab apostolis primus ex Judæis Hierosolymis est episcopus ordinatus, et medio Pascha martyrio coronatus*. De Assumptione vel dormitione, vita vel morte Joannis, aliisque satis spinosis in hac materia controversiis, hic pluribus disputare non vacat : videatur Exercitatio Florentinii a pag. 123, cui et præfatam Jacobi ordinationem explicandum subjungit a pag. 144, ubi multa satis accurate discussa inveniet curiosus lector, quæ brevitati nostræ aptari prorsus nequeunt. De Joannis martyrio egimus cum Ecclesia catholica VI Maii, hic cum eadem, natalem Evangelistæ hoc XXVII Decembris recoli, certo existimamus, credimusque festivitatem illam in B Kalendario Carthaginensi ipsomet die plane designari, licet ibi habeatur, VI *Kal. Jan. sancti Joannis Baptistæ, et Jacobi apostoli quem Herodes occidit*. Ratio satis probabilis est, quod cum in eo Kalendario sanctorum nomina repeti non soleant, Baptista autem proprio loco VIII Kal. Julii diserte ponatur, verosimile non sit, Prodromum cum Jacobo, sed potius evangelistam Joannem conjunctum fuisse, quemadmodum ex Hieronymianis jam ostendimus. Pro hodierno natali militant reliqui martyrologi omnes, in quibus Jacobus proprio etiam festo assertus est.

Clara sunt Bedæ verba : *Natalis sancti Joannis apostoli et evangelistæ, dilecti Domini*. Nihil habet Flori elogium, quod magnopere observari mereatur. Rabanus totum suum textum ex Hieronymianis describere maluit, quam ex Beda. Romanum parvum, more suo paucis : *Joannis apostoli et evangelistæ, apud Ephesum*. Panegyrim aliquam composuit Viennensis inter Festivitates apostolorum, ex qua et C ex Martyrologii indiculo, brevius suum encomium Noster adornavit. Hæc instituti hujus nostri propria sunt : plura diligenter annotavit Baronius, seriem vero totius vitæ et gestorum disposuit Tillemontius tomo I, a pag. 330, per duodecim articulos, notis novemdecim illustratam a pag. 600, cum quibus conferri poterunt, quæ a Surio edita sunt, quæque apud nos exstant de S. Joanne varia manuscripta et etiam typis edita. Locum hic suum habeat metrica Wandalberti oratio :

Dilectus Domini, Verbi inspectorque divini,
Pectore de Christi fontem qui haurire perennem
Promeruit, sextum sancti lustratque Joannes.

Die præcedenti monuimus Dionysium papam hoc die ab Adone memorari, ejusque locum in pridiano laterculo occupare papam Zosimum. De *Maximo* patriarcha Alexandrino, seorsim nullibi meminit Viennensis, nec apud ullum alium Martyrologium signatum reperi. Agitur quidem aliqualis ejus memoria apud Adonem in elogio Alexandrini Dyonisii XVI Novembris, ubi ex Rufino lib. VII, cap. 10, egregii ejus pro fide labores referuntur; atque hinc mihi suspicio oboritur, ex eo loco eductum esse ab Usuardo Maximum, qui ibi quidem tantum ut *presbyter* celebratur : sed cum fontem ipsum facile accedere potuerit ipse, ibidemque Rufini seu Eusebii verba legere ; quibus asserit *Maximum, quem presbyterum nominaverat, ipsi Dionysio apud Alexandriam successisse in episcopatu*, sic etiam facile titulos combinare, elogium aptare, ac diem hunc pro arbitrio assignare potuit. Si præterea verum obitus diem quæras, ex Chronologia nostra Alexandrina satis constat, non XXVI Decembris, sed IX Aprilis vivere desiisse. Vide paucula, quæ ibi in ejus laudem collegimus pag. 32, num. 171. Non placet Castellani observatiuncula, qua Maximum sæculo primum IX hoc die notari cœpisse ait, ob successoris Theonæ pervigilium, quasi nescierit vir eruditissimus, Theonam ab Usuardo ejusque ducibus recoli XXIII Augusti : cum de cætero certum obitus diem putemus, non XXVIII Decembris (ut hic supponit Castellanus), sed verosimilius III Januarii, ut alibi demonstrare conati sumus.

AUCTARIA.

TORNACEN., in prima purus, deficit hic iterum in alterius elogio.

PULSANEN. incipit : « Natale sancti Johannis apostoli et evangelistæ, dilecti Domini. » Quæ ferme Bedæ verba sunt. Pergit : « Hic post, » etc. Sed contracte. De Maximo, nihil.

ANTUERP.-MAX. cum sociis textui adjicit : « In partibus Aquilegiæ, sancti Zoili [*al.*, Zoeli] presbyteri et confessoris. Hic cum beatum Chrysogonum sepelisset, eodem sibi apparente, trigesimo die passionis suæ perrexit ad Dominum. »

CENTULEN., in textu purissimus, subdit : « Aquilegiæ, sancti Zoyli presbyteri et confessoris. »

BRUXELLEN. : « Natale sancti Johannis apostoli et evangelistæ, dilecti Domini nostri Jesu Christi. Qui post exilii, » etc., usque ad « ecclesias. » Tum pergit, « et confectus senio, ipse Christo junior annis duodecim, ætatis suæ anno nonagesimo nono, et post passionem Christi, anno septuagesimo octavo, D nullo dolore gravatutis in Epheso requievit, octavo Kalendas Julii, in navitate beati Johannis Baptistæ, sed cessit ei, quo inter natos mulierum major non surrexit, et translatum est festum ejus ad hanc diem terciam nativitatis Christi, ut omnes comites suos haberet sponsus, qui candidus est et rubicundus. » Non magna anctoritate hæc nituntur. Sequitur : « Eodem die, ordinatio episcopatus sancti Jacobi fratris Domini. Qui ab apostolis primus ex Judæis Jerosolymis est episcopus ordinatus, et medio Pascha martyrio coronatus. » In Maximo codex purus est. In fine autem adjungit : « In partibus Aquilegiæ, natale sancti Zoili, » etc., ut ANTUERP.-MAX., supra.

HAGENOYEN. magnum habet de Joanne elogium, cujus hic partem subjicio : « Apud Ephesum, natale beati Johannis apostoli et evangelistæ, qui filius fuit materteræ Jesu Christi, et frater Jacobi Majoris. Qui dum nubere vellet, a Domino de nuptiis vocatus est, et ideo a Domino ad omnia secreta sua admissus est, » etc. In Maximo etiam purus est, et de Zoilo habet ut præcedens.

MATRIC.-CARTUS.-ULTRAJECT. : « Joannis evangelistæ. Maximi episcopi et confessoris. »

VATICAN., signatus num. 5949. Hoc die codex iste plane Adonianus est, nam Maximo prætermisso, Dionysium papam restituit.

REMENS. SS. Tim. et Apoll. Zoilum, superius presbyterum, in episcopum transformat hic codex : « In partibus Aquileiæ, sancti Zoeli episcopi et confessoris. »

Editio LUBECO-COL. post *ecclesias*, de Joanne sic interserit : « Et confectus senio, sciens supervenisse diem recessus sui, convocatis discipulis suis, per multa signorum experimenta premens Christum, descendens in defossum sepulturæ suæ locum, facta oratione obiit, tam extraneus a dolore mortis, quam a corruptione carnis invenitur alienus ; post passionem Domini sexagesimo octavo, » etc. Maximo et Zoilo, eadem habet quæ supra.

GREVEN. : « Eodem die, ordinatio episcopatus sancti Jacobi fratris Domini. Zoili presbyteri et confessoris, qui cum sanctum Crisogonum sepelisset, eodem sibi apparente, tricesimo die passionis ejus, ad Dominum perrexit. Aspalianæ virginis. Claudiæ, matris sanctæ Eugeniæ. Patronæ, sanctæ matronæ. Fabiolæ, matronæ sanctæ, a beato Hieronymo laudatæ. »

MOLAN. : « In partibus Aquilejæ, sancti Zoeli presbyteri et confessoris, qui in passione beati

Chrysogoni legitur. » Tum minoribus typis ex Greven. hanc annuntiationem subjungit : «Fabriolæ, matronæ sanctæ, a beato Hieronymo laudatæ. » De hac nihil in editionibus posterioribus, ubi post Zoelum adjicitur : « Eodem die, sancti patris et confessoris Theodori scriptoris, et fratris ejus Theophanis poetæ. » Vide egregia duorum fratrum Acta apud Surium.

V *Kal.* *Die* 28.

Bethleem, natalis sanctorum Innocentium, qui ab Herode rege interfecti sunt. Ancira Galatiæ, sanctorum Eutici presbiteri et Domitiani diaconi.

NOTÆ.

Ita puriores codices *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.-Maj.*, *Rosweyd.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Greven.* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Antuerp. et Max.-Lubec. incipiunt : *Apud Bethleem,* in quo a cæteris omnibus dissentiunt, sicut Molan. sic incipiens, *Bethleem Judæ.* Variant codices in *Innocentum* et *Innocentium,* postremum prætulimus. *Ancira Galaciæ,* communior est codicum scribendi ratio ; alii habent *Anchira, Ancyra, Antira, Galathiæ, Galaciæ,* etc. Major concordia *Eutici,* in quo ferme omnes conveniunt, verosimile est scribendum *Eutychii,*ut legit Romanum : solus Antuerp.-Maj. habet *Euticii.* In optimis est *Domitiani,* in non paucis *Domiciani* : in Rosweyd. omittitur ultima vox *diaconi.*

OBSERVATIONES.

Hactenus nec quæsivit nec definivit Ecclesia, quo proprio die passi sint *innocentes* a bimatu et infra, impii Herodis jussu crudelissime trucidati ; nec diei quartæ post festum Nativitatis electio quidquam conferre videtur ad stabiliendum quo anno infanticidium contigerit, de quibus vide Florentinii notam hoc die, ejusque de Magorum ad Christum venientium historia, itinerisque tempore, Exercitationem a pag. 229. De pluribus, ad eorumdem Magorum adorationem, atque ad infantium cædem spectantibus, in Ephemeridibus Græco-Moscis, ad XXIX Decembris, et novissime in Responsionibus disputavit Papebrochius ; nos hic ex professo institutionem festi et martyrologum genesim exploramus. Non facile probabitur Innocentum nostrorum memoriam Origenis ætate in Ecclesia celebratam fuisse, nec magis ex Augustino educi posse videtur cultus eo tempore cum Octava, ut ritu ecclesiastico loquimur. At vero eorum solemnitatem, etiam ante Augustini tempora festivam fuisse, nihil vetat asserere. Certum antiquissimi cultus monumentum habes in laudato sæpe alibi Carthaginensi Kalendario, hoc die legente : V *Kal. Jan. sanctorum Infantium, quos Herodes occidit.* Sequuntur Kalendaria alia, Sacramentaria, et quæcunque exstant religiosæ venerationis antiqua monumenta. Inter apographa Hieronymiana Epternacense vetustissimum sic habet : *Bethleem Juda, natalis Infantum ;* alia paulo uberius : *Bethleem, natale sanctorum infantium et lactantium, qui sub Herode pro Christo passi sunt.* Non video dubitandum esse, quin pro *lactantium,* legendum plane sit *lactentium,* ut est in Hieronymiano Corbeiensi, quamvis priorem lectionem secutus sit Rabanus, ad quæ scrupulosior videtur Florentinii observatio, dum matres infantibus ferme conjungi posse insinuat. Beda clare et nitide : *Natalis sanctorum martyrum Innocentium.* Flori elogium non magni momenti est. Romanum parvum solito stylo : *Bethleem, sanctorum Innocentium.* Ado paucula subjunxit, quæ in Auctariis descripta inferius dabimus. Usuardus vel ex perpetuo ductore Viennensi martyrologo, vel ex Hieronymianis ipsis seligere potuit, quæ phrasi suæ magis convenire existimavit. Exstat apud Surium de Infantibus oratio, quæ cum aliis sanctorum Patrum encomiis, in majori opere poterit illustrari. Sic primos illos Christi martyrum flosculos cecinit Wandalbertus :

> Uberibus matrum rapuit quos dura cupido
> Regnandique sitis ; Christum dum perdere natum
> Herodes cupit, Infantes quinto veneramur.

Eutychius et *Domitianus* martyres sunt solo ferme nomine et conditione, atque in solis Hieronymianis exemplaribus noti, unde ab Usuardo certissime translati sunt. Corrigenda est Lucensis codicis luxata commemoratio ex Epternacensi et Corbeiensi, distincte scribentibus, ut est in textu nostro ; *Ancira Galaciæ, Eutici presbyteri, Domitiani diaconi.* Dixi supra in Variantibus me legere *Eutychii,* ut nitidiori orthographiæ cum Baronio me conformem.

AUCTARIA.

Pulsanen. qui Usuardinos textus plerumque abbreviare solitus est, hic denuo ex Adone nonnulla descripsit, quæ ad Nostrum prorsus non spectant. Sic post *Innocentium,* subtexuit : « Quos Herodes, cum Christi nativitatem Magorum indicio cognovisset, trigesimo sexto [*in Adone est* trigesimo quinto] anno regni sui interfici jussit. Qui anno trigesimo sexto, morbo intercutiano, scatentibus toto corpore vermibus, miserabiliter et digne moritur. » Vide fontem ipsum paulo puriorem. Ultima annuntiatio in hoc codice prætermittitur.

Munerat. textui superaddit : « In Affrica, natale sanctorum Victoris, Castoris, et Rogaciani. » Accepti sunt ex Hieronymianis, et hoc vel alio ordine : etiam ab aliis referuntur.

Belin. ordinem tantillum immutat, et cum eo conveniunt Antuerp.-Max. aliique omnes mediæ notæ codices, sic legentes : « In Affrica, natale sanctorum Castoris, Victoris et Rogatiani. »

Centulen. a puritate rursus deficit : « Bethleem, natalis sanctorum Innocentum, quos Herodes, cum Christi nativitatem Magorum indicio cognovisset, anno regni sui trigesimo quinto interfici jussit, inter quos, duos proprios filios enecavit. » De Eutychio et Domitiano, nihil.

Bruxellen. sic habet : « In Bethleem Judæ, natale sanctorum Innocentum. Quos Herodes rex cognita a Magis Christi nativitate, interfici jussit ; quique postea morbo intercutis aquæ, scatentibus toto corpore vermibus, ut dignum erat, miserabiliter mortuus est. In Affrica, natale sanctorum Castoris, Victoris et Rogatiani. » In sanctis ultimis Eutychio et Domitiano satis purus est.

Hagenoyen. Notissima est quæstio de numero martyrum Innocentium, quem Græci, nullo fundamento, ad quatuordecim millia extendunt. Audi quid hujus codicis auctor comminiscatur : « Apud Bethlehem Judæ, natale beatorum Innocentum martyrum, quorum numerus est centies mille et quadraginta quatuor millia. Ysti ab Herode impio rege Aschalonita, alienigena, occisi sunt, qui nulli unquam nocuerunt. Sed quia tunc temporis fuerunt, quando natus Christus Dominus a pluribus vaticinatus est, ut Christum in eis occideret, eos interfecit, et ideo vice Christi eos celebrat Ecclesia. Romæ, natale Zozimi papæ. Hic fuit natione Græcus, et sedit

annis duobus et mensibus octo. Hic constituit cereum benedici in Sabbato sancto Paschæ, et ut servus ullo [*opinor* nullo] modo clericus efficeretur, et ut nullus clericus in publico potum venderet. Item constituit, ut dyaconus in ecclesia Evangelium legat, et quod homines stare debeant in Evangelio, et cum magna reverentia audire. Item in missa Christianus aliquid Deo offerat. Et sepultus est in Vaticano. » In secunda satis purus est. In fine addit de Castore et sociis, ut supra.

Matric.-Cart.-Ultraject. Totus textus de more contrahitur : « Sanctorum Innocentium. Eutychii presbyteri et Domitiani diaconi. »

Vatican., sign. num. 5949, deficit in tota annuntiatione secunda.

Editio Lubeco-Col. : « Apud Bethleem Judæ, natale sanctorum Innocentum, quos Herodes Ascalonita, cum Christi nativitatem Magorum indicio cognovisset, omnes a bimatu et infra interfici jussit, sicut Evangelica pandit historia. » Pura est in Ancyranis. In fine autem subdit : « In Africa, natale sanctorum Castoris, » etc.

Greven. : « In Africa, sanctorum Castorii, Victoris, Rogatiani. Item secundum Cathalogum hic, Alphegi Cantuariensis episcopi et martyris. Qui juxta alios habetur supra, decimo septimo Kalendas Maii [*vult dicere*, xiii Kalendas] » Pergit : « Translatio sancti Joannis papæ et martyris, de Ravenna Romam. Eodem die, sanctorum Euthicii et Florentii monachorum et confessorum. Quorum Eutycius, ut inquit Gregorius III Dialogorum, in spiritali zelo atque in fervore virtutum se exercuerat, multorumque animas ad Deum perducere exhortando satagebat. Florentius simplicitati atque orationi deditam vitam ducebat. Ambo vero, miraculorum gloria illustres, in Domino quieverunt. » Vide Gregorii narrationem apud Surium. Sequitur : « Theodoræ, matronæ Romanæ. »

Molan. de Innocentibus, post *interfecti sunt*, ex Adone textui aliis litteris inserit : « trigesimo quinto anno regni sui ; qui anno trigesimo sexto morbo intercutis aquæ et scatentibus toto corpore vermibus miserabiliter et digne moritur. » In fine : « In Aphrica, natale sanctorum Castoris, » etc. De Eutychio et Florentio, Greveni verba, quæ superius retulimus, descripsit. Editiones posteriores cum hac priori in omnibus plane conveniunt.

IV *Kal.* *Die* 29.

Hierosolimis. David regis. Apud Arelatem. natalis sancti Trophimi, cujus meminit Paulus scribens ad Timotheum. qui ab eodem Apostolo episcopus ordinatus, præfatæ urbi primus ob Christi Evangelium prædicandum directus est. Ex cujus fonte. ut papa Zosimus scribit. tota Gallia fidei rivulos accepit. In pago Oximensi, sancti Ebrulfi confessoris. [*Addit Bouillart. :* [a] Item Hierosolymis, sanctæ Melaniæ Deo sacratæ.]

NOTÆ.

Sola et unica ex omni parte pura est *Molani editio*.

[a] Hic sane mirandus Sollerius, qui, rejectis mss. codicibus omnibus etiam antiquis, soli Molanæ editioni adhæreat. Quasi vero Pratensis codex, ipso fatente, si non primigenius, saltem antiquissimus, majoris non esset auctoritatis. Neque refert quod sancta Melania in fine articuli adjecta sit, cum legatur in nonnullis codicibus cum ab ipso laudatis, tum in Prat. cod. B. D. E. et Montisburg. Præterea hoc additamentum non ab aliena, sed a primaria manu exaratum est ; qua de causa hoc die Melaniam Usuardus memoraverit, incompertum. Festus ejus dies colitur vulgo xxxi. Quod spectat ad sanctum Thomam Cantuariensem, quem manu Gothica scriptum et sub finem adjectum cl. Castellanus in famosa illa epistola a Sollerio toties laudata asserit, id omnino a veritate alienum. De sancto Thoma ne verbum quidem in Pratensi codice. Jam hinc perspiciat veri studiosus lector quantum in reliquis Castellano credendum sit. Bouillart.

VARIANTES LECTIONES.

Hæc duo duntaxat in Molano displicent : quod pro *Trophimi*, scribat *Trophini*, et *Ebrulphi* pro *Ebrulfi*. Nunc ostendendæ capitales Variationes, ob quas tot codices e purorum numero fuerint excludendi. Prætensum Pratense autographum cum duobus consuetis sociis Antuerp.-Maj. et Rosweyd. quibus sæpe, et hic tertius Aquicinctinus accedit, a reliquis omnibus in eo discordat, quod textui in fine adjiciat : *Item Hierosolimis, sanctæ Melaniæ, Deo sacratæ*, de qua nulli prorsus alii codices hoc die meminere, excepto uno unico Greveni auctario. Codex Heriniensis purissimus esset, nisi secundo loco proprium Remense interjiceret : *Relatio preciosissimi corporis, a civitate Remorum, beati Remigii.* Cæteri fere omnes agunt de Thoma Cantuariensi, ut ordine suo in Auctariis demonstrabimus. Notat Castellanus, in præfato Pratensi codice sub finem præterea adjici : *Et S. Th. Cantuar.* Sed manu Gothica, inquit, ubi Melania Carlovingiaco charactere ascribitur, quo totum codicem exaratum sæpe testatus est.

OBSERVATIONES.

Liceat hic sub operis finem verbo repetere, quod non semel supra manifeste ostendimus, unum nempe e singularibus Romani parvi characteribus esse, quod præter cæteros martyrologos, plures e Veteri Testamento patriarchas et prophetas, Christianis sacris insertos, repræsentet. *Rex David* nec ab ullo Hieronymiano, nec a Beda aut ejus sequacibus Floro et Rabano, signatus reperitur, sed primum ab auctore parvi illius Martyrologii, his verbis : *David regis.* Hæc Ado simpliciter transcripsit, Noster auxit sola præmissa positione, sed neglecto elogio, quod tamen aliis hujusmodi sanctis sæpe applicare non prætermisit. Patuit id clarissime locis pluribus, ut vide vi Julii, vi Septembris, sæpius alibi, ac recentissime xvi Decembris. Utrum Wandalbertus Romanum parvum viderit, utrum ambo antiquiorem fontem consuluerint, utut evolvere studiose conatus fuerim, fateor hactenus incertum esse. Interim utrumque sanctum hoc die a laudato auctore Romani parvi celebratum, sic versibus suis honoravit poeta martyrologus :

Vates rexque pius, divinæ et stirpis origo
Insignit quartum David sermone fideque.
Urbsque Arelas, Trophimo gaudens pastore, coruscat.

Est igitur annuntiatio nostra secunda a Romano parvo sic primum quoque posita : *Et Trophimi episcopi, discipuli apostolorum.* Frequentius supra recurrerunt sancti illi apostoli, seu apostolorum discipuli, ex Novo Testamento educti, parvo huic Martyrologio, non minus quam patriarchæ et prophetæ, omnino proprii : nec dubium videtur, quin hic vere designetur *Trophimus* ille, cujus nomen est Act. xx, vers. 4, et rursus xxi, vers. 29 ; quemque apostolus

II ad Tim. iv, vers. 20, testatur se *infirmum reliquisse Mileti.* Cur isti *episcopi* dignitatem ascribat auctor noster, non satis equidem perspicio, nisi et ipse in ea opinione fuerit, quam primus in Martyrologia apertius invexit Ado, dum inter Festivitates apostolorum, hoc Trophimo encomium aptavit, quod subinde ab Usuardo integre adoptatum, in recentiora omnia, atque adeo et in Romanum transfusum est. Vides hic denuo recurrere quæstionem, quæ sæpius alibi, et notanter xviii Decembris versanda nuper fuit, de primis Evangelii prædicatoribus, adeoque episcopis, a sede apostolica in Gallias directis, a qua ferme et hujus articuli pendet solutio, utrum nempe *Trophimus Arelatensis,* cum Pauli apostoli discipulo sit confundendus. Scio Baronium in hodierna Notatione, manifestissimi erroris arguere Turonensem Gregorium, quod *Temporibus Decii imperatoris* Trophimum *in Gallias missum affirmet.* At enim tot habet eruditissimos patronos, tot solidis argumentis firmatur Gregorii narratio, ut eminentissimi Annalistæ sententiæ non ausim subscribere. Hic locus non est, momenta rationum aut referendi aut expendendi ; videat curiosus lector scriptores, xviii hujus citatos, ac de Trophimo seorsim disputantem Tillemontium tomo IV, a pag. 703. Nihil hic interim in hac Trophimi controversia a nobis pro alterutra parte determinatum, donec res tota accuratius in Actis examinari possit.

Si falsa est Trophimi, Pauli discipuli, et Arelatensis episcopi identitas, fateri cogimur, errorem istum ab Adone potissimum profluxisse ; sed et hoc ipso die error novus, vel saltem inutilis repetitio offertur, dum *Crescentem* ejusdem item Pauli discipulum, hoc die memorat, quem nativis coloribus xxii Junii depinxerat. Melius Usuardus Crescentem prætermisit, eique e penu proprio *Ebrulfum* abbatem Vitensem substituit, A doni Pratensi, toties supra refutato, a Mabilione perperam ascriptum. Vide hunc, sæc. Benedict. a pag. 354. Acta Ebrulfi integritati restituentem, quæ apud Surium in compendium redacta fuerant. De Sancti translatione agit laudatus Mabilio sæc. v. Bened. a pag. 226. *Melaniam* codicibus Usuardinis adjectitiam esse, superius abunde probavimus : estque ex dictis omnibus patentissima totius nostri laterculi germana simplicitas.

AUCTARIA.

De codicibus Praten. et Herinien. dictum est in Variantibus. In postremo ad infimam codicis oram recentiori manu ascribitur Thomas Cantuariensis, ut habet Greven. infra.

Tornacen. secundo loco inserit : « In Anglia, civitate Cantuaria, passio beati Thomæ martyris, ejusdem civitatis archiepiscopi, qui pro justitiæ defensione, a ministris regis Angliæ crudeliter occisus est.» Cætera pura sunt.

Antuerp.-Maj. incipit : « Hierosolymis, David magni regis. » Pro *Ebrulfi* scribit *Brulli.* In Melania, convenit cum Praten., etc. In fine : « Civitate Cantuaria, sancti Thomæ archiepiscopi et martyris, qui, ob defensionem justitiæ, in ecclesia sedis suæ gladio percussus, migravit ad Christum. »

Rosweyd. de Davide, « magni regis et prophetæ. » Habet de Melania, ut priores socii. Et in fine : « Romæ, Felicis. » Ex Hieronymis.

Pulsanen. sic scribit : « Depositio David. » Post « Trophimi episcopi, » Adoniane : « De quo scribit Apostolus ad Timotheum : Trofimum autem reliqui infirmum Mileti. » Desunt reliqua, et in margine alia manu ascribitur : « Apud Cantuariam, sancti Thomæ episcopi et martyris. » Plura in codicibus aliis.

Antuerp., Max.-Lubec. et Ughellian. in fine : « In Brittanniis, civitate Cantuaria , sancti Thomæ episcopi et martyris, qui ob defensionem justitiæ, in basilica sedis suæ, gladio percussus migravit ad Christum. »

Munerat. in textu satis purus, subdit : « Apud Cantuariam, passio sancti Thomæ episcopi, infra septa ecclesiæ suæ a carnificibus, pro causa ipsius Ecclesiæ, crudeliter trucidati. Apud Bituricam Aquitaniæ primatam [*an* primatem ?] depositio beatissimi Ursini confessoris, primi Bituricensium archiepiscopi, a beato Clemente ad prædicandam Christi fidem illuc transmissi. Hunc tradunt hystoriæ a Domino Natanael appellatum, et in cœna illius, quando pro mundi redemptione statim passurus erat, lectoris usum officio. »

Belin. Primo loco : « In Anglia, civitate Cantuariensi, sancti Thomæ archiepiscopi et martyris, qui ob defensionem justitiæ, in basilica sua gladio percussus, migravit ad Christum. » Tum : « David regis et prophetæ. » Multa male impressa sunt.

Greven. Mirum est potuisse ab hoc Thomam Cantuariensem Usuardo ascribi, et quidem absque solito signo L. Utitur eadem phrasi, qua Antuerp. et soliti superius socii, nisi quod interserat, *feliciter,* ante « migravit ad Christum. »

Antuerp.-Max., Ultraject., Leyden. et Lovanien. secundo loco de Thoma Cantuariensi, iisdem etiam verbis, quibus Ant., etc., supra ; sed pro *ad Christum,* legunt *ad Dominum.*

Alberg. et Danic. idem habent, sed primo loco ; David autem, secundo.

Centulen. : « Jerosolimis, depositio David regis. Arelato, sancti Trophymi episcopi et confessoris, quem beatus Paulus apostolus ordinavit, et eidem civitati destinavit. In pago Oximense, sancti Ebrulfi abbatis. Ipso die, passio sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi. » Alii pluribus.

Bruxellen. : « Jerosolimis, depositio David regis et prophetæ. » De Trophimo, satis pure. De Thoma Cantuariensi, ut Antuerp. et alii supra. Tum pergit : « Romæ, ordinatio sanctorum Felicis et Bonifacii episcoporum. In pago Axoniensi, Ortico monasterio, depositio sancti Ebrulfi confessoris, cujus gesta habentur. In Affrica, sanctorum Crescenti et Libosi episcoporum. Apud Bituricas, sancti Ursini episcopi et confessoris.»

Hagenoyen. primo loco totius vitæ Davidicæ compendium exhibet, modo et stylo suo : sed hæc ex sacris Litteris melius depromentur. In Trophimo satis purus est. Sequitur longa historia de Thoma, quam non vacat describere.

Aquicinct. in fine habet de Melania, cum Praten., etc., ut dictum est in Variantibus. Insuper adjungit : « Cantuariæ, passio sancti Thomæ, ejusdem civitatis archiepiscopi et martyris. »

Victorin. et Reg. Suec., signatus num. 130, in fine : « Eodem die Bituricas, sancti Ursini episcopi et confessorts. »

Matric.-Carthus.-Ultraject. : « Thomæ episcopi et martyris. Ebrulphi confessoris. Trophimi episcopi. David regis Israel. »

Divionen. S. Benigni : « Ipso die, sancti Alberti abbatis, cujus vita multis refulsit miraculis. » A Castellano dicitur abbas *Gembrunensis.*

In Vatican., sub num. 5949, nihil de David et Ebrulfo. Adjicitur : « Ravennæ, sancti Barbatiani presbyteri et confessoris. » In Romano ponitur xxxi Decembris.

Florentin. : « Item sancti Florentii episcopi civitatis Haroisæ, *vel* Auroisæ, et confessoris. » Puto indicari Florentium Arausionensem, de quo cum Usuardo egimus xvii Octobris. Notat Castellanus, honorari Florentiolæ. Forte hic recolitur elevatio, translatio, aut quid simile. Pergunt codices : « Compostellæ, translatio sancti Jacobi apostoli, ut patet ex ejus legenda. Romæ, sancti Felicis episcopi. » Tum solum Strozzian. : « Item festum Raphael archangeli. »

Burdegalen. festum peculiare habet : « Translatio

sancti Renati episcopi. » Vide Castellanum in indice ad *Renat* et *Rene*.

Editio Lubeco-Col. : « Jerosolymis, sancti David regis prophetæ. » In Trophimo, satis pura est. Tum : « In Britannis, civitate Cantuaria, natale sancti Thomæ episcopi et martyris, sub Henrico rege Anglorum, cui ob defensionem justitiæ, in basilica sedis suæ, gladio sacram coronam abscindunt, cerebrum effusum cum sanguine crudeliter spargunt, et tali martyrio anima migravit ad Dominum. » De Ebrulfo, addit, *abbatis*. Demum : « Romæ, sanctorum Bonifacii episcopi et Felicis confessorum. »

Greven. : « In Aphrica, Libosi episcopi. Ipso die, secundum Adonem, Crescentis, apostoli Pauli discipuli, Viennensis Ecclesiæ doctoris primi. Usuardus eum habet quinto Kalendas Julii. » Sed et ipso illo die Crescentem signat Ado, ut in Observationibus notavimus. « Romæ, Bonifacii episcopi et Felicis confessorum. Helduardi episcopi et confessoris. Item David heremitæ, de quo in vitas Patrum legitur, quod ex latrone probatissimus monachus factus sit. Item commemoratio sanctorum Jesse, patris David, et Nathan prophetæ. Eodem die, sanctæ Melaniæ, matronæ Romanæ, Jherosol. Deo sacratæ. »

Molan. in fine de Ebrulfo adjicit : « Cujus gesta habentur. In Anglia, civitate Cantuaria, sancti Thomæ archiepiscopi, » etc., ex Belino. Editiones posteriores litteris Italicis secundo loco agunt de Thoma Cantuariensi, etiam ex Belin. In fine idem addunt de Ebrulfo. Deinde : « Item natalis beati Hildevuardi, Tullensis episcopi. » Est patronus oppidi Teneramundani, de quo vide Castellanum. Denique minoribus typis. « Eodem die, sancti patris Marcelli archimandritæ monasterii Non dormientium. » Vulgo noti sunt monachi illius monasterii sub nomine *Acœmetarum*.

III *Kal.* *Die* 30,

Apud Spoletum, natalis beati Sabini episcopi, Exuperantii et Marcelli diaconorum, et Venustiani cum uxore et filiis, sub Maximiano imperatore. Ex quibus Marcellus et Exuperantius primo equuleo suspensidein fustibus graviter macerati, post ungulis abrasi, et laterum adustione assati, martyrium compleverunt. Venustianus autem non multo post, una cum uxore et filiis, gladio necatus. Sanctus vero Sabinus post manuum detruncationem et diutinam carceris religationem, ad mortem usque cæsus est. Horum itaque martyrium, licet diverso extiterit tempore, una tamen recolitur die. Alexandriæ, sancti Mansueti martyris, cum aliis decem.

NOTÆ.

Ita *Praten.*, *Herinien.*, *Tornacen.*, *Greven* et *Molan.*

VARIANTES LECTIONES.

Vix aliquid inter citatos pro textu codices notatu dignum occurrit. *Exsuperantii* scribit Romanum parvum. Ado *Exuperantii*; major pars Adonem sequitur, et sic in textu servatum. *Relegationem* legunt Munerat. et Greven. ; *religationem* habent cæteri, idque ad sensus exigentiam magis videtur accedere, quamvis neutrum satis claram constructionem reddat, quam in Molano minus etiam invenies per *carceris revelationem*.

OBSERVATIONES.

In sola serie nostra noti sunt martyres, prima textus commemoratione laudati. Romanum parvum cæterorum antesignanus præivit hoc modo : *Apud Spoletum, Sabini episcopi, Exsuperantii et Marcelli, et Venustiani cum uxore et filiis, qui passi* VII *Idus Decembris, festivitatem sepulturæ habent* III *Kalend. Januarii*. Hæc ita compendiose relata, cum vulgatis Actis non omnino concordant. Vidit ipsa, procul dubio, martyrologus Viennensis, unde elogium paulo distinctius magisque diffusum extraxit, necdum tamen ita accuratum, ut omnia, quæ controverti possunt, satis clare explicet. Usuardus longiorem Adonis orationem in elegantem epitomen redigens, nonnulla studiose vitavit, quæ in aliis pariunt difficultates, non male a Castellano in apposita notula explanatas. Constat, non una, nec omnino conformia, præfatorum martyrum Acta edita esse. Dubitari non potest quin ipsa manuscripta habuerit Baronius, cum in Annalibus ad annum CCCI, num. 18, *sincerissima* prædicet, *quæque ad verbum sint merito recensenda : utinam*, inquiens, *sicut fidelia, ita in omnibus integra reperissemus, et eo quo sunt cœpta candore, pariter absoluta*. Pleniora, et forte sinceriora vulgavit V. C. Stephanus Baluzius tomo II Miscell., a pag. 47, alibi a nobis laudatus : in Notis pag. 465 indubitanter asserens, *sincerissima et optima esse et digna quæ veniant in manus hominum eruditorum*. Spoleto non recte a martyrologis nostris sanctos hos omnes attribui, ex Actis ipsis manifestum est ; neque ex iisdem satis eruitur, cujus urbis antistes fuerit, qui ut cæterorum primipilus ponitur *Sabinus* seu *Savinus episcopus*, tametsi ultro fateamur Spoleti martyrio coronatum esse. De Venustiano agens Papebrochius, die quo a Tudertinis colitur, XVIII Aprilis, nonnulla in vulgatis pridem Actis reperit, quæ diversa a Baronio via exponenda putavit, ipsorum veritatem nequaquam impugnans. At recentior Tillemontius, nec Baluzianis Actis acquiescit, tomo V, pag. 603 et 604, plura accumulans, quibus eorum fidem labefactare conatur. Non diffitebor, occurrere aliqua, quæ criticum lectorem merito remorentur ; sed quis nesciat, Acta etiam aurea nævis hinc inde non carere, præsertim in nominibus propriis, quandoque contortis, aut, cum in antiquis membranis erasa fuerint, male suppositis. Certe tot simplicis sinceritatis radii, inter obscuriores nubeculas in oculos incurrunt, ut laudata Acta, a Tillemontii censura, per nos vel successores nostros aliquando vindicatum iri, non diffidam, quidquid ab iis abhorruisse videatur Ruinartius, cujus instituti erat, ea sola Acta proferre, quæ nec a Dodwello nec a quovis hæretico, quantumvis pertinaci, in dubium revocari possent.

Adoni perperam olim ascripta erat sequens annuntiatio : *Item in insula Oya, sanctorum Florentii, Sereni, Pauli, Stephani, Papiani et Cleti*, a Mosandro per asteriscum distincta, a Rosweydo in appendicem rejecta. Item ex VIII Aprilis frustra repetitus *Perpetuus Turonensis*. Male connexos cum Florentio in Oya insula socios, Alexandriam reducit et Man-

sueto conjungit Florentinius, in Epternacensi reperiens novem, in Corbeiensi undecim, ubi in Lucensi decem apponebantur, toti seriei perperam immisto Florentio. Qualem codicem Hieronymiensem secutus sit Usuardus, facile conjicis; Lucensi similem præ oculis habuisse, non dubito, ex eoque Mansuetum A nominatim excerpsisse, sociis aliis decem relictis anonymis. An Wandalbertus Mansuetum et Florentium consodales crediderit, nescio; saltem utrumque sic hodierno suo unico versiculo combinavit:

Mansuetus ternum, simul et Florentius ornant.

AUCTARIA.

Antuerp.-Maj. incipit: « Translatio sancti Jacobi apostoli. » In reliquo Usuardino textu purus est.

Rosweyd. Non satis distincti sunt hodiernus et crastinus laterculus; cæterum hoc die textui satis puro superaddit: « Oia insula, sancti Florentis. » Ex Hieronymianis acceptus videtur. « Turonis sancti Perpetui episcopi et confessoris. » Hic clare in Hieronymianis exprimitur, a nostris signatus VIII Aprilis. Rabanus priores codices sequitur.

Pulsanen. textum alium substituit: « Turonis, natalis sancti Perpetui episcopi et confessoris. » Tum ex die sequenti: « Apud Senones, beatorum martyrum Sabiniani episcopi et Pontiani. Qui a beatis apostolis ad prædicandum directi, præfatam urbem martyrii sui confessione illustrem fecerunt. »

Antuerp. Max.-Lubec. et Ughellian. textui puro subdunt: « Romæ, Felicis episcopi. Turonis, sancti Perpetui episcopi. » B

Antuerp.-Max. cum omnibus mediæ notæ codicibus, in prima purus est, sed secundam plane prætermittit. In fine autem additur: « Romæ, sancti Felicis episcopi. » Solus Alberg. supra cæteros adjungit: « Turonis, Perpetui episcopi et confessoris. Qui plurium extitit fundator ecclesiarum. »

Centulen.: « Apud Spoletum, sancti Sabini episcopi, Exuperantii, Marcelli diaconorum, et Venustiani cum uxore et filiis, sub Maximiano imperatore passorum. Turonis, sancti Perpetui episcopi et confessoris. »

Bruxellen. incipit: « Oia insula, natale sanctorum Florencii, Sereni, Pauli, Stephani, Papiani et Cleti. In Alexandria, natale sanctorum Mansueti, Securi, Donati, Honorii, Polediti, et Appiani. » Vide Hieronymiana, et ibi Florentinium, martyres illos ad propriam classem reducentem. In prima annuntiatione de Spoletinis martyribus modice interpolatus est. In fine: « Turonis, sancti Perpetui episcopi et confessoris. Qui plurium fundator extitit ecclesiarum. » C

Hagenoyen. in prima annuntiatione satis purus est, secundam sic format: « Alexandriæ, passio sancti Mansweti episcopi et martyris, cum aliis decem. » Sequitur ex die præcedenti. « In pago Oximensi, natalis sancti Ebrulfi confessoris. Ipso die, natalis sancti Leporii episcopi et martyris. Turonis, sancti Perpetui episcopi et confessoris. »

Aquicinct. pro *Marcelli*, scribit *Marcellini*. In fine addit: « Romæ, Felicis episcopi. Turonis, Perpetui episcopi et confessoris, qui extitit fundator ecclesiarum. » Alii supra addunt *plurium*. Additamenta eadem et eodem modo habent codices Victorin. et Reg. Suec., sig. num. 130.

Daveronen.: « Turonis, sancti Perpetui episcopi, qui beati Martini basilicam miro opere fabricavit. » D

Matric.-Cartus.-Ultraject.: « Perpetui episcopi. Sabini episcopi et martyris cum sociis. » De his egit supra XV Januarii. « Mansueti, cum aliis decem mart. »

Codex D. le Mare, signatus A: « Francovei, confessoris atque pontificis ecclesiæ Senonensis, translatio, a basilica sanctæ Columbæ, in monasterium S. Symphoriani. Oya insula, depositio sancti Florentii. »

Codex D. du Cheval., signatus C: « Turonis, sancti Perpetui... » ut Aquicinct., etc.

Vatican., sub num. 5949, deest annuntiatio prima. Ad *Mansueti* autem adduntur sequentes socii, qui etiam in Romano habentur, « Severi, Appiani, Donati, Honorii. »

Altemps: « Apud Ewesham, sancti Egwini episcopi et confessoris. » Vide Martyrolog. Castellani.

Jurensis habet, ut plures alii codices referunt supra: « In Oya insula, sancti Florentii. »

Remens. SS. Tim. et Apoll.: « Suessionis, translatio corporis sancti Onesimi episcopi et confessoris. Remis, translatio sanctorum martyrum Timothei et Apollinaris [*et*] sociorum eorum, » recentiori manu.

Editio Lubeco-Col. Prima satis pura est. Tum: « Romæ, sancti Felicis episcopi et confessoris. » Sequitur de Mansueto, pure. Deinde: « Dolensi cœnobio, sancti Alberti albatis. Turonis, Perpetui episcopi et confessoris. Qui plurium, etc. Eodem die, translatio sancti Jacobi apostoli, fratris beati Joannis evangelistæ. »

Belin. in fine: « Romæ, sancti Felicis episcopi. Turonis, sancti Perpetui episcopi et confessoris. »

Greven. « In Apulia, sancti Liberalis episcop Cannensis et martyris. Qui patre senatore progenitus, sancto cuidam episcopo litteris imbuendus commissus, ab eodem præfatæ ecclesiæ in episcopum ordinatus est. » Puto indicari *Rugerium* vel *Rogerium* de quo vide Castellanum. Sic procedit elogium: « Cumque injunctum sollerter exequeretur officium, etiam ad martyrii palmam (lectum æneum, craticulam igne supposito, sarthaginem oleo ferventi et adipe plenam, furnumque nil læsus superans) una cum Cerbero præfecto, qui in ejus confessione credidit, et matre sua Euanthia capitis obtruncatione pervenire meruit. In Oia insula, sanctorum Florentii, Sereni, Pauli, Stephani, Papiani, Cleti. Item Alexandriæ, sanctorum Securi, Donati, Honorii, Poleclyti, Appiani, sociorum sancti Mansueti. » Jam dixi de hisce videndas Florentinii observationes. « Turonis, sancti Perpetui episcopi et confessoris. Quem Usuardus habet IV Idus Aprilis. Secundum Catalogum, Romæ, Felicis papæ III [*secundum alios* IV] et confessoris. Item cœnobio Dolensi, sancti Alberti abbatis. Eodem die, translatio sancti Jacobi Majoris apostoli. »

Molan.: « Romæ, sancti Felicis episcopi. Turonis, sancti Perpetui episcopi et confessoris. Qui plurium, etc. Ipso die, Florentii confessoris. » Posteriores editiones sic habent: « Mediolani, Eugenii archiepiscopi. Die trigesima, sanctæ martyris Anysiæ. Et Zotici presbyteri, orphanorum altoris. » De Felice, ut supra. Tum: « Compostellæ in Gallecia, adventus corporis sancti Jacobi apostoli, qui quod viva voce potuit, cadavere trunco, Christianam pietatem mentibus Hispanorum ingessit. Ipso die, adventus corporis sancti Vuinnoci in Bergas, anno ab Incarnatione Domini nongentesimo, indictione tertia. » Vide VI Novemb.

Pridie Kal. *Die* 31.

Romæ, natalis sancti Silvestri papæ, cujus actus clari habentur. Apud Senones, beatorum Sabiniani episcopi et Potentiani, qui a pontifice Romano ad prædicandum directi, eamdem metropolim martyrii sui confessione illustrem fecerunt. [a] Et in eadem urbe, sanctæ Columbæ virginis: quæ superato igne, gladio cæsa est [*Addit Bouillart.*: jussu Aureliani principis. Retiariæ, sancti Hermetis, exorcistæ.

NOTÆ.

Plane puri sunt *Herinien.*, *Tornacen.*, *Antuerp.* et *Max.-Lubec.*, *Munerat.*, *prima Belini editio*, *Greven.* et *Molan.* A

[a] Prat. codicem cum Antuerp.-Maj. et Rosweyd. excedere contendit Sollerius eo quod post *cæsa est* addant *jussu Aureliani principis.* Quis non videat hæc ab ipso auctore esse descripta, ut tempus sanctæ Columbæ martyrii accuratius demonstraretur? Hæc verba, *jussu Aureliani principis*, loco quidem eraso, sed prima scripta sunt manu. Lectionem eamdem habent codices Pratenses B et D, Colbert. B, Victorin. B, Conchensis, Pontisar., Sandionys. et Montisburgensis. Notandum in eodem hoc articulo hæc verba, *qui a pontifice Romano ad* etc. in litura versari, cujus nullum in Dervensi codice vestigium, quæque adeo ante oblatum Carolo Martyrologium facta fuerat. Duæ sunt igitur in isto articulo lituræ diversi temporis. Eruditos rogo inspectum veniant an diversa scriptura sit. BOUILLART.

VARIANTES LECTIONES.

Dixi, citatos codices plane puros esse, quo satis indico, alios proxime puros, ad puritatem tamen omnimodam non accedere. Tales sunt Praten., Antuerp.-Maj. et Rosweyd. in eo excedentes, quod de Columba, post *cæsa est*, addant, *jussu Aureliani principis*; quæ verba nec Adoniana, nec proinde Usuardina, ex Bedæ Martyrologio in citatos codices, uti et in Aquicinctinum traducta existimo: certe ex omnibus aliis probatioribus codicibus satis patet, ad textum hodiernum referenda non esse. Cæteræ codicum pro textu citatorum variationes perexiguæ sunt, et fere scriptoria sphalmata, ut *Sylvestri, Saviniani, aput, eandem, Pontiani* in Molan., pro *Potentiani, Reciariæ, Reuariæ,* etc., Greven. et Molan. transponunt vocabula in, *sanctæ virginis Columbæ.*

OBSERVATIONES.

Prima et vetustissima gloriosi pontificis Silvestri memoria, clarissime exprimitur in sæpe a nobis laudato Bucherii Kalendario: *Pridie Kal. Jan. Sylvestri in Priscillæ.* Subscribunt reliqua omnia, quæ supersunt, monumenta sacra ecclesiastica. Ut ad nostra propius accedamus, memoratur in omnibus Hieronymianis apographis: *Depositio sancti Silvestri episcopi.* Eadem verba sunt in Beda, eadem in Rabano, qui solum addidit, *et confessoris.* Quæ Floro tribuuntur, hic observanda non sunt. Seriei nostræ ductor Romanum parvum sic habet: *Romæ, Silvestri papæ et confessoris.* Tale est Adonis elogium ex Pontifical. desumptum, ut fatendum sit, vel famosa Acta, Gelasii tempore nota, ipsum non vidisse, vel, præter morem, studiose ea evitasse, quæ cum historica veritate conciliari non posse adverterat. Noster ex Adone nihil accepisse videtur, solum indicans, *claros* ejus *Actus haberi*, quos non omnimode probasse, ex jejuniori ejus oratione facile colligitur. Habemus præclarissimum sanctum, primumque pacificatæ a Constantino Ecclesiæ pontificem, magnis rebus gestis et sanctitate venerandum: utinam tam vera esset ejus historia, tot scriptis ultro citroque agitata, et non ita pridem post multos alios eruditos viros, a Papebrochio et Janningo pro non exigua parte, falsi convicta; quæ est hodie litteratorum ferme omnium receptissima opinio, nihil proficiente conatu Combefisii, dum inter Lectos triumphos novi aliquid se produxisse existimati Versor in re, hoc tempore pervulgata, de qua vide Apologiam præliminarem ante tomum I Juni a pag. 16, et Responsiones ad articulum 2 et 3. Observatu plane dignum est, quod inter omnes antiquos martyrologos nullus historiam baptismi. Constantini attigerit, præter solum Wandalbertum, cujus hoc est metricum de sancto Silvestro elogium:

Sylvester pridie Romanam papa per urbem
Lætantes populos votis sibi subdit amicis,
Pontificum primus tranquillam cernere pacem
Qui meruit, dominosque orbis purgare lavacro.

B *Sabinianus* et *Potentianus* nec in Hieronymianis, nec in serie Bedæ, nec in Romano parvo noti sunt; signavit eos Ado, sed utrumque modo simplici, cum interim Usuardus primo titulum *episcopi* ascribat. Rursus in eo differunt, quod Noster scribat, *a pontifice Romano directos, eamdem metropolim martyrii sui confessione illustrem fecisse*: Ado autem asserat, *ab apostolis ad prædicandum directos, præfatam urbem*, etc. At missionem illam Apostolicam forte suspectam habuit Usuardus; certe ex eorum Actis, sive a Mombritio sive a Surio editis, non magis probari videtur, duos illos sanctos immediatos apostolorum discipulos fuisse, quam fuerint primi isti Galliarum episcopi, de quibus alibi abunde diximus. Agit de illis Tilemontius in Dionysio Parisiensi; tu vide ejus tomum IV, pag. 727. Multa penes nos inveniuntur documenta mss. a variis submissa, quæ ad proprium locum examinanda remittimus. A Wandalberto post Columbam celebrantur; metrica C elogia inter se contexta, infra dabimus.

Porro celeberrima virgo *Columba* apertissime memoratur in codicibus Hieronymianis omnibus apud Florentinium: *Senonas*, vel *Senonas civitate, passio sanctæ Columbæ virginis.* Beda plenius: *Et passio sanctæ Columbæ virginis, Senones, sub Aureliano imperatore, quæ superato igne cæsa est.* Bedam verbatim sequitur Rabanus. Romanum parvum strictius: *Et sanctæ Columbæ virginis.* At elogium nostrum plane Adonianum est, omisso tyranni nomine, quod ex Beda in aliquot Usuardinos codices irrepsisse, supra in Variantibus notavimus. Late patet inclytæ virginis cultus, nec desunt Acta varia, quæ apud nos etiam exstant, tum mss. tum typis edita, in quibus, ut mitissime dicam, sinceritatis notæ desiderantur; nec quisquam satis digeret oblatum virgini ab Aureliano, Cæsaris filii sui, quem ignorat historia, conjugium. An cætera omnia satis excusari possint, suo loco examinabitur. *Hermes* D *exorcista* a Nostris ducibus non notatus, pure Usuardinus dici potest, sed ex Hieronymianis eductus, de

quo vide Florentinium et Castellani notatiunculam. A De Actis aut gestis ejus altum silentium. Hic elogia ultima Wandalberti de martyribus Senonensibus subjicio, quibus et mensis December et totus annus sacer concluditur :

Virgo Columba, simul palmam virtute perennem
Percepitque suo Christum comitata cruore ;
Cumque Potentiano Sabinianus eodem
Occurrit festo, æqualis ara atque triumpho,
Urbem qui Senonum primi docuere patroni.
Hæc tandem claudunt extremum festa Decembrem.

AUCTARIA.

PRATEN. De ejus et sociorum codicum interpolatione, dictum est supra in Variantibus.

PULSANEN. de Silvestro post *habentur*, sic addit : « Hic post beatum Petrum trigesimus quintus, rexit Ecclesiam annos tres, menses decem, dies undecim. Cujus industria synodus præclarissima in toto orbe terrarum, trecentorum decem et octo Patrum, apud Niceam urbem Bithiniæ est celebrata, sub Consulari Constantino Augusto et Licinio, pridie Kal. Januarii. Eodem die, apud Senones, passio sanctæ Columbæ virginis. » Nihil præterea.

ANTUERP.-MAX., cum sex suis mediæ notæ sociis, tres primas annuntiationes interpolat. In secunda, post B *papæ*, inserit : « Qui trigesimus quintus post beatum Petrum Romanam rexit Ecclesiam, et plenus virtutibus obiit in pace, sepultus in cimiterio Priscillæ, via Salaria, cujus, » etc. In secula, post *Potentiani* : « Qui ex septuaginta duobus Christi discipulis a pontifice, » etc., post *virginis*, in tertia : « Quæ sub Aureliano imperatore. »

CENTULEN. : « Romæ, sancti Silvestri papæ et confessoris, cujus vitæ sanctitas, et gestorum nobilitas, in Ecclesia Dei laude perpetua celebratur. Senones, sanctorum Sabini et Potentiani episcoporum, a beato Petro ibidem transmissorum. In eadem urbe, sanctæ Columbæ virginis, sub imperatore Aureliano. Retiariæ, » etc. Pure.

BRUXELLEN. : « Romæ, sancti Silvestri papæ ; qui plenus virtutibus obiit in pace, et sepultus est in cimiterio Priscillæ, via Salaria. Cujus Actus, etc. Item Romæ, natale sanctorum Zenonis et Donati. » Hic in Hieronymianis est : quid si alter pro urbe C *Senonis* irrepserit ? In Sabiniano et Potentiano similis est ANTUERP.-MAX. etc. Sequitur de Columba et Hermete ; sed ultimum codicis folium laceratum est.

HAGENOYEN. Tria longa elogia adducit, primum de Sabiniano et Potentiano ; alterum de Columba ; de Silvestro tertium, quæ ex vulgatis Actis contexta sunt, ad quæ malo lectores remittere, quam hic multis inconcinne dispositis describendis diutius immorari. Annuntiationem ultimam nova positione non recte auxit : « In Recia provincia, civitate Reciariæ, depositio sancti Hermetis exorcistæ. » Castellanus Retiariam in Servia collocat.

AQUICINCT. de Silvestro, post *habentur*, adjicit : « Hic constituit chrisma ab episcopo fieri, et ut presbyter baptizaret, et ut laicus nulli clerico crimen audeat inferre, et dalmaticis in ecclesia uti. » In Columba fere convenit cum *Pratensi* et duobus aliis supra citatis, addens, *sub Aureliano principe.*

MATRIC.-CARTUS. et ULTRAJECT. : « Silvestri papæ et confessoris. Odilionis abbatis. » Vide I et II Januarii. Pergit : « Columbæ virginis et martyris. Sabiniani et Potentiani martyrum. »

In VATICAN. signato num. 5949 deest annuntiatio ultima, cui hic ex Hieronymianis alia substituitur ; nempe : « Item Romæ, sanctorum Donatæ, Paulinæ et Serotinæ. » Vide ibi quomodo formanda sint nomina.

JUREN. Non capio cur hoc die hic addatur : « In Galliis, natale sancti Elegii confessoris. »

Editio LUBECO-COL. de Silvestro multa adjicit, quæ non lubet describere. In Sabiniano et Potentiano ; item in Columba similis est codicibus mediæ notæ. De Hermete, addit *et confessoris.*

BELINI editio altera in fine habet : « Eodem die, sancti Odilonis abbatis. »

GREVEN. : « Apud Carthaginem, sanctorum Saturnini et Celestini. Item, sanctorum Hilarii, Donati, Apud Ravenam, sancti Barbatiani presbyteri et confessoris. Qui de Antiochia Romam veniens, cum fama sanctitatis ejus et signorum ubique volaret, Placidia Augusta, una cum filio Valentiniano ipsnm invitantes, monasterium sibi construxerunt, ubi in sanctis operibus cursum vitæ suæ explens, quievit in pace. »

MOLAN. : « Et sancti Barbatiani confessoris. » Editiones posteriores scribunt : « Eodem die, sancti Barbatiani » etc. Tum : « Die trigesima prima, sanctæ Melanæ (*pro* Melaniæ) Romanæ. » Omnes ferme codices solitam singulorum dierum clausulam hic ad verbum apponunt : *Et aliorum plurimorum sanctorum, martyrum, confessorum atque virginum.* Respondetur DEO GRATIAS. Repeto ultimum Wandalberti versiculum, Martyrologii totius conclusionem.

Et tandem claudunt extremum festa Decembrem.

AD MAJOREM DEI GLORIAM.

ANNO DOMINI DCCCLXXVII.

CAROLUS CALVUS

FRANCORUM REX.

CAROLI CALVI EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA

AD NICOLAUM PAPAM.

Intercedit pro Adventio episcopo, petitque ut in gratiam recipiatur.

[Apud Labbeum, *Concil.* tom. VIII, pag. 445.]

Sanctissimo ac reverendissimo Patri NICOLAO catholicæ et apostolicæ sedis summo pontifici et universali papæ CAROLUS gratia Dei rex et spiritalis filius vester.

Quia sicut devotio nostra erga sanctam sedem apostolicam et vestri honorem in istis Transalpinis regionibus longe lateque, gratias Deo, cognoscitur, et colendæ cum summi amoris veneratione paternitatis vestræ benignitas erga filialem nostram dilectionem, non solum nostris benevolis, sed et æmulis, auctore Deo, certis indiciis veluti sanctitatem vestram scilicet religionis culmen decet, innotuit: Adventius Metensium venerabilis episcopus, hunc fratrem nomine Bettonem nobis fidelem, ut credimus, in monasterio regni nostri ab infantia regulariter educatum, et nostra munificentia, sicut inter nos convenit, sibi concessum, ad nos misit, petens a nobis vestræ amantissimæ paternitati pro eo litteras mitti, quas profuturas, et non modice sibi apud auctoritatem vestram credit suffragari. Mandavit etiam mihi, quod professionem suam subreptionum præteritarum correctionem et futurarum cautelam continentem, sicut regulæ sanctæ præcipiunt, manu sua subscriptam vestro apostolatui per hunc fratrem vellet dirigere, quatenus et excessuum veniam, et apostolicæ sedis communionem, et vestri apostolici vigoris gratiam valeat obtinere. Unde quoniam venerandus et amantissimus patruus noster Drogo, qui licet in regno fratris nostri Lotharii quondam imperatoris, post obitum domni et patris nostri degisset, eo quod sedes in partem regni ipsius devenerat, nobis tamen unice dulcissima dilectione, et obnixa fidelitate conjunctissimus fuit, eumdem venerabilem Adventium nutrivit, et domestica familiaritate habuit, et ipse Adventius nobis fidelis et amicus existit: ac si vestigia sanctissimæ paternitatis vestræ deosculantes, cum omni devotione deposcimus, ut nostra petitione, sicut credit, apud auctoritatem vestram se sentiat adjuvari, nec ipse et sedes ejus in illo modo quolibet, quod absit, dehonoretur: quæ postulatione avi nostri divæ memoriæ Caroli imperatoris honorari ab apostolica sede meruit, ut Engilramnus prædecessor istius, summus capellanus ejus et apocrisiarius apostolicæ sedis in istis regionibus aliquandiu fieret: et postea deprecatione sanctæ recordationis Pii Augusti domni et genitoris nostri excellenti genio a sede apostolica in præfato patruo nostro Drogone venerando episcopo fuerat honorata, ut una cum prædicto ministerio et imperatoris et apostolicæ sedis, etiam usu pallii potiretur. Nam etsi hic vir venerabilis Adventius, aut principis sui aut magistrorum superstitione actus, aut favore a consensu plurimorum attractus, vel alio quolibet modo subreptus, vel interceptus, in aliquo minus quam debuerat providus exstitit: quoniam, ut Augustinus dicit, Amat Deus confitentibus parcere, et eos qui semetipsos judicant, non judicare; cessatque divina vindicta, si conversio præcurrat humana: vestri apostolatus mitissima et præstabilis cunctis conversis benignitas, in eo sententiam prædecessoris sui Leonis sequetur, qua dicit: Sedis, inquiens, apostolicæ moderatio hanc temperantiam servat, ut et severius agat cum obduratis, et veniam cupiat præstare correctis: quatenus venia concedatur, si error aboletur. Petimus siquidem, ut istum non modo suum, verum et nostrum legatum, Bettonem religiosum monachum, et litterarum scientia, bonique ingenii capacitate, Dei gratia, et sedulo studio imbutum, benigne et familiariter recipiatis, quo ea quæ sibi injuncta sunt, mansuetudini vestri apostolatus domestica suggestione valeat enarrare. Deus omnipotens orantem pro nobis sanctitatem vestram ævo longiore conservare in voluntate sua dignetur, sanctissime et reverendissime pater in Domino.

EPISTOLA II

Synodalis

AD EPISCOPOS ET COMITES GALLIÆ,

Sub nomine Caroli regis.

[Apud Labbeum, *Concil.* tom. VIII, pag. 246.]

In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis CAROLUS Dei gratia rex illustris, episcopis et dilectis, ac fidelibus missis illustribus, comitibus nostris salutem.

Notum sit fidelitati vestræ quia decimo quinto Kalendas Martii, secundum sacram auctoritatem

synodum [a] venerabilium episcoporum, ac conventum fidelium nostrorum apud Carisiacum fecimus convenire. Cum quibus, inter cætera ecclesiastica utilitatis ac regni necessitatis negotia consideravimus, qualiter rapinæ, et depopulationes, quæ partim occasione superirruentium paganorum, partim mobilitate quorumdam fidelium nostrorum in regno nostro, per eos etiam qui Ecclesiam Dei defendere et tueri, et regni soliditatem et quietem debuerant providere, grassantur, aliquo modo, annuente Domino, sedari valeant et amoveri.

Quorum consultu decrevimus, ut quia peccata, quæ in suo initio, ut sunt, magni ponderis æstimantur, pernicioso processu ipso etiam exitiabili supra jus mentibus loquantur, et quasi insensibiles [b] : ac si quando resipiscere moliuntur, [eas sæpius] casibus suis obligent, ut si resurgere velint, non possint. Antequam censura ecclesiastica, ac legales sententiæ hujusmodi prædatores terribiliter et damnabiliter feriant, episcopi quique in suis parochiis, et missi in illorum missaticis, comitesque in eorum comitatibus pariter placita teneant, quo omnes reipublicæ ministri et vassi dominici, omnesque quicunque vel quorumcunque homines in iisdem parochiis et comitatibus, sine ulla personarum acceptione et excusatione aut dilatione conveniant. Et episcopi illius parochiæ breviter annotatas sententias de ejusmodi causa, evangelicæ videlicet et apostolicæ et propheticæ auctoritatis, necnon et decreta apostolica atque canonica omnibus relegant, et aperto sermone cunctis quale quantumque peccatum sit, et qualem quantamque pœnitentiam, et quam immanem severissimamque vindictam exposcat, cum aliis debitis et necessariis atque utilibus prædicationibus innotescere curent.

Missi quoque legales sententias, sicut eas cognitas habent, adnotent, et prædecessorum nostrorum regum atque imperatorum, nostraque capitula de hac causa in unum collecta omnibus nota fiant. Et episcopi Dei et apostoli auctoritate tales deprædationes omnibus interdicant, et missi et comites nostri cunctis ex regio nostro banno prohibere firmiter studeant, et cognoscant omnes quia si abhinc inante in regno nostro talia facere aliquis præsumpserit, secundum divinas sententias specialiter excipiet sententiam, et secundum leges ac capitula regia emendari cogetur et secundum judicium fidelium nostrorum condignam vindictam suscipiet.

Et si talis persona fuerit, ut episcopi et missi nostri ac comites in illorum ministeriis quod pravum actum fuerit potuerint emendare, secundum præfixa monita illud emendare studeant, aut per fidejussores ad nostram præsentiam venire faciant. Si autem aliquis quiscunque inobediens exstiterit, cum summa festinatione nobis notum facere curent, ut quanto citius ad nostram præsentiam illum venire jubeamus, et dignam ultionem secundum judicium fidelium nostrorum sustineat. Et si (quod absit) talis emerserit, qui Dei timorem postponat, et ecclesiasticam auctoritatem contemnat, ac regiam potestatem refugiat ; sciat, quiscunque ille fuerit, quia et secundum canonicam auctoritatem ab omnium Christianorum cœtu, et sanctæ Ecclesiæ consortio, et in cœlo et in terra alienus efficietur, et regali potestate atque omnium regni fidelium unanimitate, sicut Dei et Ecclesiæ inimicus et regni devastator persequetur, usque dum a regno exterminetur.

Et si aliquis comes fuerit, qui in hoc suo comitatu fecerit, aut ibi talia increscere permiserit, et ipse illa non emendet, aut nota nobis non fecerit, ut nostra auctoritas talia corrigat : sciat quia talem sententiam inde sustinebit, sicut tempore antecessorum nostrorum consuetudo fuit. Et si aliqui itinerantes deprædationes et rapinas per regnum nostrum fecerint, et episcopi seu missi et comites hoc emendare non potuerint, quam citius possint, nobis notum facere curent, ut jubeamus ipsos deprædatores per eamdem viam cum misso nostro redire, et illa omnia, quæ alii egerunt, legaliter emendare, et talem armiscaram, sicut a nobis jussum fuerit, aut judicium, sicut cum fidelibus nostris consideraverimus, sustinere. Si autem dilecti fratris nostri, ac nepotum nostrorum homines fuerint, qui talia egerint, et hoc nobis innotescat, ut illis nota faciamus ; et illi suos homines, sicut illis melius visum fuerit de talibus castigare procurent, sicut et nos nostros homines castigare volumus. Si in illorum regnis indecentia, et aliqua noxia (quod absit) facere præsumpserint, [c] admonendi sunt qui aliena rapere contendunt, ut sollicite audiant, quod veniens in judicio Dominus

[a] *Synodum.* Cum his temporibus in Gallia undique factiones et subditorum rebelliones ebullirent, ubique furta, deprædationes, grassationes, et cædes, omniaque violentæ turpitudinis genera increbrescerent, Carolus rex ad evellenda illa incommoda anno Christi 856 in villa Carisiacum nominata hanc synodum congregavit, ex qua ad episcopos, missos, et comites Galliæ epistola illa synodalis (quam ex codice Antonii Augustini primus in lucem emisit Baronius) sub nomine Caroli regis scripta et transmissa fuit. Ex eadem synodo nonnulla capitula miserunt ad reconciliandum sibi subditum populum, ne immemores præstiti juramenti fidelitatis defectionem pararent. Quæ libenter hoc loco cum prædicta epistola in publicum emisissem, si prædicti codicis habendi facultas fuisset. Quæ ad vitandam prolixitatem suorum Annalium ecclesiasticorum reverendissimus cardinalis Baronius omisit. De rebus quibusdam hac synodo gestis Flodoardus lib. III, cap. 24, ista : « Cum synodo episcoporum apud Carisiacum habita scribit Hilduino Caroli regis archicapellano, et pro Ecclesia Lingonica quam Vulfadus Ecclesiæ Rhemensis alumnus contra canonica occupaverat decreta. Unde suggesserat eadem synodus regit ut alterum ad regendam præfatam constitueret Ecclesiam, et rex jusserat ut episcopi quærerent talem, qui posset in episcopali ministerio eidem Ecclesiæ præfici : eorumque vota in Isaac ipsius Hilduini discipulum convenerant, observantes hujus in hac Hilduini consensum, et deprecationem ipsius pro eo apud regem. » SEV. BIN.

[b] Locus corruptus, sic legendus, *usu pravis mentibus levantur, et q.* I. *reddunt.*

[c] In Sirm. edit.: COLLECTIO DE RAPTORIBUS. *Gregorius in Libro Pastorali dicit :* « Admonendi, » etc.

dicat : *Esurivi et non dedistis mihi manducare*, etc. ; A quibus dicit : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, q i paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* xxv). Hinc ergo colligendum est, quanta damnatione plectendi sint qui aliena rapiunt, si tanta animadversione feriuntur qui sua indiscrete tenuerunt. Perpendant quo eos obliget reatu res capta, si tali subjicit pœnæ non tradita. Perpendant quo demeretur injustitia illata, si tanta percussione digna est pietas non impensa.

Audiant raptores qui multiplicantnon sua usquequaque, et aggravant contra se densum lutum (*Habac.* II). Densum lutum contra se aggravare est terrena lucra cum pondere peccati cumulare.

Audiant quid Christus dicat : *Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ vero suæ detri-* B *mentum patiatur* (*Matth.* XVI) : id est, quid prodest homini, si totum quod est extra se congregat, et hoc solum quod ipse est damnat.

Audiant illi qui rapiunt in hoc sæculo : deficient autem, et in sæculo dimittent ; sed secum ad judicium causas rapinæ, id est damnationem secum ferent, ut alibi scriptum est.

Audiant quia propheta Isaias dicit : *Rapina pauperis in domo vestra, et causa viduæ non ingreditur ad eos* (*Isa.* I, III), *et lacryma viduæ usque ad maxillam descendit ; et Dominus non delectabitur in illis* (*Eccli.* XXXV).

Audiant quia in cujus domo rapina est, sive in domo corporis, sive in domo mansionis, non habitat in illa domo Spiritus sanctus, sed spiritus malignus. C Et si accedit ad communionem corporis et sanguinis Christi ante dignam satisfactionem, non mundatur per illam communionem a peccato, sed plenius, sicut Judas quando in cœna plenus rapina et iniquitate communicare præsumpsit de manu Christi, possidetur a diabolo, unde et suspensus crepuit medius. Ad quem causa viduæ non ingreditur, nec ipse, si digne non satisfecerit, in cœlestem Ecclesiam intrare valebit.

Audiant raptores quid iterum propheta dicat : *Qui prædaris, nonne et ipse prædaberis* (*Isa.* XXXIII)? Videlicet quia ille qui prædatur res pauperum et ecclesiarum ac servorum Dei, deprædatur a diabolo, et præda illius fit.

Audiant quid sanctus Apostolus dicat, per quem D locutus est Christus, et qui raptus fuit usque ad tertium cœlum, et qui raptus fuit in paradisum, et audivit talia secreta verba, quæ non licebat hominibus loqui ; ait namque : *Quia neque rapaces, neque homicidæ, neque adulteri regnum Dei possidebunt* (*I Cor.* VI). Ille intendat quale quantumque peccatum est rapina, quam cum adulterio et homicidio sanctus comparavit Apostolus. Item dicat : *Si quis fornicator, aut adulter, aut rapax, aut homicida est, cum hujusmodi nec cibum sumere* (*I Cor.* V), Christi discipulo, id est Christiano, licet ante satisfactionem, id est correctionem, aut emendationem, et dignam pœnitentiam.

Audiant quod sanctus Joannes apostolus electus et dilectus Christi, qui in cœna supra pectus ejus recubuit, talem hominem salutare vetat, dicens : *Nec Ave dixeris, nec in domum receperis* (*II Joan.* 10).

(24, qu. 3, c. 21.) Audiant quid in Toletano concilio [a] sancti episcopi qui in cœlo et cum Deo regnant, et in terris miraculis coruscant, de totius mundi partibus congregati decreverunt. Si quis de potentibus clericum aut quemlibet pauperem aut religiosum exspoliaverit, et mandaverit ad ipsum episcopus, ut eum audiat ; et si contempserit, invicem mox scripta percurrant per omnes provinciæ episcopos, quoscunque adire potuerint, ut excommunicatus habeatur, donec audiat, et reddat aliena. Ecce de pauperum raptoribus.

(12, q. 2, c. 6.) Audiant raptores et prædones rerum ecclesiasticarum quod sanctus Anacletus papa ab ipso Petro apostolo presbyter ordinatus cum totius mundi sacerdotibus judicavit ; dicit namque : Qui abstulerit aliquid patri vel matri homicidæ particeps est. Pater noster sine dubio Deus est, qui nos creavit : mater vero nostra Ecclesia, quæ nos in baptismo regeneraverit. Ergo qui Christi pecunias et Ecclesiæ rapit, vel fraudat, homicida est, utque homicida ante conspectum justi Judicis deputabitur. Qui rapit pecuniam proximi sui, iniquitatem operatur : qui autem pecuniam vel res Ecclesiæ abstulerit, sacrilegium facit, et ut sacrilegus judicandus est. (17, q. 4, c. 18.) Item sanctus Urbanus papa et martyr : Res et facultates Ecclesiæ oblationes appellantur, quia Domino offeruntur, et vota sunt fidelium, et pretia peccatorum, et patrimonia pauperum. Si quis illa rapuerit, reus est damnationis Ananiæ et Sapphiræ, et oportet hujusmodi tradi Satanæ, ut spiritus salvus sit in die Domini. (17, q. 4, c. 5.) Item sanctus Lucius papa : Rerum ecclesiasticarum et facultatum raptores, a liminibus sanctæ Ecclesiæ anathematizatos apostolica auctoritate pellimus et damnamus, atque sacrilegos esse judicamus ; et non solum eos, sed etiam omnes consentientes, quia non solum qui faciunt rei judicantur, sed etiam qui facientibus consentiunt (*Rom.* I) : par enim pœna agentes et consentientes comprehendit.

Et sanctus Augustinus in sermone Evangelii sancti Joannis (*tract.* 50) ita dicit : Fur sacrilegus loculorum sacrorum et dominicorum est Judas : et qui aliquid de Ecclesia furatur et rapit, Judæ perdito comparatur. Item in sacris canonibus a sancto Spiritu dictatis, et Christi sanguine confirmatis scriptum est (*Gangr.* VII) : Si quis obligationes Ecclesiæ extra Ecclesiam accipere et dare voluerit præter conscientiam episcopi, et ejus cui hujusmodi officia commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit. Episcopus autem omnibus dicere

[a] Conc. Tolet. I, cap. 11.

debet quid anathema sit; et ne desperent, ostendere debet quandiu duret anathema, id est quandiu quisque errorem non corrigit, et digna satisfactione non emendat, ut reconciliationem et indulgentiam valeat promereri. Si quis vero ante satisfactionem et reconciliationis indulgentiam in peccatis suis perseverans mortuus fuerit, jam anathema perpetuum illi erit et peccatum ad mortem, pro quo non dicit apostolus ut oretur (*I Joan.* v). Sed et plura, si necesse fuerit, episcopus quisque colligere et dicere procurabit.

EPISTOLA III

CAROLI AD NICOLAUM PAPAM I.

Paulo ante synodum Suessionensem scripta, ut Ecclesiam Bituricensem vulfado interim committere liceat.

[Apud Labbeum, *ibid.*, pag. 811.]

Sanctissimo et reverendissimo Patri Nicolao, catholicæ atque apostolicæ sedis summo pontifici, et universali papæ, CAROLUS gratia Dei rex et spiritalis filius vester.

Sanctitatem paternitatis vestræ si quotidie corporali presentiæ, veluti mentis aspectu, videre mereremur, multiplici imo ineffabili gaudio lætaremur, et quem visceribus animi amplectimur, humili devotoque stringeremus amplexu. Sed quia ut cupimus spatia terrarum id facere denegant, nacta occasione ad sublimitatem sanctitatis vestræ sæpe dirigere optamus, ut saltem affamine litterarum colloquentes certificari de sancta sospitate vestra mereamur, de qua multi aliis ex partibus varia nuntiantes nos terrere non cessant. Non enim modico lætaremur gaudio, si aliquem vestrorum de vobis prospera nuntiantem frequenter reciperemus. Et quia nobis tantas gratias de receptione unius refertis, quem non ut voluimus, sed ut tunc tempus dictavit, pro honore et amore vestro suscepimus, appareret major devotio, si sæpe hoc agere contingeret. Nam si, quod optamus, et quod Deus omnipotens sua misericordia concedat, celsitudinem sanctitatis vestræ aliquando has in partes recipere, vel illic videre mereremur, tunc vere cognosceretis quam devoti et fideles erga vos Ecclesiamque vobis a Deo commissam existimus. Omnino enim sicut specialem patrem divina dispositio vos universali Ecclesiæ suæ præposuit, ita specialiter in charitate Christi sanctam paternitatem vestram diligimus, atque sacris jussionibus vestris obedire desideramus. Quod enim a vobis præcipitur, sapientia et pietate munitur. Quapropter hæc considerantes quidquid nuper vestra sanctitas nobis agere mandavit de causa fidelis ministerialis nostri Vulfadi, sociorumque ejus, qui dejecti sunt propter ordinationem Ebbonis quondam Rhemensis archiepiscopi, prout valuimus exsecuti sumus, atque Hincmaro venerabili archiepiscopo quibuscunque modis potuimus suadere laboravimus, ut consentiret justitiam præceptumque sanctitatis vestræ de ipsis: quod et ille dulcibus promittit verbis, quid tamen sub melle lateat adhuc ignoramus. Sed quia nobis

A mandastis, si illum ad nos trahere ut vobis obediret non valeremus, sollicite caveremus ne ipse nos ad se trahere quibuscunque valeret argumentis, quo aut ne vobis obediret fautorem nos haberet, aut contra memoratos dejectos animum nostrum commoveret: econtra obnixe precamur, ut nullo suadente consentientes quod vos agere pro amore Dei cœpistis dimittatis, et quod nos pro jussione vestra facimus, ad opprobrium et contumeliam evenire non possit. Etenim, sicut jussistis, celebraturi sumus synodum XV Kalendas Septembres, in qua omnes episcopi et fideles regni nostri parati sunt in restauratione prædictorum dejectorum unanimiter adesse, et quod mandastis perficere, vestrique etiam partem salvare. Et ne miremini quare nunc sanctitati vestræ talia, et per tales missos inculcamus, dum B similia vobis, postquam ad nos misistis, per Ericum hominem charissimi nepotis nostri Ludovici imperatoris mandavimus; ne pro aliqua levitate factum et inconstantia animi deputetis, breviter vobis intimabimus. Rudolfus Bituricensis Ecclesiæ archiepiscopus nuper defunctus est, et ipsa Ecclesia sapienti et strenuo virilique pastore indiget, propter quorumdam levitatem morum, et inconstantiam ipsius gentis. Unde consilio accepto omnes episcopi et fideles regni nostri, ipsaque etiam diœcesis, unanimiter in electione prædicti Vulfadi consenserunt. Nam si illum talem non haberemus in regno nostro, trahendus esset ex alio, propter maximam necessitatem ipsius loci. Maxime tamen, quia commendavimus ipsum regnum, ipsamque Ecclesiam, dile- C ctissimo filio nostroque æquivoco, cujus infantiam infirmitatemque, quæ ei peccatis nostris merentibus accidit, considerantes, non potuimus recuperationem similem reperire. Sed quia nondum in futura synodo causa suæ restitutionis definita erat, noluimus antequam vos consuleremus, cui omnia nostra consilia, uxorem, prolemque nostram, regnum, universaque nostra committimus, et per vos sanctis principibusque apostolis, quorum tutamen quotidie imploramus, quorumque auxilium humili deprecatione deposcimus, ullo modo illum prædictæ Ecclesiæ præponere. Idcirco nunc tam cito ad vestram remisimus sanctitatem, quia veremur ne aliquo ingenio ordinatio illius ab aliquo dilatari possit. Penitus enim dimittere nec decet, nec justum est: neque nos et D episcopi nostri fieri patiemur tantam auctoritatem habentes. Et ideo rogamus, ut auctoritate sanctitatis vestræ, ne diu contra auctoritatem canonicam viduata prædicta Ecclesia maneat, possit ordinari in officio presbyteratus mense Septembri, ut mox futurus episcopus agat quæ huic ministerio conveniunt. Alias autem non modica perturbatione potest undique tanta mater Ecclesia concuti, pro qua sola necessitate accelerari necessario deposcimus. Si vero hoc vobis displicet, antequam vobis de jam dicta synodo renuntietur, liceat mihi vel ipsam Ecclesiam propter sæpedictam necessitatem illi committere, ne undique a pravis concutiatur hominibus.

Fatemur enim, si ita vitam illius cognovissetis, veluti novimus, etsi ille nollet, a vobis ad ordinem episcopatus traheretur. Et quia talem illum novimus, ubi maxima necessitas regni nostri imminet, constituere volumus, imo providentia divina, sine cujus nutu nunc nullo modo credimus accidisse, ut talis homo tali præponeretur loco, qui secundum Deum regere posset et sciret, maxima tamen strenuitate laboris agente. Nam si inter barbaras nationes illum mitteremus, nec majorem laborem, nec majorem fructum mercedis acquirere illi valeremus. Et nisi zelo divino tacti, et spe fructuosi sui laboris animati, nullo modo a præsentia nostra separare voluissemus, scientes nostris utilitatibus illum proficuum esse, atque supplemento obsequii ipsius nos ex parte quiescere. Quidquid vero restat, totum sapientiæ sanctitatis vestræ committimus: et sicut sub clypeo protectionis nostræ ipsum sociosque ejus commisistis, ita ipsum collegasque illius vestræ sanctitati commendamus; ne spe frustrata quod ex vobis acceperunt, æternam pro ipsis inter innumera bona recipiatis mercedem.

EPISTOLA IV

AD EUMDEM.

De his quæ facta fuerant in synodo.

[Apud Labb., *ibid.*]

Laudans Hincmari obedientiam, clericorum integram restitutionem pontifici a synodo reservatam, scribit et a se interim Ecclesiam Bituricensem Vulfado commendatam.

Sanctæ paternitatis vestræ reverenter excepimus apices, quibus nobis clamores et gemitus depositorum ab Hincmaro honorando præsule, Vulfadi scilicet, sociorumque ejus, aures vestræ dignationis penetrasse aperuistis: quin etiam nostram filiolitatem, ut eumdem venerandum antistitem ad hoc hortaremur, et admonere pro Dei amore curaremus, summopere prædicare decrevistis, aientes ut eumdem ad obtemperandum præcellentiæ vestræ solertia nostra decertaret flectere: sin autem sollicite præcavere, ne quibuslibet argumentis in non obediendo vobis nos inclinare valeret. Egimus itaque summo studio, secundum paternitatis vestræ rogatum, et reverenter memoratum antistitem eodem de negotio alloquentes, sicut devotum in reliquis, ita quoque paratissimum in hoc ipso ad obediendum vobis et nobis comperimus, ita ut non solum non resistere, sed etiam primus parere apostolatus vestri promptissime præceptionibus festinaret. Quare autem de restitutione memoratorum virorum, secundum vestram ad eum denuntiationem, cum suffraganeis suis non perfecerit, a synodo præceptione vestra super ipso negotio Suessioni congregata destinata epistola evidentius declarabit. Quod enim de tuitione eorum sanctitudo vestra quæsivit, et nobis filio vestro significavit, si necesse fore apparuisset, magnopere effecissemus. Sed favente Deo idem, de quo agimus, pontifex benigne statutum vestrum excipiens, ut affectuosus pater, cum aliis aggregatis venerabilibus episcopis, eorum causam mitissima deliberatione definivit, libentissime mansuetudinis vestræ obediens omnimodis epistolaribus affatibus: et quos voto pietatis excellentiæ vestræ perspecto, tranquillo, pacifico, atque benigno usque ad præsentiam ejusdem synodi, ut evidenter comperimus, tractavit animo, in cunctis deinceps, fretus vestri moderaminis concilio, præscriptos fratres fulcire, proque solatiari non destitit auxilio. Quæ omnia consequenter cum reliquis consacerdotibus omnino explere acceleraret, nisi juxta privilegium decessoris vestri domni Benedicti, ac vestrum, summam vobis reservandam cœpti de restitutione docerent negotii. Quia vero sæpedictus antistes altitudini vestræ devotissimus, et apostolico constitutionis vestræ decreto, et nostro etiam hortatui, omnimodis gratantissime paruit, nec in aliquo renuere tentavit, nostra supplici petitione ampliorem gratiæ munificentiam apud vos se percepisse gratuletur, proindeque vobis sese acceptiorem omnino persentiat. Posthæc, quia fratrem illum Vulfadum, de quo agitur, ut vestræ sanctitatis apices exponunt, moribus et scientia penes nos vigere comperimus, Bituricensem Ecclesiam, ceu sanctæ paternitati vestræ aliis litteris significavimus, quia dare absque apostolatus vestri determinatione distulimus, commendare sibi eamdem Ecclesiam cum rebus sibi pertinentibus acceleravimus, scilicet ut in destructione earum non tantum sæviens valeret quorumlibet pravorum instantia, quærentium diripere non sua, et vastare crudeliter aliena. Quare ut in eodem loco illius valere et vigere queat studiositas, citius reverentia paternitatis vestræ quid sancto animo vestro de eo cæterisque sederit aperire dignetur, efficiatque sublimitas vestra festinantius de ipso, quod pro eo ad vos sæpius nostra poposcit supplex expetitio: quoniam summa necessitate illis urgente melioris voluntatis qui in illo sunt regno hoc ipsum assidua imprecatione deposcunt. Verum multarum perturbationum impedimenta, non solum nostris temporibus sed etiam prædecessorum nostrorum, aut vix aut nunquam eidem regno defuisse noscuntur. Atque ideo necesse est ut in adjutorium filii nostri, casu vobis notissimo infirmati, et eorum qui sibi sunt nostra fidelitate et sua adhæsi, quo valentius resistere adversariis omnimodis possint, idem de quo flagitamus maturius dirigatur vestræ paternitatis provectibus suffragantibus, domine beatissime et admodum desiderantissime pater et papa.

EPISTOLA V

AD EUMDEM.

De Ebbonis causa, ut pontifex per Ansegisum mandarat, uberrime scribit. Excusat deinde acceleratum Vulfadi promotionem, et pallium pro eo peti. Actardum etiam episcopum legatum suum commendat.

[Apud Labb., *ibid.*]

Domino et reverendissimo patri NICOLAO, catholicæ et apostolicæ sedis summo pontifici, et universali

papæ, Carolus, gratia Dei rex et spiritalis filius vester.

Quamvis omnium Deo ministrantium sacerdotum sint exposcenda suffragia, et veneranda fastigia, congruum decentissimumque, pater sanctissime, antistitumque excellentissime, nostra comperit liberalitas vestræ præ cæteris reverentiæ pontificatus regia colla submittere, vestrisque saluberrimis monitis aurem cordis ad obtemperandum humillima devotione subdere. Quippe quem luce clarius cernimus, Ecclesiæ inter mundi turbulentam voraginem fluctuantem solidissimam anchoram constitutum, paxillumque immobilem, in quo sarcinam dependere nostrorum valeamus peccaminum, Dei gratissima clementia credimus attributum. Tanto namque benevolentiam pietatis vestræ nostra ferventius ardescit humanitas, quanto vos perspicimus unicum ad defensionem crudelium belluarum Ecclesiam Christi infestissime lacerare volentium exstitisse. Igitur quoniam sanctitatis vestræ litteris episcopis regni nostri mandastis, ut de causa Ebbonis vobis scriberent quidquid secundum veritatem comperire possent: nobis vero non litteris, sed per servum vestrum Ansigisum [*al.*, Ansegisum] monachum, quando hoc anno infirmato Egilone archiepiscopo secundo Romam ad vestram paternitatem rediit, mandastis ut vobis veritatem rei scriberemus, et scripto nostro signaremus. Ut vero vestræ sanctæ paternitati in omnibus pareamus, quæ de ipso vidimus et scimus, fideliter vobis significamus. Nam nullus episcoporum jam superest, præter Rothadum, qui tunc ipsius causæ interfuerit. Ac ne quid præterire patiamur intactum, primo de natalibus ipsius censuimus exsequendum. Ipse igitur Ebbo regii fisci familia oriundo progressus, regia pietate pii ac gloriosi avi nostri Caroli susceptus, palatinis negotiis non mediocriter annutritus, libertate donatus, ad[ob] nobilitatem vehementis ingenii, in sacris ordinibus gradatim promotus, genitori nostro Ludovico piissimo Augusto Aquitanicum regnum regenti ab eodem glorioso est ad serviendum deputatus. Quem ipse servitio strenuum, ingenioque agilem comperiens, non post multum temporis bibliothecarium constituit. Post obitum vero divæ recordationis avi nostri Caroli excellentissimi imperatoris, genitor noster Ludovicus piissimus Augustus, Deo donante, paternum adeptus imperium, Rhemorum venit ad urbem: ubi prædecessor vester sanctæ memoriæ Stephanus summus pontifex ei obviam venit, atque in imperii honorem eum Deo inspirante consecravit. Eo tempore Vulfarius præfatæ urbis venerabilis archiepiscopus valida vexabatur infirmitate, qua et mortuus est. Eo autem defuncto, et ab imperatore, secundum sacrorum canonum institutionem, plebi electione concessa, contigit eos quemdam virum, Gislemarum nomine, ad pontificatus honorem elegisse. Qui dum ante episcopos discutiendus assedisset, oblatus est ei textus evangelicus. Cum autem ipsum aliquatenus legere, nihil tamen intelligere omnes pariter cognovissent, reprobatus ac velut insipiens ab omnibus est dejectus. Tunc vero domno imperatori visum est ut præfatus Ebbo pro scientiæ capacitate, meritorumque reverentia, ad jam dictum promoveretur episcopatum. Quod cum plebi atque omnibus sane sapientibus esset relatum, placere sibi omnes unanimiter affirmavere: ac sic secundum canonicam institutionem est archiepiscopus ordinatus. Prima vero vice, quando instigante diabolo Francorum populus imperatorem sibi a Deo ordinatum, et ab apostolica sede coronatum, suo sunt moliti propellere imperio, ipse Ebbo in ipsius fidelitate immobilis perstitit, et, ut rectum erat, usque ad recuperationem perseveravit. Secunda vero, cum hortatu et molimine Lotharii fratris nostri omnis populus a piæ recordationis genitore nostro recessit, et eum, uxore ipsius in Italiam, Tardonem scilicet civitatem, abducta, custodia mancipavere, nos quoque, non adhuc decennem, quasi multorum criminum obnoxium, pari custodia Prumia monasterio mancipandum delegavere. Abducto autem imperatore a Lothario Suessionis monasterium S. Medardi, ipse Ebbo, cum aliis pene omnibus episcopis, quibusdam volentibus, quibusdam invitis, jam dictum imperatorem nec confessum, nec ab aliquo convictum, uxore et filio, et omnibus fidelibus, dignitate privatum, ab Ecclesiæ communione removerant. Tandem vero clementia miserantis Dei humilitatem pii imperatoris respiciens, tetigit corda quorum voluit, et ut eum custodia educerent, et imperio restituerent, sua inspiravit misericordia. Quem in monasterio beatissimorum martyrum Dionysii, Rustici, et Eleutherii a custodia reducentes archiepiscopi et episcopi, ut dignum erat, se in eum humiliter deliquisse confitentes, veniam ab eo suppliciter postulaverunt. Lotharium vero ab imperiali potestate secedere hortati sunt. Unde ipse et qui cum eo erant, ab illo in alias partes recesserunt. His Ebbo compertis, dum Rhemis moraretur, territus Parisiacam fugit ad urbem ad quemdam reclusum, ut saltem cum eo delitescens, imperatoris iram evaderet: imperator namque hoc audiens, quia non longe erat, strenuos et fideles nuntios dirigens, eum comprehendi et custodia mancipari jussit, ecclesiam vero Rhemensem Fulconi venerabili abbati commendavit. Inde Mettis civitatem est ductus, ubi in ecclesia sancti Stephani ambonem coram omnibus conscendens, professus est non æquum in gloriosum imperatorem dominum suum intulisse judicium. Ibi etiam idem piissimus imperator ab omnibus episcopis, clero et populo, est honorabiliter coronatus, et pristino restitutus imperio. Hinc iterum placito generali convocato, præfatum Ebbonem sibi jussit exhiberi et eum pro illata injuriarum contumelia, ac nonnullis episcopis præsentibus, episcopi siquidem imperatori satisfacere, et pontificalem reverentiam servare cupientes, obtinuerunt apud eumdem imperatorem ut non coram laicis, sed in sacrario ipsius Ebbonis causa disponeretur. Ebbo autem omni temporali privatus subsidio, omnique humano desti-

tutus solatio, tempori consulens, accersito quodam A recluso, nomine Framegaudo, misit per eum genitrici nostræ Judith gloriosæ imperatrici annulum, quem ab ea quondam acceperat, quem etiam, quotiescunque aliquo tangebatur incommodo, mittere solebat, et ut sui misereretur flebiliter peroravit. Eumdem vero annulum genitrix nostra in ipso nostræ nativitatis articulo, quia archiepiscopus erat, pro sua religione et sanctitate, ut nostri jugiter in suis orationibus memor esset, ei miserat. Tunc ipsa horum reminiscens, ejusque lacrymabilia suspiria agnoscens, pio suasu apud episcopos, qui illuc convenerant, obtinere curavit, quatenus et imperatoris animum satisfaciendo lenirent, et leges divinas transgrediendo non violarent, ne forte vindictam severitatis exercentes in eum qui in eos deliquerat, B non viderentur dignam Deo reddere vicissitudinem, qui eos a tanto periculo misericorditer liberaverat. Statuerat enim animo, ut pro reverentia tanti ministerii nullatenus in depositionem cujusquam episcopi præberet assensum. Et ob hoc apud pium imperatorem obtinuit ne in ejus depositionem amplius impelleret, quod et secundum moderatissimum ejusdem genitricis nostræ gloriosæ imperatricis consilium satisfacerent piissimo imperatori, et in eumdem Ebbonem non aliam sententiam intulissent, nisi quam ipse scripto ediderat. Hanc autem authenticam scriptionem a præfato Fulcone venerabili abbate, cui tunc Ecclesia Rhemensis commissa fuerat, Hincmarus venerabilis archiepiscopus accepit, et vobis eam, ut ipse nobis retulit, transmisit. Sed C utrum pure ac simpliciter vobis sit directa ignoramus. Hoc tamen verissime novimus, quod nullus episcoporum eam propria manu subterfirmaverit. Nam idem Ebbo, comperta inevitabili sui discriminis causa, protulit tres testes, tanquam suos confessores, Aiulfum videlicet archiepiscopum, Moduinum, et Badaradum episcopos: qui vicem illius obtinentes dicerent, si ita verum est, ut ipse Ebbo eis confitebatur, consilium ei darent ut a pontificali ministerio abstineret. Qui etiam sibi alios tres asciverunt, qui eum illis confitentem viderunt, Nothonem scilicet archiepiscopum, Theudericum et Actardum episcopos. Quibus expletis, reductus est in custodiam. His autem ab episcopis taliter definitis, domnus imperator per Godefridum monasterii sancti D Gregorii venerabilem abbatem suæ dignitatis litteras prædecessori vestro domno Gregorio venerando papæ dirigit, ejus assensum, si fieri posset, in depositione ipsius Ebbonis expostulans. Ipse vero per præfatum abbatem suæ auctoritatis litteras ei remisit, sed quid in ipsis insertum fuerit, omnibus episcopis et cunctis regni nostri ordinibus habetur incognitum. Sed sanctitatis vestræ solertia per scrinia dignitatis vestræ investigare poterit quid isdem prædecessor vester senserit inde. Credimus tamen quia, si in abjectionem prædicti Ebbonis domnus imperator ipsum prædecessorem vestrum fautorem habuisset, continuo vacanti Ecclesiæ illi alium pontificem subrogasset, quod quidem moderatissimo consilio agere differens efficaci egit sagacitate, ut et sic audacia in hujusmodi viris temerariis deinceps comprimeretur, et Ecclesiæ status non labefactaretur. Post obitum vero domni imperatoris, præfatus Ebbo ab illo qui eum custodiebat fratri nostro Lothario ductus est. Quem isdem frater noster venerabiliter et benigne suscipiens, cum episcopis qui cum eo tunc juncti erant, quorum ipse Ebbo usus consilio, dudum libellum suæ confessionis, ut imperatori satisfaceret, communi eorum consensu suis gradibus est restitutus. Nobis autem pro imminentibus negotiis in Aquitaniæ partes recedentibus, ab universo Rhemensis Ecclesiæ clero et populo avidissime expetitus, sicque demum a coepiscopis et suffraganeis suis sedi pristinæ est restitutus. Cui tunc omnes qui adfuerunt communicaverunt, omnesque suffraganei, qui eo absente ordinati fuerant, annulos et baculos, et suæ confirmationis scripta, more Gallicarum Ecclesiarum ab eo acceperunt. Universis autem, quibus ad eum præstabatur accessus communicantibus, Vulfadum et alios quosdam ipsius Ecclesiæ filios ibi ordinavit. Hæc de Ebbonis dejectione et restitutione breviter prælibavimus, ut ex his vestræ sagacitatis decernat prudentia, utrum hæc ad Vulfadi pertineant depositionem, necne. Si quis autem vestræ sanctitati intimavit quod isdem ad Suessonicam synodum canonice vocatus fuerit, et suæ damnationis litteras firmaverit, aut porrexerit, sciatis nullatenus verum esse, quia nec ipsi synodo interfuit. His ita gestis, necessarium duximus, nos humillime et devotissime ante conspectum majestatis vestræ nostri apicibus excusabiles reddere, eo quod ante reversionem Egilis reverendi archiepiscopi, vel rescriptionem vestri præsulatus, præfato Vulfado sedem Bituricensis archiepiscopatus commendavimus, et eum episcopi nulla temeritate, sed magna incumbente necessitate, fisi de magnitudine misericordiæ vestræ, ad honorem episcopatus provexerunt. Ideo enim eum in illas Aquitaniæ partes ad filium et æquivocum nostrum direximus, et Ecclesiam illam ei commendavimus, quoniam eum in educatione alterius filii nostri, Carlomanni scilicet servi vestri, quem vestræ beatitudini specialiter commendavimus, et aliis utilitatibus nostris experti sumus et ingenio strenuum, et moribus probum, et nobis in omnibus fidelissimum. In qua acceleratione si quid vestræ sanctæ serenitatis animo displicuit, a vestra sancta paternitate nobis donari deposcimus. Et quia in eodem regno magna paganorum persecutio grassabatur, quos misericors Dominus per filium nostrum et fideles sæpe prostravit, et ea occasione non minor malorum Christianorum infestatio latius effervebat, sicut hic nostrorum apicum gerulus viva voce vobis indicare potest; ipsa urgente necessitate ipsius regni excitati episcopi, ne majora mala supercrescerent, et præsentia sedarentur, et quoniam illius regionis sedes illa principatum obtinet, ut ejus prudentia et vigore, auctoritate etiam sedis freti, facilius mala exorta compescerent, tempori consulentes

ejus ordinationem maturaverint. Incujus ordinationis maturatione quia vestra licentia, pro jam dicto imminente periculo, exspectata non est, vestra benignissima sanctitate petimus indulgendum. Præterea vestram præ omnibus gloriosam et amplexabilem paternitatem suppliciter exoramus ut, si quid in sanctis promissionibus vestris confidere audemus, hinc appareat nos apud vos plurimum posse, ut quidquid in prædictis dimittendum est dimittatis, et prædictum fidelissimum servum vestrum Vulfadum pallio apostolicæ auctoritatis exornando decoretis, et decorando confirmetis. Actardum Namneticæ quondam sedis venerabilem episcopum, exsilium, vincla, mare, dura pericula passum, sed gratia Dei liberatum. Northmannis nimium Britonibusque vicinum, ac perinde civitas sibi commissa, olim florentissima, nunc exusta et funditus diruta, redacta per decennium cernitur in eremum, fidelem legatum nostrum vestræ sanctissimæ paternitati dirigimus, quod litteræ nostræ minus habent, pro tempore et per spatium vobis placens verbo tenus significandum. Cui quia nulla manet spes in propria, si annuit et favet vigilantissima vestræ discretionis solertia, voluntate et mente promptissima optamus vacantis sedis constituatur in cathedra, quo possit injuncta sibi et ordinata peragere ministeria, quoque valeat utilitatibus ecclesiasticis, et obsequiis parere nostris. Qui Romæ destinavit aliquas facere moras, ut adventantibus Britonibus possit coram positus eos convincens, suæ ecclesiarumque vicinarum ab eis perpetrata pandere detrimenta. Unde synodus Suessionica et Tricassina se monuerat legationem sumere, quatenus gens temeraria, fallax et barbara, apostolico mucrone a talibus ausis excessibus coerceatur, et præsumptione præsenti. Huic nostro alumno, vestroque clientulo, solito more oramus pietatis vestræ charitosissima viscera patula fore : quo valeat mens diutino quassata mœrore vivis ac salientibus resolidari et recreari fluentis.

EPISTOLA VI

AD ADONEM ARCHIEPISCOPUM VIENNENSEM.

De ordinando Bernario in episcopum Gratianopolitanum.

[Apud D. Bouq., tom. VII.]

Carolus rex Adoni venerabili archiepiscopo nobisque charissimo salutem.

Per Odonem et alios fideles nostros voluntatem nostram vobis aperuimus : inde cum ad nos veneritis, certiores vos reddemus. Mandamus fidelissimæ sanctitati vestræ ut sciatis quia cuidam clerico, diacono olim venerabilis archiepiscopi [Lugdun.] Remigii, et postmodum chari nostri Lotharii nepotis, ita concessimus Gratianopolitanum episcopatum, ut vestro judicio, si canonice probaveritis, ibi a vestra sanctitate ordinetur episcopus : non enim diu sine episcopo oportet eumdem ipsum esse episcopatum. Vos enim scitis inde canonicam auctoritatem : quidquid enim neglectum fuerit, vobis sine dubio a Domino

A imputabitur, qui disponere et ordinare, etiamsi dilectus nepos noster in alia intendens præterit, ne populus Dei pastore carens oberraret, ipsum episcopum et episcopatum, ac omnia ipsius Ecclesiæ debuistis. Vobis enim et omnibus episcopis suis omnem Ecclesiam suam Christus Deus noster commisit : cui et nos in omnibus venerabiliter subdi oportet ; ut cum vos quæ illius sunt impigre perfeceritis, sine dubio apud illum pro nobis regnoque nostro fidentius intercedere vos non dubitemus. Valete, et in orationibus vestris nostri memores semper sitis. Accepta VI Kal. Septembris.

EPISTOLA VII

AD ADRIANUM II.

B [Apud P. Delaland., *Supplem.* ad Conc. antiq. Gall.]

Domino sanctissimo atque reverendissimo Patri Adriano, Carolus gratia Dei rex.

Vestra veneranda paternitas nobis epistolam pro Hincmaro Laudunensi, quondam episcopo, misit. Cujus primordia ita se habent. Initium nostræ locutionis ad te, fili charissime, cum propheta est. Ecce qui dicit : *Populus hic me labiis honorat, cor autem eorum longe est a me* (*Isa.* XXIX). Et non optaveramus apud reverentiam vestram alia voce et postulatione aliqua loqui si nos ad hoc, quæ inviti loquimur et coacti deposcenda ducimus necessitas nimia non compelleret. Sæpe nobis exprobrationum epistolas mittitis et crimina vobis incognita, nisi quantum per malevorum nostrorum ora auditis, nobis impingitis, quod C vestræ sanctitatis ministerium non oporteret, neque deceret, sed neque decessores ac prædecessores vestri nostris decessoribus ac prædecessoribus talia impegerunt, vel mandaverunt. Sicut namque in apostolicæ sedis pontificum et in Christianorum regum, ac imperatorum epistolis legimus : religiosi reges et imperatores beati Petri apostolorum principis successores, Patres appellaverunt ; et apostolicæ Romanæ sedis pontifices, reges et imperatores Christianos usque ad vestra tempora Filios et Dominos vocaverunt. Nunc econtra cum dicat Apostolus : *Filii, obedite parentibus vestris*, quod devotissime, si nobis liceret, agere cuperemus, et : *patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros* (*Col.* III). Perjurii D et tyrannidis atque perfidiæ non confessi, nec ordine judiciario legaliter et regulariter convicti : cum sicut B. Augustinus ex legibus divinis atque humanis instructus dicat : Quia nemo sibi utrumque audet assumere, et cuiquam ipse sit accusator et judex. Et tantis injuriis affecti contra præceptum Apostoli ad iracundiam provocamur, quantis, ut de regia persona repticeamus, ne quemlibet plebeium vel liberi capitis virum hactenus audierimus a sacerdote quolibet provocari, quem nec secundum ecclesiasticas regulas, vel secundum leges publicas accusatum, vel sponte confessum, aut legaliter ac regulariter aperte convictum in judicio suo præsentatum susceperit ; nam decessor vester beatæ memoriæ Nicolaus, de

publico adulterio nepotem quondam nostrum Lotharium deprehensum regiæ potestati honorem conservans, non taliter in suis apostolicis litteris appellavit, sicut nos appellatis, quem nec confessum nec convictum tenetis, nec illum excommunicavit, sicut nos sine auctoritate et ratione excommunicandos minatis. Cum non ignoremus ex sacrarum Scripturarum tramite et doctrina apostolicæ sedis pontificum, unde et qualiter, ac quomodo et quo ordine quemquam, pontifex quilibet debeat regulariter excommunicare. Et certum tenemus nosse paternitatem vestram et sanctam Romanam Ecclesiam, quas epistolas decessores ac prædecessores vestri Christianis Romanorum et Francorum imperatoribus, et progenitoribus nostris direxerint, et qualiter eos, de quibus necesse fuerat, commonuerint, non exprobaverunt, neque crimina eis impegerunt, vel calumnias intulerunt, sed de his quæ ad suum ecclesiasticum ministerium pertinuerint, eos instruxerunt et commonuerunt, et regni ac sæcularia negotia sibi non usurpaverunt, scientes quia sicut sanctus dicit Gelasius, Duo sunt quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacrata pontificum, et regalis potestas, quoniam Christus memor fragilitatis humanæ quod suorum saluti congrueret, dispensatione magnifica temperavit, sic actionibus propriis, dignitatibusque distinctis officia potestatis utrisque decrevit suos volens medicinali humilitate salvari, non humana superbia rursus intercipi, ut et Christiani imperatores pro æterna vita pontificibus indigerent, et pontifices pro temporalium cursu rerum, imperatorum dispositionibus uterentur, quatenus spiritalis actio a carnalibus distaret incursibus, et ideo militans Deo minime se negotiis sæcularibus implicaret (*II Tim.* II), ac vicissim non ille rebus divinis præsidere videretur, qui esset negotiis sæcularibus implicatus. Scriptum est jam nobis inter alia voce vestra quia in causa Hincmari agerem, non ut rex pius, sed ut alius, id est tyrannus impius; sicut namque nihil est medium, qui dici non potest bonus, restat ut vocetur malus; sic non rex pius, tyrannus intelligatur impius; et qui me peccatorem confiteor, impium esse diffiteor. Et Nathan propheta, David regem de mortiferis peccatis redarguens, confitenti non dixit: Tu es ille impius, sed: *Tu es ille vir* qui fecisti hoc, et sua facta confitendo, damnantem non judicio condemnavit, verum competenter absolvit (*II Reg.* XII). Sed cum scriptum sit: *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (*Malach.* II), interminante Domino, ne quis dicat fratri suo sine causa raca, vel fatue (*Matth.* V), non credimus ut talia erga me regem qualemcunque, tamen catholicum, et in catholica religione devote manentem processerint de ore vestro, quo per sacrosanctam obsecrationem conficitur corpus et sanguis Christi, qui teste Apostolo *pro impiis mortuus est* (*Rom.* V). Nec ad suggestionem mendaciorum hoc vos nobis mandasse inconsulte credimus, qui sequendas Scripturæ sententias retinetis: *Descendam*, inquit Dominus, *et videbo utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint: an non est ita ut sciam* (*Gen.* XVIII); et: *Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam* (*Job* XXIX). Sancti quippe doctique pontifices, et jam ab eis præjudicia patientes, non sic Constantium Arianum, et Julianum apostatum vocaverunt. Et si omnes epistolas revolvitis, quas habemus ex eo tempore, quo Romani pontifices ad reges Francorum cœperunt scribere, nihil tale in eis invenietis. Scriptum est etiam nobis voce vestra, quia res omnes Hincmaro commissas Ecclesiæ, donec ad propria reverteret, nobis committeretis, ut indemnes consisterent, et aliquod dispendium non incurrerent; quibus referimus, quia ut beatus dicit Gregorius, non reges Francorum ex regio genere progeniti, non episcoporum vicedomini, sed terræ domini hactenus fuimus computati: et ut Leo ac Byturicensis synodus scripsit: Reges et imperatores, quos terris divina potentia præesse præcepit, jus distinguendorum negotiorum episcopis sanctis juxta divalia constituta permiserunt, non autem episcoporum villici exstiterunt. Et Augustinus dicit: Per jura regum possidentur possessiones, non autem per episcopale imperium, reges villarum fiunt actores. Et Dominus, quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ Dei sunt Deo reddi præcipit (*Matth.* XXII), qui etiam censum regi reddidit (*Matth.* XVII). Et Apostolus voluit servire regibus, voluit honorari, et non conculcari reges: *Regem*, inquit, *honorificate* (*I Pet.* II). Et item: *Omnis*, inquiens, *anima potestatibus sublimioribus subdita sit; reddite ergo omnibus debita* (*Rom.* XIII). Et paulo superius: *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed et propter conscientiam* (*Ibid.*). Et quod de episcopis a vobis Romam ex regno nostro accersendis scriptum est, legite gesta sedis Romanæ pontificum, et epistolas beati Gregorii ad regem Francorum, et etiam ad Brunchildem licet feminam, tamen reginam, et aliter invenietis vestros decessores, et prædecessores, nostris decessoribus ac prædecessoribus pro accersendis episcopis, et pro synodis congregandis scripsisse. Et in eadem epistola nobis scriptum est, ut homines de regno nostro Celsanum et Walconem atque Bernonem salvos et incolumes cum suis permitterem consistere; et si aliter egerimus, vestræ communionis participes usque ad veram satisfactionem esse non valeremus; et non evasuros nos vestram censuram sciremus, si vestra a vobis fuerint amplius decreta vel monita violata. Ad quæ rescribimus, quod non tali modo apostolicæ sedis pontifices Francorum regibus mandare consueverunt, pro his qui ad apostolorum limina confugium suis temporibus faciebant. Nec talis est doctrina catholica, ut pro hac vel hujusmodi causa, rex corrector iniquorum a sedis apostolicæ communione debeat separari, sicut beatus Augustinus patienter ostendit: Spiritales, inquit, sive ad hoc ipsum pio studio proficientes non eunt foras, quia cum aliqua vel perversitate, vel necessitate hominum videntur expelli, ibi magis pro-

bant, quam intus permaneant, cum adversus Ecclesiam nullatenus eriguntur, sed hi solida unitatis petra fortissimo charitatis robore radicantur. Ad hoc enim pertinet quod in illo Abrahæ sacrificio dicitur : *Aves autem non divisit* (*Gen.* XV). Proinde non est credendum, ut hæc mandata ex apostolico vestro ore processerint ; quoniam qui ita scripsit, non bene attendit, quasi quilibet mihi in catholica et apostolica communione permanenti suam communionem subtraxerit, non me, sed se a catholica et apostolica communione sequestrat. Hinc enim beatus Gregorius etiam de Ecclesiæ rectore dicit : Sæpe in solvendis, ac ligandis subditis, suæ voluntatis motus, qui Ecclesiæ Christi præpositus est, non autem causarum merita sequitur. Unde fit ut ipsa hac ligandi et solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus, et non pro subjectorum moribus exercet. Et cum hæc ita se habeant, egimus tamen de Celsano qui mendaciter me ex mendacis Hincmari parte, cujus Ecclesiæ duo circiter millia mansa plus quam tempore antecessorum nostrorum habuerit, adauximus, et etiam ipsius tempore plus quam sexcenta succrevimus, distrahentem ecclesiasticum statum apud Sanctitatem vestram apostolicæ sedis pontificem accusavit. Sed et de Walcone et Bernone perjuris, et regia nostra infidelitate notatis, ac fugitivis, sicut nobis ex vestra parte scriptum est, obedivimus, non attendentes illorum mendacia, et in nos dictas calumnias, sed apostolicæ sedis honorem ac reverentiam ; unde ut cum pace etvenia vestra dicamus, quæ vestri ministerii sunt, apostolicæ sedis mandata, evangelica veritate et apostolica, atque canonica auctoritate, secundum tramitem sanctarum Scripturarum traditionemque majorum suffulta recipere, et eis obedire. Et tale honoris privilegium volumus conservare, et obaudiendo vobis pontifici apostolicæ sedis dependere in primatu beati Petri apostolorum principis, Domini voce percepto, quod, Ecclesia subsequente, tenuit semper et retinet : sicut et sancti canones et sacræ leges a Christianis imperatoribus promulgatæ eidem primæ sedi deferentes, demonstrant ; et sicut decessores, ac prædecessores nostri eidem sanctæ sedi detulerunt, et vestra paternitas sic debitum honorem nobis exhibeat, sicut sui decessores, ac prædecessores Christianis Romanorum imperatoribus, et Francorum regibus, itemque Romanorum et Francorum imperatoribus, progenitoribus nostris exhibuerunt. Cæterum tales litteras, et vestro ministerio incongruentes, et nostræ regiæ dignitati ac potestati inconvenientes, sicut nobis ex vestro nomine diriguntur, non a vobis neque a sancta Romana Ecclesia in omnibus semper discretissima atque cautissima dictatas crediderim, quoniam ipsa sancta sedes cum modestia et discretione semper corripere, et salubriter corrigere secundum uniuscujusque personam et ordinem solita fuit. Servate ergo nostræ regiæ potestati, quæ nostra sunt, et liceat nobis servare vestræ pontificali auctoritati, quæ vestra sunt. Scriptum est etiam nobis, misisse nos vobis epistolam de Hincmaro accusationes nefandas continentem, quod scribi non decuerat, quia nefandas accusationes de illo vobis non scripsimus ; sed quæ multi et episcopi, et alii viri ecclesiastici, et primores regni nostri, et nobiles, et mediocres, et ignobiles de illo tunc fatebantur, et adhuc fatentur, vobis scripsimus suggerentes, ut quia cum corrigere volebamus, ne ad hoc perveniret ad quod se ipse impegit, ut rueret, vobis quisque surriperet, antequam inde veritatem resciretis. Sed quia multipliciter et multoties illum corripuimus, sed corrigere non valuimus, ad hoc usque pervenit, sicut in gestis synodalibus vestræ auctoritati directis invenietis. Unde obnixe vestram auctoritatem deposcimus, ut sicut vestri decessores ac prædecessores, dessoribus ac prædecessoribus nostris, et archiepiscoporum ac episcoporum regni nostri debita et ecclesiastica privilegia, dignitatumque distinctiones, a sacris decreta atque distincta canonibus ex antiqua consuetudine conservaverunt nobis, sed et illis etiam in hac causa conservare studeatis, quatenus sicut sanctus dicit Gregorius, et apostolica sedes proprium vigorem retineat, et a se concessa aliis sua jura non minuat. Multa sunt enim de quibus, cum his, ex quibus judicatus est, regulariter judicaretur, si non diutius in synodo residere liceret. Sed quia necesse nobis fuit cum quibusdam episcopis ad colloquium fratris nostri pro reconciliatione filiorum ejus ad patrem illorum et fratrem nostrum, quantocius festinare, ne commota seditione, et jam propinquos inter se compugnantes Christianorum parricidialis sanguis effunderetur, et hac de causa ecclesiarum Dei res scinderentur, et sacerdotum ac servorum Dei facultates diriperentur, et pauperes depopularentur. De omnibus, de quibus accusabatur, judicia certa synodus determinare non potuit. Verumtamen in his gestis, quæ vestræ auctoritati mittuntur, cognoscere poteritis quam diutino tempore, nos et episcopi et primores regni nostri, ejus improbabiles et importabiles mores et actus cum labore maximo sustinuimus. Quapropter de illo vestra pontificalis auctoritas, ut credimus, faciet quod regulæ sacræ decernunt ; vos tamen certissimum reddimus, quia quandiu nos Deus in regni regimine conservaverit, episcopium Laudunense idem Hincmarus in suo regimine non habebit ; cui concessimus, quamvis non mereatur, pietatis intuitu, ut quicunque de clericis, et de familia episcopii Laudunensis pergere vellet, licentiam haberet. Venerabilem denique Actardum, quem clerus et plebs metropolis ecclesiæ Turonensis in eadem ecclesia baptizatum, tonsum et nutritum, et per singulos gradus ad ordinem episcopatus provectum sibi incardinari deposcit, quemque vestra paternitas nobis incardinandum, et jam si locus eveniret in nostris regionibus, in metropoli commendavit, et cui hactenus ecclesiam vacantem pastore, donec locus congruus in regno vestro aperiretur, ut ibidem regulariter incardinari posset, pro vestra depreca-

tione concessimus; auctoritati vestræ remittimus, quatenus illum in præfata metropoli, eo si vobis placet tenore archiepiscopum incardinetis, ut post decessum illius præfatæ metropoli ecclesiæ, cleri et plebis electione, sicut regulæ sacræ præcipiunt, et vetus consuetudo exigit, a suffraganeis et provincialibus episcopis ibidem metropolitanus ordinetur antistes. Tandem in omnipotentis Dei honore, et veneratione sanctorum apostolorum vos deprecamur, ut tales inhonorationis nostræ epistolas, taliaque mandata, sicut hactenus ex nomine vestro nobis venerunt, nobis et regnorum nostrorum episcopis, ac primoribus ulterius non mandetis et non compellatis nos mandata; et epistolas vestras inhonorandas contemnere, et missos vestros dehonorare, qui vobis in his, quæ ad vestrum ministerium pertinent, secundum ministerium nostrum cupimus obtemperare. Quæ pro vestri honore privilegii dicimus, quia vobis, sicut revera a vicario beati Petri apostolorum principis in omnibus debite ac competenter obedire desideramus, et ne aliter eveniat, cavere per omnia cupimus, ac vestram Sanctitatem idipsum cavere humili prece deposcimus. Deus omnipotens ad honorem, et salvationem atque exaltationem sanctæ suæ Ecclesiæ, vos per omnia annorum curricula conservare dignetur, domine sanctissime, atque reverendissime Pater in Domino.

EPISTOLA VIII.

AD EUMDEM.

Binis Adriani litteris exasperatus, ad utrasque commotiore aliquantum animo respondet.

[Ex Opp. Hincmari, tom. II, p. 701.]

Sanctissimo ac reverentissimo Patri Adriano summo pontifici et universali papæ, Carolus Dei gratia rex et spiritualis filius vester.

Legimus in libro Paralipomenon filios Israel mente pacifica ivisse ad prælium, quia non livoris vindicta, sed obtinendæ pacis gratia dimicaverunt. Quod rursum dicimus, quia cogitis nos indecentibus potestati regiæ litteris vestris inhonoratum, inconvenientibus episcopali modestiæ vestræ mandatis gravatum, contumeliis et opprobriis dehonestatum, aliter quam vellemus mente pacifica vobis rescribere: ut tandem animadvertatis, quanquam perturbationibus humanis obnoxium, in imagine tamen Dei ambulantem esse nos hominem, habere sensum paterna et avita successione, Dei gratia, regio nomine ac culmine sublimatum, et quod his majus est Christianum, catholicum fidei orthodoxæ cultorem, sacris litteris ac legibus, tam ecclesiasticis quam sæcularibus, ab infantia eruditum, nullo crimine publico in audientia episcopali legaliter ac regulariter accusatum, minime autem convictum. Et, ut quæ superaddere poteramus alia taceamus, ne nos potius jactare, quam vera dicere videamur, licet legamus Apostolum plura de se dixisse ob aliorum salutem necessitate compulsum, quoniam sæpe humiliter vobis locuti, benigna et pacifica atque honorabilia nobis scripta impetrare nequivimus, ut quietem pacis et venerationem, quam apud antecessores vestros nostri decessores et nos habuimus, quoquomodo obtinere possemus, scripsimus vobis per Actardum episcopum, et mansuetudinis nostræ legatum, singillatim ac viritim quam inconvenientia pro Hincmaro quondam Laudunensi episcopo ex nomine vestro nobis scripta fuerunt: quæ nos a vobis processisse non credebamus, putantes nos ratione comperta ab incompetentibus, quæ aliorum instinctu nobis eatenus scripta fuerunt, calamum revocare. Sed spe vana frustratis aliter nobis quam sperabamus evenit. In capite quippe litterarum, quas per præfatum Actardum episcopum nobis vestra direxit paternitas, auditam laudabilem charitatis et sapientiæ nostræ magnitudinem vos prætulisse invenimus, et mox de comperto murmure et tumultuoso clamore indebitæ reprehensionis adversus paternitatem vestram nos denotatos reperimus: sicque auditam nostram sapientiam collaudastis, ut quasi honestius, et revera onustius, nos solitis contumeliis afficere volueritis, quem non per insipientiam, sed per industriam in murmuratione et clamore contra debitam charitatem delinquere demonstrabatis, et quasi ad ora vasculi melle illiti, et de eodem fonte quo et ante missæ litteræ istæ posteriores nobis perniciosum poculum propinaverunt, fatentes illa, quæ aliorum instinctu et non a vobis processisse credebamus, vestra fuisse.

Nam in præcedentibus litteris nos perjurum, tyrannum, ac perfidum, et distractorem rerum ecclesiasticarum, non confessum, nec ordine judiciario legaliter ac regulariter convictum, vocastis: in istis autem murmurationis crimen nobis impegistis, et tumultuosi clamoris nævum imposuistis, arguente Domino carnalem Israel per prophetam, unde nos coarguitis, quia non fecerit judicium, sed clamorem (*Isa.* v); et Apostolus, *Omnis*, inquit, *clamor et indignatio tollatur a vobis* (*Ephes.* IV). Et non levius malum est murmuratio his quibus nos antea denotastis, dicente Apostolo: *Neque murmuraveritis, sicut quidam illorum murmuraverunt, et a serpentibus perierunt* (*I Cor.* VI). Et, ut beatus dicit Gregorius, nullus murmurans regnum Dei intrare permittitur. Hinc colligendum est, quantum peccatum sit murmuratio, quæ regnum Dei intercludit, sicut et illa peccata gravia, post quorum enumerationem dicit Apostolus: *Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt* (*Gal.* V). Et non, ut scripsistis, tumultuoso clamore paternitatem vestram indebite reprehendimus, sed quæ nobis ex vestro nomine scripta fuerunt, non multorum vocibus, quibus tumultus fieri solet, sed nostra tantum voce rescripsimus. Et quoniam talia vos misisse, et a sancta Romana Ecclesia, in omnibus semper discretissima atque cautissima, dictata fuisse nequaquam credidimus, quia ipsa sancta sedes cum modestia et discretione semper corripere et salubriter corrigere secundum uniuscujusque personam et ordinem solita fuit, suggessimus. Igitur si

A male locuti sumus, testimonium perhibete de malo, si autem bene, quid nobis succencetis? Scriptum est, Abraham licet sanctum, ut a Deo sanctificatum hominem, tamen eidem Deo dixisse, *Num perdes justum cum impio? non est hoc tuum, qui judicas omnem terram* (*Gen.* XVIII), et non ingrate hoc Dominum suscepisse. Et nos arguitis, quoniam humili placatione vobis suggessimus non esse vestrum, non confesso, nec legaliter ac regulariter convicto, regia etiam potestate gratia Dei prædito, talia sicut plebeio et de criminibus confutato, scribendo impingere? scientes, quam grave sit fratri, quod nobis impactis minus est, dicere fatue (*Matth.* V), nullique detrahendum, vel contra fas maledicendum, minime autem regi, ut apostolica doctrina, atque sancti B David in Saulis jam a Domino reprobati reverentia (*I Reg.* XXVI), et Salomonis sapientia, ac Nabuthæ prodit historia (*I Mach.* IX).

Invenimus etiam in eisdem litteris nobis datum consilium, si forte dici potest consilium, quod est Domini exemplo contrarium, et decretis sanctorum invenitur adversum: scilicet, ut verbis vestris dicamus, omnia quæ a sede apostolica, cui per Dei gratiam præsidetis, directa sunt, alacri mente percipere. Scriptum est enim nobis ex vestro nomine, nos perjurum, tyrannum, ac perfidum, et distractorem rerum esse ecclesiasticarum. Et hæc alacri mente percipere, animo grato amplecti, et humili semper debemus intentione recipere? Nisi scriptor forte velit nos cum vulgo Æthiopes vocare argenteos, et ideo quis nobis pulcher videatur, quia nomine bellus vo- C catur, et sibi cantare cum Persio, *quidquid calcaveris rosa fiat*, illudque propheticum incurrere, *Væ his qui ponunt amarum in dulce* (*Isa.* V), cum Dominus dicentibus ad se Judæis, *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes?* quod recognovit, tacendo consensit, et patienter repulit quod dictum fallaciter audivit, dicens: *Ego dæmonium non habeo* (*Joan.* VIII). Cujus pro modulo nostro in hoc exemplum secuti, qui non dedignatus est ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute divinitatis poterat peccatores justificare, de his quæ in nobis non recognovimus, humiliter et patienter apud paternitatem vestram nos excusavimus, ne si penitus taceremus, tales, quales denotabamur, tacendo et consentiendo esse nos fateremur, et quasi con- D fessi et nostra confessione convicti judicaremur.

Et hoc hortamentum, quod in litteris ex nomine vestro ab Actardo episcopo nobis delatis invenimus, scilicet, ut omnia, quæ a sede apostolica nobis veniunt, humili semper debeamus intentione recipere, non solum, ut præmisimus, evangelicæ veritati, sed etiam decretis sanctorum invenitur adversum. In quorum decretis legimus, eum absolvi non posse, qui in seipsum dixerit mortis causam, quæ dicta in alium puniretur, falsum videlicet testimonium, cum omnis, qui sibi fuerit mortis causa, major homicida sit. Et hinc decreverunt (*Conc. Val. can.* 4): « Ut quicunque sub ordinatione, vel diaconatus, vel presbyterii, vel episcopatus, mortali crimine dixerint se esse pollutos, a supra dictis ordinationibus submovendos. » Et nos, si ad talia nobis impacta tacendo consentiremus, non solum a regimine regio, verum et a catholicæ Ecclesiæ communione nos ipsos sequestraremus. Non igitur talia nobis ex parte sedis apostolicæ et nomine vestro scripta, mente alacri percipere, et animo grato amplecti, et humili semper debemus intentione recipere, quæ, sicut in eisdem litteris ex sententia sapientis Salomonis subjungitur (*Eccle.* XII), *Quasi stimuli, et sicut clavi in altum defixi esse viderentur*, quia culpas delinquentium nesciunt palpare, sed pungere. Cui sententiæ item Sapientis verba referimus, quibus dixit: *Priusquam interroges, ne vituperes quemquam, et cum interrogaveris*, id est probaveris, *corripe juste* (*Eccli.* XI); sicut Nathan David regem prius interrogavit, et interrogatione probatum corripuit: et cum causa correptionis defuit, humiliter adoravit, veluti in sacra historia legimus (*II Reg.* VII, XII). Mandate et scribite quæ vestro et nostro ministerio congruunt, ut decessores vestri nobis et nostris decessoribus mandaverunt, atque scripserunt, et alacri mente, gratoque animo recipiemus.

Litteræ autem ex nomine vestro semper sine interrogatione, id est sine probatione nos pungunt, et peccata, pro quibus invitum pungunt, sponte confessa, vel ordine judiciario legaliter ac regulariter comprobata non ostendunt: et cum peccata manifesta et probata desint, fomentis benignæ adhortationis et allocutionis non refovent: reprehendente hinc Domino populorum rectores asperos, atque dicente: *Vos autem cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia* (*Ezech.* XXXIV). Quibus Apostolus regulam dedit commonitionis, singulis dicens: *Argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina* (*II Tim.* IV), misceas temporibus tempora, terroribus blandimenta. Dirum magistri, pium patris ostendentes affectum, id est indisciplinatos et inquietos debent durius arguere, obedientes autem ac patientes, ut in melius proficiant obsecrare, negligentes autem et contemnentes debent utique increpare atque corripere, et de criminalibus peccatis, aut ultro confessos, aut ordine judiciario comprobatos atque convictos, secundum modum culpæ legaliter ac regulariter judicare. « Noluit Apostolus, inquit beatus Augustinus (*Homil.* 2, *de Pœnit. cap.* 4), hominem ab homine judicari ex arbitrio suspicionis, vel etiam extraordinario usurpato judicio, sed potius ex lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ, sive ultro confessum, sive accusatum atque convictum. Alioquin illud cur dixit: Si quis frater nominatur, aut fornicator, aut idolis serviens (*I Cor.* VI), et cætera? nisi quia eam nominationem intelligi voluit, quæ fit in quemquam, cum sententia ordine judiciario atque integritate profertur. Nam si nominatio sola sufficit, multi damnandi sunt innocentes: quia sæpe falso in quemquam crimina nominantur. Plerique autem boni Christiani propterea tacent, et sufferunt alio-

rum peccata quæ noverunt, quia documentis sæpe deseruntur, ut ea quæ sciunt, judicibus ecclesiasticis probare non possint. Quamvis enim vera sint quædam, non tamen judici facile credenda sunt, nisi certis indiciis demonstrentur, nisi ordine judiciario comprobentur : ut si per judicium mali ab Ecclesiæ communione auferii non possunt, tolerentur potius, ne perverse malos evitando quisque ab Ecclesia ipse discedens, eos quos fugere videtur, vinciat ad gehennam. »

Quod scriptum est in eisdem ex nomine vestro litteris, quia sane non patienter pontificii vestri monita et correctiones nos audisse comperistis, liquido patet adhuc perfectæ aliquid charitatis minus duntaxat habere, de qua dicit Apostolus : *Charitas patiens est, benigna est, non inflatur, non irritatur, non agit perperam, omnia suffert, omnia sustinet* (*I Cor.* XIII). Cujus charitatis modum et perfectionem in benignitate, ac patientia, in humilitate et sufferentia, exemplo sanctæ paternitatis vestræ, in litteris vestris discere admodum cuperemus, si Deus non inde honorare dignaretur. Quod et in hoc possemus addiscere, si in his, ad quæ ex nomine vestro nobis scripta sanctitati vestræ rescripsimus : *Sustineretis modicum quid insipientiæ nostræ, et supportaretis nos* (*II Cor.* XI), sicut magnus Petrus, apostolicæ et primæ sedis primus episcopus, non solum patienter, sed et gaudenter adeo suscepit reprehensionem suam a coapostolo suo Paulo sibi ostensam, ut ejus epistolas, in quibus se reprehensum legerat, cum maximo favore laudaverit (*II Petr.* III). Non enim ita supputate eas laudare poterat, nisi legisset, et quia legit scriptum, reprehensum se in eis invenit : et quoniam eas tam granditer laudavit, quam gratanter justam reprehensionem suam accepto tulerit patienter, ostendit. Et cum a minoribus suis reprehensus fuit cur ad gentiles intraverit, non eis nudo et tumido sermone respondit, ut omnia quæ egerat patientissime sustinerent, nec aliquid in eorum querela de sua potestate dixit, sed humili eos ratione placavit, atque in causa reprehensionis suæ etiam testes adhibuit (*Gal.* II). « Quia si in querela fidelium, ut beatus dicit Gregorius, aliquid de sua potestate diceret, profecto doctor mansuetudinis non fuisset. » Si igitur pastor Ecclesiæ, apostolorum princeps, signa et miracula singulariter faciens, non dedignatus est, in causa reprehensionis suæ, rationem humiliter reddere, quanto magis, inquit beatus Gregorius apostolicæ sedis pontifex, nos peccatores cum de re aliqua reprehendimur, reprehensores nostros ratione humili placare debemus? Litteræ autem ex nomine vestro nobis directæ, non humili nos ratione placarunt, nec contra rationem nos ex ratione et auctoritate quæsiisse monstrarunt : sed indebita increpatione os nostrum oppilare studuerunt, cum Deo gratia, libera adhuc fronte de his, quæ nobis per litteras ex nomine vestro directas impacta sunt, loqui possimus.

Scriptum est etiam in præfatis litteris nobis ex nomine vestro directis de Hincmaro hoc modo : « Volumus, et auctoritate apostolica jubemus, ipsum Hincmarum Laudunensem episcopum, vestra fretum potentia, ad limina sanctorum nostramque venire clementiam. Quo sane veniente, veniat pariter accusator idoneus, qui nulla possit auctoritate legitima respui : et tunc in præsentia nostra, et totius sedis Romanæ, synodali collegio causa illius prudenti ventilata examine, ac diligenter inquisita, secundum Deum et sacrorum canonum constitutiones Spiritu Dei prolatas (*Conc. Afr. can.* 105), sine protelatione aliqua finietur. » Quæ relegentes, licet contra morem decessorum ac prædecessorum vestrorum hoc dictum invenerimus, id est umbrosum sæculi typhum inducere in Ecclesiam suam, quæ lucem simplicitatis et humilitatis diem Domini videre desiderantibus præfert, tamen de voluntate non dubitavimus, quia humano animo facile potest subripi, quod ex deliberatione conveniat immutari. Sed valde mirati sumus, ubi hoc dictator epistolæ nobis per Actardum episcopum delatæ scriptum invenerit, esse apostolica auctoritate præcipiendum, ut rex corrector iniquorum, et districtor reorum, ac secundum leges ecclesiasticas atque mundanas ultor criminum, reum legaliter ac regulariter pro excessibus suis damnatum, sua fretum potentia Romam dirigat : maximo autem illum, qui et ante depositionem contra custodiam publicam et contra quietem moliri in tribus synodis exstitit deprehensus, sicut in gestis episcopalibus paternitati vestræ directis continetur, et post depositionem suam, et per se, et per quoscunque potuit, a sua pervicacia non quievit. Sed non miramur, si in posterioribus litteris ex nomine vestro nobis directis est infulcitum ut legaliter ac regulariter damnatus, qui nullis legibus decernitur a quoquam gradu seu rebus ac facultatibus redonandus, antequam, si contra custodiam et quietem publicam moliri non fuerit deprehensus, renovata apostolicæ sedis auctoritate judicio in provincia, qua fuerit judicatus, forte inveniatur innoxius, regia nostra potentia ad vestram veniat fretus, cum se auctore damnato debeatur zelus rectitudinis, non clementia resolutionis. Quæ si non de eodem foramine, de eodem tamen conamine manarunt, de quo et anteriores fluxerunt, in quibus continetur, ut res omnes Hincmaro commissæ ecclesiæ, donec ad propria reverteretur, nobis committeretis, ut indemnes consisterent, et aliquod dispendium non incurrerent.

Unde, sicut vobis rescripsimus, et nunc iterum vobis scribere non piguit, sed exigente causa necessarium est, quia reges Francorum ex regio genere nati, non episcoporum vicedomini, sed terræ domini hactenus fuimus computati : et ut Leo ac Romana synodus scripsit, reges et imperatores, quos terris divina potentia præcepit præesse, jus distinguendorum negotiorum episcopis sanctis juxta divalia constituta permiserunt, non autem episcoporum villici exstiterunt. Et sanctus Augustinus dicit, per jura regum possidentur possessiones, non autem per epi-

scopale imperium reges villici fiunt, actoresque episcoporum. Et Dominus, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, et quæ sunt Dei, Deo reddi præcipit (*Matth.* XXII), qui etiam censum regi reddidit (*Matth.* XVII). Et Apostolus voluit serviri regibus, voluit honorari et non conculari reges. *Regem*, inquit, *honorificate* (*I Petr.* II). Et iterum, *Omnis*, inquiens, *anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Reddite ergo omnibus debita* (*Rom.* XIII); et paulo superius: *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed et propter conscientiam* (*Ibid.*). Et si revolveritis regesta decessorum ac prædecessorum vestrorum, talia mandata sicut habentur in litteris ex nomine vestro nobis directis per Actardum episcopum, decessores nostros a decessoribus vestris accepisse nullatenus invenietis: unde pauca de pluribus vobis scribere necessarium duximus.

Sanctus Gregorius, merito vitæ et sapientiæ doctrina apostolicæ sedis pontifex et toti orbi colendus ac imitandus, Francorum regibus Theodorico et Theodeberto, prædecessoribus nostris, de præjudicio cujusdam episcopi, non ita ut vos nobis scripsistis pro eo, qui pro meritis suis legaliter ac regulariter juste depositus est, scripsit hoc modo (*lib.* VII, *epist.* 120, *indict.* 2): « Frater et coepiscopus noster Ursinus Taurinæ civitatis antistes, in parochiis suis, quæ intra regni vestri sunt terminos constitutæ, grave omnino dicitur præjudicium sustinere: adeo ut contra ecclesiasticam observantiam, contraque sacerdotalem gravitatem, et contra sacrorum canonum definita, nullo ejus exigente crimine, alter illic non metuerit episcopus ordinari. Et quia parum visum est, si illicitis non jungerentur illicita etiam res ecclesiæ suæ, ut fertur, ablatæ sunt. Quod si ita se veritas habet, quoniam nimis intolerabile est, ut vir opprimeretur cui culpa non nocuit, præmisso paternæ salutationis alloquio, petimus ut quod excellentia vestra amore ecclesiasticæ reverentiæ, et æquitatis contemplatione, sponte potest impendere, nostra studeat benignius intercessione concedere, et justitiam illi, sicut de æquitatis ejus bono confidimus, faciat in omnibus custodiri, atque patefacta veritate quod illicite actum est, corrigi. Pro utilitate ergo animæ vestræ hæc apud vos nostra exhortatio locum inveniat, etc. » Sed et ad Romanum exarchum, minoris dignitatis, quam simus Dei gratia regiæ potestatis, de quodam episcopo scripsit hoc modo (*lib.* I, *ep.* 32): « Pervenit ad nos, Blandum Ortonensis civitatis episcopum, longo jam tempore in civitate Ravennati a vestra excellentia detineri, et fit ut ecclesia sine rectore, et populus quasi sine pastore rex defluat, et ibidem infantes pro peccatis asque baptismate moriantur. Et rursus, quia non credimus quod eum excellentia vestra, nisi ex aliqua probabilis excessus causa tenuerit, oportet ut habita synodo palam fiat, si quod in eum crimen intenditur, et si talis in eo culpa reperitur, quæ usque ad degradationem sacerdotii deducatur, aliam necesse est ordinationem inquiramus, ne Ecclesia Dei in his, sine quibus eam Christiana non patitur esse religio, inculta ac destituta maneat. Sin autem excellentia vestra aliter se habere, quam de eo quod dicitur esse perspexerit, eum ad ecclesiam suam reverti concedat, ut officium suum in commissis sibi animabus adimpleat. » Quibus mandatis beati Gregorii prædecessoris vestri, de his qui necdum judicio synodali legaliter ac regulariter pro criminibus suis fuere depositi, collatis cum scriptis ex nomine vestro nobis directis, ex eo qui legaliter ac regulariter pro suis excessibus judicio synodali habetur depositus, ut eum nostra fretum potentia Romam mittamus, quæ potius sequenda sint, judicate. Nos autem auctoritatem vestram judicaturam potius credimus, ut ea sequamur, quæ decessores ac prædecessores vestri secundum Scripturarum tramitem prædicationemque majorum scripserunt, quam illa, quæ scriptor sæpe dictæ epistolæ ex nomine vestro nobis directæ confinxit. Ait enim beatus Augustinus libro ad Januarium (*epist.* 119, *cap.* 19): « Omnia talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in conciliis episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universalis Ecclesiæ roborata sunt, resecanda existimo. » Et sanctus Leo, de his quæ a sacris canonibus habentur ita præfixa, et eisdem apostolicæ sedis sunt promulgata decretis, ut nulla possint ratione convelli, constituit, « Ut omni penitus auctoritate sit vacum, quidquid ab illorum fuerit constitutione diversum. » Ac si cum Paulo diceret, quia sibi ipsi apostolica sedes in suis constitutionibus esse non potest contraria, *Licet nos, aut angelus de cœlo evangelizet vobis præter quod evangelizavimus vobis, anathema sit* (*Gal.* I). Sed ut in controversia Quintiliani legitur, *Floribus vafricia nebulonum veneficatis apes mortuas esse, quibus mellificandum fuerat*, de Scripturis sacris B. Petrus agi demonstrat, loquens de Pauli Epistolis, *Quæ indocti et instabiles*, inquit, *depravant, sicut et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem* (*II Petr.* III), et de traditionibus ecclesiasticis sanctus Innocentius (*ad Dec. epist.* 29), « Dum, inquiens, unusquisque non quod traditum est, sed quod sibi visum fuerit, hoc existimat esse tenendum, inde diversa in diversis locis vel ecclesiis, aut teneriu aut celebrari videntur, ac fit scandalum populis, qui dum nesciunt traditiones antiquas humana præsumptione corruptas, putant sibi aut ecclesiis non convenire, aut ab apostolis, vel apostolicis viris contrarietatem inductam. » Contra quem morbum sanctus Cœlestinus salubre cunctis celebravit antidotum, dicens (*epist.* 2), « Nulli sacerdoti suos liceat canones ignorare, nec quidquam facere, quod Patrum regulis possit obviare. Quæ enim a nobis res digna servabitur, si decretalium norma constitutorum, pro aliquorum libitu licentia populis permissa frangatur? » Et sanctus Gelasius in decretis suis, « Patres nostri, catholici videlicet et docti pontifices, in unaquaque secta quolibet tempore suscitata, quidquid pro fide, pro veritate, pro com-

munione catholica atque apostolica, secundum Scripturarum tramitem, prædicationemque majorum, facta semel congregatione sanxerunt, inconvulsum voluerunt deinceps firmumque constare, nec in eadem causa denuo quæ præfixa fuerant retractari qualibet recenti præsumptione permiserunt. »

Videndum est igitur, quid hic trames sanctarum Scripturarum, et prædicatio majorum definiant. Scriptum quippe legimus in sacra historia dixisse Dominum per prophetam Josaphat regi : *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia jungeris, et idcirco iram quidem Domini merebaris, sed bona opera inventa sunt in te, eo quod abstuleris lucos de terra Juda* (*II Par.* XIX). Et in Evangelio semel et secundo ac tertio monitum, et non obedientem ad correctionem debitam, Dominus sicut ethnicum et publicanum jubet haberi (*Matth.* XVIII). Et beatus Gregorius in decretis suis, sicut in gestis synodi invenire potestis, pervasorem non solum rerum alienarum, sed etiam ecclesiæ sibi commissæ, anathematizatum definit. Verum et si alius hoc egerit, is qui præest Ecclesiæ, si hoc vel ipse fieri præcipit, vel sine sua præceptione factum digna punire animadversione neglexerit, eum anathematizat. Satis ergo mirari non possumus, unde scriptor epistolæ, nobis ex nomine vestro delatæ, hanc legem apud se auro sculptam produxit, quam Dominus digito suo non scripsit, nec scribendam cuiquam inspiravit, neque ordinatem per angelos in manu mediatoris illius dedit, quam non paganus indixit, non Christianus induxit, non ecclesiasticus vir decrevit, quæ de sub isto cœlo, sicut non atramento manu justitiæ, ita nec Spiritu Dei vivi scripta personuit, qua me regem a Deo constitutum, et gladio ex utraque parte acuto, ultore scilicet nocentium et defensore innocentium, insignitum, ad vindictam malefactorum, ut exponit Apostolus (*Rom.* XIII), laudem vero bonorum, rei atque damnati, atque anathematizati fautorem esse præcipit, jubens ut Hincmarum sacrarum legum prævaricatorem, sancti sacerdotii vituperatorem, regiæ dignitatis contra regulam apostolicam dehortatorem, regni perturbatorem, perjurum et seditionum auctorem, ecclesiæ sibi commissæ afflictorem, facultatum ecclesiasticarum sacrilegum fraudatorem ac exstirpatorem, episcoporum ac totius populi nostrarum partium scandalizatorem, alienarum rerum pervasorem, et veniendo contra subscriptiones et professiones suas a seipso damnatum, potentia regia fretum Romam venire faciamus.

Quis igitur hanc universam legem infernus evomuit ? Quis tartarus de suis abditis et tenebrosis cuniculis eructavit ? Contra quam litteris sacris ostensa nobis est via quam sequamur, apposita forma, cui imprimamur. *Clamavit*, inquit, *propheta ad regem Israel, et ait : Servus tuus egressus est ad præliandum cominus ; cumque fugisset vir unus, adduxit eum quidam ad me, et dixit : Custodi virum istum, qui si fuerit lapsus, erit anima tua pro anima ejus, aut talentum argenti appendes. Dum autem ego turbatus huc illucque me verterem, subito non comparuit. Et ait rex Israel ad eum : Hoc est judicium tuum, quod ipse decrevisti. At ille statim abstersit pulverem de facie sua, et cognovit eum rex Israel, quod esset de prophetis. Qui ait ad eum : Hæc dicit tibi Dominus : Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima ejus, et populus tuus pro populo ejus. Reversus est igitur rex Israel in domum suam audire contemnens, et furibundus venit in Samariam* (*III Reg.* XX). Quænam vos dementia cœpit, scientes dixisse Christum, Dei virtutem et Dei sapientiam, *per me reges regnant, et conditores legum justa decernunt* (*Prov.* VIII). Et sacri canones, sicut credimus, et in apostolicis litteris sæpius legimus, Spiritu Dei conditi, et totius mundi reverentia sunt consecrati. Propterea videamus, quid de hujusmodi sancti canones et sacræ leges decernant. Ait enim sanctum Africanum concilium (*Can.* 29) : « Et illud petendum, quin apud terræ principes statuere dignentur, ut si quis cujuslibet honoris clericus judicio episcoporum quocunque crimine fuerit damnatus, non liceat eum sive ab ecclesiis quibus præfuit, sive a quolibet homine defensari, interposita pœna damni pecuniæ atque honoris, quo nec ætatem, nec sexum excusandum esse præcipiant. » Et tunc Valens, Gratianus et Valentinianus constituerunt (*cod. Theod.*): « Ut quicunque residentibus sacerdotibus fuerit episcopali loco detrusus et nomine, si aliquid contra custodiam publicam, vel contra quietem moliri fuerit deprehensus, rursumque sacerdotium petere, a quo videtur expulsus, procul ab urbe quam infecit, secundum legem divæ memoriæ Gratiani, centum millibus vitam agat. Sit ab eorum cœtibus separatus, a quorum est societate discretus. Sitque hujusmodi personis illicitum tenore hujus legis, sacra nostra adire secreta, et impetrare scripta, omnibus abjectis per culpam sacerdotio personis, quæ impetrata sunt infecta permaneant, scituris his, quorum defensione nituntur, absque sui reprehensione non futurum, si hoc eis pollicentur suffragium, qui divinum non videntur meruisse judicium. » Unde et Leo papa (*epist.* 46 *ad Pulch.*) apud principalem potestatem petiit de Eutyche scandali et pravitatis auctore, « ut ab eo loco, qui Constantinopolitanæ urbi nimis vicinus erat, longius transferretur, ne frequentioribus solatiis eorum quos ad impietatem suam traxit uteretur. » Et Gregorius (*lib.* X, *epist.* 33) : Paulum Diadinæ civitatis quondam episcopum, quo usque omne quod dilapidavit, vel de substantia tulit ecclesiæ, restitueret, in monasterium mittendum esse decrevit. Et si forte post depositionem suam inverecunde ac mente perversa aliquando de episcopatu loqui, aut rursus ad hoc qualibet aspirare præsumptione tentaverit, Dominici corporis et sanguinis communione privatum, in monasterio eum usque ad diem obitus sui, ad agendam pœnitentiam retrudi, studio Joannis primæ Justinianæ episcopi jussit, ut perpetrati sceleris maculas dignis disceret fletibus emendare, jux-

legem Justiniani imperatoris, qui in libro Constitutionum decrevit, ut si quis episcopus explosus, ausus fuerit ingredi civitatem, de qua repulsus est, vel exire de loco in quo degere jussus est, jubemus eum in monasterio in alia provincia constituto tradi, ut quæ in sacerdotio peccavit, degens in monasterio corrigat. » Quas leges ab imperatoribus et regibus, nostris videlicet prædecessoribus, promulgatas atque decretas, nos immutilate et irrefragabiliter convenit conservare, sicut apostolicæ sedis antistites ad dominos et terræ principes scripserunt. Ait enim Leo ad Leonem Augustum (*epist.* 92) : « Debes,inquiens,incunctanter advertere regiam potestatem tibi, non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiæ præsidium esse collatam, ut ausus nefarios comprimendo, et quæ bene sunt statuta defendas, et veram pacem his quæ sunt turbata restituas. » Et Gelasius ad Anastasium (*epist.* 10, *in fin.*) : « Etenim, imperator Auguste, si contra leges publicas aliquid,quod absit, quispiam fortasse tentaret, nulla id ratione potuisset admitti. » Quas etiam leges principali auctoritate promulgatas, non solum a quibuscunque episcopis, sed etiam ab ipsis apostolicæ sedis pontificibus, ipsius primæ sedis antistites observari debere scripserunt, sicut beatus Leo ad Leonem Augustum scribens demonstrat, dicens (*epist.* 80) non se refragari debere edicta imperialia, vel ea quæ sui decessores secundum tramitem Scripturarum prædicationemque majorum statuerant. « Si quæ,inquiens, destruxi, ego ædifico, prævaricatorem me constituo, et eis me ultionum conditionibus subdo, quas non solum auctoritas beatæ memoriæ principis Martiani, sed etiam ego mea consensione firmavi. » Et sanctus Gelasius ad Anastasium imperatorem (*epist.* 10, *in princ.*) : « Si inquit, quantum ad ordinem publicæ pertinet disciplinæ, cognoscentes imperium tibi superna dispositione collatum, legibus tuis ipsi quoque parent religionis antistites, ne vel in rebus mundanis exclusæ videantur obviare sententiæ, quo, rogo, te affectu eis convenit obedire, qui pro erogandis venerabilibus sunt attributi mysteriis? » Quod et nos, juxta hortamentum beati Gelasii, incunctanter atque libenter exsequi cupimus, in his quæ ad suum ministerium pertinent, cunctis generaliter sacerdotibus recte divina tractantibus, et potissime sedis illius præsuli, quem cunctis sacerdotibus divinitas summa voluit præeminere, et subsequens Ecclesiæ jugiter pietas celebravit : sicut nostri decessores ac progenitores orthodoxi imperatores et reges egerunt, ut et apostolicæ sedis pontifex, et reliqui Domini sacerdotes, nobis quæ a Deo sunt constituta, exhibeant. Scientes, sicut idem beatus Gelasius dicit (*in tom. anath., sub fin.*), quoniam Christus, memor fragilitatis humanæ, quod suorum saluti congrueret, dispensatione magnifica temperans, sic actionibus propriis dignitatibusque distinctis officia potestatis utriusque discrevit, suos volens medicinali humilitate salvari, non humana superbia rursus intercipi, ut et Christiani principes pro æterna vita pontificibus indigerent, et pontifices pro temporalium cursu rerum imperialibus dispositionibus uterentur : quatenus spiritualis actio a carnalibus distaret incursibus, et ideo militans Deo minime se negotiis sæcularibus implicaret (*II Tim.* II), ac vicissim non ille rebus divinis præsidere videretur, qui esset negotiis sæcularibus implicatus, ut et modestia utriusque ordinis curaretur, ne extolleretur utroque suffultus, et competens qualitatibus actionum specialiter professio aptaretur. *Omnis pontifex*, inquit Apostolus, *ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* (*Hebr.* V) : videlicet non solum pro populo, sed quia et ipse circumdatus est infirmitate, pro suis. Et regis est, regni negotia dispensare, sicut inculcant litteræ divinitus inspiratæ. Quia ergo sanctarum Scripturarum tramite, et prædicatione majorum ostenditur, sancto etiam attestante Gelasio (*epist.* 10), quia « duo sunt, quibus principaliter mundus hic regitur auctoritas sacra pontificum, et regalis potestas. » Et per Regem regum, ac summum pontificem cunctorum pontificum, qui solus rex et sacerdos fieri potuit, *conditores legum justa decernunt* (*Prov.* VIII); quas leges principales potestates appellaverunt æternas, et sacri canones Spiritu Dei sunt conditi, et totius mundi reverentia consecrati, et ut beatus Ambrosius ad Valentinianum dicit : « Leges imperator fert, quas primus ipse custodiat, quia quod præscripsit aliis, præscripsit sibi, ne cui esset liberum aliud judicare. » Et beatus Augustinus dicit : « Quia postquam leges subscriptæ fuerint et firmatæ, non licet judici de ipsis judicare, sed secundum ipsas. Quia secundum pontificale ministerium vestrum, regio ministerio nostro monita vestræ paternitatis obedienter ac libenter cupimus obaudire, patimini nos ea servare quæ prædecessores vestri ac nostri de hujusmodi unde agitur constituerunt, et roborantes servando quæ gesta sunt, rata doceamus esse debere quæ gerimus. Nam quomodo leges principum rite vocabuntur æternæ, si transeuntibus principibus una cum eis constitutio legis transibit? Et papa Symmachus ad Æonium (*epist.* 1), « Dum, inquit, ad Trinitatis instar, cujus una est atque individua potestas, unum sit per diversos antistites sacerdotium, quomodo priorum statuta a sequentibus convenit violari? Huc accedit, quod si hæc eveniat sententiarum varietas, ad ipsam sacrosanctam religionem credimus pertinere, cujus omnis potestas infringitur, nisi universa quæ a Domini sacerdotibus semel statuuntur perpetua sint. Quod alias contingere poterit, si successor decessoris actibus non tribuerit firmitatem, et roborando quæ gesta sunt, faciat rata esse quæ gesserit. Quanta enim vicariis beati Petri apostoli judicabitur esse reverentia, si quæ in sacerdotio præcipiunt, eisdem transeuntibus dissolvantur? » Universa, inquit, perpetua sint, quæ a Domini sacerdotibus statuuntur, qui, ut Moyses, ea quæ statuunt ab oraculo divino suscipiunt : non quæ ab his

statuuntur, de quibus per prophetam dicitur, *Væ his qui condunt leges iniquas, et scribentes injustitiam scripserunt* (*Isa.* x). Ea nihilominus, quæ a vicariis beati Petri constituuntur, maneant inconvulsa, quia, ut Leo dicit (*serm.* 3 *in anniv.*) : « Nec nimia est severitas vel remissio, ubi nihil constituitur, nisi quod ex beati Petri æquitate profertur. » Hæc enim scimus esse canonice, scimus esse apostolica auctoritate roborata, et Apostolicæ sedis decreta, quæ, ut Gelasius dicit (*epist.* 10 *ad Dard. in princ.*), « Unamquamque synodum et sua auctoritate confirmat, et continuata moderatione custodit, pro suo scilicet principatu, quem beatus Petrus apostolus Domini voce perceptum, Ecclesia nihilominus subsequente, et tenuit semper et retinet. » Et paulo superius : « Confidimus quod nullus jam veraciter Christianus ignorat, uniuscujusque synodi constitutum, quod universalis Ecclesiæ probavit assensus, nullam magis exsequi sedem præ cæteris oportere, quam primam. » Et item idem (*epist.* 6 *ad episc. univ.*) : « Cumque nobis contra salutarium reverentiam regularum cupiamus nihil temere licere, et cum sedes apostolica superior his omnibus, favente Domino, quæ paternis canonibus sunt præfixa, pio devotoque studeat tenere proposito, satis indignum est, quemquam, vel pontificum, vel ordinum subsequentium, hanc observantiam refutare, quam beati Petri sedem et sequi videat et docere : satisque conveniens sit, ut totum corpus Ecclesiæ in hac sibimet observatione concordet, quam illic vigere conspiciat, ubi Dominus Ecclesiæ totius posuit principatum. » Et de sacris legibus, quas una cum sanctis canonibus catholica observat Ecclesia, idem Gelasius, ut præmisimus, dicit in epistola ad Anastasium imperatorem (*epist.* 10) : « Quantum, inquiens, ad ordinem publicæ pertinet disciplinæ, cognoscentes imperium tibi superna dispositione collatum, legibus tuis ipsi quoque parent religionis antistites, ne vel in rebus mundanis exclusæ videantur obviare sententiæ. »

Et cum ita sacræ leges, tam ecclesiasticæ, quam mundanæ, de damnato episcopali et synodali concilio decernant, non est nostri regii ministerii, reum et sacrorum canonum judicio condemnatum, atque apostolicæ sedis definitione, sicut in gestis synodi invenire potestis, anathematizatum, nostra potentia fretum quoquam dirigere, cum apertissime sacri canones definiant, et leges Justiniani, ac cæterorum imperatorum catholicorum edicta, qualiter, et pro quibus, et a quibus debeat episcopus judicari, et post judicium, quid et qualiter, et per quos sit inde apostolicæ Sedi agendum, quæ non abnuimus, sed incunctanter ac competenter annuimus. A quibus definitionibus nulli est licitum deviare : quia, ut sanctus Hilarus papa dicit, « Non minus in sanctarum traditionum delinquitur sanctiones, quam in injuriam ipsius Domini prosilitur. »

Quocirca, quia Dominus dicit per prophetam, *Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus*, id est nuntius, *Domini exercituum est* (*Malach.* ii), nolite permittere nobis scribi ex vestræ auctoritatis nomine, quæ in legibus sacris, Dei sapientia conditis, et in sanctis regulis ejusdem spiritu promulgatis non continentur, dicente item propheta, id est sacerdoti præcipiente : *Audiens nuntiabis eis ex me* (*Ezech.* iii) ; *ex me*, inquit, et non *ex te*. Et redarguuntur, qui de corde suo loquuntur, quoniam *qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit* (*Joan.* vii). Nolite igitur, ut præmisimus, ex vestro nomine, vel apostolicæ sedis auctoritate, jussiones vel excommunicationum intentationes, contra sacrarum Scripturarum tramitem, prædicationemque majorum, ac sacrarum legum sanctorumque canonum constitutiones, nobis de cætero scribi cujuscunque instinctu permittere, precamur, quia scitis, et scimus, totum esse irritum, quidquid ab eorum fuerit constitutione diversum. « Dicitur, inquit sanctus Leo (*serm.* 3 *in anniv.*), a Domino beatissimo Petro, *Tibi dabo claves regni cælorum, et quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cælis, et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cælis* (*Matth.* xvi). Transivit quidem etiam in alios apostolos jus istius potestatis, et ad omnes Ecclesiæ principes decreti hujus constitutio commeavit : sed non frustra uni commendatur, quod omnibus intimatur. Petro enim ideo hoc singulariter creditur, quia cunctis Ecclesiæ rectoribus Petri forma præponitur. Manet ergo Petri privilegium, ubicunque ex ipsius fertur æquitate judicium. »

Qua sententia constat, quia non manet Petri privilegium, ubi ex ipsius æquitate non fertur judicium. Cum enim ubicunque dicitur, sicuti nullus locus, ita nemo rector Ecclesiæ ex Petri æquitate judicium ferens excipitur, vel contra illius æquitatem judicium proferens commendatur. Et quia ubicunque sine ulla exceptione non manet Petri privilegium, ibi ex ipsius æquitate non fertur judicium prolatum obaudiemus jussum, vel recipiemus judicium, quod non ex Petri æquitate fuerit prolatum, ac per hoc ipsius privilegio fuerit destitutum ? De quo episcopali judicio, quid cunctis episcopis sequendum, et quid Ecclesiæ filiis sit tenendum atque servandum, beatus Gregorius sufficienter inculcat. Ergo jubete et judicate privilegio magni Petri, juxta æquitatis ejus judicium, quæ jubenda et judicanda sunt, *ne*, ut dicit ejus coapostolus, *vituperetur ministerium vestrum* (*II Cor.* vi). Quia et nos secundum regium ministerium nostrum, quantum ex nobis est, cupimus servare quod scriptum est, *Filii, obedite parentibus vestris in Domino* (*Ephes.* vi), videlicet quod fuerit jussum vel judicatum a Domino, dicente illo singulis, qui pro patribus apostolis Ecclesiæ, nati sunt filii apostolici viri, *Tu autem audiens nuntiabis eis ex me* (*Ezech.* iii). Divina quippe nos lectio docet, quia nec etiam Balaam satis superque a rege Balac petitus, licet medicamento avaritiæ delinitus in consilio dando corruptus offenderit, ullo tamen aut ullius instinctu in judicio justitiæ aliud loqui

adversus Israel persuaderi vel extorqueri potuit, A quam quod a Domino audivit (*Num.* XXII).

De eo quod in litteris ex nomine vestro nobis directis habetur, *Ut veniente Hincmaro Romam, veniat accusator idoneus, qui nulla possit auctoritate legitima respui,* rescribimus, quia licet hæc commendatio nulla sit ratione atque auctoritate suffulta, si forte apud vos exlex solus Hincmarus nova lege, priscis tam publicis quam ecclesiasticis contraria, imo ordine novoque more habetur, ut nonnisi a vobis et Romæ valeat judicari pro his excessibus, de quibus habentur certa sacrorum canonum ac legum decreta, quæ, ut Leo dicit, nulla possunt ratione convelli, cum etiam de causa fidei, ut dicit Gelasius, cuicunque pontifici liceat, secundum regulam erroris ante damnati, quemlibet a catholica communione B discernere. Et ego ita exsors ab omnibus accusationibus, non solum ab his, quibus legaliter et regulariter accusandi adversus seipsum denegatur licentia, verum et ab his, quibus in propriis causis accusatio non negatur, ut sicut leges et regulæ jubent, in provincia in qua sunt orta negotia terminari non valeant, et secundum Antiochenos canones, provincialium synodorum non debeant experiri examen, si nobis vias, cum voluntate et consensu dilectissimi nepotis nostri imperatoris vestri, contra cujus dilectionem et debitum honorem, si tamen mutuam dilectionem et congruum honorem nobis exhibere studuerit, illuc ire non volumus, obtinueritis, cooperante Domino, pace in regno nostro contra paganos virtute vel quacunque dispositione Dei obtenta, C Romam venire congruo tempore non differemus. Et quia illum legaliter aut regulariter in synodo episcoporum plurimarum provinciarum de certis causis accusavimus, idoneum nos accusatorem illius ostendemus, et tantos testes idoneos diversi ordinis ac dignitatis nobiscum ducemus, cum quibus eum legaliter ac regulariter nos accusasse et comprobasse sufficientissime comprobabimus.

Tandem, quia vos non legisse vel audisse collegimus ex litteris ab Actardo episcopo nobis delatis, quæ antea per illum paternitati vestræ direximus, iterato scribimus ea quæ tunc scripseramus, deprecantes vos in omnipotentis Dei honore, et sanctorum apostolorum veneratione, ut tales inhonorationis nostræ epistolas, taliaque mandata, sicut hacte- D nus ex nomine vestro suscepimus, nobis et regni nostri episcopis ac primoribus de cætero non mandetis, et non compellatis nos mandata et epistolas vestras inhonorandas contemnere, et missos vestros dehonorare, qui vobis, in his quæ ad vestrum ministerium pertinent, si tamen ministerium vestrum cupimus obtemperare. Quæ pro vestri honore privilegii vobis dicimus, quia vobis, sicut revera vicario B. Petri apostolorum principis, in omnibus debite ac competenter obedire desideramus, et ne aliter eveniat cavere per omnia cupimus, ac vestram sanctitatem id ipsum cavere humili prece deposcimus, ne nos et nostros satis invitos ad id cogatis convertere, quod in quinta universali synodo, a sede apostolica, ut in apostolicis litteris, præcipue autem in synodica beati Gregorii ad quatuor patriarchas, et in aliis ejus epistolis, una cum quatuor præcedentibus legimus collaudatum atque susceptum, invenitur nobis tenendum. Quod adhuc nostris litteris ad exemplum inserere noluimus, donec sciamus, si duritiam mandatorum vestrorum erga nos aliter ad benignitatem inflectere poterimus: quia quod ex apostolicæ sedis nomine, secundum sanctarum Scripturarum tramitem, prædicationemque majorum, et orthodoxorum decreta scribitur, sequendum et tenendum non ignoramus, et quod secus a quoquam fuerit compilatum sive confictum, non solum respuendum, sed et redarguendum esse cognoscimus. Si denique aliter quam nos et vos decuerat, reverentissimæ paternitati vestræ rescribendo, factus sum insipiens, vos me coegistis. Petimus autem omnipotentem Dominum ut inspiret cordi vestro sic nos benigne tractare, quatenus ulterius nobis non sit necesse vobis ita rescribere, sed, ut cupimus, in veneratione apostolorum, apostolico pontificio vestro humiliter ac devote colla et corda submittere. Deus omnipotens ad honorem et salvationem atque exaltationem sanctæ suæ Ecclesiæ vos per multa annorum curricula conservare dignetur, Domine sanctissime et reverentissime pater in Domino.

EPISTOLA IX

AD EUMDEM.

Eodem tempore missa quo superior.

[Ex Opp. Hincm., pag. 716.]

Sanctissimo ac reverentissimo Patri Adriano summo pontifici, et universali papæ, CAROLUS Dei gratia rex et spiritualis filius vester.

Quia litteris ex nomine sanctæ paternitatis vestræ ab Actardo venerabili archiepiscopo nobis delatis, necessitate cogente, prolixius respondere compulsi sumus, contra morem nostrum in quaterniunculo annulo nostro signato responsionem nostram scribere necessarium duximus, quatenus legi planius valeat, et quæ vobis ratio respondere coegit, legenti plenius innotescant. Quam responsionem sancta paternitas vestra non aspernanter, sed benigne suscipiat, quæ a nobis non est contumaciter, sed mente pacifica, ut in eodem quaterniunculo invenietis, contexta. Deprecamur autem vos in omnipotentis Dei honore, et sanctorum apostolorum veneratione, ut tales inhonorationis nostræ epistolas, taliaque mandata, sicut hactenus ex nomine vestro suscepimus, nobis et regni nostri episcopis ac primoribus de cætero non mandetis. Sed liceat nobis apostolico pontificio vestro, in veneratione Dei, et sanctorum apostolorum, humiliter ac devote, ut cupimus, colla et corda submittere. Deus omnipotens ad honorem et salvationem atque exaltationem sanctæ suæ Ecclesiæ vos per annorum curricula conservare dignetur, Domine sanctissime atque reverentissime pater in Domino.

LIBELLUS PROCLAMATIONIS
DOMNI CAROLI REGIS
ADVERSUS WENILONEM ARCHIEPISCOPUM SENONUM,

Electis judicibus Remigio Lugdunensium, Herardo Turonorum, Weniloni Rothomagensium, et Rodulfo Biturigum archiepiscopis, in sancta synodo duodecim provinciarum apud Tullensem parochiam, in suburbano ejusdem urbis quod dicitur Saponarias, propria ipsius manu porrectus anno incarnationis Domini DCCCLIX, indictione VII, XXIII Kalendas Julias.

I.

A Quia sicut dicit sanctus Gregorius, et ex consuetudine olitana [a] cognoscitis, in Francorum regno reges ex genere prodeunt, mihi a domno et genitore meo, piæ memoriæ Ludovico Augusto, pars regni inter fratres meos reges divina dispositione est tradita. In qua parte regni vacabat tunc pastore metropolis Senonum, quam juxta consuetudinem prædecessorum meorum Weniloni tunc clerico meo, in capella mea mihi servienti, qui more liberi clerici se mihi commendaverat, et fidelitatem sacramento promiserat, consensu sacrorum episcoporum ipsius metropolis ad gubernandum commisi, et apud episcopos, quantum ex me fuit, ut eum ibidem archiepiscopum ordinarent obtinui.

II.

Post hæc de divisione regni inter me et fratres meos, ratio est exorta notissima, unde partem divisionis cum mutuis, nostris scilicet, nostrorumque fidelium sacramentis, sicut etiam primores regni totius invenerant, tenendam et gubernandam suscepi. Quam divisionem inter me et fratres meos de cætero a me substantialiter tenendam, sicut et alii, qui ibi adfuerunt episcopi, Wenilo mihi fratribusque meis propria manu juravit: Pacem etiam et mutuum adjutorium inter me et præfatum fratrem Ludovicum Wenilo sacramento firmavit.

III.

Sed et post hoc, electione sua, aliorumque episcoporum, ac cæterorum fidelium regni nostri voluntate, consensu et acclamatione, cum aliis archiepiscopis et episcopis Wenilo in diœcesi sua, apud Aurelianis civitatem, in basilica sanctæ Crucis, me secundum traditionem ecclesiasticam regem consecravit, et in regni regimine chrismate sacro perunxit, et diademate, atque regni sceptro in regni solio sublimavit. A qua consecratione, vel regni sublimitate, supplantari vel projici a nullo debueram, saltem sine audientia et judicio episcoporum, quorum ministerio in regem sum consecratus, et qui throni Dei sunt dicti, in quibus Deus sedet, et per quos sua decernit judicia: quorum paternis correptionibus et castigatoriis judiciis me subdere fui paratus, et in præsenti subditus.

IV.

Denique cum seditiones in regno nostro per homines irreverentes cœperunt crebrescere, consensu episcoporum, ac cæterorum fidelium nostrorum, chirographum invicem conscripsimus, qualiter ego erga eos cooperante Domino agere vellem, et qualiter mihi consilio et auxilio iidem fideles nostri abinde postmodum solatium ferre debuissent. Cui scripto Wenilo apud Bajernam villam propria manu subscripsit, sicut in præsenti videre potestis.

V.

Deinde cum contra paganos ad insulam loci, qui Oscellus dicitur, cum fidelibus nostris et terreno itinere, et navigio sicut scitis perrexi, quidam a nobis deficientes fuga lapsi sunt. Wenilo autem, se

B pro infirmitate sua illuc ire non posse dicens, ad sedem suam reversus est. Dum autem in procinctu eo nos infirmi degeremus, frater noster Ludovicus, sicut scitis, cum manu hostili, et seditiosis hominibus, ex regno suo regnum nostrum irrupit. Ad cujus colloquium, sine mea voluntate atque licentia, Wenilo venit, quem supplantatorem meum esse, quod nemo cognovi episcoporum ex regno nostro alius fecit.

VI.

De cætero, cum contra prædictum fratrem meum, et inimicos meos ac vastatores Ecclesiæ, et depopulatores regni qui cum illo erant, cum fidelibus Dei ac nostris perrexi, nec per seipsum, nec per debitum solatium, quod antecessores mei reges, et ego ipse ex Ecclesia illi commissa habere solitus eram, ali-

C quid adjutorii præbuit, præsertim cum hoc devote ab illo petierim.

VII.

Cum autem ratio et necessitas mihi accidit de villa Breona ut a prædicto fratre meo secederem. et ipse frater meus Ludovicus ad hoc rediit in partem regni mei ut mihi meum nepotem subriperet, et homines mei ut mihi subtraheret, ac fideles meos vastanter imprimeret [opprimeret], Wenilo cum quo potuit solatio ad prædicum fratrem meum Ludovicum in meam contrarietatem venit. Cum quo erant excommunicati istius regni, et seditiosi, de quorum excommunicatione coepiscoporum suorum litteras accepit: et missas publicas fratri meo, cum quo

D ipsi seditiosi erant, in palatio meo Altiniaco, et pa-

[a] *Olitana*, id est olim atque antiquitus recepta, non abolita aut exoleta.

rochia et provincia alterius archiepiscopi fidelis nostri, sine sua licentia, ac coepiscoporum consensu, Wenilo excommunicatis vel excommunicatorum participibus celebravit. Et in eo concilio atque consilio fuit, quo nepos meus Lotharius per mendacia, quantum ex seductoribus suis, subriperetur, et debitum ac sacramento promissum solatium, atque adjutorium ex illo mihi subtraherent.

VIII.

Prædictis nihilominus fratris mei consiliariis, et publicis ac secretis tractatibus, Wenilo cum specialibus familiaribus, et inter priores ejus familiariter cum episcopali judicio, ut diximus, excommunicatis, et judicio regni dijudicatis, interfuit : quatenus partem regni, quam idem frater meus, et Wenilo mihi juraverant, et in qua Wenilo me regem sacraverat, sæpe fatus frater meus obtineret, et ego illam perderem.

IX.

Wenilo in eo consilio et tractatu fuit, ut episcopi, qui mihi fidei promissæ debitores erant, et consilium atque auxilium manu propria confirmatum ferre debuerant, deficerent, et ad fratris mei Ludovici obsequium et subditionem se verterent.

X.

De abbatia sanctæ Columbæ, et rebus vel honoribus regni mei, apud Ludovicum fratrem meum præceptum obtinuit, et litteras ad missos, quo eamdem abbatiam revocarent, Echardum et Theodoricum impetravit. Sed in eisdem litteris ad præfatos missos, jussionem fratris mei Ludovici Wenilo obtinuit ut de muro castelli Meloduni, quod jus regiæ est potestatis, petras haberent licentiam prehendere. Unde constat quod in plebe istius regni mihi a Deo collati eum studebat colere et satagebat tenere.

XI.

Wenilo in eo consilio et tractatu cum præfatis excommunicatis fuit, ubi consideratum est quatenus illi homines qui mihi fideles erant et mihi sacramento fidelitatem promiserant, sive nolentes, sive volentes fratri meo Ludovico jurarent, ut ei adjutorium ferrent, qualiter regnum meum contra me obtinere potuisset, et non solum consilio Wenilo interfuit, sed et ipse hoc idem consilium fratri meo Ludovico contra meam fidelitatem, quam mihi promisit sacramento, donavit.

XII.

Wenilo per se et per familiares suos, supradictos scilicet excommunicatos, apud fratrem meum Ludovicum obtinuit ut vacans episcopatus, Bajocacencis scilicet civitatis, propinquo suo, clerico meo, nomine Tortoldo, qui mihi se commendavit, et fidelitatem sacramento promisit, donaretur : qui eumdem episcopatum in mea infidelitate, et contra fidelitatem mihi promissam, consensu Ludovici fratris mei accepit.

XIII.

Tandem postquam mihi Deus vires recuperandi mei, per solatium fidelium meorum, contra fratrem meum donavit, perrexi prope de civitate Wenilonis, qui me contra fratrem meum ad recuperandum regnum meum pergere scivit, et nullum adjutorium vel per se, promisso ac subscripto consilio, vel per militiam, quæ ex Ecclesia sibi commissa solet exire, adjutorium aliquod præstitit.

ANNO DOMINI DCCCLXXVIII.

ADREVALDUS

FLORIACENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA IN ADREVALDUM.

(Apud Fabricium, Biblioth. med. et inf. Lat.)

Adrevaldus, ordinis Benedictini monachus Floriacensis, quem Ludovici Pii temporibus vixisse probat Ruinartus in Apologia missionis S. Mauri, Gallice edita, pag. 52 seqq. *Historia translationis S. Benedicti et S. Scholasticæ*, in Joannis a Bosco Bibliotheca Floriacensi. Paris, 1605, in-8°, pag. 1, et in Actis Sanctorum 21 Martii, et in Mabillonii sæc. II. Actorum Benedictin., pag. 253. *Historiæ miraculorum S. Benedicti*, librum primum hic Adrevaldus; appendicem ad eum, Adelerius, monachus itidem Floriacensis; librum secundum et tertium Aimoinus, A. C. 1005 ; quartum Anonymus composuit Obviæ apud eumdem Joannem a Bosco, pag. 13, et in Actis Sanctorum, et apud Mabillionium sæculi II, pag. 67, 80 et 369. *Liber de corpore et sanguine Domini, contra Joannem Scotum*, vulgatus a Dacherio, tomo XII Spicilegii, et tom. I editionis novæ, pag. 150. *Vita S. Aigulfi, abbatis Lerinensis et martyris*, occisi an. 675, sine nomine auctoris apud Surium 3 Septemb., et restituta auctori suo integriorque in sæc. II. Actorum Benedictinorum, pag. 656.

HISTORIA TRANSLATIONIS SANCTI BENEDICTI

AUCTORE ADREVALDO MONACHO.

(Apud Mabill., Acta SS. ordinis S. Bened. tom. II, ex Joannis Boscii Bibliotheca Floriacensi, Bollando et mss.)

Langobardi Cassinum vastant.

1. Cum diu gens Langobardorum infidelitatis suæ tenebris carere noluisset, et jugum Domini ferre detrectans eos qui ferebant impugnare decrevisset, Italiam venit nominis Christiani gratia impugnandi et suo eam dominio subjugandi, cujus incolas occultum Dei judicium ejus mucroni tradidit feriendos. Quæ gens longe lateque suæ cædis extendens crudelitatem, Beneventanam aggressa est expugnare provinciam, cujus urbes terræ coæquans, monasteria villasque depopulans, non minimas Christianorum strages dedit. Oves enim Dominicas ab ovilibus exclusas diversa cæde lacerans ovilia Domini evertebat, ita ut in eremi vastitatem loca prius desiderabilia conversa viderentur. Unde inter cætera facinora sua monasterium [a] eximii Patris Benedicti depopulans, rebus omnibus inhabitabile reddidit. Quod quomodo contigerit, legenti B. Gregorii secundum Dialogorum librum clarum est : qui omnia hujus sanctissimi viri opera claro stylo persecutus, inter cætera narrat eum prophetiæ spiritu cognovisse atque prænuntiasse, ablatis rebus omnibus idem monasterium eversum iri.

Chlodoveo favente Leodebodus Floriaci cœnobium condit.

2. Hac itaque patrata eversione et multis effluentibus annorum curriculis, idem locus ad eremum redactus cœpit esse ferarum, qui prius fuerat habitatio hominum, usquequo regni Francorum gubernacula adeptus est Chlodoveus filius Dagoberti, qui ut erat vir nobilissimus rerum administratione publicarum miro callebat ingenio. Item etiam rex cum egregiis polleret moribus petitionibusque justis et servitio Dei aptis assensum præberet, interpellatus est a bonæ memoriæ viro Leodebodo Patre monasterii S. Aniani, quod est situm prope mœnia urbis Aurelianæ, ut monasterium ordini monastico congruens sibi liceret construere in agro Floriacensi, datis pro eodem agro in mutua vicissitudine prædiis quæ sibi a parentibus jure hæreditario relicta possidebat. Namque idem ager Floriacensis scilicet regalis tunc fiscus erat. Quibus auditis rex libentissime ejus precibus annuit, et desiderium illius quod diu dilatione creverat compleri judicavit. Igitur ab utrisque partibus mutuæ commutationes factæ sunt, memorato abbate dante quod a genitoribus ei relictum est prædium (*Attiniacum ad Axonam*), et rege supradicto reciproca vicissitudine pro eo agellum quemdam Floriacum cognominatum cum appendiciis suis haud longe a littore Ligeris. Quod testamentum mutuæ vicissitudinis usque hodie in archivis publicis nostri reservatur monasterii. Prædictus autem vir Domini Leodebodus hoc negotio peracto nequaquam oblitus suæ destinationem desiderii, in supradicto agello cœpit ædificare habitationes utiles monachis. Quod opus sagaci insistens industria, mirifico consummavit effectu : ædificansque ibi basilicam in honore S. Petri, itemque aliam in honore S. Mariæ Domino dedicari voluit. Mox etiam tunc præparata habitatio ut ne inanis esset atque sine habitatoribus, collegit ibidem quamplures ad Domino serviendum sub norma regulæ vivere paratos, Patremque et Abbatem his præfecit nomine Mummolum [b], qui quandiu, rebus humanis interfuit, ut idoneus pastor gregis sibi commissi sollicite curam exhibuit.

Aigulfus a Mummolo Cassinum mittitur pro S. Benedicti reliquiis.

3. Igitur cum processu temporis evolventibus annis supradictus Leodebodus corpore exemptus (sicut credimus) cœlicas recessisset ad sedes, jamdictus Mummolus gregis commissi custodias optime servans et lectioni assidue studium dans, inter cætera reperit in libris beati ac præcellentissimi viri Gregorii Romani antistitis, quomodo sanctus ac Deo dilectus Benedictus agonis sui cursum in Beneventana provincia consummaverit : recordansque quia isdem venerabilis Pater, oraculo divino admonitus prævidensque futuros casus, prædixerit illud monasterium funditus evertendum, et quod ille spiritualibus oculis, iste oculis patratum carneis conspiciebat, misit ad prædictam provinciam unum ex commilitonibus nomine Aigulfum monachum. Sic namque sibi fuisse revelatum divinitus dicebat, ut prædictus vir illuc pergens, corpus jam dicti transferret Benedicti. Fuit namque idem Aigulfus venerabilis vir et Deo omnimodo placere gestiens : qui quantæ sanctitatis fuerit cujusve virtutis, finis probavit, in quo omnis laus secure canitur. Namque cum bonis polleret operibus, et in monasterio Lirinensi ob bonorum studium operum peteretur aliquantisper exempli gratia remorari, a contrariis religioni di-

[a] Hanc eversionem ad annum circa 580 retulimus in Vitæ S. P. Benedicti cap. 17, sæcul. I Bened.

[b] Alii Rigomarum Mummolo præferunt. Lege S. Mummoli elogium infra ad annum 678, ubi etiam de Leodebodo et monasterio Floriacensi agemus.

vinæ insidias perpessus, ad palmam martyrii usque A pervenit : cujus etiam passio penes nos habetur (*infra*).

Aigulfo se adjungunt Cenomani.

4. Non dispar interea huic visioni in Cenomanica urbe apparuit visio [a], ut scilicet pergentes et ipsi in eamdem provinciam, corpus transferrent sororis S. Benedicti, Scholasticæ nomine, ut quos unius urnæ habebat spatium, simul transferendi ostenderentur. Cum igitur utrinque laboraretur, quatenus visionis manifestæ non segnes invenirentur exsecutores; paucis admodum diebus transactis a supradicta Cenomanica urbe egressi, oraculi divini auditores carpebant iter Italiam ducens : divertentesque in monasterium Floriacum hospitandi gratia, compererunt præfatum venerabilem virum Aigulfum B præceptis abbatis sui obsequentem idem velle iter arripere.

Roma lustrata Cassinum pergit Aigufus.

5. Igitur communi decreto cœptum opus simul statuunt peragere, junctique simul tandiu indivisibiliter sibi adhæsere, quousque Romam venientes B. Petri basilicam oraturi intrarent. At cum in eadem urbe sub obtentu visendorum sanctorum locorum a se invicem dividerentur, ut rei autem habet veritas, negotium quod cœperant perfecturi; memoratus Aigulfus intermissis interim his quæ palam ostentaverat velle, locorum scilicet sanctorum circuitionibus, expeditioni opera dedit, certans ocius perficere quod sibi injunctum fuerat sanctum mandatum. Tandem itaque pervenit ad locum castri C quod vocatur Cassinum : ibidemque paulisper itineri finem imponens, exspectabat eventum rei, orans illum qui visionem superius prolatam revelare dignatus est, quique se ad hoc opus destinaverat, ut non in vacuum tantum iter consumi vellet, sed sicut promiserat thecam thesauri sui ei revelare dignaretur.

Ab ignoto sene locum tumuli discit.

6. Cum itaque alicujus signi causa capiendi loca peragraret, et huc illucque circonspiciens oculorum orbes volveret sedulus explorator, conspiciens eum homo quidam multorum annorum crebro id agentem sic eum prior affatur : Heus tu, inquit, quibus ab oris nostras adisti sedes, cujusve negotii gratia ? D Ad hæc ille non indagini illius ausus est propalare commissum sibi secretum : sed cum iterato super ipsa re interrogaretur, ipse tamen negotium divulgare metueret, hæc ab eodem sene audivit : Cur, inquit, me secreti tui non efficis conscium ? Nam si delatoris scandalum caves, securus esto, in me tutam reperius fidem : et si dictis meis fidem accommodaveris, fortassis etiam negotio tuo profuturum erit. Ista vero cum prædictus Dei famulus auribus hausisset, cogitans quia in antiquis est sapientia et rerum præteritarum cognitio, reputans etiam sicut postea rei probavit eventus, propter hoc ipsum eum Dominum præmisisse, compellanti ex ordine rei gestæ texuit historias, qua causa venisset, quæque visio propter hanc rem sibi fuerit demonstrata. Ad hæc senex paululum terræ defigens aspectum, vocemque infra fauces comprimens, sic demum ora resolvit : Si mihi quæ pro tali munere debentur præmia digna rependis, Deo favente, puto me ocius negotio finem perfectionis imponere, quatenus pro his quibus laborem tanti itineris assumpsisti peractis, ovans ad propria repedare queas, Hujus ergo verba cum vir Dei perorantis audisset:Nulla, inquam, erit in munere dando difficultas quin omnia quæ a me poscis dem, tantum est ut promissionis tuæ memor dicta factis recompenses. Ad hæc ille : Cum, inquit, lusifugæ noctis tempora conticiniique metas propinquare prospexeris, tu ne ad modicum quidem indulge quieti, sed tecti adyta linquens, nudo sub aeris axe indefessus speculator adesto. Cumque solitudinis hujus locum aliquem lumine clarissimo radiare conspexeris nivei montis instar, notato certa mente locum : namque ibi inveniendum est unde tuæ curæ finis imponatur.

Reliquias sacras in Galliam defert comitibus Cenomanis.

7. Igitur prædictus vir verbis fidem dans, ardens autem desiderio, primo quietis somno percepto stratu sese excutiens,præceptorum senis haud segnis obtemperator exstitit. Namque prædictæ solitudinis plagam respiciens conspicit eminus locum lumine claro micante, ceu cum luminaribus facibusque densis locus aliquis perfusus illustratur. Quibus visis reverendus heros gaudio magno repletus mundi Gubernatori et sæculorum Rectori benedicens in iisdem laudibus noctis terminum exspectabat. Qui cum diu præstolatus affuisset, solisque globus, necdum jubare suo mundi spatia ampla compleret, ad locum intrepidus properat cujus notator exstiterat : ibique sicut longe optaverat cuncta inveniens, prosperatori itineris sui grates innumeras rependit. Namque locum adiens loculum ibidem invenit, exterius quidem vilem, interius autem retinentem magni pretii margaritas. Pro foribus autem petræ scilicet superpositæ præfixa erant notamina,quorum interius busta jacebant. His sicut diu optaverat inventis, patefacto a latere evacuatoque locello, thesaurum inventum unius sportellæ conclusit [b] sinu, quæ sporta hacte-

[a] Nimirum S. Bercario ejusdem urbis episcopo, sicut in ipsius Bercarii Vita et in relatione seu narratione propria de Translatione S. Scholasticæ legitur.

[b] Paulus Warnefridus in lib. VI Hist. Langob., cap. 2, ait cineres sacros Cassini remansisse. Cui astipulatur Notkerus monachus Gallensis in Martyrol. ad II Julii : *Non diu*, inquit, *locus ille* (*Cassinas*) *sanctorum reliquiis venerabilis a fidelium conventu mansit inanis. Nam fratres qui hostium manus evadere potuerunt, iterato in unum conglobati, et aliis ad vicem dispersorum adhibitis multiplicati, sacros cineres, seipsos jam cautius agentes, satis religiose curarunt : donec nuper infestatione Saracenorum in omnem ventum dispersi sunt,* scilicet monachi : quod anno 884 accidisse diximus.

nus penes nos quasi nova habetur. Quibus patratis A omnibus improviso adsunt socii, quos supra sermo retulit a Cinomanica urbe profectos, quærentes et ipsi non quæsita diu benedictione frustrati. Tuncque primum sibimet mutuo patefecere sui itineris causam, quia scilicet et ipsi revelatione divina admoniti ad corpus B. Scholasticæ ierant deferendum : moxque cum festinatione retrogradum iter arripientes, festinato simul regredi curabant portantes quas invenerant dono divino pretiosissimas margaritas.

A Romani pontificis satellitibus nube media proteguntur.

8. Bajulis sanctorum corporum Benedicti et S. Scholasticæ sororis ejus celeriter repedantibus, jamque oras finium suarum attingentibus, vox alta divi- B nitus per alta silentia noctis prohibuit eos moras innectere in eundo. Eadem hora papam Romanum per visionem quidam assistens talia compellare visus est : Cur te piger somnus temporibus pressis negat stratibus relictis custodiam tuæ habere provinciæ ? et quare dimissis publicis utilitatibus, propriis implicaris ? namque ut dico quod palam sit noveris, te magnorum virorum patrociniis carere Benedicti scilicet atque Scholasticæ sororis ejus, quorum corpora quidam a Galliæ oris huc adventantes, illuc furunt humanda. His auditis Romanus antistes protinus relicto thoro arma comitesque inquirit, ac persequi conatur recedentes, junctis sibi Langobardorum auxiliis. Hac itaque famuli Dei visione accepta, formidantes alicujus incommoditatis tristem accessum, C respiciunt retro, videntque se subsequi ab hostibus : tuncque timore pleni terræque consternati, rogabant eum qui suorum famulorum corpora eis revelare dignatus est, ut ea illis ad locum destinatum præciperet deferre : quorum precibus divinæ pietati annuere libuit. Nam omnipotentis potentia tenebrarum densitate ita eos occuluit, ut sibi quidem nil obesset, persecutoribus vero eorum omnem facultatem se inveniendi auferret : sicque famuli Dei malorum timore sublato ocius redirent.

Bonodii cæcus illuminatur.

9. Tandem igitur quanquam laboriose, salubriter tamen tanto confecto itinere in prædiolum quoddam diverterunt Bonodium [a] nomine, situm in pago D Aurelianensi lassitudine cogente. In quo loco cum paulisper indulgerent quieti, ecce quidam sine oculis materno fusus utero advenit, magnisque vocibus oris ac fidei sanctum interpellabat, ut quæ natura negaverat sibi lumina præstaret. Igitur dum his vocibus perstaret, parvo intervallo atque vix una hora effluente discussa caligine cæcitatis lumen sibi diu negatum cœpit aspicere, et datorem illius simulque B. Benedictum magnis laudum vocibus extollere.

Contractus erigitur.

10. Placuit etiam Divinitati huic miraculo aliud in eodem loco conjungere, ut quantæ sanctitatis esset cujus corpus portabatur ostenderet. Namque debilis quidam qui erectus ire nequibat per terram, rependo se trahens, utpote qui et omnium membrorum officio destitutus erat, advenit implorans auxilium ab omnipotente Deo per famulum illius Benedictum. Itaque miro modo cœperunt se nervi diu contracti extendere, et aridi diu meatus venarum sanguinis inundatione humectari, atque ita Deo volente accepto robore lætus super pedes constitit et curatori suo magnis vocibus benedixit. Qui locus hactenus Basilicam retinet Domino in honore B. Benedicti dicatam.

Cæco lumen restituitur.

11. Cumque ab eodem loco moveri placuisset, aliud prædiolum adeunt mille quingentis ferme passibus a monasterio quo tendebant distante Novavilla [vulgo *la Mairie de Neuville*] cognomine. In eo etiam cum aliquantulum eis requiescere placuisset, obviam eis quidam cæcus factus est, qui magno impetu ferociter facto sportam qua beati viri cinis portabatur apprehendit. Quem vir Domini Aigulfus moderata studuit correptione castigare, atque ab illicita præsumptione revocare. Sed ille quem lumen amissum contristabat, respondit, nullo modo se posse ab ea divelli nisi quamprimum lumen reciperet ; pronuntiavitque se tantæ fidei esse, ut quidquid peteret S. Benedictus , Domino sibi annuente tribuere posset.

In veteri Floriaco reliquias Scholasticæ Cenomani postulant.

12. Post hæc vero cum in eundo nulla mora fieret, agmina monachorum cum plebe territorii Aurelianensis obviam eis processerunt milliario a monasterio, in vico qui dicitur vetus Floriacus : ibique cum gaudio et lætitia atque honore magno exceperunt corpora sanctorum supradictorum sub die quinto Iduum Juliarum. In eodem quoque loco die illo eamdem solemnitatem cum ingenti lætitia in Dei laudibus peregerunt. Cum igitur ibi moræ fierent, plebs Cenomanicæ urbis, cujus supra diximus fuisse cives qui pro afferendo corpore B. Scholasticæ ierunt, adfuit obviam procedens cum civibus suis, quos pro deportando cœlesti thesauro emisisse gaudebant. Sed cum ad prædictum locum veniens cognovisset rei veritatem et actus omnes venerabilis viri Aigulfi, postulabat eum ut sibi munus promissum atque a Deo demonstratum concedere deberet. Sed isdem venerabilis vir respondit, se nequaquam velle sanctorum germanorum corpora ab invicem separare, sed sicut eos in priori monumento [*supple* constat] simul fuisse conditos, ita in secundo indivisibiliter componere velle testabatur. Tunc vero nobiles

[a] Bonodium, *Bonnée*, viculus una leuca supra Floriacense monasterium, ubi nulla exstat basilica, nisi parœcialis S. Martino dedicata : at uno fere ab ea lapide cernitur agger quidam, Mons S. Benedicti appellatus, quo in loco eruuntur nonnunquam veteris ædificii, haud dubie ecclesiæ quondam S. Benedicto sacræ, rudera et fundamenta.

quique atque sapientes his contradixere verbis, justum non esse dicentes, ut quos divina voluntas participes fecerat oraculi cœlestis, et qui simul locum sanctorum thecæ corporum adissent, quique in subeundo pares labore fuerant, non etiam fructus laboris æque partirentur. Maxime vero non esse dignum dicebant, ut duo magna luminaria loci unius coarctaret angustia, cum sufficerent singulis locis singula. Tandem igitur sæpedictus venerabilis vir Aigulfus consiliis venerandorum vivorum assensum dedit decrevitque, ut ipse cum suis retento corpore S. Benedicti, socios suos cum corpore venerandæ sororis ejus dimitteret [a]. A

Reliquiæ sacræ mortuorum suscitatione discernuntur.

13. Sed quia certum non erat qualiter discerni ossa potuissent quæ confuse unius sportellæ sinus retinebat, facta difficultate discernendi ad hoc consilium ventum est, ut ea quæ minora viderentur ossa separatim ponerentur, majora vero altrinsecus congregarentur. Dum igitur dividens hæsitaret et certum quid judicari non posset, Divinitati huic ancipiti sententiæ taliter finem imponere placuit. Nam cum continuis Divinitatem precibus noctis spatium utrique populi pro tanto sibi manifestando negotio pulsavissent, facto mane conspiciuntur eminus duorum parvulorum exsequiæ cadaverum, quorum unum erat masculini sexus, alterum feminei. Igitur salubri accepto consilio ad se exanimata corpora deferri jubent. Quod cum factum esset, masculi corpus prope ossa poni fecerunt quæ magnitudine præstare videbantur, miroque modo mox ut mortui mortua tetigere ossa jacentis, per mortuum mortuo et vita reddita est. Similiter autem eis placuit ut penes minora mortuæ pueltæ corpus poni deberet. Deus autem ut demonstraret germanos esse qui ferebantur merito, quemadmodum carnis una procreatione, uno eodemque tempore pares merito pares esse voluit in miraculo [b]; ita ut puella eadem hora ab officio funeris surgeret: et quæ a flentibus amicis portabatur ad tumulum, iisdem gaudentibus rediret domum. Antiquum namque inusitatumque post Elisei actum (*IV Reg.* XV) revocatum hoc constat miraculum, quia omnipotentis Dei manus ut demonstraret B. Benedictum nec novis nec antiquis Patribus imparem, merito parem illum extulit prophetarum operibus: completurque veridica vox Veritatis promittentis: *Qui crediderit in me, opera quæ ego facio faciet* (*Joan.* X, 12). Omnes igitur lætis animis magnisque vocibus benedicunt Dominum, qui quæ sibi B C D

occulta fuerant luce clarius propalare dignatus est.

Cenomani S. Scholasticæ reliquiis basilicam et cœnobium condunt.

14. Igitur sublata omni ancipiti sententia quæ super corporibus discernendis diu eorum animos occupaverat, plebes Cenomanicæ ad corpus B. Scholasticæ salubriter verterunt. Quod summa celeritate levatum imponentes scapulis, cum gaudio ad proprium locum deportaverunt: ibique magnis sumptibus ædificata est ecclesia, et ordinatis quæque erant necessaria feminis Deo servientibus infra breve spatium temporis plurimæ nobilium feminarum in eodem monasterio aggregatæ sunt, quæ se relicto sæculo Domini servitio manciparunt. Sed et ipsum monasterium usque nunc magnis miraculorum illustrationibus a Domino honoratur.

Corpus sancti Benedicti in ecclesia S. Petri depositum, in ecclesia S. Mariæ reconditur. Miraculis locus celebratur.

15. At vero Mummolus abbas et venerabilis Aigulfus levaverunt corpus S. Benedicti quod a Deo sibi collatum certis indiciis apparentibus tenebant, et in Basilica B. Petri [c] ad custodiendum deposuerunt. Quod cum eximia cura servantes, conferebant inter se quo in loco ejusdem monasterii in divinæ voluntati concordantes humarent. Super qua re non minima eorum animos dubietas occupaverat. Sed Deus qui benigna pietate sua sancti viri corpus de loco priori transferendum decrevit, in sequenti aptum locum sepulturæ providit. Nam cum diu, sicut jam dictum est, beatæ memoriæ Mummolus super hac re cogitaret consiliumque utile quæreret, intempesta nocte consueta orationis furta requirens, stratis relictis sicut consueverat dormitorium egressus, sub nudo cœlo cœpit inter alia precari, ut divina pietas ei salubre consilium suggereret, quonam in loco sanctissima membra locaret. Adfuit his precibus clemens auris omnipotentis, quæ servos suos justa petentes audire consuevit. Nam lux subito cœlitus emissa ante basilicæ frontem beatæ Dei Genitricis Mariæ in modum facis ardens in eum locum ubi nunc est conditum corpus protendi visa est. Quod visum vir Domini Mummolus ut vidit, omni dubietate postposita certissime credidit quod hic locus aptus esset sancti viri membris locandis. Igitur posthabitis mordacibus curis et visioni omnimodis fidem dans, in eodem loco quo sibi demonstratum fuerat cum magno studio in melius ornato sub pridie Nonas Decembris cum ingenti honore et laudibus divinis terræ humili terram multi pretii reddere studuit, vilique urna [d] contexit cœlestem thesaurum. Nam

[a] Hoc factum improbat Notkerus: *Væ miserorum meritis*, inquit loco citato, *per quos separationem passa sunt, quæ dispositione S. Spiritus conjungi meruerunt.*

[b] Prope vicum Floriacum (qui vetus Floriacus dicitur, uno lapide ab oppido et monasterio S. Benedicti distans) exstat sacellum S. Scholasticæ eo in loco ubi duo hæc miracula patrata sunt dedicatum: quo pluviæ obtinendæ gratia solemnes sæpe fiunt supplicationes.

[c] Hæc S. Petri ecclesia amplius non exstat, sed sola basilica B. Mariæ sacra, quæ uti et oppidum monasterio circumpositum S. Benedicti nomen accepit, vulgo S. Benoist-sur-Loire.

[d] Hoc die *Tumlatio* S. Benedicti in plerisque Martyrologis mss. inscribitur: et S. Odo in sermone sequenti, num. 2, duplicem S. Benedicti solemnitatem, *Translationem et Tumulationem*, memorat: Adrevaldus in lib. Mirac., c. 22, tumulationem vocat *solemne festum S. confessoris Christi Benedicti, quod ex veteri consuetudine quotannis pridie Nonarum Decembrium agitur.* Quo die post multos annos

quantum dilectus Deo, amabilisque ipse thesaurus sit, testantur innumeræ debilium sanitates corporum, maximeque animarum medelæ, quæ usque hodie mortalibus pro tanti viri honore tribuuntur a Domino. Sed et locus isdem cujus sit nobilitatis, ex actibus beati viri comprehendi potest. Nam cum eidem viro machinam in sphæræ modum ostendisset, credendum est eum præ omnibus locis plus eum dilexisse quo præscivit propria ossa propriis relictis sedibus transferenda : in quo hactenus tanta constat monstrata miracula, ut si scriberentur, proprio indigerent libro, præstante Domino nostro Jesu Christo. Amen.

recurrente *Relatio* seu *Illatio* corporis S. Benedicti ex urbe Aurelianorum in monasterium Floriacense circa principatum Carolomanni Ludovici Balbi filii facta est. Postrema hæc festivitas quæ sub nomine antiquo *Tumulationis* adhuc sæculo XI celebrabatur (ut constat ex Rodulfi Tortarii libro Mirac. S. Benedicti, cap. 33, quem librum Joannes Boscius quarto loco sub Anonymi nomine edidit), postea *Illationis* nomen obtinuit, et *Tumulationis* antiquioris celebritatis memoriam obscuravit.

APPENDIX.

Ex historia propria Translationis [a] *sanctæ Scholasticæ.*

Tandem igitur Domini providentia præeunte ac subsequente eosque comitante ad Cenomanicam urbem propinquavere : quibus domnus Berarius pontifex venerabilis una cum revestitis sacerdotibus et omnium graduum clericis devotissime occurrit, et sacratissimum S. Scholasticæ corporis pignus venerabiliter suscepit : et civitatem ingrediens, ad monasterium quod ad hoc (ut diximus) opus inter murum civitatis et fluvium Sartæ nobiliter atque decenter ab imis fundaverat, cum summa veneratione devexit : ibique illud in ecclesia quam in honorem S. Petri jam dedicaverat, decenter et solemniter post altare collocavit : ordinatisque quæ erant necessaria feminis Deo sacratis vitamque regularem ducentibus, infra breve spatium temporis plurimas nobilium, id est non minus quam centum sexaginta feminarum in eodem monasterio Domini famulatui aggregavit, et ipsum monasterium de rebus sui episcopatus nobiliter ditavit, ipsumque cum omnibus ad se pertinentibus suæ sedi et matri ecclesiæ cui præsidebat subjectum in perpetuum fore censuit.

[a] Hæc Translatio quotannis in civitate Cenomanica solemniter celebratur die XI Julii, quo sacræ B. Scholasticæ reliquiæ per urbem aulæis et tapetibus adornatam circumducuntur. Exusto a Normannis sub finem sæculi IX monasterio, in quo S. Berarius B. Scholasticæ corpus deposuerat, sacra ipsius theca Normannorum furori subducta, in urbanam S. Petri Ecclesiam, quæ jam collegiata est, Hugonis comitis studio, ineunte X sæculo, quarta die Novembris translata est. *Hac etiam sæviente procella* Normannorum (inquit Vetus Auctor, cujus fragmentum tom. III Hist. Franc. Andreæ Chesnii refertur), *urbs Cenomanica devastatur, et cœnobium S. virginis Scholasticæ extra murum urbis situm exustum est, et corpus ipsius sacræ virginis intra ejusdem urbis sinum positum et conservatum.* Quod accidisse anno 669 discimus ex Anonymi chronico perantiquo, quod Andreas Chesnius Gestis Normann. præmisit. Nec minori sane miraculo ejusdem S. Scholasticæ argentea capsa divinitus subtracta est manibus sævientium Calvinistarum, qui anno 1562 die 3 Aprilis, Merlini cujusdam impurissimi nebulonis falsis persuasionibus ac civium quorumdam proditione in urbem admissi, direptis rebus sacris ac profanis, die 10 Julii in vigilia Translationis S. Scholasticæ subita formidine correpti, in fugam nemine insequente conversi sunt : quod Cenomani acceptum ferunt meritis S. Scholasticæ, quam ut tutelarem ac patronam præcipuam colunt. Quæ de S. Scholasticæ reliquiarum majori parte per Richildem Caroli Calvi conjugem anno 874 translata in monasterium Juviniacense circumferuntur, incerta sunt. Certe Aigulfus SS. Benedicti et Scholasticæ ossa arida ex Italia advexit : et tamen S. Scholasticæ brachium ossibus et carne integrum in eodem monasterio asservari dicitur, uti et cingulum ejusdem sanctæ, quo *Anna Austriaca* felicis memoriæ Francorum regina in puerperio invictissimi regis nostri Ludovici XIV modo imperantis usa est. Porro Juviniacense Parthenon ord. S. Bened. in confinio diœcesis Trevirensis duabus a Satanaco oppido ad Carum amnem positum, ab ipso conditu nuncupatum est S. Scholasticæ, quæ inibi etiam nunc miracula sæpius operari fertur.

MIRACULA S. BENEDICTI

PATRATA IN GALLIA POST TRANSLATIONEM AD MEDIUM USQUE SÆCULUM IX.

Scripta ab ADREVALDO.

(Apud Mabill., Acta SS. ordinis S. Bened., tom. II, ex Joannis Boscii Bibliothec. Floriac., etc.)

PROLOGUS AUCTORIS.

Italiæ laus et descriptio.

Regni Italici summum ac præclarum decus ea instantia a præpollentissimis veterum auctorum ingeniis tractatum est editumque constat, quo jam inveniri nequiret quod non præoccupaverit majorum diligentia. Scriptoribus namque præstantissimis suppetere plurimum videbatur ipsius laudabilis terræ excellens materia, cœli scilicet temperie, locorum salubritate, fertilitate soli, opacitate abundantissima nemorum,

collium apricitate, olearum vitiumque profluis proventibus, novarum urbium amœnitate, veterum quoque oppidorum decore, amnium nobilium felici prolapsu, unaque cunctarum rerum opulentissima gloria. At cum tantæ copiæ potentia vigorque decentissimus veterum studio Italiæ fuerit attributus, tractus tamen totius patriæ in diversa porrectus, diligenti sese consideratione adverti exposcit. Neque enim unius solummodo regionis beneficia complecti tanta laude videntur, quin potius patriæ omnis decor regnique felicitas brevi memoratu ac si quodam collectaneo astricta perspicitur. Cumque magnitudo ipsa Italici regni quod olim Magna Græcia nuncupabatur, eo quod urbes ejus atque castella vel maxima ex parte auctoribus Græcis constiterint, in longitudinem latitudinemque æquo libramine æstimata, longitudine haud modice superet latitudinem, assimilis utique querno folio, quod proceritate sui latitudinem excedit; plurimarum tamen provinciarum mater effecta prædulci cunctas amplectitur gremio. At vero Romani imperii insignis potentia dum edomitum orbem jure perduellionis obtinere vellet, amplissima regnorum spatia quæ per Asiam, Europam et Libyam haud parum distenduntur, in provincias coloniasque discindere ratum habuit, sicque stipendiarias legionibus interpositis constituere. Inter quæ Italia quoque maxima regnorum Occidentalis climatis divisionem passa, duodeviginti [a] provincias ex sese protulit, quarum omnium præclarior Valeria, eique adjuncta Nursia inter Umbriam et Campaniam Picenumque consistit, Samnitum orientem versus prospectans limitem, Etruria vero semetipsam determinans. Cum itaque, ut prælibavimus, nobilitate singulari et bonorum omnium proventibus affluentissime exuberescat, præcelsorumque altrix virorum prisca reperiatur ætate, uno tamen semetipsam editissimo potuit vincere germine, dum beatissimi Patris Benedicti optandam cunctis mortalibus protulit genituram.

CAPUT X [b].

Cassinensis eversio.

Justino igitur imperatore ob immanitatem scelerum in amentiam verso ac paulo post vita privato, Tiberius Constantinus, vir reipublicæ regendæ strenuus, imperii infulas totius gentis adnisu suscepit, quibus per septem annos rite gubernatis, successorem delegit sibi Mauricium, ex prosapia Græcorum ac Cappadocia oriundum. Quo imperante, B. Gregorius sanctæ atque apostolicæ sedi Romæ præficitur episcopus. Porro Francorum regnum Brunechildis regina cum nepotibus Theodeberto atque Theoderico filiis Childeberti regis jam majoris ætatis metas attingentibus fortiter regebat. At vero gens Langobardorum Italiam a partibus Venetiarum dudum, ut supra prælibavimus, ingressa, maxima ex parte cladibus afficiendo, suæ potentiæ subdere conabatur. Procedente deinde tempore, jamque Phoca imperium administrante Romanum, qui Mauricium imperatorem cum filiis Theodosio, Tiberio, atque Constantino, cum esset strator Prisci Patricii, dolo interemerat, præfata gens duce Agilulfo, quem sibi regem præfecerat, totam pene irrumpit [c] Italiam, Romamque aggreditur urbem. Nec longo post a prædonibus prædictæ gentis, monasterium beatissimi Patris Benedicti, quod in Cassino situm est, noctu invaditur, diripitur, destruitur. Qui cum universa diriperent, ne unum quidem ex monachis tenere potuerunt: ut prophetia venerabilis Patris, quam longe ante præviderat, compleretur, qua dixit: Vix apud Dominum obtinere potui, ut ex hoc loco mihi animæ concederentur. Fugientes autem ex eodem loco monachi Romam venerunt, codicem sanctæ regulæ quam sæpedictus Pater composuerat, et quædam alia ejus scripta; necnon pondus panis, et mensuram vini, ac quidquid ex supellectili surripere potuerant deferentes. Phoca itaque post octo annorum curri-

[a] Totidem Italiæ provincias numerat Paulus Warnefridus in lib. II, Hist. Langob., cap. 15 et seqq.

[b] Joannes Boscius librum Miraculorum uno tenore (ut ex mss. codd. apparet) ab Adrevaldo scriptum divisit in capitula 39, quibus duos Adelerii articulos subjunxit. Ex primis capitulis novem, quæ mera est repetitio ex Actis SS. Benedicti et Mauri aliisque auctoribus cuique obviis collecta, paucos duntaxat versus excerpsimus. In capite sic, post superiora, genus et ortum S. Benedicti describit Adrevaldus. « Hic nempe dilectus Domini Benedictus, teste eximio præsule Gregorio, Nursia exortus, quæ, ut jam præfatus sum, conjuncta Valeriæ Etruriæque unam efficit provinciam, non solum eam suo illustravit exortu, verum omnem Italiam, cujus felicitas alto repetita principio hac de causa brevi edisserta est, inclytam suo munere præstitit. Denique quantæ dignitatis parentibus progenitus fuerit, testantur ruinæ palatii eorum cum ædicula prope mœnia Nursiæ urbis sita. Tantæ quippe magnitudinis perplexi operis ex fundamentis conjicitur, ut quælibet palatia potentissimorum superaverit regum, nec modicis queat reparari impensis. »

Hoc Adrevaldi testimonium respuunt socii Bollandiani, præferuntque Leonis Marsicani silentium de *liberiori genere* S. Benedicti, cui tamen generis nobilitatem concedunt liberaliter. Gratiam sine dubio illis habebit Benedictus: de cujus nobilitate satis a Gregorio Magno testata rixari non juvat. Quanquam viri æquissimi paululo videntur morosiores adversus Adrevaldum, qui licet in nonnullis lapsus sit, auctores sane quamplures ab illis probatos et magna cura ac religione editos superat eruditione et auctoritate. Neque de rebus nostris eruditorum censuram ac judicia recusamus, sed præjudicia.

In capite 7 notanda in Adrevaldo quædam, quæ Vitæ S. Mauri ex Cassino in Galliam profecturi nonnihil lucis afferunt: « Profecti itaque a cœnobio Cassini Epiphaniorum diebus, quinta Sabbati, haud procul in prædio ejusdem cœnobii ea deveniunt die; » cum in vulgato Fausto sic legatur: « Igitur nos quinta Epiphaniorum Sabbati iter arripientes, » etc. Anno Christi 543, quo S. Maurum Cassino discessisse diximus, Epiphania in feriam tertiam incidebat: adeo ut si prior expositio præferenda videatur, Maurus quinta hebdomadæ feria, Epiphaniorum die tertia, Cassinum egressus sit. Adrevaldus postquam S. Benedicti transitum B. Mauro in Gallia perspectum enarravit, agit de Cassinensi eversione capite 10, quo ex loco opus auctoris integrum, appositis Boscianæ editionis capitulorum notis repræsentamus.

[c] Cave id intelligas de prima Langobardorum in Italiam impressione, quæ Alboino duce, Justino imperatore facta est. De tempore eversionis Cassinensis egimus ad cap. 17 Vitæ S. P. Benedicti.

cula, quibus imperium omne pessumdederat condigno mortis genere trucidato, Heraclius succedit, regens imperii sceptra viginti sex annis. Cuique Heraclonas [*al.*, Heracleonas] cum matre Marina duobus substituitur annis : ac deinde Constantinus filius Constantini [a], successionis ordine annis sufficitur viginti et novem. Quo imperante Italicum regnum Grimoaldus sibi prospere disponere videbatur, Francorum vero regimen Chlodoveus filius Dagoberti optime asservabat.

CAPUT XI.

Translatio sanctorum Benedicti et Scholasticæ. Pauli diaconi testimonium.

Hac proinde tempestate Mummolus abbas cœnobii Floriacensis, quod situm est in territorio Aurelianensi supra fluvium Ligeris, divina monitus visione per somnium, dirigit una cum consensu Deo sibi commilitantium fratrem quemdam ex suis venerabilem monachum Aigulfum nomine : quatenus sanctissimi confessoris Christi Benedicti corpus huc transferre deberet. Sic enim sibi revelatum divinitus asserebat. Cui ex insperato conjunguntur missi Cenomanensis urbis episcopi, et ipsi propter corpus beatissimæ Scholasticæ virginis sororis eximii Patris Benedicti transferendum divina revelatione invitati. Cujus rei historiam, quia in promptu est *(scripta scil. ab ipso Adrevaldo)*, instanti opusculo inserere supervacaneum duximus. Huic sacratissimæ translationi beatorum germanorum, Benedicti scilicet atque Scholasticæ, attestatur Paulus monachus, cujus supra mentionem egi, in historia gentis suæ libro sexto, ita inquiens : Circa hæc tempora (haud dubium quin Constantino imperante) cum in Castro Cassini ubi beatissimi Benedicti corpus requiescebat, aliquantis jam elapsis annis solitudo exsisteret ; venientes de Cenomanensium et Aurelianensium regione Franci, dum apud sacrum corpus se pernoctare simulassent, ejusdem Patris atque germanæ ejus ossa auferentes, in suam patriam asportaverunt, ubi singillatim duo monasteria in utriusque honore constructa sunt.

CAPUT XII.

Rerum Francicarum status.

Sane Justiniano juniore post mortem Constantini imperium assumente, decem in imperio annis exactis, a Leone Augustali dignitate privatur, exsilioque relegatur : adversum hunc Tiberius arma corripiens, imperiali sarcina relevatum retrudit in carcerem. Porro illo in tempore, apud Gallias Fran-A corum decidente gloria, a præfectis palatii domus ordinabatur regia, regibus ob imperitiam desidiamque solum regale nomen inaniter gestantibus. Namque et opes et potentia regni penes palatii præfectos, qui majoresdomus dicebantur, et ad quos summa imperii pertinebat, retinebantur, neque aliud regi relinquebatur, quam ut regio tantum nomine contentus, crine profuso, barba submissa solio resideret, ac speciem dominantis effingeret, legatos undecunque venientes audiret, eisque abeuntibus responsa quæ erat edoctus vel etiam jussus ex sua velut potestate redderet : cum præter inutile regis nomen, et precarium vitæ stipendium, quod ei præfectus aulæ, prout videbatur, exhibebat, nihil aliud proprii possideret, quam unam et eam per-B parvi reditus villam, in qua domum et ex qua famulos sibi necessaria ministrantes atque obsequium exhibentes paucæ numerositatis habebat. Quocunque eundum ei erat, carpento ibat, quod bobus junctis [b] et bubulco rustico more agente trahebatur. Sic ad palatium, sic ad publicum populi sui conventum, qui annuatim ob regni utilitatem celebrabatur, ire, sic domum redire solebat. At regni administrationem et omnia quæ vel domi, vel foris agenda erant ac disponenda, præfectus aulæ procurabat : cujus officii magistratum ea ætate Arnulfus [c] vir eximiæ nobilitatis probabilisque vitæ, cum filio Angesilo apprime regebat. Quique relicta post sæculi gloria, episcopus Mediomatricum, cleri populique acclamatione et voto ordinatus, mirabi-C liter in pontificatu vivere studuit : ac demum eremiticam eligens vitam, leprosis universa præbens obsequia, continentissime usque ad obitum vixit. Anastasius jam tunc Romani imperii regebat insignia, Italici vero regni principatum post Arepertum Liutprandus in suam redegerat ditionem.

CAPUT XIII.

Cassinense monasterium a Petronace instauratur.

Circa hæc tempora Petronax quidam civis Brexienus, religiosæ vitæ continentiam servans, Romam agente præsulatum B. Gregorio [d] venit, sancti desiderii patefacturus votum. Denique hortatu ejusdem sanctissimi præsulis prædictus Petronax cœnobium quod quondam ab egregio Patre Benedicto in Castro Cassini montis ædificatum fuerat, atque D permissu Dei omnipotentis a Langobardis destructum, devotissime adiit, ibique cum aliquibus prudenti simplicitate præditis, qui jam ejusdem loci habitationem expetierant, summa charitatis

[a] Hic locus ex Paulo Diac. in Hist. Langob. lib IV, cap. 51, emendandus hoc modo : *Heraclon ejus filius cum matre Martina regni jura suscepit, rexitque imperium duobus annis. Quo vita decedente successit in locum ejus Constantinus germanus ejusdem alius filius Heraclii imperavitque mensibus sex. Hoc etiam mortuo Conssantinus ejusdem filius ad regni dignitatem ascendit, tenuitque regnum annis octo et viginti.*

[b] Hic nimius videtur Adrevaldus in deprimendo regum illius temporis statu, quem tamen omnino degenerem fuisse concedunt omnes.

[c] Neque S. Arnulfus majordomus fuit, neque sub ignavis illis regibus palatium rexit, certe nec ante monachus fuit quam episcopus. Lege ejus Acta ad ann. 640.

Monasterii Cassinensis restitutionem per Petronacem sub Gregorio II, qui ab anno 714 ad 732 sedi Romanæ præfuit inceptam, Gregorio III pontifice alterius Gregorii successore perfectam fuisse, erudite probat Angelus de Nuce in Chron. Cassin. lib. I, cap. 2.

annexione in S. religionis habitu vivere cœpit, quique eumdem virum seniorem sibi præficiunt. Non post multum vero temporis, cooperante divina misericordia, suffragantibus meritis præcipui Patris Benedicti, multorum ibidem monachorum nobilium atque mediocrium ad se concurrentium Pater effectus est : sicque reparatis habitaculis cœnobitali ordini congruentibus, sub sanctæ regulæ jugo ac beatissimi Patris Benedicti institutione vivere cœperunt. Hoc itaque ordine in statum, quo nunc cernitur, sanctissimum illud Cassinense cœnobium reparatum est, cum jam fere centum et decem annorum [a] curricula evoluta essent, ex quo occulto Dei nutu locus ille habitatione carere cœperat humana. Proinde sequenti tempore, huic venerabili viro Petronaci dilectus Domini pontifex Zacharias plurimum auxilii contulit, libros scilicet sanctæ Scripturæ, necnon et alia quæ ad utilitatem monasterii pertinere poterant : insuper et regulam quam ipse egregius Pater sanctissimis conscripsit manibus, paterna libertate concessit.

CAPUT XIV.

Caroli Martelli gesta. Pippinus et Carolomannus ejus filii. Carolomannus fit monachus.

Interea apud Gallias, Angesilo majoredomus filioque ejus Pippino humanam obeuntibus vitam Carolus filius Pippini, totius gentis Francorum magistratum, quanquam post multa bella de manu Reinfredi (Reginfredi *Paul. Diac.*, lib. VI, c. 42) tyranni Deo juvante abstulit, suæque subdidit potestati. Denique rebus bellicis operosissime insistens, tyrannos per totam Franciam dominatum sibi vindicantes oppressit, ob eamque rem plurima juri Ecclesiastico detrahens prædia fisco associavit, ac deinde militibus propriis distribuere studuit. Præterea Saracenos Galliam occupare tentantes duobus magnis præliis, uno in Aquitania apud Pictavium civitatem , altero autem apud Narbonam, juxta Birram fluvium ita devicit ut in Hispaniam eos redire compelleret. Quamobrem cum adversantibus nullatenus cedere sciret, nullique parcere, diu a posteris Tudites, ab actu rerum scilicet agnomen indeptus est. Tudites enim mallei dicuntur fabrorum , quorum ictibus cuncta atteritur durities. Pepigit hic fœdus cum Liutprando, eique filium suum Pippinum misit, ut more Christianorum fidelium ejus capillum primus attonderet, ac Pater illi spiritalis exsisteret : quod ille gratantissime complens, multis ditatum muneribus genitori natum remisit *(Paul. Diac.*, lib. VI, c. 53). Qua de re contigit, ut legationem sacratissimi præsulis Gregorii ad se directam, obsecrantis quatenus S. Romanam Ecclesiam a Langobardorum tyrannide liberaret, terrena cœlestibus præponderans, floccipenderet. Rebus itaque humanis eo post diutinam regni administrationem exempto, duo filii ejus, Pippinus et Carlomannus, regni summam concordi societate divisam, aliquot annis sub Childrico nominetenus rege, ad gubernandum suscipiunt. Porro Carlomannus post aliquantum temporis excursum, regni quam ad regendum susceperat partem fratri relinquens, amore succensus speculativæ conversationis, Romam se in otium contulit. Siquidem hortante B. Eucherio Aurelianorum episcopo, qui a patre illius nulla exsistente culpæ offensa pulsus sede propria, atque in Hasbaniam apud S. Trudonem in exsilium relegatus fuerat; necnon S. Bonifacio Fresionum episcopo, qui ambo patris ejus apud inferos damnationem [b], etiam corporeis ipsi ostendere visibus : operosam temporalis regni dignitatem toto contemnens mentis adnisu, habituque permutato, tonsuræ ecclesiasticæ gratiam a B. Zacharia papa Romano percipere meruit. Denique monasticæ vitæ normam adeptus, in monte Soracte apud ecclesiam B. Silvestri, exstructo monasterio cum fratribus secum ad hoc convenientibus nonnullo tempore optata quiete perfruitur. Sed ex Francia multi nobilium ob vota solvenda, Romam cum solemniter commearent, et eum velut dominum quondam suum præterire nollent, otium quo maxime delectabatur, crebra salutatione interrumpentes, locum mutare compellunt. Nam cum hujusmodi frequentiam suo proposito officere vidisset, relicto monte in Samnium provinciam ad monasterium S. Benedicti situm in sæpedicto castro Cassini, secessit, atque ibi, quod reliquum fuit mortalis vitæ, religiose conversando complevit.

CAPUT XV.

Pippinus rex constituitur. Cassinenses Zachariam papam de corpore S. Benedicti interpellant. Zachariæ pro hac re epistola.

Dum igitur hæc ita aguntur, Pippinus regni Francorum assecutus summam, jussu Stephani Romani pontificis Childricum inertissimum regem depositum ac detonsum, in monasterio deinde trusum privale vivere compulit. Dein auctoritate ejusdem pontificis, ex præfecto palatii rex constitutus, per annos ferme quindecim aut eo amplius regni Francorum principatum solus optime rexit. Ea igitur tempestate, monachi sæpedicti cœnobii Cassinensis, auctore Carlomanno de quo supra retulimus, Romam veniunt, doloris apud sanctissimum papam Zachariam depondituri querelam, propter corpus scilicet sacratissimi Patris Benedicti, a solo proprio in Gallia translati. Qui mœror jampridem a cordibuse orumdem fratrum ob terrarum longinquitatem nec non vetustatem temporum admodum refrixerat, nec jam spem potiundæ hujusce rei habebant : sed Carlomanno illo-

[a] Hic calculus, uti et totus fere articulus, ex Pauli Diac. historia Langob. lib. VI, cap. 40, desumptus est : quanquam anni fere centum et quadraginta ab eversione Cassinensi ad instaurationem effluxisse videntur ex dictis a nobis ad Vitam S. Bened., cap. 17.

[b] Id inter fabulas amandant Baronius aliique,qua de re in Vita S. Eucherii sæculo proximo agendum.

rum sacrum subeunte collegium, spes olim emortua A revixit: sanctumque adeuntes exposcunt præsulem, ut litteras Pippino regi Francorum dirigat, qualiter auctoritati ac precibus tanti favens pontificis, egregii Patris corpus avito restituat loco. Præfatus vero pontifex precibus annuens lacrymosis, auctoritatis apostolicæ epistolam editam, per eumdem Carlomannum ac fratres qui cum eo venerant, Franciam Pippino dirigit regi. Modus autem relectorum sacrorum hic erat. «Zacharias episcopus, servus servorum Dei, sanctæ sedi principis apostolorum B. Petri præsidens, omnibus episcopis ac presbyteris Ecclesiæ Francorum salutem dicit. Egregius Apostolus ait: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (*Rom.* VIII). Et iterum idem ipse: *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes* (*Gal.* VI). Et item B Scriptura: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona* (*Rom.* X)! Innotuerunt nobis religiosus abbas et presbyter Cassini monasterii B. Benedicti, et Carlomannus Deo amabilis monachus, germanus filii nostri Pippini excellentissimi majorisdomus, per hos præsentes religiosos Dei servos monachos concordiæ et pacis sermones inter eum ac Grifonem fratrem ejus expedire nos mittere; ut et nos hæc ipsa admonendo, dirigamus excellentiæ jam dicti Pippini filii nostri, ut ad pacis concordiam redeant, vobis propter Deum pacificis mediatoribus. Verum etiam pro corpore B. Benedicti, quod furtive ablatum est a suo sepulcro, ut ei restituatur. In hoc pietatis et misericordiæ libenter aurem accommodare hortamur dilectionem ac sanctitatem vestram, C ut primum omnium frater ad fratrem pacis jure in unum redeat, et confundatur iniquitas e medio eorum; charitas vero Dei vobis prædicantibus et ministrantibus exuberet inter eos. Deinde et præfati B. Benedicti corpus juxta petitionem servorum Dei, sublimitas filii dilecti nostri Pippini vestra cooperante sanctitate indubitanter ad proprium remittat locum; ut et jam dicti servi Dei de suo gaudeant sibi restituto Patre, vosque perennem habeatis mercedem et laudem, pro eo quod juste operati fueritis, ut ad suum sanctissimi viri corpus referatur tumulum, ex quo clam ablatum est. Nec enim habet sanctitas vestra quod offensionis in hoc bono opere restitutionis hujus pertimescere debeat coram Deo; dum creditur, quia ad obtinendum hoc, ipsius suffragantibus orationibus et voluntate, præfati religiosi Dei D servi sunt permoti. Valete.»

CAPUT XVI.

Carolomanni legatio in Galliam. Remigius Rothomagensis episcopus a Floriacensibus S. Benedicti corpus repetit.

Acceptis itaque litteris S. papæ, Carlomannus, [a] et fratres qui cum eo erant Gallias expetunt, Pippinum adeunt, sacra sancti apostolici proferunt rescripta: flebilemque sibi querelam questuosis subjiciunt lacrymis. Orant subveniri sibi, pios Patris cineres ossaque cunctis reverenda mortalibus furtim sublata devotissimis filiis auctoritate regia justitiæque respectu affatim restitui. Non ullius offensæ in hac re pertimescere culpam, cui suffragari agnoscitur inoffensus rectitudinis trames. Flexus his luctuosis questibus pius princeps simulque sanctæ sedi assentando favorem præbens, fratris quoquo consulens voluntati, Remigium Rothomagensem episcopum naturalem suum ad perficiendum Carlomanni fratrumque petitionem cum imperio Floriacum monasterium dirigit: qui ex præcepto regis etiam nolentibus fratribus sacrum effossum pignus Carlomanno ac fratribus cum eo pergentibus ocissime reddat. Suscepto negotio episcopus celerrime monasterium expetit, mandata regis edicit, jussa implere conatur. Medo tunc temporis abbas huic sancto præerat gregi. Hic cum præcepta regalia ægerrime suscepisset, non se posse depositum reddere dixit, quod ad servandum, non autem restituendum se suscepisse gaudebat. Ita subjiciens: Ipse sanctissimus Pater propria sponte huc se deferre permisit, ipse visione sacra suos ob sui devectionem invitavit servulos: suscepimus indigni, egregii Patris sacratissima membra, excepimus cineres pios, devote nunc usque asservare curavimus. At si nostris intervenientibus peccatis relinquere Gallias ruraque eum nativa petere placuerit, fateor potis id ei exsistere, nec velle nostrum licere quoquomodo obsistere. Sin vero (quod certissima fide nostro inhæsit pectori) divino nutu providentiaque clementi ob plurimarum salutem animarum relictis propriis has procul positas ac pene in ultimo littore Oceani sitas expetiit voluntarie sedes; certissimum habetote, impotes voti vestri vosmet ad propria redituros. His dictis, multum illacrymans, fores ecclesiæ sanctæ Dei Genitricis Mariæ quo reposita sancta membra cubabant reserare jubet, suosque propter ostia excubitare.

CAPUT XVII.

Divinitus id impeditur.

Ipse vero cum fratribus totius congregationis intra Ecclesiam beati apostolorum principis sese retinens,

---

[a] Carolomannus e Cassino in Galliam accessit Stephano III pontifice, ut constat ex Eginhardo, Anastasio Bibliothecario, Herkemperto, Annalibus Bertinianis, aliisque auctoribus supparibus: qui omnes de ista Carolomanni legatione primaria silent. Et quidem verisimilius est, Carolomannum hominum sæcularium fugientem consortia, litteris a Zacharia papa de repetendo S. Benedicti corpore impetratis, non per seipsum id præstitisse, sed per legatos in Galliam missos, quemadmodum ms. historia episcoporum Rothomag. sæculo XI composita docet his verbis: *Pippinus precibus Carlomanni monachi fratris sui mandavit Remigio præfato archiepiscopo, ut ad locum, qui dicitur* Floriacus *pergeret, et corpus S. Benedicti qui ibi requiescebat legatis Carlomanni redderet*, etc. Et fortasse Adrevaldus inspectis Zachariæ litteris adductus est ut scriberet ipsum Carolomannum legatione functum esse: quod postea Hugo Floriacensis monachus (qui id Constantini imper. anno 10 factum asserit) aliique ab Adrevaldo acceperunt.

solo prostratus, lacrymis ora perfusus Domini auxilium expostulabat, quatenus dilectissimi sui confessoris pignus quod nullis præcedentibus meritis, sed solo gratuito munere famulis suis contulerat, nulla scelerum enormitate irritatus auferri permitteret. Quod quibus fletibus quibusque gemitibus, quove ululatuum clangore peroratum sit, quis mortalium exsolvere valeat? Conflictantes denique in dolore Patris et filiorum animos, ætatis maturimæ interdumque supremæ, qualitatis variæ, valetudinis diversæ, quis explicaverit digne? Videres certe animos Patris mœstitiæ vulnere attritos, prospectare mœrentium filiorum lacrymabiles vultus, atque ab neutra parte consolatorem, prorumpere hinc senes junioribus solitum pridem impendentes dilectionis amorem nullam solaminis conferre gratiam: hinc juniores, patribus nullum adjumenti robur conferre. Res certe animos erroneos hac illacque trahebat. Dum itaque partes tanto animi ardore inter se decertarent, atque hi quibus res pro animo inerat, sese orationibus communirent, majestati omnipotentissimæ tantam discriminis litem solita miseratione dirimere placuit. Siquidem Remigius episcopus, cum suis templum ingressus, dum ad sacrum propinquassent sepulcrum, repentina luminum cæcitate adeo percelluntur, ut nec mutuos cernere quirent vultus, nec quamlibet in partem saltem palpatu quo progredi vellent agnoscere. Perinde terrore valido adoperti, nihil aliud quam vitæ dispendia operiebantur: alii denique solo sternuntur, misericordiam Domini præstolaturi; alii fugæ solatio salutem meditantes, huc illucque discurrunt, vociferantesque auxilium affore precantur. His nimia confusione tumultuantibus, evocatus cum fratribus accurrit abbas, dataque manu ab ecclesia violatores sacri templi extrahit, divinam satis abundeque sentientes ultionem. Humi deinde prostratis veniamque petentibus clementer indulsit, atque ex ejusdem pretiosissimi confessoris corpore reliquias benignissime contulit. Refectis autem, ac cunctis necessariis itineri dapsiliter attributis, ad sua remittit. At illi palatium repetentes, virtutem quamplurimam Dei hoc in loco meritis sanctæ Dei Genitricis perpetuæque Virginis Mariæ, ac B. Petri apostolorum principis, necnon et egregii P. Benedicti intercessione vigentem, regi præstantissimo Pippino patefaciunt, eumque liberalem huic sacro cœnobio suis adhortationibus sedule efficiunt [a].

CAPUT XVIII.

Carolus et Carlomannus Pippino patri succedunt. Carlomannus rex moritur. Caroli gesta. — Rahonis comitis rapacitas punitur.

Pippino interea rege ad cœlestia ut credimus demigrante, Carolus et Carlomannus filii ejus, regni administrationem suscipiunt, [[b] factoque solemniter generali conventu totum regni corpus ex æquo partiuntur: et Carolus quidem eam partem regni quam pater eorum Pippinus inprimis tenuerat; Carlomannus vero eam cui patruus eorum Carlomannus præfuerat, regendi gratia suscipiunt. Sed Carlomannus post administratum biennio regnum, morbo decessit: Carolus autem, fratre defuncto, consensu omnium Francorum, totius gentis monarchiam suscipit. Qui bellum adversus Langobardorum gentem Italiam jampridem Romanorum potestati subtractam vario jure possidentem, rogatu et precibus Adriani Romanæ urbis episcopi assumit, quod prius quidem et a patre ejus, Stephano papa supplicante, cum magna difficultate susceptum est. Quia quidam e primoribus Francorum cum quibus consulere solebat, adeo voluntati ejus renisi sunt, ut se regem deserturos, domumque redituros libera voce proclamarent. Susceptum tamen est tunc contra Haistulfum regem et celerrime completum. Siquidem præfatum regem paucorum dierum obsidione apud Ticinum compulit et obsides dare, et erepta Romanis oppida atque castella restituere, atque ut reddita non repeterentur, sacramento fidem facere. Enimvero Carolus inchoatum a se bellum nequaquam interpolari permisit, priusquam Desiderium regem longa obsidione fatigatum in deditionem acciperet, filiumque ejus Adalgisum in quem spes omnium inclinata videbatur, non solum regno, verumetiam Italia excedere compelleret, omniaque Romanis erepta restitueret, totamque Italiam suæ ditioni subjugaret subactæque filium suum Pippinum regem, imponeret. Ampliata denique regia potestate, necesse erat duces regno subjugatæque genti præficere, qui et legum moderamina, et morem Franciæ assuetum servare compellerent. Qua de re primatibus populi ducibusque contigit palatium vacuari, eo quod multos ex Francorum nobili genere filio contulerit, qui cum eo regnum noviter susceptum tuerentur et regerent. Hac igitur occasione ut aliquibus videtur: ut plurimis vero credibile visum est, ob Francorum suspectam fidem, quam semel in conjuratione, dum bellum inchoaretur Saxonicum, expertus est; iterum autem in conjuratione Pippini naturalis filii,] quibusdam servorum suorum fisci debito sublevatis curam tradidit regni, atque imprimis Ragonem Aurelianensibus comitem præfecit, Biturigensibus Sturminium, Arvernis Bertmundum, aliisque ut ei visum est locis alios præposuit. Sed Raho ut ejus debitum

[a] Brevius hanc historiam descripsit Auctor anonymus ms. historiæ episcopor. Rothomag. de Remigio ita scribens: *Cumque ad locum veniret, et abbatem qui tunc temporis monasterium regebat et Medo dicebatur vocaret regis edicta edisserens, cum legatis Carlomagni ecclesiam ingressus est. Cumque sepulcrum B. viri appropinquassent, repentina cæcitate mullati sunt. Proinde terrore valido concussi, ante præfatum abbatem fratresque loci illius solotenus prosternuntur misericordiam deprecantes, quatenus pro eis Dominum exorarent ut eis indulgeret: promisitque B. Remigius, quod nunquam sancti corpus inde amplius transferret. Quid plura? Illico sunt exauditi, et B. Remigius cum suis sodalibus pristinam sanitatem recepit. Precatus est autem præfatum abbatem, ut corporis viri reliquias illis exhiberet, ne locus in quo Deo devote servierat tanto patrocinio cassaretur. Qui libenter acquievit. Sicque legatis remeantibus ad propria, Remigius rediit ad sua.*

[b] Uncis inclusa desunt in apographo nostro Sangermanensi.

exposcebat naturæ, nimia insolescens astutia, cupiditate vero crudelior effectus, cum universa quæ Aurelianensium fines continere videbantur sibi subjecta cerneret, cœnobio duntaxat S. Benedicti excepto quod ab abbate tunc regebatur Radulfo, consilium habuit abbate interfecto præfatum præripere cœnobium. Quod maturato peregisset, nisi pietas indulgentissima Conditoris obviam se tanto facinori opponere disposuisset. Fretus itaque fiducia peragendæ malignitatis, quemdam e suis satellitibus ad regem dirigit, qui mortuum Radulfum abbatem nuntiaret, statimque ac pene evestigio alterum mittit, qui Radulfum abbatem ad colloquium evocaret mutuum. Sane legatus regi directus accelerato itinere palatium venit, jussa exsequitur : necdumque peracto negotio aliquandiu palatio immoratur. At vero Radulfus abbas conscensis equis cum paucis ad colloquium properat fallentis amici. Sed dum ille iter perageret, comes balneum ingressus, curam corporis agebat. Cumque adhuc in balneo resideret, abbas monasteriolum S. Gundulfi [a] ingreditur (nam inibi tunc morabatur comes), obviumque habuit quemdam pomilionem [pumilionem *seu* nanum] nomine Gauringisum, qui facetiis comiti inserviebat, quique insidias ei comitis, cum nutibus, tum sermone denuntians, fugæ auxilium expetere hortatur. Itaque abbas verso gradu, calcaribus equum impellens, citato cursu Ligeris alveum repetit, navemque conscendens, in citeriorem transvehitur ripam, celerrimeque monasterio recipitur. Interea nuntiatur comiti abbatem inibi affuisse Radulfum, sed concite rediisse. Cernens comes acerrime se ab abbate præventum, nec malitæ suæ ac fraudi locum patere ullum, nimio felle commotus, a balneo exsiliens linteo obvolvitur, seque in lectum aliquantulum requieturus projicit, residente ad caput ejus Deutheria concubina. Eo altiori sopore depresso, astitit in visu quidam senex monachi habitum gerens, quem sequebatur puer ejusdem habitus, taliterque ad eum infit : O Comes, quid promerui, quia voluisti abbatem interficere meum ? Cuicum ille negando responsum ederet, nequaquam se abbatem suum necare voluisse ; ille torvo vultu in eum respiciens simulque baculo quod gestabat incurvo caput ejus percutiens, inquit : Per caput hoc testor pœnitudinem te hujus facti inutiliter certissime acturum. Qua percussione excitatus, a lecto exsiliens, efferatus animo in vocem erupit, dicens : Væ mihi, væ mihi, jam nunc morior. Cumque astantes territi requirerent, quid causæ esset, cur talia ac si mente captus effunderet verba, pallens ac tremens sciscitantibus respondit : Quiescenti mihi in lecto sanctus astitit Benedictus, veneranda decorus canitie, quem sequebatur puerulus et ipse monachus, cœpitque adversum me conqueri, quamobrem abbatem suum interficere vellem. Cumque ei responderem nullatenus me abbatem suum interficere voluisse, baculo quod gestabat, caput meum valide percutiens, morti me vicinum reddidit ; una etiam comminans, citissime hujus facti me inutiliter pœnitudinem peracturum. Hæc dicens, dolore interiora citius penetrante, nocte sequenti, morti corporis mortem animæ socians, Manum [dæmonum] obsequio, miserrimam animam Erebi jaculatur ad ima. At Radulfus abbas agnita ejus præpeti quidem, sed serorita morte, legatum dirigit, qui regi et suam renuntiet vitam, et Rahonis exitiales exsequias.

CAPUT XIX.

Naves Floriacensium a vectigali immunes.

Regali munificentia huic sacratissimo cœnobio a priscis Francorum regibus per præcepti proprii syngraphum concessum fuerat, uti quatuor naves immunes ab omni debito fisci liberrime per alveum Ligeris discurrerent. Cum itaque suprafati comitis tempore, harum una ob salis evectionem Namneticam usque ad urbem pervenisset, atque in regrediendo tuta ex præcepto regio [b] omnes itineris portus civitatesque pertransiret, ad urbem pervenit Aurelianam, ibique a telonariis civitatis detenta rector navis vectigalis gratia quæstioni subjicitur. Liberalitatem regiam illo reclamante, contempta regali auctoritate exactor navem onustam sale fisco subjicit, atque cum cæteris navibus procuratori portus committit. Erat quando hæc agebantur dies Dominica ; sed circa horam fere diei tertiam, cunctis missarum celebratione detentis, navis quæ cum cæteris in portu fiscali tenebatur, subito absque humano remige, a portu emota medium Ligerim petit, quo fortior vis aquæ decurrere solet : ibique contra adversum pelagus fortiter enatando, pervenit ad Posterulam quæ usque hodie S. Benedicti dicitur, ibique appulit. Concurrunt undique ab urbe populi incognitum cernere miraculum, stupentesque voces clamoris atque adhortationis proferunt. Videte, o cives, contemplamini qualiter novus nauta dilectus Domini Benedictus mortali sine remige navem propriam mediis regit in fluctibus. Confusa denique omnis procuratorum fisci audacia in posterum ab hac sese compescuit stultitia.

CAPUT XX.

Carolo Magno Ludovicus succedit. Regni et Ecclesiæ stattus sub eo. Odonis comitis feritas. S. Benedictus res suorum curat.

Carolo Augusto Magno imperatore Francorum diem obeunte, Ludovicus filius ejus imperii gubernacula suscepit, cujus tempore variis tumultuationibus regno Francorum attrito, multo ac gravi turbine Ecclesiæ visus est concuti status. Namque filiis diversa adversus patrem molientibus, quantum ad

[a] Monasteriolum S. Gundulfi, vulgo *S. Gondon*, diœcesis Bituricensis ad Ligerim, nunc prioratus abbatiæ S. Florentii Salmuriensi subjectus.

[b] Diploma hoc vide inter scripta Ludovici Pii, Patrologiæ tomo CIV.

totius regni specimen attinet, intestina oritur collisio : dumque pater alios honoribus ob merita privare, alios cumulare opibus studet ; idipsum vero filii adversus patrem, dejectos ab illo erigere, sublimatos deponere conantur, tempestatis instar maritimæ, subjectos hac illacque dispergunt : qua causa res quarumque Christi ecclesiarum contigit gravissima pati dispendia. Inter quas Ecclesia Aurelianensis cum contiguis sanctorum locis, quæ sub regimine Dominicorum clericorum sive monachorum consistere videbantur, non modica vexatione afflicta est. Siquidem Matfrido comite quondam Aurelianensi ob culpam inertiæ propriis honoribus privato, Odo in ejus locum substituitur. Qui insolentia gravi contra sui naturam elatus, cuncta quæ juri subjacebant ecclesiæ Aurelianensis, matricula excepta (*id est*, rebus pauperum), sed et abbatiam S. Aniani, necnon S. Benedicti in propriam molitur redigere potestatem. Quod monachi cœnobii S. Benedicti cernentes, consilio inito, misericordiæ Domini solius se committentes, maturrimam partem suorum fratrum ad præfatum dirigunt comitem nimia insanientem tyrannide cum pignoribus sanctorum : omnigena supplicantes prece, ne tantum incurrat piaculum, neve res sacro ordini delegatas ad nefarios transferat usus sed magis servos Dei res sibi a Domino traditas libere liceat ordinare : quæ petitio nulli apud eum valuit. Cœperat eo in tempore expeditionem parare viribus undecunque contractis adversum Lantbertum atque Matfridum sociosque eorum, Neustriæ partibus residentes, qui ab imperatore ad Lotharium defecerant : cui expeditioni jusserat quoque interesse Jonam venerabilem episcopum Aurelianensem et Bosonem abbatem S. Benedicti, quorum res injuste sibi vindicaverat. Interea auxiliares ex superiori Burgundia ad id properantes bellum, utramque Ligeris ripam tenentes, rapinis cuncta vastabant : quorum vesaniæ Boso abbas obviando, jussit naves portus ita paratas adesse, ut si populus ex superioribus adventans partibus citeriorem ripam teneret, nautæ omnem pecuniam familiæ cœnobii ipsius in majoribus minoribusque pecoribus seu cæteris mobilibus consistentem rebus, navibus exceptam, amnem ultra transferrent. Si autem ulteriorem viam pergeret, versa vice idipsum ex supradictis agerent rebus, transvehendo scilicet cuncta in hanc alvei partem. Præficitur hujusmodi negotio Hercambaldus presbyter bonæ vitæ et nominis, qui in hoc eodem cœnobio vitam tenuit regularem, eaque quæ scribere proposui, viva voce sub attestatione veritatis, cunctis profitebatur certissimo se cognovisse visu. Dum enim per triduum profectio perduraret exercitus, labor non dicam nautarum, verum ipsorum excrevit nimius animalium, itemque ex pervigilio lassitudo prævalida. Fessus continuatione vigiliarum presbyter, circa crepusculum tertiæ noctis domum properat, atque in stramine cujusdam lecti impatientia victus somni se projicit, moxque ut quippiam somni capere potuit, conspicit in visu astantem sibi personam sub monastico habitu baculum manu gestantem, quam sequebatur puer ejusdem habitus. Itaque stupescentem presbyterum persona illa clementer alloquitur : Quid est, frater, cur modo hic taliter jaces ? Cui ille venerandi vultus intuens personam : Domine, inquit, vobis cunctisque notum est, quantum nobis ac familiæ nostræ Odo comes necnon populus ei favens inferat mali, ideoque injunctum præcepto abbatis officium cura pervigili certatim dum provideo, quatenus navali effugio familia nostra servare a raptoribus valeat supellectilem suam, gravatus somno in hoc me stramine projeci. At senior verbis favens presbyteri, talia refert : Novi vera esse quæ dicis, sed antequam his quæ dolendo quereris, verissima satisfaciam promissione, causari aliquantulum libet. Mirum valde est, quamobrem fratres nostri culpam in me redarguant ignaviæ, ac si ego nullam vexationis illorum curam habeam, velutque lethargo oppressus, in eorum revelatione dormiam : quod pro certo fieri nequit. Si enim præceptis omnipotentis curam adhibueritis obediendi, regulæ quoque per me a Deo vobis traditæ mandata exsecuti haud segniter fueritis, cuncta adversa fient prospera, inimici amici efficientur, gratiamque suam fautor omnium bonorum in nullo negabit. De hac vero quæ nunc est injuria vestra, scitote jam clementissimi Conditoris omnium sententiam propitiam erga vos effectam, eumque qui tyrannidis adversum Ecclesiam indigne arma corripuit, septimum nequaquam transigere solem, donec hujus rei incurrat pœnitudinem. Habete ergo in Domino fiduciam, et in illo confortamini. Dum hæc senior delectabilibus ederet verbis, presbyter quibus poterat nutibus puerum sciscitabatur, quæ esset tantæ venerationis persona. Cui puer submissa voce : Hic est, inquit, Pater noster S. Benedictus.

CAPUT XXI.

Odonis aliorumque interitus.

Sæpedictus itaque presbyter cum rescisset beatissimum Patrem secum in visu colloqui, cœpit cunctis qui aderant videntibus ab eodem sese lectulo brachiis extentis protrahere, ac si vestigia ejus quem cernebat astantem tenere posset : simulque voces cujusdam murmuris emittere anxius, quas nullatenus astantes intelligere poterant. Tandem expergefactus hac illacque obtutum vertendo discurrens, supplici ac pene lacrymabili voce semel et bis ingeminat dicens : Quorsum Dominus meus S. P. Benedictus abiit ? Cognitorem omnium occultorum Dominum testor, modo hic eum in specie corporea a me visum, mihique locutum. Nec mora, ipse quoque presbyter monasterium veniens, Patribus ejusdem loci cuncta quæ visu cognoverat, monita denique piissimi Patris, necnon adhortationem ejus sedule refert. Qua relatione mœsti relevati fratres, semet invicem ad agendas Deo gratias hortabantur, qui auxilio desertos humano, solito tuebatur munimine. Necdum promissi cursum expleverant soles, et ecce ex acie castrensi quidam clericus fuga lapsus, cui nomen Herrardus,

postridie belli exacti hora fere diei octava monasterium pervenit, diroque nuntio cœnobium omne perculit. Nuntiat namque cruentissimam cædem nostrorum, adversariorum victricem insistere manum, copias omnes cum auxiliis hinc inde contractis hac illacque fugæ subsidio dilapsas, ductores belli Odonem, fratremque illius Guillelmum comitem Blesensium, Teutonem denique abbatem S. Martini, Guidonem comitem Cenomanensem cum multis aliis amplæ opinionis viris mortem oppetiisse. Quo nuntio graviter afflicti fratres, ad Dominum exorandum pro tanta Christiani populi cæde se intentissime conferunt. Licet enim quidam illorum, qui tanto interfuere discrimini, nimium gravi infortunio res Ecclesiæ juri subditas, non dicam premerent, imo penitus gentili more auferrent; tamen humanæ affectu naturæ, servorum Dei corda præ dolore concussa sunt, memoria recolentes quid animæ perseverantes extrema sub luce in malis apud inferos patiantur: quibus cruciatibus torqueantur, quorum vitæ finis exitiale stipendium meruit. Quamobrem præcepti divini memores, dicentis: *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est: qui solem suum facit oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos* (*Matth.* v): communi consilio pro his preces ad Dominum fundere statuunt; quatenus etsi perpetuis non mererentur absolvi cruciatibus, saltem mitioribus * multarentur a stricto Judice pœnis.

CAPUT XXII.

Solemnitas S. Benedicti. Huic pisces providet Benedictus.

Solemne festum impendebat S. confessoris Christi Benedicti, quod ex veteri consuetudine quotannis pridie Nonarum Decembrium agitur, quo conventus multorum populorum ob tanti memoriam Patris confluere monasterio solet: præterea servorum Dei religiosorumque non contemnenda copia virorum. Mos autem prisca procedens ætate multam occupavit tempestatem, liberalitatis gratia post spiritalis refectionis abundantissimum donum, corpora quoque terreno accuratissime reficere cibo. Sed cum diversarum apparatus copiarum huic rei congruentium hinc inde proflueret, piscium omnimodis deerat affluentia, quæ tantæ celebritati aliquantulam præstaret gratiam. Anxius valde abbas, sed et fratres huic procurando suffecti officio, quaquaversum dirigunt, si quo modo cujuslibet adminiculo a tanta relevari possent piscium penuria. Verum humana deficiente industria, cum jam desperati omnes dejectis animis nihil quod sperarent haberent, meritis et interventu clarissimi vereque Benedicti a tanto mœroris suscitantur somno. Instante enim vigilia prædictæ festivitatis, quidam frater juxta morem nocturno tempore cum fratribus proprio recubans lecto, vidit in visu amnem Ligerim sese transpositum, atque in loco, quo fluviolus vulgari A dictus vocabulo *Obla* Ligeri immergitur, supra ejusdem fluvioli se astare marginem: ex alia vero ripa præfati fluminis, quemdam, ignotæ sibi quidem formæ, sed tamen venerandi vultus astare clericum (*id est* monachum), qui baculo quod gestabat incurvo more veterum antistitum, maximum gregem suilli pecoris a profundo ejiciens aquæ, eam versus partem, qua prædictus monachus stare videbatur, cum magno impellebat strepitu. Expergefactus frater post expletionem officii nocturni, evocato secretius monasterii decano, somnium refert, hortaturque ut cum fratribus fluvium piscandi aviditate expetat: pro certo se scire, quia Christi dilectus miles commilitonibus suis abundantissimam largiturus erit piscium prædam. Hoc denique significare B visum, cum procul dubio sues pisces, ignota vero, sed reverendi habitus persona, summum portenderet Benedictum. Roboratis hac visione animis fratrum, certatim retibus paratis, curritur ad flumen, pansisque hinc inde cassibus, squamigeri gregis copia exuberanter abstrahitur æquore, tantaque fuit captorum piscium abundantia, ut eorum evectio vehiculo egeret. Atqui noverat beatus Pater tirones suos his ac talibus, infatigabiliter Domini inhærentes præceptis, elevare beneficiis, qui mortali gravatus adhuc sarcina, discipulis penuria panis laborantibus opem ferre valuit ducentorum modiorum farinæ collatione. Si igitur corpora alimento tantopere solatur terreno, quanto putamus eum juvamine animarum saluti insistere, qualiter æternæ felicitatis C gaudia honorum actuum onusti fructibus, mereantur intrare lætantes?

CAPUT XXIII

Pede utroque debilis sanatur.

Opinione vulgo orbem penetrante, gratiam Christi præstabilem adfore quibusque mortalibus incommoditate corporea laborantibus, ad limina confessoris Christi Benedicti cœpere undecunque monasterium petere, quatenus optabilis sospitatis compotes esse valerent. In tereacum reliquis quidam utroque debilis gressu, cui nunquam pedibus concessum fuerat iter capere, sed magis scamellorum juvamine, geniculis se per terram noverat trahere, asttitit. Hic diu in basilica sanctæ Dei genitricis perpetuæque vir- D ginis Mariæ apud sacros cineres excubans, tandem respectu divinæ pietatis atque interventu dilecti Domini Benedicti sanitati redditus, gratias Domino simulque intercessori suo pro modulo scientiæ sibi collatæ referre non distulit. Sane quia insuetus dolor, laborque non modicus in extensione diutius contractorum nervorum graviter debilem afflixerat, nequaquam repentina celeritate ignotum pergere iter valebat, donec titubantia genua, dolore procul semoto, firmius stabilirentur. Servatur proinde in domo pauperum hospitio deputata, ibique sufficientem sibi agapem, cum reliquis ptochio πτωχεῖον,

* Veterum quorumdam sententia fuit, vivorum suffragiis mitius haberi damnatos: cui sententiæ nondum ab Ecclesia damnatæ contraria est schola posteriorum theologorum.

mendicabulum *seu* hospitium pauperum) residentibus accepit. Transactis aliquot diebus æger robustior redditur, ac gressus dudum hac illacque divaricantes rectius incedere discunt. Postremo residentibus fratribus, hora diei tertia, post lectionem capituli regularis sanctorumque memoriam, jubetur ab Adalgaudo [*al.*, Adalguado. *Boscio*, Adalcaldo] abbate quondam languidus sacro se præsentare conventui, atque ob dubietatem a quorumdam cordibus auferendam, putantium necdum eum plenam sospitatem recepisse, situlam plenam aquæ deferre. Quod confestim impletum est. Erat igitur spectare miraculum, videres astare stabili firmoque gressu dudum terræ genutenus inhærentem, ac celeri directoque calle quoquo discurrere, qui nuper nutanti crure vix baculo sustentante quolibet progredi valebat. At mortalium corda quid tunc gaudii, quid exsultationis habere poterant, patronum tanti gregis, tantique præsulem loci, exhibitione operum, sui præsentiam cernentes ostendere? Sed mentes cœlesti desiderio flagrantes, a laudibus Omnipotentis cessare non poterant, quin potius eo tempore Christo jucundare in hymnis exsultationis uberius adgaudebant, quo se donatos munere cognoscebant.

CAPUT XXIV.

Judex S. Benedicti rebus contrarius morte punitur.

Dum Boso [a] abbas cœnobii hujus regimen ex regulari electione suscipiens non ignobiliter disponeret, contentio maxima inter advocatum præsentis ecclesiæ Epitagium nomine, necnon advocatum alterius cujusdam sacri loci oboritur ob mancipiorum querelam, non parvi numeri. Theodoinus dicebatur vocabulo vicarius Mariacensis, cujus in officio eorumdem concretio atque cohabitatio a progenitoribus exstiterat: ad quem se advocatus illius alterius loci conferens, datoque munere corrumpens, ab æquitatis jure deflexit: jamque instabat dies qua lis emota, in castello quod Nandonis (*Château-Landon* in Wastinio) vocatur, dirimi debuisset. Sed Boso abbas, ne forte minus cautus esse videretur, ad præfatum vicarium duos mittit monachos, eique loco muneris duo vascula mittit argentea non contemnendi ponderis, obsecrans quatinus justitiæ et rectitudini favens, officiali nullomodo officeret nostro. At ille alterius jam dono corruptus monachos spernens, dona respuens, superbia tumidus, equum conscendit, servisque Dei dixit: Recedite, o monachi, cum vasculis vestris, ad monasterium de quo huc properastis. Hunc testor ensem, nullus ab hodierna die ex his mancipiis sancto famulabitur Benedicto. His dictis, impulso calcaribus equo, celerrime incedere cœpit. Necdum procul a domo recesserat propria, et ecce equi cui insederat pes lapsus, sessorem a dorso projicit. Qui corruens in terram, fracto humero, totoque pene corpore contrito, obsequentium manibus ad domum refertur propriam. Dein gravescente dolore, die abhinc tertia vitæ excepit terminum. Advocatus vero S. Benedicti castellum Nandonis perveniens, querelam apud judices deponens, ac legali eorum judicio mancipia recipiens, ad propria remeat.

CAPUT XXV.

Item alius linguæ officio. — Duellum.

Decurso exinde non modico tempore, alia iterum oboritur controversia inter præfatum hujus loci advocatum, atque advocatum S. Dionysii. Colliguntur ab utriusque partibus plurimi legum magistri et judices, qui pro partibus decertarent. Præterea aderant in eodem placito missi a latere regis, Jonas episcopus Aurelianensis, et Donatus comes Milidunensium. Sed cum litem in eo placito finire nequirent, eo quod Salicæ [b] legis judices ecclesiasticas res sub Romana constitutas lege decernere perfecte non possent, visum est missis dominicis placitum Aurelianis mutare. Venientes itaque ad condictum locum magistri et judices, utraque ex parte acerrime decertabant. Aderant namque legum doctores, tam ex Aurelianensi quam ex Wastinensi provincia. Enimvero longiuscule litem judicibus protrahentibus, eo quod nec hi cedere illis, nec illi assensum aliis præbere vellent, tandem adjudicatum est, ut ab utraque parte testes exirent, qui post sacramenti fidem scutis ac baculis decertantes, finem controversiæ imponerent. Sed cum id justum rectumque visum fuisset omnibus, quidam Wastinensis regionis legis doctor, cui quodam præsagio bestiale nomen pro humano inditum erat, quique ex parte S. Dionysii, munere corruptus advenerat, verens ne si duo inter se decertarent, testis eorum reprobus inveniretur; judicium protulit, non esse rectum ut bello propter res ecclesiasticas testes decernerent, imo magis inter se mancipia advocati partirentur. Cujus sententiæ Genesius vicecomes favens, rectius dixit esse mancipia dividi, quam testes bello decernere: in eamque sententiam concilium omne deflexit. At vero S. Benedictus, nequaquam judicis illius ac legislatoris oblitus est, qui primus sententiam dividendi mancipia versute juxta nomen suum ac bestialiter protulit. Namque continuo ut eadem in duas divisa sunt partes mancipia, ille justo Dei judicio ita percussus est, ut nullomodo aliquid loqui posset, evacuato totius linguæ officio. Cognoscentes autem familiares ejus qui inibi aderant veritatem rei gestæ, deduxerunt eum ad monasterium S. confessoris Christi quem graviter offenderat: ibique per unum ferme demoratus est mensem, nutibus quibus poterat auxilium deposcens egregii patris. Denique aliquantulam sanitatem consecutus, ad sua regreditur: nun-

[a] Boso post Adalgaudum monasterio Floriacensi præfuit. De eo supra cap. 20, et infra cap. 27.

[b] Lex Salica a Ligeri versus Rhenum, hoc est a Francis servabatur; Romana a Gallis seu Aquitanis, qui idcirco Romani dicti.

quam tamen donec advixit, impetrare valuit ut nomen sancti lingua propria exprimeret Benedicti.

CAPUT XXVI.

Custos ecclesiæ Christianus, vir pius, armillas furto sublatas recuperat.

Excubitorum officium sacris templis dicatum non modo modernis temporibus constat, verum prisca ætate sub B. Moyse a Domino legimus tabernaculo sacrato ex Levitarum genere, custodum munia subrogata : quæ processu temporis, a sancto propheta necnon rege mirabili David, ampliori dispositione ordinata, morem nobis nostræque religioni, ut ita dixero, suggessere. Et quidem vetusta ætas idem officium per successionem prolis excipiebat, nostra vero non propagatione prolis, sed magis puritate vitæ morumque probitate officiales admittit. Hac denique sacra consuetudine passim summa celebritate vigente, præsentis quoque loci basilica in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ omniumque Christi virginum Deo dicata, in qua venerabile etiam corpus sanctissimi Benedicti decenti honore servatur : omni religione atque honestate præstantem Christianum nomine, monachum custodem sortitur. Qui cujus meriti, cujusque sanctitatis exstiterit, luce his clarius eminet, qui ejus vitam sinceramque novere innocentiam. Huic solitum erat summa fiducia sacrum adire tumulum, atque vulgari mortalium more si quid adversi extrinsecus huic loco accideret, adversus sanctum causari Benedictum, ea utique utens confidentia, qua sciebat se haudquaquam ab illo velle contemni. Quod et in hoc quod scribimus satis liquebit opere. In eadem basilica ob honorem, simulque utilitatem, opere cælatorio ex ære deformato armillæ atque apprime deauratæ funibus dependebant, quibus campanæ secundum morem statutis horis celebrandi officii pulsabantur. Quadam vero die immisti populo ecclesiam ingressi latrones conspiciunt armillas funibus pendere, putantesque auri optimi pondus, cupiditate sibi familiari, pessimum facinus meditantes, communi decreto suffossionem parietis moliuntur. Quod noctu ut decreverant explentes, ecclesiam ingressi, armillas cum calamis fabre adjunctis exportant, eodemque foramine egrediuntur, oppilantes humo aditum fossæ : tantoque silentio id a furibus patratum, ut nemo excubantium persentiscere quiverit, quonam pacto tale completum fuerit facinus. Hora præterea surgendi adveniente, cum tantum scelus venerando custodi Christiano innotuisset, qui dolor pectori ejus irrepserit, quæ oculis lacrymæ profluxerint, fateor non facile dictu. Cumque hujusmodi lamentis solito perveniens ad tumbam, acriter causari ac conqueri cœpit, cur latronibus se spoliandum tradiderit. Et quia fiduciam sese a B. Benedicto audiendi cum simplicitate nimia ceperat, etiam peregrino sermone rusticitatem causandi exsequebatur (nam natura Germanus erat), ita inquiens : S. Benedicte, ut quid pigrescendo dormitas ? quamobrem domum tuam A tam negligenter provides, ut quod in honorem operando confero, tu latronibus furto subducere permittas ? Certe mihi non est curæ si etiam tibi braccas auferant, qui armillas non defendisti. Crede mihi si armillas tuas non restituerint mihi, nec unam tibi candelam accendam. Hæc et alia multa, in hunc comminans modum, simulque baculo petram ante sepulcrum positam percutiens, tristis abscessit ; sed omnipotens Deus nequaquam diutius contristari passus est servum suum, quin potius meritis et interventu beati Patris, cum quo fiducialius conqueri solitus erat, celerrime mœstitia relevatum, gaudio competenti replevit. Si quidem præfati latrones scelus semel attentatum iterato repetentes, foramen suffossi parietis quod pridem tellure oppleverant, B paucis diebus interjectis expetunt : egestaque humo ingressum moliuntur. Confestim vero a custodibus capti, quæstioni subduntur : fatentur facinus, seque ob id ecclesiam ea hora ingressos, ut omne aurum atque argentum cum gemmis a S. Benedicti lecto extrahentes auferrent. Requisiti autem quomodo tantum scelus nudis patrarent manibus, præsertim cum neque subulas majores, neque malleos margulos, nec aliquid officinæ fabrilis secum haberent, quo tam fabrefactam destruerent opus, cultros ex manicis protulerunt, quibus se actutum omnia perpetrare confessi sunt. Servati igitur usque ad tempus diurnæ lucis, venerabili præsentantur Christiano, qui sciscitatus ab eis quid ex armillis quas furto abstulerant egissent, responsum accepit, eas reconC ditas secum haberi. Graviter itaque redarguens acriterque in eos invectus, quare tantum nefas aggredi ausi fuissent, quod Deo hominibusque exsecrabile foret : porro leges humanæ absque ullo misericordiæ respectu vita eos carere, suspendio juberent ; postremo Elisæi prophetæ exemplo qui regis Syriæ latrunculos, quos ad se interficiendum direxerat, captos oculis, in medium deduxit Samariæ, atque rege Israel requirente a propheta, utrumne eos gladio percuteret, prohibuit, quin potius pane et aqua refocillatos suis remisit : misertus latronum labori, cibo potuque refici jussit, atque incolumes ad propria remeare, interdicens nequando ad talia audenda prorumperent.

CAPUT XXVII.

D *Ludovico Pio imperante Francia turbatur. — Militi vaccam monasterii cædere volenti brachium rigescit.*

Divi Augusti Ludovici temporibus, cum secundum Evangelicum Domini dictum, abundante iniquitate refrigesceret charitas multorum (*Matth.* XXIV), dissidio gentis Francorum accidit multifariam rempublicam ejusdem regni affligi. Namque pravorum hominum consiliis, dum consultatio reipublicæ in superbiam dominatumque se transformavit, primoribusque magis sibi invicem invidere et obloqui, quam regni utilitati consulere placuit ; cœpere regibus boni quique suspectiores exsistere, quibus (ut ait Crispus) semper aliena virtus formidolosa est ; atque

inprimis genti contraria sentire. Qua de re actum est, ut dum imperator nobilitatem veteranorum deponendo insequitur, ac hi memores pristinæ virtutis, defensare libertatem nituntur defectionis ab imperatore, regnique magnum pararint exitium. Sed quia nostri haudquaquam propositi est, regum actus stylo comprehendere, imo miranda Dei opera per servum illius Benedictum patrata litteris committere, relictis quæ (ut ita dixero) perperam necne procaciter peracta sunt ; ad ea quæ cœpimus redeamus. Imperator (ut dictum est) suspectos Francorum primores habens, Germaniæ populos Aquitaniam profecturus evocat. Saxones videlicet, Thoringos, Bajoarios atque Alemannos : eisque quos virtute Francorum pater armis subegerat, regni statum incomposite committit. Illud quo animo Franci exceperint, in promptu est agnoscere. Libertate igitur Transrhenani ac si ob tutelam imperatoris adepta, vitiis sese omnemque subdidere exercitum, deprædationibus scilicet pauperum, bonorum virorum dehonestationibus, sacrorum locorum violationibus, ac reliquis quæ piget enumerare malis. Sed dum imperator expeditionem in filium agens, Aquitaniam versus Ligeri fluvio propinquaret ; accidit quosdam supradictorum populorum duces, villulas cœnobii S. Benedicti vastando attingere. Cum vero grassante prædonum sævitia, quid jam pauperibus diriperent deesset, monasterio proximant, idipsum quod et in reliquis acturi locis. Erat haud longe a monasterio armentorum grex non parvus depascens, qui continuis fratrum necessitatibus deputatus ad serviendum erat. Hunc prædonum valida invadens manus minatur partim securi percussum suis epulis præparare, partim secum sibi apta abducere. Quibus cum armentarius diceret non debere eos gregem sancti contingere Benedicti, quod si agerent, eis impune non cedere ; illi indignantes, pinguiorem quam conspexerant juvencam a toto separatam grege jugulari præcipiunt : qua religata, unus ex eis qui audacior videbatur, evaginato ense exertoque brachio vaccam percutere nititur. At vero in ipso conatu vinctus ligatusque inextricabilibus vinculis hæsit, ita ut erexerat brachium cum ense retinens, nullamque in partem deflectere valens. Videres miserum astare ipso suo conanime loris non parentibus vinctum, virtutemque divinam quam in suo spreverat delicto, re ipsa in se experiri. Socii videntes emissam cœlitus vindictam in comparem desævire, consternati animo culpam confitentur, misericordiamque ab eo quem superbe contempserant, sancto scilicet exposcunt Benedicto. Depositis denique armis, calceis pedibus resolutis, terram capitibus aspergunt : sicque remedium petituri monasterium properant, deducentes secum illum divinitus vinctum latronem. Et ubi basilicæ proximant, prostrati ante ostium culpam cum lacrymis confitentur : nec illum solummodo reum sceleris, sed omnes una conscios esse criminis edicunt. Postremo voto se obligant, nunquam se cuiquam ex familia S. Benedicti aliquid molestiæ illaturos, si modo gratiam illius promereri valerent. Cernentes interea custodes sacræ domus devotionem virorum, totoque inclinatos animo ad misericordiam pii judicis impetrandam, humi prostratos erigunt, dejectosque animo ac corpore consolantes, Ecclesiam introducunt, atque ad sanctum tumulum perducunt. Oratione completa, miser resolvitur, atque Domino cum sociis grates pro posse, ac liberatori suo Benedicto agens, ad sua regreditur, aperte ubique prædicans divinam huic loco præstantius inesse virtutem, nullique ex sententia cedere, si quid pravi adversus sanctum molitus fuerit Benedictum.

CAPUT XXVIII.

Sancti Sebastiani translatio. Reliquiæ sanctorum Dionysii et Sebastiani Floriacensibus concessæ. Auctoris ætas.

Imperii Francorum monarchiam Ludovico Augusto (ut præfatum est) gerente, venerabilis abbas Hidduinus cœnobii S. martyris Dionysii legatos Romam direxit, atque ab Eugenio papa corpus S. Sebastiani martyris impetravit, quod delatum in S. Medardi basilica juxta corpus ejus in loculo gestatorie ad tempus collocavit. Quo in loco innumera miraculorum a Christo patrata sunt opera interventu sancti martyris. Postera sane tempestate, Boso [a] abbas monasterii sancti confessoris Benedicti palatium evocatus adierat : unde regrediens transitum per monasterium S. Dionysii congruum habuit. Proinde divertens ad præfatum cœnobium cum Hilduino reverendo abbate colloquium habuit familiare, interque familiaritatis colloquia reliquias ab eo sanctorum martyrum expetiit, Dionysii scilicet, Rustici et Eleutherii, atque Sebastiani. Cujus precibus nobilissimus abbas libentissime annuens, quod petebatur sub ea conditione præstitit [b], ut quotannis adveniente natalitio eorumdem martyrum, celeberrima apud nos ipsorum festivitas more monastico haberetur. Susceptis gratantissime Boso abbas sanctorum pignoribus, hactenus a Floriacensibus nostris asservantur. Joannes Boscius in Biblioth. Floriac., pag. 257. refert mortuum ad altare S. Sebastiani in monasterio Floriacensi anno 1444 suscitatum. Parœcialis ecclesia Floriacensis S. Sebastianum patronum agnoscit. Præter reliquias S. Dionysii hic memoratas, Helgaldus monachus Floriacensis accepit a Roberto rege *de casula S. Dionysii, dalmatica S. Rustici, casula S. Eleutherii, de vestimentis eorum sanguine aspersis, de carnium eorum pulvere et funiculo triplici quo fuit astrictus Dionysius,* quas reliquias in oratorio a se condito apud Floriacum collocavit, ut ipse in Vita Roberti auctor est.

[a] Ebbo Rhemorum antistes a Ludovico Pio imperatore exauctoratus *commendatus est ad custodiendum Bosoni abbati in monasterio S. Benedicti, sub cujus manu exsulabat, quando domnus imperator viam totius ingressus est carnis* anno 840, quæ verba leguntur in clericorum Rhemensium narratione. *Defuncto autem eodem imperatore* (ut habet epistola synodica concilii Tricassini ad Nicolaum papam I), Lotharius *ab Italia in Franciam venit : cui ad Wormaciam civitatem Ebbo, deducente Bosone abbate cui commendatus ad custodiendum fuerat, occurrit.* Bosoni successit Rodulfus, Rodulfo Bernardus, infra.

[b] Nempe duo ossa coxendicis S. Sebastiani, quæ

lætus ad propria regreditur[a]. Die vero adventus sui A ad monasterium, jussit directo misso, ut cum honore satis condigno fratres sibi occurrerent haud procul a monasterio. Jussis obedientes fratres excipiunt memorias sanctorum martyrum cum honore quantum mortalibus conceditur digno sub die undecimo Kalendarum Juliarum, atque in Ecclesia sanctæ Dei genitricis Mariæ collocant. Sequebatur autem reliquias sanctorum non minima multitudo virorum ac mulierum summa cum devotione, ob quædam miraculorum beneficia a Domino per beatos martyres patrata. Porro quia ex antiqua auctoritate sancitum erat, feminas infra exteriores portas monasterii haudquaquam transitum introrsus habere ; hi qui a longe memorias sanctorum secuti fuerant, ad preces convertuntur, ut permitteretur eis poscentibus causa orationis ecclesiam in qua sanctorum reliquiæ depositæ erant ingredi, votaque sua persolvere. Quod quia adversum erat religioni monasticæ, nullo omnino pacto impetrare valuerunt. Illis vero in prece perdurantibus, cœpere etiam quique nobiliores causa tanti rumoris excitati ad tam venerabile undecunque confluere spectaculum : junctisque precibus vix extorquere quoquomodo ab abbate et fratribus potuerunt, ut extra portam monasterii ad occidentalem plagam in loco nemoribus consito tentorium extendi juberet, quo memoriæ sanctorum certo tempore, hoc est vigilia Dominici diei deferrentur, manerentque sub reverenti vigilum custodia ibidem tam monachorum quam clericorum usque ad eamdem horam Dominici diei, iterumque sacris referrentur ædibus. Quod cum impletum fuisset, multitudines plebium non solum ex contiguis, verum procul positis locis, medelam animarum ac corporum consecuturæ eo confluxere. Operabatur denique Dominus per clarissimos martyres suos incredibilia virtutum dona, quæ ipsi quoque pueruli ex parte conspeximus : ut liquido patesceret etiam nunc in his suis dilectissimis testibus illud compleri, quod olim eis qui in eum vera fide crediderint repromisit, ita inquiens : *Amen dico vobis, quia qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet* (*Joan.* XIV). Si quidem capti oculis, quolibet scilicet corporis vitio, seu pessimo lippitudinis humore, seu glaucomate adoperti, clarissimum recipiebant videndi usum : debiles vero gravamine gressuum qui nunquam pedibus incesserant, facilitatem gradiendi summo cum D gaudio recuperabant : dæmones ab obsessis extrudebantur corporibus, lunatici medelam assequebantur optatam. Præterea quidam membrorum quorumdam incendium male perpessi, quod genus morbi incurabile, medici derivato nomine a cancere cancerauma vocitant, sanitatem perfectam a se adeptos gaudebant. Innumera proinde sanitatum dona (ut præfati sumus) per beatorum memorias martyrum Dominus in tabernaculo quo tempore statuto deportabantur, operatur ad laudem et gloriam nominis sui, qui electos suos ubique glorificat, non solum æternæ beatitudinis præmia largiendo, verum in præsenti sæculo mortalibus deputato miraculis illustrando.

CAPUT XXIX.

Contractus sanatus.

Sed ne imparem meritis idem Conditor ac Redemptor humani generis Jesus Christus sanctissimum ostenderet Benedictum, imo ne aliqui minus intelligere valentes divinam dispensationem, gloriosiores quam maxime apud Dominum hos putarent existere martyres, qui sanguinis effusione proprii coronam sibi pararint felicitatis perpetuæ, quam illum qui absque martyrii palma in pace animam sedibus patriæ cœlestis immiserit ; placuit illi, haud B disparia per servum suum dilectissimum patrare miracula apud sacratissimam ædem qua condita ejusdem Patris membra servantur. Namque delatus a parentibus puer parvulus ad memorias sanctorum martyrum, cum salutem nequidquam diutius expetitam consequeretur (erat enim crurium exsiccatione, nervorumque contractione adeo debilis, quin etiam taxilli ita natibus tenaciter inhæserant, quod nunquam a nativitate gressuum incessum experiri quiret), deportatur a bajulis ad sepulcrum sæpe memorati confessoris Christi Benedicti : ibique interdiu perseverans, postridie concinentibus nobis cunctisque qui aderant fratribus (nam vespertina synaxis tunc celebrabatur) cœperunt se nervi diu contracti extendere, aridique meatus venarum san- C guinis infusione humectari. Tali quoque natibus vehementer astricti, paulatim sese ab eis abjungere. Nec mora, extenditur puerulus, et toto corpore pavimento inhæret : paulo post vero sanus exsurgens, quanquam titubanti gressu, diversam in partem libere cœpit discurrere.

CAPUT XXX.

Energumenus liberatur.

Hoc per Dei gratiam impleto miraculo, ex improviso quidam rabie dæmonum furiisque agitatus advenit. Maldabertus hic vocabulo nuncupabatur, qui paulo ante a civibus Aurelianæ urbis comprehensus, uti cerebrosus virgis cæditur, vinculis constringitur, custodiæ mancipatur. Sed omnia devincens, cursu rapido monasterium petit, ibique bacchari per cuncta miserrime cœpit, membra torquere, in absidem defringere, crinem rotare, arcuata dorsi spina alvum protendere, saltibus in aera semet revolvere, ac per omnes motus corporis diabolicis incitamentis vexari. Proh dolor, miserrimum spectaculum! arctatur tandem vinculis, atque ad columnam ecclesiæ ab ea parte corporis qua vestis cingulo sinuatur, infelix durissime constringitur. [1] Acceditur ad eum a sacerdotibus, qui exorcismos ac cuncta quæ erga energumenos agi debent, im-

[a] Hic desinit codex Pratensis.

[1] Nota exorcismi usum.

pleverant. Interrogatus nomen edicit, Legionem se nuncupari confitetur. Volvebatur denique diverso circuitu columnarum, et motibus pessimis infelicissimum detorquens corpus, quid in se gereret ostendebat. Luctabantur (si fari liceat) agmina illa dæmonum cum intercessionibus sanctorum. Equidem miser ille monitu religiosorum monachorum, qui eum ad obsecrandam Domini misericordiam, sanctorumque omnium intercessionem impellebant, solitus erat veluti orationem invitus fundens dicere: Deus, libera me ab hoste antiquo qui me obsidet. S. Benedicte, tu illum punge. Et hoc non certe voluntarie, sed immundis agitatus furiis, jculariter ut innumera alia proferebat. Quid plura? interventu serenissimi Patris, divina miseratione respectus liberatur a diaboli laqueis, et sospes ac quietus intra ecclesiæ limina residet. Cum loquentibus sibi quomodo arreptus a dæmonibus fuerit explanat, confitetur culpam, seque ob scelerum enormitatem immundis traditum spiritibus, contrito corde et humili spiritu proclamat: grates Domino liberatori suo, necnon intercessori B. Benedicto refert, sicque incolumis ad propria remeat. Huic consuetus abhinc tempore quo advixit, mos incidit, annis singulis redeunte tempore sanitatis adeptæ cum voto ad limina sancti confessoris Christi properare, atque oratione peracta sua repetere.

CAPUT XXXI.

Item alius.

Hoc tali tantaque Dei clementia a rabie dæmoniaca liberato, alter vinctus diris ligaminibus a superioribus partibus Ligeris alvei deducitur, obsessus et hic a crudelissimo dæmone. Alligatur denique ad columnam ecclesiæ. Sanguinei huic obtutus, pallidus color, macilenta facies, torvus aspectus, quique mortalibus plurimum terroris inculeret. Illicitum ei erat panem comedere: non enim permittebatur a dominatore suo cibo more humano uti. Triduum transire absque alimento solitus erat, aqua interdum simplici utebatur, exorcizatam coactus accipiebat, vociferans ac detorquens membra. Carnem aliquando avide, sed sordide (si daretur) more canum edebat; hujusmodi victu miser infelicem trahebat animam. Hic diutius apud sacram ædem diversis atque immanissimis cruciatibus vexatus, postremo vinctus manicis ad memoriam sanctorum ducitur martyrum, quo etiam cineres sæpedicti confessoris Christi Benedicti a fideli plebe venerabantur. Religatur ad stipitem tabernaculi, ibique nimium affligitur. Sciebat nempe impius tortor, virtute meritisque sanctorum citius sese pellendum ab obsesso homine: ideoque crudelius in eum omni genere desæviebat. Sed circa horam tertiam cum jam missæ celebrarentur, post lectionem evangelicam in somnum miser ille convertitur; dumque a sacerdote oblata sanctificaretur hostia, visum est cuidam fratrum nostrorum, cui nomen Garno, quibusdam quoque ex clericis, ac si tres muscæ magnæ multumque nigerrimæ ab ore vexati hominis egressæ foras tabernaculum avolarent. Quod postquam visum est, cœpit ægrotus quietius agere, atque miseratione Domini sanctorumque illius interventu a persecutore humani generis ereptus sanitati restitutus est: hocque modo incolumitatem adeptus propria revisit.

CAPUT XXXII.

Comes item rabidus.

Castrum quoddam in Burgundiæ partibus, in latere montis, supra fluvium Hermentionem (*l'Armençon*) vocabulo situm, adjacenti regioni nomen indidit: namque a Tornodoro (*Tonnerre*) vicina regio Tornodorensis dicitur. Huic præerat quidam nobili ortus prosapia, vocabulo Raculfus, ex officio vicem comitis agens, qui ob pravitatem morum pessimorumque actuum immanitatem mente captus in rabiem vertitur. Cumque semetipsum ac reliquos circumquaque sibi astantes gladio, fustibus, cæterisque sibimet occurrentibus telis petere vellet; tenetur a suis, vinctusque cum magno apparatu uti opulentissimus virorum ad monasterium deducitur: illicque diu debacchatus, in tantum ut dentibus frendendo minaretur si licitum foret accedentes ad se morsibus laniare; evolutis ferme diebus quindecim, interventu B. Benedicti melius sapere cœpit; nec longe post apprime saluti restitutus, cum gaudio non tantum unius viri, sed et multorum, nativum repetit solum. Hæc et alia multa ea tempestate miranda Dominus per servum suum carnis sarcina absolutum operari dignatus est: quæ inertia eorum, quorum studiis nota populis debuere fieri, prætermissa sunt. Cæterum ea quæ visu corporeo nos cognoscere quivimus, quæve fideli narratione comperimus, submisso genere loquendi, quod vel maxime in agendis rebus valet, ad posterorum notitiam hortatu majorum transmittere curavimus.

CAPUT XXXIII.

Ludovici Pii filii regnum partiuntur. Qualis tum rerum facies. Nortmannorum incursiones et dira facinora.

Verum piissimo Augusto Ludovico carnis onere spoliato, regnum Francorum quod ex diversis nationibus solidum corpus fuerat effectum, trifariam dividitur, atque a tribus ejusdem imperatoris filiis ad regendum suscipitur. Et major quidem natu Lotharius Franciam cum Italia, Ludovicus Saxoniam omnemque Germaniam, Carolus autem junior Burgundiam cum Aquitania possedit. Sed ut de regnis taceam, bellisne attrita decreverint, an pace continua aliquanto floruerint, nostræ partis ærumnas breviloquio excurrere libet. Carolo regni non minimam assecuto partem, infortunium junctum fortunæ, rempublicam maximo profligavit damno, ac primum Marchisis [a] Britannici limitis inter se gravi perduellione dissidentibus, bellum oritur utræque lugubre

[a] Illo sæculo IX marchisorum nomen primum audiri cœpit, qui sic dicti sunt a marcha seu marchia,

parti. Quamvis enim Rainoldo occumbente victor Lambertus exstiterit, non adeo tamen victricia ab hoste retulit signa. Dum millia suorum prospexit oppetisse satellitum, idque adversum Heriveum repetens, primus natorum Rainoldi arma ob vindictam paternæ resumentem necis, eumdem male depugnantem vicit, telisque confossum neci tradidit. Hoc dissidii genere bellatoribus utrinque pereuntibus, pene omnis illa regio defensoribus nudata suis, præda gentibus paruit externis. Brittonum si quidem proxima vis limitem transgressa antiquum, Namneticam regionem, Andegavensem quoque, Meduanam (*Maine* seu *Mayenne*) usque fluvium vastando cædibusatque incendiis in suam redegit potestatem. Obstiterat quidem Lambertus jampridem id adnitentibus : sed jussu regis loco cedens, Brittonibus explere conatus permisit barbaricos. Præterea Nortmanni, gens Aquilonalis, nostro generi plus æquo præcognita, non jam piraticam exercendo, omnem oram maritimam pessumdedit,atque (ut verius dicam) in vastam redegit solitudinem. Fuerant eorum pessimi conatus sæpe a ducibus illarum regionum sibimet succedentium frustrati, Lamberto scilicet atque Rotberto necnon Rainulfo : sed illis varia pereuntibus sorte, omnis fere Neustria, quæ a Genabensi urbe per transversum Lutetiam usque Parisiorum pertingit oppidum [a], Nortmannicæ patuit feritati. Irruptionibus namque creberrimis cuncta vastando circumeuntes, primo pedites quidem, eo quod equitandi peritia deesset, deinde equis evecti more nostrorum, omnia pervagantur. Interea stationem navium suarum, ac si asylum omnium latrunculorum in insula quadam cœnobio S. Florentii [b] supposita componentes, mapalia quoque instar ædificaverunt burgi, quo captivorum greges catenis astrictos asservarent ipsique pro tempore corpora a labore reficerent expeditioni illico servitura : ex qua inopinatos discursus agitantes, modo navibus, modo equis delati, totam circumcirca delevere provinciam, et primo quidem adventu urbem Namneticam incendio cremavere (*anno* 853). Andegavensem percurrentes regionem, ipsam quidem civitatem concremant; Pictavorum vero castella atque vicos, omnemque patriam a mari usque eamdem Pictavam urbem populantur, vastant, cædibus replentes omnia. Sequenti tempore navigio Turonum veniunt, eamque de more stragibus opplentes, ad postremum ignibus tradunt. Populata omni circumquaque regione, haud longo post, superiora Ligeris amnis navibus expetentes, Aurelianis perveniunt : captamque urbem auro distrahunt, Agio [c] tunc temporis præfatæ urbis præsulatum gerente : sicque ad tempus recedentes, secundo adventu prædictam civitatem combustione dissipant,matre duntaxat ecclesia, quæ in honore sanctæ Crucis, jubente Constantino Augusto, a B. præsule Evurtio sacrata erat, studio bonorum hominum remanente. Quid denique solius Neustriæ clades memorando stylum protrahimus? haud solæ quatuor supra memoratæ urbes excidii damna sensere. Quid Lutetia Parisiorum nobile caput, resplendens quondam gloria, opibus, fertilitate soli, incolarum quietissima pace, quam non immerito regum divitias, emporium dixero populorum? Num magis ambustos cineres, quam urbem nobilem potis est cernere? Quid proinde Bellovacus, quid Noviomagum et ipsæ quondam Galliarum præstantissimæ urbes, nonne et ipsæ irruptionibus Nortmannicis, atque hostili gladio concidere?Piget referre cœnobiorum nobilissimorum tam virorum quam feminarum Deo devote servientium excidia, stragesque non ignobilium plebium, captivitates matronarum, virginum ludibria, ac cuncta quæ victis victores inferre valent infanda tormentorum genera. Quid Aquitanicæ gentis ingentem referam afflictationem, quæ olim bellorum nutrix, nunc frigidam bello præferat dextram, suisque orbata luminibus, ducibus egeat alienis? Etenim ipsa quoque optimos quosque genitalis soli in sese elidens, patet nunc præda gentibus alienis. Ab ipso quippe (ut ita loquar) Oceani littore, orientem versus, Arvernum usque clarissimam veteri tempestate Aquitaniæ urbem, nulla libertatem retinere valuit regio, non oppidum aut vicus, non denique civitas, quæ non strage ferali ceciderit paganorum. Testatur hoc Pictavis fecundissima quondam urbs Aquitaniæ : hoc Santonum, hoc Engolisma, hoc Petrocorium, hoc Lemovica, hoc certe Arvernus, terminus nuncusque barbarici gladii : ipsumque Avaricum (*Bourges*), caput regni Aquitanici proclamant,nulla scilicet bellica obviante, manu hostili graviter sese concidisse incursu. His atque hujuscemodi malis per triginta ferme annorum spatium, Gallis non absque piaculo quorumlibet detritis, cultus quoque divinæ religionis quomodo processerit, utrum necne floruerit in promptu est cuilibet, licet tardioris ingenii, mortalium persentiscere. Quis enim Christianæ religionis ordo normam eo propositi ad liquidum exsequitur, ut non magis prævaricator mandatorum Christi judicetur, si actuum exsecutio rite vestigetur? Unde non immerito talibus,hoc est nobis transgressoribus præceptorum suorum,ultionis vindictam olim per prophetam repromissam videtur infligere. Dicit enim comminans per Jeremiam prophetam : *Pro eo quod non audistis*

quæ vox limitem significat, eo quod limites regionis custodirent, sicut antea duces ac comites.

[a] Nota antiquos Neustriæ limites.

[b] Monasterium S. Florentii in monte Glonna, diœcesi Andegavensi, haud procul a Ligeri situm, in extremis Aquitaniæ partibus, nunc Vetus dicitur, ut distinguatur ab alio ejusdem nominis, quod priori a Nortmannis everso primum in castro Salmuriensi itidem ad Ligerim posito, postea prope Salmurum oppidum constructum est, retinetque abbatiæ nomen a qua dependet antiquius monasterium, utrumque congregationi S. Mauri attributum.

[c] Agius ordinatus est Aurelianensis episcopus anno 843, ut constat ex concilii Vernensis II, c. 10, anno insequenti habito. Conciliis variis postea subscripsit, Belvacensi anno 845, Parisiensi anno 846, Turonensi IV anno 869, Suessionensi II et Vermeriensi itidem II anno 853, Saponariensi anno 859, Tusciacensi anno 860 ac Suessionensi III anno 867. Successorem habuit Walterium, de quo infra.

verba mea, ecce ego mittam, et assumam universas cognationes Aquilonis, ait Dominus, et adducam eas super terram istam, et super habitatores ejus, et super omnes nationes quæ in circuitu illius sunt. Et interficiam eos et ponam eos in stuporem et sibilum, et in solitudines sempiternas; perdamque ex eis vocem gaudii, et vocem lætitiæ, vocem sponsi, et vocem sponsæ, vocem molæ et vocem lucernæ: et erit universa terra ejus in solitudinem, et stuporem (*Jer.* XXV). Itemque per Ezechielem prophetam: *Fac conclusionem, quoniam terra plena est judicio sanguinum, et civitas plena iniquitate, et adducam pessimos de gentibus et possidebunt domos eorum, et quiescere faciam superbiam potentium, et possidebunt fructuarium eorum. Angustia superveniente requirent pacem, et non erit: conturbatio super conturbationem veniet, et auditus super auditum, et requirent visionem de propheta, et lex peribit a sacerdote, et consilium a senioribus* (*Ezech.* VII). Et post pauca: *Secundum viam eorum faciam eis, et secundum judicia eorum judicabo eos, et scient quia ego Dominus* (*Ibid.*). Est itaque cernere comminationem propheticam nostro assignari ævo, quando ob scelerum immanitatem populus quondam Dei et oves manuum ejus dati sunt nationibus in deprædationem captivitatemque durissimam: atque solum nupera florentissimum ætate, ubere gleba, cunctarumque opulentia rerum, redactum in vastitatem ac solitudinem extremam. Libet igitur cum propheta David veraciter exclamare: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum* (*Psal.* CXVIII): atque cum altero humiliter implorare: *Domine, miserere nostri, te enim exspectavimus: esto brachium nostrum in mane et salus nostra in tempore tribulationis* (*Isa.* XXXII). Hæc de excidio jucundissimæ patriæ breviter litteris mandare libuit, quo his quæ consequenda erant clariorem pararemus viam. Omissis scilicet infandis malorum cladibus, quæ ipso sui horrore et exsecratione, styli cursum in semet hebescere cogunt, jam nunc ad propositum redeamus.

CAPUT XXXIV.

Floriacense monasterium a Nortmannis diripitur ac comburitur.

Interea Nortmanni, ut supra paucis prælibavimus, secunda irruptione Aurelianos aggressi, urbem ambustione concremant: parsque illorum, duce Bareto cum quadraginta navibus, monasterium S. P. Benedicti expetunt, quod ab urbe Aurelianensi decem et octo distat millibus. Illud denique vacuum habitatoribus reperientes, cunctis vero mortalium temporaneis refertum commodis, more sibi familiari prædantur, dissipant, ad postremum vero igni immisso adurunt [a]. Aberat jam tunc corpus sacratissimum confessoris Christi Benedicti: si quidem prima vastatione præfatæ urbis, curam hujus sacri loci agente Bernardo [b] nobilissimi generis viro, levatum a loco sepulcri sanctissimum corpus in scrinio cum honore congruo repositum est: sicque in loculo gestatorio collocatum, qualiter quocunque fugiendi impelleret necessitas, a fratribus fugæ præsidio sese tuentibus deferri posset. Sed gratia Christi agente, gentili gladio sedes sibi aptatas repetente, sanctissima membra loco conduntur proprio. Secundo vero incursu hostium, jam prælibato abbate ultimos sui regiminis decurrente soles, iterum levatum sanctissimum corpus atque in loculo vectario depositum, hac illacque prout opportunitas fugæ se obtulit, a fratribus defertur. Non tamen infra hæc temporis spatia gratia divina servos suos quanquam miserabiliter peregre incertisque sedibus jactatos oblivisci dignata est, quin miraculis solaretur per dilectissimum suum patratis: quatenus titubantia propter tot adversos casus hominum corda, ex præsentia tanti Patris, virtute quoque præ oculis habita, abundantius roborarentur. Post exhaustum namque gravi grassante incendio cœnobium, nulla jam soli gratia remanente (quippe qui non templa divinis cultibus apta, non lares diversis exstructi usibus, non horrea, non penora, non certe quidpiam decoris, aut utilitatis restiterat) nudique maceriarum parietes stuporem spectantibus oculis, horroremque magis quam decus aut gloriam præferrent; compulsi fratres domum quondam quieti aptatam interpositis partientes arcubus, de parte umbram finxere minoris sacelli, in quo fabricato altari divinum officium interdiu celebrabant. Quo etiam in loco [c] corpus beatissimi deferunt Benedicti, in loculo adhuc gestatorio positum. Dum igitur sancta eo quiescerent membra, Deo operante tale quoddam accidit miraculum.

CAPUT XXXV.

Pejerans per S. Benedictum castigatur. Pœnitens convalescit.

Tempore præfixo, hoc est septima feria, per totius cursum anni ex villis in proximo constitutis, more consueto orbis, ad distrahendas seu coemendas merces populus confluere solet in loco juxta mona-

[a] Id factum anno 865, ut scribitur in Annalibus Bertinianis et in Chronico anonymi quem Andreas Chesnius aliis auctoribus qui de Nortmannorum gestis scripserunt, præmisit. Alia item vice idem monasterium a Nortmannis combustum est, uti ad illationis S. Benedicti historiam dicitur, sæculo IV Benedictino.

[b] Bernardus iste seu Bertaldus concilio Suessionensi II apud S. Medardum habito interfuit anno 853 successitque Rodulfo, de quo concilium anno 859 apud Saponarias habitum c. 11: *Tandem postulavit humiliter generalis synodus se ad terram usque prosternens ante Carolum regem et Rodulfum Biturigum archiepiscopum, obsecrans et adjurans per crucem et Christi sanguinem, ut privilegium monasterii S. Benedicti quod annuente præfato rege firmaverant, quodque idem Rodulfus subscripserat, qui præfatam abbatiam irregulariter retinebat, ratum et inconvulsum servare studerent.*

[c] Hinc colligunt socii Bollandiani, suspecta esse quæ a Diederico monacho Teutonico in historia Relationis S. Benedicti ex urbe Aureliana contigisse referuntur, scilicet glaciem ultro liquefactam ac dissolutam, et arbores hieme floruisse. Quæ nonnisi hac occasione gesta dici posse existimant, nec ab Adrevaldo hic prætermittenda, si vera fuissent. Hæc alias.

sterium posito, qui dicitur Vetus Floriacus. Quadam A itaque die Sabbati duo compares locum adeunt mercandi gratia: quorum alter in sacculo (ut ipse ferebat) duodecim habebat denarios, quos simul ex mercibus distractis acceperant eosque inibi inter se dividere convenerant. Sed dum ille qui nihil ex eis habuerat, a socio sibi debitam requireret partem, ille vero se ei reddidisse fateretur; contentione oborta, judex fori, Engilraus vocabulo, accurrit. Cumque litem dirimere vellet, atque ille qui pretium habuerat, compari se reddidisse modis omnibus affirmaret, nec dictis ejus fides adhiberetur, necessitate compulsus dexteram contra basilicam extendens, cum furore juramentum protulit, ita inquiens: Per istum S. Benedictum ego illos ei reddidi denarios. Quod quia temere ac falso juraverat, nequaquam ex B impunitate gravisus est: si quidem manum, quam cum brachio improvide pejera urus tetenderat, ad se revocare nequivit; sed in suo conamine obrigescens, stupida remansit. Territi omnes qui aderant, quid consulto opus esset scrutantur e vestigio. Nihil vero consilii salubrioris repertum, quam ut reus virtutem jam expertus divinam, veniam petiturus ædem sacram expeteret. Quod ille impiger exsecutus, dejectus animo ac supplex ecclesiam petit, deferens altera in manu quæ pene obnoxia nequaquam fuerat, voti gratia furcam ferream tridentem. Postremo sternitur ante sacratissimam tumbam, vacuam quidem sancto corpore, sed virtute divina ex societate quondam priorum ossium refertam: veniamque temeritatis ac criminis ex perjurio contracti exorat, C simul etiam misericordiam Domini precatur, quatenus interventu piissimi pastoris, cujus venerabile nomen sacramento velut vilissimam attentaverat rem, sanitatem assequi mereretur. Adfuit clementia Conditoris precibus affectuosis miseri poscentis auxilium eximii ducis, ejusque intercessione medelam infirmus consequitur, lætusque forum repetit. Sed ne forte plurima tristitia pro perditis absorberetur nummis, consolari eum Dominus dignatus est, ejus virtute, cujus auxilio salutem illi voluit conferre. Namque (mirabile dictu!) cum omnis fere populi multitudo a foro ad propria recessisset, paucique admodum remansissent, eo in loco quo major discursus fuerat plebis respiciens, vidit sacculum jacentem cum nummis quos perdiderat. Quem recolligens, D gaudio majore afficitur, non solum pro salute corporea, verum etiam pro invento paupertatis suæ laborioso quæstu. Huic admirabili signo aliud adjicitur annuente Christi gratia, longiori quanquam terræ interstitio.

CAPUT XXXVI.

Mulier clauda curatur.

Est intra mœnia urbis Aurelianæ ædes in honore sanctissimi Benedicti constructa a venerabili præsentis loci abbate nomine Medone; parvula quidem, sed in secretiori (ut eo putabatur tempore) loco sita civitatis, ac per hoc aptissima monachis et abbati in necessariis rebus agendis habitatio. Porro circa tempora hiemis, irruptionem in superiora meditantibus paganis, necessitate fratres coacti eo se conferunt. Certe, ut jam supra brevi memoravimus, bis civitate incendio concremata, tertio distracta, nullus jam ei defensionis ac tutelæ videbatur usus inesse: donec venerabilis pontifex ejusdem urbis cum summa dicendus reverentia, Galterius, Deo inspirante muros per cuncta fere destructos civitatis, sagacitate nobilis ingenii qua præpollere cognoscitur [a] restaurans, defensioni coaptaret populorum. Huc itaque servi Dei devenientes, tempus pro opportunitate religiosæ transigunt vitæ. Adfuit autem inter hæc apud sacram ædiculam quædam femina ex burgo civitatis, ita ut nequaquam pedibus incedere posset: sed per terram reptando, scamellorum [scabellorum] magis juvamine sese protraheret, quæ excubando pro foribus ipsius ecclesiæ eleemosynis religiosorum fratrum pasci solita erat: exspectans si quomodo fieri posset, ut pietate Dei ac meritis beatissimi confessoris corpoream assequi mereretur sanitatem. Cum igitur diuturno spatio temporis id ageret, tandem respectu divinæ pietatis, meritisque et interventu sanctissimi Benedicti sanitati restituitur, diuque in eodem loco sana et incolumis permanens, post virilem assecuta copulam, cum prole in eadem moratur civitate.

CAPUT XXXVII.

Incendium restinguitur.

Quidam homo ex familia S. Patris Pauliacensi (Pauliacum, *Pouilly*, oppidum in Nivernis) pago mansiunculam ex levi structura, vimine scilicet ac genesta, super hæreditatem construxerat suam: quo cuncta quæ acquirere potuit conducens, spem omnem protrahendæ pauperrimæ contulerat vitæ. Casu denique accidente, igne comprehensa, flammarum globum cœpit emittere. Perstrepentium autem tumultu, ut in tali assolet re, vicinarum homines villarum cœperunt concurrere. Sed cum jam rogum flammarum altius ascendentem, concremationique proximam cernerent, gradum compressere, dicentes eam a nullo posse liberari quæ exstructa viminibus et compacta genesta, levem pastum voranti præberet flammæ. Præterea, humano recedente adjutorio, pauper ille ad divinum conversus auxilium ita aiebat: O Domine, miserere mei, ne fame affectus moriar! S. Benedicte, subveni mihi, et adjuva servum tuum; omnem enim paupertatem in hoc conduxeram tuguriunculo. Dum hæc et alia plurima flendo ingeminaret, Divinitas flexa ad misericordiam

[a] Hinc apparet Adrevaldum his miraculis describendis operam dedisse sedente adhuc Galterio seu Gauterio, Walterio, qui anno 876 concilio Pontigonensi subscripsit, et sedi Aurelianensi anno 885 adhuc præsidebat ex Sausseyo: qui ædiculam S. Benedicti hic memoratam conversam esse scribit in ecclesiam parœcialem, nuncupatam S. Benedicti de Reditu, vulgo *Saint Benoist du Retour*, sumpta appellatione a relatione corporis S. Benedicti in monasterium Floriacense, quæ relatio Walterio pontifice contigerit.

meritis sacratissimi Benedicti Patris, restinxit rogum, salvumque omne remansit tugurium, uno duntaxat pariete ambusto, qui erat contextus ex vimine, cunctaque illius remansere illæsa.

CAPUT XXXVIII.

Vineam monasterii invadens morte corripitur.

Caput Cervium (*Sacerge*) pagus quidam Aquitanicæ provinciæ regia liberalitate cœnobio S. Benedicti donatus, multis vicinorum insectationibus, et maxime primorum patriæ, a potestate hujus loci desciverat. At post longum temporis spatium, maximo labore servorum Dei propriæ restitutus potestati, consiliumque necessario repertum est, ut habitatione congrua monachis quoquomodo inibi constructa, assidue monachi duo vel tres ibidem persisterent : quousque faciles Aquitanorum animi ad nova quæque leviter mollienda, instantia fratrum ab hac potiendarum rerum quiescerent fiducia. Mittitur ad id enitendum Raganarius monachus magnæ vir religionis, qui olim ab imperatore Ludovico cum aliis Hierosolymam missus fuerat : atque cum eo Segevertus presbyter ac monachus : qui cellulam in prædicto compingentes loco, omnem Aquitanicæ genti abstulere harum repetendarum rerum fiduciam. Exstitit eo tempore quidam vir ejusdem plebis haud ignobilis, Stephanus nomine, qui aliquam partem fundi proprii cuidam servorum sancti Benedicti accepto pretio distraxit. Servus autem ille fundum absque aliquo fructifero cultu adeptus, vacuam nequaquam permisit esse tellurem : sed eam optime excolens vineam inibi plantavit, atque quo advixit tempore, in proprios retinuit usus. Decedente illo dominus ipsius terræ de qua præfati sumus, quod vendiderat rursus repetere conatur. Advocatus vero una cum Raganario monacho, ad locum cessionis terræ juxta morem legis adveniens, prædictam vineam ad jus S. Benedicti sua auctoritate revocare nitebatur. Proinde Stephanus, impatientia levis animi commotus, Raganario monacho ita ut sedebat in equo propinquans, furibunde locutus est : Tibi dico, Raganari monache, qui trans mare Jerusalem requisisti, per hunc testor ensem, quando tu et ego ab hoc recesserimus loco, S. Benedictus ex hac vinea nullam habebit potestatem. Cui furenti Raganarius infit : Certe ego ignoro, tu vero nescis, utrum ab hoc loco recedere pro voto possimus. Ille iterum concusso ense juramentum repetens affirmavit se absque gratia S. Benedicti ab eo regressurum loco. His dictis confestim ab eo corruens, contritis collisisque omnibus membris in gestario ad domum propriam a suis refertur : et vinea quidem potestati S. Benedicti relinquitur, ipse vero Stephanus longo consumptus languore moritur.

CAPUT XXXIX.

Caroli Calvi regnum infaustum. Puer e lupi faucibus ereptus.

Rege Carolo Francorum disponente regnum, fames admodum gravis universas occupavit Gallias, clades etiam ex insectatione paganorum non modica totam per Oceani littora attrivit gentem. Sed ut tertiam juxta prophetam (*II Reg.* XIV) orbis experiretur plagam, graves immissæ sunt bestiæ, quæ famem clademque effugientes barbaricam hianti ore exciperent. Accidit autem ea tempestate, ut mulier quædam ex Matriniacensi egressa prædio infantulum minusculæ ætatis secum deduceret, quo cum aliis suæ ætatis luderet infantulis, ipsa longius cum plurimis viris ac mulieribus prospectante : cum subito lupus a silva egressus filium mulieris illius rapuit, ac sustollens non silvam repetiit, sed per camporum spatia exportare cœpit. Cernens hoc infelix mulier, miserrimis vocibus plangoribusque immensis indolens, mista deinde vulgo, lupum insequi cœpit. At ille neutiquam territus, infantulum longius protrahebat. Sed cum fatigatum vulgus a persecutione lupi cessaret, desperans ei se ullo modo prædam excutere posse ; mulier quæ pro filii amissione arctiori stimulabatur dolore, nequaquam ab incepto requievit cursu : sed magis pro posse citius properabat, invocans nihilominus S. Benedictum, quatenus ei ferret auxilium, reddendo filium proprium, servumque suum extra terminos suos nullatenus efferri permitteret. Tunc deinde clementia divinæ majestatis et interventu pretiosi confessoris quod exorabat adepta est. Lupus namque veniens ad terminos territorii S. Benedicti infantulum illæsum atque incolumem relinquens, avia silvarum latibula repetiit. Mulier recepto alacris puerulo gratias Deo ac liberatori filii sui, sancto pro scire referens Benedicto, lares pauperrimos suæ revisit paupertatis.

APPENDIX ADELERII MONACHI.

CAPUT XL.

In festo Translationis apparet S. Benedictus. Fratrum mortuorum salutem curat. Miracula.

Mirabilis Domini nostri virtus et sapientia, quæ beatissimum Patrem Benedictum mirificat, glorificatum secum retinens in cœlesti curia ejus reverendum cunctis mortalibus corpus mirificare in terris haud desistit jugiter miraculorum frequentia. Nam sicut a prioribus nostræ tempestatis viris atque studio veracis assertionis probabilibus credibili relatu comperimus, sæculis factum memoriale larga Dei celsitudo per sæpe fatum sibi dilectum clementi dignationis suæ munere operari dignata est. Contigerat aliquando sacratissimæ ejus translationis festivitas, ad quam temporis orbita redeunte plurimæ confluxerant diversæ numerositatis undecunque catervæ, non solum a circumpositis, verum etiam a quibusque provinciarum remotissimis locis. Denique in celebratione tantæ festivitatis præconiis nocturnalibus decore competenti persolutis, nondum auroræ clare refulgentibus radiis, quietis gratia sua quique petiere cubilia Quidam vero ex fratribus cui tuendæ basilicæ cura delegata erat, cum ad nanciscenda supernæ æternitatis gaudia jugiter intentus suorumque peccatorum omni devoti cordis devotione a Domino deposcens indulgentiam e vestigio sacrati cor-

poris ante altare resideret, psalmorum ac precum melodiam consueto sibi more satagebat persolvere devotissime : qui etiam inchoata altius protelans, lassitudine cogente obdormivit. Cui mox quidam senior honestatis formositate decorus, ac reverendi habitus assistens, quid fratres agerent, atque quonam secesserant, jucundo affamine inquisivit. Ille autem protinus dormitum isse respondit, quo post aliquantulam corporea necessitudinis recreationem, diurni officii uberius valerent persolvere modulationem. Admirans itaque quis iste foret qui sibi hæc imperando depromeret, beatissimus ad eum : Ne mireris, inquit, ob præsentiam quam perspicis mei, certissime sciens me fratrem [a] Benedictum vocari præsulem ac defensorem hujus constitutum loci. Fratribus etenim ex me salutes dicito in conventu generali, et ad celebrationem missæ solemnis sint præscii, quia in exsecutione nocturnalis officii psallentibus meis præsens adesse nequivi. Namque fratri Aimerico in partibus Britanniæ abeunti, veniam delictorum a Domino obtinui, atque de faucibus inimici eripiens, perennis vitæ sedibus feliciter sublimavi. Cognoscant igitur te fatente, postquam disponente Deo corporis mei præsentia, a partibus Eois in has occiduas oras transvecta est, nullum eorum damna passum fore æternæ quietis, sed munere donatos cœlestis patriæ sublimibus locis Christum eos collocavisse. His dictis visio astantis simul et colloquentis ablata est. Ut vero se lux diei [b] terris clara infudit, fratribus somno experrectis, idem sonitu fusilis tabulæ, olim reserandæ locutionis gratia [c] compactæ, abbatem Theotbertum [d] cum reliquis asciscens, salutationis verba depromit, et cuncta quæ Benedictus Pater dicenda præceperat, eis per ordinem retulit. Qui omni corpore terræ deflexo adorantes, lætabundis animis laudes innumeras Deo et provisori suo retulerunt unanimi devotione : et ne quid incongruum advenientis aspectus ostenderet, quisque se studuit procurare. Quanquam enim specialiter cum sui præsentiam fratribus præstolandam innotesceret, in Dominicis eis præceptis persistentibus saltem ne ad modicum quidam usquam abesset ; tamen ad declarandam suæ virtutis potentiam, communemque cunctorum lætitiam, sese præsentem demonstravit per divinæ operationis efficaciam. Nam aliquid magni se vel videre vel cognoscere cunctis credentibus, accidit ut post recitationem sancti Evangelii, omnes quicunque aliquo molestabantur incommodo, quosque sacræ basilicæ retentabant limina, cum optatæ sospitatis munere quisque repedaret ad propria. Sexaginta denique utriusque sexus et ætatis curati sunt homines : omni magnificentia Deo laudes, Deo gratias et beatissimo P. Benedicto in communi referentes. Tanta si quidem perfecta Dei operatione liquido cunctis patuit, quia noster Benedictus inter missarum solemnia præsens fuit.

CAPUT XLI.

Carolus Calvus laudatur. Roma revertens Papiæ veneno exstinguitur (anno 877). *Ludovico succedente Nortmanni incursiones repetunt. Ab Hugone vincuntur.*

Interea rex Carolus fratribus duobus vita humana decedentibus, tertioque Lothario, ob pœnitudinem qua patrem carcerali mancipaverat custodia, monacho Prumiæ apud monasterium effecto, totius paterni imperii summam assecutus, gratum se cunctis et favorabilem præbens, nonnullos Francorum in suæ unanimitatis allexerat augustalem sublimitatem : sicque in virum perfectum sese quotidie extendens, ita Christianissimi [Christiani animi] in ditandis sanctorum cœnobiis strenue exercebat devotionem, ut nemini priscorum regum qui regii nominis claruerunt dignitate, impar visus sit in omni sancta religione. Nam inter cætera quæ huic loco contulit munifica, affluenti sua largitate sacerdotale indumentum quod ex capella fratris sui Lotharii abstulerat dum ex bello reverteretur Fontanetico [*Fontenay* in Burgundia anno 841] ; devotissime præbendo concessit, necnon duo vasa aurea pondo librarum... appretiata, cum Evangelii textu subtili operis diversitate fabricato, solemni donatione per seipsum ob medelam animæ suæ studuit conferre. Verum (ut præfatum est) obeuntibus fratribus Romam apparatu magnifico proficiscens, favore plebis totius imperator et Augustus Romani imperii appellatus est. Cumque in redeundo fines Italiæ attingeret, quorumdam malivola deceptione illectus, apud Papiam civitatem, non sine maximo suorum luctu, pridie Nonas Octobris vitam veneno finivit. Hujus postmodum filius vocabulo Ludovicus regnum patrium suscipiens, vix duobus annis eo potius, laboriosum quibusque nobilibus regni sui consecravit initium. Nortmannica si quidem gens, quæ jam bis vagina suæ habitationis exempta piraticam toties exercuerat ; demum de morte patris ejus vires resumendo, intra terminos regni Franciæ libere paucis resistentibus cladem malignitatis suæ inferebat continue. Et primum partes aggressa Neustriæ, cædibus et rapinis tota conaminis sui perversitate intenta, quæque prius desiderabilia et vitæ humanæ commoda videbantur, diripere et in suos nefarios usus convertendo satagebat redigere. Peregissetque in-

[a] In variis S. Benedicti apparitionibus tum in Chronico Cassinensi, tum alibi relatis, semper *Fratris* appellationem sibi usurpasse dicitur Benedictus. Ex quo intelligas, morem fuisse illorum temporum ut cum monachus quivis de se loqueretur, fratris nomen modestiæ causa præferret.

[b] Hinc colligitur monachos Benedictinos illo ævo media nocte matutinum officium persolvisse : alias in festo Translationis, hoc est summa æstate seu die 11 Julii, nullum post nocturnas preces intervallum temporis somno ante lucem captando reliquum fuisset.

[c] Observa finem silentii nocturni a S. Benedicto cap. 42 præscripti olim signo indicatum fuisse.

[d] Theodbertus abbas præfuisse anno 878 ex Dissertatione prævia, num. 13, constat.

choata, nisi Hugo [a] nobilissimus abbas strenue rempublicam gubernans, cum armis, tum consiliis suis et virtute ejus barbaricos conatus reprimendo, maximam ex eis manum peremisset. Quod qualiter hujus per virtutem patris Benedicti potenter effecerit, paucis subjiciendum censemus. Igitur pertransiens (ut diximus) nullo obsistente plurimarum portus civitatum, Aurelianis devenit, indeque altius gressum protendens, ad monasterium Floriacum cladem inflictura accedere contendit. Porro fama vulgante istud jampridem fratres compererant, competensque eis visum est ut loco cederent, et præsidio opportuntiatis necessariæ se communirent. Proinde diversorum vehiculorum plaustris aptatis, quæque pretiosa in eis componentes, cum supellectili reliqua ad prædium Matriniacense decernunt contendere : quatenus illic quoquo modo tuta sua omnia possent esse. Ast eadem perfida natio monasterium deveniens, speque sua frustrata, nihil in eo quod diripere præter parietes valeret reperiens, tandem plaustrorum recentibus vestigiis perspectis, eo tendendum deliberat, quo fratres iisse suspecto animo æstimabat : ut melioribus eorum direptis, rediret patrata victoria. Prævenitque ipsorum nequam consilium omnipotentia misericordis Dei, quæ eos et sua virtute protereret, et innocentem plebem a maligna eorum infestatione benigne defendendo salvaret. Nam tum prædictus venerabilis vir Hugo a partibus Burgundiæ ob suæ utilitatem necessitatis forte Dei consilio vocatus ad hos fines contenderat, propeque monasterium perveniens, relatu suorum addidicit, Fratres ab hostibus subsequi, ac ocissime de- A prædari, nisi Dei liberarentur virtute mirabili. Denique hoc comperto animum in diversa protrahens, utpote cui militum parvus admodum impræsentiarum aderat numerus, anxiari super hoc multimode cœpit et tædere, qualiter occurrendum foret intra semetipsum revolvens tantæ multitudini. Tandem hortatu Girboldi nobilissimi Autissiodorensium comitis animum congrediendi bellum assumpsit [b], asseverans nulla unquam passum discrimina fore, qui B. Benedicti Patris servitutis gratia adversantium agmini sese immiscuerit. Roboratis ergo hac exhortatione animis, confisi meritis et auxilio excellentissimi Patris, haud procul a monasterio hostes prosequuntur a tergo : consertoque forti animositate gravi prælio, tanta depopulationis strage in eos bacchati B sunt, ut ex tanta populi numerositate vix fuerit aliquis qui belli eventum intimaret posteris. Patrata itaque desiderabili victoria, belli dux suos interrogans, requisivit si forte quempiam reverendæ visionis monachum inter densitates hostium sibi viam pandentem proprio visu contemplati essent. Quibus respondentibus se in illo prælio neminem monachorum vidisse, statim ille : Sanctus, inquiens, Benedictus me per totum belli hujus certamen protegens, sinistra manu equi mei habenas dirigendo ac custodiendo tenuit : dextera vero baculum manu tenens, plurimos hostium prosternendo morti tradidit. Sic et nocentibus pœna et innocentibus interventu Patris Benedicti securitas reddita est : præstante benedicto Dei Filio, cujus nomen benedictum permanet C in sæcula sæculorum.

[a] Hic est Hugo abbas qui concilio Pontigonensi anno 876 subscripsit, ad quem duæ exstant Joannis papæ VIII epistolæ, tom. III Conc. Gall. pro tutela monasterii Pultariensis.

Is apud Reginonem aliosque anno 887 decessisse dicitur his verbis : *Hugo abbas magnæ pietatis vir et magnæ prudentiæ Aurelianis moritur, et apud S. Germanum Autissiodoro sepelitur. Ducatus quem tenuerat et strenue rexerat, Odoni filio Rudberti ab imperatore traditur, qui ea tempestate Parisiorum comes erat.*

[b] Anonymus pallo supra citatus : *Anno Domini* 870 *Hugo abbas et Gautfridus cum trans-Sequanis, confligentes cum Northmannis in Ligerim residentibus sexaginta inibi interfecerunt*, etc.

ADREVALDI

FLORIACENSIS MONACHI

DE CORPORE ET SANGUINE CHRISTI

Contra ineptias Joannis Scoti.

(Apud Acherium, Spicilegii tom. I, pag. 150, ex mss. abbatiæ Floriac.)

Beatus [a] Hieronymus in Commentario Matthæi evangelistæ cum mysteria Dominici corporis exponeret, taliter intulit : « *Cœnantibus autem* (*Matth.* XXVI, 26), etc., postquam typicum Pascha fuerat D impletum, et agni carnes cum apostolis comederat, assumit panem qui confortabat cor hominis, et ad verum Paschæ transgreditur sacramentum, ut quomodo in præfigurationem ejus Melchisedech summi

[a] *Beatus.* Hoc opusculum Acherius monet a se repertum esse in membranis Floriacensibus, quod quidem totum constat e sententiis Patrum ab Adrevaldo consarcinatis.

Dei sacerdos panem et vinum offerens fecerat, ipse A quoque in veritate sui corporis et sanguinis repræsentaret. »

Item ad Edibiam, quid sit in Matthæo scriptum : *Dico vobis : Non bibam amodo de hoc genimine vitis (Matth.* XXVI, 29) : « Nos audiamus panem quem fregit Dominus deditque discipulis, esse corpus Domini Salvatoris, ipso dicente ad eos : *Accipite et comedite, hoc est corpus meum (Ibid.*, 26); et calicem illum esse, de quo iterum locutus est : *Bibite ex hoc omnes ; hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* (*Ibid.*, 27, 28). Iste est calix de quo in propheta legimus : *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo* (*Psal.* CXV, 4). Et alibi : *Calix tuus inebrians, quam præclarus est* (*Psal.* XXII, B 5). Si enim panis qui de cœlo descendit, corpus est Domini, et vinum quod discipulis dedit, sanguis illius est Novi Testamenti, qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, Judaicas fabulas repellamus, et ascendamus cum Domino cœnaculum magnum, stratum, atque mundatum, et accipiamus ab eo sursum calicem Novi Testamenti, ibique cum eo Pascha celebrantes, inebriemur vino sobrietatis. *Non est enim regnum Dei cibus et potus, sed justitia et gaudium, et pax in Spiritu sancto* (*Rom.* XIV, 17) ; nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Jesus, ipse conviva et convivium, ipse comedens et qui comeditur; illius bibimus sanguinem, et sine ipso potare non possumus, et quotidie in sacrificiis ejus de genimine vitis veræ, et vineæ Sorech, quæ interpretatur *electa*, rubentia musta calcamus, et novum C ex his vinum bibimus in regno Patris, nequaquam in vetustate litteræ, sed in novitate spiritus cantantes canticum novum, quod nemo potest canere, nisi in regno Ecclesiæ, quæ regnum Patris est. »

In Expositione autem Epistolæ ad Ephesios in eo loco ubi sententiam Apostoli exponit : *In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius* (*Ephes.* I, 7), ita dicit : « Dupliciter sanguis Christi et caro intelligitur, vel spiritalis illa atque divina, de qua ipse dicit : *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* (*Joan.* VI, 56) ; et : *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam æternam* (*Ibid.*, 34): vel caro et sanguis quæ crucifixa est, et qui militis effusus est lancea. D Juxta hanc divisionem et in sanctis ejus diversitas sanguinis et carnis accipitur; ut alia sit caro quæ visura est salutare Dei, alia caro et sanguis quæ regnum Dei nequeant possidere. »

Idem quod in tractatu Isaiæ prophetæ, ubi dicitur : *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum?* Et post pauca : *Quis enim quæsivit hæc de manibus vestris?* (*Isa.* I, 11, 12) ait : « Audiant Ebionitæ, qui post passionem Christi abolitam legem putant esse servandam Audiant Ebionitarum socii, qui Judæis tantum et de stirpe Israelitici generis hæc custodienda decernunt. Hostiæ ergo et victimasum immolationes non principaliter a Deo quæsita sunt, sed ne idolis fierent, et ut de carnalibus victimis quasi per typum et imaginem ad spiritales hostias transiremus. Dicendo autem se hostias non quæsisse, ostendit quia lex spiritalis sit, omniaque quæ Judæi carnaliter faciunt, a nobis spiritaliter impleri. »

At vero in explanatione Malachiæ prophetæ, eo capitulo, quo dicitur : *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum.* Et paulo post : *In omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda* (*Malach.* I, 10, 11), post multa ita dicitur : « Quidam putant hoc quod ad Judæos dicitur specialiter, eo quod victimæ eorum immundæ sint atque pollutæ, et sacrificium transferatur ad gentes, intelligi debere super Ecclesiæ sacerdotibus qui negligenter offerunt victimas Domino. Quod si recipimus, ergo ab Ecclesia ad aliam rursum religionem victimæ transferendæ sunt ; et quomodo legi Evangelium, sic rursum Evangelio ea quæ non sunt futura, succedent. »

Sanctus Augustinus in expositione Evangelii Joannis (*tract.* 26), in eodem loco ubi dicitur: *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 51), ita sentit ; et unde inquiens illi superbiebant, subjicit dicens: « *Patres vestri manducaverunt manna, et mortui sunt* (*Ibid.*, 49). Quid est unde superbitis? Manducaverunt et mortui sunt. Quare manducaverunt et mortui sunt? quia quod videbant credebant, et quod non videbant non intelligebant. » Et post paululum : « Manducaverunt, inquit, manna et Moyses, manducaverunt et alii sancti, et mortui non sunt morte spiritali. Quare? quia visicibilem bum spiritaliter intellexerunt, etc., ut spiritaliter satiarentur. Nam et nos hodie accipimus visibilem cibum, sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Quam multi accipiunt de altare et moriuntur, et accipiendo moriuntur! Unde dicit Apostolus : *judicium sibi manducat et bibit* (*I Cor.* XI, 27). Nonne buccella Dominica venenum fuit Judæ? et tamen accipit, et cum accepit, in eum inimicus intravit, non quia malum accepit, sed quia bonum malus accepit. Videte ergo, fratres, panem cœlestem spiritaliter manducate. » Et post multa : « *Hic est ergo panis qui de cœlo descendit, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur* (*Joan.* VI, 50); sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum ; qui manducat intus, non foris ; qui manducat in corde, non qui premit dente. *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi* (*Ibid.*, 51). Ideo vivus, quia de cœlo descendit. De cœlo descendit et manna ; sed manna umbra erat, iste veritas est. *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo pro mundi vita, caro mea est* (*Ibid.*, 52). Hoc quando caperet caro; quod dixit panem, carnem? Vocatur caro, quod non capit caro : et ideo magis non capit caro, quia vocatur caro : hoc enim exhorruerunt, hoc ad se multum esse dixerunt; hoc enim fieri non posse putaverunt. *Caro mea est*, inquit, *pro mundi vita.* »

Item in positionem buccellæ quam Judas accepit, post multa ita dicit (*tract.* 62) : « Recordamini

unde sit scriptum : *Quicunque manducaverit panem, aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini* (*I Cor.* XI, 27). Et de his erat sermo, cum hoc Apostolus diceret, qui Domini corpus velut quemlibet alium cibum indiscrete negligenterque sumebant. Hic ergo si corripitur qui non dijudicat, hoc est, non discernit a cæteris cibis Dominicum corpus ; qui ad Dei mensam fingens amicum, accedit inimicus... si reprehensione tangitur negligentia convivantis, qua pœna percutitur venditor invitantis ? Quid autem erat panis traditori datus, nisi demonstratio cui gratiæ fuisset ingratus? Intravit ergo post hunc panem Satanas in Domini traditorem, ut sibi jam traditum plenus possideret, in quem prius intraverat ut deciperet. Neque enim cum illo erat quando ad Judæos perrexit, et de pretio tradendi Domini pactus est ; cum apertissime Lucas evangelista testetur, et dicat : *Intravit autem Satanas in Judam, qui cognominatur Iscarioth, unum de duodecim ; et abiit, et locutus est cum principibus sacerdotum* (*Luc.* XXII, 3, 4). Ecce ubi ostenditur, quod jam intraverat Satanas in Judam. Prius ergo intraverat immittendo in cor ejus cogitationem quo traderet Christum : talis enim jam venerat ad cœnandum. Nunc autem post panem intravit in eum, non adhuc ut alienum tentaret, sed ut proprium possideret. Non autem, ut putant quidam negligenter legentes, tunc Judas Christi corpus accepit : intelligendum est enim quod jam omnibus eis distribuerat Dominus sacramentum corporis et sanguinis sui, ubi et ipse Judas erat, ut sanctus Lucas narrat (*Ibid.*, 19, 21). Ac deinde ad hoc ventum est ubi secundum narrationem Joannis apertissime per buccellam tinctam atque porrectam, suum exprimit traditorem. »

Homiliam quoque de sacramento corporis et sanguinis Domini diebus resurrectionis parvam peregit his verbis : « Hoc quod videtis in altare Dei, etiam transacta nocte vidistis; sed quid esset, quam magnæ rei sacramentum contineret nondum audistis : ad hoc videtis, panis est et calix, quod vobis etiam oculi vestri renuntiant ; quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix est sanguinis Christi. » In Quæstionibus etiam suis quas de Veteri et Novo Testamento composuit, ubi de Pascha veteri sermonem agit, ita de sacramento corporis et sanguinis Domini ait : « Purgatis enim solis et lavacro indulgentiæ cœlestis expiatis percipiendi Christi corporis sacra [tibi] facultas porrigitur ; ita quæ figurata Israelitis fuerant, in nobis corroborata sunt, et quæ in illis imagines, in nobis ipsæ sunt veritates : imitabantur illi facere Pascha dum in similitudinibus exercerentur, solis discipulis Christi verum Pascha facturis. » Sed et psalmus trigesimus nonus in eo versiculo cum dicitur : *Sacrificium et oblationem noluisti*, optime et lucide qualiter corpus Dominicum sit accipiendum declarat, ita inquiens (*Enarr. in psalm.*) : « Cum datum est quod promissum est, ablata sunt verba promissiva,

A data sunt completiva. Sacrificia ergo illa tanquam verba promissiva ablata sunt. Quid est quod datum est completivum ? Corpus quod nostis, quod non omnes nostis, quod utinam qui nostis, omnes non ad judicium noveritis. » Et post pauca : « Quid ergo? Nos jam hoc tempore sine sacrificio dimissi sumus ? Absit : *Corpus autem perfecisti mihi.* Ideo illa noluisti ut hoc perficeres : illa voluisti antequam hoc perficeres. Perfectio promissorum abstulit verba promittentia ; nam si adhuc sunt promittentia, nondum impletum est quod promissum est. Hoc promittebatur quibusdam signis : ablata sunt signa promittentia, quia exhibita est veritas promissa. In hoc corpore sumus, hujus corporis participes sumus; quod accipimus novimus, et qui non nostis noveritis,
B et cum didiceritis, utinam non ad judicium accipiatis. *Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit* (*I Cor.*, XI, 29). Perfectum est nobis corpus, perficiamur in corpore. » Et longe post : « Judæi in umbra remanserunt, solem gloriæ ferre non possunt ; jam nos in luce sumus, tenemus corpus Christi, tenemus sanguinem Christi. »

Porro S. Gregorius in homilis suis exponens sententias Exodi de sanguine Agni, poste ac superliminaribus sic dicit (*Homil.* 22 *in Evang.*, lib. II) : « Quid namque sit sanguis Agni non jam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur ; in utroque etenim poste agni sanguis est positus, quando sacramentum pas-
C sionis illius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. Nam qui sic Redemptoris sui sanguinem accipit ut imitari passionem illius necdum velit, in uno poste sanguinem ponit. » Necnon Dialog. lib., de virtute ac mysterio victimæ salutaris dicit (*lib.* IV, cap. 58) : « Inter hæc autem pensandum est quod tutior via sit, ut bonum quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat dum vivit ipse per se : beatius quippe est liberum exire, quam post vincula libertatem quærere. Debemus itaque præsens sæculum, vel quia jam conspicimus defluxisse, tota mente contemnere, quotidiana Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas carnis ejus hostias immolare. Hæc namque singulariter victima ab æterno interitu animam
D quæ illam... nobis mortem congenitam per mysterium reparat ; qui licet resurgens a mortuis jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur (*Rom.* VI, 9) ; tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salutem partitur, ejus sanguis non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostri passionem unigeniti Filii semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros

adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus jungi, unum quoque ex visibilibus atque invisibilibus fieri. » Sane clarissimæ memoriæ Cyprianus cum orationem Dominicam exponeret, ventumque esset ad id quod dicitur : *Panem nostrum quotidianum* (*Matth.* VI, 11) : « Potest, inquit, dupliciter accipi et spiritaliter et simpliciter, quia et uterque intellectus utilitate divina proficit ad salutem : nam panis vitæ Christus est, et panis omnium non est, sed noster est ; et quomodo dicimus : *Pater noster* (*Ibid.*, 9), quia intelligentium et credentium Pater est ; sic et *panem nostrum* vocamus, quia Christus noster, qui corpus ejus contigimus, panis est. Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus ; ne qui in Christo sumus, et Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto dum abstenti et non communicantes a cœlesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur, ipso prædicante et monente : *Ego sum panis vitæ qui de cœlo descendi : si quis ederit de meo pane, vivet in æternum : panis autem quem ego dedero pro vita sæculi, caro mea est* (*Joan.* VI 51, 52). Quando ergo dicit in æternum vivere, si quis ederit de ejus pane ; ut manifestum est eos vivere, qui corpus ejus attingunt, et Eucharistiam jure communicationis accipiunt : ita contra timendum et orandum est, ne dum quis abstentus separatur a Christi corpore, remaneat a salute..., comminante ipso et dicente : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem , non habebitis vitam in vobis* (*Joan.* V, 54). Et ideo panem nostrum, id est Christum, dari nobis quotidie petimus, ut qui in Christo manemus et vivimus, a sanctificatione ejus et corpore non recedamus. »

VITA SANCTI AIGULFI

ABBATIS LERINENS ET MARTYRIS.

AUCTORE ADREVALDO MONACHO,

(Apud Mabill. ubi supra.)

OBSERVATIO PRÆVIA.

Legerat Laurentius Surius S. AIGULFI seu Aygulfi [Aigulfe, *al.* S. Ayoul] Vitam ab ADREVALDO scriptam, auctoris tamen nomine destitutam, eamque a se contractam et alio stylo redditam anno 1580 ediderat. Non placuit Vita Suriana Vincentio Barrali, qui, translationis S. Benedicti in Galliam obscurare memoriam volens, aliam Vitam *ex variis mss. perantiquisque codd. Cœnobii Lerinensis compilatam*, eliminata prædictæ translationis narratione, vulgavit, anno 1613, in Chronologia sua Lerinensi. Quod quidem in monacho congregationi Cassinensi addicto utcunque ferendum, probari utique non potest in recensione Suriana, anno 1618 Coloniæ facta, cui, rejecta priori historia a Surio probata, Barralis compilatio inserta est. In ms. cod. Floriacensi S. Aigulfi Vita a nobis hic germano ac nativo stylo repræsentata istam præfert inscriptionem :

PROŒMIUM PATRIS ADREVALDI

de Vita et Passione venerabilis monachi AIGULFI Eloriacensis loco.

Vitæ sanctorum utiles.

1. Sanctorum fortissimorumque Christi athletarum pia arduaque certamina, quibus diabolum mundumque truculentum triumpharunt, litteris committere, succiduisque transmittere, non esse cujuscunque officium, nemo est pene qui non norit. Etenim talibus rudimenta credentium fideique auspicia dedicantur, spei fiducia adulti animantur, charitatis piæ dulcedine perfecti delectantur, cautela agonothæ ne succumbant quasi quodam oleo perfundetur ; et si lassaverint, hoc medicamine fortitudini pristinæ redduntur. Huc accedit quod sanctorum societati, quos jam retinet beatitudinis sinus nobis adhuc interclusus, his allecti frequenter intersumus. Neque enim eos propter lineamenta diligimus forinseca, sed quod pulchros novimus meritorum prærogativa, quæ dum nostris cordibus per historiam eorum recitata inseruntur, quasi per quoddam speculum ad nostros mentis oculos præsentanda reducuntur. E quorum collegio nos unius Vitam passionemque, id est Aigulfi nomine, ipsius amore pro quo sic vixit et passus est, scripto tradendam suscepimus ; non freti ingenii acrimonia, sed illius juvamine qui linguas infantium facit disertas : et cujus promissum tanquam firmissimam tenemus anchoram dicentis : *Aperi os tuum et ego implebo illud* (*Psal.* LXXX).

2. Sed non me fugit quorumdam usus semper quæritantium, quo dentem lacerum figere queant, quorum forsan sententia erit : Quid nobis rudem adducitis, vel potius confingitis martyrem ? Num eum aliquis pro fide Christi jugulavit persecutorum ? Antiquorum est tale martyrum tropæum, non novitii alicujus minus caute caventis insidias inimicorum, cui laus quam brevissima si emerserit, sufficiat ei,

Quid enim præjudicat uturm ante quadringentos vel ducentos annos aliquis martyrum agonis sui cursum consummarit? Nunquidnam inspector certaminis idem semper est? Sed hæc non sunt velut vina pensanda, quæ quo vetustiora, eo solent esse gratiora. Sed esto, non eum persecutorum quisquam interfecit pro Christi confessione; num Joannem illum inter natos mulierum maximum Herodes A propter Christum capite plexit; et non potius quia adversarius ei in via iniquitatis exstitit, propter veritatem, quæ Deus est, eum rebus humanis exemit? Ideoque si aliunde quidquam proruperit, quod pro B. Joanne susceperit, hoc et pro isto viro venerabili se suscipere debere meminerit. His ergo quam brevissime prælibatis, ad narrationem, Christo præeunte et nostra conamina juvante, veniamus.

INCIPIT VITA.

Aigulfus Blesœus.

3. Morem fuisse antiquorum seu modernorum scriptorum, ut cujus gesta erant relaturi, ejus prius et genus et nativum exprimerent solum, etiam simplicibus quibusque patet. Quorum nos quoque non aspernantes usum, B. Aigulfi patriam genusque nescientibus significare curamus. Castrum Blesense (*Blois*) in latere cujusdam est situm montis, cui contiguum est littus Ligerici amnis, idemque Liger (*le Loir*) perinde præterlabens, præter piscium copiam, quam illi loco solemnius cæteris exhibet, aliarum quoque frugum, vini scilicet et rei frumentariæ cæterarumque humanæ necessarium naturæ magnam repræsentat gratiam. Hujus pagi et castri incolas fuisse parentes B. Aigulfi, certissima relatione didicimus: non quidem multum sanguinis alti ventositate sublimes nec opum mundialium affluentia tumidos, tanta tamen prole felices. Erat enim unus eorum de quibus Apostolus: *Infirma mundi hujus*, inquit, *et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt*(*I Cor.* I). Hic ergo indolis quidem ætatem qualiter transegerit narratu difficile est; qualiter scilicet ecclesiæ dulce habuerit assidue terere limina, sacerdotum obsequiis inservire, vigiliarum excubiis operam dare, pauperum necessitatibus pro viribus concurrere, totumque se in dies singulos hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, in ara sui cordis spiritualiter Domino spiritum mactare.

B. Mummoli disciplinæ se tradit.

4. At vero ubi annos appulit juventutis, cœpit esse oneri non modo vita, sed et habitus sæcularis: versabatque animo quonam pacto ejus retinaculis abruptis, mutata sorte, Christi compedibus salubriter pedem innecteret. Sed dum in his distenderetur, morasque innecteret moris, mox consili umutile quærendo (neque enim tanta res præcipiti se debet credere voluntati, sed multam retractationem talia postulant) rumor beati viri Mummoli abbatis Floriacensis ejus aures occupat: fama namque vitæ ejus longe lateque ferebatur. Hac audita opinione impiger sanctum virum adire audireque quæsiit: quo adito, desiderium quo diu flagrabat aperuit, et ut se numero eorum quos in schola Christi instituebat insereret, humillima petitione postulavit. Quod beatus vir audiens, more disciplinæ semper amico et regulari vitæ solito, diebus probationis transcursis et probationis competentibus transcensis, corpori sanctæ congregationis suæ veluti membrum idoneum univit.

Religiose vivit.

5. Idem autem caulæ indeptus monasticæ, mox operante sancti Spiritus virtute, cœpit monstrare animal se esse mundum et gregi aptum cœlesti. Eni- B tebat in eo velut in ove innocentiæ puritas, in imperio propriorum membrorum vera arietina potestas, in bello dæmonibus indicto quodammodo taurina inflexibilis auctoritas, in animi puritate columbina dulcedo, in castitate mentis et corporis turturis munditia præeminens: nec obliviscebatur in lege illud animal mundum decerni quod ungulam findit et ruminat (*Lev.* XI): ideoque ungulæ divisionem in discretione intelligebat, non solum boni et mali, sed etiam interni hominis causam. Porro in ruminatione verbi Dei tenebat assiduam meditationem, secundum quod Dominus dicit: *Oportet semper orare, et non deficere* (*Luc.* XVIII). Et Psalmista: *Benedicam*, inquit, *Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo* (*Psal.* XXXIII). Tot ergo coactis sub uno vir- C tutibus, veluti pinax spiritualis, omnium vernabat gratia virtutum; et ne aliquam tanta possent bona incurrere jacturam, agebat quod de viro scribitur justo, quia meditabitur in lege Domini die ac nocte (*Psal.* I). In cujus exercitatione ad id culminis evasit, ut non modo comprovincialibus, sed etiam procul positis ejus doctrina miraculo foret: Divinitati vero quod magnipenderet eum cui talia contulerat munia, signis am evidentibus ostendere placuit.

Sancti Benedicti reliquias in Galliam defert.

6. Namque Deo amabilis, et toto orbe celebratus atque canendus, regularisque vitæ singularis institutor Benedictus, in Beneventana provincia multis D præcedentibus annis vitæ hujus ultimam clauserat diem, et in castro Cassino acceperat sepulturam: sed post non multum temporis, secundum prophetiam ejusdem sanctissimi viri, idem locus a Longobardis captus atque in eremum est redactus. Volens autem divina depositio et prædicti sanctissimi viri reliquias, ut dignum erat, honore congruo venerari, et Gallicarum partes per earum adventum consolari, apparuit jam dicto benigno abbati Mummolo, præcipiens ut prædictum Aigulfum ad Cassinum usque montem sive castrum mitteret, quatenus piissimi Benedicti ossa transveheret: quod et factum esse constat. Deo namque semet præcedente et viam ejus mirabiliter prosperante tantum emensus iter, facili

indicio quod quærebat, reperit, et repertum maximo cum tripudio ad Patrem qui se miserat revexit. Cujus facti dignoscentiam si quis scrupulosius nosse cupit, libelli de hac re compositi (*ad ann.* 653) lectione addiscere quibit.

Abbas Lirinensis efficitur Aigulfus.

7. Hæc res licet illo nil talia curanti immensam tam apud regem, quam aulicos viros peperit sancto viro sanctitatis opinionem. Igitur cum fama virtutis ejus et fragrantia sanctitatis ubique respergeretur, et lychnus igne divinitatis accensus jam super candelabrum divino judicio poni deberet; ecce monachi monasterii Lirinensis[a] præsto adsunt, petentes spiritualem sibi attribui Patrem. Idem namque monasterium cum antiqua floruerit prærogativa, ita ut ejus magisterio longe lateque plura fundata sint loca servitio apta divino; eo tamen tempore, auctore diabolo, emergente discordia, secus quam decebat res vacillabant. Cum ergo ad regem proceresque ejus delata esset prædictorum postulatio monachorum, et (ut assolet) rex consiliarios quorum auctoritate rempublicam administrari constabat consuleret, quid tali facto opus esset; vox una, dissensio nulla, talem tantumque virum tali oportere loco præfici per quem certum foret et collapsa erigi, et neglecta in antiquum statum reformari. Quid multa? beatus Aigulfus quamlibet renitens atque reluctans coram adducitur, curaque ei monasterii prælibati imponitur gaudente rege, exsultantibusque ejus principibus, eo quod talem gregi suo præponendum eis monstraverit pastorem. Licet namque sanctum virum sua plus mulcerent silentia, attamen apostolici non immemor erat præcepti, quo præcipitur ut omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit (*Rom.* XIII): animal namque oculatum, et undique circumspectum erat, et ut immaculatum maneret, hinc inde circumspectabat. Jam vero oneri superposito cervicem supponens, fratres susceptos adiit, et quia opinio ejus jam eorum aures allexerat, lætis eum devotionis amplectuntur ulnis; eosque et ipse reciproco gremiali confovebat amore.

Præclara suis dat monita.

8. Cœpit interea in eorum interioribus arvis semina divini serere verbi, quo doceret eos vitiis [*al.*, vanis] abdidatis virtutum prendere culmen: oculorum aciem purgandam interiorum, quia mundus Deus videri nonnisi claris obtutibus possit: iræ festucam trabemque odii penitus propellendam, libidinis hostem non modo a corpore, verum et ab animo summopere arcendum: asserens non esse domum dignam habitatione Spiritus sancti, imo refugere cor colluvionibus immundis assuetum. Mundum et quæ ejus sunt, a cordis amore secludendum penitus affirmans, nihil præter quod Deus jussit in sede amoris, id est in principali cordis locandum, id est dilectionem Dei super omnia, et proximi post Deum: et quisquis præter hæc, et quæ ad hæc pertinent pedem dilectionis detenderit, fornicationis non effugere crimen; et ideo feriendum sententia David qua dicit: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te* (*Psal.* LXXII) His et talibus veluti medicus spiritualis antidotis mysticis non modo mederi languoribus studebat præsentibus, sed et futuris obviare nitebatur incommodis.

Lirinense monasterium ejus cura reflorescit.

9. Aderat autem Dominus ejus conatibus, sine cujus juvamine frustra laborant qui ædificant domum. Tantam denique gratiam Dominus ejus impertiri dignatus est doctrinæ, ut non tantum præsentes eum cum maxima audirent aviditate, sed et hi qui olim a monasterio defecerant, summo cum ardore repedarent, et congregationi semet uniri gauderent. Cernere erat monasterium veluti alveārium quoddam omnes recipere advenientes, qui se apes Dominicas aut esse aut velle fore ferebant: necnon sæcularium multos sua conferre, et spiritualia a sancto viro referre, qui secundum Apostolum seminanti spiritalia, sua metenda exponebant carnalia (*I Cor.* IX).

Monachorum malorum factiones patitur.

10. Talia cernens invidus diabolus, cujus invidia mors introivit in orbem terrarum, ægre ferebat: dolebat se ab iis expelli, quos dudum gaudebat sibi subjici. Ideoque callidus explorator ad artes nequitiæ solitas convertitur, exploraturus utrum inveniret aliquem suorum inter oves Dominicas sub ovina pelle fuscatum, sciens quoniam imitantur eum qui sunt ex parte ejus. Tandem ergo reperit duos, quibus tanquam fistula usus serpentina in paradiso, aliorum corda sollicitabat, et ad discordiam urgebat. Horum unus Archadius, alter dicebatur Columbus contrario sibi utens nomine: cor namque ejus non a malitia fellis alienum, sed sicut apostolus Petrus Simoni ait, in felle amaritudinis, et obligatione iniquitatis erat conversum (*Act.* VIII). In horum ergo corda, sicut et Judæ, immisit se diabolus, ut magistrum traderent, quatenus eo profugato oves sine pastore confligatas distraherent. Itaque diu sua occuluere conamina, clanculo ascīscentes suæ quos potuere perfidiæ Sed quadam die cum jam et numero confiderent, et rabiem ultra celare nequirent, veluti flamma diu pressa repente in publicum prorumpunt. Factio enim malorum a duobus excitata signiferis adeo convaluit, ut vix a magistri cæde et bonorum virorum qui sibi adhærebant manibus temperarent. Videntes porro quibus periculum imminebat, quo vota tenebant inimicorum [*al.*, iniquorum], fugæ subsidio se eorum manibus eripuerunt, et in ecclesiam S. Joannis sese contulerunt, Domini potestati et misericordiæ cor animasque suas commendantes

Corda eorum mollire tentat.

11. Beatus autem et per omnia mitissimus Aigulfus non immemor patientiæ suæ et mansuetudinis solitæ

[a] In Actis a Vincentio Barrali consarcinatis Aigulfus prius monasterio S. Anniani apud Aurelianos præfuisse dicitur: quod pauci præter Barralem prodidisse videntur.

ad eos accessit, et lenissimis verbis eorum tumentia corda mollire studuit. His enim verbis eos convenit : « O mihi dulcissimi et nimium amantissimi filii, quo impulsu fœdus paternum fraternumque violatis ? Quid illud est quod vos proprios fratres fecit nescire ? At ignoratis quod diabolus causa superbiæ et discordiæ a cœli perturbatus sit culmine ? Num mente excessit superbis solis ablatam esse pro summa vindicta unionem linguæ, et nunquam reparatum nisi adventu Spiritus sancti coagulum charitatis significantis in ignis specie ? Discite ergo simultatibus renuntiare, et Domini verbis obedire dicentis : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI). Quod si propter me hoc agitur, dico vobis Jonæ verbis : *Tollite me et mittite in mare* (*Jon.* I) : satius est mihi a vobis secerni corpore, quam præsens vestra cruciari dissensione. »

Iterum paulo post rebellantes placare nititur.

12. Hac oratione visus est quidem ad tempus compressisse motum et mitigasse furorem : in tantum ut ipsi faterentur culpam, obtenderent satisfactionem; sed arte prætexebant culpam. Anno enim integro diabolus in speluncis cordium illorum sub tali simplicitate delituit; nec viri Dei valuit quanquam crebris, imo continuis monitis a latibulo mentis eorum tanquam aspis obturata aure abduci, quin semper machinarentur, quatenus cœptum suum optato fine concluderent. Sed cum jam talia per multorum ora volitarent, et ad regem usque perveherentur, verentes conspirationis auctores regis ne severitas in eos animadverteret, decreverunt ut alter eorum, id est Archadius, monasterio discederet, commoturus clericos civitatis, et quoscunque sæcularium valeret. Columbus vero infra monasterium residens, eos qui a sancto viro desciverant in perfidia cœpta confirmaret, et si quos posset sibi sociaret. At vero sanctus vir Aigulfus semper doctrinæ instabat dicens : Fratres, Spiritus sancti verba sunt dicentis : Dominus unanimes facit habitare in domo (*Psal.* LXVII). Qui ergo unanimitatem non tenent, habitationem domus Dei perdiderunt, et in diaboli sortem concesserunt. Ideoque oportet nos charitatis vinculis necti, et non scissionibus dividi.

Arcadium seditionis incentorem rejicit. Capitur et ligatur cum suis.

13. Taliter illo agente et dicente, quadam die Archadius reversus fucata humilitate, fictisque verbis, promissa præteritorum correctione, habitationem pristinam precabatur. Vir autem Domini pestem prævidens latentem, fratribus adnitentibus, non modo non annuit, sed etiam eum extra monasterium eliminavit. Sed ille injuriæ impatiens ad quemdam se contulit. Vicetiæ civitatis principem [a] nomine Mummolum, suasitque ei ut ad monasterium iret quasi multas pecunias ibidem reperturus. In cujus pectus cum notam sibi facem cupiditas injecisset, incunctanter iter arripuit, et monasterium sanctumque virum adiit : et quia crebro cum eodem Mummolo de utilitate animæ conferre erat solitus, nihil veritus eum suscepit, et magnifico convivio eum curari fecit. Jam vero insidiarum concinnationes per Audoenem cognoverat episcopum [Rothomagensem]. Mummolo ergo prandente et cæteris sceleris conspiratoribus, subito Archadius ad similitudinem Judæ turba stipatus maligna constitit, et magistrum comprehendi, vinciri, fustibusque tundi jussit : quod et factum est. Interea vir totius patientiæ, reminiscens Dei, et Dominum nostrum Jesum Christum non pro se, sed pro nobis amariora pertulisse, et ideo tota fiducia decantabat, dicens : *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi ? Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo* (*Psal.* CXV). Laceratus ergo et vinctus, ludibrioque habitus, ante ora persecutorum suorum exponebatur, quousque nox luci superduceretur : quæ cum suo tempore terras operire cœpisset, ministri Satanæ eos quos sancto viro familiarius adhæsisse sciebant, a claustris monasterii eductos, ad Patrem adducunt tanquam pariter audiendos, re autem vera ut simul passuros : non enim volebat Divinitas solum pati pastorem, sed habere participem gregem. At vero sancti veræ virtutis, ut pote Spiritu sancto confortati, quasi jamjamque jugulos ensibus præbituri, ultimum vale sibi dicebant, et alterutrum in oscula ruentes commendabant seipsos Domino, dicentes ei cum maxima fiducia : Propter te, Domine, morte afficimur; tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis (*Psal.* XLIII) : ne ergo nos repellas in finem. Itemque dicebant : Collocasti nos in obscuro sicut mortuos sæculi (*Psal.* CXLII). His et similibus vocibus et noctis tenebras et proprias solabantur ærumnas.

Aigulfus e carcere exire recusat.

14. Inter hæc autem et mutuis armabantur alloquiis, ne quis infirmorum in talibus deficeret, cum dicat veridicus Apostolus : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII). Sane ut se habet humani corporis natura, præ tristitia sopor solito gravior eos pariter corripit, et vinctos scilicet et custodes : sed unus custodum misericordia tactus tectum custodiæ subiit, culmen nudavit, et ad fugam capessendam sanctos invitavit : sanctus vero Aigulfus gratias illius devotioni egit, sed et hortatui minime acquievit dicens : « *Sive vivimus, Domino vivimus ; sive morimur, Domino morimur ; sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus* (*Rom.* XIV). Et quia

[a] Lege *Ucetiæ civitatis principem*, id est episcopum ; sic enim non raro episcopos appellant. In Vita S. Amandi cap. 23, ad ann. 679, dicitur *Mummulus Ozidinsis* , id est Uticensis *episcopus*, S. Amando necem molitus esse. Quæ hominis sævitia, sicut et ætas, satis præsenti facto respondet : tametsi Lerinus insula non parum distat ab Ucetia civitate Galliæ Narbonensis. Sane in apographo V. C. D. Herovallii pro *Vicetiæ* legitur *Niceliæ*, seu *Nice*, quæ urbs Lerino vicinior est.

semel dispositioni illius manus dedimus, ejus animo minime refragabimur. Opus enim ipsius sumus, et ipse figulus noster. Non ergo testeum vas contra plastem suum conqueri fas est, ideoque Domini fiat voluntas. »

Arcadii falsa blandimenta.

15. His ita dictis reliquum noctis laus sibi vindicavit divina : post cujus abscessum lucisque successum importator calamitatis Arcadius, imitans diaboli et perfidorum quorumcunque usum, cum ipse (ut supra monstratum est) caput fuerit totius criminis, advenit verbis quodammodo dulcoratis, sanctorum volens lenire dolorem. At vero unus illorum, Trucarius nomine, justo commotus dolore quæque mens dictavit dolorve suasit, in faciem ei objecit, dicens : Eum imitatione vere esse filium diaboli, qui cum ad interitum impellat quemque, consultor insuper videri appetit : sed et fratrem Judæ, Domini traditoris, qui ad similitudinem ipsius pro osculo ficto verba ferret melle quidem blandimentorum sed succis venenatis referta. At vero facies impudorata crudelitati conjuncta non sensit increpationis monita : insuper importune præstat incœptam sententiam. Namque idem miser Arcadius, ut fidem videretur facere non se [*supple* ficte] egisse quæ gesserat, ad horam tertiam sanctis cibos et pocula obtulit, et ad reficiendum tanquam eorum compatiens dolori invitabat. Sancti tamen, licet extrinsecus angerentur, non ideo propositi regularisque obliti consuetudinis, responderunt, non se perdere posse instituta regularia, quæ illo tempore ad nonam usque horam extendi jejunia jubent : sicque remotis eduliis consueto more ad horam usque solitam solemnia dilata sunt jejunia. Cum vero tempus solvendæ adforet abstinentiæ, unanimiter pro ipso Arcadio preces fuderunt, et sic ab eo oblatum cibum sumpserunt.

Mummolus res monasterii deprædatur.

16. Mummolus autem qui talibus offensum se videri volens a monasterio recesserat, tertio die rediit, atque cum intentione maxima singulorum pecunias cœpit inquirere. Sed monachis respondentibus non licuisse unquam sub manu sancti viri constitutos aliquid proprium habere, neque voluntatem quidem, sed esse omnia omnibus communia ; ille cernens se abs spe decidisse, aliorsum se vertit : quia enim non reperit privata, irruit in publica; et quidquid rerum monasterii fuit, et auferre cupiditas suasit, nihil penitus reliquit.

Sancti navi imponuntur.

17. Eo porro recedente sanctus Aigulfus cum cæteris secundum libitum Arcadii et Columbi custodiebatur, et per dies decem in ergastulo conficiebantur corpore, sed semet solabantur hortamentis Domini dicentis : *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (*Luc.* XII). Itemque : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* (*Act.* XIV). Post hæc autem ministri diaboli, Columbus scilicet et Arcadius, moventes, tam S. Aigulfum quam reliquas sancti Spiritus victimas navi imposuerunt, et mari sese crediderunt. Sancti porro certissime jam noscentes quod filii mortis perdere eos decrevissent, mutuo semet hortabantur monitis secundum Apostolum, tanto magis quanto videbant appropinquantem diem, ne quis illorum amore vitæ præsentis aut timore mortis incertæ inimicis cederent : quia et mors præsens si differtur, non evaditur; futura vero nunquam terminatur; dicente Domino impiis: *Ite in ignem æternum* (*Matth.* XXV). Sed et felicitatis sanctorum fine carebit, Domino itidem dicente fidelibus suis in ejus fidelitate usque in finem perseverantibus : *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (*Ibid.*). His et similibus athletæ Christi in palæstra spiritali adversus versutias diaboli et ministros ejus furiis exagitatos dæmonicis armabantur.

Tempestate jactantur.

18. Sane postquam navis quæ utrosque pariter ferebat, persecutores videlicet et persecutionem patientes, altum petiit mare, venti contrarii se tollunt, et aliorsum persecutores dicuntur voluntate, alibi autem ventorum flamine : sicque per quadraginta dies, quod dictu quoque mirabile est, rotabantur toto illo oberrantes freto, ut nec ipsi littus prendere, nec undæ maris navem mergere possent : credo monstrante Deo quid mererentur impii : sed ut non paterentur quod merebantur sontes, obices quidem esse insontes quodammodo ipsa elementa etsi non voce, opere clamarent : Fas fuerat furciferos hos aut syrtibus illidi, aut charybdi vorari, si non essent his misti qui non merentur talia experiri. Et quidem in diluvio in promptu fuit noxios undis involvi, qui erant a bonorum societate secreti : Ægyptios libere voravimus, quia nullum justorum eis mistum vidimus Jonam ad ulciscendam inobedientiam suscepimus, sed a Deo præparatum alumnum nostrum scimus, qui et illum salvandum carcerali custodia susciperet, nec quasi cibum corrumpendo in sua membra trajiceret, sed quasi depositum cum reposceretur repræsentaret. Quid talibus Creator velit, anceps apud nos sententia fluctuat : sed hic unum simile recordamur, Pauli scilicet naufragium, qui similiter ab iniquis vinctus, cum eis periculum expertus est marinum : sed ne et ipse et cæteri perirent, ejus oratione donatum est. Forsan ergo et modo huic sancto viro impari discrimine par tribuitur munus : ideoque dum exspectatur ejus sententia, hac et illac jactantur, sed evadendi aditus ei negatur et secundum Scripturam quia *impii in circuitu ambulant* (*Psal.* XI).

Linguis abscissis loquuntur. Oculi eorum eruuntur. Vilibus induuntur vestibus.

19. Inter hæc Columbus videns clausum sibi mare, et reputans si terras prenderent, et sanctorum innocentia et sua pateret crudelitas, linguas sanctorum

fecit abscidi. Quo facto quasi integris linguis psallebant : *Domine, labia* nostra *aperies, et os* nostrum *annuntiabit laudem tuam* (*Psal.* L). Sed tanto nequaquam motus miraculo, in similitudinem Pharaonis corde obduratus, radicitus eas jussit abradi. Videre erat patens baratrum, et nihil inesse plectri, et tamen verba perfectissime absolvi. At cum audiret eos Columbus inaudito more loquentes, impietatem suam augmentans, lumina eorum jussit terebrari : qui tamen a laude divina non cessabant. Et licet extrinsecus privati luminibus, ea tamen quibus Deus videtur lumina salva se habere scientes, fidenter coram eo, imo ipsi psallebant dicentes : *Ad te* levavimus *oculos nostros, qui habitas in cœlis* (*Psal.* CXXII). Immanitas porro Columbi et socii ejus erga sanctos nec sic quievit : enim vero vestimentis eos exui quibus induti erant præcipiunt, et sordida pro eis vilissimaque mutari : non respicientes miseri, quia qui Christo indutus est secundum Apostolum dicentem : *Induite Dominum nostrum Jesum Christum* (*Rom.* XIII) ; et iterum: *Induite vos viscera misericordiæ* (*Col.* III), etc., nihil veteris, nil sordidi eum dedecorare possit.

Pascha in insula Capraria celebrant.

20. Taliter sane eis per multos jactatis dies, appulerunt insulam quæ vocatur Capraria. Hujus sinus retinebat maximum examen monachorum : ad quos divertentes quinta feria ante Pascha, quæ Cœna Domini dicitur, benignissime atque humanissime sunt excepti, ut si edicam, sicut decet monachos. Cognita enim prolixa eorum tribulatione, qua longissime et infelicissime vexati fuerant, festinabant eos recreare quibus poterant modis. Illis ibidem morantibus sacratissimus advenit Paschæ solemnitatis dies : in qua cum missarum officium celebraretur, infelicissimus et flagitiosissimus omnium hominum Columbus, infulis diaconio aptis officio adopertus tanquam diaconus ministravit, conspicuus humanis, sed perosus obtutibus divinis. Insuper cum ad id loci ventum esset, quo corporis et sanguinis Christi sacramenta percepturi, oscula sibi invicem libant, ille infelix non dubitavit a se sic crudeliter multatis oscula porrigere, non columbina, sed prorsus corvina aut certe canina. Beatus porro vir Aigulfus cum sociis suis, cum summa exsultatione Deo gratias quas poterat referebat, non modo pro sui recreatione, quantum pro immensa fratrum ad quos Christus eos adduxerat charitate.

Columbo Ephesum profecto illic morantur.

21. Expleta paschali festivitate Columbus Ephesum petivit, ut pote homo sæculi sæcularibus negotiis inserviturus. Interim S. Aigulfum cum reliquis sanctis in eodem monasterio dimisit, præcipiens ut semet reversurum opperirentur. Tantam ergo Domi-
A nus sancto suo Aigulfo, quousque iniquus ille reverteretur, gratiam attribuit in loquendo, ut semper satietatem auditorum aviditas comitaretur : ipse enim qui dederat gratiam ut elinguis loqueretur, ipse addebat gratiam gratiæ ut gratius audiretur.

Inde abducti trucidantur.

22. Reversus autem Columbus ab Epheso, sanctos a monasterio abstrahit, et navi iterum imponit : et cum sustulissent a portu et aliquid spatii processissent, occurrit eis quædam navis ex Africa veniens, cui sanctos martyres imposuerunt, satellitibus suis præcipientes, ut ad insulam venientes, vocabulo Amatim [*Sur.*, Amatunam], inter Corsicam et Sardiniam sitam, ibi sanctos gladio conficerent : quod et factum est. Pervenientes enim carnifices sacra-
B rum victimarum ad locum sibi destinatum, præceptis impiissimis officinam nequitiæ suæ impendere parant : sed rogantibus inducias oraturis indulgent. Sancti autem propensius ac diutius animas suas Domino commendantes, tandem ab oratione surgunt, et cum omni fiducia et alacritate inter verba orationis et Dominicæ laudis spiritum emisere de vasculis carnis, sub die tertio Nonas Septembris [a].

Diaboli fraude eorum martyrium obscuratur.

23. Et quidem quantum conjici datur, salutis humanæ perpetuus æmulus diabolus (ut sibi videbatur) nimis callide agebat, ut scilicet sic sanctos perimeret, quatenus eorum passio mortales lateret ; nec haberent viventes e proximo exemplum, quo roborarentur ad patientiæ bravium capessendum. Maxi-
C mum namque incitamentum est ad virtutem sodalis et proximi cernere inexhaustum vigorem ; et pudori est apparere degenerem, quem cernant coæqualem ad præmia gloriosa per laborum evasisse certamen. Invidebat etiam mortalibus nequissimus beneficia profutura, quæ per sanctorum reliquias eis conferenda divinitus anxius prævidebat. Sed quam veracissime Deo cantetur : *Draco iste quem formasti ad illudendum ei* (*Psal.* CIII), hinc conjici valet.

Per Ricoinum declaratur Rigomiro Aigulfi successori et Angarissimæ.

24. Etenim dum truces quæstionarii circa sanctorum occupantur lanienam, unus eorum, Ricoinus nomine, Spiritu adactus divino, scapham nactus subiit et internecioni fraternæ sese subduxit : quem
D ad hoc credimus divinitus reservatum, ne sanctorum passio occuleretur. Ipsius enim relatu et modus passionis sanctorum ad notitiam mortalium est proditus, et corpora ad consolationem nostram per Dei gratiam manifestata sunt, et ad fines nostros relata. Fas est autem credere eum non esse expertem gloriæ fraternæ, quem non timor a martyrio inhibuit, sed Deus ad tantam utilitatem delegavit. Itaque redeunte eo ad monasterium, jam in loco sancti viri Aigulfi substitutus erat vir venerandæ

[a] Quamvis S. Aigulfi memoria in duobus veterrimis martyrologiis cœnobii Floriacensis non consignetur primaria manu sed recentiori ; constat tamen ejus festum diem a Floriacensibus ante annos sexcentos solemniter celebratum fuisse. Id testatur Scriptor libri de ejus miraculis, qui principatu Ludovici VI vivebat, uti inferius in lib. Mirac., num. 8, videbimus.

vitæ, Rigomirus nomine; cujus rei nuntio tam ipsi, A quem fratribus, magnus indictus est luctus. At vero cum carni compaterentur, spiritui congratulabantur, scientes successisse eis post habitaculum luteum, penetrale æternæ civitatis, cujus rex et conditor Deus est. Præterea hujus nuntii participem faciunt quamdam Angarismam nomine, quæ in vicino monasterio sororibus præerat sanctimonialibus, a sancto viro a primæva ætate tam in Scripturis divinis, quam monasterialibus imbuta doctrinis.

Corpora sacra revehuntur. Angarisma S. Aigulfi corpus postulat. Caput cum brachio impetrat.

25. Igitur communi consilio et ope naves præparant, comites delegant, et ei qui locum noverat adjungunt : qui Deo prosperante, secundis flatibus, blandaque aurarum temperie usi, devecti sunt ad B locum in quo martyrum gloriosæ jacebant exuviæ, hominum quidem destitutæ custodia, sed manus divinæ protectione defensæ. Quibus ut optaverant repertis, cum maxima alacritate et summa reverentia, utpote martyribus digna, navi imponunt, et concito itinere redeunt ; eisque Deo duce et reduce, secundis potientibus effectibus, et corpora sanctorum monasterio Lirinensi inferre parantibus, obviam se tulit dicta abbatissa Angarisma, cum multa prece obsecrans, ut sibi facultas attribueretur magistri corpus humandi in monasterio suo, cujus est vocabulum Oratorium [a]: cujus devota petitio, et filiorum erga Patrem incomparabilis affectio, hujus solum (ut sic dicam) amicabile fuit jurgii seminarium. Nam femina venerabilis desiderio flagrans corpus petebat; C discipuli autem nec modicum ab illius præsentia secerni volebant. Sed inter hæc mediam se obicemque interposuit charitas, quæ talia dirimere consuevit. Namque et feminæ repressit avidiorem voluntatem, et istorum devotiorem ampliavit tenacitatem : adeo ut illi attributum caput sancti corporis cum brachio dextro sufficeret : reliquum autem corporis cum reliquiis sanctorum cæterroum ad monasterium Lirinense a B. Rigomiro et fratribus transferretur [b] humandum.

Cæca visum recipit.

26. Porro sanctæ abbatissæ devotio nequaquam indonata relicta est. Erat enim in monasterio illius quædam sororum, cui visum glaucoma abreptum inofficiosas reddiderat videndi fenestras : palpebrarum namque tegmina oculorum globulos retegebant. D Plena igitur fide cum reliquis, quæ sacris funeribus solemnes exhibebant excubias, noctem totam orationibus, laudibusque oneravit divinis : mane autem facto lux fugata diu rediit, et sera licet divina luce donata, mundum sole lustratum lætabunda conspexit. Quo miraculo adeo omnium allecta sunt corda cernentium, ut non eos tæderet amisisse Patrem corpore, quem commanere gauderent miraculorum tam efficaci repræsentatione.

Columbus viso Aigulfo dat pœnas.

27. Non modo autem devotis et a Deo per se beneficia poscentibus idem B. Pater aderat, sed et persecutori suo munus opitulationis impendit. Nam Columbus ejus mortis concinnator, cum nocte quæ diem martyrii ejus sequebatur, se lectulo commisisset, utpote membra relaxaturus in quietem, repente vir Domini astitit, cur immeritum se tantis malis addixerit increpavit, quare crudelitatis ejus immanitas usque ad homicidium innocentium exarserit, vehementer invexit. Quibus dictis, sanguinis effusi guttam digito sumpsit, et ejus pectori ac dorso signum in modum circuli impressit. Quo viso miser tremebundus ad pedes ejus concidit, et obsecrare solitam ejus invictamque pietatem cœpit, ne se tanto obnoxium judicio, examini reservaret divino. Tunc sanctus ejus precibus motus unum nævum detersit ; alium autem aboleri non posse indicavit, donec ante Chlodoveum [a] regem Hebroinumque majoremdomus, et publicum Francorum judicium adhiberetur ei remedium : quod et factum constat. Jussu enim regali perquisitus, inventus est, et in vincula conjectus atque judicio Francorum pœnarum ferocitate usque ad mortem vexatus.

Auctoris pia meditatio.

28. Licet autem in his non conjectari aliquid, sed plane intelligere quid hæc portenderent. Sanguis enim ille martyris fusus, innocentia intelligitur vim perpessa, justam postulans vindictam : unde Deus de primo talium, id est Abele, dixit ad primum persecutorem, id est Cain : *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me* (*Gen.* I). Impressio porro sanguinis in dorso vel in corpore persecutoris, animadversio vindictæ quæ ei debebatur pro admissione sceleris. Unde et Ezechieli Dominus dicit, quod requirat sanguinem peccatoris de manu non annuntiantis pastoris (*Ezech.* III). Et Dominus Judæis : Ut *veniat super vos omnis sanguis justus qui effusus est super terram* (*Matth.* XXIII), id est vindictr omnis sanguinis justi innocenter fusi. Porro circuli effigies inevitabilem præsagabatur sententiæ ultionem : circulus

[a] Insignis lapsus ! Oratorium monasterium in Provincia nullum unquam fuit, sed in Gallia Belgica prope civitatem Bellovacorum, *Oroer* vulgo appellatum cui præfuit S. Angadrisma, virgo nobilis, quæ Provinciam insulamve Lerinum neutiquam incoluisse dicitur in propriis Actis, sub finem sæculi istius Benedictini referendis. Si qua fides est Actis S. Aigulfi a Vincentio Barrali interpolatis, *Aigulfus cœnob um in loco qui Arlucus dicitur construxit seu reparavit, præposuitque eis sanctimonialem virginem nomine Angarismam Blesensem, quam cum aliis virginibus e Gallia venire jusserat.* Angarisma proinde distinguenda esset ab Angadrisma, quæ origine Tarvennensis fuit.

[a] Nimirum die sextodecimo Maii, ut Vincentius Barralis inseruit.

[b] Legendum *Theodoricum*. In Chronico Malleacensi S. Aigulfi martyrium diebus Theodorici regis et Ebroini majorisdomus accidisse legitur. Certe Ebroinus post Erchinoaldum adeptus palatii præfecturam, aut nullo aut brevissimo tempore sub Chlodoveo eam administravit. Unde S. Aigulfi necem anno circa 675 reponimus.

enim in semet recurrit, non habens angularem exitum. De hoc circulo Dominus contra Syriam sub typo diaboli: *Ponam*, inquit, *circulum in naribus tuis, et frenum in maxillis tuis* (*IV Reg.* XIX). Quod autem bis idem circulus est, geminam portendebat impio fieri ultionem, ut scriptum est, *Duplici contritione contere eos* (*Jer.* XVII): anteposita et postposita circuli figura, et præsenti signabat, et post futura plectendum malignum divina sententia. At vero unus detersus circulus innuebat eumdem sanctum virum precibus suis obtinuisse, ne persecutor suus æternis servaretur cruciatibus, secundum præceptum Salvatoris et exemplum, quo præcipimur orandum pro persecutoribus nostris. Alter autem permanens et hominum judicio delendus, indicat quia sancti, etsi impetrant a Deo futuram vindictam tam propriam vel inimicorum relaxari, ne scilicet æternis incendiis deposcantur; non tamen eis impune cedere volunt quæ vel in Deum, vel in proximos commisere flagitia, sed oportet et ab eis implere quod ait Apostolus: *Si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur: dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur* (*I Cor.* XI). Hinc est quod David peccans, et coram se arguente

A propheta, confitens dicit: *Peccavi Domino;* audire meruit: *Dominus transtulit peccatum tuum, non morieris* (*II Reg.* XII, 13). Et tamen quot afflictionibus propter peccatum dimissum affectus sit, lector historiæ ejus agnoscere quibit. Paulus vas electionis (*Act.* IX) plus omnibus laboravit (*I Cor.* XV); et quia fuit blasphemus, ut ipse fatetur, et persecutor (*I Tim.* I), stigmata se Christi dicit in corpore suo circumferre (*Gal.* VI), notas videlicet inflictas per satisfactionem vitæ præteritæ. Horum ergo et nos reminiscamur; et si nobis (ut scimus) per judicium sacerdotum donantur peccamina actuum nostrorum, nequaquam tamen nobis parci putemus, donec Deo ut dignum est, et hominibus quos læsimus, satisfaciamus, scientes quanti Deus habeat servos suos, de
B quibus dicit: *Qui tangit vos, quasi qui tangit pupillam oculi mei* (*Zach.* II). Imo honorantes eos in quibus habitare Deum per fidem, cæteraque bonorum operum exercitia noverimus, audiamus ab eo: *Venite, benedicti Patris mei* (*Matth.* XXV). Et tunc cum eo Patre ejus et Spiritu sancto regnare mereamur, ipso auxiliante, cujus regnum et imperium sine fine permanet in sæcula sæculorum. Amen.

ANNO DOMINI DCCCLXXVIII.

HINCMARUS

LAUDUNENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA IN HINCMARUM.

(Ex ejusdem Vita, quam scripsit Cellotius, compendiose collecta.)

§ I.

Hincmari junioris educatio, studia, mores.

Hincmarus junior, in agro Bononiensi natus, matre Hincmari archiepiscopi sorore, patre nobis ignoto de nomine, nobilibus, at non copiosis parentibus, matre amissa in ipso pueritiæ limine, in avunculi sinum nutriendus, et bonis artibus instituendus convolavit. Admodum puero id contigisse oportuit, quando [a] *linguam in qua natus est*, adeo ignoravit, ut etiam in episcopatu eam *non solum loqui, verum nec intelligere, nisi per interpretem posset.* Hanc autem educationem sumptibus ecclesiæ Rhemensis factam, atque adeo peculiarem ejus fuisse clericum profitetur avunculus, *quem Rhemensis Ecclesia ab ipsis, ut ita dicam, cunabulis, dulci benignitate nutrivit, et pannis infantiæ eluit atque exuit, et ad virum perduxit, atque ad episcopatum provexit.* Animum puer attulit ad facultates grammaticæ poeseosque propensum; sed plane quales eo colebant tempora, ut in ejus epistolis et versibus videre est. Prodidit se statim in puerilibus studiis natura, novitatis, jactantiæ, vanitatis affectatrix, cum obscuram orationis vetustatem affectavit: cum sermonem

C ex plurium gentium linguis, tanquam centonem, consarcinavit cum: *verba impropria, veritate sensus carentia, quæ nec ipse intelligebat, studiose conquisivit ad ostentationem.* Invito quidem avunculo et coercente, sed ne acriori reprehensione discendi ardorem exstingueret, et jam tum refractariolum exacerbaret, illius pravitatis correctionem ad maturioris ætatis temperiem remittente. Sed in eo spe sua elusum se demonstrat, cum in verbi unius enucleatione grammaticali per ipsum oblata, exprobrat jam episcopo, *de movo ejus utre grammaticæ artis mustum, et ponderationes verborum ebullire.* Atque cum alibi solœcissaret, peccare in grammaticorum regulas sibi ait licere, ut pote scriptori ecclesiastico, qui magna serio tractet: « Tibi autem, inquit, novo grammatico, qui ut frondosa et condensa arbor foliis; ornatus verborum phaleris debes incedere, et tua figmenta grandisonis pompare modis, et in omnem ventum inflatis buccis grammaticas spumas
D exspuere, hoc dicere non licebit. » Exstat earum in dicendo sordium non tenue vestigium, in articulis per Heddonem præpositum ad avunculum missis, in quibus barbariem putes collegisse de triviis et compitis. Præterea jus canonicum et decreta pontificia

[a] Hæc et quæ deinceps in medium adducit auctor, ex Hincmari Rhemensis epistolis et opusculis prælibavit. EDIT.

libavit, eodem quo reliqua vanitatis ingenio, usque ad avunculi contemptum, in eo doctrinæ genere laudatissimi : qui cum et armis illis confligere ausus est,

Infelix puer, atque impar congressus Achilli.

Ex his eminere jam incipiunt mores adolescentis, arrogantes, inquieti, monitoris impatientes, contumaces et refractarii, quos adeo ad episcopatum attulit, nihil ut ipsi magis avunculus Rhemensis dentidem objiciat : « Dictum est mihi quoniam apud plurimos gloriaris, quia mihi potes resistere et me audes contemnere. Dementia quoque tua, sic enim vocatur a plurimis, per multorum ora volitat. A multis etiam donataris, quod superbia efferaris, et vana gloria jactiteris, atque arrogantia supereris. » Ejusque rei stolidum profecto et indecorum episcopo producit exemplum. « De hoc quippe vitio descendit quod multi te apud plurimos dicunt de fortitudine et agilitate corporis tui gloriari, et de præliis, atque, ut nostratium lingua dicitur, de vassalicis, frequenter ac libenter sermonem habere : et qualiter ageres, si laicus fuisses, irreverenter referre ; et alia multa quæ tibi non conveniunt dicere et agere, nec mihi enuntiare. » Ridicula sane in eo qui obeso ventre et adipatis membris fuisse dicitur.

Congruit inde tibi, sapiens quod dixerat olim :
Non tenuem sensum venter obesus habet
Moribus, et factis turgens, ut corpore ; corde,
Motibus, atque nimis diceris ore levis.

Et in motibus incompositis superbiæ signum est, et omen in puero pessimum : ut in Apostata Juliano deprehendit Nazianzenus. Illud autem intolerandæ arrogantiæ est, nemini quidquam debere velle, et aliena beneficia suis meritis imputare. Omitto quod pene semper ipsi objectum est, nemini subesse velle : non regi, non avunculo et metropolitano. In hoc enim omnis controversiæ cardo versatur. Nihil proinde mirum si censorem omnem a se procul excussit. « Dic, frater ac fili, quid aliud a te exegi, postquam episcopus factus es, et divitias terrenas adeptus es, nisi ut Deum haberes placabilem, et episcopaliter vivens, et episcopalem habitudinem gerens, te hominibus faceres venerabilem ? Et tibi hoc esse grave videbam : et hoc quidem tibi grave hactenus esse potuit, et propter ætatem ; et quia sæculi hujus instabilitatem, et quam mutabile et fragile sit, eatenus non cognovisti. Nunc autem hora est jam nos de somno surgere : et non debemus semper esse juvenes, sicut bos malus semper est vitulus. » Itaque eum juvenem sacerdotem vocat metro ludens,

Hoc tibi de titulo, juvenis Hincmare sacerdos,
Respondere mihi convenit, arte pari.
Versibus inversis, juvenis Hincmare sacerdos,
Reddita sume tuis, fontibus hausta sacris.

Non potius ætatem quam mores perquam immaturos spectare censendus est. Atque id attente considerandum illam monendi curam, in avunculo fortasse nimiam, aliquando et intempestivam, ex rigido virtutis et disciplinæ zelo, quo semper flagravit, profectam, intenti in contraria nepotis proterviæ et rebellioni quoddammodo occasionem dedisse, quam ipse non nisi gravissima sua culpa suscepit. « Hinc quoque te frequentissime monui, et adeo corripui, ut etiam contra me et mihi fideles inde scandalum sumpseris et quas vel quantas potuisti insidias moliri studueris. »

Nihilominus ut amicis et propinquis studio favemus non judicio, posteaquam annis maturuit : captata occasione, rebus gerendis idoneum, gerendo reddere studuit, et in publicam lucem educere. Itaque capitula quædam apud Carisiacum per Rhemorum et Rothomagensium provincias Ludovico Germaniæ regi scripta, ipse per nepotem suum ad Carolum misit. De quibus ita scribit : « Et nolite negligere A illa capitula, quæ synodus de Carisiaco per Wenilonem et Erchanraum transmisit ad hunc Attiniacum præterito anno Ludovico fratri vestro ; et me transmittente, Hincmarus filius meus vobis dedit, quando vobiscum in Burgundia fuit. » Obitam quoque a se legationem (*anno* 858) in Gothiam regis nomine testatur nepos : sed ejus tempus aut causam non designat. Illud certum habemus, longe ante sacras infulas acquisitas, ad ecclesiasticas honores ardenter aspirasse, « tantum ut vel uno in oppido posset esse episcopus : et etiam si vellet » nutritor avunculus, « et auctoritas et ratio foret, honoris et potestatis cupidus, vicanus fieri consentiret episcopus, qui Græce vocatur chorepiscopus. »

§ II.

Hincmarus junior in sede Laudunensi episcopus ordinatur.

Commodum autem per ea tempora mortuo Pardulo B sedes Laudunensis vacavit, quam statim cleri et plebis electione, regis favore, nepoti impetravit avunculus : opportunam sane suis rationibus, sive locum consideres ; Durocortoro Rhemorum vicinum, et metropoli singulariter subditum ; sive fidem, ut homini amicissimo, nepos, patroni et educatoris sui beneficio succederet. Quamobrem rex ab itinere debito flectentem revocare conatus, sic eum alloquitur : « Prius te dignum duco monere, ut clerum et plebem tibi commissam, qui te, nullo cogente, sed speducti, quia pro amore tui avunculi, qui et nobis, et regno, ac Ecclesiæ regni nostri in multis profuit, me videbant te diligere; et quia putabant te illius vestigia secuturum, et consiliis obediturum; et quoniam Laudumense municipium Rhemensi Ecclesiæ, in qua nutritus fuisti, unitum antiquitus fuerat, devote elegerunt, et obnixe sibi pastorem ordinari petierunt, debitam eis vicem rependens, episcopalem ac pastoralem benignitatem impendas. » Ventum igitur ad C ordinationem, eadem avunculi velificante gratia, et nullo refragante, sine primatis illius examine, solo avunculi testimonio, præsentibus comprovincialibus episcopis fuit in episcopum Laudunensem consecratus. Quo tempore pro cæterorum more ab altare B. Mariæ metropolitano suo fidem obedientiamque promisit : sæpe deinde ab ipso ruptam, sæpe ad avunculo exprobratam. Nesciebat enim tum profecto senior Hincmarus ea manuum impositione parari sibi segetem curarum, dolorum seminarium, cotem zeli ecclesiastici, scopulum patientiæ. Illudebant animo et in futurum prospicere vetabant faustæ acclamationes, et publicus favor, bonis omnibus in persona nepotis avunculo, ut fit, certatim gratificantibus. Sic enim illum præterita recordari jubet : « Tandem, frater et fili, moneo te, reduc in memoriam, qui nunc es in proverbio, et motione capitis, atque in fabula et cantico tota die, cum quanta quiete a tumultu cogitationum quibus nunc in diversa distenderis, deD gebas in primis diebus, quando ad episcopatum venisti : cum quanta benignitate a domno rege suscipiebaris : quanta dulcedine mea fruebaris ; quanta unanimitate cum fratribus et coepiscopis nostris utebaris cum quanto amore a palatinis et ab aliis hujus terræ hominibus colebaris ; cum quanta amoris reverentia a tibi commissis, sed et a nostris, a quibus, et cum quibus, et inter quos nutritus fuisti, venerabilis, antequam immoderatus amor sæculi tibi irreperet. »

Ordines in eo beneficiis ornando ducere voluit rex Carolus, qui ut antea in senioris Hincmari gratiam Ecclesiæ Rhemensis bona in palatinos divisa ecclesiæ ipsi restituerat, sic ad demerendum juniorem episcopio Laudunensi dudum ereptas facultates reddidit, et speciatim villam Pauliacum ab antiquo divulsam, quæ postea fuit Marathonius campus Hincmari. Profitetur idem Carolus epistola ad Adrianum pontificem scripta, multis a se prædiis et hæreditatibus Ecclesiam Laudunensem amplificatam esse. « Cujus ecclesiæ duo circiter millia mansa, plus

quam tempore antecessorum nostrorum habuerit. A adauximus; et etiam ipsius tempore (Hincmari) plus quam sexcenta succrevimus. » Administrationem quoque palatinam, etiam inscio avunculo, illi commisit, et externarum sive sæcularium potestatum interventu abbatiam quamdam eidem contulit, in tertia provincia, ultra Rhemensem provinciam. Quæ duo licet contra canones facta, propensam tamen in ipsum et regis et aulicorum voluntatem declarant. Cui etiam accedebat ecclesiæ necessitas, et inopia episcopi, quem postea rex probavit in synodo, fuisse de nihil habentibus, qui ad clericalem militiam se adjungunt. Atque ipse Laudunensis clamat, si sibi villa Pauliacus eripitur, « non habere unde suis sufficientia, imo nec subsistentia tribuat, et sibi ob servitia sua peragenda necessaria præparet, et inde itinera tam crebra peragere valeat, et possit regi temporale reddere servitium. » Qua major videri debet regis liberalitas, qui ad hæc omnia sufficientes sumptus suppeditavit.

Nec fuit per hæc tempora omnino inutilis avunculo, quem in conciliis semper comitatus est. Abierant quidem illæ de dogmatis theologicis cum Gotteschalcana factione contentiones: sed Rothadi et clericorum Rhemensium lites vigebant tum maxime: in quibus nihil minus opis et obsequii a nepote, quam antea a Pardulo sperare debebat avunculus. Tractantem igitur hæc negotia educatorem suum imitatus, omnibus actis subscripsit: cumque postea eo levitate animi processit, ut hæc ejus judicia risu prosequeretur, ut a sede apostolica rescissa, subjecit audacter Rhemensis: « Si hæc dicis, non me tantum, sed et plurimos plurimarum provinciarum episcopos, imo et teipsum, quod non denegas, quia et denegare non potes, comparticipem in omnibus judicio nostro, mendaciter impetis, non videns quo te laqueo strangules. » Et expressius alibi, de Rothadi judicio, sive potius, ut ego interpretor, de subrogatione alterius in ejus depositi locum, ante causam appellantis Romæ cognitam: « De eo quod dicis de Rothado, quia in ejus depositione non consensisti, subscriptiones tuæ manus propriæ te revincunt. Nihil enim inde egi quod mecum non egeris; nihil subscripsi quod non subscripseris; habeo enim illas ipsas manus tuæ sub scriptiones. » Quanquam et de synodo Tullensi II apud Tusiacum certantes visuri sumus, affirmante seniore prolixæ suæ epistolæ subscriptum a præsentibus fuisse, negante nepote alteri se subscripsisse, quam brevi cuidam collectioni, non ab ipso confectæ. Qua in re, ut dicemus, cum se in partem Lugdunensium facile duci permisit, avunculo in omnibus oppositorum, quanta fuerit animi levitate, quamque parum constans in avunculi amicitia et observantia, demonstrare incœpit.

§ III.

Nondum matura virtute ad eum gradum evectus. A rege Carolo passus injuriam, auxilium accipit ab avunculo.

Hactenus dictum ut de episcopo, ex institutione Hincmari Rhemensis educto, nunc ut de procella et tempestate pluribus agendum est. Si vere sapienterque dictum est olim, vitam hominum quasi fabulam esse, profecto tragœdiam vixit Hincmarus, a lætis initiis per turbulentam epitasim in funestam catastrophen devolutus. Nihil quippe fuit hoc ceppbo levius, nihil hoc Proteo mutabilius, nihil Ismaele tali pugnacius, qui episcopatum desideraverit, *bonum opus*, tanquam patentem libertatis campum, impatiens sessoris equulus: tanquam theatrum et gloriæ, ambitionis mancipium: tanquam auream messem, avarus et inops animus. Fateri tandem aliquando coactus est avunculus, præcocem fuisse ejus ordinationem, et juvenem qui severa lege apud se noluit proficere, crudam virtutem in sæculum et mundi illecebras propulisse, ut necesse habuerit ad extremum admonere hæc sibi solere a multis objici, « quod te, inquit, nepotem meum, gratia propinquitatis ordinaverim: quia talem, sicut et contra divinæ ordinationis dispositionem, et contra regem, et erga me, et erga Ecclesiam tibi commissam, et erga plurimos alios effectus es, episcopum ordinaverim. » Quod quanquam et eo loco, et apud pontificem ipsum cogatur excusare, humanum tamen aliquid passus videtur, ut carnem potius et sanguinem in ea ordinatione, quam Dei rationes spectaret, et episcopum consecraret, non *irreprehensibilem*, sed nepotem.

Personas autem quibus sempiternum bellum intulit hominum importunissimus, modo didicimus ex avunculo, quas instituti nostri est ordine speculari. Primus nominatus est rex Carolus, non causa, sed prætextus et occasio jurgiorum. Is non tam suo, quam temporum vitio palatinos sorices ecclesiastica bona corrodentes pati cogebatur, obnitentibus contra episcopis, et Ecclesiæ immunitatem, patrimo- B nia pauperum, pretia peccatorum fortiter et generose vindicantibus. Dictitabant res ecclesiasticas episcopiorum in regis esse potestate ut eas largiretur ad libitum: hi sacrorum bonorum pervasores laicos, sacrilegos, pauperum necatores esse clamabant: et Carolum Martellum tanti sacrilegii auctorem hoc solo nomine æternis cruciatibus addictum asserebant.

Ex his originem duxit bellum ab Hincmaro Laudunensi contra Carolum regem regiosque purpuratos tanto tumultu gestum, in speciem justum pro tuenda Ecclesiæ libertate. Sed interest quo quis animo faciat, quo usque progrediatur; et bonum bene ageri jubent sapientes. Primus congressus, quem quidem commemorat historia, fuit anno 868, in placito quodam in ipsa Laudunensi parochia, ubi *causa* nobis incognita, « initio rationabili, scilicet sacris legibus non contrario, et aliquanto progressu, quia cum audientia episcopali, et non in loco publico, sed in privato, et familiari examine cœpta discuti, » de re- C pente Luidonis filius (sive carnalis ante clericatum susceptus, sive spiritalis, quemadmodum et Hincmarum ipsum Laudunensem Rhemensis filium appellare solet) ad regem accedit supplex, deque præsente Hincmaro conqueritur, quod cum dato munere patris sui beneficium ab ipso impetrasset, illo deinde per injuriam ab eodem privatus fuisset, et exclusus. Erat ut summum ea levitas indecora episcopo (nam de dato acceptoque exenio, nullum tunc jurgium, quod tamen inferius revocabitur ab avunculo). At rex subita ira inflammatus, ultra quam res posceret, in frequenti procerum corona conviciis et opprobriis hominem proscidit, quæ nec episcopum audire, nec regem dicere conveniret. Aliunde commotum fuisse oportuit: quanquam et Luidonem amabat, Parduli veteris amici archidiaconum. Erit qui rem altius speculatus, simoniæ crimen ab hominibus prætermissum, a Deo in Luidonis filio, per episcopum, in episcopo per regem, punitum esse D arbitretur. Non enim hic stetit regis offensio. Siquidem Hincmaro diem dixit, quod ad causas suas, hoc est, ad sæculare tribunal se sisteret, facti illius sui rationem redditurus. Excusantis per Ecclesiæ jura, et nec advocatum pro se mittentis bona omnia proscribit: per cancellarium palatii vetat subditorum quemquam domino suo episcopo ullum debitæ servitutis obsequium deferre: quodque supra omne propudium est, judicium illud per infames sacris profanisque legibus personas exercet, quas liberi et sani capitis laici merito recusassent. Neque tamen omni culpa hoc in negotio vacasse Laudunensem Hincmarum colligimus ex Rhemensi, ad ipsum ita scribente: « Post hæc, more tuæ instabilitatis ac inconstantiæ, contra domnum regem in tantum te sine ratione contumaciter erexisti..... unde et scriptis et verbis pro te satagens illum tibi reconciliavi. » Quod ita gestum est.

Acceptam a rege injuriam Hincmarus Laudunensis avunculo Rhemensi per litteras significat, non tamen

sincere, et ad omnes veritatis numeros, unum admonens, proscripta bona ecclesiastica, quod vocatus ad seculare judicium, venire noluisset : idemque præsenti præsens repetit. Cui senior, ut episcopo credens, sine mora pro juribus Ecclesiæ vindex exsurgit, et regem gravissimis litteris vehementer increpitum, ad officium et pœnitentiam revocat. Tum assumpto secum nepote regem Pistas abeuntem cum aliis secutus episcopis, oblatis iterum quaternionibus, et multis verbis ostendit quantum præjudicium et episcopalis auctoritas, et universalis Ecclesia in tali facto patiebatur. » Sic enim auctoritatem in aula comparatam collocabat, qui dicitur aulicus episcopus, effectu non irrito ; si quidem obtinuit ut *revestito episcopo, quibus fuerat spoliatus*, et privatim Pauliaco villa reddita, donec legitimo judicio lites omnes terminarentur, pacata starent omnia.

§ IV.

Regem Carolum multis modis offendit.

Tanto affectus beneficio juvenis imprudens, graviter et regem, et avunculum, et episcopos omnes offendit, cum præcipiti mentis impetu, nemine consulto, regis facinus pontifici Romano per litteras significavit : quod et alias facere non omisit, quoties vexationis nonnihil a regiis ministris passus est. Hoc vero et acerbissime tulit princeps Christianissimus, et absque consensu suo facto improbarunt antistites. Iterum quoque eadem occasione et regem, et archiepiscopum suum apud eumdem pontificem accusavit : illum ut rerum ecclesiasticarum pervasorem, hunc ut in illis injuriis patientem nimis, et, ut dicit Scriptura, canem mutum, non valentem latrare. Quamobrem ab eo digressus, nec ipsum, nec ejus deinde legatos benigne excepit. Sed comprovincialibus omnibus episcopis neglectis, ad aliarum provinciarum episcopos in posterum confugit, consilium et præsidium ab iis rogaturus : « Quia cum bis ad te missos et litteras miserim, et quidam tuorum tecum loquendi habuerint facultatem, et tecum locuti fuerint, nec meum, vel coepiscoporum nostrorum expetisti auxilium, nec nostro voluisti uti consilio, sicut jam aliis vicibus egisti. » Et post pauca : « Me quoque postposito, ac relictis provinciæ tuæ communibus coepiscopis, scilicet meis ac tuis, in alia provincia, et aliarum provinciarum episcoporum inde uti consilio magis quam nostro contra regulas delegisti ; cum ego in vicinitate loci, ubi domnus rex immorabatur, tunc fuerim, et quidam coepiscoporum nostrorum cum rege deguerint. » Putasne, lector, temerarium fore suspicari, episcopos illos aliarum provinciarum fuisse, quibus Lugdunensium nomen inditum est, quibuscum jam inde a concilio apud Tusiacum amicitiæ fœdere conjunctus est : qui vetere in regem Carolum et Hincmarum archiepiscopum odio, quod per Gotteschalcum in quæstionibus theologicis obtinere non potuerunt; per nepotem inquietum in bonis ecclesiasticis consecuti sint, ut perpetua vexatione turbarentur, et vitam traherent curis molestiisque pœnitendam ? Quidquid credi oporteat, peccavit Laudunensis, cumque longum et lentum secutis in negotiis morem semper tenuit, ut neglecto parabili et inter manus posito remedio, quod a metropolitano avunculo, vicinisque episcopis regem perpetuo circumstantibus, sperare potuit, præsidium sibi procul, et trans Alpes quæreret : et inde defensionem suam auspicaretur, ubi tentatis frustra omnibus terminare debebat. Neque hoc intellexit vir incautus, se ab episcopis contemptu offensis derelictum, patere totum injuriæ : et ubi non legibus, sed potestate certatur, subditum hominem unum, nihilo plus esse regi quam muscam elephanto.

§ V.

In archiepiscopum avunculum temere incurrit.

In quibus poscebat prudentia etiam vulgaris, ut A culto et observato semper avunculo, apud regem et episcopos gratiosissimo, cujus nutu et consiliis omnia in republica gerebantur, tutum sibi perfugium pararet, quo contra regis offensi et optimatum impetus tegeretur. Verum ejus amicitiam nihil sibi prodesse, imo potius obesse falso exprobrans, cum illo, cui nihil non debebat, beneficiis omnibus præventus, bipedum ingratissimus ita certavit dictis, factis, scriptis, ut dici possit tantum cum rege velitatus. Multa hic non dico, quia suum et metropolitanæ sedis contemptum, sane infinitum, et in libro quinquaginta quinque capitum, et aliis epistolis, et in expostulatione apud synodum, infinito et ipse multiloquio Rhemensis prosequitur. Equidem sine stupore non lego, quod nescio utrum exaggeratione rhetorica scribat : « Ab ipsa die tuæ ordinationis tam verbis quam scriptis, et inordinatis actibus ac motibus tuis, frequentibus adeo sum gravatus lacerationibus atque contusionibus, ut tædeat me B vitæ meæ. » Atque utinam qui pro officii gradusque mei ratione tibi sum alligatus, in vastam solitudinem procul a te tuisque possem avolare ! « ut aut tua pertinacia contumacis præsentiæ, aut missorum tuorum duriloquiis, aut scripturarum tuarum derogationibus, et inutilibus næniis, quin potius tragœdiis, aut talibus quæ non conveniunt episcopo de te auditionibus, non affligar. » Quod sic interpretor : ut sui juris factus per ordinationem, excussa statim censoris sui reverentia, spretisque monitis sæculares mores induerit, ad opes, ad honores, ad corporis delicias anhelarit, dolente et identidem revocante avunculo: eaque simultas intra privata colloquia, et occulta litterarum commercia aliquandiu steterit ; donec tandem in apertum magna omnium offensione prorupit, cum quidquid ab alienissimo et inimicissimo homine timeri potuit, hoc avunculo nepos, nutritori et benefactori alumnus, ordinatori episcopus intulit.

Qualia sunt hæc : possessiones Ecclesiæ Rhe- C mensis invadere ; administrationem palatii, et abbatiam eo inconsulto accipere : ad illud monasterium in aliena provincia situm, absque metropolitani litteris proficisci, et in eo negotia ad ipsum non pertinentia inconsulte disponere ; quæ postea excusare, et a synodali cognitione removere coactus est avunculus. Semel ac secundo advocatum ad concilium, neque accedere ipsum, neque vicarium mittere cum tractoria. Multorum criminum reos ab ipso excommunicatos, ut Nivinum, et fratrem ejus Bertricum, apud se recipere : ejus subditos, ut Amalbertum, excommunicare, neque tertio admonitum sententiam illam velle rescindere : ut eam ob rem placitum indici oportuerit a Rhemensi ; ad quod convenientibus episcopis et laicis cujuscunque ordinis, multa indecora dixit fecitque juvenis Hincmarus. Ad preces avunculi Senato clerico ordinationem, Hadulfo presbytero, et monacho cuidam a rege misso, per eum excommunicatis, veniam et com- D munionem nolle concedere : quam tamen monachus, aliorum episcoporum rogatu ab eodem facile impetravit. Contempto metropolitano, alterius provinciæ episcoporum exquirere concilium, et stare velle judicio : ne præsentem quidem ipsum salutare vel intueri : vel osculum pacis in concilio dare, quod ab alio nemine recusabatur : nihil denique non agere, quo vexare avunculum, et metropolitani jugum excutere moliretur.

Jam autem ubique famam avunculi carpere : dictitare ejus instinctu atque consilio regem adversum se efferari : insultare tanquam victo duabus in causis, Rhotadi, et Vulfadi ; postulare ut sua ipse scripta concremaret: clamare degradatione et interdictione a missa celebranda dignum esse, idque se effecturum minari : calumniam impingere, vel quod directorum veterum scripta adulteret: vel quod id unum agat, ne appellationem suam apud sedem Romanam prosequatur; imo ut jus appellationis ad pontificem abrogetur ; quæ

calumnia non alteri inter homines quam ipsi venire potuit in mentem. Omitto scripta in Rhemensem mole grandia, fastu turgentia, fabulis et corruptelis inania, « monstruosos libellos, monstruose collectos. »

§ VI.

Ecclesiæ suæ clericos et laicos vexat.

Post regem, et archiepiscopum avunculum offensos, debuit saltem pacata et regulari Ecclesiæ Laudunensis administratione subditorum suorum benevolentiam sibi conciliare. Id vero quemadmodum præstiterit, videamus. Simoniæ quippe manifestissime convincitur in manuum impositione. « Bene reminisci potes, me jam te commonuisse quoniam per multos audivi, sed et usque ad aures domni regis pervenit, quia et de impositione manus in ordinatione ecclesiasticorum graduum, etiam a manu munera accipiebas : et de ecclesiarum datione præmia requirebas ; et a diffamatis presbyteris, ne discuterentur, redemptionem accipiebas. Unde et ab Ecclesiæ tuæ filiis isdem domnus rex veritatem audire quæsivit : et requisitionem, interveniente tali causa quæ nota est, prosequi destitit ; tibique quam terribilius posuit interdixi, ut his facinoribus nullo modo communicares. » Multorum quoque gravaminum in subditos perdiu accusatus est : « Dicitur et a multis quod et clericos, et laicos tibi commissos in multis exeniis, per diversas occasiones graves. » Et post pauca : « A multis enim dicitur, quod vix pauci, aut potius nulli, apud te quiddam beneficii, nisi præmii datione prævalent obtinere. » Quod admodum credibile facit inopia quam ad episcopatum attulit, ut antea dicebamus. Atque hanc criminationem ad fenus et turpem usuram ait a canonibus referri, latis adversus clericos fenus et turpia lucra sectantes : a quo propudio illum cum aliis rationibus, tum exemplo maxime suo revocat, qui ad instar Samuelis nullum quacunque de causa manus accepit.

Sed funestissima Laudunensis Ecclesiæ perturbatio tum accidit, cum nescio qua lacessitus injuria, omnes parochiæ suæ clericos excommunicavit. Erant illi magno numero, in quibus innocentes plurimos exstitisse oportet. Poterat utcunque illa Ecclesiæ contumelia tolerari, si pauci, accusati, confessi, convicti, fuissent ejecti ; si quid in eorum accusatione dubium, aut obscurum foret. « At ubi manifestissime, sicut omnibus constat esse notissimum, sine aliqua ratione vel culpa abjectorum contra omnem auctoritatem trecenti, vel quadringenti, sive quingenti, solo tuo furore, et causa injuriarum tuarum abjecti erant, etc. » Poscebat legum ordo, ut ad me, tuum metropolitanum, querelam deponeres, meumque de illa judicium exspectares ; sed tu præceps iracundia, nemine consulto, rem tantam, tam perniciosam derepente confecisti. Quam multa hic peccata ! Injurias privatas spiritali gladio ultum ire, quod canones vehementer improbant : illum absque ullo judicii ordine exerere : plurimos innocentes eo ferire : novum illud et insolens factum absque metropolitani auctoritate aggredi.

§ VII.

Excommunicationem ab eo irrogatam solvit avunculus metropolitanus.

Dies quinque tenuit ferale justitium (quibus credibile est et infantibus multis baptismum, et morientibus viatici muneris communionem in parochia satis ampla defuisse). Dum Laudunenses clerici diuturnioris cladis metu, quod erat in proximo remedium exquirentes, appellant ad metropolitanum « absque schismate et rebellione juxta temporis angustiam, et imminens periculum. » Quid enim opus tum erat Romani pontificis cognitione, ad quam remittebat episcopus, in re certa, et sæpius judicata ? De dubiis enim et obscuris tantum consulenda est sedes apostolica, ubi canones deficiunt, aut diversas interpretationes patiuntur. Sic ergo appellatus Rhemensis archiepiscopus, legitimo judicio, licet absque provinciali concilio, et scrupulosa testium interrogatione, clericos censura solvit, et communioni ministerioque suo restituit.

Hinc vero bellum intestinum nepotem inter et avunculum recruduit, dum ille se manifesto in crimine deprehensum indignatur : dum collectionem illam sententiæ suæ peremptricem flammis aboleri postulat per Wenilonem Rothomagensem, nunquam alias rediturus in gratiam. Quam conditionem non risu, ut par erat, elevans, sed serio respuens, tanquam *mortiferum* poculum ab ipso *propinatum*, hominem vana spe, et infinita superbia elatum rejecit. Ac denique ad synodos compulit, quarum contentiones ejuscemodi materies fuerunt, excitatis accusatoribus, paratis accusationum libellis, et, quod mirabile est, offensis judicibus omnibus, rege, metropolitano, episcopis. Quapropter eorum judicium vitare conatus est Romana appellatione sæpius repetita, sed fraudulenta et illusoria ; de quibus modo dicendum est. Statuit enim tandem aliquando rex Carolus rebellem et calumniantem coercere : certum est Hincmaro metropolis suæ jus et potestatem vindicare : non dubitant antistites Gallicani, quin provinciale judicium appellationi præire debeat. Synodum postulant res et persona. Tres dantur, apud Vermeriam, apud Attiniacum, apud Duziacum. In prima declamat, fugit a secunda, spoliatus venit ad tertiam : convictus in omnibus, appellat ab omnibus, vix ab illa liber aut salvus evadit. Post hæc appellationem prosequitur, sed damnatus : auditur, sed cæcus ; toleratur ut vivat, non ut imperet : Samson enervis, uni sibi miser, oneri quod tandiu exaggeravit, ad extremum ipse succumbit.

§ VIII.

Hincmarus a rege mittitur in custodiam apud Silvacum.

Constat et illud, paulo post synodum Vermeriensem detentum fuisse a rege, velut in carcere, apud Silvacum, in parochia Laudunensi : cujus facti culpam non obscure rejicit in avunculum, cum ei scribit : « Relegi cursim scripta vestræ celsitudinis, quæ mihi perferenda destinatis, instante anniversario mei traditionis, perpetrato mea in parochia, et loco qui dicitur Silvacus. Mei autem, non meæ scripsi traditionis, ut removeatur amphibologia ambiguitatis, inter tradentem et traditum, ex possessivo pronominis. Liquet enim ex primitivo genitivi me traditum fuisse, non traditorem exstitisse. » Et expressius in concilio publice protestatus est. « Adversum illum habeo, quia me a rege in custodiam mitti fecit. » Sed hanc esse calumniam, et regis in synodo gravissima asseveratione, et hic ex Rhemensi patet, narrationem suam ita prosequente : « Sed tu addens pejora prioribus, sic domnum regem, sicut mihi longum est enarrare, et multi sciunt, iterum exaggerasti, ut causa tuæ castigationis, te sine mea voluntate, sineque meo consensu, aliquantulum detineri juberet. » Notanda vox, *causa castigationis ;* nam modo regiam castigationem audiebamus, a regulari, hoc est, synodali judicio distinctam : ut judicium, episcoporum sit ; castigatio, regis ; judicium, res sacras ; castigatio, corpus attingat : quemadmodum anno sequente in Carlomanno, judicium regulare excommunicationem, castigatio carcerem Silvanectensem, ac deinde excæcationem peperit. Novum igitur effectum contumaciæ, et rebellionis crimen advenire oportuit, custodia prohibendum. Id quale sit, quis divinet, cum enarrare prætermittat Hincmarus ? Quid si tum perficere conatus est, quod ante cogitarat, ut ab ecclesia sua et regno Caroli ad ejus nepotem Lotharium in Austrasiam transfugeret ? Hoc enim ejus consilium, et conventionem cum Lothario factam, refert circa synodum Vermeriensem Carolus in petitione synodali. Diuturnam non fuisse detentionem,

significat vox *aliquantulum*. Idque episcoporum beneficio, et admonitionibus factum licet arbitrari, malentibus episcopis causam in synodo cognosci, et si res posceret, canonica damnari sententia, quam regia castigatione coerceri.

§ IX.

Synodus adversus Hincmarum Laudunensem apud Duziacum palatium.

. . . . . Jamdiu inchoata synodo, tandem Duziacum advenit Hincmarus, ut præsens interrogatus, auditus, convictus, quantumvis appellans, et recusans judices, condemnaretur. Quod ita narrant Annales Bertiniani : « Hincmarus vero tandem cum multa superbia venit in synodum : in qua a rege Carolo secundum regulas ecclesiasticas porrecta petitione de causis certissimis regulariter accusatus atque convictus, depositionis judicium regulare suscepit. Sicut in gestis continetur ipsius synodi, quas eadem synodus per Actardum venerabilem episcopum qui eidem synodo interfuit, ad apostolicam sedem direxit. »

Servata nihilominus est duobus in capitibus Romanæ potestati et appellationi quæ debebatur reverentia. Primum enim sententiam suam in hæc verba concluserunt Patres : *Salvo per omnia apostolicæ sedis judicio*. Quæ formula non potuit Adriano non esse jucundissima ; quæ et concilium a periculo temeritatis exemit et schismatis. Respondit enim pontifex non posse se sententiam in episcopum provocantem ad sedem apostolicam ratam habere: « Tamen,sicut ipsius concilii actionibus legitur, quoniam salvo in omnibus judicio sedis apostolicæ illum ab episcopis judicatum asseritis ; nos non aliqua contra quoslibet commoti invidia, nec alterius culpam in alterum retorquere cupientes, volumus, » etc. Deinde in locum dejecti Hincmari neminem subrogarunt, ut integra omnia decretoriæ pontificis sententiæ reservarent. Meminerat quippe Rhemensis Hincmarus peccasse se olim in simili, cum deposito Rothado, statim alium suffecit ; quod iniquissime tulit Nicolaus, et intrusum illum absque mora ullam episcopalis officii partem attingere vetuit. Quare non falso profitentur in epistola synodali, se, quantum sciunt et possunt, privilegium sanctæ et primæ sedis Romanæ conservatum et amplificatum cupere.

§ X.

Adriani pontificis de synodo Duziacensi judicium.

Missa Romam ad pontificem, per Actardum legatum, acta synodi, petitio regis, expostulatio Hincmari metropolitani duplex, et hæc Duziacensis, et quæ anno superiore apud Attiniacum oblata fuerat: proclamatio quoque cleri plebisque Laudunensis, licet in eo concilio urgentibus aliis negotiis non lecta. Denique tres epistolæ, synodi, Hincmari, regis. Duo postulabat legatio ; ipsi legato Actardo Turonensem archiepiscopatum,quem libentissime concessit Adrianus; et synodi confirmationem, atque depositionis Hincmarianæ approbationem, quod erat legationis caput. Hoc vero constanter recusat pontifex, ut quondam Nicolaus pro Rothado. Arguit quod « cum clamaret in synodo se ad sedem apostolicam velle incunctanter venire, atque in præsentia ejus pro objectis sibi ab adversario criminibus respondere, damnationis in eum fuerit prolata sententia. » Jubet advenire illum, et cum eo « accusatorem idoneum, qui nulla possit auctoritate legitima respui ;» ut cum synodali conventu secundum morem judicium retractetur. Vetat interim, « quousque causa illius fuerit iterum refricata atque finita, alterum episcopum in ipsa Laudunensi Ecclesia ullatenus ordinari. » Et hæc quidem ad episcopos universe, et ad regem Carolum, privatæ ipsius epistolæ inserta. Hincmaro autem Rhemensi responsum nihil video.

Hic ergo desinunt dicta, scripta, concilia adversus Hincmarum juniorem, quondam episcopum. Vacat Laudunensis sedes, episcopis impetrantibus ne restituatur ejectus ; vetante Adriano papa, ne quis alius subrogetur. Ecclesiæ viduatæ administrationem suscipit metropolitanus Rhemensis : quod ex iis discimus apud Flodoardum, quæ postea Richildi reginæ scripsit,et ipsi tum viduæ, « significans quod quando Laudunensis parochia episcopo vacans in sua specialiter erat providentia, » etc. Ipsius autem Hincmari depositi curam nemo gessit, quam episcopi, et Hincmarus avunculus, litteris ad pontificem ex synodo scriptis penitus abjecerant.

Inter cætera autem negotia, quæ Romæ cum Joanne confecit Carolus imperator, non postremum fuit concilii Duziacensis, et Hincmarianæ depositionis confirmatio. Siquidem rogatus a pontifice, annales ab homine male gestorum, communes omnium querelas, legitimam synodi cognitionem coram enarravit, et ad illam confirmationem ea luculenter instructum pontificem adduxit. Qui mox ad Hincmarum metropolitanum dat litteras, quibus ratum habet ejus judicium, et alium in depositi locum suffici jubet : « Carolus invictissimus imperator, a nobis diligentissime percunctatus ; circumstantiam judicii a beatitudine tua, coepiscopisque suis, in Hincmarum dudum Laudunensem episcopum prolati, apostolatui nostro retulit, agnovimus justum omnino fuisse judicium.Neque enim tantus princeps nisi veritate fultum quidquam poterat affirmare. Unde nefas esse duximus ejus relationi non præbere incunctanter auditum. » Maxime cum acta synodi, et synodalis epistola imperatoris narrationi consentirent. Itaque curante metropolitano Rhemensi clerus et plebs Laudunensis Hedenulfum eligunt « ecclesiæ suæ filium, et in illa suffragantibus stipendiorum meritis, ad onus usque sacerdotale promotum, vita et moribus ac sancta conversatione approbatum. »

Ad hæc tempora reverso in Galliam imperatore Carolo, referenda mihi videtur Hincmari Laudunensis extrema calamitas, qua ejectus in exsilium, annos duos egit, aliqua illorum parte constrictus vinculis in custodia, sub finem oculis privatus, ut in reclamatione sua lamentatur. Ita nimirum præteritam rebellionem vindicante principe, ut futuræ potestatem omnem eriperet : in quam tamen, jam miser, sed nondum perdomitus, totis viribus *per se et alios* incumbebat.

Ad extremum favit misero Deus,dum qui Romam appellans, et appellatus, adire sæpe noluerat, modo non poterat, Romam ad se accedentem exiguo labore, nonnullo fructu attigit. Joannes enim pontifex post Caroli mortem delatus in Galliam, cum generale Trecis haberet concilium, inter cætera, ejus reclamatione, quam sæpe citavimus, audita, vehementer rogantibus, et pene cogentibus quibusdam episcopis, eum ab excommunicatione et irregularitate solvit, et ad canendam missam, si vellet, admisit ; attributa ad vitæ sustentationem aliqua redituum Ecclesiæ Laudunensis parte: ea tamen lege, ut Hedenulfus, quantumlibet missionem rogans ob corporis infirmitatem, et otii religiosi appetens, sedem et episcopale officium occuparet. At non multo post obiit Hincmarus Laudunensis.

HINCMARI
LAUDUNENSIS EPISCOPI
OPUSCULA ET EPISTOLÆ.

I.

EPISTOLA HINCMARI LAUDUNENSIS AD RHEMENSEM.

Purgat Nivinum seque ipsum in ejus negotio, et Hincmarum Rhemensem perstringit.

Reverentissimo Rhemorum archiepiscopo HINCMARO, Laudunensis Ecclesiæ minimus episcoporum HINCMARUS, debitam in Christo devotionem.

Fateor nunquam me voluisse aut velle vobis loqui aut scribere, quod contingat vestræ serenitati refraganda pernicie obviare, aut fucabili decoloratione displicere, memor Cham, Sem et Japhet, scilicet maledictionis paternæ ac benedictionis. At modo ipsa temporis ratio pauca de his quæ instanter scripsistis exigit respondenda. De Nivini videlicet a parochia vestra excommunicatione mihi intimata, sic erat de ordinabiliter accusato, et se purgare nolente, aut non valente, nec confiteri acquiescente, vel a scientibus convicto agendum. Sed tamen quæ aliter audivi, scilicet quod a vestra accepto dominatione spatio, tenoreque suscepto, nullo tamen accusante nisi vestra probabilitate, pro æmulorum quidem suggestione, ei imputante, ut se ab octo ex paterna parte propinquis, et a quatuor æque ex materna purgaret, venerit die locoque statuto ad hæc exsequenda paratus, et nec vos ibidem nec missum repererit vestrum ; et post hoc iterum coram vobis vestrisque, quamvis inopinate remonitus, legaliter se ex purgare voluerit ac valuerit : sed vos illi cum sua tertia manu quæsisse denominatim tales qui eum non curabant, ipso resultante quod Francus esset, et ut liber se defendere vellet et quiret, et quidem cum ita idoneis quibus nullum posset crimen imponi ; hoc refutantes eumdem excommunicaveritis, ut in parochia vestra non amplius una consisteret nocte, obsecrantes et contestantes nihilominus ut nihil de suo collaborato perciperet : nullatenus credere potui, sicut non debui, quia quod vestra dignum est auctoritate, vestram non potest latere aut effugere sapientiam. Non enim detractoribus facile credendum est, præsertim minime de his qui vobiscum una in beatum Job veraciter decantant : *Causam quam nesciebam diligentissime investigabam* (*Job* XXIX,16), ad quos benedictio perituri pervenit, qui cor viduæ consolantur justitia velut veste amicti, in judicio etiam diademate redimiti : qui sunt oculus cæco et pes claudo, quos sentit pauper patres, quique conterunt molas iniqui, et de dentibus ejus auferunt prædam. Quod autem adjicitis vos a multis audisse me proprietatis suæ res in pretium ab eo accipere, et illi res ac facultates ecclesiasticas ad turpis lucri præmium in beneficium donare, mentiri audistis ; possemque mirari talia nunc vobis tali ac tanto dici, nisi sæpius similia vos audisse, ac falso audita pro veris recepisse atque tenuisse scissem atque sensissem, de quibus non est modo dicendum per singula. Scio satis a beato papa Anacleto dici (*epist.* 3): « Nemo invito auditori libenter refert. » Nec inde debetis acidiari, si de his loquor quæ scitis, quia nihil possum loqui de scripturarum tramite, saltem si sit chreston ; quod nesciatis. Nam *quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt* (*Rom.* XV, 4). Et quod scimus loqui licet, et ea quæ vidimus et audivimus testari possumus, et quod nescimus temere veridicare non licet. Unde papa Victor inquit (*epist.* 1): « Audivimus namque apud vos vestrosque diversa judicia fieri et incerta judicare. Incerta, charissimi nullatemus judicimus, quoadusque veniat Dominus, qui latentia producet in lucem, et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium : quia quamvis vera sint, non tamen credenda sunt, nisi quæ manifestis indiciis comprobantur, nisi quæ manifesto judicio convincuntur, nisi quæ judiciali ordine publicantur. » Nam nunquam hactenus ab ineunte ætate, Deo miserante, de ullius turpis lucri præmio accepto me reprehendistis, aut exercuisse cognovistis, nec cognoscitis, nec Deo protegente cognoscetis. Negotii qualitas unumquemque aut excusat, aut, ut aiunt apostolici canones, accusat. Addo, quod homines vestri. Eutramnus et Humarus noverunt, quia actis retro annis idem Nivinus quasdam suæ proprietatis res mihi gratis per eorumdem manus delegavit, quia cum meis adjacebant, a suis autem longe distabant, quærens a me suffragari, quia multis indigebat. Ego tamen et eum sponte in quibus potui caritative adjuvi, et easdem res, sicut præcipue Eutramnus cognoscit, qui me ex hoc postea sæpe monuit ut eas requirerem, recipere nolui : quas etiam ipse Nivinus jam quoque, me neque resistente, alteri dedit. Ecce quibus indiciis declaratur falsum esse quod mihi imponitur. Ego au-

tem non revereor ullis de alicujus turpis lucri præmio notari argumentis : nec nego in quibus debeo et possum, fraterna charitate velle ac optare indigentibus subvenire. Oportet enim episcopum in omnibus benefacere, omnesque recipere fideles. Nec recognosco me alicui parentum meorum velut sargæ dedisse beneficium, ex quo et reipublicæ probitas, et Ecclesiæ cui, licet indignus, præsideo utilitas non respondeat. Habeo quoque, nec denego, tales mihi consanguinitate conjunctos, quos si adjuvo tam in rebus acquirendis, quam et in aliis eorum necessitatibus, non Ecclesiæ infero detrimentum, imo statui ejus confero augmentum, quin et reipublicæ addo expedibile adminiculum. Nullum tamen tam mihi secundum carnem habeo charum pro cujus turpis lucri præmio a se ab aliquo altero in acquisitione rerum mercato consentiam, quod meo non congruit proposito, aut ad dantis vel accipientis periculosum redundet dispendium ; quod ait Dominus: *Qui amat patrem aut matrem, aut fratrem, aut uxorem, aut agros plusquam me, non est me dignus* (*Matth.* x, 37). Gratias autem ago de eo quod testificamini, quia res ac facultates ecclesiasticas in ordinatione episcopali ad regendum et regulariter dispensandum sine pretio suscepi. Sed et quod Deo, miserante, vestris sum assecutus studiis, ingratus vobis fieri nunquam optavi, sed humillimus famulator exstitisse contendi. Prosequimini satis superque sanctarum Scripturarum auctoritati contrarium, et canonum sacrorum esse decretis adversum. Ergo, ut ratione liquet, nec in hoc probor sacris injuriam Scripturis irrogare, nec canonum sacrorum decretis obviare, a quibus apostolica duntaxat auctoritate roboratis, nunquam opto me deviare, nec etiam reor me ab eis in præterito deviasse. Annectitis quoque, si ita est, ut passim a multis et etiam publice in publicis placitis divulgatur, quantum periculum ac detrimentum inde incurram, quantamque vituperationem sacerdotali ministerio ingeram, si sanum sapio intelligere me. Istud mihi mirum est, quod passim a multis et etiam publice in publicis placitis illud divulgatur, quod nec occulte a me cogitatur. Utrum vero alicui ex his placitis fecissent a vobis pro hoc petitionem negotio miror, inculcante beato papa Callisto (*Epist.* 1) : « Nullus ergo doctorem per scripta accuset, nec sine fideli et legitimo, qui etiam irreprehensibilem vitam ac conversationem ducat, accusatore respondeat. » Et papa Eleutherus testatur (*Epist. unica, sub finem*) : « Qui fratres accusant vel infestant, non eos diligunt, sed magis negligunt, et peccant dicente Apostolo : *Dilectio proximi malum non operatur* (*Rom.* XIII, 10). Item idem : *Frater autem fratrem adjuvans exaltabitur, et allidens dissipabitur* (*Prov.* XVIII, 10). » Et papa Felix, ex divino nos admonens oraculo, suis hæc ita prosecutus est institutis pro loco. Nam et a nostris antecessoribus atque relictis sanctis Patribus multoties inhibitum est, ne quis Domini sacerdotibus detractiones irroget, quanto magis accusationes non ex radice charitatis prolatas?

« Quiescite, inquiunt (FELIX II, *epist.* 1), et nolite persequi eos qui Deo perfecte ministrant, quorum orationibus et terrena bella sedantur, et recedentium a Deo angelorum pelluntur incursus, quique omnes dæmones corruptores precum assiduitate confundunt. Induciæ namque non sub angusto tempore, sed sub longo spatio concedendæ sunt, ut accusati se præparare, et universos communicatores in provinciis positos convenire, et testes præparare, atque contra insidiatores se pleniter armare valeant. Judices enim et accusatores tales esse debent, qui omni careant suspicione, et ex radice charitatis suam desiderent promere sententiam. His igitur tam legaliter quam et canonice prolatis, etiam omnium Christianorum reverentiam congaudere deposcimus, spirituali intercedente dilectione, et timore Dominico, per quem humana removetur offensio, et Ecclesiarum ædificatio præponitur universis, ut magis universi ad ædificationem fratrum laborent quam ad damnationem, quoniam, inquit Dominus, *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem* (*Joan.* XIII, 35). Jam enim formam dedimus, et a prædecessoribus nostris datam esse cognovimus, ut si quis se cognoverit Christianum, illud servet quod apostolis noscitur esse traditum, dicente Apostolo Paulo : *Si quis vobis annuntiaverit præter quod accepistis, anathema sit* (*Gal.* I, 9). Christus enim Dei Filius Dominus noster humano generi per propriam passionem salutem plenissimam condonavit, ut nos liberaret. Et si Deus in tantum nos dilexit, ut etiam proprio Filio non parceret, sed pro nobis omnibus illum traderet, ut nos liberaret : ut quid nos non diligimus, fratres, aut eos temere judicamus, cum prædictus dicat Apostolus : *Nolite judicare invicem, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum?* (*Rom.* XIV, 1.) Nam si illi qui fratres diligunt, ex Deo nati sunt, et vident Deum, quid ergo erit illis qui eos persequuntur, et eos detrahendo, machinando, accusando, infestando damnare moliuntur? Si illi filii Dei, procul dubio hi filii sunt diaboli, qui semper sicut leo rugiens circuit quærens quem devoret, ita fratres insequuntur ut perdant. Qui vero adjuvare fratres refugiunt, majus peccatorum onus acquirunt, et fraternitatis solatio rei existunt. *Væ*, inquit propheta, *qui potum dat amico suo mittens fel suum* (*Habac.* II, 15). Et iterum sapientissimus Salomon ait : *Quoniam qui loquitur iniqua non potest latere, nec præteriret illum corripiens judicium. In cogitationibus ergo impii interrogatio erit : sermonum autem illius auditio ad Dominum perveniet ad correptionem iniquitatum illius : quoniam auris zeli audit omnia, et tumultus murmurationum non abscondetur* (*Sap.* I, 8). Hæc enim si amplecti voluissent proprio et sano sensu, ad reprobum sensum minime laberentur : sed per Dei timorem sermonum suorum præcaventes custodiam, piam sanctorum Patrum definitionem sine quadam nocumenti præsumptione utique conservarent, quoniam dicit sacrum elo-

quium : *Consilium bonum conservabit te, et mens bona custodiet te* (*Prov.* II, 11). Non enim de fontibus salutiferis spiritualiter ad acquisitionem æternæ vitæ procedunt tales accusationes et detractiones, atque ideo competenter nos B. Paulus apostolus præmonens ait, Non debere *plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (*Rom.* XII, 3). In diffinitione pietatis perduremus. Qui enim hanc prætereunt, non tantum ipsi sunt decidentes a corroboratione sua, sed insipientiæ suæ dereliquerunt omnibus memoriam, ut in his in quibus peccaverunt minime latere potuissent. » Et papa Damasus universis episcopis per Italiam constitutis scripsit (*Epist.* 4) : « Relatum est enim ad sedem apostolicam vos accusationes fratrum per scripta suscipere absque legitimo accusatore, quod deinceps in omni orbe terrarum fieri apostolica auctoritate prohibemus, et quod nuper factum est, absque ulla retardatione corrigi rogamus, nec unquam prius per scripta eorum qui accusantur causam discutere liceat, quam per querulantium institutiones vocati canonice ad synodum veniant, et præsens per præsentem agnoscat veraciter et intelligat quæ ei objiciuntur. Quod bene et per sapientiam Salomonis dicitur : *Antequam scruteris non reprehendas* : *intellige prius et tunc increpa*; *antequam audieris, non respondeas* (*Eccli.* XI). Et licet apertissima sit contrariorum reprehensio, verumtamen oportet his qui dati sunt ad eorum examinationem, ordinem servari ab his qui secundum Deum perscrutari deputati sunt : quatenus ita cum operatione cooperante inveniamus et confessorem Deum, qui dicit : *Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (*Matth.* XVIII, 20). Nam et Dominus noster Jesus Christus Judam furem esse sciebat : sed quia non est præsentaliter accusatus, ideo non est ejuctus : nec vos ullo modo agere oportet quod ille noluit facere. Leges enim sæculi accusatores præsentes exigunt, et non per scripta absentes. Unde canonica Patrum constituta non semel sed sæpissime clamant nec accusationes, nec testimonia ullum per scripta posse proferre, nec de aliis negotiis quicunque testimonium dicant, nisi de his quæ sub præsentia eorum acta esse noscuntur. Similiter et qui accusare alium elegerit, præsene per se et non per alium accuset, inscriptione videlicet præmissa ; neque ullus unquam judicetur antequam legitimos accusatores præsentes habeat, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Curandum quoque est ne ira quemquam subripiat, faciatque citius omne quod non licet. » Et papa Adrianus, longe post papam Innocentium ejus Petrique successor, cum aliis quamplurimis suis prædecessoribus ac successoribus, ut pro omnibus causa compendii uno utar, ita constitutis inquit suis (*Can.* 4) : « Nullus metropolitanus episcopus, absque cæterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia, aliquorum audiat causas, quia irritæ erunt, imo etiam causam in synodo pro facto dabit. Nec reliquorum aliquis episcoporum suorum sacerdotum causas audiat absque præsentia clericorum suorum, quia irrita erit sententia episcopi, nisi præsentia clericorum suorum confirmetur. » Nec oblivisci oportet quod et Damasus papa edocens testatur (*Epist.* II) : « Discutere vero episcopos, et summorum ecclesiasticorum causas negotiorum, metropolitanis una cum omnibus suis comprovincialibus, ita ut nemo ex eis desit, et omnes in singulorum concordent negotiis, licet : sed diffinire eorum atque Ecclesiarum summas querelas, vel damnare episcopos, absque hujus sanctæ sedis auctoritate minime licet, quoniam omnes appellare, si necesse fuerit, et ejus fulciri auxilio oportet. Nam ut nostis Synodum sine ejus auctoritate fieri non est ratum, nec episcopus nisi in legitima synodo, et suo tempore apostolica vocatione congregata, diffinite damnari potest ; neque ulla unquam concilia rata leguntur, quæ non sunt fulta apostolica auctoritate : « Ecce patet qui canones recipiendi, venerandi ac observandi habeantur. Hinc autem ad superiora redeamus. Quia ergo nisi nomen sciatur, consequenter cognitio rerum perit, eadem facilitate poterant a vobis falso, et sine ullo præcedente argumento, audita de me talia, vel jam nunc rejici, aut discredi quæ videbantur probari ; ut illud præcepit Sapientis : *Antequam interroges, ne vituperes quemquam* (*Eccli.* II, 7) ; et item : *Antequam audias, non respondeas verbum* (*Ibid.* 8). Et illud : *Sepi aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam. Et ori tuo facito ostia, et seras auribus tuis. Aurum tuum et argentum confla, et verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo rectos* (*Eccli.* XXVIII, 18). Et illud : *Qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habebit impios ; portas enim mortis aures suas efficit* (*Prov.* XXIX, 12). Et illud : *Susurro et bilinguis maledictus, multos enim turbabit pacem habentes* (*Eccli.* XXVIII, 15). Sanum autem me sapere non jacto, cum scriptum sit : *Via stulti recta in oculis ejus* (*Prov.* XII, 15). Sed de hoc me, quo a vobis tam præpropere succensor aliquod periculum aut detrimentum incurrere, ita mihi conscius non timeo ; vituperationem etiam sacerdotali ministerio de hoc ingeri nullis formido indiciis. Sed ut de aliis, Deo miserante ac protegente, custodiar, infelix homo ejusdem Dei gratiam pro scire et posse exoro, atque si auderem vos pro me id ipsum efflagitare, quem scio illud facilius posse apud eumdem Dominum obtinere, obnixe et suppliciter deposcerem. Denique de Bertrico quæ subjungitis, illud maxime in causa est quod finitive supponitis dicendo, quæ tibi sicut sacri præcipiunt canones, nota facere procuravi. Ubi quærendum est ad quid illud mihi innotescitis : utrum ut pro excommunicato eum tenere debeam, quem vos ut dicitis, quia ex vestra provincia non est, a vestra parochia regulariter exire cum suis præcepistis, et non dicitis excommunicastis, aut si nec etiam in ullius comprovincialis vestri coepiscopi ei non liceat immorari parochia. Nam ex Nicæno didicimus concilio (*Can.* 5), ejectos ab aliis recipi non debere. Modum autem,

istius ejectionis nosse convenit. Ac si de adulteriis et aliis incestis pollutionibus regulariter correptus, sed non correctus, et diutius, ut asseritis, toleratus est, sciendum est modus correptionis utrum fuerit secretus an publicus; utrum a Christianorum consortio, aut a corpore et sanguine Domini fuerit segregatus, quem publicæ deditum pœnitentiæ non A audivi. Peto etiam me instrui, si de vestra esset provincia, non autem ex vestra parochia, qualiter ex eo acturi essetis. Deus pacis et dilectionis sit semper nobiscum, ut omnia nostra monente Apostolo cum charitate fiant, non *per contentionem neque per inanem gloriam* (*I Cor.* XVI, 14; *Philipp.* II, 3).

II.

EJUSDEM AD EUMDEM.

Hadulfo in Hincmari gratiam pristinæ mansionis locum permitit, communionem suam nondum concedit

Reverentissimo Rhemorum archiepiscopo HINCMARO, Deo miserante episcopus Laudunensis Ecclesiæ HINCMARUS debitam in eodem Domino devotionem.

Ad quædam super his quæ nuper de Hadulfo mandastis, nunc instanter respondere dignum ratione videtur. Nam tenor rei finisque tenoris, et tempus et locum non inconvenienter congruum præstolantur. Quod scribitis, quia petit idem Hadulfus vos intervenire apud me, quatenus ei liceat communicare in mea parochia, et locum et mansionem suam, et ea quæ apud me proservierat pleniter habere, et cum pace canonice mihi servire: et si hoc mihi grave fuerit, habere tantum communionem in parochia mea, et licere ei sub religione, ubicunque locum sibi aptum invenire potuerit, conservari, et sit mihi fidelis. De proservitione quidem sua præsens contra me calumniose etiam inter cætera conquestus est; de qua ei cum de cæteris tempore et loco congruo, cumque audire dignatus fuerit, pleniter respondebo. Nunc autem illud pro ratione vobis respondeo, quia potestis, si vobis placet, illum vos petentem, vosque audientem, vobisque loquentem non ab re interrogare, cur ea quæ nunc repetit, nullo cogente, nullo suadente, per pilum vestimenti sui a se terratenus B ejectum, non tantum dereliquit, quantum abominando despexit, adjiciens multo sibi melius fuisse, ac esse sine his quæ ei dederam. Ergo quod ipse exsecratus taliter fuerat, nunquid tunc non alius, qui gratiose illud recipere ac habere optabat, adipisci debuerat? Igitur pro vestra interventione suæ canonicæ locum ac sibi prius a me concessam permitto mansionem: communicare etiam omnibus sibi volentibus exin quo reversus fuerit acquiesco. Verum meam specialiter, quam ipse obdurato corde obduratisque auribus, cum clamosis in me detestationibus tam pertinaciter quam perniciter aufugiendo, nullo tamen eum persequente aut aliquam vim ei inferente sprevit, communionem a qua me volente fraudatus non esset, tempore suo locoque C congruo, aut judiciarie recipiet, aut satisfactorie obtinebit. Itaque decet probitatem vestram, dum a vobis modo reversus fuerit, ita leporis vestri sale redeat conditus, ut non appareat his cum quibus conversatus fuerit adeo onerosus, velut prius a vobis ad me veniens mihi exstitit, quod antea nunquam fuerat, contumeliosus; quoniam qui dixit: *Habete sal in vobis,* et ipse addidit, *et pacem habete inter vos* (*Marc.* IX, 49). Data V Kalend. April.

III.

EJUSDEM AD EUMDEM.

De Senati clerici ordinatione, deque carcerali sua detentione, et proclamatione ad sedem apostolicam

Reverentissimo Rhemorum archiepiscopo HINCMARO, Laudunensis Ecclesiæ minimus episcoporum HINCMARUS debitam in Domino devotionem.

Relegi cursim scripta vestræ celsitudinis, quæ mihi perferenda destinastis, instante anniversario mei traditionis perpetratæ mea in parochia, et loco qui dicitur Silvacus. Mei autem non meæ scripsi traditionis, ut removeatur amphibologia ambiguitatis inter tradentem et traditum ex possessivo pronominis. Liquet enim ex primitivo genitivi me traditum fuisse, non traditorem exstitisse. Dispectis autem vestræ magnitudinis apicibus, me solito more morderi perspexi, sed lædi me Deo gratias non D sensi. Plenius ergo abhinc vobis non respondere, tantis impetitus jaculis, tantoque notatus nævo, hactenus sustinere paratus et dissimulare conatus, integro quoque fugatus anno, ad instar Abner præterire volens, serris tritus non permittor. Itaque de causa Haimeradi compresbyteri nostri eo regulariter et canonice audito rescribam. De diffinitione autem, quam dicitis super eodem a me factam negotio, ab his qui interfuerunt et vivunt, quosque vestris designatis scriptis, similiter mihi erit, velut non omnium memori, requirendum, et sic respondendum. Inter quos et Hadulfum in synodo Idus Maias Lauduno habenda adesse oportet, et nobis

operæ pretium est. Miror vero cur illum tandiu remorantem non remittitis, præsertim cum super eo vestræ ut justum erat annui interventioni. Igitur causam quam nescimus diligenter investigantes, et eorum, ut puto, homines, quæ per nos non reminiscimur, per alios rescientes certi facti, certitudinem pronuntiabimus, et ut veraces, Deo propitiante, veritatem ore et corde proferemus. Ad quod de clerico vestro Senato mihi ita scribitis ad locum: « Propterea si ipse clericus criminosus non est, et docibilis est, quod etiam in episcopo canones sacri requirunt, quoniam a nobis tibi ordinandus offertur, non debes illum ab ordinatione in Ecclesia ipsa rejicere, cui per tanta tempora eamdem Ecclesiam consensisti. » Quod dicitis me consensisse, nescio unde hoc scitis, quoniam res nota est, nec per casus aut formas saltem verisimiles inflectitur. Et ideo nec me consensisse scitis, nec illud probare potestis, præfigentibus sacris canonibus de omni episcopo sub singulari numero, ut caveat episcopus ne dicat in quemquam quod evidentibus probare non potest documentis. Et item canon : Qui unum crimen probare non poterit, ad aliud admitti non debet. Nam et ipse in subsequentibus scribitis, « quia presbytero vestræ parochiæ ad me misso respondi, quia sicut mihi fecistis in vestra parochia de mea Ecclesia, ita et ego vobis faciam de vestra Ecclesia in mea parochia. » Ecce quia non consentiebam. Quod autem illi respondi, assistentibus presbyteris, diaconibus, ac laicis respondi, ne irrita mea aut calumniosa in postmodum reperiretur sententia. Videlicet Sigeberto remandans, qui eum ad me miserat, de loco ac tempore rememorando, quando et ubi per meipsum jam de eadem Ecclesia ei fueram locutus, scilicet juxta pontem in Cadamo. Non enim vel tunc ex ulla motione animi, sed pacifice eum monui non recte egisse quod eum clericum, me nesciente, et sine rationabili apud Haimeradum diffinitione, in eadem constituerit Ecclesia. Qui respondit, non hoc sine ministrorum meorum se consensu fecisse. Me autem persistente, Quorum? exposuit Hadulfum. Tale autem super hoc a me recepit responsum, quod essem locuturus cum Haimerado presbytero, et si ille cedere vellet sine querela, suis annuerem petitionibus ; sin autem, quod ratio et auctoritas dictaret exsequerer, quod et feci. Sed obtinere hoc apud eumdem Haimeradum nullatenus prævalui, et eidem Sigeberto id ipsum jam etiam per Lairadum hominem suum remandavi. Hæc autem presbytero suo ad me misso computare necessarium non duxi. Sed ut recoleret quas rationes apud eum ex hoc, videlicet istas, habuerim removi. Et quod post hoc in synodo, sicut sæpe solebat, idem Haimeradus se reclamaverit ostendi, in qua idem clericus requisitus, sicut nec in aliis, inventus non est. Unde ei denuntiavi, ut antequam ad judicialem hoc perferret negotium sententiam, emendaretur eidem Haimerado pacifice, quod illi derogatum sine ecclesiastico fuerat judicio, et hoc gratiose ferebam, essetque restitutus quibus illegaliter exstiterat spoliatus. Et sic idem Sigibertus, si justam in postmodum se putaret habere querimoniam, loco et tempore congruo et canonico deferret. Sciebam enim illud capitulum, quod quasi contra me, quod agit pro me, ita vestris ad locum inseritis inquientes scriptis. Cum sit constitutum in primo libro Capitulorum synodalium (*Cap.* 90), tempore Augustorum nostrorum a nostris majoribus conservatorum, « ut sine auctoritate vel consensu episcoporum presbyteri in quibuslibet Ecclesiis non constituantur, nec expellantur.» Item in eisdem et istud contineri (*Lib.* v, *cap.* 43) : « De his qui sine consensu episcopi presbyteros in Ecclesiis suis constituunt, vel de Ecclesiis ejiciunt, et ab episcopo, vel a quolibet misso dominico, admoniti obedire noluerint, ut bannum nostrum rewadiare cogantur, et per fidejussores ad palatium nostrum venire jubeantur : et tunc nos decernamus utrum nobis placeat, ut aut illud bannum persolvant, aut aliam harmiscaram sustineant. » Et ideo Sigibertum præmonui, quod sine meo consensu actum erat, sine detrimento sui corrigeret. Ergo redeamus ad vestra, in quibus post alia additis : « Et si eumdem clericum in eadem Ecclesia vis ordinare, scribe mihi secundum morem, et ego illi libertatem ecclesiasticam dabo. Si autem ipse clericus, cui per tanta tempora ipsam ecclesiam in Follanebraio habere, et in ea laborare consensisti, non placet, ét per rationem, aut pro crimine, aut pro indocibilitate illum rejeceris, quem contra regulas sine mea licentia, et sine mea libertate canonica ordinasti, ostende, et alterum inveniemus. » Ad quæ primum perquiro cur a tanto tempore de sua irregulari ordinatione non requisistis : de meo autem non consensu jam respondi. Sed mea inscitia, fateor, vestram in hoc miratur sapientiam, dum asseritis quia eum contra regulas ordinavi, quod nondum probastis, eo quod promittitis, si eumdem in eadem ecclesia volo ordinare, ut scribam vobis secundum morem, et vos illi libertatem ecclesiasticam dabitis. Nam difficile est, ut apostolica intonat tuba, ut habeat bonum processum quod habuit malum initium. Verum si illud vobis in me placeret custodire Sapientis : *Priusquam interroges, ne vituperes quemquam*, ubi nemo excluditur, prius erat modus ordinationis cognoscendus, et sic aut ordinator aut ordinatus jure judicandus, aut utrique canonico percellendi cauterio. Ergo capitulum quod ex Augustorum nostrorum libro (*lib.* I, *cap.* 88), quasi contra me, quod agit pro me, detruncatum posuistis, integrum resumite. *De ordinatione servorum.* « De servorum ordinatione, qui passim ad gradus ecclesiasticos indiscrete promovebantur, placuit omnibus cum sacris canonibus concordari debere. Et statutum est ut nullus episcoporum deinceps eos ad sacros ordines promovere præsumat, nisi prius a dominis propriis libertatem consecuti fuerint. Et si quilibet servus dominum suum fugiens, aut latitans, aut adhibitis testibus munere conductis, vel corruptis, aut qua-

libet calliditate vel fraude, ad gradus ecclesiasticos A perveneril, decretum est ut deponatur, et dominus ejus eum recipiat. Si vero avus aut pater, ab alia patria in aliam migrans, in eadem provincia filium genuerit, et ipse filius ibidem educatus, et ad gradus ecclesiasticos promotus fuerit, et utrum servus sit ignoratum fuerit, et postea veniens dominus illius legibus eum acquisierit, sancitum est ut si dominus ejus illi libertatem dare voluerit, in gradu suo permaneat. Si vero eum catena servitutis a castris dominicis extrahere voluerit, gradum amittat, quia juxta sacros ordines vilis persona manens sacerdotii dignitate fungi non potest. De rebus vero illorum vel peculiari, quia a propriis dominis libertate donantur, ut ad gradus ecclesiasticos jure promoveantur, statutum est ut in potestate dominorum consistat. B utrum illis concedere an sibi vindicare voluerint. Cæterum si post ordinationem aliquid acquisierint, illud observetur quod in canonibus de consecratis nihil habentibus constitutum est. De ecclesiarum vero servis, communi sententia decretum est ut archiepiscopi per singulas provincias constituti nostram auctoritatem, suffraganei vero illorum exemplar illius penes se habeant, et quandocunque de familia ecclesiæ utilis inventus aliquis ordinandus est, in ambone ipsa auctoritas coram populo legatur, et coram sacerdotibus vel fidelibus laicis ante cornu altaris, sicut in nostra auctoritate continetur, remota qualibet calliditate libertatem consequantur, et tum demum ad gradus ecclesiasticos promoveantur. Similiter quoque de his agendum est quos præpositi C canonicorum aut monachorum ordinandos expetiverint, eadem forma servanda est. » Hujus autem capituli tenore perspecto, responsum de ordinatione clerici vestri meum, si a me factum est, tempore et loco cum congruo tunc canonico exspectate, et interea de mea irregulari ordinatione judicare desistite, quoniam accusator simul et judex non eritis. Advertite nihilominus in hoc quid ipsi de posterioribus scribitis canonibus, ut nullus servilibus colonariisque conditionibus obligatus juxta statuta sedis apostolicæ ad honores ecclesiasticos admittatur, nisi prius aut testamento, aut per tabulas eum legitime constiterit absolutum. Quæ si quis episcoporum, ejus qui ordinatur conditionem sciens, transgredi per ordinationem inhibitam fortasse voluerit, anni D spatio missas facere non præsumat. De scientia hujus clerici conditionis, et de transgressione per ordinationem inhibitam patet quod decerneretur : quæ prius si placet opponenda est, et aut confesso aut convicto inculcandum erit judicium, quod jam licet de me non convicto nec confesso, absque ulla synodo, sine ulla hujusmodi interrogatione, aut requisitione, aut præsenti interpellatione, officium accusatoris simul et judicis, tam de absente quam absenti scripto vobis vindicantes, exercueritis ita pronuntiando : « Quia vero ipsum clericum contra regulas ordinasti, regulæ sacræ demonstrant dicentes (*epist.* 1) : Admittuntur, inquit Leo in epistola ad universos episcopos per universas provincias constitutos, passim ad ordinem sacrum, quibus nulla natalium, nulla morum dignitas suffragatur, et qui a dominis suis libertatem consequi minime potuerunt, ad fastigium sacerdotii, tanquam servilis vilitas hunc honorem capiat provehuntur, et probari Deo posse creditur, qui domino suo necdum probare se potuit. Duplex itaque in hac parte reatus est, quod et sacrum ministerium talis consortii vilitate polluitur, et dominorum, quantum ad illicitæ usurpationis temeritatem pertinet, jura solvuntur. Ab his itaque, fratres charissimi, omnes vestræ provinciæ abstineant sacerdotes : et non tantum ab his, sed et ab aliis etiam qui originali alicui conditioni obligati sunt, volumus temperari, nisi forte eorum petitio aut voluntas accesserit, qui aliquid sibi in eos vindicant potestatis. Debet enim esse immunis ab aliis, qui divinæ militiæ fuerit aggregandus, ut a castris Dominicis, quibus nomen ejus ascribitur, nullis necessitatis vinculis abstrahatur. » Et quasi hæc in me exponendo, hæc sequentia subinfertis : « Et post decretam natalium honestatem, mores ordinandorum describens, hanc conclusionem subjungit (*Leo*, *ibidem* in fine) : Hoc itaque admonitio nostra denuntiat, quod si quis fratrum contra hæc constituta venire tentaverit, et prohibita fuerit ausus admittere, a suo se noverit officio submovendum, nec communionis nostræ futurum esse consortem, qui socius esse noluit disciplinæ. » Atque adjungitis : « Sciendum vero est hic non vacare a discretione et rationis specialitate *hæc* pronomen pluralis numeri : « Si quis fratrum contra « *hæc* constituta venire tentaverit, » et reliqua usque dum prosequimini, « repetamus superiora hujus epistolæ. » Scitote nec istud *hoc* singulare, quod pertinet ad omnes, a beato papa Leone positum, nec ista *hæc* pronominis, quæ respiciunt ad unumquemque, quæ vel superius de ejusdem statutis papæ præposuistis, aut inferius subjungitis, et sicut vultis exponitis, in hac de qua agitis querela quiddam mihi obviare ; quia nec intelligo nec intellexi admittendos ad ordines sacros servituti obnoxios, nisi libertate dominorum suorum donatos, neque inventos aut detectos statuo retinendos, neque ad hos gradus viduarum maritos, aut quibus numerosa fuerint conjugia, ullo pacto acquiesco vel acquievi suscipiendos : neque aliquod turpis lucri fenus, aut suo aut aliquo nomine aliquem clericorum impune duco exercentem ; et ideo et illud *hoc* , et ista *hæc*, cum reliquis quæ prohibita sunt exsecror. Sed et, si libet, prius officium accusatoris judiciario ordine assumite, et canonice illud exsequimini, et canonice paratus ero ostendere, qualiter contra me ista non cognosco pertinere : et qualiter ea intelligam et amplectar, paratus ero verbum ex verbo usque ad iota unum, ex fidei subtemine quæ ab eodem papa contexta sunt exerere. Scribitis quoque ad locum : « Hos autem Gallicanos canones, quibus sæpe in tuis scriptis uteris, et per quos te reclamas, scio quia non abjicies. » Et quia nunc longum ac supervacuum vide-

tur, cum per singula de cæteris omnibus, tunc et de eorum receptione pleniter respondebo. Quod autem de vestro scripsistis clerico ita : « Si autem ideo illum vis ad synodum tuam venire, quoniam Chalcedonenses canones dicunt (*can.* 6) nullum absolute ordinari debere presbyterum aut diaconum, nec quemlibet in gradu ecclesiastico, » et reliqua. Quæ reliqua quia non tetigisti, apponimus : « Nisi specialiter ecclesiæ civitatis, aut possessionis, aut martyrii, aut monasterii qui ordinandus est pronuntietur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit synodus irritam haberi hujuscemodi manus impositionem, et nusquam posse ministrare ad ordinantis injuriam. » Scio me non aliter unquam ordinasse quemquam, qui taliter non pronuntiaretur. Quod si fecissem, irrita haberetur manus impositio, nec ministrare ordinatus ad meam posset injuriam. Quod concilium post istud capitulum, concinendo hoc depromit secundum (*can.* 8) : « Clerici qui præficiuntur ptochiis, vel qui ordinantur in monasteriis, et basilicis martyrum, sub episcoporum qui in unaquaque civitate sunt, secundum sanctorum Patrum traditiones, potestate permaneant, nec per contumaciam ab episcopo suo dissiliant. Qui vero audent pervertere hujusmodi formam quocunque modo, nec proprio subjiciuntur episcopo, si quidem clerici sunt, canonum correptionibus subjacebunt ; si vero laici vel monachi fuerint, communione priventur. » Ergo ordinationis modus indagandus est et subditis. Ut item oblitus per illum discas cujus suasione illum contra regulas ordinaveris, quatenus si forte in Synodo episcoporum inde compellatus fueris, habeas quid respondeas : manda mihi, et ego illum, quoniam nostræ Ecclesiæ est mancipium nulla libertate donatum, per meos missos tibi in synodum tuam transmittam, ut discas quod beatus Leo ad Anatolium Constantinopolitanum episcopum scribit (*epist.* 87), quia « sicut in mala suasione delinquitur, ita et in mala consensione peccatur. » Stupeo et in his et in ipsis, quæ superius cum beato Gregorio prædicabilibus proposuistis præsentialiter scriptis dicentes : « Præsertim cum neminem pastoris fungentem officio latere debeat, quia in exsequendo divino ministerio, sicut nullius gratia ad indebita provocari, ite ut debita nullius odio vel privati studii zelo debeat retardare sive pervertere. » Ecce in mala suasione delictum, et in mala consensione peccatum depromitur. Et sicut vos sensitis quod mihi male suasum est, et a me male consensum, vos pariter consentire videmini, dicentes quæ jam præmisi, ut scribam vobis si eum ordinare volo secundum morem, et vos illi libertatem ecclesiasticam dabitis, quem taliter ad gradus ecclesiasticos pervenisse divulgatis. An hic aut odium alicujus bullit, aut gratia alicujus scaturit ? Ut capiatur ordinator, forte male est et irregulariter clericus vester ordinatus. Ut vero intentioni ipsius male hunc instituentis alterius in loco non refragetur, libertatem dabitis promovendi. Illudne odium parturit ? istudne gratia

A gignit ? Ut autem prælibavi, quondam gratiosa ejusdem Sigiberti allocutione etsi delibutus, tamen clericum hunc irregulariter suscipere quasi gratia illectus non præsumpsi. Nunc autem, licet illo mihi insidiante, nullo odio motus, quod ratio et auctoritas dictaverit exsequendum, si suæ abhinc, quod hactenus non fecit, voluntati justitia faverit, via justitiæ a nobis prosecutionis iter non retardabit. Præfatum autem clericum ideo ita commonitorie ad synodum vocavi, quia ab Haimerado presbytero accusatur. Sed et nunc, quia a vobis de sua ordinatione calumniatur, ut adveniat pervoco, et quod meum est ei propinabo. Si autem missos vestros, aut cum eo, aut post eum ad synodum dirigere disponitis, qui eum servituti obnoxium comprobent, aut si ipse negare

B non potuerit, suam audiant professionem, non mihi displicet. Ille tamen si intraverit per ostium, retinebit eum ovile ovium ; sin autem ascendit ex adverso, ac velut fur aliunde, expelletur ut latro. Quod autem mihi de eodem scribitis ita : « Ipse autem nullam rationem, spoliatus contra rationem et auctoritatem, tibi inde in synodo regulariter reddere debet. » O utinam mihi qualicunque episcopo, carcerali sicut scitis custodiæ tradito, et nullo crimine appetito, neque synodale unquam aut usquam diffugienti judicium, hoc ipsum ea conditione conservaretis ut contra rationem, et apostolicæ sedis auctoritatem, dolorem super vulnus addentes, et inferentes mihi et parochiæ meæ, contra apostolicorum omnium decreta, etiam ab apostolica sede vocato, et eam

C appellanti, præjudicium non exigeretis a me responsum, usque ad synodalem saltem conventum ! qui non solum eram spoliatus rebus ac facultatibus cunctis, verum et potestate corporis, decernente beato Felice papa, cum prædecessoribus suis Julio papa, et Lucio, Calixto, Zephyrino, Victore, Aniceto, Hygino, Xysto et Alexandro, ac successoribus Damaso, Gelasio et Adriano : « Si quis episcoporum (*Felix II, epist.* 1) suis fuerit rebus exspoliatus, aut a sua Ecclesia vi aut timore expulsus, quod omni Christiano nomini est inimicum, oportet et decet episcoporum propositum semper prima fronte certare, ut omnia quæ ei ablata sunt, potestati ejus legaliter reddantur, et præsul prius restituatur, et postea non statim, sed diu et per spatiosa tempora suis potesta-

D tive dispositis, et ad suam necessitatem præparatis, ad tempus veniat ad causam, et si juste visum fuerit, accusatoribus respondeat suis. » *Et in subsequentibus* : « Quoties episcopi se a suis comprovincialibus, vel a metropolitano putaverint prægravari, aut eos suspectos habuerint, mox Romanam appellent sedem, ad quam eos absque ulla detentione, aut suarum rerum ablatione, libere ire liceat ; et dum prædictam Romanam matrem appellaverint Ecclesiam, aut ab ea se audiri expoposcerint, nullus eos aut excommunicare, aut eorum sedes subripere, aut eorum res auferre, aut aliquam vim eis inferre præsumat, antequam amborum causa Romani pontificis auctoritate finiatur. Quod si aliter a quoquam

præsumptum fuerit, nil erit, sed viribus carebit. Nam nec hoc perperе præsumimus, sed et id ipsum in Nicæna synodo constitutum, et antecessores nostros egisse, bene, Athanasi, nosti : quoniam quando tu et Paulus Constantinopolitanus, Asclepius Gazæ, et Lucianus Adrianopolites ab Orientalibus episcopis, inconsulto sanctæ memoriæ Julio prædecessore nostro, damnati estis, et ad eum, quasi ad totius orbis caput, ut semper huic sanctæ sedi licitum fuit, confugistis, cognita eorum nequitia et vestra justitia, vos in communionem suscepit, et omnium vestrum curam gerens, propter sedis propriæ dignitatem, singulos suis reddens Ecclesiis, Orientalibus scripsit, culpans eos quod non recte tractassent, viros inculpabiles de suis Ecclesiis expellentes, et constituta Nicæni concilii minime conservantes. E quibus ad certum diem nonnullos sibimet adesse præcepit, ut de talibus certam præsumptionibus redderent rationem, et coram eis ostenderet justum se super eis protulisse decretum. Interminatus est etiam, non talia deinceps fratres esse passuros, et nisi ab hujusmodi præsumptionibus cessarent, a propriis esse gradibus eos recessuros. Tali enim hujus sanctæ sedis privilegio tu et fratres tui proprias recepistis Ecclesias cum omnibus sibi pertinentibus. His et aliis quamplurimis documentis manifestum est nul- A lum damnari aut suis exspoliari rebus debere episcopum, qui hanc sanctam sedem interpellaverit, aut sibi defensatricem asciverit, donec judicium de eo nostræ apostolicæ auctoritatis, hoc est principis apostolorum Petri agnoscat, quia solummodo Christus Jesus huic sanctæ sedi, id est apostolicæ, hoc facere commisit. Utpote quoniam solus atque præ omnibus præfatus princeps apostolorum creditus est, atque percipere meruit a Rege regum Christo Deo claves regni cœlorum. » Ista felicia cum isto Felici pariter tonant duodecim mundi luminaria, per quæ reclamo cum eorum prædecessoribus ac successoribus, nec quidquam habebitur ratum, quidquid ab eorum constitutionibus fuerit diversum. Ergo in isto et isti vana loquuntur cum cunctis prædecessoribus eorum, B quia sic uniuscujusque successoris auctoritas habebitur rata, si prædecessoris sui actibus, ut ait Symmachus papa, tribuerit firmitatem. Itaque unde ille vester clericus spoliatus sit nescio, neque unde vestitus esse debeat adhuc ignoro. Si autem aut reclamationis aut expiationis vocem, aut accusationis adversus aliquem habet in mea parochia, utrum ad synodum a parvitate mea habendam debeat venire penitus a vobis poterit discere. Data Kalend. Maii præsentis tertiæ indictionis.

IV.

HINCMARI COLLECTIO EX EPISTOLIS ROMANORUM PONTIFICUM.

AD HINCMARUM RHEMENSEM.

Ex epistola Victoris papæ, Theophilo Alexandrino episcopo directa, qui fuit quintus decimus post Petrum.

(*Epist.* 1.) « Audivimus namque apud vos vestrosque diversa judicia fieri et incerta judicari. Incerta, charissimi nullatenus judicemus, *quoad usque veniat Dominus*, qui latentia producet in lucem, *et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium* (*I Cor.* IV, 3). Quia quamvis vera sint, non tamen credenda sunt, nisi quæ manifestis indiciis comprobantur, nisi quæ manifesto judicio convincuntur, nisi quæ judiciario ordine publicantur. Similiter ea vos judicare ad apostolicam delatum est sedem, quæ præter nostram vobis diffinire non licet auctoritatem, id est episcoporum causam. Unde ita constitutum liquet a tempore apostolorum, et deinceps. Placuit ut accusatus vel judicatus a comprovincialibus in aliqua causa episcopus, licenter appellet et adeat apostolicæ sedis pontificem, qui aut per se aut per vicarios suos ejus retractare negotium procuret : et dum iterato judicio pontifex causam suam agit, nullus alius in loco ejus ponatur aut ordinetur episcopus : quoniam quanquam comprovincialibus episcopis accusati causam pontificis scru- C tari liceat, non tamen diffinire inconsulto Romano pontifice permissum est, cum beato Petro apostolo non ab alio quam ab ipso dictum sit Domino : *Quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlis; et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cœlis* (*Matth.* XVI, 19); et alibi in statutis legitur apostolicis : « Si quis putaverit se a proprio metro-« politano gravari, apud patriarcham vel primatem « diœceseos, aut penes universalis apostolicæ Ecclesiæ « judicetur sedem. » Nihil aliud est, fratres, talis præsumptio nisi apostolorum suorumque successorum terminos transgredi, eorumque decreta violari. Culpantur enim, ut scriptum est, fratres, qui aliter circa episcopos judicare præsumunt quam apostolicæ sedis papæ fieri placuerit. »

D *Ex epistola Callisti papæ, ad omnes Galliarum urbium episcopos, qui fuit decimus septimus post Petrum.*

(*Epist.* II.) Nullus primas vel metropolitanus diœcesani ecclesiam, vel parochianum, vel aliquid ejus parochiæ, præsumat excommunicare, vel judicare, aliquidve agere absque ejus consilio vel judicio. Sed hoc observent quod ab apostolis ac patribus et prædecessoribus nostris est statutum, et a nobis con-

firmatum, id est : Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate comprovincialium episcoporum extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit irritum habeatur et vacuum. Sed quidquid de provincialium coepiscoporum causis, eorumque Ecclesiarum et clericorum, atque sæcularium necessitatibus agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialium agatur pontificum, non aliquo dominationis fastu, sed humillima et concordi administratione, sicut Dominus ait : *Non veni ministrari, sed ministrare* (*Matth.* xx, 26) ; et alibi : *Qui major est vestrum, erit minister vester* (*ibid.*, *vers.* 28), et reliqua. » *Item unde supra, de primatibus et metropolitanis* (*ibidem post alia*). « Nullus primas, nullus metropolitanus, nullusque reliquorum episcoporum, alterius adeat civitatem, aut ad possessionem accedat, quæ ad eum non pertinet, et alterius episcopi est parochiæ, super cujusquam dispositione, nisi vocatus ab eo cujus juris esse dignoscitur, ut quiddam ibi disponat vel ordinet, aut judicet, si sui gradus honore potiri voluerit. Sin aliter præsumpserit, damnabitur : et non solum ille, sed cooperantes eique consentientes ; quia sicut ordinatio, ita eis et judicatio et aliarum rerum dispositio prohibetur. Nam qui ordinare non poterit, qualiter judicabit ? Nullatenus procul dubio judicabit aut judicare poterit, quoniam sicut alterius uxor nec adulterari ab aliquo vel judicari aut disponi, nisi a proprio viro eo vivente permittitur, sic nec uxor episcopi, quæ ejus Ecclesia vel parochia indubitanter intelligitur, eo vivente, absque ejus judicio et voluntate, alteri judicare vel disponere, aut ejus concubitu frui, id est ordinatione, ullatenus conceditur. Unde ait Apostolus : *Alligata est uxor legi, quandiu vir ejus vivit. Eo vero defuncto, soluta est a lege viri* (*I Cor.* vii, 39). Similiter et sponsa episcopi, quia sponsa uxorque ejus dicitur Ecclesia, illo vivente est ei alligata. Eo vero defuncto soluta est, *cui voluerit nubat, tantum in Domino*, id est regulariter. Si enim eo vivente alteri nupserit, adulterata judicabitur. Similiter et ille, si alteram sponte duxerit, adulter æstimabitur, et communione privabitur. Si autem persecutus in sua fuerit Ecclesia, fugiendum est illi ad alteram, eique est sociandus, dicente Domino : *Si persecuti vos fuerint in unam civitatem, fugite in aliam* (*Matth.* x, 23). Si autem utilitatis causa fuerit mutandus, non per se hoc agat, sed fratribus invitantibus, et auctoritate hujus sanctæ sedis faciat, non ambitus causa, sed utilitatis. »

In Decretalibus Lucii papæ, de metropolitanis episcopis, qui fuit vicesimus tertius post Petrum.

(*Epist. unica.*) « Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum, extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit irritum habeatur et vacuum. Similiter autem auctoritate fulti apostolica præcipimus, ut nullus metropolitanus, absque cæterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia, aliquorum audiat causas, quia irritæ erunt, et ipse causam pro facto dabit. »

In Decretalibus Julii papæ, de metropolitanis episcopis, qui fuit tricesimus sextus post Petrum.

(*Epist.* 1.) « Quoniam sanctam Romanam Ecclesiam primatem omnium Ecclesiarum esse voluerunt, ut sicut beatus Petrus apostolus primus fuit omnium apostolorum, ita et hæc Ecclesia, ipsius nomine consecrata, Domino instituente prima et caput sit cæterarum, et ad eam quasi ad matrem atque apicem, omnes majores Ecclesiæ causæ et judicia episcoporum recurrant, ejusque justa terminum sumant sententia. Nec extra Romanum quidquam ex eis decerni debere pontificem, quatenus non ita proterve et pro libitu cujusquam suo proprio arbitrio, quibusque metropolitanis, sicut agere solebant, liceat inconsulto Romano pontifice aut majores Ecclesiæ causas deturbare, aut episcopos damnare : sed communi sanctæ Romanæ sedis episcopi consilio, et concordi actione, quæque sunt Christi zelo agenda disponant, unanimiterque recte sentiant, et quæ senserint non sibimet discrepando, sed Deo placite perficiant. » *Et post pauca* : « Si quis ab hodierna die et deinceps episcopum præter hujus sanctæ sedis sententiam damnare, aut propria pellere sede præsumpserit, sciat se irrecuperabiliter esse damnatum, et proprio carere perpetim honore. » *Item ejusdem, ex decretis quæ sumpsit ex Nicæno concilio* (epist. 11 ad Orientales). « Ut omnes episcopi qui in quibusdam gravioribus pulsantur vel criminantur causis quoties necesse fuerit, libere apostolicam appellent sedem, atque ad eam quasi ad matrem confugiant, ut ab ea sicut semper fuit pie fulciantur, defendantur et liberentur. Cujus dispositioni omnes majores ecclesiasticas causas, et episcoporum judicia, antiqua apostolorum eorumque successorum atque canonum auctoritas reservavit, quoniam culpantur episcopi qui aliter erga fratres egerint quam ejusdem sedis papæ fieri placuerit. Placuit ut accusatus vel judicatus a comprovincialibus in aliqua causa episcopus licenter appellet et adeat apostolicæ sedis pontificem, qui aut per se aut per vicarios suos retractari negotium procuret : et dum iterato judicio pontifex causam suam audit, nullus alius in ejus loco ponatur aut ordinetur episcopus, quoniam quanquam comprovincialibus episcopis accusati causam pontificis scrutari liceat, non tamen diffinire inconsulto Romano pontifice permissum est ; cum beato Petro apostolo non ab alio quam ab ipso dictum sit Domino : *Quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata et in cœlis ; et quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cœlis* (*Matth.* xvi, 19). Si quis putaverit se a proprio Metropolitano gravari, apud Primatem diœceseos, aut penes universalis Apostolicæ Ecclesiæ

papam judicetur.» *Et post pauca* : « Nullus episcopus A alterius parochianum præsumat retinere aut ordinare absque ejus episcopi voluntate, vel judicare, salva tamen in omnibus apostolica auctoritate, quia sicut irrita erit ejus ordinatio, ita et dijudicatio. Quoniam censemus nullum alterius judicis nisi sui sententia teneri. Nam qui eum ordinare non potuit, nec judicare ullatenus poterit. »

Ex Capitulis sanctissimi archiepiscopi Felicis, ex Nicæna synodo sumptis.

(*Epist.* 11.) « Quanquam comprovincialibus episcopis, una cum eorum metropolitano, suæ provinciæ causas episcoporum liceat charitative, et concorditer agitare : non tamen, sicut in prædicta, te præsente, est constitutum synodo, licet diffinire absque B Romani pontificis auctoritate. Quod si secus a quibusdam præsumptum fuerit, ipsi qui hoc egerint, suæ præsumptionis suscipiant damnum, et illi qui ab eis perperam excommunicati aut damnati fuerint, auctoritate hujus sanctæ sedis, et beati præceptoris nostri clavigeri Petri potestate solvantur atque restituantur. Ipse enim ait Dominus : *Quæcunque solveris super terram, erunt soluta et in cœlis.* »

Capitulo 20 : « Quoties episcopi se a suis comprovincialibus, vel a metropolitano putaverint prægravari, aut eos suspectos habuerint, mox Romanam appellent sedem, ad quam eos absque ulla detentione, aut suarum rerum ablatione, libere ire liceat, et dum prædictam Romanam matrem appellaverint Ecclesiam, aut ab ea se audiri expoposcerint, nullus C eos excommunicare aut eorum sedes subripere, aut eorum res auferre, aut aliquam vim eis inferre præsumat, antequam amborum causa Romani pontificis auctoritate finiatur. Quod si aliter a quoquam præsumptum fuerit, nil erit, sed viribus carebit. Nam nec hoc perpere præsumimus : sed ipsum et in Nicæna synodo constitutum, et antecessores nostros egisse, bene, Athanasi, nosti, quoniam quando tu et Paulus Constantinopolitanus, Asclepius Gazæ et Lucianus Adrianopolites, ab Orientalibus episcopis, inconsulto sanctæ memoriæ Julio prædecessore nostro, damnati estis, et ad eum, quasi ad totius orbis caput, ut semper huic sanctæ sedi licitum fuit, confugistis, cognita eorum nequitia, et vestra justitia, vos in communionem suscepit, et omnium vestrum D curam gerens, propter sedis propriæ dignitatem, singulis suas reddens Ecclesias, Orientalibus scripsit, culpans eos quod non recte tractassent, viros inculpabiles de suis Ecclesiis expellentes, et constituta Nicæni concilii minime conservantes. E quibus ad certum diem nonnullos sibimet adesse præcepit, ut de talibus certam præsumptionibus redderent rationem, et coram eis ostenderet justum se super eis protulisse decretum. Interminatus est etiam non talia deinceps fratres esse passuros, et nisi ab hujusmodi præsumptionibus cessarent, a propriis esse gradibus eos recessuros. Tali enim hujus sanctæ sedis privilegio, tu et fratres tui proprias recepistis Ecclesias cum omnibus sibi pertinentibus. His enim et aliis plurimis documentis manifestum est nullum damnari, aut suis exspoliari rebus debere episcopum, qui hanc sanctam sedem interpellaverit, aut sibi defensatricem asciverit, donec judicium de eo nostræ apostolicæ auctoritatis, hoc est principis apostolorum Petri agnoscat, quia solummodo Christus Jesus huic sanctæ sedi, id est apostolicæ, hoc facere commisit, utpote quoniam solus prænominatus princeps apostolorum creditus est, atque percipere meruit a rege regum Christo Deo claves regni cœlorum. »

Damasus episcopus, qui fuit tertius Felicis II successor, et fuit tricesimus nonus post Petrum, scripsit ad Stephanum archiepiscopum, de archiepiscopis qui facile damnare volunt episcopos, dicens :

(*Epist.* 11.) « Discutere vero episcopos, ac summorum ecclesiasticorum causas negotiorum, metropolitanis, una cum suis provincialibus, ita ut nemo ex eis desit, et omnes in singulorum concordent negotiis, licet. Sed diffinire eorum atque Ecclesiarum summas querelas, vel damnare episcopos, absque hujus sanctæ sedis auctoritate, minime licet : quam omnes appellare, si necesse fuerit, et ejus fulciri auxilio oportet. Nam ut nostis, synodum sine ejus auctoritate fieri non est ratum, nec episcopus nisi in legitima synodo, et suo tempore apostolica vocatione congregata, diffinite damnari potest. Neque ulla unquam rata concilia leguntur, quæ non sunt fulta apostolica auctoritate. »

Has apostolicæ sedis etiam in aliis rotulis auctoritates me memini jam vobis scripsisse. Sed et nunc ido iterato vobis rescribo ut sciatis quia licet libellum in quo has et alias ejusmodi collegi, vobis retineatis, per quem in synodo habita in Attiniaco proclamavi ad universalem sanctæ Romanæ sedis pontificem domnum Adrianum, cum litteris ab eo mihi suæ vocationis directis; quod neutrum tunc profuit, non tamen, quandiu halitus in me manebit, abistis dissentiam observandis. Et quia me sæpe de subscriptione redarguitis, quam in eadem synodo primo violenter per regiam potestatem, et posta, fraudulenter a me extorsistis, compendiose aliqua nunc respondebo, plura si necesse fuerit suo reservans in tempore. Nam, sicut jam vobis rescripsi, ad illam synodum pro responsione ad litteras domni apostolici me vocastis ; ad quam veniens, non illam me introire permisistis, sed extra fores, ut privilegio vestræ sedis subscriberem mandastis : et ego respondi quia nunquam contra privilegium vestrum fecissem, unde nec necessitas, nec ratio erat ut a me illam subscriptionem requireretis. Dum autem ex hoc magis ac magis in crastinum fatigarer, reclamavi me per epistolam papæ Leonis ad Anastasium Thessalonicensem episcopum directam (*epist.* 88), qua ait ad locum : « Non enim necessarium fuerat ut obligaretur scripto, qui obedientiam suam ipso jam voluntarii adventus probabat officio. » Denique cum nec hoc adjuvaret, proclamavi per libellum de quo supe-

rius memoravi, legens capitulum istud (FELICIS II, *epist.* 11, *cap.* 20) : « Quoties episcopi se a suis comprovincialibus vel a metropolitano putaverint prægravari, aut eos suspectos habuerint, mox Romanam appellent sedem ; » et sic usque ad finem capitulum percurri, quod et superius integrum descripsi : legi etiam meæ vocationis a domno apostolico litteras, quod neutrum mihi profuit. Me autem hæc agente, domnus rex vestra factione instigatus, qui priori die dixerat se mihi nihil ex sua parte discredere, minatus est quia tantum me meosque oneraret, quantum plus valeret, nisi illam subscriptionem facerem. De me autem mihi parum erat. Videns autem quia mei homines cogerentur rewadiare quod me in villam Pauliacum secuti fuerant, cum jam domum cum Harduico archiepiscopo iturus essem, accessit ad me Frotarius archiepiscopus, alloquens cur non acquiescerem ut suscriberem, quia nihil mihi periculi erat. Cui respondi quia aliter hoc non facerem, nisi et vos debito Ecclesiæ meæ privilegio mihi scriberetis servando, uti Antiochenum constituit concilium, ne demum mihi, quasi pro occasione hujus subscriptionis, aliquod præjudicium niteremini inferre. Qui respondit : « Certe ille hoc tibi nullatenus contradicet. » Et spopondi eo tenore me hoc esse facturum. Et petii mihi ipsam subscriptionem ostendi. Quam dum mihi ostenderetis, quædam quibus non acquievi deleta sunt, et quædam addita, videlicet ut ubi haberetur, secundum decreta sedis apostolicæ. Est autem ipsa subscriptio talis : « Ego Hincmarus, Laudunensis Ecclesiæ episcopus, amodo et deinceps domno seniori meo Carolo regi sic fidelis et obediens secundum ministerium meum ero, sicut homo suo seniori, et episcopus per rectum suo regi esse debet, ac privilegio Hincmari metropolitani provinciæ Rhemorum Ecclesiæ, secundum sacros canones et decreta sedis apostolicæ ex sacris canonibus promulgata, pro scire et posse meo obediturum profiteor ? » Quam mecum deferens domum hanc mihi vobis subscribendam dictavi : « Et ego Hincmarus, Rhemorum archiepiscopus, tibi Hincmaro Laudunensis Ecclesiæ coepisco, tuum debitum sacris præcipientibus canonibus privilegium conservabo, et in quibusque ecclesiasticis negotiis indigueris, secundum sacras regulas debitum tibi jure adjutorium archiepiscopali auctoritate adhibebo. » Hanc autem vobis per Fredigisum, Harduici, archiepiscopi presbyterum, misi, et remandastis mihi per eumdem quia voluntarie illud faciebatis : et sic in synodo relegi et subscripsi. Vos autem penitus subscriptionem quam promiseratis dimisistis : sed verbis fuistis professi quod in quibuscunque me juste ac rationabiliter possetis secundum vestrum ministerium adjuvare fecissetis. Ego autem nunquam contra privilegium sedis vestræ quoquam egi, neque contra ullius episcopi privilegium, Deo propitiante, unquam acturus ero. Utrum autem vos juxta professionem vestram erga me in reliquum egissetis, qui legerit litteras, ex eodem loco Attiniaco mihi a vobis per Hittonem diaconum missas, de quibus jam vobis respondi unde hic nunc eas apponere supervacuum est, facile poterit dignoscere. Scitis etiam et vos quale adjutorium mihi post hanc professionem vestram præbuistis, dum ad vos has scripsi litteras.

« Reverentissimo Rhemorum archiepiscopo Hincmaro, sanctæ Laudunensis Ecclesiæ Hincmarus Deo miserante episcopus, debitam in Christo devotionem.

« Vos scitis quia ab universali sanctæ Romanæ Ecclesiæ papa, Patre quoque nostro Adriano, bis vocatus existo, et vos ipsi, in quaternionibus a vobis in Attiniaco palatio coram archiepiscopis et episcopis qui adfuerunt datis, quod ad eamdem sedem venire totidem vocatus detrectem, me reprehendistis, si vitio scriptoris pro *detrectem*, quod est dissimulem vel differam, *detractem*, quod valde tractem non ab re accipi potest, intercharaxatum non fuit. Unde vos nunc pro amore Dei omnipotentis et reverentia S. Petri exposco, sicut et in eadem synodo in eodem Attiniaco a vobis convocata, quod impetrare non valui, expostulavi ; ac jam etiam per integrum efflagitavi annum, et præcipue in synodo apud Vermeriam palatium olim ab horno habita, obsecrando declamavi, nunc quoque et obsecro et item declamo, et ut hactenus egi, quo vestra archiepiscopali auctoritate apud domni nostri gloriosissimi regis Caroli clementiam obtineretis, quatenus domni et universalis papæ Adriani præceptis ac institutionibus ecclesiasticis mihi, ut omnibus expedit, liceat obedire, velut ei qui de omni Ecclesia fas habet judicandi, videlicet ut limina sanctorum Petri et Pauli merear, ut devovi, et ab eodem insuper vocatus sum, penetrare. Alioquin me vobis abhinc, ut archiepiscopo coepiscopus obtemperare debet, sciatis obsequi non posse ; quia, ut decernit beatus papa Gelasius, « nesciunt quid loquuntur qui decretis « sanctæ Romanæ sedis præsulum quasi canones op- « ponunt, quibus contraire contra canones est ipsos « se erigere. » Iste Gelasius papa venerabilis et sanctus decretales epistolas venerabiliter sanxit suscipiendas, nec eas venerabiliter suscipit, licet ad tomum caput inclinet, qui eis non obedit, sed potius porro obvias manus inferens, quod sine periculo agi non potest, respuit, utpote qui de se judicari non prospicit. Nam velimus, nolimus, aut eis parebimus, aut eorum judicio percellemur, quorum neminem aliqui quique reprobare valemus. De archiepiscopis autem Remigio ac Harduico, quo mihi per Teutlandum diaconem mandastis, privilegio sanctæ Romanæ Ecclesiæ non præjudicant, sed quod eis eadem sancta sedes de me voluit ac disposuit committere commisit. Vos vero quod vestrum est agite. In Domino Jesu Christo bene valete. »

Ac si etiam in subscriptione illa aliquid haberetur quod forte intolerabile foret, beatus papa Alexander, quintus post principem apostolorum Petrum, mihi manum porrigeret, qui suis ita inquit decretis ad

locum (*epist.* 1) : « Similiter si hujusmodi personis quædam scripturæ, quoquomodo per metum aut fraudem, aut per vim extortæ fuerint, vel ut se liberare possint, quocunque ab eis conscriptæ vel roboratæ fuerint ingenio, ad nullum eis præjudicium aut nocumentum provenire censemus : neque ullam eos infamiam vel calumniam, aut a suis sequestrationem bonis, unquam, auctore Domino et sanctis apostolis eorumque successoribus,sustinere permittimus.Confessio vero in talibus non compulsa, sed spontanea fieri debet, ipso attestante qui ait : *Ex corde enim procedunt homicidia, adulteria, fornicationes, blasphemiæ* (*Matth.* xv, 19), et cætera quæ sunt ad hæc pertinentia. Nec tantum attendenda sunt quæ fiunt, quantum quo animo fiant. « Si non sunt tantum attendenda quæ fiunt, quantum quo animo fiant, quo animo ego illud fecerim, neque parum sciens poterit ignorare, qui etiam multo plura tunc essem facturus, ut meos qui innoxii erant, et causa mei opprimebantur, possem liberare. Et ne solus hic sanctus papa Alexander hæc decrevisse putetur,quid beatus Gregorius, quem venerabiliter suscipitis, de hoc sentiat apparet ad Constantium Mediolanensem episcopum de Pompeio episcopo scribens ita (*lib.* viii, *epist.* 30) : « Nunc igitur quoniam illa quæ contra eum dicta sunt, non sub illa quæ decuit districtione quæsita sunt,et gesta quæ exinde apud fraternitatem vestram confecta sunt, neque ad condemnationem, neque ad absolutionem ejus probantur posse sufficere, non levis res agitur, ut incaute vel in transcursu non debeat diffiniri. Nam grave est satis et indecens ut in re dubia certa dicatur sententia. Et hæc quidem gesta esse poterant ad diffiniendum satis idonea, si accusati ea confessio sequeretur : si

A tamen eamdem confessionem subtilitas examinis ex occultis eliceret, et non afflictio vehemens extorqueret, quæ frequenter hoc agit, ut noxios se fateri etiam cogantur innoxii. Nam postquam præfatus episcopus, ut dicitur, cruciari custodia cremarique fame se asseruit, scire debetis si ita est, utrum noceat si sic fuerit extorta confessio. Certe si non nocet extorta confessio, non obest extorta subscriptio.» O utinam tunc de me qualicunque episcopo illud voluissetis rationabiliter attendere, quod de vestris mihi scripsistis frustra villanis, meis autem parochianis, quod et superius prælibavi, ubi dixistis quia appellantes quamcunque violentiam pati non deberent, an mihi appellanti ad summam apostolicæ sedis auctoritatem, mihique ab eadem vocato, per-
B que ejus auctoritatis litteras præsentialiter legendo reclamanti, deceret privilegium vestræ sedis ullam inferre violentiam. Ratum est nempe ut privilegium vestræ sedis obsecundetur ad charitatis concordiam, non officiat ad disceptationis socordiam. Præterea scripsistis mihi hæc : « Te latere non potest quanta mala Karlomanni complices in Rhemorum diœcesi fecerunt.Propterea cum fratribus et consacerdotibus nostris qui adfuerunt, tenore subjuncto eos excommunicandos decrevimus. Et ideo his quæ subter annectuntur relectis præsentialiter, mihi per comministrum tuum litteras tui consensus in hac excommunicatione canonica mitte, ut per singulos archiepiscopos diversarum provinciarum eam concurram dirigere, antequam malum quod cœperunt
C gravius grassari, et longius ac latius serpendo possit excrescere. » (*Epistolam de qua hic agitur vide inter Opera Hincmari Rhemensis, tomo proxime sequenti.*)

V.

HINCMARI COLLECTIO ALTERA.

Ex antiquis epistolis Romanorum pontificum, Hincmaro Rhemensi *apud Gundulfi villam missa per Wenilonem archiepiscopum.*

PRÆFATIO.

Iste pitatiolus plane depromit et apte,
  Sedem appellandam libere apostolicam.
Quin appellantem haud vinclis artarier ullis,
  Responsum a vincto rite nec exigier.
Archique pontifici distinguit jusque, modumque,
  Cum compræsulibus ceu teneat sobrius.
Sitque pio regi Carolo pax, vita, potestas,
  Qui probus hæc cernens præ probitate probet.
Cui si surripitur humanis nisibus ullis,
  Cassando reicit, res ubi certa redit.
D Sic sua mens adeo veri defervet amore,
  Recte frustrandum ne sinat esse ratum.
Namque animum servat mitis sapientia fortem,
  Præ cunctis proprie quem redimit pietas.
O quam rex felix, virtutum fortis amator,
  Tam bene quem superat sola boni pietas.
At te, Christe, Deum noscens dum diligit ultro,
  Quæ spernis spernit, quæ statuis statuit.
Se tibi committens in te tua verba veretur,
  Nunc et in æternum tuque tuere tuum.

Ex decretis Alexandri papæ, qui fuit quintus post Petrum.

(*Epist.* 3.) « Alexander episcopus omnibus divino sacerdotio fungentibus pax et misericordia multiplicetur, et sapientia, atque bona voluntas in omnibus augeatur et fructificetur in Domino. Gratia Dei,

fratres charissimi, sumus id quod sumus. Idcirco nobis providendum est, et oppido decertandum, ne in ea vacui inveniamur, sed eadem nobis cooperante gratia, fructum Domino plurimum reportemus. Quod aliter fieri non potest, nisi sapientiam scrutando, ejusque præcepta lectionibus et hymnis meditando, atque eo adminiculante implendo, orando, vigilando, voluntatem ejus, in quantum ipse largitus fuerit, perficere studeamus. Nec enim negligendam gratiam nobis Dominus dedit, sed fideliter exercendam tribuit. Dilectio enim sine simulatione in nobis esse et apparere debet, quia *omnis qui odit fratrem suum homicida est*; qui vero diligit Deum in Deo manet, et Deus in eo (*I Joan.* III). Unde et Apostolus ait : *Nolite judicare, fratres, in invicem, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratribus vel scandalum* (*Rom.* XIV, 13). Et Dominus inquit : *Quod tibi non vis fieri, alteri ne facias.* Et alibi : *In hoc cognoscent omnes quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem* (*Joan.* XIII, 35). Et Salomon ait : *Sacrificium salutare est attendere mandatis, et discedere ab omni iniquitate* (*Eccli* XXXV, 2). Summa enim iniquitas est fratres detrahere et accusare. Unde scriptum est : *Omnis qui detrahit fratrem suum homicida est, et omnis homicida non habet partem aut hæreditatem in regno Dei* (*I Joan.* III, 15). Et alibi : Cavete vos, fratres charissimi, ne participes efficiamini, quod absit, malis eorum : et non solum vos cavete ab omnibus, sed et alios cavere ab eis et avertere docete. »

Ex epistola Sixti papæ secunda, universis Ecclesiis directa, qui fuit sextus post Petrum.

(*Epist.* II.) « Si quis vestrum pulsatus fuerit in aliqua adversitate, licenter hanc sanctam et apostolicam appellet sedem : et ad eam quasi ad caput suffugium habeat, ne innocens damnetur, aut Ecclesia sua detrimentum patiatur. Si autem ei necesse evenerit, eamque appellare minime ausus fuerit, et vocatus tamen ab hac sancta sede fuerit, non renuat venire, sed confestim ut ei nuntiatum fuerit venire festinet, et causas pro quibus vocatus est prudenter disponat, atque si necesse aliquid corrigere fuerit, cum his quos hic primos invenerit corrigat. Ad Ecclesiam tamen suam non prius revertatur quam hinc litteris apostolicis vel formatis pleniter instructus atque purgatus sit, si fuerit unde. Ut postquam domum reversus fuerit, cognoscant vicini sui qualiter hic suam aliorumque causam finierit, quatenus eam absque aliqua ambiguitate nuntiare et prædicare omnibus possit. Ab hac enim sancta sede a sanctis apostolis tueri, defendi et liberari episcopi jussi sunt; ut sicut eorum dispositione, ordinante Domino, primitus sunt constituti, sic hujus sanctæ sedis, cujus dispositioni eorum causas et judicia servaverunt, protectione futuris temporibus sint ab omnibus perversitatibus semper liberi. Unde culpantur hi qui aliter circa fratres egerint, quam hujus sedis rectoribus placere cognoverint. His taliter consideratis, atque cum reliquis episcopis decretis, A tanquam omnium curam gerentes, propter sedis propriæ apicem decernimus ut nemo pontificum aliquem suis rebus exspoliatum episcopum, aut a sede pulsum, excommunicare aut judicare præsumat, quia non est privilegium quo exspoliari possit jam nudatus. Si quis autem aliter agere præsumpserit, sciat censuram hujus sanctæ sedis cum omnibus membris suis sibi esse venturam ; et sicut egerit, ita recipiet : si bene, bene ; si grave, grave ; si pessime, pessime; quoniam dignus est operarius mercede sua. Nos, fratres, nullum perdere volumus, sed ipse se perdit, qui pia considerata avertit, et qui apostolorum et hujus sanctæ sedis decreta libenter violat. Sed et nunc, fratres, commendamus vos omnes Domino, et verbo gratiæ ejus, qui potest perficere et dare hære- B ditatem vobis cum omnibus sanctis. Ipse autem Deus pacis et consolationis det vobis id ipsum sapere secundum Jesum Christum, ut vobis invicem succurratis, et non sitis divisi : ut unanimes uno corde honorificemus eum in concordiam et consolationem fratrum, qui potens est confirmare vos secundum Evangelium ejus, juxta revelationem mysterii æterni, temporibus scilicet perpetuis, quibus vobis futurorum gaudiorum largienda sunt munera. »

In Decretalibus Hygini papæ, qui fuit decimus post Petrum, de metropolitanis episcopis.

(*Epist.* I.) « Cæterum, fratres, salvo in omnibus Romanæ Ecclesiæ privilegio, nullus metropolitanus, absque cæterorum omnium comprovincialium epi- C scoporum instantia, aliquorum audiat causas episcoporum, quia irritæ erunt aliter actæ quam in conspectu eorum omnium ventilatæ, et ipse si fecerit coerceatur a fratribus. Criminationes majorum natu per alios non fiant, nisi per ipsos qui crimina intendunt, si tamen ipsi digni et irreprehensibiles apparuerunt, et actis publicis docuerint omni se suspicione carere et inimicitia, atque irreprehensibilem fidem et conversationem ducere. Necnon et peregrina negotia et judicia prohibemus, quia indignum est ut ab externis judicentur, qui comprovinciales et a se electos debent habere judices. Nos quidem ex omni parte arripiendo occasiones abscidimus. Nos supernæ memores disciplinæ quibuscunque cadentibus dexteram porrigimus, et a ruinæ D præcipitio quos possumus relevamus, et defensionis adminiculum totis viribus præbere cupimus. Certe vel si mens sit recti conscia, vindicta dignus est qui alii existit causa periculi : qui vero innocentem vel fratrem quocunque ingenio persequitur, ipse in se jugulum mortis impingit, ut ait divinus et beatus præco : *Noli detrahere, ne eradiceris ;* noli accusare, ne accuseris; noli judicare, ne judiceris : quia in quo judicio judicaveris, judicabitur de te. Nemo creditur nos odisse, quorum relatione non læditur. Dicit enim Dominus : *Omne regnum in se divisum non stabit* (*Matth.* XII, 25) ; et omnis scientia et regula adversum se divisa non stabit. Ideoque necesse est ut concorditer salubres suscipiatis horta-

tus, nihil per contentionem agentes, sed ad omne studium devotionis unanimes divinis et apostolicis constitutionibus pareatis. »

In Decretalibus Aniceti papæ de metropolitanis contumacibus, qui fuit tertius decimus post Petrum.

Epistola unica. « Ipse autem archiepiscopus nihil de coepiscoporum causis, aut aliis communibus, juxta statuta apostolorum, absque cunctorum illorum agat consilio : nec illi, nisi quantum ad proprias parochias pertinet, sine suo, quoniam tali gaudet ex concordia Altissimus, et gloriatur in membris suis. Reliqui vero, qui alias metropolitanas sedes adepti sunt, non primates sed metropolitani nominentur. Si autem aliquis metropolitanorum inflatus fuerit, et sine omnium comprovincialium præsentia vel consilio episcoporum, aut eorum, aut alias causas agere, nisi eas tantum quæ ad propriam suam pertinent parochiam agere, aut eos gravare voluerit, ab omnibus districte corrigatur, ne talia deinceps præsumere audeat. Si vero incorrigibilis eisque inobediens apparuerit, ad hanc apostolicam sedem, cui omnia episcoporum judicia terminare præcepta sunt, ejus contumacia referatur, ut vindicta de eo fiat, et cæteri timorem habeant. Si autem propter nimiam longinquitatem, aut temporis incommoditatem, vel itineris asperitatem, grave ad hanc sedem ejus causam deferre fuerit, tunc ad ejus primatem causa deferatur, et penes ipsum hujus sanctæ sedis auctoritate judicetur. Similiter, si aliquis episcoporum proprium metropolitanum suspectum habuerit, apud primatem diœceseos, aut apud hanc apostolicam sedem audiatur. Qui major est vestrum, secundum Dominicam jussionem, sit vester minister ; et quanto major es in omnibus humilia teipsum. Charissimi, nolite inter vos contendere, nec quærat aliquis major esse ; sed juxta Apostolum, diligite vos invicem, quoniam charitas ex Deo est ; et omnis qui diligit ex Deo natus est, et cognoscit Deum : qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas est. »

Ex epistola Victoris papæ, Theophilo Alexandrino episcopo directa, qui fuit quintus decimus post Petrum.

(Vide num. 4.)

Ex epistola Callisti papæ, ad omnes Galliarum urbium episcopos, qui fuit decimus septimus post Petrum.

(Vide ibid.)

In Decretalibus Lucii papæ, de metropolitanis episcopis, qui fuit vicesimus tertius post Petrum.

(Vide ibid.)

In Decretalibus Julii papæ, de metropolitanis episcopis, qui fuit tricesimus sextus post Petrum.

(Vide ibid.)

Ex Capitulis sanctissimi archiepiscopi Felicis, ex Nicæna synodo sumptis.

(Vide ibid.)

Damasus papa, qui fuit istius Felicis successor et fuit tricesimus nonus post Petrum, scripsit ad Stephanum archiepiscopum, de archiepiscopis qui facile damnare volunt episcopos, dicens.

(Vide ibid.)

A *Ex Græcis et Latinis canonibus, et synodis Romanis, atque decretis præsulum ac principum Romanorum, a papa Adriano Ingilramno Mediomatricæ urbis episcopo prolatis.*

(*Cap.* 14.) « Nullus metropolitanus episcopus absque cæterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia, aliquorum audiat causas eorum, quia irrita erunt, imo etiam causam in synodo pro facto dabit. Nec reliquorum aliquis episcoporum, suorum sacerdotum causas audiat, absque præsentia clericorum suorum ; quia irrita erit sententia episcopi, nisi præsentia clericorum confirmetur. »

Ex decretis Eusebii papæ.

(*Epist.* 2, *sub finem.*) « Oves ergo quæ pastori suo commissæ fuerint, eum nec reprehendere, nisi a B recta fide exorbitaverit, debent, nec ullatenus accusare possunt ; quia facta pastorum oris gladio ferienda non sunt, quanquam recte reprehendenda videantur. Ideo ista dicimus, quia in scriptis vestris reperimus quosdam episcopos vestris in partibus a propriis ovibus accusatos, aliquos videlicet ex suspicione, et aliquos ex certa ratione : et idcirco quosdam suis esse rebus exspoliatos, quosdam vero a propria sede pulsos. Quos sciatis nec ad synodum comprovincialem, nec ad generalem posse vocari, nec in aliquid judicari, antequam cuncta quæ eis sublata sunt legibus potestati eorum redintegrentur. Prius ergo oportet omnia illis legibus redintegrari, et ecclesias quæ sibi sublatæ sunt, cum omni privilegio suo restitui. Et postmodum non sub angusti C temporis spatio, sed tantum temporis spatium eis indulgeatur, quantum exspoliati vel expulsi esse videntur, antequam ad synodum convocentur, et ab omnibus quisque suæ provinciæ episcopis audiatur. Nam nec vocari ad causam, nec judicari potest exspoliatus vel expulsus, quia non est privilegium quo exspoliari possit jam nudatus. Unde et antiquitus decretum est ut omnes possessiones, et omnia sibi sublata, atque fructus cunctos, ante litem contestatam perceptor vel primas possessori restituat. Et alibi scriptum habetur : Ille qui violentiam pertulit, universa in statu quo fuerant recipiat, et quæ possedit securus teneat. Et alibi in synodalibus Patrum decretis, et regum edictis legitur statutum. Redintegranda sunt omnia exspoliatis vel ejectis epi- D scopis, præsentialiter ordinatione pontificum, et in eorum unde abscesserunt loca funditus revocanda quacunque conditione temporis, aut dolo, aut captivitate, aut virtute majorum, aut per quascunque injustas causas, res Ecclesiæ, vel proprias aut substantias suas perdidisse noscuntur ante accusationem, aut regularem ad synodum vocationem eorum, et reliqua. Est etiam in antiquis Ecclesiæ statutis decretum, ut qui aliena invadit non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde et in Evangelio scriptum est, *quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplum* (*Luc.* XIX, 8) ; et in legibus sæcularibus cautum habetur : Qui rem subripit alienam, illi cujus res direpta est in decuplum quæ

sublata sunt restituat. Et in lege divina legitur : *Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui, et dicet omnis populus, Amen* (*Deut.* XXVII, 17). Talia ergo non præsumantur absque ultione, nec exerceantur absque sua damnatione. Pacem, et non damnum aut injustitiam alicujus sectamini in invicem, et in omnes. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. De cætero, charissimi, gaudete, et perfecti estote : exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. Dominus custodiat vos, et nunc, et in die æternitatis. Amen. Data IX Kalend. Octobr., Constantio V. C. CONS. »

Ex epistola Zephyrini papæ, Ægyptiis directa, qui fuit decimus sextus post Petrum.

(*Epist.* II.) « Nuntiatum est enim sedi apostolicæ per apocrisiarios vestros, quosdam fratrum nostrorum, episcoporum videlicet, ab Ecclesiis et propriis sedibus pelli, suaque eis auferri supellectilia, et sic nudos exspoliatos ad judicia vocari, quod omni ratione caret, cum constituta apostolorum eorumque successorum, et præcepta imperatorum, ac constitutiones legum, id ipsum habeant, et apostolicæ sedis auctoritas id ipsum fieri vetet. Præceptum est ergo in antiquis statutis, episcopos ejectos, atque suis rebus exspoliatos, Ecclesias proprias recipere, et primo sua omnia eis reddi, et tum demum, si quis eos juste accusare voluerit, æquo periculo facere, judices esse decernentes episcopos recta sapientes, et in Ecclesia convenientes, ubi testes essent singulorum qui oppressi videbantur : nec prius eos respondere debere, quam omnia sua eis et Ecclesiis eorum legibus integerrime restaurentur. »

Ex epistola Julii papæ, quæ fuit rescripta Eusebio, Theognio, Theodoro, ac Berinto, et reliquis Orientalibus episcopis, culpans eos quod Athanasium et Paulum, cæterosque sequaces eorum, absque sedis apostolicæ consultu damnare, et a propriis sedibus pellere, contra canonicam præsumpsere auctoritatem.

(*Epist.* II, *ad Orientales.*) « Decuerat vos adversus sanctam Romanam et apostolicam Ecclesiam limate et non ironice loqui, quoniam et ipse Dominus noster Jesus Christus eam decenter allocutus ait : *Tu es*, inquit, *Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam ; et portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum* (*Matth.* XVI, 18). Habet enim potestatem, singulari privilegio sibi concessam, aperire et claudere januas cœlestis regni quibus voluerit. Nam si ei detrahere, quæ Domini ore sacrata atque superexaltata est, non renuitis, nec mirum si fratribus irrogare injurias minime cessatis. Unde jam silentio non teguntur, quæ vestro in concilio turbulenter atque cum tempestate decreta sunt. Apparet enim quoniam

A quadam tumultuosa indisciplinatione veritas est oppressa : vobis quippe inconsiderantibus quæ placent Deo, propter jurgia quæ contra proximos vestros habetis, et vota vestra inevincibilia esse contenditis. Sed erit opus divinæ providentiæ, quatenus et e contrario aperte possint evacuari, et quidquid illic convenientes, sine qualibet gratia, odio aut inimicitiarum causa gessistis, funditus repelli. Quapropter cum omni festinatione vos omnes ad hujus sanctæ sedis reverentiam volo concurrere, quatenus gestorum apud vos integritatem per vos ipsos possitis ostendere. Nam nec dubitare vos credo Athanasium, sacræ legis doctorem, non solum a nobis, sed etiam a Nicæna synodo veræ fidei cultorem esse comprobatum : qui defecto Alexandro mirabili sene,
B qui Arii prostraverat blasphemias, post quinque menses Nicæni concilii, Alexandrinorum Ecclesiæ suscepit præsulatum. Adversus quem ejusque sectatores multa mendacia texentes, et nudas valde calumnias quasi veras accusationes componentes, multorum malorum eum causam et caput esse perhibuistis : et non solum apud Ægyptum sed etiam apud Palæstinam, et Phœnicem, vicinasque gentes, scriptis vestris illum perturbatorem esse significastis. Qua de re, ecclesiasticam sequentes regulam, vos et illos Romæ regulariter ad judicium die statuta, non sub angusto temporis spatio, ut excusatio locum non inveniret, litteris et apocrisiariis evocavimus, illique vocatione suscepta ad diem præstitutum venere ; sed vos, ne vestris mendaciis caperemini,
C vestræque calumniæ nudarentur, venire distulistis. Nec his machinationibus solummodo contenti estis : sed etiam, videntes oves pastoribus desolatas, lupos pro pastoribus super eas posuistis. Decuerat ergo ut ad regularem veniretis convocationem, qualiter de his et de aliis vestris præsumptionibus veram redderetis rationem, quoniam occurreret veritas si falsitas displiceret, et nullus dubitat, quod ita judicium nocens subterfugit, quemadmodum eum nocens ut absolvatur requirit. Nec suspicione caret, qui alium calumniis derogat, falsa dixisse, cum ipse ad judicium ut probet quæ intulit evocatus venire distulerit. Vellem enim vos magis ad jam dictam canonicam convenire vocationem, ut coram universali concilio redderetis rationem, cur synodum ad statum Ecclesiarum et
D fratrum in Antiochia subvertendum, et Nicæni magni concilii destructionem fecistis, aut cur nobis inconsultis, episcopos in eam convocastis, ad quam nec Maximus Hierosolymitanus venit, nec nostra interfuit legatio, canonibus quippe in Nicæna synodo jubentibus, non debere præter sententiam Romani pontificis ullo modo concilia celebrari, nec episcopos damnari ; aut cur in prædictorum loco fratrum alios adulteros posuistis, antequam penes nos, aut nostros apocrisiarios, eorum causa canonice esset examinata, finemque perciperet rectum. Isti enim, qui ad memoratam regularem venere vocationem, volentes vos a prædictis subtrahere calumniis, multa adversus vos lacrymabilia et doloribus

A plena referunt, accusantes vos et dicentes multa se importabilia a vobis esse passos. Vos ergo refugientes venire, illosque perseverantes in vera ratione, suasque calumnias reclamantes, super quibus et Ægyptiorum episcopi litteris nobis missis protestantur suis, falsa esse quæ contra Athanasium suosque sectatores machinantur, cunctaque Arianorum machinata blasphemiis. Talibus namque figmentis liquet eos esse inculpabiles, vosque culpabiles : quia si de vera confideretis innocentia, nullomodo a jam dicta vos canonica subtraheretis evocatione, quæ non subito, sed spatiose denuntiata est : sed omni subducta apologia, absque tardatione venire et causas reddere festinaretis. Quibus ita gestis, scripsi vobis et omnibus qui in Antiochia contra apostolicam canonicamque regulam nobis in-

B consultis fueratis congregati, arguens vos primum de injuriis litterarum : deinde cur Athanasium suosque consectatores ad vestrum concilium convocassetis, canonibus scilicet præcipientibus nihil extra Romanum decerni pontificem, cui hæc et majora Ecclesiarum negotia, tam ab ipso Domino, quam ab omnibus universorum Conciliorum patribus, speciali sunt, ut jam dictum est, privilegio contradicta. Vobis vero refugientibus, et ad concilium toties convocatis adesse nolentibus, illis quoque in sua reclamatione et justa ratione persistentibus, vestraque cognoscentes crimina, et illorum justam examinantes rationem, omnesque eos Nicæno concilio comperientes, et nostris apostolicis jussionibus obtemperantes, visum est nobis ac universo concilio, ut vos,

C divinis præceptis et apostolicis monitis informati, qui pro omnium Ecclesiarum statu impigro vigilare debemus affectu, si quidquam reprehensioni usquam invenitur obnoxium, celeri sollicitudine aut ab ignorantiæ imperitia, aut a præsumptionis usurpatione revocemus. His taliter consideratis atque decretis, tanquam omnium curam gerentes, propter sedis propriæ dignitatem, suscepimus eos in communionem, singulisque cum suis, auctoritate hujus sanctæ sedis, rebus suas proprias reddidimus Ecclesias, quoniam huic sanctæ sedi propter pravorum hominum insidias, ipso Domino instituente, et sanctis Apostolis, eorumque successoribus per singula concilia roborantibus, hoc semper licuit licebitque, Domino auxiliante, in perpetuum. Unde qui se scit aliis esse præpositum, non moleste ferat aliquem

D sibi esse prælatum, sed obtemperantiam, quam ab aliis requirit, gratis et ipse dependat. Quapropter increpando vobis scribo, quia non recte tractastis viros inculpatos, et a nobis minime examinatos, de suis Ecclesiis communione privatos pellentes, et ecclesiasticæ disciplinæ injuriam irrogantes, constitutumque Nicæni concilii minime servantes, talia indisciplinate agere non formidastis. Idcirco, quoniam dudum venire renuistis, modo ad certum diem, id est, xv Kal. Novembris, vos iterum regulariter litteris missisque evocamus, ut coram vobis ostendamus, nos justam in eos protulisse sententiam, et de cætero non talia esse passuros. Est etenim in antiquis Ecclesiæ statutis decretum, ut qui aliena invadit non exeat impunitus, sed cum multiplicatione restituat. Unde et in Evangelio scriptum est. *Quod si aliquid defraudavi, reddo quadruplum* (*Luc.* XIX, 8). In lege quoque cautum est : *Maledictus omnis qui transfert terminos proximi sui, et dicet omnis populus, Amen* (*Deut.* XXVII, 17). Quare miror vos tam audaces esse, et tam impudenter egisse, et terminos ac jura beati Petri apostolorum principis invasisse. Si enim, ut paulo superius prælibatum est, juris erat ut absque ejus sanctæ sedis auctoritate nullus deberet aut concilia celebrare, aut episcopos ad Synodum convocare, vel eos damnare, aut propriis pellere sedibus, aut alios in eorum loco ordinare, omnia vos temerare non timuistis. Quid ergo est aliud talis præsumptio, nisi quod apostolorum suorumque successorum decreta transgredi, et maledictionem superius comprehensam, in lege scilicet cautam, quam omnis populus uno ore consonaque responsione per Amen, id est fiat, confirmavit, suscipere non timuistis ? »

Item ex eadem : « Nemo enim debitorem amplius potest cognoscere, quam ille qui injuriam ejusque sustinuit nequitiam. » *Et post pauca* : « Quod enim scripsistis non posse eum a pauciore numero episcoporum restitui quam depositus fuerat, non ita est, nec hæc regula orthodoxorum sanctæ Ecclesiæ est episcoporum, sed Arrianorum, sociorum videlicet vestrorum, hæc inventio ad perditionem orthodoxorum episcoporum contexta est. Nam, ut nobis a veracibus est testibus relatum, quando Antiochiæ pro damnatione fidei de consubstantialitate prolata fuistis congregati, odio prædicti Athanasii hanc regulam protulistis, quæ nullas habet vires, nec habere poterit, quoniam nec ab orthodoxis episcopis hoc concilium actum est, nec Romanæ Ecclesiæ legatio interfuit, canonibus præcipientibus sine ejus auctoritate concilia fieri non debere, nec ullum ratum est aut erit unquam concilium, quod ejus non fuerit fultum auctoritate. Igitur de fuga super qua Athanasium reprehenditis, non recte agitis, cum ipse Dominus mandatum nobis hoc dederit : *Cum persecuti vos fuerint in unam civitatem, fugite in aliam* (*Matth.* x, 23). Et ipse Dominus per semetipsum exemplum demonstrans, quando Pharisæi concilium fecerunt adversus eum ut eum occiderent, sciens autem Jesus discessit inde. Et alibi : *Tulerunt lapides Judæi, ut mitterent in eum. Jesus autem abscondit se, et exivit de templo, et transiens per medium eorum abiit*, et ita discessit. Nam et discipuli propter metum Judæorum recesserunt, celantes semetipsos. Et Paulus in Damasco (*II Cor.* XI), a principe gentis quæsitus, de muro sporta depositus est, et manus quærentis effugit. Et alii quamplurimi et innumerabiles sancti, tam in Veteri, quam in Novo Testamento, fugisse leguntur. Si ergo fugam improperatis fugientibus, erubescite potius persequi, et quiescite insidiari, quiescentque continuo fugientes. Nam sive perimatis

eos, mors semper contra vos exclamat ; sive rursus A exsilia superponatis, ubique in vos mali memoriam destinare noscimini, et illi patiendo sibi proficiunt. Unde et Dominus ait : Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere (*Matth.* x) ; sed potius eum timete, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. Multos enim cognovimus pessimis machinationibus injuste depositos. Ideo summopere mihi, cui vice principis Apostolorum universalis Ecclesiæ cura commissa est, providendum est, auxiliante ipso summo apostolo, ne deinceps talia fiant, quoniam ideo huic sanctæ sedi præfata privilegia specialiter sunt concessa, tam de congregandis conciliis, ac restitutionibus episcoporum, quam de summis Ecclesiarum negotiis, ut ab ea omnes oppressi auxilium et injuste damnati B restitutionem sumant, et talia ab improbis nec præsumantur absque ultione, nec exerceantur absque damnatione. » *Et post aliquanta.* « Noluit itaque Dominus tam leviter suos tractari ministros sicut facitis, aut a vobis damnari, sed sicut memoratum est, aut ab hac sancta sede cui commissi sunt, aut suo reservari judicio. Ait enim : Qui vos contristabit, me contristabit. Qui fecerit injuriam vobis, recipiet id quod inique gessit. Et quanta pœna exspectet eos qui Domini scandalizant discipulos, Evangelium sufficienter exponit, ubi de scandalizantibus discipulos loquitur. Nam quod a vobis non sint damnandi, sed aut ab hac sancta sede, ut præfatum est, aut sibi reservandi, ipse manifeste dat exemplum, quando peccantes sacerdotes, quorum locum modo in sancta C Ecclesia episcopi tenent, non per alium, sed per semetipsum, vendentes et ementes ejecit de templo, et mensas nummulariorum proprio evertit flagello, et ejecit de templo. Et ipse alibi ait : *Deus stetit in Synagoga deorum, in medio autem deos discernit* (*Psal.* LXXXI, 1), et reliqua talia et his similia. Et alibi idem ipse ait : *Nolite judicare, ut non judicemini ; nolite condemnare, ut non condemnemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini* (*Matth.* VII). Quapropter non tam temere, ut vos facitis, quisquam suam præsumat evomere iniquitatem : sed judicantem oportet cuncta rimari, et ordinem rerum plena inquisitione discutere, nec de illis, quæ ei inconcessa sunt, ullomodo judicium præsumere, interrogandi ac proponendi, adjiciendique patientia præbita ab eo, ut ibi actio partium limita sit D pleniter : nec prius litigantibus sua velit sententia obviare, nisi quando ipsi, peractis omnibus, jam nihil amplius habuerint in quæstione quod proponant. Nec oportet quemquam judicari aut damnari, antequam suos accusatores præsentes habeat, locumque defendendi accipiat spatiosum ad abluenda crimina. Similiter in jam facta Nicæna synodo statutum est, ut ultra provinciæ terminos accusandi licentia non progrediatur, nisi ad hanc apostolicam fuerit sedem provocatum, ad quam omnes qui voluerint libere et absque illo impedimento a quibusdam agendo, confluere debent. » *Item ex subsequentibus.*

« Judices autem alii esse non debent, nisi quos ipse qui impetitur elegerit, aut quos suo cum consensu hæc sancta sedes, aut ejus primates auctoritate hujus sanctæ sedis delegaverint. Ex his enim et aliis, quæ tam in hac sancta sede, quam et ab Apostolis eorumque successoribus sunt statuta, nil præfatis episcopis concessistis : sed vim eis inferentes, injusteque, ut superius commemoratum est, eos damnantes, aliquos absentes expulistis, quod omni Christianæ legi est inimicum. In quibus apparet quod nec Domino sua servastis jura, nec huic sanctæ matri et apostolicæ Ecclesiæ, quæ, ut prescriptum est, eos suo judicio aut huic sedi voluit reservari, ne a tam pravis, sicut estis, hominibus damnarentur aut ejicerentur. In his omnibus vos stultos et prævaricatores Evangeliorum et canonum esse, nulli sane sapientium est absconditum. Nec his contenti in vestra estis prævaricatione, sed etiam quod prius expulsos eos, et suis exspoliatos rebus, quasi vocastis atque damnastis, cum nullus regulariter aut vocari, aut judicari possit antequam sit regulariter restitutus, et sua omnia ei legibus sint integerrime reformata. Est namque in sæpedicta sancta synodo ab omnibus unanimiter decretum, et apostolica auctoritate roboratum, ut si quis episcoporum suis fuerit rebus exspoliatus, et in accusatione pulsatus, ordinatione pontificum oportet et decet sanctum propositum prima fronte certare, ut omnia quæ per suggestiones inimicorum suorum amiserat, legaliter primo potestati ejus ab honorabili concilio redintegrentur, et præsul regulariter prius statui pristino reddatur, et ipse, dispositis ordinatisque suis, tunc ad tempus veniat ad causam, et si ita juste videtur, accusantium propositionibus respondeat. Quare ergo transgressi estis terminos patrum, judicantes et damnantes eos quos non debuistis ? quare judicastis eos quos non regulariter approbastis? Nec observastis quod in Regnorum libro scriptum est : *Non quomodo videt homo, videt et Deus : quia homo videt in facie, Deus autem in corde* (*I Reg.* XVI, 7), et in Paralipomenon : *Omnia corda scrutatur Deus, et omnem cogitationem novit* (*I Paral.* XXVIII, 9). Et alibi scriptum est : Non potest humano condemnari examine, quem Deus suo reservavit judicio. Hæc omnia summopere præcavenda sunt, nec accusatio episcoporum facile est recipienda, dicente Domino : *Non suscipias vocem mendacii* (*Exod.* XXIII, 1), et Apostolus inquit : *Adversus presbyterum inscriptionem non recipiendam, absque duobus vel tribus idoneis testibus* (*I Tim.* V, 19). Si hæc de presbyteris vel cæteris fidelibus sunt præcavenda, quanto magis de episcopis ? Quibus cognitis, magis vos dominari velle manifestum est, quam consulere fratribus aut sustentare eos, qu a honor inflat ad superbiam, et quod provisum est ad concordiam, tendit ad noxam. Decuerat namque vos, juxta præfatas regulas, si aliquid egissent contra suum ordinem, mandare nobis, et exspectare quid ad vestra consulta rescriberemus, in tantum, ut si etiam quidquam grave intolerandumque comitte-

rent, nostra præstolaretur censura, et nihil prius aut A aliud decerneretis, quam quod nobis placere cognovissetis, ita ut a regulis præstitutis nulla, aut negligentia, aut præsumptione recederetis. Cesset hujusmodi pressa nostra auctoritate præsumptio, vitentur hujusmodi nocumenta, quia nequaquam talia patienter ferre possumus machinamenta, quoniam convenit nos paternarum sanctionum diligentes esse custodes. »

Ex epistola sanctissimi archiepiscopi Felicis et ejus sancti concilii, Athanasio, et universis Ægyptiorum, Thebaidorum et Libyorum episcopis rescripta : in qua consultationibus eorum, quas super episcoporum persecutionibus et accusationibus direxerunt, canonice respondetur.

(Felix II, *epist.* 1.) « Non ita in Ecclesiasticis agendum est negotiis, sicut in sæcularibus. Nam in B sæcularibus, postquam legibus vocatus venerit, et in foro decertare cœperit aliquis, non licet ante peractam causam recedere : in ecclesiasticis vero, dicta causa recedere licet, sit necesse fuerit, aut si prægravari viderit.» *Item ex eodem*: « Jam enim formam dedimus, et a prædecessoribus nostris datam esse cognovimus, ut si quis se agnoverit Christianum, illud servet quod ab Apostolis noscitur esse contraditum, dicente Apostolo Paulo : *Si quis vobis annuntiaverit præter quod accepistis, anathema sit* (*Gal.* I, 8). Christus enim Dei Filius, Dominus noster, humano generi per propriam passionem salutem plenissimam condonavit, ut nos liberaret. Et si Deus in tantum nos dilexit, ut etiam proprio Filio non parceret, sed pro nobis omnibus illum traderet, C ut nos liberaret, ut quid nos non diligimus fratres, aut eos temere judicamus, cum prædictus dicat Apostolus : *Nolite judicare invicem, sed hoc judicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum* (*Rom.* XIV, 13) ? Nam si illi qui fratres diligunt, ex Deo nati sunt et vident Deum, quid ergo erit illis, qui eos persequuntur, et eos detrahendo, machinando, accusando, infestando, damnare moliuntur ? Si illi filii Dei, procul dubio hi filii sunt diaboli, qui semper sicut leo rugiens circuit quærens quem devoret, ita fratres insequuntur ut perdant. Qui vero adjuvare fratres refugiunt, majus onus peccatorum acquirunt et fraternitatis solatio rei existunt. » *Et post pauca* : «Non enim de fontibus salutiferis, spiritualiter ad acquisitionem æternæ vitæ, procedunt D tales accusationes et detractiones, atque ideo competenter nos beatus Paulus apostolus admonens ait : *Non debere plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (*Rom.* XII, 3). In diffinitione pietatis perduremus. Qui enim hanc prætereunt, non tantum ipsi sunt decidentes a corroboratione sua, sed insipientiæ suæ dereliquerunt omnibus memoriam, ut in his in quibus peccaverunt minime latere potuissent. Gloria enim et contumelia in loquela, et in lingua hominis casus illius est. Ideoque conveniens est hanc quidem ostensionem reprehensionum illorum nostris actibus inseri, ne ulterius jam talia patiamini, seminantibus illis zizania et scandala, sed lætari in officiis et dogmatibus vestris mereamini. Igitur erubescant talia, et hujusmodi blasphema subtrahere festinent, si noluerint a sacerdotali nostro collegio segregari, et a Christiani populi societate divelli. Licet namque de his plura et pernecessaria, quæ in decretis sedis Apostolicæ, et ab Apostolis eorumque successoribus statuta, inveniuntur, dicere et conscribere potuissemus, tamen nobis melius visum est, ut epistolam oratione claudamus. Deus omnipotens, et hujus unigenitus Filius et salvator noster Jesus Christus, hoc vobis tribuat incitamentum, ut omnibus fratribus, et coepiscopis nostris, quibuscunque tribulationibus laborantibus, totis succurratis viribus, et cum eis compatientes, crucem ejusdem Domini salvatoris portetis, ut veri ipsius discipuli coram omnibus appareatis : ut et vos, et qui vobiscum sunt, hic et in futuro meliora possideatis, quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se, per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem et cum quo omnipotenti Deo Patri gloria in sæcula sæculorum. Amen. Valere vos opto, charissimi fratres. Data Idibus Februarii, Agario et Juliano V. Cl. conss. »

Item ex Græcis et Latinis canonibus.

(*Cap.* 5.) « Nam si suis rebus fuerit exspoliatus episcopus, aut quod absit, quod alienum ab omnibus debet esse fidelibus, a sede propria ejectus, aut in detentione aliqua a suis ovibus fuerit sequestratus, tunc canonice, antequam in pristinum restituatur honorem, et sua omnia quæ insidiis inimicorum suorum ei ablata fuerant redintegrentur, nec convocari nec judicari poterit, nisi ipse pro sua necessitate, minime tamen judicandus, advenire sponte elegerit. Nec omnino a quoquam respondere cogatur, antequam integerrime omnia, quæ per suggestionem inimicorum suorum amiserat, potestati ejus ab honorabili concilio redintegrentur, et præsul prius statui pristino reddatur, et ipse dispositis ordinasque libere ac secure suis, tunc canonice convocatus, ad tempus synodo in legitima et canonica veniat ad causam, et si ita juste videtur, accusantium propositionibus respondeat. »

Ex decretis Cœlestini papæ.

(*Epist.* 11 *episcopis Calab. et Apul.*) « Nulli sacerdotum liceat canones ignorare, nec quidquam facere quod Patrum possit regulis obviare. Quæ enim a nobis res digna servabitur, si decretalium normam constitutorum, pro aliquorum libitu, licentia populis permissa, frangatur ? Capitulo III : *Quod docendus sit populus, non sequendus.* Docendus est populus, non sequendus. Nosque, si nesciunt, eos quid liceat quidve non liceat commonere, non his consensum præbere debemus. Quisquis vero conatus fuerit tentare prohibita, sentiet censuram sedis apostolicæ minime defuturam. Quæ enim sola admonitionis auctoritate non corrigimus, necesse est per severitatem congruentem regulis vindicemus. Per

totas hoc ergo, quæ propriis rectoribus carent, Ecclesias volumus innotescat, ut nullus sibi spe aliqua forsitan blanditiis illudat. Data XII. Kal. Augusti, Florentio et Dionysio conss. »

Epistola decretalis Sixti papæ.

(*Epist.* 3 *Xysti III.*) « Sixtus episcopus omnibus Orientalibus episcopis in Domino salutem. Gratias vestræ referimus sanctitati, quod in tribulatione et persecutione nostra nos visitare misistis, et causæ nostræ finem bonum scire et esse optatis, precibusque Deum exorastis, ut mihi in tribulatione succurreret mea, meque adjuvaret, et ab æmulis tribulantibus et persequentibus me liberaret. O quam bona est charitas, quæ absentes per imaginem, præsentes sibimetipsis exhibet per amorem : divisa quoque unit, ac confusa ordinat, inæqualia sociat, imperfecta confirmat. Quam recte prædicator egregius, apostolus videlicet Paulus, *vinculum perfectionis* (*Coloss.* III, 14) vocat, quoniam virtutes quidem cæteræ perfectionem generant, sed tamen eas charitas ita ligat, ut ab amantis mente dissolvi jam nequeant. Hac quoque virtute, fratres, vos plenos Spiritus sancti gratia esse reperio, dum solatiari mihi in meis anxietatibus sentio. Nec mirum, charissimi, si me persequuntur æmuli mei, cum caput nostrum, quod est Christus, olim æmuli sanctæ Dei Ecclesiæ, servorumque ejus, sint persecuti. Unde et ipsa per se Veritas dicit : *Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus* (*Matth.* X, 25)? Quæ iterum dicit : *Si de hoc mundo essetis, mundus quod suum erat diligeret ; sed quia de hoc mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus* (*Joan.* XV, 19). Hæc, fratres, cum et nos sciamus, et aliis nos sæpe prædicemus, vosque ea perfecte scire non dubitemus, propter insidiantium vituperationes aut accusationes, vel propter laudantium adulationes, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinare debemus : sed inter verba laudantium sive vituperantium, ad mentem semper recurrendum est. Et si in ea non invenitur bonum quod de nobis dicitur, magnam tristitiam generare debet. Et rursum, si in ea non invenitur malum quod de nobis homines loquuntur, in magnam debemus lætitiam prosilire. Quid enim si omnes laudent, et conscientia nos accuset ? aut si omnes accusent, et conscientia nos liberos demonstret ? Habemus Paulum dicentem : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (*II Cor.* I, 12). Job quoque dicit : *Ecce in cœlo testis meus* (*Job.* XVI, 20). Si ergo est nobis testis in cœlo, testis in corde, dimittamus stultos foris loqui quod volunt. Quid enim aliud detrahentes faciunt, nisi in pulverem sufflant, atque in oculos suos terram excitant ? ut unde plus detractionis perflant, inde magis nihil veritatis videant. Vocandi tamen sunt etiam ipsi, et tranquille admonendi, eisque satisfieri modis omnibus debet, scientes quod de Judæis Veritas dicit, *ne forte scandalizemus eos* (*Matth.* XVII, 26). Si autem satisfieri sibi ex veritate noluerint, habes consolationem quam in Evangelio aspicias, quia cum Domino dictum fuisset : *Scis quia audito Judæi hoc verbo scandalizati sunt, respondit : Sinite illos, cœci sunt, duces cæcorum* (*Matth.* XV, 14). Paulus quoque apostolus admonet dicens : *Si fieri potest, quod ex vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes* (*Rom.* XII, 18). Dicturus *cum omnibus hominibus pacem habentes*, quia hoc difficile esse perspexit, præmisit, *si fieri potest*, et subjunxit quod potest fieri, cum dicit *quod ex vobis est.* Quia si nos in mente charitatem erga odientes servare cupimus, et si illi nobiscum pacem non habent, nos tamen cum illis sine dubio habemus.

« Quod ergo mandastis, ut scriberemus vobis, qualiter instans jurgium contra me suscitatum sit, vel a quo, ut vestro adminiculo pelleretur, et causa mea firmaretur, scitote me criminari a quodam Basso, et injuste persequi. Quod audiens Valentinianus Augustus, nostra auctoritate synodum congregari jussit, et facto concilio cum magna examinatione satisfaciens omnibus, licet evadere aliter satis possem, suspicionem tamen fugiens, coram omnibus me purgavi, me scilicet a suspicione et æmulatione liberans, sed non aliis qui noluerint, aut sponte hoc non elegerint faciendum, formam exemplumque dans, cum scriptum sit : Si quis crimen objicere voluerit, scribat se prius probaturum ; et alibi : Criminationes adversus doctorem nemo suscipiat ; et iterum : Si quis episcopus, presbyter, aut diaconus, vel quilibet clerici apud episcopum a qualibet persona fuerint accusati, quicunque fuerit, sive ille vir sublimis honoris, sive ullius alterius generis persona, qui hoc genus illaudabilis intentionis arripuerit, noverit docenda probatioribus, monstranda documentis se debere inferre. Si quis ergo circa hujusmodi personas non probanda detulerit, intelligat se jacturam infamiæ sustinere, et sub magna excommunicatione exsilio deportari. Ista omnia postposui, non aliis, ut paulo superius prælibatum est, exemplum dando, sed me a præfata infamia et suspicione liberando. Condemnatus est autem memoratus Bassus a jam dicta synodo, ita tamen ut in ultima die viaticum ei non denegetur, propter humilitatem pietatis Ecclesiæ. Valentinianus quoque ante dictus Imperator scripto eum condemnavit, cum Augusta matre Placidia, et omnia prædia facultatum ejus, futuris de talibus dans hominibus formam ita faciendi, Ecclesiæ catholicæ sociavit. Sæpedictus ergo Bassus nutu divino non multo post moritur. Cujus corpus licet dignum non esset sepulturæ, propter misericordiam tamen sepelivi eum in cubiculo parentum ejus. Et quanquam ipse erga me stulte et imprudenter egisset, ego vero misericorditer circa eum egi, cogitans illud quod Dominus in Evangelio loquitur dicens : *Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra* (*Matth.* VI). Et in ipsa Dominica oratione, quam Salvator noster discipulos suos orare docuit, quotidie supplicando Do-

mino dicimus : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, et multa alia his similia. His ita de me peractis, quia contra voluntatem omnium episcoporum qui nobiscum erant, propter humilitatem sensus mei, nullius compulsus judicio, aut vim passus, sed sponte eligens, hæc, non formam, ut jam dictum est, aliis dando, sed me purificando feci. In aliis tamen episcopis competens adhibenda est talibus medela vulneribus, ne immatura curandi facilitas mortifera capitis peste nihil possit, sed segnius tracta pernicies reatu non legitimæ curationis involvat pariter sauciatos et medentes. Ob id ergo statuentes decernimus, ut hi qui non sunt bonæ conversationis, et quorum vita est inexcusabilis, vel quorum fides, vita, et libertas nescitur, non possint Domini sacerdotes accusare, ne viles personæ ad accusationem eorum admittantur. Similiter hi qui in aliquibus criminibus irretiti sunt, vel qui sunt suspiciosi, vocem adversus majores natu non habent accusandi, quia suspiciosa vox et inimica veritatem solet opprimere. Peregrina vero judicia, salva in omnibus apostolica auctoritate, generali sanctione prohibemus. Unde oportet, si aliquis episcoporum super certis accusetur criminibus, ut ab omnibus audiatur, qui sunt in provincia episcopis, quia non oportet accusatum aliubi quam in foro suo audiri. Si quis vero judicem adversum sibi senserit, vocem appellationis exhibeat. Appellantem autem non debet afflictio ulla, aut detentionis injuriare custodia, sed liceat appellatori vitiatam causam appellationis remedio sublevare. Liceat etiam in causis criminalibus appellare, nec appellandi vox denegetur ei quem supplicio sententia destinarit. Pulsatus ante suum judicem causam dicat, et ante non suum judicem pulsatus, si voluerit taceat : et ut pulsatis quoties voluerint induciæ dentur. Si quis ergo iratus crimen aliquod cuilibet temere objecerit, convicium non est pro accusatione habendum, sed permisso tractandi spatio, id quod iratus dixit, per scripturam se probaturum esse fateatur, ut si fortasse resipiscens quæ præ iracundia dixit, iterare aut scribere noluerit, non ut reus criminis teneatur. Omnis ergo qui crimen objicit, scribat se probaturum. Revera ibi semper causa agatur, ubi crimen admittitur : et qui non probaverit quod objecit, pœnam quam intulerit ipse patiatur. Placuit etiam ut si episcopus accusatus appellaverit apostolicam sedem, id statuendum quod ejusdem sedis pontifex censuerit. Hæc tamen omnino in sacerdotum causa forma servetur, ne quemquam sententia non a suo judice dicta constringat. Occurrere quoque quisque fidelium ruinis debet oppressorum et miserorum subsidio, quo valeant ex relevatione alienæ vindictæ a se Dei removere vindictam. Libat enim Domino prospera, qui ab afflictis pellit adversa. Unde scriptum est : *Frater fratrem adjuvans exaltabitur* (*Prov.* XVIII, 19). Ecclesia enim Dei sine macula et ruga debet existere, et ideo non oportet eam a quibusdam conculcari aut maculari, quia scriptum est : *Una est columba mea, perfecta mea* (*Cantic.* VI). Hinc iterum Dominus ad Moysem ait : *Est locus penes me, et stabis super petram* (*Exod.* XXXIII, 21). Quis est locus qui non sit Domini, dum cuncta in ipso per quem creata sunt continentur ? Sed tamen locus apud eum, videlicet sanctæ Ecclesiæ unitas est, in qua super petram statur, dum confessionis soliditas humiliter tenetur. Vos quoque, et omnes fratres nostros, Ecclesiam Christi sanguine redemptam regentes, monemus ut omnes a præcipitio, in quo fratres et Domini pastores detrahendo et persequendo verbis et factis labuntur, laqueis quibus potestis retentetis, et labi eos in ima non permittatis, quia scriptum est : *Ira viri justitiam Dei non operatur* (*Jac.* I, 20). Hinc rursum dicitur : *Sit omnis homo velox ad audiendum, et tardus ad loquendum, et tardus ad iram* (*Jac.* I, 19). Hæc autem vos, auctore Deo, omnia servare non ambigo : sed occasione admonitionis exorta, bonis vestris desideriis et operibus me furtive subjungo, ut quod non admoniti facitis, quando vobis et admonens additur, jam non soli faciatis. Quapropter, fratres, oportet vos et omnes fideles diligere invicem, et non detrahere aut accusare alterutrum. Scriptum est enim (*Eccli.* XXVII, 18) : « Dilige proximum, et conjungere fide cum illo. Quod si denudaveris absconsa illius, non persequeris post eum. Sicut enim homo qui perdit amicum suum, sic et qui perdit amicitiam proximi sui. Et sicut qui dimittit avem de manu sua, sic dereliquisti proximum tuum, et non eum capies, non illum sequaris, quoniam longe abest. Effugit enim quasi caprea de laqueo : quoniam vulnerata est anima ejus, ultra eum non poteris colligare. Et maledicti est concordatio. Denudare autem amici mysteria, desperatio est animæ infelicis. Annuens oculo fabricat iniqua, et nemo eum abjiciet. In conspectu oculorum tuorum conculcabit os suum, et super sermones tuos admirabitur. Novissime autem pervertet os suum, et in verbis tuis dabit scandalum. Multa odivi et non coæquavi ei, et Dominus odiet illum. Qui in altum mittit lapidem, super caput ejus cadet, et plaga dolosi dividet vulnera. Qui fodit foveam, decidet in illam, et qui statuit lapidem proximo, offendet in eo, et qui laqueum alii ponit, peribit in illo. Facienti nequissimum consilium super ipsum devolvetur, et non agnoscit unde adveniat illi. Illusio et improperium superborum, et vindicta sicut leo insidiabitur illi. Laqueo peribunt qui oblectantur casu justorum : dolor autem consumet eos antequam moriantur. Ira et furor utraque exsecrabilia, et vir peccator continens erit illorum (*Ibid.*, XXVIII, 1). Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam, et peccata illius servans servabit. Relinque proximo tuo nocenti te, et tunc deprecanti tibi peccata solventur. Homo homini servat iram, et a Deo quærit medelam ? In hominem similem sibi non habet misericordiam, et de peccatis suis deprecatur Altissimum ? Ipse cum caro sit re-

« servat iram, et propitiationem petit a Deo? quis « exorabit pro delictis illius? Memento novissimo« rum, et desine inimicari. Tabitudo enim et mors « imminent in mandatis ejus. Memorare timorem « Dei, et non irascaris proximo. Memorare Testa« mentum Altissimi, et despice ignorantiam proxi« mi. Abstine te a lite, et minues peccata. Homo « enim iracundus incendit litem, et vir peccator « turbabit amicos, et in medio pacem habentium « immittet inimicitiam. Secundum enim ligna sylvæ « sic ignis exardescit: et secundum virtutem homi« nis sic iracundia illius erit, et secundum substan« tiam suam exaltabit iram suam. Certamen festi« natum incendit ignem, et lis festinans effundit san« guinem, et lingua testificans adducit mortem. Si « sufflaveris in scintillam, quasi ignis exardebit: et « si exspueris super illam, exstinguetur, et utraque « ex ore proficiscuntur. Susurro et bilinguis maledi« ctus: multos enim turbavit pacem habentes. Lin« gua tertia multos commovit, et dispersit illos a « gente in gentem. Civitates muratas divitum de« struxit, et domos magnatorum effodit. Virtutes « populorum concidit, et gentes fortes dissolvit. Lin« gua tertia mulieres irritas ejecit, et privavit illas « de laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit « requiem, nec habitabit cum requie. Flagelli plaga « livorem facit: plaga autem linguæ comminuit ossa. « Multi ceciderunt in ore gladii: sed non sic quomodo « qui interierunt per linguam suam. Beatus qui tectus « est a lingua nequam, et qui iracundiam illius non « transivit, et qui non attraxit jugum ejus, et vinculis « illius non est ligatus. Jugum enim illius jugum fer« reum est, et vinculum illius vinculum æreum est. Mors « illius mors nequissima, et utilis potius infernus quam « illa. Perseverantia illius non permanebit, sed obti« nebit vias injustorum, et in flamma sua non com« buret justos. Qui derelinquunt Deum incident in « illam, et exardescet in illis, et non exstinguetur, « et immittetur in illos quasi leo, et quasi pardus læ« det eos. Sepi aures tuas spinis, et noli audire lin« guam nequam, et ori tuo facito ostia, et seras au« ribus tuis. Aurum tuum et argentum tuum confla, « et verbis tuis facito stateram, et frenos ori tuo « rectos. Et attende ne forte labaris in lingua tua, et « cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, « et sit casus tuus insanabilis in mortem. » Ista caveant omnes, ut cohibeant linguas a malo, et labia eorum ne loquantur dolum. De cætero, charissimi, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli, quoniam non est nobis collucta tio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Propterea accipite arma Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiæ, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis. In omnibus sumentes scu-

A tum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere, et galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Hæc, fratres, quæ vobis scripsimus, generaliter omnibus nota fieri volumus, ut quæ cæteros tangunt, omnibus nota fiant. Omnipotens Deus, vos et reliquos fratres nostros ubique consistentes protegat usque in finem, qui cunctum mundum dignatus est redimere, Jesus Christus Dominus noster, qui est benedictus in sæcula. Amen. Data Kalendis April. Valentiniano et Florentio V. Cl. conss. »

Item ex suprascriptis capitulis.

(Cap. 1.) « Sancta synodus Romana dixit: Hæc sunt quæ deinceps, propter malorum hominum insidias, qui in Ecclesiam et in ecclesiasticos indesi-
B nenter sæviunt viros, conservari firmissime volumus in sæcula. Si quis episcopus ab illis accusatoribus qui recipiendi sunt fuerit accusatus, postquam ipse ab eis charitative conventus fuerit, ut ipsam causam emendare debeat, et eam corrigere noluerit, non olim, sed tunc ad summos primates causa ejus canonice deferatur. Qui in congruo loco infra ipsam provinciam tempore a canonibus præfixo Nicænis concilium canonice vocare debebunt, ita ut ab omnibus ejusdem provinciæ episcopis in eo audiatur. In quo et ipse canonice convocatus, si eum aut infirmitas aut alia gravis necessitas non detinuerit, adesse debebit: quia ultra provinciæ terminos accusandi ante licentia non est, quam audientia rogetur. Nam si suis rebus fuerit exspoliatus, aut quod absit, quod
C alienum ab omnibus debet esse fidelibus, a sede propria ejectus, aut in detentione aliqua a suis ovibus fuerit sequestratus, tunc canonice, antequam in pristinum restituatur honorem, et sua omnia quæ insidiis inimicorum suorum, ei ablata fuerant ei redintegrentur, nec convocari nec judicari poterit, nisi ipse pro sua necessitate, minime tamen judicandus, advenire sponte elegerit. Nec omnino a quoquam respondere cogatur, antequam integerrime omnia, quæ per suggestiones inimicorum suorum amiserat, potestati ejus honorabiliter redintegrentur, et præsul prius statui pristino reddatur, et ipse dispositis ordinatisque libere ac secure suis, tunc canonice convocatus ad tempus synodo in legitima et canonica veniat ad causam, et si ita juste videtur, accusan-
D tium propositionibus respondeat. Nam hoc summopere providendum est, ne antequam hæc omnia fiant coactus respondeat, quia contentio semper vitanda est. Adimi namque episcopo episcopatum, antequam causæ ejus exitus appareat, nulli Christiano videri jure potest. » *Item ex eisdem* (cap. 14): « Nullus metropolitanus episcopus, absque cæterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia, aliquorum audiat causas eorum, quia irrita erunt, imo etiam causam in synodo pro facto dabunt. Nec reliquorum aliquis episcoporum suorum sacerdotum causas audiat, absque præsentia clericorum suorum: quia irrita erit sententia episcopi, nisi præsentia clericorum confirmetur. »

Ex epistola papæ Gelasii, ad Anastasium principem de Acatio, in concilio Chalcedonense a sede apostolica competenter fuisse damnatum.

(*Epist.* 11 *ad episcop. Dardaniæ.*) « Nec plane taceamus, quod cuncta per mundum novit Ecclesia, quoniam quorumlibet sententiis ligata pontificum, sedes beati Petri apostoli jus habeat resolvendi, utpote quæ de omni Ecclesia fas habeat judicandi, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio, siquidem ad illam de qualibet mundi parte canones appellari voluerint, ab illa autem nemo sit appellare permissus. Sed nec illa præterimus, quod apostolica sedes, ut frequenter dictum est, more majorum, etiam sine ulla synodo præcedente, et exsolvendi quos synodus inique damnaverat, et damnandi, nulla existente synodo, quos oportuit habuerit facultatem. » *Et post pauca* (*in eadem*) : « Sanctæ memoriæ quippe Athanasium synodus orientalis addixerat, quem tamen exceptum sedes apostolica, quia damnationi Græcorum non consensit, absolvit. Sanctæ memoriæ nihilominus Joannem Constantinopolitanum synodus etiam catholicorum præsulum certe damnaverat : quem simili modo sedes apostolica etiam sola, quia non consensit, absolvit. Itemque sanctum Flavianum pontificem Græcorum congregatione damnatum, pari tenore, quoniam sola sedes apostolica non consensit, absolvit, potiusque qui illic receptus fuerat, Dioscorum secundæ sedis præsulem sua auctoritate damnavit, et impiam synodum non consentiendo submovit, ac pro veritate, ut synodus Chalcedonensis fieret sola decrevit. In qua ergo sola jus habuit absolvendi eos quos synodica decreta perculerant, sic etiam sine synodo in hac eadem causa plurimos etiam damnasse cognoscitur. » *Item de eadem re.* « Post quingentos annos constituta Christi eos velle subvertere, cum triginta annorum lex hominum non possit abrumpi sanctum Athanasium ideo non fuisse damnatum a synodo Orientis, quia sedes ista non consenserit ; sanctum Joannem Constantinopolitanum, sanctum Flavianum. Si ea ergo non consentiente sola, qui damnati sunt a synodo, qui eadem sola damnante damnatus fuerit, damnatus sit. »

S. Gregorius in epistola ad Theoctistam patriciam dicit :

(*Lib.* IX, *epist.* 39, *sub finem.*) « Si qui vero sunt qui dicunt, quia compulsus quispiam necessitate, si anathematizatus fuerit, aut contra ea quæ sub anathemate prohibita sunt præsumpserit, anathematis vinculo non tenetur, ipsi sibi testes sunt, quia Christiani non sunt, quia ligamenta sanctæ Ecclesiæ vanis se æstimant conatibus solvere, ac per hoc absolutionem sanctæ Ecclesiæ, quam præstat fidelibus, veram putant, si ligaturas ejus valere non æstimant. Contra quos diutius disputandum non est, quia per omnia despiciendi et anathematizandi sunt, et unde fallere veritatem credunt, inde in peccatis suis veraciter ligantur. Si qui sunt igitur, qui sub nomine Christiano hæc aut prædicare audent, aut taciti apud semetipsos tenere, procul dubio hos anathematizamus, et ego et omnes catholici episcopi, atque universa Ecclesia, quia veritati contraria sentiunt, et contraria loquuntur. »

Quod si quis sacerdotum contra hæc interdicta fecerit a suo officio submovendus sit. Leo per universas provincias episcopis constitutis.

(*Epist.* 1.) « Hoc itaque admonitio nostra denuntiat, quod si quis fratrum contra hæc statuta venire tentaverit, et prohibita fuerit ausus admittere, a suo se noverit officio submovendum, nec eum communionis nostræ futurum esse consortem, qui socius esse noluit disciplinæ. Ne quid vero sit, quod prætermissum a nobis forte credatur, omnia decretalia constituta, tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium prædecessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus, et canonum promulgata sunt disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri debere mandamus, ut si quis in illa commiserit, veniam sibi deinceps noverit denegari. »

Ex periocha v. Nicolai papæ, præsentis Adriani papæ prædecessoris, Michaeli Græcorum imperatori directa.

(*Epist.* 8.) « Decretalia autem, quæ a sanctis pontificibus primæ sedis Romanæ Ecclesiæ sunt instituta, cujus auctoritate atque sanctione omnes synodi et sancta concilia roborantur, et stabilitatem sumunt, cur vos non habere vel observare dicitis, nisi quia vestræ ordinationi contradicunt, et ex laico subito ad culmen patriarchatus transvolare resistunt, contra illud Apostolicum : *Nemini cito manum imposueris* (*I Tim.* v, 21) ? Quod si ea non habetis, de neglectu atque incuria estis arguendi : si habetis et non observatis, de temeritate estis corripiendi et increpandi. » *Item ipse* : « Sancti Chalcedonensis concilii sanctiones ad memoriam reducamus, quæ ita decernunt (*Can.* 9) : Si clericus habet causam adversus episcopum proprium, vel adversus alterum, apud synodum provinciæ judicetur ; quod si adversus ejusdem provinciæ metropolitanum episcopus vel clericus habet querelam, petat primatem diœceseos, aut sedem regiæ urbis Constantinopolitanæ. In quo hic tenor observandus est, ut si videlicet clericus aut episcopus adversus metropolitanum habet querelam, et tanta urgetur necessitate, vel si hoc grave non ferat, ubicunque sit positus, primatem diœceseos petat. Quod si juxta Constantinopolitanam urbem quisquam eorum constitutus, et solius præsulis ejus judicio velit esse contentus, petat eamdem regiam urbem. Cum enim dixisset : Petat primatem diœceseos, præceptum posuit eadem sancta synodus, regulamque constituit : cum vero disjunctiva conjunctione addidisset, aut sedem regiæ urbis Constantinopolitanæ, liquet profecto quod hoc secundum permissionem indulsit. Ergo saltem nunc non videtis ad majora esse properandum ? Et quanto magis ad potioris auctoritatis judicium tenditur querimonia, tanto adhuc amplius majus culmen petendum est, quousque gradatim perveniatur ad

eam sedem, cujus causa aut a se negotiorum meritis exigentibus in melius commutatur, aut solius Dei sine quæstione reservatur arbitrio. Quem autem primatem diœceseos sancta synodus dixerit, præter apostoli primi vicarium nullus penitus intelligitur. Ipse est enim primas, qui et primus habetur et summus : quæ viritim, si locus exegerit, in subditis demonstrabimus. Ne vero moveat, quia singulari numero diœceseos dictum est, sciendum est quia tantumdem valet dixisse primatem diœceseos quantum si perhibuisset diœceseon. Plenæ sunt enim sanctæ Scripturæ tali forma locutionis. Denique scriptum est : *Fons ascendebat e terra irrigans universam superficiem terræ* (*Gen.* II, 6). Qui enim non ait, unus fons ascendebat e terra, sed ait, fons autem ascendebat e terra, pro numero plurali posuit singularem ; ut sic intelligamus fontes multos per universam terram loca vel regiones proprias irrigantes, sicut dicitur miles, et multi intelliguntur, sicut dicta est locusta et rana in plagis quibus Ægyptii percussi sunt, cum esset innumerabilis locustarum numerus et ranarum. Ita et hic diœcesim singulariter dixit, sed hanc propter unitatem pacis et fidei, pluraliter intelligi voluit. » *Item ipse* : « Cum beato Gelasio nostræ sedis antistite consulte dicemus (Gelasius, *epist.* 6, *ad episc. per Luc. et Brut.*) : Necessaria rerum dispositione constringimur, et apostolicæ sedis moderamine convenimur, sic canonum paternorum decreta librare, et retro præsulum decessorumque nostrorumque præcepta metiri, ut quæ præsentium necessitas temporum restaurandis ecclesiis relaxanda deposcit, adhibita consideratione diligenti, quantum potest fieri temperemus. Et quoniam de persona Ignatii atque Photii, nihil discretius atque mitius, necnon et salubrius arbitramur, quam ut uterque Romam ad renovandum examen veniat, hoc magnopere volumus, et ut vos annuntietis salubriter admonemus. Sed hoc secundum indulgentiam concedimus, non licentiam id efficiendi pro libitu cujuslibet tribuimus. Quoniam cum secundum canones, ubi est major auctoritas, judicium inferiorum sit deferendum, ad dissolvendum scilicet vel ad roborandum, patet profecto sedis apostolicæ cujus auctoritate major non est, judicium a nemine fore retractandum, neque cuiquam de ejus liceat judicare judicio. Siquidem ad illam de qualibet mundi parte canones appellari voluerunt, ab illa autem nemo sit appellare permissus. Juxta quod et Bonifacius atque Gelasius sanctissimi præsules, non suis adinventionibus, sed Ecclesiæ Romanæ consuetudinem non ignorantes dicunt, Bonifacius quidem Rufo et veteris episcopis per Thessaliam et alias provincias constitutis scribens : « Nemo, ait, unquam apostolico « culmini, de cujus judicio non licet retractare, ma« nus obvias audacter intulit. Nemo in hoc rebellis « exstitit, nisi qui de se voluit judicari. »

« Gelasius autem (*post epist.* 8) in commonitorio Fausto magistro fungenti legatione Constantinopolim dato, « Nobis, inquit, opponunt canones, dum « nesciunt quid loquantur. Contra quos hoc ipso ve« nire se produnt, quod primæ sedi sana rectaque sua« denti parere fugiunt. Ipsi sunt canones, qui appel« lationes totius Ecclesiæ ad hujus sedis examen vo« luere deferri, ab ipsa vero nusquam prorsus appellari « debere sanxerunt, ac per hoc illam de tota Ecclesia « judicare, ipsam ad nullius commeare judicium, nec « de ejus unquam præceperunt judicio judicari, sen« tentiamque illius constituerunt non oportere dis« solvi, cujus potius sequenda decreta mandarunt. » Ergo de judicio Romani præsulis non retractando, quia nec mos exigit, quod diximus comprobato. Non negamus ejusdem sedis sententiam posse in melius commutari, cum aut sibi subreptum aliquid fuerit, aut ipsa, pro consideratione ætatum vel temporum seu gravium necessitatum, dispensatorie quiddam ordinare decreverit. Quoniam et egregium apostolum Paulum quædam fecisse dispensatorie legimus, quæ postea reprobasse dignoscitur. Quando tamen illa, Romana videlicet Ecclesia, discretissima consideratione fieri delegerit, non quando ipsa quæ bene sunt diffinita retractare renuerit. Porro ne dicatis, præter Ecclesiæ legem Ignatium et Photium Romam venire sanxisse, scitote nos antiqui patris et prædecessoris nostri Julii in hoc esse secutos exemplum, qui juxta quod in epistola sua reperitur, his qui convenerant Antiochiæ hoc præcepisse dignoscitur, et Theodoritus historiographus in his hoc ipsum verbis ostendit (*lib.* II, *cap.* 4) : « Verum, in« quiens, Eusebius ejusque consortes calumnias in « Athanasium factas Julio Romano pontifici destina« verunt ; qui Ecclesiasticam sequens legem, etiam « ipsos Romam venire præcepit, et venerabilem ad « judicium regulariter evocavit : ille continuo evoca« tione suscepta venit. » Quod si ad hoc dicitis, ille quidem vocavit, sed ipsi venire contempserunt, autem sequentia, et videbitis utrum in laudem, an in vituperium, ista sit illis reputata contemptio. Subjunxit enim idem historiographus dicens : « Calum« niarum vero sarcinatores Romam quidem profecti « non sunt, scientes facile suum capi posse menda« cium. » Ne ergo dicatis nos præter Ecclesiæ legem præfatos Romam venire sanxisse, quoniam sicut ex historiographo ecce audistis, beatus Julius et accusatum et accusatores Romam venire præcepit, et venerabilem Athanasium ad judicium evocavit. Sed ille, qui bonam conscientiam gerebat, nihil reluctans venit : illi vero, qui malam, contempserunt, scientes profecto, sicut ibi legitur, facile suum posse capi mendacium. »

Item ipse : « Volumus et ita decernimus, istiusmodi pontificem digna pro factis recipere, ut sacerdotale decus penitus non vilescat, nec tam facile pontificalis apex terra tenus incurvetur. Ita, inquam, volumus et decernimus, hunc, imo quemcunque pontificem, justæ subdi sententiæ, ut non a sæcularibus quibuscunque judicetur, non tyrannice pellatur, non ante audientiam ecclesia sua privetur, non ab inferioribus sed a majoris auctoritatis persona recti

calculi sententiam consequatur. Ita denique volumus, et ita decernimus istius, imo vero cunctorum sacerdotum causas examinare, culpasve punire, ut paternos terminos non transgrediamur sacros canones non conculcemus, nec decretalia sedis apostolicæ constituta, quibus Ecclesia tota fulcitur atque munitur, quoquomodo violemus. Ad extremum ita volumus et ita decernimus pontificem qualiscunque sit judicari, ut ecclesiæ cui præest jura nulla temeritate, nulla præsumptione frangantur. Nullum quippe poterit Ecclesiæ jus dignum servari, si præsul ejus a quibuslibet, vel quandolibet, aut quomodolibet impediatur, et pro libitu cujuscunque tanta facilitate pellatur. Quod cum ita sit, non possumus interim fratrem nostrum Ignatium, qualiscunque sit, non inter sanctissimos est beatissimos patriarchas connumerare ; qui licet apud vos sit tot opprobriis, tot persecutionibus fatigatus, a nobis tamen nonnisi qualis a decessoribus meis est habitus creditur et veneratur. Nullo quippe nostro examine alicujus criminis reus, nullo est nostro speciali judicio repertus obnoxius. Ac per hoc nulla est nostra sententia condemnandus, aut a nostri Ecclesiæque nostræ communione collegii sequestrandus, aut aliquibus nisi honorabilibus vocabulis appellandus. »

Item ipse : « Prælati judicium semper inferioribus formidandum est : ne si ei non obedierint, licet ab eo fortassis injuste ligentur ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa, id est inobedientia, mereantur. Igitur prælatos damnare indifferenter oportet horrescere. Quicunque vero minoris auctoritatis sunt, damnari sollicite caveant, nec majorum suorum sententiam transgrediantur. Alioquin, licet injuste nonnunquam damnati sunt, ex ipsa temeraria prævaricatione, culpa, quæ nondum forte perpetrata fuerat, et ultio, quam culpa necdum merebatur, procul dubio subsequentur. Nihil quippe lignum vetitum in se mortiferum habuit, sed qui inobedienter ex eo comedit, mortem sibi et posteris propinavit : non quia lignum malum, cum Deus quod fecit totum fecerit bonum, sed quod mala sit transgressio, et nolenti subjici per eam merito sit orta damnatio. »

Item ipse: « Sicut ex apostolicis canonibus edocemur, solvi ab eo qui eum sequestravit, aut certe a prima sede jure possit absolvi.

« Ecce hic evidentissime ostenditur, ut si quis contra Romanorum pontificum decreta obloqui præsumpserit, jure temeritatis arguatur. »

Hæc succincte quidem excerpsi, ac passim pro qualitate negotii contexendo, promiscueque conserendo, ordine cum præpostero, tum composito, sed et sensim connexo ascivi, quæ plenius, directo tramite servato, ex Romanorum pontificum decretis, in alio codicello, examussim de multis modica deflorando, collegi.

VI.

HINCMARI LAUDUNENSIS SCHEDULA

Episcopis et eos regi porrecta.

Hanc schedulam porrexit Hincmarus Laudunensis episcopus apud Pistas III *Kal. Septembr., indict.* I, *episcopis de provincia Rhemorum, Hincmaro* [a], *Odoni* [b] *; de provincia Rothomagensi, Weniloni* [c], *Archamberto* [d], *Sigenando* [e] *; de provincia Sennensi, Æneæ* [f], *Fulcrico* [g], *Abboni* [h]; *de provincia Burdegalensi, Engenoldo* [i], *Helia* [j].

Non latere vos scio, domini patres, et fratres, ac Deo digni episcopi, res episcopii Laudunensis Ecclesiæ mihi commissæ, imo quidquid habebam in isto regno, exceptis principali ecclesia, et episcopii domo, et claustro primum esse imbannata : ita ut nihil mihi a quocunque de prædictis rebus et facultatibus quidquam præsidii ministretur, aut obsequii præbeatur. Quoniam sicut mihi sub brevi dierum tempore, et nullo episcopo meæ provinciæ conscio fuerat imperatum, sæculare judicium non adii, et exoniam, scilicet personam quæ firmaret quod illic venire nequirem, non transmisi : et quod de capite meo, id est, de facto meo advocatum in judicio sæculari non dedi. Verumtamen missum meæ excusationis ad dominum nostrum regem direxi. Et vos scitis sacris legibus esse decretum pro qualicunque civili vel criminali causa, quemcunque judicem non licere invitum episcopum ad judicium publicum provocare, perducere, vel exhibere (*Cod. Afr.*, can. 15). Et quisquis episcoporum vel reliquorum ecclesiasticorum clericorum, pro criminali vel civili causa, relicto ecclesiastico judicio, ad publica judicia perrexerit, et eis de criminali culpa purgari voluerit, etiamsi pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat : in civili vero perdat quod evicit, si locum suum obtinere maluerit. Sed si a clerico vel alio quocunque altercatio contra episco-

[a] Rhemensi.
[b] Belvacensi.
[c] Rothomagensi.
[d] Bajocensi.
[e] Constantiacensi.
[f] Parisiensi.
[g] Tricassensi.
[h] Nevernensi.
[i] Pictavorum.
[j] Encolismensi.

pum propter quamlibet causam fiat, apud metropolitanum, vel primatem provinciæ secundum sacras regulas causam judicari debere. Et si quid judicatis episcopus contradixerit, ad beatissimum sedis Romanæ pontificem causa referatur : et ille juxta canones et leges huic causæ præbeat finem.

Postquam vero una cum metropolitano meo ad hunc locum veni, ubi Deo placitum conventum vestrum adivi, consilium, et consensum apud vos, et per vestram reverentiam apud domini nostri regis clementiam quæsiturus, quid me oporteat facere, et quomodo valeam vivere, rebus et obsequiis ecclesiasticis inconsulto episcopali judicio spoliatus : non ab ignotis vel incertis personis ex parte domini nostri regis mihi est nuntiatum, ut me erga eum recognoscam, et ei humiliter satisfaciam. Audivi etiam, quia homines, quorum causa adversum me dominationis suæ animus est commotus, huc venerint, ut adversum me debeant queri. Unde quoniam judicio regulari meipsum constringo, et *sententia sine scripto dicta*, juxta definitiones inviolabiles *nec nomen* [al., *ne nomen quidem*] *sententiæ habere meretur* (GREG., *l.* II, *ep.* 54, *indict.* 6), humili supplicatione scripto respondeo : Sim canonice revestitus, de quibus contra sacros canones, et decreta pontificum sanctæ sedis Romanæ, contraque leges, quibus una cum sacris regulis sancta moderatur Ecclesia, sum spoliatus. In quibus mihi ostenderit illum me irrationabiliter offendisse, voluntarie recognoscam, et ei, sicut domino et seniori ac regi meo facere debeo, humiliter satisfaciam. Et deinde sicut regulæ jubent meis legitime usus, et uti præcipiunt canones in provincia mea regulariter ad synodum evocatus, de quibuscunque ibidem fuero interpellatus, coram meis judicibus reddam canonice rationem, et canonicum sequar judicium.

Alioquin, secundum sacros canones, et decreta sanctæ sedis Romanæ pontificum B. Petri apostoli memoria honoretur, et ut mihi nulla ab ullo violentia inferatur propria voce atque libello apostolicam sedem appello. Et hac professionem atque appellationem meam domno nostro regi Christianissimo a primate provinciæ meæ, cui hanc porrigo, dari deposco : vobis una cum eo ipsius domni nostri clementiam postulantibus, ut propter Dei amorem, atque sanctæ Mariæ, et sanctorum apostolorum, omniumque simul sanctorum venerationem, mihi leges ecclesiasticas servet, qui regia pietate cunctis legem servare, et misericordiam exhibere monetur.

VII.

SATISFACTIO HINCMARI LAUDUNENSIS.

Verba satisfactionis Hincmari Laudunensis episcopi, domno Carolo regi per Odonem episcopum missa.

Domne, ego commovi animum vestrum, quod mihi non fuerat opus, et non per infidelitatem, nec quantum intentionem mentis meæ cognoscere potui, ad vestram dehonorationem : sed forte per meam incautelam vos offendi. Et quantum vos benignum habui, tantum postea offensum sensi. Et inde precor vestram mercedem, ut vester animus sit mihi placatus, et vos iterum sentiam mihi esse benignum.

VIII.

EPISTOLA HINCMARI LAUDUNENSIS AD RHEMENSEM.

Respondet ad Hincmari epistolam quimquaginta quinque capitum et ad alia quæ contra ipsum scripta vel acta.

Reverentissimo Rhemorum archiepiscopo domino Patri HINCMARO, HINCMARUS Laudunensis Ecclesiæ minimus episcoporum in Domino Jesu Christo totius felicitatis plenitudinem.

De his quæ vobis per Hittonem ecclesiæ mihi commissæ præpositum verbis mandavi, et mihi litteris rescripsistis, Hermundum hominem Nortmanni mihi dixisse de rebus a me conferendis, non mihi dixit, sed hominibus quibusdam meis, nec incertis personis. Sed et quod scripsistis, eumdem Hittonem dixisse ut mihi liceat res ecclesiæ sicut mihi simulaverit disponere et gubernare, non eas aliter disponere vel gubernare volo, nec inde aliam habere potestatem, præter canonicæ institutionis sanctionem ; videlicet uti Antiochenum, quod satis abundeque recipitis, decernit concilium, inquiens (*can.*25) : « Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem, ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum summa reverentia et timore Dei. » Unde item in eodem concilio constituitur (*can.* 24) : « Quæ sunt Ecclesiæ sub omni sollicitudine et conscientia bona, et fide quæ in Deum est, cum cuncta considerat judicatque, serventur : quæ etiam dispensanda sunt judicio et potestate pontificis, cui commissus est populus et animæ quæ intra ecclesiam congregantur. » Et canones apostolorum his statutis ita conjiciunt (*can.* 41) : « Præcipimus ut in potestate sua episcopus ecclesiæ res habeat. » Si enim animæ

hominum pretiosæ illi sunt creditæ, multo magis oportet eum curam pecuniarum gerere, ita ut potestate ejus indigentibus omnia dispensentur per presbyteros et diaconos, et cum timore omnique sollitudine, ministrentur. S'd et mandavi per præfatum vobis, quod forte oblitus fuit etiam ista, quoniam tempore illo quo dominus rex a regno hoc recessit pro sua necessitate,mihi commendavit homines plures acceptare, quam loci mei quantitas possit sustinere, spondens tunc se mihi daturum unde eos in reliquum possem deportare. Nec modo habeo unde eis sufficientia, imo nec subsistentia tribuam, et mihi ad servitia sua peragenda necessaria præparem; et nisi mihi licuerit ordinare qualiter vivere possim, unde itinera tam crebra peragere valeam, non possum illi temporale reddere servitium, nec locum, cui indignus præsideo, unde continere prævaleam habeo. Quin et res, quæ et tam mihi et clericis meis stipendia conferebant, ac antecessori meo, a me auferuntur, et ei potestate regia dantur, qui nec unum mansum ab antecessore meo de ipso episcopatu obtinere potuit. Qræterea et res quæ luminaria ecclesiæ ministrabant ei dantur, quem neque per tres annos ad me ut veniret impetrare quivi, dimittens quæ etiam in constructione ecclesiæ operari debuit, et easdem res quas tenet cum ipsa ecclesia quæ in ipsis continebatur destruens. Alii quoque regia potestate dantur, qui ecce per undecim annos huc illucque pro suo libitu deambulans ad me nec semel venire dignatus est, sed et filio suo, qui pro illo servire mihi debuit, nullam sustentationem fecit: unde et ipse, quia non habebam ut ei aliud beneficium darem, a me recessit. Tales igitur nullam mihi aut ecclesiæmeæ utilitatem conferentes, sed potius detrimenta inferentes, monente propheta, evellens, destruens, disperdens et dissipans (*Jer.* I, 10), ab extera potestate super ecclesiastica dispositione ædificantur et plantantur. Quod autem mihi rescripsistis de rebus a me ablatis respondisse vobis regem, quod putaret mihi posse sufficere quod hinc jam coram episcopis benigno animo et allocutione placida mihi in Attiniaco palatio dixit, videlicet quoniam ad illum pervenit, me amplius præsumpsisse de rebus, de quibus nunc mandavi, quia Flotharius missus ejus Normanno consignaverit, quam ecclesiæ mihi commissæ debeantur, et amplius quam in præcepto habeantur, per quod mihi res a longo tempore ab Ecclesia Laudunensi subtractas restituit, vel gratis meæ petitioni annuens dedit, sicut et manifestissime claruit de his quas contra rationem ad justitiam illegaliter atque irregulariter usurpavi,quæ in præcepto non continentur, et juste atque rationabiliter secundum legem homo suus reconquisivit. Propterea illas res, videlicet villam Pauliacum, quæ a longo tempore ab Ecclesia Laudunensi subtractæ fuerant, præsentaliter reciperem, et illas alias, de quibus ad eum reclamatio venit, interim non reciperem, sed tantum inde exspectarem, donec illud præceptum apportarem, et

A suus ac vester missus in ipsum pagum irent, et ex his rei veritatem investigarent, et quidquid inventum fuisset, quod ex eisdem rebus juste et rationabiliter ad Laudunensem Ecclesiam pertineret, non solum non discuteret, verum et libenter eas ipsi Ecclesiæ concedere vellet; et ego ex his tunc nihil contradixi. A fine respondere incipio. Ex istis nihil contradixi,quia nihil in hunc modum ex ipsis audivi. Dixit quidem rex, dum de receptione ejusdem villæ ageretur, quod alia sicut Nortmannus dicebat superprendissem, quæ in meo non continebantur præcepto, et ego respondi, quod nullatenus hoc fecissem, nisi quod ad eamdem villam pertinebat, aut denomi natum in meo continebatur præcepto: et si illi placeret, ipsum præceptum posset videre.Et ipse B respondit bonum esse ut ipsum præceptum videret. Et post hoc alia atque alia interposita fuerunt, usque dum ad hoc perventum est, ut diceret se mihi concedere eamdem villam. et quidquid in meo continebatur præcepto. peæter illa quinque mansa. quæ Ansgarius homo suus retinebat: de illis autem volebat, ut id ipsum verbum ponam, ut sic starent usque dum per missos suos cum vestro et meo inde rei veritatem inquireret, et si etiam posset invenire, quod ad villam Pauliacum juste pertinerent, mihi perredderet. Illud autem præceptum, quandiu postea in Attiniaco fui, a me non requisivit, usque dum Flotharius easdem res homini Nortmanni reconsignavit. Quod præceptum Berthario misso meo deferente per manus Harduici archiepiscopi rex vobis præsentibus postea in eodem Attiniaco vidit: et C eadem loca distinctim posita in eodem præcepto aut vidistis, aut Ansigiso relegente audistis: quæ Flotharius, sicut prædixi, homini Nortmanni consignavit, et eidem Berthario, ut mihi renuntiavit, rex dixit, quod misdictum illi fuerat, et easdem res ab Ecclesia Laudunensi distrahere nolebat; qui suum deosculatus est pedem. Vobis autem paulisper cum rege consiliantibus redditio dilata est. De eo autem quod ex vobis mihi scripsistis ita, sicut et manifestissime claruit, de his quas contra rationem et justitiam illegaliter ac irregulariter eas usurpaverim quia in eodem præcepto continetur, quod villam Pauliacum in integro mihi regia restitueret auctoritas, et qualiter ipsa mansa ad eamdem villam Pauliacum juste et rationabiliter pertineant, et jam D per sexaginta annos et eo amplius certitudinem rei habeo; et ideo legaliter et regulariter eat cum cæteris mansis ad Pauliacum pertinentibus per sex menses possedi, donec idem Ansgarius regia potestate ipsas obtinuit, non advocato meo ad mallum, ut publicæ se habent leges, pro rebus ipsis mannito. Imo etiam, cum in palatio ad causas pro ipsis bannus a meo quodam requireretur homine, qui inde nullum ministerium habebat, nisi quia tantummodo ad potestatem sanctæ Mariæ eas me jubente revocaverat, ut cæteri mei homines cæteras, et pro eo quod in illa mansa intraverat, ut bannum rewadiaret interpellaretur, astitit

A meus pro his rebus advocatus, qui legem sibi de his observari proclamavit: videlicet quia ad potestatem sanctæ Mariæ Laudunensis Ecclesiæ pertinerent, et ipse pro his rebus advocatus erat, et inde secundum legem rationem reddere vellet. Qui mox expulsus est, et cum omni violentia coegerunt illum meum alium hominem, ad quem inde nihil pertinebat, ut bannum pro his rewadiaret. Et rewadiato banno minati sunt, quod ad mortem illum judicarent pro infidelitate regis, nisi præsentaliter talia vadimonia daret, ac pro vadimoniis tales fidejussores, qui die statuta easdem res regis misso quasi revestiendo reconsignaret, quod et eum facere compulerunt. Secundum hanc legem conquisitæ sunt hæ res, si hæc constrictio conquisitio jure dici potest.

B Quod vero mihi rescripsistis sic, de beneficiis autem hominum tuorum de quibus mandasti, respondit quia tui homines se ad eum reclamaverunt quod ab eis sua beneficia, quæ apud antecessores tuos, et apud te proservierant, injuste et irrationabiliter abstulisses: unde secundum sacros canones, et decreta sanctæ sedis Romanæ pontificum ex eisdem sacris canonibus promulgata, electos judices apud me expetisti, et eorum atque aliorum Deum timentium judicio de quibusdam decretum fuit, ut beneficia sua, quæ irrationabiliter perdiderant, recuperare deberent. Quorumdam autem eorum causa usque ad alium tractatum certis causis intervenientibus non diffinita, sed implacitata remansit, et tu ante diffinitionem contra sacros canones sine ulla necessitate vel ratione fuga lapsus regularem diffinitionem exspectare contempsisti. C Respondeo quod inde se rei veritas habet. Rex quidem quodam die, cum jam domum redire debueramus, a vobis quærere cœpit, qui in crastinum de coepiscopis Rhemorum provinciæ interessent ad causam audiendam de his hominibus. Ego tamen dixi quia non habebam mecum clericos nec laicos qui causæ interfuerant, et per quos inde rationem reddere possem. Nam præteritis ipsis diebus per bannum regium omnes mei homines in palatio retenti fuerant: ego autem solus ad mansiones Harduici cum uno suo clerico et tribus laicis hominibus perrexeram. Interrogavit quoque rev, quos ibi potuissem habere: et respondi Bertharium clericum, et unum laicum, qui in quorum dam istorum causis interfuerant, et jussit ut eos haberem, et sic designatis Actardum, et Rainelmum, D et Joannem episcopos, quos cognitores hoc ut prædixi modo suscepi, ne viderer velle causam dilatare, ac dilatione fallaciter tegere veritatem. Advenimus in crastinum. Reclamavit primus qui dicitur Ragenardus: de quo talem ab exordio incipiens reddidi rationem, quoniam dum idem domnus rex me Gothiam suo in missatico misisset, sine mea licentia reversus est. Deinde quia jam tres anni erant peracti, ex quo eumdem Ragenardum non vidi, et quæ operari de suo debuerat beneficio in Ecclesia Laudunensi ex plurima parte dimiserat, nec ad ulla placita de consideratione mearum necessitatum, ad quæ mei alii homines venerant, ipse venerat, justitiam de suis qui de illo reclamabant hominibus villanis reddere unquam noluerit. Et nunc in proximo, dum hostiliter omnes banniti fuissent in regis servitium, et ipse cum aliis meis venissem hominibus ad Mosomum, unde non longe sua distabat mansio, neque ad me venerit, neque ullum suum missum suæ impossibilitatis aut alicujus excusationis transmiserit. Insuper filium suum, quem mihi commendaverat, cum præcepissem ipsi cum aliis meis qui de eodem pago sunt meas tenere mansiones, ad tenendas mansiones Rothadi episcopi miserat: et dum per ipsam pergerem villam, neque idem filius suus in præsentiam meam venire dignatus fuerit. Locutus cum quibusdam meis, a quibus et audivi hominem illum fuisse Rothadi episcopi, ut talibus patet indiciis. Reversus autem ex eadem expeditione, diuque exspectans ad me non venit. Pervenit autem ad me clamor de eodem Ragenardo, quod suum habuerat destructum beneficium. Transmittens autem rescire utrum verum esset, invenit missus meus, et mansum indominicatum, et ipsam ecclesiam penitus destructam, ac silvam venditam, et alia perplura. Ad quæ judicaverunt astantes laici, ut sacramento probaretur ex mea parte, quod de regis servitio sine mea licentia veniret, et amitteret illud beneficium, anetum, mentam, et ciminum decimantes, et graviora legis relinquentes, culicem liquantes, et camelum glutientes, cum canones decernant ut per episcopos judices causa finiatur, et intra plenitudinem Capitulariorum gloriosissimorum imperatorum domni Caroli et Ludovici ita statutum sit: « Quæcunque a singulis regibus circa sacrosanctas ecclesias sunt constituta, vel singuli quique Antistites pro singulis ecclesiasticis impetrarunt, sub pœna sacrilegii jugi et solida æternitate serventur. Clerici etiam non sæcularibus judicibus, sed episcopali audientiæ reserventur. Fas enim non est ut divini subdantur arbitrio sæculari. » Item in eisdem ex sacris regulis et istud assumptum est: « De viris Deo dicatis, vel ecclesiasticis facultatibus aliquid disponendi nulla legitur laicis, quamvis religiosis, unquam attributa facultas, » Itaque potioris erat judicii sacratas Deo res destruere, et de sacratis Deo rebus ecclesiæ cujus erant debita obsequia non reprehendere, quam temporale illud servitium dimittas, sed animales homines non percipiunt ea quæ sunt spiritus Dei (*I Cor.* II), spirituales autem omnia dijudicant, sicut spiritualis homo testatur Stephanus papa et martyr (*epist.* 11). Quidquid in sacratis Deo rebus et episcopis injuste agitur, pro sacrilegio reputabitur. »

Post hunc reclamavit Grivo, et respondi non me habere ibidem illos homines, qui ea quæ dicturus eram una mecum sciebant. Attamen, jubente rege, cœpi hæc enarrare. Scilicet quod illum, et Beraldum qui aderat, sicut domnus rex sciebat, Romam monueram esse mittendos, qui domno apostolico de remoratione mea litteras deferent. Quodam autem die veniente ad me eodem Grivone, missaticum verbo-

A tenus injunxerim, et litteras ei dare volens, suam retraxerit manum, dixeritque usquequo suus compar veniret, non se litteras accepturum : cui et dixerim ut tunc et ipse proxima sexta feria quæ imminebat in eadem hebdomada cum suo compare, videlicet Beraldo, adveniret. Qui his auditis se ad pedes meos prosternere voluit ; quem susceperim ne faceret, et sic ipse intulerit quod audierit me habere motum adversus se animum, et illi necesse erat ut antequam tale inciperet iter, sacramsnto se excusaret, et tunc quod juberem voluntarie se facturum. Cui et respondi, quia non celabam quod motus aliquid adversus illum fuerim, eo quod audieram a quibusdam illum dixisse, quod Romam ipsum non pro alia re ire rogabam, nisi ut inde Scats mihi daret, quod ego mirabar si diceret, cum quidquid habebat beneficii gratis ei dedissem et sine ullo pretio. Nam ut scitis antecessorem meum Pardulum dimisit, et vobis se commendavit. In tempore autem ordinationis meæ illum mihi commendastis, qui per aliquod mihi serviens, mortuoque patre ejus quod habuit beneficium illi dedi, insuper et alia duodecim mansa. Hæc quæ præmisi me illi reserante negaverit quod nunquam illud diceret, nunquam cogitaret, et precatus fuerit ut liceret illi se inde sacramento purgare. Cui responderim quia nihil abhinc ex hoc illi discrederem, nec aliquid adversus eum motionis abhinc haberem : et si ille Deo propitiante sanus abiret et rediret, suum servitium illi promeriturus essem, et eum ab illis itineribus quantum possem requiescere permitterem. Post hæc prosecutus sum quod audierim illum silvam quam suus nutrierat pater destruere, et interdixi omnimodis ei ut caveret ne illud, si factum erat, in reliquum fieret : responditque mendacium quod audieram esse, sed dum Aquis palatii mecum foret (nam ab illo loco domnus rex mihi dixerat Ansigisum esse Romam suo missatico profecturum), quidam sui vicini aliquid ex ipsa silva devastassent, sed ipse rewadiare eos esset facturus, sicque recesserit, reverti jussus a me, ut prædixi, in eadem hebdomada feria sexta. Sed mox ut domum pervenerit, omnibus vicinis suis denuntiari fecerit, ut quicunque ex eadem silva accipere volebat, usque in præfatum diem acciperet, quia ipse amplius non illud beneficium teneret. Venerintque omnes tam ex ipso B comitatu, quam et de reliquis circumcirca positis, depopulatique eamdem fuerint silvam, ipso Grivone præsente, ac quibusdam villanis eam vendente, quibusdam perdonante, audierimque hæc, ut puta sicut de tam vulganda re, sustinuerimque usque ad placitum quod ei designaveram. Qui dum non venerit, nec missum suæ excusationis ad me transmiserit, jam tandem miserim rescire si vera essent quæ dicebantur ; invenerintque missi mei eamdem silvam sine numero villanos destruentes, ac quercus semiincisas in reliquum destruendas, perque circumcirca campos densiter quæ perduci ad domus destruentium non poterant jacentes, et sic jusserim, ut ex verbo meo omnibus prohiberet, ne amplius eam destruerent ; miserimque missos meos, quod per campos remanserat recipere, veneritque ipse Grivo cum suis parentibus armatus, contenderitque hoc fieri : sed cum plures ex meis venissent hominibus, quibus resistere non poterat, per wadia emendaverit quod misfactum habebat, mandaveritque mihi se velle ad meam mercedem venire, et sustinere qualem illi commendassem harmiscaram, responderimque illis meis pro eo petentibus hominibus videlicet Gerardo, Hadoardo, ac Colsano, ut veniret in crastinum, et libenter si ita ipse vellet illud acquiescebam. Qui transmisit ad me quemdam suum propinquum, qui vocatur Magenfridus, pro hac ipsa re, cui et similiter respondi, qui venerit quasi hoc acturus ad locum ubi eram, qui dicitur Montiniacus, et me hoc ipsum ei C offerente discesserit, dicens non meam se habere velle terram, nec meum se esse futurum hominem, neque unquam pro ipso beneficio non solum non ad Romam, verum nec tantum longitudinis, quantum ad suam restabat mansionem, perrecturum. Addidi quoque quod ipsum beneficium penitus destructum haberet, sicut et habet et apparet, familiamque multimodis contra legem vexatam. Qui negavit coram rege se non destruxisse illam silvam, nec suum esse destructum beneficium, nec ita a me discessisse, sed non potuisse coram me ad ullam venire reddendam rationem. Ego autem non habebam illos quos præscripsi, nec alios qui mecum tunc fuerunt, et hoc similiter sciunt quia illis diebus in Harduici archiepiscopi mansionibus pro causa superius præ- D taxata solus moratus exstiteram. Tunc domnus rex dixit, quia si ille ipsam silvam, ut dicebat, nutrierat, quam pater suus nutrisse cœperat, et ex eo amicis suis non destruendo, sed cum manacta dedisset, aut si ad suam necessitatem ex ea cum mensura accepisset, pro hoc non debuisset illud beneficium amittere. Quod nullus est qui negare possit si ille ita fecisset : sed ipse sicut dixi fecit, quod tamen ut præmisi coram rege negavit. Dixit autem rex, quod illud quod dicebat, neque judicando diceret, quod tamen juste et rationabiliter, sicut dixi, iste aliter non fecisset, dici et judicari posset. Me autem tunc persistente, quod satis habere possem de meis qui ea quæ dicebam veridicare valerent, domnus rex videns ibi causam non posse finiri, distulit eam usque dum a Silvanectis reverteretur in sequenti hebdomada feria quarta; nam illa dies quo hæc acta sunt dies Dominicus erat : jussitque ut homines meos hujus rei conscios mecum adducerem, et sic causa finiretur, quod et feci, dieque statuta adfui, sed nec Actardum, nec Rainelmum, nec Joannem episcopos, qui cognitores mihi a vobis dati fuerant, et nisi judicio eorum contradicendum putarem, ad synodumque provocarem judices fore potuissent, sine quibus causa finiri non poterat, ibi inveni. Ergo quod dicitis me ante diffinitionem contra sacros canones sine ulla necessitate vel ratione fuga lapsum, et regularem diffinitionem exspectare contempsisse, ecce patet quod

non contempsi, quoniam ita sicut præmonstravi causæ adfui : nec decere magnitudinem vestram intelligo, ut me tam sæpe contemptorem canonum describatis, quod nondum vel in uno aliquo evidenti documento probare potuistis.

De eo vero quod dicitis, sine ulla necessitate vel ratione fuga lapsum, fateor nec ratio nec necessitas fore debuisset devenienti in hos fines sæculorum id mihi facere, qui nusquam vel nunquam in aliquo contra quemquam quid egi, pro quo mihi fugere per rationem necessitas esset, aut diffugere rationem occasio incumberet. Et ideo fugere mihi contra rationem contraque omnes leges tam divinas quam humanas necesse esse non debuisset, si ratio et auctoritas ordinem et locum suum in me qualicunque episcopo vindicassent. Sed sicut vobis in initio missatici mandavi, Silvaci memor fui ubi vos adfuistis, quod mihi nihil profuit sed obfuit, qui pro eo solummodo retentus fui, ne Romam domni apostolici præceptis obediens irem, quod a sæculo non est de episcopo ab episcopis auditum. De fuga autem qua me reprehenditis, non ego qui nihil sum ; sed cuncto orbi papa venerandus et venerabilis respondeat Julius, ita scribens ad Eusebium, Theognium, Theodorum ac Berintum, reliquosque ad Orientales episcopos (*epist.* 11 *ad Orient*) : « Igitur de fuga, super qua Athanasium reprehenditis, non recte agitis, cum ipse Dominus mandatum nobis hoc dederit : *Cum persecuti vos fuerint in unam civitatem, fugite in aliam* (*Matth.* X). Et ipse Dominus per semetipsum exemplum demonstrans, quando Pharisæi consilium fecerunt adversus eum ut occiderent, *sciens autem Jesus discessit inde* (*Matth.* XII) ; et alibi : *Tulerunt lapides Judæi ut mitterent super eum ; Jesus autem abscondit se, et exivit de templo, et transiens per medium eorum abiit* (*Luc.* IV, *Joan.* VIII), et ita discessit. Nam et discipuli propter metum Judæorum recesserunt celantes semetipsos (*Joan.* XX), et Paulus in Damasco a principe gentis quæsitus de muro in sporta depositus est, et manus quærentis effugit (*II Cor.* XI), et alii quamplurimi et innumerabiles sancti, tam in Veteri quam in Novo Testamento, fugisse leguntur. Si ergo fugam improperatis fugientibus, erubescite potius persequi, et quiescite insidiari, quiescentque continuo fugientes. Nam sive perimatis eos, mors contra vos semper exclamat ; sive rursus exsilia superponatis, ubique in vos mali memoriam destinare noscimini, et illi patiendo sibi proficiunt. » Indicia itaque necessitatis meæ, licet indebite ac indigne etiam nunc mihi fugiendum fuisse, quia compellitis vulnus super dolorem addentes, explicabo. Vocastis me litteris vestræ auctoritatis Attiniacum ad synodum, intimantes quia litteræ domni apostolici domno regi Carolo, et regni ipsius episcopis directæ fuerant, de quibus sine synodali consultu responderi non poterat, quamvis eas litteras in Gundulphi villa suscepissetis, ubi et præsens adfui, quas mihi ibidem nullatenus ostendistis. Cum autem Attiniacum veni, dedistis mihi

A quasi exemplar earumdem, legere me rogantes, et sic statim inde respondere, et ut perlegens id ipsum exemplar vobis protinus redderem præcepistis. Sicut autem postea per aliud didici exemplar, plura in indiculo vestro mihi ostenso defuerunt. Tractata sunt in eodem Attiniaco a domno rege per aliquot dies quæ visa sunt. Cum autem designaretur nobis dies certus, in quo synodalia tantum debuissent ventilari, qui futuros erat sexta feria, adveni, vos autem contigit non venisse. Omnes quoque homines mei ad causas banniti sunt, ita ut nec unus dum redirem ab eodem palatio me sequi permissus sit. Nortmanno hoc agente pro villa Pauliaco, eo quod illam concessione regia, et apostolica etiam ut scitis auctoritate recipiens, me iidem homines in eamdem

B villam secuti sunt : cum tamen, si nec mihi concessione regia redderetur, quia in parochia mihi a Deo concessa eadem consistit villa, excusari debuerant, si me, cujus ministerium ipsam intrandi canonica sanctione erat, in illam sequerentur. Sed miro in modo nova lege actum est, ut ipse Nortmannus, raptor ac sacrarum rerum pervasor, unde et sacrilegus, quin et nisi ex his rebus se exueret apostolica auctoritate excommunicatus, perque oris vestri officium, ut se authenticæ litteræ vobis missæ habent, repellendus, a me etiam qualicunque episcopo pro specialibus in ecclesia Laudunensi admissis ab ecclesia sequestratus, non exegit talis taliter exsolvere quæ non rapuimus, nec rapinam arbitrati sumus tam digna æquitate vel sero quæ nostra erant

C recipiendo possidere, quæ ipse tam nefanda iniquitate non pertimuit per tot annos diripuisse. Nec profuerunt hæc quæ intra plenitudinem Capitulariorum domni Caroli ac Ludovici imperatorum assumpta sunt sic : « Quæcunque a singulis regibus circa sacrosanctas Ecclesias sunt constituta, vel singuli quique antistites pro singulis ecclesiasticis impetrarunt, sub pœna sacrilegii jugi et solida æternitate serventur. Clerici etiam non sæcularibus judicibus, sed episcopali audientiæ reserventur. Fas enim non est ut divini subdantur arbitrio sæculari. »

Item in eisdem : « Synodali decreto sancitum est, ne laïci vel sæculares de viris Deo dicatis ecclesiæque facultatibus aliquid ad se putent vel præsumant

D præter reverentiam pertinere, quorum quarumque sacerdotibus disponendi indiscusse a Deo cura commissa docetur. Si quis contra hæc venire præsumpserit, anathemate feriatur. » Item in eisdem : « De viris Deo dicatis, vel ecclesiasticis facultatibus, nulla legitur laicis, quamvis religiosis, unquam attributa facultas. Ergo quibus non est facultas res ecclesiasticas disponere, perniciosum est eas diripere. » Item in eisdem : « Si quis in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in ecclesias earumque res irruens, sacerdotibus et ministris vel ipsi cultui locoque aliquid quod non oportet injuriæ inferat, divini cultus injuria convictus sive confessus reus capitali sententia noverit vindicandum. Nec exspectetur ut epi-

scopus injuriæ ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi soli gloriam derelinquit, sicque cunctis non solum liberum, sed et laudabile factas atroces sacerdotibus aut ministris injurias veluti publicum crimen persequi, ac debitas reis ultiones mereri. » Nunc e contra liberum et laudabile est sacrilegis sacras res invadere, et filii ecclesiæ velut rei pœnas luunt, qui disponente episcopo eas vel intrare præsumunt. Vos quoque in quaternionibus pistis regi datis hoc capitulum integrius ita posuistis ex eorum Augustorum libro, de quo hoc assumptum, et in Augustorum nostrorum libro ita ut præposui compendiosius est insertum (*Cod. Th., de episc.*) : « Si quis in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in ecclesias catholicas irruens, sacerdotibus et ministris, vel ipsi cultui locoque aliquid importet injuriæ, quod geritur litteris ordinum, magistratuum et curatorum, et notariis apparitorum, quos stationarios appellant, deferatur ad notitiam potestatum, ita ut vocabula eorum qui agnosci potuerint declarentur : et si per multitudinem commissum dicetur, si non omnes, possunt tamen aliquanti cognosci, quorum confessione sociorum nomina publicentur. Atque ita provinciæ moderator sacerdotum et catholicæ Ecclesiæ ministrorum, loci quoque ipsius et divini cultus injuriam capitali in convictos sive confessos reos sententia noverit vindicandum. Nec exspectet ut episcopus injuriæ propriæ ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi soli gloriam derelinquit, sitque cunctis non solum liberum, sed etiam laudabile, factas atroces sacerdotibus aut ministris injurias veluti publicum crimen persequi, ac debitam reis ultionem mereri. Quod si multitudo violenta civilis apparitionis exsecutione, et adminiculo ordinum possessorumve, non potuerit præsentari, quod se armis ac locorum difficultate tueatur, judices armatæ apparitionis præsidium, datis ad virum spectabilem comitem litteris, prælato legis istius tenore deposcant, ut rei talium criminum non evadant. » Item et istud posuistis : « Si Ecclesiæ venerabilis privilegia cujusquam fuerint vel temeritate violata, vel dissimulatione neglecta, commissum quinque librarum auri, sicut etiam prius constitutum est, condemnatione plectatur. » Nunquidnam, domine pater, dignum fuerat, ut vocatus a vobis ad synodum pro responsione domno apostolico reddenda foris excluderer, et residentibus vobis una cum archiepiscopis ac coepiscopis meis, iste Nortmannus talia agens taliterque apostolica auctoritate excommunicatus, quique per oris vestri officium fuerat repellendus, in præsentiam vestram me accusaturus pro ipsis rebus receptis veniret, ac a vobis audiretur, a quo specialiter ac omnimodis super hac re, et ego et omnes mei non tantum excusari quantum omnino debueramus defendi ? De his enim iste Nortmannus unus est, de quibus in quaternionibus vestris, quando vobis placuit, pro me, proque Ecclesia mea ita scripsistis ad locum. « Talium etiam, ut fertur, quarumdam personarum præjudicio istud commissum admissum est, quæ et in legibus et in sacris canonibus infames personæ notantur. Et si vigor ecclesiasticus sic vigeret, sicut tempore antecessorum vestrorum et nostrorum prædecessorum viguit, inter criminosos, quia videlicet ut a ministris dicitur criminosi, a liminibus ecclesiæ forent extorres. Nunc autem nostra dissolutione, ut quidam dicunt in Ecclesiam ipsi insiliunt, qui ab Ecclesia separari debuerant, et hoc nostris peccatis, in quos fines sæculorum devenerunt, merito reputamus, qui ad nostram contumeliam, non ad Ecclesiæ gloriam sacerdotes dicimur, qui a talibus conculcamur, et ipsi de sacerdotum capitibus judicant, quorum judicium vel compellationem liberi et sani capitis laici in judicio publico legaliter non reciperent, si rejicere vellent. In quo facto, ut sanctus Cœlestinus scribit, non est agentium causa solorum, universalis Ecclesia quacunque novitate pulsatur. Novum est enim quod nunc factum est, quia non est de sub isto cœlo auditum, ut episcopus cum ecclesia sua proscriptionis titulo ab ullo religioso principe laicorum judicio usque modo fuerit confiscatus. » Ecce quam insignibus armis prælia Domini tunc præliati fuistis ; sed dicam vobis quod tacere nec debeo, nec audeo. Non putavi ad dehonorationem vestri pertinuisse, quod Romam misi, quod Romam ire volui et volo, quod a Roma auxilium expetivi, unde omnis episcopatus sumpsit exordium, et retinet processionis et successionis incrementum. Nunquam hactenus caput pedibus nocuit, sine quo pedes ire non consueverunt. Sperabam perficiorem sanctitatis vestræ fore romphæam, si ferro vicarii apostolorum principis Petri acueretur, non obtunsiorem. Taceo interim, quod enedreutice mihi in eodem Attiniaco irrogastis appellanti sanctam Romanam sedem pro amore Dei omnipotentis, et ejusdem apostolorum principis Petri veneratione : qui etiam, sicut scitis, ab eadem sum sede vocatus : quod neutrum mihi profuit, nec adhuc prodest ; sed debuissem inde a vobis aliquam invenire excusationem, non sustinere oppugnationem. Pro qua re tanta passus sum et patior, quanta meis debentur peccatis, non autem reverentiæ tantæ sedis.

Quod mihi scripsistis, ut cum domnus rex a fratre suo reversus fuerit, apportem illud præceptum, per quod præfatas res Ecclesiæ Laudunensi restituit sive contulit, et sicut justum de illis rebus quas requiro, inventum fuerit, agere procurabit : ad quod rursus illud præceptum ut apportem necessarium esse non intelligo, cum illud per manus Harduici archiepiscopi vobis præsentibus et audivit et vidit, atque ipsum se firmasse, ut mihi Bertharius renuntiavit, recognovit. Sed hoc multis ut et mihi mirum est, quia quod regia liberalitate plusquam sex menses quiete retinui, dum synodus peracta fuit, statim amisi. De hominibus meis quod scribitis, quia causa eorum non diffinita sed implacitata remansit, satis vobis superius respondi, et ideo quod non irregulariter ac illegaliter ut dicitis abscessi. Sed quo-

modo nunc juste ac rationabiliter ventilanda eorum A causa sit, ac secundum sacras leges diffinienda antequam de eisdem rebus revestiar potestate, non patet, quoniam juste ac rationabiliter eos ab illis recepi, et illos ab ipsis prohibui : quod ei evidentibus documentis probare, ut præscripsi, paratus fui.

Quod scripsistis : « Cæterum, charissime frater, de schedula, quasi episcoporum diffinitionem continente in Synodo quæ apud Tusiacum fuerat habita, valde miratus sum ubi et quomodo adinvenisti, quam antequam per Hettonem clericum tuum audierim, nunquam vidi vel nusquam audivi, sed nec qui modo adfuerunt episcopi eam se vidisse vel audisse dixerunt. » Et ego illud non ab re admiror, si Harduicus archiepiscopus qui adfuit, eam se non vidisse nec audisse dixit. Nam ab eo illam accepi, et relegens B transcribi jussi, et transcripta est per manus duorum ecclesiæ mihi commissæ diaconorum, quorum unus Teutlandus, alter vocatur Hartgarius, qui scio quod nesciunt apostolicas aut synodicas depravare vel diminuere epistolas : quod a me nunquam didicerunt, quia,Deo teste, ego hoc nunquam agere præsumpsi. Quod vero vos dicitis, nec audisse nec vidisse eam, et authenticam diffinitionem, quæ secundum sacras leges in eadem synodo decreta est, cui et vobiscum interfui, vos habere multum precor illam mihi ostendi, ut et ipse recognoscere valeam in ipsa manum meæ subscriptionis. Scio tamen quia interfui in ipsa synodo, et reminiscor quorum specialiter admonitione huic diffinitioni succinctius collectæ subscriptum est. Quod adjicitis, quia divinare C non valetis unde adinventio ista emerserit, jam non est vobis necesse illud divinare, quia per me qui humanus homo sum, hoc interea rescitis, et si authenticam mihi ostenderitis quæ aliter se habeat divinam esse demonstrabitis, quia nos humani hanc in eadem synodo constitutam et confirmatam veraciter novimus.

Quod adjungitis : « Quæ sicut ex his evidenter potes cognoscere, quæ tibi contra præsumptiones tuas studui scribere, in quibusdam sacris regulis obviat, et mendacem illam facillime posses advertere, si illos oculos habuisses in capite, de quibus Scriptura dicit : *Oculi sapientis in capite ejus* (*Eccle.* II). » Quæ illa sint, quæ contra præsumptiones meas scripseritis, in quibus evidenter possem cognoscere, quia D hæc diffinitio in quibusdam sacris regulis obviaret, ignoro, nec ex scriptis vestris me non agendo præsumpsisse recognosco, quia me ex actibus conscientiæ meæ pro scire perpendo, non ex denotatione scripturarum vestrarum dejicio. Quod dicitis quia mendacem illam esse facillime possem advertere, si illos oculos habuissem in capite, de quibus Scriptura dicit : *Oculi sapientis in capite ejus*, illos me habere oculos non jacto, sed utinam adepturus desidero. Nec illos sapientium habere volo, de quibus dicitur : *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nesciunt* (*Jer.* IV). Nec plus volo sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem (*Rom.* XII), memor monentis : *Altiora te ne quæsieris* (*Eccli.* III). Quæro tamen, ut ubi mendax est, et sacris obviat regulis, mihi demonstretis. Fateor quia non video, et si tunc vidissem, non subscripsissem.

Quod dicitis : « Et miranda est tua prudentia, qualiter si placuit hanc mendacem, et in quibusdam, ut dixi, sacris regulis obviantem compilationem habere, et mihi transmittere, quam veram synodi definitionem et sacris regulis congruentem habere, et a me qualicunque primate tuo juxta regulas sacras tenendam et sequendam accipere. » Illam epistolam, quam vos in eadem synodo a vobis archiepiscopali administratione dictatam recitari fecistis, penes me habeo, et reminiscor quia ob prolixitatem ipsius, quibusdam satagentibus, huic compendiosius diffinitioni collectæ subscripsimus. Nam vestrum Tetrasticon domino regi devotivum præmittentes ita incipitis, sancta Synodus congregata in villa Tusiaco Tullensis parochiæ. In hac autem quæ incipit, Cum in nomine Dei omnipotentis, primum istud ita inchoat capitulum : « In primis igitur, propter pertinaciam multorum, qui cum sint sacrilegi, templum Dei in semetipsis corrumpentes, sacras res ex oblatione et voto fidelium sacris locis contraditas invadere non timent, statuimus secundum regulam antiquam patrum nostrorum, ut si quis oblationes fructuum, et rerum omnium quæ ministris ecclesiæ conferuntur, aut collectæ sunt, extra ecclesiam accipere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi, vel ejus qui constitutus est ab eo ad dispensandum officio ecclesiastico disposita, tam is qui dat, quam is qui accipit, anathema sit judicio omnipotentis Dei, nisi resipuerit, perpetuo damnatus, et reliqua. » Cui decreto et vos in epistola vestra ita concinere videmini, inter alia inquientes, dicunt enim illi, qui in cœlo regnant et in terra miraculis coruscant, qui et usque hodie nobiscum vivunt, et cum successoribus nostris usque in perpetuum vivent, quoniam apud Deum est merces eorum. Si quis oblationes ecclesiæ extra ecclesiam accipere vel dare voluerit præter conscientiam episcopi, vel ejus cui hujus.

Modi officio commissa sunt, nec cum ejus voluerit agere consilio, anathema sit. Anathema autem in Romana lingua *alienatio* interpretatur : quia omnis talia faciens, quandiu in illis manet, licet nos episcopi, qui in apostolis, et cum apostolis, non nostro merito, sed gratia divina ligandi et solvendi potestatem accipimus, interdum divini sensus ignari, interdum quæ committuntur nescientes, aliquando etiam commissa ut expedit corrigere non valentes, quæ statuta sunt exsequi dissimulemus, vel etiam negligamus, ut talem hominem ab Ecclesia et fidelium societate excommunicantes non segregemus, jam tamen a sacris canonibus excommunicatus et prædamnatus est, donec peccatum illud deserat, et per satisfactionem ecclesiasticam, et sacerdotalem reconciliationem, Domini gratiam, et fidelium societatem recipiat : et quicunque in peccatis suis et talibus sceleribus implicatus, ante satisfactionem ne-

cessariam vitam istam finierit, communionem et societatem cum electis in regno Dei habere nullatenus poterit, nec de inferni pœnis et dæmonum societate unquam liberari valebit. Sed sunt forte tales, qui privilegia de locis et rebus Deo dicatis sanctorum manibus confirmata parvipendentes, sibi quia volunt, non quia possunt, excommunicationes usurpatoribus rerum et facultatum ecclesiasticarum a sanctis Domini intentatas alleviant, dicentes se pro hoc illata damnatione, id est anathematis vinculo non teneri : de quibus sanctus Gregorius in epistola ad Theoctistam patriciam dicit (*lib.* IX, *epist.* 39): «Ipsi, inquiens, sibi testes sunt, quia Christiani non sunt, qui ligamenta sanctæ Ecclesiæ variis se existimant conatibus solvere, ac per hoc nec absolutionem Ecclesiæ quam præstat fidelibus veram putant, si ligaturas ejus valere non æstimant. Contra quos diutius disputandum non est, quia despiciendi per omnia et anathematizandi sunt, et unde se fallere veritatem credunt, inde in peccatis suis veraciter ligantur

Si qui sunt igitur, qui sub nomine Christiano hæc aut prædicare audent, aut tacita apud semetipsos tenere, eos et ego omnes catholici episcopi, atque universalis Ecclesia, anathematizamus, quia veritati contraria sentiunt, et contraria loquuntur. » Hoc Apostolicæ auctoritatis decretum, etiam a vestra probitate sic assumendo probatum, si ut scripsistis mihi est sequendum ac tenendum, utique et omnibus sanctæ Ecclesiæ filiis, qui Christianitatis nomine potiri delegerunt, erit sequendum ac tenendum. Unde non mihi videretur dignum excellentia vestra fuisse, ut diceretis Berthario quod mihi renuntiavit vos dixisse. Si hos præsignatos meos excommunicassem homines qui talia egerunt, et adhuc agunt, non eos excommunicatione teneri, videlicet anathematis vinculo non ligari. Sed non est mirum, si parvitatis meæ excommunicationem parvipenditis, ac forte irrationabilem judicatis, quando apostolicæ sedis excommunicationem et pro nihilo ducitis, et pro nihilo ducendam utpote absurdam prædicatis. Præadmiror tamen, dum talia dicitis, si vestram excommunicationem aut auctoritatem, quæ ex ejus processit constitutione, expendet arbitrio, apud aliquem eorum qui hoc audiunt, si tamen vobis credunt, aliquid valere æstimatis, et qui etiam Deum timentes agnitionem veritatis retinentes vobis non his credunt, nec in sui cordis conscientia consentiunt, non tamen possunt de vestra sapientia ac sanctitate non remorderi : sed potius scrupulo tam nefandæ ac detestandæ prævaricationis offensi, sinceritatem vestræ præstabilitatis vilificatam aut condolent, aut derogant. Quod ideo vobis pando, quia *meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis* (*Prov.* XXVII), scribente sancto ad sanctum Augustino Hieronymum, « Nescio utrum Christianæ amicitiæ putandi sint, in quibus magis valet vulgare proverbium : Obsequium amicos, veritas odium parit, quam Ecclesiasticum, Fideliora *sunt vulnera amici, quam* voluntaria *oscula* inimici. Et

A Paulus apostolus admonet sic : *Filii, obedite parentibus vestris in Domino* (*Ephes.* VI). In Domino autem obedire est, ut ipse docet Dominus : *Qui amat patrem plus quam me, non est me dignus* (*Matth.* X). Unde et item : *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum abs te* (*Matth.* V). » Quod ita plane S. exponit Augustinus (*Serm. Dom. in monte, lib.* I) : « Hic vero magna opus est fortitudine ad membra præcidenda. Quidquid enim est quod significat oculus, sine dubio tale est quod vehementer diligitur. Solet enim et ab eis qui vehementer volunt exprimere dilectionem suam ita dici, Diligo eum ut oculum meum, aut etiam ut oculos meos. Quanquam enim ad videndum isti oculi corporis communiter attendantur, et si ambo similiter intendantur, æqualiter

B possint, amplius tamen formidant homines dextrum amittere. Ut iste sit sensus, quidquid illud est quod ita diligis, ut pro dextro oculo habeas, si scandalizat te, id est si tibi impedimento est ad veram beatitudinem, erue illum et projice abs te : expedit enim tibi ut pereat unum horum quæ diligis, utpote tanquam membra tibi inhæreant, quam totum corpus tuum eat in gehennam. Cogit quærere diligentius quid dixerit oculum : in qua quæstione nihil mihi occurrit congruentius, quam dilectissimum amicum. Nam hoc est utique quod membrum recte possumus appellare, quod vehementer diligimus, et hunc consiliarium, quia oculus est tanquam demonstrans iter ; et in rebus divinis, quia dexter est : ut sinister sit dilectus quidem consiliarius, sed in rebus

C terrenis ad necessitatem corporis pertinentibus ; de quo scandalizante superfluum erat dicere, quandoquidem nec dextro parcendum sit. In rebus autem divinis consiliarius scandalizatus est, si aliquam perniciosam hæresim nomine religionis atque doctrinæ conatur inducere. » Itaque quod nihil post Deum charius vobis esse debeat ignoro, sed vobis perniciosum est, ut contra religionem atque apostolicæ sedis doctrinam obvias manus inferatis, et mihi periculosum, imo inutile est, vestro tantum obnubilari amore, ut tacendo vobis videar consentire : quia etsi tacuero, et vos clamaveritis, nec pro taciturnitate mea, nec pro clamore vestro, illud unquam perficere poteritis. Videlicet omnes decretales apostolicæ sedis epistolæ recipiendæ erunt, et non solum recipiendæ, imo

D decernente Gelasio venerabiliter erunt recipiendæ.

Sed et qui prosit, quod in quaternionibus vestris dicitis, ut eas venerabiliter tantum legam, si eis venerabiliter obedire non debeam, et earum sanctiones venerabiliter sequi non satagam, ignoro. Appellationes episcoporum ad apostolicæ sedis summum antistitem non comprimetis, nec illud Africanum concilium contra innumerabilia apostolicorum decreta vobiscum valebit, quo ait ad locum, « Nam ut aliqui tanquam a tuæ sanctitatis latere mittantur, nulla invenimus patrum synodo constitutum : quia illud quod pridem per eumdem coepiscopum nostrum Faustinum tanquam ex parte Nicæni concilii exinde transmisistis, in conciliis verioribus quæ accipiuntur

Nicæni, a sancto Cyrillo coepiscopo nostro Alexandrinæ Ecclesiæ, et a venerabili Attico Constantinopolitano antistite, ex authentico missis, quæ etiam ante hoc per Innocentium presbyterum et Marcellum subdiaconum, per quos ad nos ab eis directa sunt, venerabilis memoriæ Bonifacio episcopo decessori vestro a nobis transmissa sunt, in quibus tale aliquid non potuimus reperire. » Si isti non potuerunt, quia forte noluerunt, potuit Marcus apostolicæ sedis antistes, qui ita rescripsit Athanasio, et universis Ægyptiorum episcopis, inquiens, « De capitulorum namque veritate et numero Nicæni concilii, cui vos interfuisse litteris vestræ fraternitatis significastis, a nostris qui vobiscum una interfuerunt diligentioribus requisivimus collocutionibus, qui ita, ut vestræ testatæ sunt litteræ, omnem nobis ordinem exposuerunt, et vestram epistolam per omnia veram esse testificati sunt; non ut nos aliquid sinistrum vestra ex parte arbitraremur, sed ut nos et vos illosque, absque ulla in postmodum titubatione, unum sentire optaremus, et sancta Romana Ecclesia, quæ semper immaculata mansit, et Domino providentiæ, et beato apostolo Petro opem ferente, in futuro manebit, sine ulla hæreticorum insultatione firma et immobilis omni tempore persistat. His itaque peractis, diligenter requirentes in sanctæ nostræ apostolicæ sedis scrinio, eadem quæ sanctæ recordationis prædecessori meo Silvestro sunt directa, septuaginta sicut significastis capitula illæsa invenimus. Ipsa enim vobis, propter auctoritatem et subscriptionem tantorum Patrum, et ejus magni concilii, minime misimus : sed per eadem coram apocrisiariis vestris, alia similia, eumdem numerum, eademque verba, et ipsam subscriptionem continentia, vobis scribere, et sub certa stipulatione et confirmatione mittere curavimus. Et quis est qui fratribus talia negare audeat ? Nam non negligenda nobis hæc per S. Spiritus gratiam Dominus docuit, sed fideliter exercenda, et fratribus contradenda et docenda distribuit. Hæc apostolorum viva traditio, hæc est vera charitas, quæ prædicanda est et præcipue diligenda ac fovenda atque fiducialiter ab omnibus tenenda. Hæc sancta et apostolica mater omnium Ecclesiarum Christi Ecclesia, quæ per omnipotentis Dei gratiam a tramite apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, nec hæreticis novitatibus depravanda succubuit, sed ut in exordio normam fidei Christianæ percepit ab auctoribus suis apostolorum Christi principibus, illibata fine tenus manet, secundum ipsius Domini salvatoris divinam pollicitationem, qui suorum discipulorum principi in suis fatus est Evangeliis, *Petre*, inquiens, *ecce Satan expertivit ut cribraret vos sicut qui cribrat triticum : ego autem pro te rogavi, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (*Luc.* XXII). » Et ideo apostolicorum decreta, nec modo ut umbra accipienda sunt, nec fuerunt post confessionem ejusdem apostolorum principis Petri, qui ait : *Tu es Christus Filius Dei vivi*, quoniam respondit ei Dominus : *Beatus es, Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui est in cœlis* (*Matth.* XVI). Ex tunc transierunt vetera, et facta sunt nova. Nec decretales epistolæ, diversis temporibus pro diversis causis ut oportebat constitutæ, in ullo sibi inveniuntur adversæ : quia aliud est, diversis temporibus secundum diversitatem morborum diversas, hoc est multiplices et varias impendi medicinas: ut enim nova morborum genera nova medicamentorum indigent experimenta, sic multa morborum genera multa requirunt medicinarum fomenta; aliud est etiam, in uno tempore multas veritati contrarias inferre doctrinas, quod in his epistolis nec potest inveniri, nec ab ullo hominum debet dici.

Quod autem vos mihi in quaternionibus vestris specialiter de epistolis Julii et Felicis, quasi de capitulis synodi Nicænæ confectis, dicitis respondere, non videtur ut mihi respondeatis, sed potius ut ipsos mendacii arguere conemini. Dignoscitur quo tempore Nicæna synodus congregata est excerptis quibusdam synodalibus gestis sancti Sylvestri papæ, in quibus capitulo primo ita continetur : « Temporibus Silvestri papæ et Constantini piissimi Augusti, factum est magnum concilium in Nicæa Bithyniæ, et congregati sunt regulariter ejusdem Silvestri papæ vocatione in idipsum trecenti decem et octo episcopi catholicei et reliqua ? » Post quæ et subditur : « Eodem quoque tempore decimo tertio Calendarum Juliarum die, quando memoratum magnum concilium in Nicæa congregatum est, canonica jam fatus papa evocatione in urbem Romam congregavit, et ipse, cum consilio præfati Constantini Augusti, ducentos et sexaginta septem episcopos, » et cætera. Cujus successor præfatus papa Marcus exstitit, qui de capitulis in Nicæna synodo octoginta effectis, et in septuaginta postea redactis, sicut superius perscripsi, huic Julio successori protestatur. Sed vos scribitis in iisdem quaternionibus ita : Cæterum quod in epistola ex nomine Athanasii et episcoporum Ægyptiorum ad Marcum successorem Silvestri habetur, octoginta fuisse capitula, quadraginta scilicet a Græcis Græca edita lingua, et similiter quadraginta a Latinis Latina edita lingua, et ab episcopis trecentis decem et octo in septuaginta redacta fuisse capitula, si numerentur illa quæ in epistola Julii designantur, et illa quæ designata prætermittuntur, sed et illa quæ in epistola Felicis legimus, plura quam octoginta et inter se diversa inveniuntur, et in eisdem epistolis non inveniuntur memorati, minime autem connumerari, illa capitula quæ ex Nicæno concilio sumpta servavit antiquitas, et hactenus tenet ac veneratur Ecclesia. Illorum quæ in epistola Julii designatur capitulorum numerus iste reperitur, 18, 19, 21, 23, 26, 27, 28, 29, 33, 41 et 5, 8 et 9, ac 50, 52, 53, 54, 55 et 57, 59, 60, 61, 62, 63 et 66. In plenitudine enim septuaginta capitulorum designantur hæc quæ sequuntur a beato Julio posita, secundum hujus numeri significantiam interposita,

et ideo hic non amplius ab eo quam viginti quatuor annumerantur; quibus si illa viginti capitula quæ habemus adjiciantur, fiunt quadraginta quatuor, et non explent septuaginta; quanto minus octoginta. et non probatur iste hic in excedendo numerum falsus. Quod tamen addidistis, Sed et illa quæ in epistola Felicis leguntur, videlicet ut si istis adjungantur, plura quam octoginta inter se diversa inveniuntur, non attinet ad rem: quoniam Felix ante suorum digestionem capitulorum ita præmisit (*Epist.* II): « Incipiamus igitur adjuvante Deo et sancto Petro apostolo, per quem et apostolatus et episcopatus in Christo cœpit exordium, quoniam plures sæpe emerserunt causæ, quæ in quibusdam non erant causæ sed crimina, quia magis ut comperimus iniquitate quam charitate fratribus sunt impositæ. Et ut de cætero sollicitudo sit ne talia proveniant, capitula quædam a sanctis Patribus, quæ tam in Nicæna synodo, quam et in hac sancta sede constituta sunt ponimus, quibus fratres et coepiscopi nostri fulti insidias inimicorum Domino auxiliante valeant evadere, et prout Dominus posse dederit, paucioribus verbis tantorum malorum imitemur compendium, et strictim quæ in volumine litterarum vestrarum comperimus retractemus, et alia nonnulla instantis temporis necessaria prout petitis ponamus. » Et sic persequitur: « Est namque synodalibus decretum institutis, » et cætera. Non ergo dixit omnia illa quæ posuit ex Nicæno concilio assumpta, ut ex hoc tam ipsum quam Julium refellere possitis: sed dixit, quædam tam ex Nicæno concilio, quam ex his quæ in sancta Romana sede constituta sunt, ponere se, quæ non minoris fere judicavit auctoritatis. Insuper et addidit, et alia nonnulla instantis temporis necessaria prout petebantur ponenda. Hoc etenim et prædecessores et successores sui ab initio fecerunt, et usque in finem facturi sunt, ut pro instanti temporum necessitate, et constituta renovent, et constituenda constituant. Hac enim ratione omnes decretales epistolæ pro diversis necessitatibus diversis sunt constitutæ temporibus. Unde venerabiliter secundum beatum Gelasium sunt recipiendæ, et si recipiendæ, utique amplectendæ, ac ab omnibus etiam venerabiliter obediendæ.

Quod etiam dixistis, quia inter se diversa inveniuntur, scilicet ea quæ Julius papa posuit, et ea quæ Felix, si diversa pro diversis, utpote prout in uniuscujusque tempore res accidit, intelligi vultis, bene se habet. Sin aliter, quasi adversari sibi invicem contraria statuendo videantur, nisi vos illud pandatis, fateor quia ego in nullo percipere valeo. Et quod dixistis, quia in ipsorum epistolis non inveniuntur memorari, minime autem connumerari illa capitula, quæ ex Nicæno concilio sumpta servavit antiquitas, et hactenus tenet ac veneratur Ecclesia, utrique ostendunt causam, in quo potest cognosci cur hæc posuerunt et de illis tacent Videlicet ea Felix iste papa dicit se ponere, quibus fratres et cœpiscopi fulti, insidias inimicorum Domino auxiliante valeant evadere, et etiam ea insuper se statuere, quæ ab eo ab eis petebantur pro instantis temporis necessitate. Si vero de his ageretur, de quibus illa vigenti capitula Nicæni concilii decernant, quæ passim habentur nihilominus et ipsa cum luce lucidius lucet assumpturum. Sed et Julius causam similiter et similem, cur ipsa viginti quatuor posuerit capitula, non minus evidenter propalat. Quod liquet in eo ubi numeri tramitem non custodit,sed ea tantum quæ de re quæ agebatur conveniebant, sicuti omnium est agere annexuit. Præmisit enim hæc (*Epist.* II): « Tales enim insidiatores spiritu prævidentes sancti Patres in Nicæa congregati, leges statuerunt, quas nos canones appellamus, ne facile probi ab improbis damnarentur: ex quibus nonnullas sententias hic inseri judicavimus, ut tantorum Patrum auctoritate nostra roboraretur epistola, atque omnes Orientales sive reliquarum partium episcopi, hæc audientes in tantam foveam non incidant, ne damnationem a Patribus decretam percipiant. » Et sic sequuntur illa ex præscripto concilio Nicæno capitula de septuaginta capitulis deflorata. Et ecce quia de insidiatoribus agebatur, quod contra insidiatores pertinuit descripsit. Utrique isti ut prudentes egerunt medici. Unaquæque enim infirmitas propriam requirit medicinam. Quod namque dixistis, minime in istorum epistolis capitula Nicæni concilii ea quæ habemus connumerati, nescio quid sibi vult dictum. Nam Julius papa, ut prælibavi, designative viginti quatuor tantum posuit, Felix vero quod ex Nicæno concilio, posuerit non apparet, quia ipse non discernit, dum tam ex Nicæno concilio, quam ex his quæ in sancta Romana sede constituta fuerant, et etiam nonnulla quæ ipse, prout ipsi petebant qui pro instantis temporis necessitate indigebant, statuit, se posuisse non tacuit. Nec conjici potest, quoniam plenitudinem septuaginta capitulorum non habemus, si duo vel tria seu quatuor aut decem ex Nicæno concilio posuerit capitula, vel eo amplius, quia poterat viginti sex ponere secundum fidem numeri, et remanerent nobis nostra quæ habemus penes nos viginti capitula.

Igitur quod etiam et vos in eisdem quaternionibus ex ejusdem papæ Julii epistola posuistis,qualiter sibi cohæreat intuendum est. Aitis enim: « De hoc autem quod reverentissimus Julius in epistola sua dicit, plura de his scilicet capitulis Nicænæ synodi ideo hic non inseruimus, ne vacuare vilemve facere prædictam synodum videremur, aut fastidium legentibus audientibusque faceret epistola; si quis autem de his ampliora atque abundantiora scire voluerit, in sacro nostræ sedis ecclesiæ scrinio, et ea quæ prædiximus invenire poterit, verum me dicere testis est ipsa Divinitas, a nullo est contradicendum quia nisi ipsa quæ misit haberet, mittere nullomodo poterat, et quia plura habebat esse utique verum constat, quia et illa quæ sacrum concilium Nicænum constituit certum est in Romano scrinio conservari. » Dicit itaque in Romano scrinio et ampliora et abundan-

tiora haberi, et nihilominus testatur ea quæ prædixit in eodem posse inveniri, et vos fatemini a nullo hoc esse contradicendum, quia nisi ipsa quæ misit haberet, mittere nullomodo poterat. Et quomodo in eisdem postea quaternionibus scribitis, quod manifestum est nonnisi tantum viginti quæ habemus capitula fuisse in Nicæno concilio constituta? Verum et longissimarum ætatum ex antiqua consuetudine prolixa tempora, per quæ ipsius concilii hæc tantum viginti capitula fuere suscepta, verbis historiographi Rufini, quæ indubitabilem faciunt fidem. Utrumque non procedit, quia si tantum viginti capitula suscepta fuisse ex verbis historiographi indubitabili fide credantur, contradicendum erit Julio, qui asserit de his ampliora atque abundantiora, quin quoque et ea quæ prædixit in Romano scrinio posse inveniri, quæ idem in epistola sua se testatur non assumpsisse, ne vacuare vilemve facere prædictam synodum, scilicet Nicænam, videretur. Rectum est ergo, ut illi potius credatur, cui testis est ipsa Divinitas, quæ spopondit *ubi* fuerint *duo vel tres congregati in nomine meo ibi ego in medio eorum sum* (*Matth.* XVIII). Et item: *Si duo ex vobis consenserint, ex omni re quamcumque petieritis, fiet vobis a Patre meo* (*Ibid.*). Et item ipsa Divinitas ac Veritas: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum* (*Deut.* XIX; *Matth.* XVIII). Ecce tres idonei testes, et non modo testes, verum et testificantium corroboratores, Marcus, Julius ac Felix, plura quam viginti ex Nicæno concilio ascita per prolixa tempora longissimarum ætatum in Romano scrinio reservata demonstrant, nec Antiocheno concilio numerum ipsorum aggregant, sed in Nicæno concilio statuta depromunt, et septuaginta vel eo amplius, non quadraginta quinque aut tantum viginti capitula connumerant. Unde quia non oportet a capite dissererere, necesse est nobis ea quæ tradiderunt custodire, et potius quæ nondum habemus perquirere, quam ea quæ adepti sumus reprobare.

Quod vero in eisdem quaternionibus scribitis: « Anno vero circiter vigesimo tertio post Nicænam synodum Antiochena synodus habita est, et eadem epistola Julii per idem tempus facta esse dignoscitur, in qua plura capitula modo diverso collecta tenentur, quæ si de una synodo fuissent assumpta, non taliter dissonarent: inde magis apparet, quia dum eo tempore suam Julius fecit epistolam, quo Antiochenum concilium actum est, non eum latuisse quæ in eodem concilio statuta sunt, quod ejus necesse erat auctoritate roborari, ac per hoc non confudisse Nicæni ac Antiocheni regulas concilii. » Sed quid dicitis, quæ si de una synodo fuissent assumpta, non taliter dissonarent? Ergo si ea dissonant, quæ de synodis assumuntur, et synodi inter se contrariæ feruntur, quid sibi jam consonabit, quod in Ecclesia Dei solidum firmumque inveniatur ædificium, cum et decretales apostolicæ sedis epistolas similiter dissonare non tacetis? Certe non dissonant quæ diverso modo pro diversis necessitatibus assumuntur, si ab æquitate rationis et tramite veritatis non discrepant. Sed Julius et ea quæ sibi tunc competentia visa sunt ex Nicæna assumpsit synodo, velut ipse ait, ut tantorum Patrum auctoritate sua roboraretur epistola, et illa quæ pro instantis temporis necessitate addenda erant, sicut et suus successor Felix, cæterique prædecessores ac successores fecerunt, apostolica auctoritate constituendo apposuit.

Quod autem subditis: « Et si de appellatione, sicut in Sardicensi concilio constitutum est, in Nicæno concilio fuisset antea statutum, nulla perforet necessitas, ut iterum in hoc concilio inde constitueretur; sed sicut in aliis conciliis legitur scriberetur, videlicet ut ea quæ sunt in Nicæno concilio constituta ab omnibus conserventur. » Apparet quia nullatenus creditis tribus præfatis testibus, quod de appellatione episcoporum ad Romanæ sedis antistitem in Nicæna Synodo constitutum sit (*can.* 7); non tamen obsistit rationi vel fidei, illud ideo in Nicæna synodo non fuisse decretum, eo quod in Sardicensi concilio hoc quoque constitutum sit, ubi dicitur: «Osius episcopus dixit: Placuit autem, ut si episcopus accusatus fuerit, et judicaverint congregati episcopi regionis ipsius, et de gradu suo eum dejecerint, si appellaverit qui dejectus est, et confugerit ad episcopum Romanæ Ecclesiæ, et voluerit se audiri, si justum putaverit, ut renovetur judicium vel discussionis examen, scribere his episcopis dignetur, qui in finitima et propinqua provincia sunt, ut ipsi diligenter omnio requirant, et juxta fidem veritatis diffiniant. Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum romanum, ut e latere suo presbyterum mittat, erit in potestate episcopi quid velit, et quid æstimet; et si decreverit mittendos esse qui præsentes cum episcopis judicent, habentes ejus auctoritatem a quo destinantur, erit in suo arbitrio. Si vero crediderit episcopos sufficere, ut negotio terminum imponant, faciet quod sapientissimo consilio judicaverit. » In superiori capitulo ejusdem concilii positum est: «Si hoc omnibus placet. Synodus respondit: Placet; » in isto dictum est: « Placuit autem. » Jure igitur placuit Osius dixit, si id prius noverat constitutum in Nicæna synodo, aut ad eumdem verborum tenorem, aut ad istius tenoris, velut in decretalibus invenitur, proportionem. Nec quoque mirum, aut absurdum est hoc, Sardicensis concilii sanctos Patres eadem Spiritus sancti gratia visitatos fuisse. Quocirca, etsi non ea prius a Nicæa didicerant, eadem sensisse, et ad sancti Petri apostoli memoriam honorandam hæc ipsa statuisse. Puto tamen, si solummodo hoc Sardicense diceret concilium, ut ea quæ sunt in Nicæno concilio constituta ab omnibus conserventur, non de appellatione quidquam, quia in his viginti capitulis non continetur, conservari intelligi voluissetis. Nunc vero, quia de ipsa appellatione tam expresse quod servandum est salva apostolica institutione, id etiam ex Nicæna synodo promulgante ostenditur, salva apostolica auctoritate dico, quia Nicæna synodus, ut papa Bonifacius episcopis per Thessaliam con-

stitutis scripsit, non aliquid super Romanam sedem ausa fuit constituere, cui videret nil supra meritum suum posse conferri : omnia denique huic noverat Domini sermone concessa, vel ex eo ac pro eo quid istud concilium quod recipitis illud servandum constituit, servari permittite, etiamsi de hoc in Nicæna synodo nihil statutum credatis. Et sicut ab omnibus illa viginti capitula tenentur,ac observanda censentur, quæ nec sola ad omnes ecclesiastici ordinis sufficiunt utilitates, ac temporum necessitates : sic et a vobis vel istud teneri ac observari non prohibeatur capitulum, quod nulli obest, et omnibus prodest; quoniam postquam Africanum concilium ad papam Cœlestinum scripsit sua in epistola ad locum (*epist. post. fin. syn.*), « Nam ut aliqui tanquam a tuæ sanctitatis latere mittantur, nulla invenimus Patrum synodo constitutum, quia illud quod pridem per eumdem coepiscopum nostrum Faustinum, tanquam ex parte Nicæni concilii exinde transmisistis, in conciliis verioribus quæ accipiuntur Nicæni, a sancto Cyrillo coepiscopo nostro Alexandrinæ Ecclesiæ, et a venerabili Attico Constantinopolitano antistite, ex authentico missis, quæ etiam ante hoc per Innocentium presbyterum et Marcellum subdiaconem, per quos ad nos ab eis directa sunt, venerabilis memoriæ Bonifacio episcopo decessori vestro a nobis transmissa sunt : in quibus tale aliquid non potuimus reperire. » Et istud a papa Innocentio, quem memoranter recipitis (*epist.* 2), « Episcopis per Macedoniam constitutis probabili ore scriptum est, Grave non potuit videri piissimis mentibus vestris, cujuscunque retractari judicium, quia veritas exagitata sæpius magis splendescit in lucem, et pernicies revocata ad judicium gravius et sine pœnitentia condemnatur. Nam fructus divinus est, justitiam sæpius recenseri, fratres charissimi. » Præterea dico quia quod illud Africanum intentat concilium ita, « Nam ut aliqui tanquam a tuæ sanctitatis latere mittantur, nulla invenimus Patrum synodo constitutum, » mendacium est, quia in hoc Sardicensi concilio illud constitutum est sic (*can.* 7), « Quod si is qui rogat causam suam iterum audiri, deprecatione sua moverit episcopum Romanum, ut e latere suo presbyterum mittat, erit in potestate episcopi quid velit et quid æstimet. » Quod etiam Sardicense concilium ad papam Julium inter reliqua scripsit (*in princ. epist.*), « Optimum et valde congruentissimum esse videbitur, si ad caput, id est, ad Petri apostoli sedem, de singulis provinciis Domini referant sacerdotes. » Ubi liquet, quod Julius de appellatione ex Nicæna scripsit synodo, hoc concilium non latuisse, et idcirco Osius proprie dixit, « Placuit quod in ipsa synodo, » scilicet Nicæna, placitum fuisse prædidicit, cui et ipse interfuit. Aut quis sanum sapiens ducat fide dignum, ea quæ papa Cœlestinus per Faustinum episcopum ipsis Africanis episcopis ex Nicæno concilio transmisit capitula, non inveniri in authenticis? et non potius ab Alexandrino vel Constantinopolitano episcopis posse prætermitti : ut autem non pleniter mitterentur, aut si missa sunt, ab aliquibus, ut de multis legimus, minuerentur aut depravarentur, vel ab ipsis Africanis qui sua nolebant retractari judicia, vitiarentur, ut sicut mentiti sunt nulla hoc Patrum synodo constitutum, quod occultari non potest, sic et forte mentirentur, non ab Alexandrino vel Constantinopolitano episcopis id sibi missum quod abscondi posse crediderant, quod tamen a papa Cœlestino sibi transmissum, quia ad eumdem res agebatur, negare nequiverant.

Et ne de hac appellatione solummodo sibi apostolicæ sedis antistites testentur, etiam episcoporum ipsius Africanæ provinciæ testimonium adhibeatur. Scripsit enim Stephanus archiepiscopus cum tribus conciliis sic (*inter epist. Damas.*) : « Domino beatissimo ac apostolico culmine sublimato, sancto patri Patrum Damaso papæ, et summo omnium præsulum pontifici, Stephanus archiepiscopus concilii Mauritaniæ, et universi episcopi de tribus conciliis Africanæ provinciæ. Notum vestræ facimus beatitudini, quod quidam fratres in confinio nobis positi, quosdam fratres nostros, venerabiles videlicet episcopos, vobis inconsultis a proprio dejicere moliuntur gradu, cum vestræ sedi episcoporum judicia, et summorum finem ecclesiasticorum negotiorum, in honore beatissimi Petri, Patrum decreta omnium cunctam reservare sententiam inquirendi reverentia de Dei rebus, quas omni cura et sollicitudine observare debemus. Maxime vero juste debent ab ipso præsulum examinari vertice apostolico, cujus vetusta sollicitudo est tam mala damnare, quam relevare laudanda. Antiquis enim regulis censitum est, ut quidquid horum quamvis in remotis vel in longinquo positis ageretur provinciis, non prius tractandum vel accipiendum sit, nisi ad notitiam almæ sedis vestræ fuisset deductum, ut ejus auctoritate juxta quod fuisset pronuntiatum firmaretur, et reliqua multoties talia, et his similia, quæ super his constituta sunt. Quibus, si illicite factum est, ut semper vestræ sedi consuetudo fuit festinanter occurrite, et pro his viriliter ut pater pro filiis certentes state, sicut bene ad Jesum filium Sirac dictum est, *usque ad mortem certa pro* veritate, *et* semper Dominus *Deus tuus pugnabit pro te* (*Eccli.* IV). » Ecce, domine pater, quoniam isti Africanæ provinciæ episcopi testantur, quia antiquis regulis censitum est, quod illi alii se non invenisse in ulla synodo constitutum dixerunt. Majus enim est, non prius tractandum, vel accipiendum de summis quiddam ecclesiasticis negotiis, quamvis agantur in remotis vel in longinquo positis provinciis, nisi ad notitiam almæ sedis Romanæ prius deducatur, ut ejus auctoritate quod pronuntiatur firmetur, quam de judiciis episcoporum ab appellante episcopo contradictis retractare apostolicam, cui sollicitudo omnium Ecclesiarum commissa est, prosecutionem. Nec iste archiepiscopus, nec hæc concilia, ad sui honoris detrimentum putarunt, sed imo ad salutis augmentum

prospexerunt hoc potiri privilegio Romanæ sedis antistitem. Quorum fateor unanimitati participem vestram perambio fieri paternitatem. Quibus et idem Damasus papa ex sua ita ad locum rescripsit epistola (*epist.* 4, *in princ.*) : « Scitis, fratres charissimi, firmamentum a Deo fixum et immobile, atque titulum lucidissimum suorum sacerdotum, id est, omnium episcoporum, apostolicam sedem esse constitutam, et verticem Ecclesiarum. Tu es enim, sicut divinum pronuntiat verbum veraciter, Petrus, et super firmamentum tuum Ecclesiæ columnæ, quæ episcopi intelliguntur, confirmatæ sunt ; et : Tibi claves regni cœlorum commisi, atque ligare et solvere potestatem, quæ in cœlis sunt, et quæ in terris promulgavi (*Matth.* XVI). Tu profanatorum hominum, et membrorum meorum maximeque meorum discipulorum existis ut princeps et doctor orthodoxæ et immaculatæ fidei, cujus vice hodie gratia Dei legatione pro Christo fungimur, et omnes hujus sanctæ sedis præsules vicem gesserunt, gerunt et gerent. Ideo omnia quæ innotuistis non licere mandarem, nisi vos tam pleniter instructos esse scirem, quod cuncta super quibus consulitis, illicita esse non dubitetis. Discutere namque episcopos, et summorum ecclesiasticorum causas negotiorum metropolitano una cum omnibus suis comprovincialibus, ita ut nemo ex eis desit, et omnes in singulorum concordent negotiis, licet. Sed diffinire eorum, atque ecclesiasticarum summas querelas causarum, vel damnare episcopos, absque hujus sedis auctoritate minime licet, quam omnes appellare si necesse fuerit, et ejus fulciri auxilio oportet. Nam, ut nostis, synodum sine ejus auctoritate fieri non est catholicum : nec episcopus, nisi in legitima synodo, et suo tempore apostolica vocatione congregata, diffinite damnari potest : neque ulla unquam concilia rata leguntur, quæ non sunt fulta apostolica auctoritate. »

Hic animadverto quod in quaternionibus vestris scripsistis ita, « Epistola vero Felicis ex epistola Julii pendet : hic enim est mos apostolicæ sedis pontificibus, ut verba decessorum suorum quasi propria in suis ponant epistolis, sicut qui legit intelligit » Omnino verissimum est, quia ille mos est apostolicæ sedis pontificibus, ut verba decessorum suorum, quasi propria in suis ponant epistolis. Et idcirco magis et penitus consonæ sibi, et minus ac nihil dissonæ inveniuntur apostolicæ sedis epistolæ, nec constitutiones eorum in aliquo in sese adversæ, scribente ex hoc eadem Symmacho papa ad Æonium episcopum (*epist.* 1). Quanta enim vicariis beatissimi Petri apostoli judicabitur esse reverentia, si quæ in sacerdotio præcipiunt, eisdem transeuntibus dissolvantur : quia ad ipsam sacrosanctam religionem credimus pertinere, cujus omnis potestas infringitur, nisi universa perpetua sint quæ semel a Domini sacerdotibus statuuntur : quod ita contingere poterit, si successoris actibus non tribuerit firmitatem et roborando quæ gesta sunt faciat rata esse quæ gesserit. » Et ideo, domine pater, quia immobile est istorum fundamentum, ac inconcussum inconcutiendumque, indiscutiendum quoque permanet ædificium, in quibus est spiritus unus, et una fides, cor unum et anima una. Nolite attentare, quia non poteritis stabilire, ut ea quæ isti suis sanxerunt decretis, vestris moliamini resistere repagulis. Ordinata est enim charitas, potimini in ea et per eam auctoritate archiepiscopali, sicut apostolicæ sedis decreta, et canones eorum astipulatione roborati præfigunt, ut vestris apta coepiscopis forma simpliciter sitis. Episcopalis dignitas in diebus vestris vestra sapientia non vilescat, singularis et universalis apostolicæ sedis potestas nulli comparetur, nec moleste ferat quisquam sibi eam esse prælatam, qui a suis obedientiam subditis requirit : sed patientiam, quam a suis exspectat, eam singularem a Domino non ab alio prælato quisquam expendat, a nullo detrahatur de cujus munere venit ut quisque quod habet acceperit ; a nullo de suis judiciis judicetur, quæ de omni Ecclesia fas habet judicandi, et cujus judicium a nullo mortalium licet retractari. Unus est omnipotens, qui eam speciali suo reservavit judicio. Itaque, domine pater, dignemini sinceriter animadvertere cur talia vobis dico. Primo quia minatur Dominus. *Qui amat patrem plus quam me, non est me dignus* (*Matth.* X). Ergo unum corpus sumus in Christo, alter alterius membra. Sed et caput nostrum Christus est, et pater noster Christus est, et magister noster idem et unus est Christus, qui ordinat charitatem, et ipse ordinavit eam in beato Petro, dicens ei : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI), ut ædificationis nostræ institutor ipse in ipso nostrum esset fundamentum et caput, a quo non oportet dissidere ; et quodcunque membrum aliquem contra hoc caput senserit insilire, non potest, nec debet, tam pro se quam pro confessione paterna non condolere.

Secundo cogor obnoxius visceralis filiolitati affectionis, cum debita fidelitate, paternitatis vestræ devotioni, quod timeo vobis accidere posse, etiam mutus blatterare. Verum vobis dico, necdum cœpi quaterniones vestros in Attiniaco mihi a vobis datos per singula percurrere, in aliis mihi admodum necessariis præoccupatus. Sed aliqua prospiciens inveni de his quæ præmisi contra apostolicæ auctoritatis autonomiam vos disputasse : sed et contra ea quæ vobis et nobis a venerabili papa Nicolao scripta sunt, mordaciter perplura protulisse, et quæ nobis, videlicet omnibus Gallicanis episcopis inculcavit retinenda, refragabiliter refutasse, de quibus in rotula quam vobis Attiniaco dedi summatim scripsi. Cum tamen memorandus idem papa Nicolaus nil de suo quasi nova statuens, sed ex beati Leonis papæ auctoritate, ac Gelasii institutione, quorum et vos decreta inter vestra sæpe ponitis scripta quæque explicuit prosecutus sit. Ponam igitur hic ipsam ejus epistolam nobis directam, et ad hoc pertinentem negotium, quam cunctis sicut ipse consti-

tuit tenendam ac observandam non cunctor, licet dicat se eum invenisse quid diceret. Invenit enim et rite dignum dictu, invenit quid diceret, et quod dixit ab omnibus custodiri debet. Et quoniam nobis Gallicanis omnibus generaliter transmissa est episcopis, increpans nos ac de increpatis instruens, et ego illam per vos nec audire nec accipere merui, velut nec ullam ex authentico in has partes destinatam, sicut eam ab aliis obtinui, vobis occasione pro re non ab re acceptam, hic ex integro descripsi, quatenus cognoscatis me ipsius probitatem penitus debita devotione assecutam amplecti, ac etsi eam aliter habetis efflagito, vel pax illud nunc mihi a vobis patefieri. Textus enim ipsius iste habetur indefatigabiliter tenendus.

Epistola generalis ad omnes archiepiscopos et episcopos Galliarum directa.

Nicolaus, servus servorum Dei, etc. *Vide hanc epistolam sub num.* 76 *inter scripta Nicolai I, Patrologiæ tomo CXIX.*

Porro sicut scripsistis mos est apostolicæ sedis pontificibus, ut verba decessorum suorum quasi propria in suis ponant epistolis, quatenus, sicut Symmachus papa ait, « roborando quæ gesta sunt faciant rata esse quæ gesserunt. » Quocirca firmiter teneo, si quaterniones vestri ad apostolicæ sedis pervenerint notitiam, qui contra apostolicorum decreta obloquuntur, nullius momenti subsistent, quia quæ domnus venerabilis papa Nicolaus, suorum exempla prædecessorum imitans, prosequendo constituit, domnus æque venerandus papa successor ipsa Adrianus quæ ab eo gesta sunt roborabit, ut faciat restare quæ gesserit, et sicut scripsistis, juxta morem apostolicæ sedis pontificum, etiam verba hujus prædecessoris sui quasi propria in suis ponet epistolis, contra omnes quos senserit adversus illa quæ ab eo promulgata sunt adniti. Etenim apostolicæ sedi obvias manus inferre periculosum est, quod nullus unquam fecit sicut melius nostis, qui de se voluit judicari. Enimvero quia in eisdem quaternionibus vestris multa utilia habentur, ex multorum auctorum sententiis, tanquam ex latissimis pratis vivis fontibus irrigatis deflorata, videtur mihi ut ex illis botrus carperetur, et spina caveretur. At de his quæ de me in ipsis scripta adhuc relegi, perfacilis quidem patet responsio, sed verbositatis ac loquacitatis absque salis lepore perplurima indiget prolixitate. Quocirca valde vereor, quia talis a calice mihi taliter propinato derivabitur rescriptio, sicut de quodam scribitur, qualem et vos et me pudeat legere, et graves viros tædeat etiam audire. Quapropter si possem, et vobis etiam placeret, oppido eam devitare optarem. Nam de causis generalibus ibidem positis, decretalia Romanæ sedis satis abundeque respondent, contra quæ nullas propositionum ambages, nullas novas adinventiones, aut tergiversales interpretationes quisquam quiddam sani sapiens suscipiet. Quoniam hæc est via directa, in qua nec stultus errabit, et qua tam intentative in Attiniaco de excommunicatione a me in parochia mea facta interrogatus

A sum. Tantummodo hoc interea pando, eo quod vos inauditam illam, ac contra apostolicam doctrinam, et contra ecclesiasticam veritatem fuisse asseveratis factam, non aliam illam, quam a vestra vivæ vocis doctrina faciendam didici, et vos ea quæ jure destruxistis ab re reædificare non debetis, imo et quam in Romana sede apostolica auctoritate cognovi præinditam, et de qua eamdem mihi sedem reclamo fore auctricem, cujus interest et de illa a me facta excommunicatione judicare, et de vestra resolutione decernere, cum ob eam mihi rescribitis sic, « Quod ergo de tua parochia, quasi ego ad aliquid in ea diffiniendum illam adire non possim, ex verbis Callisti, et aliis tuis compilationibus tecum non facientibus affirmare conaris, prave intelligis. Sed his et
B aliis regularum constitutionibus invenies hoc observare unumquemque metropolitanum in provincia alterius metropolitani, quod tu tibi perverse arrogas de tua parochia metropolitanæ sedi Rhemorum subjecta. Forsan fuerunt aliqui metropolitanorum, qui jam hæc hujusmodi attentaverint. »

Unde et idem fatus Callistus papa ad omnes Galliarum urbium episcopos rescripsit, in qua rescriptione penitus intelligentiæ amphibologiam præcavit. Nam, inquit (*epist.* 11 *ad episc. Gal.*), « Nullus primas vel metropolitanus diœcesiani ecclesiam vel parochianum vel aliquid ejus parochiæ præsumat excommunicare, vel judicare, aliquidve agere, absque ejus consilio vel judicio. Sed hoc observent, quod ab apostolis ac Patribus et prædecessoribus nostris
C est statutum, et a nobis confirmatum, id est, Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit irritum habeatur et vacuum. Sed quidquid de provincialium coepiscoporum causis, eorumque ecclesiarum et clericorum atque sæcularium necessitatibus, agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialium agatur pontificum, non aliquo dominationis fastu, sed humillima et concordi administratione, sicut Dominus ait, *Non veni ministrari, sed ministrare* (*Matth.* XX). Et alibi : *Qui major est vestrum, erit minister vester* (*Marc.* X), » et reliqua. Nempe po-
D nens, nullus primas, nullus metropolitanus, diœcesiani ecclesiam vel parochianum, vel aliquid ejus parochiæ præsumat excommunicare, aliquidve agere, absque ejus consilio vel judicio, non videtur hic primatibus de comprimatibus, vel metropolitanis de commetropolitanis id inculcasse, cum expunxit diœcesiani ecclesiam vel parochianum, vel aliquid, ejus parochiæ : sed ibi absque ambiguitate intelligendum est, quod non licet agere primati, multominus etiam metropolitano, ut diœcesiani ecclesiam vel parochianum, vel aliquid ejus parochiæ præsumat excommunicare vel judicare. Nec minus ibi patet, quia non licet metropolitano in parochia sui metropolitani hoc usurpare, quod neque in diœcesiani sibi conceditur at-

tentare. Sed ostenditur in eodem capitulo quid illi liceat ac expediat, ubi annectitur sic, sed quidquid de provincialium episcoporum causis, eorumque ecclesiarum et clericorum atque sæcularium necessitatibus agere aut disponere necesse fuerit, hoc cum omnium consensu comprovincialium agatur pontificum. Nec tacuit etiam actionis modum dicens, « Non aliquo dominationis fastu, sed humillima et concordi administratione, sicut Dominus ait: *Non veni ministrari, sed ministrare* (*Matth.* XX); et alibi: *Qui major est vestrum, erit minister vester* (*Marc.* X). » Ubi non aliquis dominationis fastus intelligi poterat, qui se soli inter se aut vicissim judicarent, aut vicissim spernerent, essetque ordo confusus. Et quod in eodem continetur capitulo intueamur: «Sed hoc observent quod ab apostolis ac Patribus ex prædecessoribus nostris est statutum, et a nobis confirmatum, id est, Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum, extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit irritum habeatur et vacuum. » Si hoc metropolitanis observandum cum commetropolitanis, non cum diœcesianis esset statutum, non præfigeretur, Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam : sed consequenter connecteretur, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam et diœcesim. Et quod sequitur, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum extra aliquid agere tentaverit, si archiepiscopi hoc de archiepiscopis observandum tenuerint, illud canon cadet quod accepto fertis, perfectum concilium est, ubi metropolitanus cum suis suffraganeis fuerit : quia nullus archiepiscopus de coepiscoporum causis sine consilio et voluntate omnium comprovincialium ut secundum vos loquar coarchiepiscoporum tractare vel diffinire poterit : quia si extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit irritum habebitur et vacuum. Ecce magis hic perdit vestra archiepiscopalis dignitas quam acquirit ; quoniam istud minus est, si nihil nisi quod solummodo ad vestram propriam pertinet parochiam agere possitis sine consilio ac voluntate omnium comprovincialium archiepiscoporum, et illud multo majoris est potestatis, sicut a sanctis Patribus institutum est, ut cum consilio vestrorum comprovincialium coepiscoporum quidquid ex ipsorum causis, eorumque ecclesiarum et clericorum atque sæcularium necessitatibus, agere aut disponere necesse fuerit, si nihil contradictionis emerserit, unde appelletur, tractetis ac perfecte diffiniatis, et de his tantum quæ ratio et necessitas exposcit consensum comprovincialium coarchiepiscoporum requiratis.

Scripsit etiam præfatus papa Callistus in alio capitulo de hac eadem re ad locum sit (*Ibid.*) : « Nullus primas, nullus metropolitanus, nullusque reliquorum episcoporum, alterius adeat civitatem, aut ad possessionem accedat, quæ ad eum non pertinet, et alterius episcopi est parochiæ, super cujusquam dispositione, nisi vocatus ab eo cujus juris esse dignoscitur, ut quiddam ibi disponat, vel ordinet aut judicet, si sui gradus honore potiri voluerit. Sin aliter præsumpserit, damnabitur, et non solum ille, sed cooperantes atque consentientes : quia sicut ordinatio, ita eis judicatio et aliarum rerum dispositio prohibetur. Nam qui ordinare non poterit qualiter judicabit? nullatenus procul dubio judicabit, aut judicare poterit. Quoniam sicut alterius uxor nec adulterari ab aliquo vel judicari aut disponi, nisi a proprio viro eo vivente permittitur : sic nec uxor episcopi, quæ ejus Ecclesia vel parochia indubitanter intelligitur, eo vivente absque ejus judicio et voluntate alteri judicare aut disponere, aut ejus concubitu frui, id est, ordinatione ullatenus conceditur. Unde ait Apostolus : *Alligata est uxor legi quandiu vir ejus vivit : eo vero defuncto, soluta est a lege viri* (*Rom.* VII). Similiter et sponsa episcopi, quia sponsa uxorque ejus dicitur Ecclesia, illo vivente ei est illigata eo vero defuncto soluta est, cui voluerit nubat, tantum in Domino, id est regulariter. Si enim eo vivente alteri nupserit, adultera judicabitur. Similiter et ille si alteram sponte duxerit, adulter æstimabitur, et communione privabitur. » Quod si solummodo inter primates et inter metropolitanos, nisi adderetur nullusque reliquorum episcoporum, diceretis fore observandum in parochiis coepiscoporum vestrorum auctoritate archiepiscopali presbyteros ac diacones ordinare eos, ac de eis eorumque causis, sine voluntate ipsorum, solus præter synodum judicia terminaretis, ac aliarum rerum dispositiones vobis vindicaretis : quod nulla invenimus Patrum synodo constitutum ; nec ad episcopum, si archiepiscopus non sit, pertinere poterit quod in hoc capitulo habetur, quoniam sicut alterius uxor nec adulterari ab aliquo, vel judicari, aut disponi, nisi a proprio viro eo vivente permittitur : sic nec uxor episcopi, quæ ejus Ecclesia vel parochia indubitanter intelligitur, eo vivente absque ejus judicio et voluntate, alteri judicare, vel disponere, aut ejus concubitu frui, id est ordinatione, nullatenus conceditur.

Lucius quoque papa, quem vos recepisse cognovi, hæc eadem sic promulgat (*epist. unic. sub init.*). « Si quis metropolitanus episcopus, nisi quod ad suam solummodo propriam pertinet parochiam, sine consilio et voluntate omnium comprovincialium episcoporum, extra aliquid agere tentaverit, gradus sui periculo subjacebit, et quod egerit irritum habeatur et vacuum. Similiter autem auctoritate fulti apostolica præcipimus, ut nullus metropolitanus, absque cæterorum omnium comprovincialium episcoporum instantia, aliquorum audiat causas, quia irritæ erunt, et ipse causam, pro facto dabit. » Ecce quia iste archiepiscopos etiam audire causas queritantium sine præsentia comprovincialium prohibuit.

Et quia in capitulo vestro quod præposui, habetur sic. « Sed his scilicet verbis Callisti, et aliis regu-

larum constitutionibus, invenies hoc observare de- A bere unumquemque metropolitanum in provincia alterius metropolitani, » accedat prædecessor istorum, Romanæ sedis æque antistes Anicius, et si hæc non sufficiunt, omnem amphibologiam hujus intelligentiæ omnimodis procul removeat. Inquit enim sic (*Anic. epist. unic.*) : « Ipse autem archiepiscopus nihil de coepiscoporum causis, aut aliis communibus, juxta statuta apostolorum, absque cunctorum illorum agat consilio, nec illi nisi quantum ad proprias parochias pertinet sine suo : quoniam tali gaudet ex concordia Altissimus, et gloriatur in membris suis. Reliqui vero qui alias metropolitanas sedes adepti sunt, non primates, sed metropolitani nominentur. Si autem aliquis metropolitanorum inflatus fuerit, et sine omnium comprovincialium præsentiali B consilio episcoporum, aut eorum aut alias causas, nisi eas tantum quæ ad propriam suam pertinent parochiam, agere aut eos gravare voluerit, ab omnibus districte corrigatur, ne talia deinceps præsumere audeat. Si vero incorrigibilis eisque inobediens apparuerit, ad hanc apostolicam sedem, cui omnia episcoporum judicia terminari præcepta sunt, ejus contumacia referatur, ut vindicta de eo fiat, et cæteri timorem habeant. Si autem propter nimiam longinquitatem, aut temporis incommoditatem, vel itineris asperitatem, grave ad hanc sedem ejus causam deferre fuerit, tunc ad ejus primatem causa deferatur, et penes ipsum hujus sanctæ sedis auctoritate judicetur. Similiter, si aliquis episcoporum proprium metropolitanum suspectum habuerit, apud C primatem diœceseos, aut apud hanc apostolicam sedem audiatur : *Qui major est vestrum*, secundum jussionem, *sit vester minister* (*Matth.* XX) ; et : *Quanto major es, in omnibus humilia teipsum* (*Eccli.* III). Charissimi, nolite inter vos contendere, nec quærat aliquis major esse, sed, juxta Apostolum, diligite vos invicem, quoniam charitas ex Deo est, et omnis qui diligit ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas est (*I Joan.* IV). » Enimvero dicens, « Ipse vero autem archiepiscopus nihil de coepiscoporum causis, aut aliis communibus, juxta statuta apostolorum, absque cunctorum illorum agat consilio, » distinguendo nihil de coepiscoporum causis, non de coarchiepiscoporum permittit interpretari. D Subdendo quoque, « absque cunctorum illorum agat consilio, » illorum, quod est pronomen relativum ac demonstrativum, ad personas respicit coepiscoporum, nec sinit subaudiri coarchiepiscoporum.

Trium istorum sic posuisse sufficiat testimonia, quibus reliqui apostolicæ sedis pontifices astipulando attestantur. Et clarere credo, quia ea quæ de Callisti papæ cæterorumque suorum prædecessorum ac successorum constitutionibus collegi, non prave, sed plane intellexi. Decernit enim Antiochenum ita concilium (*can.* 9) : « Per singulas rejiones episcopos convenit nosse, metropolitanum episcopum sollicitudinem totius provinciæ gerere : propter quod et ad metropolim omnes undique qui negotia videntur habere concurrant. Unde placuit eum honore præcellere, et nihil amplius præter eum cæteros episcopos agere, secundum antiquam a patribus nostris regulam constitutam, nisi ea tantum quæ ad suam diœcesim pertinent, possessionesque subjectas. Unusquisque enim episcopus habet suæ parochiæ potestatem, ut regat juxta reverentiam singulis competentem, et providentiam gerat omnis possessionis quæ sub ejus est potestate. Ita ut presbyteros et diaconos ordinet, et singula suo judicio comprehendat : amplius autem nihil agere tentet præter antistitem metropolitanum, nec metropolitanus, sine cæterorum gerat consilio sacerdotum. » Ecce ostenditur quia sollicitudinem gerere debet totius provinciæ metropolitanus, et quod ad metropolim eos qui negotia habere videntur, concurrere oporteat. Quid tamen inde exsequendum metropolitani sit sollicitudini, non in hoc capitulo evidenter exprimitur, quia hic omnia comprehendi non potuerunt præter hoc quod dicitur, « nec metropolitanus sine cæterorum gerat consilio sacerdotum. »

Sed inde apertius Africanum decernit concilium: « Item placuit ut presbyteri, diaconi, vel cæteri clerici inferiores, in causis quas habuerint, si de judiciis episcoporum suorum questi fuerint, vicini episcopi eos cum consensu sui episcopi audiant, et inter eos diffiniant adhibiti ab eis episcopi. Quod si et ab eis provocandum putaverint, provocent ad primates suarum provinciarum, sicut et de episcopis constitutum est. »

Et in Sardicensi ita adhuc latius habetur concilio: Osius episcopus dixit (*can.* 16): Hoc quoque omnibus placet, ut si diaconus, sive presbyter, sive quis clericorum, ab episcopo suo communione fuerit privatus, et ad alterum perrexerit episcopum, et sciens ad quem confugerit, eum ab episcopo suo fuisse abjectum, non oportet ut ei communionem indulgeat. Quod si fecerit, sciat se convocatis episcopis causas esse dicturum. Universi dixerunt : « Hoc statutum et pacem servabit, et concordiam custodiet. » Et ne dici possit hoc archiepiscopis non præjudicare capitulum, in eo quod inquit, « ut sive diaconus, sive presbyter, sive quis clericorum, ab episcopo suo communione fuerit privatus, et ad alterum perrexerit episcopum, » quia non admisit, aut ad archiepiscopum, sequens de hac eadem re diligentius ejusdem concilii perscrutatur capitulum. Osius Episcopus dixit (*can.* 17) : Quod me adhuc movet reticere non debeo. Si episcopus quis forte iracundus, quod esse non debet, cito et aspere commovetur adversus presbyterum sive diaconum suum, et exterminare eum voluerit de ecclesia, providendum est ne innocens damnetur, aut perdat communionem ; et ideo habeat potestatem is qui abjectus est, ut episcopos finitimos interpellet, et causa ejus audiatur, ac diligentius tractetur, quia non oportet ei negari audientiam roganti. Et ille episcopus, qui juste aut injuste eum abjecit, patienter accipiat ut negotium discutiatur,

ut vel probetur sententia ejus a plurimis, vel emendetur. Tamen priusquam omnia diligenter et fideliter examinentur, eum qui fuerit a communione separatus, ante cognitionem nullus debet præsumere ut eum communioni societ. Hi vero qui conveniunt ad audiendum, si viderint clericorum esse fastidium et superbiam, quia jam non decet ut episcopus injuriam vel contumeliam patiatur, severioribus eos verbis castigent, ut obediant honesta præcipienti episcopo : quia sicut ille clericis sincerum exhibere debet amorem charitatis, ita quoque vicissim ministri infucata debent episcopo suo exhibere obsequia. » Quod dicitur hic, « habeat potestatem is qui abjectus est ut episcopos finitimos interpellet, et causa ejus audiatur ac diligentius tractetur, quia non oportet ei negati audientiam roganti, » patet quia dum ad metropolim uti Antiochenum dicit concilium concurrerit, ac audientiam ab episcopo rogaverit qui sollicitudinem provinciæ gerit, ille qui abjectus est potestatem habens, finitimos episcopos ad hoc debere congregari, qui negotium discutientes, aut probabunt sententiam episcopi aut emendabunt : quæ a plurimis est mutanda, non solius archiepiscopi deliberatione destruenda, quia quod subditur : « Tamen priusquam omnia diligenter et fideliter examinentur, eum qui fuerat a communione separatus, ante cognitionem nullus debet præsumere ut eum communioni societ, » non excepit archiepiscopum: quia ubi dicitur nullus, non supersedet ullus.

Nicænum quoque quid ex hoc decernat concilium attendamus, quo ait *(can.* 5): De his qui communione privantur, seu ex clero, seu ex laico ordine, ab episcopis per unamquamque provinciam, sententia regularis obtineat, ut hi qui abjiciuntur ab aliis non recipiantur, requiratur autem ne pusillanimitate aut contentione vel aliquolibet episcopi vitio videatur a congregatione seclusus. Ut hoc ergo decentius inquiratur, bene placuit annis singulis per unamquamque provinciam bis in anno concilia celebrari, ut communiter omnibus simul episcopis congregatis provinciæ, discutiantur hujusmodi quæstiones, et sic qui suo peccaverunt evidenter episcopo, excommunicati rationabiliter ab omnibus æstimentur, usquequo vel in communi, vel episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam, » Ergo communiter omnibus simul episcopis congregatis provinciæ hæ quæstiones discuti jubentur, ac excommunicatos ab omnibus rationabiliter æstimari, usquequo vel in communi vel episcopo placeat humaniorem pro talibus ferre sententiam. Nulli archiepiscoporum potestas datur, ut sua sola auctoritate coepiscopi sententia evacuetur. Soli debetur hoc privilegium Romanæ sedis pontifici, utpote qui de omni Ecclesia fas habet judicandi.

Docet quidem papa Alexander in fine suæ epistolæ quod « non tantum attendenda sunt quæ fiunt, quantum quo animo fiunt *(epist.*1). » Nempe cum hoc examussim, tam in vobis quam in me fuerit perscrutatum, patebit illico inde æquitatis emolumentum.

A Dicam tamen pro multis quæ suo loco exsequenda erunt paucula. Domino dicente primo parenti nostro, in quocunque die ex ligno sibi vetito comederet, quod morte moreretur (*Gen.* II), non ideo dixit ut pse comederet et morte moreretur, scilicet corpore et anima : sed ideo illud intulit, ne comederet, et non morte moreretur, sed vita viveret. Suadente autem diabolo, ut si ex ligno vetito comederent sicut dii essent futuri, scilicet parentes nostri, non ideo persuasit ut fierent quod prætendebat, sed ut amitterent esse quod fiendi erant si non comedissent. Ecce quia interdictio Domini ad hoc præcedebat, ut mors evaderetur, resolutio diaboli ad hoc inducta, ut vita evacuaretur. Et quia secundum illud papæ Alexandri statutum, « non tantum attendenda

B sunt quæ fiunt quantum quo animo fiunt, » cum ex ordine suo loco et tempore cujus est meam audierit interdictionem, judicabit quo animo, qua intentione eam fecerim, utrum quo ex ea aliquod malum subsequeretur, aut alicujus periculum procederet, aut locus violandi apostolicæ sedis decreta aperiretur, aut, ut ita dicam, delinquendi contra omnes leges tam divinas quam humanas facultas daretur : nam lex propter transgressores posita est ; an ut hæc ne fierent satagere maluerim nihilominus ponderabit.

Revolventur ab initio apostolicæ sedis decreta, et considerabitur in ipsis cur excommunicatio facienda sit, et quibus ac a quibus, quin et a quibus exeundum ac separandum sit, cum quibus nec cibum sumi,

C quanto minus nec missam oporteat celebrari. Certe si qui non corrigit resecanda committit, ac qui in talibus tacet consequenter et cohibetur, et væ propheticum illi tacenti imminet, multo magis qui ea docet, per quæ hæc fieri quoquomodo a quibusque præsumantur, non in hominem tantum fratrem, sed in Deum Dominum, ac per hoc in ipsam sacrosanctam religionem prævaricari convincitur. Quod non me pro me dicere reamini, quasi propria instigatum injuria : quia Deo teste pro cavendo potius ecclesiastici ordinis detrimento vobis scribo, uti scriptum est : *Nolite locum dare diabolo* (*Ephes.* IV). Nec unum, scitote, apicem ab ore meo dictatum apparere optarem vel opto, qui vestræ paternitati displiceret, vel decentiæ vestræ non congrueret. Sed non possum

D de his quibus gratis impetor, pro scire me vel tandem coactus non expedire. Forte in hyperbaton modum excessi, ad superiora suspiciam. De hoc quod scripsistis : « Nam etsi schedula a te mihi directa quiddam rationis vel auctoritatis habere videretur, hoc tamen debes discernere, quia sicuti ubi reclamatio certa suscipitur, causa ventilatur, ratio postulatur, præsumptio vel usurpationis temeritas non invenitur, sed justitia requiritur, et æquitas conservatur, censura districtionis canonicæ vacat. » Si chedula quiddam rationis vel auctoritatis habet, quam superius mendacem descripsistis, bonum est ut illud observetur. Quod autem de susceptione reclamationis certæ dicitis, qualiter suscepta sit eo-

rum, de quibus dicitis, reclamatio superius descripsi, et quomodo ventilata fuerit demonstravi, et ratio ipsorum cujus juris sit quam habent satis liquet. Si tamen absque præsumptione ac temeritate justitia secuta est, et æquitas mihi conservata : qui sicut superius explicavi, causa rationis reddendæ usque dum prænominati cognitores, sine quibus diffinitio fieri non poterat, defuerunt adfui, ut de canonum statutis sileam, ex ipsis pro re hujusmodi scriptis vestræ auctoritatis, et regi pistis ut præmisi datis, animadverti valebit : in quibus ad locum ita decernitis inferentes : « Unde constat, quia si carere debet eo quod per mendacium impetravit, cautius est ut investigetur rei veritas antequam per mendacium quiddam nisi inquisitionem impetret, dicente sancto et cauto rege, *Causam quam nesciebam, diligentissime investigabam* (*Job* XXIX). Et ideo facile discerni potest, quia in istis non censura districtionis canonicæ vacat, sed potius exaggeranda in eos esset ad ulciscendum qui sunt devii a ratione et auctoritate ac æquitate, et in contemptus pertinacia obdurati.

Quod mihi scripsistis, « Hortor et moneo te, frater charissime, paterna et metropolitana secundum sacras regulas auctoritate, ut non per hæc commenta quæ mihi misisti, præceps, sicut mihi mandasti, sis ad proferendam sententiam, » ut secundum vos loquar, de his commentis quæ modo falsitatis, modo aliquid rationis auctoritatisve habere dicitis, quia superius respondi, nunc plura omittens, ex vestra synodali in eadem synodo epistola generaliter prolata, super hæc præcipitatione considerandum ut mihi videtur fas est. Posuistis enim in ipsa sancti Lucii papæ institutum quo ait (*epist. unic. sub fin.*): « Rerum ecclesiasticarum et facultatum raptores a liminibus sanctæ Ecclesiæ anathematizatos apostolica auctoritate pellimus et damnamus, atque sacrilegos esse judicamus, et non solum eos, sed et omnes consentientes eis, quia non solum qui faciunt rei judicantur, sed etiam qui facientibus consentiunt. Par enim pœna et agentes et consentientes comprehendit. » Et sic tanti papæ prosecutores attestando additis : « A qua pœna consensus liberi esse non possunt illi quorum ministerium est, et qui talia possunt prohibere, comprimere et emendare, et ea non student corrigere. » Ergo non est præceps tam nefandos rerum ecclesiasticarum devastatores ac direptores a sacrilegio prohibere et comprimere, ac cum obduratis juxta apostolica decreta severius agere. Etenim quoque in quaternionibus vestris, domino regi pistis pro hujusmodi re datis, sic scripsistis ad locum : « Qui ergo stipendia ecclesiæ, cujuscunque sint ordinis, loci, vel dignitatis accipiunt, si pro illius salute ac quietis honore atque defensione sollicite ac pro viribus non laborant, indigne quin et ad judicium illa sibi usurpant. » Ergo si ad judicium desides et non proficientes illa sibi usurpant, nunquidnam judicari non debent, qui res ecclesiasticas ut sacrilegi devastant, et in eas direptores insiliunt ? Quod dicitis, « Præsertim cum sufficientissime jam te hinc commonuerim, redarguerim, et etiam ex auctoritatibus divinis instruxerim. » Ecce quomodo hinc me tunc instruxistis. Quod autem ulli meorum contra rationem unquam fecerim, nulla a vobis redargutione sum adhuc comprobatus, sed tunc vobis libuit dicere quod licuit. Annectitis etiam, « Sed patienter interim tolera quæ videntur tuæ potestati contraria, qui dicere cum psalmista debes : *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam* (*Psal.* CXXVIII). *In patientia*, inquit Dominus, *possidebitis animas vestras* (*Luc.* XXI), et reliqua perplura de patientia dogmatizantes. » Certe gemens respondeo, quia postquam Romam directum parvitatis meæ legatum recepi Deo propitio reversum, vobisque pro certo me ut devoveram, ac illac mandaveram, iturum velle non abscondi ; nullam ex meis meæque Ecclesiæ necessitatibus aliam potui in vobis invenire consolationem : pro qua tamen re potiorem in vobis dignum erat ut sensissem veluti de patre pietatis ac dilectionis dulcedinem, atque archiepiscopalem auctoritatis ac vestræ suffragationem. De fabricatione vero supra dorsum meum fateor non condignam posse meis peccatis eam impleri, nec illius me esse gratiæ, ut eam digne etiam modicam merear sustinere. Illud tamen Comicus forte ludens verum inquit, Facile cum valemus ægris consilia damus. Ubi et reminiscor beati Job ad suos dicentis amicos : *Onerosi consolatores omnes vos* (*Job.* XVI). Sed sanctus pius ac humilis accedat Augustinus, qui se inclinare dignetur, ac me jacentem manu suæ benignitatis erigere.

Ex libro uno de diversis Quæstionibus, quæst. 71 *de eo quod dicit Apostolus* : Invicem onera vestra portate (*Gal.* VI), etc.

Quia Veteris Testamenti custodia timorem habebat, non potuit apertius significari Novi Testamenti donum esse charitatem, quam hoc loco ubi Apostolus ait : *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi.* Hanc enim legem Christi dicere intelligitur, quia ipse Dominus præcepit ut nos invicem diligamus, tantum in ea sententia præcepti pondus constituens, ut diceret : *In hoc cognoscetur quoniam discipuli mei estis, si vos invicem diligatis* (*Joan.* XIII). Hujus autem dilectionis officium est, invicem onera nostra portare. Sed hoc officium non est sempiternum : perducet sane ad beatitudinem sempiternam, in qua nulla erunt onera nostra quæ invicem portare jubeamur. Nunc vero cum in hac vita, id est in hac via sumus, onera nostra portemus, ut ad eam vitam quæ caret omni onere perveniamus. Sicut enim de cervis nonnulli talium cognitionum studiosi scripserunt, cum fretum ad insulas transeunt pascuorum gratia, sic se ordinant, ut onera capitum suorum, quæ gestant in cornibus, super invicem portent, ita ut posterior super anteriorem cervice projecta caput collocet ; et quia necesse est unum esse qui cæteros præcedens, non ante se ha-

beat cui caput inclinet, vicibus dicuntur id agere, ut lassatus suis capitis onere ille qui præcedit post omnes redeat, et ei suscedat cujus ferebat caput, cum ipse præiret : ita invicem onera sua portantes fretum transeunt, donec veniant ad terræ stabilitatem (*Plin. lib.* VIII *cap.* 32). Istam cervorum naturam fortasse intenderit Salomon cum ait : *Cervus amicitiæ et pullus gratiarum tuarum colloquatur tecum* (*Prov.* V, *sec.* LXX). Nihil enim sic probat amicum, quemadmodum oneris amici portatio.

Nec tamen invicem portaremus onera nostra, si unum tempus esset infirmitatis amborum qui onera sua sustinent, aut unum infirmitatis genus ; sed diversa tempora, diversa genera infirmitatis faciunt ut onera nostra invicem portare valeamus. Verbi gratia, iram fratris tunc portabis, cum tu adversus eum non irasceris, ut rursum eo tempore quo te ira præoccupaverit, ille te lenitate et tranquillitate supportet. Hoc exemplum ad id pertinet, cum diversa sunt opera portantium onera sua, quamvis ipsa diversa non sit infirmitas : in ambobus enim ad invicem ita portatur. Ad diversum autem infirmitatis genus aliud exemplum videndum est : veluti si quis in se loquacitatem vicerit, et pertinaciam nondum vicerit alius vero adhuc loquax, sed jam pertinax non sit ; debet ille hujus loquacitatem, et iste illius pertinaciam, donec illud in illo, et hoc in isto sanctur, charitate portare. Par quippe infirmitas in duobus si uno accidat tempore, tolerare se invicem non valent, cum adversum se intenditur. Nam adversus aliquem tertium et duo irati sibi conveniunt, et se tolerant : quanquam nec tolerare, sed invicem consolaris, sicut et tristes de re una magnis se portant, et quasi incumbunt sibi, quam si unus tristis esset, alius et gauderet : si autem adversum se tristes sunt, prorsus se tolerare non possunt. Et ideo in hujusmodi affectionibus suscipienda et aliquantulum ipsa ægritudo, de qua vis per te alium liberari, et sic suscipienda, ut ad auxilium, non ad æqualitatem miseriæ valeat, quemadmodum se inclinat, qui manum jacenti porrigit. Non enim se projicit, ut ambo jaceant, sed incurvat tamen, ut jacentem erigat.

Neque ulla res officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libenter impendi, nisi cum cogitamus quanta pro nobis tulerit Dominus. Hinc enim admonens ait Apostolus : *Hoc sentite in vobis quod et in Christo Jesu. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* (*Philip.* II). Superius autem dixerat : *Non quæ sua sunt unusquisque intendens, sed quæ aliorum* (*Ibid.*). Huic sententiæ connexuit quod dictum est. Nam ita sequitur : *Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu.* Ad hoc duntaxat, ut quemadmodum ille in eo quod *Verbum caro factum est et habitavit in nobis* (*Joan.* I), et sine peccato cum esset, peccata nostra suscepit, non attendit sua, sed nostra : ita et nos libenter ad ejus imitationem invicem onera nostra portemus.

Huic cogitationi accedit etiam illa cogitatio, quia ille suscepit hominem, nos autem homines sumus : et considerare debemus quod ægritudinem sive animi, sive corporis, quam in homine alio videmus, etiam nos habere potuimus aut possumus. Hoc ergo exhibeamus ei, cujus infirmitatem portare volumus, quod ab illo nobis vellemus exhiberi, si forte nos in ea essemus, et ipse non esset. Ad hoc pertinet quod ipse Apostolus ait : *Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem* (*I Cor.* IX). Cogitando scilicet, in eo vitio etiam se esse potuisse, unde cupiebat alium liberari. Compatiendo enim potius id agebat, non mentiendo, sicut quidam suspicantur, et hi maxime, qui mendaciis defendendis quæ negare non possunt, alicujus magni exempli patrocinium requirunt.

Deinde etiam illud cogitandum, nullum esse hominem, qui non possit habere aliquod bonum, quod tu nondum habes, etsi lateat, in quo sine dubio possit te esse superior. Quæ cogitatio ad contundendam et edomandam superbiam valet, ne arbitreris quoniam tua quædam bona eminent et apparent, ideo alterum nulla habere quæ lateant, et fortasse majoris ponderis bona, quibus te superat nescientem. Non enim falli nos, aut adulatione potius uti Apostolus jubet cum dicit : *Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate mentis, alter alterum existimantes superiorem sibi* (*Philip.* II). Non hoc ita debemus existimare, ut non existimemus, sed nos existimare fingamus, sed vere existimemus posse esse aliquid occultum in alio, quo sit nobis superior, etiamsi bonum nostrum, quod illo videmur superiores esse, non sit occultum. Istæ cogitationes, deprimentes superbiam, et augentes charitatem, faciunt onera fraterna invicem non solum æquo animo, sed etiam libentissime sustineri. Nullo modo autem de quoquam homine incognito ferenda sententia est, et nemo nisi per amicitiam cognoscitur. Et ideo amicorum mala firmius sustinemus, quia bona eorum nos delectant et tenent.

Nullius itaque repudianda est amicitia sese ingerentis ad amicitiam copulandam, non ut statim recipiatur, sed ut recipiendus optetur, atque ita tractetur ut recipi possit. Illum enim receptum in amicitiam possumus dicere, cui omnia nostra consilia refundere audemus. Et si quisquam est, qui se non audet ingerere ad amicitiam faciendam, nisi cum aliquo nostro temporali honore aut dignitate revocetur, descendendum est ad eum, et offerendum illi quadam comitate et submissione animi, quod per se ipse non audet. Sane quamvis rarius, tamen aliquoties accidit, ut ejus quem volumus in amicitiam recipere, prius nobis innotescant mala quam bona, quibus offensi, et quodammodo repercussi, relinquimus eum, et ad bonorum ejus quæ forte occultiora sunt indagationem non pervenimus. Admonet itaque Dominus Jesus Christus, qui nos vult effici imitatores suos, ut ejus infirma toleremus, ut ad quædam sana, in

quorum delectatione acquiescamus, per charitatis A tolerantiam perducamur. Ait enim : *Non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus* (*Matth.* IX). Ideoque si propter Christi charitatem, etiam eum qui omni ex parte fortassis ægrotat repellere ab animo non debemus, quoniam sanari potest per verbum Dei, quanto minus eum, qui propter nos videri potest totus ægrotus, quia quædam ejus saucia in primo ingressu amicitiæ non potuimus sustinere, et quod est gravius, cum offensione animi de toto homine ausi sumus temerariam præjudicii ferre sententiam ? non timentes quod dictum est : *Nolite judicare, ne judicemini ;* et, *Qua mensura mensi fueritis, in ea remetietur vobis* (*Matth.* VII). Sæpe autem illa quæ bona sunt, prius apparent : in quibus etiam temerarium benevolentiæ judicium cavendum est, ne cum totum B bonum putaveris, ea quæ postea mala apparuerint, securum et imparatum te inveniant, et gravius offendant, ut eum quem temere dilexeras acerbius oderis, quod nefas est : quia etiamsi nulla ejus bona præcederent ; et hæc quæ post apparuerint mala prius eminerent, toleranda tamen erant, donec omnia cum illo ageres, quibus talia sanari solent : quanto magis cum ea bona præcesserunt, quæ tanquam pignora nos debent ad posteriora toleranda constringere ?

Ipsa est ergo lex Christi ut invicem onera nostra portemus. Christum autem diligendo facile sustinemus infirmitatem alterius, etiam quem nondum propter sua bona diligimus. Cogitamus enim, quia ille quem diligimus, Dominus propter eum mortuus est. Quam charitatem nobis apostolus Paulus ingessit C cum diceret : *Et peribit infirmus in tua conscientia, frater, propter quem Christus mortuus est* (*I Cor.* XI). Ut, si illum infirmum propter vitium quo infirmus est minus diligimus, illum in eo consideremus qui mortuus est propter ipsum. Christum autem non diligere, non infirmitas, sed mors est. Quapropter ingenti cura, et implorata Dei misericordia cogitandum est ne Christum negligamus propter infirmum, cum infirmum debeamus diligere propter Christum.

Itaque, domine pater, habet hic maxima paternitas vestra virtutum copiis perfecta, quid perfecte comedat : invenit et hic parvitas mea, nullis fulta probitatum præsidiis, quid imperfecta sugat. Hæc est enim apposita forma, cui magnus et parvus jure imprimi possint : nec est invidiosa hujus viri per- D sona, quam pro me agendam mediatricem introduxi qualiscunque frater. Filius enim indignus sum nominari, ne vestra peream scientia. Fateor enim quia ea quæ taliter scribitis, non ex radice charitatis intelligo prodire, nec a fonte genuinæ pietatis manare. Non debet pro mea stultitia vestra fucari sapientia, quia stultitia mea illa est, cui non est necesse responderi : secundum senem efficiatur respondens ei similis, quoniam sicut intelligo sic loquor. Nunquam certe ad hoc de apostolicæ sedis privilegio efferendo scripsi, vel locutus fui, ut vestra in hoc minoraretur quantitas, sed imo ut vestra erga nos cresceret auctoritas : quod illud papæ Leonis enucleanter demonstrat, ubi ait (*Epist.* 93 *ad episc. prov. Vien.*) : « Ordinationem sibi singuli metropolitani suarum provinciarum cum his qui cæteros sacerdotii antiquitate præveniunt, restituto sibi per nos jure defendant. Alienum jus alter sibi non audeat vindicare : suis limitibus, suis terminis sit unusquisque contentus. Nam omnium Ecclesiarum statum et concordiam custodiri cupimus sacerdotum, ad unitatem vos vinculo charitatis hortantes, ut ea quæ a nobis, Deo inspirante et beatissimo Petro apostolo, discussis probatisque nunc omnibus causis, decreta sunt, pro vestra pace et dignitate servetis. Certe non tam nostro quam vestro honori proficere vos talia constituisse cognoscimus. Non enim nobis ordinationes vestrarum provinciarum defendimus, sed vobis per vestram sollicitudinem vindicamus, ne quid ulterius liceat novitati, nec præsumptori locus ultra jam pateat privilegia vestra cassandi. Nostræ enim gratulationi hoc solum crescere profitemur, si et apostolicæ sedis reverentia apud vos illibata servetur, et per sacerdotalis disciplinæ custodiam honori vestro perire quod suum est improbis usurpationibus non sinamus. »

Ecce quia magis honori metropolitanorum proficiunt ea quæ hoc modo statuit sedes apostolica, quam sibi conferant. Unde et omnem cor carneum habentem illud tangere debet, quod eodem ejusdem papæ tomo disseritur de quocunque qui ejus potestatem tentat infringere. Ait enim (*ibid. in princ.*) : « Divinæ cultum religionis, quem in omnes gentes, omnesque nationes Dei voluit gratia coruscare, ita Dominus noster Jesus Christus, humani generis Salvator, ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocaret, et ab ipso quasi quodam capite dona sua vellet in corpus omne manare, ut exsortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a petræ soliditate recedere. Hunc enim in consortium individuæ unitatis assumptum, id quod ipse erat voluit nominari dicendo : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI), ut æterni templi ædificatio mirabili munere gratiæ Dei, in Petri soliditate consisteret. Verum hanc petræ istius sacratissimam firmitatem, Deo ut diximus ædificante, constructam, nimis impia vult præsumptione violare, quisquis ejus potestatem tentat infringere, favendo cupiditatibus suis, et id quod accepit a veteribus non sequendo, cum nulli subditum legi, nullis institutionis Dominicæ credit regulis contineri, a vestro nostroque per novæ usurpationis ambitum more desciscens, præsumendo illicita, et quæ custodire debuit negligendo. Verum hæc nos, Deo ut credimus aspirante, servata circa vos nostræ charitatis gratia, quam sanctitati vestræ apostolica semper sedes, ut meministis, impendit, nitimur consilio maturiore corrigere, et vestrarum Ecclesiarum statum communicato vobiscum labore componere : non nova instituentes, sed vetera renovantes, ut in status consuetudine, quæ nobis a no-

stris patribus est tradita, perduremus, et Deo nostro per boni operis ministerium, remotis perturbationum scandalis placeamus. » Et in status consuetudine quæ a patribus est tradita perdurantes, tam iste quam omnes sui prædecessores ac successores placere delegerunt, qui archiepiscopalem præstabilitatem debito honore munerati sunt, et episcopalem dignitatem apta ædificatione composuerunt, et in structura domus Domini tanta altitudine collocarunt, ne ab improborum hominum jaculis viribus ullis possint collidi. *Omne regnum in seipsum divisum*, ait Dominus, *desolabitur* (*Matth.* XII). Non istud regnum debet dividi, in quibus est cor unum et anima una in uno spiritu.

Sed nunquidnam non aperiam domino meo quod mea adhuc volvitur mente? Quanto major apud sæculares prædicatur apostolica potestas, tanto magis apud ipsos post illam prævalebat archiepiscopalis auctoritas. Honor enim subditi potestas est prælati; quoniam si humiliatur prælatus, quicunque ei subduntur, ex ipsius diminoratione consequenter attenuantur. Sic et episcopalis vilescit dignitas, si Archiepiscopalis non roboretur præstabilitas. Et dicam adhuc, Domine, dicam: Nunquidnam alicui archiepiscoporum erit dicendum non valere sui coepiscopi excommunicationem? Unde plura superius explicui, sed unum adjiciam. Nunquid non coepiscopi eumdem ordinant archiepiscopum? Nunquid aliorum verborum benedictio archiepiscopalis quam episcopalis componitur? Nunquid non benedictionis summa episcopo munere divino largitur? An valet episcopus ab archiepiscopo solo ordinari, ut ab eo solo merito debeat de suis judiciis judicari? Nam Symmachus papa testatur (*epist.* 1 *ad Æon.*): « Ad Trinitatis instar, cujus una est atque individua potestas, unum esse per diversos antistites sacerdotium, » nec sanctius in justo, nec minus in peccatore. Sane tamen provisum est ne omnes omnia sibi vindicarent; et ideo adsunt in singulis provinciis, quorum inter fratres habeatur prima sententia, quibus si dignitas communis non est, ordo tamen ejusdem generis est: unde et generalis est. At vos, domine pater, custos estis positus in vineis. Vineam vestram nolite non custodire, quærentes quæ vestra sunt, sed quæ coepiscoporum vestrorum, memores optantis fieri anathema pro fratrum salute (*Rom.* IX). Cur igitur, cum sim pulvis et cinis, vobis templo Dei vivi hæc mutire præsumo? Certe pro debita devotione, non pro digna ad magnitudinem vestram dictione, imperitus scientia, sed de inscientia præfatus mellifluo ore me confortat Augustinus ubi ait: « Si ergo non vacat omnes paginas sanctas perscrutari, omnia volumina sermonum evolvere, omnia Scripturarum secreta penetrare, tene charitatem ubi pendent omnia: ita tenebis quod ibi didicisti. » Et item idem: « Charitas ergo est vinculum perfectionis, charitas supereminentiorem habet viam, supereminet scientiam, et super omnia præcepta est. » Et item: « Dilectio sanctos discerni a mundo facit, et unanimes

A habitare in domo. » Et item: « Præposuit enim Apostolus charitatem linguis hominum et angelorum, præposuit miraculis fidei, præposuit scientiæ et prophetiæ, præposuit etiam illam magno operi misericordiæ, quo sua quæ possidet distribuit quisque pauperibus; et ad extremum præposuit etiam corporis passionibus omnibus (*I Cor.* XIII). Tam magnis rebus præposuit charitatem: ipsam habeto, et cuncta habebis, quia sine illa nihil proderit si quid habere poteris. » Et item: « Quale bonum est charitas ista, fratres? quid pretiosius? quid luminosius? quid firmius? quid utilius? quid securius? Multa sunt Dei dona, quæ tamen habent et multi qui dicturi sunt: *Domine, in nomine tuo prophetavimus, in nomine tuo dæmonia ejecimus, in nomine tuo virtutes multas fe-*
B *cimus* (*Matth.* VII). Non respondet ille, Non fecistis: non enim in conspectu tanti judicis mentiri audebunt, aut jactare quæ non fecerunt; sed quia charitatem non habuerint, respondet omnibus illis: *Non novi vos* (*Ibid.*). Quomodo autem habet vel exiguam charitatem, qui etiam convictus non amat charitatem? » Et item: « Oportet itaque nobis qui charitatem integram custodire cupimus, ut ipsi charitati quo Deus est in nobis nullam injuriam faciamus, timentes illud quod scriptum est, *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum* (*Sap.* I). » Et item: « Quam cum habere homo cœperit, Spiritum sanctum habebit: quam si non habuerit, sine Spiritu sancto erit. Et quomodo corpus tuum, sine spiritu quidem si fuerit, mortuum est: sic anima tua sine Spiritu san-
C cto, id est sine charitate si fuerit, mortua deputabitur. » Et item: « Istius ergo charitatis magnitudinem, quia nimirum divinitus per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, qui cum patre et cum Dei adjutorio voluerit habere, sicut jam dictum est, nullum in eo vitium poterit dominari. Et revera, cum ipsa charitas Deus sit (*I Joan.* IV), quod malum prævalere contra hominem poterit, in quo charitas Deus habitaverit? » Et item: « Ipsa est virtus nostra, quia si in illa non fuerimus, nihil prodest quidquid aliud habuerimus. » Et item: « Excellentia namque charitatis ita est ex Deo, ut ipsa sit Deus. Nullum est isto Dei dono excellentius. Solum est quod dividit inter filios regni æterni, et filios perditionis æternæ. Dantur et alia per Spiritum munera; sed sine
D charitate pro nihilo sunt. Nisi ergo tantum impertiatur cuique Spiritus sanctus, ut eum Dei et proximi faciat amatorem, a sinistra non transit ad dexteram, nec Spiritus proprie dicitur donum, nisi propter dilectionem, quam qui non habuerit, si linguis hominum loquatur et angelorum, sonus æramenti est, et cymbalum tinniens. Etsi habuerit prophetiam, et scierit omnia sacramenta, et omnem scientiam et habuerit omnem fidem, ita ut montes transferat, nihil est. Et si distribuerit omnem substantiam suam, et si tradiderit corpus suum ut ardeat, nihil ei prodest (*I Cor.* XIII). Quantum ergo bonum est sine quo ad æternam vitam neminem tanta bona perducunt? » et cætera.

Multi auctorum ex hac multa loquuntur; sed istius unius deflorationem mihi odorari suffecit. Cujus tantæ probitatis viri emolumenta non ostentando flagrantiæ vestræ apposui, sed mediatoris officio paternæ affectionis ac filialis æque devotionis assumpsi. Unde et ejusdem verba ad sanctum prolata Hieronymum, quæ vos non spernere confido, pro me vobis suadentia pono, inquientis (*epist.* 73): « Cur itaque conor contra fluminis tractum, ac non potius veniam peto? Obsecro ergo te per mansuetudinem Christi, ut si læsi te, dimittas mihi, nec me vicissim lædendo malum pro malo reddas. Lædes autem me, si mihi tacueris errorem meum, quem forte inveneris in factis vel dictis meis. Nam si ea in me reprehenderis quæ reprehendenda non sunt, te lædis magis quam me: quod absit a moribus et sancto proposito tuo, ut hoc facias voluntate lædendi, culpans in me aliquid dente maledico, quod mente veridica scis non esse culpandum. Ac per hoc aut benevolo corde arguas, etiamsi caret delicto quod arguendum putas: aut paterno affectu mulceas quem abjicere nequeas. Potest enim fieri ut tibi aliud videatur quam veritas habet, dum tamen abs te aliud non fiat quam charitas habet. Nam et ego amicissimam reprehensionem gratissime accipiam, etiamsi reprehendi non meruit quod recte defendi potest; aut agnoscam simul et benevolentiam tuam et culpam meam, et quantum Dominus donat, in alio gratus, in alio emendatus inveniar. Quid ergo, fortasse dura, sed certe salubria verba tua, tanquam cæstus Entelli, pertimescam? Cædebatur ille, non curabatur: et ideo vincebatur, non sanabatur. Ego autem, si medicinalem correptionem tuam tranquillus accepero, non dolebo. Si autem infirmitas velut humana, vel mea, etiam cum veraciter arguor, non potest nisi aliquantulum contristari, melius tumor capitis dolet dum curatur, quam dum ei parcitur, nec sanatur. Hoc est enim quod acute vidit qui dixit, Utiliores esse plerumque inimicos jurgantes, quam amicos objurgare metuentes. Illi enim, dum rixantur, dicunt aliquando vera quæ corrigamus: isti autem minorem quam oportet exhibent justitiæ libertatem, dum amicitiæ timent exasperare dulcedinem. Quapropter etsi bos, ut tibi videris, lassus senectute forte corporis, non vigore animi tamen, in area dominica fructuoso labore desudans; ecce sum, si quid peram dixi, fortius fige pedem: non mihi esse debet molestum pondus ætatis tuæ, dummodo conterantur paleæ culpæ meæ. » Et sic addit (*ibid.*): « Proinde Iud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cum magni desiderii suspirio vel lego, vel recolo. Utinam, inquis, mereremur complexus tuos, et collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus! Et ego dico: Utinam merear jam jamque paternitatis vestræ optatos magis vita complexus, et collatione mutua dulcedine paternitatis delibuta perfrui! Et utinam merear a vobis mihi expedibilia discere, quem scio posse mihi omnia quæque necessaria exerere! Nam scio nunquam me ad comparationem vestri scientia Scripturarum posse erudiri, etiamsi omnes dies vitæ meæ ad hoc studium vacasset ascisci. Unde ******* optarem scribi, quæ ad legendum forent parvitati meæ utilia, ad recolendum desiderabilia, et aliis ad demonstrandum, ut vestram decet gravitatem, laudabilia: quia melius est bonum nomen, quam divitiæ multæ, ne de vestra magnitudine ac modicitate mea ab aliquo in postmodum scriberetur. » Quod iste sanctus mediator Augustinus in eadem sic scribit epistola: « Quis denique amicus non formidetur quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymum et Rufinum hoc quod plangimus exoriri? O misera et miseranda conditio! O infida in voluntatibus amicorum scientia præsentium, ubi nulla est præscientia futurorum! Sed quid hoc alteri de altero gemendum putem, quando ipse quidem sibi homo est ignotus in posterum? Novit enim utcunque forte, nunc vix qualis sit; qualis autem postea futurus sit ignorat. » Et quod in fine ejusdem ponit ita epistolæ: « Verumtamen illum habuerim aliquo modo mitiorem quam te isto modo armatiorem. » Vestra armata dignetur audire paternitas, quia mea mitis huic præcepto parere parata est parvitas, ne fiat quod addit sic: « Hoc magnum et triste miraculum est, ex amicitiis talibus ad has inimicitias pervenisse; » — sed potius prosequatur protinus quod promit: « Lætum erit et multo majus ex inimicitiis talibus ad pristinam concordiam revertisse. » Quod continuo consequetur, si scientia surripiens cesset, et charitas cohibens non cesset. Ad quod Dominus dirigat corda nostra in charitate Dei, et patientia Christi, et Deus pacis et dilectionis, qui est Trinitas et unitas, sit semper vobiscum.

IX.

EPISTOLA EJUSDEM AD EUMDEM.

De consensu in excommunicationem ab eo factam quem requirebat.

Venerabili Rhemorum archiepiscopo HINCMARO, episcoporum minimus Laudunensis Ecclesiæ HINCMARUS salutis Christicolæ munificentiam.

Quia adeo litteras mei consensus in excommunicatione a vobis facta requiritis, remandate litteris mihi quoque vestris, si ea in eadem addidistis etiam, quæ tantillitati meæ videri rationi ac auctoritati congruere per Heddonem, parvitatis meæ legatum, ac comministrum mihi, Ecclesiæ quinetiam cui indignus præsideo præpositum, non ab re ut utique reor, vobis intimavi. Et equidem ipse demum de meo consensu, prout res deposcit, coopto tempore

suscepto, quod omni sub sole adjacet rei locoque A prospecto nihilominus regulariter congruo, funditus et despective non detrectative tractandam pertractans, litteris dante Deo canonicis rescribendo respondere, voto compote et vita comite, cum actutum tum accuratim procurabo. Alioquin reminiscor et in hoc negotio illius sapientis, cujus crebro agitis mentionem dicentis : Qui jubet impossibile, ipse se facit contemptibilem.

X.

RECLAMATIO ET PROCLAMATIO HINCMARI.

Qui quondam præerat Ecclesiæ Laudunensi.

Domine et summe pater patrum, et rector pontifi- A cum, Joannes nomine et meritis vocate, audi vocem proclamationis meæ, et exaudi vocem deprecationis meæ, compassus causæ calamitatis meæ. A Rhemorum archiepiscopo ad synodum sum vocatus ad Duziacum villam, quam constituit hebdomada prima mensis Augusti, et monuit me de certis causis paratum esse ibidem ut responderem. Ad quam cum festinassem, violentia hostili in medio itinere segregatus sum ab ovibus meis, privatus sum et spoliatus omnibus rebus meis, perductus sum ab eisdem hostibus usque ad præfatam villam. In qua cum consisterem, jam stabat rex Carolus ante ipsum archiepiscopum meum, tenens in manu scripturam, reputans me esse perjurum, quia Romam sine sua voluntate miserim, et imputans quod eum accusaverim. Ad B quæ idem archiepiscopus me respondere jussit. Cui ego respondi, quia pro his, de quibus me admonuerat in eadem synodo esse paratum ut responderem, paratus eram scriptis respondere : quæ scripta præ manibus tenui, sed ipse non permisit ut synodus scripta mea susciperet, quia sibi dari jubebat, sed ego suspecto dare nolebam. De clerico autem meo, nomine Bertario, quem subito requisivit, sed requisitus non adfuit, respondi quia ipsi homines mecum veniebant, qui eum comprobaturi essent, si eis venire licuisset ; sed idem archiepiscopus de his nihil me postea appellavit, sed ad accusationem regis me respondere iterum atque iterum præcipiebat. Et ego reclamavi, quia non docebat canonica auctoritas, nudatum et suis rebus spoliatum, insuper et ab ho- C stibus detentum, respondere ullatenus debere. Sed et addidi, quia non solum suspectum, sed manifestissime illum infestum habebam. Unde et apostolicam sedem appellavi pro amore Dei et honore sancti Petri, tam de ipsa accusatione regis, quam de præjudicio quod ab ipso patiebar archiepiscopo. Legi manibus tenens auctoritates Julii papæ, et Felicis papæ, videlicet ea quæ ipsi in eis præfigunt de appellationibus episcoporum : quæ mihi servari appellando sedem apostolicam prostrato corpore expetii, sed nihil horum mea petitio obtinuit. Sed neque litteræ apostolicæ, quas mihi præsentialiter dederat, quoniam me vocabant, ut procrastinando venire non differrem, si status mei jacturam sustinere non vellem, quidquam prævaluerunt. Judicium præfatus archiepiscopus super me imposuit, ut ab episcopali removendus essem officio. Sed alii gemebant flebantque, inter quos nullum merebar pati inimicum. Scripta quidem ab eodem archiepiscopo ipsis imposita manibus tenentes, sed ore proferre nolentes, inviti vix verba singultiebant, aditum tamen ad sedem apostolicam minime sperantes mihi posse denegari. Unde, salvo per omnia sedis apostolicæ judicio, ipsi finem lectionis terminavere. Post hæc transmissus sum in exsilium, in quo per duos annos sanus, sed aliquanto tempore ferro vinctus custoditus sum. Duobus annis ferme peractis, insuper cæcatus sum, et usque modo retentus, ad vos, et ad vestræ piissimæ serenitatis præsentiam, mox ut venire dimissus potui protinus accessi. Nunc autem vestram clementiam suppliciter exoro a vestra summa paternitate parari de me æquitatis judicium, cui secundum canonicam institutionem, et decreta Romanorum pontificum reservatus et reservandus sum et fueram. Quod ob amorem Dei, et venerationem beati Petri, apud vestræ paternitatis pietatem obtinere efflagito, tum pro multitudine miseriæ meæ, tum pro magnitudine pietatis vestræ : quæ accendatur clementissimi Redemptoris amore, qui me proprio acquisivit sanguine, et qualemcunque sancto suo sacravit munere.

ISAACUS
LINGONENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Gallia Christiana, tom. IV.)

Isaac, Laudunensis ecclesiæ clericus, ut Parduli diaconus anno 849 adfuit primæ synodo Carisiasensi, et Suessionensi secundæ, anno 853, ut Rhemensis Ecclesiæ diaconus, nisi forte sit cognominis aliquis ab eo diversus. Caroli Calvi auctoritate designatus est Lingonensis antistes, et post longas altercationes et controversias cum Wlfado et Anschario sedem ambientibus, tandem vicit, et pacifice pedum gessit. Hincque factum est ut, aliis pro nihilo ductis, Theutbaldi sine medio successor habitus sit. Sic Chronicon Besuense: « Post Theutbaldi obitum domnus Isaac suscepit præsulatum. » Sic et San-Benignianum : « Boni cognomen ob indolis benignitatem et effusam in omnes benevolentiam consecutus est. » — « Hic, » inquit vetus Martyrologium ecclesiæ S. Benigni, « mirandæ sanctitatis refulgens gratia, et sequacibus vitæ factus est forma, et auctoritate fultus regia, commissum sibi a Deo episcopatum sapienti dilatavit industria, nonnullaque in eo sanctorum exstruxit loca inter quæ hoc Divionense monasterium... infesta paganorum vastatione destructum, in qualem valuit, non vero sicut voluit, hora mortis dies ejus terminante, reformavit statum. In cujus nova reædificatione adeo tota incubuit mentis devotione, ut non solum terris, seu ornamentis regali dono concessis, verum etiam abbatem secundum regulam sancti Patris Benedicti monastico gregi ordinaret, sepulturæque suæ locum ibidem destinaret. » Eadem refert ejusdem ecclesiæ Chronicon, quod addit : « Hæc autem omnia, adhortante pariter et adjuvante præcelso rege Carolo, perfecit. » Simili modo Chron. Besuence : « Hic prædecessorum bonum sequens exemplum, multa bona huic monasterio contulit. »

Anno 859 interfuit concilio Lingonensi, in quo conditi sunt canones seu capitula numero sexdecim, et Tullensi ad Saponarias, in quo Ancharius jussus est nihil in episcopatu Lingonensi contendere, confirmata sunt capitula Lingonensis synodi, subscripsit epistolæ Patrum ad Wenilonem Senonensem archiepiscopum. Quo eodem anno ipse una cum pluribus episcopis et Lothario Caroli Calvi nepote Ecclesiæ suæ restitutionem Umbiliaci villæ obtinuit. Subscripsit et Canonibus synodi Tullensis secundæ ad Tusiacum Villam anno 860 ; et postulante Hilduino abbate confirmationi privilegiorum monasterii sancti Martini Turonensis. Adfuit et Pistensi concilio, exinde Suessionem in urbem translato, ubi et sua subscriptione confirmavit privilegium ab Hilduino abbate et Carolo rege monachis Sandionysianis concessum anno 862. Carolus Calvus diploma conscripsit, quo, « quia, inquit, charissimus nobis Isaac Lingonensis Ecclesiæ reverendus antistes postulavit, ecclesiis sancti Mammetis et sancti Stephani Divionensis jus cudendæ monetæ et mercatus concedit. Sed in temporis adnotatione difficultas exsurgit. Illud refert Perardus, et sic concludit : « Datum duodecimo Kalend. Sept., in lictione secunda, anno XXXIV regnante Karolo gloriosissimo rege, » et ad marginem scribit annum Christi 863. Quod stare nequit : annus enim XXXIV Caroli respondet anno æræ Christianæ 873 ; sed repugnat indictio, quæ anno 873 non erat secunda sed sexta. Si vero indictionem sequamur, datum fuisse anno 863 dicendum est, sed tunc an. regni Caroli XXIV apponendus est. Ipse, rogante Jona Æduensi præsule, Eigiloni abbati, postea Senonensi archiepiscopo, et cœnobio Flaviniacensi duo altaria concedit an. 865. Suessionensi tertiæ synodo adfuit an. 866, et epistolæ synodicæ ad Nicolaum I, Ecclesiæ Romanæ pontificem, de causa Wlfadi cum aliis episcopis subscripsit, ut et alteri ad eumdem papam de Britonum infestationibus, etc. ; ac tandem privilegio Solemniacensi monasterio a synodo concesso. Adfuit et concilio Vermeriensi eodem anno, ubi et cum aliis Patribus privilegium cœnobio S. Vedasti Atrebatensi concessum sua subscriptione munivit. Corpus S. Varioli, Veroli seu Vorli ex Marciennico vico, ubi a tempore Guntramni regis hactenus jacuerat, Castellionem ad Sequanam transtulit anno 868. In concilio Pistensi, præsente Carolo Calvo anno 869, celebrato, subscripsit privilegio Egili Senonensis archiepiscopi pro cœnobio S. Petri. In Duziacensi nomen apposuit professioni obedientiæ regi et metropolitano Rhemensi ab Hincmaro Laudunensi factæ an. 870. Eodem anno erat missus dominicus, ut patet ex charta quam refert Perardus, in qua hæc referuntur : « Veniens Alcaudus in mallo publico in villa quæ dicitur Curtanonus, ante Isaac episcopum, et Odonem comitem, sive Bertramnum missos dominicos, » etc. Jus sancti Benigni adversus Hildebertum quemdam vindicavit *anno* XXX *regnante domino nostro Carolo rege*, hoc est 870. Eodem anno *in Synodo generali in villa Basiaco*, cuidam querelæ finem imponit. Anno 871 cum Carolus rex Lingonas venisset, ab eo litteras obtinuit quibus bona omnia sancti Mammetis ecclesiæ hactenus concessa asseruntur, et ab omni humanæ servitutis onere libera declarantur. An. 875 adfuit concilio Cabilonensi, in quo, post Adalgisi seu Adalgarii ordinationem, cum collegis confirmavit quæ ad monasterium Trenorchiense pertinebant. « Domnus Isaac episcopus et Bertilo chorepiscopus in Siliaco villa interpellaverunt Andesualdum presbyterum, quod res sancti Benigni injuste teneret, quas tandem restituit. Datum die Mercoris, mense Martio anno 36 regni D. N. Caroli, imperii vero secundo ; » Christi 876, [*id est* 877.]

Eodem anno adfuit concilio Pontigonensi, et ejus canones sua subscriptione roboravit, ut et fundationem abbatiæ Cariloci. *Decimo Kal. Novemb. anno* 36 *regnante Karolo rege, imperii autem primo*. Gislebertus quidam, ante Isaac... præsulem ecclesiam suam villæ Saviniaci, et dedit sancto Benigno et Bertiloni abbati. Alia etiam eidem cœnobio restitui jussit hoc eodem anno. Johannes VIII papa, cum in Gallias venisset, ad ipsum scripsit, rogans ut sibi missos Cabilonem dirigere studeret, qui iter ipsius recto tramite Trecas dirigant, et per propriam diœcesim sibi congruas *mansionaticas* præpararet : quod

et præstitit, ac anno 878, Trecis interfuit concilio cui prædictus papa præsidebat, et in quo inter alia multa quæ definita fuere, sopita est querela Trecensem inter et Lingonensem Ecclesiam, ob Vandoperæ curam exorta, quam utraque sibi vindicabat, quæ Lingonensi episcopatui adjudicata est.

Tandem, multis ac præclaris functus operibus, pius præsul, Rhemos profectus, Catalauni subito decubuit et ibidem XV *Kal. Augusti quievit in Christo,* XXV *annis in episcopali regimine transactis. Rhemos translatus, ibidemque sepultus, exinde permissione regis Caroli, cognomento Simplicis, studio quoque præsulis Argrimi successoris sui, Divionem relatus est,* et in ecclesia S. Benigni, *ut vivens præceperat,* IV *Nonas Februar.* reconditus, ut docet Martyrologium ejusdem ecclesiæ initio hujus articuli jam citatum. *Sub annum* 880, inquit Chronicon Lingonense. Quod si ita est, ejus initium, non ab anno 859, quo episcopatu pacifice potitus est, sed anno circiter 856 ducendum est. Anniversarium ejus quotannis celebratur VII Kal. Augusti, et hanc in rem assignati sunt redditus de Viciniis, Gallico sermone vocatis

A *Voisines,* inquit Colbertinus codex 765. Composuit librum qui dicitur *Canones Isaac,* eo quod ex libris *canonum utiliora quæque eligendo in unum volumen coarctaverit.* Verba sunt Chronici sancti Benigni. Opus illud publici juris fecit Jacobus Sirmondus ad calcem tomi III Conciliorum ; exstat et tomo VIII Conciliorum Labbe, p. 698, et tomo II Capitularium Baluzii. Ei quoque tribuitur epistola de Canone missæ, quam edidit noster D. Lucas d'Achery tom. I Spicil. Verum eam non esse Isaaci Lingon. episcopi, sed alterius cognominis abbatis Pictav. ordin. Cisterc. probat Baluzius, et agnoscit ipse Acherius tom. XIII Spicil. in indice auctorum et tractatuum, etc., pag. 33. Ad eum scripsit Hincmarus pro quodam milite, quem anathemate ferierat, suadens ut mitius erga eum ageret, propter instantem de infestatione paganorum necessitatem. Quia illud anathema non durat amplius, nisi quandiu homo perseverat in peccato. Item pro nepotibus ipsius, qui apud
B eumdem dominum Hincmarum nutriti fuerant, et alia quædam, uti refert Flodoardus.

ISAACI
EPISCOPI LINGONENSIS
CANONES[a].

(Apud Sirmond., concil. general. tom. VIII, col. 598.)

ISAACI PRÆFATIO.

um opportunitas ecclesiastica exegerit ut contra delinquentes et errantes pastoralis sententia proferatur, frequenter evenit ut remedia quæ summo charitatis et pietatis ardore a patribus anxiis præparantur, a filiis ægrotantibus ad suam perniciem respuantur. Et quia nec affectum medentium, nec suum, ut expedit, periculum damnationis perpendunt, oblata quæque fastidiunt, et velut inefficacia, quia sunt domestica, medicamenta contemnunt. Idcirco ego Isaac, indignus Lingonensis episcopus, propter quorumdam minus acquiescentium desidiam, et querelam contra pastoralem sollicitudinem, atque improborum insolentiam, qui omnia quæ ad emendationem vel ad suam cautelam dicuntur, a nobis ficta et excogitata garriunt et inventa, utile duximus, quædam saluberrimarum capitula sanctionum, quæ sanctæ Romanæ et apostolicæ Ecclesiæ legatus Bonifacius venerabilis Maguntiacensis archiepiscopus Zachariæ papæ, una cum orthodoxo Carlomanno Francorum principe, in duobus episcoporum conciliis ad honorem et profectum Ecclesiæ Dei conscripsit, quæque etiam idem
C papa Zacharias sub anno incarnationis Dominicæ 742, auctoritate apostolica confirmavit, et omnibus Ecclesiæ Dei fidelibus irrefragabiliter observanda constituit, revolvere, et ad meam meorumque utilitatem quædam ex his quæ in quæstionem sæpissime veniunt, colligere, et in unum corpusculum aggregare : quatenus si nostra calumniaverint, vel sinistra interpretatione labefactare tentaverint, apostolica pariter et regali auctoritate compressi de cætero conticescant, et salutiferis curationibus vel inviti cum causa exegerit acquiescant.

De mallis vel placitis sæcularibus, quibus temporibus observari non debeant.

Volumus omnibus comitibus, omnibusque reipublicæ ministris firmiter denuntiare, ut a quarta feria
D ante initium Quadragesimæ, nec in ipsa quarta feria, usque post in octavas Paschæ, mallum vel placitum publicum, nisi de concordia et pacificatione discordantium, tenere non præsumant. Similiter etiam a quarta feria ante nativitatem Domini, usque post consecratos dies observent. Necnon et in jejuniis Quatuor Temporum, et in Rogationibus, et in diebus

[a] Titulus in veteri codice nullus est. Eum indidimus quem suggerebat Chronicum sancti Benigni, ubi huius operis fit mentio his verbis: *Composuit idem B. Isaac episcopus librum qui dicitur Canones Isaac, eoque ex libris canonum utiliora quæque eligendo in unum volumen coarctavit.* Excerpsit autem ex libris Capitularis, ut vocat, præcipue vero ex tribus libris posterioribus, quos Benedictus Levita ad Ansegisi abbatis collectionem adjecit. Et quanquam quæ in his libris continentur, omnia, ut idem Benedictus sub finem libri VII tradit, per sedis apostolicæ legatos fuerant confirmata, constat tamen, ad Bonifacium et Zachariam non omnia, quod innuere sequens præfatio videtur, sed ea tantum pertinere, quæ initio libri V descripta sunt.

SIRMOND.

Pentecostes, simili observatione eosdem feriatos dies venerari omnimodis studeant.

Ut in immunitatibus ecclesiarum mallum vel placitum publicum nemo tenere præsumat.

Placuit ut nullus comes, neque aliquis ex judiciaria potestate, mallum aut placitum in immunitatibus vel atriis ecclesiarum tenere, aut quemquam de familia earumdem ecclesiarum quacunque occasione aut temeritate injuriare præsumat. Quod si fecerit, bannum dominicum persolvat, et insuper Deo et ecclesiæ quam læsit secundum canonicam institutionem in omnibus satisfaciat. Quam etiam si facere distulerit, tandiu a cœtu fidelium arceatur, donec, pœnitentia accepta, reatum quem commisit emendet.

De mansis uniuscujusque ecclesiæ.

Sancitum est ut unicuique ecclesiæ unus mansus integer absque aliquo servitio attribuatur, et presbyteri in eis constituti non de decimis, neque de oblationibus fidelium, non de domibus neque de atriis vel hortis juxta ecclesiam positis, neque de præscripto manso, aliquod servitium faciant præter ecclesiasticum. Et si aliquid amplius habuerint, inde senioribus suis debitum impendant.

TITULUS PRIMUS.

DE PŒNITENTIBUS.

CAP. I. *De pœnitentibus non cogendis vinum bibere.*

Ex libro v Capitularis, cap. 54.

Ut nullus presbyter, aut laicus, pœnitentem cogat vinum bibere, aut carnem manducare nisi ad præsens pro ipso unum vel duos denarios juxta qualitatem pœnitentiæ dederit.

CAP. II. *De homine publicam pœnitentiam agente interfecto.*

Ex eodem libro, cap. 107.

Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interfecerit, bannum nostrum in triplo componat, et wirgildum proximis ejus solvat.

CAP. III. *De pœnitente cujus crimen pervulgatum est.*

Ex eodem libro, cap. 117.

(Lib. v *Capitul.*, cap. 53.) In concilio Carthaginensi de hac re præcipitur, ut si cujusquam pœnitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universam commoverit Ecclesiam, ante absidem manus ei imponatur. Et alibi in canonibus vel decretalibus Leonis papæ, præcipitur de eadem re, ut absolutio pœnitentium per manus impositionem episcoporum supplicationibus fiat. Et reliqua multa talia, et horum similia.

CAP. IV. *De pœnitentibus qui eucharistiam acceperint in infirmitate.*

Ex eodem libro, cap. 108.

(v, 54.) Pœnitentes qui in infirmitate viaticum eucharistiæ acceperint, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.

CAP. V. *De pœnitentium absolutione, ut per manus impositionem episcoporum, vel sacerdotum precibus fiat.*

Ex eodem, cap. 120.

(v, 56.) Si quis in periculo, vel pace, aut infirmitate pœnitentiam acceperit, si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori ejus eucharistia.

CAP. VI. *Ut pœnitens, ostensis pœnitentiæ fructibus, communionem recipiat.*

Ex eodem, cap. 121.

(v, 57.) Ut pœnitens, ostensis necessarius pœnitentiæ fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione percipiat.

CAP. VII. *Ut pœnitentes, tempore quo pœnitentiam petunt, super caput cilicium a sacerdote consequantur.*

Ex eodem, cap. 122.

(v, 58.) Pœnitentes tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manuum, et cilicium super caput, a sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur.

CAP. VIII. *Ut omni tempore jejunii manus pœnitentibus a sacerdote imponatur.*

Ex eodem libro, cap. 123.

(v, 59.) Omni tempore jejunii manus pœnitentibus a sacerdote imponantur.

CAP. IX. *Ut lapsi per manus impositionem episcopi absolvantur.*

Ex eodem, cap. 124.

(v, 60.) Ne absolutos lapsos in fide credamus, nisi per impositionem manus episcopi.

CAP. X. *Ut pœnitentes communicent qui ante reconciliationem moriuntur.*

Ex eodem, cap. 125.

(v, 61.) Placuit his qui, accepta pœnitentia, ante reconciliationem migrant ad Deum, communicari pro eo quod honoraverunt pœnitentiam. Qui, si supervixerint, stent in ordine pœnitentium : ut legitimam communionem statuto tempore reconciliatione et manus impositione episcopi, vel ejus jussu, presbyteri, recipiant.

CAP. XI. *Ut criminalia peccata multis jejuniis, et crebris manus impositionibus a sacerdote purgentur.*

Ex eodem, cap. 126.

(v, 62.) Criminalia peccata multis jejuniis, et crebris manus sacerdotum impositionibus, eorumque supplicationibus, juxta canonum statuta, placuit purgari. Ita ut nemo sine manus impositione episcopi, aut ejus jussu alicujus presbyteri, se credat esse a suis facinoribus absolutum. Non est mirandum, si absolutio peccatorum per manus impositionem precibus fit sacerdotum, cum Dominus in veteri lege super caput hostiæ manum sacerdotis præceperit imponi. Etenim sicut tunc per illam hostiam, ita nunc invocatione sancti Spiritus, qui est remissio peccatorum, per manus episcoporum, vel eorum auctoritate reliquorum sacerdotum, impositionem, vel supplicationibus eorum remittuntur peccata. Nam quando Dominus Lazarum suscitavit, ait suis discipulis : *Tollite lapidem* (*Joan.* XI), subaudi-

tur, ut mortuus resurgat; dans exemplum, ut sicut ipsi manibus tollunt lapidem, ut mortuus surgat, ita et ipsi, et successores eorum, manus pœnitentibus imponant, ut per impositionem manuum suis precibus mortuum de sepulcro, id est, peccatorem de vitiis surgere et relevare faciant. Et sicut illi Lazarum institis, id est funibus, colligatum, jubente Domino, solvunt, qui ait: *Solvite eum, et sinite abire*: ita isti eorum supplicationibus auxiliante Domino, et comitante Spiritu sancto, qui in his semper operatur, per manus impositionem peccatorum solvant vincula, eosque tempore a sanctis patribus constituto sacra eucharistia communicent, et absolutos ire permittant.

CAP. XII. *Ut pœnitentibus juxta canonicam auctoritatem pœnitentia detur, et ante suspensos a communione excubare faciant ad ecclesiæ officium.*

Ex eodem, cap. 128.

(v, 63.) Ut secundum formam canonum pœnitentibus detur pœnitentia: et prius eos a communione suspensos ad officium ecclesiarum excubare faciant, et inter reliquos pœnitentes ad manus impositionem, crebro recurrere. Expleto autem satisfactionis tempore, sacerdotali prece per manus impositionem, juxta ordinem sacramentorum et canonum, reconcilient pœnitentes, et sacra communione confirment.

CAP. XIII. *De his qui separati a communione fuerint pœnitentibus.*

Ex eodem libro, cap. 129.

(v, 64.) Qui a communione separantur, in locis quibus seclusi fuerant per manus impositionem recipiant communionem. Nec se quisquam a peccatis absolutum sine reconciliatoria manus impositione credat: sed per manus impositionem precibus sacerdotum reconcilietur, sicut auctoritas habet ecclesiastica.

CAP. XIV. *Ne in confinio mortis pœnitens a reconciliatione diutine suspendatur.*

Ex eodem, cap. 130.

(v, 65.) Qui pœnitentiam in mortis agit periculo, non diutine a reconciliationis gratia differendus est; sed si pro certo mortis urget periculum, pœnitentia per manus impositionem accepta, statim et reconciliatio adhibenda est: ne prius ab humanis rebus æger abscedat, quam donum reconciliationis accipiat; sicque superstitibus quodammodo doloris videatur esse perpetui, si præcisum ab Ecclesiæ membris eum, qui utique reconciliationis non meruit gratiam, raptim e præsenti vita mortis natura subduxerit. Unde juxta papæ Leonis edictum (*epist. ad Theodorum Forojul.*): « His qui in tempore necessitatis, et in periculi urgentis instantia, præsidium pœnitentiæ et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda: quia misericordiæ Dei nec mensuras ponere possumus, nec tempora definire. » De his autem qui, accepta pœnitentia, antequam reconcilientur ab hac vita recesserint, quamquam diversitas præceptorum de hoc capitulo habeatur, illorum tamen nobis sententia placuit, qui multiplici numero de hujusmodi humanius decreverunt, ut et memoria talium in ecclesiis commendetur, et oblatio pro eorum dedicata spiritibus accipiatur.

CAP. XV. *De pœnitentibus qui ex gravioribus levioribusque commissis pœnitentiam gerunt.*

Ex eodem, cap. 131.

(v, 67.) De pœnitentibus, qui sive ex gravioribus commissis, sive ex levioribus, pœnitentiam gerunt, si nulla intervenit ægritudo, quinta feria ante Pascha eis remittendum Romanæ Ecclesiæ consuetudo demonstrat. Cæterum de pondere æstimando delictorum sacerdotis est judicare; ut attendat ad confessionem pœnitentis, et ad fletus atque lacrymas corrigendi, ac tum jubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem. Sane si quis ægritudinem inciderit, atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschæ relaxandum, ne de sæculo absque communione discedat.

CAP. XVI. *Ut pœnitentes, qui ex gravioribus peccatis pœnitentiam gerunt, tribus annis sint inter audientes si veram pœnitentiam gesserint.*

Ex eodem, capite 132.

(v, 69.) Pœnitentes qui ex gravioribus commissis pœnitentiam gerunt, si ex corde pœniteant, sicut Nicæna synodus de lapsis constituit (*can.* 11), tribus annis sint inter audientes, quinque vero vel septem annis subjaceant inter pœnitentes manibus sacerdotum, duobus etiam oblationes non sinantur offerre, sed tantummodo populis in oratione socientur. Non confundantur Deo colla submittere, qui eum non timuerunt abnegare. Quod si, utpote mortales, intra metas præscripti temporis cœperit vitæ finis urgere, subveniendum est implorantibus, seu ab episcopo qui pœnitentiam dedit, seu ab alio, qui tamen datam esse probaverit, aut similiter a presbytero, jussu aut permissu tamen proprii episcopi, per manus impositionem, absolutione precum sacerdotalium, viaticum abeuntibus de sæculo non negetur. Pueris autem, quibus a puritate vocabulum est, seu clericis, seu laicis, aut etiam similibus puellis, quibus ignorantia suffragatur ætatis, aliquandiu sub manus impositione detentis reddenda communio est. Quod si ante præfinitum pœnitentiæ tempus despecti a medicis, aut evidentibus mortis pressi indiciis, recepta communionis gratia convaluerint, servemus in eis quod Nicæni canones ordinarunt, ut habeantur inter illos qui in oratione sola communicant, donec impleatur spatium temporis eisdem præstitum.

CAP. XVII. *Ut qui pœnitentiam publice gerunt uno anno cum cilicio sint inter audientes.*

Ex eodem, cap. 136.

(v, 71.) Qui pœnitentiam publicam gerunt, debent uno anno esse cum cilicio inter audientes, vel usque ad magnum diem: et populum, quando intrat ecclesiam, perfusi lacrymis debent veniam postulare, precarique eum humiliter, ut pro eis dignetur orare.

Tribus vero annis subjaceant inter pœnitentes manibus sacerdotum in loco retro ostium ecclesiæ pœnitentibus constituto, et seorsum infra ipsam ecclesiam populo secluso, tamen jam non in terram prostrati, sed vultu et capite humiliato, humiliter et ex corde, ut supra dictum est, veniam postulent, et pro se orare exposcant. Duobus etiam annis oblationes modis omnibus non sinantur offerre, sed populis tantummodo in oratione socientur, ut perfectionem septimo in cœna Domini consequantur, id est per episcopi, vel ejus jussu, si ipse abest, aliorum sacerdotum manus impositionem, absolutione sacerdotalium precum communionis catholicæ gratiam recepturi. In his vero septem annis multipliciter jejuniis, orationibus, fletibus, et eleemosynarum prout melius potuerint, exhibitionibus et lacrymis persistant, et ne ulterius eis talia contingant admodum caveant, ut mereantur illam Domini vocem audire inquientem : *Vade et amplius noli peccare* (*Joan.* VIII).

Cap. XVIII. *De pœnitentibus transgressoribus.*

Ex eodem libro, cap. 137.

(v, 72.) Ut hi qui frequenti prævaricatione peccant, vel pœnitentiam iterant, frequenti sententia, nisi per satisfactionem quæ prævaricati sunt emendare nitantur, coerceantur vel condemnentur, ut hæc quæ voluntarie non diluerunt inviti emendent. Quod si aliquis renuerit, et præceptis suis sacerdotis inobediens apparuerit, secundum modum culpæ excommunicetur. Si quis autem his ante reconciliationem, et eorum satisfactionem, absque proprii episcopi licentia communicare præsumpserit, simili excommunicationi subjaceat. Sacerdotes autem, ad quos pertinere noscuntur, si eos quolibet munere, aut favore, vel negligentia admonere noluerint, aut per satisfactionem revertentes non susceperint, aut contemnentes de ecclesia non rejecerint, simili sententia plectantur, quosque vel emendationis, vel eorum damnationis sententia promulgetur.

Cap. XIX. *De negligentioribus pœnitentibus.*

Ex eodem, cap. 139.

(v, 74.) Ut negligentiores pœnitentes tardius recipiantur.

Cap. XX. *De eo qui pœnitentiam in infirmitate petit.*

Ex eodem, cap. 40.

(v, 75.) Is qui pœnitentiam in infirmitate petit, si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuit, vel in phrenesin versus fuerit, dent testimonium qui eum audierunt, et accipiat pœnitentiam : et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, et infundatur ori ejus eucharistia. Si supervixerit, commoneatur a supradictis testibus petitioni suæ satisfactum, et subdatur statuto pœnitentiæ tempori, quandiu sacerdos qui pœnitentiam dedit probaverit.

A Cap. XXI. *Ut pœnitentes non se credant absolutos sine manus impositione.*

Ex eodem, cap. 41.

(v, 76.) Pœnitentes, qui in infirmitate viaticum eucharistiæ acceperunt, non se credant absolutos sine manus impositione, si supervixerint.

Cap. XXII. *De pœnitentibus qui antequam leges pœnitentiæ exsequantur, si casu in itinere aut in mari mortui fuerint.*

Ex eodem, cap. 42.

(v, 77.) Pœnitentes, qui antequam leges pœnitentiæ exsequantur, si casu in itinere vel in mari mortui fuerint, ubi eis sacerdos subvenire non potuerit, memoria eorum et orationibus et oblationibus commendetur.

B Cap. XXIII. *Ut nullus vitam sine communione finiat, nec unctione benedicti olei careat.*

Ex libro VI, cap. 75.

(VI, 75.) Si in infirmitate deprehensus quis fuerit, vitam sine communione non finiat, nec unctione sacrati olei careat : et si finem perspiciat, sacrosancto corpore Deo anima ejus a sacerdote precibus commendetur.

Cap. XXIV. *Ut nullus presbyter amplius quam unam ecclesiam sibi vindicet.*

Ex eodem, cap. 76.

(VI, 73.) Quapropter omnibus placuit ut nullus presbyter amplius quam unam ecclesiam sibi vindicet : quia sicut unusquisque sæcularis non amplius quam unam habere debet uxorem, ita unusquisque
C presbyter non amplius quam unam habere debet ecclesiam.

Cap. XXV. *De non recipiendis alienis pœnitentibus.*

Ex eodem libro, cap. 131.

(VI. 129.) Qui pro delicto suo a communione separantur, placuit ut in quibuscunque locis fuerant exclusi, eisdem locis communionem consequantur.

Cap. XXVI. *Ut tempus pœnitentium in consideratione episcopi consistat.*

Ex libro VII, cap. 5.

(VII, 3.) Penes episcopos erit potestas, modum conversationis pœnitentium probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adjicere. Ante omnia vero præcedens eorum vita, et posterior in-
D quiratur : et ita eis impartiatur humanitas.

Cap. XXVII. *De pœnitentium conversatione et fide.*

Ex eodem libro, cap. 6.

(VII, 4.) Conversatio pœnitentium et fides tempus abbreviat.

Cap. XXVIII. *De satisfactione pœnitentiæ.*

Ex eodem, cap. 20.

(VII, 12.) Satisfactio pœnitentiæ non est tam temporis longitudine, quam cordis compunctione pensanda.

Cap. XXIX. *De mensura pœnitentiæ.*

Ex eodem, cap. 21.

(V, 68.) Tempora pœnitudinis habita moderatione

et arbitrio sunt constituenda, prout conversorum animos sacerdotes viderint esse devotos : pariter etiam habentes ætatis senilis intuitum, et periculorum quorumque aut ægritudinum respicientes necessitates.

CAP. XXX. *De arbitrio episcopi erga pœnitentes.*
Ex eodem libro, cap. 30.

(VII, 18.) Pœnitentibus secundum differentiam peccatorum episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur.

CAP. XXXI. *De remissione pœnitentiæ.*
Ex eodem, cap. 36.

(V, 67.) Pœnitentes, quicunque ex gravioribus sive ex levioribus culpis pœnitentiam gerunt, si nulla intervenit ægritudo, quinta feria ante Pascha eis est remittendum. Cæterum de pondere æstimando delictorum sacerdotis est judicare.

CAP. XXXII. *Quod pœnitentibus nulla lucra negotiationis exercere conveniat.*
Ex eodem, cap. 68.

(VII, 44.) Nulla lucra negotiationis pœnitentibus exercere convenit, quia difficile est inter vendentis ementisque commercium non intervenire peccatum.

CAP. XXXIII. *Ut nemo pœnitentem alterius parochiæ absolvat.*
Ex eodem, cap. 77.

(VII, 49.) Nullus sacerdos in alterius civitate, vel diœcesi, pœnitentem, vel sub manu positum sacerdotis, vel qui reconciliatum se esse dixerit, sine consensu et litteris episcopi, vel presbyteri, in parochia presbyter, aut episcopus in civitate suscipiat.

CAP. XXXIV. *De his qui, pœnitentia accepta, moriuntur.*
Ex eodem, cap. 138.

(VII, 101.) De his qui recedunt de corpore pœnitentia accepta, placuit sine reconciliatoria manus impositione eis communicare, quod morientis sufficit consolationi, secundum definitiones Patrum, qui hujusmodi communionem congruenter viaticum nominarunt. Quod si supervixerint, stent in ordine pœnitentium, ut, ostensis necessariis pœnitentiæ fructibus, legitimam communionem cum reconciliatoria manus impositione recitant.

CAP. XXXV. *Ut nullus presbyter pœnitentes inconsulto episcopo reconciliare audeat.*
Ex eodem lib., cap. 202.

(VII, 143.) Statutum est, et in sanctis canonibus prohibitum, ut nullus presbyter pœnitentem publice, inconsulto episcopo, reconciliare præsumat, nisi morte forte periclitantem : sed omnes publice pœnitentes quinta feria ante Pascha, quæ est cœna Domini, ad civitatem in cinere et cilicio in præsentiam episcopi prostrato vultu conveniant, et ibi ab episcopo canonice et ordinabiliter, sicut in Sacramentario et in Romano ordine continetur, reconci- A lientur atque dijudicentur, consolenturque et prædicentur quid deinceps agere, quidve vitare debeant instruantur : atque insuper divinis precibus per manus impositionem ab episcopo sanentur. Nullo namque tempore presbytero in publica missa pœnitentem reconciliare sine licentia episcopi concessum est. Si quis hoc facere præsumpserit, canonica correctione mulctetur.

CAP. XXXVI. *Qui luget abstinere debeat a conviviis.*
Ex eodem, cap. 243.

(VII, 143.) Qui luget abstinere a conviviis, ac ornamentis et alba veste.

CAP. XXXVII. *De pœnitentibus, qualiter pœnitentiam debeant accipere.*
B Ex eodem, cap. 310.

(VII, 231.) Pœnitentes, tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manus et cilicium a sacerdote consequantur; et si aut comas non deposuerint, aut vestimenta non mutaverint, abjiciantur : et nisi digne pœnituerint, non recipiantur. Juvenibus etiam non facile pœnitentia committenda est, propter ætatis fragilitatem. Viaticum tamen omnibus in morte positis non denegandum.

CAP. XXXVIII. *De pœnitentibus quæ, defunctis viris aliis nubere præsumunt.*
Ex eodem, cap. 317.

(VII, 237.) Pœnitens quæ, defuncto viro, alio nubere præsumpserit, et quæ vel suspecta, vel interdicta familiaritate cum extraneo se conjunxerit, C cum eodem a liminibus ecclesiæ arceatur. Hæc etiam et de viro in pœnitentia posito placuit observari.

CAP. XXXIX. *De confessionibus fidelium accipiendis, qualiter pro modulo et qualitate sit pœnitentiæ temporis institutio.*
Ex eodem, cap. 78.

(VII, 294.) Quærendum namque est, cum accipit cujuslibet fidelis confessionem peccatorum, qualiter primo peccatum perpetratum, aut si postea iteratum, aut frequenter actum sit : si sponte, si coacte, si per ebrietatem, aut quodlibet ingenium factum sit, et cum invenerit unde radix illius peccati processit, tunc congruam adhibeat medicinam. Qualis vero peccati adhibenda sit medicina, secundum cano- D num authenticorum et sanctorum Patrum esse debet institutionem, et non secundum placitum hominis, sed secundum Dei voluntatem : nec in hac parte voluntas aut gratia hominis sectanda est, sed voluntas Dei in omnibus exquirenda, quatenus dignis precibus et pœnitudine digna placare possit omnipotentis Dei vindictam, quam suo vitio provocavit.

TITULUS II.

DE HOMICIDIIS.

CAP. I. *De presbyteris occisis.*
Ex libro v, cap. 186.

(Lib. IV *Capitular.*, cap. 15.) Presbyteri interfecti

episcopo, ad cujus parochiam pertinent, solvantur secundum capitulare gloriosi Caroli genitoris nostri, ita videlicet ut medietatem wirgildi ejus episcopus utilitatibus ecclesiæ cui præfuit tribuat, et alteram medietatem in eleemosyna illius juste dispenset, quia nullus nobis ejus hæres proximior videtur, quam ille qui ipsum Domino sociavit.

Cap. II. *De homicidiis in ecclesiis vel in atriis eorum perpetratis.*

Ex eodem, cap. 220.

(iv, 13.) Si quis aut ex levi causa, aut sine causa, hominem interfecerit in ecclesia, de vita componat. Si vero foris rixati fuerint, et unus alterum in ecclesiam fugerit, et ibi se defendendo eum interfecerit, si hujus facti testes non habuerit, cum duodecim conjuratoribus legitimis, per sacramentum affirmet se defendendo eum interfecisse : et posthæc dc solidos ad partem ecclesiæ quam illo homicidio polluerat, et insuper bannum nostrum solvere cogatur : is vero qui interfectus est absque compositione jaceat, ac deinde interfector secundum judicium canonicum congruam facinoris quod admisit, accipiat pœnitentiam. Si servus hoc admiserit, judicio aquæ ferventis examinetur, utrum hoc sponte, an se defendendo fecit, et si manus ejus exusta fuerit, interficiatur : si autem non fuerit, dominus illius juxta quod wirgildus illius est ad ecclesiam persolvat, aut eum si voluerit eidem ecclesiæ tradat. De ecclesiastico, et fiscalino, et beneficiario servo, volumus ut pro una vice wirgildus ejus pro eo componatur, altera vice ipse servus ad supplicium tradatur, hæreditas tamen liberi hominis, qui propter tale facinus ad mortem fuerit judicatus, ad legitimos hæredes illius perveniat. Si in atrio ecclesiæ, cujus porta reliquiis sanctorum consecrata est, hujuscemodi homicidium perpetratum fuerit, simili modo emendetur vel componatur. Si vero porta ecclesiæ non est consecrata, eo modo componatur quod in atrio committitur, sicut componi debet quod emunitate violata committitur.

Cap. III. *De homine publicam pœnitentiam agente interfecto.*

Ex eodem, cap. 234.

(v, 18.) Qui hominem publicam pœnitentiam agentem interfecerit, bannum nostrum in triplo componat, et wirgildum proximis ejus persolvat.

Cap. IV. *De homicidiis prohibendis.*

Ex eodem, cap. 236.

(iv, 20.) Quicunque hominem aut ex levi causa, aut sine causa interfecerit, wirgildum ejus iis ad quos ille pertinet, componat : ipse vero propter talem præsumptionem in exsilium mittatur ad quantum tempus nobis placuerit, res tamen suas non amittat.

Cap. V. *De occisione clericorum, et sacerdotum, atque monachorum.*

Ex eodem, cap. 261.

(iii, 25.) Qui subdiaconum occiderit, ccc solidos componat : qui diaconum, cccc solidos : qui presbyterum, dc solidos : qui episcopum, dcccc : qui monachum, cccc. solidos culpabilis judicetur.

Cap. VI. *De eo qui propriam reliquit uxorem, vel sine culpa interficit, et aliam ducit.*

Ex eodem, cap. 300.

(v, 149.) Quicunque, propria uxore derelicta, vel sine culpa interfecta, aliam duxerit, armis depositis publicam agat pœnitentiam : et si contumax fuerit, comprehendatur a comite, et ferro vinciatur, et in custodiam mittatur, donec res ad nostram notitiam deducatur.

Cap. VII. *Ut non sit sanguinis Christianorum temeraria effusio.*

Ex eodem, cap. 332.

(v, 180.) Volumus atque præcipimus nostra auctoritate denuntiari omnibus, imo et a sacerdotibus prædicari, ne tam temeraria Christianorum sanguinis effusio in regno nostro fieri sinatur ; semper illud attendentes quod Dominus post diluvium dixit famulo suo Noe : *De manu hominis, et de manu viri et fratris ejus, requiram animam ejus. Quicunque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius, ad imaginem quippe Dei factus est homo* (*Gen.* ix). Et in lege : *Qui occiderit hominem morte moriatur* (*Levit.* xxiv). Et Apostolus: *Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? bonum fac, et habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bono. Si autem malum feceris, time, non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit* (*Rom.* xv). De illo enim specialiter divina auctoritas dicit : *Gladium Dei portat ad vindictam malorum*, non de quolibet alio. Econtra vero nescimus qua inventione a nonnullis usurpatum est, ut hi qui nullo ministerio publico fulciuntur, propter sua odia, et diversissimas voluntates pessimas, indebitum sibi usurparint in vindicandis proximis et interficiendis hominibus vindictæ ministerium. Et quod rex saltem in uno exercere debuerat propter terrorem multorum, ipsi impudenter in multis perpetrare non metuunt propter odium : et putant sibi licere ob inimicitiarum vindictas, quod nolunt ut rex faciat propter Dei vindictam.

Cap. VIII. *De eo qui occiderit clericum, aut monachum, ut arma relinquat.*

Ex lib. vi, cap. 90.

(vi, 90.) Qui occiderit monachum aut clericum, arma relinquat, et Deo in monasterio serviat cunctis diebus vitæ suæ, nunquam ad sæculum reversurus, et septem annorum spatio publicam pœnitentiam gerat.

Cap. IX. *De sacerdotibus et levitis atque monachis interfectis vel debilitatis.*

Ex eodem, cap. 98.

(vi, 97.) Si quis sacerdotem, vel levitam, aut monachum interfecerit, vel debilitaverit, juxta statuta priorum capitulorum, quæ legi Salicæ sunt addita, componat, et insuper bannum nostrum, id est lxx

solidos, nobis persolvat, arma relinquat, atque in monasterio diebus vitæ suæ sub ardua pœnitentia Deo serviat, nunquam postmodum sæculo vel sæcularibus militaturus, neque uxori copulaturus.

CAP. X. *Quod homicidæ ante Deum deputentur, qui res ecclesiæ vastant.*

Ex eodem, cap. 421.

(VI, 324.) Volumus omnes scire quod qui Christi et Ecclesiæ pecunias auferunt, resque ejus fraudant, rapiunt, vastant, vel diripiunt, homicidæ apud Deum esse deputantur, quia res pauperum, quos Ecclesia pascere debet, diripiunt.

CAP. XI. *De homicidiis infantum.*

Ex libro VI, cap. 166.

(VII, 121.) Si quis infantem necaverit, ut homicida teneatur.

CAP. XII. *De homicidis quid agendum sit.*

Ex eodem libro, cap. 255.

(VII, 183.) De homicidis ita jussimus observare, ut quicunque ausu temerario alium sine causa occiderit, vitæ periculo feriatur, et pretio se redimere nunquam valeat: et si convenerit, ut ad compositionem quisque descendat, nullus de parentibus aut amicis eum quidquam adjuvet. Quod si fecerit, suum wirgildum omnino componat.

CAP. XIII. *De his qui prius non habentes odium, sed se defendentes, aliquem occiderint, qualiter corrigendi sint.*

Ex eodem, cap. 370.

(VII, 295.) Si quis quiete gradiens per viam, aut si etiam in domo sua fuerit, aut in platea civitatis, aut in villa, subito ab alio sit superventus, aut litis commotione, volens se defendere, non habens contra illum ante odium, interfecerit hominem, septem annis secundum canonicam institutionem pœniteat: tres vero a communione privetur, quatuor autem in communione oratio num et oblationum susceptus, in sacerdotis pendeat arbitrio, utrum dignus sit corpus Christi accipere, aut usque ad plenitudinem pœnitentiæ ab eo separari. Abstinentia ciborum in providentia sacerdotis erit, secundum possibilitatem pœnitentis, et devotionem, et affectum.

CAP. XIV. *De mulieribus et viris infantes opprimentibus.*

Juxta prætitulatum caput.

(VII, 297.) Mulier quæ dormiens filium suum oppresserit, et mortuus fuerit, sex annis pœniteat: vir ejus, si in domo illius fuit, quatuor; si vero in uno lecto, simili modo pœniteat, duos in pane et aqua, reliquos quatuor, secundum quod sacerdos viderit, abstinentiam imponat ciborum.

TITULUS III.

DE ADULTERIIS.

CAP. I. *De eo qui habet mulierem legitimam; si frater ejus adulteraverit cum ea.*

Ex libro V, cap. 21.

(Lib. V *Capitular.*, cap. 19.) Si quis homo habens A mulierem legitimam, si frater ejus adulteraverit cum ea, ille frater, vel illa femina, qui adulterium perpetraverunt, interim quod vivunt, nunquam habeant amplius conjugium: ille vero cujus uxor fuit, si vult, potestatem habet uxorem accipere aliam.

CAP. II. *De his qui virginibus Deo sacris se sociant.*

Ex libro VI, cap. 402.

De his qui sacris virginibus se sociant, ita in decretis papæ Gelasii cap. 20 continetur: Virginibus sacris temere se quosdam sociare cognovimus, et post dicatum Deo propositum incesta fœdera sacrilegaque miscere. Quos protinus æquum est a sacra communione detrudi, et nisi publicam probatamque B egerint pœnitentiam, omnino non recipi, aut his certe viaticum de sæculo transeuntibus negatur. Si vero de copulatione sacrarum virginum tam severe feriuntur, quanto severius feriendi sunt qui eas rapiunt? Ideo, sicut præmissum est, necesse est ab omnibus in Christiana religione consistentibus rigore auctoritatis divinæ vel humanæ hoc malum radicitus amputari.

CAP. III. *Quod blasphemiam Deo inferat, qui se cum Deo sacrata miscuerit.*

Ex eodem libro, cap. 403.

(VI, 309.) Scire vos convenit quia blasphemiam Deo irrogat, qui cum Deo sacrata, vel cum velata femina se commaculaverit.

C CAP. IV. *Si clericus cum Deo sacrata se commiscuerit.*

Ex eodem libro, cap. 404.

(VI, 310.) Si clericus cum velata femina, vel cum Deo sacrata se maculaverit, proprio honore privetur.

CAP. V. *Quod sacrilegi et violatores juxta Apostolum sunt, qui violant sacratarum feminarum corpora.*

Ex eodem, cap. 405.

(VI, 313.) Sciendum est omnibus quia Deo sacratarum feminarum corpora per votum propriæ sponsionis, et verba sacerdotis, Deo sacrata templa esse Scripturarum testimoniis comprobantur: et ideo violatores earum sacrilegi, ac juxta Apostolum filii D perditionis esse noscuntur.

CAP. VI. *Quod fornicatio omnibus peccatis periculosior esse perhibetur.*

Ex eodem, cap. 406.

(VI, 312.) Quod pene omnibus peccatis gravior et deterior sit fornicatio, et veraciter dici potest laqueus mortis, et puteus inferni, ac vorago perditionis, eo quod adulteri vel luxuriosi propter cordis inopiam perdunt animas suas. Nam, ut ait Scriptura: *Pretium scorti vix unus est panis* (*Prov.* VI); et: *Qui se jungit meretrici, unum corpus efficitur* (*I Cor.* VI); et: *Qui luxuriatur, mortuus est in corpore vivente* (*I Tim.*).

Cap. VII. *De sæcularibus qui suas uxores derelinquunt.* A

Ex libro vii, cap. 305.

(vi, 226.) Hi vero sæculares, qui conjuga e consortium absque culpa graviore dimittunt, vel etiam dimiserunt, nullas culpas discidii probabiliter proponentes, et propterea sua matrimonia dimittunt, ut aut illicita aut aliena præsumant, si antequam apud episcopos comprovinciales discidii causas dixerint, et priusquam uxores judicio damnentur abjecerint, a communione Ecclesiæ, et sancti populi cœtu, pro eo quod quo conjugium et fidem maculant, præcidantur.

Cap. VIII. *De muliere quæ duobus fratribus nupserit, et de viro ejus.*

Ex eodem libro, cap. 371.

(vii, 296.) Mulier quæ duobus fratribus nupserit, adjici debet usque ad diem mortis, sed propter humanitatem in extremis suis sacramentis reconciliari oportet : ita tamen ut prius solvatur conjugium, et maneat innupta, et vir ejus absque uxore simili pœnitentiæ sit subditus. Quod si duo fratres cum una femina fornicati fuerint nescientes ad alterutrum fornicationem, statim ut cognoverint adulterium, qui eam habet uxorem dimittat. Et ille quidem post actam pœnitentiam, si uxor defuncta fuerit, potest alteri sociari ; illa vivente, nequaquam. Illa vero nunquam ulterius poterit in conjugium assumi, et jugi pœnitentiæ summissa ad exitum vitæ communionis gratiam percipiat.

Cap. IX. *De muliere quæ adulteravit virum suum : similiter et de viro qui uxorem suam adulteraverit.*

Ex eodem, cap. 383.

(vii, 298.) Mulier habens virum, si adulterium perpetraverit, et occulte ad confessionem venerit, septem annis pœniteat ; tres in pane et aqua, cæteros quatuor in providentia erit sacerdotis, qualiter eam viderit posse, et ita ei ciborum abstinentia imponatur. Similiter et vir habens uxorem, si adulterium perpetraverit, faciat, id est, per triennium ut non communicet. Si cujus uxor adulterium perpetraverit, et hoc a viro deprehensum fuerit et publicatum, dimittat uxorem si voluerit propter fornicationem : illa vero, secundum quod superius insertum est, publice agat pœnitentiam : vir vero ejus, illa vivente, nullatenus habeat licentiam aliam ducere uxorem. Quod si voluerit adulteram sibi reconciliare, licentiam habeat : ita tamen ut pariter cum illa pœnitentiam agat, et exacta pœnitentia ad communionem, sicut superius continetur insertum, utrique accedant. Similis forma et in muliere servabitur. Si enim vir ejus adulteraverit, habet potestatem dimittendi virum propter fornicationem; maneat tamen innupta, quandiu vir ejus vixerit : quia nec ille habet potestatem aliam accipere prima vivente, nec illa primo ; habent tamen potestatem semetipsos reconciliare.

TITULUS IV.

DE INCESTIS.

Cap. I. *De incestis.*

Ex libro v, cap. 9.

(Lib. v *Capitular.*, cap. 7.) Si homo incestum commiserit cum Deo sacrata aut cum matre sua, aut cum matrina sua de fonte aut confirmatione, aut cum matre et filia, aut cum duabus sororibus, cum matris filia, aut cum sororis filia, aut cum nepta, aut cum consobrina aut sobrina, aut cum amita vel matertera, aut cum his quibus canones prohibent copulari, de istis criminibus pecuniam suam perdat, si habuerit. Et si hoc emendare noluerit, nullus eum recipiat, nec cibum donet, et si fecerit, LX solidos domno regi componat, usquedum ipse homo B se correxerit. Et si pecuniam non habuerit, si liber est, mittatur in carcerem usque ad satisfactionem : si autem servus aut libertus est, vapuletur plagis multis. Et si dominus suus eum permiserit amplius in talem lapsum incidere, ipse LX solidos domno regi componat. De reliquis vero propinquis, juxta constituta sanctorum Patrum et juxta decreta canonum judicetur.

Cap. II. *De incestuosis.*

Ex eodem lib., cap. 91.

De incestuosis, ut canonice examinentur, et non propter alicujus amicitiam quidam relaxentur, quidam vero constringantur.

Cap. III. *Item de incestuosis.*

C Ex eodem libro, cap. 165.

(v, 98.) Ut episcopi incestuosos puriter investigare studeant omnino præcipimus. Et si pœnitere noluerint, de ecclesia expellantur, donec ad pœnitentiam revertantur.

Cap. IV. *Ut episcopi incestuosos emendent et corrigant.*

Ex eodem, cap. 303.

(v, 152.) Ut episcopi incestuosos homines emendent, et magnam diligentiam habeant ex eis, seu et de viduis infra suam parochiam potestatem habeant ad corrigendum.

Cap. V. *Ut incesti et parricidæ canonice coerceantur.*

Ex lib. vi, cap. 71.

D (vi, 71.) De incestuosis et parricidis ut canonice coerceantur, sicut de illo judicatum est, qui materteræ suæ filiam stupravit, ut conjugium ultra non repetat, et militiæ cingulum derelinquat, et aut monasterium petat, aut si foris remanere voluerit, tempora pœnitentiæ secundum canones plene exsolvat.

Cap. VI. *De incestis et criminosis, ac de infirmis et pœnitentibus, atque de jejunio quatuor temporum.*

Ex eodem, capite 106.

(vi, 105.) Ut de incestis et criminosis maximam curam habeant sacerdotes, ne in suis pereant sceleribus, et animæ eorum a districto judice Christo

eis requirantur. Similiter de infirmis ac pœnitentibus, ut morientes sine reconciliatione et viatico non deficiant, et ut quatuor temporum jejunia a fidelibus diligenter custodiantur.

Cap. VII. *De eo qui se incestuoso ordine his personis quibus a regulis prohibitum est conjunxerit.*

Ex eodem, cap. 400.

(vi, 306.) Si quis non eo gradu, sed incestuoso ordine cum his personis quibus a divinis regulis prohibitum est conjunxerit, usquequo pœnitentiam sequestratione testentur, utrique communione priventur : et neque in palatio habere militiam, neque in foro agendarum causarum licentiam habebunt. Nam si se quoquomodo prædicto incestu conjunxerint, episcopi seu presbyteri, in quorum diœcesi vel pago actum fuerit, regi vel judicibus scelus perpetratum denuntient, ut cum ipsis denuntiatum fuerit, se ab eorum communione aut cohabitatione sequestrent. Res autem eorum ad primos parentes usque ad sequestrationem perveniant, sub ea conditione, ut antequam segregentur, per nullum ingenium, neque per parentes, neque per emptionem, neque per auctoritatem regiam, ad proprias perveniant facultates, nisi præfatum scelus sequestrationis separatione et pœnitientia fateantur.

Cap. VIII. *Ex libro legum Theodosii tertio, cap. 12. De incestis.*

Ex eodem libro, cap. 401.

(vi, 307.) Quod incesti non sint legitimi hæredes, sed infamia sint notatæ utræque personæ.

Cap. IX. *Ut devotam Deo virginem, vel viduam, nullus conjugem accipiat.*

Ex eodem, cap. 402.

(vi, 308.) Ut deinceps, sicut canones ecclesiastici prohibent, nullus Deo devotam virginem, nullus sub religionis habitu consistentem, sive viduitatis continentiam professam, vel sui proximam generis, aut etiam de cujus admistione incestivæ notam possit subire infamiæ, illicito connubio, aut vi aut consensu accipiat conjugem : quia nec verum poterit esse conjugium, quod a meliori proposito deducitur ad deterius, et sub falsi nominis copula incestiva pollutione et fornicationis immunditia perpetratur. Hoc vero nefas si agere amodo cujuslibet gentis homines sexus utriusque tentaverint, insistente sacerdote vel judice, etiamsi nullus accusator, ab invicem omnimodis separati exsilio perpetuo relegentur.

Cap. X. *De incestis quid agendum.*

Ex libro vi, cap. 257.

(vii, 185.) Ut incestum nullus sibi unquam societ conjugium. Quod si contigerit, ab episcopo loci illius separentur, et publicam septem annorum juxta canonicos gradus agant pœnitentiam. Qui autem hoc agere noluerint, anathema ab omnibus habeantur.

Cap. XI. *De his qui cum pecoribus coitu misti sunt, aut more pecudum usque ad affinitatis lineam cum consanguineis incestum commiserunt, sive cum masculis concubuerunt.*

Ex eodem, cap. 456.

(vii, 273.) In hoc titulo Græca verba posita sunt, id est quod nos Latine possimus dicere, *De his qui irrationabiliter versati sunt, sive versantur.* In qua sententia sensus duplex est : id est, de his qui cum pecoribus, aut more pecudum cum consanguineis usque ad affinitatis lineam incestum commiserint, aut cum masculis concubuerint, quisquis ex his unum egerit, aut capite puniatur, aut si ei vita concessa fuerit, juxta Ancyrani concilii sententiam, quæ in capitulo 16 continetur, pœnitentiam veraciter agat.

Cap. XII. *Ut incesti a sacerdotibus et Deum timentibus hominibus fideliter perquirantur, et canonice puniantur.*

Ex eodem, cap. 377.

(vi, 292.) De incestis omni studio perquirendum est sacerdotibus per homines veraces, et timorem Dei ante oculos habentes : et si reperti fuerint, statim aut per se emendare studeant, aut cum adjutorio archidiaconi sui episcopi hoc ipsum exstirpare satagant, ne tanto flagitio et scelere et illi polluantur et pereant, et alii in eorum vicinitate omnipotentis Dei iram incurrant.

Cap. XIII. *Quod incestum committit, qui se consanguineæ suæ usque ad affinitatis lineam conjungit.*

Ex eodem, cap. 432.

(vii, 335.) Nullus fidelium usque ad affinitatis lineam, id est usque ad septimam progeniem, consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quoquomodo incesti macula polluat. Si quis vero hoc scienter temerare præsumpserit, si liber est, bannum nostrum, id est LX solidos, fisco nostro persolvat, et insuper canonice ut incestus luat, ac publice juxta canonicos gradus pœniteat. Si autem servus vel ecclesiasticus fuerit, publice flagelletur ac decalvetur, et juxta proprii episcopi jussionem pœnitentiam publice et canonice gerat. Quod si aliquis tam liber, quam servus, aut ecclesiasticus vel fiscalinus, episcopo proprio, vel suo sacerdoti, aut archidiacono inobediens vel contumax, sive de hoc, sive de alio quolibet scelere exstiterit, omnes res ejus a comite et a misso episcopi ei contendantur, usque dum episcopo suo obediat, aut canonice pœniteat. Quod si nec ita correxerit, et ad episcopum et canonicam pœnitentiam venire distulerit, a comite comprehendatur, et in carcere sub magna ærumna retrusus teneatur, nec rerum suarum potestatem habeat, quousque episcopus jusserit. Quod si comes, vel ejus ministri hæc adimplere distulerint, canonice ab episcopo, vel a suo ministro excommunicetur, et usquedum hæc pleniter comes adimpleat, semper communione catholicorum careat, usque dum ipsi episcopo huma-

nius erga eum aliquid agere placuerit. Si vero, quod A non optamus, ipse comes, aut de prædictis causis, aut de ipsa excommunicatione inobediens, aut negligens suo episcopo apparuerit, honore comitatus pariter et communione careat, usque dum ambo in nostram præsentiam veniant, ut nos illum episcopali auctoritate, atque imperiali metu, ita corrigamus, ut cæteri timorem habeant, nec deinceps talia committere ullatenus audeant.

Cap. XIV. *Ut incesti, quandiu in scelere manent, non fidelium Christianorum, sed tantum aut gentilium, aut catechumenorum, vel energumenorum locum teneant.*

Ex eodem libro, cap. 404.

(vii, 336.) Incesti, dum in ipso detestando atque nefando scelere manent, non inter fideles Christia- B nos, sed inter gentiles, aut catechumenos, vel energumenos habeantur, id est, cum Christianis non cibum sumant, non potum; non in eodem vasculo edant aut bibant, sed soli hoc faciant; non osculentur, aut salutentur ab eis. Et si suis sacerdotibus inobedientes exstiterint, et a tam nefandissimo scelere segregari, atque ad publicam pœnitentiam redire noluerint, inter eos habeantur qui spiritu periclitantur immundo, vel etiam inter eos de quibus ipsa Veritas dicit: *Si te non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (*Matth.* xviii). Nam cum fidelibus non debent orare, nec in ecclesiam intrare, sed ad januam ecclesiæ excubare, et intrantibus in eamdem, atque exeuntibus ex ea, vultu in terram prostrato veniam postulare, et ut pro se orare non C dedignentur flagitare, et lacrymis perfuso vultu, contrito corde, atque humiliato spiritu omnibus apparere, usque ad satisfactionem Ecclesiæ, et proprii episcopi canonicam reconciliationem manere, et ad pristinum incestum nunquam redire: nec sæcularia negotia exercere, nec placitis aut accusationibus vel testimoniis interesse: sed crebris sacerdotum precibus, manusque pontificis proprii impositionibus, eleemosynarum largitionibus, atque cæterorum bonorum omnium exhibitionibus, eos purgari sanarique oportet.

Cap. XV. *Item, de incestis.*

Ex eodem libro, cap. 434.

(vii, 337.) Incestos nullo conjugii nomine præve- D landos esse censemus.

TITULUS V.

DE RAPTORIBUS.

Cap. I. *De raptu viduarum.*

Ex libro v, cap. 6.

(Lib. iv *Capitular.*, cap. 17.) Qui viduam intra primos xxx dies viduitatis, vel invitam vel volentem sibi copulaverit, bannum nostrum, id est lx solidos, in triplo componat, et si invitam eam duxit, legem suam ei componat: illam vero ulterius non attingat.

Cap. II. *De raptis et earum raptoribus.*

Ex eodem libro, cap. 223.

(i, 103.) De raptis et de raptoribus, quanquam specialiter decrevimus quid pati debeant qui hoc nefas deinceps facere tentaverint; quid tamen de his sacri canones præcipiant hic inserendum necessarium duximus, quatenus omnibus pateat quantum malum sit, et non solum humana, sed et divina auctoritate constricti, abhinc hoc malum caveatur.

Cap. III. *De puellis raptis necdum desponsatis.*

Ex eodem, cap. 224.

(i, 104.) De puellis raptis necdum desponsatis in concilio Chalcedonensi ubi dcxxx Patres adfuerunt, capitulo 28, ita habetur: Eos qui rapiunt puellas sub nomine simul habitandi, cooperantes et conniventes raptoribus, decrevit sancta synodus, siquidem clerici sunt, decidant gradu proprio; si vero laici, anathematizentur (quibus verbis aperte datur intelligi qualiter hujus mali auctores damnandi sunt, quando participes et conniventes tanto anathemate feriuntur), et juxta canonicam auctoritatem ad conjugia legitima raptas sibi jure vindicare nullatenus possint.

Cap. IV. *De desponsatis et ab aliis raptis.*

Ex eodem, cap. 225.

(i, 105.) De desponsatis puellis, et ab aliis raptis, ita in concilio Ancyrano, cap. 10, legitur: Desponsatas puellas, et post ab aliis raptas, placuit erui, et eis reddi quibus ante fuerant desponsatæ, etiamsi eis a raptoribus vis illata constiterit. Proinde statutum est a sancto conventu ut raptor publica pœnitentia multetur. Raptæ vero si sponsus eam recipere noluerit et ipse ejusdem criminis consentiens non fuerit, licentia nubendi alii non negetur. Quod si et illa consensit, simili sententia subjaceat. Quod si post hæc se conjungere præsumpserint, utrique anathematizentur.

Cap. V. *De raptu alienarum sponsarum.*

Ex eodem libro, cap. 238.

(iv, 22.) Si quis sponsam alienam rapuerit, aut patri ejus, aut ei qui legitimus ejus defensor esse debet, cum sua lege eam reddat. Et quidquid cum ea tulerit, semotim unamquamque rem secundum legem reddat. Et si hoc defensor ejus perpetrari consensit, et ideo raptori nihil quærere voluerit, comes singula de unaquaque re freda nostra ab eo exactare faciat, et quanto tempore nobis placuerit in exsilio maneat, et illam feminam ei habere non liceat.

Cap. VI. *Ut nullus occultas nuptias aut raptum faciat, vel quam propinquus habuit ducat uxorem, sed dotatam et a parentibus traditam, per benedictionem sacerdotum accipiat quam vult habere uxorem.*

Ex libro vii, cap. 70.

(vii, 127.) Sancitum est ut publicæ nuptiæ ab his qui nubere cupiunt fiant, quia sæpe in nuptiis clam factis gravia peccata, tam in sponsis aliorum quam et in propinquis, sive adulterinis conjugiis, et quod pejus est dicere, cum consanguineis, accrescunt vel accumulantur. Ex his autem procreari solent cæci,

claudi, gibbi, et lippi, sive aliis turpibus maculis A aspersi. Et hoc ne deinceps fiat omnibus cavendum est. Sed prius conveniendus est sacerdos, in cujus parochia nuptiæ fieri debent, in ecclesia coram populo : et ibi inquirere una cum populo ipse sacerdos debet, si ejus propinqua sit an non, aut alterius uxor, vel sponsa, vel adultera. Et si licita et honesta omnia pariter invenerit, tunc per consilium et benedictionem sacerdotis, et consultu aliorum bonorum hominum, eam sponsare et legitime dotare debet. Scribit namque de legitimo matrimonio beatus Augustinus ita : Sit casta in virginitate, et dotata legitime, et a parentibus tradita sponso, et a paranymphis accipienda, et ita secundum legem et Evangelium publicis nuptiis honestata, in conjugio licite sumenda, et omnibus diebus vitæ suæ, nisi ex con- B sensu et causa vacandi Domino, nunquam propter hominem separenda. Et si fornicata fuerit, et vir ejus voluerit, dimittenda, sed illa vivente altera non ducenda, quia adulteri regnum Dei non possidebunt, et pœnitentia illi accipienda. Nolite vos, viri, habere uxores quarum priores mariti vivunt : adulterina enim sunt ista conjugia. Et hoc, ut diximus, omnino providendum est, ne ejus sit propinqua, quia scriptum est : *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus* (*Levit.* XVIII). Similiter scriptum est : *Cum uxore proximi tui non coibis, nec seminis ejus commistione maculaberis* (*Levit.* XX). Et in decretalibus papæ Gregorii legitur : Si quis diaconam, aut monacham, aut commatrem spiritalem, aut fratris uxorem, aut neptam C aut novercam, aut nurum suam, aut consobrinam, aut de propria cognatione, vel quam cognatus habuerit, duxerit uxorem, anathema sit; et responderunt omnes tertio: Anathema sit. Si quis viduam rapuerit, vel furatus fuerit in uxorem, vel consentientes ei, anathema sit; et responderunt omnes tertio: Anathema sit. Et si quis virginem, nisi desponsaverit eam, rapuerit vel furatus fuerit in uxorem, vel consentientes ei, anathema sit; et responderunt omnes tertio: Anathema sit. Et alibi in canonibus præceptum est ut nemo usque ad affinitatis lineam ex propinquitate sui sanguinis connubia ducat, neque virginibus sine benedictione sacerdotis quis nubere præsumat. Oppido enim ista omnia cavenda sunt ne fiant. Sed postquam ista omnia probata fuerint, et nihil impedierint, tunc si virgo fuerit, cum benedi- D ctione sacerdotis, sicut in sacramentario continetur, et cum consilio multorum bonorum hominum, publice et non occulte ducenda est uxor, ut boni ab his filii, Domino miserante, procreentur, et non tales, sicut superius dictum est.

CAP. VII. *De raptoribus viduarum vel virginum, et ut feminæ sacris altaribus non ministrent.*

Ex eodem, cap. 248.

Sancitum est ut raptores viduarum, vel virginum, ab Ecclesiæ communione pellantur, et ut feminæ sacris altaribus non ministrent, vel aliquid ex his quæ virorum sunt officiis deputata præsumant.

CAP. VIII. *De his qui rapiunt feminas, ut eas non habeant uxores, et qualiter de raptis agendum sit.*

Ex eodem, cap. 395.

(VII, 311.) Placuit ut hi qui rapiunt feminas, vel furantur, aut seducunt, ut eas nullatenus habeant uxores, quamvis eis postmodum conveniat, et eas dotaverint, vel nuptialiter cum consensu parentum suorum acceperint. Si quis autem uxorem habere voluerit, canonice et legaliter eam accipiat, et non rapiat. Qui vero eam rapuerit, vel furatus fuerit, aut seduxerit, nunquam eam uxorem habeat, sed propinquis suis eam legibus reddat, et in triplo plenum bannum dominicum componat, et insuper canonice publicam pœnitentiam gerat. Ad quod omnes una voce clamaverunt dicentes : Ista omnes tenere firmiter volumus, et in perpetuum ab omnibus conservari optamus.

TITULUS VI.

DE RAPACIBUS.

CAP. I. *De his qui infra regnum per vim aliquid rapuerint.*

Ex libro V, capitulo 341.

(Lib. V *Capitular.*, cap. 189.) Si quis in exercitu infra regnum, sine jussione dominica, per vim hostilem aliquid prædari voluerit, aut fenum tollere, aut granum, sive pecora majora vel minora, domosque infringere vel incendere, hæc ne fiant omnino prohibemus. Quod si ab aliquo præsumptiose factum fuerit, LX solidos, si liber est, sit culpabilis, et omnia similia restituat, aut duodecim testibus se purget. Si vero servus hoc fecerit, capitali crimini subjaceat, et dominus omnia similia restituat, quia servum suum non correxit, nec custodivit, ut talia non perpetraret. Quod si nos ipsos comedimus, cito deficiemus. Unusquisque tamen custodiat exercitum suum, ne aliqua deprædatio infra regnum fiat.

CAP. II. *De his qui rapinas infra regnum faciunt.*

Ex libro VI, cap. 97.

(VI, 96.) Si quis infra regnum rapinam fecerit, aut cuiquam nostro fideli ejusque homini aliquid vi abstulerit, in triplo cui aliquid abstulit legibus componat, et insuper bannum nostrum, id est LX solidos, nobis persolvat. Postmodum vero ante nos a comite adducatur, ut in bastonico retrusus usquedum nobis placuerit pœnas luat. Nam si publice actum fuerit, publicam inde agat pœnitentiam juxta sanctorum canonum sanctionem. Si vero occulte, sacerdotum consilio ex hoc agat pœnitentiam ; quoniam *raptores*, ut ait Apostolus, nisi veram egerint pœnitentiam, *regnum Dei non possidebunt* (*I Cor.* VI). Qui vero de rebus ecclesiarum aliquid abstulerit, gravius inde judicetur, quia sacrarum rerum ablatio sacrilegium est, et sacrilegus vocatur qui ex eis aliquid aut abstulerit, aut rapuerit. Infames quoque

tales personæ usque ad satisfactionem ecclesiæ, A
quam læserunt, sunt habendæ.

CAP. III. *Ut socios suos nominet apud quem pars rapinæ fuerit inventa.*

Ex eodem, cap. 355.

(VI, 135.) Apud quem scelus agnoscitur, et pars rapinæ fuerit inventa, statim socios suos nominare cogatur. Quod si nominare noluerit, teneatur ad vindictam. Quod si honestior persona est, pro se rationem reddat, et quæ ablata vel eversa fuerint, in quadruplum restituat. Quod si certe apud servum rapinæ pars reperiatur, centum quinquaginta flagella publice extensus accipiat, et socios suos nominare non differat.

CAP. IV. *De his qui diripienda indicare reperiuntur.*

Ex eodem, cap. 356.

(VI,136.)Quicunque ingenuus vel servus aliquid diripiendum indicaverit, ut cujuscunque res evertatur, aut pecora, aut jumenta diripiantur, et hoc certis probationibus publice convictus inveniatur, pro eo quod indicavit, si ingenuus est, ea quæ ablata vel eversa sunt in duplo restituat, et nobis bannum nostrum, id est LX solidos componat. Si vero servus vel colonus fuerit, CL flagella, ut supra, publice extensus bene pressa accipiat, et insuper ea quæ ablata sunt secundum suam legem restituat.

CAP. V. *De eo qui facultatem deprædationis dederit.*

Ex eodem libro, cap. 375.

(VI, 288.) Si quis scelerata factione facultatem deprædationis dederit, vel si quis factam diviserit, comburatur vivus.

CAP. VI. *Ut hi qui res Ecclesiæ invadunt, vastant, vel diripiunt, si monente episcopo non se correxerint, communione priventur.*

Ex libro VII, cap. 267.

(VI, 132.) Si quis cujuscunque munuscula ecclesiæ sanctis Scripturarum titulis collata, nefaria calliditate abstulerit, fraudaverit, invaserit, retentaverit, atque suppresserit, et non statim a sacerdote commonitus Deo collata reddiderit, ab Ecclesiæ catholicæ communione pellatur.

CAP. VII. *De his qui res ecclesiæ traditas invadunt,* D
vel vastant, aut absque proprii episcopi consensu accipiunt.

Ex eodem, cap. 275.

(VII, 199.) Si quis res ecclesiæ debitas, vel proprias sacerdotis, horrendæ cupiditatis instinctu occupaverit, retinuerit, aut a potestate ex competitione perceperit, si eas non restituerit, communione privetur. Quod si, agnito jure ecclesiastico, non statim ecclesiæ vel sacerdoti reformaverit, aut ut ipsum jus agnoscere possit in judicium electorum venire distulerit, tamdiu a communione ecclesiastica suspendatur, quandiu restitutis rebus tam ecclesiam quam sacerdotem reddat indemnem.

CAP. VIII. *De his qui oblationes defunctorum retinent.*

Ex eodem, cap. 20.

(VII, 199.) Similis etiam his qui oblationes defunctorum ecclesiis vel sacerdotibus legaliter dimissas quolibet modo assignare tardaverint, vel retinere præsumpserint, districtionis ecclesiasticæ juxta priores canones forma servetur. Cui etiam sententiæ subjacebit quisquis sibi quolibet ordine, quod pro devotione sua ecclesiis dedit, revocare præsumpserit.

CAP. IX. *De abbatibus, presbyteris, vel reliquis ministris rebus ecclesiasticis non alienandis.*

Ex eodem, cap. 36.

Abbatibus, presbyteris, cæterisque ministris, de
B rebus ecclesiasticis, vel sacro ministerio traditis, nihil alienare vel obligare absque permissione et subscriptione episcopi sui liceat. Quod si præsumpserint, degradentur communione concessa, et quod temere præsumptum vel alienatum est, ordinatione episcopi revocetur.

TITULUS VII.

DE SACRILEGIS.

CAP. I. *Quod prædones ecclesiæ sacrilegi sint, sicut Scripturæ testimonio comprobatur.*

Ex libro VI, cap. 385.

(Lib. VI *Capitular.*, cap. 295.) Sacrilegi sunt ecclesiæ prædones. Unde et in concilio Agathensi sub quarto capitulo decretum habetur ita : Amico quid-
C piam rapere furtum est, ecclesiæ vero fraudari, vel abstrahi, subripique, sacrilegium. Omnes enim contra legem facientes, resque ecclesiæ diripientes, vel ecclesias sacerdotesque contra div,nas sanctiones vexantes, sacrilegi vocantur, atque indubitanter infames sacrilegique habendi sunt.

CAP. II. *Quod ea quæ Domino consecrantur ad jus ecclesiasticum pertinent.*

Ex eodem. cap. 386.

(VI, 296.) Ea quæ Domino offeruntur vel consecrantur ad jus pertinent sacerdotum, et sacrilegi sunt omnes qui ea auferunt, vel in aliud transferunt.

CAP. III. *Ut si quis dignitatem præsumpserit, quam non meruit, a principe vel justo seniore sacrilegus habeatur.*

Ex eodem. libro, cap. 387.

(VI,297.) Si quis præsumpserit, quam non meruit, a principe vel seniore justo, dignitatem, sacrilegus habeatur. Homicidæ, malefici, fures, sacrilegi, raptores, venefici, adulteri, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos magosque cucurrerint, nullatenus erunt ad accusationem vel ad testimonium admittendi.

CAP. IV. *De sacrilegis, quod fures sint teste Scriptura.*

Ex eodem, cap. 395.

(VI, 312.) Omnibus sciendum est quod sacrilegi fures sint cuncti qui res ecclesiæ diripiunt, vastant,

invadunt, vexantque, aut a jure ecclesiarum, quibus traditæ fuerant, injuste alienant. Unde et beatus Augustinus in homilia 48 Evangelii Joannis ita dicit : Ecce inter sanctos est Judas, ecce fur est Judas, et ne contemnas, fur et sacrilegus : non qualiscunque fur, sed fur loculorum, sed dominicorum : loculorum, sed sacrorum. Si crimina discernuntur in furto, non qualiscunque fur, sed peculatus. Peculatus enim dicitur furtum de re publica, et non sic judicatur furtum rei privatæ, quomodo publicæ : quanto vehementius judicandus est sacrilegus fur, non undecunque tollere, sed de Ecclesia tollere ? Qui aliquid de Ecclesia aufert vel furatur, Judæ perdito comparatur. Nota quod aliquid de ecclesia tollere furtum esse beatus Augustinus asseverat, et patratorem tanti furti furem sacrilegum appellet, nec non et Judæ perdito æquiparet. Et post pauca : Quare, inquit, loculos habuit, cui angeli ministraverunt ? nisi quia Ecclesia ipsius loculos habitura erat ? Ecce quibus tanti doctoris documentis instruimur, quia quod in capite præcessit, in corpore ejus, quod est Ecclesia, videtur impletum. Porro Christum et Ecclesiam unam personam esse non nescimus ; et ideo quæ Ecclesiæ sunt, Christi sunt, et quæ Ecclesiæ offeruntur, Christo offeruntur, et quæ ab Ecclesia tolluntur, procul dubio Christo tolluntur. Ergo futurum erat ut Ecclesia Christi nummos haberet : si nummos, utique et prædia, et mancipia, et diversarum specierum innumera ornamenta. Et quia illicitum sit ea quæ conferuntur Ecclesiæ auferri beati Hieronymi scribentis in expositione Matthæi evangelistæ verba testantur. Omnes, inquit, qui stipe templi, et his quæ conferuntur in usus Ecclesiæ, abutuntur in aliis rebus, quibus suam expleant voluntatem, similes sunt scribarum et sacerdotum redimentium mendacium et sanguinem Salvatoris.

CAP. V. *Quod quidquid offertur Domino sanctum sanctorum sit, et ad jus pertineat sacerdotum.*

Ex eodem, cap. 396.

(VI, 303.) Nulli liceat ignorare quod omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, vel quidquid semel Deo fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino, et ad jus pertinet sacerdotum. Propter quod inexcusabilis erit omnis qui ea quæ Domino et Ecclesiæ competunt, aufert, vastat, invadis, vel diripit, usque ad emendationem, Ecclesiæque satisfactionem, quod sit sacrilegus, et non tantum sacrilegus ; sed etiam fur sacrilegus.

CAP. VI. *De his sacrilegis qui Ecclesiæ ejusque sacerdotibus injurias inferunt.*

Ex eodem libro, cap. 397.

(VI, 304.) Si quis iu hoc genus sacrilegii prorumperit, ut in ecclesias earumque res irruens, sacerdotibus et ministris, vel ipso cultui aut loco aliquid importet injuriæ, vel inferat ad divini cultus injuriam, convictos sive confessos reos capituli sententia noverit vindicandos. Nec exspectetur ut episcopus injuriæ propriæ ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendi solam gloriam dereliquit : sitque cunctis non solum liberum, sed etiam laudabile, factas atroces sacerdotibus aut ministris injurias, veluti publicum crimen, persequi, ac de talibus reis ultionem mereri.

CAP. VII. *Quod omnia quæ Domino offeruntur procul dubio et consecrantur.*

Ex eodem libro, cap. 398.

(VI, 305.) Omnia quæ Domino offeruntur procul dubio et consecrantur : et non solum sacrificia, quæ a sacerdotibus super altare Domino consecrantur, oblationes fidelium dicuntur : sed quæcunque ei a fidelibus offeruntur, sive in mancipiis, sive in agris, vineis, silvis, pratis, aquis, aquarumque decursibus, artificiis, libris, utensilibus, petris, ædificiis, vestimentis, pellibus, lanificiis, pecoribus, pascuis, membranis, mobilibus et immobilibus, vel quæcunque de his rebus, quæ ad laudem Dei fiunt, vel supplementum sanctæ Dei Ecclesiæ, ejusque sacerdotibus, atque ornatum præstare possunt, Domino Ecclesiæque suæ a quibuscunque ultro offeruntur, Domino indubitanter consecrantur, et ad jus pertinent sacerdotum. Et quia Christum et Ecclesiam unam personam esse veraciter agnoscimus, quæcunque Ecclesiæ sunt, Christi sunt ; et quæ Ecclesiæ, vel in supradictis, vel in quibuscunque speciebus, sive pollicitationibus, sive pignoribus, sive scriptis, sive corporalibus rebus offeruntur, Christo offeruntur. Et quæ ab Ecclesia ejus quocunque commento alienantur, vel tolluntur, sive alienando, sive vastando, sive invadendo, sive minorando, sive diripiendo, Christo tolluntur. Et si ab amico quidpiam rapere furtum est, præcipue Christo Domino nostro, qui est rex regum, et Dominus dominantium, aliquid auferre vel alienare, subripere vel vastare, sacrilegium est. Omnes namque Ecclesiæ prædones manifestissime sunt sacrilegi, et nullus sacrilegus, nisi per puram probatamque atque publicam pœnitentiam, et per Ecclesiæ satisfactionem, episcoporumque per manus impositionem juxta canonicas sanctiones reconciliationem, regnum Dei possidebit. Et non solum a regno Dei fit alienus, sed etiam a liminibus sanctæ Ecclesiæ, et præcipue ab illius, quam læsit, usque ad prædictam satisfactionem extorris efficitur. Talium vero scelerum patratoribus, nisi post prædictam satisfactionem, nec vivis, nec mortuis communicare debemus. Quia qui rapit pecuniam proximi sui iniquitatem facit : qui non solum sacrilegi, sed etiam fures sacrilegi, et lupi atque homicidæ, pauperumque necatores sunt, et insuper anathematis vinculo damnati coram Deo et sanctis ejus efficiuntur.

CAP. VIII. *Ut omnes agnoscant quantum malum sit Deo sacratas, vel reliquas incestare.*

Ex eodem libro, cap. 425.

(VI, 319.) Jubemus omnes scire, omnibusque populis a sacerdotibus prædicari, quantum malum et

quam maximum flagitium sit, cum Deo devotis feminis viduis vel virginibus, sive cum velatis, sive cum Deo devotis, maximeque cum sanctimonialibus et sacratis Deo virginibus vel viduis, tam in monasteriis, quam extra monasteria, commisceri. Nam hoc peccatum duplex esse non dubium est. Verbi gratia dicamus, cujus vindictæ reus sit puer ante dominum suum, qui uxorem domini sui adulterio violaverit : quanto magis ille, qui sponsam Christi Creatoris cœli et terræ putredine sua libidinis commaculaverit? dicente beato Paulo apostolo : *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, quia neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt* (*II Cor.* VI).

CAP. IX. *Ut capitali sententia mulctentur qui sacrilegia, adulteria, prædationes aut devastationes exercuerint.*

Ex eodem, capite 422.

(VI, 325.) Sub pœna capitali sacrilegia, adulteria, prædationes, vastationesque in regno nostro a quibuscunque fieri prohibemus. Ita ut si voluntarie quis ex his unum fecerit, de vita componat, et omnes res ejus, tam mobiles quam immobiles, fisco nostro socientur, vel Ecclesiæ cujus res vastaverit, vel alienaverit, aut abstulerit, tradantur. Maximum enim sacrilegium est oblationes fidelium, quæ sunt res ecclesiarum, auferre, vastare, alienare, invadere, vel subripere. Nam, ut ait Scriptura, *neque sacrilegi, neque adulteri,* neque prædones, vel vastatores, *regnum Dei possidebunt.* Et si hi qui res fratrum diripiunt, a regno Dei alieni sunt, quid super his fieri putatis, qui res Deo dicatas diripiunt vel auferunt? Nam quanto gravius quis in hoc sæculo peccat, tanto gravius in inferno torquebitur.

CAP. X. *De plebe adversus sacrilegos custodienda.*

Ex libro VII, cap. 55.

(VII, 37.) Ante tribunal Domini de reatu negligentiæ se non poterit excusare, qui plebem suam contra sacrilegæ persuasionis auctores noluerit custodire.

TITULUS VIII.

DE JURAMENTIS.

CAP. I. *De sacramentis leviter non jurandis.*

Ex libro V, cap. 349.

(Lib. V *Capitular.*, cap. 197.) Volumus ut sacramenta cito non fiant : sed unusquisque judex prius causam veraciter cognoscat, ut eum veritas latere non possit, ne facile ad sacramentum veniant.

CAP. II. *De perjuriis cavendis.*

Ex libro VI, cap. 278.

(III, 10.) Præcipimus ut perjuria caveantur, nec admittantur testes ad juramentum antequam discutiantur : et si aliter discuti non possint, separentur ab invicem, et singulariter inquirantur. Et non licet soli accusatori testes eligere absente suo causatore. Et omnino nullus nisi jejunus ad juramentum vel ad testimonium admittatur. Si vero aliquis refutatur, dicat ille qui eum refutat, et probet quare illum recipere nolit. Et de ipso pago non de altero testes eligantur, nisi forte longius extra comitatum causa sit inquirenda. Et si quis convictus fuerit perjurii, perdat manum, aut redimat.

TITULUS IX.

DE EXCOMMUNICATIS.

CAP. I. *Cum excommunicatis non licere communicare.*

Ex libro V, cap. 25.

(Lib. V *Capitular.*, cap. 23.) Cum excommunicatis non licere communicare, nec cum his qui per domos conveniunt devitantes orationes Ecclesiæ, simul orandum est. Ab alia ecclesia non suscipiatur qui in aliena minime congregatur.

CAP. II. *De eo qui excommunicatus pro suo neglectu fuerit.*

Ex eodem libro, cap. 238.

(V, 28). Si quis excommunicatus pro suo neglectu fuerit, et tempore excommunicationis suæ ante audientiam communicare præsumpserit, ipse in se damnationis judicetur protulisse sententiam.

CAP. III. *De his qui cum excommunicato communicaverint.*

Ex eodem libro, cap. 75.

(I, 36.) Ut qui cum excommunicato præsumptiose communicaverit excommunicetur et ipse.

CAP. IV. *De his qui episcoporum vocationem vel correptionem contempserint.*

Ex libro VI, cap. 88.

(VI, 88.) Si quis sæcularium tam majoris ordinis, quam et inferioris, peccatum egerit, et vocatus sui episcopi auctoritate ad emendationem ac pœnitentiam venire distulerit, tandiu sit ab Ecclesia extorris, et catholicorum consortio sequestratus, quousque quod commisit emendet, ac reatum suum usque ad satisfactionem canonice diluat, atque reconciliatione proprii episcopi divinis precibus indulgentiam consequatur, et per veniam Ecclesiæ gremio, a cujus utero deviaverat, peracta satisfactione ab eodem melioratus episcopo canonice reddatur.

CAP. V. *De his qui episcopo aliquam injuriam vel dehonorationem fecerint.*

Ex eodem libro, cap. 99.

(VI, 98.) Si quis episcopo aliquam injuriam aut injustam dehonorationem fecerit, de vita componat, et omnia quæ habere visus fuerit Ecclesiæ cujus episcopus præesse dignoscitur, integerrime socientur; et nobis in triplo bannum nostrum, id est LX solidos, persolvat, aut ipse in servitio fisco nostro serviturus semper societur, usque se redimere in triplo justa wirgildum suum potuerit. Sancta vero Ecclesia in sacerdotibus constat. Idcirco magna pœna plectendi sunt, qui episcopis vel reliquis sacerdotibus injuriam vel contumeliam fecerint. Nam detractio sacerdotum ad Christum pertinet, cujus vice legatione in Ecclesia funguntur.

Cap. VI. *De non pasvipendenda excommunicatione sacerdotum.*

Ex eodem, cap. 248.

(vi, 224.) Placuit ut fideles ne parvipendant excommunicationem sacerdotum illorum : quoniam si hoc fecerint, juste segregabuntur a cœtu Christianorum.

Cap. VII. *Ut quicunque synodalem excommunicationem transgressus fuerit, in alia synodo spem recuperationis non habent.*

Ex lib. vii, cap. 9.

(vii, 6.) Si quis episcopus damnatus a synodo, vel presbyter aut diaconus a suo episcopo, ausi fuerint de sacro ministerio aliquid contingere, sive episcopus juxta præcedentem consuetudinem, sive presbyter aut diaconus, nullo modo liceat ei, nec in alia synodo restitutionis spem, aut locum habere satisfactionis. sed et communicantes ei omnes abjici de Ecclesia : et maxime si postquam didicerint hoc factum esse, communicare tentaverint.

Cap. VIII. *Quod excommunicati a sacerdote, antequam canonice reconcilientur, non possint majores natu accusare.*

Ex eodem, cap. 180.

(vi, 128.) Ut excommunicatus a sacerdote, quandiu in ipsa est excommunicatione, majores natu accusare non præsumat. Quod si præsumpserit, non recipiatur, sed aut majori excommunicatione subjaceat, aut ab Ecclesia pellatur.

Cap. IX. *De modis excommunicationis tam de clericis, quam de laicis.*

Ex libro v, capite 63.

(v, 42.) Si quis presbyter ab episcopo suo degradatus, vel excommunicatus fuerit, et ipse per contemptum postea aliquid de suo officio sine commeatu facere præsumpserit, et postea ab episcopo correptus et excommunicatus fuerit, qui cum ipso communicaverit scienter sciat se esse excommunicatum similiter. Quicunque clericus, aut laicus, vel femina, incestum commiserit, et ab episcopo suo correptus se emendare noluerit, et ab ipso excommunicatus fuerit, qui postea cum ipso communicaverit, similiter excommunicetur. Et ut sciatis qualis sit modus istius excommunicationis, in ecclesiam non debet intrare, nec cum ullo Christiano cibum vel potum sumere, nec ejus munera quisquam accipere debet, vel osculum porrigere, nec oratione se jungere, nec salutare, antequam ab episcopo suo sit reconciliatus. Quod si aliquis se reclamaverit quod injuste sit excommunicatus, licentiam habeat ad metropolitanum episcopum venire, ut ibidem secundum canonicam institutionem dijudicetur, et interim suam excommunicationem custodiat. Quod si aliquis ista omnia contempserit, et episcopus hoc emendare minime potuerit, regis judicio condemnetur.

Cap. X. *Item de eadem re.*

Ex eodem libro, capite 64.

Hæc vero per singula capitula in statutis Nicæni concilii legere potestis, seu in aliis sanctorum Patrum synodalibus edictis, et in Antiocheno concilio, quod hi qui damnati sunt a synodo, vel a suo episcopo, et postea ministrare præsumunt, præcipitur ut nullus audeat eis communicare. Si quis vero eis communicat, simili sententia subjaceat, sicut et damnatus.

TITULUS X.

DE STABILITATE SACERDOTUM IN TITULIS PROPRIIS.

Cap. I. *Ut clericus in ecclesia in qua prætitulatus est permaneat.*

Ex libro v, capite 28.

(Lib. v *Capitular.*, cap. 26.) Clericum permanere oportet in ecclesia cui initio ab episcopo prætitulatus ac sortitus est, et ad quam confugit quasi ad potiorem. Hoc autem refutantem revocari debere ad suam ecclesiam in qua primitus ordinatus est, et ibi tantummodo ministrare. Si quis hanc definitionem transgressus fuerit, decrevit sancta synodus a proprio gradu decidere.

Cap. II. *Ut in titulis in quibus presbyteri consecrantur, ante suam promotionem stabilitatem promittant.*

Ex eodem, capite 75.

(v, 108.) Ut presbyteri, qui in titulis consecrantur, secundum canones, antequam ordinentur, promissionem stabilitatis loci illius faciant.

TITULUS XI.

INCIPIUNT ALIA CAPITULA EX QUINTO, SEXTO ET SEPTIMO LIBRO CAPITULARIS COLLECTA, SATIS ECCLESIASTICIS UTILITATIBUS CONGRUA.

Cap. I. *De eo qui filiastrum aut filiastram ante episcopum tenuerit.*

Ex libro v, capitulo 7.

(Lib. v *Capitul.*, cap. 5.) Si quis filiastrum aut filiastram ante episcopum ad confirmationem tenuerit, separetur ab uxore sua, et alteram non accipiat. Similiter et mulier alterum non accipiat.

Cap. II. *De eo qui filiastram suam contra voluntatem ipsius dederit ingenuo vel servo.*

Ex eodem libro, cap. 19.

(v, 17.) Si quis homo filiastram suam contra voluntatem ipsius, et matris, et parentum, dederit viro ingenuo, aut ecclesiastico, vel servo, et illa noluerit habere illum, et reliquerit eum, potestatem habeant parentes illius dare illi alium maritum.

Cap. III. *De presbytero suspicioso.*

Ex eodem, cap. 36.

Sacerdos si suspiciosus aut incredibilis suo episcopo, aut reliquis suis consacerdotibus, sive bonis et justis de suo populo vel de sua plebe hominibus fuerit, ne in crimine, aut in prædicta suspicione remaneat, cum tribus aut quinque vel septem bonis ac vicinis consacerdotibus, exemplo Leonis papæ, qui duodecim episcopos in sua purgatione habuit, vel eo amplius, si suo episcopo visum fuerit, aut necesse propter tumultum populi id esse perspexerit,

et cum aliis bonis et justis hominibus, se sacramento coram populo super quatuor Evangelia purgatum Ecclesiæ reddat. Si quis autem scire desiderat quales testes ad accusationem sacerdotum recipi debeant, et quid de accusatore faciendum sit, pleniter in canonibus reperiri poterit.

Cap. IV. *Ut presbyteri chrisma diligenter custodiant.*
Ex eodem libro, cap. 155.

(v, 80.) Presbyteri sub sigillo custodiant chrisma, et nulli sub prætextu medicinæ vel maleficii donare præsumant. Quod si fecerint, honore priventur.

Cap. V. *Item unde supra in eodem.*
Cap. 104.

Ut presbyter qui sanctum chrisma donaverit ad judicium subvertendum, postquam de gradu suo depositus fuerit, manum amittat.

Cap. VI. *Ut malum ebrietatis omnino vitetur.*
Ex eodem, cap. 161.

(v, 96.) Magnum malum ebrietatis, unde omnia vitia pullulant, modis omnibus cavere præcipimus. Qui autem hoc vitare noluerit, excommunicandum eum esse decrevimus usque ad emendationem congruam.

Cap. VII. *De ecclesia ædificanda.*
Ex eodem libro, cap. 382.

(v, 229.) Nemo ecclesiam ædificet antequam civitatis episcopus veniat, et ibidem crucem figat publice, et ante præfiniat qui ædificare vult, quid ad luminaria, et ad custodiam, et ad stipendia custodum sufficiat, et facta donatione sic domum ædificet.

Cap. VIII. *De non judicando quemquam absque legitimo accusatore.*
Ex eodem, cap. 298.

(v, 244.) Judicis non est quemlibet judicare, vel condemnare, absque legitimo accusatore, quoniam et Dominus Judam furem esse sciebat: sed quia non est accusatus, ideo non est ejectus.

Cap. IX. *Quod laicis non sit de religione præsumendum.*
Ex eodem libro, cap. 403.

(v, 249.) Laicis quamvis religiosis, nulla tamen de ecclesiasticis facultatibus, vel de Deo dicatis hominibus, aliquid disponendi attribuatur facultas.

Cap. X. *Si quis episcopus, presbyter, diaconus, vel subdiaconus, ad bellum processerit, deponatur.*
Ex libro vi, cap. 61.

(vi, 61.) Si quis episcopus, presbyter, diaconus, vel subdiaconus, ad bellum processerit, et arma bellica indutus fuerit ad bellicandum, ab omni officio deponatur, in tantum ut nec laicam communionem habeat.

Cap. XI. *De his qui volunt aquam consecratam in Sabbato sancto accipere.*
Ex eodem libro, cap. 82.

(vi, 77.) Quod in Sabbato sancto Paschæ, vel in Sabbato Pentecostes, si qui velint aquam consecratam ad aspersionem in domos suas accipere, ante chrismatis accipiant infusionem.

Cap. XII. *De confirmatione episcoporum a plebe sollicite quærenda.*
Ex eodem, cap. 73.

(vi, 82.) Ut omnes maximam curam habeant, ne sine confirmatione episcopi quis vitam finiat, animaque periclitetur.

Cap. XIII. *De viro et muliere in matrimonio copulatis, et postea dicente ea non posse eum nubere cum ea.*
Ex eodem, cap. 91.

(vi, 55.) Si vir et mulier conjunxerint se in matrimonio, et postea dixerit mulier de viro non posse nubere cum ea, si potuerit probare quod verum sit, accipiat alium, eo quod juxta Apostolum non potuit illi reddere vir suus debitum (*I Cor.* vii).

Cap. XIV. *De raptoribus et raptis virginibus et viduis.*
Ex eodem, cap. 96.

(vi, 95.) Si quis alterius sponsam, virginem aut viduam necdum desponsatam rapuerit vel furatus fuerit, placuit ut, sive eam postea sponsaverit, sive dotaverit, sive non, sive cum parentum ejus voluntate quocunque commento ipsam accipere vel tenere potuerit, nunquam illam uxorem habeat : sed raptori aut furi auferatur, et proximis suis alio viro tempore congruo, si ipsa hoc malum non consenserit, nuptura legibusque acceptura reddatur. Raptor vero sive fur, omnesque ei consentientes, publica pœnitentia juxta canonicam auctoritatem mulctentur : et proximis illius quidquid injuste in tam nefando scelere egerint in triplo componant, et unamquamque rem semotim legibus in triplo restituant. Ipsa autem quæ rapitur, si aut primo, aut postmodum, tam nefario sceleri libens consenserit, nunquam postea nubat, sed publica pœnitentia mulctetur, et sub tali custodia ponatur, ut ei nullatenus luxuriari cum quodam liceat. Taliter enim memorata flagitia puniantur, ut omnes cognoscant quoniam nec sæculi leges tam nefandis conjunctionibus consentiant, nec sacri canones concilium ullum præbeant.

Cap. XV. *De his qui in domo sua oratorium fecerint.*
Ex eodem libro, cap. 102.

(v, 101.) Qui in domo sua oratorium habuerit, orare ibidem potest, missas tamen in eo celebrare non audeat, nec agere cuiquam permittat sine permissu et dedicatione episcopi illius loci. Quod si fecerit, domus illius fisci viribus addicatur. Comes vero, qui hoc cognovit, et non prohibuit, publica pœnitentia mulctetur, vel honore privetur.

Cap. XVI. *De expositis infantibus ac collectione eorum.*
Ex eodem, cap. 154.

(vi, 142.) Si expositus ante ecclesiam cujusquam fuerit miseratione collectus, contestationis ponat epistolam : et si is qui collectus est intra decem dies

quæsitus agnitusque non fuerit, securus habeat qui collegit. Sane qui post prædictum tempus ejus calumniator exstiterit, ut homicida, ecclesiastica districtione damnabitur, sicut Patrum sanxit auctoritas.

Cap. XVII. *De quorum baptismate absque dissimulatione dubitatur, ut rebaptizentur præceptum est.*

Ex eodem, cap. 184.

(vi, 181.) De quibus dubium est utrum sint baptizati an non, omnimodis absque ullo scrupulo baptizentur: his tamen verbis præmissis, *Non te rebaptizo, sed si nondum baptizatus es, baptizo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.*

Cap. XVIII. *Quot sint dies purificationis mulieris.*

Ex eodem, cap. 207.

(vi, 204.) Cum enixa fuerit mulier, post quot dies debeat ecclesiam intrare, Testamenti Veteris præceptione didicimus, ut pro masculo diebus xxxiii, pro femina lxvi debeat abstinere. Quod tamen, ait sanctus Gregorius, sciendum est quia in mysterio accipitur. Nam si hora eadem qua genuerit actura gratias intret ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. Voluptas etenim carnis, non dolor, in culpa est. In carnis autem commistione voluptas est, in prolis vero prolatione gemitus. Unde et ipsi primo matrimonio dicitur: *In doloribus paries* (*Gen.* iii). Si itaque ipsam mulierem prohibemus ecclesiam intrare, ipsam ei pœnam suam culpam deputamus.

Cap. XIX. *De conservanda fide inter virum et uxorem.*

Ex eodem, cap. 424.

(vi, 327.) Scire omnes volumus, sicut et sæpius a dominis episcopis, et a reliquis Dei servis admoniti sumus, quod viri uxoribus suis, et uxores similiter viris suis, veraciter fidem et dilectionem servare debent, et non in aliquo ab his declinare: et quod non liceat conjugatis, neque pellicem, neque concubinam habere.

Cap. XX. *De sacerdotibus qui ministerium suum adimplere non valent.*

Ex libro vii, cap. 137.

(vii, 100.) Sacerdotes qui rite non sapiunt adimplere ministerium suum, nec discere juxta præceptum episcoporum suorum pro viribus satagunt, vel contemptores canonum existunt, ab officio proprio sunt removendi, quousque hoc pleniter emendatum habeant.

Cap. XXI. *Ut nullus judex neque presbyterum, neque diaconum, aut clericum, sine conscientia episcopi sui distringat.*

Ex eodem, cap. 139.

(vi, 154.) Ut nullus judex neque presbyterum, neque diaconum, aut clericum, aut juniorem ecclesiæ sine conscientia pontificis per se distringat, aut condemnare præsumat. Quod si fecerit, ab ecclesia cui injuriam fecit quam irrogare dignoscitur tandiu sit sequestratus, donec reatum suum cognoscat, et

A Cap. XXII. *Ut presbyteri in ecclesiis inconsulto episcopo non constituantur, vel de ecclesiis expellantur.*

Ex eodem, cap. 145.

(vii, 120.) Sancitum est ut sine auctoritate vel consensu episcoporum presbyteri in quibuslibet ecclesiis nec constituantur, nec expellantur. Et si quis deinceps hoc facere tentaverit, synodali sententia districte feriatur.

Cap. XXIII. *Ut illicitus accessus feminarum ad altare non fiat, nec ullæ feminæ vasa sacra, aut corpus et sanguinem Domini contrectare præsumant.*

Ex eodem libro, cap. 190.

(vii, 134.) Statutum est ut illicitus feminarum accessus ad altare non fiat, quia contra omnem auctoritatem divinam et canonicam institutionem est, feminas sanctis altaribus se ultro ingerere, aut sacrata vasa impudenter contingere, sive indumenta sacerdotalia presbyteris ministrare, aut corpus et sanguinem Domini contingere, populisque porrigere: quod omni ratione caret, et ne ulterius fiat omnimodis prohibitum est. Et quæcunque feminæ deinceps hoc facere præsumpserint, judicio canonico usque ad satisfactionem subdantur. Quod autem mulieres ingredi ad altare non debeant, in concilio Calchedonensi, et in decretis Gelasii papæ copiosissime invenitur.

Cap. XXIV. *De violatoribus sepulcrorum.*

Ex eodem, capite 192.

(vii, 136.) Qui sepulcra violaverint puniantur, tam ingenui, quam servi. Si major persona in hoc scelere fuerit deprehensa, amissa medietate bonorum suorum, perpetua notetur infamia: si clericus, depositus omni honore clericali, perenni exsilio deputetur. Si judex hoc persequi aut implere distulerit, facultatibus et honore privetur.

Cap. XXV. *De clericis, si ebrietatem non vitaverint, aut excommunicentur, aut verberentur.*

Ex eodem cap. 270.

Ante omnia clericis vitetur ebrietas, quæ omnium vitiorum fomes ac nutrix est, nec quis potest liberum corporis sui ac mentis habere judicium. Qui est captus vino a sensu probatur esse alienus, et proclivius ad judicium mens labefacta ducitur: ac plerumque solet peccatum aut crimen dum nescit incurrere. Ignorantia vero talis non potest effugere pœnam, quam ex voluntaria amentia manasse constiterit. Itaque quemcunque ebrium fuisse constiterit, ut ordo patitur, aut xl dierum spatio a communione statuimus submovendum, aut corporali subdendum esse supplicio.

Cap. XXVI. *Ut testes, priusquam de causa interrogentur, sacramento constringantur.*

Ex eodem, cap. 283.

(vii, 207.) Testes priusquam de causa interrogentur, sacramento debere constringi, ut jurent se nihil nisi rei veritatem esse dicturos. Hoc etiam jubemus ut honestioribus magis quam vilioribus testibus fides potius admittatur. Unius autem testimonium, quam-

libet splendida et idonea videatur esse persona, nullatenus audiendum.

Cap. XXVII. *Ut mancipia, quæ Judæi emerint aut circumciderint, ab eorum potestate auferantur.*

Ex eodem, cap. 286.

(vii, 209.) Si quis Judæorum Christianum servum, vel cujuslibet alterius sectæ, emerit vel circumciderit, a Judæi ipsius potestate sublatus in libertate permaneat.

Cap. XXVIII. *De vagis et levibus sacerdotibus ac clericis.*

Ex eodem, cap. 296.

(vii, 217.) Hoc etiam placuit, ut vagus atque instabilis clericus, sive etiam in diaconali ministerio, vel presbyterali officio constitutus, si episcopi, a quo ordinatus est, præceptis non obedierit, ut in delegata sibi ecclesia officium dependat assiduum, quousque in vitio permanet, communione et honore privetur.

Cap. XXIX. *De castitate eorum qui conjugio sunt copulati.*

Ex eodem libro, cap. 389.

(vii, 305.) Sciendum est omnibus et firmiter retinendum, quod hi qui uxores ducere voluerint, sicut eas castas et incorruptas cupiunt invenire, sic ad eas casti et incorrupti debent accedere, easque cum benedictione sacerdotis, sicut in Sacramentario continetur, accipere : sed prius eas dotali titulo debent colligare.

Cap. XXX. *De his qui a chorepiscopo confirmati sunt.*

Ex eodem libro, cap. 402.

(vii, 317.) Si quis non ab episcopo, sed a chorepiscopo, qui non est episcopus, sed vicarius episcopi, priusquam prohibiti essent, fuerit confirmatus, reiterari aliis benedictionibus debet. Nam chorepiscopi, ante apostolicam atque synodalem prohibitionem, non ex numero apostolorum, sed ex clx discipulorum, ut sacri canones testantur, ordine erant, quos nunquam Spiritum paracletum tradidisse novimus. Sed quia olim, ut dictum est, jam dicti chorepiscopi prohibiti sunt, ideo modo nihil sunt, nec Spiritum paracletum ullo unquam tempore tradere potuerunt, nec modo possunt.

Cap. XXXI. *Item de chorepiscopis.*

Ex eodem libro, cap. 423.

(vii, 328.) Placuit ut sicut Leonis papæ et omnium episcoporum nostrorum, atque reliquorum fidelium generali et synodali consultu decrevimus, nullus chorepiscopus per manus impositionem Spiritum sanctum tradere, aut sacerdotes, vel levitas, aut subdiaconos sacrare, vel virgines velare, aut sanctum chrisma conficere vel ecclesias vel altaria sacrare, aut benedictionem in publica missa populis tribuere præsumat. Quæ omnia summis pontificibus, id est cathedralibus episcopis debentur, et non chorepiscopis, vel presbyteris, quorum formam juxta sanctorum decreta chorepiscopi gerunt. Si autem hi aliquid ex his agere tentaverint, irrita erunt quæ ab eis geruntur, et ipsi omni ecclesiastico honore funditus priventur.

Cap. XXXII. *De his qui seipsos necant.*

Ex eodem, cap. 443.

(vii, 144.) Quicunque se propria voluntate aut in aquam jactaverit, aut collum ligaverit, aut de arbore præcipitaverit, aut ferro percusserit, aut cuilibet voluntariæ se morti tradiderit, istorum oblatio non recipiatur.

Cap. XXXIII. *Qualiter hæc statuta servanda sint: et de his qui hæc contempserint, sive clericis, sive laicis, quid agendum sit.*

Ex eodem, cap. 476.

(vii, 375.) Has omnes constitutiones ecclesiasticas, quas summatim breviterque perstrinximus, sicut plenius in canonibus continetur, manere perenni stabilitate sancimus. Si quis ergo clericus, aut laicus, harum sanctionum inobediens esse voluerit, si clericus fuerit, excommunicationi subjaceat ; si vero laicus, et honestioris loci persona, medietatem facultatum suarum amittat fisci viribus profuturam : si vere minoris loci persona est, amissione rerum suarum mulctatus in exsilio deputetur.

ANNO DOMINI DCCCLXXX.

ODO
BELLAVOCENSIS EPISCOPUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Ex Galia christiana, tom, IX.)

Ex abbate Corbeiæ Odo renuntiatus est anno 860 exeunte, vel 861 ineunte, episcopus Bellovacensis, post rejectum ab Hincmaro et comprovincialibus episcopis, ut minus dignum vel capacem, nescio quem Frimoldum. Nomen ejus reperitur an. 858 in subscriptionibus vitiosis chartæ Caroli Calvi, in qua recensetur et confirmantur bona Parthenonis B. Mariæ Suessionensis. Anno 862 adfuit concilio Pistensi, cujus epistolæ synodicæ pro Dionysiano monasterio, et privilegio sancti Martini Turonensis subscripsit. Eodem anno Acta Synodi Suessionensis, in qua Rothadus Suessionensis episcopus indigne exauctoratus fuerat, Romam detulit ad Nicolaum papam, ab eoque obtinuit, anno sequenti,

confirmationem tam privilegii Corbeiensis monasterii, quam abbatiarum Oratorii et S. Geremari, quas Carolus Calvus ad ejus preces ecclesiæ Bellovacensi dederat. Diploma hujus postremæ confirmationis post Luvetium et Sammarthanos hic habes in appendice (*Vide Patrologiæ tom.* CXIX *inter epistolas Nicolai papæ*). Illum certe plurimi faciebat summus pontifex; quod probant litteræ ejus ad Hubertum abbatem, fratrem Teutbergæ reginæ; ad Rothadum Suessionensem episcopum, et ad filios Caroli Calvi, in quibus Odonem vocat *sanctissimum fratrem et coepiscopum suum*. Anno 864 iterum missus est Romam a Carolo Calvo rege, ut libertatis Anisolensis monasterii in conventu Vermeriensi assertæ confirmationem a sede apostolica impetraret. Eodem anno adfuit alteri synodo Pistensi, in qua confirmata sunt bona monasterii S. Germani Autissiodorensis; tum biennio post, concilio Suessionensi, in quo Hirmintrudis regina solemni ritu coronata est. Eodem anno, ex Spicilegii tom. IV, pag. 504, dedit monasterio Centulensi quasdam reliquias tam S. Luciani quam S. Justi martyris. Eodem circiter anno adfuit concilio Vermeriensi. Anno sequenti, cum Hincmarus Rhemensis a Nicolao papa Græcorum capitula adversus Latinos accepisset, ab episcopis Galliæ confutanda, cura hæc in provincia Rhemensi demandata est Odoni Bellovacensi, cui ex Flodoardo lib. III, cap. 23, Hincmarus hac de re scripsit non semel, ac præsertim his verbis: « Quapropter, frater charissime, secundum domni apostolici commendationem, de iis per tramitem Scripturarum et traditionem majorum, quæ illi convenienter rescribere possimus, quærere et in unum colligere stude; ut cum simul, adjuvante Domino, venerimus, quæ quisque nostrum invenit sigillatim, communi studio relegamus, et quæ eidem domino papæ nobis inde scribenda sunt, ordinemus. Data IV Kal. Jan., indict. I. » Illud autem executus est Odo, tam per se quam per Ratramnum Corbeiensem monachum, suasque ad illa objecta responsiones ad Hincmarum misit uno libello contentas, in quo tamen Hincmarus quædam retractanda et corrigenda esse existimavit. Eidem Ratramno præceperat Odo, ut monachi cujusdam insanam opinionem refelleret, qui unam in omnibus hominibus animam esse contendebat; quod et ille præstitit disputatione ipsi Odoni nuncupata. Eodem anno 867 Odo adfuit concilio Trecensi; an. 868 examinationi Wildeberti Catalaunensis episcopi; et ann. 869 consecrationi Bertulfi archiepiscopi Trevirensis. Eodem anno, in concilio Vermeriensi, confirmavit quædam præcepta regia pro cœnobio Carrofensi. Eodem rursus anno astitit Metis coronationi Caroli regis ad regnum Lotharii capessendum; et auctor fuit ut ille villam Luciacum monasterio S. Luciani concederet; cujus rei chartam habes apud Loisellum, pag. 242 et 244. Anno 870 interfuit conventui Aquisgranensi de dividendo inter Ludovicum et Carolum reges Lothariano regno. Anno sequenti adfuit concilio Duziacensi, in quo exauctoratus est Hincmarus Laudunensis. Anno 874 ecclesiam Hustiæ, Corbeiensibus obnoxiam, in episcopatu Tornacensi exstruxit. Anno 876 adfuit concilio Pontigonensi, in cujus sessione octava dicitur legisse « quædam capitula a legatis apostolicis, et ab Ansegiso, et eodem Odone, sine conscientia synodi dictata, inter se dissona, et nullam utilitatem habentia, verum et ratione et auctoritate carentia; et ideo hic non habentur subjuncta. » Anno 877, Kal. Jul. nominatus est a Carolo Calvo consiliarius filii sui Ludovici Balbi, una cum quibusdam illis seu episcopis, seu abbatibus. Anno sequenti scripsit ad eum Joannes VIII papa epistolam 146 de ordinandis quibusdam S. Dionysii monachis. Huic et Albuino comiti, anno 879, Ludovicus Balbus apud compendium morti proximus coronam, ensem cæterumque ornatum regium commisit, ad Ludovicum ejus filium deferenda, præcipiens ut cum in regem sacrari et coronari satagerent. Sed uterque, regiis insignibus Theoderico camerario consignatis, statim reditum ad sua maturarunt. Anno 881 ineunte, Odo reliquias S. Vedasti ad Bellovacos asportatas debita cum veneratione suscepit, ac paulo post, V Kal. Febr. vitam cum morte commutavit. Præsul ille multa Ecclesiæ suæ utilia egit. Inter cætera autem numerum canonicorum suorum ad quinquaginta auxisse, eisque congruentes reditus assignasse dicitur litteris, quas habes apud Luvetium, Loisellum, Sirmondum, Labbeum, atque hic post Sammarthanos recudi curavimus. Sed præterquam quod litterarum illarum vitiosæ sunt, vel subscriptiones episcoporum fere omnes, vel aliæ notæ chronologicæ, quis sibi facile persuadeat, vitam canonicorum communem qua variorum hujus sæculi conciliorum Patribus nil fuit antiquius, tam cito abolevisse in ecclesia Bellovaca? Vide ejus elogium, tom. VIII, Concil. Labb., pag. 1723. Vitam sane mendosissimam S. Luciani scripsisse creditur a nonnullis.

ODONIS
SERMO IN SANCTUM LUCIANUM.

Apud Bolland., tom I. Jan., pag. 461.)

CAPUT PRIMUM.
S. Lucianus mittitur in Gallias.

1. Pretiosorum martyrum victorias et gesta, fratres charissimi, enarrare, nihil aliud est, quam laudes Christi dicere, et triumphum virtutis ejus in suis martyribus ad gloriam sui nominis prædicare: quoniam in omnibus ipse victor exstitit, qui ait suis: *Confidite, quia ego vici mundum* (*Joan.* XVI, 33). Ergo in omnibus benignissimus ipse Jesus vicit, qui pro omnibus solus prior pugnavit. Et ideo sancti martyres tanto proximiores sunt Christo præ omnibus honorificati in gloriam, quanto imitatores ejus fuerunt in passione. [a] Ipsi siquidem suppleverunt quæ deerant passionibus Christi: et ideo iterum jure dicitur in his omnibus Christus passus, quia ipsi membra ejus erant; unde et in ipsis rursus recte victor prædicatur, quia toties per eos vicit, quotiescunque martyr in passione pro Christo victor occubuit. [b] Oportet

[a] Ita nempe S. Paulus epistolæ ad Colossenses I, 24. *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.*

[b] *Ms.* S. Max. quædam hic interjicit de imitandis, qui laudantur martyribus.

itaque nos laudare viros gloriosos, quorum doctrinis longe lateque per orbem gloriosa Christi refulget Ecclesia, et ipsi sub ara Dei, amictis stolis candidis, cruore proprio purpurati, et in Christi sanguine dealbati, feliciter requiescunt.

2. De quorum collegio exstitit beatissimus Lucianus insignis et gloriosus martyr : [a] quem ipso fontis lavacro, [b] divina perfudit gratia, ita ut ex eventu rei daretur indicium, quod magnus futurus esset pro merito sanctitatis in populo. Lucius enim a progenitoribus secundum carnem est vocatus, [c] a magno consule Lucio trahens non solum carnis originem, verum etiam et vocabulum. Sed demum per gratiam sancti Spiritus, more sanctorum Patrum, in melius commutatum est nomen ejus ; ut qui erat parentibus dictus Lucius, diceretur Deo postea per gratiam aucto nomine Lucianus : quatenus ex hoc patesceret indicium, quia in nova luce progenitus ipse lux factus in Domino, tandem eamdem lucem, qua renatus erat in Christo, una cum cæteris sanctis viris prædicare primum deberet in gentibus. Claret igitur Romanum eum fuisse genere, nobili ex prosapia : sed nobilior factus est in spiritu, quia per adoptionem gratiæ inventus est æterni Regis filius. Quod si quæritur ab eo, cujus institutus sit doctrina, et eruditus magisterio, vere Petri apostoli discipulus fuit, et in ejus fundatus fide, atque cœlestibus imbutus disciplinis : quod satis series gestorum, tempus, et ordo loquuntur. [d] Conversatus est autem jam renatus in Christo perfectus tiro Christi Romæ positus, ac si in castris militaribus ; ut quandoque egressurus ad gentes strenuus haberetur bellator, et propugnator in fide fortissimus.

3. Cum autem enutritur doctrina Dei in virum perfectum, factum est ut inclytus martyr Dionysius Christo duce Romam deveniret : [e] ubi post excessum apostolorum jam B. Clementem pontificem apostolicæ sedis apicem gubernantem invenit. A quo idem S. Dionysius, qui et Macarius, officiosissime est susceptus, et digno honore satis venerabiliter habitus, tam pro suæ sanctitatis merito, quam et propriæ vitæ longa jam diu familiaritate in Christo, unde et apud eumdem summum pontificem non parvo temporis spatio conversatus est, ut se mutuis recrearent aspectibus, et divinis se refoverent colloquiis, atque suis se vicissim corroborarent virtutum exemplis. Cui inter quamplura Scripturarum san-
A ctarum colloquia B. Clemens divino afflatus spiritu ait : Videsne, mi frater charissime Dionysi, quanta est messis in gentibus Dominicæ sationis, et quam pauci sunt operarii in verbo divinæ prædicationis ? Quia ergo de omnibus Catholicæ fidei sufficienter es eruditus doctrinis, et omni religione Christiana imbutus, atque virtutibus corroboratus ; perge, rogo, in nomine Domini Jesu Christi ad occiduas partes, ut bonus miles, et præliare contra hostes immanissimos prælia Domini Dei tui.

4. Quibus ita edictis, cum jam ad hoc beatissimus Dionysius assensum præbuisset proficiscendi, cœpit S. Clemens socios ei quærere et adjutores strenuos in verbo, necnon in vita et sanctitate idoneos, ministros quoque divini officii præcipuos et quamplu-
B res : inter quos etiam elegit idem pontifex in sanctitate hunc probatissimum virum Lucianum consortem, quem et [f] ordinavit episcopum, quia fuerat sub doctrina Petri apostoli ad fidem penitus institutus, ut non deessent singula Ecclesiasticæ disciplinæ officia inter tam probatissimos viros. Quem ideo, quia antiquior Christi et Petri fuerat discipulus, ita consociavit S. Dionysio ut ejus esset interpres, et cæteris quasi Pater venerabilis et egregius magister in doctrina et religione sanctitatis. Quibus ita dispositis inter quamplurima doctrinæ Christi instituta et monita pietatis ad ultimum eos ita alloquitur, dicens : Ite, charissimi, et fortissimi ac strenui bellatores Christi : et sicut fuit Dominus cum sanctis Patribus nostris apostolis, et cum eorum cooperatori-
C bus ; ita sit vobiscum in omnibus operibus verbi divini. Vos enim, inquit, maximam et innumerabilem plebem Domino acquisituri estis ex gentibus, et introducturi in terram repromissionis. Sicque post multa singulis contradita et omnibus simul reserata fidei Sacramenta, dans pacem omnibus, ita eos absolvit, et jussit sanctam illam fraternitatem in pace abire.

CAPUT II.

In Italia prædicat, venit Arelatem.

5. Qui simul pergentes ac prædicantes primum per omnem Italiam verbum Dei, antequam Ticinum appropinquassent, [g] quodam in loco non multum longe a civitate, quæ dicitur Parma, in via visum est beatissimo Luciano, ut evangelizaret populo eo-
D dem in locum verbum Dei ; et revocaret eos a vana

[a] Addit *Ms.* S. Max. *qui olim a pueritia sacro baptismate a Domino est consecratus, et cœlestibus disciplinis plenissime eruditus.* Lovetus lib. II, cap. II, ait a S. Petro Romæ conversum. Renatus Benedictus, ex Oriente cum S. Petro Romam venisse.

[b] Addit. *Ms.* S. Max. *sicut ipse suis declarat responsis.*

[c] Lovetus diserte *filium Lucii Consulis* vocat. Multi prænomine *Lucii* consules fuere S. Petri apostoli ætate, uti etiam sequentibus sæculis.

[d] Græce et Latine doctissimum fuisse scribit Lovetus, et *Ms.* S. Max. in quo et de ejus constantia zeloque et aliis virtutibus nonnulla subduntur. Saussajus ait, post Petri mortem diversa Italiæ loca perlustrasse, ac late verbi divini sementem dispersisse.

[e] Lovetus scribit Dionysium Romam venisse, ut Petrum et Paulum captivos viseret ; sed cum appulit, reperisse, illis interfectis, Clementem jam pontificem creatum ; cum a Petri cæde ad Clementis electionem plures fluxerint anni, pontificatum gerentibus Lino et Cleto, ut de hoc dicemus 26 April. de illo 23 Septembr. ac de Clemente agemus 23 Novembr.

[f] Alii a S. Dionysio ; Martyrologia Silvanectensia, teste Loveto, a S. Regulo episcopum consecratum tradunt.

[g] *Fidentiæ Juliæ*, ut mox patebit, inter *Parmam* et *Placentiam*.

superstitione et cultura idolorum, propter illud quod canitur in psalmo : *euntes ibant et flebant mittentes semina sua ;* et quæ acceperat ac si fidelis dispensaterogaret in populo. Sed homines loci illius cum essent adhuc gentiles, et nimium idolorum cultibus implicati, injurias deorum suorum non ferentes, neque sibi verbum evangelizari divinum, mox apprehendunt sanctissimum Lucianum, et contumeliis affectum possuerunt eum in custodia publica, quæ adhuc hodie monstratur omnibus eo in loco transeuntibus. In qua cum ingrederetur, magno psallebat cum gaudio, ita dicens : Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tua; atque illud : Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea.

6. Sicque vir sanctus in hac se agebat custodia, quasi sub umbra alarum Dei, et totus in spe protectionis Christi positus orabat Dominum, ita dicens : Educ, Domine, de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo ; quoniam me exspectant justi : ut per me, Christe salvator mundi, ad te justificentur ex gentibus, qui prædestinati sunt ad vitam. Cum talia et hujuscemodi beatus et sanctus corde Domino decantaret, mox petitio ejus penetravit cœlos, ne sine suis remaneret in via, qui cum eis optabat ire ad passionem, et pervenire ad quos missus fuerat. Non itaque præclarus athleta Christi refugiebat pro Christo vitæ dispendium percipere, sed rogabat devotus ut prius faceret fructum sibi a Domino repromissum, et tum demum cum multo fœnore messis perveniret una cum sociis suis ad palmam martyrii, et ad vitæ præmium. Cui itaque mox ad fuit divina virtus in adjutorium. [a] Erant ibidem jam quidam Christiani, quos tetigit divina virtus : scientes quod factum fuerat in sancto viro, venerunt nocte ad eum in carcerem, et arte qua potuerunt pro Christi amore absolverunt eum de ergastulo, atque una cum sanctis suis commilitonibus liberum abire fecerunt.

7. At vero illa sancta societas prosperis successibus hinc inde Ticinum veniunt [b] ad regiam Italiæ civitatem. Ibi siquidem paululum requiescentes, non cessabant a laudibus divinis, neque deficiebant ubi vel ubi prædicare verbum Dei, ita ut cerneres eorum prophetiam, *quia speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona* (*Rom.* x, 15). Huc illucque discurrentes confidenter agebant, confisi ex Dei auxilio. Ibant igitur gaudentes memores eorum quæ in Actis leguntur apostolorum, quoniam et ipsi jam participes erant facti passionum Christi, et digni habiti pro ejus nomine contumelias pati (*Act.* v, 41). Qui simul pergentes, nullus est qui edicere queat quot millia hominum conversi sint in tempore ad Christum : et prædicabant evangelizantes omnibus verbum salutis. Comitabatur autem eos virtus divina, ita ut cernentes eos ac si cœli cives, et agnos inter lupos, signis et virtutibus coruscare, portantes et illuminantes Dei electorum animas.

8. Sicque tandem exeuntes ab Italia, ingressi cursu prospero mare flantibus ventis, navigio pervenerunt ubi eos Spiritus sanctus recto perduxit itinere, et portui appulerunt Arelatensium civitatis alacriter cum gaudio. Qui exeuntes de navi, hospitio recepti sunt ab incolis ejusdem civitatis, qui eis non modicam præstabant humanitatem. Ubi cum essent pariter aggregati, more sanctorum apostolorum cœperunt ibidem simul coinquirere, singuli quas partes in prædicationem eligerent, quive pariter juncti ire deberent. Sicque factum est ut [c] Marcellinum sanctissimum cum paucis, ut fertur, ad Hispanias mitterent ; [d] Saturninum vero Tolosam dirigunt, [e] ac si ad Aquitaniæ caput, ut longe lateque æterni regni Evangelium propagarent in gentibus, et plantarent Ecclesias Christi passim usque ad Oceanum Britannicum [f].

[a] Ms. S Max. et Lovetus ex alio Ms *Erat enim ibidem jam Christi discipulus, Domninus nomine, qui perfectus adhuc hodie confessor Christi in eodem loco, pro talibus hujuscemodi operibus requiescit in corpore gloriosus. Nam et ipse locus ex ejus nomine vocabulum sumpsit,* etc,. narrat ab eo eductum nocte *Lucianum* e carcere, in quem ipse idcirco postridie ad accolis conjectus sit. Eadem refert Saussajus, nisi quod Parmæ velit ista contigisse. Verum hæc si ab Odone scripta fuere, non miror in aliis exemplaribus esse omissa. Nam sive S. Clementis ætate, sive Decii temporibus venit in Galliam *Lucianus*, non potuit eum S. *Domninus* capitis sui periculo liberare, qui, ut 9 Octobris dicemus, annis post Decium quadraginta Maximiani cubiculiarius erat, ibique pro Christi fide interfectus, loco deinceps nomen fecit, qui jam *Burgum S. Domnini* dicitur.

[b] Non nisi Gothorum temporibus regia urbs fuit *Ticinum*, sive *Papia*.

[c] Hunc omittit Lovetus, nec satis mihi constat quis fuerit, nisi forte S. Eugenius Marcellus primus Toletanus episcopus, qui S. Dionysii discipulus fuisse traditur, coliturque 15 Novembr.

[d] Ast Martyrologium Romanum, Ado, aliique *Decii temporibus* Tolosæ occisum tradunt, et consentiunt Acta quæ 29 Novembr. dabimus ; refragante Ecclesiæ Tolosanæ traditione, ut patet ex Guilielmo Catellio 1. 5 Historiæ Occitanæ.

[e] Non est *Aquitaniæ* civitatis Tolosa, sed *Galliæ Narbonensis*. Ideo autem vocat auctor *Aquitaniæ caput*, quia Aquitaniæ reges Aripertus Dagoberti frater, et Ludovicus Pius, sedem regiam Tolosæ fixere. Plura de his Catellius.

[f] Lovetus plures enumerat eorum socios, variis populis datos Evangelii præcones, *S. Regulum* Arelatensibus, 30 Martii fastis sacris adscriptum ; *Ursinum* Biturigibus, qui Nathanaelem fuisse volunt, 9 Novembris, et 2q Decembr. *Clementem* Metensibus, 23 Novembris; *Crescentem* Viennensibus 27 Junii, quanquam tradant hunc ante Clementis pontificatum martyrio coronatum ; *Andochium* Æduis 24 Septembris, quem tamen Martyrologium Romanum et alii tradunt a S. Polycarpo missum in Galliam ; *Benignum* Lingonibus 1 Novembris, sed et hic Polycarpi discipulus dicitur fuisse ; *Austremonium* Arvernis 1 Novembr. repugnat Savaro, et ipse Arvernus, omninoque contendit non nisi Decio et Grato cois. venisse isthuc Austremonium ; *Frontonem* Petragoricis 25 Octobris, vita habet a S. Petro missum in Gallias; *Eutropium* Santonibus 30 Aprilis; *Mellonum* Rotomagensibus 22 Octobris. Ast hic a Stephano papa tempore Aureliani episcopus creatus dicitur (rectius

CAPUT III.

Belloraci prædicat ; SS. Maximianus et Julianus martyrio coronantur.

9. Quibus ita dispositis B. Dionysius, qui et alio nomine Macarius pro nimia sanctitatis religione est vocatus, qui et honorem apostolatus tradente B. Clemente susceperat, et privilegium prædicandi in gentibus, secum adhuc sacratissimum Lucianum retinuisse noscitur : donec Lutetiam [a] Parisiorum oppidum perveniret. Unde paucis secum retentis S. Lucianum, quem sibi nobilitas fidei sociaverat, fidesque Christi germanum fecerat, probitas vero mox et instantia conjunxerat, cum [b] S. Maxiano presbytero et Juliano diacono, evangelizandi gratia Belvacus misit : quo custodia Romanorum et militaris exercitus, ut legimus, residebat, quoniam gens Belvacensium semper bellicosa fuisse narratur. Unde solummodo, sicut in historiis continetur publicis, ex eodem pago [c] sexaginta et eo amplius armatorum millia exisse leguntur obviam ad prælium contra Julium Cæsarem, et contra Romanorum exercitum una cum reliquis Galliarum concivibus. Et ideo propter [d] custodiam cæterarum civitatum Romanus tunc temporis versabatur exercitus.

10. Contra quam feritatem utrarumque gentium fortissimus athleta Christi, solatio fretus discipulorum, non est perterritus venire Christi præcinctus armis, ac divina gratia corroboratus. [e] Erat enim fide constantissimus, sermone facundissimus, et virtutibus cunctis admirabilis. Cœpit igitur prædicare nomen Domini, potestates aerias debellare, Christique Ecclesiam plantare. Spiritus quoque sancti gratia debriatus, non minus exemplis instruebat populum, quam verbis. Accedebat namque virtus miraculorum, et omnes morbos per virtutem Domini depellebat. Tantam enim gratiam in effugandis acceperat dæmonibus, ut imperio ejus audito, mox a

A corporibus decederent obsessis. Et diebus ac noctibus prædicando non cessans perseverabat astruere verum et unum Dominum. Semper enim erat occupatus in oratione et [f] officio divino, in vigiliis plurimis, et jejuniis quotidianis, in abstinentia ciborum, et in omni offlictione carnis, qua se quotidie macerabat, quatenus juxta Apostolum se hostiam vivam, beneplacentem, Christo Domino exhiberet (*Rom.* XII, 1). Unde assiduus ei victus nullus alius erat, nisi modicus panis, esusque herbarum, et aqua frigida potus. Sustentabat autem eum virtus divina, ac membra debilia Christi gratia roborabat : sic quippe anhelabat beatus pervenire ad palmam martyrii, ut jam mundo mortuus crucem portaret quotidie post Christum Dominum : quia pro certo noverat duo

B esse martyrii genera, unum siquidem in occulto, aliud vero in manifesto, et idem primum istud ferebat in abscondito (quanquam manifesta esset omnibus virtus abstinentiæ), ut ad illud perveniret post modum a Domino coronandus. Era enim mortificatione carnis confectus, patientia decorus, mira humilitate fundatus, mansuetudine repletus. Unde tanta circa eum excreverat virtus bonorum operum, ut in terris adhuc in corpore positus, cum angelis jam spiritu videretur conversari in cœlis. Hinc erat quod semper vultu placidus videbatur, et mente tranquillus, mira canitie decoratus, ut totus moribus et corpore probaretur conspicuus atque præclarus.

11. Sed cum ejus fama longe lateque percrebuisset, veniebant ad eum plurimi ut ab eo baptizarentur in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Destrue-

C bantur idola, a quibus fuerant fabricata. Unde hostis antiquus videns sibi deperire quos Christus per suos acquirebat famulos, tota artificii sui machinamenta ad impugnandam sanctam Dei Ecclesiam convertit : [g] et Domitianum, qui post Neronem perditionis filium secundam persecutionem in Christianos exercuit, ita inflammavit,et ad tantam rabiem indignationis com-

cum aliis auctoribus *Nicasium* scriberet Lovetus, de quo 11 Octobris) : *Taurinum* Ebroicensibus 11 Augusti ; *Valerium* Treviris 29 Januar. : sed hunc a S. Petro ad se missum Treviri aiunt ; *Mansuetum* Leucis 3 Septembr. : sed hunc quoque a S. Petro missum Adso Abbas in ejus Vita scribit ; Carnutibus *Caraunum* 28 Maii.

[a] Ms. S. Max. addit isthic mansisse Dionysium, quod ibi *amplius fervere immanitatem erroris cognovit.*

[b] Ms. S. Max. et Lovetus habent, eos a S. Luciano fuisse conversos, eique adhæsisse : hic gente Bellovacos facit.

[c] Cæsar l. II, *de bello Gallico* scribit centum millia eos conficere posse, atque in Belgarum concilio contra Romanos 60000 pollicitos.

[d] Addit Ms S. Max. et Lovetus, *propter insolentiam eorum, seu propter custodias cæterarum,* etc.

[e] Hic plurima interjiciuntur in Ms. S. Maximini, de ejus virtutibus, miraculis, plurimisque ab eo et *Maximiano* ac *Juliano* conversis, in urbe, vicis, ac villis ; atque hæc inter alia, quæ ex quopiam alio Ms. recitat quoque Lovetus : « In quibus profecto laboribus interdum, etsi fessus videbatur senio, vigore mentis, et virtute Spiritus sancti confortabatur, ut posset dicere cum apostolo : Fortis sum et omnia possum in eo qui me confortat. Ad hoc quippe hi sancti viri tam contiguas atque affines in prædicatione Evangelii sibi elegerant partes, quo possent de proximo divinis quam sæpe consolari eloquiis, mutuisque se repræsentare aspectibus. Ideo quibus erat cor unum, et anima una, unaque charitas divini amoris, quia simul esse non poterant propter commissa sibi prædicationis officia, lucraque animarum; neque longe diu ferebant, ut se vicissim sacris recrearent alloquiis. Unde adhuc hodie monumenta monstratur B. Dionysii, publica, quæ ejus ex nomine vocatur, via, per quam, ut fertur, venire con- D sueverat summus pontifex, ut has sua præsentia illustraret partes, sanctumque senem et beatissimum Lucianum suo refoveret aspectu, et pariter quantisper decertantes curabant verbo feritatem gentilium ad veri Dei dirigere servitutem. »

[f] Constans Bellovaci traditio est, ædes in quibus olim divina officia celebrare consueverat, consecratas deinde in ecclesiam ejus primum, deinceps *S. Nicolai* nomini sacram : inque ejus rei memoriam illius festo die Missa fit supra primum magni altaris fornicem.

[g] Cœpta erat Domitiani persecutio priusquam in Gallias veniret Lucianus, si Clemente pontifice venit : sed fortassis edicta nondum in omnes perlata erant provincias.

movit, ut ubicunque in universo Orbe romano Christiani invenirentur, cogeret aut diis sacrificare, aut diversis cruciatibus affectos crudeliter interfici. Ex quo per totum sibi subjectum orbem in cunctis civitatibus, oppidis, municipiis quoque et vicis publicum pependit edictum, ut omnes ministri Reipublicæ Christianos idola colere compellerent, et sacrificare diis, aut diversis pœnis perimerent.

12. Diriguntur proinde huc illucque persecutores Christiani nominis; inter quos [a] Fescenninus Sisinnius ad Gallias una cum reliquis apparitoribus ocius venire jubetur, ad perquirendos Christi milites, maxime eos qui Roma dudum exierant, quorum fama jam excreverat, quatenus nomen Christianorum a Galliis pellerent. Tunc siquidem missi sunt tres atrocissimi viri, [b] Latinus scilicet, [c] Jarius, et [d] Antor, specialiter ad perquirendum sanctum Dei famulum Lucianum cum suis exsecutoribus; ut ubicunque eum reperissent, aut præsidis eum audientiæ præsentarent, aut gladio mox feriretur, si nollet idolis immolare. Cumque civitates et loca præfati viri perlustrassent, nequaquam continuo repererunt. Interea pervenit ad eos fama viri Dei, quod prædicando æterni regni Evangelium Belvacensium plebem occupasset. Quo audito, magis magisque ira et indignatione succensi, illuc cursu celerrimo properarunt.

13. Ad quam paulo antequam pervenissent, sentiens eos beatus martyr, revelante sibi Spiritu sancto, in proximo esse, perstitit in loco quo docebat populum verba vitæ, et cum eo multitudo maxima, quæ jam erat per prædicationem beatissimi viri Dei ad fidem Christi conversa. Exhortabatur autem eos tanto attentius, quanto securior de gloria æternæ retributionis, dicens: Ecce, fratres et filii charissimi, jam mihi Dominus meus Jesus Christus laborum meorum fructus et præmia olim repromissa donare dignabitur. Unde, dilectissimi, perseverate fortes in fide Christi: quoniam ego jam nimia senectute lassatus, cum palma martyrii gaudens ad Christum ire festino. Vos autem in accepta gratia stabiles perdurate. Non vos terror Principum a fide Christi subvertat, non minæ deterreant, non suasio blandimentorum decipiat, non ulla promissorum facultas revocet; ut ibi vos æterna gaudia recipiant, ubi sunt A ineffabilia vobis præmia præparata; ad quæ ire intrepidus festino, et ideo sævitiam persecutorum non pertimesco. His ita dictis, elevatis oculis in cœlum, gratias egit Deo coram omnibus, qui eum dignatus est computare cum sanctis martyribus, et a suis sanctis sociis non dividere. Gratias, inquit, tibi ago, Domine Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui me cum B. Dionysio ejusque sociis in fine consociasti, et laboribus coæquasti. Unde peto ut me digneris in eorum numero computare, et regni tui consortem fieri.

14. Quibus ita peroratis, egressus ab urbe Belvaco juxta Domini præceptum paululum secessit a civitate, non timore supplicii, sed ut juxta Domini præceptum (*Matth.* x, 23) exemplum præberet gregi. Sicque iter faciens cum beatis martyribus, Maximiano B scilicet et Juliano, non cessabat a colloquiis divinis et orationibus per omnem viam, donec perveniret ad montis cacumen, quo tendebat, [e] qui mons sicut est secus amnem Tharæ ab urbe ferme tribus distans millibus. Ubi cum venisset, quasi civitas supra montem posita latere non poterat, quoniam et ipse mons pulchrum super fluvium populi præbet prospectum. Ibi itaque quasi in specula positus ipse vir beatissimus suam exspectare decrevit martyrii coronam.

15. Interim milites præfati celeri volatu perveniunt ad civitatem Belvacum: ubi cum sanctum Dei Lucianum requisissent, non invenientes, diligentius perscrutari cœperunt quo abisset. Quibus dictum est, quod non longe ab urbe populum doceret. Illi C vero continuo reascensis equis subito pennigero equitatu adierunt montem, ubi vir Dei cum populo et suis morabatur discipulis. [f] Quo pervenientes ante ullam interrogationem judiciariæ potestatis comprehenderunt sanctos Dei, Maximianum scilicet atque Julianum. Forte ut eorum pœnis sanctum senem deterrerent, et revocarent ad culturam deorum. Quibus comprehensis, præcipiunt eum auctoritate regia cum omni furore, idolis immolare: Alioquin inquiunt, nisi sacrificaveritis diis immortalibus, gladio vox mox puniri jubemus. Illi autem fortes in fide dixerunt, nunquam se idolis, quia vana sunt, et opera manuum hominum, immolare: Quoniam novimus, dicunt, unum et verum Dominum Jesum Christum Filium Dei vivi, pro cujus fide parati su-

[a] Sub hoc martyrium subiisse *S. Dionysius* traditur. Lovetus scribit Sisinnium intellecta Domitiani morte in Urbem rediisse; Julianum vero præsidem quemdam sævire in Christianos perrexisse, atque ab hujus satellitibus occisum esse *S. Lucianum*. Renatus Benedictus negat jurisdictioni ejus subjectos fuisse Bellovacos, misisse tamen eo milites ad hanc cædem perpetrandam. De tempore cædis S. Dionysii alibi: Baronius sub Trajano, alii sub Hadriano eam volunt contigisse.

[b] Alii *Jachinus*, Vinc. *Jacinus*, Petr. de Natal. *Latrinus*.

[c] Ms. S. Max. *Januarius*, Petr. *Larius*.

[d] Vinc. et Petr. *Antrus*, Belfort. *Andrus*, Mombr. *Adtius*, Lovet. *Anterus*, Ms. S. Max. *Auctor*.

[e] Papirius Massonus de fluminibus Galliæ: « In Bellovacis Picardiæ populis, qui late patent, Tharam majorem, et Therinam minorem amnes omittere non D debeo. Uterque ab occasu profluit, uterque in orientem fertur; quod rarissimum est. Milliacum autem locus est Bellovacorum, Castellania hodie a Claromonte dependens, ad regesque pertinens, certa tamen ex parte ad Hadrianum Boflerium egregie nobilem, cujus domicilium indicamus esse in Bellovacis vico Cagnio. Hi duo fluvioli concurrunt atque confluunt, et aquas suas permiscent, abundantque troctis et cancris. » Et post pauca: « Prope Milliacum autem mons est nomine Millius, et pratum in ejus summo visitur, in quo Lucianus martyr capite plexus vitam amisit. » Montem illum Gallice *Montmille* vocant, teste Loveto. Renatus Benedictus scribit huic venisse *Lucianum*, non ut se persecutorum furori subduceret, sed ut adventantibus occurreret.

[f] In Ms. S. Max. sequitur hic exhortatio *S. Luciani* ad suos.

mus mori. Quibus auditis continuo coram beatissimi A Luciani obtutibus jusserunt eos gladio puniri. Quis bus ita patratis, promissas sibi a Domino immarcescibiles perceperunt coronas, et in numero sanctorum martyrum, cum pace sunt recepti. Pro quorum gloria B. Lucianus Dominum collaudans voce gratulabunda coram omnibus dixit : Exsulto et jucundor in te, Deus meus, quia filios meos me præire ad coronam intueor.

CAPUT IV.

S. Lucianus varie tortus, occiditur.

16. Tunc Latinus, Iarius, et Antor cum ira et indignatione, quasi ex uno ore atrociter eum alloquuntur : Tune es ille, inquiunt, qui maleficiis tuis seducis populum, ne obediant jussis invictissimi Au- B gusti atque Senatui Romano, ut immolent diis immortalibus grata libamina? Quibus S. Lucianus respondit : Ego maleficus non sum ; sed sum servus Jesu Christi, eruditus divinis doctrinis. Unde Dei populo viam veritatis ostendo, et Dominum meum Jesum Christum, qui facturam suam venit in mundo redimere, et a cultura dæmonum avertere, quomodo inoffenso pede sequi debeant, innotesco, ut ad lucem revocati supernam, a suis tenebris eruti, salventur, quia justum est ut illi soli cervicem cordis inclinent, qui pro omnium salute crucifixus voluit mori.

17. At hæc illi : Quomodo, inquiunt, tu Deum asseris quem non solum mortuum pronuntias, verum etiam crucifixum ? S. Lucianus respondit : Licet vestra infidelitas clementissimi Regis non mereatur C audire arcana, tamen propter multitudinem adstantem paucis edisseram : Deus Dei Filius, qui semper fuit cum Patre ante sæcula, propter prævaricationem primi hominis, in fine temporum pro reparatione humani generis voluit fieri verus homo ex virgine, ut esset verus Deus et verus homo, essetque idem Deus et homo, unus Christus, verus Dei et hominis filius ; ut qui erat impassibilis in divinitate semper manens cum Patre, fieret non solum visibilis, verum etiam et passibilis pro nobis secundum humanitatem. Hinc factus est obediens Deo Patri pro redemptione nostra usque ad mortem, mortem autem Crucis. Alias autem nisi Filius Dei, hominis etiam filius dignaretur fieri, nec humanum genus ad veniam, nec mortales redirent ad vitam. Hæc et alia multa D beatissimo prosequente Luciano, milites magis magisque furore sunt repleti; qui et dixerunt : Jam enim te senectutis invitaverat tempus, ut ab infantilibus resipisceres ; sed quoniam vanitas nimia te decipit, et superflua invitat loquacitas, ad mortem ire temeritate nimia confisus non formidas. Verumtamen nisi cito resipueris et recesseris ab hac audacia, et sacrificaveris diis immortalibus grata libamina, senectutem tuam multis afficiemus tormentis.

18. Tunc residentibus illis, adstare eum coram jusserunt. Aiunt itaque ad eum voce minaci : Nomen siquidem nobis tuum conditionemque declara celerius. Quibus athleta Christi respondit : Siquidem a progenitoribus quidem meis vere Lucius sum vocatus; in regeneratione vero, qua renatus sum ad æternam vitam in Christo, Lucianus vocor. Conditionis vero cujus sim ; Romanum me esse genere, quod in omni orbe notissimum est nomen, profiteor : sed quod nobilius est mihi, servum me esse Christi Jesu ostendo; quod lucide patet, quia mihi nihil aliud est vivere nisi Dominus meus Jesus Christus, et mori lucrum : ideo me ejus esse servum gaudeo et confiteor. Tunc milites, hoc est, inquiunt, quod locuti sumus ; quia magus et seductor es eorum qui te audiunt : insuper contumax comprobaris, quando et procaciter quæque loqui non cessas, et tuæ nescis tandem aliquando fessæ succurrere senectuti. Quod si Romanus es, cur a cultura deorum insanissime recessisti, quos Augustus Cæsar veneratur cum omni Senatu Romano, et colit universus orbis ? S. Lucianus respondit : Ex quo renatus sum in Christo, et verum cognovi Dominum meum Jesum Christum, non solum diabolo atque idolis, verum etiam omnibus operibus ejus fide abrenuntiavi. Sed quod ego loquor, et confiteor de Christo Domino, neque auribus percipitis, neque retinere mente valetis. Excæcavit enim vos infidelitas cordis, necnon et Cæsarem Augustum una cum Senatu, a quibus talia detulistis decreta, ut nos homines rationabiles sacrificemus dæmonibus, et inclinemus cervices nostras idolis manu hominum factis.

19. Latinus vero, Januarius, et Antor hæc audientes injuriam Cæsaris impatienter ferunt : tuncque apprehendentes eum vinctis manibus tradiderunt tortoribus : qui et extendentes eum diris atrociter ceciderunt flagellis. Cumque ab eis nimium flagellatus fuisset, et vinctus admodum teneretur, diu cruciatibus tortus athleta Dei, nec doloribus superatur nec minis deterretur ; sed fortis in fide Christi pene jam decrepitæ senectutis membra puro vigore animi roborabat, ita ut semper inter verbera eodem vultu, eadem mente perdurans, Christi nomen viva voce non cessaret confiteri, dicens : Christum Dei Filium et corde credo, et ore laudare nunquam cessabo.

20. Tunc furore permoti, data sententia jusserunt eum gladio feriri. Sicque unus ex militibus evaginato gladio, parata jam sancta cervice, sanctum et pretiosum ejus caput abscidit. Cumque sancti viri cadaver jaceret, adhuc et palpitaret exanime; videntibus cunctis, etiam ipsis mortis ministris, lux de cœlo ingens supra corpus sanctum effulsit, et vox magna pariter cum luce venit, dicens : Euge, bone famule Luciane, qui pro me sanguinem tuum fundere non dubitasti ; veni, et suscipe coronam olim tibi promissam, quia cum sanctis gratulaberis in cœlo. Veni, et percipe mansionem gloriæ olim tibi paratam cum angelis. Quæ nimirum vox non propter ipsum, qui semper hanc repromissionem in corde gestaverat per fidem, facta est, sed propter astantes, ut fidem Domini nostri Jesu Christi a S. Luciano longe diu prædicatam, certiores de meritis sancti viri fidissime retinerent. Hoc autem die Sab-

bathi hora [a] factum est in monte quem supra memoravimus, tertio ab urbe milliario, [b] VI Idus Januarii. Quod cernentes et audientes viri qui crediderant, vel qui non crediderant, omnes nimio terrore perculsi, nutu divino aliqui fugerunt; aliqui vero stupefacti mirantes præ gaudio, quia videbant se liberatos a laqueis diaboli, tamen non ferentes claritatem lucis, paulisper recesserunt a loco.

CAPUT V.

Caput proprium defert, sepelitur.

21. Tunc erigens se sancti viri corpus exanime, apprehendit propriis manibus sanctum caput abscissum stabili gressu Spiritus sancti gratia, cujus fuerant membra corporis et organa, una cum ministerio angelico, ac si vivens in corpore, iter plantis firmissimis carpere cœpit: portansque pretiosum caput, ductu angelico, a monte quasi millibus tribus [c] transvadato fluminis alveo pervenit ad locum, quem vir sanctus sibi funeri tradendum elegerat, uno a prædicta urbe distantem ferme milliario: ubi in agello publico cum palma victoriæ sanctus requievit in pace.

22. [d] Unde viri devotissimi, qui ejus fuerant prædicatione conversi, occurrerunt cum aromatibus et sanctum linteaminibus mundis obvolventes corpus, sepelierunt cum magno honore et reverentia in monumento, ut videbatur, tunc novo. Verumtamen, ne absque angelorum officiis viderentur exsequiæ celebratæ, dum sanctissimum corpus reconditur, apertæ sunt nares eorum subito, senseruntque mira odoramente valde fragrantia omnes qui aderant, donec exsequiæ beatissimi viri celebrarentur, et corpus humo obtegeretur. Illi autem viri stupefacti admirantesque præ gaudio dicebant ad invicem: Quidnam est hoc? Gloria tibi, Domine Jesu Christe: quia nostræ nares odorem talem tantumque nunquam senserunt. Gloria tibi, Christe Salvator, quia sic sumus repleti, ut nihil nobis ulterius boni deesse credatur. Porro quanto amplius talia loquebantur, tanto amplius odor affluebat divinus, ita ut jam nullus dubitare posset, angelorum ad has exsequias a principio passionis ejus interfuisse ministeria.

23. Quibus rite expletis prostraverunt se omnes in terram cum nimio timore et magna cordis devotione clamantes et dicentes: Credimus te, Jesu Christe, verum Dei Filium cum Patre et Spiritu sancto regnantem in cœlis; sicut a sancto martyre tuo Luciano audivimus aure, et didicimus mente. Cum autem multitudo populi qui quasi ad spectaculum de diversis partibus ex villulis convenerant et vicis, talia vidissent, vel audissent a credentibus, eodem die, ut æstimatum est, corde compuncti crediderunt in Dominum Jesum Christum Filium Dei vivi ferme quingenti homines ex diverso sexu. Jam enim conversi fuerant per prædicationem beatissimi Luciani in Galliis non minus quam triginta millia hominum, aut multo amplius diversi generis et ætatis; qui relictis idolis confitebantur Deum Patrem ingenitum, et Filium ejus unigenitum, una cum sancto Spiritu, in trinitate verum et unum Deum. Qua fide per lavacrum regenerationis renati, et innovati, fabricaverunt Domino mox nonnulli eorum devotissime in eodem loco super sanctum corpus, ad honorem ipsius martyris, basilicam.

24. Sanctorum autem Maximiani et Juliani corpora in monte, ubi decollati fuerant, sunt sepulta. Sed crescente numero et devotione Christianorum, a fidelibus inde levata beatissimi Luciani corpori sunt conjuncta. Ubi postea in melius ædificata et ornata ecclesia, Domino Patre cooperante, plurima recte petentibus præstantur a Domino Jesu Christo per merita et intercessionem sanctorum martyrum beneficia. Quorum, quia una fuit fides, unaque charitas, una et in martyrio confessio, idcirco jure credimus eorum quod una sit in æterna beatitudine societas, unumque consortium meritorum. Et ideo gratias agamus Creatori nostro, quoniam testes Christi trino numero assumpti fidele consummaverunt propter fidem Trinitatis in terra martyrium: quod quia factum novimus, veneramur fideliterque recolimus et agnoscimus.

25. Ecce fratres, etsi purpurata est universa terra sanguine martyrum, purpurata est civitas nostra horum cruore, Christi respersa sanguine. Etsi floret cœlum coronis martyrum, floret et nostra tellus istorum decorata virtutibus. Ornatæ sunt reliquæ ecclesiæ memoriis martyrum, ornata est ista horum triumphis, et consecrata reliquiis. Insignita sunt tempora natalitiis martyrum, insignita est et hodierna festivitas, qua celebratur eorum natalis de ascensione ipsorum ad cœlos. Crebrescunt et hic ad eorum tumulum insignia virtutum et exuberant beneficia sanitatum: ægroti veniunt et sanantur, cæci illuminantur, claudi curantur, vexati a dæmonibus liberantur: et quod majus est, fidelium exaudiuntur preces, suscipiuntur vota, peccatorum vincula resolvuntur, aperitur cœlum pulsantibus: præmia assequuntur Ecclesiæ. Felix mimium et Deo grata beatorum martyrum societas, quorum ex consortio angelorum chori gratulantur in cœlis, meritis vero eorum et precibus omnium fidelium digna petitio

[a] Addit Lovetus, *post meridiem.*

[b] Lovetus, 7.

[c] Ms. S. Max. *Tharæ transposito vado.* Massonus ex vita ms. *Thare transacto, unde.* Lovetus ait in vico *Miauroy* Tharam transisse; cerni etiamnum in monte Millio semitam per quam ille caput gestans incessit, et *Roseam* appellari, sive *Rosetum, la Rosière*, inque ea rosas nasci mirifici ruboris, quales eadem alio transplantata roseta non ferunt: etsi vero asper et præceps ad latus unum sit mons Millius, nunquam tamen ex currum carrucarumve lapsu cuiquam equorum, vini, reive alterius jacturam contigissæ: idque etiam hureticos, qui cultum aversantur sanctorum, opemque negant eos ferre mortalibus, sæpenumero se coram esse confessos, carrucas isthic suas eversas, perque delcive devolutas esse, se tamen cum in ima descendissent, et vinum omne salvum, et equos incolumes reperisse.

[d] Agones MM. *Viri autem loci illius.*

præstatur in terris, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum coæterno Patre ac Spiritu sancto vivit et regnat per immortalia sæcula sæculorum, Amen.

CANONES ORDONIS

In synodo Pontigonensi editi

(Apud Babuzium, Capituarium tom. II, pag.. 245.

Sancta synodus quæ in nomine Domini, vocatione domni Joannis ter beatissimi ac universalis papæ, et jussione domni Caroli perpetuo Augusti, congregata est in loco qui vocatur Pontigonis, anno Incarnationis Dominicæ 876, indictione IX, regni præfati invictissimi imperatoris XXXVII, imperii autem I, XVII Kalendas Augusti, hæc capitula quæ subter annexa sunt instituit.

CAP. I.

Obeunte Ludovico, qui Romani imperii jura regebat, domnus Joannes ter beatissimus papa per Gadericum Veliternensem, Formosum Portuensem, Joannem Aretinum, venerabiles episcopos, domnum Carolum tunc regem ad limina beatorum apostolorum invitavit, eumque Ecclesiæ ipsius defensorem ac tutorem elegit, imperialique diademate coronavit, eum præ cunctis solum et specialem eligens qui Romani imperii sceptra teneret. Cujus sacris institutionibus pro debito parentes, quod ipse instituit instituimus, et quod ipse confirmavit pari consensu omnes firmamus.

CAP. II.

Congregata igitur in Romana urbe sancta synodo, ante adventum prædicti domni imperatoris, misit cum consensu omnium epistolas Ludovico regi, filiis quoque ipsius, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, ac reliquis primoribus regni sui, monentes eos apostolica auctoritate more paterno servare quæ pacis sunt, ne videlicet aliquam irreptionem in regno præfati Augusti facile tentarent usque dum simul ad mutuum colloquium venirent, et ipse inter eos et de pace conservanda et de jure regnorum secundum sibi a Deo ministerium creditum decerneret pariter et discerneret. Quas epistolas per Odonem Bellovacorum venerabilem episcopum sibi destinatas et bis delatas omnino recipere renuerunt.

CAP. III.

Ipse vero apostolica et paterna monita parvipendens, et fraterna fœdera disrumpens, hostili manu tyrannico more fraternum regnum depopulando invasit; homicidia, stupra, adulteria, sacrilegia, et innumera mala quæ enumerari nequeunt, auctoritas facientium perpetravit.

CAP. IV.

Hæc mala audiens ter beatissimus papa perpetrata esse in regno spiritalis filii sui domni Caroli semper Augusti, tactus dolore cordis, acceleravit mittere missos suos, Joannem videlicet et Joannem, venerabiles episcopos, cum aliis suis epistolis, volens eum monere ut a tanto malo pœnitudinem de præteritis ageret, et tandem fraternum regnum invadere desineret. Quorum legationem secundo commonitus necdum recipere voluit.

CAP. V.

Post hos denique misit iterum alios legatos, Leonem scilicet sanctissimum Gabinensem episcopum et sanctæ Romanæ Ecclesiæ missum et apocrisiarium, pariterque et Petrum Forosempronialem venerabilem episcopum, hæc eadem obsecrando, monendo protestans. Quorum monita utrum recipere velit, adhuc ambiguum constat.

CAP. VI.

Verum, quia præfatus Leo Gabinensis reverentissimus episcopus et sanctæ Romanæ Ecclesiæ missus et apocrisiarius, seu et Petrus Forosemproniatis episcopus, pro quibusdam utilitatibus ecclesiasticis morari hic diutius nequeunt, neque episcopos de longinquo venientes fatigare longius dignum est, decreverunt Joannem Tuscanensem et Joannem Aretinum venerandos episcopos, qui legationem præfatorum pariter cum priori legatione suscipientes, ea quæ peragenda sunt, cum cæteris episcopis, quos communi consensu elegerint, vice omnium episcoporum, quidquid seu in evocando seu in contemptoribus feriendo definierint, apostolica auctoritate libere definiant, et quidquid ipsi deliberaverint, et domnus apostolicus cum omni sancta Romana Ecclesia determinabit et in perpetuum mansurum statuet et firmabit.

CAP. VII.

Sicut dominus papa Joannes sanxit, connivente et consentiente et condecernente domno et gloriosissimo Carolo imperatore semper Augusto, Ansigisum venerabilem episcopum, Senonum archiepiscopum, suam vicem tenere, et primatum ei Galliæ et Germaniæ contulit in evocanda synodo et definiendo canonice si quælibet insurrexerint necessaria, et ut graviora ad ipsius notitiam referat, et nos unanimiter omni devotione laudamus, et ut ita ipse primatum teneat Galliæ et Germaniæ decernimus et sancimus.

CAP. VIII.

Synodum quam domnus Joannes apostolicus et universalis papa super quorumdam depositionem,

Formosi scilicet Portuensis episcopi, et Gregorii Nomenculatoris, seu et Stephani Secundicerii, et Georgii Vesterarii, cæterorumque suorum complicum, sicut in epistola ipsius ad nos missa continetur, nuper instituit, et nos secundum jussionem ipsius, in nullo a capite dissidentes, consentiendo decernimus, omnibusque apostolicis illius sanctionibus per omnia parentes sicut decet obedimus.

A

Cap. IX.

Censuram vero quam domnus apostolicus super nefandissima acta Ludovici regis et complicum ejus nisi resipuerint, et debitam obedientiam sedi apostolicæ exhibuerint, statuit et firmavit, omnes nos qui ad præsentem synodum convenimus unanimiter decernimus atque firmamus.

ODONIS INSTITUTIO

DE REBUS S. PETRI. CONGREGATIONI DESTINATIS

Et de quinquagenario in ea numero canonicorum.

Apud Labb., tom. IX.)

Odo gratia Domini nostri Jesu Christi Bellovacensis Ecclesiæ præsul.

B

Notum sit omnibus sanctæ Dei Ecclesiæ fidelibus, maximeque successoribus nostris, quoniam unanimis congregatio parique voto, scilicet canonici S. Petri jam fatæ Ecclesiæ, cui Deo auctore deservio, expetiit nostram obnixe liberalitatem quatenus res sibi a nostris prædecessoribus juxta confinia singularum concessas, pariterque nostra sibi solidatione firmatas, canonice, juxta aliarum morem Ecclesiarum, dono liberalitatis, regisque præcepto, absque ullius contradictione quietis, concessa disponerem. Enimvero videns excedere hujusmodi negotium meæ solummodo diffinitionis vires, pariterque gratia superni consilii præeunte providens jam dictæ congregationi sibi profutura quærere, et illis super hoc assensum præbendo, timens ne ovilia dominici gregis, quod absit, tyrannica irrumperentur aliquando infestatione, expetii, consilium tam metropolitanæ Rhemorum provinciæ Hincmari, quam cæterorum venerabilium videlicet archiepiscoporum, seu coepiscoporum meorum, ut quorum sanctione ecclesiastica pertractantur negotia, eorum taxatio, inspirante gratia superni numinis, mihi nostræque Ecclesiæ utile afferret ac salubre proventum. Quorumque consultu adii piissimi Caroli regis serenitatem, ut solita misericordia sua, sicut omnibus ubique supernæ majestati famulantibus, ita huic Ecclesiæ mihi, nullis præcedentibus meritis, ad regendum commissæ profutura quiete prævideret, cum præceptione solidæ firmitatis. Ille vero, gratuita sua clementia precibus nostris pium præbens assensum, decrevit ordinatissima sua auctoritate stabile fore quod nostra etiam prævidit benevolentia. Unde necessitatibus jam dictæ nostræ congregationis destinamus canonica institutione villulas infra scriptas in pago Bellovacense, cum omnibus adjacentiis ad se pertinentibus, necnon et cum omnibus habitatoribus ad se legitime pertinentibus. Hoc est, Burcinas, Pretiosas, Velena, Haverciaco, Frotmaro-Curte, Hilgia, Cambariaco. In Ballicino valle de vinea Bunnar. iv et arpennum i. In suburbio nostræ civitatis molendina duo et cambas ii, et hortos cultos ii, et curticulos x, pratum unum. Precariam ubi sunt mansi xxiv, S. quam Sigebertus tenet cum censu. Obsecrantes ut nullus successorum nostrorum, quod Deo auctore a nobis constitutum est, exinde aliquid minuendo subtrahat, nec suis propriis suorumque usibus aliquid impertiatur. Sed hæc quæ divino amore et animarum salute patravimus, inconcussa observent, æqualem et unam nobiscum a Domino mercedem sperantes. Numerus vero canonicorum inibi degentium volumus, atque expresse consolidari nitimur, nisi res addantur, unde facultas subministretur, non transcendat quantitatem quinquagenarii numeri. Verum et cum quilibet divina vocatione decesserit, alius subrogetur, ne præfatus numerus minuatur. Et ut etiam nostræ devotionis auctoritas firmiorem obtineat vigorem, non solum præcepto magni et piissimi Caroli regis, verum etiam dominorum Patrum venerabiliumque coepiscoporum meorum, quorum consensu ista peregimus, canonica auctoritate roborare obnixe decrevimus.

C

Hincmarus sanctæ metropolis Ecclesiæ Rhemorum archiepiscopus subscripsi.

Ansegisus Senonum archiepiscopus subsc.

Wenilo Rothomagensium archiepiscopus subscripsi.

Rothadus Suessonicæ Ecclesiæ episc. subscr.

Immo Noviomagensis Ecclesiæ episc. subscr.

Lupus Catalaunicæ civitatis episcopus subscr.

Folcoinus civitatis Morinensis episc. subscr.

Theodericus Ecclesiæ Cameracensis episcopus subscripsi.

D

Ragenarius Ecclesiæ Ambianensis episcopus subscripsi.

Erpoinus Silvanectensis Ecclesiæ episcopus subscripsi.

Datum in ipsis Kalendis Martiis in civitate Suessionis, ante altare sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, anno xxxv regni domni Caroli regis gloriosi, qui hoc privilegium sua pietate consensit, et regia auctoritate roboravit, indictione viii (*anno Christi* 875).

ANNO DOMINI DCCCLXXXI.

HERICUS
ANTISSIODORENSIS MONACHUS.

NOTITIA HISTORICA.

(Apud Fabricium, Bibliotheca med. et inf. Lat.)

HERICUS, sive *Herricus*, corrupte *Liricus*, vel *Firicus*, monachus Antissiodorensis ordinis Benedictini circa annum 880, teste Sigeberto Gemblacensi, cap. 104. scripsit carmine ad Carolum Crassum jam imperatorem : *Vitam S. Germani Antissiodorensis* libris VI in Actis Sanctorum, tomo septimo Julii 31, ex edit. Paris. 1543 in-12. Gaspar Barthius, qui plura loca Vitæ Germani illustrat in suis Adversariis, etiam *hymnum* publicavit XXXIV, 20. Libros duos *de miraculis* ejusdem Germani prosa scriptos jam ediderat Labbeus tomo I Bibliothecæ novæ mss., pag. 531, 569. *Sermonem* adhuc ineditum in hunc Germanum laudat Mabillonius. *Vita S. Albani* martyris, quam versibus scriptam Possevinus memorat (Hericus hic illi est *Henricus Luxoviensis* ; confer Vossium, pag. 332.), exstat initio quarti libri Vitæ S. Germani, ut in Actis Sanctorum tom. IV Junii, pag. 831, recte observatum. *Epistolas* ejus plures et *sermones* laudat Trithemius cap. 289, de S. E., et illustrium Benedictinorum II, 56. Ex sermonibus illis nonnulli leguntur in Homiliario Pauli Diaconi, quos a recentiore manu additos esse oportet. Vide si placet tomum XIII Bibliothecæ Græcæ, pag. 795. Ex homiliis ejus in Joannem nonnulla Combefisius Bibliothecæ suæ concionatoriæ inseruit, qui vocat *luculenta, erudita et sat stylo nitida*. Thomas Aquinas citat jam sub Bedæ, jam sub Alcuini nomine. His addere denique juvat quod Mabillonius pag. 422 seq. Analect. (editionis veteris tom. I, pag. 413) in lucem protulit *Versus elegiacos ad Hildeboldum* Antissiodorensem Episcopum, quos Hericus hic monachus præmiserat *Collectaneis* suis, de quo hæc adnotat editor doctissimus : « Heiricus, seu Hericus Ericusve, natus est in agro Antissiodorensi, in vico ab ipsius nomine dicto *Hery*, duabus leucis infra urbem, ad fluvium Armentionem : qui locus hactenus cœnobio S. Germani subjectus est. Puer, ut puto, eidem monasterio traditus, Haymonem, postea Halberstadiensem episcopum, et Lupum, abbatem Ferrariensem, præceptores habuit adolescens, uti ipse in his versibus testatur (*a*), quæ *Præfatio* est *in Collectanea* ex ore præceptorum suorum excerpta. Hæc *Collectanea* in codice Corbeiensi ante annos septingentos manu descripto cum *Vita sancti Adelhardi abbatis* compacta reperiuntur. In his fragmenta referuntur primo ex Valerio Maximo : tum ex Patribus, Hieronymo, Augustino, Beda et aliis. Plura alia scripsit Hericus, ut *Gesta episcoporum Antissiodorensium*, collaborantibus Rainogala et Alago canonicis, ut patet ex capite 39, ubi Hericus *Theosophus simul et monachus* appellatur. Denique et *homilias in Evangelia* composuit, testante imprimis Honorio Augustodunensi IV, 49, cui consentit Joan. Trithemius c. 289, » etc.

(*a*) Hic præceptorum sunt ludicra pulchra duorum,
Quis ego præsulibus ingenium colui,
His *Lupus*, his *Haimo* ludebant ordine grato, etc.

HERICI MONACHI
PRÆFATIO

In suas sexaginta quatuor homilias de Tempore et Sanctis.

(Pez., Thesaurus Anecdotorum novissimus.)

Ego humilis frater Heinricus monachus, prædilectorum Patrum commonitus petitionibus, quatenus *homelias*, id est vulgares sermones, pro facultate mei ingenii edam. Quibus obsecrationibus aures inclinavi, licet non sponte, sed quasi invitus, spem tamen ponens in eum, qui aperit : *Aperi os tuum,* etc. Et etiam propter laudem divinam excolendam tale onus causa devotionis et obedientiæ subii laborem. Quapropter universitati vestræ supplico sicut inscius ad bellum, qui nescit inire duellum vel ut precibus vestris obnixis accinctus sic discrete ac lucide valeam inchoare opusculum, ut primum medio, medium non discrepet imo : hoc etiam expostulans attentius ab illis, qui forte causa deductionis velint huic opusculo insudare, si quid corrigendum in eo invenerint, charitativæ lima correctionis studeant diligenter polire. Sancti Spiritus gratia dignetur nobis adesse, qui spem nostram ad mysterium Incarnationis Filii Dei figimus sic exordiendo : *Ecce veni t desideratus*, etc.

Incipit prima homilia de Ante Natale Domini.

Appropinquante jam sacratissima solemnitate, qua Salvator noster inter homines nasci misericorditer voluit, etc.

HERICI VERSUS

Ad HILDEBOLDUM *Antissiodorensem episcopum*

IN COLLECTANEA SUA.

Hildebolde, tuæ requies et gloria plebis,
Magnus honore soli, major honore Dei :
Excipe dignanter quod porrigit ecce prudenter
Heiricus, capitis plenus amore tui.
Porgere parva pudet, cum maxima tu merearis :
Attamen ex minimis pendere magna decet.
Quique dat hoc modicum, jam plus tribuisse proba- [tur :
Quodque est, quodque potest, is ibi nempe dedit.
Hic præceptorum sunt ludicra pulchra duorum.
Quis ego præsulibus ingenium colui.
His Lupus, his Haimo ludebant ordine grato,
Cum quid ludendum tempus et hora daret.
Humanis alter, divinis calluit alter,
A Excellit titulis clarus uterque suis.
Hæc ego tum notulas doctus tractare furaces,
Stringebam digitis arte favente citis.
Nec prius illa mihi liquido disponere versu
Cura fuit, nisi nunc cum tibi dando forent.
His violis animum, Pater, oblectare memento,
Cum tibi curarum pondere pectus hiat.
His naturalem frontis vultusque nitorem
Accumula, quotiens lætior esse voles.
Hoc si tranquillo sumens dignabere vultu,
Mox comm... an gratius ardor erit.
Hæc Lupus, hæc nitido passim versabat in ore,
Compensans aptis singula temporibus.

INCIPIUNT COLLECTANEA.

Ex libris Valerii Maximi memorabilium dictorum et factorum.

Sulpicio sacerdoti inter sacrificandum lapsus apex B de capite sacerdotium abstulit. Occentus soricis auditus Fabio M. dictaturam. Tarquinius rex quondam, quod librum secretorum civilium cuidam scribendum dederat, culleo insitum in mare præcipitavit, etc.

VITA SANCTI GERMANI

EPISCOPI ANTISSIODORENSIS

AUCTORE

HERICO MONACHO

A stilo Constantii [a] *soluto ad ligatum revocata ; ex vetustissimo ms. Lobiensi, collato cum perantiquo codice Lugdunensi et ms. Belfortiano.*

(Apud Bolland., Julii tomo VII.)

[b] EPISTOLA AUCTORIS DEDICATORIA

AD CAROLUM (CALVUM),

REGEM SIMUL ET IMPERATOREM PRÆCELLENTISSIMUM.

Immortalibus sceptris prædestinato, regumque C omnium præcellentissimo CAROLO, perpetuo triumphatori ac semper augusto, HERICUS, cœnobitarum extimus, instantem ac perpetuam in Domino felicitatem.

1. Quoties memoria replico, altitudinem vestram

[a] Auctoris Vitæ prosaicæ ejusdem Germani Antissiodorensis, quæ apud Bollandistas Vitæ metricæ præmittitur. EDIT.

[b] In Cod. Lugdunensi legebatur hic titulus: *Commendatio sequentis operis ad gloriosum regem Karolum per epistolam facta.* Porro de hac epistola consulendus est necessario Commentarius noster prævius (*scil. Bolland.*), § 4, a num. 39. Exstat vero eadem, sed truncata, apud Chesnium, tom. II, pag. 470.

[*Belfort.*, tuam *ubique*] sceptra paterna non modo virtute, consilio prudentiaque regere ; verum etiam non minore studio ex intimis sapientiæ speculis, veræ pulchritudinis colores ducere, hisque tempora, perditis fœdata moribus, informare ; subinde in spes optimas erigor, ejusque sæpe numero, quæ ante nos dicta est, sententiæ veritate repungor, felicem fore rempublicam, si vel philosopharentur reges, vel philosophi regnarent. Quanquam non insciens sim, eam quæ nunc respublica dicitur, usque adeo vitiorum omnium proluvie obsolevisse [*al.*, insorduisse], ut de ejus salute merito desperetur a pluribus, quod nec virtute subigi, nec sapientia patitur moderari. Multa sunt vestræ monumenta clementiæ, multa symbola pietatis : illud vel maxime vobis [*Belfort.*, tibi *singulariter ubique*] æternam parat memoriam, quod famatissimi avi vestri Caroli [a] studium erga immortales disciplinas, non modo ex æquo repræsentatis ; verum etiam incomparabili fervore transcenditis : dum quod ille sopitis eduxit cineribus, vos fomento multiplici tum beneficiorum, tuum auctoritatis usquequaque provehitis ; imo (ut sublimibus sublimia conferam) ad sidera perurgetis. Ita vestra tempestate ingenia hominum duplici nituntur adminiculo ; dum ad sapientiæ abdita persequenda omnes quidem exemplo allicitis ; quosdam vero etiam præmiis invitatis.

2. Huc accedit illud veritatis inexpugnabile argumentum, quo se vestra singularis prudentia contra emergentes forte querimonias circumspecta satis ratione tuetur : ne enim nostra inertia, quæ suam sponte amplectitur cæcitatem, velum sibi excusationis de ignorantia obduceret, neve de præceptorum inopia merito causaretur, id vobis singulare studium effecistis, ut sicubi terrarum magistri florerent artium, quarum principalem operam philosophia pollicetur, hoc ad publicam eruditionem undecunque vestra celsitudo conduceret, comitas attraheret, dapsilitas provocaret. Luget hoc Græcia, novis invidiæ aculeis lacessita : quam sui quondam incolæ jamdudum cum Asianis opibus aspernantur, vestra potius magnanimitate delectati, studiis allecti, liberalitate confisi : dolet, inquam, se olim singulariter mirabilem, ac mirabiliter singularem, a suis destitui : dolet certe, sua illa privilegia (quod nunquam hactenus verita est) ad climata nostra transferri. Quid Hiberniam memorem, contempto pelagi discrimine, pene totam cum grege philosophorum ad littora nostra migrantem. Quorum quisquis peritior est, ultro sibi indicit exsilium, ut Salomoni sapientissimo famuletur ad votum.

3. Itaque, Cæsar invictissime, pene est, ut univer-
A sus orbis novas in te struat controversias, novis adversum te declamationibus invehatur : qui dum te tuosque ornamentis sapientiæ illustrare contendis, cunctarum fere gentium scholas et studia sustulisti : sublatis enim præceptoribus, confine et consequens est, facile omnium ingenia otio congelasse. Ita namque spretis cæteris, in eam mundi partem, quam vestra potestas complectitur, universa optimarum artium studia confluxerunt ; ut verisimile habeam, jamdudum eas humanæ perosas inertiæ, terris penitus excessisse, nisi vestræ integritatis amplitudine tenerentur ; in qua etiam unicum suæ professionis culmen ac fastigium (ut palam eminet) mirabiliter collocarunt. Hinc est quod, cum sit perantiqua sententia, silent leges inter arma ; hæc tamen, tam
B belli quam pacis tempore, apud vos plurimum semper obtinent dignitatis. Ita ut merito vocitetur schola palatium : cujus apex, non minus scholaribus quam militaribus consuescit quotidie disciplinis. Quidquid igitur litteræ possunt, quidquid assequuntur ingenia, vobis debent ; vobis, inquam, qui natus ad agendum semper aliquid dignum viro, cum virtute præcellitis, tum etiam sapientia refulgetis.

4. Quorsum ista protulerim, illud in causa est : divæ memoriæ Lotharium, vestræ filium majestatis, annis puerum, mente philosophum, ingenue profiteor animi indole et solertiæ opibus (ut vobis uni concedam) præ cæteris sui ævi mortalibus exstitisse pretiosum. Is, quod vestra dispositione et Deo devotus, et beato Germano ad educandum fuerat com-
C mendatus, tantum devotionis in sanctum, tantum ardoris in locum conceperat, ut vitam illius mors livida nobis merito invidisse putetur [b]. Cumque esset divini puer ingenii, atque erga rerum notitiam summe studiosus, contigit, eum in una dierum, libri cujusdam abdita [*Cod. Lugdun.* penita] perscrutantem, geminas epistolas offendisse : in altera earum, sanctissimus Aunarius, sextus post beatum Germanum Autissiodori episcopus, Stephanum Africanum presbyterum, ut vitam ejusdem sanctissimi patris nostri Germani metrica ratione digereret, precibus ambiebat : in altera idem Stephanus, præfato se pariturum pontifici, ex rescripto significabat. Quarum formam epistolarum hic quoque interseri optimum factu judicavi ; ut ratio regiis auribus in-
D sinuanda, omnem ambiguitatis scrupulum valeat eluctari [c].

5. Epistola Aunarii episcopi ad Stephanum presbyterum Africanum [*al.*, provinciæ Africæ]. « Dilectissimo atque amantissimo, et internæ mihi vinculo charitatis connexo fratri Stephano presbytero, Auna-

[a] *Carolum Magnum* intellige, Ludovici Pii patrem, Caroli Calvi avum. Cod. Lugdunensis semper scribit *Karolum*.

[b] Obiit *Lotharius*, Caroli Calvi filius et cœnobii *S. Germani* Antissiodori abbas commendatarius, circa festa Christi natalitia, hoc est, vel in fine anni 865, ut innuunt Annales Bertiniani apud Chesnium ; vel ineunte 866, ut indicat S. Ado in Chronico circa finem. Vide et Annales Benedictinos ad an. 865, num. 35.

[c] Exstat utraque, quæ sequitur, epistola etiam in Historia episcoporum Antissiod., cap. 19. Præfuisse autem Ecclesiæ Antissiodorensi statuitur *S. Aunarius* ab anno Christi circiter 571 usque ad 603, quod amplius examinari poterit die 25 Septembris, quo colitur.

rius gratia Dei episcopus, in Domino æternam salutem. A

« Tuæ nobis doctrinæ multis jam experimentis approbata prudentia compulit nos quamdam tuis humeris imperiosam superponere sarcinulam : sed eam, quæ tibi non sit oneri, sed honori : nec quæ deorsum iniquo pondere premat, sed quæ potius cœlum usque sustollat. Cognitum tibi est, charissime frater, quæ sit humanarum mentium diversitas, et quemadmodum studia in contraria non solum inane vulgus, verum etiam universa scindatur nobilitas. Et quidam quidem prosaico oblectantur stylo; quidam autem numeris se rhythmisve ac cantibus versuum delectari fatentur. Ergo ut omnium votis occurrerem, et nullus suo desiderio fraudaretur, placuit mihi, ut Vitas beatissimorum Professorum quasdam pede libero describerem, quasdam vero B lege metrica impeditas digererem. Ob quam rem obsecro unitam mihi tuæ dilectionis amicitiam, ut beatissimi Germani episcopi Vitam in versuum qualitatem commutare non desistas : sancti vero Amatoris prosaica modulatione describas : ut sectatores apostolicæ prædicationis effecti, omnibus omnia efficiamur, et nulli quidquam debeamus, nisi ut invicem diligamus. Individuam mihi charitatem vestram divina custodiat pietas, venerabilis frater. »

6. Rescriptum antefati presbyteri : « Domino beatissimo et apostolicis infulis decorato, patri spiritali, Aunario episcopo, Stephanus, omnium servorum Christi famulus.

« Decursis litteris apostolatus vestri, quo sancti desiderii ardor, summa alacritate pertendat, luce C clarius approbavi. Est igitur devotionis vestræ propositum, virorum opinatissimorum Germani et Amatoris floridæ vitæ nobiles actus describere. Sed ad eos lepidissimi callis vestri dirigatur intentio, qui possint virtutum [a] lumina æquiperis affatibus inspicare. Verum ego, cujus iners ingenium gemino rigore torpescit, et lingua balbutiens faucium inter raucidulos cursus squalido situ impedita, non loquitur, sed stridet potius ; quomodo potero divinitus inspirata virorum sanctissimorum munera polito expedire sermone ; qui nec privata possum humano casu confecta negotia explicare ? Ridiculo (ni fallor) inexplicabili ac ludibrio semet impedit, quisquis ultra virium suarum possibilitatem onus assumit. Nonne ferarum sectatores si minus captiosa indu- D stria formaverit, audax temeritas pessumdabit ? Nunquam tiro victoriæ monumenta parma depicta gestabit, si eum docta veterani exempla non instruxerint. Nunquam etiam aeris patulum iter tutus ales resecabit, cui prævia dux penniger mater non fuerit. Jacebit profecto fluctuum elisione truncatus, quisquis suæ procacitatis fisus auctoramento, indocilem ratis dexteram ingerit clavo. Sic unusquisque in diversum imperitiæ hamo inscinditur, si doctorum favoribus minime adjuvetur. Ergo, beatissime vir, quæso, ut illa mihi culmen apicis tui imponat, quæ facile me posse perficere non dubitat. Si tamen et in hoc opere, quidquid illepide aut infacete rustica garrulitas digesserit, æquanimiter feras, aggrediar ; et faciam, quæ paterna imperat ac jubet auctoritas. Vale longum in tempus, domine semper meus et apostolice papa. »

7. His sollicita lectione decursis, tandemque relatu assistentium hujusmodi opus penes nos nunquam et nusquam paruisse comperiens, multa animositate correptus, quod tantum opus frustra hominum notitiæ deperisset, per dies aliquot internis animi angoribus carpebatur. Tandemque me, qui tum recens scholis emerseram, convocato, dolorem aperit intestinum ; utque ei, si qua possem, ratione mederer, importunius contestatur : scilicet ut, quod elaboratum quondam in præfatis epistolis legerat, iterarem ; actusque Germani præcellentissimos a prosa in metrum, desideriis illius satisfacturus, transfunderem. Expavi (fateor) negotium, et supra vires esse reputans, quod imponebatur, quoad potui, colla subduxi. Objectu tandem regularis capituli addictus, quod etiam impossibilia præcepta abbatis minime refugienda præscribit, suscepi quidem (ut par erat) jubentis imperium, quanquam nulla virium conscientia, verum, ut institutio præmonet regularis, de charitate confidens, et de adjutorio Dei obediens. Vix primas operis partes attigeram : et (heu misera humanæ conditio sortis !) abbas ille meus, prope diem futurus in orbe terrarum mirabilis, teneros excedens artus, intempestiva sæculum morte deseruit. Hic casus tam lugubris, tam acerbus omnia mihi studia, omnes curas excusserat ; nisi probabilis illa sententia animo subvenisset ; dolorem tempore minui ; quodque diuturnitas allatura esset, quæ maximos luctus vetustate tollit, id nos anteferre consilio prudentiaque debere. Hac cogitatione animum impuli, ut vivo morigeratus fueram, etiam mortuo obsequi, inque defuncti gratiam, cœpto operi perfectionis pertinaciam admovere. Institi, ut potui ; et non invita Minerva, voluntati bonæ laxas permittens habenas, conceptos interdum luctus musarum colludio, tanquam noti cujusdam medicaminis arte, levabam.

8. Confectum sane opus in publicum edere displicebat ; quod, cui illud destinarem specialiter, non

[a] *Æquiperis affatibus inspicare.* Ita optimus codex noster Lugdunensis. Pro quibus legitur in ms. Belfortiano : *convenienti oratione celebrare.* Sed ms. illud passim interpolatum est. In Hist. epp. Antissiod. habetur : *æquiparis afflatibus inspicere.* Non recte. Est enim sensus auctoris : Quære tibi alium scriptorem, O præsul Aunari, qui possit SS. Amatoris et *Germani* virtutes tam excellentes non inferiori eloquio illustrare. Itaque *virtutum lumina,* seu faces, *æquiperis affatibus inspicare,* est virtutes illas sic ornare dicendo, ut inspicatæ (id est in spicæ modum concisæ) per rhetoricam faces videantur, cujus ope luculentius, quam per se possit, quaquaversum lumen effundant. Usus est eadem voce Virgilius lib. I Georgic., vers. 291,

> Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
> Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto.

satis animo deliberaveram. Diu cunctanti vos, Cæsar A præcellentissime, vos, inquam, intestatæ prolis hæres proximus occurristi; ejus bona ad vos lege redierunt. His animo subductis, ausus sum [*Cod. Lugd.* ausum cœpi] hoc litterarum ad vestram majestatem præmittere, quæ sequentis operis continentiam, præstructo rationis ordine, commendarent. Habe igitur post funus dilectissimi filii hæreditarium pignus, quo et defuncti memoriam suaviter refricare, et integre fidelis famuli devotionem advertere valeas; qui te nullo modo passus sum extremi saltem muneris utilitate fraudari.

9. Confeci præterea ex miraculis præcellentissimi Germani opusculum aliud geminis distinctum libris; in quo quia vestri tum nominis tum temporis mentio frequentius agitur, vestræ nihilominus illud malui B celsitudini dedicatum [*al.*, dedicandum]. Accipe et hoc; cumque erga Germani reverentiam animum concipe, qui regiam sane deceat majestatem. Et quanquam astuti sit, omnia ad suam utilitatem referre; in hoc tamen et pro hoc, quantus quantus est, labore, beati potius Germani laudem, quam personæ propriæ requiro favorem: quem quanti faciam, facile pernosse potestis, si nostri tenorem carminis ordine percurratis. Longi itaque sudoris usuram eam captare percupio, ut glorificetur Deus in miraculis, qui voluit esse admirandus in sanctis: ut sanctissimo Germano in terris veneratio crescat et gloria, qui hanc in cœlestibus obtinuit per bonorum operum incrementa: ut acquiratur ædificatio legentibus, pax credentibus, salus imitantibus, immortalitas in fide perseverantibus: qua ut perpetuo polleas, et optamus et indefesse oramus, regum maxime, triumphator perpetue ac semper auguste.

AUCTORIS INVOCATIO.

Phaleucio hendecassyllabo descripta.

10. Æternum specimen, decusque rerum,
Causarum series, origo lucis,
Naturæ columen, paterque veri,
Fons et principium, bonique summa,
Hac te suppliciter canemus oda:
Oramus, capias ab ore munus.
O fecunda Τριὰς Μονάς que [a] simplex,
Seu te distribuant, Ελληνας κατὰ [b],
Οὐσίαν Μίαν εἰς τρεῖς ὑποστάσεις [c];
Seu, sicut Latius fatetur orbis,
Μίαν ὑπόστασιν, Τρία πρόσωπα [d]:
Idem semper es, idem [*Belfort.*, idem et] ipse [constas,
Gignens, ingenitus, Pater vocaris.
Te Natum genitum σοφία plaudit: C
Vivax Spiritus, ex utroque manas;
Personisque tribus sacramus unam,
Unam colligimus in his Θεῶτεν [e];
Quæ sic dicta placet, quod omne cernat [f];
Seu quod sic potius per omne currat [g],
Ut nusquam tamen extra [h] se feratur
Cum sit motus, et idem ipse status,
Et motus stabilis; ut olim aiunt,
Status mobilis atque: sic priores
Dixisse invenio et peritiores.
11. Ὢν [i] substantificum, τόποςque [j] rerum;
Per seipsum bonitas; ἰδέα mundi;
Per seipsum sapiens; ἄναρχος [k] idem:
Non est; nam superest, et esse præstat;
Hoc non est, nec id [*C. Lugd.* hoc] est; sed ex- [stat omne;
Non hic, non ibi; sed per omne totus.
Μικρός και μέγαλος μέσοστε Θεός [l]:
Μικρός, dum minimis opem ministrat:
Μέσος, intima dum gubernat æque: C
In magnis μέγαλος probatur idem,
Sic parvis, mediis, adestque magnis,
Ipse individuus, manensque totus.
Ὢν ἀρχὴ, μέσον, ὢν τέλουστε πάντων [m].
Ex ipso quoniam, per ipsum atque

[a] Hellenizat hic passim Hericus; est autem Τριάς *Trinitas*, μονάς *unitas*.

[b] Ἕλληνας κατὰ, *secundum Græcos*.

[c] Id est, *substantiam unam in tres personas*.

[d] In margine addebatur hæc nota, ipsius, ni fallor, Herici: « Differentiam facit S. Dionysius, cæterique doctores Græci inter οὐσίαν, id est *essentiam*, et ὑπόστασιν, id est *substantiam*: οὐσίαν quidem intelligentes unicam illam ac simplicem divinæ bonitatis naturam; ὑπόστασιν singularum personarum propriam et individuam substantiam: dicunt enim secundum illum priorem versiculum, D unam essentiam in tribus substantiis. Sanctus autem Augustinus, cæterique Patres Latialiter scribentes, fidem sanctæ Trinitatis exprimunt, dicentes unam substantiam in tribus personis. Una eademque fides est in omnibus, quamvis significationum videatur esse diversitas. » Sublata nunc difficultas, postquam ὑπόστασις Latine dici cœpit non *substantia*, sed *subsistentia*.

[e] Θεῶτεν pro θειότητα seu θεότητα, *divinitatem*.

[f] Quasi θεότης dicta sit a θεάομαι, *specto, video*.

[g] A verbo θέω, *curro*.

[h] *Extra* secundam habet longam. Vitiosum ergo hic metrum. Sed non adeo in hisce scrupulosus fuit auctor noster; ut exemplis infra sexcentis patebit. Quæ proinde ne notanda quidem putamus, nedum ex interpolato ms. Belfortiano pueriliter emendanda; cum codex Lobiensis Lugdunensisque consenserint. Sic autem hunc versum corrigit ms. Belfortianum:

Ut se nunquam alio feratur extra.

[i] ὢν masculinum pro ὂν neutro, quod Latine nunc *ens* dicimus.

[j] Τόπος, *locus; omnia quippe intra ipsum sunt*. Notæ mss. cod. Lugdun.

[k] Ἄναρχος, *principio carens*.

[l] Id est, *Parvus, et magnus, mediusque Deus*; ubi μέγαλος pro μέγας.

[m] Id est, *Ens principium, medium et finis rerum omnium*.

Sunt quæcunque vigent; ad ipsum æque A
Tendunt omnia, tanquam ad quietem.
Ipsum πρωτότυπον [a], eumdem ipsum
Affirmant nihilum, plus ut stupescas;
Incomprehensibilis quod exstet omni
Naturæ, superans νοερὸς λόγοστε [b]:
Qui dum non capitur, nihil vocatur;
Apparet quoties θεωφανιις [c],
In quiddam ex nihilo venire fertur.
Scribunt, hoc nihilo creata cuncta.
Hinc est, quod tenebræ vocatur idem:
Ψαλμίστης [d] etenim sacer sic inquit:
Sicut sunt tenebræ, sic lumen ejus;
Optanti quoniam, sed haud valenti
Spectari, tenebræ putantur atræ;
Non accessibilem colitque lucem. B
12. Cum se sic habeant fluenta veri,
Ultro concipias, subest necesse,
Nullis nos animis, lepore nullo,
De vero proprium bonoque summo
Præfinire Deo; nec esse promptum,
Qualis, quantus item, quis esse possit.
Oratu melius propinquiusque
Legabis [e] animo si quid subornas [f]:
Orari placidis vult ille verbis,
Largiri facilis, dedisse promptus.
His ergo modulis adito Patrem,
Patrem cum Genito, piumque Πνεῦμα [g]:
Lux, et nostra salus, redemptioque,
Largitor φύσεως, χάριντε præsta [h],
Lumen glaucividas [i] agens in umbras, C
Cæcis ἐμπυρίος [j] reclude cœlos.
Quondam θεσμοφόρον [legislatorem] Moysen te- [cum
Εἰς γνόφον [k] Sinai sic indidisti,
Quærentes valida juvato dextra,
Quando non potis est adire tete
Cuiquam, des nisi tu venire per te:
Ostendas faciem decet tamen te
His, qui nil aliud petunt, nisi te:

[a] Id est, *exemplar principale.*
[b] B., νώας λόγουστε, id est, *intellectus rationesque.*
[c] *Pro* θεφανί οις θεωφανίαις « Θεωφάνια autem est, » ut ait Maximus divina manifestatio, quæ fit ex condescensione Verbi divini ad humanam naturam, et exaltatione ejusdem naturæ ad prædictum Verbum per divinum amorem. » Not. mss. cod. Lugd. D
[d] *Pro* Ψάλτης.
[e] *Pro allegabis,* not. mss.
[f] *Latenter præparas,* ibid.

Nam nec hoc [*B.*, Namque hoc nec] poterunt, [nisi sit ex te.
Nubes rumpe, malasque φανταςίας
Quis mentis acies reverberata,
Pure non sinitur Deum tueri,
Ceu se invisibilem videre præstat
His, qui lucifluum sitire fontem
Noverunt, requiem, suumque finem.
13. Quod restat siquidem, quod instat, in- [quam,
Præsentes operas tui indigentes
Componat, petimus; favensque voto,
Et sensus cumules, et ora solvas;
Ut mutis liquidæ fluant loquelæ
Largiri solitus, nec impotenter.
Germano titulum parare laudis
Urget materies, amor coarctat,
In te mirificus, puer Lothari;
Cui fas non fuerit negare quidquam,
Non os, non animum, nec illa certe,
Quæ sunt officiis amica pulchris.
Id quo congrue, quo fiat decenter,
Et spes omnimodas, speique summam
In te conferimus, repertor artis,
Qua pectus hominis præominatum [l]
Scandit sidereos honore campos,
Distinctum beluis nitore mentis [m].
Non hæc ob meriti beatitatem
Germani peto, sed per almitatem,
Si quid lucifluum peregit ille,
Quod laudi fuerit Patri superno;
Si vexilla tui secutus heros,
Oppressit rigidum severus hostem;
Si jejunia, si cruces iniquas,
Si noctes tulit idem inquietas;
Si non extimuit maris minaces,
Securus pelagi, subire fauces;
Si quidquid gladius, potestque flamma,
Contempsit patiens amore Christi.

[g] Spiritum.
[h] Id est, *caliginosas.* Not. mss.
[i] Id est, *qui dedisti naturam, largire et gratiam.* Not. mss. Cod. Lugd.
[j] *Pro* ἐμπτρίους.
[k] In caliginem.
[l] Id est, *Quodam quasi omine confortatum.* Not. mss. Cod. Lugd.
[m] Id est, *acumine rationis.* Ibid.

ALLOCUTIO EJUSDEM AD LIBRUM,

Δικώλῳ διστρόφῳ *decursa* [a].

14. Si te perliquido tuemur ore,
Nec ludunt insomnia mentem,
Non illud tulerim, libelle, frustra,
Quod tanti popularia ducis;
Natalem latebram ut perosus, ultro
Insano oblectere tumultu.
Nonnihil miserum characterizant [b]
Tædia secreti: nec amica

[a] Hæc *Allocutio* hoc loco legitur in optimo codice Lugdunensi; quamvis desit mss. Lobiensi et Belfortiano.

[b] Sensus est: Hæc malæ fortunæ tibi, o libelle, impendentis indicia sunt, quod secretum oderis, quodque non refugias differasque, saltem tantisper,

Quod semper studiis sigilla castis
Tantisper refugis [a] : licet illam,
Quæ fertur, Danaen ahena turris
Auripluo vix texit ab imbri.
Quid tam turmivomæ juvant plateæ ?
Quid refluæ dicacibus urbes ?
Quem necdum tetigit littura ; necdum,
Sordibus explosis, color auxit.
Si non insipidus deerrat augur :
O nimium passure pudoris !
Vulgant, Bucolicen labore trimo
Cultius explicuisse Maronem,
Septenis itidem polibant annis
Quadrifidam sudore Georgen.
Exin Ænedas in arma pulchros
Endecas ad limamque redegit.
Nec libras animo, quid ille ; quid nos ;
Quid potuit spes altera Romæ ;
Quid possit minimus minorum impar,
Nec minimos tamen inter habendus.
Et, ni proripias in ora vulgi,
Impatiens, clavemque recusas ?
15. Invitum quatiunt severa vatem
Omina, terrificique sonores :
Virtus gnostica nec sinit volentem
Importunis parcere verbis :
Hæc nolens capies, volens itemque :
His nos ἀν' τιλέγοντα [b] subimus.
In vulgus venies, favente voto.
Pro, quanto jactabere fluctu !
Hic fœdum spuet : hic, coacta nare,
Succinet infandumque inimicumque :
A Hic plausum manibus dabit profanis ;
Hic ter succutiet pede terram :
Verrucas [c] alius scaturientes,
Etsi nulla tamen patet usquam,
Disquiret digito, notabit ore,
Integra quippe invertere doctus.
Et quo perditior quis ac profanus,
Acrius hoc tolletur in iras.
Tandem ludibrio subactus omni,
Μυροκότου [d] trudere taberna,
Aut nardi modicum feres, piperve,
Et si quid chartis amicitur
Ignavis [e]. Monitor, repulsus olim,
Abstiterit ; nec cura mederi [f].
16. Neu te consilio querare nostro
Fraudatum, id [g] tecum ipse referto :
B Qua frontem titulus præordinabit,
Nemo ὄνομα [h] præfixerit auctor :
Germanus subeat prioris arcem
Auspicii ; hic primordia signet.
Hoc forsan poteris inerme vulgus
Temnere, seu discrimina mille.
Tanti nominis obicem protervæ
Vix ausint sprevisse phalanges.
Mitescet rabies : sputisque parcent,
Et cynico [i] incrudescere dente.
I nunc, Mæoniis [j] adacte pennis,
I dextro, liber, alite felix.
Nec te non monitum, nec insuasum
Olim discessisse graveris.
Quod restat, dubiis remitte fatis.
Teque utinam meliora sequantur !

sigilla rumpere, quæ castis studiis tam necessaria sunt. Nam si Danae, Acrisii filia, ab impudente Jove ne in ahena quidem turre satis tuta fuit ; quid de te fiet, qui nec occludi vis, nec delitescere ?

[a] *Sup.* rumpere.

[b] Id est, *contradicentem.*

[c] Id est, *vitia carminis.* Not. mss.

[d] Id est, *unguentarii.*

[e] *Ignavis*, id est inanibus, quæ quia nihil continent lectu dignum, sordidis usibus adhibentur.

[f] Id est, quod si unquam eo redactus fueris, libelle, tum vero te ego, qui nunc moneo, fortunæ te tuæ permittam ac prorsus abdicabo.

[g] Nempe consilium.

[h] Id est, *nostrum.*

[i] Id est, *canino* seu *invido.*

[j] Id est, *Homericis.*

LIBER PRIMUS

Vitæ magni Patris GERMANI, *de prosa in metrum transfusæ.*

CAPUT PRIMUM.

Sancti patria, nobilitas, studia, conjugium, honores, amor venationis, et superstitio.

17. Celtica qua Medios exporgit Gallia tractus,
Quaque est vel terris, vel mitior illa colonis,
Urbem haud incelebrem Galli posuere priores,
Uberibus glebis et opimi munere Bacchi [a],
Ac prælabentis jucundis usibus amnis [b],
D Magnarum multis quæ se componere possit ;
Autricus a priscis olim vocitata refertur [c].
Ætas posterior pinnas et culmina avitis
Mœnibus imposuit, duri munimina belli,
Ex augmentatis verso cognomine muris
Sive sequax usus dicas, Autissiodorum,
Seu mutilare velis, et dixeris Altiodorum [d],
Nomine diverso res est cumulatior una

[a] De vineis Antissiodorensibus, olim *vini superlativi bajulis*, vide *Le Beuf* in *Præfat. Capti receptique Antissiodori*, pag. 29 et seq.

[b] *Icaunæ* scilicet, vulgo *Yonne.*

[c] *Autricus a priscis*, etc. « Qui Antissiodurum dictum prius Autricum putat, suam geographiæ ignorantiam prodit, » inquit Valesius in Notitia Galliarum, ubi de Antissioduro.

[d] De diversissima hujus nominis apud auctores immutatione, vide ibidem Valesium, ubi et hanc Herici etymologiam rejectam invenies : quia *Dor*, *Dur*, *Deur*, aut *Dour* non mœnia vel muros Celtice, sed aquam significaverit. De qua re nos etiam alibi non semel.

Hæc genitalis humus, hæc Patris patria nostri ;
Finibus his ortus, natalia rura beavit.
18. Haud multis opus est in Sancto nobilitatis
Cognatæ memorare decus, quæ dote gemella
Splendidaque, et locuples, opibusque et germine fulsit :
Indicium documenque rei numerosa retentant
Prædia, succiduis olim notissima chartis [a].
19. Ætatis breve ver et primi gratia floris
Artibus immaduit facili conanime septem [b].
Auxerat infantis largitrix gratia pectus
Muneribus geminis [c] : quodque assolet esse duobus
Gratum et sufficiens, hoc præcumulaverat uni :
Namque ut septenis sapientia nixa columnis
Aptificare domum dilecto in pectore posset,
Ingenium vivax conamen juvit ad omne :
Inque vices animo genitaliter expatianti [d]
Sedulitas prætendit opem studiosa magistri.
Utraque res, moderante Deo, felicia cœpta
Tempora gliscentis jam tunc provexit Ephebi,
Plurima per steriles sparguntur semina sulcos
Proventu modico, vel, ut multum, mediocri ;
At quæ fœcundas ineunt frumenta novales,
Spe manant duplici, cum glebæ, cum sationis ;
Plenaque conspicuo respondet copia cornu.
20. Cumque foret vehemens, animique ad cuncta rapacis,
Nil intentatum, nil denique licuit inhaustum,
Quidquid ab indigenis potuit manare magistris :
Cuncta brevi nam pene puer, citraque juventam
Omnia combiberat. Furit intimus ossibus ardor
Ulteriora sequi, et studiis, ni copia desit,
Otia conterere, studiis impendere sese,
Inque mori studiis. Perparva et vilia scitu,
Si qua patent usquam ; cara et prægrandia censet,
Si qua latent. Erat ingenuis tunc artibus usque
Certus honor, studiisque addebat gloria calcar.
Incitus his animis talique cupidine vinctus,
Quo caput est orbis, rerum permaxima Roma,
Tendit iter, Latii nodos addiscere juris,
Et didicit, palmamque brevi tulit ille laboris.
21. Scire erat haud magnum, si non et posse [e] subiret.
Et stulto sapiens minimum referre putatur,
A Si non et possit. Melius duo vincta feruntur :
Quæ si dispescas, perit alterum : ita alterius res
Altera poscit opem sociam, et conjurat amice.
Ergo ut quæ tecto fuerat meditata cubili,
Post per marmoreas clamare sophia plateas
Posset [f], et obliquis demum dare jura superbis,
Mox ad patricios Juvenis raptatur honores ;
Causarumque actor per publica vota creatus,
Arcuit urbanas juris frænamine lites.
22. Gratatur Latium tanto censore [g] ; fruique
Hoc tantum præsente parvum est ; de posteritate
Cogitat ; utque viro non desit gloria prolis,
Utque viri non destituatur germine Roma,
In consorte thori spes est ; qua rite carere
Haud patiuntur opes, ætasque obnoxia carni,
B Prolis amor, mentis probitas in conjuge pulchra,
Et gazæ, et mores, et casti insigne pudoris.
Qualis ubi visa est, digito patet [h] ; est quia nostris
Rara avis in terris corvoque ignotior albo [i].
23. Usibus innumeris Romanus calluit orbis
Olim. Partem absumpsit edax ex asse [j] vetustas ;
Pars terit antiquis rerum vestigia libris.
Gens fuit illa sagax, et cum bellare perita,
Tum mores formare scia, et componere cauta.
Neu tenera in pueris nævo intabesceret ætas
(Quandoquidem in vitium mens est hæc cerea flecti,
Cumque iter ambiguum (*Belf. et Lugd.*, ambivium) ramosa ad compita vexit ;
Proposuitque viam, Samio præeunte, bicallem [k] ;
Dextra sequi cunctatur iners, votoque maligno
C Læva tenet) visa est ea tum via rectior illi [l] :
Servabat teneros custodia pervigil annos,
Et casti comites, et opis rubrica [m] magistræ
Apposita, et curvos innormans regula mores,
Et pressus ratione animus, vincique laborans,
Ac præceptoris ducens sub pollice vultum :
Signabat trepidas, et adhuc rationis egentes,
Consiliique inopes prætexta [*subintellige*, toga] aptissima mentes,
Dicta, quod hanc Tyrio lymbus prætexeret ostro,
Et super hanc afficta toreumata [n], græculus usus
(A Graiis traxere Itali [o]) index nobilitatis.
24. Hic tum cultus erat. Transcensa puertia postquam

[a] De prædiis *S. Germani* patrimonialibus dicetur in Miraculis Hericianis, num. 19.

[b] Artes liberales, tametsi plures sunt, communiter septem numerantur : grammatica, rhetorica, dialectica, musica, arithmetica, geometria, astrologia.

[c] Id est, *ingenio et studio*. Not. mss. cod. Lugd.

[d] Id est, *naturaliter capacissimo*. Not. mss. ibid.

[e] *Posse*, supple, *scientia uti jam acquisita*.

[f] *Scriptum est :* Sapientia in silentio discitur. *Item :* In plateis dat vocem suam. *Prius ergo in silentio discitur, ut post in plateis vociferetur*. Not. mss. ibid.

[g] *Censores discebantur, qui de moribus judicabant*. Not. mss. ibid. At censorem fuisse Germanum, non dicit Constantius.

[h] Juxta illud : Quam pulchrum est monstrari digitis, et dicier : Hic est ?

[i] *Salomon :* Virum de mille unum reperi ; mulierem ex omnibus non inveni. Not. mss. ibid.

D [j] Ex toto.

[k] *Pythagoras Samius qualitatem vitæ humanæ Y litteræ conformavit*. Not. mss. ibid. Hinc collige, quid *ramosa compita*, quid *via bicallis*.

[l] Sensus est : Genti Romanæ tunc, quando pueritia a vitiis ad virtutem flexu facilis erat, visum est hac pueros ad virtutem via deducere ; iis nempe adhibendo custodes, etc.

[m] Rubrica fabrorum linea, dicta a rubro colore. Ponitur autem pro diligentia magistrali. Not. mss. ibid.

[n] Id est, *bullæ aureæ*. Not. mss. ibid. Non erant autem illæ togis prætextis *affictæ*, sed e collo puerorum suspensæ.

[o] Imo usum hunc ab Etruscis ductum fuisse, docet ac probat Wolfgangus Lazius in Commentariis reipubl. Rom. lib. VIII, cap. 2, ubi de prætexta plura disserit. De bulla vero sigillatim etiam agit lib. IX, cap. 13.

Vestibat teneras molli lanugine malas
(Id bis octonos erat attrectasse Decembres)
Cedebat prætexta togæ, patriisque coævas
Aptabant laribus, puerilia munera, bullas.
Hic trepida optatum sortita infantia finem,
Hic fixit metas : exin bellique domique
Utilis, et rebus quavis in parte gerendis
Quisque putabatur maturo commodus ævo.
Hauserat hoc ævi, juvenisque togatus agebat
Ætatis solidam cumulato robore partem,
Cum super addictas præsulque et dux regiones
Effertur, terris qua Gallicus incubat axis,
Cum vindex scelerum, tum dispensator honorum.
Orbem tum totum [a] victor Romanus habebat,
Qua mare, qua tellus, qua cardo invergit uterque ;
Si quod in orbe fretum, si quis sinus abditus usquam,
Si quod clima fores Phœbeæ lampadis expers,
Si qua fuit regio, fulvum quæ gigneret aurum,
Nil nisi Romani vivebat nominis umbra ;
Arbitrio sancti constabant cuncta senatus.
Sceptra, magistratus, tituli, prætoria, sellæ,
Prætexta [*Belf.*, prætexta et], trabeæ, fasces, insigne tribunal,
Ædilis, quæstor, dictator, juridicusque,
Et, rerum cui summa patet paretque, monarchos,
Et conflandarum per gentes cautio legum,
Et pax et bellum, lis et concordia rerum,
Omnia conscriptis servibant patribus olim,
Quos penes immensi stabat custodia mundi :
Cumque forent clausi resides in parte sacelli,
Divinis quadrum fingebant legibus orbem.
Gestorum series aliquatenus intercepta,
A diverticulo demum repetita placebit.

25. Crescebat meritis mactus successibus heros,
Perfectique sequax, primam tendebat ad arcem [b]
Cursibus impigris ; ne non perfectus ab omni
Parte foret, sacer et præsul jam jamque futurus.
Utque ad letiferas aciem contendere pestes,
Emersasque hæreses [*Belf.*, Hæreticasque lues] unde unde extrudere posset,
Armabat doctam vivax facundia linguam.
Justitiæ doctor, juris quoque norma futurus,
Jure dedit studium discendo ex tempore juri.
Quique pudicitiæ populis documenta daturus,
Et casti cauturus erat decreta cubilis,
Ordine præcipuo legalis fœdera lecti
Suscipit, et casta vitam cum conjuge ducens,
Jura voluptati permisit nulla nefandæ ;
Gignendæ tantum contentus vivere proli.

26. Cumque virum late parentis ab omnia terræ
A Multa fatigaret privatim et publice (*B.*, privata et publica) cura,
Pronior in patrias animum defixerat oras
Affectus genitalis humi, quam mitibus usque
Temperat officiis et molli flectit habena,
Præsens præsentem præsenti numine firmans.
Hæc domus, hæc requies, hæc ablectatio vitæ :
Vel quia fundorum non contemnenda facultas
Hic illi fuerat, juris monumenta paterni ;
Vel quia (terrigenis est quod nonnulla voluptas)
Copia multarum juveni permagna ferarum
Silvestres præbebat opes. Venatibus ille
Deditus, et levium meditans spectacula rerum,
Lascivis animum studiis pascebat inertem [c] :
Cumque foret sacri dilutus fonte liquoris,
B Nudo se tantum gaudebat nomine dici
Christicolam ; luteum sapiebant cætera sæclum.

27. Altoque et lato stabat gratissima quondam
Urbe pyrus media, populo spectabilis omni ;
Non quia pendentum flavebat honore pyrorum,
Nec quia perpetuæ vernabat munere frondis;
Sed deprensarum passim capita alta ferarum,
Arboris obscœnæ patulis hærentia ramis,
Præbebant vano plausum et spectacula vulgo.
Horrebant illic trepidi ramalia [d] cervi,
Et dirum frendentis apri fera spicula, dentes,
Acribus exitium meditantes forte molossis :
Tunc quoque sic variis arbos induta tropæis,
Fundebat rudibus lascivi semina risus.
Fixerat hæc Juvenis, laudis captator et auræ,
C Qua faciles animi pascique capique suescunt.

CAPUT II.

S. Amatoris zelus adversus Germani superstitionem et hujus ira.

28. Urbis amor nostræ, sacrique refector ovilis,
Præsul Amator erat, merito cognomine mactus.
Doctor magnificus, meritorum luce coruscus,
Signorum titulis longe lateque celebris.
Noverat hic rapidis metam præfigere flammis,
Noverat adversas verbo detrudere pestes,
Auribus obstructis aditum prætendere vocis,
Officium vinctis præcepto reddere linguis,
Post funus functis usum concedere lucis :
Omnia qui poterat, sancto dedit omnia posse.
Sancte gregis tutor, qui jure vocaris Amator,
D Non auri aut mundi, verum trans omnia Christi ;
Ne mihi succense, de te perpauca loquenti.
Gestorum mihi dulce foret monumenta tuorum,
Et vitæ totum plectro percurrere textum ;
Sed revocat sumpti series perlonga laboris ;
Nec sinit a cœpto quoquam deflectere calle.
Et te grandiloquos vellem nutrisse poetas,
Qui tibi multicana possent garrire camœna.
Vatibus ut careas, rectorum est culpa tuorum [e].

[a] Per hyperbolen.

[b] *Sapientiæ scilicet et virtutis.* Not. mss.

[c] *Lascivis*, id est castis quidem, sed juvenilibus tamen ac inanibus studiis venandi pascebat animum *inertem*, hoc est ab officii sui curis vacantem, atque interquiescentem.

[d] *Cornua.* Not. mss.

[e] Videtur suggillare episcopos Antissiodorenses, quod artem poeticam non magis in clero foverint.

His aliud dabimus tempusque locumque querelis.
Tu tamen interea præsentibus utere, pastor,
Obsequiis; et si qua meo condigna relatu
Ad nostri poterunt præconia currere Patris [a]
Laudibus illa tuis accedere posse, putato.
Tu pater; ille tuus per Christum denique natus,
Crede mihi, magnæ reputatur portio laudis,
Cum patris in faciem nati laudatur imago.
Narrandi cœptum repetat jam musa tenorem.
29. Insanos ritus et noxia ludicra sancti
Ægre fert animus; nec distulit ille superbos
Incœptus miti jam tum compescere fatu,
Talibus aggressus, captato tempore, verbis:
Cum te frenandis Romana industria terris
Prætulit, et patriæ patremque ducemque tuendæ,
Credidit esse virum; nec res tum credita, vero
Abstitit: esse virum te denique multa coarctant,
Cum titulus generis, tum magni culmen honoris,
Et, quod utrumque regit, divinis accumulatum
Ingeniis pectus, mensque omnis conscia recti.
Sola virile decus levitas fœdatque fugatque;
Sola, inquam, levitas. Insano proxima testis
Abstirpanda suis, en, cum radicibus arbos,
Quamprimum potis est. Sectentur talia divi
Numinis expertes; aliud [*B.*, non ista] professio [nostræ
Relligionis amat, cum [*ms. Lob.*, cui] quid mage [postulet usus,
Quærenti sola occurrit meditatio mortis.
Multa suis gravitas meruit præconia sæclis:
Eximium fecit levis inconstantia nullum.
Desine proclives lubricosque ad devia vulgi
Præcipitare animos. Res est incognita nulli:
Crimina, quæ magnis auctoribus usa [*B.*, acta] ge- [runtur,
Corrumpunt citius; multoque domestica pejus,
Extima quam serpunt; homines cum sponte se- [quaces
Præmonstrata ducum rapiunt exempla suorum.
Ergo age, et omissis, quæ ludicra cumque putantur,
O præstans animi, complectere seria tantum.
Ista repræsentant, quærit respublica qualem,
Signa virum; satis ista decent in principe signa.
Sæpius ista viri præsul stillabat in aurem;
Ille levi ferre [b], et cœptis instare superbis:
Irrita nam celeres rapiebant omnia venti.
30. Certa fuit Juveni visendi prædia quadam
Causa die; cujus tandem progressus ab urbe
Obtulit optatam votis quoque præsulis horam:
Utque erat in Domini solum defixus amore,
Perque hoc humani contemptor jure timoris,
Ascito sacri quamprimum milite cleri
Ridiculi gerulam, capitumque immane feracem
Arborem adit; quantoque potest insistere jussu,
Præcipit inflicto cæsam procumbere ferro.
Cædentum tremuere manus, pavidique verenda
A Majestate ducis, si robora chara ferirent,
In sua vertendas metuebant colla secures.
Cæsores trepido sanctus torpore paventes
Ut vidit, raptam primus tentare bipennem
Ausus, et injecto violanda in robora ferro,
Jam vestrum nemo dubitet succidere, dixit.
In caput hoc unum noxæ reputetur origo:
Dicite, me fecisse nefas. Hoc inquit: et omnis
Paruit imperiis, licet insecura (*B.*, quamvis male- [cauta), jubentis
Turba. Sonat crebris accisa bipennibus arbos,
Ictaque dat gemitus: et cum durissima ferro,
Pondere tum proprio victa, occubuitque, ruitque.
Tum primum admisit solari munere tacta
Subdita terra diem; rebus tum præbita vanis
B Interit, et meritos arbor conflatur in ignes.
Quæque affixa diu fuerant oscilla ferarum,
Pontificis jussu tota pelluntur ab urbe.
Hæc rure abducto fiebant principe cuncta.
31. Fama, quid in cœlo rerum pelagoque geratur
Et tellure, videt, totique est conscia mundo;
Quodque usquam est, toto quanquam sit ab orbe [remotum,
Inspicit, inque cavas penetrat malefida latebras.
Omnia cum didicit, mox omnibus omnia pandit.
Et, quia dicentem sequitur nonnulla venustas
Verborum, crescitque novis facundia causis,
Multa fides illi vulgo præbetur ab omni.
Non ea rem clamore gerit, sed murmure vocis,
Nescio quid, raucum et grave cornicatur inepta:
C Mille trahit secum rumores, mille susurros:
Mistaque cum veris pariter quoque falsa geruntur.
Cumque novis vacuas implet sermonibus auras,
Succedunt comites nonnunquam gaudia cassa:
Nunc timor; interdum rabies invisa furoris:
Advolat hæc juveni, inflicti prænuntia damni:
Arboris occasu spretumque ducem læsumque tri- [bunal (*B.*, spretum læsumque tribunal),
Et sublata sui queritur male jura timoris;
Nec fore se posthac ullius in orbe vigoris,
Si non censori [*pro* censorii] jam tum temerator [honoris
Supplicium toti præsul dependeret urbi.
Occupat ira virum; seseque ferocior ipso,
Infremuitque minax, traxitque per ora ruborem:
Ut fremit acer equus, cum Martius ære canoro
D Signa movet tubicen, pugnæque insumit (*B.*, incen- [dit) amorem.
Non illum magni reverentia pontificatus,
Non sanctæ cohibet respectus religionis:
Absistunt oculis rectum, pietasque, pudorque:
Torva furit, sanctoque necem meditatur iniquam
Dirus: et, O socii, lectissima pectora, dixit,
Præcipitem hunc rapite, et meritis sontissima pœnis
Membra date, stygiæque reum demittite morti.
Sentiat, esse viros. Sic fatus: et acrior ira,

[a] Scilicet S. Germani.
[b] *Levi ferre*, pro *flocci facere*. Hunc versum sic mutat Ms. Belfortii:
TALIBUS HAUD MONITIS VENARI DESTITIT ILLE.

Arma parent, coeantque animis in prælia totis,
Edicit sociis. Neu plebs obstare furenti
Posset, et obductis aditum defendere portis,
Occupat ignaram congestis viribus urbem.
32. Sanctus, ut accensi comperta est principis [ira,
Martyr ut emeritam certamine sumere palmam,
Utque sui possit perfundi fonte cruoris,
Optat; et intrepido profundit talia vultu :
Quod satis est, supraque satis, huc viximus usque :
Nunc faciem penetrare cupit cum spiritus ardens,
Christe, tuam, tædetque viæ, tædetque laboris :
Qua breviora patent recti compendia callis,
Ire juvat : via sit trepidis nimis ardua quanquam ;
Sidereos propere dabitur contingere campos,
Sanguinis effusi si nos vestigia ducant.
Martyrii titulum tensis complectimur ulnis,
Et sponte expetimus pulchram per vulnera mortem.
Tu modo nos dignare tuo pro nomine testes.
Hæc dicens, animumque neci, collumque parabat
Carnifici : stat fixa viro sententia mortis
Intrepido. Sed, Christe, tuis mundissima castris
Lilia cum [*B.* juncta] rosis pariter candentia ver- [nant ;
Nec te martyrii constantia sola meretur,
Nec fuso quisquam tantum sit sanguine martyr ;
Sæpe etiam multis peperit pia vita coronam ;
Estque sacerdotum confessio munda tuorum
Grata tibi, quos justitiæ perfectio vestit.
Tuque adeo, quem mens atri plenissima fellis
In sanctum peccare monet [*al.*, movet], sævissime [princeps,
Nil tibi, nil, voto non succedente maligno,
Collatum ducas : et tu quandoque futurus
Certe præsul eris toto notissimus orbe.
Arbiter æternus jamdudum præsciit istud,
Nec sinit insontis fœdari sorde cruoris
Præscitas ad sacra manus, medicina salubris
Per quas innumeros fluxura putatur ad ægros.

CAPUT III.

Revelatio S. Amatori facta de suo obitu, et successione Germani, hujusque conversio et mirabilis ordinatio.

33. Præsul ut emeritam multo certamine palmam
Sumeret, assumptus divini in parte senatus,
Tempus erat, licuitque viro prædiscere tempus :
Quive foret sacri post se successor honoris
Inspirante Deo, et plebis curante salutem,
Urbs antiqua fuit, toto celeberrima mundo,
Ædua dicta prius. Primaria cum jacerentur
Fundamenta solo, geminos fert fabula visos
Prælia lascivis agitantes lusibus hædos.
Auspiciis veteres assueti denique primis
Nomina condendis ponebant urbibus olim [a].
Hanc primum veniens Alpino a vertice Cæsar,
Tunc cum barbarico feritaret [*B.*, suboleret] Gallia [ritu,
Ascivit sociam, gentisque in fœdera traxit
Romuleæ, sociosque novos fratresque vocavit [b];
Inque caput regni primatum sumere jussit.
Celtica Roma dein voluit cœpitque vocari [c].
34. Crevit amicitiæ sensim per tempora robur ;
Urbs quoque provectum meritisque et nomine [sumpsit,
Augustidunum demum concepta vocari [d],
Augusti montem transfert quod Celtica lingua.
Non fuit illa ferax frugum per sæcula tellus,
Nec [*B.*, Non] opulenta satis : cingunt namque om- [nia silvæ
Montibus horricomis, sterilisque ad semina cespes,
Vomeris impatiens, curvique immunis aratri ;
Et vexat duras cœli inclementia terras.
Verum nulla viros tellus magis extulit armis
Præcipuos, animique magis ad prælia lecti.
Ergo ubi vicinæ præsensit tempora mortis
Sanctus et omnino semper memorandus Amator,
Urbis ad edictæ non segnis mœnia tendit.
Officii summam servabat Julius illic [e],
Vir præstans, et cum præfecti culmine clarus,
Tum fidei purus votoque et nomine cultor.
Antistes quoque sanctus erat Simplicius illic,
Magni vir meriti, magnique minister honoris.
Junctaque pontifici regalis jure potestas,
Commissam paribus plebem frenabat habenis :
Hic tumidam rigida gentem ditione premebat ;
Ille salutiferi formabat munere verbi.
35. Adventare virum præsul, præsesque beatum
Ut sensere ; parant, turmis hinc inde coactis
Et cleri et populi, venienti occurrere sancto ;
Excipiuntque virum : dicta acceptaque salute,
In gremium duxere suæ solemniter urbis.
Noctem lætitiæ tribuere et laudibus illam.
Utque vigil nitido rutilans disclusit ab ortu
Purpureas aurora fores, stellisque fugatis,
Lucifer exactæ fecit discrimina noctis,
Præsidis ad celsum se pergere velle tribunal,
Præsul ait, properatque viam : fert obvius illi
Ille gradum, quantisque potest sanctum veneratur
Obsequiis, humilique petit benedicier ore.
Tunc voti compos : prætoria ducit in alta.

[a] Mera hæc est fabula : neque enim urbi Celticæ, antequam Romanos novisset, nomen ab hædo Latinum datum fuisse credibile est.

[b] Imo hoc diu ante Julii Cæsaris adventum in Gallias contigisse ostendit Valesius in notitia Gall. in *Augustoduno Æduorum*. Negat vero idem Augustoduno ullum unquam jus metropoliticum fuisse in alias provincias, ac ne in Lugdunensem quidem. Vide infra, not. e.

[c] Quando autem aut a quibus scriptoribus caput gentis Æduorum dictum est Celtica Roma? Ita negando quærit ibidem Valesius.

[d] Ab Augusto igitur, a quo forsitan beneficiis auctum aut operibus exornatum erat, et a monte vicino, Augustodunum nomen Latino-Gallicum accepit : vulgo Autun. *Valesius ibid.*

[e] Videtur putasse Hericus præfecti Galliarum sedem ordinariam fuisse Augustoduni per hæc tempora. Hinc urbem illam, opinor, *caput regni* paulo ante vocitabat ; sed hoc falsum esse constat.

Coram, quæ vellet, cum facta est copia fandi,
Talibus aggreditur : Nolim, quod venimus, inquit,
Eventu reris [a], vir præstantissime, factum :
Seria res tantumque viæ, tantumque laboris
Sumere nos monuit. Decessus tempora nostri
Conditor accelerat, gravium molemque laborum
Fine levat, finisque diem prædiscere donat.
Nec tam supremæ sors et vicinia mortis,
Quam nos cura pii post nos percellit ovilis.
Et quia magnanimum non est permagna virorum
Copia, quis sanctæ committi regmina plebis
Jure queant, ac multa seges fortique bonoque
Indiget agricola ; res est quæ maxime (*B.*, me Her-[cule) vestram
Poscit opem ; quando injussu non principis illam
Moliri potis est : tantum fert vestra decoris
Majestas, ipsoque suo fit pondere pluris.
Summa rei est : petimus (non aspernare peten-[tem)
Germano liceat flavi decerpere crinis
Cæsariem : vas ille Deo lectumque sacrumque
Usibus Ecclesiæ [*B.*, ac pariter] studiis conducet [honestis.

36. Diriguit novitate rei, multumque retractans,
Quanquam dixit, erat regno gratissimus omni ;
Divinis humana nefas præferre putamus.
Quocirca quod, flante Deo, prænoscis agendum,
Accelera : officio non defraudabere nostro.
Voto perfruitus, notamque relatus ad urbem,
Ampla per ecclesiæ solemniter atria plebem
Stare jubet cunctam, cœtuque ex more coacto,
Inque unum cunctis aciem tendentibus, infit :
Fratres et filii, sudoris præmia nostri,
Sumite rem, modicis liceat quam promere verbis :
Post infinitos immani mole labores
Rebus in angustis, quos huc toleravimus usque ;
Post inconstantis permensa volumina vitæ ;
Post gravis exsilii non mitia pondera fesso
Optato patriam donatur cernere veram.
Et quanquam carnis gratamur compede solvi,
Spiritus ut Christo mereatur jure coesse ;
Anxia cura tamen nostri nos angit ovilis.
Ergo agite, et tanti inspectantes millia cœtus,
Ecclesiæ dignum post me signate magistrum.
Omnibus æque viris unum præponite cunctis,
Fruge salutiferi certo qui tempore verbi
Sufficiat vestris propensa diaria mensis.
Obticuere omnes : rem tantum pectore versant.
Ille, rei melius cui finis et ordo patebat,
Limina ad ecclesiæ gressum flectitque citatque.

37. Prosecuitur plebs tota virum, templique pa-[rabant
Cum sancto penetrare fores : instantibus ille
Restitit, ac placido cunctos affamine mulcens,
Officii est, dixit, votique in sæcula nostri,
Divinam curare domum, pacisque ministros
A Ordine pacato divinis admittere tectis ;
At quos cædis amor bellique insana cupido
Instimulat, totis quamprimum arcere sacellis :
Obtentu quoniam facta est domus ista precandi ;
Non ut vesani præstet spectacula Martis.
Ergo ut magnificis interfore sacramentis
Copia cuique fiat [*B.*, fiet], telis ferroque maligno
Exonerate manus. Dixit ; nec dicere tempus
Plura tulit : posito nam cuncti pondere ferri,
Ense latus, jaculoque manus solvuntque levantque.
Collisu armorum tellus subjecta retinnit.
Sic præcedentem templi in penetralia sanctum,
Plebs est nisa sequi. Posita jam fronte minaci,
Nescius ingenii, provisæ nescius artis,
Dux aderat, primusque subit : sic postulat ordo.
B Præsul sepositis Germanum ut conspicit armis,
Fortibus arctari templi jubet ostia claustris.
Fit dicto citius, mandarat quod faciendum.
Quis tibi, magne Leo, cernenti talia vultus ?
Quæ tibi tum capto primum sententia venit
Plurima volventi ? Casso conabere cuncta.
Si sævire voles, armorum spicula desunt ;
Sive fuga labi, patet hic non exitus usquam.
Mansuescas potius ; magis hæc sententia præstat,
Disce patique manum, humanos nec effuge tactus :
Mitibus includi pudeat non denique caulis.
Res hæc multorum quondam celebrabitur ore,
Si contingat oves inter recubare leonem.

38. Antistes, sacri circumfuso agmine cleri,
Vique manuque virum primus pervadit inermem,
C Magno ausum præbente Deo ; cujusque vocato
Nomine, sublimi crinem de vertice carpens,
Mutatumque animo mutans discrimine vestis,
Promotum jubet esse gradus in honore secundi [b] ;
Sollicitum satis esse monens, pignusque receptum
Illæsa servare fide ; quod protinus ipsum
Sciret in ecclesiæ post se fore regmine primum,
Hæredemque loci, successoremque magistri.
Discite, doctores, decretorumque datores,
Pastoresque gregis (sed multi nomine tantum)
Mystica qui rudibus committi posse negatis
Sacramenta Dei (verum nec id esse negamus)
Discite Spiritui sed vos submittere sancto ;
Cujus opus lex est, et dispensatio norma :
Atque ubi vult, spirat ; quoniam Natoque Patrique
D Majestate pari communicat : inque docendo
Non eget ille mora : quoniam tetigisse, docere est ;
Et voluisse, agere : et mutat, cum denique lustrat.

39. Longa via est, iter arduum ; id ut (*B.*, id [ut tandem) acceleretur,
Infirmis tardamur equis, quique impetu primo
Acriter inceptum peragunt vix denique cursum :
Velle bonum quoniam retinent, sed posse pusillum.
Consule, chare comes, quocirca illisque tibique ;
Digressusque domo, metas hic figito primas.
Incepisse aliquid jam pars est quantula facti.

[a] Modus indicativus pro subjunct.

[b] Id est *presbyterii*. Not. mss.

PRÆFACIO LIBRI SECUNDI,

Τρικώλῳ τετραστρόφῳ edita.

40. Priscos ingenui cura poematis
Vates cum raperet (quippe facetius,
Purum, molle, canorum,
Olim scribere laus erat)
Phœbeis laribus vota potentia
Indebant, solitis relligionibus,
Musas vela futuro
Credentes dare carmini.
Centum vocibus hic ora crepantia,
Hic linguas totidem, pectus aheneum,
Oris ferrea plectra,
Exibat studiosius.
Me robusta fides, mens bene credula,
Diversum petere, et sane [*B.*, quippe] decentius,
Ne dicam officiosum,
Importunius excitat.
O lux terrigenum mentibus addita!
O mirande nimis Spiritus artifex!
O largitor honorum!
O facundia fertilis!
Olim formifluos qui latices super
Portabare fovens, formificans quoque:
Cuncta informia namque
Exstant te sine, Conditor.

A 41. Inceptis placido flamine cursibus
Aspira, et faciles suggere dactylos,
Spondeosque morosos:
Namque hæc copula gratior.
At non sufficiunt verba fluentia,
Ni sit materies splendida carminis,
Utrumque approbat usus,
Et nos utraque poscimus:
Quanquam tanta sit hæc, tamque perefflua;
Ut sensus merito mensque perhorreat
Tantæ scrupea molis,
Atque intacta cacumina:
Nonnullas operas postulat attamen,
In littus fluvium cogere turgidum,
Campos cum per apertos
B Sese latius explicat,
O nostri validæ pontificis cruces!
Quis non sufficiunt verba, manus quoque:
Nedum cuique ferendas
Ullo fœdere dixerim.
His figam calamum, te tamen auspice,
Pro quo cuncta quidem pertulit aspera,
Nec bis, nec semel ille;
Sed, quam vita, morosior [a],

[a] Quasi dicat: *Non ante cruciare se sanctus desiit quam vivere.*

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

S. Amatoris obitus; successio S. Germani; et initium vitæ austerissimæ.

42. Moribus et meritis spectatus Amator opimis
Vivere cui Christus fuit, et sors ultima lucrum,
Virtutum plenus titulis, plenusque dierum,
Cœperat emeritam, sudorum præmia, palmam,
Candentis specie transfusus in astra columbæ.
Tum vero populos in consona vota ruentes
Aspiceres, spirante Deo: namque agmina cleri
Nobilibus conserta ruunt; plebs rustica plebi
Concinit urbanæ; par est sententia cunctis,
Vox eadem; studiisque ardent communibus omnes
Germano titulum decernere pontificatus:
Hunc claris meritis, hunc nobilitate legendum,
Dogmate præcipuum, generoso pectore primum,
Principibus notum, et nonnulla parte verendum,
Cautum consiliis divo de fonte petitis.
Multa viri castam cumulant præconia laudem:
Materiem merita alta dabant; perque ora volentum
Libera sponte fluunt sermonis famina veri.
Cuique aliud non est, nec præstat copia fandi,
C Germanum ingeminat, Germanum ad sidera jactat
Quaque feras oculos, quaque aurem ducere tentes,
Omnia Germanum. Tanta est concordia vocum.

43. Multa renitenti, seque abjurare paranti,
Civile instituunt Primati inferre duellum;
Statque animis incœpta sequi, nec ducere quoquam
Proposita de sorte pedem. Quid victa potestas,
Quid contra niti populorum millia possit?
Quin moremque gerat, superaque ab sede profecta
Instantis norit causam prodisse negoti.

44. Si quos præterea pro se fortasse pararat
Patronos obices; rerum mox cardine verso,
Sensit in adversas animum deponere partes;
Expertus, qua velle Dei est, huc cætera flecti.

45. Sumptus honos, non sponte licet, factusque [sacerdos,
D Si quid erat luteum, prudens convertit in aurum;
Augmentoque gradus virtutum copia fluxit.
Labentis linquuntur opes et munia regni,
Lucraque cum pompis, et quidquid labile, lapsum,
Lapsurumve putes, mens est ea pendere flocci.
Quin et paupertas opibus prælata caducis,

Quidquid ad humanos licito contraverat usus,
Spe melior aridis [a] large [*B.*, manu larga] transfundit egenis,
Instanti contenta die, nec crastina curans.
Uxor, ad amplexus tantum fidissima castos
Hac subjecta tenus, sortem est in versa sororis,
Cœlestem cælebs sancto cum conjuge vitam
In reliquum ductura diem. Mutatio celsi
Hæc fuit illa Dei; confectum est munere cujus,
Si quando lævam sana quis mente perosus,
Pronior in dextram valido conanime fertur.

46. Ardua currenti moles in carmine surgit,
Pondere torva suo; quod non est tempore visa,
Non audita rudi; perque hoc incognita cunctis,
Credita non cunctis, tentata est denique paucis.
Spiritus alme, veni; quaque id virtute dedisti
Quo posset fieri, da nunc quoque posse profari.
Factus apostolici compos, et compar [*B.*, compar et compos] honoris,
Duxit apostolicam factis et nomine vitam:
Indixit quæ [b] suæ mox ardua prælia carni,
Æternasque cruces animi commenta ferocis [b].

47. Ex qua namque die dici concepit et esse
Forte sacer, tanta carnem impietate subegit,
Os ut ab omnimodis exin secluserit escis,
Quis avidum affectant humana inventa saporem:
Non usum Cereris, non usum denique Bacchi
Jam tum vel labiis passus contingere summis;
Non oleum, non ille cibis insumpsit acetum,
Quo sine nulla placent, exstant lautissima quanquam:
Præsiccis dapibus salis adjumenta negavit.

48 Festa dies ferias si quando indixerat orbi,
Induto carnem nitida de Virgine Verbo,
Vel cum tartareo victor redivivus ab orco
Extulit humanæ secum vexilla salutis,
Singula solemnis pro relligione diei
Indulsisse ferunt expensis pocula parcis:
Vina sed irriguis undantius obruta lymphis,
Nativum abnuerant, nec jam modo vina, saporem.

49. Corpus inane cibo sustentaturus inerti,
Davidis memor ille boni, cui carmina curæ,
Libavit primo cineres; sic hordea sumpsit.
Is modo panis erat: factum sumpsisse reatus
Alterius manibus, si non hunc impiger ipse
Excuteret moleretque suis: referre peritus,
Externo, an proprio victum sudore pararet,
Quodque foret manuum felix probitate suarum.
Temperius sumpsisse cibum fortasse voluptas
Qualemcunque foret; præceps cum linqueret arva
Phœbus, in Hesperias occasu pronior undas,
Persiccis dapibus certam præscripserat horam.
Ad medium hebdomadis quoties duravit inanis?
Sæpius in septem traxit jejunia noctes.

50. Qua tulit æstivos anni pro parte calores,
Hac tulit et rigidas ipsa cum veste pruinas.
A Vestis erat tenui tunicam supplesse cuculla,
Ciliciumque interne latens [*B.*, intus latitans]: hoc horrida membra,
Dura cutis, nullo molles in tempore somni.
Sumpta semel, jugi nunquam concessit ab usu,
Tradita pauperibus nisi cum successit in usum,
Aut attrita nimis nullos dedcessit ad usus.
Ac velut hostiles in planum fundere turres
Quisque ruens, valida premit obsidione rebelles;
Nec cessat machinis [*B.*, technis], nec fictis arte latebris;
Cumque foris gladio pugnat, terroribus intus,
Non prius absistens teneat quam mœnia victor:
Hisdem animis corpus vexans acerrimus hostis,
Exposusque sibi, nunc his, nunc impetit illis
B Mortificare modis: jejunis afficit intus,
Asperitate foris; domitoque immane leoni
Aspera proponens, tum deteriora minatur.
O nova perdomitæ nimium constantia carnis,
Naturæ cui jura datum est superare potentis,
Ingenitumque homini pedibus substernere παθος?

51. Lectus erat, quadri gracilis complexio ligni,
Flammarum exuviis cinerisque aspergine duri,
Margine plena tenus: confectus jamque jacentis
Duruerat de mole cinis, rigidique ferebat
Terga soli: duræ dederant stratoria setæ,
Pertenui subjecta sago: qua plurima cervis
Verticis excelsi superam consurgit ad arcem,
Nulla viri supposta caput res extulit unquam.
Damnarat sic membra solo. Quid, noctibus ille
C Cuod non detraxit fesso de corpore vestem?
Rara pedum tegmenta tulit; sic singula raro:
Sanctorum sancto non dempsit pignora collo.
Non pectus gemitu, non os immune precatu.
Hæc inter, cui non somnum tormenta negarent?
In carmen procede, liber, mens anxia dixit;
Ulteriora vocant. Alio mox numine tacta,
Stemus, item dixit: revocant primaria cursum:
Nec semel his hæsisse sat est, refricata placebunt
Illa magis: spectanda viri conversio sancti,
Virque viro veteri novus æqua lance ferendus;
Quid fuerit, quid sit factus, quis prodiit ex quo.

52. Pransuro quondam regali prædia luxu
Orbibus antiquis dapium diversa ferebant:
Nec modus impensæ; nec edendi copia simplex;
Vilia, nata domi; non magna, domestica quæque;
D Arte petita magis, duroque labore sequentum
Empta placent: quodque est ima tellure ferarum,
Quod cœlo volucrum, pelagique per abdita nantum,
Principis infrenes conducebatur ad usus,
Non mandante fame, at varium latura saporem [c]
Has epulas, hæc fallacis lactamina mundi
Hauta prius juveni (rerum commercia mira!)
Post compensarunt ter binis hordea lustris [d],
Libati cineres, jejunia longa dierum.
Quæ veniunt patriis et prima et plurima terris,

[a] *An* avidis?
[b] *Id est generosi.* Not. mss.
[c] *Id est, non ut famem tollerent, sed ut voluptatem cumularent.* Not. mss. cod. Lugd.
[d] Hoc est, annis triginta, quibus episcopus fuit.

Vina ministrabant gemmæ pretiosa capaces;
Ut diversorum taceam commenta liquorum.
Extulit hæc palmis interdum fonte petita
Lympha cavis; culpamque putes, nisi sumere parce.
53. Quid memorem phrygio perscriptas pectine [vestes,
Nec semel in Tyrios cocta indumenta rubores,
Crassius his aurum superinsutasque smaragdos,
Tum byssos niveas, holoserica plumea, torques;
Multa, duci quæ larga dabat fortuna superbo,
Singula discretis alium factura diebus!
Artubus his olidi induxit setalia capri,
Interulis quondam solitus sudare τριχάπτοιο [a].
Quid, quod et officiis expletum rite diurnis
(Tum ludos tractabat enim, tum seria passim)
A turba ad placidi cedentem tuta cubilis
Mollior exceptum somnos haurire salubres
Culcita suadebat, rutilo lautissima cocco?
Hæc eadem rigido tellus asperima tergo
Membra tulit, niveas jam dediscentia plumas.
Nec somnis operam dedit, at plangoribus ille:
Inque suo stratu Domini memor omnipotentis,
Ac veteris jam tum recolens vestigia vitæ,
Deluit [b] internas fletu medicante latebras.
Hostia viva, placens, rationis acumina fulta,
Sic se virtutum casta mactavit in ara;
Post Christum portare crucem, seseque negato,
Gnarus ad astrigeri contendere culmina cœli,
Confixus cui mundus erat, qui denique mundo:

CAPUT II.

Collatio sancti cum apostolis, martyribus, etc. *Ejusdem hospitalitas, solitudo, cœnobium.*

54. Prudentes assunto viri sensuque coacto
Expendant hujus causas et sensa negoti,
Consultisque animis, tulerit quod maxime dignum, [*B.*, quæ digna relatu]
Quisque ferat: mihi certe eadem sententia perstat,
Inque dies animo est magis illapsura tenaci,
Germanum, quantis hac vixit sorte diebus,
Nobile martyrium totidem traxisse diebus.
Nemo molestus eat; ferat ista superflua nemo.
Germanus mihi martyr erit; nec ducar ineptus,
Pro nobis ora, magne, cum dixero, martyr.
55. Quodque est his potius; quanquam vocer im- [probus, ausim,
Magna quibus toto seges exspatiavit in orbe,
Fidus apostolicis Germanum inscribere granis;
Et si non numero, numeri quem finiit auctor,
At merito. Meritis ipsis concurrere Petro
Haud vetitum; meritis Petrus non invidet æquis.
Vitam et virtutes a nostro præsule gestas
A Et documenta lege [*B.*, legas]: si non et apostolus [esse
Et dici valeat, vel dic, vel dicere [c] fallax.
56. Pontificum cathedras quantis splendoribus [ornet,
Quod satis emineat, non est hinc dicere multa.
Inferior nullo, multis præstantior exstans,
Id sibi privatum Christi fert munere munus,
Dogmate quod rutilus, signisque frequentibus in- [gens,
Et verbo et claris confecerit omnia gestis.
57. Cur non et, liciti pepigit quia fœdera lecti,
Virgineo quisquam tenter subducere [d] serto?
Incorrupta fides, voti mens conscia recti,
Non unquam est nivei labem perpessa pudoris.
Estque parum intactæ carnis gessisse nitelas,
B Intimus obsceno si non homo purus ab actu,
Integritate sui studeat constare decoris.
58. Ergo age, et adductis coram rationibus, omnes
Ordine per sanctos animum rape: congrua nostro
In cunctis sunt multa Patri: cumque agmine magno
Mundus censoris cogetur ad ora futuri,
Cumque et apostolicus consederit ille senatus,
Germanus rutilo subnixus et ipse sedili,
De magno decreta ratus censoria judex
Orbe feret: tum martyribus cum fortia sacris
Præmia pendentur, roseam feret ille coronam,
Quam peperere cruces addicto in corpore longæ:
Cumque sacerdotes cauti pro merce talenti,
Pro carne edomita, facti pro fenore lucri,
Ordine promeriti intrarint penetralia regni,
C Germano in partem palma victrice locata,
Optime, dicetur, pro parvis maxima, serve,
Excipe, quod fueris pleno de corde fidelis,
59. Terra ferax trimoda [*B.* triplici] beat uberat [colonum:
Sic sator edocuit, verbi dum semina mittit.
Cumque alii referent nitidos super astra maniplos,
Præmia quisque sui repetens pro parte laboris,
Germanum ternis cernes radiare coronis.
Quique a ter denis in sexagena profectus [e],
A læva in dextram semper vestigia duxit,
Virgineo plane pollebit stemmate felix:
Virginibus datus ille comes, Agnumque sequetur,
Quia gressum tulerit; quodque est natale pudicis,
Concinet ætheria resonum dulcedine carmen.
D Tantus ut is fieret, tua sunt hæc munia, Christe,
Quo sine nil rectum, cum quo sunt omnia recta.
60. Qua duo cœlicolis quondam virtute receptis
Complacuere patres [f], fuit hæc vernacula sancto:
Edicti memor hic toties humana monentis,
Cui bene mox facias, quemquam non esse legendum,

[a] *Interulas dicimus interiores tunicas; trichaptas autem, capillaris subtilitatis: τρίχαι (imo τρίχες) enim Græce capilli.* Ita Not. mss. ibid. Alioqui τρίχαπτον proprie bombycinum quoddam textum, ex quo capitis crines constringuntur, Latinis crinale dictum. Sed patet hoc loco tunicam subtilem intelligi oppositam asperitati cilicii.

[b] Pro *eluit* vel *diluit.*

[c] *Pro* dicito.

[d] *Subducere*, pro ducere sub serto virgineo, seu virginibus annumerare.

[e] Alludit ad parabolam de semine lapso in terram bonam et fructum afferente centesimum, sexagesimum, trigesimum, Matth. XIII. Adducitur in notis mss. *Centenarius numerus a læva translatus in dexteram, virginitatis symbolum est.*

[f] *Abraham et Lot.* Not. mss.

Quodque viatori patuerunt ostia justi,
Omnibus hospitii per largum præbuit usum;
Nemo est exceptus, perpessus nemo repulsam :
Collegit cunctos, struxit convivia cunctis:
Intulit ipse dapes, cunctisque unde unde refectis,
Esuriit solus. Quantum his dependere curæ
Dilectusve [a] fuit? Caperet tanquam omnia Christus
Officia, et membris tum præsentissimus esset;
Ille pedum sordes manibus depellere castis,
Osculaque extersis instanter figere plantis;
Id fecisse Deum, et fieri jussisse, peritus.
Invalidos mira semper pietate refecit;
Desperata diu, nec jam medicalia multis
Ulcera dum fovit, quoties a morte resumpsit?
Hic cæcis oculus, pes idem denique claudis,
Pauperibusque pater : sic omnibus omnia factus,
Offecit nullis, certavit profore cunctis.

61. Cumque ipso tantum videas hoc tempore mul- [tos
Secretos a plebe loco, nulloque pudore,
Affectare animis itidem popularia laxis;
Hic vice conversa, raro quod contigit ulli,
In populis nitidam secreti munere vitam
Obtinuit. Quodque mirum; mundalia tractans,
Fallacis minime traxit contagia mundi.
O mirum! piceas quemquam contingere sordes,
Nec pice fœdari. Mirum! quod conditus imis
Ignis eat sinibus, vestesque ferantur inustæ.

62. Curarum permagna fuit, conducere semper
Ecclesiæ, cui rector erat, quamque ordine miro
Augmentis sanctæ componens relligionis,
Instituit duplici regna ad cœlestia quosque
Ire via. Sunt perfectæ feliciter ambæ;
A Ad cœlum tendunt æquis processibus ambæ:
Laxius una vehens (hæc esse canonica fertur),
Πραξτιδῇ [b] assueto [c] jam dudum more frequentat [c]
Altera liminibus arcta est hinc inde coactis,
Nec per plana vehit, molitur ad ardua semper;
Hæc et apostolica est, eademque θεορικὰ [d], tantum
Secessu gaudens, secreto læta perenni.
Hanc ingressuris tum mœnia pulchra locavit,
Urbis ab aspectu, tumido qua prominet amni
Surgentem ad Phœbum, fluvio tamen interjecto,
Icaunam dixit nomen largita vetustas.
Hoc distincta modo sors ecclesiastica crevit,
Crevit in immensum; studiisque rapacibus omnes
Ad sanctam certo migrabant ordine vitam,
Felices pastore bono, quem prævia virtus
B Fecerat egregium, proponebatque sequendum.
Quis non civiles tali cum præsule mores
Conciperet, quanquam modo barbarus ille venisset [*B.* fuisset]?
Quis fidei posset purus non fervere cultor,
Etsi in centenum juratus sacra deorum?
Quis ferus usque adeo, quem non mitescere sancti
Gratia compulerit? Nunquam sermonibus ille
Rem gessit tantum; poterat sic denique sperni,
Si non et faceret: contemnendusque putatur
Doctor in eloquiis, nisi fert suffragia factis:
Quave, quod est Christo charum, subducere vili
Arte queat luteos exhalans quisque vapores,
Osque Dei dici, non est efferre facultas [e].

63. Tertius ut capiat signis exordia liber,
C Morales operas poscit finire secundus;
Indigna quanquam cogi brevitate queratur.

[a] *Id est diligentiæ.* Not. mss.
[b] Πρακτικήν, id est *activam vitam.* Not. mss.
[c] *B.* Assueto praxim.
[d] *Id est contemplativa.* Not. mss.
[e] *Deus per Isaiam:* Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris. *Vilis est Deo hic mundus, pretiosum, anima ad imaginem sui creata.* Not. mss. ibid. Sensus ergo est: Dici non potest quo pacto ille animas Deo lucrari doctrina possit, qui doctrinæ exemplum non adjungit.

PRÆFATIO LIBRI TERTII,

Μονοκωλῶ *explicata.*

64. Gyranti cuneos Christicolum quos humus extulit
Occurrit ratio cum vehemens, tum moderatior,
Lector pace tua, quam liceat prodere purius:
Nulli deterit hæc officii magnificentiam.
Inspectes, alium muneribus dogmatis inclyti
Præpollere, alium pro meritis scandere sidera,
Hunc signis celebrem clarificat fama beatior,
Vix unum invenias cui semel hæc omnia confluant.
Vulgant Hilarium [a] septifidis artibus inclytum;
Martinus [b] titulis signipotens astra reverberat;
Palmam sanctifici propositi Antonius tulit [*B.* intulit]:
Clarus quisque sua laude nitet tempore perpeti.
D Sic donis homines munificus Spiritus imbuit,
Qui, cum simpliciter simplificus substet et unicus,
Ob fecunda tamen multiplici dote charismata.
Cœlestis potius septifluum pagina concrepat.

65. O terque atque quater magnificum, et denique [millies,
Uni qui meruit forte bono participarier!
Ut de illo sileam, qui siquidem plurima rettulit;
Hic Germanus, hic est, cui melico [*B.*, lyrico] car- [mine plaudimus:
Hunc ornat σοφίας καθολικῆς [c] summa peritia;
Hic claris meritis inferior nemine fulserit:

[a] Pictaviensem scilicet episcopum. *Septifidis,* id est liberalibus.
[b] Martinus episc. Turonensis, longe notissimus, quemadmodum et S. Antonius abbas, qui sequitur.
[c] Σοίας καθολικῆς, *id est sapientiæ universalis.* Not. mss.

Hunc per signa tamen magnificis confer apostolis,
Si non assimili jure potens hic quoque splendeat.
Testis proluvie Pelagii exempta Britannia;
Testis, qua rigidas ille cruces cellula pertulit;
Testes, qua facilem cumque pedem vel semel intulit,
A Stantes ecclesiæ, et vivifici symbola nominis.
Excursis igitur principio moribus optimis,
Ultro signa vocant quadrifido orbe micantia.
Huc nos auspiciis ire bonis, inclyte, luminum
Fons idemque pater qui merito diceris, annue.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Potestas ejus mirabilis in dæmones; conversio S. Mamertini.

66. Creverunt miri, meritis crescentibus, actus,
Famosumque viro per signa potentia nomen
Elicuere cruces; quarum quo durior usus,
Hoc in patrandis melior præstantia miris.
Principium tulit his, non experientia juris
Vana sui, nec, qua quondam capiuntur inertes,
Exautoratæ levis inconstantia mentis;
Verum nota bonis fessi compassio fratris,
Cui non ferre manum pars est indigna reatus [a].
67. Extulit illa virum studiis frugalibus ætas,
Officiis habilem primis; Januarius olli
Cognomen gentile fuit, sub præside princeps
Delectus pensis gentem multare tributis.
Ponderis exacti congestam tempore summam
Forte ferebat eo, plenis ut lata crumenis
Adderet exoticis æraria publica gazis.
Is, quod erat sancti devotus verna timoris,
Visere pontificem vestigia torsit in urbem,
Indignum pietate ratus, cum cominus (*B.*, proximus [esset,
Præteriisse virum: tulit hinc ad mœnia gressum.
Mox vectigalis passus dispendia sacci,
Jam reus est, et adhuc capitis discrimina nescit:
Amissos rapuit pervasus dæmone quidam;
Cum sacco nummos: cumque adforet arbiter omnis,
Condidit in latebras. Damnis addictus [b] amaris,
A quonam repetat quod non commiserit ulli?
Anxius incertis opplet conquestibus urbem;
Itque reditque viam; qua nunc vestigia pressit,
Nequidquam relegens; quod res incognita perstat.
Collapsis spebus, sola hæc sententia mansit
In sanctum transferre virum reparamina damni;
Hunc precibus, hunc et lacrymis incessere veris;
Haud aliter quam depositis obnoxius esset.
Præsul lugentis sortem miseratus iniquam,
Posse reformari spondet dispendia fisci:
Femineis animum velit exonerare querelis:
Præsulis edictum tota mox urbe pependit;
Quærendæque rei tridui dilatio fertur.
68. Hoc miser expenso, votoque elusus inani,
Impatiens ruit, ac sancti vestigia stringens,
Publica ni fuerit comperta pecunia, dixit,
Jam laqueo elisam flebis discedere vitam.
Quid pietis ageret? Jubet e patientibus unum
Acciri. Casu sceleris deducitur auctor.
Imperat, edicat pacti contagia furti.
B Ille fovet latebram. Produci in plebe negantem
Mox jubet: hinc sacris sese solemniter aptat:
Elatis manibus plebem de more salutans
Sternitur, et terram porrecto corpore pressans,
Ingemit. Orantis hauserunt sidera vocem.
Nec mora, tum volucres agitur captivus in auras.
Suppliciis saltem veri documenta daturus.
Ecclesiam clamor, populum trepidatio complet.
Extulit illa dies miris spectacula rebus,
Quod reus et judex acri certamine causam
Expendere suam: jacet hic, attollitur ille;
Iste solum precibus, ventos premit ille querelis;
Contigit hic terram, fugit hic contingere terram,
Stare loco infelix modicum non ausus eodem.
Ac velut ingenti circumvallatus ab igne,
C Germanum inclamat, crimenque ex ordine fassus
Digerit. Antistes artus e pulvere tollens,
Concivit miserum, coramque assistere jussit,
Inque aures populi seriem percurrere furti;
Quod superest, notis solidos efferre latebris.
Elatus populi percellit sidera clamor,
Germani meritum Christique insignia testans.
69. Dicitur auspiciis hæc experientia primis
Applausisse viro, res est quod publice gesta;
Sæpe tamen flatus [c] extrnserat ille superbos;
Secreti cupidus voluit sed prodere nulli.
70. Cum sancto partes infessa lite sinistræ
Certavere viro; quodam sed tempore bellum
Acrius incubuit; multaque hunc arte petitum
Ut videre suis patulum non cedere telis,
D Conceptum sub corde nefas in damna tulere
Plebis; in hanc atras tandem exeruere pharetras.
Continuo latis clades incanduit arvis,
Diraque per vastum reptant contagia vulgus.
Spiritus [d] obsessis angens præcordia claustris,
Ægraque per tumidas adigens suspiria fauces,
Compulit infesto populum succumbere letho.
Sic inimica lues, ternis vix tracta diebus,
Mergebat miseros indigno funere cives.
Conclamata salus; vitæ fiducia cessit;

[a] Hæc breviter auctor Vitæ prosaicæ: « Et ut ad tentamenta virtutum, crescentibus meritis, veniretur, non præsumptionis, sed misericordiæ principium fuit. »

[b] Nempe Januarius.

[c] Id est spiritus.

[d] *Id est anhelitus.* Not. mss.

Inque dies sævi crudescunt σπέρματα (*B.* semina) [morbi,
Ferre manum nemo, fatis occurrere nemo.
Agnovit veteris pius argumenta chelydri
Præsul, et indoluit. Sacri tum schemate signi
Imbuit allatum verbisque potentibus unguem.
Hoc depulsa lues, hoc vitæ reddita plebes,
Halitus atque cibus tactu reparata liquoris,
Perniciem pepulere ; salus festina recurrit :
Purgavit medicus quodcunque infecerat hydrus.
Dæmonicos flatus talem sevisse ruinam
Post patuit ; namque a misero dum pellitur uno
Spiritus, id retulit sanctoque manus ad sidera [dante [a]
Turbine verborum turpem excepisse repulsam.

71. Æmula virtutum proponens præmia cunctis,
Nunc monachos, nunc ille citabat ad ardua clerum :
Seque his præsentem vicibus dum redderet æquis,
Quadam forte die rogitatus visere fratres,
Abnuit, alterius distentus pondere causæ.
Ecce sed exemptus cura nexuque negoti
Post modicum, ignaros fratres egressus adibat.
Obsessorum unus patiens ad limina fratrum,
Plusque furens solito, vocem per inania tollit,
Adfore Germanum vicini ad fluminis oras,
Nec sine præmissa pelagus [*B.*, fluvium] transcen- [dere [b] cymba,
Fallere fallacem fallaci pectore vatem,
Asseruere diu ; clamor sed pressius instans,
Certius id sciri, nec rem differre monebat.
Missus ad hæc frater, certos de præsule reddit :
Cymba volat, gratumque vehit fidissima pondus ;
Excipitur solito fratrum fervore sacerdos :
Incumbit precibus, sequitur quem concio tota.
Extemplo validis arctatum nexibus hostis
Captivum sublime rapit ; dumque iste moratur
In precibus, furit hic, et questibus aera complet,
Seque ferox miseri trudendum pectore frendens,
Lædere corporeos saltem sineretur ut artus
Implorat : sed et hoc sibi non succedere certus,
Exiit obscenam compulsus rumpere partem :
Condignus sequitur furis vestigia fetor,
Claruit ergo locus meritis et honore magistri,
Et succedentum moderamine discipulorum
Ille diu. Calamum brevitas a talibus arcet [c].

72. Mamertinus erat Phœbique Jovisque sacerdos,
Tum quoque cunctorum cultor pro posse deorum.
Hic post exactos aliquot his cultibus annos,
Unius officio miser exspoliatur ocelli,
Arentis pariter referens dispendia dextræ ;
Pulsatisque diu, dudum quas rexerat, aris ;
A Expertus, surdos nequidquam in vota vocari,
Judice Christicola, inciderat quem forte [d], Sabino,
Formantem exemplis decreta monastica pulchris
Germanum expetiit. Rerum jam cognitor illi
Signarat causamque viri, votumque modumque,
Jam fere [*B.*, prope] contigerat sacri pia limina [tecti,
Obvius antistes et se tum forte ferebat.
Ille solo sanctum supplex affusus adorat :
Erectum præsul miro dignamine mulcens,
Ingreditur, gratisque hominem sermonibus afflat ;
Itur ad ecclesiam, credens perfunditur undis ;
Exutus veteris tandem squallore parentis,
Induitur niveam, mutata mente, figuram :
Quin et corporeos sensit concedere morbos ;
B Cumque manu lumen sese meruisse gavisus,
Ætatis reliquum sancti sub numine duxit.

CAPUT II.

Ejus pietas erga defunctos ; remuneratio hospitii ; electio ad expeditionem Britannicam ; consecratio S. Genovefæ virginis.

73. Veridico sermone Deus haud profore dixit
Intima sub modii tectam torpere lucernam.
Noverat id noster præcelso dogmate pastor,
Nec patebatur latebris consistere cæcis.
Bruma pruinosis increverat horrida terris ;
Ille iter insistens, admota nocte, monetur
Hospitio fessis tenebras defendere membris.
Id solum : nam cœpta viro jejunia perstant.
Forte procul parent veteris vestigia villæ,
C Putribus annosa jamjam solitudine tectis ;
Alta veternosas cohibent arbusta ruinas :
Sæva loci facies, tum conversatio sæva.
Præstabat rigido noctem subducere cœlo,
Quam caput horrori dubium committere tanto,
Quod fere [B., prope] nocturnis infesta pericula [larvis
Rite loco nullam paterentur adesse quietem.
Comperit ista senum præsul sermone duorum ;
Metatusque locum : Tectis succedite, dixit,
Ambiguis, socii, patet hic spes ampla triumphi.
Hic inter multas vix una est mansio visa,
Instar habens veteris (fuerat quandoque) tuguri.
Hanc petit, huc comites, iteris huc frivola trans- [fert [e],
D Cœna brevis alios, sanctum psalmodia pavit,
Nox erat, et plenum carpebant cuncta soporem ;
Lector divinis admovit acumina [*i. e.* oculos] libris :
Mos erat iste viro. Cesserunt fessa sopori
Membra tamen, vicitque animum substantia [f] [fortem,

[a] Ms. Belfortii, cujus correctiones passim plurimas omitto, ob antiquitatem aliorum codicum et hujus recentem auctoritatem, sic restituit hos binos versus :

Post patuit : namque a misero dum spiritus exit,
Id retulit, sancto superos in vota vocante,
Turbine, etc.

[b] Supple *posse.*

[c] Videtur hoc referri ad historiam S. Mamertini, quæ occasione hujus monasterii longius deducitur a Constantio ; ab Herico autem brevissime contracta subjungitur.

[d] Pro, *in quem forte inciderat.*

[e] Utrumque hunc versum sic emendat ms. Belfortianum :

Instar habens tuguri (fuerat quandoque) vetusti :
Hanc petit ; huc comites huc est translata suppellex.

[f] *Carnis fragilitas.* Not. mss.

Interea ante oculos infelix umbra legentis
Astitit, ac non magna quidem ; mox acta (*f.* aucta) [superne
Crescere in immensum. Premit imber saxeus ædem;
Missilibus labat acta domus, tremit excita tellus.
Frigidus invadit trepidi præcordia terror ;
Verba abeunt, vox obductis in faucibus hæret.
Nutanti spes una fuit, subducere somno
Pontificem. Vidit; magnique in nomine Christi,
Quis sit, quidve petat, coram jubet ille fateri.

74. Terrificam pressit submissa voce figuram,
Se sociumque ferens scelerum contagia plura
Admisisse suum, pœnas pendisse feroces,
Munera defunctos non promeruisse sepulcri ;
Quodque quies miseris unquam non ulla daretur,
Infestare homines. Orat, sint viscera si qua,
Si qua viro pietas, efflagitet Omnipotentem
Pro se, proque suo, tanta est ea cura, sodali,
Sedibus exceptos post tot jam tempora certis
Tranquillam miseris sinat inventare quietem.
Indolet, æque imo suspiria pectore volvens,
Quo jaceant monstrare jubet. Dux luminis umbra
Præviat, et veteres inter convulsa ruinas
Torva subit : locus est obnoxius ille duobus.
Utque color rebus nitido sub sidere fulsit,
Invitat rigidos operis præceptor agrestes ;
Hortaturque viros, castris hinc inde coactis,
Expurgare locum. Longo sint tempore quanquam
Congestæ sordes ; citus at labor omnia vicit.
Cernuntur passim duo fusa cadavera tandem,
Mole diu compressa rudi : vix lurida sivit
Agnosci, quod erant humana cadavera, tabes :
Cernitur exesum scabra rubigine ferrum,
Vincula jam siccis hærentia tunc quoque membris.
Ingemit humanam sancti clementia sortem,
Quamque potest, miseris affert compassio curam ;
Commoda funeribus sinuatur fossa duobus ;
Mollia detractis succedunt lintea vinclis ;
Pulveris aggestu facies obducta sepulcri ;
Signaturque locus venturo notior ævo ;
Tum pia pro miseris Patris intercessio fertur,
Defunctis requiem, vivis latura quietem.
Impavidi post hæc fundum tenuere coloni,
Securamque mali implevit generatio villam.

75. Post soles aliquot, casu compulsus eodem,
Hospitio fessus successit pauperiorum
More suo : nam ventosum vitare tumorem
Arte volens tali, latebram sic sæpe fovebat.
Nox ea divinis accessit tota negotis (*B.*, impensa est [integra rebus;)
Et jam flammipedum cursu provectus equorum
Sparserat ingenuum Phœbus per cuncta ruborem,
Gallorum nullis lucem præcentibus ortam [a]
Antistes stupuit, quanquam nonnulla volucrum
A Copia tum domibus conspectaretur in illis.
Quæsiti, priscis hæc se cœpisse sub annis
Damna pati, replicant. Votis ambita virorum
Succurrit pietas benedicti munere farris.
Hoc pastæ volucres vitiosa silentia noctis
Deponunt, segnemque diem concentibus urgent.
Pœnituit tacuisse diu ; nam, fauce soluta,
Insomnes fecere homines. Sic, cardine verso,
Non tantum mutæ quam displicuere canentes,
Rebus in exiguis ingentia gaudia præstans,
Hospitium tali propensum munere (*B.*, pensatum fœ- [nore) liquit.

76. Extima telluris limbo cinxisse perenni
Oceanus, perhibent patrum instrumenta priorum :
Is certe finem quadrato fecerat orbi,
B Gallica qua rapidi perstringunt littora fluctus ;
Insula ni vasto terrarum plurima ductu
Alterius pene [*B.*, ferme] nomen conduceret orbis,
Edicto veterum vocitata Britannia, brutis
Barbara quod feritet gens ultro moribus omnis.
Insula cunctarum constat medioxima [b] quarum
Maxima vel prima : spatiis nam tensa peramplis,
Ter fere [c] trigenis productim millibus illa
Longa patet transversa tuens, fit lata trecentis ;
Interque occasum et septem porrecta triones,
Invidiosa [d] suis exercet semina glebis :
Quamque ferax frugum, tam fertilis illa virorum.
Polluit hanc error præfato tempore dirus ;
Quod satis ad propriam posset conferre salutem
Arbitra libertas, etiamsi gratia desint.
C Pelagius quidam, vana de gente μονάζοφ [e]
Livida tartarei spirans atramina fellis,
Talibus infecit mortalia corda venenis,
Pectore perversus, fœdo perversior ore.

77. Præsulibus Gallis pandit legatio fida
Discrimen fidei partes lapsantis in illas,
Quamque potest primum, populis succurrere lapsis;
Religiosorum pepulit compassio mentem
Expositos diro fratres efferre periclo.
Hinc synodus numerosa coit : communibus illic
Causa subest lacrymis, contundunt pectora quisque.
Quodque negat sermo, peragunt suspiria voto :
Flent pestem cuncti, nequeunt succurrere cuncti.
Quæritur e cunctis, relevet qui vulnere cunctos.
Et sanctum meritis, et acuto dogmate cautum,
D Et signis facilem poscit lis tanta patronum.
Te, Pater, hæc spectant ; tu rebus natus agendis,
His quoque succedes, repetita sorte, periclis.
Ne trepida ; pariunt æternam talia laurum :
Magnos magna petunt, concedunt vilia parvis.
Has in Germano reputant consistere dotes,
Cominus hunc acri concurrere posse duello ;
Cum lingua et manibus, tum nobilitate potentem,
Laturum facile pulchros ex hoste triumphos.

[a] Supple *nuntiari*.

[b] *Id est media*. Not. mss.

[c] Imo longitudo Britanniæ majoris ab ora Septentrionali Scotiæ ad Antonam oppidum in ora australi Angliæ, numeratur 530 milliarum ; latitudo vero inter Cantium promontorium ad ortum, et Bolerium ad occasum, 320.

[d] *Id est præcipua*. Notæ mss.

[e] *Id est monachus*. Not. mss. cod. Lugdun. Forte pro μοναζόντων, id est, solitarium vitam agentium : μονάζος enim Græce non dicitur.

Omnibus id cordi, tenet hæc sententia cunctos ;
Ambitur precibus, cessit dilectio tandem,
Conjurata mori fratrum pro laude suorum.
78. Præcepti memores, socium metantur [a] ituro :
Namque duo melius sortem legantur ad unam,
Et lapso comiti certatim subvenit alter :
Sic duo nocturnum capiunt in pace soporem :
Invadens unum, premitur virtute duorum.
Id qui suppleret, Lupus est ex nomine lectus,
Nobilis Augustæ quondam qui forte Tricorum
Præsul erat, signis et opimo nomine summus.
Junxit apostolicos moderatrix gratia vates,
Terram corporibus, cœlum virtute colentes.
Quoque labor pluris, et res edura putatur
(Omnia nam magno, quæ sunt pergrandia, con-[stant)
Hoc se pernices ad fortia cuncta tulere,
Cursibus impigris stadium percurrere docti.
79. In Parisiacas itiner convertitur oras ;
Metodorus fessis tribuit compendia noctis.
Turba loci complexa diem ; testata probatos
Adventare viros, rapto fert agmine gressum,
Obviaque exceptis impertit debita sanctis.
Funditur in cunctam præsens benedictio plebem :
Inde rudes animos monitis cœlestibus aptans,
Spargere nectareas arvis arentibus undas
Germanus sacer aggreditur ; plenoque fluentem
Vultibus immotis tattentant fonte sophiam.
Eminus in medio divam constare puellam.
Porrecto præsul cernit super agmina vultu ;
Ac velut æthereum quid commentatur in illa,
Cominus admotam præblando famine mulcet.
Sic cui venales fundit licitatio gemmas,
Dum cunctis inhiat, pretiosam conspicit unam ;
Hanc rapit, hanc multis optat sibi stare talentis,
Semotamque aliis gremio dat ferre tenaci.
Immensum stupuere viri. Caput ille paventis
Ore fovens sacro, quibus orta parentibus esset,
Quodve sibi nomen, fatu perquirit amico.
Virginis in medium monstrantur adesse parentes,
Rite [d] quod et patrio nomen Genovefa tulisset.
80. Mox sacer implevit divini pectora Vatis
Spiritus, et rutilo sic intonat ore sacerdos.
O lepidum certe caput ! O præcordia digna !
O semper meritos tali de prole parentes !
Cujus in exortu superos ingentia cives
Gaudia perflarunt, vero si credere curæ est,
Intima secretis hæc quondam admota supernis,
Constabit perchara Deo persplendida mundo,
Atque ipsis imitanda viris. Sic fatus, et ultro
Complectens pueram [*B.*, ipsam] : Fare, o sanctis-[sima, dixit,
Neu percunctanti malis subducere Patri,
An delecteris magni cognomine Sponsi,
Cujus in amplexus, nisi non fiet integra, transit [c].
Illa rapit verbum, plenoque audentior ore :
A Hujus amore feror dudum, quam fervida dixit ;
Amplector titulum cognatæ virginitatis,
Innuba sidereo possim quo nubere Sponso.
Id, si dignaris, per te roborarier opto :
Et manibus submitto caput : fer vota precanti.
Præsul ovat spolio, castisque amplexibus urgens,
Magnanimem perstare jubet. Mox limina lætus
Ecclesiæ penetrat, fixaque in vertice dextra
Solemnes ex more preces et vota peregit,
Spiritui sancto vas aptans immaculatum.
81. Confectis rebus, relevant mortalia victu.
Tum fido pignus deponens jure parenti [d],
Ad lucem remeare jubet. Sic denique factum,
Num memor hesterni persistis, filia, voti ?
Præsul ait. Certe memorem se virgo fatetur ;
B Ejus at obtentu, nimium foret indiga cujus,
Conservaturam pactis sponsalia tædis.
Successit res mira loco, favisse videres
Amborum votis collato munere Christum ;
Prona solo præsul mox pendula lumina fixit ;
Æreus emicuit supremo in pulvere nummus,
Inculptus cruce. Sublatum tellure sacerdos
Munus adoptivæ collo devovit alumnæ,
Hoc, dicens, dotis nostræ gestamen habeto ;
Hoc discedentem ante oculos persæpe vocato ;
Cætera, mundano pompam referentia cultu,
A collo digitisque tuis arcere memento :
Extera carnalem subigant insignia sponsam ;
Nupta Deo, gemmis animum compone pudicis.
Nunc longum, pretiosa, vale. Genitoribus illam
Servandam post hæc fidis commisit. At ipse
C Continuavit iter noto moderamine cœptum.

CAPUT III.

Tempestas sedata sancti precibus ; Pelagiani argumentis ejus et miraculo victi.

82. Hinc mare conscendunt, usi sed produce Chri-[sto,
Fidentesque sibi cessura pericula cuncta,
Qui tuitus proprios inter discrimina servos,
Gaudia post tenebras cessit potiora probatis.
Lenibus ac primum facta est progressio flabris
Æquoris ad medium, subductis cum procul arvis,
Sola maris facies cœlo complexa pateret.
Gloria spiritibus quanquam detracta malignis
Fecerit esse reos ; manet his substantia prisca,
Natalis levitas vento penetralior [*B.*, pernicior] omni,
Livida mens, semper studiis obnixa piorum ;
D Quodque Dei castis cernunt accedere lucris,
Id lugent periisse sibi. Properare beatos
Ingemuere viros captæ succurrere plebi
Occurrunt, totoque agitant discrimina ponto.
Incumbunt venti, raptim de sede ruentes
Quisque sua, pulsosque ferunt ad sidera fluctus,
Nox ruit, et densæ cœlum obduxere tenebræ.
Aridus insonuit tremulis compagibus axis :
Fulmina mista volant. Jam confudisse putantur
Concordes elementa vices, mundique ruina

[a] *Id est eligunt.* Not mss.
[b] *Pro ritu.* Not. mss.
[c] *Ordo verborum ; Cujus in amplexus non transit, nisi sit integra.* Not. mss.
[d] *Patri et matri.* Not. mss.

In priscum reditura chaos. Vix vela ferebant
Ventorum rabiem. Præceps a faucibus imis
Pontus hiat, jamque infernas ostentat arenas.
Inclemens tremulam diverberat unda carinam
Ictibus alternis : cedit prudentia nautæ ;
Cesserunt vires ; permittunt omnia ventis.
83. Una salus fessis, magni præsentia Patris.
Hunc labor oppressum duri [*al.*, diri] cunctamine [somni
Obruerat : sensit rabies invisa procellæ,
Intepuisse virum ; ac nullo velut obice pulsa,
Ingeminatque necem, rapuitque ad sidera molem.
Spes omnis erepta viris vitæque fugæque :
Jamque mori cupiunt, careant formidine mortis.
Incumbens decimus post hæc (miserabile) fluctus,
Involvit trepidam lethali turbine puppim ;
Jamque superfusis latus inclinaverat undis.
Horrendum collega Lupus nautæque paventes,
Excutiunt torpore virum. Spes omnibus una,
Objectare senem placandis fluctibus unum.
Surgit, et e validis immota fronte procellis,
Nomine præmisso mundi rectoris Iesu,
Increpat audacem præstanti pectore pontum :
Hinc sacro tumidos irrorans chrismate fluctus,
Fundit more preces. Orantem gratia præsens
Prosequitur : sedunt, detectis artibus, hostes :
Nox mutata die. Compensant gaudia luctus :
Unde favet votis, ventoque impulsa feruntur
Vela suo fluctuque volat famulante carina.
84. Æquoris immensos optato flamine tractus
Explicuere brevi, solvuntque in littore vota.
Partibus e variis properans sine nomine plebes,
Excepere viros, vates quos forte sinister
Olim venturos trepido prædixerat ore.
Ingressos operum comitatur gloria felix ;
Dæmonas inque feros fertur sententia primum :
Namque hi, pervasa dum proturbantur ab æde,
Pontica se sanctis struxisse pericula pandunt :
Molitos magno cœlique marisque tumultu
Cœlitus emissam populis arcere salutem,
Seque sacerdotum meritis et numine victos,
Concessisse mari. Mirantur talia cuncti.
85. Fama celer, vastæ penetrans regionis in oras,
Dispergit venisse viros vestigia quorum
Prosequitur manifesta salus. Communibus omnes
Exsultant animis : implevit pectora summus
Æthereis ducibus se passim dedere fervor.
Funditur in cunctas sermonis gratia partes.
Urbes, ecclesiæ, conventus, compita, rura,
Omnia cœlestis spirant meditamina legis.
Insula divinis impletur tota tropæis.
Si quibus atrocem pestis defixerat unguem,
Vulnera dum pandunt, vitæ medicamina sumunt.
Firmatur fidei cunctorum mentibus ardor ;
Cuncta fidem redolent, fidei stant fœdere cuncta,
Instar apostolicum Patribus pollebat in illis,
Officii gravitas, innati gratia vultus,
A Antiquusque nitor, tum præcellentia quædam ;
Intemerata viris semper mens conscia recti,
Artibus egregiis instructa peritia quorum
Verteret hostiles sermonis acumine turmas.
Gallia causidicos, gratare, Britannia, tales
Jus tibi dicturos supero pro munere mittit.
86. Compulit ad sanam verax assertio mentem
Nutantes populos : tenebris cedentibus, ardet
Prodigiis animata fides ; latet abdita pestis,
Auctoresque latent trepidi, tetrisque cavernis
Condita pernicies damnis illacrymat, atque
More gemit zabuli, populos evadere lethum.
87. Dira per ancipites sed abit trepidatio mentes ;
Congressi metuunt rationis pondere sterni,
Sive loco cedant, se damnavisse silentes.
B Hinc metus, inde pudor capiti præjudicat æque.
Corda pudor subigit vulgo [*B.*, potius] succedere liti,
Quam non congressos se condemnasse timori (*B.*, [timoris).
Jamque dies aderat pulchro discrimine rebus
Indictura fidem. Procedunt eminus hostes
Pluribus obsequiis assentatuque suorum,
Divitiis rutili, pompa præeunte, feroces :
Distinguit Tyrias auri substantia vestes,
Quæque deest meritis, cedit reverentia gazis.
Signifer hinc fidei Germanus, gloria sæcli,
Fulmineo flagrans clypeo et cœlestibus armis,
Progreditur, juxtaque subit collega benignus.
Fama ciet populos ; regio coit omnis in unum,
Spectatura diem. Tandem processibus æquis
C Cominus astatur, verum non viribus æquis
Hinc sincera fides, hinc pugnat perfidus error;
Hinc auctor Christus, illinc Pelagius auctor :
Hinc pietas, hinc pestiferæ meditatio fraudis (*C.* [*Lugd.*, mortis).
88. Hostibus ac primum dicendi copia cessit,
Constitit hæc nudis solum vanissima verbis,
Nec contenta modo, tempusque auresque fatigans,
Garrula, torva, procax, infertilis, improba, mendax ;
Per flammæ, cui materies demit indiga vires ;
Informis vel dum coquitur ceu massa camino,
Follibus egestas capiens fabrilibus auras,
Horrendum stridet. Postquam justissima verbis
In longum ductis posuerunt tædia finem,
Inde sacerdotes, haustu spirante superno,
Ignea cœlestis vibrantes spicula linguæ,
D Ingentes tonitrus, ingentia fulmina fundunt ;
Mistaque apostolicis vernacula verba loquelis,
Concina sermonem testatur lectio [a] castum.
Erubuere truces obstipo lumine partes ;
Perfidus intepuit fœdis torporibus error ;
Terga fugæ nudant, seseque ad singula victos,
Dum contra nequeunt, incesta [*B.*, demissa] fronte [fatentur.
Arbiter at populus vix tandem vindice ferro
Continuere manus. Licuit quod denique solum,
Condemnant clamore reos. Ita concio fervet,

[a] *Lectio*, textuum scilicet Scripturæ sacræ, quibus dicta sua probabant.

Quam venerata pios, tam detestata profanos.
89. Proruit in medium quidam cum conjuge prin- [ceps,
Unica cui geminis jam dudum filia lustris
Natales tenebras ignota luce trahebat.
Ingerit hanc sanctis. Victis hanc hostibus illi
Censent offerri. Semel at præsumptio pulsa,
Virtutem tentare fugit; junctisque parenti
Exorant precibus miseram de clade levari.
Flectitur his pietas, miseros miserata parentes.
Fundunt more precem; pater hinc Germanus amicum
Rite vocans numen, sanctorum pignora collo
Abducit manibus, frontique admota puellæ,
Damnatas nota refovet [*B.*, refovent] virtute lucer- [nas;
A Prosiluit medicina potens, pulsisque tenebris,
Implevit vacuas ignoto sole fenestras.
Nec jam ferre valent læti sua vota parentes:
Quin etiam populis crevit formido salubris:
Hinc succensa fides, illo percanduit usque
Erroris quoad ulla forent vestigia nusquam.
Sic aliena salus aliis fit causa salutis.
90. Vix medium quanquam trepidi confecimus [æquor,
Nec datur aggressos adhuc [*B.*, et adhuc] exire Bri- [tannos,
Sistendum postrema monet. Nunc pondere paulum
Materiæ confectus, iners succumbe, poeta:
Quod restat forsan, reparato pectore, curres [a].

[a] Hic sequebantur in solo ms. Lobiensi hymnus in sancti festum, ut fere excusus est in antiquis Breviariis Antissiodorensibus ad utrasque Vesperas; B tum duæ strophæ profanæ et ad *Germanum* nequaquam spectantes; quæ proinde omittentur.

PRÆFATIO LIBRI QUARTI

Τεταρκώλῳ τετραστρόφῳ *descripta.*

91. Scandere puppim
Transque meare salum
Cœtum discipulorum
Quondam Christus jusserat [a]:
Cedere vulgus
In sua quemque jubet;
Hinc montis subit alta:
Sic numen Patris invocat.
Nocte sopora
Omnia torpuerant;
Sulcabatque minaces
Puppis cærula gurgites:
Flamine lævo
Æquora ferbuerant;
Spes absumpta salutis
Tanta mortis imagine.
Æthera jamque
Lucifer impulerat;
Cum quartam stationem
Pernox milex inordinat,
Christus amico
Fluctibus in liquidis
Fert vestigia gressu,
Seque horrentibus intulit;
Mox tremor artus
Occupat egelidos;
Clamor sidera pulsat;
Terror pectora verberat.
En, ego, Christus
Ut sacer intonuit,
Simon, robore sumpto,
Hæc in famina prosilit:
Si tua vere
Nos adiit pietas,
Noto me quoque jussu
Tecum pergere præcipe.
Nam neque summo
Res gravis ulla Deo;
Me siccosque videbis
Gressus ferre per æquora.
Mox miseratus,
Annuit his Dominus:
Fidens numine Petrus,
C Puppim desilit ocius:
Pendula ponto
Membra senex agitat,
Innixusque marinis
Dat vestigia fluctibus.
Res nova mentem
Perculerat tremulam:
Tum discrimina pontus
Intenta fera fervidus:
Quemque [*C.Lugd.etB.*,Quæque] fidelem
Æquora sustulerant,
Paulatim liquefacta
Mox subsidere cerneres.
Corpore mersus
Jamque Petrus medio,
D Jesu nunc bone, clamat,
His me deripe fluctibus:
Obvia Christi
Dextera quem rapuit;
Conscensaque liburno [*f.*, liburna],
Cedunt noxia flamina.
92. Nos quoque dudum
Prætumidum pelagus,

[a] Vide Evangelium Matthæi, cap. XIV, a vers. 22.

Summi nomine Christi
Confisi, penetravimus :
Jam fere [*B.*, prope] cursus
Contigimus medios :
Ponti cerula tantum,
Et cœlum undique cernitur.
Auxius haurit
Pectora jamque pavor.
Tollunt æquora molem :
A Incœpti quoque pœnitent.
Pande serenam,
Christe, tamen faciem,
Spes et respice lapsas :
Votis omnia cesserint.
Jamque potentem
Porge manum trepido :
Ausim scandere tecum
Quanquam torva pericula.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Cætera apud Britannos gesta ; ac præsertim victoria Alleluiatica.

93. Straverat infandam felix constantia pestem,
Nisa Deo, puroque fides conflanta sereno,
Ignibat castis cunctorum pectora flammis
Justa reversuros pepulit sententia Patres,
Martyris Albani votis ambire sepulcrum.
Protegit ille suos meritis precibusque Britannos,
Millia pœnarum Christi pro nomine passus ;
Ultima quem capitis rapuit sententia cæli :
At non lictori cessit res tuta superbo ;
Utque caput sancto, ceciderunt lumina sævo.
Sic tu, Christe, tuos interdum ulciscere servos.
94. Te quoque perstringi, martyr, non abnue [verbis
Plus justo brevibus : nam ni potiora vocarent,
Forte meis et tu calamis obnoxius esses.
Idque mihi gratum nunc non mediocriter exstat.
Quod, te Germano quondam favisse beato,
Accipio ; quique auctori persolvere pulchras
Rite parans grates, reserat pretiosa sepulcri
Claustra tui, cineresque pios casto ordine sacris
Muneribus cumulans, sanctorum pignora condit,
Diversis collecta locis : sic denique justum
Sic fore conveniens ; loculo tegerentur ut uno,
Quos eadem meritis nectebat gloria pulchris.
Muneris inque vicem, sacro de pulvere partem
Sustulit. Infectus fuso de sanguine cespes,
Tum quoque certabat veteris monimenta triumphi.
Hoc secum præsul plenus virtute revixit (*lege* re- [vexit),
Hinc tibi surrexit præclari schematis aula
Mœnibus in nostris, manibus constructa beatis [a].
Hic, Albane, preces, hic audis vota piorum ;
Sæpius hic justi cives sensere supernos.
95. Quisque [*pro* quisquis] pie vixit, diro mox [comminus hosti
Sese congressum capitis discrimine sensit.
Divinis functum prisco de more negotis,
Jamque revertentem vis excipit invida sanctum ;
Tum pacis gerulum, præcursoremque salutis
Impulit incauti contritum pondere lapsus
Forte pedem. Lubricos hac instruis, impie, semper
Arte dolos ; aurum sed quod fornace probetur,
Immemor interdum. Veteris meminisse duelli
Profuerat. Quondam meritis Job clarus opimis,
Clarior exacto rediit certamine victor.
B Et quanquam summos impellant fulmina montes,
Non sane id quod sunt cessant existere montes.
96. Cumque loco fessus pater arctaretur eodem,
Cernere erat tectam modio torpere lucernam.
Forte emerserunt validis incendia flabris,
Vicinas populata domos ; jamque omnia victrix
Flamma tenet : spes omnis abit ; consumpta palu- [stri,
Tecta crepant calame ; furit, et jam præsulis in- [gens.
Fertur in hospitium, zephyris urgentibus, ignis :
Turba volat ; manibusque Pater sublatus amicis
Discrimen fugiat votis concordibus orant,
Abnuit antistes, castigatoque tumultu,
Increpat infidos, nulla ratione moveri
C Se passus : tanta est fidei constantia sancto.
Plebs trepidare metu flammamque obsistere contra
Humanos nisus turpem cepisse repulsam,
Mox patuit : nam consumptis, quæcunque tueri
Turba cupit, si quid præsul defenderat æger,
Excessit rabidos, merito pugnante, vapores :
Cumque fere spatiis ultra citraque subactis,
Spargeret immitem populatrix flamma furorem,
Expavit modici contingere tecta mapalis,
Quod Pater inclusus torvo servavit ab igni.
Pertentant animos ingentia gaudia plebis,
Seque magis supero lætantur numine victos.
97. Nec stringi numeris, nec possunt cedere [verbis,
Languidus hospitio præsul quæ gessit in illo.
D Noctes atque dies miserorum turba jacentis
Excubat ante fores ; animis languentibus isti
Corporibus poscunt columen tabentibus illi.
Cumque nihil pateretur opis succedere morbo [suo [*scil.*],
Nocte viro quadam speciosi numinis instar,
Æthereum spirans vultuque et tegmine quiddam,
Cernitur : admota rectum consistere dextra
Imperat, inque pedes nutantem subrigit. Ille,
Robore concepto, raptum, cedentibus umbris,

[a] Adi auctorem nostrum infra in Miraculis num. 17.

Urget iter, rapidis ignarus parcere plantis.
98. Saxonas ascitis in conscia crimina Pictis,
Serius [a] innocuos contra flagrasse Britannos
Olim fama canit. Feritas quod litibus omnis
Pascitur, inque trucem compellit cuncta furorem
Natalis rabies; veteris tum semina rixæ
Conflarant rigidis utrinque incendia bellis.
Jamque duæ genti, consertis viribus, uni
Concurrisse parant, castrisque hinc inde locatis,
Eminus indubiæ tentant proludia pugnæ,
Effectu vario. Necdum Germanus amica
Extulerat regione pedem ; licet ille, parati
Æquoris impatiens, reditum jam jamque citaret.
Perculerat trepidos vehemens formido Britannos,
Quod modicæ vires, et belli copia longe
Hostibus impar erat [*B.*, inferior]. Nutu instillata [superno
Mentibus ambiguis felix sententia plausit,
Rebus in angustis magni suffragia Patris
Poscere : visa salus hæc est metuentibus una.
Spondet præsidium, nec differt vota suorum :
Accedit castris, sequitur collega fidelis.
Torpuerat rigidus quibus in præcordia sanguis,
Ingentes ausus, ingentia pectora sumunt :
Læta meret ducibus acies infracta supernis,
Agmine ceu magno, meritis confisa duorum.
99. Tempus erat cuncto semper venerabile mundo,
Cum quadragenis plebes operata diebus,
Pinguescit [*B.*, Tabescit] macie, solisque intenta su-[pernis,
Suspirat sanctum purgato pectore Pascha.
Addebat feriis [*B.*, festis] Patrum præsentia castis
Munia splendoris ; sacroque exercita verbo
Pars vulgi potior, niveum baptisma subibat.
Procinctu positis, Paschalis nomine festi,
Frondibus implexis instar contexitur urbis
Ecclesia : ingentes spirant campestria laudes.
Procedit madidus pulchro baptismate miles,
Cui lorica fides, cui spes fidissimus ensis,
Cui scutum validum dilectio mutua fratrum :
Armorum reliquus sed enim contemnitur usus
Pontificum meritis mundi cedentibus armis.
Castrorum novitas suspecto panditur hosti ;
Vincendi spes ampla subit : ridentur inermes,
Consertaque manu nil mox, nisi præda, futuri.
Irruat incautis superest acerrimus hostis ;
Invadat, laniet, cunctantes opprimat omnes.
Dicta dies cædi nimium præsumpta futuræ ;
Nec latuere doli, fraus explorata patescit.
Jamque dies aderat Paschalibus edita pompis,
At non funeribus ceu jam præsumpserat hostis.
Sacris explicitis, rutilus splendore lavacri
Miles in arma ruit, votisque ad fortia promptis
Stare parat contra, soli concedere tandem
Obnixus morti. Præsul certaminis hujus
Arbiter, ancipites disponens rite cohortes,
Infert se medium ; elataque ad sidera dextra,
Me duce, me, dixit, bellum tractabitur omne :

[a] *Id est gravius.* Not. mss.

A Signifer indictæ subeam primordia pugnæ.
100. Hæc ubi dicta dedit, longum progressus in [agmen,
Delectos comites numero sortitur ab omni ;
Lustratisque locis, qua forte irrumperet hostis,
Montibus obductam cernit procumbere vallem :
Sistitur hic pulchris radians exercitus armis.
Illo (quod nunquam) læti videre Britanni
Nempe die instructum magno duce præsule bellum.
Res nova ; sed quantum longis incognita seclis,
Æternis tanto mage condignissima fastis.
Jamque ferox aderat confisus viribus hostis,
Confisus latebris (quanquam detecta paterent
Omnia, præcauto satis explorata labore) ;
Cum Pater edictum turmas exponit in omnes ;
B Quem prior ediderit librata voce canorem,
Vocibus elatis miles respondeat omnis,
Securus prædæ, securus denique cædis
Hostis adest : pactæ præsul non immemor horæ ;
Exigit ingentem pleno de pectore vocem,
Alleluia pium ternis concentibus urgens.
Cunctorum sequitur sublatus ad æthera clamor ;
Pressius exceptum triplicant montana sonorem.
101. Sternitur infelix, animis marcentibus, ho-[stis,
Seque super, vastas non tantum incumbere rupes
Quin etiam metuit superum convexa polorum.
Quod restat, solumque putant superesse saluti,
Committunt pedibus trepidæ commercia vitæ.
Non hæc sufficiunt celeres ad munia plantæ ;
C Et quanquam volucres plaudant fugientibus alæ,
Omnia pigra putant, nec sunt fugientibus alæ :
Fundunt arma procul, gaudentes corpora tantum
Subduxisse neci : consumptos flumine plures
Accipimus : cuicunque leve est incumbere letho,
Dummodo contingat duras impune sequentum
Evasisse manus. Cœlestibus ultio flabris
Acta furit, nec fert requiem trepidantibus ullam.
Stat victor, cumulatque novo rem carmine miles,
Ultoremque sui pangit per cantica Christum.
Incubat hinc spoliis felici numine partis,
Nil sibi, cuncta Deo reputansque ferensque potenti.
Plaudunt pontifices tanti splendore triumphi :
Auspiciis confecta novis, et sanguine nullo,
Hostibus exsultat felix victoria fusis.

D

CAPUT II.

Reditus e Britannia ; iter Arelatense miraculis illustratum.

102. Rebus compositis, celerem pro posse regressum
Cura gregis proprii semper propensa monebat :
Invitat pelagus, Christo moderante, paratum ;
Mensque favet, meritis non casso conscia pulchris ;
Martyr et Albanus precibus comitatur euntes,
Sedibus optato donec potiantur amicis.
Læta revertentes exsultat Gallia Patres :
Nascitur ecclesiis optatæ gratia lucis ;
Contra dæmonibus duri tortura doloris.

Germanus notam tandem delatus ad urbem,
Ambitur duplici pastor pietate suorum;
Obvia turba ruit, luctu testata dolorem,
Plausu lætitiam; mixtis in utrumque feruntur
Agmina tanta modis: lacrymis at gaudia cedunt.
Presserat in miseros clavum fortuna trabalem [a],
Dum Pater almus abest causas tamen ordine discit;
Oppressos dudum censoris pondere cives
Acrius insolitis rem contrivisse tributis.
Ingemit ærumnis; pietatis viscera pandit;
Rimatur, quanam miseros a clade levare
Arte queat: magnisque caput sudoribus ille
Voverat, omnigenum patiens sine more laborum.
Urget cura virum; nec jam suffragia differt.
Fessus adhuc pelagi, rursum terrestria tentat;
Ingrediturque viam, longum qua Gallia vergens
Pandit iter; sanctoque ferens in pectore Christum,
Progreditur, modico contentus ad omnia sumptu.
103. Carpebat gressu præsul per aperta modesto
Rura viam, vesperque diem condebat in undis,
Obruerat totum pluvio qui frigore cœlum:
Confectus macie, confectus sordibus, ecce,
Addit se comitem perverso pectore quidam,
Nudus ad usque pedes. Pepulit miseratio cunctos.
Jungitur hospitio prætextus paupere prædo,
Interque innocuos cubitum dat membra ministros:
Hos sopor, hunc urget sævæ meditatio fraudis.
Proficuum sceleri gnarus conducere tempus,
Surgit, et addictum sancti senioris in usus
Abducit stabulis incesta fraude jumentum (*B.*, ca-
[ballum).
Redditus utque dies, noti jactura vehicli
Noscitur; at furti jam se subduxerat auctor.
Neve sacerdoti præsens evectio deesset,
Clericus obsequium sancto dependere suetus,
In peditem mutatur eques: sic exigit ordo.
Dumque iter accelerant, liquido perfusa sereno
Clara viri facies sobrio moderamine fulsit;
Sed præter solitum lætæ spiramina mentis
Fronte premit. Videre sui, cunctisque viritim
Attonitis, audax pauloque expromptior unus,
Quænam tanta, rogat, læti sit gratia vultus.
104. Ille sub hæc, Modicum, socii, subsistite, dixit,
Et ridendus et infelici sorte dolendus
Jam vestris oculis miser objectabitur ille,
Quem mox torquebit fœdi mens conscia facti.
Dixit, et in partem porrectis visibus, ecce,
Eminus inspiciunt peditem, loroque manuque
Raptum animal post se pudibunda fronte trahentem.
Dumque ille accelerat, dumque hi non multa morantur
Consequiturque brevi, seque ad vestigia sternit,
Ordine commissum fassus per singula crimen,
Seque ita totius implexum [*B.*, constrictum] tempore
noctis

A Ut nullo quoquam posset divertere pacto;
Ni mox quadrupedem vovisset reddere captum.
Tum sacer indoluit, mollique affamine mulcens:
En, tibi quod nudo deerat, si forte dedissem,
Patrandi sceleris impulsio nulla fuisset.
Nunc cape cujus eges: quod nostrum est, reddito,
[dixit.
Sic reus indultam revehit cum munere pacem.
105. Secreti cupidus sancto vir numine plenus,
Non magis externos doctus vitare favores,
Quamque [*B.*, Atque] ministrorum solatia crebra
[suorum,
Voto detulerat, latebramque fovere perennem,
Immunemque auræ, quam longa est, ducere vitam.
Inconvulsa manet magni sed sponsio Jesu,
B Montibus impositam non abdi visibus urbem:
Quemque tegit meritis absistens gloria pulchris,
Indicat egregiis illustrans gratia signis;
Et quaqua tulerat facilem per compita gressum,
Urbibus et vicis raptim promiscua sese
Obvia turba dabat, præclaris exita factis,
Et quanquam longi, facile secura laboris.
106. Te quoque, Cæsareis fatalis [b] Alesia castris,
Haud jure abnuerem calamis committere nostris;
Quæ, quod alas proprios præpingui pane colonos,
Nominis adjectu quondam signata putaris.
Te fines Heduos et limina summa tuentem
Aggressus quondam sævo certamine Cæsar,
Pene tulit Latias non æquo Marte phalangas,
Expertus, patriis quid Gallia posset in armis:
Nunc restant veteris tantum vestigia castri.
C Presbyter exstiterat claris natalibus illic,
Clarior ingenio, cui tum gentile Senator
Nomen erat. Vita meritoque simillima conjux
Æquabat studiis casti decreta jugalis.
Ambo provecti, macti successibus ambo.
107. His præsul sancti, qui commendatur, amoris
Fœdere junctus erat. Hos tum cum forte petisset,
Excipiunt, quanto consensit copia, cultu.
Hic matrona piam struxit sub præsule fraudem,
Stramine subjecto; quo nescius incubitavit;
Telluris solitus alias incumbere tergo.
Impulit utque novo terras afflamine Titan,
Urget iter; gaudetque domus, gaudentque ministri,
Sese illustratos noti solamine Patris.
Relliquias matrona toro collegit, et omni
D Compositas studio, causis vitalibus [c] abdit.
Post soles aliquot, natali lampade quidam
Splendidus, et multa rerum ditione superbus,
Dæmone perflatur: suberant suffragia nulla,
Quodque absens Germanus erat, spes cesserat omnis.
Præsumpsit matrona fidem, Christoque vocato,
Servato miseri circumdat stramine corpus.
Absentis merito, cessit res ardua voto.

[a] Clavus trabalis, *adhibitus olim fuisse creditur ad supplicium et cruciatum inferendum. Hinc de fortuna Horatius lib.* I, *carm. Od.* 35.

Te semper anteit sæva necessitas,
Clavos trabales, et cuneos manu
Gestans ahena, etc.

[b] *De* Alesia *adi Valesii Notitiam Galliarum; ubi ex Diodoro Siculo ejus etymon ducit* ἀπὸ τῆς ἄλης, *sive errore Herculis. Adi et Julium Cæsarem de bello Gallico lib.* VII, *versus finem.*

[c] *Id est medicinæ.* Not. mss.

Nocte miser, magno tanquam vallatus ab igni,
Æstuat, et replico Germanum nomine frendens,
Abripitur sævi tandem de fauce leonis,
In reliquum sospes, collato munere, tempus.

108. In Lugdunenses æquis processibus arces
Vexit Arar, Rhodano sese sub mœnibus abdens
Lugduno celebrant Gallorum famine nomen
Impositum quondam, quod sit mons lucidus idem [a].
Exceptum studiis plebes amplectitur æquis:
Ætas cuncta ruit: sexus concurrit uterque.
Tangere nec tantum; juvat aspexisse frequenter.
Procedit cunctis benedictio plena salutis;
Tum relevat grato cunctorum pectora verbo;
Et quanquam festinus eat, sitientia certe,
Quod satis est, relevat vivaci dogmate corda.

109. Jam dudum gravibus quanquam dilatio votis
Obstiterat, miro tandem raptatur amore
Obvia Germano, fusis quacunque catervis,
Urbs Arelas. Fundatoris cognomine primi
Hoc duxisse ferunt incerto tempore nomen [b].
Hic tunc Hilarius, hinc usque ad sidera notus,
Præsulis officium verboque manuque gerebat:
Igneus ille fide, cœlesti famine torrens,
Præceptis operam dabat indefesse beatis (*B.*, indefessus honestis);
Hic, ut apostolicum præclari temporis instar,
Excipiens, prona sanctum pietate colebat,
Affectu patrem, meriti splendore magistrum.
Frenabat rigidam præfecti nomine gentem
Auxiliaris item; geminis cui grandia votis
Adventu magni fulserunt gaudia Patris;
Ille viri dudum pleno flagrabat amore,
Visendi cupidus, tum quod quartana jugalem
Torrebat longo jam dudum tempore lampas.

110. Intranti longum princeps rapit obvius agmen,
Excipit, oblectat, refovet, veneratur, adorat;
Tum totum facili metitur lumine corpus,
Impulit attonitam trepida formidine mentem,
Digna viro facies, et plenum numine pectus,
Sermonis gravitas, illustris gloria vultus,
Fama minor meritis, magni præstantia cordis.
Exin præcipuis effundit munera gazis,
Oblatisque manum dignetur pandere, poscit.
Uxoris post hæc supplex incommoda jungit.
Annuit antistes fidei, nec præmia differt:
Ingreditur; manifesta salus comitatur euntem:
Discutit ingrediens ægra de corpore pestem,
Et tremor et febris puncto delentur eodem.
Sic capit optatum felix matrona levamen.
Adventus post hæc exponens ordine causas
Perfruitur sobriis [c], obtento principe, votis.
Civibus oppressis revehit vexilla quietis;
Summa salus toti quamvis existeret urbi
Reddita pastoris tantum præsentia magni.

CAPUT III.

Revelatio sancto facta de natali sancti Juliani martyris; nova expeditio in Britanniam; visitata S. Genovefa; felix reditus.

Nescius immunem sudoris inire quietem,
Arvernas quondam præsul progressus in oras,
In Brivatensem flexit vestigia vicum.
Hic, martyr Juliane, tibi pro nomine summo
Millia pœnarum truculento tempore passo,
Haud impune bonis semper obnixa vetustas,
Detraxit celsi passim monumenta triumphi:
Et quanquam clarus famoso nomine martyr
Solis ab occasu jam tum ferreris in ortum;
Hoc certe quiddam fueras obscurior ipso,
Semper honorandi quod plebs oblita diei,
Haud tibi certa dabat celebri solemnia ritu.
Non tulit errorem longis inolescere seclis
Germanus veniens; ac primum, tempore quonam
Sacra ferant sancto, fatu perquirit amico.
Indoctum vulgus sese nescire fatentur.

111. Tum Pater, E summis poscendum sedibus, inquit,
Quod potis humanæ non est expendere menti.
Nox ruit, inque suam cœtu cessere soluto
Quisque domum: præsul sacra pernoctat in æde,
Luteaque in roseis rutilans aurora capillis,
Vix matutino rubefecerat æthera curru;
Præsul adest; causamne Deus patefecerit ulli,
Ultro perquirens. Expertes esse negoti,
Sese testantur. Mox hæc in verba sacerdos:
Mensis legitimum subeat quam septimus annum,
Hoc scitote prius mundo clarescere festum
Quatuor ante dies [d], hæc sunt natalia sancti
His martyr factus felici sorte Kalendis,
Inditus est Superis fuso pro sanguine castris:
Res comperta mihi monitis cœlestibus hæc est.
Dixit et ingentem perfundunt gaudia plebem.
Martyris ex illo celebratur tempore pompa,
Gallia qua partes late spatiatur in omnes.

112. Rursus bella moves; spiras incendia rursus,
Desecto nequior [*B.*, Nequior abscisso] consurgens bellua collo
Tela quidem forti nuper prostrata duello
Non pudet in miseros iterum conflare Britannos?
Parce tibi, jam parce, precor; quo sæpius atrum
Extuleris virosa caput, jaculabere (*B.*, jugulabere) certe,
Et repetita dabunt celerem commenta ruinam:
Quod semel insanum est iteratum insanius horret,
Majoremque ferunt bis vulnera rupta dolorem,
Vix præsul positis humeros subduxerat armis,
Immensum fessus, propriamque reviserat urbem:
Ecce ferebantur precibus mandata coactis
Cunctorum, quiqui fuerant, ex parte piorum,
In miseros iterum pestem recidisse Britannos
Dogmatis insani, nec spem restare salutis,

[a] *Hoc refutatum vide apud eumdem Valesium ibidem, ubi de* Lugduno Segusianorum.

[b] *Et hoc explodit Valesius ibidem in* Arelate.

[c] *Id est justis et moderatis.* Not. mss.

[d] Id est v Kal. Sept.

Ni prius obtentam pulchro certamine causam
Tutetur solito. Suberat spes certa triumphi
Pro miseris movisse manus; nec gloria velis
Iret prima suis, si non suprema subiret
Infectis imposta manus [a]. His vocibus iras
Excitat, impatiensque moræ mox arma reposcit,
Arma celer; notisque artus inducitur armis.
Voverat ille suum fidei pro nomine pectus,
In quamcunque daret casus incumbere mortem:
Ibat paciferis perlustrans gressibus orbem,
Semina sancta ferens; et pulchro dogmate pandens,
Præmia Christicolis quæ et quanta parentur in [astris;
Contra, quæ reprobos ineant [*B.*, maneant] post fu- [nera pœnæ.

113. Tuque iterum celebris priscum, Lutetia, [nomen
Carmine conde meo; mihi certe mentio constat
Semper grata tui, quod te nunc ossibus ornat
Sponsa [b] mei Domini, quondam celeberrima signis
Huc tunc ingressus præsul Germanus, amore
Excipitur miro. Pronam benedictio plebem
Confovet: ingenti persultant omnia plausu.
Depositi memor ille sui, quinam Genovefam
Casus agat, studio mox percunctatur amico.
Cœlitus attigerant animum discrimina, credo,
Plurima, quæ tempus fuerat perpessa per illud:
Ut solet obloquiis pietas succumbere duris.
Parque fuit nigræ virus deprehendere mentis,
Cum concepta semel furialis semina flammæ
Nec, sancto præsente Viro, plebs livida pressit;
Cui tamen illa suo melius quam nota parenti est.

114. Exin virgineæ secedit in abdita cellæ,
Conseptus populo: prodit mox obvia virgo;
Quam Pater ingenti magnus pietate salutat;
Numinis ut templum veneratum jure putares.
Hinc spectans plebem, dextraque silentia mandans,
Virginis auspiciis repetit præconia primis:
Ut sacrum Christo felix infantia corpus
Aptarit, nullo temerandum in sæcula pacto:
Se quoque virginei semper mansisse pudoris,
Abjuncto quanquam secretum corpore, testem.
Utque, ait, indubias statuat sententia mentes,
Argumenta rei veris perdiscite signis.
Dixit, et infectam lacrymarum flumine terram,
Virgo orans recubos qua se flectebat in artus,
Ostentat digito. Rabies hinc pulsa, furentes
Leniit; incepti cunctos piguisse videres.
Consensu socio cunctis decernitur insons;
Insontem cuncti conserta laude fatentur:
Componit rabidos assertio vera tumultus,
Deque animis atri pellit contagia fellis.
Exin Parisias celebris Genovefa per oras,
Obtinuit meritæ passim præconia palmæ.

115. Singula gestorum, clarissima virgo, tuorum
Committi calamis fuerat devotio nostris;
Grandia multivolum revocant sed cœpta poetam

A Ne tamen hos justo fundam sine fœnore versus,
Supplicis esto memor, precibusque tuere fidelem;
Quasque tuo nosti dotes accedere Sponso,
Accessisse tibi, collata sorte, putato:
Jamque vale, conjuncta Deo, sæclique memento.

116. Hinc mare conscendunt; concurrunt omnia [votis;
Puppis in obsequium componunt flamina cursum;
Fluctibus infestas videas cessisse procellas;
Vivida vi virtus ventorum verbera vicit.
Tuque ferox aberas, dæmon non ausus adesse;
Quod necdum, pelago fueris quæ passus in ipso,
Exciderant animo. Sed mens tibi livida quanquam,
Antiqui populos emergere fauce draconis,
Æternum doleat; virtus sanctissima certe
B Impulit invitum populis prædicere vatem
Præsulis adventum. Necdum contingere terram
Quiverat; insula Germanum jam tota fremebat.
Forte loci princeps Helaphius, indice nullo,
Occursum properat; tam certum est credere vati.
Filius huic primis curvo damnatus ab annis
Poplite, marcentis tulerat dispendia cruris.
Exhibet hunc secum: sequitur provincia tota,
Turba sacerdotum, concursus inscia plebes.
Ordine submissis prodit benedictio cunctis:
Hinc doctrina fluens sermonibus irrigat omnes.
Agnoscit populos fidei tunc usque tenaces;
Auctores sceleris compertum existere paucos:
Quæruntur; vindexque reos sententia plectit.

117. Irrumpit densas Helaphius ipse catervas,
C Objectans claudo deformem corpore natum.
Nec verbis opus est; allegant plurima causam,
Ætas, debilitas, lacrymæ super omnia patris.
Elicit ingentem compassio justa dolorem
Cunctorum ex animis: flexus quam maxime præsul,
Sese præsidiis confert ex more supernis;
Tum juvenem residere jubet; mox arte magistra
Explicuit medicam doctus succurrere dextram,
Attrectans siccos leni palpamine nervos.
Mox, tanquam digitis flueret medicina salubris,
Consequitur festina salus; rapit arida succum
Compages refluum; remeant in pristina nervi,
Atque interdictum repetunt vestigia flexum,
Multorumque oculis fulserunt dona salutis (*C. Lugd. et B.*, Creantis);
D Cum pater incolumem recipit post tempora natum,
Natus plaudentem recipit per gaudia patrem.
Sic tua, Christe, modis inolent præconia miris
Et fidei capiunt invictum pectora robur.
Hinc sacer ad plebem sermo convertitur omnem
De lapsu, seu quæ reparent impendia lapsum.
Obtinet immotis columen fundata columnis
Tuta fides; fidei pugnant pro fœdere cuncti.
Perpauci suberant detectæ fraudis alumni;
Sistuntur coram [*B. om.* coram]; cunctis eadem sen- [tentia perstat,
Exsilio mulctare jugi. Sic insula felix

[a] *Id est, si non ultima manus rei incœptæ imponeretur.* Not. mss. C. Lugd.

[b] Scilicet S. Genovefa.

Tartarea tum peste carens, insignibus almæ
Nunc quoque nunc fidei casto splendore coruscat.
Pace locis parta, spoliis percomptus opimis,
Alite felici notam remeavit in urbem
Germanus, superis merito gratissimus astris.
118. Tuque o, cui toto discretos orbe Britannos
A Bis penetrare datum, bis intima cernere magni
Monstra maris, positis huc tandem flectere velis ;
Votaque servatus solvens in littore nautes,
Qua ratione potes, genium curare memento ;
Teque para (rerum sors est incerta) futuro ;
Ut, si quis subeat, possis par esse labori.

PRÆFATIO LIBRI QUINTI.

Δικώλῳ διστρόφῳ *péracta.*

Dives Dædalon olim Ἑκατόμπολις[a] extulit
Multa laude peritum,
Quondam qui fugiens Minoeia palatia,
Ceris nexuit alas,
Pennis præpetibus vacuum ratus aera
Tuto posse meari.
Ascivit comitem levitas temeraria
Lævo fœdere gnatum,
In patrisque latus subit aliger Icarus,
Patrissare coactus.
Tum videre poli duo quadrupedantia
Primum monstra volare.
Arctos ad gelidas pater impiger evolat,
Tutus frigore lævo :
Tandem Chalcidicis superastitit arcibus
Hæc primum attigit arva :
Hic templum tibi nobile, Phœbe, dicavit, et
Fessas exuit alas.
Natus, Dædaleis minus integer artibus :
Incautusque pericli,
Plus justo ἐμπύριι subit ardua climatis (*B.*, εμπυ-[ρίου... κλίματος) ;
Mox pennis resolutis,
Cognomen pelago dedit Icarus obvio,
Sævis obrutus undis.

[a] Εκατόμπολις, *id est, centum civitatum insula, Creta videlicet.* N. mss.

119. Hæc te monstra petunt, tibi fabula competit
Hæc, ignare poeta :
Jam tu Dædaleo nimis ocyor Icaro,
Terrarum infima liquis ;
Dum te materies nimium rapit ardu
B Cœlo intendere pennas.
Atque o dulcicanum rapereris in alitem,
Manarentque canonr
Plumæ per digitos humerosque volatili !
Tum te per liquidum æthera
Nectentem modulis bene dissona limmata (*B.*, [lemmata b)
Vivax penna bearet.
Ah ! te ne subigant temeraria ludicra,
Dum sublimia tentas.
Ah ! ne præcipitem penetralia fulmina
Sæva in tartara pellant :
Quando exstat vetitum nimis ardua persequi,
Nec transcendere vires.
His tu, Christe, potes medicarier unice,
C Hæc eludere tela :
Et cui posse fuit dare talia fieri [*B.*, confici] ;
Non te posse negarim
Casto vela quidem dare commoda carmini ;
Nec spes deviat usquam.

b *Id est Hemitonia.* Not. mss.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

Armoricorum prodigiosa defensio, et nova pro iisdem suscepta profectio in Italiam ; miracula in itinere usque ad Alpes facta.

120. Defesso pelagi glebæ natalis in oras
Vix remeare datum, cum protinus obvia longo
Procurrit tractu tensis legatio palmis,
Præstolata diu repetentem patria sanctum.
Gens inter geminos notissima clauditur amnes [a].
Armoricana prius veteri cognomine dicta ;
Torva, ferox, ventosa, procax, incauta, rebellis,
Inconstans, disparque sibi novitatis amore,
Prodiga verborum ; sed non et prodiga facti :
Dicere plus, fecisse minus, taxatur honestum.
Regibus hanc fidei nunquam servasse tenorem
Sæpius expertum. Quare, quo principe felix
Tunc quoque florebat titulis respublica priscis,
Magna salus patriæ (nomen fuit Ætius illi)
D Pertæsus tumidæ mores et crimina gentis,
Vastandam rigidis tandem permisit Alanis.
Rex erat his Eochar, belua crudelior omni.
Quid cædes memorem, et furialia facta tyranni ?
Expertus late totis in partibus orbis.
Ergo exoptatæ permissa licentia cædi
Instigat rabidas gentis in funera fauces ;
Barbara mens inhiat jugulis, factura periclum,

[a] *Sequanam et Ligerim.* Not. mss.

Quid possit feritas : sævum rapit improbus agmen, A
Ardens optatæ quamprimum incumbere prædæ.
121. Percellit miseram dira exspectatio gentem,
Et metus impatiens ; et rerum plurimus horror :
Nec vero simplex urget præcordia terror :
Non conferre manum, non fines hoste tueri,
Non saltem tentare fugam sententia surgit.
Fingit quisque sibi varii discrimina lethi,
Solaque suspectæ torquet dilatio mortis.
Una subest miseris ratio servata salutis ;
Si se dignetur gladiis opponere præsul.
Legatis hæc summa fuit. Quid nunc quoque, sancte,
Quid facturuseris ? Si te subducere tentes,
Nosti, quid capto sit viscera claudere fratri :
Sive juvare velis ; terrent quam multa volentem ?
Rex ferus, horrendæ rabies incognita gentis,
Et lingua et mores, torvæque protervia frontis ;
Tum quod perpetui defessum mole laboris
Destituant tenues ineuntem grandia vires.
Fide Deo ; fraterna feret dilectio palmam.
Posse dabit, qui velle dedit : res ardua quanquam,
Concedet justis lævo mox numine votis.
122. Ergo iter invadit. Aderat gens perfida, fines
Jam transgressa suos ; faciem telluris apertæ
Implerat ferratus eques ; rex agminis atri
Barbarus in medio, trucibus horrendus in armis,
Optatæ spe cædis hiat. Mox præduce fidens
Germanus Domino, medios irrumpit in hostes,
Armatoque duci sese (mirabile dictu !)
Ingerit intrepidus ; medioque interprete, primum
Exorat, seseque preces effundit in omnes.
Ille, manus indocta pati ceu bestia quondam (*B.*, quæ-
Orantem refugit. Præsul cunctamina sævi [dam),
Pectoris increpitat. Nihilominus abnuit ille.
Antistes cœptis tandem persistere certus,
Injecitque manum, frænique invasit habenas.
Immensum stupuere omnes. Sistuntur eodem
Agmina fixa loco ; nec cedit copia cuiquam
Vel mutare locum, vel quoquam flectere gressum,
Tanto sidereæ perfudit gratia lucis
Pontificem radio : par vultibus ille Moysis,
Cornutam faciem Domini referentis ab ore,
Terruit immanes frontis splendore phalanges,
Non ausas niti, non ausas tendere contra.
123. Rex ferus indomitam jussus deponere mentem,
Miratur potius ; stupidum miracula terrent :
Quætam magnanimem faciat constantia sanctum ;
Quanta Seni virtus, quanta est reverentia vultus,
Millibus ut potior seu constet fortior unus.
Bellicus ad pacem extemplo deponitur ardor ;
Concedunt humana Deo ; violenta furoris
Conditio positis tractat civilia bellis ;
Qualiter id fiat, fieri quod jure Sacerdos
Decernit, non quod rabidus præfixerat ardor.
Postquam cædis amor et vis compressa furoris,
Componunt animos ; tum pacis munia tutæ
Collatis ineunt robusto fœdere dextris ;

a Forte.
Vultibus ut læti nos non tueamur opacis.

Castra dehinc repetunt. Merito sic præsulis almi
Deponit trepidum gens Armoricana timorem,
Emergens tandem trucium de fauce ferarum.
Hac ratione tamen, partæ per fœdera paci
Romanus stipulam si præbeat induperator.
124. Hæc quorsum tendant, satis est edicere
[promptum.
Te, Pater, hæc rursum, te certe hæc talia spectant :
Jam te sidereus, jam dudum poscit Olympus,
Teque olim miseris mordacius invidet arvis.
At non terrigenis fas est excedere castris,
Ipse quo ad Latias gressum deflexus in oras,
Hic quoque cœlestem facias flavescere messem.
Forsan et hæc superis fertur sententia fastis ;
Ut, consummato magnorum fine laborum,
B Victor in Italia capias insigne superbum,
Quæsitam meritis, partam virtute coronam,
Distinctum pulchris rutilum diadema beryllis.
O Pater ! O magnis pelagi defuncte periclis !
Te sed adhuc subeunda manent quamplurima ter-
Quo tecumque feret fortuna, audentior ito. [ris :
O graviora tamen crebro discrimina passe,
His quandoque feret felix constantia finem.
125. Nec mora (Quas etenim flammis cœlestibus
[ardens
Posset habere moras ?) patris digressus ab oris,
Alpinas celerem gressum detorquet in arces ;
Teque iterum gradiens studio pietatis avitæ,
Care petit meritis et relligione Senator,
Hospitii grato pensurus fenore dotem.
C Constitit ante oculos subito producta puella,
Omnimodi sermonis inops, quam longa coævi
Cardine bis deno carpebant damna silenti.
Cominus admotam miro dignamine præsul
Suscipit ; inde manu faciem perlustrat amica,
Os, frontem, et totum permulcens unguine vultum;
Tresque dehinc panis vino permiscuit offas ;
Inque os attonitæ componens virginis unam,
Imperat, acceptum præeat benedictio panem.
Illa Sacerdotis parens ad singula verbis,
Edicit pleno, præsul quod jusserat, ore.
Sic exorta novo manans facundia ritu,
Ætatis reliquos exin duravit in annos.
126. Inde profecturus, præterquam forte solebat,
Artius unanimem complexibus urget amicum ;
Interque amplexus quam molli famine mulcens,
D Æternum valeas, frater charissime, dixit,
Indiscreta meæ per sæcula portio mentis.
Annuat Omnipotens, rebus cum fine supremo
Venerit extremam districtus ponere metam,
Vultibus ut læti nos contueamur opacis a :
Nam donec hujus [*B.*, Hujus enim donec] solvatur
[sarcina carnis,
Alterno vetitum posthac concurrere visu.
Hæc Pater effudit digressu dicta supremo,
Hisque salutatum discedens liquit amicum.
Dicat, quisque velit, decessus tempora sanctum

Ignorasse sui, propriam cum linqueret urbem [a].
Continuabat iter, paucis ex more ministris ;
Obvia sed populis stipabat turba coactis :
His Pater æterni fundebat semina verbi.
Idque juvat meminisse magis, quod si qua locorum
Aut orans, aut forte docens, lustraverat olim,
Persistunt hodieque sacris notissima cellis,
Aut crucis elatum fulget venerabile signum.
127. Perlustrans Hedui posthæc confinia pagi,
Mitibus officiis summi pietate favoris
Excipitur solito : fervent examina vulgi ;
Omnis adest ætas ; sexus concurrit uterque ;
Nec vacat, et nimium est fragili committere pennæ,
Quantus erat sancti cunctorum mentibus ardor,
Affectu quanto, quanta pietate colebant,
Quem norant summum summæ Deitatis amicum.
128. Forte, pererratis totius mœnibus urbis,
Relligione calens sacras dum circuit ædes,
Devenit, quo Cassiani venerabile corpus
Quondam pontificis tumulo recubabat honesto :
In quo virtutis radiabant signa supernæ,
Militis eximii clarum testata triumphum.
Marmor erat Parium, miro candore decorum :
Hoc claudebantur sacri tum septa sepulcri.
Cœlitus at rubri species diversa coloris
Pressit vivificum, variato marmore, signum ;
Ut nova forma crucis, manibus distincta supernis,
Cassianum meritis etiam post funera claris
Vivere monstraret. Pater id Germanus adactis
Inspectans oculis, multumque diuque retractat,
Quam sit munificus servis in sæcula Christus.
129. Mox fusis precibus, Quid tu, clarissime, dixit,
Quid nunc, frater, agis ? Tumuloque refertur ab imo
Vox audita viri : Felici sede locatus,
Optatæ potior tranquillo munere lucis,
Venturum spectans patrio cum numine Christum.
Ergo, ait Antistes, longum, gratissime frater,
Sedibus augustis accepta sorte quiesce :
Utque salutaris reduces post funera clangor
Impleat æthereis quondam concentibus aures,
Pro nobis, proque hoc populo, propensius ora.
O meritum sublime viri, quem gratia summi
Hactenus evexit virtutum culmine Christi,
Omnia cui parent, respondent omnia votis.
Subsidant imis quanquam sopita sepulcris !
Nec mirum, civem potuit si noscere civis
Conregnans Christo tractantem terrea mundo,
In portu residens pontumque æstusque secantem :
Da paulum spatii : modica removebitur hora,
Hactenus innocuos si quid dispescit amicos.
130. Interea coram, fletu quatiente, parentes
Cominus accedunt, artusque in pulvere ponunt.
Nubilis hos sequitur demissa fronte puella,
Olim cognatæ patiens et conscia pœnæ :
A Fuderat hanc uterus, vitiato germine, matris
In palmam digitis, nervo marcente, recurvis :
Temporis addiderant sævum incrementa dolorem :
Creverunt nimis duri progressibus ungues,
Atque intus teneram laniabant spicula carnem ;
Quotque manum digiti, tot vulnera dira tenebant ;
Et jam perfossam penetrarant ulcera palmam,
Ossibus exceptum si non cessisset acumen.
Attrectat præsul tactus medicamine dextram,
Atque levans digitos leni moderamine cunctos,
Infuso nervis vitalis munere succi,
Ordine flexibilem miro revocavit in usum.
Redditur officio manuum lætissima virgo :
Nec jam se capiunt votorum festa suorum.
Adjecit sancti pietas memorabile quiddam :
B Correxitque manum, dempsitque superflua quæque,
Progressos nimiis resecans excessibus ungues ;
Id sanctis manibus non effecisse gravatus.

CAPUT II.

Continuatio ejusdem itineris et miraculorum per Italiam.

131. Gallica permensus signis comitantibus arva,
Hinc subit aerias meritis sublimior Alpes :
Limes hic Ausonias Gallis disterminat oras,
Æternis nivibus, æterno frigore torpens ;
Humano generi non ante meabilis unquam,
Annibal Hispana remeans quam victor ab ora,
Diduxit scopulos, et montem rupit aceto [b].
C Cum tamen insolito pulsatus frigore Pœnus,
Torpuit, et regem spoliatum milite liquit :
Ille quidem alterius damno confectus ocelli,
Propellat Pœnos ut nix Alpina tepores
Sensit, Maura ducem veheret cum bellua [c] luscum.
Hic nactus meritum præsul Germanus honorem,
Obtinuit clari monumenque decusque triumphi.
132. Jam sol oceano rubros tingebat amictus ;
Artifices, operis sumpta mercede diurni,
Sub noctem proprias pariter referuntur in ædes :
His Pater obnixo rupis per devia gressu
Collatum carpebat iter ; miserique malignis
Fascibus oppressi gemitu montana subibant.
Obvius exstabat devexa per ardua torrens,
Immanem rabiem violento vertice torquens
Molibus undisonis ; hoc tardabantur euntes ;
D Quod non fida tumens caperet vestigia gurges.
Confectus senio, confectus denique morbo
Unus erat ; moles miserum duplicata premebat ;
Vixque ferens tremulos plantis titubantibus artus,
Anxius imposito durum sub fasce gemebat.
Antistes solito miserans claudumque senemque,
Attollit proprias miseri gestamen in ulnas,
Transque tulit pelagus : non secius (*B.*, segnius) amne remenso,

[a] Sensus est : Dicat nunc, quisquis vult, Sancto cum Autissiodoro in Italiam discederet, revelatum non fuisse tempus felicis obitus ; nam vel ex hac salutatione patet contrarium.

[b] De Annibalis expeditione in Italiam bello secundo Punico videsis Livium lib. XXI, aut Silium Italicum lib., III, vel etiam Cluverium Italiæ antiquæ l. I, c. 33.

[c] *Id est*, elephas.

Squalentem et tremulo marcentem corpore demum
Supposta cervice subit, mediasque per undas
Evehit, et tuto trajectum littore ponit.
133. Inter dicta feror medius dicendaque vates :
Hæc revocant ; ast illa vocant : debetur utrisque.
Hic mecum subsiste tamen, quocunque locorum
Digredior : stupidum percellent plurima sensum.
Omnia mira ; novis emergunt cuncta figuris ;
At non se speciem ratio defixit in ullam :
Pressius obruitur rerum sub pondere pectus ;
Pectus libratis impellunt singula verbis.
Germanus miserum collo trans æquora vexit.
Germanus miserum. Sic te persona fatigat ;
Inclytus et nulli generis splendore secundus,
Dignatur humeris miserum sustollere pulchris ;
Quod non quis faceret nostri vel infimus ævi.
Quære gradum : toto præsul notissimus orbe,
Da, qui se tantum malit submittere præsul.
Ætatem poscis ? Senior plenusque dierum :
Oblitum proprii non mendax dixeris ævi.
Quanta valetudo, quod robur, quærere pergis ?
Squalidus, æterno jejuni fœdere siccus,
Viscera cui macies, pallor confecerat ora,
Aspera post septem recreabant hordea soles,
Defesso pausam telluris terga ferebant,
Vix artus, vix ille ferens, vix ossibus hærens,
Concipit ingentem pietatis pectore flammam,
Pondere non fractus, refugus non plane pericli,
Exhaustumque senem, senio confectus et ipse,
Fasce prius misso, tremulis transvexit in ulnis.
Magnus in æthereo merito reputaris Olympo,
Juncte Deo præsul, cui tot holocausta piorum
Concessum est operum Regi mactare polorum.
134. Ulteriora petens claram defertur in urbem,
Quam Mediolanum fertur dixisse vetustas.
Fama serit (quanquam famæ non creditur omni)
Quondam intestinis flagrans quod Gallia bellis
Expulerit proprios violento Marte colonos
Sedibus e propriis, Latio qui forte coacti,
Hanc exstruxerunt collatis stipibus urbem ;
Dicentes Medio, facti de nomine, Lanum,
Quod, cum prima novis struerent fundamina muris,
Lanea sus media perhibetur parte reperta [a].
Huc Præsul veniens, auras vitabat inanes,
Obnixus solitis sese velare latebris ;
Delituit non ille tamen, quin protinus omni
Quis quantusve foret, liquido claresceret urbi.
135. Solemnis tum forte dies contraxerat illuc
Plures pontificum, sacramque geruntur ad aram
Divini, quis Christicolæ vegetantur, honores.
Ingreditur placidam præsul Germanus in aulam
Ignotus, humilis abjectæ tegmine vestis.
Extemplo quidam, nexu quem vinxerat hostis
Dæmonico, vacuas implet clamoribus auras :
Cur nos Italicis urges, Germane, sub oris ?
A Quid tantum miseri de te meruisse putamur ?
Heu feritas ! Heu crudelis violentia rerum !
Nec pelago locus est, ipsis excludimur arvis.
Nuper Gallorum pulsi concessimus oris ;
Præbuit Oceanus pelagi inter vasta latebram :
Hinc quoque detrusos precibus, Germane, fugasti.
Omnia quid penetras ? Orbis quid devia lustras ?
Desine, et optatam fessis permitte quietem.
Obstupuere animis ; exangues implicat artus
Conceptus hac voce tremor : fit quæstio passim,
Quis Germanus erat, quem vox audita petebat.
136. Compertus tandem est præclari schemate [vultus :
Cætera plebeium referunt insignia cultum.
Consultus, non sane gradum, non ille negavit.
B Cernua pontificum veneratur concio sanctum ;
Viseret utque sui latorem [b] nominis, omnes,
Collatis precibus, votis communibus instant,
Parendum sanctis præsul pro tempore ducens,
Secretos subiit, misero comitante, recessus,
Conceptis non multa fuit dilatio votis :
Prodiit, et fœda purgatum peste reducens,
Incolumem populis pulchra virtute reforma.
Hoc Pater, hoc primum Latiis innotuit arvis
Auspicio. Mox diversis e partibus omnes
Concurrunt populi, pervulgatæque frequentant
Munus opis. Tum consertis ad dogmata signis [c],
Sic probris animas, sic corpora clade levabat.
137. Exin multiflua præsul digressus ab urbe
Susceptum provehebatiter felicibus oris :
C Occurrit mendica manus, stipemque petebat,
Docta et sufficiens aliena vivere quadra.
Consulit antistes sumptus ratione [d] ministrum.
Conscius ille sibi, ternum superesse nomisma,
Amplius haud quidquam sumptus respondit, in [omnes.
Mox jubet indiguis largiri cuncta misellis.
Victuros hodie nos unde, diaconus inquit,
Sancte, putas ? Non fas Christo diffidere, dixit ;
Pascet at ille suos (nil nunc vereamur) egenos :
Tu modo, quod potis est, inopes curare memento.
Venturi cautus, quanquam non jure, minister,
Largiturque duos, unumque in postera servat.
Non lucri tantum, damni, vir provide, quantum
Hac vice struxisti, temnens præcepta Magistri ;
D Lucratusque parum, meruisti perdere multum.
Sic vindicta sequax, sic votum lusit avarum.
138. Dumque iter expediunt ; rapido fervore citatis,
Ecce, viri cernuntur equis post terga meantum :
Desiluere brevi ; sanctisque in pulvere fusi
Procumbunt pedibus ; tum sic in verba feruntur :
Haud procul hinc dominum spectatæ nobilitatis,
Fortunæ celebris, præcelsi juris, habemus ;
Quem sævis urget jactura domestica nodis :
Cum famulis, omnique domo (miserabile dictu !)

[a] De hac origine nominis *Mediolani* consule Leandrum Albertum, ubi de hac urbe agit in Lombardia Transpadana versus medium.
[b] *Id est,* indicem *energumenum.*
[c] *Consertis ad dogmata signis,* id est, adjunctis doctrinæ miraculis.
[d] *Pro* de ratione.

Decubat, innumeris addictus denique morbis :
Sic certe, sic ille sua, sic ille suorum.
Clade gemens, miseram quamprimum abrumpere [vitam
Quærit, et invisos letho finire labores ;
Comperit at postquam, nostras vos ire per oras,
Ambiguis animis spes est relapsa [*B*., illapsa] salutis.
Ejus nunc ad vos ferimus lacrymasque precesque :
Si poterit dignum pietas id ducere vestra,
Visite languentem ; submisso pectore poscit :
Seu violenta preces absumunt [*B*., abrumpunt] seria [nostras,
Nec potis est itiner quoquam desistere cœptum ;
At precibus justis benedictio juncta salubris
Compenset vultus oblectamenta negati :
Uno donetur, si non mereatur utroque.
139. Tum Pater admirans fidei venerabile pignus,
Indoluit, strinxitque animum pietatis imago ;
Et quanquam cœpti stimularet cura laboris
Non differre diem, via rectior illa putatur,
Qua merces operi servatur debita justo.
Nec mora : divertit. Comites obsistere contra ;
Legati contra connixis viribus instant :
Dumque hi, dumque illi [a] ; fit concertatio longa.
Indiguis magis ille favet ; per sæcula, dicens,
Nil prius esse sibi, quam jussa facessere Christi,
Bisque mori propter Domini præcepta paratum.
O Patrem summo splendoris culmine dignum !
O, sibi qui propriam refugit dependere vitam,
Quisque Deo vivens, immo cui vivere Christus,
Fraternis animam mavult opponere lucris !
Ergo memento piis, Pater o, persistere cœptis.
Non deerit sancto bravium, mihi crede, labori.
140. Legatos hilares subit exsultatio digna :
Quodque suis votisdignatur cedere præsul,
Bis centum promunt instructo munere soldos [b],
Dona viro. Præsul non tantum munere lætus,
Pignore quam fidei, commendat cuncta ministro ;
Hæc cape nunc, dicens, ac te succumbere noxæ
Disce ; quod in miseros fraudem meditatus egenos,
Malueris esse tenax : nam si, quod tradere jussi,
Cessisses, solito Christo tribuente, refusos
Tercentum caperes hodierno fenore soldos.
Invadit formido hominem, secreta reatus
A Germano patuisse sui. Non sane putato
Hoc mirum, bone vir, tanto quod clausa Prophetæ
Cordis hiant : plenus sancti qui numine Flatus,
Jam Deus est, jam divinos sortitur honores.
141. Neve opis indiguos dilatio multa gravaret,
Accelerat, raptoque gradu, quo vota requirunt,
Præstaturus adest, missis comitantibus isdem.
Mox, tanquam manifesta salus ingressa subisset,
Exspectata Patris relevat præsentia cunctos.
Hic artes Medicum notas efferre videres :
Hinc pietas, illinc perfecta peritia claret.
Sternitur, et Christum solito prostratus adorat,
Tunc magis alta petens, fieret cum pronior arvis :
Auribus hinc superis oratio fusa salubris ;
Cui lacrymæ fecere viam super astra volanti,
B Gaudia multorum mercantur flumina quarum
Invisit dominos, invisit denique servos :
Certanti studio indiscreta cubilia lustrat :
Omnibus æthereas impertit jure medelas.
Unius spatio res est confecta diei ;
Una dies cunctis fudit fomenta salutis.
Post hinc digreditur : dominus comitatur euntem
Ipse domus : gaudent reparatis viribus omnes :
Plausus ubique sonat, pulchræ et modulatio laudis.
Christum cunctaboant ; Germanum cunctaresultant.
Gloria sic Domino, sic crescit opinio Servo,
Dispergens lepidum, quaqua pergebat, odorem.
Innatus subigit cunctorum pectora fervor
Nosse Virum, mira meritorum luce coruscum.
Multa quidem suberant clarum gignentia nomen ;
D Dogma, labor, comitas, mores, constantia, fervor ;
Quodque est præcipuum, dilectio plurima fratrum ;
Qua grave quidquid erat, terraque marique ferebat.
142. Quid tu, quid gressum raptas per devia sodes ?
Quid cancellato flectis compendia ductu ?
Ire brevi poteras, qua te per longa fatigas.
Ravennam certe melius via regia ducit.
Non ab re tulerim, quod diverticula quæris :
Immo ego (sic animus, sic denique ferre videtur)
Ravennam subtriste aliquid portendere, credo,
Quod vel exitio, vel possit cedere damno :
Contiguis quod tam succedere mœnibus horres.
Quidquid id est, subsiste parum, flatuque recepto,
Obnixis animis superest quodcunque subibis.

[a] *Subint.* contendunt.

[b] *Soldos* pro *solidos*, qui nummi erant aurei.

PRÆFATIO LIBRI SEXTI,

Δικώλῳ διστρόφῳ *variata*.

143. Expensas operis claudit pulcherrimus ἑξάς [a] ;
Lector amice, vides.
Cujus si causas et mystica symbola quæras,
D Impiger ediderim.
Exemplar, solidum facturus Conditor orbem,
Hoc sibi proposuit :

[a] Ἑξάς, id est numerus senarius, in quem libros suos auctor dividit : hunc vero *pulcherrimum* appellat, quia perfectissimus censetur, ut mox probabitur. Sed cur ἑξάς hic masculine accipitur : Respondeo, quia numerum significat ; juxta illud :
Respicit interdum nomen generale poeta.

Namque opus omne suum numero discrevit eodem; ut
Pagina sacra refert :
Quumvis et simul et semel omnia condita, verax
Theologia canat ;
Perfectum sed opus numeri perfectio signat,
Partibus apta suis.
Cardinis hunc primi si per theoremata ducas [a],
Eminet egregius :
Namque sua solus sese regione coercet,
Gnarus habere modum :
Nec summam minuit, nec vult transcendere summam,
Partibus explicitus [b]:
Unum sexta quidem est; duo tertia; dimidium tres;
Sex ea restituunt.
144. Visne, aliud referam, mage quod mirabere, [lector?
Huc ades, idque refer.
Partibus in versum ductis, iisdemque remixtis,
Instruit hic δεκαδ en [c],
Pars est sexta μονάς [d], numeri progressio prima :
Primitus illa subit ;
Tertia namque δυάς [e], sedem tenet atque secundam:
Fons paritatis ea est :
Dimidiumque τριάς [f], hanc tertius excipit ordo ;
Hinc fluit imparitas :
Cum sexta medium, μοναδ en τριάς applicat ; atque
His fluit alma τετράς [g]:
Tertia cum medio δυας en τριας enque coaptat ;
Πεντάς [h] ab his oritur.
Partes omnimodæ digesta sorte refusæ,
Ἕξα quidem reparant [i].
Cum sexta totus parit ἑπταδen officiosam [j];
Hanc sterilem perhibent [k] :
Tertia cum toto creat ὀκταδen [l]; hinc fluit ἐλπίς
Vivere post cineres [m] ;
Totus cum medio, numeraliter ἐννέα gignit ;
Is triplicat τριαδen :
His superacta μονάς, πάντων τέλος numerorum
Proficit in decaden.
Sic operis meritum merces mansura sequetur,
Quam δεκάς effigiat [n].
Tam manet hoc verum, quam qui super omnia sol [est ;
Nec ratio titubat.
Anne tibi videor senaria symbola, lector,
Elicuisse parum ?
Si potes, ede alium simili ratione cluentem ;
Cedat et iste loco.
Quod si non potis est ; perfectos disce triumphos
Præsulis esse mei.
Quos cohibet numerus, quem tu jam rite συνεργόν
Dixeris esse Dei [o].
145. Oratu melius, superest quodcunque laboris,
Expedies modico.
O clemens Trinitas, nostræ quoque fons trinitatis.
Nam tribus omne subest :
Οὐσίαν, δύναμιν dicunt, ἐνέργιαν atque;
Quis sine, nulla φύσις [p].
Est etiam trinitas animæ contermina nostræ,
Qua fit imago Dei :
Νοῦς hæc, atque λόγος, etiam διάνοια [q] vocatur,
Hanc quoque tu tribuis.

[a] *Cardo primus numerorum est ab uno ad decem.* Not. mss. Sensus ergo est : Si numerum hunc senarium consideres attente, invenies illum eminere inter decem primos.

[b] Uterque hic versus eodem recidit, et significat, hanc perfectionem senario numero propriam esse, quod omnes ejus partes aliquotæ simul sumptæ non imminuant ejus summam nec augeant : tres enim tantum habet partes aliquotas, nempe sextam, quæ est unitas; tertiam, quæ sunt duo ; et dimidium, quod est tria : has si conjungas, nempe 1, 2 et 3 faciunt sex. Non sic alii numeri : nam exempli causa, octonarius has habet partes aliquotas, octavam (id est 1), quartam (2), dimidium (4). Has si jungas, non conficient octo, sed septem tantummodo.

[c] Δεκας en pro δεκάδα, id est *numerum denarium.*

[d] Μονάς est *unitas*, principium numeri : et sexta pars numeri senarii.

[e] Δυάς, id est *numerus binarius*, qui est pars tertia senarii.

[f] Τριάς, *numerus ternarius*, senarii dimidium.

[g] Id est, pars sexta senarii (quæ est unitas) juncta medio (quod est numerus ternarius) gignit quatuor, seu numerum quaternarium, qui Græce dicitur τετράς, quæ *alma* vocari videtur, quod quatuor elementa contineat, quibus corpora constant et aluntur omnia.

[h] Πεντάς, id est *numerus quinarius* oritur ex senarii parte tertia (quæ est δυιάς) et senarii medio (quod est τριάς); 2 enim et 3 faciunt 5.

[i] Nam 1, 2 et 3 faciunt 6.

[j] *Hoc est, 1, et 6 faciunt numerum septenarium sive ἑπτάδα officiosam, id est in multis efficacem.* Not. Mss.

[k] *Quia intra denarium sola ἑπτάς nec gignit, nec gignitur.* Not. mss.

[l] Nam 2 et 6 faciunt 8, sive ὀκτάδα.

[m] Ἐλπίς *vivere post cineres*, id est *spes resurrectionis. Octonarius* enim *in divinis Litteris Novum Testamentum, corporum resurrectionem, ac majestatem regni Dei significat*, inquit et probat Bongus ad hunc numerum in opere, quod inscribit *Mysticæ numerorum significationis librum.* Ubi de hoc genere plurima erudite congesta lector ejusmodi rerum curiosus inveniet, singulis numeris propria.

[n] Ut ostendit idem Bongus in munero denario, ultra medium.

[o] Lepida sane collectio : *Ego triumphos S. Germani enarro libris sex ; atqui numerus senarius perfectus est, ergo et perfecti triumphi illi.* Sed hæc ludenti poetæ condonanda.

[p] Id est, *essentiam, virtutem atque operationem*, sine quibus nulla est φύσις seu *natura. In omni enim natura rationabili intellectualique tria hæc inseparabiliter semperque incorruptibiliter manentia considerantur. Horum exemplum. Nulla natura, sive rationalis sive intellectualis est, quæ ignoret se esse, quamvis nesciat quid sit. Dum ergo dico : Intelligo me esse; nonne hoc uno verbo, quod est intelligo, tria significo a se inseparabilia ? Nam et me esse, et posse, et intelligere me esse demonstro : non enim intelligerem, si non essem; neque intelligerem, si virtute intelligentiæ carerem ; nec illa virtus in me silet, sed in operationem intelligendi prorumpit.* Ita notæ mss. Cod. Lugd.

[q] Id est, *mens, ratio* et *cogitatio* seu consilium ; de quibus additur in notis mss. cod. Lugd. : *His tribus essentialis trinitas animæ ad imaginem Dei constitutæ subsistit.* Porro quantum Patres laboraverint, quamque diversas vias inierint, ad inveniendam exponendamque illam imaginem et similitudinem Dei, quam in homine certum est exstare

Ergo age, et optatas largire attingere metas,
Summe Deus, Trinitas.
A Ne qua tamen subeant exhaustam tædia mentem;
Te duce progredimur.

docent sacrarum litterarum interpretes in illud Geneseos, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.* Adi, si placet, Benedictum Pererium nostrum in Comment. in Genesim tom. I, lib. IV, fere ab initio.

LIBER SEXTUS.

CAPUT PRIMUM.

S. Germani adventus ad regiam tunc urbem Ravennatium imperatori cæterisque gratissimus; miraculorum ejus ibidem frequentia.

146. Prævia fama ruens Latium conciverat orbem,
Digressum patriis Germanum nuper ab oris,
Ravennam certa celerem ratione subire:
Compertum id populi vario sermone ferebant;
Urbibus, et vicis, per compita, perque plateas
Hoc vir, hoc mulier, hoc tunc infansque senexque
Hoc juvenis, medium et si quid juvenemque senemque
Dispescit; validæ quatiebant omnia voces;
Omnia fervebant; instabant omnia votis:
Germanum dives, Germanum denique pauper
Venturum, resono passim clamore fremebant.
Tantus amor sancto, tanta est instantia vulgo
Visere pontificem certamque referre salutem.
Et quanquam sumpti respectu plane (*B.* jamque) laboris
Impatiens urgeret iter; sed plurimus ardor
Obstantes ægre nexusque morasque ferebat,
Increpitans segnem mordaci pectore gressum.
Sic desideriis semper dilatio fertur
Accumulare sitim: quæ si dilata residunt,
Non desideria [*B. supplet* hæc] certe, non illa fuerunt.
Tandem susciperis, mundo gratissime præsul,
Exspectate diu; quanquam non forte cupita [a]:
More quidem solito nocturna silentia captans.
Non tamen excubias illic vitare sagaces
Posse fuit; nec fraus cupidos concepta fefellit,
Quin et conspicerent, et conspecto fruerentur.
Principis Ecclesiæ meritoque et nomine pollens
Petrus [b] apostolicum dicta servabat in urbe
Forte gregem, vir præcelso splendoris aviti
Stemmate conspicuus, multa et probitate coruscus.
147. Tum quoque jam juvenis cum matre Valentinianus
Romula sceptra gerens, rerum flectebat habenas,
Maximus imperio, factis et nomine magnus [c].
Catholicæ fidei genitrix Placidia cultu
Insignem tenero puerum formarat ab ungui,
Stemmate condignum quondam sceptrisque paternis.
Cumque potestatis præcelleret ordine cunctos,
(Quippe pater patriæ, magni moderator et orbis;)
Religionis amor complerat pectora tantus,
Ut Christi famulis diversa in parte locatis,
Cum genitrice pia plenum deferret honoris
Officiique modum. Patrii sic sceptra decoris
Ornabat sobriæ [B. sanctæ] jam tum virtutis amator.
Germanum magnæ subeuntem mœnibus urbis,
Qua tantum pietate Patrem tractare decebat,
Excipiunt. Rerum conversa sorte, videres,
Ut pompæ refugum studio certante premebat
Vulgi pompa sequax: edicto principis omnes
Occurrunt proceres; properat promiscua plebes;
B Tum sacer ecclesiæ denso ruit agmine clerus:
Laudibus hi plaudunt, persultant plausibus illi,
Et commune decus parili pietate salutant.
148. Plurimus augustos animi perflaverat ardor,
Obsequiis cumulare virum. Cautissima rerum
Vas amplum regina struens regalibus escis,
Non tamen ullius mixta pinguedine carnis,
Mittit pontifici. Suscepto munere tali,
Partitur propriis obsonia cuncta ministris:
Vindicat argentum, miseris fracturus egenis.
Ex in conspicuum compensat munere munus:
Et vili et modico suppletur lignea pane,
Quam præsul parcos patinam promebat in usus:
Mittitur Augustæ. Donum complexa verenter
Suscipit, et tanquam caperet cœlestia, condit;
Munere læta dato, sed lætior illa recepto.
C Quam fuerit carum manans a præsule donum,
Mox liquido patuit; quod et auro claudere lignum
Jusserit, et variis panem servare medelis.
O res æternis certe dignissima fastis!
O, quæ sublimes inclinas gratia mentes,
Et Christo subigis mundani colla tumoris!
O regina, pium venerans in præsule numen!
O, cui jam defert Romana potentia, præsul!
Nec aberit multo, quin ocius astra sequenti
Deferat æthereus Superis cum millibus axis.
149. Forte die quadam, populo stipante, plateam
Ingreditur, placido perlustrans omnia gressu,
Devenitque locum, misera quo sorte nocentum
Publica damnarant tenebris ergastula turbam,
Quique immersa cavo stricti vestigia ligno,
D Incertum, optarentne magis, potiusne timerent
Suppliciis finire diem: spes cætera torpet.
Ne trepidate, viri, neu vos addicite morti:
Non omnis assumpta salus: qua nulla putatur,
Advehet optatum, subducta clade, levamen.
Compertus miseris utque est transire sacerdos,

[a] Quia ignotus ingredi maluerat. *Not. mss.*
[b] *Chrysologus* nempe.
[c] Poterat taceri hoc, saltem si de toto imperii ejus tempore intelligi debeat.

Elatas pariter tollunt ad sidera voces.
Agnoscit causas, populo referente, doloris :
Indolet, ac facilem stringit compassio mentem :
Carceris immites blanda pietate ministros
Advocat. Abducunt sancti se visibus illi,
Solvere quod nulla poterant ratione nocentes,
Quos aulæ proceres horrendæ mergere morti
Decreto tulerant. Quo te nunc vertere demum,
Quo poteris, pietas ? Vereor persistere cœpto
Ne non sufficias ; aut, si persistere mens est,
Indecorem subeas, tentata forte, repulsam.
En feritas refugitque preces, spernitque precantem.
Præstat divinum magis explorare favorem ;
Quodque negant homines, a majestate precari :
Cætera sic quondam, sic tu superare solebas.

150. Præsul pœnales gressum deflectit in ædes :
Membra solo sternit : Deitatem cernuus orat :
Nec pietas frustrata virum ; patuitque repente
Gratia, qua gratum Christus perflarat alumnum.
Mox fundamentis carcer concussus ab imis,
Solvitur, et rigidi submittunt vincula postes ;
Ferrea, laxatis immani pondere claustris,
Porta patet ; duros mirum languescere nexus,
Et triplices videas usum abjurasse catenas.
Exonerata gravi relevantur pondere colla,
Colla, manusque, pedes, et quidquid vis truculenta
Arctarat rigido miserorum in corpore ferro ;
Absolvit pietas, rabies quod vinxerat atra.
O semper robusta fides ! cui subjacet omne,
Quod natura negat, certis quam legibus uti
Omnipotens prohibet, fieri siquando perurget,
Esse quod insolitum, natura teste, probatur ;
Proruit exemptis miserorum concio vinclis,
Squalida, pigra, horrens, miserabilis, hispida, mar-
[cens ;
Præque ferens vacuos facili gestamine nexus,
Quis prius implicitos feritas obduxerat artus.
Linquitur innocuus tandem post tempora carcer,
Immunemque necis pandit subeuntibus aulam.
Ecclesiæ gremio, pacis præeunte triumpho,
Germanus reducem mira pietate cohortem
Inserit. Illa novo persultans carmine plaudit.

151. Ibat in immensum meritis instructa beatis
Fama Patris magni ; signorum gloria nec non
Clara comes populos ad dogmata sancta ciebat
E cunctis properare locis, quibus ardua virtus
Jamdudum comperta foret. Facundia quanquam
Nunc mihi suppeteret, soliti quam carmine vates
Gutture centicano, totidemque exposcere linguis ;
Singula nec modicis possem perstringere verbis,
Quæ Pater Ausoniis miracula gesserit oris,
Amplificante Deo dilectæ munera dotis.
Quis non quæsitam membrisve animisve medelæ
Hausit opem ? Cui non faverunt vota petenti ?
Quis non munificum cumulandus munere sensit ?
Doctorem stolidus, patrem persensit egenus,
Submissum minimi, venerandum denique summi ;
Utque docet Paulus, sic omnibus omnia factus,
Divinis omnes studuit transfundere lucris.

A 152. Hæc tamen angelico non impar vita colori
Ne sine teste foret, sex assedisse feruntur
Sancto pontifices, meritoque et nomine clari
Tempore continuo ; seu cum miracula mundo
Ederet, aut crucibus corpusque artusque domaret.
Hi testes operum multis mansere diebus.

153. Huc pede difficili quanquam decurrimus
[usque :
At nunc ulterius tentans intendere gressum,
Materiæ novitate premor ; tum pondere fessus,
Ire quidem nequeo ; pudor est deponere fascem.
Atque utinam, rebus cœlum crescentibus usque,
Crescere verba dares, nasci qui verba dedisti !
Eligerem sub fasce mori, quam cedere cœptis.
Sed quid ago ? priscumne sinam periisse laborem ?
B Cuique datum pelagi pene contingere littus,
Unius objectu et trepida formidine saxi
Lintea retrodare, et patiar succumbere noxæ ?
Huc, Pater, aspires votis ingentibus, oro,
Spesque procul fusas in pectoris antra refundas
Vitalem functis animam cui reddere membris
Quondam posse fuit cœnosa mole gravato.
Argumenta tui capiam tamen inde favoris,
Si modo, quod memini, rite percurrere dones.

CAPUT II.

Ibidem mortuum suscitat ; liberat energumenum ; prædicit obitum suum.

154. Volusianus erat præcelso nomine quidam,
Urbis patricio, toti dilectus et urbi,
C Atque a cancellis prisco de more minister.
Filius huic primis impense gratus in annis,
Jam promulgandæ spem posteritatis alebat ;
Is tamen immodicæ pulsatus verbere febris,
Tabuit infelix ; furit ossibus intima pestis,
Quin etiam liquidas jam depopulata medullas ;
Torrebat vicibus miserum frigusque calorque
Pestifer, insanus, miserabilis, immoderatus ;
Pertæsumque cibi, pertæsum denique potus,
Ferreus in mortem perstabat trudere somnus.
Jam cedunt medici ; spes est sublata salutis ;
Percellunt trepidos tantum lamenta parentes,
Lurida in æternam clausuros lumina mortem.
Vota sed ad sanctum prope sera tulistis, amici.
Prævertit cita mors, nulli quæ parcere novit.
D Ille tamen properat, cœtu comitante piorum.
Nuntius interea cœpto deterret euntes,
Nec fore, qua sese præsul ratione fatiget,
Quod puer extremæ jussus concedere sorti,
Sparserit in tenues usum spiraminis auras.

155. Tum vero precibus subigunt communibus omnes
Officio perstare pio ; nec distulit ille.
Inveniunt rigidos, fibris marcentibus, artus,
Et jam concretum letali frigore pectus :
Utque est Christicolis ritusque et cura salubris,
Functam muneribus violenta sorte caducis
Commendant animam, cui vivunt omnia, Regi.
Hinc remeare parant. Tum luctus tollitur ingens,
Permixtusque ferit populorum sidera plangor,

Confundens lugubres diris clamoribus ædes.
Pontifices manibus defigunt oscula sanctis ;
Orant, lugentum miseresceret ille parentum.
Defunctumque imo precibus revocaret averno.
Obstitit ille diu sancti ratione pudoris,
Virtutem temere fassus non esse petendam,
Nec, possis quantum, fieri debere periclum.
Imperiis fidei tandem concedere doctus
Annuit ; hinc pulchris mentem præcingitur armis,
Commoda militiæ quæ noverat esse supernæ :
Hæc heros vibrat, turbasque facessere mandat :
Sternitur hinc arvis [a], tanto vicinior astris ;
Fletibus implet humum, gemitu percellit Olympum,
Et Christum lacrymis, et Christum planctibus orat.
156. Audiit Omnipotens, nec differt vota fidelis :
Elicitamque imis animam remeare cavernis,
Qua virtute potest, detexta retexere jussit.
Extemplo recalent, motis compagibus, artus,
Et sensim prisci [*B.*,vegeti] repetunt collegia(*B.*,loca [congrua) sensus ;
Sanguine concepto, socius calor ossa revisit :
Quæ sopor urgebat, lucem jam lumina spirant ;
Jamque micant digiti ; jam quærit lingua moveri :
Omnia vitales exercent membra figuras.
Nec prius antistes artus e pulvere tollit,
Cominus adnixus; donec consurgit uterque.
Et puer, et præsul ; hic leto, fletibus ille :
Germanus juvenem sævo de funere raptum
Erigit ; erectum turbis gaudentibus infert.
Procedit de morte novus, flatuque reducto,
Respirat, residet, refovetur, respicit, horret,
Seque stupet superesse sibi : mox viribus actis,
Exiit in solidum connixo pectore robur.
Læta rei facies luctus elusit acerbos,
Et percepta diem pepererunt gaudia festum
Vocibus elatis ; contingit sidera virtus
Magnificata Dei. Sic tu, sic, Christe, futuro
Mox tecum famulo cumulas præconia laudum.
Gloria summa tibi, mortis qui victor acerbæ,
Præcipis electis succumbere tartara servis.

157. Regalis princeps hac tempestate cubilis,
Et servator opum perhibetur forte fuisse
Accolius, claro famosus nomine spado.
Nobilis hic damno tum torquebatur alumni,
Jam juvenis, jam qua velles, ex arte periti :
Reserat in miserum rabies horrenda furoris
Dæmonis afflatu, propria qui peste nocivus,
Allidit captas fœdo discrimine mentes,
Menstrua deciduos cum luna recolligit ignes.
Reginæ precibus, miserantis talia, Sancto
Offertur, longa tandem de clade piandus,
Suscipit ; atque die purgandum distulit illo ;
Cum tamen immanes, præmisso famine tantum,
Trudere mos esset quoquam dę corpore pestes :
Namque adeo miserum cæcus penetraverat hostis,
Intimaque et fluidas persederat usque medullas
Ac si certa domus, seu vas speciale malignis

[a] Id est, *humi*.
[b] *Scævæ* pro *malæ* ac *perversæ*.

A Usibus addictum captiva sorte fuisset.
Hunc Pater, hunc secum sub noctem claudere jussit.
Mox quasi tormentis dæmon compulsus amaris,
Prorumpit cæci verbis virtute latebris ;
Seque infelicem teneris rapuisse sub annis
Indicat; esse sui, placeat si cedere, juris,
Quod sibi constaret tantis servisse diebus.
Non tulit ista Pater ; procul at discedere jussit,
Nec post divini specimen tentare decoris.
Effugit, et tenues exhalat pulsus in auras.
Purgatus juvenis plaudenti redditur aulæ.
158. Venerat ille quidem, poscentibus Armoricanis,
Pacturus veniam scævæ [b] pro crimine gentis.
Cessit res votis ; mox annuit induperator;
Arbitrio Patris constarunt [c] cuncta beati.
B Et foret illa quidem firmissima cautio pacis ;
Mobilis at priscæ revomens contagia fraudis
Natio, pestiferum solito meditata duellum,
Ausa est Romanas in sese armare secures.
Hoc et Pontificis fuit intercessio cassa,
Et si quid feritas præfixerat imperialis,
Conflatum in miseros atroci sorte pependit.
159. Dum per mirificos Germani volvimur actus,
Dum juvat insignes calamo signare labores,
Quodque est innumerum, numero comprehendere ; [tanquam
(Dicere quod scelus est) sic rara peregerit ille,
Ut nostris merito possint succumbere verbis,
Pars rerum melior densa caligine torpet,
Perniciem trepido certe latura poetæ.
C Et te permagni fraudatum munere fructus,
Questuque et lacrymis quondam causabere, lector,
Si summam cœpto detrectet musa labori
Imposuisse manum ; cum sit hæc (*B* , quando hæc [est) summa laboris,
Qualiter ad vitam per mortis limina victor
Germanus subiit, liquida percurrere canna.
Esto : funereos sed mens præsaga doloris
Horret inire modos. O res condigna taceri !
Pugnantem placido juvit committere plectro ;
Victorem refugis rutilo pompare triumpho ?
Exsul gratus erat ; regnans non gratior exstet ?
Dicere si metuis mortali corpore functum ;
Ast immortalem cumulata laude frequenta.
Vere immortalis, vere per sæcula vivit,
Vivit, et empyrias auget splendore cohortes,
D Conjunctus Domino, conformis denique Christo,
Quodque magis stupeas, unitus et unificatus
Inque Deum transfusus homo, factusque θέωπις
160. Solverat umbrivaga mersas caligine terras
Φωσφόρος [d], ingenuum rebus reparare colorem
Gnarus, et ignigenas cœlo subducere stellas :
Germanusque pater, solemni laude peracta,
Quæ matutinos exercet carmine somnos,
Mutua præsulibus de relligione beatis
Verba dabat ; nitido doctor clarissimus ore.
Auribus explicitis, collectis sensibus, omnes

[c] Pro *consliterunt.*
[d] *Lucifer.*

Indebant animo felicia dicta capaci.
Quid, facunde Pater, quid per diversa moraris?
Dic, quod dicendum; quanquam sit dicere triste,
Triste, minax, querulum, lacrymabile, prodigiosum,
Tandem, dilecti Germano fœdere fratres,
Accipite hæc, et rem penitus defigite, dixit:
Viximus, et jussas ævi decurrimus oras;
Nunc, quia certa manet generi sententia nostro,
Quæque creata vigent, labefacta senescere constat,
Jam suprema vocant; vocat, inquam, Christus;
[eundum est:
Solvi vult animus pœnali carcere trusus;
Jamque memor generis, contagia pigra recusat,
Æthra libens repetit, qui germen ab æthere traxit.
Ergo resolvendus Superumque ad lumen (*B.*, limen)
[iturus
Me, finemque meum vobis committere curo.

161. Nocte quidem placidum caperem cum forte
[soporem,
Visa mihi facies, generosi numinis instar,
Fassa Deum; nec vox hominem nec verba sonabant;
Christus erat, solet ille suos hac visere forma.
Admotaque mihi blando conamine dextra,
Arrisit, rutiloque hæc insuper addidit ore:
Care, peregrinas itiner subiturus in oras,
Excipe cœlestem, provisa viatica, stipem,
Adjumenta viæ. Tali tum famine motus,
Quærebam causamque viæ, causamque laboris.
Non, inquit, metuas: patriam revocaris in altam;
Et civem egregium jam jamque reposcit Olympus,
Quo mox perpetuam capies sine fine quietem;
Quo sine nocte dies, sine tempore tempora currunt:
Et pax, et quies, et lux, et gloria perpes.
Dixit, et æthereas sese libravit in auras.
Sic Pater occiduæ sortis suprema canebat.
Pontifices alio somni portenta trahebant,
Credere nec poterant, contingere quod metuebant:
Sustulerat timor ipse fidem. Sed præsul anhelus
In patriæ remeare sinum, studiosius instat
Omnibus extremi causam mandare diei;
Sat sibi compertum, sat se pernoscere dicens,
Quam patriam famulis Regnator spondeat orbis.

CAPUT III.

Sancti morbus; obitus; gloria; hæreditas; funus, translatio in Gallias.

162. Vix soles aliquot, spatio cedente, mearant;
Effectusque celer sequitur præsagia vatis:
Carpuntur facili sanctissima membra dolore;
Invadit tenues penetralis flamma medullas;
Jamque pedes torpent, jam nutant mollia crura,
Elanguent oculi moribundo in corpore sicci;
Cuncta labant; mens sola Deum cernitque capitque.

163. Ast, ubi progressu cœpit crudescere morbus,
Urbs trepidare metu, luctuque incendere cœlum:
Heu sors terrigenis olim conflata colonis!
Cernere vix licuit; jam nos, Pater optime, linquis?
Nec patitur Christus charum per sæcla clientem

A Vel torquere diu, partove absistere regno,
Martyrium cui vita fuit; quin mole laborum
Defessum nimia ter denos circiter annos,
Invitat superas rerum moderator in arces.

164. Augustas inter, quas unquam protulit orbis,
Fastu seposito felix Placidia regni
Visitat infirmum, refovet, complectitur, ambit;
Docta caput rigidum divis submittere jussis,
Suggerit, edicat, si quid mens anxia captat:
Nec mora præstandi, ni desit cura petendi.
Mox Patris [*B.* Patris mox] animum patriæ per-
[strinxit imago,
Digrediens mœstam Pastor quam liquerat olim,
Dum se fraternis mavult impendere causis;
Nescia quæ rerum, sortisque ignara futuræ,
B Præsulis ad reditum voto pendebat inermi.

165. Quid tu, quid gravidis oneras cœlestia votis,
O plebs, o patria? Quid adhuc spes pascis inertes?
Fata parant aliud, nec rerum maximus Auctor
Hac vice prosequitur solita pietate volentes.
Quod præstat, quodque est satius, præponderat ille.
Tempus adest, meritum capiat sine fine triumphum
Germanus, liquidi scandens Capitolia cœli;
Nec circumscribi, brevibusve insidere muris
Candida pompa sinit; Latias mage fusa per oras
Edere quadrifido quærit spectacula mundo.
Spectabunt alii; spectato tu potiere;
Et gremio capies, et molli fronde fovebis.
Non tuus est prisci præsul oblitus amoris;
Defunctusque docet, quantum te vivus amarit:
C Te repetit; repetita, dabis pia thura sepulto.
Hoc speciale quidem reginam poscere munus
Instituit; nunquam illa magis invita petenti
Concessit; sensitque, viro non esse negandum,
Quod secus ac vellet, nunquam contingere possit.
Ter benedicte Pater, ter splendide, ter venerande,
Omnigenas tibi post Christum dependimus odas
Grex populusque tuus, cui viscera tot pietatis,
Gaudia tot mentis, spes tantas, commoda tanta,
Te redeunte, refers; cum quo sunt omnia dextra;
Quo sine nulla forent; ni frivola, cæca, sinistra.

166. Quid referam Latio populos ex orbe ruentes
Quo languet medicus? Ardor manet omnibus idem
Visere, et obsequiis Sancto concurrere dignis:
Et faciunt, ut quisque potest, ut postulat ordo:
D Omne choris tempus psallentibus immodulatur;
Pro lacrymis laudes, pro luctu personat hymnus,
Invitans Superas Patris ad suprema cohortes.

167. Septimus afflarat rapido terrestria curru
Phœbus, ab occiduis remeans illustrior undis:
Spiritus at coicis [a] ardens emergere vinclis,
Emicat, et liquidas liber transfertur in auras,
Hymnizante polo lætumque alalagma [b] canente:
Sepserunt comites miro splendore Superni,
Victoremque ferunt trans ignea sidera lætum,
Et sistunt solio summi per sæcula regis.

168. Miratur placidi sublimia culmina regni,

[a] *Coicis*, id est *terrenis*. Not mss. Sed scribendum *choicis*, a Græco χοϊκός, *terrenus*.

[b] *Alalagma*, id est *hymnum victoriæ*. Not. mss. Ab ἀλαλάζω, *jubilo, exsulto*.

A Ignotum certe lumen miratur Olympi;
Et jam sub pedibus nubes et sidera cernit;
Despectat rosei candentia lumina solis;
Despectat gelidæ rorantia sidera lunæ,
Et quæcunque vagos exercet stella recursus,
Telluris molem, circumfusasque tenebras,
Pneumata ventorum, tempestatumque tumorem:
Cur ver tranquillum, cur torrida prodeat æstas;
Autumnus uvis fœtetur; bruma pruinis:
Et quidquid mundi volvit structura triquadri,
Et quidquid physicis perhibent succumbere causis;
Si qua vigent numeris, mensuris, ponderibusve;
Si qua latent, et si qua patent in cardine rerum,
Puro cunctorum speculatur lumine causam:
Omnia se subter, Christum super omnia cernit.
B Ridet quin etiam pompas et culmina sæcli,
Reges horrendos, diademata, sceptra, tyrannos,
Et multo gazas scelerum fervore petitas,
Illusas auro tenui discrimine vestes,
Et quidquid mundana potest variare supellex;
Ridet præterea vanæ κακοπάθεα [a] mentis,
Gaudia, spesque novas, iras, atrosque timores,
Fumificasque faces, solitus quas spargere livor:
Proterit hæc pedibus, hæc victor denique calcat;
Quin et pestiferi, subigens venena, draconis
Conterit ille caput, cristasque et sibila colla
Deprimit: ille jacet, non ausus tollere contra.
169. Interea Christus triplici caput ipse corona
Cingit: quæ prima est, ter deno jaspide vernat;
Proxima quæ surgit, stat sexies acta (*B.* bis ter facta)
[decemplex;
C Tertia centeno rutilat pulcherrima versu [b].
O decus! o magni pernobilis incola cœli!
Orbis deliciæ, præsul, per sæcula salve,
Terque quaterque juvat, vel millies addere; salve:
Et salve, et valeas, et aveto, et summe valeto.
170. Quod superest; valida inter partes lite
[coorta
Præsulis induvias certatim quisque reposcunt;
His inhiant, has quisque sibi rapuisse laborant:
Acrior ex opibus nusquam contentio summis
Emersisse solet: modica ditescere præda
Est votum cunctis, nequeat cum cedere cunctis.
Promitur in medium, partem sed vindicat aula,
Partem pontifices, collata sorte, capessunt.
D Sanctorum gerulam divo pro munere capsam
Impatiens regina capit; mox pignoris almi
Petrus ovat spolio, præsul sanctissimus urbis,
Ciliciumque rapit, sacram rapit ipse cucullam;
Cætera pontifices certant disrumpere seni,
Atque unus cinglum prævindicat, alter amictum;
Cumque duo tunicam, sagulum duo diripuere.
Hæc, Pater, Ausonias linquis monumenta per oras;
Cæsaris edicto notam referendus ad urbem,
His Ravenna tibi meritos dependit honores.

[a] Malas affectiones.
[b] Alluditur, ut supra, ad parabolam de semine fructificante in terra bona Matth. XIII.

171. Funeris impensas animis communibus ur-
[gent,
Quod non parva viro debetur gloria tanto.
Accolius solido pollinxit aromate corpus;
Vestibus, et molli regina Placidia fulcro
Extulit, et sanctos texit propensius artus;
Hinc iter, et comites, expensas, atque vehicla,
Suppetiasque viæ, seu commoda cuncta meandi
Instruit augustus, lectosque hac sorte ministros
Prosequitur largis regali munere (*C. Lugd. et B.*, cul-
[mine) donis,
Pontifices ea cura penes quam maxime fervet
Et præsens struere obsequium, et vigilare futuro.
Tum quidquid poscit præstantia relligionis,
Funeris omnimodos unde unde aptantur in usus.
Agmine præcipuo sic informantur ad oras,
Gallia (plaude) tuas, antistite læta recepto.
172. Nec te divinis exortem duxero donis,
Italicis non infecunda Placentia glebis,
Cui mox dignatur sanctum succedere funus;
Quodque intra ecclesiæ noctu secreta locatum
Dum vigili pietas hymnoque et lumine servat,
Forte loci matrona subit, cui passio dudum,
Dicta paralysis, miseros labefecerat artus:
Jam nervis fluidum [fluidam] laxa compage solutis
Cernere erat miseram defunctis vivere membris.
Hæc sancto subdi poscit benefida feretro.
Subditur; et tota, quam longa est, nocte recumbens
Haurit cœlestes, Christo vegetante, medelas:
Stringitur in solidum; nervis in prisca reductis,
Exceptat placidum, sopita peste, vigorem.
Lux redit, et cœptum repetunt insistere callem:
Elato capulo, mulier sanissima surgit,
Munere defuncti vitam sortita salubrem.
Miratur populus, genuinis vadere plantis,
Hactenus officii fuerat quæ totius impos.
Nec numerum referunt, nec stringi carmine possunt
Cætera, lustratas quæ tum patrata per oras.
Quin et bis triplicem nodo compescere funem [c]
Cogimur, et raptis stadium componere metis.
Lecta dabunt alias devotæ symbola mentis.
173. Æthereo monitu divisque exercita jussis
Gallia, Penninas agmen contendit in Alpes,
Exceptura suum duplici pietate Parentem;
Quod propius, quod longinqua regione relatus.
Urget amor cives, urget reverentia certe;
Quodque verentur, amant; quod amant id nempe
[verentur:
Felices; utroque tamen si perpete voto
Et metuant et ament metuendum et semper aman-
[dum.
174. Omne genus hominum diversa ad munia cur-
[rit:
Ergo vias alii, disjectis molibus, æquant;
Pontibus instructis conducunt littora quidam,
Hi psalmis reboant; plaudunt concentibus illi;

[c] *Bis triplicem funem* appellat libros hosce sex.

Succollant alii ; jactant impendia multi ;
Qui possunt, oneri vicibus succedere gaudent ;
Id qui non possunt, quod solum denique possunt,
Deducunt oculis, oculis et voce sequuntur :
Lumina multiplici rerum constructa paratu
Obnubunt rutilos phœbeæ lampadis ignes.
Tanta datur cineri si rerum pompa caduco ;
Quanta animam superis insignit gloria castris ?
A Quanta polo ; si tanta solo ? Te dante, Redemptor,
Sanctorum semper mors est pretiosa tuorum,
Hoc splendore, Pater, Latiis evectus ab oris,
Ordine magnifico dilectæ redderis urbi,
Nobile qua servat sanctissima membra sepulcrum
Spiritus at perpes meritorum lampade vernans,
Vivit, et æternis attollit sæcula signis.

EPILOGUS.

Dei et S. Germani in auctorem beneficia, hujus operis causæ præcipuæ.

175. Nunc tibi nunc meritos, Jesu, sacramus honores,
Subnixus solio flectis qui cuncta paterno,
Verbum cuncta creans, ructatum pectore Patris,
Rex, et principium, pax, et de lumine lumen,
Ars, et consilium, lex, et concordia rerum,
Causaque causarum, sed et ignee fons animarum,
Idem principium, medium idem, terminus idem ;
Qui nunquam non es, nunquam non esse tulisti ;
Semper habes esse, qui præstas omnibus esse ;
Essentum pura ac simplex essentia rerum ;
Artubus infusus, percurrens omnia mundi,
Totus per totum, nec pars te destinet una.
Te Patris radium, te Patri, Christe, coævum,
Te colimus casta post hæc de Virgine natum
Pneumatis accessu, supera manantis ab arce
Decreto Τριάδος, qua substant omnia, summæ.
Sic verbum caro fit, carnem quod fecerat olim ;
Ut caro conversim fieret mirabile Verbum.
Sic te Σαρκάλογον [a] casta ratione fatemur,
Vera Dei proles, hominis verissima proles :
Verus homo atque Deus ; hinc conditus, inde Creator:
Sic duplicata φύσις personam temperat unam.
Tu pius humanæ per sæcula gentis amator,
Sanguine perfusum tersisti crimine mundum ;
Demissus stygias vitæ reparator ad umbras,
Ut tandem, spoliis prostrato ex hoste receptis,
Splendidus οὐρανίας [b] remeares victor in arces ;
Quo te suscipiunt Seraphim oculosa, canoro
Carmine multiplicem modulantia δωξαλογίαν [c]
Et senas pandunt blandis applausibus alas,
Ardentes summo summæ Deitatis amore.
Hic tu stelligero dispensans omnia sceptro,
Partiris propriis polyformia munera servis.
Iste talentorum sortitus fœnora quinque,
Naviter activis exercet tempora causis ;
Hic scitu melior, compensat dogmata factis,
Testatus geminum sese retulisse talentum :
Est, cui doctrinæ succedit copia tantum ;
Debitor unius reputabitur iste talenti.
Atque utinam tenebras non ille redactus in atras,
Eluat æterno mercis dispendia luctu !

176. Nec me gazarum merito, Rex magne, tuarum
B Exortem faxim : sunt et mihi pensa talenti
Cauta mei ; stant cuique suæ compendia mercis ;
In luteis specubus defossa pecunia quanquam
Et furti et fraudis servum condemnet inertem.
Cumque dies reducem te fecerit ultimus arvis,
Atque inter famulos discrimina duxeris æqua,
Hic referet macti grates et præmia fisci,
Admissus superi in sedes et gaudia regni ;
Ille luet meritis neglecta potismata [d] pœnis
Extrusus placidæ pulchris e mœnibus aulæ.
Id reputans animo, metuensque immane pericli,
Qua possem tantæ memet subducere noxæ,
Sedulus instabam : volventem plurima, tandem
Impulit huc (nec certum habeo, casusne, Deusne)
Germanum melicis illustrem reddere musis,
C Hoc venam ingenii primum tentare periclo,
Hoc intemptatæ rudimen [*B.* specimen] pulsare poesis :
Multa dabant animos ; amor et reverentia Sancti,
Plurima materies, tum præter cætera, quod me
Et debere Vero et nimium debere monebat
Conscia mens rerum. Septennem ferme puellum
Sancti servitiis me transcripsere parentes
Et sensus inopem, et cautæ rationis inermem.
Suscepit tenerum blande miseratus alumnum ;
Pane aluit ; tegmenta dedit ; fomenta paravit ;
Corpore provexit ; tum sensibus amplificavit.
Vivax difficilem pectus largitus in artem ;
Languores pepulit ; discrimina cuncta subegit ;
Absentem precibus, præsentem numine juvit ;
D Contulit omne bonum ; compescuit omne sinistrum.
Carminibus nostris hic illaudatus abiret ?

177. Talia volventem terrebant plurima contra ;
Materiæ gravitas, siccæ jejunia linguæ,
Tum species operis, vilis persona poetæ,
Quodque Dei laus est labiis incompta scelestis.
Subvenit trepido præsens fiducia vati :
Quod posses lubrici plectrum vegetare palati,
Cui mutis facilem mos est reparare loquelam.
Inque preces validas memet connixus adegi,
Sic reputans, sic te, rerum Moderator adorans :
Si tua sunt, quæ posco, Deus ; si, te tribuente,

[a] Id est *carnem verbum*. Not. mss.
[b] *Cœlestes.*
[c] Pro δοξολογίαν, *collaudationem.*
[d] Id est, *negotiationes.*

Germanus hæc posse tulit, tu rite petenti
Munera fer linguæ, cujus sunt munera linguæ :
Gratia velle dedit; concedat gratia posse.
Audisti, et si quid potui, tu posse dedisti.
Hinc tua laus nostro semper concrescat in ore,
Rex regum, Pater alme hominum, spes clara tuorum,
Quem sua collatis jubilat plasmatio bombis,
Astra, poli, nubes, et machina cuncta polorum,
Solque, sororque [a], nives, lymphæque, et spiritus [omnis,
Cauma, geluque, dies, et densæ nubila noctis.
Aridaque, et montes, colles, et cærula ponti,
Fluminaque, et fontes, exin viventia cuncta,
Quæque vehit tellus, aer quæ provehit altus,
Quæ vehit æquoreus diversos gurges in usus.
178. Ergo age, et oblatis præsens illabere votis
Quodque dare placuit, placeat captare libenter ;
Ut quondam minimo viduam quadrante beasti ;
Ignoscensque, meæ disrumpito vincula culpæ :
Multa namque premor formidine suppliciorum.
En, vitam miseram jam trina decennia versant,
Additur his annus, ævo gliscente, secundus ;
Meque boni quidquam nunquam gessisse, recordor :
Hinc curæ stimulant, et mentis ad intima mordent.
Jam lapsum releva ; jam purga sorde, Creator ;
Exue præteritis, præsentibus atque tuere,
Præcautumque satis a culpis redde futuris.
A Da meminisse tui, sicut meminisse necesse est,
Vita prius rupto quam diffluat aurea ductu,
Effundat liquidas funisve argenteus undas,
Et cisterna rotam, fons influus atterat urnam :
Tum, quandoque [b] meæ tenuis substantia vitæ
Liquerit hos artus, et conclamata jacebit
Materies cineris, tu clemens parce Redemptor,
Ne me tartarei rapiat vis ulla ministri,
Neu voret hanc animam truculentæ flamma ge- [hennæ.
Cumque et quadrifidum finis absumpserit (*B.*, con- [sumpserit) orbem,
Affuerisque tui judex in numine Patris,
Judicium libris tecumque sedebit apertis,
Heu ! quis me instanti tum defensabit ab ira ?
Subnixum trabea, præsul Germane, perenni
B Tunc inter proceres te cernere credo supernos :
Ergo tui tum, sancte Pater, miserescito vatis ;
Cumque olidis vinctum [*B.*, junctum] despexeris [eminus hædis
(Id mihi nam spondent scelerum monumenta meo- [rum)
Tum Regem precibus pulsare memento benignis.
Flectetur certe, dicet flexusque ministro :
Germanus poscit ; non fas sprevisse precantem ;
Hunc hædum niveos quamprimum transfer in agnos :
Agnus eat dexter, decoretur vellere pulchro.

a Id est, *luna*.

b Pro *quandocunque*.

MIRACULA SANCTI GERMANI

EPISCOPI ANTISSIODORENSIS,

AUCTORE EODEM HERICO MONACHO.

Ex pervetusto codice membranco Lugdunensi cum aliis mss. et editione Labb collato.

(Apud Bolland., Julii tomo VII.)

PROLOGUS AUCTORIS.

1. Vitam et Miracula apostolicæ memoriæ summaque cum reverentia nominandi domni Germani episcopi, absque ullis litterarum præsidiis inoperoso, vel potius profano, diutius, quam fuit æquum, latuisse silentio, consulta diligentius magistra rerum testatur antiquitas. Constat namque ad sancti Censurii episcopi tempora, qui quartus post beatissimum Germanum rexit Ecclesiam Antissiodorensem, intentatum omnibus id perstitisse negotium, dum per successus temporum juniores quique simplici seniorum relatione contenti, nunquam hæc arbitrabantur a memoria posse obsolescere; quandoquidem vulgaris inurbanitas tum se optime credit diuturnitati prospicere, cum illustria quæque et maxima, succidua solum narratione ad posteros fecerit emanare. Res ista non insana minus quam improvida, C perniciosa sanctorum præconiis interdum peperit detrimenta, quod qui imperitæ rusticitati fidem astruat, rarum quemque reperias; dum ea, quæ afferunt, partim fabulosa, inepta partim et ridicula, perque hoc litterarum sacrariis æstimantur indigna. Ita factum est, ut quædam ignorata penitus, alia ad succedentium notitiam insincere manantia, multorum et magnorum sanctorum præcelsas memorias inofficiosissime obscurarint.

2. Quod si cuiquam forte curioso rerum, ea quæ in Gestis de tanto feruntur antistite, minus rata, minus plena, minus denique veritate subnixa videantur, quod prius, quam hæc ederentur, aliquot temporum dicuntur interfluxisse curricula; hunc inspecta ratione diligentius, quod non probe sentiat, adhibitæ vetustatis patrocinio castigamus. Siquidem,

ut in nostræ archivis ecclesiæ annotatum reperitur, beatissimo Germano rebus exempto humanis, in episcopatum suffectus Alodius, triginta ferme annis pontificatus sui functionem explevit. Hoc vita defuncto, ob rabiem emergentium intra Gallias barbarorum, ecclesiasticæ libertatis mersa privilegia, dignitas obruta, splendor obtusus, vim Christiani roboris cunctam perdiderunt; itaque civitas episcopo vidua decem permansit annis, quibus transactis, Fraternus, a beato Germano tertius pontificatui subrogatus. Is qua die ordinatus, eadem quoque ab eisdem barbaris interemptus; martyrio coronatus est. Huic prænominatus Censurius quarto substituitur loco. Ab excessu itaque beatissimi Germani ad hunc usque Censurium plus minus quadraginta colliguntur anni suprataxato ordine decurrentes.

3. Is cum ecclesiastici primatus polleret dignitate, Constantius Lugduni impense doctissimus, impulsu vel precibus sancti Patientis, ejus tunc urbis episcopi, librum de vita et virtutibus beatissimi Germani mira sententiarum elegantia, copiosoque delectu verborum excellentissime edidit; cum per ora cunctorum sancti recens adhuc spiraret memoria, pluresque, qui eum degentem sæculo viderant, superessent; quorum indubitata relatio, sanctitatis ejus magnalia pura adhuc, et necdum varietatis labem perpessa, ferebat. Nec vero abnuerim sex illorum pontificum, qui sancto viro in Italia commoranti jugiter assederunt, aliquos tunc quoque rebus interfuisse humanis; qui juxta fidem ejusdem historiographi, testes operum illius multis exstitere temporibus.

4. Ea tempestate Lugdunensium civitas, prima ac præcipua Galliarum, professione quoque scientiæ, artiumque disciplina inter omnes extulerat caput: offensa namque sapientia, quæ propter seipsam tantum appetenda est, quorumdam lucris turpibus, multorum indisciplinata vita, omnium postremo tepide se appetentium inhonesta desidia, præceptorum inopia intercedente, priorumque studiis pene collapsis, hujus nostræ exitialiter perosa regionis, Lugduni sibi aliquandiu familiare consistorium collocavit. Ibi, quas dicunt, disciplinarum liberalium peritia, quasque ordine currere hoc tempore fabula tantum est, eo usque convaluit, ut quantum ad scholas, publicum appellaretur citramarini orbis gymnasium. Et, ut aliquid rationis afferre videar, eo id argumento colligimus, quod quisque (*pro* quisquis) artium profitendarum afficeretur studio, non ante professis inscribi merebatur, quam huc explorata diligentia examinatus abiret. Cui rei Satyricus quoque astipulatur; qui, ut exempli circumstantia res eluceat, primo sui operis libro acriter diuque in impudicos invectus, refert eos conscientia frequentati sceleris perinde pallescere,

Ut Lugdunensem rhetor dicturus ad aram a.

Ita claret, hanc sapientibus et palmas et nomina olim fuisse largitam.

5. Hæc brevi perstrinximus, ut advertas, ad beati Germani retractanda miracula e tanta urbe non imperitum quemque, verum eloquentissimum, ascitum sui industria pontificis, accessisse. Qui etsi, ut subjecti operis testatur præsentia, facundia conspicuus, modicis et absolutis sententiis afferendus, brevitatis amantissimus, fastidii denique evitandi plus æquo studiosus exstitit; præsumptionis tamen se reum coarguens, non absque pudoris cunctamine antæ se difficultatis operas insumpsisse fatetur, ex suæ omnino humilitatis abjectu justificandus, et, præterquam quod sciens plura præteriit, multifaria laude dignissimus. Opus sane confectum, operosaque apud se diu repexum diligentia, obtentu prænominati sancti Censurii Autissiodorensi postmodum direxit ecclesiæ, ipso auctore longius promulgandum. Ubi quoniam veritate, cui minime grati existimus, testatur Deum conscium secretorum, se plura de domni Germani factis agnita et probata tacuisse (ex quo reum se quoque denuntiat, supprimendo, quod mirabiliter ad profectum omnium divina virtus operata est); diu est, quod religioni concinnum, saluti conducibile, ædificationi certe proficuum existere, animo induxi meo; si horum aliqua, quæ omissa sunt, quæve notitia consequi potuit, ab aliquo peritiorum litteris allegari contigisset.

6. Quod quia ineffectum hactenus est, constatque certissime, hæc, ut non impune præteriri, ita non infructuose attingi; quanquam nulla, nisi per divinum adjutorium, hujus possibilitatis conscientia, non mihi quidem meique similibus, scilicet imperitis, attentandum, verum devotionis in Deum, affectionisque in sanctum plenum opus aggredior; eo magis in spem ductus, quod is, qui totius creaturæ universaliter laudatur officio, si homines sua præconia suppresserint, lapides asserit clamaturos. Suscepti negotii eam ducimus dispositionem constare ratissimam, si eorum, quæ ante gloriosum ejus transitum per eum patrata, relatione satis asserta feruntur, aliqua præmittentes, ad illa quæ post ad sacram ejus memoriam fieri vidimus, et facta didicimus, ordine provehamur. Verum, ne succincto operi succenseat præfatum prolixius (*id est*, præfatio prolixior), animante Domino, ad propositum accedamus.

a Juvenalis lib. I Satyrarum, versu 44, cujus expositionem dat Papirius Massonus in Descriptione fluminum Galliæ, ubi de Arare fluvio.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

S. Germani colloquium cum discipulo defuncto, mortui resuscitatio, aliaque viventis miracula.

7. Itinera sancti viri cœlestibus semper claruisse miraculis, et gestorum auctoritas, et eorum, quos peragravit, fatentur notissima monumenta locorum : neque enim mundanis tenebris lucernam fas erat obnubi sideream, quam ad errorum discutiendam caliginem suaviter cuncta disponens Deus candelabro locaverat in sublimi. Ut ergo ecclesiasticis ex animo utilitatibus proprium devoverat caput, certi ratione negotii contigit, eum cum delectis comitibus iter necessarium aggredi. Jamque eo aliquantum progresso, unus discipulorum ejus, qui sanctum virum de Hibernia fuerat prosecutus [a], cui Michomeri vocabulum fuit, ad hanc ipsam delectus expeditionem, quod cum ipso exire nequiverat, post magistri vestigia profectus est; qui cum ad castrum, cui Tharnodori [b] nomen est, distatque ab urbe (*sc.* Antissiodorensi) fere decem et octo millibus, pervenisset, languore interceptus, ibidem decubuit; paucisque interjectis diebus vita defunctus, atque in clivo ejusdem rupis a fidelibus sepulturæ mandatus est.

8. Contigit beatissimum Germanum post dies aliquot, remenso itinere, ad eumdem devenisse locum (credo excessum discipuli, præmonente eum Spiritu, didicisse :) accedensque ad locum, quo fuerat tumulatus, oratione præmissa, jussit revelli sepulcrum. Michomeres vocatus ex nomine, vitali resumpto usu, resedisse fertur : a quo sanctissimus pontifex, quid ageret, aut si quiete frueretur, curiosius percontatus, hoc confirmatur accepisse responsi; Gratias, inquit, Pater sanctissime, præcipuis meritis tuis et ago et habeo, quoniam obtentu beatitudinis tuæ, nihil molestum, triste nihil pertuli; cuncta mihi placida, salubria constant universa. Cui pontifex : Vis, ait, mecum adhuc in prædicationis officio desudare, an, ut cœperas, quiescere ? Tum ille : Dummodo, inquit, tuæ non grave sit sanctitati, peregrinari a Christo ulterius necesse non habeo, cui, ut cœpi, adhærere optimum mihi est; oroque, unde modo avocatus sum, tuis quam citissime precibus revocari. Quo prædicto [c] annuente pontifice, caput iterum deposuit, cunctisque mirantibus, in pace quievit. Fidenter dixerim, eum tunc habitasse in Germano, qui quondam quatriduanum Lazarum clauso jam vocavit e tumulo. Hoc miraculum et tunc late patuit, et adhuc celeberrimum volvitur per ora cunctorum : nam et beato Michomeri ipso in loco deinceps oratorium est constructum, ubi sanctum Dei digne venerantibus divina hodieque beneficia cumulantur.

9. Illud sane, quod apud urbem Aquilisimam, sive, ut usus frequentior Egolismam [d] cognominat, perpetratum ferunt, eo robustius creditur, quo ejus indicia oculis subjecta monstrantur. Quo cum itineris esset continuatione delatus, digna, et quæ sane virum decebat apostolicum, exceptione honoratus, ut novum ecclesiæ senioris altare honori apostolorum principis consecrans dedicaret, obnixe postulatus est; rogantibus charitatis officio morem gessit. Cumque id solemni ritu perageret, innocentia puritasque sanctarum ejus manuum cœlesti mox miraculo declaratur. Ubicunque enim, et quoties per altaris cornua mediumque, crucis effigiem sanctificati unguinis liquore signavit; ita marmor impressione pollicis liquefactum subterfugit, ut ad impulsum digiti niveam putares cessisse mollitiem. Exstat idem marmor altari hodieque superpositum et spectaculo et venerationi, quod sancti Viri benedictione sacratum, singularem ejus attestatur gratiam meritorum.

10. In suburbio Aurelianensi ecclesia est ejus nomine dedicata, meritis frequentius illustrata; cui construendæ hanc fuisse memorant primariam rationem : cum, compositis ecclesiasticis negotiis, quibus quam maxime urgebatur, alacriter ad propria remeans, Aurelianensi urbi jam proximus immineret : extemplo signa basilicæ senioris, nemine impellente, concussa, concentu ultroneo (quod est dictu mirabile) adventus ejus cœperunt esse prænuntia. Tunc eidem civitati sanctus erat Anianus [e] episcopus, vir sanctitate et miraculis et ipse gloriosus, qui interna spiritus edoctus revelatione, universis cleri plebisque undecunque coactis agminibus, extra urbem beatissimo Germano obviam prodit, excepit, veneratus est, tantoque confectum ex itinere, quanta decuit obsequiorum diligentia, refovit. O quantis illa dies exacta lætitiis ! Quantum honoris, thesauri quantum urbs illa ferebat, duabus apostolicis fulta columnis, olivis geminis impinguata, candelabris splendidissimis illustrata ! Eo itaque loci, quo se mutuis sacerdotes amplexibus solemniter exceperunt, ecclesia postmodum beati Germani nomine constru-

[a] Consule commentarium prævium n. 74. *Hibernia* hic legitur in omnibus mss. nostris; adeoque sic legendum videtur; licet Papebrochius noster aliquando dubitaverit ad diem 30 Aprilis, pag. 776.

[b] *Tharnodori*, alias *Ternodori*, vulgo *Tonnerre*, in Campania Gallica.

[c] Hoc sane quanto mirabilius est, tanto minus videtur a Constantio vel ignorari vel omitti potuisse, si verum est. Ipse Hericus non videtur id pro certo habuisse, ut innuitur initio numeri sequentis.

[d] Vulgo *Angoulême*, urbs episcopalis sub archiepiscopatu Burdegalensi.

[e] De *S. Aniano ep.* Aurelianensi agendum erit 17 Novembris. Diutissime sedisse dicitur a Sammarthanis, puta ab anno Christi circiter 390 usque ad 453.

cta, divinorum impensa beneficiorum memorabile ejus meritis præbet testimonium.

11. Postquam itaque spirituali suavitate in Christo pariter epulati, jocundissimis se virtutum dapibus alterne expleverunt; Germanum sanctissimum, id quod restabat itineris peracturum vir æque meritis egregius Anianus in secundum fere ab urbe lapidem germanæ benevolentiæ affectu prosecutus est. Quibus iter carpentibus, ecce mulier vidua, unici cadaver filii tumulandum ferens, pedibus provoluta sanctorum, ut sui misererentur, orabat instantius; non casu, verum dispositione cœlesti eorum sibi oblatam præsentiam; incunctanter se credere, amborum meritis maternæ sollicitudini posse filium reformari. Diu inter duos dubitatum est, longe de re tentanda pertinaciter concertatum: dum et hic beato Aniano, quod sua esset diœcesis, de miraculo judicat præsumendum; et ille a Germano sanctissimo, si quid erat faciendum, celerius obtineri posse confirmat. Cedens itaque partim maternis lacrymis, partim instantiæ præsulis, omnia sufferenti præfisus charitati, orationi solito incumbit more Germanus beatissimus, defunctique vitam lacrymis mercatus uberrimis, ingenti universorum gaudio, lugenti matri filium a funere revocavit incolumem. Ecclesia sanctitati ejus eodem constructa loco, innumeris deinceps virtutibus claruit; in qua monstratur hodieque tumulus hominis suscitati, qui postmodum, decurso vitæ suæ legitimo spatio, ob miraculi perennem memoriam, honestam ibidem meruit sepulturam. Locus quoque cespitis, cui sanctus in oratione prostratus incubuit, magnæ adhuc omnibus exstat venerationi, cancello ligneo opposito, atque a permeantium pedibus sacratæ terræ locuum defendente.

12. Idem territorium in publico aggere vicum continet quemdam, qui ex antiquo Basilicas nuncupatus, patrati apud se dudum miraculi famosam adhuc ostentat evidentiam. Quidam namque ejus loci incola, genere conspicuus, copiis opulentus, ingentem in fundo suo conductis artificibus exstruebat ecclesiam: cujus mole aliquatenus jam in sublime porrecta, cum ad consummandum id, quod restabat operis, anxia structorum instaret diligentia, die quadam in ejusdem ædificii culmine stantibus, opusque mire properantibus architectis, paries, cui insistebatur, a summo ad ima fundamenti ita perruptus dissectusque est, ut nutantibus partibus sibi ruinam, superstantibus vero proximum e vestigio minaretur interitum. Cæmentariorum imperitia collapsum opus, an dispensatione res humanas ordinabiliter digerente [*al.* dirigente], patrando fuerit materies oblata miraculo, id vero non facile discreverim.

13. Casu Germanus sanctissimos ex adverso publica incedens via, periculum conspexit, manum in sublime extulit, crucisque expresso signaculo, jamjamque vergenti ac pendulo lapsum parieti interdixit. Objectu manus sanctissimæ paries restitit; ac tanquam validissimo exceptus fulcro, in suis se status rectitudinem recepit. Ita unius effectu virtutis, et ruinæ parietem, et homines morti subduxit. Quo quidem peracto, magisque excellentium declaratus præconiis meritorum, propositum, ut cœperat, continuavit iter. Post tempus aliquod explicito tandem opere templique fabrica consummata, cum jam de consecratione tractaretur, operis dominus prudenti tactus sententia: Nemo, inquit, hanc suo competentius illustrabit nomine, quam Germanus sanctissimus, cujus sublimibus meritis jam dudum initiata cognoscitur. Persistit hodieque ecclesia hæc, beatissimi Germani titulo clarissima, miraculorum exhibitione frequentissima, ostentans adhuc eumdem parietem rimosa cicatrice notabilem, præferentemque in se apostolicæ testimonia sanctitatis [a].

14. Raro usquam aut mansit, aut docuit, quo non suæ singularis excellentiæ magnifica monumenta perdurent: piis animis pie de Deo sentientibus satisfaciet e multis paucitas adnotata. Hæc sane eo referuntur tutius, quo noscuntur certius, conspiciuntur præsentius. Per pagum Tullensem iter carpens, obvia populorum exceptus multitudine, quodam resedit loco, occurrentemque turbam verbi salutaris exhortatione formaturus, colurnam, quam forte manu gestabat, virgam humi defixit. Explicita prædicatione (mirum quod fuit visu, mirum quod est et dictu) ramusculos jam frondesque produxerat. Hæc in ejus testimonium sanctitatis in corylum roboris immensi convaluit, atque usque hodie ingenti ab omnibus cautela veneratur, ne aut ramum quis ex ea decerpere, aut indecens quidpiam sub illa, aut circa illam, audeat perpetrare. Is locus non quoque vulgariter Ad cambuttam [b] S. Germani dicitur.

15. In pago quoque Vastinensi [c], in vicinia Gajaci monasterii, interjecto Odonna flumine, fagus est mirandæ magnitudinis, stipite procera, ramorum ambitu vastissima, densitate opaca: quæ similiter sancti virtute pontificis coaluisse incunctanter asseritur, dum post sermonem eo loci ad populum habitum, bacillum, quo seniles regebat artus, telluri altius defixisset. Hæc pro insolenti magnitudine ad sui spectaculum multos e contiguis ascivit regionibus. Ecclesia secus arborem est ejus insignis nomine; locusque idem Ad fagum S. Germani populariter nuncupatur.

16. Quod sane venerabilium martyrum busta pontificatus ejus tempore comperta claruerunt, quis jure a miraculis excipiendum judicet? Sanctæ igitur illius

[a] Hujus ecclesiæ solos parietes cum altari superfuisse, cum scriberet, testatur Viola in Vita sancti Gallica cap. 28, pag. 207.

[b] *Cambuta* seu *cambutta* baculus appellatur sive scipio, quo nituntur ambulantes, ut ostendit Cangius in Glossario.

[c] *Pagus Vastinensis*, vulgo *le Gastinois*, tractus est Galliæ in provincia Insulæ Franciæ. In illo tractu est *monasterium Gaiacum*, parthenoni S. Faræ subjectum, tribus circiter leucis ab oppido Montis-Arigisi; de quo cœnobio meminit Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 841, num. 41.

multitudinis, quam cum beato Prisco [a] apud locum A Gotiacum Aurelianæ persecutionis trucidavit immanitas, sacratissima corpora propter sævientem rabiem clam subducta, in cisterna quadam vastissima a Christianis, qui tum existebant rarissimi, passim congesta sunt. Horum memoria longo labentium temporum obscurata defluxu, ad tempus usque Germani sanctissimi cunctis ignota delituit: quo præsule, Deus, in cujus conspectu suorum semper est mors pretiosa sanctorum, disponens illorum patrocinio populis subvenire, veneranda eorum corpora declaravit; caput quoque beatissimi Prisci martyris eidem miris revelans modis: cui recondendo quatuor ab urbe millibus ecclesiam construens consecravit; quam signorum copia continue affluens populorum concursibus facit esse celebrem. Hoc non B aliunde commentatum; verum ex relatione passionis eorum sincera relatione insertum est.

CAPUT II.

Alia quædam ad ejus vitam spectantia usque ad obitum et exsequias.

17. Id quoque, quod in ecclesiis ab ipso dedicatis potiorem divinæ virtutis evidentiam in exhibendis miraculis nemo fere ambigit declarari, a salutaribus meritorum ejus præconiis abjudicari inhumanissimum inopportunumque putatur. Quod ut fiat perspicuum, uno tantum, eodemque non incelebri, nitemur exemplo. Reversus ex Britanniis, reliquias antiquissimi pretiosique Albani martyris secum detulit, atque infra muros Antissiodori basilicam eis condendis exædificans, præfati martyris nomine dedi- C cavit: in qua ferunt quemdam anxie religiosum deservisse presbyterum, qui inter cætera probitatis studia id sibi familiare effecerat, ut, signo basilicæ senioris increpante, corpus e lecto corripiens, ad ecclesiam quam celerrime properaret; dumque ejusmodi erga divinum servitium instaret vigilantia, una noctium, cum a propria egrederetur domo, quæ supradictæ basilicæ adhærebat angelicum audivit, chorum, harmonica concinentem consonantia, Alleluia, cum psalmo CXLVIII, qui inscribitur, *Laudate Dominum de cœlis*, ad finem usque Psalterii. Qui attonitis auribus ad ostium oratorii auscultans diligentius, eamdem memoriter didicit modulationem.

18. Erat autem Alleluia, quod nostra ecclesia Septuagesimæ tantum die Dominico, cum supra memorato psalmo modulari consuevit, quod in primo versu semel, in secundo bis, in tertio tribus reciprocatum vicibus, in quarto demum reiteratur a capite: quantum autem reor, in honorem sanctæ et individuæ Trinitatis competenter canitur. Id cum teneret memoria, convocatis post solemne matutinum fratribus, traditaque, quam perceperat, revelatione, ut res foret testatior, modulationem quoque compertam eos edocuit; cujus omnis suavitas protinus a mente illius ita elapsa est, ut non nisi vocabuli solummodo deinceps reminisci potuerit. Quod ei jure contigisse putatur; ut is, qui intimata sibi secreta cœlestia inconsulte prodidit, aliis id ad laudem Dei retinentibus, sua solius [*al.*, solus] ignorantia puniretur. Quod Paulus apostolus se metuere significans, fatetur se audisse arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et Joanni præcipitur, ne signet [b] quæ locuta sunt septem tonitrua. Animæ quoque divina speculanti jubetur: Audi, Israel, et tace [c]. Multa apud idem oratorium recensentur collata beneficia, cum in expulsione dæmonum, tum in illuminatione cæcorum; in his vero quam maxime, qui diversa febrium accessione vexati ad locum se, sanctorum imploratis patrociniis, contulerunt.

19. Ecclesiam cui præsul erat, non spiritualibus modo, verum et temporalibus copiosissime extulit incrementis. Cujus in possessionibus facultas ante ipsum quam fuerit perexilis, facile colligi potest; si, qualibus eam copiis auctam reliquit, æquis rationibus inspectetur: nam quia quantum ad natales, nobilissimus fuit nobilium; quantum ad fortunam, in possessionibus et prædiis ditissimorum ditissimus; omnium, quæ ei ex jure paterno cesserant, in vita sua hæredem fecit ecclesiam, quam ejus ex parte maxima patrimoniis hodieque constare cognoscimus. Sunt autem prædia hæc numero perplura, quantitate permaxima, finibus spatiosa, sibique contermina, situs qualitate jucundissima, reddit
uum ubertate præclara [d]. Horum in uno, cui Epponiacus ex vetustate nomen est, venerabilis genitor ejus, Rusticus nuncupatus, cum genitrice, Germanilla nomine, in ecclesia apostolorum principis nomine, dedicata [e], aris eorum capitibus superpositis [f], decenter conditi requiescunt.

[a] De *S. Prisco* et sociis ejus MM. actum est ad D diem 26 Maii, a pag. 365, ubi et hæc invenies illustrata.

[b] *Ne signet*, etc. Imo Apocalypseos cap. X, versu 4, legitur: *Signa quæ locuta sunt septem tonitrua, et noli ea scribere*. Ubi signare idem est quod sigillo obsignare et occulta servare. Sensum hic ergo Hericus sequitur, non verba; per *Ne signet* intelligendo, Ne prodat, ne scribat, ne palam faciat.

[c] *Audi, Israel, et tace:* non legitur sic in Vulgata; sed apud Septuaginta, Deut. XXVII, versu 9. *Tace, et audi, Israel*. S. Hieronymus quoque ad Rusticum monachum hæc verba Moysi tribuit, *Audi, Israel, et tace*.

[d] Horum aliquot enumerat Historia episcoporum Antissiod. cap. 7, his verbis: *Hic beatissimus pontifex basilicæ S. Stephani protomartyris agrum nobilissimum, cui Varsiacus nomen est, cum universo apparatu et appendiciis suis contulit*. (Ibi erectam a sancto ecclesiam fuisse S. Eugeniæ martyri Romanæ, asserit *D. le Beuf* in Capto et liberato Antissiodoro, pag. 284) *similiter Vercisum, mirabile in se continentem palatium, cum appendiciis suis*; *Poliacum quoque, seu Marciniacum; sed et Jociacum cum suis similiter appendiciis*; *fundum quoque Patriniacum, et Cutiacum æque cum appendiciis suis: multa denique et alia, quæ nobis modernis incognita, Deo vero sunt omnia nota*. Quid et aliis ecclesiis dederit, ibidem lege; et apud Viole cap. 7.

[e] *Apostolorum principis nomine dedicata:* at Hist. epp. Antissiod. loco citato habet, *B. Joannis nomine dedicata*. Forte ambos patronos coluit.

[f] *Sic Rusticus et Germanilla videntur quodammodo canonizati*, inquit in adnotatis Mss. Chiffletius no-

20. O virum, cui semper summa debentur: qui amore vitæ æternæ voluntariam amplexus pauperiem, totum Christo dedit, sibi nihil retinuit! Quis animi ejus facilem, et sane ingenuo dignum in hac parte possit explicare candorem? Quis bona, quibus nunc Ecclesia Christi per ipsum fruitur, relatu comprehendere? Unde nunc episcopi ditantur, victualia clerici consequuntur, sustentantur monachi, recreantur egeni, hujus fuit, ex ejus ad hos fecundissima largitate profusum est. Quanta ad nos virtutum sanctitatisque ejus exempla manaverunt? Quanto latiora hinc potuissent confici monumenta, compingi volumina, si ei degenti in sæculo curiosus adhæsisset aliquis, qui verba ejus, ut singula ab ore fluebant, exciperet, actus ejus omnes curiosius observaret, miracula denique, semper ei in promptu assistentia, tenaci memoriæ commendaret? Quandoquidem luculentus ille gestorum ejus breviator (ut non dixerim explanator, quod nunquam absque scrupulo vel legerim, vel legi audiverim) si itinera ejus cuncta percurreret, si universa commemoraret, paraturum se contestatur lecturis congesta prolixitate fastidium.

21. Et quoniam gloria Patris in suorum clarescit moderamine filiorum, e multis, quos in Christo filios, in religione creditur habuisse discipulos, unius tantum, ejusdemque famosissimi, castigata brevitate sufficiet inseri mentionem. Patricius, ut Gestorum ejus series prodit, Hibernicæ peculiaris apostolus regionis, sanctissimo ei discipulatui octodecim addictus annis [a], non mediocrem e tanti vena fontis in Scripturis cœlestibus hausit eruditionem: quemque in religione magnanimem, in virtutibus excellentem, in doctrina strenuum, divinissimus consideravit Pontifex; ineptumque ducens, robustissimum agricolam in dominicæ segetis torpere cultura, ad sanctum Cœlestinum urbis Romæ papam per Segetium, presbyterum suum, eum direxit; qui viro præstantissimo probitatis ecclesiasticæ testimonium apud sedem ferret apostolicam. Cujus judicio approbatus, auctoritate fultus, benedictione denique roboratus, Hiberniæ partes expetiit, gentique illi proprie datus apostolus, tum quidem eam doctrina et miraculis, nunc quoque, et in perpetuum mirificis apostolatus sui illustrat privilegiis.

22. Singularis meritorum ejus potentia hoc se tuetur argumento, quod per omnes aggeres itineris sui, ubicunque aut oravit, aut docuit, usque in hodiernum diem oratoriæ cellæ, et signa Crucis elata præfulgent; monstratur hodieque in monasterio, quod ipse construxit, oratorium, postea ejus consecratum nomine; ubi incunctanter novimus, esse cellulam afflictionum ejus et cruciatuum consciam; cui, nescio, ostiolum, an fenestram dixerim, tanta erat humilitate perexiguum ut nemo, quamvis quantilli corporis, nisi pronus per id irrepere potuerit. Quid ibi gemituum, quid fusum est lacrymarum; quantæ viro ad contemplandum Deum divinissimo revelationes allatæ, angelicæ consolationes adhibitæ; postremo quam crebra confluentibus eo populis animarum corporumque percepta remedia; multum est dicere. Quis saltem efficaciter sufficiat pensitare, quæ, quanta, et quam frequentia fuerint? Quia soli constat Deo. Postquam incœptum negotium paucis promovimus, ad eorum, quæ gloriosum ejus transitum subsecuta sunt, partem quantulam explicandam, invocato Domino, accedam.

23. Splendidissimus, orbique in tenebris agenti lumen inexstinguibile datus domnus Germanus episcopus, post inimitabilem in sæculo vitam, post Gallias, Britanniasque, ipsam denique Italiam doctrina et miraculis respersas, a Christo Domino vocatus, saluti feroque confortatus Viatico, apud Ravennam Italiæ civitatem Spiritu sancto plenus obiit, Valentiniano juniore, Constantii filio, cum matre Placidia orbis terrarum obtinente monarchiam; a quibus ibidem pro admiratione sanctitatis, atque assiduitate miraculorum, ut liber Gestorum ejus satius explicat, honorifice susceptus, Domino Christo sibi apparente, obitus sui prænoscens diem, multa licet cum difficultate obtinuit, ut gleba sui corporis propriæ redderetur civitati.

24. Causa præterea profectionis ejus Ravennam quam non incerta vel fortuita fuerit, Vitæ ejus textus declarat: quodque hic recapitulatum, erit fortasse non inofficiosum. Vir magnificus Aetius ea tempestate reipublicæ patricius ac rector datus, Armoricani provocatus insolentia populi (cujus leves et indisciplinati animi raro unquam erga principes fidei servavere constantiam) Eochari Alanorum regi ferocissimo regionem illam pro rebellionis ultione invadendam, subjugandam, vastandamque permiserat. Quam cum barbarus crudelissime invasisset, non tam prædæ congerie, quam cæde allectus et sanguine: beatissimus Germanus, jam ei progresso armatoque inter hostiles impetus occurrens, mirabili auctoritatis constantia (quodque universis ab eo patratis miraculis æstimo præferendum) animum compulit ferocem deponere, exercitum revocare, a provinciæ vastatione desistere; ea conditione tamen, ut venia, quam barbarus præstiterat, ab imperatore vel ab Aetio peteretur. Ut ergo cœptum misericordiæ compleret officium, decursis Gallicanis, vel Italicis civitatibus, multisque ipso in itinere declaratus

ster; neque aliter Viola in Vita Gallica, cap. 1. Et sane, nisi pro sanctis habiti fuerint, non congruebat eorum tumulis ejusmodi veneratio. Nemo est interim, quantum assequi potui, qui eos audeat sanctis annumerare. Porro ex aris illis duabus ea, quæ a dextris fuit, *S. Germano* subinde consecrata, celebris fuisse dicitur prodigiis, et præsertim resuscitatione parvulorum, quos mortuos enixæ matres ibidem offerre consueverant; teste Viole jam assignato, cap. 1.

[a] Observa hic in omnibus exemplaribus nostris exprimi *annos octodecim*; ac proinde corrigendam esse notam Papebrochii nostri in Vitam S. Patricii die 17 Martii, pag. 546.

miraculis, Ravennam, quo tunc imperator cum matre augusta agebat, diu licet exspectatus, pervenit; ibique ad arbitrium suum, pro quibus petebat, pacem et securitatem obtinuit.

25. Verum, quia mobilis animi perfidia indisciplinatum populum ad rebellionem pristinam revocavit, non multo post ejus excessum, tyrannica, quam ipse in vita sua compresserat, gravius in infelices emersit immanitas, Alanis, Gothis et Wandalis ab Hispaniis in Africam, hinc in Gallias progressis, universaque ferro, flammis et vastitate proterentibus; necdum supra memoratus sanctissimus Anianus excesserat; adhuc reverentissimus collega ejus Lupus, Trecassinorum antistes, cœlestem in terris agebat vitam; quique plebem suam a barbarica ferocitate precibus protegens, sicut in hymno festivitatis ejus, Beda teste, canitur, Dum bella cuncta perderent, orando Trecas muniit [a]. Quæ cum ita se habeant, divina profecto gratia beatissimo Germano provisum hoc quoque nemo dubitaverit, ut qui divinæ legis insuperabilis existens causidicus, pro Christo legatione functus in mundo fuerat, in sanctæ pacis confirmatione temporalis vitæ finem caperet, pro qua inter Deum et homines reparanda mortem voluntariam Auctor vitæ pertulisset. Quo enim decentius ordine agonis sui cursum consummare potuit, quam ut in eo animam poneret, cui et pro quo consequendo in tam longo hujus vitæ stadio cucurrisset?

26. Siquidem sane improba ludit cogitatio, beatum virum ignorantia imminentis decessus tantæ expeditionis molem subisse; qui si vitæ suæ terminum, ut e vestigio instabat, agnosceret, ne pedem quidem ab urbe sua longius efferre pateretur; hunc ad librum de vita ejus editum dirigimus, quo et repræsentata veritate, errorem exuat, et vicini sui transitus quam non improvidus fuerit, etiam cum proficisceretur, vel instructus agnoscat. Nam cum propter supra memoratum negotium petiturus Italiam, familiarem suum Senatorem presbyterum præteriens, ex consuetudine visitasset; profecturus ab eo, solito affectuosius in amicum irruit, ac post amplexus multiplices et oscula prædulcia, hujusmodi verbis salutatum reliquit: Vale in æternum, frater charissime; vale, animæ meæ portio: tribuat Deus, ut nos in die judicii sine confusione videamus: cæterum in hac luce mutuo nunquam fruemur aspectu. Quod quia ita contigisse manifestum est, cui de præscientia sui transitus liceat ambigere, qui de se tanta, tamque evidentia prædicere potuit? Ita vero sanctus et charitate anxius et jam jamque imminentis obitus non ignarus, nihil prius duxit, quam Domini præcepta complere, seque ipsum circa finem pro ovium Christi relevatione impendere. His ita locatis, proposita repetamus.

27. In apparatu defuncti sua certatim omnes studia contulerunt: Acolius, regalis præpositus cubiculi, cujus dudum puerum ab atrocissimi dæmonis peste curaverat, venerabile corpus multiformi aromatum compositione confecit. Augusta ut vivo obsecuta fuerat, mortuo quoque ex animo deferre desiderans, sacri glebam cadaveris operosis ac valde subtilibus cumulavit indumentis, ad id devehendum conservandumque ex cypresso mundissima loculo coaptato. Quibus ita compositis, ne quid sancti deesset officiis, anxie præcavit imperator, iter instruxit, evectiones necessarias præbuit, ministros, comitesque deducendo funeri destinavit, quos expensarum et totius humanitatis impendiis copiose prosecutus est. Episcopis ea fuit cura permaxima, ne sacris exsequiis vel ad horam deessent officia religionis, quæ ipsi et in præsenti instruunt, et ne processu itineris deficiant, ordinatione præmittunt. Ita funus satis ambitiose instructum, magno prosequentium agmine promovetur ad Gallias.

CAPUT III.

Translatio corporis ejus in Gallias; ejusdem receptio ac sepultura.

28. Quam robusti meriti, quam excellentis gloriæ, quam denique summi apud Christum loci fuerit, cujus erant, quibus publici aggeres illustrabantur, exsequiæ, pertinuit ad divinitatem signorum affluentia declarare. Vulgi ore feruntur quam plurima, quibus eo fides detrahitur, quod varie indigesteque feruntur. Nobile illud pretiosumque est, quod cum memoria dignissimum, tum æque litteris ex antiquo inditum, et fidem astruit, et ædificationi conducit. Expeditione superius memorata, a venerabili Eusebio [b], Vercellensium pontifice, decenter exceptus, omnibusque humanitatis officiis, ut par erat, revelatus est: is ipse Eusebius post longa contra antiquum hostem certamina, post hæreticorum, a quibus multa passus est, convulsa molimina, post illud denique cla-

[a] Hymnus ille adhuc integer esse dicitur in analectis Cousineti de S. Lupo, ep. Trecensi, quæ Parisiis servantur mss. apud S. Genovefæ.

[b] De *S. Eusebio* ep. Vercellensi agit Martyrologium Rom. die I Augusti; sed cum nuper decreto Romano festum ejus et Officium affixum sit diei 16 Decembris, eo nos ejus Acta remittemus. Patet vero ex hoc loco, quam parum in antiqua chronologia versatus fuerit Hericus noster, qui hæc de Eusebio, annis facile septuaginta ante *Germanum* vita functo, scribere non dubitaverit. Itaque pro Eusebio, quem exhibent mss. nostra omnia, scribendum fuisse S. Albinum, contendit Ughellus in episcopis Vercellensibus, Italiæ sacræ recusæ tom. IV, col. 761. At ego satis vereor ut hoc omnibus placeat: nam alia historia, huic admodum similis narratur a S. Adone archiepiscopo Viennensi, et Herici æquali, in Chronico, ætate sexta, ad annum Christi 452, cujus hæc est substantia: Cum *S. Germanus* Ravennam petens, Viennam in Gallia præteriret, ibi a S. Severo presbytero rogatus, ut ecclesiam S. Stephani recens ædificatam consecraret, id se in reditu facturum promisit. Sed dum frustra diu exspectatus, non redit, ac dedicatio per alium paratur, ecce tibi, in ipss articulo *S. Germani* defuncti corpus Ravenna ad suo destinatum, illac refertur, at quein eamdem ecclesiam S. Stephani, repausandi gratia, tantisper deponitur; *sicque Viri Dei promissum impletur*. Addit Ado: *Isicius tunc temporis Viennensem regebat Ecclesiam*; in quo et ipse errat insigniter, cum Isichius primus Viennensis non sederit saltem ante annum Christi 472, ut ostensum est ad diem 16 Martii, ubi

rissimum Phrygiæ exsilium, a quo post quadriennium remeavit, longo jam confectus senio, rebusque pace reddita, novam tunc in urbe sua miles jam emeritus condebat ecclesiam. Hanc ut Germanus beatissimus, Ravenna rediens, dedicaret, obnixe deprecatus est: quod se devotius impleturum serio repromisit.

29. Actum est ut, beatissimi confessoris comperto decessu, ad suæ consecrationem basilicæ, ut mos fert ecclesiasticus, præfatus pontifex se appararet; quod [*al.* quam] cum solemniter ingressurus, pharos ex more compositas jussisset accendi (mirum dictu quod est) admota flamma nullis lychnorum excipi potuit alimentis; quanquam id non semel nec simplici tentatum arte, frustra persistentium manus eluserit ministrorum. Cumque per dies aliquot casso iteratus labor perstantibus perturbaretur obstaculis, insolito negotii percitus interceptu, a re proposita desistendum judicavit episcopus; quod sibi cunctisque constaret evidentissimum, impediri encænii functionem, aut in diversum differendam tempus, aut pontificis alterius officio reservari. Interea venerandi funeris adesse pompam, famæ præcurrentis nuntiatur indicio; cui prosequendo quis non emergeret; quem propriæ salutis incuria non urgeret? Congestum undique rapit agmen episcopus; impensæque devotionis officiis exceptum corpus intra jam dictæ basilicæ ambitum introduxit. Quo dubi primas ædium partes attigit, ita universa luminum congeries cœlitus inflammata perfulsit, ut palam fieret, ad sacri exsequias corporis hic quoque non defuisse divinæ præsentiam majestatis; dum quæ humanis non cesserant ingeniis, divinis facile nutibus deserviebant.

30. Tum sanctissimus Eusebius voti sui conscius, promissionisque a sancto perceptæ non immemor, re altius expensa, quodque cœlestibus erat confectum auspiciis, humanis ineptum ducens ministeriis retentari; Sanctissimus, ait, Germanus pactæ memor sponsionis, ne voti nostri imperfectione torqueremur, quod vivens promiserat, mortuus implere non distulit: quapropter susceptis tam evidentibus, tam præcelsis, tam denique singularibus sanctitatis ejus testimoniis, ad exigendum, quod divinis superest mysteriis, implorato Domino, accingamur. Ita fatus, ad altare se contulit, et Gloria in excelsis Deo, quanto potuit canore, persultans, festum populis indixit diem. Sacris episcopaliter celebratis, ac de splendore miraculi agitato sermone, diutius quod superfuit horarum, religiosis circa sacrum funus mancipavit excubiis. O justorum suavis et semper indefecta memoria! O suorum in conspectu Domini mors perpetuo pretiosa sanctorum! Quid loci apud

A Dominum meruerit, nemini de cætero licuit dubitare ante cujus exuvias honorandas [*al.* adorandas] in externis quoque regionibus tantus signorum splendor emicuit: quod fortasse soli constaret Deo; nisi mirabilium frequentia id generi declarasset humano.

31. Quibus ita exactis, viæ redditur, novusque obsequiorum ardor, cunctorum innatus mentibus, erga sancti funeris munia cumulatur. Crescebat ingens undecunque occurrentium numerositas populorum, dum et novus locis singulis comitatus accederet; et prosequentes quosque itineris continuatio non tæderet. Vectandi successus corporis cunctis, quanquam sese violenter ingererent, provenire non potuit: quibus tamen accedendi fuit copia, vicibus cessit: at quos irruens frequentia cominus id tractare
B prohibuit, officii genus erat oculis deducere, ac vocibus intimo devotionis fonte manantibus personare. Plurima per iter totum, tum ecclesiis ejus nomine dedicatis, tum titulis sparsim affixis, beatitudinis ejus monumenta monstrantur: quocunque locorum aut pernoctavit, aut pausam duxit, sanctitatis ejus adhuc notabiliter florente memoria.

32. Pretium deputabitur operæ, id intactum non excedere; qualiter sancti excessum Pontificis cunctis semper consulens divina providentia, plebi quoque suæ orbitatem propriam adhuc ignoranti compertam fore voluerit. Saturnus [a] erat beatissimi Germani presbyter et discipulus, vita æque probatissimus, ac sancto Viro familiariter dilectus. Is, eo profecto in Italiam, jussu ejus in urbe remanserat. Qua ergo
C nocte et gloriosus Domini confessor et pontifex apud Ravennam felici migravit excessu, is quoque Antissiodori positus, splendidissimum ejus transitum, angelo pandente, cognovit, ac divina instructus revelatione, populis denuntiavit; quorum ingenti secum coacta multitudine, ad Alpium juga properat, ubi excipiunt Galliæ patronum proprium, tanto ejus funeri propensius servituræ, quanto potiorem famulatum reverentiæ mistus amoris extorquebat affectus. Hoc non commentitium est, nec vena ingenii prurientis extusum; verum vetustissimo insculptum marmori, scriptura quoque ipsa antiquitatis repræsentante characterem, apud nos hodie que servatur.

33. Crediderim sane, nonnullos a Ravenna, sanctitatis ejus expertissimos, cum sacri gleba corporis peregrinationem sibi ultroneam indixisse, ac per
D hoc infatigatis animis, quanquam esset via longior, funus venerabile prosecutos. In quibus et ex quibus quinque feruntur famosissimæ proposito virgines, natu germanæ [b], quarum nomina vel merita celebrem in nostra provincia ex longo obtinuere me-

Isichio, pag. 448, et diem 5 Februarii ubi de S. Avito, Isichii filio et successore, pag. 661. Non commendant sane et utriusque historiæ similitudo, et utriusque scriptoris errores in ea palpabiles veritatem utriusvis. Absit tamen ut falsam omnino dicamus alterutram. Viola cap. 23 deprehendit errorem quidem Herici; sed non Adonis; itaque quod Hericus de S. Eusebio et ecclesia Vercellensi narrat, pse de S. Isichio et ecclesia Viennensi exponit, utramque confundens narrationem.

[a] De *Saturno* hoc vide Prætermissos ad hunc diem.

[b] In Vita ms. S. Magnentiæ non dicuntur hæ virgines fuisse inter se germanæ; sed S. Magnentiæ *collegæ et comites*. Deinde non *quinque* ibi numerantur, sed quatuor tantum, omissa *Maxima*. *Maximam* quoque vel de hoc numero non esse, vel cum Magnentia confundi oportere, contendit Bargedæus in Collectione ms. Sanctorum Antissiodorensium ad

moriam. Harum tres, his vocabulis Magnentia, A Palladia, atque Camilla [a], ut singulæ ipso in itinere divinitus evocatæ diem clausere novissimum [b], in publico aggere nobilem accepere sepulturam, ecclesiis superstructis, earumque sanctitatis dedicatis; quæ hodieque ob miraculorum evidentiam et famosissimæ constant, et ingenti populorum studio frequentantur. Duarum, quibus sacri tumulationem corporis est videre concessum, altera, cui Maximæ vocabulum fuit, circa eamdem basilicam condi promeruit; quam tamen postmodum ambitus fabricæ majoris inclusit: altera, Porcaria dicta, nono fere ab urbe milliario in ecclesia suis præclara meritis requiescit.

34. Ex pridie Kalendarum Augustarum die, qua Confessor eximius sarcina levatus carnis, cœlestibus B est insinuatus sacrariis, tertius et quinquagesimus volvebatur dies [c], cum sacri thesaurus corporis propriæ refusus urbi, solemni obsequio populorum excipitur, atque intra principalis, cui sederat, [d] ecclesiæ ambitum collocatur. Ibi per decem continuos [e] dies ingentibus officiorum impensis excolitur; donec omnibus, quæ ad jus sepulcri pertinent, officiosissime apparatis, non parva humani generis congesta multitudine, ut Virum decebat apostolicum, sepulturæ traderetur. Verum, quin in rebus singulis pro captu impune cuique opinari licitum est, non temere dixerim, tantorum intercessu dierum non funeris solummodo provisum apparatui; verum sacerdotibus ac populis e remotis terrarum undecunque occursuris, quique, si sancti defuissent exsequiis, id vero ferrent C ægerrime, fuit hac tumulandi Pontificis dilatione consultum.

35. Quod ergo sacri tui corporis præsentia fruimur, quod viri post apostolos splendidissimi gloriosa memoria illustramur, quod denique certissimum, quo se nostra fragilitas conferat, periculorum omnium præsidium obtinemus, præmisso ineffabili sanctæ et individuæ Trinitatis præconio, tibi, Pater sacratissime, grates omnimodas et habemus et agimus: te amatorem patriæ, tutorem gregis, tuorumque prædicamus patrem clementissimum filiorum, qui cum in augustis imperii sedibus ipsorum componi posses manibus augustorum, tantoque apicem locare sublimius, quanto est Romana excellentia Gallicana mediocritate provectior; utque Roma apostolis, Ravenna quoque Germano perstaret insignis: vicerunt tamen paterna ac materna viscera; vicit desolatorum amor et affectio filiorum, quos qualiter vivens, quamque impense dilexeras, mortuus declarasti. Ita certe, ita tuam decebat, Pater æquissime, sanctitatem; ut qui pro externorum commodis te frequenter impenderas, terras ac maria peragraveras, aspera postremo cuncta pertuleras, domesticam non negligeres plebem, cui te Rector rerum maximus specialem contulit præesse pastorem. O quam bene de illa meritus, quam sinceris es obsequiis excolendus, cujus orbitati acerbissimæ, tam præsens, tam præcipuum, tam denique familiare suffragium providisti, quo non modo præsentibus consuleres, verum ipsis posteris quoque subvenires! Urbem nostram rerum natura dispositrix siccis locavit in rupibus, nullis opibus fultam, nulla situs artisve qualitate munitam: hæc ne nomine quidem digna existeret, si tui thesauro corporis caruisset: quo quia illustrari mirifice meruit, eo inter cætera hinc gloriosus emicat, quo post apostolos nulla alia margaritum pretiosius servat.

36. Jam vero de supradictæ exceptionis qualitate quid sentiam, ad plenum efferre non sufficio; quoniam diu mecum multumque rectractans, nec ipsa animi satis hanc perspicacitate discerno. Diem namque illam gaudii dixerim, an mœroris, id vero in ancipiti est; sed etsi alterum sine altero prædicem, tantorum tamque religiosorum civium tum pietati tum prudentiæ vereor derogare. Cujus enim fletibus ora vacarent, quem ovilis pastore destituti orbitas admoneret? In qua id putabatur gravissimum, quod peregre obeuntis excessui devotissimos filios ne concessum quidem fuerat interesse. Illud vero gaudium, quam fuit ineffabile; quam puris affectibus conflata lætitia? Recipiebant patrem filii, tutorem pupilli, desperati consilium, trepidi firmamentum. O diem festivam, tantis uberem lacrymis, tantis gravidam gaudiis; cui quisque (*pro* quisquis) non interfuit, spectaculorum parte quam maxima caruit; qua nec urbem tristior, nec orbem afflavit hilarior.

37. Rite omnibus præparatis, cum et confluentium

diem 26 Novembris; idque quia in theca lapidea longe antiquissima, in qua servatur corpus S. Magnentiæ, hæc repræsentatur in lecto moribunda cum D tribus tantum assistentibus ei virginibus: tum quia non plures exhibentur in picturis ecclesiæ S. Palladiæ. Diversam tamen a Magnentia Maximam fuisse evincit ejus tumulus et corpus, quæ usque ad profanationem Calvinianam anni 1567 Antissiodori in cœnobio *S. Germani* servata fuerunt; ut patet ex Actis visitationis Siguerianæ, ubi etiamnum superesse dicitur hoc ejus epitaphium Gallicum: *Hic jacet corpus dominæ S. Maximæ virginis, quæ comitata est corpus S. Germani Ravenna usque in hoc cœnobium cum S. Palladia, S. Magnentia, S. Camilla et S. Porcaria.* Cæterum quo die colatur *S. Maxima*, tametsi exstet ejus sacellum in laudato cœnobio, hactenus ignoramus. Castellanus eam accenset ahemeris.

[a] De *Magnentia* agetur 26 Novembris; de *SS. Palladia* et *Porcaria* 8 Octobris, de *S. Camilla* actum jam est die 3 Martii pag. 242, ubi emendandus annus mortis ejus.

[b] Si in ipso itinere mortuæ sunt, vel non celebrantur eo die, quo obierunt (iterenim duravit ab initio Augusti usque ad 22 Septembris); vel ubi per viam in morbum inciderunt, diu decubuisse dicendæ sunt, antequam exspiraverint.

[c] Advenit ergo die 22 Septembris, quo adventum illum celebrari diximus in Commentario prævio, num. 4.

[d] Puta *ecclesiæ* S. Stephani, quæ cathedralis est: non tamen ibi sepultus fuit, ut mox patebit.

[e] Nempe (ut sequetur n. 37) usque ad Kalendas Octobris, hujus rei memoriæ, solemniter, ut ante ostendimus, consecratas. Porro totum hoc tempus rotundo sexaginta dierum numero, sed minus accurate, complexus est S. Gregorius Turonensis infra citandus, num. 41.

nulla esset requies, et qui convenerant, vix jam regionis amplitudine caperentur, die Kalendarum Octobrium intra sepulcri abdita thesaurus cœlestis deponitur, tanto orbis terrarum officio, tanta humani generis pietate, ut luce clarius constaret omnibus hunc summi in cœlo esse meriti, cujus in terris tanta providebantur honori. Locus sepulcri hujus tum quidem perexiguum erat oratorium, in suo ipsius prædio, martyris Mauritii meritis dedicatum [a], quod vir splendidissimus supra memorato quondam Saturno delegaverat, ut sub professione sacerdotalis tituli martyrum memoriis inibi deserviret. Necdum immanitas ethnicæ superstitionis obsoleverat; adhuc Christianitas arctis obsessa finibus angebatur, fanisque per orbem usquequaque vigentibus, Christi ecclesiis extruendis modicus ambitus, exiguus impendebatur et cultus: nondum se circa talia fidelium ardor effuderat; quorum in regionibus ante Germanum sanctissimum ingens quoque raritas existebat. Cum enim ipse in urbe sua septimus ordine ecclesiam rexerit, claret profecto, quod hi, qui ante ipsum exstitere pontifices, obluctante sibi sævientium rabie paganorum, minus libere, minus plene religionis fundavere primordia; cui tamen hic, cujus nobilitati, virtuti ac sapientiæ passim obniti non poterat, multimoda suo tempore contulit incrementa.

CAPUT IV.

Basilicæ S. Germani et sepulcri magnificentia regia, miraculis assiduis decorata.

38. Progressu temporum sacræ fidei circumquaque prolatis insignibus, cum et ipsi quoque Francorum proceres edictis colla cœlestibus summisissent, venerabilis et monumentis condigna perennibus Crotechildis [b] regina, magni principis Clodovei uxor, spiritu tacta divino, supra sancti tumulum pontificis ingentis fabricæ atque operosæ amplitudinis exstruxit

A basilicam, confidens se suosque ejus non parum provehi posse precibus, cujus tanta tamque mirifica exstabant insignia sanctitatis. Ac ipsa tempestate, cum præfata Augusta sanctus Lupus episcopus venit de superioris Burgundiæ partibus [c]; quique non multo post ad XVI Kal. Julii [d], die functus supremo, ex reginæ placito in eadem ecclesia decenter ac religiose compositus requiescit; quod Pario penes nos impressum marmori cuique legere cupienti scriptura prodit antiquior.

39. Exinde major Clotharius, prænominatæ Crotechildis filius, regni sublimatus in solio, maternæque devotionis fidissimus exsecutor et hæres, post genitricis excessum super adorandam beatissimi Germani memoriam per manus sancti Desiderii, ejusdem tunc

B urbis episcopi [e], regalibus expensis fredam [f] composuit; quæ oro argentoque elegantissime decorata, in nostram quoque duravit ætatem, auctorem ministrumque operis insculptarum sibi designans suffragio litterarum. Quin etiam memorabilis ejusdem Clotharii conjux, Ingundis nomine, cum religione famosissima, tum etiam largitatis et diligentiæ erga ecclesias singularis, sepulcro beati Germani per idem tempus plurima vasorum palliorumque obtulit ornamenta; inter quæ calicem egregium auro splendidissimo gemmisque compactum vidimus, prætiosis reginæ memoriam insertis litteris præferentem, quæ munus hoc per manus supra nominati Desiderii pontificis beato Germano devota contulerat.

40. Locum sane illum, ob sacri privilegium corporis, miraculorum gloria semper exstitisse frequen-

C tissimum, nemo impune dubitaverit. Ea quoniam nec numero colligi [g], nec personarum, in quibus patrata sunt, nomina poterant retineri (ut solent cito data ac suppetentia quæque vilescere) incuriæ pariter et oblivionis squaloribus obducta torpuerunt: quæ tamen exstitisse perplurima, ex eo saltem colli-

[a] In Hist. epp. Antissiod. cap. 7, de Sancto nostro dicitur: *Fecit et basilicam in honore sanctorum martyrum Agaunensium Mauricii scilicet, sociorumque ejus; ubi et hæc dona obtulit, Warchiacum in pago Senonico, cum universis appendiciis suis; in pago quoque Antissiodorensi Corvallem cum appendiciis suis; nec non et Molinis, similiter cum appendiciis, suis. In quo etiam oratorio sanctum Saturninum vitæ probatissimum, suumque discipulum, ordinavit presbyterum; ut sub professione sacerdotalis tituli martyrum inibi memoriis deserviret.*

[b] S. *Crotechildis.* Acta dedimus die 3 Junii a pag. 292, in quibus hujus rei nulla sigillatim fit mentio.

[c] Puta, ubi regnum olim Burgundiæ fuit, cujus regia sedes erat Arelatum. Porro cujus Ecclesiæ episcopus hic *Lupus* fuerit, ignoratur. Videsis conjecturam Mabillonii in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 593, num. 40.

[d] Eo die tamen a majoribus nostris omissus est, quantumvis hic *sanctus* vocetur, sicut et in epitaphio ejus in cryptis Antissiodorensibus cœnobii *S. Germani*; ubi et corpus inventum est ab illustrissimo Siguierio, in visitatione sæpius memorata anni 1636 omissus est, inquam, quia de cultu, ut opinor, non satis constabat.

[e] Clotharius I Galliæ tandem monarcha, plures habuit uxores post Ingundem, qui prima fuit: obiit vero Clotharius ille anno Christi 561. Quomodo ergo vel prima ejus conjux, vel huic ipse diu superstes, munificentiam suam in hunc locum expromere potuerunt *per manus sancti Desiderii* episcopi Antissiodorensis, qui juxta Historiam episcoporum illorum cap. 20, sedere primum cœpit sub finem sæculi sexti? An forte Clotharius primus perperam pro secundo accipitur? Atqui huic nescitur conjugem fuisse Ingundem. An *Desiderius* per errorem pro alio quopiam ejus decessore positus? An potius enorme vitium dicemus esse in chronologia

D Desiderii, ut passim alia occurrunt in ista Historia? Non obstat certe epistola S. Gregorii Magni ibidem adducta, tanquam inscripta *Desiderio episcopo Antissiodorensi*: nam juxta Gregorii Registrum, lib. VII, inter epistolas indictione secunda, sive anno Christi 599 scriptas, habetur hæc eadem centesima decima sexta, inscripta tantum *Desiderio episcopo*, sine loco sedis. Putat vero ibi Mabillonius Desiderium non hunc nostrum designari, sed Viennensem. Adisis illum in Annalibus Benedictinis ad annum 622, num. 34.

[f] *Freda*; ut probat Cangius, est ornamentum vel umbraculum, quod per modum ædiculæ feretris et capsis sanctorum superimponi consuevit.

[g] Vide testimonium consonum S. Nicetii ep. Trevirensis supra productum, in Commentario ad Acta S. Lupi ep. Trecensis § 1, num. 3, p. 51.

gere possumus, quod nonnulli adhuc seniorum su- A perstitem agunt vitam, qui se ante fores sacri hujus templi innumera patratorum signorum appensa vidisse confirmant insignia, quæ ab energumenis, debilibus, surdisque ac mutis revalescentibus loco deposita, divinorum erga infirmos beneficiorum utilem diu repræsentavere memoriam.

41. Denique et Gregorius, Turonorum antistes, miraculorum curiosus indagator ac studiosissimus editor, nonnulla ad hujus et per hujus beatissimi Patris memoriam patrata commemorat; quæ suis, quam nostris, verbis intimanda maluimus, ne rei absque pretio operæ permutatæ quiddam fidei detrahamus.

Germanus, inquit, gloriosus confessor in urbe B Ravenna [a] obiit, inde vero levatus, post dies sexaginta ad civitatem Antissiodorum delatus, sepulturæ mandatus est. Tempore autem Teudechildæ reginæ [b] Nonninus quidam tribunus ex Arverno, de Francia, post reddita reginæ tributa, revertens, Antissiodorensem urbem adiit, causa tantum religionis; provolutusque ad beatissimi Germani sepulcrum, cum diutissime orasset, extracto de vagina tigre [c], lapidem, qui super venerabile sepulcrum habebatur, nemine vidente, percussit; de quo excussa particula modica, tanquam æneus diriguit; ita ut nullum membrum posset ullatenus vindicare [d], aut vocem emittere. Videntes autem eum pueri sic humi jacere, nesciebant quid ei evenisset : accedens vero unus eorum, cum eum interpellasset, nullum ab C eodem responsum accepit. Tum ille, ut erat rigidus, in corde suo intelligens se damnatum, votum vovit, dicens : Scio me præsumptuosum exstitisse, beatissime confessor; sed devotio exegit ut præsumerem; et ideo, si me dignaris absolvere, et ad propria cum tua gratia redire permiseris, in basilica has reliquias condens, festivitatem tuam devotissime annis singulis celebrare curabo. Cujus clausum murmur vir sanctus intelligens, eum absolvit et abire permisit incolumem. Qui veniens, reliquias illas in ecclesia posuit, et sancti festa per singulos annos fideliter celebravit.

42. Quodam autem tempore ad supradictam basilicam, in qua reliquiæ conditæ sunt, cum Avito, avunculo meo, Arvernorum antistite [e], accessimus. Ubi cum sanctus pontifex jejunus ingressus fuisset hora quasi decima, omnes qui cum eo intravimus, odorem liliorum rosarumque naribus hausimus; quod nobis beati Germani præstitum merito, non ambigimus; erat enim mensis nonus. Actum vico Musciacas [f]. De his Gregorius ita. Quibus præmissis ad ea, quæ nostræ vel propinquaverunt, vel accesserunt ætati, styli seriem transferamus. Verum, quoniam spiritalibus spiritalia seminantur, dignitasque Domini in servorum probitate perpenditur, rationi proximum judico brevi ostendere tanti Patris meritis divinum erga loci incolas favorem in fine maxime claruisse.

43. Esopo vocabulum cuidam puerulo fuit, qui cum vix quinque annorum infantiam contigisset, sancto ordini a parentibus mancipatus, prout tenera ætas pati poterat, primis litterarum characteribus ludo quam serio [g] formabatur. Is dysenteria correptus, ingentis languoris molestias angusto in corpore toletabat. Matutini cujusdam diluculo a seniorum uno, qualiter se ageret; percontatus, cuncta sibi respondit constare salubria; lectionis suæ tenorem se paulo ante ex memoria reddidisse; quæ causa alacritatis ei securitatisque plurimum contulisset. De qualitate ejus lectionis interrogatus, centesimi decimi septimi Psalmi primum versum ultra ejus ætatis tenaciam proferens, Confitemini, ait, Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Cum id nec scripto dicere, nec per ætatem vel usum memoriæ insinuare potuerit; a quo rem didicerit, postulatus : Non videtis, ait, parvulos scalæ hujus excellentissimæ connisos gradibus ad cœlestia contendentes? Non plura effatus, ut finem verbis, vitæ quoque terminum fixit. Certissimum est angelicos spiritus habitudine puerorum ejus innocentiæ Deo placitæ demonstratos, animam quoque fragilitatis

a Sic omnia nostra mss. Apud ipsum tamen Gregorium de Gloria confessorum, cap. 41, quod hic exscribitur, pro *Ravenna* legitur *Roma*; sed male, saltem in plerisque codicibus mss. et editis.

b *Teudechildæ reginæ;* non illius, quam, ut alias plures, ex humili loco sublatam legitimæ conjugi Ingobergæ superinduxit Charibertus, Parisiorum D rex, Clotharii primi filius, anno 567 vita defunctus, et de qua plura S. Gregorius in Historia sua Francorum lib. IV, cap. 26, refert; sed alterius, quæ fuerit Theodorici, usque ad annum 534 Austrasiæ regis, filia, Theodeberti anno 547 vivis erepti soror; de qua plura vide apud Valesium Rerum Francicarum lib. VII. Consule et adnotata ad Gregorii Hist. Franc. lib. IV, cap. 26 in Operum ejus editione Parisiensi anni 1699.

c Tigre, id est cultro majore, ut ad marginem codicis Lugdunensis adnotatur eadem manu, qua textus exaratus est. Ensem intelligit Cangius in Glossario.

d *Vindicare;* ita codex Lugdunensis, at Valcellensis et ms. Chiffletianum *vendicare,* quod eodem redit. Est aut vindicare seu vendicare, aliquid suum facere, ad suos usus convertere, ut eo possis uti pro arbitrio tuo; quod sane melius est, quam quod in edito Gregorio legitur, *judicare,* vel in Herici editione Labbeana, *indicare.*

e Sic iterum codices nostri; licet apud Labbeum, et in ipsius Gregorii editione tantum habeatur, *cum Avito episcopo.* Patruum habuit appellatque Gregorius S. Gallum, qui Avitum in ecclesiæ Claromontanæ gubernatione præcessit; sed *S. Avitum* hunc, de quo tamen (ut pote suo in sacris litteris aliquando magistro) sæpissime meminit, nunquam vel avunculi vel ullo consanguinitatis alio titulo nuncupat.

f *Musciacas,* vulgo *Mauzac* seu *Mozac,* in pago Ricomagensi apud Arvernos.

g *Ludo quam serio,* Chiffletius legit *ludo quamserio.* Sed quidni sensus esse possit, puerum vix quinquennem non serio instructum fuisse, sed ludo; ut qui seriæ instructionis per ætatem capax non esset? Patet vero hinc, quam tenera olim ætate liberos suos pii parentes sancto Ordini, seu monachorum disciplinæ, mancipaverint. De se ipso Hericus id asseruit supra in Epilogo ad Vitam metricam, num. 176.

exemptam compede suscepisse. Aliis ipsam quoque imminentis decessus horam novimus revelatam; adeo ut et lavacra et vestium mutationes, prout mortuis exhibenda erant, ipsi adhuc viventes ultro prævenerint. Nonnullis ejusdem beatissimi Patris persona vultu venustissimo, reverenda canitie, pontificali dignitate conspecta, et consolationis plurimum et securitatis non parum exhibuit. Hoc e multis non extraordinarie fortasse tetigerimus; ut palam liqueat, hunc devote sibi obsequentium anxie curam gerere famulorum. Hinc ad reliqua transeamus.

44. Immoderata gulæ appetentia, ob quam omnes peccato mortique succumbimus, leve putatur et ludicrum; sed quo cavetur minus, eo atrocius perimit. Hanc vir sanctus cum in semetipso exstingueret, tum quod in aliis quoque sibi displiceat, studuit commendare. Ut fidelibus mos est devotionem suam, quibus possunt, modulis declarare; ante sacri sepulcrum corporis strata jacebant poma autumnali viriditate vernantia; quæ ut diversa genere, odore quoque gratissima, geminam accedentibus aspectus olfactusque sui gratiam ministrarent; interea, populis ad beati festum præsulis ex more fluentibus, quibusque permittebatur accedere, sacri pavimentum lecti religiosa veneratione deosculantibus, e rure, cui Nantilla vocabulum est, distatque ab urbe non plurimum, rusticorum quemdam contigit interesse. Is oculorum gulæque captus illecebra, manu sacris injecta, pomum clanculo rapuit, ac tanquam eo voluptati morem gesturus, abscessit. Hujus temeritatem e vestigio comes ultio castigavit : nam, ut esu pomi illicito satisfecit desiderio, interdicto loquendi usu, mutus effectus, reum se criminis miser agnovit. Huic calamitati finem annus imposuit; cum solemnitatis ejusdem annuo remeante spectaculo, sancti sepulcrum repetens, fletu reatum diluit, votisque addictus quamplurimis, loquelam pariter et veniam reportavit. Hoc prius compertum non est, donec is, in quo peractum fuerat, rei gestæ seriem indicaret. Id actum est ea, quæ Kalendis Octobribus evenit, festivitate, quamque ob sacri ejus depositionem corporis splendidiorem cæteris prisca veterum commendavit auctoritas.

45. Rus quoddam nobile Vastinensis pagi Cordibilias dicitur, e cujus incolis quidam annis pubertatem inducentibus infausta genuum debilitate mulctatus, ad præfatæ concurrens festivitatis gaudia, naturali reformatus rectitudini, cujus quam maxime erat indigus, optatæ secum retulit munia sospitatis.

46. Institutione apostolorum principis informamur, contra veternosas maligni hostis astutias, spiritales et indefectas constanter exercere vigilias, qui tanquam leo Dominicis semper infestus ovilibus, incautum quemque et negligentem excipit, laniat, intercludit. Hujus decipulas, quam subdolas, tam subtiles, subducto cavere monemur exemplo. Quemdam Senonici ruris incolam, pecualis curæ diligentia rem familiarem non segniter exercentem, contigit proprium filium providendis pascendisque suibus præfecisse. Hunc antelucano diei cujusdam, ut familiare talibus est, a somno experrectum, sues in pascua ducere cum præcepisset, puer siti correptus vehementissima, raptim se ad situlam contulit, haustumque laticem absque salutaris præmissione signaculi incunctanter absumpsit : ita vis ardoris (instigante, ut liquet, dæmone) medullas adolescentis invaserat. Lugendum dictu ! uno miser eodemque haustu et pestem glutivit et poculum : confestim namque allisus a dæmone, tortusque diutissime, catenis addicitur, claustrisque validissimis cohibetur.

47. Cumque per tempus aliquod irrequieta miseria urgeretur, salubriore parentes afflati consilio, ad famosissimam B. Germani memoriam deducendum decreverunt; credentes quam verissime immundos spiritus sacri corporis præsentiæ cedere, cujus virtutem et merita constabat eos frequentius expavisse. Id cum fecissent, applicitum solo puerum ante sepulcrum venerabile porrexerunt, votorum summam ubertate orationis et fletuum obnixius prosequentes. Fratres quorum erat officii religiosis locum excubiis observare, et cruciatu pueri et parentum devotione permoti, accedunt cominus; adhibitisque ecclesiasticis exorcismis, levamen misero per sacri virtutem præsulis deprecantur. Permodico horæ interveniente curriculo, surgit incolumis; lætisque parentibus perceptæ secum retulit gaudia sanitatis. Supersunt hodieque quamplurimi, qui se rei gestæ interfuisse, satis subnixa relatione fatentur.

48. Rem et omnino cavendam et plurimis incunctanter expertam præterire injurium duxerim, cum constet in rebus quoque minimis maximam interdum eminere divinæ virtutis evidentiam. Cum enim sacrosancti memoriam confessoris continuis intro extroque palam sit radiare miraculis, in perjuros quoque non segnis probatur ultor existere; ut liquido emineat, sanctorum pignora humanis interdum ausibus non impune lacessiri : nam si quis aut cupiditatis illectu, aut animi pertinacis impulsu, mendacio patrocinari definiens, saltem in armilla januæ [a] jusjurandum explere præsumpserit, hunc quod sit reus perjurii, tum rei familiaris dispendio, tum corporeæ damno valetudinis, absque dilatione, pedissequa corripit ultio, durisque implexum nexibus, aut cita satisfactione liberum, aut proximo interitu efficit condemnatum. Id non integri solum corporis præsentia meruit; verum etiam ubicunque locorum sanctitatis ejus memoria colitur, reverentiæ tantum obtinuit; ut in

[a] *Armilla januæ* quid sit, non reperi hactenus. Suspicor annulum significari (nam et pro annulo armilla sumitur) quo janua solet ab egredientibus attrahi, ut a foris occludi possit : ut sensus sit : Nam si quis, occluso etiam templo vel sacello *S. Germani*, ad januam foris consistens, et vel annulum januæ contingens, pejerare ac falsi testem invocare ausit sanctum præsulem, *hunc quod sit reus perjurii*, etc.

basilica, Germani consecrata nomine, nemo fere, A tametsi immanissimus, audeat pejerare.

49. Jam vero circa ipsius septa sepulcri quanta se virtute præsentem exhibeat, hi maxime et evidenter experti sunt, quibus ejusdem, ut vere dicam, sancti sanctorum specialis est deputata custodia. Frequenter namque oleum lampadis ante sacrum tumulum dependentis excrevisse deprehensum est; cum quindecim ferme diebus totidemque noctibus inexstinctum manens, nihil imminutionis pateretur.

50. Illud quoque non negligenter excesserim, quantam locus sacer obsequiorum exigat diligentiam; adeo ut, si lucernam, quæ proprie sanctissimo deservit corpori, per noctem exstingui contigerit, nulla indulgeatur custodibus requies, nulla B potiendi somno facultas, donec defecti impensa luminis accuratius reparetur. Interdum tanquam cujusdam manus impulsu molestius impetuntur; ut nemini impune dubitare liceat, debita loco servitia non inepte nec segniter exercenda. Quid memorem, nonnullos ante hujus reverendi aram sepulcri in oratione secretius procumbentes, loci concussu precum efficaciam, cœlestisque respectum facilitatis persensisse? Omitto sacri hujus nominis invocationem multis quoque absentibus ac periculo proximis præsentissime subvenisse.

51. De pane vero ejusdem cœnobii multa et mira languentibus remedia provenire, pervulgatissimum est; adeo ut, si quis, quanquam decumbens validissime, hujus afficiatur desiderio, C efficacissimum esse reducis putetur indicium sospitatis. Hoc non incolarum ascribimus sanctitati; verum et devote postulantium fides obtinere talia, et beatissimi Germani meritum, cujus nomine panis inscribitur, multo valet præstare majora. Tua hæc sunt munera, Christe, qui in tuorum mirabilis es virtute sanctorum; dumque hos miraculis clarificas eorum, nos imitationem inflammas. Hæc de his, quæ circa sacrum ejus corpus ut gesta sunt, aut geruntur, excerpta quam verissime, fastidii fortassis evasere nauseam patrocinio brevitatis. Hinc paucula de illis locis, in quibus ejus venerantur reliquiæ [a] perstringentes, ad libelli finem ocius properamus.

CAPUT V. D

Miracula in aliis S. Germani per Galliam ecclesiis facta.

52. In cœnobio Meleredensi [b] major ecclesia hujus præcellentissimi Patris nomine dedicata cognoscitur. Id cœnobium genti Britonum Romam infatigabiliter expetenti et pervium et familiare est: horum in collegio surdus quidam advenerat; cui cum aliud non suppeteret hospitium, noctu ante fores ecclesiæ, lapide capiti supposito, cubitavit: die reddito somnum exuit; moxque, se beatissimi Germani obtentu damno caruisse aurium, impendio lætatus est. Lapis, ejus subjectus capiti, receptæ tulit testimonium sanitati, quod, eo surgente, cruore perfusus apparuit. Pro recuperata salute votivas egit gratias, maturantesque iter socios incunctanter prosecutus est. Huic rei multorum adhuc, qui id inspexere, superstitum præsentia suffragatur.

53. In pago Laticensi, qui Lingonicæ defert diœcesi (vulgo *de Langres*), fundus est notissimus, Ladriacus nomine, apud quem ecclesia est hujus pretiosissimi præsulis sacrata pignoribus, quæ montano sita in culmine, aliquantum a villa longius distat. Quamobrem nonnulli Lingonicæ præsules civitatis hanc diruere, et aliam pro ea intra villæ ambitum instaurare conati basilicam, frustra consumpsere operam, cum id non semel, nec bis fuerit attentatum: nam quotiescunque sacrum altaris lapidem ob reliquias elevandas amovere tentarunt, tanto fixus pondere perseveravit immobilis, ut facile adverteres antiquum loco cultum avertere divinæ non esse permissum providentiæ. Quo in loco, cum semper mira patrentur et maxima, in splendidissima tamen festivitate Kalendarum Octobrium divina copiosius beneficia devote confluentibus inheruntur.

54. Quodam itaque tempore, cum ad præfatæ celebritatis annuum diem populus ex more conflueret, ex villa, cui Marcenniacus vocabulum est, distatque a loco supradictoo non plurimum, mulierem captam oculis contigit interesse. Hæc ingressa basilicam, precibus ac votis uberrimis suæ cæcitati remedium flagitabat; cumque sacræ a fidelibus vigiliæ debitis agerentur officiis, universo id spectante conventu, cœpit ex ejus oculis guttatim cruor effluere. Intra horas brevissimas omnimoda discussa caligine, redeuntis diei jubar cernere, et clare omnia videre promeruit; diem illam gratiis exegit et laudibus; peractisque suæ reparationis salutaribus, votorum plena remeavit ad propria.

55. Annus sequens ejusdem gaudia festivitatis revexerat, interque turbas properantium quemdam ex familia sancti Mammetis [c], ejusdem colonum villæ, invalidum totoque corpore reptilem, contigit advenisse. Is, dum se ex animo ad Deum contulit, beati obtentu præsulis nativæ rectitudinis columen multorum in præsentia recuperavit. Quotidiani, ter-

[a] Videtur ergo in singulis ecclesiis, de quibus nunc aget Hericus, aliquid olim fuisse reliquiarum S. Germani.

[b] *Meleredensi*, alias *Meleretensi*, *Melerensi*, etc. nunc vulgo *Moutier*, in pago Antissiodorensi; de cujus fundatione Robertus monachus in Chronologia post. ann. 729, et fusius Mabillonius in Annalibus ad an. 721, n. 47 et alibi.

[c] *S. Mammetis*, sive *Mamantis M.* subintellige basilicæ. Celebris in Galliis hic martyr evasit, ex quo S. Radegundis regina reliquias ejus sæculo sexto ex Oriente obtinuit. Ejus nomine Lingones sæculo duodecimo, post impetratas quoque reliquias ejus insignes, cathedralem ecclesiam dedicarunt.

tiani, quartanive typhi assidue percepta remedia, perenni febricitantium concursu locum frequentatissimum reddidere; quorum nemo levaminis expers rediit, quisquis ad sancta limina fide plenus accessit.

56. Loco sane illi, rebusque ad eum pertinentibus, violentiam non inferendam, temerarii quique experti sunt. Quodam namque cum suis iter continuante comitibus, unus eorum, cui id genus officii incumbebat, equos, quibus in ipso utebantur itinere, prato ecclesiæ inducere nitebatur; cui cum a quodam rusticorum dictum fuisset, beati Germani esse pratum, tantique nominis respectu ab ejus invasione parcendum; ille verba sibi tantum dari existimans, equos nihilominus introduxit. Primus qui ingressus est, mox ut herbam dentibus carpsit, damnabili deformitate multatus est, in effigiem X litteræ faucibus per transversum distortis. Equorum custos, inspecto negotio, reliquos quam celerrime abigens, proventum rei domino nuntiat. Is offensæ pœnitens, candelam ad modum equinæ longitudinis pro piaculo detulit, sanctoque satisfaciens Germano, vehiculi (*i. e.* equi) reparationem obtinuit. E multis pauca perstrinximus, ne locum tantis insignem privilegiis prætcrisse videremur.

57. Hinc Pauliacum, villam ruris Senonici, vel compendiosius memorare, non tam vicinitate loci, quam dignitate compellimur. Fundus ille ad beati Germani pertinens potestatem, ecclesiam quoque habet et nomine ejus celebrem, et virtutibus præcellentem; quas quoniam vel difficile vel impossibile est aut numero, aut ordine explicari, omissis iis, quæ veteravit antiquitas, pauca ex illis quam succincte contingimus, de quibus si incidat dubietas, multitudine testium obruemur.

Antissiodorensis pagi accola, Petrus cognomine, contractione genuum amiserat naturalem commeandi usum. Vota concepit; ad sancta limina reptabundus accessit; mox debilitati subtractus, Beati Germani patrocinio se promeruisse gavisus est solidam gressuum functionem. Sabbella dudum familiaria suspensa pro foribus, rei gestæ argumento fuere diutius.

Ex vicino fundo, cui Blariacus vocabulum est, mulier, Nonnula nomine, contractu totius corporis penitus inofficiosa, ad eamdem basilicam gestatorio se contulit; moxque beati Germani merito officiis restituta decentibus, et salutis et gaudii plena recessit.

58. Altera ejusdem villæ mulier, Alda ex parentibus nuncupata, nihilominus contracti corporis damna deplorans, gestatorio se illuc ferri petiit: atque, præsentis suffragio medicinæ membris in priscum cedentibus, valens ac læta discessit.

Ex agro Antissiodorensi, Pratilis dicto, item alia mulier, Berlindis nomine, artubus ipsa quoque contractis, prædictæ basilicæ vehiculo delata successit; orationi se dedit; vota apud Sanctum deposuit: moxque præsentem experta Deum, naturalibus organis restituta convaluit.

Ex villa Lusciniaco mulierem toto contractam corpore, Teduisam nomine, fama huc miraculorum adduxerat. Hæc, beati Patris suffragante merito, membrorum decus cum rectitudine consecuta, consciam se hujus beneficiis plurium dierum servitio declaravit.

Hujus sane loci non esse simplicem majestatem, plurimi quoque, diversa febrium accessione vexati, sæpius probaverunt. Alcharium quemdam, quartano impetu desperabiliter tabescentem, illuc contigit advenisse: ecclesiam subiit, excubias egit, seque potentissima beati Patris ope quam celerrime sospitati redditum, ingentibus præconiis declaravit.

Agius, ejusdem loci presbyter, tertianam diu passus inertiam, ut se devote ad Deum contulit, obtentu beati præsulis celeri donatus beneficio, importunam mox pestem excessit.

Beatus, ipsus basilicæ clericus, quotidiana inquietudine acriter fatigatus, divinas per beatum Germanum medicinas expetiit; seque repente irrequieta molestia exemptum sensit.

59. Si universos apud hunc locum nostra tempestate hujusmodi ereptos incommodo memorare velim, parabit, credo, tædium numerositas occurrentium personarum. Parcendum itaque talibus, atque ad reliqua ædificationi proficua concedendum.

Ejusdem loci mulier, Doda nomine, sacras ferias negligentius tractans, ipsam quoque diei Dominicæ majestatem, Christianis omnibus propensius observabilem, ausa est lanificio usuali violare. Temeritatem operis excepit continuo severitas ultionis: manus ad illicita consuetæ, necessariis mox destituuntur officiis; actumque est, ut nec naturæ possent satisfacere, quæ Auctorem naturæ in profanatione suæ diei non timuerant provocare. Tandem misera reatum agnoscens, ad beati Germani se suffragia contulit; ne talia deinceps iteraret, voto se interposito obligavit: clementissimi Patris facilitate misericordiam consecuta, sub multorum conspectu et sanitatem manuum et criminis veniam reportavit.

Ejusdem impiatione diei Nonnula [*al.*, nonnulla] mulier manibus itidem contrahi meruit. Criminis conscia ecclesiam adiit; vota multiplicavit; beati Patris interventu incolumitatem cum emendatione vitii domum revexit.

Item alia, Fredegardis nomine, simili pro crimine eodem mulctata est supplicio; et facti pœnitens, et de misericordia non desperans, ad præfatum locum se contulit; faciem lacrymis, cœlum gemitu oneravit; sacerdos loci pro recuperatione infelicis publicam orationem adhibuit; beato interveniente Germano, et facinori veniam et manibus promeruit sospitatem.

60. Quæ vero ad locum hunc pertinent, sacra esse, nec in usus cæteros perperam transferenda, frequenti præsumptorum castigatione patefactum est. Loci ejus sacerdos (ut solet insipientium animus

circa talia fore incautus) ex fune, quo signum ecclesiæ dudum pulsari consueverat, capistrum equo imposuit. Mox liquido claruit, rem semel sacram, domesticis usibus non decuisse conduci : ut enim equino capiti inductum est, cuncta, quæ funis complexus fuerat, ita derepente absumpta sunt, ut universa caro cum pilis et cute ossium tenus ferro putaretur decisa. Sic equus ille innoxius, temeritatis alienæ de cætero servavit indicia; quippe qui nec carnis plenæ, nec cutis solidæ, nec pilorum deinceps recipere meruit recrementa.

Ex rure, cui Villaris nomen est, mulier, Maria nomine, ad locum hunc sub prætextu orationis accessit, nactaque opportunitatem sacrilegii, linteum de ambone subduxit, domumque cum furto regressa, profanos renes sacro tegumento præcinxit. Illico totis artubus dissoluta, cum detrimento corporis sensit præsentiam ultionis. Mox facti pœnitens, reatum agnovit, seque ad locum, quo male prius accesserat, reportari petiit; publice confessa delictum, sacrilegii nefas lacrymis expiavit. Sic sacerdotis et populi interventu clementiam meruit; ac deinceps, beato miserante Germano, cum incolumis, tum etiam castigata recessit. His et similibus locus ille frequens privilegiis, facile sibi famosum reverentiæ titulum vindicavit.

61. Præterea in pago Rotomagensi regius fiscus est, quem incolæ, ob palatii antiquitatem, Veterem domum nuncupant; capella palatio contigua, beatissimi Germani famosa nomine, illustris merito signorum dote summam sibi facile venerationem obtinuit. Unum erit propositæ sufficiens brevitati; quod eo memorare compellimur, quo publicum scimus. Rex Carolus [a] huc fortasse devenerat, cum Herispogio duce Britonum placitaturus, ac seria quæque de regni negotiis tractaturus : illuc, ut in tanto conventu assolet, immodica turba pauperum undecunque confluxit; inter quos puella quoque muta adfuit, familiaris inopiæ malum quæritandæ stipis artificio docta temperare. Ea, quod hospitii facultatem non reperit, intra capellæ ambitum concessit. Circa noctem mediam vigilanti Germanus sanctissimus astitit, placidoque hanc alloquio mulcens : Jus, inquit, hospitii negatum tibi ab hominibus [*al.*, omnibus], humanitate, qua potero, compensabo. Ita fatus, mentum mutæ blanda subrigens manu, in os ejus expuit; moxque visibilem suæ ostensionis præsentiam subtraxit. Virtute medicaminis intima faucium rupta, sanguinis ejecere quamplurimum; adeo ut tota planities pavimenti eo superfusa videretur.

62. Umbris cedentibus superis reducta dies necdum noti proventum miraculi perspicuis declaravit indiciis : nam et puella loquendi recepto usu, quod secum actum fuerat, ordine prosecuta est; et is, qui ab ore loquentis rivatim fluxerat cruor, adhuc in pavimento recentissimus, patratæ rei argumentum præsentissimum afferebat. Interea a nonnullis curiosius percontata, in qua sibi beatus Germanus apparuisset effigie, personam se vidisse testabatur vultus dignitate splendidissimam, statura mediocrem, capilli qualitate decoram, mista tamen canitie reverendam. Hæc et alia dixit se in eo notasse signa, quæ nonnulli eorum, qui sacrum ejus corpus, cum transferretur, quondam tractare meruerunt, quam simillime se asserunt perspexisse. Huic miraculo tot exstitere testes, quot ad hujus generalis conventus spectaculum e cunctis regni partibus occurrere potuerunt.

CAPUT VI.

Continuatio miraculorum variis locis ibidem ejus nomine dicatis patratorum.

63. Sanctissimus et in optimis quibusque præclarus Remigius, Rhemorum pontifex pretiosus, honore Germani beatissimi in loco, quo sepeliri decreverat, quique ab urbe Rhemensi milliario ferme distat, propria manu, ut vetustissima Testamenti ejus pandit auctoritas, exstruxit basilicam. Hæc ut antiquitate longæva, ita quoque miraculorum perstat splendore clarissima. Horum autem duorum festa pontificum Kalendis Octobribus mundo pariter illuxisse, vulgo quoque notissimum est. Ad hæc solito celebranda spectaculo ad locum supradictum, quo scilicet sanctissimi Remigii corpus quiescit venerabile, populus ex more confluxerat. Factum est ut officiis vespertinis exactis, generaliter, ut in cœnobiis mos est, universa vulgi concio a septis ecclesiæ custodum instantia pelleretur. Contractum quemdam amici vehiculo detulerant, quem a beati Remigii expulsum templo, in præfatam sancti Germani basilicam, quod pro foribus consisteret, intulerunt. Ibi per noctem aliquantisper excubans, beatissimi Germani meritis sospitati redditus, naturalibus gressuum officiis de cætero perfrui meruit. Ita vir apostolici culminis etiam suæ commendavit sublimia dignitatis, ostendens se in ejus celebritate diei locum obtinere præcipuum, quam clarificare voluit suorum quoque privilegiis meritorum. Loca hæc, quorum huic opusculo mentionem inseruimus, virtutibus pollent pene continuis; verum nos ea tantum attingere decrevimus, quæ pervulgata omnibus, ambiguitatis scrupulum eluctari meruerunt.

64. In suburbio Suessionico B. Germani ecclesia eminet, quam opinio conscia vetustatis a duodecim famosissimis negotiatoribus orbis olim perhibet esse constructam; qui quoniam de regnis ad regna sedule permeantes, prope ripam Axonæ crebrius fixere tentoria, id suæ frequentiæ decreverunt eo loco statuere monumentum; ut collatis expensis beato Germano ædificarent basilicam, cujus merito ac precibus inter terrarum marisque discrimina se præcipue posse protegi, confidebant. De sanctitate ejus loci sunt nobis comperta quamplurima, quæ

[a] *Carolus*, cognomento *Calvus*, cui opus hoc auctor nuncupavit. Conventum hunc refert Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad ann. 851, num. 27.

opusculi brevitas explicare non patitur : pauca perstringere animus suggerit, quæ per sacerdotem ejus basilicæ fideliter comperta tenemus. Hic ipse ad revisendos agros ecclesiæ die quadam se ferebat esse profectum : dolo vicini cujusdam agrorum terminos immutatos, ac non absque suæ partis detrimento reperit esse confusos ; adhibitaque denuo legitima cum testibus mentione, lapidem in terminis composuit ; atque pro causa sollicitus : Sancte, ait, Germane, si qua tui sacerdotis te detinet cura, hos agri tui terminos a pervadentium tuere calumnia. His dictis, domum repetit.

65. Vicinus interea, cupiditatis acrimonia perurgente, noctu ad campum accedens, convulsum a terminis lapidem longe semovit, sua amplificans, aliena perperam coangustans. Die reddito, presbyter revertitur ; violatos terminos aspicit ; atque iteratæ temeritatis impatiens, felle commoto : Nonne, ait, sancte Germane, tuæ fidei ista commiseram ? Vix iste in campo verba compleverat, et jam sacrilegum intra domesticos parietes ultrix pœna plectebat, subitis doloribus corripitur ; et totis contractus membris, virium adminiculo destituitur. Mox temeritatis reminiscens, amicos advocat ; consilium salutare implorat ; ad presbyterum per amicos causa defertur ; ut misero pie consulat, humiliter flagitatur. Ille nullum præsentius remedium se scire asserit, quam ut, votis sumptis, ad ejus se ecclesiam conferat, cujus offensa eum talia pertulisse constabat. Gestatorio delatus, accessit ; perque dies aliquot peracta ibi pœnitentia, clementiam meruit ; sospitati deinde reformatus abscessit ; non magis ipse correctus, quam cæteris, ne tale quidpiam deinceps admittere audeant, exemplo futurus.

66. Idem ipse presbyter, dum quadam nocte dominica in ecclesia solemne celebraret officium, levi sopore subductus sensit, se superventu cujusdam personæ impulsum, atque, ut festinus domum suam ingrederetur, admonitum. Illico surrexit ; et rapto cereo, domum ingressus, latrones intra cubiculum reperit, stramenta lecti, et si quid vestimentorum repererant, sarcinantes. Quos custodiæ mancipans, in ecclesiam rediit, et residuum officii diligenter explevit. Liquet beatum Germanum basilicæ suæ consuluisse ministro, ne dum divinæ laudi insisteret, rei familiaris damna subiret.

67. Minus est audita depromere, nisi et aliqua oculis percepta subdantur. Pridie Kalendarum Augusti beati Germani transitus apud urbem Suessionicam fervido celebrabatur obsequio ; cumque die in vesperam proniore divinæ laudis celebritas, cum in urbanis, tum etiam in suburbanis ecclesiis ac monasteriis esset explicita, sollicita mihi cogitatio incidit, Axona transmeato, ad præfatam properare basilicam, ne forte (quod animo reputabam) abscessu presbyteri vespertina loco deessent officia. Sumptis itaque aliquot fratribus, anxie properabam. Jamque nobis ecclesiæ atrium subeuntibus, signa solitum dedere clangorem. Concitato acrius cursu, ad ostium accessimus ; quod clausum quidem, sed minime obseratum invenimus. Vix nos pedem posueramus in limine, et jam signa pulsari desierant. Huc illucque oculos circumferentes, neminem in ecclesia vidimus. Ostium, per quod elabi posset aliquis, nullum erat. Domum sacerdotis summa celeritate ingressi, diligenter perscrutantes omnia, personam nullam vacua, cuncta conspeximus. Presbyter cum suis omnibus, ut postea professus est, relicta domo vacua, jamdudum in urbem pransurus abscesserat. Cumque rem mecum tacitus volverem, conjectum est ab omnibus, beato Germano divina vespere non defuisse obsequia, quæ ab hominibus palam videbantur esse neglecta. Consummato officio, alacres discessimus, luminaribus in noctem compositis, et ostiis ecclesiæ diligentius communitis. Et quanquam mens miraculi conscia in interioris hominis penetralibus plauderet ; malui tamen cœleste portentum aliis prædicantibus publicari ; ne cui forte suspectus efficerer, quod, cum sim beati Germani peculiare mancipium, multiplicandi favoris gratia voluerim majora ex minoribus affectare.

68. Pagus Cinomannicus [a] beatissimi Germani meritis devotus specialiter, infinita apud se diversis locis ejus miracula prædicat, quæ si litteris mandarentur omnia, maximi per se possent corpus implere voluminis. Est in ipso pago Cadriacus villa, habens ecclesiam ejus virtutibus gloriosam : is locus quoniam ex longo signorum claret affluentia, ardentissimo populorum indefesse confluentium studio frequentatur. Testantur, qui videre sæpissime totius basilicæ parietes intra extraque pallis [b] ac linteis coopertos, quæ fidelium devotio, ob percepta sanitatum dona cœlestium, sacro suspendit loco. Ea, quod arcto constructa ambitu, concurrentium impar erat conventui populorum, a loci incolis hinc inde ligneis est ambita porticibus. Huc vice quadam Vivianus princeps [c] deveniens, qui tum eidem dominabatur fundo, instructum sessurus ad prandium, capos [d], quos vulgo falcones nuncupant, qui secum delati fuerant, per basilicæ porticus componi præcepit. Hoc facto, convivio sese indulsit : a quo cum surrexisset, falcones universos mortuos reperit, iisdem, quibus implexi fuerant, pedicis dependentes. Temeritas principis punita damno gratissimæ voluptatis, ipsi quidem tristitiam, reliquis intulit admirationem. Germanus sanctissimus suo reverentiam vindicans loco, quam sibi displicuerit sæva rapacitas, evidenter admonuit, cujus vitium etiam in avibus raptu victitantibus tam districte persecutus est.

69. In perjuros quoque tantus existit ultor, ut in

[a] *Pagus Cinomannicus* et *Cenomannicus*, vulgo *le Maine*. Normanniam attingit et minorem Britanniam.

[b] *Pallis*, id est *auleis*. Vide Cangium.

[c] *Vivianus* ille dux fuit Caroli Calvi, cæsus in prælio adversus Herispogium Britanniæ ducem anno 851, juxta Chronicum Ademari apud Labbeum, in Bibliotheca mss. librorum tom. II, pag. 161 et seq.

[d] *Falcones* appellari *capos* a *capiendo*, docent passim cum Cangio etymologi. Labbeus *aves* legit : ego codices nostros malim sequi.

altari ejus basilicæ nemo audeat, ne verum quidem, juramento peragere. At si qui saltem in ecclesiæ janua jurare tentarunt, inevitabili mox ultione perculsi exspiraverunt alii; alii imbecilles effecti, perpetuo profanis ausibus pœnas dedere præcipites. Cæci ipso in loco lumen recuperavere quamplurimi, claudi gressum, leprosi pollutæ cutis munditiam, frigoritici, (*i. e.* febricitantes) sospitatem. Hæc compendio tetigimus, ne locus quotidianis illuster [*al.*, illustris] beneficiis, excipiatur ab officio nostræ commemorationis. Cæterum in locis Cinomannicis, Andegavinis quoque, ac Baiocasinis [a] certissime asserunt, beatissimi Germani gloriam pene copiosius ab omni populo venerari, quam (si dici liceat) quo sancta ejus membra recubant tumulata; adeo ut infinita miracula, per eum in his patrata regionibus, ne verbis quidem attingi, nedum paginis inseri valeant.

70. Nec temere prætereundum, quod portiunculæ ex loculo sacri corporis pro reliquiis datæ, cœlestibus interdum claruere miraculis: namque illustri cuidam viro, beati Germani reliquias postulanti, astulam [b] ex cupresso, qua quondam sacrum tegebatur corpus, ab archiclavo [*vulgo*, thesaurario] ecclesiæ meminimus fuisse concessam. Ille summa cum devotione suscepit; et in superioribus partibus Antissiodorensis pagi in patrimonio suo, quod Heldinnus dicitur, oratorium sancti præsulis honore construxit. Huc se quadam die puella quædam reptilis contulit, quam ita horrendæ vis debilitatis affecerat, ut cruribus contractis, et pedibus retro distortis, universam incessus ei penitus abjuraverit facultatem. Hæc aliquandiu intra oratorium commorata, cum se orationi expromptius implicasset, ita derepente juncturarum ac nervorum ejus compages dissiluerunt, ut confractum aliquid in frusta cessisse putares; ipsa quoque articulorum ossa transcorii densitatem adeo violenter cum sanguine proruperunt, ac si admotis totidem spiculis miseram cutem cerneres perforari: ac tum quidem exanimis pene facta, paulo post receptis officiis, huc illucque deambulans, ingens longe lateque præconium miraculo dedicavit. Exin locus ille et virtutibus frequens et conventibus celeber, specialem apud se quoque reverentiam divino cultui vindicavit.

71. Morvennicos saltus [c] hujusmodi oratoriis esse refertos nemini, nisi locorum inscio, incognitum est; quippe quæ constat adeo esse famosa, ut cuncta itinerum ambiguitas, quæ per silvestria potest incidere, horum notione locorum, quasi quodam lapideo milliario, declaretur. Ita Germanus beatissimus felici patrocinio prævioque ducatu itinera dirigit, vias componit, gradientibus subvenit, nec solum errore exuit, verum etiam a periculorum incursione communit. Novimus his in locis nonnullas ejus honore basilicas, in quibus olei crebro manare pinguedinem, et miraculi frequentia, et multorum testimonio confirmatur. De febribus pellendis memorare aliquid superfluum ducimus; quando hoc beneficium quotidianum non jam miraculo ducitur. Alias quoque scimus per ejusdem solitudinis vasta diffusas, quibus quanto minor ab homine cultus impenditur, tanto in eis divinitatis præsentia potior declaratur.

72. Nam et luminaria si aut tardius accendi contigerit, aut accensa exstingui, sæpenumero deprehensa sunt illic cœlitus inflammari; signa quoque ecclesiæ interdum, nullo pulsante, sonantia periculosam custodum negligentiam erga divinas horas spontaneo officio increpare. Ut palam emineat, cessante diligentia hominum, non abesse loco custodiam angelorum. Nec vero aspernandum est, si magnis Dei beneficiis etiam minima inserantur: tanta etenim auctoritate beatus Germanus res ad se pertinentes etiam a bestiis protegit; ut, si forte vulpes (ut se habent silvestria) gallinam sacerdotis invaserit, rapto potiri nulla ratione sinatur; quin potius loco defixa, nec fugiendi copiam, nec lædendi habeat facultatem; donec superventu hominum cum prædone pariter præda capiatur. Agit hoc dignanter in minimis, qui maxima quæque potenter operatur in magnis, quique universalis naturæ et conditor et moderator, ne unum quidem passerem casso perire permittit.

CAPUT VII.

Miracula facta apud cœnobium S. Germani Monfalconense.

73. Falconis montem [d] ex antiquo vocatum non jure præterierim, ne locum nobilem frequentemque virtutibus, tam negligenter, quam obliviose videar suppressisse. Id cœnobium beatissimi Germani præcelsum meritis, ut illustratur nomine, ita virtutibus exornatur; multa ibi signorum gloria, multa mortalibuse cœlo conferuntur beneficia; ibi visum cæcitas, debilitas reparationem, auditum surdus frequenter emeruit, frigoricis quam multa ex improviso percepta remedia; his quam maxime, qui quartano decumbentes incommodo, acriora febrium concitamenta sensere. Illud non reticendum, quanta in pervasores loci vindicta desæviat; quibus in loco temere perpetrasse aliquid, mortem sibi conscivisse fuit: nam si quis inibi aut dominari per tyrannidem, aut cum cœnobii familia sævius agere, aut rerum ecclesiasticarum pervasor esse tentaverit, huic non in longum differtur ultio; verum quam citissimo raptatus interitu, sacrilegæ temeritatise vestigio pœnas luit. Id

[a] Nota satis hæc territoria sunt Bajocasinum, vulgo *de Bayeux*, in Normannia; Cenomanicum, Normanniæ, uti dixi, adhærens; uti et Cenomanico adhæret Andegavium, vulgo *Anjou*.

[b] Ita mss. Est autem *astula* vox apud medii ævi scriptores usitata pro segmento; vide apud Cangium.

[c] Morvennicum, seu Morvinnum pagum regiunculam facit valde montosam et silvestrem Valesius in Notitia Galliarum, et *partim* inquit *Nivernensi pago, partim dominio Castri Canin* (Chateau-Chinon), *partim etiam Burgundiæ attribuitur.*

[d] *Falconis mons*, vulgo Mont-Faucon, oppidum est Galliæ in Campania. De monasterio vero ibidem celebri *S. Germani* dictum est in Commentario prævio ad Acta S. Wandregisili die 22 Julii Bolland.; ejus primordia describit Frodoardus Historiæ ecclesiæ Rhemensis lib. IV, cap. 39.

apud cunctos loci incolas certissimum, expertumque A est; et tanquam naturale versatur in ore proverbium, eum, qui sancto non timuerit violentus esse Germano, aut trucibus luporum dentibus conteri, aut Mosæ fluminis rapido gurgite incunctanter absumi. Hac justi Judicis dispensatione mirabili, et piis in sanctum Domini amoris affectio, et improbis quibusque in resecandis ausibus timorii ingeritur magnitudo. Audiant talia sæculi potestates; discantque damnum ecclesiis non inferendum, scientes certissime Deum in suorum injuriis vindicem esse servorum.

74. Quidam præterea fur ecclesiarum effractionibus assuetus, præfatam beati Patris basilicam, fraudis opportunitate captata, subintrans, coronam argenteam ante altare pendentem demisso fune deposuit; B quam ut profanis manibus comprehendit, ita divinitus loco defixus est, ut nec pedem subducere, nec manus temerarias ad se posset ullo modo revocare; donec sacri loci remeante custode, sacrilegus cum furto pariter teneretur. Castellum quoddam Adriani dicitur ad supradicti cœnobii pertinens potestatem. Id arduo situ in prærupti montis fastigio collocatum, beati nihilominus Germani ecclesiam præfert, cui frequens virtutum copia et reverentiæ et honoris plurimum acquisivit. Cæcus igitur quidam ea in regione notissimus, profectus a villa, cui ad Leones vocabulum est, quamque ad radices ejusdem montis locavit antiquitas, spe recuperandi luminis per convexa rupis ad præfatam basilicam properabat; sed cum ascensus difficultate gravatus, montis altitudinem superare C non posset, imbecillitate pariter et labore decumbens, fessos artus sopori permisit. Dormienti clementissimus Germanus adfuit, blandaque miserum pietate demulcens, ut labori parceret jussit; tum veteris spinæ truncum in parte montis ostendens, ut baculo terram foderet, ac de unda mergentis [*al.*, emergentis] laticis oculos ablueret, imperavit. Sopori subductus, duce puero, locum expetit; terram baculo subigit; eventum miraculi præstolatur. Fons largissimus exsilit; eo oculos fovet aliquandiu; mox decussa caligine, novo fruitur die. Votis urgentibus montis verticem scandit; miraculum publicat; reparatori suo multiformes grates accumulat. Fons ille remediorum fecundissimus, e remotis quoque locis a pluribus frequentatus, et lavacro relevat, et potu D jucundat.

75. Ejusdem loci vice-dominus quadam die discutiendis negotiis data singulari opera, ecclesiasticam familiam iniquis imperiis opprimebat. Reclamantibus cunctis, et apertam violentiam tumultuosa vociferatione testantibus, unum eorum, qui inter cæteros honoratior videbatur, ligatum stipiti, virgis multandum præcepit. Hac omnes crudelitate permoti, pedibus provolvuntur, atque ut facultatis oppositione indignitatem verberum removeret, obnixius supplicant: quæ res sævitiam hominis non solum non leniit, verum acerbius provocavit. Cumque jam miserum ad supplicia violenta raptarent, beati Germani præsidium anxiis cœpit vocibus inclamare. Judex felle commoto: Etsi sanctus, ait, Germanus hac tibi vice mox subvenerit, quid possint verbera tuo ipsius experiere supplicio. Vix ista compleverat; et in partem conversus, gravissime corruit, ac temeritatem verborum crurifragio compensavit. Ita beatus Germanus se fuisse præsentissimum declaravit; dum et miserum absolutione donavit, et contumacem merita contritione perdomuit. Cumque rem gestam celer ubique fama dispergeret, matrona quædam ex illustribus, hujusmodi negotio relatione comperto, in tumorem erigitur; ac frivolum animum incendens levitate verborum, in hujusmodi querelam effertur: Non, inquit, decuerat sanctum Germanum in hac parte ita facilem exstitisse, ut hominem sua quærentem tanta crudelitate conficeret. Blasphemos sermones ultio repentina corripuit; nam ut ista furens protulit, et in verbo vestigia torsit; ita pedem ejus dextrum vindex pœna contrivit, ut pene exanimis ancillarum manibus in cubiculum referretur. Igitur quæ paulo ante de alterius causabatur incommodo, jam nunc propriæ calamitatis remedium anxia quæritabat; quemque injustum in superbi hominis punitione notaverat, justum jam per omnia in suam potius contritionem prædicabat: amicis et parentibus adscitis negotium profitetur; animi in se levitatem increpat; oris facilitatem objurgat; et votis tandem et muneribus onerata, ecclesiam expetit; scelus lacrymis expiat; a beatissimo Germano veniam eum sanitate reposcit; nec multo interjectu temporis misericordem sensit, quem dudum fuerat experta severum. Sospitati reddita, in domum suam castigata recessit, parcendumque sermonibus immodestis modernæ ultionis exemplo perdocuit.

76. Consimile quiddam in villa Altissiodorensis pagi, cui Abundiacus nomen est, patratum meminimus; in qua vir quidam illuster et pene toti notissimus regioni, quemdam ex loci incolis sævis verberibus profligari præceperat; illoque pretiosi Patris suffragium inclamante, non modo flexus non est, verum etiam maturari crudele negotium imperans, equum festinato conscendit: ac prius quam portam excederet, equus in sublime tollitur; sessorem dorso excutit; coxaque transversum fracta, misera allisione prosternit. Nec prius sospitatem meruit, quam beato Germano, cujus nomen spreverat, debita pœnitudine satisfecit. Hoc propter facti similitudinem ita inserto, ad locum [a], quem omisimus, seriem referamus [b].

77. Supradicti castelli dominus cupiditati nefariæ morem gerens, res ad ecclesiam pertinentes ausu temerario abdicavit. Quo comperto, Rhemensis episcopus, ad cujus diœcesim locus ille pertinere cogno-

[a] Ad Montem-Falconis videlicet.

[b] Hic apud Labbeum sequitur narratio de asello resuscitato, quam infra dabimus in Appendice secunda, num. 4. Huc illa sane imperite intrusa fuit contra apertum Herici contextum ac fidem codicum nostrorum omnium.

scitur, evocato presbytero, ne sacrilego homini missæ officium impenderet, interdixit. Nec multo post ille superveniens, consueti officii celebritatem a presbytero exigebat; quod postquam a pontifice comperit interdictum, ejusdem loci villico advocato, quod ecclesiæ abstractum fuerat, datis vadibus reddi jussit. Ita missæ potitus officio, sinistræ voluntatis stimulo perurgente, quod paulo ante reddi jusserat, violata fidei interpositione, denuo præcipit abdicari. Nec longum lætatus est, quin sacrilegium pœna corriperet : vix namque domum remeaverat; et maligno pervasus spiritu, infeliciter torquebatur. Uxor temeritatis conscia, pro salute viri ad ecclesiam cereos et vota direxit; e quibus ne unusquidem accendi potuit, perseverante erga infelicem divinæ indignationis indicio, quam semel in se provocare non timuerat sacrilegæ cupiditatis exemplo. Cui immanissimæ calamitati tum demum superna miseratio finem dedit, cum conjugis et parentum consilio persuasus, et quod prius abstulerat ecclesiæ reddidit, et ex legitimo patrimonio tantumdem aliud condonavit. Eamdem basilicam fur nocturnus ingrediens universa ad altaris ornatum pertinentia sacrilegis manibus exportavit. Cumque se in pedes solito conjecisset, ita eum vis divina implicuit; ut ab atrio ecclesiæ nullo pacto digredi potuerit : itaque totam noctem ambulans, sequentis auroræ diluculo in porticu basilicæ repertus est et conscientia trepidus, et furto onustus. Ita prædo confunditur ; præda recipitur ; beatus Germanus suo in loco liberaliter agere argumentis evidentibus declaratur.

De locis planis et habitabilibus nulla sunt, quæ dicimus; si non montana quæque et ardua, ac per hoc humanis pene inaccessa gressibus, Germani virtutibus esse pervia, declaremus [a].

CAPUT VIII.

Miracula ejus quæ in Alpibus et in Britannia contigerunt.

78. Juga Penninarum Alpium, non plus candore nivium, quam ejus illustrari meritis, eo certius, quo expertius est : nam in monte, qui Minoris Jovis dicitur, ejus ecclesia est ambitu modica, virtutibus magna ; quæ ob sacri repausationem corporis, cum Ravenna referretur, eo loco constructa fuisse cognoscitur. Hæc Romam pergentibus, indeque remeantibus inevitabiliter pervia est ; quod publicus agger, in quo consistit, propter itineris angustias omnem divertendi ab ea denegat facultatem. Illuc innumera divinæ largitatis subinde clarent beneficia, quæ loci asperitatem ac solitudinem copiosa remediorum fertilitate compensant ; ut jure fateatis, cœlestis munificentiæ majestatem siccis etiam rupibus non

A deesse. Iter agentes quosque, quos noctis horror irruens, aut fatigationis difficultas impediens, aut infirmitatis sarcina prægravans, sub tectum ecclesiæ transire compellit, sanitatum ibi dona percipere, luce clarius inde colligitur, quod presbyter ad cujus curam locus pertinet, in remota planitie frequentius habitans, si quando sacris morem gesturus, montana conscendit, multa ibi revalescentium argumenta conspicit infirmorum ; nam et mutorum tabellæ, quarum concussu stipem postulant; repentium quoque gestamina contractorum ibi frequenter inventa ; interdum et sanguine pavimentum madens ; sed et votiva in diversis munusculis relicta bellaria noctu patratis in loco fidem astruxere miraculis.

79. Familiare quondam sancto viro fuerat secretum et abjectionem oculi quærere, res a se gestas
B mirabiliter secretalibus umbris tradere, quantumque in ipso fuit, omnes virtutes suas perennis ignorantiæ latebris obscurare : hinc certe est, quod cum multa illius miracula mundo innotuerint, nec potuerint locorum obscuritate celari, cum virtutibus proderetur ; innumera tamen sunt, quæ jactantiæ refugus in hominum non passus est venire notitiam ; quippe qui humanæ possibilitatis modulum supergressus, angelis consciis et cœlo teste fruebatur. Hunc hodieque morem Pater servat egregius, qui cum incomparabilis existat apud Deum meriti, plura interdum in locellis obscurioribus, suo tantum titulati nomine, visibilium præbet ostenta signorum, quam quo semper adorandi ejus corporis sacram veneramur præsentiam. Verum, quia infidelibus qui-
C busque, et qui ex visibilibus tantum invisibilia metiuntur, familiare est signa cum Judæis quærere, et præsentibus solum commodis oblectari ; mihi certe, cujus jam fides in robur convaluit, cui ad vitam ingredi propositum est, qui denique corporibus animas quantum immortalia mortalibus, perituris mansura, incomparabiliter præstare non ambigo, charius hæc constabunt semper beneficia, quæ interiorem hominem spiritaliter et perpetuo beant, quam quæ exteriorem corporaliter et transitorie relevant : hæc diebus, hæc noctibus e Germani tumulo ubertim manare, nemo sani capitis jure dubitaverit.

80. Dum per mediterranea circumvecti loca, singula curiose disquirimus, pene fuit, ut Oceanum, extima mundi mirabiliter cingentem, ab excellentis-
D simi Patris nostri privilegiis exciperemus ; quibus cum totus redundet orbis, uberius tamen his Britannia gloriatur, insula inter omnes vel prima, vel maxima ; de qua ut (ut *redundat*) fert auctoritas : Finis erat orbis ora Gallici littoris ; nisi Britannia insula singulari amplitudine nomen pene orbis alterius mereretur [c]. Hæc beato Germano peculiari de-

[a] Hæc transitio ad sequentem narrationem, legitur in solo codice Lugdunensi.

[b] Summum Penninum, seu *Montem Jovis* (vulgo *Mont-Joa* Gallice, Italice *Monte-Giove*) eumdum facit Cluverius Italiæ antiq. lib. I, cap. 32, cum eo, qui in mappis geographicis appellatur *Mons divi Bernardi major* (*le grand S. Bernard*). Quidni ergo *Mons minoris Jovis* ille censeatur, quem ab alio non adeo dissitum vocitant *Montem D. Bernardi minorem* (*le petit S. Bernard?*) Per hos iter est e Gallia in ditionem Mediolanensem : uterque vero notatur in Sabaudia ad limites ducatus Augustani.

[c] Verba sunt Solini in Polyhistore, cap. 22.

votione submissa, multis se beneficiorum impendiis (A) sanctitati ejus esse testatur obnoxiam; quod scilicet ejus doctrinis illuminata, quod per eum non semel est a sordibus hæresum expurgata, quod denique multiplici miraculorum lampade illustrata. Quæ quoniam doctorum nobilium studio litteris sunt aliquatenus commendata, iteratione non indigent. Fertur unum famosum inter cætera, cujus ad nos notitia per sanctum senem Marcum, ejusdem gentis episcopum decucurrit : qui natione quidem Brito, educatus vero in Hibernia, post longa pontificalis sanctitatis exercitia, ultroneam sibi peregrinationem indixit. Sic traductus in Franciam, piissimique regis Caroli munificentia illectus, apud beatorum Medardi et Sebastiani cœnobium [a] anachoreticam exercet vitam, singularis nostro tempore unicæ philosophus (B) sanctitatis. Hic multis coram sæpius referre solitus erat, Germanum sanctissimum (ut ipsius utar verbis) suæ nationis apostolum, vice quadam, dum Britannias permearet, regis palatium cum suis discipulis introisse. Erat tum hiems horrida, nec hominibus solum, verum etiam ipsis bestiis vehementer infesta. Itaque directo ad regem internuntio, superventuræ nocti hospitium postulavit. Rex abnuit, atque, ut erat et gente et animo barbarus, negotium floccipendit. Interea Germanus cum discipulis sub divo persistens, cœli inclementiam infractis animis tolerabat.

81. Jamque die in vesperam coacto, subulcus regis regressus a pascuis, pensum quotidiani salarii acceptum ex palatio ad proprium tugurium referebat. (C) Is ubi Germanum beatissimum conspexit brumali horrore cum discipulis tabescentem, appropinquans cominus, orat humiliter, ut, quis esset, quave ex causa inter algores nimios illic moraretur, ediceret. Cumque nihil certitudinis ex responso percepisset, personæ dignitate permotus; Oro, ait, quisquis es, domine, ut parcas corpori, servique tui succedere digneris hospitio, ac demum, si qua paupertati meæ suppetunt officia, receptare : non parum enim interesse video, imminentis noctis angustias quantumlibet vili domicilio temperare. Non aspernatus personæ qualitatem, successit hospitio : et quæ sibi a paupere impendebantur, obsequia libens excepit. Erat illi in peculio vacca tantum et titulus : conversusque ad uxorem : Et non intelligis, ait, (D) quantum susceperis hospitem : accingere itaque, et unicum, qui nobis est, vitulum mactans, cœnaturis appone. Dicto illa incunctanter paruit, coctumque vitulum in mensa componit. Episcopus solito abstinens, cæteris esum indicit. Cœna explicita, beatus Germanus mulierem evocat, imperatque, ut ossa vituli collecta diligentius super pelliculam ejus ante matrem in præsepio componat. Quo facto (mirum dictu quod est) vitulus absque mora surrexit, matrique coadstans, pabulum carpere cœpit. Tum ad utrosque conversus antistes : Salvo, inquit, præmio charitatis jura hospitii, tali interim beneficio compensata recipite. Proventum rei mirabilem collato omnes præconio sustulerunt.

82. In crastinum pontifex palatium repetit, regisque ad publicum præstolatur egressum. Illum ab intimis procedentem Germanus excipit, atque potenti objurgatione verborum, cur sibi pridie hospitium negaverit, severus exquirit. Rex stupore defixus intorpuit, virique constantia attonitus, a responso defecit. Tum Germanus auctoritate mirabili, Egredere, inquit, et sceptra regni meliori permitte. Illo hæsitante, Germanus baculo cunctantem impellens, Egredieris, ait; et sicut definitum constat a Domino, nequaquam deinceps in æternum potestate regia abuteris. Barbarus auctoritatem cœlestem in Præsule reformidans, cum conjuge et liberis indifferenter (*id est* sine dilatione) egreditur, palatii fores retentare nulla posthac ratione conatus. Tum Germanus, uno ex discipulis directo, subulcum cum conjuge evocat; atque universo stupente palatio, in regni culmen componit. Ex eo tempore in hodiernum reges ex subulci genere prodeuntes, nationi Britonum dominatur, Deo per beatum Germanum res humanas mirabiliter ordinante. Hæc ita apud Britanniam catholicis litteris contineri, prædictus mihi episcopus jurisjurandi interpositione firmabat; cujus probitatem quisque expertus est, verbis illius fidem cedere nullo modo dubitabit [b]. O virum inter mortalium agmina singularem! O hominem ipsius jam divinitatis symbola præferentem! Nec dum luteam molem deposuit; et jam cum Christo de mundo decernit, potestates ordinat, regna disponit. Insanum te palam pronuntio, quisquis Germani merito provehi populos ad regna cœlestia posse desperas, quem terrenos adhuc vehentem artus tanta potuisse consideras.

[a] Cœnobium intelligit, quod apud Suessiones Sanctorum Medardi ac Sebastiani reliquiis celeberrimum fuit; de quo plura Mabillonius in Annalibus passim.

[b] Adi tamen quæ de his omnibus in Commentario dicta sunt supra § 7.

LIBER SECUNDUS.

PROLOGUS.

83. Prioris libelli serie pro captu ingenii utcunque decursa, secundus, qui superest, privatas poscit operas, nunc quidem instanter incipiendus, sed non etiam consequenter omnifariam consummandus : expensis namque his, quæ præ manibus versantur, si qua deinceps apostolici Patris nostri merito se fortassis ingesserint, impiger exsequar; quæque Divini-

A tati præstare placuerit, ea indifferenter (*i. e.* statim) schedis indere non gravabor [a]. Libens vero huic astringar debito, nec eo me velim eximi unquam; quodque solvendo, et nunquam persolvendo, utinam vinculis emicem corporis, perseverante erga Germani memoriam summæ et perantiquæ privilegio sanctitatis. Habet ille plures tanto negotio aptiores, cui si deessent propria, externa certe ad votum ultro famularentur obsequia; verum, dum quondam tractaret sæcularia, noverat auro bibere, noverat interdum et fictilibus prandere; cumque pocula suppeterent gemmea principi, non tamen horrebat pro tempore in multiplicis usum ministerii etiam ligneis uti. Non aspernabitur, credo, sua præconia per infimum et elinguem digeri; cujus tanta est meritorum gloria, ut mutis quoque ipsis copiam de se loquendi sufficiat largiri: eritque dignitatis genus, B modica de modicis sumere, qui posse subest ingentia quæque de maximis receptare. Jam dudum proponenti dicere multa se certatim ingerunt, quorum nil prius, nil competentius libelli vestibulo præfigendum reor, quam illud, quo pacto munificentissimus Pater noster nostra quidem memoria suo subveniendum decrevit loco. Ei rei talem fuisse consequentiam, subjecta relatione declaratur.

CAPUT PRIMUM.

Nova ecclesiæ S. Germani in cœnobio Antissiodorensi fabrica, miraculis et cœpta et confecta.

84. Chuonradus princeps famosissimus, collega regum, et inter primates aulicos apprime inclytus, per id temporis regia munificentia maximis, et sua con- C dignis nobilitate fulgebat honoribus [b]. Conjux illi erat Adheleidh nomine, primorum et ipsa natalium perinde titulis gloriosa; quippe quæ avita antiquorum procerum oriunda propagine, splendorem generis augustissimæ æquiparabat stemmate dignitatis [c]. Junxerat hos cum conjugii charitas, tum socialis gratia probitatis, fortunarum amplitudinem religionis in Deum, moderationis in sæculum cultibus exæquantes. Mira in personis sæcularibus officiositas, ingens devotio, inexplicabilis fidei magnitudo; ut difficile judicare sufficeres, uter eorum in religionem pronior, in sanctos ferventior, in pauperum diligentiam [*Lab.*, indigentiam] copiosior appareret; ita se pietatis certabant officiis prævenire, cum fastigio dignitatis, tum etiam virtutis æmulandæ D studio omnibus potiores.

85. Cumque plurimos et sæcularium hoc tempore videas ambitionis fovendæ gratia ecclesiasticas prælationes inhiare: hos nostra tempestate vel primos vel solos exstitisse, pace cunctorum dixerim, qui sacrorum locorum suscepta potestate, non magis præesse [d] voluerint, quam prodesse; nec astuanti avaritiæ servorum Dei oppressione satisfacere, verum obrepentes illis indigentias propriis opibus aut penitus excludere, aut tolerabiliter temperare. Hoc, me tacente, ubique terrarum diversæ conclamant Ecclesiæ, horum devotione incomparabili, vel rerum copiis auctæ, vel ornamentorum competentium gloria notabiliter insignitæ. Locus id noster vel maxime contestatur, qui eorumdem multiplicibus auctus donariis, ordinabili Divinitatis providentia hujusmodi cœpit exordio insigniri.

86. Memoratus princeps cum in dies magnificis honorum profectibus singularis attolleret apicem potestatis, contigit, secundas res illius extemporaliter irruentis incommodi molestia interturbari: ita namque unius oculorum clades immane confecerat, ut accedente tempore, crassi superductu glaucomatis pupilla deficiens, cum damno luminis intolerandi quotidie coacervaret augmenta doloris. Turba medicorum e palatio cunctisque regni partibus coacta confluxerat, multiformem artis industriam, collatis peritiæ viribus, in principem expensura. Diu multumque absque operæ pretio laboratum; quidquid humanæ fuit experientiæ, frustra consumptum est: ita adulta pestis visque morbida sensim crudescens, quamvis spectatissimorum, et vota et manus eluserat medicorum. Itaque quod artis est vel maximum, vel supremum, ferro cauterioque agendum, quod supererat, decreverunt. Princeps urgere factum; quandoquidem eo sanitas desperabatur infecto. Tentando negotio dictus dies pie impias medicorum provocabat instantius officinas (*i. e.* officia).

87. Jamque aderat; cum ille inter spem metumque satis anxius, ut noctem fere totam insomnem exegerat, antelucandum [e] credidit; cœlestes prius quæsiturus precibus medicinas, ad sepulcrum Germani beatissimi votorum plenus accessit; fratribusque nocturnam stationem ex more peragentibus, diu totius strage corporis in oratione procubuit. Interea dolor sævire acrius; ille tamen nihilominus cœpto persistere. Locus herbis erat consitus [f]: his ille injecta manu, captandi gratia refrigerii, oculum fo-

[a] Siquid tamen post editum hoc opus de S. Germani miraculis notaverit Hericus, id cum schedis periisse necesse est: nisi huic ipsi operi post nuncupationem, atque adeo obitum Caroli Calvi, quædam ab Herico inserta fuisse velis miracula; uti inserta fuisse alia quædam notabimus num. 90.

[b] Erat enim frater Judithæ Bavaricæ, secundæ uxoris imperatoris Ludovici Pii, ac matris Caroli Calvi; cui, tanquam avunculus, *Conradus* ille magno erat in pretio: multi Comitem Parisiorum appellant: uti et *Seniorem* seu *Majorem*, respectu filii cognominis, de quo inferius. Vide Sammarthanos Hist. domus Franciæ lib. VII, ubi de filiis Ludovici Pii.

[c] Fuit *Adheleidh*, seu *Adelais* filia Ludovici Pii ex priori conjuge Ermengarde; ut ibidem asserunt Sammarthani.

[d] Præerat ergo (more illorum temporum, cum primariis regni proceribus tribuebantur a regibus abbatiæ, sæpe etiam plures singulis) cœnobio uni vel pluribus Conradus hic noster; ac de Lebrahensi id monasterio probat Mabillonius Annalium BB. tom. III, ad an. 853, num. 54, de Antissiodorensi vero ex hoc loco Viola in ms. Antissiod. ubi illum numerat decimum tertium *S. Germani* Antissiodorensis abbatem.

[e] *Antelucandum*. Ita mss. nostri: quasi ab *anteculari*, id est lucem seu solis ortum prævenire.

[f] *Consitus*, id est respersus: neque enim intra ecclesiam credibile est herbas crevisse, quidquid Viola cap. 26 visum sit: herbis autem Sanctorum

vit aliquandiu. Horæ paululo interjecto, manum fronti detrahit, herbisque submotis, omnimodam cum dolore miratus est cessisse caliginem. Ita beati Germani meritis principi consultum devotissimo, ut unius usura diluculi et minaces medicorum terrores exueret, et integra sopiti reparatione luminis de cætero frueretur. Laudes in Deum, grates in sanctum funduntur inexplebiles; collatumque beneficium duplici gratulatione suscipitur, quod et repentinum accessit, et impacatæ valetudinis inevitabilem necessitatem, ultra quam votis aspirari poterat, circumscripsit. Quodque tunc quidem præ manibus inventum est, armillas aureas sacro sepulcro obtulit, devotionis vero tantum et benevolentiæ erga sanctum concepit locum, quantum postea rerum ingens probavit effectus. His ita explicitis, in sui juris recessit latifundia.

88. Exin vero quotidianis processibus intimus crescebat ardor, novum perindeque decens aliquid moliri, quod et suæ par devotioni et beati confessoris commodum existeret dignitati. Piis de Deo cogitatibus felicem non deesse exitum, hujus quoque proventu rei declaratum est: excellentis memoriæ conjugem advocat, communicatoque cum ea negotio, quid sibi sederet animo, quidve faciendum decerneret, evidentius intimavit. Ea, quod esset ingenii singularis, et cum summo loco nata, tum ingenitæ quoque prudentiæ dote præcipua, rem illico pervidit acutissime: ex ore principis verbum rapuit; quodque erat inspiratum divinitus, accelerandum quam posset maxime persuasit; se totius molem negotii subituram libentissime: si qua viderentur difficilia, justis facile cessura desideriis; futurum, ut res, quanquam ardua, brevi cupitæ perfectionis fastigium obtineret. Talibus animata, maturandum credidit; omnisque moræ impatiens, ad beati Germani cœnobium ex jussu principis profecta pervenit; ac primum loci positione perspecta diligentius, postquam suo vidit cuncta respondere proposito, dici non potest, quanto se fervore addixerit cœptis insistere; dummodo Divinitas religionis flexa dispositionibus, quod velle dederat, posse donaret.

89. Erat locus naturali quodam situ commodissimus; atque a parte orientali, clivo montis paulatim lentescente, competenter accline pendulus, ultro se cujusdam ingentis fabricæ conceptionibus ingerebat. Ad artifices talium experientissimos res confertur: horum industria ad loci opportunitatem accedente, concepti operis exemplar conficitur, et quasi quodam præludio futuræ moles magnitudinis ceris brevibus informatur ea pulchritudine, ea subtilitate, quæ digna angelorum hominumque rege, quæ sanctorum collegio, quæ ipsius etiam loci majestate esset. Expensis competentibus præparatis, exactores magistrique operum deliguntur; quorum irrequieto studio, summaque instantia immensum opus incredibili celeritate peragitur, tanta facilitate rerum, tanta alacritate animorum; ut in promptu esset omnibus, divinum negotio concurrisse favorem. De cujus qualitate fabricæ multa forent, quæ ad laudem operis jure litteris mandarentur; verum quia et oculis subjecta est, et fere omnibus circumquaque notissima, parcendum in talibus paginæ per magis necessaria posterius dilatandæ.

90. Robusta diligentia confectum opus; multisque, opitulante Deo, sæculis duraturum Chuonrado principi ejusque jugali benignissimæ immortalem de cætero feret memoriam meritorum, quorum pronam et incomparabilem in nos locumque nostrum ex animo benevolentiam, posteritatis quoque illorum hæreditaria devotio comprobavit: filii [a] scilicet æquissimorum parentum et probitati et pietati quam simillime respondentes; quibus ultra omne, quod humanum est, idem locus et animo sedit et indicibili amore charissimus evidenter apparuit; quos, quia jam dudum incipientis felicitatis nostræ successibus torquebaris, acerbo præventos occasu, sors, sæculorum provectui semper invida, sustulisti. Ne tamen nos omnimoda præsidiorum spe interceptos, ut cœperas, usquequaque prosterneres, infrenes conatus tuos et dira molimina rerum prudentissimus moderator elusit, hunc, qui cœlo propitio, superstes adhuc, vitales carpit auras, nostræ primum saluti, multorum dehinc usui, cunctorum postremo profectui reservando.

91. Is est Hugo, ut absque assentationis fuco verum fatear, et nomine et officio abbas: de quo quidquid dixero, longe infra meritum ipsius est; præstatque de eo silere per omnia, quam parum dicere: neque enim quidquam nunc de eo tractandum suscepti; nisi quod eximia proles, egregiis manans genitoribus, hos quam simillime tum dignitate, tum moribus repræsentat. Eo factum est, ut paternis, annuente Deo, suffectus honoribus, avitæ memor gloriæ, et potestatis et probitatis patriæ robustissimus hæres existat, beato protegente Germano, votis nostris cunctorumque fidelium ad sanctæ decus Ecclesiæ et diutissime et feliciter floriturus, Sed memoriam illius viri, omnes anni excipient consequentes. Rebus sane suavi lapsu decurrentibus jucundum fuerat (*pro* esses) immorari; nisi res ordine se-

tumulos a fidelibus conspergi olim consuevisse, constat ex S. Gregorio Turonensi in Vitis Patrum cap. 8, ubi de S. Nicetio Lugdunensi num. 6.

[a] *Filii* Conradi et Adelaidis tres numerantur: *Welfo* scilicet sive *Guelfo*, cui paruerunt cœnobia duo, Centulense S. Richarii, ac S. Columbæ Senonense: *Conradus Comes* junior, qui Guelfoni defuncto in præfectura S. Columbæ suffectus, eodem illum anno Christi 881 ad æternitatem secutus est, teste Mabillonio in Annalibus ad annum illum num 53, ac tandem *Hugo*, ab abbatiis, quas plures habuit, vulgo *Abbas* dictus; qui cum juxta mox dicenda, superesset solus hæc scribente Herico, sequitur, ut quæ de illis hic referuntur, huc inserta fuerint ab auctore nostro post annum 881, et ante annum 886, quo secundum Annales Benedictinos Hugo decessit: adeoque ut huic operi diu post factam Carolo Calvo dedicationem accesserint.

culturæ pronos in voluptatem animos avocarent.

92. Operi magnifice elaborato, si qua ornatui fore poterant, instantissime parabantur; et quoniam in nostra provincia marmorum copia minime suppetebat, in remotis hæc quærenda regionibus decreverunt. Hac de causa quidam fratrum periculosæ expeditionis bis aggressi difficultatem, interque vastos Rhodani gurgites iter plenum discriminis subeuntes, Arelatum, ac deinde Massiliam, quæ est Galliarum ultima, perrexerunt. Quibus ea fuit animi conditio, et omnes acerbitates, cunctas rerum insolentias, extrema certe omnia ferrent non solum fortiter, verum etiam libenter. Ibi ingentibus congressi periculis, multa astu, multa ausu, callide audaces, audacter callidi superarunt, magna omnia, magno constare, audentesque fortuna juvari, non immemores. Eruderatis itaque ædificiorum veterum circumquaque ruinis, ingentem marmorum pretiosorum copiam obtentu partim, partim pretio congregarunt; oneratisque novibus præda præoptabili, victorioso successu cœptorum audacium memorabilem bis duxere triumphum. Per iter horribile divinum eis non defuisse favorem, incunctanter dixerim; quod et minacis tumorem pelagi, et infidæ gentis ferociam infracti animis, infessi viribus, excesserunt. Sæpenumero B. Germani præsentissimum sensere patrocinium; cum, ejus invocato nomine, fatalibus exempti casibus, emirati sunt, se subito secundis adversa mutasse.

93. Vel illud, quale, quamque evidens fuit, quod e multis unum decretæ sufficiens credimus brevitati? Expletis, pro quibus perrexerant, regressum instantissime maturantes, rapaci Rhodano se committunt: die quadam conscensuros navim falsa spe diurnæ tranquillitatis matutina, ut solent, serena deceperant; at subito coorta tempestas naturalem pelagi rabiem accedentis procellæ concursibus efferavit. Ingens universos terror impulit, pertæsos fluctuum, pavidos periculorum: ac primum nauclero faciem elementorum diligentius exploranti, visum est, quam posset celerrime, subeundum littus, cedendum discrimini, atque inceptæ tunc quidem navigationi parcendum; quod vehementius solito commotus aer, vix intra sequens triduum, placidum patefaceret in fluctibus commeatum. Porrectis itaque in longum obtutibus, ecclesia cernitur; quam contra subeuntes, optatæ telluris tuta tenuerunt. Egressos curandorum corporum acrior urgebat instantia: ad id procurandum diversis diversa expetentibus, compertum est a loci incolis, ecclesiam illam, beati Germani nomine et meritis sacram, tantum apud universos reverentiæ vindicasse, ut nemo de rebus ad locum pertinentibus quidquam præsumere, nemo vel surculum e circumjectis sepibus audeat usurpare; totam insuper ruris circumpositi viciniam majestate loci adeo tutam existere, ut diebus vel noctibus integris vestimenta sua passim tum sepibus, tum arboribus suspensa relinquentes, absque furis metu vel periculo propriis domibus residerent. Ita beatissimi Germani fide in tuto degunt omnia; genusque miraculi est, res discrimini expositas secus periculum non perire.

94. Hoc ita comperto, animos angoribus relevant; locum alacres expetunt; peculiaris nomen Patris notis affectibus complectuntur; orationi devotius incumbentes, pro præteritis gratias referunt, pro futuris vota concipiunt. Sic se suaque omnia per gloriosi protectoris meritum Deo familiarius commendantes, littoris repetunt stationem; cum subito visibus circumquaque directis, prospectu cernunt, universam aeris inclementiam, ultra quam sperari poterat, precubuisse; ventos, elementaque omnia, perniciosa feritate deposita, in priscam mansuevisse temperiem. Nec mora, alacres iter repetunt desperatum, expromptisque ad fortia viribus, secundos pelago exigunt cursus, semel hausta fiducia securi casuum, et quidquid emergentium obsistere poterat procellarum, respectu conciliati per Germanum Numinis, contemptores. Straverat ille quondam sinistram Oceano Britannico legionem, cum hunc ad pereuntium instaurationem populorum tendere virulenta antiqui hostis pervicacia invideret. Nunc quoque quis dubitet, ejus virtutis, ejus exstitisse meriti, quod post fluctuum repentina discrimina, conclamata serenitatis gaudia reluxerunt?

95. Miraculo proximum judico, quod, perductis ad locum destinatum marmoribus, quidquid columnarum devectum est, tanta universis fabricæ partibus habitudine convenerunt, ac si indiscrepanter, et, ut dicunt, in unguem eisdem ipsis deformatæ lineis, proposito responderint exemplari. In quarum collocatione quid inter cætera mirum vel evidens claruerit, æstimo non tacendum. Harum unam non contemnendæ magnitudinis basi impositam, aggregata robustorum manu, superne ducto fornici, collatis viribus, inserebant; cunctisque summa ope nitentibus, cum jam pene erecta consisteret, vicit molis immanitas impellentes, jamque elapsa manibus, suo ipsius in ruinam pondere ferebatur. Metu periculi cesserant universi, frustatim mox conterendi marmoris lapsum non absque doloris intimi scrupulo præstolantes. Præsente Deo, res contra opinatum cessit; quodpue humana manus exsequi nequiverat, divinæ virtutis occursu multo gratius, multoque facilius confectum est; quantoque prius impetu deorsum ruisse, tanto mox visa est, absque visibili præsidio, mole sua superna reposcere. Ita loco fixa, inconvulsam perennis miraculi memoriam ingerit speciosam.

CAPUT II.

S. Germani translationes miraculis illustratæ; sanctorum quoque Amatoris episcopi, et Urbani ac Tiburtii martyrum reliquiæ ad ejus ecclesiam delatæ.

96. Perfecto opere, cunctisque decorem prætendentibus consummatis, sanctissimum et toto orbe venerandum corpus B. Germani in cryptam tanto condignam thesauro, magna ambitione apparatus,

ingenti obsequiorum genere translatum est [a]. Jam dudum quidem ante annos aliquot [b] jussu Cæsarum Caroli ac Ludovici [c] ab Heriboldo [d], venerabili pontifice, fuerat transmutatum; cum a tempore sui transitus, ex quo Ravenna relatum est, per annos circiter cccc in eadem ecclesia, quo loco primariæ sepulturæ traditum fuerat, quievisset. Adfuerunt tunc quoque meritorum ejus argumenta præcipua, non absque miraculorum privilegiis solemnius commendata. Pretiosi denique sepulcri intimis patefactis, ita demum corpus venerabile cum omni cultu vestium integrum, intemeratum, atque omni incorruptionis genere speciosum apparuit; ut cuilibet ignaro rerum facile persuaderi potuerit, recens defunctum, recens tumulo abditum, recentibus indumentorum apparatibus circumseptum. Accessit huc publici splendor miraculi, pro sui magnitudine non tacendi.

97. Infelicem quemdam, cui Heleno vocabulum fuit, adeo vis horrenda confecerat, ut præter linguæ et aurium infausta dispendia, atri quoque dæmonis violentia per diuturnum tempus misere torqueretur. Jamque ejus calamitatem Creatore propitio miserante, contigit, eum translationis supradictæ spectaculo interesse. Is referebat postea, quod ecclesiam ter conatus egredi, personæ cujusdam gravis et venerabilis occursu ter fuerit in ecclesiam revocatus. Verisimile est, inter malignum benignumque spiritum de salvando vel non salvando homine, iis egressus regressusque vicibus, aliquandiu concertatum; dum et huic vas olim possessum linquere, et illi superni facturam Artificis ab inimico teneri diutius inhumanissimum putabatur. Regressu tandem tertio, tanquam impulsu quodam adactus violentius, in pavimentum ruit; moxque ore, auribus, ac naribus prævalida cruoris effusione perfluxit [*al.*, proluxit]. Ita per obtentum ejus, cujus sacra transferebantur pignora, sospitati redditus, et peste dæmonis caruit, et necessariorum sensuum rediviva ministeria in pristinos recepit usus.

98. Ad fidem miraculi, diebus postea superstes quamplurimis, beneficii percepti non immemorem conscientiam obsequiis suæ tenuitati competentibus apud beati Germani memoriam declaravit. Actum est hoc anno Dei hominis facti 841, regnante jam piissimo Carolo, Cæsaris Ludovici filio; postquam a civili prælio [e] regressus victor, extra omnes fratres suos regiæ apicem extulit potestatis. At anno ejusdem Verbi incarnati 859, qui est regis Caroli nonus et decimus, amplificata eadem basilica, cryptarumque, ut supra digestum est, pulchritudine decorata, A sæpe dicti sæpiusque dicendi Patris nostri sanctissimum mausoleum a loco primariæ translationis denuo submotum est, ad conditorium suprascriptum, nova operosaque præparatum diligentia, publicis cultibus transferendum. Ea res (ut cunctis pene notissimum est) hoc ordine decucurrit.

99. Ludovicus Germaniæ rex, a trans-Rhenanis partibus violentus emergens, fraternæ sortis regnum, sanctissimo jurisjurandi interventu, olim Francorum judicio confirmatum [f] absque ullo respectu icti fœderis, temerarius inhiavit [g]. Egerant hoc infidæ perduellium factiones, quibus mens quidem quietis impatiens, ferina vero rabies et inquietudo bestialis audiendi quidlibet, quamvis immanissimum, vires et animum suggerebant: quod genus hominum ad cædem et amentiam ultro proficiscens, impiam dexte- B ram ad necem civium transtulerunt. Jamque universi pene regni proceres ab isto ad illum defecerant; æquitate nihil, viribus universa constabant; cæde, rapinis, incendiis cuncta ferebantur; non illos a cœptis immanibus Christianitatis titulus revocabat, non humani contemplatio fœderis, non ubique locorum præsentialiter plenus et pleniter præsens ac per hoc omnia desuper inspectans Deus, non denique consideratio futuri, consummato orbe, judicii inter bene meritos et male conscios æquis lancibus expendendi.

100. Inter hæc mansuetissimus rex Carolus, belli pacisque artibus Davidicæ semper modestiæ comparandus, cum se fraternæ sævitiæ, in dies pertinaciter C crudescenti, humanis copiis ex æquo non posse resistere pervidisset; vicibus omnia volvi non inscius, ferendisque fortiter casibus, ac, Deo propitio, superandis a puero assuetus, cedendum tempori arbitratus est (potius), quam suo, ac reipublicæ dispendio, cæcis extraordinarie periculis incumbendum. Itaque salubriore, et quod tantum decebat principem, consilio animatus, posthabita spe temporalis adjutorii, ad divinum se præsidium contulit; satis perniciosum sciens, ut divinis diffidere, ita quoque humanis viribus inconsultius niti. Atque inter spem metumque confinis, expeditione memorata beati Germani cœnobium Deo tactus adiit.

101. Igitur loci ac temporis opportunitate captata sacri translationem corporis absque dilatione perfi- D ciendam decrevit; quod et suæ reversionis incertus existeret, et conceptæ in sanctum devotionis officiis plurimum sibi roboris acquiri posse, non dubitaret. Sancto igitur Epiphaniorum die [h] solemniter omnibus

[a] Anno scilicet Christi 859, ut mox dicetur.

[b] Nempe anno Christi 841, ut sequetur.

[c] *Ludovici* Germaniæ regis, qui Caroli Calvi frater erat, sed major natu. ut pote ex Ermengarde genitus: ambo autem *Cæsares* appellantur, quod imperatoris, Ludovici Pii scilicet, essent filii.

[d] De *S. Heriboldo*, alias *Heribaldo* ep. Antissiod. actum est die 25 Aprilis, pag. 378, antequam historiam episcoporum istius ecclesiæ, ubi amplum habet elogium, majores nostri vidissent.

[e] Fontanetico scilicet illo tam memorabili quam cruento: nam illud eodem anno gestum erat mense Junio; cum hæc translatio acciderit Kalendis Septembris, juxta Hist. epp. Antissiod. cap. 36, et Robertum monachum Antissiodorensem in Chronologia ad an. Christi 851.

[f] Anno 843, mense Augusto, quando de regnorum partitione inter Lotharium, Ludovicum et Carolum, Ludovici Pii filios, Veroduni convenerat.

[g] Hoc factum anno 858, per rebellium factionem, quæ Carolum exosa, Ludovicum adversus fratrem in Gallias invitaverat.

[h] Anni videlicet, ut paulo ante dicebatur: *Verbi incarnati* 859.

Præparatis, ad gloriosi corporis reverenter accessit memoriam : pauci admodum circumsistunt; episcopi scilicet venerabiles, et probatissimi sacerdotes, regem intra sanctorum sanctissima comitati : cæteros quidem ab intimis arcuit. Hymnos vero et psalmodiam infatigabiliter personantes, data opera in officio perseverare mandavit. Hinc maturans negotium plenum reverentiæ, sepulcrum aperuit. Membra pretiosissima, perinde ut pridem, integra supplicibus oculis conspicatus, congruo honore veneratus est. Quid votorum ibi conceperit, quid affectionis impenderit, quam pure se super aram ipsam spiritali contritione mataverit, Deo constitit et constat soli; quique sibi id fuisse gratissimum, e vestigio declaravit. Post hæc corpus venerabile solis pontificum passus manibus contrectari, operosis denuo palliis decenter ambivit. Gratum præterea suæ odorem fidei multa balsami, multa thymiamatis impensa, per beatum Germanum, respicienti omnia porrigens Conditori, thesaurum incomparabilem adoranti corporis ejus eo loci, quo nunc veneratur et excoditur, larga ambitione, ingenti gloria, principali denique reverentia transpositum collocavit. Locum regia largitate et donis magnifice cumulavit; diemque illam, festivis exactam apparatibus, succiduis sæculis perpetuo celebrem indixit

102. Mox itaque peractis suæ devotionis salutaribus, fortissimo Deo, qui dat salutem regibus interventu Germani beatissimi, voto supplici se committens, fidens animi, et tanquam de victoria jam obtenta securus, delectu facto, absque cunctamine hosti obviam properat, fide (magis), quam armis rem bellicam peracturus. Sicque duce Christo usus, hostiles copias sine sanguine pepulit, duplici donatus beneficio, quod et de hoste tropæum cepit, et homicidii, vel potius parricidii, reatum, Deo se in omnibus protegente, declinavit, in reliquum, largitore Deo, ac protegente beato Germano, rerum potiturus, et feliciter regnaturus [a].

103. Idoneum pietati, nobisque constabit salutiferum, si ad beati honorem pontificis subjungantur, si qua post hæc seriem temporis illustravere miracula. Non multo dierum intermeante curriculo, adolescens quidam poplitum damno debilis pariter et deformis, templo beati Patris adito, sedulis per aliquot dies excubiis necessariam incessus recuperationem per sacri corporis merita precabatur. Ea tum nox erat dici Dominicæ, quæ sacræ quadragesimalis observantiæ dies mediare cognoscitur. Cumque circa gallicinium nocturnæ functionis officiositas a fratribus ageretur, per merita præsulis genuinæ rectitudini potentissime reformatus, magnum astanti populo spectaculum præbuit, et divinæ laudi per ora cunctorum nobilem materiam ac memorabile incrementum.

Huic aliud eadem tempestate successit miraculum, et ipsum quoque publice multorum sub oculis celebratum. Quidam loquelæ privatus usu, dum se robustæ fidei patrocinio ad sanctum contulit, damnosi latebram silentii suffragio recepti sermonis excessit. Tabellæ tesserariæ, templi suspensæ vestibulo, monumentum ei rei fuere.

104. Sequentis declaratione miraculi octingentesimus sexagesimus nonus annus incarnati Domini volvebatur : Adalricus quidam, patria Senonicus, ipso suæ debilitatis genere usquequaque notissimus, ita toto reptilis corpore trahebatur ; ut debilitas deformitati addita, necessariora corporis officia homini detraxisse videretur. Non illum talem natura produxerat ; sed extemporaliter irruens calamitas, Deo tantum causæ conscio, anno jam duodecimo trahebatur. Infelicitatis suæ levamen frequentes [*al.*, frequenter] ad sanctorum memorias, anxie quidem, sed inefficaciter quæritabat. Certissime eminet, hunc beatissimi Patris nostri meritis reservatum. Igitur cum ad Kalendarum Octobrium solemnitatem publicis orbis terrarum gaudiis celebrandam numerosa populorum fluxisset ex more congeries, is quoque enisu, quo potuit, conventui interesse curavit ; non tam receptandæ sospitatis, ut ipse post fatebatur, obtentu, quam ut collata coeuntium stipe juvaretur : verum artifex humanitatis Deus, cui familiare est non rogantibus quoque gratis multa præstare, unius expensa miraculi et diei gloriam, et misero, quam desperaverat, contulit medicinam. Emensa namque sacrarum vigiliarum parte fere media, cum alternantis chori vicibus psalmus, qui inscribitur : *Te decet hymnus, Deus, in Sion*, decantari cœpisset, tantus miseri revalescentis ecclesiam clamor implevit; ut non vulgi modo frequentiam, verum et ipsos divini choros officii medullitus tremebundus horror invaserit. Superventu salutis, nervorum labefactæ compages, membraque in priscos vigores remeantia, in clamores incompositos excitaverant infelicem. Ad vocem hinc inde certatim concurritur; collapsusque, corpore et membris pœne emortuis, invenitur : paulo post resumptis viribus, usuque gressuum remeante, divinæ fermentum laudis præsentibus attulit, futuris transmisit. Ad hujus assertionem operis is ipse superstitem agit vitam, ac sacro corpori de se satis merito pro viribus debitum expendens obsequium, suæ secum circumfert indicia sospitatis.

105. Sacri transitus ejus nox officiosis vigiliis solito ducebatur; et quemdam fratrum adeo religiosum intimus dolor vitalium misere fatigabat ; et erat viro mœror inconsolabilis, luctus immodicus, non tam infirmitatis urgeri violentia, quam quod defectus viribus, debitis solemnitatis obsequiis non poterat interesse. Inter hæc fessis artubus sopor incumbit. Dormienti sanctus Germanus præsentem se exhibet ; imperat, quid ageret, quidve pateretur, incunctanter edicat. Illo molestam ægritudinem profitente, doloris loco placidam visus est admovisse manum. Vigo-

[a] Hæc fusius narrantur in Annalibus Francorum Fuldensibus ad annum 858 et sequentem apud Chesnium, tom. II, pag. 555 et seq.

ris plenus surrexit continuo; et ingenti cunctorum miraculo psallentium sese choris lætus inseruit. Dici non potest, universorum animis in laudem Dei fervoris quantum accesserit.

106. Sanctissimi prædecessoris ejus Amatoris festus dies advenerat [*sc.* 1 Maii], et collectis episcopis venerabile corpus ejus principali transferebatur reverentia. Ei spectaculo beati quoque Germani collegium absistere, non tam esset indecens quam nefarium. Reliquias sacri corporis accepturi nil competentius postulandum decreverunt, quam dextræ digitos manus, quibus quondam violentus Germano crinem decerpserat. Id impetratum, ambitiosa pompa, festivo gaudio referebant. Cumque basilicam ingressi, remque divinam peracturi, sacrum pignus ante sepulcrum beati Germani deponerent, in promptu fuit agnoscere, duo præcellentis meriti lumina piis gaudiis, nova gloria, concurrisse: nam quædam mulier gestatorio delata, pro eo quod toto reptabunda corpore, genitalibus artuum careret officiis; decenti mox reformata staturæ, amborum meritis plenæ retulit gaudia sospitatis. Clerus laudibus, populares clamoribus extulere factum, quo et dies illustrata, et antiqua pontificum sanctorum inter se familiaritas argumentis perspicuis comprobata videbatur.

Sacri quadragesimæ volvebantur dies; et surdam e pago Senonico mulierem contigit advenisse. Somnio præmonita fuerat, ut chordam signi (*i.e.* campanæ) faceret, atque ad beati Germani basilicam deferret. Dicto paruit; funem attulit; signo applicitus est. Id manu propria cum pulsasset, momento eodem æs sonum edidit, mulier auditum recepit.

107. Anno 873, Verbi inter homines humanati publica fidelium religiositas populorum diem Kalendarum Octobrium votivis gaudiis exigebat. Adfuit inter cæteros quidam pagi Andegavensis indigena ex vico, Basilicas nuncupato, Adalsadus nomine, triginta ferme et trium annorum curriculo contractorum genuum damna circumferens: inita igitur missarum celebritate solemni, ingressus ecclesiam, ut ipse fert, immensis cœpit fervoribus æstuare; quibus mitigandis locum quærens, forans item egreditur. Mox calore cedente, tanto frigoris horrore correptus est; ut pene se exanimandum crederet, nisi denuo ecclesiam introiret. Quo demum ingressus, priscis rursum caloribus inflammatur. Inter hæc genua dissiliunt; nervi laxantur; ecclesia clamore completur. Jamque in ambone responsorium cantabatur: ad sanctum sepulcrum cominus admovetur; sub oculis omnium compages rolim mortuæ distenduntur; nervorum siccitas animatur; genua in priscam habitudinem diriguntur; ad laudem Dei fidelium cœtus accenditur; duplicataque lætitia, ora vocibus, genæ lacrymis adimplentur; sermo ad populum de festivitatis splendore convertitur; beatus Germanus suo præsens adesse diei, evidenti beneficio comprobatur. Adhuc, de quo loquimur, superest, memoremque se accepti beneficii, qua potest, servitute fatetur. Et magnæ et multiplices, Christe, tibi suppetunt medicinæ, cumque sis universitatis conditor, res perperam stantes modis complacitis et instaurando ordinas et ordinando instauras.

108. Summi et incomparabilis Patris nostri præconiis eximendum vereor, quod, ejus gratia meritorum interveniente, sanctorum quoque pignoribus martyrum ab urbe Roma locus idem meruit cumulari. Jam id, credo, provida divinitas prætendebat, cum inter cætera supra memorati operis [a] instrumenta secretarium [b] quoque conditorii ejus, nec uni, nec soli tantummodo parabatur: venturos scilicet propediem alios alicunde patronos, qui locum præsentia supplerent, meritis protegerent, virtutibus illustrarent. Quod quia silentio obducere immanissimum est, nusquam opportunius video vel inserendum, vel inseri potuisse.

109. Anno itaque incarnati Dei 862, fratrum quidam mandatis pariter et epistolis regiis instructi, urbem Romam expetunt, cum orationis gratia, tum etiam quarumdam ecclesiasticarum studio causarum; quas, Deo negotium procurante, et allegarunt strenue, et efficaciter expleverunt. Prudentissimus et maxima venerationis reverentia suspiciendus Nicolaus papa [c], Romanæ tum cathedræ præsidens, vicem apostolici culminis et dignitate et studio præferebat: qui, cum prænominatis legatariis ad cuncta quæ vellent per dies aliquot plenissime sui copiam fecisset, magna sui ministrorumque ejus gratia discessuris sanctorum martyrum Urbani et Tiburtii reliquias [d] tradidit, et virtute pretiosas, et quantitate præcipuas. Sic Dei favore et obtentu regis Caroli, quod alias vel laboriosissimum, vel impossibile fuerat, facili negotio confecerunt.

CAPUT III.

Prodigia facta in translatione SS. Urbani et Tiburtii MM.; item SS. Mauritii et Innocentii MM.; catalogus sanctorum in cryptis S. Germani Antissiodori sepultorum.

110. Quid pignoris, quid thesauri Romulea ferretur ab urbe, virtutum consequentium crebritate cœptum est e vestigio declarari: remotis superfluis, si qua referenda sunt, compendio fient gratiora.

Urbem egressi, mansione prima in sancti Alexan-

[a] Puta basilicæ, ingenti ædificio versus orientem a Conrado protensæ.

[b] *Secretarium* apud auctores ecclesiasticos accipitur quidem fere pro sacrario, seu, ut vulgus appellat, sacristia; sed hic patet cryptas intelligi, quas sub novo ædificio idem Conradus, tanquam chorum subterraneum, condiderat: ut ibi imposterum S. *Germani* corpus asservaretur majori cum reverentia.

[c] Hujus nominis primus.

[d] At cujus *Urbani*, cujus *Tiburtii?* An Urbani papæ et martyris? Ita cum Herico censent Antissiodorenses; sed vide quæ de hoc dicta sunt ad diem 25 Maii, præsertim pag. 9 et sequente. An etiam illius Tiburtii, de quo in Actis S. Cæciliæ V. M.? Ita quoque iisdem visum est; sed consule Acta nostra ad diem 14 Aprilis, maxime pag. 210.

dri ecclesiam devenerunt. Ibi cum pernoctarent, candela prolixæ longitudinis, uno succensa capite, post paululum a parte alia flagrans, utrimque præluxisse visa est. Ingenti devotione complexi factum, duorum præcipuis sanctorum memoriis, geminis de cætero serviendum luminaribus, adverterunt. Exit illuster vir Lotharius, ejusdem comes expeditionis, febre correptus pervalida, candelam suo statui respondentem detulit, et ante sacras pernoctans reliquias, in crastinum se omnimoda languoris molestia levatum sensit. Actum Vulterris [a].

Meginarius, ejusdem Lotharii presbyter, non multum post febre succensus violentissima, candela sanctis adhibita, quam excellenter, tam facile curatus est. Familiare deinceps omnibus effectum, irruentes sibi per totum iter imbecillitates, sanctorum constanter imploratis patrociniis, declinare.

111. Emensis Alpibus, ad sanctos Agaunenses martyres [b] diverterunt. Ibi ab Hucberto [c], abbate famosissimo, excepti quam familiariter, tanti fatigationem itineris plena viri benevolentia, ingenti religiosorum affectu, larga denique totius liberalitatis indulgentia relevarunt. Dehinc oblatam sibi negotii opportunitatem intentatam linquere non sibi integrum fore arbitrantes, sanctorum Agaunensium reliquias a prænominato principe poscendas decreverunt. Is, volente Deo, quod postulabatur, excepit libentissime, quod et viris esset familiarissimus, et, utpote sæcularia meditans tantum, in sanctorum largiendis patrociniis non satis avarus. Quamobrem, sacrorum corporum accito custode, pretiosi martyris Mauritii complectendam reliquiarum partem cum venerando capite sancti Innocentii, legionarii quondam ejus, incunctanter largiri præcepit. Id quanquam omnes ferrent ægerrime, obtinuit tamen jussio principis indifferenter (*i. e.* statim) fieri, quod volebat. Votorum compotes, iter repetunt, justis semper faventem dispositionibus impendio glorificantes Deum.

Obsequiorum erga sanctos splendor, signorumque frequentia circumjectos passim populos spectaculo aggregabat; cedentibus aliis, alii succedebant; dum et hos nova perceptorum beneficiorum gratia lætos in sua recedere, et illos percipiendorum spes alacriter impelleret properare.

112. Publice famosus et famose publicus locus est, Orbam [d] vulgo cognominant. Eo cum venissent, puella infantula ejus loci, Osanna nomine, quam nativitas et mutam produxerat et contractam, auditis psallentium populorum vocibus, miris perveniendi ad sanctos angebatur desideriis. Id quia verbis non poterat, gestu corporis et stridore faucium declarabat. Aridis tandem nervis reptilem extorquens gradum, enisu, quo potuit, pervenit. Mox tantæ fides remunerata fructu, ignotæ rectitudinis, universis mirantibus, recepit usum. Hinc sacris communicans, sacerdotis jussu respondit: Amen. Ex eo pleni compos eloquii, ad locum usque, qui Arlia dicitur, sanctos prosecuta est.

Dehinc in villam, cui Botgalia [e] nomen, cum venissent, quidem ejus loci, caducus a puero, adeo ut per dies singulos caducam non semel allisionem pateretur, raptim ad sanctos cucurrit; feretrum vexit; triduo prosecutus, nihil demum mali passus est.

113. Hinc ad Salinas [f] ventum. Pater parvulum filium, contractione artuum imbecillem, humeris vectitans, sub feretrum composuit. Paulo post cœpit erigi, et patrem anxie inclamare. Exciti omnes vocibus, hinc inde concurrunt; incolumem inveniunt: pater sub oculis omnium sanum recipiens filium sum, immensum lætus revexit ad propria. Actum in ecclesia sancti Joannis Baptistæ, vico publico.

Saltum Mortkaliæ [g] ingressos novæ hilaritatis afflavit accessus: namque inter ventorum impetu et pluvias vehementes, duo cerei sacrorum prævii pignorum, inextincto per diem totam lumine perdurarunt. Ita sanctorum gratia, quibus deferebantur, evidentius contutati, indefesso officio et imbres et flamina contempserunt.

In villam pagi Amausensis, quæ campus Vellii [h] dicitur, cum venissent, mulier ab ipso materni uteri muta progressu, fide plena concurrit; precem fundit;

[a] *Vulterræ*, alias *Volaterræ*, vulgo *Volterra*, urbs est antiquissima in Hetruria et agro Pisano.

[b] Id est ad cœnobium horum martyrum nomine celeberrimum in loco, ubi passi sunt ac sepulti, Agauno seu Acauno, in diœcesi Sedunensi ad Rhodanum fluvium, Sedunum inter et lacum Lemanum, sed huic propiore, vulgo *S. Morits;* de quo monasterio vide Sammarthanos in Abbatiis Galliarum, ubi de *Agauno*. Martyres autem hi sunt S. Mauritius et socii milites legionis Thebææ, de quibus agendum erit 22 Septembris.

[c] Erat *Hucbertus* frater Theodebergæ reginæ, uxoris Lotharii Lotharingiæ regis, ejus qui nullare notior fuit, quam infami cum Waldrada pellice commercio, quod ausus Romæ perjurio ac sacrilegio tueri, terribiles cum suis Deo vindici pœnas dedit anno 869. *Hucbertus*, licet clericus aliquando, sæcularem deinceps vitam professus est; *abbas* interea multarum, quas partim acceperat, partim invaserat, alibatiarum, *famosissimus* fuit non virtutibus, sed vitiis, ac decoctis direptisque præsertim cœnobiorum, quibus præerat, facultatibus. Periit vero et ipse infeliciter anno, juxta Annales Francorum Bertinianos, 864. Plura de hoc Annales Benedictini tom. 3, locis variis.

[d] *Orba* oppidum est Helvetiæ, qua ad Burgundiæ comitatum vergit, ejusdem nominis fluvio imposita, inter lacum Lemanum seu Gehennensem, et alium, illi a Septentrione proximum, Novoburgicum.

[e] Vulgo *Bougeaille*, Orbam inter et Salinas, de quibus mox.

[f] *Salinæ*, vernacule *Salins*, oppidum in Comitatu Burgundico, tredecim circiter leucis Orba dissitum ad occidentem.

[g] *Mortkaliæ*. Ita cum codice nostro Lugdunensi legit etiam Chiffletius, addens, vulgo saltum hunc appellari *Bois de Mouchar*. Codex Valcellensis habet *Mortaliæ*; Labbeus *Montiskattæ*. Patet autem, situm illum esse in Comitatu Burgundico, Salinas inter et Ararim.

[h] Vernacule *Chamblay*, ut ad marginem sui textus adnotavit Chiffletius. De *pago Amausensi* nihil reperi; apparet tamen ex hoc itinere, quo circiter loco fuerit.

effectum precis consecuta est. Illico intima faucium negatæ dudum vocis cepere canorem, promptaque verborum affluentia diuturni damna silentii compensarunt. Sic concessum beneficium exercitio sermonis exaggerans, Ararim [a] usque prosecuta est, misertum sui plasmatis et affectu et vocibus collaudans Deum.

114. Hinc illis pagum Oscarensem [b] permeantibus, puella infans, honesto loco nata, quæ et ipsa cognati patiebatur detrimenta silentii, de sinu nutricis exsiliens, cursu rapidissimo ad Sanctos venit; amplexoque feretro, suos adesse dominos, etiam atque etiam inexplebilis inclamabat. Sic linguæ vinculo resoluto, laudes aggerans laudibus, ad castrum usque Divionem [c] comes individua perduravit. Pater ejus et mater iter agentibus postmodum competentia itineri munera destinarunt.

Alisiensem post hæc pertranseuntes pagum [d], in villa, quæ Fanum dicitur, noctem exigendam decreverunt. Ecclesia ejus loci beati Germani solemnis constat nomine. In hac pretiosa sanctorum pignora collocarunt. Puella fere duodennis advenerat, quam deformitate damnabili colli cervicisque contractio humerum complexa turpabat. Hæc pervigilem in ecclesia noctem ducens, et præoptatæ saluti et absolutæ pulchritudini restituta, cœlum ipsum votis et laudibus onerabat. Auctores beneficii Antissiodorum prosecuta, sautaribus obsequiis integrum exegi annum.

In villam, Pompeiacum dictoni, venientes, in ecclesia sancti Christophori nocturnæ stationis excubias peregerunt. Puer bene natus, Herimbertus nomine, immani febrium torquebatur accessu : delatus a parentibus, incommodum exuit; robustæ sospitatis optantibus gaudium cumulavit.

115. Inde profectis solemnis Antissiodori parabatur exceptio; quo tandem pridie Kalendarum Novembrium pervenerunt, multa gloria, ingenti pompa, inexplicabili rerum præstantia. Creverunt ex eo miracula visibiliter corporalia, invisibiliter spiritualia, quo magis subtilia, eo magis utilia, indesinenter assidua, indubitanter proficua, quantoque perennius duratura, tanto certius profutura.

Folcoldus [*al.* Fucaldus, *al.*, Fulcoldus], ex cœnobio sancti Juliani [e] clericus, quartano incommodo per anni fere spatium vexatus, ad sanctos se humiliter contulit. Mox fidei donatus præmio, sospitate reddita, languorem excessit.

Non post multos dies, colonus quidam familiæ sancti Germani, ex rure, cui Sorgiacus vocabulum
A est, comperta virtutum fama, eo gressum tender animum induxit. Erat sane paralysis violenta totis artubus resolutus. Ea nocte, cujus postridie profectionem parabat, dormienti ei vir, habitu pontificis, speciosa canitie spectatus, apparuit : seque Urbanum confessus : Ecce, inquit, sanus factus, incommodum excessisti; verumtamen recta perge, quo decreveras, ac pro salute recepta congrua memento vota persolvere. Jubentis edictum obedientia comes excepit, pergensque, ut imperatum erat, quod secum actum fuerat, palam explicuit.

116. Exin multis locum expetentibus innumera præstitere; cunctis postremo rite supplicantibus indubitata rerum evidentia sese exhibuere præsentissimos : quodque gratum habeant, honesta sibi in
B loco deferri servitia, plurimis expertum modis, una tantum, eademque perbrevi admodum relatione constabit. Beati martyris Tiburtii anniversarius passionis dies advenerat, et pia fratrum devotio nocturnis vigiliis officiosius insistebat. Inter hæc cuidam fratrum in oratione secretius procumbenti, atque in divinæ contemplationis fastigium aliquatenus rapto, se videndum exhibuit, ea formæ habitudine, ea pulchritudine juventæ, qua expressius *Lab.*, expressus] in suæ Passionis textu describitur. Visus est autem ante loculum reliquiarum suarum, libratis in aera gressibus, assistere, et expansis ad orientem, manibus, quarum una virgam ferebat auream, pro totius salute populi instantius supplicare. Is nobis hoc postmodum cum lacrymis referebat. Id mire
C gratum omnibus, et præsenti et futuræ devotioni conduxit.

Præterea anno Dominicæ Incarnationis 864 merito suæ religionis venerabilis Herchenraus, Catalaunorum episcopus, ad cœnobium sancti Germani veniens, largitione fratrum reliquias pretiosi papæ et martyris Urbani obtinuit; eisque susceptis, monasterium in pago Pertensi ejus honore construxit. Quo loco tanta tamque frequentia postmodum claruere miracula, ut, si litteris universa mandarentur, seu per se possent suppeditare volumini [f].

Sanctorum Roma delatorum commemorationi paucis, ut puto, morem gessimus : nunc res exigit, iis dilatis vel omissis, in reliqua proficisci.

117. Postquam longe superius comprehensum opus
D visum est et ecclesiastico decori congruum et sanctorum componendis pignoribus condignum, exercitata sapientium sententia optimum factu judicatum est, ut supra memoratæ martyrum reliquiæ, necnon et corpora beatorum pontificum Altissiodorensium,

[a] *Arar* seu *Araris*, vulgo *la Saône*, fluvius Galliæ notissimus est; de quo supra.

[b] *Pagus Oscarensis* ab Oscara fluvio nomen habet: *Oscara* autem, vulgo *Ousche*, in Ducatu Burgundiæ in Ararim influit apud Laudonam S. Joannis, alias *S. Jean de Laune :* inde ergo usque ad pagum Divionensem extendi videtur. Valesius illum concludit Arari, Oscara, ac Tilla fluminibus.

Divio, seu *Divionum*, vulgo *Dijon*, urbs est percelebris ad Oscaram fluvium, Ducatus Burgundiæ caput.

[d] De *pago Alisiensi*, seu *Alesiensi* dictum est supra. Situs est Divionem inter et Antissiodorum : sed Divioni propinquior.

[e] Plura fuerunt hujus tituli cœnobia, et unum quidem Antissiodori, ubi olim monachos et moniales, separatim tamen, habitasse docet Le Beuf in præfatione ad Captum et liberatum Antissiodorum.

[f] De his adi Acta S. Urbani papæ, et M. 25 Maii. *Perstat etiam nunc hoc monasterium sub Benedictina congregatione S. Vitoni*, inquit Mabillonius Annalium tom. 3, lib. 86, num. 43.

olim in ipsa ecclesia tumulata, transferrentur in cryptas, et circa corpus beatissimi Germani præcipua officii diligentia conderentur: divina mente, probo consilio; ut quos eadem cœli regia continet, ejusdem quoque in terris habitaculi capacitas sociaret. Factum ita est; et dextro quidem latere, id est a plaga Australi, ossa beati Urbani papæ cum capite sancti Innocentii martyris eodem loculo composita sunt. Hinc corpus venerabilis Alodii, successoris quondam ejus [a], ac trium deinde sanctorum pontificum, Ursi, Romani, et Theodosii. A parte pedum, id est plaga orientali, secus aram, pretiosi confessoris et præsulis Aunarii membra sacratissima requiescunt. Sinistrum, id est septentrionale latus, gloriosi martyris Tiburtii pignora occuparunt, subjunctis quinque pontificum corporibus venerandis, hoc est sancti Fraterni episcopi et martyris, Censurii, Gregorii, Desiderii ac Lupi; et extra hos, sancti Moderati pueri, quondam martyrio coronati. Horum quia nomina præmisimus, si qua ex eis ad nostram manavere notitiam, modesto compendio perstringamus.

118. Ac primum Alodius, cujus vel meriti vel dignitatis exstiterit, hinc colligi valet, quod, beato Germano adhuc superstite, in monasterio illius archimandrites præfuit, ipsoque post sublimato ad cœlestia, in pontificatus sortem ei succedere meruit. Is imitator et hæres magistri, postquam Antissiodorensem per annos XXX, mensem I, dies XII, rexit Ecclesiam, optimorum locuples stipendiis meritorum in pace decessit; atque in eadem beati Germani basilica decenter sepultus est. Eo decedente, mansit civitas absque episcopo annis X, ut in proemio quoque opusculi prænotavimus, ob sævitiem scilicet vastantium Gallias barbarerum: quibus explicitis, sanctus Fraternus pontificali cathedræ subrogatur. Is, qua die a fidelibus episcopus ordinatur, a barbaris est martyrio coronatus die III Kalendarum Octobrium. Hinc Censurius pontificatui suffectus est. Is est cujus tempore Constantius orator, obtentu sancti Patientis Lugdunensis episcopi, Vitam beati Germani mirabili stylo edidit, omnique diligentia elaboratam ei postmodum habendam direxit. Hic, post administratum rite sacerdotium annis triginta et octo, mens. III, diebus VI, obiit IV Idus Junii sanctitatis plenus, bonisque omnibus copiosus. Sepultus est in ecclesia beatissimi Germani.

Beatus vero Aunarius, quam excellentis privilegii fuerit, relatio Gestorum ejus satis superque declarat. Qui inter cetera suæ sanctitatis illustria, basilicam quoque beati Germani magnificis prædiis locupletavit; quod et natu splendidissimus, et possessionum amplitudine fuerat copiosus. Hic tam vivens quam mortuus signorum gloria coruscavit; functusque sacerdotio annis XLIII, mensibus X, diebus XX, VII Kalendarum Octobrium Sancto Spiritu plenus decessit; et in basilica beati Germani prope corpus ejus debita reverentia appositus est ad patres suos.

119. Quid beatum Desiderium memorem? Cujus etiam sæcularis dignitas tanta exstitit, ut ei nemo, quamvis potentissimus, ex æquo se conferre potuerit: fuit enim propinquus Brunechildi reginæ, filiisque ejus Francorum regibus: quorum et munificentia principali ingentem prædiorum amplitudinem consecutus est. Hujus genitrix, Nectaria nomine, in monasterio S. Amantii, quod situm est in pago Petragorico [b], sepulta requiescit; quod idem postea in matris memoriam honestis donariis et maxima fundorum dote perornavit; quemadmodum testamenti ejus pagina declarat. Quantum sane ex collatione temporum licuit perscrutari, beato papæ Gregorio contemporalis fuit. Exstant ejus ad illum epistolæ, celebritatem viri litteris quoque apostolicis commendantes [c]. Is adeo fundorum dives exstitit, ut nulla vel medianæ Burgundiæ [d], vel Aquitanicæ provinciæ principalis ecclesia inveniatur, quam non rebus auxerit peropimis. Ecclesiam sane beati Stephani, cui sedit, miro decore ampliavit, ingenti testudine a parte orientis applicita, auroque ac musivo splendidissime decorata, instar ejus, quam Siagrius, episcopus [e] Augustoduni fecisse agnoscitur. Altare quoque antiquum eo transponens, sub die Kalendarum Maiarum XIII dedicavit. Eamdem quoque ecclesiam multis et magnis patrimoniis solemniter extulit, cum in locis diversis, tum vel maxime in pago Sanctonico [f].

120. Beati præterea Germani basilicam, in qua post mortem requiescere disponebat, multis auxit rebus, viri liberalitatem pariter atque præstantiam hodieque contestantibus: vasa aurea atque argentea plurima contulit, quorum et operis speciem et ponderis per singula quantitatem, in talibus quoque diligentissimus, facto a se inseruit testamento. Basi-

[a] *Ejus*, id est *S. Germani*. De *S. Alodio* agetur 28 Septembris; de *S. Urso* vide diem 30 Julii; de *S. Theodosio* 17 ejusdem mensis; de *S. Romano* agi poterit 6 Octobris; de *S. Aunario* 25 Septembris; de *S. Fraterno* 29 ejusdem mensis; de *S. Censurio* dixi supra. *S. Gregorius* colitur 19 Decembris; *Desiderius* 27 Octobris. *De Lupo* ep. vide adnotata superius ad num. 38. *S. Moderatum* dedimus 1 Julii. Consule etiam, si placet, Historiam episcoporum Antissiodorensium.

[b] Imo *in pago Cadurcino*, ut rectius legitur in Hist epp. Antissiod. cap. 20. Vide Annales Benedictinos tom. I, lib. II, num. 34.

[c] Vide adnotata superius ad lib. I, cap. 4, num. 39, litt. d.

[d] *Mediana Burgundia* dicitur hic Burgundiæ Ducatus: *medianus* enim pro *medius* accipitur a declinantis Latinitatis auctoribus apud Cangium. Burgundia vero olim fuit in tres partes divisa, ut docet Brietius in Parallelis geographiæ veteris et novæ, tom. I, lib. VII, cap. 5, quarum prima Burgundia Jurana, secunda Burgundia ducalis, tertia, quam appellant liberum comitatum seu comitatum Burgundiæ.

[e] *S. Siagrius* sive *Syagrius* episc. Augustodunensis floruit usque ad annum Christi circiter 600: colitur autem 27 Augusti, quando agendum de illo erit.

[f] *Sanctonicus pagus*, vulgo *Saintonge*, est provincia Galliæ ad Oceanum Aquitanicum.

licam sanctorum martyrum Gervasii et Protasii per A manus Marini diaconi [a] sui construi jussit, suisque dotavit rebus. Idem Marinus in eadem ecclesia requiescit. Suorum hæredem bonorum Christum et ecclesiam qualiter substituerit, antiquissimi et bis superius memorati testamenti ejus pandit auctoritas, quodque in nostris adhuc conservatum archivis, multam viri dignitatem, largitatem plurimam, dispositiones cauta semper diligentia circumspectas, copiosius contestatur. De quo, quia plura suppeditant, quam suscepti operis brevitas sufficiat explicare, his omissis, cætera prosequamur. Vitæ peracto cursu, sexto Kalendarum Novembrium supremam sortitus diem, in ecclesiam B. Germani debita veneratione translatus est.

121. Romanus cathedræ substituitur; de quo fer- B tur quod, cum esset vir sanctissimus, decisione capitis martyrium consummarit, pridie Nonarum Octobrium, expleto functionis suæ tempore annis III, diebus XV.

De beato Urso fideli relatione vulgatur, quod juxta sancti Amatoris basilicam reclusus, anachoreticam duxerit vitam; ubi oratorium hodieque est, ejus nominis memoria sacrum. Contigit eo tempore, urbem repentino afflatam incendio conflagrasse. Ad virum Dei cum sublatus in altum clamor populi pervenisset, succurrendum periculo ratus, familiarem illuc baculum destinavit; ipse precibus obnixis, quam instanter incubuit. Eo inter minaces flammas, et quæ adhuc integra supererant, constituto, dicto citius incendium omne deflagravit. Hac occasione C sancti viri merito declarato, urbis decedente pontifice, vi extractum præsulatui suffecere. Cella ejus in ecclesiam cessit. Exegit sacerdotium annis VI, mensibus IV, moribusque et meritis pretiosus, tertio Kal. August. fragilitatis excessit molem.

Theodosius episcopus, post gubernatam sedem annis octo, diebus viginti quatuor, decimo sexto Kal. Aug. diem excepit ultimum, proque suæ merito sanctitatis nobilem in B. Germani ecclesia sortitus est sepulturam.

122. Gregorius, et ipse sanctus episcopus, præfuit ecclesiæ annis duodecim, mensibus sex; exactoque suæ vicis officio XIV Kalend. Januarias humana deponens, in ecclesia beati Germani supremum promeruit munus.

Lupus episcopus, ut in antiquissimo marmore D epitaphii ejus animadversum est, utque superiore libello meminimus, cum Crotechilde, regina venerabili, illuc devenit, quo tempore B. Germani ædificabat basilicam; et suo præventus fine, ibidem sepultus est. Requiescit in eadem basilica sanctus Optatus episcopus cum duobus presbyteris, Sanctino et Memorio; cum quibus primo sepultus fuit in ecclesia sancti Christophori martyris, quam ipse exstruxerat; postmodum, annis labentibus, translata sunt eorum corpora in ecclesiam S. Germani tam officiose, tam solemniter, ut in omnibus Martyrologiis, et maxime vetustis, dies translationis eorum insertus habeatur sexto Nonas tertii mensis (*i. e.* Maii): transitus autem vel depositio illorum pridie Kalend. Septemb. adnotatur. Eodem sane sarcophago omnes pariter requiescunt.

De puero Moderato hoc tantummodo compertum est quod puer, martyrio coronatus, in propria basilica diu requieverit. Post clarescentibus circa sepulcrum ejus miraculis, in ecclesiam beati Germani transpositus est, cultu Officiorum et impendiis luminum copiosius venerandus.

CAPUT IV.

Elogium ecclesiæ S. Germani Antissiodorensis, et pia S. Herici ad fratres exhortatio.

123. Talibus tamque magnificis locus illuster honoribus, mactus titulis privilegiis gloriosus, cui non videatur majestatis suæ merito venerandus? Sancta quondam sanctorum verebantur Hebræi, quod ibi arca Testamenti, intraque eam virga Aaron, et cœleste manna, ibi altare, quod dicebatur Thymiamatis, ibi cherubin aurea cum Propitiatorio, cæteraque symbola intellectualiter typica et typice intellectualia, ac per hoc futuræ olim veritatis conjecturam præferentia, tegebantur. Nonne tibi multo videtur impensius venerandum summæ sanctitatis habitaculum, tot sanctorum splendidum memoriis, sublime tropæis? Ea semel per annum et uni et soli pontifici pandebantur pro suis totiusque populi excessibus rogaturo; hæc nostra, et re et nomine sancta, patent singulis, patent omnibus, quotidie facilia, facile quotidiana; quantoque se peccator ingesserit, tanto religiosæ importunitatis pretium uberius reportabit. Ad ea si quis externorum accederet, temeritatem morte luebat: ad hæc externi etiam omnes accedimus, ut mortis meritum immortalitatis stipendio compensemus. Ibi brutorum cruor animalium inferebatur in sancta per pontificem: hic summe boni pontificis vitale corpus, sanguisque sanctissimus, cœlestis usu mysterii, Christianis omnibus conficitur in salutem. Tanta inest loco dignitas, tanta principalis reverentiæ sanctitudo. Quem quotiescunque devotus intraveris, cernere est Christum apostolis consequentem, martyribus compugnantem, confessoribus colloquentem, virginibus collætantem, sanctis postremo omnibus conregnantem. Tanta præterea ibi sunt orationum loca, tam crebra sanctorum altaria, ut cum omnia peragraveris, singulis illacrymaveris, meliorem diei partem in lucrum tibi cessisse læteris.

124. Nec eos patienter accipiendos æstimo, qui sanctorum animas vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerii, vel super aram Dei consedisse delirant; nec posse suis tumulis, et ubi voluerint, adesse præsentes. Absurdum omnino est, ut sacræ testatur interpres historiæ [b], sanctis injicere vincula, ut usque

[a] *Marinus* ille postea presbyter fuit, quo titulo apud Antissiodorenses colitur die 20 Julii.

[b] S. Hieronymum intelligit in tractatu adversus Vigilantium, unde hic Hericus nonnulla exscribit.

ad diem judicii pœnali custodia teneantur, nec sint cum Domino suo, de quibus scriptum est : *Sequuntur Agnum quocunque ierit.* Si Agnus ubique, ergo et hi, qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt [a] : quique Deo cernente omnia, penetrante omnia, cognoscente omnia perfruuntur, nihil in naturæ multiplicis varietate constat, quod non ipsi quoque cernant, penetrent, et absque morosæ difficultatis oppositione cognoscant [b]. Itaque, quamvis sanctorum animas nusquam et nunquam a Deo abesse, ac per hoc, et semper et ubique jure se invocantibus adesse crediderim, nec facile dejici de sententia patiar [c] : cineres tamen suos amare et circumvolitare, eisque præsentes semper assistere, cum incunctanter animo feram, tum constanter voce efferam, ore proloquar, privatimque et publice, securus præjudicii, profitebor.

125. Cumque ad Germani memoriam indignus accessero, hunc fidei oculis suspiciam; hujus angelicam faciem, ex consortio sermonis Dei frequentius illustratam, ipsisque regibus tremendam, aliquoties contemplabor; ejus animi gravitatem comitate conditam, propositi constantiam, senectutis reverentiam admirabor procumbensque sepulcro, ac sanctum deosculans lapidem, tanquam meo imminentem vertici venerabor submissius. Interdum vero, si copia conferatur, etiam vestigia stringere ; at, si id non dignetur, locum certe, ubi steterunt pedes ejus, non cessabo fideliter adorare. Quemque absenti etiam multa præstitisse non ingratus memini, nunquam eo animum impulerim, ut diffidam, hunc quoque rite veneratum, præsenti et sedulo multo magis affuturum.

Ex propositi occasione negotii confectum quiddam est, quo et temerariis scrupulum injectum, et sinceris sanctorum cultoribus conducibile reor aliquid procuratum : quibus gratandum omnino percenseo, quod, ruant licet venti, procellæ sæviant, flumina intumescant, domus certe Dei, cujus et cultores et ministri sunt, intitubatam, immobilem, inviolatamque sui roboris æternum obtineat firmitatem, quæ non fluidis incumbens arenis, verum columnis cœlestibus subnixa, petræque unita perenni, architectante Deo, in solidum robur evaserit.

126. Agite itaque, spiritalis tirocinii professores, A excellentis propositi complices, summæ philosophi sanctitatis, quos sacro ordini consuescere, in religione consenescere, virtutibus immori, præsaga rerum gratia præelegit, voluntas exercuit, pudica parentum devotio mancipavit : date operam, præstate diligentiam, librate cautelam, ne pectoris vestri domicilium spiritus malignus inficiat, ne sensibus admixtus intimis incestet animæ sanctitatem, splendidissimumque illum divini theorematis oculum illecebra subornatæ persuasionis obnubilet. Liceat in vos semel conceptam materiem non per omnia contemnendi auctoris [d] et sententia et lineis explicare. Serpit antiqui malum hostis per omnes aditus sensuales ; dat se figuris ; accommodat coloribus ; adhæret sonis ; odoribus se subjicit ; infundit sapo- B ribus ; ac tenebrosis affectionibus, tanquam quibusdam nebulis, implet omnes meatus intelligentiæ, per quos pandere lumen rationis mentis radius solet. In hoc Deus, in hoc voluntas innoxia, in hoc recte facti meritum relucet. Deus ubique præsens est ; tunc autem unicuique nostrum simul est, cum mentis nostræ illibata puritas in ejus præsentia patuerit. Ut enim visus oculorum si fuerit vitiatus, quidquid videre non potuerit, adesse non putat (frustra enim circumstat oculos præsens imago rerum, si oculis desit integritas) : ita etiam Deus, qui nusquam deest, frustra pollutis animis præsens est, quem videre mentis cæcitas non potest. Non meum est, quod dixi, non mihi assero, non ascribo (nec enim fortissimo cuique clavam de manu facile extorqueri posse C præsumo) quod quidem de mente mundanda ad videndum Deum paganus scripsit. Verum eo ipso Christiano, et baptizato, et mortuo, quod semel probe dixerat, ineptum fuit obsolescere. Quorsum ista tam alto petita principio ? Videlicet ut recolatis scriptum : Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem devoret. Et : Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Quorum alterum cautelæ proficit, alterum divinæ contemplationi conducit.

127. Facite vicissim memineritis, propter vos Christum mortuum ; ut qui vivitis, non jam vobis vivatis ; sed ei, qui pro vobis mortuus est ; neve adversus Deum ex ejus munere inflemini. Accipite item

De hac autem Vigilantii aliorumque sententia super statu sanctorum post vitam usque ad judicii diem D plura card. Bellarminus de Beatitudine et Canonizatione sanctorum lib. I, cap. 1.

[a] Hæc etiam verba sunt S. Hieronymi, quibus non significat Agnum, id est Christum Deum hominem, esse in omni loco proprie secundum naturam humanam æque ac secundum divinam, quæ Ubiquistarum est hæresis ; sed illum summa præditum esse libertate agilitateque, qua mox esse possit, ubicunque vult, talem vero libertatem etiam illis communicatam ait esse, qui sequuntur Agnum, quocumque ierit ; ac proinde falsum esse (quod asserebat Vigilantius), eos vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerii, vel subter aram Dei considere detentos, *nec posse suis tumulis, et ubi voluerint, adesse præsentes.* Vides, non dici, illos ubique adesse præsentes, sed posse suis tumulis, et ubi voluerint, adesse præsentes.

[b] De hac opinione videri potest S. Thomas 1 parte, qu. 12, art. 8, et alibi, ubi eam rejicit. Cognoscere tamen sanctos quæcunque in terris ad se pertinentia geruntur, atque imprimis sese invocantium vota, docet idem 2-2, qu. 83, art. 4 ; et par. III, qu. 10, art. 2. Qua vero ratione ea cognoscant, quatuor sunt doctorum sententiæ, inquit Bellarmin. lib. cit. cap. 20, ubi eas breviter propositas legere est.

[c] Nimirum in ea sententia fuit Hericus, quam et Hieronymus videtur innuere, quod animæ sanctorum, sicut etiam angeli, mira quadam celeritate naturæ quodammodo sint ubique, et per se audiant preces supplicantium. Vide Bellarminum ibidem hanc refutantem.

[d] In margine codicis Lugdunensis nostri antiquissima manu citatus legitur *Fonteius*, nescio quis, *Carthaginiensis* : apud Labbeum vero in ipso textu paulo inferius legitur : *Quod quidam de mente mundanda ad videndum Deum paganus Fonteius Carthaginensibus scripsit.*

scriptum : Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem ; non quia eramus sancti et immaculati, aut quia futuri eramus sancti et immaculati (alioqui non tam prærogatio gratiæ, quam vicissitudo, vel relatio meriti putaretur) ; sed elegit nos ut essemus sancti et immaculati, id est eligendo præstitit ut essemus sancti et immaculati ; qui nisi vellet, ne ulli quidem esse possemus. Ei caput submittite ; nec de vestra, sed de ejus bonitate præsumite ; sub potentissima manu ejus humiliamini. Tutum capietis in ejus pietate perfugium, qui semper paratus est parcere subjectis et debellare superbos. Athletæ Dei estis, in stadio spiritali decernitis : legitime certandum est, ut ad bravium pertingatur. Spectaculum huic mundo facti estis ; in vos omnium oculi diriguntur ; conversatio vestra tanquam in speculo constituta, magistra est publicæ disciplinæ : quidquid egeritis, id sibi omnes faciendum putant. Cavete committere quod vel reprehensoribus pateat, vel imitatores in ruinam compellat. Propositi hujus principes æmula vobis pietate proponite, quorum veracem doctrinam et sancta opera imitantes, ad cœlestis regni pascua properate. Mortem horis omnibus impendentem indefecte meditamini ; scientes, nihil esse diuturnum, in quo potest esse aliquid extremum ; moriendum que omnibus, et id incertum, an eo ipso die. Cumque ad id ventum fuerit, tum illud quidquid præteriit, effluxit ; tantum remanet, quod virtute et recte flactis consecutus sis. Voluntatibus renitimini ; voluptatibus repugnate, ne et vos eorum subjaceatis excidio, de quibus Propheta conquestus, quod transierint in affectum cordis, imaginem illorum in civitate Dei ad nihilum redigendam imprecatur.

128. Si quid Deo vovistis, incunctanter absolvite, memores ruinam esse homini post vota tractare [a]. Præstatque non vovere quam vota non reddere. Nec procul, nec extra sunt votorum nostrorum impendia ; sed, ut Psalmista fatetur : In me sunt, Deus, vota, quæ reddam, laudationes tibi. In his indefesse persistite ; has interdiu, has noctibus concinnate ; in his, quidquid sobrie potestis, adjicite ; quoniam, cum laude nostra non egeat, grata tamen ei est suæ devotio creaturæ : vestra laude nec parum proficit ; pio tamen studio facitis, ut ea vos plurimum proficiatis. Aliis belligerantibus, agricolantibus aliis, tertius ordo estis, quos in partem privatæ sortis allegit, quanto rebus extrinsecis vacuos, tanto suæ servitutis functionibus occupandos. Utque alii pro vobis duras conditiones subeunt vel militiæ, vel laboris : itidem vos illis obnoxii persistitis, ut eos orationum et Officii instantia prosequamini. Atque ut aliud esse coarguam, quod naturæ consortibus, aliud quod ipsi debetur Deo : illud ante omnia semper in oculis volvite, quod ipse vos fecerit, quod perditos reformarit, quod tam crebris, tam copiosis, tam denique proficuis provexerit beneficiis, ut hinc laudandi illum concepta materia, dum ei competentes gratias de perceptis et habetis et refertis muneribus, fiatis ad accipienda deinceps et plura et plurima digniores. Jam vero, ut in summi præconio capitis membra quoque ejus inclyta nonnihil constet habere commune, accipite et illud celeuma Davidicum in hæc proloquentis verba : *Laudate Dominum in sanctis ejus ;* tanquam eamdem sententiam modo diverso explicans, dicat : Non satis consulte agitis, si ab invicti imperatoris gloria fidissimorum ejus militum triumphos et merita eximenda judicatis ; summa igitur ope, summis viribus glorificate Deum, gratis vobis bona omnia tribuentem ; veneramini beatum Germanum, ea vobis potentissimæ intercessionis suffragio promerentem ; cæterosque, ei et templo consortes et merito, pia devotione prosequimini, anxiis affectibus implorate ; ut quem locum eligere, suaque præsentia et sanctitate florentissimum esse voluerunt, hunc, universis hostium copiis terra marique superatis, ac truculenta dæmonum exclusa tyrannide, cladibus eximant, ruinis adbucant, meritis fulciant, precibus protegant, atque ab omnifaria præsentium futurorumque discriminum immanitate defendant.

[a] *Tractare*, ea scilicet, quæ votis repugnant. Vel *tractare* forte accipitur pro differre seu in longum trahere votorum exsecutionem. Labbeus legit, *retractare*.

SERMO EJUSDEM HERICI

In solemnitate sancti GERMANI *recitandus* [a].

129. Recolitis, dilectissimi, diem publicis ecclesiæ gaudiis dedicatum ; cujus splendorem etsi sermo taceat, religiosorum tamen conventus et devotio clamat : tam honestis enim studiis, tam conspirantibus votis, in hujus diei cultum et lætitiam conjurastis, ut festivitatis magnificentia suis per se titulis satis emineat, tametsi ab ejus laude officiositas præconis absistat. Tantorum igitur causas, et fomitem gaudiorum crebris, imo continuis lectionibus didicistis : vosque ea intentis excepisse animis, non obscuro indicio declarastis, dum miraculorum cœlestium majestatem sacris paginis intonantem, internis suspiriis, et perspicuo ad singula honorastis affectu. Hodie enim pretiosus Germanus, ille quondam hujus ecclesiæ antistes præcipuus, nunc autem totius quoque orbis apud Deum protector eximius, glorioso transitu terras deserens, cœlos penetrans, præsentiæ Domini redditus est. Quid dico, quod terras deseruit, cujus,

[a] Legitur hic titulus cum subjecto sermone in codice nostro Lugdunensi ; non tamen hoc loco, sed ante utrumque librum de Vita et Miraculis ; eumdem quoque sermonem in suis mss. invenit ac nobis exscripsit Chiffletius.

juxta Apostolum, conversatio semper in cœlis fuit? Quid, quod præsentiæ Domini redditus est, qui cum Elia sanctissimo, conspectui Dei viventis perpetuo astitit indefessus? Dicam equidem de illo aliquid, etsi non satis proprie, at non nimis inepte; etsi minus audaciter, satis certe veraciter: dicam, inquam, hunc esse beatissimi Germani diem, non funebrem, sed celebrem; non lugubrem, sed salubrem; in quo longo finem imponens certamini, calcato mundo, prostrato diabolo, gloriosus victor emicuit, et tanquam alter Elias curru prævectus angelico, cœleste Capitolium athleta triumphalis ascendit.

130. Jure enim huic, Eliæ triumphus ascribitur, cui omnibus sanctitatis, et virtutum insignibus ex æquo respondere probatur: nam, ut omittam cætera, in quibus se sancti Dei homines pia æmulatione, æmula pietate vicissim præveniunt, in illo certe singularis vel abstinentiæ, vel continentiæ privilegio, alterum præferre alteri non satis liberaliter audeo utrumque enim sanctissimum, utrumque abstinentissimum non contemnenda testatur auctoritas. Quanquam nec illud mente excidit, quod prophetæ famem panes mane, carnes vespere, corvis ministrantibus, temperabant [a]; pontificis vero inediam post septimum plerumque diem panis tantum hordeaceus recreabat; in illo jejunii continuationem dies quadragesimus solvit: in isto abstinentiæ professionem annus tricesimus clausit; Elias subcinericii panis edulio confortatus, usque ad montem Dei Horeb jejunium traxit: Germanus omnipotentis Spiritus gratia roboratus, jejunando et orando arcem supernæ civitatis ascendit; in illo transacti laboris molestias, mulieris viduæ liberalitas revelavit: in isto familiares natalium nivitiarum opulentias crux quotidiana consumpsit; Elias furores persequentium declinans, aliquandiu inter bestias solitarius vixit: Germanus, cujus hic hodie memoria pascimur, favores obsequentium fugiens (quod non tam rarum, quam mirabile est) in populis eremita permansit. Atque, ut a laboribus ad laborum præmia veniamus, Eliam curru raptum igneo, terrenus paradisus abduxit, suo tempore moriturum: Germanum angelico fultum cuneo, sidereus thronus excepit, ad judicandum quoque orbem cum apostolis in gloria surrecturum.

131. Non immerito itaque mater Ecclesia hujus exsultat triumphis, cujus singularibus ornatur exemplis Et universaliter quidem in omnium commemoratione sanctorum exsultandum nobis, ratio persuadet, sed in hujus Patris excellentia copiosius merito gloriandum, qui nostra Pastor in urbe, toto Doctor in orbe, in corpore illo (cui caput Christus est) tantum dignitatis obtinuit, ut inter ejus membra præcipua et nomine et merito censeretur. Quanquam itaque ejus eximia sanctitas celerem toto terrarum orbe promeruit claritatem; apud nos tamen, et a nobis est propensius venerandus, quos sacri corporis præsentia magnificat, beneficiis gratificat, intercessione conservat. Iste enim, iste est vir, per quem tibi lumen Evangelii, Gallia, coruscavit: in quo, et per quem sanctitatis et miraculorum tibi jubar effulsit. Hic tuus Pater, his proprius pastor est; qui rudem tuæ religionis infantiam verbo aluit, exemplo formavit; protexit in adversis, provexit in prosperis; divina concilians, humana componens. Multa pro te pertulit: graves sibi terra marique expeditiones gratia summi in te amoris indixit: non cessit laboribus, non pepercit sudoribus, oblitus imbecillitatis corporeæ, oblitus longævitatis annosæ. Pro salute tua principibus se opposuit; pro pace tua barbaris caput objecit; amori tuo post Deum nihil prætulit; pro quo, et in quo extrema certe omnia pati concessit.

132. Et quanquam illum singulæ orbis partes certatim vicibus raperent (quippe in quo, et ex quo maxime, per id temporis, salus omnium et vota pendebant), te tamen omnibus prætulit: utilitates tuas publicas et privatas paterno semper affectu curavit. Tu revertentem excipiebas, fessum fovebas; tu relevatio itineris, tu eras quies blanda laboris. Itaque etsi aliis non, tibi certe apostolus est: signa enim apostolatus ejus nos sumus omnes in Domino. Postremo, illud quale est, quam vehemens charitatis indicium, quam memorabile paterni, vel potius materni pectoris argumentum? Longa jam fessum militia vocatio cœlestis urgebat; vicinam mortem præsenserat, ad æternæ remunerationis stipendium animus cum fine tendebat; pro relevandis miseris, molestam sibi peregrinationem imposuit, non veritus senex juga Alpium, non obvias moles torrentium; non denique (quod maximum est) peregre mori metuens, imo quidquid esse potest in morte gravissimum, parvipendens.

133. Sic equidem, ut reor, sic rerum ordo poscebat, ut bellatorem, Christe, tuum, quem Gallia pugnantem aspexerat, Italia exciperet triumphantem. Alibi ergo præliatur, alibi coronatur. Diu præstolatum, tarde susceptum Italicus orbis amplectitur; et per oblectamenta imperiali, per sacerdotum obsequia blandas viro innectit moras. Interea Christus adest; præbet ituro viaticum; ad angelorum epulas invitat amicum. Mixta luctibus gaudia indiscrete per ampla feruntur palatia; dum et morituro lacrymas tribuunt, et (quanquam frustra) de hæreditando sacri funeris pignore plaudunt. Et illi quidem conflabant talia; verum immutabilis Arbiter præordinaverat, meliora. Germanus enim cœlo spiritum refundebat, et charis civibus salubria providebat. Itaque pro tempore satisfactum utrisque est: Italiam moriens illustravit, Gallias mortuus visitavit. Sed post mortem non visitaret, nisi et mortuus viveret. Vivit, inquam, mortuus, qui mortuos suscitaverat vivus. Mortuus consecravit nobis diem hodiernum, qui (si rite a nobis veneratur) obtinebit æternum. Vide igitur quam optime de nobis est meritus, quibus tantopere voluit esse patronus. Cui cum vos debitæ venerationis cultum impenditis, usuram vobis multiplicem fructuoso fenore præparatis; quoniam per præsentiam sacri ejus corporis plus accipitis quam præstatis. De cujus gloria quia nihil dignum dicere possumus, jam nunc ad eum et voces, et vota vertamus: sanctitatem ejus, submissis animis, fecundis precibus ambiamus.

134. Memento, Pater splendidissime, memento tuorum per sæcula filiorum, nec obliviscatur gregis pervigil cura pastoris. Credimus te ad tribunal Altissimi incoinquinatum assistere: ne ergo abnuas fragilitatem nostram immanium criminum squaloribus relevare. Potes equidem spatium nobis pœnitentiæ a mansuetissimo Judice impetrare, qui dignus habitus es in conspectu Agni canticum novum cantare: tantum, qui illi meruisti esse pedissequus, nobis digneris esse patronus. Orationum, quas ad sepulcrum tuum fundimus, interpres ante Deum esto fidissimus: qui nobis exstitisti strenuissimus prædicator, esto nihilominus pro nostris calamitatibus clementissimus suffragator. Posce correctionem moribus, tranquillitatem temporibus, cunctorum veniam peccaminum, æternorum compendia gaudiorum. Facile quod poposceris, obtinebis, quandoquidem ita te tuo conjunctum credimus potentissimo imperatori, ut nec possis velle quod ille noluerit, nec velis quidpiam deprecari, quo illum non cognoveris delectari, qui vivit, et regnat, et dominatur in omni gente, loco et tempore, et per infinita sæcula sæculorum. Amen.

[a] Sequitur auctor noster versionem septuaginta Interpretum: nam in Vulgata lib. III Regum cap. 17 legitur: *Corvi quoque deferebant ei* (Eliæ) *panem et carnes mane; similiter panem et carnes vesperi.*

INDEX

NOMINUM SANCTORUM OMNIUM

QUI IN IPSO USUARDI TEXTU CONTINENTUR.

INDEX

AD USUARDI AUCTARIA.

D

G

H

I

J

M

S

T

U

V

W

X

Y

Z

ORDO RERUM
QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

FINIS TOMI CENTESIMI VICESIMI QUARTI.

955. — ABBATISVILLÆ. — EX. TYPIS GUSTAVII RETAUX.